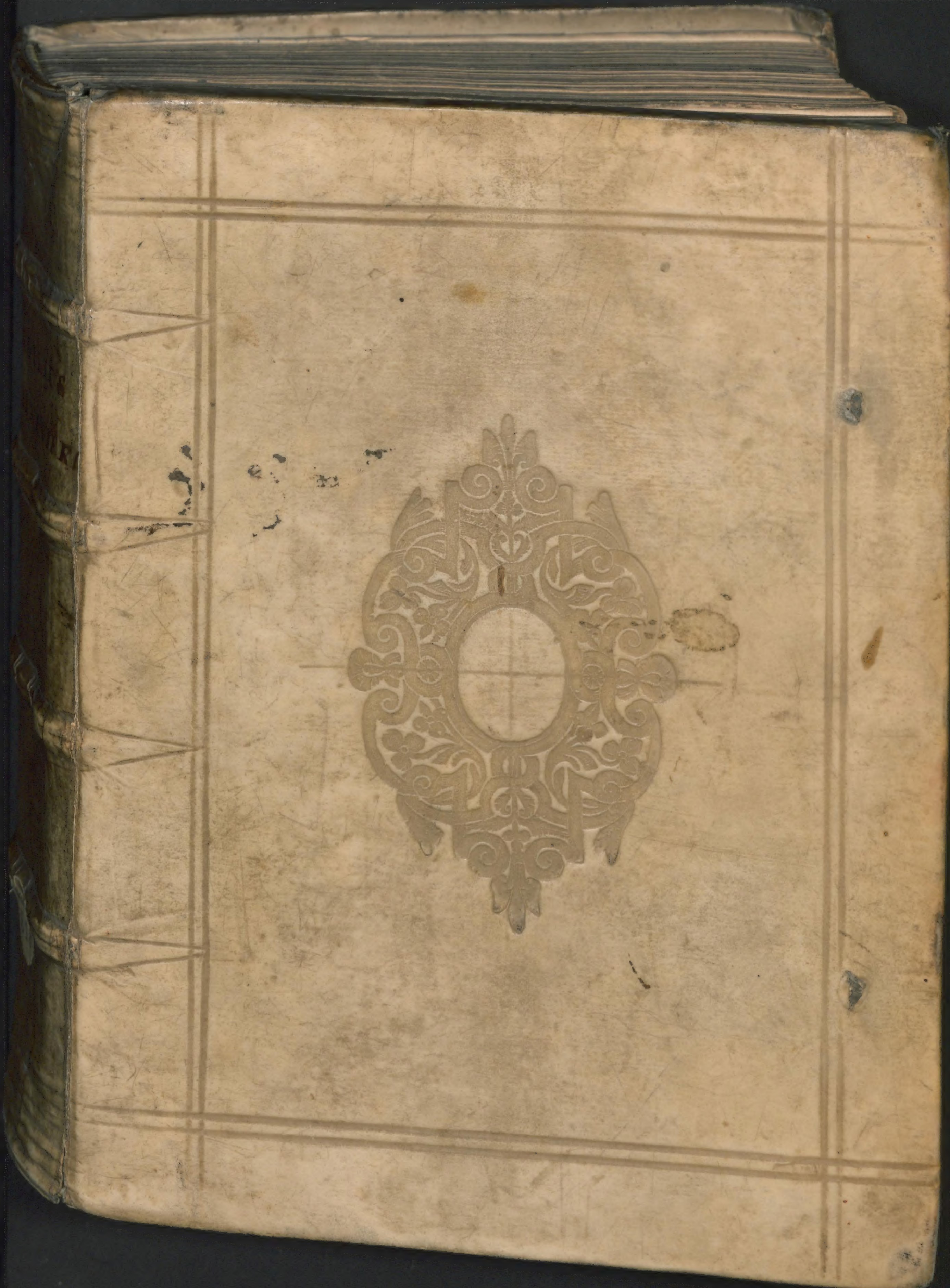

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

constat f 16 - A. Hagane

LZ 28

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

ex libris

J: W: Thiematt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

constat f 1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

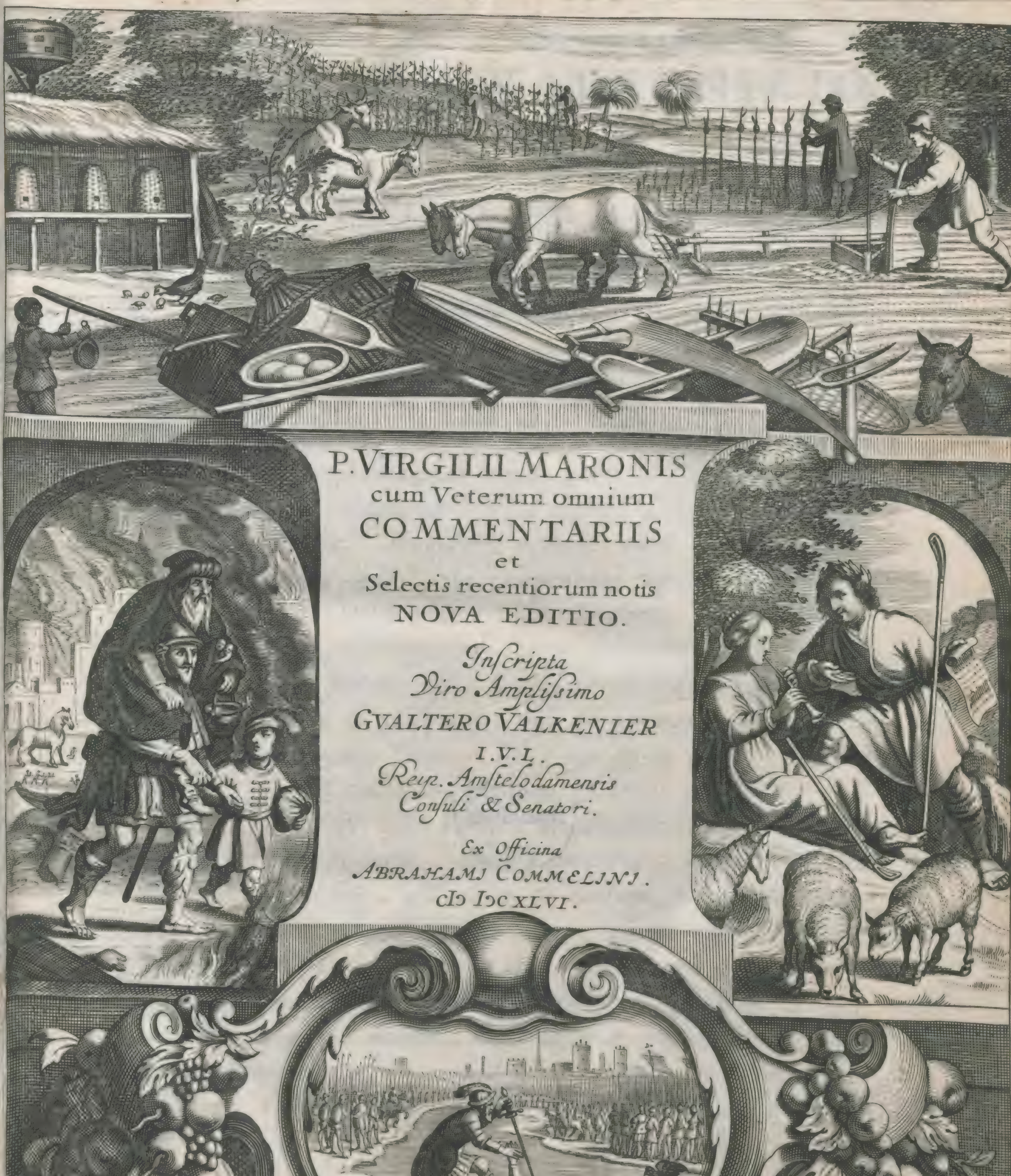
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Collationem institui in 2 primis libris [illegible] cum
[illegible] Bibl. [illegible] [illegible]
[illegible] P. Bondam [illegible]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

393 E18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

MAGNIFICO ET PRUDENTISSIMO VIRO

GUALTERO VALKENIRIO,
J. U. L.
REIPUBLICÆ
AMSTELREDAMENSIS
CONSULI,

Perpetua felicitas.

AMPLISSIME, PRUDENTISSIMEQUE VIR,

NOvam hanc editionem vatis Mantuani, à me Tibi inſcribi, nemo mirabitur, ſed cuncti laudabunt, ac potiſſimùm, qui ſciunt, quantum Tibi debeant omnes communis Patriæ cauſſâ, & ego ſeorſim ratione domus noſtræ. Singularis namque amor Reipublicæ, & imprimis inclytæ huic Urbi comprobata virtus, effecere, ut Sapientiſſimi Procerum cæteri, non digniorem alterum ſtatuerent, quàm Te, ad regundam ſecum civitatem. Certè ſi ullius nomen, Tuum ſaltem faſtos Conſulares non depretiabit: nec dubitavit eâ de re quiſquam, niſi qui ignorat ipſam Rempublicam, aut famam Tuam. Nos qui de ea certi, habemus merito, quod gratulemur, & illi, & nobis privatim: Reipublicæ, quod inter alios tantum moderatorem acceperit, nobis ob domeſticum regimen. Etenim parentes, digni virtutum tuarum æſtimatores, non aliam ob cauſam, me liberorumque ſuorum cæteros, haud alterius curæ, quàm veſtræ committendos putavere, quia ab alio non meliùs innocentem poſſe regi ætatem crederent. Etenim tantas dotes quintum & viceſimum uſque ad annum, expertus, cum cogitarem vix ullum grati animi ſignum à me oſtenſum, è continenti rubore ſuffuſus ſum, tanquam minimè talis forem, qualem me eſſe oporteret.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

teret. Unde repente pudor has cogitationes extorſit: Ergone æternum vivam ingratus? potuitne tantùm Virgilii anima, non in tantùm obſtricta, tanti facere ſuum Mæcenatem, & Aſinium Pollionem, liberoſque ejus, ob ſolam Auguſti commendationem? & ego non memor eſſe beneficii, diuturno adeò tempore mihi præſtiti? Quali flumine delendæ utar culpæ, ad quam vix oceanus ſufficiat? Ingenuè fateri cogor, me ruptâ verecundiâ, & omni pudore abjecto, cum novam hanc Virgilii editionem molirer, quamvis ſerò, non alteri, quàm vero Mæcenati meo, hoc eſt Tibi, addixiſſe; ratus auctoris momentum tanti apud te momenti allaturum, ut non altero deprecatore, quàm Marone indigeat, dignitatemque ipſius ſuppleturum meam oblivionem, & ignaviam. Gratus animus, quamvis tardè appareat, apud benevolos ſemper tamen æſtimatur. Hanc virtutem Tibi non propriam, is dubitet, qui mores neſciat Tuos. Mihi experimento comprobati ſunt. Accipe igitur Ampliſſimè Prudentiſſimeque Vir, & multis nominibus mihi obſervande, Deum Poëtarum, & Tibi ante amatum, nunc fore magis, tanquam feliciùs, ornatiùſque prodeuntem, ejus prælo, ac curâ, qui parentum te ſemper loco, ut debet, ſuſpiciet, coletque. Tua etenim collata in me merita effecere, ut obſequentiſſimus eſſe debeam, & verè agnoſcere: nihil niſi filii nomen deſiderari.

Vale Ampliſſime, Prudentiſſimeque Vir, ac diu vive Patriæ bono; & ut porrò amore tuo complectaris Virgilii, & tot ejus interpretum editorem, orat paratiſſimus ad cuncta ſervitia

Cognatus tuus,

ABRAHAMUS COMMELINUS.

LUGDUNI BATAVORUM,
ANNO CIↃ IↃ C XLV.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

ABRAHAMUS COMMELINUS

BENEVOLO

LECTORI.

PUBLIUM VIRGILIUM MARONEM Poetarum eſſe omnium facilè principem, nullus unquam dubitavit. Sive enim ſubactum ingenium, ſive judicium, ſive variam ejus doctrinam, vel eloquentiam, adtendamus; divini fuiſſe animi hominem cum ALEXANDRO Imperatore (qui eum in ſacrario ſuo inter Divos poſuit) confiteri neceſſe habemus. Nec infelicior in recitando fuit, ita ut non immeritò, ipſi verſos ſuos in Theatro referenti aſſurrectum ſit à cunctis: atque (niſi veterum aliqui fallunt) à patre eloquentiæ, adhuc admodum juvenis, *Spes altera Romæ*, fuerit appellatus. Publicè etiam à prudentiſſimis audiebat, ἈΜΙΜΗΤΟΣ, ἈΜΩΜΗΤΟΣ, ΜΟΥΣΗΓΕΤΗΣ, tanquam fruſtra Muſarum pultarentur fores ab iis, qui illo duce, & magiſtro, non uterentur. Unde non mirum, illum publicis in ſcholis, omnium eruditorum judicio, volvi revolvique, & pro norma totius Poeſeos haberi. Adeo ut Græci non magis habeant, quod gratulentur ſibi de HOMERO, quàm Latini de VIRGILIO ſuo. Hinc factum, ut & ambo ſuæ gentis dignos nacti fuerint æſtimatores, & interpretes, atque toto adhuc orbe applaudente, habeant. Nec ut de eo edendo cogitarem aliud æquè me impulit, quam de tanto auctore omnium ſæculorum conſenſus, & pereruditi viri, quem mox nominabo inſtigatio. Communicavi tamen conſilium cum Clariſſimis noſtri ævi Viris, SALMASIO, VOSSIO,

BARLÆO, SCRIVERIO, BOXHORNIO, aliis, quorum nulli non fuere, qui non è continenti porrò impellerent eò inclinantem, ſimulque auctores fierent, interpretes potiùs adderem integros, quàm ſelecta ex iis quædam, quod plerunque fieri ſolet damno auctorum. Nec aliam ob cauſſam præſtantiſſimas quaſque editiones expreſſimus, ut in SERVIO Pariſienſem editionem P. DANIELIS, quam nobis mutuo dederat Nobiliſſ. ac Incomp. Vir CLAVDIVS SALMASIVS, multis à ſe locis propria manu emendatam; quæ ſic correcta textui inſeruimus. Uſi etiam ſumus exemplari Clar. D. NICOLAI HEINSII, qui varias è MSS^is lectiones annotârat. Adjecimus & notas è ſummis noſtri & ſuperioris ſæculi Viris, magno judicio excerptas, à Clariſſimo & Præſtantiſſimo Viro CORNELIO SCHREVELIO, Medicinæ Doctore, & Rectore publici Gymnaſii Lugdunenſis; cujus utili opera, quo feliciùs cuncta prodirent, in cæteris etiam uſi ſumus. Hæc neſcire te nolui, benigne lector, ut eidem SCHREVELIO faveas, meliùs meliuſque de veteribus mereri Scriptoribus paratiſſimo.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

IN NOVAM

P. VIRGILII MARONIS

Editionem,

CURANTE DOCTISSIMO VIRO,

D. CORNELIO SCHREVELIO,

M. D. Gymnaſii Lugdunenſis Rectore vigilantiſſimo.

Hoc eſt grandiloqui Carmen ſublime MARONIS.
Hæ voces Latii detinuere Deos.
Sceptra probant vatem; damnataque pagina flammis
Vivit, & AUGUSTI Cæſaris ore placet.
Iſta poëtarum norma eſt. tunc ſurgimus omnes,
Fimbria cum noſtra tangitur iſta manu.
Hic cunctos ſuper exſtat apex: hæc lambit Olympum
Gloria, nec ſeclis tot ſinit eſſe parem.
Poſteritas deſperat. amat, quem ſuſpicit unum,
Et radiis tanti ſideris orbis hebet.
Tu, SCHREVELI, reddis Soli ſua lumina, & illas
Cernere das flamma fulgidiore faces.
Scena novum nuper per te Tarpeïa ſoccum
Induit, & nitidis veſtibus Afer iit.
Nunc tua magnanimum ÆNEAM ſolertia nobis
Vindicat, & Phrygius Dux ſine nube micat.
Cingitur Andinus non uno interprete vates:
Romaque jam melius Martia verba capit.
Debet Troja tibi, debet Sichæia Dido.
Ipſe repurgato carmine Turnus ovat.
Sic Ducibus caſtriſque Ducum, frameiſque tubiſque,
Sic audent comites Regibus ire Scholæ.

CASP. BARLÆUS.

NOMI-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

NOMINA EORVM EX QVIBVS NOTÆ VARIORVM DESVMPTÆ.

Rud. Agricola.
Alciatus.
Alexander Neapolitanus.
Arius.

Barthus.
Becanus.
Behotius.
Beroaldus.
Berſmannus.
Blondus.
Bocatius.
Briſſonius.
Brodæus.
Budæus.

Cæl. Rhodiginus.
Camerarius.
Canterus.
Capella,
Carrion.
Caſaubonus.
Carolus Stephanus.
Vinc. Chartarius.
Caſtalio.
Lud. de la Cerda.
Cenſorinus.
Claudianus.
Corradus.
Crinitus.
Crucius.

Delrius.
Donatus.
Durantius.

Egnatius.
Eraſmus.
Erythræus.

Fabricius.
Falckenburgius.
Farnabius.
Ptol. Flavius.
Floridus.
Fruterius.
Fulgentius.

Germanus.
Geſnerus.
Giſanius.
Gloſſ. MSS. Lugd.
Grapaldus.
Gyrald.

Hartungius.
Heraldus.
Hortenſius.

Ian. Gulielmius.
Iunius Philargyrius.
Adr. Iunius.

Kirchmann.

Lactantius.
Lambinus.
Leopardus.
Linacer.
Lipſius.
Loënſis.
Luiſinus.

Macrobius.
Magius.
Mancinellus.
Manilius.
Marcellinus.
Aldus Manutius.
Marlianus.
Melancthon.
Mercurialis.
Merula.
Meurſius.
Modeſtinus.
Modicius.
Modius.
Muretus.

Nannius.
Naſcimbæn.
Natalis Comes.

Onuphrius Panvinus.
Ortelius.

Palmerius.
Panvinius.
Parrhaſius.
Paſſeratius.
Petitus.
Philargyrius.
Pierius.
Bapt. Pius.
Ang. Politianus.
Iovian. Pontanus.
Pontanus.
Popma.

Rævardus.
Ramus.
Realinus.
Regulejus.
Regulus.
Robertellus.
Rufus.

Sabinus.
Salmaſius.
Scaliger.
Schegkius.
Scoppa.
Servius.
Sigonius.
Henr. Stephanus.
Stevechius.
Sulpitius.

Taubmannus.
Tiraquell.
Rob. Titius.
Torrentius.
Turnebus.
Tuſanus.

P. Victorius.
Velſerus.
Viperanus.
Lud. Vives.
Volaterranus.
Voſſius.
Vrſinus.

Willichius.

Xylander.

PVBLII

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

PVBLII VIRGILII
MARONIS VITA.

PVBLIVS VIRGILIVS MARO Mantuanus, parentibus
modicis fuit, ac præcipuè patre: quem quidam opificem figulum:
plures, Magi cujuſdem viatoris initio mercenarium, mox ob indu-
ſtriam generum tradiderunt, egregiæque ſubſtantiæ, ſylvis coë-
mendis & apibus curandis auxiſſe reculam. Natus eſt Cn. Pompejo
Magno, & M. Licinio Craſſo primùm Coss. Iduum Octobrium
die, in pago qui Andes dicitur & abeſt à Mantua non procul. Prægnans mater
ſomniavit enixam ſe laureum ramum, quem contracta terra coaluiſſe, & excre-
viſſe illico in ſpecie maturæ arboris refertæque variis pomis & floribus: ac ſequen-
ti luce cum marito rus propinquum petens ex itinere divertit, atque in ſubjecta foſ-
ſa partu levata eſt. Ferunt infantem ut ſit editus, neque evagiſſe: & adeo miti vul-
tu fuiſſe, ut haud dubiam ſpem proſperioris genituræ jam tum daret. Et acceſſit
aliud præſagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem ſta-
tim loco depacta, ita brevi convaluit tempore, ut multo antè ſatas populos adæ-
quaviſſet: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque etiam conſecrata eſt ſumma gravi-
darum ac fœtarum religione, & ſuſcipientium ibi & ſolventium vota. Initia ætatis
Cremonæ egit uſque ad virilem togam, quam XVII. anno natali ſuo accepit, Iiſ-
dem illis conſulibus iterum quibus erat natus. Evenitque ut eo ipſo die Lucretius
poëta decederet. Sed Virgilius à Cremona Mediolanum, & inde paulo pòſt tran-
ſiit in Urbem. Corpore & ſtatura fuit grandis, aquilo colore, facie ruſticana, va-
letudine varia: nam plerunque à ſtomacho & à faucibus ac dolore capitis labora-
bat: ſanguinem etiam ſæpe rejecit: cibi, vinique minimi. Libidinis in pueros
pronior, quorum maximè dilexit Cebetem & Alexandrum: quem ſecunda Buco-
licorum ecloga Alexim appellat, donatum ſibi ab Aſinio Pollione: utrunque non
ineruditum, Cebetem verò & poëtam Vulgatum eſt conſueſſe eum cum Plotia
Aleria. Sed Aſconius Pedianus affirmat ipſam poſtea majorem natu narrare ſolitam
invitatam quidem à Vario ad communionem ſui, verum pertinaciſſimè recuſaſſe. Cæ-
tera ſanè vitæ & ore & animo tam probum conſtat, ut Neapoli *parthenias* vulgò ap-
pellatus ſit: Ac, ſi quando Romæ (quò rariſſimè commeabat) viſeretur, in publico
ſectantes, demonſtrantéſque ſe, ſuffugere ſolitum in proximum tectum. Bona au-
tem cujuſdam exulantis offerente Auguſto non ſuſtinuit accipere. Poſſedit prope
centies ſeſtertiûm ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Exquiliis juxta
hortos Mecœnatis, quanquam ſeceſſu Campaniæ Siciliæque plurimum uteretur.
Parentes jam grandis amiſit: ex quibus patrem captum oculis, & duos fratres ger-
manos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum ſub nomine
Daphnidis deflet. Inter cætera ſtudia medicinæ quoque, ac maximè mathematicæ
operam dedit. Egit & cauſam apud judices unam omninò, nec amplius quàm ſe-
mel. Nam & in ſermone tardiſſimum ac penè indocto ſimilem fuiſſe Meliſſus tra-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

didit. Poeticam puer adhuc auſpicatus in Baliſtam ludi magiſtrum ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, diſtichon fecit,

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus:
Nocte die tutum carpe viator iter.

Deinde Catalecton, & Priapia, & Epigrammata, & diras, Item Cirim & Culicem cum eſſet annorum XVI. cujus materia talis eſt: Paſtor fatigatus æſtu, cum ſub arbore condormiſſet, & ſerpens ad eum proriperet, è palude culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit paſtori. At ille continuo culicem attrivit, & ſerpentem interemit: ac ſepulchrum culici ſtatuit, & diſtichon fecit,

Parve culex, pecudum cuſtos, tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddet.

Scripſit etiam (de qua ambigitur) Ætnam. Et mox cùm res Romanas inchoaſſet, offenſus materia, ad Bucolicam tranſiit: maximè ut Aſinium Pollionem, Alphenum Varium, & Cornelium Gallum celebraret: quia in diſtributione agrorum, qui poſt Philippenſem victoriam veteranis triumvirorum juſſu trans Padum dividebantur, indemnem ſe præſtitiſſent. Deinde Georgicam in honorem Mecœnatis qui ſibi mediocriter adhuc noto opem tuliſſet adverſus cujuſdam veterani violentiam: à quo in altercatione litis paulum abfuit quin occideretur. Noviſſimè autem Æneidem inchoavit. argumentum varium ac multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar: Præterea nominibus ac rebus Græcis, Latiniſque commune, & in quo, quod maximè ſtudebat, Romanæ ſimul urbis & Auguſti origo contineretur. Cum Georgica ſcriberet, traditur cotidie meditatos mane plurimos verſus dictare ſolitus, ac per totum diem retractando ad pauciſſimos redigere: non abſurdè carmen ſe more urſæ parere dicens, & lambendo demum effingere. Æneida proſa prius oratione formatam, digeſtamque in XII libros particulatim componere inſtituit, prout liberet quidque, & nihil in ordinem accipiens, ut ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta tranſmiſit: alia leviſſimis verbis veluti fulſit, quæ per jocum pro tibicinibus interponi à ſe ajebat ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ columnæ advenirent. Bucolica triennio, Georgica VII. Æneida XI. perfecit annis. Bucolica eo ſucceſſu edidit ut in ſcenam quoque per cantores crebro pronunciarentur: Georgica, reverſo poſt Actiacam victoriam Auguſto, atque reficiendarum faucium cauſa Attellæ commoranti, per continuum quatriduum legit, ſuſcipiente Mecœnate legendi vicem, quoties interpellaretur ipſe vocis offenſione. Pronuntiabat autem maxima cum ſuavitate, cum lenociniis miris, ut Seneca tradidit Iulium Montanum poëtam ſolitum dicere involaturum ſe Virgilio, ſi & vocem poſſet, & os, & hypocriſim. eoſdem enim verſus, ipſo pronuntiante, bene ſonare: ſine illo, inanes eſſe mutóſque. Æneidos vix dum cœptæ tanta extitit fama, ut Sextus Propertius non dubitaverit ſic prædicare,

Cedite Romani ſcriptores, cedite Graji:
Neſcio quid majus naſcitur Iliade.

Augu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Auguſtus verò cum jam forte expeditione Cantabrica abeſſet : & ſupplicibus atque etiam minacibus per jocum literis efflagitaret,ut ſibi de Æneide, ut ipſius verba ſunt, vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret : Cui tamen multo poſt perfectâque demum materia tres omnino libros recitavit, ſecundum, quartum, ſextum. Sed hunc notabili Octaviæ adfectione : quæ cum recitationi intereſſet, ad illos de filio ſuo verſus, *Tu Marcellus eris*, defeciſſe fertur : atque ægrè focillata eſt. Recitavit & pluribus : ſed neque frequenter, & ea ferè de quibus ambigebat, quo magis judicium hominum experiretur. Erotem librarium & libertum ejus exactæ jam ſenectutis tradunt referre ſolitum, quondam eum in recitando duos dimidiatos verſus compleſſe ex tempore. Nam cùm hactenus haberet : *Miſenum Æolidem*, adjeciſſe, *quo non præſtantior alter.* Item huic, *Ære ciere viros* : ſimili calore jactatum ſubjunxiſſe, *Martemque accendere cantu:* ſtatímque ſibi imperaſſe ut utrunque volumini adſcriberet. Anno ætatis quinquageſimo ſecundo impoſiturus Æneidi ſummam manum,ſtatuit in Græciam & in Aſiam ſecedere : trienniòque continuo nihil amplius quam emendare, ut reliqua vita tantùm philoſophiæ vacaret. Sed cum ingreſſus iter Athenis occurriſſet Auguſto ab Oriente Romam revertenti, deſtinaretque non abſiſtere atque etiam una redire, dum Megara vicinum oppidum ferventiſſimo ſole cognoſcit, languorem nactus eſt, eumque non intermiſſa navigatione duxit, ita ut gravior aliquanto Brundiſium appelleret : ubi diebus paucis obiit decimo Cal. Octobris, Gn. Seſtio, Qu. Lucretio coſſ. Oſſa ejus Neapolim tranſlata ſunt, tumuloque condita, qui eſt via Puteolana intra lapidem ſecundum : In quo diſtichon fecit tale:

Mantua me genuit : Calabri rapuere : tenet nunc
Parthenope : cecini paſcua, rura, duces.

Heredes fecit ex dimidia parte Valerium Proculum, fratrem ex alio patre: ex quarta Auguſtum : ex duodecima Mecœnatem : ex reliqua L. Varium, & Plocium Tuccam : qui ejus Æneidem poſt obitum, juſſu Cæſaris emendaverunt : qua de re Sulpitii Carthaginenſis extant hujuſmodi verſus,

Iuſſerat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius : Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variuſque ſimul : tu maxime Cæſar
Non ſinis : & Latiæ conſulis hiſtoriæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamon igni,
Et penè eſt alio Troja cremata rogo.

Egerat cum Vario prius quam Italia decederet, ut ſi quid ſibi accidiſſet, Æneida combureret, & is facturum ſe pernegarat. Igitur in extrema valetudine aſſiduè ſcrinia deſideravit crematurus ipſe: Verum nemine offerente nihil quidem nominatim de ea cavit, cæterum eiſdem Vario ac ſimul Tuccæ ſcripta ſua ſub ea conditione legavit, ne quid ederent quod non à ſe editum eſſet. Edidit autem auctore Auguſto Varius : ſed ſummatim emendata : ut qui verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, reliquerit:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

liquerit quos multi mox ſupplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem; quod omnia ferè apud eum hemiſtichia abſoluto perfectoque ſint ſenſu, præter illud, *Quem tibi jam Troja.* Niſus grammaticus audiſſe ſe à ſenioribus ajebat Varium duorum librorum ordinem commutaſſe: & qui nunc ſecundus ſit, in tertium locum tranſtuliſſe: etiam primi libri correxiſſe principium his verſibus demptis:

Ille ego qui ſylvas gracili modulatus avena
Carmina: & egreſſus ſylvis vicina coëgi,
Vt quanvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: At nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt. nec mirum, nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis innominatus quidam reſcripſit Anti-bucolica: duas modò eclogas ſed inſulſiſſimè παρῳδήσας, quarum prioris initium eſt,

Tityre ſi toga calda tibi eſt: quo tegmine fagi? Sequentis,
Dic mihi Damæta cujum pecus? ánne Latinum?
Non, verum Ægonis. noſtri ſic rure loquuntur:

Alius recitante eo ex Georgicis, *Nudus ara, ſere nudus:* ſubjecit, *habebis frigora, febrem.* Eſt & adverſus Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo Æneidomaſtix. M. Vipranius à Mecœnate eum ſuppoſitum appellabat novæ κακοζηλίας repertorem: non tumidæ, neque exilis, ſed ex communibus verbis atque ideò latentis. Herennius tantum vitia ejus, Perellius Fauſtinus furta contraxit. Sed & Qu. Octavi Aviti ὁμοιοτήτων octo volumina, quos unde verſus tranſtulerit continent. Aſconius Pedianus libro quem contra obtrectatores Virgilii ſcripſit pauca admodum objecta ei proponit, eáque circa hiſtoriam ferè, & quod pleraque ab Homero ſumpſiſſet. Sed hoc ipſum crimen ſic defendere aſſuetum ait, Cur non illi quoq; eadem furta tentarent. Verum intellecturos facilius eſſe Herculi clavam, quàm Homero verſum ſubripere: & tamen deſtinaſſe ſecedere, ut omnia ad ſatietatem malevolorum decideret.

NUNC quoniam de auctore ſummatim diximus, de ipſo carmine jam dicendum eſt. quod bifariam tractari ſolet, id eſt ante opus, & in ipſo opere. Ante opus, titulus, cauſſa, intentio. Titulus in quo quæritur quid ſit. Cauſſa, unde ortum ſit: & quare hoc potiſſimum ſibi ad ſcribendum poëta præſumpſerit. Intentio, in qua cognoſcitur quid efficere conetur poëta. In ipſo opere ſane tria ſpectantur: Numerus, ordo, explanatio. Quamvis igitur multa ψευδεπιγραφῶς, id eſt falſa inſcriptione ſub alieno nomine ſint prolata, ut Thyeſtes tragœdia hujus poëtæ, quam Varius edidit ſuo nomine, alia hujuſmodi, tamen Bucolica liquidò Virgilii eſſe minime dubitandum eſt: præſertim cum ipſe poëta tanquam hoc metuens, principio hujus operis, & in alio carmine ſuum eſſe teſtatur, ſic dicendo: Carmina qui luſi paſtorum, audáxque juventa, Tityre te patulæ cecini ſub tegmine fagi. Bucolica autem & dici & rectè dici vel hoc indicio probaſſe ſuffecerat: quòd eodem nomine apud Theocritum cenſeantur. Verum ratio quoque monſtranda eſt. Tria genera paſtorum ſunt, quæ dignitatem in Bucolicis habent: quorum minimi ſunt qui αἰπόλοι dicuntur à Græcis, à nobis caprarii. Paulo honoratiores μηλονόμοι ποιμένες, id eſt opiliones dicuntur: honoratiſſimi &

maximi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

maximi βουκόλοι, quos bubulcos dicimus. Vnde igitur magis decuit paſtorali carmini nomen imponi, niſi ab eo gradu qui ferè apud paſtores excellentiſſimus invenitur? Cauſſa dupliciter inſpici ſolet: ab origine carminis,& à voluntate ſcribentis. Originem autem Bucolici carminis alii ob aliam cauſſam ferunt. Sunt enim qui etiam à Lacedæmoniis paſtoribus Dianæ primum carmen hoc redditum dicant: cum eidem deæ propter bellum, quod toti Græciæ illo tempore Perſæ inferebant, exhiberi per virgines de more non poſſet. Alii ab Oreſte circa Siciliam vago id genus carminis Dianæ redditum loquuntur, & redditum per ipſum atque paſtores; quo tempore de Scythia Taurica cum ſorore profugerat ſubrepto numinis ſimulacro, & celato in faſce lignorum. Vnde Faſcelinam Dianam perhibent nuncupatam: apud cujus aras Oreſtes per ſacerdotem ejuſdem numinis Iphigeniam ſororem ſuam à parricidio fuerat expiatus. Alii Apollini Nomio, paſtorali ſcilicet deo: qua tempeſtate Admeto boves paverat. Alii Libero Nympharum & Satyrorum, & id genus numinum principi, quibus placet ruſticum carmen. Alii Mercurio Daphnidis patri paſtorum omnium principi,& apud Theocritum,& apud hunc ipſum Poëtam. Alii in honorem Panos ſcribi putant peculiariter paſtoralis dei: & item Sileni, Sylvani, atque Faunorum. Quæ cum omnia dicantur, illud erit probabiliſſimum, Bucolicum carmen originem ducere à priſcis temporibus: quibus vita paſtoralis exercita erat: & ideò velut aurei ſeculi ſpeciem in hujuſmodi perſonarum ſimplicitate cognoſci. Et meritò Virgilium proceſſurum ad alia carmina, non aliunde cœpiſſe, niſi ab ea vita, quæ prima in terris fuit. Nam poſtea rura culta: & ad poſtremum pro cultis & feracibus terris bella ſuſcepta: quod videtur Virgilius in ipſo ordine operum ſuorum voluiſſe monſtrare, cum paſtores primo, deinde agricolas canit: & ad ultimum bellatores. Reſtat ut quæ cauſſa voluntatem attulerit Poëtæ Bucolica potiſſimum conſcribendi, conſiderare. Aut enim dulcedine carminis Theocriti,& ad imitationem ejus illectus eſt: aut ordinem temporum ſecutus eſt circa vitam humanam: quod ſuprà diximus. Aut cum tres modi ſint elocutionum: quos χαρακτῆρας Græci vocant, ἰσχνὸς qui tenuis: μέσος qui moderatus: ἁδρὸς qui validus intelligitur, credibile erit Virgilium qui in omni genere prævaleret, Bucolica ad primum, Georgica ad ſecundum, Æneidem ad tertium voluiſſe conferre. An ideò potius primò Bucolica ſcripſit, ut in ejuſmodi poëmate quod magis varium & paulò liberius quàm cætera, facultatem haberet captandæ Cæſaris indulgentiæ, repetendique agri, quem amiſerat, ob hanc cauſſam. Occiſo in Curia die tertio Iduum Martiarum, C. Cæſare, cum Auguſtum Cæſarem penè puerum ſibi veterani non abnuente Senatu ducem conſtituiſſent: exorto civili bello Cremonenſes cum cæteris ejuſdem ſtudii,adverſarios Auguſti Cæſaris adjuverunt. Vnde factum eſt, ut cum victor Auguſtus in eorum agros, veteranos deduci juſſiſſet, non ſufficiente agro Cremonenſium, Mantuani quoque, in quibus erat etiam Virgilius, maximam partem finium ſuorum perdidiſſent, eo quod vicini Cremonenſibus fuerant. Sed Virgilius merito carminum fretus, & amicitia quorundam potentium, Centurioni Arrio cùm obſiſtere auſus eſſet, ille ſtatim, ut miles, ad gladium manum admovit. Cumque ſe in fugam proripuiſſet Poëta,non prius finis perſequendi fuit, quàm ſe in fluvium Virgilius conjeciſſet, atque in alteram ripam enataviſſet. Sed poſteà per Mæcenatem & per Triumviros agris dividundis Varium & Pollionem,& Cornelium Gallum,famâ carminum commendatus Auguſto,

& agros recepit, & deinceps Imperatoris familiari amore perfruitus eſt. Intentio libri quam σκόπον Græci vocant, in imitatione Theocriti poetæ conſtituitur: qui Siculus ac Syracuſanus fuit. Et eſt intentio etiam in laude Cæſaris, & principum cæterorum: per quos in ſedes ſuas atque agros rediit. Vnde effectus fineſque carminis & delectationem & utilitatem ſecundum præcepta perfecit. Quæri ſolet cur non ultrà quam decem Eclogas conſcripſerit? quod nequaquam mirandum videbitur ei qui conſideraverit varietatem ſcenarum paſtoralium, ultra hunc numerum non potuiſſe proferri: præſertim cum ipſe poëta circumſpectior Theocrito, ut ipſa res indicat, videatur metuere ne illa Ecloga quæ Pollioni inſcribitur, minus ruſtica judicetur: cum id ipſum præſtruit, dicens: *Sicelides Muſæ paulò majora canamus*: & item ſimiliter in aliis duabus facit. Illud tenendum eſſe prædicimus in Bucolicis Virgilii, neque nuſquam, neque ubique figuratè aliquid dici: hoc eſt per allegoriam. Vix enim propter laudem Cæſaris & amiſſos agros hæc Virgilio conceduntur: cum Theocritus ſimpliciter conſcripſerit, quem hic noſter conatur imitari. Sequitur id quod in ipſo carmine tractari ſolet: eſt numerus, ordo, explanatio. Numerus Eclogarum manifeſtus eſt. nam decem ſunt, ex quibus propriè Bucolicæ VII. eſſe creduntur: quod ex his excipiantur, Pollio, Silenus & Gallus. Prima igitur continet conqueſtionem publicam, privatam gratulationem de agro, & dicitur Tityrus. Secunda, amorem pueri: & dicitur Alexis. Tertia, certamen paſtorum: & dicitur Palæmon. Quarta, genethliacum: & dicitur Pollio. Quinta, epitaphium: & dicitur Daphnis. Sexta, Metamorphoſim: & dicitur Varius vel Silenus. Septima delectationem paſtorum: & dicitur Corydon. Octava, mores diverſorum ſexuum: & dicitur Damon vel Pharmaceutria. Nona propriam poëtæ conqueſtionem de amiſſo agro: & dicitur Mœris. Decima, deſyderium Galli circa Polymniam Cytheridem, & dicitur Gallus.

Quod ad ordinem ſpectat, illud ſcire debemus in prima tantum & vltima Ecloga poëtam voluiſſe ordinem reſervare: quando in altera principium conſtituerit, ut in Georgicis ait, *Tityre te patulæ cecini ſub tegmine fagi*: In altera oſtenderit finem: quippe cum dicat, *Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem.* Verum inter ipſas Eclogas naturalem conſertùmque ordinem nullum eſſe certiſſimum eſt. Etſi ſunt qui dicant initium Bucolici carminis non *Tityre* eſſe: ſed, *Prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu.* Supereſt explanatio, quam in ordinem digeremus cum prædixerimus, illud in primis tenendum eſſe, Bucolicum poëma uſque adeo ab heroico charactere diſtare, ut verſus quoque hujus carminis ſuas quaſdam cæſuras habeant, & ſuis legibus diſtinguantur. Nam cum tribus his probetur metrum, cæſura, ſcanſione, ædificatione: non erit Bucolicus verſus niſi in quo & primus pes partem orationis abſolverit, & tertius trochæus fuerit, & quartus pes dactylus magis quam ſpondeus partem orationis terminaverit, quintus & ſextus pes cum integris dictionibus fuerint à Theocrito ſæpe ſervati; quod tamen Virgilius victus operis difficultate neglexit: in ſolo principio incertum induſtria ſive caſu Bucolico verſu poſito. Nam *Tityre*, dactylus pes partem orationis abſolvit: *Tityre tu patulæ recubans*, tertium trochæum circa præpoſitionem, quamvis de compoſita dictione concluſit: *Tityre tu patulæ recubans ſub tegmine fagi*, quartum ſpondeum pro dactylo. cum partem orationis exhibuit, *tegmine fagi*, integrum comma perfecit. Cujus rei diligentiam licet in Theocriti multis verſibus admirari.

TE-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

TESTIMONIA DE VIRGILIO ET EIUS SCRIPTIS.

OVIDII, DE ÆNEIDE.

Tityrus & ſegetes, Æneïaque arma legentur,
Roma triumphati dum caput orbis erit.

EIUSDEM.

Et profugum Æneam altæ primordia Romæ,
Quo nullum Latio clarius extat opus.

EIUSDEM AD AUGUSTUM.

Et tamen ille tuæ felix æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumq; toros.
Phyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis juvenis luſerat ante modis.

SEX. AURELII PROPERTII.

Actia Virgilium cuſtodis littora Phœbi,
Cæſaris & fortes dicere poſſe rates.
Qui nunc Æneæ Trojani ſuſcitat arma,
Iactáque Lavinis mœnia littoribus.
Cedite Romani ſcriptores, cedite Graji,
Neſcio quid majus naſcitur Iliade.
Tu canis umbroſi ſubter pineta Galeſi
Thyrſin, & attritis Daphnin arundinibus:
Vtque decem poſſint corrumpere mala puellam,
Miſſus & impreſſis hœdus ab uberibus.
Felix, qui viles pomis mercaris amores,
Huic licet ingratæ Tityrus ipſe canat.
Felix, intactum Corydon qui tentat Alexin
Agricolæ domini carpere delicias.
Quamvis ille ſua laſſus requieſcat avena,
Laudatur faciles inter Hamadryadas.
Tu canis Aſcræi veteris præcepta poëtæ,
Quo ſeges in campo, quo viret herba loco.
Tale facis carmen docta teſtudine, quale
Cynthius impoſitis temperat articulis.

VELLEIVS LIB. I. Princeps carminum Virgilius.

MARCELLINVS LIB. XV. & XIX. Excelſum, eminentiſſimum vatem, poëtam præclarum nominat.

MACROBIVS LIB. I. Somn. Scipion. Cap. 1. 2. & 7. Homericæ perfectionis per omnia imitator: nullius diſciplinæ expers, & quem nullius diſciplinæ error involvit. Et Saturnal. lib. c. 24. Hæc eſt Maronis gloria, ut nullius laudibus creſcat, nullius vituperatione minuatur.

QVINTILIANVS LIB. X.

Idem nobis per Romanos quoque auctores ordo ducendus eſt. Itaque ut apud illos Homerus, ſic apud nos Virgilius auſpicatiſſimum dederit exordium: omnium ejus generis poëtarum Græcorum noſtrorumque illi haud dubie proximus. Vtar enim verbis iiſdem, quæ ab Afro Domitio juvenis accepi; qui mihi interroganti, quem Homero crederet maximè accedere, Secundus, inquit, eſt Virgilius, propior tamen primo, quam tertio. Et Hercle, ut illi naturæ cœleſti atque immortali ceſſerimus; ita curæ & diligentiæ, vel ideo in hoc plus eſt, quod ei fuit magis laborandum. & quantum eminentioribus vincimur, fortaſſe æqualitate penſamus. Cæteri omnes longè ſequuntur.

LIB. ANTHOLOG. V.

Καὶ φίλος Αὐσονίοισι λιγύθροος ἔπρεπε κύκνος
Πνείων δ' ἐπιτὴς Βιργίλλιος· ὅν ποτε Ρώμης
Θυμοβελαὶς ἄλλον Ὅμηρον ἀνέτρεφε πάτριος ἠχώ.

STATIVS. PAP. THEB. XII.

Nec tu divinam Æneida tenta,
Sed longè ſequere, & veſtigia ſemper adora.

D. HIERONYMVS. Virgilius alter apud nos Homerus.

D. AVGVSTINVS. Virgilium pueri legant, ut poëta magnus omniumque præclariſſimus atque optimus, teneris imbibitus annis, non facile oblivione poſſit aboleri.

LACTANTIVS. Latinorum poëtarum primus Virgilius.

ALCIMI DE VIRGILIO ET HOMERO.

Mœonio vati qui par aut proximus eſſet,
Conſultus Pæan riſit, & hæc cecinit.
Si potuit naſci quem tu ſequereris, Homere,
Naſcetur qui te poſſit, Homere, ſequi.

Buco-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

PROOEMIUM.
IN PUB. VIRGILII MARONIS BUCOLICA.

BUcolica, ut ferunt, dicta à cuſtodia boum, id eſt ἀπὸ τῶν βȣκόλων præcipua enim ſunt animalia apud ruſticos boves. hujus autem carminis origo varia eſt. Nam alii dicunt eo tempore, quo Xerxes Perſarum rex invaſit Græciam; cum omnes intra muros laterent, nec poſſent more ſolito Dianæ ſacra perſolvi: perveniſſe ad montes Laconas ruſticos, & in ejus honorem hymnos dixiſſe: Vnde natum carmen Bucolicum ætas poſterior elimavit. Alii dicunt Oreſtem, cum Dianæ Faſcelitidis ſimulachrum raptum ex Scythia adveheret, & ad Siciliam eſſet tempeſtate delatus; completo anno, Dianæ feſtum celebraſſe hymnis, collectis nautis ſuis, & aliquibus paſtoribus convocatis: & exinde permanſiſſe apud ruſticos conſuetudinem. Alii non Dianæ, ſed Apollini Nomio conſecratum carmen volunt, quo tempore Admeti regis pavit Armenta. Alii ruſticis numinibus à paſtoribus dicatum hoc aſſerunt carmen; ut Pani, Faunis, ac Satyris. & hic eſt hujus carminis titulus. Qualitas autem hæc eſt, ſcilicet humilis character. Tres enim ſunt characteres: humilis, medius, grandiloquus: quos omnes in hoc invenimus poëta. Nam in Æneide grandiloquum habet: in Georgicis medium: in Bucolicis humilem, pro qualitate negotiorum, & perſonarum. Nam perſonæ hic ruſticæ ſunt, ſimplicitate gaudentes; ſcilicet à quibus nihil altum debet requiri. Adhibetur autem ad carmen bucolicum, quód debet quarto pede terminare partem orationis. Qui pes ſi ſit dactylus, meliorem efficit verſum: ut *Nos patriæ fines, & dulcia*. Primus etiam pes ſecundum Donatum dactylus eſſe debet, & terminare partem orationis: ut *Tityre*. Quam legem Theocritus vehementer obſervat, Virgilius non adeo. Ille enim in paucis verſibus ab iſta ratione deviavit. hic eam in paucis ſequutus eſt. Terentianus cum de hoc metro doceret, *Plurimus hoc pollet Siculæ telluris alumnus*. Noſter rarus eo paſtor Maro. Intentio poëtæ hæc eſt; ut imitaretur Theocritum Syracuſanum meliorem Moſcho, & cæteris qui Bucolica ſcripſerunt: Vnde eſt, *Prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu Noſtra nec*, &c. Et aliquibus locis per allegoriam agit gratias Auguſto, vel aliis nobilibus, quorum favore amiſſum agrum recepit, In qua re tantum diſſentit à Theocrito, Ille enim ubique ſimplex eſt: hic neceſſitate compulſus aliquibus locis miſcet figuras, quas peritè plerumqne etiam ex Theocriti verſibus facit: quos ab illo dictos conſtat eſſe ſimpliciter, hoc autem fit poëtica urbanitate. Sic Iuvenalis, *Actoris Aurunci ſpolium*. Nam Virgilii verſum de haſta dictum figurate ad ſpeculum tranſtulit. Et cauſſa ſcribendorum Bucolicorum hæc eſt, Cum poſt occiſum III. Iduum Martiarum die in ſenatu Cæſarem; Auguſtus ejus filius contra percuſſores patris, & Antonium civilia bella moviſſet, victoria potitus, Cremonenſium agros, qui cum non eum ſenſerant, militibus ſuis dedit: qui contra ſufficerent, etiam Mantuanorum juſſit diſtribui, non propter culpam, ſed propter vicinitatem. Vnde eſt, *Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ*. Perdito ergo agro Virgilius Romam venit, & potentium favore meruit, ut agrum ſuum ſolus receperit. Ad quem accipiendum profectus, ab Ario centurione, qui eum tenebat, penè eſt interemptus, niſi ſe præcipitaſſet in Mincium. Vnde eſt allegoricus, *Ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat*. Poſtea ab Auguſto miſſis triumviris, & ipſi integer ager eſt redditus, & Mantuanis pro parte. Hinc eſt quod enim in prima Ecloga legimus recepiſſe agrum: poſtea eum querelantem invenimus: ut, *Audieras, & fama fuit: ſed carmina tantum Noſtra valent Lycida tela inter Martia, quantum Chaonias dicunt aquila veniente columbas*. Nec numerus hic dubius eſt, nec ordo librorum. Quippe cum unus ſit liber, de eclogis tantum dubitant: quæ licèt decem ſint, incertum tamen eſt, quo ordine ſcriptæ ſint. Plerique duas certas volunt ipſius teſtimonio: ultimam, ut, *Extremum hunc*: & primam, ut in Georgicis, *Tityre te patulæ cecini ſub tegmine fagi*. Alii primam illam volunt, *Prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu*. Sed eſt ſciendum, VII. eclogas eſſe meras ruſticas: quas Theocritus X. habet, hic in tribus à bucolico carmine, ſed cum excuſatione diſceſſit; ut in genethliaco Salonini, & in Sileni theologia: vel ut ex inſertis altioribus rebus poſſet placere: vel quia tot varietates implere non poterat. Poëtæ vitam in Æneide diximus. Operis explanatio, in ſequentibus comprobabitur. Sane ſciendum Virgilium XXVII. annorum ſcripſiſſe bucolica Vnde etiam ipſe in fine Georgicorum, *Audaxque juventa*, *Tityre te patulæ cecini ſub tegmine fagi*. Et dicit Donatus (quod etiam in poëtæ memoravimus vita, in ſcribendis carminibus naturalem ordinem ſecutum eſſe Virgilium. Primo enim paſtoralis fuit in montibus vita. poſt agriculturæ amor. inde bellorum cura ſucceſſit. Notandum quoque Bucòlica, vel Geòrgica cum apud Græcos in fine habeant accentum: apud nos in tertia à fine habere. Nam ut in ultima ſit, latinitas vetat: ut in penultima non ſit, brevitatis efficit ratio. Etiam hoc ſciendum & perſonas hujus operis ex majori parte nomina de rebus ruſticis habere conficta, ut Melibœus ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν, id eſt, quod curam gerit boum Et Tityrus. Nam Laconum lingua Tityrus dicitur aries major, qui gregem anteire conſueverit: ſicut etiam in comœdiis invenimus. Nam Pamphilus eſt totus amans: Glycerium, quaſi dulcis mulier. Philumena, amabilis. Perſonæ, ſicut ſupta dixi, ruſticæ ſunt, & ſimplicitate gaudentes. Vnde nihil in his Vrbanum, nihil declamatorium invenitur: ſed ex re ruſtica ſunt omnia, negotia, comparationes, & ſi qua ſunt alia. Hinç eſt quod annos à fructibus computat: ut. *poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas*. Hinc etiam illæ comparationes ſunt, *Nam neque me tantum venientis ſibilus auſtri, Nec percuſſa juvant fluctu tam littora, nec quæ Saxoſas inter decurrunt flumina valles*.

P. VIR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS BVCOLICA.

ECLOGA PRIMA.

TITYRVS.

MELIBOEVS. TITYRVS.

ME. *Tityre, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi,*
Sylveſtrem tenui muſam meditaris avena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva,
Nos patriam fugimus: tu Tityre lentus in umbra,
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſylvas.

MAVRI SERVII HONORATI GRAMMATICI IN VIRGILII BVCOLICA COMMENTARIVS.

TITYRE TV PATVLÆ, &c. Introducitur paſtor quidam jacens ſub arbore ſecurus & otioſus dare operam cantilenæ: Alter vero qui cum gregibus ex ſuis pellitur finibus; qui cum Tityrum reſpexiſſet jacentem, ita exorſus eſt. ſub perſona Tityri Virgilius intelligitur; ſub Melibœi plebs Mantuana, vel Cornelius Gallus. Quod autem ſub fago dicitur jacere, Allegoria eſt honeſtiſſima: quaſi ſub arbore glandifera, quæ victus cauſſa fuit. Antea enim homines glandibus veſcebantur. Vnde etiam fagus dicta eſt ἀπὸ τοῦ φαγεῖν, id eſt à manducando. Hoc videtur dicere, Iaces ſub umbra fagi in agris tuis, tuas retinens poſſeſſiones, quibus aleris: ſicut glandibus antea mortales. A lite: ô Virgili ſub protectione Augusti ſecurus quieſcis. PATVLÆ. patulum dicitur quod patet naturaliter, ut nares, arbor, crux. Patens vero, eſt quod clauditur & aperitur, ut oſtium, & oculi.

SYLVESTREM MVSAM, Id eſt ruſticum carmen. TENVI AVENA. Culmo, ſtipula: unde ruſtici cantare conſueverunt. Dicendo autem tenui avena, humilis ſtyli genus latenter oſtendit: quo in bucolicis utitur. MEDITARIS. cantas, quaſi melitaris d pro l. poſita; ſic ſolium vel ſella, quaſi ſedda dicitur à ſedendo.

NOS PATRIÆ FINES LINQVIMVS. non voluntate, ſed vi Cæſaris & militum ejus compulſi, victo Antonio. ET DVLCIA ARVA. unicuique propria terra dulcis ſibi videtur, nec enim omnis res delectationem habens dulcis appellatur. Allegoricè voce utitur Mantuanorum, qui ſuis poſſeſſionibus expellebantur.

LENTVS. Id eſt, otioſus, ſive ſecurus. IN VMBRA. Allegorice ſub tutela Imp. Auguſti. ut, *Qui nunc lenti conſedimus arvis.*

RESONARE DOCES AMARYLLIDA SYLVAS, id eſt carmen tuum de amica Amaryllide compoſitum doces ſylvas ſonare. & melius eſt ut ſimpliciter intelligamus. Male enim quidam allegoriam volunt, Tu carmen de urbe Roma componis celebrandum omnibus gentibus. Plus enim ſtupet Melibœus, ſi ille ita ſecurus eſt, ut tantum de ſuis amoribus cantet.

VARIORVM.

ECLOGA, derivatur ab ἐκ & λέγω. An quod hæc Bucolica è Theocriti Eidylliis excerpta ſunt? ut vult Turneb: 9.l. Adverſar. cap. 22. An potius quod ex incondita turba eorum, quæ ſubito excidiſſent calore, ſelecta quædam & concinniora ἐκλογὰς appellare placuit? ut cenſet I. c. Scalig. Poët. cap. IV. FARNAB.

Querelæ ſunt in hac Ecloga Paſtorum, de miſeria & calamitate bellorum; quibus commotis & graſſantibus fieret, ut veteres agrorum domini poſſeſſionibus paternis & avitis expellerentur. Ac ſi qui retinerent aliquid forte beneficio potentum, ri plane divino quodam numine conſervati viderentur. Neque dubium eſt, quin Auguſtus Cæſar in hac celebretur. Eſt autem poëma δραματικὸν: paſtores enim introducuntur duo ſenes; quorum alter exul patria cedit; alter benignitate & favore Cæſaris in ſuis agellis remanet: Ita fit res miſerabilior, cum ætatis hujus errores & exilia commemorantur, quæ erat quiete atque otio digniſſima. CAMERARIVS.

TITYRE. Tityrus apud Maronem calamo canit & ut paſtor; & quod *tityros* etiam calamus eſt, auctore Heſychio: & *tityrenus* monaulus vel tibia calamina, quæ avena etiam dicitur. TVRNEB.

LENTVS. Servius otioſus interpretatur, diverſa ab ea ſignificatione ſequenti: *lenta inter viburna cupreſſi*, hoc eſt καμπτόν. Et ab ea: *lentum diſtillat ab inguine virus*; quod viſcidum ſignificare videtur & γλισχρόν, ut & Maro picem lentam dicit, unde & lenteſcere. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

O Melibœe, deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper deus; illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves (ut cernis) & ipſum,
Ludere, quæ vellem, calamo permiſit agreſti.
ME. *Non equidem invideo, miror magis: undique totis*
Vſque adeo turbatur agris. en ipſe capellas
Protenus æger ago: hanc etiam vix Tityre duco.
Hic inter denſas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah, ſilice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis (ſi mens non læva fuiſſet)
De cœlo tactas memini prædicere quercus.

SERVII.

ô MELIBOEE. Scilicet quid miraris? DEVS, id eſt Cæſar. HÆC OTIA, hanc ſecuritatem vel fœlicitatem.

NAMQVE ERIT ILLE MIHI SEMPER DEVS Et iteratio ipſa excluſit adulationis colorem. SEMPER. Id eſt, & poſt mortem, & dum vivit. Alii imperatores poſt mortem in numerum referuntur deorum: Auguſtus templa vivus emeruit. Horatius, *Præſenti tibi maturos largimur honores. Iurandaſque tuum per nomen ponimus aras.* Sic Lucanus de Nerone, *Sed mihi jam numen.* ILLIVS. Octavii Cæſaris.

IMBVET AGNVS. Imbuere, eſt proprie inchoare, & initiare: Nemo autem unam eandemque rem ſæpe inchoat: ſed conſtat ſæpe paſcua mutare paſtores: ſicut etiam in Georgicis legimus, *Itque pecus longa in deſerta ſine ullis Hoſpitiis, tantum campi jacet.* Vnde neceſſe eſt paſtores totiens aras imbuere, quotiens mutaverint paſcua. Invenimus etiam apud antiquiores, Imbuere, eſſe non inchoare, ſed perfundere & madefacere. ſecundum quod, abſolutus eſt ſenſus: ut ſit, ſæpe perfundet.

ERRARE. ideſt paſci. ut, Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.

LVDERE. Scribere, ut Carmina, qui luſi paſtorum. Horatius, *Poſcimus ſiquid vacui ſub umbra Luſimus tecum.* CALAMO AGRESTI, Ruſtico ſtylo: ſicut ſupra, tenui avena.

NON EQVIDEM INVIDEO. Excuſat ſe, Ne frequens interrogatio fœlicitatis alienæ, ex invidia venire videatur: dicit ſe admirari potius, quam invidere.

VSQVE ADEO. In tantum. TVRBATVR AGRIS. Turbamur ſine ulla diſcretione culpæ, vel meriti. Et invidioſè tempora Auguſti carpit latenter. Sanè vera lectio eſt turbatur, ut Servius dicit, ut ſit imperſonale, quod ad omnes pertinet generaliter. nam Mantuanorum fuerat communis expulſio. Si. n. turbamur legeris, videtur ad paucos referri.

PROTENVS. Porro tenus, id eſt longe à finibus. nam protenus per e, adverbium loci; per i, protinus adverbium temporis, id eſt ſtatim. ÆGER. Et corpore & animo æger dicitur. ut, *Eſto, ægram nulli quondam flexere mariti.* Sed ægrotus, corpore tantum. AGO autem, proprie: nam agi dicuntur pecora.

SPEM GREGIS. Id eſt marem & fœminam. reparatio enim gregis in ſexu utroque conſiſtit. AH SILICE IN NVDA. Ad hoc pertinet præmiſſa dolentis interjectio: nam ſolent herbas ſubſternere parientibus, ut ipſe in Georgicis dicit, *Et multa duram ſtipula filicumque maniplis Sternere.* CONNIXA. Pro eo quod eſt enixa. id eſt partu ſoluta, nam hiatus cauſſa, mutavit præpoſitionem: ſicut *ſecludite curas*; pro excludite.

LÆVA. Stulta, contraria. Et ſenſus hic eſt, perdituros nos quandoque agros, manifeſto prædicebant ſigna: ſed nos mentis imprudentia intelligere nequivimus.

DE COELO TACTAS MEMINI PRÆDICERE QVERCVS. Mire compoſitum augurium. Nam quercus, in tutela Iovis eſt: & hujus arboris fructu olim homines veſcebantur. Per quercus ergo, agri: per fulmen, ira Iovis: per iram Iovis, ira Cæſaris: per damnum arborum, damnum agrorum figurabatur. Hæc quercus ergo tacta, id eſt afflata leviter fulmine: ut Cicero, *Tactus eſt ille, qui hanc urbem condidit Romulus.* ſignificabat motu imperatoris poſſe agros eorum perire, apud quos fulminatæ ſunt arbores: nam agri cauſſa victus ſunt, ſicut olim quercus. Quod autem ait tactas: oſtendit temporale fore damnum, quale patiuntur arbores leviter fulminatæ. Et bene prædicere, quaſi præloqui & prædivinare: cum ita manifeſtum conſtet eſſe augurium.

VARIORVM.

SEMPER-DEVS. Placet Grammaticis hæc legi ὑφὲν, id eſt conjunctim, ut unum ſit nomen. Sicut apud Terentium Semper-lenitas. CAMERARIVS.

DEVS. Solent latini ſcriptores vocem dei etiam iis tribuere, qui in re aliqua eximie, multumque ſupra cæteros excellunt. Item qui nobis ad ſalutem, libertatem, ad res denique magnas ſingulari ac divino auxilio fuerunt. Cic. i. de Orat. *te cum in dicendo ſemper putavi deum.* Terent. Adelph. *Laudarier te audit libenter: facio te apud illum, deum.* IACOB. PONTAN.

Sæpe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sæpe ſiniſtra cava prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, iſte deus qui ſit, da Tityre nobis.
Ti. *Vrbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi*
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpe ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Noram: ſic parvis componere magna ſolebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
Me. *Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſſa videndi?*
Ti. *Libertas: quæ ſera, tamen reſpexit inertem,*

SERVII.

DA. Id eſt dic. Sic contra, *Accipe nunc Danaum inſidias*, id eſt audi.

VRBEM QVAM DICVNT ROMAM. Quæritur cur de Cæſare interrogatus, Romam deſcribat? & aut ſimplicitate utitur ruſtica, ut ordinem narrationis plenè non teneat: ſed per longas ambages ad interrogata deſcendat. Aut certè, quia nullus qui continetur, eſt ſine ea re quæ continet, nec poteſt ulla perſona eſſe ſine loco. unde neceſſe habuit interrogatus de Cæſare, locum deſcribere, in quo eum viderat. Eſt autem longum Hyperbaton, *Vrbem quam dicunt Romam*. Hic illum vidi juvenem Melibœe. Roma ante Romulum fuit, & ab ea Romulus nomen adquiſivit, ſed de flava & candida Roma Æſculapii Filia novum nomen Latio facit, tantum conditricis nomine omnes Romani vocantur: Marinus Lupercorum poëta dixit.

STVLTVS EGO. Id eſt ruſticus, qui neſcivi judicare. NOSTRÆ. Mantuæ. QVO. Id eſt, ad quam. nam adverbium poſuit pro nomine. ut, *Genus unde Latinum*, id eſt à quo.

OVIVM TENEROS. Periphraſis agnorum. DEPELLERE. Id eſt à lacte removere:

SIC CANIBVS CATVLOS SIMILES. Vult urbem Romam non tantum magnitudine, ſed etiam genere differre à cæteris civitatibus; & eſſe velut quemdam alterum mundum, aut quoddam cælum, in quo Deum Cæſarem vidit. Qui enim comparat cani catulum, vel hœdum capellæ; magnitudinis facit, non generis differentiam. Qui autem dicit, leo major eſt cane: & generis facit, & magnitudinis differentiam, ſicut nunc de urbe Roma fecit. Putabam, inquit, ante ita Romam comparandam eſſe aliis civitatibus, ut ſolet hœdus capræ comparari. nam quamvis major eſſet, tamen eam civitatem eſſe dicebam. nunc vero probavi eam etiam genere diſtare: nam eſt ſedes deorum. Hoc autem eum dicere, ille comprobat verſus,

QVANTVM LENTA SOLENT INTER VIBVRNA CVPRESSI. Nam viburnum, breviſſimum eſt, ſemper virens & forma & genere à cupreſſo remota. Nam cupreſſus, arbor eſt maxima. Hoc autem genus argumentationis & apud Ariſt. lectum eſt, & apud Ciceronem. COMPONERE. Comparare.

ET QVÆ TANTA FVIT. Quæ tanta: ad magnum enim aliquid nimia neceſſitas venire compellit. Vnde quaſi miratur hominem ruſticum Romam videre potuiſſe.

LIBERTAS, Amor libertatis. etenim aliter dicit ſervus, libertatem cupio: aliter ingenuus. Ille enim carere vult ſervitute. hic habere liberam vitam, pro ſuo ſcilicet arbitrio agere: ſicut nunc Virgilius ſub perſona Tityri, dicit ſe amore libertatis Romam venire compulſum: & idem latenter carpit ea tempora, quibus libertas non niſi in urbe Roma erat. Aut certè ſimpliciter intelligamus hoc loco Tityrum ſicut paſtorem locutum. Nam ubique eum Theocritus mercenarium inducit. Item Virgilius, *Tityre dum redeo (brevis eſt via) paſce capellas.* RESPEXIT INERTEM. Deſidem, ſeſe non requirentem. Nam culpat ſuam inertiam quod non antè Romam ierit, & ſit uſus puer libertate, qua uti cœpit provectioris ætatis.

VARIORVM.

SINISTRA CORNIX. Quomodo fuit ſiniſtrum auſpicium infauſtum? Nam bona Latini ſiniſtra dicunt; & ut Cic. de Divinat. 2. *Quid habet augur, cur à dextra corvus, à ſiniſtra cornix faciat ratum?* vel hoc ad certam obſervationem avium referendum eſt, quarum aliæ ſiniſtræ; aliæ dextræ auſpicium facere crederentur. Abeſt hic verſus à multis codicibus, cum tamen eleganter additus & numeroſe factus eſſe videatur. CAMERAR.

VRBEM QVAM DICVNT ROMAM. Roma & ante Romulum fuit & ab ea ſibi Romulum nomen acquiſiviſſe, Marianus Lupercaliorum poëta ſic oſtendit. *Setæa flava & candida Roma Æſculapii filia Novum nomen Latio facit, Quod conditricis nomine ab ipſo omnes Romam vocant.* PHILARG.

ROMAM, &c. Ab Roma Æſculapii filia Romæ urbi nomen impoſitum tradiderunt, ut Marinus ſive Marianus Lupercaliorum poëta, cujus hi verſus, qui apud Servium leguntur, ita digerendi ſunt & concipiendi. *Roma ante Romulum fuit, Et ab ea nomen Romulus Adquiſivit ——. Sed diva flava & candida Roma Æſculapi filia Novum nomen Latio facit. Hanc conditricis nomine Ab ipſo omnes Romam vocant.* Hos eoſdem verſus refert Philargyrius. perperam. a. *Settæa flava & candida*, vir doctus qui verſus illos conſtituere voluit, legiſſe videtur. Nec. n. Roma filia Æſculapii, eadem fuit cum illa Settæa, captiva Trojana, quæ claſſem Æneæ incendit. SALMASIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Candidior poſtquam tondenti barba cadebat;
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit;
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,
Pinguis & ingratæ premeretur caſeus urbi,
Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat.
ME. *Mirabar, quid mœſta deos Amarylli vocares;*
Cui pendere ſua patereris in arbore poma,
Tityrus hinc aberat. ipſæ te Tityre pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant.

SERVII.

CANDIDIOR POSTQVAM TONDENTI BARBA CADEBAT. Aut mutatio perſonæ eſt, ut quendam ruſticum accipiamus loquentem, non Virgilium, per ἀλληγορίαν. Nam ut diximus, XXVIII. annorum ſcripſit Bucolica: Aut certè eſt mutanda diſtinctio: ut ſit non barba candidior, ſed libertas. nam XXVIII. annorum barbam poteſt quivis mittere: ſed non canam. Et bene candidior libertas: ut intelligamus etiam antè in libertate, ſed non tali fuiſſe Virgilium.

ET LONGO POST TEMPORE VENIT, Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit. Iungendum eſt hoc totum. nam duplici ratione tempus oſtendit, quo eum libertas aſpexerit: id eſt quando cœpit ſecare barbam, & relicta Galatea Amaryllidis amore detineri. ἀλληγορικῶς autem hoc dicit, Poſtquam relicta Mantua Romam me contuli. nam Galateam, Mantuam vult eſſe: Romam, Amaryllida. Et bene tempora, quaſi ruſticus, computat à barbæ ſectione. LONGO POST TEMPORE. Aut ἀρχαϊσμὸς eſt. Antiqui enim, POST, ANTE, CIRCVM, etiam ablativo jungebant: quod hodie facere minime poſſumus: Aut longo-poſt, una eſt pars orationis; ut ſit ſenſus, Venit tempore longo-poſt: ſicut multo-minus, multo-magis, poſt-modo, Horatius, *Poſtmodo, quod mi obſit clare, multumque locuto.*

LONGO POST, ut poſtpoſita videatur eſſe præpoſitio, & in unitatem coacta.

FATEBOR ENIM. Hoc per parentheſim dictum eſt.

NEC SPES LIBERTATIS ERAT, NEC CVRA PECVLI. Nec ſperare poteram libertatem in oppreſſa civitate, nec habere curam patrimonii Peculi autem aut antique dixit, quia omne patrimonium apud antiquos peculium dicebatur, à pecoribus; in quibus eorum conſtabat univerſa ſubſtantia: unde etiam pecunia dicta eſt à peculio. aut certè & hoc ad morſum temporum pertinet. nam modo tantum ſervi peculium dicimus: ut invidioſe patrimonium ſuum dixerit peculium, ac ſi ſervus eſſet: quia ſe diu apud Mantuam ſerviſſe memoravit. Sane peculi, pro peculii, per ſynæreſim dictum eſt.

EXIRET VICTIMA SEPTIS. Septa propriè ſunt loca in campo Martio incluſa tabulatis: in quibus ſtans Po. Ro. ſuffragia ferre conſueverat. Sed quoniam hæc ſepta, ſimilia ſunt ovilibus: duo hæc invicem pro ſe ponuntur: ut hoc loco ſepta pro ovilibus poſuit. Item Lucanus contra, *Et miſere maculavit ovilia Romæ.* Iuvenalis, *Antiquo quæ proxima ſurgit ovili.* Sane PINGVIS, melius ad victimam, quàm ad caſeum refertur.

INGRATÆ VRBI. Quia cum alimenta civitatibus præſtentur ex ruſticorum labore, & in his ruſtici etiam deridentur à civibus, & multa perdunt, & advectarum rerum pretia iniqua ſuſcipiunt.

AMARYLLI. Vocativus Græcus eſt, qui brevis eſt quotieſcunque nominativus in IS terminatur: ut Amaryllis, Pieris. Horatius, *Dulcem quæ ſtrepitum Pieri temperas.*

CVI. Id eſt in cujus honorem. SVA POMA. Id eſt ipſius arboris poma propria. QVID VOCARES. Hoc Virgilii perſonæ convenit. MOESTA AMARILLI. Quæ nemine lætabare poëta. CVI PENDERE. Id eſt tibi; quia laudari à te non meruerunt.

TITYRVS. Virgilius. PINVS, Roma vel Cæſar.

FONTES. Poëtæ, vel Senatores. ARBVSTA. Fructeta, ſcholaſtici vocabant.

VARIORVM.

POSTQVAM NOS AMARYLLIS, &c. Politianus auctor elegans & curioſus, dicit Romanam urbem triplici olim nomine inſignitam fuiſſe. Appellari enim vulgaro nomine Romam, arcano Amaryllida, ſacro & rituali Florentiam, ſeu quod idem eſt, Anthuſam. venuſtiſſime igitur, cum puellæ urbique idem nomen ſit, ſub vocabulo virginis Romam indicavit. NANNIVS. lib. 6. Miſcell. cap. 1.

MIRABAR QVID MOESTA, &c. Id eſt, Mirabar hactenus, quid cauſæ eſſet, quod puella tua Amaryllis, tam triſtis eſſet, tamque ſollicite deos invocaret: & cui præterea poma in hortis Mantuanis pendere pateretur. Iam liquet: Tityrus nempe Romæ aberat: quem ipſæ etiam pinus, fontes & arbuſta cum deſiderio citabant Atque hæc ſententia (ni fallor) haud paulo melior eſt, quam illorum, qui hic apoſtrophen ad urbem Romam comminiſcuntur. TAVBMANNVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ti. *Quid facerem? neque ſervitio me exire licebat,*
Nec tam præſentes alibi cognoſcere divos.
Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti:
Paſcite, ut ante, boves pueri, ſubmittite tauros.
Me. *Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt:*
Et tibi magna ſatis; quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua junco:
Non inſueta graveis tentabunt pabula fœtas;
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes,
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,

S E R V I I.

Servitio. Ab ſervitio. Servitium eſt conditionis indicium. Licebat, Id eſt nec deeſſe officio poteram.

Ivvenem. Cæſarem dicit Octavianum Auguſtum. decreverat enim Senatus ne quis eum puerum diceret, ne majeſtas tanti imperii minueretur.

Dies. Id eſt principia menſium: vel Idus omnium menſium. Fvmant, Id eſt ſacrificant. Responsvm primvs dedit. Id eſt permiſit libere vivere.

Primvs. Id eſt, ante quem nullus ſit.

Pascite. Id eſt, ut ante eratis ô pueri, ſic & modo paſcite in pace. Svbmittite tavros. Id eſt, exercete terram & ſobolem.

Fortvnate senex. Non ad ætatem Virgilii refert, ſed ad fortunatum futurum, præſago uſus eſt verbo. Nam apud Philoſophos, ſenes dicuntur, qui ſpem futuri temporis habent in victu.

Et tibi magna satis. Ordo eſt, Magna ſatis paſcua, ſubauditur erunt. Qvamvis lapis. Quamvis mons ſit & lacus. Nam à monte uſque ad lacum, & inde uſque ad arborem quandam, fuerat terra ei donata.

Palvs. Id eſt æquor. Obdvcat. Tegat. Ivnco. Fœno. Limoso. Flumine Mincii.

Graveis. Fœtas: accuſativus Pluralis, quaſi graves, id eſt gravidas; ſcilicet non enixas.

Contagia lædent. Morbi vel peſtilentiæ corrumpent. unde contingit ut una aliquo morbo moriente, omnes idem morbus corruptas interimat. Dicit ergo quod nec inſolita paſcua tentaturæ ſunt pecudes: nec ex alicujus infirmitate corrumpendæ.

Hic inter flvmina. Inter Padum & Mincium, ubi nutritus es vel cognitus. Nota. Chara.

Fontes sacros. Quia omnibus aquis nymphæ ſunt præſidentes. Frigvs opacvm. Quia æſtivo tempore ſub umbra fit frigus. Opacum autem, utrum pro opacis locis, incertum eſt: an pro valde frigidum: Nam unum frigus eſt hyeme: alterum quo refrigeramur æſtate.

Ab limite. Limes, eſt agri terminus. Sepes. ſubaudi, fiet.

Hyblæis. Hybla, vel Hyble oppidum eſt Siciliæ, quod nunc Magara dicitur: vel locus in Attica, ubi optimum mel naſcitur: & poſuit ſpeciem pro genere, Depasta florem. Depaſtum florem habens. Hypallage. Salicti. Virgulti genus, dictum eo quod ſalit & ſurgit cito.

V A R I O R V M.

Nec tam præsentes alibi, &c. Innuit, velut viventem etiamnum Auguſtum deum; nec per apotheoſin deum factum: ut & Ovid. Triſt. 2. per Cæſarem jurans: *Per te præſentem conſpicuumque deum*: hoc eſt, φαιδρὸν καὶ σὺν ἀθρόον θεόν. Quemadmodum & Euandrum memorat Tacit. lib. 15. præſenti Herculi aram fanumque dicaſſe, his verbis: *Magna ara, fanumque, quæ præſenti Herculi Arcas Euander ſacraverat, exuſta: &c.* Licet tamen Præsentes, propitios & faventes accipere. German.

Bis senos cvi nostra, &c. In magna religione velut numinis potentiſſimi & præſentiſſimi dictum eſt. Nam menſtrua ſacra diis maximis celebrari ſolebant; atque eæ erant feriæ religioſiſſimæ, cum ſolennibus & anniverſariis non ſatis eſſe putarent defungi ſacris: ſed memoriam cultus quot Calendis aut Idibus renovandam putarent: ea ſacra Græci vocant ἔμμηνα. Tvrneb.

Nec mala vicini pecoris contagia, &c. Sic & κακοῖς ὁμιλῶν κ' αὐτὸς ἐκβήσῃ κακός. Senec. n. de ira lib. 3. ſumuntur, inquit, à converſantibus mores. Erasm. Adag.

Sepes depasta florem. Eſt Græcæ figuræ elocutio; ut in 2. Æneid. *Senſit medios delapſus in hoſtes.* Et Ovid. *Nudus humeris infuſa capillos.* Dicit ergo ſuſurrum apicularum depaſcentium ſalicta, futurum in cauſa, ut ruſtico ibi prope condormiſcere libeat. Camerar.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab ulmo.
TI. *Ante leves ergo paſcentur in æthere cervi,*
Et freta deſtituent nudos in littore piſces:
Ante, pererratis amborum finibus, exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim:
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.
ME. *At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros;*
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,

SERVII,

LEVI SVSVRRO. Dulci murmure. Hic vocat ruſticum ad dulcia, quæ ſunt in rebus quibus delectatur. SOMNVM INIRE. Id eſt dormire, vel carpere.

FRONDATOR. Id eſt ruſticus: vel quod animal frondibus veſcitur. Nam tria genera ſunt frondatorum. frondator, qui arbores amputat, & qui frondibus manipulos facit hyemis tempore animalibus ad paſtum offerendos; & qui manibus vitium folia avellit, quo ardor ſolis uvam maturiorem reddat. aut avis quæ in frondibus habitat, & his veſcitur. vel etiam palumbes quæ in frondibus nidificant. AD AVRAS. Id eſt in die.

RAVCÆ. βραγχώδεις. PALVMBES. Columbæ, quas vulgus tetas vocat: & non dicuntur Latine: ſed multorum authoritas Latinum facit. Cicero in Elegeia, quæ Talemaſtis inſcribitur, *Iam mare Thyrrenum longe, penituſque palumbes Relliquit.*

GEMERE. Canere, proprie tamen dicitur de turture. TVRTVR, Et maſculino & fœminino genere invenitur: ut hic, *Aëria turtur ceſſabit.* Et Plaut. in Moſtel. Tu tibi iſtos habeas turtures. AB VLMO. Vlmus, lignum eſt ſub quo vinea fit.

IN ÆTHERE CERVI. Id eſt avium more ante cervi volabunt, & piſces ſine aqua vivent: hoc eſt, ante rerum natura mutabitur, quam nos Cæſarem poſſimus oblivíſci.

FRETA, Maria, à fervore dicta. DESTITVENT, Id eſt derelinquent.

PERERRATIS, Luſtratis, vel errore confuſis. AMBORVM. Id eſt Germanorum & Parthorum. EXVL. Id eſt Parthus & Germanus, Cæſar ſcilicet, quo duce, Germanis & Parthis victis, milites Ararim Germaniæ flumen biberunt.

ILLIVS, Id eſt Auguſti Cæſaris. LABATVR, Reſpuatur, vel oblivioni tradatur. ARARIM, Arar fluvius Galliæ, fluens in flumen Rhodanum. TIGRIS. Armeniæ fluvius influens Perſicum ſinum. Itaque per Tigrim & Ararim vult diverſa loca inter ſe ſignificare. Dicit enim, prius Parthum ex Arare bibiturum, & Germanum ex Tigri, quam ſibi oblivionem futuram non amiſſi agri, Cæſaris beneficio.

SITIENTES IBIMVS AFROS. Tropus Synecdoche: ab Afris enim, Libyam quæ aqua indiget intelligi vult. Eſt enim calidiſſima regio & pene inhabitabilis.

SCYTHIAM. Regio ſeptentrionalis eſt frigidiſſima. ET RAPIDVM CRETÆ VENIEMVS OAXEM. Hoc eſt lutulentum: quod rapiat cretam. Creta terra alba dicitur. Nam Oaxis fluvius eſt Meſopotamiæ: qui velocitate ſua rapiens albam cretam, turbulentus efficitur. Vel Oaxis, fluvius Scythiæ in Creta inſula non eſt: ſed aqua, cretei coloris eſt. Oaxem Philiſthenes ait, Apollinis & Anthilenæ filium: hunc Oaxem, in Creta oppidum condidiſſe, quod ſuo nomine nominavit, ut Varro ait, *Quos magno Anchiale partus adducta dolore, Et geminis capiens Tellurem Oaxida palmis Scindere dicta.*

VARIORVM.

TVRTVR AB VLMO. Non hic aëriam turturem, ſed ulmum intelligit. SALMASIVS.

ANTE, PERERRATIS AMBORVM. F. E. &c. Apparet amborum hic eſſe, quod Græci ἀλλήλων dicunt; ut pererret Germanus Parthorum, Parthus Germanorum fines. TVRNEB.

GERMANIA TIGRIM. De Tigri Curtius l. 4. Nec ſane alius ad orientis plagam tam violentus invehitur: multorum torrentium, non aquas ſolum, ſed etiam ſaxa ſecum trahens. Itaque à celeritate qua defluit, Tigris nomen eſt inditum, quia Perſica lingua Tigrim ſagittam appellat.

SITIENTES AFROS. διψηρούς. Intelligit Xerolibyam: quam Catullus *Aridam* vertit: *noſter Deſertam ſiti regionem.*

PARS SCYTHIAM, E. R. C. V. OAXEM. Male apud Servium ſcribitur OAXIDA. Quod verſus non patitur, licet locus ita appellatus ſit. OAXES igitur apud Poëtam fluvius eſt Scythiæ Orientalis, qui OAXVS aliis dicitur & OXVS. Senſus ita plane accipi poſtulat. Et RAPIDVM CRETÆ vocat, quia creta id eſt albo limo turbidus fluat. Meſopotamiæ fluvium Oaxem dicit eſſe Servius, ſed nugatur. Nullus enim in Meſopotamia fluvius hoc nomine. SALMASIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et penitus toto diviſos orbe Britannos.
En unquam patrios longo poſt tempore fines,
Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot (mea regna) videns, mirabor, ariſtas?
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? en quo diſcordia cives
Perduxit miſeros! en queis conſevimus agros!
Inſere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites:
Ite meæ, fœlix quondam pecus, ite capellæ.
Non ego vos poſthac viridi projectus in antro,
Dumoſa pendere procul de rupe videbo.

SERVII.

PENITVS, id eſt omnino. DIVERSOS. Quia olim juncta fuit orbi terrarum Britannia. Eſt enim inſula ſita in Oceano ſeptentrionali: & à poëtis, alter orbis terrarum dicitur.

EN. Ecce. VNQVAM. Aliquando. En unquam, Virgilius alio loco dividit per interpoſitionem: ut infrà in ipſo libro, *En erit unquam ille dies?* quod ſignificat unquamne, Id eſt aliquando?

CESPITE. Id eſt terra cum propria herba evulſa. CVLMEN. Eo quod culmo, id eſt ſtipula tegitur. Hic priſca ruſticanorum ætas habitabat: ideo culmina dicta ſunt tecta: quia veteres ædificia de culmo contegebant, id eſt paleis è meſſibus. TVGVRI, à tegendo dictum.

POST ALIQVOT ARISTAS, Poſt multa tempora, & quaſi ruſticus per ariſtas, numerat annos. MEA REGNA. Id eſt ubi dominatus ſum. Vel ſenem ſe dicit agros ſuos recepturum. ARISTAS. Gradatim dictum, ex tropo metalepſi. ut per ariſtas, meſſes: per meſſes, æſtates: per æſtates annos numeret.

IMPIVS MILES. Proprium militis epitheton. Iratus Melibœus impium militem dicit, ſeu quod agrum ſuum teneat: ſeu quod civile geſſerit bellum, qui pro Antonio arma portavit, qui bella civilia geſſit. Hic læſit Virgilius Octavianum Auguſtum, tamen ſecutus eſt veritatem. Dum miles portando arma, vicit alios, impius nocendo dictus eſt. NOVALIA. Id eſt, nova rura, quæ per ſingulos annos novantur per ſemina. Vel etiam novalia dicuntur unde ſylva tollitur. HABEBIT. In ſpe ponitur.

EN QVO DISCORDIA. Ad quam miſeriam?

INSERE, Sibimet ipſi imperat: & apoſtrophen facit ad ſeipſum, dolendo vel invidendo non habere ſe id quod Tityrus. PONE ORDINE VITES. Quia quadrato ordine vites ponuntur.

QVONDAM FOELIX PECVS. Quando manebat mihi hæreditas: vel quamdiu ego fœlix fui aliquando in finibus noſtris. hic videt ſe paſtor excluſum eſſe: & videt ſe non habere illud quo Tityrus utitur.

DVMOSA. Id eſt rigida, ſpinoſa. PENDERE. Quia cum paſcuntur, pendent.

VARIORVM.

DIVISOS ORBE BRITANNOS. Orbem vocabant olim terram continentem, quæ Oceano alluitur. Inſulæ Oceani, extra orbem dicuntur eſſe: non item inſulæ maris Mediterranei, ut Sicilia, Sardinia &c. Magna ergo calamitas, quæ propinqua migratione reparari non quibat. quærendæ erant Romanis civibus ſedes, extra orbem Romanum. VIVES.

POST ALIQVOT MEA REGNA, &c. Ruſtica annorum notatio: non ex Olympiadibus, ut apud Græcos: neque ex Conſulibus, ut apud Romanos: ſed ex temporum annuis qualitatibus, ſicut Claudianus inquit

Frugibus alternis, non Conſule, computat annum.

LVD. VIVES.

POST ALIQVOT MEA REGNA. Quod mihi eſt inſtar regni. Pro affectu enim poſſidentis intelligendum eſt. Ita aliàs etiam homines lepide jocantes ſuas poſſeſſiones REGNA vocare ſolent. Cic. 2. De Orator: *Niſi hic in tuo regno eſſemus non tuliſſem.* TVRNEB. lib. 1. 26.

IMPIVS HÆC TAM CVLTA N. M. N. &c. Peritè hæc diſtinxit. *Seges* proprie id eſt, quod aratum ſatum eſt, ἡ σπορίμη γῆ. *Novale*, quod aratione novatum eſt, necdum ſatum, ἡ νεασίμη. Servius exponit Novalia, *nova rura, quæ per ſingulos annos novantur per ſemina.* Immo, arationibus. quamvis ne hoc quidem verum ſit: nec enim quotannis arantur novalia; ut nec quotannis ſeruntur: alternis quippe ceſſant. SALMASIVS.

NON EGO VOS P. V. P. IN ANTRO. Paſtor iſte non ita in antro cubat, tanquam in temporario diverticulo, ſed veluti in legitimo domicilio. Nam veteres in ſpeluncis ovilia ſua conſtituebant, quod ex Polyphemi moribus patet. Nec ſuffragium leve eſt à Græca lingua, quæ μάνδρα nunc pro ſtabulo, nunc pro antro uſurpatur. Fuiſſe autem hanc ſpeluncam Tityro pro domo, vel illud argumento eſt, quod ibi ſuum penum habuerit, cum ita ſubjungit.

Hic tamen hac mecum poteris requieſcere nocte
Fronde ſuper viridi, ſunt nobis mitia poma, &c.

NANNIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Carmina nulla canam: non, me paſcente capellæ
Florentem cythiſum, & ſalices carpetis amaras.
TI. *Hic tamen hanc mecum poteris requieſcere noctem*
Fronde ſuper viridi. ſunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis:
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

SERVII.

CARMINA. Id eſt, quia non libet ruſtico canere carenti poſſeſſione.

CYTHISVM. Genus fruticis, vel herba, quæ naſcitur inter campos & ſylvas in Cythiſa civitate. AMARAS. Ad noſtrum ſaporem: nam capris dulces ſunt.

MITIA. Matura: quæ non remordent cum mordentur.

CASTANEÆ, Id eſt, mala antiquiora. MOLLES. id eſt maturæ. ET PRESSI, Emulcti, & in caſeum coacti.

FVMANT. Id eſt, ad veſperum cœna præparanda.

MAIORESQVE CADVNT, Duplicantur: Quia dum duplicantur umbræ, nox imminet.

VARIORVM.

VILLARVM CVLMINA, Primo non villa, ſed vella dicebant, quo nimirum veherent & unde veherent ruſtici res ſuas. Ita etiam veham, non viam nominabant propter vecturas. VARRO de re Ruſt. lib. 1. cap. 2.

MAIORESQVE CADVNT VMBRÆ. Deſcriptio veſperæ; quando decedente Sole creſcunt umbræ. quo autem ille propius ab occaſu abeſt, eo jaciuntur hæ longius. CAMERAR.

ECLOGA SECVNDA.

ALEXIS.

FORMOSVM *paſtor Corydon ardebat Alexin,*
Delicias domini: nec, quid ſperaret habebat.
Tantum inter denſas, umbroſa cacumina, fagos

SERVII.

FORMOSVM PASTOR CORYDON, Corydonis in perſona, Virgilius intelligitur: Cæſar Alexis in perſona inducitur. CORYDON, Fictum nomen eſt ab ave: quæ Corydalus dicitur. ARDEBAT ALEXIN, Impatienter diligebat. ALEXIN, Quem dicunt Alexandrum. fuit ſervus Aſinii Pollionis: quem Virgilius rogatus ad prandium, cum vidiſſet in miniſterio omnium pulcherrimum, dilexit: eumque dono accepit. Cæſarem quidam acceperunt formoſum in operibus & gloria. Alii puerum Cæſaris, quem ſi quis laudaſſet, gratam rem Cæſari feciſſet. Nam Virgilius dicitur in pueros habuiſſe amorem: nec enim turpiter eum diligebat. Alii Corydonem Aſinii Pollionis puerum adamatum à Virgilio ferunt: eumque à domino ipſi datum Corydonem à Virgilio ficto nomine nuncupari, ex eo genere avis, quæ Corydalus dicitur, dulce canens. Alexin vero puerum, quaſi ſine reſponſione ac ſuperbum. hunc autem dilectum fuiſſe Pollionis: & Virgilium gratum ſe futurum exiſtimaſſe, ſi eum laudaret, cujus forma Pollio delectabatur: qui eo tempore Tranſpadanam Italiæ partem tenebat, & agris præerat dividendis.

DELICIAS DOMINI. Hoc eſt, qui ſuo domino Cæſari, vel Pollioni in deliciis erat. NEC QVID SPERARET. Id eſt nec ſpem potiundi habebat.

TANTVM, tantummodo.

VARIORVM.

CORYDON PASTOR, Alexidis pueri amore captus, nihil eorum prætermittit, quæ ad puerilem animum demulcendum, mutuumque amorem conciliandum, poſſunt pertinere: verum ubi ſe neque querelis, neque blanditiis, aut munuſculis quidquam proficere intelligit; tandem ad ſe rediens, dementiamque ſuam agnoſcens, ad intermiſſam rei familiaris curam ſibi ſtatuit revertendum: ut aſſueto labore, infelicis ſui amoris (qui fere ex otio naſci ſolet) tædium diſcutiat. HENRIC. STEPHANVS.

ARDEBAT ALEXIN. ARDEO nunc neutrum, nunc activum eſt poëtis, more Græcorum, quibus ἄιθειν utroque modo uſurpatur. GERMAN.

DELICIAS DOMINI. Hominem, qui nobis ſingulari oblectamento eſt, quoque ſolemus affici, & in quem propendere plurimum, magni cenſus ſcriptores delicias nominant, & in laude quoque hanc vocem ponunt. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aſſidue veniebat; ibi hæc incondita ſolus
Montibus & ſylvis ſtudio jactabat inani.
O crudelis Alexi; nihil mea carmina curas;
Nil noſtri miſerere; mori me denique cogis.
Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant;
Nunc virides etiam occultant ſpineta lacertos:
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia, ſerpyllumque herbas contundit olentes:
At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatius triſteis Amaryllidis iras,
Atque ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcam?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.

SERVII.

ASSIDUE, Id eſt ſæpius. INCONDITA, Incompoſita: ſubito dicta, agreſtia, vel inſanæ mentis dicta verba. vel incondita, id eſt inconſcripta: ut Salluſtius in Iugurthino, *At illi quibus vires aderant ruere cuncti ad portas, incondita tenere.*

MONTIBUS, Qui amorem ei præſtabant. IACTABAT, Id eſt fundebat incaſſum. INANI, Præ amore nihil ſibi procurans: ſed in abſentem juvenem loquebatur.

CRUDELIS, Inexorabilis: qui non flecteris meo amore: nec te potiundum præbes. Vel allegoricõs, Crudelis Cæſar, qui non flecteris meis ſcriptis, & non das ereptos agros. ALEXI, Id eſt Cæſar. MORI, Pro contemptu.

FRIGORA. Non aprica loca. ÆSTU, Æſtiva.

LACERTOS, Genus ſerpentis.

THESTYLIS, Nomen ruſticæ mulieris: quæ meſſoribus æſtu fatigatis, diverſa genera herbarum contundens, pulmentarium his parat: Vel concubina Corydonis. Vel Theſtylis, Id eſt, fictilis, ruſticum nomen: ut ab eo quod ponat cibum ruſticis. FESSIS, vel labore, vel æſtu. Vel feſſis, Id eſt ferventibus, vehementi ardore fatigatis, vel laboris inſtantia.

ALLIA, SERPYLLUMQUE, Herbas calidas, quæ æſtum repellunt. Nam ut etiam Plinius dicit in naturali hiſtoria, *Omnis medicina, aut à contrario, aut à ſimili quæritur.* Vnde etiam calor poteſt aut frigore, aut alio calore depelli. Hinc eſt quod in ultima ecloga, cum amator remedium quærit ardori, dicit ſe iturum aut ad Scythiam, aut ad Æthiopiam. ut, *Æthiopum verſemus oves ſub ſydere cancri.* quarum regionum altera eſt frigidiſſima, altera fervens calore. Sane ſerpillus herba eſt, quæ in græco aſpirationem habet, quam græci ἕρπυλλον dicunt. In multis enim nominibus, quæ in græco aſpirationem habent, nos pro aſpiratione, S ponimus. Inde eſt quod pro herpillo, ſerpillum: pro ἕξ, ſex: pro ἑπτὰ, ſeptem. RAPIDO ÆSTU. Vehementi & ferventi. Feſſis autem vel æſtu, vel labore.

AT MECUM RAUCIS, TUA DUM VESTIGIA LUSTRO, &c. AT, Si per d fuerit, erit hyperbaton: ut ſit, Dum tua luſtro veſtigia, ad me arbuſta reſonant, cum raucis cicadis. Sed melius eſt ut AT, conjunctio ſit: & ita intelligamus, Theſtylis herbas tritas meſſoribus parat: Verum mecum reſonant arbuſta, cum raucis cicadis.

TRISTEIS AMARYLLIDIS IRAS, Bene addit triſtes. plerumque enim, ut ait Terentius, *amantium iræ, amoris redintegratio eſt*: ut veram iram oſtenderet, & non fictam illam, quæ aliquid gratiæ habere conſuevit. Vnde Horatius, *Vrit grata protervitas.*

SUPERBA FASTIDIA. Ex faſtidio enim venit omnis ſuperbia. NONNE MENALCAM. Tres dicitur amaſſe Virgilius, Alexandrum, quem donavit ei Pollio: & Cebetem puerum, cum Leria puella, quos à Mecœnate dicitur accepiſſe. Vnde volunt quidam per Amaryllida, Leriam: per Menalcam, Cebetem intelligi.

VARIORUM.

INCONDITA. Recte hoc Servius expoſuit. Obſervavi tamen, incondita ea ſæpe dici, quæ natura, non arte fiunt. NANNIUS. lib. 6. Miſcell. cap. 3.

FESSIS MESS. ÆSTU, ALLIA, &c. Meſſores ideo allio, ſerpilloque veſcuntur, quod veneniis adverſentur: nec in umbra dormientes à Serpentibus infeſtentur. vel quia vim habent deſiccandi humores, nimio aquæ potu in corpus diffuſos. SCOPPA. Quod & Macer his verſibus ſubindicat.

Nidor combuſti ſerpentes effugat omnes,
Et quodvis animal infundens ore venenum;
Hoc ideo miſcere cibis, meſſoribus eſt mos:
Vt ſi forte ſopor feſſos depreſſerit illos;
Vermibus à nocuis tuti requieſcere poſſint.

RESONANT ARBUSTA CICADIS. E Cicadarum cantu, maximum æſtum inſinuat; perinde ac ſi diceret: at nunc meridiano tempore, Solis vapore omnia torrentur, quod arbuſta cicadis reſonantia demonſtrant. Per æſtum enim cicadæ vehementius canunt. ut 3. Georg.

Inde ubi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ.

PONTANUS.

O formoſe puer, nimium ne crede colori:
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec qui ſim quæris, Alexi:
Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:
Lac mihi non æſtate novum, non frigore deſit.
Canto quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis: nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare. non ego Daphnin

SERVII.

O FORMOSE PVER. Bene dicit Donatus ſuſpendendum O, & ſic dicendum, *Formoſe puer*: ut intelligamus per ironiam eum aliud voluiſſe dicere: ſed in hæc verba, ne Alexin offenderet, amoris neceſſitate compulſum. NE CREDE. Ne confide. Salluſtius, *Virtuti ſatis credebant*, id eſt confidebant.

ALBA LIGVSTRA CADVNT. Et ruſtice & amatorie ex floribus facit comparationem. Liguſtrum autem, flos eſt candidus, ſed viliſſimus. Vaccinia vero, ſunt violæ, quas purpurei coloris eſſe manifeſtum eſt: vel liguſtra flores papaverum ſunt, vel arborum.

QVAM DIVES NIVEI PECORIS. Tria ſunt quibus amatores poſſunt placere, Divitiis, Pulchritudine, Cantilena. quibus omnibus ſe valere commemorat. Et multi ſecundum Homerum, qui ait καὶ γάλα λευκὸν, legunt nivei quam lactis. Sed melius eſt, *Quam dives pecoris nivei.* Nam candidæ oves, in ingenti ſunt pretio. Vnde in Georgicis legimus, *Continuoque greges villis lege mollibus albos.* Item alibi, *Munere ſic niveo lanæ, ſi credere dignum eſt.*

MILLE MEÆ SICVLIS ERRANT IN MONTIBVS AGNÆ. Theocritus, ἀλλ' οὗτος τοιοῦτος ἐὼν βότα χίλια βόσκω. ERRANT autem, cum ſecuritate paſcuntur. Et quod ait agnæ, & à ſexu & ab ætate laudavit: nam ex fœmineo ſexu in pecoribus copioſior poſſeſſio provenit.

LAC MIHI NON ÆSTATE NOVVM, NON FRIGORE DEFIT. Multo melius quàm Theocritus: ille enim ait, τυρὸς δ' οὐ λείπει μ' οὔτ' ἐν θέρει οὔτ' ἐν ὀπώρῃ, οὐ χειμῶνος ἄκρω, Sed quia caſeus ſervari poteſt, non mirum eſt ſi quovis tempore quis habeat caſeum. Hoc vero laudabile eſt, ſi quis habeat lac novum, id eſt coloſtrum, quod neutri generis eſt: nam fœminini eſſe penitus non poteſt. Sane hunc verſum male diſtinguens Virgiliomaſtix, vituperat: LAC MIHI NON ÆSTATE NOVVM, NON FRIGORE: DEFIT. Id eſt ſemper mihi deeſt.

AMPHION DIRCÆVS IN ACTÆO ARACYNTHO. Amphion & Zetus fratres fuerunt ex Iove & Antiopa: ſed Zetus, ruſticus fuit: Amphion vero muſicæ artis peritus. Sane Aracynthus, mons eſt Thebanus. Vnde actæo, littorali debemus accipere, (ut, *At procul in ſola ſecretæ Troades acta*) non Athenienſi: licet Athenæ primo ἀκτὴς dictæ ſint. quanquam plerique, Actæo Aracyntho, Athenienſi accipiant, non quod Aracynthus apud Athenas eſt: ſed ut oſtendatur ruſtici imperitia. Nam Theocritus ad exprimendam ruſticam ſimplicitatem, multa aliter quàm res habeat, dicit. Hac ratione poteſt & Oaxis, Cretæ fluvius accipi: cum ſit, ut diximus, Scythiæ.

NEC SVM ADEO INFORMIS. Verecunde ſuam commemorat pulchritudinem. Sic Cicero in Cæliana. *Vt eum pœniteat non deformem eſſe natum.* Nam pulcherrimum voluit dicere. IN LITTORE VIDI, CVM PLACIDVM STARET VENTIS MARE. Negatur hoc per rerum naturam fieri poſſe: ſed Theocritum ſecutus eſt, qui hoc dicit de Cyclope, ἦ γὰρ πρᾶν ἐς πόντον ἐσέβλεπον, ἦς δὲ γαλάνα. Sed illi eſt excuſatio, vel quia ingentem habet oculum Cyclops: vel quia filius Neptuni eſt. Vnde quia ait, in littore: volunt quidam in aqua à fluctibus derelicta, id eſt, in lacuna littoris eum ſe videre potuiſſe. quam rem illud excludit, *Cum placidum ventis ſtaret mare.* Sed ideo in mari imago non cernitur, quia non ſtat: quod ſi ſtet, non poteſt etiam nobis imaginem reddere.

NON EGO DAPHNIN. Daphnis filius fuit Mercurii, formoſiſſimus puer; qui primus dicitur paſtor fuiſſe.

VARIORVM.

VACCINIA NIGRA. Nonnulli vacinium exponunt arborem, quæ ad aucupia ſeratur: Hyacinthos plerique & baccas liguſtri. Ego vero vacinia mora agreſtia eſſe dico; quæ à rubo ſentis producta, ad tingendas ſervorum plebiſque veſtes olim legebantur. idque hoc ſenſu, *Albi Liguſtrorum flores cadunt, & eorum baccæ nigræ colliguntur*, ad aucupia nempe & inducendos colores. BRODÆVS. lib. 4. c. 18.

ACTÆO ARACYNTHO. Affirmamus, Maronem Aracynthum montem Athenienſem intellexiſſe. Vibius enim ſequeſter ait: *Aracynthus mons eſt in Attica, quidam in Arcadia volunt.* Luctatius 4. Theb. Actæa regio dicitur Attica. Eſt etiam Aracynthus mons Acarnaniæ & Thebarum quoque, teſte Propertio lib. 4. el. SCOPPA.

QVVM PLACIDVM V. S. MARE Mare hic pro omni aquarum congregatione (ſive fons ſit, ſive fluvius) poſitum eſt; & probabiliter pro lacu Mantuano. Sic littus etiam ſumitur pro quavis terra, quæ aquis alluitur. CÆL. RHODIGIN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iudice te metuam, ſi nunquam fallit imago.
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura,
Atque humiles habitare caſas, & figere cervos,
Hœdorumque gregem viridi compellere hibiſco.
Mecum una in ſylvis imitabere Pana canendo.
Pan primum calamos cera conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, oviumque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum:
Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis

SERVII.

SI NVNQVAM FALLIT IMAGO. Nulla enim res ita decipit quemadmodum imago. Nam & in ſpeculo contraria oſtendit univerſa: & in aqua, remum integrum quaſi fractum videmus. quod etiam Cicero in Tuſculanis plenius docet. IVDICE TE METVAM. Ac ſi diceret, Qui meam deſpicis pulchritudinem.

TIBI SORDIDA RVRA. Vtinam libeat tibi mecum habitare rura tibi ſordida, id eſt quæ tu putas ſordida. nam bis accipimus TIBI.

ATQVE HVMILES HABITARE CASAS. Sane melius, habito illam rem: quam, habito in illa re, dicimus. Nam etiam principalitas hujus verbi frequentativi, accuſativum regit: ut, habeo illam rem. Inde fit, habito illam rem: non, in illa re: ut, habitare caſas. CASAS. quæ mapalia dicuntur. FIGERE CERVOS. Aut furcas, quæ figuntur ad caſæ ſuſtentationem: quæ dictæ ſunt cervi, ad ſimilitudinem cornuum cervinorum. Aut (quod melius eſt) figere cervos, id eſt venari & jaculari, intelligamus: ut magis ad voluptatem eum, quam ad laborem invitare videatur. VIRIDI HIBISCO. Ad hibiſcum compellere, ſcilicet à lacte depulſos. Hibiſcus autem, genus eſt herbæ: & ſic dixit hibiſco, ad hibiſcum: ut, *It clamor cælo*, id eſt ad cælum.

IMITABERE PANA CANENDO. Exemplo numinis, in agris mecum poteris canere. Nam Pan, deus eſt ruſticus, in naturæ ſimilitudinem formatus. Vnde & Pan dictus eſt, id eſt omne. habet enim cornua in radiorum Solis, & cornuum Lunæ ſimilitudinem. rubet ejus facies, ad ætheris imitationem. in pectore nebridem habet ſtellaram, ad ſtellarum imaginem. pars ejus inferior hiſpida eſt propter arbores, virgulta, feras. caprinos pedes habet, ut oſtendat terræ ſoliditatem. fiſtulam ſeptem calamorum habet, propter harmoniam cæli: in qua ſeptem ſoni ſunt, ut diximus in Æneide, *Septem diſcrimina vocum*: καλαύροπα habet, id eſt pedum, hoc eſt baculum recurvum propter annum, qui in ſe recurrit: quia hic totius naturæ deus eſt. Poëtis fingitur cum Amore luctatus: & ab eo victus: quia, ut legimus, *Omnia vincit amor*. Ergo Pan, ſecundum fabulas, amaſſe Syringam nympham dicitur: quam cum ſequeretur, illa implorato Terræ auxilio, in calamum converſa eſt: quem Pan, ad ſolatium amoris incidit, & ſibi fiſtulam fecit. Sane ſciendum, Pana, pa, habere accentum. Græca enim monoſyllaba quæ ad nos tranſeunt, creſcunt in obliquis caſibus: & in genitivo & dativo tantum ſingularibus, ultimæ ſyllabæ accentum dant, ut, Panos pani, Lyncos lynci. Plurales etiam iſti duo habent accentum: licet ad nos tranſire non poſſint.

NEC TE POENITEAT CALAMO TRIVISSE LABELLVM. Non tibi parum videatur. Terentius. *At enim quantum hic operis fiat, pœnitet*. Id eſt parum videtur. Et notandum pœniteat triviſſe, præteritum pro præſenti poſitum, uſurpative eſt: quod in defectivis licenter fit, ubi præſens non invenitur. Vt, *Quanquam animus meminiſſe horret*. LABELLVM. Parvum labrum. Hinc inaniſſimam quidam tentant facere diſcretionem: ut virorum labra, mulierum labia dicantur.

QVID NON FACIEBAT AMYNTAS? Quemadmodum mihi non obſequebatur? Et ex affectu alterius hunc cogit.

DISPARIBVS SEPTEM COMPACTA CICVTIS. Inæqualibus cannis. Nam & harmonia inæqualis eſt. Cicuta autem eſt ſpatium, quod eſt inter cannarum nodos. COMPACTA. Conjuncta. ut, *Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe.*

VARIORVM.

COMPELLERE HIBISCO. Poëtica Syntaxis, ut, *It clamor cœlo*, pro ad hibiſcum, & ad cœlum. Eſt autem hibiſcus vel hibiſcum, herba non diſſimilis malvæ, ut ait Theophraſtus, ſed folio major cauleque piloſior. Ecloga decima, videtur pro junco aut vimine accipi, *Et gracili fiſcellam texit hibiſco*. RAMVS.

PAN PRIMVS CALAMOS. Pan, id eſt, Natura omnium rerum, inventor eſt fiſtulæ. Pan paſtoralis deus: per cornu Solem ſignificat & Lunam: per fiſtulam, ſeptem planetas ſtellas: per pellem maculoſam, cæli ſidera: per cannam, ventos: per ungulas caprinas, ſoliditatem terræ. Villoſus eſt, quia veſtitis gaudet terra. Hic autem natus eſt Mercurio in arietem converſo, & Penelope uxore Vlyſſis. PHILARGYR.

SEPTEM COMPACTA CICVTIS. Vetus fiſtula ſeptem compacta cicutis erat. Habebat autem unaquæq; cicuta ſonum ſuum diſcrepantem ab aliis; ita ut ſeptem calami, ſeptem vocum diſcrimina redderent. Nam cum paris eſſent craſſitudinis, vocum mutatio quærebatur, longitudine & brevitate. TVRNEB. Lib. 12. cap. 14.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:
Et dixit moriens, Te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas; invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,
Bina die ſiccant ovis ubera; quos tibi ſervo.
Iam pridem à me illos abducere Theſtylis orat;
Et faciet: quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades ô formoſe puer: tibi lilia plenis
Ecce ferant Nymphæ calathis: tibi candida Nais,
Pallentes violas, & ſumma papavera carpens,
Narciſſum, & florem jungit bene olentis anethi.
Tum caſia, atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha:
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,

S E R V I I.

TE NVNC HABET ISTA SECVNDVM. Commendat munus: & ex eo quod ei hæreditarium datum eſt: & ex eo quod invidiam meruit. Nam res optimæ, & difficile donantur à vivis: & acceptæ, facile merentur invidiam.

NEC TVTA MIHI VALLE REPERTI CAPREOLI. Commendat à difficultate. Sic in primo, *Reliquias Troja ex ardente receptas.*

SPARSIS PELLIBVS ALBO. Qui habent adhuc maculas à prima ætate venientes. Acceſſu enim temporis, mutant colorem: & eorum maculæ, eſſe gratiæ minoris incipiunt. Ergo hoc dicit, Servo tibi capreolos, qui adhuc ſint pellibus albo ſparſis.

QVOS ETIAM NVNC TIBI SERVO. Id eſt quos adhuc tibi ſervo: licet roger à Theſtyli amica, quæ hos à me cupit abducere. SICCANT. Sugunt.

ORAT ABDVCERE. Orat ut abducat. figuratum eſt: ut, *donat habere*, id eſt, donat ut habeat.

ET FACIET. Noluit dicere, & faciam: ne quem amabat offenderet, ſi ſe velle alteri dare munus diceret, quod ei paraverat.

HVC ADES Ô FORMOSE PVER; TIBI LILIA PLENIS, &c. Tantum honoris habet pucro, ut ei dicat etiam numina obſecutura. Sane calathus græcum eſt: nam latine quaſillum dicitur Cicero in Philipp. lib. III. *At vero hujus domi inter quaſilla appendebatur aurum?*

CANDIDA NAIS. Vel pulchra, vel dea. Nam dii umbris contrarii ſunt, quas nigras eſſe conſtat. hinc eſt, *Candidus inſuetum miratur limen olympi.*

PALLENTES VIOLAS. Amantium tinctas colore. Horatius, *Et tinctus viola pallor amantium.* Vnde non præter affectionem amantis, eos flores nymphas dicit offerre, qui ſunt amantibus ſimiles.

PAPAVERA CARPENS; NARCISSVM ET FLOREM BENE OLENTIS ANETHI. Sane Papaver, Narciſſus, Anethus, pulcherrimi pueri fuerunt: qui in flores ſuorum nominum verſi ſunt: quos ei offerendo, quaſi admonet, nequid etiam tale aliquid unquam ex amore patiatur.

TVM CASIA. Herba ſuaviſſimi odoris: ut ſequentia indicant: quam Græci caſiam dicunt. Et ſic dictum eſt, *Tum caſia atque aliis intexens ſuavibus herbis*: ut in Salluſtio. *Leonem, atque alias feras.*

MOLLIA LVTEOLA PINGIT VACCINIA CALTHA, Mollia vaccinia pingit, id eſt componit, de caltha luteola. Nam niſi LVTEOLA ſeptimus ſit caſus, non ſtat verſus. Mollia autem, tactus plumei ſcilicet. Hoc dicens, ex colorum diverſitate quærit ornatum.

CANA LEGAM TENERA LANVGINE MALA. Mala dicit cydonea, quæ lanuginis plena ſunt: ſed non præter obliquitatem. Nam in Æneide diximus, apud Cretenſes, infamiæ genus juvenibus fuerat, non amatos fuiſſe. Et verecunde rem inhoneſtam ſupprimit: quam Theocritus aperte commemorat.

V A R I O R V M.

SORDENT TIBI MVNERA NOSTRA. Sordere cuipiam dicitur, quod illi tanquam ſordidum diſplicet. PONTANVS.

SVMMA PAPAVERA, Papaver autem ſemper in honore fuiſſe apud Romanos, indicio eſt Tarquinius Superbus, qui legatis à filio miſſis, decutiendo papavera in horto altiſſima, ſanguinarium illud reſponſum facti ambage reddidit, PLINIVS. lib. 19. cap. 8.

TVM CASIA. Quid ſit, rixantur Medici. LVD. DE LA CERDA ſtatuit eſſe lavendulam.

LVTEOLA CALTHA. Quærunt Grammatici, quod hic coronamentum ſit caltha. Et convenit e Plinio lib. 21. cap. 6. eſſe violæ genus, quod tamen non perinde notum eſt. Ego reperi in antiquo Lexico, caltham eſſe buphthalmon, cujus luteum eſſe florem omnibus fere conſtat. TVRNEB. lib. 19. cap. 12.

Caſta-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna; & honos erit huic quoque pomo.
Et vos, ô lauri, carpam, & te proxima myrte:
Sic poſitæ quoniam ſuaveis miſcetis odores.
Ruſticus es Corydon, nec munera curat Alexis:
Nec ſi muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu, quid volui miſero mihi? floribus Auſtrum
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis ah demens? habitarunt dii quoque ſylvas,
Dardaniuſque Paris. Pallas quas condidit arces,
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſylvæ.
Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam:

SERVII.

CASTANEASQVE NVCES. Bene ſpeciem addidit: dicens caſtaneas. Nam *Nuces*, generaliter dicuntur omnia, tecta corio duriore: ut avellanæ, amygdalæ, juglandes, caſtaneæ; ſicut contra dicuntur poma, omnia molliora. MEA QVAS AMARYLIS AMABAT Ne eas viles exiſtimes, quas Amaryllis eſt amare dignata, nam apud illam in ingenti fuerunt honore.

CEREA PRVNA. Aut cerei coloris: aut mollia. Horatius, *Cerea Telephi laudat brachia.* HONOS ERIT HVIC QVOQVE POMO. Si à te dilectum fuerit: ſicut caſtaneæ in honore fuerunt amatæ Amaryllidi.

O LAVRI, Licet Horatius dixerit, *Depone ſub lauru mea*: melius tamen eſt juxta ſecundam formam inflectere: nam melius ſonat. PROXIMA MYRTE. Vel vicina lauro: vel ad odorem proxima. poteſt enim utrumque intelligi.

SIC POSITÆ QVONIAM SVAVES MISCETIS ODORES. Quoniam permiſtione veſtra ſuavem odorem creatis.

RVSTICVS ES CORYDON. Arguit ſe ſtultitiæ, quod eum ſe ſperat placare muneribus, qui poteſt habere meliora. nam ſupra ait, *Delicias domini.*

IOLAS. Vel ditior amator: vel ejus dominus.

EHEV QVID VOLVI MISERO MIHI? Quomodo eum diſcedere dicit, quem ſupra cum eo diximus non fuiſſe? Nam ait ſolus montibus & ſylvis: ſed ratione non caret. Epicurei enim dicunt (quod etiam Cicero tractat) geminam eſſe voluptatem: Vnam quæ percipitur: & alteram imaginariam, ſcilicet eam quæ naſcitur ex cogitatione. Vnde ita debemus accipere hunc verſum per cogitationem, illa imaginaria voluptate: qua & cernere & alloqui videbatur abſentem. Sed poſtquam objurgatione ſua in naturalem prudentiam eſt reverſus, caruit utique illa imaginaria voluptate, ubi nunc ſibi ſe obfuiſſe dicit per hanc ratiocinationem. *Ruſticus es Corydon: nec munera curat Alexis. Nec ſi muneribus certes, concedat Iolas.* FLORIBVS AVSTRVM. Quo facilius areſcunt.

FONTIBVS APROS. Qui puros fontes, cœnoſos efficiunt.

QVEM FVGIS AH DEMENS? Iterum per Phantaſiam quaſi ad præſentem loquitur; & quaſi ille dixiſſet ſyluas, hic infert, HABITARVNT DII QVOQVE SYLVAS, DARDANIVSQVE PARIS. Et Paris habitavit ſylvas, qui de dearum pulchritudine judicavit.

PALLAS QVAS CONDIDIT ARCES, IPSA COLAT. Ideo dea arcium Minerva dicitur, quia de capite Iovis nata eſt: ſed quia dea eſt artium, & ingenii, ideo iſta finguntur. Nihil enim eſt excellentius ingenio: quippe quo reguntur univerſa.

TORVA LEÆNA LVPVM. Theocriti ſunt iſti verſus. Et bene ſe revocat ad ruſticas comparationes: pene enim fuerat lapſus, dicendo, PALLAS QVAS CONDIDIT ARCES. Leæna autem dictum eſt, ſicut dracæna. Et quod ait, TORVA LEÆNA LVPVM SEQVITVR: verum eſt: Nam neceſſe eſt, ut veniente lupo, adventus agnoſcatur leonis.

VARIORVM.

CASTANEASQ. NVCES. Non eſt obſcurum, nucem generatim de omnibus dici, quæ duro operimento teguntur: pomum autem de iis proprie, quæ molliorem & tenuiorem corticem habent. Sic Græcis κάρυα, & ἀκρόδρυα generaliter accipiuntur. κάρυα quidem ἀπὸ τῆς καρώσεως capitis gravedinem quam concitant; ut nuces à nocendo Grammatici dicunt. GERMAN.

RVSTICVS ES CORYDON. Faſtidit. n. Vrbanus ruſticum, humilem potens; locuples munera ſordida & humilia. Et majorem habet animi concitationem converſio ſermonis ad ſe, tanquam ad alteram perſonam. LVD. VIVES.

FLORIBVS AVSTRVM. Vtpote, cujus aura calida & æſtuoſa ſtatim langueſcunt flores pulcherrimi. Papinius lib. 3. Sylv. *Pubenteſque roſæ primos moriuntur ad Auſtros.* TVRNEB. lib. 12. cap. 7.

HABITARVNT DII QVOQVE, &c. Vitam ruſticam non eſſe fugiendam, exemplo heroum ac deorum monet. PONTAN.

TORVA LEÆNA &c. Hoc nomen licet veteres Latinum negent, auctoritate tamen valet. Dicebant enim leonem maſculum & feminam, ut Plautus in Vidularia: *Nam audivi feminam ego leonem ſemel parire.* Cic. de gloria lib. II. ſic ait: *Statuerunt gloria leæna.* Leam vero Varro ad Ciceronem dicit, lib. III. *Sicut nocet panthera & lea.* PHILARGYR.

Florentem cythiſum ſequitur laſciva capella:
Te Corydon ô Alexi. TRAHIT *ſua quemque voluptas.*
Aſpice, aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et Sol creſcenteis decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor. QVIS *enim modus adſit amori?*
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
Semiputata tibi frondoſa vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem potius, quorum indiget uſus,
Viminibus, mollique paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit Alexis.

S E R V I I.

CYTHISVS. Herba eſt. LASCIVA. Voluptuoſa & deſidioſa.

TE CORIDON Ô ALEXI. Do no a, antibacchius eſt: ſed o brevis fit: quia vocalis vocalem ſequitur. ſic Homerus πλάγχθη ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν.

TRAHIT SVA QVEMQVE VOLVPTAS. Notabatur à Criticis, quod hanc ſententiam dederit ruſtico, ſupra bucolici carminis legem, aut poſſibilitatem.

ARATRA IVGO REFERVNT SVSPENSA IVVENCI. Horatius. *Videre feſſos vomerem verſum Boves, collo trahentes languido.* Et hoc vult dicere, Omnia excepto amore finiuntur.

ET SOL CRESCENTEIS DECEDENS DVPLICAT VMBRAS. Variavit: nam ait ſupra, *Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.* Duplicat autem, auget: Salluſtius, *Et Marius victus duplicaverat bellum.*

ME TAMEN VRIT AMOR. Cum jam calor ſit Solis exhauſtus.

QVÆ TE DEMENTIA CEPIT? Id eſt, cur amoribus vacas, cum multa ſint quæ debes in agro perficere?

SEMIPVTATA TIBI FRONDOSA VITIS IN VLMO EST. Plus eſt, quàm ſi imputata diceret. tolerabilius eſt enim non incipere aliquid, quàm incœpta deſerere. Hinc eſt illud in primo, *Mene incœpto deſiſtere victam?* Item in Georgicis, *Atque opere in medio defixa reliquit aratra.* Sane geminam arguit negligentiam: & quod ſemiputata vitis ſit: & quod frondoſa ulmus: nam utrumque obeſt. Vnde eſt in Georgicis, *Bis vitibus ingruit umbra.* Et aut ſimpliciter intelligimus hunc locum, ut ſuam arguat negligentiam: Aut certe illud eſt, Non mirum me eſſe dementem, qui habeo vites ſemiputatas. Nam in ſacris dicitur quod corripiatur furore, qui ſacrificaverit de vino; quod eſt de vitibus imputatis.

QVIN TV. Quin immo, hortantis eſt. QVORVM INDIGET VSVS. Id eſt, quæ uſus ruſticus requirit. Sane & eget illa re, dicimus: ut eget ille Senatu: & eget illius rèi. inde eſt indiget. Nam & hoc, utrique jungitur caſui.

DETEXERE. Perficere, finire, multum texere. nam DE, modo non minuentis eſt, ſed augentis.

INVENIES ALIVM, SI TE HIC FASTIDIT ALEXIS. Alium Alexim, alium puerum formoſiſſimum, qui te minime ſpernat. Et volunt quidam, in hoc loco eſſe allegoriam antiquam, in Auguſtum: ut intelligamus, Invenies alium imperatorem, ſi te Auguſtus contemnit pro agris rogantem. Sed melius ſimpliciter accipimus hunc locum. Nam nihil habet quod poſſit ad Cæſarem trahi: Illud vero paulo poſt, pene aperte dicetur in Auguſtum Cæſarem, *Quoniam ſors omnia verſat.*

V A R I O R V M.

MALO ME GALATEA PETIT &c. vid. Nannium Miſcell. 6. cap. 5.

QVIS ENIM MODVS ADSIT. A. Terent. Eunuch. *Here, quæ res in ſe neque conſilium, neque modum Habet ullum, eam conſilio regere non potes.*

SEMIPVTATA T. F. V. Frondoſa vitis, id eſt, de qua ſi quis biberit, inſanit. Sic varus: *Et frondoſam,* inquit, *ſemiputatam queritur vitem.* Aſper: *Tarditatem queritur,* inquit, *quia ſtatim poſt vindemiam putant vites.* vel *frondoſa vitis,* quia ajunt mente ſanos non haberi, qui ex ſemiputata vite bibunt vinum. PHILARGYR.

VIMINIBVS, MOLLIQVE PARAS, &c. Omnino huic loco, ille apud Tibull. lib. 2. reſpondere videtur: *Tunc fiſcella levi detexta eſt vimine junci, Raraque per nexus eſt via facta ſero.* Nam uterque Poëta vas illud penſile innuere videtur, quo ruſtici ad exſiccandum caſeum utuntur, & per quod ſerum ſtillat & abſumitur, quod Græci κρεμάθραν & ταῤῥὸν vocant, τὸ ἐξοῤῥίζειν εἴρηκε. GERMAN.

ECLO-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

E C L O G A T E R T I A,

P A L Æ M O N.

M E N A L C A S. D A M OE T A S. P A L Æ M O N.

Me. *Dic mihi Damœta, cujum pecus? an Melibœi?*
Da. *Non, verum Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.*
Me. *Infelix ô ſemper ovis pecus: ipſe Neæram*
Dum fovet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur.
Hic alienus oveis cuſtos bis mulget in hora:
Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.
Da. *Parcius iſta viris tamen objicienda memento.*

S E R V I I.

DIC MIHI DAMOETA. Tranſit in Eclogam plenam litigii, & paſtoralium convitiorum. Qui enim Bucolica ſcribit, curare debet ante omnia, ne ſimiles ſibi ſint eclogæ: quod etiam Virgilius fecit. Nam prima, habet vnius otium: & alterius, qui de ſuo agro pellitur, conqueſtionem. Secunda, amantem exprimit ruſticum. Hæc vero, lites habet & altercationem. Vnde etiam dramatico charactere ſcripta eſt. nam nuſquam poëta loquitur: ſed introductæ tantum perſonæ. Novimus autem tres eſſe characteres dicendi: Vnum exegematicum, in quo tantum poëta loquitur: ut eſt in comœdiis & tragœdiis. Tertium miſtum, ut eſt in Æneide: nam & poëta illic, & introductæ perſonæ loquuntur. Hos autem omnes characteres in bucolico eſſe convenit carmine: ſicut liber etiam iſte demonſtrat. Nam habet illum exegematicum, in quo tantum poëta loquitur: ut, *Sicelides Muſæ, paulo majora canamus.* Habet miſtum, ut, *Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem.* Nam etiam Gallum illic inducit loquentem. Habet dramaticum, ut in prima Ecloga: item in hac, quam miro ordine ex rebus communibus veniente compoſuit. Habet enim in ipſo quaſi primo occurſu, lites & jurgia: Inde quæritur judex, quo præſente, habeant conflictum & diſceptationem. Sequitur inde ſententia, quæ univerſa concludit. CVIVM PECVS; Ab amaritudine cœpit. Nam dicendo, cujum pecus, oſtendit eum eſſe mercenarium. Eſt autem Theocriti carmen, εἰπέ μοι ὦ Κορύδων τίνος αἱ βόες; ἢ ῥα Φιλώνδα; οὐκ ἀλλ' Αἴγωνος. Cujum autem antique ait, vitans ὁμοιοτέλευτον, ne diceret cujus pecus: quod modo trium eſt generum. Antiqui dicebant ſicut meus, mea, meum, ſic cujus cuja cujum. Terentius, *Quid virgo, cuja eſt?*

NON, VERVM ÆGONIS. Amare etiam hæc rivalis ejus pecora eſſe dicit: & ut divitias illius oſtendat: & dicat duras eſſe hujus partes, ſi quidem rivalis ejus, traditis ovibus, ſolus amicæ communis amoribus vacet. MIHI TRADIDIT. Meæ fidei commiſit, & credidit.

INFELIX Ô SEMPER OVIS PECVS. Ordo eſt, ô infelix pecus ſemper ovis: id eſt ſemper futurum imbecille. NEÆRAM. Amicam communem ſuam & Menalcæ.

DVM FOVET. Dum amplectitur. PRÆFERAT ILLA, VERETVR. Ac ſi diceret, ideo timet ab illa diſcedere: quia ſcit me præferri, ſi ipſe diſceſſerit?

BIS MVLGET IN HORA. Quod vix per totum diem poteſt in ovibus fœcundis fieri. Nam pro laude in Georgicis poſuit, bis ad diem mulgeri oves: dicens, *Quod ſurgente die mulſere, horiſque diurnis, Nocte premunt: quod jam tenebris & ſole cadente, Sub lucem exportant calathis.* Quid autem ſit, Bis mulget in hora, ipſe dicit,

ET SVCCVS PECORI, ET LAC SVBDVCITVR AGNIS. PARCIVS. Melius hic diſtinguitur: licet poſſit dici etiam, parcius iſta. Senſus autem eſt, Noli valde hæc objicere, tamen ſcias viris fortibus obiiciendas rapinas. Ipſe enim ait in nono, *Convectare juvat prædas, & vivere rapto.*

V A R I O R V M.

Menalcas & Damœtas paſtores, mutuis primum inter ſe conviciis certant: mox interveniente Palæmone judice, amœbæi carminis lege diſceptant: ubi neuter vincitur; ſed uterque alteri, Palæmonis ſententia, exæquatur?

BIS MVLGET IN HORA. Hyperbole, quæ idonea eſt conviciis Mancipia. a. præter ſolitum clam oves mulgebant, ut inde peculium augerent. A Græcis ejuſmodi homines dicebantur μολγοί, παρὰ τὸ ἀμέλγειν καὶ κλέπτειν τὰ κοινά. Ita à Rom. *Catillones* dicti, qui provincias P. R. ſpoliaſſent & bona civium quaſi abliguriiſſent: & inde *Catillatio* grave opprobrium. SCALIGER ad Feſt.

PARCIVS ISTA VIRIS. &c. Vir, nomen eſt ſæpe dignitatis: refertur enim & ad virtutem, vimque animi aut corporis, ut Cic. II. Philipp. *Virum illa cauſa deſiderabat.* Itaque ſe virum dicit, quaſi alter homo nequam ſit & non vir. LVD. VIVES.

Novi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Novimus & qui te, tranſverſa tuentibus hircis.
Et quo (ſed faciles Nymphæ riſere) ſacello.
ME. *Tum credo, cum me arbuſtum videre Myconis,*
Atque mala vites incidere falce novellas.
DA. *Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum*
Fregiſti, & calamos: quæ tu perverſe Menalca.
Et cum vidiſti puero donata, dolebas:
Et, ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.
ME. *Quid domini facient, audent cum talia fures?*
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante Lyciſca?
Et cum clamarem, Quo nunc ſe proripit ille?
Tityre coge pecus: tu poſt carecta latebas.

SERVII.

NOVIMVS ET QVI TE. Subaudi corruperunt, quod ſuppreſſit verecunde: licet Theocritus aperte ipſam turpitudinem ponat & exprimat. ἢ οὐ μέμνᾳ ὅτ' ἐγὼ κατήλασα καὶ τὺ σεσαρὼς εὖ πότε κιγκλίζευ.

SACELLO. Id eſt in loco ſacro. nam diminutive dictum eſt. TRANSVERSA TVENTIBVS HIRCIS. Hircos, Id eſt capros, libidinoſa conſtat eſſe animalia. Vnde Horatius, *Libidinoſus immolabitur caper, & agna tempeſtatibus.* Quod etiam Plinius Secundus dicit, *Hirci ſi caſu aliquos coëuntes vident, adeo indignantur, ut in eos pene impetum faciant.* Hinc eſt, *Tranſverſa tuentibus hircis,* id eſt veſtram turpitudinem indignantibus. Alii hoc improbant, & legunt hirquis. Hirqui autem ſunt oculorum anguli, ſecundum Suetonium Tranquillum, in vitiis corporalibus; ut ſit ſenſus, Novimus qui te corruperit hirquis tranſverſa tuentibus: & eſt Hypallage, pro oculis in hirquos retortis; quam rem ſolet libido perficere. Vnde Iuvenalis, *Oculoſque in fine trementes.* Perſius. *Patranti fractus ocello.* SED FACILES NYMPHÆ RISERE. Ideo (inquit) indulſere Nymphæ, quia mites ſunt & exorabiles. Sic in Georgicis, *Et faciles venerare Napæas.*

TVM CREDO. Et ruſtice & naturaliter respondet. non enim ante purgat objecta, ſed alia objicit. Ita enim irati facere conſueverunt, cum aut non potuerint, aut noluerint objecta diſſolvere.

MALA FALCE. Quia tu male uteris. Et dictum eſt ex affectu utentis. ſicut, *Inutile ferrum Cingitur.* In hoc autem maximum nefas eſt, quod ait, *vites novellas.* Nam vetulæ & cum utilitate inciduntur. Fuerat autem capitale ſupplicium arbores alienas incidere. Et ARBVSTVM, quidam locum in quo arbores ſunt, volunt accipere; ſicut ſalictum.

ARCVM, ET CALAMOS. Nam habent arma paſtores: ut in Georgicis docuit, *Armaque, Amycleumque canem, Creſſaſque pharetras:*

PERVERSE MENALCA. Aut converſe ad turpitudinem. aut intelligamus quendam fuiſſe Menalcam nobilem: ut iſtum perverſum Menalcam dixerit, illius comparatione. Sic Salluſt. *Scæuus iſte Romulus.*

ALIQVA NOCVISSES. Id eſt aliquatenus, aliqua ratione.

QVID DOMINI FACIENT, AVDENT CVM TALIA FVRES? Plerunque perſonæ ſuis nominibus exprimuntur; plerunque per officia deſignantur. ut ſi dicas, philoſophus: nomen ipſum ponis. Si autem velis dicere, ſapientiæ operam dans: perſonam exprimis per officium, ſicut hoc loco fecit: Nam pro ſervo, furem poſuit. Furta enim ſpecialiter ſervorum ſunt. Sic Plautus de ſervo, *Tu trium literarum homo, vituperas me?* Id eſt fur.

NON EGO TE VIDI. Manifeſte eum furti arguit, dicendo, vidi.

EXCIPERE. Dolo capere: ut, *Excipit incautum inſidiis.* LATRANTE LYCISCA? Lyciſcæ ſunt, vt etiam Plinius dicit, canes nati ex lupis & canibus, cum inter ſe forte miſcentur.

PRORIPIT. Ingerit, immittit. ILLE. Fur.

TITYRE. Alius paſtor. COGE. Id eſt, collige, & in unum redige. POST CARECTA LATEBAS. Loca caricis plena. Carex autem, herba eſt acuta, & duriſſima, ſpartho ſimilis. Alibi, *Et carice paſtus acuta.* Sane ut Servius dicit ſuper hoc loco, ſuperfluam volunt eſſe allegoriam, dicentes rem nuſquam lectam de Virgilio. ajunt enim hoc, Varus tragœdiarum ſcriptor, habuit uxorem literatiſſimam: cum qua Virgilius adulterium ſolebat admittere: cui etiam dedit ſcriptam tragœdiam, quam illa marito dedit, tanquam à ſe ſcriptam. Hanc recitavit pro ſua Varus: quam rem Virgilius dicit per allegoriam. nam tragœdiæ præmium caper fuerat: Horatius, *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum.* Sed melius ſimpliciter accipimus. refutandæ enim ſunt allegoriæ in bucolico certamine: niſi, ut ſupra diximus, ex aliqua agrorum perditorum neceſſitate deſcendunt. AN, pro ergo, ut Comminianus dicit.

VARIORVM.

TRANSVERSA TVENTIBVS HIRC. Legitur & *hirquis,* id eſt oculis, ac humilibus & languentibus oculis, non ignorante populo. PHILARG.

DA. *An*

DA. *An mihi cantando victus non redderet ille,*
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit, & mihi Damon
Ipſe fatebatur; ſed reddere poſſe negabat.
ME. *Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula cera*
Iuncta fuit? non tu in triviis, indocte ſolebas
Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?
DA. *Vis ergo inter nos, quid poſſit uterque, viciſſim*
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
ME. *De grege non auſim quicquam deponere tecum.*
Eſt mihi namque domi pater, eſt injuſta noverca:
Biſque die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verum id, quod multo tute ipſe fatebere majus,

SERVII.

MEVS CAPER. Debitus, merito victoriæ.

REDDERE POSSE. Scilicet ne ſuo judicio videretur eſſe ſuperatus.

CANTANDO TV ILLVM? Imperitus peritum. CERA IVNCTA FVIT. Supra, *Pan primus calamos cera conjungere plures Inſtituit.*

IN TRIVIIS. Conſuetudo enim fuerat, ut per trivia & quadrivia ulularent, & flebile quiddam in honorem Dianæ canerent ruſtici, ad reddendam Cereris imitationem, quæ raptam Proſerpinam in triviis clamore requirebat. Novimus autem eandem eſſe Proſerpinam, quam Dianam. ſic in Æneide, *Nocturniſque Hecate triviis ululata per urbes.*

MISERVM CARMEN. Triſte, flebile, quale canunt ſtipulæ: & quod congruit ad imitationem matris orbatæ.

VIS ERGO INTER NOS. Aut noſtri comparatione: aut quod melius eſt, nullo judice præſente. poſtea enim ex improviſo Palæmon adveniet.

VICISSIM EXPERIAMVR. Id eſt amœbæo carmine. Amœbæum autem eſt, quoties ii qui canunt & æquali numero verſuum utuntur, & ita ſe habet ipſa reſponſio, ut aut majus aut contrarium aliquid dicat, ſicut hic ſequentia indicabunt. EGO HANC VITVLAM, Subdiſtingue, ut ita intelligamus, ne eam vilem exiſtimes.

BIS VENIT AD MVLCTRAM: BINOS ALIT VBERE FOETVS. Vt eam laudare ex fœtu, & ex ætate videatur. Male enim quidam quæſtionem movent, dicentes, vitulam parvam eſſe: nec congruere ut eam jam enixam eſſe dicamus: ſed debere nos juvencam ſubaudire; ut ſit, *Ego hanc juvencam depono, vitulam ne forte recuſes.* Nam & vitula, à viridiore ætate dicta eſt, ſicut virgo: ut paulo poſt ipſe dicturus eſt, *Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocula laudes.* Item, *Et vitula tu dignus, & hic.* Vnde & juvencam ſubaudire non poſſumus: ſed ſecundum ſuperiorem ſenſum intelligamus. Vitula enim eſt nomen ætatis: non quod tantum ante partum vaccæ poſſideant. MVLCTRAM. Et fœmineo genere dicimus hæc mulctra: vas in quo mulgetur: & neutro, hoc mulctrale. Vnde eſt in Georgicis, *Implebunt mulctralia vaccæ.* Alii faciunt diſcretionem; ut ſit mulctra, tempus quo mulgentur animalia: mulctrale, vas in quod mulgentur.

DEPONO. In ſponſione colloco, ſequeſtro. QVO PIGNORE. Qua ſponſione, quia pignus ſponſioni eſt.

DE GREGE NON AVSIM QVICQVAM DEPONERE TECVM. Supra enim eum aliena paſcere dixit animalia: ut, *Dic mihi Damœta, cujum pecus?*

INIVSTA NOVERCA. Epitheton generale novercarum.

BISQVE DIE NVMERANT AMBO PECVS. Et dum vadit ad paſcua: & dum inde revertitur.

ALTER ET HÆDOS. Male quidam privignum accipiunt. alter enim, de duobus dicimus, non de tribus: Vnde alter, de noverca intelligamus. Nec nos moveat quod ALTER dixit de fœmina: nam & in ſubauditione ponuntur ea quæ non poſſumus dicere & ſcimus: quia quoties hæc duo genera junguntur, maſculinum præponderat fœminino.

VARIORVM.

NON TV IN TRIVIIS INDOCTE SOLEBAS. Nannius argute referre videtur ad contemtum; ut triviale carmen Poëta eludat potius, quam ad ritum Cereris hymnorum & ſacrorum. GERMAN.

BINOS ALIT VBERE, F. Si vitula eſt adhuc, quare *binos alit ubere fœtus?* ſed, ut apud Terentium, virgo dicitur quæ peperit, ut in Adelphis, *Puer natus. nihil habet virgo.* Sic virgo quæ parit. ideo ad ſecundum partum virgo dicitur, poſtmodum mulier. hic poſt partum *vitula* dicitur pro vacca. PHILARGYRIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

(Inſanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cælatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis,
Diffuſos hedera veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna, Conon: & quis fuit alter
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem?
Tempora quæ meſſor, quæ curvus arator haberet?
Nec dum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
DA. *Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit;*

SERVII.

INSANIRE LIBET QVONIAM TIBI. Vel ſub ſponſione contendere; vel, quod melius eſt, carmina componere. Nam inſani dicuntur poëtæ.

DIVINI OPVS ALCIMEDONTIS. Laus ab artifice. Cicero, *Polycleti eſſe dicebant*. POCVLA autem FAGINA, quaſi rem maximam.

QVIBVS TORNO FACILIS. Donatus ſic legit. Legitur tamen & torno facili: ad excludenda duo epitheta: quod eſt in latinitate vitioſum, ſi ſit, lenta facilis vitis.

CORYMBOS. Vvas hederarum.

CONON. Dux fuit: cujus nomen dicit, quia in omnium ore verſatur. nam philoſophi tacent, quod non facile poteſt ad ruſticum pervenire. & bene ea dicit philoſophi, quæ ad ruſticum pertinent: ut, *Tempora quæ meſſor, quæ curvus arator haberet*.

RADIO. Id eſt virga philoſophorum, qua geometræ lineas indicant. Inventa autem hæc eſt ars, tempore quo, Nilus plus æquo creſcens, confudit terminos poſſeſſionum: ad quos innovandos adhibiti ſunt philoſophi, qui lineis diviſerunt agros: inde geometria dicitur: cum non tantum terræ, ſed & maris, & cœli, & aëris ſpatia metiri conſueverit. Significat autem aut Aratum, aut Ptolemæum, aut Eudoxum.

NEC DVM ILLIS LABRA ADMOVI. Hypallage, pocula enim labris adhibemus: ut *Dare claſſibus auſtros*. Et tantam in eis dicit venerationem, ut necdum illis uſus fuerit.

IDEM ALCIMEDON. Irriſio eſt facta iteratione verborum: & mire omnia in vituperationem trahit, quæ ille laudavit. ET NOBIS FECIT. Ac ſi diceret, Putas te ſolum habere pocula. cui enim Alcimedon non fecit? tu pro reverentia ea non tangis: ego ideo quia vilia eſſe exiſtimo.

VARIORVM.

POCVLA P. FAGINA COELATVM. &c. Cælata proprie dicuntur vaſa aurea vel argentea, in quibus ſigna vel ſigilla intus aut extra eminentia expreſſa ſunt; quæ ſola cœlo fieri, non torno poſſunt exigi. Quo magis miror Virgilium hic ita canere. Profecto vix ac ne vix quidem fieri poteſt: hoc enim τῶν ἀδυνάτων, ut vitis & hæderæ corymbi in poculo per tornum exprimi queant, vel imprimi. Et certe Theocritus non torno factus illud κισσύβιον dicit, ſed γλυφάνῳ, id eſt cœlo. Quare aliter poëtæ verba exponenda ac vulgo ſolent. Non ergo dicit torno, vel torni arte ſuperadditam vitem illis poculis; ſed præter tornum, quo facta erant illa pocula, inſuper additam artificio cælaturæ, vitem; vel ex ipſo ligno exſculptam, vel glutino adplicatam & adnexam; pocula ipſa torno facta: Ait enim, TORNO FACILI, quia nihil facilius tornatura. Parum itaque commendaſſet pocula ſua, ſi torno tantum facta promiſiſſet. Sed ad torni facilitatem, cæli labor additus, Hinc laborioſi cælatores vulgo dicti. SALMASIVS.

DIFFVSOS HEDERA, &c. Legitur & ÆDERA, ab ærendo arboribus, & ſine aſpiratione dici debet. PHILARGYR.

DESCRIPSIT RADIO, &c. In quibus verſibus exponendis mirari ſatis non poſſumus quantopere nugentur veteres. *Cononem*, ducem interpretatur Servius; quum de Samio aſtrologo ſit capiendum. Scaliger verſum illum poëtæ de Archimede exponit, & TOTVM ORBEM de periodo Archimedea, quam eandem cum Olympica putavit eſſe. Quæ interpretatio multis modis improbanda eſt. ORBIS quidem de certo annorum numero & converſione paſſim ſumitur, & apud poëtam ipſum ſæpe capitur, ut in 6. magni operis,

Donec longa dies perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem.

Orbes idem alibi abſolute pro annis poſuit:

Triginta magnis volvendis menſibus orbes
Imperio explebit.

Sed cum dicat poëta TOTVM ORBEM, aliquid fixum certumque & apud omnes conſtans ſignificare voluit. Prorſus itaque placet, eos verſus de Archimede exponendos eſſe, ſed non eo ſenſu, quo voluit Scaliger. Quod Archimedis nomen verſus ratio reſpueret, ideo illum ſic circum locutus eſt. Et cum Conone quidem eum conjunxit, cui & familiaris fuit, non tantum contemporaneus & iiſdem artibus excellens. quæ altera animorum conjunctio eſt. TOTVM ergo ORBEM poëta de cælo dixit, ut alibi,

Nec dum orbem medium nox horis acta ſubibat.

Id eſt cælum medium. *Medium cæli orbem*, alio loco:

Sol medium cæli conſcenderat igneus orbem.

Et *tener mundi orbis*, de cælo in Eclogis. Archimedes *totum orbem radio deſcripſit*, qui totum cælum deſcripſit, qui deſcriptus radio poſſit indicari. Nec enim hic *radius* dioptricum organum; ſed radius mathematicus. Vide Cl. SALMASIVM. Exercitat. Plinian. ubi fuſius illa tractat.

Et

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et molli circum eſt anſas amplexus acantho:
Orpheaque in medio poſuit, ſylvaſque ſequentes.
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocula laudes.
ME. *Nunquam hodie effugies: veniam quocumque vocaris:*
Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, Palæmon.
Efficiam, poſthæc ne quemquam voce laceſſas.
DA. *Quin age, ſi quid habes: in me mora non erit ulla.*
Nec quemquam fugio. tantum vicine Palæmon,
Senſibus hæc imis (res eſt non parva) reponas.
PA. *Dicite: quandoquidem in molli conſedimus herba.*
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent ſylvæ, nunc formoſiſſimus annus.
Incipe Damœta, tu deinde ſequêre Menalca.
Alternis dicetis; amant alterna Camœnæ.
DA. *Ab Iove principium Muſæ: Iovis omnia plena:*
Ille colit terras, illi mea carmina curæ.
ME. *Et me Phœbus amat: Phœbo ſua ſemper apud me*

SERVII.

MOLLI ACANTHO. Genus eſt floris: quia ille dixerat, *lenta vitis.*

SYLVASQVE SEQVENTES. Non ſecutas: ſed quaſi adhuc ſequentes: ut peritiam artificis laudet.

NVNQVAM HODIE EFFVGIES. Ac ſi diceret, Ne contendas: excuſationes requiris: non quia æſtimas vilia pocula. VENIAM. Deſcendam.

AVDIAT HÆC TANTVM. Subaudi aliquis. TANTVM autem, quia ſuſpicatur eum victum non poſſe cedere, qui ita etiam ante certamen eſt contumax. VEL QVI. Quaſi requirentis eſt, cum ſubito venit Palæmon. Alii diſtinguunt: vel qui venit. Bene autem dubitat: ne eum ipſe immiſiſſe videatur, & ſit credibile quod ad ejus judicet gratiam. Hoc etiam Damœtas ſentiens, dicit,

NEC QVEMQVAM FVGIO. Id eſt conſentio ad eum judicem, quem tu eligis. VICINE PALÆMON. Benevolum reddit ex vicinitatis commemoratione. Terentius, *Vel virtus me tua, vel vicinitas, quod ego in propinqua parte amicitiæ puto.*

ET NVNC OMNIS AGER, NVNC OMNIS PARTVRIT ARBOS. Ipſe alibi, *Parturit almus ager.* Sane bene ſubdidit,

NVNC FRONDENT SYLVÆ, referens ad arbores ſteriles: nam PARTVRIVNT de pomiferis dicimus. Vult autem tempus exprimere, quo & deliciæ ſunt in agris, & ruſtici minus laborant: ut ſit duplex ad cantilenam invitatio.

ALTERNIS DICETIS. Quia quaſi iratus fuerat, quod Damœtæ prior locus dabatur: idcirco ait, *alternis dicetis.* In Amœbæo enim carmine difficilior pars reſpondentis eſt: qui non pro ſuo arbitrio aliquid dicit, ſed aut majorem aut contrariam format reſponſionem: ut diximus ſupra. CAMOENÆ. Muſæ, quibus à cantu nomen eſt inditum.

AB IOVE PRINCIPIVM MVSÆ. Vel Muſæ meæ ab Iove eſt principium: vel, O Muſæ, ſumamus ab Iove principium. Eſt autem Arati, qui ait, Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, τὸν οὐδέ ποτ' ἄνδρες ἐῶμεν ἄρρητον. μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαὶ πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστὴ δὲ θάλασσα, καὶ λιμένες. πάντη δὲ Διὸς πεπλήσμεθα πάντες. IOVIS OMNIA PLENA. Lucan. *Iuppiter eſt quodcunque vides, quocunque moveris.* Ipſe alibi, *Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus Mens agitat molem.* Ipſe enim eſt ſpiritus, ſine quo nihil movetur aut regitur. COLIT TERRAS, Amat. Cæterum ſuperior, colitur: non colit inferiorem. Sic alibi, *Vnam poſthabita coluiſſe Samo*, Id eſt amaſſe. Nec mirum ſi ruſticus ſumpſit ab Iove principium: quem amare terras conſtat, & habere carminum curam.

ET ME PHOEBVS AMAT. Aut ſimile eſt quod dicit, quia unicuique deus is quem colit, ſummus videtur: ut, *Summe deum ſancti cuſtos Soractis Apollo*: ut Apollinem exæquaverit Iovi. Aut certe ordo ſit talis, Me & Phœbus amat: ut & plus dicat, nec Iovi videatur Apollinem comparare.

VARIORVM.

MOLLI ACANTHO. Ita cælata eſſe pocula ait, ut anſas implicare videretur acanthus: in medio autem hiſtoriam Orphei expreſſam eſſe. MOLLEM Theocritus ὑγρὸν dixit, id eſt flexibilem. TAVBMANNVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Munera ſunt, lauri, & ſuave rubens hyacinthus.
DA. *Malo me Galatea petit laſciva puella,*
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante videri.
ME. *At mihi ſeſe offert ultro, meus ignis, Amyntas:*
Notior ut jam ſit canibus non Delia noſtris.
DA. *Parta meæ Veneri ſunt munera: namque notavi*
Ipſe locum, aëriæ quo congeſſere palumbes.
ME. *Quod potui, puero, ſylveſtri ex arbore lecta*
Aurea mala decem miſi; cras altera mittam.
DA. *O quoties, & quæ nobis Galatea locuta eſt!*
Partem aliquam venti divûm referatis ad aures.
ME. *Quid prodeſt, quod me ipſe animo non ſpernis, Amynta,*
Si, dum tu ſectaris apros, ego retia ſervo?
DA. *Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis, Iola:*
Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito,

S E R V I I.

SVA MVNERA. Ipſi grata. Id eſt laurus & hyacinthus. Nam ſcimus & Daphnem Ladonis fluminis Arcadiæ filiam, dilectam ab Apolline, & Terræ miſeratione in laurum converſam. Et Hyacinthum amatum, tam à Borea, quam ab Apolline: qui cum magis Apollinis amore lætaretur: dum exerceretur diſco: ab irato Borea eodem diſco eſt interemptus, & mutatus in florem nominis ſui.

ANTE VIDERI. A me, antequam lateat. Horatius, *Nunc & latentis proditor intimo Gratus puellæ riſus ab angulo.*

OFFERT VLTRO. Iſte plus dicit lege Amœbæi carminis, DELIA NOSTRIS. Deliam alii amicam priorem volunt: alii Dianam, quæ eſt à Delo: & eſt canibus nota, per quos venamur, quaſi dea venationis. Nam ſi ad amicam referas, hoc dicit: Sic frequenter ad me Amyntas venit, ut canibus meis notior ſit, quam amica Delia.

PARTA. Præparata. MEÆ VENERI. Meæ amicæ.

AERIÆ. Aërii coloris. CONGESSERE. Nidificavere.

AVREA MALA DECEM MISI. Plus dicit. nam cum ille dixiſſet ſe eſſe miſſurum: iſte jam miſiſſe confirmat. Aurea autem, aurei coloris. Et volunt quidam hoc loco eſſe allegoriam ad Auguſtum de decem eclogis: quod ſuperfluum eſt. quæ enim neceſſitas hoc loco allegoriæ?

DIVVM REFERATIS AD AVRES. Ita, inquit, mecum dulce locuta eſt Galatea, ut deorum auditu ejus digna ſint verba.

ANIMO NON SPERNIS. Id eſt libentiſſime amas. Et eſt Liptotes figura. ſicut, *Munera nec ſperno.* Et multi hunc locum allegoricôs accipiunt: ut videatur Auguſto dicere; Quid prodeſt, quia me diligis: ſi ad capiendos hoſtes pergens, in otio me relinquis? Dicitur enim Virgilium ſequi voluiſſe Auguſtum, contra Antonium ad Actiaca bella properantem.

RETIA SERVO. Quæ res in venatione minus poſſidet voluptatis. AMYNTA. Vocativus græcus eſt. Et ſciendum, Græca nomina in *As* exeuntia, ſive creſcant ſive non creſcant in genitivo, vocativum in *A* mittere: ut Æneas, Æneæ, ô Ænea: Pallas, Pallantis, ô Palla. ut, non hæc ô Palla dederas promiſſa parenti.

PHYLLIDA MITTE MIHI. Amicam communem, cauſſa natalis diei: in cujus tantum ſacrificio licebat voluptatibus operam dare. Nam in aliis ſacrificiis erat caſtitatis obſervatio: quod etiam ſequentia indicant, ubi dicit,

CVM FACIAM VITVLA PRO FRVGIBVS. Id eſt, cum pro frugibus ſacrificare cœpero, tu tantummodo venito. Sane NATALIS apud majores plenum nomen: poſteritas NATALIS DIES dicere cœpit. Nam cum Horatius dixerit, *Natalis gratæ numeras*: Iuvenalis ait, *Natali Corvine die mihi dulcior hæc lux.* CVM FACIAM VITVLA PRO FRVGIBVS, IPSE VENITO. Cum ſacrificavero. Et figurate, faciam vitula ait: ut faciam thure: ut faciam agna. Horat. *Seu poſcat agna, ſive malit hœdo.* Dicitur autem hoc ſacrificium Ambarvale: quod arva ambiat victima. Sic & ipſa in Georgicis, *Terque novas circum felix eat hoſtia fruges.* Sicut amburbale, vel amburbium dicitur ſacrificium, quo urbem circuit, & ambit victima.

V A R I O R V M.

MALO ME GALATEA P. Malum ſiquidem Veneri ſacrum eſt. Briſſonius monet, in Veneris tutela mala à veteribus collocata, eorumque eſum in ſomniis, rei venereæ fruitionem portendere. ARTEMID. l.1.c.85.

QVO CONGESSERE PA. &c. Scilicet *nidamenta*, ut Plaut. Rud. act.3.6. loquitur. Vnde & *avium congeſtus* dicitur, cum ad nidum conſtruendum, feſtucas, floccos, herbas & talia congerunt. Ita συμφορεῖν Græci & συμφορουμένους ὄρνιθας dicunt, cum nidos conſtruunt. PIMPONT.

AVREA MALA DECEM, &c. Quidam χρυσόμηλα id eſt Medica, ceu citrina mala intelligunt; alii cydonia. CAMERARIVS.

ME. *Phyl-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

ME. *Phyllida amo ante alias: nam me diſcedere flevit:*
Et longum formoſe vale, vale, inquit, Iola.
DA. *Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,*
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.
ME. *Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,*
Lenta ſalix fœto pecori: mihi ſolus Amyntas.
DA. *Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, Muſam:*
Pierides vitulam lectori paſcite veſtro.
ME. *Pollio & ipſe facit nova carmina, paſcite taurum,*
Iam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
DA. *Qui te Pollio amat, veniat, quo te quoque gaudet:*
Mella fluant illi; ferat & rubus aſper amomum.
ME. *Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi:*
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.
DA. *Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga,*
Frigidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.

SERVII.

VALE, VALE, INQVIT IOLA. Hic paſtor, aut habuit duo nomina (nam ſupra eum Menalcam dixit) aut certe Iolam eum, quaſi paſtorem optimum appellavit, à quodam paſtore nobiliſſimo: ſicut virum fortem plerunque Achillem: Adulterum, Parim vocamus. Sane LONGVM VALE ita ait, ut torvum clamat. pro adverbio nomen poſuit. Vale, vale inquit, LE corripit ſequens vocalis: ut, *Te Corydon ô Alexi.*

TRISTE. Triſtis res.

DVLCE. Dulcis res. SATIS. Segetibus. DEPVLSIS. A lacte prohibitis. ut, *Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos.*

POLLIO AMAT NOSTRAM, QVAMVIS SIT RVSTICA MVSAM. Blanditur jam Pollioni patrono: quem tragœdiarum & hiſtoriarum ſcriptorem, Horatius fuiſſe teſtatur. Nam in ſecundo carminum, dicit de hiſtoriis, *Periculoſæ plenum opus aleæ Tractas, et incedis per ignes Suppoſitos cineri doloſo.* Item paulo poſt, *Paulum ſeveræ muſa tragœdiæ Deſit theatris.* Quem, carmen ſuum, licet ruſticum, tamen amare confirmat.

PIERIDES VITVLAM LECTORI PASCITE VESTRO Id eſt, paſcite ejus armenta, quia legit hoc carmen: vel vitulam ei nutrite pro præmio

POLLIO. Sane alii legunt Pollio, ut prima producatur: alii Polio. NOVA CARMINA. Magna, miranda. PASCITE TAVRVM. Hic auget: nam vitulam dixerat.

QVO TE QVOQVE GAVDET, Subaudi veniſſe; pervenerat autem ad conſulatum poſt triumphum Dalmaticum. Nam vicerat Salonas, civitatem Dalmatiæ. Horatius, *Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho.*

AMOMVM. Flos eſt Aſſyrius. ut Lucanus, *Vicinæ meſſis amomum.*

QVI BAVIVM NON ODIT. Pro pæna ei contingat, ut diligat Mevium pejorem poëtam: Nam Mevius & Bavius peſſimi fuerunt poëtæ; inimici tam Horatio quàm Virgilio. Vnde Horatius, *Mala ſoluta navis exit alite, Ferens olentem Mevium.* MVLGEAT HIRCOS. Faciat ea quæ contra naturam ſunt.

FRAGA. Mora quæ in herbis naſcuntur. Ideo dixit HVMI NASCENTIA.

LATET ANGVIS IN HERBA. Allegoria eſt: nam videtur hoc ad Mantuanos dicere, qui inter milites verſabantur armatos: quos ſicut anguis, mortem inferre poſſe, non dubium eſt.

VARIORVM.

MELLA FLVANT ILLI, &c. Cum Damœtas, amicis Pollionis, optat mella fluere; nihil aliud vult, niſi ut copioſiſſima rerum omnium, quæ ſuaviſſimæ judicentur, ubertate diteſcant. PIERIVS. lib. 26.

QVI BAVIVM NON ODIT: AMET TVA CARMINA MÆVI. Duos ſui temporis poëtas dicit peſſimos, quorum carmina ob humilitatem abjecta ſunt. Vult ergo notare qui ſunt inimici Virgilii, qui Vavium, id eſt, peſſimum poëtam, & Mævium, id eſt, pejorem poëtam, ut duplum habeant malum. Ex quibus Vavius curator fuit. de quo Domitius in *Cicuta* refert:

Omnia cum Vavio communia frater habebat,
Vnanimi fratres ſicut habere ſolent.
Rura, domum, nummos, & deniq; omnia, ut ajunt,
Corporibus geminis ſpiritus unus erat.
Sed poſtquam alterius mulier . . . .
Novit, depoſuit alter amicitiam.

PHILARGYR.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

ME. *Parcite oves nimium procedere: non bene ripæ*
Creditur: ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.
DA. *Tityre paſcentes à flumine reice capellas:*
Ipſe, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
ME. *Cogite oveis pueri: ſi lac præceperit, æſtus,*
Vt nuper; fruſtra preſſabimus ubera palmis.
DA. *Eheu, quam pingui macer eſt mihi taurus in arvo?*
Idem amor exitium eſt pecori, pecoriſque magiſtro.
ME. *His certe neque amor cauſſa eſt; vix oſſibus hærent:*
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.
DA. *Dic, quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo)*
Treis pateat cæli ſpatium non amplius ulnas.

SERVII.

NON BENE RIPÆ CREDITVR: IPSE ARIES ETIAM NVNC VELLERA SICCAT. Allegoria ad illud quod ſupra diximus, pertinet: quia poſt acceptos agros, ab Ario centurione pene eſt interemptus, niſi ſe præcipitaſſet in fluvium. PARCITE autem, prohibete. PROCEDERE: Id eſt ſervate ne procedant. ut *Gnatis parce tuis.*

TITYRE PASCENTES A FLVMINE REICE CAPELLAS. Id eſt, ô Mantua, noli modo velle aliquid agere de repetendis agris. Nam cum opportunum fuerit,

EGO OMNES LAVABO, id eſt purgabo apud Cæſarem, cum de Actiaco prælio reverſus fuerit. Et bene, in fonte: ipſe enim per amicos Cæſaris agrum meruerat recipere, tanquam per rivulos quoſdam. nunc autem Mantuanis beneficium dicit ſe ab ipſo Imperatore meriturum. REICE CAPELLAS. reice ca, proceleuſmaticus eſt pro dactylo: & ſic eſt poſitus, ut *Genua labant.* Item, *arietat in portas.*

COGITE OVES. In ovilia colligite, ut *Tityre coge pecus.* PRÆCEPERIT. Præoccupaverit, nam naturale eſt, ut lac augeatur frigore, calore minuatur.

VIX OSSIBVS HÆRENT. Vix oſſa eorum cohærent.

TENEROS OCVLVS MIHI FASCINAT AGNOS. Dicit cauſſam maciei; & per tranſitum, pulchrum ſe habere pecus ſignificat, quod utique meruit faſcinari.

ERIS MIHI MAGNVS APOLLO. Relicto certamine, ſibi proponunt ænigmata. Bene autem ait, *Eris mihi Apollo*: quia in rebus incertis ſola opus eſt divinatione.

TREIS PATEAT CÆLI SPATIVM NON AMPLIVS VLNAS. Vlna, proprie eſt ſpatium, in quantum utraque extenditur manus. Dicta ulna, ἀπὸ τῶν ὠλενῶν, id eſt à brachiis. unde & λευκώλενος ἥρη dicitur. licet Suetonius unum cubitum velit eſſe tantummodo. Sane hæc quæſtio varie ſolvitur. Nam alii dicunt ſignificare eum ſepulchrum Cælii luxurioſi, qui venditis omnibus rebus & conſumptis, tantummodo ſibi ſpatium reſervavit, quod ſepulchro ſufficeret, & voluiſſe eum errorem facere ex cœli & Cælii ſimilitudine; ut ſit, Dic mihi ubinam ſepultus eſt Cælius, cujus tribus ulnis continetur ſepulchrum? Alii vero volunt puteum ſignificari, qui eſt in Syene parte Ægypti: quem ad hoc nimiæ altitudinis philoſophi effoderunt, ut probarent locum illum eſſe ſolum, quem recto Sol intuitu irradiaret. Nam octavo Calend. Iul. die, quando in centro ſuo eſt Sol, lumine ſuo tam imam quoque illius putei, quam ſummam terram irradiat. Alii dicunt clypeum Ajacis trium ulnarum, in qua expreſſa cœli forma fuit. alii ſpecum in Sicilia, per quod rapta eſt à Dite Proſerpina; alii mundum in ſacro Cereris. Sed neutrum horum convenit ruſtico. Vnde ſimpliciter intelligendus eſt cujuſlibet loci puteus, in quem cum quis deſcenderit, tantum cœli conſpicit ſpatium, quantum putei latitudo permiſerit. Aſconius Pædianus dicit ſe Virgilium dicentem audiſſe, in hoc loco ſe Grammaticis crucem fixiſſe, volens experiri quis eorum ſtudioſior inveniretur; volens intelligi de Cælio Mantuano, ut ſupra dictum eſt.

VARIORVM.

PRÆCEPERIT. Præoccupaverit. Cic. 1. Offic. *Magni etiam ingenii eſt præcipere cogitatione futura.* Vel interceperit & exſiccarit. TAVBMANN.

EHEV QVAM PINGVI MACER, &c. Inſectatio eſt adverſarii: Miror, te, in tanta gratia procerum, in tanta eruditione & applauſu omnium, tam macrum pecus paſcere; tam habere rem tenuem. Vel miror, te, in tanta ingenii ubertate, tam tenue & exile carmen pangere: certò vel immodico tui met ipſius amore dementatus es; vel captus alterius amore, deliras. LVD. VIVES.

IN ARVO. Alii *Ervum* legunt. Ita ut *Ervum* hic non ὀρύζα ſit, ut vult Priſcian. Sed ὄροβος, apta ſaginandis bobus herba, qua & nunc Apulia abundare ſcribitur. Etiam Plinius & Columella *ervo pecus pingueſcere* tradunt.

NESCIO QVIS TENEROS OCVLVS. &c. Notat Turnebus & à Plutarcho ὀφθαλμὸν βάσκανον dici: Et eſſe Faſcinum Deum faſcini averſorem, & ejuſdem poteſtatis Deum Cuninum. Faſcinum item certum eſt accipi pro remedio & amuleto invidiæ. Faſcinus quoque Deus eſt Plinio, invidiæ medicus. GERMAN.

Verſus 105, proxima pagina exponitur.

ME. *Dic.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

ME. *Dic quibus in terris inſcripti nomina regum*
Naſcantur flores; & Phyllida ſolus habeto.
PA. *Non noſtrum inter vos tantas componere lites;*
Et vitula tu dignus, & hic; & quiſquis amores
Aut metuet dulceis, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos pueri, ſat prata biberunt.

SERVII.

DIC QVIBVS IN TERRIS INSCRIPTI NOMINA REGVM NASCANTVR FLORES. Quia ſolvere non potuit, ipſe aliam objicit quæſtionem: & captioſe, quibus in terris dixit. Hyacinthus enim ubique naſcitur, flos qui natus eſt primo de Hyacinthi ſanguine, poſtea de Ajacis, ſicut etiam Ovidius docet. Eſt autem quaſi lilium rubrum, deſignans primam Hyacinthi literam. Regum autem nomina, non quoniam ipſi reges fuerunt, ſed quia regum filii: ut, *Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem.* cum de Ariadne diceret Paſiphaes reginæ filia. Sane multi volunt nomina regum, pro nomine Regis poſitum; ut ſit quemadmodum illud in Terentio, *Non perpeti meretricum contumelias,* cum de una loqueretur. Nam flos iſte Hyacinthi tantum, & non Ajacis nomen retinet. Tamen ſciendum ænigmata hæc, ſicut fere omnia, carere aperta ſolutione.

PHYLLIDA SOLVS HABETO. Amicam communem. quod plus eſt, quam eſſe Apollinem. Nam eſſe Apollinem impoſſibile eſt, quod ille promiſerat; hic vero, poſſibilia pollicetur.

NON. Hic diſtinguendum eſt, ut ſit ſenſus, Officium judicis eſt ferre ſententiam, non eorum qui inter ſe contendunt. Vnde male quidam totum jungunt, *Non noſtrum inter vos tantas componere lites.* nam non negat ſe facturum eſſe quod faciet: judicaturus enim eſt eos eſſe pares, dicens, *Et vitula, tu dignus, & hic.* COMPONERE. Finire. ut, *Ante diem clauſo componet veſper olympo.* Id eſt finiet.

ET QVISQVIS AMORES. *Aut metuet dulces, aut experietur amaros.* Et tu, & hic digni eſtis vitula, & quicunque ſimilis veſtri eſt. Nam ſupra unus dixerat, *Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres, Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.* Item alter, *Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis, Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.* Ad cujus amatoris ſimilitudinem pertinet, *Aut metuet dulces.* Namque hic Menalcas, & amabat, & amabatur: ſed tanquam prudens timebat, ne unquam poſſet amor ille diſſolvi. Et contra Damœtas amaritudinem amoris expertus fuerat, ex amicæ Amaryllidis iracundia.

METVET DVLCES. Timebit pro dulcibus, ne eos amittat.

SAT PRATA BIBERVNT. Aut intelligimus hunc exiſſe, ut juberet pueris ſuis ut arva irrigarent; quod illis cantantibus factum eſt. aut, & revera dicit, *rivos claudite.* aut certe allegoricōs hoc dicit. jam cantare deſinite: ſatiari enim audiendo ſumus.

VARIORVM.

TRIS PATEAT COELI SPATIVM NON AMPLIVS VLNAS. Apud antiquos fuit altiſſimus puteus, in quem deſcendebant ad ſacra celebranda: cujus putei orbis, id eſt, ſummus circulus, quo cognoſcerent anni proventus, non amplius quam trium ulnarum habebat: cumque deſcendiſſent, non ampliorem cœli partem, quam puteus habuit, poterant videre: vel ſpecus apud Ætnam in Sicilia anguſto ore, profunda latitudine, per quem rapta Proſerpina à Dite patre. vel *cœlum*, pro toto mundo. Alii *cœli ſpatium*, clypeum Achillis dicunt trium ulnarum, in quo expreſſa cœli forma fuerat. Aliter: in Sicilia janua ſpeluncæ, in qua Orcus Liberam rapuit. Aliter. Dicit Cornificius ab ipſo Virgilio audiſſe, quod Cœlium Mantuanum quendam tetigit; qui conſumptis omnibus facultatibus, nihil ſibi reliquit niſi locum trium ulnarum ad ſepulturam. Item Oledius Naſſo torificium, tantum cœlum patere videtur, quantum torificium patet. PHILARGYRIVS.

DIC QVIBVS IN TERRIS, &c. Olim, qui fundum venderet, ſæpenumero locum ſepulcri excipiebat, quo ipſe poſterique ſui inferri poſſent. Ita fecerat Cælius quidam Mantuanus; qui conſumptis opibus ſuis, ac prædiis venditis, ſolum ſepulturæ locum excepit, tribus ulnis hoc eſt duodecim pedibus latum. Hunc tetigit Virgilius eo ænigmate, quo crucem Grammaticis ſe fixiſſe, ipſe profeſſus eſt. Lepide ergo Poëta in ambiguo ejus *Cæli* quod à Cælio eſt; & *Cæli* quod ſit à cælo. *Cæli* autem pro *Cælii* etiam in proſa veteres ſcripſerunt. Cæteræ ergo interpretationes de orificio putei & clypeo Ajacis, &c. ineptæ & falſæ. SALMASIVS. Plinian. Exercit.

DIC QVIBVS IN. T. I. N. R. Præcedentem quæſtionem quum Paſtor hic ſolvere non potuiſſet; aliam ipſe proponit æque difficilem, quam de induſtriá obſcuravit, dicendo REGES pro rege, poëtarum more, & QVIBVS IN TERRIS. Quid mirum autem à Paſtore, paſtori hanc quæſtionem pro inexplicabili propoſitam, quibus in terris naſcantur flores inſcripti regum nomina; quum hodie doctiſſimis herbariis, qui fabulam hanc & alias pleraſque antiquitates tenent, ignotum eſſe ſciam florem iſtum, qui nomen Ajacis foliis inſcriptum præfert; aut αἴ αἴ, notas luctus ex Hyacinthi nece impreſſas. Hi Hyacinthum, alii Narciſſum eſſe credunt. Verum has omnes ſimul notas in nullo flore concurrentes invenire eſt, præterquam in noſtro ac Romanorum veterum gladiolo, qui ξυρὶς vel ξιρὶς Dioſcoridi dicitur. SALMASIVS. Exercit. Plinian.

ECLO-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

E C L O G A Q V A R T A.

P O L L I O.

SICELIDES *Muſæ, paulo majora canamus.*
Non omnes arbuſta juvant, humileſque myricæ.
Si canimus ſylvas, ſylvæ ſint conſule dignæ.
Vltima Cumæi venit jam carminis ætas:
Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.
Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna;
Iam nova progenies cælo demittitur alto.

S E R V I I.

SICELIDES MVSÆ PAVLO MAIORA CANAMVS. Aſinius Pollio ductor Germanici exercitus, cum poſt captas Salonas Dalmatiæ civitatem, primo meruiſſet lauream: poſt etiam conſulatum adeptus fuiſſet: eodem anno ſuſcepit filium: quem à capta civitate Saloninum vocavit, cui nunc Virgilius genethliacon dicit: quem conſtat natum riſiſſe ſtatim: quod parentibus omen eſt infelicitatis. nam ipſum puerum inter ipſa primordia, id eſt, nono die periiſſe manifeſtum eſt. SICELIDES MVSÆ. Sicelides autem græcum eſt. Nam Latine Sicilienſes facit, id eſt Theocritiæ. Nam Theocritus Syracuſanus fuit; quem in hoc opere Virgilius imitatur, ut diximus ſuprà. PAVLO MAIORA CANAMVS. Bene paulo dicit. nam licet hæc ecloga diſcedat à bucolico carmine: tamen inſerit aliqua apta ei operi: ergo non majora, ſed paulo majora.

MYRICÆ. Virgulta ſunt humilia & ſterilia, quod vulgo tamaritium dicitur.

SI CANIMVS SYLVAS, SYLVÆ SINT. C. D. Id eſt miſcetur illi.... honos ut dignæ ſint conſule, id eſt filio.... conſulis Aſinio Pollione.

VLTIMA CVMÆI VENIT IAM CARMINIS ÆTAS. Sibyllini, quæ Cumana fuit, & ſecula per metalla diviſit. dixit etiam quis quo ſeculo imperaret: & Solem ultimum, id eſt decimum voluit. Novimus autem eundem eſſe Apollinem. Vnde dicit, TVVS IAM REGNAT APOLLO. Dixit etiam, finitis omnibus ſeculis, rurſus eadem renovari: quam rem etiam philoſophi hac diſputatione colligunt, dicentes completo magno anno, omnia ſydera in ortus ſuos redire, & referri rurſus eodem motu. Quod ſi eſt idem ſyderum motus, neceſſe eſt ut omnia quæ fuerunt, habeant iterationem. Vniverſa enim ex aſtrorum motu pendêre manifeſtum eſt. Hoc ſecutus Virgilius, dicit reverti aurea ſecula, & iterari omnia quæ fuerunt.

AB INTEGRO. vel denuo, vel ab initio. *Cato* de ſuo conſulatu. Omnia ab integro paranda erant. SECLORVM. Synæreſis, pro ſeculorum; & ſeculum quidam centum annorum definiunt; quidam centum decem. Horatius *Certus undenos decies per annos.*

IAM REDIT ET VIRGO, Iuſtitia, quæ Erigone fuit, filia Themidis ut inter homines verſaretur, propter eorum ſcelera terras reliquit; quam ideo virginem dicunt, quod ſit incorrupta juſtitia. Et permiſcet laudes tam pueri Pollionis, quam Auguſti. Nam fœlicitas temporum, ad Imperatoris laudem pertinet. SATVRNIA REGNA. Aurea ſecula, quia Saturnus aureo ſeculo regnaſſe dicitur.

IAM NOVA PROGENIES CÆLO DEMITTITVR ALTO. Vt videantur homines non ex mortalibus nati, ſed ex numinibus, & quaſi cœlo lapſi. Et hinc conjicit fore aurea ſecula, quod Auguſtus imperat: vel quod talis eſt natus puer; vel quod conſul eſt Pollio, unde eſt, *te conſule inibit.*

V A R I O R V M.

SI CANIMVS SYLVAS, &c. CRINITVS, de honeſt. diſciplin. lib. 4. c. 5. Majorem hic ſubeſſe eruditionem ſenſumque remotiorem dicit, qui ex ipſis Romanorum legibus atque decretis elicitur. Nam ſylvarum curam inter officia Conſulum fuiſſe, teſtatur Suetonius in Cæſare. Huic & adſtipulatur Scaliger lib. 1. cap. 4. Turnebus ita ſimpliciter exponit, Si canimus bucolica, cantuſque paſtoritios, tale tamen ſit carmen; quod dignum ſit majeſtate Conſulis.

CVMÆI CARMINIS. Carmen, quod hic tribuitur Cumææ, alii dant Erythrææ. Aut igitur utraque idem cecinit; aut poëta quod hujus erat, adſcripſit alteri; quod ſolet. De Sybillarum nominibus, numero &c. Videatur Onuphrius, Panvinus, Rhodiginus, & Auguſtinus de Civitat. Dei lib. 18. cap. 23. TAVBMANNVS. Vel *Cumæi carminis*, id eſt Heſiodi, à patre Dio, qui Cumæus fuit. Heſiodus enim ſuis in libris mentionem facit quatuor ſeculorum. PROBVS.

IAM NOVA PROGENIES, &c. Vt videantur homines non ex mortalibus nati, ſed ex Numinibus, & quaſi cælo lapſi. TVRNEB. lib. 16. 13. de Stoicorum ſententia dictum cenſet, qui in ἀποκαταστάσεως poſt deflagrationem cadere de cælo ſemina dicunt, quibus hominum inſtauretur genus: qua de re CICERO, 1. de Legib. & 1. de Nat. Deor.

Tu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tu modo naſcenti puero, quo ferrea prmum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina: tuus jam regnat Appollo.
Teque adeo decus hoc ævi, te conſule inibit
Pollio: & incipient magni procedere menſes.
Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.
Ille deum vitam accipiet, diviſque videbit
Permiſtos heroas, & ipſe videbitur illis;
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

SERVII.

QVO. Deeſt naſcente. Nam hoc dicit, fave ei Lucina, cujus ortus ſecula immutabit, aureis ſcilicet ferrea.

CASTA FAVE LVCINA. Modo Lucinam Dianam accipimus. Sic Horatius, *Sive te Lucinam probas vocari, ſeu te penitus Iunonem*. Terentius, Iunonem dicit Lucinam: ut, *Iuno Lucina fer opem*, cum tamen ambæ unum ſint. Sane hic Dianam, Lucinam non immerito deſignat. Prior enim genita parturienti matri Apollinem, tuliſſe auxilium dicitur: Nigidius de diis lib. IIII. *quidam deos & eorum genera temporibus & ætatibus, inter quos & Orpheus primum regnum Saturni, deinde Iovis, tum Neptuni, inde Plutonis: nonnulli etiam, ut magi ajunt, Apollinis fore regnum. In quo videndum eſt, ne ardorem (ſive illa ecpyroſis appellanda eſt) dicant.* Quidam hoc loco, *Caſta fave Lucina, tuus jam regnat Apollo*, Octaviam ſororem Auguſti ſignificari, adfirmant. ipſumque Auguſtum Apollinem.

TVVS IAM REGNAT APOLLO. Vltimum ſæculum oſtendit, quod Sibylla, Solis eſſe memoravit: & tangit Auguſtum, cui ſimulachrum factum eſt cum Apollinis conjunctis inſignibus.

INIBIT. Inchoabit, exordium accipiet: aureum ſcilicet ſæculum. & ideo inibit, non iniit, quia conſul deſignatus erat. Quidam Saloninum Pollionis filium accipiunt. Alii Aſinium Gallum fratrem Salonini, qui prius natus eſt Pollione conſule deſignato. Aſconius Pedianus à Gallo audiſſe ſe refert, hanc eclogam in honorem ejus factam.

INCIPIENT MAGNI PROCEDERE MENSES. Illud tangit, quod Iulius & Auguſtus menſes, in honorem Cæſaris & Auguſti, acceperunt nomina. Nam antea Quintilis & Sextilis dicti ſunt. Et hoc etiam trahit ad argumentum aurei ſæculi. Poſſumus & *magni* pro pulchri accipere, id eſt aurei ſæculi.

TE DVCE. Vel Auguſte, vel Pollio, vel Salonine, id eſt auctore. SCELERIS VESTIGIA NOSTRI. Bene nullum vult eſſe præſentium temporum vitium: ſed reliquias dicit eſſe ſuperioris ætatis. Sic in Georgicis cum laudaret Auguſtum, & carperet tempora, dicens. *Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes, Arma ferunt: ſævit toto Mars improbus orbe.* Intulit, *Fertur equis auriga, neque audit currus habenas*: ut oſtenderet tantas eſſe reliquias præteritorum malorum, ut ne ab optimo quidem rectore ſedari poſſe viderentur. Veſtigia autem ſcelerum dicit bella civilia, quæ geſſit Auguſtus contra Antonium apud Mutinam: contra L. Antonium, fratrem Antonii apud Peruſium: contra Sextum Pompejum filium Pompei in freto Sicilienſi: contra Brutum & Caſſium in Theſſalia: contra Antonium & Cleopatram, in Epiro apud Actium promontorium, juxta Leucaten.

IRRITA. Ad nihilum deducta veſtigia; & non dicit, *Iam irrita ſolvent terras formidine*: ſed, fient irrita, & ſolvent terras timore. PERPETVA autem eſt longa. Immo, ſolvent perpetua formidine, id eſt, ſolvent formidine in perpetuum.

ILLE DEVM VITAM ACCIPIET. Sicut ſupra artificioſe laudem confundit, ut poſſit eſſe communis. nam ad quemvis poteſt referri ILLE. vel ad Auguſtum, vel ad Saloninum.

PACATVMQVE REGET PATRIIS VIRTVTIBVS ORBEM. Vel Auguſtus Cæſaris, vel Saloninus, Pollionis virtute pacatum orbem tenebit. Et mira laus utriuſque eſt, & ejus qui pacavit, & qui pacatum tuetur. vel certe patriis illis, deeſt ab, id eſt ab illis.

VARIORVM.

TVVS IAM REGNAT APOLLO. TVRNEBVS lib. 16. cap. 13. de Auguſto intelligendum negat, & ſenſum talem eſſe vult: fave Diana naſcenti puero, qui carmine Sibyllæ prædictus eſt, cui vaticinationes inſpiravit Apollo, ejuſque præſagia nunc comprobata certaque, fidem merentur, & vigent.

MAGNI PROCEDERE MENSES. Non Iulius & Auguſtus, ſed menſes magni anni. Itaque non errabit, qui *magnum menſem* ſæculum Chaldaicum vocaverit. Nam ut antea Poëta dixit, *Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo*; ibi, per *magnum ordinem ſæclorum*, maximum annum intelligit, annorum civilium MCCCCXL, cujus anni menſis eſt CXX annorum, quod eſt ſæculum. SCALIGER.

PROCEDERE. Neſcio autem, an ſub hoc verbo *procedere*, lateat quid εὐφημισμοῦ; nempe, ut cum proceſſu illo, qui magnis menſibus videtur convenire, fructum aliquem ex illis menſibus, & rerum in melius mutatione & convaleſcentia, Poëta mortalibus promittat, more Iuriſconſultorum; quibus *dies procedere*, hoc eſt proficere dicuntur. Non ignoro autem Poëtam alibi ſimpliciter, ut hic fortaſſe accepiſſe: *Iamque dies alterque dies proceſſit*. GERMAN.

At tibi prima, puer, nullo munuſcula cultu,
Erranteis hederas paſſim cum baccare tellus,
Miſtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Vbera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes, & facta parentis
Iam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus:
Molli paulatim flaveſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva;
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.
Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,

S E R V I I.

AT TIBI PRIMA PVER NVLLO MVNVSCVLA CVLTV. Rhetorice digeſta laudatio. non enim improvide in principio univerſa conſumpſit: ſed paulatim fecit laudem cum ætate procedere. MVNVSCVLA. Bene in rebus minoris ætatis, uſus eſt diminutione; ut nullo cultu, id eſt inarata, ſed ſua ſponte nata.

ERRANTES HEDERAS PASSIM CVM BACCARE TELLVS. Paſſim vagantes. Vnde antiqui lyrici dixerunt, flexipedes hederas: quod hac atque illac vagantur. Mire autem puerum laudat ex ipſis muneribus. Nam hedera indicat futurum poëtam: ut, *Paſtores hedera naſcentem ornate poëtam.* Baccar vero, herba eſt quæ faſcinum depellit. ut *Baccare frontem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.* Per quod pulchrum indicat puerum.

RIDENTI ACANTHO. Læto, ſuavi, jucundo, fulgenti, ut, *ridet argento domus*: vel quod hians & patens naſcitur: & eſt herba quæ in Egypto invenitur. COLOCASIA. Hanc herbam videtur in honorem Auguſti creviſſe, quæ Romæ poſt devictam ab eo Ægyptum innotuit. & dicendo FVNDET abundantiam floris oſtendit.

IPSÆ LACTE DOMVM REFERENT. Quid enim eſt aptius infanti lacte? Et magna laus in hoc eſt, quod ait, *Ipſæ referent*, id eſt ſua ſponte.

NEC MAGNOS METVENT ARMENTA LEONES. Bona uſus eſt moderatione, dicens, Erunt quidem maligni leones: ſed minime armentis nocebunt.

BLANDOS. Iucundos ut puero. CVNABVLA. Lectuli in quibus infantes jacere conſueverint: vel loca in quibus naſcuntur, quaſi cynabula. Nam κύφειν eſt Græce eniti.

ET FALLAX HERBA VENENI. Non cicutam dicit, quæ omnibus nota eſt: ſed illam ſardonicam, quæ apiaſtri ſimilis, homines decipit: vel aconita: ut, *Nec miſeros fallunt aconita legentes.*

ASSYRIVM VVLGO NASCETVR AMOMVM. Amomum herba eſt ſuaviſſimi odoris, quæ tantum in Aſſyria naſcitur. VVLGO. Paſſim, omnibus locis.

HEROVM LAVDES ET FACTA PARENTIS. Exepegeſis ſi ſit, melior ſenſus eſt, Quæ erunt heroum laudes, tui parentis virtutes & bono ordine: primo poëtas, deinde hiſtoricos, deinde philoſophos legendos dicit.

IAM LEGERE. Id eſt cum cœperis imbui ſtudiis liberalibus. QVÆ SIT POTERIS COGNOSCERE VIRTVS. Acceſſu enim ætatis quanta ſit virtus agnoſcitur, & cujus gloriæ.

MOLLI. fertili.

INCVLTISQVE R. P. S. V. Id eſt ubique ſit uva.

ET DVRÆ QVERCVS SVDABVNT R. M. Id eſt quæ hodie roſcida, olim quercus ſudabunt.

FLAVESCET. Albeſcet. ARISTA. Seges inculta, quæ à nullo colitur.

RVBENS. Matura. SENTIBVS. Spinis, & aſperis frutetis.

SVDABVNT. Defluent. ROSCIDA MELLA. Id eſt Fragrantia.

SVBERVNT VESTIGIA. Id eſt erunt, ſed latenter: & bene. PRISCÆ FRAVDIS. Ad ſuorum temporum excuſationem: ſicut ſupra dictum eſt. Aut fraudem pro ſolertia poſuit.

V A R I O R V M.

CVM BACCARE. Plinius de Baccare: Baccar quoque radicis tantum odoratæ eſt, à quibuſdam nardum ruſticum appellatum. unguenta ex ea radice fieri ſolita apud antiquos, Ariſtophanes priſcæ comediæ poëta teſtis eſt. Vnde quidam errore falſo baccarida ea appellabant, SALMAS.

COLOCASIA. *Colocaſia* vocarunt Fabæ Ægyptiæ flores, cujus radicem κολοκασίαν proprie appellatam volunt. Eos flores ad coronas viendas commendat Nicander:

Σπειρέιας κύαμον δ' Αἰγύπτιον ὄφρα θερέιης,
Ἄνθεα μὲν στεφάνους ἀνύσῃς.

Athenæus florem fabæ Ægyptiæ στεφανωτικὸν fuiſſe indicat. SALMASIVS. Plinian. Exercit.

FALLAX HERBA. Fallax ideo, quoniam nonnulla fallunt nos ſua ſpecie, nec tam noxia videntur, quam ſunt. Aut certe, quia mortales iis fallaciter ad nocendum utuntur. PONTANVS.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quæ tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator.
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.

SERVII.

QVÆ TENTARE TETHIN RATIBVS, QVÆ CINGERE MVRIS OPPIDA. A ſequentibus oſtendit præcedentia: quæ vitavit, quaſi laudi incongrua. Nam per navigationem oſtendit fore avaritiam, quæ homines navigare compellit. per muros, bella ſignificat. per agriculturam, famis oſtendit timorem.

ALTER ERIT TVM TIPHYS. Vel revera Tiphys, vel qualis Tiphys Argonautarum gubernator. Sane ſpecialia pro generalibus ponit. Nam per Tiphyn, quencunque gubernatorem accipimus: per Argo, quancunque navem: per Trojam, quancunq; civitatem: per Achillem, quencunque virum fortem. Videtur tamen hic locus dictus per ἀποκατάστασιν, id eſt per omnium rerum revolubilitatem, ex ſyderum ratione venientem, ut diximus ſupra. Sane fabula de hoc gubernatore talis eſt: Pelias cum accepiſſet reſponſum ab Apolline, fore ut ab eo, privaretur regno, & vita, qui altero pede nudo ei ſacrificanti occuriſſet: forte vidit Iaſonem nudo pede veniſſe, qui dum Iunonem tranſmutatam in anus ſpeciem, credens mortalem, petentem per vadum fluminis transferret, alteram ex caligis in limo amiſerat. Igitur Pelias metuens ex reſponſis facta, juſſit eum Colchos proficiſci ad petendam auream pellem arietis, qui Phrixum & Hellem Colchos pertulerat. qui fabricata navi, quam ab Argo fabricatore, Argo appellavit; contractaque juventute Græciæ, Tiphyn habuit gubernatorem. Sane quidam Argo à celeritate dictam volunt, unde verſo in Latinum verbo, argutos celeres dici. Socii vero Iaſonis Minyæ appellati ſunt; vel ab Argo hujus nominis Colchorum, vel quod multi ex quadam Minya nati Iaſoni ſe conjunxerint; vel quod Minya Iaſoninia terra auia fuerit: qui autem cum Iaſone profecti ſint, apud eos qui de fabulis ſcripſerunt, plenius invenitur.

HEROAS. Quidam à terra dictos volunt, quod terra ἔρα dicta ſit, unde initio nati creduntur homines, qui nomen à matre traxerunt.

TE FECERIT ÆTAS. Ætas hoc loco modum annorum ſignificat; ut, *ætas Lucinam juſtoſque pati hymenæos*: nam ſubdidit, *Deſinit ante decem poſt quatuor incipit annos*; alias pro tempore poſita, ut *veniet luſtris labentibus ætas.*

CEDET ET IPSE MARI VECTOR. Neceſſario; ſiquidem,

OMNIS FERET OMNIA TELLVS. Navigatio enim ex mercimonii ratione deſcendit. Sane vector, tam is qui vehitur, quam qui vehit dicitur; id eſt & nauta & mercator. MVTABIT MERCES, quia antiqui res rebus mutabant.

DISCET MENTIRI LANA COLORES. Cum enim tingitur, mentitur alienum colorem.

IPSE SED IN PRATIS A. I. S. R. M. I. C. M. V. L. Hoc in honorem vel laudem Auguſti refert. Traditur enim in libris Etruſcorum, ſi hoc animal miro & inſolito colore fuerit infectum, omnium rerum felicitatem imperatori portendi. IPSE autem quod addidit, non vacat: nam ſunt quædam pronomina, quæ addita nominibus faciunt dignitatem, ut, *ipſe modo Ænea & Turnus ego.* Sane in Numæ legibus cautum eſt, ut ſi quis imprudens occidiſſet hominem, pro capite occiſi & natis ejus, in cautione offerret arietem. Ergo hic bene videtur arieti dignitatem dare; dicendo *ipſe*; qui oblatus, homicidam crimine homicidii poſſit exſolvere. IAM. ſignificat modo.

MVRICE. Cochlea ſimilis conchiliis, vnde tingitur purpura. MVTABIT, Tinget, inficiet per naturam. LVTO CROCEO. Rubicundo colore, & eſt Hypallage, pro croco luteo. Nam crocum, lutei coloris eſt. Vnde & aluta pellis alba per naturam.

VARIORVM.

ALTER ERIT TVM TIPHYS. Tiphys gubernator navis Argus, qua Iaſon cum LIV delectis Græciæ heroibus, Colchos, ubi aureum illud vellus erat, navigavit. *Argo* autem dicta vel ab architecto; vel à celeritate. Sic Homerus κύνας ἀργοὺς, celeres dixit. Inde arguti, qui multum ac celeriter loquuntur. PROBVS.

MVTABIT MERCES. Nam antiqui res rebus mutabant, de quo & Ariſt. 1. Polit. TAVBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.
Talia ſæcla ſuis dixerunt currite fuſis,
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere ô magnos (aderit jam tempus) honores,
Cara deûm ſoboles, magnum Iovis incrementum.
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, cœlumque profundum:
Aſpice, venturo lætentur ut omnia ſæclo.
O mihi tam longe maneat pars ultima vitæ,
Spiritus &, quantum ſat erit tua dicere facta.
Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater adſit:
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan deus, Arcadia mecum ſi judice certet;
Pan, etiam Arcadia dicat ſe judice victum.
Incipe parve puer riſu cognoſcere matrem:

S E R V I I.

SANDYX. Herba eſt, de qua ſandycinus tingitur color:

TALIA SECLA SVIS DIXERVNT CVRRITE FVSIS. Ordo eſt, Talia ſæcula currite fuſis ſuis Parcæ dixerunt. CVRRITE. Volvite. Melius eſt currite; imperativum eſſe modum: ut ſit ſenſus, Dixerunt Parcæ concordes, ſuis fuſis, id eſt vaticinationibus, currite talia ſecla: hoc ordine & eventu veſtro eſtote.

STABILI. Hic immutabili & ſemper manenti. FATORVM NVMINE. Fata dicta à fando: quia quæ Parcæ dixerunt, hæc credebantur evenire mortalibus. Numine autem, id eſt poteſtate, divinatione, ac majeſtate. PARCÆ. Quæ & furiæ infernales; dictæ Parcæ, κατ' ἀντίφρασιν, quia nulli parcunt. CONCORDES STABILI FATORVM NVMINE PARCÆ. Nam & quod una dixerit, duæ ſequuntur: & fixa ſunt ſtatuta fatorum, Horatius, *Quod ſemel dictum, ſtabiliſque rerum Terminus ſervet.*

IOVIS INCREMENTVM. Nutrimentum. & eſt vulgare, bucolico quod convenit carmini.

NVTANTEM MVNDVM. Nutat, præſentibus malis: ſicut poſt lætari illum dicit: lætus eſt, bonis futuris: & bene quaſi renaſcentem deſcribit. Sane Iovem merito puerorum dicunt incrementa curare, quia cum pueri togam virilem ſumpſerint, ad Capitolium eunt. Nam & in VIII. Aſcanius in Numanum intendens ſagittam, Iovem magis invocavit, *Iupiter omnipotens audacibus annue cœptis.* CONVEXO, Curvo, inclinato.

TRACTVS. à magnitudine dictum accipitur; & bene per hæc omnia mundum diviſit.

O MIHI TAM LONGE MANEAT PARS VLTIMA VITÆ. Vtinam poſſim frui vita longiſſima; & habere tantum ſpiritum, quantus poſſit ſufficere ad tuæ virtutis commemorationem.

NON ME CARMINIBVS VINCET, NEC THRACIVS ORPHEVS. Genere ſtyli ſeſe Orpheo, vel Lino meliorem fore commemorat. Nam non ſibi arrogat: ſed hoc dicit, Tanta eſt materia tuæ laudis, ut etiam humile ingenium in ea re ſupra omnes poſſit excellere.

LINO. Linus vero cum nomen hominis dicimus, brevis eſt LI; Statius, *Medio Linus intertextus acantho.* Cum autem linum dicimus, filum ſignificantes, LI longa eſt; cum producatur apud Græcos. Linus Apollinis & Pſamatis filius, qui theologiam ſcribit.

CALLIOPEA. Græca declinatio. ADSIT pro faveat.

PAN ETIAM. Redit ad numina ruſtica: nam ſatis exceſſerat dicendo Linum poëtam, & Orpheum theologum.

ARCADIA IVDICE. Quæ ei favet, ubi colitur.

RISV COGNOSCERE MATREM. Alludit ad id quod factum eſt: & rem naturalem ait. Sicut enim majores ſe ſermone cognoſcunt: ita infantes, parentes riſu ſe indicant agnoſcere. Ergo hoc dicit, Incipe parentibus arridere: & eis ſpe ominis boni detrahere ſolicitudinem: ut ipſi tibi arrideant.

V A R I O R V M.

SANDYX. Heſychius Σάνδυκα eſſe fruticem qui cocco ſimilem colorem facit. Vetus auctor Gloſſarum notat Sandycem eſſe, *herbam tincturæ aptam, quam vulgus varantiam vocat.* Hodie *Garantiam* dicit vulgus infectorum, qui colorem Rubiæ ſic appellat, quæ eſt Græcis ἐρυθρόδανον, ſed antiquis. Nam recentiores ἐλυθρίδιον appellant. Galenus Sandaracham & Sandycem factitiam eandem facit. SALMASIVS.

Matri

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe parve puer: cui non riſere parentes,
Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

SERVII.

TVLERVNT. Alii, abſtulerint legunt; ut ſit, *Si riſeris, abſtulerint decem menſes matri tuæ longa faſtidia.* matri enim decem menſes attulerunt longa faſtidia. quia prægnantes ſolent faſtidia pati. DECEM MENSES. quia mares in decimo naſcuntur menſe, fœmina vero in nono.

CVI NON RISERE PARENTES, NEC DEVS HVNC MENSA, DEA NEC DIGNATA CVBILI EST. Sicut Vulcano contigit: qui cum deformis eſſet, & Iuno ei minime arriſiſſet: ab Iove eſt præcipitatus in inſulam Lemnum. Illic nutritus à Sinciis, cum Iovi fulmina fabricaſſet, non eſt admiſſus ad epulas deorum. Poſtea cum rogaret ut cum Minerva conjugium ſortiretur: ſpretus ab ea eſt. Vnde divinos honores non meruit: ad quos aut per convivium numinum, aut per conjunctionem venitur dearum. Hinc eſt, quod Iunoni in primo Æolus agit gratias; quod per ejus beneficium divinos honores meruit: ut, *Tu das epulis accumbere divûm.* Alii dicunt quod cum Vulcanus parentes ſuos diu quæreret, nec inveniret; ſedile fecit tale, ut cum eo qui ſediſſet ſurgere non poſſet; in quo cum adſediſſet Iuno, nec poſſet exſurgere; Vulcanus negavit ſe ſoluturum omnino, niſi prius parentes ſuos ſibi monſtraſſet, atque ita factum eſt ut in Deorum numerum reciperetur.

Sanè NEC DEVS HVNC MENSA. alii ita intelligunt, quaſi tam cito extinctus ſit, ut nec Veneri nec Libero potuerit operari. Proinde nobilibus pueris editis, in atrio domus Iunoni lectus, Herculi menſa ponebatur. NON DEVS, Id eſt Iupiter. NEC DEA. Id eſt Minerva.

VARIORVM.

MATRI LONGA DECEM. Mirum pleriſque videtur, cur olim decimo menſe mulieres parerent, cum hodie nono ſoleant: ſed ita ſe res habet. Breviores erant veterum menſes, quam noſtri; cum ad Lunæ curſum eos metirentur, non Solis. TVRNEB. lib. 4. cap. 15.

QVI NON RISERE PARENTES. Significat periculum eſſe vitæ in puerili triſtitia; quod iis dii infantium tutelares non faveant. Nam naſcentibus putabant adeſſe, *mari*, Genium, qui eſt Deus menſæ; *fæminæ*, Iunonem, quæ dea eſt cubilis. Qui ergo, inquit, non riſere ad parentes, nec Genius illum accepit menſâ, nec Dea cubili. SCALIGER. Vide & Quintilian. lib. 1. 7. & 9. 3. Turneb. lib. 16. 13. Pimpontium. Nannium &c. Pomp. Sabinus Vulcanum intelligi vult, cui parentes non arriſerunt, nec Iupiter dignatus eſt menſa, nec Pallas cubili, quod infauſtiſſimum ei fuit.

ECLOGA QVINTA.

DAPHNIS.

MENALCAS. MOPSVS.

ME. *CVr non Mopſe (boni quoniam convenimus ambo,*
Tu calamos inflare leveis, ego dicere verſus)
Hic corylis mixtas inter conſedimus ulmos?
MO. *Tu major: tibi me eſt æquum parêre Menalca;*

SERVII.

MENALCAS, Virgilius hic intelligitur, qui obitum fratris ſui Flacci deflet: vel, ut alii volunt, interfectionem Cæſaris. MOPSVS vero Æmilius Macer Veronenſis Poëta, amicus Virgilii. CVR NON MOPSE, BONI. Inducuntur duo paſtores canere ad delectationem: Vnde & ſe laudantes ſibi invicem cedunt. BONI autem, docti. & figurate ait, ambo boni, id eſt,

TV CALAMOS INFLARE LEVEIS: calamos aut leves verſus, id eſt ſubtiles, ſed melius eſt calamos leves, ego dicere verſus, boni dicere, verſus; boni dicere autem græcum eſt, ita nos legimus: dicere ſane pro canere, ut, *Dianam teneræ dicite virgines.* ponitur & pro nominare, ut *Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.*

HIC CORYLIS MIXTAS INTER CONSEDIMVS VLMOS? Ordo eſt, Cur non Mopſe hic conſedimus inter ulmos mixtas, Corylis ſcilicet, ut canamus. Sane INTER præpoſitio, quia poſt poſita eſt, mutavit accentum, ſicut CIRCVM.

TV MAIOR. id eſt vel natu, vel merito.

VARIORVM.

TV MAIOR: TIBI ME, &c. Minorum eſt majores revereri: eorum auctoritati parêre: conſiliis obſequi: eos, in omni re honeſta, duces ſequi. PONTANVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sive ſub incertas Zephyris motantibus umbras;
Sive antro potius ſuccedimus. aſpice ut antrum
Sylveſtris raris ſparſit labruſca racemis.
ME. *Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.*
MO. *Quid, ſi idem certet Phœbum ſuperare canendo?*
ME. *Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,*
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe: paſcentes ſervabit Tityrus hœdos.
MO. *Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi*
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
ME. *Lenta ſalix quantum pallenti cedit olivæ,*

SERVII.

SIVE SVB INCERTAS ZEPHYRIS MOTANTIBVS VMBRAS. Dicit quidem verecunde ſe illi obtemperare debere: oſtendit tamen quid ſibi placeat. Nam ex ipſa laude antri, & ex arborum vituperatione; quarum incertas umbras eſſe dicit: oſtendit ſuam ſententiam eſſe meliorem. Incertæ autem umbræ ſunt, & ex Solis circuitu, & ex mobilitate ventorum; quod ipſe etiam dicit, Zephyris motantibus umbras. Sane ſuccedimus & dativo & accuſativo caſibus; ſecutus tam veterem, quam noſtram conſuetudinem, ſuo more jungit; ſive umbras ſuccedimus, ſive antro; cum alibi ſecutus tantum antiquos, dativo tantum ſuccedere junxerit; ac *noſtris ſuccede penatibus, & ſucceſſitque gemens ſtabulis.* Salluſtius tamen ſuccedere accuſativo junxit. Sed ubi prope ſignificat: *Cum murum hoſtium ſucceſſiſſet, pœnas dederat:* hoc eſt, cum prope murum acceſſiſſet. Succedere autem idem ſignificat, quod & ſubire, id eſt, penitus intrare.

LABRVSCA. Vitis agreſtis: quæ, quia in terræ marginibus naſcitur, labruſca dicitur, à labris & extremitatibus agrorum; vel quod ſapore acerbo, labra lædat.

MONTIBVS IN NOSTRIS. Ac ſi diceret, in noſtro territorio. TIBI CERTET. Vſurpatum eſt. nam hodie, certo tecum dicimus. AMYNTAS. Cornificius per ironiam dicitur.

QVID, SI IDEM CERTET PHOEBVM SVPERARE CANENDO? Offenſus comparatione inferioris, hoc dixit: licet non amarè Menalcas dixerit, *Solus tibi certet Amyntas.* quod tamen quia hic aſpere accepit; ille paulo poſt curat, dicens, *Lenta ſalix quantum pallenti cedit olivæ.*

PHYLLIDIS IGNES. Phyllis Sitonis filia, regina Thracum fuit. Hæc Demophoontem Theſei filium regem Athenienſium, redeuntem de Trojano prælio, dilexit, & in conjugium ſuum rogavit. ille ait ante ordinaturum ſe rem ſuam: & ſic ad ejus nuptias reverſurum. profectus itaque cum tardaret: Phyllis & doloris impulſu; quod ſe ſpretam credebat: laqueo vitam finivit, & converſa eſt in arborem amygdalum ſine foliis. Poſtea reverſus Demophoon, cognita re, ejus amplexus eſt truncum; qui, velut ſponſi ſentiret adventum, folia emiſit. Vnde etiam phylla ſunt dicta à Phyllide, quæ antea petala dicebantur. Sic Ovidius in Metamorphoſeôn libris.

AVT ALCONIS LAVDES. Hic Cretenſis ſagittarius fuit, comes Herculis; ita peritus ut ictus ejus non falleretur. namque poſitos, ſupra capite hominum anulos, trajiciebat; capillos ſpiculis ſagittarum rumpebat, ſagittas ſine ferro poſitis ex adverſo gladiorum lancearumve mucronibus findebat; cujus cum filium draco invaſiſſet, tanta arte direxit ſagittam; ut, ea currens, in ſerpentis deficeret vulnere, nec tranſiret in filium. IVRGIA CODRI. Codrus dux Athenienſium fuit, qui orto bello inter Laconas & Athenienſes; cum reſpondiſſet oraculum, illos poſſe vincere, quorum dux ab hoſtibus fuiſſet occiſus; & hoſtes ſcientes à Codro abſtinerent, habitu humili profectus eſt ad hoſtium vicina tentoria: & illic jurgio eos in ſuam cædem inſtigavit, cum à nullo fuiſſet agnitus: & ſic locum fecit oraculo; nam Athenienſes eo prælio vicerunt.

CORTICE FAGI. Vbi enim debuit magis ruſticus ſcribere.

MODVLANS ALTERNA. Secundum rhythmum componens. Alterna autem, varia, propter muſicam: cujus ſonus varius invenitur, ex pedum diſſimilitudine. Significat autem cantaturum ſe epicedion & epitaphion. Nam epicedion eſt, quod dicitur cadavere nondum ſepulto. ut, *Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnin.* Epitaphion autem, poſt completam ſepulturam dicitur; ut, *Daphnis ego in ſylvis hinc uſque ad ſydera notus.*

LENTA SALIX QVANTVM PALLENTI CEDIT OLIVÆ. Ruſticis utitur comparationibus. Salix autem viliſſima eſt arbor, olivæ comparatione.

VARIORVM.

MONTIBVS IN NOSTRIS. Ruſtice dixit, καὶ ποιμενικῶς, in his locis: in noſtra patria: plerunque enim in ſaltibus degebant paſtores: unde & *Saltuarii* dicti. TAVBMAN.

SOLVS TIBI CERTET. Græca loquendi figura, μάχομαί σοι, quam & Catullus imitatus eſt: *noli pugnare duobus.* Horatius non ſemel, ut Ode 1. lib. 1. *Luctantem Icariis fluctibus Africum.* & Ode 3. &c. PONTANVS.

Puni-

Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
Mo. *Sed tu deſine plura puer: ſucceſſimus antro.*
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnin
Flebant: vos coryli teſtes, & flumina Nymphis:
Cum complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque deos, atque aſtra vocat crudelia mater.
Non ulli paſtos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

SERVII.

SALIVNCA. Herbæ genus, quam orcitunicam vulgo vocant. ROSETIS. Vbi roſæ naſcuntur.

IVDICIO NOSTRO Ac ſi diceret, Quid alii ſentiant, videris; & bene ſatis fecit, in quo reprehenſus eſt, quod Mopſo Amyntam comparaſſet.

DESINE, Omitte, ut *Deſine Menalios.* Saluſtius, *Bellum, quibus poſſet conditionibus deſineret.*

EXTINCTVM NYMPHÆ CRVDELI FVNERE DAPHNIM. Multi dicunt, ſimpliciter defleri hoc loco Daphnim quendam paſtorem; quem mater ſua compreſſa à Mercurio, & enixa abjecit; hunc Paſtores invenerunt inter lauros, Daphnim vocaverunt: quem Pan muſicam docuiſſe dicitur; qui cum & venationis & muſices peritiſſimus eſſet, adamatus à Nympha eſt; qui etiam jurejurando adſtrictus eſt, ne cum alia concumberet. Hic dum boves perſequitur, ad regiam pervenit; & ob pulchritudinem appetitus, cum regis filia conſuetudinem miſcuit; hoc cum Nympha reſciſſet, luminibus eum orbavit. Ille in auxilium patrem Mercurium invocavit; qui eum in cælum eripuit, & in eo loco fontem elicuit, qui Daphnis vocatur; apud quem quotannis Siculi ſacrificant. Alii dicunt ſignificari per allegoriam Gajum Iulium Cæſarem; qui in ſenatu à Caſſio & Bruto, viginti tribus vulneribus interemptus eſt. Vnde & CRVDELI FVNERE volunt dictum. Sed ſi de Gajo Cæſare dictum eſt; multi per matrem, Venerem accipiunt: per leones & tigres, populos quos ſubegit: per thiaſos, ſacra quæ Pontifex inſtituit: per formoſum pecus, populum Romanum. Alii volunt Quintilium Varum ſignificari, cognatum Virgilii, de quo Horatius, *Erzo Quintilium perpetuus ſopor urget.* Tamen CRVDELI FVNERE, ad quemvis poteſt referri. Quidam dicunt Virgilium fratris ſui Flacci mortem deflere.

VOS CORYLI TESTES, ET FLVMINA NYMPHIS. Bene teſtimoniis utitur, in rebus incredibilibus. Nam fletum facile dearum perſona non recipit. Et bonis uſus eſt gradibus: *fleverunt Nymphæ,* quibus inſita eſt naturaliter pietas: homines, ad quos mortis pervenit dolor: pecudes, quæ licet ratione careant, tamen non carent ſenſu. Feræ; crudelitate gaudentes. Quam rem rurſus quia incredibilis eſt, teſtimonio comprobat, dicens; *Hoc & montes loquuntur & ſylvæ.* Quod autem ait, *coryli & flumina,* vſurpatum eſt. nam teſtes flumina non dicimus. Quoniam quæ in *is* exeunt, neutrum in *e* mittunt, ut agilis agile. Sed nec hoc teſte, nec hæc teſtia poſſumus dicere. Vnde per diffinitionem debemus dicere, teſtes mihi ſunt; quæ res? coryli & flumina: Sic Horatius, *Teſtis Metaurum flumen.* Propert. 2. Eleg. 9. *Teſtes ſunt ſydera nobis.*

ATQVE DEOS ATQVE ASTRA VOCAT CRVDELIA. Per quæ hominum fata moveri, atque impleri, vel mutari putabant. *Quæ acceleraverunt Daphnidis mortem.*

CVM COMPLEXA SVI CORPVS MISERABILE NATI. Lugentium eſt, ut & corpori inhæreant.

NVLLA QVADRVPES. Hic & hæc quadrupes dicimus: ut ipſe alibi, *Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit.*

VARIORVM.

HVMILIS SALIVNCA. Eleganter ejus radix Orcitunica eſt appellata, quæ ſacci habet inſtar vel tunicæ. Et hæc veterum Latinorum *Saliunca,* eſt ipſiſſima montana nardus Græcorum; quæ θυλακῖτις ac πηρῖτις ab ipſis cognominata eſt. Quod autem vetus auctor Gloſſarii *ſaliuncam* exponit κυνόροδον & ἀγριόροδον prorſus fallitur. Hinc etiam *ſaliuncam* pro roſa agreſti, quæ florem album ſuſtinet, accepêre; quæ dignitate multum infra roſam puniceam eſt. Et *ſaliuncam* veſtibus interponi ſolitam odoris gratia, prodit Plinius libro XXI. cap. VII. SALMASIVS.

EXTINCTVM NYMPHÆ CRVDELI FVNERE DAPHNIM. Alii luctum Salonini, nonnulli Flacci fratris ejus putant. Daphnis Mercurii filius, paſtor eximiæ formæ fuiſſe dicitur. Hic dilectus à Nympha Lyca, fidem dedit nullius ſe mulieris alterius concubitu uſurum; ſed fefellit. ob quod orbatus eſt luminibus; quod licet carminibus & fiſtula ſolaretur, non tamen diu vixit. PHILARGYR.

NON VLLI PASTOS ILLIS, &c. Mire hic Virgilius antiquitatem expreſſit: Siquidem veteres in funere clariſſimorum virorum cibis abſtinebant, & jejuni mœrebant, quod feciſſe Romanos exſtincto C. Iulio, Poëta hic affirmat. Hanc itaque conſuetudinem antiquam Virgilius in brutis animalibus expreſſit, ut πάθος & miſerationem augeret. LVISINVS.

Daphni,

Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, monteſque feri, ſylvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru ſubiungere tigres
Inſtituit: Daphnis thyaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvæ,
Vt gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis:
Tu decus omne tuis: poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus, & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis; inducite fontibus umbras

SERVII.

MONTESQVE FERI SYLVÆQVE LOQVVNTVR, Hyperbolicῶs dicit. Et notandum quod cum diceret ejus apotheoſin; è contra lætitiam rebus omnibus dat, quas nunc in mœrore fuiſſe memoravit.

DAPHNIS ET ARMENIAS CVRRV SVBIVNGERE TIGRES INSTITVIT, Hoc aperte ad Cæſarem pertinet: quem conſtat primum ſacra Liberi patris, tranſtuliſſe Romam. CVRRV. Pro currui.

THIASOS. Saltationes, choreas. Liberi id eſt liberalia. Sunt enim thiaſi cœtus virginum atque puerorum bacchantium, plangentibus Nymphis. Dicunt etiam thyaſos vel rectius thyrſos eſſe haſtas, variis ſertis indutas, quibus bacchæ mulieres in ſacris Liberi patris utebantur.

VITIS VT ARBORIBVS DECORI EST. Bene, ut paſtores ſimilitudines de rebus agreſtibus ſumunt. Locus Theocriti eſt.

TVIS. Sic tu es Romanis Cæſar. ſic paſtoribus Daphnis.

PALES. Dea pabulorum 2. dea paſtoralis. APOLLO. Hic Apollinem dicit νόμιον, id eſt paſtoralem. Nam Admeto regi pavit armenta. & hoc dicit, Nec pabula naſcuntur, nec pecora.

GRANDIA ORDEA. Vſurpative metri cauſſa dixit. nam triticum, vinum, hordeum, mel, numeri tantum ſingularis ſunt. Vnde plurali in proſa uti non poſſumus: vina tamen poſſumus dicere Ciceronis exemplo; qui ait in prætura, *Vina, cæteraque quæ in Aſia facile comparantur.* MANDAVIMVS. Commendavimus vel ſeminavimus. & recte dicitur reddituris.

INFELIX LOLIVM. Inutile, infœcundum. qui lolium manducant, cæcitatem patiuntur. STERILES autem *avenas* ſecundum ſitum Italiæ dixit. Nam in Thracia fructuoſæ ſunt. Hæc autem dicit contingere, ut oſtendat terram quoque dolere Daphnidis mortem.

PVRPVREO NARCISSO. Duo ὁμοιοτέλευτα, & purpureo nunc ſpecioſo.

CARDVVS, ſpinæ genus. PALIVRVS. Herba aſperrima & ſpinoſa. vel ut quidam volunt, ſpina alba.

SPARGITE HVMVM FOLIIS. id eſt Implete. ut, *Spargitur & tellus lachrymis, ſparguntur & arma.* Et dicit ornandum eſſe locum ſepulchri, ex voluntate defuncti. INDVCITE FONTIBVS VMBRAS. Facite nemora circa fontes. & hoc ideo, quia, ut diximus, heroum animæ, habitant vel in fontibus, vel in nemoribus. ut *Lucis habitamus opacis, Riparumque toros, & prata recentia rivis Incolimus.*

VARIORVM.

THIASOS INDVCERE BACCHO. Thiaſos autem Grammatici παρὰ τὸ θεῖα ᾄσαι deducunt. Non ſolum vero ad Bacchum pertinere conſtat thiaſos, ſed ad reliqua etiam numina; quod θιασώδεις ὧραι, feſta & tempora ovantia dicerentur; & θιασῶνες loci convivales. GERMAN.

STERILES DOMINANTVR AVENÆ. Apud veteres Latinos *avenæ* nomen in frumenti vitio tantum eſt habita, nuſquam inter fruges computata. Inde eſt, quod nihil de ejus ſatione legitur apud auctores hujus linguæ, qui agriculturæ præcepta conſcripſerunt. Gloſſæ: *avena*, βρόμος. ſic tamen Græci proprie vocant frugiferam & ſativam, qualis noſtra eſt, non ſterilem ac ſponte provenientem, quæ iiſdem Græcis αἰγίλωψ magis dicitur. Plinius *avenam* promiſcue ſolet vertere, tam αἰγίλωπα quam βρόμον, quum tamen diverſa ſint. SALMASIVS.

PALIVRVS. *Paliurus* herba non eſt, ut Servius ait, ſed frutex arboreſcens. Nec παλίουρος Græcorum, ea eſt arbor quam *albam ſpinam* vulgo vocamus: ut ergo alias omittamus differentias, *Paliurus* fructum habet πλατὺν, *alba ſpina* rotundum. Præterea in ſiliqua fructum gerit Paliurus. *Alba* enim *ſpina* veterum & noſtrum illa eſt, quam Plinius abſolute vocat *ſpinam*, Græcorum ὀξυάκανθος. SALMASIVS.

Paſtores

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Paſtores : mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite ; & tumulo ſuperaddite carmen:
DAPHNIS EGO IN SYLVIS, HINC VSQVE AD SYDERA NOTVS,
FORMOSI PECORIS CVSTOS, FORMOSIOR IPSE.
ME. *Tale tuum carmen nobis divine poëta,*
Quale ſopor feſſis in gramine : quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunque modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus: Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
MO. *An quicquam nobis tali ſit munere majus?*
Et puer ipſe fuit cantari dignus: & iſta
Iam pridem Stimichon laudavit carmina nobis.
ME. *Candidus inſuetum miratur limen Olympi:*
Sub pedibuſque videt nubes, & ſydera Daphnis.

SERVII.

SVPERADDITE CARMEN. Duos verſus carmen vocavit : Nec mirum ; cum etiam de uno carmen dixerit : ut, *Et rem carmine ſigno. Æneas hæc de Danais victoribus arma.*

DAPHNIS EGO IN SYLVIS HINC VSQVE AD SYDERA NOTVS. In ſylvis notus ; & hinc vſque ad ſydera.

FORMOSI PECORIS CVSTOS, FORMOSIOR IPSE. Si ad Cæſarem referas, hoc dicit; Boni populi, optimus imperator.

TALE TVVM CARMEN. Laudant ſe invicem, ut diximus ſupra ; & tale, deeſt videtur, vel aliud quid.

QVALE SOPOR. Qualis res, ut *Dulce ſatis humor.* FESSIS. Fatigatis labore.

NEC CALAMIS SOLVM ÆQVIPARAS, SED VOCE MAGISTRVM. Videtur allegoria, quaſi ad Theocritum & Virgilium reſpicere: hinc eſt, *Tu nunc eris alter ab illo.* Fabula de Calamo talis eſt. veteres zephyro vento, unam ex horis conjugem adſignant; ex qua & Zephyro Carpon filium pulcherrimi corporis, editum dicunt ; quem cum Calamus Meandri fluvii filius, amaret ; à Carpo mutua vice etiam ipſe adamatus eſt: Sed Carpos cum in Meandrum fluvium cadens, eſſet extinctus; Calamus patrem propter hoc ſcelus averſatus, aufugit ; rogavitque Iovem, ut finem ſuis luctib. daret, ſibique mortem præſtaret ; ut amato poſt obitum jungeretur; quem miſeratione Iupiter ductus, in harundinales calamos verti juſſit; qui ſemper circa oras fluminum naſci ſolent; Carpon vero in fructus rerum omnium vertit, ut ſemper renaſceretur.

ERIS ALTER AB ILLO. Id eſt, tu ſolus poſt illum, bucolicum carmen ſcribis.

QVOCVNQVE MODO. Prout poſſumus. Et dicit, ſe Daphnidis dicturum apotheoſin, ut,

DAPHNINQVE TVVM TOLLEMVS AD ASTRA. Tuum, id eſt quem tu diligis. *Tollemus ad aſtra*, quia ἀποθέωσιν ejus dicturus eſt.

AN QVICQVAM NOBIS TALI SIT MVNERE MAIVS. Si amicum laudaveris.

ET PVER IPSE FVIT C. D. Modo Daphnin intelligimus. nam Cæſar non puer occiſus eſt, ſed majoris ætatis.

IAM PRIDEM STIMICHON LAVDAVIT CARMINA NOBIS. Ac ſi diceret, ſcio eſſe optima quæ dicturus es : fruſtra ea verbis extenuas. quia ille ſupra verecunde dixerat, *Quocunque modo tibi noſtra viciſſim.* Quidam per Stimichonem, Mæcenatem accipiunt : nonnulli Stimichonem patrem Theocriti dicunt.

CANDIDVS INSVETVM. Id eſt deus. Vnde etiam contra ; nigros, mortuos dicimus. Significat benignos & bonos ; ſicut è contra, malos nigros dicimus. Horatius, *Hic niger eſt, hunc tu Romane caveto.* Sæpe tamen candidum pro pulchro ponit, ut *candida Dido*, & *candida Maia.* INSVETVM MIRATVR L. O. quaſi novus Deus, & quibuſdam videtur per allegoriam Cæſarem dicere; qui primus divinos honores meruit, & divus appellatus eſt.

SVB PEDIBVSQVE VIDET NVBES ET SYDERA DAPHNIS. Meritum ejus oſtendit, qui ſummos circulos, & cœli ſecreta conſcendit. *Ergo alacres ſylvas, & cætera rura voluptas.* Quæ ſuperius occupaverat mœror quod ad ſydera abiit ; nam ſupra ait, *Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.*

VARIORVM.

CANDIDVS INSVETVM, &c. Quia alba ſemper læta & auſpicata fuerunt credita; hinc albos, deorum filios appellabant, ut ſcribit PLATO 5. de repub.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ergo alacreis ſylvas, & cætera rura voluptas,
Panaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Vlla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitia voces ad ſydera jactant
Intonſi montes: ipſæ jam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta, Deus deus ille, Menalca.
Sis bonus ô felixque tuis. en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo.
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Crateraſque duos ſtatuam tibi pinguis olivi:
Et multo in primis hilarans convivia Baccho,

S E R V I I.

Antiqui autem ERGO pro *merito* dicebant, ſicut hic accipitur. Plautus in Perſa, *Satin' tu uſque valuiſti? haud probe: Ergo edepol palles.* Item in Milite, *Hiccine Achillis eſt, inquit, mihi, immo ejus frater inquam eſt: Ergo me caſtor pulcher.*

PANAQVE PASTORESQVE TENET. Id eſt, habet, moratur, amplectitur.

NEC RETIA CERVIS VLLA DOLVM MEDITANTVR. Adoo placet ſimplicitas Daphnidi; ut etiam ipſe dolus, qui voluptati antea fuerat, conquieſcat: ſcilicet venationis, & eſt Hyperbole.

INTONSI MONTES. Sylvoſi, incædui.

DEVS, DEVS ILLE MENALCA. Hoc conſonant, *Deus deus eſt Daphnis*, quaſi vox Sylvarum ſit. Et multi ſic diſtinguunt: *Ipſa arbuſta ſonant Deus*; & ſubjungunt, *deus ille Menalca*, ut ſit ſenſus: ſi enim rupes & arbuſta deum dicunt, deus eſt, ô Menalca.

SIS BONVS, Ô FELIXQVE TVIS. Paſtoribus, ſi Daphnin accipimus: ſi Cæſarem, bene ait tuis: ſuis enim percuſſoribus nocentiſſimus fuit. Nam Auguſtus ejus filius, omnes eſt perſecutus. FELIX *autem*, propitius: ut, *Sis fœlix, noſtrumque leves quæcunque laborem.* Item è contra Iuno, Quæ potuit infelix, Id eſt irata. Deos enim vel felices, vel infelices, ex rebus quas præſtant vocamus.

EN QVATVOR ARAS, ECCE DVAS TIBI DAPHNI, DVOQVE ALTARIA PHOEBO. Feci inquit aras quatuor: tibi ô Daphni duas; & duas aras Apollini, quæ ſint altaria. Novimus enim, aras diis eſſe ſuperis & inferis conſecratas: Altaria vero eſſe ſuperorum tantum deorum: quæ ab altitudine conſtat eſſe nominata. quæ nunc dat Apollini quaſi deo: Daphnidi vero, aras ponit. Nam licet eum dixerit deum; tamen mortalem fuiſſe manifeſtum eſt. Sane quæritur, cur duo altaria ſe poſiturum Apollini dicat; cum conſtet ſupernos deos impari gaudere numero: inferos vero pari. ut, *Numero deus impare gaudet.* Quod etiam pontificales indicant libri. Sed conſtat ſecundum Porphyrii librum, quem Solem appellavit; triplicem eſſe Apollinis poteſtatem: & eundem eſſe Solem apud ſuperos; Liberum patrem in terris; Apollinem apud inferos. Vnde etiam tria inſignia; circa ejus ſimulachrum videmus; *Lyram*, quæ nobis cæleſtis harmoniæ imaginem monſtrat: *Griphenæum*, quod & terrenum numen oſtendit: *Sagittas*, quibus infernus deus & noxius judicatur. Vnde & Apollo dictus eſt ἀπὸ τοῦ ἀπολεῖν. Hinc etiam & Homerus Apollinem, tam peſtilentiæ dicit, quam ſalutis auctorem; Et Horatius ait, *condito mitis placiduſque telo, Supplices audi pueros Apollo.* Vnde Virgilius rationis hujus peritus; per altaria, ſupernum numen oſtendit; per parem numerum, infernam indicat poteſtatem. Varro Diis ſuperis altaria; terreſtribus aras; inferis focos dicari adfirmat. Alii, altaria eminentia ararum & ipſa libamina, * ut, *pateriſque altaria libant.*

NOVO, vel recenti, vel primo tempore lactis incipiente expreſſum. BINA. Duo. QVOTANNIS. Singulis quibuſque annis.

DVO. vetuſte dixit. ut ambo. *Nam ſæpe ſenex, ſpe carminis ambo luſerat.* Nam hodie hoc ſignificantius duos & ambos dicimus.

PINGVIS OLIVI. Quod Græci λιπέλαιον dicunt & olivi, & olei; nam & olea, & oliva dicitur. HILARANS. Participium eſt, ab eo quod eſt hilaro. Sane ſciendum nomen unde venit, hilarus vel hilaris, à Græco deſcendere: nam ἵλαρος facit.

V A R I O R V M.

DEVS, DEVS ILLE. Repetitio illa, ſignificationem habet venerationis & affirmationis religioſæ, eſſe Deum Daphnidem. ideo & invocatio, & promiſſio cultus ſequitur, quæ eſt nuncupatio votorum. TAVBMANNVS.

Sis BONVS Ô FELIXQVE. εὔφρων, εὐμενής. Antiqui autem in publica & ſolenni precatione: *Quod fauſtum, bonum, felixque ſit.* GERMAN.

EN QVATVOR ARAS, ECCE DVAS, &c. Injecit mihi ſuſpicionem Euſtathius, qui βωμοὺς quidem dæmonibus, ἐσχάρας autem heroibus tribuit; hîc Poëtam aliquo diſcrimine, Daphnidi duas aras, altaria Phœbo nuncupantem: altaria ut βωμοὺς diis excepiſſe; aras autem generis appellatione comprehendiſſe. GERMAN.

Vina

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ante focum, ſi frigus erit: ſi meſſis, in umbra,
Vina novum fundam calathis, Ariuſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt, & cum ſolennia vota
Reddemus Nymphis, & cum luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit:
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ:
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt.
Vt Baccho, Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.
Mo. *Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?*
Nam neque me tantum venientis ſibilus Auſtri,

SERVII.

ANTE FOCVM SI FRIGVS ERIT S. M. I. V. Non frigori calorem oppoſuit; ſed meſſem, quæ eſt tempore caloris.

VINA NOVVM FVNDAM CALATHIS. Ordo eſt, vina fundens calathis, id eſt calicibus, quæ vina ſint novum nectar; id eſt magna dulcedo. ARIVSIA AVTEM CHIA, à promontorio Chii inſulæ Ariſio; vel illud vina arviſia novum nectar, calathis fundam. Alii novum muſtum intelligunt: vel merum, quale nunquam habuerit; ut *Pollio & ipſe facit nova carmina.*

LYCTIVS ÆGON. Cretenſis: ut, Lyctius Idomenæus. à Lyctio urbe Cretæ.

SALTANTES SATYROS IMITABITVR ALPHESIBÆVS. Paſtor quidam. Sane ut in religionibus ſaltaretur, hæc ratio eſt; quod nullam majores noſtri partem coporis eſſe voluerunt, quæ non ſentiret religionem. Nam cantus ad animam; ſaltatio, ad mobilitatem pertinet corporis.

SOLENNIA VOTA. Anniverſaria ſacra, quæ ceſtis diebus celebrantur.

ET CVM LVSTRABIMVS AGROS. Sic ſupra, *Cum faciam vitula pro frugibus*, Luſtrare, hic circuire, dicitur enim ambarvale ſacrificium.

DVM IVGA MONTIS APER. Sicut, *In freta dum fluvii current ſemper*; & futurum & præteritum ſignificat.

VT BACCHO CERERIQVE. Hæc enim duo ſunt numina, quæ & ruſtici maxime colunt; & quorum nomina communia ſunt, mortalibus cunctis. Sic in Georgicis, *Veſtro ſi munere tellus, Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta.* Cererem propter aridos; Liberum propter humidos fructus. Itaque nunc Daphnim dicit colendum, propter pecudum proventus.

DAMNABIS TV QVOQVE VOTIS. Id eſt cum deus præſtare aliqua hominibus cœperis, obnoxios tibi eos facies ad vota ſolvenda: quæ ante quam ſolvantur, obligatos & quaſi damnatos homines tenent. Alii DAMNABIS. Alligabis, vel abſolves: utrumque enim ſenſum habet verbum damno; vel DAMNABIS, reos voti facies.

REDDAM PRO CARMINE DONA? Ille eum ſupra tantum laudaverat: hic & laudat, & de munere etiam cogitat.

NAM NEQVE TANTVM. Quædam per comparationem laudata majorem emphaſin habent, ſi negatio activa à parte orationis incipiat; ut *Non ſic aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis Exit; nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora.* SIBILVS AVSTRI. Hic ſibilus dicitur res ipſa. Nam ſibila ora, participialiter dictum eſt, pro ſibilantia.

VARIORVM.

ANTE FOCVM SI FRIGVS, &c. Bina ſacra ſingulis annis vovet: alterum hyeme, ad Lararium; alterum æſtate ſub umbra, ad aram ceſpititiam. TAVBMANNVS.

SALTANTES SATYROS. Apud veteres, nullę unquam fuerunt celebratæ feſtivitates aut ceremoniæ citra ſaltationem. Et olim ipſi ſaltatores canebant & una ſaltabant: deinde, animadvertentes, continuo motu gravari anhelitum, & per hunc turbari cantilenam, viſum eſt factu longe conſultius, ut alii ſaltantibus ſuccinerent. LVCIANVS, lib. περὶ ὀρχήσεως.

SOLEMNIA VOTA. Cænarum tria genera, unum ſolemne, aliud viaticum, ſeu adventitium, ut: *ad cœnam vocant, adventum gratulantur.* & Geniale, quod Genio noſtro indulgentes, melius vivimus. ut idem Terent. *Quod vix demenſo ſuo, ſuum defrudans genium.* PHILARGYRIVS.

CVM ET LVSTRABIMVS AGROS. Ambarvalia ſacra innuit. Luſtrare autem non ſolum purgandi, καὶ τὸ περιαγνίζειν, ſed & circumeundi vim habet, ut hîc. GERMAN.

DAMNABIS TV QVOQVE VOTIS. Id eſt obligabis, & quaſi quadam neceſſitatis damnatione obnoxios reddes agricolas, ad vota ſolvenda: cum tu illis tanquam verum & præſens Numen adfueris: ut *Damnati* proprie hi dicantur, non qui vota tantum fecerint, ſed qui etiam ab ipſo Deo optata impetrarint; unde tunc votorum perſolutionis ſe reos omnino factos, quaſi ex Numinis parte voti concepti conditione adimpleta, maxime intelligerent. ERYTHRÆVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nec percuſſa juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
ME. *Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.*
Hæc nos, formoſum Corydon ardebat Alexim:
Hæc eadem docuit, cujum pecus? an Melibœi?
MO. *At tu ſume pedum, quod me cum ſæpe rogaret,*
Non tulit Antigenes: & erat tum dignus amari:
Formoſum paribus nodis, atque ære Menalca.

SERVII.

HAC TE NOS FRAGILI DONABIMVS ANTE CICVTA. Bene anticipat & offert munus, quod ille ſe facturum eſſe promiſerat. CICVTA. fiſtula, ut *ſeptem compacta cicutis*: & fiſtulæ qualitatem per principia eclogarum oſtendit; ut, *hæc nos, formoſum Corydon ardebat Alexin.*

SVME PEDVM. Virga incurva, vnde retinentur pecudum pedes.

NON TVLIT ANTIGENES ET ERAT TVM DIGNVS AMARI. Aut paſtorem quendam pulcherrimum dicit; aut Choraulam ſignificat, quem legimus admodum à Virgilio fuiſſe dilectum. non tulit autem, non impetravit. AMARI, pro qui amaretur.

FORMOSVM PARIBVS NODIS. Et ab arte & à natura laudavit, vel ab ære; ut ſi dicas, pulcher eſt equus ſella, pulcher frænis. PARIBVS NODIS, id eſt natura formoſum; hoc eſt pulchrum ære artificium: vel *paribus nodis*, id eſt, pari intervallo.

ECLOGA SEXTA.

SILENVS.

PRima Syracoſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſylvas habitare Thalia.
Cum canerem reges, & prælia, Cynthius aurem

SERVII.

PRIMA SYRACVSIO DIGNATA EST LVDERE VERSV. Character mixtus: nam & poëta præfatur, & cantare Silenus inducitur. SYRACVSIO, quia Theocritum præcipue ſequitur; quamvis multi alii bucolica ſcripſerint. LVDERE VERSV, ut ipſe ait, *Carmina, qui luſi paſtorum.* NOSTRA Romana, inquit, Muſa non erubuit ſe ſylvis ante committere, id eſt imitari Theocritum Syracuſanum, & bucolica ſcribere. Syracuſio græce ait: nam latine Syracuſanos dicimus, & ſic noſtra Romana: ut, *Tu quoque litoribus noſtris.* DIGNATA EST vero ſic ait, quaſi loco ſuperiore. oſtendit ergo ſe primum poſt Theocritum, bucolica ſcripſiſſe.

SYLVAS HABITARE. Sicut, *Atque humiles habitare caſas.* THALIA. Muſa ſcilicet. & græce ait θαλεία. nam latine Thaléa dicitur; ſicut Cytheria, Cytheréa: ſed propter euphoniam, contempſit jus regulæ; & in græcitate permanſit.

CVM CANEREM REGES ET PRÆLIA. Cum canere vellem. Et ſignificat aut Æneidem, aut geſta regum Albanorum: quæ cœpta, omiſit; nominum aſperitate deterritus. Alii Scyllam eum ſcribere cœpiſſe dicunt; in quo libro Niſi & Minois regis Crétenſium bellum, deſcribebat; alii de bellis civilibus dicunt: alii de tragœdia Thieſtis. CYNTHIVS, Apollo à Cyntho monte Deli, in quo natus eſt.

VARIORVM.

SILENVM in hac Ecloga inducit, ebrium quidem illum, ut Bacchi educatorem decebat, ſed tamen peritè ſecundum Epicureorum opinionem de rerum primordiis canentem: idque in gratiam Quintilii vari: qui (teſte Donato) una cum Virgilio huic ſectæ ſub Sirone Philoſopho operam dedit. Cæterum, quoniam hæc bucolici carminis humilitati non ſatis conveniebant, ſtatim ab initio veniam precatur: neque ita multum argumento illi immoratus, ſtatim ad fabulas tranſit. STEPHANVS.

AVREM VELLIT. Id eſt vellendo aurem, admonuit: quod à monentibus fieri ſolet, conſecratis auribus Memoriæ. Vnde & in Anteſtatione, memoriæ cauſſa, actor auriculam imam tangebat anteſtati, cum hoc verbo, MEMENTO. quo hic Virgilius alluſit. LIPSIVS EPIST. Quæſt. lib. 4. 26.

Vellit,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vellit, & admonuit: Paſtorem, Tytire, pingues
Paſcere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque ſuper tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, & triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam,
Non injuſſa cano: ſi quis tamen hæc quoque, ſi quis
Captus amore leget, te noſtræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla eſt,
Quam ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite Pierides, Chromis & Mnaſylus in antro
Silenum pueri ſomno videre jacentem,

SERVII.

AVREM VELLIT Id eſt movit: alibi, *Poſteſque à cardine vellit æratos.* Aurem autem ideo, quia memoriæ conſecrata eſt; ut frons Genio; digiti Minervæ; genua Miſericordiæ. PINGVES, figurate pingues paſcere, id eſt paſcere ut pingueſcant.

DEDVCTVM DICERE CARMEN. Tenue. Tranſlatio à lana, quæ deducitur in tenuitatem, id eſt bucolicum. Sane, cum canerem reges & prælia, Et, *deductum dicere carmen*; quidam volunt hoc ſignificaſſe Virgilium, ſe quidem altiorem de bellis & regibus, ante bucolicum carmen elegiſſe materiam; ſed conſiderata ætatis & ingenii qualitate mutaſſe conſilium, & arripuiſſe opus mollius, quatenus vires ſuas, levioribus præludendo, ad altiora narranda, præpararet.

NVNC EGO. Ordo eſt: *Nunc ego agreſtem tenui, Meditabor arundine Muſam*, Id eſt carmen ruſticum ſcribam.

NAMQVE SVPER TIBI ERVNT. Superabundabunt tibi inquit, O Vare, qui ambiant tua facta deſcribere. Hic autem Varus Germanos vicerat, & exinde maximam fuerat & gloriam & pecuniam conſecutus: per quem Virgilius meruerat plurima. Alii Varum eum dicunt, qui in Germania cum tribus legionibus interiit, amiſſis ſignis, quæ poſtea Germanicus filius Druſiani,*fugatoque Aſinio Pollione, ab Auguſto Alfenum Varum legatum ſubſtitutum, qui tranſpadanæ provinciæ & agris dividendis præeſſet, * qui curavit ne ager, qui Virgilio reſtitutus fuerat, à veteranis auferretur.

TRISTIA CONDERE BELLA. Epitheton bellorum perpetuum. CONDERE, componere, ut è contrario incondita.

NON INIVSSA CANO. Vel ab Apolline, vel ab Auguſto, vel à Mecœnate. Sive, nihil altum mens inchoat; & hoc ideo, quia dixerat, *Aurem vellit.* HÆC QVOQVE. Licet vilia, ſicut Theocriti. Et hoc dicit, Si quis, licet ruſtica, legere fuerit iſta dignatus: tuas tamen in his laudes inveniet. Nam per myricas & nemora, bucolica ſignificat.

NEC PHOEBO GRATIOR VLLA EST. Nec enim pagina ulla Apollini eſt gratior, quam quæ Vari nomen geſtat in titulo. Quod ideo dicit, quia hanc eclogam conſtat in honorem Vari eſſe perſcriptam. Dicitur enim ingenti favore à Virgilio eſſe recitata: adeo ut cum eam poſtea Cytheris meretrix cantaſſet in theatro, quam in fine Lycoridem vocat, & ſpectaret Cicero: ſtupefactus, cujus eſſet cœpit requirere. & cum eum tandem aliquando agnoviſſet, dixiſſe dicitur, & ad ſuam & illius laudem, *Magnæ ſpes altera Romæ.* Quod iſte poſtea ad Aſcanium tranſtulit, ſicut commentatores loquuntur.

PERGITE PIERIDES. Hortatur Muſas ad referenda ea quæ Silenus cantaverat pueris. Nam vult exequi ſectam Epicuream, quam didicerat, tam Virgilius quam Varus, docente Sirone: & quaſi ſub perſona Sileni, Sironem inducit loquentem. Chromin autem & Mnaſylum, ſe & Varum vult accipi. Quibus ideo conjungit puellam; ut oſtendat plenam ſectam Epicuream, quæ nihil ſine voluptate vult eſſe perfectum. Sane hoc de Sileno non dicitur fictum a Virgilio; ſed à Theopompo tranſlatum. Is enim apprehenſum Silenum à Midæ regis paſtoribus, dicit crapula madentem, & ex ea ſoporatum; illos dolo adgreſſos dormientem vinxiſſe; poſtea vinculis ſponte labentib. liberatum, de reb. naturalibus & antiquis Midæ interroganti, reſpondiſſe: quem alii Mercurii filium, alii Panos & Nymphæ, alii ex guttis cruoris Cæli natum eſſe dixerunt. CHROMIS ET MNASYLVS. Nomina ſatyrorum.

PVERI. Nonnulli, pueri, non abſurde putant dictum, quia Sileni priuſquam ſeneſcant, ſatyri ſunt: utrum ergo ætate pueros, an ut miniſtros & familiares ſolemus communiter pueros vocare?

VARIORVM.

PASTOREM TITYRE PINGVES, &c. Hujus notæ eſt, Spartam quam es nactus, orna. Et ne ſutor ultra crepidam. Hiſce enim temporibus, dum omnes omnia ſcire videri volumus, ideo res noſtræ ſurſum ac deorſum feruntur. PONTANVS.

NEC PHOEBO GRATIOR PAGINA. Quibus verbis non obſcure indicat Maro, hunc Varum bonarum artium, imprimiſque Poëtarum amicum & patronum haud vulgarem fuiſſe. PONTAN.

SILENVM PVERI. Apte perſonam Sileni inducit diſputantem, quem choro Liberi patris magiſtrum adhibent, qui choro modum adhibere poſſit: unde & joculariter illi ferula attributa. PHILARGYRIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapſa jacebant;
Et gravis attrita pendebat cantharus anſa,
Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Ægle;
Ægle Najadum pulcherrima: jamque videnti
Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
Ille dolum ridens, quo vincula nectitis? inquit.
Solvite me pueri: ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis:
Huic aliud mercedis erit. ſimul incipit ipſe.
Tum vero in numerum, Faunoſque feraſque videres

SERVII.

INFLATVM VENAS, figuratè locutus eſt, & SEMPER, bene addidit, id eſt, conſuetudine vini, non interdum temulentum eſſe. IACCHO. Aut vino, aut Libero patre, qui etiam Iacchus vocatur: nam Bacchus à bacchatione, id eſt inſania dictus; unde & comites ejus Bacchæ. Alii à Bacche nympha, quæ cum Brome ſorore ſua eum nutriverat, in monte Nyſa, Anyſa nutrice.

SERTA PROCVL. Modo prope, id eſt juxta. Nam ideo intulit, TANTVM CAPITI DELAPSA: ut oſtenderet non longius provolutam coronam; ut eſt, *procul aëra ramo dependet.*

ATTRITA ANSA. Frequenti ſcilicet potu. PENDEBAT, manibus non emiſſa ſignificat.

ADGRESSI. Ordo eſt, Chromis & Mnaſylus adgreſſi Silenum, nam luſerant ambo ſpe carminis: & SPE pollicitatione. Item alius ordo, Adgreſſi ſpe carminis iniiciunt ipſis ex vincula ſertis. CARMINIS AMBO. Vetuſte, ut alibi, *Verum ubi ductores acie revocaveris ambo*: &, *eminus ambo Imbraſidas*: ut, *crateraſque duo ſtatuam*: cum hodie ſub eadem ſignificatione, ambos & duos, dicamus.

IPSIS EX. Ex ipſis: ut *tranſtra per & remos*, id eſt, per tranſtra.

TIMIDIS. autem timentibus. Nam timidus eſt qui ſemper timet: Timens vero qui ad tempus formidat ex cauſſa. Aut revera timidis: quia pueris per ætatem naturaliter timor eſt inſitus, & timentibus nedum vincula injicerent, expergeſieret. VIDENTI, pro vigilanti.

SANGVINEIS FRONTEM MORIS ET T. P. Multi ob hoc dictum putant, quod rubeus color deorum ſit; unde & triumphantes facie miniata, & in Capitolio Iupiter in quadriga miniata; & bene PINGIT, non inquinat, nam jam vigilantem dixerat. Sane fabula de moro talis eſt, Piramus & Thisbe fuere ut forma pares, ita amore conjuncti, quos vicinos, paries dividebat, quibus una præſtabat colloquium: cum amor creviſſet ad cupiditatem, placuit ut utriq; noctu extra domos procederent, locumque coëundi ſtatuerent ad arborem, quæ ante erat albis fructuoſa pomis: & cum prior veniſſet Thisbe ad locum, vidit leam; dum mortem fugit, veſtem reliquit, in qua veſte fera exercuit iram ſuam, cruoriſque feræ alicujus paulo ante reliquit veſtigia in pallio puellæ; qua veſte viſa Piramus cruentata, tunc ratus eſt interfectam eſſe Thisbem, & ob amorum ardorem ſe interfecit; ex quorum cruore dicitur arbor infecta, nam quæ ante gerebat poma alba, nunc ſanguinea. RIDENS, irridens. QVO, ad quam rem.

SOLVITE ME PVERI, quia putaverant eum corona ligari poſſe. SATIS EST POTVISSE VIDERI. Sufficit enim, quia potui à vobis, qui eſtis homines, videri. Quod ideo dicit, quia ἡμίθεοι, cum volunt tantum videntur; ut Fauni, Nymphæ, Silenus. Poteſt & aliter intelligi, *Solvite me*: Sufficit enim quod talis vobis viſus ſum, ut etiam ligari poſſim.

HVIC ALIVD MERCEDIS ERIT. Nymphæ minatur ſtuprum latenter: quod verecunde dixit Virgilius. Hæc autem omnia de Sileno à Theopompo in eo libro qui Taumaſia appellatur, conſcripta ſunt. Ipſe addidit ad commendationem,

IN NVMERVM LVDERE. Id eſt ſaltare ad modum rhythmi & cantilenæ. vel ad certam modulationem. FAVNOS. Fauni ab effatione dicti, quod voces de ſacris reddebant; quod in ſeptimo Æneidis plene habet.

VARIORVM.

SERTA PROCVL TANDEM. Serta ſcilicet tantummodo delapſa capiti procul jacebant, id eſt paulo ante delapſa. Vel ita ipſe jacebat ut perpotaverat, tantummodo ſerta delapſa erant de capite. CAMERARIVS. Puto eum dicere, procul à capite ebrii, & ſomno obruti jacuiſſe ſerta, quibus in compotationibus ſe redimire olim ſolebant: tantum tamen capiti fuiſſe delapſa, alioqui illæſa, non preſſa etiamſi procul jacebant. TVRNEB. lib. 13. cap. 4. PIMPONTIVS ita accipit, quaſi ſerta temulenti ſenis à capite ſolum delapſa ſint, non itidem à reliquo corpore, quod etiam ſertis redimitum erat.

Ludere;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ludere; tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnaſſia rupes:
Nec tantum Rhodope miratur, & Iſmarus Orphea.
Namque canebat, uti magnum per inane coacta
Semina, terrarumque, animæque, mariſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreverit orbis.
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim ſumere formas.
Iamque novum terræ ſtupeant luceſcere Solem:

SERVII.

LVDERE, id eſt illo cantante. MOTARE CACVMINA, montium vel arborum, quibus hoc genus ſaltationis adſignat; quia hoc genus ſaltationis vult eſſe in arboribus, cacuminum motu.

PARNASSIA RVPES. Mons eſt Theſſaliæ Apollini conſecratus.

RHODOPE ET ISMARVS. Montes Thraciæ, in quibus Orpheus conſueverat canere. Et hoc dicit, Non tantum iſti montes gaudent cantante Apolline vel Orpheo, quantum cantante Sileno lætatus eſt mundus. Namque etiam paulo poſt dicturus eſt, *Et invito proceſſit veſper olympo.*

NAMQVE CANEBAT VTI MAGNVM PER INANE COACTA SEMINA. Variæ ſunt Philoſophorum opiniones de rerum origine. Nam alii dicunt omnia ex igne procreari, ut Anaxagoras. Alii ex humore, ut Thales Mileſius. Vnde eſt, *Oceanumque patrem rerum.* Alii ex quatuor elementis; ut Empedocles: ſecundum quem ait Lucretius, *Ex imbri, terra, atq; anima naſcuntur & igni.* Epicurei vero, quos nunc ſequitur; nihil horum comprobant: ſed dicunt duo eſſe rerum principia, corpus & inane. Omne enim quod eſt, aut continet, aut continetur. & corpus volunt eſſe atomos, id eſt quaſdam minutiſſimas partes quæ τομὴν, id eſt ſectionem non recipiunt. Vnde & atomi dictæ ſunt, quas Lucretius minutiores dicit eſſe illis corpuſculis, quæ in infuſis per feneſtram radiis Solis videmus. dicit enim illas nec viſum poſſe recipere. Inane vero dicunt ſpatium, in quo ſunt atomi. De his itaque duobus principiis volunt iſta quatuor procreari, ignem, aërem, aquam, terrram: ex his cætera, ut illa duo elementa atomi & inane ſint: hæc vero quatuor ſyntheta, id eſt compoſita ex illis duobus, præſtent originem aliis omnibus rebus. Hac autem ratione comprobat, ex atomis & inani originem rerum eſſe: quod nihil eſt in rerum natura, quod non & corpus habeat, & recipiat ſectionem; & quia recipit ſectionem, indicet etiam inanitatem. Ergo VTI MAGNVM PER INANE COACTA SEMINA. Canebat inquit, mundi principium, id eſt quemadmodum collectæ & coactæ atomi per magnum inane, fuiſſent origo ignis, aëris, terrarum, & maris. nam *ſemina,* atomos dicit. Dicimus autem hæc atomus, & hæ atomi.

ANIMÆQVE, id eſt aëris: Vnde & jam venti ſunt.

LIQVIDI SIMVL IGNIS, puri, id eſt ætherei, quem Cicero ignitum liquorem dicit. Lucretius, *Devolet in terram liquidi color aureus ignis.* VT HIS EXORDIA, ex ſeminibus, hoc eſt atomis. PRIMIS, pro principiis, quæ enim Græci στοιχεῖα, nos principia appellamus.

OMNIA ET IPSE TENER MVNDI CONCREVERIT ORBIS. Ante orbis: & ſic omnia quæ in orbe ſunt. Nam mutato ordine ait, primo omnia: & ſic orbis. TENER, Id eſt, recens factus. CONCREVERIT, Collectus, & informatus ſit.

TVM DVRARE SOLVM, ET DISCLVDERE NEREA PONTO. Canebat etiam quemadmodum ſe durare ceperit ſolum, & mixtam ſibi ante aquam ſua contractione diſcludere. Sane SOLVM ſi nominativus eſt, DVRARE abſolute accipiemus, & omnia quæ infra dicuntur ad ſolum & rerum terreſtrium referentur. Si accuſativus, ad mundi orbem cuncta pertinebunt.

ET RERVM PAVLATIM SVMERE FORMAS. Canebat etiam quemadmodum terra rerum ſumpſerit formam.

IAMQVE NOVVM TERRÆ STVPEANT LVCESCERE SOLEM. Canebat quemadmodum poſt hæc ſtupeant terræ, Solis ortum: Alii TERRÆ ad homines referunt, pro qui in terra ſunt.

VARIORVM.

NAMQVE CANEBAT, VTI MAGNVM, &c. De origine mundi, rerumque principiis quam diverſa ſenſerint Philoſophi, conſulatur Plutarchus de placit. Philoſoph. lib. 2. cap. 4. Arnobius lib. 2. Ioſeph. antiquit. Iud. cap. 2. &c.

LIQVIDI SIMVL IGNIS. Liquida dicuntur, quæ facilitate tranſlucida ad craſſitudinem ſui viſum admittunt, non turbida, nec obſcura, nec ulla nubecula interpellata, quæ facile pertranſit aſpectus; ſic liquidæ gemmæ, & liquidus amnis. SALMASIVS.

TENER MVNDI ORBIS. Quia tum primo progenitus: ſicut omnes res primo ortu ſuo mollitiem quandam ſuam habebant: poſtea cum tempore firmitudinem ſuam nanciſcuntur, & quodammodo adoleſcant. TVRNEB. lib. 24.

Altius

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Altius atque cadant ſummotis nubibus imbres.
Incipiant ſylvæ cum primum ſurgere ; cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos , Saturnia regna ,
Caucaſeaſque refert volucres , furtumque Promethei.

SERVII.

ALTIVS ATQVE CADANT SVMMOTIS NVBIBVS IMBRES. Quemadmodum cadant imbres nubibus in altum levatis. Naturale enim eſt ut nubes cum cœperint Solis eſſe vicinæ, ejus calore ſolvantur in pluvias. Vnde in Georgicis ait , de ſignis ſerenitatis ; *At nebulæ magis ima petunt.*

INCIPIANT SYLVÆ. Bonum ſane ſequutus eſt ordinem : ut poſt Solis & pluviarum commemorationem , diceret ortas ſylvas & animalia cuncta procreata. ANIMALIA. Animantia, τὰ ἔμψυχα.

HINC LAPIDES P. I. Quæſtio eſt hoc loco. Nam relictis prudentibus rebus de mundi origine: ſubito ad fabulas tranſitum fecit. Sed dicimus , aut exprimere eum voluiſſe ſectam Epicuri ; quæ rebus ſeriis ſemper inſerit voluptates : aut fabulis plenis admirationis puerorum corda mulceri. Nam fabulæ , cauſſa delectationis inventæ ſunt : ut ipſe etiam in Georgicis docet, dicens, *Cætera quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes.* Sane fabula talis eſt , Iupiter cum peroſum haberet , propter feritatem Gigantum, genus humanum , ſcilicet quod ex illorum ſanguine editi erant mortales ; diluvio inundavit terras , omneſque homines necavit , exceptis Pyrrha & Deucalione , qui in monte Atho liberati ſunt : Sed hi ex reſponſo Themidis , ſaxis poſt tergum jactis , genus hominum reparaverunt; Et Pyrrha quidem reparavit fœminas ; Deocalio mares. Alii dicunt Iovem Lycaoni , quod ei filium ſuum appoſuiſſet epulandum , ipſum quidem fulmine peremiſſe ; feciſſe vero diluvium quo homines perirent, exceptis Pyrrha Epimethei filia , & Deocalione Promethei filio : qui Parnaſſi montis altitudine defenſi à diluvio ſunt, & hominum genus , ut ſupra dictum eſt , reparaverunt. Sunt qui dicant non ex illis lapidibus homines factos : ſed quia jacuiſſent , ſentibus atque fruticibus tecti , lapidibus excitatos. Quod autem dicit REGNA SATVRNIA , fabularum ordinem vertit. Nam quo tempore Saturnus regnavit , in terris non fuit diluvium : ſed ſub Ogige Rege Thebanorum. Secundum autem diluvium fuit ſub Deocalione & Pyrrha. Sane ſciendum & per diluvium, & per ecpyroſin ſignificari temporum mutationem. Alii Saturnia regna, pro Iovis accipiunt , cujus regno diluvium factum volunt ſub Deocalione & Pyrrha ; non aureo ſeculo , quo Saturnus regnavit.

CAVCASEASQVE REFERT VOLVCRES, FVRTVMQVE PROMETHEI. Et hic fabulæ ordinem vertit , quæ talis eſt ; Prometheus Iapeti & Clymenes filius , poſt factos à ſe homines , dicitur auxilio Minervæ cælum aſcendiſſe : & adhibita facula ad rotam Solis , ignem furatus : quem hominibus indicavit. Ob quam cauſam irati dii , duo mala immiſerunt terris, febres & morbos : ſicut & Sappho & Heſiodus memorant , Ἀλλὰ δὲ μυρία λυγρὰ κατ' ἀνθρώπους ἀλάληται , πλείη μὲν γὰρ γαῖα κακῶν, πλείη δὲ θάλασσα. Quod tangit & Horatius dicens , *Poſt ignem æthereα domo Subductum , macies & nova febrium Terris incubuit cohors.* Ipſum etiam Prometheum per Mercurium in monte Caucaſo religaverunt ad ſaxum : & adhibita eſt aquila , quæ ejus jecur exederet. Hæc autem omnia non ſine ratione finguntur. Nam Prometheus vir prudentiſſimus fuit. Vnde etiam Prometheus dictus eſt ἀπὸ τῆς προμηθείας, id eſt à providentia. Hic primus aſtrologiam Aſſyriis indicavit : quam reſidens in monte altiſſimo Caucaſo , nimia cura & ſolicitudine deprehenderat. Hic autem mons poſitus circa Aſſyrios , vicinus eſt pene ſyderibus. Vnde etiam majora aſtra demonſtrat , & diligenter eorum ortus occaſuſque ſignificat. Dicitur autem aquila cor ejus exedere, quod ἄχος eſt ſollicitudo : qua ille affectus , ſyderum omnes deprehenderat motus. Et hoc quia per prudentiam fecit , duce Mercurio ; qui prudentiæ & rationis deus eſt , ad ſaxum dicitur eſſe religatus. Deprehendit præterea rationem fulminum eliciendorum , & hominibus indicavit : unde cæleſtem ignem dicitur eſſe furatus. nam quadam arte ab eodem monſtrata , ſupernus ignis eliciebatur : qui mortalibus profuit , donec eo bene uſi ſunt. Nam poſtea malo hominum uſu in perniciem eorum verſus eſt : ſicut in Livio lectum eſt de Tullo Hoſtilio, qui eo igni exuſtus eſt cum omnibus ſuis : Numa vero Pompilius impune eo uſus eſt , tantum in ſacris deorum. Hinc eſt quod igne rapto ab iratis numinibus morbi hominibus dicuntur immiſſi. Ergo ſecundum fabulam ὑστερολογία eſt. nam prius fuit ut Prometheus crimen admitteret , poſt pateretur ſupplicia , qui tamen poſtea , præcepto Iovis occiſa per Herculem aquila, liberatus eſt. Alii hunc ferula ignem de cælo ſubripuiſſe ferunt , & ideo à Iove religatum ad Caucaſum , & volucri objectum ; quem poſtea ab ipſo Iove reſolutum ; quod eum monuiſſet à Tethide abſtinere , quod de ejus ſemine naſceretur, qui eum regno pelleret , ſicut ipſe Saturnum patrem, cui poſt ſacramentum , quod eum nunquam ſe ſoluturum juraverat , annulum de ipſis vinculis clauſo de monte Caucaſo lapide dedit , ad pœnæ præteritæ indicium.

VARIORVM.

HINC LAPIDES PYRRHÆ IACTOS SATVRNIA REGNA. Nunc cætera addit de hominum ortu promiſcue illa quidem , neque temporibus, neque modo diſtincta , nimirum ut penitus fabuloſa. CAMERARIVS.

CAVCASEASQVE REFERT VOLVCRES. Enallage numeri : nam una tantum fuit aquila. vel dixit VOLVCRES , quod alii vulturem, alii aquilam fecerint. NANNIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

His adjungit Hylam, nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent: ut littus, Hyla Hyla, omne ſonaret.
Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaën nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus; quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in levi quæſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice ſub nigra pallentes ruminat herbas:

SERVII.

HIS ADIVNGIT HYLAM. Hylas Thiodamantis filius, ob ſpeciem Herculi fuit cariſſimus; quem ſecutus navigantem cum Argonautis, in finibus Ionii juxta Mœſiam, apud fontem Calciamnis cum aquatum iſſet, à Nymphis raptus eſt, nec unquam potuit reperiri. Poſtea cum eſſet cognitum quod periſſet in fonte, ei ſtatuta ſunt ſacra,in quibus mos fuerat, ut ejus nomen clamaretur in fontibus. Ad quam imitationem nunc dicit,

VT LITTVS, HYLA HYLA, OMNE SONARET. Per tranſitum rem veram tetigit; tertio enim ab Ephebo puer, in monte comitantibus univerſis, nomen ejus clamabatur. Sane poſtrema ſyllaba LA brevis eſt. ideo quia vocalis vocalem ſequitur. Nam omnis vocativus græcus à maſculino veniens, A terminatus, longus eſt; ut Ænea, Hyla, Palla. Ordo tamen eſt, his adjungit quomodo Hylam nautæ clamaſſent in fonte relictum.

FORTVNATAM PASIPHAEN. Nota fabula eſt, Cretenſium Reginam Minois uxorem, quæ tauri amore flagravit, & enixa Minotaurum crimen dementiæ ſuæ publicavit.

AMORE, quidam pro in amore accipiunt.

AH VIRGO INFELIX. Ad hoc attinet quod ait SOLATVR: ut quod amat taurum,fortunæ magis videatur eſſe, quam morum. Virgo autem (ut dictum eſt ſupra,) à viridiore ætate: nam jam mater fuerat Phædræ, Ariadnes, & Androgei. Caluus in Io, *Ah virgo infelix herbis paſceris amaris.* Quidam virgo, non quod virum illo tempore non haberet, ſed quia talis ei pœna, jam virgini deſtinata ſit intelligunt; ob iram ſcilicet Veneris quæ irata Soli, quod ſe, ut quidam volunt, Anchiſæ, aut alii Marti conjunctam, prodidiſſet; ſobolem ejus inhoneſtis amoribus ſubjecit; ut Circen, Medeam, Paſiphaen; & hoc dicitur, In illa commiſerabili dementia feliciores fuiſſe, quæ ſe animalia credebant, quam Paſiphaen; quæ cum ſciret ſe hominem, taurum ſectabatur. QVÆ TE DEMENTIA CEPIT. Hic objurgari magis quam conſolari videtur; an quia conſolantis & hoc officium eſt, ut merentem ſtrictim & objurget.

PROETIDES IMPLERVNT FALSIS MVGITIBVS AGROS. Prœtides, Prœti, & Stenobœæ, ſive Antiopæ ſecundum Homerum filiæ fuerunt. Lyſippe, Ipponoe, Cyrianaſſa. Hæ ſe cum prætuliſſent Iunoni in pulchritudine: vel ut quidam volunt, cum eſſent antiſtites; auſæ ſunt veſti ejus aurum detractum in uſum ſuum convertere: illa irata, hunc furorem earum immiſit mentibus, ut putantes ſe vaccas in ſaltus abirent, & plerunque mugirent, & timerent aratra; quas Melampus Amythaonis filius,pacta mercede ut Cyrianaſſam uxorem cum parte regni acciperet, placata Iunone, infecto fonte, ubi ſolitæ erant bibere, purgavit, & in priſtinum ſenſum reduxit.

COLLO TIMVISSET ARATRVM. Terent. *Syre tibi timuit.* LEVI, humana ſcilicet.

ILLE LATVS NIVEVM. Quis eam amare non intelligat? FVLTVS HYACINTHO. Apud veteres unuſquiſque eo ſuper quod jacebat, FVLTVS dicebatur. Lucilius in tertio, *Et pulvino fultus:* Virgilius. *Atque harum effultus tergo ſtratiſque jacebat velleribus.*

ILICE SVB NIGRA. Vel umbroſa, vel re vera nigra: nam talis eſt. PALLENTES RVMINAT HERBAS. Revomit, & denuo conſumit. *atque iterum paſto paſcitur ante cibo.* Sic Ovidius: Ruminatio autem dicta eſt à ruma eminente gutturis parte: per quam demiſſus cibus à certis revocatur animalibus. Pallenteis autem vel aridas: vel quæ ventris calore propria viriditate caruerunt.

VARIORVM.

ILICE SVB NIGRA. Id eſt cujus folia etiam tum, quum maxime virent, nigra ſunt, colore nempe obſcuro ac nigro viridantia. SALMASIVS.

PALLENTES RVMINAT HERBAS. Vbi Grammatici interpretantur, *vel aridas, vel quæ ventris calore, propria viriditate caruerunt.* adeo pallidum non eſt viride. ſed errant illi, *pallentes herbæ* ſunt χλοεραὶ & viridantes. cum enim χλοερὸν & χλωρὸν utrumque ſignificet, & quod pallet, & quod viret; alterum pro altero poſitum eſt poëtarum more. ſed in oratore vel hiſtorico, pallidum pro viridi, non feram. SALMASIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aut aliquam in magno ſequitur grege. claudite nymphæ
Dictææ, nymphæ nemorum jam claudite ſaltus:
Si quà fortè ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia: forſitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquæ ſtabula ad Cortynia vaccæ.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaëtontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallum,
Aonas in montes ut duxerit una ſororum:
Vtque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis:
Vt Linus hæc illi divino carmine paſtor,

SERVII.

AVT ALIQVAM IN MAGNO SEQVITVR GREGE. Aliquam, Id eſt, vaccam. Ac ſi diceret, Habes aliquid ſpei: ſiquidem noveris amare quem diligis. Notandum autem GREGEM, eum de bobus dixiſſe; cum proprie ARMENTA dicamus. Licet grex ſit quorumlibet animalium congregatio. Sic Cicero in Philippicis, *Fudit apothecas, cecidit greges armentorum.* CLAVDITE NYMPHÆ. Melius hoc à perſona Paſiphaæ dictum accipimus: ut dicat Silenus, hoc illam aliquando dixiſſe.

CLAVDITE SALTVS, ſcilicet ne latius evagetur, eoque minus poſſit inveſtigari.

SI QVA, pro ſi, vel ſi quo modo. DICTEÆ. Dictis mons in Creta, in quo Paſiphae amaſſe taurum dicitur.

ERRABVNDA BOVIS VESTIGIA. Illud expreſſit quod uno verbo Homerus ait, *εἱλίποδας βοῦς*, hoc eſt vet. cod. flexibilibus, flexis pedibus incedentes. Et eſt participium, prope contra rationem figuratum: vel errabunda, errantia; ut ludibundus, ludens. Cicero, *Omnia ludibundus conficiens.* NOSTRIS. Et hic noſtris, ut Terentius in *ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ, quomodo minimo periculo id demus adoleſcentulo*, id eſt des.

AD CORTYNIA, Bene ad Cortynia. Nam apud Gnoſon imperabat Minos ejus maritus. Vnde illuc taurum non vult venire: ſed ad Cortynon oppidum Cretæ, ubi aliquando fuerant Solis armenta.

TVM CANIT HESPERIDVM MIRATAM MALA PVELLAM. Mala, quibus acceptis à Venere, Hippomenes vicit Atalantam puellam Sciriam curſu potentem: quæ multos ſponſos ſuperatos occiderat: quod plenius in Æneide tertio libro memoravimus, ubi etiam de ipſis malis fabula relata eſt.

TVM PHAETONTIADAS. Clymenes & Solis filias: quæ dum extinctum fratrem flerent, converſæ ſunt in arbores, ut hoc loco dicit, in alnos: ut in decimo, in populos. ubi etiam plenius hæc dicta eſt fabula. Mira autem eſt canentis laus, ut quaſi non factam rem cantare: ſed ipſe eam cantando facere videatur. Sane ingenioſi hominis mentionem cum re, quæ animam non habet miſcuit: ſorores Phaëtontis ſuccina fleviſſe dicitur: Et quidam ALNOS poëtica conſuetudine, pro populis accipiunt. DVXERIT, produxerit. VNA SORORVM, una Muſarum.

VIRO, Gallo. AMARÆ CORTICIS. Alibi, ait, *Raptus de ſubere cortex*: quod magis ſequi debemus, ut maſculino utamur, & eſt epitheton naturale.

PERMESSI AD FLVMINA GALLVM. Helicon mons eſt Bœotiæ; quæ & Aonia dicitur. de hoc plurima cadunt flumina: inter quæ etiam Permeſſus, juxta quem dicit ambulantem Gallum ab una Muſa ad cæteras eſſe deductum, & illic factum poëtam. Qui elegos ſcripſit, qui& à triumviris præpoſitus fuit ad exigendas pecunias ab his municipiis, quorum agri in Tranſpadana regione non dividebantur. Sane Aones originem ab eo loco ducunt, ubi nunc maritima Venetia eſt.

PHOEBI CHORVS, Id eſt Muſæ. ASSVRREXERIT, Id eſt honorem præbuerit. ut, *Tmolus aſſurgit, quibus & rex ipſe Phaneus.* Id eſt, cedit.

VT LINVS. Apollinis filius: quem ſupra memoravit. Ordo autem eſt, hæc illi ut Linus dixerit.

DIVINO CARMINE. id eſt vaticinans, qui divina canebat. PASTOR. Quæritur cur paſtor dixerit; niſi forte quod ſe poëta ſub paſtoris perſona inducit.

VARIORVM.

NYMPHÆ NEMORVM IAM CLAVDITE, &c. Videtur autem hic mihi, bona doctorum pace, ita hujus loci conſtituenda ſententia; ut hoc cum Servio in perſona Paſiphaës dictum accipiamus; Nymphas velut ad venandum, & taurum, cujus amore flagrabat, plagis retibuſque cingendum & capiendum concitantis; cum erro, vaguſque nimium huc illuc pro libidine, nec ſatis Paſiphaæ in amore obſequens ageretur; ferretur. GERMAN.

VTQVE VIRO PHOEBI CHORVS ASSVRREXERIT. Imitatione Homeri, qui in Hymno in Apollinem, deos omnes Phœbo ipſi aſſurgere cecinit. Forte etiam aſſurrectum dicit Maro, Gallo, à Poëtis, ob viri amplitudinem & poëticæ peritiam: alludens, credo, ad Accium, qui in collegio Poëtarum Iul. Cæſari Straboni aſſurgere dedignatus eſt. ut VALER. MAX. l. 3. c. 7.

Floribus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Floribus, atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit: Hos tibi dant calamos (en accipe) Muſæ,
Aſcræo quos antè ſeni, quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.
Quid loquar aut Scyllam Niſi? aut quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris,

SERVII.

ATQVE APIO, Apud antiquos in agone erat ſpecies coronæ de apio. Sed in Nemæo agone qui in honorem Archemori inſtitutus eſt; & volunt quidam hoc coronæ genus ad indicium mortis electum; aut quod humilis herba immaturum de Archemoro luctum oſtendat; aut quod ſupra hanc herbam reptans puer à ſerpente extinctus ſit. Sane in eo agone ſpeciatim apio coronantur poëtæ.

CALAMOS, pro fiſtula, ut *nec calamis ſolum æquiparas.*

ASCRÆO QVOS ANTE SENI. Heſiodo, qui Aſcræus fuerat de vico Boëtiæ quem dicuntur Muſæ paſcentem pecus, raptum de monte Parnaſſo poëtam feciſſe munere calamorum. Cui etiam bis pueritiam de ſenectute præſtitiſſe dicuntur. Ideo ait, QVOS ANTE SENI.

GRYNÆI NEMORIS DICATVR ORIGO: miraculum Apollinis, qui ſerpentem ibi occidit. Grynæum nemus, eſt in finibus Ioniis, Apollini à Grino filia conſecratum: vel à Gryna Mœſiæ civitate; ubi eſt locus arboribus multis junco, gramine, floribuſque variis omni tempore veſtitus; abundans etiam fontibus, quæ civitas nomen accepit à Gryno Euripili filio; qui regnavit in Mœſia, qui adverſus Trojanos Græcis auxilium tulit. Eurypilus namque filius Telephi, Herculis, & Auges filii ex Aſtioche Laomedontis filia fuit, qui Grynum procreavit. Is cum patris occupaſſet imperium, & bello à finitimis temptaretur; Pergamum Neoptolemi & Andromaches filium ad auxilium de Epiro provocavit; à quo defenſus, victor duas urbes condidit; unam Pergamum de nomine Pergami; alteram Grynum ex reſponſo Apollinis. In hoc nemore Calchantem vites ſerentem quidam augur vicinus præteriens dixit errare: non enim fas eſſe novum vinum inde guſtare: At is opere abſoluto, vindemiaque facta; cum ad cænam vicinos, eumque ipſum augurem invitaſſet, protulit vinum; & cum diis libare in focum vellet, dixit ſe non ſolum poturum, ſed etiam Diis daturum & convivis; cui ille eadem quæ ante ei reſpondit: ob hoc deridens eum Calchas, adeo ridere cœpit; ut repente interc luſo ſpiritu poculum abjiceret. Varro ait *vincla detrahi ſolita*, id eſt compedes catenaſque & alia, qui intrarunt in Apollinis Grynæi lucum, & fixa arboribus: In quo luco aliquando Calchas & Mopſus dicuntur de peritia divinandi inter ſe habuiſſe certamen. Et cum de pomorum arboris cujuſdam contenderent numero, ſtetit gloria circa Mopſum: cujus rei dolore Calchas interiit. Hoc autem Euphorionis continent carmina, quæ Gallus tranſtulit in ſermonem latinum. Vnde eſt illud in fine, ubi Gallus loquitur, *Ibo & Calchidico, quæ ſunt mihi condita verſu Carmina.* Nam Calchis civitas eſt Eubœæ: de qua fuerat Euphorion. DICATVR, laudetur.

NEQVIS SIT LVCVS QVO SE PLVS IACTET APOLLO. Senſus hic eſt, Si tu Grynæum laudaveris nemus, in nullo ſe tantum Apollo jactabit. QVO SE PLVS IACTET. In quo plus glorietur Atalanta, Hippomenes, Gallus, Linus, Permeſſus, Phæontides, Melampus, Paſiphae, Prœtides.

QVID LOQVAR AVT SCYLLAM NISI; QVAM FAMA SECVTA EST. Scyllæ duæ fuerunt. una Phorci & Cretheidos Nymphæ filia, pulcherrima: quam cum amaret Glaucus marinus deus, dum ipſe amaretur à Circe, & eam contemneret; illa irata fontem in quo Scylla ſolebat ſe abluere, tinxit venenis: in quem cum deſcendiſſet puella, media ſui parte in feram mutata eſt. Hanc poſtea Glaucus fecit deam marinam: quæ claſſem Vlyſſis, & ſocios evertiſſe narratur. Quidam Scyllam hanc à Neptuno amatam dicunt, & per Amphitritem conjugem Neptuni, metuentem pellicis formam, venenis Circes in monſtrum marinum eſſe mutatam. Altera vero Scylla fuit, Niſi Megarenſium Regis filia: contra quos dum devictis jam Athenienſibus pugnaret Minos; propter filii Androgei interitum, quem Athenienſes & Megarenſes dolo necaverant: adamatus ab Scylla eſt Niſi filia: quæ ut hoſti poſſet placere, comam purpuream parentis abſciſſam ei obtulit: quam Niſus ita habuerat conſecratam, ut tamdiu regno potiretur, quamdiu illam habuiſſet intactam. Poſtea & Scylla à Minoe contempta; vel dolore quod contempta eſſet, vel quod quaſi parricida à Minoe ad puppim religata * tracta ſit, in avem Cirim converſa eſt: & Niſus extinctus, deorum miſeratione, in aquilam Piſcarien mutatus eſt; quæ aves hodie, ut ipſe in Georgicis dicit, flagrant inter ſe magna diſcordia. Modo ergo Virgilius aut poëtarum more miſcuit fabulas: & nomen poſuit pro nomine, ut diceret Scyllam Niſi, pro Phorci: ſicut alibi, Domitus Pollucis habenis Cyllarus: cum Caſtor, domitor equorum fuerit. Item, *Et manibus Progne pectus ſignata cruentis*: cum Philomelæ, non Prognes, abſciſſa ſit lingua. Aut certè ſit Hyſteron proteron: ut utriuſque fabulæ videatur facere commemorationem, ut intelligamus, *Quid loquar aut Scyllam Niſi: aut quam fama ſecuta eſt, Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris, Dulichias vexaſſe rates.* Aut certe ut bis accipiendum eſt. *Quid loquar aut Scyllam Niſi, aut quam fama ſecuta eſt?* ut eſt illud in primo, *Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dulichias vexaſſe rates; & gurgite in alto,
Ah, timidos nautas canibus laceraſſe marinis:
Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo curſu deſerta petiverit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?
Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit: pulſæ referunt ad ſydera valles.
Cogere donec oves ſtabulis, numerumque referre
Iuſſit, & invito proceſſit veſper Olympo.

SERVII.

DVLICHIAS VEXASSE RATES. Ithacenſes à monte. Dulichium inſula eſt, ubi mons eſt Ithacus: in qua fertur habitaſſe Vlyſſes: eoque & ipſe Dulichius, & Dulichias habuiſſe rates dicitur. *Vexaſſe rates* autem, per Tapinoſin dictum eſt. Nam non vexavit, ſed evertit. quod Probus vult hac ratione defendere: dicens VEXASSE venire ab eo quod eſt veho, vecto, vexo. ut vexaſſe ſit portaſſe, & ſine dubio pro arbitrio ſuo evertiſſe. *Vexaſſe* eſt enim vis quædam alieni arbitrii, non enim ſui potens eſt qui vehitur. Bene ergo inclinatum verbum eſt: nam qui fertur, & raptatur, & huc atque illuc diſtrahitur, VEXARI proprie dicitur; Cato in oratione de Acheis, *Cumque Annibal terram Italiam laceraret atque vexaret.* Cicero in Verrinis, *Sed ut à barbaris prædonibus vexata eſſet. Item; ablati, fana vexata, direptæ urbes reperiuntur.*

AH TIMIDOS NAVTAS. Timidos nautas nonnulli pro timentes accipiunt, & bene *ah timidos*, ex dolentis perſona. TERI, pro Terei. nam per ſynæreſim dictum eſt: ſicut ſupra, Furtumque Promethi, pro Promethei. Tereus autem Rex Thracum fuit, qui cum Athenienſibus tuliſſet auxilium, ac Pandionis Athenarum regis filiam Prognen nomine duxiſſet uxorem; & poſt aliquantum tempus ab ea rogaretur, ut ſibi Philomelam ſororem ſuam videndam acceriret; profectus Athenas dum adducit puellam, eam vitiavit in itinere, & ei linguam, ne facinus indicaret, abſcidit; incluſamque in ſtabulis reliquit, ementitus conjugi eam periſſe naufragio. Sed Philomela rem in veſte, ſuo cruore deſcriptam miſit ſorori: qua re cognita Progne Itym filium interemit, & patri epulandum adpoſuit. Alii Tereum finxiſſe ſocero dicunt Prognen uxorem mortuam, & petiſſe Philomelam in matrimonium, & hoc dolore compulſam Prognen occidiſſe filium, & epulandam patri appoſuiſſe: quos cum Tereus agnito ſcelere inſequeretur, omnes in aves mutati ſunt; Tereus in upupam; Itys in faſſam; progne in hirundinem; Philomela in luſciniam. quidam tamen eos navibus effugiſſe periculum, & ob celeritatem fugæ, aves appellatos volunt.

PHILOMELA DAPES. Atqui hoc Progne fecit: ſed aut abutitur nomine: aut illi imputat propter quam factum eſt: Et bene avis & hominis miſcuit mentionem. QVÆ DONA PARARIT. quod ſatiato Tereo, caput & pedes filii uxor intulerit.

QVO CVRSV. Licet volatum accipere debeamus, tamen DESERTA PETIERIT, poteſt ad hominem referri.

SVA TECTA SVPERVOLITAVERIT. Hoc ad avem pertinet.

MEDITANTE, canente.

EVROTAS. Fluvius Laconum, qui audita ab Apolline ſuas edocet lauros, quibus ejus plenæ ſunt ripæ. ibi namque templum Apollinis eſt, nam hunc fluvium Hyacinthi cauſa Apollo dicitur amaſſe. LAVROS vero multi pro vatibus accipiunt.

ILLE. Silenus. REFERVNT, vel ferunt, vel proferunt; quo verbo aliter in ſequenti verſu utitur.

COGERE DONEC OVES STABVLIS. Ordo eſt, cogere, donec oves ſtabulis veſper juſſit, & invito olympo proceſſit. REFERRE, recenſere.

ET INVITO PROCESSIT VESPER OLYMPO. Et ex eo quod dies invitus abſceſſit: & ex eo quod nimio audiendi deſiderio veſper exortus eſt, cantilenæ voluptas oſtenditur. Eſt etiam Solis laudatio, cujus lucis claritas tanta eſt, ut ea olympus lætetur.

VARIORVM.

QVID LOQVAR AVT SCYLLAM, &c. Alciatus, in libro παρέργων, exiſtimat, Virgilium naturam Famæ ſecutum, quæ plerumque mendax eſt, falſo hiſtoriam de Scylla tradidiſſe; atque ideo, quæ Scyllæ Phorci filiæ congruebant, Scyllæ Niſi attribuiſſe. Vide NANNIVM. lib. 6. cap. 6.

ECLO-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

ECLOGA SEPTIMA.

MELIBOEVS. CORIDON. THYRSIS.

FORTE ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon, & Thyrſis in unum;
Thyrſis oves, Corydon diſtentas lacte capellas:
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & reſpondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat: atque ego Daphnin
Aſpicio: ille ubi me contra videt; Ocyus, inquit,
Huc ades ô Melibœe: caper tibi ſalvus, & hœdi;
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.

SERVII.

FORTE SVB ARGVTA CONSEDERAT ILICE DAPHNIS. Ecloga hæc pene tota Theocriti eſt: nam & ipſam tranſtulit, & multa ad eam congeſſit de aliis. ARGVTA autem modo canora, ſtridula. Alibi argutum, breve ſignificat: ut, *Argutumque caput*. DAPHNIS. Divinum hunc inducit, quippe filium Mercurii, ut diximus ſupra. Nam hinc eſt quod paulo poſt dicturus eſt: *Caper tibi ſalvus & hædi*. quaſi divinus.

COMPVLERANTQVE. Compellere proprie eſt in unum locum, vel diverſa, vel diverſorum animalia cogere. Cicero in Piſone, *omni pecore compulſo*.

FLORENTES ÆTATIBVS. hoc eſt ætate florente. ARCADES AMBO. Non revera Arcades: nam apud Mantuam res agitur: ſed ſic periti, ut eos Arcades putares. Nam & paulo poſt dicturus eſt, *Soli cantare periti Arcades*.

ET CANTARE PARES, ET RESPONDERE PARATI. Hoc eſt, qui poſſint etiam continuum carmen dicere. Nam hoc eſt cantare: ut, *Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnin*. vel, *Candidus inſuetum miratur lumen olympi*. Et Amœbæum referre; ut, *Et me Phœbus amat, Phœbo ſua ſemper apud me Munera ſunt lauri*. CANTARE AVTEM PARATI, pro parati ut cantarent & reſponderent; vel pares parati, quaſi pariter parati.

HVC MIHI. Scilicet circa eam partem in qua Daphnis ſedebat. DVM TENERAS DEFENDO A FRIGORE MYRTOS. Et varie hic locus exponitur. Nam alii ſimpliciter accipiunt, Dum myrtos tego, & tueor, ne eas frigus exurat. Alii quia æſtatis illud fuiſſe aſſerunt tempus, dicunt; Defendo à frigore, tego contra frigus futurum. Alii dicunt, Dum defendo, id eſt, dum mihi ad defenſaculum præparo myrtos à frigore, id eſt quæ ſunt ſine frigoribus. Solent enim paſtores vendicare ſibi loca aliqua propter frigus futurum.

VIR GREGIS. Abuſive: nam tantum hominum eſt. Sic alibi, *Quem legêre virum*. Item Horatius, *Et olentis uxores mariti*. Acyrologia eſt. quod tamen ad Theocriti imitationem dictum eſt: qui ait, ὦ τράγε τᾶν λευκᾶν αἰγῶν ἄνερ.

ADES, alii pro imperativo accipiunt, cujus pronunciatio ſimilis eſt indicativo. Terentius, *Adesdum paucis te volo*. CAPER TIBI SALVVS ET HOEDI. Aut quia in capro eſt ſpes hœdorum: aut intelligimus iſtum etiam hœdos perdidiſſe, ſed neſcire: quod tamen ille quaſi divinus indicat. Poteſt tamen etiam ſcire, ſed levius damnum majoris contemplatione contemnere.

ET SI QVID CESSARE POTES. Si tibi potes vel breve otium perſuadere. Nam loquitur ad hominem amantem laboris. REQVIESCE SVB VMBRA. Mecum ſcilicet.

VARIORVM.

COMPVLERANTQVE GREGES. Feſto eſt, *compeſcere*, id eſt pecus in eodem veluti Paſcuo continere: ut *diſpeſcere*, à paſtione deducere, vel quaſi in diverſa paſcere. TAVBMANN.

ARCADES AMBO. Poëta videtur paſſim præ cæteris à Muſicæ ſtudio Arcadas commendare, ea (ut puto) ratione, quod eos Ariſt. lib. Polit. ſit auctor, non intra urbis mœnia coire & conſidere ſolitos, ſed σποράδην habitaſſe, & ſparſas domos per agros habuiſſe: unde & pecuariam feciſſe, paſcuis, paſtionibuſque operam dediſſe conſentaneum eſt: inde & ſtudiis paſtoralibus, muſicæ, cantuique bucolico, deditos fuiſſe eximie, veriſimile eſt. GERMANVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, magnum.
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere: alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
CO. *Nymphæ, noſter amor, Libethrides, aut mihi carmen,*
Quale meo Codro, concedite (proxima Phœbi
Verſibus ille facit) aut, ſi non poſſumus omnes,

S E R V I I.

HVC IPSI POTVM VENIENT PER PRATA IVVENCI. IPSI, Id eſt ſponte ſua. Et intelligimus iſtum præter capellarum gregem, juvencos habuiſſe peculiares. aut certe, IPSI referamus ad hœdos & caprum. ut, *Per prata juvenci.*

PRÆTEXIT, prætegit; ut, *Non tamen Anna novis prætexere funera ſacris.*

MINCIVS. Fluvius. intelligamus Venetiam, quæ eſt haud longe à Mincio, cujus eſt delicias commemoraturus. Alii dicunt loca ipſa prata juvenci appellari. EQVE SACRA. Et de ſacra: ut, *Eque chao denſos divum enumerabat amores.* Id eſt à chao. Sacra autem quercus, aut ipſam quam vult intelligi, aut univerſum genus, quod & Iovis & olim fatidice.

NEQVE EGO ALCIPPEN NEC PHYLLIDA HABEBAM. Has duas intelligamus amicas eſſe cantantium. Nam hoc dicit, Nec Alcippen habebam, ut ille: nec Phyllida, ut alter. aut ut pleriq; putant, nomen villicæ.

CLAVDERET AGNOS. Ergo varium pecus habuit.

ET CERTAMEN ERAT CORYDON CVM THYRSIDE MAGNVM. Figurate locutus eſt, Magnum certamen, ille cum illo: ac ſi dicas, Magna contentio eſt cum Cicerone Virgilius. & videtur nominativum pro genitivo poſuiſſe, nam Corydonis facit.

POSTHABVI, poſtpoſui. MEA SERIA. Neceſſitatem capri inquirendi, vel hœdorum. LVDO, Cantilenæ. ut, *Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti.*

ALTERNIS IGITVR CONTENDERE VERSIBVS AMBO. Hoc eſt quod ait ſupra, *Et reſpondere parati.*

ALTERNOS MVSÆ MEMINISSE VOLEBANT. Si volebant: ſenſus eſt, Muſæ utriuſque meminerant: ut, *Amant alterna camœnæ.* Sed multi VOLEBAM legunt: ut ſit ſenſus, Optabam ô Muſæ meminiſſe alternos. id eſt, omnia quæ dixerunt, tenere. Nam & in fine dicturus eſt, *Hæc memini.*

REFEREBAT ORDINE. Amœbæi carminis lege, ut diximus ſupra.

NYMPHÆ NOSTER AMOR LIBETHRIDES. Libethros fons eſt, ubi coluntur Muſæ: à fonte Bœotiæ Libethro poëta, qui primus armoniam tradidit, & arcem Muſis conſecravit: Alii locum in quo Heſiodus natus eſt. Alii templum Libethridum Muſarum dicunt; quod à Pierio Apollinis filio conſecratum eſt; & ſic ait Libethrides, ac ſi diceret Hippocrenides, à fonte Hippocrene. Vt autem poëtæ invocent Nymphas (ſicut hoc loco: Item in fine, *Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem*) hæc ratio eſt, quod ſecundum Varronem, ipſæ ſint Nymphæ quæ & Muſæ; nam & in aqua conſiſtere dicuntur, quæ de fontibus manat, ſicut exiſtimaverunt, qui Camænis fontem conſecrarunt: nam eis non vino, ſed aqua & lacte ſacrificari ſolet, nec immerito. Nam aquæ motus muſicen efficit: ut in hydraulia videmus. Sane ſciendum quod idem Varro tres tantum Muſas eſſe commemorat: Vnam quæ ex aquæ naſcitur motu; Alteram, quam aëris icti efficit ſonus; Tertiam quæ in aëra tantum voce conſiſtit. Et multi volunt in hac ecloga eſſe allegoriam, ut Daphnis ſit Cæſar, Corydon Virgilius: Thyrſis qui vincitur, Virgilii obtrectator; ſcilicet aut Bavius, aut Anſer, aut Mœvius, peſſimi poëtæ. CODRO. Codrus poëta ejuſdem temporis fuit, ut Valgius in Elegis ſuis refert.

PROXIMA PHOEBI. Subaudis carmina:

AVT SI NON POSSVMVS OMNES. Secundum illud dixit, *Non omnia poſſumus omnes.* Nam debuit dicere, Aut ſi ego non poſſum.

V A R I O R V M.

PRÆTEXIT MINCIVS. Id eſt Mincii ripæ prætexuntur arundinibus. TAVBMAN.

DEPVLSOS A LACTE. Vulgo ablactare dicunt. Agnos autem ſubrumos dicebant, qui ſub mammis eſſent, mamma ſiquidem rumis, ſive ruma dicebatur. VARRO lib. 2. cap. 3.

ET CERTAMEN ERAT. Deridet carminis paſtoralis certamen, μιμηλικῶς. Et eſt λέξις, ut Scaliger notat, ἐσχηματισμένη, Corydon certamen, pro Corydoni.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
Th. *Paſtores hedera creſcentem ornate poëtam*
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro.
Aut ſi ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
Co. *Setoſi caput hoc apri, tibi Delia, parvus,*
Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.

SERVII.

HIC ARGVTA. Iuxta quam frequenter canitur, ac per hoc loquaci, garrula. SACRA PINV. Matri deûm conſecrata. Sic ſupra, *Sacra quercu*, ſcilicet Iovi dicata. & apoſtropham fecit, tanquam eam conſecret, & intellectus pendebit, fiſtula malo catalyſin facere, quam deterior eſſe.

PASTORES NASCENTEM POETAM. Verecunde locutus eſt, non jam poëtam dicens, ſed naſcentem. Sane hoc loco carmen exprimitur Amœbæum. Nam cum Corydon petiiſſet ut eſſet Codri ſimilis: hic ſe adeo Codrum ſuperare dicit, ut ſe in ejus invidiam poſſit movere. Hedera autem coronantur poëtæ, quaſi Libero conſecrati, qui & ut Bacchæ inſaniunt (Sic Horatius, *Vt male ſanis adſcripſit Satyris Fauniſque poëtas*) vel quod ſemper virent hederæ, ſicut carmina æternitatem merentur.

RVMPANTVR VT ILIA. Sicut etiam in Æneide dictum eſt; hoc ile, & hæc ilia facit. Vnde Iuvenalis ait, *Vis frater ab ipſis Ilibus?* Nam Maryllus mimographus contempſit artem, ad jocum movendum: & paraſito dixit, *Tu ut Hector ab Ilio nunquam recedis.* Sed, hoc dictum eſt per amaritudinem ruſticam.

VLTRA PLACITVM. Id eſt nimie. Irriſorie, Vltra quam placeo & mereor: quicquid autem vltra meritum laudatur, dicitur faſcinari. BACCARE. Herba eſt ad repellendum faſcinum.

MALA LINGVA. Faſcinatoria, nocendi ſcilicet ſtudio.

SETOSI CAPVT APRI Multi per duas e ſcribi volunt propter metrum. Sane deeſt conſecrat, ut Æneas hæc de Danais; & ſi apri, tanquam venator; ſi capri, tanquam paſtor. PARVVS, vel humilis, vel pauper, vel minor ætate.

RAMOSA CORNVA. ut, *cornibus arboreis.* MYCON. Vel ejus filius, vel patronus. VIVACIS CORNVA CERVI. Vt enim Plinius dicit in naturali hiſtoria, Cum ſe cervi gravatos ætate cognoverint eſſe, ſerpentes requirunt, & eos flatu ad ſe tractos, cum comederint, juveneſcunt & revertuntur rurſus in actum priorem; diu enim vivere dicuntur.

SI PROPRIVM HOC FVERIT. Quod ſupra petierat ſcilicet, ut talia carmina faceret, qualia Codrus effecerat. Proprium ſane veteres perpetuum, ſtabile, firmum. Terentius. *Ego deorum vitam ea propter ſempiternam eſſe arbitror, quod eorum voluptates propriæ ſunt*, id eſt firmæ & perpetuæ. Et in Formione, *curavi propria ut potiretur.* Et ipſe, *propriamque dicabo*; &, *da propriam Thymbrææ domum.* Si proprium, alii hunc Miconem alieni pecoris cuſtodem volunt, & ſic dicere; interim hoc tibi caput Delia dedico: ſi proprium hoc meum pecus fuerit, plus dabo, ideſt ſimulachrum faciam. LEVI, polito DE MARMORE TOTA. quia ſolent plerunque caput tantum, vel thoraca facere. Sane in libris ſacrorum refertur, ſacrum dici, quod rite ſacratur, ut ædes, areæ, ſimulachra, dona: Hic ergo cum dicit, *levi de marmore tota Puniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.* Eodem modo & de Priapo dictum debemus accipere. Hic etiam caput apri pro dono offertur, dona autem oblata numinibus tamdiu ſacra ſunt, & dona poſſunt dici, quamdiu non fuerint profanata.

SVRAS EVINCTA COTHVRNO. Ideo ſingulari uſus eſt numero, quia hoc genus calceamenti utrique aptum eſt pedi, ut in primo Æneidos, *Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.* EVINCTA, vel ſimpliciter, vel valde; ut, *eduramque pinum.*

VARIORVM.

HIC ARGVTA SACRA PEND. F. P. Nam qui artem gladiatoriam, aut aliam deſinebant, ejus inſtrumenta diis ſuſpendebant, ſacrabantque ipſius potiſſimum artis præſidibus, ut notat TVRNEB. lib. 6. cap. 9. Sic Horat. Od. 26. l. 3.

Nunc arma, defunctumque bello
Barbiton hic paries habebit.

Dicit igitur; ſi Codri excellentia eſt inimitabilis, Poëticæ nuntium remittam.

RVMPANTVR VT ILIA CODRO. Proverbialis hyperbole extremæ indignationis, id eſt ut invidia conficiatur & pereat, ut Cic. in Vatin. *ut aliquando iſti ilia, quæ ſunt inflata, rumpantur* TAVBMANNVS.

BACCARE FRONTEM CINGITE. Laudari interdum ab aliquibus antiqui metuebant, & eam laudem vim faſcini habere credebant. Vide Plin. lib. 7. cap. 2. Idcirco ab illis, à quibus id metuebant, addi præfiſcine, vel præfiſcini volebant, quod eſt ſine faſcino; ut teſtarentur adverbio, non ſe faſcinandi voluntate, ſed laudandi animo, ſine livore ullo, candideque loqui. Qui tamen laudabatur, ei laudationem nihil credebant nocituram, ſi quodam amuleto eſſet præmunitus, quale hic *Baccar* herba. PONTANVS.

TIBI DELIA PARVVS. Vel puer, vel pauper: ut Horatius, *Parvi properemus & ampli*, id eſt divites. PHILARGYRIVS.

Th. *Sinum*

TH. *Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis*
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
CO. *Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,*
Candidior cycnis, hedera formoſior alba:
Cum primum paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
TH. *Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,*
Horridior ruſco, projecta vilior alga;
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
CO. *Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herba,*
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,

S E R V I I.

SINVM LACTIS. Sinum, genus eſt vaſis: quod cum ſignificamus, SI, producitur: cum vero gremium ſignificamus, SI corripimus. Varro de vita populi Romani, *aut galeolam, aut lepeſtam, aut ſinum dicebant,* Tria enim pro quibus nunc acratoforon dicitur. Atta in Megalenſibus, *nempe ad menſam ubi ſermo de ſinu ſolet ſuboriri.* Sane notandum haberi conſiderationem divinarum perſonarum. Nam ille ſupra cum veneratione locutus eſt, apud numen ſeverum conſideratione, quod contra hic jocatur, quia loquitur apud numen, quod jocis gaudere manifeſtum eſt. PRIAPVS autem, deus Lampſacenus eſt Helleſponti, qui hortos tuetur. LIBA, placentas.

PRO TEMPORE. Pro neceſſitate, pro captu rei noſtræ, pro viribus quæ ſunt hoc tempore.

SI FOETVRA GREGEM SVPPLEVERIT. Si tot agnos habuero quot oves: hoc eſt enim gregem ſuppleri per fœturam, & Fœtura eſt proventus: ipſe fœtus vero quod naſcitur.

NERINE GALATHEA. Amica Corydonis nobilis; & hoc dicit, O amica quæ talis es,, qualis Galatea fuit nympha, quam cum Polyfemus Cyclops adamaſſet, primum concubitum ejus precibus expetivit, mox vim adhibere conatus eſt; quem illa in mare ſe præcipitando effugit. Cyclops autem cum eam de mari non poſſet evocare; Acyn, quam Nympha diligebat, ictu petræ interemit; cujus cruorem Galatea vertit in fluvium, qui ejus retinet nomen. Nerine autem patronymicum eſt græcum. Nam fœminina patronymica, aut in IAS exeunt, ut Pelias: aut in EIS, ut Atreis: aut in, NE, ut Nerine, Adraſtine. Alii pro Nereis accipiunt. THYMO MIHI DVLCIOR HYBLÆ. Vel odore thymi hyblæi, vel mellis hyblæi: ut à materia rem ipſam dixerit. Nam apibus, non hominibus dulcis eſt thymus.

HEDERA FORMOSIOR ALBA. Quia ſunt & nigræ hederæ: ut, *Aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.* Nigra autem, vel alba hedera, non ex foliis, ſed ex ligno cognoſcitur.

PRÆSEPIA. id eſt, cum poſſeſſores novi cœperint aſſignatos poſſidere agros.

TVI CORYDONIS. Plenum affectus eſt: ut, *Si quis amatæ Tangit honos animum.*

SARDOIS HERBIS. In Sardinia enim naſcitur quædam herba, ut Saluſtius dicit, apiaſtri ſimilis: quæ herba comeſa hominum rictus dolore contrahit, & quaſi ridentes interimit. Vnde vulgo σαρδόνιος γέλως.

HORRIDIOR. Spinoſior. RVSCO, virgulta brevia acutis foliis & pungentibus; vnde & in ſacris ſcopæ fieri ſolent. ALGA herba, quæ in mari naſcitur. LVX id eſt dies.

ITE DOMVM PASTI SI QVIS PVDOR, ITE IVVENCI. Quia ad paſcendum avidiſſimi ſunt. Ideo autem increpat tauros tarde redeuntes ad ſtabula; quia ſuperius dixit ille, tunc amicam ſuam venire debere, cum tauri ad præſepia fuiſſent reverſi.

MVSCOSI FONTES. Lanugine viridiore cooperti. SOMNO MOLLIOR. turpilius * lectus.

RARA ARBVTVS. Aut genus arboris frondibus raris. aut quomodo dicimus rarum hominem, pro egregio & bono.

V A R I O R V M.

PRIAPE CVSTOS HORTI. Agris & hortis cuſtodiendis Priapus è ligno fabrefactus præponebatur, ad fures ſcilicet & aves terrendas: quare propter illos, falcem aut fuſtem gerebat in dextera: propter has, arundinem in vertice. Horatius. *Ego furum aviumque Maxima formido.* PONTANVS.

SARDOIS HERBIS. Σαρδώνιος πόα, quam Latini ranunculum vocant: ſcelerata herba ab Apulejo dicitur. Ea juxta Dioſcoridem in cibo potuve ſumpta, mentis alienationem, & cum labiorum contractione, oriſque rictu, eas convulſiones facit, ut riſus ſpeciem præbeat: unde & riſus Sardonius in proverbium abiiſſe fertur. GERMAN.

Solſti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Solſtitium pecori defendite: jam venit æſtas
Torrida, jam læto turgent in palmite gemmæ.
Th. *Hic focus & tædæ pingues: hic plurimus ignis*
Semper; & aſſidua poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
Co. *Stant & juniperi, & caſtaneæ hirſutæ:*
Strata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma.
Omnia nunc rident: at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.
Th. *Aret ager: vitio moriens ſitit aëris herba:*
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu noſtræ nemus omne virebit:
Iuppiter & læto deſcendet plurimus imbri.
Co. *Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho;*
Formoſæ myrtus Veneri; ſua laurea Phœbo.

SERVII.

DEFENDITE, prohibete, excludite. Horatius, *& igneam defendit æſtatem capellis uſque meis.* Duo ergo ſignificat, nam aliter patriam dicimus defendere, aliter hoſtes; ut, *hunc oro defende furorem.*

IAM VENIT ÆSTAS TORRIDA. Iam venit, jam appropinquat: non enim dicit æſtatem eſſe cum adhuc turgere gemmarum palmites dicat. Et bene tarde frondere vites commemorat in Venetia: quæ eſt provincia frigidior. TORRIDA, calore ſicca.

HIC FOCVS ET TÆDÆ PINGVES. Contraria iſte dicit. PINGVES autem tædas ait deſudantes picem. Nonnulli HINC legunt, ut ſit intellectus, quia in domo ſua ſemper ignis ſit, ideo ſubjectum, hinc tantum, ut eſt, *hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu.* hoc eſt, ex hac cauſa. Sane *hinc* alii propterea: alii, loci ſignificationem accipiunt.

SEMPER. Quantum ad hiemis ſpatium pertinet.

CVRAMVS, quidam timemus accipiunt.

NVMERVM LVPVS. Quia ſolam conſiderat lupus prædam; & ſubauditur, vel ovium, vel ſimilium. TORRENTIA FLVMINA RIPAS. Quæ aucta, riparum munimina ſpernunt; & totum proverbialiter dictum eſt.

STANT ET IVNIPERI. Modo, plenæ ſunt: alias, horrent. ut, *Stant lumina flamma.* Alias vero ſtant: ut, *Stant manibus aræ.* Verrius Flaccus, Iuniperum juvenem pirum dicit; vere autem Iuniperus eſt quaſi aculeis prædita, baccas ad piperis ſpeciem gerens. CASTANEÆ HIRSVTÆ. Adhuc intra ſuos echinos locatæ. PASSIM, abundanter.

RIDENT. Læta ſunt: ut, *Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.* Horatius, *Ille terrarum mihi præter omnes Angulus ridet.*

MONTIBVS, è montibus. FLVMINA SICCA. ὑπερβολικῶς etiam juges aquas & perpetuo fluentes ſiccari conſpicias.

ARET AGER. Ordo eſt, aret ager & ſitit herba, moriens vitio aëris, id eſt peſtilentia corrupti aëris affligitur.

LIBER PAMPINEAS. Sane ſciendum, Virgilium pampinos nunquam cum genere dicere: ſed Varronem fœminino genere frequentius. INVIDIT COLLIBVS VMBRAS. Exiccatæ ſunt vites nimio æſtu, & folia amiſerunt. INVIDIT COLLIBVS VMBRAS. Vt, *Tene inquit miſerande puer, cum læta veniret, Invidit fortuna mihi?* Nam invideo tibi illam rem dicimus, ut, *invidet imperium.*

IVPITER ET LÆTO DESCENDET PLVRIMVS IMBRI. Sic alibi, *Conjugis in gremium lætæ deſcendit.* Aër enim in pluvias ſolvitur.

FORMOSÆ MYRTVS VENERI. Myrtum ideo dicatam Veneri volunt; quia cum à mari exiſſet, latuit in myrto, ne nuda conſpiceretur; vel quia fragilis eſt, ut amor inconſtans; vel quia jocundi odoris, ut, *ſic poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.*

VARIORVM.

STANT ET IVNIPERI, &c. Stant arbores, id eſt vigent & illæſæ ſunt, cum fructus proferunt. Stare enim dixere, quod eſſet firmum ſalvumque. Sicut contra jacere, quod afflictum & everſum. CAMERARIVS.

SVA SVB ARBORE POMA. Id eſt, poma ſub arbore ſua quæque jacent. Itaque ſua dicitur auferendi caſu, nec tam ſua Virgilius, quam ſa ſcripſit: id autem pro ſua poni, ut & ſos pro ſuos, docet ex Ennio, Feſtus. CANTERVS. lib. 6. cap. 28.

IVPITER ET LÆTO DESCENDET P. I. Deſcendere Iovem in nubes, cum tonaret, fulminaret, plueret, credebant antiqui. Inde vocabatur καταιβάτης, id eſt deſcenſor, quem Elicium Latini dicunt. Horat. Epod. Od. 13. *& imbres, Niveſque deducunt Iovem.* Nam Iupiter de cælo deducitur priſcorum ſuperſtitione & ſententia, cum in imbres deſcendat. TVRNEB. lib. 9. cap. 9.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. *Fraxinus in ſylvis pulcherrima, pinus in hortis,*
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas,
Fraxinus in ſylvis cedet tibi, pinus in hortis.
ME. *Hæc memini, & victum fruſtra contendere Thyrſin:*
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

SERVII.

FRAXINVS IN SYLVIS PVLCHERRIMA. Bene ſingulis loca ſua conſignavit. FRAXINVS IN SYLVIS CEDET TIBI, PINVS IN HORTIS. Non ſic erunt pulchræ arbores in ſuis locis, id eſt ſibi aptis creatæ: ſicut tu, ſi ad me frequenter venire curaveris. FRAXINVS IN SYLVIS, & poſt,

POPVLVS, in fluviis in Vari, & Hebri, ut eſt nunc prius populus in fluviis; dein fraxinus in ſylvis in Hebri, * *Nec myrtus vincet Veneris, nec laurea Phæbi*, & ita adſerit, *illas dum Phyllis amabit*. Non tam neceſſarium fuit dicere corylos: perinde enim eſt, ac ſi dixiſſet, *Phyllis amat corylos, corylos dum Phyllis amabit*.

POPVLVS ALCIDÆ GRATISSIMA, quia ea velatus ab inferis rediit, quam Homerus ἀχερόνδα dicit, ab Acheronte ad ſuperos tranſlata; qua corona uſus duplici colore foliorum, geminos labores ſuperorum inferorumque teſtatus eſt. De hac ſane arbore fabula talis eſt: Leuce Oceani filia inter Nymphas pulcherrima fuit; hanc Pluton adamavit & ad inferos rapuit; quæ poſtquam apud eum completo vitæ ſuæ tempore mortua eſt; Pluton tam in amoris, quam in memoriæ ſolatium, in Elyſiis piorum campis, Leucen naſci arborem juſſit, ex qua, ſicut dictum eſt, Hercules ſe, revertens ab inferis, coronavit.

HÆC MEMINI. Et memini illam rem, & memini illius rei dicimus: ut, *Nec veterum memini, lætorve malorum*. Item, *Numeros memini*.

EX ILLO CORYDON, CORYDON EST TEMPORE NOBIS. Victor, nobilis ſupra omnes; quam rem quaſi ruſticus implere non potuit

ECLOGA OCTAVA,

PHARMACEVTRIA.

DAMON. ALPHESIBOEVS.

PASTORVM *Muſam Damonis, & Alpheſibœi,*
Immemor herbarum quos eſt mirata juvenca.
Certanteis, quorum ſtupefactæ carmine lynces,

SERVII.

PASTORVM MVSAM DAMONIS. Apud Theocritum eſt una ecloga, quæ appellatur φαρμακεύτρια: In qua inducitur mulier quædam ſacris quibuſdam pervertens mentem amatoris, à quo ſpernebatur: quam Virgilius tranſtulit ad hujus eclogæ ultimam partem. Prima enim ejus pars conqueſtionem ſolam habet, amatoris decepti: quem nubendo alteri, antiqua ſponſa fefellerat. MVSAM. Ergo cantilenam amorum, quos inter ſeſe cecinerunt.

IMMEMOR HERBARVM QVOS EST MIRATA IVVENCA. Qui cantilenæ ſuavitate, coëgerunt etiam ea animalia obliviſci paſcuorum; quæ ſunt paſcendi avidiſſima. Nam ſupra ait, *Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci*.

STVPEFACTÆ CARMINE LYNCES. Animalia, tanquam Pantheræ in tutela Liberi; & paulatim ad augmenta procedit: dicens, Iuvencæ oblitæ ſunt paſcuorum: ſtupuerunt feræ: flumina etiam ſenſu caréntia, curſus proprios retardaverunt.

VARIORVM.

PASTORVM MVSAM, &c. Tacite hic eas vires ſibi in carmine aſſcribit, quas Orpheus habuit, neque id immerito. Nihil enim venuſtius aut eloquentius hac Ecloga in toto opere Bucolico. Nec imitatitiis rebus, ſed ſuis inventis minor eſt Theocrito. NANNIVS. lib. 6. Miſcell. cap. 10.

LYNCES. Has potiſſimum nominat, quod ſacræ ſint Baccho, qui idem & Phœbus. TAVBMANNVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et mutata ſuos requierunt flumina curſus:
Damonis muſam dicemus, & Alpheſibœi.
Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi;
Sive oram Illyrici legis æquoris; en erit unquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium. tibi deſinet: accipe juſſis
Carmina cœpta tuis; atque hanc ſine tempora circum
Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.
Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt:
Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ.

S E R V I I.

REQVIERVNT FLVMINA CVRSVS. Curſus proprios retardaverunt, & quietos eſſe fecerunt. Sic Salluſtius, *Paululum requietis militibus.* Quieſco enim duplicem habet ſignificationem: & aliter dico, Quieſco ego: enim aliter: & aliter quieſco ſervum, id eſt quieſcere facio. Calvus in Io, *Sol quoque perpetuos meminit requieſcere curſus.*

DAMONIS MVSAM. Bene repetit, ne longum uperbaton ſenſum confunderet; ut in Georgicis repetit, *huc pater ô Lenæe.*

TV MIHI, SEV MAGNI SVPERAS IAM SAXA TIMAVI. Vbi es ô Auguſte, ſive Venetiæ flumen tranſcendis (nam Timavus fluvius eſt Venetiæ vel Hiſtriæ.)

SIVE ORAM ILLYRICI LEGIS ÆQVORIS, EN ERIT VNQVAM, ILLE DIES, hoc eſt ſive per Illyricum navigas mare, Id eſt, per Dalmatiam: putas unquam erit tempus quo mihi liceat tua facta deſcribere? Putas.

EN ERIT. Ecce jam aderit. Nam EN unum optantis eſt. ut, *en erit ille dies*; aliud confirmantis; ut, *en erit ut liceat.*

SOLA SOPHOCLEO TVA CARMINA D. C. Ac ſi diceret, Quanquam impar ſit ingenium meum laudibus tuis. nam tuæ laudes merentur exprimi Sophocleo tantum cothurno. Sophocles autem Tragœdiographus fuit altiſonus. Alii ideo hoc de Pollione dictum volunt, quod & ipſe utriuſque linguæ Tragœdiarum ſcriptor fuit. COTHVRNVS autem calciamentum tragicum; cujus uſum quidam Sophoclem primum ſcenæ intuliſſe volunt.

A TE PRINCIPIVM TIBI DESINET. Sic & Homerus, ἐν σοὶ μὲν λήξω, καὶ ἄρξομαι. Horatius, *Prima dicte mihi, ſumma dicenda camœna.* IVSSIS CARMINA COEPTA TVIS. Supra enim dixerat, *Non injuſſa cano*,

ATQVE HANC SINE TEMPORA CIRCVM INTER VICTRICES HEDERAM TIBI SERPERE LAVROS. Allegoricῶs dicit. Debet etiam carmen meum florere inter tuos plures triumphos. Nam victores Imperatores, lauro; hedera coronantur Poëtæ. Verecunde autem ait SERPERE, hoc eſt humiliter procedere. Alii ideo lauri & hederæ ſimul mentionem factam accipiunt, quoniam Apollo carminum deus; idem Liber pater putatur. Quidam, ſicut dictum eſt, in Pollionem dictum trahunt; qui tunc Illyricum petebat expugnaturus Salonas, & inde ad orientem ad Antonium profecturus. Lauro autem triumphantes coronantur; hedera poëtæ: Pollio & Imperator eſt & poëta. Cur tamen triumphantes lauro coronentur, hæc ratio eſt; quoniam apud veteres à laude habuit nomen, nam laudum dicebant: vel hanc in manu habuit Iuppiter, quando Titanas vicit; vel quod ea arbore Præfecti militum, Eidenatibus victis ſe coronaſſent ſub Romulo; vel quod ſemper vireat. Hedera autem ideo coronantur poëtæ, quoniam poëtas ſæpe vino plurimo manifeſtum eſt uti; ſicut & de Ennio ait Horatius; & Lyrici omnes in ſuis carminibus loquuntur; & hæc herba nimium frigida eſt, & vini calorem temperat, nam ideo & capiti imponitur. Varro ait, Liberum patrem propter calorem vini, hedera coronatum. Idem Varro etiam Muſas ait hedera coronari.

FRIGIDA VIX COELO NOCTIS DECESSERAT VMBRA. Simul atque deceſſerat. Et bene oſtendit amatorem tota nocte vigilaſſe. Siquidem ortum luciferum primus aſpexit: & ad eum, quippe ut ad Veneris ſtellam, locutus eſt. περιφραστικῶς autem *nox aut umbra*, pro tenebris poſita.

CVM ROS GRATISSIMVS. Maſculini eſt generis, ſecundum quod etiam in Æneide ait, *Spargit rapida ungula rores Sanguineos.*

INCVMBENS, propter amorem non ſe ſuſtinens. TERETI. Teres eſt rotundum & oblongum, ut columna, arbor. Alii tereti olivæ, baculum de oliva accipiunt.

V A R I O R V M.

SOLA SOPHOCLEO, &c. Aſinium Pollionem intelligit Tragœdiarum ſcriptorem; aut Varium, cujus extat Thyeſtes tragœdia, omnibus Tragicis præferenda. PHILARGYR.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

DA. *Naſcere, præque diem veniens age Lucifer almum:*
Conjugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror; & divos (quanquam nil teſtibus illis
Profeci) extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mænalus, argutumque nemus, pinoſque loquentes
Semper habet; ſemper paſtorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mopſo Niſa datur: quid non ſperemus amantes?
Iungentur jam gryphes equis: ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

SERVII.

NASCERE PRÆQVE DIEM, quia dixerat, *Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra*, id eſt priuſquam nox occidit. PRÆQVE DIEM VENIENS. Ordo eſt, naſcere Lucifer prævenienſque diem almum age; ſic alibi, *Ducebatque diem.* Et hoc dicit, Naſcere dum queror conjugis Niſæ indigno amore deceptus, & moriens alloquor divos: quanquam nihil mihi profuerit, quod ſum eos ſæpe teſtatus. Quam rem ſecundum Epicureos ait, qui dicunt, *Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.*

CONIVGIS autem, non quæ erat, ſed quæ fore ſperabatur. Sic in quarto Æneidos, *Quos ego ſum toties jam dedignata maritos.* Alii, *indigno deceptus amore*, antique dictum accipiunt: *indigno* pro magno; ut indignas hyemes; vel impari, quia plus amabat, & minus amabatur: DECEPTVS, pro captus: Amore, aut in amore, aut ob amorem.

ET DIVOS QVANQVAM NIL TESTIBVS ILLIS PROFECI. Sic hoc dicit, tanquam jusjurandum inter eam & Nyſam interceſſerit.

EXTREMA MORIENS TAMEN ALLOQVOR HORA. Id eſt, paulo poſt moriturus. Sic in quarto, *Incubuitque thoro, dixitque noviſſima verba.*

INCIPE MÆNALIOS. Arcadicos. Nam Mænalus mons eſt Arcadiæ. Dicitur autem hic verſus intercalaris, qui frequenter poſt aliquantulos interponitur verſus: ſicut intercalares dies & menſes vocantur, qui interponuntur, ut ratio Lunæ Soliſque conveniat. Fecit autem hunc verſum ad imitationem Theocriti, qui frequenter dicit in Pharmaceutria: Ἴυγξ ἕλκε τὺ τῆνον ἐμὸν ποτὶ δῶμα τὸν ἄνδρα, *O turbo maritum meum domum adducito.* ſicut hic in ſequentibus, *Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnin.* MEA TIBIA. Mea muſa.

MÆNALVS. Ille mons. ARGVTVMQVE NEMVS. Garrulum, ſtridulum, ut, *Forte ſub arguta conſederat ilice Daphnis.* PINOSQVE LOQVENTES. Ideo hoc dicere auſus eſt, quia dicturus eſt, SEMPER PASTORVM ILLE AVDIT AMORES. Sic etiam in prima ecloga, *Formoſam reſonare doces Amaryllida ſylvas.* Sic & in Æneide, *Dant ſonitum rauci per ſtagna loquentia cygni.*

PANAQVE QVI PRIMVS CALAMOS N.P.I. Pan Arcadiæ deus eſt. ut, *Pan deus Arcadiæ venit*, qui fiſtula canere primus invenit; quia calamos in uſum cantilenæ adducens inertes eſſe non paſſus eſt, id eſt otioſos, ſine arte: & NON PASSVS INERTES. deeſt eſſe.

MOPSO NISA DATVR. Honeſta turpiſſimo, pulchra deformi. QVID NON SPEREMVS AMANTES. Speremus pro timeamus; ut, *hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem*; vel quid non ſperemus perverſi accidere, cum hoc mihi acciderit. Difficile eſſe putamus, qui aliquid amamus, ut ea quæ amamus aſſequi poſſimus.

IVNGENTVR IAM GRYPHES EQVIS. Vtrum idem jugum ſubibunt? ut dicuntur jungi jumenta: an coitu jungentur? Griphes autem genus ferarum in Hyperboreis naſcitur montibus, omni parte leones ſunt, alis & facie aquilis ſimiles, equis vehementer infeſti, Apollini conſecrati. ÆVOQVE SEQVENTI. Acceſſu temporum non ſolum pulchræ deformibus nubent; ſed etiam contrariæ naturæ animalia jungentur. Notandum ſane ævum hic pro tempore, ut ipſe alibi, *Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas.* Saluſtius, *In quis longiſſimo ævo plura de bonis falſa in deterius compoſuit.* Alias ævum pro annis; ut, *vos ô quibus integer ævi ſanguis.*

CVM CANIBVS TIMIDI VENIENT AD POCVLA DAMÆ. alludit ad perſonas. Nam Mopſum quaſi canem, Niſam quaſi dammam vult. Et dammas maſculini generis poſuit. ut alibi, *Timidi dammæ, cervique fugaces.* Horatius, fœminino ait, *Superjecto pavidæ natarunt æquore dammæ.* Et hoc ne ὁμοιοτέλευτον faceret, dicendum timidi dammæ.

VARIORVM.

PRÆQVE DIEM. Τμῆσις: præveniens diem age, id eſt, ducito, *ut 2. Æneid. loquitur.* Vult ut ſtella Veneris Solem quam primum adducat, qui cælites præſentes habeat, quibus præſentibus ſponſalia erant inita. TAVBMAN.

MOPSO NISA DATVR. Schema proverbiale videtur, cum præter omnem ſpem res præclara contingit cuipiam indigno prorſus; ut nihil jam non poſſe ſperari vel à quovis appareat. PONTANVS.

Mopſe,

Mopſe, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge marite nuces; tibi deſerit Heſperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
O digno conjuncta viro, dum deſpicis omnes:
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,
Hirſutumque ſupercilium, prolixaque barba:
Nec curare deûm credis mortalia quemquam.

SERVII.

MŌPSE NOVAS INCIDE FACES. Quæ ſolent præire nubentes puellas. Corneæ ſane faces, quæ quaſi diutiſſime luceant; quas rapiunt tanquam vitæ præſidia. Namque his qui ſunt petiti diutius feruntur vixiſſe. Varro in Ætiis dicit ſponſas faces præire, quod antea non niſi nocte ducebantur ab ſponſis. Quas etiam ideo ait limen non tangere, ne à ſacrilegio inchoarent; ſi depoſituræ virginitatem, *calcent rem Veſtæ*, Id eſt numini caſtiſſimo conſecratam. Dicitur etiam ideo à novo marito nuces ſpargi debere; quod projectæ in terram tripudium ſoliſtimum faciant, quod auſpicium ad reformandam * optimum eſt: vel ideo à pueris aſpergendas nuces cum ſtrepitu & convicio flagitari, ne quid nova nupta audiat adverſum, quo dies nuptiarum dirimatur. Quidam putant quod hæc eſca ad incitandam Venerem faciat. Sane fabula de nucis origine talis eſt: Dion rex Laconiæ fuit, qui habuit uxorem Inphiteam Prognai filiam; quæ cum Apollinem ſummo cultu & reverentia hoſpitio recepiſſet, ille remunerari volens circa ſe hoſpitum cultum, tribus filiabus eorum, quæ Orphe, Lyco, & Caroea appellatæ ſunt, divinationem conceſſit, adjecto ne proditrices numinum eſſe vellent; neve quærerent quod eſſet nefas ſcire. Poſt Liber pater adveniens, à Dione vel ejus uxore receptus hoſpitio eſt, qui cum amata à ſe Caroea coïtum miſcuit: ſed cum inde ægre Liber profectus eſſet, cogente amoris impatientia denuo ad hoſpites redit, cauſam prætendens dedicandi fani, quod ei rex voverat; ſed Lyco & Orphe intellecto circa ſororem Carœan Liberi amore, eam cuſtodire cœperunt, ne cum Libero ei eſſet copia coëundi; quas cum Liber pater moneret, terreretque ut ſaltim præcepta Apollinis cuſtodientes, pertinacem diligentiam compeſcerent, videretque ab his & ſororem acrius cuſtodiri, & ſuum ſecretum ſtudioſius inquiri, Orphen & Lico immiſſo furore ad Taygetam montem raptas in ſaxa convertit. Carœam vero quam amaverat, in eodem monte in arborem ſui nominis vertit, quæ Latine nux dicitur; quod poſtea Diana ita factum Laconas docuit. Vnde templum Caruſatidi Dianæ à Laconibus conſecratum.

SPARGE MARITE NVCES. Idem Varro ſpargendarum nucum hanc dicit eſſe rationem, ut Iovis omine matrimonium celebretur, ut nupta matrona ſit, ſicut Iuno. Nam nuces in tutela ſunt Iovis. Vnde & juglandes vocantur, quaſi Iovis glandes. Nam illud vulgare eſt, ideo ſpargi nuces ut rapientibus pueris fiat ſtrepitus; ne puellæ vox virginitatem deponentis, poſſit audiri. Modo tamen ideo dicit, *Sparge marite nuces*, ut eum culparet infamiæ. Nam meritorii pueri, id eſt catamiti, quibus licenter utebantur antiqui, recedentes à turpi ſervitio, nuces ſpargebant, id eſt ludum pueritiæ: ut ſignificarent ſe puerilia cuncta jam ſpernere. Vnde & illud dictum eſt, TIBI DVCITVR VXOR. Id eſt ſub tuo nomine aliis ducitur: ut eam non ipſi, ſed aliis ſervituram ſignificet: ſcilicet ejus corruptoribus. TIBI DESERIT HESPERVS OETAM. Oeta mons Theſſaliæ: in quo Hercules exuſtus eſt volens, poſtquam ſe exuere non potuit tunica Neſſi Centauri cruore tincta; & poſt in cælum receptus eſt. De hoc monte ſtellæ videntur occidere, ſicut de Ida naſci: ut, *Iamq; jugis ſummæ ſurgebat lucifer Idæ*. Et hoc dicit, tibi Heſperus deſerit: TIBI id eſt per te, nox advenit. In eodem monte Heſperus coli dicitur, qui Hymenæum ſpecioſum puerum amaſſe dicitur; qui Hymenæus fertur in nuptiis Ariadnes, & Liberi patris vocem perdidiſſe cantando, ex cujus nomine nuptiæ dictæ ſunt.

O DIGNO CONIVNCTA VIRO. Iam inſultat puellæ. Ergo ſic pronunciandum ut habeat contemptum. DVM DESPICIS OMNES. Quoniam ipſe deſpicitur, putat omnes deſpici.

MEA FISTVLA. Cantilena. DVMQVE CAPELLÆ. Scilicet tibi dum ſunt odio.

HIRSVTVMQVE SVPERCILIVM. Vtrum natura, an quod tibi ita videtur? PROMISSAQVE BARBA. Per incultum corporis oſtendit fortitudinem ſuam.

NEC CVRARE DEVM CREDIS MORTALIA QVENQVAM. Superbia tua damnata eſt turpi marito, dum credis nullum deorum curare mortalia oſtendit. * Quam rem ſecundum Stoicos dixit. Mortalia vero * . . .

VARIORVM.

SPARGE MARITE NVCES. Nuces juglandes nuptialium feſcenninorum comites, quibus honor naturæ peculiaris, gemino protectæ operimento: pulvinati primum calycis, mox lignei putaminis: quæ cauſſa eas nuptiis religioſas fecerit tot modis fœtu munito: Quod veriſimilius, quam quia cadendo tripudium, ſonumque faciant. PLIN. lib. 15. cap. 22.

O DIGNO CONIVNCTA VIRO. In amore tria requiruntur, ut ſit formoſus, ut dives, ut bene cantans. PHILARGYRIVS.

HIRSVTVMQVE SVPERCILIVM. Supercilium nota eſt ſeveritatis, peculiaris ſenibus; quibus ſupercilium maxime nutritur, & plerunque adeo eſt hirſutum, ut tondendum ſit. Cauſam tradit Ariſtoteles, quia ſupercilia compagini oſſium appoſita ſunt, quæ ſeneſcente ætate laxantur, & ita plus humoris tranſmitti patiuntur, unde ſuperciliis alimentum affatim impendatur. PIERIVS lib. 33.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Incipe Mœnalios mecum, mea tibia, verſus.
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala,
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem.
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:
Iam fragiles poteram à terra contingere ramos.
Vt vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc ſcio quid ſit amor: duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec noſtri generis puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sævus amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoque mater.

SERVII.

ROSCIDA MALA. Matutini roris humore perfuſa. Sane unde Melus græce traxerit nomen, fabula talis eſt: Melus quidam in Delo inſula ortus, relicta patria fugit ad inſulam Cyprum, in qua eo tempore Cinyras regnabat, habens filium Adonem: hic Melum ſociatum Adoni filio juſſit eſſe, cumque eum videret eſſe indolis bonæ, propinquam ſuam dicatam & ipſam Veneri, quæ Pelia dicebatur, Melo conjunxit: Ex quibus naſcitur Melus, quem propterea quod Venus Adonis amore teneretur, tanquam amati filium inter aras præcepit nutriri. Sed poſtquam Adonis apri ictu extinctus eſt, ſenex Melus cum dolorem mortis Adonis ferre non poſſet, laqueo ſe ad arborem ſuſpendens, vitam finit; ex cujus nomine Melus appellatus eſt. Pelia autem conjux ejus in ea arbore ſe adpendens necata eſt. Venus miſericordia eorum mortis ducta, Adoni luctum continuum præſtitit; Melum in pomum ſui nominis vertit; Peliam conjugem ejus in columbam mutavit: Melum autem puerum, qui de Cinyræ genere ſolus ſupererat, cum adultum vidiſſet, collecta manu redire ad Delum præcepit. Qui cum ad inſulam perveniſſet, & rerum eſſet ibi potitus, Melon condidit civitatem: & cum primus oves tonderi, & veſtem de lanis fieri inſtituiſſet, meruit ut ejus nomine oves μῆλα vocarentur; Græce enim oves μῆλα appellantur.

DVX EGO VESTER ERAM. Aut dux vos præibam, aut capellas alloquitur. CVM MATRE LEGENTEM. Deeſt pronomen, & ideo vel hujus, vel puellæ matrem intelligere poſſumus.

ALTER AB VNDECIMO TVM ME IAM CEPERAT ANNVS. Id eſt tertius decimus. Alter enim de duobus dicimus. Et vult ſignificare jam ſe vicinum fuiſſe pubertati, quod de duodecimo anno procedere non poteſt. Bene cum annis jungit habitum corporis. Nam & in jure pubertas ex utroque colligitur.

VT VIDI, VT PERII. Vnum eſt temporis, aliud qualitatis. Nam hoc dicit, *Mox ut vidi*, quemadmodum vel qualiter perii. vel primum ut poſtquam, duo ſequentia pro admirandi ſignificatione poſita ſint. MALVS ERROR. Definitio amoris. Nam amor errare plerunque compellit.

NVNC SCIO QVID SIT AMOR. Vel quaſi jam juvenis, vel quaſi ſpretus. Gravior enim amor fit ex deſpectione, vel ex deſperatione. Terentius, *Perii: quanto minus ſpei eſt, tanto magis amo.*

ISMARVS, AVT RHODOPE. Montes ſunt aſperrimi, Iſmaros in Epyro; Rhodope in Thracia. Et perite vituperat ab origine. Item à geſtis: ut, *Sævus amor docuit.* Nam de exitu circa deum vituperatio non cadit. EXTREMI GARAMANTES. Populi Africæ. EXTREMI autem, ſævi, quaſi à conſortio humanitatis remoti. ut, *Extremique hominum Morini, Rhenuſque bicornis.*

NEC NOSTRI GENERIS PVERVM, NEC SANGVINIS EDVNT. Id eſt nihil habentem in ſe humanitatis. Nam non dicit, non mortalem. EDVNT. Pariunt, ut in ſeptimo. *Sub luminis edidit oras.*

SÆVVS AMOR DOCVIT NATORVM SANGVINE MATREM, &c. Quaſi novam artem inſinuavit, & infudit, & fabulam omnibus notam per tranſitum tetigit. Quis enim ignorat Medeam ab Iaſone contemptam, ſuos filios peremiſſe?

COMMACVLARE. Polluere. CRVDELIS TV QVOQVE MATER. Vtitur autem optima moderatione. Nam nec totum amori imputat, ne defendat parricidam: nec totum matri, ne amorem eximat culpæ: ſed & illam quæ paruit, & illum qui coëgit, incuſat. Alii hoc loco cum amore matrem Venerem culpari volunt: eam enim *crudelem*, quia permittit; illum autem *improbum*, qui ſupra modum noceat; ita ut ad parricidia quoque ſui violentia plures impulerit.

VARIORVM.

SÆVVS AMOR, &c. Multiplex Damonis affectus repræſentatur; qui cum quævis opprobria in Cupidinem conjiciat, atque illum magiſtrum fuiſſe Medeæ ad parricidium affirmet, tandem veluti dubius ſubſiſtens, ac propemodum convitium recantans, quaſi non totum illud ſcelus ſit Cupidinis, non enim niſi immani naturæ talia perſuaderi poſſe, culpam inter utrumque dividit, ac ipſam quoq; matrem crudelem pronuntiat. NANNIVS. l.6.Miſcell.c.7.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc & oves ultro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:
Certent & cycnis ululæ: ſit Tityrus Orpheus;
Orpheus in ſylvis, inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Omnia vel medium fiant mare: vivite ſylvæ:
Præceps aërii ſpecula de montis in undas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios, jam deſine, tibia, verſus.

SERVII.

IMPROBVS ILLE PVER CRVDELIS TV QVOQVE MATER. Non eſt ſuperflua hæc verborum iteratio. Nam ſyllogiſmus eſt plenus, qui conſtat ex propoſitione, aſſumptione, & concluſione. Multi ſic diſtinguunt, quia & intentio loquentis ab initio ſic fuit; ut à ſævitia amoris inciperet; in ſecundo loco accuſaret matrem, ita tamen ut criminis ejus invidiam, crudelitati amoris adſcriberet, & ideo geminandum ille, *improbus ille puer, crudelis*, & diſtinguendum ita eſt, *crudelis tu quoque mater. Crudelis mater magis, an puer improbus*; & diſtingue & ſubjunge, *tu quoque mater.*

NVNC ET OVES VLTRO FVGIAT LVPVS. Optat omnia fieri contra naturam: AVREA, vel ſpecioſa vel matura & aurei coloris; ut ſcilicet, quia illa pulcherrima turpiſſimo marito nupſit, quod bene contra naturam videbatur: cum eſſet ipſa honeſta: conſequens ſit ut ſint & alia contra naturam: ut fugiat lupus oves, ut ferant quercus aurea mala, & reliqua quæ dicit.

PINGVIA ELECTRA. Id eſt ſuccinæ gemmæ. MYRICÆ. Genus arbuſculæ viliſſimæ humile, quam tamaricem vulgo dicunt.

CERTENT ET CYGNIS VLVLÆ. Aves ἀπὸ τȣ̃ ὀλολύζειν, id eſt à fletu, nominatæ. Quas vulgo vlucos vocant. SIT TITYRVS ORPHEVS. Viliſſimus ruſticus, *Orpheus* putetur in ſylvis; inter delphinas *Arion*. Hic Arion Lesbius citharœdus optimus fuit: qui cum à Periandro rege Corinthiorum petiſſet, ut ſibi liceret peragrare alias civitates; permiſſu ejus per multa oppida, collectis beneficio cantilenæ opibus, Corinthum petere cœpit; in cujus necem cum nautæ & ſervuli conjuraſſent, Apollo eum in ſomnis monuit, citharœdi habitu accepto canens cithara, ut vitaret inſidias, auxilium ei non defuturum promittens; in quem cum conjuratorum manus involaſſet, petit ab eis Arion, ut ſibi cithara canere liceret; quod cum ab illis permiſſum eſſet, ad ejus cantilenam convenere delphines: Is ubi ſomnio fidem factam vidit, in mare ſe præcipitavit, & exceptus ab uno delphine, ad Tænarum Laconicæ promontorium provectus eſt; ibique ad memoriam caſuum ſuorum in templo Apollinis, delphini ſigno inſidentem ſe cum cithara, poſuit: Exinde Corinthum petit, & univerſa narravit: In tempore autem hoc etiam navis, in qua navigaverat cum inſidiatoribus ſupervenit; quos cum Rex de Arione requiſiſſet, illi eum mortuum mentirentur, produci Arionem juſſit,* adfigi, ſed Apollo, tam delphinum, quam citharam ob amorem Arionis, inter ſydera collocavit.

DELPHINAS, NAS, ideo brevis eſt, quia græca declinatio eſt, ſicut *Arcadas accenſos monitu.* Nam omnia græca nomina, quæ nominativo plurali ES terminant, ut Arcades, Najades, delphines, accuſativum pluralem corripiunt.

OMNIA VEL MEDIVM FIANT MARE. Medium fiat, id eſt, ut nihil ſit niſi mare, hoc eſt diluvium fiat medium: optat enim confuſionem elementorum. VIVITE SYLVÆ. valete. non enim bene optantis eſt, ſed renuntiantis.

PRÆCEPS AERII SPECVLA, &c. Quidam hoc ideo dictum putant, quod apud Leucaten ſoliti erant ſe præcipitare; qui aut ſuos parentes invenire cupiebant, aut amari ab his deſiderabant, quos amabant.

EXTREMVM HOC MVNVS MORIENTIS HABETO. Id eſt moriar in invidiam tuam. Nam amare ait MVNVS. Sic Mezentius, *Et hæc tibi porto Dona prius:* vel extremum hoc munus meum habeto, quod morior.

VARIORVM.

OMNIA VEL MEDIVM FIANT MARE, &c. Non dira vota concipit, ut omnia velit inundationibus perire; ſed ut moriturus nihil ad ſe pertinere indicat, quicquid poſt fata ſua ſit eventurum. NANNIVS Miſcell. lib. 6. cap. 9. Talis eſt forma illa apud Ariſt. lib. Meteor. 1. Hæc autem ſunt, omnino animum deſpondentis, & alludentis ad ἐμȣ̃ θανόντος, &c. & ad Leucadem petram; ex quo præcipitio ob res in amore adverſas, amantes ſe in ſinum Ambracinum deturbantes, vitam abrumpebant. GERMAN.

Hæc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hæc Damon: vos, quæ reſponderit Alpheſibœus,
Dicite Pierides. non omnia poſſumus omnes.
AL. *Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta:*
Verbenaſque adole pingues, & maſcula thura;
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris
Experiar ſenſus: nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel cælo poſſunt deducere Lunam:
Carminibus Circe ſocios mutavit Vlyſſei:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

SERVII.

HÆC DAMON. Deeſt dixit.

DICITE PIERIDES. Bene animos erigit auditorum: dicendo. Superiora utcunque dicta ſunt; ſequentia, nonniſi à numinibus poterunt explicari. Sane ita debemus accipere paſtores hos referre, quid aliquando in Arcadia audierint. Vnde & ſuperius ait, *Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.* Id eſt Arcadicos. *Non omnia poſſumus omnes.* Sic Cicero, *Vnum ſuſtinere vix pauci poſſunt: utrunque nemo.*

EFFER AQVAM. Hic inducit mulierem ſacris quibuſdam pervertentem mentem amatoris, à quo ſper bitur. MOLLI VITTA. Lanea ſcilicet.

VERBENASQVE. Verbenæ dicuntur virgulta, quæ ſemper virent, jocundi odoris. Alii verbenas virgulta religioni apta. Alii proprie olivarum ramos. nam ideo & pingues ait; quamvis hoc & de palma & de lauro dici poſſit. Alii rorem marinum dicunt; omnia tamen hæc à viriditate, verbenæ appellantur.

ADOLE. Incende, ſed κατ᾽ εὐφημισμὸν dicitur; nam adole eſt auge. PINGVES, florentes, virentes. MASCVLA THVRA, quæ in modum teſticulorum ſunt.

CONIVGIS. Apud Theocritum non conjugis, ſed alieni adoleſcentuli perſona ſubeſt, ſicut ſuprà dictum eſt. SANOS SENSVS. Qui modo ſani ſunt, id eſt non amantes. Vnde è contra amantes inſanos vocamus. MAGICIS SACRIS, quibus alienantur animi quadam violentia, ab his qui eorum uſum habent. AVERTERE autem, à ſanitate mutare. aut avertere ait, pervertere, ut ſit mutata præpoſitio; aut certe in me convertere.

EXPERIAR. Coner, probem, incipiam. SENSVS, hoc eſt animum, ex quo ſenſus noſtri ſunt cerebri. NIHIL HIC. Figuratum eſt hic. DESVNT, quia abſunt. NIHIL HIC NISI CARMINA DESVNT. tanquam omnibus quæ imperaverat paratis, carmina ſola magica deeſſe dicit; nam hoc ſequitur, *Ducite ab urbe domum mea carmina.*

DVCITE. pro adducite. DAPHNIN. Hunc Daphnin pulcherrimum inter paſtores, & ephebum & ab omnibus amatum fœminis, ſicut ſupra dictum eſt, multi ſcriptores adſerunt; cujus mentionem Virgilius peritus antiquitatis, non incaſſum, locis pluribus facit. Hunc igitur, cum Nympha Nomia amaret, & ille eam ſperneret, & Chimeram potius ſequeretur; ab irata Nympha amatrice luminibus orbatus eſt, deinde in lapidem verſus; nam apud Cephalenitanum oppidum, ſaxum dicitur eſſe, quod formam hominis oſtendat. Alii hunc Daphnin Pipleam amaſſe dicunt; quam cum à prædonibus raptam Daphnis per totum orbem quæſiſſet, inveniſſetque in Phrygia apud Lytierſem regem ſervientem, qui hac lege in advenas ſæviebat, ut cum multas ſegetes haberet, peregrinos advenientes ſecum metere faceret, victoſque juberet occidi. Sed Hercules miſeratus Daphnidis, venit ad regem, & audita conditione certaminis, falcem ad metendum accepit, eaque regi caput amputavit: Ita Daphnin à periculo liberavit, & ei Pipleam, quam alii Italiam dicunt reddidit; quibus dotis nomine aulam quoque regiam condonavit, ferali ſopito metendi carmine.

CARMINA VEL COELO POSSVNT DEDVCERE LVNAM. Vel, id eſt etiam: ut, *Vel Priamo miſeranda manus.* Eſt autem argumentum a majore ad minus, Si hæc poſſunt facere carmina: cur non etiam facilia impleantur? quid enim facilius, quam ut Daphnis ex urbe rus redeat, ut civitatem deſerat ruſticus? Et bene potentiam carminum narrat, quæ pro ea vel fieri poſſint, vel facta ſint.

FRIGIDVS. Nocens: ut, *Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet.* CANTANDO. Dum ei incantatur. Nam gerundivus modus ab omni verbo ſimiliter procreatur. Vnde modo CANTANDO à paſſivo ait, cum ſupra activo dixerit: ut, *Cantando tu illum?* Tale eſt illud in Saluſtio, *Cum ipſe ad imperandum Tiſidium vocaretur.* Id eſt, ei imperaretur. Sane veteres cantare de magico carmine dicebant; unde & excantare, eſt magicis carminibus obligare: Plautus in Bacchidibus, *Nam tu quidem cuivis excantare cor facile potes.*

VARIORVM.

VERBENASQVE ADOLE PINGVES. Maroni nihil aliud eſt, quam adde frutices, vel virgas & ramos pingues, ut flammam ignemque facile concipiant, quales ſunt pineæ, myrteæ, laureæ, oleaginæ virgæ. Nam verbenæ nomen in ſacris ita accipiebatur, ut non tantum herbam ſignificaret certam, ſed omnem frondem & ramum. PONTANVS.

MASCVLA THVRA. Maſculum thus primam bonitatis gloriam habere memorat Dioſcorid. lib. 1. cap. 34. Tum vox iſta, *Maſculus*, apud veteres non ſemper ſexum ſignificat; ſed interdum quicquid vegetum, ſolidum ac robuſtum eſt, maſculum dicitur.

Ducite

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Terna tibi hæc primum triplici diverſa colore
Licia circumdo; terque hæc altaria circum
Effigiem duco: numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte Amarylli modo; & Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Limus ut hic dureſcit, & hæc ut cera liqueſcit,
Vno eodemque igni: ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.

SERVII.

TERNA. tria. LICIA CIRCVMDO. Id eſt, tria alba, tria roſea, & tria nigra circumdo; & bene utitur liciis, quæ ita ſtamen implicant, ut hæc adoleſcentis mentem implicare contendit.

EFFIGIEM DVCO. ut, *Effigiemque thoro locat, haud ignara futuri.* Hoc faciunt malefici, hoc eſt effigiem amatoris circunferunt; unam ex limo; aliam ex luto; tertiam ex cera. NVMERO DEVS IMPARE GAVDET. Aut quemcunque ſuperorum, juxta Pithagoreos; qui ternarium numerum perfectum ſummo Deo aſſignant, à quo initium, & medium, & finis eſt: aut revera Hecaten dicit, cujus triplex poteſtas eſſe perhibetur: Vnde eſt, *Tria virginis ora Dianæ.* quamvis omnium prope deorum poteſtas triplici ſigno oſtendatur; ut Iovis trifidum fulmen; Neptuni tridens; Plutonis canis triceps. Apollo idem Sol, idem Liber. vel quod omnia ternario numero continentur, ut Parcæ, Furiæ, Hercules etiam trinoctio conceptus. Muſæ ternæ: aut impari quemadmodumcumque: nam ſeptem chordæ, ſeptem planetæ, ſeptem dies nominibus deorum, ſeptem ſtellæ in Septentrione, & multa his ſimilia: & impar numerus immortalis, quia dividi integer non poteſt; par numerus mortalis, quia dividi poteſt; licet Varro dicat Pithagoreos putare imparem numerum habere finem, parem eſſe infinitum; ideo medendi cauſa multarumque rerum impares numeros ſervari. IMPARE, autem propter metrum ait, Nam ab hoc impari dicimus.

NECTE, conjunge, ut ita implicetur mens amatoris, ſicut implicantur & connectuntur illi colores invicem. TRIBVS NODIS. Ternos lanæ colores.

AMARYLLI. Hæc Amaryllis ei eſt quam Græci σύμμυστιν dicunt. VENERIS, DIC, VINCVLA NECTO. Anapæſticus eſt trimeter hypercatalectus. Hoc autem metrum eſt Cupidini conſecratum.

LIMVS VT HIC DVRESCIT. Se de limo facit, Daphnidem de cera. Fecerat illa duas imagines; alteram ex limo, qui ex igne fit durior: alteram ex cera quæ igne ſolvitur: ut videlicet mens amatoris ita dureſceret ad illam, quam tunc amabat: omneſque alias, ſicut ad ignem limus: & ad ſe ita molliretur & ſolveretur amore, ut cera ad ignem liqueſcit.

SIC NOSTRO DAPHNIS AMORE, dureſcat & liqueſcat: ut ſcilicet quam appetit deſerens, me potius amet.

SPARGE MOLAM. Far & ſalem. Hoc nomen de ſacris tractum eſt; far enim pium, id eſt mola caſta ſalſa (utrumque enim idem ſignificat.) ita fit: virgines Veſtales tres maximæ ex nonis Majis ad pridie Idus Majas, alternis diebus ſpicas adoreas in cornibus meſſuariis ponunt; eaſque ſpicas ipſæ virgines torrent, pinſunt, molunt, atque ita molitum condunt. Ex eo farre virgines ter in anno molam faciunt; Lupercalibus, Veſtalibus, Idibus Septembribus, adjecto ſale cocto, & ſale duro. Igitur quod in ſacris mola caſta dicitur, ideo Virgilius in quinto Æneidis *farre pio* enuntiavit: quid enim eſt pium niſi caſtum? quoniam piare eſt propitiare, quod accidere non poteſt niſi caſte inſervitum erit rebus ſacris. Hic autem dicendo *aſperge molam,* rem ipſam proprio nomine memoravit, unde in ſecundo Æneidis, & *ſalſæ fruges,* * & in quarto *ipſam molam.* INCENDE BITVMINE LAVROS. Id eſt lauros divino igne conſume. Nam bitumen ex fulmine dicitur procreari. Vnde juxta Babyloniam, quia frequentia cadunt fulmina, hac re lacus redundant: adeo ut inde fabricent muros. Et bene quod conglutinat & ardet, ad veneficium adſumitur; ut glutinetur & ardeat ad amorem maritus.

VARIORVM.

NECTE TRIBVS NODIS. Metrum anapæſticum in honorem Cupidinis dicitur conſecratum. PHILARGYRIVS.

LIMVS VT HIC DVRESCIT &c. Mulieres, quæ veneficiis, & magicis artibus utebantur, cereas, cretaceas, laneas imagines adhibebant. Cereas, ut is, quem amore ſui capi vellent, inſtar ceræ molleſceret: cretaceas, ne is ſe in alias mulieres obfirmaret atque obdureſceret tanquam creta: laneas, ut amore ſui inflammaretur, non aliter quam lana. PONTANVS.

FRAGILES INCENDE LAVROS. Fragiles lauros, credo, ex eo vocavit, quod inter urendum fragorem & crepitum edunt. Si quis tamen fragiles, quæ facile franguntur, vel ob ſiccitatem, vel gracilitatem, eſſe contendat pertinaciter, potius in partes me trahet ſuas, quam vapulem. TVRNEB. lib. 19. cap. 27.

Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Talis amor Daphnin, qualis, cum feſſa iuvencum
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulva.
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora chara ſui: quæ nunc ego limine in ipſo
Terra tibi mando: debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena,
Ipſe dedit Mœris: naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſylvis
Mœrim, ſæpe animas imis excire ſepulchris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Fer cineres, Amarylli, foras: rivoque fluenti,

SERVII.

IN DAPHNIDE LAVRVM. Aut Archaïſmos eſt, pro in Daphniden: aut intelligamus ſupra Daphnidis effigiem eam laurum incendere, propter ſimilitudinem nominis.

BVCVLA. Bovis eſt diminutio. Sane BOS anomalum nomen eſt. Nam hic bos, & ô bos producit: ſicut his bubus, & ab his bubus. Nam reliqui omnes caſus brevem habent ſyllabam primam.

PROPTER. Iuxta. PERDITA. Amore conſumpta.

SERÆ MEMINIT DECEDERE NOCTI. Id eſt tenebræ illam occupant.

NEC SIT MIHI CVRA MEDERI. Aut nolim ei magicis artibus ſubvenire: aut nolim cum ipſo concumbere. ab utroque enim medicina amantibus venit, & mederi pro medendi.

PERFIDVS. Nunc ſcilicet perfidus.

LIMINE IN IPSO. In loco ſacro, ſicut ſupra diximus, Veſtæ. Nam Terra ipſa dicitur, quæ & Veſta. Veneficium autem ita adminiſtratur, ut in limine ponantur ejus exuviæ, cui veneficium fit.

PONTO, in Ponto, & modo provinciam dicit hoc nomine; non mare. MIHI LECTA. Ordo eſt mihi dedit; non mihi lecta.

HIS EGO SÆPE LVPVM FIERI. Eſt enim opinio quoſdam homines, artibus quibuſdam in lupos mutari. SYLVIS, pro in ſylvis.

ATQVE SATAS ALIO VIDI TRADVCERE MESSES. Magicis quibusdam artibus hoc fiebat. Vnde eſt in XII. tabulis, *Neve alienam ſegetem pellexeris.* quod & Varró, & multi ſcriptores fieri deprehenſum animadvertunt.

VARIORVM.

IN DAPHNIDE. Ἀρχαϊσμὸς eſt, pro *in Daphnidem.* aut intelligamus, ſupra Daphnidis effigiem, eam laurum incendere, propter ſimilitudinem nominis. vel ἐπὶ δάφνιδι, Daphnidis loco & nomine. TVRNEB. lib. 19. 27.

PIGNORA CARA SVI. Proprie *ſui*, non *ſua*. Nam *ſua pignora* ſunt, quæ quis de rebus ſuis dedit; *Sui pignora*, quibus ipſemet pignori eſt. NANNIVS.

HIS EGO SÆPE LVPVM FIERI &c. De fabula luporum, in homines converſorum, Plin. lib. 8. cap. 22. Lycanthropia vero eſt morbus melancholicus, quo qui afficiuntur λυκάνθρωποι dicuntur: lupos enim imitantur, in quos ſe converſos putant: noctu exilientes, & ad diem uſque inter ſepulchra diverſantes: eorum præpallet facies, ſitibundi, &c. RHODIGIN. lib. 14. cap. 45.

FER CINERES AMARYLLI FORAS. Purgamenta, quæ Græci καθάρματα appellant, quibus expiabatur noxa aliqua, mittebantur in profluentem: interdum & in mare, interdum in trivium; jaciebanturque ab averſis trans caput, nec reſpiciebant; ne eorum aſpectu malum traherent: ea autem ſecum, ſceleris & culpæ admiſſæ omnem noxam auferre credebant, & contagione quadam aliis tradere, ſi quis tangeret. Itaque erant ea purgamenta omnibus inviſa; ut ea vel pede calcaſſe nefarium haberetur & inauſpicatum, & mali alicujus præſagium. TVRNEB. l. 19. 22.

Tranſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tranſque caput jace: ne reſpexeris. his ego Daphnin
Aggrediar: nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe: bonum ſit.
Neſcio, quid certe eſt; & Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite carmina, Daphnis.

SERVII.

NE RESPEXERIS. Nolunt enim ſe videri numina, niſi ex neceſſitate nimia. Vnde pro miraculo dictum eſt, *Alma parens confeſſa deam.* quod non faceret, niſi in periculo filii.

NIHIL ILLE DEOS, NIL CARMINA CVRAT. Satis eſt quod putat artem magicam nil valere. Quidam ſic intelligunt, quamvis ille hæc omnia contemnat.

ASPICE. Hoc ab alia dici debet. CORRIPVIT TREMVLIS ALTARIA. *Tremulis*, criſpantibus: altaria autem dicuntur, & quæ continent & quæ continentur ab eis; nunc vero, ipſa, quæ ponuntur.

SPONTE SVA, ſine igne ſubito ex ipſis cineribus flamma emerſit. Hoc uxori Ciceronis dicitur contigiſſe: cum peracto ſacrificio libare vellet in cinerem, ex ipſo cinere flamma ſurrexit; quæ flamma eodem anno Conſulem futurum oſtendit ejus maritum: ſicut Cicero in ſuo teſtatur poëmate. BONVM SIT. Ideo optat, ut hoc ſignum bonum ſit: quia ignis medius eſt, & qui poſſit etiam nocere.

NESCIO QVID CERTE EST. Hoc non jungendum ſuperiori, eſt enim aliud prodigium. IN LIMINE LATRAT. In loco ubi amati veſtes obruerat. canis enim latratus præ gaudio, domini demonſtrat adventum.

IPSI SIBI SOMNIA FINGVNT. Omnia quæ ſupra dixerat de arte magica, deſtruit dicendo, hæc vera deſiderantibus tantum videri: quod per proverbium eſt locutus.

VARIORVM.

NE RESPEXERIS. Callimachus, Saturnis legibus cautum inquit, ut qui deum invitum cernat, ingenti mercede cernat; ex quo fortaſſe iſthuc à Virgilio dictum eſt, quod arbitratur POLITIANVS. cap. 80.

SPONTE SVA, DVM FERRE MOROR. Hunc εὐφημισμὸν & auſpicatum omen reſpexit Tibul. l. 4. ubi agit de ſacris, quibus moventem in expeditionem Meſſalam erat proſecutus: *Lætior eluxit ſtructos ſuper ignis acervos: Quin hortante deo magnis inſiſtere rebus Incipe.* GERMANVS.

BONVM SIT. Antiqui *bonum ſit*, & *bene ſit* in ominando feliciter dicebant.

NESCIO, QVID CERTE EST. Nannius diſtinguit nota diaſtoles, Neſcio, & *quid* pro aliquid accipit.

HYLAX IN LIMINE LATRAT. Quippe, ut ſcribit Lycophronis interpres, canis latratus carmina ſolvit omnino, καὶ τὰ φάσματα, ſicut æris tinnitus quoque, aut ejuſmodi quippiam: ideo & Hecatæ canis immolatur. RHODIGIN. lib. 2. cap. 6.

QVI AMANT, IPSI SIBI SOMNIA FINGVNT. Publius in Mimis. *Amans quod ſuſpicatur, vigilans ſomniat.* Terent. Andr. *Num ille ſomniat, quæ vigilans voluit?* Ariſtoteles dixiſſe fertur, *Spes eſſe vigilantium ſomnia.* Eſt enim dictu mirum, quas non ſibi imagines, rerumque ſpecies fingant apud animum, tanquam ſomnia ſcilicet, id eſt, quæ nihil ſunt, qui aliquid vehementius ſperant: & paſcuntur hujuſcemodi ſimulachris mortales miſeri. Sic etiam, qui in amorem præcipitarunt, varias, quamvis vigilantes, ſpecies, ut ſi dormirent, fabricantur, in quibus acquieſcunt. Vide Chiliad. Adag. PONTANVS.

PARCITE AB VRBE. Non deſine dixit, quia qui deſinit, finem facit: qui parcit, ſuſpendit id, quod agebat. PHILARGYR.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

ECLOGA NONA.

MOERIS.

LYCIDAS. MOERIS.

Ly. QVo te Mœri pedes? an, quo via ducit, in urbem?
Moe. O Lycida, vivi pervenimus, advena noſtri,
(Quod nunquam veriti ſumus ut poſſeſſor agelli.
Diceret, Hæc mea ſunt, veteres migrate coloni.
Nunc victi, triſtes; QVONIAM ſors omnia verſat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.

SERVII.

QVO TE MOERI PEDES? AN, QVO VIA DVCIT, IN VRBEM. Hæc Ecloga dramatico charactere ſcripta eſt. Inducuntur enim duo paſtores coëuntes * in agro Mantuano: & hæc Ecloga continuum, ut Servius dicit, non habet carmen, ſed de diverſis locis Theocriti aliqua ad eam contulit. Sane hoc continet; Virgilius poſtquam pene occiſus eſt ab Ario centurione, Romam revertens, mandavit procuratoribus ſuis ut agros ſuos tuerentur, & ad præſens obſequerentur Ario. Ergo modo Mœris procurator ejus, ſecundum præceptum patroni, portat hœdos Mantuam; quos Ario offerat. Sequitur alter paſtor, & eum quo pergat interrogat: ille defiet ſuas miſerias; & hinc jam variæ præſtatur occaſio cantilenæ. QVO TE MOERI PEDES? Subaudis, ducunt, & Zeugma à poſterioribus. Quidam hunc ordinem tradunt, *Quo te Mœri pedes? an in urbem? quo iſta via ducit.* Sane alii ordinem hujus Eclogæ ita exponunt; cum immunitatem agrorum Virgilius impetraſſet, lis eſt exorta de finibus inter eum & eos qui in proximo agros acceperant; ex quibus Clodius quidam dixit, ſe omnem litem amputaturum, interfecto Virgilio; quem poëta ſtricto gladio ſe inſequentem fugit in tabernam carbonariam, & beneficio inſtitoris ex alia parte emiſſus, ſervatus eſt. Inducitur ergo Mœris familiaris Virgilii, referens Lycidæ periculum ſuum, & Menalcæ; quem nunc pro Virgilio debemus accipere.

VIVI PERVENIMVS. Id eſt diu vivendo ad iſta pervenimus. Et oſtendit plerumque obeſſe hominibus vitæ longinquitatem, quæ interdum cauſſa miſeriarum eſt. Senſus autem talis eſt, uſque eo nos vita longa produxit; ut audiremus dicentem migrate, hæc mea ſunt. Interpoſitum ſane eſt, quod numquam veriti ſumus. ADVENA NOSTRI, qui advenerit in noſtros agros, & aut Clodium, aut Arium ſignificat.

QVOD NVNQVAM VERITI SVMVS. Quia nopinata graviora ſunt mala. Vnde ait Dido, *Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem, Et perferre ſoror potero.*

NVNC VICTI. Id eſt impotes. Nam quo modo victores dicimus voti compotes, qui quod volunt faciunt: ſic victos è contrario vocamus impotes, qui non poſſunt facere quod volunt. Cæterum quomodo victi ſunt Mantuani, qui nec bella geſſerunt. Et TRISTES ideo, quia dixit, NVNC VICTI. SORS OMNIA VERSAT. Id eſt, quæ inſtabilis eſt, & niſi hoc ad perſonam ruſticam redigas, aſpere contra Auguſtum dictum eſt: cujus fœlicitatem, ſicut omnia, dicit poſſe mutari.

ILLI, Id eſt Ario centurioni. QVOD NEC BENE VERTAT. Quæ res in perniciem vertatur ejus; id eſt malo omine hoc munus accipiat. Tractum autem hoc eſt, ab Hectore & Ajace. Nam Hector dedit Ajaci gladium: quo ſe Ajax poſtea interemit. Hector vero baltheum accepit ab Ajace: quo circa muros patriæ tractus eſt. Poſtea inde & illud comicum natum eſt, *Dii bene vortant quod agas.* Plerunque enim bona in pejus: mala mutantur in melius.

VARIORVM.

QVO TE PEDES DVCVNT. Quod genus loquendi dicitur de eo, qui non tam voluntate & conſilio, quam ſponte & impetu quodam ipſorum velut pedum incitatus aliquo pergit, nullo quaſi loco ſibi ab initio, quo eat conſtituto ac propoſito. Horat. Ode. 16. Epod. *Ire pedes quocunque ferunt.* LAMBINVS.

ADVENA. Externus ſcilicet & barbarus. Notandumque Mantuam fuiſſe Romanorum coloniam, atque ita aſperari injuriam, cum Romani ſuos Romanos ejiciant. NANNIVS.

HÆC MEA SVNT. Alludit ad ſolennem Vindicationis morem, de quo vide Not. Æneid. 10. v.419. *Injecere manum Parcæ.* Ita qui ſervum vindicabat, injecta manu dicebat, HIC MEVS EST. Ovid. 1. Amor.: 4. *Et dicam*, MEA SVNT, *injiciamque manus.* Conſule Briſſon. Form. lib. 5.

Ly. *Certe*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Certe equidem audieram, qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Vſque ad aquam, & veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſervaſſe Menalcam.
MOE. *Audieras, & fama fuit: ſed carmina tantum*
Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod niſi me quacunque novas incidere lites
Ante ſiniſtra cava monuiſſet ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipſe Menalcas.
LY. *Heu, cadit in quemquam tantum ſcelus! heu tua nobis*
Pene ſimul tecum ſolatia rapta Menalca!

SERVII.

SVBDVCERE CLIVO. Cicero, *Ex alto in campos diſſolvi.* Alii ſurſum ducere intelligunt. Alii medium clivum accipiunt; ex quo ſuperior pars ſubducitur in collem ſurgentem, inferior in ſubjectam planiciem molliter deponatur*: Vſque ad eum autem locum perticam militarem Octavius Muſca porrexerat, limitator ab Auguſto datus, id eſt, per quindecim millia paſſuum agri Mantuani; cum Cremonenſis non ſufficeret; offenſus à Mantuanis, quod pecora ejus in agro publico aliquando clauſiſſent. Alii *ſubducere* pro deſinere accipiunt; nam permanſit dicendo dimittere jugum, quaſi hoc colles faciant, quod illis accidit per naturam: Alii agrum ſuum volunt deſcripſiſſe Virgilium, ut oſtenderet ex utraque parte eſſe clivoſum; ut cum ab una parte ad cacumen aſcenderis, ab alia uſque ad aquam deſcendas. Et quidam tales agros lapidoſos dicunt, ſicut ipſe de ſuo ait, *Et tibi magna ſatis quamvis lapis omnia nudus.*

VSQVE AD AQVAM. Mincii fluminis ſcilicet.

OMNIA. Quæ ſupra dixit. Intelligamus autem, aut Virgilii tantum agrum: aut totius Mantuæ ſitum eſſe deſcriptum. Quod alii dicunt Virgilium oſtendere voluiſſe, quod Mantuanis per iniquitatem Alpheni Vari qui agros diviſit, præter paluſtria nihil relictum ſit; ſicut ex oratione Cornelii in Alphenum oſtenditur, *cum juſſus tria millia paſſus à muro in diverſa relinquere, ut octingentos paſſus aquæ, quæ circumdata eſt, admetireris, reliquiſtis.* *SERVASSE, Recuperaſſe. OMNIA CARMINIBVS VESTRVM SERVASSE MENALCAM. Id eſt veſtrum Virgilium, cujus cauſa agri Mantuanis redditi ſunt.

AVDIERAS ET FAMA FVIT. Benevolentiam quidem Auguſti etiam fama vulgavit: ſed eam belli Actiaci neceſſitas impedivit. SED CARMINA TANTVM NOSTRA VALENT LYCIDA TELA INTER MARTIA. Hoc etiam Cicero ait in Miloniana, *Silent enim leges inter arma.* Senſus tamen eſt, ſed videlicet hoc tempore, id eſt, in hoc bello, poëmata noſtra, non valde admittuntur; carmina autem nonnulli, quibus ſibi Pollionem interceſſorem apud Auguſtum conciliaverat, accipiunt; quo fugato, rurſus de prædiis ſuis fuerat Virgilius expulſus.

CHAONIAS DICVNT AQVILA VENIENTE COLVMBAS. Minora enim auguria majoribus cedunt, nec ullarum ſunt virium: licet priora ſint. Chaonias autem Epiroticas. Nam in Epiro dicitur nemus fuiſſe: in quo reſponſa dabant columbæ. quod ideo fingitur, quia lingua Theſſala Peliades & Columbæ, & Vaticinatrices vocantur. Herodotus hanc columbam de Ægypto veniſſe ait.

QVACVNQVE. Subaudi ratione. Et bene augurii peritiam dat ei, de quo ſupra ait; *His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſylvis Mœrim, ſæpe animas imis excire ſepulchris &c.* NOVAS LITES. Magnas, id eſt militaria jurgia. INCIDERE, pro decidere.

ANTE SINISTRA CAVA MONVISSET AB ILICE CORNIX. Ante ſiniſtra, indiviſe legendum: & dicendo monuiſſe, oſcinem fuiſſe demonſtrat. Sane hoc ad auguralem pertinet diſciplinam. Augures enim deſignant ſpatia lituo: & eis dant nomina: ut prima pars dicatur antica, poſterior poſtica: ut eſt dextra & ſiniſtra. Modo ergo, cornicem de nulla harum parte veniſſe dicit; ſed ab antica ad ſiniſtram partem volaſſe: & in cava ilice conſediſſe: quæ res agrorum damnum ſignificat. Ilex enim, glandifera arbor eſt: quæ quoniam vitioſa eſt, vitium poſſeſſionis oſtendit fore per milites, clamore gaudentes & litibus, ſicut cornix. Nam hæc avis & clamore lætatur: & alias frequenter invadit. Hoc ergo nunc dicit, augurio ſe eſſe admonitum, ut abſtineret ab occurſu litigioſi militis, qui retenturus fuerat poſſeſſionem.

TVVS MOERIS. Id eſt, Tuus amicus. IPSE MENALCAS, pro Virgilio, qui dum agros ſuos defendit, pene occiſus eſt.

HEV CADIT IN QVENQVAM TANTVM SCELVS? Poſtquam audivit occidi potuiſſe Virgilium; quaſi obſtupuit, & hoc generaliter dicit, Poteſt in quenquam tantum nefas venire, ut Virgilium necare contendat?

PENE SIMVL TECVM SOLATIA RAPTA MENALCA? Cum ſuis enim ſolatiis periit poëta, qui necdum editis carminibus moritur. Virgilius autem illo tempore nondum aliquid ſcripſerat. Et dicendo SOLATIA, latenter tempora carpit Auguſti, quibus carmina non oblectamento fuerant, ſed ſolatio; quod infelicium eſſe conſuevit. vel tua ſolatia, tua carmina quibus conſolamur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret, aut viridi fontes indu:eret umbra?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo (brevis eſt via) paſce capellas:
Et potum paſtas age Tityre: & inter agendum
Occurſare capro (cornu ferit ille) caveto.
MOE. *Immo hæc, quæ Varo nec dum perfecta canebat.*
Vare tuum nomen (ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ)
Cantantes ſublime ferent ad ſydera cycni.
LY. *Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos:*
Sic cythiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ:

SERVII.

QVIS HVMVM FLORENTIBVS HERBIS. Sic eſt dictum, ut, *Tunc Phaëtontiadas muſco circumdat amaræ Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.*

SPARGERET. Id eſt, aſperſam floribus caneret. FONTES INDVCERET VMBRA. Tegeret, cooperiret. VEL QVÆ SVBLEGI TACITVS TIBI CARMINA NVPER. Subaudiendum neſciente te ſublegi, intercepi: & bene ruſtica affectione reminiſci ſe illorum carminum fingit; quæ aliquando Virgilio, licet invito Romam eunti, abſtulerat. nam SVBLEGI eſt furatus ſum. Inde & ſacrilegus dicitur, qui ſacra legit, id eſt furatur. Plautus in milite, *Quæ etiam noſtrum hunc ſermonem ſublegerat.*

DELICIAS NOSTRAS. Id eſt communem amicam.

TITYRE DVM REDEO (BREVIS EST VIA) PASCE CAPELLAS. Theocriti ſunt verſus, ad verbum tranſlati: ſed tamen Virgilii negotium continentes. nam allegoricōs imperat ſuis, ut rem tueantur: nec tamen audeant contra Arii præceptum venire. Sed hoc aut de ipſo Virgilii carmine Lycidas retulit; aut, ut alii putant, converſus ad gregalem ſuum Tityrum dicit. Et bene dum promittunt ſe cantaturos, nihilominus dicunt. Sane quæritur, utrum in his tribus verſibus perfectum carmen ſit; an initium alterius carminis imperfecti πίτυρ' ἔμιν τὸ καλὸν πεφιλαμένε βόσκε τὰς αἶγας, καὶ ποτὶ τὰν κράναν ἄγε πίτυρε, καὶ τὸν ἐνόρχαν, τὸν λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο μὴ τύ κορύψῃ. INTER AGENDVM. Dum agis. Et honeſta locutio eſt; ſi dicamus inter cœnandum hoc ſum locutus. Afranius, *Inter loquendum*: Ennius, *Inter ponendum.*

OCCVRSARE CAPRO. Ordo, occcurſare capro caveto.

IMMO, pro, vel. NEC DVM PERFECTA. Nimiæ familiaritatis eſt ſignum, quod ei recitabat carmen, necdum ad limam reductum. Dicit autem carmen, quod quaſi cœperat in honorem Vari componere: & per tranſitum ponit diverſa ſcedia.

VARE TVVM NOMEN. Ordo eſt, Vare tuum nomen ſublime ferent ad ſydera. SVPERET MODO MANTVA NOBIS. Superſit, reddatur. Et hoc dicit, Si nobis Mantua fuerit reddita, faciam ut te celebrent omnes poëtæ. Et bene affectioſe de patria, quaſi dubium an ſuperfutura ſit.

MANTVA VÆ MISERÆ NIMIVM VICINA CREMONÆ. Bene ingemit Mantuanorum infelicitatem: quibus ſola obfuit vicinitas Cremonenſium. Nam Caſſii, Bruti, & Antonii copias Cremonenſes ſuſceperant: quos etiam ipſos bene excuſat, dicens miſeræ Cremonæ; quæ etiam ſi vellet, minime tamen tantis copiis poſſet reſiſtere. NIMIVM autem VICINA. Id eſt uſque ad periculum. Nam ortis bellis civilibus inter Antonium & Auguſtum; Auguſtus victor, Cremonenſium agros, quia pro Antonio ſenſerant, dedit militibus ſuis; qui cum non ſuffeciſſent, his addidit agros Mantuanos: non propter civium culpam; ſed propter vicinitatem.

CANTANTES CYGNI. Id eſt poëtæ. ſic Horatius de Pindaro, *Multa Dyrcæum levat aura cygnum.* Sane blanditur Alfeno Varo, qui Pollione fugato, legatus Tranſpadanis præpoſitus eſt ab Auguſto.

SIC TVA CYRNEAS FVGIANT EXAMINA TAXOS. Taxus venenata arbor eſt, quæ abundat in Corſica: hæc autem inſula Græce Cyrne dicitur, à Cyrno Herculis filio. Vnde fecit hanc derivationem Cyrnæas taxos, id eſt Corſicanas: quibus paſtæ apes, mella amariſſima faciunt.

DISTENTENT VBERA. Plurimum lactis reportent.

VARIORVM.

FONTES INDVCERET VMBRA. Supra permutatione caſuum dixit: *Inducite fontibus umbras*: niſi hic ad κονίαμα, & tectorium opus alluſerit. Nimirum opere tectorio incruſtare & illinere, Latini inducere dicunt; ut hic fontes veluti umbraculis κονιαῖς, prætextos & inductos metaphorice intellexerit. GERMAN.

CANTANTES SVBLIME FERENT CYGNI. Horatius, dum ſe carminum ſuorum fama, immortalem apud omnes gentes futurum oſtendere vult, fingit ſe in cygnum mutari, qui ſublime volans, cantus edat ſuaviſſimos, quos vel ultimi terrarum populi exaudiant. PONTANVS.

Incipe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Incipe, ſiquid habes: & me fecere poëtam
Pierides: ſunt & mihi carmina: me quoque dicunt
Vatem paſtores: ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
MOE. *Id quidem ago, & tacitus, Lycida, mecum ipſe voluto,*
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
Huc ades, ô Galatea: quis eſt nam ludus in undis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: inſani feriant ſine littora fluctus.

SERVII.

ME QVOQVE DICVNT VATEM PASTORES. Magna verecundia ſuum meritum extenuat. Nec enim ait, probant, ſed dicunt: nec docti, ſed paſtores: quibus tamen ipſe non credo.

VARIO VIDEOR. Varius poëta fuit: de hoc Horatius, *Varius ducit molle atque facetum.* Item, *Scribêris Vario fortis, & hoſtium Victor.* Nam Varus dux fuit, cui ſupra blanditur. Qui nonnulla carmina ſcripſit. Nonnulli ſane Alfenum Varum volunt; qui licet Iuris conſultus & ſucceſſor Servii Sulpicii eſſet, etiam carmina aliqua compoſuiſſe dicitur; ſed hoc teſte Horatio falſumeſt, qui Varium poëtam laudat. NEC DICERE CINNA DIGNA. Etiam Cinna poëta optimusfuit, qui ſcripſit Smyrnam: quem libellum decem annis elimavit. quibus tamen Poëtis negat ſuum ingenium comparandum.

SED ARGVTOS INTER STREPERE ANSER OLORES. Argutos, canoros: ut, *Forte ſub arguta conſederat ilice cornix.* Et alludit ad Anſerem quendam Antonii Poëtam, qui ejus laudes ſcribebat: quem ob hoc per tranſitum carpſit. De hoc etiam Cicero in Philippicis dicit, *Ex agro Falerno anſeres depellantur.* ipſum enim agrum ei donarat Antonius. Et bene illos Poëtas optimos Cygnos dicit; ſe anſerem rudem & levis ingenii, nec debere aut poſſe ſe illos imitari. INTER STREPERE. Sane poteſt & compoſite, & ſeparatim proferri.

ID QVIDEM AGO. Id eſt, ut carmen in memoriam poſſit redire.

SI VALEAM MEMINISSE. Vt etiam in Æneide diximus; ideo iſta junxit tempora, quia defectivum eſt verbum memini. VALEAM autem, ſi poſſim; ut in Æneide, *quæ plurima fando Enumerare vales.*

HVC ADES Ô GALATEA. Theocriti verſus ſunt, ἐξέλθοις γαλάθεια, καὶ ἐξελθοῖσα λάθοιο. quibus inducit Cyclopem uſum, cum in ſcopulo ſedens, amicam ſuam Galateam de fluctibus invitaret ad terras. Cyclops enim dicitur Nympham amaſſe Galateam; quæ cum Acin quendam paſtorem amaret, & Polyphemum ſperneret: ille iratus Acin necavit: qui poſtea Galateæ miſeratione in fontem mutatus eſt: qui hodieque ab Acine, Acinius dicitur, ab illius nominis derivatione. EST NAM LVDVS IN VNDIS? Ludus, voluptas; & ad majorem terrarum laudem, dicit nullam eſſe in mari voluptatem. nam hæc eſt plena laus, quæ etiam contrariarum rerum continet vituperationem; & ſuas laudes ex ſequentibus rebus dicit.

LENTÆ, flexibiles. VMBRACVLA. Cicero, *umbraculiſque ſylveſtribus.*

INSANI FLVCTVS. Id eſt magni: ut, *Quid tantum inſano juvat indulgere labori,*

VARIORVM.

ET ME FECERE POETAM. Quid hoc eſt? *Poëtam* ſe agnoſcit, nec tamen *vatem.* Cenſet Nannius imitatione Theocriti hoc factum: ubi idem paſtor nunc ſe abjicit, nunc ſe extollit, ut & modeſtiæ conſulat, & ſe tamen à contemptu vindicet. Alb. Gentilis hic diſputat, *Vatis* nomen dignius eſſe. Tacitus de Orat. *Quis Salejum noſtrum, egregium Poëtam, vel (ſi hoc honorificentius eſt) præclariſſimum vatem deducit, &c.* Sane hoc nomine Homerus, Ennius, Virgilius appellari fere ſolent. Et *vates* pro excellentiſſimo in qualibet etiam arte uſurpatur. TAVBMANNVS.

NEC DICERE CINNA DIGNA. Cinna Smyrnam ſcripſit, quam nonum poſt annum, ut Catullus ait, edidit. Id quod & Quintilianus ait. Vnde etiam Horatium in arte poëtica dicunt ad eum alluſiſſe, cum ait: *Nonumque prematur in annum.* Fuit autem liber obſcurus adeo, ut & nonnulli ejus ætatis Grammatici in eum ſcripſerint, magnamque ex ejus enarratione ſint gloriam conſecuti. Quod obſcurus fuerit, etiam Martialis oſtendit in illo verſu: *Iudice te melior Cinna Marone fuit.* PHILARGYR.

ARGVTOS INTERSTREPERE ANSER, &c. Anſerem Phæbeam laurum pertinaciſſime fugere tradunt; quoniam foliorum ejus eſum ſibi exitialem intelligit. Quia enim natura calidus eſt, cibis delectatur liquidis & frigidis, laurus vero ignea eſt. Iam vero proverbium, *Anſer inter olores*, quadrabit in eos, qui indocti inter eruditos, ſtulti inter ſapientes garrire audent, & cum moleſtia obſtrepere. PIERIVS lib. 24.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

LY. *Quid, quæ te pura ſolum ſub nocte canentem*
Audieram? NVMEROS *memini, ſi verba tenerem.*
MOE. *Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?*
Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus; & quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Inſere Daphni pyros: carpent tua poma nepotes.
OMNIA *fert ætas, animum quoque: ſæpe ego longos*
Cantando puerum memini me condere Soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrin
Iam fugit ipſa: lupi Mœrin videre priores.

SERVII.

PVRA SVB NOCTE Serena.

NVMEROS MEMINI. Metra vel rhythmos, vel certe numeros verſuum.

SI VERBA TENEREM; hoc eſt, carmen non teneo.

DAPHNI, QVID ANTIQVOS, pro antiquorum. DAPHNI QVID ANTIQVOS SIGNORVM SVSPICIS ORTVS?

ECCE DIONÆI PROCESSIT CÆSARIS ASTRVM. Cum Auguſtus Cæſar patri ludos funebres celebraret, die medio ſtella apparuit: ille eam confirmavit parentis ſui eſſe. Vnde ſunt verſus iſti compoſiti. DIONÆI autem, longe repetitum eſt, à matre Veneris Dionæ. Sane aſtrum græce dixit; nam ſtellam debuit dicere. Bæbius Macer, circa horam octavam ſtellam ampliſſimam quaſi * lemniſcatis coronatam ortam dicit; quam quidam ad inluſtrandam gloriam Cæſaris juvenis, pertinere exiſtimabant. Ipſe animam patris ſui eſſe voluit, eique in Capitolio ſtatuam, ſuper caput auream ſtellam habentem, poſuit: Inſcriptum in baſi fuit, CÆSARI EMITHEO. Sed Vulcanius aruſpex in concionem dixit cometen eſſe, qui ſignificaret exitum noni ſeculi, & ingreſſum decimi; ſed quod invitis Diis ſecreta rerum pronunciaret, ſtatim ſe eſſe moriturum, & nondum finita oratione in ipſa concione concidit: Hoc etiam Auguſtus in libro ſecundo de memoria vitæ ſuæ complexus eſt; & hæc Mœris non ut ſua, ſed Virgilii refert, in honorem Auguſti compoſita.

QVO SEGETES GAVDERENT FRVGIBVS. Ad menſem alludit Iulium, qui dictus eſt in honorem Cæſaris: quo & uvæ & frumenta matureſcunt.

INSERE DAPHNI PYROS. Hoc in gratiam Auguſti, per cujus beneficium ſecurus de agris ſuis eſt. CARPENT TVA POMA NEPOTES. Ac ſi diceret, Nihil eſt quod poſſis timere. nam illud reſpicit quod ſupra invidioſe ait. *Inſere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites: Ite meæ quondam felix pecus, ite capellæ: Non ego vos poſt hac viridi projectus in antro, Dumoſa de rupe procul pendere videbo.*

OMNIA FERT ÆTAS. Ideſt aufert. nam intelligimus eum ſubito obticuiſſe: nec quod cœperat implere potuiſſe. ANIMVM QVOQVE. Etiam memoriam.

LONGOS SOLES. Id eſt æſtivos dies finire; ut, *Treis adeo incertos cæca caligine Soles.* CONDERE. Finire, uſque ad occaſum ducere.

NVNC OBLITA. Aut omiſſa, vel figurate quorum ego oblitus ſum: Et oſtendit Mœrin nullum ſuum; ſed omnia Menalcæ carmina retuliſſe. VOX QVOQVE MOERIN IAM FVGIT IPSA. His verſibus oſtendit vigorem cantandi, quem prius habuerat, perdidiſſe; & per allegoriam obſeſſum malis animum, demonſtrat.

LVPI MOERIN VIDERE PRIORES. Hoc etiam Phyſici confirmant: quod vox detrahitur ei, quem primum viderit lupus. Vnde etiam proverbium hoc natum eſt, *Lupus eſt in fabula*: quotiens ſupervenit ille de quo loquimur, & nobis ſui præſentia amputat facultatem loquendi.

VARIORVM.

DAPHNI, QVID ANTIQVOS S. S. ORTVS. Non opus eſt dicit, ad arandum, ſerendum, metendum, obſervare poſthac veteres illos & conſuetos ortus atque obitus ſiderum: ſufficit pro illis omnibus, una ſtella Iulii Cæſaris: nec opus eſt, ut alia imploremus numina, præter numen fauſtum & propitium Auguſti, ſub quo procedunt nobis omnia feliciſſime. LVD. VIVES.

ECCE DIONÆI PROCESSIT CÆSARIS ASTRVM. Dionæum Cæſarem appellat, in gratiam Iuliæ familiæ; tum quod ea ad Iulum genus refert; tum quod Romani à Venere per Æneam originem ducunt. Alludit ergo ad imaginem Cæſaris, quæ cum fulminibus & radiis effingebatur, ſtella capiti ſuperaddita, quod poſt ejus mortem continuis diebus, ut tradit Suetonius, apparuiſſet, exiſtimata Cæſaris anima. Vnde Lucanus lib. 7.

Fulminibus manes, radiisque ornabit & aſtris,
Inque Deum templis jurabit Roma per umbras

GERMAN.

OMNIA FERT ÆTAS, ANIMVM QVOQVE. Inter mala, quæ incurrunt in ſenectam plurima, primum fere incurrit oblivio, ut ait Seneca. Et quoniam tempus aufert, ſecat, & demetit quodammodo omnia, ob id Saturno falx attributa eſt: qui Græce κρόνος, cui tempora ſubjiciuntur, quæ eodem vocabulo, una tantum mutata littera, efferuntur, κρόνος, χρόνος. PONTANVS.

Sed tamen iſta ſatis, referet tibi ſæpe Menalcas.
LY. *Cauſando noſtros in longum ducis amores:*
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor: & omnes
(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media eſt nobis via: namque ſepulchrum
Incipit apparere Bianoris: hic, ubi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes, hic Mœri canamus:
Hic hœdos depone; tamen veniemus in urbem.
Aut, ſi nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes, licet uſque (minus via lædet) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo.
MOE. *Deſine plura puer: &, quod nunc inſtat, agamus.*
Carmina tum melius, cum venerit ipſe, canemus.

SERVII.

SATIS REFERET TIBI SÆPE MENALCAS. Ordo eſt, ſatis ſæpe.

CAVSANDO NOSTROS IN LONGVM DVCIS AMORES. Cauſas nectendo, differs noſtra deſideria.

TIBI SILET ÆQVOR. In tuam gratiam. Et hoc dicit, Vt poſſis canere, cuncta ſiluerunt. ÆQVOR. Spatium campi.

ASPICE VENTOSI CECIDERVNT MVRMVRIS AVRÆ. Frondes ſcilicet arborum, oſtendens vel ipſas auras quieviſſe, quibus nihil omnino moveatur. Quod quidem ex Theocrito ſumptum eſt. τὰ δὲ νιν καλὰ κύμβαλα φαίνεαι ἄσυχα καχλάζοντα.

BIANORIS. Hic eſt qui & Hocnus dictus eſt: de quo ait in decimo, *Fatidica Mantus & Thuſci filius Amnis.* Conditor Mantuæ dictus Bianor autem eſt: quaſi animo & corpore fortiſſimus, ἀπὸ τῆς βίας καὶ ἀνορέης.

STRINGVNT FRONDES. Amputant, decutiunt. Ipſe in Georgicis, *Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere.*

TAMEN VENIEMVS IN VRBEM. Etiam ſi paululum quieſcentes dederimus operam cantilenæ, & deeſt hodie.

NOX PLVVIAM NE COLLIGAT ANTE VEREMVR. Aër enim aut cum ortu Solis, aut cum occaſu mutatur frequenter: quod Æneide etiam ſæpius indicatur.

VSQVE EAMVS. Iugiter eamus, ſed CANTANTES: ita enim minorem itineris ſentiemus laborem.

HOC TE FASCE LEVABO. Si cantantes ierimus, hœdorum te onere ipſe relevabo. Nam faſcem ait onus. Sic in Georgicis, *Injuſto ſub faſce viam dum carpit.*

DESINE PLVRA PVER. Ac ſi diceret, Nimii deſiderii es. Et plura, deeſt dicere; ut eſſet, deſine plura dicere. QVOD NVNC INSTAT AGAMVS. Nos Centurionem placemus: nam cantare otioſorum eſt.

CVM VENERIT IPSE. Vel Virgilius, cujus adventu ſperabat ſecuritatem: vel ipſe Auguſtus, qui Actiacis bellis fuerat occupatus.

VARIORVM.

CAVSANDO NOSTROS IN LONGVM. Cauſare eſt cauſas afferre. Lucret. lib. I. *Quamvis cauſando multa moreris.* Id eſt, multas cauſas afferendo. πολλὰ προφασιζόμενος. *Cauſſari* enim eſt tueri ac defendere ſe cauſis prætexendis. PONTANVS.

NAMQVE SEPVLCHRVM BIANORIS. Veteres autem ſepulchra fere propter vias habebant; quo prætereuntes admonerent, & ſe fuiſſe, & illos eſſe mortales, ut Varro ait. Vnde & inſcriptiones plerumque ad viatores directæ. Vid. I. Kirchmann. de Funerib. Rom. lib. 2. 22.

AGRICOLÆ STRINGVNT FRONDES. *Stringere*, proprie eſt arcta & ſtricta manu, & per ramos decurrente, vel folia, vel corticem, vel fructum abſtrahere. hinc *Oleæ ſtrictivæ* dicuntur ad differentiam *caducarum*. Camerarius *ſtringunt* interpretatur etiam *conſtringunt*: quaſi fuerit περιφρακτικὴ ſepiſepimenti indicatio. TAVBMANNVS.

QVOD NVNC INSTAT, AGAMVS. Plaut. Trucul. *Sed hoc agamus, huc qua ventum eſt gratia.* Idem Capt. *Hoc agamus*, id eſt, agamus quod eſt in manibus, & quod inſtat. HOC AGE. proverbium eſt, cum jubemus quempiam attentum eſſe, ſeu animo præſentem eſſe. PONTANVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

ECLOGA DECIMA.

GALLVS.

EXTREMVM *hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.*
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda. neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus ſubterlabêre Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.
Incipe: ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.

SERVII.

GALLVS. Hic eſt Cajus Aſinius Gallus orator, Aſinii Pollionis filius, qui ante omnes primus Ægypti præfectus, fuit eximius poëta: nam & Euphorionem (ut ſupra diximus) tranſtulit in latinum ſermonem, & amorum ſuorum de Cytheride libros ſcripſit quatuor. Hic primum in amicis Auguſti Cæſaris fuit: poſtea cum veniſſet in ſuſpicionem, quod contra eum conjuraret, occiſus eſt. Fuit autem amicus Virgilii; adeo ut quartus Georgicorum à medio uſque ad finem ejus laudes teneret; quas poſtea jubente Auguſto in Ariſtæi fabulam commutavit. Hic autem Gallus amavit Cytheridem meretricem libertam Volumnii, quæ eo ſpreto, euntem Antonium ad Gallias eſt ſecuta: propter quod dolorem Galli nunc videtur conſolari Virgilius. Nec nos debet movere, quod cum mutaverit partem quarti Georgicorum, hanc eclogam ſic reliquit. Nam licet conſoletur in ea Gallum, tamen altius intuenti vituperatio eſt. nam & in Gallo impatientia turpis amoris oſtenditur: & aperte hic Antonius carpitur inimicus Auguſti, quem contra Romanum morem, Cytheris eſt in caſtra comitata.

EXTREMVM LABOREM. Non quod mihi laborioſum eſt (nam ſcribere, apud poëtas ludus eſt. ut, *Et ipſum Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti*) ſed rem tibi laborioſam, ſcilicet ut Nympha virginitate gaudens, præſtes de amoribus cantilenam. Vnde & rogat dicens, CONCEDE. Et verecunde pauca poſtulat, & eam adjurat etiam.

SIC TIBI CVM FLVCTVS SVBTERLABERE SICANOS. Per Arethuſam autem Muſam Siculam, id eſt bucolicum Theocritium invocat carmen. Sane Arethuſa ſecundum latinitatem in penultima habet accentum: ſecundum rationem græcam, in tertia à fine; ſic ut Creuſa, & Creuſa.

PAVCA MEO GALLO. Non ad cæterarum eclogarum comparationem: ſed pauca, quantum ad Galli pertinet ſcripta; quæ (ut ſupra diximus) de ſuo amore compoſuit. IPSA, quæ amata ſprevit amorem. LYCORIS, pro Cytheris, licet enim poëtis alia nomina pro aliis ponere.

SIC TIBI CVM FLVCTVS SVBTERLABERE SICANOS. Varia enim opinio eſt. Nam alii dicunt ad Arethuſam Nympham Siciliæ, Alpheum de Elide venire per maria: ſecundum quos alibi dixit, Alpheum fama eſt huc Elidis amnem, Occultas egiſſe vias ſubter mare. Alii dicunt ipſam Arethuſam jam in fontem mutatam Alpheum fugere, & de Elide ad Siciliam venire: quod nunc eſt ſecutus. Sane dicitur quodam tempore patera aurea in Arethuſa inventa, quam Olympionicæ in Alpheum miſerat; & cum Olympiæ hoſtiæ cæduntur, cruor earum * in Alpheum infuſus, in Arethuſam exit. SICANOS. Sicilia autem Sicania dicta, à Sicano terræ filio.

DORIS AMARA. Mater Nympharum eſt: quam pro mari poſuit. vel Doris Oceani filia, conjux Nerei.

SOLICITOS. Solicitatos, plenos ſolicitudinis poſt Cytheridis abſceſſum, quam Lycoridem vocat. Fuerunt enim uno tempore nobiles meretrices tres: Cytheris, Origo, Arbuſcula. Horatius, *Exploſa Arbuſcula dixit.* Idem, *Vt quondam Marſeus amator Originis, illi Qui patrium mimæ donat fundumque laremque.*

SIMÆ. Græcum eſt nomen: Id eſt preſſis naribus. Vnde & ſimias dicimus: quod epitheton Theocritus dat præcipue apibus. Et dicens, *ſimæ virgulta capellæ.* Hic poëtam quaſi paſtorem poſuit, ὡς τήνει αἱ σιμαὶ λειμωνόθε φέρβον ἰοῖσαι κέδρον ἐς ἀδεῖαν μαλάκοις αὔθεσι μέλισσαι.

VARIORVM.

EXTREMVM LABOREM vocat, ultimi carminis Bucolici poëma. Ita Hercules apud Propert. lib. 4. 9. *noſtræ labor ultime clavæ.* TAVBMAN.

ARETHVSA. Quanquam Georg. 4. inter Nymphas Arethuſam nominat; tamen hic *Arethuſam* invocat tanquam Muſam Siculam; ob patriam, quam illa communem habuit cum Theocrito, cujus imitator, Virgilius. PONTAN.

CVM FLVCTVS SVBTERLABERE SICANOS. Sicanam Siciliam dictam docet Euſtathius, ab Iberorum colonia, à Sicano flumine in Siciliam deducta. Vnde & ab Homero & Herodoto promiſcue pro eadem Sicania & Sicilia uſurpatur. Diodorus tamen differentiam aliquam inter utramque obſervavit. GERMANVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Non canimus ſurdis: reſpondent omnia ſylvæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere puellæ
Najades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam flevere myricæ:
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe jacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
Stant & oves circum, noſtri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris, divine poëta.
Et formoſus oves ad flumina pavit Adonis:

SERVII.

NON CANIMUS SURDIS, RESPONDENT OMNIA SYLVÆ. Per Echo, Id eſt vocis imitationem nos conſolamur: & mira brevitate ſenſus hujus verſus explicatus eſt. QUÆ NEMORA. Hinc carmen videtur incipere, Eſt quædam Theocriti ecloga, in qua ſuos amores deflere Daphnis inducitur. vel ut alii, quidam paſtor Daphnin amore mortuum deflet. hujus omnem ordinem ad hanc eclogam tranſtulit.

SALTUS HABUERE PUELLÆ NAIADES. Nymphas ſimpliciter accipiamus. nam ſi proprie loqueretur, Oreades diceret. Najades enim, fontium: Oreades, montium Nymphæ ſunt. Sane quia diximus eaſdem Nymphas quas Muſas: videtur hoc dicere, quia ſi cum ipſo fuiſſent Muſæ; id eſt, ſi dediſſent operam ſcribendis carminibus: non incidiſſet in tantas amoris anguſtias. vel cur eum amantem Muſæ deſeruerint, cum propter ingenium, earum eſſet antiſtes.

INDIGNO. Vel meretricio, vel magno. Nam & Ennius ait, *Indignas turres*, Id eſt magnas. Alii *indigno*, non quia Cytheris pulchra non fuerit, ſed quia Gallus ab ea ſpretus ſit.

NAM NEQUE PARNASSI VOBIS IUGA, NAM N. P. Parnaſſus mons Bœotiæ, Pindus Theſſaliæ, ambo Apollini & Muſis conſecrati.

AONIA AGANIPPE. Nominativi ſunt ſingulares. Aganippe autem fons eſt Bœotiæ, quæ & Aonia dicitur. Aonia autem brevis fit NI: quia ſequitur vocalis vocalem. Callimachus Aganippem fontem eſſe dicit Permeſſi fluminis.

SOLA SUB RUPE, Deſerta. Mænalus autem & Lycæus montes Arcadiæ ſunt.

STANT ET OVES CIRCUM. Scilicet circa Gallum, ejus amorem ſtupentes. Senſus autem eſt, Sicut oves ô Galle circum te ſtare non pœnitet; ita nec te illarum pœniteat. nam etiam Adonis quondam ovium exſtitit paſtor. Et quod ait NOSTRI, miſcuit ſuam perſonam, ut frequenter facere conſuevit: nam erat integrum, *Tui nec pœniteat illas*. Alii pœnitet, pudet accipiunt.

NEC TE POENITEAT PECORIS DIVINE POETA. Allegoricῶs hoc dicit, Nec tu erubeſcas bucolica ſcribere.

ADONIS. A habet accentum, quia græcum eſt nomen; tamen etiam Latine ſic dicimus. nam Adon nuſquam lectum eſt. Et de hoc fabula talis: In Cypro inſula regnavit Cinyras, habens filiam, Myrrham nomine; quæ Solis ira in amores incidit patris, cum quo etiam miniſterio nutricis concubuit: Namque nutrix Myrrhæ dixit Cinyræ, eſſe quandam puellam quæ ejus amore flagraret, & concubitum nocte in tenebris propter verecundiam expeteret virginalem: hoc, Cinyras, incitatus libidine, pollicitus eſt: cupiens deinde videre vultus puellæ, lumen juſſit inferri, viſamque filiam perſequi cum gladio cœpit, ut interficeret, quæ gravida de patre confugit in ſylvas, ibique mutata eſt in arborem nominis ſui; ſed infantem conceptum etiam in cortice retinuit, & poſtmodum dente apri exciſum emiſit in lucem; qui à Nymphis educatus, Adonis cognominatus eſt, quem quia Venus adamavit, Mars in aprum transfiguratus occidit, quem multi miſeratione Veneris in roſam converſum dicunt. Eſt etiam alter ordo hujus fabulæ; Ex Egypto Epivioſtalterius & Yon fratres, ad inſulam Cyprum profecti ſunt, atque ibi ſortiti uxores, ex quorum genere Celes procreatus eſt; qui habuit Erinonam filiam; hæc cum eſſet nimiæ caſtitatis, & hoc à Minerva & Diana diligeretur, Veneri eſſe cœpit inviſa, quæ cum puellæ caſtitati inſidiaretur, in amorem ejus impulit Iovem, quem dolum poſtquam Iuno animadvertit, ut fraudem fraude ſuperaret; petit à Venere, ut in amorem puellæ Adonem inflammaret; quem poſteaquam nulla fraude ſollicitare in ejus amorem potuit, objectis quibuſdam nebulis, ipſum Adonem in penetrale Virginis produxit: Ita pudicitia puella per vim & fraudem caruit; ſed hanc Diana irata circa Ciſſeum fluvium in pavonem mutavit: Adonis vero ubi cognovit ſe amatam Iovis vitiaſſe; metuens, profugit in montis Caſſii ſylvas, ibique immixtus agreſtibus verſabatur; quem dolo Mercurii monte deductum, cum aper, quem fabulæ Martem loquuntur, vehementer urgeret, & ab Adone vinceretur; repente fulmen Iuppiter jecit & Adonem morti dedit: ſed cum Venus illuſum ſibi, & mortem amati Adonis ſæpe quereretur; Mercurius miſeratus imaginem Adonis, ut vivere crederetur, ad ſuos reduci fecit. Iuno autem à Iove petiit, ut Adonis, in lucis patriis, ævum degeret: tum Diana puellæ Erinomæ formam priſtinam reddidit, quæ tamen ex Adone Taleum filium procreavit, & cum viro permanſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Venit & upilio: tardi venere bubulci:
Vvidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant: tibi venit Apollo:
Galle quid inſanis? inquit. tua cura Lycoris
Perque nives alium, perque horrida caſtra ſecuta eſt.
Venit & agreſti capitis Sylvanus honore;
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.
Pan deus Arcadiæ venit; quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem.
Et quis erit modus? inquit. amor non talia curat.
Nec lachrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cythiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ:
Triſtis at ille tamen, Cantabitis, Arcades, inquit,

SERVII.

VENIT ET VPILIO: Ovium cuſtos, & propter metrum ait upilio: nam opilio dicimus. & græco uſus eſt ſchemate: ſicut illi dicunt ὄρεα, pro eo quod eſt ὄρη, & ὄνομα, pro eo quod eſt ὄνομα. TARDI VENERE SVBVLCI. Tardi, id eſt ſtulti. Terentius in ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ. *Tardus es*, id eſt ſtultus. Nam porci cito ambulant. Alii pro fatigati accipiunt; quidam dicunt ideo tardi, quia porci nuſquam paſcuntur, niſi radicitus effodiant herbam. SVBVLCI autem paſtores porcorum.

VVIDVS HYBERNA VENIT DE GLANDE MENALCAS. Vvidus, pinguis. Et humidum eſt quod extrinſecus habet aliquid humoris: Vvidum vero quod intrinſecus, unde uvæ dicuntur. quod tamen plerunque confundunt poëtæ. hiberna autem de glande, de collectione glandis, quia per hiemem colligitur.

VNDE AMOR ISTE. Id eſt tam impatiens, tam turpis. Alii ſic intelligunt unde, quod non dignus illo atque ſuperet * faſtidiebatur.

GALLE QVID INSANIS. vult ſpem amoris deſperatione ſanare. TVA CVRA LYCORIS. Pene irriſorie dictum eſt TVA CVRA, id eſt pro qua tu ita ſolicitus es, te relinquit. Et bene cum alii interrogent, quaſi deus Apollo divinat.

PERQVE HORRIDA CASTRA SECVTA. Horrida ſemper: nunc propter bella civilia. Et ſubtiliter hic tangit Antonium, ut ſupra dictum eſt.

QVASSANS. Concutiens.

QVEM VIDIMVS IPSI. utrum quia præſentia numina agreſtium & ipſe & Fauni; an quia ſolent numina plerumque ſe ruſticis offerre. Vnde eſt, *Satis eſt potuiſſe videri*. Notandum ſane quod ea numina plerumque quæ amaverunt, dicit ad amatorem venire. Nam Apollo amavit Daphnin; Pan Syringam; Sylvanus Cupreſſum.

SANGVINEIS EBVLI BACCIS, MINIOQVE RVBENTEM. Ebulum, genus eſt herbæ ſambuco ſimile. MINIO autem ideo, quia facie rubra pingitur Pan, propter ætheris ſimilitudinem. Æther autem eſt Iupiter. Vnde etiam triumphantes habent omnia Iovis inſignia, ſceptrum, palmatam. Vnde ait Iuvenalis, *In tunica Iovis*. Faciem quoque de rubrica illinunt inſtar coloris ætherei.

AMOR NON TALIA CVRAT. Quaſi expertus in Syringa loquitur.

TRISTIS AT ILLE TAMEN. Alii TAMEN ſuperioribus jungunt: ſed melius ut ſic legamus, *Tamen cantabitis*: ut ſit ſenſus, Licet ego duro amore conſumar, tamen erit ſolatium, quia meus amor erit veſtra cantilena quandoque. Videtur enim neque objurgationes, neque conſolationes recipere obſtinate moriturus; nihil enim ad dicta ab eis reſpondit.

VARIORVM.

VENIT ET VPILIO. Veteres *oves* appellarunt *Opes*: & hinc deductum *Opicerda* (ſtercus ovium) & *Opilio*: & in nominibus propriis *Opilius*. Deinde vero, quia in multitudine pecorum, maxime ovium, antiqui illi divitias & cenſum, collocabant; ex eo *Opes* dictæ divitiæ; ita Græcis πολύμηλοι divites ſunt. MEVRSIVS.

TARDI VENERE BVBVLCI. Alii *Subulci*, legendum, aſſerunt. Potuit enim hoc adjunctum, quod *bubulcis* proprium, ſubmonere Servium & alios, *bubulci* hoc loco legendum eſſe non *ſubulci*, quibus tardis eſſe non licet, per porcorum celeritatem quos ſequuntur. Deinde etiam Æl. Donatus tria tantum paſtorum genera, quæ dignitatem in Bucolicis habeant, enumerat, *Bubulcos*, Opiliones & Caprarios. Quin & ille ipſe Theocriti verſus, quem hic noſter æmulatus eſt, nullam *ſubulci* mentionem habet. ERYTHRÆVS.

TVA CVRA LYCORIS. Id eſt amor; ut *Iamdudum ſaucia cura*. Hæc autem Lycoris, Cytheris appellata eſt. PHILARGYRIVS.

SANGVINEIS EBVLI BACCIS. Hunc verſum, Ruellius lib. de nat. ſtirp. citat; eo conſilio, ut doceat, *acinos* & *baccas* indifferenter nonnunquam confundi; etiamſi non indocti homines intereſſe hoc putent: quod *acini* inter minutiores fœtus herbarum, fruticum, arborumve, denſius enaſcantur: *baccæ* vero diſperſius & rarius: GERMAN.

Montibus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Montibus hæc veſtris: ſoli cantare periti
Arcades. ô mihi tum quam molliter oſſa quieſcant,
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores.
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor uvæ.
Certe ſive mihi Phyllis, ſive eſſet Amyntas,
Seu quicunque furor (quid tum, ſi fuſcus Amyntas?
Et nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite jaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hîc gelidi fontes; hic mollia prata Lycori:
Hic nemus; hic ipſo tecum conſumerer ævo.
Nunc inſanus amor, duri me Martis in armis
Tela inter media, atque adverſos detinet hoſtes.
Tu procul à patria (nec ſit mihi credere) tantum,
Alpinas ah dura nives, & frigora Rheni,
Me ſine ſola vides. ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas.

SERVII.

ARCADES, Paſtores; & allegoricῶs oſtendit Virgilius, quantum ei præſtet, amorem ejus canendo. OSSA QVIESCANT. Hinc confirmat ſe eſſe moriturum.

OLIM. Futuri temporis eſt modo.

AVT CVSTOS GREGIS, AVT MATVRÆ VINITOR VVÆ. Ac ſi diceret, Quid mihi cum urbibus, ubi meretrices tam pulchræ ſunt, quam perfidæ? Vinitor autem, vel cuſtos, vel cultor vinearum.

SEV QVICVNQVE FVROR. Omnis enim amor plenus furoris eſt. QVID TVM SI FVSCVS AMYNTAS? quaſi ei objectum ſit, quod Amyntas fuſcus eſſet, ſic reſpondit; quid deinde ſi fuſcus eſt?

MECVM INTER SALICES. Videlicet, alteruter, vel quiſquis ille, vel ille fuerit.

HIC GELIDI FONTES HIC MOLLIA PRATA LYCORI. Ac ſi diceret, Quid te juvat inter frigora Gallicana demorari? & cum optaſſet aliud, iterum ad amatum rediit.

HIC IPSO ÆVO, id eſt flore ætatis.

NVNC INSANVS AMOR. Hinc uſque ad finem, amatoris inconſtantia exprimitur; cui electa diſplicent ſtatim.

TELA INTER MEDIA ATQVE ADVERSOS DETINET HOSTES. Ex affectu amantis ibi ſe eſſe putat, ubi amica eſt: ut ME, ſit meum animum.

NEC SIT MIHI CREDERE TANTVM. Tantum, quidam, tam longe abeſt ut nolim credere te tam longe abeſſe: vel certe ordo eſt, Tu tantum procul à civitate, qua ſolebas ſolis urbibus frui. & per parentheſim dictum eſt, *nec ſit mihi credere*: Id eſt quod utinam non credam. Hi autem omnes verſus Galli ſunt, de ipſius tranſlati carminibus. Terentius in ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ, *miſerumque nimis credere eſt.*

AH DVRA. Quæ & amatorem ſpernis, & Gallicana potes frigora ſuſtinere.

ME SINE SOLA VIDES. Hinc eſt, *Sola domo mœret vacua.* nam meretrix ſola eſſe non poteſt. AH TE NE FRIGORA LÆDANT. Inconſtantem animum expreſſit, miſerantem & optantem.

TENERAS PLANTAS. Oſtendit illam pulchram.

VARIORVM.

MOLLITER OSSA QVIESCANT. Simile eſt quod ſepulchris inſcribebatur, ſit tibi terra levis, his litteris majuſculis S. T. T. L. Quod ad verbum pæne interdum Poëtæ uſurpant. Ovid.

Aſcaniuſque ſuos feliciter impleat annos,
Et patris Anchiſæ molliter oſſa cubent.

Mart. *Sit tibi terra levis, mollique tegaris arena.* VRSINVS.

ATQVE VTINAM EX VOBIS. Ἀλληγορικῶς hoc dicit, utinam contentus mea ſorte vixiſſem vitam inhonoratam: reperiſſem enim in illa conditione amores congruentes. TAVBMANNVS.

NVNC INSANVS AMOR, &c. ME, id eſt animum meum; Amantium enim ſunt σώματα μὲν δύο, ψυχὴ δὲ μία. Et venuſte dixit Plato, *Amantis animum in proprio corpore mortuum, vivere in alieno.* Congruenter illud, *Animum amantis magis eſſe ubi amat, quam ubi animat.* PONTAN.

Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina, paſtoris Siculi modulabor avena.
Certum eſt, in ſylvis, inter ſpelæa ferarum
Malle pati, teneriſque meos incidere amores.
Arboribus: creſcent illæ: creſcetis amores.
Interea miſtis luſtrabo Mænala Nymphis:
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare ſaltus.
Iam mihi per rupes videor, lucoſque ſonanteis
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tanquam hæc ſit noſtri medicina furoris;
Aut deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
Iam neque Hamadryades rurſus, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſæ rurſus concedite ſylvæ.
Non illum noſtri poſſunt mutare labores:

SERVII.

IBO, ET CHALCIDICO QVÆ SVNT MIHI CONDITA VERSV CARMINA. &c. Eubœa inſula eſt, in qua eſt Chalcis civitas: de qua fuit Euphorion, quem tranſtulit Gallus. Et hoc dicit, Ibo, & Theocritio ſtylo ſcribam carmina Euphorionis. Alii dicunt ideo magis per Chalcidem Theocritum ſignificari, quod de Calchide profecti ſint, qui Naxum in Sicilia condiderunt. Alii volunt ipſum Theocritum de Sicilia ad Chalcidem poſtea migraſſe. Circa hanc Chalcidem ille Euripus eſt, qui ſepties in uno die æſtu maris fluit ac refluit: Sinus ipſe in quo ſupradicta loca conſtituta ſunt, Salæneus dicitur.

SPELÆA FERARVM. Græce ait, pro ſpeluncis.

CRESCENT ILLÆ. Quaſi ei iterum diſplicet, ne cum arboribus, ejus creſcant amores. Sane breviter dictus iſte totus ſenſus.

MISTIS LVSTRABO MÆNALA NYMPHIS. ὑπαλλαγή, pro immixtus Nymphis. multis enim unus miſcetur.

PARTHENIOS CANIBVS CIRCVNDARE SALTVS. Parthenius mons eſt Arcadiæ, dictus à virginibus, id eſt ἀπὸ τῶν παρθένων, quæ illic venari conſueverant: vel à Parthenio Iovis filio, Arcadis fratre; vel quod ibi virginitas Caliſtonis delibata ſit; vel quod Partheniæ Lacedæmonii duce Falanto, ibi aliquando conſediſſent, priuſquam in Italiam navigarent, ac Tarentum conderent. VETABVNT FRIGORA. quaſi amore ardens loquitur.

TANQVAM HÆC SIT NOSTRI MEDICINA LABORIS. Iam quaſi ad ſe recurrit: & illud quod ſupra audiit, reſpicit, *Amor non talia curat.*

IAM NEQVE HAMADRYADES. Amantis animum expreſſit, cui quod ante placuit, ſtatim diſplicet. Nymphæ quæ cum arboribus & naſcuntur, & pereunt, ἀπὸ τοῦ ἅμα καὶ τῆς δρυὸς; qualis fuit illa quam Eryſichthon occidit: qui cum arborem incideret, & vox inde erupit, & ſanguis, ſicut docet Ovidius. Dryades vero ſunt quæ inter arbores habitant. Oreades quæ in montibus. Sane ab ovibus Nymphæ peribelides; à fluminibus Najades; à pratis Limoniadas; ab alimonia infantum Curotrofæ nominantur. Hoc autem ad ſuperiora pertinet, quia dixerat, *Miſtis luſtrabo Mænala Nymphis.* NEC CARMINA NOBIS IPSA PLACENT. Quia dixerat, *Carmina paſtoris Siculi modulabor avena.*

IPSÆ RVRSVS CONCEDITE SYLVÆ. Propter illud, *jam mihi per rupes videor, lucoſque ſonantes ire.* Concedite vero hic abite. ſupra aliter, *concede laborem.*

VARIORVM.

IBO ET CHALCIDICO QVÆ, &c. Id eſt carmina Euphorionis à me facta Latina, cantu Bucolico modulabor. H. STEPHANVS.

TENERISQVE MEOS INCIDERE, &c. Solebant priſci, non ſola deliciarum ſuarum nomina, ſed carmina etiam, de ſuis delitiis amatoria, in corticibus arborum exarare, tum etiam in parietibus. Ita Ovidius in Oenones epiſt.

Inciſæ ſervant à te mea nomina fagi,
Et legor Oenone falce notata tua.
Et quantum trunci, tantum mea nomina creſcunt.
Creſcite, & in titulos ſurgite rite meos.

De hoc more vide Ariſtophanis interpret. in Acharn. locum. item P. Victor. lib. 16. cap. 15. PONTANVS.

PARTHO TORQVERE CYDONIA CORNV. Luxurioſa magnificentia: ſiquidem ad arma unius ſagittarii inſtruenda, diverſarum gentium artificia contraxit. CYDONIA autem SPICVLA, ſunt Cretica. Nam Creticæ arundines imprimis idoneæ ad jacula ac ſagittas habitæ. TAVBMAN.

Nec

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nec ſi frigoribus mediis, Hebrumque bibamus,
Sithoniaſque nives hyemis ſubeamus aquoſæ;
Nec ſi, cum moriens alta liber aret in ulmo,
Æthiopum verſemus oves ſub ſidere Cancri.
OMNIA *vincit amor: & nos cedamus amori.*
Hæc ſat erit divæ veſtrum ceciniſſe poëtam,
Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cujus amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere novo viridis ſe ſubjicit alnus.
Surgamus: ſolet eſſe gravis cantantibus umbra.
Iuniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbræ.
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

SERVII.

NEC SI FRIGORIBVS MEDIIS HEBRVMQVE BIBAMVS. Manifeſtius hoc dicit, amore ſe carere non poſſe: nec ſi Hebrum Thraciæ fluvium mediis frigoribus bibat: nec ſi æſtibus nimiis fuerit in ardenti provincia. Dicit autem hoc ſecundum Phyſicos, qui morbos aut à contrariis, aut à ſimilibus aſſerunt poſſe depelli. Sic Theocritus, εἴης δ' ἠδονῶν μὲν ἐν ὤρεσι χείματι μέσσῳ Εὖρον πὰρ ποταμὸν τετραμμένος ἐγγόθεν ἄρκτω ἐν δὲ θέρει πυμάτοισι παρ' αἰθιόπεσσι νομεύοις.

SYTHONIASQVE NIVES. Sython eſt mons vel gens Thraciæ.

LIBER. Corticis pars interior.

VERSEMVS. Paſcamus, quoniam qui paſcit huc & illuc agit pecus; quod eſt verſare, ut eſt in Æneide. *tu currum deſerto in gramine verſas*; aut exerceamus & tractemus, ut in undecimo, *Conſilio verſare dolos ingreſſus*; & item, *ſeu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.*

OMNIA VINCIT AMOR, ET NOS CEDAMVS AMORI. Cuivis enim facilius quam amori repugnatur, quod eleganter Plautus explicuit. *Qui amans egens ingreſſus eſt princeps in amoris viam, ſuperavit ærumnis ſuis ærumnas Herculis; nam cum Leone, cum excetra, cum apro Aetolico, cum avibus Stimphalicis, cum Anthæo med' eluctari malueram, quam cum amore.*

HÆC SAT ERIT. Iam ad Muſas loquitur.

GRACILI FISCELLAM TEXIT HIBISCO. Ac ſi diceret, Niſi hac re occupatus minime canerem. Allegoricôs autem ſignificat ſe compoſuiſſe hunc libellum tenuiſſimo ſtylo.

QVANTVM VERE NOVO VIRIDIS SE SVBIICIT ALNVS. Vere novo, vel generaliter, vel ſibi novo: viridis autem pro tenera; & hoc dicit, Amo inquit Gallum, ſed latenter ſicut arbores creſcunt. Nam comparatio iſta hoc ſignificat: ſcilicet propter Cæſarem ſubjicitur rei, vel ſurſum jacit, vel ſubter jacit.

NOCENT ET FRVGIBVS VMBRÆ. Quanto magis hominibus? Vnde eſt in Georgicis, *Et ruris opaci Falce premes umbram*; & item alibi, *aut umbra nocet.*

ITE DOMVM SATVRÆ, VENIT HESPERVS, ITE CAPELLÆ. Verecunde ſe capellarum dicit eſſe paſtorem, Id eſt, viliſſimorum animalium. nam bucolica ſcribens, debuit ſe dicere, boum eſſe paſtorem: ſed vitans arrogantiam, ultimum ſe voluit eſſe, non principem in ſcribendis Bucolicis: quamvis alii dicant, ideo eum etiam capellarum ſe memoraſſe paſtorem, quod apud nonnullos de capris propter abundantiam lactis vel fœtuum, major fructus putetur, ut ipſe ait, *Denſior hinc ſoboles, hinc largi copia lactis*. Et item, *Quo minor eſt illis curæ mortalis egeſtas.*

VARIORVM.

VIRIDIS SE SVBIICIT ALNVS. Forſan *ſubjicit* ita accipiendum, ut ſubmittit apud Lucretium lib. 1. *tibi ſuaves Dædala tellus, Submittit flores.* Et 2. Georg. & alibi, *Parnaſſia laurus Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.* Vbi *ſubjicere*, ſe ſurrigere & attollere ſignificare videtur. GERMAN.

SOLET ESSE GRAVIS CANTANTIBVS. De gravitate umbræ Iuniperi, & an noxia ſit varie diſputatum. Sunt etiam qui legant CVNCTANTIBVS, pro *cantantibus*, & talem inde ſenſum eliciunt: Surgendum à cantu; quod umbra adventantis noctis gravis ſit, atque adeo etiam Iuniperi, quæ alioqui grata: ſi ergo in noctem ſub ea cuncteris, &c. Vid. ROB. TITIVM. lib. 10. cap. 1.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON

LIBER PRIMVS.

AD MÆCENATEM.

VIRGILIVS in operibus ſuis diverſos ſecutus eſt poëtas: Ho-
merum in Æneide: quem, licet longo intervallo, ſecutus eſt
tamen. Theocritum in Bucolicis, à quo non longe abeſt: He-
ſiodum in his libris, quem penitus reliquit. Hic autem Heſiodus
fuit de Aſcra civitate, qui ſcripſit ad fratrem ſuum Perſen, li-
brum, quem appellavit ἔργα καὶ ἡμέρας, id eſt opera & dies. Hic
autem liber continet, quemadmodum agri, & quibus temporibus
ſint colendi: cujus titulum transferre noluit, ſicut Bucolicorum tranſtulit: ſicut in
Æneide appellavit ad imitationem Odyſſeæ: tamen eum per periphraſim primo
exprimit verſu; dicens, Indicabo quo opere, & quibus temporibus ager colen-
dus ſit. Ingenti autem egit arte, ut potentiam nobis ſui indicaret ingenii, coar-
ctando lata, & anguſtiora dilatando. Nam cum Homeri & Theocriti brevitate
ſcripta collegerit: unum Heſiodi librum diviſit in quatuor. quod ratione non ca-
ret. nam omnis terra (ut etiam Varro docet) quadrifariam dividitur. Aut enim
arvus eſt ager, id eſt ſationalis: aut conſitus, id eſt aptus arboribus: aut paſcuus,
qui herbis tantum & animalibus vacat: aut florens, in quo ſunt horti apibus con-
gruentes & floribus. Male autem quidam Georgicorum duos tantum eſſe aſ-
ſerunt libros: dicentes Georgicam eſſe, γῆς ἔργον, id eſt terræ operam: quam
primi duo continent libri: neſcientes tertium & quartum licet Georgiam non
habeant, tamen ad utilitatem ruſticam pertinere: nam & pecora & apes ha-
bere, ſtudii eſt ruſtici: licet poſſimus agriculturam etiam in his duobus ſe-
quentibus invenire. Nam & farrago ſine cultura non naſcitur: & in hortis colen-
dis non minorem, quam circa terras, conſtat eſſe laborem. Et hi libri, dida-
ſcalici ſunt. Unde neceſſe eſt ut ad aliquem ſcribantur; nam præceptum & docto-
ris & diſcipuli perſonam requirit. Unde ad Mæcenatem ſcribit: ſicut Heſiodus ad
Perſen, Lucretius ad Memmium. Sane agriculturæ hujus præcepta non ad omnes
pertinent terras, ſed ad ſolum ſitum Italiæ, & præcipue Venetiæ, teſte ipſo Vir-
gilio, qui ait, *Tibi res antiquæ laudis, & artis Ingredior;* cum de Italia diceret.

QVID

*Q*UID *faciat lætas ſegetes : quo ſydere terram*
Vertere Mæcenas ; ulmiſque adjungere vites
Conveniat : quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori ; atque apibus quanta experientia parcis :
Hinc canere incipiam. Vos, ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cælo quæ ducitis annum:

MAVRI SERVII HONORATI GRAMMATICI,
IN PRIMVM GEORGICON COMMENTARIVS.

QVID FACIAT LÆTAS SEGETES. Fertiles, fœcundas, id eſt, Quæ res terras pingues efficiat. ſegetem enim modo pro terra poſuit: ſic alibi, *Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus.* Pingues autem efficit terras: (ut paulo poſt dicturus eſt) cinis, intermiſſio arandi, incenſio ſtipularum, ſtercoratio. Vnde etiam *lætas* ait. Nam fimus, qui per agros jacitur, vulgo lætamen vocatur. Sane QVID FACIAT non interrogat, ſed pollicetur. QVO SYDERE TERRAM. Quo tempore: ex ſyderibus enim tempora colliguntur. Et ſciendum quatuor primis verſibus, textum ſequentium quatuor librorum per ordinem contineri. Sane Sydus proprie eſt quod in ſe plures continet ſtellas, ſed à poëtis confuſe ponitur.

TERRAM VERTERE, περιφραστικῶς arare. VLMISQVE ADIVNGERE VITES. Subauditur, QVO SYDERE. & hoc ſecundum Italiæ ſitum locutus eſt: in qua vites altius elevantur. ſic alibi, *Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris.* Hoc autem ruſtici maritare dicunt.

QVÆ CVRA BOVM, QVI CVLTVS HABENDO SIT PECORI. Aut in ſequenti epexegeſis eſt; hoc ut ſit, *Qui cultus habendo ſit pecori*: quod eſt, quæ cura boum. Aut certe κατ' ἐξοχὴν ait boves, & poſtea intulit cætera pecora: ut majus animal ſepararet à minoribus: ſicut de hominibus facit; dicens, *Relliquias Danaum, atque immitis Achilli.* HABENDO autem, dum habentur, ut alibi. *Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo*: dativum ergo pro genitivo poſuit, nam habendorum pecorum facit, ſicut apium parcarum. Et CVLTVM, hic habitudinem corporis ſignificat, alias ornatum. Salluſtius, *Cultu corporis ornata egregio.* &, Iugurth. *cultu quam maxime miſerabili Romam venit.* alias ad animum refertur. *Vt, queis neque mos, neque cultus erat.* Salluſt. *Indocti incultique vitam, ſicuti peregrinantes tranſiere.*

QVANTA, quam magna. HABENDO PECORI. Hoc eſt ut habeatur pecus. EXPERIENTIA, vel uſu nata doctrina. Hoc eſt ἡ πεῖρα, vel notitia. PARCIS. Servatricibus frugi, quæ mella cuſtodiunt.

HINC CANERE INCIPIAM. pro dehinc, vel deinceps, non ergo ab apibus, ſed quid faciat lætas ſegetes. VOS Ô CLARISSIMA MVNDI LVMINA, LIBER ET ALMA CERES. Stoici dicunt non eſſe niſi unum deum, & unam eandemque eſſe poteſtatem, quæ pro ratione officiorum noſtrorum, variis nominibus appellatur. Vnde eundem Solem, eundem Liberum, eundem Apollinem vocant. Item Lunam, eandem Dianam, eandem Cererem, eandem Iunonem, eandem Proſerpinam dicunt: ſecundum quos, pro Sole & Luna, Liberum & Cererem invocavit.

LVMINA. Numina fuit, ſed emendavit ipſe, quia poſtea ait. *Et vos agreſtum præſentia numina Fauni.* LABENTEM, currentem, vel cito tranſeuntem. QVÆ DVCITIS ANNVM. Quorum curſu tempora computantur. Nam per Lunam, menſis: per Solem, annus oſtenditur. Vel certe deducitis per duodecim ſydera, aut ducitis, pro finitis; ut, *noctem cuſtodia ducit*: & alibi, *hic noctem ludo ducunt.*

VARIORVM.

QVID FACIAT LÆTAS SEGETES. Prædiviſione, quam Græci προδιαίρεσιν vocant, quid quoque libro præcipiat, ſignificat: Hic enim rationem arvorum, cultibus agreſtibus neceſſariam, ex ſyderum obſervatione, relaturum ſe promittit: ſecundo demonſtraturum, quemadmodum vitibus ulmi maritentur, & quæ cum his olearum cura agi debeat: tertio, armentorum, pecorumque rationem; quarto apum indicaturum. PROBVS.

QVID FACIAT LÆTAS SEGETES. Videtur autem hic *lætas ſegetes* dixiſſe, ut Hom. Iliad. μ. πεδία λωτοῦντα, καὶ ἀνδρῶν πίονα ἔργα: qui Homeri verſus interpretationi Servianæ reſpondet. nam ille, *lætas* pingues explicat, & fimum lætamen accipit. Sæpe vero poëta πίονα ἔργα, pinguia culta transfert; & ut hic *lætas ſegetes*, ſic alibi *Sata læta, boumque labores.* GERMANVS.

VLMISQVE ADIVNGERE VITES. Plinius lib. 14. cap. 1. *In Campano agro vites populo nubunt: maritaſque complexæ, atque per ramos earum procacibus brachiis geniculato curſu ſcandentes, cacumina æquant.* Quæ vero arbores vitibus maritandæ, idem lib. 17. cap. 23. Cur autem maritentur vitibus arbores, rationem tradit VARRO de re ruſtic. lib. 1. cap. 8.

LABENTEM CÆLO QVÆ DVCITIS. Credo equidem hic poëtam ea forma ducere annum dicere, qua ſæpe ducere diem, *& noctem ducentibus aſtris: &, Iamque jugis ſummæ fulgebat Lucifer Idæ, Ducebatque diem.* Dare autem videtur ducendi anni partes Libero & Cereri, quod meſſe & vindemia, anni potiſſima tempora & vices diſtinguantur. GERMANVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Liber, & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta,
Poculaque inventis Acheloïa miſcuit uvis:
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni;
Ferte ſimul Faunique pedem, Dryadeſque puellæ:
Munera veſtra cano. tuque ô, cui prima frementem

SERVII.

ALMA CERES. Alma, ab alendo: Ceres à creando dicta. Quamvis Sabini Cererem, panem appellent, Liberum, Lebaſium. dictum autem, quia Græce λείβη dicitur res divina: vel ſimul Liberum, & Cererem poſuit, quia eis templa ſimul poſita ſunt: & ludi ſimul eduntur. VESTRO SI MVNERE. Quoniam ſine cibo & potione vivere non poſſumus. vel munere, beneficio; ut, *munere victor amici*. Si autem hic pro, ſiquidem. Nam ſi modo confirmantis eſt. Terentius, *Non ſi rediret pater ei veniam daret?*

CHAONIAM PINGVI GLANDEM MVTAVIT ARISTA. Epiroticam. Quæ cur Chaonia dicta ſit, in tertio Æneidos plenius habes; & hic Epiroticam à loco in quo abundant glandes, quibus antea homines veſcebantur. vel quod ibi Quercus Iovi Dodoneo ſacrata, quæ hominibus reſponſa reddebat; ex hac cum fuiſſet exciſa, columbæ, quæ vaticinabantur, volaſſe dicuntur. Et modo ſpeciem pro genere poſuit. non enim aut in Epiro tantum glandes fuerunt: aut de ſolo Acheloo homines potare conſueverant. Pingui autem ariſta, modo pro frumento poſuit: & affectate ait pinguem ariſtam, cum proprie ariſta ab ariditate ſit dicta: glandem vero mutavit ariſta, ita ait, ut togam paludamento mutavit. ut, POCVLAQVE INVENTIS ACHELOIA MISCVIT VVIS. Achelous terræ fuiſſe filius dicitur, ut ſolet de his dici, quorum per antiquitatem latent parentes. Hic cum de Melpomene; vel ut quidam dicunt de Calliope Syrenas habens filias, amiſiſſet, & mœrore conficeretur, auxilium matris oravit, ut ſibi ſeni luctus remedium præſtaret, quæ miſerans filium, patefactis antris intra ſe obruit; cui poſtea ut perennem famam nominis daret, in Ætolica regione fluvium ejuſdem vocabuli naſci fecit; quem nonnulli de Pindo monte Theſſaliæ oriri adſerunt. Circa hunc Staphylus Oenei paſtor, cum animadverteret ex capris unam eſſe pinguiſſimam, intellexit id pabuli libertate fieri; ſecutus itaque eandem, cum vidiſſet uvis veſci; admiratus, & novitatem, & dulcedinem, decerptum fructum protulit regi, qui cum liquorem expreſſiſſet, à ſuo nomine vocavit œnon, ab inventore Staphylem. Sed Hercules cum propter uxorem Dejaniram cum Acheloo contenderet, cornu ejus unum fregit, quod Græce κέρας dicitur: ſed hic Acheloum non præter rationem dixit: nam ſicut Orpheus docet, & Ariſtophanes comicus, & Ephorus hiſtoricus tradunt; Acheloum generaliter propter antiquitatem fluminis, omnem aquam veteres vocabant. Ergo quia ſpecialiter Achelous Græciæ fluvius eſt, aut ſpecies eſt pro genere: aut ſecundum antiquitatem eſt locutus.

ET VOS AGRESTVM PRÆSENTIA NVMINA FAVNI. Id eſt, propitia; ut, *Nec tam præſentes alibi cognoſcere divos*. quorum præſentia favor eſt. Et bene de diverſis rebus dicturus, diverſa invocat numina. Hoc enim & in ſacris fieri ſolebat, ut poſt ſpecialia ad eam rem, de qua agebatur invocata numina, omnes dii vel deæ confuſe invocarentur. PRÆSENTIA NVMINA FAVNI. Præſentia, quoniam dicuntur uſque ad ea tempora, quibus fuit Faunus, qui dictus eſt à fando, viſa eſſe numina: Quidam Faunos putant dictos ab eo quod frugibus faveant. Cincius & Caſſius ajunt ab Evandro Faunum deum appellatum; ideoque ædes ſacras, Faunas primo appellatas, poſtea fana dicta; & ex eo, qui futura præcinerent, Fanaticos dici.

FAVNIQVE PEDEM. Cum unus Faunus ſit, cur pluraliter poſuit? * ſeſe. Sed Varro ad Ciceronem ita ait: *Dii Latinorum ita*, ut Faunus & Fauna ſit per * ex verſibus quos vocant Saturnios, in ſilveſtribus locis ſolitos fari futura, atque inde Faunos dictos. FERTE SIMVL FAVNIQVE PEDEM. *Ferte*, aut ſimul venite: aut date carmini meo facilitatem, quod utique pedibus continetur: ut ſit, *Ferte pedem*, metricam præſtate rationem. DRYADESQVE PVELLÆ. Dryades à quercubus, quod jam ſupra dictum eſt.

VARIORVM.

LIBER ET ALMA CERES. Hoc loco vult intelligi Lunam, Cererem: à creando dictam; quia maturet fruges. Solem, Liberum, quia libere pervagetur per aëra, neque ei fulgor aliorum ſyderum lumina perſtringat: vel quia maturet vineas. PROBVS.

CHAONIAM PINGVI GLANDEM. Chaonia dicta glans, à Chaonia regione Epiri, in qua Dodonæi Iovis eſt oraculum, à loco dictum Dodone, ejus regionis. Itaque columbas exiſtimant etiam ab ea regione Chaonas dictas, & in oraculo fuiſſe vocales, & reſponſa dediſſe conſulentibus. Traditur etiam quercus arbor, ſubjecta tutelæ Iovis, fuiſſe æque vocalis, ut Dodone; & reſponſa dediſſe apud idem oraculum; quod teſtatur Virgilius, dicens: *Atque habitæ Grajis oracula quercus.* Vnde dici Chaoniam glandem, ipſe declarat, cum dicit: *Chaoniique patris glandes*. Appellata autem eſt ea regio, à Trojano Chaone, Chaonia, ut ipſe teſtatur: Chaoniamque omnem Trojano à Chaone dixit. PROBVS.

FERTE SIMVL FAVNIQVE PEDEM. Eundem Pana, eundem Inuum, eundem Faunum, quidam interpretantur: quod ei in Italia quidam annuum ſacrum celebrant; quidam menſtruum. Exiſtimatur autem Faunus fuiſſe rex Aboriginum, qui cives ſuos mitiorem vitam docuerit, ritu ferarum viventes: & primus loca certa nominibus, & ædificia quædam locoſque ſacraverit: à quo & Fana ſunt dicta: ipſe autem receptus in deorum numerum creditur. Itaq; etiam oraculum ejus in Albunea, Laurentinorum ſylva eſt. PROBVS.

Fudit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Tercentum nivei tondent dumeta juvenci.
Ipſe nemus linquens patrium, ſaltuſque Lycæi
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis, ô Tegeæe, favens; oleæque Minerva

SERVII.

TVQVE O, CVI PRIMA FREMENTEM FVDIT EQVVM MAGNO, &c. Antiquiſſimi libri FVDIT AQVAM, plerique habuerunt. Quoniam Neptunus & fluminibus & fontibus, & omnibus aquis præeſt, ut ipſe docet; aut *præceps Neptuno immerſerit Eurus*, ſed melius EQVVM. Propter armenta. In Corn. equum, in authentico aquam ipſius manu equum. Fabula talis eſt, Cum Neptunus & Minerva de Athenarum nomine contenderent, placuit diis ut ejus nomine civitas appellaretur, qui munus melius mortalibus obtuliſſet. Tunc Neptunus percuſſo littore equum animal bellis aptum produxit: Minerva, jacta haſta, olivam creavit: quæ res eſt melior comprobata, & pacis inſigne. Vt autem modo Neptunum invocet: cauſa ejus muneris facit, quia de equis eſt dicturus in tertio: alioquin incongruum eſt, ſi de agricultura locuturus, numen invocet maris. Equum autem à Neptuno progenitum alii Scythium, alii Schironem, alii Arionem dicunt fuiſſe nominatum. Et ideo dicitur equum inveniſſe: quia velox eſt ejus numen, & mobile, ſicut mare. Vnde etiam Caſtor & Pollux, quia eorum velociſſimæ ſtellæ ſunt, equos in tutela habere dicuntur. Sane hunc equum cujuſcunque nominis, alii apud Arcadiam, alii in Theſſalia editum dicunt; in quo etiam, montem altiſſimum oſtendunt, ubi primum equus viſus ſit; in tantum ut ob hanc cauſſam à Theſſalis Neptuno equeſtre certamen memorent inſtitutum: unde ut apud Græcos ἵππιος ποσειδῶν, à nobis equeſter Neptunus. Alii hanc eandem de equo opinionem varie adſerunt: nam primum equum, & mox pullum equinum matre editum tradunt; quidam marem magis pullum initio editum volunt: nonnulli Saturno, cum ſuos devoraret, pro Neptuno, equum oblatum devorandum tradunt; Vnde Illyricos quotannis ritu ſacrorum equum ſolere aquis immergere: hoc autem ideo quod Saturnus humoris totius, & frigoris deus ſit.

PRIMA autem, multi pro olim accipiunt. ut, *Prima, quod ad Trojam pro charis geſſerat Argis.* Alii prima ideo quod poſt Scythium, Arionem genuit. Nonnulli vero ob hoc, CVI PRIMA FREMENTEM FVDIT AQVAM legunt, quod veteres murmura aquæ, fremitum dicebant: Ennius, *Ager oppletus imbrium fremitu.* Et denuo, *ratibuſque fremebat imber Neptuni*, Virgil. in XI. *Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.* Ergo prima aut proprium, quia & Pegaſo fontem in Bœotia icta ejus ungula fudit; aut *prima tellus*, id eſt littus. ut, *primaque vetant conſiſtere terra.*

ET CVLTOR NEMORVM, CVI PINGVIA CÆÆ. Ariſtæum invocat, id eſt Apollinis & Cyrenes filium; quem Heſiodus dicit Apollinem paſtoralem. Hic (ut etiam Salluſtius docet) poſt laniatum à canibus Actæonem filium, Thebas reliquit: & Cæam inſulam tenuit primo, adhuc hominibus vacuam: poſt ea relicta, cum Dædalo ad Sardiniam tranſitum fecit. Huic opinioni Pindarus refragatur, qui eum ait de Cæa inſula in Arcadiam migraſſe, ibique vitam coluiſſe. Nam apud Arcadas pro Iove colitur; quod primus oſtenderit, qualiter apes debeant reparari: ut ait poëta de hoc ipſo Ariſtæo, *Tempus & Arcadii memoranda inventa magiſtri Pandere.* CVLTOR autem pro incola. Cæa vero inſula in Ægeo mari. DVMETA, frutices.

IPSE NEMVS LINQVENS PATRIVM, PAN OVIVM CVSTOS. Pindarus, Pana ex Penelope filium dicit, unde multi patrium pro paternum accipiunt, eo quod Pan non Arcas ſit, ſed Ithacheſius, ut à patre, non à patria vox hæc videatur detorta; quia in Arcadia genitus. SALTVSQVE LYCÆI. Montis Arcadiæ. PAN OVIVM CVSTOS. Ideo Lyceus Pan ovium cuſtos, quod lupos ab ovium gregibus depellat.

SI TIBI. Si quidem tibi, Mænala autem mons Arcadiæ: dictus ἀπὸ τῶν μήλων, id eſt ab ovibus, quibus plenus eſt.

TEGÆE. Vocativus eſt, à derivatione Tegæi oppidi Arcadiæ, & Tegeus tribrachus eſt: Tegæus Pæan tertius. FAVENS, Pro volens & per hoc propitius, *Favere* enim veteres etiam velle dixerunt. Ennius, *Matronæ mœros complent ſpectare faventes.* nonnunquam favere & pro tacere ponitur, ut idem in inris, * *ore faventes*: Et Virgilius in quinto, *Ore favete omnes.* OLEÆQVE MINERVA INVENTRIX. Eo tempore quo adverſum Neptunum de nomine civitatis contendit, quod jam ſupradictum eſt. cui fabulæ hoc additur, quod poſtquam Minerva inventa olea Neptunum vicerit; indigne ferens Aliſotheus Neptuni filius oleas cœpit excidere; cui, dum hoc facit, ferrum de manubrio decidit, & ei caput amputavit: Neptunus vero dolens filii ſui obitum, Martem homicidii cœpit arguere: inde effectum eſt ut Mars & Neptunus de hac re judicium apud Athenas experirentur; unde locus ubi Iudices ſederunt Arejos pagos, Iudices Athenienſium, Areopagitæ appellantur.

VARIORVM.

OLEÆQVE MINERVA INVENTRIX. Sunt qui dicant Athenis prolatam eſſe olivæ ramum à Minerva. Sunt qui putant olei humorem idcirco Minervæ convenire, quia nulli poſſit miſceri, incorruptus & integer, comparabilis virgini Deæ, quæ ex uno parente dicatur eſſe genita, quam ſapientiam interpretantur virtutem inviolabilem, ut Homerus. GLOSS. MSS. LVGD.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inventrix: uncique puer monſtrator aratri:
Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupreſſum.
Dijque, deæque omnes, ſtudium quibus arva tueri,
Quique novas alitis nonnullo ſemine fruges:
Quique ſatis largum cœlo demittitis imbrem.
Tuque adeo, quem mox quæ ſint habitura deorum

SERVII.

* VNCIQVE PVER MONSTRATOR ARATRI. Alii Triptolemum, alii Oſyrim volunt: quod magis verum eſt, ut dicit Propertius, vel Tibullus. Nam Triptolemus frumenta diviſit. Quod munus ei Ceres dedit propter humanitatem patris Icari; qui eam, cum Proſerpinam captam in conjugium à Plutone quæreret, in Attica ſuſcepit hoſpitio. Alii talem de hoc Triptolemo fabulam tradunt: Ceres cum Proſerpinam filiam quæreret ad Eleuſinum regem devenit, cujus uxor Cyntinia puerum Triptolemum pepererat, ſeque nutricem pueri amore ducta ſimulavit reginæ; ſed nutrix recepta cum vellet alumnum ſuum immortalem reddere, interdiu cum lacte divino alebat, noctu in ignem clam obruebat. Itaque præterquam ſolebant mortales, creſcebat: Id ſic fieri cum pater admiraretur, nocturno tempore obſervavit, cum Ceres vellet puerum in cinere & in igne abſcondere: Pater exclamavit, illa irata Eleuſinum exanimavit. Triptolemo alumno ſuo æternum beneficium dedit. Nam ad fruges portandas currum draconibus junxit; deditque ei, quibus ille vectus orbem terrarum frugibus obſeruit; quem poſtquam domum rediit cum Cephalus rex interficere voluiſſet, per cognita juſſa Cereris Triptolemo regnum tradidit; qui accepto regno oppidum conſtituit, & ex patris nomine Eleuſinum nominavit, Cererique ſacra primus inſtituit, quæ θεσμοφόρια, Græce dicuntur. Varro de ſcenicis originibus, vel in Scauro, Triptolemum dicit Nigidius feræ barbaricæ ſub virginis * ſigno arator, quem Orona Ægytii vocant; quod Oron Oſyridis filium ab hoc educatum dicunt. Ergo Oſyris ſignificatur, ut, Philòſtephanus περὶ εὑρεμάτων, vel Epimenides, qui poſtea Buzyges dictus eſt ſecundum Ariſtotelem.

ET TENERAM AB RADICE FERENS SYLVANE C. Sylvanus deus eſt ſylvarum. Hic amavit puerum *Cypariſſum* nomine, qui habebat manſuetiſſimam cervam. Hanc cum Sylvanus neſcius occidiſſet, puer eſt extinctus dolore: quem amator deus in cupreſſum arborem ejus nominis vertit, quam pro ſolatio portare dicitur. Sane in Bucolicis alium illi habitum dedit, *Venit & agreſti capitis Sylvanus honore.* quidam Sylvanum primum inſtituiſſe plantationes dicunt, ideo *tenera ab radice* poëtam dixiſſe. An *ab radice tenera*, quia cæſa cupreſſus dicitur non renaſci; idem invalida, au ab radice tenens?

DIIQVE DEÆQVE OMNES. Poſt ſpecialem invocationem, tranſit ad generalitatem: ne quod numen prætereat. More Pontificum, per quos ritu veteri in omnibus ſacris poſt ſpeciales deos, quos ad ipſum ſacrum quod fiebat, neceſſe erat invocari, generaliter omnia numina invocabantur. STVDIVM QVIBVS ARVA TVERI. Nomina hæc numinum in Indigitamentis inveniuntur, id eſt in libris pontificalibus: qui & nomina deorum & rationem ipſorum numinum continent: quæ etiam Varro dicit. Nam (ut ſupra diximus) nomina numinibus ex officiis conſtat impoſita. Verbi cauſa, ut ab occatione, deus Occator dicatur: à Sarritione, deus Sarritor: à ſtercoratione, Stercilinius: à ſatione, Sator. Fabius Pictor hos deos enumerat, quos invocat Flamen ſacrum Cereale faciens telluri & Cereri, Vervactorem, Reparatorem, Inporcitorem, Inſitorem, Obaratorem, Occatorem, Sarritorem, Subruncinatorem, Meſſorem, Convectorem, Conditorem, Promitorem. TVERI, pro tuendi, aut tuendorum.

QVIQVE NOVAS ALITIS. Id eſt omnes qui hoc poteſtis. NONNVLLO SEMINE. Id eſt aliquo, & hoc dicit, Qui à nobis jacta ſemina veſtris ſeminibus alitis. Semina autem dicit deorum cæli temperiem, pluvias, teporem: Vel NONNVLLO SEMINE ab hominibus ſcilicet jacto; ut, *quippe ſolo natura ſubeſt.* Seu rorem. SATIS. Segetibus: ut, *Sata læta, boumque labores. Largo* autem *cœlo demittitis imbrem*; *per* hæc aquam & terram ſignificari vult.

TVQVE ADEO QVEM MOX QVÆ SINT HABITVRA DEORVM CONCILIA, INCERTVM EST. *Adeo* hic præcipue: quidam ADEO abundare putant antiqua figura, ut, *omne adeo genus in terris.* Et jam adulatio ad Auguſtum quem inter deos invocat. Nec totum tamen dandum eſt adulationi, ſed & veritati. nam cum omnes Imperatores poſt mortem ſint inter deos relati, Auguſtus vivus divinos honores emeruit. quod etiam Horat. teſtatur dicens, *Præſenti tibi maturos largimur honores: Iurandaſque tuum per nomen ponimus aras.* Vnde male quidam culpant Virgilium, dicentes eum aviditate laudandi citum interitum Auguſto optaſſe: cum ad rem, quæ tunc fiebat, reſpexerit. MOX, poſſumus tamen pro *poſt* accipere: Horatius, *Mox datura Progeniem vitioſiorem.* Id eſt poſtea. Poteſt & MOX ad vitæ humanæ brevitatem referri. Nam ipſe ait in decimo, *Phœbe diu (res ſi qua diu mortalibus ulla eſt) Viximus.* Sane ſciendum mire eum laudaſſe, quod ait, *Quem mox quæ ſint habitura deorum Concilia, incertum eſt.* Id eſt, nondum ſcimus quis deus eſſe velis. nam deum fieri maximum, eſt, in poteſtate habere, quis deus velis fieri: plus eſſe quam maximum conſtat.

VARIORVM.

VNCIQVE PVER MONSTRATOR ARATRI. Alii ad Triptolemum, alii ad Oſirin hunc locum referunt. Ego certe, ut malim Triptolemum innui à poëta, facit præcedens proxime verſus, *oleæque Minerva inventrix:* quod & Minerva Athenarum præſes & tutelaris Dea fuerit, & ubique Triptolemus Atticus fuiſſe canatur. Certe & poëtæ Græci, ſerendi arandique artem, paſſim Triptolemo tribuunt. GERM.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Concilia, incertum eſt : urbiſne inviſere Cæſar,
Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
Authorem frugum, tempeſtatumque potentem
Accipiat; cingens materna tempora myrto:
An deus immenſi venias maris; ac tua nautæ
Numina ſola colant : tibi ſerviat ultima Thule,
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis:
Anne novum tardis ſydus te menſibus addas:

SERVII.

VRBEIS NE INVISERE CÆSAR. Tradidit utrum velis terrarum, an maris, an cæli imperium poſſidere.

ET TE MAXIMVS ORBIS. Vtrumne, te pro Iove coli velis.

AVCTOREM FRVGVM. Qui frugibus & cæteris rebus originem præſtes. TEMPESTATVMQVE POTENTEM. Aut bonarum tempeſtatum:ut, *Vnde hæc tam clara repente Tempeſtas?* Aut tempeſtatum ait temporum : ſicut ubique Salluſtius.

MATERNA MYRTO. Quæ in honorem eſt Veneris, à qua Auguſtus originem ducit per Cajum Cæſarem.

AN DEVS I. V. M. Id eſt, an pro Neptuno coli te velis & immenſi maris, cujus menſura non poteſt comprehendi. VENIAS autem aliquanti pro ſis accipiunt, ac ſi Græce diceret ἔσῃ, ſive ὑπάρχεσαι; ire veteres pro eſſe dicebant.

NVMINA SOLA COLANT. *Sola*, magna, præcipua, Id eſt, ſupra alios deos marinos, quaſi melior ſit futurus, & Neptuno, & cæteris diis marinis. THVLE. Inſula eſt Oceani inter ſeptentrionalem & occidentalem plagam, ultra Britanniam, juxta Orchadas & Hiberniam, in hac Thule cum Sol in Cancro eſt, dies continuus ſine noctibus eſſe dicitur. Præterea miracula de hac inſula feruntur; ſicut apud Græcos Cteſias & Diogenes, apud Latinos Sammonicus dicit.

TETHYS EMAT OMNIBVS VNDIS. Tethys eſt uxor Oceani, nympharum mater. Quod autem ait EMAT, ad antiquum nuptiarum pertinet ritum, quo ſe maritus & uxor invicem emebant, ſicut habemus in jure. Tribus enim modis apud veteres nuptiæ fiebant : uſu; ſi verbi gratia, mulier anno uno cum viro, licet ſine legibus, fuiſſet: farre, cum per Pontif. Max. & Dialem Flaminem per fruges & molam ſalſam conjungebautur, unde confarreatio appellabatur; ex quibus nuptiis patrimi & matrimi naſcebantur; coëmptione vero atque in manum conventione, cum illa in filiæ locum, maritus in patris veniebat; ut ſi quis prior fuiſſet defunctus locum hæreditatis juſtum alteri faceret : & bene, SERVIAT, quia quæcunque in manum convenerat, omnia protinus quæ doti * dicebantur, marito ſerviant *, hanc Tethyn. Cic. in Timæo, *Salaciam dicit*; generum vero pro marito poſitum multi accipiunt, juxta Saffo quæ in lib. qui ſcribitur epithalami ait, χαῖρε νύμφα, χαῖρε τίμιε γαμβρὲ πολλὰ, καὶ ἡ νυμφίε. ſic & Pind. ἐν τοῖς ἰσθμίοις.

TARDIS SYDVS T. M. A. Ideſt æſtivis. Vel quia optat ut diu vivat; vel quia Virgo & Libra δυσαναφοραὶ, ideſt tarde orientia dicuntur. Et *Tardis*, an quia aureo ſæculo longiores dies dicuntur fuiſſe; an poſt multos tardoſque menſes, ut deus fiat, an id : *Aut incipient magni procedere menſes*, per hunc magni.

VARIORVM.

ET TE MAXIMVS ORBIS. Id eſt totus; ut ipſe, *Qua maxima motu terra tremit.* GLOSS. MSS. LVGD.

AVCTOREM FRVGVM. Auctor ab augendo dictus; ut, *Tu ſanguinis ultimus auctor*. GLOSS. MSS. LVGD.

MATERNA TEMPORA MYRTO. Maternam myrtum pro Iulia gente dixit, quæ à Venere traditur oriunda. Veneris autem in honorem & in tutelam, myrtus fuit. MSS. Myrtus primum viſa fuit in Italia; in tumulo Elpenoris, qui erat Circeis. Tradunt, Romanos & Sabinos, inituros bellum, jacta myrto pacificatos fuiſſe : unde & loco, monumentum Veneris Cluacinæ manſit. cluere enim pugnare eſt. & in circo intimo vetus ara, ſub titulo Veneris myrteæ fuit. Hanc autem arborem Veneri conſecrant poëtæ, tum quod ſuccus expreſſus, oleumque ex ea explorati uſus habeatur in amatoriis, muliebribuſq; illecebris & delitiis, efficacixque certæ in vegetandis, roborandis & adſtringendis etiam non nominandis fœminei corporis partibus. Cæterum innuere hic videtur Maro coronam myrteam, quæ & ovalis dicebatur. GERMAN. SABINVS.

VLTIMA THYLE. Inſula in Oceano vix paucis nota, quam idcirco nominavit, ut longum ei & magnum tribueret imperium. Alii putant civitatem in ultimis Hiſpaniæ. GLOSS. MSS. LVGD.

ANNE NOVVM SIDVS TARDIS. Significat Libram inter XII ſigna, qua æquinoctium autumnale conficit. Et eleganter, TARDIS, ait : quaſi futurum ſit, ut, Cæſar abierit in cælum, hominis vita tendatur. Vt in Bucolicis, *Et incipient magni procedere menſes*, MSS. Vel tardos vocat, ob horas, quibus Romani utebantur, καιρικὰς ſive Civiles : quæ Iunio & Iulio menſibus tardiſſimæ, adeoque longiſſimæ erant : unde & Martialis lib. XII. Epigr. I. *æſtivam horam*, pro longa dixit : ut contra Plautus Pſeudolo, *hibernam* pro brevi. TAVBMANNVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quâ locus Erigonen inter, Chelaſque ſequentes
Panditur: ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cæli juſta plus parte relinquit.
Quicquid eris (nam te nec ſperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elyſios miretur Græcia campos;
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)

SERVII.

QVA LOCVS ERIGONEN I. C. S. Ægyptii duodecim eſſe aſſerunt ſigna. Chaldæi vero undecim. Nam ſcorpium & libram unum ſignum accipiunt. Chelæ enim ſcorpii libram faciunt. Item Chaldæi volunt æquales eſſe partes in omnibus ſignis; ſed pro qualitate ſui, aliud ſignum xx. aliud xxx. habere: cum Ægyptii tricenas eſſe partes in omnibus velint. Modo ergo ſecundum Chaldæos locutus eſt, dicens poſſe eum habere locum inter ſcorpium & virginem. nam Erigone ipſa eſt virgo. Sciendum deinde eſt voluiſſe majores in his ſignis eſſe deorum domicilia: ut Solis eſt Leo: Lunæ vero Cancer. Cæterorum vero quinque planetarum bina ſunt ſigna: prout ſe ratio ſyderum ſequitur. Nam primus circulus à terra, Lunæ eſt; ſecundus Mercurii; tertius Veneris; quartus Solis; quintus Martis, ſextus Iovis; Saturni ultimus. Sed remotis Sole & Luna, quorum ſunt domicilia Leo & Cancer: hi quinque ordine quo eorum ſunt circuli, bina poſſident ſigna, unum à ſequentibus, & unum à ſuperioribus: ut Mercurii ſint Virgo & Gemini: Veneris, Libra & Taurus: Martis, Scorpius & Aries: Iovis, Sagittarius & Piſces: Saturni, Capricornus & Aquarius. Vnde per hæc loca ſyderum, Auguſtum & fortem propter Scorpium, id eſt Martis domicilium: & juſtum propter Libram: & prudentem propter vicinam Virginem, id eſt Mercurii domicilium fore ſignificat. Vel certe ideo inter Scorpionis brachia, quæ ſunt Libra, & Erigonem, quæ eſt Virgo; quia Libra æquitas, Virgo Iuſtitia. Sane hæc Erygone Icari filia fuit, tantæ pietatis in patrem, ut cum eum vidiſſet mortuum, omni ſe luctu ac mœrore conficeret; ob quam rem miſericordia deorum inter ſigna locum virginis, ſub Iuſtitiæ vocabulo, juſſa eſt obtinere. Chelas autem ſequentes ideo ait, quia ſicut dictum eſt ipſæ ſunt Libra. Bene autem Auguſto inter Virginem & Scorpium, id eſt inter juſtitiam & virtutem, locum tribuit. Nam Chelæ, Scorpii brachia ſunt; quæ ſexaginta partes in cœlo ſunt: ſolum fore ſignificat.

PANDITVR IPSE TIBI. Ordo eſt, *Qua locus ipſe tibi panditur.* *Tibi* autem, in tuum honorem & gratiam. IPSE *autem*, ultro, ſua ſponte. IPSE TIBI. Hic diſtinguitur, niſi dixeris, *Ipſe tibi tum brachia contrahit ardens Scorpius*, * bene optantis, verba maledictum comprehendiſſe videantur. IAM BRACHIA C. A. S. Ideo Auguſto merito juxta Scorpium locum adſignat, quia ſydus hoc ſupra Romam poſitum creditur. Varro tamen ait ſe legiſſe Empedotim. * cuidam Syracuſano à quadam poteſtate divina mortalem aſpectum deterſum; cumque inter cætera tres portas vidiſſe, treſque vias. Vnam ad ſignum Scorpionis, qua Hercules ad deos iſſe diceretur *: alteram per limitem, qui eſt inter Leonem & Cancrum: Tertiam eſſe inter Aquarium & Piſces: Argute itaque eam viam & ſedem tribuit Auguſto forti Imperatori, quam habuit deus fortis.

ARDENS SCORPIVS. Ardens ad illud refertur, quia Martis eſt domicilium: nam Scorpii tempus frigidum eſt, quippe cujus November menſis eſt. Vel ARDENS ad virus ejus, vel ad cupiditatem Auguſti recipiendi. IVSTA PLVS PARTE. Secundum Chaldæos, qui Scorpium dicunt ſpatium duorum ſignorum tenere. Ergo & loci ſpatio te invitat.

QVICQVID ERIS. Ordo eſt, Quicquid eris, da facilem curſum. Cætera enim per parentheſin dicta ſunt. NEC SPERENT TARTARA REGEM. Nec ſperent dixit, quaſi beneficium de quocunque venerit.

NEC TIBI REGNANDI VENIAT. &c. Allegoricῶs dicit illum nec debere mori velle, nec poſſe. Dira autem pro magna, vel vehemens.

QVAMVIS ELYSIOS M. G. C. Licet præferantur inferi à Græcis Poëtis.

NEC REPETITA SEQVI CVRET. Ceres cum raptam à Plutone Proſerpinam filiam diu quæſiſſet: tandem aliquando eam eſſe apud inferos comperit: pro qua re cum Iovis imploraſſet auxilium; ille reſpondit poſſe eam reverti ſi nil apud inferos guſtaviſſet. Illa autem jam Punici mali in Elyſio grana guſtaverat: quam rem Aſcalaphus Stygis filius prodidit. Vnde Proſerpina ad ſuperos remeare non potuit. Hinc ait Lucanus, *Quæ te detineant Ætnæa dapes.* Quam neceſſitatem modo Virgilius Proſerpinæ tribuit voluntati. Sane Ceres à Iove poſtea meruiſſe dicitur, ut Proſerpina ſex eſſet cum matre menſibus, ſex cum marito: quod ideo fingitur, quia Proſerpina ipſa eſt quæ & Luna, quæ toto anno ſex menſibus creſcit, ſex deficit: ſcilicet per ſingulos menſes quindenis diebus: ut creſcens apud ſuperos, deficiens apud inferos eſſe videatur: & ſequitur & PROSERPINA MATREM, ad admirationem Elyſiorum poſuit, quod matri prælati ſunt.

VARIORVM.

ARDENS SCORPIVS. Hoc enim commune omnibus ſideribus cæli. aut *ardens*, feſtinans parare locum Auguſto. GLOSS. MSS. LVGD.

IAM BRACHIA CONTRAHIT. Id eſt, tibi relinquit locum Libræ. Vnde Poëta vetus: *Et libram, quam Cæſar habet.* Alluditur enim ad natalem Cæſaris Auguſti principio Libræ, IX Calend. Octobr. SCALIGER in Manil.

40 Da

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis:
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes,
Ingredere, & votis jam nunc aſſueſce vocari.
Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſolvit,
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.

SERVII.

DA FACILEM CVRSVM. Meo ſcilicet poëmati. ATQVE AVDACIBVS A. C. Verecunde ſuas vires extenuat, & commendat operis difficultatem dicendo AVDACIBVS.

IGNAROSQVE VIÆ MECVM MISERATVS AGRESTES INGREDERE. Aut meçum viæ (id eſt rationis) aut artis ignaros miſeratus ruſticos juva; aut mecum ignaros intelligas: aut ruſticis ignaris fave mecum, id eſt quibus etiam ego his ſcriptis plurimum collaturus ſum: aut mecum ignaros agricolas miſerare: aut eis mecum fave.

ET VOTIS IAM NVNC ASSVESCE VOCARI. Id eſt vivus adhuc. Nam (ut diximus) Auguſtus vivus divinos honores meruit.

VERE NOVO GELIDVS CANIS CVM MONTIBVS HVMOR LIQVITVR. *Novum* multa ſignificat, nam & recens aliquid novum dicitur, ut ipſe ait, *Lac mihi non æſtate novum*, id eſt recens. novum dicitur & magnum, ut *Pollio & ipſe facit nova carmina*; modo autem Novum Ver ideo ait, quia anni initium menſis eſt Martius. Et ſciendum decem tantum menſes fuiſſe apud majores. Martium autem anni principium habere voluerunt, propter Martem ſuæ gentis auctorem, quod multis firmatur auctoribus. Nigidius in ſphæra Græcanica, novum annum æquinoctium Vernale memorat. Varro epiſtolicarum quæſtionum, *Inter menſem Februarium qui tunc eſſet extremus, & inter calendas Martias quæ tunc erant primæ.* Atta, *annum novum voluerunt eſſe primum menſem Martium.* Et alibi, *Majores Martium primum habuerunt.* Aprilis vero dictus eſt, quaſi terras tepore aperiens. Majus à Maja. Iunius à Iunone. quamquam alii à majoribus & junioribus hos duos menſes velint eſſe nominatos. Nam antea populus Rom. in centurias juniorum & ſeniorum diviſus fuerat. Reliqui jam à numero nominabantur, Quintilis, Sextilis, September, October, November, December, & hi erant tantum decem menſes. Duo vero, propter rationem ſignorum anni, intercalabantur, qui poſtea à Iano & à Februo nominati ſunt. Februus autem eſt Ditis pater: cui eo menſe ſacrificabatur. Quintilis & Sextilis mutati ſunt poſtea in honorem Iulii Cæſaris & Auguſti. Vnde ſunt Iulius & Auguſtus. Sic Ovidius in Faſtis.

Ergo, VERE NOVO, & anni initio accipiamus, & prima parte Veris. Nam anni quatuor ſunt tempora diviſa in ternos menſes: qui ipſorum temporum talem faciunt diſcretionem: ut priore menſe Ver novum dicatur: ſecundo adultum: tertio, præceps. Sicut etiam Salluſtius dicit, *ubique nova æſtas, adulta præceps.* Sic Autumnus novus, adultus, præceps. Item Hyems nova, adulta, præceps vel extrema. Vnde eſt, *Extremæ ſub caſum hyemis.* Sane ſciendum Xenophontem ſcripſiſſe unum librum Oeconomicum: cujus pars ultima agriculturam continet: de qua parte, multa ad ſuum hoc opns Virgilius tranſtulit; ſicut etiam de Georgicis Magonis Afri, Catonis, Varronis, Ciceronis quoque libro tertio Oeconomicorum, qui agriculturam continent. Nam primus præcepta habet quemadmodum debeat materfamilias domi agere: Secundus, quemadmodum foris paterfamilias. Illud quoque ſciendum eſt, in his libris non eſſe obſcuritatem in quæſtionibus, ſicut in Æneide; niſi in paucis admodum locis. Sed in hoc tantum eſſe difficultatem, ut res poſitas intelligamus: id eſt τό κέσμιον ſicut hac prima quoque ejus præcepta ſignificant. Nam hoc dicit agrum fertilem, id eſt pinguem & herboſum, bis debere arari: ſemel verno tempore, ut & herbæ adhuc teneræ & ſine ſemine avellantur: & æſtatis calore, ut ſuperfluus humor ſiccetur, vel glebarum putrefiat durities: & ſemel Autumnali arandum cum ſeminibus. Agrum vero tenuem & ſterilem Autumnali tantum tempore arandum: ne ſi etiam Verno araveris, exiguus ejus humor ſiccetur æſtate. CANIS MONTIBVS. albis ex nive.

LIQVITVR. Liquor cum nomen eſt *Li* brevis eſt: cum ad verbum venerit, producitur: ut liquor, liqueris, liquitur: nam mutavit naturam: ſicut homo, humus, hu, brevis eſt: humanis producitur. Item itur, i producitur: iturus corripitur. LIQVITVR Autem, defluit, reſolvitur. ET ZEPHYRO PVTRIS SE GLEBA RESOLVIT. Quo tempore Favonii flatu arva laxantur, quæ fuerant præcluſa frigoribus. Ipſe alibi, *Rura gelu tunc claudit hyems.* Putres autem glebas, ſolubiles, quas tepor efficit & aratrum.

DEPRESSO INCIPIAT IAM TVM MIHI TAVRVS ARATRO INGEMERE. Aliud pendet ex alio: nam altius impreſſum aratrum boves cogit in gemitum: quod genus arationis, pingui convenit terræ: nam è contrario paulo poſt de infœcunda terra dicturus eſt; *Tenui ſat erit ſuſpendere ſulco.* MIHI autem, aut vacat: Cicero, *Qui mihi accubantes in conviviis.* Aut MIHI, id eſt ruſtico amanti terras. Et TAVRVM bovem fortiſſimum accipimus: nam tauri difficile ad aratra junguntur.

ATTRITVS SPLENDESCERE VOMER. Lucretius, *Occulto decreſcit vomer in arvo.* quod evenire frequenti aratione novimus, ut & ſplendidior fiat & teratur. Cato in oratione ad filium, *Vir bonus eſt, M. fili colendi peritus, cujus ferramenta ſplendent.* Dicimus autem & hic vomer, & hic vomis; ſed ab utroque, hujus vomeris facit.

Illa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ Solem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.
At prius ignotum ferro quam ſcindimus æquor,
Ventos, & varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit; ac patrios cultuſque, habituſque locorum:
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt fœlicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt

SERVII.

ILLA SEGES DEMVM. Seges modo terra, ut, *nec pecori opportuna ſeges.* DEMVM, noviſſime, vere, ſpecialiter. VOTIS RESPONDET. Immane quod ait VOTIS. nam plerumque plus optamus, quam ſperamus poſſe contingere. RESPONDET, aut ſatis faciet, aut conſentiet: ut, *Dictis reſpondent cætera matris.* AVARI, id eſt, quamvis avari, & plus eſt quam ſi dixiſſet parci. Nigidius, *Quia qui parcior eſt, ſuo contentus eſt, quod avarus non facit.*

BIS QVÆ SOLEM, BIS FRIGORA SENSIT. Quæ bis & dierum calorem, & noctium ſenſerit frigora. Per quod duplicem oſtendit arationem, Vernalem & Autumnalem. nec enim ad tempora æſtatis vel hyemis referre poſſumus, quod ait, *Bis Solem, bis frigora*: quia non ſunt in Italia in uno anno duæ æſtates, & duæ hyemes: ſicut geometræ dicunt eſſe in quadam parte Indiæ, in inſula Taprobane. aut ſicut quidam dicunt, ideo bis, ut ſemel cum fructibus, ſemel vacua, Solem & frigus perpeſſa accipiamus.

IMMENSÆ. Infinitæ. RVPERVNT HORREA. Plus eſt quam ſi diceret, impleverunt; hoc eſt ut non habeat ubi reponat.

AC PRIVS IGNOTVM FERRO QVAM SCINDIMVS ÆQVOR. Id eſt ante quam faciamus vervactum. Si autem non immenſum, ſed ignotum legeris, nobis ignotum ſignificat. Æquor autem modo terram accipe, ab æqualitate dictum . . . tam, ut, *Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto.* Vnde & maria, æquora dicunt.

VENTOS. Quia diverſis locis diverſi prævalent venti. Et hoc dicit, Debes ſcire, ager cui vento ſubjaceat. VARIVM CÆLI PRÆDISCERE MOREM. Id eſt aëris. Lucretius, *in hoc cælo qui dicitur aër.* Et hoc dicit, Debes etiam cæli qualitatem noſſe; utrum pluviis gaudeat, an tepore, vel frigore.

PATRIOS CVLTVSQVE, HABITVSQVE LOCORVM. Duas res dicit, Sciendum eſt, ager & quemadmodum à majoribus cultus ſit, & quid melius ferre conſueverit. nam habitus locorum, poſſibilitates vel naturas accipiamus. quas Græci τὰς ἕξεις dicunt. Alii patrios, naturales exponunt.

VENIVNT. Creſcunt. ut, *Et pulchro veniens in corpore virtus*; vel proveniunt.

ARBOREI FOETVS ALIBI. Id eſt poma. Et arboreum aliqui duobus modis . . . . accipiunt. Aliter enim in Æneide de telo, *ingens arboreum.* Cornificius, *ut folia quæ frugibus arboreis tegmina gignuntur.* ATQVE INIVSSA VIRESCVNT GRAMINA. Bene injuſſa: nam frumenta ſtudio juſſa naſcuntur. Vnde eſt, *Atque imperat arvis.* Et nunc hic unum alibi deeſt, ut fiat, *Atque alibi injuſſa vireſcunt gramina.*

VARIORVM.

ILLA SEGES DEMVM VOTIS, &c. Dici vix poteſt quantopere Grammatici, in expoſitione horum verſuum hallucinati ſint. Verba ergo illa Virgilii ex Theophraſto explicanda ſunt. Vere novo invertendas primum glebas dicit. Hæc vulgaris colendi agri ratio; cujus primam arationem vere auſpicabantur, quæ & tertia aratione abſolvebatur. Sed illam addit feliciſſime demum perventuram ſegetem, quæ bis Solem & bis frigora ſenſerit, id eſt quæ quarto arata fuerit. Quæ tertio aratur tantum, & cujus prima aratio à vere incipit, haud poteſt frigora ſentire. Theophraſtus: ἡ κατεργασία ἐν τῷ νεάζειν κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὥρας, καὶ θέρους, καὶ χειμῶνος, ὅπως χειμασθῇ καὶ ἡλιωθῇ ἡ γῆ, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς φυτείας ἐλέχθη. Hoc eſt quod dixit Virgilius, *frigora & Solem ſentire*, χειμασθῆναι καὶ ἡλιωθῆναι. Cap. vero 5. de arborum plantatione dixerat: Scrobes in quibus defodi oportet inſerendas arbores, anno ante præparari vult & aperiri, ut poſſint χειμασθῆναι καὶ ἡλιωθῆναι. idem omnino præcipit obſervandum in ſatione frugum, quod in plantarum inſitione. Ergo anno prius arandam eſſe tellurem oſtendit, quam ſeminibus jactis conſeratur. Terram itaque ſuſcitandam eſſe in vervactum docet, ſub exitum autumni, ut anno poſt ſub idem ferme tempus ſemina poſſit accipere, & interim annuo illo intervallo ſubinde mota & exercita, frigus hiemis ſentiat & calorem æſtatis; utrumque ad eundem ſcilicet finem, exterminandis ac putrefaciendis glebis. Ex his liquet terram eam quæ utrumque perpetiatur, τὴν χείμασιν καὶ ἡλίωσιν, melius reſponſuram cultoris ſpei, quam quæ ἡλίωσιν tantum percipiat. Quod autem ait *bis frigora & bis Solem ſenſit*, id ita exponendum eſt. prima aratio hiberna, ſicut ultima, quæ ſationi adjuncta erat: his duabus hibernis arationibus bis frigora ſentiebat arvum, & bis Solem, verna & æſtiva. Sic quatuor arationibus ſubactum intelligendum eſt illud ſolum, quod bis frigora, & bis calorem perpeſſurum eſt. SALMASIVS.

Gramma.

Gramina. nonne vides, croceos ut Tmolus odores;
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epeiros equarum?
Continuo has leges, æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis; quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Vnde homines nati, durum genus. ergo age, terræ
Pingue ſolum primis extemplo à menſibus anni
Fortes invertant tauri: glebaſque jacentes
Pulverulenta coquat maturis Solibus æſtas.

SERVII.

NONNE VIDES. Aut Mæcenati dicit, aut ruſtico & argumentatur; quaſi hoc dicens, Si una provincia ferre non poteſt omnia: quanto magis unus ager? VT TMOLVS. Mons Ciliciæ, in quo naſcitur crocum præcipue: nam loca commemorat, ubi plus provenit & melius aliquid. Nam crocum & in Africa naſcitur, ſed non tale, nec tantum, quantum, vel quale in Cilicia. Sed Tmolus eſt mons etiam Lydiæ, circa oppidum Sardis, qui diverſis floribus abundat, unde multi de Tmolo croceos odores ſimiles croco accipiunt; alii non dixiſſe eum crocum apud Tmolum naſci; ſed vinum Tmoleticum crocei odoris. nam & crocum in Cilicia apud Corycum naſci Salluſtius meminit.

INDIA MITTIT EBVR. Et in Africa fuerunt elephanti, ſed majores in India. Hinc eſt quod ait Terentius, *Elephantis quem Indicis præfecerat*, id eſt maximis. Et India mittit quaſi pendit. MOLLES SVA TVRA SABÆI? Sabæi populi ſunt juxta Syriam & Arabiam: dicti Sabæi ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι, quod apud eos tus naſcitur, quo deos placamus. Molles autem ideo ait, vel quod ſub aëre clementiore ſunt. (Nam ut ait Lucanus, *Quidquid ad Eoos tractus mundique teporem Labitur, emollit gentes clementia cœli*) aut certe quia Alexander Macedo dicitur obſcœnos omnes ab exercitu ſuo ſegregatos, illic condidiſſe. Sane tus modo ſine aſpiratione dicimus: nam antiqui thus dicebant, ἀπὸ τοῦ θύειν. quod diis placuit: tura enim à tondendo dicta eſſe voluerunt, à glebis tunſis: cum quibus dicitur fluens de arboribus coaleſcere. Alii Sabæos Arabos ... colonos Ægyptiorum ex effœminatis collectos ab ..... de Arabia illuc deductos; vel ideo molles, quod fœmineos cultus veſteſque gerunt.

AT CHALYBES NVDI FERRVM. Subauditur ubique mittunt. Chalybes populi ſunt apud quos naſcitur ferrum. Vnde abuſive dicitur chalybs, ipſa materies: ut, *Vulnificuſque chalybs*. Nudi autem, aut apud quos arbores non ſunt: aut vere nudi, propter ferri cædendi ſtudium. Nam legimus, *Bronteſque Steropeſque & nudus membra Pyragmon*. VIROSAQVE PONTVS CASTOREA. Fibri, canes ſunt Pontici: quorum teſtes apti ſunt medicaminibus, propter quos ubi ſe requiri ſenſerunt, eos ſecant. De his Cicero, *Redimunt ſe ea parte corporis propter quam maxime expetuntur*. Iuvenalis, *Qui ſe eunuchum ipſe facit, capiens evadere damno Teſticuli*. Caſtores autem à caſtrando dicti ſunt. VIROSA autem aut fortia, aut certe venenata. Nam licet ſint multis remedio, tamen prægnantes eorum odore, abjiciunt & egerunt partum. Et viroſa dicta ab eo quod eſt virus. Alii fortia accipiunt, à viribus.

ELIADVM PALMAS EPIROS EQVARVM. Hypallage eſt: nam hæc dicit, Epirus creat equas optimas, quæ apud Elidem palmas merentur in Iovis Olympici curuli certamine. Sane Epiros Græce profertur: unde etiam è habet accentum. Nam ſi Latinum eſſet, Epirus, Epiri, PI haberet, quia longa eſt. Nec mireris equas currere. nam, ut dicit Plinius, *velociores ſunt ideo, quod in curſu urinam faciunt*.

CONTINVO HAS LEGES. Iugiter, in æternum, ad perpetuum: ſicut ſequentia indicant. nam dicturus eſt, *Æternaque fœdera*.

DEVCALION VACVVM LAPIDES IACTAVIT IN ORBEM. Iam tranſit ad fabulam: & poëtice dicit, Iſta tum primum ſtatuta, quæ ab initio mundi conſtat fuiſſe.

VNDE HOMINES NATI DVRVM GENVS. Expreſſit τὸ αἴτιον, id eſt cauſativum. Nam & Græce populi λαοὶ dicuntur à lapidibus. λᾶοι enim lapides dicuntur. ERGO AGE TERRÆ PINGVE SOLVM. Iam redit ad cauſſam.

PRIMIS EXTEMPLO A MENSIBVS ANNI. Hoc eſt quod dixit, *Vere novo*: extemplo, induxit, & repoſuit.

PVLVERVLENTA COQVAT MATVRIS SOLIBVS ÆSTAS. Quæ glebas ſolvit in pulverem. Et reddit cauſſam cur hoc debeat fieri. MATVRIS autem SOLIBVS, id eſt, vehementer fervidis, magnis. Ipſius manu adjectum, *maturis Solibus*.

VARIORVM.

AT CHALYBES NVDI FERRVM. Gens in Ponto, quæ ferrum reperiſſe dicitur, & *nudi*, neceſſitate operis, ut *nudus membra Pyracmon*. PHILAR.

ELIADVM PALMAS EPEIROS EQ. Vnde & εὔπωλος & εὔιππος dicitur: non quod Epeirus palmifera ſit, ſed equorum ferax generoſorum, qui curuli certamine palmam mereri & reportare ſoleant, ſuffragante illo: *Et patriam Epeirum referat, forteſque Mycenas*. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

At ſi non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum, tenui ſat erit ſuſpendere ſulco.
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ:
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patiêre ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres mutato ſydere farra,
Vnde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen,

SERVII.

SVB IPSVM ARCTVRVM. Id eſt autumnali tempore, quo Arcturus oritur. Et ſciendum quod SVB præpoſitio, quando tempus ſignificat, accuſativo gaudet: ut hoc loco *Sub arcturum*, id eſt circa arcturum. Item, *Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe.* Et, *Sub noctem cura recurſat.* Et item, *Sub lucem exportant calathis.* Hoc autem eſt tum cum jam pulvere com.... Arcturus enim pluviarum & tempeſtatum ſydus eſt. Arcturus autem idem arctofylax, quia poſt urſæ caudam locatus ſit. Item Bootes, quod boves cum plauſtro agat: alii Arcadem fuiſſe filium Caliſtonis & Iovis dicunt: qui cum matrem in figuram urſæ ira Iunonis transfiguratam vellet occidere, ambo à Iove in cælum eſſe tranſlatos; ille Arcturus; illa Helice dicta. Alii Icarum hunc volunt eſſe: qui à paſtoribus, quos vino tunc primum reperto, ebrios fecerat, veluti dato veneno, occiſus eſſe. * Manu adjecti ſunt deletis duobus, quorum alter totus legi .... potuit; *Illic, officiant ſegetes ne frugibus illic*; ex altero hoc tantum, *ne deſerat humor arenam.* TENVI SVSPENDERE, pro tenuiter ſuſpendere.

ILLIC. In terra ſcilicet pingui. OFFICIANT, noceant, obſtent. HERBÆ, quæ internatæ ſegetem lædunt. HIC, In ſterili, & tenui, & infœcunda. Quia ſi preſſius aratur terra tenuior, humor ad inferiora deſidet, & ſapor .... bunt: & hoc eſt quod ſupra diximus, omnia præcepta quæ commemorat, ad illud pertinent quod ait, *Quid faciat lætas ſegetes.*

STERILEM EXIGVVS .... pro ocioſum, ut interdum lentus .... ceſſans, ut, *ſegniſque ſecundo defluit amne.* ARENAM. Aridam terram, quæ eſt ſicut arena.

ALTERNIS. id eſt alternatim. IDEM ſcilicet agricola. TONSAS NOVALES. Agros meſſos. Dicimus autem & has novales, & hæc novalia. Proprie novales ſunt primum arva proſciſſa, & primum ſegetem ferentia.

PATIERE. Patieris. SITV DVRESCERE CAMPVM: Segnem, ceſſantem. Et ſitu, pro otio, ut redeat in vires priores. Sane ſciendum & Ciceronem in dialogis, & cæteros philoſophos tractare, non quid debeat fieri, ſed quid potiſſimum fieri. quam rem nunc Virgilius ſequitur. Nam cum dicat multa remedia agrorum recreandorum, ponit præ omnibus intermiſſionem. Vnde eam rem frequenter iterat.

AVT IBI FLAVA SERES MVTATO SYDERE FARRA. Si te terrarum cogit anguſtia, & non habes, ubi intermiſſo agro rurſus ſeras; ibi frumenta ſeras, unde legumina ſuſtuliſti. Aut ſi tibi eſt opus frumento, ſtercora ſparge, & cinerem: vel incende ſtipulas. SYDERE. Modo anno.

LÆTVM LEGVMEN. Fertile. Et LÆTVS, prout res fuerit accipimus: ut lætus homo, id eſt hilaris. lætum pecus, id eſt pingue. lætum legumen, ut diximus, fertile: & ſic in reliquis. SILIQVA. Theca leguminis. QVASSANTE. Id eſt quaſſa. LEGVMEN. Legumen dicitur quod manu legitur, nec ſectionem requirit. Frumenta vero ſunt omnia quæ ex ſe emittunt ariſtas. Nam quod ſupra ait FARRA, frumenta accipimus: ſpecies eſt enim pro genere. SILIQVA. Folliculo intra quem legumina naſcuntur.

QVASSANTE. quæ ſonet cum quaſſatur. Cæcilius, *Si quaſſante capite triſtes incedunt.* Plautus, *Capitibus quaſſantibus.* Far enim proprie genus eſt frumenti optimi. Dicitur frumentum à frumine, quod eſt gulæ prominens pars.

VARIORVM.

SVB IPSVM ARCTVRVM. Notat Servius *ſub* præpoſitionem, quando tempus ſignificat, gaudere accuſativo. Non uſquequaque tamen ſententia Servii vera; cum infra poëta SVB ablativo junxerit: *Extremo ni jam ſub fine laborum vela traham*: & Æneid. lib. 7. *Sera ſub nocte rudentum.* GERMAN.

HIC STERILEM EXIGVVS N. D. H. ARENAM. Quidam aſpirant harenam; quia hæreat: cui ſcilicet digammon adjunctum eſt, quod etiam hauriat, hoc eſt, in ſe receptum humorem, trahat. Hujus hanc eſſe naturam teſtatur Virgilius, dicens:

Collectum humorem bibula deducit arena.

Bibula enim, quia bibat, dicitur. PROBVS.

TONSAS CESSARE NOVALES. Dicitur autem *ager novalis*, vel quia ad novam ſementem eſt relictus, vel quia intermiſſus renovatur; à novando, *novalis* dictus. Eandem & terram virginem aliquibus dici, ut & Græcis γῆν παρθένον, Pimpontius obſervat. TAVBMAN.

AVT IBI FLAVA SERES, &c. Putant, non minus eſſe utilem ad ſationem farris, agrum ex quo alius fructus ſublatus ſit, quam eum qui vicibus ceſſat. PROBVS.

MVTATO SIDERE, Id eſt principio veris alterius anni. GLOSS. MSS. LVGD.

SILIQVA QVASSANTE LEGVMEN. *Siliqua* eſt θήκη & involucrum ſeminis quodcunque. Horatius, Perſius, Prudentius, *Siliquarum* nomine legumina; vel fructum quemvis viliſſimum, qui pecoris immundi potius, quam hominum ſit, intelligere, notatur à TVRNEBO, lib. 26. cap. 24.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem.
Vrit enim lini campum ſeges, urit avenæ:
Vrunt lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva.
Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis:
Sive inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor:

SERVII.

AVT TENVES FOETVS VICIÆ. Mire ait tenues; nam vicia vix ad triplicem pervenit fructum, cum alia legumina proventum habeant fœliciſſimum & fertilem. Fætus vero gi . . . vel fructus ut inſeritur vero fœtum. . . . TRISTISQVE LVPINI. Amari: cum in guſtu ſit amarum triſte. nam incoctus amarus eſt. Ennius. *Neque ill . . triſte quæritat ſinapi*: nonnulli proprie calamos lupinorum, alas dici putant, ut Ælius, *Alæ ex lupino, ſurculi ſine foliis.* Cato in originibus, *Alæ ex lupino lugium.* . . tamen Varro de lingua Latina, alam culmum fabæ dicere. . . .

VRIT ENIM LINI CAMPVM SEGES. Bene excerpſit hæc tria, linum, avenas, papaver: & dicit poſt hæc, frumenta ſerenda non eſſe. nam licet manu legantur, & ſint inter legumina: viribus tamen frumentis exæquantur. Cœlius libro tertio ſeri avenam oſtendit; ſed videtur poëta velut interrogatus, cur linum & quæ ſequuntur dicit non ſeri debere; reſpondiſſe, urit enim: que, enim cauſalis conjunctio eſt.

LETHÆO PERFVSA PAPAVERA SOMNO. Plena oblivionis. Nam Ceres, Iove admonente, dicitur cibo papaveris, orbitatis oblita, (& re vera papaver gignit ſoporem) cum jam Proſerpinam raptam à Plutone ex inferno recipere non potuiſſet.

ALTERNIS FACILIS LABOR. Redit rurſus ad præceptum quod ſcit eſſe præcipuum, id eſt ad intermiſſionem. ALTERNIS. Intermiſſis: ſubaudi agris. FACILIS. Vtilis.

NE. Pro non. SATVRARE. Recreare & reparare. PINGVI FIMO. Vel humido, vel fertili. SOLA. Terras.

EFFOETOS PER AGROS. Continua fertilitate laſſatos: ſicut etiam frequenti partu effœta dicitur mulier. CINEREM IMMVNDVM. Ad diſcretionem illius quo utuntur puellæ: de quibus cineribus in Bucolicis, *Fer cineres Amarylli foras.*

MVTATIS FOETIBVS. Vt omni anno proferunt, ſed diverſa: nam eadem ferre ſemper non poſſunt, niſi intermittant. REQVIESCVNT FOETIBVS ARVA. Non etiam roborantur: quod intermiſſio efficit arationis: quam rem rurſus repetit dicendo.

NEC NVLLA INTEREA EST INARATÆ GRATIA TERRÆ, id eſt, maxima. Nam Liptotes figura eſt, id eſt maxima & præcipua: ut, *Munera nec ſperno.* INARATÆ. Non ſatæ; unde eſt illud, *Alternis idem tonſas ceſſare novales.* Alii inaratæ accipiunt, quæ eſt pabulo pecoribus.

INCENDERE PROFVIT AGROS. Non agros, ſed ea quæ in agris ſunt, id eſt ſtipulas vel quiſquilias: hoc eſt purgamenta terrarum, & alia inutilia concremare. Nam ut videmus, ſi in agris qui incendendi ſunt, deſint ſtipulæ; aliunde illuc nutrimenta portantur incendii. Alii non ſæpe profuit, ſed ſæpe incendere accipiunt.

ATQVE LEVEM STIPVLAM CREPITANTIBVS VRERE FLAMMIS. ἔκφρασις poëtica, vel ſuperflua verbi repetitio. Nam ſtipula per ſe levitatem ſignificat. unde *levem ſtipulam* vocamus. CREPITANTIBVS vero, ſonantibus.

SIVE INDE OCCVLTAS VIRES. Inde, id eſt ex igni: occultas autem, arcana quadam ratione cælatas. In hoc autem ſenſu ſequitur Heracliti opinionem, qui dicit omnia ex igne procreari: quem nunc terris alimenta præbere commemorat.

VITIVM. Quod fœcunditatem impedit. EXVDAT INVTILIS HVMOR. Nove locutus eſt. Nam non ipſe humor, ſed terra deſudat; unde exudat pro exudatur accipimus. poteſt ergo exudare, & quod emittitur, & quod emittit, accipi.

VARIORVM.

LETHÆO SOMNO. Græco verbo uſus eſt, quod eſt oblivione. Somnus enim oblivionem facit. Sed Lethæus Infernalis fluvius dicitur; de quo qui bibunt, laborioſa hujus vitæ obliviſcuntur. GLOSS. MSS. LVGD.

NE SATVRARE FIMO PINGVI. Fimus, quo ſtercorantur agri, dicitur proprie lætamen; eo quod ſuo nutrimento læta faciat germina, reddatque pinguia arva & fæcunda. ISIDOR. lib. 17. c. 2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua ſuccus in herbas:
Seu durat magis, & venas aſtringit hianteis:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineaſque trahit crates, juvat arva, neque illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo:
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,

S E R V I I.

CÆCA RELAXAT SPIRAMENTA. Breves cavernas, per quas ſudor emanat, quæ tenuitate ſui non poſſunt videri: ergo occulta & latentia. NOVAS, quæ ante non fuerant. RELAXAT. Aperit. QVA. Pro quæ.

DVRAT, activum eſt hic. Dicimus enim & duro & duror: duro neutraliter, & dureo. HIANTEIS. Apertas & patentes.

NE TENVES PLVVIÆ. Aut lentæ & penetrabiles: aut epitheton eſt aquarum. Aquæ enim naturaliter tenues ſunt. ſic alibi, *Aut in aquas tenues delapſus abibit*. Alii tenues, inutiles, jejunæ, macræ, quibus contrarium pingues, ut eſt, *tenuis ubi argilla*.

ACRIOR, pro acris, ut jam ſenior. AVT BOREÆ PENETRABILE FRIGVS. Quod omnia penetrat. ADVRAT. Adurat & ad Solem & ad frigus pertinet: nam uno ſermone duo diverſa concluſit, quæ tamen unum effectum habent. nam & frigoris finis, eſt caloris initium: & ſummus calor, frigoris eſt principium. Vnde quaſi unus effectus eſt & frigoris & caloris. hoc eſt Græci dicunt ἀκρότητος ἰσότητες.

MVLTVM ADEO. Ordo, multum adeo juvat arva. RASTRIS. Et hos raſtros dicimus, & hæc raſtra. legimus enim, *At iſtos raſtros interea depone*; in Terentio: Item, *Raſtraque & incurvi ſævum rubuere ligones*. Et raſtra dicta, quod terram radant. GLEBAS INERTES. Pigras, nihil creantes. Et tranſit ad aliud præceptum.

VIMINEASQVE TRAHIT CRATES. Ad agrorum ſcilicet exæquationem, quam ruſtici Hyrpicem vocant. IVVAT. Vel adjuvat, vel quaſi delectat. Et hic tranſit ad aliud præceptum.

FLAVA CERES. Flava dicitur propter ariſtarum colorem in maturitate. ALTO OLYMPO, aut poëtice dictum de cælo, illi favere Cererem, aut vere altam ſegetem eſſe, non paleis tantum inanem, ſed gravem frumento; nam ideo *flava Ceres*: Et Ceres nomen eſt quod in polyſyllabis in nominativo ſingulari producit ultimam, cum in obliquis corripiat. ALTO. De alto. NEQVICQVAM. Id eſt, Non ſine cauſſa. Nam ſemper duæ negativæ unam confirmativam faciunt. Vnde male quidam locum illum legunt in Terent. *Pater adeſt, cave ne te triſtem ſentiat*. Si enim hoc eſt, dicit, vide ut te triſtem eſſe ſentiat. quod procedere minime poteſt; ſed ita legendum eſt, *Cave te triſtem eſſe ſentiat*. Nam & NE, & CAVE prohibentis eſt. SPECTAT. Reſpicit.

ET QVI, PROSCISSO QVÆ S. Æ. T. Propria voce uſus eſt, cum enim primo agri arantur quando duri ſunt, proſcindi dicuntur; cum iterantur, obfringi; cum tertiantur, lirari. QVÆ SVSCITAT ÆQVORE TERGA. Id eſt vertit, & proprie ſuſcitat, quia jacent inexerciti; terga autem ſuperficiem, ut Homerus, νῶτα θαλάσσης. QVÆ SVSCITAT ÆQVORE TERGA. Id eſt terram quam araverat.

V A R I O R V M.

PENETRABILE FRIGVS ADVRAT. ψῦχος διάτορον. Hic autem *penetrabile* active extulit, ut Æneid. 10. *penetrabile telum*. Idem quoque Lucret. penetrale frigus vocat. Sunt etiam alia præter ignem, quę urere recte dici poſſunt. Iuſtinus quoque frigus urere dixit, loquens de Scythis: *Quamquam continuis frigoribus urantur, pellibus tamen ferinis aut murinis veſtiuntur*. Nimirum & Græcis αἶθρος frigus matutinum, παρὰ τὸ αἴθω, uro: unde & Suidas αἶθρον κρῦμα exponit, ut Latini pruinam, ab uro deducunt. GERMAN. PONTANVS.

MVLTVM ADEO RASTRIS, &c. Occationem circumloquitur, ſed utrum eam quæ ſatis frugibus adhibebatur; an quæ iterationem ſequebatur? Certe nullo ordine præcepta agricolationis exequitur poëta. nam protinus ſubjicit quomodo arva ſubigenda ſint prorſis & tranſverſis ſulcis. Servius ad eum locum, *vimineaſque trahit crates: ad agrorum ſcil. exæquationem, quam Ruſtici Lypicem vocant*. Lege, Hyrpicem. Hurpex & Hyrpex ex Græco ἅρπαξ vel ἁρπάγη raſtellum vel crates ferrea cum multis dentibus; Et vera eſt hæc hujus vocis ex origine ſignificatio, quod rapiat & verrat, quæ in terra ſerpant inutilia, & ſic agrum purget ac mundet. SALMASIVS.

ET QVI PROSCISSO QVÆ, &c. Proſciſſio, prima aratio quę rectis ſulcis arvum ſubigit. Iteratio, ſecunda, quæ obliquis, & per tranſverſum agitur. Et proprie locutus eſt, quum *prorumpere* de ea dixit, & de prima *proſcindere*. Nam *offringi* dicebantur arva, quum iterabantur. At perperam Servius iteratam illam arationem, quæ per tranſverſum ſulcos agit, eandem facit cum autumnali, quando ſemine jacto arabant. Sed Servio perſuaſum eſt, duabus tantum arationibus arva ſubegiſſe veteres, vernali & autumnali: æſtivæ quippe nunquam meminit; ea inter ſolſtitium & caniculam peragebatur. SALMASIVS.

Rurſus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Rurſus in obliquum verſo prorumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida ſolſtitia, atque hyemes orate ſerenas
Agricolæ. hyberno lætiſſima pulvere farra,

SERVII.

RVRSVS IN OBLIQVVM VERSO PRORVMPIT ARATRO. Scilicet autumnali tempore, quo jam cum ſeminibus aratur. Nam hoc præcipit, ut cùm denuo aramus, tunc per obliquum aratra ducamus. nemo enim uno tempore bis arat.

EXERCETQVE FREQVENS. Quidam exercet pro tractat accipiunt; ut, *Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro.* Frequens autem pro frequenter. ATQVE IMPERAT ARVIS. Id eſt, ut tantum ferant, quantum ipſe deſiderat. Et hoc eſt quod ait ſupra, *Illa ſeges demum votis reſpondet avari Agricolæ.* Alii ne liberius ferant quæ volunt, ſed quod fuerit ſatum tradunt.

HVMIDA SOLSTITIA, ATQVE HYEMES ORATE SERENAS AGRICOLÆ. Bene ad votum ſe tranſtulit, neque enim ruſticus aliud poteſt hic facere niſi optare: nam duo ſunt ſolſtitia. Vnum æſtivum, octavo kalendarum Iuliarum die: quo tempore remeare Sol ad inferiores incipit circulos. Et aliud hyemale, octavo kalend. Ianuariarum die, quo tempore Sol altiores incipit circulos petere. Vnde hyemalis ſolſtitii dies minimus, ſicut æſtivi maximus invenitur. Videtur ergo contrarium eſſe quod dicit, Optate pluvias per ſolſtitia, & per hyemem, ſerenitatem: cum (ut diximus) unum æſtivum ſit, & aliud hyemale ſolſtitium. Sed ſciendum modo annum in quatuor partes eſſe diviſum: in duo ſolſtitia, & duo æquinoctia: unum vernale, & aliud autumnale. quæ Græci ἰσημερίας vocant. Sunt autem hæc octavo kalendarum Aprilium, & octavo kalendarum Octobrium die, qui annus olim in duas tantum partes dividebatur; hoc eſt in æſtivum, & in hyemale ſolſtitium, & in duo hemiſpheria. ut intelligamus omnia eum tempora voluiſſe complecti. Nam hoc dicit, Optandum ruſticis ut autumnali & hyemali tempore ſit ſerenitas: quę duo tempora pro uno habebantur, ſecundum hemicyclii rationem, ut diximus. Vernali vero, & æſtivo tempore, ut ſint pluviæ: quæ & ipſa duo tempora pro uno erant. Tamen ſi diligenter attendamus: poëtica licentia eſt uſus, ut pluralem numerum, pro ſingulari poneret. nam ſolſtitia pro ſolſtitio, & hyemes pro hyeme poſuit. dicit autem, Optanda hæc quæ per naturam non ſunt: quo poſſit utriuſq; temporis aſperitas mitigari: & æſtatis calor, pluviis: & frigus hyemis, ſerenitatis tepore. Sane quidam, *Humida ſolſtitia atque hyemes orate ſerenas,* accipiunt; hoc eſt ea ſolſtitia pro hyemali tantum ſolſtitio quæ humida hiberni temporis ratione eſſe neceſſe eſt: nam æſtatis ſolſtitia humida eſſe non poſſunt, ut ſub una ſignificatione dictum ſit, humida ſolſtitia atque hyemes; quod oſtendunt ſubſequentia, *hyberno lætiſſima pulvere farra*: neque enim aliquid de æſtatis ſolſtitio, vel tempore memoravit. Sed verior expoſitio hoc habet, *Humida ſolſtitia atque hyemes orate ſerenas Agricolæ*; non quod humida eſſe debeant, ſed humida ſolſtitia epitheton hyemis eſt; & modo hoc dicit, ſolſtitia illa quæ humida ſunt naturaliter, id eſt hiberna. ò Agricolæ, & hyemes ſerenas orate, niſi enim ſerenum cælum fuerit, nec ſeri poterit, nec arari, ut ipſe dixit in ſequenti; *hiberno lætiſſima pulvere farra.* Niſi enim ſerenum fuerit, pulvis è terra levari non poterit. Ergo hoc dicit, ſolſtitia hiberna, & non ſolum ſolſtitia, id eſt ſolſtitiorum ſola tempora, ſed omnes hyemes ſerenas optandas.

HYBERNO PVLVERE. Hyberna ſerenitate, eo quod nimia ſerenitas pulverem creat. Et eſt carmen ruſticorum antiquum, *Hyberno pulvere, verno luto, grandia farra Camille metes.* Camillus adoleſcens eſt.

VARIORVM.

RVRSVS IN OBLIQVVM VERSO PRORVMPIT ARATRO. De hac aratione Plin. lib. 18. cap. 19. *Omne arvum rectis ſulcis, mox & obliquis ſubigi debet.* Ibid. *Id demum recte ſubactum erit, ubi non intelligatur, utro vomer ierit.* TAVBMAN.

IMPERAT ARVIS. Credo ea forma dictum, qua à Columella lib. 3. *Nec provident futuro tempori, ſed quaſi plane in diem vivunt: ſic imperant vitibus, ut eas multis palmitibus onerent, &c.* GERMAN.

HVMIDA SOLSTITIA, ATQVE HYEMES. Ineptiverunt quidam dum ſe aſtrologos oſtentantes, dixerunt, duo eſſe ſolſtitia, & de utroque ſenſiſſe Virgilium; cùm Poëta Solſtitium hîc pro æſtate, cui hyems opponitur, uſurparit. Et apud bonos latinitatis auctores, Solſtitii nomen, Solſtitium æſtivum duntaxat ſignificat, eique bruma opponitur. Cic. lib. 2. de nat. deor. *Solis acceſſus, diſceſſuſque Solſtitiis, brumiſque cognoſcitur.* Cenſet ergo Poëta æſtatem pluviam, ac ſerenitatem hibernam multum habere emolumenti ad ſegetum ubertatem: ſic enim utriuſque temporis intemperies quaſi corrigitur: æſtivi quidem ſiccitas pluviarum irrigatione: Hyberni vero humiditas nimia, aëris ſerenitate. Cumque æſtate matureſcunt fruges, omnino ad incrementum humectatione iis opus eſt, qua temperetur caloris æſtus: ne agris illo exinanitis areſcant fruges ipſæ, quarum cibus eſt imber: & calor terræ ἀντιπεριστάσει frigoris aſtringentis ipſius poros, cohibitus, vires ſufficit radicibus frugum, quæ ſatæ ſunt præcedenti autumno. quibus etiam humidum à frigore ſimul diſtillans alimentum ſuppeditat. BERSMANNVS.

HYBERNO LÆTISSIMA PVLVERE FARRA. *Læta farra,* id eſt fæcundam ſegetem enaſci innuit, & hoc ruſticum vetuſque canticum, quod in libris antiquiſſimorum Carminum inveniri, & à Poëta hic ſpectari Macrob. annotat lib. v. cap. 20. *Hyberno pulvere, verno luto grandia farra, Camille, metes.* Eſt autem *Camillus,* (ut hoc obiter dicam) παῖς ἀμφιθαλής, id eſt puer patrimus, matrimus. De quo Scalig. ad Catull. Carm. 1. TAVBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Lætus ager. nullo tantum ſe Mœſia cultu
Iactat: & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.
Quid dicam, jacto qui ſemine cominus arva
Inſequitur, cumuloſque ruit male pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſque ſequentes?
Et cum exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
Ecce ſupercilio clivoſi tramitis undam

S E R V I I.

LÆTVS AGER. Hyberno ſcilicet ſereno. Quia
ubi hoc contigerit, ne hæc quidem loca quæ fertilia
ſunt, id eſt Mœſia, & Gargara, quæ dicturus eſt
in ſequentibus, certent cum illo proventu. NVLLO
TANTVM SE MOESIA CVLTV IACTAT.
Conſtat quidem Mœſiam circa culturam eſſe dili-
gentem: ſed non ei cultus ſuus tantum prodeſt,
quantum hyberna ſerenitas & humidum ſolſtitium.
Mœſia autem provincia eſt Thraciarum vicina Scy-
thiæ. Myſia vero civitas Phrygiæ, haud longe à
Troja: quam magis debemus accipere propter Gar-
gara, montes Phrygios. Vnde apparet & in Aſia eſſe
regionem quæ Mœſia dicatur. Sane Gargara multi
auctores Græci, ſicut Serenus Sammonicus tradit,
altitudinem Idæ montis, & per hoc abuſive omnes
ſummitates montium Gargara appellantes; ſe etiam
Gargara civitatem in radicibus Idæ montis in pro-
vincia Mœſia Aſiæ,* quam conſtat naturaliter uligi-
noſam, & ob hoc frugum feracem; in tantum ut mul-
ti poëtæ Græci Gargara abuſive pro cujuſvis rei mul-
titudine vel copia poſuerint. Ergo poteſt & hic ſen-
ſus eſſe, ut ſit; cum ea ſit anni temperies, & hyems
ſerena ſit, & ſolſtitium humidum, fructus optime
provenire, hæc autem adeo agris eſſe neceſſaria, ut
ſine his, ne illi quidem fecundiſſimi Mœſiæ agri
reſponſuri ſint opinioni fertilitatis, quæ de his ha-
betur.

MOESIA CVLTV. Cultu autem ideo addidit,
tanquam diceret omnis ſeges, quæ tempeſtivos hu-
mores habuerit, æquabit fecunditati arvorum Mœ-
ſiorum; quæ propterea quod non quærant ſolſtitia-
les imbres, ſed naturali & proprio humore læten-
tur, maximum & præcipuum cultum habeant, &
ita uberes ibi fructus proveniant, ut fecunditatem
agrorum ſuorum etiam Gargara ipſa mirentur.

ET MIRANTVR GARGARA MESSES. Phan-
taſia eſt poëtica, rei inanimatæ ſenſum dare: ſic
alibi, *Miraturque novas frondes, & non ſua poma.*
Sane Rubellius, Blandus, & Quadrigarius hiſto-
rici dicunt Gargarum flumen vocari in finibus Thu-
rinis. * fuiſſet oppidum mediocre, quod Garga nunc
vicus eſt, quem Troes obſcuri centum quinquaginta,
ignoto & incerto duce inſederunt; ſcilicet nomine à
vertice Idæo tranſlato, à quo civitas etiam in fini-
bus Troicis Gargara appellatur.

QVID DICAM. Oratorium ſchema quædam
recuſare, quaſi non ſufficiat materiæ, deinde refer-
re, & quid dicam, quemadmodum juvat arva qui
inſequitur. COMMINVS. Id eſt ſtatim, ſine inter-
miſſione. Non eſt ergo ex propinquo, qui ſignificatus
frequentiſſimus eſt in Ciſalpina Gallia, vulgo enim
dicunt, vado ad eum, ſed comminus: unde Virgilius
magis patriam conſuetudinem videtur ſecutus. Ve-
teres enim non in tempore, ſed in loca comminus
ponebant, id eſt juxta; ut eſt *comminus obtruncant
ferro*, cui contrarium eſt eminus, id eſt longe.

INSEQVITVR. Proſequitur, & non ſinit quie-
ſcere. RVIT. Evertit, diſſipat. Nam modo agentis
eſt. ut, *Vna Eurusque, Notuſque ruunt.* nam aliter
dictum eſt, *Ruit alto à culmine Troja.* MALE PIN-
GVIS. Non pinguis, id eſt ſterilis. nam *male*, apud
Virgilium ſæpe pro non ſignificat, ut, *male ſana ſo-
rorem*,

DEINDE SATIS FLVVIVM INDVCIT, RI-
VOSQVE SEQVENTES. Poſt commemoratam
generalem agriculturam, tranſit ad ſpecies & cultu-
ras venientes ex tempore. Nam arare, cinerem jace-
re, incendere æternum eſt: irrigare autem nonniſi
nimiæ ſiccitatis eſt; ſicut & ſiccare etiam aut ex ma-
gnis pluviis, aut ex fluminis eruptione compellimur.

SATIS. Segetibus, agris ſatis, id eſt ſeminatis:
nam participium eſt. RIVOSQVE SEQVENTES,
Iuges aut ſequuturos, aut certe rivorum eſt epithe-
ton; quia, qua duxerit ſequuntur. EXVSTVS
AGER MORIENTIBVS. &c. Scilicet æſtatis ca-
lore.

MORIENTIBVS HERBIS. Secundum Pytha-
goricos, qui dicunt omne quod creſcit animam ha-
bere: Vnde eſt, *Atque interfice meſſes.*

ECCE. Id eſt ex improviſo. SVPERCILIO au-
tem, altitudine, ſummitate terrarum. Alii ſuperci-
lia loca in obliquum delineata, quæ ſuperne habeant
alia faſtigia ex accidenti dicunt. tramites autem ſunt
convalles, quæ de lateribus utrinque perviæ limitant
montes, quæ ſolent etiam ſaltus nuncupari. Sed
hic tramitem nunc pro valle ac ſaltu accipere debe-
mus, & pro ſupercilio, ſimpliciter edito loco; ut
ἴλιος ὀφρυόεσσα, nam ideo ait clivoſi.

V A R I O R V M.

MIRANTVR GARGARA MESSES. Eſt &
alter ſenſus. Cum ea ſit anni temperies, ut hyems
ſerena ſit, & ſolſtitium humidum, fructus optime
proveniunt. & adeo hæc eſſe agris neceſſaria, ut ſine
his nec Myſiæ quidem, nec Gargarorum agriculturæ
feracitate laudabiles, reſponſuræ ſint opinioni, quæ
de eis habetur. Eſt autem Myſia regio Aſiæ circa Ci-
liciam, frugum ferax, quæ, *nullo cultu tantum ſe ja-
ctat*, id eſt, gloriatur, quantum ſi veniat, *ſerena
hyems, & ſolſtitium humidum.* PHILARG.

Gargarus fæminino genere, auctore Euſtathio,
urbs eſt Troadis: Gargaron autem vel Gargara, Idæ
eſt promontorium. GERMAN. Vide Macrobium
lib. 5. cap. 20. ubi de hoc toto loco longe accuratius,
verius, quam Servius, tractat. TAVBMAN.

Elicit

Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet; ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba;
Cum primum ſulcos æquant ſata? quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit; & obducto late tenet omnia limo:
Vnde cavæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cum ſint hominumque boumque labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,

SERVII.

ELICIT. Ab eliciendo, & apud antiquos, hodieque in aliquibus provinciis Elyces appellantur ſulci ampliores, ad ſiccandos agros ducti; unde Poëta ipſo verbo uti voluit, nam & ſcrutatores vel repertores aquarum (aquilices dicuntur) barinulas dixerunt. RAVCVM PER LEVIA MVRMVR SAXA CIET. Non ſolum utilitati hanc rem dicit fore, ſed etiam voluptati: murmur autem ſonum aquæ. LEVIA vero lubrica, nitida, detrita.

SCATEBRIS. Ebullitionibus, quæ fiunt cum aqua in aliquas rimas defluxerit. Vnde etiam vaſa æſtuantia ſcaturire dicuntur. unde vulgo vaſa ubi calida ſolet fieri, ſcutræ appellantur. TEMPERAT. Ruſticus ſcilicet.

QVID QVI NE GRAVIDIS PROCVMBAT ARISTIS. Gravidas ariſtas periphraſticωs pro ſpicis poſuit. Dicimus autem & hic ſpicus, & hoc ſpicum. Cicero in Arato, *Spicum illuſtre ferens inſigni corpore virgo.* Sed ſcire debemus in uſu eſſe à maſculino utrunque numerum: à neutro vero raro, & tantum ſingularem inveniri, nam plurali nuſquam lectum eſt. Et QVID, id eſt, quid dicam quantum juvat arva. CVLMVS. Iunctio ſpicarum.

LVXVRIEM SEGETVM. Bene luxuriem, ut oſtendat rem ſuperfluam, & nocituram niſi amputetur, officere, & bene luxuriem paſcit non ſegetem. Sane luxuriem juxta antiquos multi dictum putant, cum luxuria dicatur.

CVM PRIMVM SVLCOS ÆQVANT SATA. Seminata, hoc eſt, cum adhuc herbæ ſunt teneræ, id eſt cum operiunt ſulcos herbæ, hoc eſt antequam cogantur in culmos, & per iſta tempus oſtendit. Sane hoc hemiſtychium Virgilii unum de invictis eſt. QVIQVE PALVDIS. Et hic, juvat arva, ſubaudiendum.

DEDVCIT. Siccat, detrahit. Sic paulo poſt, *Rivos deducere nulla Relligio vetuit*, Id eſt ſiccare. BIBVLA ARENA. Quia omnis arena bibula eſt.

INCERTIS MENSIBVS. Inopportunis: incerti autem menſes ſunt veris & autumni. nam & hyemis certum eſt frigus, & æſtatis certus eſt calor: quidam incertos menſes pro quibuſcunque qui adferant variam tempeſtatem accipiunt.

EXIT. Exire proprie dicuntur flumina cum abundant extra ripas, ut, *cum ſpumeus amnis Exit.* Veris vero & autumni nunc frigus, nunc calor eſt. OBDVCTO LATE TENET OMNIA LIMO. Superlito, ſuperfuſo. LATE. Valde ac multum, id eſt per plurimum ſpatium. TENET occupat, & operit.

VNDE. Ex quo, vel ob quam rem. TEPIDO HVMORE. Stanti, noxio, inutili. vel hoc eſt incertis menſibus; videtur enim de æſtate dicere, tepido humore. LACVNÆ autem ſunt foſſæ, in quibus collecta aqua ſtare conſuevit; id eſt quaſi lacus minores.

NEC TAMEN HÆC CVM SINT HOMINVMQVE BOVMQVE LABORES. Ordo eſt, *Nec tamen nihil improbus anſer, Strymoniæque grues & amaris intiba fibris officiunt, aut umbra nocet.* Et hoc dicit, Licet hæc omnia quæ dixi, arando ſint experti & hominum & boum labores: tamen ſunt adhuc aliqua quæ obſunt, niſi provideris. ut aves abſint, aut umbra arborum.

IMPROBVS ANSER. Inſatiabilis, nulli probandus. Et dicit anſeres agreſtes.

VARIORVM.

ELICIT. *Elices* enim, auctore Feſto, ſulci ſunt aquarii, per quos aqua collecta educitur è liris. Columella, *colliquias* etiam vocat, Martianus IC. *diverticula:* Græci ὀχετοὺς. TAVBMAN.

LVXVRIEM SEGETVM. T. D. I. H. Inter vitia ſegetum luxuria eſt, cum onerata fertilitate porcumbunt: quæ caſtigatur dente pecoris in herba duntaxat: & depaſtæ quidem vel ſæpius, nullam in ſpica injuriam ſentiunt. PONTAN.

PALVDIS COLLECTVM HVMOREM. Paludis humorem, vocat aquam in agris collectam, vel naturali quadam ſoli uligine, vel pluvia copioſiore, ut aquarum collectio illa, quaſi paludem efficiat. BERSMAN.

PRÆSERTIM INCERTIS, &c. *Incertos menſes* vocat vernos, quibus abundant & exeunt flumina, ex regelatione nivium ut plurimum, quæ montibus deſcendunt. De autumni menſibus accipi non poſſe certum eſt, ut nugatur ibi Servius. SALMASIVS.

Stry-

Strymoniæque grues, & amaris intyba fibris,
Officiunt; aut umbra nocet. Pater ipſe, colendi
Haud facilem eſſe viam voluit; primuſque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Iovem nulli ſubigebant arva coloni:
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat, in medium quærebant; ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,

SERVII.

STRYMONIÆQVE GRVES. Thraciæ, à fluvio vel lacu Strymone, qui ſunt circa Amphipolim civitatem. ET AMARIS INTYBA FIBRIS. Donatus dicit, male quidam intybam avem quandam amari jecoris accipiunt. nam intyba dicit cicorea, quarum radices multæ & tenues ambiunt ſegetes & necant. Fibris autem abuſive ait, quod radices intyborum hac atque illac decurrant, ut fibræ per jecur, id eſt venæ quædam ac nervi. Alii fibras proprie dicunt rei cujuſque extremitates, ſicut Cicero in Gabinium, *Fibræ cincinnorum madentes*: Et in Tuſculanis, *Non ſolum ramos amputare miſeriarum, ſed omnes radicum fibras evellere.* Vnde & jocineris extremæ partes fibræ à nonnullis appellantur. Bene ergo Virgilius intyborum, vel radicum, vel foliorum extremitates fibras dixit. Alii herbas adſerunt, ut Nigidius commentario grammaticali φορβὴ, herba. *Sed antea fibra dicta eſt, ut nunc etiam ruſtici dicunt.* Poteſt ergo hic fibris pro herbis accipi, quando ipſa intybus herbæ ſpecies eſt. AMARIS, nocentibus. Vt, *Hoſtis amare.*

AVT VMBRA NOCET. Vt, *nocent & frugibus umbræ.* VIAM. Rationem, μέθοδον.

MOVIT AGROS CVRIS ACVENS MORTALIA CORDA. Dicturus eſt Iovem feciſſe multa, quæ poſſunt in vituperationem venire:, & ea hoc colore defendit, quod dicat voluiſſe eum ingenium mortalibus ex neceſſitate præſtare, ne torperent otio, quod ex rerum abundantia procreatur. Et movit agros, tanquam ipſe colat agros, ut, *ille colit terras*; vel movit, id eſt juſſit coli, ut eſt terram vertere, *curis* vero ſolicitudinibus. ACVENS. Exercens.

VETERNO. Pigritia, otio, quia plerunque otioſos ſolet hic morbus inceſſere, Plautus in Addicto, *Opus facere nimio quam dormire mavolo, Veternum metuo.* Veternus autem dicitur morbus intercutis, idrops, qui homines efficit pigros, & dicimus hic Intercus, hujus Intercutis.

ANTE IOVEM. Ante regnum Iovis. NVLLI. Vetuſte pro non ſignificat, Terentius in Hecyra, *Si non quærit, nullus dixeris.* ut ipſe alibi, *Nulla Venus non ulli animum flexere.* Tale eſt *& nil mea carmina curas*, pro non curas. SVBIGEBANT, domabant. mollibant, ac per hoc colebant.

LIMITE, termino, ut, limes agro poſitus. NEC SIGNARE QVIDEM, ſignare, notare; propterea quod cum agri colonis dividerentur, foſſa ducebatur ab Oriente ad Occidentem, quæ cardo nuncupabatur; & alia de Septentrione ad Meridiem, qui decimanus limes vocabatur: & alii minores erant in obliquum diſcreti, qui lineares appellabantur, & agros per centurias ſive per jugera diviſos coërcebant.

IPSA TELLVS. Ipſa, ultro, ſponte ſua, ut *Ipſæ lacte domum.* AVT PARTIRI. Dividere & deſignare. FAS. Id eſt, lex. IN MEDIVM QVÆREBANT. In commune, id eſt, in publico, ut ipſe alibi, conſulite in medium.

OMNIA LIBERIVS. quia ſupra ait, *Atque imperat arvis.* Alii liberius, pro liberalius accipiunt. Bene. tunc enim libere cuncta ſponte ferebat: nunc autem imperante alio per laborem culturæ ſerviunt. ILLE. Iupiter ſcilicet adeptus imperium. MALVM VIRVS. Bene ad diſcretionem epitheton addidit. Nam virus & bonum & malum eſt: ſicut venenum: nam idem eſt. Venit autem à Græco: nam illi φαρμακὸν medium habent, ideſt bonum & malum. Sane VIRVS. hodie tres tantum habet caſus: hoc virus, hoc virus, ô virus. Antiqui, hujus viri dicebant. Lucretius, *Tetri primordia viri.* Nonnunquam pro fœtore ponitur virus, ut apud Lucilium, *Anſeris herbilis virus.* ADDIDIT aut abundat, aut addidit, quia habebant ante nonnihil veneni. ATRIS, modo noxiis, id eſt ad tenebras & mortem mittentibus.

VARIORVM.

AMARIS INTYBA FIBRIS. Metaphoricῶs, amaro ſucco. Fibras enim animalia habent, id eſt ſummæ jecoris partes. INTYBA, pluralis neutrius generis, ſingularis vero maſculini; ut Lucius in V. Intybus herba * præterea pedibus preſſus equinis. Item *Intyba* vena quædam peſſima, & nervi amari terræ. Profecto dupliciter intyba nocere poſſunt; tum radicum fibris ſerpentium terramque defrugantium, & triticum augentium; tum anſerum illecebris mire hoc olus expetentium. quam etiam crediderim cauſſam fuiſſe, cur poſt anſeres, intuborum mentionem fecerit. GLOSS. MSS. LVGD. GERMAN.

VILEMQVE FASELVM. *Vilem* exponit Nonius *frequentem*: quod, quæ abundant, vileſcant. Willichius diſtinguit *faſelum* & *faſiolum.* Illum ait cicerculæ genus eſſe; hunc herbam, cujus fructus dicantur δόλιχοι THEOPHRASTO, lib. 3. c. ult.

30 *Præda-*

Prædarique lupos juſſit, Pontumque moveri;
Mellaque decuſſit foliis, ignemque removit;
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
Vt varias uſus meditando extunderet artes
Paulatim; & ſulcis frumenti quæreret herbam,
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii ſenſere cavatas:
Navita tum ſtellis numeros, & nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.

SERVII.

PRÆDARIQVE LVPOS IVSSIT. Vtrum ut ipſi prædas faciant, an ut ipſi capiantur? PONTVMQVE MOVERI, ventis ſcilicet. Cicero, *Mare movetur ventis, ne puteſcat.*

MELLAQVE DECVSSIT FOLIIS, quia eſt opinio, fluxiſſe arbotibus mella. IGNEMQVE REMOVIT. Non penitus ſuſtulit, non extinxit, ſed occuluit. Vnde eſt, *Quærit pars ſemina flammæ, Abſtruſa in venis ſilicis.*

VT VARIAS VSVS. Vſus ἡ πεῖρα, ut cum opus rebus eſſet, excogitarentur artes, per quas invenirentur. MEDITANDO, ab agente eſt, ideſt dum meditatur. EXTVNDERET. Studioſe reperiret & coleret.

PAVLATIM. Epitheton artium eſt. PASSIM. Abundanter, ubique. RIVIS. Fluminibus. FRVMENTI HERBAM. Periphraſis ſegetis, ut, *nec graminis attigit herbam.* QVÆRERET, id eſt ipſe uſus, & quæreret, quaſi adhuc quod non eſſet, id eſt quaſi intus in ſulcis quæreret.

ET SILICIS VENIS. Proprie dictum, Quadrigarius quarto, *Inter venas ſaxi, abſtruſum, latentem & quaſi divinitus abſconditum*: Et hoc eſt quod dixit, *ignemque removit.* Sane abſconditum dicitur, non abſconſum, quia conditum facit, non conſum.

ALNOS, arboris ſpecies, & per hoc lyntres fluviales oſtendit. FLVVII, id eſt qui in fluviis navigant. SENSERE CAVATAS. Hoc eſt, quod ait paulatim.

NAVITA. Pro nauta: ſicut Mavors pro Mars. NVMEROS ET NOMINA FECIT. Numeros, aut currendi modos, id eſt ortus & occaſus: quod ſi eſt, quaſi rem philoſophorum prætermiſit: nam tantum de nominibus dicit, ut plejadas, hyadas. Aut certe revera ait numeros: nam Hipparchus ſcripſit de ſignis: & commemoravit etiam, unumquodque ſignum quot claras, quot ſecundæ lucis, quot obſcuras ſtellas habeat. ſecundum quod bene commemoratis ſignis, quaſi notum, ſtellarum numerum prætermiſit. Aut numeros, quia Septentrionem dicimus: Nomina fecit vero notamina, Plautus in Menechmis, *Iuventus fecit nomen Peniculo mihi.* Et in eo quod dicit nautam ſtellis numeros & nomina feciſſe: ſignificat neceſſitate quærendarum rerum; quæ ante ſponte ſua cunctis proveniebant, homines navigandi peritiam & ſtudium reperiſſe: & ex eo quod ſequitur, id quod præcedit oſtendit. Navigandi quippe peritiam, ſequitur ſtudium motus, & rationes ſyderum cognoſcendi, propter tempeſtatem maris, & ventorum motus.

PLEIADAS. Signum eſt ante genua Tauri, quod Græci ὕβον dicunt, id eſt * petimen. Quidam autem non omnium boum ὕβον, ſed eorum tantum, qui ſunt ita ut Cyprii gibberes, ſicut Ariſtoteles quoque refert, ſed & gibber ipſum ὕβον nominat; ſed Plejades ortu ſuo primæ navigationis tempus oſtendunt. Vnde Græce Plejades dicuntur ἀπὸ τοῦ πλεῖν: latine Vergiliæ, à verni temporis ſignificatione, quo oriuntur. vel quod Pliones & Atlantis filiæ ſint. Sunt autem ſeptem. Taygete, Arcyone, Celænis, Sterope, Merope, Electra, quæ exciſum filium dolens, lucere deſiit: quidam Steropen volunt non apparere, velut erubeſcentem, quod ſola è ſororibus cum Siſypho mortali concubuerit. HYADAS. Hyades, ſignum eſt & in fronte Tauri, quod ortu ſuo efficit pluvias: unde ſtellæ ipſæ, Hyades vocantur ἀπὸ τοῦ ὕειν, quas Latini exinde Suculas appellaverunt. Alii hyadas, à porcis quos Græci ὗς dicunt; à nobis ſues appellantur, non à pluviis, quas ὑετοὺς vocant, dictas accipiunt. nam ideo & ſuculas dici à ſuibus. Hæ ſunt in fronte tauri, in formam Y litteræ. Vnde etiam Yadas dici volunt. Has alii ſeptem, alii quinque dicunt his nominibus, Pytho, Synechio, Baccho, Cardie, Niſeis. CLARAMQVE LYCAONIS ARCTON. Elicem dicit, id eſt majorem Septentrionem: nam minor Cynoſura dicitur. Lycaonis autem, ſubaudi filiam, ut Deiphobe Glauci. Lycaon enim rex Arcadiæ habuit filiam Caliſto, quam cum vitiaſſet Iupiter, Iuno in urſam convertit: & poſtea Iuppiter miſeratus in ſignum Septentrionis cœleſte tranſtulit. CLARAM ergo, notam; ut, *tuus ô clariſſime frater Pandare*; vel quia non, vel nunquam occidit, ideo claram; vel quia illic alia obſcurior eſt.

VARIORVM.

ARGVTÆ LAMINA SERRÆ. Perdix diſcipulus Dædali, ſerræ uſum primus invenit: cui magiſter invidens, quod melior in hoc fuiſſet inventus; ne plura inveniendo laudem ei infringeret, apud Athenas ex arce Minervæ eum præcipitavit. GLOSS. MSS. LVGD.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum laqueis captare feras, & fallere viſco,
Inventum; & magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum funda jam verberat amnem,
Alta petens: pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ:
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum)
Tum variæ venere artes. L A B O R *omnia vincit*
Improbus; & duris urgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit: cum jam glandes, atque arbuta ſacræ
Deficerent ſylvæ, & victum Dodona negaret.

S E R V I I.

TVM LAQVEIS CAPTARE FERAS, ET FALLERE VISCO INVENTVM. Captare, occupare, velle, & unus ſenſus eſt diviſus interpoſitione alterius. Nam LAQVEIS CAPTARE FERAS, ad venationem pertinet. ideſt illaqueare feras incurvatis arboribus: FALLERE VISCO, ad aucupium. Item ad venationem, ET MAGNOS CANIBVS CIRCVNDARE SALTVS. Male autem de aucupio quidam hoc reſpuunt, totum referentes ad venationem: & dicunt, FALLERE VISCO, pro viſceratione poſitum. Conſtat enim luparios carnibus tinctis veneno lupos necare. quod ideo non procedit, quia hoc viſcum hujus viſci facit, ſicut templum templi. unde eſt FALLERE VISCO. Viſcus vero id eſt caro, viſceris facit, ut pecus, pecoris. Et ſi de carne loquebatur, viſcere debuit dicere. Lucretius. *Permixtus viſcere ſanguis*. Item ipſe, *Viſcus gigni, ſanguenque creari*. Primo de nautis, & navigio invento: poſtea de venatione dixit: nunc de piſcatoribus loquitur. cuncta enim hæc neceſſitas invenit.

ATQVE ALIVS LATVM FVNDA IAM VERBERAT. Ordo eſt, jam alius & funda. Genus eſt retis dictum à fundendo, id eſt jaculum quod dicitur ὄλος,

ALTA PETENS. Nonnulli alta petens ad maris piſcationem adplicant; ut prima pars, *funda jam verberat amnem*, fluminis piſcatio videatur. *Alta petens pelagoque alius trahit humida lina*, de mari dixerit. TRAHIT HVMIDA LINA. Verriculum ſignificat. Et trahit recte, quia hoc genus retis tragum vocatur.

FERRI RIGOR. Durities ferri, unde *enſes rigidi* fierent. Vnde & *rigidus homo* dicitur. ARGVTÆ SERRÆ. Stridulæ, ſonoræ, ut *arguto pectine*. Et dicitur, Perdix, ſororis Dædali filius, inveniſſe circinum & ſerram. Lamina autem ſerræ, definitio.

SCINDEBANT FISSILE LIGNVM. Quod findi poteſt; aut ſcindendo fiſſile faciebant; aut ibi ſcindebant, ubi fiſſile erat.

TVM VARIÆ VENERE ARTES. Ex neceſſitate ſcilicet diverſarum rerum, quibus homines retaræ ſcilicet diverſarum rerum, quibus homines re- preſſa ſpontanea cunctarum rerum origine, & terrarum fructificatione cœperunt egere. LABOR IMPROBVS. Vel magnus, vel nulli probabilis: nullus eſt enim amator laboris. vel indefeſſus, adſiduus, ſine moderamine.

ET DVRIS VRGENS IN REBVS EGESTAS. Prior eſt egeſtas, quam paupertas; paupertas enim honeſta eſſe poteſt. Egeſtas autem turpis eſt. Perſius: *Magiſter artis ingeniique lagitor Venter, negatas artifex ſequi voces.*

PRIMA CERES FERRO MORTALES VERTERE TERRAM INSTITVIT. Prima Ceres omne agriculturæ genus hominibus indicavit. ſuperfluam enim quæſtionem movent commentarii, dicentes Oſyrim vel Triptolemum aratrum inveniſſe. nam aliud eſt unam rem invenire, & aliud omnem agriculturam docere: quod fecit Ceres. Nam ferrum dicendo, cuncta generaliter ruſticorum arma complectitur. Sane ſolum hoc nomen eſt in polyſyllabis, quod ultimam producat in nominativo, & eam in obliquis corripiat, ut Ceres, Cereris.

SACRÆ DEFICERENT SYLVÆ. Emphaſis eſt, id eſt etiam ſacræ: quarum ſterilitas cæterarum quoque ſignificat infœcunditatem. ARBVTA autem ſunt rubra poma ſylvarum; quæ Plinius unedones quod aſperitate ſua plura edi non poſſint. Sylvocat: quod aſperitate ſua plura edi non poſſint. Sylvæ autem ſi nominativus pluralis eſt, figurata declinatio eſt, ſi ſingularis genitivus eſt, poſſeſſiva.

VICTVM DODONA NEGARET. Dodona civitas Epiri eſt, juxta quam nemus eſt Iovi ſacratum, & abundans glandibus ſemper, de cujus nemoris arboribus columbæ oracula petentibus dare conſueverant. & ideo κατ' ἐξοχὴν Dodonæ efficit mentionem. Quia dixit, *Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta*: ſunt enim Chaones in Epiro, perinde ut Dodona. Et totum quod dicit hic, hoc eſt; Prius homines ut legimus paſti glandibus ſunt, nec aliud ad victum quærebant. Cum igitur jam deficerent glandes, & non ſolum quælibet ſylvæ, ſed etiam ſacræ victum hominibus negarent; & cum aliis ſylvis ipſa quoque Dodona civitas, quæ juxta ſe nemus Iovi conſecratum habebat, glandes uſibus humanis ſubtraheret. Ceres prima omne genus agriculturæ hominibus indicavit.

V A R I O R V M.

LABOR IMPROBVS. Quidquid nimium eſt, & modum normamque excedit, IMPROBVM Latinis dictum eſt. ſic *improbum votum* pro arroganti, & captum ejus modulumque à quo vovetur, ſupergreſſo. SALMASIVS.

150 *Mox*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Mox & frumentis labor additus; ut mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus. intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſylva,
Lappæque, tribulique; interque nitentia culta
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.
Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes umbras, votiſque vocaveris imbrem:
Heu, magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum;
Concuſſaque famem in ſylvis ſolabere quercu.
Dicendum, & quæ ſint duris agreſtibus arma;
Queis ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.

SERVII.

LABOR ADDITVS. Aut datus: ut nihil mali ante habuerint. aut revera additus: quia ante erat quidem labor, ſed tantum herbarum, intyborum: poſtea acceſſit rubiginis, carduorum. Labor autem quem Græci *κοπίαν* dicunt.

ESSET. Comeſſet, conſumeret: ut, *Eſt mollis flamma medullas.* RVBIGO autem genus eſt vitii, quo culmi pereunt. Quod à ruſticanis calamitas dicitur. Hoc autem genus vitii, ex nebula naſci ſolet cum nigreſcunt & conſumunt frumenta. Inde & Rubigus deus, & ſacra ejus decimo kalend. Majas Rubiginalia appellantur. Sed hæc res abuſive rubigo dicitur. Nam proprie rubigo eſt (ut Varro dicit) vitium obſcœnæ libidinis, quod ulcus vocatur: id autem abundantia & ſuperfluitate humoris ſolet naſci, quæ Græce *σατυρίασις* dicitur. SEGNIS CARDVVS. Inutilis, infœcundus. HORRERET, abundaret, ut totum agrum impleret. SVBIT, ſuccedit loco intereuntium. ASPERA SYLVA. Notandum, etiam de herbis ſylvam dictam.

LAPPÆQVE. Species herbæ hirſutæ. TRIBVLIQVE. Genus * ſpinæ, quod donec viret mollia folia habet; ubi inaruerit aſperantur in ſpinas: Hos tribulos ſparſiſſe pugnaturus cum Romanis Hannibal dicitur, fugamque ſimulaſſe; quem cum Romani inſequerentur ignorantes, & fugere credentes, in hoc genus fraudis incurrerunt, & ab hoſtibus In prælium recurrentibus cæſi ſunt. INTERQVE NITENTIA CVLTA, quæ ideo coluntur ut niteant; aut quæ per cultum nitere debeant.

INFELIX LOLIVM. Infœcundum. contra, *Felicemque trahit limum.* STERILES AVENÆ. Ad diſcretionem earum quæ ſeruntur. Nam in multis provinciis etiam inter fructuum genera numerantur: dominantur vero, eminent, quia & validiores & altiores ſunt.

QVOD NISI ET ASSIDVIS TERRAM INSECTABERE RASTRIS. Iam non claudit, & hoc dicit. Niſi ſæpe ſarrieris: propter illud, *Et amaris intyba fibris Officiunt*: Niſi aves fugaveris: propter illud, *Improbus anſer, Strymoniæque grues*: Niſi falce amputaveris ramos: propter illud, *Aut umbra nocet*: Niſi votis invocaveris pluvias; propter, *Humida ſolſtitia, atque hyemes orate ſerenas*: ſine cauſa ingentes frumenti alieni acervos aſpicies. Per quod oſtendit ruſticum ſua inertia famem, non anni vitio, ſuſtinere. Sane ad illud rettulit, quod ſupra ait, *in medium quærebant*; at nunc ſibi quiſque, nec ad nos pertinet acervus alienus. INSECTABERE. Pro inſectatus fueris. Futurum indicativi pro futuro ſubjunctivi. RASTRIS. Sarculis.

TERREBIS. Pro terrueris.

PREMES VMBRAS. Coartabis & imminues, compeſces. VOTIS. Sacrificiis, precibus. VMBRAS. Id eſt ramos arborum incumbentes ſegetibus amputans. VOTISQVE VOCAVERIS IMBREM. Vt invoces fore tibi pluviam. ALTERIVS ACERVVM. Qui hæc accurate egerit. FRVSTRA SPECTABIS. In alio cernens, quod ipſe non habeas.

FAMEM SOLABERE. Ac ſi diceret, Ne glandibus quidem ſatiaberis: ſed tantum famem produces: quia dixerat, *Et victum Dodona negaret.*

DICENDVM ET QVÆ SINT DVRIS AGRESTIBVS ARMA. Quaſi magnum opus aggredior, ut, *nunc veneranda Pales.* DVRIS AGRESTIBVS. Quia in labore durant. ARMA. Id eſt, inſtrumenta: ut alibi, *Cerealiaque arma.*

QVEIS SINE. Sine quibus. SERI. Seminari. SVRGERE. Creſcere. VOMIS. Et ab eo quod eſt vomer, & ab eo quod eſt vomis, vomeris facit; ſed rationis eſt, ut vomer. nam vomis uſurpatum eſt. rarum enim eſt, ut in is exeuntia, RIS, in obliquis recipiant: ut cinis, pulvis. Talis eſt & in Græcis ratio: nam actin & actis dicunt, delphin & delphis, Eleuſin & Eleuſis: ſed verius in N deſinunt: quod in obliquis habent, & Actinos, Eleuſinos, Delphinos.

VARIORVM.

FALCE PREMES VMBRAS. Quia arbuſta ſeri ſolent. & *Premes*, pro compeſces. PHILARG.

DICENDVM ET QVÆ SINT, &c. Proponit deinceps enarrationem ſupellectilis ruſticæ, quænam ſint inſtrumenta operi faciundo neceſſaria, Græcis ἐργαλεῖα γεωργικά. Atque hæc eſt ſecundum vulgatam diſtributionem hujus libri pars tertia, tota διδασκαλική, cum ſuperiores duæ magis videantur παραινετικαί. Pleraque eorum, quæ hic referuntur, de ſecundo Heſiodi expreſſa ſunt. BERSMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vomis, & inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribulaque, traheæque, & iniquo pondere raſtri:
Virgea præterea Celei, viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.
Omnia quæ multo ante memor proviſa repones;
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in ſylvis magna vi flexa domatur

SERVII.

INFLEXI PRIMVM GRAVE ROBVR ARATRI. Vet. Cod. Periphraſticôs aratrum, nam inflexi pro flexi poſuit, quia IN abundat: grave autem robur, propter ſulcos altius imprimendos, & grave robur eſt, cui vomer accommodatur.

TARDAQVE ELEVSINÆ MATRIS VOLVENTIA PLAVSTRA. Eleuſin civitas eſt Atticæ provinciæ, haud longe ab Athenis: in qua cum regnaret Celeus, & Cererem filiam quærentem, liberaliſſime ſuſcepiſſet hoſpitio, illa pro remuneratione oſtendit ei omne genus agriculturæ: filium etiam ejus Triptolemum recens natum per noctem igne fovit; per diem divino lacte nutrivit: & eum alatis ſerpentibus ſuperpoſitum, per totum orbem miſit, ad uſum frumentorum hominibus indicandum. Volventia autem plauſtra, id eſt, volubilia: aut quærendum eſt, quid ſit volventia plauſtra Eleuſinæ matris, id eſt, qualia oſtendit Ceres apud Eleuſina. aut certe, qualibus mater deûm colitur. nam ipſa eſt etiam Ceres, Romæ quoque ſacra hujus de plauſtris vehi conſueverant: volventia autem quæ volvuntur, quod venit à volvo, non volvor.

TRIBVLAQVE. Genus vehiculi omni parte dentatum, unde feruntur frumenta, quo maxime in Africa utebantur. TRAHEÆQVE: Vel tabula eſt, ut quidam dicunt, quæ trahentibus bubus ſolet areæ induci, ad pabulum colligendum; vel vehicula ſine rotis, quas vulgo tragas dicunt, & cauſa metri in hoc nomine epentheſin fecit, ut navita, & Mavors, pro nauta, & Mars. INIQVO PONDERE RASTRI. Pro iniqui ponderis, id eſt magni: ſcilicet ut ſine labore ruſtici, glebas poſſint infringere.

VIRGEA PRÆTEREA CELEI VILISQVE SVPELLEX. Id eſt vaſa de vimine: qualia Ceres Celeo aliquando monſtravit: ut qualos, corbes, & cætera. Vilis autem ſupellex quæ . . . nam de geniſtis, vel junco, vel alba vite ſolent fieri. Sane hæc, & corbis dicendum eſt fœminino genere, ſecundum Tullium, qui ait, in Seſtiana, *Meſſoria ſe corbe contexit.* SVPELLEX autem uſurpatum eſt. nam artis eſt, hæc ſupellectilis. Genitivus enim aut par debet eſſe nominativo, aut una ſyllaba major, ut muſa muſæ: doctor doctoris. Si duabus majorem invenerimus, contra artem id eſſe manifeſtum eſt: ut anceps, præceps & pauca alia.

ARBVTEÆ CRATES. Ex arbuto factæ. ET MYSTICA VANNVS IACCHI. Id eſt cribrum areale. Legimus tamen & vallus * ſecundum Varronem hanc fiſticula Pollio myſta vallus, quod idem nihilominus ſignificat. Myſtica autem Iacchi ideo ait, quod Liberi patris ſacra, ad purgationem animæ pertinebant: & ſic homines ejus myſteriis purgabantur, ſicut vannis frumenta purgantur. Hinc eſt quod dicitur Oſiridis membra à Typhone dilaniata Iſis cribro ſuperpoſuiſſe. nam idem eſt Liber pater, in cujus myſteriis vannus eſt: quia ut diximus animas purgat. Vnde Liber ab eo quod liberet dictus, quem Orpheus à gigantibus dicit eſſe diſcerptum. Nonnulli Liberum patrem apud Græcos λικμητὴν dici adſerunt, vallus autem apud eos λικμὸς nuncupatur, ubi de more poſitus eſſe dicitur, poſtquam eſt utero matris editus. Alii myſticam ſic accipiunt, ut vannum vas vimineum latum dicant, in quod ipſi optiti * capacitatem congerere ruſtici primitias frugum ſoleant, & Libero & Liberæ ſacrum facere. Inde myſtica.

OMNIA QVÆ MVLTO ANTE MEMOR. Bene non vult ruſticum tunc quærere quæ dixit, dicturuſve eſt cum jam opus ſint.

SI TE DIGNA MANET D. G. R. Id eſt, ſi te capit dignitas ruris, vel agri colendi gloria.

VARIORVM.

VOMIS dicitur, quod trudendo vomat terram. GLOSS. MSS. LVGD.

TARDAQVE ELEVSINÆ MATRIS V. P. Imperiti ea *ploſtra* appellant. Sunt enim vehicula, quorum rotæ non ſunt radiatæ; ſed tympana cohærentia axi, & juncta cantho ferreo. axis autem cum rota volvitur: nam rotæ circa ejuſdem cardinem adhibentur. Hoc vehiculum ſacris Cereris arcanæ, quæ Eleuſis appellatur, ab oppido Eleuſine Attico; & id ducunt boves. PROBVS.

TRAHEÆQVE. Traha autem vehiculum eſt à trahendo dictum. nam rotas non habet. GLOSS. MSS. LVGD.

CELEI. Celeus rex Eleuſiniorum, apud quem Ceres hoſpitata dicitur filiam quærens: Hic primus propter uſum ſerendi, quem à Cerere Triptolemus filius ejus acceperat, excogitavit caniſtra, ciſtas, & his ſimilia. Pierius monet in Cod. Rom. legi *muſtica.* unde quidam interpres exiſtimat vannum muſteam, qua vina (quorum deus eſt Iacchus) percolantur: at nihil hic de vino agitur. PHILARG. RAMVS.

ET MYSTICA VANNVS IACCHI, *Vannus* eſt vas vimineum latum, in quod propter capacitatem ruſtici congerere frugum primitias ſolent, & Libero ſacrum facere. Vnde MYSTICA dixit: eſt autem uſus ejus, ut fabam vannat. PHILARGYR.

DIVINI RVRIS. Quod in deorum tutela eſt, eorumque numine propitio fœcundatur. BERSM.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo:
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante, jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus à tergo torqueat imos;
Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre;
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:

SERVII.

IN BVRIM, in curvaturam, nam buris eſt curvamentum aratri, dictum quaſi βοὸς οὐρὰ, quod ſit in ſimilitudinem caudæ bovis: Alii burim curvaturam temonis quæ ſupra eſt, & quod eſt infra * urvum dicunt, buris enim ut curvetur, ante igni domatur, * amburitur, unde & quæ naturaliter inveniuntur curvæ, ita dicuntur. Varro ait, *Totum burim indici ab urbe.* ANTE MEMOR PROVISA REPONES. Antequam agriculturam exerceas, ante præparabis hæc omnia, quæ in illius rei ſunt uſum neceſſaria. PROVISA. Id eſt præparata. REPONES. Recondes, & ſalva cuſtodies.

MANET. Expectat. DIVINI GLORIA RVRIS. Id eſt ſi tu gloriam divini ruris vis adipiſci: aut ſi id tibi conceſſum eſt cælitus, ut gloriam ruris habeas. DIVINI autem à diis conditi: vel quia terra, dea dicitur.

CONTINVO. Principio ſtatim, aut priuſquam agriculturam cœperis. VI. Virtute. DOMATVR. Vſui ſervire cogitur. FORMAM. Modum.

HVIC. Id eſt aratro ſcilicet. A STIRPE: Id eſt arboris, hoc eſt, *Nec non & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis*: alibi pro ipſa arbore, *Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum.* Vel alibi dicitur abitio. A radice, vel ima ſummitate. TEMO. Ad quem ligantur, vel junguntur boves. PEDES PROTENTVS IN OCTO. Subaudi aptatur.

BINÆ. Duæ, quibus latior ſulcus efficiat. DVPLICI APTANTVR DENTALIA DORSO. Dentale eſt lignum ad quod vomer includitur. DVPLICI autem DORSO dicitur, aut lato; ut, *At duplex agitur per lumbos ſpina.* aut re vera, DVPLICI, cujus utrunque eminet latus. Nam fere hujuſmodi ſunt omnes vomeres in Italia. Dentale vero eſt lignum, in quo vomer inducitur.

IVGO. Id eſt ad jugum. LEVIS. Ideo levis, ne boves laborent.

STIVA. Manica aratri qua regitur gubernaculum. Cicero in Scauriana, *Ab ſtiva ipſa mecum homines conloquebantur.* CVRRVS IMOS. Currus autem dixit, propter morem provinciæ ſuæ, in qua aratra habent rotas quibus juvantur.

A TERGO. Poſt tergum. TORQVEAT. Vertat.

SVSPENSA FOCIS EXPLORET ROBORA FVMVS. Probatæ enim ſoliditatis ſunt ligna, ſi in fumo minime rimas effecerint. namque ad exudandum fumum adhibita, ſi rimas faciunt & ſciſſuras, mala ſunt & infirma. Totus autem hic locus de aratro Heſiodi eſt. τῆμος ἄρ' ὑλοτομεῖν μεμνημένος ὥριον ἔργον, ὅλμον μὲν τριπόδην τάμνειν, ὕπερον δὲ τρίπηχυν, ἄξονα δ' ἑπταπόδην.

POSSVM MVLTA TIBI VETERVM. Doctrinam ſuam commendat, veterum autem, aut Heſiodi, qui primus de agricultura ſcripſit, aut aliorum antiquorum: tibi autem, id eſt ô Mecænas, inquit; vel ô agricola, hoc eſt enim tibi.

NI REFVGIS. Quia alibi ait, *ſordida rura*; vel quia poſt dicturus eſt de minoribus animalibus. TENVESQVE PIGET COGNOSCERE CVRAS. Tenues, modicas; & poteſt hoc ex affectu alterius dictum accipi. Niſi grave tibi ſit. TENVES. Leves. PIGET. Pigrum eſt.

AREA CVM PRIMIS. In primis. INGENTI ÆQVANDA CYLINDRO, ET VERTENDA, &c. Hæc per Hyſteron proteron poſuit, prius enim eſt ut manu terra vertatur: deinde ſolidetur glarea: poſtremo æquetur CYLINDRO, id eſt lapide tereti, in modum columnæ, qui à volubilitate nomen accepit. Sane area locus eſt vacuus, aut natura, aut ſtudio factus, ne quid inde edi naſcive poſſit, quaſi qui exaruerit. Cum primum autem, id eſt interea, quod maxime neceſſarium eſt, vel inter prima opera & officia.

VARIORVM.

IN BVRIM. *Buris* pars aratri curva, quæ ut curvari poſſit, ante præuritur. PHILARG.

TENVESQVE PIGET COGNOSCERE CVRAS. Res enim ruſticæ civilibus & bellicis collatæ, ſunt humiles ac tenues, nec ſatis dignæ, in quibus cognoſcendis viri ampliſſimi, qualis Mæcenas, ſtudium ponant; ideo dixit, NI PIGET. PONTANVS.

ET VERTENDA MANV. Ante vertenda manu, & ſic æquanda. *cum primis* autem, inter prima. PHILARGYR.

CRETA SOLIDANDA TENACI. Mirum eſt, amurcam à Virgilio præteritam, cum tam firmum contra peſtes, quas exponit, remedium ſit, atque ab antiquis tantopere prædicatum. SOLIDANDA, pavienda eſt: CRETA TENACI, terra argilloſa, & tenaci. PONTANVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ne ſubeant herbæ, neu pulvere victa fatiſcat.
Tum variæ illudunt peſtes: ſæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.
Inventuſque cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt: populatque ingentem farris acervum
Curgulio; atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item, cum ſe nux plurima ſylvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat umbra,

SERVII.

SVBEANT. Succedant, enaſcantur. κυλινδεῖν enim eſt verti. NEV PVLVERE VICTA FATISCAT. Hypallage eſt, pro ne victa fatiſcat in pulverem: id eſt, diſſolvatur, fatiſcat autem ſignificat ad fatim hiſcat.

TVM. Id eſt etiam. VARIÆ ILLVDVNT PESTES: Per ludum nocent, quaſi ludendo & ſine labore ſæviant. SÆPE EXIGVVS MVS. Nitela mus agreſtis robeus: cujus Cicero meminit in Seſtiana. Et quia hic Virgilius vilium animalium mentionem facit: inde præmiſit, *Ni refugis tenueſque piget cognoſcere curas.* Dicendo autem exiguus mus, multum ex ipſa deminutione nominis & numeri ſingularis enunciatione addidit dignitatis: riſus enim eſt quidam poëta, qui ait, *Prætextam in ciſta mures roſere Camilli.*

POSVITQVE DOMOS ATQVE HORREA FECIT. Vltra meritum rei locutus eſt.

AVT OCVLIS CAPTI FODERE CVBILIA TALPÆ. Hoc eſt oculis debiles & mutæ. cum enim talpæ cæci naſcantur, quomodo capti oculis? ille enim capti dicuntur, qui aliquando viderunt. Et mutavit genus: nam hæc talpa dicitur. ſicut etiam de damis fecit: ut, *Et timidi venient ad pocula damæ.*

INVENTVSQVE CAVIS BVFO. Inventus, pro qui invenitur. & CAVIS hic pro principali poſitum. Aliter enim, *Inſonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ.* CAVIS. Cavernis & locis cavatis. BVFO. Rana terreſtris, nimiæ magnitudinis. MONSTRA. Id eſt, & alia purgamenta terrarum. POPVLATQVE, veteres populo, munero, aucupo, lucto dicebant; nos addita r littera pronunciamus. FERVNT. Gignunt. FARRIS. Frumenti. Et hic ſpeciale poſuit pro generali. nam non ſolum far, ſed etiam alias fruges & ſegetes, hæc monſtra, vel vermes populantur.

CVRGVLIO. Varro ait hoc nomen per Antiſtichon dictum, quaſi gurgulio, quoniam pene nihil eſt niſi guttur. INOPI METVENS FORMICA SENECTÆ. Senectus ſemper alienum requirit auxilium: nam inopi, non tantum ad formicam pertinet, ſed generale eſt ephitheton ſenectutis: vel ne inops in Senectute ſit, & hoc juxta opinionem poëticam dixit.

CONTEMPLATOR ITEM. Prognoſticon eſt anni futuri fertilis, vel infæcundi. CONTEMPLATOR autem imperativi modi tempus eſt: futurum pro præſenti, CONTEMPLARE, ut, alibi, *Contemplator aquas dulces.* Terentius, *Loquitor paucula,* pro loquere, ita contemplare. NVX PLVRIMA. Id eſt longa, ſignificat autem amygdalum: ſed hoc Græcum eſt τὸ ἀμύγδαλον, τὰ ἀμύγδαλα. Et plurima, ſicut *plurima cervix,* & *qui plurimus urbi Imminet.* SYLVIS quidam pro arboribus accipiunt. ut, *pomaque & Alcinoi ſylvæ*; & alibi, *Sylvarumque aliæ preſſos propaginis arcus.*

INDVET IN FLOREM. Id eſt, Cum flos induet nucem, id eſt, veſtiet. In florem ſe effundet. Figurate hoc dixit. Et bene elegit arborem, quæ foliis prima veſtitur. RAMOS CVRVABIT OLENTES. Multitudine & denſitate foliorum. OLENTES autem odoriferos.

SI SVPERANT FOETVS. Id eſt, ſi flores in fructus vertuntur, & ſi ipſi creſcant & abundent. nam proprie SVPERANT, abundant eſt. PARITER FRVMENTA SEQVENTVR. Et frumenta copioſa provenient. PARITER hic pro ſimiliter antique dixit, ut Plautus in Aulularia, *Pariter moratus, ut pater, avuſque ejus fuit,* hoc eſt, ὁμοίως.

MAGNAQVE CVM MAGNO VENIET TRITVRA CALORE. Aut æſtus nimios futuros ſignificat, cum abundantia frugum. Aut certe per calorem, feſtinationem operis ſignificat: ut alibi, *Fervet opus.*

VMBRA, pro fronde, ut alibi, *Ingentem ſuſtinet umbram:* ut oſtendat eo anno, pro copia frugum, feſtinatam & ſtudioſam trituram futuram. LVXVRIA FOLIORVM EXVBERAT. Superabundat, & amplior eſt.

VARIORVM.

FATISCAT. *Fatiſcat,* ſolvatur. & *Pulvere,* pro ſiccitate. PHILARGYR.

INDVET IN FLOREM Cum flos induat nucem, id eſt, veſtiat: figurate hoc dixit. PHILAR.

SI SVPERANT FOETVS. Si ergo fructus plures fuerint quam folia, argumentum id erit fertiliſſimæ trituræ: ſin plura fuerint folia, ſignum ſterilitatis. PONTANVS.

Nequic-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nequicquam pingueis paleæ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet,
Et quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore
Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret: SIC *omnia fatis*
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri.
Non aliter, quam qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit; ſi brachia forte remiſit,

SERVII.

NEQVICQVAM PINGVES PALEÆ TERET AREA CVLMOS. Non pingues, id eſt ſine frugibus: ut alibi, *Nequicquam ſeros exercet noctua cantus*, id eſt non. Et notandum, paleam dictam numero ſingulari, contra artem. nam ea quæ ex pluribus conſtant, numeri ſunt tantum pluralis, ſecundum artem: ut cancelli, bigæ, ſcopæ: licet abu tantur poëtæ. Pinguis ſane, & quamvis pinguis poteſt accipi; area vero pro in area.

SEMINA VIDI EQVIDEM MVLTOS MEDICARE SERENTES. Incipit dicere de medicandis leguminibus, quemadmodum & majora fiant, & modico igni ſolvantur. Bene autem ait: EQVIDEM, quod multi pro ego accipiunt, id eſt ego quidem, ut à præjudicio inchoaret. Nam hoc dicit, Equidem hæc vidi fieri: ſed ſic quoque legumina degenerant; niſi ſingulis quibuſque annis hoc fiat. Inde enim eſt, *Sic omnia fatis, In pejus ruere ac retro ſublapſa referri.* MEDICARE antique dixit, nam majores medico & medicor dicebant: ut populo & populor: quæ verba modo ab utraque ſignificatione tantum paſſivæ ſunt declinationis. Sed ut medicare diceret pro medicari, metri neceſſitas fecit. Sane medicor accuſativum regit, ut medicor illam rem: medeor vero illi rei dicimus: nam medeor illam rem, figuratum eſt. SERENTES, aut Saturos, aut ſerere volentes; ut, *& terruit Auſter eunteis*: vel SERENTES, ſerere incipientes.

ET NITRO PRIVS. Nitrum ex aqua in modum ſalis coäleſcit, & ad Solem liqueſcit: quod aptum eſt ad lavandum. ET NIGRA PERFVNDERE AMVRCA. Olei ſordibus, ſed his quæ præcedunt. nam ſordes quæ ſequuntur oleum, feces vocantur. Et amurca, per *c* ſcribitur, & per *g* pronuntiatur. ut *c* Gajus. *cn* Gneus. Et *perfundere*, pro vidi perfundentes.

GRANDIOR VT FOETVS. Ideſt, majora grana. SILIQVIS FALLACIBVS. Quæ fallere plerunque conſuêrunt. Interdum enim leguminum folliculi cum inanes ſint, majores videntur.

EXIGVO. Modico. PROPERATA MADERENT. Feſtinanter coquerentur. MADERENT vero antique, pro cocta eſſent & cito.

LECTA, ideſt cum labore electa. SPECTATA. Probata; ut, *Et rebus ſpectata juventus.*

DEGENERARE TAMEN. Cum ex bonis fuerint ſeminibus, mala effici & prava. Tamen in naſcendo degenerare; ut ſequatur, ſi lecta & probata degenerant; quid, ſi non legas? DEGENERARE TAMEN, ἀνακόλουθον. nam cum non propoſuerit quam lecta & ſpectata, vel quamquam, vel licet, intulit tamen. NI VIS HVMANA. Poſſibilitas. Salluſtius, *Sed noſtra omnis vis in animo & corpore ſita eſt.* Aut certe multitudo. Tamen verius eſt, & melius quod ait, VIS quaſi violentia ſit in rebus, quæ contra naturam vertuntur in melius. Sic enim violentiam fieri naturæ, omnia in deterius commutantis. Et hoc eſt quod ait, *Labor omnia vincit Improbus.*

MANV LEGERET. Hinc quidam volunt dictum legumen.

SIC OMNIA FATIS IN PEIVS RVERE. Ab argumento adeo omnia in pejus quotidie recidunt. Ruere autem figurate, pro ruunt. AC RETRO SVBLAPSA REFERRI. pro ſublabi & referri; & videtur bis idem dixiſſe.

NON ALITER QVAM QVI ADVERSO FLVMINE LEMBVM. Oſtendere vult uſque ad perfectionem laborari debere, nec tantum laborem procedere, quantum levem remiſſionem in deterius cuncta deducere. ADVERSO FLVMINE. Contra vim & curſum fluminis. LEMBVM autem genus naviculæ admodum breve.

SVBIGIT. Aut rurſum agitat: ut, *Et corpora ſaltu Subjiciunt in equos.* Aut certe SVBIGIT, eſt urget, impellit.

VARIORVM.

PINGVES PALEA. Quidam legunt, *pingues paleæ*: Sed verior lectio, *pingues palea*, id eſt pingues culmos palea, non frumento. PHILARG.

MVLTOS MEDICARE. Pro medicamentis aſpergere: ut, *Senibus medicantur anhelis.* contra MEDICARI, pro mederi: *Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum, prævaluit.* Medicor enim antiqui dixerunt. GLOSS. MSS. LVGD.

PROPERATA MADERENT. Veteres madere pro coqui uſurpaſſe, multis exemplis doceri poſſet, Plaut. in Mænechm. *Iam ego hæc madebunt faxo, nil morabitur.* Rurſum, *madida quæ mihi appoſita.* id eſt cocta. PONTAN.

Atque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam ſunt Arcturi ſydera nobis,
Hædorumque dies ſervandi, & lucidus Anguis:
Quam, quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus, & oſtriferi fauces tentantur Abydi.

S E R V I I.

ATQVE ILLVM IN PRÆCEPS. Atque, ideſt ſtatim. Alii quidam ſuperfluam conjunctionem volunt. Et hoc dicit. Ita omnia quæ terra profert, niſi continuum in eis ſtudium agricola exerceat; licet medicentur & grandia plerunque naſcantur, in pejus ruunt: & ſic feruntur, ſicut qui contra curſum fluminis & vim, navim agere vult; ſi aliquantulum manus & brachia remiſerit, & feſſus vel modice ab opere ceſſaverit, ſtatim agente vi fluminis & naturali curſu relabitur, nec poteſt ſurſum ire, ſed in præceps vadit. Nam proprie PRÆCEPS id ſignificat. PRÆCEPS PRONO RAPIT ALVEVS AMNI. ſenſus comparatione finitus.

PRÆTEREA TAM SVNT ARCTVRI SYDERA NOBIS. Iam dicit aſtrologiam, ruſticum ita ut navigantem, noſſe debere: ut ſicut navigandi tempus & ventorum atque tempeſtatum motus ille ex ſyderum compoſitione cognoſcit; ita & iſte terram colendi congrua tempora, & caſus diverſos, vel caloris ſcilicet, vel frigoris, aut pluviarum ex ſtellis agnoſcat. ARCTVRVS autem ſtella eſt in ſigno Boote poſt Septentrionem: cujus ortus & occaſus tempeſtates graviſſimas faciunt. Vnde ait SYDERA, id eſt tempeſtates: Vt alibi, *Scit triſte Minervæ Sydus.*

HÆDORVMQVE DIES. Bene autem hœdos Arcturo junxit, qui & ipſi pluvias faciunt; & alibi, *pluvialibus hœdis.* SERVANDI. Obſervandi. Auriga ſignum eſt, haud longe à Septentrione, cujus pedem cum cornu tauri una ſtella conjungit: quem aurigam pater Mercurius inter ſydera locavit. Hic in manu ſiniſtra fert hœdos, in humeris capram Amaltheam, quæ aluiſſe dicitur Iovem, Hœdorum mater, quos quidam Iovis conlactaneos dicunt. Sane nonnulli hunc aurigam, Myrtilum, quem Pelops occidit, accipiunt; vel certe Ericthonium, qui natus eſt ex ſemine Vulcani; quod dum ſtuprum Minervæ inferre conatur, fudit in terram. Hoc quoque ſignum tam ortu, quam occaſu ſuo efficit tempeſtates. Bene autem ait DIES, quia & magnitudine ſui multis diebus oritur: & tempeſtas aut præcedit ſignum, aut ſequitur, aut cum eo eſt. ſane ſciendum omnes aſtrologos, pro ratione climatum diſſentire in ortu ſyderum: ſed ipſa diſſenſio ultra ſeptem dies non procedit: ſeptem enim ſunt ipſa climata. Hinc eſt quod Solem ad unumquodque ſignum, alii quintodecimo kalend. die dicunt venire: alii quartodecimo: alii infra uſque ad octavum. nec quiſquam procedit ulterius. LVCIDVS ANGVIS. Tres ſunt angues in cælo. unus qui inter ſeptentriones eſt: alter Ophiuchi: tertius Auſtralis, in quo ſunt Crater & Corvus, de quo nunc proprie ait anguis: nam ὕδρα dicitur Græce. Et ſcimus angues aquarum, terrarum ſerpentes. Hæc autem ſigna generaliter poſuit. non enim hæc tria tantum, ſed omnia præcipit obſervanda.

QVIBVS IN PATRIAM VENTOSA PER ÆQVORA VECTIS. Sic ab agricolis obſervanda ſigna eſſe dicit, ſicut ab his qui in periculoſiſſimis maris locis navigant. VENTOSA ÆQVORA. In quibus venti dominantur. VECTIS. His qui vehuntur vult ſignificare: quia latina locutio non habet præſens participium paſſivæ ſignificationis.

PONTVS ET OSTRIFERI FAVCES TENTANTVR ABYDI. Seſtos & Abydos civitates ſunt Helleſponti: quæ anguſto & periculoſo mari ſegregantur. In his anguſtiis Leander ad Ero natare conſueverat. Nam illa Seſtias, hic de Abydo fuit; qui cum frequenter ad amatricem amator nataret, tempeſtate obrutus interiit: cujus cum cadaver exanime ad litus, in quo Ero de turre expectare ſolebat, eſſet adpulſum; puella ſe præcipitavit in mare, & ita vitam finivit. Vnde elegit locum periculoſiorem: quem pro omni poneret pelago. Sane ſecundum artem hæc oſtrea, & hæ oſtreæ dicimus. Nullum enim habet latinitas nomen animalis, quod neutri ſit generis, ſicut Græce τὸ κῆτος, καὶ τὰ κήτη. Licet & Horatius dixerit, *Oſtrea Circeis, Miſeno oriuntur echini.* & Iuvenalis, *Grandia quæ mediis jam noctibus oſtrea mordet.* Quos tamen poſſumus Græce locutos accipere: ita enim dicunt τὸ ὄστρεον καὶ τὰ ὄστρεα. OSTRIFERI autem, quod ibi plurimum oſtreorum ſit. FAVCES vero anguſtiæ.

V A R I O R V M.

PRÆTEREA TAM SVNT ARCTVRI SIDERA. Diſtinguit Poëta deinceps tempora operum ruſticanorum, ut ſuo quæque fiant tempore. Quia autem illorum diſcrimina ab obſervatione ſiderum recte ſumuntur; ideo hanc partem aſtrologiæ, quæ tempora docet diſcernere, ac futuras præſcire tempeſtates, agricolis non minus quam nautis eſſe neceſſariam contendit. BERSMAN.

HOEDORVMQVE DIES SERVANDI. Hœdi, ſunt duæ ſtellæ parvæ in ſiniſtra Erichthonii, in cujus etiam ſiniſtro humero inſidet capra Amalthea, ſeu Adraſtea capella, quæ educavit Iovem cum hædis; & ob hoc beneficium in ſyderibus ſacrata eſt: quorum ortum pluviæ ſequuntur. PROBVS. RAMVS.

ET LVCIDVS ANGVIS. Draco exiſtimatur, puellarum Heſperidum pomarii cuſtos, relatus inter ſidera, interſecare duos ſeptentriones: quæ omnia genera ſtellarum tempeſtatem ſignificant. Ait ergo, tam agreſtibus obſervanda eſſe cœleſtia ſigna, quam navigantibus; quia utriſque noceant tempeſtates. PROBVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Libra die, ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci, atque umbris jam dividit orbem:
Exercete viri tauros, ſerite ordea campis,
Vſque ſub extremum Brumæ intractabilis imbrem.
Nec non & lini ſegetem, & Cereale papaver
Tempus humo tegere: & jamdudum incumbere aratris,
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio: tunc te quoque, Medica, putres

SERVII.

LIBRA DIE. Hic jam incipit diſputare de cognitione temporum ex ſyderibus. DIE. Non eſt Apocope, pro diei: ſed ſecundum antiquos regularis genitivus eſt. Nam ut ſæpe diximus obliqui caſus numeri ſingularis, nominativo plurali, majores non debent eſſe: quod verum eſſe Saluſtius probat, qui in proſa ait, *Dubitavit acie pars*. Hinc eſt & illud, *Curruque abſciſſa duorum Suſpendit capita*. Plautus in Amfitrione, *Neque nox quoquam concedit die*, pro diei. Sed modo dies diei dicimus. Vnde juxta præſentem uſum, die poſuit pro diei. SOMNIQVE. Id eſt noctis, nam ab officio temporis, ipſum tempus oſtendit. Dicit autem æquinoctium antumnale, quod fit Sole in libra poſito. Vernale enim æquinoctium in ariete efficit Sol poſitus; hoc autem dicit, frumenta ſerenda eſſe autumnali tempore: legumina vero uſque ad veris initium.

ET MEDIVM LVCI. Diei. ATQVE VMBRIS IAM D. O. Nocti. Quomodo Zodiacus circulus, qui æquinoctia duo facit; orbem dividit, & luci dixit partem cœli Septentrionalis, de quo ait, *Hic vertex nobis cœli ſublimis*; umbris vero, Auſtralem circulum, qui dicitur eſſe infimus & demerſus, de quo ait. *At illum ſub pedibus Styx atra videt, maneſque profundi*. DIVIDIT ORBEM. Vt orbem videlicet cœli medium teneat Sol; medium Luna.

EXERCETE VIRI TAVROS. Id eſt cogite laborare. TAVROS autem, boves fortes accipe. SERITE ORDEA CAMPIS. Hordeum oſtendit in campeſtribus locis ſerendum, & hordea uſurpative ait: ſciendum tamen in his, tres tantum caſus uſurpari, hæc ordea, hæc ordea, ô ordea: ſicut vina, vina, vina: & mella, mella, mella. Sane reprehenſus Virgilius dicitur à Bavio & Mævio hoc verſu, *Hordea qui dixit, ſupereſt, ut tritica dicat*.

VSQVE SVB EXTREMVM BRVMÆ. Id eſt non uſque ad Brumæ finem, ſed circa. Nam bruma finitur VIII. Kalend. Ianuarii die: & iſte non uſque ad ipſum diem dicit ſerendum. INTRACTABILIS autem, propter frigus duræ & aſperæ; & bruma dicta à brevioribus diebus.

NEC NON ET LINI SEGETEM. Atqui ſupra ait, *Vrit enim lini campum ſeges*; quid igitur? ſuo tempore, non eo anno quo ceſſare debet. CEREALE PAPAVER. Vel quod eſt eſui, ſicut frumentum: vel quo Ceres uſa eſt ad oblivionem doloris. Nam ob raptum Proſerpinæ vigiliis guſtato eo acta eſt in ſoporem; vel quia Myconem Athenienſem dilexerit Ceres, & transfiguratum in papaverem tutelæ ſuæ juſſerit reſervari; vel quia pani aſpergatur.

TEMPVS, tunc ſcilicet eſt. IAM DVDVM. Quamprimum. Hoc dicit ſerendum eſſe eo tempore, non quo pluit, ſed quo imminent pluviæ. INCVMBERE ARATRIS. Inſiſtere arationi.

DVM SICCA TELLVRE LICET. Dum adhuc nondum pluit, ſed jam eſt vicinum. DVM NVBILA PENDENT. Dum pene jam videntur nubila pendere, & expectare ut effundant pluvias.

VERE FABIS. Contra rationem dictum, quia fruges omnes numeri ſingularis ſunt. SATIO. Sementis. Et declinatur ſicut navis. TVNC TE QVOQVE MEDICA PVTRES ACCIPIVNT SVLCI. Ad ipſam herbam Apoſtropham facit. Hæc autem à Medicis tranſlata eſt in Græciam; quo tempore eam Xerxes invaſerat. Hujus plena Venetia eſt: &, ut dicit Dionyſius, trium foliorum eſt, ſemperque virens. Quod autem ait PVTRES SVLCI, naturam ipſius herbæ reſpicit. nam uno anno frequenter ſeritur. & ſexies aut amplius ſecatur, poſtea aliquot annis ſponte procreatur. quod etiam ſequens indicat verſus: nam dicendo,

VARIORVM.

LIBRA DIE SOMNIQVE. Æquinoctium autumnale deſcripſit. Somnus enim noctem ſignificat. Vernum æquinoctium fit in Ariete: autumnale in Libra. PROBVS.

PARES VBI FECERIT HORAS. Intellige ex æqualibus, de quibus dictum. In æquinoctiis enim, quia dies artificiales noctibus artificialibus ſunt æquales, ideo & horæ licet aliis diebus inæquales, tamen ſunt æquales inter ſe diurnæ nocturnis. RAMVS.

CEREALE PAPAVER. Cereale ait, quia in ſegete naſcitur. Turnebus docte notavit, Cereris ſimulachra, non ſolum papaver manu geſtare ſolita, ſed & Cereris antiſtitas, cum ſacrum Deæ eſſet, ex Callimacho, γέντο δὲ χειρὶ στέμματα καὶ μήκωνα. ſed in eo videtur potius inſigne & ſymbolum Cereris explicari, quam geſtaminis cauſa. Non rejicienda itaque Mancinelli ſententia, Medicorum aſſenſu firmata, qui inter genera papaverum, hortenſe quoddam θυλακῖτιν nominant, quod & panificiis accommodatiſſimum & ſaluberrimum commendant, ἀπὸ τοῦ θυλάκου nomine ducto, quo vas ad ferendum panem ſignificatur. Eſt & μηκώνη inſula ſic dicta, quod ibi primum papaveris fructum Ceres invenerit. PROBVS. GERMANVS.

Accipiunt ſulci : & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus , & adverſo cedens Canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem , robuſtaque farra
Exercebis humum , ſoliſque inſtabis ariſtis:

S E R V I I.

ET MILIO VENIT ANNVA CVRA, oſtendit
Medicæ curam non eſſe annuam. Hæc autem herba
vulgo dicitur Sylla. PVTRES, ſubacti , vel initio
anni, id eſt vere , vel poſt annum : quidam enim Me-
dicam poſt decennium ſeri dicunt. VENIT AN-
NVA CVRA. Vere ſcilicet.

CANDIDVS AVRATIS APERIT CVM
CORNIBVS ANNVM TAVRVS. Quo tempore
annum aperit candidus Taurus , qui eſt auratis cor-
nibus. nam aperit cornibus, non procedit. non enim
à capite aut à fronte, ſed à dorſo oritur , id eſt à me-
dio ſui : unde incip t apparere,nam ea parte qua mu-
tilatus eſt , oritur , non à fronte. APERIT autem
ideo ait , aut quia Aprili menſe Sol in Tauro eſt, quo
cuncta aperiuntur : & hoc melius. Sed aliud eſt ape-
rire annum,aliud inchoare: nam nullus dubitat Mar-
tio menſe , ut ſupra diximus , annum inchoari. Aut
certe aperit annum dixit ; quia unumquodque ſi-
gnum poteſt inchoare annum , & finire : ut *aperit*
annum dixerit,ſcilicet ſuum:nam & à Tauro uſq; ad
Taurum , & à Geminis uſque ad Geminos,annus eſt.

AVERSO autem ASTRO, duplex lectio eſt :
nam alii adverſo legunt , cum Cane enim naſcitur
Sirius , qui eſt terris adverſus , de quo legimus , *Ille*
ſitim morboſque ferens mortalibus ægris Naſcitur. ut,
ADVERSO ſit peſtifero , & contrario mortalibus.
Si autem AVERSO legerimus, CVM ſubaudia-
mus neceſſe eſt ; ut , *Atque Ixionii vento rota con-*
ſtitit orbis : id eſt cum vento. Vt ſit ſenſus, quo tem-
pore etiam canis cedens , occidit cum averſo aſtro:
id eſt cum Argo : quæ & ipſa media eſt,ſicut Taurus:
& à puppi oritur. cui Canem conſtat eſſe conjun-
ctum. ET CEDENS, aut locum dans , ut & Argo
occidat. nam Canis occaſum & navis occaſus ſequi-
tur ; aut certe CEDENS Canis : non recedens, ſed
incedens accipimus & ſe movens. Tempore enim
quo in Tauro Sol eſt , etiam Canis ad ortum feſtinat.
Quod autem ait OCCIDIT, ad aſpectum noſtrum
retulit. nam ortus &occaſus duo ſunt. Vnus ἡλιακὸς,
id eſt Solaris : & alter κοσμικὸς, id eſt mundanus.
unde fit ut ea ſigna , quæ cum Sole oriuntur , à
nobis non poſſint videri : & ea quæ videmus , quan-
tum ad Solis rationem pertinet , videantur occidere:
ſecundum quod nunc ait OCCIDIT CANIS. Nam
canis paranatellon eſt Cancri : id eſt cum eo oritur.
Cancer autem quo tempore Sol in Tauro eſt, poſt ho-
ram quartam diei oritur. Nam Taurus & Gemini bi-
nas horas tenent. Nigidius commentario *Sphere*
Græcanicæ : oritur enim Canicula cum Cancro , in-
columen venit cum Geminis , occidit cum Tauro:
ſic ergo fit, ut Canis nobis occidat. quantum autem
ad Solis pertinet curſum, in ortu eſſe videatur. Se-
cundum hanc rationem etiam paulo poſt dicturus
eſt, *Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur.* Nam Eoas
ait in ortu Heliaco poſitas : unde & *Tibi abſcondan-*
tur intulit. Hunc Canem alii Icari putant patris Eri-
gone , qui mortem patris filiæ nuntiavit : Alii hunc
eſſe quondam cuſtodem Europæ , quem nulla fera
potuit effugere ; quique à vulpibus quondam libera-
verit Thebas.

TRITICEAM IN MESSEM. Ad meſſem tri-
tici , vel ſegetis. ROBVSTAQVE FARRA. Fru-
menta , quæ plus habent virium , quam legumina;
quo tempore nobis Atlantides occidunt, ſunt ſeren-
da. Atlantides autem , licet ſeptem fuiſſe dicantur,
ſex tamen ſicut ſupradictum eſt , videntur in cœlo;
quæ Novembri menſe nobis incipiunt non videri.
Cum enim Sol in Scorpione fuerit , oriente Scorpio-
ne , occidit Taurus , in quo Vergiliæ ſunt , id eſt ſex-
to Idus Novembris : Ergo Eoæ mane abſcondantur:
non eſt enim Atlantidum epitheton Eoæ , ſed Eoæ,
matutinæ ; modo enim veſpera , modo media nocte,
modo mane oriuntur ; unde & tibi abſcondantur,
id eſt ſpectando nec occident. Alii ita exponunt,Eoas
appellatas quaſi quæ ſemper mane oriantur. Ergo
ante occidere Vergiliæ debent quam ſero ſit , quæ
Vergiliæ alioquin ſunt Eoæ cum oriuntur , non cum
occidunt. Has autem alii volunt , Iovis ; alii Liberi
nutrices; alii vero ipſas fuiſſe adſerunt Heſperidas.

EXERCEBIS , pro exercueris. SOLISQVE
INSTABIS ARISTIS. Non leguminibus, ſed ſo-
lis ſegetibus. INSTABIS: pro inſtiteris. ARI-
STIS. Et hic ſicut ſupra, per ariſtas frumenta ſi-
gnificat.

V A R I O R V M.

CANDIDVS AVRATIS, &c. Hos verſus ma-
le explicant,nec melius legunt Grammatici. Servius
ſic intelligit, ut dicat Sirium cum cane occidere, qui
Sirius terris adverſus eſt. Nugæ. vera lectio eſt,quam
ibidem ex aliis libris notat : *& averſo cedens canis*
occidit aſtro , quam etiam haud recte exponit. *Si au-*
tem , inquit , AVERSO *legerimus*, CVM *ſubau-*
diamus neceſſe eſt. ut ſit ſenſus, quo tempore etiam Ca-
nis cedens occidit cum averſo aſtro , id eſt , cum Argo.
Imo nihil neceſſe eſt , ut tale quid ſubaudiatur. Ca-
nis cedens averſo aſtro , id eſt Argo , occidit. Nam
navis Argo inſtat & incumbit occidenti Cani. Cedit
ergo Canis Argoæ navi , & locum dat inſequenti.
Extremæ quippe caudæ canis , jungitur Argo averſa.
quia puppe trahitur , non recto curſu , ut canit Germa-
nicus. De occaſu canis loquitur Poëta , qui fit ante
diem ſeptimum Kalendas Majas , Sole decimam
Tauri partem obtinente , quo tempore *Robigalia* in-
ſtituêre Romani , quia tunc fere ſegetes robigo oc-
cupat , ab occaſu illius ſideris , quod calidiſſimum
eſt quando oritur , frigidiſſimum quum occidit.
Plin. lib. 18. cap. 19. CL. SALMASIVS. Plinian.
exercit.

Ante

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiaque ardentis decedat ſtella Coronæ,
Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Majæ cœpere: ſed illos
Exſpectata ſeges vanis eluſit avenis.
Si vero viciamque ſeres, vilemque faſelum;
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis:
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes:
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas.

SERVII.

GNOSIAQVE ARDENTIS STELLA CORONÆ. Et hoc ad ſuperiora pertinet. Cum enim coronæ pars oritur, occidit Taurus in quo Vergiliæ ſunt. Decedat autem non pro occaſu dixit, ſed Soli cedat: quo in Scorpione poſito cum ortu ipſius oritur. Fabula vero de Corona talis eſt. Cum Liber pater Ariadnen Minoïs Cretæ filiam regis uxorem duceret: Vulcanus ei coronam obtulit, quam ille ad uxoris inſigne inter ſydera collocavit. Et ſtellam per poëticam licentiam dixit. cæterum ſex ſunt, quibus in cælo declaratur corona. Alii hanc fabulam ita adſerunt, Theſeum cum ad interimendum Minotaurum Cretam veniſſet, miſeratam ejus Ariadnen, auxilium ei ad occidendum filo ducto, Minotaurum præſtitiſſe; Theſeum vero Ariadnen utpote ſalutis auctorem ſecum avexiſſe; qui cum ad Naxum inſulam delati eſſent, Ariadnen ibi vel conſulto, vel neceſſitate, vel monitu Mercurii à Theſeo derelictam; quam cum Liber pater adamaſſet, coronam ei dempti pudoris, ſicut ſupradictum eſt, dicitur obtuliſſe, quam etiam inter ſydera poſtea collocavit. GNOSIA autem Cretica, ab urbe Cretæ, quæ Gnoſis dicitur. Et ſtella dicitur Cretica, quia ad laudem illius, quæ Cretici regis filia fuit, in cælo eſt poſita ipſa corona.

SVLCIS. Arationibus. COMMITTAS SEMINA. Quaſi cuſtodibus fidis.

INVITÆ TERRÆ. Quæ quaſi coacta ruſticorum labore, & non ſponte, fructus profert: alii, ſi non ſuo tempore ſeratur. ANNI SPEM. Vnde tu annum ſperes poſſe deducere.

ANTE OCCASVM MAIÆ. Ante occaſum Atlantidum. & hoc eſt quod ait, quam Atlantides abſcondantur. nam Maja una eſt de ipſis Atlantidibus.

VANIS. Vacuis. ELVSIT. Decepit.

SI VERO VICIAMQVE SERES. In quodam adeſpoto Græco ſic poſitum eſt, φαγῦσαι καὶ φάσηλον ὄροβον, ὁμοίως δὲ μετὰ ἀρκτῦρον δύοντα ἄμα μέχρι δὲ τροπῶν. VILEMQVE FASELVM. plurimum, abundantem. nam omne quod abundat vile eſt: ut, *Vilibus aut onerat pomis.*

NEC PELVSIACÆ CVRAM ASPERNABERE LENTIS. Peluſium unum eſt de ſeptem oſtiis Nili, ubi primum lens inventa dicitur; vel ubi optima naſcitur. Vnde κατ' ἐξοχὴν locutus eſt. ASPERNABERE autem, id eſt, contemnes. LENTIS. Ac ſi dicat, Etiam inter alia, lentem ſeras.

HAVD OBSCVRA. Non obſcura, hoc eſt clara. MITTET TIBI SIGNA BOOTES. Si viciam, & faſelum, & lentem ſerere volueris; occidente Boote debes incipere. CADENS BOOTES. Occidens, Verno ſcilicet tempore. Tunc enim Bootes occidit. Quod autem ſubjicit,

INCIPE ET AD MEDIAS SEMENTEM EXTENDE PRVINAS. Omnia complexus eſt tempora: & Vernum ſcilicet, quo legumen ſeritur: & Autumnale, quo frumentum. Et multi volunt ita hanc partem aſtrologiæ libraſſe Virgilium, ut in omnibus utrunque tempus ſignificaret, vernale & autumnale. unde & ſupra bina ſigna memoravit. Taurum cum Cane: Atlantidas cum corona. Tamen nos, quantum ad neceſſitatem hujus loci pertinet, hæc dixiſſe ſufficiat: nam majoris prudentiæ eſt ad ſubtilem harum rerum ſcientiam pervenire: adeo ut ſequentem rationem zonarum Metrodorus philoſophus vix quinque expreſſerit libris; inſertis tam Aſtronomiæ quam Geometriæ partibus; ſine cujus lineis haud facile zonarum deprehenditur ratio. Idem etiam Metrodorus aſſerit fruſtra culpari à pleriſque Virgilium, quaſi ignarum aſtrologiæ: cum eum conſtet operis lege compulſum, ut quædam exponeret quæ obſcura videntur ideo, quia à naturali ordine ſunt remota. Vt autem omnia non diceret, ruſticarum perſonarum habuit conſiderationem, & ipſius eſt operis brevitate compulſus. AD MEDIAS PRVINAS. Hoc eſt quod ſupra ait, uſque ſub extremum brumæ. Medias autem pruinas abuſive ipſas hyemes poſuit; medium enim pro legitimo dixit.

VARIORVM.

ANTE TIBI EOÆ ATLANTIDES, &c. Id eſt, ante tibi Vergiliæ mane occidant, quam ſerere incipias. Vergiliæ autem juxta Columellam matutino occidunt ſexto Idus Novembris. Ibi mirifice nugatur Servius, ex illa diſtinctione non intellecta ab ipſo ἡλιακῶ & κοσμικῶ, ortus occaſuſve. Vide SALMASIVM, Plinian. Exercit. pag. 724.

MVLTI ANTE OCCASVM, &c. Multi ante occaſum Vergiliarum ſementem fecerunt; ſed inanem meſſem ſuſtulerunt. Maja autem una eſt ex Vergiliis. PROBVS.

Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent cœlum Zonæ: quarum una coruſco
Semper Sole rubens, & torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremæ dextra, lævaque trahuntur
Cœrulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter, mediamque, duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ divum: & via ſecta per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam, Riphæaſque arduus arces
Conſurgit; premitur Libyæ devexus in Auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum

SERVII.

DIMENSVM PARTIBVS ORBEM. Annum diviſum in quatuor tempora. Et per duodecim ſigna, duodecim menſes accipimus.

PER DVODENA. Multi pro duodecim accipiunt; ut, *Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.* &, *ſeptenaque tela.* Alii quia quotannis per eadem ineat: duodena ergo, ſæpius duodecim ſigna.*

ZONÆ. Id eſt plagæ vel circuli, quorum primus Septentrionalis; vel, ut quidam volunt, Aquilonius. Zonæ, Circuli, qui cœlum ac terram, veluti Zonæ cingunt. Tranſlative, nam proprie Zonæ in terris, ſed pro parallelis, id eſt circulis poſuit. Septentrionalis, Aeſtivalis, Aequinoctialis, Brumalis, Auſtralis.

CORVSCO SEMPER SOLE RVBENS. *Coruſco*, ardenti, hoc eſt æquinoctiali, & bene à media cœpit, ut neceſſario extremas & habitabiles conceſſas mortalibus diceret. TORRIDA. Sicca, quod numquam Sol inde diſcedat.

QVAM CIRCVM EXTREMÆ. Bene extremæ addidit, id eſt Borios & Notios; ne eas, quæ circa igneam ſunt intelligeremus, quas conſtat eſſe temperatas vicinitate caloris & frigoris. quarum unam nos habitamus, alteram antipodes: ad quos hinc torrente Zona, hinc frigidis ire prohibemur. Antipodes autem dicuntur, quod contra nos poſiti ſunt contrariis veſtigiis. Terram enim dicunt undique cœlo & aëre cingi. Per has autem duas Zonas in obliquum vertitur ſignifer circulus, qui Solis continet curſum. Vnde etiam fit, ut duæ Zonæ frigidiſſimæ ſint, ad quas numquam accedit: una fervens, à qua pene numquam recedit: duæ temperatæ, ad quas viciſſim venit. TRAHVNTVR, pro extenduntur, aut ſine intermiſſione vertuntur.

CÆRVLEA, frigore ſcilicet, quia ipſe color convenit frigori.

DVÆ MORTALIBVS ÆGRIS. Sicut dictum eſt temperatæ ex calido medio, & frigidis extremis circulis.

PER AMBAS. Cum vitet utramque temperatam, ipſa præpoſitio PER, pro INTER accipienda eſt.

QVA per quam.

MVNDVS VT AD SCYTHIAM. Iam hic definitio eſt noſtri climatis, id eſt noſtræ habitationis: quæ à Septentrione incipiens, in Auſtrali deſinit plaga. Riphæas autem arces, Scythiam dicit: cujus ſunt montes Riphæi. Quoniam Borius circulus totus ſupra terram eſt, ideoque ab *Arato*, hic apparens; ille item Auſtralis, vocatur obſcurus. Sane aliqui mundum pro cœlo accipiunt hoc loco, qui mundum, nomen volunt eſſe univerſæ naturæ.

CONSVRGIT, PREMITVR. Deeſt ita, ut ſit ad Scythiam conſurgit, ita premitur in Auſtros,* premitur, contra devexus in Indos, & fecerat ſupra Afros. LIBYÆ DEVEXVS IN AVSTROS, quoniam Notius circulus totus infra terram eſt, & premitur, quaſi deprimitur. ARDVVS. Excelſus, ſummo vertice arctatus.

HIC VERTEX NOBIS SEMPER SVBLIMIS. Id eſt hæc pars mundi à nobis ſemper videtur, hoc eſt Scythiæ, quæ Septentrioni ſubjacet.

VARIORVM.

QVINQVE TENENT COELVM ZONÆ. Hi verſus, quibus Zonæ deſcribuntur à Marone, expreſſi ſunt ex Eratoſthene Cyrenæo, qui verſibus heroicis librum conſcripſit, cui Mercurio titulum indidit. PROBVS.

QVARVM VNA CORVSCO. Media plaga inter Tropicos conſtat gradibus 47. Sic Ovid. *Quarum quæ media eſt, non eſt habitabilis æſtu.* Atque hic error veterum fuit. hodie enim temperies ibi ſumma pernoſcitur, æquatis dierum caloribus cum frigoribus noctium: circa tropicos eſt ardentior regio. RAMVS.

MORTALIBVS ÆGRIS. Eo expreſſit Homericum δειλοῖσι βροτοῖσι. Vterque porro vates ad innumeras miſerias & incommoda reſpicit, quibus omne hominum genus affligitur, citra diſcrimen jactatur. PONTANVS.

HIC VERTEX NOBIS SEMPER, &c. Vertices appellat Maro, quod circa illos vertatur, hoc eſt circumagatur, circumrotetur mundus ſive cælum, quod ſæpe mundi nomine intelligitur, quia pars dignior. MACROB. lib. I. cap. 16.

Sub

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sub pedibus Styx atra videt, Maneſque profundi:
Maximus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos:
Arctos, Oceani metuentes æquore tingi.
Illic (ut perhibent) aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtenta denſantur nocte tenebræ:
Aut redit à nobis Aurora, diemque reducit:
Noſque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina Veſper.

SERVII.

AT ILLVM SVB PEDIBVS STYX ATRA VIDET. Id eſt, axem noticum, id eſt, auſtralem, qui à nobis nunquam videtur: ſicut Boreus, id eſt Septentrionalis ſemper videtur. Et ſicut variæ philoſophorum opiniones ſunt: ita & hic varie loquitur. Nam alii dicunt à nobis abſcedentem Solem ire ad Antipodas. Alii negant, & volunt illic tenebras eſſe perpetuas. Mire autem ait *Styx* quaſi de inferis STYX ATRA VIDET, MANESQVE PROFVNDI, ut oſtenderet illud quod dicunt philoſophi, recedentes hinc animas & illic alia corpora ſortiri. Vnde & Lucanus ait, *Regit idem ſpiritus artus Orbe alio.* Quod veriſimile eſt, quia dicuntur animæ, aut igni, aut vento, aut aqua purgari: quod ut *fiat* neceſſe eſt, dum aut per frigidas plagas, aut igneam tranſeunt. Et licet alii hoc à Virgilio dictum per poëticam licentiam velint: tamen ſciendum eſt eum poëticæ licentiæ inſeruiſſe philoſophiam.

MAXIMVS ANGVIS. Vel quia ipſe cæteris eſt major, vel quia ad Scythiam; vel quia inter duas arctos. Sane hunc draconem quidam occiſum, & inter ſidera conlocatum à Minerva dicunt: Alii hunc eſſe quem Hercules cuſtodientem mala aurea Heſperidum occidit. HIC, pro illic.

CIRCVM PERQVE DVAS. Et CIRCVM enim, eſt & per; nam per utramque labitur, id eſt, inter duas; majorem cauda tangens, alvo complectens minorem. IN MOREM FLVMINIS ARCTOS. Heſiodus ποταμῷ ῥέοντι ἐοικώς.

OCEANI METVENTES ÆQVORE TINGI. Hoc refertur ad fabulam: Nam hæ duæ pellices Iunonis fuiſſe dicuntur: quas poſtquam Iuppiter in ſyderum retulit numerum, Iuno rogavit Tethin ſuam nutricem, ne unquam eas pateretur occidere. Vnde nunc metuentes dixit, ſcilicet nutricem Iunonis. Sunt autem hæ, Helice, & Cynoſura; de Helice Lycaonis filia amata à Iove, & à Iunone in urſam mutata, ſupra dictum eſt. Cynoſura quod caudam caninam habeat; hanc Fœnicem vocitatam quidam ferunt, Dianæ comitem, iraque ejus, quod gravida eſſet inventa, in urſam eſſe mutatam, atque ejuſdem rurſus miſericordia ſyderibus inſertam. Quidam prodidere has nymphas fuiſſe Cretenſes, Iovis nutrices, & ob meritum conſecratas; quæ ideo non occidunt, quia ſecundum clima noſtri cœli Arctous circulus, in quo cardo convertitur, infra horizontem non venit. Nam reliqua ſigna dicuntur omni nocte in Oceano tingi.

ILLIC. In Auſtrali, id eſt obſcuro axe. Scilicet poëtæ: nam in rebus dubiis ſuam denegat fidem. INTEMPESTA. Inactuoſa, alta, denſa, craſſa, qualis eſt intempeſta. Poſſe autem hoc fieri in aliqua parte mundi, ut pene ſibi totum vindicet nox, probat Britannia: quæ lucis dives, vix quoddam ſpatium noctibus cedit. Aut intempeſta ſilet, quia Epicurei dicunt, non ire Solem per alterum hemiſphærium; ſed ſemper his ab ortu colligi ſcintillas, & fieri orbem Solis.

OBTENTA. Obducta. Et obtenta ſicut oſtenta, ab eo quod eſt enim oſtendor, veteres participium oſtentus, non oſtenſus dicebant; ipſe alibi *prætentaque Syrtibus arva*; Terentius in Eunucho, *An ego occaſionem mihi oſtentatam tam brevem.* Similiter & illud in Formione: *Neque me nunc domum reciperem, ni mihi eſſet ſpes oſtentata hujuſce habendæ.*

REDIT A NOBIS, Id eſt ad illos, & hoc ſecundum Stoicos, qui dicunt Solem viciſſim per utrumque hemiſphærium ire, & alternis noctem facere.

SERA pro ſero, ut, *Seramque dedit per membra quietem.* ACCENDIT LVMINA VESPER. Bene accendit lumina veſper, poëtice, ut ipſe veſper accendat, non homines, & ſæpe hac figura utitur. *Iam falcem arbuſta reponunt.*

DIEMQVE REDVCIT. Vt quando diſcedit à nobis, & dies clauditur: tunc illic ſit Aurora.

AFFLAVIT ANHELIS. Curſu anhelantibus. SERA. Nocti vicina. VESPER. Stella, quæ & Venus & lucifer dicitur. Nam Veſper eo quod quibuſdam menſibus veſpere: Lucifer autem dicitur, quod quibuſdam mane oriatur.

VARIORVM.

SVB PEDIBVS. Sub Horizonte. Et alludit ad Antipodas. Antipodas autem eſſe, tam certum eſt, ut nemo niſi inſenſatus, dubitare auſit. TAVBMAN.

ILLIC VT PERHIBENT. Hic docet Turnebus laſcivia quadam poëtam indulgere voluiſſe Epicureorum decretis; quibus Sol in occaſu interire, & in ortu alius novuſque renaſci videbatur. GERMANVS.

ACCENDIT LVMINA VESPER. Alludit ad tempus illud, quod antiqui primam facem vocabant; quo lumina accendebantur, quodque concubium præcedebat. GERMANVS.

Hinc tempeſtates dubio prædiſcere cælo
Poſſumus; hinc meßiſque diem, tempuſque ſerendi:
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat; quando armatas deducere claſſes,
Aut tempeſtivam ſylvis evertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur & ortus,
Temporibuſque parem diverſis quattuor annum.
Frigidus agricolam ſi quando continet imber,
Multa forent quæ mox cœlo properanda ſereno,
Maturare datur. durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem: cavat arbore lintres:

SERVII.

HINC TEMPESTATES. Id eſt ex hac cauſa, ex hac ratione aſtrologiæ. Ex hac temporum ſcien- tia vel ſyderum obſervatione. Et hoc contra Epicu- reos, qui dicunt acervum ſtellarum ſine cauſa eſſe. Et jam concluſio eſt: Nam hoc dicit, Non ſine cau- ſa intuemur ortus ſiderum & occaſus: hinc enim univerſa noſcuntur. DVBIO COELO. Id eſt, etiam dubio cœlo: Et bene DVBIO, nam idem alibi cœli fraudem dixit, quod nunc proſpera, nunc adverſa ingerit. PRÆDISCERE, prævidere.

MESSISQVE DIEM. Pro tempore. TEMPVS- QVE SERENDI. Id eſt autumnale.

INFIDVM. Cui nullus poteſt, aut debet com- mittere fidem. nam ſubito fallit hominem. MAR- MOR. Mare.

QVANDO ARMATAS DEDVCERE CLAS- SES. Id eſt quando ſit tempus ad agendum navale prælium. ARMATAS DEDVCERE CLASSES, aut quia in puppibus infigebant arma navigantes; *ut præfigere puppibus arma*; aut inſtructas armamentis ſuis.

TEMPESTIVAM PINVM. Opportunam, nam tempore importuno hæ cæſæ, arbores cito termites faciunt; Ita enim ligni vermes vocantur. nam hac re etiam ruſtici Lunæ curſum obſervare dicuntur: melius enim arbores Luna decreſcente cæduntur.

NEC FRVSTRA SIGNORVM OBITVS. S. E. O. Perſeveravit contra Epicureos. OBITVS au- tem Occaſus.

TEMPORIBVSQVE PAREM D. Q. A. De rebus contrariis fecit declamationem, dicendo, pa- rem ex diverſis, vel ſemper ſibi convenientem. Re vera enim nihil eſt tam contrarium inter ſe, quam æſtas & hyems: & tamen de his annus efficitur.

FRIGIDVS AGRICOLAM. Non generaliter frigidus, ſed quando frigidus fuerit, & quaſi titulus eſt, Agricolam nunquam vacuum eſſe debere. CON- TINET. Vt non poſſit propter frigus & imbrem, agriculturam exercere. CONTINET autem, Deti- net & impedit.

MVLTA FORENT QVÆ MOX COELO PRO- PERANDA &c. Ordo eſt; Multa maturare datur, quæ forent in ſerenitate properanda ſereno cœlo. Nam male quidam FORENT, eſſe temporis præ- ſentis volunt: ut ſit ſenſus, Multa ſunt properanda, quæ maturare datur, mox cœlo ſereno. id eſt, in uſum cæli ſereni. Quod non eſt idoneum, licet re vera FORE, tantum ſemper futuri ſit temporis. nam foret, & præteritum & præſens & futurum comple- ctitur. Salluſtius, *Ni virtus fideſque veſtra ſpectata mihi foret*. id eſt eſſet, Et ordo eſt, Multa maturare datur, & diligenter facere: quæ velis cœlo ſereno properanter facere, non diligenter poteris facere, dum feſtinas & tardius ad laborem redibis. Oportet ergo, ut dum domi reſides, ea quæ tibi præparare potes, & neceſſaria vides, parare ſtudeas: ut cum fuerit ſerenitas data, ſtatim ad laborem prodeas. Sa- ne maturare, duas res ſignificat, aut in otio, & ſuo tempore facta maturata dicuntur; aut accelerata & ante tempus acta, quod hic ſignificat. Cato, pro- *perare dicit eos, qui prima quæque ordine ſuo maturare tranſigunt; feſtinare autem illos, qui multa incipi- unt: eaque adnectendo, nec terminando præpediant.* Aulus Gellius: *mature veluti celeriter dicimus*. Nigi- dius, *mature fieri quod neque cito, neque tarde fiat, quod hinc debet intelligi; quia poma, quæ neque acer- ba ſunt, neque putrida, matura dicuntur.*

PROCVDIT. Cudendo extenuat. Id eſt producit tundendo; & bene, quia præpoſuerat multa, enu- merat ſingula.

VOMERIS OBTVSI. Hebetis, & obtuſum eſt quicquid ſine acumine eſt, vel calore: ut, *non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni*. & Antiqui tamen N lit- teram addebant, quod nos propter euphoniam in aliquibus detraximus, ut obtuſus: in aliquibus re- manſit, ut tunſus. Obtuſi autem, reverberati & acu- mine carentis. DENTEM. Acumen. ARBORE. De arbore. LINTRES. Fluviatiles, naviculas. Sane non ſine ratione lintrium meminit, quia ple- raque pars Venetiarum fluminibus abundans, lintri- bus exercet omne commercium, ut Ravenna, Alti- num. Vbi & venatio, & aucupia, & agrorum cul- tura lintribus exercetur. Alii lintres, in quibus uva portatur, accipiunt.

VARIORVM.

TEMPESTIVAM PINVM. *Pinum* dicit, quia utile lignum navigiis. quaſvis tamen arbores intel- ligit: quæ intempeſtivius exciſæ tarmites faciunt. Eſt autem *tarmes* Vitruvio, qui θρὶψ Græcis, ligni vermiculus. TAVBMANNVS.

Aut

Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis.
Exacuunt alij vallos, furcaſque bicornes;
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiſcina virga:
Nunc torrete igni fruges; nunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus,
Fas & jura ſinunt. rivos deducere nulla
Relligio vetuit: ſegeti prætendere ſepem:
Inſidias avibus moliri: incendere vepres:

SERVII.

AVT PECORI SIGNVM, AVT NVMEROS IMPRESSIT ACERVIS. Id eſt facit aut characteres, quibus pecora ſignantur: aut teſſeras quibus frumentorum numerus deſignatur. nam numeros pro litteris poſuit, quibus numeri continentur. Sed hoc non de æſtate, qua ſignari vel fruges, vel animalia ſolent; ſed de hyeme, qua imber frigidus eſſe poteſt. Loquitur autem hoc, ſecundum ea quæ aliter dicuntur, aliter audiuntur, ut dictum eſt.

AMERINA RETINACVLA. Virgas de quibus vites religantur. quæ virgæ abundant circa Amerinum oppidum Italiæ, cujus crebram in Roſciana facit Cicero mentionem. Alii genus ſalicis dicunt, diſpari colore à cætera ſalice: nam eſt rubra, & ad connectendum aptior; quia præter morem lenta eſt, quæ nunc quoque Amerina à ruſticis dicitur. LENTÆ autem flexuoſæ. Hic computat ea quæ quilibet domi poteſt facere, dum ab agricultura pluviis impeditur; aut nimium frigus terram conſtringit. cuncta enim utilia ſunt humano uſui quæ hic dicit, & quovis tempore poſſunt fieri.

EXACVVNT. Repurgant & reformant in altitudinem priſtinam. VALLOS. Foſſas, & muros de terra factos & glebis, qui fiunt in circuitu cohortium & vinearum: aut quibus aquæ ducuntur de locis aquoſis. Vallos, quos aliqui palos, Græci χάρακας. Homerus σκόλοπας. Ælius Gallus de verbis ad jus civile pertinentibus, vallos tegulas grandes, quæ ſupra collicias infimæ ponuntur appellat. Alii vallos hic quadridentes dicunt; nam vallos qui ſcolopes dicuntur, ante muros poni, ut, *Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia poſcit*. BICORNES. Duorum cornuum.

FACILIS. de qua facile aliquid fiat. Vnde faciles homines qui hac & illac cito ducuntur. Ergo Facilis, quæ cito legitur, vel ſolvatur. RVBEA VIRGA. Quæ abundat circa Rubos Italiæ oppidum. Horatius, *Inde Rubos feſſi pervenimus*. Id eſt ea virga, quæ apud Rubos plurima naſcitur. An à robo, cujus meminit, *ferat & robus aſper amomum*. FISCINA genus eſt vaſis, id eſt corbulæ brevis, quas perferunt qui arbuſta vindemiant. Lucilius in quinto, *Fiſcina fallaci cumulo*. Nævius in Andromacha: *Quod tu mi Gnate, quæſo ut in pectus tuum demittas, tamquam vindemiator in fiſcinam*. Plautus in Mercatore, *Vobiſcum habete cum porcis, cum fiſcina*.

NVNC TORRETE IGNI FRVGES N. F. S. præparate panem, quo utamini in ſerenitate, ne ea res impedimento ſit poſtea: multi tamen de certo frugum genere dictum volunt. Nam far, minium, panicum, moli, niſi ante fuerint toſta, non poſſunt. Nam quod ait *ſaxo frangite*; poteſt accipi & pinſere, quod ſignificat pilo tundere, quia & vulgo cavatum ſaxum pilum dicimus; quæ omnia fieri oportet, propter facilitatem molendi. Multi uſterologiam putant, quia ante eſt molere, quam coquere. Nonnulli tradunt ruſticos ſolitos, ſi quando ad excudendas fruges eſſent imbribus impediti, ſpicas integras condere, & prout indiguiſſet uſus, hyeme torrere; quo facilius à gluma ſua ſeparatum triticum molerent. Alii non accipiunt Huſteron proteron, ſed modo hoc, modo illud facito, ut diverſa dixiſſe videatur.

QVIPPE ETIAM FESTIS QVÆDAM EXERCERE DIEBVS. Non mirum eſt ruſticum aliqua facere debere per pluvias, cum ſint quædam quæ facere poſſit etiam feſtis diebus. Sunt enim aliqua quæ ſi feſtis diebus fiant, ferias polluant: quapropter & Pontifices ſacrificaturi, præmittere calatores ſuos ſolent, ut ſicubi viderint opifices adſidentes opus ſuum, prohibeant; ne pro negotio ſuo, & ipſorum oculos, & cerimonias deûm attaminent; feriæ enim operæ deorum creditæ ſunt. Sane feriis terram ferro tangi nefas eſt; quia feriæ deorum cauſa inſtituuntur, feſti dies hominum quoque.

FAS ET IVRA SINVNT. Id eſt, divina humanaque jura permittunt. Nam ad religionem fas; jura pertinent ad homines. Et non ſine cauſa hoc dictum à Virgilio, gnaro totius ſacrorum ritus ponitur. religioſi enim eſſe dicuntur, qui faciendarum præmittendarumque rerum divinarum ſecundum morem civitatis delectum habent, nec ſe ſuperſtitionibus implicant. Cum ergo hic dicit, *Feſtis quædam exercere diebus Fas & jura ſinunt, & nulla relligio vetuit*: oſtendit multa quæ ad rem divinam pertinent ex præcepto & poſſe fieri, & vitari, ab his ſcilicet, qui religioſi, ut ſupra dictum eſt, appellantur; quem morem Poëta agendo aliud ſubtiliter docuit.

RIVOS DEDVCERE NVLLA RELLIGIO VETVIT SEGETI PRÆTENDERE SEPEM, INSIDIAS AVIBVS MOLIRI, &c.

VARIORVM.

INSIDIAS AVIBVS MOLIRI. Non de aucupatione loquitur, ſed aves jubet à ſatis prohiberi, referens ad illud, *Nihil improbus anſer, &c.* GLOSS. MSS. LVGD.

Balan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli.
Vilibus aut onerat pomis: lapidemque revertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat.
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Fœlices operum. quintam fuge: pallidus Orcus,

S E R V I I.

DEDVCERE. Id eſt, ſiccare. Nam irrigare inducere eſt. ut, *Deinde ſatis fluvium inducit.* Sane ſciendum ſecundum Varronem contra religionem eſſe, vel ſi irrigentur agri, vel laventur animalia feſtis diebus. Nymphæ enim ſine piaculo non poſſunt moveri. Sed ſcimus neceſſitati religionem cedere: Vnde perite Virgilius ait,

BALANTVMQVE GREGEM FLVVIO MERSARE SALVBRI, id eſt, ſalutifero. Nam dicturus eſt in tertio ſcabie tentari animalia, niſi laventur. De irrigatione vero nihil ad hunc pertinet locum, quia DEDVCERE, ut diximus, ſiccare ſignificat. Sed qui diſciplinas Pontificum interius agnoverunt, à die feſto ſine piaculo dicunt poſſe fieri, quæ ſupra terram ſunt; vel quæ omiſſa, nocent; vel quæ ad honorem deorum pertinent, & quidquid fieri ſine inſtitutione novi operis poteſt, ut rivorum inductionem ſic accipiamus, per foſſam vel pratum purgatum deducere, id eſt emittere; quoniam cautum in libris ſacris eſt, feriis denicalibus aquam in pratum ducere, niſi legitimam non licet; cæteris feriis omnes aquas licet deducere. Ergo hic, ut aliquibus videtur; deducere, purgare eſt, & ſordes emittere, quæ præcludant aquam; ideoque à Pontificibus, ut novum fieri non permittitur feriis, ita vetus purgari permittitur. Alii hoc ſecundum augurale jus dictum tradunt, quod etiam in bello obſervetur, ne novum negotium incipiatur. Ergo rivos deducere, non eſt novum negotium, & poteſt hoc illuc referri: *quique paludis collectum humorem, bibula deducit arena.* Sane quæ feriæ, à quo genere hominum; vel quibus diebus obſerventur; vel quæ feſtis diebus fieri permiſſa ſint, ſi quis ſcire deſiderat, libros pontificales legat.

VETVIT. prohibuit. PRÆTENDERE SEPEM. Circundare, & opponere. Et ſubaudi nulla religio vetuit.

INSIDIAS AVIBVS MOLIRI. Id eſt aucupia facere. INCENDERE VEPRES. Hoc etiam ſicut & priora, licet feſtis diebus agere.

BALANTVMQVE GREGEM, Id eſt ovium. MERSARE. Frequenter mergere, propter ſcabiem. FLVVIO SALVBRI. Non eſt epitheton amnis, ſed ad factum refertur.

SÆPE OLEO. Et hic aut conjunctio eſſe debuit, ut eſt, *Illa Notos atque atra volans in nubila fugit,* pro & in Notos, ut eſſe, Sæpe aut oleo aut vilibus onerat pomis, & bene ruſticorum laudat induſtriam. COSTAS ASELLI. Aut re vera coſtas, aut clitellas. ut Horatius, *Hinc muli Capuæ clitellas tempore ponunt.* AGITATOR. Verberator. Dictus ab agendo, ac per hoc aſinarius dicitur.

VILIBVS POMIS. Abundantibus, quia vulgo naſcuntur: ut, *Vilemque faſelum.* LAPIDEMQVE REVERTENS INCVSVM. Molam manualem cudendo aſperatam, & bene verbum vulgare vitavit.

MASSAM PICIS VRBE REPORTAT. Aut qui oleum vel poma portaverat ad urbem; aut certè ideo ait: REPORTAT, quia pix in agris naſcitur, & in urbe diſtracta, in agrum à pleriſque reportatur. Varro dicit antiquos nundinas feriatis diebus agere inſtituiſſe; quo facilius commercii cauſa ad urbem ruſtici commearent; & bene per hæc omnia quæ ſuperius dixit, oſtendit ferias non pollui.

IPSA DIES ALIOS ALIO DEDIT ORDINE LVNA. Pleniſſime de lunæ diebus omnibus expreſſit Heſiodus, ἤματα δ' ἐκ Διόθεν πεφυλαγμένος εὖ κατὰ μοῖραν πεφραδέμεν δμώεσσι τριηκάδα μηνὸς ἀρίστην ἔργα τ' ἐποπτεύειν ἠδ' ἁρμαλιὴν δατέασθαι. quam rem breviter iſte prælibat. Sed eſt ita, quoque luna omnes dies felices dedit, ſed alios aliis rebus aptos. Inde ait felices; & hoc eſt ad opera ſumenda aptos felicibus operis. Alii felices pro fecundis accipiunt; ut, *felicemque trahit limum.* ALIO ORDINE. Hoc eſt, non omnes dies facit æquales; ſed diverſi ordinis & modi, cum ipſa ſit una & eadem.

FELICES OPERVM. Quibus feliciter poſſunt opera exerceri, vel ad opera ſumenda: vel certe FELICES, aptos felicibus operibus. QVINTAM FVGE. Vt quinta luna nullius operis initium ſumas. Dicitur enim hic numerus Minervæ eſſe conſecratus, quam ſterilem eſſe conſtat. Vnde etiam omnia ſterilia quinta luna nata eſſe dicuntur: ut, Orcus, Furiæ, Gigantes.

PALLIDVS ORCVS. Quia pallidos facit. nam ipſe niger eſt. Probus, *Orchus* legit. Cornutus vetat aſpirationem addendam. Heſiod. Orcum quinta luna dicit natum. Celſus, ut Iuriſiurandi deum pallidum dictum, quia jurantes trepidatione palleſcunt. nam apud Orcum defunctæ animæ jurare dicuntur, ne quid ſuos, quos in vita reliquerunt, contra fata adjuvent. ORCVS. Pluton, deus inferni.

V A R I O R V M.

IPSA DIES ALIOS, ALIO, &c. Certe hic Virgilius ſecutus Heſiodum, poſuit dierum fauſtorum & inauſpicatorum diſcrimina; quæ partim ad ſuperſtitionem, partim ad cauſas naturales referri poſſunt, nata aliqua ex parte ex aſpectibus, quibus Luna intuetur Solem: ſicut Medicorum critici ſeptimus, decimus quartus, vigeſimus primus: nam quadrati aſpectus cient pugnam naturæ cum morbo: ſuperſtitione tamen invaluiſſe obſervationem appareret, nec eſſe certam rationem diſcriminis dierum apud Heſiodum, quod dicat aliis alios dies probari. GERMANVS.

Eume-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Eumenideſque ſatæ: tum partu terra nefando
Coeumque, Iapetumque creat, ſævumque Typhœa,
Et conjuratos cœlum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atque Oſſæ frondoſum involvere Olympum:
Ter pater extructos disjecit fulmine montes.
Septima poſt decimam felix, & ponere vites,
Et prenſos domitare boves, & licia telæ
Addere. nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius ſe nocte dedere:
Aut cum Sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves ſtipulæ melius, nocte arida prata
Tondentur; nocteis lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hyberni ad luminis ignes

SERVII.

EVMENIDES SATÆ, id eſt natæ, & ut ſæpe dictum eſt, κατ' εὐφημισμὸν, Eumenides vocantur. Quod non habent bonam voluntatem, id eſt mentem; ſicut Parcæ, quia nulli parcant. NEFANDO. Sacrilego.

COEVM. Nomina ſunt Gigantum. Per Coeum autem & Typhœum, & Iapetum, omnes gigantes intelligimus: quos quinta luna dicit eſſe natos.

ET CONIVRATOS CÆLVM RESCINDERE FRATRES. Othum & Ephialtem dicit, qui fuerunt filii Neptuni, & novem digitis ſingulis creſcebant menſibus: qua freti altitudine cœlum voluerunt evertere: ſed confixi ſunt ſagittis Apollinis & Dianæ.

PELIO OSSAM. Monti Theſſaliæ. Pelio o longa eſt; ſed fit brevis ſequente vocali: ut, *ſub Ilio alto.* OSSAM. Alium montem Thraciæ.

OLYMPVM. Tertium montem Macedoniæ: & tertium quaſi majorem involvere ait.

PATER. Iuppiter. DISIECIT. Dejecit.

SEPTIMA POST DECIMAM FOELIX. Aut ſeptimamdecimam dicit; aut hoc dicit, Fœlix quidem eſt ſeptima, ſed felicior decima: ut primum locum decimæ tribuat, quæ ſit valde felix; ſecundum ſeptimæ, quæ poſt decimæ fœlicitatem ſit ſecunda: ut ea nulla ſit felicior, excepta decima. Aut certe ſicut quidam volunt, quartamdecimam dicit ut fœlix ſit ſeptima duplicata: id eſt, cujus numerus poſt decimam invenitur: quo die re vera melius vites ponimus.

DOMITARE BOVES. Inſtruere, quomodo poſſint ferre laborem arandi: & ſciant ad jugum pariter incedere.

NONA FVGÆ MELIOR, CONTRARIA FVRTIS. Non ut quibuſdam imperitis videtur, Virgilius aut fugam ſervis ſuadet, aut eis indicat dies quibus ſe à rapinis abſtineant. Nam & fugam de profectione & curſu legimus: ut, *Simul arva fuga, ſimul æquora verrunt*; unde velocem equum fugacem dicimus: & fuga poteſt etiam honeſta eſſe; ut ſi quis hoſtem, ſi quis imminentem tyrannum, ſi quis ſævum judicem fugiat. CONTRARIA autem FVRTIS illuc ſpectat, ut domino ſit ſpes inveniendi quod amiſerit, & ſervus rapere aliquid aufugiens formidet.

ADEO. Valde. Terentius, *Adoleſcentem adeo nobilem.* MELIVS SE NOCTE DEDERE. Per noctem melius noſtro obſequuntur labori. NOCTE autem non eſt adverbium, ſed nomen, ablativique caſus. adeo ut ei Horatius junxerit præpoſitionem: ut, *Vt jugulent homines ſurgunt de nocte latrones*. nam adverbium NOCTV facit, ſicut DIV. Salluſtius, *Diu noctuque laborare, feſtinare.*

SOLE NOVO. Oriente die, & Sole adhuc recenti, necdum ferventi. IRRORAT. Illuſtrat. Aut ſimpliciter irrorat matutino enim tempore ros cadit. Et dicit hoc loco, & die & noctu inſiſtendum labori. EOVS. Id eſt lucifer: de quo etiam Ginna in Smyrna ſic ait, *Te matutinus flentem conſpexit Eöus, Et flentem paulo vidit poſt Heſperus idem.*

ARIDA PRATA. Iam matura.

TONDENTVR. Secantur. NOCTEIS. Accuſativus pluralis. NON DEFICIT. Non deferit. Vnde & qui deſerunt exercitum ad hoſtes tranſeuntes, defectores vocantur. SEROS IGNES. Nocturnos.

VARIORVM.

IMPONERE PELIO OSSAM. Synalæpha bis neglecta poterat videri inanem eorum conatum exprimere: quod & Fabricio viſum eſt. Hunc autem locum I. Scaliger lib. 5. c. 3. Poët. contra Græculorum & Criticorum ſubtilitatem defendit. TAVBMANNVS.

LICIA TELÆ ADDERE. Licium dicitur, quod utrinque ſtamina ligat: aliquando pro ſtamine ipſo. Itaque hoc nunc dicitur, telæ texturam eo die felicem futuram. BERSMAN.

MVLTA ADEO GELIDA. Valde diligens diviſio temporum: primo enim quatuor partes anni exſecutus eſt: deinde dies lunares: modo horas, in quas dies & nox dividitur. GLOSS. MSS. LVG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto conjunx percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.
At rubicunda Ceres medio ſucciditur æſtu,
Et medio toſtas æſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus: hyems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerunque fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti convivia curant.
Invitat genialis hyems, curaſque reſolvit:
Ceu preſſæ cum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta;
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cervis,

S E R V I I.

FACES INSPICAT. Incidit ad ſpici & ariſtarum imaginem. ARGVTO: Sonoro, ſtridulo.

AVT DVLCIS MVSTI VVLCANO DECOQVIT HVMOREM. Hypermetrus verſus eſt: unde & ſequens à vocali inchoat. Bene autem ait, DECOQVIT HVMOREM, id eſt rem ſuperfluam: ſicut ſupra poſuit, *Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba.*

AHENI. Vaſis in quo coquitur vinum. Et TEPIDVM dicitur: quia quod bullit, quaſi tremere videtur. AHENI. Ex ære facti.

CERES. Frumentum. MEDIO ÆSTV. Id eſt per diem, quando æſtus eſt.

NVDVS ARA, SERE NVDVS. Sic Heſiodus, γυμνὸν σπείρειν, γυμνὸν δὲ βοώτειν, γυμνὸν δὲ ἀμάειν. Id eſt, adeo ſereno cœlo ut veſtimentis non egeas. Sane quidam poſt hoc hæmyſtichium dicitur ſubſecutus, *Habebis frigore febres.* Nam non dicit nudum eſſe debere, quaſi aliter non oporteat aut poſſit: ſed ſub tanta ſerenitate dicit hæc agenda, ut & amictus poſſit contemni. HYEMS IGNAVA COLONO. Quæ ignavum reddit colonum.

PARTO. Parato. AGRICOLÆ PLERVNQVE FRVVNTVR. Dicit agricolas per hyemem his frui, quæ æſtate paraverint. PLERVNQVE autem dicit, quia dicturus eſt aliqua, quæ ruſticus etiam hyeme poſſit efficere.

GENIALIS HYEMS. Convivalis, voluptuoſa. Nam quotiens voluptati operam damus, indulgere dicimur Genio. Vnde è contrario habemus in Terentio, *Suum defraudans Genium.* Genium autem dicebant antiqui, naturalem deum uniuſcujuſque loci, vel rei, aut hominis. CVRASQVE RESOLVIT. Quieſcere facit à labore & curis.

PRESSÆ CARINÆ. Onerariæ. CVM IAM PORTVM TETIGERE. Dat comparationem de navigantibus: quod ſicut illi expleta jam navigatione, & poſitis in ſicco navibus lætantur, & epulis vacant: ſic etiam ruſtici finitis completiſque æſtivis laboribus, hyeme convivia celebrant, & à curis ſolvuntur.

IMPOSVERE CORONAS. Aut re vera coronas: aut ſpiras funium accipimus.

SED TAMEN ET QVERNAS GLANDES. Sunt aliquæ derivationes, ex uſu magis quam ex ratione venientes: ut quernus, ficulnus, ilignus, colurnus; à corylo, ilice, ficu, quercu.

CRVENTA. Matura. CRVENTA autem ideo, quia matura, cruoris colorem imitantur.

PEDICAS. Laqueos, quibus pedes illaqueantur.

V A R I O R V M.

FACES INSPICAT. *Inſpicat*, findit in modum ſpicarum, cui multæ ſunt ariſtæ. PHILARGYRIVS.

DECOQVIT HVMOREM. Hic verſus longior eſt una ſyllaba, ſed ſine vitio, quoniam ſequens à vocali incipit. PHILARGYR.

ET FOLIIS VNDAM DESPVMAT. Ramo pampineo ſpumam aufert. Cum autem defrutum à defervendo ſit dictum, Willichius *deſpumat* interpretatur *defrutat*: quomodo Columella *vinum defrutare* dixit. TAVBMANNVS.

MVTVAQVE INTER SE. Hinc *mutuitare* Gellio, pro mutua convivia agitare, & ſe epulis mutuis accipere & alternis, ut placet Turnebo. GERMANVS.

CEV PRESSÆ CVM IAM PORTVM. Accipio autem PRESSAS, mercibus oneratas, ut Tibullus. *Preſſerat externa navita merce ratem.* GERMANVS. vel tempeſtate jactatæ, ſcopuliſque afflictæ. RAMVS.

Auri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Auritoſque ſequi lepores: tum figere damas,
Stupea torquentem Balearis verbera fundæ:
Cum nix alta jacet; glaciem cum flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni, & ſydera dicam?
Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æſtas,
Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver?
Spicea jam campis cum meſſis inhorruit, & cum
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent?
Sæpe ego, cum flavis meſſorem induceret arvis
Agricola, & fragili jam ſtringeret hordea culmo:
Omnia ventorum concurrere prælia vidi;
Quæ gravidam late ſegetem ab radicibus imis
Sublime expulſam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hyems culmumque levem, ſtipulaſque volantes.
Sæpe etiam immenſum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris

SERVII.

AVRITOS LEPORES. Majores aures habentes. Horatius aliter ait, *Doctum & auritas fidibus canoris Ducere quercus.* Senſum audiendi habentes.

BALEARIS FVNDÆ. Hiſpanicæ: à Balearibus inſulis Hiſpaniæ, ubi inventa eſt funda.

QVID TEMPESTATES AVTVMNI. Verno & autumnali tempore fiunt tempeſtates, quando nec plena æſtas eſt, nec plena hyems. Vnde medium & confine utriuſque temporis ex conjunctione contrariarum rerum tempeſtates efficit. Sane ſciendum ultimas partes tam autumni quam veris ſignificare, quibus fiunt procellæ. quod de autumno, hic indicat verſus, *Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æſtas:* de vere hic, *Spicea jam campis cum meſſis inhorruit.* Deinde ait, RVIT. Id eſt præcipitatur, in fine eſt. Et in hoc talis eſt ſenſus, Quid dicam quantum oporteat ſolicitum & ſtudioſum eſſe agricolam tempore autumni & veris?

VIGILANDA VIRIS. Vigilanter providenda.

SPICEA IAM CAMPIS. Spicos de maturis frugibus abuſive dicimus. Nam proprie eſt ſpicus, cum per culmi folliculum, id eſt extremum tumorem, ariſtæ adhuc tenues in modum ſpiculi eminent. INHORRVIT. Intremiſcit.

FRVMENTA LACTENTIA. Adhuc tenuia, & lactis plena. Sane ſciendum Varronem in libris divinarum rerum dicere, Lactantem deum eſſe, qui ſe infundit ſegetibus, & eas facit lacteſcere. Et ſciendum inter lactantem & lactentem hoc intereſſe: quod Lactans eſt quæ lac præbet: Lactens cui lac præbetur.

FLAVIS. Maturis. ET FRAGILI CVLMO. id eſt quæ in fragili culmo erant. STRINGERET. Secaret. ut, *Hic ubi denſas Agricolæ ſtringunt frondes.*

OMNIA VENTORVM CONCVRRERE. Inter ſe, ut, *Mutati tranſverſa fremunt.*

SVBLIME EXPVLSAM ERVERENT. Per ſublime portarent erutam ſegetem. TVRBINE NIGRO. Tempeſtate noxia. Horatius. *Hic niger eſt, hunc tu Romane caveto.*

CVLMVMQVE LEVEM. Culmus dicitur ipſe calamus: ſtipulæ vero folia quæ ambiunt culmum.

AGMEN AQVARVM. Impetus: ut, *Leni fluit agmine Tybris.* Eſt autem hic Ecbaſis poëtica ad deſcribendam tempeſtatem.

VARIORVM.

BALEARIS FVNDÆ. Fundis nemo figit, ſed intra inſidias cogit, ubi incluſam feram jaculis petiit. ergo ὕστερον πρότερον eſt. BALEARES FVNDÆ, quia apud inſulas Baleares fundarum uſus repertus eſt, & *inſulæ Baleares* primo Gymneſiæ dictæ: poſt vero cum à Græcis occupatæ ſunt, quia cum lapidibus fundæ rotantes ſubmoverent adverſarios, qui eas incolebant, παρὰ τὸ βάλλειν, *Baleares* appellant. PHILARGYR.

IN VIRIDI STIPVLA. *Stipulæ* nomine pro culmo abutitur. *induceret arvis*, pro ſegetibus. PHILARGYRIVS.

QVÆ GRAVIDAM LATE SEGETEM. Eam procellam vel tempeſtatem innuit, quam per *vim tempeſtatis calamitoſæ* ſignificat juriſconſultus: cujus etiam in Verrem actione ſecunda meminit Cic. his verbis: Eademque vi & injuria, cum penitus pecunias maximas cogeres, per omnes partes provinciæ te, tanquam aliquam calamitoſam tempeſtatem peſtemque pervaſiſſe demonſtro. GERMAN.

CÆLO V. AGMEN AQVARVM. Grammatici interpretantur *impetum*, ſed AGMEN ſignificat ſimpliciter fluentis aquæ motum. nam & *leni agmine fluere* dicitur fluvius. SALMASIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Collectæ ex alto nubes : ruit arduus æther,
Et pluvia ingenti ſata læta, boumque labores
Diluit : implentur foſſæ, & cava flumina creſcunt
Cum ſonitu ; fervetque fretis ſpirantibus æquor.
Ipſe Pater, media nimborum in nocte, coruſca
Fulmina molitur dextra : quo maxima motu
Terra tremit : fugêre feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor : ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit. ingeminant Auſtri, & denſiſſimus imber :
Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.
Hoc metuens, cæli menſes, & ſydera ſerva ;
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes.

SERVII.

COLLECTÆ EX ALTO NVBES. Ab Aquilone, qui utique de alto flat, id eſt à ſeptentrione : & tempeſtates graviſſimas facit. Nam Auſter humilis eſt. ut, *Mundus, ut ad Scythiam, Riphæaſque arduus arces Conſurgit ; premitur Libyæ devexus in Auſtros.* RVIT ARDVVS ÆTHER. Tonitribus percrepat. ut, Cœlique ruina.

CAVA FLVMINA. Profunda & alta. Lucanus. *Rutubamque cavum.*

FRETIS SPIRANTIBVS. In motu poſitis. Alibi, *Quà vada non ſpirant, nec fracta remurmurat unda*

CORVSCA FVLMINA. Coruſcantia. ut, *Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.* MOLITVR. Agitat, & jacit.

TERRA TREMIT. Terræ motus efficitur. Vel tremit terra, Tremere videtur : & pavent hi qui terram colunt.

HVMILIS PAVOR. Qui humiles reddit, ut, Pallidus Orcus.

ILLE FLAGRANTI AVT ATHO, AVT RHODOPEN. Secundum Epicureos per tranſitum loquitur, qui dicunt fulmina non judicio deorum, ſed ex nubibus fieri. nam montes quid neceſſe fuerat fulminari? Athos autem mons eſt Græciæ, Rhodope mons Thraciæ.

AVT ALTA CERAVNIA. Montes ſunt Epiri, à crebris fulminibus dicti. Vnum enim fulmen quod colorat, aliud quod transfigit, aliud quod afflat : ut eſt, *Ex quo me divûm pater, atque hominum rex, Fulminis afflavit ventis.*

INGEMINANT AVSTRI. Repetunt ſuos flatus venti. PLANGIT. Reſonare facit. Alii legunt PLANGVNT : ut ſit, *nemora & littora plangunt,* id eſt reſonant.

HOC METVENS CÆLI MENSES, ET SYDERA SERVA. Id eſt duodecim ſigna quibus menſes cognoſcimus. SYDERA autem vel tempeſtates, vel planetarum motus. Sciendum autem (ut diximus) de planetis quinque, duos eſſe noxios, Martem & Saturnum : duos bonos, Iovem & Venerem : Mercurius vero talis eſt, qualis ille cui jungitur. Vnde etiam fingitur miniſter eſſe deorum : quod eorum obtemperat poteſtati. Hinc eſt quod dicit, QVOS IGNIS COELI CYLLENIVS ERRET IN ORBES. Id eſt utrum in ſeptentrionalem, an in Auſtralem partem inclinetur : aut cui planetarum cohæreat, ut qualitatem Mercurii ex illo poſſis agnoſcere. Cyllenius autem ignis propter ſtellam Mercurialem dicitur ; quia in Cylleno monte Arcadiæ dicitur natus eſſe Mercurius.

FRIGIDA SATVRNI SESE QVO STELLA RECEPTET. Id eſt nocens. ut, *Frigidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.* Ideo autem hoc dicit, quia Saturnus deus pluviarum eſt. Vnde etiam ſenex fingitur : nam ſenes ſemper novimus eſſe gelidos. hic autem in Capricorno facit graviſſimas pluvias, & præcipue in Italia. Vnde & Horatius ait, *Seu tyrannus Heſperiæ Capricornus undæ.* ut in Scorpio grandines : item in alio fulmina : in alio ventos. Vnde præcipit nos ſcire debere, in quod ſe ſignum recipiat ſydus Saturni. Sane perite ait RECEPTET : ut ex frequentativo verbo nobis oſtenderet Saturnum bis ad unumquodque ſignum reverti : quod alii planetæ minime faciunt. Solus enim eſt qui & longius à Sole diſcedat, & bis ad unumquodque ſignum recurrat.

QVOS IGNIS COELI CYLLENIVS ERRET IN ORBES. Ordo eſt, in quos orbes cœli erret Cyllenius ignis. Et bene ERRET, nam planetæ vocantur ἀπὸ τῆς πλάνης, id eſt ab errore. nam interdum ad auſtrum, interdum ad ſeptentrionem, plerunque contra mundum, nonnunquam cum mundo feruntur.

VARIORVM.

FRIGIDA SATVRNI STELLA. Satis cognitum eſt Saturni ſtellam frigidam eſſe ; & ideo apud Iudæos Saturni die frigidos cibos eſſe. Frigida autem ſtella dicitur, quia ſit glacialis, peſtilens, atrox, permutabilis. GLOSS. MSS. LVGD.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

In primis vênerare deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ ſub caſum hyemis, jam vere ſereno.
Tunc agni pingues, & tunc molliſſima vina:
Tunc ſomni dulces, denſæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret:
Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho:
Terquè novas circum felix eat hoſtia fruges;
Omnis quam chorus, & ſocij comitentur ovantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.

SERVII.

IN PRIMIS VENERARE DEOS. Poſt hæc cognita, da præcipue operam ſacrificiis, quibus tempeſtates, & pluviæ poſſint repelli. Et mire hoc ſtatim ſubjunxit: quia occurrebat, quid prodeſt tempeſtates futuras videre? Et bene ait IN PRIMIS, præcipue, & ante omnia. nam alia neglecta poſſunt habere emendationem: tempeſtas adveniens, niſi ante prævideris, univerſa ſubvertit.

ANNVA SACRA REFER CERERI. Anniverſaria magna, ſicut in Æneide; *Annua quæ differre nefas*: Et Ambarvale ſacrificium dicit. LÆTIS OPERATVS I. H. Aut dans operam conviviis: aut poſtquam opera cuncta compleveris.

EXTREMÆ SVB CASVM HYEMIS. Circa finem hyemis, antequam ver incipiat. IAM VERE S. Ver, pluviale tempus eſt: ſed circa finem incipit eſſe ſerenum. Dicit ergo VERE SERENO, ut ſit jam tunc & ver, & ſerenum.

TVNC AGNI PINGVES. Subaudi ſunt; qui aut epulis, aut ſacrificiis ſunt apti. MOLLISSIMA VINA. Carentia aſperitate, & defœcata.

DENSÆ IN MONTIBVS VMBRÆ. Quia tunc incipiunt arbores frondeſcere.

TIBI: In honorem tuum, & in tuam gratiam.

CVI TV LACTE FAVOS ET MITI DILVE BACCHO. Id eſt, Cui tu liba de lacte, melle & vino. Nam ſuperfluum eſt quod quidam dicunt, contra religionem dixiſſe Virgilium, licere Cereri de vino ſacrificare. Pontificales namque hoc non vetant libri. Quod autem ait Plautus in Aulularia, cujus ipſi utuntur exemplo, *Cererine nuptias facturi eſtis? qui? quia temeti nihil allatum intelligo.* non eſt huic loco contrarium. nam aliud eſt ſacrificium, aliud nuptias Cereri celebrare: in quibus re vera vinum adhiberi nefas erat, quæ Orci nuptiæ dicebantur; quas præſentia ſui pontifices ingenti ſolennitate celebrabant. Alii hunc locum aliter accipiunt, ut MITI BACCHO, non ſit ſeptimus caſus, ſed dativus, & duo nomina intelligimus, Liberi & Cereris: nam ſupra quoque ait, *In primis venerare deos.* ut ſit ſenſus, cui Cereri, & miti Baccho favos lacte dilue; id eſt eis ſacrifica melle & vino permiſtis.

FOELIX HOSTIA. Id eſt fœcunda. Et dicit Ambarvale ſacrificium: quod ſæpe de porca fœcunda & gravida fieri conſueverat. vel felicem dicit, cujus ſacrificio & immolatione fœcunditas agrorum merebatur.

OMNIS QVAM CHORVS. Chorus proprie eſt coævorum cantus atque ſaltatio.

CEREREM CLAMORE VOCENT. Invocent, dari copiam frumentorum.

TORTA REDIMITVS TEMPORA QVERCV: Id eſt habens in memoria victum priorem, à quo Cereris revocatus eſt benignitate. Nam olim homines glandibus veſcebantur.

DET MOTVS INCOMPOSITOS. Id eſt ſaltationem aptam religioni, nec ex ulla arte venientem. Salluſtius, in Catil. *Saltare elegantius, quam neceſſe eſt probæ.* CARMINA DICAT: Hymnos.

VARIORVM.

ATQVE ANNVA MAGNÆ SACRA REFER CERERI. Vnde mos natus Cereri ſacra faciendi, aperit Diodorus lib. 5. cap. 2.

MAGNÆ CERERI, quia *Ceres*, quæ & *Tellus*, dicta eſt *Magna mater*, quod prima deorum & hominum ſit genitrix & educatrix: & proinde *Ops* etiam nominata, ab ope præbenda: Homero etiam ζείδωρος, *vitæ elargitrix*. Vide Vinc. Chartarium de Imaginibus Deorum. TAVBMAN.

LÆTIS OPERATVS IN HERBIS. Operari & facere, pro ſacrificandi verbo uſurpant Latini, ut ῥέζειν ἐπὶ τοῦ θύειν. Tibull. lib. 2. Eleg. 5. *Tunc operata deo proles diſcumbit in herba.* Horat. Ode 14. l. 3. *Vnico gaudens mulier marito, Prodeat juſtis operata divis.* Livius lib. 1. de Tulli regis exitu, *operatum his ſacris ſe abdidiſſe.* Alioqui operari proprie eſt opus facere, ſeu operam in aliqua re ponere. Æneid. 3. *Connubiis, arvisque novis operata juventus.* PONTANVS.

TVNC AGNI PINGVES, &c. Plautus in Mænechm. Cereales cænas, vocat opimas & lautas, & multis ferculis oneratas; quod Cerealibus populariter ſolerent genio indulgere, id quod ex hoc loco facile intelligitur. TVRNEB. 18. 14.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Atque hæc ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtuſque, pluviasque, & agentes frigora ventos:
Ipſe Pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret;
Quo ſigno caderent Auſtri: quid ſæpe videntes
Agricolæ, propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus, aut freta Ponti
Incipiunt, agitata tumeſcere, & aridus altis
Montibus audiri fragor; aut reſonantia longe
Littora miſceri, & nemorum increbreſcere murmur.
Iam ſibi tum curvis male temperat unda carinis,
Cum medio celeres revolant ex æquore mergi.
Clamoremque ferunt ad littora; cumque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas, vento impendente, videbis
Præcipites cælo labi, noctiſque per umbras
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus:
Sæpe levem paleam, & frondes volitare caducas;

SERVII.

MENSTRVA LVNA. Vnde & bene dicitur, CADERENT AVSTRI. Deſinerent venti. Ex hoc etiam loco prognoſtica ſunt tranſlata de Arato, pauca de multis.

VENTIS SVRGENTIBVS. Flare incipientibus. Vnde è contrario, Cum venti poſuere, ideſt flare deſierunt. AVT FRETA PONTI. Litora pelagi, quæ feriuntur fluctibus. Duo autem dicit naturalia. Futura enim tempeſtate, & ante ventum, fluctus movetur: & fragor auditur ex ſylvis, arcana quadam ratione naturæ.

ARIDVS FRAGOR. Sonitus, qualis ſolet fieri ex aridis, cum franguntur, arboribus. Ergo ARIDVS, nimius. Omne enim quod aridum eſt, cum frangi cœperit, nimium efficit ſonum. Fragor etiam à fractarum rerum nominatus eſt ſonitu.

AVT RESONANTIA LONGE LITTORA MISCERI. δὶς τὸ αὐτὸ, id eſt bis idem dixit.

MISCERI autem, perturbari. ut, *Miſcet agens telis.*

IAM SIBI TVM CVRVIS MALE TEMPERAT VNDA CARINIS. Scias, inquit in pelago eſſe graviſſimam tempeſtatem cum mergi ad littora confugiunt. Poëtice autem ait: *Iam ſibi tum unda male temperat curvis carinis*, Ideſt ſibi non parcit, ſed creſcit in perniciem ſuam. nam in carinam ſcindendam conſurgit.

CLAMOREMQVE FERVNT. Ideſt, ſi cum clamore revertuntur. nam plerunque plura dicit ſigna, è quibus unum non ſufficit, ſed omnia animadvertenda: ut, *Tum cornix plena pluviam vocat improba voce. Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.*

MARINÆ FVLICÆ, Ad diſcretionem fluvialium.

ALTAM SVPRA VOLAT ARDEA NVBEM. Ardea dicta eſt quaſi ardua: quæ cum altius volaverit, ſignificat tempeſtatem. Lucanus, *Aut ſiccum quod Mergus amat: quodque auſa volare Ardea ſublimis pennæ confiſa natanti.*

PRÆCIPITES COELO LABI. Sequitur vulgi opinionem. non enim omnia prudenter à poëta dicenda ſunt. Quod autem videmus è cœlo ſtellas quaſi labi, ἀπόῤῥοιαι ſunt ignis ætherii, quæ fiunt cum vehementior ventus altiora conſcenderit; & trahere exinde aliquas particulas cœperit, quæ ſimulant caſum ſtellarum. Nam ſtellæ cadere non poſſunt: quarum natura eſt ut ſtent ſemper. unde & ſtellæ vocantur. Sane ſciendum eſt, ut ait Aratus, ab illa parte ventum flaturum, in quam ille ignis ceciderit.

VARIORVM.

ATQVE HÆC VT CERTIS POSSIMVS, &c. Ad prognoſtica tempeſtatum delabitur, quæ eſt quinta & extrema hujus libri pars. Et ſunt quædam, non agricolis modo, verumetiam nautis & paſtoribus familiaria. PONTANVS.

QVVMQVE MARINÆ FVLICÆ, &c. Græcos verſus Arati expreſſit; & quæ Arato Αἴθυιαι ipſe reddidit *fulicas*. qui Græco poëtæ ἐρωδιὸς, vertit *ardeam*, ſic κέπφοι, mergos vertit.

Aratus - - ἢ ἐν ἁλὶ δειναὶ.
Αἴθυιαι χερσαῖαι τινάσσονται πτερύγεσσι.

Ad verbum tranſtulit. ἐν ἁλὶ δειναὶ αἴθυιαι, marinæ fulicæ. χερσαῖαι τινάσσονται πτερύγεσσι, in ſicco ludunt. ἐν χέρσῳ τινάσσονται πτερύγεσσιν, in ſicco alis plaudere ac ludere, &c. SALMASIVS.

Aut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
Eurique, Zephyrique tonat domus: omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. nunquam imprudentibus imber
Obfuit: aut illum ſurgentem vallibus imis
Aëriæ fugêre grues: aut bucula cœlum
Suſpiciens, patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo;
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit ova,
Anguſtum formica terens iter; & bibit ingens
Arcus, & è paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Iam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum

SERVII.

COLLVDERE PLVMAS. Moveri. Terentius, *Congrum iſtum maximum in aqua ſinito ludere.* Ideſt, moveri. Virgilius, *Ludere pendentes pueros.*

AT BOREÆ DE PARTE TRVCIS CVM FVLMINAT. Hoc vult dicere, Vbique ingentes efficit pluvias, ab iſtis ventis mota tempeſtas.

NVNQVAM IMPRVDENTIBVS IMBER OBFVIT. Alii IN vacare volunt; alii augentis habere ſignificationem: ut ſit, Nunquam imber obfuit valde prudentibus. quæ res valde non ſunt idoneæ. Vnde melius eſt ita intelligere, Nunquam imber obfuit non ante proviſus: tam clara ſui dat ſigna: ut IMPRVDENTIBVS, ignaris accipiamus: nam hoc dicit, Nunquam neſcienti nocet imber, quia ſe deſignat ante venturum. & ſcimus leviora eſſe mala, quæ ex opinione contingunt.

AERIÆ FVGERE GRVES. Aërii coloris; aut altum volantes. Dicit autem grues de vallibus fugere, non pluviam de vallibus ſurgere. AVT BVCVLA CÆLVM SVSPICIENS PATVLIS. Hic locus omnis de Varrone eſt. Ille enim ſic,

Tum liceat pelagi volucres, tardæque paludis
Cernere inexpleto ſtudio certare lavandi:
Et velut inſolitum pennis infundere rorem:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo,
Et bos ſuſpiciens cælum (mirabile viſu)
Naribus aërium patulis decerpſit odorem.
Nec tenuis formica cavis non evehit ova.

ET VETEREM IN LIMO RANÆ CECINERE QVERELAM. Fabula duplex eſt. Nam ut Ovidius dicit, Ceres cum Proſerpinam quæreret, ad relevandam ſitim acceſſit ad quendam fontem. tunc eam Lycii ruſtici à potu prohibere cœperunt: & conturbantes pedibus fontem, cum contra eam emitterent turpem naribus ſonum; illa irata eos convertit in ranas; quæ nunc quoque ad illius ſoni imitationem coaxant. Sed hoc non eſt valde aptum. Nam illa magis inſultatio fuerat, quam querela: & pœnam ſacrilegii juſte pertulerunt. Vnde magis Æſopus eſt ſequendus; qui dicit hoc, Cum Iuppiter omnibus animalibus reges daret: & ranis, ni fallor, colendum breviſſimum lignum dediſſet; illæ queſtæ & aſpernatæ ſunt eum, & tunc eis hydrum iratus dedit, qui veſcitur ranis.

BIBIT INGENS ARCVS. Sequitur iterum vulgi opinionem. CORVORVM EXERCITVS. Multitudo.

IAM VARIAS PELAGI VOLVCRES, ET QVÆ ASIA CIRCVM, &c. Hæc vera lectio: & ſenſus talis eſt, Iam varias pelagi volucres, & eas quæ circum prata rimantur in dulcibus ſtagnis Cayſtri, videas certatim largos humeris infundere rores. Nam ſi IAM VARIÆ legeris, ſenſus nulla ratione procedit: Cayſtrus autem Aſiæ fluvius eſt. Aſia vero, palus: Vnde fecit Aſia prata. Et de palude Aſia A longa eſt. nam de provincia corripitur. ut, *Europa atque Aſia pulſus*, & eſt Homericus verſus, ἀσίῳ ἐν λειμῶνι καϋστρίου ἀμφιρέεθρα.

VARIORVM.

SVRGENTEM VALLIBVS IMIS. Attollentem ſe cum nebulis. Nebulæ enim aſſurgentes pluviam: humi quaſi reptantes, ſerenitatem inducere exiſtimantur. Hæ enim radiis ſolaribus paulo poſt diſſipantur: illæ vero ſublato tandem vapore, quem continent rorido, materiam pluviæ ſuppeditant. BERSMANNVS.

BIBIT INGENS ARCVS. Sic & Plautus: *Ecce autem bibit arcus, pluet credo hodie.* Credebat enim antiqua ſuperſtitio, arcum demiſſis in terram cornibus aquam haurire. Vnde & Vitruvius, Non minus aquæ vapores à fontibus ad nubes per arcus excitari. GERMANVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſcivere hyemem: teſta cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.
Nec minus ex imbri Soles, & aperta ſerena
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna:
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad Solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones: non ore ſolutos

SERVII.

RIMANTVR PRATA. Paſcuntur in pratis, cibum per terræ rimas requirentes. Nam rimari hinc tractum eſt à porcis, qui glandes rimantur de rimis terrarum.

ET STVDIO GESTIRE LAVANDI. Geſtire eſt lætitiam ſuam corporis habitu ſignificare. nam ut homines verbis lætitiam ſuam exprimunt, ita aves corporis geſticulatione. INCASSVM autem ideo ait, quia plumarum compoſitio aquam minime ad corpus admittit.

RAVCA PLVVIAM VOCAT IMPROBA VOCE. Rauca contra naturam ſuam. ET VOCAT Poëtice ait: non enim vocat, ſed denuntiat pluviam. Et notandum cornicem, & rauca voce, & ſolam, pluviam prædicere: Corvos vero ſerenum, & plures & voce tenui ac puriſſima contra naturam ſuam: ut, *Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces*.

TESTA CVM ARDENTE VIDERENT. Propter vilitatem noluit dicere lucernam, nec iterum lychnum: ſicut in heroico carmine. ut, *Dependent lychni*. Medius vero in his libris eſt ſtylus, ſicut diximus ſupra.

PVTRES CONCRESCERE FVNGOS. Nam ut dicit Plinius, cum aër humidus eſſe cœperit, favilla quę cum fumo ſolet egredi, prohibita aëris craſſitate in lucernis reſidet, & quaſdam velut fungorum imitatur imagines.

NEC MINVS EX IMBRI SOLES. Id eſt ſerenitates. Et verſa vice dat prognoſtica, quibus agnoſcamus ex tempeſtivo cælo ſerenitatem futuram. APERTA SERENA. Aër enim denſatur nubilo, & rareſcit ſereno. ut, *Denſet erant quæ rara modo: & quæ denſa, relaxet*.

NEC FRATRIS RADIIS OBNOXIA SVRGERE LVNA. Obtuſa ſubaudi à ſuperioribus: nam hoc dicit, Nec tamen luna videtur obtuſa, quæ eſt radiis Solis obnoxia. nam ut dicunt Phyſici, ab eo accipit lumen.

TENVIA. Proceleuſmaticus eſt pro dactylo, quam rem quotieſcunque facit Virgilius, ſervat locum Synizeſi: ut, *tenuia*. Item &, *Genua labant*: nubes tenues, pro velleribus accipiendæ.

DILECTÆ THETIDI HALCYONES. Ceyx filius Luciferi, habuit uxorem Halcyonem: à qua cum prohibitus eſſet ad conſulendum Apollinem de ſtatu regni, naufragio periit. Cujus corpus cum ad uxorem delatum fuiſſet, illa ſe præcipitavit in pelagus. Poſtea miſeratione Thetidis & Luciferi converſi ſunt ambo in aves marinas, quæ halcyones vocantur. Sane ſciendum eſt quod cum de muliere dicimus, hæc Halcyone facit: Cum de avibus, hic & hæc halcyon, hi & hæ halcyones. Iſtæ autem aves nidos faciunt in mari, media hyeme. Quibus diebus tanta eſt tranquillitas, ut penitus nihil in mari poſſit moveri. Inde etiam dies ipſi *Halcyonia* nominantur. NON ORE SOLVTOS. Scilicet manipulos. Alii *ſoluto ore* accipiunt, id eſt nimium patenti.

VARIORVM.

ET APERTA SERENA. Serenitas, in eo quod ſerat cælum, id eſt aperiat, eleganter epitheton nominis & etymologiam oſtendit. ſerenum enim eſt dictum à ſerendo, id eſt aperiendo: ſic alibi Virgilius, *Et vaſtas aperit ſirtes*, id eſt, reſeret. GLOSS. MSS. LVGD.

TENVIA NEC LANÆ PER COELVM, &c. Turnebus vult & vellerum nomine apud poëtas etiam venire, *plumam*. Ego illi ſuffragatus, addam etiam lanam, pro lanuginoſa conſiſtentia roſcida & velut araneoſa; quæ per auras nonnunquam natare & vagari cernitur, accipi. GERMANVS.

DILECTÆ HALCYONES, Hinc proverbium: & apud Plautum in Caſina: *Halcedonia ſunt circa forum*: pro ſumma tranquillitate. RAMVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Immundi meminere ſues jactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt.
Solis & occaſum ſervans, de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunque illa levem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras,
Inſequitur Niſus: qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces,
Aut quater ingeminant: & ſæpe cubilibus altis,
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant: juvat imbribus actis
Progeniem parvam, dulceſque reviſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis
Ingenium, aut RERVM *fato prudentia major:*
Verum ubi tempeſtas, & cœli mobilis humor

SERVII.

IMMVNDI autem, luto gaudentes. Horatius, *Et amica luto ſus.*

MAGIS IMA PETVNT. Deprimuntur ad valles.

NEQVICQVAM SEROS EXERCET NOCTVA CANTVS. Id eſt non. Perſius, *Nequicquam fundo ſuſpiret nummus in imo.* Item Virgilius, *Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.*

NOCTVA autem avis eſt lucifuga: quæ ſignificat pluviam ſi cecinerit poſt Solis occaſum. De hac autem talis eſt fabula. Nyctimene poſtquam cum patre concubuit, & agnovit facinus eſſe: in ſylvis ſe abdidit: & lucem refugit: ubi deorum voluntate converſa eſt in avem: quæ pro tanto facinore omnibus avibus eſt admirationi.

SVBLIMIS IN AERE NISVS. Niſus rex Megarenſium, pater Scyllæ, de quo plenius in Bucolicis diximus.

POENAS DAT. Adverſante ſibi patre. Scylla ejuſdem Niſi filia, quæ patri ſuo abſciſſam comam purpuream Minoi obtulit contra patrem pugnanti, & inde in avem converſa eſt: quas aves dicit nunc diſcordes nimis eſſe inter ſe.

FVGIENS. Patrem ſcilicet. AETHERA. Aërem.

ATROX. Crudelis & immitis. STRIDORE. Sonitu alarum.

TVM LIQVIDAS CORVI PRESSO TER GVTTVRE VOCES, &c. Plinius in naturali hiſtoria dicit corvos eſſe obliviosos, & plerunque minime ad nidos ſuos reverti. ſed quadam ratione naturæ hæc congerunt ad ſuos nidos, quæ vermes poſſint creare: ex quibus relicti eorum pulli, aluntur interdum. Horum oblivionem probat etiam ex rebus, quas cum abſconderint, derelinquunt: quod etiam muſtelæ dicuntur efficere.

HAVD EQVIDEM CREDO. Proponit ſibi quæſtionem acerrimam, & de intima philoſophia: quam tamen tota facilitate diſſolvit. Nam quærit cur homines, quos conſtat eſſe prudentiores animalibus, per ſe non ſentiant qualitatem aëris futuram, ſed eam magis ex aliis animalibus colligant. Et hoc dicit, homines prudentiam habere naturalem; & ſuo judicio poſſe vel lætos eſſe, vel triſtes. quæ res in hæc animalia cadere minime poſſunt, quæ nihil ſuum habentia, naturam aëris ſequuntur: & pro ejus qualitate aut læta videntur aut triſtia: nec prædicere aëris naturam videntur; ſed eam vel proſperam, vel adverſam advenientem ſequuntur. Nos vero & læti inter nubila eſſe poſſumus, & in ſerenitate ſoliciti.

AVT RERVM FATO PRVDENTIA MAIOR. Id eſt non eſt illis divinitus conceſſum ingenium, nec prudentia, quæ eſt major rerum fato: Alibi, *Metus omnes, & inexorabile fatum Subiecit pedibus.*

VARIORVM.

SOLIS ET OCCASVM. Plinius: *Veſpertinum Noctuæ ſilentium, ſerenitatis eſt præſagium: contra garrulitas, pluviæ.* Cur autem Noctua ſive Νυκτιμένη ſit lucifuga, vide apud Ovid. 2. Metamorph. TAVBMAN.

TVM LIQVIDAS CORVI PRESSO, &c. Eodem tropo, liquidum citharæ carmen, ab Horatio & Lucretio dicitur, more Græcorum; qui in eum ſenſum ὑγρὸν quoque accipiunt, hoc eſt, εὐκίνητον, εὔκαμπτον, lentum, flexile; ut unda, ignis, aër, liquidi epitheto ſæpe apud Maronem inſigniuntur. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Mutavere vias; & Iuppiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modo, & quæ denſa, relaxat:
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt. hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
Si vero Solem ad rapidum, Lunaſque ſequentes
Ordine reſpicies; nunquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna revertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.
At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu quarto (namque is certiſſimus author)
Pura, nec obtuſis per cælum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo,
Exactum ad menſem, pluvia ventiſque carebunt:
Votaque ſervati ſolvent in littore nautæ

S E R V I I.

IVPPITER. Aër: ut Horatius, *Manet ſub Iove frigido Venator.*

AVIVM CONCENTVS. Commiſtus cantus, id eſt ſymphonia.

LÆTÆ PECVDES. Aëris ſerenitate gaudentes.

SOLEM AD RAPIDVM. Velocem. Et notandum, hæc ſigna magis fida & ſubtiliora eſſe, quæ ex Sole & Luna colligimus.

LVNASQVE SEQVENTES ORDINE RESPICIES. Non ordinem reſpicies, ſed ORDINE, id eſt rationabiliter Solem ſequentes. Luna enim Solis circulum ſequitur, licet ipſa ſit inferior. Donatus dicit LVNAS, noctes accipiendas: ſed male. non enim ſigna quæ dicturus eſt, ex nocte, ſed ex luna colligimus.

NVNQVAM TE CRASTINA FALLET HORA. Hyperbole eſt: ne hora quidem te decipiet.

NEC INSIDIIS NOCTIS CAPIERE, &c. Decipieris. Nam Aphæreſis eſt, & plerunque ſcimus nos decipi ſerenitate.

REVERTENTES CVM PRIMVM COLLIGIT IGNES. Cum incipit renaſci.

OBSCVRO CORNV. Non clare lucenti.

MAXIMVS AGRICOLIS PELAGOQVE PARABITVR IMBER. Id eſt ſi non habuerit pura cornua, & intra eam nigrum aërem videris, erit ubique pluvia: ſicut ſupra, *Omnia plenis Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto.*

SI VIRGINEVM SVFFVDERIT ORE RVBOREM. Si forinſecus habuerit ruborem. nam de interiori parte, INFVDERIT diceret.

AVREA, id eſt, pulchra; ut, *At non Venus aurea contra.* PHOEBE. Ideſt luna. Venit autem ab eo quod eſt Phœbus. Et ſciendum quædam propria nomina fœmininum ex ſe facere; neutrum autem nullæ, ut Phœbus, Phœbe: Iulius, Iulia: Tullius, Tullia, non ut appellativum, doctus, docta, doctum.

SIN ORTV QVARTO. Aratus tertiam dicit animadvertendam eſſe lunam: hic quartam, non illud improbans, ſed hoc magis probans. nam ad hoc pertinet, *Namque is certiſſimus author.*

EXACTVM AD MENSEM. Vſque ad menſis ultimam partem. Vnde & exacti menſes dicuntur, qui circa partum ſunt. Ipſe in ſequentibus, *Exactis gravidæ cum menſibus errant.*

V A R I O R V M.

ET OVANTES GVTTVRE CORVI. Crocitationibus crebris lætitiam ſuam ſignificantes. Ovantes, lætantes, ait Feſtus, ab eo clamore, quem faciunt redeuntes ex pugna victores milites, geminata O littera. Forſitan, dum τὸ Io triumphe toties ingeminant. FESTVS, PONTANVS.

LVNA REVERTENTES CVM PRIMVM C. I. Colligit ignes revertentes Luna, cum renaſcitur, ſeu renaſci incipit. Ad ejus ergo colorem jubet nos attendere. Et quadrat huc vulgatus verſiculus: *Pallida luna pluit; rubicunda flat; alba ſerenat.* PONTANVS.

VOTAQVE SERVATI SOLVENT. Illuſtratio ex adjunctis, quod tanta ſit futura ſerenitas, ut nautæ à tempeſtatibus liberi, marinis Diis ſacra faciant. RAMVS.

Glauco,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoque & exoriens, & cum ſe condet in undas,
Signa dabit: Solem certiſſima ſigna ſequentur,
Et quæ mane refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
Ille ubi naſcentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe:
Suſpecti tibi ſint imbres. namque urget ab alto
Arboribuſque, ſatiſque Notus, pecorique ſiniſter.
Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diverſi erumpent radii: aut ubi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Heu, male tum mites defendet pampinus uvas:
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grando.
Hoc etiam, emenſo cum jam decedet Olympo,
Profuerit meminiſſe magis. nam ſæpe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluviam denuntiat, igneus Euros:
Sin maculæ incipient rutilo immiſcerier igni;

SERVII.

GLAVCO ET PANOPEÆ ET INOO MELICERTÆ. Glaucus piſcator fuit de Anthedone civitate: qui cum captos piſces ſuper herbam poſuiſſet in littore: & illi recepto ſpiritu rurſus mare petiſſent: ſenſit quarundam herbarum potentiam, quibus converſus eſt in numen marinum. Panopea autem eſt Nympha marina. INOO autem patronymicum eſt à matre Ino. Melicerta proprium numinis. Sane Ino & Melicerta filius, poſtquam ſunt in numina commutati, Græce Palæmon & Leucothoe ſunt appellati: Latine Portunus, & Mater Matuta. His ergo numinibus dicit mox ſacrificaturos nautas in littore eis diebus quibus prædicta ſerenitas affuerit: eo quod ſint in mari ſervati.

SOL QVOQVE ET EXORIENS, ET CVM SE CONDET IN VNDAS. Dicitur enim occidens Sol, ſe in mare tingere.

SIGNA DABIT. pluviarum, vel ſerenitatis. CERTISSIMA SIGNA. De quibus nemini ſit neceſſe dubitare.

ET QVÆ MANE REFERT. Ortu diei. SVRGENTIBVS ASTRIS. Superveniente nocte.

MACVLIS VARIAVERIT ORTVM. Non clara & pura luce reſplendens in ortu ſuo.

CONDITVS IN NVBEM. Id eſt ſi orbis ejus quaſi concavus fuerit. quod ipſe exprimit dicens, MEDIOQVE REFVGERIT ORBE. Auſter.

VRGET, imminet & inſiſtit. SATIS. Segetibus. NOTVS. Ventus. SINISTER. Noxius.

SVB LVCEM. Oriente luce. DENSA INTER NVBILA. Operto Sole nubibus.

DIVERSI ERVMPENT RADII. Abſcondito Sole & operto diverſi radii per nubem erumpent.

TITHONI CROCEVM LINQVENS AVRORA CVBILE. Tithonus frater Laomedontis regis, adamatus eſt ab Aurora. Cumque optaſſet prolixiorem vitam, converſus eſt in cicadam.

MALE DEFENDET PAMPINVS VVAS. Id eſt, non defendet. nam decuſſis pampinis etiam vim grandinis patitur.

EMENSO OLYMPO. Percurſo & perluſtrato cœlo, cum jam deſcendet ad occaſum.

PROFVERIT MEMINISSE MAGIS. Ideo MAGIS, quia à Sole venientia veſpertina ſigna, meliora ſunt.

CÆRVLEVS PLVVIAM DENVNCIAT. Breviter collecta concluſio.

VARIORVM.

SOL QVOQVE ET EXORIENS. Nunc ea tempeſtatum prognoſtica perſequitur, quæ à Sole vel Oriente vel Occidente capi poſſunt, de quibus multa Plinius lib. 18. cap. 35. Maronis prognoſtica ex Arateis dilatans. PONTANVS.

NASCENTEM MACVLIS VARIAVERIT. Signum eſt enim, Solem non prævalere nubi, ut diſſolvat eam, aut conſumat; ideoque pluviam ſequi conſentaneum eſt. Maculæ illæ à ſpiſſitudine & denſitate exiſtunt vaporum circa horizontem, qui prohibent, ne Sol clara luce in ortu ſuo reſplendeat. BERSMAN.

TAM MVLTA IN TECTIS CREPITANS. De ſpeculatoribus futuræ grandinis, qui eſſent publice huic rei præpoſiti, dicerenturque χαλαζοφύλακες, vide Senecam, Natural. lib. 4. cap. 6. PONTANVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Omnia tunc pariter vento, nimbiſque videbis
Fervere. non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moneat convellere funem.
At ſi, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit: fruſtra terrebere nimbis;
Et claro ſylvas cernes Aquilone moveri.
Denique, quid veſper ſerus vehat, unde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auſter,
Sol tibi ſigna dabit. Solem quis dicere falſum
Audeat? ille etiam cæcos inſtare tumultus
Sæpe monet, fraudemque, & operta tumeſcere bella.
Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romam,
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem.
Tempore quanquam illo tellus quoque, & æquora Ponti,
Obſcœnique canes, importunæque volucres

S E R V I I.

OMNIA TVM PARITER VENTO. Id eſt, ubique & pluviæ & venti erunt. FERVERE. Æſtuare & impleri. Cuncta hæc erunt in occaſu conſideranda. ME NOCTE. Gratiorem ſenſum fecit, interpoſita ſuæ perſonæ commemoratione. nam hoc dicit, nulli ſe ſuadere illa nocte navigare.

. AT SI CVM REFERETQVE DIEM C. B. Hoc ad futuræ ſerenitatis pertinet ſignum. nam ſi de ipſo die dicas, de quo præmiſit, ſtultiſſimum eſt.

CLARO AQVILONE. Serenifico: quia eſt & nubilus, ſicut fere omnes venti. Horatius, *Albus ut obſcuro deterget nubila cœlo Sæpe Notus, neque parturit imbres perpetuos.*

DENIQVE QVID VESPER SERVS VEHAT. Concluſio eſt, quæ hoc continet. Signa quæ poſſumus ex ſtellis, vel ex ventis colligere; melius ex Sole colligimus. QVID COGITET HVMIDVS AVSTER. Id eſt in quam partem ſe flectat; utrum ad ſerenitatem, an ad pluvias, ut diximus ſupra.

SOLEM QVIS DICERE FALSVM AVDEAT. Id eſt fallacem. Salluſtius. *Ambitio multos mortales falſos fieri coëgit.* CÆCOS TVMVLTVS. Conjurationes & latentes inſidias.

ILLE ETIAM EXTINCTO MISERATVS CÆSARE ROMAM. Bonum epilogi reperit locum: ut in Auguſti gratiam defleat Cæſaris mortem. Conſtat autem occiſo Cæſare in ſenatu, pridie Iduum Martiarum, Solis fuiſſe defectum, ab hora ſexta uſque ad noctem. quod quia multis protractum eſt horis, dicit in ſequentibus, *Æternam timuerunt ſecula noctem.* FERRVGINE TEXIT. Ferrugo, eſt purpura nigrior, Hiſpana. Alibi, *Et ferrugine clarus Hibera.*

IMPIA SECVLA. Quibus fuerat Cæſar occiſus.

ÆTERNAM TIMVERVNT SECVLA NOCTEM. Propter diutinum, & prolixum Solis defectum. id eſt, timuerunt, ne ſemper ille defectus maneret.

TEMPORE QVANQVAM ILLO TELLVS. AC ſi diceret, quanquam illo tempore non ſolum Sol defecerit; ſed etiam diverſæ res, & elementa quaſi flеverint Cæſaris mortem, & inaudita portenta fuerint: ut ex reliquorum comparatione, minus mirum videatur Solem defeciſſe. ÆQVORA PONTI. Non ſine cauſſa addidit PONTI, quia ſunt & campi æquora, ut, *Ac prius ignotum ferro quam ſcindimus æquor.*

IMPORTVNÆQVE VOLVCRES. In alienum tempus ruentes: ut ſtryges, aut bubones nocte gaudentes, per diem poſſent videri.

V A R I O R V M.

DENIQVE, QVID VESPER SERVS VEHAT. Satyram quandam ſuam ſic M. Varro inſcripſit, *Neſcis quid veſper ſerus vehat.* Gellius lib. 13. cap. 18. Vſurpatur proverbio adverſus nimium ſecuros in rebus ſecundis. PONTANVS.

ILLE ETIAM EXTINCTO MISERATVS, &c. Scaliger conſtanter negat, ullam Solis eclipſim his verſibus deſignari. Potius intelligitur (inquit) res prodigioſa, quæ circa Solem acciderit toto anno cædis Cæſaris. Plinius enim refert, *illum annum prodigioſum fuiſſe Solis pallore continuo, & quodam quaſi ejus defectu perpetuo*; quod non tacuit Tibullus:

Ipſum etiam Solem defectum lumine vidit
Iungere pallentes nubilus annus equos.

Neque aliter Ovidius, lib. xv. Metamorph.

- - - Solis quoque triſtis imago
Lurida ſollicitis præbebat lumina terris.

Sed, neque pridie Iduum, quod vult Servius, interfectus eſt Cæſar; neque pridie Idus, quibus interfectus, conjunctio Luminarium fuit. SCALIGER De Emendat. temp. lib. 5.

OBSCOENIQVE CANES. Mali ominis, ob latratus, luporum more abominabiles *Obſcænitas* omnis proprie. nempe quia obſcæna omnia & fæda antiquis viſa triſtia & infauſta: ut contra pura purgataque læta & felicia. Hinc *obſcæna dicta*, appellat Accius δύσφημα. TAVBMANNVS.

Signa

Signa dabant; quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit: inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens; & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis; pecudeſque locutæ,
(Infandum) ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt:
Et mœſtum illachrymat templis ebur, æraque ſudant.
Proluit inſano contorquens vortice ſylvas
Fluviorum rex Eridanus, campoſque per omneis
Cum ſtabulis armenta tulit. nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit: & alte
Per noctem reſonare, lupis ululantibus, urbes.
Non alias cœlo ceciderunt plura ſereno

SERVII.

VIDIMVS VNDANTEM RVPTIS FORNACIBVS ÆTNAM. Malum enim omen eſt, quoties Ætna, mons Siciliæ, non fumum ſed flammarum egerit globos. & ut dicit Livius, *Tanta flamma ante mortem Cæſaris ex Ætna monte defluxit, ut non tantum vicinæ urbes, ſed etiam Rhegina civitas afflaretur.* VNDANTEM autem, Vndæ modo flammas evomentem.

LIQVEFACTA SAXA. Igne ſoluta. SONITVM TOTO GERMANIA COELO AVDIIT. Bene GERMANIA, quam vicerat Cæſar, ut eo occiſo, in rebellionem videretur exurgere.

INSOLITIS TREMVERVNT MOTIBVS ALPES. Aut novis, id eſt nunquam antea in Alpibus factis. aut magnis & majoribus ſolito.

SVB OBSCVRVM NOCTIS. Circa noctis obſcurum. PECVDESQVE LOCVTÆ, INFANDVM. Aut infanda verba protulerunt; aut hoc ipſum infandum fuit, quod ſunt contra naturam locutæ.

ILLACHRYMAT TEMPLIS EBVR. Scilicet ſimulachrorum. ÆRAQVE SVDANT. Signa ſunt laboris futuri.

INSANO. Magno. ut, *Quid tantum inſano juvat indulgere labori?* Et ſciendum flumina, cum ſupra modum creſcunt; non tantum ad præſens inferre damnum, ſed etiam alia futura ſignificare.

FLVVIORVM REX ERIDANVS. Padum dicit. FLVVIORVM autem REX, per Italiam. aut certe per totum orbem, ſecundum quod dicit Lucanus, qui ait cum de iſto flumine loqueretur, *Non minor hic Nilo, ſi non per plana jacentis Ægypti Libycas Nilus ſtagnaret harenas. Non minor hic Iſtro, niſi quod, dum permeat orbem, Iſter caſuros in quælibet æquora fontes Accipit; & Scythicas exit non ſolus in undas.* Dicit ergo tantum tunc excreviſſe Eridanum, ut etiam ſylvas moveret, & erueret arbores.

TRISTIBVS EXTIS. Viſceribus pecorum triſtia portendentibus. FIBRÆ MINACES. Fibras dicit venas aliquas, quæ ſi forte apparerent in viſceribus, malum omen erat, quæ nunc apparuere.

AVT PVTEIS MANARE CRVOR. Nec ceſſaverunt eodem tempore, aut fibræ minaces apparere; aut puteis manare cruor. ALTÆ VRBES. Magnæ.

NON ALIAS COELO CECIDERVNT PLVRA SERENO. Omen eſt in eo, & quia ſereno cœlo miſſa ſunt fulgura, & quod plura miſſa ſunt.

VARIORVM.

PECVDESQVE LOCVTÆ, INFANDVM. De locutione pecudum vide Valerium lib. 1. cap. 6. de prodigiis. Auguſtinum lib. 3. de Civitate Dei. Plinium lib. 8. cap. 45. Eſt frequens in prodigiis priſcorum, bovem locutum. Quo nuntiato, Senatum ſub divo haberi ſolitum. PONTANVS.

ILLACRHYMAT TEMPLIS EBVR. Ita Apollinem Cumanum tempore Achaici belli contra Ariſtonicum, fleviſſe, prodidit Auguſtin. lib. 3. de Civitat. Dei, cap. 11. BERSMAN.

FLVVIORVM REX ERIDANVS. Vbi ſit Eridanus multi errant, ipſum eſſe Rhodanum putant propter multitudinem. Theſias, hunc in Media eſſe; Chærilus, in Germania, in quo flumine Edion extinctus eſt. Ion, in Achaja. Sed Virgilium credibile eſt Padum ſignificaſſe: cujus inundatio ſemper prodigioſa eſt exiſtimata. quem *fluviorum regem* dixit, ſive quod multa in ſe flumina currentia ex Alpibus recipit; ſive, quia ipſius ſimulacrum in cælum ſit receptum inter aſtra. GLOSS. MSS. LVGD.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fulgura: nec diri toties arſere cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum vidêre Philippi:
Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam, & latos Æmi pingueſcere campos.
Scilicet & tempus veniet, cum finibus illis
Agricola incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabra rubigine pila:
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris.
Dii patrii Indigetes, & Romule, Veſtaque mater,
Quæ Thuſcum Tiberim, & Romana palatia ſervas:
Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſeclo
Ne prohibete. Satis jam pridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus periuria Troiæ.
Iampridem nobis cæli te regia, Cæſar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas verſum, atque nefas: tot bella per orbem,
Tam multæ ſcelerum facies: non ullus aratro

S E R V I I.

DIRI COMETÆ. Criniti, & peſſimi: quia ſunt & boni. ut diximus in Aeneide, facti ex Iove, vel Venere. quam rem pleniſſime Avienus exequitur.

PARIBVS CONCVRRERE TELIS. Quia in civili bello Romani contra Romanos, eiſdem & ſimilibus telis armiſque pugnaverunt. Lucanus, *Pares aquilas, & pila minantia pilis.*

ITERVM VIDERE PHILIPPI. Civitas eſt Theſſaliæ: in qua primo Cæſar & Pompejus; poſtea Auguſtus & Brutus cum Caſſio dimicaverunt.

NEC FVIT INDIGNVM SVPERIS. Quaſi exclamatio eſt ad deos.

EMATHIAM ET LATOS AEMI PINGVESCERE CAMPOS. Emathia Theſſalia eſt, dicta ab Emathio rege. Æmus autem mons eſt Theſſaliæ. PINGVESCERE vero aut fœcundos fieri ex humano cruore. aut PINGVESCERE dixit poëtice: quaſi humana copora terra devorans, pinguis effici potuerit; ſicut ex carnium comixtione frequenter humana caro pingueſcit.

INCVRVO. Vna pars orationis eſt. SCABRA RVBIGINE. Aſpera. unde & ſcabies dicitur à corporis aſperitate.

GALEAS INANEIS. Concavas: ut, *Galeam ante pedes projecit inanem.* GRANDIA OSSA. Aut multa, aut ingentia: quaſi antiquorum heroum.

DII PATRII INDIGETES, ET ROMVLE, VESTAQVE MATER. Patrii dii ſunt qui præſunt ſingulis civitatibus: ut Minerva Athenis: Iuno Carthagini. INDIGETES autem, proprie ſunt dii ex hominibus facti; quaſi in diis agentes. Abuſive autem omnes dii generaliter poſſunt dici Indigetes, tanquam nullius rei egentes. Romulum autem ideo invocat, quia ipſe jam inter deos colebatur. Et recte eum ad Auguſti ſalutem invocat, quaſi ex eo deſcendentis, & qui illius ſit urbis imperator, quam Romulus condiderat.

VESTAQVE MATER, QVÆ THVSCVM TIBERIM, ET ROMANA PALATIA SERVAS. Poëtice. Nam verum nomen ejus numinis quod urbi Romæ præeſſet, ſciri ſacrorum lege prohibetur. quod auſus quidam tribunus plebis enuntiare, in crucem levatus eſt.

LAOMEDONTEÆ LVIMVS PERIVRIA TROIÆ. Excuſat Auguſti tempora, & eum dicit ſuis viribus non compenſare damna reipub. quæ ex majorum vitiis deſcendiſſe confirmat. Horatius, *Negligis immeritis nocituram poſtmodo natis, Te fraudem committere.* ATQVE HOMINVM QVERITVR. Cum cæleſtes poſſis mereri.

VBI FAS VERSVM, ATQVE NEFAS. Apud homines ſcilicet, qui ſpernunt licita, appetentes illicita.

V A R I O R V M.

DII PATRII INDIGETES. Lamentationi precationem ſeu votum admiſcet, pro ſalute & incolumitate Auguſti Imperatoris, tum temporis & ætate florentis & imperio. Invocat autem Deos Romæ tutelares, ut ipſum pravis ſæculi ſui moribus medicinam adhibentem, & rempub. collapſam inſtaurantem, jubeant eſſe longævum. BERSMAN.

Dignus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dignus honos: ſqualent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt: ſævit toto Mars impius orbe.
Vt cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia; & fruſtra retinacula tendens,
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

SERVII.

SQVALENT ABDVCTIS ARVA COLONIS. Ad bella ſcilicet. ut, *Et latos vaſtant cultoribus agros*.

HINC MOVET EVPHRATES, ILLINC GERMANIA BELLVM. Vndique bellum movetur. EVPHRATES. namque Orientis eſt fluvius: Germania autem Occidentis provincia.

VICINÆ RVPTIS INTER SE LEGIBVS, &c. Et externa & civilia bella deſæviunt.

VT CVM CARCERIBVS. Hoc vult dicere, Res quidem publica habet optimum imperatorem: ſed tanta ſunt vitia temporum præteritorum, quæ in dies ſingulos aucta ſunt; quemadmodum in proceſſu equorum curſus augetur; ut ea, licet optimus rector, refrænare non poſſis: ſicut & auriga à ferventi curſu equos plerunque non poteſt revocare.

ADDVNT SE IN SPATIA. Id eſt currendo plus eorum curſus augetur.

NEQVE AVDIT CVRRVS HABENAS. Currus. Id eſt equi. Sane ſciendum tranſlationem hanc eſſe, non comparationem: quæ ſi ponatur in fine, vitioſum eſt.

VARIORVM.

HINC MOVET EVPHRATES ILLINC. Vndique moveri bellum ait, ab ortu & occaſu Solis. *Euphratis* autem mentione innuit Parthicum bellum, quod Antonius imperfectum reliquerat. Et Parthi quidem æmulatione imperii, Germani vero immanitate Romanis erant terribiles. TAVBMAN.

VT CVM CARCERIBVS SESE EFFVDERE QVADRIGÆ. Horat Satyr. 1. lib. 1. *Vt cum carceribus miſſos rapit ungula currus.* Carceres dicti, ubi coërcentur equi, ne inde exeant antequam à magiſtratu ſignum aurigantium factionibus miſſum, ad ſimilitudinem carceris, ubi coërcentur & cuſtodiuntur noxii. PONTANVS.

NEQVE AVDIT CVRRVS HABENAS. Notandum quod poëta librum in comparatione finierit, antitheton tertia, ubi in utraque voce ſit commutatio. Sic enim rectum ſit. *Fertur curru auriga, neque audiunt equi habenas.* PHILARGYR. Servius autem, neſcio quam Rhetoricam & Logicam nobis oſtendit: *Sane ſciendum*, inquit, *tranſlationem hanc eſſe, non comparationem; quæ ſi ponatur in fine, vitioſum eſt.* Fallitur in utroque Servius. comparatio enim eſt, non tranſlatio: nec quia in fine eſt, ideo vitioſa eſt. Interdum enim res ſequitur, ſimile præcedit: ut quinta Ecloga, ut *Cereri Bacchoque tibi ſic vota quotannis Agricolæ facient.* Aliquando contra, ut bis in hoc libro: *Non aliter quam qui adverſo, &c.* Item, *Ceu preſſæ cum jam portum tetigere.* Qua de re poterat Quintilianus Servium monere, qui lib. 8. cap. 3. hunc Virgilii locum ſatis aperte explicat. RAMVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON

LIBER SECVNDVS.

*H*ACTENVS *arvorum cultus, & ſydera cæli:*
Nunc te Bacche canam; nec non ſylveſtria tecum
Virgulta, & prolem tardæ creſcentis olivæ.
Huc pater ô Lenæe (tuis hic omnia plena
Muneribus: tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager: ſpumat plenis vindemia labris)
Huc pater ò Lenæe veni: nudatàque muſto

SERVII.

HACTENVS ARVORVM CVLTVS, ET SYDERA COELI: NVNC TE BACCHE CANAM. Mire iteravit illum verſum, *Quid faciat lætas ſegetes, quo ſydere terram.* In hoc autem libro exequitur culturam agri conſiti, qui omnium arborum continet genera. Et ſciendum eſt Virgilium vites quoque arbores dicere. ut, *Nec ſecius omnis in unguem arboribus poſitis ſecto via limite quadret.* & HACTENVS, ut multi volunt, una pars orationis eſt, & eſt adverbium ſignificans hucuſque. Alii duas partes volunt, pronomen & adverbium: ut ſit tenus hac: ſicut, Et *crurum tenus à mento palearia pendent.* ſed melius eſt unam partem accipere orationis, HACTENVS. SYDERA COELI. Pleonaſmos. nec enim alibi, quam in cœlo ſunt ſydera.

BACCHE. Inventorem pro vitibus poſuit, de quibus κατ' ἐξοχὴν in hoc libro loquitur; nam vites præcipuæ ſunt, licet & aliarum arborum faciat commemorationem. NEC NON SYLVESTRIA TECVM VIRGVLTA. Id eſt infœcundas arbores, quibus præcipue in Italia vites cohærent.

TARDÆ CRESCENTIS OLIVÆ. Res enim diu duratura tardius creſcit.

HVC PATER O LENÆE. Pater, licet generale ſit omnium deorum, tamen proprie Libero ſemper cohæret: nam Liber pater vocatur. LENÆVS autem ἀπὸ τοῦ ληνοῦ id eſt à lacu. nam quod Donatus dicit ab eo, quod mentem leniat, non procedit: nec enim poteſt Græcum nomen, Latinam etymologiam recipere. TVIS HIC OMNIA PLENA MVNERIBVS. Tuis muneribus hic ſunt omnia plena: & ea ubique requiruntur.

PAMPINEO AVTVMNO. Cujus tempore vites foliis & fructibus plenæ ſunt: & ſub quo maturæ fiunt. ET PAMPINEO, pro pampinoſo dixit; ut nemus frondeum, pro frondoſum. TIBI FLORET AGER. In honorem tuum exultat & lætus eſt. Nam autumnali tempore revera florere non poteſt ager.

VINDEMIA. Cum vindemiam numero ſingulari dicimus, unius anni ſignificamus: cum plurali, multorum: ut meſſem, meſſes: hyemem hyemes. hæc enim ſemel tantum annis quibuſque contingunt. Multi tamen volunt VINDEMIAM eſſe totius orbis generaliter, VINDEMIAS ſingularum partium: ut plus ſignificet ſingularis, quam pluralis numerus. ſicut plus eſt cum dicimus, per terram pluit, quam per terras. tunc enim omne elementum per ſingularem numerum, non terras aliquas ſignificamus.

MVSTO. MVSTVM numero tantum ſingulari dicimus, ſicut & vinum: licet Ovidius abuſive dixerit MVSTA. Sed hoc ille plus fecit, quod & MVSTIS dixit: cum (ut diximus) de his nominibus tres caſus tantum uſurpari conſueverint.

VARIORVM.

NVNC TE BACCHE CANAM. Bacchi appellatione vites ſignificat, & tria proponit explicanda: de vitibus; de arboribus ſylveſtribus; iis nimirum, quæ vitibus ſunt uſui, ſubminiſtrando iis pedamenta, aut vincula, aut ſimilem aliquam rei ruſticæ operam præſtando: denique de excolendis oleis. PONT.

HVC PATER Ô LENÆE. Pater nomen plerunque divinitatis eſt, ut hic; & Æneid. viij. *Tuque ô Tybri, tuo genitor cum flumine ſancto.* Nam de deo Tyberino hoc dicit. Et 3. Æneid. *Da pater augurium,* eodem ſenſu accipio: tametſi Macrobius exquiſitius quiddam, reconditumque magis affert. Et eſt dignitatis nomen, ut eodem libro,

Cum pater in ripa, gelidique ſub ætheris axe
Æneas triſti turbatus pectore bello. Et,
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta.

Sic & mater divinitatis eſt, ut Luna mater, mater Matuta: & dignitatis, ut, *caſtæ ducebant ſacra per urbem Pilentis matres in mollibus.* TVRNEB. l. 13. c. 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia eſt natura creandis.
Namque, aliæ nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, campoſque, & flumina late
Curva tenent; ut molle ſiler, lentæque geniſtæ,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: ut altæ
Caſtaneæ, nemorumque Iovi quæ maxima frondet
Æſculus; atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylva:
Vt ceraſis, ulmiſque: etiam Parnaſſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.
Hos natura modos primum dedit: his genus omne
Sylvarum, fruticumque viret, nemorumque ſacrorum.
Sunt alii, quos ipſe via ſibi repperit uſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum

SERVII.

PRINCIPIO ARBORIBVS. Creandarum arborum naturaliter ſunt tria genera. Aut enim ſua ſponte naſcuntur: aut ex ſeminibus fortuito jacentibus ſurgunt: aut ex radicibus pullulant. nam cætera uſus invenit, favente natura.

SPONTE SVA. SPONTE, modo nomen eſt: quia junctum eſt ei genus; quo caret ſemper adverbium. VENIVNT. Creſcunt: ut alibi, *Illic veniunt felicius uvæ.* CAMPOSQVE ET FLVMINA LATE CVRVA TENENT. Per tranſitum oſtendit in quibus locis arbores ſponte naſcantur, ſcilicet in humidis. Nam terra mater eſt rerum omnium, & ſeminum cunctorum creatrix.

VT MOLLE SILER. Arboris genus eſt. SILER. Et notandum genus neutrum de arbore: quod eſt admodum rarum.

GLAVCA CANENTIA FRONDE SALICTA. Locum ſalicum, pro ipſis arboribus poſuit. bene autem ait *&* GLAVCA, *&* CANENTIA: nam ſalix ab una parte alba eſt, ab altera viridis. Sane Cacephaton eſt, GLAVCA CANENTIA.

PARS AVTEM POSITO &c. Quacunque ratione projecto, vel ab avibus, vel ab hominibus: ne incipiat eſſe induſtriæ. Dicit quippe pleraſque arbores ex ſemine naſci, non ſtudio hominum jacto, ſed quocunque modo & eventu. PARS SVRGVNT. Pro ſurgit.

NEMORVMQVE IOVI, QVÆ MAXIMA, &c. Ordo eſt, Nemorumque maxima æſculus, quæ Iovi frondet; id eſt, quæ creſcit in Dodonæo nemore, quod erat Iovi conſecratum.

ATQVE HABITÆ GRAIIS ORACVLA QVERCVS. Nam in Dodonæo nemore arbores, dantes reſponſa, fuiſſe dicuntur. HABITÆ autem GRAIIS: vel quaſi non credens dixit, vel quaſi Italus, qui loca illa neſciret. vel revera quondam HABITÆ, quia illo jam tempore ſilebant.

PVLLVLAT AB RADICE. Mira in ſingulis proprietas. nam ait, *Sponte ſua veniunt, ſurgunt de ſemine*; pullulant ab radicibus.

VT CERASIS, VLMISQVE. Hæc ceraſus, his ceraſis facit. Sane Ceraſus civitas eſt Ponti, quam cum deleſſet Lucullus, genus hoc pomi inde advexit, & à civitate Ceraſum appellavit. Nam arbor ceraſus: pomum ceraſum dicitur. Hoc autem etiam ante Lucullum erat in Italia, ſed durum; & cornum appéllabatur: quod poſtea mixto nomine, cornoceraſum dictum eſt. PARNASSIA LAVRVS. A Parnaſſo monte Apollini conſecrato.

HOS NATVRA MODOS PRIMVM DEDIT. Bene primum. Nam ut etiam ſupra diximus, favor naturæ fuit etiam ad alios inveniendos. contra naturam enim nihil hominum inventum valeret.

VIA SIBI REPPERIT VSVS. Ratione: ut, *Inveni, germana viam.*

HIC PLANTAS TENERO. Inter plantas & plantaria, hoc intereſt; quod plantæ raptæ ſunt de arboribus: Plantaria vero, quæ ex ſeminibus nata, cum radicibus & terra propria transferuntur: ut, *Et viva ſua plantaria terra.*

VARIORVM.

DIREPTIS CRVRA COTHVRNIS. Nam cothurnatus erat Bacchus. Et apud Tacitum lib. II. *In celebrando vindemiæ ſimulachro, Silius Bacchum referens, edera vinctus erat, & cothurnos gerebat.* Cothurnis enim tragœdi calciabantur, qui in theatro dicturi erant, & alta intonantique voce cantaturi. Eſt ergo calciamentum in modum crepidarum, quo heroës utebantur: ſed tale, ut in dextro & lævo conveniat pede. Inde adagium in hominem inconſtantem & fidei lubricæ, *cothurno verſatilior.* ISIDORVS lib. 19. cap. 34.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit arvo,
Quadrifidaſque ſudes, & acuto robore vallos.
Sylvarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viva ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ: ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin &, caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius; mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite, ô proprios generatim diſcite cultus,
Agricolæ, fructuſque feros mollite colendo:
Neu ſegnes jaceant terræ, juvat Iſmara Baccho
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus, ô famæ merito pars maxima noſtræ,

SERVII.

SVLCIS. Foſſis: ut, *Auſim vel tenui vitem committere ſulco.* HIC STIRPES OBRVIT ARVO. Altius deponit validiores cum radicibus plantas.

QVADRIFIDASQVE SVDES. Ita robuſtas, ut poſſint in quatuor partes dividi. ET ACVTO ROBORE. Pro acuti roboris accipimus. Et bis idem eſt dictum. nam & valli, & ſudes idem ſunt.

SYLVARVMQVE ALIÆ PRESSOS PROPAGINIS. Propago præcipue vitibus congruit. unde apparet SYLVAS, eum etiam de vitibus dicere.

ET VIVA SVA PLANTARIA TERRA. Et aliæ ſylvarum expectant plantaria cum ſua terra viva, id eſt naturali. ut, *Vivoque ſedilia ſaxo*, id eſt naturali. Inde eſt, *Mutata ignorent ſubito ne ſemina matrem.*

QVIN ET CAVDICIBVS SECTIS. Caudicibus poſuit pro codicibus: ſicut caulem, pro colem: ſauricem, pro ſorice dicimus. Fit autem, quod nunc dicit de oliva & myrto: quarum ſicci ſtipites ſecantur uſque ad medullam; & terræ infoſſi ex ſe arbores creant: quod ſine dubio mirum eſt.

TRVDITVR. Vrgente natura procreatur. E SICCO LIGNO. Ex arido. RADIX OLEAGINA. Derivatum ab olea.

IMPVNE VIDEMVS. Sine damno ſui. Et loquitur de inſitione. Sane inſitas arbores dicimus: inſertas vero cauſſas, aut fabulas.

LAPIDOSA CORNA. Dura. Alibi, *Lapidoſaque corna Dant rami.*

PROPRIOS GENERATIM. Generatim, per ſingula genera. Generaliter autem eſt ſimul omnia. γενικῶς καὶ κατὰ γένος.

SEGNES TERRÆ. Pigræ, infœcundæ. & docet poſſe induſtria etiam loca aſperrima, ad fertilitatem perduci. ISMARA. Montes Thraciæ.

OLEA MAGNVM VESTIRE TABVRNVM. Per hos montes, ſignificat etiam montuoſa & aſpera loca tendenda eſſe. TABVRNVS autem mons Campaniæ. VESTIRE vero, implere ſignificat.

TVQVE ADES MECOENAS. Adeſto, & inceptum favorem omnibus libris impendito. nam ubique eum invocat.

O DECVS, O FAMÆ MERITO PARS MAXIMA NOSTRÆ. Horatius, *O & præſidium & dulce decus meum.*

VARIORVM.

QVIN ET CAVDICIBVS SECTIS. Caudex etiam codex veteribus. Quid proprie ſit caudex, quid truncus, & omnino de partibus arboris, conſulas licet Prædium ruſt. CAROLI STEPHANI. Quintus hic modus eſt procreandarum arborum, qui eſt τοῦ ξύλου κατασχισθέντος εἰς μικρά, ut Theophraſtus loquitur: vel ut Plinius, *confecto arboris trunco.* Genera autem hujuſmodi inſitionum tria recenſet Columella lib. 5. cap. 11. Vide & Varronem lib. 1. cap. 40. Item Plin. lib. 17. cap. 14.

TRVDITVR E SICCO RADIX OLEAGINA. Id eſt olea. Hic innuit, vallum, ſive palum oleagineum, βλαστικὸν εἶναι καὶ ἀῤῥίζωνον, hoc eſt, vim habere germinandi; etiamſi radicibus expers ſit: ſicut *ficulneum & vinaceum.* WILLICHIVS.

QVARE AGITE. Abſoluta Naturæ & Curæ ſive artis partitione, hortatur agricolas, ut generatim, id eſt, in ſingulis arborum generibus, propriam & cuique ſpeciei congruentem culturam ſervent, & loca ſterilia vinetis & olivetis frequentent. TAVBMANNVS.

Me-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Mecœnas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox. ades, & primi lege littoris oram.
In manibus terræ: non hic te carmine ficto,
Atque per ambages, & longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt: tamen hæc quoque ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſylveſtrem animum, cultuque frequenti
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.
Nec non & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.

SERVII.

PELAGOQVE VOLANS DA VELA PATENTI. Simplici generi carminis præſta favorem: ut VELA, favorem accipiamus. PATENS PELAGVS, carminis facilitatem. Hoc autem carmen facile eſſe, ipſe ſignificat dicens, & IN MANIBVS TERRÆ; hoc eſt in facili & in promptu res poſita eſt.

NON EGO CVNCTA MEIS AMPLECTI VERSIBVS OPTO. Id eſt, Non ſum univerſa dicturus: nec enim poſſum. quare & ſuam verecunde extenuat poſſibilitatem; & Mecœnatis auribus, ex ſui carminis brevitate blanditur. Alii aliter accipiunt. Conſtat Mecœnatem fuiſſe literarum peritum, & plura compoſuiſſe carmina. nam etiam Auguſti Cæſaris geſta deſcripſit, quod teſtatur Horatius dicens, *Tuque pedeſtribus Dicis hiſtoriis prælia Cæſaris Mecœnas melius, ductaque per vias Regum colla minacium.* ut hoc nunc dicat, INCEPTVM VNA DECVRRE LABOREM. ideſt, adeſto, & ſimul ſcribamus. licet enim quæ tu ſcribis, conſtet eſſe ingentia: meum autem carmen & breve ſit, & totum id explicare non poſſim; debes tamen favere minoribus: ut, PELAGOQVE VOLANS DA VELA PATENTI, ſit ingentia ſcribe. ET PRIMI LEGE LITTORIS ORAM. Fave minora ſcribenti. NON EGO CVNCTA MEIS. Lucretii verſus. ſed ille *ænea vox* ait, non *ferrea.*

PRIMI LEGE LITTORIS ORAM. LEGE, nauticus ſermo eſt, qui nunc & ad navigandum, & ad lectionem poteſt referri. Nam hoc dicit, faveto principio, vel humilitati carminis mei.

IN MANIBVS TERRÆ. Id eſt in facili & in promptu eſt terrarum deſcriptio. quod πρόχειρον Græci dicunt. NON HIC TE CARMINE FICTO, ATQVE PER AMBAGES ET LONGA EXORSA TENEBO. Id eſt ſimpliciter univerſa deſcribam: neque ut in Æneide, aliquibus figmentis, aut ullis utar ambagibus.

LONGA autem EXORSA, dicit proœmia longe repetita: quæ conſtat eſſe vitioſa.

SPONTE SVA, &c. Ad illud quod omiſerat redit, & exequitur qualitatem trium generum, quæ ſupra memoravit: arborum ſcilicet ſponte natarum, procreatarum ex ſemine, & earum quæ de radicibus pullulant.

INFOECVNDA QVIDEM. Fœtu carentia. & per tranſitum rem phyſicam tangit. nam ſemen ſalicis eſum, dicitur infœcunditatem mulieribus gignere. Et ſupra ait, *glauca canentia fronde ſalicta.* LÆTA ET FORTIA. Quaſi hoc in ipſis arboribus genus ſit fœcunditatis.

QVIPPE SOLO NATVRA SVBEST. Quia ut ſupra diximus, naturaliter rerum omnium mater eſt terra, & univerſa intra ſe continet ſemina. Hinc eſt, *Quippe ſolo natura ſubeſt.* Nam natura dicta eſt ab eo quod naſci aliquid faciat. Mire autem ait SVBEST. Ideſt, ineſt latenter: quia non apparet. Vnde Epicurei dicunt nihil eſſe, quod non habeat originem ſui. Nam hoc eſt, *Gigni de nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reverti.*

SCROBIBVS MANDET MVTATA SVBACTIS. Nos *ſcrobes* genere dicimus maſculino; licet Lucanus dixerit contra artem, *Exigua poſuit ſcrobe.*

EXVERINT SYLVESTREM ANIMVM. Naturalem aſperitatem & infœcunditatem.

ARTES. Fœcunditates, ex arte venientes.

HOC FACIET. id eſt erit fœcunda, ſi inde transferetur.

VRVNTQVE FERENTEM. Quæ ferre poteſt: ſi ei umbra non noceat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram:
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores:
Et turpeis avibus prædam fert uva racemos.
SCILICET *omnibus eſt labor impendendus, & omnes*
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis & duræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida:
Et ſteriles platani malos geſſere valentes,

SERVII.

POMAQVE DEGENERANT. Modo DEGENERANT, in pejus vertuntur. alias in melius. Poma vero arborum ex ſemine procreatarum dicit: quas conſtat, niſi tranſlatæ aut inſitæ fuerint; non reſpondere qualitati ſeminis ſui. FERT VVA RACEMOS, Vvam pro vite poſuit, id eſt fructum pro arbore. Sane racemus, botryonis eſt pars, & botryo Græcum eſt, & ſic uvam pro vite poſuit. ſicut Horatius, pro vino: nam ſic ait, *Cæcubum & prælo domitam Caleno, Tu bibes uvam.*

COGENDÆ IN SVLCVM. In ordinem componendæ: aut certe arandæ. MVLTA MERCEDE. Multo labore. à ſequente, quod præcedit intellige.

SED TRVNCIS OLEÆ MELIVS. Quia ſupra ait, *Truditur è ſicco radix oleagina ligno*: Et jam redit ad eos modos, quos invenit induſtria. Dicendo autem MELIVS, oſtendit etiam alias arbores ex truncis poſſe creari. Sane olea eſt arbor ipſa: unde derivatio eſt oleum. Oliva vero fructus ipſe, unde olivum dicitur. Legimus tamen & olivam de arbore. ut, *Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ.*

SOLIDO PAPHIÆ DE ROBORE MYRTVS. Sicut & olea. PAPHIÆ autem Veneriæ, à Papho inſula, in qua Venus colitur. Huic autem myrtus conſecrata eſt; vel quod hæc arbor gaudet litoribus, & Venus de mari dicitur procreata: vel quod, ut Medicorum indicant libri, hæc arbor apta eſt mulierum neceſſitatibus plurimis.

PLANTIS ET DVRÆ CORYLI NASCVNTVR. Duras dixit, non ad lignum, ſed ad fructum ipſarum referens. alii EDVRÆ legunt, quaſi non duræ, ut paulo poſt, *Enodes trunci*: id eſt ſine nodis. ut E modo, minuentis, non augentis habeat ſignificationem. Sane coryli proprie dicuntur. nam avellanæ ab Aveilano Campaniæ oppido, ubi abundant, nominatæ ſunt.

HERCVLEÆQVE ARBOS VMBROSA CORONÆ. Ipſe alibi, *Herculea bicolor cum populus umbra.*

CHAONIIQVE PATRIS. Iovis Epirotici.

ARDVA PALMA. Aut alta, aut ad quam difficile pervenitur. CASVS ABIES VISVRA MARINOS. Eſt enim abietis ſpecies apta navibus, quam Sappinum vulgo vocant.

FOETV NVCIS ARBVTVS HORRIDA. Verſus dactylicus. nam male quidam horrens legunt. Horrida autem hiſpida. Et jam tranſit ad inſitionem, quæ duplex eſt. Nam aut inſitio dicitur, cum fiſſo trunco ſurculus fœcundæ arboris, ſterili inſeritur: aut oculorum impoſitio; cum inciſo cortice libro alligatur alieno, & arboris germen inſerimus.

ET STERILES PLATANI MALOS GESSERE VALENTES, &c. Dicit quid in quam arborem debeamus inſerere. In arbuto nucem; in platano malum; in fago caſtaneam; in orno pyrum. Sed caſtaneæ fagos eget expoſitione: non enim in caſtanea fertili, infœcunda fagus inſeritur: unde aut hypallage eſt, ut Caſtaneæ fagos, ſit pro fagi caſtaneas geſſere. aut eſt mutanda diſtinctio, ut ſit. *Et ſteriles platani malos geſſere valentes Caſtaneæ.* Hoc eſt infœcundæ arbores platani, fortes ramos caſtaneæ portaverunt.

VARIORVM.

IAM, QVÆ. *Iam* particula hic propterea ponitur, & tempus ſignificat, ut *jam tempus agi res.* PHILARGYRIVS.

SERIS FACTVRA NEPOTIBVS VMBRAM. Virgilius hic poëtice *nepotes* dixit; ut alibi etiam locutus videtur, cum cecinit, *etiam Parnaſſia laurus, Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.* Rurſum, *Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum.* Tum mecum facit perantiquus liber meus, qui verbum illud *nepotibus*, exponit, radicibus: ita ut ex eo verſu ſenſus hic eliciatur: ſatas ſemine arbores, non modo ipſas tardas venire; verum etiam ab ea arbore, abs terra pulli qui naſcuntur, ſero creſcere. VRSINVS.

ARDVA PALMA. Quia Hercules, cum ab inferis rediret, hanc primus arborem dicitur contemplatus eſſe, & ſe inde coronaſſe, conveniente colore arboris illi eventui, quo è tenebris in lucem commeavit. PHILARG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Caſtaneæ fagos; ornuſque incanuit albo
Flore pyri; glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus, inſerere, atque oculos imponere, ſimplex.
Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & alte
Finditur in ſolidum cuneis via; deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cælum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes, & non ſua poma.
Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotoque, nec Idæis cypariſſis.
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivæ,
Orchites, & radii, & amara pauſia bacca;
Pomaque, & Alcinoi ſylvæ: nec ſurculus idem

SERVII.

FAGOS; ORNVSQVE INCANVIT ALBO FLORE PYRI. Secundum quam diſtinctionem fagos, licet brevis ſit GOS. Finalitatis tamen ratione producitur. Fagos enim incipit eſſe nominativus caſus Græcus ſingularis, non pluralis; noſter Accuſativus. Alii neutrum probant: & ita accipiunt, *Caſtaneæ flore fagos incanuit: Pyri flore ornus incanuit*: ut ſimiliter fagos nominativus ſit Græcus.

NEC MODVS, INSERERE ATQVE OCVLOS IMPONERE, SIMPLEX. Aut, non eſt ſimplex aut fortuita ratio, ſed ea quæ ingenti labore colligitur. aut hoc dicit, Non eſt idem inſerere, quod & oculos imponere: quarum rerum diſcretionem hoc loco commemorat, ſicut nos diximus ſupra.

TRVDVNT. Propellunt,ejiciunt. TVNICAS. Id eſt arborum interiores libros.

HVC INCLVDVNT. Quia ait ex aliena arbore: & eſt mutatio. ideo non ait hic includunt, ſed HVC. Sic Cicero, *Includuntur in carcèrem condemnati. utique qui illuc fuerant aliunde deducti.* INOLESCERE. Concreſcere, συμφύειν.

MIRATVRQVE NOVAS FRONDES ET NON SVA POMA. Ingens phantaſia. & ſane *Mirata eſtque*, legendum eſt, ut ſtet verſus.

PRÆTEREA GENVS HAVD VNVM. Docet nunc etiam in ſingulis arborum ſpeciebus eſſe aliquam varietatem.

LOTOQVE. Lotos Nympha quædam fuit, quam cum amatàm Priapus perſequeretur; illa deorum miſeratione in arborem converſa eſt, quæ vulgo faba ſyriaca dicitur.

VNAM IN FACIEM. in eandem ſimilitudinem.

ORCHITES à Græca etymologia, ſed obſcœna, id eſt à teſticulis qui ὄρχεις dicuntur. RADII. Olivæ ita à longinquitate nominatæ. AMARA PAVSIA BACCA. Oliva à paviendo dicta, ideſt tundendo. aliter enim ex ſe oleum non facit. AMARA autem BACCA viridi, ut alibi, *Floribus atque apio crines ornatus amaro.* ideſt viridi. nam de pauſia viride oleum fit. unde contra dulce dicitur, non viride.

POMAQVE. Subaudi à ſuperioribus, non unam naſcuntur in faciem. ALCINOI SYLVÆ. id eſt pomiferæ arbores. nam Alcinous rex Phæacum fuit, diligens cultor hortorum. unde per ejus ſylvas, arbores pomiferas intelligimus: de quo Homerus ait, quod haberet καὶ ὄχνη ἐπ' ὄχνῃ γηράσκει, μῆλον δ' ἐπὶ μήλῳ, αὐτὰρ ἐπὶ σταφυλῇ σταφυλὴ, σῦκον δ' ἐπὶ σύκῳ.

VARIORVM.

NEC MODVS INSERERE ATQVE OCVLOS. Ratio inſerendi duplex. Aut enim infiſſo trunco ſurculus fæcundæ arboris ſterili inſeritur; quæ *Inſitio* dicitur, ἐγκεντρισμὸς Græcis: aut inciſo cortice, alienæ arboris germen libro inſeritur, quæ *oculorum* dicitur *impoſitio*, Græcis ἐνοφθαλμισμὸς, id eſt *inoculatio*. De his omnibus videatur Plin. l. 17. 16. & 14. Columella lib. 5. 11. Palladius lib. 3. 17. TAVBMAN.

AVT RVRSVM. *Rurſum* non habet hic ſignificationem iterandi, ſed abundat. PHILARGYR.

PLANTÆ. *Plantis* abutitur pro ſurculis. PHILARGYR.

LOTOQVE. Lotos arbor Africæ: unde & Panis & Vinum: & nomen etiam genti, ut *Lotophagi* appellentur. Eſt & herba hoc nomine in Ægypto, cujus grano itidem panis conficitur. Vid. Plin. lib. 13. c. 17. &c. Sed & Adagium, *Lotum guſtavit.* TAVBM.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cruſtumiis, Syriiſque pyris, gravibuſque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
Et paſſo Pſythia utilior, tenuiſque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam,
Purpureæ, Preciæque: & quo te carmine dicam
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Ammineæ vites firmiſſima vina:

SERVII.

CRVSTVMIIS. Cruſtumia pyra ſunt ex parte rubentia, ab oppido Cruſtumio nominata. SYRIISQVE PYRIS, GRAVIBVSQVE VOLEMIS. Id eſt magnis. Nam & volema ab eo quod volam impleant dicta ſunt. Vnde & involare dicimus.

NON EADEM ARBORIBVS PENDET VINDEMIA NOSTRIS. Id eſt vites quoque diverſæ ſunt. NOSTRIS autem, Italis. Et bene PENDET dixit, Nulla enim vitis in Italia eſt quæ non pendeat.

QVAM METHYMNÆO CARPIT DE PALMITE LESBOS. Lesbos inſula eſt, cujus civitas Methymna habet pretioſiſſimum vinum.

THASIÆ VITES. A Thaſo inſula nominatæ. MAREOTIDES ALBÆ. Ægyptiæ: Mareotis enim pars eſt Ægypti. & dicendo ALBÆ, oſtendit etiam eſſe purpureas, vel alterius coloris.

PINGVIBVS HÆ TERRIS HABILES, LEVIORIBVS ILLÆ. Pinguibus Thaſiæ, Levioribus Mareotides. Nam ordinem poſitum ſequimur, cum aperte aliquid non commemoratur.

PASSO PSYTHIA VTILIOR. Bene VTILIOR. ut oſtendat etiam de alia uva poſſe paſſum fieri; ſed melius de Pſithia. Paſſum autem dicitur à patiendo. Nam decoquitur muſtum, & inde fit paſſum. hinc Defrutum dictum eſt quod defraudatur, & quaſi fraudem patitur. TENVISQVE LAGEOS. Lageos eſt, quæ Latine leporaria dicitur. *Tenuis* autem, penetrabilis. quæ cito deſcendit ad venas.

TENTATVRA PEDES. Terentius, *Neque pes neque mens ſuum ſatis officium facit.* OLIM autem adverbium eſt cujuſlibet temporis.

PVRPVREÆ. Purpurei coloris. PRECIÆQVE. Hæ cito matureſcunt. unde & preciæ dictæ ſunt, quaſi præcoquæ: quod ante alias coquantur. QVO TE CARMINE DICAM RHETICA? Hanc uvam Cato præcipue laudat in libris, quos ſcripſit ad filium: contra Catullus eam vituperat, & dicit nulli rei aptam eſſe, miraturque cur eam laudaverit Cato. Sciens ergo utrumque Virgilius, medium tenuit; dicens. *Quo te carmine dicam Rhetica.*

NEC CELLIS IDEO CONTENDE FALERNIS: Licet ſis à Catone laudata, tamen vino te Campano præferre non debes. CELLIS autem Apothecis dicit. nam cellas vinarias dicimus. Et FALERNVS mons eſt Campaniæ, in quo optima vina naſcuntur.

SVNT ETIAM AMMINEÆ VITES FIRMISSIMA VINA. Amineum vinum dictum eſt, quaſi ſine minio, ideſt rubore, nam album eſt. Sane AMINEVM dici verſus probat, qui ſtare non poteſt, ſi, *Aminneum* diximus.

VARIORVM.

CRVSTVMIIS. Pro Cruſtuminis. PHILARGYRIVS.

QVAM METHYMNÆO CARPIT DE PALMITE LESBOS. Lesbos eſt inſula Aſiæ, in ſinu Ægæo, conſpicua Troadi & Thraciæ; à Lesbe, filio Macharis, appellata: in qua eſt oppidum, quod appellatur Methymna, ex quo fuit Arion citharædus. PROBVS.

SVNT ET MAREOTIDES ALBÆ. Mareotin conſtat lacum eſſe in Ægypto, item partem illam Libyæ, quę inter Cyrenaicam regionem & Ægyptum à Ptolomæo Marmarica appellatur. Eſt etiam Mareotis, pars Epiri, in qua vinum optimum naſcitur, unde *Mareotides uvæ dictæ.* Plinius Lybiæ partem, quæ eſt Ægypto contermina, *Mareotidem* appellat, à Mareotarum gente, quæ ibidem habitat, appellatam. Sunt tamen, qui *vites Mareoticas*, non Ægyptias, ſed Græcas, interpretentur, Columella lib. 3. cap. 2. GERMANVS.

ET QVO TE CARMINE DICAM RHETICA? Vt docte obſervavit Turnebus, Senecæ viſus eſt Poëta incertus laudandi & vituperandi. At Plinius ſecundum poſt Phalernum vinum, dediſſe locum Rhetico videtur. Rheti autem populi in Italiam uſque ſupra Veronam & Comum extenduntur. Vina autem Rhetica grata fuiſſe Auguſto, ſcribit Tranquillus. GERMANVS.

SVNT ETIAM AMMINEÆ VITES. Varie hic verſus legitur. Nam quidam ſunt, qui legunt SVNT ET AMINEÆ. Ego utrumque defendi poſſe video: hoc auctoritate Sereni, qui cap. 29. ſic ſcripſit, *Succus Amineæ vitis cum pane medetur.* Illud Auſonii Epiſt. 5. ſic ſcribentis, *Solus qui Chium miſcet & Ammineum.* TVRNEBVS. lib. XXIX. cap. XXVI.

AMINEOS. Ariſtoteles in Politicis hoc ſcribit, Theſſalios fuiſſe, qui ſuæ regionis vites in Italiam tranſtulerint, atque illis inde nomen impoſitum. PHILARG.

Tmolus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tmolus & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus,
Argitiſque minor: cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te menſis, & diis accepta ſecundis,
Tranſierim Rhodia, & tumidis Bumaſte racemis.
Sed neque quam multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus: neque enim numero comprendere refert:
Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idem
Diſcere, quam multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe, quot Ionii veniant ad littora fluctus.
Nec vero terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur; ſteriles ſaxoſis montibus orni:
Littora myrtetis lætiſſima. denique apertos
Bacchus amat colles: Aquilonem, & frigora taxi.
Aſpice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos:

SERVII.

TMOLVS ET ASSVRGIT QVIBVS ET REX IPSE PHANÆVS. Aſſurgit, Duplex eſt hoc loco expoſitio. nam alii volunt ſine vitio in ſubauditione eſſe poſita, quæ aperte dicere non poſſumus; ut ſit, *quibus vinis aſſurgit*, id eſt cedit Tmolus & Phanæus. Quod ſi aperte dicatur, eſt utrunque vitioſum, tamen VINIS de Græco traxit: nam οἶνος dicunt. Pleraque autem ſubaudiri, quæ aperte non poſſumus dicere, & ipſe alibi docet dicens; *Nec dextræ erranti deus abſuit*. Et Salluſtius qui ait, *Quis à Sertorio triplices inſidiæ, per idoneos ſaltus poſitæ erant*. Prima autem & ſubaudiendum reliquit inſidia: quod penitus dicere non poſſumus. Alii ad ſuperiora referunt, ut QVIBVS, non ad vina referamus, ſed ad vites: ut ſit, quibus vitibus cedit Tmolus & Phanæus, montes vitibus conſiti. Et eſt figura: qualis illa in Æneide, *Me puer Aſcanius capitiſque injuria chari: Quem regno Heſperiæ fraudo*: ſcilicet Aſcanium, non, quem caput. Tmolus mons eſt Ciliciæ; Phanæus mons eſt in promontorio Chii: dictus à Phanæo rege. Vt autem ASSVRGIT, cedit ſit, tractum eſt à ſedentibus, qui in honorem alicujus, aſſurgere conſueverunt. REX IPSE PHANÆVS. De Lucillio hoc tractum eſt, qui ait, Chios te dynaſta, id eſt οἶνος.

ARGITISQVE MINOR. Quantum ad ſolam pertinet ſpeciem.

MENSIS ET DIIS ACCEPTA SECVNDIS. Grata ſacrificiis & menſis ſecundis. pomorum ſcilicet.

BVMASTE. Vva in mammæ bovis ſimilitudinem.

SED NEQVE QVAM MVLTÆ SPECIES &c. Scit apud diverſos lecta eſſe innumerabilia vitium genera; quibus offenſus ait, Colligere tanta vitium genera, nec utile eſt, nec poſſibile. Qui enim conatur univerſa cognoſcere, debet etiam impoſſibilia ſcire, ut eſt arenarum vel fluctuum numerus.

NEC VERO TERRÆ FERRE OMNES OMNIA POSSVNT. Aut generale eſt, ſicut ait in primo, *Et quid quæque ferat regio*: aut ad ſuperiora pertinet, ut ſit ſenſus talis; Non prodeſt noſſe cuncta vitium genera: nec omnia procreantur in omnibus terris.

CRASSIS PALVDIBVS. Lutoſis naturaliter.

LITTORA MYRTETIS LÆTISSIMA. Locum poſuit pro ipſis arboribus; ſicut ſalictum pro ſalicibus. nam myrtetum eſt locus: arbor vero ipſa myrtus vocatur.

DENIQVE APERTOS BACCHVS AMAT COLLES. Hinc eſt quod vites amant montium laxiora.

ASPICE ET EXTREMIS. Intuere etiam extremum orbem cum ſuis cultoribus domitum: nam ſubaudimus CVM. Et per tranſitum majeſtatem Romani laudat imperii.

EOASQVE DOMOS ARABVM. Arabia, Panchaja, Sabæorum gens eſt, apud quam tus naſcitur. ut, *Solis eſt turea virga Sabæis*. Item, *Totaque turiferis Panchaja pinguis arenis*. Plautus *Arabico ture*. PICTOSQVE GELONOS. Stigmata habentes populi Scythiæ. ut, *Pictique Agathyrſi*.

VARIORVM.

MENSIS. *Menſis*, quæ poſt inferuntur, per quod ſignificat & eſui & potui bona. PHILARG.

DIIS ACCEPTA SECVNDIS. *Diis ſecundis* intelligit, hoc eſt, propitiis. PHILARG.

REFERT. Aut intereſt, aut prodeſt. PHILAR.

LIBYCI. Ipſe, *Litus arenoſum Libyæ*, dixit. PHILARGYRIVS.

Diviſæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Diviſæ arboribus patriæ: ſola India nigrum
Fert ebenum: ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno,
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? ubi aëra vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuere ſagittæ:
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos, tardumque ſaporem
Felicis mali: quo non præſentius ullum,

SERVII.

DIVISÆ ARBORIBVS PATRIÆ: Regionis, ut, *Italiam quæro patriam*. SOLA INDIA NIGRVM FERT HEBENVM. Atqui & in Ægypto naſcitur; ſed Indiam, omnem plagam Æthiopiæ accipimus. Sane & hæc hebenus, & hoc hebenum dicitur: hic neutro uſus eſt, Lucanus vero ait, *Hebenus Mareotica vaſtos. Non operit poſtes*. Hebenus autem arbor eſt, quæ cæſa dureſcit in lapidem.

BALSAMAQVE. *Que* vacat. ut alibi, *Dixitque, & prælia voce diremit*. Sane BALSAMVM eſt arbor ipſa: Opobalſamum, ſuccus collectus ex arbore: nam ὄπος dicitur ſuccus: τὸ ξύλον lignum ipſius arboris. Probatio autem opobalſami, ut dicit Plinius, hæc eſt, *Si contra ſolem feratur & corruptum non ſit, manum ferentis exurit*. SEMPER FRONDENTIS ACANTHI? Acanthus arbor eſt in Ægypto ſemper frondens, ut oliva, laurus. Acanthus dicta, quia ſpinis eſt plena. Abundat hac etiam Circina inſula.

VELLERAQVE VT FOLIIS DEPECTANT TENVIA SERES? Apud Indos, & Seres, ſunt quidam in arboribus vermes, & bombyces apellantur; qui in aranearum morem tenuiſſima fila deducunt. Vnde eſt ſericum: nam lanam arboream non poſſumus accipere, quia ubique procreatur.

OCEANO PROPIOR GERIT INDIA LVCOS. Hæc enim habet arbores magnas, quæ eſt juxta Oceanum. hinc eſt, *Extremi ſinus orbis*. DEPECTANT. Decerpant. ſed alii DEPECTAT legunt. quod ſi eſt: Seres, poſuit pro Ser: ſicut trabes pro trabs. Sic Lucanus, *Sub juga jam Seres, jam barbarus iſſet Araxes*.

NON TARDA. Id eſt ſtrenuiſſima. nam Liptotes figura eſt. MEDIA FERT TRISTES SVCCOS. DI, ſine ſibilo proferenda eſt: Græcum enim nomen eſt, & Media provincia eſt. TRISTES SVCCOS, Amaros. ut, *Triſteſque lupini*. TARDVMQVE SAPOREM FELICIS MALI. Apud Medos naſcitur quædam arbor, ferens mala, quæ medica vocatur: quam per periphraſin oſtendit, ejus ſupprimens nomen. hanc plerique citrum volunt; quod negat Apulejus in libris quos de arboribus ſcripſit: & docet longe aliud genus arboris eſſe. TARDVM autem SAPOREM dicit, vix intelligibilem, quod illi ad carnem mediam citri referunt. Nam prima & interior facile ſuum oſtendit ſaporem.

FELICIS MALI. Secundum eos qui dicunt, citrum fœcundum: nam hæc arbor, id eſt citri, omni pene tempore plena eſt pomis; quæ in ea partim matura, partim acerba, partim adhuc in flore ſunt poſita. Aut certe FELICIS, ſalubris. Nulla enim efficacior res eſt ad venena pellenda.

VARIORVM.

BACCAS FRONDENTIS ACANTHI. Servius ACANTHON, *pro ſpina Ægyptia nigra accepit*, & dicit, *hac Cercinam inſulam abundare*. Non Ægyptia ſpina abundat Cercinna, ſed Loto arbore. Nam Cercinna prætenta eſt initio Syrtis majoris, in qua Lotos multa. Quod ſi & poëta ipſe *Acanthon* eo loco pro ſpinoſo Loti genere, vel paliuro Africana ſumpſit? Nam inter arbores peregrinas recenſet, BACCHAS S. FROND. ACANTHI. Atqui in Acantho ſive ſpina Ægyptia nullæ proprie baccæ, ſed ſiliquæ grandes, quæ *baccæ* appellari non poſſunt. SALMASIVS.

MOLLI CANENTIA LANA. Pimpontius, liniferas arbores notari putat, quæ byſſum ferunt, linum auro contra carum. Sed docet Lipſius, *Byſſum* è terra gigni, ut linum: & imperite à multis confundi *Byſſina*, *Bombycina & Serica*: Cum *Byſſina* veſtis ſit è lino: *Bombycina* è verme; *Serica* ex arborum lana confecta. TAVBMANNVS.

GERIT. Pro habet, ut alibi, *Virginis os, habitumque gerens*. PHILARG.

AERA. *Aëra arboris*, nunc pro cacumine: aut aërem eum dicit, qui circa cacumen eſt. PHILAR.

MEDIA FERT TRISTES SVCCOS. Pars Parthorum Media eſt appellata, à Medo, filio Medeæ & Ægæi, ut exiſtimat Varro: qui quatuor libros de Argonautis edidit. Arbor autem, quæ deſcribitur à Virgilio, naſcitur quidem & in Italia; ſed non eſt ejuſdem effectus, cujus in Media, & appellatur Rododaphne. Cydonium ergo malum, quod Cotoneum Medici accipiunt, videtur ejuſdem pene cum hoc Medico, quodcunque ſit, eſſe efficaciæ. namque uſurpatum à veteribus ex Plutarcho conſtare videtur ad halitus commendationem & gratiam conciliandam, hoc indicio, quod juberet Solon, ſponſam conſuetudinem cum ſponſo accubitumque auſpicari malo Cydonio recens ab ea vorato. PROBVS. GERMAN.

Pocula

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Pocula ſi quando ſævæ infecere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro:
Et, ſi non alium late jactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis;
Flos apprima tenax: animas, & olentia Medi
Ora fovent illo; & ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſylvæ, ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaïa pinguis arenis.
Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem

SERVII.

SÆVÆ NOVERCÆ. Aut hæ quæ ſævæ ſunt: aut epitheton eſt omnium novercarum.

NON INNOXIA VERBA. Liptotes. id eſt nocentiſſima. Et eſt augmentum, quaſi parum putent venena miſcere, niſi etiam magicos cantus addiderint.

MEMBRIS AGIT ATRA VENENA. Radices, nuces, lupini, citrum, apium proſunt contra futurum, non contra jam acceptum venenum. Vnde etiam antiquitus ante ullas alias epulas, hæc ſolebant menſis apponi. apparet ergo non eum de citro loqui in præſenti, cum dicit MEMBRIS AGIT ATRA VENENA. Iam data.

FACIEMQVE SIMILLIMA LAVRO. Figura Ciceronis, qui ait in Cæſarianis, *Sed ſimillimum deo judico.* Sane etiam hæc probat citrum non eſſe: nam citri arbor & multum non poteſt creſcere, & multo habet folia majora quam laurus.

ALIVM LATE IACTARET ODOREM. Et infinitum emittit ſuum odorem, & longe alium quam laurus.

FLOS APPRIMA TENAX. Apprima, id eſt maxime. Et eſt nomen pro adverbio. ſicut, *Et pede terram Crebra ferit*, pro crebro. ANIMAS. δύσπνοιαν, Id eſt pulmonis vitioſum anhelitum; quod exprimit ſubdens, *Senibus medicantur anhelis.* OLENTIA ORA. Putentia, id eſt δυσωδίαν oris: Notandum ſane huic uni tantum arbori incubuiſſe Virgilium, & expreſſiſſe ubi ſit, qualis ſit, cujus poteſtatis ſit; ſicut in quarto de herba amello, quod qui de arboribus aut herbis ſcripſerunt, in omnibus exequuntur.

SED NEQVE MEDORVM SYLVÆ. Iam incipit laus Italiæ, quam exequitur ſecundum præcepta Rhetorica. Nam dicit eam & habere bona omnia, & carere malis univerſis.

GANGES. Indiæ fluvius, per quem provincia ſignificatur. HERMVS. Lydiæ fluvius, arenas aureas trahens.

LAVDIBVS ITALIÆ CERTENT. Figurate. nam certo tecum dicimus. BACTRA. Regio juxta Aſſyrios; unde & populi Bactriani dicuntur.

PANCHAIA. Arabia, ut diximus ſupra.

NON TAVRI SPIRANTES NARIBVS IGNEM. Quales fuerunt in Colchide civitate Scythiæ. nam hoc habet fabula; Iaſon Colchos profectus ad tollendum vellus aureum, quod dicaverat Marti Phryxus, fretus Medeæ auxilio: & pervigilem draconem occidit, & ejus dentes ſevit, junctis tauris ignem afflantibus; unde nati ſunt armati, qui primum fecerunt impetum in Iaſonem fruſtra: poſtea mutuis vulneribus conciderunt. has autem conditiones OEta rex propoſuerat; cui Apollo reſponderat, tandiu eum fuiſſe regnaturum, quandiu illud vellus fuiſſet in templo.

VARIORVM.

FLOS APPRIMA TENAX. De flore Medicæ arboris, non ſatis diligenter Poëta noſter locutus eſt. Duo namque in ea ſunt genera florum, valde inter ſe diſcrepantia. Alterum namque illorum ſterile & infæcundum eſt, quod Theophraſtus vocat ἄγονον. Neque enim inde unquam pomum exiſtit; cum principio careat: videturque ipſum ornatus tantum gratia à natura in ea ſtirpe creatum. Alterum vero fæcundum, γόνιμον ab eodem appellatum, contrarium multis partibus illius. Qui ſane flos firmus eſt & ſtabilis. Quare recte vocatus eſt TENAX à Poëta: quod epitheton illi alteri nullo modo quadrat. Quare miror Athenæum, Macrobium, cæteroſque, qui de hoc ſedulo quæſiverunt, ac multa undique teſtimonia citarunt, ut probarent, quod oſtendere volebant, *Malum Medicam eſſe citrium*, hoc firmo argumento uſos non eſſe. VICTORIVS.

OLENTIA. *Olentia*, & ad animas eſt referendum, & ſubaudiendum male olentia. Sic Plautus in Milite glorioſo: *Tum in Apulis non ſum natus, non ſum animata.* PHILARG.

ANHELIS. *Anhelis* autem illis qui anhelant, deficiunt. PHILARG.

PANCHAIA. Regio Arabiæ, ubi & templum Triphyli Iovis. Ipſe alibi: *Panchais adoleſcunt ignibus aræ.* PHILARG.

TAVRI. *Tauri* autem hi ſunt, quos ignem flantes Ætæ imperio Iaſon junxit, unguento uſus, quod ei Medea dederat. PHILARG.

Invertêre, ſatis immanis dentibus hydri:
Nec galeis, denſiſque virum ſeges horruit haſtis.
Sed gravidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
Implevere: tenent oleæque, armentaque læta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima; ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa deûm duxere triumphos.
Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas:
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres abſunt, & ſæva leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes:

SERVII.

SEGES HORRVIT. Non placuit. Seges autem quia de ſemine.

GRAVIDÆ FRVGES. Largæ, abundantes. MASSICVS HVMOR. Vinum Campanum à Maſſico monte Campaniæ.

HINC ALBI CLITVMNE GREGES. Vocativus eſt Clitumne. Clitumnus autem fluvius eſt in Mevania; quæ pars eſt Vmbriæ partis. Tuſciæ, de quo fluvio, ut dicit Plinius in hiſtoria naturali, animalia quæ potaverint, albos fœtus creant.

MAXIMA TAVRVS VICTIMA. Quia triumphantes de albis tauris ſacrificabant.

PERFVSI FLVMINE SACRO. Fluento. Perfuſi autem tauri qui ante triumphantes uſque ad templa ducebantur. Aut certe PERFVSI GREGES intelligamus: quod ad equos triumphales poteſt referri.

DVXERE TRIVMPHOS. Si equi, duxerunt: ſi boves, deduxerunt.

HIC VER ASSIDVVM. Verna temperies: nam ver, aſſiduum eſſe non poteſt. Horatius, *Ver ubi longum tepidaſque præbet Iuppiter umbras.*

BIS GRAVIDÆ PECVDES. Verum eſt, unde enim in Bucolicis, *Lac mihi non æſtate novum, non frigore deſit.* BIS POMIS VTILIS ARBOS. Biferæ ſunt arbores.

AT RABIDÆ TIGRES ABSVNT. Malum Armeniæ. ET SÆVA LEONVM SEMINA. Malum Libyæ.

SEMINA. Genera. Et eſt Lucretii ſermo. Nam quod ait SÆVA, aut cruenta accipimus, aut re vera ſæva ſemina. Vt enim dicit Plinius, *Animalia hæc quæ ſunt cum acutis unguibus, frequenter parere non poſſunt: vitiantur enim intrinſecus ſe moventibus pullis.* NEC MISEROS FALLVNT ACONITA LEGENTES. Mira arte uſus eſt, ut excuſaret rem quam negare non potuit. Nam aconita naſcuntur in Italia: ſed non ea obeſſe dicit, quia ſunt omnibus nota. Hæc autem herba dicitur nata eſſe de ſpumis Cerberi, quo tempore eum Hercules ab inferis traxit. Quæ quia in ſaxis & cotibus naſcitur, aconitum dicitur, ἀπὸ τῆς ἀκόνης, id eſt à cote: & dicimus τὸ ἀκόνιτον, καὶ τὰ ἀκόνιτα.

VARIORVM.

SEGES HORRVIT. Vt factum eſt in Colchide. &hic eſt Hydrus, quem Cadmus in Bœotia occidiſſe fertur; cujus dentes ipſe partim ibidem ſevit; partim Ætes in Colchide: ex quibus utrique ſeges armatorum hominum nata eſt. PHILARG.

HVMOR. Vinum à montibus Falernis, qui *Maſſici* dicuntur. PHILARG.

CLITVMNE. *Clitumnus* amnis eſt, Vmbriam à Tuſcia dividens. ſignificat autem boves Mevanienſes, qui ſunt albi. PHILARG.

HINC ALBI CLITVMNE GREGES. Hujus fluminis Deum docuit Turnebus Iovem Clitumnum dici, ex Vibio Sequeſtr. Clitumnus Vmbriæ, ubi Iupiter eodem nomine eſt. Et Plin. *Adiacet templum priſcum & religioſum. Stat Clitumnus ipſe amictus ornatuſque prætexta: præſens numen, atque etiam fatidicum indicat ſortes.* GERMAN.

MAXIMA TAVRVS VICTIMA. *Victimæ* de majoribus animalibus dicebantur, hoc eſt, armentis, etiamſi lactentes eſſent. *Hoſtiæ*, de minoribus, etiamſi opimæ καὶ τέλειαι. Inter victimas, taurus præſtabat: inter hoſtias, ovis: ut docet SCALIGER, contra Feſtum.

FLVMINE. Clitumnus & deus, & lacus in finibus Spoletinorum, ex quo bibentia pecora alba fiunt. PHILARG.

FALLVNT ACONITA LEGENTES. Solinus tradit ab Acone portu in Ponto, Aconita nominata. Herbam eandem Hecateidem alibi appellat; quod vis ejus primum ab Hecate deprenſa ſit. Sunt qui hic Aconita uſurpaſſe generaliter Maronem credant, reſpicientem ad fallaces alias herbas & plantas, & potiſſimum venenum arboris Sabææ, tam thureæ virgæ ſimilis, ut plerumque legentes fallat, de quo Lucanus. lib. 9.

Non tam veloci corrumpunt pocula letho,
Stipite quæ diro virgas mentita Sabæas,
Toxica fatilegi carpunt matura Sabæi.

GERMAN.

Nec

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nec rapit immenſos orbes per humum; neque tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem:
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis;
Fluminaque antiquos ſubter labentia muros.
An mare quod ſupra memorem, quodque alluit infra?
Anne lacus tantos? te Lari maxime, teque
Fluctibus, & fremitu aſſurgens, Benace, marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra?
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor,
Iulia qua ponto longe ſonat unda refuſo,
Tyrrhenuſque fretis immittitur æſtus Avernis?

SERVII.

NEQVE TANTO SQVAMEVS. Sunt quidem ſerpentes in Italia, ſed non tales quales in Ægypto, aut in Africa. IN SPIRAM autem, in collectionem volubilitatis: quod eſt à funibus tractum.

ADDE TOT EGREGIAS VRBES. Laudat Italiam à civitatibus, quas & plures habet & maximas, & opportuniſſime collocatas.

FLVMINAQVE ANTIQVOS SVBTER LABENTIA MVROS. Quod laudat etiam Cicero in libris de repub.

AN MARE QVOD SVPRA. Id eſt Adriaticum. QVODQVE ALLVIT INFRA. Id eſt Tyrrhenum.

TE LARI MAXIME. Larius eſt lacus vicinus Alpibus; qui juxta Catonem in Originibus, per ſexaginta extenditur millia. Et Larius Lari vocativus facit, ſicut Iulius Iuli, Mercurius Mercuri.

FLVCTIBVS ET FREMITV ASSVRGENS BENACE MARINO? Benacus lacus eſt Italiæ, qui magnitudine ſui, tempeſtates imitatur marinas. ASSVRGENS autem vocativus eſt caſus, ut ſit, *Memorem & te, o Benace aſſurgens*, id eſt tumeſcens fremitu marino. Aut certe Antiptoſis ſit, pro aſſurgentem.

AN MEMOREM PORTVS? LVCRINOQVE ADDITA CLAVSTRA? In Bajano ſinu Campaniæ, contra Puteolanam civitatem lacus ſunt duo, Avernus, & Lucrinus: qui olim propter copiam piſcium vectigalia magna præſtabant. Sed cum maris impetus plerunque irrumpens exinde piſces excluderet, & redemptores gravia damna paterentur, ſupplicaverunt ſenatui: & profectus C. Iulius Cæſar, ductis brachiis excluſit partem maris: quæ antea infeſta eſſe conſueverat, reliquitque breve ſpatium per Avernum, qua & piſcium poſſet copia intrare, & fluctus non eſſent moleſti. quod opus, Iulium dictum eſt. ſed hic ambitioſe undam Iuliam appellavit frementem contra moles à Iulio oppoſitas.

INDIGNATVM MAGNIS STRIDORIBVS ÆQVOR. A ſolita excluſum licentia, & indignationem ſuam, ſtridoribus prodens.

VARIORVM.

TE LARI MAXIME, TEQVE FLVCTIBVS, &c. Vterque lacus eſt in Italia. Larius Vmbros tangit, & pervenit uſque Commum. Benacus eſt, ex quo Mincius flumen oritur, quod præterfluit Mantuam. PROBVS.

TE LARI. *Larius* lacus in Gallia eſt Ciſalpina, non amplius centum viginti ſtadiorum circuitu patens. Benacus in eadem regione, mille & ducentorum. PHILARG.

ASSVRGENS. *Aſſurgens* hic, pro aſſurgentem. Pendet enim ex verbo *memorem*. PHILARG.

LVCRINOQVE ADDITA CLAVSTRA. Hunc Lucrinum lacum, & Bajas ipſas, totumque littoris illius tractum, ab amænitate & nitore, molles dici à Poëtis conſtat; quia in eo receſſu molleſcere & effæminari delitiis & otio, capti homines illecebris loci, viderentur. Vnde Martial. Epigr. lib. 10. *In Lucrina lota Salmacis vena*. Non quod Salmacis, quæ eſt in Caria, Lucrino adjungi poſſit; ſed hyperbolice Martialis ad exprimendas lacus veneres & amænitates, dixit, in eo Salmacin ipſam laviſſe, qui fons ab evirandi effæminandique facultate, abunde ab Ovidio celebratus eſt. GERMAN.

INDIGNATVM. Agrippa in ſecundo vitæ ſuæ dicit, excogitaſſe ſe, ut ex Lucrino lacu portum faceret. Verum hujus gloria Auguſto ceſſit. *Indignatum* autem ideo dixit, quia quo tempore in Lucrinum lacum mare immiſſum eſt, deinde terra effoſſa, contigit inter ipſum Lucrinum & Avernum, ut duo lacus miſcerentur. & tanta tempeſtas orta eſt, ut prodigii loco habita ſit, ac nuntiatum ſit ſimulacrum Averni ſudaſſe. Propter quod Pontifices ibi piacularia ſacra fecerunt. PHILARG.

IVLIA. *Iulia unda*, ſignificat portum Puteolanum. PHILARG.

IVLIA VNDA. Per prolepſim poſitum eſt, ut loca prius laudet, quam illum, qui ea fecit, ut laudes inveniant auctorem, id eſt, Auguſtum. PHILARG.

TYRRHENVSQVE FRETIS IMMITTITVR ÆSTVS AVERNIS. *Æſtus Averni* ideo dixit; quoniam per Lucrinum lacum mare Tyrrhenum influxit in Avernum. PHILARG.

Hæc eadem argenti rivos, æriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marſos, pubemque Sabellam,
Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos
Extulit: hæc Decios, Marios, magnoſque Camillos;
Scipiadas duros bello: & te maxime Cæſar:
Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve magna parens frugum Saturnia tellus;
Magna virûm: tibi res antiquæ laudis, & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fonteis;
Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis; quæ robora cuique,
Quis color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, colleſque maligni,
Tenuis ubi argilla, & dumoſis calculus arvis;

S E R V I I.

AVRO PLVRIMA FLVXIT. Copioſior fuit, in rem pretioſiorem.

ASSVETVMQVE MALO LIGVREM. Id eſt labori. VOLSCOSQVE VERVTOS. Italiæ populi ſunt.

EXTVLIT HÆC DECIOS. Creavit. Decii autem duo fuerunt, quorum unus bello Italico; alter Gallico ſe devovere pro repub. MARIOS. Marii multi fuerunt; quorum unus ſepties fuit conſul. CAMILLOS. Abuſive. Nam unus fuit qui à Gallis ſublata ſigna revocavit.

SCIPIADAS. Pro Scipionibus dixit: ſicut Amazonidum pro Amazonum alibi poſuit. Scipiones autem duo fuerunt, avus & nepos: quorum unus, leges victæ Carthagini impoſuit; alter eandem diruit. Hæc autem omnia plenius in ſexto memoravimus.

IMBELLEM AVERTIS. Id eſt avertendo reddis imbellem. ROMANIS autem ARCIBVS, Romanis urbibus, à Romano imperio.

MAGNA VIRVM. Virorum fortium. Iam concludit, laudans à viris, à fertilitate rerum, à Saturni imperio. TIBI RES ANTIQVÆ LAVDIS ET ARTIS INGREDIOR. In tuam utilitatem ſcribo carmen Georgicon. Antiquæ autem laudis, vel magnæ, vel quod apud majores in ingenti honore fuerat agricultura.

ASCRÆVM CARMEN. Heſiodicum. Nam Heſiodus de civitate Aſcra fuit.

NVNC LOCVS ARVORVM INGENIIS. Naturis. Tempus eſt inquit naturam agrorum deſcribere. Et multi hoc loco culpant Virgilium, quod in unum coëgit quatuor librorum propoſitionem. Nam & de arvo, & de conſito, & de paſcuo, & de floreo iſto in loco commemorat. quod ideo non eſt reprehendendum; quia non ea late exequitur: ſed carptim & breviter tranſit; quæ latius explanat in ſingulis.

QVÆ ROBORA CVIQVE. Quæ ſit poſſibilitas uniuſcujuſque.

QVIS COLOR. Quæ ſpecies. quomodo dicimus, quo colore ille recitavit: licet breviter etiam ſit dicturus de colore terrarum.

DIFFICILES PRIMVM. Pene ſteriles, parum creantes. MALIGNI. Infœcundi, quia malignum veteres infæcundum dicebant, ut ipſe alibi. *Quale per incertam lunam, ſub luce maligna, Eſt iter in ſylvis.*

TENVIS VBI ARGILLA. Sine humore, quia eſt & pinguis. CALCVLVS. Lapis brevis terræ admixtus. Dictus calculus, quod ſine moleſtia ſui brevitate calcetur.

V A R I O R V M.

GENTEMQVE SABELLAM. Hi ſunt autem qui olim Auſones dicebantur. de Sabellis Varro in Agemodo ſic ait. *Terra culturæ cauſa attributa olim particulatim hominibus, ut Etruria Tuſcis, Samnium Sabellis.* PHILARG.

MALO. Pro labore. Sic etiam è contrario laborem pro malo ſolet ponere. ut ibi: *Ille dies primus lethi, primuſque laborum Cauſa fuit.* PHILARG.

VOLSCOSQVE VERVTOS. Quod verutis pugnent. PHILARG.

EXTREMIS ASIÆ IAM VICTOR IN ORIS. Alii hæc de Indis Parthiſque: alii de Ægypto, ubi tum Auguſtus in Antonium bellum movebat: alii de Arabia, itemque Æthiopia intelligunt. TAVBMANNVS.

AVERTIS. *Avertis* & imbellem facis, aut *imbellem* victum jam, nec bellantem. Cæterum quid grande ſi imbellem avertis? PHILARG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Palladia gaudent ſylva vivacis olivæ.
Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus; & ſtrati baccis ſylveſtribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta;
Quique frequens herbis, & fertilis ubere campus:
Qualem ſæpe cava montis convalle ſolemus
Deſpicere; huc ſummis liquuntur rupibus amnes;
Felicemque trahunt limum: quique editus Auſtro,
Et filicem curvis inviſam paſcit aratris:
Hic tibi prævalidas olim, multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,
Hic laticis; qualem pateris libamus, & auro;
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium, vituloſque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urenteis culta capellas:
Saltus, & ſaturi petito longinqua Tarenti;
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.

SERVII.

VIVACIS OLIVÆ. Diu viventis. hinc ſupra, *Tarde creſcentis olivæ.* Res enim diu duratura, tarde creſcat neceſſe eſt. TRACTV. Plaga, regione.

DVLCIQVE VLIGINE LÆTA. Vligo proprie eſt naturalis humor terræ, ex ea nunquam recedens. bene autem DVLCI addidit, ad diſcretionem amaræ. Vliginoſus ergo ager eſt, ſemper uvidus. nam uvidus dicitur, qui aliquando ſiccatur.

FELICEM LIMVM. Terrarum ſcilicet; Id eſt fertilem. nam fluminum limus eſt noxius. HVC. Illuc.

ET FILICEM CVRVIS INVISAM. Radices enim ejus ſibi invicem ſunt nexæ, & avulſæ renaſcuntur. OLIM. Quovis tempore.

PATERIS ET AVRO. Pateris aureis. ἓν διὰ δυοῖν. ut, *Molemque & montes.*

PINGVIS TYRRHENVS. Victimarum ſcilicet carnibus. INFLAVIT EBVR. Tibiarum quibus in aurem ſacerdotis cani ſolebat.

LANCIBVS PANDIS. Aut patulis, aut extorum pondere incurvatis. FVMANTIA REDDIMVS EXTA. Sacerdotum uſus eſt verbo. Reddi enim dicebantur exta, cum probata & elixa, aræ ſuperponebantur.

AVT VRENTEIS CVLTA CAPELLAS. Omne enim quod momorderint, urunt. unde eſt, *Et admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.*

SATVRI TARENTI. Aut fœcundi, aut quod eſt juxta oppidum Saturum. Tarentum enim & Saturum vicinæ ſunt Calabriæ civitates. Horatius. *Me Saturiano vectari rura caballo.*

VARIORVM.

PINGVIS. Plautus in Aulularia: *Tibi dabitur pinguior tibicina, quæ propter aſſidua ſacrificia pingueſcit.* PHILARG.

VLIGINE. *Vligo* dicitur naturalis terræ humor. PHILARG.

INFLAVIT CVM PINGVIS EBVR TYRRHENVS. Intelligit eburneam tibiam, qua in ſacris ejuſmodi epulis utebatur tibicen. Dicitur *pinguis*, vel victimarum carnibus, ut Servius exponit: vel, quod Muſica barbara, non ſit ſubtilis; vel, quod flatu buccæ tumeant: vel quod Tyrrheni ſeu Etruſci, quorum inventum eſt tuba, natura pingues ſint; unde & Catullus, *Aut porcus Vmber, aut obeſus Etruſcus.* TAVBMAN.

REDDIMVS. Quia debentur. PHILARGYRIVS.

PANDIS. Cavis. ut ipſe alibi: *& pandas ratibus poſuere carinas.* PHILARG.

SIN ARMENTA. Quare de armentis dicit, cum tertius liber ad pecudes diviſus ſit? Solvitur ſic: Varietatis cauſa, ne uniformis narratio eſſet. *Nunc & armenta.* Non de his dicit, ſed de terra, quæ utilis ſit armentis. Aut enim poſuit quæ nutriant, & ſic quæ nutrit. PHILARG.

ET SATVRI PETITO LONGINQVA TARENTI. Tarentum, oppidum in Italia, quod condiderunt Parthenidæ, hoc eſt exules Lacedæmoniorum, duce Phalanto. In finibus autem Tarentinorum eſt locus, quem Saturium vocant: unde etiam in 7. mentionem facit paludis Saturæ. PROBVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis.
Aut unde iratus ſylvam devexit arator:
Et nemora evertit multos ignava per annos;
Antiquaſque domos avium, cum ſtirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis:
At rudis enituit impulſo vomere campus.
Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humiles apibus caſias, roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta, negant alios æque ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras:
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumoſque volucres;
Et bibit humorem, & cum vult, ex ſe ipſa remittit:
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit;
Nec ſcabie, & ſalſa lædit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexit vitibus ulmos:
Illa ferax oleæ eſt: illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.

SERVII.

LIQVIDI FONTES. Puri, ſine peſtilentia.

ET QVANTVM LONGIS. Vt in Æneide diximus; hoc dicit Varro fuiſſe in Roſulano agro, poſtquam Velinus ſiccatus eſt lacus: ubi longam perticam magnitudo ſuperabat herbarum.

AVT VNDE IRATVS. In fœcunditate diuturna.

ANTIQVASQVE DOMOS. Aut re vera antiquas, aut charas. Salluſtius, *Tantum antiquitatis curæque majoribus pro Italica gente fuit*. Eſt autem ecbaſis in illa deſcriptione.

IEIVNA GLAREA. Sicca & ſterilis terra.

CASIAS ROREMQVE. Caſia, & Roſmarinus, apibus aptæ ſunt herbæ.

TOPHVS SCABER. Lapis aſperrimus. Vnde & ſcabies dicitur ab aſperitate. NIGRIS. Nocentibus.

NEGANT. Nicander & Solinus, qui de his rebus ſcripſerunt.

QVÆ TENVEM EXHALAT NEBVLAM. Dicit agrum omnium rerum feracem. Quatuor enim genera agrorum imitatur, qui ſolus poteſt quod illi quatuor: ſicut ſequentia indicant. FVMOSQVE VOLVCRES. Quaſi fumos: ſcilicet ex humore.

SVO GRAMINE. Naturali ſcilicet, non coacto.

NEC SCABIE, ET SALSA LÆDIT RVBIGINE FERRVM. Proprie. Nam rubigo quaſi ſcabies ferri eſt.

VARIORVM.

PINGVIS. Fertilis, quia regio ejus herboſa eſt. Alii dicunt agrum, in quo condita eſt Tarentus, *Saturum* vocari. PHILARG.

ET CVI PVTRE SOLVM (NAMQVE HOC IMITAMVR. A.) Locus hic indicat ſtudium noſtrum ſubigendi glebas. Terram enim illam dicit optimam frumentis, *cui putre ſolum*: conemur ergo terram ſolutam putremque reddere & cum hoc præſtiterimus, recte noſtro officio functi videbimur, atque ubertatem frugum expectare poterimus. terra ergo, quę vi ſua, ſponteque habet, quod nos arte laboreque noſtro illi afferimus, idonea eſſe percipitur. VICTORIVS.

ROREM. *Rorem* quem *marinum* vocant, dicit: & eſt humile virgultum, quod in exilibus agris naſcitur. PHILARG.

DVLCEM. Ordo eſt, *æque dulcem*, hoc eſt tam dulcem. PHILARG.

Talem

Talem dives arat Capua, & vicina Veſevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quo quamque modo poſſis cognoſcere, dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa, requiras:
Altera frumentis, quoniam favet, altera Baccho:
Denſa magis Cereri, rariſſima quæque Lyæo:
Ante locum capies oculis; alteque jubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humum, & pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt; rarum, pecorique & vitibus almis
Aptius uber erit: ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager: glebas cunctantes, craſſaque terga
Expecta, & validis terram proſcinde juvencis.
Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec manſueſcit arando;
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat)
Tale dabit ſpecimen. tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſque à fontibus undæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis

SERVII.

DIVES CAPVA, Ideo dives, quia talem arat. VESEVO. Veſevus mons eſt Liguriæ, ſub alpibus poſitus. nam Campaniæ Veſuvius dicitur: pro quo multi Veſevum eſſe poſitum volunt.

ET VACVIS CLANIVS NON ÆQVVS ACERRIS. Acerre civitas eſt Campaniæ, haud longe à Neapoli: quam Clanius præterfluit fluvius: cujus frequens inundatio eam exhaurit. Vnde ait VACVIS, ideſt, infrequentibus.

SVPRA MOREM. Abundanter, plus æquo. Illi autem verſus incomparabiles ſunt: tantam habent ſine aliqua periſſologia repetitionem.

DENSA MAGIS CERERI. Bene addidit magis: nam hoc vult oſtendere quid ubi melius naſcitur. poteſt enim & frumentum in rara, & vinum in denſa, ſed non feliciter naſci.

CAPIES. Eliges. ut, *Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur.*

IN SOLIDO. Ne ager ſit concavus.

APTIVS VBER ERIT. Aptior ubertas & fertilitas.

GLEBAS CVNCTANTES. Validas, graves, magnas: ut, *Avidusque refringit Cunctantem.* EXPECTA. Proba. ut, *& rebus ſpectata juventus.*

NEC MANSVESCIT ARANDO. Dum aratur. alibi de arboribus ita, *Exuerint ſylveſtrem animum.*

SVA NOMINA. Propriam generoſitatem. ut, *Et nos aliquod nomenque decuſque Geſſimus.*

SPECIMEN. Dignam probationem. SPISSO VIMINE. Spiſſi viminis.

QVALOS COLAQVE PRÆLORVM. Qualos, per quos vinum defluit: qui & ipſi à colando dicti ſunt. Præla autem trabes ſunt, quibus uva jam calcata premitur.

ELVCTABITVR. Cum mora egredietur.

VARIORVM.

VESEVO. Campaniæ mons Veſevus. PHILARG.

ORA. Et hoc emendavit ipſe, qui *Nolam* poſuerat. Nam poſtea offenſus à Nolanis, qui eidem aquam negaverant, *ora* pro *Nola* poſuit. PHILARG.

SVPRA MOREM. Ordo eſt: Si requiras rara ſit, an ſupra morem denſa. & *Supra morem* hic pro valde eſt poſitum, hoc eſt ſupra modum, ſupra juſtum. PHILARG.

CAPIES OCVLIS. id eſt, eliges, ut, *Nunc terras ordine longo.* PHILARG.

SALSA. Hyperbaton, id eſt, *ſalſa tellus.* PHIL.

SVA NOMINA. De vino vero & fructibus proprie *Nomen* dicebatur: unde Cato, *Ne vinum nomen perdat.* Ita vinum *perdere* etiam *Notam* dicitur, cum aut acuit, aut alio quovis caſu alteratur. Nam dicebatur *Nota vini.* Horat. I. Serm. 10. *Chio nota ſi commiſta Falerni eſt.* Hinc tralatio, *Homines de meliore nota*, Ciceroni, vide Scalig. ad Ætnam. TAVBM.

TALE DABIT SPECIMEN. Specimen pro argumento. PHILARG.

Sci-

Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud unquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores herbas alit, ipſaque juſto
Lætior: ah, nimium ne ſit mihi fertilis illa;
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis.
Quæ gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit:
Quæque levis. promptum eſt oculis prædiſcere nigram,
Et quiſquis color: at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt: piceæ tantum, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.
His animadverſis, terram multo ante memento
Excoquere, & magnos ſcrobibus concidere montes.
Ante ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus. optima putri
Arva ſolo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor.
At ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit:

S E R V I I.

AMAROR. Amaritudo. & eſt ſermo Lucretii: & vera lectio ipſa eſt. Nam multi AMARO legunt: ut ſit, Senſu amaro.

HABENDO. Dum habetur. LENTESCIT. Cohæret.

IVSTO LÆTIOR. Vltra modum, plus quam oportet.

AH NIMIVM NE SIT MIHI FERTILIS ILLA. Ne herbæ plus æquo creſcentes ſpem adimant frumentorum. Vnde ait in primo, *Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba.*

PRIMIS ARISTIS. Herbis ſurgentibus, quarum luxuries futuris frugibus nocet: quas culmi tenues ferre non poſſunt.

ET QVISQVIS COLOR. Vera lectio hæc eſt. nam male quidam, ET QVIS CVIQVE legunt, excludentes AT: ut ſit, *Et quis cuique color, ſceleratum exquirere frigus, Difficile eſt.* Alii *colos* legunt, ut excluſo S, fiat Synalœpha: & ſcandamus ita, *Et quis cuique col' at ſceleratum*: ut ſic ſit, quemadmodum, *Inter ſe coiſſe viros & decernere ferro.* quod non procedit. Tunc enim R in S mutatur, cum longa opus eſt ſyllaba; ut color, colos; labor, labos; honor & honos. hic autem non ſolum longam non facit ſyllabam, ſed etiam excluditur S cum ſuperiore vocali. unde legendum eſt *quiſquis color* quod nec obſcuritatem affert, nec fidem derogat lectioni.

SCELERATVM. Nocens, omnia exurens.

HEDERÆ PANDVNT VESTIGIA NIGRÆ. Hederæ indicant frigus. nam VESTIGIA appellavit indicia. NIGRÆ autem, ad albarum diſcretionem, ut, *Hedera formoſior alba.*

HIS ANIMADVERSIS. Ideſt, agri qualitate deprehenſa. TERRAM MVLTO ANTE MEMENTO EXCOQVERE. Hoc dicit, non eſſe eo anno ponendas vites, quo fodiuntur ſcrobes: ſed poſt annum. ut calore, frigore, & labore ruſtici, poſſit terra putrefieri.

INFODIAS. Obruas. ET LABEFACTA MOVENS. Hypallage. movens & labefaciens.

V A R I O R V M.

AD DIGITOS. pro inter digitos. PHILARG.

NIGRÆ. Id eſt frigidæ terræ argumenta demonſtrat. PHILARG.

ARVA SOLO. Senſus: optima arva ſunt, ſi putreſcit ſolum. & quia rem difficilem videbatur præcepiſſe, adjecit: *Et id venti curant gelidæque pruinæ.* Propter quod docuit nos oportere, ut Solibus & pruinis coquatur. Ipſe alibi: *ut cui putre ſolum: namque hoc imitamur arando.* PHILARG.

LABEFACTA. Nota figuram. movendo labefaciens, aut movens & labefaciens. PHILARG.

Ante

Ante locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus ſeges, & quo mox digeſta feratur:
Mutata ignorent ſubito ne ſemina matrem.
Quin etiam cæli regionem in cortice ſignant:
Vt, quo quæque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit; quæ terga obverterit axi,
Reſtituant. adeo in teneris conſueſcere multum eſt.
Collibus, an plano melius ſit ponere vites,
Quære prius. ſi pinguis agros metabere campi,
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
Sin tumulis acclive ſolum, colleſque ſupinos,
Indulge ordinibus: nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Vt ſæpe ingenti bello cum longa cohorteis
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Ære renidenti tellus; nec dum horrida miſcent
Prælia, ſed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum:
Non animum modo uti paſcat proſpectus inanem:
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas

SERVII.

ANTE LOCVM SIMILEM EXQVIRVNT. Dicit, in tranſlatione arborum ſimilem terram eſſe requirendam.

ARBORIBVS SEGES. Quia de ſeminario loquitur arborum, bene *ſegetem* appellavit. DIGESTA. Id eſt, ordinata. ut, *Digerit in numerum, atque antro ſecluſa relinquit.*

MATREM. Terram. ut, *Antiquam exquirite matrem.*

QVA TERGA OBVERTERIT AXI. Septentrioni. Nam Græce ἅμαξα dicitur.

COLLIBVS AN PLANO MELIVS SIT PONERE VITEM, QVÆRE. Atqui ſupra ait, *Denique opertos Bacchus amat colles*: ſed etiam in vallibus poni poſſe vites ſuperius indicavit. ut, *Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes Sufficiet Baccho vites.* Vnde modo utrumque complectitur, & dicit quemadmodum in plano, quemadmodum in collibus vites ponere debemus.

METABERE. Eliges. & longe alia ſignificatio eſt, *Metor metaris* (unde Lucanus, *Heſperios audax veniam metator in agros*) & alia, METIOR METIRIS. Illud enim metatus ſum: hoc menſus ſum facit; ut, *menſum de pollice florem.*

DENSA, Pro denſe. ut, *Et pede terram Crebra ferit*, pro crebro.

INDVLGE ORDINIBVS. Da operam: ut, *Indulgent vino.* & eos effice largiores. Nam de plano ait, *Denſa ſere.* IN VNGVEM. Ad perfectionem: Et eſt tranſlatio à marmorariis, qui juncturas unguibus probant. Horatius, *Ad unguem Factus homo.*

ARBORIBVS POSITIS. Vitibus ordinatis. SECTO LIMITE. Ducto. Vnde & ſectæ philoſophorum dicuntur, ideſt, ductus. QVADRET. Conſentiat, congruat. Tranſlatio à quadris lapidibus, qui ſibi invicem bene conveniunt.

FLVCTVAT. Splendet. NVMERIS. Ordinationibus.

PASCAT PROSPECTVS. Delectet: ut, *Atque animum pictura paſcit inani.*

VARIORVM.

ANTE LOCVM SIMILEM EXQVIRE. Dicit in tranſlatione arborum ſimilem terram eſſe requirendam, &c. PHILARG.

DIGESTA FERATVR. Antiſtrophe, id eſt tranſlata digeratur. PHILARG.

AXI. id eſt ſeptentrionali. PHILAR.

INDVLGE ORDINIBVS. Da ſpatia: *Nec ſecius*, minus. PHILARG.

OMNIA SINT PARIBVS NVMERIS, &c. Hoc refertur ad ſuperius illud, *Indulge ordinibus.* Vt autem hic Poëta confert & committit arborum ordines cum militaribus; Cyrus quoque de hortorum ſuorum & arborum diſtributione & διάταξια glorians, ordines ſuos vocabat, alludens ad militiam. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Terra: neque in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia, quæras:
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altius, ac penitus terræ defigitur arbos,
Æſculus in primis: quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multoſque per annos
Multa virûm volvens durando ſecula vincit.
Tum fortes late ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.
Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corylum ſere: neve flagella
Summa pete, aut ſummas defringe ex arbore plantas.
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina; neve oleæ ſylveſtres inſere truncos.

S E R V I I.

FORSITAN ET SCROBIBVS QVÆ SINT FASTIGIA, QVÆRAS. Vt etiam ſupra diximus, ſcrobes ſunt maſculini generis. nam Cicero in OEconomicis ſic dicit: & Plautus ait, *Sexagenos ſcrobes.* Minor autem eſt Lucani, & Gracchi authoritas. Nam Lucanus ait, *Exigua poſuit ſcrobe.* Gracchus, *Abundę foſſa ſcrobis eſt.* quod exemplum in Terentiano eſt. QVÆ SINT FASTIGIA QVÆRAS. Faſtigium & ſummæ & imæ partis poſſumus dicere: ſicut altum & mare & cælum dicimus. Hinc eſt, *Cælumque profundum.* Cum & puteus ſit profundus.

AVSIM. Auſus ſim, audebo. SVLCO. Id eſt foſſæ.

ÆSCVLVS IN PRIMIS. Arbor eſt glandifera, quæ licet ab eſu dicta ſit, tamen per *æ* ſcribitur; ſicut & cælatum, licet à celo celas habeat derivationem.

NON FLABRA. Hoc nomen tantum pluralem recipit numerum. ab eo vero quod eſt flamina, flamen poſſumus dicere: licet ſit vitandum propter aliam ſignificationem. Nam dicitur flamen Dialis, flamen Martialis.

NEVE INTER VITES CORYLVM SERE. Radices enim ejus nocent vitibus. NEVE FLAGELLA SVMMA PETE. Flagella dicuntur ſummæ arborum partes; ab eo quod ventorum crebros ſuſtinent flatus.

TANTVS AMOR TERRÆ. Sic diligenter à ruſticis ager eſt colendus. FERRO LÆDE RETVSO. Retuſo, obtuſo, quo vites quaſſantur potius, quam putantur.

NEVE OLEÆ SYLVESTRES INSERE TRVNCOS. Non quod non proſit, ſed ut etiam ipſe dicit, propter caſum incendii.

V A R I O R V M.

FASTIGIA. Infimas altitudines dixit. PHILARGYR.

SCROBIBVS. Pro humillima ſcrobe poſuit, ut, *Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum, Depoſuit ſulcis.* & rurſus: *Omnibus eſt labor impendendus, & omnes cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.* PHILARG.

VITEM TENVI COMMITTERE SVLCO. Hic videtur Maro vitem ab arbore diſtinguere; ut qui altius arborem ſtatuat defigendam, vitem tenui ſulco committat, arbori maritandam. Certe Vlpianus ſub tit. arb. furt. cæſ. l. vitem, vitem arboris appellatione complectitur: quamvis inter rei ruſticę ſcriptores ſint qui fruticem & θάμνον maluerint vitem, quam arborem nuncupari; quod per ſe, ad juſtam arboris magnitudinem non aſſurgat. GERMAN.

FLABRA. Producta prima ſyllaba legendum. PHILARG.

CORYLOS. Antipharmacon eſſe ajunt, quod infra manifeſtum facit, dicendo: *In verubus torrebimus exta colurnis*, ſcilicet ut hoſtia nocens, eo virgulto coquatur, quod vitibus nocet. PHILARG.

SVMMAS DEFRINGE EX ARBORE PLANTAS. Sic & Iuriſconſulti, defringendi vocabulum retinuerunt inter eos, qui quadam juris ſolennitate, in locis conſitis, ſurculum defringebant vindiciarum loco, vi quadam feſtucaria in cauſſis poſſeſſionis, & judiciis recuperatoriis. TVRNEBVS.

PLANTAS. Sagittas dicit, id eſt ſarmentum de ſumma parte præciſum. PHILARG.

RETVSO. Quare *retuſo*? ſolvitur, quoniam hebes ferrum vulnerat magis, quam ſecat. PHILARGYR.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondeſque elapſus in altas,
Ingentem cœlo ſonitum dedit: inde ſecutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
Ad cœlum picea craſſus caligine nubem:
Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſylvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi; non à ſtirpe valent, cæſæque reverti
Poſſunt, atque ima ſimiles revireſcere terra:
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat author,
Tellurem Borea regidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hyems: nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis ſatio eſt, cum vere rubenti
Candida venit avis longis inviſa colubris;
Prima vel autumni ſub frigora, cùm rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis: jam præterit æſtas;
Ver adeo frondi nemorum, ver utile ſylvis:

SERVII.

INCAUTIS PASTORIBUS. Negligentibus, circa alia occupatis.

ET RUIT ATRAM. Egerit, emittit, & ruere facit. Nam modo RUIT agentis eſt.

A VERTICE. Ab Aquilone. ut, *Hic vertex nobis ſemper ſublimis.*

FERENS. Flans. ut, *Fieret vento mora ne qua ferenti.* HOC UBI. Subaudi contigerit. SUPERAT. Supereſt. ut, *Quid puer Aſcanius, ſuperatne?*

NEC TIBI TAM PRUDENS QUISQUAM. Dicit quo tempore vites ponendæ ſint: & probat tolerabiliter autumno, melius verno. nam dicturus, *Ver adeo frondi nemorum, ver utile ſylvis.*

CONCRETAM RADICEM. Ante enim quaſi gutta quædam eſt ex terra & humore procreata, quæ poſtea tenditur in radicem. VERE RUBENTI. Floribus ſplendido.

CANDIDA VENIT AVIS. Iuvenalis, *Serpente ciconia pullos Nutrit.*

VARIORUM.

PRÆSERTIM SI TEMPESTAS A VERTICE. Negat Victorius Servii ſententiam defendi poſſe; ut, *à vertice*, ab Aquilone accipiamus: ſed potius pro eo, quod eſt à ſuperiore cæli parte, vel ſtirpium cacuminibus & flagellis. quod Græcis κατ' ἄκρας. GERMAN.

HOC UBI. Quidam diſtinguunt, *hoc ubi non.* & erit ſenſus: ubi oleæ in oleaſtrum inſitæ non fuerint, etiam ſi incendio conflagrarint, exuſtæ à trunco reviviſcent, & cæſæ reverti poſſunt, *atque ima ſimiles revireſcere terra.* Inſitæ autem cum ſumme perierint, oleaſtri truncus remanet. PHILARG.

MOVERE. Non arari prohibet: neque enim hic de arvis loquitur, ſed ſcrobes fieri vetat. PHILARG.

NEC SEMINE IACTO. Syllepſis per adſumptionem caſus. Nam ex ablativo, id eſt, ſemine, aſſumendus nominativus, hoc eſt, ſemen. & erit ſic: nec ſemine jacto patitur. ſemen radicem terræ affigere. PHILARG.

CONCRETAM. Concreta vero utrunque. *concreverit* autem, commixtam dixit: & *jacto hic ſemine*, id eſt depoſito. PHILARG.

CANDIDA VENIT AVIS LONGIS, I. C. Periphraſis eſt ciconiæ, ex ſuis adjunctis. Huic autem avi honos ſerpentium exitio tantus, ut in Theſſalia capitale fuerit, occidiſſe. Plinius. lib. 10. cap. 23. Eam Petronius Arbiter iſtis epithetis afficit.

Ciconia etiam grata, peregrino hoſpita;
Pietate cultrix, gracilipes, crotaliſtria;
Avis exſul hyemis, titulus tepidi temporis, &c.

VER ADEO FRONDI NEMORUM. Digreſſio in veris laudem, ex variis ejus adjunctis, quod tum concipiunt plantæ, aves, pecudes, fruges, vites. *Eſt enim ver* (ut Theophraſtus ait, de cauſſis plantarum lib. 1. cap. 14.) *tempus omnium vivaciſſimum, fæcundiſſimumque, utpote quod humidum calidumque natura ſit.* RAMUS.

ADEO. Abundat. UTILE. Bis ſubaudiendum. PH.

Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno commiſtus corpore, fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris;
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager: Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva ſinus: ſuperat tener omnibus humor;
Inque novos Soles audent ſe gramina tuto
Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cælo magnis Aquilonibus imbrem:

SERVII.

VERE TVMENT TERRÆ. Aſper ſimpliciter accipit, ut terræ nominativus ſit pluralis. Donatus vero terræ genitivum vult eſſe ſingularem: ut ſit ſenſus mutata diſtinctione, *Vere tument ſylvæ*, ſcilicet à ſuperioribus; *terræ & genitalia ſemina poſcunt.* Id eſt tument ſylvæ, & genitalia ſemina terrarum requirunt. Sed melius Aſperum ſequimur: ut GENITALIA SEMINA, quæ nos jacimus intelligamus; non quæ ex terra ſylvæ ſuſcipiunt. Genitalia autem dicimus ſemina, quibus aliquid procreatur & gignitur. TVMENT. Suſpenduntur.

PATER OMNIPOTENS FOECVNDIS. Interdum pro aëre Iuno, & pro æthere Iuppiter accipitur. Aliquoties & pro aëre, & pro æthere Iupiter. Iuno vero pro terra & aqua: ſicut hoc loco intelligimus. Nam æther non habet pluvias, unde ætherem pro Iove accipimus: cui tribuuntur aër & æther: quæ duo mixta terræ & humori univerſa procreant. Dicit autem verno tempore eſſe pluvias, quibus cuncta naſcuntur, unde *fœcundis imbribus* dixit: quibus terra fœcundatur.

MAGNO COMMIXTVS CORPORE FOETVS. Pro corpori. ut, *Hæret pede pes.* Item alibi, *Et magno ſe corpore miſcet.* Licet poſſimus accipere, Commixtus terræ magno ſub corpore, id eſt ætherio.

CERTIS DIEBVS. Statutis, legitimis, à natura arcana quadam ratione diſpoſitis: ut tractat Lucretius, qui dicit rationem hanc ex ætherio calore deſcendere.

ALMVS AGER: Ab eo quod nos alat. ZEPHYRI. Favonii. alibi, *Et Zephyro putris ſe gleba reſolvit.* Horatius. *Solvitur acris hyems, grata vice veris & Favoni.* NOVOS SOLES. Dies vernales.

NEC METVIT SVRGENTES PAMPINVS AVSTROS. Varie. Nam ſupra ait, *Audent ſe gramina tuto Credere.*

VARIORVM.

VERE TVMENT TERRÆ. Quaſi impatienti libidine ſeminis concipiendi turgeant. A virginibus ducta metaphora, quarum plena pubertate habitus viro maturus eſt, toto corpore velut tumeſcente: præſertim pectore ac mammis. Vnde & *tumida virginitas* eleganter à Papinio lib. 2. Thebaid: dicitur. TVRNEB. Ab hac ergo verna parte Mathematici augurato annum inchoant; quam Ægypti more, & Romani Veneri genitrici, ut generationis antiſtitæ, feriis, conſecrationibuſque dicarunt: cui per exempla, majorumque ritus & præcepta Epicuri, Lucretius opus ſuum præcipua invocatione & præfatione nuncupavit. GERMAN.

TVM PATER OMNIPOTENS FOECVNDIS, I. Æ. Videtur hic ex diſciplina Stoica locutus, & Chryſippi præſertim; qui fuſionem illam puriſſimi ætheris per ſingulas res, Deum eſſe cenſuit, fatalem neceſſitatem, & futurorum omnium certiſſimam providentiam, qui ratione homines, animalia ſenſu afficiat, terram ſeminibus impleat; quibus innumerabiles ſtirpium naſcentium formæ propagentur & in lucem erumpant, ſpiritu illo æthereo excitatis: unde & συνεκτικὸν αἴτιον nominarunt. Sunt & quibus non incommode Poëta videtur per Ætherem, Iovem innuere, qui quinto corpori & cælo præeſt, & veris tempore rerum regenerationem & renovationem inſtaurare & auſpicari videtur; tum cum aërem ipſum calefacit, & cum uxore ἥρᾳ, hoc eſt, aëre committitur: iiſdemque caloribus terra quoque vicinitate provocari ad conceptionem & partum apparet, ut fruges genus omne ſummittere incipiat. GERMAN.

CORPORE. *Corpore* aut ſuo, aut terræ. ſic *terræ* pro corpori. PHILARG.

CERTIS. *Certis* pro his, neque aliis ullis. PHILARG.

LAXANT. Exprimere voluit naturam lactis animalium. Nam *laxant arva ſinus* dicens, partum ſignificat: deinde ſtatim humorem ſuperare quo alat fetus, intulit. PHILARG.

GRAMINA. Celſus ait *germina* reliquiſſe Virgilium. loquitur enim de omnium arborum fetu. Vn de male quidam *gramina* legunt. An ideo non metuit, quia non ſurgunt? quod magis placet. PHILARG.

NEC METVIT. Quomodo non metuit, ſi ſurgunt? ſolvitur: Neque ſurgentes metuit, ſed ne ſurgant. Hoc dixit: non metuit, ne tempeſtate opprimatur. PHILARG.

Sed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim: ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri:
Cum primum lucem pecudes hauſere, virumque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis:
Immiſſæque feræ ſylvis, & ſydera cœlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret friguſque, caloremque
Inter; & exciperet cæli indulgentia terras.
Quod ſupereſt, quæcunque premes virgulta per agros
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum; aut ſqualenteis infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuiſque ſubibit

SERVII.

TRVDIT. Propellit, effundit in folia.

NON ALIOS PRIMA. Hoc ſecundum licentiam poëticam dixit. nam falſum eſt. Conſtat enim poſt factum mundum ex qualitate curſus Solis tempora eſſe diviſa.

TENOREM. Ductum, hic continuationem.

VER ILLVD ERAT. Abſoluta elocutio: quicquid illud fuit, ver fuit.

HYBERNIS FLATIBVS. Aſperis, ſævis.

VIRVMQVE FERREA PROGENIES. Procreata ex lapidibus ad laborem. Alibi, *Vnde homines nati durum genus.*

IMMISSÆQVE FERÆ SYLVIS. Hunc ordinem propter Arcadas tenuit; qui ſe Proſelenos eſſe aſſerunt, id eſt ante lunam natos: quod & Cicero in Fundaniana commemorat: & Statius qui ait, *Arcades aſtris, lunaque priores.*

HVNC LABOREM. Vel frigoris, vel caloris.

QVIES. Tranquillitas. Et eſt veris definitio, *Cæli indulgentia.*

QVOD SVPEREST. Non quod deeſt, ſed quod ſequitur. PREMES. Demerges, infodies. QVÆCVNQVE VIRGVLTA. Sive de plantariis, ſive de arboribus.

LAPIDEM BIBVLVM. Qui arenarius vocatur.

AVT SQVALENTES INFODE CONCHAS. Conchæ autem propter admittenda ſpiramina infodiuntur. Lapis vero arenarius, & propter ſpiramina, & propter hauriendum humorem, ſi forte nimius fuerit. SQVALENTES. Sordidas.

VARIORVM.

NON ALIOS PRIMA. Si creſcit, deficit. In quo videtur ſecutus Epicurum, qui ait: *Omnia quæ orta occidunt, & aucta ſeneſcunt.* Varro autem in Satura quæ ſcribitur de ſalute: *Sic mundum haud natum eſſe, neque mori.* Plato autem non natum, at mori. Metrodorus autem, neque natum, neque mori. Zenon ex hoc mundo quamvis aliqua intereant, tamen ipſum perpetuo manere, quia inhæreant ei elementa, è quibus generantur materiæ, ut dixit creſcere quidem, ſed ad interitum non pervenire, manentibus elementis, à quibus revaleſcant. PHILARG.

VER ILLVD ERAT. Quomodo dicunt homines diem feſtum agere magnum orbem, poteſt & zodiacum circulum dicere, qui faciat diviſionem temporum: quod ſi eſt, *agebat*, pro circumagebat, accipiendum erit, orbis. PHILARG.

PARCEBANT. Hic *parcebant* pro abſtinebant. PHILARG.

FERREA. quia creditum eſt primo homines è terra natos, à qua humo homines exiſtimabant dictos. PHILARG.

IMMISSÆQVE. Pro innatæ: neque enim ab alio immiſſæ ſunt. PHILARG.

INDVLGENTTA. Et nove *indulgentia* dixit. Veteres enim indulgitatem dicebant. ut Cœlius in VII. *Conſuetudine uxoris, indulgitate liberum.* PHILARG.

TERRAS. Id eſt, fetus terræ. PHILARG.

AVT LAPIDEM BIBVLVM. *Lapidem* autem *bibulum*, hic non lapidis epithetum eſt, ſed ex lapide beneficium, id eſt per quem terra humorem poſſit ad radices vitis admittere. INFODE. Verbum *infode*, venit ab eo quod eſt fodio fodis fodit. Vnde Plautus in Rudente: *Lutuoſus multo, multam terram confode.* &, *infode conchas*, circa radices ſcilicet. PHILARG.

INTER. Id eſt interveniret: Fuit autem prior lectio, *friguſque calorque.* ut Plautus: *Neque frigus neque calor metuo neque ventum neque grandinem.* Aliter hypermetrus verſus erit. PHILARGYRIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Halitus, atque animos tollent ſata. jamque reperti,
Qui ſaxo ſuper, atque ingentis pondere teſtæ
Vrgerent: hoc, effuſos munimen ad imbres:
Hoc, ubi hiulca ſiti findit Canis æſtifer arva.
Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terram,
Sæpius ad capita, & duros jactare bidentes:
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa
Flectere luctantes inter vineta juvencos:
Tum leveis calamos, & raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineaſque aptare ſudes, furcaſque bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Aſſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris; & dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis,
Ipſa acie falcis nondum tentanda, ſed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ ſtirpibus ulmos
Exierint, tunc ſtringe comas, tunc brachia tonde:
Ante reformidant ferrum: tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compeſce fluenteis.

SERVII.

ANIMOS TOLLENT. Sument ab his rebus magnanimitatem. IAMQVE REPERTI. Scilicet diligentiores.

EFFVSOS MVNIMEN AD IMBRES, Contra nimias pluvias.

HIVLCA. Nimiis caloribus fiſſa.

AD CAPITA. Poſitarum ſcilicet vitium. IACTARE AVTEM BIDENTES. Hoc ad comminuendas pertinet glebas. Dicit autem circumfodiendum eſſe: & ad ipſa capita plantarum terram adducendam, & ſæpius ideo, quia & vento & imbribus à capite terra deſcendit.

FLECTERE LVCTANTES. Cum quadam moderatione ducere; ne tenera adhuc virgulta concutiant.

LEVEIS CALAMOS. Nitidos. Dicit autem & cannas & virgas radendas; ne ex corticibus rubigo, adverſa vitibus, poſſit creari.

SEQVI TABVLATA. Tabulata ſunt rami effuſiores & in plana tendentes, non in altiora creſcentes.

ADOLESCIT. Creſcit. PER PVRVM. Per aërem, quaſi inanem.

IPSA ACIE FALCIS NONDVM TENTANDA. Si ACIES, ſenſus hic eſt, Teneris adhuc vitibus, non eſt falcis ACIES neceſſaria. ſi ACIE, ſubaudimus virgulta: ut ſit, Ipſa virgulta nondum falcis acie tentanda ſunt.

STIRPIBVS. Solidioribus palmitibus, id eſt truncis.

VARIORVM.

IAMQVE REPERTI. Et, IAM, hic pro propterea ponitur, & utrum ſaxo & teſta: an illud ſenſit teſtam cavam, ſuperiorem lapidem? hoc enim fit. PHILARG.

SATA. *Sata* autem dicit virgulta quæ preſſeris. & hoc bis repetitum: non enim duo ſunt, ſed unum iteratum, ac ſi diceret: hoc monimentum contra imbres & æſtus. PHILARG.

SEMINIBVS. Iterum *ſeminibus* pro arboribus accipi oportet. &, *ſupereſt*, ſequens eſt. PHILARGYRIVS.

SÆPIVS AD CAPITA. *Capita vitium* ſtirpes ſunt & radices, quibus tanquam ore alimentum attrahunt. Quo ſenſu Plato forte, *hominem*, arborem inverſam, dixit. TVRNEB. lib. 13. cap. ult.

TABVLATA. Nunc *tabulata* dici diſpoſitionem ramorum, per quos vitis uſque ad ſummum aſcendit. & eſt relatio facta ad omnes, in quibus extructiones ſingulæ, tabulata dicuntur. PHILARG.

STIRPIBVS. Hic radicibus. Alii *ſtirpem* pro ipſa materie vitium poſitum volunt, ut idem alibi; *& ammorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.* PHILARGYRIVS.

SEPES. Inſuper etiam pecus prohibendum. PHILARG.

Texen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Texendæ ſepes etiam, & pecus omne tenendum eſt:
Præcipue dum frons tenera, imprudenſque laborum:
Cui, ſuper indignas hyemes Solemque potentem,
Sylveſtres uri aſſidue, capreæque ſequaces
Illudunt: paſcuntur oves, avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus æſtas,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcenia ludi:
Præmiaque ingentes pagos, & compitá circum
Theſeidæ poſuere; atque inter pocula læti

SERVII.

TEXENDÆ SEPES ETIAM. Alii hic diſtingunt: alii ſeparant texendæ, ſepes etiam & ſpecus omne tenendum.

FRONS TENERA: Frondis vera lectio eſt. Lucretius, *Frondiferaſque domos avium.* Apud antiquiores enim ſingularis nominativus erat frondis: hodie vero & à fronte & à fronde unus eſt, nominativus frons; ſicut etiam lens à lente, & à lende capitis breviore pediculo.

SOLEMQVE POTENTEM. Intolerabilem, gravem. INDIGNAS autem HYEMES. Sævas.

SYLVESTRES VRI. Id eſt boves agreſtes, qui in Pirenæo monte naſcuntur inter Gallias & Hiſpanias poſito. Sunt autem exceptis elephantis, majores animalibus cæteris. dicti VRI, ἀπὸ τῶν ὄρων, id eſt à montibus. CAPREÆQVE SEQVACES. Id eſt perſecutrices; ſeu quod vites perſequantur; ut, *Maleæque ſequacibus undis.*

INCVMBENS SCOPVLIS. Etiam ſaxa caloribus penetrans.

ADMORSO. Participium eſt, ac ſi diceret abroſo.

NON ALIAM OB CVLPAM. Victimæ numinibus, aut per ſimilitudinem, aut per contrarietatem immolantur. Per ſimilitudinem, ut nigrum pecus, Plutoni. Per contrarietatem, ut porca, quæ obeſt frugibus, Cereri: & Caper, qui obeſt vitibus, Libero. Item capra Æſculapio, qui eſt deus ſalutis: quum capra nunquam ſine febre ſit. ARIS autem OMNIBVS non ſine cauſſa dixit. Nam cum numinibus cæteris varie pro qualitate regionum ſacrificetur, ut Veneri Paphiæ tantum de ture: unde eſt, *Haudequidem tali me dignor honore.* Genitrici vero, Id eſt, Romanæ, etiam de victimis: Libero ubique caper immolatur; quia vites, quæ in honore ipſius fuerant, ab eo comeſtæ ſunt. Iratus Liber pater eum occidi fecit, & ei tolli utrem, in quo mitti vinum fecit pro ejus vindicta.

VETERES INEVNT PROSCENIA LVDI. Primi ludi theatrales ex liberalibus nati ſunt: Ideo ait, *veteres ludi.* PROSCENIA autem ſunt pulpita ante ſcenam, in quibus ludicra exercentur.

PAGOS ET COMPITA CIRCVM. Id eſt, per quadrivia, quæ compita appellantur; ab eo quod multæ viæ in unam confluant. & villas, quæ pagi ἀπὸ τῶν πηγῶν appellantur, id eſt à fontibus, circa quos villæ conſueverant condi. unde & pagani dicti ſunt, quaſi ex uno fonte potantes. COMPITA autem ſunt, unde ludi compitalitii vocantur.

THESIDÆ. Athenienſes, qui primi ludos inſtituere liberales.

VARIORVM.

DENTIS, ET ADMORSO SIGNATA. Capræ non ſolum Baccho & Æſculapio; verum & Minervæ immolari ſunt ſolitæ, auctore Plinio l. 8. c. 47. quod ejus morſus arboribus exitialis eſſet, olivam lambendo quoque ſterilem faceret. Porro dicunt & rei ruſticæ ſcriptores, vulnus à capra plantæ inflictum aut lethale eſſe, aut certe conduci & coaleſcere nunquam poſſe, ſed indelebili ſe ſuo ſtigmate & cicatrice ſemper prodere. GERMAN.

NON ALIAM OB CVLPAM BACCHO CAPER. Poſtquam mortale animalium genus, cepit carne veſci: ex his quæ frugibus nocerent, vel aliquos læderent fructus, prima exiſtimatur hoſtia fuiſſe, ſus: ſecunda caper. ille, quia terram roſtro, protrudendo ſemen erueret: hic, quia vitem læſerat. PROBVS.

PROSCENIA. *Proſcenium* proculdubio pulpitum dicit. *veteres ludi*, Dionyſia: antiquiſſimi enim quos ruſtici confecta vindemia faciebant. PHIL.

INGENTES. Quidam legunt *ingeniis*; ut ſit, præmia poſuerunt ingeniis. Dabatur autem hircus præmii nomine. unde hoc genus poëmatis tragœdiam volunt dictam. PHIL.

COMPITA. Vt relatio *placet, locus ex pluribus partibus in ſe, vel in eaſdem partes ex ſe via, atque itinere dirigens; ſive is cum ara, ſive ſine ara, ſive ſub tecto, ſive ſub dio ſit; ubi pagani agreſtes buccina convocati, ſolent certa inire conſilia. hinc & lares compitalicii, & feriæ compitaliciæ. PHIL.

THESIDÆ POSVERE. Ideo quia primi Athenienſes Liberalia ſtatuerunt. Theſidæ dicti à rege Theſeo. PHILARG.

Molli-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Mollibus in pratis unctos ſaliere per utres.
Nec non Auſonii, Troja gens miſſa, coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto;
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis:
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu:
Complentur valleſque cavæ, ſaltuſque profundi,
Et quocunque deus circum caput egit honeſtum.

S E R V I I.

MOLLIBVS IN PRATIS VNCTOS SALIE- RE PER VTRES. Vnctos vel oleo vel lexivia. IN PRATIS autem ideo, ne læderentur cadentes. VTRES vero fiebant ad inſultationem etiam mortuorum caprorum, ne quid ex his eſſet quod non ſentiret injuriam. SALIERE. Secundum artem locutus eſt. Nam Salio ſalui dicebant: unde & Cicero ait, in Miloniana. *Cum hic de rheda rejecta penula deſiluiſſet.* Sic etiam ab eo quod eſt CANO, non cecini, ſed canui dicebant; unde Salluſtius, *Cornua occanuerunt.*

NEC NON AVSONII TROIA GENS. Hoc eſt, etiam Romani hæc ſacra celebrant & canunt. nam hoc eſt VERSIBVS INCOMPTIS LVDVNT. Id eſt carminibus Saturnio metro compoſitis. quod ad rhythmum ſolum vulgares componere conſueverunt. Horatius, *Libertaſque recurrentes accepta per annos Luſit amabiliter.*

RISVQVE SOLVTO. Id eſt cachinno.

ORAQVE CORTICIBVS SVMVNT. Quia neceſſe erat pro ratione ſacrorum aliqua ludicra & turpia fieri, quibus poſſet populo riſus moveri: quia ea excercebant propter verecundiæ remedium, hoc adhibuerunt, ne agnoſcerentur, ut perſonas factas de arborum corticibus ſumerent.

ET TE BACCHE VOCANT. Hymnos in tuum canunt honorem.

TIBIQVE OSCILLA. Mollia, penſilia. ut, *Pilentis matres in mollibus.* OSCILLORVM autem variæ ſunt opiniones. Nam alii hanc aſſerunt fabulam; Icarius Athenienſis pater Erigones, quum acceptum à Libero patre vinum, mortalibus indicaret; occiſus eſt à ruſticis: qui cum plus æquo potaſſent, inebriati venenum ſe accepiſſe crediderant. hujus canis eſt reverſus ad Erygonem filiam, quæ cum ejus comitata veſtigia perveniſſet ad patris cadaver, laqueo vitam finivit. Hæc deorum voluntate inter aſtra relata eſt, quam vocant virginem. Canis quoque ille eſt inter ſydera collocatus. Sed poſt aliquantum tempus, Athenienſibus morbus immiſſus eſt talis; ut eorum virgines furore quodam compellerentur ad laqueum; reſponditque oraculum ſedari poſſe peſtilentiam illam, ſi Erigonis, & Icarii cadavera requirerentur: quæ cum diu quæſita nuſquam invenirentur, ad oſtendendam ſuam devotionem Athenienſes, ut etiam in alieno ea quærere viderentur elemento, ſuſpenderunt de arboribus funem: ad quem ſe tenentes homines, hac atque illac, agitabantur; ut quaſi etiam per aërem illorum cadavera quærere viderentur. Sed quum inde plerique caderent, inventum eſt ut formas, ad oris ſui ſimilitudinem facerent, & eas pro ſe ſuſpenſas moverent. Vnde & oſcilla dicta ſunt ab eo, quod in his cillerentur, id eſt moverentur ora. nam cillere eſt movere: unde & furcillæ dictæ ſunt, quibus frumenta cillentur. Alii dicunt oſcilla membra eſſe virilia de floribus facta, quæ ſuſpendebantur, per intercolumnia: ita ut in ea homines acceptis clauſis perſonis impingerent, & ea ore cillerent, id eſt moverent ad riſum populo commovendum. & hoc in Orpheo lectum eſt. Prudentioribus tamen aliud placet, qui dicunt ſacra Liberi patris ad purgationem animæ pertinere. omnis autem purgatio aut per aquam fit, aut per ignem, aut per aërem: ſicut & in ſexto ait, *Aliæ panduntur inanes Suſpenſæ ad ventos; aliis ſub gurgite vaſto, Infectum eluitur ſcelus: aut exuritur igni.* Vt nunc per oſcilla genus purgationis, videlicet aëris, quod eſt maximum intelligamus: Nam primum aquæ eſt, ſecundum eſt ignis, tertium aëris.

HINC OMNIS LARGO PVBESCIT VINEA FOETV. Poſt hæc ſacra celebrata.

V A R I O R V M.

VNCTOS SALIERE PER VTRES. τὰ ἀσκώλια, feſta erant Athenis, quibus in medio theatri ſuper utres, id eſt, ἀσκοὺς, inflatos obunctoſque uno tantum ſaltabant pede, ut delabentes riſum excitarent, idque in Honorem Bacchi: unde ἀσκωλιάζειν Græci hunc ludum, Latini cernuare dicunt. Illis porro ludis uſurpabantur caprini utres, tanquam hircis tergore ſuo, Baccho deroſa vite pœnas dantibus. GERMANVS.

OSCILLA EX ALTA SVSPENDVNT. Hoc genus luſus per ſex Latinarum feriarum dies celebrabatur, in memoriam & imaginem vitæ humanæ, in qua altiſſima dejiciuntur, infima in altum efferuntur; idque ad memoriam redintegrandam initio acceptæ vitæ illis diebus: per oſcillationem, motus cunarum; per lactatam potionem, lactis alimentum veteribus ſignificantibus. GERMAN.

MOLLIA. *Mollia* hic pro mobilia. & videtur Virgilius opinionem illorum ſequi, qui in honorem Liberi patris putant oſcilla ſuſpendi, quod ejus ſit pendulus fructus. OSCILLA. *Oſcilla* autem dicta, ſive quoniam capita & ora hoſtiarum in ſummis perticis figebantur, ſive quia hunc luſum Oſci dicuntur frequenter exercuiſſe, & per Italiam ſparſiſſe. PHILARGYR.

Ergo

Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceſque, & liba feremus;
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram,
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.
Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter:
Cui nunquam exhauſti ſatis eſt. namque omne quotannis
Terque quaterque ſolum ſcindendum, glebaque verſis
Æternum frangenda bidentibus: omne levandum
Fronde nemus. redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.
Et jam olim ſeras poſuit cum vinea frondes,
Frigidus & ſylvis Aquilo decuſſit honorem:
Iam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, & curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando.

SERVII.

ERGO RITE SVVM BACCHO DICEMVS HONOREM. Iuſto igitur Liberi celebrabimus ſacra. HONESTVM. Pulchrum.

CARMINIBVS PATRIIS. Id eſt Romana lingua. pleraque enim ſacra, pro gentium qualitate: pleraque ſecundum ſuum ritum coluntur. nam hymni Libero apud Græcos græca, apud Latinos latina voce dicuntur. Hymni vero matris deûm ubique propriam, id eſt Græcam linguam requirunt.

STABIT SACER. Placebit. Tunc enim eſt aptum ſacrificium, cum dedicatum animal victimæ patiens invenitur. unde & alibi ſic ait, *Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum.* Id eſt placere faciam. Contra Lucanus, *Diſcuſſa fugit ab ara Taurus.* SACER autem, execrabilis: ut, *Auri ſacra fames.*

IN VERVBVS TORREBIMVS EXTA COLVRNIS. Quia ſicut etiam caper eſt inimicus vitibus, ita eis nocet & corylus. Vnde & ait ſupra, *Neve inter vites corylum ſere.*

EST ETIAM ILLE LABOR. Iam paulatim tendit ad vitium vituperationem, dicens & infinitum eſſe earum laborem; ut, *Cui nunquam exhauſti ſatis eſt.* & incertum fructum; ut, *Et jam maturis metuendus Iupiter uvis.* & ipſum etiam fructum perniciosum: ut, *Bacchus & ad culpam cauſſas dedit.*

EXHAVSTI SATIS EST. Exhauſtionis, finitionis. quod quia aſperum viſum eſt, ſe ad figuram tranſtulit, & ait EXHAVSTI. ut, *Servantiſſimus æqui*: pro æquitatis. OMNE SOLVM. Continens, ſcilicet vites.

ÆTERNVM. Semper, perpetuo. Et abſolute locutus eſt. LEVANDVM FRONDE NEMVS. Relevandum, ſpoliandum. Omne autem nemus dicit & arborum & vitium. Vnde paulo poſt dicturus eſt, *Bis vitibus ingruit umbra.*

LABOR ACTVS IN ORBEM. Id eſt in anni circulum labor ſe invicem ſequitur ruſticorum.

OLIM. Quandoque. Significat autem finale tempus autumni. SERAS FRONDES. Sero cadentes. Tarde enim ſpoliantur vites frondibus.

FRIGIDVS ET SYLVIS AQVILO DECVSSIT HONOREM. Varronis hic verſus eſt.

ACER. Non quilibet: ſed acer & diligens. CVRAS VENIENTEM EXTENDIT I. A. Quaſi in tempore alieno præmeditatur futurum laborem.

ET CVRVO SATVRNI DENTE. Id eſt falce, quæ eſt in ejus tutela. Nam Saturnus dicitur patri Cœlo virilia falce amputaſſe, quæ in mare cadentia Venerem creaverunt: quod ideo fingitur; quia niſi humor de cœlo in terras deſcenderit, nihil creatur. Alii Saturnum deum eſſe temporum dicunt; quæ ſicut falx, in ſe recurrunt. Alii vero dicunt Saturnum in progreſſu nihil nocere: cum retrogradus eſt, eſſe periculoſum. Ideoque eum habere falcem in tutela; quod & ipſa protenta nihil valet: retro acta vero, quicquid ei occurrerit ſecat. RELICTAM. Scilicet à ſe paulo ante deſertam.

FINGITQVE PVTANDO. Componit. ut, *Fingitque premendo.*

VARIORVM.

ERGO. *Ergo*, veteres pro merito dicebant. Hinc Plautus in Milite glorioſo: *Hiccine Achilles eſt, inquit mihi, immo ejus frater, ergo mecaſtor pulcer eſt.* & erit ſenſus. Merito, inquit, ſacra faciemus ei, cujus beneficio vineta proveniunt. PHILAR.

ET DVCTVS CORNV, STABIT SACER. Improbant enim Aruſpices hoſtiam, quæ admota altaribus reluctatur. PHILARGYR. Vtrumque verbum ſolenne, & Pontificale eſt: Nam victima *ducebatur*, non trahebatur. Statius 4. Theb. *gregum pulcherrima cervix ducitur.* Et tunc aptum ſacrificium erat, cum animal dedicatum victimæ *ſtaret*, & non reluctaretur. BRISSON. Formul. lib. I.

LEVANDVM. Hic putandum. PHILARG.

SERAS. Vetulas, aridas. PHILARG.

RELICTAM. *Relictam*, neglectam, non putatam. PHILARG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, & vallos primus ſub tecta referto:
Poſtremus metito. bis vitibus ingruit umbra:
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ.
Durus uterque labor. laudato ingentia rura,
Exiguum colito. nec non etiam aſpera ruſci
Vimina per ſylvam, & ripis fluvialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura ſalicti.
Iam vinctæ vites: jam falcem arbuſta reponunt:
Iam canit extremos effœtus vinitor antes.

SERVII.

PRIMVS HVMVM FODITO. Hoc eſt ad laborem primum te eſſe convenit, ultimum ad fructus legendos. Vinum enim factum de uvis immaturis cito aceſcit: & hoc loco ineſt vitium vituperatio, quarum fructus aut immaturi collecti depereunt: aut ſi earum fuerit expectata maturitas, nihilominus pereunt. Nam dicturus eſt, *Et jam maturis metuendus Iupiter uvis.*

ET VALLOS PRIMVS SVB TECTA REFERTO. Vitium ſuſtentacula, quæ in nonnullis locis, in tecta portantur; ne imbribus depereant cito.

METITO. Vindemiato. Et per hoc dicit maturam uvam debere colligi. BIS VITIBVS INGRVIT VMBRA. Vitis & arboris, ut dempta folia Solem admittant, quo poſſint uvæ matureſcere.

BIS SEGETEM DENSIS OBDVCVNT SENTIBVS HERBÆ. Semel autumnali, ſemel vernali tempore.

DVRVS VTERQVE LABOR. Et vellendarum herbarum, & frondium ſecandarum. LAVDATO INGENTIA RVRA, EXIGVVM COLITO. Hoc etiam Cato ait in libris ad filium de agricultura: quod ideo dictum eſt, vel quia majores, agros incultos rura dicebant, id eſt ſylvas, & paſcua: agrum vero, qui colebatur: ut intelligamus, Laudato ingentes ſylvas, colito agrum minorem. vel, quod melius eſt, quia ait in primo, *Alternis idem tonſas ceſſare novales, Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum:* quod fieri non poteſt niſi fuerint ſpatia majora terrarum. nam & Cato, ut diximus, & Cicero in OEconomicis, ob hoc laudant prædia latifundia; vel quod, ut dicit Donatus, etiam non culta præſtant aliquid domino.

RVSCI. Ruſcum virgultum eſt, unde vites ligantur. Et commemorat labores qui licet circa alia, tamen pro vitibus exercentur.

INCVLTIQVE EXERCET CVRA SALICTI. Quaſi cum indignatione ait, Cauſſa vitium, cura nos etiam ſponte naſcentium rerum fatigat.

FALCEM ARBVSTA REPONVNT. Putatæ ſunt, nec falcem requirunt.

IAM CANIT EXTREMOS EFFOETVS, &c. Melius eſt *Effœtus* legere, quam *effœtos*: ut quidam legunt. Et ANTES alii extremos vinearum ordines accipiunt: alii macerias quibus vineta clauduntur: quæ maceriæ fiunt de aſſis, id eſt ſiccis lapidibus. unde aſſæ tibiæ dicuntur, quibus canitur ſine chori voce. Dicuntur autem ANTES à lapidibus eminentioribus, qui interponuntur ad maceriam ſuſtinendam: nam proprie antes ſunt eminentes lapides, vel columnæ ultimæ, quibus fabrica ſuſtinetur. & appellantur antes ἀπὸ τοῦ ἀντιστήκειν: ad quam etymologiam, etiam extremos ordines vinearum poſſumus trahere, qui ante ſtant. Hoc autem dicit, Iam cantat ruſticus labore finito: tamen deeſſe non poteſt quod exercere circa culturam vitium debeat.

VARIORVM.

PRIMVS. Per hoc intelligendum, primus putr. & inutiles palos ſub tecta referto, pro quibus novos poſueris. PHILARG.

POSTREMVS METITO. Metere tam ad vites, quam ad ſegetes refertur: ut apud Græcos ἀμᾷν & ἀμᾶσθαι, non modo θερίζειν, ſed & omnes fructus reſpicit. Sic & vindemia, & vindemiare ad aliorum fructuum, quam uvæ collectionem pertinet: unde Plinius, *prima mellis vindemia melior*: & Columella, *Mox vere tranſacto ſequitur mellis vindemia.* GERM.

EXIGVVM COLITO. Videtur Poëta velle populares ſuos ad priſtinam naſcentis urbis revocare frugalitatem & moderationem; cum ſcilicet poſt exactos reges, ſeptena civibus ſingulis jugera tantum aſſignata ſufficerent, ut refert Plinius. GERMAN.

IAM CANIT EXTREMOS E. V. ANTES. Inepta Grammaticorum natio, quia Virgilius EXTREMOS ANTES dixit, ipſi interpretantur Antes, *extremos ordines vienearum.* Ita Feſti Epitomator. Servio *ultimæ columnæ quibus fabrica ſuſtinetur.* Philargyrio, *extremæ quadrarum partes.* Nugæ. Si Antes propria ſua notione extremitatem deſignaret, fruſtra ſummus Poëta, EXTREMOS ANTES dixiſſet; quod non ἐπιθετικῶς ab eo poſitum, ſed rei ſignandæ. Vt extremi ſunt Antes in vineis; ita & primi ac medii. Laſſus & effætus vinitor in extremis Antibus, qui in primis adhuc vegetus & integer, utpote laborare tum incipiens, quum in extremis vineæ ordinibus, labore jam fractus ſit. ANTES igitur ſunt ordines cujuſcunque rei anteriores & qui frontem ſpectant; Atque inde dicti. Gloſſæ veteres recte *Antes*, στίχοι ἀμπέλου. SALMASIVS.

ANTES. Cato de re militari: *Pedites quatuor agminibus, equites duobus antibus ducas.* ſunt autem extremæ quadrarum partes. PHILARG.

Solli-

Sollicitanda tamen tellus, pulviſque movendus:
Et jam maturis metuendus Iuppiter uvis.
Contra, non ulla eſt oleis cultura: neque illæ
Procurvam expectant falcem, raſtroſque tenaces,
Cum ſemel hæſerunt arvis, auraſque tulerunt.
Ipſa ſatis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem, & placitam paci, nutritor, olivam.
Poma quoque, ut primum truncos ſenſere valentes,
Et vires habuere ſuas, ad ſydera raptim
Vi propria nituntur, opiſque haud indiga noſtræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne graveſcit,
Sanguineiſque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cythiſi, tedas ſylva alta miniſtrat,
Paſcunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atque impendere curam?
Quid maiora ſequar? ſalices, humileſque geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus umbram

SERVII.

PVLVISQVE MOVENDVS. Genus ipſum culturæ pulveratio vocatur; quo imminutæ glebæ vitibus applicantur.

MATVRIS METVENDVS IVPPITER VVIS. Aër, more ſuo, cujus varietas plerunque laborem decipit ruſticorum. Et tacite videtur admonere, quod in primo aperte dixit, ſacrificiis tempeſtates eſſe pellendas.

NON VLLA. Id eſt nulla, alii NON NVLLA legunt, id eſt aliqua: non ut in vitibus nimia.

PROCVRVAM EXPECTANT FALCEM. Vt putentur: quod tamen ad curam refertur anniverſariam. nam neceſſe eſt, licet tarde, olivam putari. RASTROSQVE TENACES. Ad fodiendum ſcilicet. Quia cum trahitur raſtrum per agros, omnem ſpurcitiam ſecum colligere videtur. Negligentiam autem ferunt oleæ quum jam cœperunt eſſe valentiores: nam adhuc parvæ, nimiam curam requirunt.

AVRASQVE TVLERVNT. Ferre auras, proprie eſt aſſueſcere aëris varietati; quæ obeſt rebus teneris nimium.

IPSA SATIS TELLVS. Hoc dicit, Aratum olivetum & oleis prodeſt, & exinde frumenta gignuntur.

SVFFICIT HVMOREM. Scilicet ſubminiſtrat arboribus. GRAVIDAS CVM VOMERE FRVGES. CVM abundat: nam hoc dicit, Subminiſtra fruges vomere, id eſt per vomerem. Ennius, *Effudit voces proprio cum pectore ſancto*, id eſt proprio pectore. Nam CVM, vacat. Vrbanus tamen ſic accipit, GRAVIDAS CVM VOMERE, id eſt ſtatim poſt arationem.

HOC. Hac re. NVTRITOR autem, pro *nutri*. nam pro activi imperativo præſenti, paſſivum futurum poſuit.

ET VIRES HABVERE SVAS. Quia tenera virgulta ſolent religari fuſtibus validioribus; ſicut ſupra ait de vitibus, *viribus eniti quarum & contemnere ventos.*

FOETV NEMVS OMNE GRAVESCIT. FOETV id eſt utilitate: nam omnis utilitas fœtus eſt. illuc autem tendit laus iſta ſylvarum, ut & probet non mirum eſſe ſi & poma & olivæ ſine ulla cultura præbeantur; & creſcat vitium vituperatio, circa quas tantus impenditur labor.

AVIARIA. Secreta nemorum, quæ aves frequentant. BACCAS autem SANGVINEAS, accipimus poma ſylveſtria.

TONDENTVR CYTHISI. Virgulta, à Cytho inſula, ubi abundant, nominata.

AVT ILLÆ. Id eſt ſalices aut geniſtæ. Multi tamen & *tiliæ* legunt; ut tria dixerit, Salices, tilias, & geniſtas.

VARIORVM.

EXPECTANT. Subaudiendum, talis cultura. Ceterum & oliveta coluntur. & quod ait, *nec curvam expectent falcem*, extrinſecus ſubaudiendum omni anno, quia & ipſa ex intervallo radi ſolent. PHILARGYRIVS.

QVID MAIORA. Quomodo majora, ſi ſalices plus ſunt humiles, quam myricæ? ſolvitur. Hic ſenſus eſt, & hæc ſubdiſtinctio. Quid majora ſequar? & tranſit etiam illa, quæ putes eſſe contemnenda. multum poſſunt, & ſalices, & myricæ, ſive geneſtæ, prodeſſe. PHILARG.

Sufficiunt: ſepemque ſatis, & pabula melli.
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos; juvat arva videre,
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipſæ Caucaſeo ſteriles in vertice ſylvæ,
Quas animoſi Euri aſſidue franguntque, feruntque,
Dant alios aliæ fœtus; dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedroſque, cupreſſoſque:
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolæ, & pandas ratibus poſuere carinas.
Viminibus ſalices fœcundæ, frondibus ulmi.
At myrtus validis haſtilibus, & bona bello
Cornus: Ityræos taxi curvantur in arcus.
Nec tiliæ leves, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto:
Nec non & torrentem undam levis innatat alnus
Miſſa Pado; nec non & apes examina condunt
Corticibuſque cavis, vitioſæque ilicis alveo.
Quid memorandum æque Baccheïa dona tulerunt?

SERVII.

VNDANTEM BVXO SPECTARE CYTORVM. Montem Macedoniæ, in quo abundat buxus: quæ vento mota, æſtus imitatur undarum.

NARICIÆQVE PICIS. A loco in quo abundant pices.

NON VLLI OBNOXIA CVRÆ. Non debitricia, nihil labori noſtro debentia.

IPSÆ CAVCASEO. Caucaſus mons eſt Scythiæ, poſitus hic pro quibuſlibet aſperrimis montibus. Steriles autem ait ſylvas, comparatione pomiferarum arborum.

HINC. De ſylvis ſcilicet: nam de cupreſſo efficit rotas nullus aut radios. TRIVERE. Tornavere, compoſuere de torno. TYMPANA. Tecta vehiculorum. PANDAS. Curvas.

VIMINIBVS SALICES FOECVNDÆ. Legitur & FOECVNDÆ FRONDIBVS VLMI. AT MYRTVS VALIDIS HASTILIBVS. Alibi, *Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.*

ET BONA BELLO CORNVS. Apta eſt enim etiam cornus haſtilibus.

ITYRÆOS TAXI CVRVANTVR IN ARCVS. Ityræos, hoc eſt in arcuum Ityræorum ſimilitudinem. ITYRÆOS autem dicit, *Parthicos.*

NEC TILIÆ LEVES, AVT TORNO RASILE BVXVM. Ordo eſt, Nec non tiliæ leves aut raſile buxum, torno formam accipiunt. NEC NON dicit, hoc eſt etiam.

MISSA PADO, pro in Padum. Species eſt pro genere.

VITIOSÆQVE ILICIS ALVEO. Carioſæ. Vult autem probare etiam putres arbores habere aliquam utilitatem. Sane pro *alveo*, per Synæreſinr *alvo* dicimus.

QVID MEMORANDVM ÆQVE. Quid ſimiliter laudandum. TVLERVNT. Dona Liberi; ſicut ſylvæ multa ſponte procreantes. Alii ET QVÆ legunt; ut ſit ſenſus, Quid dicendum eſt quæ tulerunt, ipſa etiam dona Baccheja. ut hoc dicat, Parum eſt quod vites tantum laborem requirunt, etiam munera earum cauſſas præſtant furoris.

VARIORVM.

VNDANTEM. Fluctuantem. PHIL.

VNDANTEM BVXO SPECTARE CYTORVM. Cytorus mons eſt aut civitas, aliis quidem Paphlagoniæ, aliis Ponti, buxo abundans. Vnde & Catullo Carm.4.buxifer dicitur. Vide & Plin.lib 16. cap. 16. VNDANTEM ait, quia vento agitata, æſtus undarum imitatur. TAVBMAN.

NARICEÆ. Naricex; ut hic: *Naricii poſuerunt mœnia Locri.* PHIL.

OBNOXIA. Egentia. PHIL.

ROTIS. Rotas ex ſolidis tabulis factas, tympana appellavit; & agricolæ neceſſaria diſtinguunt. PHIL.

ITYRÆOS IN ARCVS. Id eſt præſtantiſſimos: quales ſunt Ityræi gentis Parthicæ. *Probus, Itureos* populos Scythiæ facit; manifeſto errore. legendum enim Syriæ, ut annotat SCALIGER ad Varron.

BVXVM. Signum, non arborem dixit. Quamvis Ennii exemplo, & arborem potuerit dicere neutro genere. Ille enim ſic in ſeptimo: *Longique cupreſſi Stant rectis foliis & amaro corpore buxum.* PHIL.

Bacchus & ad culpam cauſſas dedit : ille furentes
Centauros letho domuit, Rhœtumque Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O FORTVNATOS *nimium, ſua ſi bona norint,*
Agricolas; quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam,
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſaſque auro veſtes, Ephyreiaque æra:
Alba nec Aſſyrio fucatur lana veneno;

SERVII.

ILLE FVRENTES CENTAVROS. Atqui in Æneide ait, *Mars perdere gentem Immanem Lapithum valuit.* Sed hoc ſolvit Horatius dicens, *Nec ſe Mars melius cum Marte confundet Thyoneus.* Nam re vera licet irarum cauſſas Mars habuerit, Lapithæ tamen & Centauri in furorem ſunt ebrietate compulſi. Deinde hoc loco Centauros ait in furorem actos à Libero, non Lapithas.

MAGNO HYLÆVM LAPITHIS CRATERE MINANTEM. Bonum ſchema, ita enim pinguntur, quaſi poculis bella tractantes.

O FORTVNATOS NIMIVM, SVA SI BONA NORINT, AGRICOLAS. Non eſt abruptus tranſitus ad laudem vitæ ruſticæ : nam ad ſuperiora pertinet. poſt vituperationem quippe vini, iſta quaſi conſolatio eſt : per quam oſtenditur quantas voluptates ruſticis, natura præſtiterit. Quod autem FORTVNATOS NIMIVM ait; non ad fortunam, ſed ad fortunæ pertinet quantitatem: nam hoc dicit, Quantum in re eſt, maximas eis natura præſtitit voluptates : quas ſi noſſent, eſſent non fortunati, ſicut nunc ſunt, ſed nimium fortunati.

PROCVL DISCORDIBVS ARMIS. Longe à civitatibus, plenis jurgio & rapinis.

IVSTISSIMA TELLVS. Proprie. nam ſi juſtus eſt, qui quod acceperit reddit; terra utique juſtiſſima eſt, quæ majore fœnore ſemina accepta reſtituit.

SI NON INGENTEM FORIBVS DOMVS ALTA SVPERBIS. Vt etiam in laudem fecit Italiæ; non ſolum vitam laudat ruſticam, ſed etiam contrariam, id eſt, urbanam, vituperat. Nam iſta quæ de urbibus dicit, opinabilia ſunt bona, non vera, ſicut ruſtica. Multum enim intereſt inter verum & opinatum malum, ſeu bonum; Vnde Iuvenalis, *Pauci dignoſcere poſſunt Vera bona.*

INHIANT. Habere deſiderant. Et dicimus inhio illam rem. PVLCHRA TESTVDINE. Id eſt Indica : unde poſtes ornabantur, vel lectuli. Lucanus, *Foribus teſtudinis Indi Terga ſedent fulvo maculas diſtincta ſmaragdo.*

ILLVSASQVE AVRO VESTES. In quibus artifex ludens, auro aliqua depinxerat. Male autem quidam incluſas legunt. EPHYRÆAQVE ÆRA. Corinthia, quæ laudat etiam Cicero. Nam Ephyrus eſt Corinthus.

ALBA NEC ASSYRIO FVCATVR LANA VENENO. Aſſyrii, populi ſunt adjacentes Syriæ; apud quos primum uſus inventus eſt purpuræ. VENENO. Colore.

VARIORVM.

RHOETVMQVE. Turnebus lib. 19. cap. 18. putat integrius hic & apud Horat. Ode XIX. lib. 2. & alibi ſcribi RHOECVM, auctore Æliano, in cujus Hiſtor. lib. 13. legitur ῥοῖκος. Vide Palæphatum, Hyginum cap. 33. & 62. Diodorum lib. 4. cap. 8. TAVBMAN.

PHOLVMQVE. Hic quæſtio eſt, cur Pholum inter Centauros interfectum dicat, quem Hercules etiam hoſpitem habuerit, nec dum infeſtaverit, ſed peremptis Centauris, cum ſagittas ejus Pholus miraretur, una earum ſupra pedem ipſius cecidit, & ei lethalis fuit. Inter Lapithas autem, & Centauros bellum fuit propter Hippodamiam, ſive Deianiram: & cum ad rapiendam virginem inſolentes Centauri fuiſſent, à Lapithis ſunt attriti. PHIL.

IVSTISSIMA TELLVS. *Iuſtiſſima tellus* quomodo, ſi alibi dicit: *Cœumque Iapetumque creat ſævumque Typhonem?* ſolvitur. Ideo *juſtiſſima*, quia cum decimis reddit fructus, quod eſt magnæ juſtitiæ. PHIL.

INHIANT. *Inhiant*, mirantur, & ſubaudiendum ſalutantes. PHIL.

MANE SALVTANTVM TOTIS VOMIT ÆV. Salutatores innuit, quos Communes amicos Roma vocavit, qui ſportæ cauſa divitum obeuntes limina, matutinum paſſim AVE portabant. Vnde & Martial lib. 1. Epigr. *Et matutinum portat ineptus ave.* GERMAN.

TOTIS VOMIT ÆDIBVS. Pulchre & antique. Hinc & *Vomitoria* in Spectaculis dicebantur, unde homines glomeratim ingredientes, in ſedilia ſe fundebant. Vide MACROB. lib. 6. Saturnal. c. 4.

FVCATVR LANA VENENO. *Venenum*, ut docent etiam Iuriſconſulti, ambiguæ ſignificationis eſt vocabulum; ut malo & bono diſtingui debeat; ut Græcis φάρμακον. quod etiam βαφὴ & βάμμα eſt; ut hic *venenum*, pro colore & tinctu. GERM.

Nec caſia liquidi corrumpitur uſus olivi.
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Dives opum variarum: at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus, at frigida Tempe,
Mugituſque boum, molleſque ſub arbore ſomni
Non abſunt: illic ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, parvoque aſſueta juventus:
Sacra deûm, ſanctique patres; extrema per illos
Iuſtitia excedens terris veſtigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Muſæ,
Quarum ſacra fero ingenti perculſus amore,
Accipiant; cælique vias, & ſydera monſtrent:

SERVII.

NEC CASIA LIQVIDI CORRVMPITVR VSVS OLIVI. Caſia eſt herba, de qua fit unguentum. Mire autem ait, Vſus olivi corrumpitur. nam oleum generalem uſum habet, quod cum in unguentum fuerit corruptum, uni rei tantum eſſe aptum incipit.

ET NESCIA FALLERE VITA. Aut quia innocentes ſunt; aut quoniam immobilis eſt ſtatus vitæ eorum. Vrbanorum enim fortuna, aut inſidiis, aut proſcriptione variatur.

LATIS OTIA FVNDIS. Fundus dicitur ab eo quod ſit rerum omnium fundamentum.

SPELVNCÆ VIVIQVE LACVS. Id eſt bona naturalia, non ſicut in urbibus labore quæſita. vnde Iuvenalis, *Et ſpeluncas diſsimiles veris.* FRIGIDA TEMPE. Tempe proprie ſunt loca amœna Theſſaliæ. Abuſive cujuſvis loci amœnitas.

MOLLESQVE SVB ARBORE SOMNI. μαλακοὶ δ' ὑπὸ δένδρεσιν ὕπνοι.

ILLIC SALTVS. Venationes, quæ penitus in urbibus non ſunt. LVSTRA FERARVM. Bene ferarum addidit, quoniam ſunt in urbibus luſtra meretricum. PARVOQVE ASSVETA. Id eſt non ut urbana, quæ eſt ſegnis & prodiga.

SACRA DEVM, SANCTIQVE PATRES. Duo dicit, Sacra deorum ſancta apud illos ſunt, ſancti etiam parentes.

EXTREMA PER ILLOS IVSTITIA EXCEDENS TERRIS VESTIGIA FECIT. Hoc Aratus dicit; Iuſtitiam primo & in urbibus, poſtea in agris tantum fuiſſe: ubi eam inducit loquentem, cur abſcedat è terris.

ME VERO. Diu quæſitum eſt, utrum philoſophiæ, an ruſticitatis eſſet vita fœlicior. unde nunc dicit primam eſſe philoſophiam: poſt ipſam, ruſticam vitam. Suam autem perſonam pro quocunque ponit. ſic paulo poſt, *Rura mihi placeant*: pro cuilibet. Sic in primo, *Non illa quiſquam me nocte per altum Ire juvat.* In tertio, *Ne mihi tunc molles ſub divo carpere ſomnos.* Et hoc eſt quod dicit Horatius in arte poëtica, *Hoc amet, hoc ſpernat promiſsi carminis author.*

QVARVM SACRA FERO. Poëta enim, quaſi Muſarum ſacerdos eſt.

CÆLIQVE VIAS. Aut artes: ut, *Inveni germana viam.* Aut certe circulos, quibus ſydera continentur.

VARIORVM.

NEC CASIA LIQVIDI CORRVMPITVR V. O. Omnia unguenta fiunt mixto olivo. Et recte dixit *corrumpitur*: quicquid enim deſinit illud eſſe quod fuit, *corrumpi* dicitur. Et mixtiones illæ, quæ fiunt à myrepſis & pictoribus, ſunt φθοραὶ. Tum notum eſt, magnum luxus inſtrumentum fuiſſe, quotidianas veterum unctiones. TAVBMANNVS.

SACRA. *Sacrum* dici volunt, quod ſit cum religione. *ſanctum*, quod cum amore. PHILARG.

ME VERO PRIMVM DVLCES MVSÆ. Sic Horat. Ode. 1. lib. 1. ſe beatiſſimum fore pronuntiat, ſi Lyrici nomen adipiſcatur, cum in ſtudio Poëtico ſummas habeat voluptates ſuas. PONTAN.

PRIMVM. primum & ante omnia. ut, *Primus ibi ante omnes.* PHILARG.

QVARVM SACRA FERO. Scilicet ſe Muſarum ſacerdotem profitetur, & in Muſarum ſacris curandis potiſſimas partes ſuſtinere: alludens ad ſacra Deorum ſolennia, in quibus magiſtri & reges, fercula ipſa, ciſtas & κειμήλια geſtabant: ut ex illo, *Sacra Dionææ matri Diviſque ferebam Auſpicibus cæptorum operum*, conſtat: ut & præfuiſſe Cereris myſteriis matronas nobiliſſimas quaſque, nemini non notum eſt. GERMAN.

INGENTI PERCVLSVS AMORE. Ita quidem multi legunt; ſed longe rectius PERCVSSVS. Lucretius. *Percuſsit thyrſo laudis ſpes magna meum cor.* Græci quoque ἀψάμμον γυναικὸς dicunt eum, qui mulierem quampiam deperit. Muret. in Catull. Dicitur autem μουσοπάταγος, qui percitus eſt, & attonitus furore Muſarum. Et transfertur ad eos, qui ſua poëmata ſic amant, quemadmodum parentes ſuos liberos. PONTANVS.

SIDERA. Vtrum ea quæ cum cælo feruntur infixa; an vaga, quæ contraria cœlo curſus conficiunt. An omnes cœli viæ notæ ſunt. A ſiniſtra auſtri, ſeptentriones à dextra. Quod vulgo dicunt, laborat luna. Hinc Varro in *Cyniſtore*: *Eclypſis quando fit, cur luna laboret. & ſi hoc ridicule credunt, dicant, quid laborant.* PHILARG.

Defe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Defectus Solis varios, Lunæque labores:
Vnde tremor terris: qua vi maria alta tumeſcant
Obicibus ruptis; rurſuſque in ſe ipſa reſidant:
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis;
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:
Flumina amem, ſylvaſque inglorius. ô, ubi campi,
Sperchiuſque, & virginibus bacchata Lacænis

SERVII.

DEFECTVS SOLIS VARIOS. Atqui uno modo tantum Sol deficere nobis videtur, tunc ſcilicet cum luna plena è regione ejus obſtiterit radiis, & eos nobis fecerit non videri. Vnde varios accipimus defectus; non quia varia ratione contingant (nam ratio una eſt, ut diximus) ſed quia vel variis temporibus fiunt, vel varie: interdum enim duobus, interdum quatuor, interdum pluribus deficit digitis. LVNÆQVE LABORES. Vel errores, quia non recta incedit: vel defectus, qui contingunt Lunæ; quotiens terræ altitudo interveniens radiis Solis, eam illuminari non patitur, à quibus dicitur lumen accipere.

VNDE TREMOR TERRIS. Variæ ſunt opiniones. Alii dicunt ventum eſſe in concavis terræ, qui motus etiam terram movet. Salluſtius. *Venti per cava terræ citari.* Lucanus, *Quærentem erumpere ventum Credidit.* Alii aquam dicunt genitalem ſub terris moveri, & ſimul eas concutere, ſicut vas aquæ: ut dicit Lucretius. Alii σφογγοειδῆ terram volunt, cujus plerunque latentes ruinæ, ſuppoſita cuncta concutiunt.

QVA VI MARIA ALTA TVMESCANT OBICIBVS RVPTIS. Alii ſic accipiunt, quod ruptis obicibus, id eſt Calpe & Atlante montibus Hiſpaniæ & Mauritaniæ, Oceanus eruperit, & iſta fecerit maria: quod non procedit. Si enim hoc eſſet, non diceret tumeſcant, ſed tumuerunt; quum eruperunt Oceani maria. unde æſtuaria Oceani accipimus; qui per Gallias & Hiſpanias in infinitum erumpit contempta lege riparum, ad quas rurſus recurrit. Cujus rei opiniones Lucanus in primo commemorat dicens, *Ventus ab extremo pelagus ſic axe volutet, Deſtituatque ferens an ſydere mota ſecundo Tethyos, unda vagæ lunaribus æſtuat horis: Flammiger an Titan, ut alentes hauriat vndas. Erigat Oceanum, fluctuſque ad ſydera tollat.*

QVID TANTVM OCEANO PROPERENT SE TINGERE SOLES HYBERNI. Circulorum hoc efficit ratio, ut etiam in Aëneide diximus.

TARDIS MORA NOCTIBVS. Tarde venientibus, id eſt æſtivis.

SIN HAS NE POSSIM NATVRÆ ACCEDERE PARTES. Phyſicæ philoſophiæ, unde ſunt illa quæ dixit.

FRIGIDVS OBSTITERIT CIRCVM PRÆCORDIA SANGVIS. Secundum phyſicos, qui dicunt ſtultos homines eſſe frigidioris ſanguinis: prudentes, calidi. Vnde & ſenes, in quibus jam friget; & pueri in quibus necdum calet, minus ſapiunt.

INGLORIVS. Comparatione philoſophiæ. ſic in Aeneide, *Et mutas agitare inglorius artes.* Non quod nulla gloria medicinæ eſt; ſed quod minor, quam divinitatis & augurandi, quæ ei Apollo obtulerat munera. ut, *Augurium cytharamque dedit, celereſque ſagittas.*

SPERCHIVSQVE. Fluvius Theſſaliæ.

VARIORVM.

DEFECTVS. Varios defectus ſecundum Epicurum, qui ait: non unam cauſam pronuntiandam, qua Sol deficere videtur, ſed varias. Poteſt enim fieri, ut extinguatur, ut longius recedat, ut aliquod eum corpus abſcondat. PHILARG.

LVNÆQVE LABORES. *Lunæ* autem *labores* dicit, cum dimittit lumen. PHILARG.

TARDIS. *Tardis noctibus*, id eſt tarde venientibus, id eſt æſtivis. PHILARG.

HYBERNI. Celſus Oceanum ſignificari ait, qui æſtu ſuo diffidit terram inter Mauritaniam, & Hiſpaniam. ut hoc ſit, *obicibus ruptis.* Cauſſa autem brevium dierum eſt, quod ſigna hyemalia tranſverſa oriantur, atque occidant. cauſa longorum dierum, quod æſtiva recta oriantur, & occidant. PHILARG.

FRIGIDVS OBSTITERIT CIRCVM PRÆCORDIA SANGVIS. Hic reſpexiſſe videtur, ad illum Ariſt. locum de animalibus; quo docet, omnium prudentiſſimum eſſe hominem; quod tenuiſſimum, puriſſimum & calidiſſimum habeat ſanguinem eum, qui circa cor verſatur & reſidet: cum & cauſam ſanguinem conſtituat eorum, quæ ad mores attinent & ad ſenſum, ut materiam ipſum ſanguinem omnium, cum alimentum ſit quidem materia, ſanguis autem poſtremum alimentum, qui & magnas efficiat diverſitates & momenta, calidus vel frigidus, purus vel turbidus. Reſpicit ergo eorum opinionem, qui in ſanguine prudentiæ ponebant partes. GERMAN.

VIRGINIBVS BACCHATA LACÆNIS. Vbi bacchatæ ſunt. & non hæc optat, ſed talia. Bacchi enim orgia in montibus celebrari ſolebant à furioſis Bacchis; quæ à Spartanis, quorum mons erat Taygeta, δύσμαιναι, appellabantur. PHILARG.

Tay-

Taygeta: ô, qui me gelidis in vallibus Hæmi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat umbra.
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſſas:
Atque metus omneis, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari.
Fortunatus & ille, deos qui novit agreſtes,
Panaque, Sylvanumque ſenem, Nymphaſque ſorores.
Illum non populi faſces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres,
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Iſtro:
Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille

S E R V I I.

TAYGETA. Mons Laconum Libero & Baccho ſacratus. HÆMI. Montis Theſſaliæ: in quo etiam ſunt Tempe.

FELIX QVI POTVIT RERVM COGNOSCERE CAVSSAS. Repetitio eſt ſuperioris coloris: nam hoc dicit, Et ruſtici felices ſunt; & qui tribuunt operam philoſophiæ. RERVM CAVSSAS. Id eſt phyſicam philoſophiam.

INEXORABILE FATVM. Alibi, *Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum.*

SVBIECIT PEDIBVS. Calcavit. FATVM. Ex fato venientia. ACHERONTIS AVARI. Omnem mundum in mortem trahentis.

DEOS QVI NOVIT AGRESTES. Qui abſtinet civicis malis; & aut rura habitat, aut cum ſuis numinibus rura deſcripſit.

NYMPHASQVE SORORES. Non Panis vel Sylvani: ſed inter ſe ſorores: ut, Ætnæos fratres: inter ſe ſcilicet.

POPVLI FASCES. Honores qui à populo præſtantur. Proprie autem locutus eſt, ut faſces populi, regum purpuram diceret.

INFIDOS AGITANS DISCORDIA FRATRES. Diſcordiam poſuit pro avaritia. Ab eo quod præcedit id quod ſequitur. *Infidos autem fratres* ideo ait, quod avaritiæ cauſſa diſſentiunt.

AVT CONIVRATO DESCENDENS DACVS AB ISTRO. Id eſt non eum ſolicitat conjuratio Barbarorum.

ISTER autem, fluvius eſt Scythiæ. NON RES ROMANÆ, PERITVRAQVE REGNA. Regna ſcilicet Barbarorum. Nam duo dicit; Ruſticum, nec Romanum imperium movet, id eſt ad ambitum cogit: nec barbarorum regna peritura. Non enim Romano maledixit imperio, licet hoc alii dictum velint ex generali venire ſententia, quod omnis magnitudo imperii periculis ſubiacet. unde etiam Iuvenalis ait, *Ad generum Cereris ſine cæde & ſanguine pauci Deſcendunt reges, & ſicca morte tyranni.*

V A R I O R V M.

QVI ME. Qui, pro aliquis: & ſubaudiendum deus. PHILARG.

GELIDIS IN VALLIBVS HÆMI. Alii *Æmi* legunt. Mons eſt Thraciæ, cæteros ejus ſpatii, magnitudine ac ſublimitate ſuperans, mediamque Thraciam dividens. Strabo lib. 7. Plin. lib. 4. cap. 11. RAMVS.

SVBIECIT PEDIBVS. Quia Philoſophiæ cognitione, & mortis metum, & inferos quibus voluptas humana inquinaretur, domari & tolli credebant. Ita Lucret. lib. 3.

Et metus ille foras præceps Acherontis agendus,
Funditus, humanam qui vitam turbat, &c.

PER STREPITVM, intelligit opinionem formidoloſam, quæ vulgo eſt, de Acheronte. PHILARG. TVRNEB. lib. 21. 10.

STREPITVMQVE ACHERONTIS AVARI. Fortaſſe Acherontem avarum ea ratione dixit, ut *ſummanus Pluto*, Plauto dicitur, quaſi manium ſummus; qui omnes avariſſime in ſuum theſaurum rapit: unde ſummanare, pro avide rapere & furari ſummani more. Nimirum & Πλούτωνα vocant διὰ τὸ νεκροῖς πλουτεῖν. unde & Cicero de natura Deor. *Terrena vis omnis atque natura Diti patri dedicata eſt; qui dives, ut apud Græcos* πλούτων, *quod recidant omnia in terras, & oriantur è terris.* Videtur autem hîc poëta doctus, ſecutus Sironis præceptoris diſciplinam, alludere ad illud Lucretianum, *Et metus ille foras præceps Acherontis agendus.* GERMAN.

NYMPHASQVE SORORES. Dryades, Hamadryades, Oreſtiades, Limoniades, Najades, ſylvarum, montium, pratorum, aquarum: quæ ſunt ſibi inter ſe ſorores. RAMVS.

DESCENDENS DACVS AB ISTRO. Aufidius Modeſtus legiſſe ſe affirmabat, hunc morem eſſe Dacorum; ut cum ad bella proficiſcerentur, non prius rem capeſſerent, quam de Iſtro certum modum haurientes ore, in modum ſacri vini, jurarent non ſe ad patriæ ſedem regreſſuros, niſi hoſtibus cæſis. & idcirco Virgilium familiari ſibi hypallage uſum dixiſſe, *Iſtrum conjuratum*, apud quem Daci conjurare conſueverunt. PHIL.

DACI autem, ut ait Strabo, in diverſum ad Germaniam & Iſtri fontes vergunt. Philipp. Melanchthon, *Dacos* fuiſſe cenſet, quos nunc Septemcaſtrenſes appellamus, & vicinas gentes, quæ ſæpius contra Romanos conjurarunt: & victæ tandem fuere à Domitiano. *Daciam* Pompon. Sabinus *VValachiam* interpretatur. ISTER. vero, *Danubius* eſt; qui & *binominis* Ovidio. TAVBMAN.

Aut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aut doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua, carpſit; nec ferrea jura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum: penetrant aulas, & limina regum.
Hic petit excidiis urbem, miſeroſque penates,
Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat oſtro.
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro.
Hic ſtupet attonitus Roſtris: hunc plauſus hiantem
Per cuneos, geminatur enim plebiſque patrumque,
Corripuit. gaudent perfuſi ſanguine fratrum:
Exilioque domos, & dulcia limina mutant,

SERVII.

AVT DOLVIT MISERANS INOPEM, AVT INVIDIT HABENTI. Cicero in Tuſculanorum quinto libro hoc tractat; dicens, in quem cadit una mentis perturbatio, poſſe in eum omnes cadere: ſicut poteſt omni virtute pollere, cui virtus una contigerit. unde nunc Virgilius noluit ruſtico aſſignare miſericordiam; ne ei daret etiam cæteras animi paſſiones, quas novimus & à bonis, & à malis rebus venire. A bonis opinatis duas: unam præſentis temporis, ut gaudium: & unam futuri, ut ſpem. A malis ſimiliter duas: unam præſentis, ut dolorem: & unam futuri, ut metum. quas paſſiones eſſe animi non dubium eſt. unde & ipſe ait in ſexto, *Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.* Salluſtius etiam in Catilinæ bello ait, *Omnes homines, qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet. nam animus haud facile verum providet, ubi illa officiunt.* Ergo aut ſecundum Ciceronis tractatum hoc dixit: aut quod abſolutius eſt; intelligamus ideo ruſticum paupertatem non dolere, quod eam malum eſſe non credit; ſed munus deorum. Lucanus de paupertate, *Et munera nondum Intellecta deûm.* Eſt & aliud quod poſſumus accipero; ideo ruſticum nec bonis, nec malis alienis moveri, quia ejus non intereſt; quippe qui ab urbibus eſt remotus.

FERREA IVRA. Dura, inexorabilia, immutabilia.

INSANVMQVE FORVM. Litigioſum. POPVLI TABVLARIA. Vbi actus publici continentur. Significat autem templum Saturni, in quo & ærarium fuerat, & ubi reponebantur acta, quæ ſuſceptis liberis faciebant parentes. Iuvenalis, *Tollis enim, & titulis actorum aſpergere gaudes, Argumenta viri.*

CÆCA FRETA. Subito in tempeſtatem ſurgentia.

PENETRANT AVLAS ET LIMINA REGVM. Profitentur ſatellitium. Limina autem ait interiorem familiaritatem. ſic Turnus, *Stirpem admiſceri Phrygiam, ſe limine pelli.* PETIT EXCIDIIS VRBEM. Incertum, alienam; an ſuam.

GEMMA BIBAT. Gemmeo poculo; non gemmato. SARRANO DORMIAT OSTRO. Tyria purpura: quæ enim nunc Tyros dicitur, olim Sarra vocabatur; à piſce quodam, qui illic abundat: quem lingua ſua Sar appellant. Iuvenalis, *Aut pictæ ſarrana ferentem Ex humeris aulæa togæ.*

HIC STVPET ATTONITVS ROSTRIS. Scilicet, ut concionetur.

PER CVNEOS, GEMINATVR ENIM PLEBISQVE PATRVMQVE CORRIPVIT. Ordo eſt, Corripuit enim hunc geminatus per cuneos plauſus, & plebis & patrum.

EXILIOQVE DOMOS. Voluntario ſcilicet propter avaritiam.

VARIORVM.

AVT DOLVIT. Non crudelem ruſticum inducit, qui inopis non miſereatur; ſed qui ſciens paupertatem malum non eſſe, pauperis non doleat ſortem: & ideo adjecit, *aut invidit habenti*, quia non invidet, ſciens divitias bonas non eſſe. PHIL.

FERREA IVRA. Quia veniam dare non norit. PHILARG.

TABVLARIA. Negotia publica, & rationes populi quæ in tabulis ſcribuntur, unde tabularia dicta. VIDIT: expertus eſt; ut, *illic Ætneos vidit Cyclopas Vlyxes.* In *tabulario* ergo, inſtrumenta, literæ, tabulæque publicæ continebantur. *Tablinum* autem privatarum ædium erat, ut ex Cicerone cognoſcitur. PHILARG. GERMAN.

HVNC PLAVSVS HIANTEM. Senſus: hic audet concionari, & in roſtris conventum populi, favoremque miratur. PHILARG.

PER CVNEOS. Vel à forma ipſa cunei prima; vel à ſimilitudine cunei militaris, hoc eſt, peditum globi in cunei formam redacti. cunei dicti ſunt loca in theatro, id eſt graduum ordines, in quibus vulgus ſpectatorum ſtabat inter ſedentium ſubſellia: unde Iuvenalis, *cuneis an habent ſubſellia totis Quod ſecurus ames?* GERMAN.

GEMINATVR ENIM. *Geminatus* legit Turnebus; qui & hunc verſum vult reſpondere illis Horat. *Lætum theatris ter crepuit ſonum*: & alibi, *Certet tergeminis tollere honoribus*: quos ad theatralem populi plauſum refert. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Atque alio patriam quærunt ſub Sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor: hinc patriam, parvoſque nepotes
Suſtinet: hinc armenta boum, meritoſque juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
Proventuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis;
Glande ſues læti redeunt, dant arbuta ſylvæ:
Et varios ponit fœtus autumnus, & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea pendent dulces circum oſcula nati,
Caſta pudicitiam ſervat domus; ubera vaccæ
Lactea demittunt: pingueſque in gramine læto,
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hœdi.
Ipſe dies agitat feſtos: fuſuſque per herbam,
Ignis ubi in medio, & ſocii cratera coronant:
Te libans Lenæe vocat; pecoriſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo:
Corporaque agreſti nudant prædura palæſtra.

SERVII.

ALIO SVB SOLE. Sub alio climate.

HINC ANNI LABOR. Ex agricultura habet totius anni ſubſtantiam. HINC PATRIAM. Donatus villam intelligit, non revera patriam.

MERITOSQVE IVVENCOS. Sui conſortes laboris.

NEC REQVIES. Id eſt nunquam poteſt ruſticus omni parte deſtitui. CEREALIS MERGITE CVLMI. Manipulos ſpicarum, mergites dicimus.

SICYONIA BACCA TRAPETIS. Oliva, à civitate Laconiæ Sicyone, ubi abundant olea. TRAPETIS autem, molis olivaribus. Et declinatur trapetum, ſicut templum. Terentianus, *Quos ſuper inſidens trapetos ſigna gyris temperat.* Quod metrum aptum eſt olivam terentibus.

ARBVTA. Poma ſylveſtria.

DVLCES CIRCVM OSCVLA NATI. Contra illud, *Exilioque domos & dulcia limina mutant.*

CASTA PVDICITIAM SERVAT DOMVS. Non ut in urbibus impudica.

IPSE DIES AGITAT. Suſpendendum. & ſic inferendum *feſtos.* nam hoc dicit, omnes dies ſic habet, ut feſtos putes. Alii dicunt, feſtos dies cum religione concelebrant.

AGRESTI PALÆSTRA. Ruſtica luctatione. Palæſtra autem dicta eſt, vel ἀπὸ τοῦ πάλης, id eſt à luctatione: vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν, hoc eſt à motu urnæ: nam ducti ſorte luctantur.

VARIORVM.

ALIO SVB SOLE IACENTEM. Quia ortus & occaſus dierum, & noctium, aliarumque id genus rerum diverſa eſt in diverſis locis ratio. Horatius Ode 16. lib. 2. *Quid terras alio calentes Sole mutamus?* Idem, *cælum mutare* dixit. PONTANVS.

REQVIES. Nec requieſcit, nec intervallum eſt. PHILARG.

MERGITE. *Mergites* faſces culmorum ſpicas habentium, quas metentes brachiis ſiniſtris complectuntur. quidam cavos dicunt. PHIL.

SICYONIA BACCA. Quoniam oleum Sicyonium magno in pretio eſt. *Sicyon*, urbs Peloponneſi. *trapetis* autem, molis lapideis, ubi oliva molitur. PHILARG.

COQVITVR. Familiaris eſt figura pro coquitur, ut miteſcat. PHIL.

FESTOS. Non cum feſti venerint, ſed omnes dies, quaſi feſtos agit, id eſt lætos. PHIL.

IGNIS VBI. In medio *ubi ignis*, & proprie *coronantur*, uſque ad coronam ſummam implentur.

CERTAMINA PONIT IN VLMO. Hic poëta Græce locutus videtur: quandoquidem Græci ἆθλα τιθέναι dicunt, & νικητήρια. unde & ἀθλοθέτης & ἀθλοθεσίας, quamvis nonnunquam confundantur. Supra, *præmia Theſeidæ poſuere.* Eadem ſignificatione uſurpavit Iuriſconſultus l. liberto de ann. legat. *Certamina*, inquit, *ſub nomine ipſius celebrarentur.* GERMAN.

Hanc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini:
Hanc Remus, & frater. ſic fortis Hetruria crevit:
Scilicet, & rerum facta eſt pulcherrima Roma,
Septemque una ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quam cæſis gens eſt epulata juvencis:
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Nec dum etiam audierant inflari claſſica; nec dum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor:
Et jam tempus equum fumantia ſolvere colla.

SERVII.

SIC FORTIS HETRVRIA CREVIT. Secundum hiſtoriam. nam conſtat, Tuſcos uſque ad fretum Siculum omnia poſſediſſe.

ANTE ETIAM SCEPTRVM DICTÆI REGIS. Antequam regnaret Iuppiter, qui eſt in Dictæo monte Cretenſi nutritus.

IMPIA QVAM CÆSIS GENS EST EPVLATA IVVENCIS. Arati eſt hoc, qui dicit quod majores bovem comeſſe nefas putabant.

NEC DVM IMPOSITOS DVRIS. Iuvenalis, *Neſcierant primi gladios excudere fabri.*

ET IAM TEMPVS EQVVM FVMANTIA SOLVERE COLLA. Allegoricas hoc dicit, Debemus fatigato ingenio parcere, & facere finem carmini. Sane non eſt comparatio, ſed tranſlatio: ſicut & in primi fine diximus. Et plerique volunt, ideo eum dixiſſe hoc loco carmini Georgico finem ſe eſſe facturum, quod duo ſequentes libri, paſtorales ſunt, non Georgici; ut etiam in prima hujus carminis parte memoravimus;

VARIORVM.

HANC VITAM. id eſt, aureum ſeculum. PHILARGYR.

HANC OLIM VETERES VITAM C. S. Cicero in Cat. Major. *In agris tunc erant Senatores: ſiquidem aranti L. Quinctio Cincinnato nuntiatum eſt, eum Dictatorem eſſe dictum; & à villa in Senatum arceſſebatur Curius, &c.* Plinius lib. 18. 3. *Ipſorum hinc manibus Imperatorum colebantur agri gaudente terra vomere laureato & triumphali aratore.* TAVBMAN.

COLVERE SABINI. Sabini, ut quidam exiſtimavere à religione & deorum cultu *Sevini* appellati. Plin. lib. 3. cap. 12. RAMVS.

ETRVRIA. Maximum enim imperium Etruſcorum in Italia fuit, ut ait Livius, ab Alpibus uſque ad fretum Siculum. Vnde totum mare, quod à dextra Italici litoris eſt, Tyrrhenum dicitur. Hoc Varro doctius dividit in provincias marinas. PHIL.

SEPTEMQVE VNA SIBI MVRO C. D. ARCES. Repetitur autem verſus ſexto Æneidos: *Septemque una ſibi muro circumdabit arces.* Montes autem ſunt, Capitolinus, Aventinus, Cælius, Exquilinus, Viminalis, Quirinalis, Palatinus. Varro ſeptimontium etiam nominat diem, à ſeptem montibus, in quibus Roma erat ſita: cujus item meminit Plutarch. ἐν ῥωμαϊ. rationem reddens, cur curando illo die & celebrando, juncto curru Romani non uterentur. RAMVS. GERMAN.

IMPIA QVAM CÆSIS GENS EST. E. I. Varro lib. 2. cap. 5. Bos, ſocius hominum in ruſtico opere, & Cereris miniſter. ab hoc antiqui manus ita abſtineri voluerunt, ut capite ſanxerint, ſi quis occidiſſet. Prometheus vero primus bovem occidit. Plin. lib. 7. cap. 56.

INFLARI CLASSICA. Indicatur ſæculum ferreum, quo bella ceperunt, inventis etiam enſibus. Tibull. lib. 1. Eleg. 1. *Martia cui ſomnos claſſica pulſa fugent.* PONTANVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICON
LIBER TERTIVS.

TE quoque magna Pales, & te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſylvæ, amneſque Lycæi.
Cætera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?

S E R V I I.

TE QVOQVE MAGNA PALES. Invocat deam pabuli, dicturus de animalibus: ſicut de frumentis dicturus & vitibus, Cererem invocavit & Liberum. Sane non eſt mirandum eſſe uſum eum prooemio; ſicut eſt uſus in primo. nam aliud quodammodo inchoaturus eſt carmen, paſtorale ſcilicet, poſt completum Georgicum. deinde etiam ſi unum ſit, ſcimus conceſſum eſſe ſcribentibus, ut iteratione prooemii, legentium interdum reficiant laborem. Nam & Livius frequenter innovat principia. Vt, *Incenſa à Gallis urbe. ut Completis conſulibus.* Et Cicero, in Verrinis qui in frumentaria conciliavit auditorum animos, iteratione principii. ut, *Omnes qui alterum iudicant.* PALES autem ut diximus, dea eſt pabuli: quam alii Veſtam; alii matrem deûm vocant. hanc Virgilius genere fœminino appellat. Alii, inter quos Varro, maſculino genere, ut, *hic Pales.* Huic ſacra ſolvuntur XI. Kalendas Majas die, quæ Palilia vocantur.

PASTOR AB AMPHRYSO. Amphryſus fluvius Theſſaliæ, apud quem Apollo ſpoliatus divinitate, ob occiſos Cyclopas, Admeto regi paviſſe armenta dicitur. unde eum nunc invocat, qui Nomius vocatur, vel ἀπὸ τῆς νομῆς id eſt à paſcuis: vel ἀπὸ τῶν νόμων, id eſt à lege chordarum. SYLVÆ AMNESQVE LYCÆI: κατ' ἐξοχὴν montem Arcadiæ poſuit: vel quia pecoroſa; vel quia Pan illic eſt ruſticum numen.

CÆTERA, QVÆ VACVAS TENVISSENT CARMINA MENTES. Hoc eſt, fabulæ, quæ delectationi eſſe poterant, & occupare mentes curis ſolutas, jam deſcriptæ à multis in omnium ore verſantur.

QVIS AVT EVRYSTHEA DVRVM? Euryſtheus rex fuit Græciæ, Perſei genus; qui Iunonis inſtinctu imperabat Herculi, ut varia monſtra ſuperaret, quibus poſſet perire. unde eum durum appellavit, qui potuit ad complendum odium novercale ſufficere.

AVT ILLAVDATI NESCIT BVSIRIDIS ARAS? Buſiris rex fuit Ægypti: qui cum ſuſceptos hoſpites immolaret, ab Hercule interemptus eſt, quum etiam eum voluiſſet occidere. hujus laudes ſcripſit Iſocrates: unde *illaudati*, participium eſt pro nomine: ut ſit illaudabilis, non qui laudatus non ſit, ſed qui laudari non meruit: ut eſt illud in ſeptimo Aeneidos, *Dives inaceſſos ubi Solis filia lucos.* Pro inacceſſibiles: non ad quos nullus acceſſit, ſed ad quos nullus accedere debeat.

V A R I O R V M.

TE QVOQVE MAGNA PALES. Sunt viri docti, qui mirentur in hoc opere, quod præcepta rei pecuariæ doctrinamque præ ſe fert, Virgilium oblitum inſtituti, nihil omnino, quod ad cultum curamque ſuilli pecoris pertineat, expediviſſe; cum à Varrone & Columella porcorum paſtiones, ſaginationeſq; magno ſtudio commendatæ fuerint. Poëtam conſulto hanc partem prætermiſiſſe credo; quod non quo reliquum pecus, ſuillum pari ſtudio & labore haberi ſoleat, vel in gratiam Romanorum, Iuliæque familiæ ad Venerem genus referentis, religione aliqua, belluæque abominatione, Veneri Adonidis nece, & Cereri, roſtri injuria inviſiſſimæ, utrique Deæ, Romæ præcipuo honore habitæ, ſilentio, data opera, docendi hanc particulam, præteriiſſe. GERMANVS.

MAGNA PALES. Hinc Palilia. Sunt qui Parilia legant, eaque non à Pale Dea, ſed quod eo tempore omnia ſata, arboreſque & herbæ parturiant pariantque. Sed *Pales* deus, alius eſt à *Pale* dea: quod nos docet locus iſte Arnobii lib. 3. adverſus gentes: *Cæſius & ipſe aſſequens Fortunam arbitratur, & Cererem, Genium Iovialem, ac Palem, ſed non illam fœminam, quam vulgaritas accipit, ſed maſculini neſcio quem generis, miniſtrum Iovis, ac villicum.* Quæ verba aperte oſtendunt de Pale, Iovis villico, loqui Varronem: quod Servius non animadvertit. GERMAN. VOSSIVS.

Cuè

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
Hippodamèque, humeroque Pelops inſignis eburno,
Acer equis? tentanda via eſt, qua me quoque poſſim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modo vita ſuperſit)
Aonio rediens deducam vertice Muſas:
Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæſar erit, templumque tenebit.

SERVII.

CVI NON DICTVS HYLAS PVER. Id eſt à quo. Horatius, *Scribêris Vario fortis & hoſtium*, Pro à Vario. Hylas autem ſocius Herculis fuit, qui aquatum profectus, raptus eſt à Nymphis in Myſia. LATONIA DELOS. In qua Latona enixa eſt Apollinem & Dianam; quam inſulam ante vagam Apollo, ut in tertio legimus, *Mycone celſa Gyaroque revinxit:* ubi fabulam plenius diximus, ſtabilem fecit.

HIPPODAMEQVE. Græca quæ in η exeunt, plerunque ipſum η in IA ſolvunt: ut, Hippodame Hippodamia: Penelope Penelopia. Fabula talis eſt, Hippodame filia fuit OEnomai regis Elidis & Piſarum: hic equos habuit velociſſimos, utpote ventorum flatu creatos, qui procos filiæ multos necavit: ſub hac conditione provocatos ad currule certamen, ut aut victus traderet filiam, aut victor necaret. Poſtea cum Pelopem amaſſet Hippodamia, corrupit Myrtilum aurigam patris, primi coitus pactione: qui factis cereis axibus, quum victore Pelope à puella promiſſum poſceret præmium, ab ejus marito præcipitatus in mare eſt, cui nomen impoſuit. nam ab eo Myrtoum dicitur pelagus.

HVMEROQVE PELOPS INSIGNIS EBVRNO. Tantalus pater Pelopis, volens deorum tentare divinitatem, invitatis eis, filium ſuum epulandum appoſuit: à quo omnes dii abſtinuerunt, excepta Cerere, quæ brachium ejus conſumpſit. Poſtea punito Tantalo, cum dii voluiſſent ejus filium revocare ab inferis, Ceres ei eburneum brachium reſtituit. Quod ideo fingitur, quia Ceres ipſa eſt terra, quæ corpora univerſa conſumit, oſſa tantum reſervans.

ACER EQVIS. Victor etiam OEnomai. VIA. Ratio ineunda. ME QVOQVE POSSIM. Sicut ſe alii ſuſtulerunt carminis merito.

VICTOR. Effector propoſiti: Sic paulo poſt, *Illi victor ego.*

PRIMVS EGO IN PATRIAM. Ideo primus, quod ante illum nullus Mantuanus poëta fuit. aut quia nullus exinde talis emerſit. MODO. Tantummodo.

AONIO VERTICE. Bœotio. Eliconia ipſa eſt Bœotia, in qua eſt Elicon mons, Muſis dicatus.

IDVMÆAS PALMAS. Abundantes, quantæ ſunt apud Idumen civitatem Phœnicis. Lucanus, *Et arbuſto palmarum dives Idume.*

IN MEDIO MIHI CÆSAR ERIT, TEMPLVMQVE TENEBIT. Id eſt, ipſi templum dabo. Et verbo uſus eſt pontificali. Nam qui templum dicabat, poſtem tenens, dare ſe dicebat numini, quod ab alio neceſſe fuerat jam teneri, & ab humano jure diſcedere. Quod autem dicit, IN MEDIO MIHI, ejus templum fore ſignificat. nam ſemper ei ſacratus numini locus eſt, cujus ſimulachrum in medio collocatur: alia enim ad ornatum tantum pertinent.

VARIORVM.

CVI NON DICTVS HYLAS PVER? Hylas Thejodamantis filius, Dyropum regis; quorum gens ſubjecta Parnaſſo fuit: qui, patre interfecto, Herculem ſecutus, ſtudio ejus virtutis ardens. Cum ex comitatu Argonautarum in Myſiam Hercules receſſiſſet, ad materiam quærendam remi, quem fractum volebat reficere; & Hylas, ad hauriendam aquam, Aſcanii fluminis urnam extuliſſet: dum accedit ad ripam adamatus à Nymphis eſt. Propter hunc Hercules comites deſeruit, nec ſecutus eſt Iaſonem, ut refert Apollonius in Argonautis. PROBVS.

QVA ME POSSIM TOLLERE HVMO. Horat: Ode 2. lib. 3. *Cœtus vulgares, & udam Spernit humum fugiente penna* Quia humus demiſſa eſt, & in infimo jacet, & pedibus feritur; ideo humilia nominamus, quæ nullo in honore, quæ contempta & abjecta ſunt. Item humi jacere, eſt deſpici, nihili fieri. Ergo *tollere ſe humo*, erit nomen ſibi parare, in hominum notitiam pervenire. PONTANVS.

AONIO. Bœotio, quod ibi primi Aones fuerunt. PHILARG.

IDVMÆI. Gens eſt Syriæ. Quidam *Idumæas palmas*, ab Iduma, quæ eſt urbs Lydiæ, palmarum ferax, dictas volunt. Plerique Idumam ſyriæ Iudææ civitatem credunt. PHILARG.

MVSAS. Helicon mons eſt Muſis dicatus. PHILARG.

ET VIRIDI IN CAMPO. Hic eſt campus, de quo ait: *Et qualem infœlix amiſit Mantua campum.* PHILARG.

IN MEDIO MIHI CÆSAR. Locus medius apud Romanos honoratior, ut ſemper apud hunc poëtam obſervare eſt. GERMANVS.

TENEBIT. Pro poſſidebit. *Compos voti* autem, pro lætus animi. PHILARG.

Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens, lucoſque Molorchi,
Curſibus, & crudo decernet Græcia cæſtu.
Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ
Dona feram. jam nunc ſolennes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſoſque videre juvencos:
Vel ſcena ut verſis diſcedat frontibus: utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro, ſolidoque elephanto
Gangaridûm faciam, victoriſque arma Quirini:

SERVII.

TYRIO CONSPECTVS I. A. In habitu pontificis: cujus ſe officium dicit in templi conſecratione ſumpturum.

CENTVM QVADRIIVGOS AGITABO AD FLVMINA. Id eſt unius diei exhibebo Circenſes: quia ut Varro dicit in libris de gente populi Romani, olim XXV. miſſus fiebant: ſed vigeſimuſquintus dicebatur ærarius.; eo quod de collatione populi exhibebatur. qui deſiit eſſe, poſtquam conferendæ pecuniæ eſt conſuetudo ſublata: unde hodieque perma■ſit, ut ultimus miſſus, appelletur ærarius. Ergo *centum currus* ſecundum antiquitatem dixit, ſicut etiam *ad flumina*. Olim enim in littore fluminis Circenſes agitabantur: in altero latere poſitis gladiis, ut ab utraque parte eſſet ignaviæ præſens periculum. unde & Circenſes dicti ſunt, quia exhibebantur in circuitu enſibus poſitis: licet alii à circumeundo dicant Circenſes vocari. CVNCTA MIHI. In honorem meum. Et hoc dicit, Ex aliis agonibus ad me certatura Græcorum multitudo conveniet. Per *Alphæum* autem, Iovis Olympici agonem ſignificat. Nam *Alphæus* fluvius eſt Elidis, quæ civitas juxta Piſas eſt, in qua colitur Olympicus Iuppiter. LVCOSQVE MOLORCHI. Id eſt ſylvam Nemeam, in qua celebratur Agon in honorem Archemori. Molorchus autem paſtor fuit, qui Herculem venientem ad occidendum Nemeum leonem, ſuſcepit hoſpitio.

CRVDO CÆSTV. Duro. ut, *Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu.* TONSÆ OLIVÆ. Minutis foliis compoſitæ: ut, *Tonſiſque ferunt mantilia villis.* Habiturum ſe autem coronam tonſilem dicit.

VEL SCENA VT VERSIS. Apud majores, theatri gradus tantum fuerunt. Nam ſcena de lignis tantum ad tempus fiebat; unde hodieque permanſit conſuetudo, ut componantur pægmata, à ludorum theatralium editoribus. Scena autem quæ fiebat, aut verſilis erat, aut ductilis. Verſilis tunc erat, cum ſubito tota machinis quibuſdam convertebatur, & aliam picturæ faciem oſtendebat. Ductilis tunc, cum tractis tabulatis hac atque illac ſpecies picturæ nudabatur interior. Vnde perite utrunque tetigit; dicens, VERSIS DISCEDAT FRONTIBVS: ſingula ſingulis complectens ſermonibus. Quod Varro, & Suetonius commemorant.

PVRPVREA INTEXTI TOLLANT AVLÆA BRITANNI. Hoc ſecundum hiſtoriam eſt locutus. Nam Auguſtus poſtquam vicit Britanniam, plurimos de captivis quos adduxerat, donavit ad officia theatralia: dedit etiam aulæa, id eſt velamina, in quibus depinxerat victorias ſuas; & quemadmodum Britanni ab eo donati, eadem vela portarent: quæ re vera portare conſueverant. quam rem mira expreſſit ambiguitate, dicens INTEXTI TOLLANT. Nam in velis ipſi erant picti, qui eadem vela portabant. Aulæa autem dicta ſunt, ab aula Attali; in qua primum inventa ſunt vela ingentia, poſtquam is populum Romanum ſcripſit hæredem.

SOLIDO ELEPHANTO. Ebore integro, non ſectili. GANGARIDVM. Gangaridæ populi ſunt inter Indos & Aſſyrios, habitantes circa Gangem fluvium; unde etiam Gangaridæ dicti ſunt. Hos devicit Auguſtus. unde eſt, *Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.* Gangaridûm vero pro Gangaridarum poſuit; quia hic Gangarida facit. Quod autem ait, VICTORISQVE ARMA QVIRINI. Non eſt contrarium, nam ut etiam in primo Æneidos diximus; Suetonius Tranquillus hoc de Auguſto commemorat, *Quodam tempore tres partes populi conſentiente ſenatu obtuliſſe ei tria nomina: Quirini, Auguſti, Cæſaris: Ille ne unum eligendo, alias offenderet partes; primo Quirinus eſt dictus: inde Cæſar: poſt in nomine permanſit Auguſti.* Vnde eum Virgilius omnibus iſtis appellat nominibus. Nam Quirinum, Romulum accipere non poſſumus; quia Gangaridas penitus ignoravit.

VARIORVM.

ALPHÆVM. *Alphæus* fluvius Elidis. Eos autem ludos accipimus per Alphæum, qui olim Pythici dicebantur, vel Olympici, qui quinto quoque anno celebrabantur. PHIL.

LINQVENS. Participium inſtantis pro præterito. PHIL.

LVDOSQVE MOLORCHI. Per *ludos Molorchi* accipimus eos, qui Nemei, ubi Molorchus rex, qui Herculem ad Nemeum leonem tendentem recepit hoſpitio. PHIL.

TONSÆ. Compoſitum ut Cicero: *Cum ſaltatrice tonſa.* PHIL.

VEL SCENA VT VERSIS. Videtur innuere exoſtram, quæ machina ſit lignea, qua quæ intus geruntur & fiunt, verſatione rotarum ſpectatoribus nudantur & oſtenduntur. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali ſurgentes ære columnas.
Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphatem,
Fidentemque fuga Parthum, verſiſque ſagittis.
Et duo rapta manu diverſo ex hoſte trophæa,
Biſque triumphatas utroque ab littore gentes.
Stabunt & Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Iove gentis
Nomina; Troſque parens, & Trojæ Cynthius author.
Invidia infelix furias, amnemque ſeverum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exſuperabile ſaxum.

SERVII.

VNDANTEM BELLO. Quaſi non undas, ſed bella portantem: propter Antonii & Cleopatræ graviſſimum prælium. MAGNVMQVE FLVENTEM. Magne. ut, *Torvumque repente Clamat.*

AC NAVALI SVRGENTES ÆRE COLVMNAS. Auguſtus victor totius Ægypti, quam Cæſar pro parte ſuperaverat, multa de navali certamine ſuſtulit roſtra; quibus conflatis quatuor effecit columnas, quæ poſtea à Domitiano in capitolio ſunt locatæ: quas hodieque conſpicimus. unde ait, *Navali ſurgentes ære columnas.* Nam roſtratas Duillius Cæſar poſuit, victis Pœnis navali certamine: è quibus unam in roſtris; alteram ante circum videmus à parte januarum.

NIPHATEM. Niphates & fluvius eſt & mons: ut, *Et Cimini cum monte lacum.* Per Niphatem autem, populos juxta habitantes accipimus. Nam nec fluvius, nec mons unquam poteſt pelli.

FIDENTEMQVE FVGA PARTHVM. Tunc enim melius jaculantur ſagittas.

RAPTA TROPHÆA. Raptim & ſine labore quæſita. DIVERSO autem EX HOSTE, Orientis & Occidentis accipimus. Vnde ait, *Vtroque ab littore*: Orientis, propter Gangaridarum: Occidentis, propter Britannorum triumphum.

STABVNT ET PARII LAPIDES SPIRANTIA SIGNA. In templo Cæſaris majorum ſtatuas ejus dicit ſe eſſe poſiturum, quas commendat & à pretioſo marmore, & ab arte; dicens, *Spirantia ſigna.* ſic alibi, *Vivos ducent de marmore vultus.* Item, *Pariuſve lapis circundatur auro.*

ASSARACI PROLES, DEMISSÆQVE AB IOVE GENTIS NOMINA. Ponam, inquit, eorum ſtatuas, qui à Iove uſque ad Aſſaracum, & ab Aſſaraco uſque ad Auguſtum originem ducunt. Aſſaracus autem avus Anchiſæ, pater Capis fuit.

TROSQVE PARENS. Trojanorum rex, Ganymedis pater; à quo Troja nominata eſt. TROIÆ CYNTHIVS AVTHOR. Vel Appollinem dicit, propter muros; vel Cynthium regem Trojæ, quem in Troicis ſuis Nero commemorat.

INVIDIA INFELIX. Quæ invidentes efficit infelices. Dicit autem ſe talia ſcripturum vel facturum, ut magnitudine ſui mereantur invidiam: ipſam tamen invidiam nihil eſſe nocituram, timore pœnarum. AMNEMQVE SEVERVM. Triſtem. Contra Terentius, *Triſtis ſeveritas ineſt in vultu, atque in verbis fides.*

TORTOSQVE IXIONIS ANGVES. Quibus religatus ad rotam eſt, poſtquam illicitos Iunonis petivit amplexus.

ET NON EXVPERABILE SAXVM. Quod contra montem Siſyphus volvit. ET NON EXVPERABILE dixit, non quod ſuperari non poteſt, ſed quod ſuperari non valet ſummum montis cacumen.

VARIORVM.

COLVMNAS. *Columnas* dicit, quæ in honorem Auguſti & Agrippæ roſtratæ conſtitutæ ſunt. PHIL.

ET DVO RAPTA MANV. Non eſt otioſa hæc adjectio MANV. Innuit ſiquidem Poëta, non hoc bellum geſtum auſpiciis Imperatoris, ſed eum præſentem & αὐτοπρόσωπον huic bello prælioque præfuiſſe, quaſi ſocium conſortemque periculi: ut infra de Aſcanio, *fortemque manu fudiſſe Numantum.* GERMANVS.

RAPTA. Dicendo *rapta*, celeritatem victoriæ oſtendit. PHIL.

VTROQVE AB LITORE. *Vtroque* autem *ab litore*, id eſt Oceani orientalis, & occidentalis, ut ſit de Ægypto & Cantabris. vel de India, & Britannia. PHIL.

STABVNT ET PARII LAPIDES. Paros, inſula eſt Cyclas, in Ægæo mari; in qua mons eſt Marpeſſos, unde marmor exciditur candidum, ut ipſe Virgil. in VI. *Marpeſiam cautem* vocat. PROBVS.

AB IOVE. Ex Iove & Electra Atlantis filia naſcitur Dardanus: ex quo Ericthonius, cujus Tros, cujus Aſſaracus, cujus Laomedon, & Capis. & Laomedontis Priamus, ejus Hector, & ceteri. At Capis, Anchiſes: cujus Æneas, cujus Iulus, à quo Iulia gens ſtemmate deſcendit ad Cæſarem. Alii ſic: per Aſſaracum Trojanos dicit. Nam Aſſaracus avus Anchiſæ. Ennius: *Aſſaraco natus Capis optimus, iſque pium ex ſe Anchiſen generat.* ergo Aſſaraci familia uſque ad Auguſtum pervenit. PHIL.

CYNTHIVS. Apollo, à Cyntho Deli monte. & utrum, quia ex oraculo ejus condita eſt Troja, an quia muros ipſe ædificavit, dictus Trojæ auctor? PHIL.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Interea Dryadum ſylvas, ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua Mecænas haud mollia juſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat: en age ſegneis
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum,
Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardenteis accingar dicere pugnas
Cæſaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar.
Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Paſcit equos, ſeu quis fortes ad aratra juvencos,

SERVII.

INTEREA DRYADVM SYLVAS. Donec laudandi Cæſaris tempus adveniat, interim georgica ſcribo. *Intactos* autem ait *ſaltus*, quod ante ipſum nullus latine carmen georgicum ſcripſit.

TE SINE NIL ALTVM MENS INCHOAT. Ac ſi diceret, Non meo ingenio, ſed tuo fretus imperio, ad hoc carmen acceſſi.

VOCAT INGENTI CLAMORE CITHÆRON. Hortantur nos ad ſcribendum illi montes, qui animalibus ſunt referti. *Cithæron* autem pars eſt Parnaſſi.

TAYGETIQVE CANES. Id eſt Lacones: nam Taygeta civitas eſt Laconiæ. Et hoc ideo quia dicturus eſt, *Nec tibi cura canum fuerit poſtrema*. DOMITRIXQVE EPIDAVRVS EQVORVM. Epiri civitas eſt equis nobilis.

VOX INGEMINATA REMVGIT. Duplicata per Echo. Alibi, *Non canimus ſurdis, reſpondent omnia ſylvæ*. MOX TAMEN. Id eſt poſtquam georgica conſcripſero. *Et ardenteis pugnas* legendum eſt: nam male quidam ardentis Cæſaris accipiunt: ut is communis ſit ſyllaba.

TITHONI PRIMA QVOT ABEST AB ORIGINE CÆSAR. Id eſt tua facta tot annis celebrabuntur, quot anni ſunt à te uſque ad mundi principium. Et modo Tithonum pro Sole poſuit, id eſt pro Titane. Nam Tithonus frater Laomedontis fuit, quem præliantem Aurora dilexit, & rapuit; à quo uſque ad Cæſarem non valde multum tempus eſt.

SEV QVIS OLYMPIACÆ. Dicturus eſt de armentis & gregibus. Armenta autem ſunt equorum & boum, quod hæc animalia apta ſunt armis: ut, ſcutis, boum coria, equi prælio. Greges vero capellarum & ovium ſunt. ipſe paulo poſt, *Hæc ſatis armentis, ſuperat pars altera curæ, Lanigeros agitare greges hirtaſque capellas*. HÆC TAMEN. Id eſt armenta & greges. Sciendum quod plerunque confundit authoritas. OLYMPIACÆ MIRATVS PRÆMIA PALMÆ. Studioſus curulis certaminis, quod geritur apud Piſas in honorem Iovis Olympici.

VARIORVM.

INTEREA DRYADVM SYLVAS. Dryades creditæ ſunt fuiſſe Nymphæ, quæ cum arboribus & naſcerentur & interirent. Plura Natalis Comes l. 5. cap. 11. Dryades & Hamadryades, ait Gyrald. Syntag. 5. Nymphæ ſylveſtres, ἀπὸ τῆς δρυὸς nuncupatæ, quod generale nomen arborum eſt, & ſpeciale quercus; unde & Querquerelanæ Nymphæ, ait Feſtus, præſidentes querceto vireſcenti. PONTANVS.

VOCAT INGENTI CLAMORE CITHÆRON. Cithæron, mons eſt Bæotiæ: ibi arcana Liberi patris ſacra celebrantur tertio quoque anno, quæ Trieterica dicuntur. Exiſtimatur autem Liber eſſe cum Muſis: & ideo ex hedera, fronde ejus, corona poëtis datur. Nunc ideo vocari ſe ejus ſacris vult accipi, quod & de vitibus præceperit. PROBVS.

TAYGETIQVE CANES. *Taygetus* mons Laconiæ. PHIL.

EPIDAVRVS. Civitas Peloponneſi, Aſclepio ſacrata. *Epidaurus* tamen à Ptolomæo in Peloponneſo conſtituitur: & à Plinio lib. 4. cap. 5. in Achaja, ita ut plures urbes cognomines ei fuiſſe veriſimile ſit. PHILARG. RAMVS.

DOMITRIXQVE EPIDAVRVS EQVORVM. Hæc civitas Illyrii, nobilis Æſculapii tutela, & aurea eburnaque ejus ſtatua, à Thraſymede Pario ſculpta, vel certe abſoluta, pallio quidem (ut Euſebius deſcripſit) amicta, & baculo ſinuoſo ſerpentis nexu involuto innixa. Huic, ut Minervæ, noctuam ſacram quoque dicant. GERMAN.

CÆSARIS. Hic diſtingue, ut Æneadas ſignificaſſe videatur, quia una Actiaca pugna Octaviani Cæſaris fuit. PHIL.

TITHONI. Ab infinito infinitum, quia Tithoni origo non poteſt comprehendi. & ſatis in Cæſarem blande. Servius hic Tithonum pro Titane Sole accipit: ſed neſcio, an uſquam apud poëtas Græcos, aut Latinos ea metonomaſia reperiatur: cum & ſententia hujus loci optime conſtatura ſit, ſi referamus originem Tithoni Phrygis, ad Dardanum ipſum vel Iovem κατ' ἐξοχὴν, in gratiam Iuliæ familiæ per Æneam & Creuſam à Iove, Dardano, & Tithono ex ordine oriundæ. PHILARG. GERMAN.

SEV QVIS OLYMPIACÆ MIRATVS. Sive quis ſtudio equorum alendorum tenetur, ob victorias Olympiacas, quod ἱπποτροφεῖν dicebatur. Victoria autem curulis certaminis in ludis Olympicis erat omnium nobiliſſima. De origine vero ludorum Olympicorum legendus Pauſanias lib. 5. TVRNEBVS. lib. 22. cap. 13.

Corpora

Corpora præcipue matrum legat. optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis & albo:
Aut juga detrectans, interdumque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior: quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.
Ætas Lucinam, juſtoſque pati Hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quattuor incipit annos:
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, ſuperat gregibus dum læta juventus,
Solve mares, mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi

SERVII.

CORPORA PRÆCIPVE MATRVM LEGAT. Magis matrum; per quod oſtenditur etiam patrum corpora eſſe requirenda. TORVÆ FORMA BOVIS. Paulo poſt, *& faciem tauro propior*, id eſt, tauro ſimilis. TORVÆ. Terribilis.

TVRPE CAPVT. Magnum. ut, *Turpes paſcit ſub gurgite phocas.* PLVRIMA CERVIX. Longa. ut, *Quum ſe nux plurima ſylvis, induet in florem.*

CRVRVM TENVS. Vſque ad crura. Et modo TENVS adverbium eſt: nam ſi eſſet præpoſitio, ablativo cohæreret. PALEARIA autem ſunt pelles dependentes è gutture.

ET CAMVRIS HIRTÆ SVB CORNIBVS AVRES. Id eſt curvis. unde & *cameræ* appellantur. Præcipit autem aures, & magnas & hirſutas eſſe debere.

NEC MIHI DISPLICEAT. Liptotes figura eſt, id eſt valde placeat. ut, *Munera nec ſperno.*

FACIEM TAVRO PROPIOR. Imaginem, ſimilitudinem totam.

LVCINAM IVSTOSQVE PATI HYMENÆOS. Hyſteron proteron eſt: Ante enim eſt Hymenæus, poſt Lucina conſequitur. Item Hyſteron proteron eſt, *Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos.* Ante enim incipit, ſic deſinit.

CÆTERA. Ætas ſcilicet, quæ eſt vel ante quartum, vel poſt decimum annum. Et bene oſtendit per hæc tempora, poſſe quidem armentis, ſed inutilem provenire fœturam.

SVPERAT GREGIBVS DVM LÆTA IVVENTVS. Dum ſuppetit. Et dicit juvenili ætate eas debere concumbere; quia cito deficiunt, & quia tempora meliora depereunt.

PECVARIA. Ab eo quod eſt pecuare venit: nam pecua, ut ait in Pompejana Cicero, ab eo quod eſt pecu venit: ut genu genua.

SVFFICE PROLEM. Subminiſtra. Vnde etiam ſuffectos conſules dicimus.

MISERIS MORTALIBVS ÆVI PRIMA FVGIT. Iſta ſententia non ſolum ad animalia pertinet, ſed generaliter ad omnia.

VARIORVM.

TVRPE CAPVT. *Turpe* autem *caput*, amplum, atque magnum, ac per hoc terribile. PHIL.

CRVRVM TENVS. Hic autem *crurum tenus*, genitivo ſuo appoſuit, alibi ablativo, ut, *pube tenus.* Modeſtus, *tenus* pro fine accipit. Salluſtius: *Fine inguinum ingrediuntur mare.* PHIL.

PALEARIA. Vnde & paleæ, quæ collum amplectuntur: & ea pars annuli, quæ gemmam cohibet, propter ſimilitudinem palea dicitur. Cicero de officiis III. *Cum paleam ejus annuli ad palmam converteret, à nullo videbatur.* PHIL.

CAMVRIS. *Camuri* boves ſunt qui converſa introrſus cornua habent, quibus contrarii patuli, qui cornua diverſa habent. Lævi, quorum cornua terram ſpectant. his contrarii Licini, qui cornua ſurſum verſum reflexa habent. PHIL.

ALBO. Diviſè, pro albis maculis. An potius abſolute *albi* dixit, perinde ac ſi diceret albitatem. ut eſt illud: *Sparſis etiam nunc pellibus albo.* PHIL.

LVCINAM. *Lucina* dicta Iuno, eo quod lucem naſcentibus præſtare dicatur. Sic Terentius: *Iuno Lucina fer opem, ſerva me obſecro.* Ex *Lucina* partus, ex Hymenæo concubitus accipimus. PROBVS. PHILARG.

PECVARIA. Non loca, ſed ipſa pecora dixit. ut alibi idem uſurpavit *æſtiva*, pro pecoribus quæ in æſtivis agunt. *Nec ſingula morbi Corpora corripiunt, ſed tota æſtiva repente.* PHIL.

OPTIMA QVÆQVE DIES MISERIS MORTAL. &c. Hos verſus expendit Seneca, & divinitus illuſtrat Epiſtol. 108. quem omnino vide. TAVBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus;
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac, ne poſt amiſſa requiras,
Ante veni, & ſobolem armento ſortire quotannis.
Nec non & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modo, quos in ſpem ſtatuis ſubmittere gentis,
Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit;
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus (illi ardua cervix,
Argutumque caput; brevis alvus, obeſaque terga:
Luxuriatque toris animoſum pectus: honeſti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo) tum, ſiqua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,

SERVII.

SVBEVNT MORBI, TRISTISQVE SENECTVS. Naturalem ordinem tenuit; dicens, advenire morbum, ſenectutem, mortem.

INCLEMENTIA. Inexorabilitas & duritia.

SEMPER ENIM REFICE. Vacat ENIM. Sane dicit ante ſubueniendum eſſe; ut antequam pereant, reparentur armenta.

SOBOLEM ARMENTO SORTIRE QVOTANNIS. Subſtitue, ſubminiſtra. Et eſt verbum judiciorum: nam ſubſortiti dicuntur judices, qui occupatorum funguntur officio.

EST IDEM DELECTVS EQVINO. Vt habeant matres optimas. IN SPEM STATVES SVBMITTERE GENTIS. Id eſt quoſvis admiſſarios fieri. Notanda ſane exquiſita varietas: nam in bobus matres ante deſcripſit: in equis admiſſarios ante commemorat.

ALTIVS INGREDITVR. Cum exultatione quadam incedit. MOLLIA CRVRA REPONIT. Ennius de gruibus dicit, *Perque fabam repunt, & mollia crura reponunt.*

PRIMVS ET IRE VIAM. Matris præire veſtigia. IGNOTO PONTI. Per quem nunquam tranſierat. ARGVTVM. Breve.

LVXVRIATQVE TORIS ANIMOSVM PECTVS. Nodoſum & eminens pulpis.

SPADICES. Quos phœniciatos vocant preſſos, myrteos. GLAVCI autem ſunt felineis oculis, id eſt quodam ſplendore perfuſis. COLOR DETERRIMVS ALBIS, ET GILVO. Atqui alibi ait, *Qui candore nives anteirent.* Sed aliud eſt candidum eſſe, id eſt quadam nitenti luce perfuſum; aliud album, quod pallori conſtat eſſe vicinum.

GILVVS autem, melinus eſt color. Multi autem ita legunt, ALBIS ET GILVO: ut non album & gilvum: ſed albogilvum vituperet, quod falſum eſt. quod ſi ſinguli colores vituperandi ſunt, quanto magis mixtus uterque? id eſt albogilvus.

TREMIT ARTVS. Figurate. pro artubus tremit.

VARIORVM.

SORTIRE. Quaſi ſubſortire, & ſubjice. An potius pro elige & junge, ut uxorem ſortiri dicimus. PHILARG.

ARGVTVMQVE CAPVT. Argutum aliquando eſt, quicquid habet συμμετρίαν τινα, & elegantiam: nugatur enim hic Servius. PONTANVS.

SPADICES, GLAVCIQVE. Palmæ cujus jam deficit color, colorem dicit. Siculi enim palmam, quam Græci phænica appellant, vocant ſpadica. Spadix vero color eſt, quem Leucopyrum vocant: hoc eſt albus & fuſcus. Glaucus autem color, viridis. PROBVS.

GLAVCIQVE. *Glaucus* autem cœruleus eſt color, id eſt ſubviridis albo mixtus, & quaſi clarus. Nam ille ſine dubio diſplicet, qui ex albo & gilvo conſtat, ut ſit unum albo & gilvo. Alioqui repugnant illi, *Qui candore nives anteiret, curſibus auras:* &, *bigis it Turnus in albis.* PHILARG.

ET GILVO. Et *Gilvo ſpadi* & fœnicius eſt, quales ſunt fructus palmarum, neque ſatis diluti coloris, neque nimium preſſi. Gilvus color, aliis buxeus eſt, aliis flavus qui ex viridi, rufo & albo concretus eſt. Gellius, gilvum vult eſſe medium, inter nigrum & album. Mancinellus ex Plinio, melinum, album interpretatur, à Melo inſula. PHIL. GERM.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Collectumque premens volvit ſub naribus ignem.
Denſa juba, & dextro jactata recumbit in armo:
At duplex agitur per lumbos ſpina: cavatque
Tellurem, & ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, & quorum Graii meminere poëtæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipſe jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit: abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit: & ſi quando ad prælia ventum eſt,
Vt quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. ergo animos, ævumque notabis

SERVII.

VOLVIT SVB NARIBVS IGNEM. Flatu indicat magnanimitatem ſuam.

DVPLEX SPINA. Aut revera duplex, aut lata. ut, *Duplicem gemmis auroque coronam.* Item, *Et duplici aptantur dentalia dorſo.*

AMYCLÆI DOMITVS POLLVCIS HABENIS CYLLARVS. Atqui Caſtor equorum domitor fuit: ſed fratrem pro fratre poſuit poëtica licentia. ut, *Quas illi Philomela dapes*, pro Progne. Item, *Revocato à ſanguine Teucri*, pro Dardani. Aut certe ideo Pollucem pro Caſtore poſuit, quia ambo licenter, & Polluces & Caſtores vocantur. nam & ludi, & templum ſtellæ Caſtorum vocantur.

MARTIS EQVI. δεῖμος καὶ φόβος. ET MAGNI CVRRVS ACHILLIS. Pro equis; hi ſunt Baliarchus & Xanthus.

CONIVGIS ADVENTV PERNIX SATVRNVS. Dum cum amata Philyra Saturnus coiret, Ops ejus uxor advenit: cujus præſentiam veritus, ſe in equum convertit, qualem potuit numen imitari. exinde natus eſt Chiron, dimidia parte homo, dimidia equus. Sane OPS cum de uxore Saturni dicimus, o corripitur, ut ops opis. cum vero de Nympha dicimus, OPIS longa eſt o. ut, *Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.* PERNIX autem ad equum refertur: nam Saturni ſtella tardiſſima eſt.

PELION. Montem Theſſaliæ, in quo Chiron habitavit.

HVNC QVOQVE. Licet bonum & tot ſignis probatum. MORBO GRAVIS, AVT IAM SEGNIOR. Duo ſunt quibus minuuntur corporis vires: ſenectus, & morbus. unde mire utrumque complexus eſt.

ABDE DOMO. In domo. nam ſi adverbialiter vellet loqui, domi diceret. Tale eſt illud in quarto, *Non Lybiæ non ante Tyro.* NEC TVRPI IGNOSCE SENECTÆ. Cicero in Catone majore, & laudat & vituperat ſenectutem: unde dupliciter hunc locum intelligimus: aut, *Nec ignoſce turpi ſenectæ*: aut, *Non turpi ſenectæ ignoſce.* id eſt abde & ignoſce ſenectæ, quæ turpis non eſt: quia per naturam venit.

AD PRÆLIA VENTVM EST. Alibi, *nocturnaque bella.*

ANIMOS ÆVVMQVE NOTABIS. Præcipue ante omnia ætatem & magnanimitatem requires. POST CÆTERA. Id eſt parentes & ſtudium.

VARIORVM.

AMYCLÆI. *Amycle*, civitas Laconiæ. Xanthum autem dicit & Cyllarum equos, quos Neptunus Iunoni dedit. illa Caſtori & Polluci, ut poëtæ Græculi fabulantur. PHILARG.

GRAII MEMINERE POETÆ. Nomine Grajorum poëtarum maximè Homerum capimus, quem præteritum à Virgilio in omni parte operum ſuorum; cum præſertim Orphei, Muſæi, Heſiodi & Theocriti meminerit, ſatis admirari non poſſum. Atqui cum multa ab his quos nominavi, mutuatus ſit; Homerus tamen Mantuanus non immerito à quibuſdam appellatus eſt, qui Homerum fere totum Æneide ſua expreſſerit. VRSINVS.

PERNIX. *Pernix* autem ad equum refertur. Nam tardiſſimus eſt Saturnus. PHIL.

SATVRNVS. Saturnus cum Philyram Oceani filiam in Theſſalia adamaſſet, & cum ea coiret, adventante uxore, ſe in equum, illam in equam convertit: atque ita uterque opprobrium effugerunt. Hinc natus eſt Chiron centaurus. Quidam Philyram in florem converſam eſſe dicunt, vel in arborem, unde liber philyrinus, quo coronæ illigantur. PHILARGYR.

SI QVANDO. Bene, *ſi quando*, quia ſenex raro. PHILARG.

PRÆLIA. Pro coitu dixit. PHIL.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Præcipue; hinc alias artes, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus,
Cum ſpes arrectæ juvenum, exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis.
Iamque humiles, jamque elati ſublime videntur
Aëra per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies: at fulvæ nimbus arenæ
Tollitur; humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentum.
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
Primus Erichthonius currus, & quattuor auſus
Iungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.
Frena Pelethronii Lapithæ, gyroſque dedere
Impoſiti dorſo, atque equitem docuere ſub armis

S E R V I I.

ET QVIS CVIQVE DOLOR VICTO: QVÆ GLORIA PALMÆ. Vult probare, moveri equos vel amiſſione, vel acquiſitione victoriæ. nam eo tendit ſequens iſte decurſus. Vnde eſt paulo poſt, *Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.* Lucanus, *Quantum clamore juvatur Eleus ſonipes.*

EFFVSI CARCERE CVRRVS. Vſurpative pro carceribus; qui ab arcendo dicti ſunt. Nam carcer eſt cuſtodia noxiorum.

IVVENVM. Aurigarum, vel ſpectantium. HAVRIT. Ferit; ut, *Litus haurit apertum.*

VERBERE TORTO. Frequenti ſcilicet iteratione.

FERVIDVS AXIS. Alibi, *Frenaque ferventeſque rotas.* Nam tam rotæ, quam axis curſu caleſcunt.

PRIMVS ERICHTHONIVS. Vulcanus impetrato à Iove Minervæ coniugio; illa reluctante, effectum libidinis projecit in terram: inde natus eſt puer draconteis pedibus, qui appellatus eſt Erichthonius; quaſi de terra & lite procreatus. Nam ἔρις, eſt lis, & χθὼν terra. Hic ad tegendam pedum fœditatem, junctis equis uſus eſt curru, quo tegeret ſui corporis turpitudinem.

RAPIDVS. Velox. VICTOR. Sui propoſiti effector.

FRENA PELETRONII. Peletronium oppidum eſt Theſſaliæ, ubi primum domandorum equorum repertus eſt uſus. Nam cum quidam Theſſalus rex bobus Oeſtro exagitatis ſatellites ſuos ad eos revocandos ire juſſiſſet, illique curſu non ſufficerent, aſcenderunt equos, & eorum velocitate boves ſecuti, eos ſtimulis ad tecta revocarunt. Sed hi viſi, aut cum irent velociter, aut cum eorum equi circa flamen Peneon potarent, capitibus inclinatis locum fabulæ dederunt: ut Centauri eſſe crederentur. qui dicti ſunt Centauri ἀπὸ τῆ κεντεῖν τοὺς ταύρους. Alii dicunt Centaurorum fabulam eſſe confictam, ad exprimendam humanæ vitæ velocitatem; quia equum conſtat eſſe velociſſimum. Bene autem PELETRONII addidit: quia ſunt & alii Lapithæ.

EQVITEM. Equum pro equo, rectorem poſuit.

V A R I O R V M.

HINC ALIAS ARTES. *Artes* hic virtutes. & *prolem parentum* nove poſuit. eſt enim proprie liberarum. ut, *Geminam partu dabit Ilia prolem.* PHILARGYRIVS.

ERICHTHONIVS. Varro in libro qui Admirabilium inſcribitur, Erichthonium ait primum equos quattuor junxiſſe ludis, qui Panathenæa appellantur. de hoc Erichthonio alibi ſatis dictum, qui anguinis pedibus fuiſſe memoratur. PHIL.

FRENA PELETHRONII. *Pelethronios Lapithas* ideo appellavit, quia ſunt Theſſali. Pelethronium antrum eſt, ubi Achillen Chiron erudivit. Alii Pelethronium regem Lapitharum volunt. Plinius & Solinus non ad Lapithas Pelethronios, qui Pelethronium montem Theſſaliæ incolebant, ubi & cognomine eſt oppidum; ſed ad Pelethronium proprium viri nomen, qui primus frenis equos domuerit, referunt. PHILARG. TVRNEB.

GYROSQVE DEDERE. Pro docuere. aliter enim fræna dedere, & aliter gyros. & eſt ſyllepſis, cum aliquid aſſumitur, quod dictum ſupra non eſt. PHILARG.

EQVITEM. Hic *Equitem* ſine dubio equum dicit, maxime cum inferat, *inſultare ſolo.* Ennius annalium VII. *Denique vi magna quadrupes eques atque elephanti, Projiciunt ſeſe.* PHIL.

SVB ARMIS. Id eſt inſident armato. PHILARGYRIVS.

Inſul-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
Æquus uterque labor: æque juvenemque magiſtri
Exquirunt, calidumque animis, & curſibus acrem:
Quamvis ſæpe fuga verſos ille egerit hoſteis,
Et patriam Epirum referat, forteſque Mycenas,
Neptunique ipſa deducat origine gentem.
His animadverſis, inſtant ſub tempus, & omnes
Impendunt curas denſo diſtendere pingui,
Quem legêre ducem, & pecori dixere maritum:
Pubenteſque ſecant herbas; fluvioſque miniſtrant,
Farraque, ne blando nequeant ſupereſſe labori,
Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipſa autem macie tenuant armenta volentes:
Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondeſque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam curſu quatiunt, & Sole fatigant,

SERVII.

GRESSVS GLOMERARE SVPERBOS. Vt cum diſciplina incedat.

QVAMVIS SÆPE FVGA VERSOS. Ordo eſt, Quamvis ſit ſæpe victor; quamvis nobili genere procreatus, tamen à magiſtris eſt ætas magnanimitaſque requirenda: quæ ſi non fuerint, illa nihil proſunt.

NEPTVNIQVE IPSA DEDVCAT ORIGINE GENTEM. Ab equo Neptuni, qui natus eſt tridentis percuſſione.

HIS ANIMADVERSIS. Moribus & ætate deprehenſis. INSTANT ſub tempus, Coëundi ſcilicet: quo eis cura major adhibeatur.

DENSO DISTENDERE PINGVI. Non laxo. quod quibuſdam potionibus per fraudem agaſones facere conſueverunt. vnde ait, *Denſo pingui*: id eſt viribus pleno. Sane PINGVE eſt generis neutri: & ita in omnibus idoneis invenitur. Nam nec pinguedo, nec pinguetudo latinum eſt.

PVBENTESQVE SECANT HERBAS. Adultas, maturiores: quibus robur acquiritur. BLANDO LABORI. Periphraſis eſt coïtus.

IEIVNIA. Infirmitatem venientem ex inedia.

IAM NOTA VOLVPTAS SOLLICITAT. Dicendo *nota*, per tranſitum tetigit rem ab aliis diligenter expreſſam. Nam equæ pullæ cum primum coëunt, ſi macræ ſunt, & debilitantur, & debiles creant: poſt primum autem partum, tenues eſſe debent.

FRONDESQVE NEGANT ET FONTIBVS ARCENT. Contra illud, *Florenteſque ſecant herbas, fluvioſque miniſtrant.*

VARIORVM.

ÆQVVS VTERQVE LABOR. Durus uterque labor, & ſub jugum mittere, & ſub femur. PHILARGYRIVS.

NEPTVNIQVE. Neptunus etiam parens quorundam equorum fertur, ut Pegaſi ex Meduſa, & Arionis ex Cerere, cujus feminium Adraſtus habuit. PHILARG.

DENSO DISTENDERE PINGVI. Abſolute poſuit, ut eſt illud Lucretianum: *Hic feſſæ pecudes pingui.* Plin. lib. 8. cap. 50. *Omni pinguedine detracta, in olla caro decoquitur.* Varro lib. 3. de re Ruſtica: *Et lux pinguetudini inimica.* Errat igitur hic Servius, qui pinguedinem & pinguetudinem Latina non eſſe docet. PHIL. RAMVS.

DIXERE MARITVM. Pro deſignavere. Cic. de Republ. ſic: *Dictatore L. Quinctio dicto.* ſed & Horatius: *Quem Venus arbitrum dicit bibendi*, pro deſignat. PHIL.

BLANDO. Mire *blandum laborem* coitum dixit, quod ſit cum voluptate. PHIL.

NE BLANDO NEQVEANT SVPERESSE LABORI. Blandum laborem ἀφροδισιακῶς appellat initum, ſive admiſſuram. Et admittere equum, vel taurum dicimus, ad equam vel vaccam implendam. Admiſſarius equus eſt ἀναβάτης; nam & ἀναβαίνειν dicunt, ut Latini ſupervenire, ſalire. BVDÆVS IN Pandect.

REFERAT. Non enim poteſt unus equus duas patrias habere. &, *referat*, ſicut ibi poſitum: *Et ſalis occultum referat in lacte ſaporem.* &, *qui te tantum ore referret.* PHIL.

IEIVNIA. *Iejunia*, pro macie. PHIL.

IPSA AVTEM MACIE TENVAT ARMENTA. ut: *Frondeſque negant: & frondibus arcent.* PHIL.

PRIMOS. *Primos concubitus*, anni redeuntis accipiendum: alioquin contrarius videbitur, cum infert, *Iam nota voluptas.* ergo primos poëtice, pro primum. Quidam notam voluptatem, non coitum, ſed deſiderium accipi volunt. PHIL.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cum graviter tunſis gemit area frugibus, & cum
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus
Sit genitali arvo, & ſulcos oblimet inertes:
Sed rapiat ſitiens Venerem, interiuſque recondat.
Rurſus, cura patrum cadere, & ſuccedere matrum
Incipit: exactis gravidæ cum menſibus errant.
Non illas gravibus quiſquam juga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, & acri
Carpere prata fuga, fluvioſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
Flumina: muſcus ubi, & viridiſſima gramine ripa,
Speluncæque tegant, & ſaxea procubet umbra.
Eſt lucos Silari circa, ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans (cui nomen aſilo

SERVII.

CVM GRAVITER. Hoc eſt die medio. Hoc autem ad exprimendum diei tempus eſt poſitum: non quod equæ æſtatis tempore coëant. NIMIO NE LVXV. Nimio, pingui. Et bene rem turpem aperte à Lucretio tractatam vitavit tranſlationibus, quas omnes ab agricultura traxit.

LVXV. Propter luxuriem ſegetum.

GENITALI ARVO. Pro muliebri folliculo, quam ſcilicet vulvam vocant, ut etiam Plinius docet: nam folliculus ante dicebatur. SVLCOS OBLIMET INERTES. Claudit meatus. Et hoc ſimiliter per tranſlationem dixit. nam legimus ſupra, *Et obducto late tenet omnia limo.*

EXACTIS GRAVIDÆ CVM MENSIBVS ERRANT. Vicinis partui. tunc enim diligentius tractandæ ſunt, ne abigant.

SALTV SVPERARE VIAM. Quod ſolet fieri cum paſcunt pedibus impeditis.

VACVIS. Magnis. PLENA FLVMINA. Ne inclinentur ad potum.

EST LVCOS SILARI CIRCA ILICIBVSQVE VIRENTEM &c. Ordo talis eſt, Circa lucos Silari fluminis Lucaniæ & Alburnum ejus montem, eſt plurimus volitans: ac ſi diceret, eſt multa muſca.

VOLITANS autem modo nomen eſt, non participium.

VARIORVM.

TVNSIS. Quæ tunduntur. non enim cum tunſæ ſunt, ſed cum tunduntur. Ne graviter tunſis, graviter gemat. & *tuſis* ſine *n* littera legendum. PHIL.

OBLIMET. Lucretius: *ne oblimet*, pro obturet, & obcludat. alibi, *oblimet*, temperet. Horatius. *Rem patris oblimare malum eſt ubicunque.* PHILARGYRIVS.

SITIENS VENEREM. Quare *ſitiens*? ſolvit quæſtionem. Alii dictum volunt *ſitiens* libidinis plenæ. PHIL.

RVRSVS, hic contra ſignificat. PHIL.

RVRSVS CVRA PATRVM CADERE, ET SVCCEDERE MATRVM. Prægnantibus major eſt adhibenda cura, largoque paſcuo firmandæ: nec aliquot menſibus a conceptu exercendæ, nec in anguſto clauſoque continendæ: neque frigori, aut fluminibus tranandis committendæ. Nam hæc omnia incommoda fætum abigunt. PONT.

NON ILLAS GRAVIBVS. *Gravibus* aut epitheton eſt plauſtrorum, aut gravibus onuſtis dixit. Sed poëtice plauſtris juga ducere, non jugis plauſtra. PHIL.

INNARE RAPACES. Hoc dicit: innatant fluvios, ſed non rapaces. Nam infra ait: *ſaltibus, &c.* PHIL.

SALTIBVS. His *ſaltibus.* Aliter ſupra, *Nec ſaltus ſuperare viam ſit paſſus. vacuis* autem *ſaltibus*, ſine maritis dixit. Saltus iſto loco Nonius campi ſpatium interpretatur. Alioqui ſaltus ſunt loca vaſta, & ſylveſtria, ubi arbores exiliunt in altum, Iſidor. lib. 16. cap. 8. Quidam cenſent ex eo dictum ſaltum, quod in eo feræ ac pecudes ſaliant. PHILARG. PONTAN.

SAXEA PROCVBET. Nove *ſaxea umbra*, quæ ſaxis fiat, & *procubet*, protendatur. PHIL.

SILARI. Ordo: plurimum volitans circa lucos Silari, Alburnumque virentem ilicibus. volitans abſolute. *Silarus & Alburnus* in Lucania ſunt montes. PHIL.

ASILO. Nigidius de animalibus: *Aſilus eſt muſca varia tabanus, bubus maxime nocens. Hic apud Græcos prius myops vocabatur: poſtea magnitudine incommodi œſtrum appellarunt.* & hoc eſt quod ait, *œſtrum Graii vertere vocantes.* Non de Latino in Græcum, ſed de Græco in ſuam linguam, quæ prior fuit. PHIL.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Romanum eſt, œſtron Graii vertêre vocantes)
Aſper, acerba ſonans: quo tota exterrita ſylvis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus æther
Concuſſus, ſylvæque, & ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno peſtem meditata juvencæ.
Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior inſtat)
Arcebis gravido pecori: armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.
Poſt partum, cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoque notas, & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare ſacris, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cætera paſcuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium, atque uſum formabis agreſtem,

SERVII.

OESTRVM GRAII VERTERE VOCANTES. Vertere ex ſoni ſimilitudine, Onomatopœiam fecere. Non enim poſſumus accipere, ex latina lingua mutavere, cum conſtet Græcam primam fuiſſe. OEſtrum autem Græcum eſt: Latine aſylus, vulgo tabanus vocatur. CVI NOMEN ASILO. ut, *Cui Remulo cognomen erat.*

SICCI TANAGRI. Non multum valentis. Tanager autem fluvius eſt Lucaniæ: & SICCI ad tempus æſtatis relatum eſt. Eſt enim torrens hyeme. Et hoc dicit, armentorum mugitu cuncta reſonare.

HOC QVONDAM MONSTRO. Argumentatur ab exemplo; dicens, œſtro contra pellicem ſe defendiſſe Iunonem. Nota autem eſt fabula: Io Inachi filiam à Iove Iunonis adventu converſam eſſe in vaccam, cui Iuno immiſit œſtrum: quo toto orbe fatigata tandem aliquando venit ad Ægyptum, & illic in Iſim converſa eſt. Tranſit autem per mare anguſtum, quod Boſphoron appellatum eſt, nunc Helleſpontum nominatur.

PESTEM MEDITATA IVVENCÆ. Vel quam peſtem ante excogitaverat: vel *meditata*, inferens & exercens accipiamus. Horatius, *Horrendamque cultus Diluviem meditatur agris*, id eſt, infert, exercet. Nam & in ipſa meditatione exercitium eſt.

HVNC QVOQVE. Id eſt etiam hoc malum remove. FERVORIBVS ACRIOR INSTAT. Tunc eſt acrior. Et dicendo tempus, oſtendit quemadmodum poſſit evitari.

GRAVIDO PECORI. A gravido pecore. Nam arceo à te dicimus. SOLE RECENS ORTO. Statim Saluſtius, *Coria recens detracta veluti glutine adoleſcebant.*

IN VITVLOS. Modo generaliter & de equis & de bobus accipimus. NOTAS. Characteres.

PECORI HABENDO SVBMITTERE. Admiſſarios facere.

ET CAMPVM HORRENTEM FRACTIS INVERTERE GLEBIS. Ecbaſis poëtica. Suffecerat enim, *Aut ſcindere terram.*

CÆTERA PASCVNTVR: Per hoc intelligimus illa omnia, quæ dixit animalia domi eſſe ſervanda.

TV QVOS AD STVDIVM. Locus de bobus domandis.

VARIORVM.

OESTRVM GRAII VERTERE. Quomodo Graji vertêre, cum omnia, quæ Latina ſunt, à Græca ratione deſcendant? ſolvit quæſtionem: Græci cum myopem primo dixerint, diſplicuit nomen: quia proprium non erat. OEſtrum dixerunt, hoc eſt, quia furiam œſtrum vocant. Dividit enim furia armenta, cum ab ea ſtimulantur. Latine vero hoc animal tabanus dicitur. PHIL.

FVRIT. Poëtice convertit. Nam cum furor boum ſit, ætherem ait furere. PHIL.

SICCI. Quare ſicci, cum ripam dixerit? oſtendit hunc non eſſe fluvium, ſed rivum. ut alibi: *Et arentem Xanthi cognomine rivum.* PHIL.

IVVENCÆ. Ionem dicit Inachi filiam, quam in bovem converſam œſtro percuſſiſſe dicitur. Illa ſe in mare præcipitavit, quod Ionium vocaverunt: & Iſis dicitur, quaſi ſola Dea. Hoc enim Ægyptiis placet. PHIL.

HABENDO. Id quod habetur. Lucilius in XXX. *Nonnunquam dabit ipſa ætas quod poſſit habendo.* PHIL.

AVT ARIS SERVARE SACRIS. *Sacræ pecudes* ſunt aris deſtinatæ. Nam & equum in ſacris publicis Romæ immolatum, auctor eſt Plin. lib. 28. cap. 9.

TV QVOS AD STVDIVM, ATQVE VSVM, &c. De domitura boum, lege Columel. lib. 6. cap. 2.

CÆTERA. *Cætera*, quæ non inuruntur. PHILARGYRIVS.

Iam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi;
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici ſubnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio aſſuerint, ipſis è torquibus aptos
Iunge pares, & coge gradum conferre juvencos.
Atque illis jam ſæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ, non gramina tantum,
Nec veſcas ſalicum frondes, ulvamque paluſtrem;
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi fœtæ
More patrum nivea implebunt mulctralia vaccæ,
Sed tota in dulces conſument ubera natos.
Sin ad bella magis ſtudium, turmaſque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ,
Et Iovis in luco currus agitare volantes:

SERVII.

VIAMQVE INSISTE DOMANDI. Inſtitue artem domandi.

CIRCLOS. Circus eſt principale, vnde fit circulus, & per ſyncopam circlus: ſicut periculum & periclum, ſeculum & ſeclum. GRADVM CONFERRE. Pariter incedere.

ROTÆ INANES. Sine pondere.

TEMO ÆREVS. Fortis: ſic in quinto, *Aerea quem obliquum rota tranſiit.* Item Horatius, *Incluſam Danaem turris ænea.*

PVBI INDOMITÆ. Hoc ad iuvencos tantum pertinet. Nam de equis contra dicturus eſt. ut, *Namque ante domandum Ingentes tollent animos.*

VESCAS FRONDES. Siccas & teneras. Nam veſcum hoc eſt proprie. unde & telæ aranearum veſcæ vocantur.

FRVMENTA MANV. Eis etiam farraginem dabis.

PRÆLABI FLVMINA PISÆ. Quia ut ſupra diximus, circa ripas fluminum, agitabatur curule certamen.

VARIORVM.

DVM MOBILIS ÆTAS. *Mobilis*, flexilis: & eſt duplex lectio. Poteſt enim & ſic legi: *Iuvenum dum mobilis ætas.* Videtur Maro τὸ ἀκίνητον ἢ κινητικὸν ætati tribuiſſe vigenti; quod animatum ab inanimi maxime diſcernatur motu & ſenſu: & quo corpus mobilius ſit, hoc & vividum magis videatur, quia veteres Philoſophi ſtatuerint eximie familiarem eſſe animo motum. PHILAG. GERMAN.

IPSIS E TORQVIBVS APTOS. *Aptos*, unitos aut connexos. eſt enim apta jungi. PHIL.

INDOMITÆ. Vtrum dum quoſdam domas, interea indomitis hæc præſtabis; an antequam domes, interea? PHIL.

VESCAS. *Veſcas*, teneras & exiles. Nam *veſcum* apud antiquos ſignificabat macrum, & quaſi quod eſcam non reciperet. Afranius in Sororibus; *Ab puer eſt veſcus, imbecillus viribus.* Sed vide ne *veſcas*, appetibiles dixerit. Lucretius certe pro edace poſuit, ut, *veſco ſale ſaxa pereſa.* PHILARG.

FETÆ. *Fetæ* noſtro more. neque enim mulgeri niſi enixæ poſſunt. Antiqui autem *fetum* pro gravido ſolent ponere. ut Varro Atacinus: *Feta feris Libyæ.* & ipſe Virg. *Scandit fatalis machina muros Feta armis.* PHIL.

MORE PATRVM. *More patrum* ſic intellige, ut dixerit mulgeri. Nec implebunt mulctralia more patrum, qui lac magis reſervabant fetibus. alioquin accuſabitur ob avaritiam eorum, qui ſibi omne lac mulgebant. Legitur & *mulgaria*, ut Valgius ait: *Sed nos ante caſam tepidi mulgaria lactis, & ſinum vini ceſſamus ponere Bacchi.* PHIL.

SIN AD BELLA MAGIS STVDIVM. Dixit breviter de iis, quæ in domitura & cura juvencorum agreſtium obſervari convenit. Nunc ad pullos equorum tranſit, quos laboribus bellicis, ludiſque Circenſibus, aut ſacris certaminibus præparare cupimus. PONTANVS.

ALPHEA FLVMINA PISÆ. Elidis amnem vocat Alpheum Eclog. x. quoniam alluit urbem Elim, Piſæ & Olympiæ vicinam. ubi ludi exercentur Olympici. Quod ſequitur de agitatione curruum in luco Iovis, qui eodem loco erat ſacer Iovi, cui etiam ipſi ludi, eandem cum priore verſu ſententiam continet. PONTANVS.

Primus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantum, lituoſque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, & ſtabulo frenos audire ſonanteis.
Tum magis atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & plauſæ ſonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulſus ab ubere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, etiamque tremens, etiam inſcius ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta acceſſerit ætas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis, ſinuetque alterna volumina crurum,
Sitque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet; ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix ſumma veſtigia ponat arena.
Qualis Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris
Incubuit, Scythiæque hyemes, atque arida differt
Nubila; tum ſegetes altæ, campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris; ſummæque ſonorem
Dant ſylvæ, longique urgent ad littora fluctus.
Ille volat, ſimul arva fuga, ſimul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas, & maxima campi

SERVII.

INQVE VICEM. Frenorum ſcilicet, ne adhuc tenera ora lædantur.

ETIAM INSCIVS ÆVI. Nondum habens ab annis fiduciam.

VBI QVARTA ACCESSERIT ÆTAS. Quartus annus. Nam ætatem plerunque generaliter dicimus pro anno, pro triginta, pro centum, pro quovis tempore. SITQVE LABORANTI SIMILIS. Præparetur ad futurum laborem.

QVALIS HYPERBOREIS. Hyperborei montes ſunt Scythiæ: ſic dicti, quod ſupra, id eſt ultra eos flat Boreas. Dicit autem, ſic currat equus, ut ventus.

ARIDA autem NVBILA, ſine pluviis. DIFFERT. Diſſipat.

HORRESCVNT. Contremiſcunt. Perſius, *Scis comitem horridulum trita donare lacerna.* Id eſt trementem.

ILLE VOLAT. Scilicet ventus. ÆQVORA, campum planum æquor appellat. VERRENS. Trahens.

AD ELEI METAS. Id eſt fines Circi. Elis autem civitas Arcadiæ, in qua agebatur curule certamen. & eſt ſpecies pro genere.

VARIORVM.

ET STABVLO FRÆNOS AVDIRE. De hac domitura Varro lib.2.c.7. Neque prius biennio confecto à lacte removendum: eoſque cum ſtent cum matribus, interdum tractandum; ne, cum ſint disjuncti, exterreantur. Eademque cauſſa ibi frænos ſuſpendendum, ut equuli conſueſcant & videre eorum faciem, & è motu audire crepitus. RAMVS.

PLAVSÆ SONITVM CERVICIS. Sonum autem illum ex colliſione manuum, & palpationem in equis, vocant Græci ποππυσμὸν & ποππύζειν. Lege quæ in hunc locum ex Xenophonte de re equeſtri ab Vrſino deſumuntur. PONTANVS.

PRIMO. Non *primo ubere*, ſed *jamprimo*, quaſi unum lege: ut ſit *Iam primo audeat depulſus ab ubere matris.* PHIL.

INQVE VICEM. Celſus, *inque vicem*, ſic intelligit, ut ſit nonnunquam ſine capiſtris. vel, ut ſit in utraque parte ductus facilis. PHIL.

ETIAM. Etiam, pro adhuc. PHIL.

SITQVE LABORANTI SIMILIS. Hoc eſt, non vere laboret, ne tædium capiat. Ac, *per aperta volans*, currens. PHILARG.

VIX SVMMA VESTIGIA PONAT ARENA. Alludere videri poteſt ad Ladan, Alexandri curſorem, qui pendentibus veſtigiis vix arenam ſignabat: cujus Solinus meminit, & Catullus & Martial.l.10.

Habeas licebit alterum pedem Ladæ,
Inepte fruſtra ligneo curres pede.

GERMAN.

AQVILO DENSVS. Denſus Aquilo, ut quem conſtet denſare & conſtringere; ut Auſtrum laxare & reſolvere. Vide Ariſt. Meteor. GERMANVS.

ELEI CAMPI. Maximi ex omnibus, quod ſint pedum ſeptingentorum, cum alii minus. PHIL.

Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito. namque ante domandum
Ingentes tollent animos: prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.
Sed non ulla magis vires induſtria firmat,
Quam Venerem, & cæci ſtimulos avertere amoris:
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul, atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum, & trans flumina lata:
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſervant.
Carpit enim vires paulatim, uritque videndo
Fœmina: nec nemorum patitur meminiſſe, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris, & ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magna ſylva formoſa juvenca:
Illi alternantes multa vi prælia miſcent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora ſanguis;
Verſaque in obnixos urgentur cornua vaſto
Cum gemitu: reboant ſylvæque, & magnus Olympus.
Nec mos bellantes una ſtabulare: ſed alter

SERVII.

SPVMAS AGET ORE CRVENTAS. Quod eſt ſignum equi fortiſſimi, ſi velut rubras egerit ſpumas.

BELGICA ESSEDA. Gallicana vehicula. Nam Belgæ civitas eſt Galliæ, in qua hujuſcemodi vehiculi repertus eſt uſus. MOLLI COLLO. Domito. ut, *Mollia colla reflectunt.*

DVRIS PARERE LVPATIS. Frenis aſperrimis. Dicta autem lupata à lupinis dentibus, qui inæquales ſunt. unde etiam eorum morſus vehementer obeſt.

CÆCI AMORIS. Latentis Cupidinis. RELEGANT. Removent. FLVMINA LATA. Ne natatus ſit facilis.

VIDENDO. Dum videtur. Gerundi modus à paſſivo.

IN MAGNA SYLVA. Alii Sila legunt: ut ſit mons Lucaniæ, quod modo nulla neceſſitas cogit: ut in Æneide, *Ac velut ingenti Sila ſub monte Taburno.* Vbi utrunque ſpeciale eſt.

REBOANT SYLVÆ. Reſultant, remugiunt. Eſt autem Græcum verbum. nam apud Latinos nullum verbum eſt quod ante *o* finalem, habeat *o*: excepto INCHOO: quod tamen majores aliter ſcribebant; aſpirationem interponentes duabus vocalibus, & dicebant incoho. tria enim habebant nomina in quibus c literam ſequeretur aſpiratio; ſepulchrum, orchus, pulcher: è quibus pulcher tantum hodie recipit aſpirationem.

VARIORVM.

BELGICA. *Belgica*, Gallica. PHIL.

ESSEDA. *Eſſeda* autem vehiculi, vel currus genus, quo ſoliti ſunt pugnare Galli. Cæſar teſtis eſt libro ad Ciceronem III. *Multa millia equitum atque eſſedariorum habet.* Hinc & gladiatores eſſedarii dicuntur, qui curru certant. PHIL.

MOLLI. *Molli* autem mobili dixit, ut, *Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.* PHIL.

NAMQVE ANTE DOMANDVM. Antequam domueris. Nec opus, ut novam regulam condas, & paſſive interpreteris. RAMVS.

DVRIS PARERE LVPATIS. Lupata ſunt fræna, quæ & lupi vocantur, à λύκος quod Græcis eſt ferrum quoddam fræni: atque hinc λυκοσπάδες equi præferoces & ad tractandum difficiles. Ovid. 4. Triſt. Eleg. 6. ex parte, totum frænum ſignificavit, *duros accipit ore lupos.* PONTANVS.

LAVIT ATER. Hoc ab illa declinatione deſcendit: lavo, lavis, lavit. Fervo, fervis, fervit. PHIL.

VERSAQVE. *Verſa*, infeſta. Plautus in Caſina: *Neceſſe eſt verſis gladiis depugnarier*, id eſt infeſtis. PHIL.

Victus

Victus abit, longeque ignotis exulat oris,
Multa gemens ignominiam, plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores:
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit avitis.
Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura jacet pernix inſtrato ſaxa cubili:
Frondibus hirſutis, & carice paſtus acuta:
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco: ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, ubi collectum robur, vireſque receptæ,
Signa movet, præcepſque oblitum fertur in hoſtem.
Fluctus ut in medio cœpit cum albeſcere Ponto,
Longius, ex altoque ſinum trahit: utque volutus
Ad terras, immane ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit: at ima exæſtuat unda
Vorticibus, nigramque alte ſubjectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque, ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes pictæque volucres,
In furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.

SERVII.

EXULAT. Extra ſuum ſolum habitat.

ASPECTANS. Cicero de Catilina, *Retorquet oculos profecto ſæpe ad hanc urbem, quam è ſuis faucibus ereptam eſſe luget.*

VIRES EXERCET. Ab incultu robur acquirit.

PERNIX. Modo perſeverans. Horatius. *Pernicis uxor Apuli.* Pernix autem perſeverans, à pernitendo tractum eſt.

CARICE ACUTA. Herba duriſſima. OBLITUM. Iam ſecurum ex ante acta victoria.

IMMANE. Adverbium eſt. FLUCTUS UT IN MEDIO. Sic paulatim taurus movetur ad prælia.

AMOR OMNIBUS. Id eſt in unoquoque genere unus eſt amor, id eſt ſimilis; ut puta in lupis unus eſt amor, id eſt ſimilis. Item in equis, & aliis omnibus pro qualitate ſui generis. ſicut alibi ait, *Sopor ſuus occupat artus.* id eſt ipſis aptus. Nam in omnibus animalibus non eſt amor unus atque idem; ſed in ſingulis generibus, pro qualitate naturæ.

VARIORUM.

PLAGASQUE SUPERBI. Sic poſitum, ut, *& vulnere tardus Ulyxi.* PHIL.

ET STABULA ADSPECTANS REGNIS. Affectum eundem animi (quod animadverterunt etiam veteres Grammatici) tribuit Virgilius tauro, qui victus in pugna pellitur ſuis ſedibus, quem affectum Cicero in L. Catilina extitiſſe dicit, cum ejectus ab ipſo ex urbe fuit: utrique enim dolorem, quem animo tunc ſentiebant, & quam inviti inde abirent, ſigno quodam demonſtrarunt. PONTANUS.

PERNIX. Legunt & *pernox.* ſed *pernix* melius, id eſt pertinax. PHIL.

INSTRATO SAXA CUBILI. Nota figura, non ſaxis. PHIL.

VENTOSQUE LACESSIT ICTIBUS. Videtur hic mihi gladiatorium verbum *Ventilare* circumſcribere, & repræſentare. *Ventilare* ſiquidem gladiatores dicuntur, cum ante pugnam gladiis motis & luſoriis ictibus aërem ferientes, proludunt ad certamen. Unde & Seneca lib. 21. epiſt. 118. *Quam ſtultum eſt, cum ſignum pugnæ acceperis, ventilare.* GERMAN.

ET SPARSA AD PUGNAM PROLUDIT ARENA. Et Græcis προαγῶνες, proludia pugnæ dicuntur, ut excurſiones ad prælium laceſſendum: quod verbum & ad forum tractum eſt. GERMAN.

OBLITUM. *Oblitum*, quaſi exercitationum & virium, quem ſecuritas & amor corruperit, adeo ut nec crederet hoſtem eſſe rediturum. PHIL.

FLUCTUS UT IN MEDIO CEPIT CUM ALBESCERE. Fluctus albicantis ratio ab Ariſt. redditur probl. ultim. κγ. ſectionis. mare enim pro ventorum qualitate varios colores reddit. GERMAN.

OMNE ADEO GENUS IN TERRIS, &c. In unoquoq; genere ſuus furor & ſtimuli ſunt amoris, quibus ad libidinem concitentur. De quo Ariſt. lib. 6. 18. Hiſt. animal. Locum etiam hunc Maronianum, quaſi commentario quodam exponit Phædra Senecæ in Hippolyto, Act. 1. Totus etiam qui ſequitur Chorus de imperio Cupidinis in Deos, homines atque beſtias diſſerit. Puto Senec. hoc in argumento facundiam ſuam oſtendere voluiſſe. PONT.

Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes urſi ſtragemque dedere.
Per ſylvas tum ſævus aper, tum peſſima tigris:
Heu male tum Libyæ ſolis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantum notas odor attulit auras?
Ac neque eos jam frena virûm, nec verbera ſæva,
Non ſcopuli, rupeſque cavæ, atque objecta retardant
Flumina, correptos unda torquentia montes:
Ipſe ruit, denteſque Sabellicus exacuit ſus,
Et pede proſubigit terram: fricat arbore coſtas,
Atque hinc, atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cæli: & ſcopulis illiſa reclamant

SERVII.

CATVLORVM OBLITA. Vi ſcilicet nimii amoris. LEÆNA autem Græcum eſt, ſicut dracæna. nam nos hic & hæc leo dicimus (lea namque uſurpatum eſt) quia in *o* exeuntia, maſculina, fœminina ex ſe non faciunt. ut fullo, latro, leo.

INFORMES VRSI. Vel magni; vel qui tempore quo naſcuntur, forma carent. dicitur enim quædam caro naſci, quam mater lambendo in membra componit.

SOLIS. Deſertis. LIBYÆ autem IN AGRIS, Serpentibus plenis.

TOTA TREMOR PERTENTET EQVORVM CORPORA. Signatis ſermonibus utitur, ad vim exaggerandam; dicens & *tota corpora*, & *pertentet*, id eſt penitus tentet: cum dicat levem odorem equarum.

NOTAS ODOR ATTVLIT AVRAS. Hypallage eſt, pro auræ odorem apportaverint notum.

FRENA VIRVM, pro virorum fortium.

RVPESQVE CAVÆ, ATQVE OBIECTA RETARDANT. Ad illud ſuperius reſpicit, Poſt montem oppoſitum, & trans flumina lata.

SABELLICVS EXACVIT SVS. Sabinus: & eſt ſpecies pro genere. Dicit autem ſuem domeſticum, quem cicurem vocant. nam de apris ſupra ait, *Tunc ſævus aper*: hoc enim vult probare non tantum feras, ſed & manſueta animalia amore in furorem moveri.

PROSVBIGIT. Fodit, & pedibus impellit alternis. quod pugnaturi ſues facere conſueverunt, ad acquirendum robur. Vnde etiam latera & coſtas terentes, durant ea in futura certamina.

HINC ATQVE ILLINC. Et à pedum motu, & ab attritione coſtarum.

QVID IVVENIS. Ne forte occurreret, illa animalia carere ratione; dicit etiam gravius homines in amore moveri. Fabula talis eſt: Leander Abydenus & Hero Seſtias fuerunt invicem ſe amantes. Sed Leander ad Heronem natatu ire conſueverat, per fretum Helleſponticum; quod Seſton & Abydon civitates interfluit. Cum igitur juvenis oppreſſi tempeſtate cadaver, ad puellam delatum fuiſſet, illa ſe præcipitavit è turri.

PORTA TONAT CÆLI. Aër nubibus plenus, per quem iter in cælum eſt.

VARIORVM.

TAM MVLTA INFORMES VRSI. Quamvis ſint hodie, qui receptam perſuaſionem, & multorum hiſtoricorum fidem & aſſeverationem, experientiæ contrariæ uſu convellant, negentque informem ita carneam molem ab Vrſa nixu egeri, ut aut molam muliebrem pene referat, quod in artus mater lambendo effingat. GERMAN.

FLVMINA, CORREPTOS, VNDA TORQVENTIA MONTES appellavit. & eſt ordo, flumina torquentia unda correptos montes. PHILARGYRIVS.

ET PEDE PROSVBIGIT TERRAM. Non intelligendum eos hoc facere ad acquirendum robur, quamvis ſtudio & exercitatione vires creſcant: ſed ſignificare voluit, ipſos lutum facere; in quo, cum ſæpe ſe volutarint, tandem exareſcere; & ſic durius tergum, cutemque impenetrabiliorem reddunt: qui alter modus eſt, quo ſe armant, & quaſi loricam induunt. Neque hæc de ſue manſueto, ut Servius, intelligenda. VICTORIVS.

IVVENIS. Leandri nomen occultavit, quia cognita erat fabula. PHIL.

Æquora

Æquora: nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi?
Silicet ante omnes furor eſt inſignis equarum,
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumpſere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantem
Aſcanium: ſuperant montes, & flumina tranant:
Continuoque avidis ubi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum ſtant rupibus altis,
Exceptantque leveis auras: & ſæpe ſine ullis
Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per & ſcopulos, & depreſſas convalles:

SERVII.

NEC MISERI POSSVNT REVOCARE PARENTES. Hoc eſt amor parentum.

IMBELLES. Licet imbelles, tamen moventur in pugnam.

FVROR INSIGNIS. Notabilis & præcipuus.

GLAVCI POTNIADES MALIS MEMBRA ABSVMPSERE QVADRIGÆ. Potnia civitas eſt, de qua fuit Glaucus: qui cum ſacra Veneris ſperneret, illa irata, equabus ejus immiſit furorem, quibus utebatur ad currum, & eum morſibus dilaceraverunt. Ordo autem talis eſt, Quo tempore Glauci membra malis abſumpſerunt Potniades quadrigæ. Hoc autem ideo fingitur, quod eis furorem Venus immiſerit, quia dilaniatus eſt Glaucus, effrenatis nimia cupiditate equabus, quum eas cohiberet à coitu, ut eſſent velociores.

TRANS GARGARA TRANSQVE SONANTEM ASCANIVM. Gargara pro quibuſlibet montibus, ſicut Aſcanium pro quibuſlibet fluminibus poſuit: quod etiam ſequentia indicant.

SVPERANT MONTES, ET FLVMINA TRANANT. Hoc etiam Varro dicit, *in Hiſpania ulteriore verno tempore equas nimio ardore commotas, contra frigidiores ventos ora pateſacere ad ſedandum calorem, & eas exinde concipere & edere pullos, licet veloces, diu tamen minime duraturos. Nam brevis admodum vitæ ſunt.*

EXCEPTANT. Frequenter excipiunt.

VARIORVM.

CRVDELI FVNERE VIRGO. Ita hic *virgo*, quemadmodum ibi de Paſiphaë: *Ah virgo infœlix.* PHILARG.

QVID LYNCES. Lynces, quas & Æneid. I. *maculoſas* dixit, currum Bacchi trahunt: quarumque urina glaciatur in gemmam, quæ lyncurium dicitur: Plinius lib. 8. cap. 38.

ET GENVS ACRE LVPORVM. Amor luporum non amplius quam dies duodecim durat. Caudæ autem lupi vulgo creditur ineſſe amatorium virus exiguo in villo: eumque, cum capiatur, abjici: nec idem pollere, niſi viventi direptum. PLIN. lib. 8. c. 22.

GLAVCI. Glaucus Siſyphi filius, cum ad mimicum certamen quadrigam duceret, adplicuit ad vicum Bœotiæ, & equas potum ad fontem ſacrum per ignorantiam duxit. unde qui bibiſſent, in furorem agi ſolebant. Itaque illum equæ furore exagitante in ipſo certamine curru effudiſſe, ac morſibus laniaſſe dicuntur. PHILARG.

GLAVCI POTNIADES MALIS MEMBRA. Potnia, oppidum Magneſiæ equis celebre. Magneſia autem Theſſaliæ annexa eſt, quæ & ipſa equorum præſtantia claruit. Vnde & Lucilius, *An equam te acrem atque animoſam Theſſalam, ut indomitam frenis ſubigam ante domemque?* Sunt qui dicant Glaucum equas ſuas pro pabulo carni humanæ aſſuefeciſſe, ut avidius hoſtem appeterent: tandem humani alimenti penuria in Glaucum dominum ſuum, eas morſus vertiſſe. GERMANVS.

ASCANIVM. *Aſcanius* amnis eſt Myſiæ. ſed quia in Aſia eſt. PHIL.

GARGARA. De Gargaris ſupra dictum; *& ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.* PHIL.

ORE OMNES VERSÆ IN ZEPHYRVM. *In*, pro contra. In fœtura res incredibilis eſt in Hiſpania, ſed eſt vera; quod in Luſitania ad Oceanum, in ea regione, ubi eſt oppidum Olyſippo, monte Tagro, quædam è vento concipiunt certo tempore equæ; ut hic gallinæ quoque ſolent, quarum ova ὑπηνέμια appellant: ſed ex his equis qui nati pulli, non plus triennium vivunt. VARRO lib. 2. de re ruſt. cap. I. PHIL.

EXCEPTANTQVE. Frequentativum fecit ab excipiendo, hoc eſt crebro excipiunt. PHIL.

ET SÆPE SINE VLLIS CONIVGIIS. Hoc etiam Varro. PHIL.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Diffugiunt, non Eure tuos, neque Solis ad ortus,
In Boream, Caurumque, aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluvio contriſtat frigore cælum.
Hinc demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
Paſtores, lentum diſtillat ab inguine virus:
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc ſatis armentis: ſuperat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas.
Hic labor; hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere, magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem:
Sed me Parnaſſi, deſerta per ardua dulcis

SERVII.

CAVRVM. Pro Corum, ſicut ſaurex pro ſorex, caulis pro colis.

HINC DEMVM HIPPOMANES. Scit lectum eſſe apud Heſiodum herbam eſſe quandam quæ hippomanes vocatur, quaſi *ἵππου μανία*, ſi enim eam comederint equi, furorem patiuntur. Vnde nunc adjecit, *Vero quod nomine dicunt*. Nam vult illam herbam abuſive hippomanes dictam; quod poſſint equi furere & alia quacunque ratione. Re vera autem hippomanes dicit eſſe virus, defluens ex equarum inguinibus, quo tempore feruntur amoris furore. ut ſit hippomanes, virus natum *ἀπὸ τῆς μανίας τοῦ ἵππου*.

LENTVM VIRVS. Viſcidum. MISCVERVNTQVE HERBAS, ET NON INNOXIA VERBA. Exprimit augmenta malitiæ novercarum, quæ virus herbis & cantibus herbarum armant venena.

SINGVLA DVM CAPTI CIRCVMVECTAMVR AMORE. Dum ſpeciatim ſingula deſcribimus.

SVPERAT. pro ſupereſt. LANIGEROS AGITARE GREGES. Lucretius contra: *Buceriæque greges*. AGITARE, aut curare, aut paſcere.

HIRTASQVE CAPELLAS. Id eſt ſetoſas: ut, *Hirſutumque ſupercilium*. HIC LABOR, HINC LAVDEM. Ad tuenda imbecilliora animalia.

ET ANGVSTIS HVNC ADDERE REBVS HONOREM. Humilem materiam alto ſermone decorare. Sic illud in quarto eſt, *In tenui labor, at tenuis non gloria*.

SED ME PARNASSI DESERTA PER ARDVA. Per Parnaſſi ardua, Eliconem & Citeronem montes Muſis dicatos ſignificat. & hoc dicit, Scribendi amor rapit me ad opus arduum, & à nullo ante deſcriptum. Quod per periphraſim & allegoriam poëticam indicat.

VARIORVM.

HINC DEMVM. Ordo: Hinc virus lentum ab inguine diſtillat, quod vero nomine Hippomanes dicunt paſtores: vero nomine, quoniam Theocritus herbam dicit naſci in Arcadia, qua guſtata equæ in libidinem ardeſcunt. & Theophraſtus, carunculam in fronte equini pulli: quæ ad veneficia & amatoria facere exiſtimarunt. PHIL.

HIPPOMANES. *ἀπὸ τῆς ἵππου μανίας*, id eſt ab equæ inſania, defluens ex equarum inguinibus, quo tempore virus natum *ἀπὸ τῆς μανίας τῆς ἵππου*. PHIL.

VERO QVOD NOMINE. Hippomanes etiam vocarunt virus quod effluit ab inguine equarum, quando in venerem incitantur, non tantum id tuberculum quod innatum fronti pulli equini de ventre afferunt, & à matribus ſtatim præroditur. Vtrumque ad veneficia & amatoria facere exiſtimarunt. *Vero*, inquit, Philargyrius *nomine, quoniam Theocritus herbam dicit naſci in Arcadia, qua guſtata equæ in libidinem ardeſcunt*. Servius, *vult illam herbam abuſive Hippomanes dictam*. Quæ ridicula ſunt, & Grammaticis tanti nominis indigna. Vero ergo nomine, ait, poëta Hippomanes illud dictum, quia equas ad furorem incitat. Lapſus eſt etiam memoria Servius, qui Heſiodum pro Theocrito appellavit. peſſime vero uterque Grammaticus mentem Theocriti percepit; qui *ἱππομανὲς* illud *φυτὸν* ideo dictum produnt, quod eo guſtato equi in libidinem & furorem incitati ardeſcerent. Hic non eſt verborum Theocriti ſenſus. *μαίνεσθαι ἐπί τινι* non dicitur, qui alicujus rei guſtu, vel hauſtu ad inſaniam adigitur; ſed qui rei ejus, cujus cupiens eſt, quocunque modo potiundæ ardore inſanit. Igitur *μαίνονται ἵπποι ἐπὶ φυτῷ ἱππομανεῖ*, non qui herba ea guſtata furorem patiuntur; ſed qui guſtandæ inſano ardore perciti feruntur; ideoque veluti furentes ad eam herbam toto impetu decurrunt. Plura hac de re SALMASIVS, Plinian. Exercitat.

QVOD SÆPE MALÆ LEGERE NOVERCÆ. Hic autem, non odii, ſed inceſti amoris cauſſa, illas legere hippomanes, & miſcere herbas cum cantionibus magicis, ait. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Raptat amor: juvat ire jugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli divertitur orbita clivo.
Nunc veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum.
Incipiens, ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondoſa reducitur æſtas.
Et multa duram ſtipula, filicumque maniplis
Sternere ſubter humum; glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiemque ferat, turpeſque podagras.
Poſt hinc digreſſus, jubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere, & fluvios præbere recentes:
Et ſtabula à ventis hyberno opponere Soli
Ad medium converſa diem; cum frigidus olim
Iam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.
Hæc quoque non cura nobis leviore tuenda;
Nec minor uſus erit, quamvis Mileſia magno

SERVII.

IVGIS. Per juga. QVA NVLLA PRIORVM. Diſpono ire ad fontem Caſtaliam, per eam viam, per quam nullus ante egit orbitam ſuam. Ordo autem eſt, Qua nulla priorum orbita Caſtaliam divertitur.

MOLLI CLIVO. Id eſt facili itinere & deſcenſione. Hic autem locus totus de Lucretio tranſlatus eſt.

NVNC VENERANDA PALES. Id eſt Dea pabuli invocanda nunc maxime.

STABVLIS IN MOLLIBVS. Clementioribus, & aëris temperati. vel propter plagam auſtralem, vel propter ſuppoſitas herbas animalibus.

FRONDOSA REDVCITVR ÆSTAS. Donec vernum tempus adveniat. Nam, ut etiam in primo diximus, ver & æſtas, ſicut etiam hyems & autumnus, unum fuerunt ſecundum rationem hemiſpherii.

TVRPESQVE PODAGRAS. Reſpexit ad curam, quæ ſine pannis & medicaminibus ſordidis non fit.

POST HINC. Cum hoc feceris: & POST HINC, unum vacat: ſicut, *Primus ibi ante omnes.*

FLVVIOS PRÆBERE RECENTES. Id eſt aquam ſtatim hauſtam. Nam ſi pigram potaverint, ſtatim contrahunt morbum.

STABVLA A VENTIS. Figurate, ſcilicet ventos non perferentia. HYBERNO SOLI. Contra plagam meridianam, per quam Sol currit per hyemem: quod explanat dicens. *Ad medium converſa diem.*

EXTREMO ANNO. Menſe Ianuario, qui eſt penultimus. Nam ut etiam in primo diximus, *Vt primis extemplo à menſibus anni*: à Martio menſe inchoabat annus apud majores. Ergo EXTREMO ANNO, Extrema parte anni.

HÆC QVOQVE NON CVRA: Cum de capellis loquitur, figurate neutro uſus eſt genere. Nam integrum erat, HÆC QVOQVE NON CVRA NOBIS LEVIORE TVENDA: Sane perite: quoniam ſcit planam eſſe ovium utilitatem, eam præterit, & exaggerat meritum capellarum; ut dictis in lucem promat, rem pet ſe minus patentem.

MILESIA VELLERA. Lanæ pretioſiſſimæ. nam Miletus civitas eſt Aſiæ, ubi tinguntur lanæ optimæ. Ipſe in quarto, *Mileſia vellera nymphæ Carpebant.* Cicero in Verrem, *Quid à Mileſiis lanæ ſuſtulerit.*

VARIORVM.

CASTALIAM MOLLI, &c. Caſtalius fons eſt Delphis, in Apollinis oraculo. qui abluit ipſam aram dei: dictus à Caſtalo, Delphici Apollinis filio, nepote Neptuni. Apollo autem dicitur Muſigetes. PROBVS.

IN MOLLIBVS. Nunc tepidis, ut dicimus, *mollis hyems.* PHIL.

DVM MOX. Celſus *dum mox*, pro donec interpretatur. ſed ut puto, *mox*, abundat. PHIL.

SVBTER. Ad pecora reſpicit, ut ſint ſtramenta, quibus incubent. PHIL.

EXTREMO. Hic *extremum annum* ſub Aquarii ſidere collocat. ut quia primus naſcentis anni dies ab urbe condita Kal. Martiis fuit, inde Februariis ultimus anni haberetur. Aquarium autem multi Ganymedem volunt. PHILARG.

HÆ QVOQVE. Id eſt capellæ. Legitur & *hæc.* Veteribus enim mos fuit, ut neutra femininis jungerentur. Vnde Terentius: *Tua nihil refert utrum fecerit.* & in Eunucho: *Hæc adornant ut lavent.* nam integrum erat, *hæ quoque non cura nobis leviore tuenda, ſane, &c.* PHIL.

QVAMVIS MILESIA MAGNO. Fuere Mileſii deliciis, luxuque notabiles, ex eoque proverbium Græce fertur: οἴκοι τὰ μιλήσια, μὴ γὰρ ἐνθάδε, hoc eſt, domi, non hic Mileſia: in eos videlicet, qui domeſticum luxum celebrant, ubi minus probatur. POLITIAN. cap. 16.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſoboles; hinc largi copia lactis:
Quam magis exhauſto ſpumaverit ubere mulctra,
Læta magis preſſis manabunt ubera mammis.
Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cyniphii tondent hirci, ſetaſque comanteis
Vſum in caſtrorum, & miſeris velamina nautis.
Paſcuntur vero ſylvas, & ſumma Lycæi,
Horrenteiſque rubos, & amanteis ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta; ſuoſque
Ducunt, & gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem, ventoſque nivales,
Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Avertes: victumque feres, & virgea lætus
Tabula: nec tota claudes fœnilia bruma.
At vero Zephyris cum læta vocantibus æſtas,
In ſaltus vtrunque gregem, atque in paſcua mittes:

SERVII.

MAGNO autem MVTENTVR. Ingenti pretio comparentur. Nam apud majores omne mercimonium in permutatione conſtabat: quod & Cajus Homerico confirmat exemplo. TYRIOS INÇOCTA RVBORES. Figurate: quæ coquendo Tyrium traxit ruborem, id eſt migravit in purpuram.

DENSIOR HINC SOBOLES. Binos enim pariunt capellæ plerunque.

BARBAS. Sic de quadrupedibus. Nam hominum barbam vocamus. *Incana* autem dicit nimium cana.

CYNIPHII HIRCI. Libyes à fluvio Cinyphe.

MISERIS NAVTIS. Qui frequenter patiuntur pericula. In uſum autem caſtrorum ideo dixit, & quia de ciliciis poliuntur loricæ, & teguntur tabulata turrium; ne jactis facibus ignis poſſit adhærere. Et bene laudat capellas, dicens ciliciorum uſum & in mari, & in terra prodeſſe mortalibus: hoc eſt in duobus elementis conceſſis hominibus.

PASCVNTVR SYLVAS. Et paſco & paſcor illam rem dicimus, & paſcuntur pro depaſcuntur. SVMMA LYCÆI. Montis Arcadiæ. & eſt ſpecies pro genere.

SVOSQVE DVCVNT. Educunt fœtus proprios & enutriunt. unde & educatos dicimus.

QVO MINOR EST ILLIS C. Ordo eſt, Igitur omni ſtudio averte ab eis ventos, & glaciem, quo egeſtas mortalis, ideſt neceſſitas mortalitatis minor eſt illis curæ: hoc eſt minus ad ipſarum pertinet curam, nam hoc dicit, Quanto illæ ſibi adeſſe non poſſunt, tanto eis à te impendenda eſt major diligentia.

AT VERO ZEPHYRIS CVM LÆTA V. Æ. Subaudi advenerit. Dicit autem ver quo flare Zephyrus incipit: ut in primo, *Et Zephyro putris ſe gleba reſolvit.*

VARIORVM.

VELLERA MVTENTVR TYRIOS &c. Opponuntur hæc τοῖς ψυχροβαφέσι. Notandum enim ψυχροβαφῆ purpuram appellari, quæ frigida tantum aqua intingitur non jure decocti, quæ in fervente jure non coquitur. VELLERA autem à vellendo dicta. PHILARG. SALMAS.

LÆTA MAGIS PRESSIS MANABANT FLVMINA MAMMIS. Nota *mammas* pecudum dici. legitur & *ubera*. PHIL.

CYNIPHII TONDENT HIRCI. Cinyps oppidum eſt, & flumen Africæ regionis Garamontum. Apud eos hirci villoſiſſimi naſcuntur, quos tondent ad cilicia, quibus nautæ utuntur. PROBVS.

CINYFII. Gætuli, à Cinypho flumine Gætuliæ id eſt Libyæ. Tondent autem paſtores, ut ſit genitivus ſingularis *Cinyfii hirci*. PHIL.

CASTRORVM. In uſum caſtrorum, quod inde *tomenta* fiant; itemque cilicia, quæ Celſus ait retuliſſe Varronem, ideo ſic appellari, quod uſus eorum in Cilicia ortus ſit. PHIL.

PASCVNTVR. Pro depaſcuntur. PHIL.

MORTALIS. *Mortalis*, mortifera intelligenda. PHI.

QVO MINOR EST. Pro quo minus eſt. ut ſit ſenſus: Quo minus eſt illis curæ mortifera egeſtas, ſi diligens circa eas fueris, neceſſitas mortalitatis minor eſt. PHIL.

NEC TOTA CLAVDES. Id eſt, præbebis tota bruma fenum. PHIL.

FOENILIA BRVMA. *Fænilia*, ſicut & palearia, dicuntur tecta in villa aut domo ruſtica, ſub quibus fænum & paleæ reponuntur. *Tabulatum* appellant Varro & Columella ſæpius; unde reponere fænum in tabulato, apud eoſdem. PONTANVS

Luci-

Luciferi primo cum ſydere, frigida rura
Carpamus; dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, ubi quarta ſitim cæli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ;
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna iubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam;
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem:
Sicubi magna Iovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos; aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus accubet umbra.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus
Solis ad occaſum, cum frigidus aëra Veſper
Temperat, & ſaltus reficit iam roſcida Luna:
Littoraque Alcyonem reſonant, & acanthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?

SERVII.

FRIGIDA RVRA CARPAMVS. Id eſt carpere cogamus animalia. Et mane paſci oves præcipit ſecundum morem ſuæ provinciæ. Nam in aliquibus locis morbum contrahunt, niſi jam ſiccato rore paſcantur.

DVM GRAMINA CANENT. Nocturnis & matutinis lucentes roribus herbæ.

QVERVLÆ CICADÆ. Canoræ. Horatius, *Sub cantu querulæ deſpice tibiæ.* Aut certe QVERVLÆ dicitur propter illam fabulam, quod Titonus maritus Auroræ, poſt optatam longiſſimam vitam, diu vivendo in cicadam dicitur eſſe converſus. RVMPENT ARBVSTA. Nimio clamore. Iuvenalis, *Et aſſiduo ruptæ lectore columnæ.* Perſius, *Findor, ut Arcadiæ pecuaria rudere dicas.*

ILIGNIS CANALIBVS. Factis ex Ilice. Sane canalis melius genere fœminino, quam maſculino proferimus.

SICVBI MAGNA IOVIS ANTIQVO ROBORE QVERCVS. Quia omnis quercus Iovi eſt conſecrata. Quod autem dicit *Iovis quercus*, & *Ilicibus crebris ſacra nemus accubat umbra*: Non revera conſecratos lucos dicit nos petere debere: ſed ita denſos, quales ſunt illi quos religio defendit. Vnde apparet *quercum Iovis*, & *ſacram umbram*, generalia eſſe, non ſpecialia epitheta: nam ut diximus, & omnis quercus Iovi eſt conſecrata, & omnis lucus Dianæ.

TENVES AQVAS. Epitheton eſt aquarum. Alibi, *Aut in aquas tenues dilapſus abibit.*

AERA VESPER TEMPERAT. Refrigerat æſtatis calorem. REFICIT. Recreat. LVNA. Nox.

LITTORAQVE HALCYONEM RESONANT, ET ACANTHIDA DVMI. Quo tempore reſonat per littora Halcyon avis; cujus fabulam in primo memoravimus. Per DVMOS vero Acanthidis, quam alii luſciniam eſſe volunt; alii vero carduelem, quæ ſpinis & carduis paſcitur. ut inde etiam apud Græcos ἀκανθὶς dicta ſit, ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν, id eſt ſpinis, quibus paſcitur.

QVID TIBI PASTORES LIBYÆ. Dicit pro qualitate provinciarum diverſa eſſe genera paſtionum.

SINE VLLIS HOSPITIIS. Sine ullis ſtabulis.

VARIORVM.

RVMPENT. *Rumpent*, complebunt. ut, *Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.* aut, in conſuetudine eſt, *rumpunt*, ſive vehementer clamant. & *exallacmenos* dixit, & arbuſta rumpent cantu ſuo. PHILARGYRIVS.

TENVES. Id eſt parvas, cui contrarium illud, & *pingui flumine Nilus.* PHIL.

SOLIS AD OCCASVM. Intellige tempus occidentis Solis, non autem plagam occiduam. *Nam*, ut Varro ait, *ita paſcere pecus oportet, ut adverſo Sole agat. caput enim ovis maxime molle eſt.* RAMVS

ET SALTVS REFICIT IAM ROSCIDA LVNA. Non hic per *Lunam* noctem accipio. Non enim omnes noctes uno tenore, eandem vim roris gignunt. Luna namque ſilente, ros non multus deſcendit: contra autem in plenilunio, magna copia ipſius funditur. Sequitur ergo non rem ipſam tantum, quam notam illi fuiſſe veriſimile eſt, ſed Alcmanis nobilis Poëtæ ſententiam, indicaſſe; qui *rorem*, Iovis ac Lunæ filium eſſe cecinit. VICTORIVS.

MAPALIA TECTIS. *Mapalia* caſæ Maurorum, qui in eremo habitare dicuntur. ſicut illud Lucani: *Surgere congeſto non culta mapalia culmo.* PHIL.

RARIS. *Raris*, quia non junguntur, & diſtantibus locis fiunt. PHIL.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sæpe diem, noctemque, & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine ullis
Hoſpitiis: tantum campi jacet. omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Creſſamque pharetram:
Non ſecus, ac patriis acer Romanus in armis,
Injuſto ſub faſce viam cum carpit, & hoſti
Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non, qua Scythiæ gentes, Mæoticaque unda,
Turbidus & torquens flaventes Iſter arenas:
Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub axem.
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta, neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
Terra gelu late, ſeptemque aſſurgit in ulnas.
Semper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallenteis haud unquam diſcutit umbras:

S E R V I I.

ARMENTARIVS. Abuſive. nam de gregibus loquitur. TECTVMQVE LAREMQVE. Tentoria more militum: ac ſi caſam diceret.

AMYCLÆVMQVE CANEM. Laconicum. Et eſt ſpecies pro genere. Amycla autem civitas eſt Laconiæ: unde eſt, *Amyclæi domitus Pollucis habenis Cyllarus.*

PATRIIS ACER ROMANVS IN ARMIS. Generaliter ſibi conceſſis. ac ſi diceret Martiis.

INIVSTO SVB FASCE. Sub magno onere. ut, *Ego hoc te faſce levabo.* Magnum autem onus dicit propter arma, alimenta, veſtitum.

ANTE EXPECTATVM. Dicto citius, antequam ejus expectetur adventus. Et eſt una pars orationis: hoc eſt adverbium. STAT. Obſtat. nam Aphæreſis eſt.

AT NON QVA SCYTHIÆ GENTES. Subaudi talis eſt paſtio. MÆOTICAQVE. Mæotis palus, eſt Scythiæ frigore congelaſcens.

ISTER fluvius Scythiæ, qui & Danubius nominatur.

QVAQVE REDIT MEDIVM RHODOPE PORRECTA SVB AXEM. Qua Rhodope mons Thraciæ protentus in orientalem plagam, Gammaides in ſeptentrionalem reflectitur. Nam ideo ait, REDIT SVB AXEM. Nam axis eſt ſeptentrio: qui Græce ἄμαξα nominatur.

INFORMIS. Nivis ſuperfuſione, carens varietate formarum, nulliſque agnoſcenda limitibus.

SEPTEMQVE ASSVRGIT IN VLNAS. Creſcit in ſeptem ulnas. Vlna autem, ut diximus, ſecundum alios, utriuſq; manus extenſio eſt: ſecundum alios, cubitus: quod magis verum eſt. quia Græce ὠλένη dicitur cubitus: unde eſt λευκώλενος ἥρη.

PALLENTES HAVD VNQVAM. Nunquam nubes diſſolvit. Nam pallentes umbræ ſunt, non ex nocte, ſed ex nubibus factæ.

V A R I O R V M.

OMNIA. *Omnia ſecum Armentarius Afer agit tectumque laremque.* quomodo tectum & larem bajulat paſtor? ſolvitur. *tectum* dicit tentorium, unde tectum faciat. nunc *larem*, deos dicit penates, id eſt ignem, unde focum faciat. PHIL.

ARMAQVE. Reprehenditur hic, quod Gætulis ſagittas, non lanceas dederit. PHIL.

AMYCLÆVMQVE. *Amyclæum* non Laconicum, ſed pro bono cane accipiendum. item *Creſſamque pharetram*, pro bonam. PHIL.

INIVSTO SVB FASCE. Merito itaque hinc *faſcis injuſtus* à poëta dicitur, & repetitur à Vegetio lib. I. quando & tyrones 60. librarum pondus geſtare, atque iter militari gradu facere, id eſt XX. millia paſſuum, quinque horarum ſpatio abſolvere cogebantur; quo in expeditionibus deinde facilius annonam & arma portarent. PONTANVS.

ANTE EXSPECTATVM. Certe hoſtem de improviſo opprimere, ut is non prius hoſtem adeſſe, quam ſe captum intelligat, non minima pars eſt artis imperatoriæ; & in celeritate plerumque res ſita eſt. Natum enim illud Iulii Cæſaris: VENI, VIDI, VICI. PONTAN.

ANTE EXPECTATVM. Id eſt ante expectationem, & prius quam expectaretur, & ante quam putetur venire potuiſſe. PHILARG.

HOSTI. *Hoſti ſtat*, figurate, pro contra hoſtem ſtat. PHIL.

REDIT. Num addita præpoſitione, ut ſolet, pro, it, redit, quod ibi flectatur in ſinum, & quaſi redire videatur. Hinc annotandum vetuſte *axem* pro ſeptentrione poſitum. PHIL.

Nec

Nec cum invectus equis altum petit æthera; nec cum
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ,
Vndaque jam tergo ferratos ſuſtinet orbes:
Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris.
Æraque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
Indutæ; cæduntque ſecuribus humida vina:
Et totæ ſolidam in glaciem vertêre lacunæ;
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non ſecius aëre ningit.
Intereunt pecudes: ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum: confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, & ſummis vix cornibus extant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis,
Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem,
Cominus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.

SERVII.

CONCRESCVNT SVBITÆ CVRRENTI IN FLVMINE CRVSTÆ. Aquæ congelaſcunt fluentes. Notandum ſane, quia cum hæc cruſta dicimus fœminino genere, lapidis, aut ligni, aut gelu partem ſignificamus. Cum vero cruſtum dicimus, edulium aliquod ſignificamus, partem panis vel placentæ. Ipſe in ſeptimo, *Orbem fatalis cruſti.* Horatius. *Dant cruſtula blandi Doctores.* Iuvenalis. *Nos colaphum incutimus lambenti cruſtula ſervo*

HOSPITA PLAVSTRIS. Facilis. Vnde & hoſpitalis homo dicitur, hoſpiti apte ſerviens.

ÆRAQVE DISSILIVNT VVLGO. Paſſim crepant. nam tam nimio frigore, quam calore æra rumpuntur. Perſius, *Findit infantes ſtatuas.* VESTESQVE RIGESCVNT. Durantur, ut frangi potius quam ſcindi poſſe videantur.

CÆDVNTQVE SECVRIBVS HVMIDA VINA. Etiam vinum naturaliter calidum illic gelatur. Intelligimus autem peregrinum: nam illic non naſcitur, ſicut paulo poſt ipſe docet, dicens; *Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.* Sane volunt phyſici vinum non gelari: unde hoc loco aut Hyperbole eſt: Aut quia dixit HVMIDA, aquæ miſta intelligamus: Ita enim gelari dicuntur.

TOTÆ SOLIDAM IN GLACIEM VERTERE LACVNÆ. Foſſæ ad ſiccandos agros paratæ, cum alibi tantum incruſtentur, illic uſque ad imum congelantur.

STIRIAQVE IMPEXIS. Stiria, id eſt gutta: inde fit diminutivum, ut dicamus ſtilla. Inde eſt diſtillat, & ſtillicidium. Senſus autem duplex eſt. Nam aut hoc dicit, De impexis barbis pecudum pendens gutta duratur. Aut certe de tectis & arboribus gutta horrida induruit in modum barbarum.

NON SECIVS. Non ſegnius quam inchoaverat.

PRVINIS. Abuſive nivibus. nam pruina eſt matutini temporis frigus.

CONFERTO AGMINE CERVI. Conjuncto. Cervi enim congregatione gratulantur.

MOLE NOVA. Nivium magnitudine.

CASSIBVS. Id eſt retibus. Hinc eſt quod & incaſſum dicimus, id eſt ſine cauſſa, quaſi ſine caſſibus: ſine quibus venatio eſt inanis.

GRAVITERQVE RVDENTES. RV enim more ſuo corripuit. ut in ſeptimo. *Et ſera ſub nocte rudentum.* Perſius producit, *Findor ut Arcadiæ pecuaria rudere dicas.*

VARIORVM.

STIRIAQVE. Stillicidium congelatum, *Stiriam* dicit. PHIL.

AERE. *Toto Aëre*, id eſt, à terris ad cœlum. PHILARG.

PVNICEÆVE AGITANT PAVIDOS FORMIDINE PENNÆ. Seneca lib. 3. de Ira, Quod accidere vides animalibus mutis, idem in homine deprehendes, frivolis turbantur & inanibus. Taurum color rubicundus excitat: ad umbram aſpis exſurgit: urſos leoneſque mappa proritat. Omnia quæ natura fera ac rabida ſunt, conſternantur ad minima. Porro & cervos rubræ pennæ aſpectu terreri, Auſonius comprobat his verſibus:

An cum fratre vagos dumeta per avia cervos
Circumdas maculis, & multa indagine pennæ?

Vt & Ovid. Metamorphoſ. xv.

Nec formidatis cervos includite pennis. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ipſi in defoſſis ſpecubus, ſecura ſub alta
Otia agunt terra; congeſtaque robora, totaſque
Advolvêre focis ulmos, ignique dedêre.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo Septem ſubjecta trioni
Gens effrena virum Riphæo tunditur Euro:
Et pecudum fulvis velantur corpora ſetis.
Si tibi lanicium curæ; primum aſpera ſylva,
Lappæque, tribulique abſint: fuge pabula læta:
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem (quamvis aries ſit candidus ipſe)
Nigra ſubeſt udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum, plenoque alium circumſpice campo.

SERVII.

SPECUBUS. Artis fuerat ſpecibus dicere: quia quarta declinatio in dativo & ablativo pluralibus, *u* in *i* vertit: & ita facit dativum pluralem, ut ab hoc fluctu, his fluctibus. ſed quia pinguius ſonat & melius, ſpecubus dicimus. unum tamen nomen eſt quod aliter non dicimus, ut tribubus: nam tribibus nemo dicit.

HIC NOCTEM LUDO DUCUNT. Quaſi perpetuitatem noctis ſub terris locati ludo concelebrant.

FERMENTO ATQUE ACIDIS IMITANTUR VITEA SORBIS. Potionis genus eſt quod cerviſia nuncupatur. & conſequens eſt ut vinum per naturam calidum, in provincia frigida non poſſit creari.

SEPTEM SUBIECTA TRIONI. Tmeſis, pro ſeptentrioni.

GENS EFFRENA VIRUM. Sæva, rectorem recuſans. RIPHÆO EURO. Scythico vento. Riphæi autem montes Scythiæ, ut diximus, à perpetuo ventorum flatu nominati. Nam ῥιφὴ, Græce impetus & ὁρμὴ dicitur, ἀπὸ τοῦ ῥίπτειν.

PECUDUM FULVIS VELANTUR CORPORA SETIS. Rhenonibus. Nam ut Salluſtius dicit in hiſtoriis, *Veſtes de pellibus Rhenones vocantur.*

SI TIBI LANICIUM CURÆ. Et hæc lana dicimus, & hoc lanicium: ſicut fuga & effugium. Quod autem dicit oves lanæ cauſſa non debere pinguescere; phyſicum eſt. Omne enim pingue animal caret pilis: quod hirſutum efficit macies.

LAPPÆQUE TRIBULIQUE. A quibus rebus lana decerpitur.

CONTINUO, pro perpetuo: ſemper hoc enim fieri debet. VILLIS LEGE MOLLIBUS ALBOS. Lana enim alba pretioſior eſt, quippe ſuſceptura alium quemlibet colorem. Quod autem hic per tranſitum tangit, in aliis plenius legitur; maritum pecoris, & cornu, & ungulis, & palato album eſſe debere. Alioquin licet ſit candidus lanis, conſtat ex eo pullos nigros creari.

ARIES SIT CANDIDUS IPSE. Bene addidit, IPSE, quaſi qui aut dominus gregis eſt; aut qui antea pro damno capitali dari conſueverat. Nam apud majores, homicidii pœna, noxius arietis damno luebat: quod in Regum legibus legitur.

PULLIS. Nigris. UDO PALATO. Semper humido. Alibi, *Et udæ vocis iter.* REIICE, REII: aut quaſi monoſyllabum produxit licenter: aut ut ſupra diximus, quia cum faciat rejeci, i. pro duplici habetur, & REII efficit longam. Ideo & in aliis modis præſumit ſibi productionem.

VARIORUM.

FERMENTO ATQUE ACIDIS, &c. De potionum generibus è frumento, ſcripſit eruditum cap. xij. lib. 2. Adr. Iunius. De quatuor ſorbi generibus Plin. lib. 16. cap. xxj. Oſiris, ſi qua regio vitibus inepta eſſet, docuit ex hordeo potum fieri, haud multum virtute guſtuque, vino inferiorem. DIODOR. lib. 1. cap. 2.

TRIONI. Id eſt ſeptentrioni ſubjecta & Hyperboreo, propterea quia regio, quæ ſeptentrioni ſubjacet, Hyperborea vocatur, ab eo quod flatus Boreæ excedat. PHIL.

EURO. *Euro* pro vento accipere debemus. PHILARGYR.

RIPHÆA. *Riphæi montes* ſunt in eodem tractu. PHILARG.

SI TIBI LANICIUM CURÆ. De cura Lanitii, hoc eſt, tam lanæ, quam lanati pecoris; id enim eſt *Lanitium*, autore Turneb. lib. 15. 21. Arnobius: Lanitia curent veſtra numeroſis fœtibus multiplicari. Plin. lib. 6. 17. *Seres, lanitio ſylvarum nobiles.* De re ipſa vide Columell. lib. 7. 3. TAUBMANN.

LAPPÆQUE. Quia læta paſcua, ſolocem lanam faciant, hoc eſt minutam, duram, atque hirſutam: PHILARG.

CONTINUOQUE. *Continuo* pro perpetuo, ſemper enim hoc fieri debet. PHILARG.

Munere

Munere ſic niveo lanæ (ſi credere dignum eſt)
Pan deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem.
At cui lactis amor, Cythiſum lotoſque frequentes
Ipſe manu, ſalſaſque ferat præſepibus herbas.
Hinc & amant fluvios magis, & magis ubera tendunt;
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent à matribus hœdos,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſere, horiſque diurnis,
Nocte premunt: quod jam tenebris, & Sole cadente,
Sub lucem exportant calathis (adit oppida paſtor)
Aut parco ſale contingunt, hyemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed una
Veloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui: nunquam cuſtodibus illis

SERVII.

MVNERE SIC NIVEO LANÆ. Mutat fabulam Nam non Pan, ſed Endymion amaſſe dicitur Lunam: qui ſpretus pavit pecora candidiſſima, & ſic eam in ſuos illexit amplexus: cujus rei myſticæ, volunt quandam ſecretam eſſe rationem. SI CREDERE DIGNVM EST. Tantum de luna ſacrilegium.

SALSASQVE FERAT PRÆSEPIBVS HERBAS. Et ut multum potantes, reddant plurimum lactis: & ipſum lac non ſit fatuum; ſed habeat ſalis occultum ſaporem, id eſt vix intelligibilem & non ſtatim apparentem.

EXCRETOS. Validiores. FERRATIS CAPISTRIS. Id eſt duris.

NOCTE PREMVNT. Cogunt in caſeos.

CALATHIS: Vaſis æreis: in quibus lac vel recens caſeus in urbe diſtrahitur.

AVT PARCO SALE. Aut modico ſale: aut re vera parco, id eſt ſervatore: quia omne in quod mittitur ſervat. Nam & homo frugi, parcus vocatur. Aut certe parco, dixit pro parce, ut ſit nomen pro adverbio.

NEC TIBI CVRA CANVM FVERIT. Liptotes, pro magna tibi cura ſit canum. POSTREMA. Vilis.

VELOCES SPARTÆ CATVLOS, pro Spartanos. VNA, hoc eſt cum pecore. In Laconicis velocitas; in Moloſſis fortitudo laudatur. Sparta autem Laconiæ eſt civitas. Moloſia civitas Epiri,

PASCE SERO PINGVI. Aqua lactis, quæ pingues efficit canes.

VARIORVM.

MVNERE SIC NIVEO LANÆ. Pan Mercurii filius, cum Lunam concupiſſet, & haberet optimum pecus: poſcente ea partem pecoris pro concubitu, dicitur pollicitus, & duas partes feciſſe gregum, quarum alteram candidiorem, ſed lanæ craſſioris. Lunam, deceptam candore, deterius pecus abduxiſſe, ut Poëta ſignificat. PROBVS.

FEFELLIT. Cepit & fefellit. & bene, *ſi credere dignum eſt*, quia dicturus erat impia in Deam. fabula ſic eſt: Pan cum Lunæ amore flagraret, ut illi formoſus videretur, niveis velleribus ſe circundedit, atque ita eam ad rem veneream illexit. Hujus opinionis auctor eſt Nicander. nec poterat eſſe niſi Græcus. PHILARG.

AT CVI LACTIS AMOR. Alia porro eſt ratio paſcendarum oviumque caprarumque, è quibus lactis, aut caſei copiam habere volumus. Has enim pinguiori cibo alimus, & cythiſos, lotoſque præbemus, & herbas ſale conditas præſepibus imponimus. PONTAN.

CYTHISVS. Arbor à Cythiſo inſula, ubi multa naſcitur, dicta. PHIL.

LOTOSQVE. *Lotos* arbor pyro ſimilis, utraque pecori bona. PHIL.

EXCRETOS. Id eſt ſeparatos, aut qui excreverint, id eſt valde creverint. PHIL.

SVB LVCEM EXPORTANT CALATHIS. Enallage numerorum hunc locum corrupit: ſed una litterula mutata, germanam Virgilii lectionem effeceris; (ut pro *exportant*; lege *exportans*) tollas etiam parentheſin, quæ neceſſaria non eſt. *Sub lucem exportans calathis adit oppida paſtor.* SCALIGER. in Catull.

AVT PARCO SALE CONTINGVNT. *Tangere* veteres pro tingere, imbuere, linere, aſpergere, etiam dixerunt. Lucret. lib. I. *Contingunt mellis dulci, flavoque liquore.* Rurſum, *croci contacta colore.* TVRNEB. lib. 15. c. 17.

NEC TIBI CVRA CANVM, &c. Canis ſpecies triplex eſt; Villaticus, pecuarius & venaticus. Vnum genus adverſus hominum inſidias eligitur, & id villam, quæque juncta ſunt villæ, cuſtodit: at alterum propellendis injuriis hominum ac ferarum; & id obſervat domi ſtabula, foris pecora paſcentia: Tertium venandi gratia comparatur. COLVMELLA.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulſos ſylveſtribus apros
Latratu turbabis agens: monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.
Sæpe ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cælumque exterrita fugit:
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & umbræ,
Peſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus,
Fovit humum. cape ſaxa manu, cape robora paſtor:
Tollentemque minas, & ſibila colla tumentem
Deiice: jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medii nexus, extremæque agmina caudæ
Solvuntur, tardoſque trahit ſinus ultimus orbes.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,

S E R V I I.

NOCTVRNVM FVREM. Noctis opportunitatem captantem. Fur autem à furvo dictus eſt, id eſt nigro. Nam noctis utitur tempore. Horatius. *Quam pene vidimus furvæ regna Proſerpinæ.* Aut certe à Græco venit. nam fur φὼρ vocatur. IBEROS. Abactores. fere enim Hiſpani omnes acerrimi abactores ſunt.

ONAGROS. Agreſtes aſinos. Et eſt laus canum.

SÆPE VOLVTABRIS SYLVESTRIBVS. Volutabra loca ſunt in quibus ſe apri volvunt. Sylveſtribus autem ideo, quia & circa caſas eſſe, & in civitatibus poſſunt.

ODORATAM STABVLIS. Pro odoriferam. & loquitur de ſerpentum remediis, qui ingreſſi tecta, animalibus nocent.

AGITARE. Perſequi. GRAVI NIDORE. Serpentibus ſcilicet noxio. GALBANEOQVE. Galbanum ſpecies eſt multis apta medicaminibus. CHELYDROS. Chelydri dicti ſunt quaſi cherſydri: quia in aquis & in terris morantur. Nam χέρσον dicimus terram, ὕδωρ autem aquam.

AVT MALA TACTV. Quæ & tacta nocet, & eſt perniciosa dum tangit. Vipera autem ſpecies eſt ſerpentis, quæ vi parit. nam corroſis ejus lateribus, exeunt pulli cum matris interitu. Lucanus, *Viperei coëunt abrupto corpore nodi.*

COELVM EXTERRITA FVGIT. Gaudet tectis, ut ſunt ἀγαθοὶ δαίμονες, quos Latini genios vocant.

FOVIT HVMVM. Amplexa terram eſt in qua poſſit latere.

TIMIDVM CAPVT ABDIDIT ALTE. Cui timet. Nam ut dicit Plinius, *Serpentis caput etiam ſi cum duobus evaſerit digitis, nihilominus vivit.*

AGMINA CAVDÆ. Motus. Et hoc dicit, Cæde ſerpentem donec caudæ volubilitas conquieſcat.

V A R I O R V M.

HIBERI. *Hiberi* gens in Ponto. ſed magis de Hiſpanis intelligendum, quorum in latrociniis fama præponderat. PHIL.

TIMIDOS AGITABIS ONAGROS. Victorius obſervavit, nullos Italiam onagros ferre; viderturque cauſam Maronis hac in parte deſtituere, quam allevare nulla alia defenſione poſſum, quam ſi ponamus rei ruſticæ præcepta poëtam non ſuis tantum hominibus, ſed humano generi, pro habitu & natura regionum, dare voluiſſe. GERMAN.

CLAMORE PREMES AD RETIA. Premere, verbum eſt venatorium. Sic in Æneid. I. *Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.* Premit feram venator, dum ei canibus inſtat, miſeramque urget in retia. Cultum, curamque pecudum recte valentium docuit; nunc quemadmodum vitiis aut morbo laborantibus ſubveniendum ſit, præcipit. PONTANVS.

EST ETIAM ILLE MALVS CALABRIS, &c. Ordo: Ille etiam eſt malus anguis, & convolvere ſolitus. Hæc autem ſigna ſunt, quibus intelligatur qualis ſit hic anguis. Si quis Nicandri Theriaca legat, hæc intelliget de cherſydro ſcribi: cui ſi fidem tantus poëta non faciet incredulo, accedat teſtimonium Solini cap. 8. ita ſcribentis. *Calabria cherſydris frequentiſſima eſt, & boam gignit.* PHILARG. TVRNEB.

Squa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum:
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent udo terræ, ac pluvialibus auſtris,
Stagna colit; ripiſque habitans, hic piſcibus atram
Improbus ingluviem, raniſque loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræque ardore dehiſcunt,
Exilit in ſiccum; & flammantia lumina torquens
Sævit agris, aſperque ſiti, atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum molles ſub divo carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas:
Cum poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Morborum quoque te cauſas, & ſigna docebo.
Turpis oves tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cum tonſis illotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udiſque aries in gurgite villis

SERVII.

SQVAMEA CONVOLVENS SVBLATO PECTORE TERGA. Id eſt erectus: quod ad expreſſionem generis ſerpentis poſuit: Alii enim repunt toto corpore. Alii eriguntur corporis parte. Lucanus, *Et contentus iter cauda ſulcare parvas.*

VDO VERE. Alibi, *Cum ruit imbriferum ver.*

IMPROBVS. Inſatiabilis. INGLVVIEM. Ventris capacitatem. RANIS LOQVACIBVS. Clamoſis. Loquacibus ideo, quia ex hominibus factæ ſunt, ut dicit Ovidius.

ASPERQVE SITI. Salluſt. *Quod genus, ſiti magis quam alia re accenditur.*

MIHI. Cuicunque. ut, *Non illa quiſquam me nocte per altum Ire.*

NITIDVSQVE IVVENTA. Pelle enim depoſita redit ad ætatem priorem.

CATVLOS. Abuſive dixit. Nam catuli proprie ſunt canum.

MORBORVM QVOQVE TE CAVSAS, ET SIGNA DOCEBO. Tria dicit, ſigna, morborum cauſſas, & remedia: ſed non ſervat legitimum ordinem. Nam poſt remedia morborum, ſigna commemorat.

TVRPIS SCABIES. Quæ aſperum & turpe efficit corpus. ET ALTIVS AD VIVVM PERSEDIT. Medullas & oſſa penetravit.

ILLOTVS ADHÆSIT SVDOR. Lotus vel lautus dicimus. inde eſt & lautum eo. Nam illud ab Horatio ſatis licenter dictum eſt, *Aſt ubi me feſſum Sol acrior ire lavatum Admonuit.*

DVLCIBVS FLVVIIS. Salſa enim aqua magis pruriginem creat.

VDISQVE ARIES IN GVRGITE VILLIS MERSATVR. Muſimonem dicit ducem gregis, quem ita & Varro commemorat. huic autem partem aliquam lanæ, paſtores ſolent relinquere. unde ait *udis villis.* Nam ſemper oves tonſæ lavantur.

VARIORVM.

RVMPVNTVR. Vt ſupra, implentur, aut proerumpunt. PHIL.

IMPROBVS. Hic avidus. PHIL.

INGLVVIEM. Varro ad Ciceronem in lib. 23. *Ingluvies*, inquit, *ſunt tori circa gulam qui propter pinguedinem fiunt, atque interjectus habent rugas.* Sed nunc pro gula poſitum. PHIL.

CVM POSITIS NOVVS EXVVIIS. Ovid. *Anguibus exuitur tenui cum pelle ſenectus.* De iſta porro ſerpentum renovatione, PLINIVS lib. 8. cap. 27.

LINGVIS MICAT ORE TRISVLCIS. Nihil aliud eſt, quam linguam ſubinde motitando exertare. GERMAN.

VEPRES. *Vepres* in maſculino genere. At Lucretius fœminino dixit: ut, *Illorum ſpoliis vepres volitantibus auctas.* PHIL.

Mer-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni:
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,
Et ſpumas miſcent argenti, vivaque ſulfra,
Idæaſque pices, & pingueis unguine ceras,
Scillamque, helleboroſque graves, nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Vlceris os. alitur vitium, vivitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora deos ſedet omnia poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cum furit, atque artus depaſcitur arida febris;
Profuit incenſos æſtus avertere; & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltæ quo more ſolent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deſerta Getarum,

SERVII.

SECVNDO AMNI. Defluenti, cum aqua ſcilicet.

TRISTI AMVRCA. Amaris olei ſordibus. Hoc autem remedium eſt contra ſordes, ſcabiem, & contra læſum vepribus corpus.

VIVAQVE SVLPHVRA. dactylicus verſus, quod in fine dactylum habeat.

IDÆASQVE PICES. Liquidas, quæ in Ida Phrygiæ monte naſcuntur.

SCYLLAMQVE, HELLEBOROS. Genera herbarum ſunt.

PRÆSENS FORTVNA. Efficax, utilis, profutura. Et dicit incidendum eſſe vulnus, ſi medicaminibus emolliri minime potuerit.

SVMMVM VLCERIS OS. Ergo tunc ſecandum eſt, cum os habuerit.

ET MELIORA DEOS SEDET OMNIA. Majores enim expugnantes religionem, totum in experientia collocabant. Salluſtius, *Non votis neque ſuppliciis muliebribus deorum auxilia comparantur: vigilando, laborando, proſpere omnia cedunt: ubi ſocordiæ tete atque ignaviæ tradideris, nequicquam deos implores; irati infeſtique ſunt.*

ARTVS DEPASCITVR. Et paſco & paſcor illam rem dicimus. ARIDA FEBRIS: Quæ arida efficit corpora. Tamen ſciendum, febrem licet à fervore dicta ſit, eſſe etiam frigidam. unde modo ad diaſtolen ait aridam.

INCENSOS ÆSTVS. Id eſt febrem. INTER IMA FERIRE PEDIS SALIENTEM. Id eſt mobilem. Dicit autem illam venam eſſe feriendam quæ ſupra ungulam eſt animalis; tam lata quam mobilis

BISALTÆ QVO MORE. Populi Scytharum: qui fugientes, equorum ſanguine aluntur, lacte permixto.

CVM FVGIT. Vel re vera fugit: vel pergit celeriter.

VARIORVM.

ET SPVMAS MISCENT ARGENTI. Lithargyra vulgo. Nam quod Plin. ſpumæ argenti tribuit, id lithargyro Dioſcorides. Verum hodie auri lithargytum in officinis, ſed apud veteres χρυσῖτις vocabatur, cui eſt color flavus. At cui albus, lithargyrum argenti, vulgo rectius ἀργυρῖτις nominatur. WILLICHIVS.

VNGVINE. Omnis ſuccus, quo ungi poteſt, *unguen* dicitur. PHIL.

SCYLLAMQVE, HELLEBOROSQVE. Vulgus cum Varrone ſquillam vocat. Nobiliſſima bulborum medicamini præcipue nata, acetoq; exacuendo. De tribus ejus generibus conſule CAROL. STEPHAN. in Horto. Genus herbæ, quod in limitibus agrorum ponitur in Africa. PHIL.

HELLEBOROSQVE. Herba quæ & radicla dicitur, quæ animalibus prodeſt. PHIL.

AD VVLNERA. Bene *ad vulnera*, pro ad facienda vulnera. PHIL.

ET MELIORA DEOS SEDET O. P. Eleganter hoc verbo uſus eſt, pro remiſſo eſſe animo, atque otioſe agere, unde deſes & deſidia. Hinc verbum hoc etiam in luctu uſitatum, de iis qui mortuis feriebantur: Tib. lib. 3. Eleg. 7. *Illius ad tumulum fugiam, ſupplexque ſedebo.* Virg. IX. *luco tum forte parentis Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat.* TORRENTIVS. De verbo *ſedere* dicta quædam ſunt, & non vulgarem quandam ejus notionem oſtendi in illud Æneid. 12. verſ. 15. *ſedeant ſpectentq; Latini.* quæ quidem omnia ad hunc, ſimileſque locos accommodanda. Tum legendum OMINA, pro OMNIA, contra vulgatos codices. CANTERVS lib. I. c. 8.

GISALTÆ. Gens Thraciæ. PHIL.

CVM FVGIT. *Fugit* non hoſtem, ſed quia vivit ſic, ut mutet locos. PHIL.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul aut molli ſuccedere ſæpius umbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignavius herbas,
Extremamque ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, & ſeræ ſolam decedere nocti:
Continuo culpam ferro compeſce prius, quam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum peſtes: nec ſingula morbi
Corpora corripiunt: ſed tota æſtiva repente,
Spemque gregemque ſimul, cunctamque ab origine gentem.
Tum ſciat, aërias Alpes, & Norica ſi quis
Caſtella in tumulis, & Iapidis arva Timavi,
Nunc quoque poſt tanto videat, deſertaque regna
Paſtorum, & longe ſaltus, lateque vacantes.
Hic quondam morbo cœli, miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum:

SERVII.

CARPENTEM IGNAVIVS. Negligentius, ſine aviditate.

CVLPAM FERRO COMPESCE. Atqui habere morbum culpa non eſt. ſed hoc dicit, occidendo eam, tuam culpam compeſce, id eſt vita crimen in quod potes incidere; ſi, dum uni parcis, fuerit totus grex ejus contagione corruptus.

INCAVTVM VVLGVS. Quod ſe morboſi pecoris contagione abſtinere non novit.

TOTA ÆSTIVA. Loca poſuit pro animalibus. Æſtiva autem ſunt loca umbroſa, in quibus per æſtatem pecora vitant Solis calorem. Statius. *Et umbroſi patuere æſtiva Lycæi.* SPEMQVE GREGEMQVE SIMVL. Agnos cum matribus.

TVNC SCIAT, AERIAS ALPES ET NORICA SIQVIS. Senſus hic eſt. Si quis eſt qui ſciat iſta loca, qualia tunc fuerunt, cum pecoribus erant referta; nunc quoque ea vacantia videat: licet plurimum à peſtilentia fluxerit tempus.

AERIAS ALPES. Id eſt Galliam. Et dicendo aërias, verbum expreſſit ex verbo. Nam Gallornm lingua alti montes alpes vocantur. NORICA SI QVIS. Noricum pars eſt Illyrici.

ET IAPIDIS ARMA TIMAVI. Id eſt Venetiam. Nam Iapidia pars eſt Venetiæ dicta ab Iapido oppido. Salluſtius, *Primam modo Iapidiam ingreſſus.* Hujus eſt fluvius Timavus. Vnde male quidam *Iapigis* legunt, cum Iapigia ſit Apulia.

HIC QVONDAM MORBO CÆLI, MISERANDA COORTA EST. Deſcribit peſtilentiam Venetiæ, Galliæ, Illyrici. nam quodam tempore cum Nilus plus æquo excreviſſet, & diu permanſiſſet in campis; ex aqua fluminis & calore provinciæ diverſa, & plurima in limo animalia ſunt creata; quæ recedente in alveos ſuos Nilo, & integra & quæ ſemiplena fuerant, putrefacta ſunt: exinde corrupto aëre nata peſtilentia eſt; quam Auſter flans primo ex Ægypto ad Atticam provinciam pepulit. Mox inde in tractum Venetiæ & Illyrici, uſque quaque univerſa vaſtavit. Hanc autem peſtilentiam ordine quo diximus pleniſſime Lucretius eſt executus.

MISERANDA TEMPESTAS. Peſſima, ferens rem dignam miſeratione.

TOTOQVE AVTVMNI INCANDVIT ÆSTV. Exarſit prima autumni parte, quæ ſemper gravem efficit peſtilentiam. Vt autem autumnus abundet morbis, facit confinium frigori & caloris; quod licet etiam vernum tempus habeat, caret morbo: quia tunc corpora præcedenti durata ſunt frigore; quæ autumnus corrumpit, laxoria inveniens poſt æſtatis calorem.

VARIORVM.

INCAVTVM. Quod ſibi præcavere non poſſit. ut eſt apud Salluſtium: *Repente incautos agros invaſit.* id eſt, quibus præcautum ſecurum non eſt. ut eſt: *Incautum, patriaſque obtruncat ad aras.* PHILARGYRIUS.

AERIAS. Morbo cœli, quia corruptus aër, morbi cauſa eſt: ut ipſe, *corrupto cœli tractu.* PHIL.

NORICA. Id eſt Gallica. & dicendo aërias, verbum è verbo expreſſit. Nam Gallorum lingua alti montes, Alpes vocantur. PHIL.

ET IAPIDIS ARVA TIMAVI. Iapis nomen proprium Ætoli, qui in agro Veneto, oppidum de ſuo nomine condidit: unde regio illa, ubi Timavus fluvius eſt, nomen accepit. PONTANVS.

Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex: ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis, miſeros adduxerat artus;
Rurſus abundabat fluidus liquor, omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore deûm medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdos,
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris;
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates;
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc letis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſsis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.

SERVII.

CORRVPITQVE LACVS, INFECIT PABVLA TABO. Ordinem ſecutus eſt, quem & Lucretius tenuit & Salluſtius: Primo aërem, inde aquam, poſt pabula eſſe corrupta.

NEC VIA MORTIS ERAT SIMPLEX. Nec moriebantur ex uſu, id eſt ſecundum naturalem ordinem; non tantum fuga animæ, ſed etiam corporis reſolutione. Eſt autem Salluſtii, qui ait, *Ne ſimplici quidem morte moriebantur.*

IGNEA VENIS OMNIBVS ACTA SITIS. Fervidus calor: ab eo quod præcedit, id quod ſequitur.

FLVIDVS LIQVOR. Humor ſordidus. OSSA. Etiam oſſa. Et per Hyperbolem, totum hominem ſignificat.

IN HONORE DEVM MEDIO. In ſacrificiis: ut, *Haud equidem tali me dignor honore.*

LANEA. Id eſt victima. Nam non ſtat verſus ſi lanea vitta dixeris.

MACTAVERAT ANTE SACERDOS. Ejus ſcilicet mortem præveniens.

ARDENT ALTARIA FIBRIS. Quia ut dicit Plinius Secundus, *Morboſa caro non coquitur.* Inde ab hac cauſa, quia morbus univerſa confuderit.

NEC RESPONSA POTEST CONSVLTVS REDDERE VATES. Colligi enim niſi ex ſana victima, futura non poſſunt.

SVPPOSITI TINGVNTVR SANGVINE CVLTRI. Sic & in ſexto, *Supponunt alii cultros*, Id eſt jugulant hoſtias. Dicendo autem SVPPOSITI feriendi genus oſtendit. Nam interdum ab inferiori parte; interdum deſuper feriebantur.

SVMMAQVE IEIVNA SANIE INFVSCATVR ARENA. Signatis uſus eſt verbis, nimiumque libratis.

VVLGO. Vbique, paſſim & catervatim. IN LÆTIS autem HERBIS ideo, ne eos fame periſſe putaremus.

HINC CANIBVS BLANDIS: Canibus rabies ex peſtilentia naſcitur. QVATIT ÆGROS TVSSIS ANHELA SVES. Proprie. nam tuſſis commovet corpora.

ET FAVCIBVS ANGIT OBESIS. Tumentibus. Angit autem, bene ait. Nam angina dicitur porcorum morbus, qui occupat fauces. Plautus, *Vellem me in anginam verti, ut huic aniculæ fauces præoccuparem.*

VARIORVM.

TABO. Abutitur pro peſtilentia. PHIL.

NEC VIA MORTIS ERAT SIMPLEX. Ipſum mortis genus erat cum multis malis conjunctum, & ita minime ſimplex. PONTANVS.

ABDVXERAT. Pro contraxerat. PHIL.

RVRSVS. Hic *Rurſus* poſitum pro contra, ut ſupra: *Rurſus cura patrum cadere, & ſuccedere matrum Incipit.* PHIL.

CVNCTANTES. Dubitantes ſacerdotes, animal quod ad ſacrificium ducebatur. PHIL.

INDE NEQVE IMPOSITIS ARDENT. Cor negatur cremari poſſe, qui veneno interempti ſunt, Plin. lib. 11. cap. 37. an eadem ratione peſte infecta cremari non poſſint, conſiderato. Lucretius certe, in Attica peſtilentia ait peſte extinctos, non humatos, ſed crematos eſſe. RAMVS.

IEIVNA SANIE. *Ieiuna ſanie*, ſicca & exigua. PH.

HINC CANIBVS BLANDIS. Per canes blandos forſitan catulos Melitæos ſignificat, qui nobilibus fœminis erant in delitiis, vel generatim de canibus accipiendum, quo genere animalium, nihil blandius, nec dominorum amantius. PONT.

La-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Labitur infelix ſtudiorum atque immemor herbæ
Vector equus: fonteſque avertitur, & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus:
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus;
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis; imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio; furiiſque refecti
Ardebant: ipſique ſuos, jam morte ſub ægra
(Dii meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & miſtum ſpumis vomit ore cruorem,

SERVII.

CREBRA FERIT. Crebro: nomen pro adverbio. INCERTVS IBIDEM SVDOR. Irrationabilis, ſine labore, cujus cauſſa non apparet.

MORITVRIS, FRIGIDVS. Frigidus ſudor, mortis futuræ ſignum eſt, & moriturus frigore plenus eſt.

TRACTANTI DVRA RESISTIT. Frigida eſt, nec cohæret digitis.

COEPIT CRVDESCERE MORBVS. Validior fieri; ut, *Dejecta crudeſcit pugna Camilla*: & jam dat ſigna morbi validioris.

OBSESSAS FAVCES. Id eſt clauſas. ASPERA LINGVA. Scilicet nimia ſiccitate.

PROFVIT INSERTO LATICES INFVNDERE CORNV. Non ſemper, ſed aliquando. nam hoc ſolum eſt quod morbo liberat, aut commovet in furorem.

MOX ERAT HOC IPSVM EXITIO. Quod ſaluti eſſe putabatur. Et hoc eſt quod paulo poſt dictum eſt, *Quæſitæque nocent artes.* FVRIISQVE REFECTI. Quia languentia corpora in vires quodammodo excitat furor, & facit ea in exitium convaleſcere.

DII MELIORA PIIS. Per parentheſin in exectationem hoſtium, hanc torquet inſaniam.

FVMANS SVB VOMERE TAVRVS. Per hoc oſtendit etiam fortes tauros, repente morbo concidere. Nemo enim peſtilentem ad aratra ducit juvencum.

VARIORVM.

HERBÆ. Pro herbarum, ut ipſe: *Immemor herbarum quas eſt mirata juvenca.* & rurſum, *Carpit enim vires paulatim, uritque videndo Femina, nec nemorum patitur meminiſſe, nec herbæ.* ergo hic, vel amore, vel miraculo carminis oblivionem herbæ factum dicit; ita illi occupatione morbi. quidam volunt ideo dictum, *ſtudiorum atque immemor herbæ,* quod antiqui in pratis certamina exhibere conſueverunt. Reliqua Grammatici legunt. PHILARGYRIVS.

ATTRACTVS AB ALTO SPIRITVS. Sic Horat. Ode xv. lib. I. *Sublimem anhelitum* dixit, qui videlicet multo extrinſecus hauſto aëre, & ita dilatatis & diductis pulmonibus exſpiratur, & qui ex alto imoque pectore ducitur: quod accidere ſolet in magno corporis labore & longo curſu. LAMBINVS in Horat.

TENDVNT. Pro tenduntur: aut tendunt ſe, aut equi tendunt. PHIL.

DII MELIORA PIIS. Non tam optandi, quam abominandi & averſandi formula eſt, *Dii meliora.* Cicero Philipp. VIII. *Ergo habet Antonius quod ſuis pollicea tur, nos nunquid tale habemus? dii meliora.* Vide BRISSON. Formular. lib. I.

ERROREMQVE HOSTIBVS ILLVM. *Errorem* hic pro furore poſuit. Non poſſum receptam lectionem mutare, ut quidam, qui non *errorem*, ſed *ardorem* volunt: nam error pro furore uſurpatur à Marone, ut ſupra: *Malus abſtulit error.* Sæpe etiam noſter Poëta, & Lucret. *errorem* pro noxa & infortunio accipit. GERMAN. PHIL.

NVDIS. Vt fœditatem exprimeret, adjecit *nudis.* PHILARG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Extremoſque ciet gemitus. it triſtis arator,
Mœrentem abjungens fraterna morte juvencum;
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inerteis,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertiſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ:
Frondibus, & victu paſcuntur ſimplicis herbæ.
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina, nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis

SERVII.

EXTREMOSQVE CIET GEMITVS. Vltimum gemuit. Sane CIET, modo DAT ſignificat; ſicut in tertio de Andromache, *Lachrymaſque ciebat*. cum ciere proprie ſit alteri aliquid commovere.

FRATERNA MORTE IVVENCVM. Conſortis interitu. Et ex affectu dictum eſt ruſtici.

MOVERE ANIMVM. In ſuum deſiderium illicere.

PVRIOR ELECTRO CAMPVM PETIT AMNIS. Nam ſicut electrum defæcatius eſt metallis omnibus; ita & currens aqua cæteris purior.

AD TERRAMQVE FLVIT. Lucanus, *Feſſumque caput ſe ferre recuſat.*

QVID LABOR, AVT BENEFACTA IVVANT? Si neutrum mortem repellit; nec corporis exercitium; nec mentis religio. Nam ſi generalis eſt ſententia, ſecundum Epicureos contra religionem eſt: ſi autem tantum ad bovem refertur, hoc dicit; Quid ei prodeſt labore ſuo aluiſſe mortales?

ATQVI NON MASSICA BACCHI MVNERA. Vina pretioſa à Maſſico monte Campaniæ. Et per tranſitum tangit illa, quæ dicunt phyſici; morbos venire ex cibi & potus nimietate; vel mutatione, ex nimiis vigiliis & multa ſollicitudine. Dicuntque etiam ſine his naſci ægritudinem. nam in animalibus cum nihil horum ſit, tamen ægritudines cernimus.

EPVLÆ REPOSTÆ. Aut abundantes, aut variæ.

SIMPLICIS HERBÆ. Propter varietates epularum dixit ſimplicis herbæ.

NEC SOMNOS ABRVMPIT CVRA SALVBRES. Ex cura enim nimia, vigiliæ procreantur.

VARIORVM.

TRISTIS ARATOR. Morte juvenci *triſtem* dixit agricolam. PHIL.

ABIVNGENS FRATERNA MORTE IVVENCVM. *Abjungere*, & *jungere* equos aut boves, contraria ſunt. *Interjungere* equos eſt, cum itinere, aut labore fit pauſa, & disjuncti a curru, reficiuntur ſuo pabulo, ut fit plerunque ad meridianum tempus: PONTANVS.

NON VMBRÆ ALTORVM. Congruit locus ille Lucretii Lib. 2. *Non teneræ ſalices, atque herbæ rore vigentes, Fluminaq; ulla queunt ſummis labentia ripis Oblectare animum, ſubitamq; avertere curam.* GERM.

PVRIOR ELECTRO CAMPVM PETIT. ὑπογραφὴ amnis limpidiſſimi. *Electrum* autem alii *metallum* intelligunt, quæ eſt auri argentique mixtura: de quo Æneid. 8. verſ. 403. Alii *ſuccinum*, quod reſina eſt arborum odoratarum: de quo Eclog. 8.

Pinguia corticibus ſudent Electra myricæ.

Vide Hadrian. Iunium in *Succinum*. TAVBMAN.

ELECTRO. Quod à nobis ſuccinum appellatur, *electrum* vocant Græci. PHIL.

VRGET INERTES. Id eſt urget, & inertes facit. PHIL.

AD TERRAMQVE FLVIT. Hunc geſtum mœroris ſignum Homerus in Xantho Hectoris equo mortem domino prædicente obſervavit Iliad. T. ſub finem. GERMAN.

NON ILLIS EPVLÆ NOCVERE REPOSTÆ. Docet Poëta corpora omnia compoſita non poſſe non corrumpi tandem & deficere; nec ſola, ut humana intemperantia diſſolvi, ſed ſuapte natura fatiſcere. *Simplicem* autem *herbam* oppoſuiſſe videtur τῇ ποικίλῃ τροφῇ, in quam, cauſſam intemperantiæ & morborum confert. GERMAN.

SOMNOS. Manifeſtum eſt à Cydippe Argivæ Iunonis ſacerdote hoc tractum. quæ cum, boves deeſſent, filios ſuos Cleobin & Bitonem plauſtro ſubjunxit, & ſic ad templum deducta eſt, quod fas non erat illam venire ſine plauſtro. Nam apparet ad ſacra Iunonis boves in illis regionibus defuiſſe, in quibus peſtilentiam fuiſſe demonſtrat. PHIL.

Quæ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quæſitas ad ſacra boves Iunonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre raſtris terram rimantur, & ipſis
Vnguibus infodiunt fruges: monteſque per altos
Contenta cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat. timidi damæ, cervique fugaces,
Nunc interque canes, & circum tecta vagantur.
Iam maris immenſi prolem, & genus omne natantum
Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: inſolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit & curvis fruſtra defenſa latebris
Vipera, & attoniti ſquamis aſtantibus hydri.
Ipſis eſt aër avibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam ſub nube relinquunt.

SERVII.

ET VRIS IMPARIBVS DVCTOS ALTA. Bobus agreſtibus, & ipſis inæqualibus. Nam uri, agreſtes boves ſunt, ut diximus ſupra. Et hoc poëtice dicit. Cæterum veritas hæc eſt, Quum mos eſſet ſacerdotem Argivam junctis bobus ire ad templa Iunonis, & ſolenni die boves non invenirentur (peſtilentia enim quæ per Atticam tranſierat, univerſa conſumpſerat) duo ſacerdotis filii Cleobis & Bito; matrem ſubeuntes jugo, ad templa duxere. Tum Iuno probans eorum religionem, obtulit matri ut quod vellet poſceret filiis: illa pia reſponſione ait, ut quod ſciret dea utile mortalibus, ipſa præſtaret. Altero itaque die ſacerdotis filii juvenes, reperti ſunt mortui. Ex quo probatum eſt nihil eſſe morte præſtantius. quod Herodotus apud Græcos pleniſſime commemorat in prima hiſtoria.

DONARIA. Donaria proprie loca ſunt in quibus dona reponuntur deorum. Abuſive templa. Nam ita & pulvinaria pro templis ponimus; quum ſint proprie lectuli, qui ſterni in templis, ſupervenientibus plerisque conſuerunt.

ÆGRE. Difficulter. RIMANTVR. In rimas agunt.

IPSIS VNGVIBVS. Hyperbolicῶs, Id eſt manibus. NOCTVRNVS OBAMBVLAT. Inſidiatur. Quod autem ait nocturnus, figurate rem temporis, ad perſonam tranſtulit.

CVRA DOMAT. Id eſt peſtilentiæ. TIMIDI DAMÆ. Mutavit genus, ut vitaret ὁμοιοτέλευτον. Horatius, *Et ſuperiecto pavidæ natarunt æquore damæ.* Dicendo damas & cervos errare cum canibus; duo oſtendit, & hos timoris, & illos ferocitatis eſſe oblitos.

FVGIVNT IN FLVMINA PHOCÆ. Quaſi timentes marinam peſtilentiam.

IPSIS AVIBVS. Suis quodammodo, quæ alarum velocitate ſupergredi poterant aërem peſtilentem

VARIORVM.

VRIS IMPARIBVS DVCTOS, &c. *Vris imparibus*, ſecundum Servium, ſibi inæqualibus: nimirum quod penuria & pecoris internecione illud ſæculum non modo non cicuribus & manſuetis bobus, ſed feris, agreſtibus, iisque imparibus, & obviis ad vecturas uti cogeretur. Veteres quippe, ut & noſtræ ætatis homines, non ſolum in opere ruſtico faciendo, ex armento veterina paria delectu conjungebant & comparabant; ſed inter urbanas delitias, in carpentis, vectabulis, triumphantiumque curribus ad venuſtatem idem quoque obſervabant: ut & Iuriſconſultus jugum, parque mulorum ex æqualitate commendat, & altero jugalium ſublato, aut oblæſo, propter imparitatem depretiati jugi damnum, mulctamque majoris æſtimavit. Supra; *Iunge pares & coge gradum conferre juvencos.* GERMAN.

IMPARIBVS. *Imparibus* autem non ſimile jugum ferentibus, cum alter major eſſet, alter minor. PHILARG.

TIMIDI DAMÆ, CERVIQVE FVGACES. Eclog. 8.

Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

Seneca Oedipo.

Non lupos cervi metuunt rapaces:
Ceſſat irati fremitus leonis,
Nulla villoſis feritas in urſis.

Cervi fugaces ſunt, quia timidi. Quia & homini ſæpe pedibus timor addidit alas. PONTANVS.

FVGIVNT IN FLVMINA PHOCÆ. Vituli marini ſunt, qui ſpirant & dormiunt in terra, ut ſcribit Plin. lib. 9. c. 7. quod etiam 4. Georg. dicitur. *Sternunt ſe ſomno diverſo in littore phocæ.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Præterea, nec jam mutari pabula refert,
Quæſitæque nocent artes: ceſſère magiſtri,
Phillyrides Chiron, Amythaoniuſque Melampus.
Sævit & in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone, morbos agit ante metumque,
Inque dies avidum ſurgens caput altius effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
Arenteſque ſonant ripæ, colleſque ſupini.
Iamque catervatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo:
Donec humo tegere, ac foveis abſcondere diſcunt.
Nam neque erat coriis uſus: nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flamma;
Nec tondere quidem morbo, illuvieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verum etiam inviſos ſi quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ; atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus ſacer ignis edebat.

SERVII.

REFERT. Prodeſt. PHILLYRIDES CHIRON. Medicinæ inventor, Saturni & Phillyræ filius.

AMYTHAONIVSQVE MELAMPVS. Amythonis filius καθαρτήσ, Id eſt purgator. Nam Prœtidas ipſe purgavit luſtrationibus quas invenerat. Hoc dicit, convaleſcente morbo, nec medicinam prodeſſe, nec religionem.

ARENTESQVE SONANT RIPÆ. Vult peſtilentiam etiam elementa ſentire. ſic in tertio, *Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.* Nam ſegetem pro terra poſuit.

NAM NEQVE ERAT CORIIS VSVS. Quippe morbo putrefactis. NEC VISCERA QVISQVAM AVT VNDIS ABOLERE POTEST. Nec lavari nec coqui poterant. Caro enim corrupta morbo, quendam habet mucorem, qui non ablui poteſt: quoniam omne poſſidet corpus. Item igni ſuperpoſita, aut dureſcit: nam non coquitur.

ARDENTES PAPVLÆ. Id eſt carbunculi. IMMVNDVS SVDOR. Morbus pedicularis, qui eſt φθειρίασις.

SACER IGNIS. Quem Græci ἱερὰν νόσον vocant.

VARIORVM.

REFERT. Prodeſt. PHIL.

CHIRON. Moraliter. Quoniam mali homines aut ad medicos, aut ad divinos confugiunt, ut aut ope humana, aut divina adjuventur: ideo Chironem pro medico, Melampodem pro divino poſuit. Alii hunc expiationes ſcientem dicunt. Chiron autem Saturni & Philyræ filius fuit, adeo medicinæ peritus, ut etiam Æſculapium docuiſſe dicatur. PHILARGYRIVS.

PALLIDA TISIPHONE. *Tiſiphonem* hic, non unam Furiarum debemus accipere, ſed peſtilentiam, cui eleganter poëta hoc nomen dedit. PHIL.

AGIT ANTE. Id eſt ante ſe. PHIL.

SACER IGNIS EDEBAT. Seneca Oedipo, *Oculique, rigent, & ſacer ignis paſcitur artus. Sacrum ignem,* ſacrum morbum falſo interpretatur Servius. Sacer enim morbus, eſt morbus caducus ſeu Herculeus. At ſacer ignis vulgo dicitur ignis S. Antonii, & inſanabilis eſt, de quo COLVMELLA. lib. 7. cap. 5. Proprie tamen Eryſipelas eſt. Hic vero pro peſte ſi cui libet accipi poteſt. WILLICHIVS.

P. VIR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON

LIBER QVARTVS.

PROTINVS *aërii mellis cæleſtia dona*
Exequar. hanc etiam Mæcenas aſpice partem.
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria; ſi quem
Numina læva ſinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio ſedes apibus, ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oves, hœdique petulci

SERVII.

PROTINVS AERII MELLIS COELESTIA DONA EXEQVAR. Rhetorice dicturus de minoribus rebus, magna promittit; ut & levem materiam ſublevet; & attentum faciat auditorem. Sane perite, quoniam ſcit breve eſſe opus hoc de apibus; & intra paucos verſus poſſe conſumi: uſus eſt tranſlationibus ad dilatandam materiam; dicens, apes habere reges, prætoria, urbes & populos. Sane ſciendum, ut ſupra diximus, ultimam partem hujus libri eſſe mutatam. nam laudes Galli habuit locus ille, qui nude Orphei continet fabulam; quæ inſerta eſt, poſtquam irato Auguſto Gallus occiſus eſt. PROTINVS. Deinceps, Exinde. Floreum agrum EXEQVAR, ſicut ſum cæteros executus. AERII MELLIS. Nam mel ex rore colligitur, qui utique ex aëre defluit. unde eſt, CÆLESTIA DONA. Id eſt munus deorum. Ante enim mel inveniebatur in foliis. ut, *Mellaque decuſsit foliis.*

HANC ETIAM. Sicut ſuperiores.

ADMIRANDA TIBI LEVIVM SPECTACVLA RERVM. Audies ex levibus rebus digna ſtupore eſſe in apibus, proceres & tanta certamina.

MORES. Quia caſtæ ſunt; ut, *Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem.* ET STVDIA, ut, *Tantus amor florum & generandi gloria mellis.* ET POPVLOS. Vt, *binæ regum facies, Ita corpora plebis.* PRÆLIA DICAM. ut, *Erumpunt portis, concurritur æthere in alto.*

IN TENVI LABOR: AT TENVIS NON GLORIA. Comparatio eſt laboris, quod magnam dat gloriam ſi fuerit materia exilis ornata.

NVMINA LÆVA. Proſpera: ut alibi, *Intonuit lævum.* AVDITQVE VOCATVS APOLLO. Aut quaſi poëtam Apollinem invocat: aut quaſi deum paſtoralem. Nam Apollo Nomius dicitur.

PRINCIPIO SEDES. Dicit, ubi alvearia ponenda ſint: in qua re ſatis perite, & ea quæ abeſſe debent, ne noceant apibus: & ea quæ adeſſe, ut poſſint prodeſſe, commemorat. Sane quoniam ſupra ait, *Magnanimoſque duces*: ideo intulit modo, *Sedes, ſtatioque.* quam tranſlationem diligenter reſervat.

HÆDIQVE PETVLCI. Laſcivi, exultantes. Et petulci dicti ab appetendo. unde & meretrices petulcas dicimus.

VARIORVM.

PROTINVS AERII MELLIS. Quidam dicunt mel in aëre naſci: quidam apes colligere, quo tempore in Ida Iupiter nutriebatur, tum primum ex aëre fluxiſſe, eoque ipſum alitum. Nam, ut ait Cornelius Celſus, apes ex floribus ceras faciunt: ex rore matutino mel. Vide Ariſt. lib.5. cap.22. Plin. lib. XI. cap.12.14. PROBVS. PHILARG.

LÆVA. Læva hic in bono poſuit. ut, *intonuit lævum.* alibi autem in malo ponit, cum dicit:

Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læva fuiſſet,
De cœlo tactas memini prædicere quercus.

PHILARGYRIVS.

VOCATVS. Pro invocatus. vel quia poëtæ in tutela ejus ſunt: vel quia pater eſt Ariſtæi, qui primus invenit, unde apes fieri poſſent. PHIL.

SEDES. κ̃ τὸ αὐτὸ *ſedes ſtatione petenda*, intelligendum etiam, ſi aliud à ſedendo, aliud à ſtando dicitur. PHIL.

Flo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes atterat herbas.
Abſint & picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, meropeſque, aliæque volucres,
Et manibus Progne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam late vaſtant, ipſaſque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus eſcam.
At liquidi fontes, & ſtagna virentia muſco
Adſint, & tenuis fugiens per gramina rivus,
Palmaque veſtibulum, aut ingens oleaſter obumbret.
Vt cum prima novi ducent examina reges
Vere ſuo, ludetque favis emiſſa juventus;
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Tranſverſas ſalices, & grandia conjice ſaxa:
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, & alas

S E R V I I.

PICTI TERGA. Picta terga habentes. PINGVIBVS A STABVLIS. Plenis: ſicut inanes res, tenues nominamus è contrario.

MEROPESQVE ALIÆQVE VOLVCRES. Dicendo, *Aliæque volucres*, oſtendit etiam aves eſſe meropes. Sunt autem virides, & vocantur apiaſtræ: quia apes comedunt.

ET MANIBVS PROGNE PECTVS SIGNATA CRVENTIS. Nomen poſuit pro nomine. Nam Philomela in hirundinem verſa eſt: pro qua Prognem, vel quaſi ſororem poſuit; vel quaſi eam quæ fuerat illius ſceleris cauſſa. Nam ipſa Tereum miſerat ad ducendam ſororem.

DVLCEM NIDIS IMMITIBVS ESCAM. Id eſt crudelibus pullis. qui apum morte nutriuntur.

ET TENVIS FVGIENS PER GRAMINA RIVVS. Suſpendendum eſt TENVIS, ne incipiant eſſe duo epitheta; quod apud Latinos conſtat eſſe vitioſum.

VERE SVO. Sibi grato & aptiſſimo.

DECEDERE RIPA CALORI. Vt æſtus poſſint aquarum vicinitate vitare.

IN MEDIVM. Ordo eſt, In medium tranſverſas ſalices, & grandia conjice ſaxa.

PONTIBVS VT CREBRIS. Veluti pontibus: nam non ſunt pontes.

V A R I O R V M.

FLORIBVS INSVLTENT. Hic laſciviam ludibundi pecoris expreſſit, quod σκιρτᾷν Græcis dicuntur: interdum nimio luxu ἐξυβρίζειν. Forſan autem & ideo abeſſe jubentur, quod capræ quidem halitu ſuo flores inficiant: ab ovium autem lanis ſe apes difficile explicent, ut Plin. lib. II. cap. 18. GERMAN.

MEROPESQVE. *Meropes* ruſtici barbaros appellant, & *aliæ*, id eſt, ceteræ. Vide Plin. lib. 10. cap. 33. & Ariſtot. IX. hiſtor. cap. 40. PHILARGYRIVS.

IMMITIBVS. *Immitibus nidis* temporale epitheton eſt. ideo enim *immitibus*, quia apibus veſcantur. PHIL.

ADSINT. Præſentes ſint. PHIL.

VT CVM PRIMA. *Prima* hic, pro primum; nomen, pro adverbio. PHILARG.

VERE SVO. Apes quieſcunt & latent à Vergiliarum occaſu, nec ante fabas florentes exeunt ad opera & labores. Ariſtot. lib. Hiſt. VIII. cap. 14. & Plin. lib. XI. cap. 6. RAMVS.

LVDETQVE FAVIS. In mellificio primum fundamentum eſt Commoſis, cruſta nigra ſaporis amari: ſecundum, Piſſoceros, picantium modo ceu dilutior: tertium Propolis, craſſioris jam materiæ, nondum tamen cera, ſed favorum ſtabilimentum: quartum favus, qui fingitur multiplicatus è cera. Erithace vel ſandaraca, vel cerinthus, apum cibus, dum operantur, amari ſaporis, quo favi extremi inter ſe conglutinantur. Vide Ariſtot. 9. hiſt. cap. 40. Varronem lib. 3. cap. 16. Plinius lib. XI. cap. 7. RAMVS.

IN MEDIVM. *In medium*, non ad humorem retulit, ſed abſolute dixit. & *inertem* hic pro odioſo poſuit, ut in Bucolicis, *Libertas quæ ſera tamen reſpexit inertem.* quæ vox ponitur & pro ignavo: *Spumantemq; dari pecora inter inertia votis Optat aprum,* & pro eo quod ſine arte fit: ut apud Lucilium in XIII. *ut perhibetur iners, ars in quo non eſt ulla.* PHILARGYRIVS.

Pan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Pandere ad æſtivum Solem, ſi forte moranteis
Sparſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.
Hæc circum Caſtæ virides, & olentia late
Serpylla, & graviter ſpirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus. nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit.
Vtraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent, collectumque hæc ipſa ad munera gluten,
Et viſco, & Phrygiæ ſervant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris,
Sub terra fodêre larem: penituſque repertæ
Pumicibuſque cavis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen & levi rimoſa cubilia limo
Vnge fovens circum, & raras ſuperinjice frondes.
Neu propius tectis taxum ſine, neve rubentes

SERVII.

SI FORTE MORANTES. Tarde remeantes ex paſcuis. NEPTVNO IMMERSERIT. Deum pro aquis poſuit.

GRAVITER SPIRANTIS COPIA TYMBRÆ. Genus eſt herbæ abundantis in Phrygia. GRAVITER autem modo bene, & multum ſignificat: alias male: ut, *Aut ubi odor gravis.* Item *Grave olentis Averni.*

VIOLARIA. Loca in quibus naſcuntur violæ.

VTRAQVE VIS APIBVS PARITER METVENDA. Tam caloris quam frigoris. Quod licet utrunque æquali modo metuendum ſit, tamen diſſimiliter nocet. Nam calore liquefacta defluunt mella. quæ ſi fuerint frigore condurata, conſtrictas apes interimunt.

SPIRAMENTA. Exitus. alibi, *Sævi ſpiracula Ditis.* FVCOQVE. Genus eſt herbæ, unde tinguntur veſtes. Fucum autem & flores pro cera poſuit, quam ex his colligunt rebus.

HÆC IPSA AD MVNERA. Ad officia coanguſtandarum cavernarum.

ET VISCO ET PHRYGIÆ SERVANT PICE LENTIVS IDÆ. Ordo eſt, Servant gluten, quod eſt lentius, & viſco, & Phrygiæ Idæ pice. SERVANT autem mire ait: nam pilas quaſdam in alvearibus faciunt, de quibus poſtea cerea tecta componunt.

SI VERA EST FAMA. Si credendum eſt apes poſſe terras effodere.

E LEVI RIMOSA CVBILIA LIMO. Alii ET LEVI legunt. Vnus tamen ſenſus eſt. Nam hoc dicit; Quod illæ nimio labore perficiunt, tu è levi unge rimoſa cubilia circumfovens limo, etiam raras frondes ſuperiniice. Quod ideo fit, ne vel limus crepet, vel cavernæ aut Sole penetrentur, aut frigore.

TAXVM SINE. Venenatam arborem. Ipſe in bucolicis, *Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos.* Mel enim peſſimum exinde gignitur.

VARIORVM.

COPIA THYMBRÆ FLOREAT. Sarrietam vulgus vocat: cui Columella lib. IX. cap. 4. tribuit ſecundam à thymo laudem. RAMVS.

IRRIGVVMQVE. Qui irrigat, alias qui irrigatur. PHIL.

FVCOQVE. *Fucus* eſt genus ceræ, qua pro glutine abutuntur. Græci propolim vocant. Alii ſic: *fuco* pro medicamento poſuit. Plautus in Penulo: *Vitia corporis fuco occulunt.* Sed vide ne de galbano dicat, quod ſeparatim ſolent præparare, propter remedia quibus adverſus animalia utuntur ſibi infeſta. Vnde ipſe alibi adverſus colubros hoc dicit adhiberi. PHILARG.

ORAS. *Oras* autem alveariorum. PHILARGYRIVS.

GLVTEN. Hic *gluten.* Salluſtius autem, *hic glutino adoleſcebat.* PHIL.

MVNERA. *Munera*, utrum officia, an quod illis munera conferas, & alveos earum communias. PHILARG.

LENTIVS. Tenacius. PHIL.

PROPIVS. Vt, *propius ſtabulis armenta tenerent.* & alibi: *Vota metu duplicant matres, propinſque pericli. Hic amor.* PHILARG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vre foco cancros, altæ neu crede paludi:
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, ubi pulſam hyemem Sol aureus egit
Sub terras, cælumque æſtiva luce recluſit:
Illæ continuo ſaltus, ſylvaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, & flumina libant
Summa leves. hinc neſcio qua dulcedine lætæ
Progeniem, nidoſque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emiſſum caveis ad ſidera cæli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem;
Contemplator: aquas dulceis, & frondea ſemper
Tecta petunt: huc tu juſſos aſperge ſapores,
Trita meliphylla, & cerinthæ ignobile gramen:

SERVII.

RVBENTES CANCROS. Odore enim ipſo pereunt. Rubentes autem cum uruntur: non quia per naturam ſint huius coloris. ALTÆ NEV CREDE PALVDI. Ne facile mergantur.

VOCISQVE OFFENSA. Reſonat Echo repercuſſa: quam apes vehementer horrere manifeſtum eſt.

PVLSAM HYEMEM SOL AVREVS EGIT. Secundum Phyſicos: qui dicunt quo tempore hic hyems eſt, æſtatem eſſe ſub terris: & verſa vice, cum hic æſtas, illic hyemem. Quod etiam Lucretius exequitur, & trahit in argumentum putealem aquam, quæ æſtate frigidiſſima eſt: hyeme vero calidiſſima.

METVNT FLORES. Secant. Vnde & meſſores dicti ſunt. Sane meto, metis, facit præteritum perfectum meſſui.

HINC. Ex floribus ſcilicet, ex quibus primo mel, mox pullos efficiunt. NESCIO QVA DVLCEDINE LÆTÆ. Quadam arcana ratione naturæ.

MELLA TENACIA FIGVNT. Quia cum inverſi ſunt favi, mel tamen inde non funditur. Vnde ait TENACIA. quæ in reſupinatis favis cohærent.

CAVEIS. Alvearibus. ÆSTATEM LIQVIDAM SVSPEXERIS AGMEN. Per ver ſerenum.

CONTEMPLATOR. Pro intuere. nam tempus futurum pro præſenti poſuit ab imperativo modo. AQVAS DVLCEIS, ET FRONDEA SEMPER. Propter hoc ait ſupra, *Et tenuis fugiens per gramina rivus, Palmaque veſtibulum.*

TRITA MELIPHYLLA. Varro hanc herbam apiaſtrum dicit, in primo libro operis ruſtici. CERINTHÆ IGNOBILE GRAMEN. Vile, ubique naſcens.

VARIORVM.

VRE FOCO CANCROS. Ariſt. IX. Hiſt. cap. 40. Mundiſſimum omnium hoc animal; oderunt non ſolum fœdos odores, ſed etiam unguentorum delicias: ex quo fit, ut homines his delibutos percutiant. Vide & Varronem lib. 3. cap. 16. RAMVS.

ODOR COENI GRAVIS. Ordo eſt: odor gravis, quia & levis dicitur. ut Salluſtius: *Apud Corduenos amomum, & alii leves odores gignuntur.* PHIL.

IMAGO. Quæ Græce Eικών, Latine *imago* dicitur. Cic. Tuſc. III. *reſonat tanquam imago.* hic autem ſonus facit eas fugere. PHIL.

EGIT. Pro perſequitur. PHIL.

LIBANT. Deguſtant. alibi, defundunt: ut, *pateras libare Iovi.* PHIL.

MELLA TENACIA FINGVNT. Mel non ipſas facere apes, ſed rorem candentem deferre, argumento eſt, quod uno aut altero die cellas melle repletas inveniunt apiarii. Item, autumno mel, poſteaquam detractum eſt, non reparatur; cum tamen illo etiam tempore flores proveniant. RAMVS.

NARE. Pro volare. ut Ennius in primo: *Tranſnavit cita per teneras caliginis auras.* proprietas tamen vocis aptior eſt natantibus, quam volantibus. PHILARG.

MELISPHYLLA. *Meliſphylla* herba eſt, quam ut ait Varro, alii apiaſtrum, alii melinem appellant. PHILARG.

CERINTHE. *Cerinthe* à Cerintho urbe Bœotiæ, in qua plurima naſcitur. Herba eſt, perpaucis etiam eruditis cognita: *cuius flores* (auctore Geſnero) *cani & pallidi ſunt, folia punctis quibuſdam notata, &c.* Vide & Plinium lib. 21. cap. 12. & Theophraſt. lib. 6. cap. 7. hiſt. plant. Melanchton leviter ſuſpicabatur, *lilium convallium* eſſe. TAVBMANNVS. PHILARGYRIVS.

IGNOBILE. *Ignobile* autem non omnibus notum: *ignobile gramen*, vile, ubique naſcens. PHILARGYRIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tinnituſque cie, & matris quate cymbala circum.
Ipſæ conſident medicatis ſedibus, ipſæ
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longe præſciſcere. namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur, fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coëunt, penniſque coruſcant;
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos,
Et circa regem, atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo ubi ver nactæ ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus; magnum miſtæ glomerantur in orbem,
Præcipiteſque cadunt. non denſior aëre grando,

SERVII.

MATRIS CYMBALA. Quæ in ejus tutela ſunt, ideo quod ſimilia ſunt hemicyclis cæli, quibus cingitur terra, quæ eſt mater deorum.

MORE SVO. Naturali ratione, cujus cauſa non redditur. Quis enim novit cur æris ſono redeant in alvearia? licet ipſe paulo poſt dicit, *Crepitantiaque æra ſecutæ, Dictæo cæli regem pavere ſub antro.*

INCESSIT. Ingruit, invaſit. Alibi, *Inceſſi muros, ignes ad tecta volare.* Et inceſſit regibus, figuratum eſt: nam inceſſit reges dicimus.

TREPIDANTIA BELLO CORDA. Alacritate pugnandi: non timore. Alibi, *Exultantiaque haurit Corda pavor pulſans.*

MORANTES. Tarde incedentes. FRACTOS. Colliſos.

TREPIDÆ COEVNT. Feſtinant inter ſe in alvearibus. PENNISQVE CORVSCANT. Quemadmodum ſcuta milites commovent.

VOCANT CLAMORIBVS HOSTEM. Provocant.

VER NACTÆ SVDVM. Serenum poſt pluvias. ut, *Per ſudum rutilare vident.* CAMPOSQVE PATENTES. Ideſt per aërem purum & liquidum, non nubibus clauſum: & ita aër, campus eſt apum, ut mare navium, hominum ſolum. Ipſe in quinto, *Subtrahiturque ſolum.*

GLOMERANTVR IN ORBEM. More bellantium. NON DENSIOR AERE GRANDO. In aliis enim bellis victi tantum pereunt: in certamine verò apum, etiam victrices. Nam dicturus eſt, *Animaſque in vulnere ponunt.*

VARIORVM.

MATRIS QVATE CYMBALA. Quidam ad Rheæ partum referunt, Idæos Dactylos, & ſonum, qui ad avertendum Iovis vagitum, ne proderetur Saturno, in ſacris myſteriis repræſentabatur. Cymbala vero, non tantum Cybeles ſacris & Iſidis, ut Heſychius demonſtrat, ſed & Bacchi orgiis adhibebantur. Vnde Propert. lib. 3. *Cymbala Thebano concrepuere Deo.* GERMAN.

TINNITVSQVE CIE, ET MATRIS QVATE, &c. Plin. lib. 11. c.20. Gaudent plauſu atque tinnitu æris, eoque convocantur: quo manifeſtum, auditus quoque ineſſe ſenſum. Ariſt. tamen, Hiſtor, lib. 9. cap. 40. hac de re ambigit, dicens; Gaudere etiam plauſu atque ſonitu apes videntur. Quapropter tinnitu æris, aut fictilis, convocari eas in alvum ajunt. Quamquam incertum eſt an audiant, & voluptate ne, an formidine id faciant. PONTAN.

SIN AVTEM AD PVGNAM EXIERINT. Longior ſolito parentheſis. eſt enim ordo: ſin autem ad pugnam exierint, motus animorum, *atque hæc certamina tanta Pulveris exigui jactu compreſſa quieſcent.* PHIL.

AVDITVR, FRACTOS SONITVS IMITATA. Innuit fragorem & ſtridorem æreum tubarum, qui refringi & rumpi magis, quam edi videtur: quem murmur tumultuantium apum quodammodo imitatur. Non autem in hanc ſententiam *fractos ſonos* accepit Tacit. lib. 14. Annal. ſed pro mollibus uſurpavit. GERMAN.

CORVSCANT. Splendent. PHIL.

IPSA AD PRÆTORIA DENSÆ. Caſtrenſe vocabulum ad apum tumultum tranſtulit. Eſt enim in expeditione Prætorium, ubi præfectus exercitus præſidet, & jus dicit; ut in urbe ubi Prætor. Hinc ex ſententia Columellæ & Palladii prætoria in ruſticis prædiis ampla ædificia accipiuntur. GERMAN.

SVDVM. *Sudum* eſt ſerenum ſubhumidum. proprie autem *ſudum* pars ſerena inter nubes, quaſi ſemi udum. PHIL.

Nec de concuſſa tantum pluet ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant,
Vſque adeo obnixi non cedere; dum gravis aut hos,
Aut hos verſa fuga victor dare terga coegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compreſſa quieſcent.
Verum ubi ductores acie revocaveris ambos:
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens:
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore;
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidia, latamque trahens inglorius alvum.
Vt binæ regum facies, ita corpora gentis.
Namque aliæ turpes horrent; ceu pulvere ab alto
Cum venit, & terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruſcant
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.

SERVII.

TANTVM PLVIT ILICE GLANDIS. Erit nominativus hæc glans.

INGENTES ANIMOS. Statius. *Major in exiguo regnabat corpore virtus.* Homerus, μικρὸς μὲν ἔην δέμας ἀλλὰ μαχητής.

PVLVERIS EXIGVI IACTV. Quia cum pulverem viderint, ſperant tempeſtatem futuram, quæ eis plurimum nocet.

DETERIOR QVI VISVS. Pejor à malo dicitur: deterior à meliore. PRODIGVS. Non mella conficiens, ſed mella conſumens. Ideò autem regem ſolum præcipit occidendum, quia eo amiſſo, ſuus diſſipatur exercitus. Nam, *Vt binæ regum facies, ita & corpora plebis.*

SQVALENTIBVS. Splendentibus: quod à ſquamis venit. ut, *Squamis auroque trilicem.* Nam ſi à ſquallore eſt, ſordidum ſignificat; ut, *Squallentem barbam.*

TERRAM SICCO SPVIT ORE VIATOR. Aut in terram: aut re vera terram, propter pulverem.

PARIBVS LITA CORPORA GVTTIS. Similibus, id eſt aureis habentes diſtincta corpora. Nam lita, eſt illita, diſtincta.

VARIORVM.

INGENTES ANIMOS ANGVSTO IN PECTORE. Videtur Maro reſpicere ad cauſam Phyſicam, qua magnitudo & anguſtia animi, proportione cordis diſcernuntur, ea ratione, ut ab Ariſtot. magno, amploque cordis ſpatio prædita animalia meticuloſa cenſeantur. GERMAN.

AMBOS. Legitur & *ambo*: Revocare autem apes, vel lacte, vel aqua mulſa Plinius dicit. PHILARGYRIVS.

DETERIOR. Modo quare deterior, ſi ille ſervatur, qui malus eſt? ſolvitur. deterior minus bonus. ut,

Triſtior & lachrymis oculos ſuffuſa nitentes.

PHILARG.

VACVA. Hic ad æmulum refertur, ut *Sola domo mœret vacua*, in qua maritus non erat. PHILARGYRIVS.

ALTER ERIT MACVLIS AVRO, &c. Hæc ex Ariſtotele interpretata notat Columella lib. 9. c. 3. quem vide lib. 5. Hiſt. animal. cap. 21. TAVBMAN.

LATAMQVE TRAHENS INGLORIVS ALVVM. Nimirum & priſci Imperatores in habendo delectu; nimium obeſo ventre militem rejiciebant. Sed nec generoſis apibus alvus protenſior convenire videtur, cum compreſſiore & graciliore corpore gens apum genuina eſſe ſoleat. GERMAN.

BINÆ REGVM FACIES. Faciem totius corporis formam poſuit prudens antiquitas. Vt ab aſpectu ſpecies, à fingendo figura; ita à factura corporis facies. Plaut. Pænulo. *Sed earum nutrix qua ſit facie, mihi expedi: ſtatura non magna, corpore aquilo, ipſa eſt.* NONIVS.

TERRAM SICCO SPVIT ORE. Terræ hujus formam aliquando repræſentavit his verbis, de veneficiis agens Petronius, *Turbatum ſputo pulverem medio ſuſtulit digito, frontemque repugnantis ſignavit.* GERMAN.

LITA. Ordo eſt: ardentes auro corpora, & paribus guttis lita. PHIL.

Hæc potior ſoboles: hinc cæli tempore certo
Dulcia mella premes; nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.
At cum incerta volant, cæloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, & frigida tecta relinquunt:
Inſtabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor. tu regibus alas
Eripe: non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Invitent croceis halentes floribus horti,
Et cuſtos furum, atque avium, cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.
Ipſe thymum, pinoſque ferens de montibus altis,
Tecta ferat late circum, cui talia curæ:
Ipſe labore manum duro terat; ipſe feraces

SERVII.

POTIOR SOBOLES. Ad mella ſcilicet procreanda. COELI TEMPORE CERTO. Et cum oriuntur Pleiades, & cum occidunt: id eſt verno & autumno.

DVLCIA MELLA. Non eſt ſuperfluum epitheton. Nam ideò ait dulcia, quia etiam ſunt amara, ut Corſicana; ſicut in bucolicis diximus.

LIQVIDA. Defæcata, ſine ſordibus: non quæ fluunt, nam mala ſunt. DVRVM BACCHI DOMITVRA SAPOREM. Apta mulſo. Bene autem ait durum ſaporem: quia majores vina aſperrima, mellis dulcedine temperabant.

FRIGIDA TECTA. Melle vacua, inoperoſa. contra, FERVET OPVS. è contra Terentius: *Nimirum hic homines frigent.*

INSTABILES ANIMOS. Suadentes inanem vagandi licentiam.

QVISQVAM. Subaudi militum: aut certe quiſquam de exercitu.

ALTVM IRE ITER. Aut ludendo in altum volare, aut in bella procedere, alias non audebit.

CROCEIS FLORIBVS HORTI. Tam odoris optimi quam coloris: non enim dicit illic crocum ſolum eſſe debere.

FALCE SALIGNA. Facta de ſalice: quaſi in ſimulachro ligneo.

HELLESPONTIACI SERVET TVTELA PRIAPI. Non dicit Priapum illic eſſe debere, ſed præcipit tales eſſe hortos: ut mereantur deum habere cuſtodem. Hic autem Priapus fuit de Lampſaco civitate Helleſponti: de qua pulſus propter virilis membri magnitudinem, poſt in numerum deorum receptus, meruit numen eſſe hortorum. De hoc Horatius, *Nam fures dextra coërcet, Obſcœnoque ruber porrectus ab inguine palus: Aſt importunas volucres in vertice arundo Terræ fixa.* Dicitur autem præeſſe hortis propter eorum fœcunditatem. nam cum alia terra ſemel creet aliquid, horti nunquam ſine fructu ſunt.

IPSE THYMVM. Diligens ruſticus, & cultor hortorum.

IRRIGET IMBRES. Id eſt aquas. Iuvenalis, *In tenueis plantas facili diffunditur hauſtu.*

VARIORVM.

COELI. Vt, *cœli menſes & ſidera ſerva*: & inde, *ubi quarta ſitim cœli collegerit hora.* PHIL.

TV REGIBVS ALAS ERIPE. Columella cap. 10. Nam veluti quadam compede retinebimus erronem ducem detractis alis: qui fugæ deſtitutus præſidio, finem regni non audet excedere: propter quod ne ditionis quidem ſuæ populo permittit longius evagari.

CROCEIS. Ipſe alibi: *ſertiſque recentibus halant.* Id eſt olent. PHILARG.

CVSTOS FVRVM. Hic *cuſtos* pro obſervator & prohibitor. & alibi: *Hortorum cuſtos cum falce ſaligna*, &c. PHIL.

HELLESPONTIACI. Quoniam in Lampſaco civitate Helleſponti nutritus eſt. Hunc Liberi & Veneris filium, hortis, & vineis cuſtodem datum ajunt. PHILARG.

IPSE THYMVM PINOSQVE, &c. Ibi Philargyrius: *legitur & tinos. eſt autem laurus ſylveſtris cærulea bacca.* utrum pinos an tinos laurum eſſe vult ſylveſtrem? de tino capiendum. Plinius lib. 15. cap. ult. de lauro: *poſtea acceſſere genera: tinus hanc ſylveſtrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli ſui generis arborem: differt color: eſt enim cærulea bacca.* Primum igitur de Græcorum Chamæpitye accipiunt, verum multa video quæ obſtent. Chamæpityn Græcorum, Latine *pinum* vocari, nemo veterum tradidit. *Pinos* ergo nec de pinis arboribus, nec de Chamæpitye, nec de pityuſa exponere licet. *Pinus* Latino dicitur de arbore tantum. ſi de alia arbore aut frutice dicta eſt, quæ non pinei generis, epitheto aliquo, aut productione nominis, aut alia denique nota diſtingui oportuit. SALMASIVS.

Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni jam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem advertere proram:
Forſitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem: biferique roſaria Peſti:
Quoque modo potis gauderent intyba rivis,
Et virides apio ripæ; tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallenteſque hederas, & amantes littora myrtos.
Namque ſub OEbaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem: cui pauca relicti

SERVII.

VELA TRAHAM: ET TERRIS FESTINEM ADVERTERE PRORAM. Illam allegoriam reſpicit, qua eſt uſus in primo; *Ades, & primi lege littoris oram.* Item, *Pelagoque volans da vela patenti.*

PINGVES HORTOS. Fœcundos. BIFERIQVE ROSARIA PESTI. Peſtum oppidum eſt Calabriæ, in quo uno anno bis naſcitur roſa.

CRESCERET IN VENTREM CVCVMIS. In curvaturam. Ideo autem ſic qui per herbam. nam rectus creſcit ſi pendeat. Sane hic cucumis, hujus cucumis declinatur; ſicut agilis, ſecundum idoneos. Nam neoterici hujus cucumeris dixerunt: ſicut pulvis pulveris. NEC SERA COMANTEM NARCISSVM. Sero flores habentem.

OEBALIÆ TVRRIBVS ALTIS. OEbalia ipſa eſt Laconia: unde de Caſtore & Polluce ait Statius, *OEbalidæ fratres.*

GALESVS vero fluvius eſt Calabriæ, qui juxta civitatem labitur Tarentinam, in qua ſe hortos optimos vidiſſe commemorat. OEbaliæ autem turres ait quas condiderant hi, qui de OEbalia venerant. Nam ut etiam in tertio Æneidos diximus. Lacones diu bello attriti ab Athenienſibus, & inopiam timentes virorum, præceperunt ut virgines eorum, cum quibuſcunque concumberent: quo facto cum poſt victoriam juvenes de incertis parentibus nati erubeſcerent originem ſuam (nam & Partheniæ appellabantur) duce Phalanto octavo ab Hercule navigiis profecti, venerunt ad oppidum Calabriæ; quod Taras Neptuni filius condiderat: & id auctum habitaverunt.

CORYCIVM VIDISSE SENEM. A *Cilicia*: Corycos enim civitas eſt Ciliciæ, in qua antrum illud famoſum pene ab omnibus celebratum. Et per tranſitum tangit hiſtoriam memoratam à Suetonio. Pompejus enim victis piratis Cilicibus, partim ibidem, partim in Græcia, partim in Calabria agros donavit. Vnde Lucanus, *An melius figent piratæ magne coloni.* Male autem quidam CORYCIVM proprium aſſerunt eſſe nomen, cum ſit appellativum ejus qui more Corycio, hortos excoluit. Quod etiam Plinii teſtimonio comprobatur.

VIDISSE SENEM. Ordo eſt, Memini vidiſſe. dicimus autem & memini videre. Terentius, *Memini videre, quo æquior ſum Pamphilo, ſi ſe illam in ſomnis.* RELICTI. Deſerti atque contempti. Quis enim agrum non ſperneret nulli rei aptum, non vitibus, non frumentis vel paſcuis?

VARIORVM.

IRRIGET. Irrigare ergo duobus modis dicimus: ut, *irriguo nihil eſt elutius horto:* &, *irriguumque bibant violaria fontem.* PHIL.

IMBRES. Quomodo imbres irriget, cum terra aqua irrigetur? ſolvitur. bene dixit, Irrigat enim qui mittit, & cui mittit. alibi: *At Venus Aſcanio placidam per membra quietem Irrigat.* PHIL.

PÆSTVM. *Peſtum* civitas Lucaniæ. Hæc civitas Poſidonia dicitur: & eſt in agro Salentino, colonia Tarentinorum. PHILARG.

AVT FLEXI. *Flexi* pro flexibilis. PHIL.

VIMEN. *Vimen* pro caule poſitum. PHIL.

OEBALIÆ. *OEbaliam* arcem Tarentinam dicit à Lacedæmonio OEbalo, longe petito *epitheto*, quia Lacedæmonii duce Phalanto Tarentum condiderunt oppidum, quod præterfluit Galeſus flumen. Pompejus cum oppugnaret piratas, remigibus eorum promiſit agros, ſi viciſſet eorum adjutorio. Quorum proditione victor, Tarentinorum agros veteranis diviſit: & quicquid deterrimum fuit, remigibus dedit. PHIL. PROBVS.

QVA NIGER HVMECTAT GALESVS. Non videtur competere Galeſo, ut niger dicatur: nam à γάλα γάλακτος lacte, derivatur; quod contrarium eſt nigro. Ideo penitus affirmat SCOPPA. 2. 8. *piger*, & non *niger* legendum eſſe, eo magis, quod accolæ tradunt, inſtar lacus parum currentis eſſe, quo fœminæ pannos lavant. Verum *Nigrum* Turnebus profundum interpretatur. Quid ſi autem *nigrum Galeſum* dixit, ut nemus nigrum, lucum opacum & umbroſum dicimus. ut & Propert. *Tu canis umbroſi ſubter ſpineta Galeſi.* GERMAN.

CORYCIVM. *Corycium*: Cilicium à monte & civitate Ciliciæ Coryco. Alii *Corycium* non natione ſed peritia, quod hæc gens ſtudioſe hortos colat. & ſic dictum eſt, ut *Arcades ambo.* Certe civitas illa Ciliciæ Corycos, inſignis antro Corycio. PHIL. GERM.

Iugera

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iugera ruris erant. nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
Lilia, verbenaſque premens, veſcumque papaver,
Regum æquabat opes animis: ſeraque revertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemptis.
Primus vere roſam, atque autumno carpere poma,
Et cum triſtis hyems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet, & glacie curſus frenaret aquarum:
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi.
Æſtatem increpitans ſeram, Zephyroſque morantes.
Ergo apibus fœtis idem, atque examine multo
Primus abundare, & ſpumantia cogere preſſis
Mella favis: illi tiliæ, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam ſeras in verſum diſtulit ulmos,
Eduramque pyrum, & ſpinos jam pruna ferentes,

SERVII.

RARVM HOLVS. Id eſt panctile. VESCVMQVE PAPAVER. Quo veſcimur. Nam eſt aliud lethæum, quo non utimur. nam veſcas ſalicum frondes aliter dictum eſt.

REGVM ÆQVABAT OPES ANIMIS. Bene animis, non poteſtate: quia regum more cibis non comparatis utebatur.

FRIGORE SAXA RVMPERET. Vnus eſt enim, ut diximus, effectus & caloris & frigoris. GLACIE CVRSVS FRENARET AQVARVM. Mira varietas. Nam ſupra ait, *Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ.*

ÆSTATEM INCREPITANS SERAM. Tarde venientem, quum ille jam ejus carperet fructus.

ERGO APIBVS FOETIS IDEM, ATQVE EXAMINE MVLTO. Ne ſine cauſa hortos deſcripſiſſe videretur.

ILLI TILIÆ ATQVE VBERRIMA PINVS. Illi, uberrima ſcilicet: Nam per naturam & tiliæ & pinus ſteriles eſſe dicuntur.

SERAS. Majores: quod nimiæ difficultatis eſt. IN VERSVM. In ordinem. ut, *Triplici pubes quam Dardana verſu Impellunt.* DISTVLIT. Tranſtulit. Nam mutavit præpoſitionem.

EDVRAM. Nimium duram, validam. ET SPINOS IAM PRVNA FERENTES. Prunorum arbor vocatur ſpinus, genere maſculino. Nam ſentes, has ſpinas dicimus.

VARIORVM.

OPORTVNA SEGES. *Seges* pro terra. PHILARG.

RARVM. Pro præcipuo & ſummo. PHILAR.

VESCVM. *Veſcum* tria ſignificat, minutum, edule, multum. PHIL.

DAPIBVS INEMPTIS. Sibi in horto ſuo natis, nullo pretio comparatis. Hor. Ode 2. de vita ruſt.

Et horna dulci vina promens dolio,
Dapes inemptas apparat.

Et 2. Sat. 2. *Non piſces urbe petitos, ſed pullo atq; hædo.* PONTAN.

CARPERE POMA. Pro carpebat, infinitum pro indicativo. PHIL.

FETVS. Non ſic dixit quaſi pariantur, ſed quaſi ſtudioſe examinare parantibus. PHILARG.

VBERRIMA PINVS. Hic duplicem fuiſſe ſcripturam ipſius Virgilii manu annotat Philargyrius, *pinus & tinus*, his verbis: *ipſius autem manu duplex fuit ſcriptura, pinus & tinus: uberrima hic pro plurima: fructum enim nullum fert tinus, ſed multa ſemina facit.* ita diſtinguendum. per *ſemina* intelligit baccas cæruleas. Vir magnus, qui pinum ibi Chamæpityn eſſe contendit, non eſt audiendus: in Culice vero, & apud Columellam, cum de pinu arbore minime conveniat intelligi; nec alia ſit pinus, de qua locus capi poſſit, neceſſario *tinus* reponi debet. lauri ſylveſtris genus eſt, ideo ſemper virens, & minor lauro, ut ſylveſtria omnia urbanis fere minora, ſic frutex magis quam arbor, SALMAS. in Plinian. Exerc.

DISTVLIT. In diverſum locum tulit, quaſi diſpoſuit & *ſeras*, hic, vetulas & magnas. Salluſtius in XII *ſerum bellum in anguſtiis fore*, pro magnum. PHIL.

EDVRAM. E præpoſitio adimit ſignificationem, & adjicit. Hic ergo *eduram*, nimium duram, &c. PHILARG.

Tam-

Iamque miniſtrantem platanum potantibus umbram.
Verum hæc ipſe equidem ſpatiis diſcluſus iniquis
Prætereo, atque aliis poſt commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus, quas Iuppiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum ſonitus, crepitantiaque æra ſecutæ,
Dictæo cæli regem pavere ſub antro.
Solæ communes natos, conſortia tecta
Vrbis habent, magniſque agitant ſub legibus ævum:
Et patriam ſolæ, & certos novere penates:
Venturæque hyemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum

SERVII.

SPATIIS INIQVIS. Anguſtis. ut, *Spatioque ſubit Sergeſtus iniquo.* Et dicit ſe carminis brevitate conſtrictum, hortos plenius non poſſe deſcribere.

ALIIS. Gargilium Martialem ſignificat.

NATVRAS APIBVS QVAS IVPPITER IPSE ADDIDIT. Naturas pro moribus poſuit. Addidit autem, aut dedit: aut revera addidit. Neceſſe enim eſt, eas etiam ante habuiſſe mores aliquos proprios.

PRO QVA MERCEDE CANOROS. Ordo eſt, *Expediam naturas apum: quæ canoros Curetum ſonitus crepitantiaque æra ſecutæ, Dictæum cœli regem pavere ſub antro.* PRO QVA MERCEDE. Id eſt gratia vel labore.

SOLÆ COMMVNES NATOS, CONSORTIA TECTA VRBIS HABENT. Nam ut etiam Donatus dicit, tragicum eſt, & ultra carmen Georgicum ſi accipiamus, pro qua mercede, exclamationem eſſe: ut ſit, pro quanta hoc mercede fecerunt? ſcilicet ut Iovem alerent; quem Ops Saturni uxor Curetibus, Coribantibus, & Idæis dactylis cuſtodiendum dedit, in monte Cretæ Dictæo: ne eum Saturnus conſumeret, ut filios omnes ſolebat. Quod ideo fingitur, quia Saturnus, ut diximus, temporum deus eſt, quæ in ſe revolvuntur in æternum. Tunc itaque apes æris ſecutæ ſonum, Iovem melle aluiſſe dicuntur: pro qua re eis poſtea præſtitit Iuppiter, ut haberent liberos ſine ullo concubitu.

SOLÆ COMMVNES NATOS. Plato in libris quos περὶ πολιτείας ſcripſit, dicit amori reipublicæ eſſe nihil præponendum. Omnes præterea & uxores & liberos, ita nos tanquam communes habere debere: ut charitas ſit non libido confuſa. Quod præceptum dicit nullum præter apes ſervare potuiſſe.

MAGNIS LEGIBVS. Id eſt æternis, nunquam mutabilibus. Iiſdem enim legibus ſemper utuntur: nec eas, ut homines, ſæpe commutant.

NOVERE PENATES. Chariſſima habent. ut, *Hic inter flumina nota*, id eſt chara.

IN MEDIVM QVÆSITA REPONVNT. Quæſita & parta in commune conſervant. Ipſe alibi, *In medium quærebant.*

VICTV. Victui. FOEDERE PACTO, ut viciſſim in alvearibus, vel in agris laborent.

VARIORVM.

IAMQVE MINISTRANTEM PLATANVM POTANTIBVS, &c. Non temere Maro Platanum potoribus conciliat: quandoquidem auctoribus Plinio & Macrobio, Platani vino exhilarantur & aluntur: adeo ut Hortenſius petierit à Cicerone diem actionis commutari, quod eſſet eo die iturus in Tuſculanum ad platanos ſuas vino irrigandas. Nempe & reſpexiſſe arboris naturæ habitum poëta videtur, quæ in modum tecti ab antiquis concamerari ſolebat, qualem celebrat Martial. lib. 9. Epigrammat.

Ædibus in mediis totos amplexa penates,
Stat platanus denſis Cæſariana comis.

GERMAN.

NVNC AGE NATVRAS APVM. De moribus & ingenio Apum. Quod ne quis nimium miretur, addit Iovis id peculiare donum aut mercedem potius eſſe, ut cujus nutrices in ſpecu Dictæo extiterint, ut ait Columell. lib 9. cap. 2. TAVBMAN.

CREPITANTIAQVE ÆRA SECVTÆ. Æris vim multa in priſcis monumentis atteſtari videntur. Omnino ſi quidem pleraque ænea ad rem divinam adhiberi ſolita, pluſcula indicio ſunt, & in his maxime ſacris, quibus delinire aliquos aut devovere, aut denique exigere morbos volebant, quod ſignificare hic videtur poëta. RHODIGIN. lib. 29. cap. 6.

DICTÆO. Sed & hoc poëticum eſt. PHIL.

NAMQVE ALIÆ VICTV INVIGILANT. Id eſt victui. ut, *victui invigilant pueri.* Sic Ariſt. Hiſt. lib. 9. cap. 40. Partiuntur inter ſe opera, ut aliæ flores convehant, aliæ exſtruant, aliæ poliant favos & dirigant, aliæ mella, aliæ erithacam, aliæ importent aquam ad cellas, & mella temperent, aliæ munus externum ſubeant. PHIL. RAMVS.

Narciſſi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Narciſſi lachrymam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces
Suſpendunt ceras: aliæ, ſpem gentis, adultos
Educunt fœtus: aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti:
Inque vicem ſpeculantur aquas, & nubila cœli:
Aut onera accipiunt venientum; aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes, fulmina maſſis
Cum properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus Ætna.
Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum.
Non aliter (ſi parva licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque ſuo: grandævis oppida curæ;
Et munire favos, & Dædala fingere tecta.
At feſſæ multa referunt ſe nocte minores,

SERVII.

NARCISSI LACHRYMAM. Narciſſi humorem. Quod autem ait Narciſſi lachrymam, alluſit ad fabulam: quia ut diximus, de puero eſt converſus in florem.

PRIMA FAVIS PONUNT FUNDAMINA. Græce πρόπολιν locant, duriore cera, quæ vix ferro poteſt frangi; quam colligunt de gummi arborum, & raſis lapidibus. unde paulo poſt dicit, *Sæpe etiam duris errando in cotibus alas Attrivere.* TENACES CERAS. Mella retinentes.

ADULTOS EDUCUNT FOETUS. Educendo adultos faciunt.

CECIDIT CUSTODIA SORTI. Ex ſorte. Nam adverbium eſt, quod traxit à militia. Legimus enim, *Partibus æquabat juſtis, aut ſorte trahebat.*

AC VELUTI LENTIS CYCLOPES FULMINA. Comparatio ad feſtinationem pertinens ſolam.

INNUMERUM. in ordinem. INNATUS. Inſitus. URGET. Premit.

CECROPIAS. Id eſt Athenienſes, à rege Cecrope Atticæ, ubi optima mella naſcuntur.

GRANDÆVIS OPPIDA CURÆ. Sicut ſenes muros tuentur, nec in bella prorumpunt.

DÆDALA TECTA. Ingenioſa, ut, *Dædala Circe.*

VARIORUM.

INQUE VICEM. Diviſit: nam ordo eſt: invicemque, *& aquas*, hic, pluvias. PHIL.

FUCUS. *Fucus* eſt ſimilis apibus, eo quod ſit apibus nocens, quod cum ipſe nihil gignat, aliena conſumit. Plin. in lib. hiſtoriæ naturalis, quaſi imperfectas apes dicit, & habere aculeum negat. PHILARGYRIUS.

PECUS. *Pecus* autem vetuſte, quia omnia animalia pecora dicebant. PHILARG.

FERVET OPUS. Iuxta declinationem ſæpe dictam, fervo fervis fervit. Hinc eſt, *fervere Leucatem.* PHILARG.

FRAGRANTIA. Id eſt redolentia, aut *thymo fragrantia.* PHIL.

FULMINA. *Fulmina properant*, vetuſte ait; ut, Plautus, *Properant prandium.* & Ennius: *Feſtinant diem.* PHILARG.

TAURINIS FOLLIBUS. Plautus: *Quam folles taurini habent, cum liqueſcunt petræ ferrum ubi fit.* PHILARGYR.

FORCIPE. Compoſitum nomen ex formo & capiendum. *Formum* enim veteres calidum dixerunt. PHIL.

INNATUS. Id eſt inſitus. Ideo autem Athenienſes, quod illic mel optimum gignitur. PHILARGYRIUS.

CECROPIAS. *Cecropias* hic Atticas, quia Cecrops in Attica regnavit. PHILARG.

QUAMQUE SUO. Recte, ut labore ſuo quærant, non aliena diripiant. PHILARG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Crura thymo plenæ: paſcuntur & arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos:
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis: nuſquam mora. rurſus, eaſdem
Veſper ubi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit ſonitus, muſſantque oras, & limina circum.
Poſt, ubi jam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
In noctem, feſſoſque ſopor ſuus occupat artus.
Nec vero à ſtabulis pluvia impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo, adventantibus Euris:
Sed circum tutæ ſub mœnibus urbis aquantur,
Excurſuſque breves tentant, & ſæpe lapillos,
Ut cymbæ inſtabiles fluctu jactante ſaburram,
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant.
Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In venerem ſolvunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verum ipſæ foliis natos & ſuavibus herbis
Ore legunt; ipſæ regem, parvoſque Quirites

SERVII.

CROCUMQUE RUBENTEM. Salluſtius in hiſtoriis ait, *In qua crocum gignitur.* genere neutro ſecundum artem uſus eſt: hic poëtice maſculino, referens ad puerum, qui in hunc florem dicitur eſſe converſus.

FERRUGINEOS HYACINTHOS. Ferruginei, id eſt nigri coloris.

CORPORA CURANT. Se reficiunt. ut, *Feſſique & equos & corpora curant.* Sane curare corpus, ſi de hominibus dicimus, & cibo & lavacro intelligimus, vel alterutro: ſi de apibus, tantum cibo accipimus.

SOPOR SUUS. Ipſis aptus. nam ideo *ſuus*, quia altum deſinunt pro natura mellis, ut ipſe alibi: *melle ſoporatis frugibus offam.* Sed melius, *ſuus*, pro exiguitate corpuſculi ſui.

AUT CREDUNT COELO. Scilicet ſuos volatus.

AQUANTUR. Aquam hauriunt ex vicino.

INSTABILES. Fluctuantes, id eſt jactante fluctu, ſtabiles ne ſint.

CONCUBITU. Pro concubitui. Nam indulgeo illi dicimus. NEC CORPORA SEGNES IN VENEREM SOLVUNT. Id eſt, in libidinem non reſolvuntur. Perſius, *Ille in Venerem putris.* NIXIBUS. Partubus, à nitendo. Unde & enixa dicimus.

VARIORUM.

FERRUGINEOS. Cæruleos dicit. Ipſe enim dixerat: *ſunt & vaccinia nigra.* qui enim Græce hyacinthus, Latine vaccinium dicitur. PHILARG.

MUSSANT. Hic murmurant. quæ vox ponitur & in tacendi ſignificatione, ut apud Ennium in XVII. *Non poſſunt muſſare boni, qui factam labore enixi militiam peperere.* Interdum & pro dubitare: ut, *muſſat rex ipſe Latinus, Quos generos vocet. Muſſant* autem, murmurant. Ennius in X. ſic ait: *Aſpectabat virtutem legionis, ſive ſpectans ſi muſſaret, dubitaretque denique cauſa pugnandi fieret, aut duri labores.* PHIL.

ADVENTANTIBUS EURIS. Sunt enim & frigore & flatu apibus infeſti. Horat. 10. Epod.

Niger rudentes Eurus inverſo mari
Fractoſque remos differat. TAUBMAN.

ILLUM ADEO PLACUISSE. *De procreatione Apum*: ſuper qua audiatur Ariſtot. lib. 3. Generat. cap. 10. & lib. 5. Hiſtor. Animal. cap. 21. & 22. & lib. 9. 40. & Plinius lib. 11. cap. 16.

CONCUBITU. Dativus caſus eſt, ut ſupra, *victu invigilant.* PHIL.

VERUM IPSÆ FOLIIS, &c. Materiam generandarum apum in foliis & herbis latere noſter ait. Quæ quidem quæſtio & ſubtilis eſt, & varie agitata. TAUBMAN.

FOLIIS. Apes, ut Plinius ait, galinarum more incubant, & vermiculos creant. Sed rectius videtur, & ne hoc quidem ſciant, ſicut concubitus neſciunt. PHILARG.

QUIRITES. Audaciter *Quirites*, cum proprie Romani ſint. PHILARG.

Suffi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sufficiunt, aulaſque, & cerea regna refingunt.
Sæpe etiam, duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam ſub faſce dedere:
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamvis anguſtus terminus ævi.
Excipiat: (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus immortale manet: multoſque per annos
Stat fortuna domus, & avi numerantur avorum.
Præterea regem non ſic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes
Obſervant. rege incolumi, mens omnibus una eſt:
Amiſſo, rupere fidem: conſtructaque mella
Diripuere ipſæ, & crates ſolvere favorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes:
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Objectant, pulchramque petunt per vu!nera mortem.

SERVII.

REFIGVNT. Figunt. SVB FASCE. Sub onere. ut, *Injuſto ſub faſce viam*, dicit Cicero.

TANTVS AMOR FLORVM. supra de equis, *Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.*

AT GENVS IMMORTALE MANET. Genus manet, ſcilicet per ſucceſſionem.

DOMVS. Familia. ut, *Da propriam Tymbræe domum.*

MEDVS HYDASPES. Fluvius Mediæ. De his autem gentibus Saluſtius dicit, *Adeo illis ingenita eſt ſanctitas regii nominis.* Quas tamen apes dicit amore circa regem ſuperare Virgilius.

OBSERVANT. Venerantur. Alias obſervare eſt callide advertere. Terentius, *Obſerves filium, quid agat, quid cum illo conſilii captet.* MENS OMNIBVS VNA EST. Id eſt concordanter operantur & vivunt.

DIRIPVERE IPSÆ. Quæ etiam ipſæ animam, colligendo melle, impendere conſueverunt. ut, *Vltroque animam ſub faſce dederunt.*

STIPANTQVE FREQVENTES. Quaſi quodam ſatellitio ambiunt.

SÆPE ATTOLLVNT HVMERIS. Ætate ſcilicet feſſum.

PVLCHRAM MORTEM. Glorioſam: quippe quæ pro rege ſuſcipitur. Traxit autem hoc de Celtiberorum more; qui ut in Saluſtio legimus, ſe regibus devovent, & poſt eos vitam refutant.

VARIORVM.

REFIGVNT. Id eſt ſufficiunt, ut *ſuffectus* dicitur *magiſtratus*. PHIL.

IMMORTALE. Ideo *Immortale genus.* & alibi *at* poteſt abundare conjunctio. eſt enim ordo: ergo ipſas quamvis anguſtus terminus, qui excipiat, genus immortale manet. PHILARG.

PRÆTEREA REGEM NON SIC ÆGYPTVS. Ægyptii ſacerdotes, cum populum regi ſuo obtemperatiſſimum hieroglyphice vellent innuere, apem effingebant, ſeu examen potius. Mira ſane quæ produntur de ſtudio & amore apum erga regem ſuum. Vid. Plin. lib. 11. & 17. PONTANVS.

PARTHORVM. His autem gentibus ait Salluſtius, adeo ingenita eſt ſanctitas religionis: quas gentes tamen apes dicit amore circa regem ſuperare Virgilius. PHIL.

HYDASPES. Apud omnes ſatis conſtat *Hydaſpen* flumen Indiæ eſſe, non Mediæ. ſed poteſt videri poëta Hydaſpen Medum dixiſſe, jure belli, quod Medi duce Alexandro, vicerint Porum Indorum regem, & in ſuam redegerint poteſtatem. Oritur autem Hydaſpes ex Caucaſo, & miſcetur Indo. PHILARGYRIVS.

OBSERVANT: REGE INCOLVMI. Cauſam vero tantæ obſervantiæ Ariſt. refert non ad ullam regiæ majeſtatis reverentiam, ſed ad phyſicam prolis rationem; quod illum tanquam marem, non tanquam ducem ſequantur. Sic enim ait lib. 13. de Generatione cap. 10. *Recte etiam reges intus manent, immunes omni negotio neceſſario, quaſi nati ad ſobolis procreationem. Magnitudine item præſtant, quaſi ad ſobolem generandam corpus eorum ſit inſtitutum. Quin & ſequi ſuos reges, ut faciunt, conſentaneum rationi, qua generationem apum à regibus proficiſci ſtatuimus.* RAMVS.

AMISSO RVPERE FIDEM. Alludit haud dubie ad morem Perſarum, qui regis interveniente fato, octo dies permiſſa licentia judiciis, legibuſque ſoluti & deſtituti, incerto rerum ordine jactabantur, ut ſuffecto in demortui locum novo rege, quantum in unius, regiſque perſona momentum poſitum eſſet, prioris recentiſque mali ſenſu, & reminiſcentia, populus cognoſceret. GERMAN.

His quidam ſignis atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem divinæ mentis, & hauſtus
Ætherios dixere. Deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſque maris, cœlumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenueis naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia: nec morti eſſe locum, ſed viva volare
Syderis in numerum atque alto ſuccedere cælo.
Si quando ſedem auguſtam, ſervataque mella
Theſauris relines; prius hauſtus ſparſus aquarum,
Ore fove, fumoſque manu prætende ſequaces.

SERVII.

HIS QVIDAM SIGNIS ATQVE HÆC EXEMPLA SECVTI. Locum hunc plenius eſt executus in ſexto, quem hoc loco breviter colligit; ut probet etiam apes partem habere divinitatis. Namque omnia animalia ex quatuor elementis & divino ſpiritu conſtare manifeſtum eſt. Trahunt enim à terra carnem, ab aqua humorem, ab aëre anhelitum, ab igne fervorem, à divino ſpiritu ingenium. Quod quia eſt in apibus ſicut etiam in hominibus (namque metuunt, cupiunt, dolent, gaudent: quæ probantur ex his quæ faciunt: dimicant enim, colligunt flores, provident pluvias) fateamur neceſſe eſt, etiam apes partem habere divinitatis. Vt autem hoc exemplis, id eſt rebus ſimilibus comprobaret, Lucretium ſecutus eſt: qui dicit ea quæ per ſe probare non poſſumus, à ſimilibus comprobanda: ventumque docet eſſe corporalem, non quod eum tenere vel cernere poſſimus, ſed quod ejus ſimilis aquæ effectus eſt, quam corporalem eſſe manifeſtum eſt.

HAVSTVS ÆTHEREOS. Divinos ſpiritus. DEVM NAMQVE IRE PER OMNES. Ipſe in ſexto, *cœlum ac terras campoſque liquentes Spiritus intus alit*. Lucanus, *Iuppiter eſt quodcunque vides, quocunque moveris*.

HINC PECVDES. Hinc, id eſt ex deo, ex divino ſpiritu ſumunt omnia: cum naſci cœperint, vitam: cæterum corpus ex quatuor elementis eſt, ut diximus.

SCILICET HVC REDDI. Sine dubio etiam cuncta diſſolvi & redire rurſus in originem ſuam neceſſe eſt.

LOCVM MORTI. Id eſt perditioni. Nihil eſt enim quod perire funditus poſſit, cum ſit τὸ πᾶν, id eſt omne in quod redeunt univerſa reſoluta. Res autem hæc quæ mors vocatur, non eſt mors: quippe quæ nihil perire facit, ſed reſolutio. Vnde mire plerisque bene interitus dicta eſt, quaſi interveniens, & miſtarum rerum connexionem reſolvens. Lucretius: *Continuo hoc mors eſt illius, quod fuit ante connexio.*

SI QVANDO SEDEM AVGVSTAM. Id eſt alvearia. Et proprie Auguſtum eſt tectum, augurio conſecratum. Abuſive nobile, quaſi majeſtatis plenum.

THESAVRIS. Id eſt repoſitionibus: ac ſi diceret apothecis. SPARSVS. Spargens. Participium eſt pro participio.

ORE FOVE. Ipſo hauſtu ſcilicet. Et hoc dicit, Spargendo aquam imitare pluviam. Alii *Ore fave* legunt, ut ſit tace. etiam ipſe in quinto, *Ore favete omnes*. Horatius. *Favete linguis*.

FVMOSQVE MANV PRÆTENDE. Fumum etiam præfer. Quibus rebus cum territæ illæ diſceſſerint, impune poteris mella colligere. FVMOS SEQVACES. Quippe apum perſecutores. ut, *Malexque ſequacibus undis*.

VARIORVM.

SECVTI. Pythagoræ ſectam verſat, quam & Stoici ſequuntur. & quidam accuſant, quod cum ſit Epicureus, alienam ſectam uſurpare videtur. ſed ego puto ſimpliciter referri ſententias philoſophorum. Neque enim ſtatim Epicurus debet videri, ſi libertate poëtica ait:

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope ſtudiis florentem. PHILARG.

PECVDES. More ſuo *pecudes* & *armenta* diviſit, ut alibi: *Quæ cura boum, quis cultus habendo ſit pecori*. PHIL.

VITAS. Id eſt animas. PHIL.

HVC REDDI. *Huc*, id eſt, unde ſumptæ ſunt animæ. PHIL.

OMNIA. Per omnes. PHIL.

NEC MORTI. *Nec morti* eſſe locum, pro, nec mori. PHIL.

SIDERIS. *Sideris*, pro, ſiderum. PHIL.

IN NVMERVM. *In numerum*, id eſt in modum. *Et alto ſuccedere cœlo*, ut ipſa ſidera. PHIL.

SEDEM. Aliter *ſedem relines*, aliter mella. & utrum relines theſauros, an relines ſervata in theſauris, id eſt alvearia? PHIL.

ORE FAVE. Cum religione ac ſilentio accede. in XVI. Ennius: *Hic inſidiantes vigilant, partim requieſcunt tecti gladiis ſub ſcutis ore faventes*. ponitur eadem vox & pro velle, apud Ennium in XIII. *Matronæ melos complent ſpectare faventes*, id eſt volentes. PHIL.

FVMOSQVE MANV. Quia odores malos oderunt; Ideo, *prius hauſtus ſparſus aquarum*. PHIL.

Bis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Bis gravidos cogunt fœtus, duo tempora meſſis:
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Plejas, & Oceani ſpretos pede reppulit amnes:
Aut eadem ſydus fugiens ubi piſcis aquoſi,
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas.
Illis ira modum ſupra eſt: læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animaſque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parceſque futuro,
Contuſoſque animos, & res miſerabere fractas:
Aut ſuffire thymo, ceraſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio, lucifugis congeſta cubilia blattis:
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus;
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis,
Aut durum tineæ genus, aut inviſa Minervæ

SERVII.

BIS GRAVIDOS COGVNT FOETVS. Gemina eſt fœcunditas mellis. DVO TEMPORA MESSIS. Id eſt fructus. Iuvenalis, *Veram deprendere meſſem Si libet.*

TAYGETE SIMVL OS. Taygete una eſt de Plejadibus ſeptem. ut autem etiam ſupra diximus, bis mel præcipit colligendum, orientibus Plejadibus, id eſt verno: item quum occidunt, autumnali ſcilicet tempore.

OCEANI AMNES. Homeri eſt, πὰρ ὠκεανοῖο ῥοάων. Amnes autem bene ait, quia in morem fluminis ejus fluenta reditura prorumpunt.

AVT EADEM SYDVS. Auſtralem piſcem ſignificat, qui Aquarii undam ore ſuſcipit. Vnde & AQVOSI addidit. Tunc enim piſcis hic oritur, quo tempore Plejades occidunt.

TRISTIOR. Vel propter occaſum, vel propter propinquantem jam hyemis aſperitatem.

ILLIS IRA MODVM SVPRA EST. Excedunt modum. nam cum ſuo interitu iraſcuntur.

SPICVLA CÆCA. Brevia, quæ poſſunt latere. IN VVLNERE PONVNT. Non ſuo, ſed à ſe illato. & Amphibolicôs dictum eſt, ut cum Turni injuria matrem admonuit, quam inferebat: Item Saluſtius, *Injuria validiorum.* ſcilicet quam inferebant validiores.

PARCES FVTVRO. Scilicet tempore.

CONTVSOS ANIMOS. Confractos. RES MISERABERE FRACTAS. Id eſt afflictas.

SVFFIRE THYMO. Id eſt fumigare: ut exinde inimica illis animalia fugiant. CERASQVE RECIDERE INANES, dum ſine melle ſunt ceræ. hoc dicit, ſi nihil habuerint in alvearibus, vel te tollente, vel exedentibus pravis animalibus, apibus minutatim inciſam ceram miniſtra. Stelliones vero & cætera, thymi fumo ab eis repelle.

IGNOTVS. Ignobilis, vel ex improviſo veniens.

ADEDIT. Conſumpſit.

LVCIFVGIS BLATTIS. Per noctem vagantibus.

IMMVNISQVE FVCVS. A labore ſcilicet: ventri tantum indulgens.

IMPARIBVS ARMIS. Inæquali conſilio. Nam apes laborantes conſumit. Alibi, *Et quærere conſcius arma.* Id eſt conſilium.

VARIORVM.

FETVS. *Flores* emendatum fuit. & bene gravidos flores, quod ex his omnia generant. PHIL.

ILLIS IRA MODVM SVPRA EST. De ira apum cavenda in mellatione, Plin. cap. 18. Eſt in exemplis, equos ab iis occiſos. Necant vel maxima animalia ictu ſui aculei. *Iracundiſſimæ, & pro captu corporis pugnaciſſimæ ſunt apes*, inquit Seneca lib. 1. de Clementia, cap. 19. PONTANVS.

DVRAM. Id eſt gravem. PHIL.

PARCES. Id eſt parces alimento illius futuro. PHILARG.

STELLIO. Auctor eſt Plinius, ſtellionem animal eſſe generi humano valde noxium; quo mulieres quoque uti ſoleant ad veneficium, quia homini plurimum invidet: quodque, cum natura pellem ſuam homini ad morbi comitialis depulſionem & remedium commodam & ſalutarem intelligat, eam detractam prorſus voret, ne ſuo frui beneficio queat homo. Ab hoc ſtellione, & variis ejus interſtinctionibus, juris interpretes ſtellionatus crimen, & nomen deducunt. GERMAN.

IMMVNISQVE SEDENS, &c. *Immunem* notat Feſtus accipi pro eo, qui munere non fungitur, & pro improbo, quod nimirum inertes homines ſæpe in malum proclives ſint. vel vitioſus & piger. PHILARG. GERM.

IMPARIBVS. Qui validiores ſunt, quam ſint apes. PHILARG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas:
Complebuntque foros, & floribus horrea texent.
Si vero (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo:
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis.
Continuo eſt ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum copora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes,
Ignavæque fame & contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur gravior, tractimque ſuſurrant:
Frigidus ut quondam ſylvis immurmurat Auſter;
Vt mare ſollicitum ſtridet refluentibus undis,
Æſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic iam Galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tonſum gallæ admiſcere ſaporem,

SERVII.

FORIBVS SVSPENDIT ARANEA CASSES. Virgilius quidem confundit: tamen ſciendum majores, animal ipſum maſculino genere appelaſſe, hic araneus: retia vero quæ faciunt, fœminino. INVISA MINERVÆ. Ideo ait Minervæ inviſa, quod ab ea in hoc animal puella Lydia commutata eſt, cum deam lanificio provocaſſet inferior.

VITA TVLIT. Vitæ longitudo, morborum creatrix. Sic in Bucolicis, *O Lycida vivi pervenimus.*

ALIVS COLOR. Id eſt pallidus. quia dixit ſupra, *Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.*

FVNERA DVCVNT. Cum exequiali ſcilicet pompa. Et *ducere*, proprie funerum eſt. Perſius, *Nereo jam tertia ducitur uxor.*

PEDIBVS CONNEXÆ. Hinc multi dictas apes volunt, quod ſe pedibus invicem tenent: licet crebrior ſit illa opinio, quod ſine pedibus primo eſſe dicuntur. ut, *Trunca pedum primo.*

TRACTIM. Sine intermiſſione, jugiter.

FRIGIDVS VT QVONDAM SYLVIS IMMVRMVRAT AVSTER. Tres comparationes ſingulis impletæ verſiculis de Homero tranſlatæ ſunt; quas ille binis verſibus poſuit.

HIC IAM GALBANEOS. Id eſt cum hic proceſſerit morbus, galbanus incendenda eſt; non ut ſupra dixit, thymus. mel etiam in alvearia, medicatum tamen inferendum: non ut ſupra ceræ inanes.

GALLÆ SAPOREM. Multi pilas cypariſſi accipiunt. *Eſt etiam flos in pratis.* Plene hanc herbam, ut etiam ſupra, arborem fœlicis mali exequitur. Nam dicit ubi creetur, qualis ſit, quid poſſit.

VARIORVM.

IN FORIBVS LAXOS, &c. Mars devicta Thracia, dicitur Minervæ donaſſe regiam puellam ex captivis, nomine Arachnem: quæ ſubtilitate operis lanificii, negavit cedere Minervæ: ob hoc in araneam converſa eſt, & Græce ἀράχνη vocatur. PROB.

HORREA. Spatia alveariorum. PHIL.

VITA TVLIT. Longa parentheſis uſque ad illum verſum: *Hic jam Galbaneos ſuadebo incendere odores.* PHIL.

INTVS CLAVSIS. Vt in luctu homines ſolent. PHI.

TRACTIMQVE SVSVRRANT. Servius exponit ſine intermiſſione: alii apud Plautum pro lente accipiunt. Erythræus quoque docet Nonium pro diutine, & longo tractu interpretari. Ego certe aſſentiri ſolicitor Nonio Maronis Lucretiique auſpiciis, qui *flammarum longos tractus*, in ſuo quiſque poëmate uſurpent; & eo verbo, continuitatem, συνέχειαν & conſequentiam innuere videantur: Ita & Maro apes *ſuſurrare tractim*, hoc eſt conſertim, muſſitationibus & ſuſurris per omnes examinis & alvei ordines ductis & communicatis. GERMAN.

CANALIBVS. Varro Divinarum lib. VI. *canales eas deſpeſcit.* * Templa fœminino genere *canales* dixit. PHIL.

Aren-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Arenteſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel pſythia paſſos de vite racemos,
Cecropiumque thymum, & grave olentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ; facilis quærentibus herba:
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſylvam:
Aureus ipſe, ſed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ:
Sæpe deûm nexis ornatæ torquibus aræ:
Aſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,
Nec genus unde novæ ſtirpis revocetur, habebit:
Tempus & Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere, quoque modo cæſis jam ſæpe juvencis
Inſyncerus apes tulerit cruor. altius omnem

SERVII.

AVREVS IPSE. Flos ſcilicet. VIOLÆ SVBLVCET PVRPVRA NIGRÆ. Mire ait ſublucet: ut oſtendat purpurei coloris folia, quodam virore eſſe perfuſa.

TONSIS IN VALLIBVS ILLVM. Non ſylvoſis. Vnde eſt contra, *Intonſi montes*.

PROPE FLVMINA MELLÆ. Mella fluvius Galliæ eſt, juxta quem herba hæc plurima naſcitur. Vnde & Amello dicitur; ſicut etiam populi habitantes juxta Lemannum fluvium, Alemani dicuntur. Lucanus, *Deſeruere cavo tentoria fixa Lemanno.*

SED SI QVEM PROLES SVBITO DEFECERIT OMNIS. Miro uſus eſt ordine. Nam primo ait, quemadmodum animalia apibus inimica pellenda ſint: deinde quibus medicaminibus morbo poſſit carere. nunc dicit penitus amiſſæ, qua poſſint ratione reparari. TEMPVS. Subaudi eſt nunc. ARCADII MAGISTRI. Ariſtæi.

CÆSIS IVVENCIS. Verberibus occiſis. Bono autem ſermone uſus eſt: nam cædi interdum occidi; interdum verberari ſignificat.

INSYNCERVS CRVOR. Vitiatus, corruptus. Nam ideo verberantur, ut ex putrefacto cruore vermes creentur, unde apes ſint.

VARIORVM.

GRAVEOLENTIA CENTAVREA. Lucret. lib. 4. *& triſtia centaurea.* quippe *quæ ſuo*, ut addit, *acrem de corpore odorem Exſpirant*. Eſt autem hoc herbæ genus à Chirone centauro repertum: unde & χειρώνιον & κενταύρειον nominatur: eſtque majus & minus; quorum hoc & *fel terræ* & *febrifuga* appellatur: de quibus Galenus. TAVBMAN.

EST ETIAM FLOS CVI NOMEN AMELLO. Apiaſtri ſive meliſſophylli flore olim etiam coronari ſolitæ deorum aræ, Virgilius hoc loco indicat. Amellum enim hic eſt μελισσόφυλλον. Gloſſæ: Amellum, μελίφυλλον. quem florem ita deſcribit his tribus verſibus

Aureus ipſe, ſed in foliis. &c.

Florem vocat, apices illos croceos vel aureos, qui in medio ſunt calice; folia vero calicem ipſum, qui purpureus eſt. Sic Ovidius de Narciſſo:

Croceum pro corpore florem
Inveniunt, foliis medium cingentibus albis. *Sylvamque* hic pro frutice accipit, ſed frutex *pro ſylva* vel nemore, nunquam legitur. SALMAS.

DE CESPITE. Non de terra, ſed de radice. PHIL.

VIOLÆ NIGRÆ. Quæ violas nigras imitantur. TAVBMAN.

PROPE FLVMINA MELLÆ. *Mella* amnis in Gallia Ciſalpina, vicinus Brixiæ, oritur ex monte Brenno. Tum Melas multorum fluviorum nomen eſt. Mygdonii Melæ meminit Ovid. lib. 2. Metam. Plin. lib. 5. cap. 27. Melani alium memorat, qui Ciliciam à Pamphylia diſterminat. Sed & Statius à Parnaſſo alium in Bæotia deducit; Minervæ ſacrum, quod olivis ejus ripæ ſint veſtitæ: *Palladiuſque Melas Hecateïa gurgite nutrit Flumina.* Hujus fluminis aquas, oves nigras facere dixit Plin. PHILARG. GERMAN.

MAGISTRI. Ariſteum dicit Apollinis & Cyrenes filium, qui primus invenit, quemadmodum apes poſſint reparari. PHIL.

TVLERIT. Pro genuerit, ut alibi: *Si duo præterea tales Idæa tuliſſet Terra viros.* PHIL.

Expe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Expediam, prima repetens ab origine famam.
Nam, qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis,
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora,
Vſque coloratis amnis devexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primum, atque ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus: hunc anguſtique imbrice tecti,
Parietibuſque premunt arctis; & quatuor addunt,
Quatuor à ventis obliqua luce feneſtras.
Tum vitulus bima curvans jam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & ſpiritus oris
Multa reluctanti obſtruitur: plagiſque perempto
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.

SERVII.

ALTIVS OMNEM EXPEDIAM. Contra in Æneide, *ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.* Sane ſciendum Plinium dicere de bobus apes; de equis crabrones; de mulis fucos; de aſinis veſpas procreari.

PELLÆI CANOPI. Canopus civitas eſt juxta Alexandriam, quam Alexander condidit inſtar chlamydis ſuæ: qui fuit de civitate Macedoniæ, quæ Appella nominatur. Canopus autem dicta eſt quaſi canobus, à Canobo Menelai gubernatore illic ſepulto.

PHASELIS. Brevibus naviculis, quibus utuntur cum ſtagnaverit Nilus.

NIGRA FOECVNDAT ARENA. Novum enim ſemper limum trahit, qui efficit fœcunditatem. Vnde & Nilus dictus eſt quaſi νέαν εἶλυν, id eſt trahens. Nam antea Nilus latine Melo dicebatur.

IACIT SALVTEM: jacit pro habet, & ponit apum reparandarum ſalutem. Cicero, *Iacta ſunt fundamenta defenſionis meæ.*

IPSOS CONTRACTVS. Ad ſuſtinendum tantum & coarctandum bovis cadaver.

ANGVSTIQVE IMBRICE TECTI. Licet & hic imbrex lectum ſit, melius tamen ſecundum Plautum, hæc imbrex dicimus: Namque ait, *Fregiſti imbrices meas, dum te dignam ſectaris ſimiam.*

OBLIQVA LVCE FENESTRAS. Quæ ex obliquo lumen infundunt, ut in horreis cernimus.

MVLTA RELVCTANTI. Pro Multum, nomen eſt pro adverbio.

SOLVVNTVR VISCERA PELLEM. Liqueſcunt & putrefiunt.

VARIORVM.

PELLÆI. *Pellæi Canopi* ideo dixit, quoniam Macedones Alexandriam condidêre. eſt autem Macedoniæ civitas Pella, patria Alexandri, à qua dicta Alexandria eſt. à qua urbe XII millia paſſuum diſtans vicus eſt, Canopus à Canopo Menelai gubernatore ita appellatus. Longo autem epitheto *Pellæi Canopi* ſic uſus eſt, ut alibi: *Tyrios & Agenoris urbem,* & *Aſſaraci domum*, Romam. PHIL.

PICTIS PHASELIS. Horat. 14. lib. 1. *Nil pictis timidus navita puppibus Fidit.* Naves enim pictura illuſtrare ſolebant antiqui, & Græci *ποικίλας νῆας* dicunt. *Phaſelus* autem genus navis à ſimilitudine ſeu ſpecie illa leguminis, ad cujus imitationem fit. PONTANVS.

VSQVE COLORATIS. Terentius: *Ex Æthiopia uſque hæc eſt.* Salluſtius item: *Quem trans ſtagnum omnis uſque ad flumen.* hic ergo, *uſque*, è loco, ut ipſe: *Italiam longe proſpexit ab uſque Pachyno.* PHILARG.

COLORATIS DEVEXVS AB INDIS. Simulacra reliquis fluminibus ex lapide candido fieri ſolebant, ut undarum nitorem exprimerent: Nilo vero ex nigro, ut Pauſanias ait; propterea quod ex Æthiopia delabitur, ut hic dicitur, ſic enim licet interpretari *coloratos Indos*. Et ipſe fluvius à nigrore, Melonis olim cognomentum habuit. Vnde Catull. eum ait æquora colorare. PONTANVS.

OMNIS IN HAC CERTAM, &c. *Iacit*, id eſt ponit, collocat. quia jactis & congeſtis lapidibus eriguntur & ſtruuntur fundamenta: & mœnia jaci quoque ipſa & duci dicuntur. ſic *jaci agger*, qui materia congeſta erigitur. At foſſa duci, non jaci rectè diceretur. SALMASIVS.

QVATTVOR. *Quattuor* eos accipiendum, quos Homerus notavit Eurum, Zephyrum, Boream, Notum. omnes autem venti præter enchorios, id eſt, regionales, ſunt duodecim: Subſolanus, Eurus, Fœnix, Notus, Libonotus, Zephyrus, Argeſtes, Thracias, Aparctias, Boreas, Circius. PHILARG.

Sic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sic poſitum in clauſo linquunt, & ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undas,
Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat, & viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & ſtridentia pinnis,
Miſcentur, tenuemque magis, magis aëra carpunt:
Donec, ut æſtivis effuſus nubibus imber,
Erupêre; aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſi quando prælia Parthi.
Quis deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem?
Vnde nova ingreſſus hominum experientia cœpit?
Paſtor Ariſtæus fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis (ut fama) apibus, morboque, fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens: atque hac affatus voce parentem;
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus

SERVII.

RAMEA FRAGMENTA. De ramis fracta, id eſt fragmina ramorum. Dicimus & hic ramus, & hoc ramale. Perſius, *Vt ramale vetus.* CASIASQVE RECENTES. Statim carptas.

ZEPHYRIS PRIMVM IMPELLENTIBVS VNDAS. Incipiente unda, vult hoc ſub occaſum hyemis fieri.

TENERIS TEPEFACTVS IN OSSIBVS HVMOR. Vtpote bimi vituli, in quo plurimum ferventis eſt ſanguinis.

VISENDA MODIS ANIMALIA MIRIS. Et quod ex cadavere naſcuntur animalia, & quod apes ex vermibus procreantur.

TRVNCA PEDVM. Id eſt ſine pedibus. Et bene addidit *primo.* Nam poſtea, tam pinnas, quam pedes accipiunt.

PINNIS MISCENTVR. Inter ſe pinnarum levitate conveniunt.

EXTVDIT. Studioſe repperit. INGRESSVS. Exordia. NOVA EXPERIENTIA. Nullo docente, ars per uſum reperta.

PASTOR. Ariſtæus. Filius fuit Apollinis & Cyrenes filiæ Penei fluminis Theſſaliæ: qui cum Eurydicen Nympham uxorem Orphei vitiare voluiſſet, & illa fugiens à ſerpente fuiſſet occiſa; Nympharum iracundia cunctis animalibus perditis funditus, & cunctis apibus, matris auxilium petiit.

EXTREMI AMNIS. Id eſt ſummi, unde naſcitur. & ſic dicimus, *Proh ſupreme Iupiter*, id eſt ſumme.

MATER CYRENE, MATER. Invidioſum eſt, nomine parentes vocare. Vnde paulo poſt, *Et te, crudelem nomine dicit.* Sic in duodecimo in deſperatione ait; *Ruitque implorans nomine Turnum.* GVRGITIS HVIVS. Id eſt Penei fluminis.

VARIORVM.

FRAGMENTA. Id eſt, poſteaquam ſubjecerunt ramea fragmenta. PHIL.

LEVES INEVNT. *Leves* nunc ad armaturam. PHILARG.

EXTVDIT. Id eſt, unde ſagacitas hominum hos ingreſſus cepit. PHIL.

PASTOR ARISTÆVS FVGIENS PENEIA TEMPE. Peneus eſt Theſſaliæ flumen, quod in Pindo monte ejuſdem terræ oritur. *Tempe* autem ſunt loca frigida, opaca, frondoſa, copioſa fontibus vel fluminibus. hoc commune omnium ejuſmodi locorum eſt. Et idcirco additum *Peneia Tempe*, quia poterant & alia intelligi: dicitur quidem & in eis locis præcipue, ubi Peneus oritur, ut in I. Ovid. metamorph. refert, dicens: *Eſt nemus Æmoniæ; prærupta quod undique claudit Sylva, vocant Tempe: per quæ Peneus ab imo Effuſus Pindo, ſpumoſis volvitur undis.* Inſula Carpatho dicta, quæ exiſtimatur objecta Peneo. PROBVS.

EXTREMI. Extremum caput ſic dixit, ut, *Tu ſanguinis ultimus auctor*, id eſt primus. Fontium enim & fluviorum capita, ſunt origines & principia ipſorum, unde primum erumpunt & manant. Hic autem caput amnis eſt, quo in mare influit, quod alioqui appellatur oſtium. Cur *ſacrum* dicat *caput*, declarat Seneca epiſt. 41. *Magnorum, inquit, fluviorum capita veneramur: & ſubita amnis eruptio aras habet.* PHIL. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ima tenes: quid me præclara ſtirpe deorum,
(Si modo, quem perhibes, pater eſt Thymbræus Apollo)
Inviſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor? quid me cœlum ſperare jubebas?
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum, & pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, & ipſa manu fœlices erue ſylvas:
Fer ſtabulis inimicum ignem; atque interfice meſſes.
Vre ſata, & validam in vites molire bipennem:
Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit. eam circum Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore,
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque:
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla:
Neſææ, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippe, & flava Lycorias, (altera virgo;
Altera tum primos Lucinæ experta labores)
Clioque, & Beroe ſoror, Oceanitides ambæ,

SERVII.

INVISVM FATIS GENVISTI. Si natus ex diis, inviſus eſt fatis. Sic in primo Æneidos, *Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem.* Item, *Quis te nate dea per tanta pericula caſus Inſequitur?*

VITÆ MORTALIS HONOREM. Bene honorem ait, quia arare, animalia paſcere, apes etiam habere, erat honor. Nam in ingenti honore fuit ruſticitas. Alibi, *Non ullus Aratro Dignus honos.*

CVSTODIA SOLERS. Diligens & perita induſtria.

TE MÁTRE RELINQVO. Ac ſi diceret. Sub ea perdo uſum laboris, ſub qua augere debueram.

FOELICES. Fertiles. FER. Infer. INTERFICE MESSES. Secundum Pythagoram, qui habere animam dicit cuncta creſcentia. Vnde & alibi, *Aret ager vitio moriens.*

IN VITES. Contra vites. MOLIRE BIPENNEM. Vt eas ſuccidas.

TÆDIA LAVDIS. Tædium eſt angor mentis & animi, non corporis invaletudo.

SONITVM THALAMO SVB FLVMINIS ALTI. Cur non etiam vocem audivit? Scilicet quia in ima fluminis parte erat, lanificiis occupata.

MILESIA VELLERA NYMPHÆ. Pretioſa. Cicero, *Nam quid à Mileſiis lanæ publicæ abſtulerit?*

HYALI SATVRO FVCATA COLORE. Vitreo, viridi, Nymphis apto. SATVRO autem, largo, abundanti: aut certe Tarentino, ab oppido Satureo. juxta Tarentum enim ſunt baphia, in quibus tingitur lana.

DRYMOQVE, XANTHOQVE. Hæ ſunt, ut multi volunt, de quibus ait Iuno, *Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ.* Sed magis poëtice confiꝉta nomina accipiamus. Sane mira varietate uſus eſt: nam ne continuatio nominum poſſet creare faſtidium; in aliis habitum; in aliis commemorat virginitatem; in aliis pulchritudinem.

VARIORVM.

PATER EST THYMBRÆVS APOLLO. Dii cognomenta à locis in quibus coluntur, ſæpe accipiunt. Locus prope Trojam à copia herbæ thymbræ dictus eſt Thymbra: ibi templum Apollini dedicatum: inde Thymbræus dictus. PONTANVS.

PECVDVM CVSTODIA SOLERS. Non ſolum quadrupedes, ſed alia, quoque animalia, dicere pecudes, auctore Virgilio poſſumus. Sic 1. Æneid. *Ignavum fucos pecus.* Lucret. lib. 1. *Mutæque natantes ſquamigerûm pecudes.* NONIVS.

RELINQVO. *Relinquo*, pro amitto. PHIL.

HYALI. *Hyali*, pro hyalino. PHILARG.

SATVRO. Id eſt vineo colore, & Saturo, ebrio, ac per hoc preſſo colore, ut in conſuetudine dicimus, *meracius ſatura, quæ purius & meracius lucent.* alibi: *Saturo*, Tarentino, quia ibi ager Saturus ſit, dicitur. Ipſe alibi: *& Saturi petito longinqua Tarenti.* & non placet, ut aquatiles lanificæ Tarentinûm purpuram carpant. PHIL. Hoc ideo, quoniam diis marinis, ut cæruleus & glaucus, ſic vitreus color tribuitur. Et Horat. *vitream Circen* dixit, ut maritimam deam, aut maris accolam. TVRNEB. lib. 9. cap. 3.

Ambæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,
Atque Ephyre, atque Opis, atque Aſia Deïop ea:
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, & dulcia furta,
Atque Chao denſos divûm numerabat amores,
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa
Devolvunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Ariſtæi; vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſumma flavum caput extulit unda,
Et procul: O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror, ipſe tibi, tua maxima cura,
Triſtis Ariſtæus Penei genitoris ad undam
Stat lachrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic perculſa nova mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos; fas illi limina divûm
Tangere, ait: ſimul alta jubet diſcedere late
Flumina, qua juvenis greſſus inferret. at illum
Curvata in montis faciem circumſtetit unda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Iamque domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncíſque lacus clauſos, lucoſque ſonantes,

SERVII.

PICTIS INCINCTÆ PELLIBVS AMBÆ. Nebridas habentes. ſed hic venatricum eſt habitus. quem ideo Nymphis dat, quia multas eas legimus ex venatricibus factas. ut, *Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis*. Notanda autem eſt figura honeſtiſſima facta ex repetitione ſermonis. ut, OCEANITIDES AMBÆ, AMBÆ AVRO, PICTIS INCINCTÆ PELLIBVS AMBÆ.

CVRAM INANEM. Definitio eſt amoris.

VVLCANI MARTISQVE DOLOS. Secundum Donatum hic eſt diſtinguendum: ut DOLOS ad Vulcanum: FVRTA DVLCIA, id eſt adulterium, referamus ad Martem: Scimus enim quod Sole indicante, Mars cum Venere deprehenſus eſt, & per artem Vulcani eſt religatus catenis.

ATQVE CHAO. Et à Chao narrabat crebros amores deorum.

SVMMA FLAVVM CAPVT EXTVLIT VNDA. Mire per tranſitum veritatem tetigit. Namque Arethuſæ fons dulcia fluenta inter medios habet fluctus.

CYRENE SOROR. Propter ſimilitudinem poteſtatis, ait ſoror. Nam Cyrene, Theſſaliæ: Arethuſa vero de Elide. TVA MAXIMA CVRA. Quem plurimum diligis.

PENEI GENITORIS AD VNDAM. Aut tui genitoris, aut honoris eſt. ut, *Tibri pater.*

NOVA FORMIDINE MATER. Magna. ut, *Pollio & ipſe facit nova carmina.*

FAS ILLI LIMINA DIVVM TANGERE. Vtroque enim deo parente naſcebatur. ideo fas tangere ait.

SPELVNCISQVE LACVS CLAVSOS. Mirans, per omnia ſubaudimus. Lacus autem dicit fontium & fluviorum receptacula. Hæc autem non ſunt per poëticam licentiam dicta, ſed ex Ægyptiis tracta ſunt ſacris: nam certis diebus in ſacris Nili, pueri de ſacris parentibus nati, a ſacerdotibus Nymphis dabantur: qui cum adoleviſſent, redditi narrabant lucos eſſe ſub terris, & immenſam aquam omnia continentem, ex qua cuncta procreantur. Vnde eſt illud ſecundum Thaleta, *Oceanumque patrem rerum.*

VARIORVM.

ET TANDEM. Id eſt tandem virginitate depoſita. PHIL.

VITREISQVE SEDILIBVS. Ergo vellera ſimilia eſſe debent, ubi perlucidus & cæruleus eſt color. PHIL.

DIVERSA LOCIS. Pro diverſis locis. PHIL.

PHASIMQVE. *Phaſis* amnis in Colchide. PHILARG.

Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum;
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diverſa locis, Phaſimque, Lycumque:
Et caput, unde altus primum ſe erumpit Enipeus:
Vnde pater Tyberinus, & unde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans Hypanis, Myſuſque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus; quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Perventum; & nati fletus cognovit inanes
Cyrene; manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt

S E R V I I.

PHASIMQVE. Fluvius Colchidis. LVCVMQVE. Fluvius Aſiæ.

ENIPEVS. Theſſaliæ fluvius. PATER TYBERINVS. Tyberis & Anio Italiæ ſunt fluvii.

SAXOSVMQVE SONANS HYPANIS. Ponti fluvius. Et ſaxoſum legendum eſt, non ſaxoſus, ne ſint duo epitheta: quod apud Latinos vitioſum eſt. MYSVSQVE CAICVS. Qui per Myſiam labitur.

ERIDANVS. Fluvius Italiæ, qui & Padus vocatur.

PVRPVREVM autem, nigrum ex altitudine accipimus. Nam Padus non in Rubrum mare, ſed juxta Ravennam in Adriaticum cadit. Et purpureum Græcum eſt epitheton: mare rubrum etiam dixit Homerus, εἰς ἅλα πορφυρέουσαν. Vnde apparet Victorinum hoc loco erraſſe; qui purpureum mare rubrum eſſe dixit, quod eſt juxta Indiam.

FLETVS INANES. His enim movebantur rebus, quarum erat facilis reparatio; ideo *inanes* dixit.

DANT ORDINE FONTES. Rite ſecundum ordinem epularum. MANTILIA. Quibus manus terguntur. PLENA REPONVNT POCVLA. Iterant, ſæpe offerunt.

V A R I O R V M.

SVB MAGNA LABENTIA TERRA. Alludit ad opinionem Phyſicorum, de fluviorum exortu: cum quidam eorum, ſubterraneis meatibus multa paſſuum millia dicantur ferri, priuſquam erumpant. De qua Ariſt. Meteor. lib. I. cap. 16. TAVBMAN.

LYCVMQVE. *Lycus* in Syria. PHILARG.

PRIMVM SE ERVMPIT ENIPEVS. Fluvius eſt Peloponneſus, in Alpheum influens, alius ab Eviſeo Theſſalo fluvio, qui ab Orthry monte decurrens, ſuſcipit Apidanum ex Pharſelis delatum, ut docet Euſtathius. GERMAN.

SAXOSVMQVE SONANS. Alias, *Saxoſuſque ſonans*, non ut duo intelligendum, ſaxoſus & ſonans, ſed ob ſaxa ſonans. Id eſt aſperum & vehementem ſonum edens. PHILARGYRIVS. RAMVS.

HYPANIS. *Hypanis* Scythiæ amnis. Vel fluvius Sarmatiæ, quadraginta millia paſſuum ſapore dulciſſimo profluens: deinde Exampæus fonticulus illi admiſtus amarum facit. Vitruvius lib. 8. cap. 3. *Caycus*, Myſiæ fluvius. PHIL. RAMVS.

TAVRINO CORNVA VVLTV ERIDANVS. *Eridanus* Galliæ Ciſalpinæ qui & padus dicitur. Et ideo *taurino vultu*; quia ejus ſonus, ut tauri mugitus: & ripæ flexuoſæ ſunt, ut cornu. Ea enim eſt fluviorum natura, ut angues lapſu imitentur, obliquaſque reddant ripas. Ovid. I. Metamorph. *Fluminaque obliquis cinxit declivia ripis.* Vnde qui præeſſe fluminibus exiſtimati ſunt dii, cornuti fingebantur propter riparum, alveorumque curvitates, flexuſque ad cornuum bovinorum ſimilitudinem. Quare hic Virgilius Eridano cornua & taurinum vultum tribuit. PROBVS. PHIL. PONTAN.

AVRATVS CORNVA. Ductum epitheton è cœleſti ejus imagine. Eridanus enim triginta quatuor ſtellis inſignitum ſidus in cælo eſt. PONTAN.

IN MARE PVRPVREVM. Cæruleum. Etiam Homer. ἅλα πορφυρέουσαν. Intelligit autem mare Adriaticum, in quod Padus quinque oſtiis ſe exonerat, triginta ſecum flumina deferens. TAVBMAN.

PVRPVREVM. Altum, & per hoc nigrum tropice, legitur & *influit*. PHIL.

INANES. *Inanes* pro levibus, & quibus ſuccurri poſſet. PHIL.

MANTILIA VILLIS. Hujus ſingulare *Mantelum*. Plautus in Captivis. *Nec hi Sycophantiis, nec fucis ullum mantelum obviam eſt.* Lucilius autem *mantela* dicit mappas: *Mantela, merumque.* Sciendum eſt ex veriloqua nominis notatione *Mantelam* eſſe telam, vel linteum quo manus extergentur. nam *mantela* proprie dicebatur; poſtea generis enallage & *mantelum* dictum eſt, & *mantele*. Ad hunc uſum igitur & in hoc ſignificatu ſumebatur apud veteres *mantele*, Græce χειρόμακτρον. ſic accipienda ſunt mantelia apud Virgilium, ut hic & alibi. lib. I. Æneid. 706. PHIL. SALMASIVS.

Pocula:

Pocula: Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.
Et mater, Cape Mæonii carcheſia Bacchi:
Oceano libemus, ait. ſimul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphaſque ſorores,
Centum quæ ſylvas, centum quæ flumina ſervant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam:
Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa.
Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Proteus, magnum qui piſcibus æquor,
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriamque reviſit
Pallenen: hunc & Nymphæ veneramur, & ipſe
Grandævus Nereus. novit namque omnia vates,
Quæ ſint, quæ fuerint quæ mox ventura trahantur.

SERVII.

PANCHÆIS ADOLESCUNT IGNIBUS ARÆ. Id eſt ture, Arabicis odoribus. Adoleſcunt autem pro incenduntur. κατ' εὐφημισμὸν ponitur.

MÆONII BACCHI. Lidii vini. CARCHESIA autem poculorum ſunt genera.

OCEANO LIBEMUS AIT. Quaſi Nympha Oceano ſacrificat.

OCEANUMQUE PATREM. Secundum Thaleta, ut ſupra diximus.

CENTUM QUÆ SYLVAS, CENTUM QUÆ FLUMINA SERVANT. Aut ducentas eſſe dicit: aut finitus eſt numerus pro infinito.

PERFUDIT NECTARE VESTEM. Id eſt in ignem vinum puriſſimum fudit: poſt quod quia magis flamma convaluit, bonum omen oſtendit.

EST IN CARPATHIO NEPTUNI GURGITE VATES. Carpathos, inſula contra Ægyptum, à qua vicinum pelagus Carpathium appellatum eſt. Hic aliquando regnavit Proteus, relicta Pallene civitate Theſſaliæ; ad quam tamen reverſus eſt poſtea: quod oſtendit hoc loco; dicens, *Patriamque reviſit Pallenen.*

MAGNUM QUI PISCIBUS ÆQUOR. Equi enim marini prima parte equi ſunt, poſtrema reſolvuntur in piſces.

QUÆ SINT, QUÆ FUERINT. ut Homerus, ὃς ᾔδη τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα.

VARIORUM.

ADOLESCUNT. Hic vim habet frequentationis, & *Panchæis adoleſcunt*, id eſt Panchaicis odoribus incenduntur aræ. PHIL.

BACCHI. Quæ Baccho, id eſt, vino impleri ſolent. ceterum Nymphis libari vino Pontifices negant. & ſane mox interdictum evidenter apparuit, cum ait: *Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam.* PHIL.

MÆONII. Quæ nunc Lydia, olim *Mæonia* vocabatur. In hac regione mons eſt Tmolus, ferax boni vini. PHIL.

LIBEMUS. Sacrificemus. PHILARG.

SORORES. *Sorores*, aut inter ſe, aut ſuas. PHILARG.

OCEANUMQUE. Secundum Phyſicos dixit, qui aiunt omnium rerum elementum aquam eſſe: in quibus Thales primus. PHIL.

SERVANT. Pro incolunt, & obtinent: ut ipſe alibi: *Servantem ripas alta non vidit in herba.* PHIL.

VESTAM. Pro igni, & videtur ſuperius de aqua ſenſiſſe, non de vino. PHIL.

CARPATHIO. Ægyptio. *Carpathos* enim inſula eſt Ægypti. vel ut Pompejus dicit, inſula Rhodiorum. Alii ſic: *Carpathium* mare inter Rhodum & Alexandriam, quod abeſſe dicitur à Carpatho inſula, ut Lucilius. *Carpathium Mare tranſvectus, cœnabis Rhodi.* PHIL.

PISCIBUS. Eoſdem & piſces & equos dicit. PHILARG.

EMATHIA. *Emathiæ*, id eſt Macedoniæ propterea meminit hoc loco, quia contermina eſt Thraciæ. Alii ſic: Pallene inſula ſecundum Thermodontem; dicta à Palla Sithonis filia, quæ nunc Cherſoneſus vocatur. hac Proteus quondam propter Buſiridis crudelitatem relicta, Ægyptum petiit. PHIL.

PALLENEN. Hoc ideo dixit, quia Proteus antequam in Ægyptum commigraret, Thraciæ fuit incola, ubi habuit uxorem Coronem: filios Telegonum, & Polygonum, qui cum advenas luctari ſecum adigerent, & excruciarent; ad poſtremum victi & interempti ab Hercule animum patris percuſſerunt. Quapropter cum tædio præſentium rerum, vellet ſolum vertere, Neptunus illic ſuper mare ſpecum fecit, per quam in Ægyptum commeaſſe dicitur. Pallene autem eſt Cherſoneſus in Thracia, cujus in faucibus Corone eſt oppidum, ab uxore Protei cognominatum. PHILARG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quippe ita Neptuno viſum eſt; immania cujus
Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi cauſam, eventuſque ſecundet.
Nam ſine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes: vim duram, & vincula capto
Tende: doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipſa ego te, medios cum Sol accenderit æſtus,
Cum ſitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab undis
Se recipit: facile ut ſomno aggrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus, vincliſque tenebis:
Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, & fulva cervice leæna:
Aut acrem flammæ ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omneis,
Tanto nate magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina ſomno.

SERVII.

ITA NEPTVNO. Vbi deeſt ratio, ſic loquitur. Nam ita & in tertio dixit, *Sic viſum ſuperis.* quum præmiſiſſet immeritam.

ARMENTA ET TVRPES PHOCAS. Magnas. ut, *Cui turpe caput.* Phocæ ſunt boves marini.

EXPEDIAT MORBI CAVSAM, EVENTVSQVE SECVNDET. Duo enim iſta requiruntur in oraculis, cauſa mali, & remedium.

SINE VI NON VLLA DABIT PRÆCEPTA. Ne eum ſperaret poſſe precibus flecti.

DOLI CIRCVM HÆC DEMVM. Circa vincula noviſſime ejus deſinent doli, id eſt formarum varietates: cujus figmentum phyſicam volunt eſſe rationem: nam homo habet in ſe libidinem, ſtultitiam, ferocitatem, dolum: quæ dum in eo vigent; pars illa quæ vicina divinitati, id eſt prudentia non apparet: quæ tunc poteſt ſuas vires tenere, cum fuerint illa religata; id eſt cum quis caruerit omnibus vitiis. Vnde ſacerdotem hunc dicit poſſe vaticinari, & ſuſcipere divinitatem; cum religata in eo fuerint ignea cupiditas, ſilveſtris aſperitas, lapſuſque animi aquarum mobilitati ſimilis.

MEDIOS CVM SOL ACCENDERIT ÆSTVS. Fere enim numina tunc videntur. Lucanus, *Medio cum Phœbus in axe eſt, Aut cœlum nox atra tenet: tunc ipſe ſacerdos Acceſſum dominumq; timet deprendere luci.*

IN SECRETA S. D. Fere omnes dii marini ſenes ſunt. Albent enim eorum capita ſpumis aquarum.

ATRA TIGRIS. Id eſt ſæva. TANTO NATE MAGIS. Alii legunt, Tantum nate magis.

VARIORVM.

TVRPES. Hic truces: ut, *Cui turpe caput.* vel potius enormes. PHILARG.

PRÆCEPTA. Reſponſa. PHIL.

FRANGENTVR INANES. *Circum hæc*, ſecundum hæc, id eſt cum quis caruerit omnibus vitiis. & *inanes doli*, non quia inanes ſunt, ſed inanes eos facies, ſi adhibueris vim. PHIL.

SE RECIPIT. Proteum dicit. PHIL.

TVM VARIÆ ILLVDENT SPECIES. Id eſt facies. Fuit Proteus rex Ægypti: de quo Diodorus lib. 2. ſic ait. Cum Ægyptus rege careret, ex dignioribus quidam in regem aſſumptus eſt, quem Ægyptii Cetea, Græci Proteum appellant; qui Iliaci belli tempore extitit. Hunc artium peritum fuiſſe tradunt, & in varias ſe formas vertere ſolitum; ut nunc animal, quandoque arbor aut ignis, aut quid aliud videretur. Conſuetudo autem regibus Ægyptiis cauſam hujuſmodi tranſmutationes fingendi præbuit. Nam Ægyptiis mos erat regibus, aut leonis, aut tauri, aut draconis priorem partem in capite ferre, inſignia principatus. Hæc tum ad decorem ſpectabant atque ornatum; tum ſtuporem ac ſuperſtitionem quandam aſpicientibus injiciebant. Vſurpatur & Protei nomen in proverbium, Πρωτέως ποικιλώτερος, vide Adagia Eraſmi. RAMVS.

Hæc ait : & liquidum ambroſiæ diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit. at illi
Dulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos :
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit obice ſaxi.
Hic juvenem in latebris averſum à lumine Nympha
Collocat : ipſa procul nebulis obſcura receſſit.
Iam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
Ardebat cœlo, & medium Sol igneus orbem
Hauſerat : arebant herbæ, & cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant :
Cum Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat. eum vaſti circum gens humida Ponti
Exultans, rorem late diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſo in littore Phocæ.
Ipſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditiſque lupos acuunt balatibus agni)
Conſedit ſcopulo medius, numerumque recenſet.

SERVII.

LIQVIDVM AMBROSIÆ DIFFVDIT ODOREM. Vnxit eum, quo poſſet eſſe videndi numinis capax.

HABILIS. Vegetabilis. SPECVS INGENS. In ſingulari numero hoc ſpecus, in plurali hi ſpecus dicimus. DEPRENSIS. Periclitantibus.

TEGIT. Tegere conſuevit. Nam tunc illic non erat. OBICE. Obiectione. Et melius hic obex, quam hæc obex dicimus.

AVERSVM A LVMINE. Paululum obliquum à lumine. Et ſciendum Proteum temporalem ſuſcipere divinitatem; alioquin potuit Ariſtæum cognoſcere latitantem.

IAM RAPIDVS. Hic diſtinguendum propter duo epitheta. SIRIVS autem, ſtella eſt in ore Canis, per quam nimios æſtus accipimus. SITIENTES INDOS. Populos ſubſolanos.

CAVA FLVMINA. Alta. Lucanus, *Deſeruere cavo tentoria fixa Lemanno.*

VARIORVM.

PERDVXIT. Prius unxit. PHILARG.

DEPRENSIS. *Olim*, pro aliquando : & *deprehenſis*, verbum proprie nauticum, cum tempeſtate occupantur. ſic alibi : *Argolicove mari deprenſus.* PHILARG.

NEBVLIS OBSCVRA RECESSIT. Magis placet; *Nebulis obſcura reſiſtit*. Reſiſtit, inquam, ſui conſilii eventum exſpectatura : nam ſi abiiſſet longius, quid ad fallendum latendumve, Proteo dormiente, nebula opus erat? Statim autem, poſt ſermonem vatis, filium ſuum præſens conſolatur. FABRICIVS.

SIRIVS. Stella in ore canis. Hac oriente maximi calores, & ex his graves morbi : ideoque Romæ omnibus annis ſacrum Canarium fit per publicos ſacerdotes. PHILARG.

ORBEM. *Medium orbem* ideo dixit, quoniam in medio mundo terra eſt, & in hac omnis aqua, quam ſidera in alimentum trahunt, maxime meridiano tempore, quo ardentiſſimus Sol eſt. PHILARGYRIVS.

ARDEBAT. Id eſt, ſiccabat. PHIL.

HAVSERAT. Hic pro tenuerat. ut ibi : *Simul hauſit dextera.* Alii ſic. ordo : Torrens Syrius Indos ardebat. *Syrius* enim à poëtis pro Sole ponitur : ab aliquo eorum, canicula intelligitur. PHIL.

HAVSERAT. Id eſt, invaſerat. PHIL.

CVM PROTEVS CONSVETA PETENS E FLVCTIBVS ANTRA. Proteus deus maris, ſolitus ſe in omnes figuras convertere. PROBVS.

VESPER. Non *Veſper*, ſed paſtores tempore ejus admoniti. PHIL.

Cujus

Cujus Ariſtæo, quoniam eſt oblata facultas;
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, maniciſque jacentem
Occupat. ille ſuæ contra non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te juvenum confidentiſſime, noſtras
Iuſſit adire domos? quidve hinc petis? inquit. at ille:
Scis Proteu, ſcis Ipſe: neque eſt te fallere cuiquam.
Sed tu deſine velle. deûm præcepta ſecuti
Venimus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus. ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorſit lumine glauco,
Et graviter frendens ſic fatis ora reſolvit:
Non te nullius exercent numinis iræ:
Magna lues commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
Haudquaquam ob meritum pœnas (ni fata reſiſtant)
Suſcitat: & rapta graviter pro conjuge ſævit.

SERVII.

VIX DEFESSA SENEM PASSVS COMPONERE MEMBRA. Aviditatem exprimit tenere cupientis. Vnde eum contra matris præceptum, cito in Proteum impetum feciſſe dicit; per quod incontinentes animos hominum docet poëta.

HOMINIS ORE. Humana ſcilicet voce.

NAM QVIS TE IVVENEM CONFIDENTISSIME NOSTRAS. Id eſt quiſnam. Hodie enim NAM particula poſtponitur, antea præponebatur. Terentius in Phormione. *Nam quæ eſt hæc anus à fratre egreſſa meo?*

PROTEV, vocativus Græcus eſt, ut Orpheu.

FALLERE CVIQVAM. Alii quicquam legunt. Hoc autem dicit, Quum omnia noveris, deſine adventus mei cauſſam velle cognoſcere.

DEVM PRÆCEPTA. Propter matrem hoc poſuit nomen.

GRAVITER FRENDENS. Cum ingenti tumultu.

NON TE NVLLIVS. Id eſt non humilis, ſed magni.

MAGNA LVES COMMISSA TIBI. Id eſt magnorum ſcelerum eſt iſta perſolutio. Et alii ita diſtinguunt, ut ſit, à te commiſſa. Alii TIBI HAS MISERABILIS ORPHEVS. Non humile autem numen dicit. Tiſiphonem, id eſt mortis ultricem. nam ideo Tiſiphone dicta eſt, quaſi cui cura eſt τίσις φόνου, id eſt mortis ultio.

HAVDQVAQVAM OB MERITVM. id eſt non tales quales mereris. Nam ejus uxori cauſa mortis fuiſti. Inferret autem digna ſupplicia, niſi fata prohiberent: quibus faventibus ita numinum minora infert, licet majora non poſſit.

VARIORVM.

QVONIAM. *Quoniam*, pro poſtquam, Pacuvius: *Quoniam ille interit, imperium Caleſo tranſmiſſum eſt.* PHIL.

FALLACIA. Legitur & *Pellacia*, id eſt fraus: ut, *pellacis Vlyxi.* Lucretius: *Subdola cum ridet penitus pellacia ponti.* PHILARG.

NOSTRAS. Ordo: quis nam confidentiſſime pro audaciſſime. *confidentiam* enim veteres pro impudenti audacia dicebant, ut Terentius: *ô ingentem confidentiam!* PHILARG.

IVVENEM. *Iuvenem* Ariſteum. PHIL.

VI DENIQVE. hoc loco ſuſcipit numen. PHILARGYRIVS.

GRAVITER FRENDENS. Grandem ſonitum dentibus reddens, & aliter. hoc eſt, affata proferenda. PHILARG.

NON TE NVLLIVS. Bene dixit, *non te nullius.* Hæc enim numina non humilis ſunt, ſed magni. & ſignificat Tiſiphonem: id eſt mortis ultricem. Nam ideo Tiſiphone dicta eſt, quaſi ulturæ mortis ultio, quæ dicitur Græce ποιφόνος. & aliter. Aſper, *non nullius*, inquit, id eſt non levis numinis. ſignificat autem Nympharum non, ut quidam volunt, Orphei manium. PHIL.

MAGNA LVES. Id eſt magnum ſcelus. PHIL.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Illa quidem dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella,
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos
Implerunt montes: flerunt Rhodopejæ arces,
Altaque Pangæa, & Rheſi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyja.
Ipſe cava ſolans ægrum teſtudine amorem,
Te dulcis conjux, te ſolo in littore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, maneſque adiit, regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.
At cantu commotæ Erebi de ſedibus imis
Vmbræ ibant tenues, ſimulacraque luce carentum:

SERVII.

MORITVRA PVELLA. Merito non vidit: quippe moritura.

SERVANTEM RIPAS. Tenentem. ut, *Tantas ſervabat filia ſedes.*

AT CHORVS ÆQVALIS DRYADVM. Ergo & Eurydice Dryas: & bono compendio ejus prætermiſit interitum. SVPREMOS MONTES. Summos. ut, *Proh ſupreme Iuppiter.*

RHODOPEIÆ ARCES, ALTAQVE PANGÆA. Rhodope mons eſt Thraciæ ſicut Pangæa.

RHESI MAVORTIA TELLVS. Quam poſtea Rheſus tenuit. & eſt Prolepſis ex perſona poëtæ. Quo enim tempore Orpheus fuit, Rheſus necdum regnabat in Thracia.

HEBRVS. Fluvius Thraciæ gelidiſſimus. ACTIAS ORITHYIA. Athenienſis Nympha, quam Boreas in ſuum matrimonium rapuit.

CAVA TESTVDINE. Periphraſis citharæ, cujus uſus repertus eſt hoc modo. Quum regrediens Nilus in ſuos meatus, varia in terris reliquiſſet animalia, relicta etiam teſtudo eſt: quæ cum putrefacta eſſet, & nervi ejus remanſiſſent extenti intra corium, percuſſa à Mercurio ſonitum dedit: ex cujus imitatione cithara eſt compoſita. ÆGRVM AMOREM. Mœſtum, deceptum.

SOLO IN LITTORE. Deſerto, in quo ſine uxore morabatur.

TÆNARIAS ETIAM FAVCES. Tænarus Laconiæ promontorium eſt, circa finem Maleæ; ubi inferorum dicitur eſſe deſcenſus.

MANESQVE ADIIT REGEMQVE TREMENDVM. Hæc omnia ad laudem pertinent citharæ, qua fretus iſta ſuperavit.

NESCIAQVE HVMANIS. Ad exitum futuræ rei reſpexit, non ad principium. Nam primo metuit Eurydicen.

EREBI DE SEDIBVS IMIS. De interioribus tenebris inferorum.

VARIORVM.

SERVANTEM. *Servantem*, hic, obtinentem PHIL.

ALTAQVE PANGÆA, ET RHESI MAVORTIA TELLVS Pangæus mons eſt Rhodope, Thraciæ. *Rheſi tellus*, Thracia, quæ prius dicta eſt Aria, ab Areo rege, patre Thracis & Edoniæ, à quo Thracia dicta eſt. Et quædam gens eſt Edrinæ; Latine autem interpretatur *anſa*. Martia ſive *Mavortia*. Mavors autem dicitur, magna vertens deus. PROBVS.

PANGÆA. *Pangæa* Thraciæ montes. PHIL.

RHESI. *Rheſus* dux Thracum. & eſt prolepſis. quia Rheſo Orpheus antiquior eſt. Idcirco autem Thracia *Mavortia* tellus dicitur. Rheſus dux Thracum, quia in diviſione terræ Marti ceſſit. PHIL.

ACTIAS. *Actias* ideo dicta, quod Athenienſis fuit. quidam volunt Atticen primo vocitatam Actiacen, quia ſit litoralis. PHIL.

ORITHYA. *Orithya* Erechthei & Praxiotelis filia, ab Aquilone in Thraciam rapta Zethum & Calain filios edidit. PHIL.

TÆNARIAS. In Tænaro enim promontorio Laconiæ, demonſtratur alta quædam vorago, per quam emerſiſſe Hercules ab inferis dicitur, cum duceret Cerberum. PHIL.

AT CANTV COMMOTÆ EREBI. Fingit Orphei muſica captos manes: idque partium inductione proſequitur. Tota autem hæc Orphei muſica ad politicam ſcientiam ab Horatio in Arte poëtica refertur. RAMVS.

SIMVLACRAQVE LVCE CARENTVM. Lucret. 3. cum ſæpe figuras Contuimur miras, ſimulacraque luce carentum. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quam multa in ſylvis avium ſe millia condunt,
Veſper ubi, aut hybernus agit de montibus imber:
Matres atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardáque palus innabilis unda
Alligat, & novies Styx interfuſa coërcet.
Quin ipſæ ſtupuere domus, atqui intima Lethi
Tartara, cæruleoſque implexæ crinibus angues
Eumenides: tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionei vento rota conſtitit orbis.
Iamque pedem referens, caſus evaſerat omneis,
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras,
Pone ſequens (namque hanc dederat Proſerpina legem)
Cum ſubita incautum dementia cepit amantem;
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes.
Reſtitit: Eurydicenque ſuam jam luce ſub ipſa
Immemor, heu, victuſque animi reſpexit. ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera: terque fragor ſtagnis auditus Avernis.
Illa, Quis & me, inquit, miſeram, & te perdidit Orpheu?

SERVII.

IMPLEXÆ. Involutæ, implicitæ, ἐμπεπλεγμένοι.

IXIONEI VENTO ROTA CONSTITIT. Deeſt CVM. & hoc dicit, cum vento ſuo rota conſtitit: id eſt cum cauſa volubilitatis quievit.

INCAVTVM AMANTEM. Epitheton amantis eſt.

IGNOSCENDA QVIDEM SCIRENT SI IGNOSCERE MANES. Participium ſine verbi origine: non enim facit ignoſcor, ſicut nec triumphor, regnor.

EVRIDICENQVE SVAM IAM. Alii legunt, *Iam luce ſub ipſa.*

VICTVSQVE ANIMI. Sic hoc loco dixit, *O præſtans animi.* RESPEXIT. Id eſt commiſit in legem ſibi datam.

IBI OMNIS EFFVSVS. Id eſt functus & fruſtratus. TYRANNI. Id eſt Plutonis.

TERQVE FRAGOR STAGNIS AVDITVS AVERNIS. Quaſi exultarent vmbræ reditum Eurydices. Lucanus dicit in Orpheo ſtrepitum factum redeunte Eurydice, ob hoc, quia *gaudent à Luce relictam Eurydicen, iterum ſperantes Orphea manes.*

VARIORVM.

DEFORMIS ARVNDO. Etiam Propert. lib. 2. 18. calamos arundineſque ad ripam Stygis collocat.

Iam licet & Stygia ſedeat ſub arundine remex.

ubi cymbam Charontis intelligunt; cum antiquitus ex arundine navigia conficerentur. Plin. lib. 7. 2. & 56. TAVBMAN.

COCYTI. *Cocytus* fluvius inferorum. & aliter: *Cocytus* amnis apud inferos, ex Styge profluens, ἀπὸ τοῦ κωκύειν, quod eſt gemere & flere. PHIL.

INNABILIS. Interpretes admonent negative accipiendum, non in ea ſignificatione, qua Æneid. 6. *Bis Stygios innare lacus.* Et Horat. *Cocytum atrum languido flumine* dixit; ut & Maro, *recurſus Languentis pelagi:* quamvis ſint, qui hic *Inamabilis* malint, ut Græcorum τῷ ἀνεράστῳ reſpondeat, & Stygi quadret, cujus ſequente verſu fit mentio, quæ præ ſe fert στυγνὸν καὶ ἀνέραστον. GERMAN.

CÆRVLEOSQVE IMPLEXÆ CRINES. Sunt qui hic IMPEXÆ malint, auctoritate & cognatione illius apud Tibull. *Tiſiphoneque impexa feros pro crinibus angues:* & Maronis lib. 7. de Aventino: *Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis, Terribili impexum ſeta cum dentibus albis Indutus capiti.* GER.

STYX. Palus apud inferos. PHIL.

TENVITQVE. Id eſt, tacuit. PHIL.

VENTO. *Vento* pro adventu ſignificat, ut ſit ſeptimus caſus: aut *vento* verbum gerundi eſt. nam intelligi debet adventu. fit enim gerundi ſic: ventum, ventu. Ipſe alibi: *& pacem Romano ab rege petendum.* Quidam ſic: *vento*, audiendum, conſiſtentem. ut eſt illud: *Cum placidum ventis ſtaret mare.* PHIL.

485 *Iam-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina ſomnus.
Iamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
Invalidaſque tibi tendens, heu, non tua, palmas.
Dixit: & ex oculis ſubito, ceu fumus, in auras
Commiſtus tenues, fugit diverſa: neque illum
Prenſantem nequicquam umbras, & multa volentem
Dicere præterea, vidit: nec portitor Orci
Amplius objectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret? quo ſe rapta bis conjuge ferret?
Quo fletu Manes, qua numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſes,
Rupe ſub aëria, deſerti ad Strymonis undam
Fleviſſe, & gelidis hæc evolviſſe ſub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populea mœrens Philomela ſub umbra
Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator
Obſervans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen

SERVII.

ITERVM CRVDELIA RETRO FATA VOCANT. Ovidius: *Bis rapitur, vixitque ſemel.*

NATANTIA LVMINA. In mortem reducta.

INVALIDAS PALMAS. In umbræ tenuitatem redactas. HEV NON TVA. Quia ſupra dixit, Eurydicenque ſuam jam.

FVGIT DIVERSA. Id eſt per diverſa.

PRÆTEREA. Poſtea. ut, *Et quiſquam numen Iunonis adoret Præterea?*

AMPLIVS OBIECTAM PASSVS TRANSIRE PALVDEM. Myſticum eſt. Dicitur enim bis eandem umbram evocari non licere.

EX ORDINE. Sine intermiſſione.

DESERTI. Aſperi, inculti. STRYMON autem fluvius eſt Thraciæ, circa quem ad extinguendum amoris morabatur calorem. HÆC, id eſt talia, qualia ipſe commemorat.

AGENTEM CARMINE QVERCVS. Id eſt moventem.

PHILOMELA. Pro quavis ave. Nam ſpecies eſt pro genere.

FLET NOCTEM. Iugi nocte, continuo fletu.

VARIORVM.

PRÆTEREA. Præterea, ultra. PHIL.

PORTITOR ORCI. Definitio eſt Charontis: de quo ſexto Æneid.

Portitor has horrendus aquas & flumina tranat,
Horribili ſqualore Charon.

Orcus, eſt fluvius Theſſaliæ, influens in Peneum, ſed olei inſtar ſupernatans, brevique ſpatio abdicatus, ut Homer ſcribit 2. Iliad. RAMVS.

SEPTEM ILLVM TOTOS, &c. Hebræi, ut & Ægyptii, ſeptem pro pluribus, item pro re pluries repetita ponunt. *Redde vicinis noſtris ſeptuplum in ſinum eorum.* Chryſoſtomus actione in Iudæos 5. ait ſeptenarium numerum in divinis literis infinitæ multitudinis ſignum habere. Et ita forte hoc Virgilianum accipiendum; ut & alibi, *immania ſeptem terga boum,* & alia pleraque. PIERIVS. lib. 36.

AERIA. Quæ ſit vicina aſtris. Strymon autem amnis eſt, finiens Thraciam, ſed hic pro Hebro poſitus. PHIL.

QVALIS POPVLEA MOERENS PHILOMELA. Fortaſſe alludit ad id, quod Thraces perhibent (teſte Pauſania) luſcinias, quæ circa Orphei ſepulchrum nidos haberent, vocaliores eſſe cæteris. De cantu autem Luſciniæ, Plinius ambitioſe philoſophatur, lib. 10. 29. Variant autem in fabula Philomelæ poëtæ: nempe alii Philomelam in hirundinem verſam volunt, & Prognen in luſciniam aëdonem: alii contra. Certe quicquid ad Terei tragicam fabulam pertinere poteſt, id exſequitur diffuſius Euſtathius in Odyſſ. v. Sunt, qui ducto à natura & more aviculæ hujus argumento, negent Philomelam pro luſcinia accipi debere, Cum hic Philomelæ in orbitate lugubris næniæ partes tribuat Maro, quæ ab ovorum incubatu canendi finem facere experientia cognoſcatur. GERMAN.

PHILOMELA. Luſcinia. PHIL.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Integrat, & mœſtis late loca queſtibus implet.
Nulla venus, nullique animum flexere Hymenæi:
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque nivalem,
Arvaque Riphæis nunquam viduata pruinis
Luſtrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens: ſpretæ Ciconum quo munere matres,
Inter ſacra deûm, nocturnaque orgia Bacchi,
Diſcerptum latos juvenem ſparſere per agros.
Tum quoque marmorea caput à cervice revulſum,
Gurgite cum medio portans OEagrius Hebrus
Volveret: Eurydicen vox ipſa & frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen, anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus: & ſe jactu dedit æquor in altum:
Quaque dedit, ſpumantem undam ſub vertice torſit.
At non Cyrene: namque ultro affata timentem,
Nate, licet triſteis animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſa: hinc miſerabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſêre apibus. tu munera ſupplex

SERVII.

TANAIMQVE NIVALEM. Fluvium Scythiæ.

NVNQVAM VIDVATA PRVINIS. Semper nivibus plena.

QVO MVNERE MATRES. Nuptiali ſcilicet. CICONES autem Thraces mulieres ſunt, quæ ab Orpheo ſpretæ, diſcerpſere eum per Liberi ſacra ſimulata.

MARMOREA CAPVT A CERVICE REVVLSVM. Id eſt pulchra. Sane alludit ad id quod dicit Ovidius, quia cum caput ejus ad ripam delatum mordere voluiſſet, eſt converſus in lapidem.

OEAGRIVS HEBRVS. OEagrius fluvius eſt, pater Orphei: de quo Hebrus naſcitur, unde eum appellavit OEagrium.

HÆC PROTEVS. Subaudi dixit.

AT NON CYRENE. Deeſt territa eſt: quod ex ſequentibus datur intelligi.

VARIORVM.

INTEGRAT. Renovat. PHIL.

TANAIMQVE. *Tanais* fluvius, qui dividit Aſiam ab Europa. eſt autem Scythiæ. PHIL.

CICONVM. *Cicones* gens Thraciæ, à Cicone Apollinis filio dicta. Orpheus autem quoniam poſt obitum Eurydices omnes feminas faſtidit, tranſlato in pueros amore, diſcerptus eſt. Aſper, *quo munere*, ob quam rem, vult accipi. poteſt &, *Spretæ quo munere*, id eſt matrimonii. PHIL.

NOCTVRNAQVE ORGIA. Quia ſacra ejus nocte celebrantur: ex quo Nyctelius eſt cognominatus. PHIL.

CAPVT A CERVICE REVVLSVM. Conſtat caput Orphei in Hebrum projectum, & fluctus in Lesbum inſulam detuliſſe. Hebrus autem fluvius in Thracia eſt, qui ex fontibus Rhodopes manans perlabitur. Dictus ab Hebro Boreæ fratre, quem nunc *OEagrium* dicit, ab OEagro rege Thraciæ Orphei patre. PHIL.

SVB VERTICE TORSIT. Malo ego contra receptam lectionem, *ſub vortice*, legere: tum quod convolutio illa vorticoſa, quæ in aquis inſcribitur ex projecto, convenientius *ſuper vertice* hominis undis inſilientis, utpote in aquæ ſuperficie, committi dici poteſt, quam *ſub vertice*: tum quod talium ex turbine & vertigine gyrorum aquas leviter ſtringentium meminit Ariſt. lib. de ſomn. Hoc Virgilii loco, non incommode hujuſmodi δίναις, & undarum contortionibus reſpondente: niſi quis ad conſervandam lectionem aliam, & *ſub vertice* velit Proteum præcipitem & κατακέφαλον in mare ſe ipſum deturbaſſe, ut ſupra: *Præceps aërii ſpecula de montis in undas Deferar*: quod ne ſic quidem convenire mihi ſatis videtur, etiam ſi ſe in caput Proteus devolviſſet. Sic & Lucretius lib. 1. de ventis & fluminibus: *ruuntque Impetibus crebris, interdum vortice torto corripiunt, rapideq; rotanti turbine portant*: Qui verſus meam lectionem adjuvare noſcuntur. GERMANVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tende; petens pacem, & faciles venerare Napæas.
Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intacta totidem cervice iuvencas.
Quatuor his aras altæ ad delubra dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem;
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, ubi nona ſuos Aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei lethæa papavera mittes,
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes:
Placatam Euridicen vitula vênerabere cæſa.
Haud mora: continuo matris præcepta faceſſit;
Ad delubra venit: monſtratas excitat aras:
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hic vero ſubitum, ac dictu mirabile, monſtrum

SERVII.

PACEM PETENS. Beneficium, benevolentiam. FACILES NAPÆAS. Exorabiles nymphas, ad ignoſcendum paratas. Sane ſciendum, eaſdem eſſe Napæas, quæ & Dryades ſunt. Nam ſupra ait, *At chorus æqualis Dryadum.*

INTACTA CERVICE. Indomita. Et dicit animalium ſacrificium eſſe faciendum, ut non tantum occidantur hoſtiæ.

ORPHEI. Dativus Græcus eſt. LETHÆA PAPAVERA MITTES. Agreſtia.

PLACATAM EVRYDICEN VITVLA VENERABERE CÆSA. Hypallage, pro veneratam placabis.

PRÆCEPTA FACESSIT. Facit: frequentativum eſt pro principali. Aut certe ideo FACESSIT, quia plures hoſtias immolavit.

SVBITVM AC DICTV MIRABILE MONSTRVM. Res enim hæc ex improviſo venit, ut apes ex bobus erumperent. Nam præcepta Cyrenes, tantum ad placandum numina pertinebant. Notandum ſane quia ex hoc eventu illa ars inventa eſt, quam ſupra memoravit: & melior facta per induſtriam.

VARIORVM.

TENDE, PACEM PETENS. Pacem & veniam à diis petere, ſolenne fuit. Cic. in Fontejo. *Illi in bellis gerendis à diis immortalibus pacem ac veniam petunt.* Vide BRISSONII Form. lib. 1.

NAPÆAS. *Napæas* nemorum Nymphas. νάπας enim Græce dicunt nemora: & *faciles* hic pro placabiles. PHIL.

DELVBRA. Ad templa, PHIL.

DEMITTE CRVOREM. Id eſt ſacrifica modo. PH.

INFERIAS ORPHEI. Vt irarum obliviſcatur. PHIL.

VITVLA VENERABERE CÆSA. Omnes divini cultus ſpecies, *venerandi* verbum quadam communione complectitur: cujus officium proprie diis impendi teſtantur cuilibet obvii Ciceronis loci. lib. 1. & 3. de nat. Deor. Plura BRISSON: Form: l. 1.

MATRIS PRÆCEPTA FACESSIT. Servius *faceſſit*, frequentativum eſſe ait. Verum alia mens Nonii Marcellii, uti & Donati in Phorm. Act. 4. ſc. 3. Vterque enim *faceſſo* ſimpliciter exponit *facio*. Meo tamen judicio *faceſſo* hic ſignificat ſtudioſe facio ac exequor: quod indicant illa verba, *Haut mora*; & *Continuo*. VOSSIVS.

QVATVOR EXIMIOS PRÆSTANTI CORPORE. Macrob. Saturn. lib. 3. cap. 5. Eximii inquit, in ſacrificiis vocabulum, non poëticum epitheton, ſed ſacerdotale nomen eſt: Veracius enim in Pontificalibus quæſtionibus docet, eximias dictas hoſtias, quæ ad ſacrificium deſtinatæ eximantur à grege; vel quod eximia ſpecie quaſi Numinibus offerendæ eligantur: animalia nempe mutila, imperfecta, ſacrificiis inepta habebantur. GERMAN.

INFERIAS ORPHEI. Lucret. lib. 6. *Manib' divis inferias mittunt.* *Inferias* autem ab inferendo conſtat dictas ex ipſo Virgilio: *Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte.* GERM.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aſpiciunt: liquefacta boum per viſcera, toto
Stridere apes utero, & ruptis effervere coſtis,
Immenſaſque trahi nubes; jamque arbore ſumma
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
Hæc ſuper arvorum cultu, pecorumque canebam,
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volenteis
Per populos dat jura; viamque affectat Olympo.
Illo VIRGILIVM *me tempore dulcis alebat*
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oti:
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

SERVII.

STRIDERE APES VTERO, ET RVPTIS EFFERVERE COSTIS. Hæc verba & ſecundæ ſunt conjugationis & tertiæ: nunc tantum tertiæ.

VVAM DEMITTERE RAMIS. In morem uvæ. id eſt botryonis defluere: quod Greci βοτρυδὸν dicunt.

HÆC SVPER ARVORVM CVLTV. Primum librum per hoc ſignificat: *per pecora* autem, tertium & quartum, quia & apes pecora ſunt. *Per arbores*, ſecundum. Et hoc dicit: *Hæc ego*, Id eſt Georgica ſcripſi dum Cæſar in oriente pugnaret.

EVPHRATEN. Orientis fluvium. FVLMINAT. Fortiter facit. VICTORQVE VOLENTEIS PER POPVLOS. Vnum virtutis eſt, aliud juſtitiæ. Nam vincere virtutis eſt: juſtitiæ vero, non invitis, ſed volentibus imperare.

VIAMQVE AFFECTAT OLYMPO. Præparat ſibi divinos honores. PARTHENOPE. Id eſt Neapolis, quæ primo ex corpore unius Syrenis illic ſepultæ Parthenope eſt appellata. STVDIIS FLORENTEM IGNOBILIS OCI. Id eſt artis poëticæ, quam ocium appellavit ignobile, ne quid de ſe videretur arrogans dicere.

CARMINA QVI LVSI PASTORVM. Qui etiam Bucolica ſcripſi. AVDAXQVE IVVENTA. Ætate juvenili. Nam ut diximus ſupra, viginti octo annorum bucolica ſcripſit. Et bene breviter à ſe ſcriptarum rerum executus eſt titulum.

VARIORVM.

EVPHRATEN. *Euphrates* flumen, quod dividit Meſopotamiam à Syria & Cappadocia. PHIL.

AFFECTAT. *Affectat* pro intendit. ut apud Plautum: *ut me deponas vino, eam affectas viam.* & apud Terentium: *Nam diſciplina eſt, eiſdem munerarier ancillas, qui ad dominas affectant viam.* PHIL.

PARTHENOPE. Lutatius lib. IIII. dicit, Cumanos incolas à parentibus digreſſos, Parthenopen urbem condidiſſe, dictam à Parthenope Sirena, cujus corpus etiam poſtquam ob locorum ubertatem, amœnitatemque magis cœptum ſit frequentari, veritos ne Cymæam deſererent, iniſſe conſilium Parthenopem diruendi. poſt etiam peſtilentia affectos, ex reſponſo oraculi urbem reſtituiſſe, ſacraque Parthenopes cum magna religione ſuſcepiſſe, nomen autem Neapoli ob recentem reſtitutionem impoſuiſſe. PHIL.

AVDAXQVE. Quidam *audax* propterea dictum volunt, quod in duabus eclogis quæ ſunt in Bucolicis, occulte invectus ſit in Auguſtum propter agros. &, *carmina luſi*, figurate. PHIL.

P. VIR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER PRIMVS.

ILLE EGO, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egreſſus ſylvis, vicina coëgi,
Vt quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis. At nunc horrentia Martis

IN Secundo Libro aliquos verſus præpoſuerat, quos conſtat eſſe detractos; quos inveniemus cum pervenerimus ad locum de quo detracti ſunt. Titulus eſt ÆNEIS, derivativum nomen ab Ænea, ut à Theſeo Theſis: Sic Juvenalis *vexatus toties rauci Theſeide Codri.* Qualitas carminis patet, Nam eſt metrum Heroicum & actus mixtus, ubi & Poëta loquitur, & alios inducit loquentes. Eſt autem heroicum, quod conſtat ex divinis humaniſque perſonis, continens vera cum fictis. Nam Æneam ad Italiam veniſſe manifeſtum eſt. Venerem vero locutam eſſe cum Iove, miſſumve Mercurium, conſtat eſſe compoſitum. Eſt autem Stylus grandiloquus, qui conſtat alto ſermone, magniſque ſententiis.

Scimus enim tria eſſe genera dicendi, Humile, Medium, Grandiloquum. Intentio Virgilii hæc eſt, Homerum imitari & Auguſtum laudare à parentibus; namq; eſt filius Atiæ quæ nata eſt de Julia ſorore Cæſaris: Julius autem Cæſar ab Julo filio Æneæ originem ducit, ut confirmat ipſe Virgilius dicens, *A magno demiſſum nomen Iulo.*

De numero librorum nulla hic quæſtio eſt, licet in aliis inveniatur Auctoribus. Nam Plautum alii dicunt ſcripſiſſe fabulas XXI, alii XL. alii C. Ordo quoque manifeſtus eſt, licet quidam ſuperflue dicant Secundum Primum eſſe, Tertium Secundum, Primum Tertium: ideo quia primo Ilium concidit, poſt erravit Æneas, inde ad Didonia regna pervenit, neſcientes hanc eſſe artem Poëticam, ut à mediis incipientes per narrationem ad prima redeamus, & nonnunquam futura præoccupemus, ut per vaticinationem: quod & Horatius ſic præcipit in Arte poëtica: *Vt jam nunc dicat, jam nunc debentia dici, Pleraque differat & præſens in tempus omittat.* Unde conſtat perite feciſſe Virgilium. Sola ſupereſt explanatio, quæ in ſequenti expoſitione probabitur: Hæc quantum ad Æneidem pertinet dixiſſe ſufficiat: Nam Bucolicorum & Georgicorum alia ratio eſt. Sciendum præterea eſt, quod ſicut nunc dicturi thema proponimus; ita veteres incipiebant carmina, titulo carminis ſui, ut puta, *Arma virumque cano.* Lucanus, *Bella per Emathios.* Statius, *Fraternas acies alternaque regna profanis.* SERVIUS FULD.

Quidam exiſtimant; quatuor hoſce verſus Æneidi quaſi anteambulones, à Virgilio neque factos, neque majeſtate hujus operis dignos: tamen haud ſcio an tanti ea debeant æſtimari, ob quæ vel Servii, Donatique judicia reſcindantur. Varus autem & Tucca, quibus Æneida corrigendam dederat Auguſtus, quam recte fecerint, quod verſus iſtos detraxerint, judicent qui plus Tuccæ & Vari, quam Maronis tribuunt judicio. Sane Scaliger lib. 5. cap. ult. Poët. clare profitetur; eos, qui hæc carmina ſuſtulere, ſuam facere Æneida, non Maronis. TAUBMANNUS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

5 ARMA, *virumque cano: Trojæ qui primus ab oris*

SERVII.

ARMA VIRVMQVE, &c. Multi varie diſſerunt, cur ab armis Virgilius ceperit, omnes tamen in hoc aſſentire manifeſtum eſt: Cum enim conſtet aliunde eum ſumpſiſſe principium, ſicut in præmiſſa narratione monſtratum eſt, intelligamus tamen per *arma* bellum ſignificaſſe, & eſt tropus Metonymia. Nam arma quibus in bello utimur, pro bello poſuit. Sic toga qua in pace utimur, pro pace ponitur: ut Cicero, *Cedant arma togæ*, id eſt bellum paci.

ARMA VIRVMQVE. Figura uſitata eſt, ut non eo ordine reſpondeamus, quo propoſuimus. Nam prius de erroribus Æneæ dixit: poſt de bello. Hac autem figura etiam in proſa utimur. Sic Cicero in Verrinis, *Nam ſine ullo ſumptu noſtro coriis, tunicis, frumentoque ſuppeditato, maximos exercitus noſtros veſtivit, aluit, armavit*. Nonnulli autem yperbaton putant, ut ſit ſenſus talis, *Arma virumque cano, genus unde Latinum Albanique patres atque altæ mœnia Romæ*: mox illa revoces, *Trojæ, qui primus ab oris*. Sic enim cauſſa operis declaratur, cur agentibus fatis in Latium venerit.

Alii ideo Arma hoc loco proprie dicta accipiunt; primo, quod fuerint victricia; ſecundo quod divina; tertio quod ſemper armis virum ſubjungit, ut, *Arma virumque ferens*; & *arma acri facienda viro*; & eſt poëticum principium profeſſivum, *Arma virumque cano*. Invocativum, *Muſa mihi cauſſas memora*. Narrativum, *Vrbs antiqua fuit*: & profeſſivum quatuor modis ſumſit, à Duce, *Arma virumque cano*: ab itinere, *Troiæ qui primus ab oris*. A bello, *Multa quoque & bello paſſus*: à generis ſucceſſu, *Genus unde Latinum*. VIRVM. Non dicit quem: ſed circumſtantiis oſtendit Æneam. & bene addit poſt *arma* virum, quia *arma* poſſunt & aliarum artium inſtrumenta dici, ut *Cerealiaque arma*. CANO Polyſemus ſermo eſt. Tria enim ſignificat. Aliquando laudo; ut, *Regemque canebant*. Aliquando divino. ut, *Ipſa canas oro*. Aliquando canto, ut in hoc loco. Nam proprie canto ſignificat, quia cantanda ſunt carmina.

TROIÆ. Troja regio eſt Aſiæ, Ilium civitas eſt *Trojæ*. Plerunque tamen uſurpant poëtæ, & pro civitate, vel regionem, vel provinciam ponunt. Iuvenalis, *Et flammis Aſiam ferroque cadentem*. Probus ait Trojam, Grajos & Ajax, non debere per unam I. ſcribi.

QVI PRIMVS. Primus non ante quem nemo, ſed poſt quem nullus, vel hic primus princeps, vel optimus. Quærunt multi cur Æneam primum ad Italiam veniſſe dixerit, cum paulo poſt dixerit Antenorem ante adventum Æneæ fundaſſe civitatem. Conſtat quidem, ſed habita temporum ratione peritiſſime dixit Virgilius. Namque illo tempore quo Æneas ad Italiam venit, finis erat Italiæ uſque ad Rubiconem fluvium. Cujus rei meminit Lucanus, *Et Gallica certus Limes ab Auſoniis diſterminat arva colonis*. Vnde apparet Antenorem non ad Italiam veniſſe, ſed ad Galliam Ciſalpinam, in qua Venetia eſt. Poſtea vero promotis uſque ad Alpes Italiæ finibus, novitas creavit errorem.

Plerique tamen quæſtionem hanc volunt ex ſequentibus ſolvi; ut videatur ob hoc addidiſſe Virgilius ad *Lavina Littora*, ne ſignificaret Antenorem. Melior tamen eſt ſuperior expoſitio. *Primus* ergo non ante quem nemo, ſed poſt quem nullus; ut, *Tuque ô cui prima furentem Fudit equum, magno tellus percuſſa tridenti*. Et, *Hic mihi reſponſum primus dedit*: vel laudative primus; ut, *Primus qui legibus urbem fundabit, Curibus parvis*.

AB ORIS. Speciem pro genere. nam oras terras generaliter debemus accipere, ſane præpoſitionem mutavit, nam *ex oris* melius potuit dicere.

DONATI.

Proponit & dividit, & ſeſe commendat, quod neque ludicra, neque turpia, ſed ſpectata elegerit.

ARMA. Scutum & reliqua quæ Æneæ fabricavit Vulcanus. VIRVM. non ſexus, ſed excellentiæ. Ergo *virum* qui talia arma, & tam pulchra & habere & gerere potuerit, qui Romani imperii auctor eſſe meruerit: qui Iunonis inimicitias, & reliquorum deorum factiones ſuperaverit: qui tot adverſa mari perpeſſus; tolerando tranſmiſerit. Nec erravit, ſi primo rem, deinde perſonam poſuit. Nam Salluſtius nulla metri neceſſitate coactus, primo rem: deinde populo Romano perſonam poſuit. Vergilius in propoſitione liberam orandi habuit licentiam, Exequendi vero alium ordinem tenuit.

CANO ARMA ET VIRVM. Sed armorum deſcriptionem primo propoſitam ſequenti diſputationi reſervavit.

TROIÆ. altera cum propoſitione diviſio, ut oſtendat quid Æneas fatali ratione compulſus, & quid extra fatum perpeſſus ſit. Fati enim fuit, ut relicta Troja Italiam peteret. Ergo crimine deſertæ patriæ abſolvitur. Non potuit enim defendi, quæ fato interitura erat: ſed neque pœna fuit quod ſit Aſia pulſus, ſed gloria. Nam minori detrimento affectus, majus eſt emolumentum conſecutus, ſcilicet ut Ro. imperium conderet. Non ergo malo fatorum patriam perdidit, ſed, ne ab ea detineretur Æneas, qui imperio Ro. conſtituendo dignus autor parabatur.

VARIORVM.

ARMA VIRVMQVE CANO. Præclare atque optime ſummam totius Æneidis explicavit. Nam VIRVM, errores Æneæ qui ſex prioribus libris continentur. ARMA, res ab eo geſtas deſignant; quod reliquorum materia eſt. NASCIMBÆN.

ARMA VIRVMQVE CANO. Hæc propoſitio complectitur utrumque Homeri poëma; alterum, quod Iliad. α. eſt Μῆνιν ἄειδε θεά, &c. alterum eſt Odyſſ. α. Ἄνδρα μοι ἔννεπε, &c. Conſulatur Quintil. lib. 11. c. 8. Rud. Agricol. lib. 3. c. 5. HARTVNG.

TROIÆ QVI PRIMVS AB ORIS. Fœdo & ridiculo in errore ſunt, qui Virgilium exiſtimant nomen Æneæ conſulto hoc initio tacuiſſe: quia turpe cenſeret laudare proditorem patriæ. Quid ergo? de ejus laudibus tot libros facere, eum toto opere cum tantis præconiis nominare honeſtum fuit? ÆNEIS utique ab Ænea deflectitur: qui niſi vir pius ac probus ante fuiſſet habitus à Romanis & Græcis, potuiſſet ipſe operis index lectorem ſtatim offendere. Hoc itaque ſtatuendum, ornatius, jucundius & copioſius, cum attentione lectorum, rem cum circumſcriptione exprimi, quam ſi aperte nominaretur. MODIC.

Ita-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Italiam, fato profugus, Lavinaque venit
Littora: multum ille & terris jactatus, & alto,

SERVII.

ITALIAM. Ars quidem hoc exigit, ut nominibus provinciarum præpoſitionem addamus, civitatum nunquam: Tamen plerumque hoc perverſo ordine lectum eſt. Nam ecce hoc loco detraxit provinciæ præpoſitionem, dicens *Italiam venit*, pro ad Italiam. Tullius in Verrinis, *Ea die Verres ad Meſſanam venit*, pro Meſſanam venit. Sed hic ſchema utuntur. Sane ſciendum eſt uſurpari ab authoribus, ut vel addant, vel detrahant præpoſitiones. Namque ait Virgilius, *Sylvis te Tyrrhene feras*. Pro in ſylvis. Vt ergo illic loco detraxit præpoſitionem, ſic hic provinciæ: & eſt figura. Italia autem pars Europæ eſt. Italus enim rex Siculorum profectus à Sicilia; venit ad loca quæ ſunt juxta Tyberim, & ex nomine ſuo appellavit Italiam. Ibi autem habitaſſe Siculos ubi eſt Laurolavinium, manifeſtum eſt: ſicut ipſe alio loco dicit, *Siculi vetereſque Sicani*. Item, *Et gentes venere Sicanæ Sæpius*. Sane Italiam I contra naturam producta eſt, cum ſit natura brevis. In hoc vero nomine I contra naturam producitur.

FATO PROFVGVS. Fatum ad utrumque pertinet, & quod fugit, & quod ad Italiam venit. Et bene addidit FATO, ne videatur aut cauſa criminis patriam deſeruiſſe, aut novi imperii cupiditate.

PROFVGVS, vagus, id eſt porro fugatus ab Ilio, qui & extorris dicitur. Profugus autem proprie dicitur, qui procul à ſedibus ſuis vagatur, quaſi porro fugatus. Multi tamen ita definiunt, ut profugos eos dicant, qui excluſi neceſſitate de ſuis ſedibus adhuc vagantur: & ſimul atque invenerint ſedes, non dicantur profugi, ſed exules. Sed utrunque falſum eſt.

Nam & Profugus lectum eſt, qui jam ſedes locavit. ut in Lucano, *Profugi quæ à gente vetuſta Gallorum Celtæ miſcentes nomen Iberis*. Et exul qui adhuc vagatur. Vt in Saluſtio, *Qui nullo certo exilio vagabantur, adeo exilium eſt ipſa vagatio*. Quidam hic *Profugus* participium volunt. Sane non ocioſe fato profugum dicit Æneam, verum ex diſciplina Hetruſcorum, eſt enim in libro qui inſcribitur Terræ ruris Hetruriæ ſcriptum vocibus Tagæ, *Eum qui genus à perjuru duceret fato extorrem & profugum eſſe debere*. Porro à Laomedonte perjuro genus ducit Æneas, ſiquidem alibi ait, *Iampridem ſanguine noſtro Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ*.

LAVINAQVE VENIT LITTORA. Hæc civitas tria habuit nomina: Nam primum Lavinium dicta eſt à Lavinio Latini fratre. Poſtea Laurentum à lauro inventa à Latino; dum adepto imperio poſt mortem fratris civitatem augeret. Poſt Lavinium à Lavinia uxore Æneæ. Ergo Lavina legendum eſt, non Lavinia. quia poſt adventum Æneæ dictum eſt Lavinium. Ergo aut Lavinum debuit dicere, ſicut dixit, aut Laurentum. quamvis quidam ſuperfluo eſſe Prolepſim velint. Sane bene addidit Lavina, ut oſtenderet ad quam partem Italiæ veniſſet Æneas; quia & multi alii eo tempore ad Italiam venerant; ut Capys qui Capuam: Polytes qui Polytorium condiderunt.

LITTORA. Laurolavinium conſtat VIII. milibus à mari remotum. Nec nos debet fallere, quia dixit *Lavina littora*. Littus enim dicitur terra quoque mari vicina: ſicut ipſe Virgilius in quarto, *Cui littus arandum*. quum per naturam littus arari non poſſit. Ergo ſciendum litus & terram dici poſſe. Fabius Maximus Annalium primo: *Tum Æneas ægre patiebatur in eum deveniſſe agrum, macerrimum litorioſiſſimumque*. Ergo ſcire debemus littus poſſe terram dici.

MVLTVM ILLE. Colliſio eſt. & ILLE hoc loco abundat. Eſt enim interpoſita particula propter metri neceſſitatem, ut ſtet verſus. nam ſi detrahas ILLE, ſtat ſenſus. QVI ſane PRIMVS enim ad omnia poſſumus trahere. Sic alio loco, *Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra*. Eſt autem Archaiſmos. aut certe *ille*, quia hæc particula more antiquo, aut nobilitati, aut magnitudini dabatur; ut, *At velut ille cavum & Saucius ille*.

ET TERRIS IACTATVS. Fatigatus eſt enim apud Thraciam monſtro illo quo de tumulo Polydori ſanguis emanavit: apud Cretam peſtilentia: apud Strophadas inſulas Harpiis: tempeſtate vero & in primo, & in tertio. Iactamur autem in maris fluctibus, fatigamur in terris. & bene duûm elementorum mala uno ſermone concluſit.

ALTO, mari modo, quia navigans Scyllam & Polyphemum effugit, perditus etiam eſt Orontes, amiſſus Palinurus & Miſſenus. *Altum* tamen ſciendum eſt, quod & ſuperiorem; ut, *Maja genitum demittit ab alto*, & inferiorem altitudinem ſignificat. Namque menſuræ nomen eſt altitudo.

DONATI.

LAVINA LITTORA. cum alii ante Æneam in Italiam venerint, ille tamen Primus venit ad eam partem, ubi deinde fuerunt *littora Lavina*: & primus fato venit, cum alii caſu veniſſent; ergo fato perdidit patriam: FATO EXCLVSVS. Fato pervenit in littora Lavina.

MVLTVM ILLE TERRIS IACTATVS ET ALTO. Alia cum propoſitione diviſio eſt. Scribit enim quæ mari, quæ terra ſit paſſus.

VARIORVM.

FATO PROFVGVS. Hac voce Æneam crimine abſolvit proditæ civitatis, aut non defenſæ. quæ enim fato & ſanctione divina intereunt, nec debent, nec poſſunt defenſari. Simul monſtrat, exilium ipſius, non pænam, ſed gloriam fuiſſe, ut qui Imperio Romano conditor parabatur. *Fato* igitur fuit, non merito. TAVBMAN.

LAVINAQVE VENIT LITTORA. De hac προλήψει & anticipatione hiſtoriæ, ex perſona poëtæ, legatur Agellius lib. 10. cap. 16. Opinione enim Donati & Diomedis, hoc loci nomen nondum erat, cum Æneas venit ad Italiam. Alii tamen Poëtam veritatem ſecutum volunt. Sed nec Servius Danielis prolepſim agnoſcit. Qua de re accurate diſputat ERYTHRÆVS.

LITTORA: MVLTVM ILLE, &c. Fabius lib. 11. cap. 3. Plenus autem, canorus & numeroſus verſus eſt, colliſione ſtatim repercuſſa. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vi ſuperum, ſævæ memorem Iunonis ob iram.
Multa quoque & bello paſſus, dum conderet urbem,

SERVII.

VI SVPERVM. Violentia deorum, ſecundum Homerum qui dicit à Iunone rogatos eſſe deos in odium Trojanorum: quod & Virgilius tetigit dicens, *Vos quoque Pergameæ jam fas eſt parcere genti, Diique, Deæque omnes.* Latenter autem defendit hac ratione Trojanos, quod non ſuo merito eos inſequebantur numina, ſed Iunonis impulſu. multi VI SVPERVM, poſſe accipi dicunt Irim, Æolum, Iuturnam, Iunonem; ſed melius indicant, vi quam ſuperi habent.

SÆVÆ. Cum à juvando dicta ſit Iuno, quærunt multi cur eam dixerit ſævam: & putant temporale eſſe epitheton, quaſi ſævam circa Trojanos: neſcientes quod *ſævam* dicebant veteres *magnam*, ut Ennius, *Induta fuit ſæva ſtola*, Id eſt, magna. Item Virgilius quum ubique pium inducat Æneam ait, *Maternis ſævus in armis Æneas*, id eſt magnus.

MEMOREM IVNONIS OB IRAM. Conſtat multa in authoribus inveniri per contrarium ſignificantia, pro activis paſſiva. ut, *Pictis bellantur Amazones armis*, pro bellant. Pro paſſivis activa. ut, *Populatque ingentem farris acervum*: pro populatur. Et hæc varietas, vel potius contrarietas invenitur etiam in aliis partibus orationis; ut ſit adverbium pro adverbio, ut eſt, *Hoc tunc pater ignipotens cælo deſcendit ab alto*, pro huc. Et in participio. ut, *Et qua vectus Abas*, pro vehebatur. Et in nomine: ut, *Memorem Iunonis ob iram.* non quod meminerat, ſed quod in memoria erat. De his autem hæc tantum quæ lecta ſunt, poſita ſunt, nec ad eorum exemplum alia formata. Sane memor apud veteres non tantum dicebatur ὁ μνήμων, ſed & ὁ μνήμων. Et hoc per confuſionem verbi & nominis. Nam memorem eſt verbi ſignificatio, cum nunc ſit nomen.

MVLTA QVOQVE ET BELLO PASSVS. Hoc ad poſteriores VI. pertinet libros. QVOQVE ET. Duas conjunctiones ſeparatas naturaliter nemo conjungit. ſed hoc plerunque à poëtis cauſa metri fit. Ergo hic una vacat: ſicut alio loco, *Dixitque: & prælia voce diremit.* Saluſt. *Tyrannumque & Cinnam.* BELLO PASSVS. Contra Turnum quod geſſit.

DVM CONDERET VRBEM. Tres hic ſunt ſignificationes. Aut enim Trojam dicit, quam ut primum venit in Italiam, fecit Æneas. de qua ait, *Caſtrorum in morem pinnis atque aggere cingit.* Et alio loco Mercurius, *Nec te Troja capit.* Trojam autem dici quam primum fecit Æneas, & Livius in primo, & Cato in originibus teſtantur. Dum enim hæc fieret, ab agreſtibus ob vulneratum regium cervum, mota ſunt bella. Aut Laurolavinium. Et ſignificat DVM, donec. tandiu enim dimicavit, quandiu tempus faciendæ civitatis veniret; id eſt donec Turnus occumberet. Aut Romam. Et eſt ſenſus, modo dum conderet urbem: aut Trojam, aut Laurolavinium, aut Romam.

DONATI.

VI SVPERVM. Vis eſt cum fit aliquid contra leges, id eſt, contra fatum. Vt autem oſtendat nihil tale de ſuperis meruiſſe Æneam; addit,

SÆVÆ MEM. IVNONIS OB IRAM. Ergo non propter culpam Æneæ fecerunt ſuperi, ſed ut obſequerentur Iunoni, tanquam omnium reginæ. Purgatur igitur Aeneas, & deformatur Iuno adverſaria.

SÆVÆ. id eſt, crudelis, quæ proſequatur innocentem, & qui Deorum omnium, atque ipſius cultor ſit. Onerat etiam eam quod inimicitias, nulla Æneæ culpa ſuſceptas, diutiſſime tenaciterque retineret: cum ne id quidem, etiam ſi juſtæ ſunt inimicitiæ, facere probis conveniat. Hoc latius in V. *Iunonis gravis ira, nec exaturabile pectus: Quam nec longa dies nec pietas mitigat ulla.*

DVM CONDERET VRBEM. Exaggerat, quod Æneam bello appetiſſet, cum conderet urbem, & deos imperio publico profuturos inferret. Quod ſi obtinuiſſet Iuno, nec Latinum genus, nec Albani principes, nec Ro. Imperium fuiſſet futurum, nec Cæſar imperii Ro. culmen habiturus. Indoluit enim cum *moliri jam tecta videt, jam fidere terræ*, & bellum per furiam excitavit. Propoſitione autem iſta non ſolum quæ dicturus ſit oſtendit, ſed multiformi ratione diviſionis utitur: Commendat carmen, Æneam à culpa liberat, Iunonem multa variaque invidia obruit, Caput carminis ab invocatione Muſæ aggreditur, cui, niſi lectoris inſtruendi cauſa, thema præmiſiſſet, laboris gratiam perdidiſſet, cum quid lecturus eſſet neſciret. Quod ſi cuncta non implevit, morti immaturæ attribuendum eſt: Nam, *Albanique patres atque altæ mœnia Romæ*, non ſcripſit.

VARIORVM.

SÆVÆ MEMOREM IVNONIS OB IRAM. *Memorem iram* dixit, ut Æſchilus in Agamemn. μῆνιν μνάμονα. Nimirum Deos, heroas, regesque ſerius iram coquere canunt poëtæ. Et Sophocles in Ajace, ait, θυμῷ ἐσθὴν γῆρας. unde dicunt iram tardiſſime ſeneſcere. GERMAN. Iunonem ergo vitio crudelitatis aſpergit, ingenti cum indignationis affectu: indignatur enim Poëta Æneam virum innocentem & pium, à Diis, præſertim à Iunone tam acerbe atque inſidioſe tractari: nam quod IRAM MEMOREM ait, nimiam ulciſcendi cupiditatem deſignat: quæ quia iratis jucunda eſſe ſolet, eorum mentibus etiam firmius hæret. NASCIMBÆN.

MVLTA QVOQVE ET BELLO PASSVS. Exaggerat Æneæ incommoda: qui non ſolum navigando, verum etiam belligerando, multa paſſus eſt. Occulte etiam commiſerationis affectum movere videtur, per locum communem ex falſa ſpe felicitatis futuræ. nam hoc innuere videtur Poeta doctiſſimus, Æneam in mari fluctibus agitatum, in terris peſtilentia & fame vexatum. Poſtremo cum ſedes quietas ſibi, ſociiſque invenire putaret, tunc bello teterrimo, graviſſimiſque laboribus ac periculis fuiſſe vexatum. NASCIMBÆN.

MVLTA QVOQVE. Veteres ſæpe geminabant Conjunctiones: ut hic, *quoque &*: Comici, *quoque etiam.* Cicero de Amicitia; *Quamvis licet excellas.* Vide PORMAM, De uſu antiquar. locut. lib. 2. cap. 10.

Inferretque deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.

SERVII.

INFERRETQVE DEOS LATIO. Latium duplex eſt, unum à Tyberi uſque ad Fundos: Aliud inde, uſque ad Vulturnium. Denique ipſe dixit, *Vetereſque Latini*, ideo quia ſcit eſſe etiam novos, id eſt à fundis uſque ad Vulturnium. Latium autem dictum eſt, quod illic Saturnus latuerit. Saufejus Latium dictum ait; quod ibi latuerunt incolæ, qui quoniam in cavis montium vel occultis, caventes ſibi à feris belluis, vel à valentioribus, vel à tempeſtatibus habitaverunt, Caſſei vocati ſunt, quos poſteri Aborigines nominaverunt, quoniam aliis ortos eſſe recognoſcebant, ex quibus, Latinos etiam dictos.

INFERRETQVE DEOS, penates, vel ſuam genituram. LATIO. Hoc eſt in Latium. Et eſt figura uſitata apud Virgil. Quod enim per accuſativum cum præpoſitione dicimus; ille per dativum ponit ſine præpoſitione. ſicut alibi. *It clamor cœlo*, pro in cœlum. Deos vero utrum Penates: ut, *talibus attonitus, viſis & voce Deorum.* An ſe & Aſcanium & poſteros ſuos de quibus dictum eſt, *Dis genite & geniture Deos.*

GENVS VNDE LATINVM. Si jam fuerunt Latini, & jam Latium dicebatur, contrarium eſt quod dicit Latinos ab Ænea originem ducere. Prima eſt jucunda abſolutio, ut VNDE non referas ad perſonam, ſed ad locum. Namque VNDE adverbium eſt de loco, non deductio à perſona. Tamen Cato in originibus dicit hoc, cujus authoritatem Saluſt. ſequitur in bello Catilinæ, *Primum Italos quoſdam qui appellantur Aborigines. hos poſtea adventu Æneæ Phrygibus junctos, Latinos uno nomine nuncupatos.* Ergo deſcendunt Latini non tantum à Trojanis, ſed etiam ab Aboriginibus.

Eſt autem vera expoſitio hæc, Novimus quod victi victorum nomen accipiunt. potuit ergo victore Ænea perire nomen Latinum. Sed volens ſibi favorem Latii conciliare, nomen Latinum non ſolum illis non ſuſtulit, ſed etiam Trojanis impoſuit.

Merito ergo illi tribuit quod in ipſo fuerat, ut poſſet perire. unde & ipſe inducit in XII. libro rogantem Iunonem ne pereat nomen Latinum. Item in execratione Didonis legimus, *Nec cum ſe ſub leges pacis iniquæ Tradiderit.* Iniqua enim pax eſt in qua nomen amittit ille qui vincit. ſed veteres, VNDE etiam ad perſonam adplicabant, ita ut omne genus ad omnem numerum jungerent: ut hoc loco, *Genus unde Latinum*, maſculino generi & numero ſingulari junxit; alibi genus fœmininum & numerum pluralem referret: *Nymphæ Laurentes, Nymphæ genus amnibus unde eſt*; ſicut HINC particulam ſumſit loco adverbii Terentius, cum vetuſte ad perſonam tranſtulerit, *Sed eccum Syrum incedere video, hunc jam ſcibo, quid fiet.*

ALBANIQVE PATRES. Albam ab Aſcanio conditam conſtat: ſed à quo incertum, utrum à Creüſæ an Laviniæ filio: de qua re Livius dubitat. Hanc autem cum evertiſſet Tullus Hoſtilius, omnes nobiles familias Romam tranſtulit. Et ſciendum bene hunc ordinem ſervare Virgilium, ut ante dicat Latium, inde Albam, poſt Romam. quod & hoc loco fecit: & in V. *Priſcos docuit celebrare Latinos.* Et deinde, *Albani docuere ſuos, nunc maxima porro Accepit Roma, & patrium ſervavit honorem.* Item in VII. *Mos erat Heſperio in Latio quem protinus urbes Albanæ coluere ſacrum: nunc maxima rerum Roma colit.*

ALTÆ MOENIA ROMÆ. Aut propter gloriam, aut propter ædificia ingentia: aut quia in montibus collocata eſt.

VARIORVM.

INFERRETQVE DEOS LATIO. Conſtat vero ex Valerio lib. I. cap. 8. Penates deos Æneam Troja advectos Lavinii collocaſſe, inde ab Aſcanio filio ejus Albam, quam ipſe condiderat, tralatos, priſtinum ſacrarium repetiſſe: & quia id humana manu factum exiſtimari poterat, relatos Albam, voluntatem ſuam altero tranſitu ſignificaſſe. GERMANVS.

GENVS VNDE LATINVM. Latini, à Latio dicti ſunt: non autem à Latino Aboriginum rege, qui poſt Trojæ Excidium Æneam & Trojanos hoſpitio excepit. nam Orpheus, unus Argonautarum, quorum filii ad Trojam militarunt, Latinorum finibus ſcribit Argo navim appulſam: quo apparet, ab ipſa terra, non à regibus, nomen genti factum. HORTENSIVS.

GENVS VNDE. Inaniter contendunt Grammatici, quo referri debeat vox VNDE; an ad *Latium*, an ad *Æneam*; qui Latinos populos, ut inquit, Iuſtinus, condidit. Sed ad utrumque recte referri poteſt: nam in Latio conditi ſunt, & nuncupati Latini, qui prius Aborigines dicebantur. NASCIMB.

ALBANIQVE PATRES. Saluſtius proæmio Catilin. *Vrbem Romanam, ſicuti ego accepi, condidere atque habuere initio Trojani, qui Ænea duce profugi, ſedibus incertis vagabantur, cumque his Aborigines, genus hominum agreſte*, &c. Sed reges potiſſimum intelligit, qui per Romulum & Remum quaſi patres Romanorum fuerunt. Livius bellum inter Romanos & Albanos tractans, ait, ſibi illud bello civili ſimillimum videri, quod eſſet prope inter parentes natoſque Trojanam utranque prolem; cum Lavinium ab Troja, ab Lavinio Alba, ab Albanorum ſtirpe regum oriundi Romani eſſent. CORRADVS.

ATQVE ALTÆ MOENIA ROMÆ. Vel ipſos Romanos, vel urbis conditores, vel ipſius urbis conditionem dicit ab Æneæ poſteritate principium duxiſſe. HORTENSIVS.

ALTÆ ROMÆ. Alta quidam dici Roma poteſt propter colles in quibus ſita eſt: At Naſcimbæn. perpetuum ait urbium epitheton, exemplo Horatii. I. Carmin. 16.

> —— *& altis urbibus ultimæ*
> *Stetere cauſæ cur perirent*
> *Funditus.*

Periti certe viri eſt, non dicam deſcribere, ſed capere & credere, qualis ea Roma fuit, cui PAR eſt nihil, & nihil SECVNDVM. TAVBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Muſa mihi cauſas memora; quo numine læſo,
Quidve dolens regina deûm, tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit: tantæne animis cœleſtibus iræ?

S E R V I I.

MVSA MIHI CAVSAS MEMORA. MIHI, longa hic; alibi brevis; ut *Mihique hæc ediſſere vera roganti.* Sane in tres partes Poëtæ dividunt carmen ſuum, proponunt, invocant, narrant. Plerunque tamen duas res faciunt, & ipſam propoſitionem miſcent invocationi, quod in utroque opere Homerus fecit; namque hoc melius eſt. Lucanus tamen ipſum ordinem vertit, primo enim propoſuit, inde narravit, poſtea invocavit: ut eſt, *Nec ſi te pectore vates Accipio.* Sane obſervandum eſt, ut non in omnibus numen aliquod invocetur, niſi cum aliquid ultra humanam poſſibilitatem requirimus. Hinc in arte poëtica Horatius, *Nec deus interſit, niſi dignus vindice nodus Inciderit.*

Bene ergo invocat Virgilius: non enim poterat per ſe iram numinis noſſe. Item in nono libro niſi adderet, *Iuno vires animumque miniſtrat*: quis crederet Turnum evaſiſſe de caſtris? Et hic MVSA non addidit, μῆνιν ἄειδε θεὰ, ſed, *Muſa mihi cauſas memora*, pro adeſto & memores. Sane Muſas multi VIIII. multi VIII. multi VII. dixerunt. His Numa ædiculam æneam brevem fecerat; quam poſtea de cœlo tactam & in æde honoris & virtutis conlocatam Fulvius Nobilior in ædem Herculis tranſtulit, unde ædis Herculis Muſarum appellatur.

Has alii Virgines perhibent, nam ideo eis & porcam ſacrificari ajunt, quod multum pariat: alii eis etiam filios dant Orpheum, Linum, Sirenas. Alii has octo, ut Athenis viſuntur; alii quatuor dicunt. Alias Beotias, alias Atticas, alias Siculas. has Muſas Siculus Epicharmus non multas, ſed ὁμωνύμους dicit.

QVO NVMINE LÆSO. *Quo*, in quo, in qua cauſa. Et eſt ſeptimus caſus, & communis elocutio. Dicimus enim, quo te læſi: eſt & alia expoſitio. namque Iuno multa habet numina. eſt Curitis, quæ utitur curru, & haſta. ut, *Hic illius arma, Hic currus fuit.* Eſt & Lucina, quæ partubus præeſt, ut Terentius, *Iuno Lucina fer opem.* Eſt regina. ut, *Quæ divum incedo regina.* Sunt & alia ejus *nomina.* Merito ergo dubitat quod ejus læſerit numen Æneas. Alii tamen dicunt ſeparandum eſſe; ut de odio Iunonis non dubitet, quærat autem quod aliud numen eſt læſum.

QVO NVMINE. Ideo trahitur in ambiguitatem, & requirit in quo Iunonis numen læſit Æneas, quia in ipſum certa non erant odia, ſed in gentem, propter cauſſas paulo poſt dicendas. Alii numen voluntatem accipiunt.

LÆSIT autem dicendo, ipſo verbo oſtendit etiam ſi fuiſſet, leviſſimam culpam fuiſſe. Non enim dixit violato aut injuriam paſſo.

QVIDVE DOLENS. Bene Philoſophice dubitavit. Dicunt enim quidam ad deos nihil pertinere.

TOT VOLVERE CASVS. Id eſt caſibus volvi. Et eſt figura Hypallage: quæ fit quotieſcunque per contrarium verba intelliguntur. Sic alibi, *Dare claſſibus auſtros*: cum ventis naves demus, non navibus ventos. Item, *Animumque labantem Impulit.* hoc eſt impellendo fecit labantem.

INSIGNEM PIETATE VIRVM. Quia patrem & deos penates de incendio Trojæ liberavit. Et hic oſtendit merito ſe invocaſſe Muſam. Nam ſi juſtus eſt Æneas, cur odio deorum laborat?

TANTÆNE ANIMIS COELESTIBVS IRÆ? Hic jam non de qualitate iracundiæ quærit, ſed de quantitate. Nimia etenim ira eſt, quæ pietatis non habet conſiderationem. & hoc quidem ſecundum Stoicos dicit: ſed miratur cur tantum. Nam Epicurei dicunt deos humana penitus non curare.

TANTÆNE. Quaſi exclamatio eſt mirantis. Cum ex ipſa narratione ſententiam trahentes, noſtram perſonam interponimus; ut, *Tanton' placuit concurrere motu.* Nonnulli TANTÆNE legunt, ut interrogatio ſit potius, quam exclamatio. Reſponſio Muſæ vel deæ. ANIMIS COELESTIBVS. Diis ſuperis. nam apud inferos eſſe iram conſtat, ubi ſunt furiæ. animis vero τοῖς ὅρμοις.

D O N A T I.

MVSA. Ab invocatione Muſæ quod erat ſcripturus, incœpit: quam, cum dea ſit, nihil latere oportet. Interrogat ergo, ut cum nulla in Ænea culpa inveniatur, confirmet Iunonis ſævitiam.

INSIGNEM PIETATE. Id eſt, deorum cultorem & ſpectatæ vitæ. Quid ergo delinquenti feciſſet, cum ita inſectetur innoxium? Ergo collige. nam cum iraſcendi cauſa non ſit, & non ſatiari innumeris tormentis & graviſſimis caſibus, probat illam eſſe ſævam. His dictis inſtruit homines ad bonam vivendi rationem. bonum enim virum juſtus dolor moverat, & tamen non ſit in ultione immoderatus, nec juſtas iras diutius retineat. Vnde Saluſt. *& injuria accepta ignoſcere, quam proſequi malebant.*

TANTÆNE ANIMIS CÆLESTIBVS IRÆ. Admiratur hoc poëta, cum Dii lenes eſſe ſoleant & miſericordes, quod reprehendatur in eis, quod in hominibus diſplicet. Poſt invocationem autem in adiumentum carminis, & in favorem ſuſcepti ſui operis poſitam, cauſas enumerat, quibus lector in initio advertat, & Iunonem ſævam, & deos malo ſtudio Iunonis motos, & Aeneam non ſua culpa hæc eſſe paſſum.

V A R I O R V M.

QVO NVMINE LÆSO. Veteres ſuorum incommodorum cauſas diis attribuebant, quos ſibi infeſtos, & ſuo aliquo merito & noxa læſos opinabantur: ex qua opinione hoc dixit Poëta. TVRNEBVS. lib. 18. 32.

TANTÆNE ANIMIS COELESTIBVS, &c. Huic ſimile illud Homeri Odyſſ. α. τίπτ' οἱ τόσον ὠδύσαο Ζεῦ. HART.

Vrbs

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tyberinaque longe
Oſtia, dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli:
Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabita coluiſſe Samo. Hic illius arma,

SERVII.

VRBS. Vrbs dicitur ab orbe: quod antiquæ civitates in orbem fiebant: vel ab Vrbo parte aratri, quo muri deſignabantur. & ANTIQVA autem, & FVIT bene dixit: namque & ante LXX. annos urbis Romæ condita erat: & eam deleverat Scipio Æmilius ante Æmilianus. quæ autem nunc eſt, poſtea à Romanis eſt condita: unde ANTIQVAM accipe & ad comparationem iſtius quæ nunc eſt, & Roma antiquiorem. ANTIQVA. id eſt nobilis. FVIT pro erat. TYRII TENVERE COLONI. Deeſt QVAM, vel ut alii volunt HANC. Amant namque antiqui per Epexegeſin dicere, quod nos interpoſito pronomine exprimimus. *Eſt locus*, ut alibi, *Heſperiam Graji cognomine dicunt*, deeſt *quem*. Coloni dicuntur cultores advenæ; & hos de Tyro conſtat veniſſe qui Carthaginem condiderunt. Sane veteres Colonias ita definiunt. Colonia eſt cœtus eorum hominum qui univerſi deducti ſunt in locum certum ædificiis munitum, quem certo jure obtinerent. Alii, Colonia eſt quæ Græce παροικίας vocatur. Dicta autem eſt à colendo, eſt autem pars civium aut ſociorum miſſa, ubi Rempub. habeant ex conſenſu ſuæ civitatis, aut publico ejus populi, unde profecta eſt conſilio. Hæ autem coloniæ ſunt, quæ ex conſenſu publico, non ex ſeceſſione ſunt conditæ.

ITALIAM CONTRA. Conſtat tria latera habere Italiam, ſuperi maris, inferi, & alpium. unde tollens cauſſam erroris adjecit, Contra Tyberina, id eſt oſtia, quæ in infero mari ſunt. Oſtiam vero ideo veteres conſecratam eſſe voluerunt ſicut Tyberim, ut ſi quid bello navali ageretur, id auſpicato fieret ex maritima & effata urbe, ut ubique conjunctum Auſpici: ut Tiberis cum colonia eſſet. Aut certe ideo ITALIAM CONTRA, quaſi de æmula dictum accipiamus, ut non tantum ſitu, quantum & animis contra.

LONGE. Porro, valde, Saluſtius, *Longe alia mihi mens eſt patres conſcripti*, aut certe maxime vel præcipue, ut ſit Carthago præcipue poſita contra Tyberina oſtia. Cic. pro Rabirio, *Et cum univerſo Pop. Romano, tum vero Equeſtri ordini longe chariſſimus*. TIBERINA autem pro Tiberis dixit. Quidam ſane ita volunt jungi, non longe oſtia, ſed longe dives valde.

DIVES OPVM. Modo tantum dives dicimus, antiqui adjungebant cujus rei; ut, *Dives equum, dives pictai veſtis & auri*: jungentes tantum genitivo caſui.

STVDIISQVE ASPERRIMA BELLI. Cauſſam oſtendit mirabilem, dicens hos eſſe & bellicoſos & divites, quum otioſa ſit ſemper opulentia. Iure ergo hanc diligit Iuno; & vult orbis regna ſortiri. Quæ res odia ejus in Trojanos exagitat, & bene STVDIIS non ſtudio, quia tertio rebellavit contra populum Romanum.

FERTVR. Dicitur. Et ingenti arte Virgilius utitur, ne rebus fabuloſis aperte utatur, licentia poëtarum, quaſi opinionem ſequitur: & per tranſitum poëtico utitur more. vel certe *fertur*, creditur; *magis* pro valde.

POSTHABITA. Non contempta: ſed in ſecundis habita. Namque in ſuperiore verſu dixit *magis*, ut etiam loco originali ſervetur affectio. COLVISSE SAMO. Deeſt etiam, ut eſſet poſthabita etiam Samo, ut Iuvenalis, *Et Samia genitrix quæ delectatur arena*. COLVISSE autem, quia veteres colere dicebant, etiam cum major minorem diligeret; ut, *Ille colit terras*. Plautus in Pœnulo, *Iupiter qui genus colis aliſque hominum*.

HIC ILLIVS ARMA. Figura creberrima, adverbium pro adverbio poſuit, præſentis loci pro abſentis. debuit enim dicere *illic arma*. ARMA. Inſtructam armis Iunonem alio loco teſtatur ipſe: ut, *Ferro accincta vocat*.

DONATI.

VRBS ANTIQVA FVIT. Primam Iunonis odiorum cauſam dicit, quæ Aeneam inſectatur: quoniam ab eo gens oritura erat, quæ imperium, quod ipſa Carthagini ſervari cupiebat, prærepturæ eſſet. Volebat ergo ſi poſſit illum extingui. igitur hæc ſola cauſa ſatis erat ad odia excitanda. Verum aliæ quoque enumerantur: ut, cum ſint procul à culpa Æneas, & ipſe purgetur, & Iunonis factio iniquiſſima cognoſcatur. Laudatur multipliciter Carthago: ut oſtendatur, illa Ro. imperium opprimere potuiſſe, maxime annitente Iunone.

ANTIQVA. non magna, ut multi dicunt, ſed prolixi temporis: ut annoſitate corroborata, imperium Ro. naſcens, longævis viribus premeret.

COLONI. ut præter incolas etiam aucta ſit colonis.

ITALIAM CONTRA. Laus eſt à ſitu.

DIVES, à fortuna. STVDIISQVE. à natura & à moribus. Ergo omnis erat occaſio Iunonis favor, locorum proximitas, ſubſtantia rei familiaris, bellatorum numerus, fiducia naturalis: & innatum ſtudium dimicandi.

POSTHABITA. Tanta obſtinatione contra Romanum imperium nitebatur pro Carthaginis opibus; ut omnibus terris & ipſi ſolo genitali illam præpoſuerit: & inſignia ſui numinis, & quicquid potuit in ea collocaverit.

VARIORVM.

TYRII TENVERE COLONI. *Colonos*, cultores advenas, recte quidem interpretatur Servius: ego tamen *Colonos*, non ſimpliciter *cultores* hic accipiendos cenſeo; ſed reſpectu coloniæ, quaſi in coloniam deductos, ut Græci ἀποίκους. GERMANVS.

ITALIAM CONTRA. Macrob lib. 5. cap. 2.

HIC ILLIVS. Linacer l. 6. de Enall. generis. H,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, jam tum tenditque fovetque.
Progeniem ſed enim Trojano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum late regem belloque ſuperbum,
Venturum excidio Libyæ: ſic volvere Parcas.

SERVII.

CVRRVS. Aut vere currum, quo ſecundum Homerum in bello utitur: aut thenſam ſignificat, qua deorum ſimulachra portantur. Thenſa autem cum aſpiratione ſcribitur, ἀπὸ τῆς θυεῖν, id eſt à re divina. Aut certe illud, *currus*, quod ait *Ductos alta ad donaria currus*. Habere enim Iunonem Currus certum eſt. Sic autem eſſe etiam in ſacris Tiburtibus conſtat, ubi ſic precantur, *Iuno curilis tuo curru clypeoque tuere meos curiæ vernulas ſane.*

HIC ILLIVS ARMA, HIC CVRRVS FVIT. Quotieſcunque nomina ſingularis & pluralis numeri connectuntur, reſpondemus viciniori: ut ecce hoc loco, currui, non armis reſpondit. Eadem & in diverſis generibus eſt obſervatio; ut magis vicino ſive maſculinum ſit, ſive fœmininum reſpondeamus, ut puta vir & mulier magna ad me venit. Si autem plurali numero velimus uti, ad maſculinum tranſeamus neceſſe eſt. ut vir & mulier magni ad me venerunt. Sane *fuit* pro fuerat. GENTIBVS. Pro gentium, dativum pro genitivo.

SI QVA FATA SINANT. *Qua* vacat, & eſt ornatus cauſa poſitum. ut ubique gentium, locorum, terrarum, & reliqua: ut, *Dixitque & prælia voce diremit.*

IAM TVM. Ex quo conſtituta eſt à Tyriis colonis. TENDITQVE FOVETQVE. Tanquam imbecillam. Figurate dixit. Non jam regnum fovet, ſed tendit, & fovet, ut regnum eſſe poſſit. Et bene *Tendit*, tanquam contra verum; *fovet* autem tanquam imbecillam, adverſus Trojanorum conatus.

PROGENIEM. vel Romanos, vel ut quidam volunt Scipionem, qui Carthaginem diruit. DVCI. Ductum iri: infinitivi modi verbum à paſſivo, tempus præſens pro futuro, verbum pro verbo.

AVDIERAT. A Iove, aut à Fatis. Non enim omnia habent divinandi facultatem numina: denique ne ipſe quidem Apollo ſua ſponte divinat. ut eſt, *Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo prædixit.* Et perite AVDIERAT. In Ennio enim inducitur Iuppiter promittens Romanis excidium Carthaginis. Ergo bene audierat quaſi de incertis rebus, ut & timeret, & ſperaret omnia pro ſua voluntate poſſe mutari.

TYRIAS ARCES. Carthaginem dicit, quam Tyrii condiderunt. Arces dictæ ab eo quod eſt arceo, quod inde hoſtes arcentur, hoc eſt prohibentur. Et *arces* genus teli, quod hujus miniſterio ſagittæ arceant hoſtem, Sane per confuſionem Verbi & nominis dictum eſt, nam *arces* eſt verbum arceo arces, cum non ſit nomen. OLIM. *Quandoque.* Tria enim tempora ſignificat: Præteritum, ut, *olim arbos, nunc artificis manus ære decoro Incluſit.* Præſens, ut, *Tumidis quod fluctibus olim Tunditur.* Futurum, ut, *Nunc olim quocunque dabunt ſe tempore vires.*

HINC POPVLVM LATE REGEM. Scilicet à Romanis. Laudat autem eorum imperium, dicendo *populum regem*. LATE REGEM. Pro late regnaturum. Nomen pro participio. quidam hic democratias intelligunt, Et *Hinc populum late regem belloque ſuperbum &c.* In Probi adjuncta ſunt, & adnotandum hi duo ſi eximantur nihilominus ſenſus erit integer. Sed Virgilius amat aliud agens exire in laudes Pop. Romani. SVPERBVM, Id eſt nobilem; ut, *Ceciditque ſuperbum Ilium*, eminens, glorioſum.

VENTVRVM EXCIDIO. Ad excidium, ut Idem v. t. ad. a. n. LIBYÆ. Carthaginis. Et provinciam pro civitate poſuit. Dicta autem Libya quod inde Libs flat, hoc eſt Africus, aut ut Varro ait, quaſi λιπυῖα egens pluviæ. Sic Saluſtius, *Cœlo terraque penuria aquarum.* VOLVERE PARCAS. A filo traxit volvere, aut à libro, una enim loquitur, altera ſcribit, tertia fila deducit. Et dictæ ſunt κατ' ἀντίφρασιν: quod minime parcant, ſicut lucus à non lucendo, bellum à nulla re bella. Nomina Parcarum, CLOTHO, Lacheſis, Atropos.

DONATI.

VERTERET. Eam habet ſignificationem; ut nihil poſt excidium ſuperſit. unde alibi, *quæ te genitor ſententia vertit*, id eſt penitus ita immutaverit, ut nihil in illo pietatis relictum ſit. Item, & *omnis imo vertit Neptunia Troja.*

VARIORVM.

PROGENIEM SED ENIM. &c. Floridum vide lib. 2. cap. 22 ſucciſ. lect. PROGENIEM DVCI, pro ducendam, vel ductum iri. Enallage temporis. vide Linacr. lib. 6. H.

VENTVRVM EXCIDIO LIBYÆ. Cenſet Modicius cap. 18. *Excidio* hic non ſignificare rerum antecedentium finem, vel effectum: ſed cauſſam rerum, quæ ſecutæ ſunt. Nam propter excidium Carthaginis, Romani facti ſunt orbis terrarum principes. Accipiamus igitur *venturum*, id eſt futurum: ut ſignificetur non mutatio loci, ſed fortunæ ac dignitatis incrementum. *Excidio*, propter excidium, non ad excidium: ut ſit ſenſus veriſſimus & elegantiſſimus. Audierat à ſanguine Trojano ductum iri progeniem, populum ſcilicet Romanum oriturum; qui aliquando everteret Carthaginem. Deinde propter eam victoriam; ſive propter excidium Carthaginis, fieret late imperitans, & bello nobilis, omnibusque ſuperior. Nam ut quivis Romanæ hiſtoriæ vel parum peritus novit, Romani graviores hoſtes, quam Carthaginenſes nunquam habuerunt, à quibus ad extremum periculum ſunt deducti. PONTANVS.

Id

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro charis geſſerat Argis:
Nec dum etiam cauſſæ irarum, ſævique dolores
Exciderant animo: manet alta mente repoſtum
Iudicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,

SERVII.

ID METVENS. Bis idem, Archaïſmos ſane: de futuro enim timor eſt: Odium, de præteritis: Metuebat ergo Carthagini; Odium autem habebat propter cauſas ſequentes. & eſt de utroque exemplum, *Conveniunt quibus aut odium crudele tyranni: Aut metus acer erat.* VETERIS BELLI. Quantum ad Virgilium pertinet, antiqui. ſi ad Iunonem referas, diu, per decennium geſti. Sane tunc ad perſonam referendum eſt, quum ipſa loquitur: quod ſi nulla perſona ſit, ad poëtam refertur. Nunc ergo VETERIS, ex perſona poëtæ intelligendum eſt. ſic ipſe alibi, *Mirantur dona Æneæ, mirantur Iulum, Flagranteiſque dei vultus.* Partem ad ſe retulit, partem ad Tyrios qui deum eſſe neſciebant.

SATVRNIA. Antonomaſia eſt, non epitheton: quæ fit quotiens pro proprio nomine, ponitur quod poteſt eſſe cum proprio nomine, & epitheton dici. Saturnia autem nomen quaſi ad crudelitatem aptum poſuit. Virgilius enim ubicuncque Iovi vel Iunoni Saturni nomen adjungit, cauſas eis crudelitatis adnectit. ut, *Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis,* alibi, *Et germana Iovis Saturnique altera proles: tantos volvis ſub pectore fluctus.*

PRIMA. Atqui Hercules prior contra Trojanos pugnavit: unde modo PRIMA, princeps accipienda eſt. Nam plerunque poëta ſignificationem nominis dat participiis: vel è contra: ut, *Volventibus annis.* Significat enim volubilibus. hac licentia & in hoc nomine uſus eſt, ut PRIMA pro principe poneret. PRIMA, Inter primos, alii pro olim; Alii prima ſimpliciter, poſtea enim alii Dii intereſſe cæperunt. Alii prima non ordine, ſed voluntate, aliter *primuſque Machaon*, ibi in primis intelligitur.

AD TROIAM. Ad & apud, accuſativæ ſunt præpoſitiones. Sed APVD ſemper in loco ſignificat; AD & in loco, & ad locum. In loco: ut, *Ad quem tum Iuno ſupplex his vocibus uſa* eſt. Et Cicero, *Decem ficos ad ſenatorem quendam relictos.* Item, *Ad Marcum Leccam te habitare velle dixiſti.* CHARIS ARGIS. Illic enim eam coli omnibus notum eſt. Argos autem in numero ſingulari generis neutri eſt: ut Horatius, *Aptum dicet equis Argos diteſque Mycenas.* In plurali vero maſculini, ut hi Argi. Cæterum derivatio nominis Argivos facit, non Argos.

NECDVM ETIAM. Adverbium. Quaſi antehac. CAVSA. Nunc de præteritis loquitur: Nonnulli tamen pro cauſſa & dolore dictum accipiunt. SÆVI autem dolores, quod ſævire faciant. ALTA MENTE. Secreta, recondita. REPOSTVM autem ſyncopa eſt. unam enim de medio ſyllabam tulit. Sed cum omnes ſermones aut integri ſint, aut pathos habeant: hi qui pathos habent, ita ut lecti ſunt debent poni, quod etiam Maro facit: nam REPOSTVS ET PORGITE de Ennio tranſtulit, integris autem & ipſis utimur, & eorum exemplo aliis.

IVDICIVM PARIDIS. Nota fabula eſt, de malo aureo, Paridem pro Venere contra Iunonem Minervamque judicaſſe de forma: & bene judicium Paridis, non favor, ne revera videatur offenſa. Sic enim agit Poëta, ut & Iuno cauſas iraſcendi habeat, & tamen in Ænea nulla ſit culpa.

SPRETÆQVE INIVRIA FORMÆ. Epexegeſis eſt. Hoc enim fuit judicium Paridis: VT QVÆ particula vacet, ut alibi: *Dixitque, & prælia voce diremit.* Licet nonnulli ſeparent, dicentes aliud eſſe. Nunquam enim conjunctio ponitur, niſi inter duas res. Et SPRETÆ FORMÆ referunt ad Antigonam Laomedontis filiam, quam à Iunone propter formæ arrogantiam in ciconiam conſtat eſſe converſam.

DONATI.

ID METVENS. Vt firmet primam fuiſſe principalem cauſam, incipit dicere alias. Timet ergo, ne Trojani ab excidio liberati, vel vires adverſus Græcos reparent: vel in Italia conſiſtentes, Carthagini officiant. Artificioſe deinde aliam cauſam addit, iudicium Paridis: & unam iniuriam facit duplicem, ſcilicet quod offenſa ſit in eo judicio, quod minori ſit poſtpoſita, & quod ſit ſpreta forma ſua, quia in pomo ſcriptum erat: *Pulchriori detur.* Hoc maxime vexat mulieres. Hanc igitur partem facit Vergil. Cum dicit: *Manet alta mente repoſtum judicium Paridis, ſpretæque iniuria formæ,* ut non tantum iraſcatur quod victa eſt, quantum quod forma ſua ſit ſpreta. *Manet* ergo, ad omnia pertinet. *Repoſtum* autem, ad judicium Paridis. *Iudicium.* Scilicet corruptum, libidinis præmio. *Paridis*, ut convitium ſit, non hominis nomen, ſcilicet abiecti, venalis, vulgaris & inhoneſti. Falluntur autem qui referunt, iniuria formæ ad Antigonem: Vnde addit, *Et genus inviſum:* ut ad principalem cauſam gentis, æſtus reduceret Ganymedis, qui turpiter amatus eſt à Iove. Eſt autem fœdum hoc loco aliquid intelligere de Zodiaco, in quo Ganymedes dicitur collocatus, ne infames inter ſancta ſydera ſint collocati, & ſentiamus id quod poëta non dixit. Oſtendit omnes has cauſas eſſe alienas ab Ænea, atque ut poſterius dictas oſtenderet, incidentes ait.

VARIORVM.

IVDICIVM PARIDIS. Convitium eſt. quaſi dicat, Iudicium hominis venalis corruptum libidinis præmio. Negavit Macrob. lib. 5. uſquam ab Homero de Paridis judicio factam mentionem: quod ex Iliad. ultim. refellit Pimpontius. Videatur Tryphiodorus, & Fulgent. TAVBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.
His accenſa ſuper, jactatos æquore toto
Troas; relliquias Danaum, atque immitis Achilli,
Arcebat longe Latio; multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

S E R V I I.

ET GENVS INVISVM. Propter Dardanum Electræ pellicis filium, à quo origo Trojana eſt. RAPTI. Stuprati, corrupti, ut eſt, *Rapta Garamantyde Nympha. Et raptas ſine more Sabinas.* Vel Rapta raptoris mortem vel nuptias optet, vel certe quod ad cælum raptus ſit à Iove per aquilam. Vt, *Sublimem pedibus rapuit Iovis armiger uncis.* GANYMEDIS HONORES. Trois, regis Trojanorum filii. HONORES autem dixit, vel propter miniſterium poculorum, ad quod receptus eſt, remota Hebe filia Iunonis, quæ Iovi bibere miniſtrabat. vel ob hoc, quod inter ſydera collocatus, aquarii nomen accepit. Ergo iraſcitur Iuno quod non ob hoc tantum raptus ſit, ut divinos honores conſequeretur, ut pocula miniſtraret, ſed quod violatus ſit ut divinos honores conſequeretur, aut honores propter formam, ut, *Et lætos oculis afflarat honores.* Sane hic Ganymedes Latine Catamitus dicitur: Licet Theodatus, qui Iliacas res perſcripſit, hunc fuiſſe Belim dicat & Laomedonti prædixiſſe, tum perituram & civitatem & regnum Trojanorum, cum de monte Meotio ſponte fuiſſet ſaxum delapſum, quod cum eveniſſet poſtea Ilium eſt direptum.

HIS ACCENSA SVPER &c. Super his, aut ſuper metum quem de Carthagine habuit, his quoque accenſa.

TROAS. Bona œconomia oſtendit totum genus Trojanorum inviſum fuiſſe Iunoni, quia illaturus eſt, Minervam ob unius hominis delictum, etiam eos quos amaverat perdidiſſe. RELLIQVIAS. Vt ſtet verſus geminavit L. Nam in proſa reliquias dicimus. Relliquias autem Danaum dupliciter, & à Trojanis, & à Græcis dici poſſunt, ut, *Et noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.* ATQVE IMMITIS ACHILLI. Bene ſecundum Homerum ſegregavit ducem à populo. ſic Æneas in ſecundo poſt omnium caſum, Priami ſeparavit interitum. ut, *Forſitan & Priami fuerint quæ fata requiras.* Immitem autem dixit etiam circa extinctum Hectorem crudelem. Aut ideo intulit Achillem præcipue, quod Æneas cum Achille congreſſus ſit, & ut in 5. ait, Neptuni beneficio liberatus. Sane Achilli, propter ὁμοιοτέλευτον detraxit litteram, quæ plerunque pro ſibilo habetur; non ſolum neceſſitatis, ſed etiam euphoniæ cauſſa. Nam alibi ipſe ait, *Nec equis aſpirat Achillis*, ut Saluſtius, *A principio urbis, ad bellum Perſi Macedonicum.* detrahitur autem ſ, tertiæ declinationis genitivo. Sane apud Sygeum Achillis ſtatua fuiſſe dicitur, quæ in ima, id eſt extima auris parte elenchum more fæmineo habuerit. Hic apud Cretam inſulam Pemptus vocatus eſt, ut veteres authores tradunt.

ARCEBAT. Prohibebat. aliquando ſignificat, & continet. Ennius, *Qui fulmine claro Omnia per ſonitus arcet.* id eſt continet.

ACTI FATIS. Si fatis, nulla Iunonis invidia eſt, ſi odio Iunonis, quomodo acti fatis? Sed hoc ipſum Iunonis odium fatale eſt. laborat enim Virgilius, nil Trojanorum meritis, ſed omnia fatis aſcribere. Eſt & alter ſenſus: nam *fatum* voluntatem legimus. ut, *fatis Iunonis iniquæ*, id eſt voluntate. ut hic intelligamus agebantur fatis Iunonis id eſt voluntate. Vel *fatis* pro malis; ut, *Nate Iliacis exercite fatis.* MARIA OMNIA CIRCVM. In fine accentum ponimus contra morem Latinum: ſed corruptio hoc facit. namque præpoſitio poſtpoſita, corrupta eſt ſine dubio.

MOLIS. Difficultatis. In ſequentibus proprie, *Miratur molem Æneas magalia quondam.* ROMANAM CONDERE GENTEM. Latenter oſtendit hinc odium Iunonis Æneam pertuliſſe, quod Romanæ gentis author exiſtebat.

D O N A T I.

HIS ACCENSA SVPER. id eſt, ſuper illam, quæ fuit ob excidium Carthaginis. IACTATOS ÆQVORE. hæc omnia ad exprimendam Iunonis iniquitatem pertinent, ut oſtendat excidium Carthaginis ſolam cauſam fuiſſe, ne ipſa miſereretur, nec deſereret intentionem ſuam: quæ cognoſcens, non poſſe expugnare fata, cupiebat ſaltem illos arcere, quos ad plenum ſuperare non poterat. Non miſerebatur igitur, ut jactatos toto æquore, & eos qui ex infinito numero ad paucos redacti eſſent, quos è manibus ſæviſſimorum hoſtium fortuna ſervaverat, inſidiis aſſiduis obtereret.

RELIQVIAS DANAVM. Magna crudelitas quæ nullis cladibus ſatiari poterat. Laus autem Æneæ magna, quod de ſolis reliquiis Trojanorum, imperium Romanum condere potuerit. Ergo ni fata obſtitiſſent, patriam integris opibus defendiſſet, cum in aliena terra imperium condiderit.

ACTI FATIS. Id eſt, ipſi qui fatis agebantur, in Italia errabant Iunonis inimicitiis.

TANTÆ MOLIS. Non fiunt ſine magno labore magna. Laudatur autem Æneas, qui nullo labore, nulla diuturnitate erroris, deſiſtebat ab incepto.

V A R I O R V M.

GANYMEDIS HONORES. Macrob. lib. 5. cap. 16. HART.

TANTÆ MOLIS ERAT, &c. Epiphonema conſtans ecphoneſi, in difficultatem condendi primordia populi Rom. Vid. Rhodigin. lib. 23. cap. 7. Scalig. lib. 3. 26. notat ejuſmodi Epiphonemata, maximam præ ſe ferre efficaciam. TAVBMAN.

Vix

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant:
Cum Iuno æternum ſervans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum: Mene incepto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia Teucrorum avertere regem?

SERVII.

VIX. Hoc loco mox & ſtatim ſignificat. E CONSPECTV. Vt adhuc de Sicilia poſſint videri. & ut Homerus omiſit initia belli Trojani, ſic hic non ab initio cæpit erroris.

LÆTI. vel alacres, vel veloces. ut, *Et lætus Eois Eurus equis*, vel feſtinantes; ut, *Et virgea lætus Pabula*, & alibi, *Et armari pubem portiſque moveri Letus in arma jube*, id eſt feſtina cum intentione. Vel re vera læti: quamquam incongruum ſit, poſt Anchiſæ mortem. ſed & interitus ſenum minus doletur, & magis lætos intelligendum eſt, ut ſit cauſa majoris iracundiæ. ſic enim & in ſeptimo iraſcitur; ubi *lætum Æneam Siculo proſpexit ab uſque Pachynno*. vel Læti, ϖϱόθυμοι. ut *Omnisque juventus Leta f.* SALIS, Maris, ſecundum Homerum. Salem autem quo utimur, ſingulari numero tantum dicimus: quum jocos ſignificamus, pluralem numerum tantum ponimus, ut Lucanus. *Non ſoliti luſere ſales*. Aliquando urbanitatem ſingulari numero tantum dicimus: Vt Terentius, *Qui habet ſalem, quod in te eſt*, id eſt quæ res in te eſt. Maſculini enim generis eſt, non neutri: & neutra triptota ſunt, nec ab hoc accuſativo nominativus eſſe poteſt hoc ſale.

SVB PECTORE, pro in pectore. VVLNVS. De præterito dolorem dixit: de futuro metum. Ad utrumque VVLNVS retulit.

HÆC SECVM. Subaudimus locuta eſt, deeſt enim hoc. Et hoc fictum eſt, ut ſuperius diximus. unde enim hoc ſciret poëta? Bene autem impatientiam doloris oſtendit detrahendo ei ſolatia. Quia vehementer affectus eſt ſine conſcio, ut, *Et caſum inſontis mecum indignabar amici. Et crudelia ſecum fata Lyci.* Et in quarto ſolam inducit Didonem, *En quid ago*? è contrario *Qui cum partiri curas.* MENE, Ne, non vacat: ſignificat autem ergo, & eſt conjunctio rationalis. INCEPTO DESISTERE. Tolerabilius enim non inchoare, quam incepta deſerere. Vt Terentius; *Verum ſi incipias, neque pertendas naviter.* Et MENE ſic habet Emphaſim, ut, *Aſt ego quæ divum incedo regina*, VICTAM. ut in VII. *vincor ab Ænea*, Et victam ſe pronuntiat, velut victam; alii iratam tradunt.

NEC POSSE ITALIA TEVCRORVM AVERTERE REGEM. Et detraxit more ſuo præpoſitionem provinciæ. Non enim dixit, de Italia, ſed Italia. TEVCRORVM. Quia Teucer & Scamandrus Creta profecti Trojam *venerunt*, qui à Dardaño hoſpitio accepti de advenis cives facti, quia Batiam Teucri filiam Dardanus ſibi junxit, & populares ſuos ſocero cognomines fecit.

AVERTERE. Id eſt perpetuum regem, hoc eſt nihil amiſit, rex eſt, & mire Æneam noluit nominare. Honorantur enim minores à majoribus ſi ſuo nomine fuerint nominati. ut, *Æole namque tibi. contra* contumelia eſt, ſi majores à minoribus ſuo nomine nominentur; ut, *Iunonis gravis ira*, Et, *Pacem te poſcimus omnes Turne*, non enim dixit Trojanos, ſed unum hominem Trojanum.

DONATI.

VIX E CONSPECTV. A ſeptimo anno incipit narrationem: ut priora reſervet ad convivium Didonis.

VELA DABANT LÆTI. Vtrunque temperat. Nam læti erant quod eſſent propinqui Italiæ: Sed morte Anchiſæ, contriſtati vix erant læti.

CVM IVNO ÆTER. SERVANS. Advertens Iuno Trojanos de proximitate Italiæ laborare, recrudeſcebat vulnus. Et excluſa ab inventione nocendi, & à loco & tempore, ſic ſuos dolores intimis ſenſibus enumerat: *Mene*. componit ſumma arte quales habere debuerit cogitationes, carens inventione ad nocendum: & inducto qualitatis ſtatu per exempla aliena inventa conſilia enumerat. Et comparat perſonam ſuam cum perſona Minervæ, & Trojanorum, & Græcorum, & inimicitiarum cauſas.

MENE. Emphaſim habet pronomen, & magnum dicendi pondus, quod infra aperuit, cum dicit: *Aſt ego quæ divum incedo regina, Iovisque Et ſoror & conjunx.* INCEPTO DESISTERE VICTAM. Incepta ſunt animorum deſtinationes. Saluſt. *Nam talia incepta non conſultorem vertiſſent rerum peſtem factura.* Dolet igitur intentionem ſuam ſine effectu defeciſſe, nec ſupereſſe nocendi conſilium, vel tempus. Et quia bonorum eſt, incepta deſerere, ſi aut prece flectantur, aut ſponte ignoſcant; oſtendit utranque occaſionem perdidiſſe, & incidiſſe in ludibrium; ut ſcilicet ſuperata diſcederet.

REGEM. id eſt, ſi perdere non potui, debui ſuperare Teucrorum regem. ITALIA. id eſt, ab Italia. Sic alibi, *bellum ingens gerat Italia*: ergo ſi non poterat perdere, ſaltem disjungere ab Italia: & ſi omnes non perirent, ſaltem id obtineret juxta unum Æneam, cujus ſtirpi deberi ſciebat imperium Ro.

VARIORVM.

VIX E CONSPECTV. Ianua narrationis, quam ducit à cataſtrophe errorum Æneæ: idque exemplo Homeri, qui eam legem primus poëtis tulit: quamque Ariſtoteles in Poëtic. tenendam cenſuit. Atque hanc OEconomiam luculenter Horat. in arte poët. commendat. Macrob. lib. 5. cap. 2. HARTVNG.

SPVMAS SALIS ÆRE RVEBANT. Hoc de roſtratis navibus Turnebus intellexit; & mare roſtra navium, quæ ærata erant, ſecabant: unde, *Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ.* à Marone dictum. GERMAN.

ÆRE RVEBANT. Laz. Bayſius in libell. de re navali: & Ianus Parrhaſius in Claudian. HART.

Quippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei?
Ipſa Iovis rapidum jaculata è nubibus ignem,

SERVII.

QVIPPE VETOR FATIS. Revera inquit fata me prohibent. ergo Iuno ignorat vim fatorum. Sed hoc non poſſumus dicere, quia ſuperius lectum eſt, *Si qua fata ſinant*. Et, *Progeniem ſed enim Trojano à ſanguine duci Audierat*. Hoc ergo eſt, omnes res hominum aut ex noſtra voluntate deſcendunt, ut puta ſedere, ſurgere: aut ex fati neceſſitate, ut puta naſci, mori: aut ex deorum voluntate, ut puta navigare, vel honoribus frui. Nunc de navigatione agitur: & bene invidioſe, quaſi etiam hujus rei poteſtatem ei poſſint fata detrahere. Eſt & alter latens ſenſus, ut ſperet ſe regina contra exulum fata poſſe aliquid, ſi Minerva numen inferius valuit contra fata victorum.

PALLASNE. Minerva ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, id eſt ab haſtæ concuſſione: vel quod Pallantem Giganta occiderit. Sane oportune hic Ajacis naufragium ad exemplum adfert. *Mars perdere gentem Immanem Lapithum valuit*. NE autem Conjunctio expletiva videtur an aliter? EXVRERE. Exuri dicitur, de quo nihil ſupereſt, ut, *quid memorem exuſtas Erycino in litore claſſes*. CLASSEM. Ad invidiam poſuit, ut pro una navi claſſem dicat. ſic Venus, *Navibus infandum amiſſis*: quum Orontes ſolus periiſſet. aut re vera unam navem ſignificat, ut Horat. *Me vel extremos Numidarum in agros claſſe releget*. Claſſis enim dicta eſt ἀπὸ τῶν καλῶν, id eſt à lignis. unde & calones dicuntur milites, qui ligna deportant, & καλοπόδια.

ARGIVVM. Quaſi & illud contra fata. Et Argivum pro Argivorum, videtur accuſativi ſingularis ſpecies pro genitivo plurali. Et bene Argivum quos ipſa Iuno amat, ut ſupra, *Pro charis geſſerat Argis*. POTVIT. Ad illud refertur quod ſuperius dixit, *Nec poſſe Italia Teucr*. Et invidioſe potentiam Minervæ exaggerat, quæ uno tempore potuit & exurere & ſubmergere.

VNIVS OB NOXAM. In iſtis ſermonibus unius, illius, ipſius, media ſyllaba naturaliter producitur: ſed cum opus eſt corripitur hac excuſatione. nam quotiens vocalem longam vocalis ſequitur, priori vires detrahit, ut eſt, *Inſulæ Ionio in magno*. Et, *Sub Ilio alto*. Et ob hoc mutat accentum: in Latino enim ſermone cum penultima corripitur, antepenultima habet accentum, ut hoc loco, VNIVS OB NOXAM. Et contra, *Navibus infandum amiſſis unius ob iram Prodimur*.

NOXAM. Pro noxiam. Et hoc intereſt inter noxam & noxiam; quod noxia culpa eſt, id eſt peccatum: Noxa autem pœna. Quidam noxa quæ nocuit, noxia id quod nocitum accipiunt. Sane latenter tangit Hiſtoriam. dicitur Minerva tantum ob vitiatam Caſſandram in templo ſuo, ſolius Ajacis pœna non fuiſſe contenta, ut poſtea per oraculum de ejus regno quotannis unam nobilem puellam juſſerit Ilium ſibi ad ſacrificium mitti; & quod eſt *amplius*, de ea tribu, de qua Ajax fuerat; ſicut *Anneus Placidus* refert. ET FVRIAS. Amorem. ut in Bucolicis, *Seu quicunque furor*. Alii ſic accipiunt quod illum in furore deliquiſſe dicat, Trojanos ſcientes. OILEI. Oilei non vacat. Nam & duo Ajaces fuerunt: & ambo furierunt. Sed ira armorum Telamonius, hic amore quo Caſſandram in templo Minervæ capto Ilio ſtupravit. Et eſt Græca figura ſi dicamus Æneas Anchiſæ, & ſubaudiamus filius. Hac autem figura utimur circa patres, & maritos tantum. ut Virgilius, *Deiphobe Glauci*, id eſt filia. Hectoris Andromache, id eſt uxor. Sane hic Ajax Oilei *filius*. à multis hiſtoricis Græcis, tertiam manum dicitur poſt tergum habuiſſe; quod ideo eſt fictum, quia ſic celeriter utebatur in prælio manibus, ut tertiam habere putaretur.

IPSA. Bene ipſa: dulcis eſt enim propria manu quæſita vindicta. Vnde plus dolet Iuno alienis ſe viribus niti, ut Æoli: vel inferorum, ſicut ipſa, *Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo*. RAPIDVM. Velocem. ut eſt, Quum rapidus Sol nondum hyemem contingit equis, Iam præterit æſtas. Item, *Rapidive potentia Solis*. Sed cum Varro Divinarum V. quatuor Diis fulmina adſignet, inter quod & Minervæ, quæritur cur Minerva Iovis fulmen miſerit? Antiqui Iovis ſolius putaverunt eſſe fulmen, nec id unum eſſe, ut teſtantur Hetruſci libri de fulguratura, in quibus duodecim genera fulminum ſcripta ſunt. ita, ut Iovis, Iunonis, Minervæ, ſic quoque aliorum. nam de Iunonis fulmine Accius ait, *Præfervido fulgore ardor injectus Iunonis dextra ingenti incidit*. Quare non poſuit Minervam miſiſſe fulmen ſuum? ſed nonnulli dicunt habere quidem Minervam, ut Iovem & Iunonem fulmen, ſed non tantum valere, ut vindictam ſuam poſſit implere, niſi uſa eſſet Iovis fulmine: unde merito queritur Iuno, Minervam, cum de numero minorum ſit qui fulmen habeant, uſam tamen Iovis fulmine.

IACVLATA. In libris Ethruſcorum lectum eſt, jactus, fulminum manubias dici: & certa eſſe numina poſſidentia fulminum jactus. Inter quos etiam Minerva eſt, ſicut ſupra dictum eſt, cavendum ergo ne confuſione hoc aliis numinibus demus: ET IACVLATA pro jaculans, participium paſſivum, pro activo poſuit. E NVBIBVS. Secundum phyſicos, qui dicunt colliſione nubium fulmen creari. Et indignatur Iuno, quod cum nubes ſuæ ſint, pariter eis Minerva, ac Iovis fulmine uſa ſit, cum ſibi neutrum poſſit.

DONATI.

QVIPPE VETOR FATIS. Ergo magis debuit vetari Minerva, fatis Græcorum. PALLAS NE. Quæ non eſſet tanti meriti, aut poteſtatis. EXVRERE CLASSEM. Comparatio pœnarum. Minerva potuit naves Græcorum, & ipſos exurere; ego unum ab Italia arcere non potui. EXVRERE. urere eſt aliquid lædere incendio: exurere eſt penitus abolere incendio. Confirmat autem poëta ſoli Æneæ deberi imperium, cum de ipſo ſolo laboret Iuno.

Dis-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Disjecitque rates, evertitque æquora ventis:
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quæ divum incedo regina, Ioviſque
Et ſoror & conjux, una cum gente tot annos

SERVII.

DISIECITQVE. Quidam volunt fulminum genera quatuor eſſe. Vnum quod dicitur disjiciens, idemque fragoſum, alterum transfigens, tertium corripiens, quartum infigens. quas omnes ſpecies more ſuo in unius fulguris deſcriptione attigit, dicens primum, DISIECITQVE RATES. Secundum, ILLVM EXPIRANTEM. tertium, TVRBINE CORRIPVIT. quartum, SCOPVLOQVE INFIXIT ACVTO. RATES. Abuſive, naves: nam proprie rates ſunt connexæ invicem trabes. Varro ad Ciceronem, *Ratis, dicta navis longa propter remos. quod hi ſupra aquam ſublati dextra & ſiniſtra duas rates efficere videntur.* Ratis enim unde hoc tranſlatum, ubi plures mali vel trabes juncti aqua ducuntur. Hinc naviculæ cum remis ratianiæ dicuntur.

ILLVM. Authorem ſcilicet criminis. EXPIRANTEM FLAMMAS. Non animam dicit flammas, ſed cum anima fulminis flammas vomentem. Et ut ſuperius pleno nomini adjecit *opum*, id eſt *dives opum*: ſic hic verbo. cum enim plenum ſit EXPIRAT, addidit FLAMMAS. ut alio loco, ANIMAS. ut, *Confixi expirant animas*: alii expirantem anhelantem accipiunt. Probus & tempore legit, ut ipſe *Liquefacto tempora plumbo.* Sed qui legunt *pectore*, de Accio tranſlatum affirmant, qui ait in Clytemneſtra de Ajace. *In pectore fulmen inchoatum, flammam oſtentabat Iovis.* Qui *tempore* legunt de typica hiſtoria tractum dicunt. Nam Ardeæ in templo Caſtoris & Pollucis in Læva intrantibus poſt fores Capaneos pictus eſt, fulmen per utraque tempora trajectus, & ſingulare nomen pro plurali. Totius autem Italiæ curioſiſſimum fuiſſe Virgilium, multifariam apparet.

TVRBINE. Volubilitate ventorum. SCOPVLO. Saxo eminenti. Scopulus autem à ſpeculando dictus: aut à tegumento navium, ἀπὸ τῶ σκεπάζειν. Contigerunt autem iſta circa Caphareum montem Euboeæ. INFIXIT. Cornutus ait, inflixit verius, ut ſit vehementius.

AST EGO. Nunc comparat ſingula. Et ne leve eſſet quod dixerat, EGO, addidit. DIVVM REGINA. DIVVM, Pro Divorum. ſic Saluſt. *Vos autem*, hoc eſt populus Romanus. DIVVM pro Divorum, ſicut Argivum. INCEDO. Incedere proprie eſt nobilium perſonarum. Hoc eſt cum aliqua dignitate ambulare; ut I. Æn. *Regina ad templum forma pulcherrima Dido Inceſſit.* Et, *aut jaculo incedit melior.* Salluſtius, *Incedunt per ora veſtra magnifici.*

IOVISQVE ET SOROR ET CONIVX. Phyſici Iovem ætherem, id eſt ignem volunt intelligi; Iunonem vero aërem, & quoniam tenuitate paria ſunt, dixerunt eſſe germana. Sed quoniam Iuno hoc eſt aër, ſubjectus eſt igni: Id eſt jure ſuperpoſito elemento mariti * traditum eſt. Iovem autem à juvando dixerunt. nulla enim res ſic fovet omnia quomodo calor. TOT ANNOS. Pro tot annis. Licenter in iſtis locutionibus, & accuſativo utimur & ablativo. Dicimus enim & tota nocte legi: & totam noctem legi. Honeſtior tamen elocutio eſt per accuſativum. Sane tot annos continuationem ſignificat, tot annis intervallum.

DONATI.

DISIECITQVE RATES. Ne ſi alicui contigiſſet evadere, haberet navigandi ſubſidium. Evertitque æquora ventis. Alieno uſa eſt imperio. Nam Iovis fulmen arripuit, & Neptuni imperium. Habuit enim poteſtatem in ventos, qui alieno ſubjecti ſunt imperio.

ILLVM. Emphaſim pronomen habet: quaſi temerarium, inconſideratum, ſacrilegum, prophanum, qui in templo deæ virginis ante aras in conſpectu numinis, regiam ſacerdotem intactam violavit.

ILLVM EXPIRANTEM. Illa propter unum, plurimos perdidit: ego à plurimis offenſa, unum ab Italia arcere non poſſum. Et quod auget dolorem, oſtendit Minervam minorem deam Iovis fulmine uti potuiſſe: & in pœna delicti defendit authorem. Si ergo ille iniuſte graviſſimum pertulit ſupplicium, multo magis ejus ſocii. Defendit autem culpam in amorem rejiciens, & utitur veniali ſtatu. Factum enim quod manifeſtum eſt non purgatur, niſi dicatur, non erat ſuæ mentis, nec ſui conſilii Ajax, ſed furore amoris trahebatur. Nam quicquid fit per Pathos, non aſcribitur homini.

PECTORE. Quo vulnus omnino letale eſſet.

TVRBINE CORRIPVIT. Nam aliter infigi non poterat, & oſtendit vim iræ in tanto impulſu.

INFIXIT SCOPVLO. ne ad littus deveniens ſaltem ſepulturam acquireret.

AST EGO QVÆ DIVVM INCEDO REG. ET C. Declarat quid ſit illud: *Aſt ego*, ſcilicet quę omni genere rerum Minervam ſupero. Sum enim regina: ſum ſoror & coniunx Iovis. Vnde deberem ab eo qui frater eſt & maritus omnia impetrare. *Vna cum gente tot annos bella gero*, cum Minerva uno ictu potuerit.

VARIORVM.

AST EGO QVÆ DIVVM INCEDO REGINA. Proprie autem dixit, *Incedo*: judicabant enim veteres Iunonem inſigni quadam majeſtate inceſſus procedere. Hinc & Athenæus, ἡραῖον βαδίζει, id eſt *Iunonio inceſſu ambulat*, pro gravitate quadam & magnificentia inceſſus dixit. ut & Propert. l. 2. *incedit vel Iove digna ſoror.* TVRNEB. l. 13. c. 16.

ET SOROR ET CONIVX. Macrob. lib. I. c. 17. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag,
393 E 18

Bella gero. & quiſquam numen Iunonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?
Talia flammato ſecum dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Auſtris,
Æoliam venit. Hic vaſto rex Aëolus antro
Luctanteis ventos, tempeſtateſque ſonoras

SERVII.

ET QVISQVAM. Non Trojanorum, ſed omnium generaliter. IVNONIS, pro meum, nomen pro pronomine.

PRÆTEREA. Poſtea. ut, *Præterea vidit nec portitor orci Amplius objectam paſſus tranſire paludem.*

SVPPLEX ARIS IMPONAT. Breviter utrumque dixit. aut enim ſuſcipiuntur vota precibus, aut honore redduntur, & oſtendere vult, non ſolum non ſibi ſupplicandum, ſed nec ſimplici veneratione dignam futuram.

TALIA FLAMMATO. Quod ſuperius intermiſerat, nunc reddit. nam dixerat ſuperius. HÆC SECVM: & modo, ſecum VOLVTANS, id eſt cogitans. Multi ſane talia volutans, talia revolutans accipiunt.

NIMBORVM. Nimbi enim ventos ſignificant: plerunque nubes vel pluvias. ergo prout locus fuerit, intelligamus. Proprie tamen nimbi dicuntur repentinæ & præcipites pluviæ; nam pluvias vocamus lentas & juges. Et figurate PATRIAM LOCA, unum enim varietas ipſa ſignificat. LOCA FOETA. Nunc plena, veluti eſt, *Fœta armis.* Sciendum eſt etiam fœtam dici & gravidam, & partu liberatam. ut, *Fecerat & viridi fœtam Mavortis in antro.* Enixam eam fuiſſe, lac quod pueris præbebatur, oſtendit. Item fœtam, gravidam; ut eſt, *Non inſueta graveis tentabunt pabula fœtas.* Ergo quia fœta medius ſermo eſt, bene hoc loco epitheta duo diſcrevit; dicens, *Graveis fœtas*: ut bonum facinus, & malum facinus dicimus, & bonum venenum & malum venenum. AVSTRIS. Figura eſt celebrata apud Virgilium: & eſt ſpecies pro genere. Legerat apud Ennium, FVRENTIBVS VENTIS, ſed quaſi aſperum fugit, & poſuit AVSTRIS, pro ventis.

ÆOLIAM VENIT. ut Italiam fato: *Pro in Æoliam.* Novem autem inſulæ quæ ſunt circa fretum *Siciliæ* vocantur Æoliæ ab Æolo rege Siciliæ, licet propria nomina habeant. unde Virgilius ait, Æoliam Liparem. Poëtæ quidem fingunt hunc regem eſſe ventorum, Ippotæ ſive Iovis ſive Neptuni filium, qui cum immineret bellum, quo Tyrrenus Lypari frater, Peloponeſſum vaſtare propoſuiſſet, miſſus ab Agamemnone ut freta tueretur, pervenit ad Lyparum, qui ſupra dictas inſulas regebat imperio; factaque amicitia, Cyanam filiam ejus in matrimonium ſumpſit, & Strongulam inſulam, in qua maneret accepit. Varro autem dicit hunc inſularum regem fuiſſe, ex quarum nebulis & fumo Vulcaniæ inſulæ prædicens futura flabra ventorum, ab imperitis viſus eſt ventos ſua poteſtate retinere. ÆOLIAM VENIT. In Æoliam detraxit. HIC. Illic, ut ſuperius, *Hic illius arma, hic currus fuit.*

VASTO ANTRO. Phyſica ratione hoc fingit poëta. naturale enim eſt ut loca concava plena ſint ventis. Sane *vaſto* pro deſolato veteres ponebant, Ennius Iſigenia: *Quæ nunc abs te viduæ & vaſtæ virgines ſunt.* Ponebant & pro magno Clodius commentariorum *vaſta, inania, magna.*

LVCTANTEIS. Elaborantes egredi, vel inter ſe ſævientes. SONORAS. Graves ſonis. Et eſt tempeſtatis epitheton: Ordo autem talis eſt, Æolus ventos & tempeſtates ſonoras vaſto antro premit. Quidam ſonoras ſemper ſtrepentes tradunt; ut, *fluminibuſque ſonoris*, nam *ſonorum* eſt quidquid ſine intermiſſione ſonum ſervat; *ſonans* vero quod ad tempus auditur. Male autem quidam accipiunt *ſonoras* pro *ſonantes*, cum ſit proprium *ſonoras*, ut θαλάσσα τε ἠχήεσσα. Aliud enim eſt ἠχοῦντα & ſonantes *.

DONATI.

PRÆTEREA. In medio poſuit, & bis eſt repetendum.

FLAMMATO. ſuperius dicit accenſa: ſed plus eſt flammato pectore, ut oſtendat quantum accreverit ira, ex comparatione Minervæ. Nocendi autem conſilium, de Minervæ exemplo cœpit; præſertim cum Trojanos videret navigantes.

Nimborum in patriam. Habet rationem perſonæ, non reginæ, ſed iratæ, quæ occaſionem nolit omittere loci & temporis. Nam ſi rationem reginæ haberet, mitteret aliquem qui Æolo juberet. Sed quia mandata, niſi ipſa adeſſet, poterant aut negligentius agi, aut differri, & ſic præteriret nocendi occaſio, omiſit perſonam reginæ. Et ſic monet poëta per nos ipſos agendum quod rectius curari volumus, & inferiori perſonæ exhibendum honorem, ſi illa indigemus. Nam gratatur ſibi à potiore eſſe delatum. Cætera ſignificant ventos cavis terræ oriri.

VARIORVM.

PRÆTEREA. His locus deſcriptus eſt è 4. Iliad. Homeri. Cæterum maximopere præſtat, hic etiam cognoſcere, quæ Iul. Scaliger, de tota hac oratione commentatus eſt. lib. 3. c. 23.

ARIS IMPONAT HONOREM. Victimam, ſacrificium. Illud obſervandum, voce hac *honorem*, frequenter uſum fuiſſe, ad augendam dictionis majeſtatem, ut hic. Item alibi, *Divum templis indicit honorem.* PONTAN.

NIMBORVM IN PATRIAM. Homerus Odyſſ. x. in principio. Ovid. lib. 11. & 14. HART.

ÆOLIAM VENIT. De inſulis Æoliis, & imperio Æoli, vide ſi placet Dionyſium in deſcript. orbis. Etiam Diodor. lib. 5. cap. 3. & Strabon. lib. 6. & Gyraldum Syntagm. 5. PONTANVS.

Impe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt. celſa ſedet Aeolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras.
Ni faciat: maria ac terras cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris
Hoc metuens, molemque & montes inſuper altos
Impoſuit; regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas ſciret dare juſſus habenas.

SERVII.

AC VINCLIS ET. Tranſlatio eſt per poëticam licentiam facta. Carcer autem eſt undecunque prohibemur exire, dictus quaſi arcer ab arcendo. Locum autem in quo ſervantur noxii, carcerem dicimus numero tantum ſingulari: unde vero erumpunt quadrigæ, carceres dicimus numero tantum plurali: licet plerunque uſurpet poëta, ut eſt, *Ruuntque effuſi carcere currus.* alii vinclis carceris tradunt. ut, *Quam ferro exciſam crebriſque bipennibus inſtant.*

ILLI INDIGNANTES. Hic aperte oſtendit quid ſit luctantes. MAGNO CVM MVRMVRE MONTIS. Non circum montis clauſtra, ſed cum magno montis murmure fremebant. & eſt major ſenſus; ſic fremebant, ut etiam antra poſſent ſonare. Sic dixit Pacuvius *Murmur maris*, quia ventos murmur ſequitur, ut ipſe alibi, *Magno miſceri murmure Pontum.* CVM MVRMVRE. Fremebant, quod ventos murmur ſequitur, nam & murmur maris dicitur.

CIRCVM FREMVNT. Quidam hoc loco fremunt, id eſt imperia recuſant intelligunt, ut à Coſſ. in Annalium Secundo, &c. *Ne quis regnum occuparet, ſi plebs noſtra fremere imperia cœpiſſet*, id eſt recuſare. Ita & hic oſtendit ventos imperia recuſantes. Nonnunquam *fremere*, velle ſignificat, ut, *arma amens fremit.* CELSA ARCE. Secundum quod ſuperius diximus. Venti enim melius deprehenduntur ex alto. SEDET. Non otiatur, ſed curat. SEDET enim apud Antiquos, conſiderat ſignificabat. ut eſt, *ipſe Turnus ſacrata valle ſedebat.*

MOLLITQVE ANIMOS. Id eſt Ventos ἀπὸ τῶν ἀνέμων. veluti eſt, *Quantum ignes animæque valent.* & Horatius, *Impellunt animæ lintea Thraciæ.* MOLLIT autem ideo dixit, ut per tranſitum oſtenderet, & vitia naturæ nulla ratione mutari, ſed mitigari aliquatenus poſſe.

MARIA AC TERRAS COELVMQVE PROFVNDVM. Atqui quatuor elementa ſunt: terra, aqua, aër, æther. Sed hoc loco rite prætermiſit ætherem: quia venti non turbant ſuperiora, ut ait Lucanus. *Pacem ſumma tenent.* ſed aut terras, aut maria, aut aërem. Nam COELVM hoc loco pro aëre poſuit. ut Lucretius, *In hoc cœlo qui dicitur* AER. Profundum autem & ſublime dicitur, & in p. ut ſupremum altum. *Pro ſupreme Iupiter*, *poſtremum* poteſt & ad maria & ad terras referri; quidam *profundum*, in profundum accipiunt; alii pro funditus; & ſicut hîc profundum in altitudinem, ſic alibi faſtigia de infima parte: *Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras.*

FERANT. Auferant. Et eſt aphæreſis. RAPIDI. Veloces, ut ſupra. VERRANTQVE. Verrere eſt trahere: à rete, quod everriculum dicitur. Eſt autem principalitas verbi verro verris, præteritum verſi: unde eſt participium verſus, hinc alibi, *Et verſa pulvis inſcribitur haſta*, id eſt tracta. Sed archaiſmos, nam noſtra omnis vis in animo & corpore ſita eſt.

SPELVNCIS ATRIS. Vel tenebroſis, vel magnis.

HOC METVENS. Providens, cavens aut timens. Ergo Iuppiter timet: non ſibi, ſed elementis; ne turbentur eruptione ventorum. ut ſi bellorum tempore dicas virum fortem timere, non ſibi, ſed liberis ſuis.

MOLEMQVE ET MONTES. Id eſt molem montis. Et eſt figura endyadis, cum una res in duas dividitur, metri cauſa interpoſita conjunctione. ut alio loco, *Pateris libamus et auro*: id eſt pateris aureis.

FOEDERE. Modo lege: alias pace, quod fit inter dimicantes. FOEDVS autem dictum vel à fœcialibus, qui olim fœdales dicebantur, id eſt ſacerdotes, per quos fiunt fœdera: vel à porca fœde, hoc eſt lapidibus cæſa. ut ipſe: *Et cæſa jungebant fœdera porca.*

ET PREMERE ET LAXAS SCIRET DARE, &c. Permanſit in tranſlatione. *ut vinclis & carcere frænat.* juſſus autem ob hoc poſuit, quia ſuo nihil facit imperio. Nam tolle hoc, & major eſt omnibus diis; ſi ad ejus voluntatem poſſint elementa confundi, ut ipſe Æolus, *Mihi juſſa capeſſere fas eſt.* Simul ventorum oſtenditur vis, quibus parum fuit ſuperponi montem, niſi & regem acciperent, qui ipſe quoque alieno pareret imperio. Alii IVSSVS ita intelligunt, non cum juberetur, tunc hoc faceret, alioquin Iunoni obſequi non poſſet; ſed ita adminiſtrare, ut etiam juſſus erat ſecundum deſiderium temporum.

VARIORVM.

IMPERIO PREMIT, AC VINCLIS, &c. De duplici ventorum origine, vide quæ ſcribuntur à Nannio lib. 7. cap. 1.

IMPERIO PREMIT. Homerus Odyſſ. κ. ἠμὲν παυέμεναι, ἠδ᾽ ὀρνύμεν ὅν κε θέλησι. HARTVNG.

Ad quem tum Iuno ſupplex his vocibus uſa eſt:
Æole (namque tibi divûm pater, atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,

SERVII.

AD QVEM. Apud quem. ÆOLE. Rhetoricum eſt in omni petitione hoc obſervare. ut poſſit præſtare qui petitur; ut ſit petitio juſta, nec plus aut minus quam debeat petat; ut ſit poſſibilitas; ut res juſta ſit quæ petitur: ut habeat modum petitio; ut ſequatur remuneratio. Et ſciendum, ſecundum hunc ordinem omnes petitiones formare Virgilium, ut in hoc loco poſſibilitas eſt, *Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento.* Iuſta petitio eſt, *Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.* Omne enim quod contra inimicos petimus, juſtum eſt. Modus eſt petitionis, *Incute vim ventis, Et diſjice corpora ponto.* Remuneratio. *Sunt mihi bis ſeptem præſtanti.* *Æole incute vim ventis.* Ordo ipſe eſt, & eſt figura parentheſis.

Inter parentheſim & eclipſim hoc intereſt; quod parentheſis eſt quotiens remota de medio ſententia integer perdurat ſermo. Plenum namque eſt, *Æole incute vim ventis.* Item, *Æneas rapidum ad naves præmittit Achatem.* Eclipſis autem eſt quotiens remotis interpoſitis, deeſt aliquid; ut eſt, *Quos ego?* deeſt enim affligam.

ÆOLE. Sane Antiqui quotiens à minoribus beneficium petebant, à nomine incipiebant, & erat honoratius ſi nomen ipſius ante præferrent. DIVVM PATER ATQVE HOMINVM REX. Iupiter, & eſt Periphraſis, id eſt circumlocutio. *Pater* autem Virgilio ad eminentiam ponitur; ut, *pater Æneas, & pater Apenninus.*

ET MVLCERE DEDIT FLVCTVS ET TOLLERE VENTO. Aliud pendet ex alio: Nam qui poteſt mulcere, poteſt & tollere id eſt erigere in tempeſtatem: mulcere autem *delinire*. Hinc mulſum quod dulcedine animos noſtros permulceat; alii *mulcere*, mitigare, mollire vel fovere.

GENS. Sermo hic, & nationem ſignificat, & familiam; ſed nunc ad utrunque poteſt referri. nam aut ad familiam Æneæ, aut ad Trojanam gentem refertur. TYRRHENVM. Tyrrhenum mare dictum eſt, vel quod Tuſciam alluit, id eſt Tyrrheniam. Tyrrhenus enim cum fratre Lydo regnum ea indulgentia tenuit, ut ingens frequentia populi his contingeret, quæ cauſa ſummam rerum fecit inopiam, nullo patriam relinquente, aut volente peregrinari, quia tanta bonitas erat in regibus; conſilium igitur habuerunt ut partiti turbam quam alere non poterant, alternis diebus abſtinerent à cibis, luſibuſque vacarent, atque hac laſcivia excogitaverunt, talorum teſſerarumque jactus, pilæque luſum, & tibiæ modulationem, & concentum ſymphoniæ tubarumque, quibus advocati cives, facilius tolerarent jejunium. Noviſſime tamen quia vincebat neceſſitas, nec ulla conſilia famem relevarent: ſortiti ſunt uter ex fratribus cum parte populi abiret, in quas ſors terras dediſſet: cum Tyrrhenus ſorte juſſus diſcederet, in mari, quod Tyrrhenum ab eo vocatur, periit. Cujus filius Tuſcus cum populo evaſit in regionem Tuſciam, quæ ab eo nomen accepit. Vel certe à Tyrrhenis nautis, qui ſe in hoc mare præcipitaverunt. Namque hoc habet fabula: Dormientem in litore Liberum patrem puerum, nautas abſtuliſſe Tyrrhenos, qui quum eſſet experrectus in navi, quo duceretur interrogavit; reſponderunt illi, quo vellet. Liber ait, Ad Naxum inſulam ſibi ſacratam. At illi cœperunt alio vela deflectere, quamobrem iratum numen Tigres ſibi ſacratas juſſit videri, quo terrore ſe illi præcipites dantes, mari nomen dederunt. Alii dicunt quod ſtuprum Libero patri inferre temptaverint, ac propterea hoc pertulerint.

MIHI NAVIGAT. Id eſt in meum dolorem. NAVIGAT ÆQVOR. Figura Græca eſt. Nos enim dicimus, per æquor navigat. Similiter etiam alio loco, *Terram, mare, ſydera juro*: cum Latinitas exigat, ut addatur præpoſitio *per*. Et non vacat, quod TYRRHENVM addidit; videtur enim dicere jam eis Italiam eſſe vicinam.

DONATI.

SVPPLEX. Non quia ſupplicantis verba ſit locuta, ſed quia venit.

ÆOLE. omnia in hac oratione ſociata ſunt ſummo artificio. Incipit à nomine, quod nec Iunonem humilem facit, & Æolo gratum eſt. Oſtendit enim ſe illi benevolam cum norit nomen. Et ipſe lætatur ſe potiori notum, perindeque acceptum atque charum. Ergo captat benevolentiam Iuno: Facit item attentum, cum idem conjiciat Æolus officium ſuum Iunoni eſſe neceſſarium, cum ſubtiliter intellexiſſet, habere in ventos pleniſſimam poteſtatem. DIVVM PATER. Ne arrogantem faceret Iunonem, ſi dixiſſet maritus & frater, ut ſupra, cum locuta eſt ſecum: ergo hic ſatius fuit id intelligi poſſe, quam dici. Ne autem prolixior eſſet futura oratio; ipſa occulte ſibi præponit, quam excuſationis cauſam potuiſſet Æolus opponere, & illis reſpondet ne ulterius accedi poſſit, & ne negaret Æolus ventos eſſe in poteſtate ſua, prævenit oſtendens plenam illum à Iove in eos habere poteſtatem.

GENS INIM. Hic non nominavit Æneam, ne reſponderet Æolus, non audeo in nepotem Iovis, à quo imperium ſumpſi. Speciale igitur ſubtraxit, generale poſuit. INIMICA. non dicit ſe genti inimicam, ſed gentem ſibi, quaſi inferiores potiorem provocent. quæ res etiam Æolo indignationem movet, ut Iunoni auxilietur. MIHI. reginæ & Iovis ſorori & conjugi, quod ne arrogans videretur, ſubtraxit. TYRRHENVM. quod facilius concitatur & Italiæ vicinius eſt.

VARIORVM.

ÆOLE NAMQVE TIBI. Eraſmus in lib. Conſcribendarum Epiſt. hujus orationis diligens interpres. H.

DIVVM PATER ATQVE &c. Homerus Odyſs. α. πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Macrob. lib 5. cap. 4. H.

Ilium

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ilium in Italiam portans, victoſque penates:
Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes,
Aut age diverſas, & disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ:
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopejam

SERVII.

ILIVM IN ITALIAM PORTANS. Id eſt res Ilienſes. Et invidioſe dicit Ilium, quaſi ipſam cernat civitatem, quum Trojanos aſpexerit. Et bene *Ilium*, hoc eſt quam fata ſtare noluerint. VICTOSQVE PENATES. A Græcis. Tacite occurrit quæſtioni, portat quidem & deos: ſed *victos*, id eſt contemnendos, ne facere contra invictos nollet.

INCVTE VIM VENTIS. Duplex ſenſus eſt: INCVTE enim, injice ſignificat. VENTIS dativus eſt caſus. hoc eſt parva eſt eorum; etiam tu eis da magnam vim. ſi autem fac, ſeptimus caſus eſt. & erit ſenſus, fac vim Trojanis per ventos. hoc eſt per ventos vim in Trojanos incute. Ennius, *Dictis Romanis incutit iram.* SVBMERSASQVE OBRVE PVPPES. Ordo eſt in ſenſu confuſus: ante enim eſt ut obruantur fluctibus, & ſic ſubmergantur; id eſt obrue ut ſubmergas. Tota autem Iunonis petitio in ſequentibus explanatur.

AVT AGE DIVERSOS. Hoc eſt diſperge illos per diverſa, ne ad Italiam veniant. duobus enim generibus deletur exercitus, aut internecione, aut diſperſione. ET DISIICE CORPORA. Hic mutavit conjunctionem, nam dicendum erat, Aut disjice corpora. CORPORA PONTO. Tam virorum quam navium: ut ipſe alio loco, quum de navibus loqueretur, *Et toto deſcendit corpore peſtis.* Sciendum ſane eſt artem hanc eſſe petitionis, ut minora impetrare cupientes, majora poſcamus: quod etiam nunc Iuno facit. ſcit namque ſe fatis obſtare non poſſe, ſed hoc agit, ut eos arceat ab Italia.

SVNT MIHI BIS SEPTEM. Non ſine ratione dicitur Iuno Nymphas ſua poteſtate retinere, ipſa eſt enim aër: de quo nubes creantur. ut eſt, *Atque in nubem cogitur aër.* Ex nubibus aquæ: quas Nymphas eſſe non eſt dubium. Ideo autem Nympham Æolo pollicetur, quia ventorum rex eſt, qui aquæ motu creantur. Bene ergo ei jungitur origo ventorum. Sane notant Virgilium Critici, qui marito promittit uxorem: quod excuſat regia licentia, ut Saluſt. *Denas alii, alii plures habent, ſed reges eo amplius.* Vel certe quod ex priore conjuge improbos filios Æolus habuerit; vel quod hæc quam promittit immortalis eſt. Alii volunt Iunonem per iram oblitam, Æolum uxorem & filios habere; quod exinde aſſerunt, quia Æolus ad hæc nihil ei reſponderit; & bene Iuno ſic pollicetur, quaſi Æolo beneficium ante non conceſſerit. E contra Æolus, non ad præſens, ſed ad præteritum reſpondit, *Tu mihi quodcunque hoc regni eſt.* PRÆSTANTI CORPORE NYMPHÆ. Bene etiam laudat iſtas, ut major ſit in Dejopeja pulchitudinis gloria. Laudabilius eſt enim ſuperare laudatos, ut ipſe ad majorem Æneæ gloriam laudat & Turnum. Harum autem quatuordecim nomina, ut quidam volunt, in Georgicis invenimus. *Præſtanti autem corpore*, pro præſtantis corporis, ablativum pro genitivo. QVARVM QVÆ FORMA. Dicimus & per ſe quarum quæ pulcherrima, & plus ornavit inferendo forma pulcherrima.

DONATI.

ILIVM. Id eſt, omnes opes ſuas ſi amiſiſſet, non eſſet facultas recuperandi. Ne autem excuſaret Æolus, deorum cauſam addidit. VICTOSQVE PENATES. Nam quamvis dii ſunt, tamen quia victi, contemnendi.

INCVTE VIM VENTIS. Expreſſit pathos, propter quod non explicat rem ordine. Dixit ergo quæ cupiebat, ſed propter perturbationem ſine ordine.

AVT AGE DIVERSOS. Vt ſi non poſſit provenire primum, proveniant ſecundum; quoniam ſparſi nec quicquam audere, nec ad Italiam pervenire poterant.

SVNT MIHI. Addidit munus, ut explicetur ardor cupiditatis ejus. Et ex obliquo pulſat Veneris munus in Paridem, quæ dedit mulierem, quæ non erat in poteſtate ſua. Vnde contra Iuno hic dicit. *Sunt mihi.* nec poterat Helena eſſe propria uxor, nec inde creari legitima ſoboles: ergo acute dixit: *Sunt mihi.* Et, *Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo, &c.* quarum rerum nulla fuit in Helena. Non erat Veneris, ergo non potuit dare ſtabilem, nec legitime collocare.

VARIORVM.

AVT AGE DIVERSAS. In antiquis omnibus exemplaribus de meliore nota DIVERSOS legitur, virili genere, ut de Trojanis intelligatur. PIERIVS.

SVNT MIHI BIS SEPTEM PRÆSTANTI CORPORE NYMPHÆ. Remunera io, quam alii argumentum ab utili; alii à jucundo appellant, quam recte videant alii. hoc ſatis inter doctos conſtat, aliam ornandi, aliam argumentandi eſſe rationem; quod ignorantes imperiti, ornamenta orationis ſæpe numero argumenta eſſe putant: eſt ergo hæc ſimplex beneficii compenſatio, quæ in omnibus fere petitoriis orationibus adhiberi ſolet. NASCIMBÆN.

BIS SEPTEM. Sed & illud quæri ſolet, cur Nymphæ Iunoni à Virgilio tribuantur quatuordecim: quidam Phyſicis rationibus innixi, quatuordecim Nymphas Iunoni aſſignari putant, propter quatuordecim effectus, qui ex aëre fiunt. NASCIMBÆN.

PRÆSTANTI CORPORE. Nam corpus præſtans eſſe dicitur, quod magnum & pulchrum eſt; cum pulchritudo niſi magno in corpore non ſit: pulchritudo (inquit Ariſtot. in 3. Ethic.) in magno corpore conſiſtit: parvi vero formoſi quidem ſunt, ſed non pulchri.

Connu-

Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omneis ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contra: Tuus, ô regina, quid optes,
Explorare labor: mihi juſſa capeſſere fas eſt.

SERVII.

CONNVBIO IVNGAM. S. Deeſt eam, & connubium eſt jus legitimi matrimonii. Et bene CONNVBIO IVNGAM dicit, ut hanc ab aliis ſegregaret, quæ à regibus ſine lege habentur. ſolent enim reges inter plures uni præcipuum dare nomen uxoris. Et connubio, NV brevem poſuit cum naturaliter longa ſit. *Nubo* enim unde habet originem, longa eſt. Sed eſt tropus Syſtole; qui fit quotiens longa corripitur ſyllaba, metri cauſa. Ipſe alio loco longam poſuit, ut eſt, *Hectoris Andromache Pyrrhin connubia ſervas?* Item, *Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra Reppulit.* Et, *Per connubia noſtra.* Et, *Numadumque petam connubia ſupplex.* Sciendum tamen eſt, quia plerunque in compoſitione vel derivatione principalitatis corrumpitur natura. *Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.* Multa in unum contulit verſum, quæ Iuno promittit. Dicendo enim CONNVBIO, oſtendit legitimum. Dicendo STABILI, longam promittit concordiam. id eſt quæ divortio careat. Dicendo PROPRIAM, adulterii removet ſuſpitionem. Quod autem adjecit DICABO, obſequentem eam fore demonſtrat. In uſu enim eſt ut dicamus, ſacerdos dicatus eſt numini, hoc eſt ad obſequium datus eſt.

Alii *dicabo*, dabo accipiunt. Terent. *Iam hanc operam tibi dico.* Id eſt do, ſicuti ab eo quod eſt dico participium à paſſivo dictus facit; ut eſt, *Iunoni infernæ dictus ſacer*; quamvis alibi lectum ſit, *templis ſibi ferre dicatis.* Propriam dicabo autem deeſt, tibi, eam. PROPRIAM autem poſſumus, vel firmam, vel perpetuam accipere, ut ſi proprium hoc fuerit. Terentius, *Nihilne eſſe cuiquam proprium.* Et alibi, *quod voluptates eorum propriæ ſunt.* Et, *Da propriam Thymbræe domum.*

OMNES ANNOS. Bene quia Dea eſt, non enim uſque ad ſenectutem. MERITIS. Præſtitis. ut alibi, *Nec te regina negabo Promeritam.* id eſt præſtitiſſe. Et alterum pendet ex altero: meritum enim non niſi ex præſtantis beneficio deſcendit.

PVLCHRA PROLE. Bene poſtremum addidit propter quod matrimonium contrahitur, pulcherrimos filios. Et mire hoc Iuno Lucina promittit, quaſi non ob libidinem offerat, Notanda tamen figura, frequenter enim hac utitur, nam quod nos per genitivum ſingularem dicimus, antiqui per ſeptimum dicebant. ut hoc loco, *parentem pulchra prole*, id eſt pulchræ prolis. Et ſimpliciter intelligendum eſt: erant namque qui dicunt ideo PVLCHRA dixiſſe, propter Canacem & Macareum in ſe invicem turpiſſimos fratres. illi enim alterius Æoli filii fuerunt.

ÆOLVS HÆC. Deeſt dixit. quod ex poſterioribus intelligitur, ut ſupra notavimus. REGINA. Inferioris perſonæ reverentia eſt, majorem meritis appellare, non nomine. Contra, majoris eſt minorem nomine tantum vocare. qui ordo non niſi per indignationem corrumpitur; ut in duodecimo, Sages in extremis rebus, Turnum, non regem vocat: ut, *Ruitque implorans nomine Turnum.* Et alibi de Ariſtæo, *Et te crudelem nomine dicit.* OPTES. Optare non tantum eligere ſignificat; ut alibi, *Optavitque locum Regno*; Sed etiam velle, ut hoc loco, *quid optes*, quid velis. Lucilius in VI. *Quid ipſum facere optes?* id eſt velis: Alii *quid optes*, quid petas. Sane ſervavit ordinem. Nam qui promittit ſtatim à primo polliceri debet, poſt ſi qua vult addat; ut auditor expectatione non pendeat.

EXPLORARE. Deliberare. Superius namque multa popoſcerat Iuno: Hoc ergo dicit, Tuum eſt deliberare quid velis, aut certe aperire vel penſare, quale ſit deſiderium: Alii explorare Iovis animum; aut certe *explorare*, explanare, aut certe ſtatuere an æquum ſit quod petis, tuus enim hic labor eſt. MIHI IVSSA CAPESSERE FAS EST. CAPESSERE, eſt ſæpe capere: figura eſt liptotes, quod fit quotieſcunque minus dicimus & plus ſignificamus per contrarium intelligentes. ut hoc loco, nam cum dicit non ſe poſſe implere quæ Iuno præcipiat, nefas tamen putat non implere præcepta. Item alibi, *Munera nec ſperno*, id eſt libenter accipio. E contrario autem nefas mihi facere non juſſa. Hoc ſecundum ea quæ aliter dicuntur, aliter audiuntur, dictum eſt. MIHI. Sane ultima ſyllaba produci debet; quia hoc caſu omnia vel nomina vel pronomina, vel participia in ultima ſyllaba produci debent. CAPESCERE autem eſt ſæpe capere.

DONATI.

PVLCHRA FACIAT TE PROLE, &c. Nam ex legitimo & ſtabili connubio hæc proles ſperanda. Extollit etiam munus, primum à numero bis ſeptem, deinde à qualitate. PRÆSTANTI CORPORE. Omnes enim pulchræ ſunt: quod difficile eſt. Ipſa autem omnium pulcherrima. in Paride autem non erant talia: quia ex adulterio non poteſt dici pater, nec legitima eſt proles, ergo non pulchra. Nam pulchritudinem hanc non in corpore ponit, ſed in honeſtate natalium. ſic alibi: *Naſcetur pulchra Trojanus origine Cæſar.* Oſtendit autem poëta, debere nos dare ea quæ magna ſunt apud nos: ut voto potiamur.

ÆOLVS HÆC CONTRA. non contra voluntatem Iunonis, ſed contra verba. non enim ad præmia reſpondet, ne videatur moveri libidine, ut Paris. Reddit benevolam, cum dicit diſcernendo officia: Tuum eſt jubere, meum complere juſſa.

FAS EST. licebit facere, etiam ſi illicita juſſeris. Reſpondet contra, veluti ſi dicat: etiam ſi victi non ſint penates, licebit facere: Nam cum, qui poteſtatem habet, jubet, illicita fiunt licita inferiori. Vel dixit contra, quia Iuno dixit illum habere imperium à Iove, hic reſpondet habere ab ipſa Iunone: & ut videatur memor beneficiorum adddit. *Tu ſceptra Iovemque.*

Tu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Tu mihi, quodcunque hoc regni, tu ſceptra, Iovemque
Concilias: tu das epulis accumbere divûm,
Nimborumque facis, tempeſtatumque potentem.
Hæc ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à ſedibus imis

SERVII.

TV MIHI Q. H. REGNI. Hoc ad illud reſpondet, *Namque tibi divûm pater atque hominum rex.* Redit ad phyſicam rationem. nam motus aëris, id eſt Iunonis, ventos creat, quibus Æolus præeſt. Dicendo autem, QVODCVNQVE aut verecunde ait, ne videatur arrogans. aut quia ipſe rex ſub alieno imperio eſt, aut latenter pene jocatur poëta. quis enim poteſt ventos, id eſt rem inanem tenere. QVODCVNQVE ergo, quod *clauſo regnorum carcere regno*, nec in mea manu eſt, niſi juſſo ventos emittere.

IOVEMQVE CONCILIAS. Hiſteroproteron in ſenſu. non enim Iuppiter concilatur Æolo: ſed Æolus Iovi, quaſi ſuperiori. Conciliantur autem novi, reconciliantur antiqui. TV DAS EPVLIS ACCVMBERE DIVVM. Hoc eſt deum me facis. duplici enim ratione divinos honores meremur, dearum conjugio, & convivio deorum. unde in Bucolicis legimus, *Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.* Sane EPVLIS ACCVMBERE, ſecundum temporis conſuetudinem dixit, nam olim ſedentes veſcebantur, ſicut ipſe meminit, *Gramineaque viros locat ipſe ſedili.* &, *perpetuis ſoliti patres conſidere menſis*: & apud Homerum ſedentes Dii epulantur.

NIMBORVMQVE, nubium. ut, *& Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.*

HÆC VBI DICTA. Et ab Iunone & ab Æolo. Et, *dicta*, ſi nomen eſt, dedit; ſi participium deeſt ſunt. vel, *hæc ubi dicta*, pro poſtquam, adverbium locale pro temporali. CAVVM. Ordo eſt, Converſa cuſpide cavum montem in latus impulit. Et alibi, *In latus inque feri curvam compagibus alvum Contorſit.* Alii *in latus* pro latus accipiunt. Ennius, *Nam me gravis impetus Orci Percutit in latus*: & bene *in latus* quaſi in rem quæ facile cedit ictui.

AGMINE. Vel impetu, vel multitudine. nam *Agmen* polyſemus ſermo eſt. nam impetum ſignificat. ut, *Illi agmine certo Laocoonta petunt.* Multitudinem, ut hoc; *Vocat agmina ſæva ſororum.* Sed mirum cur *agmina* dixerit cum tres ſint, niſi forte etiam impetum voluit ſimul deſignare. Et jam exercitum incedentem *agmen* vocamus.

QVA DATA: Et in xi. *Coëant in fœdera dextræ Qua datur.* QVA ergo, quoniam: vel *qua data*, ad votum ventorum videtur rettuliſſe. PORTA. Omnis exitus porta dicitur, qua poteſt vel importari vel exportari aliquid; aut ideo *porta*, quia agmine dixerat. Nam *porta* proprie aut urbis, aut caſtrorum eſt. TVRBINE. Vi ventorum. Et ſciendum eſt, quod quando appellativum eſt, turbinis facit: ſi autem ſit nomen proprium, turbonis facit: Horatius, *Turbonis in armis.*

INCVBVERE MARI. Tria dicit elementa turbata, *Terras turbine perflant. Incubuere mari*, & rurſum, *Intonuere poli.* His ergo enumeratis recte adiecit, *Intentant omnia mortem.*

DONATI.

TV MIHI QVOD. Vult eſſe Iunonis, quod Iuno illum à Iove accepiſſe memoravit.

DAS EPVLIS. Superius beneficium humanitatis accumulatur, ſi convivium cum potiore miſceatur. Tertio, ſi cum potioribus plurimis, quarto ſi inferior perſona non ſedeat, ut fieri ſolet, ſed accumbat: poſuit in fine hoc, quod deſideras tuum eſt. Perſonarum igitur in utraque oratione rationem habuit, ſcilicet Iunonis, Æoli, Trojanorum, penatium victorum; Veneris, Helenæ, Paridis, & Deiopejæ. Item loci, propter mobilitatem Thyrreni maris & proximitatem Italiæ. item temporis: nam Iuno breviter oravit, & Æolus brevius reſpondit, ne longitudine tempus nocendi ſubtraheretur.

HÆC VBI. Poſt utriuſque orationem, cœpit Æolus juſſa complere. Emiſit plurimos ac contrarios ventos: ut confligentibus inter ſe fluctibus, regendis navibus conſilium non ſuppeteret, & deficiente induſtria, facilius mergerentur, & merſis navibus corpora disjicerentur: & ut complerentur juſſa Iunonis, acceſſit ad violentiam maris, aliorum quoque elementorum perturbatio; nam nox eripuit cælum ac lucem, ut eſſet eadem facies maris & terræ, ne contra mala conſilium ſuſcipi poſſet; neve ſcirent gubernatores in quam partem niterentur. Mittebantur tonitrua & fulgura, ut multiplici metu Trojani deſperantes, nihil aliud quam mortem expectarent.

VARIORVM.

TV MIHI QVODCVNQVE HOC REGNI, &c. Diligenter hic obſervandum, ſapienter poëtam feciſſe, ut Æolus Iunonis beneficia recenſeret, quæ Iuno ipſa tacuerat. Nam perſonæ graves atque magnanimæ quę in alios contulerint, libentius audiunt, quam ut ipſæ narrent aliis. ARIST. 3. Ethic.

HÆC VBI DICTA, &c. Proverbium, *Qui conturbat omnia.* Quintil. lib. 8. cap. 4. HART.

CAVVM CONVERSA CVSPIDE MONTEM, &c. Impulſio montis in latus, ſæviſſimæ ac certiſſimæ tempeſtatis futuræ eſt indicium. Et quod *Cavum montem* dicit, phyſicam rationem attingit, quoniam concava loca ventis facile replentur: unde & terræmotus quandoque fiunt. NASCIMBÆN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vna Eurusque, Notusque ruunt, creberque procellis
Africus, & vaſtos volvunt ad littora fluctus.
Inſequitur clamorque virum, ſtridorque rudentum.
Eripiunt ſubito nubes cœlumque, diemque
Teucrorum ex oculis : Ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther :
Præſentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ ſolvuntur frigore membra;

SERVII.

VNA EVRVSQVE NOTVSQVE ET AFRICVS. Bene hos modo tres ventos inferiores tantum nominavit; quia ſedibus mare jure commovent, Zephyrum & Aquilonem tacuit: Zephyrum qui ad Italiam ducit, Aquilonem qui deſuper flat. ideo Homerus de eo καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων. RVVNT autem, modo eruunt. PROCELLIS. Procella eſt vis ventorum cum pluvia, dicta procella quod omnia percellat, hoc eſt moveat.

INSEQVITVR CLAMORQVE VIRVM. Sequitur, quia præceſſerat ventorum ſonus, quem & ipſum clamorem poſſumus dicere. STRIDORQVE RVDENTVM. Proprie enim in funibus ſtridor eſt. Pacuvius iu Teucro, *Armamentum ſtridor & rudentum ſibilus.*

ERIPIVNT SVBITO. N. Accius in Clytemneſtra, *Deûm regnator nocte cæca cælum è conſpectu abſtulit.*

TEVCRORVM EX OCVLIS. Bene *Teucrorum*, quibus tempeſtas immiſſa erat. Nunquam enim totum cœlum tegitur nubibus, ſed illa pars contra quam flaverint venti. Diem autem eripi, ad videntum oculos retulit, non ad naturam. NOX INCVBAT. Nox dicta quia oculis noceat. INCVBAT ideo dixit, quod alienum tempus invaſit. Nam *incubare* proprie dicitur per vim rem alienam tenere. Aut certe *nox incubat*, ut nihil intervalli eſſet inter tenebras & mare, aut tempeſtates, ut in Georgic. *Ipſe pater media nimborum in nocte coruſca Fulmina molitur dextra.*

POLI. Axes, id eſt extremæ partes cœli. Duo enim ſunt Notios & Borios, à quibus totum cœlum contonuiſſe ſignificat. ÆTHER. Ætherem hic pro aëre poſuit. nubes enim unde & fulmina, aëris ſunt, non ætheris: & frequenter Virgilius duo iſta confundit.

INTENTANT. Minantur, ingerunt. OMNIA autem, ad ſuperiora retulit.

EXTEMPLO. Illico, ſtatim. Et eſt augurum ſermo. Templum enim dicitur locus manu deſignatus in aëre, poſt quem factum illico captantur auguria. ÆNEÆ. Servavit τὸ πρέπον, ut Æneam ultimum territum dicat. FRIGORE. Timore. Et eſt reciproca tranſlatio: Nam & timor pro frigore, & frigus pro timore ponitur: ut in Terentio, *Vxorem tuam pavitare ajunt: non timere, ſed laborare frigoribus.* utrumque enim in unum exitum cadit, ſicut & de calore & frigore, urere dicimus. ut eſt, *Aut Boreæ penetrabile frigus adurat.* Nam & Græci φρικτὰ dicunt quæ ſunt timenda, ut Homerus δῶρα μὲν σὺ ἐπ' ὀρόσαι. Livius in Odiſſia. *Igitur demum Vlixi cor fixit præ pavore.* Reprehenditur ſane hoc loco Virgilius, quod improprie hos verſus Homeri tranſtulerit καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν. Nam frigore ſoluta membra longe aliud eſt, quam λύτο γούνατα. ET DVPLICES TENDENS A. S P. *T. molle, cum illud magis altum, & heroicæ perſonæ πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν. Præterea quis interdiu manus ad ſydera tollit; aut quis ad cælum manum tendens, non aliud precatur potius quam dicit. O TERQVE QVATERQVE BEATI. Et ille intra ſe, ne exaudiant ſocii, & timidiores deſpondeant animo: hic vero vociferatur.

DONATI.

EXTEMPLO ÆNEÆ. Exprimit quale & animi & corporis ſenſerit pathos. FRIGORE. non pro timore poſuit: nam derogaretur ejus virtuti, ergo frigus dixit proprie quod oriebatur, non ex caſu evidentiſſimæ mortis, ſed ex tot adverſis, quæ corporis calorem extinxerant: quia cruciabatur animus viri fortis, qui maluiſſet glorioſius in campo occumbere, quam ignobiliter in fluctibus interire.

VARIORVM.

VNA EVRVSQVE NOTVSQVE, &c. Homerus Odyſſ. ε. Σὺν δ' εὖρός τε νότος τ' ἔπεσε, ζέφυρός τε δυσαὴς, καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων. H.

CÆLVMQVE DIEMQVE. Homerus Odyſſ. ε. νεφέεσσι κάλυψε γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον. HART.

PONTO NOX INCVBAT. Odyſſ. 9. ὀρώρει δ' οὐρανόθεν νύξ. HARTVNG.

INTENTANT OMNIA MORTEM. Macrob. lib. 5. cap. 3. HARTVNG.

EXTEMPLO ÆNEÆ. Odyſſ. ε. λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ. Vide Floridum lib. 2. cap 10. ſucciſ. lectionum. HARTVNG.

EXTEMPLO ÆNEÆ SOLVVNTVR, &c. *Extemplo* eſt continuo inquit Varro de Ling. lat. lib. 6. Eſt autem verbum ſacrorum, ſicut *Ilicet* judiciorum. Vt enim hoc dimiſſo ſenatu; ſic & illud ſacrificio patrato à præcone pronuntiabatur: quo ſignificabatur, ut exirent ex templo. Quod quia cito fiebat, inde pro cito, & propere ſumi ceptum eſt. SCALIG.

Inge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ingemit, & duplices tendens ad ſydera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Trojæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere: ô Danaûm fortiſſime gentis
Tydide; mene Iliacis occumbere campis

SERVII.

INGEMIT. Non propter mortem. ſequitur enim, *O terque quaterque beati.* ſed propter mortis genus. grave eſt enim ſecundum Homerum, perire naufragio, quia anima ignea eſt: & extingui videtur in mari, id eſt elemento contrario. ut, *igneus eſt ollis vigor.* DUPLICES. Duas ſecundum antiquum morem. nam duplices, duas dicebant, ut hoc loco, & binos, duos: & utroſque pro utrunque. ut Cicero, *Binos habebam, jubeo promi utroſque.* Item Salluſtius cum de duobus loqueretur. *Hi utrique ad urbem imperatores erant.* PALMAS, manus explicitas.

TALIA VOCE REFERT. Profert, RE abundat; alibi *refert*, reſpondet, ut initio 4. Æneid. *Anna refert*; in conſuetudine, ſic dicimus, *ille mihi retulit.*

O TERQUE QUATERQUE. Hoc eſt ſæpius. Finitus numerus pro infinito. & ſic erupit in vocem cum dolore τρὶς μάκαρες Δαναοὶ καὶ τετράκις οἱ τότ' ὄλοντο. Et hoc principium quidam acephalon dicunt, cum intelligi debeat multa eum intra ſe cogitaſſe, poſtremo in hæc erupiſſe.

QUIS. Quis & quibus unum ſign[illegible]ant: ſecundum artem enim ſic dicimus [illegible] eo quod eſt à QUI: [illegible] à QUO, in is mittit. ſed bus mittit: ab eo quod [illegible]e in uſu ſunt dativus & ablativus à tertia declina[illegible], licet antiqui omnibus uſi ſunt caſibus. Ca[illegible] plural[illegible] in originibus ait, *Si ques ſunt populi.* Et declinavit ques [illegible] puppes puppium [illegible] ALTIS. Propter Pergama, quæ altiſſima fuerunt: ex quibus omnia alta ædificia, *Pergama* vocantur, ſicut Æſchylus dicit.

OPPETERE. Ore terram petere, id eſt mori, exſpirare, vel occumbere. Poſſumus autem ſic uti hoc ſermone, & ut per ſe plenus ſit, & recipiat adjectionem. Ergo dicimus & oppetit, & mortem oppetit, ſicut & expirat, & animam expirat.

FORTISSIME GENTIS. Atqui in artibus legimus ſuperlativum gradum non niſi genitivo plurali jung[illegible]. conſtat quidem: ſed gens nomen eſt enuntione ſingulare, intellectu plurale. Bene ergo junxit: in gente enim plures ſunt. ut alibi, *Ipſe ditiſſimus agri Pœnicum.* non enim unus eſt ager Phœnicum. Item [illegible]aluſtius, *Romani generis diſertiſſimus.* aut ſuperlativo [illegible]ro comparativo uſus videtur, quaſi fortiſſimis com[illegible]randus; non, ut vulgo creditur, præferendus. cur [illegible]iomedem fortiſſimum dixerit, cum poſt Achillem [illegible] Ajacem ipſe ſit tertius. unde etiam Saluſtius ait, *Pr[illegible]um Græcorum Achillem.* Multi dicunt ideo *fortiſſim[illegible]*, quia juxta Homerum & Venerem vulneravit & M[illegible]tem. Alii ad gentem referunt, quod Achilles T[illegible]ſſalus fuit, Ajax Græcus, Diomedes Danaus. [illegible]ulti ad excuſationem Æneæ volunt fortiſſimum dic[illegible]m; à quo conſtat eſſe ſuperatum, ut, *Iuvenalis vel quod Tydides percuſſit pondere coxam Æneæ.*

TYDIDE. Vocativus Græcus, ſi enim latine diceret, Tydida debuit ponere. Omnia enim patronymica quæ in DES exeunt, apud Latinos primæ declinationis ſunt; ut, *Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector.* Tydides Diomedes Tydei & Deiphyles Adraſti filiæ filius, qui poſt captum Ilium ad Italiam venit, quod plenius in XI. lib. habes. Eo tempore ſtatua cum in templo Apollinis Delphici ſtaret, vi quadam divina ad Corcyram migravit, viſa eſt [illegible]ros Corcyreorum defendere: Nam [illegible] comminatione hoſtibus fug[illegible], Corcyra bello exempta eſt.

DONATI.

O TERQUE QUATERQUE. Id eſt multifariam.

QUEIS ANTE ORA. De Polyte, ex iis quæ in 2. dicuntur, intellig[illegible] qui cæde Pyrrhi in conſpectu patris [illegible]ubuit. ALTIS. Id eſt integra ad huc [illegible]ate. Ipſe enim Æneas non Trojam altam, [illegible] campos ubi Troja fuit reliquit, & in fluctib. periclitatus eſt.

O DANAUM FORTISSIME GENT. ex illo, ad aliud raptus eſt: exiſtimans ſe infelicem, qui & hunc exitum vitæ ſortiatur, & ignobili morte periturus ſit.

MENE ILIACIS. ex his ſe infelicem exiſtimans, qui hunc exitum vit[illegible] [illegible] pelago eſſet moriturus. Non potuit autem explere orationem interveniente fluctu. Eſſet autem vitium poëtæ: ſi finitis querelis fluctus interveniſſet: ſemper ergo imperfectas reliquit querelas, ut: *Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur.* Et alibi: *Talia fundebat lachrymans.*

VARIORUM.

DUPLICES TENDENS AD S[illegible] Heroes manibus in cælum ſublatis Iovem, cæteroſque deos cæleſtes præcabantur: Marinos, ad mare projectis: Manes & inferos, terra percuſſa. PONTANUS.

O TERQUE QUATERQUE. Homer. τρὶς μάκαρες καὶ τετράκις. Cæl. lib. 22. cap. 12. HART.

O TERQUE QUATERQUE BEATI. &c. Homerus, mortem in aquis, interitum animæ exiſtimavit. Hinc Achilles lib. 21. Iliad. talem mortem λευγαλέον appellat, hoc eſt indignam & pernicioſam. Adeoque ea res vulgo credita fuit, ut milites apud Syneſium, ne naufragio perirent, ſtatuerint ſibi necem ſua manu conſciſcere, ut heroicam & animæ nequaquam exitialem. Non ergo mirum ſi Virgilius ſuo Æneæ gemitum attribuerit. NANNIUS.

TYDIDE. Alluditur ad conflictationem cum Diomede, quæ exſtat Iliad. ε. HARTUNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Non potuiſſe? tuaque animam hanc effundere dextra?
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon, ubi tot Simois correpta ſub undis
Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora volvit.
Talia jactanti ſtridens aquilone procella,
Velum adverſa ferit, fluctuſque ad ſydera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit & undis
Dat latus: inſequitur cumulo præruptus aquæ mons.

SERVII.

NON POTVISSE. Quaſi ſemper voluerit. ANIMAM HANC. Quaſi cum dolore hanc animam dixit; acſi diceret infelicem, quæ ad laborem nata eſt. EFFVNDERE. Secundum eos qui dicunt ſanguinem eſſe animam: ut ipſe, *Purpuream vomit ille animam.* N... alio loco licet alias aliorum opinionem ſequitur, qui dicunt ſpiritum eſſe animam. ut eſt, *Atque in ventos vita receſsit.*

SÆVVS. Magnus, vel fortis, vel bellicoſus; ut eſt, *Et ſævum Æneam agnovit Turnus in armis.* Vel adverſus hoſtes *ſævus*, & eſt epitheton ad tempus. Nam incongruum erat ab Ænea *ſævum Hectorem* dici: aut *ſævus*, quod adverſum Antenorem & Æneam & Helenum ſentiens, Elenam non permiſerit reddi. Ideo *Sævus Hector*, quia Æneas pius. Quod autem ait ÆACIDÆ TELO, vult oſtendere feliciorem Hectorem, cui contigerit ab Achille perire, quod ipſe optaverit ei congreſſus, ſicut in 5. Neptunus Veneri loquitur. Et bene legit cum quibus periſſe debuerit, ipſe enim & fortis eſt & numinum proles: certe ergo his jungitur in quibus talia fuerunt.

SARPEDON. Et in ultima ſyllaba, & in penultima poſſumus accentum ponere. Nam Homerus & Sarpedonis declinavit & Sarpedontis: unde & varius accentus eſt. Nam ſi Sarpedonis dicas, antepenultima habet accentum; ſi Sarpedontis penultima. Sed Sarpedontis uſurpavit. Naturalis autem declinatio eſt, Sarpedonis, ut Memnon Memnonis, Sinon Sinonis, Si autem genitivum in dontis miſerit, à circumflexo venit: qui eſt in ultima ſyllaba nominativi, ut Demophῶν, Demophωntis, Lycaωn Lycaωntis, ... Sarpedωntis. Eſt autem Sarpedon, Iovis & Laodamiæ filius ut alio, *Quin occidit una Sarpedon mea progenies*, occiſus à Patroclo Menæcii filio, armis Achillis induto; hujus interitum Iuppiter proſecutus dicitur imbre ſanguineo. SIMOIS. Nomen hoc integrum ad nos tranſiit, unde ſuo accentu profertur. Nam ſi eſſet latinum in antepenultima haberet accentum, quia ſecunda à fine brevis. Sane bene feciſſe videtur Simois mentionem, ut ibi videatur pati ſe optaviſſe, ubi genitus eſt, ut alibi: *Tunc ille Æneas quem Dardanio Anchiſæ Alma venus Phrygii genuit Simoentis ad undam.* hic flumen Trojæ eſt. SVB VNDIS. Et ſub undis legimus, & ſub undas. Sed ſi ſub undas, CORREPTA intellige: ſi ſub undis, VOLVIT. Varia ergo diſtinctio eſt. CORREPTA. Rapta.

FORTIA CORPORA, Id eſt virorum fortium, nulla enim eſt in mortuis fortitudo.

TALIA IACTANTI. Inaniter loquenti: ut alibi, *Atque irrita jurgia jactat.* &, *Voces dum jactat inanes.* AQVILONE. Ab Aquilone. Ecce hic reddit ventum quem tranſierat, & à generali tempeſtate ad ſpeciem tranſit.

ADVERSA. Contraria. quia ad Italiam navigantibus Aquilo contrarius eſt.

FRANGVNTVR REMI. Vel gubernacula: vel, quod verius eſt, remi. Antiqui enim velis remiſque navigabant. Et hoc de navi Æneæ, an de omnibus dixit? TVM PRORAM AVERTIT. Alii PRORA legi tradunt, ut ſit, AVERTIT pro avertitur. Eſt eſt figura creberrima. poteſt namque pro activi verbi ſignificatione paſſivum poni: ut eſt, *Et pictis bellantur Amazones armis*, pro bellant. Nec nos debet movere quod bellor non facit, natura enim hoc prohibuit verbum componere. Et invenitur ubi activum ponitur, ut eſt avertit pro avertitur. &, *Inſinuat pavor*, pro inſinuatur. &, *Nox humida cælo Præcipitat*, pro præcipitatur. Sed hæc verba tantummodo pro ſe invicem ponuntur, quæ & activa eſſe poſſunt & paſſiva; ut eſt averto & avertor, præcipito & præcipitor. Ergo non poſſumus dicere, quod quidam artigraphus, declinationes activi verbi & paſſivi pro ſe invicem poni. Nam & neutralis verbi declinatio activa eſt, & communis deponentiſve paſſiva: & aliud eſt eſſe activum verbum, & aliud habere activi verbi declinationem.

DAT LATVS. Inclinatur. CVMVLO. Exuberante fluctu, id eſt altitudine, cum cumulo. PRÆRVPTVS. In altum levatus.

DONATI.

IACTANTI. Adhuc loquenti intervenit vis fluctus, nec permiſit explicare felices, qui in Troja perierunt: ſe infelicem, qui in fluctibus ſit periturus.

VARIORVM.

TVAQVE ANIMAM HANC EFFVNDERE. Hac iteratione adfectum commiſerationis amplificat. EFFVNDERE autem dicit, Critiam & Empedoclem ſecutus, qui animam ſanguinem eſſe putabant. ita IX. Æneid. *purpuream vomit ille animam.* TAVBMAN.

VBI TOT SIMOIS. Iliad. μ. καὶ σιμόεις ὅθι πολλὰ βοάγρια καὶ τρυφάλειαι κάππεσον ἐν κονίῃσι. H.

FORTIA CORPORA VOLVIT. Iliad. φ. πολλὰ δὲ τεύχεα καλὰ δαϊκταμένων αἰζηῶν πλῶον καὶ νέκυες. HAR.

PRÆRVPTVS AQVÆ MONS. Apoll. lib. 2. κῦμα ἀποτμήγι ... σκοπιῇ ἶσον. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hi ſummo in fluctu pendent; his unda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit: furit æſtus arenis.
Treis Notus abreptas in ſaxa latentia torquet:
Saxa, vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, Aras:
Dorſum immane mari ſummo. treis Eurus ab alto
In Brevia, & Syrteis urget (miſerabile viſu)

S E R V I I.

HI. Pro, Illi, vel alii; & bene dicticas, *his* pro illis vel aliis. DEHISCENS. Valde hiſcens. DE enim augentis eſt, ut in Terentio, *Deamo te Syre.*

APERIT. Oſtendit, ut Salluſtius, *Caput aperire ſolitus*, id eſt nudare, oſtendere. ſic alibi, *Viſa aperire procul montes*: ſane aliter hic aperit, aliter oſtium aperit.

ARENIS. Et ab arenis, & cum arenis. id eſt vel ab imo movebatur mare, vel cum ipſis arenis, ut in tempeſtate ſolet.

TRES. Latinum eſt. Genitivus enim pluralis quotiens in IVM exit, accuſativum pluralem in is mittit, ut puppium puppis. Quotiens in VM exit, in ES mittit. ut patrum patres. SAXA LATENTIA. Modo propter tempeſtatem; vel ut quidam tradunt, tranquillo mari, nam quemadmodum latent quæ nomen habent. hæc autem ſunt ſaxa inter Africam, Siciliam & Sardiniam, & Italiam, quæ ſaxa ideo Itali aras vocant, quod ibi Afri & Romani fœdus inierunt, & fines imperii ſui illic eſſe voluerunt; unde etiam Dido, *Littora littoribus contraria, fluctibus undas Imprecor.* Quæ aræ, à Siſenna, propitiæ vocantur. alii dicunt Græcos hæc ſaxa *βόμους* appellare. Quidam inſulam fuiſſe hunc locum tradunt, quæ ſubito peſſumierit, in cujus reliquias ſaxa hæc extare, in quibus ajunt Pænorum Sacerdotes rem divinam facere ſolitos. Has aras alii Nept. v. ſicut Claudius Quadrigarius I Annalium: *Apud aras quæ vocabantur Neptuniæ.* Varro de ora maritima lib. I. *Vt faciunt ii qui ab Sardinia Siciliam, aut contra petunt. Nam ſi utramque ex conſpectu amiſerunt, ſciunt periculoſe ſe navigare, ac verentur in pelago latente inſulam, quem locum vocant aras.* TORQVET. Iacit, immittit, ut, *Torquet aquoſam hyemem.* Inde & torquet, jacit dicimus. Alibi. Torqueat, deflectit; ut, *Torquet medios nox humida currus.* Alibi regit & frenat: ut, *Cuncta tuo, qui bella pater ſub numine torques*: Alibi ſuſtinet & fert, *Axem humero torquet ſtellis fulgentibus aptum.*

SAXA VOCANT ITALI MEDIIS QVÆ IN FLVCTIBVS ARAS. Ordo eſt, quæ ſaxa latentia id mediis fluctibus, Itali aras vocant. pro quibus hunc ordinem eſſe ait, *Tris Notus abreptas mediis fluctibus in ſaxa latentia torquet*: Alii *mediis fluctibus aras legunt*, ut ſit ordo, *Saxa vocant Itali aras, quæ mediis fluctibus*, ut deſit SVNT. Italos autem aliqui non qui in Italia nati ſunt, ſed qui Latine loquantur, accipiunt.

DORSVM IMMANE. Eminens, vel altum, ſecundum Homerum, vel certe eminens planities, aut ſuperficies durior: aut ſic ait hic Poëta *dorſum* de ſaxo, ſicut Homerus Νῶτα θαλάσσης: ſicut alibi ipſe: *Dorſo dum pendet iniquo.* Quidam immane pro malo accipiunt poſitum, propter naufragia quæ ibi ſolent fieri. nam manum bonum dicunt, ergo quod bono contrarium immane. Non enim poteſt pro magno accipi; Alibi, *Poſuit quæ immania templa*, quia non facile apparent hæc ſaxa, niſi cum mare ventis movetur. *Dorſum* autem hoc loco non abſurde ait, quia Græce aræ ipſæ ἐπὶ πόντου νῶτα dicuntur, ut Sinnius Capito tradidit, ſecundum Homerum. MARI SVMMO. Vel in ſummo, vel in placido.

IN BREVIA ET SYRTES. Id eſt in brevia Syrtium: quo modo, *Molemque & montes.* BREVIA autem dicit vadoſa, per quæ poſſumus vadere. VADIS. Vada, τὰ βραχέα. Varro de ora maritima lib. I. *Si ab aqua ſumma non alte eſt terra, dicitur vadus*, & multi ſic legunt: *Inliditque vadis atque aggere cingit harenæ.* Et *ſyrtes*, ſyrtium ſinus duo ſunt pares natura, impares magnitudine, ut Salluſtius dicit.

D O N A T I.

HI SVMMO IN FLVCTV. Fluctibus vario motu venientibus: aliæ erigebantur tumore fluctuum, aliæ deprimebantur.

AB ALTO. peritus locorum: Eurum dixit ducere in ſyrtes ab alto, id eſt, à pelago. Aliter enim non poſſet, cum flatus habeat ab orientis partibus, in quibus ſunt ſyrtes, eo navigia cogere unde potuit revocare. Sex igitur naves alienatæ ſunt à cæteris, una turbata premitur ubi erat Æneas. Nunc caſus octavæ, deſcribitur.

V A R I O R V M.

TRES NOTVS ABREPTAS. De induſtria confuſa eſt rerum ac verborum collocatio: cum ad navium confuſionem, tum ad periculorum difficultatem indicandam. TAVBMANNVS.

SAXA VOCANT ITALI MEDIIS IN FLVCTIBVS ARAS. Aras fuiſſe novem propitias admonet Turnebus, inter Sardiniam & Africam celebres, icto ibi inter Afros & Romanos fœdere: de quibus Lucanus, *anguſtius aris Victoris Libyco pulſatur in æquore ſaxum Tarpejis.* Quo quidem è loco ſaxa illa magna religione & veneratione fuiſſe culta colligitur. *Aras* vocarunt Itali hoſce ſcopulos, quod cum ad aras ſeu in templis fœdera ſoleant ferire, hi ſcopuli Romanis & Carthaginenſibus pro aris fuerint. TVRNEB. GERMAN.

ARAS. Mixtura verborum. Quintil. lib. 8. cap. 2. HARTVNG.

IN BREVIA. Quæ Latini *brevia* nominant, vadoſa quædam in mari ſpatia, ea Græce βραχεῖα. Cælius. l. 4. c. 15. Brodæus lib. 6. cap. 24. HART. PONTAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Vnam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens à vertice pontus
In puppim ferit: excutitur, pronuſque magiſter
Volvitur in caput: aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vaſto;
Arma virûm, tabulæque, & Troïa gaza per undas.

SERVII.

LYCIOS. Hi Trojæ ad auxilium venerant, qui mortuo rege Pandaro Æneam ſecuti ſunt; unde & in ſecundo ait, *Comitum affluxiſſe novorum.* FIDVM. Fidelem: utrumque nomen idem ſignificat, quamvis quidam velint fidum amicum, fidelem ſervum dici. & ſic pronuntiandum ut dolorem afferat talis ſocii amiſſio.

IPSIVS ANTE OCVLOS. Ad majorem dolorem· unde alibi, *Quæque ipſe miſerrima vidi.* Item, *Qui nati coram me cernere lethum Feciſti.* INGENS PONTVS. Vnda. Et eſt tropus Synecdoche. A VERTICE autem. Aut à puppi quæ vertex navis eſt: aut ab Aquilone vento, qui flat à mundi vertice, à ſeptentrione: ut ipſe alibi, *Hic vertex nobis ſemper ſublimis.* quidam verticem hic procellam accipiunt. IN PVPPIM. Pro puppim, addidit præpoſitionem. PRONVS. πρήνης: nonnulli ſane pronum adverbialiter legunt. MAGISTER. Leucaſpis: ut in ſexto libro, *Leucaſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem.*

TER. Sæpius: finitus numerus pro infinito. *crebro* enim fluctus facit Aquilo, ut Saluſtius, *Crebritate fluctuum ut Aquilo ſolet.* vel certe quod Græci τρικυμίαν appellant: ut Salluſtius, *triplici fluctu.* IBIDEM. Ibidem & ubinam multi dubitant ubi debeat eſſe accentus, quia ubi & ibi naturaliter breves ſunt: ſed ratione finalitatis plerunque producuntur in verſu: neſcientes hanc eſſe rationem, quia pronuntiationis cauſſa contra uſum latinum ſyllabis ultimis, quibus particulæ adjunguntur, accentus tribuitur: ut muſaque, illene, hujuſce. ſic ergo & ibidem.

TORQVET AGENS CIRCVM. In gyrum circumagit. VORTEX. Vortex dicitur circumacta in ſe unda, & quæ quaſi ſorbere videatur. quod de Charybdi legitur, *Atque imo baratri ter gurgite vaſtos Sorbet in abruptum fluctus.* de quo ait Salluſt. *Charybdis mare verticuloſum.*

APPARENT. Aliud eſt parere, & aliud apparere. Parere enim eſt obedire; ut, *Paret amor dictis.* Apparere autem, videri: ut, *Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus.* Et hæc obſervatio diligenter cuſtodiri debet; licet eam authores metri cauſſa, vel clauſulæ plerunque corrumpant. RARI. Vel propter maris magnitudinem, vel quia una perierat navis. vel *rari* de multis, ut oſtendat ſtatim alios plures periiſſe; & quomodo apparent, *ſi Ponto nox incubat atra?* aut quia, *Crebris micat ignibus æther*, aut quia ante ipſius oculos hoc evenit. NANTES. Prima verbi propoſitio, no nas nat. unde eſt, *Nare per æſtatem liquidam*, prima ſyllaba naturaliter longa eſt: licet NATARE, NA brevis in eadem ſignificatione. IN GVRGITE VASTO. Tapinoſis eſt rei magnæ humilis expoſitio. Prudentior tamen Virgilius humilitatem ſermonis epitheto ſublevat, ut hoc loco, nam addidit VASTO. Item cum de equo loqueretur, ait, *Cavernas ingentes.*

ARMA VIRVM. Bene addidit *virum.* id eſt virorum. Arma enim dicuntur cunctarum artium inſtrumenta: ut, *Cerealiaque arma.* Item, *Colligere arma jubet.* Item & alio loco. *Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma.* TROIA. Differentia in hoc ſermone eſt, & in ſenſu, & in ſyllabis. Nam cum provinciam dicimus (nam Troja provincia, Ilium ipſa civitas) & principale nomen eſt, brevis eſt TRO. quando autem non eſt principale & derivatio eſt, longa eſt TRO. ut, *Trojus Æneas.*

GAZA. Perſicus ſermo eſt, & ſignificat divitias, unde Gaza urbs in Palæſtina dicitur, quod in ea Cambyſes rex Perſarum cum Ægyptis bellum inferret, divitias ſuas condidit, eſt autem generis fœminini: ut, *Gaza lætus agreſti.* Quæritur tamen à multis, quemadmodum potuit aurum natare, neſcientibus Gaza, id eſt opes dici omne quod poſſidemus, aut certe hyperbole tempeſtatis, ut etiam ponderoſa ferri potuerint. PER VNDAS. Per quidam nolunt, Et TROIA poſſeſſivum; a. i. a. c. e. f. ſ. e. o. i. p.

DONATI.

IN PVPPIM FERIT. hos ſpecialiter cum eorum nominibus ponit, qui in is potiores navigabant & uno caſu ferebantur.

APPARENT RARI NANTES. ut compleatur id: *Submerſaſque obrue puppes.* periit ergo amicus, & fidus, & in ejus conſpectu. Excuſatur igitur Orontes, qui non imprudentia, ſed vi tempeſtatis perierit.

VARIORVM.

INGENS A VERTICE PONTVS IN PVPPIM. Miror Servium illum accuſativum, *unam*, in conſtructione verborum non reſpexiſſe. Pontum ſcilicet unam navem à vertice in puppim ferire. Deſcribit autem Virgilius, mirabilem ſubverſionem navis, & quæ vix unquam niſi in ſæviſſimis tempeſtatibus contingere ſolet, undas ſcilicet ſublata in altum prora navem in puppim ſtatuiſſe; adeo ut gubernator cum pedes illi in altum tollerentur, pronus in caput neceſſario excideret. NANNIVS.

EXCVTITVR PRONVSQVE MAGISTER. Odyſſ. μ. Hom. ὁ δ᾽ ἄρ᾽ ἀρνευτῆρι ἐοικὼς κάππεσ᾽ ἀπ᾽ ἰκριόφιν. HARTVNG.

Iam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, & qua grandævus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcunt.
Interea magno miſceri murmure Pontum,
Emiſſamque hyemem ſenſit Neptunus, & imis
Stagna refuſa vadis: graviter commotus, & alto
Proſpiciens, ſumma placidum caput extulit unda.
Diſiectam Æneæ toto videt æquore claſſem,
Fluctibus oppreſſos Troas, cœlique ruina.
Nec latuere doli fratrem Iunonis, & iræ.

SERVII.

IAM VALIDAM, &c. Zeugma eſt ab inferioribus. VICIT HYEMS, Quod fit & à ſuperioribus & à medio, plerunque & ad utrunque reſpondet: ut, *Trojugena interpres divum qui numina Phœbi, Qui tripodas Clarii lauros, qui ſydera ſentis.* Ecce hoc loco SENTIS & ante dicta & ſequentia concludit. ILIONEI. Antiptoſis eſt, pro genitivo enim dativum poſuit: nam conſtat hujuſmodi nomina Græca dativum ſingularem in *ει* mittere, ut Orphei. nam illa ſolutio. at Orphei ſeparatim dicimus, nec modo Ilionei poſſumus dicere ſtrictum eſſe genitivum, ut ipſe ſit qui & dativus. quod etſi forte contingat, non regula mutatur, ſed Antiptoſis fit, qua plerunque utuntur Poëtæ, ut, *urbem quam ſtatuo veſtra eſt*, pro urbs: Item *Hæret pede pes*: pro pedi.

VECTVS. Qua vehebatur ſignificat. Et pro præſenti participio, quod non habemus, præteritum poſuit. In latino enim ſermone à paſſivo verbo præſens participium non eſt, neque ab activo præteritum. ſed quod uno ſermone non poſſumus explicare, aut circumlocutione oſtendimus: aut participium pro participio ponimus, ſed uſurpative; ut hoc loco factum eſt.

ABAS. Abantes aliquot tradunt, hic unus Æneæ comes; Alter quem in Troja Diomedes occidit; Tertius eſt Argivus; cujus tertio lib. clypeum Apollini conſecraſſe dicit Æneam.

VICIT HYEMS. Hyems duas res ſignificat: aut tempus, aut vim venti per quam oritur tempeſtas. Ergo pro loco intelligendum. Accius: *Vnde eſtis nautæ huc hyeme delati.* Sic & Varro. LAXIS. Pro laxatis, nomen pro participio.

ACCIPIVNT IMBREM. Imber dicitur humor omnis, veteres enim omnem aquam imbrem dicebant: ut Lucretius, *Ex igni, terra, & anima naſcuntur & imbri.* id eſt humore. Ennius imbrem pro aqua marina, *Ratibuſque fremebat Imber Neptuni.* FATISCVNT. Abundanter aperiuntur. Fatim enim abundanter dicimus, unde & adfatim. Hiſcere autem aperire, verbum frequentativum ab hiare.

EMISSAM HYEMEM. Hic apertius tempeſtatem declarat ex Græco: Nam & illi χειμῶνα tempeſtatem dicunt, & bene veteres noſtri hyemem anni dicebant, ne tempeſtas poſſet intelligi. IMIS. Bene in imo voluit eſſe Neptunum, ut jam factam cognoſceret tempeſtatem, non incipientem vetaret.

STAGNA. Stagnum dicitur aqua ſtans: ſed nunc profunda maris ſignificat, ab eo quod non niſi nimia tempeſtate turbantur. Ergo Stagna & Imis vadis refuſa, aliud pendet ex alio: quia immobilis aqua in imo maris tantummodo eſt, quam tunc ab imo motu dicit eſſe turbatam. GRAVITER COMMOTVS. Oportune Neptunum ait commotum, cum maria turbantur, quia plerunque Poëtæ Neptunum pro mari ponunt. ET ALTO PROS. Aut è mari erigens caput, aut mari providens. Quidam alto cælo accipiunt, quia ait, *Iam cælum terramque.*

PLACIDVM CAPVT. Quærunt multi quemadmodum placidum caput, ſi graviter commotus? quaſi non potuerit fieri ut iraſceretur ventis, propitius eſſet Trojanis. epitheta enim alia naturalia ſunt, alia ad tempus: & *placidum*, ut naturale Neptuni eſt, ita graviter ad tempus, ob factam tempeſtatem. Vno autem epitheto habitum futuræ orationis oſtendit: ut alibi uno ſermone, *Tunc quaſſans caput.*

DISIECTAM ÆNEÆ TOTO V. Æ. C. Hic oſtendit Æolum omnia Iunonis præcepta compleſſe. *Nam ſubmerſaſque obrue puppes*, in Orontis ſororumque ejus interitu: *Aut age diverſas, & disjice corpora Ponto. Disjectam Æneæ toto videt æquore claſſem.*

COELIQVE RVINA. Id eſt tonitribus, quorum ſonus ſimilis eſt ruinis.

NEC LATVERE DOLI FRATREM IVNONIS, ET IRÆ. Aut doli Iunonis: aut fratrem Iunonis. gemina ergo diſtinctio eſt, quod & ipſa Saturni eſt filia.

DONATI.

OMNES ACCIPIVNT. Id eſt, una omnium cauſa ac ſimilis fortuna fuit. Sed Neptuni datur occaſio, ne penitus Iunonis juſſa implerentur.

NEC LATVERE. Fratrem, ſororis ſtudia non latebant. Ergo vocatis ventis, orationem habuit patheticam, utpote commoti animi, abſciſam, id eſt, nec continuam nec compoſitam: fuit brevis, quia ſubvenientis in hoc caſu non erat multa loqui.

VARIORVM.

PARS DVCERE MVROS, &c. ſic *foſſas ducere*, quod Græci ταφροβολεῖν dicunt. SALMAS.

135 *Eu-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Eurum ad ſe Zephyrumque vocat: dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia veſtri?
Iam cœlum terramque, meo ſine numine, venti
Miſcere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego; ſed motos præſtat componere fluctus.
Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite veſtro;

SERVII.

EVRVM AD SE ZEPHYRVMQVE VOCAT. Per hos, omnes intelligendi ſunt. Iſti enim ſunt cardinales. AD SE autem & hic ait. Cur tamen *Zephyrus*, qui ad Italiam ducit, quem Poëta ſupra tacuit nunc vocatur; ira in hoc Neptuni exprimitur, ſi etiam eum objurgat, qui non adfuerit.

GENERIS FIDVCIA VESTRI. Aſcræus unus de Titanibus, qui contra deos arma ſumpſerunt, cum Aurora concubuit: unde nati ſunt venti ſecundum Heſiodum. Et hoc loco fiduciam pro confidentia poſuit; quum fiducia in bonis rebus, confidentia in malis ſit.

IAM COELVM TERRAMQVE. Aut ordo eſt: Auſi eſtis ſine meo numine tantas moles tollere, & cœlum terraſque turbare? aut certe illud eſt, quod tria hæc numina, licet diviſa imperia teneant, videntur tamen invicem regni totius habere poteſtatem: ſicut & ipſa elementa quæ retinent, phyſica inter ſe quadam ratione junguntur. Sic in Georg. *Temporibuſque parem diverſis quattuor annum.* Ipſorum etiam numinum ſceptra ſignificant. Iuppiter enim trifido utitur fulmine. Pluton, cerbero: Neptunus, tridente. Multi enim quærunt cur modo Neptunus de alienis conqueratur elementis. Aut certe *terram* pro mari poſuit, ab eo quod continet, id quod continetur; quia ipſe dicitur Ἐνοσίχθων & ἐνοσίγαιος id eſt movens terram: & *cælum* pro aëre. Conſtat enim terram cum aqua in aëre libratam. MEO SINE NVM. Hoc eſt, *& laxas ſciret dare juſſus habenas.* NVMINE VENTI. Diſtingue *Numine*, ut *Venti*, convitium ſit.

QVOS EGO. Deficit hoc loco ſermo. Et congrue; nam qui iraſcitur perturbatæ mentis eſt. Subauditur *quos ego ulciſcar*; ergo ἀποσιώπησις eſt; hoc eſt ut ad alium ſenſum tranſeat, ideo abruptum & pendentem reliquit. & neceſſario poſt tale ſchema, SED, conjunctionem ſequi ut, *Quamquam ô*, ſed: Terent. *Quem ego ſi ſenſero? ſed quid opus eſt verbis.* SED MOTOS PRÆSTAT COMPONERE FLVCTVS. Prudenter agit, plus eſt enim innocentibus ſuccurrere, quam nocentium delicta punire. PRÆSTAT. Melius eſt. ut, *Præſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni.* Et notandus ſermo. nam & per ſe plenus eſt, & tam accuſativo jungitur, quam ſeptimo. Dicimus enim & præſtat illum, & præſtat illo. *Commiſſa* autem hic, pro peccatis.

POST MIHI NON SIMILI POENA COMMISSA LVETIS. Aut *non ſimili pæna*, id eſt & non ea qua Trojanos affeciſtis. aut certe MIHI NON SIMILI, id eſt vehementer irato: aut pro non impune poſt hac: nunc enim nullam pænam ſentiunt, niſi forte objurgationis. LVETIS. Perſolvetis. Et hic ſermo à pecunia deſcendit. antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt.

MATVRATE FVGAM. Cum maturitate, id eſt cum tranquillitate diſcedite. Quo modo dicimus, *Matura iracundiam tuam*, id eſt mitiga, pernitioſum enim Trojanis eſt ſi maturent fugam, hoc eſt ſi accelerent. Ergo *fugam* hic tantum diſceſſum accipiendum.

DONATI.

TANTANE. Hoc genus invectionis non habet principium, & crimen exaggerat: oſtendens illos non tantum ſuam, ſed hæreditariam ſectari temeritatem: quod vitium, quia naturale eſt, non poteſt emendari. Sunt enim venti à gigantib. qui bellum diis inferre auſi ſunt, ſed pœnas dedere Oſtendit igitur eorum eſſe crimen quod admiſerant: eſſe etiam originale ſanguinis.

GENERIS. non maculant filios paterna ſcelera: polluuntur tamen ſi illa ſectantur.

IAM CÆLVM. obſcura breviſque oratio, & quia iratus erat & ad ſuccurrendum properabat. Denique tranſit ab aliorum elementorum iniuria, à quibus erat alienum, & venit ad propriam. MEO. quaſi dicat, me contempto. VENTI. abjecte pronunciandum, ut convitium ſit, non nomen.

TANTAS MOLES. mira probatio criminis, ut non ſolum aſſerat verbis, ſed & ipſis aſpectibus ſubdet.

QVOS EGO. duo pronomina cum pondere maximo. QVOS. ſcilicet ſceleratos & ex peſſimis ortos: & quæ ſimiliter intelligi poſſunt. EGO. ſcilicet imperator loci, & de potiorib. diis. Non ulciſcitur, ſed non dimittit eos ſine metu futuræ pœnæ, ne ſe invalidum demonſtraret.

SED MOTOS PRÆSTAT. addit cauſam dilatæ pœnæ.

POST MIHI. ſi quid deinceps auſi fueritis, re, non verbis puniam.

MATVRATE. celerius remeate. REGI. mittit & regi convitia, deformans regni ipſius poteſtatem, & perſonam: aſſerens non habere regnum, ſed ſaxa: non aulam, ſed eſſe cuſtodem carceris.

VARIORVM.

IAM COELVM. Proverb. *Cælum terræ miſcere.* Et Florid. lib. 2. cap. 11. HARTVNG.

MATVRATE FVGAM. Macrobius lib. 6. c. 8. Floridus lib. 2. cap. 11. ſucciſ. lectionum. HARTVNG.

Non

Non illi imperium pelagi, ſævumque tridentem,
Sed mihi ſorte datum. tenet ille immania ſaxa,
Veſtras, Eure, domos. illa ſe jactet in aula
Æolus, & clauſo ventorum carcere, regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectaſque fugat nubes, Solemque reducit.
Cymothoë ſimul, & Triton adnixus acuto
Detrudunt naves ſcopulo: levat ipſe tridenti,

SERVII.

SÆVUM. Vel magnum & potentem, ut ſuperius: vel vere ſævum in ventos, quia minatur. TRIDENTEM. Ideo *Tridens* Neptuno adſignatur, quia mare à quibuſdam dicitur tertia pars mundi; vel quia tria genera aquarum ſunt, maris, fluminum, fluviorum: quibus omnibus Neptunum præeſſe nonnulli dicunt.

SED MIHI SORTE DATUM. Sorte ideo ait, quia Iuppiter & Neptunus & Dis pater, Saturni & Opis filii, cum de mundi poſſeſſione certamen iniſſent, placuit ut imperium ſorte dividerent; ita effectum eſt ut cœlum Iuppiter; maria Neptunus; Dis pater inferos ſortirentur. SORTE. Ac ſi diceret, potuiſſe ſe etiam cœlum tenere; nec ſine ſuo arbitrio poſſe quemquam in ſuo regno habere poteſtatem: Æolum vero beneficio etiam carceris regna meruiſſe. IMMANIA. Aſpera: Manum enim antiqui bonum dicebant: unde & mane dicitur. Quod enim melius? unde per Antiphraſim manes vocati, quod non ſint boni.

VESTRAS EURE DOMOS. Iraſcentium eſt uti proprio nomine, ut Terentius, *Ego te in piſtrinum Dave dedam.* Aut quaſi contra principem tempeſtatis iraſcitur: quem primum conſtat egreſſum. quia ſupra, *Una Euruſque Notuſque ruunt.* Quod autem dicit SAXA IMMANIA, VESTRAS DOMOS. de Pſeudolo Plauti tranſlatum eſt, ubi ait, *Niſi forte carcerem tu aliquando effregiſti veſtram domum.* Et figurate *ſaxa* domos: vario enim ſignificatu idem oſtenditur. IACTET, pro glorietur: veluti, *Nullo tantum ſe Mæſia cultu Iactet*, & hoc ex accidenti ſumptum. quoniam qui ſunt in aliqua re glorioſiſſima, motu quodam & inceſſu corpus ſuum jactant. AULA. Irriſio eſt: quia ſequitur, CARCERE. & nihil tam contrarium ſi ſimpliciter intelligimus.

CLAUSO. Quia ventos emittere non ipſius poteſtatis eſt, ſed jubentis. & hoc eſt *fœdere certo*, &, *Dare juſſus habenas.* VENTORUM. Non otioſe ſed per exprobrationem, poterat enim dicere veſtro, ſed ut ſupra. *Meo ſine numine venti.* CARCERE REGNET. Licet carcer, tamen regnum eſt Æoli: hæc enim pro affectu poſſidentis intelligenda ſunt: ut alibi quum de rure loqueretur, *Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas.* Et bene regnum Æoli cuſtodiam carceris dixit.

DICTO CITIUS. Non antequam diceret; dixit enim Sic ait. ſed citius quam dici poteſt. PLACAT. Sub poëtica licentia phyſicam quoque tangit rationem. Mare enim dicitur eſſe Neptunus: quem ſuperius dixit graviter commotum, quia tempeſtas erat. nunc ait PLACAT, quia jam ſedari cœperant maria.

COLLECTAS. Aut nunc collegit ac fugavit; aut ante à ventis collectas fugavit, id eſt reſolvit. Colligere enim nubes dicitur cælum; ut, *Aut, ſi nox pluviam ne colligat ante veremur.* SOLEMQUE REDUCIT, per *Solem* ſerenitas intelligenda, quod ſuperius dixit, *Eripiunt ſubito nubes cœlumque diemque.* Quis enim ignorat diem conſtare per Solem, & conſequens erat, ut fugatis nubibus Sol rediret.

CYMOTHOE. Nomina deorum marinorum plerumque de cauſſis ſunt ficta ab elementis, quæ numina dici voluere majores: ut, *Cymothoe*, id eſt curſus fluctuum, ὑπὲρ τοῦ θέειν τὸ κῦμα. TRITON. Similis Deus marinus, Neptuni & Salatiæ filius deæ marinæ, ab aqua ſalſa dictæ. ADNIXUS. Antiquum eſt, ut connixus, quibus hodie non utimur. Dicimus enim adniſus & conniſus. ſed multa alia uſus contra antiquitatem vindicavit. Illi enim parſi dicebant, nos peperci. Item nos dicimus ſuſcepi; illi dicebant ſuccepi, ut *Succepitque ignem foliis.* ADNIXUS. Zeugma eſt, adnixi enim debuit dicere; ut paulo poſt, *Haud aliter, puppeſque tuæ pubeſque tuorum.* Aut portum tenet: Ergo *adnixus* ad Tritonem tantum pertinet, qui Cymothoen juvat; aliis non videtur zeugma eſſe, quod *adnixus* non connixus. Ordo tamen eſt, Cymothoe ſimul ac Triton acuto detrudunt naves ſcopulo, ab aris, in quas *tris Notus abreptas in ſaxa latentia torquet.* LEVAT. Leves ac navigabiles facit: ut, *Noſtrumque leves quæcunque laborem.* Alii *levat*, laxat; ut, *atque arta levari Vincla jubet Priamus.* TRIDENTI, autem pro Tridente, dativum pro ablativo.

DONATI.

DICTO CITIUS. Effectus ſtatim apparet objurgationis & dilatæ pœnæ: ut dicto citius placidum fiat mare, & omnium elementorum removet injuriam.

VARIORUM.

ILLA SE IACTET IN AULA. Cælius l. 12. cap. 5. Æoli habitationem non abſurde vocaſſe aulam notat Rhodigin. lib. 12. cap. 5. HARTUNG.

DICTO CITIUS. Proverb. *Simul dictum ac factum.* HARTUNG.

TRITON. De hoc vide Theoc. in Europa, Heſiodum in Theogonia, Ovid. lib. 1. Metamorph. HARTUNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et vaſtas aperit Syrteis, & temperat æquor,
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.
Ac, veluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt
Seditio, ſævitque animis ignobile vulgus,
Iamque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat:
Tum, pietate gravem, ac meritis, ſi forte virum quem
Conſpexere; ſilent, arrectiſque auribus aſtant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora poſtquam

SERVII.

APERIT. Ideo quia arenarum congerie impediente, præcluſæ ad navigandum erant. Cæterum bis idem. Ergo immiſſo in eas mari aptas ad navigandum fecit. Sic Salluſt. *Sed ubi tempore anni, mare claſſibus patefactum eſt.* TEMPERAT. Tranquillum facit. ATQVE ROTIS. Bene non moratur in deſcriptione currus, ut citius liberetur Æneas. At in 5. ubi nullum periculum eſt, plenius & latius & placantem maria Neptunum. Sic etiam in orationibus facit, quas pro cauſſis vel extendit, vel contrahit, ut in Secundo libro, quoniam imminet periculum, uno verſu ait, *Quo res ſumma loco Panthu? quam prendimus arcem?* APERIT, oſtendit. TEMPERAT. tranquillat, ſerenat.

PERLABITVR VNDAS. Figura eſt, Quod enim nos modo dicimus per præpoſitionem nomini copulatam ſequente verbo; antiqui verſo ordine præpoſitionem detractam nomini, jungebant verbo; ita tamen ut eſſet una pars orationis, & faciebant honeſtam elocutionem. Nos dicimus PER VNDAS LABITVR: illi dicebant PERLABITVR VNDAS. Item, per forum curro, & percurro forum. Notandum plane quod plerunque ſuum regit caſum, plerunque ad ablativum tranſit.

AC VELVTI MAGNO IN POPVLO. Virgilius tempeſtati, populi motum comparat. Tullius populo tempeſtatem; pro Milone, *Equidem cæteras tempeſtates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum.* Ita & Homerus ſeditioni tempeſtatem κινήθη δ' ἀγορὴ, ὡς κύματα μακρὰ θαλάσσης. ideo autem MAGNO addidit, quia ubi frequens eſt populus, ibi & crebra ſeditio. ut quidam *populum* totam civitatem, *vulgum* vero plebem ſignificari putant, ſæpe autem ut fieri ſolet.

SEDITIO. Seditio eſt ſicut Cic. ait, in de R. P. *publica diſſenſio civium.* Quod ſeorſim eunt alii ad alios, ſeditio dicitur. ANIMIS IGNOBILE VVLGVS. Id eſt ſtultum: ut contra nobilem, animum prudentium dicimus. ideo antem paulo poſt ait, *Arrectis auribus.* Sumſit tranſlationem ab animalibus, quæ utique ſtultiora ſunt. VVLGVS autem maſculi & neutri invenitur, ſed generis neutri hoc loco; alibi maſculini, ut, *In vulgum ambiguas.* Et hoc eſt artis, ut maſculino utamur; quia omnia nomina latina in *us* exeuntia, ſi neutrius generis fuerint, tertiæ declinationis ſunt, ut pecus pecoris: ſi ſecundæ autem fuerint declinationis, maſculina ſunt. vulgi ergo facit non vulgeris, ut docti, clari, boni. uſurpatum tamen eſt ut neutrum genus ſit propter unum Græcum nomen, id eſt pelagus. Cum enim pelagi faciat, neutri tamen eſt generis.

IAMQVE FACES ET SAXA VOLANT Multi non *volant*, ſed *volunt* inveniſſe ſe dicunt. Sed Cornutus, *verendum ait, ne præpoſterum ſit faces velle, & ſic ſaxa cum alibi maturius, & ex ordine dictum ſit. Arma velit poſcatque ſimul, rapiatque juventus.* FVROR ARMA MINISTRAT: Sic alibi, *Rimanti telum ira facit.* Sane ſumma velocitate ſenſus explicitus.

GRAVEM. Venerabilem: unde & contemptibiles, leves dicimus. vel pietate gravem, cujus illis authoritas ob pietatem eſt gravis: & bene ſervat circa hunc rhetoricam diffinitionem, cui dat & juſtitiam & peritiam dicendi: ut, *Tum pietate gravem;* &, *Ille regit dictis animos.* Orator enim ita diffinitur, *Vir bonus, dicendi peritus.*

ARRECTIS AVRIBVS. Tranſlatio à mutis animalibus, quibus aures mobiles ſunt. An aures pro audiendi ſenſu poſuit, ſecutus Terentium, qui ait, *Arrige aures Pamphile.*

DONATI.

AC VELVTI. hac comparatione datur occaſio, ut oſtendat cujus meriti & gravitatis debet eſſe, qui in civitate ſua princeps eſt. Nam cum ventum eſt ad furorem, ſi virum præſtantem meritis audiunt, ejus dictis acquieſcunt.

SEDITIO. Vt populus furens, motus gravitate viri quieſcit, ſic mare autoritate rectoris quievit.

VARIORVM.

TVM PIETATE GRAVEM. Oratoris inſignis deſcriptio; quem virum bonum, dicendi peritum voluit eſſe Quintil. lib. 12. cap. 1. H.

CONSPEXERE SILENT. Hom. Odyſſ. θ. οἳ δὲ ἐς αὐτὸν γὰρ τερπόμενοι λεύσσουσ' ὁ δ' ἀσφαλέως ἀγορεύει. H.

ARRECTIS AVRIBVS. Proverb. Arrectis auribus. H.

ILLE REGIT DICTIS ANIMOS. Bene regit, ψυχαγωγεῖ, qui effectus eſt Eloquentiæ. Nam & Ariſtoteles *Eloquentiam Sapientiæ unctam, humanæ vitæ rectricem* nominat: Euripides *Reginam*: Ennius *Flexanimam.* Vide Valer. Maxim. lib. 8. cap. 8. TAVBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Proſpiciens genitor, cæloque invectus aperto,
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.
Defeſſi Aeneadæ, quæ proxima littora, curſu
Contendunt petere, & Lybiæ vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus; inſula portum
Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes, geminique minantur
In cœlum ſcopuli: quorum ſub vertice late

SERVII.

GENITOR. Venerabilis: ut, *Tybri pater*. Ergo hoc nomen & ad verum patrem pertinet, & ad honorem refertur. Sane veteres omnes Deos patres dicebant. CÆLOQVE INVECTVS APERTO. Non per cœlum vectus, ſed cœlo jam ſereno, vectus per maria.

FLECTIT. Quidam *flectit*, pro regit accipiunt, ut interdum *Torquet* in eodem ſignificatu ponit, *qui numine torques*. CVRRV. Non ut quidam putant, pro currui poſuit, nec eſt Apocope: ſed ratio artis antiquæ, quia omnis nominativus pluralis regit genitivum ſingularem; & iſoſyllabus eſſe debet, ut hæ muſæ, hujus muſæ: hi docti, hujus docti. Item à genitivo ſingulari dativus regitur ſingularis, ut iſoſyllabus ſit: ut hujus docti, huic docto. Inde ergo eſt, *Curruque abſciſſa duorum Suſpendit capita*. Et, *Libra die*. ne ſi diei feciſſet, major eſſet nominativo plurali. SECVNDO. Trojanis obſequenti: Et tractus eſt ſermo à ſequentibus ſervis, id eſt pediſſequis. Vnde & ſecundam fortunam dicimus, quod ſecundum nos eſt, id eſt prope nos, à ſequendo.

DEFESSI ÆNEADÆ. Nunc Trojani, aliquando Romani: ut, *Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant*. PROXIMA LITORA. Quia poſt periculum non eligitur litus, ſed quodcunque occurrerit occupatur. CVRSV. Aut ſecundum quod ſuperius diximus, *Proxima curſu*, id eſt curſui. Aut contendunt curſu petere. Et eſt ſeptimus caſus. ut hîc curſu de navibus, ita alibi iter: *Vnde iter Italiam*; & in 5. *Certus iter*. Saltationes etiam navium dicebant, quod eſt animalibus terreſtribus proprium.

VERTVNTVR. Scilicet à propoſito itinere: hoc eſt ab Italia.

EST IN SECESSV LONGO. Topotheſia eſt, id eſt fictus ſecundum poëticam licentiam locus. Ne autem videatur penitus à veritate diſcedere, Hiſpanienſis Carthaginis portum putatur deſcripſiſſe. Cæterum hunc locum nuſquam in Africa eſſe conſtat, nec incongrue propter nominis ſimilitudinem poſuit. Nam Topographia eſt rei veræ deſcriptio. SECESSV. Sinu ſecreto. LOCVS autem, Subaudis quem; ut ſuperius, *Vrbs antiqua fuit*. Et ſciendum eſt, quotiens præmittimus nomen cujuſlibet generis, & interpoſito pronomine ſequitur nomen alterius generis: melius illud pronomen, proprii nominis genus ſequitur, ut Saluſtius, *Eſt in carcere locus, quod Tullianum appellatur*. Ecce proprio junxit, non appellativo. Tullianum enim proprium nomen eſt: carcer, appellativum. Si autem utraque nomina appellativa fuerint, licenter cui volumus reſpondemus. INSVLA PORTVM EFFICIT. Hoc enim ſolummodo portus quod illi inſula ante poſita eſt. Quem locum ſubaudimus, vel in quo inſula portum efficit.

INQVE SINVS SCINDIT SESE VNDA REDVCTOS. Dividit ſe unda in ſinus reductos, id eſt replicabiles. *Inque ſinus* autem antiqua eſt locutio. Sic ipſe alibi, *Inque ſalutatam linquo*. Cajus Memmius de Triumpho Lucull. IIII. *Inque luxurioſiſſimis Aſiæ opidis conjediſſe*. & mox; *Inque Gallogræciam redierunt*. GEMINI. Pares, ſimiles: alioqui & duos ſignificat. MINANTVR. Eminent: ut, *Minaſque murorum Ingentes*. Item, *Illa uſque minatur*, Et ita eſt, ut quæ eminent minari videantur.

SVB VERTICE. Circa radices montis, quæ ad rectam lineam ſuſpiciunt cacumen, id eſt verticem.

DONATI.

CÆLO APERTO. Qua dixerat, *eripiunt ſubito nubes cælum*. liberavit igitur à tempeſtate Trojanos Neptunus, ſed eventus aliud attulit. Nam illos in Lybiam terram Iunonis inimicæ detulit. Ergo in caſum deteriorem devecti ſunt.

DEFESSI. Licet feſſi, nitebantur tamen proximam terram attingere, ne interea aliquis caſus emergeret.

CONTENDVNT. Oſtendit curſus difficultatem, quem feſſi complere nitebantur, maxime, quia in aqua difficilior greſſus eſt properantibus curſum.

EST IN SECESSV. Loci hæc deſcriptio negotio neceſſaria eſt. Placiditas enim fuerat pelagi procuranda, propter corruptas naves: Hanc vero præbebat objectus laterum: ſecretum vero proficiebat, quia cavendum erat propter regiones incognitas, & hoc dabat longitudo ſeceſſus: Nympharum domus, aquarum copiam præſtabat. Sunt & defenſacula adverſus Solem, antrum & nemus. Tantaque erat opportunitas loci, ut naves anchoris non eſſent tenendæ.

AB ALTO. à mari: Mira igitur brevitas, quæ contineat omnia neceſſaria. cum autem locus contineatur quatuor partibus, ponit duo latera, & ingreſſum; quartam deinde partem poſuit.

VARIORVM.

EST IN SECESSV. &c. Topotheſia, quæ videtur tranſlata ex Homeri Odyſſ. ν. Φόρκυνος δέ τίς ἐστι λιμήν, Macrob. lib. 5. cap. 3. Similis Odyſſ. κ. quoque, &c. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Æquora tuta ſilent. tum ſylvis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, vivoque ſedilia ſaxo;
Nympharum domus. hic feſſas non vincula naveis
Vlla tenent, unco non alligat anchora morſu.
Huc ſeptem Æneas collectis navibus omni
Ex numero ſubit: ac magno telluris amore
Egreſſi, optata potiuntur Troës arena,
Et ſale tabenteis artus in littore ponunt.

SERVII.

ÆQVORA TVTA SILENT. Tempeſtate defenſa, ideo ſilent. TVM SYLVIS SCENA CORVSCIS. Sylvis coruſcis: hoc eſt ſylvarum coruſcarum, id eſt criſpantium. ut, Iuvenalis, *Longa coruſcat Sarraco veniente abies*. Et poſuit ſeptimum pro genitivo, ut ſuperius: *Pulchra prole.* CORVSCIS. Tremulis, vel umbrantibus accipiunt.

SCENA. Inumbratio. Et dicta ſcena ὑπὸ τῆς σκιᾶς· apud antiquos enim theatri ſcena parietem non habuit: ſed de frondibus vmbracula quærebant. Scena autem pars theatri adverſa ſpectantibus, in qua ſunt regia. DESVPER. Pro, ſupra, præpoſitione contra rationem adjecta.

HORRENTI. Horror plerunque ad odium pertinet: plerunque ad venerationem, ut hoc loco. ſic Lucanus, *Arboribus ſuus horror ineſt.* ATRVM NEMVS. Tropus eſt; per atrum enim nigrum oſtendit, per nigrum umbroſum: per umbroſum, denſum, id eſt frondibus plenum.

VIVO. Naturali: ut, *Vivo prætervehor hoſtia ſaxo.*

NYMPHARVM DOMVS. Aut verum dicit, & eſt hiſtoria: aut ad laudem pertinet loci. Talis inquit locus eſt, ut domus credatur eſſe Nympharum.

HIC, pro illic more ſuo. ANCHORA MORSV. ſupra Anchora dens ferreus eſt, ex Græca Etymologia, quod quaſi hominis manus comprehendat ſcopulos, vel arenas. Nam manus Grace χεὶρ dicitur. Hoc nomen cum in Græco, unde originem ducit, aſpirationem non habeat, in latino aſpiratur: quod eſt contrarium. nam magis Græcorum eſt aſpiratio. Sed hoc in paucis nominibus invenitur. MORSV autem de anchoris bene dixit: cum alio loco inveniamus, *Tum dente tenaci Anchora fundabat naves.*

HVC SEPTEM ÆNEAS COLLECTIS NAVIBVS OMNI. Quidam volunt hoc loco quæſtionem naſci; Si favet Neptunus Trojanis, cur cum omnibus navibus ad Africam non pervenit Æneas. Sed Neptunus poſtquam ſenſit tempeſtatem commotam, potuit de periculo liberare Trojanos: ante facta vero mutare non potuit. Nam & Orontis navem cum omnibus ſociis ejus conſtat periiſſe, & ſimul libri œconomia periiſſet, ſi Æneas cum omnibus navibus perveniſſet. volunt autem ſeptem naves ita interim colligi, ut una Æneas, ut tres de ſaxis à Cymothoe & Tritone, tres de Syrtibus, Neptuno Syrtes navigabiles faciente, liberatæ ſint; reliquæ tantum diſperſæ ſunt, quas paulo poſt legimus ad Africæ litus adpulſas. Novam tamen rem Nævius bello Punico dicit, unam navem habuiſſe Æneam, quam Mercurius fecerit.

TELLVRIS AMORE. Cujuſcunque terræ poſt pericula. unde & ſuperius dixit, *Quæ proxima littora curſu Contendunt.* Et paulo poſt infert; *Optata potiuntur Troes arena.* Nam revera hæc optata non erat eis qui ad Italiam feſtinant. Et *Arena* aut pro terra poſita eſt; aut & arena grata potuit eſſe poſt mare. *Tellurem* autem pro terra poſuit, quum *Tellurem* ipſam deam dicamus: *terram* elementum; ut plerunque Vulcanum pro igne ponimus; Cererem pro frumento; Liberum pro vino.

ARENA. Quæritur, habeat necne nomen hoc aſpirationem. & Varro ſic diffinit, *Si ab ariditate dicitur, non habet: ſi ab hærendo, ut in fabricis videmus, habet.* melior tamen eſt ſuperior etymologia.

SALE TABENTEIS. Supra. * i. multa, aut madefactos aſpergine, aut qui apud ſentinam laboraverint. Nam ſupra ait. *Omnes accipiunt inimicum imbrem.* Sane marina aqua dicitur exeſſe & extenuare ut cætera, ſic corpus humanum. IN LITORE. Pro in litus, ut 8. Æneid. *Arma ſub adverſa poſuit radiantia quercu*, pro ſub adverſam quercum.

DONATI.

FRONTE SVB ADVERSA. Semper autem loca ſic poëta deſcribit: ut ingrediens. Sic facit Salluſt. quæ omnia mutabuntur, ſi ut recedens ſcribat. Addit autem deſcriptioni duos altos ſcopulos, ut ſit. Vnde latus proſpectus in pelagus appareat ad inquirendas naves ab Ænea ſeparatas: Opacitas autem, ut minus ab externis conſpiciatur, facit.

SEPTEM. Vna, in qua ipſe erat, tres de ſaxis, tres de ſyrtibus ereptæ.

OPTATA. quia contrariam perturbatione pelagi viderant, cum navigia ad imum uſque deprimerentur.

TABENTES SALE. à contrario. ſal enim conſervat. Sed inventus eſt caſus, ut tabeſcat ſale, quod ſervari convenit. Aqua enim maris quamvis ſalſa, admittit corruptionem.

VARIORVM.

ALLIGAT ANCHORA MORSV Hom. Od. 9. ὀ χρέω πύσματός ἐστι. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ac primum ſilicis ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma
Expediunt, feſſi rerum: frugeſque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.

SERVII.

AC PRIMVM SILICIS SCINTILLAM EXCVDIT ACHATES. Bene adjecit ſpeciem, quia in lapidibus certis, invenitur ignis. EXCVDIT, feriendo elicit? quia cudere eſt ferire. unde & incus dicitur: quod illic aliquid cudamus, id eſt feriamus. ACHATES. Alluſit ad nomen. Nam achates lapidis ſpecies eſt. Bene ipſum dicit ignem excuſſiſſe. unde etiam Achatem ejus comitem dixit. Lectum eſt in naturali hiſtoria Plinii, quod ſi quis hunc lapidem in annulo habuerit ad cuſtodiam ejus proficit, & gratior eſſe videatur.

SVCCEPIT. Pro ſuſcepit: ut ſupra dictum eſt. NVTRIMENTA. Cic. de Oratore. *Et qui deducta hujus nutrimenta eloquentia ipſa ſe poſtea coloravit.* RAPVITQVE IN FOMITE FLAMMAM. Pene ſolœcophanes eſt. nam cum mutationem verbi ſignificet, ablativo uſus eſt: ſed hoc ſolvit, antiqua circa communes præpoſitiones licentia, ut eſt, *Conditus in nubem*: contra. Et, *nota conduntur in alvo.* Item, *Sæva ſedens ſuper arma.* Et: *Gemina ſuper arbore ſidunt.* Cicero, *Quod ille in capite ab hoſtium duce acceperat.* Item, *Et ſi fortes fueritis in eo*, ſupra* quoniam nemo &c. *ſit auſus defendere.* Aut RAPVIT, raptim fecit flammam in fomite. i. celeriter. Et mire *Rapuit*, opus eſt enim velocitate ad tale miniſterium. Sane fomites ſunt aſſulæ, quæ ab arboribus cadunt, quando inciduntur, quod foveant ignem. Clodius ſcribit, Commentariorum IIII. *ſe fomenta taleæ exciſæ ex arboribus* *. Item alio loco, *Aſſulæ ambuſtæ, ligna excavata à fungis nomine excepto.*

CEREREM. Metonymia pro frumento. CORRVPTAM VNDIS. Vndis emollitam. CEREALIAQVE ARMA. Fugiens vilia, ad generalitatem tranſiit, *Arma* enim generaliter omnium rerum inſtrumenta dicuntur; ubi reponuntur, armaria dicta ſunt: Ergo hic propter carminis dignitatem refugiens vilia, rem vilem quæ ad omnia inſtrumenta pertinent, i. arma, propter carminis dignitatem: & rem vilem auxit honeſtate ſermonis: ut alibi, ne lucernam diceret; ait, *Teſta cum ardente videret Scintillare oleum.* Et ſciendum eſt judice Euphonia dici Cerealia, vel Cerialia: Typhœa, vel Typhoja: Cæſareanus vel Cæſarianus. In his ergo licentia derivationis eſt.

EXPEDIVNT. Nigidius de hominum naturalibus IIII. *Omn~s enim ars materia inventa circa quam ver~etur, ferramenta, vaſa, inſtrumentam, armamenta quæ ſ. q. primum comparat.* per quæ *opera ſua efficere poſſit.* FESSI R. Hoc eſt penuria fatigati, id eſt eſurientes, quod fere labores fames ſubſequitur. Et FESSVS generale eſt: dicimus enim feſſus animo: incertus conſilii. ut, *Ter feſſus valle reſedit.* & feſſus corpore, quod magis eſt proprium. Et feſſus rerum à fortuna venientium, ut hoc loco. Epitheta enim nunquam vacant: ſed aut ad augmentum, aut ad diminutionem, aut ad diſcretionem poni ſolent. FRVGES. Generaliter omnes fruges dicuntur: & errant qui diſcernunt frumenta à frugibus. Nam Cic. ait, *Olei & frugum minutarum.* quum de leguminibus diceret, ut oſtenderet etiam frumenta fruges vocari. Frugum autem nomen tractum eſt à frumine, id eſt eminente ſub mento gutturis parte. RECEPTAS. Liberatas de periculo: ut, *Medioque ex hoſte recepit*, id eſt liberavit.

ET TORRERE PARANT FLAMMIS ET FRANGERE SAXO. Multi Hyſteroproteron putant, non reſpicientes ſuperiora: quia dixit undis Cererem eſſe corruptam, quam neceſſe fuerat ante ſiccari. Qui tamen contra hoc, illo utuntur exemplo, *Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.* Et volunt etiam hic Hyſteron proteron eſſe, quod falſum eſt. Nam & hodie ſiccari ante fruges, & ſic frangi videmus. Et quia apud majores noſtros molarum uſus non erat; frumenta torrebant, & ea in pilas miſſa pinſebant: & hoc erat genus molendi. unde, & pinſores dicti ſunt, qui nunc piſtores vocantur. Pinſere autem dici Perſius probat, ut, *A tergo quem nulla ciconia pinſit.* Quidam ne ὕστερον πρότερον ſit, Alios torrere, alios frangere accipiunt. Accius Troadibus. *Nocturnam ſaxo fruges franges torridas.* Sane his verſibus *Tum Cererem corruptam undis. Et, torrere parant flammis & frangere ſaxo*, jus Pontificum latenter attingit. Flamines autem farinam fermentatam contingere non licebat. Cum autem dicit, *Cererem corruptam undis, et torrere parant & frangere ſaxo*; quid aliud oſtendit, quam mox eos ſine frumento panem coxiſſe, qui omnes fruges corruptas protulerant. non autem expectaſſe eos fermentum, docet illo verſu. *Tum victu revocant vires.*

DONATI.

ACHATES. ignem fieri curabat, ut madidas fruges torreret, ut ſic ſiccatæ frangi poſſent. Non ergo eſt præpoſtera ordinatio. neque dixit coquere, ſed torrere. Nam meminerat dixiſſe: *Omnes accipiunt inimicum imbrem.* Reliqui igitur ſeipſos curabant, Æneas autem anxius de ſalute ſociorum, labori non pepercit, ſed altitudinem ſcopuli aſcendit. Non ergo tantum pertinet ad proſpectum deſcripta altitudo ſcopuli, quantum ad laudem Æneæ: qui aut non proſpexit vim pelagi, aut de refectione corporis non curavit: & ut ſalutem ſociorum procuraret, nullo victus labore, tantam altitudinem aſcendit.

VARIORVM.

CEREALIAQVE ARMA. Quintil. lib. 8. c. 6. HARTVNG.

Æneas ſcopulum interea conſcendit, & omnem
Proſpectum late pelago petit: Anthea, ſi qua
Iactatum vento videat, Phrygiaſque biremes,
Aut Capyn; aut celſis in puppibus arma Caïci.
Navim in conſpectu nullam, treis littore cervos
Proſpicit erranteis: hos tota armenta ſequuntur
A tergo, & longum per valles paſcitur agmen.

S E R V I I.

ÆNEAS. Merita perſonarum vilibus officiis intereſſe non debent: quod bene obſervat ubique Virgil. vt in hoc loco. Item in ſexto cum diverſis officiis Trojanos diceret occupatos: ait, *At pius Æneas arces quibus altus Apollo Præſidet.* Niſi cum cauſſa pietatis intervenit,ut ad ſepeliendum ſocios miſcendo ſe operi hortatur, *Nec non Æneas opera inter talia primus Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.* SCOPVLVM. Id eſt ſpeculam. Et quando ſpeculationem ſignificamus, generis eſt fœminini: ut, *Specula Miſenus ab alta.* Speculum autem in quo nos intuemur, generis eſt neutri, ut Iuvenalis, *Speculum civilis ſarcina belli.*

LATE PETIT. In quantum poteſt. PELAGO. In pelagus, ut, *Inferretque deos Latio.* ANTEA SI QVA. Ordo eſt, Aſcendit ſcopulum requiſiturus Antea, Capyn, Caicum, ſi quem videat. Et eſt uſus hoc genere locutionis, quo etiam Terentius, qui dixit, *Quod plerique omnes.* Atque nihil tam contrarium: Omnes enim generale eſt. Plerique ſpeciale. Ordo ergo eſt: *Quod omnes faciunt adoleſcentuli, ut animum ad aliquod ſtudium adiungant, plerique equos alere, plerique canes.* Aut certe QVEM vacat, ut ſuperius diximus, iſtas frequenter vacare particulas. ut ipſe Virg. *Rhebe diu, res ſi qua diu mortalibus ulla eſt.* nemo dicit ſiqua ulla, ſed ſi ulla. Vacat ergo QVA. Item in Lucillio, *Ecquem Pamphilum quæris.* QVEM vacat. nam de uno loquebatur. Ergo *ſi quem videat*, pro *ſi videat*, poſuit; cui contrarium ponebant veteres NVLLVM: Si quem vidiſti; nullum vidi, pro non vidi. Sane legitur & *ſi qua*, ut ſit ſi qua ratione.

PHRYGIAS. Trojanas: Troja enim Phrygia provincia eſt. Et veriſimile eſt, Æneam de omni illa Provincia ſocios habere potuiſſe. Secundo enim ait *vndique convenere, animis opibuſque parati.* dicta autem ab Æſopi filia Frigia nomine. BIREMES. Naves habentes remorum ordinem geminum: ut alibi, *Triplici pubes quam Dardana verſu Impulit.* Quidam tamen biremes ad ſuum tempus volunt dixiſſe Virgilium, negantes Trojis temporibus biremes fuiſſe. Varro enim ait, poſt aliquot annos inventas biremes.

IN PVPPIBVS A. C. Quia navigantium militum eſt in puppibus arma religare. Fiebatque ſigni gratia: aut *Arma* pro navalibus armamentis; ut, *Colligere arma jubet:* & alibi, *Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.*

ERRANTEIS. Paſcentes: ut alibi, *Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.* re vera enim dum paſcuntur, vagantur. Et in ſeptimo de cervo, *Errabat ſylvis.*

CERVOS. Cervi dicti ſunt ἀπὸ τῶν κεράτων, i. à cornibus. Sciendum etiam Latina nomina, Græcam plerunque etymologiam recipere. Sed cervi non ſunt in ea parte Africæ, id eſt in provincia nunc proconſulari, ad quam venit Æneas. Aut fictus ergo eſt ſecundum poëticum morem: aut ob hoc dictum, quia heroicis temporibus ubique omnia naſcebantur: ut ipſe, *Omnis feret omnia tellus.* aut poſſunt tunc fuiſſe; Sed, ut multis aliis locis variæ mutationes factæ, licet quidam *cervos* pro quacunque fera dictos accipiunt: quia poſt ait, *Implentur veteris Bacchi pinguiſque ferinæ.* Nam male quidam eos de vicinis inſulis transfretaſſe tradunt, & ideo *errantes* quod in ignotis locis eſſent. PROSPICIT ERRANTEIS. Paſcentes. ut, *Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.* re vera enim dum paſcuntur, vagantur.

TOTA. Inter totum & omne hoc intereſt; quod totum dicimus unjus corporis plenitudinem: omne de univerſis dicimus; ut puta, Totum auditorium habet ſcholaſticos, hoc eſt, plenum eſt auditorium ſcholaſticis. omne auditorium habet ſcholaſticos, id eſt omnia auditoria. Vſurpant tamen poëtæ & iſta confundunt;ut hoc loco TOTA pro omnibus poſuit: & contra pro toto, omnem poſuit: ut eſt, *Omnemque reverti per Trojam.* Statius, *Et totos in pœnam ordire nepotes*, id eſt omnes. Plerique derivationem ducunt ab eo quod eſt tot, totus: ut ab eo quod eſt quot, quotus. ſed illud notandum, quod in derivatione mutat plerunque naturam: nam cum TOT naturaliter brevis ſit, TOTVS producitur: quotus vero ſecundum originem ſuam brevis *permanet.* ARMENTA. Videtur nove de cervis dixiſſe, cum *armenta* proprie boum ſint, vel equorum, vel cæterorum quibus in armis utimur.

AGMEN. Agmen proprie dicitur ordinata multitudo, ut eſt ambulantis exercitus. neque enim in uno loco ſtans, agmen vocatur: aut ſi inventum fuerit, uſurpatum eſt: unde bene adjecit LONGVM, ut incedentium oſtenderet ſignificationem.

D O N A T I.

PROSPICIT. Bis accipe: ut navem nullam proſpicit, ſed tamen proſpicit cervos.

V A R I O R V M.

SCOPVLVM INTEREA CONSCENDIT. Homer. Odyſſ. κ. Σκοπιὴν ἐς παιπαλόεσσαν ἀνελθών. HARTVNG.

SEQVVNTVR A TERGO. Quidam diſpungunt τὸ *ſequuntur*: quod qui ſequitur, neceſſario à tergo ſequatur. Sed hic pleonaſmus frequens eſt. CORRAD.

Conſti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Conſtitit hic, arcumque manu, celereſque ſagittas
Corripuit; fidus quæ tela gerebat Achates.
Ductoreſque ipſos primum, capita alta ferenteis,
Cornibus arboreis ſternit; tum vulgus, & omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius abſiſtit, quam ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum navibus æquet.
Hinc portum petit, & ſocios partitur in omneis.
Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Aceſtes,

SERVII.

CONSTITIT. *Con* ſecundum naturam brevis eſt ſemper, excepto quum f litera, vel ſ ſequitur: tunc enim tantum producitur, ſicut in ſyllaba, inſula, infula. HIC. Pro, Tunc, aut pro Ibi.

CORRIPUIT. Aut de pharetra *Corripuit*: ut eſt, *Corripit hic ſubita trepidus formidine ferrum.* Aut corripit ab Achate & quomodo ab Achate quem apud ignem occupatum dixit, ſed eum ſecutum eſſe per ſilentium intelligamus: ut illo loco, *Ni jam præmiſſus Achates afforet.* Item, *Nunc repeto, Anchiſes fatorum arcana reliquit*, GEREBAT. Aut tunc: aut quę gerere conſueverat.

CORNIBUS ARBOREIS. Aut ſubaudi *cum*, ut illo loco, *Atque Ixionei vento rota conſtitit orbis*, i. cum vento. Aut certe ſecundum ſupradictam figuram. CORNIBUS ARBOREIS, pro Cornuum arboreorum: Melius tamem eſt, ut. CUM ſubaudiatur. TUM VULGUS. Bene VULGUS, ductoribus interemptis. Ennius, Avium vulgus & haſtarum, id eſt multitudinem & haſtarum & avium.

MISCET. Perturbat, circumagit, inſequitur. FRONDEA pro frondoſa poſuit. Sæpe enim dum varietati declinationis ſtudent poëtæ, mutant proprietatem: nam frondeum eſt totum de frondibus, ut torus. Frondoſus vero eſt locus qui frondes habet: licet enim locus, qui frondes habet, abundet frondibus; non tamen eſt de frondibus totus, ut ſaxoſus, ſaxeus. TURBAM. Multitudinem, Cicero in Verrinis. *Videt in turba Verrem.* Plautus in Amphitruone, *Deinde utrique Imperatores in medium exeunt extra turbam ordinum.* QUAM SEPTEM. Bene definivit numerum: neceſſitatis enim eſt hæc venatio, non voluptatis, in qua plura requiruntur. Nec enim conveniebat ſociis diverſis modis laborantibus, voluptati operam dare. VICTOR. Hoc loco propoſiti effector: ut eſt, *Atque rotis inſiſtere victor.*

FUNDAT HUMI. Per humum. Et eſt adverbialiter poſitum: ut, *Humi nitens*, id eſt per humum. CUM NAVIBUS. Cacephaton in ſermone: quod fit ſi particulam CUM, N litera ſequatur. Notandum ſane eſt quod non omnia perſequitur, neque enim indicat quo delati ſint cervi.

HINC. Pro inde vel poſt. Abutitur enim adverbiis, more ſuo. PARTITUR. Saluſtius ait, *Provincias inter ſe partiverant.* Nam & partio & partior dicimus.

VINA BONUS QUÆ DEINDE CADIS ONERARAT ACESTES. Ordo eſt, Deinde vina heros dividit, quæ bonus Aceſtes Trinacrio litore cadis oneravit, & abeuntibus dederat. BONUS autem hic largus vel liberalis. Sane etiam Æneam bonum pro laude appellat, ut in v. *Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis.* *Bonum* etiam pro forti dicit Saluſt. *Sane bonus ea tempeſtate contra pericula & ambitionem.* Item Catilinæ * *Sed libertatem quam nemo bonus niſi cum anima ſimul amittit.* DEINDE. Una ſyllaba tollitur metri cauſa.

DONATI.

GEREBAT. Vel tunc præſens: vel portabat Æneas tela, quæ Achates intentus igni excitando reliquerat. Non vidit naves, ſed eventus oſtendit cervos, quæ res non ad venandi voluptatem, ſed ad victus neceſſitatem recepta eſt. Septem ergo majores ſtravit, in quibus alimoniæ major eſſet copia; multos deinde parvulos interemit. Reprehendunt autem temerarii, quod poëta dixit: *A tergo ſequuntur.* Error eſt interpretantium. Nam tres cervos errantes in littore ſequebantur, alii per valles à tergo paſcebantur. Ita ergo legitur: proſpicit treis cervos & hos ſequuntur tota armenta, à tergo vero totum agmen paſcitur. Ergo illi errabant, hi paſcebantur. Neque enim omnes errabant, aut omnes paſcebantur, ſed alii erant ſubjecti oculis ejus, alii fuerant poſt ipſum. Similis autem verſus eſt, *Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu*, hoc eſt, & Theſtylis. Item, *Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.* id eſt, & puppibus. Ipſi quoque numeri, gregum diverſitatem ſignificant. De errantibus enim pluraliter dixit, de paſcentibus vero ait, *A tergo, & longum per valles paſcitur agmen.* Ergo in littore poſitos, pluraliter dixit: In vallibus vero paſcitur agmen. Huc accedit, quod qui paſcitur non errat, & qui errat non paſcitur.

HINC PORTUM PETIT. Peracta cervorum ſtrage, qua Trojanis ſatis ſit, remeat ad naves.

BONUS. Bonus civis, & bonus largitor.

CADIS. Prætermiſſo cadorum numero, oſtenditur vini copia. ONERARAT. Oſtenditur non quantum voluerit largitor datum, ſed quantum Trojani ferre potuerint.

VARIORUM.

FIDUS ACHATES. Ad Homericam poëſin hoc accommodatur; ut enim ille Ulyſſi Palladem individuum comitem fingit: ita hic Achatem Æneæ. ἄχος enim curam & ſollicitudinem ſignificat. H.

NEC PRIUS ABSISTIT. Homerus Odyſſ. 9. de capris αὐτίκα καμπύλα τόξα, καὶ αἰγανέας δολιχαύλους αἶγας. HART.

Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit, & dictis mœrentia pectora mulcet:
O ſocii (neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi graviora; dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penituſque ſonanteis
Acceſtis ſcopulos: vos & Cyclopea ſaxa
Experti: revocate animos, mœſtumque timorem

SERVII.

TRINACRIO, Græcum eſt quod tria ἄκρας habeat. i. promontoria, Lilybæum, Pachynnum, Pelorum. Latine autem Triquetra dicitur. Sane Philoſtephanus περὶ τῶν νήσων, ſine R litera Trinaciam appellat, ὅτι τρίνακος αὐτῆς πρῶτος ἐβασίλευσεν. HEROS. Vir fortis, ſemideus, plus ab homine habens, ut ait Heſiodus. DICTIS MOERENTIA. Bene ante epulas & hortatur ſocios & ſolatur.

O SOCII. Ordo eſt, O ſocii revocate animos. Bene autem ſocios dixit, ut ſe eis exæquaret. Quidam *ſocios* pro remiges accipiunt, ſed illi ſocii navales appellantur. IGNARI. Immemores. Et eſt Acyrologia. Ignarus enim eſt qui ignorat: immemor vero qui oblitus eſt. ANTE MAIORVM. ὑφὲν. id eſt antiquorum malorum: ut alibi, *Cœli ſupter labentia ſigna*. Et totus hic locus de Nævio belli Punici lib. tranſlatus eſt. O PASSI GRA. Arte magna utitur. vult enim eos meminiſſe graviſſimorum, ut præſentia facilius tolerent. Et bene graviora dicit eſſe tranſacta, ut de præſenti eos naufragio conſoletur, & ut futura oſtendat eſſe leviora. HIS QVOQVE. Scilicet ſicut & gravioribus.

VOS. Vos certe eſtis. SCYLLÆAM. Exempla pro negotiorum qualitate ſumere debemus: ut hoc loco, in marinis periculis ponit peractæ tempeſtatis exempla. RABIEM autem ſecundum antiquos dictam nonnulli adſerunt; nam rabiam dici adfirmant.

PENITVSQVE SONANTES A. SCO. Id eſt valde ſonantes, aut *valde acceſſiſtis*. i. juxta. Et bene ait: *acceſſiſtis*. non enim paſſi ſunt hæc pericula, ſed his fuere vicini.

ACCESTIS autem pro acceſſiſtis, dictum per ſyncopen, quæ fit cum de media parte verbi, ſyllaba ſubducitur. CYCLOPEA. Aut quæ Cyclops in Vlyſſem jecit: aut etiam Siciliam dicit, quæ plurimis locit ſaxoſa promontoria habet, ibique Cyclopes habitaverunt, ut ipſe. *Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgo*. Aut Ætnam accipit, quæ propria Cyclopum fuit: nam & ipſe in tertio ait, *Nocte illa tecti ſylvis immania monſtra Perferimus*. Quidam tamen hæc ſaxa inter Catanam & Tauroenium, in modum metarum ſitu naturali dicunt eſſe, quæ Cyclopea appellantur, quorum medium, & eminentiſſimum Galate dicitur.

REVOCATE ANIMOS. quos remiſiſtis reſumite, hoc eſt animo præſenti eſtote. MOESTVMQVE TIMOREM. Quod mœſtos & ſollicitos faciat: ut, mors pallida, & triſtis ſenectus.

DONATI.

ABEVNTIB. Præter id quod manentibus dederat.

DICTIS. Non poterant in maximo mœrore cibum capere, ergo adhibenda conſolatio erat, verum à perſona aliena à mœrore, ſed hæc in ſolitudine non reperiebatur: hanc igitur ſubit Æneas, qui animi præſtantia mœrorem vincere poterat. Hic ita ſe gerit, ut neque ſe ſatis triſtem oſtenderet, ne à conſolatione illos dejiceret, neque omnino à doloribus immunem, ne in ſua cauſa omnino alienus videretur. MVLCET. Nam graviſſime inflictus mœror, penitus removeri non poterat; ſumpto aut cibo & vino, more humani ingenii ſperatur, animorum ventura relaxatio. Si autem hæc conſolatio ab alieno ſit, poſſit reſponderi Terentianum illud: *Tu ſi hic ſis, aliter ſentias*. Cum autem à ſocio malorum, poteſt attente audiri.

O SOCII. Scilicet laborum. Mira arte loquitur. Norat enim odioſum illud eſſe laborantibus, Vtpote cujus cauſa univerſi trahebantur per tot & tam diuturnas calamitates. Ponit ergo præmium: *ô ſocii laborum*, qui nil ſine me paſſi eſtis: ergo debetis audire quæ dicam. IGNARI. Mira conſolatio. Nam cum odioſa ſit infortuniorum dura commemoratio, exulcerans eorum corda qui paſſi ſunt, adjungit poëta commemorationi comparationem, ut dicta ipſa potius medicinæ ſint, quam exulcerationi. Nam enumeratio præteritorum malorum ac graviorum, oſtendit ferenda eſſe præſentia. Addit & ſuſtinendi conſuetudinem nutriviſſe patientiam.

GRAVIORA. Vt in commodorum novitas gravius pervertit, ſic ferendi conſuetudo quicquid acciderit facilius tolerat. DABIT DEVS FINEM. ultro reſpondit, ſi quærerent: quando hæc mala invenient finem? & poſt comparationem gravat præterita, & levat præſentia: & à generali ad ſpecialem rationem venit.

SCYLLÆAM. In mari Siculo eſt locus horrendis ſaxis obſeſſus, non autem mulier uſque ad pubem humani corporis, inferius vero canibus armata.

ACCESTIS. Oſtendit fortunæ ſuffragio ex intima ſaxorum parte liberatos.

VARIORVM.

O SOCII NEQVE ENIM IGNARI. Proverb. *Neque ignari ſumus*. Hom. Odyſſ. μ. Macrob. l. 5. c. 11. ὦ φίλοι οὐ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαήμονες εἰμέν. HARTVNG.

Mittite. forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium; ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt: illic fas regna reſurgere Trojæ.
Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.
Talia voce refert, curiſque ingentibus æger
Spem vultu ſimulat; premit altum corde dolorem.

SERVII.

MITTITE, pro Omittite. Et bene qui præmiſerat *revocate*, addit *mittite*. Eſt autem tropus Aphæreſis, quomodo temnere pro contemnere. FORSAN. Forſis, forſitan, forte, fortaſſe, fors; ut, *Fors & vota facit.* &, *Forſitan & Priami fuerint quæ fata requiras.* Sed omnia hæc unum ſignificant: & varie pro metri ratione ponuntur. Dicitur tamen & fortaſſe, ut Terent. *Tu fortaſſe quæ hic facta ſunt neſcis.* OLIM. Temporis futuri modo. MEMINISSE. Memini & genitivum regit & accuſativum. Dicimus enim & memini malorum, & memini mala, & juſta ratione: nam memoriæ oblivio contraria eſt. Et obliviſcor ſimiliter & genitivum regit & accuſativum, ut Tullius Cicero, *Obliviſcere cædis, atque incendiorum.* & *Obliviſcor injurias tuas ô Clodi.* IUVABIT. Sicut, Num priorum meminiſſe juvat, & multi juvabit, non delectabit, ſed uſus erit, tradunt; eſt autem futuri temporis. Sane hujus verbi præteritum perfectum anomalum eſt. nam cum primæ conjugationis verba tempore perfecto, aut in AVI exeant, ut armavi: aut in VI ſolutam, ut tonui: hoc verbum juvit, neque juvavi, neque juvivi, ſed juvi. ut, Lucanus, *Iuvit ſumpta ducem, juvit dimiſſa poteſtas.*

PER VARIOS CASUS. Argumentum per comparationem, & bene dicendo caſus, & diſcrimina præterita attenuat, neque enim ait pericula. RERUM autem poteſt ſalvo ſenſu omitti. SEDES UBI. Non vacat quod adjecit *quietas*, habuit enim ſedes in Thracia, ſed portentoſas: & in Creta, ſed peſtilentes; & ideo non quietas. FATA autem quidam hic Deorum reſponſa accipiunt.

ILLIC FAS REGNA RESURGERE TROIÆ. Figura eſt etiam ante dicta, qua per contrarium aliquid intelligimus. Dicendo enim *illic fas*, oſtendit alibi nefas, ut occurreret cogitationi ſociorum, ne fatigati tot malis quaſcunque requirerent ſedes; quod etiam in quinto factum eſt, navibus incenſis. Bene autem regna Trojæ dixit, non Trojam quam amiſerant. DURATE. Duri eſtote ad ſuſtinendos labores. Sic Horat. *Vix durare poſſunt imperoſius æquor.* VOSMET. Met, παρέλκον eſt. Sciendum autem has particulas met, piam, te, ut egomet, quiſpiam, tute, & ſimilia, ornatus cauſſa poni. Sunt autem adverbia. quicquid enim ab illis ſeptem receſſerit partibus, abverbium ſit neceſſe eſt. Item quemadmodum probamus adverbia eſſe, quia dicimus docte facio, docte feci, docte feciſti; & mutato verbo remanet abverbium: ergo ſic & in iſtis particulis invenimus. ut egomet, noſmet, ut mutatis caſibus, vel perſonis eadem permaneant, adverbia ſine dubio ſunt. Nulla enim hoc alia pars rationis admittit. Notandum ſane quod hæ particulæ plerunque naturam ſuam habent non ſyllabarum. Nam cum TE & MET longæ ſint. tutemet dactylus invenitur, nec poſſumus harum partium naturam diſcutere, quia ſub regulis non ſunt.

VOCE REFERT. Pleonaſmos eſt, qui fit quotiens adduntur ſuperflua. ut, alibi, *Vocemque his auribus hauſi.* Terentius, *His oculis egomet vidi.* CURIS. Cura dicta quod cor urat. denique paulo poſt ait, *Premit altum corde dolorem.* ÆGER. Æger eſt & triſtis, & male valens. ægrotus autem ſive ægrotans, tantum male valens.

SPEM. Lætitiam. ut, *ſpem fronte ſerenat*, ab eo quod præcedit, id quod ſequitur. Nam ſpem lætitia ſequitur: ſpes in vultu non videtur, ſed lætitia. Hæc antem figura & verſa vice fit: ut intelligamus ab eo quod ſequitur, id quod præcedit. ut, *Meritæque expectent præmia palmæ.* Palmam pro virtute poſuit, quæ primum meretur, & palmam poſt accipit.

DONATI.

FORSAN & HÆC. Delectabit nos cum ad proſpera venerimus, etiam hæc inter mala enumerare.

OLIM. Tria tempora ſignificat: præteritum, præſens, & futurum.

FATA. Ergo parendum eſt. Nam illis obſiſti non poteſt.

ILLIC FAS. Et evadendi & perveniendi ſpem pollicetur, & aſſerit Italiam ſolam eſſe quæ digna ſit, in qua Trojæ imperium reſurgat.

DURATE. Quando per mala ad bona tranſeundum eſt, ſpe bonorum toleranda ſunt adverſa: præſertim ubi ſpondetur per breviſſimum tempus ocium ſempiternum.

CURISQUE INGENTIB. ÆGER. Perſuaſoris erat ut metum diſſimularet, cum ſpem perſuadere tentaret, & regis erat afferre conſolationem: utrunque ergo præſtitit, neque opportebat illum in ſua cauſa ſine cura eſſe.

VARIORUM.

FORSAN ET HÆC OLIM, &c. Cic. Epiſt. Fam. 5. *Habet præteriti doloris ſecura recordatio delectationem.* Item, 2. de Finib. *Iucunda eſt malorum præteritorum memoria.*

TALIA VOCE REFERT. Non eſt pleonaſmus, *voce refert*, ut interpretes ſomniant: ſed hoc dicit poëta doctiſſimus: hæc voce quidem proferebat Æneas, ſed aliud in corde gerebat. Propterea ſubdit, *premit altum corde dolorem.* NASCIMBÆN.

PREMIT ALTUM CORDE. Proverb. *Vera fronte.* Et φαιδροπροσωπεῖν. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Illi ſe prædæ accingunt, dapibuſque futuris:
Tergora diripiunt coſtis, & viſcera nudant.
Pars in fruſta ſecant, verubuſque trementia figunt:
Littore ahena locant alii, flammaſque miniſtrant.
Tum victu revocant vires: fuſique per herbam,
Implentur veteris Bacchi, pinguiſque ferinæ.

SERVII.

PRÆDÆ. Ad prædam. ut, *Inferretque deos Latio.* ACCINGVNT. Studioſe parant. ut alibi, *Accingunt operi.* Accinctos autem induſtrios dicimus. ut Horatius, *Altius ac nos præcincti ſumus.* Sicut contra negligentes, diſcinctos vocamus. ut, *Diſcinctos Mulciber Afros.* DAPIBVSQVE FVTVRIS. Ambitioſe dixit, quod ſint cervi, dapes futuræ.

TERGORA. Tergus tergoris. Vnde & tergora corium ſignificat. tergum vero tergi, ut templum templi: & ſignificat dorſum. ut Salluſtius, *Scilicet quia tergis abſtinetur.* Sed hoc à veteribus confundebatur; ut, *Taurino quantum poſſent circundare tergo.* Item in IX *Ingerit haſtas in tergum.* Quidam mox detracta coria *pelles*, diu ſubacta autem & jam medicata coria appellanda tradunt. VISCERA NVDANT. Viſcera non tantum inteſtina dicimus, ſed quicquid ſub corio eſt. ut, In Albano Latinis viſceratio dabatur, id eſt caro. Eſt autem nominativus hoc viſcus, hujus viſceris: ut Lucretius, *Viſcus gigni ſanguenque creari.* Sanguen autem ideo dixit, quia ſanguinis facit, ut carmen carminis. Si enim ſanguis diceret, par eſſet nominativus genitivo, ut anguis, pinguis.

PARS IN FRVSTA SECANT. Figurate; ut, *pars grandia trudunt.* VERVBVS. Nomen de his quæ numero ſingulari indeclinabilia ſunt, ut veru, cornu, genu. TREMENTIA, Palpitantia adhuc.

LITORE. Pro in litore. AHENA LOCANT. Quibus utebantur non ad elixandas carnes, ſed ad ſe lavandos. Heroicis enim temporibus carne non veſcebantur elixa. Huic autem nomini, majores aſpirationem dabant, nam ahena dicebant. Sane aëna abſolute dixit, ſicut Græce χάλκεα. ut, *Coſtis undantis aëni, &, aëna undantia flammis.* quidam autem aënum ſpeciem vaſis; non utique aënei tradunt. ut, Nevius, aëneus, plumbeus.

TVM VICTV. Tum, id eſt vel poſtquam ſe laverunt; vel poſtquam cibum paraverunt. VICTV. Cibo. unde & convictores dicimus. ut Horatius, *Nunc quia ſum tibi Mecœnas convictor.* Nam convivæ, à convivio dicuntur. REVOCANT VIRES. Bene cibo dixit vires reductas, quia ſupra dixerat, *Feſſi rerum*, hoc eſt fame & labore fatigati. FVSI. Polyſemus ſermo eſt. ſignificat autem diſcumbentes ut hoc loco, & fugatos & occiſos. Sane juxta temporis ſui morem hoc loco diſcumbentes inducit. Nam olim ſedentes veſci conſueverant, ut ipſe meminit. *Gramineoque viros locat ipſe ſedili:* Et, *Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.*

IMPLENTVR. Impleor duos caſus regit genitivum: dicimus enim impleor illius rei, ut Cicero, *Squaloris plenus ac pulveris.* Et Terentius, *Plenus rimarum ſum.* Et impleor illa re, ut hoc loco. & alibi, *Plenamque ſagittis Threiciis.* Et Iuvenalis, *Lectica Mathonis Plena ipſo.* FERINA. Feras dicimus, aut quod omni corpore feruntur; aut quod naturali utuntur libertate, & pro deſiderio ſuo feruntur. Sane veteres prope omnes quadrupedes *feras* dicebant, ut, *Inque feri curvam compagibus alvum Contorſit.* Et, *Armentalis equæ mammis & lacte ferino.*

DONATI.

ILLI. Oſtenditur quid potuerit conſolatio. Nam niſi mœror ſublatus fuiſſet, refectionem aliquam non quæſiſſent.

TERGORA DIRIPIVNT. Dividitur per officia procuratio epularum: neque delicioſæ dapes, aut irritamenta gulæ erant jis paranda, qui naufragio & inedia laboraverunt. TERGORA. Eodem tempore alii detrahebant coria, alii antequam tota corpora apparerent, reſecabant partes: & ut plenam properationem oſtendat, addit:

VERVBVS TREMENTIA FIGVNT. Hoc eſt, in quibus adhuc aliquid ſpiritus teneretur.

AHENA. Aquam imponebant igni, ut elixam facerent carnem. Hanc coquendis viſceribus celeritatem præſtant. Denique epulis paratis, vires labore & fame perditas, revocant.

FVSIQVE PER HERBAM. Adeo adverſariorum obliti erant, ut fuſi per herbam, plus ſibi ingererent, quam refectio poſtulabat. Hoc autem præſtitit perſuaſio conſulti regis.

FERINA. Per ſe ſuavis caro eſt hæc: ſed additur pinguedo, ut ſuavior animos appetentium irritet. Vino autem acceſſerat gratia à tempore, qualitate, & quantitate. Nam & vetus, & optimum, & abundans fuerat; hinc dixit: *Implentur veteris Bacchi.*

VARIORVM.

ILLI SE PRÆDÆ ACCINGVNT. Vide I. C. Scaliger. lib. 3. cap. 12. Patris familias eſt dare penum; familiæ vero operas. Hoc quoque obſervetur, decere Poëtam in nulla deſcriptione, quam vilis etiam rei ſit, vel ab Arte, vel à Natura latum unguem diſcedere. TAVBMAN.

TERGORA DIRIPIVNT COSTIS. Deripiunt, quidam malunt legere: in his Turneb. lib. 12. c. 12. ut ſit, corium detrahunt. Et quemadmodum apud Horat. Ode 9. lib. 1. *Pignuſque dereptum lacertis.* Sic nonnulli cenſent legendum apud Tibullum l. 1. Eleg. 2. *Sertaque de ſanctis deripuiſſe focis*, non diripuiſſe. PONTANVS.

VERVBVSQVE TREMENTIA FIGVNT. Homer. Odyſſ. γ. ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειρον. H.

PINGVISQVE FERINÆ. Ita dicimus ſuilla, bubula, caprina, ut ſubaudiatur caro. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Poſtquam exemta fames epulis, menſæque remotæ,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt:
Spemque, metumque inter dubii: ſeu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipue pius Æneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci caſum gemit: & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cl oanthum.
Et jam finis erat, cum Iuppiter æthere ſummo

SERVII.

POSTQVAM EXEMPTA FAMES. Caute in mœſtitia, cibis famem exemptam dicit, id eſt fugatam, non ad affluentiam quæſitam. Homerus αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.

MENSÆQVE REMOTÆ. Quia apud majores, ipſas apponebant menſas pro diſcis. unde eſt, *Et menſæ grata ſecundæ.* Duas enim habebant menſas: unam carnis, alteram pomorum. Sane aliquando inducit luxurioſas epulas. *Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ.* AMISSOS. Non re vera, ſed ut illo tempore putabant.

SPEMQ. METVMQVE. Spes bonorum, metus malorum; & ideo ſubjunxit, *ſeu vivere credant, Sive extrema pati.* Et hoc loco *ſeu*, pro utrumne. Et quidam commodius diſtingui putant, *ſpemque metumq; inter*, & ſic ſubjungunt, *Dubii ſeu vivere credant.*

EXAVDIRE VOCATOS. Aut ſubaudimus deos, & quaſi conqueſtio eſt, quod non flectuntur precibus. Aut quod illi mortui ſint. aut à pereuntibus vocatos, non exaudire. Aut certe hoc dicit, Non ſolum periiſſe eos, ſed nec ſepulturam habere ad quam vocentur. Novimus enim quod mortuorum umbræ ad ſepulchra vocabantur; ut eſt, *Maneſque vocabat Hectoreum ad tumulum*, Et eſt figura, ab eo quod præcedit, id quod ſequitur, quia poſt facta ſepulchra manes vocantur. ut in tertio, *Animamque ſepulcro condimus, & magna ſupremum voce ciemus.* Poſt nomen enim defuncti tertio vocatum, dicebatur vale, vale, vale: Aut certe in ea parte ſitos, ut nec vocati exaudiant, quia fuit & alius mos, ut eos qui in aliena terra periſſent vocarent, ut eſt, *Et magna manes ter voce vocavi.*

PRÆCIPVE PIVS. Præter omnes quaſi pius. ACRIS. Fortis, alias velocis. Quidam *acrem*, in unamquamque rem vegetum ac nimium tradunt.

ORONTI. Pro Orontis. ut, *Immitis Achilli.* vitavit ὁμοιοτέλευτον.

NVNC AMYCI. In Quinto hujus meminit: nam Amycus & Lycus cum Oronte videntur periiſſe. SECVM. Propter ſocios, ut ſupra. *Spem vultu ſimulat.*

FORTEMQVE GYAN, FORT, &c. ut merito requirantur ac deſiderentur.

ET IAM FINIS ERAT. Vel epularum, vel famis, vel malorum. Ex quo Iupiter in cælo ita conſtitit ut Lybiam reſpiceret; vel certe finis fabularum vel diei. ſequitur namque paulo poſt, *Æneas per noctem plurima volvens.* Et ſciendum eſt Virgilium non ſemper dicere ortum vel occaſum diei, ſed aut intellectui relinquere, ut hoc loco: aut negotiis tempora ſignificare. eſt autem poëtica καλλωπιστεία, non omnia exprimere. unde ait Horatius in arte poëtica, *Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres.* Quamvis plerique de tranſlatione Græcitatis hoc aſſerant dictum. Homerus ſane iſta contemnens, tempora univerſa deſcribit. CVM IVPPITER ÆTHERE SVMMO DESPICIENS. OEconomiam iſtam ſecundum matheſin videtur ordinaſſe Virgilius. Nam Iupiter in altitudine ſua poſitus cum Venere, ſignificatur quod per mulierem aliquam, fœlicitas poſſit evenire. Ergo quoniam Æneas in partem regni admittetur à Didone per occaſionem conjugii, idcirco hæc poëta præmiſit. Sane & illud animadvertendum, quod peritiſſime dixit, triſtiorem Venerem fuiſſe cum Iove; ex quo ſignificat exitum uxoris infelicem futurum: nam ſe utique Dido interemit. Quod autem Mercurium facit à Iove defluentem ad occaſum deſcendere, id eſt ad ima terrarum: oſtendit amicitias quidem fore, ſed minime diuturno tempore permanere. Illud etiam Mathematici dicunt, Venere in Virgine poſita miſericordem fœminam naſci; atque ideo Virgilius fingit in habitu virginis venatricis, Venerem occurriſſe filio: quod & miſericordem poſtea reginam probavit Æneas, & in venatione cum ea permiſtus eſt.

SVMMO Qui ſummus; & proprium & perpetuum ætheri Epitheton dedit, quia omnibus ſuperior eſt.

DONATI.

POSTQVAM EXEMPTA FAMES. Fame & laſſitudine oppreſſos, nullius cura tangebat; refectis vero venit in mentem recordatio ſociorum, quorum cum de morte incerti eſſent, erant inter ſpem vitæ, & metum mortis. Æneę autem major ponitur virtus, qui nec cibum ſumpſit, nec diſſimulare à perditis potuit, nec eorum curam poſuit, qui nec datereſſe poterant.

SECVM. nam apud alios, *ſpem vultu ſimulat.*

FINIS. Epularum, vel fabularum, vel lucis.

VARIORVM.

POSTQVAM EXEMPTA FAMES. Proverb. *Non interpellandus famelicus.* Homer. Odyſſ. α. αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος, καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο. HART.

NEC IAM EXAVDIRE VOCATOS. Ad antiquam conſuetudinem reſpicit, & mortuos ſignificat. Nam quos deſiderabant, & amiſerant, antequam diſcederent è loco, ſæpius vocare ſoliti erant. PONTANVS.

EXAVDIRE VOCATOS. Tangitur ritus qui apud Theocrit. in Hyla, & Pindarum Ode 3. Pythiorum, & Homerum Odyſſ. 9. Amiſſi enim ter vocari conſueverunt. HART.

IVPITER ÆTHERE SVMMO. Cælius l. 1. c. 12. H.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Deſpiciens mare velivolum, terraſque jacenteis,
Littoraque & latos populos, ſic vertice cœli
Conſtitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum taleis jactantem pectore curas
Triſtior, & lachrymis oculos ſuffuſa nitenteis,
Alloquitur Venus: O, qui res hominumque, deûmque
Æternis regis imperiis, & fulmine terres,

SERVII.

DESPICIENS. Deorſum aſpiciens, ſicut ſuſpiciens, ſurſum aſpiciens. Notandum ſane quia ſi deſpiciens dixerimus, diligenter inquirens ſignificamus, ſicut deduco & diduco. Nam deduco eſt proſequor: diduco vero, divido. VELIVOLVM. Duas res ſignificat, & quod velis volatur, ut hoc loco: & quod velis volat, ut Ennius, *Naves velivolas.* qui & proprie dixit. Et eſt reciproca metaphora navium & avium. Legimus enim, *Et velorum pandimus alas*: & contra de apibus, *Nare per æſtatem liquidam*: quum natatus navium ſit, alæ vero avium. Et ſciendum eſt eſſe reciprocas tranſlationes & partis unius. IACENTEIS. Aut in longum expoſitas, aut proprium epitheton eſt terrarum. nam cum cætera elementa mobilia ſunt, ſola terra ſtabilis eſt, unde & bruta dicitur. alibi, *tantum campo jacet.*

LATOS POPVLOS. Quum populos numero plurali dicimus, urbes ſignificamus: quum vero populum, unius multitudinem civitatis intelligimus. SIC. Quid eſt ſic? id eſt, ut iſta conſpiceret. Et LIBYÆ DEFIXIT LVMINA REGNIS. Prooeconomia, id eſt diſpoſitio carminis. Vituperabile enim fuerat ſi ex abrupto tranſitum faceret, quod in nono fecit. *Atque ea diverſa penitus dum parte geruntur.* quæ res tamen excuſatur uno ſermone. *Atque ea*, id eſt eo tempore, quod ſolum eſt interpoſitum. Nunc vero bene tranſiit, quod inducit Iovem, & de rebus humanis cogitantem, & Africam reſpicientem, ad quam venere Trojani. Vnde honeſtus color eſt, ut Venus adeat Iovem, timens ne Romana fata Carthagini concedat: felix enim eventus ſequitur loca quæ reſpexerit Iuppiter: unde in ſecundo ait, *Aſpice nos hoc tantum.* Et alibi, *Atque oculos Rutulorum reiicit arvis.* ubi erat futura victoria. TALEIS. De rebus humanis. IACTANTEM PECTORE CVRAS. Nunc ſecundum Stoicos loquitur, qui deos dicunt humana curare, interdum ſecundum Epicureos, poëtica utens licentia. TRISTIOR. Comparativum poſuit pro poſitivo. Sic Salluſt. *Ipſum mare Ponticum dulcius quam cætera.* An modo triſtior cum & ante, propter Æneam ſoleret triſtis eſſe, Triſtior nunc Venus diceretur. OCVLOS SVFFVSA NITENTEIS. Nitidos oculos lachrymis perfuſos habens. Et eſt figura, quæ fit, quotiens participio præteriti temporis à paſſivo, jungimus caſum accuſativum; ut, Dejectus animum, mœſta vultum. Dicendo autem NITENTEIS, expreſſit etiam nimiam in lachrymis pulchritudinem; ſicut de Euryalo, *Lachrymæque decoræ.*

O QVI RES HOMINVMQVE, &c. Graviter cœpit. Non enim ait ô genitor, & eſt tota orationis intentio, injuſte vexari à Iunone Trojanos.

ÆTERNIS REGIS IMP. Hæc commemoratio potentiæ Iovis, quaſi ad invidiam poſita eſt; hoc eſt, qui omne potes, contra te flecteris, & ſuperflue volunt quidam REGIS ad deos referri, TERRES ad homines: neſcientes majoris eſſe poteſtatis; idem poſſe circa deos, quod circa homines. ET FVLMINE TERRES. Non ſine cauſa adjecit TERRES. Eſt enim fulmen quod terreat, eſt quod afflet, eſt quod puniat, cujus rei late patet ſignificatio. Poëtarum autem conſuetudo eſt, proprie ſemper, cum Iovem nominarunt & fulmen adjungere: ut, *Aud at hæc genitor qui fœdera fulmine ſancit.* Et ante, *Genitor cum fulmine torques.*

DONATI.

DESPICIENS. Iuppiter ex alto actus hominum conſiderabat, Venus autem arrepta occaſione eum alloquitur.

TRISTIOR. Quam antea. LACHRYMIS. Ille eſt maximus dolor, qui ante vocis exortum, lachrimis præcedentibus, nunciatur.

TALES. Res plena ſubtili arte, ubi non perſonarum ſolum, ſed rerum habetur ratio. Loquitur Venus ad Iovem: ſi privata filia, ad patrem: ſi publica, inferior dea apud ſummum deorum. Vicit autem quod publicum fuit. Concitat ſubtilem invidiam: quod Iuppiter, cujus ſit juſte curare, quid dii, quid homines agant, omiſerit verum in Æneam judicium, & innoxium tot tormentis diſſimulans vexari ſinat. Præponitur ergo publica perſona & ſubnectitur privata. Apud enim patrem non potuit conqueri de diis, ſed apud deorum regem. Diis autem applicavit: *æternis regis imperiis.* Et hominib. *fulmine terres.*

ÆTERNIS. Ergo non ſunt contemnenda, veluti ea quæ ad tempus ſunt, quaſi dicat, non veniunt dii contra fata.

VARIORVM.

TERRASQVE IACENTES. Proprie & erudite. Ex elementis enim ſola terra ſtabilis eſt: unde & *bruta* & *iners* à Lucretio & Horat. dicitur. Aut *jacentes* dixit, inferius poſitas, ſeu in longum porrectas. TAVBMAN.

TRISTIOR ET LACHRYMIS. Affectus habitu prodire ſolet. Vide apud Macrob. lib. 4. cap. 1. HARTVNG.

O QVI RES HOMINVMQVE. De hac oratione Veneris, Macrob. lib. 6. cap. 2. Sumpta autem illi videtur ex Nævii primo lib. belli Punici. HART.

Quid

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troës potuere? quibus tot funera paſſis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato à ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te genitor ſententia vertit?

SERVII.

MEVS, Subaudi filius, quaſi per me tibi conjunctus,& ſic ſubaudis filium,ut Ajacis Oilei. IN TE. Modo contra te: alibi PRO ſignificat: ut, *quietum Accipit in Teucros animum*, id eſt pro Teucris.

QVID TROES POTVERE? Hoc eſt, qui Grajis pares non fuerunt, in te aliquid poſſunt. Et eſt Argumentum ab impoſſibili. ut alibi, *Non ea vis animo. &* eſt validius quam à voluntate. plus enim eſt non poſſe, quam nolle. TROES autem, nominativus erit Tros. Et hæc breviter ſcienda regula eſt, quia omnia monoſyllaba Græca, quæ in Latinum ſermonem tranſeunt, tertiæ declinationis ſunt, & tam Latine, quam Græce declinari poſſunt. ut Tros Trois & Troos, Pan Panis & Panos. ut, *Arcadici dictum Panos de more Licæi.*

OB ITALIAM. Ne ad Italiam perveniant, toto orbe pelluntur. Atqui in Africa ſunt. ſed ſi diligenter requiras, etiam inde pelluntur: ait namque, *Hoſpitio prohibemur arenæ.* Sane multi, OB ITALIAM Iuxta Italiam antiquo more dictum accipiunt. ut ſit, pars orbis clauditur quæ circa Italiam eſt, *ob* enim veteres pro juxta ponebant. Plautus in Milite. *Nunc ſcio mihi ob oculos caliginem obſtitiſſe*; poteſt etiam *ob*, ante intelligi, aut *ob*, propter: Terentius. *Quodnam ob factum*: aut *ob*, circum, ut, *Turni ſe peſtis ob ora*, quaſi circa Italiam errent, & in eam pervenire non poſſint, ſignificat *ob* & contra, ut, *obſtat & obloquitur.*

CERTE HINC ROMANOS. Atqui nuſquam hoc legimus, ſed per ſilentium intelligimus, ut ſuperius de *Iunone* audierat. OLIM FORE. aut *olim fore*, & futuri temporis eſt, aut olim pollicitus. VOLVENTIBVS. Volubilibus. Et eſt participium pro nomine. Volvens enim eſt qui volvit: volubilis autem qui volvitur habiliter. Anni autem volvuntur, non volvunt. ut eſt, *Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.* Alii quod deficit lingua Latina participio præſenti paſſivo, præſens activum poſitum volunt; ut, *volventia plauſtra*, & *ſiliqua quaſſante legumen*: quæ quaſſetur.

FORE. Futuros eſſe. Et eſt de verbis defectivis. REVOCATO. Dicendo REVOCATO, oſtendit Italiam, unde Dardanus fuerat. A SANGVINE TEVCRI. Teucrum pro Dardano poſuit. Dardanus enim de Italia profectus eſt; Teucer de Creta: Et hic uſurpavit. ſolent poëtæ nomina de vicinis provinciis, vel perſonis uſurpare. ut, *Domitus Pollucis habenis Cyllarus*, quum Caſtor equorum domitor fuerit. Item, *Et manibus Progne pectus ſignata cruentum*, pro Philomela. Item Didonem dicit Sidoniam, quum ſit Tyria, à loci vicinitate. Item, *Quid loquar aut Scillam Niſi*? quum Phorci fuerit. Et ſciendum inter fabulam & argumentum, hoc eſt hiſtoriam, hoc intereſſe: quod fabula eſt dicta res contra naturam, ſive facta, ſive non facta, ut de Paſiphae. Hiſtoria eſt Argumentum quicquid ſecundum naturam dicitur, ſive factum, ſive non factum. ut de Phædra.

OMNI DITIONE. Melius OMNI, quam OMNIS: ut ſignificet omni poteſtate, pace, legibus, bello.

POLLICITVS. Pollicemur ſponte, rogati promittimus. QVÆ TE GENITOR SENTENTIA VERTIT? QVÆ *Pro cujus* * aut qualis, & Verecunde agit Venus. Nec enim conveniebat, ut aperte contra uxorem ageret apud maritum. unde & ſimiliter reſpondet Iupiter, *Neque me ſententia vertit.*

DONATI.

QVID. Freta innocentia Trojanorum, quærit nomen delicti, quo non invento: conſtet eos immeritos pati. ÆNEAS. ſpeciale ponit nomen, atque inde tranſit ad genus. IN TE. Regem, deorum & hominum, qui omnia habes in poteſtate, & avum ſuum promiſſorem novi imperii: quem omnes dii ſuſpiciunt, & homines fulmine territi venerantur. MEVS. Scilicet filius, tuus nepos. TANTVM. Bis repete: quid tantum Æneas, & quid tantum Troes?

TANTVM. Tam magnum, tam immane.

CVNCTVS. Ad id redigitur, ut nec alibi ſtare, nec in Italiam venire poſſit. Ergo reſtat, ut in fluctib. ſemper exagitetur.

POLLICITVS. Convenit ex veteris promiſſi, imo pollicitationis fide. Turpe enim eſt decedere de fide, turpiſſimum cuivis mutare ſententiam. Quid ergo tanto deo, præſertim ubi filiæ nepotisque vertatur incommodum? GENITOR. ponit poſt publicam perſonam, patrem: ut appareat neutram illarum decere perfidia traduci. Multum etiam valet hæc perſona in promiſſis, quæ non liberis ſolum, verum & poſteris ſint profutura.

VERTIT. Cum vas vertitur, omne quod habet effunditur. Ergo oſtendit quod Iupiter inimica perſuaſione ita ſit verſus, ut nihil pietatis ſit in eo relictum, quam integram filiæ præſtare debuit.

QVÆ SENTENTIA. quaſi dicat, quis te potior eſt, qui te poſſit vertere? Hoc equidem diſſimulandum eſt damnum, ſi quid amiſſum eſt, alterius commodi ratione penſatur. Vnde conpenſatio dicitur, veluti ſi in altera lance damno poſito, in altera commodum par aut majus ponatur.

VARIORVM.

VOLVENTIBVS ANNIS. Homerus περιπλομένων ἐνιαυτῶν. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hoc equidem occaſum Trojæ, triſteiſque ruinas
Solabar; fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos
Inſequitur. quem das finem, rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapſus Achivis,
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timavi:

SERVII.

HOC. Hac re, propter hoc quod ſciret Æneæ ſocios imperaturos.

FATIS CONTRARIA FATA. Vtrum fatis bonis in præſentibus. REPENDENS. Compenſans. Et eſt tranſlatio à pecunia.

EADEM. Similis qualis ab initio fuit: ut oſtendat nec longitudinem temporis prodeſſe Trojanis.

FINEM. Ac ſi diceret, non regnum requirimus, ſed finem laborum.

ANTENOR POTVIT. Capto Ilio Menelaus memor ſe & Vlyxen, beneficio Antenoris ſervatos, cum repetentes Helenam ab eo eſſent ſuſcepti, ac pene à Paride aliiſque juvenibus interempti eſſent; parem gratiam reddens inviolatum dimiſit; qui cum uxore Theano & filiis Helicaone & Polidamante, ceteriſque ſociis in Illyricum pervenit, & bello exceptus ab *Euganeis & rege Veleſo*, victor urbem Patavium condidit: id enim reſponſi acceperat, eo loco condere urbem, quo ſagittis avem petiſſet, ideo ex avis petitæ auſpicio, Patavium nominatum. Hi autem duo Trojam prodidiſſe dicuntur ſecundum Livium: quod & Virgilius per tranſitum tangit, *Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis.* Non ſine cauſa Antenoris poſuit exemplum, quum multi evaſerint Trojanorum periculum: ut Capys, qui Campaniam tenuit; Helenus qui Macedoniam. ut alii qui Sardiniam ſecundum Saluſtium. ſed propter hoc ne forte illud occurreret, jure hunc vexat, tanquam proditorem patriæ.

Elegit ergo ſimilem perſonam: Et excuſat Horat. dicens, *Ardentem ſine fraude Trojam.* hoc eſt ſine proditione, quæ quidem excuſatio non vacat. nemo enim excuſat niſi rem plenam ſuſpicionis. Siſenna tamen dicit ſolum Antenorem prodidiſſe: quem ſi velimus ſequi, augemus exemplum: Si regnat proditor, cur pius vagatur? Antenor autem ob hoc „ creditur Græcis patriam prodidiſſe, quia ſicut ſupe„ rius dictum eſt, & auctor reddendæ Helenæ, & le„ gatos ob hoc venientes ſuſcipiebat, & Vlyxem mendici habitu agnitum, non prodidit. POTVIT. Plus „ eſt quod dixit potuit, non meruit. ELAPSVS. In„ vidioſe noluit dicere dimiſſus, ſed *Elapſus.* ACHI„ VIS, ab Achæo & Pithiæ.*

ILLYRICOS PENETRARE SINVS. Antenor non Illyricum, non Liburniam, ſed Venetiam tenuit. ideo autem Virgilius dicit, *Illyricos ſinus*, quod inde venit quidam Henetus rex, qui Venetiam tenuit; à cujus nomine Henetiam dictam, poſteri Venetiam nominaverunt. TVTVS. Ideo tutus, quia Rhetii Vindelici ipſi ſunt Liburni, ſæviſſimi admodum populi, contra quos miſſus eſt Druſus. Hi autem ab Amazonibus originem ducunt, ut etiam Horatius dicit, *Quibus mos unde ductus, per omne tempus Amazonia ſecuri dextras obarmet, quærere diſtuli.* hoc ergo nunc ad augmentum pertinet, quod tutus eſt, etiam inter ſævos populos erat.

FONTEM TIMAVI. Amant poëtæ rem unius ſermonis, circumlocutionibus dicere, ut pro Troja, dicant urbem Trojanam, pro Buthrotio, arcem Buthroti, ſic & modo pro Timavo, ait fontem Timavi. Et paulo poſt, urbem Patavi, id eſt, Patavium SVPERARE. Nauticus ſermo, Lucilius: *Promontorium remis ſuperamus Minervæ.*

DONATI.

OCCASVM TROIÆ. Oſtendit rem maximam periſſe. Caſus enim parvæ rei eſt, vel perſonæ inferioris: Occaſus divinæ rei, vel perſonæ ſuperioris. Nam ſolem lunamque occidere, & viros præclaros occidiſſe dicimus.

REPENDENS. Comparans & exæquans mala fata bonis.

NVNC EADEM. Id eſt, non ſolum non inveniunt bona, ſed manent mala.

QVEM DAS FINEM. Qui Iuppiter poteſt poſtulata complere, & potuit efficere, ne aliquando occiderent. Poteſt & ſic intelligi. Quem das finem id eſt, quando Trojani venient in Italiam, aut quando carebunt his malis?

ANTENOR POTVIT. Comparatione à minore ad majus, exaggerat mœrorem: Antenor ergo alienus à neceſſitudine tua, homo humilis & depreſſus, manus hoſtium potuit effugere.

ILLYRICOS PENETRARE. Voluit demonſtrare difficultatem perveniendi, & ad hoſtiles partes penetrandi, quæ omnia facit, dictis poſterius annexis. *Penetrare* enim eſt penitus intrare, *& ſinus* ſunt receſſus terrarum penitus remotarum, quibus clauſis non potuiſſet evadere, ſi pericula extitiſſent. Et miro verbo uſa eſt, *tranſire*, quod eſt ſine moleſtia vel impedimento quovis pervenire. Et quia fontem ſuperare, difficultatem non demonſtrat, addit: *Vnde per ora novem, &c.* ut commemoret tantæ illum fontem virtutis non eſſe, ut per novem illius ora tutus tranſierit.

VARIORVM.

QVEM FINEM REX MAGNE. Gellius. lib. 13. cap. 19. HARTVNG.

ORA NOVEM VASTO. Cælius lib. 22. cap. 8. HARTVNG.

Vnde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vnde per ora novem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arva ſonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi, ſedeſque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troja: nunc placida compoſtus pace quieſcit.
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amiſſis, unius ob iram

SERVII.

VNDE PER ORA NOVEM. Multi ſeptem eſſe dicunt. quod ſi incerta fides eſt, finitus eſt numerus pro infinito. VASTO CVM MVRMVRE MONTIS. Tanta vi exit in mare, ut etiam vicinus mons perſonet. ſuperius, *Illi indignantes magno cum murmure montis Circum clauſtra fremunt.* ET PER ORA TIMAVI. Vſque ad initium fontis, hoc eſt, uſque ad montem: Timavus autem in Hiſtria eſt, inter Aquileiam & Tergiſtum.

MARE. It quaſi proruptum mare. Amat poëta rem hiſtoriæ carmini ſuo conjungere. Varro autem dicit hunc fluvium *mare* ab incolis nominari. PRORVPTVM. Aut idem effuſum fluens. Et melius *proruptum*, quam præruptum. Bene autem definit, quid eſt largus fons, ſolutum mare. PELAGO. Aquarum abundantia. PREMIT. Populatur, vaſtat. Sane multi, *It mare proruptum*, Et, *Pelago premit arva ſonanti*, hoc intelligi volunt: quod tanta eſt in illis locis acceſſa, quæ dicitur mare, ut per ora Timavi, id eſt uſque ad initium fontis, mare aſcendat. unde ait, *It mare proruptum & pelago premit arva*, id eſt aqua maris premat arva, hoc eſt litora vicina cooperiat. Conſtat autem & in illo loco acceſſa maris uſque ad montem pervenire, & per omne litus Venetiarum mare certis horis & accedere per infinitum, & recedere. Timavus autem in Hiſtria eſt, inter Aquileiam & Tergeſtum.

HIC. pro illic. TAMEN id eſt etiam in loco difficili. VRBEM PATAVI. Hoc eſt Patavium. a. d. u. à poſt vocem. quaſi Patavium, vel ἀπὸ τοῦ πέτεσθαι, quod captato augurio dicitur condita, vel quod avem telo petiſſe dicitur, & eo loco condidiſſe civitatem. Alii à palude Patina, quæ vicina civitati fuiſſe dicitur, Patavium dictam putant. Sane Patavi minorem nominativo genitivum fecit, cum genitivus nunquam pauciores ſyllabas nominativo ſuo habere debeat, Patavium enim Patavii facit. SEDESQVE LOCAVIT. Ex votis ſuis facit invidiam, dicens id conceſſum Antenori, quod ipſa deſiderat.

ET GENTI NOMEN DEDIT. Hoc eſt, quod ne victori quidem concederetur Æneæ: quod ſcimus à Iunone eſſe profectum. Sicut in xii ait, *Nunc Troas fieri jubeas Teucroſque vocari*: Et Iupiter ait: *Commixti corpore tantum*; contra quæ oblique loquitur, propter conſiderationem mariti. Hi autem primis temporibus ab Antenore dicti ſunt Antenoridæ. ipſum vero quidam dicunt Hectora ſe appellaſſe, aut certe *nomen* nobilitatem, vel dignitatem, ut, *Et nos aliquod nomenque decuſque.* ARMAQVE FIXIT. Quaſi non neceſſaria conſecravit. *Figere* enim conſecrare hic debemus accipere; ut, *Poſtibus adverſis figo*, & hoc ſignificat, ſecurus eſt; quia ſolent miſſi militia ſive gladiatura, quibuſlibet templis arma ſuſpendere. ut Horatius, *Vejanius armis Herculis ad poſtem fixis.* COMPOSTVS. pro compoſitus. Syncope eſt. detraxit enim de medio ſyllabam, ut: *Et pocula porgite dextris.*

NOS TVA PROGENIES. Sic loquitur quaſi una ſit de Trojanis. Nam aliter ſenſus non procedit, aut quaſi patiatur & ipſa, quod & filius, & bene.

TVA PROGENIES, propter Antenorem. Eſt autem Epexegeſis. ut, *Aſt ego quæ divum incedo regina.* ANNVIS. Licet ipſa dea ſit, tamen ſub perſona Æneæ ſe poſuit: bene autem ANNVIS. Quia nutu ſemper promittit aliquid Iuppiter. ut, *Annuit & totum nutu tremefecit Olympum.*

NAVIBVS AMISSIS. Cur cum una navis *perierit*, ait *navibus*: aut invidioſe dixit & exaggerat, aut quia adhuc aliæ deſunt, aut quia eas periſſe non ignorat Æneas. INFANDVM. Pro infande poſuit, ut in VI. *Miſerum ſeptena quotannis*, Item, *Torvumque repente Clamat.* pro torve. Eſt eſt figura, quæ fit quotiens nomen pro adverbio ponitur, magis autem poëtica eſt: in proſa aut rara, aut nunquam. tamen hoc loco INFANDVM, poteſt eſſe etiam interiectio dolentis. VNIVS. Cautius, quam ſi dixiſſet Iunonis, & hic *unius* produxit penultimam.

DONATI.

VASTO CVM MVRMVRE MONTIS. Vt fons ſolo vocabulo, revera ſui abundantia in terris pelagi faciem oſtenderet. Repere ergo, potuit hoſtis evadere, potuit penetrare: ſi ille potuit ſuperare fontes Timavi. Hic, ſcilicet in regionibus hoſtilib. & per omnes difficultates. Ergo unum adverbium & pronomen grave pondus dolori adiecit. Ille minoris dignitatis, cur tantum felicitatis adeptus eſt, ut tutus tranſierit, tutus pervenerit, tutus urbem ſuis condiderit, tutus nomine Trojano vocitari indigenas fecerit, tutus arma Trojana, id eſt, victa, in eorum partibus fixerit? quos non conſtat victores fuiſſe.

NOS. tranſit ad comparationem. TVA PROGENIES. Interpretatio eſt. *Tua*, qui deos & homines in poteſtate habes, apud quem privilegium primi gradus habere debemus: dum ſpe promiſſorum ducimur, naves amiſimus, & promiſſam Italiam tenere non poſſumus.

VNIVS OB IRAM. optime ad finem orationis reſervavit, ne ſi inter initia dixiſſet, offenſus Iuppiter ſororis & conjugis injuria alienaretur: nec etiam nomen Iunonis poſuit, ut ſine offenſa ad iniuriarum numerum perveniret.

Pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Prodimur, atque Italis longe diſjungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator, atque deorum,
Vultu, quo cœlum, tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libavit natæ. dehinc talia fatur:

S E R V I I.

PRODIMVR. Multa quidem hic ſermo ſignificat, ſed modo porro damur: ſcilicet ab Italia prohibemur. Et ſciendum eſt, omnium authorum eſſe conſuetudinem, ut res dubie poſitas planius in ſequentibus dicant. ut hoc loco ſequitur. ATQVE ITALIS LONGE DIS. &c. *Longe*, maxime: non enim longe erant ab Italia cum tempeſtate dijecti ſunt.

HIC. Id eſt talis. ut, *Hunc ego Euryale aſpicio*, id eſt talem. PIETATIS. Superius in te committere ait, ut peccato Æneam & Trojanos excuſet. Hic plus addit, non ſolum eos non eſſe malos, ſed etiam pios eſſe. HONOS. Cum ſecundum artem dicamus honor, arbor, lepor: plerunque poëtæ *r* in *s* mutant cauſſa metri. *Os* enim longa eſt. *Or* brevis. hoc quidem habet ratio: ſed hic ſine metri neceſſitate honos dixit. Item Saluſtius pene ubique *labos* poſuit, quem nulla neceſſitas coëgit. Melius tamen eſt ſervire regulæ. SIC NOS IN SCEPTRA R. Reponis in ſceptra, aut ad imperia reſervas. SIC. Hoc eſt per naufragia. Aut certe antiqua licentia communium præpoſitionum. REPONIS. id eſt reſtituis in regna quæ amiſimus.

OLLI. Modo tunc, propter ſequentia. pronomen enim cum nomine, non debet poni, ſed pro ipſo nomine & nullius dicit, illi natæ. * Alias tamen, OLLI, illi ſignificat. ut, *Olli dura quies oculos: & ferreus urget ſomnus*. SVBRIDENS. Lætum oſtendit Iovem, & talem qualis eſſe ſolet quum facit ſerenum. Riſus enim ex lætitia oritur. Poëtarum enim eſt: elementorum habitum dare numinibus; ut ſupra de Neptuno dictum eſt. SERENAT. Ennius, *Iupiter hic riſit, tempeſtateſque ſerenæ Riſerunt omnes riſu Iovis omnipotentis*. Aut cæteri ſit intelligens * Iunonis dolor oblique accuſari à Venere; ut eſt, *Quæ te genitor ſententia vertit*: Et, *Vnius ob iram prodimur*; ſicut alibi, *Atque dolis riſit Cytherea repertis*.

VVLTV QVO CÆLVM. Oſtendit ſicut dictum eſt, cur ſubriſerit Iupiter. Hoc verbum de his eſt, quæ carent prima poſitione: quod fit in his quæ in noſtra non ſunt poteſtate, ut tono, fulmino, pluo. hæc enim non poſſumus dicere, niſi forte perſona inducatur ejus, qui poteſt. ut ſit, tale aliquod Iupiter dicat.

OSCVLA LIBAVIT NATÆ. Leviter tetigit. Et ſciendum oſculum, religionis eſſe; ſuavium voluptatis. quamvis quidam oſculum filiis dari, uxori baſium, ſcorto ſuavium dicant. Sane multi nolunt ita intelligi, ut ſummum oſculum filiæ dederit, id eſt non preſſum, ſed ſumma labella contingens: Sed ita ajunt, Tum hilarus Iupiter vultus natæ libavit, id eſt contigit; ſcilicet ut nos ſolemus cum blandimentis quibuſdam ſiniſtram maxillam contingere liberorum, ac deinde ad os noſtrum dextram referre. Ergo *libavit* merito; quia partem vultus non totos contigerat; ut *oſcula* dixerit quaſi minora & teneriora filiæ ora; ut ora diminutive oſcula, nam ora vultus dici: ut, *intentique ora tenebant*; & *Sic ora ferebat*: Ipſe diminutive *oſcula* dixit minores & teneros vultus: *Summaque per galeam delibans oſcula fatur*.

D O N A T I.

OLLI SVBRI. Vt Venus lachrymis, antequam loqueretur, ſignificavit dolorem internum, & quid dictura eſſet: ſic Iupiter ſtatim debuit hilaritate vultus & oſculo, & prima parte orationis demere angorem filiæ, nec oportuit eam circuitione deferri. SVBRISIT. riſu utitur, ut eam exhilararet: ſed *ſubriſit*, ut majeſtatem ſervaret ex modeſtia. Nam ſatori hominum & deorum turpis erat plenus riſus. *Subriſit*, ut partem daret Trojanorum caſibus, partem reſervaret illis, quæ erat promiſſurus.

VVLTV QVO CÆLVM. Tali qualem habet cum elementa tranquillat.

OSCVLA. Signum optimum, cum benevolentiam ſuam oſculo publicat. DEHINC. Oſtendit ſigna iſta non fruſtra fuiſſe præmiſſa, quæ Veneris metum levarent.

V A R I O R V M.

PRODIMVR. Cum contemptu & ſtomacho dictum PRODIMVR; & habet vim concitandi Iovem adverſus Iunonem, quo nihil eſt optatius Veneri. Et aſtute id ſervavit ad finem, ne ſi forte hoc ægre tuliſſet Iupiter, illius animum initio orationis à ſe alienaret. NASCIMBÆN.

PRODIMVR. Ambiguum eſt, vel enim eſt, expellimur, quaſi porro damur, ut ſequentia oſtendunt: vel proditione, velut hoſtibus tradimur: quod in filia irata ferri poteſt. CORRAD.

HIC PIETATIS HONOS? SIC NOS &c. Occupato graviſſimis argumentis Iovis animo, Venus apertis, quod ajunt, tibiis, in querelam prorumpit, & ita vehementer exæſtuans, nimis indulgenter loquitur, & omne prorſus iracundiæ atque odii virus effundit. NASCIMBÆN.

SIC NOS IN SCEPTRA REPONIS? Id eſt, in promiſſum regnum reſtituis? Reſpicit ad id quod antea objecerat, in fatis fuiſſe, ut Dardani reliquiæ in Italiam aliquando reportarentur. Habet ipſa clauſula ironiam: quaſi dicat, nequaquam Æneam in jus regni Italici reponis. HORTENSIVS.

VVLTV QVO CÆLVM, &c. Exhibens talem vultum filiæ, qualem habet, cum omnia elementa tranquillat. *Ridente deo, omnia rident*; ut contra. TAVBM.

OSCVLA LIBAVIT NATÆ. Id eſt, parva ora leviter tetigit: Corradus, & H. Stephanus. Oſculum enim hic στόμα eſt, non φίλημα; & ſignificatum tenet primitivi. Ita Ovid. I. Metamor. Fab. 13.

Videt igne micantes
Sideribus ſimiles oculos: videt oſcula.

TAVBMANNVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Parce metu Cytherea; manent immota tuorum
Fata tibi: cernes urbem, & promiſſa Lavini
Mœnia, ſublimemque feres ad ſydera cœli
Magnanimum Æneam: neque me ſententia vertit.
Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura remordet;
Longius & volvens fatorum arcana movebo)

SERVII.

PARCE METV. Quotiens in cauſſis arguimur, ante nos purgare debemus; & ſic ad actionem deſcendere, quod & hoc loco Iupiter facit. ante enim objecta purgat, & ſic venit ad promiſſionem. Et eſt PARCE METV elocutio uſualis, id eſt dimitte metum: quomodo dicimus parce verbis, parce injuriis. alii *metu* pro metui accipiunt, ablativum pro dativo; aut certe ideo metum aufert, ut animo ſecuriore poſſit audire: ut alibi, *Solvite corde metum Teucri.* CYTHEREA. Omnia quæ apud Græcos ει diphthongum habent; apud Latinos in E productum convertuntur. Κυθέρεια, Cytherea: Αἰνείας; Æneas, Μήδεια, Medea. Omnia autem quæ dicit Iupiter, ad ſolutionem pertinent antedictorum. Ideo autem nunc dicit, *Parce metu*: quia ſuperius dixerat TRISTIOR. MANENT IMMOTA. Quia dixerat, *Quæ te genitor ſententia vertit?* Et ſimul per tranſitum dogma Stoicorum oſtendit, nulla ratione poſſe fata mutari. Sane ſervat & hic ordinem ſicut in templi oratione, ut ſtatim promittat quod præſtaturus eſt, ne auditor ſit expectatione ſuſpenſus. TVORVM. Trojanorum, vel Romanorum.

FATA TIBI. Non propter te. Fati enim immobilis ratio eſt. ſed aut vacat TIBI. ut, *Qui mihi accubantes in conviviis.* Aut certe tuta ſunt tibi fata, non tamen propter te. CERNES VRBEM. Aut Romam ſignificat, quia cum proprietatem detrahimus, quod magnum eſt ſignificamus, ut ſi dicas legi Oratorem, nec addas quem, intelligo Ciceronem: Et ne longa ſit expectatio, adjecit: *Et promiſſa Lavini Mœnia*, aut certe detrahe ET ſicut multi, & Epexegeſim facis. CERNES VRBEM. Id eſt promiſſa Lavini mœnia. Videtur autem figurate dictum *urbem* & *mœnia*, quia diverſis idem ſignificavit.

SVBLIMEMQVE FERES AD SYDERA COELI. Æneas enim poſt errores VII. annorum, cum ad Italiam perveniſſet, & ſicut hiſtoria habet cognito quod Veneris filius, Troja profugus fatis juvantibus ad Italiam veniſſet, & ab Latino ſuſceptus eſſet, filiam ejus Laviniam duxit uxorem, quo dolore Turnus rex Rutulorum, qui ante Laviniam ſperabat uxorem, & Latino & Æneæ bellum indixit; ſed primo prælio Latinus eſt interemptus; ſecundo vero Æneas Turnum occidit. Ipſe vero ut quidam dicunt, cum Mezentium; ut quidam vero Meſapum fugeret, in Numicum fluvium cecidit; ut vero Livius refert in cœlum raptus eſt, cujus corpus cum victis à ſe Rutilis & Mezentio, Aſcanius requiſitum non inveniſſet, in Deorum numerum credidit relatum. Itaque ei templum condidit & Iovem indigetem appellavit. Bene autem addidit FERES, ut gratius eſſet quod per ipſam fieret.

MAGNANIMVM. Magnus & parvus, quoniam menſuræ ſunt, ad animum, non niſi καταχρηστικῶς adhibentur. Et bene hoc addidit, quaſi dicat, quem tu miſerum dicis, nos magnanimum, ſummum. NEQVE ME SENTENTIA V. Ad illud. *Quæ te genitor ſententia vertit.*

HIC. Id eſt Æneas. Et eſt ordo, Hic bellum ingens geret Italia. Alii *Hic* pro poſt hæc quæ dixi accipiunt; ut ſit loci adverbium, pro temporis. TIBI FABOR ENIM. Hoc loco excuſat quæſtionem futuram, quaſi Veneri dolenti, quæ vera ſunt dicat. Et ideo *Tibi*, quod multi alii, id eſt tibi ſoli. Nam aliter loquitur cunctis præſentibus Diis: dicet enim in decimo, *Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.* QVANDO. Siquidem, quoniam. REMORDET. Sollicitat. Terentius, *Par pari referto, quod eam remordeat.*

ARCANA. Secreta. Vnde & arca & arx dicta: quaſi res ſecreta, à qua omnes arceantur.

DONATI.

PARCE. Si ſolum hoc dixiſſet, abunde ſuffecerat ad demulcendum animum. Reddit enim ſecuram, & nihil immutatum eſſe demonſtrat. Dat autem huic poëta perſonam regis, non patris. De futuris enim non niſi deus loquitur. Ergo *Cytherea* dixit & non filia; & *tuorum*, & non noſtrorum.

MANENT TIBI FATA. Hoc ſat erat, ſed ut ſatiaret quod aſſerebat, addidit *immota*. Deinde enumerat ſpecialiter quod generalitate clauſerat. Reſpondet etiam querimoniis Veneris. Nam cum illa dixiſſet: *Cunctus ob Italiam* &c. hic dicit, *Cernes urbem*. Et ad id: *Cæli quibus annuis arcem*, ponitur, *Magnanimum Æneam ſublimem feres ad ſydera cæli.* Vt autem apertiorem faceret generalitatem, addit fatorum diſpoſitionem. Tangit autem geſta, ab Ænea ad Cæſarem uſque, & tempora Cæſaris: quæ ſcribenda cum propoſuiſſet, morte præventus, non implevit: brevi igitur oratione ſecuram facit Venerem, longo deinde ordine futura explicat. Non enim ocioſe audiſſet Venus, quæ pertinerent ad gaudium, niſi prius amotus eſſet metus. Sic Terentius. *Vbi inveniam Pamphilum ut metum in quo nunc eſt adimam: atque expleam animum gaudio?*

FABOR. Arcana fatorum, quæ nulli fas eſt noſſe, commendat ſenſibus filiæ, & ſe illicite facere demonſtrat, ut cognoſcat illi benevolum ſtudium patris. TIBI. quia filia es, quia ſollicita, nolo te vexari angoribus, tu docta tuorum fata lætaberis.

VARIORVM.

PARCE METV. Iupiter primo per partes diluit ac purgat objecta: deinde deſcendit ad promiſſionem. Linacer lib. 6. Antiptoſis eſt. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Bellum ingens geret Italia ; populoſque feroces
Contundet, moreſque viris, & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
Ternaque tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)

SERVII.

ITALIA. In Italia, & detraxit præpoſitionem more ſuo. ut alibi, *Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Hiarbas.* Id eſt in Tyro. nam ſi adverbialiter vellet, Tyri diceret. POPVLOSQVE FEROCES CONTVNDET. Incongruum fuerat in conſolatione, dolenti bella prædicere: ob hoc ergo etiam victoriam pollicetur.

MORESQVE VIRIS ET MOENIA PONET. Hyſteroproteron in ſenſu. ante enim civitas, poſt jura conduntur. Leges autem, etiam mores dici non dubium eſt.

TERTIA DVM LATIO. Rhetorice, ne breve eſſet ſi triennium diceret, tempora diviſit in ſpecies. Ordo autem longiſſimus, nam aliter non procedit, *ſublimemque feres ad ſydera cæli Magnanimum Æneam.* Et, *Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas.* Ergo videtur ſic tacite mortem Æneæ ſignificaſſe. DVM autem pro donec, ut, *dum conderet urbem,* id eſt donec. quidam ideo bis annos ternos memoraſſe tradunt, ut tres annos ſolum Æneam regnaturum ſignificaret; quod cum Latino, alios tres annos regnaſſe dicitur.

AT PVER ASCANIVS. Prudenter exitum Æneæ & oſtendit, & tacuit, dicendo filium poſtea regnaturum. Aut quia major cura Veneri de nepote: ut in x. *Liceat ſupereſſe nepotem.* Et iterum ibi: *Hunc tegere.* CVI NVNC COGNOMEN IVLO ADDITVR. Licet ſuperius hiſtoria ſit narrata, tamen etiam ſecundum Catonis hiſtoriam hoc habet fides, Æneam cum patre ad Italiam veniſſe, & propter invaſos agros, contra Latinum Turnumque pugnaſſe; in quo prœlio periit Latinus. Turnum poſtea ad Mezentium confugiſſe, ejuſque fretum auxilio bella renovaſſe, quibus Æneas Turnuſque pariter rapti ſunt. Migraſſe poſtea in Aſcanium & Mezentium bella, ſed eos ſingulari certamine dimicaſſe. Et occiſo Mezentio, Aſcanium, ſic ut I. Cæſar ſcribit, Iulum cæptum vocari, vel quaſi Iuloni, id eſt ſagittandi peritum, vel à prima barbæ lanugine, quam ἴουλον Græci dicunt, quæ tempore victoriæ naſcebatur. Sciendum eſt autem hunc primo Aſcanium dictum à Phrygiæ flumine Aſcanio. ut, *Tranſque ſonantem Aſcanium.* Deinde Ilum dictum à rege Ilo; unde & Ilium. Poſtea Iulum, occiſo Mezentio. de quibus nominibus hoc loco dicit. num ideo ait, AT PVER ASCANIVS CVI NVNC COGNOMEN IVLO ADDITVR, ILVS ERAT. Ab hac autem hiſtoria ita diſcedit Virgilius, ut aliquibus locis oſtendat, non ſe per ignorantiam, ſed per artem poëticam hoc feciſſe. ut illo loco, *Quo magis Italia mecum lætere reperta.* ecce ἀμφιβολικῶς dixit: oſtendit tamen Anchiſem ad Italiam perveniſſe.

Sic autem omnia contra hanc hiſtoriam ficta ſunt, ut illud ubi dicitur Æneam vidiſſe Carthaginem; cum conſtet eam LXX. annos ante urbem Romam conditam. Inter excidium vero Trojæ & ortum urbis Romæ, anni invenjuntur CCCLX. COGNOMEN IVLO. Si proprie loqueretur, agnomen diceret, non cognomen, ſed magis ad familiam reſpexit: quia omnis gens Iulia inde originem ducit. Dicimus autem & nomen mihi eſt Cicero: ut, *Hecyra eſt huic nomen fabulæ.* &, Ciceronis, ut Saluſt. *Cui nomen oblivionis condiderant.* & Ciceroni: ut, *cui Romulo cognomen erat.* & Ciceronem: ut, *Æneadaſque meo nomen de nomine fingo.* Melius tamen eſt dativo uti.

ILVS ERAT. Deeſt qui: debuit autem dicere *qui Ilus erat.* ILIA. Pro Ilienſibus, ut Plautus: *Hector Ilius,* pro Ilienſis. Et Amphytruo, *Natus Argis ex Argo patre,* id eſt Argivo.

DONATI.

BELLVM, proponit curam belli, ſed bona ventura promittit, mortem autem Æneæ, quod erat triſte, ſubticet.

AT PVER. Oſtendit, quod optabile eſt Æneæ, non externum, ſed filium ſucceſſurum, eo feliciorem, quod non triennio, ut ipſe, ſed triginta annos ſit regnaturus.

VARIORVM.

BELLVM INGENS GERET ITALIA; POPVLOSQVE FEROCES, &c. Infelix vaticinium felici præſagio mitigat: nam quia in conſolatione, bellorum mentionem facere alienum videbatur, ideo ſtatim victoriæ felicitatem prædicit, non abſque ingenti commendatione virtutis illius. NASCIMBÆNIVS.

TERTIA DVM LATIO REGNANTEM. V. Æ. Hic ordo eſt. Ponet mores & mœnia, dum tertia æſtas viderit regnantem; id eſt illo triennio, quo regnabit, leges dabit & urbem ædificabit. Sane Æneas, ut Eutropius ait, quum tres annos poſt obitum Latini regnaſſet, quarto & ipſe anno poſt bellum moritur. CORRAD.

AT PVER ASCANIVS CVI NVNC COGNOMEN IVLO. Iulus antiquitus cognomen Iulorum fuit, cum ante Aſcanii Æneæ filii fuiſſet, à quo Iulia gens orta eſt: Et ut Servius ait, *occiſo Mezentio, Aſcanium Iulum cæptum vocari, à prima barbæ lanugine, quæ ei tempore victoriæ naſcebatur.* Sunt enim proprie juli teneræ illæ lanugines, quæ in arboribus flores antecedunt, ut in ficu groſſuli. Vnde per Metaphoram dicuntur juli teneræ illæ lanugines, quæ in juvenum genis primæ enaſcuntur. ONVPH. PANVINIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Triginta magnos volvendis menſibus orbes
Imperio explebit, regnumque à ſede Lavini
Transferet, & longam multa vi muniet Albam.
Hic jam tercentum totos regnabitur annos

SERVII.

TRIGINTA, Quod XXX tantum annos regnavit. Vel quod Cato ait, XXX *annis expletis eum Albam condidiſſe.* MAGNOS ORBES. Tria ſunt genera annorum: aut enim lunaris annus eſt XXX. dierum, aut ſolſtitialis, XII. menſium: aut ſecundum Tullium magnus, qui tenet XII. millia nongentos quinquaginta quatuor annos, ut in Hortenſio, *Et horum annorum, quos in Faſtis habemus, magnus* XII. *millia* nongentos LIV. annos complectitur. Hoc ergo loco MAGNVM dicit comparatione lunaris anni, qui eſt XXX. dierum. ut alibi, *Interea magnum Sol circumvolvitur annum.* Annus autem dictus quaſi anus, unde anulus, quod in ſe redeat; ut eſt, *Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.* Vel ἀπὸ ἀνανεώσεως, id eſt ab innovatione. VOLVENDIS. Volubilibus, vel quia volvuntur, ut ſupra.

A SEDE LAVINI TRANSFERET. Verum eſt: vitans enim novercalem invidiam, quod timore Aſcanii Lavinia poſt Æneæ mortem ad Tyrum paternum paſtorem, gravida confugit ad ſylvas:
„ Nam ibi etiam Sylvium peperiſſe dicitur, deſeruit
„ Lavinium & Albam condidit: ab omine porcæ albæ,
„ vel prolixitate collis, ad quam cum de Lavinio Dii
„ penates tranſlati, nocte proxima Lavinium rediſ-
„ ſent, atque eós denuo Albam Aſcanius tranſtuliſſet,
„ & illi iterum rediſſent, Lavinium eos manere paſſus
„ eſt, datis qui ſacris præeſſent, agroque eis adſignato,
„ quo ſe alerent. VI. Modo virtute τὴν δύναμιν, alibi
„ τὴν βίαν, ut eſt, *Auro vi potitur*, alias pro magna co-
„ pia. Cicero in Deorum natura, *Infinitamque vim*
„ *marmoris.* Salluſt. *Magna vis hominum convenerat*
„ *agris pulſa, aut civitate ejecta*: & eſt ſermo diverſa
„ ſignificans, pro ut ſe locus obtulerit.

HIC IAM. Si autem hic jam, in hoc ſcilicet loco, præterea. TERCENTVM. Quomodo CCC. annos dicit, cum eam quadringentis conſtet ſub Albanis regibus regnaſſe? ſed cum præſcriptione hoc dicit, tercentum enim uſque ad ortum urbis Romæ accipiamus: Ait enim, *Donec regina ſacerdos Marte gravis:* Et conſtat in regno Romuli & Numæ, & Tulli Oſtilii, qui evertit Albam, centum annos quibus pariter Roma & Alba regnaverunt, eſſe conſumptos. TOTOS. Id eſt
„ ſine fine, ſine intermiſſione. REGNABITVR.
„ Imperſonalibus uſus eſt, quia de multis dicit: Vt,
„ *uſque adeo turbatur agris.* GENTE SVB HECT.
„ Id eſt Trojana. Sed quidam reprehendunt, quod *He-*
„ *ctorea* & non Æneja; mos eſt poëtis nomina ex vici-
„ nis uſurpare, quia conjunctus genere Hectori Aſca-
„ nius, ut eſt, & *Et pater Æneas & avunculus excitat*
„ *Hector.* Alii tradunt cum Hectoris progenies nulla
„ in Italia fuerit, ideo *Sub Hectorea* poſitum, ut ſigni-
„ ficaret ſub forti; ut in Quinto; *Hectorei ſocii.* Sed &
„ aliis rebus alia dant nomina, ut pios Æneadas ap-
„ pellari, ut timidos Phrygas, ut nobiles Dardanidas,
ut perjuros Laomedontiadas. Cæterum ubi veram “
originem ſignificat domus Aſſaraci ponit: Ex quo “
Capys, ex Capy Anchiſes, ex Anchiſe Æneas.

DONATI.

HIC IAM TERCENTVM. Poſt triennium Æneæ. XXX. Aſcanio, & CCC. Hectoreæ genti dantur.

VARIORVM.

TRIGINTA MAGNOS VOLVENDIS MENSIBVS ORBES. Sapienter tacendo, Æneæ tamen obitum innuit, cum ejus filium Aſcanium poſtea regnaturum prædicat. NASCIMBÆN.

VOLVENDIS MENSIBVS. Macrob. lib. 2. cap. II.

VOLVENDIS MENSIBVS. Philoſophorum opinionem ſequitur de tempore: nam duo tantum admittunt Philoſophi tempora, præteritum & futurum: præſens vero eſſe negant ullum: nam in eo quod præſens dicimus, ſi quid jam aliqua ex parte confectum eſt, præteritum eſt: ſi quid mox perficiendum, futurum eſt. Quamobrem Poëta *annis volventibus* dixit: quod enim volvitur, non ſtat: quod non ſtat, præſens dici non poteſt. NASCIMBÆN.

ORBES, id eſt annos. Phœnices annum ſignificantes, draconem fingebant in orbem reductum, atque ore caudam tenentem. TAVBMAN.

ORBES. In codice Longobardico non ORBES, ſed ANNOS ſcriptum inveni, quam puto fuiſſe paraphraſin. Niſi quis magnum annum Solarem velit appellare, Lunaris anni ratione habita: eaque de cauſſa interjectum eſſe, VOLVENDIS MENSIBVS, ut deſtinctio appareret. ORBES tamen docti omnes, ut caſtiorem lectionem admittunt. PIERIVS.

REGNVMQVE A SEDE LAVINI. De regno ab ſede Lavinii Albam tranſlato, vide Varronem libro quarto de ling. latina. Tum Dionyſium Halicarnaſſ. in 2. antiq. & Livium in I. ab Vrb. PONTANVS.

LONGAM MVLTA VI MVNIET ALBAM. Prodigium de ſimulachris penatium, Lavinium repetentium, etiam ſecundo, lege apud Dionyſium lib. I.

HIC IAM TERCENTVM TOTOS REGNABITVR ANNOS. Arnobius lib. 2. longe plures annos numerat. Quot, inquit, apud Albam regnatum eſt annis? quadringentis, & prope bis denis. Sed cur Poëta hunc numerum maluerit *tercentum*, vide CORRAD. De numero tricenûm annorum nulla eſt inter ſcriptores diſcrepantia. Supra hos alii plures, alii pauciores ponunt. Quod quidem Virgilius minime ignoravit. Sed eos vel tanquam minoris momenti ſciens prætermiſit; vel rotundo numero carmen rotundius facere voluit. PONTAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Gente ſub Hectorea: donec regina ſacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
Mœnia, Romanoſque ſuo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:

SERVII.

DONEC REGINA SACERDOS. Hiſtoria hoc habet: Amulius & Numitor fratres fuerunt filii Procæ. Amulius autem fratrem pepulit regno & filium ejus necavit: filiam quoque ejus Iliam, Veſtæ ſacerdotem fecit, ut ſpem ſobolis auferret, à qua ſe puniri poſſe cognoverat. Hæc cum peteret aquas ad ſacra, repentino occurſu lupi turbata, refugit in ſpeluncam; in qua à Marte compreſſa eſt, unde nati ſunt Remus & Romulus. Sed Amulius timens ne de ſtirpe fratris Numitoris aliquid procreatum adoleviſſet avum forſitan vindicaret, pueros cum matre præcipitari juſſit in Tyberim: hanc, ut quidam dicunt, Iliam ſibi Anien fecit uxorem: ut alii, inter quos Horatius, Tyberis, unde ait, *Vxorius amnis*. Pueri vero expoſiti ad vicinam ripam delati ſunt, ad quos vagientes lupa de vicinis montibus venit & ubera præſtitit; ſed cum eos Fauſtus paſtor ejus loci animadvertiſſet nutriri à fera: & picum parramque circumvolitare; ſuſpicatus divinæ originis ſobolem, ad Accam Laurentiam uxorem, quæ ante meretrix fuerat, pueros detulit, quæ ſuſceptos aluit. Hi poſtea avum ſuum Numitorem occiſo Amulio revocarunt in regna: quibus dum cum alio anguſtum Albæ videretur imperium, receſſerunt: & captatis auguriis urbem condiderunt. Sed Remus prior ſex vultures vidit; Romus poſtea XII. quæ res bellum creavit, in quo extinctus eſt *Remus*, & à Romi nomine Romani appellati. Vt autem pro Romo, Romulus diceretur, blandimenti genere factum eſt, quod gaudet diminutione. Sed quod à lupa alti dicuntur; fabulæ hoc ad celandam autorum Romani generis turpitudinem fingunt. nec incongrue: nam meretrices lupas vocamus: unde & lupanaria. Et conſtat hoc animal in tutela eſſe Martis. Sed de origine & conditore urbis, diverſa à diverſis traduntur. Clinias refert Telemachi filiam Romen nomine, Æneæ nuptam fuiſſe, ex cujus vocabulo Romam appellatam *** dicit Latinum ex Vlixe & Circe editum de nomine ſororis ſuæ mortuæ Romen civitatem appellaſſe. Adejus adſerit Romam ante adventum Evandri diu Valentiam vocitatam.

Sed poſt Græco nomine Romen vocitatam. Alii à filia Evandri ita dictam; alii à fatidica quæ prædixiſſet Evandro, his eum locis oportere conſidere. Heraclides ait Romen nobilem captivam Trojanam huc appuliſſe, & tædio maris ſuaſiſſe ſedem, ex cujus nomine urbem vocatam. Eratoſthenes, Aſcanii Æneæ filii Romulum parentem urbis refert. Nævius & Ennius, Æneæ ex filia nepotem Romulum conditorem urbis tradunt. Sybilla ita dicit, Ρωμαῖοι Ῥώμου παῖδες. REGINA regis filia abuſive dicit more poëtico. ut alibi, *Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem*, id eſt regis filiæ Paſiphaes. SACERDOS. Quia ab Amulio Veſtæ virgo eſſe juſſa eſt, ne ei propter edendam ſobolem facultas eſſet viro jungi. MARTE GRAVIS. Gravida. ut, *Non inſueta graves tentabunt pabula fœtas.*

INDE. Poſt, vel deinde, vel tunc, adverbium loci pro temporis. FVLVO TEGMINE. Id eſt pelle lupæ; qua utebatur more paſtorum. ſed hoc multi reprehendunt cur nutricis tegmine uſus ſit, qui gemina ratione refutantur: vel falſitate fabulæ, vel exemplo Iovis, qui capræ nutricis utitur pelle. unde Græce αἰγιαλὸς appellatur. Sane tegmine multi antique dictum aſſerunt, quia tegumentum dici debere affirmant. LÆTVS. Virtute alacer. vel quia avo regnum reddiderat; vel quia ipſe novam urbem & novum condebat imperium.

ROMVLVS. Bene Romulum ſolum ait, diſſimulans de parricidio. EXCIPIET GENTEM. Remo ſcilicet interempto, poſt cujus mortem natam conſtat peſtilentiam. unde conſulta oracula dixerunt, placandos eſſe manes fratris extincti; ob quam rem ſella curulis cum ſceptro & corona, & cæteris regni inſignibus ſemper juxta ſancientem aliquid Romulum ponebatur, ut pariter imperare videretur. unde eſt, *Remo cum fratre Quirinus Iura dabunt.*

ROMANOSQVE SVO DE NOMINE. Perite: non ait Romam, ſed Romanos. Vrbis enim illius verum nomen, nemo vel in ſacris enuntiat. Denique tribunus plebis quidam Valerius Soranus, ut ait Varro & multi alii, quia hoc nomen auſus enuntiare, ut quidam dicunt, raptus à Senatu, & in crucem levatus eſt: ut alii, metu ſupplicii fugit, & in Sicilia comprehenſus à Prætore, præcepto Senatus occiſus eſt. Hoc autem urbis nomen, ne Hyginus quoque, quum de ſitu urbis loqueretur, expreſſit.

NEC METAS RERVM, NEC TEMPORA PONO. *Metas*, ad terras retulit: *Tempora*, ad annos. Lavinio enim triennium, Albæ trecentos ſtatuit, Romanis tribuit æternitatem, quia ſubjunxit *Imperium ſine fine dedi*. QVIN. Quinetiam. Minus enim eſt ETIAM. Nam plenum eſt, *quinetiam*. ut, *Quinetiam hyberno moliris ſydere claſſem.*

DONATI.

REGINA. Quæ quamvis geminos pariat: ad unum Romulum imperium perventurum oſtendit, & parricidium occultat, & Romanos à Romo appellatum iri: qui tanta ſint felicitate regnaturi, ut nullis alterorum regum terminis claudantur.

VARIORVM.

ROMVLVS EXCIPIET GENTEM. *Excipiet*, ut quaſi rurſus excitet gentem Hectoream, tunc pæne cadentem & deficientem, Numitore jam ſene & orbo: quippe cujus filium Lauſum Amulius interfecerat. CORRAD.

Impe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Imperium ſine fine dedi. quin aſpera Iuno,
Quæ mare nunc terraſque metu, cœlumque fatigat,
Conſilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum: veniet luſtris labentibus ætas,
Cum domus Aſſaraci Phthiam, claraſque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulchra Trojanus origine Cæſar;
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris:

SERVII.

ASPERA IVNO. Vel quam tu *aſperam* dicis, vel certe ut & ego fateor & tolerabilius hoc Iupiter dicit.

QVÆ MARE NVNC TERR. Q. M. C. Q. F. Metum ſcilicet quem de Carthagine habet; ut ſupra, *Id metuens*; vel metu quo Trojanos ferret *& Venerem*. Nam dicit, *Parce metu Cytherea*. MARE autem TERRAS C. Q. F. alibi oſtendit dicendo. *Abſumptæ in Teucros vires cœlique mariſque.* FATIGAT vero pro exercet, ſollicitat, commovet.

CONSILIA IN MELIUS R. εἰς τὸ χεῖρον. Et eſt latinior elocutio. Salluſt. * *Ad mutandum modo in melius ſervitium*: quia bello Punico ſecundo, ut ait Ennius, placata Iuno cœperit favere Romanis. MECVMQVE FOVEBIT. id eſt eadem quæ ego ſentiens, eadem quæ ego volens; vel ut quidam volunt, metum in Capitolio conſtituta.

GENTEMQVE TOGATAM. Bene gentem, quia & ſexus omnis & conditio toga utebatur: ſed ſervi nec colobia, nec calceos habebant. Togas etiam fœminas habuiſſe, cycladum & recini uſus oſtendit. Recinus autem dicitur, quod poſt tergum rejicitur, quod vulgo Mavorte dicunt.

SIC PLACITVM. Vel fatis, vel mihi. nam impersonale eſt. LVSTRIS. Quinquenniis. Et bene Olympiadibus computat tempora; quod magis ad Iovem pertinet; quia nondum erant vel Roma, vel conſules. Luſtrum autem dictum, quod poſt quinquennium unaquæque civitas luſtrabatur. Vnde Romæ ambiluſtrum, quod non licebat, niſi ambos Cenſores poſt quinquennium luſtrare civitatem. ÆTAS. Iuxta veteres ætas, hic pro tempore poſita eſt; alibi pro modo annorum; ut, *Eſt, ubi jam firmata virum te fecerit ætas*; & *Ætas Lucinam juſtoſque pati hymenæos.*

DOMVS ASSARACI. Trojani, id eſt familia Trojana. id eſt à parte totum. Nam Aſſaracus Capyn genuit, Capys Anchiſem: unde Æneas author Romani generis: ex quibus Nummius qui Achajam vicit. PHTHIAM. Achillis patriam (ut, *ipſe Mycenæus magnorum ductor Achivum.*) MYCENAS. Agamemnonis patriam, ut, *Agamemnoniaſque Mycenas.*

NASCETVR. Ad illud reſpondet, *Certe hinc Romanos*. Et omnis poëtæ intentio, ut in qualitate carminis diximus, ad laudem tendit Auguſti: ſicut & in Sexti catalogo, & in clypei deſcriptione. Hæc autem Iovis allocutio, partim objecta purgat; partim aliqua pollicetur. PVLCHRA. Alluſit propter Venerem.

TROIANVS. Ac ſi diceret, etiam Cæſar Trojanus eſt. CÆSAR. Hic eſt qui dicitur Gajus Iulius Cæſar. & Gajus prænomen eſt, Iulius ab Iulo: Cæſar vel quod cæſo matris ventre natus eſt, vel quod avus ejus in Africa manu propria occidit elephantem, qui Cæſar dicitur Pœnorum lingua. Hic ſane Gajus Iulius Cæſar, quatuor & ſexaginta victis Galliarum civitatibus, cum à Senatu petiſſet Conſulatum & triumphum, nec impetraſſet adverſante Gn. Pompejo Magno, ejuſque amicis, qui Cæſaris proceſſibus invidebant, bellum civile geſſit in Farſalia. quo Pompejus victus Alexandriæ occiditur. Cæſar Romam compoſitis rebus, & Alexandria debellata reverſus, in Curia Pompejana à Caſſio & Bruto, aliiſque Pompejanis occiſus eſt. Cujus hæres Auguſtus, cum intraſſet urbem, coëgit à Senatu interfectores Cæſaris, parricidas & hoſtes judicari, eumque in Deorum numerum referri, & Divum appellari.

IMPERIVM OCEANO, FAMAM QVI TERMINET ASTRIS. Aut ad laudem dictum eſt, aut certe eſt ſecundum hiſtoriam. Re vera enim & Britannos qui in Oceano ſunt, vicit: & poſt mortem ejus, cum ludi funebres ab Auguſto ejus adoptivo filio darentur, ejus ſtella medio die viſa eſt: unde eſt, *Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum.* A MAGNO. Sicut Alexander, ſicut Pompejus. Græci enim omne magnificum *Magnum*, ut, Mater magna, & Dii magni.

DONATI.

ASPERA IVNO. Aperte ponit, quod Venus, *unius ob iram*, dixit. Ergo tantam felicitatem pollicetur, ut accerrima inimica, poſito odio, amica futura ſit.

CVM DOMVS ASSARACI. Extremus cumulus lætitiæ, ut qui ad tempus victores erant, iis, quos vicerant, ſervituri eſſent: quod plus eſt quam Antenorem inter victores populos conſediſſe: & per medios Achivos prolapſum eſſe. Verum quia hæc in honorem Cæſaris ſcribebat, aperuit, quod in poſterioribus fuiſſet ſcripturus, niſi mors præveniſſet. Nam poſt mortem Turni ſequebantur triginta ac tercentum annorum geſta, ac deinceps uſque ad Cæſaris tempora facta. Et Cæſarem ita amplificaturum Romanum imperium, ut nihil relinqueret, quod non ſe ab illo ſubactum fateretur.

PVLCHRA. Optima & honeſta, ut non corporis ſit, ſed originis.

IMPERIVM OCEANO. Proverb. *Quanta vix cælo capi poſſit.* HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iulius à magno demiſſum nomen Iülo.
Hunc tu olim cœlo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura: vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.
Cana fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus,

SERVII.

OLIM. Modo futuri eſt temporis. CÆLO. In cœlum. SPOLIIS ORIENTIS. Victo Pharnace Mithridatis filio, qui re vera fuit in oriente. Cæterum Ægyptus in qua Ptolemæum vicit, in auſtrali eſt plaga. HONVSTVM. Inter honuſtum & oneratum hoc intereſt; quod Oneratus eſt qualicunque preſſus pondere: Honuſtus vero cui onus ipſum honori eſt, ut ſi quis ſpolia hoſtium ferat. Sed oneratus aſpirationem non habet, quia ab onero venit: honuſtus vero quia ab honore venit, retinet aſpirationem (alii *honeſtum* legunt. Veteres enim *honeſtum* pro ſpecioſo ponebant; ut, *Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum.*)

ACCIPIES SECVRA. (Quare ſecura, aut quia nunc ſollicita; Aut) quia Cæſar poſt mortem meruit aram, faſtigium, Flaminem, ut Cicero in Philippicis. HIC QVOQVE. Poteſt intelligi ſicut ego, ſicut tu, ſicut Romulus: ſed melius ſicut Æneas, de quo ſuperius ait; *Sublimemque feres ad ſydera cœli Magnanimum Æneam.* QVOQVE autem, ſemper ad ſimilitudinem ponitur: ut, *Tu quoque littoribus noſtris.* VOTIS. Vel ad vota, vel, *votis vocabitur.*

ASPERA TVM. Id eſt Cæſare conſecrato, quum Auguſtus regnare cœperit, clauſo Iani templo, pax erit per orbem, qui quoniam * claudebatur. Conſtat autem templum hoc ter eſſe clauſum. Primum regnante Numa: item, poſt bellum Punicum ſecundum: tertio poſt bella Actiaca, quæ confecit Auguſtus; quo tempore pax quidem fuit, quantum ad exteras pertinet gentes: ſed bella flagravere civilia, quod & ipſe per tranſitum tangit; dicens, FVROR IMPIVS INTVS. Hujus autem aperiendi vel claudendi templi ratio varia eſt: alii dicunt Romulo contra Sabinos pugnante, quum in eo eſſet ut vinceretur, calidam aquam ex eodem loco erupiſſe, quæ fugavit exercitum Sabinorum.

Hinc ergo tractum morem, ut pugnaturi aperirent templum, quod in eo loco fuerat conſtitutum, ad ſpem priſtini auxilii. Alii dicunt Tatium & Romulum facto fœdere, hoc templum ædificaſſe; unde & Ianus ipſe duas facies habet, quaſi ut oſtendat duorum regum coitionem: vel quod ad bellum ituri debent de pace cogitare. Eſt alia melior ratio, quod ad prælium ituri, optent reverſionem. CANA FIDES ET VESTA. Subaudi, erit. *Canam* autem *fidem* dixit, vel quod in canis hominibus invenitur: vel quod ei albo panno involuta manu ſacrificabatur, per quod oſtenditur fidem debere eſſe ſecretam. unde Horatius, *Et albo rara fides colitur velataque panno.* Veſtam vero Religionem: quia nullum ſacrificium ſine igne eſt, ut & ipſa, & Ianus in omnibus ſacrificiis invocantur. VESTA autem dicta vel ἀπὸ τῆς ἑστίας: ut digammos ſit adjecta. ſicut et, ver: enetus, Venetus. vel quod variis veſtita ſit rebus. Ipſa enim eſſe dicitur terra, quam ignem habere non dubium eſt: ut ex Ætna, Vulcanoque (& aliis locis ardentibus) datur in elligi.

REMO CVM FRATRE QVIRINVS IVRA DABVNT. (Hic diſſimulat de parricidio quod & jungit eos, & quia non Romulum, ſed Quirinum appellat, ut non potuerit parricidium facere: qui meruit Deus fieri. an ſicut) multi intelligere volunt, ut ſuperius dictum eſt, quia poſt peſtilentiam ad placandos fratris manes, geminis omnibus uſus eſt Romulus. uude ait, *Iura dabunt*, Et *Viden' ut geminæ ſtent vertice criſtæ?* Sed hoc eſſe non poteſt, quia aut iteratio eſt antedictorum, aut ordo præpoſterus, ſi poſt dictum Cæſarem, Romulum repetit.

Conſtat præterea Iani templum (ſit non fuit, * ſi tamen fuerit,) patuiſſe ſub Romulo: (quia bellis nunquam vacavit.) Alii volunt per hoc Romanos intelligi. Verumtamen hoc habet ratio; Quirinum Auguſtum eſſe, Remum vero pro Agrippa poſitum, qui filiam Auguſti, duxit uxorem: & cum eo pariter bellum tractavit. unde eſt, *Parte alia diis & ventis Agrippa ſecundis.* Nam adulans populus Romanus Octaviano, tria ei obtulit nomina: utrum vellet Quirinus, an Cæſar, an Auguſtus vocari. Ille ne unum eligendo partem læderet, quæ aliud offerre cupiebat, diverſo tempore omnibus uſus eſt. Et primo Quirinus dictus eſt, inde Cæſar, poſtea quod & obtinuit Auguſtus, ſicut Suetonius probat, & in Georgicis oſtendit Virgilius.

Nam cum de Gangaridum victoria diceret, qui juxta Gangem ſunt, quique ab Auguſto victi ſunt; ait, *Victoriſque arma Quirini.* Vt autem pro Agrippa Remum poneret, poëtico uſus eſt more. nam nomen ex vicino ſumſit. Hoc ergo dicit, Cum cœperit Iulius Cæſar cœlum tenere patratis omnibus bellis, jura dabunt Auguſtus & Agrippa.

Romulus autem *Quirinus* ideo dictus, vel quod haſta utebatur, quæ Sabinorum lingua *curis* dicitur, Haſta enim, id eſt curis, telum eſt cum longiore ferro: unde & ſecuris quaſi ſemicuris. vel à κοίρανος, qui Græce rex dicitur: Conſtat autem Græcos fuiſſe Romanos, vel certe propter generis nobilitatem. Mars enim cum ſævit, Gradivus dicitur: cum tranquillus eſt, Quirinus. Denique in urbe duo ejus templa ſunt: unum Quirini intra urbem, quaſi cuſtodis & tranquilli: aliud in Appia via extra urbem prope portam, quaſi bellatoris vel Gradivi.

DONATI.

IVLIVS. Cæſar trahens nomen demiſſumi, n tantum autem domiturum omnes gentes, ut exiſtentibus triumphis ejus, pax dehinc & fides perpetua permaneat.

VARIORVM.

CANA FIDES. Quod alba lana involutis manibus coleretur. GERMAN.

Iura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ. Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait, & Maia genitum demittit ab alto,
Vt terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces

SERVII.

DIRÆ. Cum apertæ ſunt, hoc eſt abominandæ, alias *Diræ*, magnæ. *An ſua cuique Deus fit dira cupido.* Et, *Iam tum relligio pavidos terrebat agreſtes. Dira loci*; Et, *dicuntur geminæ peſtes cognomine Diræ.* COMPAGIBVS. Ambages & compages antiqui tantum dicebant: poſteritas admiſit ut dicatur etiam compago: ſed non quia varius eſſe poteſt nominativus, debet etiam declinatio mutari. quemadmodum nec in iſtis nominibus, arbor arbos, vomer vomis: nam & vomeris & arboris tantum facit. Ergo compages compagis, quoniam compago uſurpatum eſt: compaginis autem nemo penitus dicit.

BELLI PORTÆ Iani gemini, quæ bello aperiebantur, pace claudebantur. Ideo autem Ianus belli tempore patefiebat, ut ejuſdem conſpectus per bellum pateret, in cujus poteſtate eſſet exitus redituſque; id enim ipſa ſignificat ejus effigies præbentis ſequentibus & redeuntibus ducem: Hunc autem olim Numa Pompilius fecit, cujus portas regni tempore clauſit. FVROR IMPIVS INTVS. Vt ſuperius diximus, propter bella civilia, quæ geſta ſunt contra Brutum & Caſſium ab Auguſto in Philippicis: contra Sextum Pompejum in Sicilia aut ſicut quidam tradunt, *Furor impius intus*, non in æde Iani ſed in alia. In foro Auguſti introëuntibus ad ſiniſtram fuit bellum pictum & furor ſedens ſuper arma devinctus eo habitu, quo poëta dixit.

SÆVA SEDENS SVPER ARMA. Secundum antiquam licentiam.

Sciendum tamen hodie IN, & SVB, tantum communes eſſe præpoſitiones. cæterum SVPER & SVBTER jam accuſativæ ſunt, ſicut CLAM & POST, quæ antea communes fuerunt: nunc in his mutata natura eſt. Ergo *ſuper* pro ſupra, & nunc hæc præpoſitio accuſativo ſervit, ubi vero *de* ſignificat, ablativo. AHENIS NODIS. Non centum nodis, ſed catenis, quas circunlocutione ſignificavit; quia ſunt catenæ nodi plures. Quidam ÆNEIS pro ferreis tradunt, ut 7. Æn. *micat æreus enſis*: & 5 Æn. *Ærea quem obliquum rota tranſiit.*

ET MAIA GENITVM. Mercurium. Et eſt Periphraſis. Cicero in libro de deorum natura, plures eſſe dicit Mercurios; ſed in deorum ratione, fabulæ ſequendæ ſunt. nam veritas ignoratur. Simul alluſit poëta, quia per caduceatores, id eſt internuntios, pax ſolet fieri vel quod Deo opus erat: ut hoſtes Pæni auctori Romani nominis placarentur Æneæ. Quidam ſane quatuor Mercurios dicunt: Vnum Iovis & Majæ filium; Alterum Cœti & Diei: Tertium Liberi & Proſerpinæ: Quartum Cyllenis, à quo Argus occiſus eſt, quem ipſum ob hanc cauſam Græcia profugum, Ægyptiis literas demonſtraſſe perhibent.

VT TERRÆ. Propter illud quod ſequitur, *Hoſpitio prohibemur arenæ.* PATEANT. Propter illud, *Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis.*

DONATI.

IVRA DABVNT. Id eſt, leges Romuli perdurabunt. Et denique ceſſura omnia mala, felicitate Cæſaris dixit, furorem ſcilicet & bellandi neceſſitatem.

HÆC AIT, & MAIA. Expoſita futurorum promiſſione, provideri ſecuritas debuit, ne naufragi in terris alienis, & in quibus inimica regnabat Iuno, aliquam violentiam paterentur. Procuratur autem Trojanis ſecuritas per duos; quorum alter affinis eſt. Nam Maja Mercurii mater, Trojanorum generi nectebatur. Debuit ergo ad effectus implendos, talis mitti perſona, quæ præceptorum autoritate, duplici ratione deducta, celerius maturaret, alarum juvante ſubſidio.

NOVÆ. quia novitas regni cuncta habet ſuſpecta: ut ipſe, *Res dura & regni novitas, me talia cogunt moliri* Vel lege: ut, Terræ Carthaginis, & novitas ædificiorum pateat Teucris. Solus autem Iuppiter miniſtro Mercurio potuit præſtare, ut inimicos ſuos Carthago ſuſciperet. Sed quia omnia cum celeritate erant agenda, quam brevi ſermone eſt amplexus. *Terras* autem dixit, ne in regionibus Carthaginis, aut in littoribus à gentibus vexarentur. NOVAS ARCES. Etiam ſic accipimus, ne Carthaginem incogniti venientes adverſa paterentur.

VARIORVM.

IVRA DABVNT. Ἀλληγορικῶς aureæ ætatis felicitatem exaggerat, ut Auguſti Cæſaris fortunam felicitatemque oſtendat, quem ea ætate regnaturum vaticinatur, qua fides, juſtitia, paxq; coli ceperit. N.

BELLI PORTÆ. Alexandr. Neapolitanum lege lib. 2. cap. 15. HART.

SÆVA SEDENS SVPER ARMA, ET CENTVM &c. Videtur alludere ad ſimulacrum Martis in Sparta vincti, & catenis hinc inde conſtricti, manubiiſque & ſpoliis inſidentis. Docet antea & appoſitiſſime Turnebus, Maronem his verſibus adumbraſſe bellum ab Apelle pictum, reſtrictis poſt tergum manibus; quod eam tabulam Auguſtus in ſuo foro dicaſſet, quam ab Alexandro triumphante prælatam prius, auctor eſt Plinius. GERMAN.

ET MAIA GENITVM. Non abſque ratione à Poëta fictum eſt, Mercurium in tanta rerum periculorumque difficultate Carthaginem à Iove mitti: nam ſub Mercurii perſona Oratoris virtus occulte deſignatur: qui præſidio ingenii, orationiſque facultate, populum in improbos inflammare, & in bonos incitatum, mitigare; denique omnes hominum affectus dicendo, vel concitare, vel ſedare poſſit. NAS.

Hoſpi-

Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus aſtitit oris:
Et jam juſſa facit; ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo: inprimis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.
At pius Æneas, per noctem, plurima volvens,

S E R V I I.

HOSPITIO. Ad hoſpitium. Nonnulli ſane *pateant*, pacatæ ſint accipiunt: ut Salluſt. *Simul immanis hominum vis multis è locis, invaſere patentes tum, & pacis modo effuſas.* Hic enim habitus pacis; Et in Catilina, *Cuncta maria terræque patebant.* Sic enim contra, cum dicitur, *Clauſa omnia*; bellum ſignificatur: ut ipſe, *Quæ mœnia clauſis Ferrum acuant portis.* NE FATI NESCIA DIDO. Non ſui, Nam ſi ſciret exitum ſuum, multo magis vetaret. ſed FATI dixit, voluntatis Iovis. ut eſt, *Fatis Iunonis iniquæ.* Aut certe fati Trojanorum, qui non ſponte, ſed neceſſario ad Africam venerant: quod utique ignorabat Dido. Illo enim tempore invadendarum terrarum cauſſa fuerat navigatio, ut Saluſtius meminit: facili tum mutatione ſedium: quod etiam excuſant Trojani, *Non nos aut ferro Libycos populare penetes Venimus.* Ergo hoc agitur, ut diſcat Dido eos ad Italiam tendere. Quomodo ergo ſe jungit Æneæ; Sed furoris illud eſt, non conſilii. Nam nec ſacerdotibus hæc dicentibus credidit. Vnde eſt, *Quid vota furentem. Quid delubra juvant?*

VOLAT ILLE PER AERA. Similis hic feſtinatio Mercurii eſt, ut ſupra Neptuni, in Quarto; *Et talaria nectit, Et virgam capit*, & plus moratur.

REMIGIO ALARVM. Tranſlatio reciproca, nam alibi, *velorum pandimus alas.* CITVS. pro cito, adverbium temporis, in nomen deflexum. Et bene hoc de Mercurio. Cum enim alia ſigna tarde ad ortus ſuos recurrant, Mercurius decimooctavo die in ortu ſuo invenitur. POENI, αὐτόστοιχον eſt quaſi phœni.

VOLENTE DEO. Mercurio, vel Iove. IN PRIMIS. Præcipue.

IN TEVCROS. Pro in Teucris. alibi *in Teucros*, adverſum Teucros. ut, *Abſumptæ in Teucros vires.*

AT PIVS ÆNEAS .... filium Æneas ſacrorum omnium docetur, ex cujus perſona latenter quæ ad ceremonias veteres pertinent ſæpe monſtrantur. Hic ergo Deus, apicis, quod inſigne flaminum fuit, de quo loco ſuo in Quarto libro dictum eſt. Vult oſtendere igitur flamini extra medium pomerium poſt Solis occaſum apicem ponere non licere. Æneas ergo hic ad Carthaginis litus adpulſus, oſtenditur ſine apice fuiſſe, id eſt nudo capite. Nam cum ait, *At pius Æneas per noctem plurima volvens, ut primum*: &c. Manifeſte longius ab urbe intelligitur; unde animadvertendum eſt extra pomerium fuiſſe. Nam in ſubſequentibus oſtenditur, eum extra pomerium fuiſſe, cum ait Venus, *Et qua te ducit via dirige greſſum*: nam & augurium ei in finibus pomerii oſtenſum eſt, quod & ipſum Æneam reſpondentem ſignatius declarat ſine apice fuiſſe, timentem enim ne piaculum incurreret, ſi cum Solis occaſum nudo capite, id eſt ſine apice, inveniret; ita loquentem fecit; *Et vacet annales noſtrorum audire laborum, Ante diem clauſo componet veſper Olympo*; Verebatur enim Solis occaſum. Nudo autem capite ibi fuiſſe oſtenditur; ubi ait, *Reſtitit Æneas claraque in luce refulſit.* * *Os humeroſque deo ſimilis. namque ipſa decoram cæſariem, &c.* Neque enim *Cæſariem* dicere debuiſſet, niſi quia nudo capite incedebat Æneas. Sed hæc Virgilio, & his ſimilia ſufficiunt ad indicandum omnium diſciplinarum ſcientiam narrantem aliud ponere, neque propoſitum habet talia plenius exequi. PER NOCTEM. Decet enim pro cunctis regem eſſe ſollicitum. Et bene *per noctem*, ne à ſociis, quos ipſe conſolatus erat, videretur per diem mærens.

D O N A T I.

REMIGIO ALARVM. Aliter enim volare non potuiſſet.

ET IAM IVSSA. Fructum executionis impletæ poſuit. PONVNT FEROCIA CORDA. Natura ferox in lenitatem mutatur.

VOLENTE DEO. Nam niſi dei, id eſt, Iovis, vel Mercurii juſſus interceſſiſſet, natura ferox immutari non potuiſſet. Et quia reginæ partes in ſecundo loco poſuit, correxit dicendo, *In primis.* Nam ipſa fuit lenienda, quæ vel incitare illos poſſet, vel violentia comprimere. Et quoniam fieri non poterat, ut eodem temporis puncto ferocitatem ponerent, & amarent, libravit verba, & non dixit *amant*, ſed *ponunt corda ferocia.*

AT PIVS ÆNEAS. Interpoſita narrationi fuerant verba Veneris & Iovis in luctu Trojanorum. nunc ad narrationem redit eo, unde digreſſus fuerat ſcilicet. *Et jam finis erat.*

V A R I O R V M.

VOLAT ILLE PER AERA MAGNVM. Notetur numerorum celeritas. Quippe in obeundis legationibus laudatur maturitas. Aut etiam Planetæ velocitatis rationem habuit. TAVBMAN.

AERA MAGNVM. Homer. Odyſſ. 9. ἀήρα βαθεῖαν dixit. HARTVNG.

VOLENTE DEO. Mercurio, qui Punicæ genti præeſt. Vid. Scalig. lib. 3. cap. 25.

PER NOCTEM PLVRIMA VOLVENS. Quippe Nox εὐφρόνη dicta eſt, tanquam prudentiſſima dea, laudaturque illud tritum, ἐν νυκτὶ βουλή. Itemque Hom. Iliad. β. οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα, &c. HARTVNG.

Vt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vt primum lux alma data eſt, exire, locoſque
Explorare novos, quas vento acceſſerit oras:
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne, feræne:
Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſam circum, atque horrentibus umbris,
Occulit: ipſe uno graditur comitatus Achate;
Bina manu late criſpans haſtilia ferro.

SERVII.

ALMA. Lux alma dicta quod alat univerſa: unde *alma Ceres*, quod nos alat. Nam phyſici dicunt omnia per diem creſcere. quomodo igitur Virgilius ait, *Exigua tantum gelidus ros nocte reponet*? ſed hoc pro miraculo poſitum eſt: & amplius ſentit. LOCOS. Et locos & loca dicimus, cum in numero ſingulari locus tantum dicamus. Simile eſt & jocus, nam & joca & jocos. ut Saluſtius in Iugurth. *Ioca atque ſeria cum humillimis exercere*. Et, Cic. *Quam multa joca ſolent eſſe in epiſtolis*. Et, *Tum juvenes agitare jocos*.

QVAS VENTO ACCESS. ORAS. Sine præpoſitione, Salluſt. *Genua patrum advolvuntur*. Superius dictum figuram fieri, cum præpoſitio detracta nomini, verbo copulatur, & plerunque eam ſuam retinere naturam, plerunque convertere. Hoc igitur ſciendum eſt, quod cum caſum ſuum retinet, Hyſterologia eſt, ut hoc loco: quum autem mutat, figura eſt, ut, *Cumarum adlabitur oris*. Oris enim pro oras poſuit. Plerunque etiam ſuperfluas ponunt præpoſitiones.

QVI TENEANT. Iure dubitat, cum omnia cernat inculta: Ordo eſt. *Qui teneant, hominesne feræne*. Media per parentheſin dicta ſunt. EXACTA. Exquiſita. Et oſtendit providum regem per ſe curantem commoda ſociorum.

IN CONVEXO NEMORVM. Proœconomia eſt ad cauſſam pertinens. Non enim tenebitur ab Afris, ut Ilionei, & qui cum ipſo ſupervenerant. CONVEXO autem, curvo: unde etiam convexum cœlum dicitur. Sane ſubaudimus LOCO, ut alibi, *Caſtrorum & campi medio*, id eſt ſpatio. Nemorum autem modo ſylva: Intereſt autem inter nemus & ſylvam & lucum; lucus enim eſt arborum multitudo cum religione, nemus vero compoſita multitudo arborum, ſylva diffuſa & inculta. SVB RVPE CAVATA. Periphraſis eſt ſpeluncæ.

ARBORIBVS, ATQVE HORRENTIBVS VMBRIS. Vmbris arborum, quo modo, *Molemque & montes*. aut certe arboribus & umbris ſpeluncæ. & bene oſtendit omnia curvis adlata navibus non.... quæ venerant cum Ænea, Claſſem autem occulit & clauſit. OCCVLIT. Pro occuluit, id eſt abſcondit & clauſit.

COMITATVS ACHATE. Bene oſtendit Æneam eſſe fortiſſimum, nec quidquam timere; dicendo, *uno graditur comitatus Achate*. & dictum eſt quæri cur Achates Æneæ ſit comes. varia quidem dicuntur, melius tamen hoc fingitur, ut tractum nomen ſit à Græca etymologia, ἄχος enim dicitur ſolicitudo, quæ regum ſemper eſt comes.

BINA. Si ad utrunque referas, bene dixit *bina*: ſi ad Æneam tantum, antiquus mos eſt, ut ſupra diximus, *bina* pro duobus poſuit: ſicut interdum duplices. LATO FERRO. Id eſt lati ferri: ut, *Pulchra prole*.

DONATI.

EXACTA. Propoſuerat plura in maſculino & feminino, hæc autem ut complecteretur, poſuit neutrum.

CLASSEM IN CONVEXO. Exiturus cum ſolo Achate, nec omnino inermis fuit, ut temerarius: nec omnino armatus, ut timidus: cum ſolis igitur inquit haſtilibus, & uno ſocio. In ſolitudinem enim iturus, debebat eſſe expeditus, propter requiſitionem celerem & maturum reditum: ac omnia circumſpectus, ſocios omni cautela occultat. Cui rei inſeruit deſcriptionem portus. *Claſſem in convexo nemorum, &c.* Quanta ergo diligentia fuit, qui non antea profectus, quam ſociorum ſaluti conſuluiſſet: & cum uno ad incertum pergit. Additur aliud ad laudem à loco, tempore, & perſona. Nam cum ſeſe fæmina, ad fallendum compoſita, ſola in ſylva obtuliſſet, motus libidine non eſt, quamvis virginitas, pulchritudo, & veſtitus accenderent. Accedebat ad caſtitatem, congeries calamitatum, quæ etiam libidinoſos coërcet. Vnde Terentius. *Nulla adeo ex re iſtud fit, niſi ex nimio ocio*. Debuit Venus offerre loquendi fiduciam, ne improbum videretur, quod cum virgine, quum ſola tunc eſſe putaretur, miſceret colloquium. Sed & ad fallendum quoque pertinebat, ut non ſolum ſpecie, ſed etiam ſermone imprudentes traduceret, & ad interrogandi neceſſitatem venire poſſet.

VARIORVM.

HOMINESNE FERÆ. Homer. Odyſſ. 3. ὑβρισταί ἄγριοι, ἦε φιλόξενοι. HART.

COMITATVS ACHATE. Proverb. *Duobus ſimul euntibus*. HARTVNG.

MANV CRISPANS HASTILIA. Apollonius lib. β. λαιῇ δ᾽ ἀργύρεον νάρμα βίον. HART.

CRISPANS HASTILIA FERRO. Criſpare Maroni eſt, quod Homero πάλλειν. Alio loco coruſcare dixit, *oditque moras, haſtamque coruſcat*. TVRNEB. lib. 23. cap. 14.

Cui mater media ſeſe tulit obvia ſylva;
Virginis os habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threïſſa fatigat
Harpalice, volucremque fuga prævertitur Hebrum.
Namque humeris, de more, habilem ſuſpenderat arcum
Venatrix, dederatque comas diffundere ventis:
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluenteis.
Ac prior, Heus, inquit, juvenes, monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum,

SERVII.

MEDIA SESE TVLIT OBVIA. Quam Græci ὕλην vocant; poëtæ nominant ſylvam, id eſt elementorum congeriem, unde cuncta procreantur. Et multi volunt Æneam horoſcopum in Virgine (ibi etiam Venerem habuiſſe) Bene ergo in media ſylva virginis habitu ei Venerem poëta facit occurrere: quia, ut ſupra diximus, Venere in Virgine conſtituta, & miſericordes procreantur fœminæ, & viri per mulieres felices ſunt futuri, ut probamus in Ænea, quoniam Miſericordia Didonis ſervatur.

VIRGINIS OS HABITVMQVE GERENS. Vultum & amictum. Habitus apud veteres dicebatur, tam corporis, quam eorum quæ præter corpus ſunt: & bene gerens, non habens, quod geri putantur aliena.

SPARTANÆ. Lacænæ. Sparta enim civitas eſt Laconiæ, ubi ſunt puellæ venatrices. Redditur autem cauſa cur virgo ſit in ſylvis, ſcilicet propter venatum. THREISSA. Thracia. & eſt ſolutio: nam Threſſa facit, ſicut, *Creſſa genus Pholoe*. Veniunt autem ab eo quod eſt Cres, Thres. Vt autem Creïſſa non faciat, illud eſt, quia Creſſa per η ſimpliciter ſcribitur, nec poteſt recipere ſolutionem. Threïſſa autem ει diphtongon habet, unde & reſolvitur. FATIGAT. Suo ſcilicet curſu. Sane quidam *fatigat* pro fatigavit accipiunt, præſens pro præterito, ſicut & prævertitur pro præverſa eſt.

HARPALICE quidam à patre Arpalico, qui rex Amymoniorum Thraciæ gentis fuit, ita nutritam dicunt, ut ipſe Camillam à Metabo facit. Hæc, patre propter ferociam à civibus pulſo, ac poſtea occiſo fugit in ſylvas, & venatibus latrociniiſque vivendo ita efferata eſt; & hujus velocitatis & exercitii facta eſt, ut ſubito ad vicina ſtabula coacta inopia decurreret, & rapto pecorum fœtu inſequentes etiam equites in celeritate vitaret; ſed quodam tempore poſitis ad inſidias cervorum plagis, capta & occiſa eſt; cujus mortem nobilitavit eorum exitus qui eam occiderunt: ſtatim enim in vicinia orta contentio eſt, cujus fuiſſet hædus quem Harpalice rapuerat, ita ut gravi certamine non ſine plurimis mortibus dimicaretur. Poſtea conſuetudo ſervata eſt, ut ad tumulum virginis populi convenirent, & propter expiationem per imaginem pugnæ concurrerent. Quidam hujus patrem à Getis, ut alii volunt à Mirmidonibus captum, collecta multitudine aſſerunt liberaſſe celerius, quam de fœminis credi poteſt. Vnde & flumina dicitur celeritate tranſire. VOLVCREM HEBRVM. Multum quidem laudis flumini epitheto addidit, ſed falſum eſt, nam eſt quietiſſimus etiam cum per hyemem creſcit. Eſt autem in Thracia ante muros Cypſalæ * ſatis de locis ſuperis Thraciæ veniens, dictus autem ab Hebro, Hemi & Rhodopes filio. PRÆVERTITVR. Id eſt tranſit. Dicimus autem & prævertit & prævertitur, nova ratione. Nam paſſiva declinatione utimur in activa ſignificatione, ut hoc loco *Cum ipſi præmius enim tunc prævertimur*. Cum autem activa declinatio eſt, paſſivam habet ſignificationem; ut, *ille me prævertit*. Alii prævertitur ſic poſitum volunt, ut *Bellantur Amazones armis*, pro prævertit & bellant.

NAMQVE, ut oſtendatur eſſe venatrix. DE MORE Venantum. HABILEM. Aptum ſexui. Vnuſquiſque enim arcum habet pro viribus ſuis. VENATRIX. Similis venatrici, id eſt quaſi venatrix, ut, *At medias inter cædes exultat Amazon*. COMAS DIFFVNDERE. Vt diffunderetur. Græca autem figura eſt. Sic alibi, *Argenti magnum dat ferre talentum*. Et, *Tu das epulis accumbere Divûm*; unde, *Da bibere* uſus invenit, quod facere non debemus, ne duo verba jungamus, niſi in poemate.

NVDA GENV. Nudum genu habens. ut ſi dicas; bonus animum. & eſt Græca figura: ſed non ea, quam diximus fieri per participium præteriti temporis, & caſum accuſativum. hæc enim per nomen fit, quamvis ad unam ſignificationem recurrant. SINVS COLLECTA. Vt, *Oculos ſuffuſa nitentes*.

AC PRIOR. Paulo poſt ſequitur, HEVS, INQVIT. Heus adverbium vocantis eſt; alias interjectio dolentis eſt. ut, *Heus etiam menſas conſumimus, Inquit Iulus*.

VIDISTIS. Plerumque duo diverſa in unum exitum cadunt, licet contraria ſignificent, ut hoc loco; *Vidiſtis* enim, etiam ad vocem pertinet, quod etiam ex Æneæ reſponſione colligitur. ERRANTEM. Inveſtigantem; quia venatores cum veſtigant, quaſi videntur errare. SORORVM. Non tanquam nota ſit illis ſoror, ſed ut eſt in conſuetudine.

DONATI.

MONSTRATE. Interrogatio eſt breviſſima, quæ tamen neceſſaria ad fallendum continet. dixitque & ſigna veſtitus, & habitum expreſſit. Brevius autem reſpondet Æneas, nec tamen à propoſitis aberrat.

Succin-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Succinctam pharetra, & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus. At Veneris contra ſic filius orſus:
Nulla tuarum audita mihi, neque viſa ſororum.
O, quam te memorem virgo! namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. ô, dea, certe:
An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
Sis fœlix, noſtrumque leves quæcunque laborem:
Et quo ſub cælo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas: ignari hominumque locorumque

SERVII.

SVCCINCTAM. Inſtructam. vel, ut alii dicunt, in cingulo habentem pharetram. MACVLOSÆ LYNCIS. Epitheta tribus modis ponuntur, aut laudandi, aut demonſtrandi, aut vituperandi, hic *maculoſæ* demonſtrandi eſt. Lyncus rex Scythiæ fuit, qui miſſum à Cerere Triptolemum, ut hominibus frumenta monſtraret; ſuſceptum hoſpitio, ut in ſe inventi frumenti gloria tanta migraret, interimere cogitavit. ob quam rem irata Ceres eum convertit in lyncem feram varii coloris, ut ipſe variæ mentis extiterat. Erit autem nominativus hæc lynx. ut Pan, Tros, quæ in genitivo una ſyllaba creſcunt. SPVMANTIS, id eſt ſpumoſi, participium loco nominis poſitum. CVRSVM CLAMORE PREMENTEM. Inſequentem. Vt ipſe alibi. *Ingentem clamore premes ad retia cervum.*

ORSVS. Incœpit. alias finit. ut, *Sic Iuppiter orſus.* Sed illic proprie poſuit, & hic uſurpatum eſt. Præteritum enim eſt participium.

AVDITA NEQVE VISA. Hinc probatur quia ſuperius hoc interrogaverat *Venus.* Sane quidam *Audita*, ad illud reſponſum, *Clamore prementem*: ad vidiſtis *ſi quam*; Neque viſa reſponderit.

O QVAM TE. Quæ dea ſit dubitat, nam deam eſſe confidit. ô, dubitativa, alias *optativa*, ut, *adſis ô Tegeæe favens.*

NEC VOX HOMINEM SONAT. Græca figura eſt. O DEA CERTE. Hic ô diſtinguendum, ut poſt inferat, *dea certe*: confirmans opinionem ſuam, & eſt concluſio ſyllogyſmi, qui conſtat ex propoſitione, adſumptione, concluſione. nam ſi nec vox, nec vultus mortales ſunt, reſtat, ut dea ſit.

AN PHOEBI SOROR. Diana: quæ eſt venatrix. Bene autem ſuſpicatur pro loco & qualitate habitus perſonæque. perite autem poëta dicendo, *An Phœbi ſoror*, videtur de nomine Apollinis dubitare. Conſtat enim hunc Deum à diverſis gentibus vel civitatibus, diverſis nominibus appellari, ſecundum genera beneficiorum, quæ vario divinitatis genere præſtare conſuevit: Cui Deo ſagittas datas volunt, quia ut vis morbi ita hoc telum ſit occultum. Hunc tamen Deum & ad *liberum* cuſtodiam, & ad divinitatem, & ad medicinam, & ad res urbanas, quæ placidæ ſunt, & ad bella pertinere longinqua, cui laurum ideo conſecratam, quia hæc arbor ſuffimentis purgationibusque adhibeatur; ut oſtendatur nullum, templum ejus niſi purum ingredi debere. Cautum enim eſt ne Sacerdos, ejus domum ingrediatur, in qua ante quintam diem funus fuerit. Quidam tamen AN pro *ſive* antique dictum volunt: nonnulli conjunctionem mutatam adſerunt, pro *Aut Phœbi, aut Nympharum ſanguinis una.* Alii autem conjunctionem disjunctivam volunt, ut Salluſt. *Perrexere in Hiſpaniam an Sardiniam.* AN NYMPHARVM SANGVINIS, Id eſt Generis.

SIS FOELIX. Propitia. hoc eſt, felicitatem præſtes, vel fælix mihi. Fælix enim dicitur & qui habet fœlicitatem, & qui facit eſſe fœlicem. ut in Bucolicis, *Sis bonus ô felixque tuis.* Vnde & contra Iuno in VII. dicit, *Quæ potui infelix*, id eſt adverſa Trojanis. LEVES. Levem facias. ut, *Levat ipſe tridenti.* QVÆCVNQVE. Seu Diana, ſeu Nympha. QVO SVB COELO. Aut ſub qua parte cœli, aut ſecundum Epicureos, qui plures eſſe volunt cœlos, ut Cicero in Hortenſio.

TANDEM. Hoc loco vacat. *Tandem* enim, dum, gentium, locorum, terrarum ſignificatio poſita, ad ornatum pertinet: Aut *tandem* doceas quia vix hoc quoque contigit: aut *tandem* pro expletiva particula eſt.

HOMINVMQVE, LOCORVMQVE. Hypermetrus verſus: unam enim plus habet ſyllabam. qui quotiens fit debet ſequens verſus à vocali incipere: ut hoc loco. item, *Omnia Mercurio ſimilis vocemque coloremque, Et crines flavos.* Niſi fortaſſis fiat in fine vocalium colliſio. ut eſt, *Nec cura peculi.* Hic enim non eſt neceſſe ut ſequens verſus à vocali incipiat.

DONATI.

O QVAM TE. Completo reſponſo, explicat ſeriem æſtimationis, quam de ea habuit.

O DEA. cum hoc pronunciatum ſit, ſequatur *Certe, an Phœbi ſoror.*

QVÆCVNQVE. ſive Diana ſive Nympha. Hic autem Æneæ datur ſcientia religionum, non enim poſſet aliquid divinum intelligere in hominis forma, niſi quia pollebat omni ſcientia ſacrorum.

VARIORVM.

LYNCIS. Proverb. *Lyncis perſpicacia.* HARTVNGIVS.

NEC VOX HOMINEM SONAT. Γουνοῦμαί σε ἄνασσα, θεὸς νύ τις ἦε βροτός ἐσσι. Odyſſ. ζ. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Erramus, vento huc, vaſtis & fluctibus acti:
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.
Tunc Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,

SERVII.

HOSTIA DEXTRA. Hoſtiæ dicuntur ſacrificia, quæ ab his fiunt, qui in hoſtem pergunt. Victimæ vero, ſacrificia quæ poſt victoriam fiunt. Sed hæc licenter confundit authoritas.

(EQVIDEM. Nunc, ego quidem ſignificat, alias expletiva particula eſt) TALI ME DIGNOR HONORE. Id eſt ſacrificio. Et aut vult ſe probare non numen, ſed virginem Tyriam (aut ideo non amplectitur ſacrificium, ut diutius lateat) aut certe quia Paphiæ Veneri quæ Cypri colitur, ture tantum ſacrificatur & floribus (qui ait, *Vbi templum illi centumque Sabæo Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant*) DIGNOR. Dignam me judico. ut, *Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo*, id eſt digne habite. PVRPVREO. Aut pulchro, aut ruſſati, aut roſei coloris.

SVRAS VINCIRE COTHVRNO. Cothurni ſunt calceamenta etiam venatoria, crura quoque vincientia: quorum quivis utrique aptus eſt pedi. Ideo & numero uſus eſt ſingulari.

PVNICA REGNA VIDES. (Ad illud, *Et quo ſub cælo tandem*. Et quidam *Vides*, pro viſurus es accipiunt. Nam quemadmodum in media ſylva urbem videt & Tyrios) Hic attentum facit Æneam. TYRIOS. Nil intereſt utrum Tyrios an Sidonios dicat. ut dictum eſt enim nomina de vicino mutuantur.

ET AGENORIS VRBEM. Quam fecerunt Agenoridæ. Agenor autem Neptuni filius rex Libyæ & Phœnicis: (de cujus genere Dido originem duxit) Et ſic dictum eſt ut, *Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris*; id eſt ad Cumas quas fecerunt hi qui de Chalcide venerant, civitate Eubœæ.

SED FINES LIBYCI. Antedictam terram nunc aperte regionem oſtendit, dicendo LIBYCOS FINES. Tirii enim & alibi eſſe potuerunt. INTRACTABILE. Inſuperabile, aſperum, ſævum (Ergo amovit ſuſpicionem, ne putaret ſe in Tyrum veniſſe.

DIDO. Dido vero nomine Eliſſa ante dicta eſt, ſed poſt interitum à Pœnis Dido appellata, id eſt virago Punica lingua, quod cum à ſuis civibus cogeretur, cuidam de Afris regibus nubere, & prioris mariti amore teneretur; forti ſe animo, & interfecerit, & in pyram injecerit, quam ſe ad expiandos prioris mariti manes extruxiſſe fingebat.

DONATI.

MVLTA HOSTIA. cogebat non ad interrogata reſpondere, quia & ipſa ignorantes cupiebat inſtruere. Sed primo, non primis, ſed noviſſimis occurrit. nam ſi oblationem ſacrificii in extremo poſitam, tacendo acceptaſſet, confirmaſſet ſe deam, quod confutare feſtinat. TALI. Nam ſi honorificentiam mereor, talis erit, quæ homini præſtanda, non deo exhibenda ſit.

VIRGINIBVS TYRIIS. Quia Venus ſuſpicari poterat, quibus ſignis illi deam ſe putarent. Idcirco illa conatur avertere. Habitus enim, quo me deam ſuſpicamini, non meus eſt, inquit, ſed omnium Tyriarum virginum, quæ in his regionibus ſunt. Ergo patrius mos pharetram & cothurnos præbet. Hoc autem facile poterat illa perſuadere, quia Æneas ſe regiones ac homines ignorare dixerat.

PVNICA REGNA VIDES. Brevis & concinna narratio. non enim debuit Æneas ſub incerto diutius teneri. & ipſa idem volebat. Reſpondet autem eo ordine quo interrogatur. Ille enim, *quo ſub cælo, &c.* Hæc *Punica regna*, & deſignato loco dicit perſonas, *Tyrios* inquit, & addit ſuperioris conditoris nomen.

FINES LYBICI. Illic enim occurente pelago, Africæ termini clauduntur. INSVPERABILE. Meminerat enim poëta ex perſona ſua dixiſſe: *Studiisque aſperrima belli.* Nec eſt hic repetitio ejuſdem rei: quoniam & dici neceſſe fuit, & ex alterius perſona, dictum eſt.

IMPERIVM DIDO. Mira brevitas, ſed quæ multa complectatur. Præteritum enim & præſens ponit; & quæ vocaretur, & quid ageret, quæ illic imperabat. Compendii vero cauſa fuit, ne interrogando, reſpondendoque longum fieret, quod mature debuit fieri.

VARIORVM.

MVLTA TIBI ANTE ARAS CADET, &c. Notetur voti formula: & prætera *cadendi* verbum; quomodo & Græci uſurpant ſuum πίπτειν & πεσεῖν. TAVBMANNVS.

TVNC VENVS. Facta ſacrificii mentione, Venus opinionem divinitatis refellens, primum non primis, ſed noviſſimis reſpondet: cumque virgo, non dea ſit, ſacrificio ſe dignam eſſe negat. NASCIMBÆN.

HAVD EQVIDEM TALI ME DIGNOR HONORE. Recuſatio non tantum eſt ſummiſſionis, ut apparet, ſed etiam cujuſdam myſterii: Non enim Veneri ſanguine, ſed floribus & thure ſacrificabatur; unde ſequitur: *Vbi templum illi, centumque Sabæo thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant*. Proinde & Horat. Ode 19. lib. 1. bene ei verbenas, ceſpitem & thura promittit. NANNIVS. lib. 3. cap. 8.

COTHVRNO. Proverb. *Cothurno verſatilior.* H.

PVNICA REGNA. Proverb. *Punica fides.* H.

Germanum fugiens. longa eſt injuria, longæ
Ambages: ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic conjux Sichæus erat, ditiſſimus agri
Phœnicum, & magno miſeræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primiſque jugarat
Ominibus: ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion; ſcelere ante alios immanior omneis.
Quos inter medius venit furor: ille Sichæum

SERVII.

GERMANVM FVGIENS. Hoc loco quaſi ſtupuit Æneas. de Germani enim appellatione fuerat facta major invidia unde auditoris aviditati præſcribit Venus; dicens *longam eſſe injuriam*, id eſt cauſſam: ab eo quod ſequitur, id quod præcedit; ut ſupra, *Spem vultu ſimulat*. LONGA EST INIVRIA. Longa narratio injuriæ.

LONGÆ AMBAGES. Id eſt circuitus. Hoc eſt ambages narrationis. FASTIGIA. Summæ partes ædificiorum dicuntur, ſed modo Primordia. Quia ſcit longam eſſe hiſtoriam Carthaginis, ut Saluſtius, *Sed de Carthagine ſilere melius puto, quam parum ducere.*

HVIC CONIVX SICHÆVS ERAT. Quotiens poëta aſpera invenit nomina, vel in metro non ſtantia, aut mutat ea, aut de his aliquid mutilat. Nam Sichæus, Sicharbas dictus eſt. Belus Didonis pater Methres. Carthago à Cartha ut lectum eſt, quod invenitur in hiſtoria Pœnorum, & in Livio. Sane Sichæus, SI brevis eſt per naturam: ſed hoc loco Ectaſin fecit, ea licentia quæ eſt in propriis nominibus. licet enim in quavis proprii nominis parte ſyllabæ mutare naturam: quod & in appellativis evenit, ſi tamen de propriis originem ducant, ut, *Sicanio prætenta ſinu*: quia venit à Sicano rege Siciliæ. DITISSIMVS AGRI. Veteres addebant cujus rei dives.

MISERÆ. Dativus eſt, non adverbium.

CVI PATER I. D. Argumentum amoris.

OMINIBVS, vel proſperis & ſecundis auguriis, vel primariis, ut aliis verbis repetierit, *Cui pater intactam dederat*. OMINIBVS autem ſecundum Romanos locutus eſt, qui nil niſi captatis faciebant auguriis, & præcipue nuptias. Lucanus, *Contentique auſpice Bruto.* Iuvenalis, *Veniet cum ſignatoribus auſpex.* TYRI. Adverbium eſt.

SCELERE ANTE ALIOS IMMANIOR OMNEIS, QVOS INTER MEDIVS VENIT FVROR. Iunge totum: nam aliter non procedit, ſi ſegreges, Quos inter medius venit furor (quia multi *Immanior* ad furorem, non ad Pygmalionem referunt) cum ipſe dicat, Licet ſimulatas, fuiſſe tamen amicitias: ſimul namque ſacrificabant: ac ſi diceret, Sceleratior Atreo & Thyeſte, vel Eteocle, & Polynice. Ordo eſt. Inter quos medios.

ILLE SICHÆVM. SI, hoc loco ſecundum naturam poſuit.

DONATI.

GERMANVM FVGIENS. potuit enim quæri, qua cauſa impulſa fuerit, ut relicta patria mulier, quod difficile eſt, longinqua ſectaretur. LONGA EST INIVRIA. Hoc addit: quia incredibile fuerat tantam interveniſſe cauſam, quæ cogeret germanam dura ſectari, relinquentem eum, quem amare debebat.

SED SVMMA SEQVAR. Artificioſa narratio. Nam multa prætermiſſuram ſimulat, ut ſpe brevitatis attentius audiretur.

HVIC CONIVNX. Amoris inter conjuges honeſtas inſerit cauſas. Amabat, inquit, hominem ſecuta judicium patris, & divitem, & probum.

DITISSIMVS AGRI. Imitatur peſſima naturæ opulentia.

ET MAGNO MISERÆ DILECTVS AMORE. Hic gravatur factum, ut cariſſimum ſorori virum necarit.

CVI PATER. Vt contra judicium patris fecerit.

INTACTAM. Multum enim differt inter affectum virginis, & ejus quæ ſecundo nupſit.

PRIMIS. Nullis aliis, ſed ſolis.

SED REGNA TYRI. Ex quo intelligitur habuiſſe ſpem faciendi, & factum defendendi, quia rex.

IMMANIOR SCELERE. Non eſt intelligendum, quod furor medius inter Sichæum & Pygmalionem venit. Nam ſic defendi poſſet Pygmalionis factum, ſi non voluntate, ſed furore peccavit; & furens fuiſſet Sichæus, ergo pares. Quapropter ita pronunciandum: ut Sichæus fuerit innoxius, Pygmalion vero omnib. aliis ſceleratior, quos in facinus impulit furor. Ergo alii, ſi in crimina inciderunt, furor in cauſa fuit aut inſania, aut animi dolor, & poſſunt habere veniam facti. Pygmalion vero aliorum comparatione ſceleratior oſtenditur: quia voluntate, non caſu, aut neceſſitate ſcelus admiſit.

ILLE. De quo nihil tale ſperabatur. *Ille*, quem nulla urgebat inopia, qui germanam viro privare non debebat, qui affinem ſervare debuit, qui contra naturæ religionem faceret, contra judicium patris, rupto hu[illegible]anitatis & affinitatis vinculo, ante aras etiam, ut ſceleri ſacrilegium adderet.

VARIORVM.

PRIMISQVE IVGARAT OMINIBVS. Solebant olim omina captare in nuptiis: itaque prima omina, primas nuptias intelligit. Cic. lib. 1. de divinat. Cum vellet ſororis ſuæ filiam in matrimonio collocare, exiſſe in quoddam ſacellum ominis captandi cauſa, quod fieri more veterum ſolebat. TVRNEBVS. lib. 10. cap. 11.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum ſuperat; ſecurus amorum
Germanæ: factumque diu cælavit, & ægram,
Multa malus ſimulans, vana ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Conjugis; ora modis attollens pallida miris:
Crudeleis aras, trajectaque pectora ferro
Nudavit: cæcumque domus ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriaque excedere ſuadet;

SERVII.

IMPIVS ANTE ARAS. Probavit impium, quia ante aras (Singula pronuntiant. CLAM. Quidam ad ſororem referri putant)

SECVRVS AMORVM GERMANÆ. Aut contemnens, id eſt negligens non curans amorem ſororis. ut, *Securi pelagi atque mei*, id eſt contemptores. Aut certe ſecurus erat de amore germanæ circa maritum nimio; ob quem ſe poſt mortem Sichæi interimere poſſe credebatur. nec enim ſequitur, ut occiſo Sichæo ipſe ſtatim potiretur auri, niſi etiam Dido periret. AMORES autem plurali numero ad voluptatem pertinent. ut x. Æn. *Securus amorum, Qui juvenum tibi ſemper erant.* Singulari etiam ad religionem.

ÆGRAM. Mœſtam, anxiam.

MVLTA MALVS SIMVLANS VANA SPE LVSIT AMANTEM. (quia dicebat abſentem, quem conſtabat occiſum). Atqui hic nimia Pygmalionis oſtenditur malitia, quæ etiam amantem fefellit. VANA SPE. Quia dicebat, eum reverti. LVSIT. Decepit.

IN SOMNIS. Si ab eo quod eſt ſomnium, Synæreſis eſt: ut peculi pro peculii. Si autem à ſomno venit, in ſomnis, id eſt dum ſomnos caperet. (IMAGO, τὸ εἴδωλον.)

CRVDELEIS ARAS. Epitheton hoc de cauſſa eſt, nam aræ piæ ſunt.

NVDAVIT, Indicavit. unde è contra in ſexto habemus, *Et vulnera dira tegentem.* hoc eſt celantem. Quid enim tegeret undique truncatus? RETEXIT. Ecce hic planius quid ſit *nudavit* oſtendit. (Et utrum ad præteritum hoc refertur, an ut quibuſdam videtur, quod ipſam Didonem putabat occidere, ſed incertum; nam & ideo fugam ſuadere viſus eſt.)

TVM CELERARE FVGAM. Celeriter abire, ut dicimus curſum celero. SVADET. Secundum naturam duæ ſunt ſyllabæ, ſed multi triſyllabum putant: quod etiam ſi inveniatur, ſolutio dicenda eſt: quo modo dicimus æna & ahena. Hoc autem ſolum *hujuſcemodi* verbum in Latino invenitur. (RECLVDIT. Ad opinionem ſomni recludere videtur, ut, *Æternumque adytis effert penetralibus ignem.*)

DONATI.

ANTE ARAS. occidit propter ſolam avaritiam. Cum rex nulla inopia urgeretur, occidit innoxium: incautum ſororis virum. Ergo virtute oratoria unum admiſſum, quantis poteſt criminum generibus aggravat poëta, & partes communis loci ingreſſus, quam late diſcuſſit, non omiſſa brevitate quæ Æneæ neceſſaria erat, propter tot calamitates feſtinanti.

ANTE ARAS. Id eſt, diis ſpectantibus, quos humana cæde funeſtare non debuit.

CÆCVS AMORE. Vnam cauſam ponit à vitio naturæ profectam: ſed cui alia crimina adnectuntur. Nam Saluſt. ait. *Avaritia fidem, probitatem, cæteraſque bonas artes ſubvertit: pro iis ſuperbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia venalia habere edocuit.* Avaritiæ ergo comes crudelitas, perfidiaque conjuncta. Non enim poteſt voto potiri, niſi ad id per ſcelus venerit. Habemus exempla apud poëtam; hic Pygmalionis. In 3. Polymneſtoris. In 6. qui auro patriam prodiderat. Nihil autem in prima narrationis parte fruſtra poſitum eſt.

AVRI CÆCVS. à cupiditate enim impeditus non conſideravit, ubi, quid, cur, & in quam faceret.

CLAM. Gravat factum. Nullus enim clam facit, niſi illicitum eſſe ſciat. Vel *Clam*, ne ſi palam, innocens defendi poſſet. Ergo *clam*, ut lateret autor. Quis enim crederet ſororis virum, innoxium, amabilem, nullis intervenientibus inimicitiis ab eo cæſum?

FACTVM CELAVIT. Duplici de cauſa. Prima, ne manifeſta cæde ad autorem aliqua via iretur. Secunda, ne re patefacta, potiendi auri occaſione privaretur.

IPSA SED IN SOMNIS. Quoniam neque ſuſpicio in Pygmalionem duci propter affinitatem poterat, nec teſtis extabat, poſita eſt imago. INHVMATI. Vnde augetur crudelitas, quod cæſum ſepultura privaverit.

PALLENTIA. Vt jam illum cæſum intelligat, additur: *Crudeles aras*, hoc per verba. *Trajecta*, hoc per viſum nudatur.

CÆCVMQVE DOMVS. ſtrictim ponit, quæ ſupra diffuſius dicta fuerant. Suadet autem fugam, quoniam neque ulciſci valet, neque apud ſceleratum tuta eſſe poteſt.

VARIORVM.

SECVRVS AMORVM GERMANÆ. Pygmalionem fuiſſe ſecurum dicit amorum germanæ, id eſt contemptorem, ſolutum metu, ne pro amore odium conſequeretur. Scalig. Poët. lib. 4. cap. 16. Amorum hic intellige Sichæi, quibus Dido in Sichæum erat inflammata, cui maritus erat chariſſimus, & quem amabat ex medullis.

Auxi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Auxiliumque viæ, veteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota fugam Dido, ſocioſque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: naveis quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
Pygmalionis opes pelago: Dux fœmina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem:
Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam;

SERVII.

THESAVROS. Hoc nomen, N non habet ſicut Atlas, Toas, Abas, Pallas: licet in obliquis caſibus inveniatur. ſicut nec formoſus, quia derivativum eſt à forma: ut à ſpecie ſpecioſus, ab odio odioſus, velut à genere generoſus; ut à ſcelere ſceleroſus. IGNOTVM ARGENTI PONDVS ET AVRI. Aut quod ignorabat Dido; vel ad magnitudinem pertinet, id eſt tantum quantum nullus unquam novit.

HIS COMMOTA. Id eſt, Supradictis.

CONVENIVNT QVIBVS AVT ODIVM CRVDELE TYRANNI, AVT METVS ACER ERAT. Oderant læſi, Metuebant lædendi, hoc eſt, qui timebant ne læderentur. unde eſt illud in IIII. *Quos Sidonia vix urbe revelli.* quia non voluntate, ſed aut odio, aut timore convenerant. ODIVM CRVDELE TYRANNI. Id eſt crudelis tyranni, & figura eſt Hypallage: nam in tyrannum, juſtum odium eſt.

PARATÆ. Id eſt erant: Sed ſciendum quod clam tangit hiſtoriam. Moris enim erat, ut de pecunia publica Phœnices miſſo à rege auro, de peregrinis frumenta coëmerent. Dido autem à Pygmalione ad hunc uſum paratas naves abſtulerat; quam cum fugientem à fratre miſſi ſequerentur, aurum illa præcipitavit in mare, qua re viſa, ſequentes reverſi ſunt. licet alio ordine etiam hiſtoria iſta narretur. „ PORTANTVR AVARI PYGMAL. &c. Quas „ Pygmalion jam ſuas putabat, unde eſt in IV. *Vlta* „ *virum.* Quæ enim avaro major pœna, quam pecu„ niam, propter quam deliquerat, perdere. Remo„ ve hoc, & falſum eſt, *Vlta virum.*

DEVENERE LOCOS. Minus eſt AD. SVRGENTEM. Erigentem ſe. ut, *Surgentem in cornua cervum.*

NOVÆ CARTHAGINIS. Carthago eſt lingua Pœnorum nova civitas, ut docet Livius.

MERCATIQVE SOLVM FACTI DE NOMINE BYRSAM. Dido appulſa ad Libyam, cum ab Hiarba pelleretur, petiit callide ut emeret tantum terræ, quantum poſſet corium bovis tenere. „ tum corium in fila propemodum ſectum tetendit, occu„ pavitque modum ſtadia xx. quam rem leniter tangit Virgilius, & non tegere, ſed circundare. FACTI DE NOMINE. De cauſſæ qualitate ſignificat. quia βύρσα Græce corium dicitur, dicendo ergo circundare, oſtendit corrigiam de corio factam.

DONATI.

AVXILIVMQVE VIÆ. Propoſita fuga, addit facilitatem in tanta theſaurorum copia.

ODIVM. Eorum, qui nonnullis viribus potuiſſent reſiſtere.

METVS. Eorum, qui aliquid crudelitatis expectarent. Ergo alii favebant Didoni, ne ille occupato auro fieret fortior: alii propter metum, quibus ferebat occaſio, ut carerent ſæviſſimi hominis dominatione. PARATÆ. Si enim aliquid innovaſſent, in navigiis data eſſet aperta ſuſpicio.

ONERANTQVE AVRO. Aurum omne & argentum juſſerat tolli Sichæus: Sed iſti, quia major navium copia ad omne tollendum opus fuiſſet, id tulerunt quod naves capere poſſent. Ergo *auro*, quod pretioſius eſt, & non argento. *Onerant*, ut plus etiam, quam naves ferre poſſent, impoſitum eſſe videatur. Quanta ergo fuit theſaurorum copia, cum relicto argento, ne totum quidem aurum naves ferre poſſent?

AVRI PYGMALIONIS. Omne illuc tendit, ut probetur quod dictum eſt. Sed quo modo Pygmalionis? Quia illas ſuas futuras animo conceperat, propter quod ſibi ereptas, inique ferret.

DVX FOEMINA. Ad inſultationem Pygmalionis dictum; ut ea duce fœmina perdiderit, quæ aſſecuturum ſe putabat.

DEVENERE LOCOS. Ordina ſic, *Devenere locos, mercatique ſolum ubi nunc ingentia cernes mœnia.* Nam ædificium inſtitui non potuit, niſi prius emto ſolo.

VARIORVM.

THESAVROS. IGNOTVM AVRI. Etymologia. τίθημι εἰς αὔριον. HART.

FOEMINA FACTI. Proverb. *Mulier imperator.* HARTVNG.

FACTI DE NOMINE BYRSAM. Conjunxit Virgilius hæc duo nomina, Carthaginem & Byrſam, ut res vicinas. Βύρσα enim Græce corium, Carthago à cartha deduci videtur, utrobique vocabulo ex taurino tergo derivato: poſtea tamen diverſa ſignificata accepere. Byrſa enim, teſte Strabone lib. 17. Carthaginis arx eſt, ut Athenis Acropolis, Thebis Cadmeia. Carthago autem univerſa urbs eſt, quæ à Stephano & καινὴ πόλις, & Cadmeia & Onuſſa dicitur NANNIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Taurino quantum poſſent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus aut veniſtis ab oris?
Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suſpirans, imoque trahens à pectore vocem:
O dea, ſi prima repetens ab origine, pergam,
Et vacet annales noſtrorum audire laborum:
Ante diem clauſo componet Veſper Olympo.

SERVII.

TERGO. Pro tergore.

SED VOS QVI TANDEM? Vacat hoc loco *tandem*. Velut ante videtur expletiva conjunctio; ut eſt, *Et quo ſub cœlo tandem.* alii *tandem* pro tamen accipiunt. QVOVE TENETIS ITER. Naturalis interrogatio, qui eſtis? unde? vel quo *itur*? Sicut ipſe in VIII. licet mutato ordine, *Quo tenditis inquit? Qui genus? unde domo?*

IMOQVE TRAHENS A PECTORE VOCEM. Deeſt dixit. Quotiens longe reſpondet, Parentheſis eſt. quotiens nuſquam, Eclipſis eſt, ut hoc loco.

O DEA. Perſeverat in opinione ſua: ita tamen ut & illius orationi aliquando concedat. Nam paulo poſt ait, *Si veſtras forte per aures Trojæ nomen iit.* Aut certe illud eſt quod ſuperius dixerat, *An nympharum ſanguinis una.* quæ non omnia ſciunt: nam & moriuntur ſecundum Ariſtotelem, ut Fauni, Paneſque. AB ORIGINE. A raptu Helenæ. PERGAM. Perſeverem, hoc eſt univerſa dicam.

ANNALES. Inter hiſtoriam & annales hoc intereſt; *Hiſtoria* eſt eorum temporum quæ vel videmus, vel videre potuimus, dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν, id eſt, videre. *Annales* vero ſunt eorum annorum, quos ætas noſtra non novit, unde Livius ex annalibus & hiſtoria conſtat. Sed confunduntur licenter, ut hoc loco pro hiſtoria dixit annales. Ita autem annales conficiebantur, tabulam dealbatam quotannis Pontifex Maximus habuit, in qua præſcriptis Conſulum nominibus & aliorum magiſtratuum digna memoratu notare conſueverat, domi militiæque terra marique geſta per ſingulos dies. Cujus diligentiæ annuos commentarios in octoginta libros veteres retulerunt; eoſque à Pontificibus Maximis, à quibus fiebant, Annales maximos appellarunt; unde quidam ideo dictum ab Ænea annales ajunt, quod & ipſe religioſus ſit, & à Poëta tum Pontifex inducatur.

CLAVSO. More poëtico, qui dicunt cœlum per noctem claudi, per diem aperiri. unde eſt, *Porta tonat cœli.* & *Conſidunt tectis bipatentibus.* COMPONET. Finiet. ut, *Oblato gaudens componi fœdere bellum.* Et, *Non noſtrum inter vos tantas componere lites:* Alibi pro diſponere, *Nec componere opes norant:* Alibi pro conjungere, ut, *Componens manibuſque manus:* Alibi pro comparare: ut, *Sic parvis componere magna ſolebam.* Alibi pro fundare: ut, *Nunc placida compoſitus pace quieſcit.* VESPER. Proprie eſt ſtella. cum autem veſperi dicimus, adverbium temporis eſt. Modo ſane utrumvis accipe. Sciendum tamen eſt quod omnia nomina, quæ de Græcis in os exeunt & ad nos tranſeunt, apud nos aut in VS tantum exeunt, ut Delos Delus: aut in ER, ut ἀγρός ager: aut in utrumque, ut Evandros Evandrus, Evander.

DONATI.

TAVRINO QVANTVM. Alii dicunt pecuniam tunc ex corio bubulo fuiſſe, & pecuniam dictam quod ex pecore originem duceret: tantumque fuiſſe in precio loci, quantum bovis corium conficere potuiſſet. Alii fraudem emptoris ponunt, qui tantum mercatus ſit, quantum corio bovis poſſit circundari. At venditor nihil tale ſuſpicans, arbitratus eſt tantum dediſſe, quantum integrum corium poſſet occupare. Emptores vero in tenuem corrigiam illud ſecantes, pluſquam deberent occupantes, ſed fabuloſa ſunt omnia. nam ſi attendatur magnitudo urbis, & quanta à Vergilio deſcribatur, non poterat niſi latioribus locis condi: licet poëta hoc credibile faciat dicendo, facti de nomine Byrſa: quod & lingua græca, unde fuit Dido, & punica, id eſt, ipſius regionis, in qua res eſt geſta, corium ſignificat.

SED VOS. Mira brevitas interrogantis, nec fraude caret. Nam conatur oſtendere, ſe non eſſe deam, ſed non fallit Æneam. Nam cum magna animi laceratione reſpondet.

O DEA. Duo dicit impedire. Vnum, quia non vacat. Alterum, quia brevitas temporis narrationem expleri non patitur. Properat redire ad ſuos, à quibus in locis deſertis noctu ſeparari non debuit. Benevolam autem facit & honorificam, cum *deam* appellat: & attentam quum multitudinem calamitatum ſuarum proponit: & non tamen omnes ſe dicturum. Reſpondet ad omnia, ſed non ordine. Primo enim reſpondet ſecundæ: *Quibus aut veniſtis ab oris.* Et quamvis narratione totius diei non poſſe expleri calamitates dixerit, tamen brevitate miranda, labores omnium concluſit annorum. Nam dicendo: *nos Troja antiqua*, primam temporis partem poſuit. Dum autem *diverſa per æquora vectos.* mediam: &, *forte ſua Lybicis*, ponit poſtremam, & ſimul oſtendit, quod violentia fluctuum illuc appulerit. & quia cum dea putabat ſe loqui, commendat perſonam ſuam dicendo, *Raptos qui ex hoſte penates*, &c.

VARIORVM.

ANTE DIEM CLAVSO COMPONET VESPER, &c. De die tanquam mortuo locutus eſt; nam mortui dicuntur componi. Horat. Sat. 9. lib. 1. *Omnes compoſui felices, nunc ego reſto.* Et noſter de Antenore, *nunc placida compoſtus pace quieſcit.* TVRNEBVS. lib. 10. cap. 11.

Nos

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nos Troja antiqua (ſi veſtras forte per aures
Trojæ nomen iit) diverſa per æquora vectos,
Forte ſua Libycis tempeſtas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte penates
Claſſe veho mecum, fama ſuper æthera notus.
Italiam quæro patriam, & genus ab Iove ſummo.
Bis denis Phrygium conſcendi navibus æquor;

SERVII.

TROIA ANTIQVA. Nobili, venerabili. more ſuo alibi, *Terra antiqua*, id eſt nobilis: aut certe cara, & hoc ideo, quia dixit, *quibus aut veniſtis ab oris.* SI VESTRAS FORTE PER A. Cum apud Deam ſciat ſe loqui, cur ait, *Si veſtras per aures*: & FORTE hic, aliqua ratione.

FORTE SVA. Caſu ſuo, id eſt quo ſolet. FORTE autem nomen eſt, à nominativo FORS, ut Terentius, *Fors fuat pol*: ipſe alibi: *Quoniam fors omnia verſat.* LIBYCIS. Iam ſcivit, audivit enim, Sed fines libyci. APPVLIT ORIS. Figura ſupra dicta.

SVM PIVS ÆNEAS. Non eſt hoc loco arrogantia, ſed indicium. Nam ſcientibus aliquid de ſe dicere, arrogantiæ eſt: ignotis, indicium. Aut certe heroum ſecutus eſt morem, quibus quam mentiri turpe fuerat, tam vera reticere. Denique Vlyſſes in Homero ait ſuam famam uſque ad cœlum veniſſe: unde & iſte, *Fama ſuper æthera notus.* Aut certe vetuſte pietatem pro religione poſuit. Saluſt. in Catil. *Verum illi delubra Deum pietate, domus ſuas gloria decorabant.* Plautus in Pſeudolo, *Non poteſt pietate obſiſti, ſive ut res ſunt cæteræ. Deos quidem quos maxime eſt æquum metuere, eos minime facit.* Sane *pius* poteſt eſſe & purus, & innocens, & omni carens ſcelere. Piare enim antiqui purgare dicebant; inde etiam piamina, quibus expurgant homines. & qui purgati non ſunt impii. RAPTOS QVI EX HOST. P. Hoc eſt ſum pius, Optima autem elocutio eſt: pluſque ſignificat de pluralitate ad ſingularitatem tranſire: ut venor multis canibus, & multo cane, ut Horatius, *Aut trudit hinc acris & hinc multo cane apros in obſtantis plagas.* Sane de diis penatibus licet varias opiniones ſecutus ſit Virgilius; omnes tamen diverſis locis complexus eſt. Nam alii, ut Nigidius & Labeo, Deos penates Æneæ Neptunum & Apollinem tradunt, quorum mentio fit, *Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.* Varro Deos Penates quædam ſigilla lignea, vel marmorea ab Ænea in Italiam dicit eſſe advecta, cujus rei Virgilius meminit. *Effigies ſacræ divum, Phrygiique Penates, Quos mecum a Troja mediiſque ex ignibus Vrbis Extuleram.* Idem Varro hos deos Dardanum ex Samo Tracia in Phrygiam, de Phrygia Æneam in Italiam memorat portaviſſe. Alii autem ut Caſſius Hemina dicunt deos Penates ex Samo Tracia appellatos, θεοὺς μεγάλους, θεοὺς δυνατοὺς, θεοὺς χρηστούς. Quorum diverſis in locis ita meminit, *Natoque penatibus & magnis Diis*: hoc eſt θεοὺς μεγάλους. Et iterum, *Iunonis magnæ primum dum numine potentem*, τοὺς δυνατούς. Et bona Iuno, τοὺς χρηστούς. Ecce ergo diverſis locis omnia tria complexus, quæ omnia locis ſuis dicentur.

ITALIAM QVÆRO. Hoc loco diſtinguendum eſt: nam ſi ad hoc junxeris PATRIAM, non procedit. Patria enim civitas in provincia eſſe poteſt; non tamen ut ipſa provincia patria ſit. licet in Saluſtio legitur, *Hiſpaniam ſibi antiquam patriam eſſe*: ſed illic ad laudem pertinet, non ad veritatem. Tria ergo dicit, Provinciam quæro, hoc eſt Italiam: patriam hoc eſt Corinthum Tuſciæ civitatem, unde Dardanus fuit: alibi de ipſa Italia Æneas, *Hic domus, hæc patria eſt.* vel ſic diſtinguitur, *Italiam quæro patriam & genus ab Iove ſummo*; ut mihi ſit Italia patria, Iovis genus efficit propter Dardanum, id eſt genus ab Iove: Ideo quia ex Electra & Iove Dardanus Iaſiuſque nati ſunt. Dardanus autem author eſt Trojæ. Bene ad tria interrogata reſpondet; qui eſſet, unde veniſſet, quo tenderet.

PHRYGIVM ÆQVOR. Id eſt Helleſpontum; CONSCENDI. Bene conſcendi ſecundum phyſicos, qui dicunt terram inferiorem eſſe aqua, quia omne [illegible] continetur, ſupra illud eſt quod continet.

DONATI.

FAMA. Medie poſuit; nec dixit, qua fama. Nam & multi mala fama noti ſunt: ſed qua fama intelligat, ponit; quum ſe religione in deos fama ſuper æthera notum dicit. Cum enim laboribus meis eſſem notus toti orbi, fama nominis mei, ſine fine decurrens, ad cœlum venit.

ITALIAM QVÆRO. ad id, *Quove tenetis iter?* & ornaturus genus addit, quod non quæſitum fuerat.

ET GENVS A IOVE SVMMO & MATRE DEA. Libenter auditur, quod gratias agat matri, quaſi abſenti:

VARIORVM.

TROIÆ NOMEN IIT. Notat I. C. Scaliger lib. 4. cap. 16. verbum *iit* & *it*, mirum quantum placuiſſe Virgilio: quemadmodum & Conjunctionem *ut*. Exempla ibi videas. TAVBMAN.

DIVERSA PER ÆQVORA VECTOS. Movet commiſerationem ex perpetuitate diverſorum laborum. NASCIMBÆN.

SVM PIVS ÆNEAS. Non temere ſuas laudes effudit: eſt enim & pietas & fortitudo. *Ex hoſte rapuiſſe* virtutis eſt: *vehere*, conſtantiæ; *claſſe*, prudentiæ militaris. Putidi vero Grammatici, cum accuſant Virgilium illius laudis; *Fama ſuper æthera notus*: damnare prius Homerum debuere: καί μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει. TAVBMAN.

N n Matre

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Matre dea monſtrante viam, data fata ſecutus:
Vix ſeptem convulſæ undis, Euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro;
Europa atque Aſia pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus, medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es, haud (credo) inviſus cœleſtibus, auras

SERVII.

MATRE DEA MONSTRANTE VIAM. Hoc loco per tranſitum tangit hiſtoriam, quam per legem artis poëticæ aperte non poteſt ponere. Nam Varro in ſecundo rerum divinarum dicit, *Ex quo de Troja eſt egreſſus Æneas, Veneris eum per diem quotidie ſtellam vidiſſe, donec ad agrum* Laurentum *veniret, in quo eam non vidit ulterius: qua re cognovit terras eſſe fatales.* Vnde Virgilius hoc loco, *Matre dea monſtrante viam.* Et, *Eripe nate fugam*; Et, *Nuſquam abero & tutum patrio te limine ſiſtam*: Et, *Deſcendo ac ducente deo*: Et, *Iamque jugis ſummæ ſurgebat lucifer Idæ* (quam ſtellam Veneris eſſe ipſe Virgilius latenter oſtendit. *Qualis ubi Oceani perfuſus Lucifer unda, Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes*) Quod autem diximus eum poëtica arte prohiberi, ne aperte ponat hiſtoriam certum eſt. Lucanus namque ideo in numero poëtarum eſſe non meruit, quia videtur hiſtoriam compoſuiſſe, non poëma. DATA FATA SECVTVS. Scilicet à Iove.

CONVVLSÆ. Aut convulſæ undis, EVROQVE. Aut convulſæque undis Euroque. Convulſæ autem ideo quia habes ſupra, *Laxis laterum compagibus.*

IGNOTVS. Deeſt, QVASI. Nam contrarium eſt quod dixit, *Fama ſuper æthera notus.* Facit autem hoc frequenter Virgilius, ut hanc particulam ſubtrahat: ut, *Medias inter cædes exultat Amazon*, quaſi Amazon. nam Volſca fuit. PERAGRO. PER habet accentum. nam A longa eſt, ſed non ſolida poſitione. muta enim & liquida quotiens ponuntur, metrum levant, non accentum.

EVROPA ATQVE ASIA PVLSVS. Aut orbem in tres partes diviſit, & abſolutum eſt (quia in Africa poſitus, quæ orbis pars tertia eſt) aut ſi Europam tantum & Aſiam intelligamus, ut Africa in Europa ſit. Invidioſe locutus eſt; ut ſupra Venus, *Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis.* quaſi cum indignatione dicat, per Trojam Aſia careo: per Italiam Europa. Denique non paſſa Venus, ejus interrupit querelas. (Sane Europa Agenoris filia, à qua pars orbis nominata eſt)

DOLORE EST. Aut narrantis Æneæ, aut certe ſuo dolore. Æquum enim eſt malis filii etiam ipſam moveri.

QVISQVIS ES. Pleraque per conceſſionem ſic tradit poëta, ut augmentum faciat: ſicut hoc loco. *Audierat Venus, Sum pius Æneas fama ſuper æthera notus*, dicit tamen QVISQVIS ES: hoc eſt etiamſi hæc in te non ſint, hinc tamen conſtat te eſſe fœlicem, quod veniſti Carthaginem. Item in ſecundo, *Quiſquis es, amiſſos hinc jam obliviſcere Grajos*: hoc eſt qualibet ratione contra nos bella ſuſceperis. HAVD CREDO INVISVS COELESTIBVS. Liptotes figura per contrarium ſignificans, id eſt credo te eſſe cariſſimum ſuperis: (ut alibi, *Munera nec ſperno*) ſupra, *Mihi juſſa capeſſere fas eſt.* CÆLESTIBVS ſecundum Pythagoram & Platonem dixit, qui confirmant vivos eſſe ſuperis charos, mortuos vero inferis. Vnde & Virgilius de Pallante, *Et nil jam cœleſtibus ullis Debentem.* Item contra, *Vos ô mihi manes Eſte boni, quoniam ſuperis averſa voluntas.*

DONATI.

DATA FATA. Ergo non voluntario à patria diſceſſerat. Sic præteritum ſtrictim tangit, & in præſenti immoratur, ut majorem moveat miſericordiam.

BIS DENIS. Oſtendit magnum numerum. Sunt autem, ſi dolentis animum excutere volumus, ſeparatim ſingula cogitanda.

VIX. Oſtendit quanta difficultate evaſerit.

IGNOTVS. Summa in humanis miſeria, in alienis terris nullius habere notitiam; augetur etiam ſi ſit egens. Nam ſi non egeret, non eſſet cujuſquam ei notitia neceſſaria. Ad hæc duo mala, ignotus & egens: additur tertium, ſolitudo, ut nihil ad victum ſuppeteret, nec inveniretur qui daret.

EVROPA ATQVE ASIA. Tacuit de Affrica, quia in ipſa erat. Venus autem ſermonem interrupit, vel quia norat cuncta, vel quia non libenter audiebat, vel quia maturandum, quoniam ante noctem via monſtranda erat.

QVISQVIS ES. Adhuc veluti cum ignoto loquitur. HAVD. Equidem oportet te diis charum eſſe, quoniam Carthaginem veneris. Hæc verba omnium ſpondebant effectum, de quibus conqueſtus erat. Nam & noticiam ſui & celebritatem & humanitatem pollicetur.

VARIORVM.

DATA FATA SECVTVS. Ad refellendum patriæ proditionis ſuſpicionem: quod non ſponte, ſed diis ita volentibus patria ceſſerit. Huic etiam ſuſpicioni ex ſua perſona Maro ſtatim ab initio Æneidos occurrit, per illud, *fato profugus.* NASCIMBÆN.

NEC PLVRA QVERENTEM PASSA. Quatuor de cauſſis diutius conqueri Æneam Venus non ſinit. Quia noverat omnia, quæ erant illi moleſta: quia commotis auditorum animis oratoria in conqueſtione immorari non oportet: quia mater erat, & conſulendum erat filii dolori & calamitati. REGVL.

SIC INTERFATA DOLORE EST. Hujus verbi ſtructura, meruit à peritioribus etiam non negligi. Non ſolum enim, hoc verbum, Accuſandi caſui junxit Livius lib. 36. hac ſententia, *Dicere exorſos Conſul interfatus*: ſed & Plin. epiſt. 23. *Et quem interfari nefas eſſet*, hoc eſt, interpellare & interrumpere loquentem. GERMAN.

Vitales

Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios claſſemque relatam
Nuntio, & in tutum verſis Aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætanteis agmine cycnos,

SERVII.

AVRAS VITALES CARPIS, quibus vivimus. Nil eſt enim aliud vita quam reciprocus ſpiritus: unde & Iupiter, quo conſtant omnia, ζεῦς vocatur, ἀπὸ τοῦ ζωῆς, id eſt vita. CARPIS. Accipis modo. ut, *Et placidam carpebant membra quietem.* TYRIAM. Carthaginem à Colonis. ADVENERIS VRBEM. Hyſterologia (hoc eſt ad urbem veneris) PERGE MODO. Tantummodo: hoc eſt, hæc tibi ſola ſit cura: nam liberatæ ſunt naves.

PERFER. Imperativus modus, ut, *Fer cineres Amarylli foras.*

REDVCES. Reduces proprie dicuntur, qui pericula evadunt: ſicut infra, *Vt reduces illi ludunt*: ſcilicet poſt periculum inlatum ab aquila.

VERSIS AQVILONIBVS. Aut ſpeciem pro genere poſuit, hoc eſt mutatis ventis; aut quia poſtquam ad Africam iter verterunt; adverſus ante Aquilo, cœpit eſſe proſperior.

NI FRVSTRA AVGVRIVM VANI DOCVERE PARENTES. Hoc ad confirmandum errorem Æneæ dixiſſe crederetur (& eſt argumentum ad fallaciam) ne intelligat Deam. Quod autem dicit VANI PARENTES, aut hypallage eſt, id eſt vanum augurium: ut, *Dare claſſibus auſtros*, & *Ibant obſcuri ſola ſub nocte*; pro, ipſi ſoli per obſcuram noctem. Aut certe vani parentes, qui res falſas & inanes docent. Et per hoc plerunque decipere oſtendit auguria. Multi volunt ad nimium hoc amorem parentum referri; qui teneritudine *affectus*, etiam ſuperflua liberos docent. (Quidam *vani*, mendaces tradunt. Salluſt. in Iugurtha, *Ego quidem vellem & hæc quæ ſcribo, & illa quæ antea in Senatu queſtus ſum, vana forent potius, quam miſeria mea fidem verbis faceret.* Terentius in Phormione, ubi adoleſcens Lenonem mendacii arguit, *Non te pudet vanitatis.*)

BIS SENOS CYCNOS. Cycnos navibus comparat, aquilam tempeſtati. In auguriis autem conſiderandæ ſunt non ſolum aves, ſed etiam volatus, ut in præpetibus: & cantus, ut in oſcinibus: quia nec omnes, nec omnibus dant auguria. ut columbæ non niſi regibus dant; quia nunquam ſingulæ volant, ſicut rex nunquam ſolus incedit. Vnde eſt in ſexto, *Maternas agnovit aves*, per tranſitum oſtendit regis augurium. Item cycni nullis dant, niſi nautis: ſicut lectum eſt in ὀρνιθολογίᾳ, *Cycnus in auguriis nautis gratiſſimus augur. Hunc optant ſemper quia nunquam mergitur undis.* (Cygnos tamen habere divinationem etiam Cic. in Tuſculan. lib. I. docet. Vt Cygni qui non ſine cauſa Apollini dicati ſunt, ſed quod ab eo divinationem habere videantur) LÆTANTEIS. poſt periculum. AGMINE. Volatu, impetu. Agmen autem apud Virgilium, cujuſlibet rei impetus: ut, *Illi agmine certo.* Et, *Vocat agmina ſæva ſororum.*

DONATI.

PERGE. Hortatur ne redeat ad ſuos, ut propoſuerat, ſed eat Carthaginem.

NAMQVE TIBI. Demit ſollicitudinem de ſociis, ſalutem illorum augurio nuncians.

NI FRVSTRA, &c. ordina ſic: ni vani fuere parentes; id eſt, majores noſtri, & fruſtra nos docuerunt.

BIS SENOS. Numero navium coæquantur, quas Æneas putabat oppreſſas.

VARIORVM.

ASPICE BIS SENOS, &c. Confirmatio ab augurio præſenti. Apud veteres tantum auguriis tributum fuit, ut de iis diſciplinam peculiarem fecerint, redegerintque in artem & augurum collegium inſtituerint. Dividebant autem Manticen in tria genera, εἰς οἰωνοσκοπίαν, ἀεροσκοπίαν, καὶ τὴν διὰ τῶν ὀνειράτων μαντείαν: quibus additur & igniſpicium, cujus inventor extitit Amphiaraus, ut auſpiciorum Tireſias Thebanus. Cæterum auguriorum ex avibus rationem, quorum hic fit mentio, invenit Caras quidam; unde à quibuſdam Caria dicuntur. μαντείαν δὲ διὰ τῶν ὀνειράτων, referunt ad Amphyctyonem. Aruſpicium, Delphum quendam inveniſſe produnt. In auguriis, aliæ aves inauſpicatæ credebantur, aliæ auſpicatæ. Inter inauſpicatas præcipuæ habebantur, corvus lævus, cornix, bubo. Inter auſpicatas præcipuus habebatur noctuæ volatus, γλαὺξ ἵπταται. Gruum in mediterranea, fuga: olorum cantus & volatus. Eſt autem immortale odium aquilæ cum cygnis, & bellum perpetuum. quare erudite inde poëta ducit augurium. In auguriis & numeri ratio habebatur; ut par, abſolutus; maxime vero duodenarius haberetur. A Chaldæis hæc ars ad Græcos profecta eſt omnium primum: apud quos in ea claruerunt, Mopſus, Calchas & Amphiaraus. A Græcis ad Hetruſcos demigravit; ac poſtremo ad Latinum nomen. Apud Romanos longe omnium augurum clariſſimus fuit Actius Navius; à quo auguriorum & auſpiciorum ſuperſtitio in tantum firmata fuit, tantaque authoritas ex deſciſſa cultro tonſorio cote ei habita, ut nihil publice foriſve actum ſit, niſi conſultis avibus, hoc eſt auſpicato fieret. HORTENSIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ætheria quos lapſa plaga Iovis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur.
Vt reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedere:
Haud aliter puppeſque tuæ, pubeſque tuorum,
Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, & qua te ducit via dirige greſſum.

SERVII.

ÆTHEREA. Æther altior eſt aëre, vicinus cœlo: ἀπὸ τοῦ αἴθειν, id eſt ardere. IOVIS A. Aquila quæ in tutela Iovis eſt: quia dicitur dimicanti ei contra Gigantes fulmina miniſtraſſe: quod ideo fingitur, quia per naturam nimii eſt caloris; adeo ut etiam ova quibus ſuperſidit, poſſit coquere, niſi admoveat Aetiten lapidem frigidiſſimum, ut teſtatur Lucanus. *Fœta tepeſacta ſub alite ſaxa.* Aut quia nec aquila, nec laurus dicitur fulminari. ideo Iovis ales aquila; Iovis coronam lauream accepimus, & qui triumphant lauro coronantur. Sane aliter proprie dicuntur aves, quæ volatu auſpicia faciunt, Buteo, Sanqualis, Inmuſculus, Aquila, Vulturius. Sane de aquila eſt & alia fabula. apud Græcos legitur puerum quendam terra editum admodum pulchrum membris omnibus fuiſſe, qui ἀετὸς ſit vocatus, hic cum Iupiter propter patrem Saturnum qui ſuos filios devorabat in Creta inſula, in Idæo antro nutriretur; primo in obſequium Iovis ſe dedit, poſt vero cum adoleviſſet Iupiter & patrem regno pepuliſſet, Iuno permota forma pueri, velut pellicatus dolore: eum in avem vertit, quæ ab ipſo ἀετὸς Græce dicitur, à nobis Aquila, propter aquilum colorem, qui ater eſt; quam avem Iupiter ſibi inhærere præcepit & fulmina geſtare: per hanc etiam Ganymedes cum amaretur à Iove dicitur raptus, quos Iuppiter inter ſydera collocavit. Et quia aquilæ hæc eſt natura, ut Solem recto lumine ſpectet, ſignum quoque aquilæ, quod in cælo eſt, orientem ſemper Solem videtur attendere. Alii dicunt ab hac avi Iovem raptum & ad latebras Cretenſes perlatum, cum à Saturno ubique quæreretur. Ipſum etiam Iovi, cum adverſus Titanas bellum gereret, obvolaſſe in augurium, ac ſtatim victoriam conſecutum, & ideo inter ſydera collocatam.

ORDINE. Nonnulli pro ſerie accipiunt. Nam ET COETV CINXERE POLVM, ad ordinem retuliſſe, quamvis quidam quærant, quomodo ordine, cum mox, cœtu, dicat.

CAPERE. Eligere: ut, *Ante locum capies oculis.*
DESPECTARE. Id eſt electas jam intentius deſpicere.

STRIDENTIBVS ALIS. Signum augurii eſt.

COETV. Dicit Plinius Secundus in naturali hiſtoria, omnes aves colli longioris, aut recto ordine volare, ut pondus capitis præcedentis cauda ſuſtineat: unde & prima plerumque deficiens, relicto loco incipit eſſe poſtrema: aut in cœtu ut ſe omnes invicem portent, neque enim hujuſmodi aves * ſemel ad inferiora deſcendunt, ſed paulatim per reflexos in gyrum volatus. Hoc autem volatu imitantur literas quaſdam: unde Lucanus. *Et turbata perit diſperſis littera pennis.* CANTVSQVE DEDERE. Alluſit ad nautas. multi tamen aſſerunt cygnos inter augurales aves non inveniri, neque auguralibus commentariis eorum nomen illatum. Sed in libris reconditis lectum eſſe, poſſe quamlibet avem auſpicium atteſtari, maxime quia non poſcatur. Hoc enim intereſt inter augurium & auſpicium, quod augurium & petitur & certis avibus oſtenditur; auſpicium qualibet avi demonſtratur & non petitur: Quod ipſum tamen ſpecies augurii eſt. Sed Virgilius amat ſecretiora dicere, nam totum nomen augurum executus eſt proprietate verborum. Alites enim oſtendit cum ait, *ſtridentibus alis*: Oſcines cum dicit, *Et cœtu cinxere polum cantuſque dedere.* Hoc idem & de columbis fecit: Nam & hæ inter augurales aves dicuntur non inveniri, & tamen ex his augurium & poſtulari facit & oſtendit, ut, *Eſte duces o ſi qua via eſt: curſumque per auras Dirigite in lucos.*

PVPPESQVE TVÆ, PVBESQVE TVORVM. Tropus ſynecdoche, a parte totum ſignificat. Ut Terentius, *O lepidum caput, id eſt lepidus homo.* Pubes autem flos juventutis.

OSTIA. Proprie dicuntur exitus fluviorum: ſed modo abuſus eſt: quia plerumque oſtia ipſa pro portu ſunt.

PERGE MODO. Exportatum ad facilitatem rei ducit. VIA. pro hæc via & videtur demonſtrare.

DONATI.

ÆTHEREA QVOS. Ut cygni poſt perturbationem, illatam ab aquila, liberati ſuo ordine læti volantes, terram captam petunt: ſic tui à tempeſtate erepti, tuti ſunt.

ET QVA TE VIA. Ne ille diceret, non novi iter.

VARIORVM.

APERTO COELO. Id eſt ſereno. nam augurio vitium additur, ſi tonet tantum; vitium & calamitas, ſi tonet, grandinet & fulminet ſimul, teſte DONAT. ad Terent.

AVT CAPERE, AVT CAPTAS, &c. *Capere* eſt deſignare, non prorſus prendere, quum adhuc deſpiciant captas: nam ſi jam deſcendiſſent & terras cepiſſent, qui deſpicerent? Atque hoc etiam verbum videtur augurale fuiſſe, quum Livius lib. I. dicat, *proſpectu in urbem, agrumque capto.* PONTAN.

Dixit:

Dixit: & avertens roſea cervice refulſit;
Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere: pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit dea. ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
Quid natum toties crudelis tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur, ac veras audire, & reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.

SERVII.

AVERTENS. SE ſubaudi, hoc eſt cum averteretur: ut, *Tum proram avertit.* ROSEA. Id eſt pulchra.

AMBROSIÆQVE COMÆ. Aut ambroſia, unguento deorum oblitæ, divinum odorem ſpiravere: & eſt hypallage, ut ſit divinæ comæ ambroſiæ odore ſpiravere, aut certe abuſive dixit, divinæ comæ.

SPIRAVERE. Exhalavere. VESTIS DEFLVXIT. Quia dixit ſupra, *Sinus collecta fluenteis.*

INCESSV. Hoc verbum apud Virgil. ſæpe pro honore ponitur; ut, *Aſt ego quæ divum incedo regina.* & *Forma pulcherrima Dido inceſſit.* VERA. Bene vera, de qua ante dubitabatur. MATREM AGNOVIT. Nunc matrem cognoſcit: Nam deam eſſe ſuperius dixerat.

FVGIENTEM. Celeriter abſcedentem. ut alibi, *Ad terram fugit.* VOCE. pro oratione.

QVID TOTIENS. Sæpe: [illegible] τὸ συνώνυμον intelligimus ſæpe eum eſſe deluſum, aut certe ſecundum ipſum Virgilium, qui ait in ſecundo: *Cum mihi ſe non ante oculis tam clara videndam Obtulit.* Multi tamen volunt in hoc ipſo loco ſæpe eum eſſe » deceptum: ut in habitu (quia virginem, quia venatricem, quia Tyriam), in interrogatione, in reſponſione, in auguriis, (vel totiens crudelis, quotiens fallis & diſſimulas) TV QVOQVE. Sicut Iuno, » cæterique dei, qui Trojanis inimici, quos & in ſecundo libro oſtendit; ubi ait, *Inimicaque Trojæ Numina* » *magna deum.*

CVR DEXTRÆ IVNGERE DEXTRAM. Majorum enim hæc fuerat ſalutatio: cujus rei τὸ αἴτιον, id eſt cauſſam Varro, Callimachum ſecutus, expoſuit: aſſerens omnem eorum honorem dexterarum conſtitiſſe virtute: ob quam rem, hac ſe venerabantur corporis parte.

VERAS AVDIRE ET REDDERE VOCES? Ideo quia virginem ſe dixerat. Sunt multæ reciprocæ elocutiones: ut hoc loco. ſunt multæ unius partis utrique ſufficientes: ut, tenemur amicitiis: ridiculum enim eſt ſi addas, mutuis: cum AMICITIIS utrumque ſignificet, ſicut Fronto teſtatur. Item ſunt elocutiones, quarum una pars plena eſt: quæ ſi convertantur, habent aliquid ſuperfluum: ut in Saluſtio, *In tugurio mulieris ancillæ* (bene addidit ancillæ. At ſi dicas, in tugurio ancillæ mulieris: erit ſuperfluum MVLIERIS. Ancilla enim & conditionem oſtendit, & ſexum. Item, *Res erat prætoribus nota ſolis.* hoc ſuffecerat. male ergo addidit: *Ignorabatur à cæteris.* Quod ſi convertas, nil eſſe ſuperfluum invenitur.

TALIBVS INCVSAT. Redarguit. Incuſare proprie eſt ſuperiorem arguere: ut in Terentio pater ad filium, *Quid me incuſas Clitipho?* Accuſare vero, vel parem vel inferiorem: ut in eodem ad maritum uxor, *Me miſeram, quæ nunc quam ob cauſſam accuſer neſcio.* Et hoc proprietatis eſt: licet uſus male iſta corrumpat. Sciendum tamen eſt Terentium, propter ſolam proprietatem omnibus comicis eſſe præpoſitum: quibus eſt, quantum ad cætera ſpectat, inferior.

DONATI.

ET VERA INCESSV PATVIT D. Completis quæ voluit, dimiſit lætum & inſtructum: & plurimis ſignis ſe manifeſtavit, & ſplendore, & odore, & defluxu veſtis.

AMBROSIÆQVE COMÆ. Sic ejus comæ ſe effuderant, ut putarentur Ambroſia: qua mulieres in unguentis ad [illegible].

VOCE. Quando gradiendo vel currendo non potuit.

QVID? Incuſatio non contumelioſa, ſed ex affectu & religione procedens: Ergo mater nomen tuum confiteri noluiſti, & quaſi aliena locuta mecum maternis verbis, miſerias meas non levaſti: nec ſemel hoc feciſti, ſed ſæpe. Conſtat enim inter ipſos multa & varia fuiſſe colloquia, in quibus ille vultu, habitu, & colloquio matris, falſus eſt. Debuit autem incuſatio ad abeuntem non eſſe longior, quam ut celeriter ad fugientis aures pervenire poſſet.

VARIORVM.

DIVINVM ODOREM. Vt pleraque alia in poëtis, è veterum de diis opinione explicandum eſt, quos credebant ſuaviſſimum odorem ſpirare. Ovid. Faſt. *Manſit odor: poſſes ſcire, fuiſſe deam.* TVRN. l. 30. c. 39.

ET VERA INCESSV PATVIT DEA. Quare Virgilius dixerit, Venerem veram inceſſu patuiſſe Deam, non omnibus notum eſt. Antiquiſſima quæque deorum ſimulachra, quod obſervarunt viri magni, erant τοὺς πόδας συμβεβηκότα. Diique ipſi non gradiuntur, ſed fluunt: ut docet Calaſiris ſacrorum Ægyptiorum Antiſtes apud Heliodorum lib iij. Ex hac doctrina hauſit Virgilius, qui Deam agnoſci facit τῷ βαδίσματι, inceſſu, ὁρμὴν ἀπαραπόδιστον τεμνοῦσαν μᾶλλον τὸ περιέχον, ἢ διαπορευομένην. PETITVS.

At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit;
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Molirive moram, aut veniendi poſcere cauſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Læta ſuas: ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant.
Corripuere viam interea, qua ſemita monſtrat.
Iamque aſcendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adverſaſque aſpectat deſuper arces.

SERVII.

AT VENVS. Ordo eſt, At Venus dea. OBSCVRO AERE. Id eſt nebula, cujus definitio eſt.

CIRCVM DEA FVDIT. Figura eſt Tmeſis: quæ fit, cum ſecto ſermone aliquid interponimus: ut alibi, *Septem ſubjecta trioni.* Sed hoc tolerabile in ſermone compoſito: cæterum in ſimplici, nimis eſt: quod tamen faciebat antiquitas: ut, *Saxo cere comminuit brum.*

CERNERE. Cauſa cur fecerit. Ex hoc enim, pendent cætera quæ ſequuntur.

MOLIRI. Hic pro ſtruere & per hoc facere, ut infra, *Molirique arcem.* AVT VENIENDI POSCERE CAVSAS. Scilicet ne ſæpe narrando crebrum patiatur dolorem. Vnde melius ad Æneam refertur, *Medio ſic interfata dolore eſt.* Poſcere autem nunc inquirere, alias petere, & præponitur magis accuſativo caſui, dicimus enim poſco magiſtrum lectionem, non à magiſtro poſco.

IPSA PAPHVM. Civitatem Cypri, & non ſine ratione eſt, quod in decimo libro plura ſibi loca grata, vel ſacrata commemoret, hic ad Paphum ſolam abiiſſe dicatur; quia Varro & plures referunt in hoc tantum templo Veneris quibuſve maximis in circuitu pluviis, nunquam impluere. Ibi enim adorabatur.) SVBLIMIS. Divino inceſſu. Id eſt ſublimiter, nomen pro adverbio.

LÆTA. Vel proprium Veneris epitheton, vel *læta*, quia tectum nebula filium in tuto habebat; vel quod inſulam ſuam repetat; vel ideo Paphum reviſit læta, quia ſerenis læta congruunt, & neceſſe eſt, ut læta ſit Venus, ubi ſemper ſerenum eſt; quippe ubi pluere nunquam dicatur. SABÆO. Arabico. Arabiæ autem tres ſunt, Inferior, Petrodes, Eudemon: in qua ſunt populi Sabæi ſed hi montes, inter quos ſunt Libanum & Antelibanum, dicuntur: Apud hos igitur Sabæos naſcitur thus. Dicti autem Sabæi ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι, id eſt venerari; quod deos per ipſorum thura veneramur.

TVRE CALENT ARÆ SERTISQVE RECENTIBVS HALANT. Ecce unde ſupra dixit, *Haud equidem tali me dignor honore*, quia Æneas hoſtias obtulerat, quarum hic mentio non fuit. SERTISQVE RECENTIBVS. Sertum & ſerta, cum nihil adjicitur, dicimus: ut hoc loco: Item alibi expreſſius. ut, *Serta procul tantum capiti delapſa jacebant.* Si autem ſertos dixero, addo FLORES. Si ſertas: addo CORONAS: ut Lucanus, *Accipiunt ſertas nardo florente coronas.* Et hoc in multis nominibus obſervandum eſt; ut genus ex adjectione formetur: quia detracta, in neutrum cadat neceſſe eſt; ut piſcinalis locus, piſcinalis cella, piſcinale. Sagmarius mulus, ſagmaria mula, ſagmarium. Quod autem dicit RECENTIBVS, laus eſt loci, qui ſemper flore veſtitur. Vt omni tempore Veneris flores præſto eſſe videantur. HALANT, pro olent.

CORRIPVERE VIAM. Deeſt, *At illi corripuere viam.* Officium eundi celeriter arripuerunt. Nec enim corripitur via.

QVI PLVRIMVS. Ex maxima parte urbi imminens, vel, *qui plurimus*, Id eſt longus: ut ipſe alio loco, *Cui plurima cervix.* Item, *Cum ſe nux plurima*, id eſt amygdala: longa namque eſt.

ASPECTAT. Eſt ornatus cum animantur res, id eſt cum rei inſenſibili datur ſenſus. Vnde eſt illud in quarto de Atlante. Item Saluſtius, *Lyciæ Piſidiæque agros deſpectantem.* ARCES. Civitates, à parte totum.

DONATI.

OBSCVRO AERE. Non ſatis fuit verbis inſtruxiſſe filium, licet ſciret omnia eadem compoſuiſſe Mercurium: ſed quatuor de cauſis texit, ne viderentur, ne tangerentur, ne interrogationibus variis detinerentur, vel veniendi cauſas quærentes, eos qui ante noctem venire debebant, detinerent.

VARIORVM.

IPSA PAPHVM SVBLIMIS ABIT. Paphus, urbs Cypri, in qua templum habuit, centum aris per indigenas advenaſque (ut Tacitus ait) inclytum. Quem quidem numerum non ex amplificationis licentia, ſed hiſtoriæ fide, certoque & pleno numero Statius accepiſſe videtur, lib. 5. Thebaid.

Illa Paphon veterem centumque altaria linquens.

Homerus tamen unam tantum aram memorat, videatur Tacitus lib. 2. Hiſtoriar. ſtatim in principio, & TVRNEB. lib. 26. cap. 30.

CORRIPVERE VIAM INTEREA. Dixit alibi Virg. *Corripuere ſpatium.* Sueton. Tiberio. c. 34. *impenſas corripuit*, pro imminuit, & contraxit. Ita correptas ſyllabas vocant Grammatici, quod breves cum ſint, citius pronuncientur. TORRENTIVS.

Mi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Miratur molem Æneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus ſubvolvere ſaxa:
Pars optare locum tecto, & concludere ſulco.
Iura, magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatum.
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatri
Fundamenta locant alii; immaneſque columnas

SERVII.

MIRATVR MOLEM ÆNEAS. Hoc ad ipſum refertur. MAGALIA QVONDAM. Ad poëtam. Nec enim hoc novit Æneas. Magalia vero antiſtœchon eſt. Nam debuit magaria dicere: quia magar, non magal, Pœnorum lingua villam ſignificat. Cato originum primo, *Magalia ædificia quaſi coortes rotundas dicunt.* alii magalia caſas Pœnorum paſtorales dicunt. de his Salluſt. *quæ magalia ſunt circumjecta civitati ſuburbana ædificia magalia.* Et alibi Caſſius Hemina docet, ita Sinvegiæ * magalia addenda, murumque circum eant.

MIRATVR PORTAS & VIAS M. Q. Miratur non ſimpliciter dictum volunt, quoniam prudentes Etruſcæ diſciplinæ, ajunt, apud conditores Etruſcarum urbium non putatas juſtas urbes fuiſſe, in quibus non tres portæ eſſent dedicatæ & votivæ, & tot templa Iovis, Iunonis, Minervæ: Bene ergo miratur Æneas, ubi fuerunt magalia, illic eſſe legitimam civitatem, nam portas & vias videbat, & mox Templum Iunoni ingens: ET STRATA VIARVM. Primi enim Pœni vias lapidibus ſtraviſſe dicuntur.

INSTANT ARDENTES TYRII. Multum feſtinantes. Vt, *Iuvenum manus emicat ardens*; & *Ardet abire fuga*, & *Laocoon ardens*. Sic enim dicit quotiens properantem vult oſtendere. Alii ardentes ingenioſos dicunt. Nam per contrarium ſegnem, id eſt ſine igni, carentem ingenio dicimus: unde & à Græco venit catus, id eſt ingenioſus, ἀπὸ τοῦ καίεσθαι.

DVCERE MVROS. Exædificare, hoc eſt conſtruere, in longitudinem producere, proprie enim cum ædificantur muri, duci dicuntur. Salluſt. hiſt. 2. *Murum ab angulo dextri lateris, ad paludem haud procul remotam duxit.*

MOLIRIQVE ARCEM. Molibus factis extollere, quod eſt extruere; huic contrarium eſt demoliri. ET MANIBVS SVBVOLVERE SAXA. Cur manibus, an quia adhuc machinæ non erant, feſtinationem referre voluit.

OPTARE. Eligere: ut, *Tuus ô regina quid optes, Explorare labor.* Et 3. Æn. *Optavitque locum regno.* TECTO. Ad tectum, nota figura. SVLCO. Foſſa. Civitas enim, non domus, circundatur ſulco. Ergo ſulco, foſſa fundamentorum. Alibi, *Auſim vel tenui vitem committere ſulco.*

IVRA LEGVNT. Eligunt vel loca ubi jura dicantur, aut magiſtratus creentur. Et bene poſt conditam civitatem addidit jura, & magiſtratus ſanctumque ſenatum. Legitur apud quoſdam, Brutum eos qui ſe in ejiciendis regibus juviſſent, lectos in conſilium, eum ordinem ſenatum appellatum, quod una ſenſiſſent: quod patritii eſſent Patres conſcriptos; alii patres à plebe in conſilium ſenatus ſeparatos tradunt, ac conſcriptos, qui poſt à Servio Tullio è plebe electi ſunt. Alii ſenatum à ſenectute hominum quibus * allecti erant dictum volunt, quia apud Græcos γερουσία appellatur. Sanctum autem ideo, quia Senatus, Sanctiſſimus ordo dicitur.

PORTVS EFFODIVNT. Vt portus ſcilicet faciant. Et vere ait, nam Carthaginienſes cotthona foſſa utuntur, non naturali portu.

ALTA THEATRI FVNDAMENTA. Hinc futura magnitudo cognoſcitur quod alta fundamenta ait, bene autem poſt res publicas privataſque neceſſarias, mentionem fecit theatri, aut quia Græcis urbs conditur, qui ſæpe ſpectaculis gaudent, aut ut apud quoſdam fuit in genere muſicæ ſcientiæ.

DONATI.

MIRATVR. Ponit generaliter, quod omnes viæ & portæ fervebant, & ſtrepitus agentium perſonabant.

INSTANT. Itur jam per ſpecies, laudantur autem quod non inviti agebant.

PARS DVCERE. Primo curabant quæ adverſus hoſtes fuerant neceſſaria.

LOCVM TECTO. Tecto privata ædificia curabantur.

IVRA. Diſponit leges & honores curiales.

PORTVS. Et hoc ad ſalutis ſubſidium. ALTA THEATRI. poſt ea quæ ad ſalutem & honorem pertinent, proſpicit voluptatibus propter ſcenas, quod non fit, niſi in ocioſa civitate: quod Æneæ erat neceſſarium.

COLVMNAS. Vt non ſolum theatri geſta, verum aſpectus operis juvaret. Ponit apum comparationem, quæ & induſtria, & labore, & æquitate operis, & concordia excellentes ſunt: & quæ fucos, animal non ſolum iners, verumetiam vorax à ſedibus pellant.

VARIORVM.

PARS OPTARE LOCVM TECTO. Scribendum putant nonnulli *aptare*, ex antiquis codicibus: ſed inepte. Eſt enim verbum militare *optio*. Cum enim locus peteretur à principe, dicebatur optari. Sic 3. Æneid. *Optavitque locum regno.* Optare ergo proprie eſt eligere & conſiderare. PONTANVS.

Rupi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate nova per florea rura
Exercet ſub Sole labor; cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum: aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam mœnia ſurgunt,

SERVII.

COLVMNAS DECORA ALTA. Figurate columnas decora alta: diverſis enim ſignificationibus, idem dixit, & ab eo quod eſt decus corripitur decoris.

QVALIS APES. Ordo eſt, Qualis labor æſtate nova, id eſt incipiente jam vere novo. Tertiæ declinationis genitivus pluralis & in IVM & in VM exit: ſed tunc pro noſtro arbitrio cum nominativus ſingularis fuerit N & S terminatus: ut amans & amantum, & amantium dicimus. Cum autem nominativus ſingularis ER & VR fuerit terminatus, tantum in VM exit. ut pater patrum, murmur murmurum. Reliqua vero nomina authoritate firmamus: ut apis apum, vel apium. Sane fabula de apibus talis eſt. Apud Iſthmum anus quædam nomine Meliſſa fuit: Hanc Ceres ſacrorum ſuorum cum ſecreta docuiſſet, interminata eſt ne cui ea quæ didiciſſet aperiret, Sed cum ad eam mulieres acceſſiſſent, ut ab ea primo blandimentis, poſt precibus & præmiis elicerent, ut ſibi à Cerere commiſſa patefaceret, atque in ſilentio perduraret, ab eiſdem iratis mulieribus diſcerpta eſt: quam rem, Ceres immiſſa tam ſupra dictis fœminis, quam populo ejus regionis, peſtilentia ulta eſt; de corpore vero Meliſſæ apes naſci fecit. Latine autem meliſſa apis dicitur. ÆSTATE NOVA. Incipiente, ut, *Vere novo.* Et bene nova, quia eſt æſtas & adulta & præceps ſecundum Saluſtium. FLOREA. Florida: ut, *Nemora inter frondea* aut florentia, nec non de flore erant facta, ut floream coronam dicimus. RVRA. Græce ἀγροὶ dicuntur. Aphæreſis ergo ſermonem facit Latinum.

EXERCET. Fatigat: ut, *Nate Iliacis exercite fatis.* Et ſubjecit quibus rebus exercitæ fatigentur. Hoc autem participium ab exercitu, id eſt militum multitudine, declinatione diſcernimus. Nam nomen quartæ, participium ſecundæ declinationis eſt; ut viſus hujus viſi vel viſus, paſſus paſſi vel paſſus, auditus auditi vel auditus. SVB SOLE. In Sole: ut, *Namque ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo.* vel quamdiu Sol eſt. CVM GENTIS FŒTVS. Ad laudem apum hoc pertinet. Et bene *gentis fœtus*, quia non ſingulæ de ſingulis naſcuntur, ſed omnes ex omnibus: Et per hoc melius in Georgicis intelligitur.

EDVCVNT, producunt, quod adhuc adoleſcant, & adulti fiant, non adoleverint. ut adultos dicimus minores, & hoc ſic dixit, ut: *Indu'/item Romanis arcibus Indum*. LIQVENTIA. Defæcata, ſine ſordibus: ut, *Nec tantum dulcia, quantum & liquida*, id eſt pura: nam dura mella conſtat eſſe meliora.

STIPANT. Denſant: tranſlatio eſt à navibus, in quibus ſtipula interponitur vaſis, quam ſtupam dicunt. DISTENDVNT. Implent: ut; *Et denſo diſtendere pingui.* NECTARE. Melle: abuſus propter ſuavitatis ſimilitudinem. CELLAS. Et hic abuſus eſt, ut favorum cavernas *cellas* vocaret vel alvearia, ut alibi theſauros. Traxit autem à reponendi ſimilitudine: vel à celando, unde cellam appellaverunt. AGMINE. Nunc impetu.

IGNAVVM. Inutile, non aptum induſtriæ. Nam induſtrios navos dicimus. FVCOS. Secundum Plinium apium multa ſunt genera. Proprie tamen apes dicuntur de bobus ortæ: fuci, de equis: crabrones, de mulis: veſpæ, de aſinis. Fucus autem eſt ſecundum Æmilium Macrum, major ape, crabrone minor. PECVS. Pecus dicimus, omne quod humana lingua & effigie caret, id eſt à paſcendo. Vnde Horatius: *Omne cum Proteus pecus egit altos viſere montes.* Plautus, *Clurinum pecus ſimiam dixit.* PRÆSEPIBVS. Alveariis. Et eſt tranſlatio: quæ fit quoties, vel deeſt verborum proprietas, vel vitatur iteratio.

FERVET, Concelebratur: ut contra, FRIGET, ceſſat dicimus, Terentius; *Nimium his hominès frigent.* REDOLENT. Quidam olere res, vel malas vel bonas; redolere tantum bonas tradunt. FRAGRANTIA. Quoties incendium ſignificatur: quod flatu alitur, per *l* dicimus, quoties odor, qui fracta ſpecie major eſt, per *r* dicimus. Sciendum ſane nil in hac vacare comparatione. Nam Tyriorum operi, apum labor: cuſtodiæ litorum adverſus alienigenas, fucorum comparatur expulſio.

O FORTVNATI. Exprimit Æneæ deſiderium; hoc eſt qui jam faciunt quod & ipſe deſiderat. QVORVM IAM MŒNIA S. Laus vel ab ipſa re ſumitur quæ laudatur.

DONATI.

O FORTVNATI. Non invidet alienæ felicitati, ſed proſequitur laude, & quando ſcilicet ego ad hanc felicitatem perveniam?

VARIORVM.

QVALIS APES. Comparationis genus, quæ ἐπεξοχὴ dicitur, & mire quadrans huic negotio. Sunt autem verſus prope omnes huc tranſlati è 4 Georg. TAVBMAN.

Æneas

Æneas alt, & faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſeptus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miſcetque viris, neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbra;
Quo primum jactati undis, & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod regia Iuno
Monſtrarat, caput acris equi: ſic nam fore bello
Egregiam, facilem victu per ſæcula gentem.

SERVII.

FASTIGIA. Nunc operis ſummitates; alibi ima ſignificant: ut, *Forſitan & ſcrobibus, quæ ſint faſtigia quæras.* SVSPICIT. Miratur: ut è contrario, deſpicit, contemnit ſignificat.

MIRABILE DICTV. Ob hoc quod ſequitur quia mixtus cunctis latebat (poteſt tamen & hoc ſuperiori & inferiori ſenſu addi).

PER MEDIOS. Figura eſt; nam plenum fuerat, mediis ſe infert. MISCETQVE. Deeſt, ſe. NEQVE CERNITVR VLLI. Id eſt, neque ab ullo cernitur. Eſt eſt Græcum (ἐδόκει ὁρώμενος, ut eſt illud) *Scriberis Vario.* id eſt ſcribet te Varius.

LVCVS. Vbicunque Virgilius lucum ponit, ſequitur etiam conſecratio; ut, *Luco tum forte parentis Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat.* Vnde in ſexto. *Nulli certa domus: lucis habitamus opacis.* Dicuntur enim heroum animæ lucos tenere. (& mox ſequitur, *Hic templum Iunoni ingens*) Lucus autem dicitur, quod non luceat: non quod ſint ibi lumina, cauſſa religionis, ut quidam volunt. IN VRBE FVIT MEDIA. Nunc jam in media. LÆTISSIMVS VMBRA. Aut ſeptimus caſus eſt: aut ſecundum Probum genitivus; ut ſit *lætiſſimus umbræ*: ſicut Saluſtius, *Frugum pabulique lætus ager.*

QVO PRIMVM. Hoc eſt ſimul ac venerunt. nec enim ſecundo ad Africam ventum eſt. (vel ordo eſt quo primum loco.)

EFFODERE LOCO SIGNVM. Hiſtoria hoc habet, quam more ſuo Virgilius per tranſitum hic tangit. Dido (fratrem fugiens), cum tranſiret per quandam inſulam Iunonis, accepit oraculum, & ſacerdotem ejus ſecum abſtulit: cum ei parum crederet promittenti Carthaginis ſedes: quo cum veniſſent, ſacerdos elegit locum faciendæ urbis; quo effoſſo, inventum eſt caput bovis, quod cum diſplicuiſſet (quia bos ſemper ſubjugatus) alio loco effoſſo, caput equi inventum placuit: quia hoc animal licet ſubjugetur, bellicoſum tamen eſt, & vincit, & plerunque concordat; ut ipſe oſtendit pleniſſime in illo loco, *Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur: Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti Quadrupedes, & frena jugo concordia ferre: Spes eſt pacis, ait.* Illic ergo Iunoni templa fecerunt. Vnde & bellicoſa eſt Carthago per equi nomen; & fertilis per bovis (Sane *fodere* eſt tantum ſollicitare terram, *effodere* hoc ipſum faciendo aliquid eruere & invenire, cui contrarium eſt *infodere*: Ordo autem eſt: *Lucus in urbe media lætiſſimus umbra*, quo loco jactati Pœni undis & turbine effodere caput acris equi, quia regia Iuno ſignum monſtraverat. QVOD REGIA. Regina.

MONSTRARAT. ut dictum eſt tangit hiſtoriam. Monſtro dederat. ACRIS EQVI. Epithetum magis aptum equis; ut canibus blandis, qui natura blandi ſunt.)

ET FACILEM VICTV. Propter bovem (ſicut dictum eſt. *Facilem* autem, copioſam, divitem, Terentius, *Quam vos facillime agitis.*)

DONATI.

QVO PRIMVM. ut ſupra per cygnos demonſtrata fuerat felicitas, ſic nunc per Pœnos, qui tempeſtate vexati, huc incolumes venerunt, & fundamenta fodientes, caput equi cum inveniſſent, ſignum habuerunt, quod in bellicis copiis eſſent futuri copioſi.

VARIORVM.

FASTIGIA SVSPICIT VRBIS. Summitates miratur. Atque è verbo *ſuſpicit*, colligitur, Æneam jam colle deſcendiſſe. TAVBMAN.

LVCVS IN VRBE FVIT. τοποθεσία. Et ubicunque Virgil. *lucum* ponit, ſequitur conſecratio: ut initio in Æneid. Dicuntur enim heroum animæ lucos tenere: unde 6. Æneid. *Nulli certa domus; lucis habitamus opacis.* TAVBMAN.

EFFODERE LOCO SIGNVM. More ſuo per tranſitum tangit hiſtoriam Poëta; quam habet Iuſtinus, & Cæl. Rhodigin. lib. 18. cap. 38. Atque ut *ſignum*, ſive portentum illud, quod indicio Iunonis, è loco faciendæ urbis effoderat Dido, explicet, addit, *caput acris equi.* Equum verò belli omen habere, docetur 3. Æneid. *Bello armantur equi*, &c. Et videtur Cælio alludi ad nomen vetus Carthaginis, quo dicta eſt Caccabe; quod illarum gentium lingua *equinum caput* indicat. TAVBMAN.

MONSTRARAT. Vt quæ urbem illam tuendam, totoque pectore fovendam ſtatuerat, ut dictum antea. *Monſtrarat* autem, non monſtrò dederat, ut interpretes, ſed ſimpliciter accipe, prò docuerat. Cic. ad Tyron. *Tu iſtic ſi quid librarii mea manu non intelligent, monſtrabis.* NASCIMBÆN.

FACILEM VICTV. Id eſt fertilem. Alludit ad alterum prodigium. Nam initio caput bubulum reperiebatur: quod auſpicium quidem fructuoſæ terræ, ſed laborioſæ & ſubjugatæ fuit: itaque illud alterum quæſitum & inventum præ iſto placuit. Vt ita Carthago fertilis ſit per omen *Bovis*; bellicoſa, per *Equi*. Alii *facilem victu* active capiunt, pro ad vincendum; quaſi fortem & multis victoriis pollentem. TAVBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat : donis opulentum , & numine divæ :
Ærea cui gradibus ſurgebant limina , nexæque
Ære trabes : foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primum in luco nova res oblata , timorem
Leniit : hic primum Æneas ſperare ſalutem

S E R V I I.

HIC TEMPLVM IVNONI. Superius dictum eſt , quod Virgilius ubique lucos conſecratos velit accipi , unde tanquam in luco ſacro inducit Didonem Iunoni templum conſtruere , morem autem Romanum veterem tangit : Antiqui enim ædes ſacras ita * templa faciebant , ut prius per Augures lucus liberaretur , effareturque : tum demum à Pontificibus conſecraretur, ac poſt ibidem ſacra edicerentur. Erant autem templa in quibus auſpicato & publice res adminiſtraretur & Senatus haberi poſſit, erant * tantum ſacra. Hic ergo & ſacrum templum quod in luco , id eſt in loco ſacro , conditur docet. Et in templo adminiſtrari Rempub. ſubſequentibus verſibus indicat. *Iura dabat legeſque viris , operumque laborem Partibus æquabat juſtis , aut ſorte trahebat.* Alibi tantum ſacra eſſe templa , alia omnia ubi agi * poſſe locis ſuis monſtrabitur. SIDONIA. Licet Sidon civitas ſit Phœniciæ, tamen hic pro Tyria poſuit. Sane quidam opórtune hic Sidoniam volunt poſitam,ut oſtenderet locupletem,Sidonii enim locupletes habiti ſunt ; ut, *Sidoniaſque oſtentat opes.*

DONIS OPVLENTVM ET NVMINE DIVÆ. Aut ſimulacrum quoque aureum fuit , & numen pro ſimulacro poſuit. Vt *Media inter numina divum.* Hinc Cicero , *Seſe jam ne deos quidem , ad quos confugerent, habere.* Hic oſtendere vult plenum eſſe præſentia numinis templum , aut certe venerabile numine.

ÆREA. Ærea ideo , vel quod æs magis in uſu veteres habebant : vel quod religioni magis apta eſt hæc materies. Denique flamen Dialis æreis cultris tondebatur , aut quia vocalius cæteris metallis , aut quia Medici quædam vulnera curant , aut dicit quia veteres magis ære uſi ſunt aut ærea ſecula ſignificantur. Nam ut Heſiodus dicit , Tempore quo hæc geſta ſunt , æreum ſeculum fuit. FORIBVS. Fores proprie dicuntur quæ foras aperiuntur , ſicut apud veteres fuit.

NEXÆQVE ÆRE TRABES. Multi *nixæ* legunt non *nexæ* , juxta Varronem qui ait, *Triſulcæ fores , peſſulis libratæ dehiſcunt , graves atque innixæ in cardinum tardos turbines.* Quidam trabes æneas putant ipſum templum χαλκοςτὲν ſignificari. Verſus ſane ipſe ypermetros eſt. Valvæ autem ſunt (ut dicit Varro) *quæ revolvuntur & ſe velant.* Ianua autem eſt primus domus ingreſſus : dicta , quia Iano conſecratum eſt omne principium. Cæterum intra januam, oſtia vocantur generaliter ; ſive valvæ ſint , ſive fores : quamvis uſus iſta corruperit. CARDO. Dictus eſt quaſi cor januæ , quo movetur. STRIDEBAT AHENIS. Ad ſua retulit tempora Virgilius. Cautum enim fuerat , poſt proditum hoſtibus à Tarpeja virgine Capitolium ; ut ærei cardines fierent , quo ſtridor poſſit aperta oſtia omnibus indicare.

HOC PRIMVM IN LVCO Secuta ſunt enim & alia quæ detraxere formidinem. TIMOREM. Multi quærunt cur poſt viſam matrem quicquam timuerit. Quod tamen alii ſic abuſive ſolvunt ; ut dicant ne tum quidem Æneam, Venerem, quam viderat, eſſe credidiſſe : cujus ut ipſe putabat agnitæ nulla verba perceperat. Sed vera ſolutio hæc eſt , Venus nil de Afrorum moribus, unde nunc formidat Æneas : ſed de claſſe liberata dixerat filio vel quia non in totum Æneas matris fiducia confirmandus eſt , ne quid ſuperſit magnanimitati & laudibus viri fortis. Sciendum tamen eſt , in Virgilio , interdum validiora eſſe objecta purgatis : vel contra , ut hoc loco.

LENIIT. Quartæ conjugationis tempus præteritum perfectum vel in *vi* junctum exit ; vel ſublata digammo , in *ii* pro noſtro arbitrio : ut lenivi , lenii : audivi , audii. Sane cum in *vi* exit , penultima longa eſt : & ipſa accentum retinet ; cum vero in ii , penultima brevis eſt , & perdit accentum : quia , ut ſupra dictum eſt , *Vnius ob noxam* : quotiens vocalis vocalem ſequitur , detrahit longitudinem præcedenti : ſed hoc in metro , ubi neceſſitas cogit. Nam in proſa & naturam ſuam & accentum retentat. Nunc ergo LENIIT , tertia à fine habet accentum : quia penultima brevis eſt. Sane plerunque accentum ſuum retinet ſermo corruptus : ut Mercuri , Domiti, Ovidi : tertia à fine debuit habere accentum , quia penultima brevis eſt : ſed conſtat hæc nomina apocopen pertuliſſe : nam apud majores erat idem vocativus qui & nominativus ; ut hic Mercurius , ô Mercurius. unde CV licet brevis ſit , etiam poſt apocopen , ſuum ſervat accentum.

D O N A T I.

HIC. Oportuit enim deam in eo loco habere honeſtiſſimam ſedem , in quo virtutem ſuæ majeſtatis oſtenderat. Et cum nondum perfectum eſſet , tanta reverentia colebatur , ut donis copioſum eſſet , & dea ipſa præſens eſſe crederetur.

HOC PRIMVM. Propoſitionis genus eſt. dicturus eſt enim quid viderit, unde aliquid ſperarit,unde ſit lenitus metus. nam totus eradi non potuit.

NOVA. vel contra ſpem, cum paulo ante vidiſſet omnia deſerta : vel, *nova* : quia videbat Trojana certamina depicta.

V A R I O R V M.

ÆREA CVI GRADIBVS. Alludit ad decretum,quo poſt proditum à Tarpeia Capitolium , cautum fuit , ut cardines portarum , ex ære fierent : ut, cum aperiretur , ſtriderent. TAVBMAN.

Auſus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Auſus, & afflictis melius confidere rebus.
Namque ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo,
Reginam opperiens: dum quæ fortuna ſit urbi,
Artificumque manus inter ſe, operumque laborem
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam fama totum vulgata per orbem:
Atridas, Priamumque, & ſævum ambobus Achillem.
Conſtitit, & lachrymans, Quis jam locus (inquit) Achate,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
En Priamus: ſunt hic etiam ſua præmia laudi;

SERVII.

AVSVS. Bene auſus: quia inter incerta ſatis audacter ſalus ſperatur. AFFLICTIS. De afflictis. nec enim eſſe ſeptimus caſus poteſt. CONFIDERE. Fido & confido dativum regit: ut, *Et fidere nocti.* Sane optima figura eſt, quæ nunquam à principalitate diſcedit: ut, *Atque humiles habitare caſas*: accuſativo junxit, quia habeo domum dicimus, unde eſt habito frequentativum.

SVB TEMPLO. Hoc eſt in templo: ut ſupra, *Exercet ſub Sole labor*, id eſt in Sole.

REGINAM OPPERIENS. Expectans, aut quam intelligebat eſſe venturam ex artificum feſtinatione: aut certe videndæ reginæ occaſionem requirens. QVÆ FORTVNA SIT VRBI. Fœlicitas. QVÆ, hic admirandi ſignificatus eſt.

ARTIFICVMQVE MANVS INTER SE. Hoc eſt habebat artificum comparationes INTER SE autem certantium, aut aliquid tale.

EX ORDINE. Prout fuerunt hoc loco oſtendit omnem pugnam eſſe depictam: ſed hæc tantum dicit, quæ aut Diomedes geſſit, aut Achilles; per quod excuſatur Æneas, ſi eſt à fortibus victus. Sane pugna eſt temporale certamen, Idem & prælium ſignificat; bellum autem univerſi temporis dicitur, ut Punicum, Mithridaticum. Salluſtius, *Ita ſperat pugnam illam pro omni bello futuram.* Livius: *ni Pyrrhus unicus pugnandi artifex, magiſque in prælio quam bello bonus.*

FAMA TOTVM VVLGATA PER ORBEM. Quia Europa intulit, Aſia paſſa eſt, Africa jam depingit.

ATRIDAS. Atrei filios, Agamemnonem, & Menelaum: ſed uſurpatum eſt: nam Pliſthenis filii fuerunt. SÆVVM AMBOBVS ACHILLEM. Atqui tres dixit; ſed Atridas pro uno accipe, quos unius partis conſtat fuiſſe. An *ambobus*, Agamemnoni tantum & Priamo; an ambobus exercitibus Græcis, propter ſuam de Briſeide injuriam, Trojanis propter Helenam, & *ambobus* pro utriſque arte tunc.

PLENA LABORIS. Plenus genitivo melius jungitur: ut Terentius, *Plenus rimarum ſum.* Plautus, *dedecoris pleniorem.*

EN PRIAMVS. Laus picturæ eſt, per quam non imago, ſed ipſe prope oſtenditur Priamus.

SVNT HIC ETIAM SVA PRÆMIA. Et ſupra diximus, Omnis Æneæ ſollicitudo de moribus Afrorum erat: quam nunc picturæ contemplatione deponit. Qui enim depingunt bella, & virtutem diligunt, & miſeratione tanguntur. SVA. Id eſt congrua. ut, *Struerem que ſuis altaria donis.* LAVDI. Virtuti; ut, *Primam merui qui laude coronam.*

DONATI.

NAMQVE. Reddit rationem, quid ſit quod leniebat metum, & ſpem inopinatam promittebat.

REGINAM OPPERIENS. Non levibus picturis tenebatur, ſed quod neceſſarium erat, reginam operiebatur. ergo ad ſui excuſationem hoc dixit. Circumſpectabat etiam, veluti & ipſe novam urbem conditurus, ut adverteret quanto id labore conſtaret.

ARTIFICVMQVE MANVS. Ita omnes pariter una gratia & una ſubtilitate certabant, ut intuens nullum aliis præferre potuiſſet. Deſcripta autem magnitudine & fortitudine, tranſit ad ornatum picturæ.

SÆVVM. comparationis ſpecies, ut ſit, ſævior fuit Achilles Agamemnone & Menelao.

CONSTITIT. Mente dolebat de adverſis ſuis, imperiique Trojani calamitatibus: & de ſuorum interitu factas eſſe fabulas, quas loquerentur, & oblectationis cauſa pingerent. Sic tamen ea dolenda protulit, ut partes etiam conſolationis inferret: *Feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.* Nam calamitas citat commiſerationem.

EN, non tantum demonſtrantis eſt, verum etiam dolentis; quaſi dicat, ecce, ad quam infelicitatem perductus eſt Priamus? exponit jam ſuos dolores, quos ex perſona potentiſſimi regis, ſenis, & ſoceri ſumebat. SVNT HIC ETIAM SVA PRÆMIA LAVDI. & hæc propoſitio. dicturus eſt enim, quæ laudanda & quæ dolenda.

VARIORVM.

ATRIDAS, PRIAMVMQVE. Seneca Epiſt. 105. ſe legiſſe hoc loco *Atridem*, non *Atridas* oſtendit. Et ſic legendum tum locutio, tum res ipſa docet. Nam ſi tres, Agamemnonem, Priamum & Menelaum proponat, quo pacto poſtea dicit, & *ſævum ambobus Achillem?* Nec Achilles Menelao ſævus fuit, ſed Agamemnoni, quem confodere voluit 1. Iliad. Quam vero Priamo ſævus fuerit, occiſo ejus filio Hectore, notum eſt. Donatus vero *ſævum ambobus*, ſpeciem comparationis facit: ut ſit; ſævior fuit Achilles Agamemnone & Menelao. CORRAD.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Sunt lachrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt.
Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.
Sic ait: atque animum pictura paſcit inani,
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graji, premeret Trojana juventus:
Hac Phryges, inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
Agnoſcit lachrymans: primo quæ prodita ſomno,
Tydides multa vaſtabat cæde cruentus:

SERVII.

MORTALIA. Adverſa: quibus conſtat ſubjacere mortales. (Alii mortales caſus accipiunt, ut abſolute τὰ ἀτυχήματα.)

SOLVE METVS. Collectio eſt. Nam ubi virtus præmia, adverſa miſerationem merentur: rite formido deponitur. FERET. Pro adferet. (Et hic reddidit, *Hoc primum in luco, nova res oblata, timorem Leniit.*)

PICTVRA PASCIT INANI. Epitheton eſt picturæ: aut quia caret corporum, quæ imitatur, ſimilitudine: aut quia nullius eſt utilitatis. (ſed tantum delectat; nam apud veteres μεγαλοτεχνία ſeu ψευδοτεχνία dicta eſt. PASCIT autem delectat, ut non animum modo * uti paſcat proſpectus inanem; vel ut quidam volunt, ad ſtupentis animum retulit, qui vel inanibus commovebatur.

MVLTA GEMENS. πολλὰ στενάζων.)

LARGOQVE HVMECTAT FLVMINE VVLTVM. Tapinoſis eſt, quod dixit *Humectat. largo* nam *flumine*, eſt fluore, id eſt fluxu ipſo.

PERGAMA CIRCVM. Abuſive. non enim circa Pergama, hoc eſt arcem: ſed circa Ilium bella gerebantur.

TROIANA IVVENTVS. Definitio eſt Hectoris: ut, *Catillusque, acerque Coras, Argiva iuventus.* Et re vera ſic pene ubique Homerus ponit; ut Hectori tantum vel Achilli totus cedat exercitus.

HAC PHRYGES. Bene ubique Virgilius, pro negotii qualitate dat Trojanis & nomina. nam timidos Phrygas vocat: ut hoc loco. Item, *O veræ Phrygiæ*: neque enim Phryges. Dardanidas generoſos: ut, *Dardanidæ magni genus alto à ſanguine divum.* Laomedontiadas perfidos: ut, *Nondum Laomedonteæ ſentis perjuria gentis.* Troas fortes: ut, *Troes agunt, princeps turmas inducit Aſylas.* Hectores quoque fortes: ut, *Nunc nunc inſurgite remis Hectorei ſocii.* CRISTATVS ACHILLES. Secundum Homerum, qui dicit in Achillis criſtis, terribile quiddam fuiſſe. (Criſtatus autem participium eſt, derivatur à genere feminino.)

NEC PROCVL HINC RHESI. Rheſus rex Thraciæ, (Martis, ut alii Hebii, vel Strymonis & Euterpes Muſæ filius) fuit: qui cum ad Trojæ veniſſet auxilia, clauſiſque jam portis tentoria locaviſſet in littore, Dolone prodente, qui miſſus fuerat ſpeculatum; à Diomede & Vlyxe eſt interfectus, qui & ipſi ſpeculatum venerant: abductique ſunt equi quibus pendebant fata Trojana, (ut ſi pabulo Trojano uſi eſſent, vel è Xantho Trojæ fluvio bibiſſent, Troja perire non poſſet.)

PRIMO SOMNO. Prima parte noctis: ut, *Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas* (aut primo ſomno, ut graviorem oſtenderet ſomnum. Aut prima nocte, quia in Troja Rheſus non fuerat.)

TYDIDES. Id eſt Diomedes. Et bene Vlyſſem cælat propter Æneam, ut ſupra diximus: aut quia ſecundum Homerum occidente Diomede cadavera Vlyſſes trahebat.

DONATI.

MORTALIA. Quæcunque adverſa mortalibus acciderint.

MVLTA GEMENS, &c. Propoſitio. monſtrat quæ res in pictura animum reficiat, & quæ dolorem afferat: utrumque tamen animum conſiderantis ducebat ad lachrymas.

NAMQVE VIDEBAT. oſtendit unde lætitiam caperet, ſcilicet, hac fugerent Graji; & unde dolorem, ſcilicet hac Phryges.

TENTORIA. Vt oſtendat plures fuiſſe mactatos. Non enim ſolus in tentoriis fuiſſet.

VARIORVM.

SVNT LACHRYMÆ RERVM. *Lachrymas rerum*, calamitatum, & rerum adverſarum lachrymas vocat. Sic ſupra, *feſſi rerum*, id eſt fatigati naufragii calamitate, & tempeſtatis jactatione. TVRNEB. lib. 12. cap. 12.

CVRRV CRISTATVS ACHILLES. Ex Polybio docet Lipſius de Milit. Rom. lib. 3. dialog. 5. duplicem uſum criſtarum; ſive quod vir major, & animo quoque creſcit: ſive quod hoſti terrorem magis præbet. utrumque verum, & neſcio quo naturæ ductu ubique terrarum fere bellatores hoc adfectant. Et hinc inſignia iſta familiarum tam varia, queis ſuperbimus. Romani ſibi in iis valde placebant. Primi auctores rei Cares, teſtibus Herodoto, Strabone, Plinio. PONTAN.

NIVEIS TENTORIA VELIS. Vegetius, Tertull. Plinius & alii, papiliones vocant, à ſimilitudine volatilis, cui iſtuc nominis. Fiebant è velis tenſis. Quædam è tabulis conſertis. Fuerunt & alia tentoria ſcortea. Sed enucleatiſſime, ut ſolet & pleniſſime de tentoriis agit Lipſius de Milit. Rom. lib. 5. dial. 5. PONT.

Arden-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ardenteiſque avertit equos in caſtra, prius quam
Pabula guſtaſſent Trojæ, Xanthumque bibiſſent.
Parte alia fugiens amiſſis Troïlus armis;
Infœlix puer, atque impar congreſſus Achilli;
Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen. huic cervixque, comæque trahuntur
Per terram, & verſa pulvis inſcribitur haſta.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant,

SERVII.

ARDENTEIS. Et candidos ſignificat, & veloces: ut, *Pernicibus ignea plantis.* ſi ignea, velox eſt, ſine dubio & ardens.

XANTHUM. fluvium Trojæ.

PARTE ALIA FUGIENS AMISSIS TROILUS ARMIS. Parte alia ſcilicet templi, & veritas quidem hoc habet: Troili amore Achillem ductum, palumbes ei quibus ille delectabatur, objeciſſe: quas cum vellet tenere, captus ab Achille, in ejus amplexibus periit. Sed hoc quaſi indignum heroo carmine, mutavit poëta. FUGIENS. Fugere volens, accepto jam vulnere. AMISSIS ARMIS. Aut ætatis imbecillitate, vel vulneris dolore.

INFOELIX. Multi hoc loco diſtinguunt, & ſubjungunt *puer*, (atque *impar congreſſus Achilli*, ut ex eo imparem oſtendat quod puer, ſed tamen etiam ſi jungas PUER, unus eſt ſenſus) ATQUE IMPAR. Ac ſi diceret, etiam ſi puer non eſſet. CONGRESSUS ACHILLI. Congredior tibi, antiqui dicebant: ſicut pugno tibi, dimico tibi. Hodie dicimus congredior tecum, dimico tecum.

FERTUR. Trahitur. CURRU. Curribus falcatis uſos eſſe majores, & Livius & Saluſtius docent, potuerunt ergo & ſimplicibus. RESUPINUS. Quia haſtam trahebat. Sed intelligitur Achillis haſta tranſiſſe per pectus, & à parte qua ferrum eſt à tergo trahi. INANI. Sine rectore: nam corpus hærebat.

LORA TENENS TAMEN. Quamquam mortuus.

VERSA. Tracta, ut Plautus, *Inveniam omnia verſa* (ſtrata aut unctaque * omnia). Venit autem ab eo quod eſt vertor. INSCRIBITUR. Dilaceratur: ut Plautus, *Corpus tuum virgis ulmeis inſcribam.* HASTA. Hoſtili ſcilicet, quam transfixus trahebat.

INTEREA. (Cum Diomedes auxilio Minervæ plurimos Trojanorum fudiſſet, Elenus Priami filius vates, monuit, ut Minervæ numen exoraretur: & cum precibus deæ ponerent veſtem quam regina ſpecioſiſſimam habebat, id eſt peplum, (unde poſt Minervæ palla, peplum appellata eſt:) Dea tamen memor judicii Paridis, Trojanis infeſta permanſit. Interea autem) & ſatis opportune à matribus feſtinatur ad templum: ut alibi, (*Nec non ad templum ſummaſque ad Palladis arces.* & mire in * pectore temporali adverbio uſus eſt, quamvis non poſſit. NON ÆQUÆ. Iniquæ, infeſtæ, Litotes figura eſt; ut alibi) *Et vacuis Clanius non æquus acerris.*

PASSIS. Participium eſt ab eo quod eſt pandor: ideo autem non facit panſus: quia plerunque N, quod in prima verbi poſitione invenitur, in præteriti participio non eſt: de qua re euphonia judicat. ut ab eo quod eſt tundor & tunſus facit: ut, *Tunſæ pectora palmis.* Et tuſus: ut, *Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni.* Sciendum tamen eſt, licet alia euphoniæ cauſa varientur, vel in generibus, vel in numeris: nactus tamen & paſſus, N penitus nunquam accipere: PEPLUMQUE FEREBANT. Peplum propriè eſt palla picta fœminea, Minervæ conſecrata: ut Plautus, *Nunquam ad civitatem venio, niſi cum infertur peplum.* Hodie multi abutuntur hoc nomine.

DONATI.

PRIUS QUAM PABULA, &c. Voluit oſtendere celerem exitum & finem ejus.

INFELIX. Quia puer, & impar ei congreſſus eſt, quem juvenis ſuperare non potuiſſet. Eſt autem deſcriptio ejus qui ſupinus ferebatur.

PEPLUM. Genus veſtis pertinentis ad ritum ſecretorum Minervæ. Alii ſcutum modicum dicunt.

VARIORUM.

INFELIX PUER: Mirantur docti, cur Troilus vocetur *puer*: cum teſte Bocatio & Hygino, unus fuerit è maximis Priami natorum: atque inter auctores conveniat, res Trojanas, poſt caſum Hectoris, virtute Troili præcipue adjutas fuiſſe. Quippe qui in uno prælio ſedecim Græcorum principes ſua manu interfecit: Cumque illi clamarent, occiſo jam Hectore, parum ſibi metuendum: Diomedes & Ulyſſes contra occlamant, Troilum non minus ferocem, quam ipſum Hectorem. TAUBMAN.

PULVIS INSCRIBITUR HASTA. Vocem *inſcribitur*, Servius exponit, laceratur. Quis unquam audivit, pulverem lacerari? ſed ſcribere fuit, quod ſcalpere, vel ſulcare. Ferreo namque ſtylo ceratas tabulas, elementorum notis ſulcabant. Hoc patet in Nubibus Ariſtophanis. SCAL. Poët. l. 4. c. 16.

CRINIBUS ILIADES PASSIS. Alludit ad morem Romanum, quo conſtat in luctu fœminas ſolutis fuiſſe comis; ut apud Græcos tonſis. Vide Plutarch. *ἐν ῥωμαϊκ.* GERMAN.

PEPLUMQUE FEREBAT. Notat Turnebus antiquos dubiis aut deploratis rebus, cum ad preces araſque Deorum confugerent, ſigna Deorum veſtibus etiam ornare ſolitos: ut *peplum* hic Deæ oblatum à Troadibus accipiat, non eo indutas matronas ſacra feciſſe. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Supplicĭter triſtes, & tunſæ pectora palmis.
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros:
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Vt ſpolia, ut currus, utque ipſum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conſpexit inermeis.

SERVII.

SVPPLICITER TRISTES. Vt decet rogantes (hoc eſt rogantes cum triſtitia) Et bene addidit SVPPLICITER: quia & per iracundiam, & per gravitatem, & per religionem, & per dolorem triſtes ſumus. TVNSÆ PECTORA. Vt *oculos ſuffuſa.*

» AVERSA. Irata ſignificat. nec enim poterat ſe » convertere ſimulachrum, ſic alibi, *Talia dicentem* » *iam dudum averſa tuetur.* Si tuetur, quomodo aver- » ſa; niſi iratam intelligas? Ergo ad animum refertur.

TER CIRCVM ILIACOS. (hoc ad Æneam referendum eſt qui ſciebat. Sed) apud authores multa ad ſenſum, non ad aſpectum poſſunt referri. Tertio enim tractum intelligere poſſumus, non in pictura conſpicere. unde eſt & illud, *Mulcere alternos & corpora fingere lingua.* Tale erat in pictura corpus, ut in eo appareret frequentis raptationis injuria. Sane hujus rei ordo eſt talis; Patroclus cum iratum Achillen, propter Breſeiden ſublatam, ut adverſum Trojanos pugnaret, exorare non poſſet; petit ab eo arma quæ Peleo Vulcanus fecerat, quibus indutus dum Achilles crederetur: fugatis Trojanis plurimos interemit, ipſe vero ab Hectore occiſus eſt; quo dolore Achilles compulſus, impetratis per matrem à Vulcano armis, Hectorem prælio ſuperatum peremit, ejuſque corpus ad currum religatum, circa muros Ilii traxit, quod poſt placatus auro... *repenſum* Priamo reddidit.) RAPTAVERAT. Frequentativa bene uſus eſt: per quam oſtendit quod per numerum dixerat.

EXANIMVM. Exanimus & exanimis dicimus: ſicut unianimus & unianimis, inermus & inermis. Ergo pro noſtro arbitrio, aut ſecundæ declinationis erunt, aut tertiæ. ſed tertiæ, ablativum ſingularem in i mittunt: quia communis ſunt generis. Exanimis autem eſt mortuus, ut hic indicat locus: Exanimatus vero, timens: ut, *Exanimata ſequens impingeret agmina muris.* VENDEBAT. Ingenti arte utitur verbis. Nam hoc loco quia pingi potuit, præſens tempus poſuit: ſuperius, quia pingi non potuit, ſed referri, perfecto executus eſt tempore; dicendo raptaverat, non raptabat:

TVM VERO INGENTEM GEMITVM. Iam enim ſuperius eum lachrymaſſe dixerat: hoc ergo addidit viſum Hectoris corpus, ut etiam graviter ge- » meret (non ergo tum primum, ſed tum maxime.)

VT CVRRVS. Quo tractus eſt. AMICI. Plus eſt quam ſi Hectoris diceret; ut alibi, *Parvumque patri tendebat Iulum*: cum potuerit dicere mihi.

MANVS INERMES. Aut ſine inſignibus regiis, ſceptro, aut ſupplices: ut, *Dextras tendamus inermes.* Quod tractum eſt de hiſtoria. qui enim victi ſe dedunt, inermes ſupplicant. Aut re vera inermes tunc. Contra Pyrrhum enim proceſſit armatus. Sane per tranſitum hiſtoriam tetigit: quia conſtat Priamum, cum ad ſupplicandum tentorium Achillis fuiſſet ingreſſus, dormientem Achillem excitaviſſe: ut pro filii corpore rogaret eum, cum eum potuiſſet occidere: licet hoc Homerus propter Achillis turpitudinem ſupprimat.

DONATI.

OCVLOS AVERSA TENEBAT. Quod faciunt irati, ne videant quod oderunt; Achillis autem actio non ſolum dolorem conſiderantis, ſed etiam crudelitatem agentis exprimit, & avaritiam. Non enim odium ultra mortem procedere debet.

TER. Augetur crudelitas, quod non ſemel, & quod circa eos muros, quos defenderat. Gemuit ergo primo fortunam tanti viri, deinde, quod de eo triumphus actus eſt, & quod pejus erat, ſub ipſis mœnibus, ut civitas defenſorem ſuum in ea calamitate cerneret. Trahebatur ergo extinctus, ante eos muros, quos tanta fortitudine defenderat, & totiens « circum ducebatur, ne quis ab ea cognitione ſubtra- « heretur: tantaque fuit immanitas, ut patri orbitatem ſuam venderet: Eſt autem pro dolore in pronunciando extollendum Hectoris nomen, & Achillis deprimendum. Quis enim mortuum vendidit niſi impius? Quis in regno poſitus, ideoque dives, aurum deſiderat, niſi avarus? Ergo impius & avarus Achilles.

TVM VERO. Ex hoc oſtendit, aliquot animi doloribus progreſſis, hunc majorem eſſe. Nam dixerat: *Conſtitit & lachrymans.* Item, *multa gemens.* Item, *agnoſcit lachrymans.* Hic autem addit: *Ingentem gemitum dat pectore ab imo*, multiplici acerbitate percuſſus. Vidit enim ſpolia erepta viro forti, & civi optimo. Amici etiam corpus.

EN PRIAMVS. In ejus nomine latiſſimum dedit intelligendi tractum, ſcilicet, qui fuerit gravioris ætatis, poteſtatis regiæ, & diu felix. Dolebat in eo, ſocerum ſuum, & tot perditorum patrem atque avum eo redactum, ut in ſumma orbitate hoſtem rogare cogeretur, ſine regiis inſignibus. Nam qui rogatum venerat, omnibus inferiorem ſe monſtrare debebat.

VARIORVM.

OCVLOS AVERSA TENEBAT. Ne intelligas, ſimulacrum Palladis ſeſe vertiſſe: nihil enim vult aliud *averſa*, quam aſpernans, renuens, indignans preces illas matronarum. Hor. Ode 10. Epod. *Et illa non virilis ejulatio, Preces & adverſum ad Iovem.* PONTANVS.

Se

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Se quoque principibus permiſtum agnovit Achivis,
Eoaſque acies, & nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens, mediiſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutuque hæret defixus in uno:
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Inceßit, magna juvenum ſtipante caterva.

SERVII.

SE QVOQVE PRINCIPIBVS PERMISTVM AGNOVIT ACHIVIS. Aut latenter proditionem tangit, ut ſupra dictum eſt, licet excuſetur ab ipſo in 2. *Iliaci cineres & flamma extrema meorum, &c.* aut virtutem ejus vult oſtendere. nimiæ enim fortitudinis eſt, inter hoſtium tela verſari: ut Saluſtius, *Catilina longe à ſuis inter hoſtilia cadavera repertus eſt.* Cornutus tamen dicit verſu iſto, *Vadimus immiſti Danais*, hoc eſſe ſolvendum.

EOAS. E naturaliter longa eſt: fit tamen brevis interdum, quod eam vocalis ſequitur: ut, *Primo ſurgebat Eoo.* NIGRI MEMNONIS ARMA. Quia Tithonus frater Laomedontis raptus ab Aurora filium ſuum Memnonem ex ipſa progenitum (inlectus dono votis aureæ, Priamo ad Trojæ miſit auxilium (qui congreſſus cum Achille, ab eo eſt interemptus, cujus mortem mater Aurora hodieque matutino rore flere dicitur) NIGRI autem dixit, Æthiopis: unde, *prima conſurgit Aurora.* ARMA. Vulcania. ut ille indicat verſus, *Te potuit lachrymis Tithonia flectere conjux.*

DVCIT AMAZONIDVM. Hoc eſt quod ſupra dicit, *Videt Iliacas ex ordine pugnas.* Homerus enim hæc omnia tacuit, quæ facta ſunt poſt Hectoris mortem. Amazonidum autem derivatio eſt pro principalitate: ſicut, *Scipiadas duros bello*, pro Scipionibus. Sane Amazones dictæ ſunt, (quaſi quod ſimul vivant ſine viris: vel quod unam mammam exuſtam habent, quaſi. Has autem jam non eſſe conſtat, utpote extinctas, partim ab Hercule, partim ab Achille. LVNATIS PELTIS. Scutis breviſſimis in modum Lunæ jam mediæ. (Lunatis autem primitivum à fœminino genere derivatur)

PENTHESILEA FVRENS. (Martis & Otreres filia fuit, quam Achilles cum adverſum ſe pugnantem peremiſſet, poſt mortem ejus adamavit, eamque honorifice ſepelivit. DVCIT autem & ARDET. ad laudem picturæ pertinet) Furentem ideo dixit, quia ſororem ſuam in venatione confixit, ſimulans ſe cervam ferire. Sed hoc per tranſitum tangit: nam hîc furor bellicus intelligitur (aut furens, quia majora viribus audebat)

AVREA. Amphibolon eſt hoc loco, utrum ipſa aurea, an aurea cingula. Sciendum tamen, plerunque amphiboliam metri ratione diſſolvi: ut, *aurea compoſuit ſponda Dido:* Aurea enim ſi ad ſpondam referas, non ſtat verſus. (SVBNECTENS. Subnexa habens). EXERTÆ. Nudatæ: nudant enim quam aduſſerint mammam.

VIRGO. Et ſexum oſtendit & ætatem (plus enim dixit, quam ſi fœminam diceret: figuram tamen Græcam facit.

DVM STVPET. Abſolute, aut dum hoc ſtupet). OBTVTV. Aſpectu. IN VNO. In unoquoque: hoc eſt ſingula mirabatur.

FORMA PVLCHERRIMA. ut, Pulchra prole. (INCESSIT. ut, *Incedunt pueri*, ſed hîc ſupervenit). STIPANTE CATERVA. Ad hoc tantum ſequens pertinet comparatio. quam multi vituperant comparationem hanc, neſcientes exempla, vel parabolas, vel comparationes adſumptas, non ſemper uſquequaque congruere, ſed interdum omni parte, interdum aliqua convenire.

DONATI.

SE QVOQVE. Honorificum fuerat confertos hoſtes non timuiſſe.

HÆC DVM. Non ſola hæc fuerant picta, ſed adventus reginæ interrupit, ne reliqua conſiderare poſſet. Eſt autem una res quadripartito poſita breviſſime dicta. Nam ut eſt ſummi oratoris res breves late diſſerere, ita & latitudinem coërcere.

REGINA AD TEMPLVM. & quia regina, id eſt, procuratrix negotii publici, & quia ad templum accedebat meretur excuſationem, quod publice mulier juvenis ſe viris admiſceret. Religio ergo & neceſſitas impulit, ut templi opera inſpiceret, & ad maturandum artifices cogeret.

VARIORVM.

SE QVOQVE PRINCIPIBVS PERMISTVM. Indicat, Æneam non poſt principia, ut miles ille Thraſo, ſed in media acie, inter utriuſque exercitus principes verſatum fuiſſe; vel potius, ſe altius in hoſtium cuneos immerſiſſe longe ſummotum à ſuis. NANNIVS.

DVCIT AMAZONIDVM, &c. De origine & facinoribus Amazonum multa Diodor. lib. 2. cap. 11. & lib. 3. cap. 4. Herodotus, lib. 4. Iuſtinus lib. 2. Oroſius lib. 1. cap. 15.

LVNATIS PELTIS. Quid inter parmam, clypeum, ſcutum, peltam, ancile, diſcriminis, diſputat Aldus Manutius, de rebus per epiſt. quæſitis. l. 1. c. 6.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille ſecutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero: gradienſque deas ſupereminet omneis.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem ſe læta ferebat
Per medios, inſtans operi, regniſque futuris.
Tum foribus divæ, media teſtudine templi,

SERVII.

EVROTÆ RIPIS. Fluvii Laconiæ. CYNTHI. Cynthus mons Deli, in quo natam Dianam conſtat. Sane Dianam veteres ideo melius producebant, quia ſub divo Dea ſit venandi gratia.

EXERCET DIANA CHOROS. Hoc non ad comparationem pertinet: ſed eſt poëticæ deſcriptionis evagatio; quod chori nec perſonis hic, nec locis congruunt. Saltantium enim & cantantium dicuntur. MILLE. Finitus numerus pro infinito. nam de Nympharum numero varia eſt opinio.

OREADES. Nymphæ montium Oreades dicuntur: ſylvarum, Dryades: quæ cum ſylvis naſcuntur, Amadryades: fontium, Napeæ, vel Najades: maris vero Nereides.

TACITVM, pro tacite: Major enim eſt taciturnitatis affectus: ut ſupra, *Hæc ſecum*. Sic Terentius, *Vt mecum tacita gaudeam*. Ergo *tacitum*, pro tacite; ut, *Tacitumque obſedit limen amatæ*, aut tacita gaudet. PERTENTANT. Modo vehementer tentant. Alibi, leviter: ut, *Blanda viciſsim Gaudia pertentant mentem*. Sunt enim multa quæ pro locis intelliguntur, ut impotens, & ſatis & minus, & nihil potens ſignificat. INSTANT OPERI. Zeugma eſt ad ſequentia pertinens.

REGNISQVE FVTVRIS. Regnaturæ Carthagini, urbe ergo jam ipſa * nam regnabat.

TVM FORIBVS DIVÆ. Inſtans præcipue foribus: & hoc loco diſtinguendum eſt. Magno enim ſtudio & labore templorum fores fiebant, quas quibuſdam inſignibant hiſtoriis: ut, *In foribus lethum Androgeo*. Item, *in foribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto*. quamvis quidam jungant. TVM FORIBVS DIVÆ MEDIA TESTVDINE TEMPLI: Vt unum intelligas tectum templi, & fores. quod ſi eſt, ſub medio tecto ſunt fores. Sed prima melior expoſitio eſt. TESTVDINE. Camera incurva vel fornicata, quæ ſecundum eos qui ſcripſerunt de ratione templorum, ideo ſic fit, ut ſimulacro cœli imaginem reddat, quod conſtat eſſe convexum. Quidam tradunt, apud veteres omnia templa in modum teſtudinis facta. At vero ſequenti ætate divinis ſimulachris poſitis nihilominus in templis factas eſſe teſtudines, quod Varro ait, ut ſeparatum eſſet ubi religio adminiſtraretur. Bene ergo cum de templo loqueretur, addidit ei *teſtudinem*. Item Varro de Lingua Latina ad Ciceronem, *In ædibus locus patulus relinquebatur ſub divo, qui erat relictus, & contectus erat appellabatur teſtudo*. Cicer. in Bruto. *Commentantem in * quidam teſtudinem locum in parte atrii volunt adverſum venientibus*. Alii hunc ordinem volunt. Tum foribus divæ templi reſedit: media ſcutorum teſtudine, quod ſepta armis erat. hoc genus fabricæ ab animalis ſimilitudine, quæ teſtudo vocatur, captum eſt: de qua fabula talis eſt. Virgo quædam nomine Chelone, linguæ impotens fuit; verum cum Iupiter Iunonem ſibi nuptiis jungeret, præcepit Mercurio, ut omnes Deos vel homines, atque omnia animalia ad nuptias convocaret; ſed omnibus, quos Mercurius monuerat, convenientibus, ſola Chelone irridens & derogans nuptiis, nectens moras, adeſſe contempſit. Quam cum Mercurius non veniſſe notaviſſet; denuo deſcendit ad terras, & ædes Chelonis ſupra fluvium poſitas præcipitavit in fluvium, ipſamque Chelonem in animal ſui nominis vertit, quam nos Latine teſtudinem dicimus. Fecitque ut pro pœna dorſo tectum, velut damnum ſuum, prona portaret; unde incurvatis ædificiis hoc nomen impoſitum eſt.

DONATI.

LATONÆ TACITVM. Occaſione comparationis expreſſit poëta, quam læti ſint parentes ſucceſſibus filiorum.

INSTANS. Vna cura teſtabatur religionem perficiendi templi, altera imperantis juſtitiam oſtendebat. LÆTA. ex ſucceſſu rerum.

TVM FORIBVS DIVÆ. Niſi ordinato ſenſu quæratur intellectus, non poterit comprehendi. Erit ſatis incertum, quid poëta deſcripſerit. Neſciret quippe lector ubi ſederit Dido, & ubi armis ſepta ſit. Ordinamus ergo ſic: Tum foribus divæ ſepta armis media teſtudine templi, ſocioque alte ſubnixa reſedit: quomodo eſt judiciorum omnium conſuetudo. Ducuntur judices uſque ad fores ſecretarii, ibidemque officium remanet. Illi vero ingreſſi ſolium aſcendunt, & ſedent. Omnes igitur qui progredientem comitabantur reginam, inermes erant, & armati ante fores remanſerunt. Illa ingreſſa, ubi ad mediam teſtudinem, id eſt, ad mediam aram pervenit, aſcendit ſolum, & alte ſedit.

VARIORVM.

QVALIS IN EVROTÆ RIPIS. Comparatione explicat formam Didonis, imitatione Homeri Odyſſ. 6. Quem locum Critici lancinant atque exagitant, quaſi improſpere hoſce verſus tranſtulerit Virgilius: ut videre eſt, apud Agell. lib. 9. cap. 9. Contra vero I. C. Scaliger lib. 5. cap. 3. Poët. accuratiſſime per omnes partes eoſdem examinat, atque argumentis convincit, hos quidem à magiſtro, illos à diſcipulo eſſe confectos. TAVBMAN.

Septa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Septa armis, ſolioque alte ſubnixa, reſedit.
Iura dabat, legeſque viris, operumque laborem
Partibus æquabat juſtis, aut ſorte trahebat:
Cum ſubito Æneas concurſu accedere magno
Anthea, Sergeſtumque videt, fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios: ater quos æquore turbo
Diſpulerat, penituſque alias advexerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul perculſus Achates:
Lætitiaque, metuque avidi conjungere dextras
Ardebant: ſed res animos incognita turbat.
Diſſimulant, & nube cava ſpeculantur amicti,
Quæ fortuna viris, claſſem quo littore linquant;
Quid veniant. cunctis nam lecti navibus ibant

SERVII.

SEPTA ARMIS. Satellitum ſcilicet vel ut quidam volunt pro armatis, ut, *Fœta armis.* SOLIO. Solium proprie eſt armarium uno ligno factum, in quo uno reges ſedebant propter tutelam corporis ſui: dictum quaſi ſolidum. Modo jam abuſive ſellam regalem dicimus. ALTE. Alto fulta ſuggeſtu. Acſi diceret in tribunali. SVBNIXA. Pro ſubniſa: ut ſupra dictum eſt alii pro innixam accipiunt.

IVRA DABAT, LEGESQVE. Ius generale eſt: nam Lex, juris eſt ſpecies. Non eſt ergo iteratio: & bene *dabat*, Primi enim Locri ſcriptis uſi ſunt legibus; nam ſuperior ætas contenta fuit moribus * autem ad Didonis pertinet laudem & ſeparatim enuntiandum eſt, ut ſit major admiratio.

SORTE TRAHEBAT. Proprie locutus eſt. trahuntur enim ſortes, hoc eſt educuntur Et bene tam regnantis, quam ædificantis urbem, implere oſtendit officium.

CONCVRSV ACCEDERE MAGNO. Cum magna Afrorum multitudine. & hoc eſt quod formidat Æneas, incertus, qua eos mente comitentur.

DISPVLERAT. Segregaverat. Et magna eſt inter DI & DIS differentia, ut ſupra dictum eſt. PENITVS. Longe à regina remotos: quæ res etiam inſolentes cuſtodes litorum facit.

OBSTVPVIT. Et ad admirationem, & ad timorem hic pertinet ſermo, quod dicendo præoccupat. PERCVLSVS ad utrumque pertinet.

LÆTITIAQVE METVQVE Lætitia, propter ſocios liberatos; metu, propter concurſum vel quod incerti erant de voluntate Didonis. AVIDI CONIVNGERE. Vt conjungerent, vel ad conjungendum avidi.

ARDEBANT. Cupiebant: ut, *Formoſum paſtor Corydon ardebat Alexin.* ARDEO autem & accuſativum regit & ablativum. RES INCOGNITA. Id eſt qua affectione populus conveniret.

DISSIMVLANT. Diſſimulamus nota: Simulamus ignota: ut Saluſtius, *Simulator ac diſſimulator.*

QVÆ FORTVNA. Vtrum proſpera, an adverſa. & ſic oſtenditur unde ſit metus.

CVNCTIS NAM LECTI NAVIBVS IBANT. Bene addidit LECTI, ne penitus omnes intelligeres. Sane *cuncti*, non idem ſignificat quod omnes; Cicero ſæpe ait, *Cuncti atque omnes*, quia omnes non ſtatim ſunt cuncti, niſi iidem ſimul ſint juncti. Nonnulli tamen lectis navibus legunt. Quod ſi ſit, hypallage eſt: & illuc ſenſus recurrit. Et ſciendum plerumque, ut hoc loco, addi aliquid generalitati, & fieri ſpecialitatem: ut eſt, ſi dicas, Omnes ſcholaſtici laborant, generalitas eſt. Si addas iſti, fit ſpecialitas: ut Saluſtius, *Tranſgreſſos omnes recepit mons Balleia.* prudenter addidit tranſgreſſos.

DONATI.

IVRA DABAT. meritum reginæ. Non enim tot viri fœminæ paruiſſent, niſi quia egregiæ in ea virtutes eſſent. Sed ſpecialiter ponit: *Iura dabat, legeſque viris:* Quod non eſt exponendum, imperabat; ſed conſtituebat jura. Præcipua ergo laus cum ſcriberet leges & jura: quia acquieſcebant viri juſſis fœminæ. Cum autem à publicis conſultis ad operam veniebat, oſtendebat æquitatem ſuam, & in conſulendo prudentiam.

PARTIBVS ÆQVABAT IVSTIS, &c. Quæ æſtimatione juſtitiæ æquari poterant, diſtribuebat. Quæ autem natura ſua ad plenum æquari non poterant, ſortis judicio dabat, ut qui gravius onus ſubiret fortunam ſuam, non reginam accuſaret.

ANTEA SERGESTVMQVE. Eſt adimpletum, quod mater de ſalvis ſociis dixerat.

DISSIMVLANT. Conſilium prudentiæ, ut eventum rei ſpectarent.

QVÆ FORTVNA. Quam evaſerant & quam eſſent accepturi.

CVNCTI. non abſolute. Nam cum veniſſent, lecti non omnes venerant, ſed cuncti, qui venerant.

VARIORVM.

IVRA DABAT, LEGESQVE VIRIS. Quod in templo jus dicit, videtur poëta ad morem Romanorum reſpicere; ut enim Gellius lib. 14 cap. 7. ex Varrone refert, non licuit ſenatuſconſultum facere, niſi in loco per augures conſtituto, quod templum appellaretur, CORRAD.

Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido ſic pectore cœpit:
O regina, novam cui condere Iuppiter urbem,

S E R V I I.

ORANTES VENIAM. Venia pro culpa petitur, ſed nunc aut pacem aut beneficium propter incendium navium: aliqui tamen *veniam* pro impunitate accipiunt; nam mox addit, *Prohibe infandos a navibus ignes.* Et proprie verbum pontificale eſt; unde eſt, *Tu modo poſce deos veniam.* Et paulo poſt: *Pacemque per aras, Exquirunt.* Dicta autem venia, ad eliciendam miſericordiam. Meretur enim benevolentiam numinum, qui licet innocens ſit, veniam, tanquam peccaverit, petit. unde eſt confeſſio illa in Terentio, *Quid meritus es? crucem.*

MAXIMVS ILIONEVS. Rebus omnibus maximus. Neque enim aliquid addidit, ergo & ætate, & genere, & facundia & omni virtute maximus; & non ſine cauſſa ipſum ubique inducit loquentem. ut enim Homerus dicit, *Phorbas pater Ilionei ſemper Mercurio deo eloquentiæ favente pugnavit*: ut Horatius, *Mercuri facunde nepos Atlantis.* Merito ergo huic datur eloquentia. PLACIDO SIC PECTORE COEPIT. More ſuo uno ſermone habitum futuræ orationis expreſſit. Bene ergo *placidus*, ne timore conſternatus videretur, quem ideo ætate maximum & patientem oſtendit, ut ei authoritas, & de ætate, & de moribus creſcat. Ergo *placido*, ad placandum apto; & definitio eſt oratoris, qui talem ſe debet componere, qualem curat judicem reddere.

O REGINA. Secundum artem rhetoricam, id ei dat, quod impetrare deſiderat. Nam eam per laudem, benevolam reddidit. quæ benevolentia in principiis controverſiarum ſecundum præcepta rhetorica quatuor modis conciliatur, à Iudicum perſona, à noſtra, ab adverſariorum, à re ipſa, quod hic invenitur: à Iudicum perſona, *O Regina novam cui condere Iupiter urbem*: à ſua perſona, *Troës te miſeri*: etiam ab adverſariorum, *Quod genus hoc hominum*: à re ipſa, *Hoſpitio prohibemur arenæ.* Poſt præparatam igitur benevolentiam, & ex ſua perſona, miſeratione commota, adhibet preces, *Prohibe infandos à navibus ignes, Parce pio generi, & propius res aſpice noſtras.* An poſſint, *Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.* Quo ergo ibatis? *Eſt locus Heſperiam Graii cognomine dicunt.* Et cur huc veniſtis? *Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion.* Ne autem poſſint timeri, ait, *Pauci veſtris adnavimus oris.* An gratiam referant, *Officio nec te certaſſe priorem Pœniteat.* Quod autem Æneam laudat, occulte etiam timorem injicit dicendo, *Nec bello major & armis.* Dicit etiam eſſe qui vindicent, ſi fiat injuria. *Sunt & Siculis regionibus urbes, Armaque Troianoque à ſanguine clarus Aceſtes.* An receſſuri ſint, *Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem.* Et ſubjunxit etiam ſi regem amiſimus & Italiam non petierimus, tamen ad Siciliam neceſſario deſcendemus. *Si datur Italiam ſocius & rege recepto Tendere, ut Italiam læti Latiumque petamus. Sin abſumpta ſalus & te pater optime Teucrum, Pontus habet Libyæ, nec ſpes jam reſtat Iuli: At freta Sicaniæ ſaltem.* NOVAM VRBEM. Iuxta Pœnorum opinionem dixit, qui novam civitatem Carthaginem dicunt.

D O N A T I.

ORANTES VENIAM, &c. Non conveniunt. Nam orare eſt precibus petere. Clamare eſt inverecundo ſtrepitu vocem majorem emittere. Conjiciebant igitur clamoribus, magna illos urgeri neceſſitate: hos effundebant antea quam Didonem orare poſſent. Ergo juſta cauſa, non ſeditione clamabant. Nam cum nullus nunciaret Didoni, quæ intus erat, non poterat niſi clamore rem percipere Dido, ſed poſtquam intus fuere. Sed ſervatum eſt decorum in verbis, cum facta ſit copia Didonis.

O REGINA. Magna omnino arte ſcribit. Primo principia ſumma brevitate ſubjungit, quæ tamen plurima neceſſaria continent. Primo vero perſonam Didonis laudat: ſubtilem objurgationem non omittit, & in ipſa objurgatione benevolam reddit, inhumanitatem & ſuperbiam rejicit in alios. Ipſam injuſtam dicit, ne eam lædat à qua auxilium poſtulat. Veniebat igitur incognitus ad incognitam, unde ignarus omnium conjectura rimatur, quomodo aliqua laude illam ſibi benevolam faciat. Suſpicione autem debuit duci, cum homines impii eſſent, ipſam quoque quæ imperaret iiſdem moribus eſſe, ſed de illis aperte dixit: Partem vero hujus meliore ratione argumentandi correxit, tamen illam oblique tangit ex aliena, id eſt, ſuorum reprehenſione confuſam. Collectis igitur contrariis omnibus, componitur duobus verſibus plena laudatio.

O REGINA. à difficultate laus. Difficile eſt enim fœminam regnare.

NOVAM CVI CONDERE. Alia magna laus, quod fœmina faciat, quod difficulter viris evenire ſolet. Duo ergo miracula: Primum, regnat mulier. Secundum, condit urbem. Additur tertium, ut regat homines, quibus natura parendi ſtudium denegavit. & ſic oſtendit plenam Afrorum feritatem. Mali autem homines non paribus, ſed contrariis ſuperantur, humanitate ſcilicet regnantis & voluntate: quas in Didone fuiſſe colligit Ilioneus, qui vituperando incolas immanitatis, laudat eam, quam oſtendit humanitate compellere ad id, ad quod alii impoſitis frenis impelluntur.

V A R I O R V M.

MAXIMVS ILIONEVS. Non eſt ut opinor, ille Phorbantis, de quo eſt apud Homer. Sed alius ab eloquentiæ commendatione à Virgilio fictus: quem ideo *Maximum* vocat, ut qualis futura oratio ſit, indicium faciat: ſervat enim τὸ πρέπον Poëta, ut homini eloquenti comptam, ornatamque orationem tribuat. NASCIMBÆN.

O REGINA. Oratio perelegans, ac ingenti verborum, rerumque copia ac pondere referta, ut non ab re, Ilioneo tributa eſſe videatur.

Inſti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iuſtitiaque dedit genteis frenare ſuperbas:
Troës te miſeri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos à navibus ignes;
Parce pio generi, & propius res aſpice noſtras.
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas.
Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus, Heſperiam Graji cognomine dicunt:

SERVII.

IVSTITIA. Bene conſideravit ſexum. Nec enim virtute dicere poterat. FRENARE. Non Carthaginenſium, ſed circumiacentium barbarorum; & bene *Frenare*, quia contra, Et *Numidæ infreni cingunt*.

TROES TE MISERI. Tacitis occurrit quæſtionibus: ne ad populationem veniſſe videantur, & videtur aliud ad dignitatem, aliud ad miſerationem protuliſſe. VENTIS MARIA OMNIA VECTI. Per maria: & eſt contra illud ſicut dictum eſt, cur ad Africam venerint.

PARCE PIO GENERI. Quotiens invidioſæ ſunt præſentes perſonæ, rhetoricum eſt, ad alias confugere: ut hoc loco confugit ad genus. ET PROPIVS. Id eſt vicinius, ut tanquam victi accipiantur: nec tales omnes credantur, qualis Paris fuit in Spartæ expugnatione, raptuque Helenæ. nam hoc veritas rei habet: non voluntate Helenam ſecutam, ſed raptam expugnata urbe: unde & recipi meruit à marito. Tangit autem hoc latenter Virgilius illo loco: *Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter.* Ergo bene non nos, ſed res noſtras dixit.

POPVLARE. quia apud Veteres hæc erat maxime cauſa navigandi. Sane antiqui & populo & populor dicebant: unde eſt, POPVLARE: &, *Populatque ingentem farris acervum Curculio.* Nunc tamen paſſiva tantum utimur declinatione. Quidam *populare*, pro ad populandum vel populatum accipiunt. VERTERE. Pro avertere.

NON EA VIS ANIMO. Argumentum ab impoſſibili; ſicut dictum eſt, ut, *Quid Troës potuere? vis* autem eſt poſſibilitas, hoc eſt nec volumus, nec poſſumus.

EST LOCVS. Comparatione orbis totius, Italia locus eſt. Nam provincia, locus non poteſt dici, & deeſt *quam*, vel quem locum, ſicut ibi, *Vrbs antiqua fuit.* Aut ideo locus, ut oſtendat parvo poſſe eſſe contentos. HESPERIAM. Heſperiæ ſunt duæ: una quæ Hiſpania dicitur, altera quæ eſt in Italia. quæ hac ratione diſcernuntur: aut enim Heſperiam ſolam dicis, & ſignificas Italiam: aut addis ultimam, & ſignificas Hiſpaniam, quæ in occidentis eſt fine: ut Horatius, *Qui nunc Heſperia ſoſpes ab ultima.* Et hæc eſt vera Heſperia, ab Heſpero dicta, ſtella occidentali. Cæterum Italia, HESPERIA dicitur à fratre Atlantis, qui pulſus à Germano, Italiam tenuit: eique nomen priſtinæ regionis impoſuit, ut Hyginus docet. GRAII COGNOMINE DICVNT. Bene Graji ut & ipſa cognoſcat, ſicut in Octavo, *Electra (ut Graji perhibent) Atlantide cretus.*

DONATI.

TROES TE MISERI. Collecta ratione principiorum, quibus mores incolarum vituperat, & reginam laudat, purgat Trojanos ne violentiam juſte paſſi eſſe videantur. Ergo quam cito, & quam evidenter expreſſit perſonam & fortunam. MISERI. Per hoc oſtendit, miſeros nihil audere poſſe, vel potuiſſe contra Didonem. VENTIS VECTI. Ergo non ſponte venerant.

PROHIBE. Simili brevitate ſummam petitionis ponit juſtam, & ſine præſtantis detrimento, quibus vel duriſſimus flectatur. Poſita autem ſunt tria, ne incenderentur naves: voluntatem, & neceſſitatem abeundi; & caſu veniſſe.

PIO GENERI. Reus erit qui pio nocebit: & major noſtra eſt pietas, quod illam natura ſanguinis ducti, non conſtricti lege, ſervamus. PROPIVS RES ASPICE. Tertia petitio generalis: ut quicquid ad commodum noſtrum ſpectat præſtes. Quam rem honeſtius non ponendo, per ſpecies amplexus eſt.

EST LOCVS. Et locorum & hominum Carthaginis plena deformatio, ſed non aperta. Dicit ergo tendebamus in Italiam fertilem terram, & potentem fortibus viris, & bonis. Itaque non veniſſemus ad ſolitudines has, & ad feros homines, niſi tempeſtate coacti. Ergo non eſt ſtudium in nobis violentiæ inferendæ. Deſcriptio autem naufragii movet miſericordiam. Et cum omnia violentiæ, quæ objici poſſent, purgarit, retorquet invidiam in calumniantes, uſus anticategoria. Dicit enim non nos fecimus, ſed tui in innoxios violenti fuerunt.

VARIORVM.

IVSTITIAQVE DEDIT. Laudat illam à juſtitia & prudentia ſimul: gentes enim feras & ſuperbas legibus retinere, nemo ſine prudentia poteſt. Quoniam vero prudentia abſque juſtitia exiſtere poteſt; juſtitiæ potiſſimum mentionem facit, ut in ea utramque virtutem eſſe oſtendat: prudentiam quidem, quia tam feras nationes ſub legum ſeveritate continet: juſtitiam vero, quia illarum ſuperbiam ac feritatem puniendo reprimit atque mollit. NASCIMBÆN.

PROPIVS RES ASPICE. Id eſt vicinius & amicius tanquam dea nos reſpice ac defende. Nam Eclog. I. *præſentes deos*, intelligit propitios. Et RESPICERE, interdum opem ferre ſignificat: ex quo Romanis culta eſt Fortuna reſpiciens. TAVBMANNVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ:
OEnotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine gentem.
Huc curſus fuit:
Cum ſubito aſſurgens fluctu, nimboſus Orion
In vada cœca tulit, penituſque procacibus Auſtris,
Perque undas, ſuperante ſalo, perque invia ſaxa

SERVII.

ANTIQVA. Nobilis: nec enim nova eſſe poteſt, licet primam terram ſuam eſſe dicant Athenienſes. POTENS ARMIS. Dicendo *potens armis*, Trojanos laudavit, ut oſtenderet non ſe bellicorum timere provinciam. VBERE GLEBÆ. Vber proprie eſt fœcunditas. Et bene Italiæ virtutem fœcunditatemque collaudat: ne Africam petiſſe videantur.

OENOTRII COLVERE VIRI. Deeſt QVAM. OEnotria autem dicta eſt, vel à vino optimo, quod in Italia naſcitur: vel, ut Varro dicit, ab *OEnotro, rege Sabinorum.* Alii partem Italiæ: OEnotrium tradunt ex Arcadia in Italiam veniſſe cum Pelaſgis, & eam ſibi cognominem feciſſe. FAMA. Subaudimus, eſt. MINORES. Majores & minores, quotiens de genere dicimus, numeri ſunt tantum pluralis.

ITALIAM. Italus rex Siciliæ ad eam partem venit, in qua regnavit Turnus; quam à ſuo nomine appellavit Italiam. Vnde eſt, *Fines ſuper uſque Sicanos.* Non uſque ad Siciliam (nec enim poterat fieri) ſed uſque ad ea loca quæ tenuerunt Sicani, id eſt Siculi à Sicano Itali fratre. Alii *Italiam* à bubus quibus eſt Italia fertilis, quia Græci boves Italos, nos vitulos dicimus: Alii à rege Ligurum Italo; alii à Corcyreo; alii à Veneris filio rege Lucanorum; alii à quodam Augure, qui cum Siculis in hæc loca venerit, quamque his regionem inauguraverit * plures alare tenar in pote deſatura. Minois regis Cretenſium filiam Italiam dictam.

HVC CVRSVS FVIT. Vel iſte curſus, vel pro illuc; Et curſus verbum nauticum eſt, ut alibi, *Hunc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas.*

CVM SVBITO. Si ſubito fluctu, nomen eſt; ſi per ſe ſubito, adverbium. ADSVRGENS FLVCT. NIMB. Orion rex, cum filios non haberet, à Iove, Neptuno & Mercurio (vel ut quidam tradunt, non à Neptuno, ſed Marte) quos hoſpitio ſuſceperat hortantibus, petit ut ſibi filios darent: illi, intra corium immolati ſibi bovis urina facta, præceperunt ut completis maternis menſibus ſolveretur. Quo facto inventus eſt puer: cui nomen ab urina impoſitum, ut οὐρίων diceretur. Quod Dorica lingua commutatum eſt: ut *ου* diphthongus in *ο* verteretur. Quod autem plerumque prima ſyllaba brevis invenitur & hoc loco; cum ſit natura longa, Græcæ rationis eſt. Nam detractio fit *υ* literæ, & *ο* remanet brevis: quo modo ὄρεα τε σκιόεντα, pro ὄρεα: & πόησον, pro ποίησον. Et hoc quia aut *ω* eſt naturaliter longa: aut *ου* diphthongus. Cæterum ſi ſit in proprio nomine dichronos, ut omnes Latinæ ſunt: propriorum nominum abutemur licentia, ut in artibus lectum eſt.

Hic vero ORION poſtea venator factus (velut trium parentum viribus fiſus) cum Dianæ vim vellet inferre, ut Horatius dicit, ejus ſagittis: ut Lucanus, immiſſo ſcorpione occiſus eſt; ſed deorum miſeratione inter ſydera relatus, ſignum famoſum tempeſtatibus fecerunt. Veriſimilius autem eſt à ſcorpione interemptum: oriente enim uno, alter occidit. Hoc ſignum ibi eſt, ubi hyades circa frontem tauri. Sane ipſe Orion magnitudine ſua multis oritur diebus, & ideo ejus etiam apud peritos eſt incerta tempeſtas. unde dictum eſt, ASSVRGENS, ad excuſationem non præviſæ tempeſtatis. Et multi ſuperfluo quærunt, cur ortus commemoretur Orionis; cum ſit à Iunone immiſſa tempeſtas. Sed Ilioneus iſta non novit, quæ à poëta ſupra dicta ſunt, per Muſam, ut diximus, cognita. Et conſtat numina, niſi inventa occaſione, nocere non poſſe. Quod in omni ſuo opere Virgilius diligenter obſervat. Bene autem *nimboſus*, quia & ortu ſuo & occaſu tempeſtates commovet; ſicut ait Horatius, *Qua triſtis Orion cadit.* & quia hoc ſignum ibi eſt ubi * ſicles circa frontem tauri.

IN VADA COECA. Incognita, latentia. PROCACIBVS AVSTRIS. Perſeverantibus. Et procax proprie petax eſt. Nam procare eſt petere. Vnde & proci petitores dicuntur. Alii *procacibus*, impudentibus tradunt.

PERQVE VNDAS SVPERANTE SALO. Elevato mari, & in undas diviſo, ut ſolet in tempeſtate. SALO venit ab eo quod eſt ſalum, ſali. Nam ſale tabentes, ab eo quod eſt, hic ſal ſalis. PERQVE INVIA SAXA. Invia, id eſt aſpera, immania. Vnde & paulo poſt Dido, *Quæ vis immanibus applicat oris?* Non enim ſuos vituperat: ſed naturam littoris culpat. HVC PAVCI. Vult intelligi, ut quidam tradunt ſupereſſe & alios qui ſunt... futuri vindices, ſi iſti fuerint læſi; nam hoc eſt quod ait:

VARIORVM.

OENOTRII COLVERE VIRI. Quidam libri, quos caſtigatiores puto, non *OEnotrii coluere viri*, ſed OEnotri triſyllabos legunt, ut *ω* in dictione Græca incolumis maneat. OEnotria autem dicta fuit ab OEnotro Lycaonis filio, qui ex Arcadia huc commigravit, eumque quintum numerant ab Ægæo & Phoroneo, qui primi in Peloponneſo regnum obtinuerunt. Nonnulli hunc eundem, & Noë, & Ianum fuiſſe exiſtimant, idque ex linguarum etymologiis deducunt. NANNIVS. lib. 7. cap. 7.

Diſpu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Diſpulit: huc pauci veſtris adnavimus oris.
Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ:
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum & mortalia temnitis arma;
At ſperate deos memores fandi, atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello major, & armis:

SERVII.

DISPULIT. Diſperſit. ADNAVIMUS ORIS. Elegit verbum aptum naufragio, ad eliciendam miſericordiam: quamvis & de navibus *natat* lectum ſit: ut, *Natat uncta carina.* *Adnavimus*, adnatavimus, per ſyncopen. Quotiens ſyllaba de medio ſubtrahitur; & bene *adnavimus*, quaſi vix & oportune.

QUOD GENUS HOC HOMINUM? Rhetorice vituperaturus mores, non ad Didonem loquitur, ſed ad tertiam ſe confert perſonam. QUÆVE HUNC TAM BARB. M. P. P. Bene mores accuſat terræ, ut inhumanitas patris potius eſſe videatur.

HOSPITIO PROHIBEMUR ARENÆ. Ut alibi, *Littuſque rogamus innocuum.* Littus enim jure gentium commune omnibus fuit, & occupantis ſolebat ejus eſſe poſſeſſio. Cic. in Roſciana. *Nam quid eſt tam commune, quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis,* unde oſtenduntur crudeles, qui etiam à communibus prohibeant.

CIENT. Id eſt movent. Et bene *cient* & vetant, permanet in certa perſona, ne eos in hoc barbaros & immites appellare videatur. Sane in principio modeſtius, hic jam commotius.

PRIMA TERRA. Littore. ut alibi: *Tuque ô cui prima frementem Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti.*

MORTALIA ARMA. Mortalem poſſibilitatem. Sane per arma, etiam conſilia ſignificantur: ut, *Quærere conſcius arma.* TEMNITIS autem, pro contemnitis, per aphæreſin dictum, quæ eſt cum prima verbi ſyllaba detrahitur. Alii mortalia arma pro humanitate accipiunt. Sed terret hoc loco latenter, propter Siciliam. Nam & paulo poſt ait, *Sunt & Siculis regionibus urbes.* cum unam habeant, in qua Aceſtes regnat: ſed ad terrorem, urbes dixit.

AT SPERATE DEOS. Abuſive, timere: ut alibi, *Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem.* Cum ſperemus bona, timeamus adverſa. veteres tamen *ſperare* dicebant Deorum auxilio co.... Plautus in Milite, *Deos ſperabo, teque poſtremo tamen.* In Caſina, *Diis ſum fretus, Deos ſperavimus.* Sane oportune poſt blanda principia iſta ponuntur. prodeſt enim nonnunquam ſubtiliter objurgare, quem roges. MEMORES FANDI ATQUE NEFANDI. Id eſt, juſtitiæ & injuſtitiæ. Et bene *memores*: quia etiamſi non ſtatim puniant crimina, ſunt tamen memores. ut Horatius, *Raro antecedentem ſceleſtum deſeruit pede pœna claudo.* & dicendo *fandi atque nefandi,* ſignificat, pro ut meriti fueritis.

REX ERAT ÆNEAS N. Bene medio verbo uſus eſt *Erat*; nam ſi *fuit* dixiſſet, fiduciam habuiſſe videretur. QUO IUSTIOR ALTER NEC PIETATE FUIT. Multum intereſt inter juſtitiam & pietatem. Nam pietas pars juſtitiæ eſt; ſicut ſeveritas. Nunc ergo hoc dicit qua parte ſit juſtus, id eſt pietate. Et bene duo laudat in Ænea: pietatem, quam à Didone impetrare contendit: & virtutem qua vult eum timeri. & certe quoniam & beneficium referre poteſt & vindicare.

BELLO MAIOR E. A. Non eſt iteratio: nam bellum & conſilium habet. Hoc eſt ſcientia rei militaris. Arma autem tantum in ipſo actu ſunt id eſt viribus dimicandi, ut aliud animi, aliud corporis ſit.

DONATI.

PAUCI. Et miſericordiam captat, & ſuſpicionem violentiæ removet.

QUOD GENUS. Sub querelis & accuſatione Tyriorum, ſuam tenet laudem: nam qui alienos mores graviter reprehendit, ab iis ſe alienum demonſtrat. Adeo autem diſplicent mores, ut nomen non inveniat. Omnes enim feros immanitate vicerunt Tyrii.

QUÆVE HUNC TAM BARBARA. Cujus regionis eſt tam ſæva barbaries, quam eſt tua. Nomen ergo, quo eos appellaret, non invenit. Exemplum non reperit, quod erat gravius. Potuiſſent enim defendi ſimilitudine alterius gentis.

HOSPITIO HARENÆ. Quid ergo facerent, ſi humano more tectorum peteremus hoſpitium?

BELLA CIENT. Non patiuntur, ſed inferunt: nec leviter prohibent, ſed bellantium more utuntur armis. PRIMA TERRA. Vel, quæ prima naufragos cœperat poſt naufragium, & captat miſericordiam. Vel, *prima*, id eſt, littus, quæ terra prima eſt è mari egreſſis: ut ſociet illud, *hoſpitio prohibemur harenæ.* Cum autem de Tyriis, conqueritur etiam de Didone, quæ illos regit. Deinde relicta hac ſubtilitate, aperte Didonem taxat, cum dicit: *Temnitis & ſperate.* Et non, temnunt & ſperant.

REX. In hoc virtutes animi laudat, ſcilicet juſtitiam & pietatem: & corporis, ſcilicet fortitudinem, quæ eſt in exercitatione bellandi. Vult enim pro benefactis conſimilem vicem promittere, quæ eſt à juſtitia & pietate: & pro injuria ultionem, quæ eſt à fortitudine.

VARIORUM.

PROHIBEMUR. Proverb. Terra quidem non profuit. HART.

BELLA CIENT. I. C. Scaliger lib. 4. cap. 16. docet, *Ciere* verbum grave eſſe; ut & *Moliri.* TAUBMANNUS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aura
Ætheria, nec adhuc crudelibus occubat umbris;
Non metus: officio nec te certaſſe priorem
Pœniteat. ſunt & Siculis regionibus urbes,
Armaque, Trojanoque à ſanguine clarus Aceſtes.
Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
Et ſylvis aptare trabes, & ſtringere remos.
Si datur Italiam, ſociis & rege recepto,

SERVII.

QVEM SI FATA VIRVM S. Vnum ſenſum in tres partes diviſit; & potuit reprehendi idem dixiſſe, niſi oſtenderet eum libenter voto ſuo immorari, tale eſt illud, *Si numina veſtra Incolumem Pallanta mihi ſi fata reſervant.* SI VESCITVR AVRA. Veſcor verbum inchoativum eſt, ſine præterito tempore, & quod à ſe naſcitur; Veſcor illa re dicimus, ut alibi, *Veſcitur Æneas ſimul & Trojana juventus Perpetui tergo bovis & luſtralibus extis.* Nec nos decipiat quod dicit Plinius, ut elocutiones ex ſimilibus formemus. Nam ecce, comedo illam rem dicimus: nec tamen veſcor illam rem. Et ipſe dicit, non uſquequaque hoc eſſe ſervandum. Sane hic *veſcitur*, pro fruitur poſuit.

ÆTHEREA AVRA. Quia animam aëre, corpus cibo, potione & cæteris diligenter nutrimus.

NON METVS. Hoc loco diſtinguendum eſt. Cujus autem rei, ex ſequentibus probat. Nam vult eam non timere: ne inaniter præſtet. Alii non metus officio legunt, & hunc ſenſum dicunt; non metuo pro officio noſtro, id eſt, non timeo, ne non ſit unde ſatisfaciam officio, ac parem gratiam reddam.

OFFICIO NEC TE CERTASSE PRIOREM POENITEAT. Nec tibi parum videatur prima beneficia præſtitiſſe: quum poſſis majora recipere. Nam POENITEAT, parum videatur eſt: ut Terentius in Heautontimorumeno, *At enim quantum hic operis fiat pœnitet.* Hoc eſt parum videtur. Sane, *Certaſſe*, provocaſſe accipiunt, ut Terentius, *Beneficiis ſi certaſſet.* Beneficium autem eſt, quod Græci τὸ κα‌θῆκον appellant. Cicero de Marcello, *Noli igitur in conſervandis bonis viris defatigari, non cupiditate præſertim aliqua, aut pravitate lapſis, ſed opinione officii falſa fortaſſe, certe non improba.* SVNT ET SICVLIS REGION. VRB. Id eſt gratiam reddere poſſumus, arma latenter minatur.

TROIANOQVE A SANG. C. A. Bene Trojano; ut neceſſe habeat, ſi paſſi fuerint injuriam vindicare, quod in principio bene tacuit. De Aceſte autem fabula talis eſt. Cum Laomedon promiſſam murorum mercedem Neptuno & Apollini denegaſſet: Neptunus iratus, Trojæ immiſit cetos, per quos vicina littoris vaſtabantur. Vnde Apollo conſultus, cum & ipſe iraſceretur; contraria reſpondit dicens, Objiciendas puellas nobiles belluæ. Quod cum ſæpe fieret, & Laomedontis Heſiona jam eſſet ad ſcopulum, orta ſeditione, religata; nonnulli parentes peregre mittere filias, quam domi perdere maluerunt, nam alii avehendas mercatoribus tradiderunt. timens Ippoteus vel Ipſoſtratus filiam Egeſtam, impoſitam navi miſit quo fors tuliſſet. Et hæc ad Siciliam delata à Crimiſo fluvio, quem Criniſum Virgilius poëtica licentia vocat, converſo in urſum, ut alii in canem, compreſſa edidit Egeſtum, quem Virgilius Aceſtem vocat, qui ex matris nomine civitatem Trojanis condidit: quæ ante Egeſta, poſt Segeſta dicta eſt.

QVASSATAM VENTIS. Quamvis ſit juſta petitio, tamen prope invidioſe oſtendit, quam ſit res, quam petit, exigua. SVBDVCERE. In terram ducere, hoc eſt ſubductam curare. Deducere autem, in mari ducere: ut, *Deducunt naves ſocii.*

APTARE. Aptas eligere, legitur & optare; ſed utrumque eligere ſignificat, vel *aptare*, adjungere, vel affigere, ut, *Stellis ardentibus aptum.* STRINGERE REMOS. Aut defrondare: ut agricolæ ſtringunt frondes: aut *Fractos ſtringere remos*, id eſt religare, quia ſupra dixerat, *Franguntur remi.*

SOCIIS, ET REGE RECEPTO. Syllepſis eſt per numeros; ut, *Hic illius arma, Hic currus fuit.*

DONATI.

QVEM SI FATA VIRVM. Quam pulchre variando (idem ſi vivit) tripliciter profert. Magna autem arte parva petit, & magnam remunerationem promittit, & audientem terret. Nam cum demonſtramus poſſe multum prodeſſe, intelligitur aſſerere poſſe & multum nocere, ſi res exigat: hoc modo, ſi Æneas vivit, nihil nobis eſt metuendum: ſin contra, habemus Aceſtem regem, magnum, & opulentum viris, armis, divitiis. His ergo proponit ſpem, & ingerit metum.

QVASSATAM VENTIS. Ingerit ſummam petitionis, non oneroſam danti ſcilicet, ut liceat in ſylvis reſarcire convulſas naves: ut poſſint, ſi vivat Æneas, in Italiam tendere: ſin autem non vivat, in Siciliam.

VARIORVM.

OFFICIO NEC TE CERTASSE. Spem injicit ampliſſimæ remunerationis. tale illud VII. Æneid. *Nec Trojam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.* Et ne forte propter incertam Æneæ incolumitatem, regina conſilii ſui rationem mutet; ſubdit. *Sunt & Siculis regionibus.* quibus verbis declarat, eam (utcunque res ceciderit) magnum ex ſuo beneficio fructum eſſe laturam. NASCIMBÆN.

SVBDVCERE. *Subducere* eſt quod Cæſar, *ad terram detrahere* dixit. *Deducere* eſt *in mare mittere.* TAVBMAN.

Ten-

Tendere, ut Italiam læti, Latiumque petamus.
Sin abſumta ſalus, & te, pater optime, Teucrum,
Pontus habet Libyæ, nec ſpes jam reſtat Iuli:
At freta Sicaniæ ſaltem, ſedeſque paratas,
Vnde huc advecti, regemque petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus: cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breviter Dido, vultum demiſſa, profatur:
Solvite corde metum Teucri: ſecludite curas.
Res dura, & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & late fines cuſtode tueri.

SERVII.

SIN ABSVMPTA SALVS. Hoc eſt ſi periit Æneas, qui vel Trojanorum ſalus eſt. PATER OPTIME. Mira laus, cum & patrem & optimum dicit.

NEC SPES IAM RESTAT IVLI. Bene de Aſcanio ſpem dicit, propter ætatem (ut, *Aſcanium ſurgentem, &, Spes ſurgentis Iuli.* Sane & hic tribus immoratur quæ metuit, ut ſupra in voto.

AT FRETA SICANIÆ. Bene receſſuros ſe dicunt. FRETA autem quia freto à Sicilia dividitur Italia. Sane quidam à Fervore dici putant, & Sicanos quidam αὐτόχθονας tradunt, quia ex Hiberia profugos de nomine fluminis Sicoris, quem reliquerant Sicani, nominaſſe) SEDESQVE PARATAS. Propter Aceſtis cognationem.

REGEM. Aut qui nunc rex eſt: aut qui etiam noſter futurus eſt.

TALIBVS ILIONEVS. Aut ſubaudis loquebatur: aut ex poſterioribus *fremebat* intelligis. ORE FREMEBANT. Hoc eſt conſentiebant (aut probantes Ilionei dicta, aut rogantes Didonem) & bene ORE. quia & armis poſſumus fremere.

TVM BREVITER DIDO. Atqui non breviter loquitur: ſed breve & longum, parvum & magnum, perfectum nihil habent: ſed per comparationem intelliguntur: ut ſupra de provincia. Eſt locus, orbis (ut diximus) comparatione. Item hoc loco BREVITER, id eſt minus quam Ilioneus. Et notandum regum eſſe breviloquium (accedit etiam fœminarum verecundia, unde utrumque dedit Didoni) VVLTVM DEMISSA. Nota figura eſt, ut, *Oculos ſuffuſa nitentes*. dicendo autem *Vultum demiſſa*, aliud genus officii adjecit)

SOLVITE CORDE METVM TEVCRI. Sicut ſupra Iovis oratio, partim objecta purgat: partim petita promittit (nam in Æoli oratione ſtatim promittit) Sciendum ſane, quia cum petuntur vel promittuntur aliqua, à validiſſimis inchoandum eſt: ut hoc loco. (Præcipue qui pollicetur ſtatim debet promittere, deinde ſi qua vult ſubjungere, ne exſpectatione ſuſpenſus detineatur auditor) Et eſt genus argumenti à neceſſario. SECLVDITE CVRAS. Iteratio eſt ad augmentum benevolentiæ (hoc eſt ad confirmandum ſupplicium animum). SECLVDITE. Pro excludite: quod fit, aut propter hiatum, aut propter ſuavitatem: ut, *Ah ſilice in nuda connixa reliquit*. pro, enixa.

RES DVRA. Ac ſi diceret, hoc eſt quiddam metuo: formidabat vicinos barbaros, & fratris adventum. quæ propter novitatem perſonarum, adventum generaliter dicens reliquum (oportebat ex aliqua parte enuntiari domus calamitatem, vel ideo res dura, quod fœmina eſt) ET REGNI NOVITAS. Quæ ſemper habet timorem.

MOLIRI. Bene non facere, ſed moliri: ut terroris ſit, non crudelitatis.

DONATI.

SI TE PATER. Ex apoſtrophe captat commiſerationem Didonis.

BREVITER. Poteſt intelligi propter perſonam locuturæ mulieris, & ſermonem facturæ ad viros incognitos. VVLTVM DEMISSA. Non ſolum propter verecundiam muliebrem, verumetiam propter objecta: & eo magis erubeſcebat, quod nec barbara fuit. Artificioſe autem non negat quæ manifeſta ſunt, ſed purgat.

SOLVITE. Paucis ſecuros reddit, ut cætera libentius audiant.

REGNI NOVITAS. Errant qui rem duram, & novitatem regni unum putant. Nam rem duram, interitum mariti, & metum fratris intelligit, ne regnum adhuc infirmum invaderet: ſed nec expreſſit, ne narrando, quod Teucros latebat, vulnus antiquum refricaret, & ſcelus domus ſuæ detegeret. Conſuluit etiam poëta negocio ſuo, ne quod per Venerem narraverat, iterum ponat.

COGVNT. Exprimit quæ feciſſet, eſſe à ſua natura aliena, ut cuſtodia littorum non ad inferendam injuriam, quod conqueritur Ilioneus, ſed ad propulſandam poſita videatur.

VARIORVM.

CVNCTI SIMVL ORE FREMEBANT. Alludit ad morem cum Græcorum, tum etiam Romanorum; apud quos res publice approbari ſolebant ſtrepitu, plauſuque populari. *Fremebant* ergo, id eſt murmurantes approbabant. NASCIMBÆN.

Quis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quis genus Æneadum, quis Trojæ neſciat urbem?
Virtuteſque, viroſque, & tanti incendia belli?
Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni:
Nec tam averſus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaque arva,
Sive Erycis fines, regemque optatis Aceſten:
Auxilio tutos dimittam, opibuſque juvabo.
Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?

SERVII.

QVIS GENVS ÆNEADVM. Satis propere dixit Æneadas: quanquam ab Ilioneo audierit, Rex erat Æneas nobis. Nec hæc in opere inemendato, miranda ſunt. Quamvis alii prolepſim velint eſſe. QVIS TROIÆ NESCIAT VRBEM? Aut Ilium dicit; quod in Troja; aut Trojæ urbem; ut urbem Patavi, urbem Buthroti.

INCENDIA BELLI. Aut vocat ardorem ſimpliciter belli, quia ſemper diluvio & incendio comparatur bellum: ut, *In ſegetem veluti cum flamma furentibus auſtris Incidit: aut rapidus montano flumine Torrens.* & alibi, *Sævis effuſa Mycenis Tempeſtas ierit.* Aut poteſt ſubtilius dictum accipi, quod Ilium conflagravit incendio.

NON OBTVSA ADEO. Multum vel valde, ut in Terentio, *Adoleſcentem adeo nobilem.* Et, *Si adeo digna res eſt, ubi tu nervos intendas tuos.* Aut enim adeo ut tu dicis, ut Trojanorum famam ignoremus. OBTVSA vero non ſtulta, id eſt crudelia, ut merito Sol equos ſuos ab iſta urbe divertat.

NEC TAM AVERSVS EQVOS TYRIA SOL IVNGIT AB VRBE. Hoc eſt non in alio orbe habitamus. Sed fabula hoc habet. Atreum & Thyeſtem germanos, cum in diſſenſione ſibi nocere non poſſent: in ſimulatam gratiam rediiſſe: qua occaſione, Thyeſtes cum fratris uxore concubuit; ob quam cauſam Atreus fratris filium adpoſuit epulandum: quæ Sol ne videndo pollueretur, radios ſuos ab ea civitate detorſit. Sed veritatis hoc eſt: Atreum apud Mycenas primum Solis eclypſim inveniſſe, cui invidens frater, ab urbe diſceſſit tempore quo ejus probata ſunt dicta.

SEV VOS HESPERIAM MAGNAM. μεγάλη enim ἑλλὰς appellata eſt Italia, quia à Tarento uſque ad Cumas omnes civitates Græci condiderunt.

SIVE ERYCIS FINES. Eryx Veneris & Butæ filius, ut quidam Neptuni, fuit: qui præpotens viribus, advenas ceſtibus provocabat, victoſque perimebat; hic ab Hercule occiſus eſt, monti ex ſepultura ſua nomen impoſuit. In quo matri fecerat templum: quod Æneæ aſcribit poëta dicens, *Tum vicina aſtris Erycino in vertice, ſedes Fundatur Veneri.* In hoc autem monte dicitur etiam Anchiſes ſepultus: licet ſecundum Catonem ad Italiam venerit. Ergo Erycis fines, id eſt Siciliam.

AVXILIO TVTOS D. Non ſine ordine Poëta inducit Didonem, & credentem ignotis, & tam facile tanta promittentem; ſi enim bene advertatur de illo loco pendet, *Inprimis regina quietum Accipit in Teucros animum mentemque benignam.* VVLTIS ET HIS MECVM P. Deeſt, vel ſi.

DONATI.

QVID GENVS. Oſtendit benevolentiam, ut credatur vera dixiſſe. Vt turbatos, congruæ honorificentiæ ratione componeret: Novimus inquit virtutes veſtras, & adverſam Trojæ fortunam: quæ cum dicit, humanitatis ſpem præbet. Facile enim his ſuccurritur, quorum adverſa nota ſunt.

NON OBTVSA ADEO. Non ſunt corda noſtra ab humanitate aliena, nec ſic vivimus, ut Solis æquitas à nobis avertat curſus ſuos, propter facinus quod videat.

SEV VOS HESPERIAM. Proſequitur ſummam beneficiorum ſuorum: propoſitis reſpondet, ut quocunque ire voluerint, auxilio proſequatur.

VVLTIS. Ecce plena benevolentia, ut in ſocietatem regni eos vocet, qui omnia deſperarint.

VARIORVM.

VIRTVTESQVE VIROSQVE. ἓν διὰ δυοῖν. pro virtutes virorum.

NON OBTVSA ADEO. Alluditur ad proverb. *Non uſque adeo corneæ fibræ.* HART.

NON OBTVSA ADEO GESTAMVS PECTORA. Non ita craſſa nobis ſunt ingenia: nec adeo obtuſi & hebetes ignarique ſumus. Obtuſiores enim putantur eſſe, qui longius ab aura Solis & tepore incolunt: ut populi ſeptentrionales. Quod annotarunt Corradus & Turneb. lib. 18. cap. 32. Quibus aſſentiuntur hodie docti fere omnes. Philoſophi certe gentium mores & ſtudia ubique temperie plagarum & Sole metiuntur. Ita & Lucanus:

Quiquid ad Eoos tractus, mundique teporem
Labitur, emollit gentes clementia cæli.

Quamvis hæc Philoſophorum ſententia vellicari poſſit. TAVBMAN.

SEV VOS HESPERIAM MAGNAM. Dido, ſummam hic beneficiorum ſuorum proponit, & cum Trojanis officiorum pollicitatione ac beneficentia certat. *Heſperiam* vero *magnam* dixit, ad differentiam Hiſpaniæ, quæ itidem Heſperia nominatur. neque ratione quantitatis, nam major eſt Hiſpania duabus Italiis, ſed cauſa dignitatis, maxime propter urbem Romam. NASCIMBÆN.

MECVM PARITER CONSIDERE. Omnes ad habitandum ſedes capere. Profugi enim in quas terras migrant, *conſidere* dicuntur. TAVBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vrbem quam ſtatuo, veſtra eſt: ſubducite naveis.
Tros, Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur.
Atque utinam rex ipſe Noto compulſus eodem
Afforet Æneas. equidem per littora certos
Dimittam, & Libyæ luſtrare extrema jubebo;
Si quibus ejectus ſylvis, aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant. prior Æneam compellat Achates.
Nate dea, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides, claſſem, ſocioſque receptos.

SERVII.

VRBEM QVAM STATVO VESTRA EST. Multi Antiptoſin volunt (accuſativum pro nominativo) ut ſit urbs quam ſtatuo, quæ ſi ſic intelligamus, QVAM nihilominus ſequitur: & ſylepſis fit, per caſus mutationem. Debuit enim dicere, urbs quæ ſtatuitur veſtra eſt. Melius ergo eſt VVLTIS bis intelligere, ut ſit, vultis regnis conſidere? vultis Vrbem quam ſtatuo? veſtra eſt. ut eſt, *Eruet ille Argos Agamemnoniaſque Mycenas, Ipſumque Æacidem*: ſubaudis *ille*. Alter enim Pyrrhum vicit: alter Mycenas. » Quamvis hoc Schema de antiquioribus » ſumptum poſſimus accipere; ait enim Cato in legem » Voconiam, *Agrum quem vir habet tollitur.* Et Te- » rent. *Eunuchum quem dediſti nobis, quas turbas dedit.* » AGETVR. Regetur.

» ATQVE VTINAM. Dicendo utinam & huma- » nitatem ſuam oſtendit, & Æneæ ſe cupidam. NOTO » COMPVLSVS EODEM. Aut quovis vento: aut revera Noto, qui de Syrtibus Carthaginem ducit. Supra enim Ilioneus; *In vada cæca tulit, penituſque procacibus auſtris.* EODEM. *o* naturaliter longa eſt: ſed ſi corripiatur, metri eſt, ut, *Steteruntque comæ.*

AFFORET. Adveniat, temporis eſt futuri. EQVIDEM. In Virgilio, ego quidem ubique ſignificat, ſed in aliis & pro *quidem* tantum ponitur: ut Tullius, *Ego quidem cæteras tempeſtates.* Item Perſius. *Non equidem hoc dubites amborum fœdere certo Conſentire dies.* CERTOS. Veloces (qui cito inveniant) aut fideles. Vtrunque enim hoc loco ſignificat. Contrario, incertos pro tardis: Saluſtius, *Et onere turrium incertis navibus.* Aliquando & firmos: ut, Idem, *Apud latera certos locaverat.* ut Virgilius, *Tam certa tuliſtis Pectora.* Et aliquando deliberati judicii, ut, *Certus iter.* LIBYÆ LVSTRARE. χαρακτηριστικῶς. Nam Dido Libyæ regna non retinet, ſed ut oſtendat voluntatem, ait, libenter ſe miſiſſe, qui Æneam quærerent. EIECTVS. Naufragus: ut, *Ejectum littore egentem.*

ANIMVM ARRECTI. Nota figura eſt. IAMDVDVM. Et cito, vel quamprimum ſignificat, ut, *Iamdudum ſumite pœnas.* & *olim*: ut hoc loco.

SVRGIT. Oritur. Eſt tranſlatio corporis ad animum: ut alibi: *Stat conferre manum Æneæ.*

OMNIA CLASSEM SOCIOSQVE RECE- » PTOS. Sylepſis per numeros. RECEPTOS. De- maris periculo liberatos; ut, *Frugeſque receptas.* « vel à Didone, nam & ab ea timuerant, ut ſupra ait, « *Lætitiaque metuque.* «

DONATI.

VESTRA EST. Auget ſtudium benevolentiæ, offerens plenam facultatem poſſidendæ urbis. Lege autem ne ſit error: Quam ſtatuo urbem veſtra eſt.

TROS TYRIVSQVE. Mirè temperavit, dicens, Trojanos cum incolis uno futuros affectu, ut honorifica juxta hoſpites, non illos poſtponeret. Neve rurſus dejiciens ſuos, qui ex Tyro illam ſecuti erant, inter populos inimicitias excitaret.

ATQVE VTINAM. Quia viderat Trojanos anxios de rege, optat adventum, & offert inquiſitionis auxilium, & ut ſatiaret oblati beneficii gratiam, addit: *Libyæ luſtrare extrema jubebo.* Et in hoc loco oſtendit Virgil. non ſolum Carthaginem, ſed multas alias civitates eſſe ſub Didone.

HIS ANIMVM. Cum jam omnia tuta eſſe exploraſſent, ſtatuunt ſe offerre, ne illa inquirendi negotium aſſumat.

NATE DEA. Quia inferior, non proprio nomine appellat, ſed honorifico. Et quamvis prior loquatur, nihil jubet aut conſulit. Sic enim Æneæ prudentia inferior fuiſſet, & ille arrogans, ſed interrogat tanquam prudentiorem.

OMNIA TVTA VIDES. Ne prolixitate moram afferret, quam breviter omnia tranſit.

VARIORVM.

VRBEM QVAM STATVO, VESTRA EST. Sic interdum loqui ſolent boni ſcriptores, & maxime Poëtæ & Epici, & Comici, ut antecedens priore loco poſitum, ejuſdem caſus ſit ad relativum. Plena ergo & perfecta charitas (de humana loquor) hæc eſt, ut quod cujuſque proprium eſt, commune fiat, juxta illud Euripidis, τὰ πάντα φιλῶν κοινὰ. Hic autem Poëta reginam vaticinantem facit, Carthaginem Romanis ceſſuram, qui à Trojanis originem duxerunt. NASCIMBÆN.

TROS, TYRIVSQVE. Proverbialis verſiculus, inſignisque. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Vnus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi
Submerſum: dictis reſpondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfuſa repente
Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Æneas, claraque in luce refulſit:
Os, humeroſque Deo ſimilis: namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, lumenque juventæ
Purpureum, & lætos oculis adflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariuſve lapis circumdatur auro.

SERVII.

(VNVS ABEST. Orontem ſignificat) QVEM VIDIMVS IPSI SVBMERSVM. Quod ante doloris fuerat: ut, *ipſius ante oculos*: nunc conſolationis eſt, cum cernit omnes incolumes.

DICTIS RESPONDENT CÆTERA MATRIS. Modo congruunt: quia dixerat ſupra, *Namque tibi reduces ſocios*. Alibi *reſpondet*, reſpicit: ut, *Reſpondet Gnoſia tellus.*

SCINDIT SE NVBES. Nubes tantum dicimus, non nubs: licet dicamus trabs trabes: ſtirps & ſtirpes, prex & preces, plebs plebes. Sed de his tantum quæ legibus ſunt ponenda. Non enim ſunt artis iſta, ſed uſurpationis: qua metri cauſa utuntur poëtæ, ut vel minuant, vel augeant nominativum. Inde
" eſt & ſupellex ſupellectilis. (ET IN ÆTHERA
" PVRGAT. A. Quia aër collectus nubes fecit. ut,
" *Atque in nubem cogitur aër*, quæ puriore vento diſ-
" ſolvitur in aërem)

RESTITIT ÆNEAS. Abſcedente ſcilicet nube. CLARAQVE IN LVCE REFVLSIT. Laus eſt nimiæ pulchritudinis, cui nec lucis claritas derogavit.

OS, HVMEROSQVE DEO SIMILIS. Similes humeros habens deo. Et eſt Græca figura: ut diximus ſupra. IPSA. Aut quod ſequitur, *Nato genitrix*. aut certe ipſa, id eſt pulchritudinis dea.

DECORAM CÆSARIEM. A cædendo dicta cæſaries. Ergo tantum virorum eſt. Quod autem dicit decoram, vult etiam in Ænea naturalem fuiſſe pulchritudinem: ne ſi totum tribuat Veneri, nihil Æneæ ſit reliquum. vel contra, nihil relinquatur matris favori: quod ſequens melius indicat comparatio. ut Horatius, *Fortes creantur fortibus.* Magna arte nec eruditioni aliquid, nec natalibus derogat. IVVENTÆ. Iuventus eſt multitudo juvenum. Iuventas dea ipſa: ſicut Libertas. Iuventa vero, ætas. ſed hæc à poëtis confunduntur plerunque.

PVRPVREVM. Pulchrum, ut Horatius, *Purpureis ales oloribus.* LÆTOS HONORES. Non terribiles, ut eſſe in viris fortibus ſolent.

" MANVS. Vel artificis: vel ars ipſa. (ADDVNT.
" Bene addunt, quia & ipſa materies habet naturalem pulchritudinem) EBORI DECVS. Ebur, à barro dictum, id eſt elephanto. ut Horatius, *Quid tibi vis mulier nigris digniſſima barris?* Sane naturam hujus nominis, nec derivatio, nec obliqui caſus reſervant. Et eboris enim & eburneus facit, non eburis: ſicut murmuris.

PARIVSVE LAPIS. Lapis Lydius nomine, qui apud Parum naſcitur & candidiſſimus eſt (ut in ſeq. x. *Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum*)

DONATI.

SCINDIT SE NVBES. Non ipſi ex nube progreſſi ſunt, ſed nubes diſceſſit: ut oſtendatur rerum natura commodis Æneæ inſervire. Ergo tam diu fuit tectus quamdiu opus fuit, deinde diſceſſit nubes.

CLARAQVE. Dicit Æneam ſplendore ſuo lucem diei feciſſe meliorem.

CONSTITIT. Vt dictum eſt, ſed pulchrior quam fuit. Nam hoc curavit mater propter Iunonia auſpicia. Comparat auro & argento, quæ cum per ſe ſplendeant, arte tamen meliora fiunt. Comparat deo, quia nepos Iovis eſt, & Veneris filius, & Cæſaris perinde affinis, quem omni occaſione poëta laudat. Virorum autem forma & ſplendor corporis junguntur fortitudini. Pulchritudo enim ſola plurimorum obfuit famæ.

NAMQVE IPSA DECORAM. Ad pulchritudinem pertinet. HVMEROS. Ad fortitudinem.

VARIORVM.

SCINDIT SE NVBES. Id eſt nebula. Videtur enim Poëta ὁμίχλην potius, quam νέφος deſcribere: ſi rata eſt differentia inter *Nubem* & *nebulam*, quam Ariſt. 1. Meteor. facit.

ET IN ÆTHERA PVRGAT APERTVM. *Apertum* Nonius interpretatur, purum, ſerenumque. I. C. Scaliger lib. 5. cap. 3. appellat hoc additamentum divinum: ubi totum hunc locum cum altero Odyſſ. 7. & 23. componit, atque adeo præponit: ut & illum præcedentem, ubi Venus Æneam à Punica perfidia tegit: *At Venus obſcuro gradientes, &c.* TAVBMANNVS.

NAMQVE IPSA DECORAM CÆSARIEM. Locum hunc totum de pulchritudine Æneæ Poëta ſumpſit quidem ex Hom. Odyſſ. 3. At noſter fortaſſe melius: qui ne effæminata quædam in Ænea pulchritudo extitiſſe videretur, *Cæſariem decoram* dixit, quod militare verbum eſt, non οὔλας κόμας, hoc eſt criſpos capillos, quod puſilli atque effæminati animi ſignum eſt. NASCIMBÆN.

Tum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum ſic reginam alloquitur, cunctiſque repente
Improviſus, ait: Coram, quem quæritis, adſum
Trojus Æneas, Libycis ereptus ab undis.
O ſola infandos Trojæ miſerata labores,
Quæ nos relliquias Danaûm, terræque mariſque
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Vrbe, domo ſocias: Grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido, nec quicquid ubique eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.

SERVII.

TVM SIC. Quid eſt ſic? Et ſui gratia præpotens, & matris auxilio.

IMPROVISVS. Bene, quia majora nobis & pulchriora ſolent videri non paulatim aliqua, ſed ſubito ſtupenda conſpicere. CORAM QVEM QVÆRITIS ADSVM. Hoc loco diſtinguendum. Nam ſi unum eſſet, Adeſt diceret, non adſum. Nonnulli ad perſonam, ut coram viro: Palam ad omnes referri volunt; ut, palam omnibus. Varro, *Coram, de præſentibus nobis, palam de abſentibus dicit.* Sane coram, quidam adverbium putant, quia non ſubſequitur caſus: quidam præpoſitionem loquentis, non caſibus ſervientem.

EREPTVS. Liberatus, & utitur Poëta familiarius hoc verbo. *Eripe me his invicte malis.* Et, *Eripui fateor letho me.*

O SOLA. Propter Polymneſtoris factum: qui fide violata, defecit ad Græcos. EREPTVS. Liberatus. MISERATA. Et miſeror & miſereor unum ſignificant: ſed miſeror accuſativum regit, ut hoc loco. Item; *Nec miſeratus amantem eſt.* Miſereor genitivum. Vnde eſt, *Miſerere animi non digna ferentis.* & facit participium miſeritus.

QVÆ NOS RELLIQVIAS DANAVM. Pro Danaorum. Si Trojanos ſignificat, ſimpliciter intelligit: ſi ad ſe refert: quod Achillem evaſit favore Neptuni. TERRÆQVE MARISQVE. *Terræ*; propter Cretenſem peſtilentiam. *Maris*; propter Orontis interitum.

OMNIBVS EXHAVSTOS. Sic Veteres dicebant clade hauſi, id eſt pertuli. OMNIVM EGENOS. Eget, honeſtius genitivo jungitur, quam ablativo; cui jungit Cicero, ut, *Eget ille ſenatu.* Item contra Virgilius, *Quorum indiget uſus.* Quidam autem egenos pro egentes dictum tradunt, nomen pro participio.

VRBE, DOMO SOCIAS. Hoc eſt publico & privato dignaris hoſpitio.

NON OPIS EST NOSTRÆ DIDO. Opis, id eſt poſſibilitatis. Et ſecundum Attejum Philologum, *Opes numero tantum plurali, divitias ſignificant.* ut, *Trojanas ut opes.* Numero vero tantum ſingulari, auxilium. Terentius, *Iuno Lucina fer opem: ſerva me obſecro.* Ab utroque poſſibilitatem.

NEC QVICQVID VBIQVE EST. Meminit hiſtoriæ. multi enim poſt excidium Trojæ, orbis diverſa tenuerunt: ut Helenus Epirum: Antenor Venetiam: alii Sardiniam ſecundum Saluſtium: alii vicina Syrtibus loca, ſecundum Lucanum; *Portuſque quietos, Oſtendit Libyæ Phrygio placuiſſe magiſtro.*

DONATI.

TVNC SIC. Debuit loqui prior, ut & ſe indicaret, & ageret gratias, & ut oſtenderet ſe affuiſſe.

CORAM. Vno verſu omnibus reſpondet, ut properaret ad gratias agendas.

O SOLA INFANDOS. Summa arte loquitur, & habet rationem loci, temporis, & perſonæ. Loquebatur Carthagine, urbe inimica, propter Iunonem, & in templo ipſius, apud eam quæ ſummam teneret imperii: & eo tempore quo poſt naufragium terras cupiebat. Ergo nihil de Iunonis factione conqueſtus eſt, gratias agit, nullum culpans. SOLA. Laudat factum, quod ſit ſine exemplo, & occulte miratur inventam ibi requiem, unde periculum fuiſſet timendum: cauſas adventus, quia Ilioneus dixerat, præterit.

QVÆ NOS RELIQVIAS DANAVM. Reliquias terræ, reliquias maris. Danaum, quia infiniti perierant & urbs ceciderat. TERRÆ. Propter peſtem Cretenſem, qua multi perierant. MARIS. Quia naufragio Orontes perierat.

VRBE DOMO. Currit per amplificationem extollens præſtitum in majus, ut non ſolum in hoſpitium ſuſcepti ſint, ſed etiam in ſocietatis fœdera vocati.

CASIBVS EXHAVSTOS. Oſtendit inopiam non eſſe originalem, quaſi abjectæ perſonæ, ſed fortunæ violentia proveniſſe. Docet quæ ſint curanda in laudibus. Nam imparem ſe in reciprocis beneficiis, ut debuit, demonſtrat. Invenit tamen in hoc occaſionem à laudis officio non alienam. Qua multitudinem quoque Trojanorum laudaret, qui per orbem ſparſi, exigui in numero Carthagine erant.

VARIORVM.

CORAM QVEM QVÆRITIS. Homer. Odyſſ. ζ. ἐχ' ἑκὰς οὗτος ἀνὴρ τάχα δ' εἴσεαι αὐτός. HARTVNG.

O SOLA INFANDOS TROJÆ, &c. Oratio generis Demonſtrativi. Cujus artificium diſce ex Rud. Agricola. Sed cur *ſola?* Cum Τρωϊκοὺς πόνους, Venus paſſim, Apollo 6. Æneid. Helenus 3. item Aceſtes atque alii miſerati ſint. Reſpondetur: Illi fuerunt aut dii, aut propinqui. Dido autem *ſola*, inter mortales & alienos. TAVBM.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dii tibi (ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Vſquam juſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti)
Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt convexa, polus dum ſydera paſcet:
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt:
Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum

SERVII.

SI QVA PIOS RESPECTANT NVMINA. Si quidem: Vt Horatius, *Si tamen impiæ non tangenda rates tranſiliunt vada.* Nec enim congruit optare dubitantem. Aut certe ad ſe retulit: qui cum pius eſſet, tot laborabat incommodis. aut certe *qua*, aut *quid* addidit; erat enim integrum, Si pios numina reſpiciunt, & juſtitia uſquam eſt.

SI QVID VSQVAM IVSTITIÆ EST. Si valet apud homines juſtitia. ET MENS SIBI CONSCIA RECTI. Secundum Stoicos, qui dicunt ipſam virtutem eſſe pro præmio: etiam ſi nulla ſint præmia.

FERANT. Adferant vel tribuant. QVÆ TE TAM LÆTA TVLERVNT SECVLA? Alibi, *Nati melioribus annis.* Fœlicitas enim temporum, ex naſcentium meritis comprobatur. ut è contrario Terent. *Hoccine ſeculum, ô ſcelera, ô genera ſacrilega!* Et digna laus regibus, ut bono tempore nati eſſe dicantur.

QVI TANTI TALEM GENVERE PARENTES? Secundum artem rhetoricam, parentes quos ignorat, laudat ex liberis. Simul ſciendum omnia hoc loco laudis præcepta ſervata. Nam & à parentibus laudat: ut, *Qui tanti talem genuere parentes.* Et ab ipſa: ut, *Vrbe domo ſocias.* Et à futuro: ut, *Nomenque tuum, laudeſque manebunt.* Talem autem, tam juſtam, tam piam.

IN FRETA. Abuſive modo maria. Nam proprie fretum mare naturaliter mobile: ab undarum fervore dictum. DVM MONTIBVS VMBRÆ LVSTRABVNT CONVEXA. Alii hoc loco diſtinguunt: & dicunt, quandiu inclinata in montibus latera umbræ pro Solis flexu circumibunt; ut, *Luſtrat Aventini montem.* Aut *luſtrabunt*, inumbrabunt. Vnde luſtra & ferarum cubilia, & lupanaria per contrarium dicimus: quia parum illuſtrantur.

Alii autem *convexa ſydera* volunt, id eſt pendentia: ut, *Et cœli convexa per auras*, id eſt ſuſpenſa. Planetaſque intelligunt: quia non ſunt fixi, ſed in aëre feruntur. Alii *ſydera convexa* nobis imminentia, vel quæ per convexum polum paſcuntur; vel quæ per convexum diſpoſita exhalatione terræ ali credantur. Quamvis Phyſici paſci aquis marinis ſydera, id eſt ignes cæleſtes dicant, ſecundum quos Lucanus ait, *Atque undæ pluſquam quod diſgregat aër.* Quidam radios Solis paſci aſſerunt humore terreno. POLVS autem cælum dixit.

HONOS. Honor & honos quæritur quia nominativus pluralis, *res*, terminatus, ſingularem in *or* mittit, ut amores amor, honores honor, exceptis monoſyllabis, ut flos, mos, ros.

QVÆ ME CVNQVE VOCANT TERRÆ. Id eſt ubicunque terrarum habitavero. Eſt autem Tmeſis, Quæcunque.

DONATI.

DII TIBI Quoniam beneficiis tuis ſingularibus, & in æternum præferendis, humana vox reſpondere non poteſt, Dii pro nobis quæ mereris exolvant.

QVÆ TE TAM LÆTA, &c. Quaſi dicat, cur tu ſola talis, & non alii ſimiles his ſæculis nati ſunt? ut ſupra: *O ſola infandos.* & occulte innuit ſæculorum eſſe, ut aut boni, aut mali naſcantur. Quærit igitur ſæcula, quibus Dido talis potuit naſci, quia per totum orbem jactati Trojani, ſolam benevolam & liberalem illam invenerunt.

QVI TANTI. Quia naſcendi ratio per parentes provenit. Horum eſt felicitas, ſi præcipuos ſuſcipiant liberos. Quærunt ſæcula, quærunt parentes, Dido ſola in toto orbe juſtiſſima memoratur: ut quod ſummum eſt, etiam totum ſuum ſit, nec habeat parem.

DII TIBI. Ne omnem reciprocam vicem referendæ gratiæ omittat, deos rogat, ut quod ipſe non poteſt, illi præſtent. quod autem ipſe poteſt, non tacebit.

IN FRETA. Oſtendit omnium rerum finem futurum, cum illius honos non ſtabit. Simile illud: *Dum domus Æneæ Capitolii immobile ſaxum Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.*

QVÆ ME. Subtiliter ſe, nec ceſſaturum dixit, nec eſt pollicitus habiturum, ne Didonem læderet urbis ſocietatem offerendo. Ingenium enim mulierum ſemper variat: ut, cum velis nolint: cum nolis velint: ergo temperavit utrunque. AMICVM. Quod probavit amici abſentis cauſam defendendo.

VARIORVM.

DVM MONTIBVS VMBRÆ LVSTRABVNT. Omnino eruditioribus placet, ut poſt dictionem, *convexa*, diſtinguatur, ſitque ſenſus: dum umbræ luſtrabunt ea quę ſunt convexa in montibus, montium ſc. ambitus: nam tuberoſitas illa convexa in montibus umbram efficit. NASCIMBÆN.

POLVS DVM SIDERA PASCET. Cenſent Stoici, ſidera, cum igneæ ſint & ferventis naturæ, paſci humore. Quare aliqui PALVS legunt, non polus. Sed nihil cenſeo eſſe cauſæ, cur hic novitatis ſtudioſi ſimus. Nam cum cælum verſet aſtra tanquam palantia & errantia, & tanquam alimentum ſequentia dum volvuntur; fit perinde, ut tanquam paſtor ea paſcere videatur. Cælius lib. 2. cap. 23. & Cic. Tuſcul. 1. TVRNEB. lib. 5. cap. 5.

Ilio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Ilionea petit dextra, lævaque Sereſtum:
Poſt alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde viri tanto, & ſic ore locuta eſt:
Quis te, nate dea, per tanta pericula caſus
Inſequitur? Quæ vis immanibus applicat oris?
Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ,
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, nova regna petentem,

SERVII.

ILIONEA. Penultimam natura brevem, licentia, qua in nominibus propriis, omnis ſyllabæ poſtremæ communes, produxit.

OBSTVPVIT. Animo perculſa eſt: quod jam futuri amoris eſt ſignum. PRIMO ASPECTV. Id eſt pulchritudine. SIDONIA, pro Tiria, à vicinitate.

CASV DEINDE. Id eſt miſeratione. ET SIC ORE LOCVTA EST. Pleonaſmos. Vt, *Vocemque his auribus hauſi.*

QVIS TE NATE DEA. Quis, qualis. Admirantis enim eſt, non interrogantis. ut, *Quis globus ô cives!* Non enim interrogat ille qui nuntiat: Hoc autem Dido, ut poſt indicat, ex Teucri narratione cognovit.

QVÆ VIS. Qualis. IMMANIBVS ORIS. Vt
» Saluſtius, *Mare ſævum, id eſt importuoſum.* Non ergo
» de ſuo regno ait, ſed illas oras ſignificat, quas Ilio-
» neus ait, *per invia ſaxa diſpulit.* ADPLICAT. Secundum præſentem uſum, per *d* prima ſyllaba; ſecundum antiquam autem orthographiam, quæ præpoſitionum literam conſonam, in vicinam mutabat, per *p*: ſecundum vero Euphoniam, per *a* tantum. Præpoſitio enim cum ad compoſitionem tranſierit, aut vim ſuam retinet, ut *Indico*: aut mutat ultimam literam, ut *Sufficio*: aut perdit, ut *Cöemo*.

» TVNE ILLE ÆNEAS. Et hoc admirativum,
» non interrogativum. Ille autem honoris eſt; ut, *ſic*
» *Iupiter ille monebat*: vel tunc ille videtur benefi-
» cium Veneris admirari in eo quem adamatura eſt.
» DARDANIO ANCHISE. Bene Anchiſe autem,
» cum multis enim Venus concubuit. Sed ſciendum
» Anchiſem (ut fabula loquitur) paſtorem fuiſſe, & cum eo amato Venerem concubuiſſe. Vnde Æneas circa Simoin fluvium natus eſt. Deæ enim vel Nymphæ enituntur circa fluvios, vel nemora: quod cum jactaret Anchiſes, afflatus eſt fulmine, oculoque privatus eſt.

TEVCRVM SIDONA VENIRE. Quidam memini venire, pro memini veniſſe accipiunt. Hiſtoria tamen hoc habet, Herculem cum Colchos iret, perdito Hyla, qui aquatum profectus, ut fabula loquitur, à Nymphis adamatus, raptus eſt; ut veritas habet, lapſus in fontem altiſſimum necatus, & poſt peragratam Myſiam, navibus Trojam venit. A cujus portu, cum eum Laomedon arceret, occiſus eſt: & ejus filia Heſiona belli jure ſublata, comiti Telamoni tradita eſt: qui primus aſcenderat murum, unde Teucer natus eſt. Nam Ajacem, ex alia conſtat eſſe procreatum. Tunc Hercules, Priamum quoque redemptum à vicinis hoſtibus, in paterno regno locavit. Vnde & Priamus dictus eſt, ἀπὸ τοῦ πρίαμαι, emo.

Cæterum quæ de liberata dicunt Heſiona, conſtat eſſe fabuloſa. Sed Teucer, cum Troja everſa ſine fratre eſſet reverſus, qui ſe furore, propter perdita Achillis arma, interemerat (vel, ut alii, quia non defenderat Ajacis fratris interitum, vel quia oſſa fratris non retuliſſet, ut nonnulli, quod Theomiſſam concubinam, vel ejus fratris filium Turiſacen à cœna * ad avum Telamona de Troja ſecum non reduxerit, quia ille alia navi vectus, felicius navigaverat) Salamina pulſus à patre, Sidonam venit: ex quo Dido cuncta cognovit.

DONATI.

OBSTVPVIT. Viſa ejus forma, & cum caſum ejus vehementer miraretur, quomodo liberari potuerit, & ad ipſam, nulli viſus, pervenire.

QVIS TE NATE DEA? Ex his verbis oſtendit aliquam ſui generis notitiam habere, & quamvis hoc apud Æneam poſſit eſſe mirabile: ait indigne illum pati, ut dea genitus, tempeſtate ad regiones ſævas delatus ſit. PER TANTA PERICVLA. Miratur pericula in eo, quem potentia numinis tueri debuit.

ATQVE EQVIDEM. Exponit quomodo hæc ſcierit.

VARIORVM.

DARDANIO ANCHISÆ. Homerus Iliad. β. *τὸν ὑπ' Ἀγχίσῃ τέκε δὲ ἀφροδίτη ἴδης ἐν κνήμοισι θεὰ βροτῷ εὐνηθεῖσα.* HART.

GENVIT SIMOENTIS AD VNDAM. Ripas multas fluviorum ortus heroici non pauci inſignes fecerunt; ſicut & Homeri natales Meletis ripam, unde Meleſigenes poëta dictus fuit, quemadmodum Heroum multorum incerta origo ad auctores fluvios paſſim à poëtis & hiſtoriographis relata eſt. Gignere autem proprie patris, ut parere matris. ut tamen γεννᾶν & τίκτειν Græcis confunduntur; ita & Latinis, cum utrique parentes τοκεῖς & γονεῖς dicantur promiſcue. GERMAN.

Auxilio Beli. genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum à ſtirpe volebat.
Quare agite ô tectis juvenes ſuccedite noſtris.
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Iactatam, hac demum voluit conſiſtere terra.
NON *ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.*
Sic memorat: ſimul Æneam in regia ducit
Tecta: ſimul divûm templis indicit honorem.

SERVII.

GENITOR TVM BELVS. Quidam alium patrem Meliſſæ dicunt. OPIMAM. Pro opulentam nonnulli accipiunt. VASTABAT CYPRVM. Quam ſubactam, conceſſit Teucro: ex reſponſo Apollinis illuc perrexerat, ut in ea conlocaret imperium (qui eam civitatem Salaminam ex nomine patriæ ibi condidit; licet alii dicant ab ipſo Teucro Cypri ſuperatos incolas, & ſic conditam civitatem; unde *Auxilio Beli* accipi poteſt, etiam Teucro auxilium à Belo ad occupationem Inſulæ præſtitum.

DITIONE. Poteſtate, omnis enim poteſtas dictis conſtat, id eſt imperio, & quærendus nominativus hujus nominis, ſed de hac re hiſtoria longe aliud continet.

CASVS. Hoc loco, ruinæ (ut, *Ceciditque ſuperbum Ilium*) non fortunæ intelligendus eſt caſus.

PELASGI. A Pelaſgo Iovis & Lariſſæ filio.

IPSE HOSTIS TEVCROS. Trojanorum laudis exaggeratio: qui etiam ab hoſte laudantur (& quidam hoſtis ſingularem, quidam pluralem legunt. LAVDE, pro virtute accipiunt; ut, *Primam merui qui laude coronam*) FEREBAT. Laudabat, præferebat.

TEVCRORVM A STIRPE VOLEBAT. Propter genus maternum: ut ſupra dictum eſt. Et plus eſt quod dixit *volebat*, quaſi materno gaudens, refutaret genus paternum. (Sane *ſtirpe*, cum de origine dicimus, generis feminini eſt; ut, *Heu ſtirpem inviſam*: cum de ligno maſculini, *Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum*)

TECTIS SVCCEDITE NOSTRIS. Ad convivium vocat. Nam jam ſupra dixit, *Vrbe, domo ſocias* (dicitur autem & tecta ſuccedere; ut, *Succeditque gemens ſtabulis*; &, *Tecto adſuetus coluber ſuccedere*.

ME QVOQVE. Quemadmodum vos) SIMILIS FORTVNA. Scilicet adverſa. DEMVM. Poſtea.

NON IGNARA MALI, MISERIS SVCCVRRERE DISCO. Quare non diſco? Quia non ſum ignara. Bis enim intelligimus *non*, ut ſupra diximus: ſic Saluſtius, *Segnior, neque minus gravis & multiplex cura.*

(SIMVL ÆNEAM IN REGIA DVCIT TECTA. Et hoc quod ſequitur, videtur auſpicium nuptiarum.

SIMVL DIVVM TEMPLIS) I. H. (Apud majores noſtros mos fuit, ut magiſtratus poſt res ſerias quæ conſulto peragebantur in fine actus adderent, *Diis honorem dico*, vel alio modo, *hinc ad Deos*. quod Poëta amator antiquitatis ſubtiliter docet; infert enim Didonem, poſt habitum cum Ænea colloquium & junctam hoſpitalitatem. *Quare agite ô tectis Iuvenes ſuccedite noſtris.* ut ſupra, *urbem quam ſtatui, veſtra eſt*: Et, *Tros Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur*; poſt actum publicum Diis ſacra juſſiſſe: nam ſubjungit, *ſimul Æneam in regia ducit Tecta: ſimul Divum templis indicit honorem.*) Id eſt, juſſit fieri ſupplicationes. Et bene *Indicit*, quia Trojani inopinato venerant. Feriæ aut legitimæ ſunt, aut indictæ. Indici autem dicuntur; quia paupertas majorum ex collatione ſacrificabat. (Et iterum *Indictiva ſacrificia* dicebantur, quæ ſubito ad præſens tempus indicebantur) aut certe de bonis damnatorum. Vnde & ſupplicia, dicuntur ſupplicationes, quæ ſunt de bonis ſupplicia paſſorum. Saluſtius, *In ſuppliciis deorum magnifici.* Hinc etiam ſacrum & venerabile & execrandum intelligimus: quia ſacræ res de bonis execrandorum fiebant (dicebantur ſacra & honoraria, quod utrumque hoc loco complexus videtur.)

DONATI.

QVARE. Scilicet, cum videatis vos non eſſe incognitos; & morem eſſe familiæ meæ, ut venientes excipiat, ut Teucer à patre ſuſceptus eſt.

ME QVOQVE. Quam nunc videtis felicem, aliquando fortuna depreſſit, ut non pudeat calamitatum, quæ ſunt æquo animo ferendæ. Et quoniam non præſentibus ſolum conſulendum erat, mittit ad abſentes munera. Laudat à magnitudine, quod tauri: & à numero, quod viginti. Si enim boves dixiſſet, imminuiſſet gratiam.

VARIORVM.

ME QVOQVE PER MVLTOS. Proverb. *Conciliant homines mala.* Cælius lib. 25. cap. 2. Cic. pro Mur. *Hoc natura affert, ut eis faveamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti ſumus, ingrediuntur.* HARTVNG.

Nec

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Nec minus interea ſociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingueis centum cum matribus agnos;
Munera, lætitiamque dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, cælataque in auro
Fortia facta patrum: ſeries longiſſima rerum,

SERVII.

TERGA SVVM. Non declinatio, *u*, litteram hoc loco geminat: ſed ratio nominis in quo eſt *u*; ſicut & *rum* mittit genitivum pluralem, non per declinationem, ſed quia eſt in nomine *r*, ut patrum. Alituum vero ubi legimus, epentheſis eſt: ſicut Mavortis, vel induperatoris. Nam alitum facit, vel Martis, aut imperatoris.

MVNERA, LÆTITIAMQVE DEI. Id eſt, Liberi patris: ac per hoc vinum: aut certe, ut multi legunt, *Lætitiamque die*, id eſt diei. Nonnulli Dii legunt, ſicut veteres famis fami. Plautus in mercatore, *Quia aut nocti, aut dii, aut Soli, aut Lunæ.* Sane quidam hunc verſum intelligi non putant poſſe, ut eſt ille. *Quem tibi jam Troja.*

SPLENDIDA INSTRVITVR. Pro inſtruitur, ut ſplendida ſit. LVXV. Modo abundantia: alibi luxuria. Et notandum, quia affluentiam ubique exteris gentibus dat; Romanis frugalitatem, qui & duobus cibis tantum utebantur, & in atriis edebant ſedentes. Vnde Iuvenalis, *Quis fercula ſeptem Secreto cœnavit avus?* Et Virgilius, *Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.* MEDIIS TECTIS. Iuxta cottidianam conſuetudinem, ait, *mediis*, & ſi dicamus in media domo ſua ſedens turbatus eſt.

LABORATÆ VESTES. Labore perfectæ, ut *Laborataſque premunt ad pectora ceras.* Et eſt ſermo in compendium coactus: ſicut, *Rapuitque in fomite flammam*, id eſt raptim fecit. Et ſane veſtes non illas dicit quibus induimur, ſed ſtragulas ſupra quas diſcumbitur; Sic enim dicebantur veſtes ſtragulæ. OSTROQVE SVPERBO. Claro, pretioſo: id eſt per ſe ſuperbo, aut quia ſuperbos faciat.

INGENS ARGENTVM MENSIS. Aut ſubaudis exponunt: aut menſas argenteas accipe. CÆLATAQVE IN AVRO. Inſculpta tamen hoc nomen in principali aliam habet naturam: in derivatione mutat. Nam COELVM eſt, unde operantur argentarii: quod producitur naturaliter. Sed in derivatione mutatur: diphthongus namque eſt, *cælataque in auro.*

FORTIA FACTA. Veteres enim in conviviis ſolebant fortia parentum facta narrare, quæ hic etiam inſculpta dicit. Et hic reſolvit Poëta illud quod reprehenditur, cur in templo Iunonis, non Pænorum & Græcorum facta depinxerit; ſcilicet quod ſuorum res pretioſiore materia ſignatas habuerit: quæ ibi etiam ſculpta erant, mos enim erat veterum. SERIES. Ordo connexus.

DONATI.

PINGVES. Et ergo pingues erant, & ducenta oſtendit capita.

MVNERA LÆTITIAMQVE DEI. Vinum, quod ſufficeret omnibus.

AD LITTORA. Scilicet ad illos, quos reliquerat Æneas: & ad illos quos Ilioneus.

AT DOMVS. Oſtendit, quod cum hoſpites recepimus, domus pro eorum meritis eſt componenda. Ergo cum accipiendus eſſet Æneas, tantus vir, domum regali luxu per ſe ſplendidam, tamen additis multis repentinis ornavit: ergo legendum, *Domus ſplendida regali luxu*: & interjecta mora dicamus, *Inſtruitur.* INTERIOR. Quia interim in exteriorem partem Trojanos induxerat: interior melius ſolito ornabatur.

MEDIIS TECTIS. Nam cum multa turba eſſet accipienda, alibi tot triclinia ſterni non poterant.

CONVIVIA. Omnia convivia vehementer ſplendebant, ſed fuit in apparatu diverſitas, propter diſtantiam perſonarum. Nam hoſpites cum regina recepti ſunt in oſtro ſuperbo. Tyrii vero tanquam minoris diguitatis, in veſtibus pictis, ut in textu videbis

ARGENTVM MENSIS. Adiecit menſis, ut oſtenderet eſcarium argentum, ne putaretur in ea ſpecie eſſe, quæ longe eſſet ab uſu menſarum. Eſt multiplex argenti laudatio. Nam fuit magnum, inſignitum auro, & miro artificio, ut ars cum ipſius precio certaret. Sculptura autem geſta majorum continebat, quorum contemplatione meruit longiſſimum tempus conſervari.

VARIORVM.

HORRENTIA CENTVM TERGA SVVM. Id eſt centum ſues. *Horrentia* autem, (non ut putant) ſale aut ſetis, ſed ingentia; quorum aſpectus poſſet horrorem incutere. Intelligit autem *hecatomben*, quam qui navigarant, vel navigaturi erant, faciebant. CORRAD. TAVBMAN.

MVNERA LÆTITIAMQVE. Gellius l. 9. c. 14.

MVNERA LÆTITIAMQVE DEI. Mittit hæc omnia, ut Neptuno ſacrificent: quæ res munera lætitiamque *Deo*, id eſt Neptuno afferat. CORRAD.

MEDIISQVE PARANT CONVIVIA. Triclinia enim in media cænatione ſtrata erant; ut miniſtris liberrimus locus relinqueretur. Ita 3. Æneid. *Aulai in medio, &c.* CORRAD.

Per

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naveis præmittit Achatem:
Aſcanio ferat hæc, ipſumque ad mœnia ducat.
Omnis in Aſcanio chari ſtat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet: pallam ſignis, auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho:

SERVII.

PER TOT DVCTA VIROS. A Belo, primo rege Aſſyriorum: ut, *Ab antiquo durantia cinnama Belo.* A Belo uſque ad Belum, patrem Didonis: qui & ipſe Aſſyrius fuit (quamvis alio nomine pater Didonis fuiſſe dicatur; ſed hic ait) *Quam Belus, & omnes à Belo ſoliti*: cum inter patrem & filiam medius nullus exiſtat: & regis nomen ratione non caret. Nam omnes in illis partibus Solem colunt, qui ipſorum lingua Hel dicitur. Vnde & Helois. Ergo addita digammo, & in fine facta derivatione, à Sole regi nomen impoſuit.

ÆNEAS. Sequitur, *Rapidum ad naves.* Cætera per parentheſim dicta ſunt.

RAPIDVM AD NAVES PRÆMITTIT ACHATEM. Non præmittit (nec enim ipſe ſequitur) ſed prærapidum: quod ex affectu patris, id eſt, ejus qui mittit intelligendum eſt, non ex Achatis velocitate. Et ſic prærapidum dixit, quomodo Terentius, *Per pol quam paucos.* Hoc eſt perquam paucos volo. Pol enim, per ſe plenum eſt jurantis adverbium: cui præpoſitio ſeparatim nunquam cohæret.

FERAT. Afferat, nuntiet: ut, *Feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.*

STAT. Modo eſt. (ut, *Grajo ſtant nomine dictæ*) alias horret; ut, *ſtant lumina flamma.* &, *Stabat acuta ſilex.* Item plenum eſt: ut, *Iam pulvere cœlum Stare vident.* Item poſitum eſt: ut, *Stant manibus aræ.* Item placet: ut, *Stat, conferre manum.* Pro loco ergo hic intelligendus eſt ſermo. ILIACIS EREPTA RVINIS. Commendat ex loci difficultate: ut, *Nec tuta mihi valle reperti.* Item ex longinquitate, ut, *Iliacis erepta ruinis*; ut Terentius, *Ex Æthiopia eſt uſque ancilla hæc.*

EREPTA. (Oſtendit valde pretioſa, quæ meruerunt ex ruinis civitatis eripi.) Laborat autem Poëta hoc ſermone probare ab Ænea non eſſe proditam patriam, ſi ornatus Helenæ ex incendio eripuit, bellorum caſu, quam cum Antenore Trojam prodidiſſe manifeſtum eſt, non pro præmio proditionis accipit.

PALLAM RIGENTEM. Duram propter aurum, ſicut & novas veſtes videmus. Significat autem tunicæ pallium: quod ſecundum Varronem palla dicta eſt, ab irrugatione, & mobilitate: quæ eſt circa finem hujuſmodi veſtium, ἀπὸ τοῦ πάλλειν (SIGNIS AVROQVE. Signis aureis, ut, *Molemque & monteis.*

ET CIRCVMTEXTVM VELAMEN. Cycladem ſignificat. ACANTHO. Herba, acantho, i. flexibili virgulto. In cujus imitationem arte veſtis ornatur. (Varro ita refert, *Cteſias ait in India eſſe arbores, quæ lanam ferant, Item Epicadus in Sicilia, quarum floribus cum dempti ſunt aculei ex his implicitis mulieres multiplicem conficere veſtem*: hinc veſtimenta acanthina appellata.)

DONATI.

PRÆMITTIT. Non quia eſſet ſecuturus: nec intelligitur, prærapidum mittit, ſed præmittit, id eſt, ante prandium mittit, ut maturius videret filium, & ut afferrentur munera, quæ Didoni dare volens inter epulandum commodiſſime dabantur. Major enim erat futura convivii voluptas, & præſentia Aſcanii, & oblatione munerum.

OMNIS IN ASCANIO. Nam reliquæ curæ jam ſemotæ erant.

MVNERA. Hæc convivium gratius factura erant, & poterant oſtendere, quanta urbis fuiſſet felicitas. EREPTA. De magnis & plurimis, credemagnis & plurimis, credendum eſt meliora rapuiſſe

VARIORVM.

PALLAM SIGNIS AVROQVE RIGENTEM. Alludit forſan ad rectam tunicam, quæ ὀρθὴ ἐσθής. & ita erat contexta, ut veluti rigens ſtaret: qua novæ nuptæ induebantur: quamque liberis parentes ominis cauſſa conficiendam curabant. GERMAN.

PALLAM SIGNIS AVROQVE RIGENTEM. *Signis auroque* dictum eſt figura ἓν διὰ δυοῖν, pro ſignis aureis. ſigna aurea ſunt clavi. Græcis etiam σημεῖα. SALMASIVS.

ET CIRCVM TEXTVM CROCEO, &c. Notabis hic, ſive Servii, ſive alterius Grammatici, non levem errorem: qui hunc verſum de veſtibus acanthinis interpretatur. quod caret ratione. *Acanthina Veſtimenta* tota ex lanugine florum acanthii texta erant; *velamen croceo acantho circumtextum*, apud poëtam, tunica eſt per extremitatem oræ infimæ limbum habens croceum, ad inſtar acanthi flexibilis virgulti. immo ἄκανθον Græci etiam vocavere hujuſmodi limbos veſtium. SALMASIVS.

ET CIRCVMTEXTVM CROCEO, &c. Cycladem intelligit. nam Cyclas inde dicta eſt, quod limbum in circuitu haberet ad oram extremam adſutum. limbum enim κύκλον Græci vocant. hinc κυκλὰς tunica quæ limbum haberet. Acanthus vero hic eſt purpura quæ circumit extremam veſtis oram. SALMASIVS.

Orna-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ornatus Argivæ Helenæ; quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret, inconceſſoſque Hymenæos,
Extulerat; matris Ledæ mirabile donum.
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim,
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auroque coronam.

SERVII.

ORNATVS ARGIVÆ HELENÆ; QVOS ILLA MYCENIS. Hic quoque commendatio muneris à perſona, quæ & in fuga magnifecerit. ARGIVÆ autem à vicinitate dixit Argivæ. Et paulo poſt Mycenis: cum Spartana fuerit, quæ civitas eſt in Laconia. Nam legimus, *Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter.* Et vide jam omen infœlicitatis futuræ: cum adulteræ ſuſcipit munera.

PERGAMA CVM PETERET. Eo tempore quo à Paride ſollicitata eſt Helena Venere faciente, quæ ei in præmium pro victoria quam de malo aureo acceperat, alienum matrimonium concilians, ſicut nota fabula omnibus traditum eſt, quamvis vera hiſtoria hoc habere dicatur, non ſollicitatam à Paride Helenam, ſed cum non ei conſentiret, ut abſente eo tempore Menelao, ſponte eum ſequeretur ad Trojam, expugnata civitate, vi à Paride ſublatam: Vnde factum eſt, ut Paris, timore ne qui eum ſequerentur, non recto itinere properaret ad patriam, ſed diverteret ad Ægyptum, & ad regem Proteum veniret; qui cum eſſet ſacrificus, & agnoviſſet alienam uxorem à Paride raptam, duci eam dicitur ſubtraxiſſe, & neſcio quibus diſciplinis phantaſma in ſimilitudinem Helenæ formatum Paridi dediſſe, quod in 2. plenius invenies.

INCONCESSOSQVE HYMENÆOS. Et fato & legibus. Hymenæus autem, ut alii dicunt, deus eſt nuptiarum. Vt alii, quidam juvenis fuit, qui die nuptiarum oppreſſus ruina eſt. Vnde expiationis cauſſa nominatur in nuptiis, ſed falſum eſt. Nam vitari debuit magis nomen extincti. Sed hoc habet veritas: Hymenæus quidam apud Athenas, inter bella ſæviſſima virgines liberavit: quam ob cauſſam nubentes ejus invocant numen, quaſi liberatoris virginitatis. Hinc etiam apud Romanos Talaſio invocatur. Cum enim in raptu Sabinarum, Plebejus quidam raptam pulcherrimam duceret: ne ei auferretur ab aliis, Talaſionis eam ducis nobilis eſſe ſimulavit: cujus nomine fuit puellæ tuta virginitas. EXTVLERAT. Secum exportaverat.

MATRIS LEDÆ MIRABILE DONVM. Vel quod ipſa filiæ: Vel quod ei Iupiter dederat.

PRÆTEREA SCEPTRVM, ILIONE. Bene offert munera, apta perſonis: ſicut etiam Latino, in ſeptimo. ILIONE QVOD GESSERAT OL. Quia etiam feminæ ſceptro utebantur. Geſſerat autem, ut, *hoc Priami geſtamen erat*: & quæritur utrum hoc ſceptrum de Thracia, an de Troja ſublatum: quidam Æneæ ab Iliona datum dicunt; ſed quamvis apta nupturæ reginæ ſint munera, tamen futurorum malorum continere omen videntur.

MAXIMA NATARVM PRIAMI. Quia ante etiam fœminæ regnabant: præſertim primogenitæ, unde eſt, *Maxima*. Hæc autem uxor Polymneſtoris fuit, quæ poſt captum Ilium, ejecta à viro, manu ſua interiit. COLLOQVE MONILE. Ornamentum gutturis: quod & ſegmentum dicunt: ut Iuvenalis, *Segmenta & longos habitus.* Licet ſegmentatas veſtes dicamus: ut ipſe, *Et ſegmentatis dormiſſet parvula cunis.*

BACCATVM. Ornatum margaritis. Dicimus autem & hæc margarita, & hoc margaritum, & hæc margaris, quod Græcum eſt; quo modo Nais. Sane multi ſeparant gemmam & margaritam; ut Cicero, *Nullam gemmam aut margaritam.* & gemmas volunt dici diverſi coloris: margaritas vero albas; vel gemmas integras, margaritas pertuſas.

DVPLICEM GEMMIS AVROQVE CORONAM. Duplicem, aut latam: ut, *Duplici aptantur dentalia dorſo.* Item, *aut duplex agitur per lumbos ſpina.* Aut re vera, duplicem gemmis & auro. Sane immiſcet Romanam conſuetudinem, coronis enim feminæ utebantur.

DONATI.

ARGIVÆ HEL. Hanc adeo formoſam fuiſſe dicunt, ut ejus forma, redacto maximo peritiſſimorum pictorum in unum numero, propoſitis etiam formoſiſſimarum mulierum nudis coporibus pingi nequiverit: ergo quæcunque erat formoſa, ab ea appellabatur Helena. Sed Virgil. *Argivæ* dixit, ut de illa ſola intelligeretur.

EXTVLERAT. Nam cum eſſet regis uxor & locupletiſſima, & iret ad Trojam, has ut præcipuas ſecum abſtulit, non redituram ſe ſperans, propter admiſſum adulterium: propterea addidit inconceſſos Hymenæos. LEDÆ MIRABILE. Vt tam pulchra, niſi à matre, donari non potuiſſent: & cum donarentur miratos eſſe qui viderent. Adduxit autem, ut his uteretur quotiens adultera formoſior videri volebat. Ergo ſuperabant formam, quæ pingi non potuit, pulchrioremque reddebant.

MAXIMA. Solent enim religioſi parentes, quæ habent optima, filiis deferre majoribus.

BACCATVM. Neque hæc diſſimilia eſſe debebant, quæ optimus pater & ditiſſimus, maximæ filiæ dederat.

VARIORVM.

INCONCESSOSQVE HYMENÆOS. Adulterii definitio.

BACCATVM. Grapaldum pete. lib. 2. cap. 5.

DVPLICEM GEMMIS. Suſpicatur Turneb. lib. 29. 4. *Duplicem* coronam, ab antiquis *nuptialem* dici, ad differentiam *Virginalis*, quæ ſimplex forte fuit. Pimpontius cenſet alludi hic ad coronas gemmis contextas, quæ Chryſoſtomo λιθοκόλλητοι στέφανοι. TAVBM.

Hæc celerans, iter ad naveis tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore verſat
Conſilia; ut faciem mutatus, & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſque furentem
Incendat reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyrioſque bilingues:
Vrit atrox Iuno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:

SERVII.

HÆC CELERANS. Celeriter facere cupiens.

AT CYTHEREA. Ab inſula quæ numero tantum plurali dicitur: ut, *Sunt alta Cythera.* NOVAS ARTES. Ars τῶν μέσων eſt: unde ſine epitheto male ponitur. Veteres autem *artes* pro dolis ponebant, Et Terent. in Heautont. *Quendam offendi ibi militem, Eius noctem orantem: hæc arte tractabat virum.* Item in Phormione, *Artificem probum*: nam & Græci dolos, technas dicunt, ut in 2. *Periurique arte Sinonis.* ut bonas artes, malaſque artes dicamus.

FACIEM MVTATVS. Nota figura eſt. Quod autem addidit & *ora*, periſſologia eſt.

DONISQVE FVRENTEM INCENDAT REGINAM. Incendat & furere faciat; ut, *Animumque labantem Impulit.* Implicet proprie ait: Implicari enim morbo dicuntur, nam & amor morbus.

QVIPPE DOMVM TIMET AMBIGVAM, modo incertam. In qua habitat mutabilis fœmina: ut, *Varium & mutabile ſemper Fœmina.* Item Iuno in quarto, *Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.* Alias, *ambiguam*, pro gemina duplicique accipitur; ut, *Agnovit prolem ambiguam.* TYRIOSQVE BILINGVES. Fallaces. Nec enim ad linguam retulit, ſed ad mentem.

ATROX. Primo quantum ad Venerem pertinet, ſæva; non quia ita de ea poëta judicet. SVB NOCTEM CVRA RECVRSAT. Circa noctem. Et ſciendum quia cum tempus ſignificatur, SVB, præpoſitio accuſativo cohæret: ut, *Aut ubi ſub lucem, denſa inter nubila ſeſe Diverſi rumpunt radii.* Et bene SVB NOCTEM CVRA REC. Quia vehementiores curæ vel circa noctem, vel per noctem ſunt. RECVRSAT autem, Recurrit & revertitur, quaſi ſemper in mentem venit.

ERGO HIS ALIGERVM DICTIS AFFATVR AMOREM. *Aligerum.* Compoſitum à Poëta nomen: Sane Latini deum ipſum Cupidinem vocant: eo quod facit amorem. Sed hic imitatus eſt Græcos: qui uno nomine utrumque ſignificant. Nam Amorem dixit deum: ſed diſcrevit epitheto. Sane nomen hoc, ratione non caret. Nam & quia turpitudinis eſt ſtulta cupiditas, puer pingitur: ut, *Inter quas curam Clymene narrabat inanem.* id eſt amorem. Item, quia imperfectus eſt in amantibus ſermo, ſicut in puero: ut, *Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.* Alatus autem ideo, quia amantibus nec levius aliquid, nec mutabilius invenitur; ut in ipſa probatur Didone. Nam de ejus interitu cogitat, cujus paulo ante amore deperibat; ut, *Non potui arreptum divellere corpus.* Sagittas vero ideo geſtare dicitur, quia & ipſæ incertæ veloceſque ſunt. Et hæc ratio pene in omnibus aliis numinibus, pro poteſtatum qualitate formatur.

DONATI.

HÆC CELERANS. Laudat hominis diligentiam.

AT CYTHEREA. Id eſt, dum hæc gererentur. Neceſſaria metuentis Veneris deliberatione, cujus æſtus augebat conſideratio loci, temporis, & perſonæ, erant ab Achate perficienda juſſa. Et periculoſum erat credere nepotem eidem periculo, in quo erat Æneas: ne tota ſimul progenies interiret. Nam quamvis Trojani eſſent humane ſuſcepti, metuebatur tamen, fallax natura Tyriorum & ſtimulus Iunonis: ne ipſa opportunitatem loci, & occaſionem temporis nacta, terra opprimeret, quos mari extinguere non poterat. Artes ergo novæ, id eſt, conſilia elaborata exquiruntur, ut Aſcanius non pergeret, & tamen Achates juſſa faceret. Fallit ergo omnes, & profert Æneæ amorem, ſibi concilians Didonem: Nam neque Æneas iratæ reſiſtere potuiſſet exigua ſubſtantia, neque convulſis navibus & in hyeme effugere.

VARIORVM.

HÆC CELERANS. Id eſt, feſtinans hæc celeriter peragere: ut verbum per ellipſim ſubaudias: niſi quis abſoluto verbo accuſandi caſum adjungere malit, cui ego non magnopere refragabor. HORTENS.

DONISQVE FVRENTEM INCENDAT REGINAM. Figurata locutio eſt: id eſt incendat, & furere faciat: nondum enim accenſa erat, ſed adventu Cupidinis flagrare cepit amore Æneæ. Quod vero Poëta ait; DONIS, naturæ muliebris rationem habuit; quæ facile donis capitur: unde de Eriphyle legitur, quod monilis ſibi oblati pulchritudine allecta, viri ſui ſalutem prodidit. Cic. NASCIMBÆN.

ATQVE OSSIBVS IMPLICET IGNEM. Vt moleſtiam quam fieri poteſt maximam exhibeat: nam qui oſſibus inhæret dolor, gravius torquere ſolet: nove autem dictum videtur, *Implicare ignem oſſibus*, pro inferre, ſeu injicere amorem oſſibus. NASCIMBÆN.

TYRIOS BILINGVES. διγλώττους, διπλοῦς, fallaces & ſubdolos. Et poteſt alluſum videri ad duplicem linguam, qua Pœni utebantur, Tyriam & Lybicam. Et tales qui ſunt, plerunque habentur veteratores. Iam *Punica fides*, & *Phœnicum pacta*, Proverbio locum fecere. Vide TVRNEB. lib. 10. c. 24.

Nate,

Nate, meæ vires, mea magna potentia, ſolus
Nate, patris ſummi qui tela Typhoëa temnis,
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Æneas pelago tuus, omnia circum
Littora jactetur, odiis Iunonis iniquæ,
Nota tibi: & noſtro doluiſti ſæpe dolore.

SERVII.

NATE MEÆ VIRES. Aut quia Veneria voluptas exerceri ſine amore non poteſt: aut ſecundum Simonidem, qui dicit Cupidinem ex Venere tantum eſſe progenitum. Quanquam alii dicant, ex ipſa & Marte: alii ex ipſa & Vulcano: alii vero Chai & primæ rerum naturæ eum eſſe filium velint. Sane & hic perſuaſoriam agit, ſicut ſuperius, ubi Iuno ad Æolum loquitur. *Æole namque tibi*; ſed ibi, quia dea cum homine loquebatur, principio opus non fuit: hic vero principio uſus eſt, quia Dea cum Deo loquitur, ad benevolentiam comparandam. NATE, ab indulgentiſſimo nomine cauſa amoris, MEA MAGNA POTENT. Quid poſſit facere. QVI TELA TYPH. TEMN. Pro quo, FRATER VT ÆN. PELAGO TVVS. contra quem, ODIIS IVN. INIQ. Nam quod dicit Frater tuus, non filius meus, oſtendit ei etiam profuturum qui rogatur. Nam ex eo genere eſt illud, *Et noſtro doluiſti ſæpe dolore*. Quæritur cauſa, HVNC PHOENISSA TENET D. Timor ipſius, ET VEREOR QVO SE IVN. V. Rem ipſam, QVOCIRCA CAP. A. D. Modus. QVA FACERE ID. P. Quamdiu, NOCTEM NON AMPL. V. An difficile ſit, ET NOTOS PVERI P. I. V. Quomodo, VT CVM TE GREMIO A. L. D. Subito amabit, OCCVLTVM INSPIRES IG. F. Q. V. Nihil promiſit, quid enim promitteret Deo? SOLVS, NATE, Id eſt ſolus qui Iovis contemnis fulmina, quæ diis cæteris ſolent eſſe terrori.

PATRIS SVMMI. Nunc quidem de Iove proprie dixit. Sciendum tamen pro qualitate rerum vel perſonarum, ſummum deum dici, vel patrem. Nam ſummum unuſquiſque putat eſſe eum, quem colit: ut, *Summe deum ſancti cuſtos Soractis Apollo*. TYPHOEA. Multi Typhoja legunt: ut cerealia, & cerealea. *Typhœa* autem dixit, non quibus Typhoeus uſus, ſed quibus Iupiter in Typhoeum: epitheton, ab ſpoliis, id eſt virtute & victoria poſuit. ut Scipio Africanus & Metellus Creticus. TEMNIS. Aphæreſis, pro contemnis. Hac autem laude hoc dicit, facile eum poſſe Iunonem contemnere, qui Iovem contemnit.

AD TE CONFVGIO. Perſonarum ratio facit laudis augmentum. TVA NVMINA. Poſſibilitatem. & notandum eſt unum deum plura habere numina; ut ſupra dictum eſt de Iunone.

FRATER VT ÆNEAS. Conciliatio à qualitate perſonæ, VT autem, eſt quemadmodum: quod in pronuntiatione extenditur, quando temporis non eſt.

IACTETVRQVE. Vacat QVE. ODIIS IVNONIS INIQVÆ. Iuſta cauſſa petitionis oſtenditur. Odium autem, o in nomine breve eſt, in verbo vero longum, ut Odit. Quemadmodum liquor, LI brevis eſt: liquitur longa.

NOTA TIBI. Græca figura eſt: ut Terentius, *Mira vero militi quæ placeant*. ET NOSTRO DOLVISTI SÆPE DOLORE. Noſtro autem, eo quo & ego: aut doluiſti, ideo quia me dolentem vidiſti; ut doleo illa re.

DONATI.

NATE. Breviter omnia conſilia ſua exprimit, & quomodo fieri poſſit oſtendit: & honeſtum facile, & neceſſarium demonſtrat. MEÆ VIRES. Vendicat ſibi neceſſitudo parentum, quicquid liberi poſſunt. Et docet inter filios & parentes tale debere eſſe volendi & nolendi ſtudium, ut, in multis licet corporibus voluntas una & neceſſitudinis vinculum indiſtinctum, integrumque perduret.

TELA TYPHOEA. Facile oſtendit eſſe quod petit. Qui enim potuit Iovis fulmen contemnere, facilius poterit fœminæ mentem poſſidere. Ergo ita dixit, ne ille excuſaret propter Iunonem. Fecit autem benevolum filium dicendo, *nate*. Item, quod potior eſſet Iove, & eſſet potentia ſua.

AD TE. Quaſi dicat: Non eſt, qui tantum aut debeat, aut poſſit. SVPPLEX. Admonuit pietatis, ut filium: rogavit, ut Deum. Quid igitur acceſſit oneris, cum eſt rogatus ab ea, quæ autoritate parentis jubere poterat?

FRATER VT ÆNEAS. Fecit benevolum & attentum; nunc facit docilem ſubjuncta narratione totius negotii. Dixit frater tuus, ut appareat operam non in extraneo ponendam, ſed in fratre eſſe neceſſariam. Ergo honeſtum & pium: ut frater pro fratre laboret, præſertim in cauſa ſalutis. Adjungit labores, ut moveat commiſerationem: & oſtendit injuſte pati, & deformat perſonam adverſariæ, quæ proſequatur innoxium.

NOTA TIBI. Hoc ad laudem Cupidinis pertinet. Maximum enim crimen eſſet ejus, ſi fratris periculum neſciret. DOLVISTI. Si præterea doluit, debet cavere ne rurſus dolenda ſuccedant.

VARIORVM.

FRATER VT ÆNEAS, NOTA TIBI. Enallage Homeri. Vide Linacr. l. 6. c. de Enallage. HART.

ODIIS IVNONIS INIQVÆ. Ne majora, quam revera ſunt, dicere videatur, teſtem ipſummet Cupidinem citat, inquiens: NOTA TIBI. Et quod multo majus eſt, etiam addit: ET NOSTRO DOLVISTI SÆPE DOLORE. Quibus ex verbis apparet, tantas fuiſſe Æneæ calamitates, & incommoda, ut ea ſæpius matrem & agnatos ad dolorem excitaverint. NASCIMBÆN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſque moratur
Vocibus: & vereor quo ſe Iunonia vertant
Hoſpitia: haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, & cingere flamma
Reginam meditor: ne quo ſe numine mutet;
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Qua facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
Regius accitu chari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat; mea maxima cura,
Dona ferens, pelago & flammis reſtantia Trojæ.

SERVII.

PHOENISSA. De Phœnice. TENET. Moratur. (BLANDIS VOCIBUS. Ideo dixit *blandis*, ut oſtenderet Didonem facile amore incendi poſſe, quæ ante jam blanda eſt quam amet.)

QUO SE IUNONIA VERTANT HOSPITIA. *Quo*: in quam partem. Iunonia autem hoſpitia, Carthaginem dicit: ubi habitabat Iuno; ut, *Hic illius arma*. Aut certe hoc ipſum vereor, quod Æneæ Carthago in hoſpitium patuit; ut eſt, *Timeo Danaos & dona ferentes*.

HAUD TANTO CESSABIT CARDINE RERUM. Aut δεικτικῶς dixit, ne in tantum quidem: hoc eſt brevi occaſione ceſſabit. Aut ſimpliciter intelligendum, Non poterit in tanta rerum opportunitate ceſſare: ut ſit de proverbio tractum, quod dicitur; *Res in cardine eſt*, hoc eſt in articulo. Quidam ſic intelligunt; cum in incerto ſtatu res ſunt, *in cardine* eſſe dicuntur, & tranſlatione verbi à janua tractam volunt, quæ motu cardinis hac atque illac impelli poteſt.)

QUOCIRCA. Quapropter. MEDITOR. Mente pertracto.

NE QUO SE NUMINE MUTET. *Quo*, vel vacat, vel pronomen eſt. Et bene ſupprimit numen Iunonis, ne ejus frequenti commemoratione, Cupidinem terreat: Magis enim vult eum intelligere, quam audire Iunonem: aut certe adverbium eſt: ut ſit, Timeo ne ſe numine Dido, aliquam commutet in partem.

MECUM. Id eſt cum officio Venerio; vel mecum per meos amores me adnitente. Nec poteſt intelligi, quemadmodum ego. Aliter enim à matre Æneas, aliter amatur à Didone.

QUO. Id eſt quomodo. ACCIPE. Audi: ut, *Accipe nunc Danaûm*; ut contra, *Da*, dic: ut, *Da Tityre nobis*. *Da, non indebita poſco?* MENTEM. Diſpoſitionem, conſilium.

ACCITU. Evocatione, & eſt quartæ declinationis.

URBEM SIDONIAM. Quam tenent Sidonii. MEA MAXIMA CURA. Et Æneas cura eſt; ſed Aſcanius maxima: *Cui regnum Italiæ, Romanaque tellus Debentur*: & ubique Aſcanius maxima cura Veneris introducitur: ut, *Veneris juſtiſſima cura*. Item, *Hunc legere, & diræ valeam ſubducere pugnæ*

(DONA RESTANTIA. Quæ reſtiterunt; ſuperfueruntque, & ante Pelagus poſuit, cum poſt Trojæ everſionem navigaverit Æneas.)

DONATI.

DIDO TENET. Oſtendit facilitatem petitionis. Nam ſi amore jam Æneæ affecta eſt, non eſt opus initio amoris, in quo magna eſt difficultas, ſed augmento. Deſideratur autem augmentum, quia timetur Iuno: à qua amor talis poſſet abrumpi: ergo opus erat tali amore, qui non poſſet abrumpi à Iunone.

CARDINE. Hic fidem facit, cum fores clauduntur: & tribuit firmitatem. ergo dixit: *Tanto ceſſabit cardine rerum*. Erat enim in poteſtate abſolvere amorem, quem voluntate ſuſceperat: ſed divinitus impactus, non potuit humano arbitrio ſummoveri. Aſſerit ergo neceſſarium remedium, quo omnis illa factio ſuccumbat.

MECUM. Tanto amore amet, quanto mater amat filium; cujus amor nullius violentia numinis valet abrumpi.

CAPERE ANTE DOLIS. Oſtendit melius eſſe ventura propulſare, quam iis quæ venerunt remedia quærere.

PUER IRE PARAT. Oſtendit in commutatione formæ, ætatis commutationem non fore difficilem. MAXIMA CURA. Nolebat mittere Aſcanium, ne duorum ſollicitudine frangeretur: vel, ne is mitteretur, qui exoriente tumultu, ſibi per ætatem cavere non poſſet.

VARIORUM.

IUNONIA VERTANT HOSPITIA. Id eſt, Punica, ideoque omnia ſuſpecta. *Iunonia* enim hoſpitia ex eo dicta, quod Carthago Iunoni dicata eſſet, quæ *Iunonia* quoque vocata eſt. TURNEB. l. 18. c. 32.

HAUD TANTO CESSABIT CARDINE R. Id eſt in tanta occaſione rei faciendæ haud ceſſabit. ibi Servius notat dici *rem in cardine eſſe*, quum in articulo eſt. Ergo cardo ipſum punctum eſt ac momentum occaſionis & oportunitatis, quæ niſi rapiatur, effluit ſtatim. SALMASIUS.

CARDINE RERUM. Proverb. Res eſt in cardine. HARTUNG.

ET CINGERE FLAMMA REGINAM. Vox militaris, *Cingere flamma*, & metaphorica, ab obſeſſis igne ferroque urbibus. φλογὶ ἀμφιβάλλειν. Ita 6. Æneid. *& mœnia cingere flamma*. GERMAN.

Hunc

Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium ſacrata ſede recondam:
Ne qua ſcire dolos, mediuſve occurrere poſſit.
Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
Vt, cum te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regales inter menſas, laticemque Lyæum:
Cum dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet,
Occultum inſpires ignem, fallaſque veneno.
Paret Amor dictis charæ genitricis: & alas
Exuit, & greſſis gaudens incedit Iüli.

SERVII.

SOPITVM SOMNO. Vnum quidem eſt ſopor & ſomnus: ſed modo *ſopitum*, irrigatum intelligimus. CYTHERA. Sicut dictum eſt genere neutro pluraliter, ut alibi, *Eſt alta Cythera.*

IDALIVM. Cypri nemus eſt, in quo oppidum breve; ut paulo poſt, *Idaliæ lucos*. Item, *Idaliumque nemus*. SACRATA SEDE. Vel templi, vel oppidi.

NE QVA SCIRE DOLOS. Qua vacat, ut frequenter diximus. MEDIVS. Importunus, incongruus.

TV FACIEM ILLIVS. Faciem pro vultu poſuit. Nullus enim poteſt faciem alterius accipere: ſed vultum, qui pro mentis qualitate formatur. Vnde infra eſt, *Et notos pueri puer, indue vultus*: aut certe quia difficile numini non eſt, ut in faciem mutetur alterius. Sane *illius* in Georgicis corripuit; ut, *Illius immenſæ*. NOCTEM NON AMPLIVS VNAM. Vt ſupra diximus, artis poëticæ eſt, non omnia dicere. Vnde nunc permiſit *Noctem unam*. Nec enim dicturus eſt, aut abſceſſum Cupidinis, aut adventum Aſcanii.

PVERI PVER. Argumentum à facili. LÆTISSIMA DIDO. Non eſt epitheton perpetuum: id eſt cum læta eſſe cæperit.

REGALES INTER MENSAS. Epulas intemperantes, in quibus caſtitas rara eſt: & facilis amoris occaſio. unde eſt illud Terentii, *Sine Cerere & Libero friget Venus*. LATICEMQVE LYÆVM: Latex proprie aqua eſt, ab eo quod intra terræ venas lateat: ſed & vinum latet intra uvam. Vnde nunc dixit laticem. Lyæum autem pro Lyæium figurate; ponens principalitatem, pro derivatione.

OCCVLTVM INSPIRES IGNEM. Diffinitio amoris eſt, ignis occultus. VENENO. Venenum dictum, quia per venas eat: ideo poſt ait, *longumque bibebat amorem.*

PARET AMOR DICTIS. Vt ſupra, pro Cupidine amorem poſuit. Sane notandum, quod interdum, ubi inducit minorem feſtinantem parere, majori reſpondentem eum non facit; ut hoc loco Cupidinem, ut in IV. *Ille Patris magni parere parabat Imperio*. Et in VII. *Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis.*

ET ALAS EXVIT. Hoc eſt depoſuit. Laus ingens Aſcanii per tranſitum. Siquidem alis tantum depoſitis Aſcanius fuit.

DONATI.

HVNC EGO. Ne diceret Cupido, quid fiet de Aſcanio, ſi ibo? SOPITVM. Nam illa ætas multum profundeque dormit. Ergo erit ſat temporis ad capiendos mulieris animos. Deſignat etiam tempus & locum amoribus aptum.

NOCTEM VNAM. Erat ſpatium breve; ſed erat properandum, ne longi temporis opera eſſet neceſſaria: quia Aſcanius longiori ſomno teneri non potuit.

PARET. Non reſpondet. quid enim perſonæ matris, vel maxime in tali cauſa reſponderet: & tempus facta, non fabulas exigebat: ergo ſe officioſum matri præſtat.

GAVDENS. Vel, ut filium exprimeret ad patrem euntem: vel, quia plena voluntate, juſſa matris implebat.

VARIORVM.

FACIEM ILLIVS FALLE DOLO. Videtur hic *fallere faciem* dixiſſe, ut Sophocles in Philoctete μορφὴν δολῶν. Hic ſiquidem fallere faciem eſt, ὑποκρίνεσθαι mentiri, & ſimulare. Non quod Aſcanii facies immutata ſit: ſed quod ab alio repræſentata. GERMAN.

REGALES INTER MENSAS. Facile amor conciliatur inter epulas & pocula. Sine Cerere & Baccho friget Venus. PONT.

LATICEMQVE LYÆVM. Exponit Linacer, aliique *Lyæum*. Quid ſi dicas eſſe Græciſmum: id eſt, Laticem Lyæi, pro humorem, ſuccum? veluti illud, νηὶ ἐν πρύμνῃ, Odyſſ. β. HART.

OCCVLTVM INSPIRES IGNEM. Per definitionem locutus fuiſſe videtur: nam occultus ignis amor eſt, ac veneni inſtar; cujus natura eſt ſenſim diffundi per venas, indeque præcordia petere. Hæ ſunt igitur amoris proprietates duæ, quæ egregie Poëta deſignavit in 4. Æneid. cum ait:

At regina gravi jamdudum ſaucia cura
Vulnus alit Venis & cæco carpitur igni.

NASCIMB.

At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aſpirans complectitur umbra.
Iamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cum venit, aulæis jam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda, mediamque locavit.

SERVII.

PLACIDAM PER MEMBRA QVIETEM. Aut epitheton eſt quietis: aut ideo *placidam* dixit, quia eſt quies, quæ poteſt etiam ſomniorum terrore turbari.

IRRIGAT. Infundit, proprie quia ſomnus ſic pingitur, quaſi cornu infundat. FOTVM. Sublatum, complexum.

AMARACVS. Hic puer regius unguentarius fuit, qui caſu lapſus dum ferret unguenta, majorem ex confuſione odorem creavit. Vnde optima unguenta, amaracina dicuntur. Hic poſtea in herbam ſampſuchum dicitur verſus, quam nunc amaracum dixit.

IAMQVE IBAT. Cum vix Venus iſta dixiſſet. Sane neque feſtinantibus perſonis, neque minoribus eſt reſpondendi facultas; ut hoc loco Cupidini: ut, Mercurio ſupra, item in quarto, ut in ſeptimo, Furiæ.

CVM VENIT. Aut pro cum venerit ait. ut CVM ſit adverbium temporis, pro *dum*. Nec enim poteſt conjunctivi modi particula, jungi indicativo. Sane ſciendum, malo errore, *cum*, & *dum* à Romanis eſſe confuſa. AVLÆIS. Velis pictis, quæ ideo aulæa dicta ſunt; quod primum in aula Attali regis Aſiæ, qui populum Romanum ſcripſit hæredem, inventa ſunt. Ideo autem etiam in domibus tendebantur aulæa, ut imitatio tentoriorum fieret; ſub quibus bellantes ſemper habitavere majores. Vnde & in thalamis hoc fieri hodie conſpicimus.

Varro tamen dicit vela ſolere ſuſpendi ad excipiendum pulverem: quia uſus cameræ ignorabatur. Vnde Horatius, *Interea ſuſpenſa gravis aulæa ruinas In patinam fecere, trahentia pulveris atri, Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.* Sciendum ſane Græca nomina in η exeuntia, cum derivationem faciunt, η in æ diphthongum convertere, ut αὔλη, aulæa, ἴδη idæa, αἴτνη, ætnæa. SVPERBIS. Nobilibus. ut, *Ceciditque ſuperbum Ilium.*

AVREA. Si Dido aurea, pulchram ſignificat: & eſt nominativus. Si ſponda, ſeptimus quidem eſt: ſed ſynæreſis fit, & ſpondeus eſt. SPONDA. Antiqui ſtibadia non habebant: ſed ſtratis tribus lectis epulabantur. Vnde & triclinium ſterni dicitur: ſic Cicero, *Sterni triclinia & in foro jubebat.* Vnde apparet errare eos, qui triclinium dicunt ipſam baſilicam, vel cœnationem. MEDIAMQVE LOCAVIT. Collocavit. Ipſe enim apud majores domini fuerat locus; ut aperte Saluſtius docet, *Igitur diſcubuere. Sertorius inferior in medio; ſupra L. Fabius Hiſpanienſis ſenator ex proſcriptis: in ſummo Antonius, & infra ſcriba Sertorii Verſius. Alter ſcriba Mœcenas in imo, medius inter Tarquitium & dominum Perpernam.*

DONATI.

AT VENVS. Natura puerorum tangitur, qui ſecurius & diu dormiunt, ſi etiam accedant alia oblectamenta: ut ſeceſſus, flores, & odores, & mollicies, opacitasque umbrarum.

DVCE ACHATE. Ergo hunc fallebat, & lætus portabat dona: quia non frangebatur onere munerum, nec tædio viarum.

CVM VENIT. Executus eſt juſſa mature: quia prævenit convivium, & venit cum jam diſcumberent in aptiſſimo tempore.

MEDIAM. Nam is locus potior apud veteres fuit. Nam Salluſtius: Ita Sertorii convivium deſcribit, ut ipſum, quia potior fuit, collocaſſet in medio.

VARIORVM.

MOLLIS AMARACVS. Proverb. *Nihil Sui cum amaraco.* HART.

VBI MOLLIS AMARACVS ILLVM, &c. Scalig. lib. 4. *Amaracus aſpirans*, eſt quod ſupra dixit, *ſertiſque recentibus halant*. Omnia enim odorifera Veneri dicata ſunt. Eſt autem Amaracus herba, quam & *Sampſuchum*, & vulgo *majoranam* dicunt: ex qua conficitur *unguentum amaracinum*, quod Plinius lib. 12. cap. 1. inter nobiliſſima recenſet: quod peculiari quadam natura inimicum eſt ſuillo generi, adeo ut illi propemodum venenum ſit. Teſtatur id Lucretius lib. 6.

Denique amaracinum fugitat ſus, & timet omne
Vnguentum: nam ſetigeris ſubus acre venenum eſt.

Neque pejus ullum animal odit Venus, quam Suem; ob interfectum Adonin. TAVBMAN.

AVREA COMPOSVIT SPONDA. Lecti latere, id eſt tabula, quæ lecti latus ſuſtinet, quam vel hodie ſpondam vocamus, & quidem lecti, in quo dormimus. Sed & lecti dicitur, in quo comedentes accumbebant, qui ſternebatur pro dignitate perſonarum. Vnde hic aurea ſponda, id eſt ſtragula veſte aurea cooperta. Cælius, l. 27. c. 25. CORRAD.

MEDIAMQVE LOCAVIT. In lecto, qui medius eſſet, accubuit: ne quis credat Æneam, & alium quempiam in eodem etiam lecto ſic accubuiſſe, ut Dido media eſſet. Nam mulieres in eodem lecto non accumbebant cum viris, niſi mariti, aut amatores eſſent. CORRAD.

Iam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iam pater Æneas, & jam Trojana juventus
Conveniunt, ſtratoque ſuper decumbitur oſtro.
Dant manibus famuli lymphas, Cereremque caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ; quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, & flammis adolere penates:
Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
Nec non & Tyrii per limina læta frequentes

SERVII.

IAM PATER ÆNEAS. Religioſus: quia pater proprie omnium deorum epitheton eſt, ut Virgilius oſtendit.

OSTRO. Pro purpura poſuit, unde & tingitur.

DANT MANIBVS FAMVLI LYMPHAS. Humilis character, qui ἰσχνὸς dicitur: Vilia enim deſcribuntur. CEREREMQVE. Hic panem, alibi triticum: ut, *Tum Cererem corruptam undis.* EXPEDIVNT. Proferunt. TONSISQVE FERVNT MANTILIA VILLIS. Vel minutis: vel compoſitis, ut, *tonſa coma, preſſa corona* * eſt. Con„ ſtat enim majores, mappas habuiſſe villoſas, quibus „ etiam in ſacris utebantur; ſicut in Georgicis, *Ma*„ *nibus liquidos dant ordine fontes Germanæ tonſiſque* „ *ferunt mantilia villis.* de ſupplicaturis enim hoc di„ xit. *mantilia* vero à tergendis manibus dicta; & eſt nominativus mantile, quo modo *torale*. Quod autem legimus, *Ne turpe toral*, apocope eſt.

QVINQVAGINTA INTVS FAMVLÆ. Hoc eſt multæ. ORDINE LONGO. Id eſt diſpoſitione ſecundum Tullium: qui in OEconomicis dicit, quid ubi ponendum ſit. Nec enim debent univerſa confundi. CVRA PENVM STRVERE. Inter penum & cellarium hoc intereſt; quod cellarium eſt paucorum dierum: unde & in cella dicitur importatum frumentum. Penus vero, temporis longi. Sane dicimus, & hic & hæc & hoc penus; ſed à maſculino & fœminino genere quarta eſt declinatio, à neutro tertia, quo modo eſt pecus pecoris. Vnde Horatius, *Portet frumenta penuſque.* Maſculino vero genere Plautus, *Niſi mihi annuus penus datur.* Fœminino Lucillius poſuit, *Vxori legata penus.* Quartæ autem declinationis, Perſius docet: ut, *In locuplete penu defenſis pinguibus umbris.*

STRVERE. Ordinare, componere. Vnde & Structores, dicuntur ferculorum compoſitores. ET FLAMMIS ADOLERE PENATES. Id eſt, Colere. Sed adolere, proprie augere. In ſacris, ADOLERE per bonum omen dicitur. Nam in aris non adolentur aliqua, ſed cremantur & conſumuntur; quia veteres in focis ſacrificabant, ut ipſe alibi, *Hortor amare focos.*

TOTIDEMQVE PARES ÆTATE MINISTRI. Non numerus; ſed ætatis qualitas habet admirationem.

QVI DAPIBVS. Quidam dapes regum volunt eſſe, Epulas privatorum. ONERENT autem, poteſt & abundantiam retuliſſe, & de veterum more dixit, quibus cum accubuiſſent, omnis cœna ſemel adponebatur. Et quidam volunt hoc ſecundum „ veterem ceremoniarum ritum adverti debere, quod „ Flamini diali menſa inanis non adponebatur; nam „ cum dicit, *Qui dapibus menſas onerent & pocula* „ *ponant*: Et alibi, *Et vina reponite menſis*, quid „ aliud oſtendit, quam menſam vacuam non antepo„ ſitam Æneæ, quem ubique omnia ſacerdotia indu„ cit habuiſſe. ET POCVLA PONANT. Similiter „ more antiquo dixit, quia veteribus non in manus dabantur pocula, ſed menſis apponebantur, ut hodie apud plures; pocula in caniſtris argenteis apponuntur, quæ caniſtra ſiccaria dicuntur.

DONATI.

IAM PATER ÆNEAS. Diſcernitur ipſe & Trojani ſedibus purpureis.

DANT. Deſcribit familiæ ordinem. CANISTRIS. Mos apud veteres fertur fuiſſe, ut panis non argenteis, ſed vimineis vaſculis inferretur.

LONGO ORDINE. Vbi fuerant quinquaginta, ad quarum curam pertinebat procuratio cellarii, & deorum penatum cultus; illas ſine dubio viciſſitudo longo ordine tangebat.

CENTVM ALIÆ. Eleganter atque breviter divitias expreſſit, laudavitque. Voluit enim demonſtrare, ducentos, & ſexum, & ætatem diſcernere. Numerus autem non eſt res magna in rege, ſed parilitas ætatis, quæ oſtendit quanta ſibi ſervorum eſſet multitudo: ex qua ducenti pari ætate eligi potuerint digni, qui curarent ſupra dicta.

NEC NON. Supra oſtrum Trojani, qui magis eſſent honorandi, ſederunt: Tyrii vero in veſtibus pictis.

VARIORVM.

FLAMMIS ADOLERE PENATES. Cum de penu & cibis Poëta loquatur, abſurdum omnino mihi videtur, de ſacrificiis deorum penatium hunc locum intelligendum eſſe: nam quid ſacra cum epulis & culina? Potius de cibis curandis condiendiſque intelligendum: nihilque aliud ſit, *flammis adolere penates*, quam coquinam facere & cibos in foco condire atq; componere. Nam turpe fuiſſet omnino ac præter rationem inſtitutumque priſcorum, coquos aut alius generis ſervos Diis Penatibus ſacra feciſſe: quibus ſupremæ dignitatis homines in familiis ſacrificare ſolebant. Cato in lib. de re ruſt. c. 2. hoc ſacrificandi Laribus negotium patrifamilias tribuit. NASCIMB.

Con-

Convenere, & toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ; mirantur Iulum,
Flagranteiſque dei vultus, ſimulataque verba,
Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infœlix, peſti devota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phœniſſa; & puero pariter doniſque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ colloque pependit,
Et magnum falſi implevit genitoris amorem;
Reginam petit. hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret: & interdum gremio fovet, inſcia Dido
Inſideat quantus miſeræ deus. at memor ille

SERVII.

TORIS PICTIS. Pro in toris pictis; & torus dictus eſt, quia veteres ſuper herbam tortam, vel ſedebant, vel diſcumbebant: ut V. Æneid. *Viridante toro conſederat herbæ.* IVSSI DISCVMBERE. De regiis ſatellitibus dixit, qui utique ſubjecti erant imperio, nec tantum quod hoſpites fuerant; diſcumbere autem juxta conſuetudinem ſuorum temporum dixit, quia olim ſedentes veſcebantur; ut ipſe alibi, *Gramineoque viros locat ipſe ſedili*, &, *perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.*

MIRANTVR DONA ÆNEÆ. Hoc ad Tyrios retulit. MIRANTVR IVLVM. Quem putabant Ilulum.

FLAGRANTEISQVE DEI VVLTVS. Ardentes divinitate. Hoc ad poëtam refertur. SIMVLATAQVE VERBA. Compoſita in Aſcanii ſimilitudinem. Et hoc ex perſona poëtæ accipiendum.

PRÆCIPVE INFOELIX. Propter caſum futurum, ut probant ſequentia: PESTI DEVOTA FVTVRÆ. Ideo ergo infœlix, PESTI autem vel amori, vel malo. DEVOTA vero de oratione Auguſti tranſlata eſt locutio, quem habuit in laudatione funeris Marcelli; cum diceret illum immaturæ morti devotum fuiſſe.

EXPLERI MENTEM NEQVIT. Græca figura eſt. TVENDO. Dum intuetur. Et omnis gerundii modus, tam ab agentis, quam à patientis ſignificatione ſimiliter profertur. ut, *Cantando tu illum*, id eſt dum cantas. Et, *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis*, Id eſt, dum ei cantatur.

ILLE VBI. Poſtquam, ut Horatius, *Nos ubi decidimus*. Hoc eſt poſtquam. Nam ſi loci eſſet, QVO diceret. Ergo ubi interdum adverbium loci eſt, interdum temporis.

ET MAGNVM. Arduum. Difficile eſt enim imitari verum filii affectum. FALSI GENITORIS. Non veri, pro eo qui fallebatur; ut ſit, implevit amorem ejus quem decipiebat ſimulando, eum eſſe patrem ſuum, & eſt magis abſolutum participium, nam illic nomen eſt. *Falſi Simoentis ad undam.*

REGINAM PETIT. Non ſimpliciter dixit, petit: Nam *petere*, proprie eſt inſidiari.

GREMIO FOVET. Suſtinet; ut, *Et fotum gremio.*

INSIDEAT. In ſinu ſedeat, legitur tamen & inſidat, ut quidam volunt inſidias faciat. AT MEMOR ILLE MATRIS. Hoc eſt præceptorum matris.

DONATI.

MIRANTVR. Per hoc oſtenditur, regina quanquam ditiſſima & ditiſſimi viri uxor fuiſſet, talia nunquam habuiſſe, cum hæc ipſa & ſui Tyrii mirentur. Alius intellectus eſt: Mirantur dona Æneæ, id eſt, mirantur talia Æneam vel habere, vel donare potuiſſe. Mirantur ergo ſubſtantiam animi largientis.

ARDESCITQVE TVENDO. Contrarium poſuit. Nam conſiderationi intenta, faſtidium incurrere debuit.

FALSI. Magna res, ut etiam pater deceptus ſit.

INSIDEAT QVANTVS. Tanto libentius imprudens complectebatur, quantum neſciebat qualem deum amplecteretur. INFELIX. Quia benignum animum exhibebat, quem deberet inimicum exhibere, cum ex eo pararetur ſibi mors.

VARIORVM.

FLAGANTESQVE DEI VVLTVS. Qui ſcilicet faces atque incendia amoris præ ſe ferrent. Sic Cicero pro Cælio, *flagrantiam oculorum*: qui nempe amoris æſtum atq; incendium intuendo emitterent. *Dei* dicit ex ſua perſona; non enim Tyrii ſciebant eſſe deum, hoc eſt Cupidinem. PONTANVS.

PALLAMQVE ET PICTVM, &c. Ruſus munera recenſet, non omnia, ſed pulchriora: hoc autem velamen quod paulo ante circumtextum dixerat, nunc pictum eſſe dicit, & cycladem intelligit; quod genus eſt veſtis muliebris, tenuiſſima, explicabilis & ſpatioſa, quæ inſtar veli, quod totum corpus circumdabat, facta erat. à κυκλόω, id eſt circumdo dicta. N.

ARDESCITQVE TVENDO. Id eſt incenditur amoris flamma. Nam ἐκ τοῦ ὁρᾷν γίγνεται τὸ ἐρᾷν. Quippe Amor habitat in oculis. Et in Bucolic. *Vt vidi, ut perii.* Quia ergo oculi amoris illices ſunt, animi ſedem in his putavere. Quare & Poëtæ *Cupidinem* ibi excubantem, ſuaque jacula inde mittentem finxerunt. TAVBM.

Matris

Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & vivo tentat prævertere amore
Iam pridem reſides animos, deſuetaque corda.

SERVII.

ACIDALIÆ. Acidalia Venus dicitur; vel quia injicit curas, quas Græci ἀκίδας dicunt, vel certe à fonte Acidalio: quia eſt in Orchomeno Bœotiæ civitate: in quo ſe Gratiæ abluunt, quas Veneri conſtat eſſe ſacratas. Ipſius enim & Liberi filiæ ſunt, nec immerito. Gratiæ enim per horum fere numinum munera conciliantur. Ideo autem nudæ ſunt, quod gratiæ ſine fuco eſſe debent. Ideo connexæ; quia inſolubiles eſſe gratias decet. Horatius, *Segneſque nodum ſolvere Gratiæ.*

Quod vero una averſa pingitur, duæ nos reſpicientes, hæc ratio eſt: quia profecta à nobis gratia, duplex ſolet reverti. unde eſt ſupra, *Nec te certaſſe priorem Pœniteat.*

(Sane Veneri, multa nomina pro locis vel cauſis, dicuntur impoſita. Nam Venerem vocari quidam propter promptam veniam dicunt; alii Suadam appellant, quod ipſa conciliatio Suada ſit: dicitur etiam obſequens Venus, quam Fabius Gurges poſt peractum bellum Samniticum, ideo hoc nomine conſecravit, quod ſibi fuerit obſecuta; hanc Itali Poſtvotam dicunt; dicta eſt etiam Equeſtris Venus; dicta & Cloacina, quia veteres Cloare pugnare dixerunt; dicitur & Myrica & Myrtea, & Purpuriſſa & Erycina, quam Æneas ſecum advexit: dicitur & Salacia, quæ proprie meretricum Dea appellata eſt à veteribus; & Lubentina, quæ libentiam mentibus novam præſtat; quamvis alii hanc Lubiam dicant, quod eo numine conſilia in medullas labantur: Alii Mimnerniam, vel Meminiam dicunt, quod meminerit omnium. Eſt & verticordia & militaris Venus. Eſt & Limeneſia, quæ portubus præeſt, ipſa & Victima & Netrix ex Cæſaris ſomnio ſacrata. Eſt & Venus calva, ob hanc cauſam; quod cum Galli Capitolium obſiderent, & deeſſent funes Romanis ad tormenta facienda: Prima Domitia crinem ſuum, poſt cæteræ matronæ imitatæ eam, execuerunt; unde facta tormenta, & poſt bellum ſtatua Veneri hoc nomine conlocata eſt; licet alii calvam Venerem, quaſi puram tradant; alii calvam quod corda amantum calviat, id eſt, fallat, atque eludat.

Quidam dicunt porrigine olim capillos cecidiſſe fœminis, & Ancum Regem ſuæ uxori ſtatuam Calvam poſuiſſe, quod conſtitit piaculo, nam mox omnibus fœminis capilli renati ſunt; unde inſtitutum ut Calva Venus coleretur. Apud Cyprios Venus in modum umbilici, vel ut quidam volunt, metæ colitur. Apud Epheſios Venerem Automatem dixerunt, vel Epidætiam. Ratio autem eorum nominum talis eſt. Melibœes & Alexis amore ſe mutuo dilexerunt, & juramento ſe adſtrinxerunt, ut cum tempus nuptiarum veniſſent ſibimet jungerentur: ſed cum virginem parentes ſui alii deſpondiſſent, & hoc Alexis vidiſſet, ſpontaneum ſubiit exilium. Virgo autem ipſo nuptiarum die, ſemet de tecto præcipitavit; quæ cum illæſa decidiſſet, in fugam converſa pervenit ad littus, ibique ſcapham aſcendit, ex qua ſponte funes ſoluti eſſe dicuntur: voluntate itaque Deorum pervecta eſt, ubi amator morabatur; quam cum ille, parans cum ſodalibus convivium, ſuſcepiſſet, pro ipſo rei eventu, templum conſtituit: Quod ergo ſponte fuiſſent ſoluti, Automatæ Veneri nomen ſacravit; quodque cum epulas pararet, virgo ei aquis fuiſſet advecta, Epidæti ſacrum dicavit)

ABOLERE SICHÆVM INCIPIT. Ordo naturalis. prius enim eſt evellere inhærentia: & poſt nova inferre. ſic Terentius, *Vt metum in quo nunc eſt adimam, atque expleam animum gaudio.* VIVO AMORE. Aut vivi hominis, aut certe vehementi. PRÆVERTERE. Præoccupare: propter Iunonem ſine dubio.

RESIDES. Pigros ad amandum, inertes. Iuraverat enim nulli ſe eſſe nupturam. (Reſides ſane milites otioſi & pigres dicuntur: ut VI. Æneid. *Reſideſque movebit Tullus in arma viros*) Vnde contra inſtantes dicimus induſtrios.

DONATI.

ABOLERE, Prius enim debebat removere amorem priſtini viri, & paulatim: quia cum vehementer hæreret, non poterat uno impulſu dimoveri. Idcirco autem Didonem caſtam, divitem, pulchram, deceptam inducit per Cupidinem, ut non ſolum Didonis, verumetiam Æneæ exiſtimationem oſtenderet, ne illum ignobilis fœmina, projecti pudoris, ſponte amaſſe, aut provocata muneribus videatur, aut ille malis ſubmerſus in numeris, de amoribus ſollicite cogitaſſe.

VARIORVM.

AT MEMOR ILLE MATRIS ACIDALIÆ. Memor Cupido præceptorum matris, paulatim ex animo Didonis, imaginem Sichæi delet, ac penitus eradit: ac pro illo amore pigro, inerti, mortuo, alium ſufficit, juvenilem, vehementem, vividum, flagrantem, in Æneam ſcilicet. Hoc eam prævertit, id eſt præoccupat, ne quid Æneæ Iunonis machinatio, ſi quid tanto cardine rerum inceptaverit, nocere queat. PONTANVS.

PAVLATIM ABOLERE SICHÆVM. Vt nemo repente fit bonus, ita nec malus: gradus ſunt vitiorum, quemadmodum & virtutum. Vt igitur τὸ εἰκὸς ſervetur, paulatim, non ſubito debet Cupido ex animo Didonis Sichæi delere memoriam, propter illud in 4. Æneid.

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat, &c.

Arbitror autem ad excuſationem utriuſque dolum Cupidinis induci, ne Æneas præter decorum ſapientis hominis, & Dido incautius, quam probam mulierem decet, hanc amorem inchoaſſe videat. NASCIMB. REGVLVS.

VIVO TENTAT PRÆVERTERE AMORE. Vivido ac vehementi amore inertes & pigros ad amandum animos tentat præoccupare, Iunonem ſcilicet præveniendo. Æneid. 6.

--- --- *reſideſque movebit*
Rurſus in arma viros, & jam deſueta triumphis
Agmina. Alio modo 2. Æneid. *arma deſueta.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ;
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque popoſcit,
Implevitque mero pateram; quam Belus, & omnes

SERVII.

QVIES EPVLIS. Propter regalem affluentiam. Contra ſupra, (vbi de neceſſitate loquitur) *Poſtquam exempta fames epulis.* MENSÆQVE REMOTÆ. Licet ſub extranea perſona, Romanorum tamen exequitur morem, apud quos duæ menſæ erant: una epularum, altera poculorum; (nam ideo ſequitur) CRATERAS. Et Græcum eſt, ab eo quod eſt, hic crater. Nam Latine, hæc cratera dicitur. Vnde Perſius, *Si tibi crateras argenti incluſaque multo Auro dona feram.*

ET VINA CORONANT. Vina pro poculis poſuit, & eſt tropus ſynecdoche; ut Cererem dicimus, pro frumento. Sic Plautus, *Vinum precemur: namque hic deus præſens adeſt.* *Coronant* autem eſt, aut implent uſque ad marginem; aut quia antiqui coronabant pocula, & ſic bibebant. Vnde eſt, *Magnum cratera corona Induit, implevitque mero.*

FIT STREPITVS TECTIS. Id eſt ad tecta; ut, *It clamor cœlo.* Legitur autem & *It ſtrepitus.*

ATRIA. Vt ſupra dictum eſt, tangitque morem Romanorum. Nam ut ait Cato, & in atrio & duobus ferculis epulabantur antiqui. Vnde ait Iuvenalis, *Quis fercula ſeptem Secreto cœnavit avus?* Ibi & pecunias habebant; Vnde qui honoratiores erant, liminum cuſtodes adhibebantur: ut, *Qui Dardanio Anchiſæ Armiger ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos.* Ibi & culina erat: unde & atrium dictum eſt, quod atrum erat ex fumo. (Alii dicunt, Atria Etruriæ civitatem fuiſſe, quæ domos amplis veſtibulis habebat; quæ cum Romani imitarentur, atria appellaverunt: Alii *atria* magnas ſedes & capaciſſimas dictas tradunt, unde atria licinia, & atrium libertatis.) LYCHNI. Græco ſermone uſus eſt. A lychno enim lucerna dicta eſt; unde & brevis eſt LIS, ut Iuvenalis, *Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.* Horatius, *Vngor olivo, Non quo fundatis immundus nacta lucernis.* Si enim à luce diceretur, non ſtaret verſus.

LAQVEARIBVS. Principaliter lacus dicitur: ut Lucillius: *Reſultant ædeſque lacuſque.* Diminutio lacunar facit. Horat. *Nec mea renidet in domo lacunar.* Inde fit alia diminutio lacunarium, & per Antiſtichon laquearium (facit: Legitur & lacuaribus. Cicero Tuſculanarum, *Tectis cælatis, lacuatis.*)

NOCTEM VINCVNT. Luminis eſt exaggeratio. FVNALIA. Quæ ſunt intra ceram, dicta à funibus, quos ante uſum papyri, cera circundatos habuere majores. Vnde & funera dicuntur. (Alii funalia appellarunt, quod in cicendula lucet, quos Græci [illegible] vocant: Varro de vita p. r. Facibus aut candela ſimplici aut ex eo funiculo facto, earum veſtigia quod ubi ea figebant appellarunt funalia: nonnulli apud veteres candelabra dicta tradunt, quæ in capitibus uncinos haberent, quibus affigi ſolebant: vel candelaber, vel funes pice delibuti; quæ interdum erant minora, ut geſtari manu & præferri Magiſtratibus à cœna remeantibus poſſent.)

HIC. Tunc. ergo adverbium temporis eſt.

QVAM BELVS. Primus rex Aſſyriorum: ut ſupra dictum eſt: quos conſtat Saturnum, quem eundem & Solem dicunt, Iunonemque coluiſſe: quæ numina etiam apud Afros poſtea culta ſunt. Vnde & lingua Punica Baldeus dicitur. Apud Aſſyrios autem Bel dicitur, quadam ſacrorum ratione & Saturnus & Sol. (Alii hunc Belum Saturni temporibus regnaſſe, ejuſdemque Dei hoſpitem fuiſſe tradunt.)

DONATI.

POSTQVAM PRIMA QVIES. Convivii prolixi mos deſcribitur; nam confectis epulis ſtudium bibendi proſequuntur.

FVNALIA. Faces ex funibus procreatæ.

GRAVEM. Laudat à pondere & à materia, deinde quod eo majores Didonis uſi ſint, & durante mero tranſierit ad Didonem.

VARIORVM.

POSTQVAM PRIMA QVIES E. Non declarant hic Grammatici, quare *primam* dixerit quietem: quia repetebant potationes: ut in 4. *Inſtauratque diem donis*: ſic hoc loco, *epulis*. Secundas menſas diis ſtatuebant; ut apud Horatium SCALIGER l.4.c.16.

CRATERAS MAGNAS STATVVNT ET V. C. Hic mos Græcorum erat, ut remotis epulis potationem inſtituerent majoribus poculis, & hoſpites hoſpitio acceptos ad potandum hortarentur. Id teſtatur in 3. Verrinar. M. Tullius his verbis. *Fit ſermo inter eos & invitatio, ut Græco more biberetur: hoſpes hortatur, poſcunt majoribus poculis.* Quem morem Germani hodieque obſervant. TVRNEB. l.12. c.13. VICTOR. lib.2. cap.1. κρατὴρ enim dictus eſt quaſi κερατὴς, quod veteres è cornu bibere ſolerent. inde factum verbum κεράσαι, miſcere ſeu temperare vinum. Statuebant autem tres crateras antiqui Græci in cœna: primam Mercurio, alteram Gratiis, tertiam Iovi Servatori, quem Δία σωτῆρα vocabant. Sed & earum una poſt epulas, menſis remotis ſtatuebatur ad libationem & invitationem. PONTAN. TAVBMAN.

ET VINA CORONANT. Id eſt vinum coronis floreis ornant; aſſentiente alio Virgilii loco: *At pater Anchiſes magnum cratera corona Induit; implevitque mero*: quamvis interpretes Græci ἐπιστέψαντο exponant, ad ſummam coronam & marginem implent. TVRNEB.

A Belo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

A Belo ſoliti: tum facta ſilentia tectis.
Iuppiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſque diem, Trojaque profectis
Eſſe velis, noſtroſque hujus meminiſſe minores.
Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno:
Et vos ô cœtum Tyrii celebrate faventes.
Dixit, & in menſa laticum libavit honorem:
Primaque libato ſummo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hauſit

SERVII.

TVM FACTA SILENTIA TECTIS. Mos erat apud veteres, ut lumini incenſo ſilentium præberetur, ut optativam ſibi laudem loquendo nullus averteret, * Apud Romanos etiam cœna edita, ſublatiſque menſis primis, ſilentium fieri ſolebat, quoad ea, quæ de cœna libata fuerant, ad focum ferrentur & ignem, darentur, ac puer Deos propitios nunciaſſet, ut, *Diis honor haberetur*, tacendoque res * cum interceſſit inter cœnandum, Græci quoque θεῶν παρουσίαν dicunt.

HOSPITIBVS NAM TE DARE IVRA LOQVVNTVR. Scilicet exemplo Lycaonis: qui cum hoſpites ſuſceptos necaret, à ſuſcepto Iove, poſtquam ei epulas humanas appoſuit, verſus in lupum; oſtendit hoſpitii jura non eſſe violanda. Græci τὸ ξένιον Διὸς appellant.

TYRIISQVE DIEM. Atqui nox erat, ſed per diem accipimus & noctem, & quidam volunt maſculini generis diem bonum ſignificare, fœminini, malum. TROIAQVE PROFECTIS. Bene noluit profugis dicere.

ESSE VELIS. Secundum Hetruſcam diſciplinam locutus eſt. Sic enim dicunt, *volens, propitiuſque ſis*.

ADSIT LÆTITIÆ BACCHVS DATOR. Alii *adſis* legunt. Secundum quos Bacchus, aut antiptoſis eſt, aut antiquus vocativus. ut, *Socer arma Latinus habeto*. DATOR. Bene autem addidit dator lætitiæ: quia eſt & dator furoris. ET BONA IVNO. Aut propitia, id eſt non irata Trojanis; ut, *Sis bonus ô fœlixque tuis*. Aut magis bona. cœleſtis eſt enim & inferna: ut, *Iunoni infernæ dictus ſacer*. aut ſicut ſupra dictum eſt χρήστη, quod eſt bona, quam inter penates Trojani habuiſſe dicuntur.

COETVM. Modo convivium, & bono verbo ad dignitatem duorum in uno populorum uſus eſt.

LATICVM LIBAVIT HONOREM. More ſacrorum. Diis enim hoſpitalibus & Iovi in menſa libabatur & tangit ritum Romanorum, qui paniceas, ſacrataſque menſas habebant, in quas libabant: ut eſt, *Heus etiam menſas conſumimus, inquit Iulus*.

LIBATO SVMMO TENVS ATTIGIT ORE. Vſque ad labra. Et verecundiam reginæ oſtendit: & morem Romanum. Nam apud majores noſtros feminæ non utebantur vino, niſi ſacrorum cauſſa certis diebus.

TVM BITIÆ. Per tranſitum, Pœnorum ducum nomina introducit. Nam Bitias claſſis Punicæ fuit præfectus: ut docet Livius. IOPAS vero unus de procis Didonis: ut Punica teſtatur hiſtoria. Servavit autem τὸ πρέπον, quare non Æneæ dedit, ne aut contumelioſum videretur, aut petulans.

DONATI.

FACTA SILENTIA. Rem enim divinam actura ſilentium induxit.

IVPPITER. Rogat Iovem, & ejus virtutem narrat, ut oſtendat pleno voto Trojanos excepiſſe, cum initam ſocietatem teſtimonio hoſpitalis Iovis confirmet. Cum autem ipſa eſſet Sydonia, quaſi mortis ſuæ præſagio, Tyriorum ſolum & Trojanorum meminit: & merito diei meminit, quo confirmabat ſocietatem per ſacra & convivium. Triſte autem fuit, tenebras nominare, vel noctem, vel maxime, quia continuationem diei nocti conjunxerat, & nondum itum erat ad requiem.

NOSTROSQVE HVIVS. Sic factum: ut etiam nunc duret de actibus Didonis fabula.

BACCHVS. Vinum, ſine quo lætitia in conviviis eſſe non poteſt. Nam ſi alibi eſt Bacchus, & ad culpam cauſas dedit: id non vini vitium eſt, ſed hominis vino uti neſcientis. BONA IVNO. Nam norat illam inimicam Trojanis: ergo ut ſit bona & benevola.

TYRII. Ne eſſet aliqua incolarum adverſus peregrinos æmulatio.

IN MENSA. In conviviis enim, cum hujuſmodi honorificentia numinibus exhibetur, pro ara, menſa ſuccedit.

PRIMA. Vel quia ipſa libabat, vel quia potior omnibus fuit, utpote regina. SVMMO TENVS. Summis labris, ut religionis & non vini cupidam demonſtraret.

INCREPITANS. Clara voce exhortans. Hunc autem elegit, quia ſciebat vini eſſe amatorem: unde ſequitur, *ille impiger hauſit*.

VARIORVM.

IVPITER HOSPITIBVS NAM TE DARE IVRA, &c. Deus hoſpitalis dicitur, quaſi præſes & vindex hoſpitii; ſub quo nomine apud antiquos magna religione colebatur. Fuit item antiqui moris, teſſeram dari hoſpitibus dimidiatam, quam quicunque attuliſſet ad hoſpitem, continuo agnoſci poſſet, & hoſpitio accipi tanquam verus amicus & hoſpes. Hoc autem jus neceſſitudinis ad poſteros tranſibat. PONTANVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro:
Poſt alii proceres. cithara crinitus Iopas
Perſonat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Soliſque labores;

SERVII.

INCREPITANS. Inclamans: ut, *Æſtatem increpitans ſeram.* Aut certe arguens familiariter ſegnitiem tarde accipientis, cum eſſet avidus in bibendo. Nam ſequitur, *ille impiger*, melius tamen accipimus clara voce hortatum: ut Plautus, *Neque ego ad menſam publicas res clamo, neque leges crepo;* & Horatius, *Quis poſt vina gravem militiam, aut pauperiem crepet?* HAVSIT. Modo accepit: nec poſſumus intelligere bibit, cum hoc ſequatur,

ET PLENO SE PROLVIT AVRO. PROLVIT. Bibendo profudit. Alibi vidit: ut, *Hauſit cœlum mentemque recepit.* Alibi audivit: ut, *Vocemque his auribus hauſi.* Alibi vulnerat: ut, *Latus haurit apertum.* Et multa alia pro loco ſignificat.

POST ALII PROCERES. Ergo & Bitias unus eſt de proceribus. Nam Exoche ſine ſimilitudine nunquam fit. Sane proceres de his eſt, quæ nominativum in uſu non habent: ut ſupra, *Et victor ditione tenebat.* Nam nec hoc in uſu habet nominativum: licet in compoſitione dicamus conditio. PROCERES autem ideo ſecundum Varronem, principes civitatis dicuntur: quia eminent in ea, ſicut in ædificiis muruli quidam, hoc eſt, *Capita trabium quæ proceres nominantur.* CRINITVS IOPAS. Aut puerum intellige: aut imitabatur Apollinis formam, cujus fuerat etiam artis imitator.

DOCVIT QVÆ MAXIMVS ATLAS. QVÆ legendum eſt, non QVEM. Id eſt, quæ ipſe ſcit, quæ ipſe modulatus eſt. Nec enim iſtum docuit, qui fuit temporibus Didonis. Hic Atlas Iapeti filius in Africa natus dicitur: hic quod annum in tempora diviſerit, & primus ſtellarum curſus, vel circulorum, vel ſiderum tranſitum, naturaſque deſcripſerit, cælum dictus eſt ſuſtinere; quia nepotem ſuum Mercurium & Herculem docuiſſe dicitur; unde & Hercules cælum ab Atlante ſuſceptum ſuſtinuiſſe narratur, propter cœli ſcientiam traditam. Conſtat enim Herculem philoſophum fuiſſe. Et eſt ratio, cur omnia illa monſtra viciſſe dicatur. Sane Atlas Græcum eſt, ſicut & Nilus. Nam Ennius dicit Nilum Melonem vocari: Atlantem vero Telamonem.

HIC CANIT. Bene philoſophica introducitur cantilena, in convivio reginæ adhuc caſtæ: contra, inter Nymphas (ubi ſolæ feminæ erant) ait, *Vulcani Martiſque dolos & dulcia furta.* ERRANTEM LVNAM. Quia ἑλικοειδὴς, id eſt obliquo incedit curſu, non recto, ut Sol: ſcilicet ne incidat in centrum terræ, & frequenter patiatur eclypſim. Vicinus enim eſt ejus circulus terræ. SOLISQVE LABORES. Canit per omnia intelligimus. Sane ſeptem ſunt Planetæ, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Iupiter, Venus, Saturnus. Sed quinque & contra mundum feruntur, & cum mundo quandoque retrogradi ſunt: Sol vero & Luna ſemper contra mundum. Ideo dixit, Solis labores. Laborat enim, nitens contra euntis ſphæræ volubilitatem. Nec nos debet Homerus movere, qui ait, ἥλιον ἀκάμαντα. Non enim eum dixit non laborare, ſed laborem non ſentire. Amat ſane ubique Solem & Lunam jungere.

DONATI.

ET PLENO SE PROLVIT. Et pateram inquit vacuam fecit: & cum avide biberet, & tantum infunderet, quantum fauces tranſmittere non poſſent, perfudit etiam ſe.

POST. Intellige, ritum executi ſunt poſt acta convivia: poſt conſecrationem fœderum. Ludorum autem fit deſcriptio, quibus reges per voluptatem ad producendum potationem utuntur. Ludi autem Didonis nihil turpe factu, nihil obſcœnum dictu habuerunt. Nam Citharæ artem inter honeſtas numerari conſtat, per hanc Orpheus plurimum potuit: hanc graves & prudentes amant, hanc diligunt Muſæ, quibus tradentibus in uſum hominum venit: hæc in agonibus, id eſt, in ſacris certaminibus coronatur. Ars ergo honeſta, convivium quoque non diſſimile.

VARIORVM.

CRINITVS. Forte χαρηκομόων Græcum expreſſit. HART.

CITHARA CRINITVS IOPAS. Proverb. *Non eſt laudandus, ne in cœna quidem.* Homerus celebrat Φήμιον & Δημόδοκον: illum, Odyſſ. α. hunc, θ. HARTVNG.

CITHARA PERSONAT. Sane locus iſte ex Homero ſumptus eſt Iliad. α. ubi in Deorum convivio, Apollo lyra perſonat, & una cum Muſis alternis vocibus canit: ſane Muſicen antiquis illis temporibus tanto in honore ac veneratione fuiſſe Fab. Quintilianus affirmat, ut iidem muſici & vates & ſapientes judicarentur. Contra vero, ſi quis Muſices ignarus fuiſſet & invitatus ad canendum (ut olim Themiſtocles) is per jocum, ut Plutarchus in Sympoſiis auctor eſt, accepto ramo laureo ac myrteo, ad eum canere cogebatur: unde in proverbium abiit, *canere ad myrtum*: de imperitis & infacundis. NASCIMBÆN.

ERRANTEM LVNAM. Quintil. lib. 1. cap. 16. Cæterum per labores Solis, intellige epitheton, quo Calaber Solem deſcribit, ἀκάμας. Idem ferme ſecundo habetur Georgic. *defectus Solis, Lunæque labores.* Cælius, lib. 7. cap. 1. HARTVNG.

HIC CANIT ERRANTEM LVNAM. Vel Ioppam, & *hic* pro is poſitum eſt, ut Cariſius ſentit: vel ut alium intelligit: ut Ioppas Aſtronomica tantum cecinerit, alius vero Phyſica. Recte ne an ſecus faciant, qui Muſicos adhibent in convivio, ex Platone & Xenophonte, diſputat Muret. lib. cap. 15. NASCIMBÆN. PONTAN.

Vnde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vnde hominum genus, & pecudes; unde imber, & ignes:
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones:
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni; vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſum Tyrii, Troëſque ſequuntur.
Nec non & vario noctem ſermone trahebat
Infœlix Dido; longumque bibebat amorem;

SERVII.

VNDE HOMINVM GENVS. Si fabulam reſpicis, à Prometheo intellige: vel à Deucalione & Pyrrha. Si autem veritatem requiris, varia eſt opinio philoſophorum. Alii de humore; alii de igne: alii de atomis: alii de quatuor elementis. PECVDES. Pro omnibus poſuit.

VNDE IMBER. Scilicet de nubibus fit, ſecundum Lucretium de terræ alitu naſcuntur, qui nebulas creat: quæ cum altius elevatæ fuerint, aut Solis calore reſolutæ, aut vi ventorum compreſſæ, mittunt leves pluvias, vel exprimunt concitatiores. ET IGNES. Scilicet ex nubium conliſione. Nam omnium rerum conliſio, ignem creat: ut in lapidibus cernimus: vel attritu rotarum, vel in ſylvis arborum.

ARCTVRVM. Stella eſt poſt caudam majoris Vrſæ, poſita in ſigno Bootæ. Vnde arcturus dicta eſt quaſi ἄρκτου οὐρά, hanc quidam agere Arcton dicunt, quia arceram veteres vehiculum vocabant. Hæc autem, ut fabulæ loquuntur, Calliſto fuit, comes Dianæ, quam Iuppiter mutatus in Dianam, ſtupravit; ex qua natus eſt filius nomine Arcas. Cætera in 1. lib. Georg. plenius narrata ſunt. PLVVIASQVE HYADAS. Hyades, ſtellæ ſunt in fronte Tauri: quæ quotiens naſcuntur, pluvias creant. Vnde Græce Hyades ἀπὸ τοῦ ὕειν dictæ ſunt: Latine ſuculæ à ſucco. Sic ergo ait, *Pluviaſque hyadas*: ut, *Plemmyrium undoſum.* Alii hyadas ab *y* littera dicunt; vel ἀπὸ τοῦ ὑός id eſt ſue: in cujus formatæ ſunt faciem. Nam ideo eas quidam ſuculas, ſues ſcilicet dici tradunt. Has quidam Vergilias dicunt, quod vere florido oriantur. Hæ autem fuerunt, ut alii dicunt, Atlantis filiæ: ut alii, Liberi nutrices, quæ ſe in pelagus furore præcipitaverunt. Alii Erechthei filias pro patria ſe morti obtuliſſe ajunt, quas Priadas vocant, quod Prionis filiæ eſſe dicantur: quidam Hyadas, ab Hyante fratre, quem inventum extinctum uſque ad mortem doluerunt, dictas putant. GEMINOSQVE TRIONES. Septemtriones, id eſt Helicem, & Cinoſuram. Et proprie triones ſunt boves aratorii, qui terram terunt. Non ergo incongruè dixit Triones: quia ſeptem triones à nonnullis plauſtra dicuntur.

QVID TANTVM OCEANO PROPERENT SE TINGERE SOLES HYBERNI. Quid, quam ob cauſam properent. Hemiſphærii hoc facit ratio: quia hyeme Sol breviore utitur circulo. TINGERE SOLES. Demergere. Soles vero pro diebus poſuit, ut, *Tris adeo incertos cæca caligine, Soles Erramus.*

VEL QVÆ TARDIS MORA NOCTIBVS OBSTET. Tardis, non longis ſed æſtivis, id eſt tarde venientibus. VEL enim disjunctiva eſt conjunctio: nec patitur bis eandem rem dici. ergo hoc dicit quæ cauſa eſt longorum. TARDIS. Non longis, cauſſa ergo longorum dierum ratio ſimiliter hemiſphærii eſt.

INGEMINANT PLAVSVM TYRII, TROESQVE SEQVVNTVR. Imitantur, & bono eſt uſus ordine, ut prius plauderent cives. Nec enim poterant aliter audere *peregrini*, qui exſpectabant, ut noſcerent morem. Vnde & ſupra, *Et vos ô cœtum Tyrii celebrate faventes.*

NEC NON ET VARIO. Arte poëtica utitur, ut præmittat aliquid, quo ſequens liber videatur eſſe conjunctus: quod in omnibus ſervat.

LONGVM. Hic per maturum: aut qui non erat niſi ipſius morte finiendus. BIBEBAT AMOREM. Alluſit ad convivium. Sic Anacreon ἔρωτα πίνων.

VARIORVM.

PLVVIASQVE HYADAS. Vnde Ovid. 5. Faſtor:

Navita quas Hyadas Gravis ab imbre vocat.

Certe adjectione epitheti videtur Maro quibuſdam non abs re ignorantiam eorum perſtrinxiſſe, qui *Suculas* Latine *Hyadas* verterunt: tanquam ἀπὸ τῶν ὑῶν, non ὕειν, dicerentur, cum Tirone Ciceronis liberto faciens, qui, ut docet Gellius lib. 13. cap. 9. eam abſurditatem ipſe quoque notavit: quam qui levare volunt, *ſuculas* contendunt vocatas, quod propter pluvias quas afferunt, luto gaudere ut ſues videantur. Sunt & qui *Hyadas* ab Hyante fratre Atlantis ex Æthra filio deducant: unde & Atlantides: quæ cum fratris deſiderio implacabili & luctu tabeſcerent, in ſeptem ſtellas deorum miſeratione converſæ fuerunt. GERMAN.

PROPERENT SE TINGERE SOLES. Sunt Lucretii lib. 5. elegantes hujus argumenti verſus.

Creſcere itemque dies licet, & tabeſcere noctes,
Et minui luces, cum ſumant augmina noctes;
Aut quia Sol idem ſub terras atque ſuperne,
Imparibus currens anfractibus ætheris oras
Partit, et in partes non æquas dividit orbem; &c.

Dierum itaque noctiumque inæqualitatis rationem Phyſiologi & Mathematici, in poſitum ſphæræ rectæ vel obliquæ, conferunt; ut ex Proclo aliiſque conſtat. GERMAN.

LONGVMQVE BIBEBAT, &c. Corradus, *magnum* interpretatur. Nonius *pernitioſum*. H. Stephanus, *longum*, adverbialiter accipit. De induſtria autem verbum bibere uſurpavit in compotatione: tanquam reliqui vinum bibiſſent, Dido Amorem. TAVBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa:
Nunc quibus Auroræ veniſſet filius armis.
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.
Immo age, & à prima dic hoſpes origine nobis,
Inſidias (inquit) Danaûm, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos. nam te jam ſeptima portat,
Omnibus errantem terris, & fluctibus, æſtas.

SERVII.

SVPER PRIAMO. De Priamo. Nam ejus præpoſitionis officio fungitur, pro qua ponitur, ut ſupra; *Et ſub noctem cura recurſat*, i.e. circa noctem: Et ſciendum, quod cum tempus ſignificatur, SVB præpoſitio accuſativo hæret ſemper. ROGITANS. Scilicet quo modo ſit venditus *rex*, vel qui eum poſt decennale bellum exitus tulerit.

AVRORÆ FILIVS ARM. Quia etiam ei fecerat arma Vulcanus, qui cùm auxilium Trojanis ferret, apud Trojam occiſus eſt. Hic in tanto honore apud ſuos ſocios fuit, ut poſt ejus mortem, cum eum nimiùm deflerent, miſeratione Deorum in aves converſi dicantur, & quotannis venire ad tumulum ejus, & ibi lamentatione & fletibus ſe dilacerare, donec aliquantæ ibidem moriantur.

QVALES DIOMEDIS EQVI. Non debemus eos equos intelligere, quos Æneæ ſuſtulit: nec enim congruit, ſed de his interrogat, quos ſuſtulit Rhœſo. Quales autem dixit: ac ſi diceret, anne ſic feroces, ut illi à quibus ducebant originem. Diomedes enim rex Thracum habuit equos, qui humanis carnibus veſcebantur. Hos Hercules abduxit, de quibus dicuntur ſupra memorati equi originem ducere, aut ideo *quales* qui potuerint eſſe, ita divini, ut inter fatalia Trojana numerarentur: nam ideo & ſupra *ardentes* ait.

IMMO AGE. Vidit ſpecialia cito poſſe finiri: & contulit ſe ad generalitatem. ET A PRIMA DIC HOSPES ORIGINE NOBIS. Id eſt à raptu Helenæ. Quod quidem Dido cupit: ſed excuſat Æneas. Et dicit ruinam ſe Trojæ breviter eſſe dicturum, habita ratione temporis. ut, *Suadentque cadentia ſydera ſomnos.*

INSIDIAS DANAVM. Hoc ad favorem Trojanorum, ne videantur eſſe ſuperati virtute, & laudandum quod *inſidias* tantum dixerit, non & captum Ilium; nam & ipſe Æneas, *Accipe nunc Danaum inſidias.* CASVSQVE TVORVM. Vt eventu Troja corruerit: non fati neceſſitate.

ERRORESQVE TVOS. Et reſponſio hunc ordinem ſequitur. Nam primo dicit Trojæ ruinam: poſt errores ſuos. SEPTIMA ÆSTAS. Per æſtates, annos intellige. Nam ſic ante Olympiadas computabant. Septem autem eſſe annos Dido cognovit ex Teucro.

VARIORVM.

MVLTA SVPER PRIAMO ROGITANS, &c. Protrahendi ſermonis occaſionem quærit, ut diutius præſentia Æneæ perfrui poſſit. Eſt autem hic color rhetoricus ἀμπλοκὴ: nam verbi in principio poſiti, in fine verſus eſt repetitio. NASCIMBÆN.

NVNC QVIBVS AVRORÆ VENISSET F. A. &c. τὸ πρέπον mulieris propter amorem inſanientis: nam multa inaniter quærit, non quanta virtute, aut rei militaris peritia fuerit Memnon, ſed quibus armis venerit: non qualis quantuſque fuerit Diomedes, ſed qualis illius extiterint equi quos humano ſemine genitos, humanis carnibus veſci audierat. NASCIMBÆN.

A PRIMA DIC ORIGINE. Scilicet inſidiarum; ut patet ex contextu; non à raptu Helenæ. TAVBMAN.

NAM TE IAM SEPTIMA PORTAT, &c. Multa de ſeptima æſtate CORRAD. quæ otioſum lectorem poſtulant. Super iſta eadem lege Modicium cap. 5. PONTAN.

P. VIR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER SECVNDVS.

*C*ONTICVERE *omnes, intentique ora tenebant:*
Inde toro pater Æneas ſic orſus ab alto:
Infandum, regina jubes renovare dolorem;
Trojanas ut opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai: quæque ipſe miſerrima vidi,

SERVII.

CONTICVERE OMNES. Quia ſupra dixit, *Fit ſtrepitus tectis.* CONTICVERE autem, pro conticuerunt metri cauſſa, vel ratione clauſularum. Nec eſt, ut quidam dicunt, dualis numerus: qui apud Latinos nunquam penitus invenitur. Et bene OMNES *addidit*. Poterant enim ſimul quidam, ſed non omnes, tacere. INTENTIQVE ORA TENEBANT. Id eſt ora intuebantur loquentis; aut immobiles vultus habebant. ut, *Tenuitque inhians tria Cerberus ora*, id eſt immobilia habebant: aut intenti tenebant, ut ſit figura, & intelligamus, *intenta habebant*. ut Terentius, *Nam Andriæ illi id erat nomen, teneo.* Ideo autem hoc addidit: quia poteſt quis tacere, nec advertere.

INDE. Aphæreſis eſt, pro deinde vel ut quidam volunt *Tunc.* TORO AB ALTO. Summus enim ſemper eſt pontificalis locus. Non licebat enim ſupra regem ſacrificulum quemquam accumbere. Cum enim dicit de Didone: *Aurea compoſuit Sponda mediamque locavit*: Oſtendit illam regali, non ſacerdotali loco diſcubuiſſe. Æneas autem ubique quaſi ſacratus inducitur. *Torus* autem ab herbis tortis dictus eſt; & videtur hic oſtendiſſe, *Oſtroque ſuperbo.* Et *Aulæis jam ſe regina ſuperbis*, ut aulam ſignificaret. AB ALTO vero pro ex alto, mutavit præpoſitionem. PATER ÆNEAS. Hoc honoris nomen eſt. ORSVS. Hic cœpit, alibi finivit: ut, *ſic Iuppiter orſus.*

INFANDVM. Quia viro forti victum ſe dicere, & doloris eſt, & pudoris. IVBES. Vis: ut, *Iubeo Chremetem.* Nam aliter hoc verbum, Æneæ perſona, non recipit. RENOVARE. Retexere, iterare.

TROIANAS VT OPES. VT autem quemadmodum. Sic Horatius, *Aut pinguis Phrygiæ, Mygdonias opes.* ET LAMENTABILE REGNVM. Id eſt, magnum, quaſi dignum multa lamentatione: ut, *Hi multum fleti ad ſuperos.* DANAI. Dicti à Danao rege. Nam Græci proprie ſunt Theſſali à Græco rege.

MISERRIMA VIDI. Eſt enim pæna & in atrocitate ſpectaculi, ut, *in Ætnæos vidit Cyclopas Vlyſſes.* & Vidi ego duo de numero.

DONATI.

CONTICVERE. Quia dixerat: *Fit ſtrepitus tectis: & cythara crinitus Iopas Perſonat aurata. & ingeminant plauſum Tyrii.* Conticuere partim, propter ejus honorificentiam: partim, quia mens hominum cupida eſt audiendi novas res, & regina indixerat ſilentium. INTENTI. Deſiderio inducebantur audiendi.

INFANDVM. Quoniam graviſſima erant in convivio lætiſſimo narranda, non aliena mala, ſed ſua narrabat.

TROIANAS. Quaſi dicat, magnas.

DANAI. Abjecte legendum, quaſi imbelles.

VARIORVM.

CONTICVERE OMNES. Hic liber, qui Ἄλωσιν Ilii deſcribit, ex iis eſt, qui præcipuam palmam mereri judicati, atque ipſi Auguſto à Poëta recitati ſunt. Narrat Agellius, lib. 2. cap. 3. Hunc librum viginti aureis emptum eſſe. Ex Piſandro pleraque hujus libri à Poëta ſunt deſumpta: de qua re Macrob. lib. 5. cap. 2. Initium narrationis hic in ſecundo, eſt apud Homerum Odyſſ. 9. HARTVNG. TAVBMAN.

INTENTIQVE ORA TENEBANT. Homer. ἀκλὼ ἐγένοντο σιωπῇ. Odyſſ. ζ. Et Iliad. η. aliaſque. HARTVNG.

INDE TORO ÆNEAS ORSVS AB ALTO. Vrſinus exiſtimat *altum torum* dixiſſe Virgilium, tori ſummum locum, in quo diſcumberet Æneas, quod is locus eſſet dignior tertio, qui Achati aſſignatus erat: nam medius locus, in quo ſe Dido locaverat, ita dignior cæteris erat, ut poſt eum primus, deinde tertius numeraretur. Vnde Plautus videtur in Sticho dixiſſe, *Haud poſtulo equidem in medio lectulo accumbere: Scis tu me eſſe imi ſubſellii virum.* In imo autem ſolebant paraſiti accumbere. Vide Lipſium, Antiquar: lect. lib. 3. cap. 1. PONTANVS.

Et

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Vliſſei,
Temperet à lachrymis? & jam nox humida cœlo
Præcipitat, ſuadentque cadentia ſydera ſomnos.
Sed, ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breviter Trojæ ſupremum audire laborem:
Quanquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit,

SERVII.

PARS MAGNA FVI. Propter conjugem amiſſam. Et hoc ſe commendat: ut paulo poſt, *Aut quid in everſa vidi crudelius urbe?* FANDO. Dum ipſe dicit. alibi dum dicitur: ut, *Fando aliquid ſi forte tuas pervenit ad aures.* Quia gerundij modus eſt: quidam per infinitivum modum dictum accipiunt.

MYRMIDONVM. Myrmidones ſunt Achillis ſocii. A Rege Myrmidono dicti, Iovis & Eurimedontis filio. DOLOPES, Pyrrhi; quos ut quidam volunt, de Feſto inſula, duxit ad Trojam: Dicti autem Myrmidones propter hanc cauſam: Æacus Iovis & Æginæ filius, cum vellet matris ſuæ perpetuam memoriam permanere; inſulam in qua regnabat à nomine ejus Æginam appellavit: hoc indignata Iuno, peſtilentia cives ejus omnes abſumpſit; quod cum vidiſſet.... petit à Iove, ut Formicæ, id eſt mirmices, quas caſu animadverterat plures, in homines & ſuos ſocios verterentur. Qui ſtatim mutati in homines, Myrmidones appellati ſunt. Sed hoc fabula eſt; Nam Eratoſthenes dicit, Myrmidonas à rege Myrmidono Iovis & Eurymedonæ filio: ſane amat hos exercitus jungere; Nam & poſt ait, *Hic Dolopum manus, hic ſævus tendebat Achilles.* AVT DVRI MILES VLYSSI. Duri, non laborioſi, ſed crudelis: ut, *quem dat tua conjux dura.* Nam Virgilius pro negotiorum qualitate dat epitheta: quum Homerus eadem etiam in contrariis ſervet. Senſus autem eſt, Sine lachrymis hæc nec à quovis hoſtium dicerentur. Illud autem quod Aſinius Pollio dixit; caret ratione, de Achemenide dictum Miles Vlyſſi. Myrmidonas vero & Dolopas præſentes eſſe acceptos ab Heleno. Si ſic enim dicit, frangitur dignitas. Sane quædam ſi ſingulariter proferuntur, interdum gratiora ſunt, ut, *Tros Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur.* Vlyxi autem vetus genitivus eſt; ut, *Atque immitis Achilli.* TEMPERET. Abſtineat.

PRÆCIPITAT. Præcipitatur. Verbum pro verbo ut dictum eſt, & duas cauſas prætendit, quibus dicit non poſſe univerſa narrari, Dolorem & tempus. CADENTIA SYDERA. Aut epitheton eſt ſyderum, quæ ſemper & oriuntur & occidunt: aut certe majorem partem noctis dicit eſſe tranſactam, per *ſydera* autem noctem ſignificat, quæ ſomnos ſuadet. CASVS COGNOSCERE. Cognoſcendorum caſuum, eſt autem Græca figura. Caſus autem fortuna, pericula: Nam ſi mortem dixiſſet noſtrorum debuit dicere. Et breviter præſcribit: quia Dido dixerat, *à prima dic hoſpes origine nobis.* Ergo non ad Didonis voluntatem, ſed narrantis officium. Et quibuſdam hiſterologia videtur; Prius enim eſt, ut Trojæ laborem, poſt Æneæ caſus agnoſcat. SVPREMVM. Poſtremum, ultimum dicit, Everſionem enim Trojæ tantum, omiſſis ſuperioribus, narrat.

QVANQVAM ANIMVS MEMINISSE HORRET. Quanquam, melius præſenti jungitur tempori: ut, Quanquam ſcio, quanquam lego. Quod autem dixit, *meminiſſe horret*, defectivi verbi ratio eſt. Nec enim potuit dicere meminere. Et in his quæ corrupta ſunt naturaliter, ut odi, novi, cœpi, memini: & omnia tempora quæ inveniuntur, & ſuo & aliorum funguntur officio: ut, *Memini videre, quo æquior ſum Pamphilo,* præteritum eſt: Et, *Memini, me turribus altis Corycium vidiſſe ſenem.* Quod ſi fit & in verbis integris: ut, *Iuvat evaſiſſe tot urbes*: quanto magis in corruptis? REFVGIT. Propter metrum, pro præſenti præteritum poſuit.

DONATI.

PARS MAGNA. Quia perdidit regnum: Vidit miſerandam Priami & Polytæ mortem. Amiſit uxorem, & denique patrem. Certe neque Dido deberet audire, quod mala ſua fleret.

QVIS TALIA. Quæris me narrare, quæ etiam hoſtis ſi audiret, non abſtineret à lachrymis. Ibi enim fuit unus ex Græcis Achemenides, quem fleturum dicit.

NOX HVMIDA COELO PRÆCIPITAT, &c. *nox præcipitat*, pro præcipitatur: Sed lege, *Nox humida cœlo Præcipitat ſomnos, ſuadetque cadentia ſydera.* NOX HVMIDA COELO PRÆCIPITAT. Hoc voluit dicere. Iam media nox aſſumpta eſt: ſiquidem aura humida jam cepit, & ſydera in occaſum labuntur. hæc enim non ſunt niſi maxima parte noctis tranſacta.

VARIORVM.

MYRMIDONVM. Proverb. Hoſtis miſeraturus ſi videret: & vel hoſti miſerandus, Macrob. lib. 5. cap. 5. & 2. HART.

ET IAM NOX HVMIDA COELO PRÆCIPITAT. ſignificat majorem noctis partem eſſe tranſactam. ſic *præceps æſtas*, quæ prope exacta eſt. & *ver præceps*, quod finem ſpectat. Ita quippe hæc quatuor anni tempora diſtinguebant, ut primo quidem menſe, *novum* ver, *nova* æſtas, *novus* autumnus, & *nova* hyems diceretur: ſecundo *adulta*: tertio præceps. SALMAS.

ET IAM NOX HVMIDA COELO P. Turnebus lib. 6. c. 21. notat cadere ſydera diluculo, albeſcente cælo, exortu auroræ, exacta fere nocte: ut & illo loco intelligendum contendit. *primiſque cadentibus aſtris.* GERMAN.

Inci-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi
Ductores Danaûm, tot jam labentibus annis,
Inſtar montis equum, divina Palladis arte
Ædificant: ſectaque intexunt abiete coſtas.

SERVII.

INCIPIAM. Deeſt, tamen. quia cum præponitur quamquam, neceſſe eſt ſubjungi tamen. FRACTI BELLO. Bene defendit cauſam ſuorum, quod in bello non impares fuerint. Duplex ergo eſt in hoc libro intentio, ne vel Trojæ, quod victa eſt; vel Æneæ turpe videatur eſſe quod fugit. Sane amat in adverſis hoc verbo uti, ut *Fractæ vires*, & *Frangimur heu fatis inquit.* FATISQVE REPVLSI. Oraculis (ut eſt, *Cum virgo poſcere fata*) ſecundum Plautum tribus, vita ſcilicet Troili, & ſi Palladium manſiſſet in Troja, integro ſepulchro Laomedontis, quod in Scæa porta fuit: ut in Bacchidibus Compendia lectum eſt. Secundum alios vero, pluribus: ut de Æaci gente aliquis intereſſet. Vnde Pyrrhus admodum puer evocatus ad bellum eſt, ut Rhœſi equi tollerentur à Græcis: ut Herculis intereſſent ſagittæ: quas miſit Philoctetes, quibus Paris peremptus eſt.

DVCTORES. Sonantius eſt quam duces; ut, *regnatorem Aſiæ*: quod heroum exigit carmen. LABENTIBVS. Velocibus curſu; ut, *Labere nympha polo*, & *Labere pennis.* Curſu enim lapſus celerior eſt. INSTAR. Nomen eſt indeclinabile, licet Probus inſtaris declinaverit, ut nectaris. & caret præpoſitione, ut peregre: quamvis Serenus Lyricus ad inſtar dixerit.

INSTAR autem eſt ad ſimilitudinem. Vnde non reſtaurata, ſed inſtaurata dicuntur ædificia ad antiquam ſimilitudinem facta. EQVVM. De hoc equo varie in hiſtoriis dictum; ut enim Higinus & Tubero dicunt: machinamentum bellicum fuit, quod equus appellatur, ut aries & teſtudo, quibus muri vel diſcuti, vel ſubrui ſolent, unde eſt, *Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros.* Vt alii, porta quam eis Antenor aperuit, equum habuit pictum. Nonnulli ſignum equi datum, ut internoſcerent Græci ſuos, vel hoſtes. A quibuſdam dicitur facta proditione prædictum, ne quis eas domos violaret, quarum ante januam equus eſſet depictus: unde & Antenoris & cæterorum agnitæ ſunt. Aut quia Equeſtri prælio victa eſt Troja. Aut à monte Hippio, poſt quem ſe abſconderant Græci. Vnde & alludit: *Inſtar montis equum*; ut, *Pelago credas innare revulſas Cycladas.* Aut revera hoc fuit, quod Virgilius ſequitur: ſed melius machinamenti genus accipimus. PALLADIS ARTE. Aut ingenioſe, aut doloſe: ac ſi diceret conſilio iratæ deæ: quæ fuit inimica Trojanis.

ÆDIFICANT. Tranſlatio. Ædificari enim habitacula hominum dicimus. Nam ideo hic de equo ædificant, qui erat homines recepturus, vel propter magnitudinem: ut Cicero, *Navem tibi ædificatam eſſe Meſſanæ.* Item INTEXVNT. Quia naves dicuntur texi: nam ubi naves fiunt textrinum vocatur. Vt ipſe, *Bis denas Italo texamus robore naves.* ABIETE COSTAS. Non ſine ratione Virgilius hoc loco abietem commemorat. Item acerem & pinum paulo poſt. Nam fulminata abies, interitum dominæ ſignificat: & Troja per fœminam periit. Acer vero in tutela Stuporis eſt: & viſo equo ſtupuere Trojani. ut, *Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ.* Pinus in tutela quidem eſt matris deum: ſed & fraudum & inſidiarum: quia ejus poma cadentia per fraudem interimunt: & hic equus plenus inſidiarum eſt. ABIETE. Solutio ſpondæi, nunc in proceleuſmaticum, alias in dactylum; ut, *Arma virum tabulæque & Troia gaza per undas*: alias in anapeſtum, ut, *Fluviorum rex Eridanus.* Sciendum autem Virgilium ſervaſſe ſibi ubique in ſolutione iſta excuſationem ſynalœphæ: quod alii contemnunt.

DONATI.

INCIPIAM. In hoc principio narrationis, loci, temporis, & perſonarum memor eſt Æneas. Ergo propoſita retinet: ſed oſtendit eſſe prolixa & multa, nec tempori, nec loco, nec perſonis congrua: ſed quia cupiebat id regina, cujus voluntas pro ratione eſſet, recurrit ad brevitatem: ut neque ipſe multa dura narrando dolores incurreret, nec Didonem multum vigilare cogeret. Hoc loco docet, quod quamvis omnis narratio brevis eſſe debeat, tamen illa breviſſima, cum propria mala narrantur, niſi neceſſitas cogat: ergo contra erit, cum narrantur bona. Nam proſpera & referre juvat, & exigunt audientem.

FRACTI BELLO. Subtilis narratio hominis victi, & ejus qui patriæ adeſſe nequiverit. Cujus auxilium, Didoni omnia metuenti videri debeat neceſſarium: quod in ſpem certam venire non potuit, niſi Æneas prius perſonam ſuam juſta defenſione purgaret, quod ab occaſione temporis & perſonæ ſumit: Non nos ſtrenui, ſed imbelles vicerunt. Argumentum ergo à perſona.

FRACTI BELLO. Nullus bello frangitur, niſi imbellis, & niſi fortis ſit, qui reſiſtit. A tempore, *tot jam labentibus annis.* Nam tamdiu reſtitimus, quamdiu fata imperium ſtare conſenſerunt.

INSTAR MONTIS. Fracti bello ſe ad inſidias converterunt.

PALLADIS. Quo poſſent ab inſidiarum ſuſpicione abduci.

EQVVM. Maximæ inſidiæ. Nam quod abſcondere non potuerunt, ſpecie religionis contexerunt.

VARIORVM.

FRACTI BELLO, Tryphiodorus. ἤδη μὲν δεκάτοιο κυλινδομένου λυκάβαντος θαῤῥαλέη πτολέμοιο φόνων ἀκόρητος ἐνυὼ τρωσὶ καὶ δαναοῖσι, συναιρομένων δ' ἄρα φωτῶν δούρατα κεκμήκει. HART.

INSTAR MONTIS EQVVM. Cælius lib. 29. cap. 25. Floridus lib. 2. cap. 20. ἢ δὴ καὶ βέλησι θεοῖς ὑπόεργος ἐπειὸς τρώης ἔχθρον ἄγαλμα, πελώριον ἵππον ἐποίει. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Votum pro reditu ſimulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virûm ſortiti corpora furtim
Includunt cœco lateri; penituſque cavernas
Ingenteis, uterumque armato milite complent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima fama
Inſula, dives opum, Priami dum regna manebant:

S E R V I I.

VOTVM. Oblatum. Nam participium eſt, id eſt, voviſſe pro reditu. EA FAMA VAGATVR. Hoc eſt pro reditu, fama tamen fuit non & ſimulationis: Nam incipiunt & inſidiæ patefactæ eſſe. Bene ergo excuſat, ne reus ſit conſcientiæ. Accius in Deiphobo inſcriptum dicit: MINERVÆ DONVM ARMIPOTENTES DANAI ABEVNTES DICANT.

HVC. Pro illuc in equum, vel in hanc rem. DELECTA CORPORA. Delectorum virorum. VIRVM. Pro virorum, qua figura & in proſa utimur. Dicit ſane Plinius in naturali hiſtoria, ſic in neutro faciendum eſſe, ſcilicet propter caſuum ſimilitudinem, niſi forte nimia metri neceſſitas cogat. SORTITI. Contraria ſunt delectus & ſors. Sed intelligimus quidem plures electos, ſorte tamen ex ipſis ductos, qui includerentur. FVRTIM. Num à plebe, hoc eſt nullo ſciente, id eſt latenter. Nam & *furtum* ideo dicitur, quod magis per tenebras admittatur: unde fures quoniam quaſi per furvum tempus, hoc eſt nigrum, aliquid ſubripiunt.

COECO LATERI. Pro cœcis lateribus. Et notandum aliter dici, cœcum hominem non videntem, aliter cœcum latus, abſconſurum & obcæcaturum.

INGENTEIS. Nonnulli omnia loca concava cavernas dictas à veteribus adſerunt; ut, *Et umbroſæ penitus patuere cavernæ*: Alii fuſtes curvos navium, quibus extrinſecus tabulæ adfiguntur, cavernas appellarunt. Vnde quia naves texi dicuntur, & cavernæ navium ſint; permanſit in metaphora navium, ut *intexunt* diceret & *cavernas*. Alii quodcunque in arcum formatum eſt, quod flexum & in altitudine curvatum ad ſedem deducitur, cavernam dici tradunt. Sane dicendo ingentes, epitheto levavit tapinoſim. VTERVMQVE. Vterus eſt mulierum, nam prægnantis proprie eſt, quem modo ideo dixit, quia dicturus eſt, *fœta armis*. Alvus, eſt quo defluunt ſordes: ut Saluſtius, *Simulans ſibi alvum purgari.* Venter qui videtur, Iuvenalis, *Montani quoque venter adeſt abdomine pinguis.* Sane & in Tragædia de hoc equo * ἐγκύμονα legitur, hanc ergo hic uterum dixit. ARMATO MILITE. Ex hoſte ſcilicet, & ſingularem numerum pro plurali poſuit. ut, *Vltro Inachias veniſſet ad urbes Dardanus*, pro Dardani; & alibi pluralem pro ſingulari; ut, *Deſiſte manum committere Teucris*, cum ſolus eſſet Æneas.

TENEDOS. Inſula eſt contra Ilium. quæ ante Leucophrys dicta eſt. Nam Tennes Gyſis, infamatus à Noverca, quod cum ea voluiſſet concumbere, cultoribus vacuam tenuit, unde Tenedos dicta eſt. Alii dicunt, quod ſe propter ſupra dictam cauſam, ex ipſa inſula in mare præcipitaverit; hujus ſoror Hemithea fuiſſe dicitur. Ideo ergo ait *notiſſima fama.* Sic Cicero in Verrinis, *Tenem ipſum, cujus & nomine Tenedos nominatur.*

INSVLA DIVES OPVM. Hic genitivo jungit. Statius, quod rarum eſt, & ablativo, *Vt ſatis oſtro dives & auro.* PRIAMI DVM REGNA M. Qui & ipſe à Græcis eſt.

D O N A T I.

DELECTA. Non ergo plebeja: & eſt ad excuſationem Trojanorum. Elegerunt ex ducibus plurimos: & quoniam periculoſa non poſſunt ſponte appeti, ſors dedit ex pluribus fortibus quos equus caperet. Oſtendit autem poëta, paucorum periculo providendum omnibus, neque debere homines refugere mortem, pro ſalute patriæ.

CAVERNAS. Loca quæ præter uterum cava eſſent; ut circa armos, & collum, & ilia.

EST IN CONSPECTV. Locus eſt, qui hoſtiles inſidias facile celaret. In conſpectu erat, ſed inſula, quo non facilis eſſet tranſitus, & mare interjectum, occultabat inſidias.

V A R I O R V M.

VOTVM PRO REDITV SIMVLANT. Hinc levis emergit Græcorum deturpatio ab impietate: qui per ſpeciem religionis inſidias moliuntur; hinc in proverbium abiit ἵππος δούρειος, ſeu δουράτεος, de inſidiis quibuſlibet occultis. NASCIMBÆN.

ARMATO MILITE COMPLENT. αἴδηλος ἐπὶ πλευρῆς δουρατέης ἔνθα φέρησι λόχον κλυτόπωλον ἀχαιῶν. HART.

EST IN CONSPECTV TENEDOS. Tennus Cygni filius, Neptuni nepos fuit. Ejus ephebi jam, & ut Græci dicunt ἀνδρόπαιδος deſiderio tacta noverca Philonome, ſeu ut alii vocant Peribæa, ſermonem cum eo de ſtupro contulit. Rejecta & repudiata, inſimulavit eum apud patrem, eodem plane modo, quo Hippolytum Phædra. Credulus parens, incluſum in capſam quandam filium projecit in mare. Tulit opem Neptunus innocenti nepoti, delataque eſt capſa ad inſulam Leucophryn: quam cum incolæ aperuiſſent, non tantum Tenno regnum detulerunt: ſed etiam de nomine ipſius inſulam Tenedon nominarunt, quin & mortuum pro deo coluerunt. MVRET. lib. I. cap. 12.

TENEDOS. Sita autem media eſt inter tria maria, Ægeum, Helleſpontum, & Sinum nigrum à promontorio Sigeo LXXV. ſtadiis. Hinc & τρίοδος id eſt Trivium nonnullis appellata. In ea Melicerta humanis infantum hoſtiis colebatur. Multiſque proverbiis locum fecit: *Homo Tenedius*, in aſpectu formidabilem, &c. TAVBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nunc tantum ſinus, & ſtatio male fida carinis:
Huc ſe provecti deſerto in littore condunt,
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu:
Panduntur portæ. juvat ire, & Dorica caſtra,
Deſertoſque videre locos, littuſque relictum.
Hic Dolopum manus, hic ſævus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus, hic acies certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ;
Et molem mirantur equi: primuſque Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari:

SERVII.

SINVS. Reductus littoris ſeceſſus. STATIO. Statio, ubi ad tempus ſtant naves: Portus vero ubi hyemant. MALE FIDA. Periculoſa ſcopulis; vel à Græcis. Aut minus fida propter periculum navium: quia ſtatio eſt, quam plagiam dicunt: aut certe fida Græcis. MALE. In noſtram perniciem. ut Lucanus de Syrtibus, *Sic male deſeruit.* Et hanc ſignificationem raro invenimus. Sane male fidus non infidus, ſed minus fidus intelligitur. MALE enim minutionem habet, non negationem.

DESERTO. Vel ab his, qui Trojanæ partis erant: aut certe ideo deſerto, ut facilius latere poſſint. CONDVNT. Pro abſcondunt.

ABIISSE. Petiſſe. Abiiſſe dicimus & petiſſe; ſed propter metrum epentheſis facta eſt. MYCENAS. A parte totum, id eſt Græcia.

OMNIS TEVCRIA. Subaudi gens: Et abſoluta eſt elocutio. SOLVIT. Quaſi ante ærumnis victi eſſent.

PANDVNTVR PORTÆ. Signum pacis eſt: ut Saluſtius, *Apertæ portæ, repleta arva cultoribus.* ut clauſis portis ſignum belli eſt: *Quæ mœnia clauſis Ferrum acuant portis.* IVVAT IRE autem, exire, aut ire longius. DORICA CASTRA. Mala eſt compoſitio, ab ea ſyllaba incipere, qua ſuperior finitus eſt ſermo. Plerunque & cacephaton facit, ut hoc loco. Sane Dorus, Neptuni filius fuit: unde Dori originem ducunt.

LITTVSQVE RELICTVM. Quod noſtrum fuerat.

HIC. Pro Illic, & totum hoc ita accipiendum. TENDEBAT. Tentoria habebat. ut, *Et latis tendebat in arvis.* SÆVVS ACHILLES. Propter Hectorem. Et talis ubique inducendus eſt: ut Horatius, *Iura neget ſibi nata.*

CLASSIBVS HIC LOCVS. Magis ad equites debemus referre: *ut & ortinæ claſſes.* Vnde & claſſica dicuntur. HIC ACIES. Hic exercitus. *Huc geminas nunc flecte acies.* Legitur & acie. Nam poteſt utrumque.

PARS. Figurate, ut, *Pars in fruſta ſecant.* INNVPTÆ. Quæ nunquam nubit. Nam virgo poteſt & nubere. DONVM. ἀμφιβολία, non quod ipſa dedit, ſed quod ei oblatum eſt. EXITIALE. Quantum ad Trojanos.

PRIMVSQVE THYMOETES. Vt Euphorion dicit, *Priamus ex Arisba filium vatem ſuſcepit.* Qui cum dixiſſet quadam die naſci puerum, per quem Troja poſſet corruere: pepererunt ſimul & Thymœtiæ uxor & Hecuba, quæ Priami legitima erat. Sed Priamus Thymœtiæ filium uxoremque juſſit occidi. Inde ergo nunc dicit, ſive dolo: quia habuit juſtam cauſam proditionis. Alii volunt DOLO, Scilicet Græcorum, quo omnes decepti ſunt.

ARCE LOCARI. Velut tutamen, & non incaſſum arcis Trojanæ prope multis locis mentio fit. In hac enim arce hujuſmodi ſaxum fuiſſe dicitur, quod abs alio contritum, ſanguinem emitteret, atque Helenam ad incitandos in ſe amatores ſæpe ex hoc ſaxo lapillis uti fuiſſe ſolitam.

DONATI.

MALEFIDA. Ergo credendum illos enavigaſſe.

NOS ABIISSE. Cum & littus reliquiſſent, & malefida eſſet ſtatio, non mirum ſi crediderunt abiiſſe.

ERGO OMNIS. Mortalitas plena monſtratur. Vbi enim creditum eſt bellum amotum, ſolutus eſt longi temporis luctus.

VARIORVM.

NVNC TANTVM SINVS, ET STATIO, &c. Vnde locus miſericordiæ deduci poteſt ab inſtabilitate & commutatione fortunæ. NASCIMBÆN.

PANDVNTVR PORTÆ. Αὐτίκα δ' ἐξέφερον πυλέων πετάσαντες ὀχῆας, πεζοὶ δ' ἱππῆές τε καὶ ἐς πέδιον προχέοντο. TRYPHIODORVS.

DORICA CASTRA. *Doris* media eſt inter Theſſaliam, Æoliam & Helladen, quaſi totius Græciæ umbilicus, ad montem Parnaſſum. Vide Scalig. l. 2. c. 32.

HIC DOLOPVM MANVS. Quintilianus lib. 9. cap. 2. Sermo ſine perſona. HARTVNG.

CLASSIBVS HIC LOCVS. Claſſes Iſidor. lib. 9. & Turneb. lib. 26. cap. 22. de exercitu pedeſtri potius, quam de navibus exaudiunt. Claſſes enim dictæ propter diviſionem, qui poſtea manipuli dicti ſunt. PONTAN.

PARS STVPET INNVPTÆ. δέμας αἰολὸν ἵππου θαύματι ἀμφιχυθέντες. HART.

Sive dolo, ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaûm inſidias, ſuſpectaque dona
Præcipitare jubent, ſubjectiſque urere flammis:
Aut terebrare cavas uteri, & tentare latebras.
SCINDITVR *incertum ſtudia in contraria vulgus.*
Primus ibi ante omneis, magna comitante caterva,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce:

SERVII.

SIC FATA FEREBANT. Vt etiam cives contra patriam ſentirent.

AT CAPYS. Quidam : non pater Anchiſæ: Et bene nec ſc., nec patrem huic conſilio dicit interfuiſſe, per quod interitus patriæ imminebat. Quanquam Æneas quaſi obtrectator Priami, non adſit, ut Homerus dicit : Anchiſes vero propter cœcitatem, ut docet Theocritus. Alii hunc Capim affinem Æneæ tradunt, & ideo ei ab Ænea dari recti conſilii principium. Hic eſt qui Capuam condidit; ſed hoc poſt multa ſecula claruit. Nam his temporibus, quibus Cæſar occidi habuit, Capuæ juvencæ æneæ, dicitur inſcriptum fuiſſe, iiſdem temporibus, unum de genere conditoris periturum.

PELAGO. Pro in Pelagus. DANAVM INSIDIAS. Bene qui ſuadet ut præcipitetur, non dicit donum Minervæ, ſed Danaum inſidias & ſuſpecta dona.

SVBIECTISQVE VRERE FLAMMIS. *Que*, copulativa conjunctio eſt, aut disjunctiva : quomodo ergo per *aut* adjunxit; cum non utrumque; ſed alterutrum fieri poterat quod ſuadebatur. Poëtarum eſt, partem pro parte ponere : ut torvum pro torve, & volventibus pro volubilibus. Ergo conjunctionem pro conjunctione poſuit : ut, *Saxum ingens volvunt alii, radiiſque rotarum*, id eſt QVE, pro VE. Nam ſonantius viſum eſt. Antiqua tamen exemplaria *ve* habere inveniuntur; *ve* enim proprium ſignificatum habet, ut interdum pro *vel* accipiatur.

TEREBRARE. Quidam aperire ac ſcindere accipiunt: alii terebrare ſimpliciter accipiunt. quia adjecit tentare; & hic oſtenditur adverſa ſententia, non enim ab omnibus creduntur inſidiæ.

INCERTVM. Inſtabile: unde eſt, STVDIA IN CONTRARIA. Incertum ergo aut temporale eſt, aut perpetuum epitheton vulgi. Sane VVLGVS tam maſculini generis eſt, quam neutri : quia in VS exeuntia neutra, in RIS mittunt genitivum : excepto pelagus : quod in hoc nomine creavit errorem.

ANTE OMNES. Aut Periſſologia eſt, quaſi dixiſſet, PRIMVS. Aut ANTE OMNES, id eſt videntibus omnibus.

LAOCOON. Omnia in ON exeuntia, tertiæ ſunt declinationis; at Laocoontis, Demophoontis, Hippocoontis. ARDENS. Omnis affectus tribus rebus oſtenditur, vultu, voce, geſtu; ſicut hic futura dicturo, primum iram & commotionem animi, quæ vultu oſtenditur, dedit; dein celeritatem corporis : inde vocis magnitudinem.

DONATI.

AT CAPYS. Sententia Thymœtæ ſuſpitioſe tracta eſt : Capys autem ſententia non nunc melior, ſed poſt factum cognita eſt.

SCINDITVR. Nam cum totum ſuſpitionibus ageretur, nihil potuit recte firmari.

PRIMVS IBI. Non erat Laocoon inter ambigentes, ſed deſcendit ab arce excitus contrarietate ſententiarum, & cupiebat prævenire, ne quid in pernitiem Reip. decerneretur.

ARDENS. Vel ingenio vigilans, aut vehementer pro ſtatu publico commotus.

VARIORVM.

SIVE DOLO. Cauſſam hortationis facit ambiguam, & veriſimiliter narrat. Priamus enim Thymœtis uxorem cum fætu occiderat, ſine cauſſa. Potuit igitur conſcius technæ Græcorum, per ſpeciem boni conſilii hortari ad inducendum equum, armatis refertum, ut ita ſe de Priamo ulciſceretur. HORTENSIVS.

SVBIECTIS VRERE FLAMMIS. Macrob. lib. 5. cap. 5. HARTVNG.

AVT TEREBRARE CAVAS. Καὶ ἄχειλος ἔμπεσε βȣλὴ, οἵμδυ ἢ δολιχοῖσι ἐπὶ κρημνοῖσιν ἐρύξαι ἤθελον, ἢ ἀμφιτόμοισι διαῤῥήξαι πελέκεσσιν. H.

SCINDITVR INCERTVM. Τοὶ δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον ἥμενοι ἀμφ' αὐτὸν, τρίχα δὲ σφὶν ἥνδανε βȣλή. Homer. Odyſſ. θ.

PRIMVS IBI ANTE OMNES. Errat hic Servius, qui futili quadam diſtinctione hunc locum conatur exponere. *Primus* ergo, tanquam dux & imperator: *ante omnes*, anterior omnibus, quibus aſſociatus erat. Huic rei fidem faciunt antiqui codices nonnulli, in quibus legere eſt, *ante alios*. Alterum igitur dignitatis eſt, alterum ordinis. NASCIMBÆN.

LAOCOON ARDENS. Tryphiodorus, Caſſandræ hæc verba tribuit. κασσάνδρη νεόφοιτος ἐμαίνετο. πυκνὰ δὲ χαίτην, κρατὶ θεμένη ἀνίαχε μαινάδι, φωνῇ ἀμελίαυκτα τοῦτον ἀνάρσιον ἵππον ἄγοντες δαιμόνιοι μαίνεσθε, &c. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et procul, O miſeri, quæ tanta inſania, cives?
Creditis avectos hoſtes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? ſic notus Vlyſſes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi;
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, venturaque deſuper urbi:
Aut aliquis latet error. Equo ne credite Teucri.
Quicquid id eſt, timeo Danaos & dona ferenteis.
Sic fatus, validis ingentem viribus haſtam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum
Contorſit. ſtetit illa tremens, uteroque recuſſo.

SERVII.

PROCVL. Quidam hoc loco *procul*, unde primum exaudiri potuit tradunt: alii juxta volunt, ut, *Serta procul.* O MISERI. Bene hoc cœpit, quia non erant ſuadenti utilia credituri.

QVÆ TANTA INSANIA? Quia inſanorum eſt, contra ſe ſentire, aut *inſania*, dementia.

CREDITIS AVECTOS H. Vehementius eſt, quam ſi dixiſſet non navigaverunt. DONA CARERE DOLIS DANAVM? Ordo eſt, Dona Danaum: non dolis Danaum. Non enim quæcunque ſunt dona, Danaum ſunt. SIC NOTVS VLYSSES? Quod ut ait Homerus, verberatus voluntate: & ſub habitu mendici Trojam ingreſſus, exploravit univerſa. Hic ſane Vlyxes filius Laërtæ, Penelopæ maritus fuit; qui filios habuit Telemachum ex Penelope, ex Circe vero Telegonum; à quo etiam inſcio, cum ipſe patrem quæreret occiſus eſt. Huic Vlyxi primus Nicomachus pictor pileo caput texiſſe fertur. Hujus poſt Ilienſe bellum errores, Homerus notos omnibus fecit. De hoc quoque aliæ fabulæ narrantur. Nam cum Italiam poſt errores fuiſſet reverſus, inveniſſe Pana fertur in penatibus ſuis, qui dicitur ex Penelope & procis omnibus natus, ſicut ipſum nomen Pan videtur declarare: quamquam alii hunc de Mercurio, qui in hircum mutatus cum Penelope concubuerat, natum ferunt. Sed Vlyxes, poſteaquam deformem puerum vidit, fugiſſe dicitur in errores; necatur autem vel ſenectute, vel Telegonii filii manu; aculeo marinæ belluæ extinctus. Dicitur enim cum continuo fugeret, à Minerva in equum mutatus. LIGNO. Merito, quaſi diſſuaſor, affectavit Tapinoſim dicens *ligno*, non ſimulacro. Infirmare enim vult fictam eorum religionem, ut paulo poſt, *Ducendum ad ſedes ſimulacrum.* Nam in ſuaſione vel diſſuaſione, tam ſenſus, quam verba conſiderantur.

VENTVRAQVE DESVPER VRBI. Oppreſſura civitatem.

ERROR. Dolus, ut, *Et inextricabilis error.* Et eſt figura ab eo quod præcedit, id quod ſequitur. Diſtinguendum ſane error: & ſic dicendum, EQVO NE CREDITE TEVCRI. Item, QVICQVID ID EST, TIMEO. Hoc enim melius eſt.

HASTAM IN ALVVM CONTORSIT. Quidam deeſſe putant aliquid, ut ſit ſenſus, Inclinans ſe in latus, ad ictum vehementiorem contorſit haſtam: Nam ſi latus equi accipias, contrarium erit, quod ſubjunxit *Alvum feri.*

LATVS. Quidam inter ventrem & latus percuſſum intelligunt: multi ita volunt intelligi *In latus.* FERI. Quadrupedis: ab eo quod toto corpore feratur; ut, *pectebatque ferum.* CVRVAM ALVVM. Plautus maſculino genere protulit, quo non utimur. Percuſſum ſane intelligimus inter ventrem & latera.

VTERO RECVSSO. Pro concuſſo: præpoſitio, pro præpoſitione.

DONATI.

ET PROCVL. niſi arderet, verba donec adventaret, diſtuliſſet. O MISERI. Invectio ardentis animi, non contumelioſa in cives, ſed pro ſtatu publico neceſſaria. MISERI. qui ea quærunt quibus efficiantur miſeri.

AVECTOS. Qui per tot annos bellum geſſerunt.

AVT VLLA. quaſi dicat. Creditis id tutum quod reliquerint hoſtes, aut aliud quippiam, quod benevolentiæ ſimulationem afferat?

DANAVM. Quaſi callidorum & verſutorum. VLYSSES. quaſi, ſi non eſſent doloſi, ab hoc magiſtro addiſcere potuerunt.

HOC. Oportebat oſtendere, ſi in contraria jam raptos, avertere à propoſito volebat. ergo notiſſima fraude unius univerſam gentem vituperat.

EQVO. Quia originem ducit à fraudulentis hoſtibus, qui tunc maxime timendi ſunt, cum benevolentiam ſimulant.

SIC FATVS. non verbis ſolum, ſed re voluit affirmare ſententiam.

VARIORVM.

DONA CARERE DOLIS; Proverb. Hoſtium munera, non munera. Sophocles in Ajace. ἐχθρῶν δῶρα ἄδωρα, κοὐκ ὀνήσιμα. HART.

TIMEO DANAOS ET DONA FERENTES. Merito Laocoon timet dona Danaum, quoniam juxta proverbium, Hoſtium munera non munera, ἐχθρῶν δῶρα ἄδωρα. Crediderunt igitur priſci, vel maxime obſervanda munera, à quibus, quo animo mitterentur: propterea quod quæ darentur ab iis, qui nobis male cuperent, exitio plerunque fuiſſe conſtaret. ADAG. Chiliad.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inſonuere cavæ, gemitumque dedere cavernæ.
Et ſi fata deum, ſi mens non læva fuiſſet,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Trojaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.
Ecce, manus juvenem interea poſt terga revinctum,
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui ſe ignotum venientibus ultro,
Hoc ipſum ut ſtrueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,

SERVII.

CAVÆ CAVERNÆ. Græca figura: ut vitam vivere, mortem mori.

FATA DEVM. Fata modo participium eſt; hoc eſt quæ Dii loquuntur: ut Statius, *Et vocem fata ſequuntur.* LÆVA. Modo contraria. Et ſciendum *lævum* cum de humanis rebus, eſſe contrarium: cum autem de cœleſtibus, proſperum; ut, *Intonuit lævum:* quia ſiniſtra numinum, dextra ſunt inthentibus.

FOEDARE. Dilacerare. Fœdum enim tam apud Virgilium, quam apud Saluſtium non turpe ſignificat, ſed crudele: ut, *Sanguine fœdantem quos ipſe ſacraverat ignes.* Saluſtius, *Fœdi oculi.* „Alii *fœdare* ſecundum Græcos accipiunt. Quid enim fœdius quam duces Græcorum latentes deprehendi. „*Latebras* autem amarè dixit. STARES. Si ſtares legeris, maneret ſequitur: propter ὁμοιοτέλευτον. Et eſt apoſtropha.

„ECCE MANVS. Hæc particula prope rem geſtam ante oculos lectoris inducit. Sane ſæpe dictum eſt, Virgilium inventa occaſione mentionem juris pontificalis facere in quacunque perſona. Antiquis itaque ceremoniis cautum erat, ne vinctus flaminiam introiret, ſi introiſſet ſolveretur vinclaque per impluvium effunderentur, inque viam publicam ejicerentur. Flaminia autem domus Flaminis dicitur, ſicut regia regis domus, quod hic de Sinone rem Flaminis à rege factam debemus accipere. Ipſe vero *primus manicas atque arcta levari Vincla jubet Priamus*, quod factum ſub divo illo verſu oſtendit. *Suſtulit exutas vinclis ad ſydera palmas.* Et, *Vos æterni ignes*, id eſt ſydera, quod utique incongrue dictum videtur, niſi ſub dio Sinonem ſtantem hæc dixiſſe accipiamus. Ideo autem Iuvenem dicendo nomen ſuſpendit, quo gravior narratio fieret, ſed ordine ſuo referentur quæ geſta ſunt.

MANVS REVINCTVM. Vt, *Oculos ſuffuſa.*

TRAHEBANT. Cum feſtinatione adducebant, ut, *Conventus trahit in medios.* Et modo TRAHEBANT ad ducentium deſiderium pertinet, non quod renititur Sinon, namque contrarium eſſet, *Qui ſe ignotum venientibus ultro.*

QVI SE. Alii QVIS SE, Quibus ſe legunt. Ipſum autem generis maſculini, quia uſurpatum eſt ipſe.

HOC IPSVM. Vel ut caperetur; vel quia Græci ſimulabant. Ipſum autem per M, non per D, quia uſurpatum eſt ipſud; & eſt naturale ipſus: ut, *Ipſus mihi Davus.* Dicimus ergo, ipſus ipſa ipſum, ut doctus docta doctum. VT STRVERET. Vel aſtrueret, „vel inchoatum à Græcis perficeret, hoc eſt, confirmaret præjacta dolorum ſemina, quod ipſe expoſuit „*Trojamq; aperiret Achivis. Strueret* autem reſpexit ad „ſuperiora, ut, *Ædificant.* FIDENS ANIMI. Vt, „*O præſtans animi juvenis.* Et eſt nomen. Nam deſiit „eſſe participium, quia genitivo cohæret, & poteſt re- „cipere comparationem. Sane veteres fiduciam inter- „dum pro crimine & audacia ponebant; ut Salluſtius „ita *fiducia quam argumentis purgatiores dimittuntur.* & Virgilius, *Nam quis te juvenum confidentiſſime.* IN VTRVNQVE. *In*, modo ad ſignificat: alibi pro contra, ut etiam ſupra dictum. Sane ſequenti verſu expoſuit, quid eſt, *In utrumque paratus.*

DONATI.

FATA. Deorum voluntatem accipere debemus, quaſi dicat: Niſi dii avertiſſent intentionem noſtram, ſtatim inſidias has cognoviſſemus.

NVNC. ſicuti ſtetiſti ante has inſidias.

ECCE. Semper ponit ecce, Vergilius, ubi ſignificat aliquod malum repentinum: dum igitur illa diſputant, aliud intervenit, quod ab equi tentatu averteret. Primus autem adventus effecit, ut res in præſentia omitteretur: ſimulata deinde oratio, penitus religione nos aſtrinxit, ne Minervæ dona fœdaremus, accedente maxime violatoris morte. ECCE. Rem improviſam exoriri oſtendit, quæ magis movet, præſertim cum aſſint ſigna nocentis.

QVI SE. Conſilium Sinonis fuit prævenire, ne equi fraudes averterentur.

HOC IPSVM. paratus etiam mortem ſubire. nam non fit facinus magnum, ſine magno periculo.

VARIORVM.

FOEDARE LATEBRAS. *Fœdare* videtur apud idoneos ſcriptores eandem habere vim, quam vulnerare, lacerare, concidere. Æneid. 3. *Obſcænas pelagi ferro fœdare volucres.* PONTAN.

ECCE. Repentini & improviſi mali vocula. HARTVNGIVS.

MANIBVS POST TERGA. Tryphiodorus. μοῦνος δὲ πληγῇσι ἱκέσια γυῖα χαραχθείς. Tale etiam Zopyro traditur apud Herodotum lib. 3. Ἀποταμὼν γὰρ ἑωυτοῦ τὴν ῥῖνα καὶ τὰ ὦτα καὶ μαστιγώσας. HART.

Seu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.
Vndique viſendi ſtudio Trojana juventus
Circumfuſa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaum inſidias, & crimine ab uno
Diſce omneis.
Namque, ut conſpectu in medio turbatus inermis
Conſtitit, atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt

SERVII.

VERSARE DOLOS. Dolo evertere: & ſubaudi Trojanos: aut DOLOS VERSARE, hoc eſt exercere (hinc verſutus, quod facile ſe ad ea quæ uſus poſcit vertit. Plautus, *Verſatior es quam rota figularis.* OCCVMBERE MORTI. Novæ locutionis figura & penitus remota. Ennius, *Vt vos veſtri liberi defendant, pro veſtra vita morti occumbant.*)

VISENDI. Frequentativum eſt viſo, ut Faceſſo, licet rarum ſit; nam in *To* exeunt frequentativa.

CIRCVMFVSA RVIT. Figura ὑπαλλαγή. Ruit (primo) & ſic circumfuſa eſt. (CERTANTQVE. Cum ſupra, *Iuventus ruit* dixerit, ſubjunxit, *certant* quod figuratum eſt, quia juventus enuntiatione ſingulare eſt, intellectu plurale.) ILLVDERE CAPTO. Et illudo tibi, dicimus: vt hoc loco: & illudo te; ut, *In verbis virtutem illude ſuperbis*; & illudo in te. Simile eſt inſulto (tibi & te. Quidam inludere per ludum ac jocum ſævire injuriam alicujus intelligunt. Vt *Silveſtres uri aſſidue capræque ſequaces.* CAPTO autem, quod ita Trojani putabant.

ACCIPE. Audi, da, dic; ut, *Qui ſit da Tytire nobis.* INSIDIAS. Servavit ordinem reſpondendo ad illud quod regina dixerat *Inſidias*, inquit, Danaum.) CRIMINE AB VNO. Hoc eſt cauſa; ut, *Crimen amor veſtrum.* Ab eo quod præcedit, id quod ſequitur. Si enim ſimpliciter intellexeris CRIMINE: de negotio ad perſonam vitioſum tranſitum facit. Alii ſic legunt: Danaum inſidias & crimen.

TVRBATVS. Quaſi turbatus: ut, *Exultat Amazon*, quaſi *Amazon.* (Et hoc ad fidem faciendam, non enim turbatus, ſupra enim ait, *Seu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.* INERMIS. Quidam ſupplex accipiunt, ut, *Tendentemque manus Priamum conſpexit inermes.*) HEV. modo una eſt ſyllaba: ſed interdum propter metrum, duæ fiunt: *Eheu quam pingui macer eſt mihi taurus in arvo.* Sicut prendit & prehendit; & ſecundum Plinium multa ſunt talia.

TELLVS ET ÆQVORA. Bene conciliat miſerationem, de communibus duobus excluſus elementis (quia Græci tenebant maria; Trojani terras: Sane quod deflet ideo ei prima brevis datur oratio, & eſt controverſiæ ſchema. Nam principium ſatis docte ſumptum eſt: hac enim exclamatione & miſeriæ auctu benevolum ſibi judicem fecit, querelæ autem novitate attentum, quis enim non cuperet audire quo pacto idem homo & Græcis & Trojanis eſſet inviſus: denique ſubjecit, *Quo gemitu converſi animi, compreſſus et omnis Impetus hortamur fari, etc.* Habet ergo benevolentiam & attentionem, ingreſſus deinde cauſam, quia timebat ne perſona Græci ſuſpecta eſſet, quaſi hoſtis, hoc fatetur primum & ex ſequentibus ſanat, *Neque me Argolica de gente negabo, Hoc primum.* Subjungit fabulam, ex qua ſibi fidem paret dicturus de equo, de Palamede autem & Iphigenia ad Trojanos nil pertinet, de quibus vera incipit & in falſa deſinit, facile enim quæ ſequentur credibilia ſunt, cum prima recognoſcuntur, quæ per ſingula loca vel verſus facilius poterimus advertere.) Sane TELLVS, VS longa eſt: & pauca ſunt quæ VS producunt; ut ſenectus, juventus, ſalus, virtus, palus, ſervitus, incus, tus, rus, mus, pus: tunc ſcilicet quum genitivus in TIS vel in RIS exit. Et habet penultimam longam. Ideo autem TIS & RIS dicta ſunt: quia palus, licet paludis longa ſit LV, brevis tamen nonnunquam invenitur, quia in DIS exit genitivus: ut Horatius, *Sterliſque diu palus aptaque remis.* ÆQVORA. Maria. Alibi *campos*: ut, *Ac prius ignotum ferro quam ſcindimus æquor.* Dictum enim eſt ab æqualitate.

DONATI.

VNDIQVE ENIM. Expreſſit hominum morem: quis enim non cupiat hoſtem ſuum captum videre, & viſo illudere?

ACCIPE. Deſtruit græcorum perſonam omni occaſione, & defendit ſuam. Nam totam rem in deorum adverſum ſtudium revocat: ut oſtendat, Græcos tum inſidiis, tum deorum injuſto favore victoriam obtinuiſſe.

VARIORVM.

SEV VERSARE DOLOS. Ad proverbium videtur alludere; aut manenti vincendum aut moriendum. NASCIMBÆN.

ET CRIMINE AB VNO DISCE OMNES. Omnes Græcos ex uno deturpat, & in odium rapit. Ita quoque Terent. in Phorm. de ſervis, *Vnum cognoris, omnes noris.* Hinc illud adagium à Suida relatum, ἐξ ἑνὸς τὰ πάνθ' ὅρα, ex uno ſpecta omnes. *Crimine ab uno* interpretatur Scalig. F. Conjectan. in Varron. de ling. lat. lib. 6. ab uno reo: ut ſit *crimen* pro reo, ſeu crimini obnoxio; quemadmodum apud Catull. lupum, lupanar de meretrice. Et apud Lucillium, *carcer vix carcere dignus.* Apud Terent. ſcelus, pro ſcelerato. PONT.

QVÆ ME ÆQVORA POSSSVNT. Quintilianus lib. 9. cap. 2. HART.

Acci-

Accipere? aut quid jam miſero mihi denique reſtat?
Cui neque apud Danaos uſquam locus, inſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.
Quo gemitu converſi animi, compreſſus & omnis
Impetus: hortamur fari; quo ſanguine cretus,
Quidve ferat, memoret: quæ ſit fiducia capto.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur:
Cuncta equidem tibi, Rex, fuerint quæcunque, fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo,
Hoc primum: nec, ſi miſerum fortuna Sinonem

SERVII.

DENIQVE. Aut vacat ſicut *gentium*: aut noviſſime ſignificat. INSVPER IPSE. Et inſuper ipſi, quos pro merito meo minime deceat ſævos eſſe, hoc eſt quibus ſum præſtaturus ſalutem.

INFENSI. Infenſus proprie eſt pluſquam inimicus ab inimico major. POENAS CVM SANGVINE POSCVNT. Id eſt tormenta & mortem. Poteſt enim aliud eſſe ſine alio.

CONVERSI ANIMI. Bene, quia dixerat, *Et ſuper ipſi Dardanidæ infenſi*, ut oſtenderet eos cum advenienti inludere certarent, audito ejus gemitu, ad miſerationem eſſe converſos.

IMPETVS. Qui in Sinonis ferebatur interitum.

HORTAMVR. Bene, non jubemus utpote miſerantes. QVO SANGVINE CRETVS. Quibus ſit parentibus natus. Nam Græcum eſſe conſtabat.

FERAT. Adferat, id eſt nunciet. MEMORET QVÆ SIT FIDVCIA CAPTO. Aut dicat quæ ſit in captivo fiducia; ut audeat dicere, *Inſuper ipſi.* aut certe MEMORET, eſt meminerit: ut ſignificet, meminerit per veriloquium vitæ eſſe fiduciam. Vnde & reſponſio talis eſt, FATEBOR VERA. Alii MEMOREM legunt, ut ſit ſenſus, Hortabamur ad loquendum memorem: hoc eſt qui diligenter factionis ſuæ meminerat veluti, memor ſit, quid in captivo victori liceat, vel, *Quid ve ferat memoret*, id eſt, quid adferat, dicat, ut ſimpliciter accipiatur quod ſequitur; quid illud ſit, quod illi fiduciam apud hoſtes capto pariat, ut putet à Trojanis ſibi eſſe parcendum.

FVERINT QVÆCVNQVE. Id eſt quicunque me ſequitur eventus. Sive miſeratus vitam concedere volueris, ſive non. Eſt autem parentheſis & reſpicit ad illud, *Memoret quæ ſit fiducia capto.* Suſpendendum ergo Rex. Sane QVODCVNQVE vetuſta voce mortem ſignificari Lucilius docet in XII. *Hunc ſi quid pueris nobis me & fratre fuiſſet*, Hoc eſt, ſi mors me vel fratrem oppreſſiſſet. Ergo, ut quidam volunt, urbane animum hominis mortem contemnentis oſtendit. Vera, inquit, ut & falſa quæ poſtea dicturus eſt, vera credantur, ideo primo à veris cæpit. Ordo autem eſt, fatebor cuncta vera, *Neque me Argolica de gente negabo*, quod ſciebant Trojani confeſſus eſt, ut ei de cæteris crederetur.

HOC PRIMVM. Hoc maximum eſt vel principale apud me verum dicere, vel hoc primum fatebor ſubaudis. *Nec ſi me miſerum fortuna Sinonem Finxit*: quidam ita intelligunt, ſi me fortuna ad hanc miſeriem perducere potuit, non valebit etiam ſtultum facere, ut putem me mentiendo proficere. Sane Autolycus quidam fuit fur, qui ſe varias formabat in ſpecies. hic habuit liberos, Siſyphum, vnde natus eſt Sinon: & Autolycum vnde Vlyxes. Conſobrini ergo. Nec immerito Virgilius Sinoni dat & fallaciam, & proditionis officium: ne multum diſcedat à fabula: quia ſecundum Euphorionem Vlyxes hoc fecit. Sinonem autem melius ait quam ſi me dixiſſet. Solet enim & in nomine quædam eſſe Emphaſis, ut eſt, *Et quiſquam numen Iunonis adoret.* FINXIT. Compoſuit, formavit. Vt, *Et corpora fingere lingua.* Et ſciendum quod omnis Sinonis oratio, diaſyrtica eſt. Nam & negotium exprimit: & Trojanorum inſultat ſtultitiæ.

DONATI.

QVO GEMITV. Bonitatem Trojanorum oſtendit, qui pro ſupplicio ultimo, quod ſperabat, ſolo gemitu ejus, pro pœna contenti ſunt.

HORTAMVR FARI. Vim propoſitionis habet, & tria proponit, ad quæ Sinonem reſpondere conveniret.

CVNCTA. Promittit omnia vera dicturum: qui nulla in parte fuerat veritatem retracturus.

TIBI REX. Aſſumit fiduciam confitendi apud eum, qui & cognoſcendi & ignoſcendi facultatem haberet. Commendat autem ſe, quod vera pollicetur: & quod regem appellat, captat benevolentiam.

FATEBOR. Aliud eſt quam *referam. Referimus*, cum dicimus aliquid ſimplex: & poteſt proferri ſine tormentorum metu. *Fatemur* autem, cum prodimus id, quod ſit contrarium confitenti, & poſſit tormentis exprimi è pectore negantis: & repete bis, fatebor cuncta, & fatebor quodcunque erit.

ARGOLICA DE GENTE. Ad id, *quo ſanguine cretus.* Græcus ſum. Ac ſi dicat hoſtis ſum.

NEC SI MISERVM FORTVNA SINONEM, &c. potuit eripere mihi fortuna priorem felicitatem, at non poterit me mendacem fingere. Hoc argumento perſuaſit, ut Trojani crederent reliqua: & ne videatur incredibile, quod ipſe ſolus ex omnibus græcis remanſerit, ad hanc partem ducit ex alto principium, & narrat rem omnibus notam, & magna ex parte veram: qua expoſita, ſubjungit falſa.

Finxit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Finxit, vanum etiam, mendacemque improba finget.
Fando aliquid, ſi forte tuas pervenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama
Gloria: quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demiſere neci: nunc caſſum lumine lugent.
Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc m ſit ab annis.
Dum ſtabat regno incolumis, regnumque vigebat,

SERVII.

FINXIT, VANVM. Fallacem. Et vanus eſt, qui etiam ſine utilitate mentitur: MENDAX, qui tantum ad decipiendum. Vanus vero ſtultus apud idoneos invenitur: ut Iuvenalis, *Sic libitum eſt vano, qui nos diſtinxit Othoni.*

FANDO ALIQVID SI FORTE TVAS PERVENIT AD AVRES. Dum dicitur. Et utitur bona arte mendacii, ut præmittat vera, & ſic falſa ſubjungat. Nam quod de Palamede dicit, verum eſt: quod de ſe ſubjungit, falſum. Et ſciendum ex hac hiſtoria, partem dici, partem ſupprimi, partem intelligentibus relinqui. Nam Palamedes, ut Apollonius dicit: ſeptimo gradu à Belo originem ducens, quum delectum militum per Græciam ageret; ſimulantem inſaniam Vlyxem duxit invitum. Quum enim ille junctis diſſimilis naturæ animalibus ſalem ſereret, filium ei Palamedes oppoſuit. Quo viſo Vlyxes aratra ſuſpendit: & ad bellum ductus, habuit juſtam cauſſam doloris. Poſtea quum Vlyſſes frumentatum miſſus, ad Thraciam nil advexiſſet, à Palamede eſt vehementer increpatus. Et quum diceret adeo non eſſe negligentiam ſuam, ut ne ipſe quidem ſi pergeret, quicquam poſſet advehere: profectus Palamedes, infinita frumenta devexit. qua invidia Vlyſſes auctis inimicitiis, fictam epiſtolam Priami nomine, ad Palamedem (per quam agebat gratias proditionis, & commemorabat ſecretum auri pondus eſſe tranſmiſſum) dedit captivo: & eum in itinere juſſit occidi. Hæc inventa, more militiæ, regi oblata eſt & lecta, principibus convocatis. Tunc Vlyxes quum ſe Palamedi adeſſe ſimularet; ait, Si verum eſſe creditis, in tentorio ejus aurum quæratur. Quo facto, invento auro quod ipſe per noctem corruptis ſervis abſconderat; Palamedes lapidibus interemptus eſt. Hunc autem conſtat fuiſſe prudentem. Nam & tabulam ipſe invenit ad comprimendas otioſi ſeditiones exercitus, ut Varro teſtatur. Secundum quoſdam ipſe reperit literas. Quæ res ſi forte ſit dubia, tamen certum eſt θ.φ.χ. ab hoc inventas cum aſpiratione.

INCLYTA GLORIA. Propter delectum & frumenta.

FALSA SVB PRODITIONE. Sub falſo crimine proditionis. Et rem notam per tranſitum dicit. Vnde & paulo poſt, *Haud ignota loquor.* quanquam ibi poſſit intelligi, haud ignota nobis: ſed forte etiam ad vos potuit pervenire. Sciendum ſane factum hoc vere, & Trojanos ſciſſe. Sed Sinon callide quaſi ignorantibus quæ vera ſunt, dicit: ut fidem ſequentibus faciat. PELASGI. A Pelaſgo terræ filio, qui in Arcadia genitus dicitur, ut Heſiodus tradit.

INFANDO INDICIO. Propter aurum clam ſuppoſitum. Indicio autem, delatione. QVIA BELLA VETABAT. Iam hoc falſum eſt: ſed dicitur ad Sinonis commendationem (nam aliam ob cauſam Palamedes periit. Et bene ad captandam circa amicos ejus miſeriem, adjungitur qui pacis auctor fuit. CASSVM. Privatum, vacuum. & caſſum eſt quaſi quaſſum & nihil continens; nam & vas quaſſum quod humorem in ſe non continet, & eſt vacuum; unde & retia caſſes, qui multum in ſe vacui habeant. Sane vult Sinon ſuadere, vere fugiſſe Græcos, ſi Palamedem lugere potuerunt.

ILLI ME COMITEM. Oratorie ſe commendat. ILLI. Id eſt qui bella vetabat, & bene comitem non militem, quem ejus inimici velut ſubparem inſequerentur. ET CONSANGVINITATE PROPINQVVM. Excuſatio à neceſſitudine, ſed hoc totum falſum eſt.

PAVPER. Excuſatio à fortuna, hæc enim fuerat cauſſa militandi, ut Terentius, *Quum hinc egens profugiet aliquo militatum.* PRIMIS ANNIS. Aut adoleſcentiæ, aut belli. & eſt excuſatio, quia patri parendum neceſſario fuit. ideo autem miſit.

DVM STABAT REGNO INCOLVMIS. Quia & ipſe unus de regibus fuit. Et bene addidit dignitatem ejus quem fingebat propinquum, ut ei juſta cauſa fuerit indignationis adverſus Vlyxem.

DONATI.

PALAMEDIS. Eadem dicit quæ Servius de Palamede.

VARIORVM.

NEC SI MISERVM FINXIT, VANVM ETIAM. Mire ſibi populum conciliat, tum per commiſerationem ex ſua calamitate, tum etiam per ſimulatam quandam ſimplicitatem. Nam & vultu & verbis, & gemitu id efficit, ut ſimplex ſincerus, apertus ac verax eſſe videatur. Sumpſit autem ex Attio, ut ſentit Macrob. lib.6.cap.1. Nam ille ſic,

Nam ſi à me regnum fortuna atque opes
Eripere quivit, at virtutem nequivit.

NASCIMBÆN.

LVGENT. Sic Horat.
Virtutem incolumem odimus, Sublatam oculis quærimus invidi.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Conſiliis; & nos aliquod nomenque, decuſque
Geſſimus. Invidia poſtquam pellacis Vlyſſei,
(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris;
Adflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et caſum inſontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens, & me, fors ſi qua tuliſſet,
Si patrios unquam remeaſſem victor ad Argos;
Promiſi ultorem, & verbis odia aſpera movi.
Hinc mihi prima mali labes; hinc ſemper Vlyſſes
Criminibus terrere novis; hinc ſpargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conſcius arma.

SERVII.

ET NOS. Pluralis pro ſingulari (ut Saluſtius, *Nos in tanta doctiſſimorum copia*: An *nos*, ſe & patrem dixit, id eſt ut Palamedes.) * NOMEN. Gloriam (vel nobilitatem, ut alii accipiunt, ut, *Cui genus & quondam nomen natique fuiſſent*) INVIDIA. Propter advectum frumentum.

PELLACIS. Per blanditias decipientis. Pellicere enim eſt per blanditias elicere.

CONCESSIT. Pro deceſſit.

AFFLITCVS. Suſpendendum ne videatur affectum ſe dicere, quia in tenebris vitam trahebat, ſed quia amicum perdiderit. VITAM IN TEN. Ideo lugentibus inimica lux eſt, quia caruerunt ea, hi quos dolent, ideo tenebras petunt, & atra veſte amiciuntur & capita velantur, ut videantur cum defunctis agere imitantes tenebris inferorum faciem.

INSONTIS AMICI. Duo poſuit, & inſontis, & amici, & plus eſt quod amicum dixit, quam propinquum.) MECVM INDIGNABAR. Quomodo ergo *Nec tacui demens*? Intelligimus iſtum quaſi tacuiſſe primo: poſt impatientia doloris erupiſſe (in vocem, aut quod interim non vindicarem amici inſontis interitum.)

FORS SI QVA. Bene ſi qua: quia eſt & bona & mala.

TVLISSET. Nonnulli pro retuliſſet intelligunt.

SI PATRIOS VNQVAM REMEASSEM VICTOR AD ARGOS. Bene dubitat, ut oſtendat propter Palamedem omnes ſibi Græcos inimicos fuiſſe. VICTOR autem, ut quidam volunt voti compos, ut eſt, *quam ſeptem ingentia victor*, aliter dictum potuit non bene à Trojanis accipi. ARGOS. Argi ab Argo dicti, quem cuſtodem vaccæ, in quam Io fuerat commutata, Mercurius occidit.)

PROMISI. (Pro minatus ſum) per contrarium dixit: quia minamur mala: promittimus bona. Sic autem Horatius contra, *Atqui vultus erat multa & præclara minantis*, Id eſt promittentis (& promiſi ultorem, deeſt futurum.

HINC MIHI) PRIMA MALI LABES. (Pro hac cauſa, vel propter hoc, & eſt adverbium locale pro conjunctione cauſali) Quia ſecuta ſunt poſtea oraculum, & adſcita Calchantis factio (*adſcita* ſane dicitur adſumpta.) LABES vero ruinam ſignificat, à lapſu.

CRIMINIBVS. Cauſis, ut, *Et crimine ab uno*

NOVIS. aut magnis, aut, quæ nullus ſperaſſet, aut aliis atque aliis.) SPARGERE VOCES. ut, Cicero. *Spargere venena didicerunt.*

AMBIGVAS. Dubias (aut ſuſpicionum aut criminum plenas), ne ſi aperte ageret, accuſatio eſſe videretur. CONSCIVS. Aut peracti ſceleris (& de nece Palamedis); aut dolorum ſuorum: ut in tertio, *Oblituſve ſui eſt Ithacus* (*diſcrimine tanto*; aut certe ſciens hunc meum animum.) ARMA. Modo fraudes, vel dolos. Nam arma ſunt inſtrumenta cujuſlibet rei. Vnde inſidiantis fraudes arma nominavit. (Alii arma pro opibus vel auxiliis accipiunt, alii arma conſilium, alii occaſionem, nonnulli inſidias intelligunt: Quidam *conſcius arma*, hypallagen putant, pro conſcientia arma; ut, *Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis*, Et, *Arma deoſque parant comites*, Et, *Alia arma Latinus.*)

DONATI.

ET NOS ALIQVOD. De præterita ejus florenti fortuna, & de præſenti miſeria, ſibi comparat benevolentiam. Commendat etiam Palamedis memoriam dicendo, *quia bella vetabat*, ut amico viventi præſtarent, quod defuncto non poterant.

SVPERIS CONCESSIT AB ORIS. Non dixit mortuus eſt: ne ejus memoria, digna poſt hominum finem vivere, minoraretur.

VITAM IN TENEBRIS. Vt illi, qui cupiunt mori, & non vivere.

VARIORVM.

PELLACIS VLYSSI. Pellicere autem Feſto, in fraudem inducere: & eilax fraus eſt. Vt autem hic pellax, à Græcis δολόμητις, & δολοπλόκος dicitur. Cæterum quamquam Grammatici omnes *pellaciam* & *pellacem*, à pelliciendo deducant; ego tamen malo a *pellando* verbo exoleto, à compoſita appello, interpello, compello; quod non vocare, aut ſimpliciter nominare, ſed blandius ſollicitare ſignificabat. GERMAN.

IN VVLGVM AMBIGVAS. *Vulgus*, in maſculino genere vetuſtum eſt; figuratum nunc. HARTVNGIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nec requievit enim, donec Calchante miniſtro.
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo?
Quidve moror? ſi omnes uno ordine habetis Achivos,
Idque audire ſat eſt; jamdudum ſumite pœnas:
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum vero ardemus ſcitari, & quærere cauſas;
Ignari ſcelerum tantorum, artiſque Pelaſgæ.
Proſequitur pavitans, & ficto pectore fatur.

SERVII.

NEC REQVIEVIT ENIM. Aut vacat ENIM: aut pendet ſenſus, ut & poſterior. DONEC CALCHANTE MINISTRO. Arte enim agit, ut ſemiplena dicendo cogat interrogare, & avidius audire Trojanos. CALCHANTE MINISTRO. *Me deſtinat aræ*, intelligitur: Et mire miniſtro, quaſi * non exuerit à te reſponſuro.

SED QVID EGO. Apoſiopeſis eſt. Et bene reticuit ne tæderet illos tam longæ orationis; nihil ad ſe pertinentis, niſi ſtudium audiendi intermiſſione renovaſſet. AVTEM. Hoc abundat. INGRATA. Nec vobis placitura, nec mihi gratiam conciliantia, quorum jam non libenter memini.

QVIDVE MOROR? Veſtram ſcilicet feſtinationem vel mortem. OMNES. Et eos qui prodeſſe diſponunt. VNO ORDINE. Vno reatu. Et eſt de antiqua tractum ſcientia: quia in ordine dicebantur cauſæ propter multitudinem; vel tumultum feſtinantium: quum erat annus litium. Iuvenalis, *Expectandus erit qui lites inchoet annus.*

IDQVE AVDIRE SAT EST. Me Graium eſſe. IAMDVDVM. Modo, quamprimum, ſcilicet ut ſatisfaciatis Græcis qui me oderunt, & dicendo mortem ſuam gratam eſſe Græcis, & Trojanorum benevolentiam conciliat, & ut ſibi reliqua credantur extorquet.

HOC ITHACVS. Pro Ithacenſis, principale pro derivativo. VELIT, ET MAGNO MERCENTVR ATRIDÆ. Callide hoc dicto impetrat vitam, aſſerens mortem ſuam illorum hoſtibus eſſe placituram. Ideo autem dicit MERCENTVR, quia ſacrorum eſt, ut fugiens victima ubicunque inventa fuerit, occidatur: ne piaculum committatur. Ergo Sinon, qui victima fuerat, quippe qui propter reditum ſacrificio fuerat deſtinatus, nec poſſent Græci niſi vel empta morte Sinonis ad patriam redire, jure, & votis, & præmio Græcorum interimitur. MAGNO MERCENTVR, id eſt pretio, ut, *Turno tempus erit magno quum optaverit emptum Intactum Palanta.*

ARDEMVS SCITARI. Feſtinamus inquirere. Et ecce quo proficit Apoſiopeſim ante feciſſe. QVÆRERE CAVSAS. Cur à Græcis ejus optaretur interitus.

IGNARI. Aut neſcientes, aut imprudentes. ARTISQVE PELASGÆ. Ars τῶν μέσων eſt; Ideo adjecit *Pelaſgæ*, hoc eſt malæ; proſequitur mire ut ab initio cœperat. PAVITANS. Quaſi Pavitans, hoc eſt ſimulans ſe pavere. Et non tam propter mortem: Nam erit illi contrarium, *Iamdudum ſumite pœnas*: ſed ut videretur cum timore, civium ſuorum conſilia vel ſecreta patefacere.

FICTO PECTORE. Pectus pro vero poſuit. Nam nunquam fingitur pectus.

DONATI.

QVIDVE MOROR. Cur differo pœnas meas, poſt relationis beneficum continuo moriturus? Vlyſſes enim omne malum videbitur intuliſſe, qui me quolibet peccato quærebat occidere.

IDQVE AVDIRE SAT EST. Vbi ad cardinem venit, in quo mendaciorum conſiſtit affectus, negavit ſe dicturum, ne ultro omnia referendo, daret ſuſpicionem falſitatis: ait igitur, cum ſciat ſe periturum, melius eſſe, ne ſecreta Græcorum prodat. Neque enim propter unum hominem, debeo omnes meos prodere.

TVM VERO. Hoc conſilium noſtram cupiditatem audiendi accendit.

IGNARI. Nam noſtra ſimplici natura pendentes Græcos, illum vera dicere putabamus. Sed illi omnes ſunt doloſi, unde ſociavit illud; *& crimine ab uno diſce omnes.*

VARIORVM.

DONEC CALCHANTE MINISTRO. Tacuit verba, *me deſtinat aræ*. Nam etſi contentione & acrimonia vocis, dolos, fraudeſque Vlyſſis proferre ceperat, tamen cum ad finem perveniſſet, ut ejus impietatem oſtenderet, tanto indignationis ardore deflagravit, ut perficere orationem non valeret: id cauſa fuit reticentiæ; non quod Servius ait, ut interrogare & avidius Trojanos audire cogat. NASCIMBÆN.

MINISTRO. Cicero diceret, adminiſtro: hac enim voce utitur etiam in malo. In Verrem, *Timarchides erat adminiſter cupiditatum Verris.* Et pro Quintio, *Adminiſtri & ſatellites Sex. Nævii.* PONT.

SI OMNES VNO ORDINE HABETIS ACHIVOS. Id eſt ſi omnes Græcos eodem loco & numero ducitis & pro hoſtibus habetis. Vel ſi vanos & perfidos ex uno Vlyſſe Græcos omnes judicatis, ut ſuſpicionem doli, per occupationem diſſimulanter deprecetur. TVRNEB. lib. 6. cap. 21. HORTENSIVS.

HOC ITHACVS VELIT. Floridus l. 2. c. 22. Linacer lib. 6. Quintilianus lib. 9. cap. 3. Præſens pro præterito. HARTVNG.

HOC ITHACVS VELIT. Ex Homero profluxit, Iliad. α. Et aſtute, ut vitam impetret, factum vituperat, per communem indignationis locum ex voluntate adverſariorum. TVRNEB. lib. 6. cap. 21.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sæpe fugam Danai Troja cupiere relicta
Moliri, & longo feſſi diſcedere bello:
Feciſſentque utinam, ſæpe illos aſpera Ponti
Interclusit hyems, & terruit Auſter eunteis.
Præcipue cum jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.
Suſpenſi Eurypylum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus: iſque adytis hæc triſtia dicta reportat.
Sanguine placaſtis ventos, & virgine cæſa,

SERVII.

SÆPE FVGAM DANAI. Hoc ſecundum Homerum verum eſt, apud quem ſuadet Agamemnon Græcis, relicto bello fugere, & ut oſtendat propter bellum fugere, ait *cupiere*, non voluere.

MOLIRI. Parare. Et hoc verbo difficultatem rei oſtendit. LONGO. Decennali. FESSI BELLO. Favorem ſibi conciliat dicendo fatigatos eſſe Græcos virtute Trojanorum.

FECISSENTQVE VTINAM. Nec enim hic aræ deſtinaretur. Et eſt ſignificatio optandi à præterito tempore. PONTI HYEMS. Bene addidit PONTI: quia eſt & temporis.

EVNTEIS. Ire cupientes: ut, *Quum canerem reges & prælia*: id eſt cum canere vellem, & à Græcis figura eſt; ubi ſtatuiſſe aliquid pro inchoatione haberentur.

PRÆCIPVE. Contra illud ne diceretur numina non eſſe placata. Et bene aliud agens, equi mentionem introduxit. TRABIBVS ACERNIS. Speciem pro genere poſuit, id eſt pro quocunque ligno. Nam variat ligni genera in hoc equo, ut, *Abiete coſtas*, & *pinea clauſtra*, ita hic *acernis*.

ÆTHERE. Ætherem pro aëre poſuit poëtica licentia.

SVSPENSI. Sollicìti: ut, *Noſtroque in limine pendens*. quia nec tempeſtas poſt dona mutabatur. Aut ad Nimbos refertur, diſtinctione mutata ut diſtinguamus, *nimbi ſuſpenſi*. SCITATVM, participium pro participio eſt, id eſt ſcitaturum. Alii SCITATVM legunt, id eſt inquiſitum. ORACVLA. Ad templa de quibus dantur oracula; alibi *oracula*, reſponſa; ut, *Lapſis quæſitum oracula rebus*; &, *quin adeas vatem precibuſque oracula poſcas.*

ADYTIS. Adytus, eſt locus templi ſecretior: ad quem nulli eſt aditus niſi ſacerdoti. TRISTIA DICTA REPORTAT. Renunciat. More ſuo breviter habitum futuræ orationis oſtendit.

SANGVINE PLACASTIS VENTOS ET VIRGINE CÆSA. Cum primum Hic diſtinguendum eſt: quia & ſemel ad Trojam ventum eſt: & antequam ad eam veniretur, de Iphigenia eſt ſacrificatum, cujus fabula talis eſt: Quum Græci ad Aulidem veniſſent, Agamemnon Dianæ cervam cum venatur occidit, ignarus. Vnde dea irata, flatus ventorum qui ad Trojam ducebant ſuſpendit; ob quam rem, cum nec navigare poſſent, nec peſtilentiam ſuſtinerent, conſulta per Calchantem oracula dixerunt; Agamemnonio ſanguine, (hoc eſt immolata Iphigenia) placandam Dianam. Cum ergo ab Vlyſſe per nuptiarum ſimulationem (qui Iphigeniam Achilli jungendam fingebat) adducta Iphigenia, in eo eſſet ut immolaretur, numinis miſeratione ſublata eſt: cervaque ſuppoſita, & tranſlata ad Tauricam regionem, regi Thoanti tradita eſt. Sacerdos facta Dictynnæ vel ut quidam volunt, Orthiæ Dianæ. Cum ſecundum ſtatutam conſuetudinem humano ſanguine numen placaret, agnovit fratrem Oreſtem: qui accepto oraculo, curandi furoris cauſſa, cum amico Pylade à cujus patre, Strofio nomine fuerat nutritus, Colchos petierat: & cum his occiſo Thoante, ſimulacrum ſuſtulit, abſconditum faſce lignorum. Vnde & Faſcelis dicitur: non tantum à face, cum qua pingitur, propter quod & Lucifera dicitur, & Aritiam detulit.

Sed cum poſtea Romanis ſacrorum crudelitas diſpliceret (quanquam ſervi immolarentur) ad Laconas eſt Diana tranſlata: ubi ſacrificii conſuetudo, adoleſcentulorum verberibus ſervatur: qui vocabantur Homonicæ: quia aris ſuperpoſiti contendebant, qui plura verbera ſuſtineret. Oreſtis vero oſſa, ab Aritia Romam tranſlata ſunt: & condita ante templum Saturni, quod eſt ante clivum Capitolini, juxta Concordiæ templum. VIRGINE CÆSA. Non vere: ſed ut videbatur. Et ſciendum, in ſacris ſimulata pro veris accipi. Vnde quum de animalibus quæ difficile inveniuntur, eſt ſacrificandum: de pane vel cera fiunt, & pro veris accipiuntur. Hinc eſt etiam illud, *Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni.* Nam & in templo Iſidis aqua ſparſa de Nilo eſſe dicebatur.

DONATI.

PAVITANS. Aut pavorem ſimulans, aut pavitans ne lingua titubante, in curſu inſidiarum, detectio naſceretur, quam jam videbat in tuto eſſe.

SÆPE FVGAM. Cum hoc falſum eſſet, parat cauſam, quæ ſit credibile, ſcilicet bello feſſos.

FECISSENTQVE VTINAM. Recte optare ſimulat: nam Trojanos placabat, & ſibi commiſerationem captabat.

SÆPE ILLOS ASPERA. Non conſilium facto, ſed eventus voluntati defuit.

SANGVINE. Verum dicit de Iphigenia, falſum addit de præcepto Apollinis. miſcet ergo vera, ut credantur falſa.

Cum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cum primum Iliacas Danai veniſtis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obſtupuere animi, gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor; cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ ſint ea numina Divûm
Flagitat, & mihi jam multi crudele canebant
Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies, tectuſque recuſat
Prodere voce ſua quemquam, aut opponere morti.

SERVII.

ILIACAS DANAI VENISTIS AD ORAS. Figuratum, Cum primum venire velletis. Sane hoc de Iſigenia verum eſt.

SANGVINE QVÆRENDI REDITVS. Hoc falſum eſt, & bene Oraculorum naturam ſervat, ut à re ipſa ſemper incipiant, ut alibi, *Dardanidæ duri,* dicendo enim Dardanidæ, oſtendit quæ loca petere debeant. ANIMAQVE LITANDVM ARGOLICA. Quia occurrebat occidi poſſe captivum: Ergo ideo addidit *Argolica*, ne non eſſet triſte oraculum. Videtur ſane peritia juris Pontificalis animalis hoſtiæ mentionem feciſſe, cum dicit, *Animaque litandum Argolica*, nam & animam dixit, & litare verbo pontificali uſus * ſacrificiis deos placare.

OBSTVPVERE ANIMI. Omnes enim crediderunt ſe perire poſſe, antequam unus eſſet delectus.

CVI FATA PARENT. Cui præparent mortem. FATA, id eſt reſponſa. Sunt qui ita dividant, *cui fata parent vitam, quem poſcat Apollo,* ut moriatur.

HIC. Pro tunc. VATEM. Nunc divinum, alias poëtam; *Tu vatem, tu Diva mone.* Alias ſacerdotem; ut, *Et aurea vati Caſſida.* MAGNO TVMVLTV. Ad factionem tegendam.

PROTRAHIT. Quaſi nolentem. NVMINA DIVVM. Pro oraculis poſuit. Id eſt, ut ambiguitatem oraculorum interpretetur. Quæritur enim non quid dicant, nam planum, ſed quid debeat immolari.

FLAGITAT. invidioſe poſcit; unde & quod flagitatione dignum eſt, flagitium dicitur. MIHI. Multi poſterioribus, multi primis jungunt * ad oram, eſt unus tamen ſenſus, & quidem graviter pronuntiandum tradunt. *Mihi*, hoc eſt Sinoni. MVLTI CRVDELE CANEBANT. Multi, bis intelligendum, id eſt multi videbant taciti, multi etiam dicebant: ne ſit contrarium, canebant taciti. quamvis multi ſic exponant, qui mihi amici erant dicebant, qui inimici tacebant, ut provenirent quæ præſentiebant.

BIS QVINOS SILET ILLE DIES: Dicimus &, *bis quinis ſilet diebus.* Scilicet autoritatis quærendæ gratia, ut ſit ἀξιοπιστία ejus, qui invitus diceret. TECTVS. Aut multitudini ſe ſubtrahens; Aut tegens conſilium ſuum. Aut cautus ne intelligeretur.

PRODERE. Bene prodere, me enim dicturus, quem ſciebat. OPPONERE. Objicere, deſtinare.

DONATI.

ARGOLICA. ne credatur potuiſſe litari alienigena: nec quærenda erat virgo, cum exercitus feminis careret.

VVLGI QVÆ VOX. Cum enim generalitatem propoſuiſſet, quia res incerta erat, unuſquiſque timebat ſibi. Excuſat autem Calchantem, qui falſa dixerit. nam oſtendit vim eſſe paſſum. removet à ſe odium: quia Græci aſſenſere de eo, non quoniam odiſſent, ſed ut ipſi interitu, qui incertus erat, liberarentur.

VARIORVM.

ANIMAQVE LITANDVM ARGOLICA. *Litare* hic ſignificanter dixit; quod eſt facto ſacrificio Numen placare, auctore Macrobio lib. 3. cap. 5. Veteres etiam eo verbo uſi ſunt, cum grata acceptaque diis immortalibus ſacra fuiſſe intelligerent. Non enim omnes *litant*, qui ſacrificant. Hinc Leno Comicus in Pænulo, act. 2.

Sex agnos immolavi, nec tamen potui litare.

Argolica autem dixit προληπτικῶς, occurrens objectioni, potuiſſe captivum è Trojans occidi; atque hoc modo triſtius etiam oraculum fuerit. TVRNEB. lib. 18. cap. 20.

OBSTVPVERE ANIMI, &c. πάθος, ſubitique pavoris deſcriptio. Et callide ſane ait, omnes timuiſſe: ne ſi ſolum ſe timuiſſe diceret, ſolus inter cæteros dignus videretur, qui propter ſcelera aliqua ſacrificio, tanquam piacularis hoſtia traderetur, homo ſacer videlicet. PONTANVS.

CVI FATA PARENT, QVEM POSCAT APOLLO. Quidam hic ταυτολογίαν eſſe volunt; id eſt, eandem per diverſa verba ſententiam: attamen non longe à vero (ut opinor) aberrabit, qui alterum ad fatum Sinonis: alterum ad Apollinis voluntatem referet: igitur cui fata Sinonis videlicet, parent mortem: quaſi fatum eſſet Sinoni, ut hoc mortis genere periret. NASCIMBÆN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Compoſito rumpit vocem, & me deſtinat aræ.
Aſſenſere omnes, & quæ ſibi quiſque timebat,
Vnius in miſeri exitium converſa tulere.
Iamque dies infanda aderat; mihi ſacra parari,
Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi,
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in ulva

SERVII.

VIX TANDEM. Aut junge, & vacat TANDEM. Aut ſepara, & eſt aggeratio ex ſynonymis; ut, *Abiit, exceſſit, evaſit, erupit.* Et eſt ordo, vix tandem rumpit vocem.

COMPOSITO. Ex pacto. RVMPIT VOCEM. Hoc eſt erumpit in vocem, & dictum eſt per contrarium. Nam ſilentium rumpere, eſt loqui: ut, *Quid me alta ſilentia cogis Rumpere?* Vocem vero rumpere, eſt tacere. Sed aliqua interdum ſimpliciter, interdum per contrarium intelliguntur.

ET QVÆ SIBI QVISQVE TIMEBAT. Ideo hoc addidit, quia dixerat, *Aſſenſere omnes*: ne videretur fuiſſe cunctis ſuæ gentis inviſus. aut adſenſere omnes, ad provocandum in ſe Trojanorum miſericordiam dicit, cum eorum hoſtes omnes ad crudelitatem conſenſiſſe adſerat. Eſt autem figuratius ſi legatur, *timebant.*

MIHI. Multi poſterioribus, multi prioribus jungunt. Vnus tamen eſt ſenſus. PARARI. Infinitus modus pro indicativo, hoc eſt pro parabant: & eſt figura propria hiſtoriographorum: ut Saluſtius, *Equitare, jaculari, curſu cum æqualibus certare*: Vt poëtarum proprium eſt, *Nuda genu*, &, *Torvum clamat.* Quod autem ait Cicero, *Bellicum canit*: non eſt figura, ſed ſermo naturalis. Eſt enim ſoni nomen. quidam ſane *parari*, pro parabantur accipiunt, & ad omnia *hoc* ſubaudiunt. * aut certe intelligendum eſt ligatum ante tempus ſacrificii. Nam conſuetudo illa, quæ ſupra ſcripta eſt, in ipſo tempore ſacrificiorum erat.

SALSÆ FRVGES. Sal & far, quod dicitur mola ſalſa: qua & frons victimæ, & foci aſpergebantur, & cultri. Fiebant autem de horna fruge, & horno ſale. ut Horatius, *Et horna fruge.* VITTÆ. Quibus victimæ coronabantur.

LETHO. Non ſacrificio: & eſt hyſteroproteron, prius enim erat ut vincula rumperet, & ſic fugeret. VINCVLA RVPI. Atqui ſolutæ ſunt hoſtiæ. Nam piaculum eſt in ſacrificio aliquid eſſe religatum. Vnde eſt, *Vnum exuta pedem vinclis in veſte recincta.* Item. *Vittaſque reſolvit Sacrati capitis.* Ergo vincula religionis intellige. ut, *Et vinclis innaret Lœlia ruptis*, ſcilicet fœderis. Nec enim obſides unquam obligantur. Ante enim ligabantur: ut Iuvenalis, *Sed procul extenſum petulans quatit hoſtia funem.*

LIMOSOQVE LACV. Vt veriſimilem fugam faciat, circumſtantiis utitur. Notandum ſane Virgilium ſub aliorum perſona cauſſam exequi nobilium: ut hoc loco Marii. Item paulo poſt Pompeii: ut, *jacet ingens littore truncus.* PER NOCTEM OBSCVRVS. Bona elocutio eſt, rem temporis ad perſonam transferre: ut, *Matutinus venit.* VLVA. Herba paluſtris. Sane in arte rhetorica, omnem narrationem cum rei partibus dicunt convenire debere loco, tempore, materia, cauſa, perſona. Hic ad ſingula reſpondetur, nam Perſona Vlyxis ponitur ad fallendum aptiſſima. Cauſa quia timeret ne ultor eſſet Palamedis. Tempus ad nocendum aptiſſimum, cum ſibi quiſque timeret. Modus agendi, *Bis quinos ſilet ille dies.* Materia, *Salſæ fruges & circum tempora vittæ.* Locus, *Per noctem obſcurus in ulva Delitui.*

DONATI.

ERIPVI, &c. Non culpam criminis, ſed innocens crudeliſſimam mortem, ne ea gauderet inimicus: & ne quis quærat quomodo potuerit fugere, addit, *vincula rupi.*

LIMOSOQVE LACV. Limus enim & lacus ſuffragabantur, ne poſſent inſequentes intrare. Poſuit & noctem, nam tenebræ adjuvabant.

IN VLVA. Timiditatem maximam ſimulat: ut cum in loco eſſet, ad quem nulli eſſet aditus, tamen in eo quæreret latebras. *Vlvam* dicunt rem, quam vulgus budam vocat: ſed nihil intereſt quæ ſpecies ſit herbæ, modo illum occultare poſſet.

VARIORVM.

COMPOSITO RVMPIT VOCEM. Græcum & Demoſthenicum, ῥήγνυσι φωνήν. HART.

ET QVÆ SIBI QVISQVE TIMEBAT. Nimirum & vicarios interdum Latini dicunt, qui in vicem aliorum exitio devoventur, ut ipſi ſuo capite procurent & luant ea, quæ aliis, aut civitati impendebant mala: ut ex carmine devotionis docet Turnebus; quod eſt: *Eoſque ego vicarios pro me, fide, magiſtratuque meo, & populo Romano, exercitibus, legionibusque noſtris do, devoveo.* Tale quid & apud Tacitum lib. 1. ubi de legionibus agit, quæ in ſeditioſos ſuſpectæ & ipſæ rerum novarum ſatis aſpere decreverunt: *Et gaudebat* (inquit Tacitus) *miles cædibus, tanquam ſemet abſolveret.* GERMAN.

ET SALSÆ FRVGES. Molarum deſcriptio. Vide Neapolitanum Alexandrum lib. 2. cap. 12. H.

LIMOSOQVE LACV. Floridus lib. 1. cap. 10. Gellius lib. 12. cap. 1. HARTVNG.

VLVAM. Lib. 3. Georg. *Vlvamque paluſtrem.* Ovid. lib. 4. *Hæc ſteriles ulvæ*, & infra lib. 8. ἕλος mea opinione Græcis. Floridus lib. 1. cap. 10. Taxatur autem Caji Marii fuga. HARTVNG.

Deli-

Deltui, dum vela darent, ſi forte dediſſent.
Nec mihi jam patriam antiquam ſpes ulla videndi,
Nec dulceis natos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia, & culpam hanc miſerorum morte piabunt.
Quod te per ſuperos, & conſcia numina veri,
Per, ſiqua eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus uſquam

SERVII.

SI FORTE DEDISSENT. Medium ſe præbet. Nam nec negat, nec confirmat eos navigaſſe: ne aut eis demat ſecuritatem; aut quod ſupra dixit, falſum ſit non poſſe navigare Græcos, niſi homine immolato: Id eſt quia jam ſcire non poterat quid facturi eſſent cum ipſe fugiſſet, ut Trojanorum ſit quicquid elegerint: & artis eſt, in argumentorum anguſtia, incertis uti ſermonibus.

ANTIQVAM. Caram. Et bene commemorat liberos & parentem; ut oſtendat, ſe non deſeruiſſe ut vilem, ſed mortis fugiſſe terrorem. Et bene ignotos finxit ſibi liberos & parentem, ut major miſeratio ex pluribus naſceretur. Quidam ſane non *dulces*, ſed *duplices* legerunt, quia *dulces* lene eſſet & commune epitheton liberorum.

QVOS ILLI. De quibus illi. FORS AD POENAS. Forte & pœnas. Alii jungunt fors; &, ut ſit forſitan. Et bene elicit miſericordiam: oſtenditque, non ſe habere cauſam redeundi poſt mortem ſuorum ne eum Trojani non reciperent ſuſpicantes ad ſuos quandoque rediturum.

EFFVGIA. Pro fuga, dicimus & effugium; ſicut lana & lanitium. ut, *Si tibi lanitium curæ.* Hinc eſt æquitas & æquum. Sed hic dicendo effugia, verbo ſacrorum & ad cauſam apto uſus eſt. Nam hoſtia quæ ad aras adducta eſt immolanda, ſi caſu effugeret, effugia vocari vetere more ſolet, in cujus locum quæ ſuppoſita fuerat, ſuccidanea, ſi gravida fuerat forna dicitur, quæ ſterilis autem eſt taurea appellatur, unde ludi Taurei dicti, qui ex libris fatalibus à rege Tarquinio Superbo inſtituti ſunt, propterea quod omnis partus mulierum male cedebat. Alii ludos Taureos, à Sabinis propter peſtilentiam inſtitutos dicunt, ut lues publica in has hoſtias verteretur. CVLPAM HANC. Vel quod fugi, vel quod me defenſorem Palamedis dixeram. PIABVNT. Expiabunt: & τῶν μέσων eſt. Nam plerunq; & impiare ſignificat. Hic tamen piabant bene addidit, quia niſi per ſanguinem diis accepta hoſtia non eſt, quod merito ex perſona Sinonis inducitur, quia fatetur ſacra per ſuam fugam fuiſſe violata, & vult etiam beneficiis ſibi debitores eſſe Trojanos, * quod interim Græci obligati ſunt.

QVOD TE PER SVPEROS. Propter quod, & infinita narratione ſubjungit Epilogos neque * n. q. non putaret credituros argumenta ſubjicere debuit: Sane per hujuſmodi preces oſtendere vult vera ſe dicere. CONSCIA NVMINA VERI. Bene medium tenuit: Nam ea numina invocans, quæ ſunt conſcia numina veritatis, quia & Pontifices dicunt, ſingulis actibus proprios deos præeſſe. Hos Varro certos deos appellat.

PER, SI QVA EST. Aut diaſyrtice ridet, aut certe hoc ait; ſi aliqua eſt fides, quam cum ſibi non adſcribit, facit uti nec eſſe credatur. RESTAT. Superſit. VSQVAM. Quia apud Græcos dicit fidem eſſe corruptam.

DONATI.

VELA DARENT. Vt oſtendat ſuos plus, quam Trojanos timuiſſe.

NEC MIHI. Ponit conſultationem quam in ſacu habuit. Hinc enim niſi navigarent, erat periculum vitæ: ſi navigaſſent, privabar *antiqua*, id eſt, magna patria. Vel *antiqua*, id eſt, cujus affectum diuturnitas temporis accumulaverat, & filiorum, & parentum: & ſingula ſingulis dedit. *Patriam antiquam* dixit, *natos dulceis*, *expectatum patrem*, in quibus rebus occurrunt pejora, quod Græci illos eſſent occiſuri propter ſuam fugam piandam, quod erat neceſſarium. Hæc autem omnia dicta ſunt, ut faceret veriſimilia quæ fingebat.

PER SVPEROS. Quos non latet veritas.

PER, SIQVA EST, QVÆ RESTAT. Sciebat apud ſe non eſſe fidem, unde arbitrabatur apud nullos eſſe. Et cum perſona ſua eſſet odioſa, quia hoſtis, movet miſericordiam à ſuis calamitatibus: Priamus autem ut omnia vera eliceret, depoſita regia auctoritate, ut amicus cum hoſte locutus eſt.

VARIORVM.

NEC MIHI IAM PATRIAM ANTIQVAM. Turneb. lib. 12. cap. 5. exiſtimat, *antiquam patriam* vocari *priſtinam*, cujus ſolum quis verterit, & cujus amiſerit jus: qui ſe in aliam velut dicarit, priore deſerta. Eſt enim (inquit) *antiqua patria*, à qua demigratum vel à colonis, vel exulibus, vel transfugis. Sic Tyrus Didonis *antiqua patria* dicitur. 4. Æneid. ibidemque, & *Troja antiqua maneres*: erat enim everſa, & alias quærebat ſedes Æneas. TAVBMAN.

NEC MIHI IAM PATRIAM. Lege I. Parrhaſium in Claud. HARTVNG.

AD POENAS OB NOSTRA REPOSCENT EFFVGIA. Videtur hic Poëta reſpexiſſe antiqui juris Romanorum & Græcorum conſuetudinem; quæ obtinuerat, ut civium liberi tanquam Reipub. oppignorati, & dati obſides paterna luerent & præſtarent delicta; tum ut cura liberorum & metu coërcerentur, & in officio continerentur patres: tum ne privata, ob editum in patres exemplum offenſa ulcerato & alienato à patria animo, liberi in res novas propenſiores laberentur. Cujus rei ſunt apud Iuriſconſultos monumenta quædam & reliquiæ. GER.

Inte-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Intemerata fides, oro, miſerere laborum
Tantorum; miſerere animi non digna ferentis.
His lachrymis vitam damus, & miſereſcimus ultro.
Ipſe viro primus manicas atque arcta levari
Vincla jubet Priamus; dictiſque ita fatur amicis:
Quiſquis es, amiſſos hinc jam obliviſcere Grajos:
Noſter eris, mihique hæc ediſſere vera roganti.
Quo molem hanc immanis equi ſtatuere? quis author?
Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
Dixerat. ille dolis inſtructus & arte Pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſydera palmas.

SERVII.

INTEMERATA. Incorrupta vel integra. alii tamen volunt intemerata de libris ſacris commutatis literis eſſe præſumptum; timaram enim fidem, id eſt ſanctam appellabant, ut ſit ſenſus, oro per fidem vehementer ſanctam ſi tamen eſt uſquam penes homines. ORO. Ordo eſt, Quod te oro per ſuperos. LABORVM. Periculorum, malorum. MISERERE. Quidam pro miſereare accipiunt.

MISERESCIMVS VLTRO. Aut per ſe plenum: aut cohæret ſequentibus: quia non poteſt primis. Dicimus enim aut illam rem miſeror, aut illius rei miſereor; non illis. Quidam, miſereſcimus pro miſereſcimur, genus inchoativum volunt, ut horreo horreſco, gelo gelaſco, aliter lenteſco inchoativum nullo præcedente verbo: neque enim eſt lento ut ſit lenteſco. VLTRO, non eſt ſponte (nam rogaverat Sinon) ſed inſuper. Et venit ab eo quod eſt ultra: quia plus quam rogaverat, præſtiterunt.

ARCTA VINCLA, pro vincula per ſyncopem dictum. Aut epexegeſis manicarum eſt: aut utrunque habuit.

QVISQVIS ES: Licet hoſtis ſis. Et verba ſunt, ut habemus in Livio, imperatoris transfugam recipientis in fidem: *Quiſquis es, noſter eris.* Item, *Vigilaſne deûm gens*: verba ſunt, quibus pontifex maximus utitur in pulvinaribus: quia variam ſcientiam ſuo inſerit carmini.

AMISSOS OBLIVISCERE. Vt obliviſcor injurias tuas Clodia * dn..n. & amiſſorum obliviſcere. Et *obliviſcere* quidam pro contemne, vel neglige, ut oblitus fatorum. HINC IAM. Aut ex hoc tempore, aut ex hac oratione, qua tibi ſalutem in tuto polliceor: aut ex eo quod te dicis Vlyxis factione laboraſſe.

EDISSERE VERA. Hic diſtinguendum. Vera enim audire deſiderat. Ediſſere autem, ordine cuncta narra; unde qui plane loquuntur diſſertores fiunt & diſerti vocantur. Sane hoc ab illo Priamus exigit, quod ipſe ei ſtatim obtulit. *Cuncta equidem tibi Rex.*

QVO MOLEM. Quam ob cauſſam, in quem uſum; & ad hoc reſpondet Sinon, Neu recipi portis. Et eſt color, qui in conjecturali ſtatu ſæpe requiritur. Hunc tamen equum quidam longum centum viginti, latum triginta fuiſſe tradunt, cujus cauda, genua, oculi moventur. QVIS AVTHOR? Ad hoc reſpondet, *Calchas attollere juſſit.*

QVIDVE PETVNT? Quid deſiderant? utique placetur Minerva. QVÆ RELLIGIO? Quæ conſecratio. MACHINA BELLI. Ecce ſubtiliter ſecutus eſt hiſtoriam, machinamenti bellici mentionem facit, & ſervat dignitatem regiam. Breviter enim reges interrogant, non ut minores, quos plus loqui neceſſe eſt.

DOLIS ET ARTE. Vnam rem ſecundo dixit: quia ars τῶν μέσων eſt, ſicut ſupra diximus. AD SYDERA. Ad locum ſyderum, vel quia ſemper ſunt ſydera, ſed Solis ſplendore vincuntur.

DONATI.

NOSTER ERIS. Aperta benevolentia, cum recipiat eum pro cive. MIHI. Scilicet regi, qui poſſem tormentis inquirere veritatem, & ſimpliciter quæro vel *Mihi*, qui te ſervavi, & in meorum numerum recepi.

QVO MOLEM. Breviſſima propoſitio, ſed perfecta. Quæſitum eſt cur equus eſſet factus, cur tantæ magnitudinis, quo autore: utrum religionis, an belli cauſa.

ILLE DOLIS. Quaſi dicat, natura ſua, & arte Pelaſga, id eſt, mandatis ſuorum: & oſtendit nullum græcum carere dolis.

VARIORVM.

HIS LACHRYMIS VITAM DAMVS. Trojanos à pietate, & clementia commendat: quos vel hoſtium calamitates movent. Occulte tamen ex perſona Poëtæ Trojanorum levitas ac imprudentia notatur; quod hoſti, præſertim Græco, tam facile crediderint. NASCIMBÆN.

QVISQVIS ES AMISSOS. Ξεῖνε σε μὲν Τρώεσσι μεμιγμένον οὐκ ἔτ᾽ ἔοικε, τάρβος ἔχειν· ἔφυγες γὰρ ἀνάρσιον ὕβριν ἀχαιῶν· αἰεὶ δ᾽ ἡμέτερος φίλος ἔσσεαι. ἀλλ᾽ ἄγε, καὶ σύ μοι εἰπὲ τί τοι τόδε θαῦμα τελέσθη ἵππος. HART.

MIHIQVE HÆC EDISSERE. Hoc verbum *ediſſero*, etſi Donato in Terent. hominis eſt ſcrupuloſe aliquid interrogantis. Tamen hic (ut mihi videtur) animi eſt ſimpliciter interrogantis, ut ordine, quod ſcire velit, intelligat. NASCIMBÆN.

Vos

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vos æterni ignes, & non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait: vos aræ, enſeſque nefandi,
Quos fugi, vittæque deûm, quas hoſtia geſſi:
Fas mihi Grajorum ſacrata reſolvere jura,
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modo promiſſis maneas, ſervataque ſerves
Troja fidem: ſi vera feram, ſi magna rependam.

SERVII.

ÆTERNI IGNES. Aut ararum, quas fugit: ut exſecratio ſit propter poſteriora. VOS ARÆ. Aut certe Solem & Lunam ſignificat. Exſecratio autem eſt adverſorum deprecatio: Iusjurandum vero, optare proſpera. NON VIOLABILE. Quod Græci *ἀφϑαρτον dicuntur.

TESTOR. Modo juro. Alibi teſtificor: ut, *Teſtor in occaſu veſtro.* VESTRVM NVMEN. Quia ſecundum Philoſophos dicuntur ſydera elementa eſſe, & habere proprias poteſtates. ENSESQVE NEFANDI. Invidioſe ad pluralem tranſit numerum. Terentius, *Non perpeti meretricum contumelias.* VITTÆQVE DEVM. Aut qui habentur in honore deorum, aut quas habent ſimulachra vittas; & multi hic diſtinguunt, & ſic ſubjungunt, *deûm quas hoſtia geſſi.* QVAS HOSTIA GESSI. Conſuetudo apud antiquos fuit, ut qui in familiam vel gentem tranſiret, prius ſe abdicaret ab ea in qua fuerat, & ſic ab alia reciperetur, quod hic oſtendit, dicit enim Sinon jure jam ſe Trojanorum civem eſſe, quia apud Græcos hoſtia fuerit, * adeo nec pro homine, nec pro cive habitus ſit. *Geſſi autem pene,* non enim vere geſſerat: ſed quantum ad græcos pertineret, qui eum immolaturi fuerant, dixit.

HOSTIA vero victima eſt dicta, quod dii per illam hoſtientur, id eſt æqui & propitii reddantur, unde hoſtimentum æquationem.

FAS MIHI. Subaudis ſit. Et bene à diis petit veniam: ne videatur proditor. Nam & hæc quæ dicturus eſt tacuit, antequam audiret; *Noſter eris.* Si enim voluntate proderet, ſequebatur quod ait Cicero, *Nemo unquam ſapiens proditori credendum putavit.* Aut fas mihi ideo, quia non licet ſolvere ſacramentum militare adverſariis vel hoſtibus. ideo dixit, liceat arcana dicere, & cum oſtenderit ſe rem dicere quam non licet ei facilius credetur. SACRATA RESOLVERE IVRA. Vt non incidat in ſacramenti pœnam: nam miles legibus ſacramentorum rogabatur; ut exiens ad bellum juraret, ſe nihil contra Rempublicam facturum. Militiæ tria ſunt genera. Plerunque enim evocati dicuntur: & non ſunt milites, ſed pro milite. Vnde Saluſtius, *Neu quis miles neve pro milite.* Item *Ab his omnes evocatos in Centuriones.* Plerunque tumultuarii, hoc eſt qui ad unum militant bellum. Plerunque ſacramento rogati: quia poſt electionem in rempublicam jurant, ſicut dictum eſt: Et hi ſunt qui habent plenam militiam. Nam & viginti quinque annis tenentur. Hæc tria genera tangit Virgilius: Sacramenti, hoc loco. Tumultuarii, *Simul omne tumultu Conjurat trepido Latium.* Evocationis, *Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem.*

FAS ODISSE VIROS. Vt ſupra dictum eſt, omnia Diaſyrtice loquitur. Nam & ad Græcos poſſunt, & ad Trojanos referri. Et ODISSE. Hic præſentis temporis, quod non facit odere. ATQVE OMNIA FERRE SVB AVRAS. Hinc videtur ſubtiliter non ſe implicare periurio, ipſe enim lectos hoſtes produxit ex equo; *Et pinea furtim laxat clauſtra Sinon.* Et hoc vult credi contra Græcos dicere, cum pro ipſis dicat. SI QVA TEGVNT. Vel callide occultant, vel propterea quia latent in equo.

SI QVA TEGVNT. Callide occultant. NEC LEGIBVS VLLIS. Si Græcorum: propter *Noſter eris.* ſi Trojanorum, quia Græcus. Alii ita: nullis naturæ legibus quibus fas non eſt patriam prodere, & volunt hoc eſſe, *Sacrata reſolvere jura.*

TV MODO. Pro tantummodo. PROMISSIS. pro in miſſis.

SERVES TROIA FIDEM. Magnificentius quam ſi diceret Trojani; quia quod rex promittit, videtur reſpublica polliceri. VERA FERAM. Pro dicam. MAGNA REPENDAM. Magna præmia reſolvam pro mea impunitate: & videtur duo promittere Trojanis; primo veriloquium, deinde ſalutem ex ſuorum proditione. Alii volunt dubium eſſe, Vobis feram, Græcis rependam.

DONATI.

VOS ÆTERNI. Iuravit, ſed ſubtiliter. Nam Trojanos fallit, & non prodit arcana ſuorum. Adhibuit jusjurandum, quia non videbatur veriſimile, illum ſuorum ſecreta ſine tormentis prodere. Teſtatus eſt igitur, non propter narrationis veritatem, ſed propter licentiam, quaſi proditionis.

FAS MIHI GRAIORVM. Quaſi jam ipſe græcus non eſſet: vel, illi ejus ſocii non fuiſſent. & liceat eos odiſſe, qui cives mei eſſe noluerunt.

TENEOR PATRIÆ. Plus eſt voluntate quam legibus retineri. Alterum eſt ex ſtudio puræ mentis, alterum ex neceſſitate.

TV MODO. Pro tu Troja, conſervatori tuo fidem ſerva.

REPENDAM. Quaſi dicat, tantum recipiat quantum dederit, id eſt, ut ſalutem mereatur, ſalutis autor.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Omnis ſpes Danaum, & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit. impius ex quo
Tydides, ſed enim ſcelerumque inventor Vlyſſes,
Fatale aggreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,

S E R V I I.

OMNIS SPES DANAVM. More ſuo à veris incipit. Nam & favet Minerva Græcis: & conſtabat raptum eſſe Palladium. TYDIDES SED ENIM. Hyſteroproteron eſt; Sed enim ex quo impius Tydides, Hyſterologia, unius ſermonis: ut, *Tranſtra per & remos.*

IMPIVS. Propter numina vulnerata. EX QVO autem, vel die vel facto.

SCELERVMQVE INVENTOR VLYSSES. Propter ſe & propter Palamedem factione occiſum.

FATALE. τὸ μέσον eſt. Nam & quod cuſtodit, & quod interimit pro loco intelligitur. AVELLERE. Oſtendit invitum numen eſſe ſublatum.

PALLADIVM. Helenus apud Ariſbam captus à Græcis eſt: & indicavit coactus fata Trojana: in quibus etiam de Palladio. Vnde dicitur à Pyrrho regna meruiſſe: quanquam præſtiterit Pyrrho, ut non ea die qua Græci cæteri navigaret, dicens omnes Græcos (quod & contigit) naufragio eſſe perituros. Alii dicunt Helenum non captum, ſed dolore, quod poſt mortem Paridis, Helena, judicio Priami, non ſibi, ſed Deiphobo eſſet adjudicata, in Idam montem fugiſſe, atque exinde monente Calchante productum de Palladio pro odio prodidiſſe, tunc Diomedes & Vlyxes, ut alii dicunt, cuniculis: ut alii, cloacis aſcenderunt arcem: & occiſis cuſtodibus ſuſtulere ſimulacrum. Qui cum reverterentur ad naves; Vlyxes, ut ſui tantum operis videretur effector, voluit ſequens occidere Diomedem, cujus ille conatum cum ad umbram Lunæ notaſſet, religatum præ ſe uſque ad caſtra Græcorum egit. Ideo autem hoc negotium his potiſſimum datur, quia cultores fuerunt Minervæ.

Hoc quum poſtea Diomedes haberet (ut quidam dicunt) (quod & Virgilius ex parte tangit: & Varro pleniſſime dicit) credens ſibi non eſſe aptum, propter ſua pericula, quibus nunquam cariturum reſponſis cognoverat, niſi Trojanis Palladium reddidiſſet, tranſeunti per Calabriam Æneæ offerre conatus eſt. Sed ille velato capite ſacrificans cum revertiſſet, Nautes quidam accepit ſimulachrum. Vnde Minervæ ſacra non Iulia gens habuit, ſed Nautiorum. Hinc eſt in quinto, *Vnum Tritonia Pallas Quem docuit.* Quanquam alii dicant ſimulachrum hoc à Trojanis fuiſſe abſconditum, intra extructum parietem, poſtquam agnoverunt Trojam eſſe perituram: quod poſtea bello Mithridatico, dicitur Fimbria quidam Romanus inventum indicaſſe: quod Romam conſtat advectum. Et quum reſponſum fuiſſet illic imperium fore, ubi & Palladium: adhibito Mamurio fabro, multa ſimilia facta ſunt.

Veruntamen agnoſcitur, haſtæ oculorumque mobilitate. Vnde eſt, *Vix poſitum caſtris ſimulacrum arſere coruſcæ Luminibus flammæ.* vel, *Haſtamque trementem.* Sed ab vna tantum ſacerdote videbatur; ut Lucanus, *Trojanam cui fas ſoli vidiſſe Minervam.* Dicunt ſane alii unum ſimulacrum cœlo lapſum, quod nubibus *adfectum & in ponte depoſitum apud Athenas tantum dicunt fuiſſe, unde & γεφυρεῖς dicta eſt. Ex qua etiam cauſa Pontifices nuncupatos volunt: quamvis quidam Pontifices à ponte ſublicio, qui primus Tybri impoſitus eſt appellatos tradunt, ſicut Saliorum carmina loquuntur. Sed hoc Athenienſe Palladium à veteribus Trojanis Ilium tranſlatum. Alii duo volunt, hoc de quo diximus, & illud Athenienſe. Alii cum ab Ilo Ilium conderetur, hoc Trojanum cœlo lapſum dicunt: Alii à Dardano de Samo-Thracia, Trojam tranſlatum: Alii multa fuiſſe Palladia, ſed hoc à Diomede & Vlyxe furto ablatum tradunt.

D O N A T I.

OMNIS SPES. Reſpondet ultimæ parti, ut fallendi promptior pateret occaſio, & primo unius criminis invidiam, pluribus criminibus accumulat in Vlyſſe: & oſtendit Minervam graviter iratam ſacrilegis.

INVENTOR SCELERVM. Qui nunquam invenit, quod probari potuiſſet.

FATALE AGGRESSI SAC. In ſingulis ſingula ſunt genera ſacrilegii. FATALE. In quo ſtaret fatum Græcorum. Dixerat enim *Palladis auxiliis.* AVELLERE. Vt cum ſacrilegio eſſet crimen violentiæ.

PALLADIVM. Cum pondere pronunciandum. In ipſo enim nomine magnitudo numinis exprimitur. Quod vero de Mamurio dicunt quidam, nuſquam de Palladio legitur, ſed de Ancili cælitus delapſo, de quo ſuo loco dicemus. CÆSIS. ad ſacrilegium accedit homicidium, cum illi, humanitatis cauſa, & numinis veneratione, ne levi quidem injuria, contingi debebant. Augetur homicidium ex merito perſonarum, quia *cuſtodes*: neque eſſent electi cuſtodes, niſi probatæ vitæ. Vide autem exaggerationem criminis: Aggreſſi ſunt templum ſacratum, quod ingredi quemquam ſine veneratione nefas eſſet. Cuſtodes cæſi, & uſque ad ipſum ſimulachrum gradatim ventum. Viſum nefariorum oculis, & pollutis humano ſanguine manibus tactum: neque ſolum corpus, ſed & vultus & virginales vittas, quas in capite geſtabat, inceſtare ſunt auſi.

V A R I O R V M.

INVENTOR VLYS. Prov. *Vlyſſeum commentum.* H.

PALLADIVM CÆSIS. Palladium Æneas, ſive Nautes, à Diomede ad Salentinos portus prætetiens accepit. Servatum id fuit Lavinii, inde Albæ, ut Imperii pignus: poſtremo Romam tranſlatum eſt, & Veſtæ templo aſſervatum; quo incenſo L. Metellus Pontifex Max. vix cum ſui periculo eripuit. Palladii meminit Lucanus l. 9. in perſona Cæſaris. GERM.

Corri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Corripuere ſacram effigiem, manibuſque cruentis
Virgineas auſi divæ contingere vittas:
Ex illo fluere, ac retro ſublapſa referri
Spes Danaûm, fractæ vires, averſa deæ mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
Vix poſitum caſtris ſimulacrum, arſere coruſcæ
Luminibus flammæ arrectis, ſalſuſque per artus
Sudor iit: terque ipſa ſolo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens, haſtamque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas;

SERVII.

SACRAM EFFIGIEM. Quaſi de cælo lapſam. Et tres ſimul res dixit quare numen iraſceretur, quod Antiſtites cæſi, quod tolleretur, quod cruentis manibus.

EX ILLO. Facto, vel tempore. FLVERE. Delabi, & eſt τῶν μέσων, nam ideo addidit *retro*. Saluſtius contra, *Rebus ſupra vota fluentibus*.

AVERSA DEÆ MENS. Propter illud, *Manibuſque cruentis*.

TRITONIA, aut * q. inter nubilis ἀπὸ τοῦ * θροεῖσθαι id eſt timore. aut à Tritone amne Bœotiæ, aut à Tritonide palude Africæ; juxta quam nata dicitur, ſecundum Lucanum, *Et ſe dilecta Tritonida dixit ab unda*. Aut quaſi terribilis ἀπὸ τοῦ τρεῖν, ideſt timere. Sane Tritonia Antonomaſium eſt, id eſt vice nominis ponitur, quia proprium eſt Minervæ. Nam epitheta ſunt, quæ variis poſſunt, vel rebus, vel perſonis apponi. Et hæc caute obſervanda ſunt, ſicut & propria nomina: quæ plerunque ex appellativis ſunt: ut eſt victor, vel fœlix. VIX. Modo mox ſignificat. CASTRIS. pro in caſtris.

SIMVLACRVM. Inter conſecratas res, id eſt ædes æreas, etiam ſimulachra accipiunt, quod in Bucolicis ſcriptum eſt. Hic ergo ipſo nomine ſimulacri, conſecrationem ejus oſtendit; quis enim ignorat Palladium ſimulachrum Minervæ eſſe. Quam autem ſacrum fuerit hinc docet, quod ait: *Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris: Vix poſitum caſtris ſimulacrum*, & reliqua. ut appareat & loco motum, *vim* tamen conſecrationis habuiſſe. ARSERE. Subaudimus Cum; ut ſit, cum arſere. CORVSCÆ. Coruſcum alias fulgens, alias tremulum eſt.

LVMINIBVS FLAMMÆ ARRECTIS. Hypallage eſt, lumina enim arſere flammis. SALSVS SVDOR. Bene addidit ſalſus, ut ſignificaret laborem futurum, vel certe indicium commoti numinis fuiſſe dicitur, ne forte alter in ſimulacro quilibet humor intelligeretur. Probo ſane diſplicet *Salſus ſudor*, & ſupervacue poſitum videtur. Hoc autem Ennius de Lamis dixit.

EMICVIT. Exiluit. Quaſi quæ conſiſtebat invita, locumque damnaret. PARMAMQVE FERENS, HASTAMQVE TREMENTEM. His enim ſignis Palladium à cæteris diſcernebatur, quod ſupra dictum eſt.

TENTANDA ÆQVORA. Si vel fugere poſt iram Minervæ poſſint.

DONATI.

EX ILLO FLVERE. Nam ſupra dixerat, *Palladis auxiliis ſemper ſtetit*. Cum ergo irata eſſet, cœpit fluere.

AVERSA. Duorum ſceleratorum commiſſo, omnibus irata eſt.

VIX POSITVM. Signa ſunt quibus oſtendit iram. Primum, flammæ in oculis inanimatis. Secundum ſignum, Sudor, qui non poteſt ex ſimulachro fluere, niſi portendat malum. Idem dicas de motu ſimulachri.

PARMAMQVE FERENS HASTAMQVE TREMENTEM. Manifeſtum ſignum ſe hoſtem profiteri deam.

VARIORVM.

CORRIPVERE SACRAM EFFIGIEM. Expolitione rem variat, ornatque orationem: nam modo *Palladium*; modo *ſacram effigiem*; interdum etiam *ſimulacrum* dicit. NASCIMBÆN.

MANIBVSQVE CRVENTIS. Alius communis locus indignationis, ad ſceleris atrocitatem amplificandam: quo eorum temeritatem ac impietatem notat.

VIRGINEAS AVSI DIVÆ CONTINGERE VITTAS. Nam & eas diverſas à matronalibus fuiſſe certum eſt. Alludit autem Poëta ad Romanas virginaleſque vittas, quas ilico nuptæ maritalibus vittis mutabant, ducto à Græcia more: unde Propert. 4. *Mox ubi jam facibus ceſſit prætexta maritis, Vinxit & acceptas altera vitta comas.* GERMAN.

VITTAS. Bayſium pete lib. de re veſt. cap. 20. Alexandr. lib. 5. cap. 12. Macrobium lib. 3. cap. 4. Turneb. lib. 23. cap. 5. HARTVNG.

EX ILLO FLVERE, AC RETRO. Pœnam ex peccato deſcribit: movetque commiſerationem ex deſperatione Græcorum victoriæ. *Ex illo* autem Græci ἐκ τοῖο, ἐξ οὗ. Homer. Iliad. α. NASCIMB.

SVBLAPSA REFERRI. Linacer lib. 6. conſulatur. H.

SOLO EMICVIT. Ità ut ſimulacrum conſtiterit velut in pedes arrectum, & novo motu excitatum: quod prodigioſum eſſe, augurum docebat diſciplina. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis; numenque reducant,
Quod pelago, & curvis ſecum advexere carinis.
Et nunc quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma deoſque parant comites, pelagoque remenſo,
Improviſi aderunt. ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo
Effigiem ſtatuere; nefas quæ triſte piaret.
Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cæloque educere juſſit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit,
Neu populum antiqua ſub relligione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Minervæ,

SERVII.

ARGIS. Adverbium in loco eſt. (Quod autem ait, *Omina ni repetant*) reſpexit Romanum morem. Nam ſi egreſſi male pugnaſſent, revertebantur ad captanda rurſus auguria. (Item, in conſtituendo tabernaculo, ſi primum vitio captum eſſet, ſecundum eligebatur, quod ſi & ſecundum vitio captum eſſet, ad primum reverti mos erat: Tabernacula autem eligebantur ad captanda auſpicia. Sed hoc ſervatum à ducibus Romanis donec ab his in Italia pugnatum eſt, propter vicinitatem, poſtquam vero miniſterium longius prolatum eſt, ne dux ab exercitu diutius abeſſet, ſi Romam ad renovanda auſpicia de longinquo revertiſſet, conſtitutum ut unus locus de captivo agro Romanus fieret in ea provincia in qua bellabatur, ad quem ſi renovari opus eſſet auſpicia, Dux rediret. NVMENQVE REDVCANT. Aut pro Palladio poſuit numen, ut, *media inter numina divum*, aut Numen, Minervam dixit.) REDVCANT. Placent, reconcilient.

(QVOD PELAGO. Id eſt Palladium.

VENTO PETIERE MYCENAS. Hic oſtenditur illos navigaſſe) *. ARMA DEOSQVE PARANT COMITES. Ingenti arte de futuro ſollicitos facit (ut videatur periculum denunciando, ſecreta Argivorum prodere) quatenus præſentem firmet ſecuritatem, (ut eos faciat incautos.)

IMPROVISI ADERVNT. Sicut & factum eſt. (Et artificioſe, neque enim mentitur & tamen decipit. Nam verum metum falſo metu abegit, & dum reverſuros timent, non timeant * ne non abierint.) DIGERIT OMINA. Interpretatur numinis commotionem (vel futuri ordinem pandit, id eſt oraculorum; vel ordinat, & diſponit.

HANC PRO PALLADIO MONITI, PRO NVMINE LÆSO. Reſpondet ad interrogationem, *Quo molem hanc immanis equi ſtatuere.*

NEFAS QVÆ TRISTE PIARET. Contaminati Palladii ſcilicet; *Piaret* autem, expiaret. IMMENSAM CALCHAS ATTOL. Hoc eſt, Quis author, quæ machina belli.

NEV RECIPI PORTIS, AVT DVCI IN MOENIA POSSIT. Cum equi magnitudo neceſſaria ad recipiendos milites fuerit, inducendi equi deſperationem facit, ut magis injiciat cupiditatem inducendi.)

ANTIQVA SVB RELIGIONE. (Id eſt loco Palladii ſecundum antiquam religionem, id eſt favore priſtino tutelam colenti populo præſtare. Conſtat enim apud Trojanos, principe loco Minervam cultam.)

NAM SI VESTRA MANVS. Quia occurrebat exurendum eſſe equum, ſi intro ferri, vel prodeſſe non poterat.

(VIOLASSET. Pro violaverit. DONA MINERVÆ. Quæ Minervæ data ſunt. Et minatur occulte, ne quis equum tentare audeat.

DONATI.

ARMA. Quaſi dicat hoc contra Trojanos, ut reliqua faciat veriſimilia.

VARIORVM.

OMINA NI REPETANT. *Omina* legendum, non *omnia* docet Canterus lib. 1. c. 8. in quo plurimis cum Virgilii, tum aliorum poëtarum productis in medium exemplis, manifeſte demonſtrat, hanc vocem ſæpius perverſe, elemento videlicet tranſpoſito, in aliam migraſſe. Monet item ſic legendum Turneb. lib. 6. c. 21. & interpretatur *auſpicia*. Legimus enim frequenter duces è Provincia & exercitu, auſpiciorum repetendorum cauſſa, Romam advolaſſe. PONTAN.

OMINA NI REPETANT ARGIS. Redauſpicare, ut redauſpicari veteres dicebant. Sed & ut Virgilius, *repetere auſpicia* Livius dixit. GERMAN.

NE RECIPI PORTIS. Ne igitur deæ beneficio aliquo potiri, aut cultu antiquæ religionis ſublevari poſſent, equum tanta magnitudine fabricandum juſſit Calchas, ne portis civitatis recipi poſſit. N.

NAM SI VESTRA MANVS, &c. εἰ μὲν γὰρ ἐᾶτε ἐμβῆναι αὐτὸ σὺν χέρη Τρώϊων, θέσφατόν ἐσὶν ἑλεῖν πόλιν υἷας ἀχαιῶν. εἰ δὲ μὲν ἀγὼν ἄγαλμα λάβῃ, νηοῖσιν ἀθλίως φθίξον). HART.

Tum

Tum magnum exitium (quod dii prius omen in ipſum
Convertant) Priami imperio, Phrygibuſque futurum.
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem,
Vltro Aſiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes.
Talibus inſidiis, perjurique arte Sinonis,
Credita res; captique dolis, lachrymiſque coactis,
Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud majus miſeris, multoque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno ſorte ſacerdos,

SERVII.

QVOD DII PRIVS OMEN IN IPSVM. Adeo ſe oſtendit favere Trojanis, ut nomen etiam Græcorum exueretur: IPSVM autem Calchantem accipimus. Nam quaſi Trojanus deteſtatur, quæ in illos ominoſe dicta ſunt.

ASCENDISSET. pro aſcenderit. Vt, *Scandit fatalis machina muros.*

VLTRO. Statim, mox. ASIAM. Aſiaticos: ut, *Latio dare terga ſequaci.* Nam & paulo poſt, *Vrbem ſepultam,* pro civibus poſuit. PELOPEIA. Argiva à Pelope. Vnde & Peloponneſus. NOSTROS NEPOTES. Vtique Græcos poſteros. an Diaſyrtice, quaſi Trojanus loquitur?

TALIBVS INSIDIIS. Bene inſidiis, ut oſtendat non ſe virtute, ſed inſidiis eſſe ſuperatos. Nam ideo ſubjecit, *Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles, Non anni, &c.* PERIVRI. Quia dixit, *Vos æterni ignes*: & perjuri in verbo *r* non habet. Nam pejero dicimus. Corrupta natura præpoſitionis, quæ res facit errorem; ut aliqui male dicant pejuros.

CREDITA RES. Fides habita, aut commiſſa reſpublica. CAPTIQVE DOLIS. Sicut dictum eſt virtuti non cedit. Dolis dicit Trojam eſſe ſuperatam, non quod Trojanis victos eſſe turpe non fuerit: ſed quod Græcis turpius viciſſe per dolos. COACTIS. Id eſt expreſſis: ut Terentius, *Quam oculos terendo miſere, vix vi expreſſerit.*

QVOS NEQVE TYDIDES, NEC LARISSÆVS ACHILLES. Bene utrique honorem virtutis dat à quibus victus eſt. LARISSÆVS ACHILLES. A vicinitate. Nam Phthius fuit. Vtraque tamen Theſſaliæ civitas eſt. Lariſſa autem à Nympha Lariſſa eſt appellata, ex qua Neptunus creavit * Pelago & Phtion. Achillem autem, Homerum ſecutus Phtiatem non dicit, quem perhibent peregrinantem apud Phtiam, quod nullius eſſet humanitate ſuſceptus, tali ſilentio inhoſpitalem damnaſſe civitatem.

HIC. Tunc. MAIVS MISERIS MVLTOQVE. Vt, *Et ſale ſaxa ſonabant.* Et, *Caſus Caſſandra canebat.* Nam apud veteres à ſimilibus incipere vitioſum non erat. Et notandum, quia, ut ſupra diximus, agit ne videatur vel Troja ceſſiſſe viribus: vel Æneas voluntate fugiſſe. Hanc autem rem oſtendit, ex accidentibus dolos Græcorum eſſe firmatos. cum dicit etiam deos adverſum Trojam feciſſe.

LAOCOON DVCTVS NEPTVNO. Vt Euphorion dicit, poſt adventum Græcorum ſacerdos Neptuni, lapidibus occiſus eſt: quia ſacrificiis eorum non vetavit adventum. Poſt abſcedentibus Græcis, quum vellent ſacrificare Neptuno; Laocoon Thymbræi Apollinis ſacerdos ſorte ductus eſt; ut ſolet fieri quum deeſt ſacerdos certus. Hic piaculum commiſerat ante ſimulachrum numinis cum Antiopa ſua uxore coëundo. Et ob hoc immiſſis draconibus, cum ſuis filiis interemptus eſt. Hiſtoria quidem hoc habet. Sed poëta interpretatur ad Trojanorum excuſationem, qui hoc ignorantes decepti ſunt. Alii dicunt quod poſt contemptum ſemel à Laomedonte Neptunum, certus ejus Sacerdos apud Trojam non fuit, unde putatur Neptunus etiam inimicus fuiſſe Trojanis, & quod * illi meruerit in Sacerdote monſtrare, quod ipſe alibi oſtendit, dicens: *Cuperem cum vertere ab imo Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.* quod autem ad arcem ierunt ſerpentes; vel ad templum Minervæ; aut quod & ipſa inimica Trojanis fuit; aut ſignum fuit perituræ civitatis. Sane Bachilides de Laocoonte & uxore ejus, vel de ſerpentibus à Caledonis inſulis venientibus atque in homines converſis dicit. SORTE DVCTVS. Sic Saluſtius, *Sorte ductos fuſti necat.*

DONATI.

CAPTI DOLIS, LACHRIMISQVE. Non poterat objici Trojanis, cur ita creduli fuiſſent, quia juravit, & quia lacrhymas veras credidimus eſſe. Ergo non virtute, non numero hominum, non diuturnitate belli, ſed inſidiis victi ſumus.

HIC ALIVD MAIVS. Nam vehementer dolos poterat confirmare hoc monſtrum.

SORTE. In qua fuerat arbitrium divinum. Ergo debuit, niſi fuiſſet futurum exitium publicum, ſervare ſacerdotem divina voluntate ductum: & non arbitrio humano mactantem taurum ingentem, id eſt, excellentem hoſtiam.

VARIORVM.

QVOD DII PRIVS, &c. Proverb. *Vates ſecum auferat*: Et, *In tuum ipſius caput.* HART.

Solenneis taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque
Sanguineæ exuperant undas: pars cætera Pontum
Pone legit, ſinuatque immenſa volumine terga.
Fit ſonitus ſpumante ſalo: jamque arva tenebant,
Ardenteiſque oculos ſuffecti ſanguine & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

SERVII.

SOLENNEIS ARAS. Anniverſario ſacrificio religioſas. Dicimus autem & ſacrificium ſolenne, & aras ſolennes: ut, *apricum*, & hominem & locum: ut, *Aprici meminiſſe ſenes*, Perſius. Contra Horatius, *Cur apricum oderit campum*. quidam dicunt, quod continuo quinquennio, ſacrum eidem deo quotannis fuerit reſtauratum ſolemne dici, ſive publicum fuerit, ſive privatum. TAVRVM INGENTEM. Non præter rationem eſt hoc loco *ingentem*: alibi, *Iam cornu petat*. In victimis enim iſta requiruntur. MACTABAT. Scilicet, ut Græcis mala naufragio provenirent. Quid autem ſit mactare in quarto libro innuimus: *Mactat lectas de more bidentes*. Sane ſciendum rite Neptuno & Apollini tauros immolandos: Nam Iovi non licere; ideo & in 3. libro prodigium dicit ſecutum.

ECCE AVTEM. Cum ex improviſo vult aliquid oſtendere, *Ecce* ponit, ut, *Ecce autem, telis Panthus*. ſicut Cic. *Ecce autem repente ebrio Cleomene eſurientibus cæteris*. GEMINI. Duo, & ſimiles. Gemini autem proprie ſunt duo fratres ſimul nati. A TENEDO. Ideo quod ſignificarent naves inde venturas. TRANQVILLA PER ALTA, Abſolute dixit.

HORRESCO REFERENS. Etiam referens, quod tum vidiſſem. IMMENSIS ORBIBVS. Pro immenſorum orbium. ANGVES. Angues, aquarum ſunt: Serpentes terrarum: Dracones templorum, ut in hoc indicat loco. *Angues tranquilla per alta.* Paulo poſt in terra. *Serpens amplexus*. Item, *Delubra ad ſumma dracones*. Sed hæc ſignificatio plerunque confunditur. Horum ſane draconum nomina, Sophocles in Laocoonte dicit.

PELAGO. Per pelagus.

IVBÆ. Aut criſtæ, aut barbæ. Iubæ autem proprie equorum ſunt. Plautus in Amphitryone, *Angues jubati*. SANGVINEÆ, ſanguinei coloris.

PONE. Poſt, ſemper in loco, nunquam in tempore. LEGIT. Tranſit: ut, *Littoraque Epiri legimus*. SINVAT. Curvat, flectit in ſinus. Vt à fluctu fluctuat, ſic in Georg. *ſinuatque alterna volumina crurum*.

FIT SONITVS. Vt oſtenderet ſerpentum magnitudinem, quorum in lapſu fluctus movebantur, quia ait, *tranquilla per alta*. SALO. Dicimus & Salum, unde eſt Salo: & ſal ſalis; ut, *Et ſale tabentes artus in littore ponunt*. IAMQVE ARVA TENEBANT. Hic *arva* pro littore poſuit: Nam *arva* ſunt quæ Græcis ἄρȣραι * ſunt dicunt, & bene, celeritas demonſtrata eſt.

SVFFECTI. Pro infecti; ut connixa, pro enixa, vel certe inferiorem oculorum partem habentes infectam: & eſt figura, *oculos ſuffecti*: Id eſt ſuffecti oculi, & ſuffuſos oculos habentes.

SIBILA. Id eſt ſibilantia. Nam participium eſt. Cum enim nomen eſt, ſibilus dicimus. ut, *Nam neque me tantum venientis ſibilus auſtri*. VIBRANTIBVS. Mobilibus. Quia nullum animal tanta celeritate linguam movet; adeo ut triplicem linguam habere videatur, cum una ſit. Hos dracones Liſimachus, Curiſſin & Peribæam dicit: filios vero Laocoontis, Ethronem & Melanthum Theſſandrus dicit.

DONATI.

ECCE AVTEM. Per hoc ſignificabatur hoſtes venturos à Tenedo. *Ecce*, ſemper ponitur, ubi res horrenda & repentina ſignificatur. Feſtinatio autem, & oculi ardentes, & linguæ mobilitas demonſtrabant alicui illos laturos interitum.

VARIORVM.

SOLENNES TAVRVM. Gellius lib. 13. cap. 25. Macrob. lib. 5. cap. 10. Homer. Odyſſ. ζ. Iliados λ. HARTVNG.

TAVRVM INGENTEM. In victimis enim iſta requiruntur, ut certis Numinibus certæ ætatis animalia mactentur. Macrob. l. 3. Saturn. c. 6. TAVBM.

MACTABAT AD ARAS. *Aras* illas *ſolennes*, in littore fuiſſe ſuſpicor. Nam & neptuno apud Homerum in littore ſacra facit Neſtor, & deo marino littoralia ſacra videntur convenire, & prodigioſæ anguium narrationi, hoc quoque conſentaneum erit. TVRNEB. 12. cap. 12.

IVBÆQVE SANGVINEÆ EXVPERANT. Iubæ, ſunt criſtæ in capitibus anguium micantes: unde Valer. Flaccus lib. 8. *Iamque altæ cecidere jubæ*. Et auctor ad Herenn. *Iſte quotidie per forum medium, tanquam jubatus draco ſerpit*. & apud Plautum Non. in Angues, *Iubatos angues* eodem ſenſu accipit. GERMAN.

SANGVINEÆ EXVPERANT. Hom. Iliad. 2. ἔνθ' ἐφάνη μέγα σῆμα, δράκων ἐπὶ νῶτα δαφοινός. Et Ovid. lib. 12. HARTVNG.

Diffu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Diffugimus viſu exangues: illi agmine certo
Laocoonta petunt; & primum parva duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum auxilio ſubeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus: & jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati, ſuperant capite, & cervicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,
Perfuſus ſanie vittas, atroque veneno;
Clamores ſimul horrendos ad ſydera tollit:
Quales mugitus, fugit cum ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.

SERVII.

EXANGVES. Timentes; nam ideo timentes palleſcunt, quia ante exſangues fiunt. AGMINE CERTO. Itinere, impetu: ut, *Leni fluit agmine Tybris;* vel tractu corporis, ut, *extremæque agmine caudæ.*

LAOCOONTA. Etſi à filiis ejus incipiunt, Laocoonta petunt.

IMPLICAT. Hoc ad molliciem infantum corporis dixit. DEPASCITVR. Vt diximus ſupra, & paſco & paſcor unius ſignificationis ſunt; ut, *Atque artus depaſcitur arida febris.*

SPIRIS. Nodis. Vnde & baſes columnarum, ſpirulæ dicuntur. Nam proprie ſpiræ ſunt volubilitas funium. Inde & poſteriora ſerpentium, *ſpiræ* dicuntur; quæ ſic involvuntur in girum, ut Funes.

SQVAMEA. Pro ſquamoſa: ut frondea pro frondoſa, & eſt figuratum: *Squamea terga collo circumdati.*

SIMVL. Modo adverbium temporis eſt, ſignificat enim eo tempore; Et eſt ordo, ſimul manibus tendit divellere nodos. *Simul clamores horrendos ad ſydera tollit, Perfuſus ſanie vittas, atroque veneno.* Et vide genus mortis totum ad ſupplicium procuratum. TENDIT. Contendit.

PERFVSVS VITTAS. Perfuſas vittas habens, & eſt interpoſitus verſus. Nam poteſt tolli ſalvo ſenſu. SANIE, pro ſanguine, nam ſanies corruptus ſanguis. ATROQVE VENENO. Vt pallida mors: vel triſtis ſenectus.

QVALES MVGITVS TOLLIT. Facta autem comparatio eſt propter ſacerdotis perſonam.

INCERTAM. Dubie inliſam: quæ non haberet mortis effectum, inde & excuſſit.

DONATI.

AGMINE. Agmen dicitur actus ſerpentum. Curſus enim & iter, pedum eſt, quibus carent ſerpentes.

LAOCOONTA. Exprimitur deorum impietas. Sacerdos enim in ipſo ſacrificio petitur, ſed primo in ejus conſpectu filii crudeliſſime interficiuntur, parvuli & inſontes. Cætera ſerpentum deſcriptio crudelitatem deſignat.

QVALES MVGITVS. Alluſit ad taurum, quia ſacrificabatur taurus.

TOLLIT. Bis accipe: tollit Laocoon, tollit taurus.

VARIORVM.

ILLI AGMINE CERTO. Vim, impetumque anguium in Laocoonta, ejuſq; filios καθ᾽ ὑποτύπωσιν deſcribit: unde varius commiſerationis affectus ex circumſtantiis moveri videtur; primum à ſanguinis conjunctione: deinde à numero, ab ætate, à modo. NASCIMBÆN.

BIS MEDIVM AMPLEXI, BIS, &c. Repetitio hæc vim augendæ commiſerationis habere videtur: eſtque locus ex Arato ſumptus;

Hic preſſu duplici palmarum continet anguem:
Atque ſuo ipſe manet religatus corpore toto.
Namq; virum medium ſerpens ſub pectore cingit:
Atque oculos urget pedibus, pectuſque nepai.

Homer. Iliad. 12. κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κτ̀ στῆθος παρὰ δειρὴν ἰδνωθεὶς ὀπίσω, &c. HART. NASC.

QVALES MVGITVS. Macrob. lib. 5. cap. 13. Homerus Iliad. υ. & Macrob. lib. 3. c. 4. ἤρυγεν ἑλκόμενος ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα. H.

FVGIT CVM SAVCIVS ARAM, &c. Obſervavit Turnebus piacularia auſpicia à veteribus appellata, quæ ſacrificantibus triſtia portendebant: ut, ſi hoſtia ab ara profugiſſet, aut mugitum percuſſa dediſſet, aut in aliam corporis partem, quam oporteret, decidiſſet. GERMAN.

TAVRVS, ET INCERTAM EXCVSSIT, &c. Ex antiquitatis monumentis Taurobolium & Creobolium accipit Turnebus ſacrificia taurorum & arietum, quod cum immolantur, dejiciantur clava vel ſecuri, deinde proſtrata ſuppoſitis cultris jugulata à victimariis fuiſſe. Florus lib. 3. Nec gladio, ſed ut victimas, ſecuri percutiunt. Vide Briſſon. Formul. lib. 1. Hanc autem comparationem cum Homerica contendit Macrob. lib. 3. cap. 14. ſed accuratius Scaliger, lib. 3. cap. 3. Poët. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibuſque deæ, clypeique ſub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Inſinuat pavor; & ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt; ſacrum qui cuſpide robur
Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulachrum, orandaque divæ
Numina conclamant.

SERVII.

LAPSV. Labi proprie ſerpentum eſt. DELVBRA. Delubrum dicitur, quod uno tecto plura complectitur numina, quia uno tecto diluitur: ut Capitolium in quo eſt Minerva, Iupiter, Iuno. Alii ut Cincius, delubrum eſſe locum ante templum, ubi aqua currit, à diluendo. Eſt autem ſynecdoche, id eſt à parte totum. Varro autem Rerum divinarum lib 27. Delubrum eſſe dicit, aut ubi plura numina ſub uno tecto ſunt, ut Capitolium, aut ubi præter ædem area ſit adſumpta deûm cauſa, ut in circo Flaminio Iovi Statori, aut in quo loco dei dicatum ſit ſimulachrum, ut in quo figunt candelam candelabrum appellant, ſic in quo deum ponant, delubrum dicant. Ergo hic cum dicit, *delubra ad ſumma dracones*, ut eſſet manifeſtatum, ſubtexuit, *dei ſimulachrum*, adjecit enim, *Sævæque petunt Tritonidis arcem*, nec prætermiſit quin dei nomen adderet dicens, *Sub pedibuſq; deæ clypeiq; ſub orbe teguntur*; ne ſine ratione delubri nomen intuliſſe videretur. Maſſurius Sabinus, delubrum effigies à delibratione corticis, nam antiqui felicium arborum ramos, cortice detracto, in effigies deorum formabant, unde Græci ξόανον dicunt. Alii delubrum dicunt templum, ab eo quod nulli junctum ædificio pluvia diluatur.

SÆVÆQVE. Fortis aut nobilis, aut ad tempus epitheton additum, aut *ſæva* circa Trojanos.

SVB PEDIBVSQVE DEÆ. Scilicet majoris ſimulachri: quod à cunctis videtur. Nam quod colitur, & breve eſt & latet: ſicut palladium fuerat. Non ergo contrarium eſt, quod poſt raptum Palladium intulit deæ. Sane hoc loco, *Sub*, particulam, ſecundo repetendo, utrique caſui junxit. Accuſativo cum proprie ſignificavit, ut ſit, *prope pedes deæ, & ſub orbe clypei teguntur*, ablativo, id eſt infra orbem: ut, *Sæpe ſub immotis præſepibus*.

NOVVS. Aut magnus, ut, *Pollio & ipſe facit nova carmina*; aut repentinus, aut novi generis, id eſt qualis nunquam antea. CVNCTIS. Quia ante interemptum Laocoonta dixit timuiſſe niſi eos qui viderant angues, poſt ejus interitum cunctos dixit, qui Sacerdotem extinctum cognoviſſent.

INSINVAT autem, inſinuatur. Clodius ſcriba commentariorum, *Inſinuem intro eam penitus*. SCELVS. Supplicium: ab eo quod præcedit, id quod ſequitur. EXPENDISSE, tractum eſt à pecunia. Nam apud majores, pecuniarias pœnas conſtat fuiſſe cum adhuc rudi ære pecunia ponderaretur, quod ad capitis pœnam de jure uſurpatum eſt. An quia utriuſque rei debitor reus dicitur, quis ante hunc *expendiſſe* pro luiſſe?

SACRVM ROBVR. Non ut ſupra lignum. Et notandum quot nominibus hunc equum appellet, lignum, machinam, monſtrum, dolum, pinea clauſtra, donum, molem, equum, ſacrum robur.

TERGO. Quare *tergo*, cum dixerit in latus & in alvum? Ergo *tergo* quaſi per ſignificationem equi accipiamus. quidam *tergo* quaſi à tergo ſuo accipiunt. tum quia Laocoon manu reducta à tergo ſuo, jecerit telum: ut eſt, *Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure*. SCELERATAM. Pro ipſe ſceleratus: ut, *Telumque imbelle*, & eſt Hypallage.

SEDES. Per hoc oſtendit domum Minervæ. ORANDA. Placanda. CONCLAMANT. Vna ſcilicet voce, & bene de peritura civitate, *conclamant*, dixit, quia ſemper res perditæ *conclamatæ* dicuntur.

DONATI.

AT GEMINI. Non inertia ſua decepti ſunt à Sinone, ſed iniquo deorum ſtudio, præſertim Minervæ. Petitus eſt Laocoon, qui equum vulneraverat; & dracones ad ſimulacrum deæ refugerant.

TVM VERO. Tum magis. Nam ſupra dixerat, *horreſco referens*.

ET SCELVS. Nam ex hac conjectura argumentum ducebant.

DVCENDVM AD SEDES. Eadem omnium, ex cæde Laocoontis, fuit ſententia, & concordi voce clamabant.

VARIORVM.

DELVBRA AD SVMMA DRACONES. Sunt qui tradunt, non Laocoonta, ſed filium ejus ſolum, à ſerpentibus afflato veneno interemptum: neque vero littore, ſed in Apollinis Thymbræi templo; atque id præſentiſſimum capiendæ urbis omen fuiſſe. Sed neque à Tenedo quidem, verum proximis Calidonis inſulis delapſos annaviſſe. HORTENSIVS.

NOVVS INSINVAT PAVOR. *Novus pavor*, eſt magnus, vel inſolitus. *Inſinuare* à ſinu verbum, eſt velut in ſinum immittere. PONTANVS.

SCELERATAM INTORSERIT HASTAM. Quæ excidii urbis cauſſa fuit, ideo *ſceleratam* vocat: ut porta ſcelerata Romæ, unde Fabii infelici omine exierunt. Et eſt alluſio ni fallor, ad haſtam ſceleratam quæ ante urbium expugnationem ab imperatoribus olim in conſpectu hoſtium poni ſolebat, quæ illarum excidium ſignificabat. NASCIMBÆN.

Divi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subjiciunt lapſus, & ſtupea vincula collo
Intendunt. ſcandit fatalis machina muros,
Fœta armis: circum pueri, innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediæque minans illabitur urbi.
O patria, ô divûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum. quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedere.
Inſtamus tamen immemores, cæcique furore,

SERVII.

MVROS. Superpoſitos Scææ portæ. Nam ſequitur, *Quater ipſe in limine portæ.* MOENIA PANDIMVS VRBIS. Non eſt iteratio. Nam dicit, patefacta porta vel diruta, interiora civitatis eſſe nudata: ergo mœnia cætera urbis tecta, ut ædes, vel ædes accipiendum. ACCINGVNT OMNES. Pro accinguntur, vel accingunt pro præparant ſe ad opus. Terentius Phormione, *Accingere.*

INTENDVNT. Inligant: ut, *Intenditque locum ſertis.* SCANDIT. Tranſcendit propria magnitudine: vel propter aggerem quem ruina fecerat mari. FATALIS. Mortifera. MVROS. Ruinas murorum dirutorum.

FOETA. Nunc plena, ut in Bucolicis, *Tentabunt pabula fœtas.* alias enixa jam, ut, *Fecerat & viridi fœtam.* PVERI CIRCVM INNVPTÆQVE. More Romano, patrimi & matrimi.

SACRA CANVNT. Hymnos dicunt. GAVDENT. Quidam hic *gaudent*, pro optant intelligunt, ut, *Veniat quo te quoque gaudet.*

MINANS. Vel eminens; ut, *Minæque murorum ingentes*; Vel minitans.

O PATRIA. Verſus Ennianus. Sane exclamatio eo pertinet, quod tanta fuerit vis conſecrationis in porta Trojana, ut etiam poſt prophanationem, ab ingreſſu hoſtes vetaret. Nam novimus integro ſepulchro Laomedontis, quod ſuper portam Scæam fuerat, tuta fuiſſe fata Trojana. DIVVM DOMVS. Vel quod ejus muros Apollo & Neptunus fabricaverunt, ubi etiam Minerva per Palladium culta eſt: vel propter Ganymedem, Dardanum, Tythonum.

INCLYTA BELLO. Quia ſuperavit Myſiam totam.

QVATER. Sæpius. IN LIMINE PORTÆ. Hic portam pro ipſo aditu poſuit; nam quod ait *limine*, manifeſtum eſt portæ, nam pars ſuperior diruta eſt, neceſſario remanente limine, quod in ima parte, id eſt in ſolo, poſitum erat.

ATQVE VTERO SONITVM QVATER ARMA DEDERE. Oſtendere vult, non in totum à diis deſertos eſſe Trojanos, quippe quos ſono equi dicit eſſe commonitos, ne Dido ab his animum averteret, quos videbat à ſuis numinibus derelictos: ſed hoc dicit, monuerunt nos dii, ſed nos non intelleximus. Et bene addidit, *ſonitum arma dedere*, ne ei objiceretur non potuiſſe fieri, ut plena armis machina ſonum non redderet.

INSTAMVS TAMEN. Subaudiendum, quanquam ſonitum dederint, tamen inſtamus. IMMEMORES. Improvidi: vel non memores oraculorum. Vel immemores, dementes; quoniam memoria in mente conſiſtit. Sane ſi peritiam Virgilii diligenter intendas: ſecundum diſciplinam carminis Romani, quo, ex urbibus hoſtium deos ante evocare ſolebant, hoc dixit: erant enim inter cætera carminis verba hæc: *Eique populo civitatique metum, formidinem, oblivionem injiciatis.* Vnde bene intulit, *immemores, cæcique furore*, tanquam qui deos * prodiderant.

DONATI.

DIVIDIMVS MVROS. Plena deſcribitur Trojanorum dementia. Nam quo tempore bellum nec poſitum fuerat, nec ſopitum, muros dividebant.

OMNES. Ne quis à nefario opere abeſſet. PEDIBVSQVE ROTARVM. Quærebatur celeritas, ut quamprimum immitteretur interitus.

VARIORVM.

DIVIDIMVS MVROS, ET MOENIA PANDIMVS. Non credo ex abundanti *muros & mœnia* eodem ſpiritu à Marone contexta: nam etſi hæ duæ voces confundantur interdum, tamen *muros* proprie pro ambitu lapideo accipio, urbem cogente: *mœnia* autem à muniendo & mæniendo dicta, non tantum urbis eſſe, ſed etiam munitionum, caſtrorum, & aliorum ædificiorum. Nec ad copiam *dividere* & *pandere* conjunxit Maro; cum *pandere* non ſimpliciter aperire, ut *dividere* ſignificare videatur; ſed amplius aliquid, & forte etiam ædificiorum moles complanare, & majore hiatu patefacere: ut ſupra: *Panduntur portæ.* GERMAN.

PEDIBVSQVE ROTARVM. κύκλοι δ' ὑκνημῖδα ποδῶν ὑπέθηκεν ἑκάστῳ ἑλκόμενος πεδίοισι. H.

ET STVPEA VINCVLA COLLO. ἀλλ' ἄγε δὴ σειρῇσι ἐϋπλόκοιν ἀμφιβάλλοντες ἕλκετ' εἰς ἀκρόπολιν μεγάλην. HART.

SACRA CANVNT, FVNEMQVE. Πολλὴ δ' ἑλκόντων ἐνόπη καὶ κόμπος ὀρώρει. HART.

Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora, dei juſſu, non unquam credita Teucris.
Nos delubra deûm miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per urbem.
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox;
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos. fuſi per mœnia Teucri
Conticuere: ſopor feſſos complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx inſtructis navibus ibat

SERVII.

MONSTRVM INFELIX. Trojanis ſcilicet, quod poſt rem probatam dixit. SISTIMVS. Conſtituimus, collocamus.

TVNC ETIAM. Sicut antehac ſæpius. Nam Helena veniente, prædixerat futura bella & mala. FATIS APERIT CASSANDRA FVTVRIS. Ne putarentur ſtulti, qui vati non credidiſſent, cito ſubjecit, *dei juſſu non unquam credita Teucris*: Sane quidam hic FATIS, pro calamitatibus accipiunt.

DEI IVSSV. Præcepto Apollinis: qui cum amaſſet Caſſandram, petit ab ea ejus concubitus copiam: Illa hac conditione promiſit, ſi ſibi ab eo futurorum ſcientia præſtaretur: quam cum Apollo tribuiſſet, ab illa promiſſus coitus denegatus eſt, ſed Apollo diſſimulata pauliſper ira, petiit ab ea, ut ſibi oſculum ſaltem præſtaret, quod cum illa feciſſet, Apollo os ejus inſpuit; & quia eripere deo ſemel tributum munus non conveniebat, effecit ut illa quidem vera vaticinaretur, ſed fides non haberetur. NON VNQVAM. Non aliquando, id eſt nunquam. Nam ſi non nunquam eſſet, duæ negativæ facerent unam confirmativam. licet Terentius Græco more dixerit, *Agrum in his regionibus meliorem, neque pretii majoris, nemo habet.* CREDITA. Dubium à quo verbo veniat, & an fœmininum ſingulare ſit participium, an neutrum plurale.

FESTA FRONDE. Quæ feſtos indicat dies, vel quæ feſtis diebus adhibetur, ut laurus, oliva, hedera. VELAMVS, coronamus. Vt, *Victori velatum auro, vittiſque iuvencum.*

VERTITVR INTEREA COELVM. Epitheton cœli perpetuum eſt: ſed *vertitur*, eſt in aliam faciem commutatur. Quod more ſuo explanat in ſequentibus. RVIT OCEANO. Naſcitur ex Oceano; ut, *Ruat atram, Ad cœlum picea craſſus caligine nubem.* Ideo autem *ruit*, quia altius mare quam terra, aut certe *ruit*, cum impetu, & *feſtinatione*, ut, *Qua data porta ruunt.* Sane ſphæræ ratio hoc habet, ut omnia diverſis vicibus ſicut oriri, ita & ruere videantur. VMBRA MAGNA. Id eſt terræ: & definitio eſt noctis.

MYRMIDONVMQVE DOLOS. A generalibus ad ſpecialia venire vitioſum eſt: niſi forte redeatur ad cauſſam, ut hoc loco. FVSI. Diſperſi, * per ſua quiſque, jam ad habitum retulit dormientium ſecurorumque. PER MOENIA. Per domos: ut ſupra, *Et mœnia pandimus urbis.* Mœnia enim & publica & privata dicuntur.

CONTICVERE. Dormierunt; ex conſequentibus priora intelliguntur. FESSOS ARTVS. Aut generaliter, quia omnis dormiens, quaſi feſſus, aut feſſos trahendo equum, diruendoque muros.

PHALANX. Lingua Macedonum, legio. Et ſynecdoche à parte totum ſignificat enim totum exercitum. IBAT. Veniebat: ut, *Nunc primum à navibus itis.*

DONATI.

NOS DELVBRA. Tanta amentia fuit, ut quo tempore exitium immineret, lætis frondibus templa non coronaremus ſolum, ſed tegeremus, deorum, qui una nobiſcum perituri erant.

VERTITVR. Verſa re aliqua, funditur quod in ea erat. Ergo *verſato cælo*, quod præbebat lucem, tenebræ ex eo ceciderunt.

INVOLVENS. Nam quæ involuta ſunt non videntur.

TEVCRI CONTICVERE. Et labore trahendi equi, & tempore nocturno inciderunt in ſomnum.

IBAT. Improprie dixit de navigatione, ſed adjunxit navibus.

VARIORVM.

NOS DELVBRA DEVM MISERI. Auget commiſerationem ex nimia Trojanorum cæcitate, vel potius infelicitate: qui cum ex omni bellorum periculo ſe ereptos putarent, & ideo lætitiæ ſigna oſtenderent, tunc ſervitutis jugum, mortiſque diſcrimen ſubierunt. NASCIMBÆN.

FESTA VELAMVS FRONDE. Veteres autem ſolebant, non ſolum diebus feſtis & lætis, deorum templa ramis è lauro oliva, hedera & ſimili, ornare & velare: in magna etiam lætitia, familiaribuſque ſacris & nuptiis ſuos poſtes ſertis inumbrabant & infulis decorabant; quin & lucernas addebant. vide Turneb. lib. 25. cap. 4. Sed quoniam hæ feriæ Trojanis exitio fuerunt, ideo *male feriatos* vocat Horat. Ode. 6. lib. 4. PONTAN.

VERTITVR INTEREA CÆLVM. Ad Trojani excidii deſcriptionem ſeſe accingit, in qua ad unguem ea obſervare videtur, quæ probabilem reddere narrationem ſolent. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

A Tenedo, tacitæ per amica ſilentia Lunæ,
Littora nota petens: flammas cum regia puppis
Extulerat, fatiſque deûm defenſus iniquis,
Incluſos utero Danaos, & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætique cavo ſe robore promunt
Tiſandrus, Sthenelusque duces, & dirus Vlyſſès,
Demiſſum lapſi per funem: Athamaſque, Thoaſque,
Pelideſque Neoptolemus, primuſque Machaon,
Et Menelaus, & ipſe doli fabricator Epëus.

SERVII.

TACITÆ LVNÆ. Aut more poëtico noctem ſignificat, (cujus tempore tacetur, quoniam nocte ſilentium eſt, ut, *Cum tacet omnis ager*) aut phyſica ratione dixit: Nam circuli ſeptem ſunt, Saturni, Iovis, Martis, Solis, Veneris, Mercurii, Lunæ. Et primus, hoc eſt Saturni, vehementer ſonat: reliqui ſecundum ordinem minus, ſicut audimus in cithara. Ergo tacita luna eſt, cujus circulus terræ vicinus immobili, minus ſonat aliorum comparatione. Aut certe *tacitæ*, ſerenæ: ut, *Sydera cuncta notat tacito labentia cælo*; vel ipſi taciti; ut, *Tacitumque obſedit limen amatæ.* AMICA. Sibi grata. Et ſciendum, ſeptima luna captam eſſe Trojam, cujus ſimulacrum apud Argos eſt (quod relata victoria conſtitutum eſt), ab imagine ejus, quæ tunc erat, dividuo orbis modo. Hinc eſt quod dicit: *Oblati per lunam.* & alibi, *Per cæcam noctem.*

LITTORA NOTA: Id eſt, quæ paulo ante reliquerant. FLAMMAS CVM REGIA PVPPIS. More militiæ: ut, *Dat clarum è puppi ſignum.* Et hic intelligendum eſt, Helenam Agamemnoni vel Græcis ſignum dediſſe veniendi, ſublata face: Agamemnonem contra ſignum Sinoni dediſſe aperiendi equi, ut in ſexto. *Flammam media ipſa tenebat, & ſumma Danaos ex arce vocabat.* Eſt autem tropus: per puppem, navem: per navem, eos qui in navi ſunt, ſignificat.

FATIS INIQVIS. Voluntate numinum. nam illis propitia, ſed in nos iniqua: ut Lucanus, *Non ille favore Numinis ingenteis ſuperûm protectus ab ira.*

REDDIT. Quaſi debitos, vel creditos: ut, *Redditus his primum terris.* Sic Horatius, *Navis quæ tibi creditum debes Virgilium, finibus Atticis reddas incolumem precor.* CAVO ROBORE. Equi, Epexegeſis.

THESSANDRVS. Polynicis & Argiæ filius. STHENELVS. Capanei & Evadnes. VLYSSES. Laërtæ & Anticliæ filius.

ATHAMAS. Demophoontis filius, Perrechiæ nepos. THOAS. Andremonis filius.

NEOPTOLEMVS. Quia ad bellum ductus eſt puer; Pyrrhus vero à capillorum qualitate vocitatus eſt; Achillis & Deidamiæ filius, Pelei & Thetidis nepos ex patre: ex matre vero Lycomedis regis Scyriæ inſulæ. PRIMVSQVE MACHAON. (Hic Machaon filius Æſculapii fuit, cujus frater Podalirius. *Primus* autem) princeps, (id eſt inter primos, aut arte primus) Aut numeri ſui nam per ternos diſtinxit. (MENELAVS. Atrei filius frater Agamemnonis, propter quem bella gerebantur. EPEVS. Panopei filius.)

DONATI.

TACITÆ PER AMICA. Nullum eſt ſcriptoris vitium, quod nunc dicat *ſilentia lunæ*, & ſupra meminerit tenebrarum. Nam elegerunt eam noctem, quæ partim tenebroſa, occultaret inſidias: partim adveniente luna, illuſtris eſſet, ut ſine errore venirent. Ergo & noticia littoris, & luna ſuffragabatur.

FLAMMAS. Quo ſigno adventum Græcorum cognoſcens Sinon rem perageret.

REDDIT. Vſus eſt bono verbo, nam quos occultandos tenebris acceperat, reddit aëri.

VLYSSES. Et ipſe dux intelligitur.

VARIORVM.

AMICA SILENTIA LVNÆ. Politianus capite 10. Miſcellan. & Theocrit. in Pharmaceut. ἅσυχα δαίμων, tacita dea, id eſt Luna. HART.

PER AMICA SILENTIA LVNÆ. Luna ſilet, cum eſt in coitu, interprete Plinio. Inter omnes vero convenit, utiliſſime in coitu ejus ſterni: quem diem alii interlunium, alii ſilentis lunæ appellant. Sequor tamen hic potius Turnebi ſententiam, qui hic *Lunæ ſilentia*, ad noctis taciturnitatem refert, non ad interlunium: cum de lucente Luna Poëta intellexerit. Politianus Miſcell. 100. Lunam ſilentem accipit pro minime tum lucente: non quod per Lunæ coitum tota nox illunis fuiſſet; ſed Lunam quidem non luxiſſe, quum illi à Tenedo ſub veſperam navigarent; ſed cepiſſe lucere, cum jam urbem occupaſſent. Verum Ioſ. Scalig. de Emendat. Temp. clariſſimis argumentis probat, Ilion captum eſſe in plenilunio, fine veris, paulo ante ſolſtitium, anno mundi 2767. ubi & hariolationes Politiani ſuper hunc locum rejicit. GERMAN. TAVBM.

CAVO SE ROBORE PROMVNT. Hom. Od. θ. κοῖλον δόρυ. HART.

LAPSI PER FVNEM. Emphaſis. Quintil. lib. 8. cap. 3. HART.

EPÆVS. Homer. Odyſſ. θ. Theocritus in Securi, & Pauſanias in Corinthiacis. Tryphiodor. de iſto fabro. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Invadunt urbem ſomno vinoque ſepultam.
Cæduntur vigiles; portiſque patentibus omneis
Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono divûm gratiſſima ſerpit.
In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſque effundere fletus:
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumenteis.
Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo

SERVII.

VRBEM, Id eſt cives. SOMNO VINOQVE. Oſtendere vult nihil magnum à Græcis factum, quod obtinuerint civitatem. SOMNO autem, quia nox erat, VINO quia feſtus dies.

CÆDVNTVR VIGILES. Non actus nomen eſt; ſed officii. modo enim vigiles intelligendum, non qui vigilarent, ſed qui ſolebant exercere vigilias, aut certe vigiles quos fefellit Sinon equum ſervantes, & bene oſtendit timiditatem Græcorum, qui paucitate timentes eos primos occiderunt; quod cæteros poterant excitare: aut vigiles portarum: nam paulo poſt, *Vix primi prælia tentant, Portarum vigiles.* PATENTIBVS, pro patefactis.

CONSCIA. Conjurata. Bene autem in inſidiis conſcientiam nominavit.

TEMPVS ERAT QVO PRIMA QVIES. Hoc loco noctis deſcribit initium. Alibi totam noctem: ut, *Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem Corpora per terras.* Deſcriptiones ſane pro rerum qualitate, vel protenduntur, vel corripiuntur. Illo enim loco protenſio ad invidiam pertinet Didonis, aut vigiliarum. Sunt autem ſolidæ noctis partes ſecundum Varronem hæ, veſpera, concubium, intempeſta nox, gallicinium, lucifer. Diei: mane, ortus, meridies, occaſus. De crepuſculo vero, quod eſt dubia lux (nam creperum, dubium eſt) quæritur. Et licet utrique tempori poſſit jungi, uſus tamen, ut matutino jungamus, obtinuit: licet Lucanus dixerit, *Longa repercuſſo nituere crepuſcula Phœbo.* ÆGRIS. Quantum ad divina, tardis.

DONO DIVVM. Quidam donum voluntate dicunt venire, munus ex officio. Donaria vero loca in templis, in quibus dona ponuntur. SERPIT. Latenter membris infunditur.

IN SOMNIS. Aut per ſomnos: aut ſi in ſomnis legeris, erit ſynæreſis. ECCE. Hac particula utimur, quotiens aliquid repentinum volumus indicare: ergo *Ecce*, ſubito eſt: ut, *Ecce manus juvenem interea poſt terga revinctum.*

VISVS ADESSE. Bene viſus: quia ſomnia videntur tantum, non ſunt naturaliter vera. Quod autem paulo poſt dicit, *Effer penetralibus ignem*: confirmantis eſt. Nam illud verum fuiſſe contendit.

RAPTATVS. Frequentativo utitur, ut ſupra, Id eſt tractus. BIGIS. Secundum artem dixit: quæ exigit, ut quæ de pluribus conſtant, plurali tantum dicantur: ut bigas, quadrigas, mappas. Sed hæc plerunque corrumpit authoritas; ut Horatius, *Ne ſordida mappa.* Item Statius, *Rorifera gelidum tentaverat aëra biga.*

TRAIECTVS LORA. Trajecta lora habens: ut, *Nuda genu.*

HEI MIHI. Ennii verſus. Et totum jungendum, ne doloris diſtinctione frigeſcat.

DONATI.

INVADVNT. Ordo eſt, *Cæduntur vigiles, portisque patentibus omneis. Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt*, deinde *invadunt urbem, ſomno vinoque ſepultam.* Ne ſit vitium, ut primùm invadant urbem, & poſtea recipiant ſocios per portam. Primo enim patefactus eſt equus, deinde vigiles occiſi, & poſtremo per urbem ſparſi ſunt: & potuerunt cives latêre, qui duplici malo eſſent affecti, vino & profundo ſomno.

PRIMA QVIES. Excuſatur Æneas, ſi ſomnum ea hora capiebat, qua omnia animantia reficit ſomnus: cujus initia tantum ponderis habent, & tanta vi mentes opprimunt, ut omni cura ſubmota, altius ſoporentur. Et cum munus deorum ſit ſomnus, ad refectionem nobis datum, crimen non eſt, ſi conceſſo tempore dormiatur.

VISVS ADESSE. Oſtendit poëta non veras, ſed veriſimiles imagines videri, cum dormientibus offeruntur. Ex mœrore autem & ſqualore imaginis, etiam ſi nihil verbis nunciaſſet, conjectura colligeretur funeſta portendere.

VARIORVM.

CÆDVNTVR VIGILES. Qui ſcilicet equum ſervabant; non urbis: nam paulo poſt:

---- ---- *vix primi prælia tentant*
Portarum vigiles. TAVBM.

PRIMA QVIES. Quintilianus lib. 8. cap. 6. HARTVNG.

PEDES TRAIECTVS. Homer. Iliad. χ. ἀμφοτέρων μετόπισθε ποδῶν τέτρηνε τένοντε ἐς σφυρὸν ἐκ πτέρνης βοέους τ' ἐξῆπτεν ἱμάντας. HART.

HEI MIHI QVALIS ERAT. Macrob. lib. 5. cap. 5. Iliad. χ. ὢ πόποι, ἦ μάλα δὴ μαλακώτερος ἀμφιφάασθ' Ἕκτωρ, ἢ ὅγε, &c. HART.

Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignes!
Squalentem barbam, & concretos ſanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios. ultro flens ipſe videbar
Compellare virum, & mœſtas expromere voces:
O lux Dardaniæ, ſpes ô fidiſſima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Expectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque urbiſque labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,

SERVII.

EXVVIAS INDVTVS ACHILLIS. Hoc eſt arma, quæ occiſo Patroclo ademit, quæ Vulcanus Peleo fecerat. Celavit autem mortem Patrocli ad laudis augmentum. *Indutus* autem accuſativo jungitur, ut hoc loco; ſed magis ſeptimo caſu, quo nunc utimur, ut in decimo, *Prædonis corpore raptis Indutus ſpoliis.* Exuvias autem tantum plurali dicimus numero.

PHRYGIOS IGNES. Flammas Trojanas, quibus Proteſilai navis incenſa eſt. Conſtat enim naves Græcorum, flammis oppugnatas ab Hectore. PVPPIBVS. Pro in puppes.

SQVALLENTEM. Modo ſordidam, alibi lucentem: ut x. Æneid. *per tunicam ſquallentem auro.* BARBAM. Singulari numero hominum, plurali vero quadrupedum dicimus. Vnde dubitatur de quibus dixerit, *Stiriaque impexis induruit horrida barbis.*

ET CONCRETOS SANGVINE CRINES. Non ſine ratione etiam hoc de crinibus dolet Æneas, quia illis maxime Hector commendabatur, adeo ut etiam tonſura ab eo nomen acceperit, ſicut Græci poëtæ docent.

VVLNERA ILLA GERENS, &c. Aut *gerens*, velut iniqua proferens, & oſtentans quæ à Græcis pugnans pro patria ſuſceperat, aut quia ut Homerus dicit, in Hectorem extinctum, omnes tela jecerunt more majorum. Vnde eſt, *bis ſexta thoraca petitum, Perfoſſumque locis.* Propter duodecim populos Tuſciæ. Duodecim enim Lucumones, qui reges ſunt lingua Tuſcorum, habebant. Vnde eſt, *Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni.*

VLTRO. Quia ratio exigebat, ut loqueretur ille qui venerat. COMPELLARE. Adloqui.

O LVX DARDANIÆ. Quaſi dies noſter, per quem certi eramus de luce, id eſt de vita, tanquam occiſo Hectore omnes ſe extinctos credant. SPES O FIDISSIMA. Bene per contrarium. Spes enim ſemper incerta; in Hectore fidiſſima.

EXPECTATE. Antiptoſis eſt: pro expectatus. VTTE. Ordo eſt, *Vt feſſi aſpicimus*, id eſt, + qua feſſi.

INDIGNA. Aut te indigna, aut crudelia. SERENOS. Hilares, antiqui. & è contrario triſtes, nubilos dicebant.

FOEDAVIT. Cruentavit, ut, *Sanguine fœdantem.* Et bene permanſit in tranſlatione, quia ſupra dixerat, *O lux.* Ideo & ſerenos, ideo & fœdavit. Nam Saluſt. de nubibus, *Fœdavere lumen.*

ILLE NIHIL. Scilicet ad interrogata. Pleraque enim verba ex negotiis accipiunt ſignificationem. VANA. Falſa.

GEMITVS. Nec enim parvus dolor eſt, viro forti fortem virum fugam ſuadere. Et notandum omnes ſuaſoriæ partes hoc loco contineri.

DONATI.

VIDEBAR. Et hic oſtendit imagines non eſſe veras.

O LVX. Errorem deſcribit dormientis, ut quod optime norat, quaſi neſcius, interrogaret.

VARIORVM.

EXVVIAS INDVTVS. Homerus Iliad. ρ. ἐντ' ἄμειβεν κλυτὰ τεύχεα Πηλείδαο. HART.

IACVLATVS PVPPIBVS. Homerus Iliad. π. μὴ δὴ πυρὸς αἰθομένοιο νῆας ἐνιπρήσωσι. HART.

O LVX DARDANIÆ, SPES O. Benevolentiam colligit ex commendatione virtutis Hectoris: quem *lucem* & *ſpem*, hoc eſt ſplendorem & ſalutem Trojanorum appellat: tantam enim ex effectu virtutis exiſtimationem ſibi comparaverat Hector, ut in eo uno omnis ſpes civitatis niteretur. NASCIMB.

FOEDAVIT VVLTVS. Ita paulo poſt: *ſanguine fœdantem.* Et bene manſit in metaphora: quia prius dixerat, *O lux*; ideo & *ſerenos vultus*: ideo & *fœdavit*: nam de nubibus Saluſt. *Fœdavere lumen.* TAVBMAN.

ILLE NIHIL: NEC ME, &c. Defectio orationis. Rei præcipiti attemperavit orationis figuram. Cauſſa additur quare nihil reſponderit Hector, quia interrogatio vana erat & otioſa prorſus tum, cum patria periret. HORTENSIVS.

Heu fuge nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet muros, ruit alto à culmine Troja.
Sat patriæ, Priamoque datum. ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra ſuoſque tibi commendat Troja penates:
Hos cape fatorum comites; his mœnia quære,
Magna pererrato ſtatues quæ denique Ponto.

SERVII.

FVGE NATE DEA. Propoſitio eſt. ERIPE FLAMMIS. Vtile. HIS autem δεικτικῶς. An neceſſarium, *Hoſtis habet muros*: An honeſtum, *Sacra ſuoſque tibi commendat Troia penates*. A CVLMINE. Vel à dignitate ſua, vel vere *culmine*, id eſt à tectis ſuis, & ideo culmina dicta ſunt tecta, quia veteres de culmo ædificia contegebant. SAT PATRIÆ, PRIAMOQVE DATVM. Ecce & hoc honeſtum, nam contra fata venire conſtat neminem poſſe. Ergo, *Sat patriæ Priamoque datum*, vel regnaſſe; vel ſat pro patria eſt Priamo militaſſe. ETIAM. Multi diſtinguunt, ut ſit adhuc: ut *Etiam currus* etiam *arma tenentem*. Intelligunt enim eum oſtendere voluiſſe, Trojam voluntate divina, certo tempore eſſe defenſam, & nunc ſi ſalutem tenere per fata potuiſſet, ipſius quoque dextera potuiſſe defendi. Sed melius eſt, *etiam hac*: ut & particeps gloriæ ſit Æneas, & Hector arrogantiam vitet. Quidam *etiam*, pro denique vel poſtremo accipiunt. TIBI. Merito tibi, quod religioſus es & pius. COMMENDAT TROIA PENATES. Ecce iterum à neceſſario, nam ſacrilegium eſt non liberare commendatos penates. Et non *Ego* ſed *Troja*, ut videatur patriæ præſtare quod fugiat.

SACRA SVOSQVE TIBI COMMENDAT TROIA PENATES. Neceſſarium. Nam ſacrilegium eſt, non liberare commendatos penates.

FATORVM COMITES. Cæterum à poſſibili, quia occurrebat, *Hoſtis habet muros*. dat ei comites deos, & ſcite ait *fatorum*, ne Æneas diceret, quo mihi eos comites? HIS MOENIA QVÆRE. Hoc eſt, *dum conderet urbem inferretq; deos*. & multi *quære*, diſtinguunt, & ſic ſubjungunt, *Magna pererrato ſtatues quæ denique Ponto*. Non enim magna mœnia inventurum promittit, ſed magna facturum. Nam & dii penates in 3. ita monent, *Tu mœnia magnis magna para*.

PERERRATO. Vna pars orationis. Hoc autem verbo oſtendit erroris longinquitatem.

DONATI.

HEV FVGE. Viro forti fugam ſuadet, quam non ſuaderet, ſi ſupereſſet aliquid, cui poſſet ſubveniri: Mox ſubnectit cauſam, quæ omnem vim deſperationis continet. HEV FVGE. Incipit recte à doloris ſigno. Dolebat enim, quod qui debebat hortari ad auxilium, fugam ſuaderet viro forti: & quod ſic interierit tota res, ut nihil ſupereſſet, quod auxilio fulciri poſſet.

HOSTIS HABET MVROS. Secunda deſperatio. Muros ſcilicet, quibus ſe tutari potuiſſent. RVIT ALTO A CVLMINE TROIA. Tertia deſperatio, id eſt, concidit jam, cui poteſtas ſubvenerat.

SAT PATRIÆ PRIAMOQVE DATVM. Vt Priamo veniſſe interitum denotaret. SI PERGAMA DEXTRA. Quaſi dicat contra tantam vim, nihil valere humanam virtutem: & probat, quæ ſi poſſent defendi, defenſa fuiſſent hac ſcilicet mea dextra.

SACRA SVOSQVE TIBI COMMENDAT. Non eſt ergo flagitium quod fugiat, cum patria ſuos deos fuga liberandos velit. Nimium etiam religioſum probare voluit, cum ipſis religionibus conſervandis ſit aptiſſimus, aut etiam diis potiorem. Nullus enim commendatur inferiori. De his diis meminit in themate: *Inferretque deos latio*. Omni ergo culpa vacat fugiturus, ſi fugam ſuadet imago viri fortis: & patria concedit fugam, & deorum ſacrorumque ſocietas.

FATORVM COMITES. Adjuvabunt tua fata, cum tui comites fuerint. Quid enim potuit Æneas, ſi dii ipſi non potuerunt?

MAGNA. Quia magni ſunt dii. Et proponit ſpem futuri temporis, ut ſit toleratio præſentis calamitatis. PERERRATO PONTO. Vt oſtenderet ſe vera inſinuare, prædixit proſpera, & his laborioſa addidit.

VARIORVM.

HEV FVGE NATE DEA. Εἰδωλοποιΐα eſt, id eſt, ſimulacri effictio: Hectori enim mortuo ſermonem tribuit: ubi præcipue habetur ratio temporis: nam brevitati temporis, brevitatem orationis accommodat: non enim in tanto, tamque imminenti periculo, longiori opus erat oratione: iis tamen partibus conſtare videtur, quæ ad perſuadendum facere ſolent, utilitate, honeſtate, neceſſitate, facultate. Initio ſignum doloris habet, *Heu*, quod ad excitandum, & terrendum Æneam plurimum valet: in reliquis etiam partibus tota pathetica eſt. NASCIMBÆN.

HOSTIS HABET MVROS. Difficilem primum, quia hoſtes ingreſſi jam ſunt; deinde etiam deſperatam eſſe urbis defenſionem indicat, quia *à culmine* jam *ruit*. Et innuit fato Trojam perire. Vnde colligitur honeſta fugiendi cauſſa: conſtat ſiquidem adverſus fata neminem quidquam poſſe. NASC.

HIS MOENIA QVÆRE. Lavinium. Alii Romam cenſent innui, quia addiderit, *Magna*; & alludi ad Monarchiam Auguſti. TAVBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverſo interea miſcentur mœnia luctu,
Et magis atque magis (quamquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus, arboribuſque obtecta receſſit)
Clareſcunt ſonitus, armorumque ingruit horror.
Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus aſto.
In ſegetem veluti cum flamma furentibus Auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens

SERVII.

VESTAM. Deam ignis, quæ ut ſupra dictum eſt, Terra eſt. Quæ in medio mundo librata, niſi aſtet, & ignem intra ſe habeat, Alii de igne divino hoc volunt dictum; quod è vi ſua ſtet, inde Veſtam, ſed in primo libro dictum quos deos penates ab Ænea advectos diverſorum opinio tradiderit; quod etiam ſingulis locis, ubi de penatibus varias opiniones poëta ſecutus dixerit, notatum invenitur. Hic ergo quæritur, utrum Veſta de numero penatium ſit, an comes eorum accipiatur, quod cum Conſules & Prætores, ſive Dictator, abeunte magiſtratu, Lavini ſacra penatibus ſimul & Veſtæ faciunt. Vnde Virgil. cum præmiſiſſet, *Sacra ſuoſque tibi commendat Troja penates.* adjecerit. *Et manibus vittas Veſtamque potentem*: Sed *potentem* poteſt ad illud accipi θεοὺς δυνατοὺς, ſicut vocari penates dictum eſt. Nonnulli tamen penates eſſe dixerunt, per quos ſpiramus & corpus habemus, & animi rationes poſſidemus. Eos autem eſſe Iovem æthera medium, Iunonem imum aëra cum terra, ſummum ætheris cacumen Minervam, quos, Demarathi Corinthii filius Samothraciis relligionibus myſtice imbutus, uno templo & ſub eodem tecto conjunxit. His addidit & Mercurium, ſermonum deum. Hos Virgilius θεοὺς μεγάλους, ut, *Iunonis magnæ primum prece numen adora.* θεοὺς δυνατοὺς, ut, *Dominamque potentem*: θεοὺς χρηστοὺς, ut, *Et bona Iuno*, quæ propter admonitionem locis ſuis notata ſunt.

ÆTERNVMQVE ADYTIS EFFERT PENETRALIBVS IGNEM. Quod in templo Veſtæ ignis æternus eſt, Ecce ipſe expoſuit, quid eſt Veſta. DIVERSO INTEREA. Hæc eſt proœconomia. Ait enim Æneam non fuiſſe proditorem, ſed propter longinquitatem domus, & tarde bella cognoviſſe, & facilius evitaſſe diſcrimen.

MAGIS ATQVE MAGIS. Iteratione ſermonis fecit augmentum, ac ſi diceret magis ac plus: ſed propter metrum non potuit. ſic etiam & in diminutione, veluti ſi dicat: *& minus atque minus*, & ut pro utcunque.

ANCHISÆ DOMVS. Satis religioſe locis omnibus quamdiu vivit Anchiſes, ei univerſa concedit: ut alio loco, *Et pater Anchiſes dare fatis vela jubebat.* ARBORIBVSQVE OBTECTA. Laus domus. RECESSIT. A frequentia ſe removit; & eſt ſpecioſa tranſlatio, quotiens rei mobilis ad immobilem, vel è contra transfertur officium.

INGRVIT. Invadit: ut, *Ingruit Æneas Italis, & prelia miſcet.*

EXCVTIOR SOMNO. Vt appareat terroris eſſe, non ſatietatis. clamoribus & ſonitu interruptus eſt, ut non ipſe ſomnum excuteret, ſed ſomnus ipſum.

ARRECTIS AVRIBVS. Tranſlatio ab animalibus quæ ad omnem ſonum erigunt aures.

CVM FLAMMA FVRENTIBVS AVSTRIS. Vbique bene vis aquæ & ignis bello comparatur, quia utriuſque rei prope unus effectus eſt.

RAPIDVS. Quare rapidus? Quia montano flumine fluxit, ut, *Largoque humectat flumine vultum.*

TORRENS. Fluvius qui æſtate ſiccatur; unde & nomen accepit, cui Græci per contrarium dedere vocabulum. Nam χείμαῤῥον dixerunt, à tempore quo creſcit: ſicut æquinoctium ἰσημερία.

DONATI.

EXCVTIOR. Non dixit expergiſcor, quod eſſet aut ex ſatietate ſomni, aut ex animi tranquillitate. Quies ergo dormientis abrupta eſt. ET SVMMI FASTIGIA TECTI, &c. Vt poſſet vel videndo per flammas, vel audiendo cuncta percipere.

VARIORVM.

ANCHISÆ DOMVS ARBORIBVS OBT. Alludit ad Romanorum procerum luxum & delitias; qui etiam in urbe lucos in domibus haberent: unde Tibull. 3.

Et nemora in domibus ſacros imitantia lucos,
Aurątæque trabes, marmoreumque ſolum.

Ex decoro autem Poëta magnifice Auguſtalem domum Anchiſæ tribuit, quales περιαμφόδους οἰκίας Græci, & διαχλαύρους principum ædes, à privatorum domibus diſtinctas & ſecretas, quas Latini *inſulas.* Et de his videatur Lipſius in admirandis lib. 3. cap. 14. GERMAN.

ARBORIBVSQVE OBTECTA. Removetur proditionis ſuſpicio à ſitu. HART.

IN SEGETEM. Homerus Iliad. β. Macrob. l. 5. cap. 15. ἠΰτε πῦρ ἀΐδηλον, &c. HART.

Ster-

Sternit agros, ſternit ſata læta, boumque labores,
Præcipiteſque trahit ſylvas: ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
Tum vero manifeſta fides, Danaumque pateſcunt
Inſidiæ. jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano ſuperante, domus; jam proximus ardet
Vcalegon: Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur, clamorque virum, clangorque tubarum.
Arma amens capio; nec ſat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum ſociis ardent animi: furor, iraque mentem

SERVII.

„ BOVM LABORES. Vt alibi *nec tamen cum hæc* „ *ſint hominum deumque labores.*

PRÆCIPITESQVE TRAHIT SYLVAS. Hoc ſpeciale fluvii eſt: ſupra dicta vero etiam ignis. INSCIVS. Non ignarus. Nam videt, qui non valde ſit cauſſarum peritus, id eſt ſimplex, ἄπειρος.

SAXI DE VERTICE. Pro montis. Contra in ſexto, montem pro ſaxo poſuit; ut, *Prenſantemque uncis manibus capita aſpera montis.*

MANIFESTA FIDES. Non ſomnii, ut quidam volunt, ſed fraudis Græcorum. Nam & hoc ſequitur, DANAVMQVE PATESCVNT INSI„DIÆ. Quamvis alii hoc ad Laocoontis interitum, „ alii ad reſponſa Caſſandræ applicaſſent. IAM DEIPHOBI. Quia ipſe poſt mortem Paridis Helenam duxit uxorem. Vnde ei graviter Græcos conſtat eſſe iratos, de quo plenius in ſexto narratur.

PROXIMVS ARDET VCALEGON. Proximus Deiphobo, rem domus ad perſonam tranſtulit, & eſt τὸ αἴτιον, hoc eſt cauſativum; ideo enim ardet, quia proximus eſt; ut, *Mantua væ miſeræ* „ *nimium vicina Cremonæ.* Bene ergo proximam Dei„phobo domum dicit invaſam, apud quem Helena fue„rat: Secundum Vcalegonem poſuit, quem juxta Ho„merum in conſiliis & amicitia conſtat Priami fuiſſe.

SIGÆA. Duo ſunt Trojæ promontoria, Rœtheum & Sigæum; quod dictum eſt propter Herculis taciturnitatem, qui prohibitus hoſpitio Laomedontis ſimulavit abſceſſum, & inde contra Trojam per ſilentium venit, quod σιγῇ. FRETA LATA RELVCENT. Incendii magnitudinem voluit ſignificare: non hoc quidem deſcribere. *Lata* autem ideo, quia ſe anguſtiæ Pontici oris illic dilatant.

„ CLAMORQVE VIRVM. Sive qui cædebantur, „ ſive qui cædebant. CLANGOR. Græcorum eſt. Nam κλαγγὴ dicitur. Illud ſane ſciendum eſt, quia morem tetigit expugnationis. Plerunque enim ad tubam evertunt civitates: ſicut Albam Tullus Hoſtilius juſſit everti.

AMENS: Qui nec ſomniis credidi; nec rebus aſpectis. Quamvis quidam ſic exponant, Capio non „ manibus interim ſed animo, nam intentio erat: ergo „ capio, placet mihi ſumere. SAT RATIONIS. „ Quoniam amens, ideo nec ſat rationis, aut oſtendere vult primam ei cogitationem fuiſſe de patria, ſed ſubveniendi ei armis nullam fuiſſe rationem, ardente jam patria, quomodo enim incenſam civita„tem defenderet.

BELLO. Ad bellum. CONCVRRERE IN „ ARCEM. Quod inde facile poſſit pugnari hoſtibus. „

FVROR, IRAQVE MENTEM PRÆCIPI„TANT. Poteſt quidem ſpecialiter accipi, id eſt mentem meam furor & ira præcipitaverunt: ſed melius eſt generaliter: Non mirum eſt me arma cepiſſe ſine ratione: furor enim & ira mentem præcipitant.

DONATI.

IAM DEIPHOBI. Narratis quæ audierat, ponit quæ videbat.

EXORITVR CLAMORQVE VIRVM. Eo pertinet, quia dixit: *Tum vero manifeſta fides &c.* Quantus autem fuit affectus Æneæ: qui nec ſomnio Hectoris admonitus, neque manifeſta captivitate urbis deterritus, arma cepit?

AMENS. Omnibus adverſis, mente turbata, non in fugam, ſed in arma convertitur. Et quærit manum ſociorum, quibus arcem, amiſſis jam mœnibus defendat.

FVROR IRAQVE. Optime poſuit. Quicquid enim præcipitanter urgetur, non quo animus voluerit, ſed in eam partem cadit, in qua ruinæ pondus adduxerit.

VARIORVM.

IAM PROXIMVS ARDET. Proverb. *Tua res agitur.* HART.

PROXIMVS ARDET VCALEGON. Id eſt Vcalegontis domus. Eſt autem in nomine ſignificatio hominis incurii & res ſuas negligentis, ab οὐκ ἀλέγων. NANNIVS.

VCALEGON. Iliad. 2. Homer. Et Eraſmus in copiis, lib. 1. c. 22. ἤυτε πῦρ ἀίδηλον, ὡς ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ, &c. HART.

EXORITVR CLAMORQVE VIRVM, CLANGORQVE. Rem ordine deſcribit: & ſi clamor Græcorum eſt (ut mihi quidem videtur; quia ſubdit, *clangorque tubarum*) alluſio eſt ad militarem cum Græcorum, tum etiam Romanorum conſuetudinem, qui ut magis hoſtem terrerent, clamores horrendos attollebant. NASCIMB.

Præ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Præcipitant; pulchrumque mori ſuccurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapſus Achivûm,
Panthus Otriades, arcis Pœbique ſacerdos,
Sacra manu, victoſque deos, parvumque nepotem
Ipſe trahit, curſuque amens ad littora tendit.
Quo res ſumma loco, Panthu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
Venit ſumma dies & ineluctabile tempus

SERVII.

SVCCVRRIT. Ratio viri fortis, quid enim aliud a bono cive & forti amiſſæ patriæ poſſit impendi, & SVCCVRRIT, In animum venit.

ELAPSVS. Verbum aptum his, qui vix evaſerunt. PANTHVS OTHRIADES. Everſo Ilio ab Hercule, & occiſo Laomedonte, Priamus judicans vitio potius loci, quam ira deum calamitatem accidiſſe patriæ, miſit Delphos filium Antenoris ſcitaturum, an everſum Ilium fas eſſet hiſdem erigi fundamentis. Erat eo tempore Apollinis Delphici ſacerdos Panthus Othriadis filius miranda pulchritudine, hunc filius Antenoris, ut dicitur, amore captus, rapuit, & Ilium perduxit, cujus injuriam Priamus volens honore penſare, ſacerdotem eum Apollinis fecit, ut quo honore inſignis apud ſuos fuerat, eo apud alios non eſſet inferior.

ARCIS PHOEBIQVE SACERDOS. Aut ſubrogatum intelligimus: aut quod melius eſt, morem Romanum tangit. In Capitolio enim omnium deorum ſimulachra colebantur. Vt ſit illius Apollinis ſacerdos, qui in arce colebatur. Ideo addidit * alterius, id eſt arcis quaſi arcani, quia ipſum eſſe dicunt urbium conditorem. aut ARCIS Minervæ accipiamus.

SACRA MANV. Omnino verum, quod Hector dixerat, *Sacra ſuoſque tibi commendat Troja penates.* VICTOSQVE DEOS. Qui egebant ſacerdotis auxilio. Simul & Æneæ excuſatur abſceſſus.

IPSE TRAHIT. Id eſt qui numina liberat, inter pietatem religionemque diſtrictus: Et eſt ſeptima ſyllepſis. *Trahit* enim, licet ad nepotem pertineat, tamen & ſuperiora concludit. CVRSV. Legitur & curſum. AD LIMINA. Æneæ & religio laudatur, & virtus.

QVO RES SVMMA LOCO PANTHV. Reſpublica, id eſt univerſus ſtatus quo loco poſitus. & bene civis utilis, de Repub. primum ſollicitus eſt, ſed hoc totum admirantis eſt, non interrogantis, & *Panthu* vocativus eſt Græcus. QVAM PRENDIMVS ARCEM? Cum tu eam relinquas. Non enim plures erant arces. Vnde admirantis eſt. *Prendimus* autem, occupamus. Et notanda ſimul orationis brevitas, quæ in pericula congruit.

GEMITV. Vt oſtendat luctuoſam rem ſe eſſe dicturum.

SVMMA DIES. Vltima, aut ſuprema, ut *ſupreme Iupiter.* dies autem ſi fœminino genere ponatur, tempus ſignificat: ut, *Quam nec longa dies*: ſi maſculino vero ipſum diem. Et de maſculino genere tria obſervanda ſunt: in qualitate, numero, adverbio. In qualitate, ſerenus ſi dies, non ſerena. Numero, *Bis quinos ſilet ille dies*, non *Bis quinas*: Adverbio, hoc die, non hac die. Cæterum diecula nihil præjudicat, quia multa diminutiva recedunt à nominibus primæ poſitionis, ut ſcutum, ſcutella: canis, canicula: rana, ranunculus. INELVCTABILE. Quod nemo eluctari poſſit ut effugiat, cum decem annis luctati ſimus.

DONATI.

PVLCHRVMQ. MORI. Non erat ſpes victoriæ, ſed armatus magis quam inermis, pulchram mortem ignominioſæ vitæ præponebat.

ECCE AVTEM. Adventu Panthi ſpem conceptam arcis defendendæ amittit. At ille non metu hoſtili deterritus erat, ut non ferret ſecum quicquid deorum in arce colebatur. Portabat enim ſacra, & deos victos, ut oſtenderet humanum auxilium adverſus eam vim non fuiſſe neceſſarium, cui ipſi quoque dii reſiſtere pro ſe non potuerant.

AMENS. A tutis excluſus, ad intuta fugiens, oſtendebat plenam amentiam.

QVO RES SVMMA. Interrogatio brevis, pro ratione temporis ſumpta. Quæſita etiam pro perſona fugientis, & pro ejus, qui licet adverſa maturarent, tamen ſcire cupiebat. *Summa*, rerum eſt bonorum & malorum. Concinna diffinitio, qua celerius exprimi poſſint adverſa, vel proſpera.

QVAM PRENDIMVS ARCEM. Arx eſt ſecunda defenſio, ut evictis muris ipſa ſuccedat. Recte ergo quæſitum, *quam prendimus arcem?* Intelligebat enim ex fuga Panthi arcem captam, neque aliam præterea eſſe.

VIX EA FATVS. Prædicanda artificioſa ſubtilitas poëtæ in reſpondendo. Iiſdem enim verbis, & eadem brevitate, & inſtruxit inſcium, & quæ ſumma eſſet rerum, perdocuit. Ille enim: *Quo res ſumma loco Panthu?* Hic: *Venit ſumma dies & ineluctabile tempus*, quod luctando ſuperari non poteſt.

VARIORVM.

PVLCHRVMQVE MORI SVCCVRRIT. Homer. Iliad. ω. *οὐ οἱ ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης τεθνάμεν.* HARTVNG.

ARCIS PHOEBIQVE. Si arcis, in qua Pallas colebatur, quomodo *Phœbi ſacerdos?* Reſpondemus, alio etiam deos in arce coli ſolitos: ſicut Romæ in Capitolio, quod Iovis erat, omnes dii colebantur. NASCIMB.

VENIT SVMMA DIES. Eraſmus in copiis lib. I. cap. 3. HART.

Dardaniæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Iuppiter Argos
Tranſtulit: incenſa Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus aſtans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet
Inſultans. portis alii bipatentibus adſunt,
Millia quot magnis nunquam venêre Mycenis.
Obſedêre alii telis anguſta viarum

SERVII.

DARDANIÆ. Trojæ. aut à Dardano Iovis & Electræ filio (quem quidam ab Arcadia profectum veniſſe ad Phrygiam volunt: Alii de Samothracia ad memorata loca veniſſe dicunt, qui ex nomine ſuo Dardanos populares appellavit: qui ex Samothracia Trojam penates dicitur detuliſſe, quos poſt ſecum Æneas ad Italiam vexit: Nam & Samothraces horum Penatium Antiſtites ſuos vocabant, qui poſtea à Romanis Salii appellati ſunt, hi enim ſacra penatium curabant; quos tamen penates, alii Apollinem & Neptunum volunt, alii Aſtatas eſſe, & in regia poſitos tradunt. Tuſci penates Cererem, & Palem, & Fortunam dicunt) aut certe ſecundum Salluſtium, *A rege Dardanorum Mida, qui Phrygiam tenuit*.

FERVS IVPPITER. Summæ neceſſitatis eſt, quoniam cum eſſet ſacerdos, in convitia ruit deorum: quod ſervat Virgilius ne unquam tradat Æneæ. FERVS. Invidioſe dictum eſt, & ad tempus epitheton. Nam Iuppiter æquus eſt omnibus; ut, *Rex Iuppiter omnibus idem*. Hinc & paulo poſt, *Ipſe deos in Dardana ſuſcitat arma*, Hoc eſt, qui æqualis eſſe conſuevit.

(ARGOS TRANSTVLIT. Quaſi dicat, qui defendas quod Iuppiter tranſtulit.

ARDVVS. Incultus, ut, *Illi ardua cervix*, & ideo *Dimiſſum lapſi per funem*.) MEDIIS IN MOENIBVS. Vbi arx fuerat. ASTANS. Pro ſtans: & eſt Protheſis.

(FVNDIT EQVVS. Homerus ἵππω ἐνεχωμένοι. Et ad voluntatem & ad multitudinem, & ſonora, quaſi adhuc deſcendant)

VICTOR. Propoſiti effector: ut, *Rapiduſque rotis inſiſtere victor*. MISCET. Scilicet cædibus.

(INSVLTANS. Non dicit illis Græcos inſultare, ſed Sinonem, qui illis muros patefecerat dolis; & *inſultare* eſt in alienum dolorem gaudere, *exultare* vero gaudere.) BIPATENTIBVS ADSVNT. Quia geminæ ſunt portæ. (Et quidam bipatentibus præſumptum accipiunt, quia, *bi*, particula non præponitur, neque verbis neque participiis Nemo enim Bipateo & bipatens, ſed præponitur appellationibus, ut bipennis)

MILLIA. Subaudi tot, & eſt ἀνακόλουθον. Nam dixit quot, cum non præmiſerit tot. (Et ita vel augendi gratia, vel perturbatus dicit, tantos eſſe Græcos, quanti olim venerint, quaſi nemo perierit decennali bello. VNQVAM. Pro quondam)

ANGVSTA VIARVM. (Anguſtas vias, id eſt) vicos, ut, *Strata viarum*.

DONATI.

DARDANIÆ, FVIMVS. Periit quicquid apud nos erat.

INGENS GLORIA TEVCRORVM. Periit quicquid apud nos floruit.

FERVS. Nam in adverſis etiam deos male tractamus. FERVS. Quia omnibus ad Græcos traductis, nihil nobis reliqui fecit. ARGOS. Non ad Argos, id eſt Græcos, ſed in eam urbem.

DOMINANTVR. Non pugnant, ſed ardente urbe, ſecuri de victoria, dominantur.

FVNDIT. Nam quamvis jam fudiſſet, tamen ex perturbatione animi, adhuc equum fundere armatos putabat.

INSVLTANS. Refert gratias, nam interventu ejus, Trojani certabant illudere capto. PORTIS BIPATENTIBVS. Oſtendit unam portam, quæ ingredientibus atque egredientibus in muris præparata fuerat: alteram, quæ dirutis muris fuerat patefacta, ut equi moles immenſa poſſet induci. Per has portas dixerat poëta immiſſos hoſtes: ut, *omnes accipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt*. Verum Panthus eadem ratione adhuc immitti dicit.

OBSEDERE. Cauſa ponitur cur Æneas & Panthus fugere non poſſent.

VARIORVM.

FVIMVS TROES. Πάτος à fortunæ commutatione, quaſi amplius non ſint, omniſque Trojanorum ſit extincta ſalus: & queritus Trojanos à ſublimi fortuna ad extremam calamitatem eſſe redactos NASCIMB.

OMNIA IVPITER ARGOS TRANSTVLIT. His verbis præter evocationem, de qua infra, etiam vim devotionis, in qua præcipue Iupiter invocatur, Virgilium voluiſſe oſtendere, affirmat Macrob. lib. 3. c. 9. Vrbes autem exercituſque ſic devovebantur, numinibus evocatis: & Ductores, Imperatoreſque ſoli devovere poterant. PONTAN.

DANAI DOMINANTVR. Macrob. lib. 5. c. 1. Copioſum dicendi genus. HARTVNG.

FVIMVS TROES. Proverb. pete: *Fuimus Troës*. HARTVNG.

FERVS OMNIA IVPITER. Macrob. l. 3. c. 9. HARTVNG.

MILLIA QVOT. Ἀνακόλουθον, neque enim præmiſſum dicitur.

Oppo-

Oppoſiti; ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, & cæco Marte reſiſtunt.
Talibus Otriadæ dictis, & numine divum
In flammas & in arma feror: quo triſtis Erinnys,
Quo fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios Ripheus, & maximus armis
Iphitus, oblati per Lunam, Hypaniſque, Dymaſque,
Et lateri adglomerant noſtro: juveniſque Chorœbus
Mygdonides, illis qui ad Trojam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore:
Et gener auxilium Priamo, Phrygibuſque ferebat.

SERVII.

STAT. Aut horret: ut, *Stant lumina flamma:* Aut ſtat, adſtantibus in medio armatis tenetur. FERRI ACIES. Bene addidit ferri, quia homonymum eſt acies & multa ſignificat, ut exercitus, ferri, oculorum.

STRICTA. Nuda. Vnde & diſtringere dicimus. VIX. Modo ægre. PRIMI. Vel in primo introitu collocati, vel periculo primi.

CÆCO MARTE. Aut confuſa pugna, aut nocturna; aut epitheton Martis eſt, cujus exitus ſemper incertus eſt. Aut quia cæcantur animæ & agmina pugnantium.

OTRIADÆ. Patronimici genitivus; nam Panthus Otriadis filius fuit. NVMINE DIVVM. Subaudis *tali*, hoc eſt mala injiciente deſideria. Nam paulo poſt ait: *Vadimus immixti Danais, haud numine noſtro.* Cum ergo hoc eſſet, tamen omiſſo conſilio, *in flammas, & in arma feror.*

ERINNYS. Impatientia animi hoc loco, quæ in furorem impellit.

FREMITVS. Perturbatio. ET SVBLATVS. Et, unde ſublatus.

ADDVNT SE SOCIOS. Non dixit quæro ſocios, ſed *addunt ſe*, ut ipſe ab illis videatur eſſe quæſitus.

OBLATI PER LVNAM. Agniti per Lunæ ſplendorem.

ADGLOMERANT. Adglomerantur, ut, *Nox humida cœlo Præcipitat.* CHOROEBVS. MYGDONIDES. Hic filius Mygdones & Anaximenæ fuit. Ergo patronymicum. Nam ſi gentis eſſet, Mygdonius diceretur. Nullius enim gentis nomen in DES exit. Hunc autem Chorœbum ſtultum inducit Euphorion, quem & Virgilius ſequitur: Dans ei, *Dolus an virtus quis in hoſte requirat?* Quum ſit turpis dolo quæſita victoria.

ILLIS AD TROIAM. Deeſt qui.

INSANO AMORE. Aut perpetuum Epitheton amoris eſt, ut, *Nunc inſanus amor*, aut *inſano*, magno, ut *Inſano juvat indulgere labori.* aut *inſano*, quia belli tempore amabat Chorœbus.

ET GENER. Gener dicitur & qui eſt, & qui eſſe vult; ut hic indicat locus vel certe ſecundum ſpem illius, Neque enim jam, nam ideo ſubjunxit *ſponſæ*. Sic dicitur etiam maritus, Nam inde eſt, *Quos ego ſim totiens jam dedignata maritos.*

DONATI.

NVMINE DIVVM. Nam ſic ſum accenſus verbis Panthi, quaſi deorum numine ſim afflatus.

CLAMOR. Ergo ibi major erat cædes, unde mors facilior.

ADDVNT SE SOCIOS. Ne narratio multorum nominum, ex ſimilitudine fiat odioſa, mirifice diſtinguit interpoſitione verborum: ſed ordina, *Addunt ſe ſocios & lateri adglomerant noſtro, oblati per lunam Ripheus, Iphitus, Hypanis, Dymas, & Corœbus per lunam.* Nam principium hujus noctis luna caruit, ſequentia habuerunt.

VARIORVM.

PARATA NECI. Active, ad necem aliis parandam. SCALIG. lib.4.cap.16. VIX PRIMI PRÆLIA TENTANT. Hæc tum apertam commiſerationis vim habent, tum occultam etiam Æneæ commendationem retinent à magnitudine animi: qui licet horrenda ac vehementer fugienda referantur, tamen intrepidus, ut fortem virum decet, prælium ciet, ac ſtrenue dimicat. NASCIMB.

ET CÆCO MARTE RESISTVNT. Ancipiti prælio: ad Trojanorum laudem: quorum etſi mira paucitas adverſus plurimos pugnabat, ita tamen egregie atque audacter dimicabat, ut prælium ſæpe dubium, ancepſque victoria eſſet. NASCIMB.

IN FLAMMAS ET IN ARMA FEROR. Olim cum bellum exitiale noſtri majores ſignificabant, *ferro flammaque rem geri* dicebant. Cicer. in Orat. pro Flacco. NASCIMB.

QVO TRISTIS ERINNYS. *Triſtis* autem *Erinnys* furorem bellicum ſignificat, non *animi impatientiam*, ut perperam ſentiunt interpretes: ſic Lucanus in 4. furorem civilis belli *Erinnym civilem* appellat. NASCIMB.

CHORÆBVS. Proverb. *Chorœbo ſtultior.* H.

INSANO CASSANDRÆ. Macrob. lib.5. c.5. Homer. Iliad. ν. ἤτεε δὲ πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην κασσάνδρην ἀνάεδνον. Simile eſt de Rhæſo in Euripide. HARTVNG.

Infœlix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierat.
Quos ubi conſertos audere in prælia vidi;
Incipio ſuper his: Iuvenes, fortiſſima fruſtra,
Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido
Certa ſequi; quæ ſit rebus fortuna videtis.
Exceſſere omnes, adytis ariſque relictis
Dii, quibus imperium hoc ſteterat: ſuccurritis urbi
Incenſæ: moriamur, & in media arma ruamus.
VNA SALVS victis nullam ſperare ſalutem.
Sic animis juvenum furor additus. inde, lupi ceu

SERVII.

INFELIX. Quem mox manebat interitus, vel infelix cauſæ ſuæ, vel qui ſponſam non audierit. PRÆCEPTA. Propter illud, *Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris.* FVRENTIS. Vaticinantis.

INCIPIO SVPER HIS. His incipio (id eſt verbis) SVPER autem, Inſuper: quia jam audebant, unde paulo poſt, *Furor additus.* IVVENES FORTISSIMA FRVSTRA. Ordo talis eſt, Iuvenes fortiſſima pectora, fruſtra ſuccurritis urbi incenſæ; quia exceſſerunt omnes dii. Vnde ſi vobis cupido certe eſt me ſequi audentem extrema. MORIAMVR, ET IN MEDIA ARMA RVAMVS. Alii ſequi, pro ſequendi accipiunt. Obſcuritatem autem facit hoc loco & ſyncheſis, id eſt hyperbati longa confuſio, & eſt falſa lectio. Nam multi AVDIENDI legunt, multi AVDENTIS. Sed neutrum procedit. Ergo AVDENTEM legendum eſt (& iſta ſententia ſyncheſis eſt, Id eſt hyperbati longa confuſio.)

EXCESSERE. Quia ante expugnationem evocabantur ab hoſtibus numina, propter vitanda ſacrilegia. Inde eſt quod Romani celatum eſſe voluerunt, in cujus dei tutela Vrbs Roma ſit, & jure Pontificum cautum eſt, ne ſuis nominibus dii Romani appellarentur, ne exaugurari poſſint. Et in Capitolio fuit clypeus conſecratus cui ſcriptum erat, *Genio urbis Romæ ſive mas ſive fœmina.* Et Pontifices ita precabantur, *Iupiter optime maxime, ſive quo alio nomine te appellari volueris.* Nam & ipſe ait, *Sequimur te ſancte deorum, Quiſquis es.*

QVIBVS. & Subaudis auxiliantibus, vel per quos ſtetit.

MORIAMVR ET IN MEDIA ARMA RVAMVS. ὕστερον πρότερον. Nam ante eſt in arma ruere & ſic mori. Bene tamen *moriamur*, opportuniore loco poſuit, ante enim dixerat. *Quæ ſit rebus fortuna videtis.*

VNA SALVS VICTIS, NVLLAM SPERARE SALVTEM. Plerumque deſperatione robur augetur, ut Statius. *Eſt ubi dat vires nimius timor.* Item, *Scimus mortem captivitatis eſſe remedium.* Hoc ergo ſuadet, ut aut deſperatione vincant; aut vitetur morte captivitas. SALVS. Nunc remedium.

LVPI CEV. Ad ferocitatem pertinet. (Ordo tamen eſt, ceu lupi, & eſt hoc dictum ab exemplo. Sane apud veteres lupus promiſcuum erat; ut Ennius, *Lupus femina fœta repente.* Et bene belli negotium lupo comparavit, qui eſt in tutela Martis dei bellici.)

DONATI.

IVVENES. Ordo eſt: *juvenes fortiſſima pectora, Quæ ſit rebus fortuna videtis. Exceſſere omnes adytis, ariſque relictis Dii, quibus imperium hoc ſteterat, fruſtra ſuccurritis urbi incenſæ. Si vobis audendi extrema Cupido, eamus & moriamur, & in media arma ruamus. Vna ſalus victis nullam ſperare ſalutem.* Ergo juvenes fortes eſtis, & prompti: ſed auxilium veſtrum incenſæ urbi quid proderit? ſed una eſt ſalus victis, ſi ſalutem quam tueri non poſſunt, deſperando contemnant.

INDE LVPI CEV. Mira comparatio. Lupus enim improbus & ſævus eſt, & in prædam intentus, præſertim cum catulos habet: cui quidem aptiſſimæ tenebræ ſunt ad complendas inſidias: ſic & nos, auxilio unico noctis, in hoſtes ferebamur.

VARIORVM.

EXCESSERE OMNES ADYTIS, &c. Hos verſus Servius & Macrob. referendos cenſuerunt ad veterem quandam Romanorum conſuetudinem, qui cum obſiderent urbem hoſtium, eamque capi poſſe conſiderent, certo carmine evocabant tutelares illius deos: quod aut aliter urbem capi non poſſe crederent: aut etiam ſi poſſet, nefas exiſtimarent, deos habere captivos. Ego vero ſalvo aliorum judicio hanc veriorem & ſimpliciorem puto. ea nocte qua capta Troja eſt viſos eſſe deos Æneæ, exeuntes è templis, & ſimulacra ſua aſportantes. MVRETVS.

EXCESSERE OMNES ADYTIS. Hi verſus ſapere videntur priſcorum ritus & ſuperſtitionem; qui in urbium obſidione, ne θεομαχεῖν viderentur, antequam machinas ullas muris admoverent, conceptis carminibus deos tutelares φυλακτῆρας mitigare & evocare ſolebant. Vide autem de ſacrorum evocatione, & qualiter olim fieri ſit ſolita, Macrob. lib. 3. Saturnal. cap. 8. GERM.

LVPI CEV. Hom. Iliad. δ. λυκοὶ ὡς ἀλλήλοις ἐπόρουσαν. Et π. Iliad. οἱ δὲ λυκοὶ ὡς ὠμοφάγοι.

Rapto-

Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus expectant ſiccis: per tela, per hoſtes
Vadimus haud dubiam in mortem; mediæque tenemus
Vrbis iter. nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut poſſit lachrymis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora, perque domos, & relligioſa deorum
Limina. nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
QVONDAM etiam victis redit in præcordia virtus;

SERVII.

RAPTORES. Ab actu. ATRA IN NEBVLA. Ab occaſione: vel certe nocti comparavit. IMPROBA VENTRIS. A neceſſitate, & ſane duplici; una, *Quos improba ventris Exegit cæcos rabies*; altera, *Catulique relicti Faucibus expectant*.

EXEGIT: Excluſit, de latebris ſcilicet: ut Terentius, *Spectandæ an exigendæ ſint vobis prius.* CATVLI. Hoc ad liberos & conjuges pertinet. Sane *catuli*, non ſolum canum ſed & ſerpentum, ut, *Catulos tectis, aut ova reponit*. Plautus etiam ſuûm, *Et ego te conculcabo ut ſues catulos ſuos.* RELICTI. Deſerti & deſtituti; ut, *Cui pauca relicti jugera ruris.*

FAVCIBVS EXPECTANT SICCIS. Nimia cupiditate aperiuntur.

MEDIÆQVE TENEMVS VRBIS ITER. Hoc ad audaciam pertinet, & contra ubi de timore agit: *Namque avia curſu Dum ſequor & nota excedo regione viarum.*

CAVA VMBRA. Bonum epitheton. Naturale enim eſt, ut obſcurum ſit omne concavum; vel cava, inani, & hinc apparet occidiſſe jam lunam. Nam ideo & Androgeos falſus eſt.

QVIS. Etiam Græcorum: ut, *Quis talia fando.* Et bene interrupta narratione exclamavit, ut affectum moveret. LACHRYMIS ÆQVARE LABORES? Hypallage, pro, laboribus æquare lachrymas; ut, *Dare claſſibus auſtros.*

VRBS ANTIQVA. Vel nobilis: vel quia duobus millibus octingentis annis regnaſſe firmatur; & quod eſt *antiqua* ipſe ſubjunxit, *Multos dominata per annos.* Sane hoc dolentis eſt, non narrantis.

STERNVNTVR INERTIA PASSIM. Aut non repugnantia; ut, *pecora inter inertia votis Optat aprum.* Aut inertia dum occiduntur; ut, *Imbellem avertis Romanis arcibus Indum*: hoc eſt avertendo oſtendis imbellem. RELLIGIOSA. aut per ſomnum inertia. *Religioſa.* Gradatim aſcendit, vias, domos, templa, videtur enim & de diis invidiam facere, qui templa ſua violari cadaveribus paſſi ſunt. Sane *religioſus*, & homo dicitur attentus ad religionem, & locus qui divinum cultum & venerationem meretur. Ergo *religioſa*, religionis plena. Significat etiam metum. Relligio enim ſcribi debet propter metri neceſſitatem.

POENAS DANT. Moriuntur indigne: hoc enim proprie ſignificat. ut, *Heu nimium virgo, nimium crudele luiſti Supplicium.* Item, *Nunc pareat Teucriſque ſuo det ſanguine pœnas.*

QVONDAM. Hic præteriti temporis eſt. REDIT IN PRÆCORDIA VIRTVS. Atqui ait Horatius, *Nec vera virtus cum ſemel excidit, curat reponi deterioribus.* Sed ſententiæ non ſemper generales ſunt: ſed interdum pro negotiorum qualitate formantur.

DONATI.

QVIS CLADEM ILLIVS NOCTIS. Vt ſupra. *quis talia fando Myrmidonum Dolopumve, aut duri miles Vlyſſi.*

VRBS ANTIQVA. Dolet quod periit patria. ANTIQVAM. Nobilem & maximi meriti veteres poſuerunt. Comparat ergo tempus, quod felicitas tot annorum unius noctis ſpatio abſumpta eſt. Ergo cum perdita gemeret, vehementer movebat, tam longum ſpatium una nocte abſumptum. Adjecit miſeranda: quorum alia ſignificabant indignitatem rerum, alia crudelitatem hoſtium, alia ſacrilegia in deos. Indignitatem, quod cæſi opplerent vias, quod proprias domos, quod per templa, quod pertinet ad ſacrilegium. Ergo eo proceſſerunt Trojanorum mala, ut qui hoſtiarum ſanguine deos placare conſueverant, ii ſuo cruore eorum templa fœdarent.

NEC SOLI. Excuſantur Trojani: hoc tamen ad victoriam non poterat eſſe, ſed erat ad ſolatium.

VARIORVM.

FAVCIBVS EXSPECTANT. Cælius lib. 27. cap. 18. HARTVNG.

VRBIS ITER. Macrobius lib. 5. cap. 5. Iliad. κ. βὰν ῥ' ἴμεν ὥστε λέοντε δύω διὰ νύκτα μέλαιναν. Et Iliad. μ. βῆ ῥ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ὅς τ' ἐπιδευὴς δηρὸν ἔῃ κρειῶν. HART.

VRBS ANTIQVA RVIT. Exemplum brevitatis. Eraſmum in Copiis pete. HART.

Victoreſque cadunt Danai. crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
Primus ſe Danaûm magna comitante caterva,
Androgeos offert nobis, ſocia agmina credens,
Inſcius: atque ultro verbis compellat amicis:
Feſtinate viri. nam quæ tam ſera moratur
Segnities? alii rapiunt incenſa feruntque
Pergama: vos celſis nunc primum à navibus itis?
Dixit; & extemplo (neque enim reſponſa dabantur
Fida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtes.
Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit:
Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens; trepiduſque repente refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem.
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis & circumfundimur armis:

SERVII.

VICTORESQVE CADVNT DANAI. Generaliter dixit *victores*, & ad fortunam partis rettulit quæ vincebat, neque enim victores erant qui cadebant. CRVDELIS VBIQVE LVCTVS, VBIQVE PAVOR. Aut utrobique, id eſt & apud Græcos, & apud Trojanos, aut *ubique*, per totam civitatem.

PLVRIMA MORTIS IMAGO. Aut definitio timoris eſt, aut varietas mortis oſtenditur hic, id eſt gladio, igni, ruina. Alii intelligunt *plurima mortis imago*, aut frequentiſſima, aut præſentiſſima.

ANDROGEOS. Græca eſt & Attica declinatio. Vnde eſt, *In foribus lethum Androgeo* τὸν ἀνδρόγεων.

VIRI. Increpantis eſt, ut ſolet in milites dici.

SERA SEGNITIES. Quæ ſeros facit, id eſt tardos: ut, *Mors pallida.* Sane *ſegnities* juxta antiquos dictum eſt, nam modo ſegnitia dicitur; ſegnis autem eſt proprie frigidus ſine igni, ut ſecurus ſine cura; ſedulus ſine dolo. FERVNTQVE PERGAMA. ἐμφατικῶς. Quaſi ipſam funditus civitatem in victoriam ſuam transferunt, ut, *Ilium in Italiam portans victoſque penates.* ITIS. Pro venitis. ut è contra Terentius, *Niſi ego ad mercatum venio*: pro eo.

FIDA SATIS. Bene addidit fida, ut oſtenderet ſymbolum, quo utebantur in bello. Ergo non dixit fidelia, ſed quæ ad fidem habendam pellicere non poſſent. MEDIOS. Manifeſtos; ut *Medioque ex hoſte recepi.* Ordo autem eſt, ſenſit in medios hoſtes ſe eſſe delapſum. Ergo DELAPSVS nominativum pro accuſativo poſuit. ut Horat. *Vir bonus & ſapiens dignis ait eſſe paratus*, pro ait ſe dignis paratum eſſe.

RETROQVE REPRESSIT. Aut retro vacat, aut in repreſſit, RE, vacat. Sed veteres retro repreſſit dicebant, ut, *Nec nos obniti contra.*

ASPRIS. Synereſis eſt, ut, *Compoſtus.* ANGVEM. καταχρηστικῶς. Homer. δράκοντα dixit.

HVMI NITENS. Vel tenens, incedens per humum. & eſt adverbium.

HAVD SECVS. Non aliter. dicebant veteres, à ſecus & juxta; unde & extrinſecus. ABIBAT. Bene imperfecto uſus eſt, non enim abiit. TREPIDVS. Vel pavens, vel feſtinans.

DONATI.

ALII RAPIVNT INCENSA. Obſervat militarem diſciplinam, quæ eſt ut primum victoria gloriaque obtineatur, deinde in prædam eatur. Ait igitur Androgeos, jam bellum confecimus, nos, qui prædam egimus de hoſtibus victis.

VARIORVM.

PRIMVS SE DANAVM. Vult autem Poëta innuere, omnem conatum humanum irritum eſſe ac fruſtra, ubi fata reluctant. HORTENS.

ANDROGEOS OFFERT. Exemplum falſæ opinionis ſimile eſt, Iliad. ρ. in Hectore induto Panoplian Achillis.

ALII RAPIVNT INCENSA FERVNTQVE: Pro *diripiunt*; ſimplex pro compoſito. Trita vulgo & proverbiali figura ab authoribus uſurpata, ἄγουσι καὶ φέρουσι, pro eo quod eſt, hoſtili more diripiunt, populantur aut vexant. Lucianus dixit, ἄγει καὶ φέρει, pro eo quod eſt, ſuo arbitratu quo vult trahit. Sic Tacitus de Oratoribus, *Nunc principes in Cæſaris amicitia agunt feruntque cuncta: atque ab ipſo principe cum reverentia quadam diliguntur.* PONTANVS.

IMPROVISVM ASPRIS. Duriuſcula ſyncopa, pro, *aſperis*; niſi Creticum malis admittere. HARTVNGIVS.

ANGVEM. Macrobius lib. 5. cap. 5. Hom. Iliad. γ. ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη, &c. HARTVNG.

Igna-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ignaroſque loci paſſim, & formidine captos
Sternimus: aſpirat primo fortuna labori.
Atque hîc exultans ſucceſſu, animiſque Chorœbus,
O ſocii, quâ prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaque oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clypeos, Danaumque inſignia nobis
Aptemus. dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
Arma dabunt ipſi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clypeique inſigne decorum
Induitur, laterique Argivum accommodat enſem.
Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omniſque juventus
Læta facit: ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.

SERVII.

IGNAROSQVE LOCI. Palantes, & his circumſtantiis oſtendit, à paucis plures potuiſſe ſuperari: Ordo eſt, paſſim ſternimus.

ASPIRAT. Favet; ut, *Adſpirant auræ in noctem.* Vnde & favor, aura dicitur: ut, *Gaudens popularibus auris.* PRIMO. Quæ poſtea non fuit.

SVCCESSV EXVLTANS. Fœlicitate: quod eſt ſtultitiæ.

QVA PRIMA INQVIT FORTVNA. Non quæ prima, ſed qua primum. Eſt autem hypallage; ut, *Ibant obſcuri ſola ſub nocte*: pro ipſi ſoli. Quæ fit non ornatus cauſſa: ut, *Pars in fruſta ſecant*: ſed neceſſitatis. FORTVNA. Bene fortuna, neque enim conſilio Androgeos occiſus eſt. SALVTIS. Efficax adhortatio.

DEXTRA. Vel fortuna dextra, auctrix, propitia: ut læva, contraria: aut dextra, ad manum referendum.

CLYPEOS. Scuta majora quibus latemus, ἀπὸ τῷ κλέπτειν τὸ σῶμα. INSIGNIA. Arma omnia.

DOLVS AN VIRTVS QVIS IN HOSTE REQVIRAT? Videtur deeſſe aliquid, ut puta, Dolus an virtus in bello proficiat, quis in hoſte requirat?

ARMA. Subdiſtingue, ut ſit quaſi interrogantis: Vt reſponſio, *Dabunt ipſi.* COMANTEM. Aut criſtatam, quia de caudis animalium habebant criſtas, ut, *Criſtaque hirſutus equina.* Aut comas habentem, ut Statius; *Non ego in terga comantis Abantiadas.*

ANDROGEI. Modo Latine declinavit, alibi Græce, *Letum Androgeo.* INSIGNE DECORVM. Ornamentum decorum. Non enim ſunt duo epitheta, quod apud Latinos vitioſum eſt. Fecit hoc tamen Virgilius in paucis verſibus, qui tamen emendati ſunt; ut, *Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis.* cum ante FACILIS fuerit. Sane clypei inſigne περιφραστικῶς pro clypeo.

INDVITVR. Quia multa inerant in ſcuto lora, quibus manum inſerebant; ut, *Clypeoque ſiniſtram Inſertabam aptans.* ACCOMMODAT. Mire accommodat ut ignorares quorum eſſet.

HOC IPSE. Multi hic diſtinguunt, & ad Æneam referunt, & ideo ſubjungit, *Cum ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.* Alii, *Hoc ipſe Dymas*, diſtinguunt, ut ignotis perſonis addita dignitas videatur, ut eſt, Quos Imbraſius ipſe nutrierat, & repetitum. HOC, emphaſis properantium non figura (* vel rei) epanalepſis à quibuſdam traditur.

LÆTA. Quod eſt [illegible].

DONATI.

RECENTIBVS. Quia nuper erant detracta mactatis.

VARIORVM.

IGNAROSQVE LOCI. Oſtendit his adjunctis, à paucis plures potuiſſe ſperari, quia videlicet, qua irent, qu a non irent, neſciebant, nocte præſertim: & inde eos timor invadebat. Cum timidis autem, locorumque ignaris ſecure pugnatur. PONTANVS.

CHOREOBVS. Exemplum juvenilis temeritatis. Vide Ianum Parrhaſium, in Claudianum interpretem, diligentiſſime. HARTVNG.

DOLVS AN VIRTVS QVIS IN HOSTE. Dolo vincere hoſtes laudabile ſit nec ne, viderint alii. Equidem ſi de laude ipſe certarem, dolis minus uterer: cum de vita & ſalute dimicatur, dicerem cum poëta, dolus an virtus, quis in hoſte requirat? Ageſilaus ille Lacedæmonius ſentiebat, fœdus frangere impium eſſe: hoſtem vero dolo vincere, non juſtum modo, ſed etiam honeſtum & jucundum. Ac quoniam etiam hoſtes ipſe dolis innituntur, malo nodo (ut eſt in proverbio) malus cuneus. Et quidem iſta duo militis officia eſſe putantur, aut inſidias facere, aut manu cum hoſte confligere. VIPERANVS lib. de rege & regno cap. 19.

DOLVS AN VIRTVS IN. Proverb. *Si Leonina pellis non ſatis eſt, aſſumenda vulpina.*

SIC FATVS. Choræbus conſilium ſuum primus exequitur: ut non ſolum verbis, ſed re ipſa etiam ſocios hortari videatur. Nam in hujuſmodi negotiis facta magis, quam oratio movere ſolet. Id effectus comprobavit: omnes enim adducti exemplo ejus, ad dolos inſidiaſque ſe accingunt. NASCIMBÆNIVS.

Vadi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vadimus immiſti Danais, haud numine noſtro:
Multaque per cæcam congreſſi prælia noctem
Conſerimus; multos Danaûm demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naveis, & littora curſu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equum, & nota conduntur in alvo:
Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis.
Ecce, trahebatur paſſis Priamëia virgo
Crinibus à templo Caſſandra, adytiſque Minervæ;
Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtra:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.

S E R V I I.

IMMISTI. Vacat IN, ut ſolet frequenter. HAVD NVMINE NOSTRO. Aut diis contrariis. Hoc eſt haud noſtro, non nobis utili. Et ideo paulo poſt, *Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis*: ut eſt, *Nec dii texere Cupentum Ænea veniente ſui.* Aut in ſcutis Græcorum Neptunus, Trojanorum fuerat Minerva depicta.

CONGRESSI PRÆLIA. Bellum eſt totum tempus, ut Iugurthinum, Punicum, Macedonicum. Pugna unius diei. Prælium pars pugnæ.

CONSERIMVS. Id eſt adverſa fronte pugnavimus, ne forte nulla virtus videretur Trojanorum, ſi dolo pugnaſſent.

FIDA PETVNT. Sibi ſcilicet. FORMIDINE TVRPI. Epitheton timoris. ſic Saluſt. *Carbo turpi formidine Italiam atque exercitum deſeruit.*

CONDVNTVR IN ALVO. Nondum eunt, ſed cum eſſe cœperint. Vnde & ablativo uſus eſt, non accuſativo, ut *Conditus in nubem.* Tale eſt hoc, quale illud, Includuntur in carcere: & includuntur in carcerem.

HEV NIHIL INVITIS FAS QVEMQVAM FIDERE DIVIS. Generalis quidem ſententia eſt, ſed hoc loco congrua, ſequitur enim & Caſſandræ captivitas fidentis ſacerdotio, & præceſſerat armorum mutatio, quæ nunc deprehenditur, alioquin vitioſa eſt, cum diſcrepat à ſpecialitate: eſt autem cataſceue, non potuiſſe eos vincere, quamvis fortiter dimicarent. ECCE TRAHEBATVR. Bene diſſimulavit de ſtupro Caſſandræ.

PASSIS. Vt quidam volunt ſacris, quæ ſic vaticinari ſoleret, ut ſi diceret ſacris. PRIAMEIA. Patronymicum quidem eſt, ſed ſpecies poſſeſſivi. Priameis vero tantum patronymicum eſt, ſicut Priamides. Et bene virgo non filia.

ADYTISQVE. Oſtendit illam ſacerdotem eſſe: non enim accedunt ad adyta, niſi religioſi ſacerdotes. & ἐμφατικῶς, quaſi non ſufficeret à templo, addidit *adytis.*

TENDENS ARDENTIA LVMINA. Quod eſt manuum, oculis dedit. Solent enim homines in magnis molibus manus ad cœlum tendere. FRVSTRA. Secundum Epicureos: & eſt ſeparatum.

ARCEBANT. Continebant vel prohibebant.

D O N A T I.

DIFFVGIVNT ALII. Nam qui non penitus turbati erant, fugiebant ad littora: qui autem erant amentes, timore ſcandebant rurſus equum.

HEV NIHIL. Favebat nobis noſter dolus, ſed inefficax redditur. Nequicquam enim humana induſtria adverſus dei voluntatem molitur, quod oſtenditur in Caſſandra. Sed ſingula notentur verba.

ECCE. Id eſt dum bene ac proſpere noſtra certamina procederent, repente apparuit, quod multiplici indignitate & ſcelere, noſtros actus turbaret. Trahebatur per publicum, quam paterno merito, ac ſuo, non niſi cum honeſtis quidem officiis multorum decuit efferri.

CRINIBVS. Quod fuit virginalis verecundiæ factum profecto inimicum: *Trahebatur virgo*, virorum plurimorum manibus. *Trahebatur ſacerdos*, manibus impiorum. *Trahebatur à templo*, & ab ipſius deæ penetralibus rapta, & manibus poſt terga conſtrictis: & quamvis hæc perferret, tendebat tamen ad cælum oculos, cum non poſſet manus, quod faciebat fruſtra. Quærebat enim in cælo ultores deos, quibus adverſantibus imperium ceciderat: & eos, quorum cum domos eſſet Ilium, templis ſuis prodeſſe noluerunt aut non potuerunt. Collige ergo perpetrata primum in Caſſandram crimina: quod *regalis*, quod *virgo*, quod *paſſis crinibus*, quos habuit ad ornatum, quod *per publicum*, quod *vincta*, quod *à plurimis*. In Deos vero, quod *à templo*, quod *ſacerdos*, quod à conſpectibus deæ. Horum alterum affinitatis cauſa, alterum regionis, quia antiſtes eſſet deorum, movere debebat Æneam. Non tulit etiam Corœbus, & reliqui illi morituræ ſuccurrunt. Hinc error armorum, qui ante juvabat, nocere cœpit. Nam à ſuis, putati Græci, telis, id eſt, lapidibus & ſimilibus cædebantur.

V A R I O R V M.

DEMITTIMVS ORCO. Homerus Iliad. α. ἀΐδῃ προΐαψεν. HART.

ECCE TRAHEBATVR. Macrob. l.4. c.5. & 4. πάθος ex habitu. HART.

Non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Non tulit hanc ſpeciem furiata mente Chorœbus,
Et ſeſe medium injecit periturus in agmen.
Conſequimur cuncti, & denſis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine, telis
Noſtrorum obruimur: oriturque miſerrima cædes,
Armorum facie, & Grajarum errore jubarum.
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira,
Vndique collecti invadunt: acerrimus Ajax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
Adverſi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyruſque, Notuſque, & lætus Eois
Eurus equis: ſtridunt ſylvæ, ſævitque tridenti,

SERVII.

HANC SPECIEM. Injuriæ faciem, quod Sacerdos, quod ab adytis, quod relicta, quod paſſis crinibus trahebatur. Cic. Philip. 2. *Ponite itaque ante oculos P.C. miſeram quidem illam & flebilem ſpeciem, ſed ad incitandos noſtros animos neceſſariam.* Sane ſpecies medium eſt. Et mala enim & bona eſt. FVRIATA. Furiatus qui furit ex cauſſa. Furioſus vero eſt, à quo furor nunquam recedit (& eſt figura Græca μαινόμεν@ φρένας. Quidam ſane participium FVRIATA, à verbo figurato apud Horatium *furiare*. ſic fortunare, ſic ſcelerare. SESE. αὖτος αὐτόν.)

PERITVRVS. Melior ſenſus eſt, ſi ad dimicantis referatur affectum: ſicut de Tarchonte, de quo dixit; *Et medios fertur moriturus in hoſtes* (Quum vicerit. & bene Chorœbum non ſuadentem, pugnandum potius fuerat,* quam loquendum. DENSIS. Cataſceue, merito ſuperati ſunt à pluribus)

CVLMINE. Tecto: quod ante culmis tegebatur. (ORITVR. Quaſi aliud initium calamitatis.)

CÆDES. Non prælium. MISERRIMA* autem, quia inter cives.

(FACIE. Veritate.) IVBARVM. Pro criſtarum, quæ de caudis fiebant: ut eſt, *Criſtaque hirſutus equina.*

TVM DANAI. Ordo eſt, Vndique collecti invadunt. EREPTÆ. Σχήματα διανοίας. Non enim dicit à Trojanis ſublatam, qui intelligendum reliquit.

(ACERRIMVS AIAX. Oïleus ſine dubio; quia Telamonius judicio ſuperatus, jam ſe peremerat. Incertum eſt ergo quando ab Ajace vitiata ſit Caſſandra, quod, ſicut dicitur, in templo Minervæ factum eſt, conſtat poſt ſtuprum Caſſandram protractam.)

GEMINI ATRIDÆ. Pro duo habet excuſationem, quia fratres ſunt propter ſimilitudinem: Nam numeri eſſe non poteſt: (GEMINI enim ſunt proprie ſimul nati) EXERCITVS OMNIS. Bene excuſat propter victi pudorem: ut, *Obruimur numero.*

ADVERSI. Contrario flantes.

EOIS EVRVS EQVIS. Ab Eois equis: unde equi Solis oriuntur. Nam Eurus ab oriente flat. Sciendum ſane, quod cum Eous E naturaliter longum habeat; metri neceſſitate correptum eſt, propter ſequentem vocalem. Rarum autem eſt. Nam nec proprium nomen eſt, ut *Diana*: nec ſermo compoſitus, ut, *Sudibuſve præuſtis.*

STRIDVNT SYLVÆ. Excurſus poëticus: qui ultra tres verſus fieri non debet, ne ſit vitioſiſſimum. (STRIDVNT. Quidam antique declinatum tradunt; ut ſit prima verbi poſitio, Strido, ſtridis, ſtridit, Et faciat ſtridimus, ſtriditis, ſtridunt, non ſtrident. nos autem, ſtrident dicimus, à ſtrideo ſtrides.)

DONATI.

TVM DANAI. Compendium adhibet, ut non tantum ereptam virginem diceret, verum etiam multos hoſtes ob eam rem occiſos: & connexuit præcipuorum nomina, & aliorum numerum generaliter poſuit.

VARIORVM.

NON TVLIT HANC SPECIEM. Hinc colligi poteſt, quanta ſit vis amoris, vel conjugii potius: quod vir neglecta morte, ut ſponſam ſuam ex Græcorum ſervitute eripiat, in confertiſſimos hoſtes periturus ruit: unde ingens elicitur commiſerationis affectus; tum ex adverſa Choræbi fortuna; tum ex inſperato ipſius dolore, quem ex repentino & miſerando Caſſandræ ſponſæ ſuæ caſu contraxerat. NASC.

ET SESE MEDIVM INIECIT MORITVRVS IN AGMEN. Alludere videtur ad militarem Roman. morem: quorum Imperatores inclinata jam acie interdum diis, manibuſque pro totius exercitus, Populique Rom. ſalute ſe devoventes, in hoſtium copias ruebant morituri. Livius lib. 8. Quod vero ait INIECIT. difficultatem deſignat penetrandi in confertiſſimos hoſtes. NASCIMBÆN.

ARMORVM FACIE, &c. Excuſatur civium in cives crudeliſſimum factum, ignorantiæ merito. hos enim, armorum hoſtilium facies, non voluntas propria in ſcelus impulerat. D.

QVONDAM TVRBINE VENTI. Macrobius lib. 5. c. 13. Iliad. 9. ὡς ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα βορέης καὶ ζέφυρ@. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, ſi quis obſcura nocte per umbram
Fudimus inſidiis, totaque agitavimus urbe,
Apparent; primi clypeos mentitaque tela
Agnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.
Ilicet obruimur numero: primuſque Chorœbus
Penelei dextra divæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit & Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui.
Diis aliter viſum. pereunt Hypaniſque Dymaſque,
Confixi à ſociis. nec te tua plurima Panthu
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,

SERVII.

SPVMEVS. Pro ſpumoſus. Vt frondea, pro frondoſa. ATQVE IMO. Abminal eſt * id eſt ab imo. Ab imis eſt. ILLI. Propter illud, *Hic primum ex alto.*

OBSCVRA NOCTE PER VMBRAM. Per umbram noctis obſcuræ: ut, *Molemque & montes.* FVDIMVS. Modo fugavimus. Nam ſequitur, *Totaque agitavimus urbe.*

TOTAQVE. Per totam. AGITAVIMVS VRBE. Alibi interemimus.

MENTITAQVE TELA. Hoc eſt, quæ nos Græcos eſſe mentiebantur; ut ſolet, ſenſum dedit rei inanimatæ: Non enim illi poterant tela mentiri.

SONO DISCORDIA. Sono diſcrepantia. SIGNANT. Deſignant: aut per vocem, aut per ſymbolum, quo utebatur exercitus.

ILICET. Confeſtim, mox: ſed apud veteres ſignificabat, actum eſt. Olim enim Iudex, ſi dare finem agendis rebus voluiſſet, per præconem dicebat *Ilicet*; hoc eſt ire licet: id eſt acta & finita res eſt. Terent. In adelph. *En tibi reſcivit omnem rem, id nunc clamat Ilicet.* Idem in Eunucho, *Actum eſt ilicet, periiſti.* NVMERO. Ne videantur virtute ſuperati. DIVÆ ARMIPOTENTIS. Bene Minervam Trojanis expreſſit iratam, cum etiam eum periiſſe dicat, qui Sacerdotem liberare tentaverat.

DIVÆ. Minervæ. IVSTISSIMVS. Iuſtum, ſecundum leges aliqua ratione conſtructum; æquum, juxta naturam accipiunt. VNVS. Non ſolus, ſed præcipuus.

ÆQVI. Pro æquitatis. Et eſt optima figura à fœminino genere, in neutrum tranſire.

DIIS ALITER VISVM. Aut illum non eſſe juſtiſſimum, an aliter viſum; ſic enim periit ut injuſtus: Et bene in ingenti indignatione Æneæ, tamen nihil ſacrilegum datur.

CONFIXI A SOCIIS PEREVNT. Pro perierunt. PANTHV. Vocativus Græcus eſt.

ILIACI CINERES. Naturale eſt jurare per id quod charum quis habuit: & excuſatur (ut ſupra diximus) fuga. Ergo fuit neceſſarium jusjurandum. EXTREMA. Num ideo *Extrema meorum*, quia exiſtimet nihil ex ea ſupereſſe.

DONATI.

ILLI ETIAM. Alia calamitas, ut ab hoſtibus cognoſceremur, qui acrius etiam quam cæteri hoſtes movebantur, quia ſe deceptos viderant.

ILICET. Vbicumque ponitur *ilicet*, extrema omnia occidere vel occidiſſe ſignificatur. Corœbus denique, primus inſidiarum autor, primus interficitur, & ante ipſius Minervæ aram occubuit, propter cujus ſacerdotem defendendam eramus collecti.

IVSTISSIMVS VNVS. Perierunt innoxii, & ſceleratis jus vincendi datum eſt.

VISVM. Vbi ponitur hoc, non juſtum judicium, ſed pravæ voluntatis ſtudium & libido, ſignificatur.

CONFIXI A SOCIIS. Augetur commiſeratio. Interfici enim durum eſt, ſed durius à ſuis interfici. Et exaggeratur quod dixerat: *Heu nihil invitis fas quenquam fidere divis.*

NEC TE TVA PLVRIMA PANTHV PIETAS TEXIT. Id eſt, ſervavit. In fine deos tantum fuiſſe à Trojanis alienos ait: ut etiam Panthus occumberet vir pius, gravis, religioſus, cum ipſis etiam inſignibus ſacerdotis.

ILIACI CINERES. Quia videbat vel crimini vel eſſe poſſe dedecori; quod tot tantiſque cadentibus evaſerit, jurandi religionem ultro ante objectum, quod metuebat, oppoſuit. Habet enim majorem fidem, ſi ante quam exigatur, offertur. Habet & bonæ conſcientiæ firmum teſtimonium, non extorta, ſed oblata purgatio.

VARIORVM.

DIIS ALITER VISVM. Cum Deo quiſque flet & ridet, σὺν τῷ θεῷ πᾶς καὶ γελᾷ καὶ ὀδύρεται. Rerum humanarum ſubita eſt mutatio. Neque in nobis ſitum eſt, ut res ſint vel ſecundæ vel adverſæ: ſed ut Deo viſum eſt, ita proſperis attollimur vel adverſis dejicimur. HORTENSIVS.

TEXIT. pro protexit. TAVBM.

Teſtor

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Teſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec ullas
Vitaviſſe vices Danaûm: &, ſi fata fuiſſent,
Vt caderem, meruiſſe manu. divellimur inde,
Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
Iam gravior, Pelias & vulnere Tardus Vlyſſei.
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cætera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
Sic Martem indomitum, Danaoſque ad tecta ruenteis
Cernimus, obſeſſumque acta teſtudine limen.
Hærent parietibus ſcalæ, poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus; clypeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti objiciunt, prenſant faſtigia dextris.
Dardanidæ contra, turres ac tecta domorum

SERVII.

TESTOR. Teſtificor: & deeſt vos. VICES. Pugnas: quia per viciſſitudinem pugnabatur; ut Saluſtius docet. Legimus etiam pœnas, vices dici. Horatius, *Viceſque ſuperbæ Te maneant ipſum.* Sed de bello uſurpatum eſt. Nullum enim prælium caret periculo, ergo vices periculi.

MERVISSE. Id eſt fortiter dimicaſſe. Hi enim merentur occidi. Bene autem evaſiſſe fatis imputat. Cum tam ſenex, quam debilis Iphitus & Pelias, evaſerint occiſis juvenibus. DIVELLIMVR. Sic dixit, quaſi accuſet, quod non perierit.

VVLNERE VLYSSI. Quia illi Vlyxes inflixerat.

PROTINVS. Servavit ordinem, ut primo de patria, poſt de rege curaverit. Protinus hic ſtatim. Alibi porro tenus. CLAMORE. &c. Bellico. VOCATI. Clamorem ſecuti. INGENTEM PVGNAM. Merito, quippe in domo regia, ubi aut caput Reipub. erat, aut de qua major ſpes erat prædæ. FORENT. Pro eſſent. MORERENTVR. Non pugnarent, ut ſupra, *Oriturque miſerrima cædes.*

ACTA TESTVDINE. Applicata, vel quæ agebatur.

HÆRENT PARIETIBVS. Quod illæ quæ feruntur ad pugnam clavos habeant vel uncos & figantur, ideo hærent.

POSTESQVE SVB IPSOS. Si circa portam, ſub poſtibus: ſi circa feneſtras, circa poſtes.

NITVNTVR. Pro nitebantur. AD TELA. Contra tela, & hoc verum eſt, nam ſi ad tela, ſiniſtris manibus ſimul tenent tela & ſcutum, cum ſe tegunt.

TECTA. Culmina. Tecta participium eſt. Aut eandem rem bis *dixit*. Quamvis legatur, & *tota domorum.* Veteres hæc domus ut merito ablativus, ô, terminatus, genitivum pluralem in rum mitteret, ut bono, bonorum; ſed mutata poſtea declinatio eſt, ut hujus domus faceret, quod cum ita evenerit, ut ablativus in u terminaretur, genitivum pluralem per u geminat, ut ab hoc fructu fructuum, ita & domuum. Nam & Iuven. *Viſcera magnarum domuum,* ait. Nos tamen de antiqua declinatione præſumimus, ut ab hac domo, harum domorum dicamus.

DONATI.

ET SI FATA FVISSENT VT CAD. Quaſi dicat, ſi fata permiſiſſent interitum meum.

MERVISSE MANV. Id eſt, ita ſine aliquo reſpectu meæ ſalutis pugnavi, ut meruerim ab hoſtibus interimi.

DIVELLIMVR. Inviti, neceſſitate adacti impellimur abire: oſtendit autem meruiſſe manu mori, cum prius cum paucis, nunc vero ſolus pugnaret.

CLAMORE. Non ſpecialiter ab aliquo, ſed clamore pugnantium, quo indicatur opus eſſe auxilio, ad defendendam regiam: apud quam acrius pugnabatur propter gloriam, & prædam.

SCALÆ. Non ſolum quia in plurali declinantur, ſed quia plures eſſent.

VARIORVM.

VITAVISSE VICES. *Vices*, vulnera ſignificant & cædes: ut quemadmodum vel percuſſerat, vel interfecerat, idem pateretur. Vbi igitur ab Argivis tantundem fiebat operis ad pugnandum, & Æneas ſe induebat. Scalig. lib. 4. cap. 16. TAVBMAN.

POSTESQVE SVB IPSOS NITVNTVR GRADIBVS. Magno ſcilicet conatu aſcendunt gradibus ſcalarum quas admoverant. In edito ergo januam fuiſſe indicat, gradibuſque ad eam aliquot aſcendi ſolitum, quod hodieque fieri videmus in optimatum ædibus, regiiſque Principum. TVRNEB. lib. 12. cap. 9.

TARDVS VLYSSI. Aulus Gellius legatur, libro 9. cap. 12. HART.

TESTVDINE. Vegetius lib. 4. cap. 14. HART.

PARIETIBVS. Lagarus verſiculus: legendum ſeu metiendum tribus ſyllabis. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Culmina convellunt: his ſe (quando ultima cernunt)
Extrema jam in morte parant defendere telis:
Auratáſque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt. alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores: has ſervant agmine denſo.
Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cœcæque fores & pervius uſus
Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo: infœlix qua ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, & avo puerum Aſtyanacta trahebat.
Evado ad ſummi faſtigia culminis; unde
Tela manu miſeri jactabant irrita Teucri.

SERVII.

HIS. Propter quæ pugnabant. Sic Lucanus, *In pugnam fregere rates.* Vel *His*, hujuſmodi. QVANDO. Quatenus, quoniam.

EXTREMA MORTE. Hoc eſt ruina civitatis. DECORA. Ab eo quod eſt decus; ut pecus.

OBSEDERE. Nunc pro præſidio tenebant: ut ſequentia indicant. HAS SERVANT. Alii adſervant. AGMINE DENSO.

INSTAVRATI ANIMI. Hic oſtenditur eos ſuperius defeciſſe: quod ſupra non dixit.

LEVARE. Iuvare. VIMQVE. virtutem: ut Saluſtius, *Sed noſtra omnis vis in animo & corpore eſt.* VICTIS. Qui vincebantur: ut, *Et qua victus Abas.* hoc eſt ſine vincendi ſpe laborantibus.

LIMEN ERAT. Contra illud, obſeſſis foribus quomodo ingreſſus ſit: & dicit per poſticum, quod generis eſt neutri: ut, Horatius, *Atria ſervantem poſtico falle clientem.* Nam ſi generis fœminini legeris *poſtica*, augurale eſt: ut, antica, poſtica. COECÆ. Non omnibus notæ. VSVS. Verbum juris: via, actus, uſus. Has Græci *αὐδρῶνας* appellant.

TECTORVM INTER SE PRIAMI. Per quod iter ad utramque domum Priami commeabatur, ut appareat duas domos fuiſſe, alteram regiam Priami, alteram Hectoris, inter quas illi aditus. POSTESQVE RELICTI. Relictum ſpatium cum domus ædificaretur, ubi oſtium fieret. Aut relicti ab hoſtibus, id eſt, quos hoſtes non obſederant.

INFOELIX. Non cum regna manebant, ſed ad præſens retulit tempus. DVM. Donec: & abſolutus eſt ſenſus. Alii tamen CVM legunt: ſed CVM MANEBANT, quomodo dicimus; cum conſtet MANEBANT, modum eſſe indicativum? Hoc verò ſciendum eſt, quia quando conjunctivus eſt, neceſſe eſt aliquid jungi, aut ſubaudiri; ut, cum venirem, vidi illum. Si autem *Cum veniebam* dicamus; aut modus pro modo eſt, hoc eſt indicativus pro conjunctivo; aut etiam CVM non erit conjunctio, ſed adverbium temporis: & ſignificat tempore quo veniebam.

ANDROMACHE. Notum eſt omnibus hanc de gente Eetionis, fuiſſe uxorem Hectoris, matrem Aſtianactis, de qua plenius omnia in 3. lib. narrantur. FERRE INCOMITATA. Vt & ad ſoceros iter ſæpius, & non quæreret exequia famulorum.

AD SOCEROS. Quare ad ſoceros, cum ſocer & ſocrus dicantur; ſed meliori ſexui reſpondit: id eſt maſculino. ASTYANACTA. Hunc quidam ab Vlyxe; alii à Menelao, abſente Pyrrho, raptum & præcipitem datum ferunt: Fatis enim prædictum fuerat, puerum, ſi ſupervixiſſet, ultorem patriæ & parentum futurum. TRAHEBAT. Quaſi puerum: ut, *Parvumque nepotem Ipſe trahit.*

EVADO. E, vacat, ut, *emortuus.* Sane minus eſt, HAC. id eſt hac evado.

IACTABANT. Spargebant, quaſi nil profutura.

DONATI.

HIS SE. Ad excuſationem, quare pulchra deſtruerent.

VARIORVM.

QVANDO VLTIMA CERNVNT. Parentheſin interponit ad miſericordiam exaggerandam à deſperatione ſalutis: & ad cauſam deſtructionis regiæ per occupationem objectionis reddendam: nam occurrebat, cur turres & propugnacula domus diſſolverent, ſi alio telorum genere uti poſſent. NASC.

COECÆQVE FORES. ψευδόθυρον & ὀπισθόδομον deſcribit. Eſt enim *pſeudothyrum* (qua voce & Cic. 4. Verrinâ utitur) latens janua, quæ à prætereuntibus non animadvertitur. Vide NANNIVM, Miſcell. lib. 7. cap. 11.

AD SVMMI FASTIGIA. *Faſtigia* ſunt, quæ perfecto demum ædificio ab ædificatoribus ſolent imponi. Hinc parœmia, *ſummum faſtigium imponere*, pro eo quod eſt, rem omnibus ſuis partibus abſolvere. HORTENS.

Tur-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Turrim in præcipiti ſtantem, ſummiſque ſub aſtra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaûm ſolitæ naves, & Achaïca caſtra:
Aggreſſi ferro circum, quà ſumma labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimuſque: ea lapſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, & Danaûm ſuper agmina late
Incidit. aſt alii ſubeunt: nec ſaxa, nec ullum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulum ante ipſum, primoque in limine Pyrrhus
Exultat, telis & luce coruſcus ahena.
Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina paſtus,

SERVII.

IN PRÆCIPITI. In alto: unde quis poteſt præceps dari. Sequitur enim, ſub aſtra.

(EDVCTAM. Extructam.) SOLITÆ NAVES. Participium eſt ſine verbi origine. Soleo enim neutrale eſt: quòd caret præterito.

ACHAÏCA CASTRA. Videtur alios Danaos; alios Achaïcos dixiſſe. CASTRA. Vbi exercitus ſit, caſtra dicuntur. Vnde eſt, *Nos caſtra movemus*: ut, *Velorum pandimus alas.*

SVMMA. Extrema. ut, ſupremum, ſummum dicimus: ut, *Pro ſupreme Iuppiter!* LABANTES. Faciles ad reſolutionem. Et eſt ordo: *Turrim convellimus, impulimuſque.*

TABVLATA DABANT. Quidam dabant pro faciebant intelligunt; ut, *Ingentem lato dedit ore feneſtram.* Olim ſane domus de tabulis fiebant; unde hodie in ædificiis ſurgentibus, primum & ſecundum tabulatum dicimus; ſummum autem eſt quod tectum ſuſtinet.

„ IMPVLIMVSQVE. Quidam notant quod non „ ſit expreſſum, ubi ſtantes ſummum tectum impule- „ rint. REPENTE. Ne provideri aut vitari poſſit. „ AST ALII SVBEVNT. Hic oſtendit priores „ periiſſe.

TELORVM INTEREA CESSAT GENVS. Bene addidit GENVS. Telum enim dicitur ſecundum Græcam etymologiam ἀπὸ τοῦ τηλόθεν, id eſt, quicquid longe jaci poteſt: quanquam legimus de gladio; *At non hoc telum quod vi nica dextera verſat*; & ſequitur; *Dixit, & ſublatum conſurgit in enſem.* Sed telum illo loco à longitudine dictum eſt, ut, *muſtelum* dicimus.

VESTIBVLVM. Veſtibulum eſt prima janua. Dictum vel quia januam veſtiat: ut dicimus cameram duabus ſuſtentatam columnis: vel quoniam Veſtæ conſecratum eſt. Vnde nubentes puellæ limen non tangunt. Lucanus, *Tranſlataque vetat contingere limina planta.* Singula enim domus, ſacrata ſunt diis: ut Culina, diis penatibus: Maceries, quæ ambit domum, Hercæo Iovi. „ Ante videtur Veſtibulum & Li- „ men pro una re dixiſſe. PYRRHVS. A colore comæ dictus: qui Latine byrrus dicitur, ita & Saluſtius criſpus.

(LVCE AHENA. pro luce aheni; ut 3. Georg. *Saxea procubet umbra.*

IN LVCEM COLVBER. Deeſt proceſſit. Sed colubrum nonnulli promiſcuum nomen tradunt, quod ut ſonantius fieret finxit maſculinum, ut diceret coluber: nam ut alii, promiſcuum eſt. MALA GRAMINA PASTVS. Venenatis herbis, Id eſt pro malis graminibus. PASTVS. Legimus, *& ſylva paſtus arundinea.* Sed ſciendum eſt, quia licet hoc in uſu ſit, rarum tamen eſt apud antiquos: PASTVS autem, pro qui paſcebatur: quia ut ſupra dictum eſt, in hac ratione Latinitas deficit.

DONATI.

PRIMOQVE IN LIMINE PYRRHVS. Ferocem naturam hujus oſtendit, & qui plenæ victoriæ fiduciam cerneret.

QVALIS VBI. Deſcripturus hoſtem natura ferum, ætate inſolentem, ſucceſſu ſuperbum: & ipſe Æneas hoſtilem animum in adverſarium gerens, hinc animali illum comparandum putavit. Sæviebat ut ſerpens, qui vomit venena, qui neſcit aliquando miſereri: qui captat tempora, quibus procedat aut lateat. Hâc igitur comparatione Pyrrhum deformat. Nam ut ſerpens non in virtute, ſed veneno confidit: ita huic non arma, ſed inſidiæ ad victoriam profuerunt: nec unquam in præliis viſus eſt, niſi cum alienis dolis procurata eſt victoria.

VARIORVM.

TVRRIM IN PRÆCIPITI. Aulus Gellius, lib. 10. c. 19. HART.

IVNCTVRAS TABVLATA. Homerus Iliad. μ. ηχανα χίζεσθ' ... πύργων. HART.

VESTIBVLVM ANTE IPSVM. Aulus Gellius lib. 2. cap. 3. HART.

LVCE CORVSCVS AHENA. Macrob. lib. 5. cap. 12. Homer. Iliad. ν. αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἀπολαμπομενάων. HART.

MALA GRAMINA PASTVS. Homer. Iliad. χ. βεβρωκὼς κακὰ φάρμακα, ὡς ὁ δράκων. Etiam l. 7. Vergil. *Potentes herbas.* Cælius lib. 6. c. 12.

Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc poſitus novus exuviis nitiduſque juventa,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Vna ingens Periphas, & equorum agitator Achillis,
Armiger Automedon: una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant.
Ipſe inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque à cardine vellit
Æratos; jamque exciſa trabe, firma cavavit
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.
Apparet domus intus, & atria longa pateſcunt,
Apparent Priami & veterum penetralia regum;
Armatoſque vident ſtanteis in limine primo.
At domus interior gemitu miſeroque tumultu

SERVII.

TVMIDVM. Qui ſemper iraſcatur. BRVMA. Id eſt hyems. Dicta autem bruma, quaſi βραχὺς ἡμέρα, id eſt brevis dies. Eſt autem, ut hic locus indicat, generis fœminini, numeri ſingularis.

EXVVIIS. Bene corium quo ſerpens exuitur, *exuvias* dixit. NITIDVSQVE IVVENTA. Novus; conſtat enim ſerpentes innovari virtute, pelle depoſita.

LVBRICA TERGA. Lubricum dicitur & quod labitur, dum tenetur, ut piſcis, ſerpens: & locus in quo labimur. ut, *Nam ſeſe oppoſuit Salio per lubrica ſurgens.*

PERIPHAS. Vltima accentum non habet, ne fœmininum ſit: nec tertia à fine, quia noviſſima longa eſt: Ergo RI habebit accentum. AGITATOR. Auriga, ſecundum uſum communem.

ARMIGER AVTOMEDON. Pyrrhi armiger. Nam Achillis auriga fuit. SCYRIA PVBES, A Scyro inſula, una de Cycladibus: in qua fuit Lycomedes pater Didamiæ; quam Achilles commendatus ibi à matre Thetide vitiavit, unde Pyrrhus natus eſt. quamvis alii, volente Lycomede Deidamiam Achilli datam in matrimonium dicunt.

SVCCEDVNT TECTO. Pro ſub tectum cedunt. Et eſt figura: quia mutatus eſt caſus.

DVRA. Valida limina, id eſt firmiter clauſa. Ideoq; non aperit, ſed perrumpit. BIPENNI. Ecce nomen quod ſervavit antiquitatem: quia veteres pennas dicebant, non pinnas.

VELLIT. Non dejecit. Nam ſequitur paulo poſt, LABAT ARIETE CREBRO. Sed movet, ut *Cynthius aurem Vellit, & admonuit.* Vel certe vellere vult, ut, *Ipſumque trahunt in mœnia regem.* Nam quare facit feneſtram?

FENESTRAM? Epitheto, ut ſolet, *auxit tapinoſim*, in dicendo *lato ore*. DEDIT autem, id eſt fecit, ut Terentius, *Quas turbas dedit.*

PATESCVNT. Aperiuntur, ac per hoc videntur.

PENETRALIA. Ideo domorum ſecreta dicta, ab eo quod eſt penitus, aut à Penatibus.

ARMATOSQVE VIDENT STANTEIS. Vt ſupra, *Strictis mucronibus imas Obſedere fores.* enim datur virtus ubique Trojanis.

AT DOMVS INTERIOR. De Albano excidio tranſlatus eſt locus. TVMVLTV. Tumultus dictus, quaſi timor multus. Vnde alia bella dicta ſunt ut Italicus, Gallicus tumultus. Bene autem addidit MISERO, quia eſt etiam terribilis.

DONATI.

DVRA LIMINA. Quæ facile ſuperari non poſſent. Poteſt tamen videri dixiſſe *duram bipennem*, id eſt, idoneam, qua frangere potuerit firmitatem æratorum poſtium. Alluſit autem de oſtio ad feneſtram: ſed debuit dicere cavernam factam in oſtio, per quam non ingrederetur, ſed videret interiora. Ergo videbantur intus armati. Intercepta autem ſpe, clauſa ante domus, patuit. Plangebant fœminæ & ſummis ululatibus prodebant hoſtibus ſuam formidinem, qua augebatur illis ſpes. Ergo, *Inſtat vi patria Pyrrhus.* Quis enim non provocaretur audiendo talia? Deſcriptio autem regiæ, auget nobilitatem & amplitudinem fœlicitatemque Priami.

VETERVM REGVM. Vt oſtenderet regnum Priamo à majoribus ſuis proveniſſe. Quantus autem dolor, ut una nocte conciderit, quod per infinitos reges, multis etiam ſeculis ſervatum fuerat?

VARIORVM.

AGITATOR ACHILLES. Græcum expreſſit epitheton, ἱππόδαμος. Odyſſ. γ.

AVTOMEDON. Vide Iliad. π. & ρ. de Automedonte. HART.

DEDIT ORE FENESTRAM. Alludit ad Proverb. *Pateſacere feneſtram.* HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Miſcetur: penituſque cavæ plangoribus ædes
Fœmineis ululant: ferit aurea ſydera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtat vi patria Pyrrhus: nec clauſtra, nec ipſi
Cuſtodes ſufferre valent. labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primoſque trucidant
Immiſſi Danai, & late loca milite complent.
Non ſic aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, campoſque per omneis,
Cum ſtabulis armenta trahit. vidi ipſe furentem
Cæde Neoptolemum, geminoſque in limine Atridas:

SERVII.

MISCETVR. Perturbatur. ut, *Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto Miſceri putet.* CAVÆ ÆDES. Tecta camerata. Ædem autem numero ſingulari, de templo tantum dicimus: plurali, & de domibus, & de templis. Si aliter invenies, uſurpatur. FERIT CLAMOR. Secundum philoſophos, qui „ dicunt vocem corpus eſſe. ideo dixit *ferit*, nam & „ fluvius habet mugitum res incorporalis. Bene ergo FERIT AVREA SYDERA. Multi ad laquearia referunt, quod ſtultum eſt.

PAVIDÆ. Pavidus eſt ſemper pavens: Timens, ex cauſſa: ut furiatus & furioſus. Modo pro paven- „ tibus, pavidas poſuit. MATRES. Honoris nomen. „ ERRANT. Confuſio, Conſilio.

AMPLEXÆQVE TENENT POSTES. Apol- „ lonii locus, in quo inducitur Medea patrio Æetæ „ relinquens domum, ita facere. VI PATRIA. Secundum fidem generis ſui: ut, *Stirpis Achilleæ faſtus.* Item de Hercule, *Salve vera Iovis proles.*

CARDINE. A cardine. PRIMOS. Quos dixit ſtrictis mucronibus.

NON SIC AGGERIBVS RVPTIS. Vult oſtendere gravius vaſtatam Trojam, quam agri fluviorum eruptione vaſtantur. Et ſciendum comparationes, aut pares eſſe, aut minores aut ſimiles; at contra in ſimilitudine negatur comparatio ultro, ut hoc loco vel illo. *Non tam præcipites, bijugo certamine campum Corripuere.* Contrarium eſt, *Si parva licet componere magnis.* SPVMEVS. Pro ſpumoſus.

EXIIT. Dicimus & exivit. Sed v ſubtrahit Virgi- „ lius, ut brevem faciat ſequentem vocalem. Et pro- „ prie plena flumina, cum extra alveum ſuum cre- „ ſcunt, exire dicuntur, ut, *Præſertim incertis ſi menſi-* „ *bus amnis abundans Exit.*

CVMVLO. Augmento. Exuberante fluctu, ut, *Cumulo præruptus aquæ mons.*

VIDI IPSE FVRENTEM. Vt, *Quæque ipſe* „ *miſerrima vidi.* Et hic *vidi*, pro admiratione poſuit, at „ vero *Vidi Hecubam*, pro admiratione. Sane VIDI IPSE, hac particula addita miſeriorem ſe oſtendit, „ cujus ante oculos caſus patriæ ſuorumque fortuna „ conſtituerat.

GEMINOSQVE IN LIMINE ATRIDAS. „ Poteſt ſubaudiri furentes.

DONATI.

NEC IPSI CVSTODES. Vigiles, de quibus dixerat, *Imas obſedere fores.* Poſſumus etiam *cuſtodes*, ipſos poſtes intelligere, quoniam *cuſtodes* à cuſtodiendo appellantur. Cum igitur omnia deficerent, *fit via vi.* *Vis* inquit januam patefecit: *Vis* aditum ad interiora tenenda recluſit.

VARIORVM.

CAVÆ ÆDES. Per cavas ædes, cavædium intelligit, quod poſt atrium erat; explicaturque à Varrone lib. 4. & Vitruvio lib. 6. cap. 3. TVRNEBVS lib. 12. cap. 5.

FERIT AVREA SIDERA. Homerus Iliad. β. αὐτὴ δ' οὐρανὸν ἵκει. H.

AMPLEXÆQVE TENENT POSTES, &c. Hoc ut opinor è Romanorum moribus dictum eſt, qui religionis aliquid liminibus & poſtibus tribuebant. Amplectuntur ergo poſtes & oſculantur, eorum religione ſe tutos fore, & immunes ab hoſtium injuria exiſtimantes. Turneb. lib. 12. cap. 5. Idem alibi lib. 26. cap. 23. Hoc faciunt, inquit, mulieres, quæ ſe in captivitatem abreptum iri ſuſpicantur. Qui enim domum ſic deſerebant in perpetuum, limina ſalutare ſolebant. Quod & Charinus adoleſcens, apud Plautum Mercatore facit, alio proficiſci in perpetuum deliberans, mutato domicilio, verſoque ſolo.
Limen ſuperum & inferum ſalve, ſimul autem vale,
Hunc hodie poſtremum extollo mea domo patria pedem.
PONTANVS.

FIT VIA VI. Παρήχησις, figura. HART.

AGGERIBVS RVPTIS. Macr. l. 5. c. 5. Iliad. ε. θῦνε γὰρ ἂμ πεδίον ποταμῷ πλήθοντι ἐοικὼς χειμάρρῳ. HARTVNG.

Vidi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
Sanguine fœdantem quos ipſe ſacraverat ignes.
Quinquaginta illi thalami, (ſpes tanta nepotum)
Barbarico poſtes auro, ſpoliiſque ſuperbi,
Procubuere. tenent Danai qua deficit ignis.
Forſitan & Priami fuerint quæ fata requiras.
Vrbis ubi captæ caſum, convulſaque vidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus hoſtem:

SERVII.

CENTVMQVE NVRVS. Aut finitus eſt numerus pro infinito ὑπερβολικῶς. Aut certe ideo *centum*, quia Barbarorum fuerat non ſingulas habere, ſed plures conjuges. Aut illud dicit plures fœminas: ut Lucanus, *Cultus geſtare decoros Vix nuribus rapuere mares.* Hoc eſt fœminas. Aut novas nuptas, ut ætatis hoc nomen ſit, non adfinitatis. Aut centum per aras: licet incongruum ſit, quia ſequitur, *Hæc ara tuebitur omnes:* & unus per centum aras occidi non poterat. Eſt autem hæc plena affectu & dolore repetitio. FOEDANTEM. Cruentantem. Salluſtius in I. *Cum aræ & alia diis ſacra, ſupplicum ſanguine fœdarentur.* Et Terent. In Eunuch. *Proh deum atque hominum fidem, facinus fœdum, ô infelicem adoleſcentem.* QVOS IPSE SACRAVERAT IGNES. Vt, *Et relligioſa deorum Limina.* Per quod oſtenditur latenter, nihil prodeſſe religionem.

QVINQVAGINTA ILLI THALAMI. Illi celebrati ab Homero. Et bene de thalamis verum expreſſit numerum. Poteſt enim unus thalamus, plures habere conjuges: & eſt zeugma; Quinquaginta thalami procubuere.

ET POSTES SVPERBI AVRO BARBARICO. Id eſt, aut multo ait cultu barbaro, quia Barbari copiæ magis quam elegantiæ ſtudent: aut à Barbaris capto, aut vere barbaro, id eſt Frigio, quia πᾶς μὴ ἕλλην βάρβαρος. Nam & Homerus Phrygas barbaros appellat. Et Virgilius, *Barbara tegmina crurum.* Aut vere Barbarico: quia πλησμόνη τῶν βαρβάρων. Aut cultu barbaro, aut Barbaris apto. SPES TANTA NEPOTVM. Aut nepotes ſignificant, qui eſſent futuri magnæ ſpei, aut connubia de quibus ſperabantur tanti nepotes, ut, *Modo namque gemellos Spem gregis.* SPOLIIS SVPERBI. Hoc fuit moris antiqui: ut ipſe in ſeptimo, *Captivi pendent currus, curvæque ſecures.* TENENT DANAI QVA DEFICIT IGNIS. Ignis potuit deficere, Danai non potuerunt.

FORSITAN ET PRIAMI FVERINT QVÆ FATA REQVIRAS. Bene de Priamo obtulit narrationem, quia breviter perſtrinxerat, *Priamumque per aras Sanguine fœdantem quos ipſe ſacraverat ignes.* Et bono uſus eſt ordine: ut ante reipublicæ, poſt regis, inde privati, hoc eſt ſua fata narraret, hoc eſt illud, *Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa.* De morte autem Priami lectum eſt. Alii dicunt quod à Pyrrho in domo quidem ſua captus eſt: ſed ad tumulum Achillis occiſus tractuſque eſt juxta Sigæum promontorium. Nam in Rhœtæo Ajax ſepultus eſt: tunc ejus caput conto fixum circumtulit. Alii vero quod juxta Hercæi Iovis aram extinctus ſit, dicunt. Vnde Lucanus, *Hercæas, monſtrator ait, non reſpicis aras?* Et hanc opinionem plene Virgilius ſequitur. Licet etiam illam prælibet; ut ſuo indicavimus loco.

VRBIS VBI CAPTÆ CASVM. Bene omnia collegit & captam & dirutam, & incenſam.

MEDIVM IN PENETRALIBVS H. Hypallage eſt, hoc eſt, in mediis penetralibus. Si autem MEDIIS dixeris, non ſtat verſus, niſi excluſo S: ut, *Inter ſe coiſſe viros, & decernere ferro.* Et bene Priamum niſi in extremis armat periculis, ut magis incitet hoſtem in necem ſuam, qua poſſit captivitatem vitare, quam ut defendat aliquid. Sane *penetralia* proprie Deorum dicuntur, nonnumquam etiam imæ, & interiores partes privatarum domorum vocantur, unde & Penum dicimus locum ubi conduntur, quæ ad vitam ſunt neceſſaria. Hic autem videtur opportunius *penetralia* de domo regis dixiſſe; quoniam Reges proprie ſuggeſtum imitantur deorum.

DONATI.

VIDI HECVBAM, CENTVMQVE NVRVS. Reſpondet ad id: *Quæque ipſe miſerrima vidi.* Fuit ergo cædis eorum hominum ſpectator, quos venerat defenſurus.

QVA DEFICIT IGNIS. Omnia occupaverat ignis, ſed cum rebus conſumptis ignis extinguatur, Danai occupabant ea loca, in quibus non dixit, non fuit ignis, ſed jam deficiebat.

SVPERBI. Ornatu artis & materia.

FOSITAN & PRIAMI. Bono compendio utitur, ut ultro ſuggerat, quod interrogari poterat: Debebat enim eo tempore, quod omnibus quietem deſtinaverat, uti brevitate. Exponit igitur, quomodo ſanguine aras fœdaverat.

VRBIS VBI CAPTÆ. Cum jam nihil eſſet reliqui de urbe regiaque ſua, nullaque omnino ſpes reſtaret, ſtatuit ſapiens & forti animo rex, quacunque morte captivitatem fugere.

VARIORVM.

QVINQVAGINTA ILLI THALAMI. Propter quinquaginta liberos quos habuit: ex quorum conjugio ſperabat ſibi copioſam ſubolem nepotum. Vide Hyginum cap. 90.

FORSITAN ET PRIAMI FVERINT. Inſigne ſpectaculum fortunæ proponitur. Idem in Priamo apud Homerum Iliados. ω.

Arma

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Arma diu ſenior deſueta trementibus ævo
Circumdat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.
Ædibus in mediis, nudoque ſub ætheris axe,
Ingens ara fuit; juxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbra complexa penates.
Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempeſtate columbæ,
Condenſæ, & divûm amplexæ ſimulachra tenebant.
Ipſum autem ſumptis Priamum juvenilibus armis
Vt vidit; Quæ mens tam dira, miſerrime conjux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis

SERVII.

ARMA DESVETA. Ab hominis conſuetudine, ſenſum ad arma tranſtulit. Quia jam pugnare deſierant. TREMENTIBVS ÆVO. Non timore.

CIRCVNDAT. Non apte ſibi cohærere facit: ſed potius oneri ſumit. INVTILE FERRVM. Ipſe inutilis. Ferrum enim de his eſt, quæ ex conjunctis ſumunt epitheta: ut venenum.

ÆDIBVS IN MEDIIS. Omne ædificium ædes dicuntur, ſed Varro locum, quatuor angulis concluſum, *ædem* docet vocari debere. Idem Rerum Divinarum libro ſexto intulit, Ideo loca ſacra civitates habere voluiſſe, ne per continua ædificia incendio prolaberentur, & ut eſſent quo confugerent plerique cum familia ſua in periculis, quod etiam in Comediis à ſervis timentibus legimus factum. Hoc Virgilius hoc loco ſubtiliter tangit, cum dicit, *Ædibus in mediis nudoque ſub ætheris axe Ingens ara fuit: &c.* Ex nomine enim penatium & aræ, intelligitur loci ſacri veneratio, ut non immerito illuc confugerit Regina cum ſuis, nam ſubjunxit, *Hic Hecuba & natæ nequicquam altaria circum Præcipites, &c.* Vnde apparet veram conſuetudinem fuiſſe fugiendi à periclitantibus ad ararum præſidium.

NVDOQVE SVB ÆTHERIS AXE. Hoc eſt ſub divo quod impluvium dicitur. Axis autem eſt aut Septentrio, aut pars Septentrionis, aut ſpiritus quo mundus movetur; ut *Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum*, ſicut docet & Lucanus.

VETERRIMA. Vſurpatum eſt. Ergo, ut ſupra diximus; hoc tantum uti neceſſe ſit, & comparativum non habet, ſicut deterior poſitivum. LAVRVS. Daphni filia Ladonis fluvii Arcadiæ terræ fuit, quæ aſpernata viro jungi, ſemper venatibus operam dabat. Hanc cum Apollo adamaſſet, & eam ut comprimeret inſequeretur: illa à Terra matre petit auxilium, quæ recepta à matre eſt, nec multo poſt in locum ejus, arborem lauri naſci.

COMPLEXA PENATES. Penates ſunt omnes dii, qui domi coluntur.

NEQVICQVAM. Ait ſecundum Epicureos, qui dicunt deos nihil curare; aut propter vim bellicam.

ALTARIA. Superorum & aræ ſunt, & altaria: Inferorum, tantum aræ. Ara autem dicitur à precibus, quas Græci ἀρὰς dicunt: ut unde contra imprecatio κατάρα dicitur.

PRÆCIPITES. Feſtinæ propter tempeſtatem: & bene ATRA Addidit, quia eſt & clara; ut, *Vnde hæc tam clara repente Tempeſtas.*

DIRA. Modo proprie. Dira enim eſt deorum ira. Ergo quæ mens infuſa ex deorum ira.

TELIS. Armis. RVIS. Aut feſtinas, aut incedis ſeniliter.

DONATI.

ARMA CAPIT. Non ut peteret victoriam, ſed ut in armis poſitus viriliter occumberet. Ponit autem & hominem & arma inutilia, quoniam ipſe ſenex jam diu arma non ſumpſerat. Vnde illa rubigine contabuerant, & inutilia reddita erant.

HIS TELIS. Autorem mortis quærit, non amentia, ſed ſapientia, ut morte captivitatem fugiat. Ergo ſapientiſſimus poëta, decorum in hoc rege ſervavit. Dedit & convenientem naturam mulieri, & reginæ, & uxori.

VARIORVM.

ÆDIBVS IN MEDIIS, &c. Turnebus docet deſcribi hic à Poëta Iovis Hercei aram, quę in mediis ædibus in impluvio erat ſub dio, Græcorum more: & in ea ara ad quam Priamus occiſus eſt, ſacratum fuiſſe æternum & pervigilem ignem, ex eo verſu; *Sanguine fœdantem quos ipſe ſacraverat ignes.* Paſſeratius vero obſervavit ὑπαίθριον hic deſignari Iovi ſacrum; de quo Vitruvius lib. I. *Iovi, Fulguri, Cælo, Soli, Lunæ, ædificia hypæthra conſtituuntur.* GERM.

DIVVM AMPLEXÆ SIMVLACRA TENEBANT. Hoc Æſchylo eſt βρετέων ἔχεσθαι. Solebant enim in magno diſcrimine & metu deſperationeque ſalutis, amplecti deorum ſimulachra, ut eorum fide tuti eſſent. Aras quoque tangebant, ut Virgil. lib. 6. *Talibus orabat dictis, araſque tenebat.* TVRNEB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tempus eget: non ſi ipſe meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede; hæc ara tuebitur omneis:
Aut moriere ſimul. Sic ore effata, recepit
Ad ſeſe, & ſacra longævum in ſede locavit.
Ecce autem elapſus Pyrrhi de cæde Polites,
Vnus natorum Priami, per tela, per hoſtes,
Porticibus longis fugit, & vacua atria luſtrat
Saucius: illum ardens infeſto vulnere Pyrrhus
Inſequitur, jam jamque manu tenet, & premit haſta.
Vt tandem ante oculos evaſit, & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abſtinuit, nec voci iræque pepercit.
At tibi, pro ſcelere, (exclamat,) pro talibus auſis,
Dii (ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet)
Perſolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere lethum

SERVII.

"NON SI IPSE MEVS. Mire, *meus*, ut matris exprimeretur affectio. Et ſubaudis poſſet defendere. *Aut moriere ſimul.* Vt religio, aut pariter omnes ſervet, aut ſimul moriantur omnes.

ORE EFFATA. Abundat, ORE: eſt autem pleonaſmus. VACVA. Magna, quæ difficile complentur. An *vacua* quia in unum ad aras omnes confugerant, an *vacua* jam ſine defenſoribus. INFESTO VVLNERE. Bonum ſchema, vulnus pro telo. An vulnus quod inflixit; an quod infligeret. PREMIT. Vrget; ut, *apri curſum clamore prementem:* alibi Interfecit: Vel opprimit; ut, *Armigerumque premit.* VT TANDEM ANTE OCVLOS. Hoc ideo deſcribitur, ut & contra propoſitum Priamus incitetur. EVASIT. Pervenit. VITAM CVM SANGVINE FVDIT. Modo eos ſequitur, qui ſanguinem ſedem vitæ volunt. Alibi eos, qui ipſum ſanguinem vitam volunt: ut, *Purpuream vomit ille animam.* poteſt tamen κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligi item vulneratum Polyten. HIC. Id eſt tunc. MEDIA. Manifeſta, aut certe poteſt ſecundum conſuetudinem dictum, neque enim eſt mors prima, media, poſtrema & poteſt referri vel ad Politen. NON TAMEN ABSTINVIT, NEC VOCI, &c. Bene Priamo animoſitatem regiam dedit, ut mori honeſte velit.

AT TIBI PRO SCELERE EXCLAMAT. Ordo eſt atque * dii perſolvant grates dignas. AVSIS. Quidam proprie ſumptum tradunt, nec poſſe in proſa dici.

SI QVA EST. Vel ſecundum Epicureos, vel deſperat: quia impune ante aras conſpicit cædem. CVRET. Vlciſcatur.

GRATES. Prout res fuerit, vel in bonis, vel in malis dicuntur, ſicut præmia.

CORAM. Adverbium temporis modo eſt: quia verbo cohæret: ut, *Coram quem quæritis adſum* (& coram ad perſonam certam refertur; palam ad omnes.) ME CERNERE. De ſpectaculo queritur, non de morte. Quia jure belli Polyten Pyrrhus occiderat, ſed cur ante oculos patris. FOEDASTI. Crudeles impioſque feciſti."

DONATI.

RECEPIT. Quam imbecillis eſſet ex eo apparet, quod mulier anus, eum ab incepto ad ſe vocavit.

ECCE AVTEM ELAPSVS. Voluit mori Priamus, vetuit uxor: at caſus attulit ſibi quod cupiebat.

HIC PRIAMVS. Voluit fortuna, ut mors Polytæ eſſet in conſpectu ſuo, ut inde ſua mors oriretur.

DII. Scilicet præſentes, ad quorum ſe ſuffragium contulerat: & ſi eſt in cælo aliqua pietas, quæ nefaria commiſſa vindicet.

QVI NATI. Non culpat Pyrrhum, quod occiderit, ſed quod cædem in conſpectum paternum reſervaverit. Nam ſtulte reprehenderet, quod jure belli licebat.

VARIORVM.

HÆC ARA TVEBITVR OMNES. Solent poëtæ, rebus bello, aut urbis captivitate deſperatis, perfugium miſeris dare in ſacra & templa. Cic. pro Roſcio Comædo, *Sicut in aram confugit ad hujus domum.* Terent. *Nemo te accuſat Syre; ne tu aram tibi, aut deprecatorem pararis.* PONTAN.

PERSOLVANT GRATES DIGNAS. Prov. *Oedipi exſecratio.* HARTVNG.

Feciſti

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus.
At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles,
Talis in hoſte fuit Priamo: ſed jura fidemque
Supplicis erubuit; corpuſque exangue ſepulchro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior, telumque imbelle ſine ictu
Coniecit: rauco quod protinus ære repulſum,
Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuntius ibis
Pelidæ genitori: illi mea triſtia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipſa trementem
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati,

SERVII.

FVNERE. Cadavere: ab eo quod præcedit, id quod ſequitur. FVNVS. Enim eſt jam ardens cadaver. Quod dum portatur, exſequias dicimus: crematum jam, reliquias: conditum jam, ſepulcrum. AT NON ILLE SATVM. Tribus generibus parentes objicimus filiis, cum bonos eos negamus, æquales ut hoc loco: cum malos objicimus, ut, *Laomedontiadæ*; item cum non ſolum bonos adimimus, ſed inſuper malos objicimus, ut, *Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus author.*

IN HOSTE PRIAMO. Aut Archaiſmos eſt. aut *in hoſte*: id eſt cum hoſtem gereret, cum ipſe hoſtis eſſet. Hic Priamo nomen poſitum, ſenſum validiorem fecit, hoc eſt Priamo qui tunc fui, quaſi jam eſſe deſierit, id eſt quem operæprecium fuit occidere. IVRA FIDEMQVE. Quia quod Homerus mutat, dicitur duce Mercurio Priamus ingreſſus Achillis tentoria, excitatum rogaſſe, quem dormientem potuiſſet occidere. IVRA, vero, quia rex rogabat. FIDEM. Quia ſupplex. Quidam *iura fidemque* ita intelligunt, *Iura* quod Hectorem reddidit, *Fidem*, Quod me in mea regna remiſit.

SEPVLCHRO. Pro ad ſepulchrum. REMISIT A Comitatus uſque ad Trojam eſt, & mire *in mea regna remiſit*, cum potuiſſet per me mea regna capere.

IMBELLE. Ipſe imbellis; ut *Inutile ferrum.*

RAVCO ÆRE. Ad ſcutum retulit. PROTINVS REPVLSVM. Statim prohibitum.

NEQVICQVAM. Non, Sic Perſius. *Nequicquam fundo ſuſpiret nummus in imo.* Sane quidam, *nequicquam umbone pependit*, hunc ſenſum volunt, telum repulſum ne ſummatim quidem hærere potuit, ut penderet. alii unam eandemque rem bis dictam volunt, & ſuperfluum putant. ET SVMMO CLYPEI NEQVICQVAM. &c. Eandem rem bis dixit; cum præceſſiſſet, *Rauco quod protinus ære repulſum:* quod idem eſt, *Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.* & nihil attinuiſſe dici putant. *Summo clypei nequicquam v. p.* Tanquam non omnino neceſſe eſſet, ut de ſummo clypei penderet, & potuiſſe dici, nec de clypeo pependit: Sed duplicationem narrationis per *, ἐπεξεργασίαν excuſat.

REFERES ERGO HÆC. Sarcaſmos eſt, locus cum amaritudine. Vt, *En agros, & quam bello Trojane petiſti Heſperiam.* Aſtiſmos autem, eſt urbanitas ſine iracundia: ut, *Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.*

DEGENEREM. Non reſpondentem moribus patris. HÆC DICENS. Oſtendit ſimul dum diceret feciſſe. ALTARIA AD IPSA. Vnde ſperabat auxilium, aut quia Achilles in templo occiſus eſt, & ex ſimilitudine vindicta ..... TREMENTEM. Non formidine, ſed ætate.

DONATI.

AT NON ILLE. Conatur privare eum omni gloria, & nobili genere, quod non ſit filius Achillis: quod probat, quod in ſe non ſervaverit jura, quæ ſervaverat Achilles.

REDDIDIT CORPVS. quod injuſte retinuiſſet. Sola enim anima debetur hoſti: corpus autem, quoniam in nullius eſt poteſtate, dimittitur ſepulturæ. Reddidit ergo, quoniam contra humanitatis jura id tenebat.

SIC FATVS. Eſt deſiderium manifeſtum mortis, quod poſt contumeliam etiam armis juvenem ſenex provocet.

TELVM IMBELLE. Confirmat, quod dixit, *Inutile ferrum.* SINE ICTV. Probat quod dixit, humeris trementibus ævo.

PEPENDIT. Stulte dicunt non poſſe pendere, quod repellitur.

VARIORVM.

HIC PRIAMVS QVAMQVAM IN MEDIA IAM MORTE. Virgilius hic inducit Priamum, execrantem Neoptolemum, ob atrox ipſius immiteque factum; & accuſat hoſtem, non tam quod filium necarit, ſed quôd *ante oculos ſuos eum obtruncarit*, contemeraveritque aſpectum patrium cæde filii: neque enim major ullus dolor patri inuri poteſt, quam ſpectante ipſo, filium necare: multo namque magis homines movent, quæ fieri vident, quam quæ facta audiunt. VICTORIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Implicuitque comam læva, dextraque coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incenſam, & prolapſa videntem
Pergama; tot quondam populis, terriſque ſuperbum
Regnatorem Aſiæ. jacet ingens littore truncus,
Avulſumque humeris caput, & ſine nomine corpus.
At me tum primum ſævus circumſtetit horror;
Obſtupui: ſubiit chari genitoris imago:
Vt regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: ſubiit deſerta Crëuſa,
Et direpta domus, & parvi caſus Iuli.
Reſpicio, & quæ ſit circum me copia luſtro.

SERVII.

DEXTRAQVE CORVSCVM EXTVLIT. Coruſcum, ſi ornatum gemmis caput regis acceperis; ſenſus talis eſt, Sublato capite gladium in vaginam recondit, quæ lateri ſemper cohæret. Si vero coruſcum gladium vis intelligere: lateri Priami infixum accipe: & κτ̀ τὸ σιωπώμενον: poſtea caput eſſe ſublatum.

» HÆC FINIS. Vt dies, ſi tempus longum
» ſignificat, generis fœminini eſt, & omnia Latina nomina, inanima, ſimplicia, à verbo non venientia NIS Syllaba terminata, maſculina ſunt. Inanima, propter canis: ſimplicia, propter bipennis: à verbo non venientia, propter finis. Ergo clunis Iuvenalis bene dixit *Tremulo deſcendunt clune puellæ.* Horat. Male, *Quod pulchræ clunes.* HIC. Talis. ut-
» *Hunc ego te Euryale aſpicio?* SORTE. Fatali neceſſi-
» tate. Vel forte fortuna, ut, *Vtere ſorte tua*, & qui-
» dam, *exitus ſorte*, pro ſortis tradunt, ablativum pro
» genitivo.

TROIAM INCENSAM. Pro Ilium.

PERGAMA. Proprie Trojanæ arces ſunt; unde κατ' ἐξοχὴν arces omnes *Pergama* dicuntur: ut Poëtam dicimus, & intelligimus Virgilium. SVPERBVM. Nobilem.

REGNATOREM ASIÆ. Quia imperaverat & Phrygiæ & Mygdoniæ. IACET INGENS LITO-
» RE TRVNCVS. LITORE. Pompeji tangit hiſto-
» riam cum *ingens*, dixit, non magnus. Quod autem
» dicit LITTORE, illud ut ſupra diximus reſpicit, quod in Pacuvii tragœdia continetur, Priami corpus ad litus tractum. aut *littus* pro ſolo accipiamus; aut, *Litoraque & litos populos.* Aut ideo LITTORE, ut oſtendat littus jam eſſe ubi fuerat Troja, ut, *Et campos ubi Troja fuit.* Quod autem Donatus dicit, *Littus*, locum eſſe ante aras à litando dictum, vel quod lituo illud ſpatium deſignatur, ratione caret. Nam à litando, LI brevis eſt, & ſtare non poteſt verſus.

AVVLSVMQVE HVM. CAPVT. Hoc eſt quod κτ̀ τὸ σιωπώμενον accipi debet, hoc enim claris & fortibus viris fieri ſolebat, ut, *Quin ipſa arrectis viſu mirabile in haſtis Præfigunt capita.* SINE NOMINE. Sine agnitione, aut dignitate, aut ſimpliciter ſine nomine, à capite enim quis nomen ducit.

SÆVVS HORROR. Quia eſt & bonus: ut, *Letuſque per artus Horror iit.* Eſt & amoris, ut Terent. *Totus Parmeno tremo horreoque, poſtquam aſpexi hanc.*

ÆQVÆVVM. Amabiliter locutus eſt; plus enim eſt æquævum, quam longævum.

VITAM EXHALANTEM. Secundum eos, qui voluerit animam eſſe ventum: ut, *Atque in ventos vita receſſit.* DIREPTA. Pro diripienda: participium pro participio.

CASVS. Aut interitus, aut captivitas.

COPIA. De exercitu dixit numero ſingulari, ut Salluſtius *Con Sertorios neque rumper. & an Levi copiam avibus.* Cum copias de exercitu numero plurali dicamus. Copia vero aliarum rerum ſit.

VARIORVM.

HÆC FINIS PRIAMI FATORVM. Durum & abſonum fuiſſet, & quod aures reſpuiſſet, Sicut illud contra inſuavius facias, ſi mutes: *quem Hic finis das finem rex magne laborum?* GELLIVS lib. 13. cap. 19.

IACET INGENS LITTORE. Vtramque opinionem tuetur poëta, & eorum qui Priamum ad Hercæi Iovis aram cæſum affirmant & eorum qui eum è regia in Sigæum promontorium, ubi Achillis ſepulchrum erat, à Pyrrho raptatum & obtruncatum ferunt. Sed communis opinio tenet, Priamum in templo Iovis Hircæi occiſum. HORTENS.

VITAM EXHALANTEM. Alludit ad ſententiam eam, quam perſtrinxit ſub perſona Cebetis ad Socratem Plato in Phædon. eo loco quo multos in eo errore verſari dicit ut credant, ita animam ab hominibus efflari, ut tanquam fumus dilabatur & diſſipetur. Quamvis autem Poëta vulnere & violento fato Priamum oppreſſum canat, tamen quia ſenum mors, quæ μάρανσις Ariſtoteli dicitur, ἄλυπος, & pene ſine ſenſu doloris committitur, exhalatio & vitæ exſpiratio dicitur. GERMAN.

565. De-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu
Ad terram miſêre, aut ignibus ægra dedêre.
Iamque adeo ſuper unus eram; cum limina Veſtæ
Servantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio. dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, & deſerti conjugis iras
Permetuens, Trojæ & patriæ communis Erinnys,
Abdiderat ſeſe, atque aris inviſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira, cadentem
Vlciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis, patriaſque Mycenas
Aſpiciet? partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumque, domumque, patres, natoſque videbit,
Iliadum turba & Phrygiis comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine littus?
Non ita. namque etſi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem:
Extinxiſſe nefas tamen, & ſumpſiſſe merentis
Laudabor pœnas: animumque expleſſe juvabit

SERVII.

„ DESERVERE OMNES. Defeſſi dolore, vos „ non accuſationis, ſic enim ſe purgat ut alios non „ culpet: dicendo autem *defeſſi*, etiam illos excuſat, à „ quibus deſertus eſt.

„ IGNIBVS ÆGRA DEDERE. Poſt hunc ver- „ ſum, hi verſus fuerunt, quos Tucca & Varus obliti „ ſunt, *Iamque adeo ſuper unus eram*, &c. verſus e- „ nim refert * uſque illum, *Talia jactabam*, &c. In „ quibus hæ variæ lectiones, *Permetuens Trojæ* m: s: „ Præmetuens T. *aris inviſa* m: s: Argis inviſa. *Regina* „ *triumpho* m:s: Regnata Triumpho. *Sudavit ſanguine* „ m: s: Sudarit ſang. *Nec habet victoria*. m: s: Habet „ hæc victoria. *Sumſiſſe merentis* m: s: Sumſiſſe me- „ rentes. *Vltricis flammæ*. m: s: Vltricis famæ. *Mente ferebar*. Mente loquebar.

VARIORVM.

IAMQVE ADEO SVPER VNVS ERAM, &c. Sunt qui ſequentes xxij verſus omittant, ut à Tucca & Varo, quos Æneida juſſu Auguſti emendaſſe conſtans fama eſt, rejectos. Cum, quia turpe ſit viro forti fœminæ iraſci: tum, quia his contraria dicuntur 6. Æneid. verſ. 510. *Omnia Deiphobo ſolviſti*. Eos vero Poëtæ germanos eſſe ſolidiſſimis evincunt argumentis. Nic. Erythræus, NASCIMBÆNIVS, & SCALIGER lib. 3. cap. 11. & 12. & 23.

LIMINA VESTÆ. Cum enim neque apud Trojanos, neque Græcos illi locus eſſe videretur, non mirum fuit, ſi ad aram & aſylum confugerit. TAVBMANNVS.

EXARSERE IGNES ANIMO. Ignes, id eſt ira, quæ eſt ſanguinis ardor circa cor. Cum autem *Ira* ſit animi perturbatio, modo alio plebejus, alio nobilis iraſcitur: aliter è vulgo quiſpiam, aliter ſapiens. Et multis etiam in locis apud Virgil. Æneam ira accenſum cernimus, ſed varie: aliter enim hic iraſcitur, pro patriæ, domuſque ſuæ dignitate, ac ſalute; aliter in xij. ob amici atque hoſpitis mortem,

---- *furiis accenſus & ira*
Terribilis. Vide Scaliger lib. 3. cap. 9. TAVBM.

PHRYGIIS COMITATA MINISTRIS. Alludit ad Romanorum morem, quibus familiari in uſu erat ſervitium operaque Phrygiorum mancipiorum, ut inter cæterarum gentium delicatiſſimorum & peritiſſimorum; unde & Phrygiones; & in parœmiam abiit, *Phryx flagris emendatur*. GERMAN.

NAMQVE ETSI NVLLVM NOMEN, &c. Non quærit igitur Æneas aut nomen, aut laudem; ſed Iuſtitiam; ut ſuorum deleat ignominiam. Quis enim patiatur affines ſuas, fœminas primarias premi ſervitio impudicæ mulieris? Igitur recte interpretatur factum ſuum ſic: *Extinxiſſe nefas*. Nullius enim non intereſt nefas tollere. Vir enim juſtus nullum malum ſupereſſe pati debet. Scalig. lib. 3. cap. 11.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vltricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum.
Talia jactabam, & furiata mente ferebar:
Cum mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulſit
Alma parens, confeſſa deam, qualiſque videri
Cælicolis, & quanta ſolet: dextraque prehenſum
Continuit; roſeoque hæc inſuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam noſtri tibi cura receſſit?
Non prius aſpicies, ubi feſſum ætate parentem
Liqueris Anchiſen? ſuperet conjuxne Creüſa,
Aſcaniuſque puer? quos omnes undique Grajæ
Circum errant acies: &, ni mea cura reſiſtat,
Iam flammæ tulerint, inimicus & hauſerit enſis.

S E R V I I.

CVM MIHI SE. Ordo eſt, cum mihi ſe videndam oculis obtulit, non ante tam clara.

IN LVCE. In nimbo, qui cum numinibus ſemper eſt. CONFESSA DEAM. Divino habitu, quia in primo venatricis habitu, ſe obtulerat. QVALIS & QVANTA. Qualitas & quantitas hoc loco ad pulchritudinem pertinet.

DEXTRAQVE PREHENSVM. Ea corporis parte, qua Helenæ ictum minabatur; quæ in templo Veſtæ ſtabat ornata. Vt enim dictum eſt verſus illos qui ſuperius notati ſunt, hinc conſtat eſſe ſublatos, nec immerito. Nam & turpe eſt viro forti contra fœminam iraſci: & contrarium eſt Helenam in domo Priami fuiſſe, illi rei, quæ in ſexto dicitur: quia in domo inventa eſt Deiphobi, poſtquam ex ſumma arce vocaverat Græcos. Hinc autem verſus eſſe ſublatos, Veneris verba declarant; dicentis, *Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacænæ.* Sane quidam *Inviſa* figurate dictum putant. Adſerunt enim ad Trojam Helenam non veniſſe, id eſt non viſam à Trojanis, quia cum eam rapuit Paris, ad Ægyptum profectus dicitur mutato itineris curſu, ne à Græcis forſan inſequentibus comprehenderetur, ibià Protheo receptus hoſpicio; ſed cum Helena Protheo ſuam narraſſet injuriam, ab eo retenta eſt, tum ſine ea Paris venit ad Trojam. Græci autem putantes quod occultaretur à Trojanis & nollent ſibi eam reddere, deleverunt Trojam fruſtra, cum Trojani vere dicerent ſe Helenam non vidiſſe. Alii dicunt à Protheo quidem Paridi Helenam ſublatam, & quibuſdam diſciplinis fantaſma in ſimilitudinem Helenæ Paridi datum, quod etiam Homerum volunt tetigiſſe ſubtiliter, ubi Æneas à Neptuno * appoſita nube liberatur.

ROSEO. Pulchro. quidam reprehendunt non conveniſſe in ruina & exitio civitatis, Venerem roſeo ore loqui cum filio, ignorantes hoc epitheton Veneris eſſe perpetuum. INSVPER. Quod continuerat eum.

INDOMITAS. Magnas nunc &c. * & quis, non nulli admirantis volunt eſſe, non interogantis.

QVID FVRIS? Aut quia furor eſt virum fortem ruere in mulieris interitum. Aut quid furis, cum extinctos ſocios vides velle pugnare: & bono verbo uſus eſt, virum fortem à prælio revocans. NOSTRI CVRA. Et hoc loco, ut ſolet, unam ſe de Æneæ familia facit. Vt, *Vnius ob iram prodimur.* Noſtri autem & voſtri genitivi plurales ſunt antiqui, & ex Græcis convenientes, ſicut ſingulares ſunt *mis* & *tis.* Non eſt poſſeſſivum: ſed à Nos venit ut dicimus, Noſtri cauſa facit, hoc eſt noſtrum.

SVPERET. Supervivat ſuperſit.

ASCANIVSQVE PVER. Filius: ut, *Tuque puerque tuus.* Horatius, *Pueroſque Ledæ.* & eſt Græcum, nam παῖδας dicunt. Interdum tamen etiam ad ætatem refertur.

CIRCVM ERRANT. Mire quaſi quærentes tanquam prope ſint & adhuc * ſua opera ſua non avertant.

HAVSERIT ENSIS. Aut percuſſerit: ut, *Latus haurit apertum.* Aut voraverit.

V A R I O R V M.

CINERES SATIASSE MEORVM. Pietatis tamen nomine laudabor, qui cæſorum civium manes & umbras ſanguine hoſtium expleverim. TAVBMANNVS.

NATE QVIS INDOMITAS. Oratio Veneris eſt partim objurgatoria, minime tamen contumelioſa; partim exhortatoria: verſatur in genere deliberativo, habetque fere omnes ſuaſionis partes, illiſque etiam affectibus conſtat, qui Patheticæ orationi convenire videntur: breves continet ſententias, crebras interrogationes: caret tamen abrupto illo & concitato principio, quo patheticæ orationes uti ſolent: id quod arte & conſilio factum eſt: ne videatur mater iræ potius affectu, quam materno officio adducta ad filium accedere commonendum: propterea NATE ait: quæ vox inſigne quoddam non odii, neque iracundiæ; ſed materni amoris indicium affert. NASCIMB.

Non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacænæ,
Culpatuſve Paris: divûm inclementia divûm
Has evertit opes, ſternitque à culmine Trojam.
Aſpice (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortaleis hebetat viſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu nequa parentis
Iuſſa time, neu præceptis parére recuſa)
Hic, ubi disjectas moles, avulſaque ſaxis
Saxa vides, miſtoque undantem pulvere fumum:

SERVII.

TYNDARIDIS. Atqui Iovis eſt, non Tyndarei filia. Sed ſic dicimus Tyndaridis de Helena, ut de Hercule Amphytrioniades. Nam de Iove & Leda nati ſunt Pollux & Helena: de Tyndareo & Leda Caſtor, qui ſolus mortalis fuit. Vnde Virgilius in ſexto, *Si fratrem Pollux alterna morte redemit.* qui immortalitatem ſuam cum fratre partitus eſt. Helenam vero immortalem fuiſſe indicat tempus. Nam conſtat fratres ejus cum Argonautis fuiſſe, Argonautarum autem filii Thebano (Eteoclis & Polinicis bello) dimicaverunt. Item illorum filii contra Trojam bella geſſerunt. Ergo ſi immortalis Helena non fuiſſet, tot ſine dubio ſeculis durare non poſſet. Hanc autem legimus primo à Theſeo raptam: & in Ægypto commendatam Protheo (alia fabula à Paride raptam, & cum ad Ægyptum cum ea iſſet à Protheo cognito raptu, ſubtractam Paridi dicit) FACIES INVISA. Pulchritudo Helenæ odioſa, id eſt Helena. & eſt Græcum; ut, *vis Herculea*: hoc eſt Hercules. (Oſtendit autem naturæ culpam, non eſſe hominibus adſcribendam) LACÆNÆ. A provincia Laconica. Et notandum, derivationem minorem eſſe à principalitate, quod rarum eſt.

CVLPATVSVE PARIS. Criminoſus (reus. Divinam inclementiam latenter hic Venus * ſuam purgat invidiæ, dicendo Trojam deorum conſpiratione ſubverti. poterat enim ei objici quod niſi ipſa rapiendi Helenam Paridi author fuiſſet, Troja non fuiſſet everſa)

ASPICE. De Homero tractum, qui inducit Minervam præſtantem iſta Diomedi (& bene ſubdiſtinguit, quia non ſolum dicitur, ſed etiam manu ſignificatur.) NAMQVE OMNEM. Ordo eſt, Omnem tibi nubem eripiam, quæ humida circum caligat, & mortaleis hebetat viſus tuenti. Dicitur autem nebula orta de terris obeſſe noſtris obtutibus. Vnde aquila, quia ſupra nebulam eſt, plus videt. Eſt etiam theologica ratio: quia ignorantes uſum Venerium, videre dicuntur & numina. Vnde (nunc merito poſt) Veneris abſceſſum numina vidiſſe dicitur Æneas. OBDVCTA. Superducta. TVENTI. Modo videnti: alias defendenti.

NEQVA PARENTIS IVSSA TIME. Pro NE & hæc particula imperativo jungitur modo: ſed interdum præſenti tempori, interdum futuro; prout aliquid volumus ad præſens, vel ad futurum referri: (poteſt ſane hoc præceptum, & ad generalitatem, & ad ſpecialitatem referri) IVSSA TIME Veretur enim ne imperanti ſibi fugam non obtemperet. (SAXIS SAXA. Dicendo *ſaxis ſaxa*, renovavit narrandi magnitudinem. VNDANTEM. Aut abundantem, aut quia in modum undarum attollitur: ut, *Qua plurimus undam Fumus agit.*)

VARIORVM.

NON TIBI TYNDARIDIS FACIES. Obſervandum, recte ac decore à Poëta, Veneri, Paridis & Helenæ patrocinium tribui, cujus opera & beneficio conjuncti erant. Prudenter itaque ambos culpæ eximit, eam in Deos & fata tranſmovens. Et ne vana coarguatur, confirmat verba ſua teſtimonio præſentis rei: ac gradatione quadam paulatim ad ſumma pervenit. HORTENSIVS.

DIVVM INCLEMENTIA DIVVM. Ita in libris antiquis, & iis caſtigatioribus legitur:

---- *divûm inclementia divûm,*
His evertit opes.

Quæ βεβαίωσις καὶ ἀναφορὰ venuſtiſſima eſt, & maximam vim habet. Eamque lectionem Terentianus interpres aperte aſſerit, teſte etiam Fabricio. Pro illo priore *divum*, multa antiqua exemplaria legunt *Sed enim*: quædam etiam *verum*. Latenter autem Venus ſe purgat invidiæ; dicendo, Trojam conſpiratione deorum ſubverti. Poterat enim ei objici: quod niſi ipſa rapiendæ Helenæ Paridi author fuiſſet, Troja non fuiſſet everſa. TAVBMAN.

ASPICE, NAMQVE OMNEM, QVÆ NVNC OBDVCTA, &c. Δεικτικῶς. Senſus autem eſt: aſpice; quanto cum iræ impetu ea nunc diruant dii, quæ olim propitii muniendæ urbis gratia condiderunt: Neptunus mœnia: Pallas arcem; Iuno portas. Mutuatus hunc locum eſt ab Homero Iliad. 5: Vbi Pallas Minerva Diomedi in pugna nubem oculis detrahit, quo divos ab hominibus dignoſcat. NASCIMB. HORTENS.

NAMQVE OMNEM. Eo uſque pendet *nubem eripiam*. Auferam, inquit, abs te ignorantiam, quæ natura in omnibus hominibus eſt: quæ oculos tuos perſtringit, & quaſi nubem offundit, quo minus, quæ ex deo ſunt, perſpicere poſſis. NASCIMB.

VNDANTEM PVLVERE FVMVM. Nam ex ruina lateriorum, pulvis ſeu fumus, ſive ad undarum ſpeciem, in aërem erigitur. ut Æneid. 8.

--- *qua plurimus undam*
Fumus agit.

TAVBMAN.

Ne-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque à ſedibus urbem
Eruit. Hic Iuno Scæas ſæviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens à navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Iam ſummas arces Tritonia (reſpice) Pallas
Inſedit, nimbo effulgens & Gorgone ſæva.
Ipſe pater Danais, animos, vireſque ſecundas
Sufficit, ipſe deos in Dardana ſuſcitat arma.

SERVII.

NEPTVNVS MVROS. Hoc autem habet fabula, quod Neptunus cum Apolline, Trojæ, fabricati ſint muros. Sed conſtat Laomedontem ſupradictis diis certam voviſſe pecuniam, ad ſacra facienda: quam imminentibus Miis vel Myſiis tranſtulit ad murorum fabricam. Vnde dii & feciſſe muros, & offenſi eſſe dicuntur. Simul notandum, quod deos facit opera ſua evertere, ut Portas Iunonem, quarum dea eſt. Nam & portam luminis naſcentibus præbet. ut, *Iuno Lucina fer opem.* Arces, Minervam: legimus enim, *Pallas quas condidit arces*. Neptunum, muros: ipſi enim fundamenta ſunt conſecrata, cujus & moventur arbitrio. Vnde ἐννοσίχθων dicitur, hoc eſt terram movens aquæ concuſſione; ſicut terræ motus continent opiniones. Ergo cum Neptunus infeſtus indicatur, Apollo tamen etiam poſt piaculum Trojanis favet, quia eum propter Chryſis ſacerdotis filiam offenderant Græci.

TRIDENTI. Omnia in NS exeuntia, aut participia ſunt, aut nomina. Sed ſi participia ſunt, ablativum & in I & in E mittunt pro noſtro arbitrio: Iuvenalis, *Nec ardenti decoxit aheno*. Contra, *Semperque ardente camino*. Si vero nomina fuerint, omnimodo in E exeunt. Si autem eadem ſint & nomina & participia, ut amans: cum nomina fuerint, omnino in E mittunt: quum participia, licenter utimur. Ergo quia tridens nomen eſt, tridente debuit dicere. Sed novitatem affectavit, nulla cogente neceſſitate. Sane in nominibus quæ & propria eſſe poſſunt, & appellativa, ut liberalis, fœlix, Iuvenalis, ablativus à proprio, in E exit: ab appellativo, in I.

QVATIT. Concutit, commovet.

IVNO SCÆAS SÆVISSIMA PORTAS. Quidam ideo Iunonem has portas tenuiſſe accipiunt; quia eam fatorum arbitrium volunt, & fatum fuit ad exitium Trojæ, per has portas equum introduci. quia ipſa eſt Curritis, & ſub hoc nomine intereſt bellis. Nam ideo, *Hic illius arma, hic currus fuit*. ACCINCTA enim, ferro armata, ut, *Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus.*

IAM. Præterea: ut, *Iamque ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos*. ARCES. Ordinem tenuit, primum muros, deinde portas, poſt arces, à muris enim in arcem convertendus eſt totus impetus. Ob hoc autem arces Minervæ dantur, quod ipſa ſit inventrix ædificiorum: ut, *Pallas quas condidit arces. i. c.* Et quia ſumma quæque poſſidet ſapientia. Præterea in capite eſſe dicitur, idcirco creditur patris Iovis capite generata. TRITONIA PALLAS. Duo antonomaſia ſunt ſine proprio nomine. Et eſt nimiæ iracundiæ, cum dicitur: Quanquam irata ſit Græcis, nequaquam tamen Trojanis parcere. licet in hiſtoria lectum ſit vehementius iratam Minervam, quod poſt victoriam ei ſacrificare noluerint; ut Horat. *Quum Pallas uſto vertit iram ab Ilio, In impiam Aiacis ratem.* RESPICE. Dicendo *reſpice*, oſtendit vere jam caliginem ab oculis ejus eſſe ſublatam.

INSEDIT. Adeo irata ut ante ſacerdotem ibi Caſſandram defenderet. NIMBO EFFVLGENS. Nube divina est enim fulgidum lumen, quo deorum capita cinguntur, ſic etiam pingi ſolet. Alii nimbum clavum tranſverſum in veſte exiſtimant. Alii *limbum* legunt. *Vt Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo*. & eſt pars veſtis extrema, quæ inſtita dicitur: ut Horatius, *Quarum pulſata talos tegit inſtita veſte.* GORGONE SÆVA. Aut etiam per ſævam Gorgonem fulgens, aut ipſa ſæva terrore Gorgonis. Sane Gorgones tres fuiſſe dicuntur, Stehmo, Euriale, Meduſa; quarum aſpectus intuentes vertebat in lapides; hæ autem miræ pulchritudinis fuiſſe dicuntur: & quiſquis eas vidiſſet, ſtupore defigebatur. Ideo fictum eſt, quia in lapides mutarentur. Sed alia fabula refert Meduſam miræ parſimoniæ virginem fuiſſe, & ob hoc accepta Minervæ, quæ compreſſa à Neptuno Pegaſum equum dicitur ediſſe, quod poſteaquam Minerva cognovit, ejus caput dicitur amputaſſe & ſuo affixiſſe pectori, eique tribuiſſe vim, ut quidquid vidiſſet mutaret in ſaxum.

IPSE PATER. Qui omnibus unus eſſe conſuevit: ut, *Rex Iuppiter omnibus idem*. Et bene honeſta Æneæ cauſa fugiendi eſt. VIRESQVE SECVNDAS. Quia fuerunt & in Trojanis: ſed non proſperæ.

SVFFICIT. Subminiſtrat, ſuggerit.

DONATI.

NEPTVNVS. Cum deos inimicos Trojanis enumeraſſet, ponit Iovem. Ipſe pater, quaſi, qui cum vos contra alios, cum & majoris ſit poteſtatis, defendere debuit, ſupprimat, hujus deſtituti auxilio cum ſitis, cedendum eſt vobis.

VARIORVM.

FERRO ACCINCTA. Non dixit, *cincta*: maluit eliſionem. ſic mox *evicta* potius, quam *victa*. Magnus enim in ea voce ſonus; ſicut *attrectare*, *adſervare*, &c. Scalig. lib. 4. cap. 16.

Eripe nate fugam, finemque impone labori.
Nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam.
Dixerat; & ſpiſsis noctis ſe condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna deûm.
Tum vero omne mihi viſum conſidere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum,
Cum ferro acciſam, crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim; illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat:
Vulneribus donec paulatim evicta, ſupremum
Congemuit, traxitque jugis avulſa ruinam.
Deſcendo, ac ducente deo flammam inter & hoſtes

SERVII.

ERIPE. Accelera, raptim fac. Vel, *eripe te fuga.*

NVSQVAM ABERO. Bona œconomia. Nam ſi tenent Danai, qua deficit ignis: neceſſarium eſt præſidium numinis. ut Horatius, *Nec deus interſit, niſi dignus vindice nodus Inciderit.* LIMINE SISTAM. In limine; ut, *Sylvis te Tyrrhene feras agitare putaſti.*

SPISSIS NOCTIS SE CONDIDIT VMBRIS. Abſceſſu enim plerumque numina demonſtrantur fuiſſe, cum ſubito apparere deſierint.

APPARENT DIRÆ FACIES. Secundum matheſim, poſt abſceſſum Veneris, dicit apparuiſſe numina: cujus præſentes radii intervenientes anæreticos temperant. vel quia diræ appellantur, quæ ſunt in miniſterio Iovis, quando morbos aut lethum, aut bellum hominibus molitur, quia in 12 ait, *Dicuntur geminæ peſtes, cognomine Diræ.*

NVMINA MAGNA DEVM. Quia Iovem, Iunonem, Neptunum & Minervam dixerat.

TVM VERO. Quia ante & ab Hectore audierat, & per ſe viderat everti Trojam, ſed non omnem (ſingulas enim res viderat; ut, *jam proximus ardet Vcalegon.* vel, Tum vero, quando & diviſi ſunt ſævientes, & ex imo verti, quia ſuperiori excidio, quando ab Hercule expugnata eſt, nec omne Ilium conciderat, nec ex imo fuerat Troja ſubverſa, per hæc ergo fit certior cauſa fugiendi.

ORNVM. P . . . . Oceani filia à Sarpedone Ilii filio adamata eſt, quem cum * veni ſpreviſſet, faciente Venere, Iaſonem tunc ad Colchos euntem inefficaciter adamavit, quo abſente * ad luchi conficeretur in hanc arborem dicitur commutata.

FERRO ET BIPENNIBVS. ἓν διὰ δυοῖν. ERVERE. Pro dejicere; & eſt Acyrologia. VSQVE. Tam diu. MINATVR, aut eminet; ut, *Minæque Murorum*: Aut movetur.

TREMEFACTA COMAM. Solita figura. COMAM autem, pro ramis, per illam metaphoram tondentur Critici.

VVLNERIBVS. Pro ictibus. IVGIS. Cacuminibus montium. RVINAM. Aliarum ſcilicet arborum.

AC DVCENTE DEO. Secundum eos, qui dicunt utriuſque ſexus participationem habere numina. Nam Calvus, *Pollentemque deum Venerem.* Item Virgilius, *Nec dextræ erranti deus abfuit*: quum aut Iuno fuerit, aut Alecto. Eſt etiam in Cypro ſimulacrum barbatæ Veneris corpore & veſte muliebri cum ſceptro & natura virili, quod ἀφρόδιτον vocant, cui viri in veſte muliebri, mulieres in virili veſte ſacrificant, quamquam veteres *Deum* pro magno numine dicebant. Salluſt. *Vt tanta mutatio non ſine deo videretur.*

DONATI.

ERIPE NATE FVGAM. Quia ſciebat non facile poſſe perſuaderi fugam Æneæ, idcirco dixerat: *Tu ne qua parentis juſſa time, neu præceptis parere recuſa.* Quapropter cedendum erat, cum qui poteſt omnia, & favere debebat, contrarius eſſet.

NVSQVAM ABERO. Nam ſine ſuo auxilio, cum eſſet in flammis, teliſque hoſtilibus circumdatus, quomodo fugere potuiſſet?

VARIORVM.

ERIPE NATE FVGAM. Concluſio eſt, quæ ſuaſionem habet ab utili. & notandum, fugam Æneæ non prius perſuaderi poſſe, quam urbem penitus exciſam videat: aliter enim honeſtam ſibi dari fugiendi cauſam non putat. unde occulta deducitur Æneæ commendatio ab animi magnitudine. NASCIMB.

NVSQVAM ABERO. Προληπτικῶς ſuam filio operam pollicetur: etenim objicere potuiſſet Æneas, quo me feram? cum hinc flammæ, illinc hoſtes me premant? itaque ſuæ incolumitatis fit ſecurus. Sane optima œconomia eſt, ut, ubi deſunt humanæ vires, ibi auxilium deorum interponatur. NASCIMB.

AC VELVTI SVMMIS. Macrob. lib. 5. c. 11. Homerus Iliad. ν. & δ. Macrobius libro 6. cap. 11. ἔπεσεν πτελέη ὡς ἠδ' ἄρεος κορύφη, χαλκῷ τεμνομένη τέρενα χθονὶ φύλλα πέλασσε. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Expedior: dant tela locum, flammæque recedunt.
Aſt ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis,
Antiquaſque domos, genitor (quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumque petebam)
Abnegat exciſa vitam producere Troja,
Exiliumque pati. Vos ô quibus integer ævi
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me ſi cœlicolæ voluiſſent ducere vitam,
Has mihi ſervaſſent ſedes. ſatis una ſuperque
Vidimus excidia, & captæ ſuperavimus urbi.

SERVII.

DANT TELA LOCVM, FLAMMÆQVE RECEDVNT. Illi reddidit, *Flammam inter & hoſtes expedior*, hic eſt hiatus.

ANTIQVASQVE DOMOS. *Charas*, ambitioſe dixit.

PRIMVM. Præcipuum. Vel *primum* ante filium & uxorem. Sed Varro rerum humanarum, ait permiſſum à Græcis Æneæ ut evaderet, & quod carum putaret auferret, illum patrem liberaſſe, cum illi quibus ſimilis optio eſſet data, aurum & argentum abſtuliſſent. Sed Æneæ propter admirationem iterum à Græcis conceſſum, ut quod vellet auferret, ille ut ſimile quod laudatum fuerat faceret, deos penates abſtuliſſe, tunc ei à Græcis conceſſum, ut & quos vellet ſecum & ſua omnia liberaret; quod poëta Veneris præſidio præſtitum dicit Æneæ. PETEBAM. Pro adpetebam & optabam.

VITAM PRODVCERE. Figurate vitam producturum.

EXILIVM. Dictum quaſi extra ſolum. VOS O. Obliqua oratio eſt. Nam aperte quidem hoc agit, ut relinquatur: latenter vero aliud (id eſt voluntatem fugiendi) per quod nimia Æneæ oſtenditur pietas: qui nec juſtis cauſſis movetur, ut patrem relinquat. Sane rhetorica ſuaſio eſt, deliberatur enim de ipſa re utrum fugiendum ſit, & ejus partes ita ponuntur, ut ſi qui diſſuadent an ſupervivendum patriæ, quod ideo aperte non dixit, ne cæteros à fuga dehortari videretur; ſed ait, *vos fugite qui poteſtis*: à tempore, *Satis una ſuperque*: an invitis diis, *Iampridem invisus diis & inutilis annos Demoror*: Sic quidem & illud colligitur an debilis patriæ ſuperare debeat. INTEGER ÆVI.

SANGVIS. Plenam ætatem ſignificat ex ſanguine, qui non eſt integer niſi in juvenibus. Nam dicunt phyſici minui ſanguinem per ætatem. Vnde & in ſenibus tremor eſt. Sane ævum hic ad annos referre debemus, cum alibi tempus ſignificet, ut *Ævoque ſequenti*, & *Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas*. SVO ROBORE, ſine alterius auxilio, quo egebat Anchiſes. Et duas res dicit, & juvenes eſtis & ſani, quorum utrumque mihi deeſt. STANT. Perſtant ſolidæque ſunt. AGITATE. Diſponite, cogitate. Salluſt. *Traditur fugam in Oceani longinqua agitaviſſe.*

COELICOLÆ. Ad quos noſtra pertinet vita: ut, *Haud credo inviſus cœleſtibus auras Vitales carpis.* & *Nos juvenem exanimum: & nil jam cœleſtibus ullis Debentem.* Et, *Igneus eſt ollis vigor & cœleſtis origo.* Anima enim, cœli pars eſt: corpus vero umbra inferorum. Adeo ergo non poſuit generale deorum nomen: & addidit *Cœlicolæ*, ne crederentur inferni dii, qui datores vitæ non ſunt.

SATIS SVPERQVE. Ad augmentum SVPERQVE addit. Eſt autem Tmeſis. Sane ſciendum eſt, eſſe aliqua quæ augmentum non recipiunt, nec minus ſignificent: ut ſatis, perfectus. Nam quæritur utrum perfectior poſſit facere: ne incipiat. SATIS PERFECTVS minus ſignificare.

VNA EXCIDIA. Sub Laomedonte ab Ercole. Sed emphaticos dixit *excidia*. SVPERAVIMVS. Superviximus.

DONATI.

FLAMMAM INTER & HOSTES EXPEDIOR. Debuit hoc præſtare Venus, & quia mater, & quia dixerat: *Nuſquam abero.*

ME SI CÆLICOLÆ. Aperta conjectura, me inviſum ſuperis.

SATIS VNA. Scelus eſt patriam vidiſſe, & dolor immenſus, quod adhuc poſt ejus interitum vivimus, & adhuc de vivendo cogitamus.

VARIORVM.

AST VBI IAM PATRIÆ PERVENTVM, &c. Tranſitio eſt ad domeſticam tragædiam: & primum quidem ad pietatem erga parentem Anchiſen, quem humeris ſuis urbe efferre cupiebat. HORTENS.

EXCISA VITAM PRODVCERE TROIA. *Exciſſa* malo legere, cum excidium ab exſcindo manare ratio moduli oſtendat: unde & Maro, *excindere urbem*. GERMAN.

VOS O QVIBVS INTEGER Æ. S. Explicat Victorius lib. xxv. Variar. c. 21. Obſervanda etiam eſt iteratio illa, Vos, Vos, quæ non ad cultum & venuſtatem, ut alibi ſæpius, ſed ad neceſſitatem celeriter fugiendi demonſtrandam poſita eſt. NASCIMB.

SATIS VNA SVPERQVE. Hæc vox mea quidem ſententia, commiſerationem auget: nam plenum erat dixiſſe SATIS. NASCIMB.

Sic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sic ô, ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam: miſerebitur hoſtis:
Exuviaſque petet. Facilis jactura ſepulchri eſt.
Iampridem inviſus divis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me divûm pater, atque hominum rex
Fulminis afflavit ventis, & contigit igni.
Talia perſtabat memorans, fixuſque manebat.
Nos contra effuſi lachrymis, conjuxque Crëuſa,
Aſcaniuſque, omniſque domus, ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque, & ſedibus hæret in iiſdem.
Rurſus in arma feror, mortemque miſerrimus opto.

SERVII.

SIC O, SIC POSITVM AFFATI DISCEDITE CORPVS. Senſus talis eſt, Præſtate mihi vos funebre ſolatium: hoc eſt adfamini me. ut dici mortuis ſolet, Vale, vale, vale. Nam ideo, *poſitum*, & *corpus* dixit. MORTEM autem ego manu hoſtis inveniam. Nam hic ordo eſt, Ego inveniam mortem manu hoſtis: ille miſerebitur & petet exuvias. MISEREBITVR HOSTIS. Affectu ejus qui cupiebat interimi dixit: ut eum hoſtis quaſi miſeratus occideret. Sic Inix mater Euryali; *Aut tu ſumme pater divûm miſerere, tuoque Inviſum hoc detrude caput ſub tartara telo, Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.* &, *Vos ô potius miſereſcite venti.* Alii ſic exponunt *& Miſerebitur*, id eſt, quod illi hoſtili animo fecerint, ego miſericordię loco ducam.

EXVVIASQVE PETET. Quaſi objectio, Sed ſpoliatum linquet cadaver: & reſponſio, FACILIS IACTVRA SEPVLCHRI. Aut ſecundum Epicureos, qui dicunt nil ſupereſſe poſt mortem, aut facilis contemptibilis & levis ſapienti viro, ut ſit jactura diſpendium. Aut hoc dicit, Facilis ſepulturæ jactura eſt, quam poteſt ruina præſtare.

INVTILIS. Ideo quia debilis fuiſſe dicitur poſt fulmen. ANNOS DEMOROR. Quaſi feſtinantes, diu vivendo detineo.

FVLMINIS AFFLAVIT VENTIS, ET CONTIGIT IGNI. Tria ſunt fulminum genera: eſt quod afflat, quod incendit, quod findit. De hoc autem ſiluit. Fulminatus eſt autem Anchiſes; quia ſe cum Venere concubuiſſe jactabat. Sane afflatitii tactique dicuntur capti membris, ut *Tractus etiam ille qui hanc urbem condidit Romulus.* AFFLAVIT VENTIS. Bene dixit, quia ſcit non jaci fulmina, niſi cum flatu ventorum, ut in VII. *Tris imbris torti radios*, & ſequentia. Sane de fulminibus hoc ſcriptum in reconditis invenitur, quod ſi quem principem civitatis, vel regem fulmen afflaverit & ſupervixerit, poſteros ejus nobiles futuros & æternæ gloriæ. Fabula ſane talis eſt. Cum inter æquales exultaret Anchiſes, gloriatus traditur de concubitu Veneris, quod cum Iovi Venus queſta eſſet, emeruit ut in Anchiſem fulmina mitterentur, ſed Venus eum cum fulmine poſſe vidiſſet interimi, miſerata juvenem; in aliam partem detorſit: Anchiſes tamen afflatus igne cœleſti, ſemper debilis vixit.

NOS CONTRA. Præpoſitiones, vel adverbia in A exeuntia, modo producunt ultimam literam, excepto *puta*, & *ita*: quia apud Ennium & Pacuvium brevia ſunt. Hinc eſt quod etiam numerorum nomina indeclinabilia producuntur: ut, *Triginta magnos volvendis menſibus orbes.* Ea vero quæ declinantur, brevia ſunt ſecundum rationem nominum in A exeuntium. EFFVSI LACHRYMIS. Pro effuſi in lachrymas.

OMNISQVE DOMVS. Modo familia, alias domicilium: interdum re vera domum.

FATOQVE VRGENTI. Simile eſt ut currentem incitare, præcipitantem impellere.

RVRSVS IN ARMA FEROR. Quaſi quodam doloris impetu, quod pater liberari non acquieſceret.

DONATI.

CORPVS. Non dixit vivum hominem, ſed corpus ſcilicet ejus, qui non vivendi, ſed moriendi cupidus eſſet.

IPSE MANV MORTEM. Reſpondet quæ poſſunt objici.

FIXVS. Immobilis ſententia.

NOS CONTRA. Quia fuga eſſet ſalus petenda, & ſine ipſo fuga non erat, orabamus, ne univerſam domum, dum negat ſe fugiturum, perderet. Ergo omnia ex illius voluntate pendebant.

VARIORVM.

MISEREBITVR HOSTIS. Proverb. *Vel hoſti miſerandus.* HARTVNG.

EXVVIASQVE PETET. Non eſt objectio, ut Servius ariolatur; verum hinc quidem exoriri poteſt objectio. igitur inſepultus abjici, & honore ſepulchri carere non curas? cui ſtatim ipſe περιληπτικῶς occurrit, *Facilis jactura ſepulchri.* Fortaſſe ad Cynicorum ſectam alludit: qui ſe projici inhumatos non curabant. Cic. in I. Tuſc. quæſt. NASCIMBÆN.

FVLMINIS AFFLAVIT VENTIS, &c. Id eſt ambuſſit. Nam quæ igne contacta ſunt in corpore, *Ambuſta* Plinius vocat. SALMAS.

Nam quod conſilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te poſſe relicto
Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui;
Et ſedet hoc animo, perituræque addere Trojæ
Teque tuoſque juvat: patet iſti janua letho.
Iamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignes
Eripis; ut mediis hoſtem in penetralibus, utque
Aſcaniumque, patremque meum, juxtaque Crëuſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma, viri ferte arma: vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais, ſinite inſtaurata reviſam

SERVII.

NAM QVOD CONSILIVM. Quaſi vetuerit regina audito. *Mortemque miſerrimus opto*, ſic reſponderet Æneas, *Nam quod conſilium, aut quæ jam fortuna dabatur*. MORTEM OPTO. Contra fatorum vim: & matris auxilium.

MENE. Probatæ pietatis filium. Nam pronomina habent vim ſuam, nonnunquam & emphaſim: ut, *Cantando tu illum?* Sane, mene efferre pedem genitor & cætera, Rhetorice per deliberationem tractantur, an Æneæ relicto patre fugiendum ſit. POSSE. Plus eſt quam velle.

NEFAS. Scelus. EXCIDIT. Bene excuſat patrem, dicendo excidit, & ipſam temperat objurgationem.

PERITVRÆ. Bene perituræ dixit non perditæ, quia adhuc poſſe videatur evadere per ſuam & Anchiſæ fugam; ideo amet addere tanquam magnam portionem exilio Trojæ genus Anchiſæ conjungeret.

IVVAT. Delectat. Quaſi malum illi voluptati ſit. PATET ISTI. Apocope eſt, pro iſtic. Pronomen enim eſſe non poteſt: quia non præcedit nomen.

MVLTO PRIAMI DE SANGVINE. Quaſi bis ſanguinem fuderit Priamus, quia & filium ejus Pyrrhus occiderit.

NATVM ANTE ORA PATRIS. His rebus terret eum, qui non poteſt mortem timere. OBTRVNCAT. Obtruncare conſuevit. HOC. Ideo.

QVOD. Propter quod.

ARMA VIRI FERTE ARMA. Notant hoc Critici, quia ſæpius armari aliquos dicit, cum exarmatos nuſquam oſtendat: qui neſciunt non omnia à poëta (ut ſupra diximus) dici debere. Nam & diem deſcribit, nocte non præmiſſa. Superfluo enim dicuntur ea quæ neceſſe eſt fieri. Quis enim domum ingreſſus, non arma deponat. Vel quia ad auferendum patrem arma depoſuerat, vel quia armis Græcorum fuerat armatus. VOCAT LVX VLTIMA VICTOS. Id eſt victis moriendum eſt.

REDDITE ME DANAIS. Vel quibus me eripuit mater vel tanquam quærentibus & invenire cupientibus, & bene *Reddite* quaſi retineatur, ideo ait *ſinite*. INSTAVRATA. Renovata. nam verbum & de feriis & de ſcenis ſolebat apud veteres uſurpari.

DONATI.

MENE. Invidioſa dictio, ſed quæ plena eſſet pietatis, & ex affectu religioſo profecta. Habet autem graviſſimum pondus in pronominibus, ME & TE: ME? Scilicet filium tuum, cujus pietatem, officia, religionemque optime comprobaſti. TE? qui ſis pater meus, & probe noris quid patres liberis, ac patribus liberi debeant. TE? Qui ſenectute & morbo gravis ſis, & quem ita relinquere ſit ſcelus hoc tempore, & hoc loco, ubi hoſtes ſint & flamma. Potuiſti ergo loqui, quod me faceret parricidam?

SI NIHIL. Artificioſa oratio: nam eſſet cauſa interitus omnium: & exemplo oſtendit affuturum, qui filium, nepotemque in ſuo conſpectu interimat, cum jam ea crudelitate uſus in Polyte ſit: qui nunquam patrem interemturus ſit, niſi prius cæſo filio.

HOC ERAT ALMA PARENS. Oſtendit materna beneficia converti in perniciem.

CERNAM. Ad omnia pertinet, & propterea non ſemel accipiendum eſt.

ARMA VIRI, FERTE. Conabatur flectere patrem in ſuam ſententiam, cum filii periculum cerneret.

VOCAT LVX VLTIMA VICTOS. Vt intelligat non ſumi arma ad ſalutem, ſed ad mortem: nec inde aliud ſperari, quam aliquam ultionem.

VARIORVM.

PATRIO EXCIDIT ORE? Illud ex ore, ſeu ex lingua nobis excidere dicitur, quod inconſulte profertur, ac nobis pene invitis, ex ore noſtro labi videtur. In hac pene tota contentione, Euripedem in Troad. imitatus eſt. NASCIMB.

OBTRVNCAT AD ARAS. Ianus Parrhaſius, in Claudianum, meminit hujus loci. HART.

Prælia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Prælia: nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rurſus; clypeoque ſiniſtram
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine conjux
Hærebat, parvumque patri tendebat Iülum:
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus ſumptis ſpem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. cui parvus Iülus,
Cui pater, & coniux quondam tua dicta, relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cum ſubitum, dictuque oritur mirabile monſtrum.
Namque manus inter, mæſtorumque ora parentum,
Ecce levis ſummo de vertice viſus Iüli

SERVII.

NVNQVAM. Pro non; Vt, *Nunquam hodie* „ *effugies.*

„ INSERTABAM. Cunctationem oſtendit hoc „ verbo ejus qui nec ire ad prælium velit, nec domum „ relinquere, ſic & *Ferebam*, dixit. PATRI. Melius „ patri, quam mihi.

TENDEBAT. Offerebat: ſed non manibus eum geſtans.

SI PERITVRVS ABIS. Argutum dilemma, id eſt complexio: quæ adverſarium ab utraque parte concludit.

EXPERTVS. Quidam participium præteriti temporis, ſed vim præſentis habere volunt, quia præſens deficit.

TVTARE DOMVM. Hoc eſt cui defenſori relinqnimur, ſi tu deſeris. CVI PARVVS IVLVS. Interrogantis eſt: & ſimul epitetho commendat ætatem.

CONIVX QVONDAM TVA DICTA RELINQVOR? Quondam, aut aliquando ſignificat: quaſi nunc uxor non ſit, quæ relinquitur. Aut *quondam* ſemper ſignificat; ut in Georgicis, *Quod quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis.* Et eſt ſenſus, quam ſemper conjugem nominaſti. Haberi enim quævis „ poterat: nominari non niſi nobilis. Et bene ex ductu „ literarum quod eventurum timet, quaſi jam conti- „ gerit deflet, ſe autem ideo ultimam facit, quod ipſa „ loquitur, diverſam autem ætatem pueri, ſenis, & fœ- „ minæ, ad miſerationem commovendam videtur ob- „ jicere.

SVBITVM. Pro ſubito, adverbium eſt ordinis „ ſecundum veteres. ORITVR. Oriuntur divina * ut „ Sol ideo & quia dicuntur *oritur*.

MANVS INTER. Mutavit accentum præpoſitio poſtpoſita. Sane INTER plerumque præponitur. Sed raro apud Virgilium; ut, *Hunc inter fluvio Tyberinus amœno.* Bona autem œconomia ad Iülum venit, dicens eum fuiſſe inter manus parentum. *Inter manus* autem: hoc eſt inter amplexus. Non enim poſſumus eum illo tempore portatum dicere (quem & mox pedibus patris comitem fuiſſe, & poſt ſeptem annos bella tractaſſe. MIRABILE MONSTRVM. τῶν μέσων eſt; & à monſtrando, id eſt monendo dicitur. Et refertur ad præſens, ejus ſignificatio. Prodigium vero eſt quod in longum tempus dirigit ſignificationem.

LEVIS. Pro leviter.

DONATI.

HIC FERRO ACCINGOR. Quoniam ne his quidem dictis motus erat.

PATRI. Non dixit, mihi, ſed patri: ut ſi maritum non flecteret, ſaltem patrium affectum moveret.

QVONDAM TVA. Nam ſi diſcedam, non potero eſſe deinceps tua.

VOCIFERANS. Non ſolum verbis, verum etiam gemitu oſtendens.

CVM SVBITO. Talis eſt locus iſte, qualis eſt. *Talia iactanti ſtridens aquilone procella.* Item, *Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,* &c. Item *Talia fundebat lachrymans, longoque ciebat incaſſum fletus.* Nam incerta & inſperata innectit, non expectans verboſum finem. MIRABILE. Nam fiebant multa contra naturam, ut flamma, quæ tangebat, ac non ureret.

VARIORVM.

CLYPEOQVE SINISTRAM INSERTABAM. Hunc verſum explanat Cælius Rhodiginus lib. x. cap. 4. ubi docet, illud ſcuti lorum, annuli vice, inter quod & ipſum ſcutum, inſertamus manum, *Inſertorium* dici. TAVBMAN.

ECCE AVTEM COMPLEXA PEDES. Πάθος ab habitu uxoris, & ætate pueri: de quo Macrobius lib. 4. cap. 3. Et eſt muta perſuaſio, quæ non verbis fit, ſed rebus. Plus enim quandoque ſpectacula movent, quam verba. TAVBMAN.

ECCE LEVIS. Prodigium exortum deſcribit: quod Aſcanium regem futurum portendebat. NASCIMBÆN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & ſanctos reſtinguere fontibus ignes.
At pater Anchiſes, oculos ad ſydera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit:
Iuppiter omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
Aſpice nos, hoc tantum: &, ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium pater, atque hæc omina firma.
Vix ea fatus erat ſenior, ſubitoque fragore
Intonuit lævum, & de cœlo lapſa per umbras

S E R V I I.

FVNDERE LVMEN APEX. Proprie dicitur in ſummo flaminis pileo virga lanata: hoc eſt in cujus extremitate modica lana eſt: quod primum conſtat apud Albam Aſcanium ſtatuiſſe. Modo autem ſummitatem pilei intelligimus. Tangit namque, ut frequenter diximus, latenter hiſtoriam. Item hoc quoque igni, ad Servium Tullum pertinet. Nam quum Tarquinius cepiſſet Oriculanam civitatem: ex captiva quadam in domo ejus natus eſt Servius Tullus Hoſtilius; qui cum obdormiſſet, caput ejus ſubito flamma corripuit. Quam cum vellent reſtinguere; Tanaquil regis uxor auguriorum perita, intelligens augurium, prohibuit. Flamma puerum cum ſomno deſeruit. Vnde intellexit eum clarum fore uſque ad ultimam vitam. Sane perite lucem dixit, non ut in ſeptimo, *Tum fumida lumine fulvo*. Nam & illic ſplendor quidem eſt: ſed cum fumo, qui ſemper cauſſa lachrymarum eſt. In Aſcanio autem ſolus oſtenditur ſplendor. Suetonius tria genera pileorum dixit, quibus ſacerdotes utuntur, apicem, tutulum, galerum. Sed apicem pileum ſutile, circa medium virga eminente: tutulum pileum lanatum metæ figuræ: galerum pileum ex pelle hoſtiæ cæſæ.

CIRCVM TEMPORA PASCI. Paſci, creſcere: ut, *Sacrum tibi paſcere crinem*. Sunt autem hic infiniti pro indicativis.

SANCTOS RESTINGVERE. Religioſos. Non quos tunc ſacros ſciebant: ſed quos mox probaturi ſunt. Et bene *fontibus* non aquis. *Sanctos* vero ut venerabilius fieret, ſane *Sanctum* eſt interdum non idem quod ſacrum, neque idem quod religioſum, interdum non aliud quam ſacrum, hic ergo *ſanctos* ſacros accipiemus, quippe quo loco auſpicia fierent, ſicut ex Anchiſæ perſona oſtenditur, cum dicit, *Oculos ad ſydera lætus Extulit*: &, *Da deinde pater auxilium atque omina firma*. Aliter *ſanctum* accipi per ſingula loca dicitur.

AT PATER ANCHISES. Et hic & alibi Anchiſen divinandi peritum inducit. OCVLOS AD SYDERA. Contra opinionem Theocriti, qui eum cœcatum fuiſſe commemorat.

ET COELO PALMAS CVM VOCE TETENDIT. Fugæ defenſio eſt, ut videatur non ſolum utilis & neceſſaria, ſed & honeſta, quoniam divina ſuadebant: nam & ideo inducitur noluiſſe, ut quod vincitur & conſentit argumentum voluntatis divinæ ſit.

SI FLECTERIS. Aut ſecundum Stoicos locutus eſt, qui fati aſſerunt neceſſitatem: aut ſecundum Epicureos, qui dicunt deos non curare mortalia.

ASPICE NOS. Quia intuentes dii juvant. Nam de Iove in x. libro ſic ait, cum in Africa eſſet Æneas, *Et Libyæ defixit lumina regnis*, Et contra, *Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat*. Aut ſecundum Mathematicos, quod quidquid Iupiter irradiaverit felix facit: unde eſt, *Atque oculos Rutilorum rejicit arvis*.

ATQVE HÆC OMINA FIRMA. Secundum Romanum morem petit, ut viſa firmentur. Non enim unum augurium vidiſſe ſufficit, niſi confirmetur ex ſimili. Nam ſi diſſimilia ſint poſteriora, ſolvuntur priora. Vnde eſt, *Quantum Chaonias aquila veniente columbas*. Nam aquila ſine dubio columbis plus poteſt.

FATVS ERAT. Proprietatem diſciplinæ ſecutus, quod Augurum effata dicuntur.

INTONVIT LÆVVM. Siniſtrum, proſperum: quia cæleſte eſt. Siniſtrum autem à ſinendo, quantum ad auguria pertinet, quod nos agere aliquid ſinat; unde alibi, *Si quem numina læva ſinant*. Sed hoc loco pontificalis inducitur diſciplina. Nam oſtendit Anchiſen cum vellet fugam filii ſequi, omine quod de Aſcanii* pro capite auſpicii ſe obtulit, à diis commotum, petiſſe de cœlo confirmationem, ſubjungit enim, *Vix ea fatus erat ſenior, ſubitoque fragore Intonuit lævum*: Proſperum quia ſereno cœlo ſive audita, ſive viſa fuerint, quod hic utrumque oſtendit, *Subitoque fragore Intonuit lævum*, quod ad auditum ſcilicet pertinet. Iterum adjunxit quod ad viſum pertinet. Et *de cœlo lapſa per umbras Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit*. Hoc autem auſpicium cum de cœlo ſit, verbo Augurum *maximum* appellatur. Siniſtras autem partes Septentrionales eſſe Augurum diſciplina conſentit, & ideo ex ipſa parte ſignificatiora eſſe fulmina; quoniam altiora & viciniora domicilio Iovis.

V A R I O R V M.

HÆC OMINA FIRMA. Omen unum atque augurium, non videbatur Romanis ſatis habere ad perſuadendum fidei. Proinde ad confirmationem prioris augurii, ſecundum poſcere ſolebant. PONTAN.

Stella

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idæa claram ſe condere ſylva,
Signantemque vias: tum longo limite ſulcus
Dat lucem, & late circum loca ſulfure fumant.
Hic vero victus genitor ſe tollit ad auras;
Affaturque deos, & ſanctum ſydus adorat.
Jam jam nulla mora eſt: ſequor, & qua ducitis, adſum.
Dii patrii ſervate domum, ſervate nepotem.
Veſtrum hoc augurium, veſtroque in numine Troja eſt.
Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuſo.
Dixerat ille; & jam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiuſque æſtus incendia volvunt.

SERVII.

MVLTA CVM LVCE CVCVRRIT. Nunc theologicam rationem ſequitur, quæ aſſerit flammarum, quos cernimus tractus, nimbum eſſe deſcendentis numinis. Alibi phyſicam: ut, *Vento impendente videbis, Flammarum longos à tergo albeſcere tractus*. FACEM DVCENS. Lumen, quod utique ex facibus naſcitur.

SVPER LABENTEM. Quidam hoc verbum unam partem orationis eſſe tradunt.

IDÆA CLARAM SE CONDERE SYLVA. Stellæ hujus curſus, ſignificat Trojanos conglobatos ad domum Æneæ Idam petere. Quod dicit, MVLTA CVM LVCE: Oſtendit claros. Quod SIGNANTEMQVE VIAS. Scintillas quaſdam dicit relictas, quæ oſtendunt remanſuros in diverſis partibus ſocios. Quod, LONGO LIMITE. Oſtendit errorem. Quod, SVLCVM dicit, ſignificat, *longum maris æquor arandum*. Quod ait, SVLFVRE FVMANT: divini ignis odor oſtenditur. Fulgura enim odor ſulphuris ſequitur. Ex fumo autem mors Anchiſæ cognoſcitur, ſicut ejus oratio ſequens indicat, *Et tenuis fugit ceu fumus in auras.*

CEDO EQVIDEM. Quaſi dicat, licet me ſciam moriturum, & bene quod divinarit Anchiſes, totum ei conceditur. Quidam *fumum*, bellum quod in Italia futurum erat, ſignificari tradunt.

VICTVS GENITOR. Quaſi pertinax & à priſtino propoſito recedens. SE TOLLIT AD AVRAS. Verbum augurum: qui viſis auſpiciis, ſurgebant ex templo, unde ex templo.

AFFATVRQVE DEOS. Agit diis gratias, vel certe invocat, *Iamjam nulla mora eſt*, &, *Cedo equidem*, oſtendit eum Æneæ dictis conſenſiſſe.

DII PATRII SERVATE DOMVM S. N. Hic oſtendit Anchiſen ea quæ optabat per impetrationem augurii meruiſſe.

AVGVRIVM enim, eſt exquiſita deorum voluntas per coſultationem avium, aut ſignorum. perite ergo ſignum de cœlo *augurium* dixit, ideo & adjecit *ſervate domum*, id eſt genus, familiam. *Servate nepotem*, à quo certus * Romanam prolem propagaturum iri. VESTROQVE IN NVMINE TROIA EST. In vobis ea omnia habeo; propter illud, *Has mihi ſervaſſent ſedes*. alii ita exponunt, Augurium numenque veſtrum efficiat, ne putem Trojam periſſe.

CEDO. *Cedere* proprie dicitur qui contra ſententiam ſuam alteri conſentit: ut, *Cedamus Phœbo*. COMES IRE RECVSO. Tantum ad ſolatium itineris, quoniam prope moriturus; ut in ſexto Æneas: *Ille meum comitatus iter*. Vult enim Virgilius etiam Æneæ concedere patris peritiam.

DIXERAT ILLE. Hic diſtinguendum. Alii & *ignis*, ſed male. ETIAM. Dum negat, dum oſtenduntur auſpicia.

PROPIVSQVE. Quamvis ſecreta domus ſit. Propter illud, *Arboribuſque obtecta receſſit*. & ordo eſt: Incendia propius volvunt æſtus, id eſt calorem. Vnde etiam æſtas dicitur, à calore.

DONATI.

PATER ANCHISES. Apud quem cæleſtium rerum ſcientia erat.

VIX EA FATVS ERAT. Oſtenditur ex hoc magnum Anchiſæ meritum.

SEQVOR ET QVA DVCITIS ADSVM. Primum eſt ducere, ſecundum ſequi; ſed ordinato ſenſu corrigitur, ut ſit, *qua me ducitis ſequor*.

VESTRVM HOC AVGVRIVM. Quia veſtrum eſt augurium, veſtrum eſt tueri quod agimus.

CEDO. Scilicet potioribus.

VARIORVM.

STELLA FACEM DVCENS. Beroaldus in Servium §. 20.

MVLTA CVM LVCE CVCVRRIT. Alludit ad Græcorum appellationem, qui hujuſmodi ſtellas διάττοντας appellant. Cæterum lucem capit hic locus è Plinio lib. 2. cap. 26. ubi ejuſmodi ſive *lampades*, ſive *bolides* deſcribuntur. Et poteſt fieri, ut ſit alluſum ad ſtellam, quæ à nece Iulii Cæſaris ſeptem diebus perpetuis fulſit, auctore Suetonio. Vide Ioſ. Scalig. lib. 1. Manilii. TAVBMAN.

Ergo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ergo age, chare pater, cervici imponere noſtræ:
Ipſe ſubibo humeris, nec me labor iſte gravabit.
Quo res cunque cadent, unum & commune periclum,
Vna ſalus ambobus erit: mihi parvus Iulus
Sit comes, & longe ſervet veſtigia conjux.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite veſtris.
Eſt urbe egreſſis tumulus, templumque vetuſtum
Deſertæ Cereris, juxtaque antiqua cupreſſus,
Relligione patrum multos ſervata per annos.
Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam.
Tu genitor cape ſacra manu, patrioſque penates:
Me bello è tanto digreſſum & cæde recenti,
Attrectare nefas; donec me flumine vivo
Abluero.

SERVII.

ERGO AGE. Quia conſenſiſti, & ignis propinquat. AGE autem, non eſt modo verbum imperantis, ſed adverbium hortantis: adeo ut plerunque *Age*, facite dicamus, & ſingularem numerum copulemus plurali. CERVICI. Cervix, cum numero ſingulari dicitur, collum ſignificat: ſi plurali utamur, ſuperbiam oſtendimus; ut in Verrinis Cicero, *Frangere cervices.*

AMBOBVS ERIT. Ad filium & ad patrem poteſt referri. melius ad patrem: quia de Aſcanio poſt loquetur.

ET LONGE SERVET VESTIGIA. Longe, valde: ut, *Tyberinaque longe Oſtia.* Nam *longe* non poteſt, quia ſequitur, *Pone ſubit conjux.* Et bene ire ſingulos facit. Scit enim multitudinem facile poſſe comprehendi. SERVET autem, cuſtodiat: ut, *Et tantas ſervabat filia ſedes.* Vel *longè* ideo, ut ſit prooeconomia quod errare potuerit. FAMVLI. Vnde familia.

VRBE EGRESSIS. Hic ablativo junxit, ut Horat. *Egreſſum magna me accepit Aritia Roma.* Saluſt. Accuſativo. Vt, *Raro egreſſa fines ſuos.* Ergo utrumq; dicimus. TVMVLVS. modo terra tumens: alias ſepulchrum. Prudenter autem circa turbatos pluribus utitur præceptis (diverſa ſigna dat) quia ſcit timoris comitem eſſe oblivionem. TEMPLVMQVE VETVSTVM DESERTÆ CERERIS. Bene Cereris fanum ante urbem eſſe facit, quæ dea ruſticorum eſt. Et liberat Æneas & Cereris templum, & vetuſtum elegit, ad quod nec viris erat aditus, ſicut hoſtes putabant. Nam Æneas ſcit ante eſſe profanatum, propter quod, nec prædæ ſpe Græci poterant duci.

DESERTÆ CERERIS. Vtrum à ſacerdote, qui in ſexto extinctus inducitur: ut, *Cererique ſacrum Polybetem.* An *deſertæ* belli tempore, propter decennalem obſidionem. An *deſertæ* à filia; ut, *Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem.*

RELLIGIONE PATRVM. Timore. & eſt reciprocum. Sic Terentius, *Nam mihi nil eſſe, religio eſt dicere*, id eſt metus. Item Virgilus contra: *Multoſque metu ſervata per annos.* Connexa enim ſunt metus, & religio. Vt Statius, *Primus in orbe deos fecit timor.* ANTIQVA CVPRESSVS. Ad vetuſtatem retulit. Cupreſſum autem funebrem arborem bene ante templum deæ lugentis induxit. EX DIVERSO. Vt non ſit ſuſpicio Græcis.

CAPE SACRA MANV. Non eſt dantis, ſed hortantis, ut tollat: quia ſequitur, *Me bello è tanto digreſſum, & cæde recenti Attrectare nefas.* Scit enim Græcos ex pollutione Palladii piaculum commiſiſſe. FLVMINE VIVO. Perenni, quia jugiter aqua fluens viva vocatur. Sane, *Cape ſacra manu patrioſque penates: Me bello, &c.* pro abluam. VIVO autem, ſicut dictum eſt, ſemper fluenti id eſt naturali: ut, *Vivoque ſedilia ſaxo.* eſt autem augurale verbum.

DONATI.

ERGO AGE. Nam cum impetraſſem paternum aſſenſum, quod difficillimum fuit, arripui ſubitam occaſionem: & omnibus difficultatibus quas objicere potuiſſet Anchiſes, occurrit. Nam ſe illum ſenem & impeditum laturum pollicetur, & omnia communia ipſis futura oſtendit, quia nuſquam illum deſeret: & ne quærat, quid de filio & de uxore faciat, juvabo, inquit, filium auxilio dextræ, & uxor veſtigia mea ſectabitur. Quod vero ait, *ſolus Iulus ſit comes & longè ſervet veſtigia conjunx*, fuit conſilium, ut tutior fieret fuga. Nam ſi plures fuiſſent congregati, non facile latuiſſent.

VARIORVM.

TEMPLVM DESERTÆ CERERIS. Credo equidem hoc templum Cereri conſecratum, reſpiciente nuncupatione raptum Proſerpinæ, & ſpoliatam & orbatam filia matrem à Dite, & ita deſertam à cariſſima Virgine, quam ad inferos uſque ſecuta requiſiverit. Quam ſententiam adjuvat ἕρμιον vel ἑρμιόνη templum in Peloponeſo Cereri & Proſerpinæ ſacrum aſyli vice, quod quaſi ἑρμαῖον, vel ἔρημον Grammatici quidam dictum volunt. GERMAN.

Hæc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hæc fatus, latos humeros, ſubjectaque colla
Veſte ſuper, fulvique inſternor pelle leonis:
Succedoque oneri. dextræ ſe parvus Iülus
Implicuit, ſequiturque patrem non paſſibus æquis.
Pone ſubit conjux. ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverſo glomerati ex agmine Graji;
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique, onerique timentem.
Iamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evaſiſſe viam; ſubito cum creber ad aures
Viſus adeſſe pedum ſonitus: genitorque per umbram
Proſpiciens, Nate exclamat, fuge nate: propinquant:
Ardenteis clypeos, atque æra micantia cerno.
Hic mihi neſcio quod trepido male numen amicum

SERVII.

LATOS HUMEROS. Aut more Heroum ſe laudat: aut certe ſternendo latos facit. Vel *latos*, ſufficientes vecturæ. Vult enim oſtendere totum ſe ad onus præbuiſſe, & ideo *humeros*, non humerum. INSTERNOR. Eleganter tanquam onus laturus, ut de animalibus.

SUCCEDOQUE ONERI. Figura eſt, ut *Succedunt muro, & flammas ad culmina jactant.*

IMPLICUIT. Puerilem expreſſit timorem ne manu excidat patris. SEQUITURQ. PATREM, &c. Bene de præſente puero, qui ut putabatur inter manus reginæ erat poſitus, expreſſit adfectum.

PONE. Poſt; ſed loco tantum non & tempori adjungitur; & eſt adverbium. Atque ideo ultima ſyllaba habet accentum. SUBIT. Sequitur. OPACA LOCORUM. Quia dixit, *Arboribuſque obtecta receſſit*. Eſt autem elocutio: ut, *Strata viarum*. Alii *per opaca* * caſu accipiendum putant; vel *opaca*, obſcura. alibi *opacum*, amœnum.

ET ME QUEM DUDUM. Naturalia plus timet. Quaſi & vir fortis & pius non timet bellicum timorem; ſed naturalem: propterea quia ſequitur, COMITIQUE, ONERIQUE TIMENTEM.

GLOMERATI EX AGMINE. Propter illud, *Undique collecti invadunt.*

NUNC OMNES TERRENT AURÆ. Hic oſtendit etiam fortes viros pro ratione temporis & cauſarum, & debere, & decere metuere. SONUS EXCITAT OMNIS. Conſternat.

SUSPENSUM. Sollicitum. COMITIQUE. Quidam *comiti*, pro comitibus accipi volunt. Nam & pro Creuſa eum timere putant intelligi, & ſingulariter dictum, ut equitem & peditem de multitudine dicimus.

SUBITO CUM. Hyſterologia eſt. NATE. Hæc ſingula pronuntianda ſunt: quia perturbatis, jugis non datur ſermo: nec gaudentibus, nec dolentibus. quidam adfectioſe diſtinguunt.

PROPINQUANT. Non dicit qui: propter ſequentem de Corybantibus œconomiam. CERNO. Nonnulli quærunt ex cujus perſona *cerno* dictum ſit. Sed altius intuentes, Æneæ dant. Ut ipſe hunc verſum dixiſſe videatur.

NESCIO QUOD TREPIDO. Excuſatio eſt conjugis longius derelictæ. Et bene *neſcio*. Quod ait, quia hoc poſtea à ſimulachro uxoris agnoſcit. MALE AMICUM. Non cum utilitate mea favens uxori, quæ in numerum miniſtrarum Matris deum relata eſt. Vel *male amicum*, iratum: ut, *Statio male fida carinis.*

DONATI.

IMPLICUIT. Exprimit cauſam & factum: nam puer patris fugientis æquare paſſus non poterat. Exprimit etiam laborem ſuum, quod in tanta celeritate patrem ferret, filium traheret.

VARIORUM.

PELLE LEONIS. Alexander lib. 6. cap. 26. *Geſtare Heroës pelles leonum, ad incutiendum terrorem.* HARTUNG.

OMNES TERRENT AURÆ. Sophocles: τῷ φοβουμένῳ πάντα ψοφεῖ. λ. HART.

ÆRA CERNO. Cum eſſet cæcus Anchiſes, hunc verſum, Æneæ critici tribuere maluerunt. Sed quamvis cæcus, ita ut in conſuetudine ſolemus, potuit Anchiſes loqui. Nam obliti ſui, plerunque cæci ea dicunt, quæ videntium ſunt: pavorque mentem ita conſternarat ejus, ut ſe putaret videre, quod metuebat. TURNEB. lib. xxvj. cap. 23.

MALE NUMEN AMICUM: *Numen male amicum eſt*, quod uno tempore adverſa proſperis miſcet. *Amicum* hic dici non potuit, quia non ſervavit univerſos: *Inimicum* non potuit, quia præſtitit beneficium, ut plures ſervarentur. TAUBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Confuſam eripuit mentem. namque avia curſu
Dum ſequor, & nota excedo regione viarum;
Heu miſero conjux fatone erepta Crëuſa
Subſtitit, erravitne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum: nec poſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec prius amiſſam reſpexi, animumque reflexi,
Quam tumulum antiquæ Cereris, ſedemque ſacratam
Venimus. hic demum, collectis omnibus, una
Defuit, & comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non incuſavi amens hominumque deorumque?
Aut quid in everſa vidi crudelius urbe?
Aſcanium, Anchiſemque patrem, Teucroſque penates
Commendo ſociis, & curva valle recondo.
Ipſe urbem repeto, cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renovare omneis, omnemque reverti
Per Trojam, & rurſus caput objectare periclis.
Principio muros, obſcuraque limina portæ,

SERVII.

MENTEM. Memoriam: quod paulo poſt ait, *Nec prius amiſſam reſpexi.*

FATONE EREPTA CREVSA. Ordo eſt: *Fato erepta Crëuſa Subſtititne, erravitne via.* Non enim dubitat fato eſſe ſublatam: cum audierit, *Non hæc ſine numine divum Eveniunt.*

NEC POST OCVLIS EST REDDITA NOSTRIS. Conſtat. Nam umbram ejus vidit tantummodo. Alioquin mentiebatur dicendo, non vidi.

HIC DEMVM. Hic una defuit; Aliter vitium eſt. Huc enim dicere debuit. VNA. Id eſt ſola: & videtur improprie de neceſſaria perſona *una* dixiſſe, quæ non ſic debet numerari, quaſi numero defuerit, ſed quaſi affectus dolentis; *Sola* enim de multis intelligitur.

COMITES. Vtrum natum & virum, an ſeparatim alios, an famulos dixit. NATVMQVE. Qui per ætatem, matrem deſiderare debuerat. VIRVMQVE. Videtur excuſaſſe oblivionem ſuam, & culpam ad deos retuliſſe. DEORVMQVE. Hypermetrus verſus eſt; ideo ne ſi deum per genitivum pluralem diceret, ὁμοιοτέλευτον faceret. Dicendo autem, *Quem non incuſavi amens hominumque deorumque*, dat ſibi amentiam, quia in furore incuſavit deos etiam, quod nunquam: cum enim dixit *quem*, non intelligimus etiam deos.

VIDI CRVDELIVS. Bene ſe commendat futurus maritus qui apud fœminam ſic oſtendit priorem ſe amaſſe uxorem.

VRBEM REPETO. Qui * repeto, pro repetere accipiunt. FVLGENTIBVS ARMIS. Licet intempeſtive *fulgentibus* dixerit, tamen poteſt ſignificaſſe ſcutum & galeam, quibus ſolis caruerat, patrem portans & filium ducens.

VALLE RECONDO. Hic jam oſtenditur nimia multitudo.

STAT CASVS. Placet; ut, *Stat quidquid acerbum eſt, Morte pati.*

OBSCVRA LIMINA. Aut per noctem obſcura; aut certe poſticum, LIMINA ſignificat.

DONATI.

MALE AMICVM. Amicum non poteſt dici, quia non ſervavit univerſos. Nec rurſus inimicum, quia præſtitit inimicum.

IPSE VRBEM. Oſtendit affectum puri matrimonii.

VARIORVM.

FATONE EREPTA CREVSA. Non caſu dixit, ſed *fato*; ex opinione Stoicorum: qui aſſerunt fatorum ſtatuta ſervari. unde eſt illud ex x. Æneid.

Stat ſua cuiq; dies, breve & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ.

Epicurei vero caſibus omnia tribuunt: quo reſpexiſſe videtur Poëta in 4. cum ait:

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed miſera ante diem, &c. NASCIMBÆN.

NATVMQVE VIRVMQVE FEFELLIT. Latuit. λανθάνειν Græcis eſt latere, pro quo fallere Latini ſæpe. Horat.

Non vixit male, qui vivus, morienſque fefellit.

Vel ſpem fefellit comitum, & gnati, & viri. PONT.

PRINCIPIO MVROS, &c. Qua diligentia uxorem quæſierit, planum facit: loca quæ adierit, ut de illa inveſtigaret enumerat; & in illis recenſendis varios renovat commiſerationis affectus. NASCIMBÆN.

Qua

Qua greſſum extuleram, repeto, & veſtigia retro
Obſervata ſequor per noctem, & lumine luſtro.
Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,
Me refero. irruerant Danai, & tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax, ſumma ad faſtigia vento
Volvitur: exuperant flammæ, furit æſtus ad auras.
Procedo ad Priami ſedes, arcemque reviſo.
Et jam porticibus vacuis, Junonis aſylo,
Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Vlyſſes,
Prædam adſervabant: huc undique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur: pueri & pavidæ longo ordine matres
Stant circum.

SERVII.

QVA. Pro unde. RETRO OBSERVATA SEQVOR. Relego retro & proſequor mea veſtigia.

LVMINE LVSTRO. Oculos circumfero (non enim facem ferre poterat, quia proderetur)

IPSA SILENTIA. Ipſa quæ terrere non debent, præcipue inter hoſtes. Sed ut diximus, naturalibus tantum cedit.

SI FORTE PEDEM, SI FORTE. Iteratione auxit dubitationem.

IRRVERANT DANAI. Quos Venus ante prohibuerat. Vnde eſt, *Et ni mea cura reſiſtat.*

ILICET. Confeſtim. Hic ſignificat quod ILICO: Sed metri ratione variantur. SVMMA AD FASTIGIA VENTO. Qui urget flammas; ut, *Veluti cum flamma furentibus auſtris.* FASTIGIA. Modo de ſummitate proprie dixit: alibi de imo; ut eſt, *Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras.* Inde eſt, *Cœlumque profundum*, cujus porro fundus eſt: cum de imo fundus, de ſummo faſtigium dicatur.

PRIAMI. Patris ejus. ARCEM. Ne vel illuc confugiſſet.

VACVIS. Magnis, quippe illic erant omnia. (Alii *vacuis*, pro vacuatis intelligunt, ut ſit nomen pro participio; aut *vacuis* à nobis, aut certe *vacuis*, latis)

IVNONIS ASYLO. Templo: unde nullus poſſit ad ſupplicium extrahi. Dictum aſylum, quaſi aſyrum. Alii, aſylum ideo dictum, quod nullus inde tolleretur, id eſt quod σύλαϑαι, hoc eſt abripi nullus inde poterat, vel quod fugienti illuc ſpolia non detraherentur: σύλαι enim Græce aut furta, aut ſpolia dicuntur. Hoc autem non eſt in omnibus templis, niſi quibus conſecrationis lege conceſſum eſt. Primo autem apud Athenienſes ſtatutum eſt ab Herculis filiis, quos inſequebantur ii, qui erant à patre oppreſſi: ſicut docet in duodecimo Statius. Hoc aſylum etiam Romulus imitatus eſt. Vnde eſt, *Quem Romulus acer aſylum Rettulit.* Non ſtatuit. Quem locum deus Lucoris, ſicut Piſo ait, curare dicitur. Sunt quidam qui dicunt, ideo Græcos in templo Iunonis, quod Aſylum erat, prædam convexiſſe, vel captivos concluſiſſe, quod ibi cædem fieri non liceret, & ideo fœminas & pueros clauſos, quod imbellis eſſet ætas & ſexus, quibus etiam hoſtes parcere conſueverunt.

PHOENIX. Achillis magiſter.

HVC. Pro illuc.

GAZA. Cenſus, Perſarum lingua: & eſt numeri ſingularis tantum.

MENSÆQVE DEORVM. Poſtquam exceſſere omnes adytis.

CRATERESQVE AVRO SOLIDI. Qui ſunt vel inaurati, vel laminis tecti, vel incruſtati. CAPTIVAQVE VESTIS. Pro captivorum, & eſt nota elocutio.

LONGO ORDINE. Longa multitudine, ut in ſexto; *Vnde omnes longo ordine poſſet*: quum non dicat per ordinem. Non enim ordo erat in multitudine.

VARIORVM.

HORROR VBIQVE. Πάϑος. nihil erat in urbe, quod animis hominum terrorem non incuteret.

SIMVL IPSA SILENTIA TERRENT. ὑπερβολικῶς timorem ſuum auget: cum tamen non ſibi, ſed uxori timeat: ita quoque antea de patre ſe territum fuiſſe dixerat. NASCIMB.

ILICET IGNIS EDAX. Vide Ioach: Camerarium, problemat: x. Decur. 4.

PROCEDO AD PRIAMI. Alii legunt, *Protinus ad Priami ſedes.* In Longobardico exemplari eſt, *Procedo, & Priami ſedes, &c.* Et ita habetur in Mediceo, & in Porcio, & aliquot aliis antiquis. Quam lectionem etiam Tib. Donatus agnoſcit. Ait enim, *Procedo*, hoc eſt progredior, vel ulterius accedo. *Et Priami ſedes arcemque reviſo*: ne illa ad domum patris ſui, aut ad munitum aliquem locum ſe contuliſſet. PIERIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Auſus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, mœſtuſque Creüſam
Nequicquam ingeminans, iterumque, iterumque vocavi.
Quærenti, & tectis urbis ſine fine furenti,
Infœlix ſimulachrum, atque ipſius umbra Creüſæ
Viſa mihi ante oculos, & nota major imago.
Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantum inſano juvat indulgere labori,
O dulcis conjux? non hæc ſine numine divûm
Eveniunt: nec te hinc comitem aſportare Creüſam
Fas: haud ille ſinit ſuperi regnator Olympi.
Longa tibi exilia, & vaſtum maris æquor arandum.
Ad terram Heſperiam venies; ubi Lydius arva

S E R V I I.

(Avsvs. Quod inter hoſtes.) Voces iactare. Quæ contrariæ ſunt latere cupienti, & hic oſtendit, & ſe fato evaſiſſe, & fato conjugem perdidiſſe, ſed inquirendi officium ad *vocem* tranſtulit, propter noctem (ibi enim voce opus eſt, ubi viſus non ſuppetit) *voces* vero, quia, *Iterumque iterumque vocavi.*

Tectis. Per tecta, Antiptoſis.

Infelix simvlacrvm. Mihi, non ſibi: ut, *Quæ potui infœlix?* Per *ſimulacrum* autem apotheoſin oſtendit: quia ſimulachra deorum ſunt: umbræ, inferorum. ſicut Vlyxes in Homero apud inferos umbram Herculis cernit, qui poſt mortem umbræ inferos, animæ quæ cœlum petunt.

Maior imago. Quia umbra major eſt corpore (Et per hoc mortuam vult oſtendere, aut ex homine deam factam.

Stetervntqve comæ. Præ horrore.

Tvm sic affari. Infinitus modus pro indicativo, & hic verſus in pleriſque dicitur non fuiſſe) Qvid tantvm. Conſolatio eſt. ſequitur etiam divinatio, quæ animis liberatis corpore conceditur. Vnde etiam morientibus datur. Vt, *Nec longum Letabere: te quoque fata Proſpectant* (paria. * Acron Mezentio poſt, atque aut eadem m. at)

Insano. (Hic ſine ratione, aut certe) *Magno*: ut, *Inſani feriant ſine littora fluctus.* Indvlgere. (Vel permittere, vel) Operam dare; ut, *indulgent vino.*

Sine nvmine divvm. Sine fati neceſſitate: ut enim Statius dicit, *Fata ſunt quæ dii fantur* (Eveniunt) Nec te hinc comitem asportare Crevsam. Hic verſus ſcanſione caret. (ſi non convertatur, ut per eclypſes aut ſynalœphas ſcandatur ita, *Eveniunt: nec te hinc comitem aſportare Creüſam*) unde multi as ſyllabam detrahunt, ſic tamen vix fide ſervata ſcanditur, converſio; ut, *Nec te hinc comitem* (*aſportare*) & poteſt ſcandi per ſynalœpham. Aliter, nec eclipſim, nec hiatum, nec ſynalœpham recipit.

Fas. (Pro fato.) Quia ſequitur *Regnumque & regia conjux parta* tibi. Crevsam. Quia Latina declinatio eſt, erit Latinus accentus. (Ille. Superfluum hoc loco pronomen.) Olympi. Cur in penultima accentus ſit, manifeſta eſt ratio apud Latinos: quanquam Græci diſcretionem velint per accentum facere montis & cœli, quod ſuperfluum eſt.

(Longa tibi exilia. Subaudiendum obeunda.) Arandvm. Quia legimus, *Subtrahiturque ſolum*: non immerito dixit nunc Arandvm. Hesperiam, Sequenti epitheto Italiam ab Hiſpania ſegregavit; quæ & ipſa Heſperia dicitur. (Et videtur per derivationem etiam errori finem dediſſe.)

V A R I O R V M.

Avsvs qvin etiam. Nihil intentatum reliquiſſe oſtendit: qui in ſummo etiam ſalutis periculo vocem effundit, ut amiſſam uxorem inveniret: movet commiſerationem ab animi ſui afflictione, & à triſti ac infauſto rei eventu, quod hæc omnia tanto cum periculo fruſtra tentarit. Nascimb.

Nec te hinc comitem, &c. Digladiantur inter ſe Grammatici & eruditi homines ſuper hoc verſu, qui ita in vulgatis exemplaribus legitur: *Eveniunt: nec te comitem hinc aſportare Creuſam.* Vitioſe profecto. Cui alii demunt locale adverbium *hinc*, ne uno pede redundet: quidam vero *portare* legunt, ut ad numerum cadat: nonnulli, *hinc aſportare*, legendum mordicus defendunt, verſumque eſſe pentametrum choriambicum hypercatalecticum aſſerunt: denique in hoc omnes periti convenire videntur, verſum hunc exlegem eſſe. Verum ego ab imperito librario verba tranſpoſita eſſe judico: & ſi ita legeris, *Nec te hinc comitem aſportare Creuſam*, verſus ſuum numerum & pedes habebit, & omnis illa frivola Grammaticorum diſputatio corruet. Nasc.

Longa tibi exilia. Mariti exilia opponit ſuæ felicitati, quod è rebus humanis ſublata ſit. Illius exilia exaggerat ab incommodis & imminentibus periculis. Et ne denuntiatione illa perccileretur, adverſitatibus adjungit res ſecundas. Hortens.

Inter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inter opima virum, leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumque & regia conjux
Parta tibi: lachrymas dilectæ pelle Creüſæ.
Non ego Myrmidonum ſedes Dolopumve ſuperbas
Aſpiciam, aut Grajis ſervitum matribus ibo,
Dardanis, & divæ Veneris nurus:
Sed me magna deûm genitrix his detinet oris.
Iamque vale, & nati ſerva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lachrymantem, & multa volentem
Dicere, deſeruit, tenueſque receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter fruſtra compreſſa manus effugit imago;
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.

SERVII.

VBI LYDIVS. Qui per Tybrim fluit. Ideo ſic dictus à fratre Tyrrheni. Tuſci enim à Lydis originem ducunt. Nam Lydus & Tyrrhenus duo fratres; quum eos provincia una non ferret, in ſortem miſerunt, ut diviſis copiis, proficiſceretur unus ad novas ſedes quærendas: profectus Tyrrhenus eſt, qui ex ſuo nomine Tuſcos Tyrrhenos vocavit. LYDIA autem dicta eſt, in qua frater remanſerat. Vnde nunc traxit, ut Lydium diceret. THVSCI autem, à frequentia ſacrificii dicti ſunt, hoc eſt ἀπὸ τοῦ θύειν. Conſtat namque illic à Tage aruſpicinam repertam; ut Lucanus meminit, *Sed conditor artis Finxerit iſta Tages.* Apud Tuſcos etiam togæ uſus eſt, nam hoc habitu in Lydia Iovis ſimulachrum fuiſſe dicitur.

LENI AGMINE. Leni impetu vel fluore: & multis rebus hoc nomen adjungitur.

REGNVMQVE ET REGIA. Cur ergo Æneas horum non meminit, & conſidit in Thracia & aliis locis.

PARTA. An parata, an adquiſita armis? LACHRYMAS DILECTÆ PELLE CREVSÆ. Melius ad poſteriora referimus; ut dicat, *Noli flere:* nec enim captiva ſum. Male enim plerique dicunt, quia habes uxorem paratam.

SERVITVM. Vt ſerviam. Verbum finitum & modus gerundi eſt.

DARDANIS. Laus à majoribus. NVRVS. Laus à cognatione. Sane hunc verſum quidam ita ſupplevit, *& tua conjux.*

HIS ORIS. In quibus colitur plus quam in Creta.

IAMQVE VALE. Recedentis ſignificatio eſt. Vnde & mortuis dicitur, ut, *Salve maxime Palla Æternumque vale.* NATI SERVA COMMVNIS AMOREM. Quaſi mater ſollicita quod dixerat eum aliam habiturum uxorem. Bene ergo propter futuram novercam commendatur Aſcanius.

MANVS EFFVGIT IMAGO. Quaſi imago, quæ non tenetur. Naturale enim eſt ut non poſſit teneri. Nam in ſeptimo quod ait, *Da dextram miſero;* auxilium ſignificat.

PAR LEVIBVS VENTIS. Puris & non vehementibus. SIMILLIMA SOMNO: Pro ſomno: Sic Cicero, *Simillimum deo judico.* Nam genitivo plurali, debuit jungi ſuperlativus.

DONATI.

DARDANIS. Laus communis à genere. VENERIS NVRVS. Laus propria ipſius. Sum ergo liberata ab hominum infimorum ſervitute, & ei deæ collocata, ex qua ſe ortos omnes dii gloriantur, & habitabo in locis originalibus. Magna ergo conſolatio, qui uxorem nec captivam, nec occiſam invenit, ſed detentam voluntate ejus deę, qua nulla eſt potior.

NATI COMMVNIS. Nam & illo poterit levare uxoris amiſſionem: & etiam admonet propter novercæ ſuſpicionem, ut magis indulgeat filio. Ac propterea hoc noviſſimum collocavit, ut magis pectori infixum, relinqueret. Non tamen apertius hoc dixit, ne ſi aliter ſentire videretur, receſſuri animum læderet

HÆC VBI DICTA. Ingratum facinus fuiſſet, niſi demonſtraſſet, & plura ſe fuiſſe dicturum, & ad illius dicta reſponſurum, ac diutius eam retenturum, niſi ipſa deceſſiſſet.

TER CONATVS. Demonſtrat proprie volentem amplecti, quod corporale non fuerat. CONATVS. Ibi enim ponitur conatus, ubi effectus ſequitur.

VARIORVM.

SED ME MAGNA DEVM, &c. Non Græcorum, ſed magnæ matris ſervitio detineam. Vult autem innuere, ſe jam fatis conceſſiſſe: nam Cybele Ops & Terra dicta eſt, quæ omnium eſt mater. NAS.

NATI SERVA COMMVNIS AMOREM. Ita Propert. lib. 4. Eleg. ult. ſub perſona Corneliæ ad Paulum:

Nunc tibi commendo communia pignora, natos:
Hæc cura & cineri ſpirat inuſta meo.
Fungere maternis vicibus, pater, &c.

Vide BRISSON. Formul. lib. 7.

PAR LEVIBVS VENTIS. Macrobius lib. 5. cap. 7. & lib 5. cap. 5. Infrà lib. 7. Homer. Odyſſ. λ. τρὶς μὲν ἐφορμήθην ἑλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε, τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν. HART.

Sic demum ſocios conſumpta nocte reviſo.
Atque hic ingentem comitum affluxiſſe novorum
Invenio admirans numerum; matreſque, viroſque,
Collectam exilio pubem, miſerabile vulgus.
Vndique convenere, animis opibuſque parati;
In quaſcunque velim pelago deducere terras.
Jamque jugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem: Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum: nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, & ſublato montem genitore petivi.

SERVII.

SIC DEMVM. Noviſſime.

INVENIO ADMIRANS. Quum inveniſſem, admiratus ſum. Vel admiratus ſum tantos evadere potuiſſe. Sane adamat poëta ea quæ legit, diverſo modo proferre. Nævius belli Punici primo de Anchiſa & Ænea fugientibus hæc ait, *Eorum ſectam ſequuntur multi mortales*. Ecce hoc * eſt, *Invenio admirans numerum*. Multi alii è Troja ſtrenui viri, ecce hi ſunt animis parati, ubi foras cum auro illic exibant: Ecce & opibus inſtructi.

EXILIO. Ad exilium alii. Donatus contra metrum ſenſit, dicens EX ILIO, quaſi de Ilio. Nam I longa eſt. MISERABILE VVLGVS. Magnum eſt quod addidit *vulgus*. ſic Statius, *Vnde hoc examen, & una tot miſeræ.*

VNDIQVE CONVENERE. Videtur hoc loco tanquam omnium conſenſu regnum ad Æneam eſſe delatum.

ANIMIS OPIBVSQVE PARATI. Et volebant & poterant, vel fortes pariter & divites. DEDVCERE TERRAS. Iuxta morem Romanum deduci coloniæ dicebantur. Bene ergo de Ænea dixit *Deducere*, quod eis civitatem conditurus erat.

IAMQVE IVGIS SVMMÆ SVRGEBAT LVCIFER IDÆ. Vt Trojanis videtur. Sic alibi *Tibi deſerit Heſperus OEtam.* Secundum perſuaſionem eorum, qui circa montes habitant illic enim vel occidere, vel oriri putant ſydera; unde videri vel incipiunt, vel deſinunt. Hoc eſt autem quod ei Venus promiſit: *Nunquam abero*: Varro enim ait hanc ſtellam Luciferi, quæ Veneris dicitur, ab Ænea donec ad Laurentum agrum veniret, ſemper viſam, & poſtquam pervenit, videre deſiiſſe. Vnde & perveniſſe ſe agnovit. Bene autem poëta diligentia ſua dierum horis, hic quæ aguntur accommodat: ut hoc loco quod de patria cum patre & filio diſcedit Æneas, ait *ſurgebat.*

DVCEBATQVE DIEM. Quia Lucifer lucis eſt prævius. OPIS. Ferendi auxilii, Vel ad cæteros liberandos qui non fuiſſent occiſi, vel ad eruendam de captivitate patriam, quia dicit, *Danaique obſeſſa tenebant Limina portarum*. vel CESSI. Hoc eſt tantis difficultatibus vel malis; & proprie *cedere* dicuntur, qui patriam relinquunt. Vt oſtendit in IX. Idam ſignificat.

SVBLATO GENITORE. Vbique inventa opportunitate pietatem ſuam erga patrem vult oſtendere. MONTEM. Hoc eſt, Idam.

VARIORVM.

ATQVE HIC INGENTEM. Floridus lib. I. cap. 7. HARTVNG.

IAMQVE IVGIS SVMMÆ. Cælius libro 24. & 13. cap. 12. videndus. HARTVNG.

NEC SPES OPIS VLLA DABATVR. Movet commiſerationem ex deſperatione ſalutis civitatis: cujus tuendæ ac ſervandæ omnis erat ſublata ſpes. NASCIMB.

CESSI, ET SVBLATO MONTEM, &c. Occulta laus ſapientiæ. Tempori ſeſe Æneas accommodat, non reſiſtit; ubi majus ſalutis periculum imminet, quam ſpes ulla victoriæ ſeſe oſtendat. Sapientis eſt inquit Cicero, *tempori cedere*, id eſt neceſſitati parere. chorus apud Euripid. in Troad. monet Hecubam, ut fortunæ cedat, & naviget κατὰ πορθμὸν, καὶ κατὰ δαίμονα. NASCIMB.

P. VIR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER TERTIUS.

Poſtquam res Aſiæ, Priamique evertere gentem
Immeritam viſum ſuperis, ceciditque ſuperbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja:
Diverſa exilia, & deſertas quærere terras,
Auguriis agimur divûm: claſſemque ſub ipſa

SERVII.

POSTQUAM RES ASIÆ, PRIAMIQUE EVERTERE GENTEM. Secundum interrogationem Didonis poſt inſidias Græcorum, & caſus ſuorum, proprios errores exequitur, quos pertulit antequam ad Africam perveniret: ordine, ut ſupra diximus, commutato. Nam rectum operis initium eſt, *Fracti bello, fatiſque repulſi.* Fuga autem ejus hæc eſt, relinquens Ilium, Idam tenuit. Inde Antandrum civitatem: juxta quam factis navigiis tenuit Thraciam, in qua Ænum conſtituit, ut multi putant. Mox prodigiis territus, Delum tenuit. Illic accepto augurio, errore patris prætervectus Cycladas, venit ad Cretam: ubi cum peſtilentia laboraret à diis penatibus monitus, ad Strophadas devectus eſt inſulas. Inde prætervectus maritima Græciæ, apud Epirum ſuſceptus eſt Heleni hoſpitio. Vnde profectus Calabriam tenuit: & illinc ſtatim territus adventu Diomedis, abſceſſit; navigavitque uſque ad Scyllam, & Charybdim, quæ ſunt Ætnæ vicinæ. Vnde vento pulſus, circumita maxima parte Siciliæ, Drepanum venit. Vbi ſecundum Virgilium, perdidit patrem. Inde (ut eſt in primo) ad Didonis regna pervenit.

POSTQUAM. Hæc particula connectendis adjungitur rebus: ut, *Poſtquam altos tetigit fluctus.* Sic enim dictis ſequentia copulantur. RES. Quamvis multa prout locus exegerit ſignificet, modo tamen imperium, aut RES hic pro univerſo ſtatu Aſiæ. Bene autem ASIÆ, quaſi orbis tertiæ partis. Nam Phrygia in Aſia eſt: Ilium in Phrygia minore. PRIAMIQUE EVERTERE GENTEM. Non eſt iteratio. Nam potuit aliud ſine alio fieri, ut vel Phrygia tota everteretur; vel ſolum Ilium periſſet.

GENTEM IMMERITAM. Bene gentem. Nam Laomedontis, & Paridis culpa, univerſa gens perire non debuit. VISUM SUPERIS. Vt ipſe ait, Neptunum, Iunonem, Minervam vidiſſe ſe everſores Trojæ. Laus Ilii eſt, quod non niſi dii potuerunt ſubvertere. Quotieſcunque autem ratio vel judicium non apparet, SIC VISUM, interponitur: ut Horatius, *Sic viſum Veneri*: Cum amorem oſtenderet non eſſe pulchritudinis. Et bene accuſatio in deos habet quandam venerationem, alioquin ſacrilegium eſt.

SUPERBUM ILIUM. Nobile. *Ilium* autem Virgilius, neutro tantum genere declinat. Horatius etiam fœminino, ut, *Non ſemel Ilios vexata.* Sane modo *Ilium* proprie de civitate dixit. Nam regio Troja eſt: quamvis interdum pro civitate provinciam ponat: ut, *Et campos ubi Troja fuit.* HUMO FUMAT NEPTUNIA TROIA. *Humo*, ab humo id eſt funditus, ut ſignificet patriæ ſuæ ſolum quoque arſiſſe. FUMAT. Sane quæritur quomodo dixerit CECIDIT, & FUMAT. Sed aut per licentiam poëticam, tempus pro tempore poſuit: ut, *Meminiſſe horret, luctuque refugit.* Aut certe naturam rerum expreſſit. Nam *ruina* fit brevi, *fumus* vero longo permanet tempore.

NEPTUNIA TROIA. Bene & ſubtiliter etiam diis invidiam commovet, ut ea cecidiſſe dicat quæ putabantur deorum. Sane fabula talis eſt, Laomedon rex Trojanorum ſollicitus pro opibus ſuis petit Apollini & Neptuno, ut Ilium cingerent muris, mercede promiſſa; quo impetrato, quæ diis promiſerat denegavit. Sed Neptunus iratus, cetos, id eſt beluas marinas immiſit; quod malum Trojani paſſi ſunt, nece filiarum quas bellua conſumebat, donec apertiore reſponſo Heſiona Laomedontis filia monſtro exponeretur, quam Hercules Troja everſa liberavit, & amico ſuo Telamoni dedit uxorem. Sane Laomedonte occiſo, Priamo Phrygiæ donavit imperium. NEPTUNIA autem TROIA; quia Neptunus & Apollo eam cinxit muris, ſicut prædiximus.

DIVERSA EXILIA. Multi ad illud referunt, *Magnum quæ ſparſa per orbem.* Conſtat namque diverſas partes orbis tenuiſſe Trojanos, ut Helenus & Antenor. Sed melius eſt ut ſpecialiter hoc Æneæ daret, qui compulſus auguriis eſt, diverſas terras, hoc eſt in diverſa regione poſitas, quærere. ideo, *Incerti quo fata ferant.* DESERTAS. A Dardano, accipe. Nam ubique uberes eſſe legimus: aut *deſertas*, ut quidam volunt, quas & tenuimus & deſeruimus; ut Cretam & Thraciam.

AUGURIIS AGIMUR DIVUM. Pro oſtentis, id eſt. Ex flamma, quæ tempora Aſcanii paſta eſt, curſu ſtellæ: Creüſæ admonitione, quæ dixit, *Ad terram Heſperiam venies.*

Antan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Antandro & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quo fata ferant, ubi ſiſtere detur:
Contrahimuſque viros. vix prima inceperat æſtas,
Et pater Anchiſes dare fatis vela jubebat.
Littora tum patriæ lachrymans, portuſque relinquo,
Et campos ubi Troja fuit, feror exul in altum
Cum ſociis, natoque, penatibus, & magnis diis.

S E R V I I.

SVB IPSA ANTANDRO. Iuxta Antandrum. Eſt autem civitas Phrygiæ, dicta Antandros, vel quod de Andro inſula eam condiderunt coloni, quaſi ἀντὶ ἄνδρου: vel quia Græci venientes per Thraciam, ceperunt Polydorum: pro cujus pretio hanc accepere civitatem, quæ ex facto nomen accepit Antandros, id eſt propter virum data. Fertur tamen quod poſt acceptum pretium à Græcis occiſus ſit lapidibus. Quamvis huic opinioni Virgilius non conſentiat. Nonnulli adſerunt Antandron inſulam eſſe vicinam Trojanis regionibus, ab hac populos Medos coactos loci anguſtia ad vicina littora profectos, civitatem Antandron ex nomine patriæ condidiſſe. Alii à Polymeſtore occiſum dicunt poſt everſam Trojam, & in maria præcipitatum. Cujus quum mater Hecuba agnoviſſet cadaver: cum captiva duceretur flendo in canem converſa eſt, cum ſe præcipitare vellet in maria. Quod ideo fingitur, quia nimio dolore inaniter Græcis convitiabatur. PHRYGIÆ IDÆ. Ad diſcretionem Cretenſis. MOLIMVR. Fabricamus paramus. Et bene petit loca, in quibus & lateret, & navigia præpararet.

INCERTI. Quia quiſquis navigat, licet mente deſtinet locum, quo tamen feratur, incertus eſt. Ergo non ignari, quibus dictum erat ut Italiam peterent; ſed incerti ubinam eſſet Italia. QVO FATA FERANT. Quia nec in Thracia permanſit, nec in Creta. VBI SISTERE DETVR. Propter diuturnum errorem, & quia ſicut dictum eſt, ad multa delatus loca eſt; aut propter dubietatem oraculorum, certum enim erat nos à Troja debere proficiſci, incertum tamen ubi eſſet conſiſtendum.

CONTRAHIMVSQVE VIROS. Colligimus. Eos ſcilicet, qui ad auxilium venerant. Vnde eſt, *Vnam quæ Lycios fidumque vehebat Orontem.* Item, *Et fratres Lycia miſſos & Apollinis agris.* VIX. Mox: ut, *Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum Vela dabant læti.* PRIMA ÆSTAS. Vt prima pars æſtatis, quia eſt ea adulta & præceps. Aut vernum tempus dicit, quamvis Paleſatus tradat capto Ilio Æneam poſt triennium navigaſſe, & hæc cojunctio velocitatem videtur oſtendere.

ET PATER ANCHISES. Vt agendarum rerum authoritatem adſignet Anchiſæ. Et ut diximus, τὸ πρέπον ſervat, ut pater jubeat.

LITTORA TVM PATRIÆ LACHRYMANS. Amat Poëta quæ legit, immutata aliqua parte vel perſonis, ipſis verbis proferre. Nævius enim inducit uxores Æneæ & Anchiſæ cum lachrymis, illum relinquentes his verbis, *Amborum uxores noctu Trojade exibant, capitibus opertis, flentes ambæ, abeuntes lacrymis cum multis.* Hoc iſte Ænean eodem in tempore ejuſdem rei cauſa inducit feciſſe, cum dicit, *Littora tum patriæ lacrymans portuſque relinquo,* & multi tradunt hoc in primo dictum, *Trojæ qui primus ab oris.*

CAMPOS VBI TROIA FVIT. Hoc eſt, quod ait, *omnis humo fumat Neptunia Troja.*

PENATIBVS & MAGNIS DIIS. Alii deos magnos cœlum ac terram putant, ac per hoc Iovem & Iunonem. dii penates à Samothracia ſublati, ab Ænea in Italiam advecti ſunt; unde Samothraces cognati Romanorum eſſe dicuntur, quos inter cætera ideo *magnos* appellant, quod de Lavinio tranſlati Romam, bis in locum ſuum redierint; quod Imperatores in provincias ituri, apud eos primum immolabant; quod eorum nomina nemo ſciat; quod præſentes * ſentiantur. Nam cum ambæ virgines in templo deorum Lavini ſimul dormirent: ea quæ minus caſta erat fulmine exanimata, alteram nihil ſenſiſſe, quos inmani,* penitus in cultu habent, quos niſi ſacerdoti videre fas nulli ſit; qui ideo penates appellantur, quod in penetralibus ædium cœli ſedeant; nam & ipſum penetral penus dicitur, ut hodie quoque penus Veſtæ claudi, vel aperiri dicitur. EXVL. Quaſi trans ſolum miſſus, aut extra ſolum vagus.

CVM SOCIIS, NATOQVE, PENATIBVS, ET MAGNIS DIIS. Duo humana poſuit, & duo divina; patris non fit mentio, quia ſecundum Virgilium ad Italiam non venit. PENATIBVS, ET MAGNIS DIIS. Varro unum eſſe dicit, Penates & *magnos deos*. Nam & in baſi ſcribebatur, MAGNIS DIIS. Poteſt tamen hoc & pro honore dici. Nam & dii magni ſunt, Iuppiter, Iuno, Minerva, Mercurius: qui Romæ colebantur. Penates vero apud Laurum Lavinium. Vnde apparet non eſſe unum. Idem Varro & alii complures *magnos deos* adfirmant ſimulachra duo virilia, Caſtoris & Pollucis, in Samothracia ante portum ſita, quibus naufragio liberati vota ſolvebant.

D O N A T I.

VIX. Nam fugitivi maturum tempus expectare non poſſunt, & quia definita loca non habuimus, navigavimus quo fata ducebant.

LITTORA. Nam patria perierat, & commuto terram, locum ſtabilem & certum, & ſequor incerta maris.

ET CAMPOS. Non ſine ſummo dolore videt latitudinem camporum, in qua mœnia diruta jacebant. Et tria poſuit, quæ per naturam ſuam non poterunt perire: *littus, portum, campum.*

CVM SOCIIS NATOQVE PENATIBVS, ET MAGNIS DIIS. Tacuit patrem, quia jam eum nominaverat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis:
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo:
Hoſpitium antiquum Trojæ, ſociique penates,
Dum fortuna fuit. feror huc, & littore curvo
Mœnia prima loco, fatis ingreſſus iniquis:
Æneadaſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, diviſque ferebam
Auſpicibus cœptorum operum; ſuperoque nitentem

SERVII.

TERRA PROCVL. Procul eſt quaſi porro ab oculis. Vnde poteſt & ſatis longe ſignificare, & non valde. Hic tamen, pro non valde longe, ponitur. Brevis eſt enim Helleſponti tranſitus. VASTIS. vaſtatis, & per hoc deſertis aut magnis.

THRACES ARANT. Figurate, nam minus eſt QVAM ACRI. *Sævo* & cruento. LYCVRGO. Lycurgus vero, ut alii dicunt cum indignaretur Liberum ab omnibus gentibus coli, ut primum eum Thraciæ fines cum ſocio comitatu introiiſſe cognovit, comprehenſas Baccas ejus flagellis verberavit, ipſum vero inſequi, ut occideret cœpit. Sed poſtquam ſe Liber fugiens, ut evaderet præcipitavit in mare, & Athen.. * nympha exceptus liberatus eſt. LYCVRGVS autem hic filius Dryantis, rex gentis Biſtonum fuit: qui ut habet fabula dum contemnens Liberum patrem, vites manu ſua ſemper abſcinderet, immiſſo à Libero furore, ipſe ſibi crura ſuccidit. Re vera autem abſtemius fuit: quos conſtat acrioris eſſe naturæ, quod etiam de Demoſthene dictum eſt. REGNATA. Participium eſt ſine origine verbi.

HOSPITIVM ANTIQVVM. Aut carum: aut re vera antiquum. Nam tanta inter ipſos familiaritas fuit, ut Ilione filia Priami, Polymneſtori nuberet Thracum regi. SOCIIQVE PENATES. Vel propter ſupra dictam conjunctionem Iliones & Polymneſtoris; vel quia cum omni hæreditate majorum, diviſerant etiam deos penates, Dardanus & Iaſius fratres; quorum alter Thraciam, alter Phrygiam incoluit occupatam.

DVM FORTVNA FVIT. Scilicet bona: & ſimul oſtendit fidem cum fœlicitate deficere. Sane ſciendum, quod quotieſcunque fortunam ſolam dicimus, fœlicitatem intelligi. Vnde & fortunatos tantum felices: & infortunatos ſolos infelices vocamus. LITTORE CVRVO. Perpetuum epitheton littorum eſt. Nam quod in ſexto ait, *Tunc ſe ad Cajetæ, recto fert littore portum*: Significat eum ita navigaſſe, ut non linqueret littus. PRIMA LOCO. Quia apud Cretam alia fecit. Modo autem Æneum ſignificat. ut Saluſtius *Ænum & Maroneam: viamque militarem.* Quanquam Homerus dicat inde auxilia ad Trojam veniſſe. Ergo jam fuerat. Euphorion, & Callimachus hoc dicunt etiam, quod *Ænum dicatur à ſocio Vlyſſis illic ſepulto eo tempore, quo miſſus eſt ad frumenta portanda.* FATIS INIQVIS. Bene quid ſit futurum præoccupat.

ÆNEADAS. Ecce nec Virgilius Ænum dicit. Æneadas autem hic ſecundum accuſativum nomen derivatum aliter juxta nominativum.

SACRA DIONÆÆ MATRI. Veneri, à matre Dione ſecundum Homerum. Et bene diſpenſat, ut ſi adverſa navigatio ſequatur, Dionæam Venerem dicat, ut hoc loco: ſi proſpera, de mari eam dicat eſſe procreatam; ut, *Vnde genus ducit.* Hæc autem in quantum poteſt, reſervat.

AVSPICIBVS COEPTORVM OPERVM. Iovi, qui arcis deus eſt: Apollini, propter auguria: Libero, cauſa libertatis. Nam dii alii ſi invocentur, ad privatam pertinent cauſam. Vnde de Didone legimus, *Iunoni ante omnes cui vincla jugalia curæ*, propter nuptias. quamvis enim reipublicæ utilitas ſimularetur, erat tamen ſpecialis cauſſa Didonis. Similiter & hic Æneas ſacrificat Veneri. Quod autem de Libero diximus, hæc cauſa eſt: ut ſignum ſit liberæ civitatis. Nam apud majores aut ſtipendiariæ erant, aut fœderatæ, aut liberæ. Sed in liberis civitatibus ſimulachrum Marſiæ erat, qui in tutela Liberi patris eſt. Sed auſpicia omnium rerum ſunt; auguria certarum: auſpicari enim cuivis, etiam peregre licet; augurium agere, niſi in patriis ſedibus non licet. Peritiſſime ergo Virgilius veteris conſuetudinis meminit, cum facit Æneam, quia peregre, id eſt in Thracia agit, auſpicantem, id eſt, *Auſpicibus cœptorum operum.*

DONATI.

TERRA PROCVL. Optime ignoranti Didoni terram exponit: in qua ſitus loci, & incolarum perſona, & opportunitas, cum propter propinquitatem laborem longioris itineris levaret: & propter fertilitatem indigentibus poſſet opitulari. Quoniam autem Thraces amiſerant Lycurgum regem, videbatur, quod nullus adverſarius venientes prohibere poſſet. Firmabat autem ſpem religio fœderis, diuturnitate temporis roborata.

FEROR. Nam non ſuo conſilio venit.

FATIS INIQVIS. Hoc exitus rerum, non initia docuerunt.

SACRA. Primo invocabam auxilium maternum, deinde aliorum deorum, qui auſpicio novorum fundamentorum eſſent neceſſarii.

VARIORVM.

TERRA PROCVL VASTIS. Ex Euripide expreſſum. Turneb. XI. cap. 19. Notat autem Servius, *Procul*, hic ſignificare *propè*. Vel *Procul* dixit, ut rationem migrantium, nec in patriam unquam redeuntium habuerit: quibus etiam propinqua videntur longinqua. NASCIMB.

SACRA DIONEÆ. Macrob. lib. 3. c. 3. Saturn.

Cælicolûm regi mactabam in littore taurum.
Forte fuit juxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo convellere ſylvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:
Horrendum, & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror

SERVII.

MACTABAM IN LITTORE TAVRVM. Contra rationem, Iovi taurum ſacrificat: adeo ut hinc putetur ſubſecutum eſſe prodigium. Vbique enim Iovi juvencum legimus immolatum; ut, *Statuam ante aras aurata fronte juvencum, Iam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.* Item Iuvenalis, *Qui vexat naſcendi robora cornu.* Nam in victimis etiam ætas eſt conſideranda.

FORTE FVIT IVXTA TVMVLVS. Excuſat dicendo *Forte fuit*, quod juxta eum locum ſacrificaverit. TVMVLVS autem dicendo uno ſermone, & collem & ſepulchrum fuiſſe ſignificat. Poteſt enim tumulus & ſine ſepulchro, interpretatione collis interdum accipi. Nam & terræ congeſtio ſuper oſſa, tumulus dicitur. Sane apparatus mortuorum funus dici ſolet; exſtructio lignorum rogus; ſubjectio ignis pira; crematio cadaveris buſtum; locus uſtrina; operis exſtructio ſepulchrum; nomen inſcriptum monumentum. QVO SVMMO. In quo ſummo. CORNEA VIRGVLTA & MYRTVS. Bene legit, haſtis apta virgulta. Nam legimus, *Et bona bello cornus.* Et alibi, *ac myrtus validis haſtilibus.* Ergo ſi telis fuerat confixus, merito illic hæc coäluere virgulta. Cornus autem declinatur ut ficus, ſi arbor ſit. Nam cornu animalis, indeclinabile eſt: licet genitivum uſurparit Lucanus: ut, *Cornus tibi cura ſiniſtri Lentule.* Sic Cicero in Arato, *Hujus genus*: pro genu.

VIRGVLTA. Copioſe virgulta, haſtilia, ſylvam, ramos, arborem, vimen, corticem, ſtipitem, ſegetem, jacula. HORRIDA MYRTVS. Horrida ad loci faciem retulit, nam ad arboris naturam vel certe umbroſam. MYRTVS. Sane de myrto fabula talis eſt. Hæc Myrtus ex fama de plebe antiquorum nata, Græco vocabulo Myrene vocitata eſt, forma pulcherrima: hanc cum quidam popularium dives & nobilis adamaſſet, à parentibus ejus poſtulavit uxorem. Interea latrones urbem occupaverunt, quam cum depopulantur, Myrenem fratribus ejus occiſis captivam duxerunt, & in latebris condiderunt, donec alia loca vaſtarent: Sed hæc Myrene inventa occaſione fugit, & ad cives reverſa eſt: Gratulati cives, eam ſacerdotem Veneris eſſe juſſerunt; quæ cum ſacra celebraret, unum de latronibus per quos abrepta fuerat in plebe cognovit, eumque comprehenſum in medium vulgus extraxit. Latro pœnis adactus, omnia quæ intendebantur confeſſus eſt, ſocios quoque ubinam eſſent prodidit. Sed juvenis qui eam ante amaverat & petierat ſibi conjugem, ad inveſtigandos latrones ſibi negotium depopoſcit; quos cum inventos cepiſſet & præmium poſceret, data ei poteſtas eſt à populo, ut virginem quam amaverat in matrimonium duceret: ob quam rem irata Venus, illum mori fecit; virginem autem in Myrtum arborem vertit, eique quod ſacerdos fuiſſet, præſtitit ut perpetuo, & ſuavi odore gauderet.

ACCESSI. Non ad cornum, ſed ad myrtum, quę inter verbenas eſt. Et bene matri ſacrificaturus aras coronat ex myrto. SYLVAM. Sicut dictum eſt, bene variat, ut nunc ſylvam, nunc vimina, nunc virgulta, nunc arborem dicat.

RAMIS TEGEREM. Excuſatio à voluntate.

MONSTRVM. Bene monſtrum: nam ſtatim quid eſſet apparuit, & hoc proprietatis eſt: abuſione tamen plerunque corrumpitur.

ATRO. Hic pro corrupto ſanguine. LIQVVNTVR. LI in verbo producitur, ut hoc loco. In nomine vero corripitur, ut liquor.

TABO. Corrupto ſanguine.

VARIORVM.

MACTABAM. *Mactare* proprie valet, magis augere, ornare, honorare. M. Tullius apud Nonium. Ferunt laudibus, mactant honoribus. Itaque non ſolum ita loquimur, mactare diis hoſtiam, id eſt immolare: ſed & mactare deos, pro eo, qnod eſt ſacrificiis deos honorare, ſeu placare. M. Tullius in Vatin. cum puerorum extis deos mactare ſoleas: Ex quo mactare malo, & infortunio, damno. Terentius. LAMBIN.

QVO CORNEA SVMMO VIRGVLTA. Hoc mihi è conſuetudine doctiſſimus Poëta finxiſſe videtur: qui tumulis & buſtis cum alia virgulta, tum myrtum imponere ſolebant, quod Victorius notavit lib. 16. cap. 1. Verius ſit tamen, hoc finxiſſe Maronem, quod è corno & myrto haſtas facerent antiqui, quibus ait confixum Polydorum fuiſſe. TVRNEB. lib. 4. cap. 22.

DENSIS HASTILIBVS HORRIDA MYRTVS. Myrtum etiam ſepulcralem fuiſſe conſtat ex hoc loco, & Theophraſti: qui auctor eſt, primo viſam in tumulo Elpenoris ſocii Vlyſſis: & illo in Culice: *myrtus veteris non neſcia fati*: ubi alludit Poëta ad myrtum in Veliterno conſpicuæ magnitudinis ab Africano ſatam, non ita procul à ſpecu quodam; ubi draco Manibus Scipionis ſervandis præfectus dicebatur. GERMANVS.

Mem-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Membra quatit, geliduſque coit formidine ſanguis.
Rurſus & alterius lentum convellere vimen
Inſequor, & cauſſas penitus tentare latenteis:
Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa movens animo, Nymphas venerabar agreſtes,
Gradivumque patrem, Geticis qui præſidet arvis,
Rite ſecundarent viſus, omenque levarent.
Tertia ſed poſtquam majore haſtilia nixu
Aggredior, genibuſque adverſæ obluctor arenæ;
(Eloquar, an ſileam?) gemitus lachrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures;
Quid miſerum Ænea laceras? jam parce ſepulto,

SERVII.

MEMERA QVATIT. Cauſa pendet ex cauſa. Nam timor ſanguinem gelat, qui coactus frigus gignit. GELIDVSQVE COIT. Phyſice loquitur & rationabiliter, nam hinc & pallor naſcitur, cum ſe ad præcordia fugiens contrahit ſanguis.

LENTVM VIMEN. Molle & flexuoſum. Vnde & qui incurvi ſunt per ſenectutem.

TENTARE LATENTEIS. Miraculum enim eſt ex arbore ſanguinem fluere.

MVLTA MOVENS ANIMO. Non dicit quæ, ſed ex ſequentibus intelligimus. Cogitabam, inquit, ne forte bellum immineret quod ſanguinem vidiſſem, ne lucum Nympharum violaſſem, ne forte ſanguis ex nymphis eſſet. Hamadryades namque cum arboribus & naſcuntur, & pereunt. Vnde plerunque cæſa arbore ſanguis emanat. Nam Ovidius ait, quum Eriſichton arborem incideret, primo ſanguis effluxit: poſt ululatus ſecutus eſt. Inde Statius, *Nec amplexæ dimittunt robora nymphæ*. Item, Cogitabam ne forte ex terra Martis jure ſanguis efflueret. Nam quod dicit hæc ſe veneratum eſſe numina, illas conſtat præceſſiſſe cogitationes.

GRADIVVMQVE PATREM. (*Gradivum*): exilientem in prælia: quod in bellantibus ſit, neceſſe eſt. Aut gravem deum patrem: aut ideo, quia apud Pontifices, Mars pater dicitur. Alii *gradivum*, quod gradum inferant, qui pugnant: aut quod impigre gradiantur. Alii à gratitudine quod huc & illuc gradiatur; unde Martem communem dici: Nonnulli eundem Solem & Vulcanum dicunt: Sed Vulcanum generis eſſe omnis principem, Martem vero Romani tantum ſtirpis auctorem. Alii gradivum, quia nunquam equeſter, aut à gradu dictum. GETICIS. Thraciis. Getæ autem populi ſunt Mœſiæ: quæ quia lata eſt, multas continet gentes.

RITE SECVNDARENT. Recte proſperos facerent. VISVS. Pro viſa poſuit. Tunc enim maſculino utimur genere, cum de his loquimur, quibus videmus: ut ſi dicas, Nubecula obeſt viſibus meis. Si autem neutro utamur, ea quæ videntur ſignificamus: ut ſi hoc loco diceret, *Rite ſecundarent viſa*. quod propter metrum non potuit. OMENQVE LEVARENT. Bonum ac leve facerent. Id eſt in bonum converterent.

OBLVCTOR. Acrius nitentem oſtendit.

ELOQVAR, AN SILEAM? Parentheſis ad miraculum poſita. Qua magnitudinem monſtri oſtendit, & bene, auditorem adtentum vult facere.

GEMITVS LACHRYMABILIS. Poteſt enim eſſe etiam iraſcentis. Et *lacrymabilis* cum lacrymis, an dignus lacrymis.

IMO AVDITVR TVMVLO. Ex imo tumulo, ut longe vox cum quodam defectu ſonans, auditu ipſo miſerabilior videtur. AVDITVR. Vetus codex habet auditus. VOX REDDITA. Pro data. Redditur enim quicquid ad nos per alterum tranſit, quanquam hic etiam hoc poſſit intelligi. Nam ad eum vox miſſa per tumulum eſt.

DONATI.

GEMITVS. Moraliter primo gemitus, deinde voces auditæ ſunt.

QVID MISERVM ÆNEA. Artificioſa res. ſi enim Æneas loqueretur, diceret feci, & abſoluta qualitate ſeſe defenderet, quia neſcius fecerat: ſed Poëta eum inducit defenſorem, qui accuſator eſſe debuit. Ideoque acerbitatem latius extendit, & ex uno crimine multa poſſe exoriri evidenter oſtendit: ſed inſtruit, & non arguit. Primum crimen eſt, ſepulchrum violatum: & hoc ratione loci, temporis, & perſonarum. Addit miſeriam, quæ ſublevatione & non oppreſſione digna eſt.

ÆNEA. Ex nomine proprio apparet, notum cum noto loqui.

VARIORVM.

IAM PARCE SEPVLTO. Lex erat xij. tab. *Defuncti injuria ne afficiantur: deorum manium jura ſancta ſunto*. Ex Solonis ſanctionibus, *Ne in vita defunctos convitia jaciantur; ne quis ſepulchra deleat, aut violet etiam, &c.* Violatoribus ſepulchrorum ſupplicia erant propoſita ex Pauli I. C. ſententia: humilioribus, capitis mulctatio: honeſtioribus, in inſulam deportatio, relegatio, aut in metallum damnatio. PONTAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Parce pias ſcelerare manus. non me tibi Troja
Externum tulit: haud cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & jaculis increvit acutis.
Tum vero ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infœlix Priamus furtim mandarat alendum

SERVII.

LACERAS. Per membra diſcindis. Nam lacerare eſt ſæpius vulnerare. PARCE. Id eſt parce tibi: Vel ſepulto parce, cui vivo nemo pepercit. SEPVLTO. Modo mortuo vel jacenti ſignificat. Nam ſepultus eſt quaſi ſine pulſu. Non enim hunc ſepultum poſſumus dicere, cujus ſepultura non ſit rite perfecta: ſed fortuita eſt obrutus terra.

PIAS. Bene etiam ille qui læditur excuſat Æneam: quod pietatis grande teſtimonium eſt. *Pias* autem propter penates de excidio liberatos, aut quia ſacrificabat. SCELERARE. Polluere, nomen tamen fecit ſine verbi origine, non enim dicitur ſcelero.

EXTERNVM TVLIT. Ordo eſt, Troja me tibi tulit, & bene *tulit* hoc eſt educavit, non externum. Nam & civis Æneæ fuerat & cognatus. Et cito ſe & Trojanum eſſe, & ad finem oſtendit.

HAVD CRVOR HIC DE STIPITE MANAT. Mire quaſi oſtendens cruorem ſuum de ſtipite. De ligno ait; nam ſtipes vere eſt lignum ſectum ſiccum.

CRVDELES TERRAS. Id eſt crudelium & avarorum. Ex moribus enim cultorum, terræ laudantur vel vituperantur: ut, *Devenere locos lætos.*

POLYDORVS EGO. Sive EGO diſtinguas. ſive EGO HIC: ſubaudias SVM neceſſe eſt. Et quaſi dicticōs, id eſt Polydorus ſum, non ſtipes.

TELORVM SEGES. Multitudo. Plautus Aulularia, *Stimulorum ſeges.* Sane putatur non veriſimile jaculis conjectis puerum occiſum; nam repugnat cum illo, *Polydorum obtruncat*, nam emiſiſſe radices jacula mirum eſt, niſi monſtruoſum ſit. INCREVIT. Reviruit. Traxit autem hoc de hiſtoria Romana. Nam Romulus capto augurio, haſtam de Aventino monte in Palatinum jecit; quæ fixa fronduit.

VERO. Adfirmative. ANCIPITI. Duplici, quod & ſanguinem viderat, vel ancipiti formidine, una quod ſepulchrum læſerat, altera quod metuere cœperat l.... * ipſum.

HVNC POLYDORVM. Licet de Polydoro ſuperius ſit relatum, tamen propter varietatem rei neceſſe eſt repeti. Priamus cum videret longa obſidione res ſuas in ultimo conſtitutas, filium parvulum Polydorum, Polymneſtori regi Thraciæ genero ſuo per Ilionam filiam cum magno auri pondere nutriendum commendavit; qui victa Troja, auri cupiditate impulſus, Polydorum obrutum telis occidit.

INFOELIX. Aut qui jam infœlix eſſe cœperat: aut cui etiam proviſa nocuerunt. Aut infelix, quia ſuperſtes liberis fuit: aut quia illi perfidia non ab hoſtibus tantum eſt. MANDARAT. Aphæreſis eſt, ſive dixeris commendarat, ſive amandarat: Et mandarat eſt amoris; amandarat vero odii eſt; & amandare eſt ſub ſpecie legationis aliquem relegare. FVRTIM. Ne Græci ſcirent.

DONATI.

PIAS MANVS. Cur parce, ſi jam patrata res fuerat? Quia quod ignorans fecerat, merebatur veniam. Non autem mereretur, quod deinde eſſet facturus. Sic: *Si mihi parces te crimine ſolves.* NON ME TIBI TROIA. Peccares enim in hominem, in miſerum, in defunctum, in civem, in tuum. Ergo, non tulit me tibi Troja exterum, id eſt non ſolum civem, ſed affinem: frater enim Crëuſæ erat.

DE STIPITE MANAT. Perſonarum & temporis poſuerat partes, nunc ponit loci.

CRVDELES TERRAS. Demonſtrat hoc eſſe vitium terræ parentis, ut per hoc omnes eodem vitio laborare ſignificaret. Ergo & ab aliis poterat eandem injuriam expectare, atque etiam ſi tutus permanſiſſet, pium inter impios verſari.

FVGE FVGE. Ex duplicatione verbi, neceſſitatem oſtendit fugiendi.

TVM VERO. Quia ſupra dixerat: *Mihi frigidus horror membra quatit.* Nam ad illum horrorem, qui fuit ex ſanguine, accedens vox lamentabilis Polydori mentem in hebetudinem convertit, & vox in ſilentium tranſit.

HVNC Ea ratione miſit Priamus, ut cum ſe in ſummis periculis cerneret, ſaltem poſteritas ſua in hoc filio remaneret, & auri vim magnam dedit, ut eſſet quo viveret: & ex ſe naturam Polymneſtoris conjectans, tutum filium apud veterem amicum credidit. Infelix ergo, qui dum filium in tuto collocare putat, eum perdidit. Ergo Priamus nec incautus, nec imprudens, nec in filii cauſa indiligens fuiſſe demonſtratur. Dederat enim vicino, affini, amico veteri; dederat cum divitiis, dederat regi.

VARIORVM.

HIC CONFIXVM FERREA TEXIT SEGES. In eo diſſentit ab Euripide Maro, quod ſcribit Polydorum jaculis multis confoſſum fuiſſe, quæ & in ſepulcri agmine viridanti fruticata ſint. Contra Euripides, eum ab hoſpite & educatore Polymneſtore cæſum clam & in mare projectum fuiſſe. TVRNEB. lib. II. cap. 6.

Thret-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Threïcio regi: cum jam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obſidione videret.
Ille, ut opes fractæ Teucrûm, & fortuna receſſit,
Res Agamemnonias, victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. QVID NON *mortalia pectora cogis*
Auri ſacra fames? Poſtquam pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem
Monſtra deûm refero: &, quæ ſit ſententia, poſco.
Omnibus idem animus, ſcelerata excedere terra;

SERVII.

THREICIO REGI. Auxit ex provincia crudelitatem, ex qua fuerunt Diomedes: Qui equos habebat, qui humanis carnibus veſcebantur. Lycurgus ob injuriam Liberi patris punitus. Tereus qui Philomelæ ſorori uxoris, poſt inlatum ſtuprum linguam abſcidit. *Threïcio* autem pro Thracio, ut ſupra pro Thracia Threïſſa. Nam ſolutio eſt Ionicæ linguæ. Cum enim ſit Θρᾷξ: Iones dicunt Θρέϊξ: cujus ſolutio facit Threicius, vel Threïſſa.

CINGIQVE VRBEM OBSIDIONE VIDERET. Inter ipſa principia obſidionis, nam poſtea jam minime poterat.

ILLE VT OPES FRACTÆ ET FORTVNA. Bene utrunque innexuit, ſæpe enim alterum ſine altero valet, aut opes, aut fortuna. ILLE VT. Vel poſtquam, vel tantum quod deeſt ſtatim, ut ſit Ille ſtatim ut. FORTVNA. Melior ſcilicet.

RES AGAMEMNONIAS. Hoc eſt imperium vel partes Agamemnonis. VICTRICIA. Omnia nomina à verbo venientia, cum in OR exeunt; maſculina ſunt, ut victor; cum in TRIX fœminina ſunt, ut victrix. Neutra vero non faciunt, niſi tantum ex numero plurali. Vnde eſt victricia.

FAS OMNE. Et cognationis, & juris hoſpitii. OBTRVNCAT. Pro occidit. Nam obtruncare, proprie eſt capite cædere.

VI. Violentia. POTITVR autem verbum de his eſt quæ permiſcent conjugationes: cum enim ſit tertiæ, infinitum modum à quarta facit, ut potiri. QVID NON MORTALIA PECTORA COGIS. Ad quod flagitium homines non compellis, deteſtandi auri cupiditas.

AVRI SACRA FAMES. Sacra, execrabilis: Alii *ſacra* devota accipiunt, unde & ver ſacrum. Alii *ſacrum* pro ſceleſtum, vel ſacrilegum. Tractus eſt autem ſermo ex more Gallorum: Nam Maſſilienſes quotiens peſtilentia laborabant, unus ſe ex pauperibus offerebat alendus anno integro publicis & purioribus cibis. Hic poſtea ornatus verbenis & veſtibus ſacris, circumducebatur per totam civitatem cum execrationibus, ut in ipſum reciderent mala totius civitatis, & ſic projiciebatur. Hoc autem in Petronio lectum eſt. Sane ſciendum latenter Æneam hoc agere, ut Trojanos Didoni ex infœlicitatis ſimilitudine commendet. Nam & ejus marito, auri cauſſa intulit necem.

PROCERES. Qui proceſſerunt ante alios. PRIMVMQVE PARENTEM. Bene *primum*, id eſt ante proceres.

MONSTRA DEVM. Quæ oſtenderant. & modo mala, nam medium eſt, quia interdum dicuntur & bona.

OMNIBVS IDEM ANIMVS. Idem, plus eſt quam ſi diceret ſimilis. Eſt unus animus aut idem conſilium, & hoc juxta diſciplinam auguralem dixit, quæ appellatur conſenſio; ſicut in libro ſecundo dictum eſt. SCELERATA TERRA. Pro ſceleratorum, ut ſupra, *Captiva veſtis.*

DONATI.

ILLE. Scilicet qui ſperaretur humanus, cujus fidei commiſſus fuerat, qui dives, qui ex plurimis delectus, qui ſuſceperat innocentem amici filium: notatur hic perſona ſcilicet avara. Item locus. Nam mare interpoſitum erat, inter ſe & Trojam. Item tempus, ſcilicet in quo perierat imperium, ut non timeret ultionem. Oſtendit præterea Poëta in rebus adverſis, ne amicis quidem fidendum. Damnat avaritiam, tanquam quæ ad omnia ſcelera impellat.

PRIMVMQVE PARENTEM. Qui judicare de monſtris poſſet: & ad proceres, quia quod facto opus eſſet, debuit omnium diffiniri ſententia.

IDEM. Solet decerni quod majori parti placet: ſed hic tam manifeſtum ſcelus fuit, ut omnes fugiendum cenſerent inde, ubi per ſcelus fuerat ſoluta amicitia, quæ fœdere devincta erat. non ergo utile illic morari, nec religioſum, cum ſanguine pueri pollutus eſſet locus.

VARIORVM.

POLYDORVM. Exemplum violati hoſpitii memorabile. HARTVNG.

OBTRVNCAT. Proverb. *Nefaſti dies.* HARTVNGIVS.

QVID NON MORTALIA. ἀποστροφὴ; de quo, & loco, Quintil. lib. 9. cap. 3. & 2. cap. HART.

AVRI SACRA FAMES. Sumptum ab homine ſacro. Homo enim ſacer is eſt, quem populus judicavit ob maleficium, neque fas eſt eum immolari: ſed qui eum occidit, parricidii non damnatur. Ex quo quivis homo malus atque improbus *ſacer* appellari ſolet; Feſtus. Et Turpilius in Demetrio, *Etiamne irrides peſſime & ſacerrume?* Plautus Moſtell. *Perdidit patrem, unus iſtic ſervus eſt ſacerrumus.* PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Linquere pollutum hoſpitium, & dare claſſibus Auſtros.
Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus: ſtant manibus aræ,
Cæruleis mœſtæ vittis, atraque cupreſſo;
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras, animamque ſepulchro

SERVII.

CLASSIBVS AVSTROS. Hypallage eſt (nam claſſes auſtris damus.)

INSTAVRAMVS FVNVS. Modo ſepulchrum, quod virgulta à vellendo diruerat. Nam proprie funus eſt incenſum cadaver.

AGGERITVR TVMVLO TELLVS. Vt oſtenderet verum tumulum, ne forte aliquis alius illud errore violaret.) STANT. Poſitæ ſunt. MANIBVS. Manes ſunt illo tempore animæ, quo de aliis recedentes corporibus, necdum in alia tranſierunt. Sunt autem noxiæ, & dicuntur κτ̓ Antiphraſim. Nam manum bonum eſt, unde & mane (dictum eſt.) Similiter etiam Eumenidas dicimus, parcas, bellum, lucum. Alii Manes à manando dictos intelligunt. Nam Manibus plena ſunt loca inter lunarem & terrenum circulum, unde & (de)fluunt. Quidam Manes, deos infernos tradunt. (Quidam alios Manes, alios deos infernos dicunt: plurimi deos cœleſtes ut vivorum, ita Manes mortuorum tradiderunt. Alii Manes nocturnos eſſe ejus ſpatii quod inter cœlum terramque eſt, & ideo humoris qui noctu cadit poteſtatem habere; unde mane quoq; ab iiſdem Manibus dictum.

CERVLEIS VITTIS. Cato ait, depoſita veſte purpurea, fœminas uſas cerulea cum lugerent. Veteres ſane ceruleum nigrum accipiebant. Vittæ autem ceruleæ in acerbo funere præcipue filiorumfamilias adhiberi ſolebant, ſicut hic; nam Polydori funus ut pote adhuc pueri, acerbum eſt, & quia ejus ætatis erat, ut filiusfamilias adhuc eſſe potuiſſet. MOESTÆ ARÆ. Cicero pro Murena, *Imaginem Lugentem.*

ATRAQVE CVPRESSO. Nigra, funeſta. Nam inferis conſecrata eſt, quia cæſa nunquam revireſcit. (Fabula autem de cupreſſo talis eſt, cum haberet in deliciis Cypariſſus puer cervum, & ipſe ab Apolline diligeretur, imprudens cervum ſuum jaculo occidit, eumque dum luget neglecta conſolatione Apollinis, dolore conſumptus eſt; cujus ut exſtaret memoria in luctuoſam arborem, id eſt cupreſſum mutatus eſt, quæ defunctis adhibetur.) Moris autem Romani fuerat ramum cupreſſi ante domum funeſtam poni, ne quiſquam (pontifex) per ignorantiam pollueretur ingreſſus. Hinc Horatius: *Nec te præter inviſam cupreſſum ulla brevem dominum ſequetur.* Atra autem, quod atratos lares ſignificet.

CRINEM DE MORE. Aut de more gentis, ut etiam in Ægypto eſt. Aut certe de more plangentium (INFERIMVS. Inferias damus proprie.) TEPIDO LACTE. Statim mulcto. CYMBIA. Pocula in modum cymbæ facta.

SANGVINIS SACRI. De victimis ſumpti. (Ideo autem lactis & ſanguinis mentio facta eſt, quia adfirmantur animæ lacte & ſanguine delectari. Varro quoque dicit mulieres in Exſequiis & luctu ideo ſolitas ora lacerare, ut ſanguine oſtenſo inferis ſatisfaciant; quare etiam inſtitutum eſt, ut apud ſepulchra & victimæ cædantur. Apud veteres, etiam homines interficiebantur; ſed mortuo Iunio Bruto, cum multæ gentes ad ejus funus captivos miſiſſent; nepos illius, eos qui miſſi erant, inter ſe compoſuit, & ſic pugnaverunt, & quod muneri miſſi erant, inde munus appellatum: Sed quoniam ſumptuoſum erat & crudele, victimas vel homines interficere; ſanguinei coloris cœpta eſt veſtis mortuis injici, ut & ipſe teſtatur VI. Æneid. *Purpureaſque ſuper veſtes velamina nota*: & V. Æneid. *Purpureoſque jacit flores.* Alii ſanguinis inferendi ad adeſcendas defunctorum animas illa ratione conſuetudinem tradunt, ut quod amiſerunt videantur accipere. Sanguis enim velut animæ poſſeſſio eſt, unde exſanguines mortui dicuntur. Nam & Homerus in Necromantia non prius facit loqui animas, niſi ſanguine guſtato. Alii lac & ſanguinem ab hoc accipiunt, quod una res nutrit, alia nutriatur.

VARIORVM.

DARE CLASSIBVS AVSTROS. Hypallage eſt. HART.

ERGO INSTAVRAMVS. Id eſt, ad priſtinam ſimilitudinem reficimus: nam virgultorum evulſione dirutum fuerat. Quidam funebrem pompam interpretantur; & quæ ſequuntur, ad exequiarum apparatum referunt. ut ſit hic intellectus, quia male funeratus erat Polydorus, de integro eum funeramus, & ſolenni more juſta ei perſolvimus. De gentium diverſarum atque etiam Romanorum ritibus in curandis condendiſque defunctorum corporibus, conſulas licet Alex. Neapol. lib. 3. cap. 2. NASC. PONTAN.

INSTAVRAMVS POLYDORO. Alexander lib. 3. cap. 2. Blondus lib. 2. HART.

CRINEM DE MORE. Delrius in Senecæ Troad.

INFERIMVS TEPIDO. De animis hominum circa ſepulchra corporum ſuorum errantibus, & eadem incolentibus, multa cognitu perjucunda & perutilia ex optimis ſcriptoribus collegit Magius lib. 4. cap. 12.

INFERIMVS TEPIDO. Macrob. lib. 5. cap. 21. Saturn. Hinc *Inferiæ* dictæ, teſte Arnobio, Turneb. lib. 23. cap. 28. a. Et lib. 4. cap. 22. c.

ANIMAMQVE SEPVLCHRO CONDIMVS. Turneb. lib. 4. cap. 22. c. H. Magius lib. 4. Miſcell. cap. 12.

Condi-

Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.
Inde ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat Auſter in altum:
Deducunt ſocii naves, & littora complent:
Provehimur portu, terræque urbeſque recedunt.

SERVII.

ANIMAMQVE SEPVLCHRO CONDIMVS. Bene animam lacte & ſanguine ad tumulum dicit elicitam. Lacte namque corpus nutritur poſt animæ conjunctionem: & anima ſine ſanguine nunquam eſt, quo effuſo recedit. Legimus præterea in ſexto, inſepultorum animas vagas eſſe: & hinc conſtat non legitime ſepultum fuiſſe: Rite ergo reddita legitima ſepultura, redit anima ad quietem ſepulchri, quam Stoici hercifcundi, id eſt medium ſecuti, tam diu durari dicunt, quam diu durat & corpus. Vnde Ægyptii periti ſapientiæ condita diutius reſervant cadavera; ſcilicet ut anima multo tempore perduret, & corpori ſit obnoxia, nec citò ad alia tranſeat. Romani contra faciebant, comburentes cadavera, ut ſtatim anima in generalitatem, id eſt in ſuam rediret naturam. Dicit ergo nunc ſacrificiis quibuſdam elicitam animam, & ſepulchro conditam, obnoxiamque factam corpori: quod ante horrebat, quaſi per vim extorta. Ideo autem Stoicos medium ſequi diximus: quia Plato perpetuam dicit animam, & ad diverſa corpora tranſitum facere ſtatim pro meritis vitæ prioris. Pythagoras vero, non μετεμψύχωσιν, ſed παλιγγενεσίαν eſſe dicit: hoc eſt redire, ſed poſt tempus.

SVPREMVM. Non eſt nomen, ſed adverbium: ut, *Torvum clamat*. CIEMVS. Eſt autem hoc loco quod dicimus more ſolenni, id eſt tertio vale: nos te ordine quo natura permiſerit, cuncti ſequemur. Quidam dicunt eorum mortuorum nomina ter vocari, qui in aliena terra dimittuntur; ut in VI. *Et magna manes ter voce vocavi.*

FIDES PELAGO. Hoc eſt ubi fidem pelago habere cœpimus, nos tuto navigaturos.

LENIS CREPITANS AVSTER. Duo epitheta poſuit vitioſe, ut diximus ſuprà. Fecit autem hoc improprie in decem verſibus. AVSTER autem, quivis ventus. Nam ad Thraciam Aquilone navigatur; *lenis* autem ideo quia ſuperius ait, *vix prima inceperat æſtas*, & lenes venti per æſtatem ſunt.

DEDVCVNT. Proprie, ut è contrario ſubducunt.

TERRÆQVE VRBESQVE RECEDVNT. Phyſicam rem dicit: hoc enim navigantibus videtur, quaſi ab his terra diſcedat. Item aliter, Iuno, cum vidiſſet Latonam à Iove adamatam, juravit eam non parituram in terris: Iuppiter mutavit eam in coturnicem, quæ Græce ὄρτυξ appellatur, & monſtravit ut veniret Delon, quæ illis temporibus circa omnia littora ferebatur ventis. Poſt partum * vero Latonæ quod Dianam & Apollinem peperit, Ortygia dicta eſt, quæ ante Delos nominabatur, & poſtea Delos cum eam Apollo revinxiſſet Gyaro & Mycone altiſſimis montibus.

DONATI.

CONDIMVS. Erant placandi manes læſi, præſertim illius qui civis & affinis & regis filius erat: & qui recte monuerat Trojanos, ut ſceleratam terram relinquerent. Docet autem Poëta, quæ poſſint curare, quod male ſint geſta, eſſe curanda.

DEDVCVNT. Quas miſeri ſubduxerant.

VARIORVM.

MAGNA SVPREMVM VOCE. Mos appellandi Manes. TVRNEB. lib. 22. cap. 10. Voces ſupremæ in funeratione *Salve, vale*, ut Græcis χαῖρε, ἄλε. A vocando autem & ciendo mortuos περίδειπνα & προσκλήσεις Græcos dixiſſe conſtat ex Plutarcho. In funebribus cærimoniis ſolemne fuit, omnibus rite peractis, & cadavere rogo impoſito, mortuum proprio nomine ter inclamare: fortaſſis quod ad nihil æque atque ad proprium nomen expergiſci ſoleamus: ad quod ſi vitalis aliquis calor adhuc incluſus lateret, vitæ ſignum aliquod ederetur. Quod ſi ne tum quidem ſe proderet ſpiritus vitalis, de eo conclamatum dicebatur. GERMAN. HORTENS.

INDE VBI PRIMA FIDES PELAGO. Videtur reſpicere illam navigationem, quæ auctoribus claſſicis prima dicitur, quæ poſt ſævitiam hyemis vel tempeſtatis navigantibus aperiebatur: quam Græci πρῶτον πλοῦν, ad δεύτερον referentes dicebant. GERMAN.

INDE VBI PRIMA FIDES PELAGO. Hanc locutionem de mari pacato, notat & Scalig. lib. 4. cap. 16. Poët. Solvunt è Thracia & deferuntur in Delum. *Primum fidem* vocat tranquillitatem cæli ac maris, qua citra periculum vela dare poterant. HORTENS.

ET LENIS CREPITANS VOCAT. Duo epitheta inquit Servius poſuit vitioſe. Sed H. Stephanus negat, participium *crepitans*, pro epitheto habendum; cum perinde accipi queat, ac ſi dictum eſſet, lenis Auſter vocat crepitando, vel crepitu ſuo. Deinde affirmat Vett. libros habere *lene crepitans*: quod & Fabricius obſervat: ut *lene* ſit adverbium, & producatur Græcorum, immo & Latinorum ratione. TAVBMAN.

NAVES ET LITTORA COMPLENT. Hyſteron proteron. Prius complebant littora, quam ingrederentur, Inde deducebant è littore. HORTENSIVS.

TERRÆQVE VRBESQVE RECEDVNT. Brodæus lib. 5. cap. 36.

Sacra

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sacra mari colitur medio, gratiſſima tellus
Nereidum matri; & Neptuno Ægæo:
Quam pius Arcitenens oras & littora circum
Errantem, Mycone celſa Gyaroque revinxit,
Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
Huc feror: hæc feſſos tuto placidiſſima portu

S E R V I I.

SACRA MARI COLITVR MEDIO. Ordo eſt, In mari medio Ægæo colitur tellus ſacra Neptuno, Nereidum matri, id eſt Doridi gratiſſima. Fabula autem talis eſt. Poſt vitiatam Latonam, Iupiter cum etiam ejus ſororem Aſteriem vitiare vellet; illa optavit à diis, ut in avem verteretur; verſaque in coturnicem eſt. Et cum vellet maria transfretare, quod coturnicum eſt: adflata à Iove, & in lapidem converſa, diu ſub fluctibus latuit. Poſtea ſupplicante Iovi Latona, elevata eſt ſuper aquas: hæc primo Neptuno & Doridi fuit conſecrata. Poſtea cum Iuno gravidam, Pythone immiſſo, Latonam inſequeretur, terris omnibus expulſa Latona, tandem applicante ſe littoribus ſorore, ſuſcepta eſt: & illic Dianam primo, poſt Apollinem peperit. Qui ſtatim occiſo Pythone ultus eſt matris injuriam. Sane nata Diana, parturienti Apollinem matri dicitur præbuiſſe obſtetricis officium.

Vnde cum Diana ſit virgo, tamen à parturientibus invocatur: hæc namque eſt Diana, Iuno, Proſerpina. Nata igitur duo numina terram ſibi naturalem errare non paſſa ſunt, ſed eam duabus inſulis religaverunt. Veritas vero longe alia eſt: Nam hæc inſula cum terræ motu laboraret (qui fit ſub terris latentibus ventis, ſicut Lucanus, *Quærentem erumpere ventum Credidit*) Oraculo Apollinis, terræ motu caruit. Nam præcepit ne illic mortuus ſepeliretur, ut in Vulcano; & juſſit quædam ſacrificia fieri: poſtea è Mycone & Gyaro vicinis inſulis populi venerunt, qui eam tenuerunt, quod etiam Virgilius latenter oſtendit. Quod autem diximus Dianam, primo natam, rationis eſt. Nam conſtat primam noctem fuiſſe: cujus inſtrumentum eſt Luna, id eſt Diana: poſt diem, quem Sol efficit, qui eſt Apollo. Vt autem Delos primo Ortygia diceretur, factum eſt à Coturnice, quæ græce ὄρτυξ dicitur. Delos autem, quia diu latuit, & poſtea apparuit. Nam δῆλον Græci, manifeſtum dicunt. Vel quod verius eſt, quia cum ubique Apollinis reſponſa obſcura ſint, manifeſta illic dantur oracula. Delos autem civitas dicitur & inſula. Vnde interdum recipit præpoſitionem. SACRA MARI. Sane ſacrum dicitur, quod rite ſacratur Deo, ut ædes, aræ, ſimulacra, dona. Hic igitur ædium ſacrum, etſi non aperte, attamen ejuſdem ritus meminit, cum de inſula loqueretur, in qua præterquam ut ſacra dixerat, id eſt ſacrata, gratiam quoque poſuit non ſolum Doridi matri Nereidum, quæ traduntur deæ maris; ſed Neptuno etiam addidit dominatori videlicet omnium in mari deorum. TELLVS. Major dignitas eſt *tellus*, quam ſi dixiſſet *inſula*.

NEREIDVM MATRI. Doridi, quinquaginta nympharum matri, conjugi Nerei. NEPTVNO ÆGÆO. Quia in Ægæo mari hæc inſula poſita eſt. Sane inter Elleſpontum & Adriaticum mare, omne illud Ægæum appellatur; quod nomen à patre Theſei Ægæo rege Athenienſium traxit, qui in mari ſe præcipitavit; ſperans mortem filii. Cum enim in labyrintho Minotaurus eſſet incluſus, & quotannis ex nobilitate Athenienſium, ſeptem pueri vel puellæ ad veſcendum Minotauro mitterentur, tandem dolor Theſeum ſubiit. Profectus itaque eſt ad Minotaurum perimendum, placuitq; cum patre, ut ſi illud monſtrum viciſſet, vela candida navibus daret; ſi forte à Minotauro fuiſſet oppreſſus, navigium cum atris velis rediret. Sed cum extinxiſſet Minotaurum, oblitus non cum candidis, ſed cum nigris velis reverti cœpit; & patri in ſpecula conſtituto, triſte ſui interitus ſignum dedit, qui extinctum filium credens ſe præcipitavit in mare, unde Ægæum pelagus appellatum eſt.

PIVS ARCITENENS. Apollo eſt. Bene *pius*, aut qui ultus eſt matrem de Tityone, de Niobe, de Pitone: aut quia patriam ſtabilivit errantem. Legitur & *prius*.

MYCONE GYARO REVINCT. Quidam per hiſtoriam dictum putant, nam inter Myconem & Gyarum, Syrum unam de Cicladibus eſſe dicunt: unde fuit Ferecides philoſophus. Alii nullum auctorem alium eſſe adferunt, qui Delon ab Apolline religatam dicat. Conſtat enim eam ante evagare, & propter Latonæ partum reſtitiſſe. Alii hanc inſulam inter Myconem & Gyarum humilem eſſe dicunt, ut his quaſi vinculis contineatur. REVINXIT autem, putant num retraxit.

COLI DEDIT. A vicinis ſcilicet populis. VENTOS CONTEMNERE. Propter terræ motum.

D O N A T I.

SACRA. Vt oſtenderet vittas & laurum non eſſe ſigna lætitiæ, quæ triſtitiæ Trojanorum non conveniebat, ſed ſacerdotii. Magna autem exempla poſuit malæ bonæque amicitiæ: Polymneſtorem & Anium, quæ nos ad bonum hortentur, & à malo revocent.

V A R I O R V M.

NEPTVNO ÆGÆO. Cur ſic dictus. Turneb. 3. cap. 10.

QVAM PIVS ARCITENENS. *Pius* autem hic dicitur Apollo: vel quia occiſo Pythone ſerpente, ultus eſt Latonæ matris injuriam: vel quia non paſſus eſt Delum, terram ſibi natalem, diutius errare, ſed Myconi & Gyaro inſulis eam religavit. Hodie tamen ſejunctam conſpici tradunt. TAVB.

ARCITENENS. Homerus: ἀργυρότοξος ἑκηβόλος; & ἑκάεργος. Macrob. 1.6. c.4. Saturn. H.

CONTEMNERE VENTOS. Proverb. *Non movenda moves*. HARTVNG.

Acci-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Accipit: egreſſi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique ſacerdos,
Vittis & ſacra redimitus tempora lauro,
Occurrit: veterem Anchiſen agnoſcit amicum:
Iungimus hoſpitio dextras, & tecta ſubimus.
Templa dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto:
Da propriam Thymbrææ domum, da mœnia feſſis,

SERVII.

APOLLINIS VRBEM. Delon: & eſt definitio. Ejuſdem nominis & urbs, & inſula Delos dicitur.

REX ANIVS. Anius autem rex Deli, Apollinis ſacerdos, cum trium filiarum eſſet parens, ne unius tantum Dei eſſet totas * auxilio filia numini Liberi patris devovit, qui parem ei gratiam reddens, effecit, ut quidquid una adtigiſſet verteretur in fruges, altera in vinum, tertia in oleum; id cum comperiſſet Agamemnon dux Argivorum, cum mille navibus oppugnaturus iret Trojam; miſit qui eas accerſerent, ut poſſet alere Græciæ exercitum. quæ cum vinctæ tenerentur, invocaverunt Liberum patrem, quas ille in columbas vertit, & ita vincula fecit effugere: unde hodieque Deli columbas violare nefas eſt: hunc tamen Anium, Paleſatus etiam propinquum tradit Anchiſæ. Alii dicunt hujus Anii filiam occulte ab Ænea ſtupratam, edidiſſe filium nomine An. *

REX ET SACERDOS. Hic Anius Apollinis filius, rex Deli & ſacerdos fuit, qui habuit filium Andron nomine: unde Andros inſula appellata eſt, ad quem Anchiſes ante Troicum bellum conſultum venerat; an Salaminam peteret comes Priamo, unde & agnoſcitur. Sane majorum hæc erat conſuetudo, ut rex eſſet etiam ſacerdos, vel pontifex. Vnde hodieque imperatores, dicimus pontifices.

VITTIS ET LAVRO. Vittæ, ſacerdotis ſunt: laurus vero etiam imperatoris victoris.

ANCHISEN AMICVM. κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus: Nam quomodo fuerint amici, palam poëta non dicit.

HOSPITIO. Licet Probus quærit, quid ſit *Iungimus hoſpitio dextras*; tamen caſus ſeptimus eſt, id eſt jure hoſpitalitatis. Nam ad hoſpitium non poteſt intelligi: quia jam amicus fuit aut ſicut quidam tradunt, jungimus dextras, & hoſpitio tecta ſubimus.

TEMPLA DEI. Hoc juxta augurii genus quod ſtativum dicitur retulit, in quo conſiderantur, quo in loco auguria peragi debeant. Nam ideo ait, *Templa dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto*, & ſubjunxit. QVO VE IRE IVBES. Et exinde. DA PATER AVGVRIVM. Sane quæritur cur ſaxum vetuſtum dixerit. Sed traditur à plurimis, inter quos etiam Epaſus vir peritiſſimus refert, Delphis quodam tempore eveniſſe, ut templum religioſum ante & intactum, ſpoliatum incenſumque ſit; ac poſt multas Corinthii urbes ſingulaſque proximas terræ motu hauſtas; Delon neque antea, neque poſtea hoc incommodo vexatam, ſicut Tuthrodes, quod etiam Cicero in prætura Verrinarum ita ait, *Tantaque vis hujus religionis eſt, & ſemper fuit, ut ne Perſæ quidem cum bellum totum Aſiæ diis hominibuſque indixiſſent, & mille navium claſſem Delum appuliſſent, quicquam conarentur, aut violare, aut adtingere.* Non mirum ergo ſi aut ad tempora poëta reſpondit, aut ad priſtina; ut pote quod religio nunquam omnino vexata illo ſuo antiquo & vetuſto ſaxo colebatur; vel *vetuſto*, religioſo: Et quod VENERABAR ait, oſtendit ſe precatum. DA PROPRIAM. Da, dic, indica; Apollo enim non dandi, ſed dicendi habet poteſtatem. Quæritur etiam cur Æneas cum Delum veniſſet, nullis prius hoſtiis cæſis, ſtatim à precibus cœperit: quia tradunt multi, inter quos & Varro; eſſe aras tam Apollinis, quam filii ejus non tantum Deli, ſed in plurimis locis apud quas hoſtiæ non cædantur; ſed conſuetudo ſit deum ſolemni tantum prece venerari: quod autem ait, Neptuno & Apollini tauris poſtea ſacrificatum, apud alias aras hoc factum accipi oportet.

PROPRIAM. Perpetuam, ſtabilem, firmam, ut, *Propriamque dicabo*. Et bene poſt experimentum male conditæ civitatis, perpetuas poſtulat ſedes.. THYMBRÆE. Thymbræus Apollo dicitur à loco Trojæ id eſt agro vicino pleno Thymbra, quæ Satureja dicitur; & bene Deli poſitus, *Thymbræum* appellat; quem in Troja adſueverat colere in agro, in quo ejus & nemus eſt, & templum: ubi à Paride Achilles occiſus eſt. Vnde fingitur manu Apollinis vulneratus. Ergo *Thymbræus*, ut Delius; nam numina à locis frequenter nomen accipiunt. Alii *Tymbram* locum in Delo conſecratum Apollini tradunt. Sane quia Græce τύμβρη facit: in derivatione η in diphthongum mutat: ut αἴτνη Ætnæus, δίρκη, Dircæus. DOMVM. Familiam: ut; *Domus tenet à quo Sergia nomen.*

DONATI.

OCCVRRIT. Magna benevolentia, ut rex & ſacerdos non expectaverit peregrinos ad ſe venire, ſed ultro occurrerit. VETEREM AMICVM. Quaſi dicat: illum talem tunc habuit amicum, qualem habebat ſtante Trojanorum felicitate: neque ſecutus eſt fortunam, ut Polymneſtor, & tantum habuit amicum quantus fuit, non quantus veniebat.

PROPRIAM. Nam incerti hactenus vagabantur, ut, *Incerti quo fata ferant, ubi ſiſtere detur.* Eſt autem precatio brevis, & quæ omnia contineat. nam petit & movet commiſerationem.

VARIORVM.

REX ANIVS. De Anio Dionyſius Halicarn. Turneb. lib. 4. cap. 22.

THYMBRÆE DOMVM. Macrob. lib. 1. cap. 17.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et genus, & manſuram urbem: ſerva altera Trojæ
Pergama, relliquias Danaûm atque immitis Achillei.
Quem ſequimur? quove ire jubes? ubi ponere ſedes?
Da pater augurium, atque animis inlabere noſtris.
Vix ea fatus eram: tremere omnia viſa repente,
Liminaque, lauruſque dei; totuſque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina recluſis.

SERVII.

MANSVRAM. Perpetuam. Duo ponit epitheta, & urbem & perpetuitatem. Manſuram autem ideo, vel propter Trojam: vel propter eam, quam in Thracia condidit. SERVA ALTERA. Non quia prima ſervavit: ſed quia ſervare voluit, ut Homerus dicit. ACHILLI. Sic veteres declinabant.

QVEM SEQVIMVR? Quia Cadmus oraculo Apollinis bovem ſecutus, in Hyantheo Boëtiam condidit. Veteres enim oraculis ſigna quibus civitatem conderent accipiebant.

DA PATER. Pater religionis, ut ſupra diximus, nomen eſt. Nam & hominibus datur: ut, *Inde toro pater Æneas.* & montibus, ut, *pater Apenninus.* & fluminibus, ut, *Tybri pater.* numinibus etiam: ut, *Quidve pater Neptune paras.* Item, *Ipſe pater Danais animos vireſque ſecundas Sufficit.* Item, *Odit & ipſe pater Pluton.*

AVGVRIVM. Modo oraculum; ſed uſurpative. Augurium enim eſt, exquiſita deorum voluntas per conſultationem avium aut ſignorum; quod tunc peti debet, cum id quod animo agitamus, per augurium à diis volumus impetratum; ut in hoc loco Æneas, poſtquam omnia quæ volvebat animo petit; ait, *Da pater augurium*, & eſt ſpecies iſta augurii quæ legum dictio appellatur: legum dictio autem eſt, cum condictio ipſius augurii certa nuncupatione verborum dicitur, quale conditione augurium peracturus ſit, quod hic facit exſequens formas petitionis verſibus ſup adictis; tunc enim quaſi legitimo jure legem adſcribit, *Da pater augurium.*

ANIMIS ILLABERE NOSTRIS. Quia Apollinis reſponſa ſemper obſcura ſunt, vera tamen. Vnde cum intelligentia oraculum poſtulat.

TREMERE OMNIA. In conſequentibus quid ſit *omnia* docuit, dicendo, *Liminaque lauruſque dei.* & hoc augurium juxta auguralem diſciplinam dictum eſt, quod appellatur tripudium ſonubium, id eſt, à ſono ad quod pertinet, ſi arbor ſponte radicibus cadat, ſi terra tremat, quod hic Æneæ factum oſtendit, antequam voce divina reſponſa perciperet. VISA REPENTE. Stoicos & Academicos ſequutus eſt, qui dicunt ea quæ contra naturam ſunt, non fieri, ſed fieri videri. Vnde magica ars eſt excluſa omnis: ſicut Plinius Secundus docet in naturali hiſtoria.

LIMINAQVE. QVE brevis, eſt pro longa poſita: quæ hác ratione defenditur: aut quia omnia monoſyllaba ad artem non pertinent, & his licenter uti poſſumus. Aut certe, quia omne *μόριον*, id eſt particula quæ ſui ſubſtantiam non habet, membrum putatur ſuperioris orationis, quod ſi eſt; *liminaque*, quaſi una pars orationis eſt: & poteſt QVE finalitatis ratione, vel produci, vel corripi.

LAVRVSQVE DEI. Aut ideo ſingulariter, quia in Delo Inſula laurus Apollini conſecrata eſt; aut lucum dicit, aut quia traditur Latonam, duas Laurus amplexam, Dianam & Appollinem enixam. Fabula ſane de Lauro talis eſt, Daphnis Penei, vel ut alii dicunt Latonis filia, ab Apolline adamata eſt; à qua cum precibus & promiſſis non potuiſſet Apollo, ut ſecum concumberet, impetrare; vim ei adhibere conatus eſt, cumque eam inſequeretur, & illa fugiens defeciſſet laſſata, terræ imploravit auxilium, quam terra hiatu facto recepit, & pro ea arborem edidit, quæ Græce nomen ſuum retinuit, Latine Laurus dicitur; ſed Apollo eam etiam mutatam ita dilexit, ut adſcriberet efficeretque, ut propter virginitatem ſervatam ſemper vixeret. MOVERI. Quia opinio eſt ſub adventu deorum moveri templa.

MONS. Cynthus. Vnde Cynthius Apollo. CORTINA. Locus unde oraculum datur. Dicitur autem *Cortina*, vel quod Apollinis tripos corio Pythonis tectus eſt: vel quod certa illinc reſponſa funduntur, quaſi certina, vel (quod eſt verius) quod cor illic vatis tenetur, Nam caverna quidem in templo Apollinis fuit, ad quam Phœbus rapta vaticinabatur; ut Lucan. oſtendit. Alii *cortinam* quaſi ortinam tradunt; quod inde vox oriatur. RECLVSIS. Nunc apertis: alias denuo cluſis.

DONATI.

DA. Id eſt, oſtende. *da pater augurium.* Paterno animo infunde animis noſtris aperta & perſpicua oracula. Vſus eſt autem imperativo *da* & *illabere*, quod eſt deprecantis ex fiducia Apollinem, qui Trojanis favebat.

VARIORVM.

ATQVE ANIMIS ILLABERE NOSTRIS. Vt tuam plane aſſequi poſſimus mentem. Nam Apollinis oraculum etſi verum eſt, latet tamen propter obliqua & tortuoſa reſponſa, quæ illius reddebant vates: qua facilius imponerent conſulentibus. Ideo λοξίας dictus eſt. Vide Macrob. lib. 1. cap. 17. Attamen plenius hic aliquid intelligendum puto: nam cum ait, *animis illabere noſtris*, divinitatem, ac vaticinandi poteſtatem ab eo petere videtur. NASCIMBÆN.

TREMERE OMNIA VISA. Hæc Deum præſentem eſſe indicio erant. Et tum vera reddebantur Oracula: ſicut eo abſente, falſa. De quo Turneb. lib. 4. cap. 22.

Sub-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Submiſſi petimus terram, & vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri, quæ vos à ſtirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.
Hæc Phœbus: miſtoque ingens exorta tumultu
Lætitia, cuncti quæ ſint ea mœnia quærunt:
Quo Phœbus vocet erranteis, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
Audite ô proceres, ait, & ſpes diſcite veſtras.

SERVII.

SVMMISSI. Vtrum corpore an anima? an quia ſupplices rogamus, an quod verum eſt? *Inclinati?* Et ſciendum pro qualitate numinum, orantes interdum ima; interdum ſumma reſpicere. Nam poteſtates aliæ cœleſtes ſunt, aliæ terrenæ, aliæ permixtæ. Vnde nunc Appollinem deprecantes, terram petunt. Ipſe enim eſt & Sol, & Liber pater, qui inferos petiit. ut Horat. *Te vidit inſomnis Cerberus.* PETIMVS TER. Bene ergo terram petunt, unde ad eos reſponſa perveniunt: & quia Apollo etiam inferis notus eſt.

DARDANIDÆ. Vt diximus obſcura quidem, ſed vera ſunt omnia. Nam dicendo DARDANIDÆ, oſtendit Italiam, unde Dardanus fuit. quod ſi Cretam ſignificaret, Teucridæ diceret. DVRI. Vel futurum oſtendit laborem: vel eorum arguit inſipientiam qui intellecturi non fuerant. STIRPE. Hoc verbo, Trojanis factus eſt terror. Sane ſtirps, genere fœminino originem ſignificat; ut *Heu ſtirpem inviſam.* Maſculino, arborem; ut, *Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum.* Sed Horatius contra regulam nititur: ut, *Stirpeſque raptas & ſpecus & domus.*

PRIMA TELIVS. Italia, unde Dardanus venit. Teucer enim de Creta poſt venit. VBERE LÆTO. Quod eſt Italiæ proprium: ut alibi, *Atque ubere glebæ.*

MATREM. Matrem autem terram Apollo ſignificat. Tractum autem eſt de hiſtoria: nam Brutus & filii Tarquinii, cum oraculum Delphici Apollinis peterent; reſponſum eſt, ejus imperium fore, qui primus matrem reverſus oſcularetur. quod ſolus Brutus agnoſcens, de navi egreſſus, ſimulans caſum, oſculatus eſt terram: unde & potitus imperio eſt. EXQVIRITE. Dicens exquirite, oſtendit difficultatem.

HIC. Pro illic. DOMVS ÆNEÆ. Ad illud reſpicit, *Da propriam Tymbræe domum.*

NATI NATORVM. Propter illud, *Manſuram urbem.* Nam oraculum ſemper ad petita reſpondet. Sane hic verſus Homeri eſt, quem & ipſe Orpheo ſuſtulit. Item, Orpheus de oraculo Apollinis Hyperborei. Mire autem ſequenti verſu hoc oſtendit; dicendo, *Hæc Phœbus.*

TVMVLTVS. Quia dixit, *Exquirite.*

LÆTITIA. Propter promiſſam imperii æternitatem: finis enim auſpicii in demonſtratione comprehenſus, dedit petentibus lætitiæ optandam gratulationem.

VOCET. Aut revocet, aut hortetur.

MONVMENTA VIRORVM. Hiſtorias.

SPES DISCITE VESTRAS. Aut quaſi ſenex loquitur: aut quia (ut ſupra diximus) ſcit ſe eſſe moriturum. Vbique enim ſciens futurorum inducitur.

DONATI.

CVNCTI QVÆ SINT EA MOENIA QVÆRVNT. Poſt ejuſmodi reſponſum, quo ſolum continebatur incertum, ut conſtaret, quæ eſſet illa regio ad quam tendere deberent, læti quidem fuerunt omnes, quod optata cognoviſſent, ſed univerſi quærebant nomen loci. Antiqua enim memoria fuit, quam poſterioris ævi homines ignorabant: Quam cum nemo noſſet, Anchiſes, qui longe cæteris ſcientia & annis præſtabat, revoluta priſcorum familia, expoſitionem reſponſi, audacter eſt ingreſſus.

VARIORVM.

PRIMA TVLIT TELLVS. Turneb. libro 7. cap. 9.

ANTIQVAM MATREM. Vno verbo Euripides παλαιομήτορα dixit, id eſt terram. ita Lucret. lib. 2.

Humorum guttas mater quum terra recepit,
Feta parit fruges, &c.
Quapropter merito maternum nomen adepta eſt.

Intelligit autem Italiam, unde Dardanus, author gentis Trojanæ, primum in Troadem commigravit. Teucer vero de Creta poſt venit. Videmus igitur, in quantum errorem unius verbi negligentia Anchiſem ex affectu & tædio peregrinationis Oraculum interpretantem conjecerit. De quo etiam Macrobius l. 7. c. 7. in Somn. Scipionis. TAVBMAN.

NATI NATORVM. Macrob. lib. 5. cap. 3. Homerus Iliad. υ. Proverb. *Nati natorum*: Kinds kind. καί τοι μετόπισθε γένωνται) παῖδες παίδων. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Creta Iovis magni medio jacet inſula ponto,
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula noſtræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna.
Maximus unde pater (ſi rite audita recordor)

SERVII.

CRETA. Dardanus Iovis filius & Electræ, profectus de Corytho civitate Tuſciæ, primus venit ad Trojam: & illic parva ædificia collocavit. Poſt cujus obitum Teucer venit ex Creta, & invenit Dardani ſocios habitantes in vallibus, qui conſtituit arces & mœnia. Modo ergo errat Anchiſes: nec reſpiciens adventum Dardani, oraculum Cretam ſignificare credit. Argumentatur ex his quæ ſolent ab advenis fieri. Ida, inquit, illic eſt: quæ in Troja ad ſimilitudinem dicta: ut, *Effigiem Xanthi Trojamque videtis, Quam veſtræ fecere manus.* Item ſacrorum ſimilitudo: quam apud majores nefas erat perire. Vnde Æneas in duodecimo, *Sacra deoſque dabo, ſocer arma Latinus habeto.*

IOVIS MAGNI. Quia illic dicitur nutritus eſſe: quod (ut Saluſtius dicit) ideo fingitur, quia *Primos Cretenſes conſtat inveniſſe religionem.* Sane nati Iovis fabula hæc eſt, Saturnus poſtquam à Themide oraculo comperit à filio ſe poſſe regno depelli, natos ex Rhea uxore filios devorabat, quæ natum Iovem, pulchritudine delectata, Nymphis commendavit, in monte Cretæ Dictæo: ubi eum aluerunt apes. Pro quo involutum lapidem glutiendum Saturno dedit, quem cum Saturnus fraude cognita, vehementius quæreret. Et adhibiti ſunt Curetes & Corybantes, qui tinnitu æris, id eſt, luſus excogitato genere, ut cum clypeis æreis inter ſe currerent & prohiberent audiri pueri vagitum, unde ipſi ſunt matris deûm miniſtri: ſed nonnulli eoſdem Curetes & Corybantes dicunt. Vt autem fingatur Saturnus filios ſuos comeſſe, ratio hæc eſt: quia dicitur deus eſſe æternitatis & ſeculorum. Secula autem annos ex ſe natos in ſe revolvunt. unde Græce κρόνος quaſi χρόνος, id eſt tempus dicitur.

MEDIO PONTO. Poteſt quidem intelligi ſecundum Saluſtium, longe à continenti. ſed altior eſt hoc loco poëtæ intuitus. Nam apud Chorographos legimus, quæ inſula in quo ſit mari: ut Sardinia in Africo. Delos in Ægeo: & de aliis omnibus. De Creta omnes dubitant in quo ſit mari. Nam parte Libycum, parte Ægyptium, parte Achaicum, parte Ionium reſpicit. Ergo medio ponto, ac ſi dici poſſit medio pontorum: quod Latinitas non recipit.

MONS IDÆVS VBI. Idæus derivativum eſt pro principali: & eſt ἴδη Idæus, ut αἴτνη Ætnæus. CVNABVLA GENTIS. Nutrimenta. Nam ubi jacent infantes, cunæ vocantur. Et latenter dat gloriam Trojanis, dicens eos à diis originem ducere. Vnde eſt, *Ab Iove principium generis.* Ibi enim & de Dardano, & de Teucro intelligimus, quaſi Iovis cives.

VRBES HABITANT. Non dicit QVI. ſed intelligimus Cretenſes. aut certe habitant pro habitantur: ut, *Inſinuat pavor.* Et primo quidem centum habuit civitates: unde Hecatompolis dicta eſt. poſt viginti quatuor. inde (ut dicitur) duas, Gnoſon & Hierapidnam. Quamvis Livius plures à Metello expugnatas dicat. VBERRIMA REGNA. Hic decipitur, qui audit, *Vbere glebæ.*

MAXIMVS VNDE PATER. Fallitur. Nam antiquior dicitur Dardanus. Alii *maximus*, antiquiſſimus tradunt; per *patris* autem appellationem, majorum cognationem oſtendit. SI RITE AVDITA RECORDOR. In dubitatione excuſat errorem.

DONATI.

CENTVM VRBES. Exponit quod dixit *jacet*: & oſtendit magnitudine & ubertate præcipuum regnum, ut & intimet quod dixit, *gentis Incunabula noſtræ*, ponit Teucrum.

MAXIMVS. Vbi deeſt nomen conſanguinitatis, dicimus majores & patres. Ergo *maximus*, eſt pater ipſorum majorum.

VARIORVM.

CRETA IOVIS MAGNI MEDIO, &c. Chorographia, à dignitate, partibus, origine gentis Trojanæ, & opibus. Creta, hodie Candia vulgo, ſed à candore, utroque nomine appellatur: major Cypro, minor Sicilia & Sardinia, ſed fertilitate omnibus par. Ab ortu alluit mare Carpathium, ab occaſu Ionium, à ſeptentrione Ægæum, à meridie Africum. Inſula hæc multis famigerata fuit fabulis, adventu Europæ, Paſiphaës, & Ariadnæ amoribus, Minotauri feritate fatoque, Dædali operibus & fuga: maxime tamen eo, quod ibi ſepulti Iovis pæne clarum veſtigium, ſepulchrum eſt, cui nomen ejus inſcriptum eſſe accolæ oſtendunt. Quamvis multæ ſint nationes, quæ Iovem apud ſe natum glorientur, conſtantior & verior ſententia eſt, in Creta natum & educatum: quam ob cauſſam poëta ejus inſulam, natalem ſcilicet vocavit. Hinc etiam rex Dictæus, Idæus, ab illius inſulæ montibus cognominatur. Cic. Tuſcul. 1. Eam inſulam deſcripſerunt Strabo lib. x. Solinus cap. 17. Mela lib. 2. cap. 7. HORTENS. PONTAN.

MEDIO IACET INSVLA PONTO. A loci oportunitate: quod undique mari clauſa ab hoſtium impetu tuta eſt: niſi exponas *Medio*; id eſt ambiguo, nam quo in mari jaceat, Solino teſte, non ſatis probari poteſt: attamen medio ponto de omnibus inſulis dicitur: nam mari undique cinguntur: ita paulo ante de Delo:

Sacra mari colitur medio gratiſſima ponto.

NASCIMBÆN.

MAXIMVS VNDE PATER. A deſcriptione tranſit ad argumenta, quibus colligit, eam terram eſſe, quam petendam obſcuris ambagibus moneat Phœbus, hoc eſt quod inde oriundi ſint Trojani. HORTENS.

Teu-

Teucrus Rhœteas primum eſt advectus ad oras,
Optavitque locum regno. nondum Ilium & arces
Pergameæ ſteterant, habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
Idæumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
Et juncti currum dominæ ſubière leones.

SERVII.

TEVCRVS. De hoc fabula duplex eſt, nam & de parentibus ejus dupliciter traditur. Alii enim Curetas & Idæ nymphæ. Alii, inter quos & Trogus, Scamandri filium tradunt, qui Scamander cum Creta frugum inopia laboraret, cum parte tertia populi ad exteras ſedes quærendas profectus eſt, ab Apolline monitus, ibi eum habiturum ſedes, ubi noctu à terrigenis oppugnatus eſſet. cum ad Frigiam veniſſet & caſtra poſuiſſet, noctu mures, arcuum nervos & labramenta armorum, adroſerunt. Scamander hos interpretatus hoſtes eſſe terrigenas, in Idæ montis radicibus ædificia collocavit, qui cum adverſus Bebrycas finitimos bellum gereret, victor in Xantho flumine lapſus non comparuit. qui poſt à Cretenſibus in honorem regis ſui, Scamander appellatus eſt, filioque ejus Teucro regnum traditum, qui cives è ſuo nomine Teucros appellavit; qui poſt à rege Troo Trojani dicti ſunt, & templum Apollini conſtituit, quem Sminthium appellavit. Cretenſes enim murem Sminthicem dicunt. Alii non Scamandrum, ſed Teucrum ipſum ſub conditione ſupradicti oraculi profectum Creta dicunt, & civitatem & templum condidiſſe, & Sminthos mures vocari à Frigibus. Tradunt præterea nonnulli Dardanum, à Teucro in Frigia inventum, filiam ſuam ei ſociaſſe, & Dardanum populares ſuos ſocero cognomines feciſſe. Quidam Teucrum Dardani filiam uxorem duxiſſe tradunt, & ideo Teucros appellatos: Trojanos autem à Troo Rege.

RHÆTEAS. Rhœteum promontorium Troados, licet alii *Retias* legunt, propter Retiam Ritonis filiam. Et amat Virgilius declinationes Græcas, ſalva reverentia, in Latinas convertere, ει Græcam diphthongum in Ε longum mutans: ut αἰνέιας Æneas, μήδεια Medea, ῥοίτειον Rhœteum.

OPTAVITQ. Elegit: ut, *Pars optare locum tecto.*

HABITABANT. Hi ſunt qui cum Dardano venerant.

HINC. Id eſt de Creta, unde venerat Teucer. MATER CVLTRIX CYBELI. Mater proprie, cultrix autem Cybeli, id eſt Montis Phrygiæ, in quo colitur, à quo Cybele dicta eſt. Alii dicunt Cybelum ſacerdotem ejus primum fuiſſe in Phrygia, & ab eo Cybelem dictum. Nonnulli CVLTRIX Cybele legunt. ut ſit quaſi Cybeleia. Alii Cybele, ἀπὸ τοῦ κυβιστᾷν τὴν κεφαλὴν, id eſt à capitis rotatione, quod proprium eſt ejús ſacerdotum.

CORYBANTIAQVE ÆRA. Corybantes dæmones, miniſtri matris deûm. Quos dicit Corybantes quaſi δαήμονες, qui totum ſciant. Ærea autem cymbala Corybantibus Iaſonis filiis, quibus vagitum Iovis celaverunt, quos quidam Corybantes dictos tradunt, ἀπὸ τῆς κόρης, Corybas enim Proſerpina quæ κόρη dicitur, Græce ſine patre natus. Alii Corybantes ab ære appellatos, quod apud Cyprum mons ſit æris ferax, quem Cypri corium vocant.

IDÆVMQVE NEMVS. Vt oſtenderet Idæum montem, qui ſit in Troja: de Cretæ Ida cognomen indeptum. FIDA SILENTIA SACRIS. Hinc inquit, inventum eſt ſervare ſacris fidele ſilentium.

ET IVNCTI CVRRVM DOMINÆ SVBIERE LEONES. Dominas deas dicunt: ut alibi, *Hi dominam ditis thalamo deducere adorti.* Sane dominam proprie matrem deûm dici, Varro & cæteri adfirmant: nam & ibi Proſerpinam ideo à Virgilio dominam appellatam, quod ipſa terra eſſe dicatur, ſicut & mater deûm. Sane fabula talis eſt, Schyros civitas eſt, exinde fuit virgo Atlantes Cyrinei filia præpotens curſu: adeo ut cum reſponſum accepiſſet, ſe poſt nuptias, ut quidam volunt, interituram; ut quidam vero, in naturam aliam commutandam ſponſos provocatos, ac victos occideret. Poſtea Hippomenes Venerem, ut ſibi in eo certamine adeſſet rogavit: à qua cum accepiſſet de horto Heſperidum tria mala aurea, provocavit puellam ad curſum, & cum ſe videret poſſe ſuperari ſingula cœpit jacere.

Tunc Atlante cupiditate colligendorum malorum retenta, ſuperata eſt. Sed Hippomenes potitus victoria, cum gratiam Veneri, vel oblitus eſſet, vel neglexiſſet referre, impulſu ejus in luco matris deûm, amoris impatientia, cum victa concubuit. Vnde irata dea in leones eos convertit, & ſuo currui ſubjugavit; & præcepit ne ſecum unquam leones coirent. Nam & Plinius in naturali hiſtoria dicit, leonem cum parda libenter, & pardum cum leæna concumbere.

Ideo autem mater deûm curru vehi dicitur: quia ipſa eſt terra, quæ pendet in aëre. Ideo ſuſtinetur rotis, quia mundus rotatur, & volubilis eſt. Ideo ei ſubjugantur leones, ut oſtendatur maternam pietatem totum poſſe ſuperare. Ideo Corybantes ejus miniſtri cum ſtrictis gladiis eſſe finguntur, ut ſignificetur omnes pro terra ſua debere pugnare. Quod autem turritam geſtat coronam: oſtendit ſuperpoſitas terræ eſſe civitates, quas inſignitas turribus conſtat. Hanc eandem Eram appellari, hoc eſt dominam tradunt. Alii ipſorum leonum dominam à Virgilio dictam arbitrantur.

DONATI.

HINC MATER CYBELE. Ab obſervatio[ne] ſacrorum, arguit eos eſſe majores ſuos.

VARIORVM.

NONDVM ILIVM. Homer. Iliad. υ. expreſſit. Turneb. lib. 4. cap. 22.

CORYB. ÆRA. Proverb. Vide, κορυβαντιᾷν.

Ergo agite, & divûm ducunt quà juſſa, ſequamur:
Placemus ventos & Gnoſia regna petamus.
Nec longo diſtant curſu, (modo Iuppiter adſit)
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.
Sic fatus meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo:
Nigram Hyemi pecudem, Zephyris fœlicibus albam.
Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis

SERVII.

DIVVM DVCVNT. Et neceſſarium poſuit, & honeſtum.

GNOSIA REGNA. Cretenſia, à Gnoſo civitate ejus, & eſt argumentum à poſſibili.

NEC LONGO DISTANT CVRSV. A Delo ſcilicet eſt argumentum à facili. MODO IVPPITER ADSIT. Aut aër: ac ſi diceret, tantummodo ſit ſerenum · ut Horatius, *Manet ſub Iove frigido venator Teneræ conjugis immemor*. Aut quia Iupiter præeſt inſulæ Cretæ quam petebant: aut quia ventos proſperos Iupiter præſtat.

TERTIA LVX. Hoc quidam juxta ſpeciem auguralem poſitum tradunt, quæ appellatur condictio, id eſt denunciatio, cum denunciatur, ut ante diem tertium quis ad inaugurandum adſit: quod Anchiſes poſt impetrationem augurii, & Apollinis reſponſum, ſuadens in Cretam eundum, oſtendit condictionem in tertium diem, addit enim: *Modo Iuppiter adſit*, hoc & pro civitate dicitur. CRETÆIS. Quia κρήτη: ideo Cretæus, ut Ænæis.

MERITOS HONORES. Vnicuique aptos. *Taurum* figurate dixit: varietas enim ipſa idem ſignificat. Ratio enim victimarum, fit pro qualitate numinum. Nam aut hæ immolantur, quæ obſunt eorum muneribus, ut porcus Cereri; quia obeſt frugibus: hircus Libero, quia vitibus nocet. Aut certe à ſimilitudine, ut inferis nigras pecudes, ſuperis albas immolent: item tempeſtati atras, candidas ſerenitati. Sane hic oſtendit dicendo meritos rite Neptuno & Apollini tauros.

TAVRVM NEPTVNO. Propter futuram navigationem. PVLCHER APOLLO. Propter oraculum datum. Sane hoc loco Virgilius ſequutus veterum opinionem, Neptunum tantum & Apollinem nominavit; dicuntur enim hi dii penates fuiſſe, quos ſecum advexit Æneas, quamvis diverſis locis alias opiniones aliorum ſecutus poëta de diis penatibus diverſa dixerit; & quidam *pulcher Apollo* epitheton datum Apollini reprehendunt, *pulchros* enim à veteribus exſoletos dictos, nam & apud Lucilium Apollo *pulcher* dici non vult.

NIGRAM HYEMI PECVDEM, ZEPHYRIS FOELICIBVS ALBAM. Bono uſus eſt ordine, ut prius averteret mala, ſic conciliaret optanda. Fruſtra enim profutura poſcuntur adverſis ſequentibus: Nam & Romani veteres, Diis aſperioribus ſacrificabant, ne nocerent.

PVLSVM REGNIS CESSISSE PATERNIS. Non dicit quare. Sed talis hiſtoria eſt, Idomeneus de ſemine Deucalionis natus, Cretenſium rex, cum poſt everſam Trojam reverteretur, in tempeſtate devovit diis ſacrificaturum ſe de re, quæ primum occurriſſet. Contigit ut filius ejus primum occurreret: quem quum immolaſſet; ut alii vero immolare voluiſſet: & poſt orta eſſet peſtilentia, à civibus pulſus eſt regno; Sallentinum Calabriæ promontorium tenuit, juxta quod condidit civitatem: unde eſt, *Et Sallentinos obſedit milite campos Lictius Idomeneus*. Relatio ergo hiſtoriæ ad injiciendum Trojanis Cretam eundi deſiderium pertinet: & re vera aliter ad hoſtis provinciam ire non poterat.

DONATI.

DIVVM DVCVNT QVA IVSSA SEQVAMVR. Nam non amplius ſunt incerti quo fata ferant.

PLACEMVS VENTOS. Non quia tunc eſſent aſperi, ſed ut deinceps illis proſperis utantur. Facit autem rem facilem à brevitate navigationis.

IVPPITER. Temerarium enim eſt polliceri aliquid de futuro, cujus ſumus incerti, niſi deus faveat.

MERITOS. Convenientes. Neptuno, propter ingruentem navigationem. Apollini, propter acceptum oraculum.

FAMA VOLAT. Opportunitatem convenientem oblatam oſtendit. Favebat ergo Trojanis locus, quia ſecundum Anchiſen, fata Cretam portendebant. Item tempus, quia regnum vacabat, erantque domus paratæ, ne eſſent cum magno labore ædificandæ.

VARIORVM.

TAVRVM NEPTVNO. Ταύρεον Neptunum quidam vocatum tradiderunt, vel propter undarum ſonum, quæ boum inſtar mugiunt; vel quia Neptunus taurina induebatur galea: vel quia ita eum Bœotii vocitabant à tauri ſacrificio, quod illi erat inſtitutum, de quo hic Maro. PIERIVS. lib. 3. Verum & illud notatu dignum, quod Neptuno, tametſi ex cœleſtibus diis unus eſt, quibus alba conveniunt, ſicuti inferis nigra, tamen nigrum taurum mactare conſuevit antiquitas. Docet Homeri interpres l. 3. Odyſſ. *Taurum* quidem immolari ob maris violentiam; *nigrum* vero, propter eum, qui ex profunditate fit, aquæ colorem. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Idomenea ducem, deſertaque littora Cretæ,
Hoſte vacare domos, ſedeſque aſtare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus:
Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donyſam,
Olearon, niveamque Paron, ſparſaſque per æquor
Cycladas, & crebris legimus freta concita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor:
Hortantur ſocii, Cretam proavoſque petamus.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.

SERVII.

IDOMENEA. Hujus nominis penultima ſyllaba natura brevis, contra regulam producta eſt. Sed quia quinque Græcæ linguæ ſunt, Æolica, Ionica, Dorica, Attica, Communis: hinc fit ut in uno nomine varietas inveniatur: ut ecce in Idomeneos Communis lingua facit genitivum ἰδομενέος Dorica, ἰδομενεὺς; Attica ἰδομενέως; Ionica ἰδομενῆος. Vnde eſt hic in verſu accuſativus, ſicut & Ilionea.

HOSTE. Multi hic diſtinguunt. ASTARE. Eſſe ſub hoc tunc ſignificat, quando de his loquimur quæ cadere non poſſunt; ut ſi dicas terras aſtare. Et oſtendere vult ſe non temere crediſiſſe.

ORTYGIÆ. De hac plenius ſupra dictum eſt.

PELAGOQVE VOLAMVS. Quia ut alibi, *Mare velivolum.*

BACCHATAMQVE IVGIS NAXON. Aut vitibus conſitam: aut celebratam Bacchis: aut ubi Bacchus ex Indis, vel ut quidam volunt, poſt devictos Gigantes egit triumphum. Nam ut ſupra diximus, ipſi conſecrata eſt, quæ & Dia dicitur. Bacchatam ergo in qua bacchatus ſit Liber; aut ideo gratam Baccho, quod ibi cum relicta Atheſiona duc* libentiſſime concubuerit, cui etiam coronam donavit, quæ poſtea inter ſidera collocata. VIRIDEMQVE DONYSAM. Vel à colore marmoris Lacedæmonii, vel ſylveſtrem.

OLEARON. Nam adjecit epitheton cauſſa varietatis. NIVEAMQVE PARON. Vnde candidum marmor; ut, *Pariuſve lapis circundatur auro.*

SPARSASQVE PER ÆQVOR CYCLADAS. Et hæ quas dixit, Cyclades ſunt: Vnde minus eſt & ALIAS. Sparſæ autem, quia nullo ordine continentur, ut Stœchades: quæ ἀπὸ τοῦ στοίχου dictæ ſunt; Rectæ enim ſunt. Cyclades vero non ideo dicuntur, quia in rotunditate ſunt, ſed quod longo ordine eas circumire neceſſe eſt. Alii Sparadas, nomine Cycladum dictas tradunt, quod ſparſæ ſunt.

LEGIMVS. Præterimus: ut, *Littoraque Epiri legimus.* Tractus autem ſermo à nautis, quod funem legendo, id eſt colligendo, aſpera loca prætereunt.

FRETA CONCITA TERRIS. Vel propter promontoria: vel quod naturale eſt, ut concitatiora ſint maria vicinitate terrarum: quas conſtat anhelitum quendam ex ſe emittere. Vnde in quinto navigaturus Æneas, Eryci ſacrificat.

CRETAM PROAVOSQVE. Sane proavos appellando, cognationem declarat. Celeumaticum eſt hoc hemiſtichium. Et bene metro Celeumatis uſus eſt, id eſt Anapæſtico trimetro hypercatalecto. Celeuma autem quaſi præceptum. Vnde Saluſtius, *Impediebant juſſa nautarum.*

SVRGENS. Flans: ut, *Et flando ſurgentes demoror auſtros.* Et contra, non flans, ponens & reſidens dicitur: ut, *Cum venti poſuere, omniſque repente reſedit Flatus.*

ET TANDEM. Ad deſiderium pertinet: nam ſequitur. *Ergo avidus muros.* CVRETVM. Hi Curetes primi cultores Cretæ eſſe dicuntur. Alii tradunt Curetes & Corybantes matris deûm miniſtros, cuſtodes, ſicut dictum eſt, pueri Iovis ad plurimas res maxime uſus hominibus extitiſſe. ADLABIMVR. Oſtendit proſperam navigationem fuiſſe.

DONATI.

VOLAMVS. Oſtendit ex proſpera navigatione, quantum valuerint obſequia ſacrificiorum.

SPASASQVE. Poſt ſpecialia tranſit ad generalitatem. Nam cum dixiſſet nomina aliquarum inſularum, addit, *crebris legimus freta concita terris*: quia nec cognitionem habere Æneas omnium vocabulorum potuit, & odioſum fuit relationem ipſam facere longiorem. LEGERE autem eſt nauticum verbum, cum colligunt funes, cum pelagi prolixa tranſmittunt: & pertinet ad omnes inſulas, & ad freta pertinent.

CLAMOR. Vel morem nautarum expreſſit, vel eorum gaudium, qui ſuffragantibus ventis proſpera ſperabant. VARIO CERTAMINE. Nam varia officia ſunt, & omnia cum certamine & labore.

TANDEM. Non prolixæ navigationis fuit, ſed cupiditatis navigantium. Nam cupienti omnia tarda ſunt, etſi ſummopere properentur.

VARIORVM.

IDOMENEA DVCEM. Homerus Odyſſ. μ. & γ. Iliad. ν. legatur. HARTVNG.

BACCHATAMQVE IVGIS NAXON. Vide Ianum Parrhaſium. HARTVNG.

OLEARON, NIVEAMQVE PARON. Oliaron ex Stephano & Strabone legendum. Ovid. 7. Metamorph.

At non Oliaros, Didymeque, & Tenos, & Andros.

Ergo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
Pergameamque voco; & lætam cognomine gentem,
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Iamque fere ſicco ſubductæ littore puppes:
Connubiis, arviſque novis operata juventus;
Iura, domoſque dabam: ſubito cum tabida membris
Corrupto cœli tractu, miſerandaque venit
Arboribuſque, ſatiſque lues, & lethifer annus.

SERVII.

ERGO AVIDVS MVROS. Ordo eſt, Avidus urbis optatæ muros molior; non, avidus molior.

PERGAMEAMQVE VOCO. Zeugma à ſuperioribus, hoc eſt urbem. Legitur ſane in libris antiquioribus, Æneam vere Cretam tempeſtate delatum locum Trojam nomine Pergamum appellaviſſe. Alii dicunt, Pergamum in Creta conditam à Trojanis captivis, qui ex claſſe Agamemnonis illo erant delati, ibique putant Æneam quendam generis auctorem, Ilio incolumi, cum eo ad ſacrum Apollinis veniſſe, & gravidam hoſpitis filiam feciſſe; ex qua ortus eodem nomine Æneas, claſſem Agamemnonis eſt adgreſſus hyeme disjectam; cui ſe feruntur junxiſſe hi, qui Cretam ſeceſſerant deſerto Agamemnone; unde loco nomen Pergamum ab illo conditum, quod obtinuiſſe deſertores feruntur, juxta Cydoniam: quod poëtam latenter attigiſſe debemus accipere. GENTEM. Sociorum multitudinem. LÆTAM. Propter Pergama reſtituta.

AMARE FOCOS. Sacrificia celebrare. Quidam focos lares, & per hoc domicilia tradunt. Ergo *focos* pro penates poſuit. At è contrario, penates pro focis, ut *Flammis adolere penates.* Sane Varro rerum divinarum, refert inter ſacratas aras, focos quoque ſacrari ſolere; ut in Capitolio Iovi, Iunoni, Minervæ, nec minus in plurimis urbibus oppidiſque, & id tam publicè, quam privatim ſolere fieri; focum autem dictum à fovi, ut coli: nam ab eo quod ibi ignis colatur, nec licere vel privata, vel publica ſacra ſine foco fieri, quod hic oſtendit poëta, focorum enim commemoratione, inſtantium ſacrificiorum mentio inducitur: quod ita eſſe multis locis docetur. Quidam aras ſuperorum deorum volunt eſſe, Medioximorum, id eſt marinorum focos, Inferorum vero mundos. ARCEMQVE ATTOLLERE. Poëtica periphraſis, id eſt domos ædificare. Nam arx eſt locus in civitate munitus.

FERE. *re*, longa eſt. SICCO SVBDVCTÆ LITTORE PVPPES. In ſiccum ſubductæ littus.

OPERATA IVVENTVS. Perfecit ſacrificia propter connubia, & novas ſedes: quia apud veteres, neque uxor duci, neque ager arari ſine ſacrificiis peractis poterat. ut alibi, *Lætis operatus in herbis.* Item Iuvenalis, *Et matutinus operatur feſta lucernis.* SVBITO CVM. Id eſt cum ſubito.

CORRVPTO COELI TRACTV. Hic eſt ordo peſtilentiæ, ut Lucretius docet, primo aëris corruptio; poſt aquarum & terræ; mox animalium. Notandum ſane Appolline offenſo peſtilentiam creari ſemper: quod etiam Homerus oſtendit, cum eum armatum inducit ſagittis. Vnde & Apollo dicitur ſecundum aliquos ἀπὸ τοῦ ἀπολλύειν. Contra ſi cytharam teneat, mitis eſt. Vnde Horatius, *Condito mitis placiduſque telo Supplices audi pueros Apollo.* MISERANDA. Metonymia, quæ miſeranda facit.

ARBORIBVSQVE SATISQVE LVES. Quidam dicunt diverſis numinibus, vel bene vel male faciendi poteſtatem dicatam; ut Veneri conjugia; Cereri divortia; Iunoni procreationem liberorum: ſterilitatem horum, tam Saturno quam Lunæ, hanc enim ſicut Saturnum orbandi poteſtatem habere.

DONATI.

AVIDVS. Non avarus, ſed quaſi ocii cupidus.

FOCOS. Vt haberent cum laribus novis affectus.

ARCEMQVE, Quæ præcipue amavit in Troja, hæc reparare cupiebat.

SICCO. Nam udum etiam eſt littus.

CONNVBIIS ARVISQVE. Quæ res oſtendebat magnam fiduciam manendi.

IVRA DOMOSQVE. Leges vivendi & domos: aut ipſarum domorum jura, id eſt, dominos à legibus deputans. SVBITO CVM TABIDA MEMBRIS. Securis ac diſpoſitis omnibus, ſubita peſtilentia coorta eſt ex aëris corruptione, non hominibus ſolum, ſed & arboribus, & ſatis, victus cauſa. ſupra enim dixerat: *Arvis operata juventus.* Languore autem corporis, letum effugere non poterat.

VARIORVM.

HORTOR AMARE FOCOS. Etſi *focus* pro ſacrificio quandoque ponatur; quia nullum fere ſacrificium abſque igne fiat: tamen pro privata cujuſque domo frequentius accipi ſolet. Sic Cicero focos patrios, pro patriis ædibus poſuit in Orat. pro Roſcio Amerin. & pugnare pro aris & focis multis in locis ab eo dictum eſt. Cum igitur Æneas urbem deſignaſſet, eique nomine impoſito, muros paraſſet, illa duo tantum deeſſe videbantur, ut civitas privatorum ædibus repleretur, & arce munitior eſſet: nam ſacra antequam urbem conderet, κατὰ τὸ σιωπώμενον ab eo perfecta fuiſſe intelligendum eſt: cum veteres illi nihil præſertim magnum prius unquam facerent, quam ſacrificaſſent. Hortatur ergo ut *focos ament*, hoc eſt, ut quiſque ſibi domicilium paret, arcem ſtruant, uxores ducant, liberis operam dent, rem denique familiarem conſtituant. NASCIMBÆN.

Lin-

Linquebant dulceis animas, aut ægra trahebant
Corpora: tum ſteriles exurere Syrius agros:
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.
Rurſus ad oraclum Ortygiæ, Phœbumque, remenſo
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quem feſſis finem rebus ferat; unde laborum
Tentare auxilium jubeat, quo vertere curſus.
Nox erat, & terris animalia ſomnus habebat:
Effigies ſacræ divûm, Phrygiique Penates,
Quos mecum à Troja, mediiſque ex ignibus urbis

SERVII.

AVT ÆGRA TRAHEBANT. Duo mala ſignificat, aut mortem, aut ægritudinem prolixam. *Ægra* autem ægrota: & bene addidit *corpora*, quia & animus æger poteſt eſſe. LINQVEBANT DVLCEIS ANIMAS. Item alibi, *Et cum frigida mors anima ſeduxerit artus.* Quare anima dicitur relinqui, & non magis relinquere? Secundum eos ſcilicet, qui dicunt animam eſſe perpetuam: & ad diverſa corpora tranſitum facere: quod ſi eſt, bene dicimus nos animas linquere, quorum nihil præter corpus eſt. Nam anima perpetuitatis eſt. Vnde Palinurus in ſexto, *Nunc me fluctus habet*: hoc eſt corpus, quod ſolum meum eſt. Aut certè ſimpliciter animæ eos linquebant, quia morientibus maxime dulces videntur, Terent. *Animam relinquam potius quam illum deſeram.*

EXVRERE SYRIVS AGROS. Syrius ſtella eſt in ore canis poſita: quæ annis omnibus oritur circa octavum Kalendas Iulii: quæ orta, plerunque peſtilentiam toto anno facit, plerunque paucis diebus: Interdum innoxia naſcitur. hinc eſt, *Et in totum regnaret Syrius annum.* Item ſupra, *& lethifer annus.* Tunc autem peſtilentiam creat, ſi in hanc rem etiam cæterorum conſentiat curſus aſtrorum. Sane canicula in cujus ore eſt, tantum generis fœminini eſt: cum ſit CANIS communis generis, unde hoc naſcitur. Nam in diminutione mutavit genus. STERILES EXVRERE AGROS. Exurendo ſteriles reddere.

SEGES ÆGRA. Seges interdum terram ſignificat: ut Horatius, *Hæc ſeges ingratos tulit, & feret omnibus annis.* Interdum frumentum: ut, *Quid faciat lætas ſegetes.* Hoc loco utrunque poteſt intelligi.

HORTATVR PATER IRE MARI. Bene filium mittit, quia erroris cauſa pater fuerat. VENIAMQVE PRECARI. Et beneficium: ut, *Orantes veniam.* & re vera veniam erroris Anchiſæ, qui oraculum male interpretatus eſt.

LABORVM TENTARE AVXILIVM. Laborum, periculorum, ut, *Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum.* Temptari autem laborum auxilium propter peſtilentiam dixit: & quidam auxilium diſtinguunt; ut ſequatur, *Iubeat quo vertere curſus.*

VERTERE CVRSVS. Propter ſedes ait.

EFFIGIES SACRÆ DIVVM, PHRYGIIQ. PENATES. ἓν διὰ δυοῖν. Varro ſane rerum humanarum ſecundo, ait; Æneam deos penates in Italiam reduxiſſe, quædam lignea vel lapidea ſigilla, quod evidenter exprimit dicendo; *Effigies ſacræ divûm, Phrygiique penates.* Quamvis alio loco alias opiniones ſecutus diverſa dixerit. Sane hos deos Dardanum ex Samothracia in Frygiam, Æneam vero in Italiam ex Frygia tranſtuliſſe, idem Varro teſtatur: quos quidam dicunt, ideo inductos à poëta monere per ſomnum: monitu nam eorum per quietem juſſum cum Latino fœdus feciſſe: eorum etiam monitu Latinum Æneæ ſe conjunxiſſe, eoſdem tradit viſos aliquotiens in ſomnis quid fieri vellent imperaſſe, eaque noſtros publice curaſſe majores.

MEDIISQVE EX IGNIBVS VRBIS EXTVLERAM. Hoc quibuſdam videtur ad majeſtatem potius deorum referendum, quam ad jactantiam virtutis Æneæ; & ſignificantius erit, ſi quæ non legeris intelligas.

DONATI.

LINQVEBANT. Ex principali malo hæc proveniebant: aut moriebantur homines, aut corporibus tabe diſſolutis trahebant miſerabilem vitam.

EXVRERE SYRIVS. Ergo qui ſpem evadendi habebant fame perituri videbantur, cum Syrius exurendo omnia ſterilia redderet.

RVRSVS. Pater, qui prudentia alios præibat, primus ſenſit aliquid factum contra præcepta Apollinis.

NOX ERAT. Virtutes animi ſui & meritum, gratia deorum commendat: & oſtendit, quod cæteris dormientibus, ipſe acriter rebus publicis invigilaret.

VARIORVM.

LINQVEBANT DVLCES ANIMAS. Movet commiſerationem, ex peſſimo rei eventu: quod alii fatis concedebant; alii vero graviter ægrotabant. NASCIMB.

EXVRERE SYRIVS AGROS. De Syrio ſtella, Had. Iunius Animadverſ. lib. 1. cap. 5.

EFFIGIES SACRÆ DIVVM. Ex Dionyſio explicat Turneb. lib. 4. cap. 22.

Extuleram; viſi ante oculos aſtare jacentis
In ſomnis, multo manifeſti lumine, qua ſe
Plena per inſertas fundebat luna feneſtras.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hic canit, & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incenſa, tuaque arma ſecuti:
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor;
Iidem venturos tollemus in aſtra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ ſedes: non hæc tibi littora ſuaſit,

SERVII.

VISI ASTARE. Non adſtabant: ſed videbantur. Vnde & viſa dicuntur: non enim ſunt, ſed videntur.

IN SOMNIS. Multi hic diſtinguunt, & volunt unam partem eſſe orationis, id eſt vigilantes. (Nam quemadmodum videbat Lunam infuſam feneſtris.) Multi *ſomniis* dicunt, (& poſterioribus jungunt, unde & *viſi*, ſed corpus poſt ſomno vinci volunt, mentem vero vigilare & meminiſſe omnium: ideo etiam dormiens de Luna ſcire potuit. Sane in ſomnis colliſio eſt,) quomodo peculi pro peculii. MVLTO LVMINE. Cum nimbo ſuo; (qui circa deos ſolet videri.)

INSERTAS. Aut clatratas: aut non ſeratas; ut ſit quaſi inſeratas, id eſt non clauſas: & dictum, quomodo *Aſproſque molares*, pro aſperos: compoſtus pro compoſitus: vixet pro vixiſſet (vel *inſertas feneſtras*, quaſi lumine ſuo Luna inſeruerat, ab inſerendo, quod ſe per rimas inſereret. FVNDEBAT. Scilicet abundans lumen.

TVM SIC ADFARI. Hic verſus in multis non invenitur.)

ORTYGIAM. Ad Ortygiam: more ſuo detraxit præpoſitionem (ut paulo poſt,) Cretæ pro in Creta. (Sane quibuſdam viſum eſt rarum auxilium deorum penatum; Cur enim ante peſtilentiam non monuerunt mutandas ſedes? ideo aliquibus videtur ſomnium fuiſſe appetitum. CANIT. Proprie quia oraculum.

EN) Quaſi demonſtrantis eſt, ut fidem faciat, ne ſomnium putetur, ut paulo poſt, *haud dubitanda refer.*

DARDANIA. Derivativum nomen à conſtitutore, & ſciendum regionem pro civitate poſitam. TVAQVE ARMA SECVTI. (Ac ſi diceret) tuas partes (vel imperium; ut, *Socer arma Latinus habeto.*)

SVB TE. Sub tuo jure agentes. PERMENSI. Evecti: ut eſt contra, *Pelagoque remenſo.* (Multi autem permenſi ſine *n* legunt, à verbo permedior. Hic verſus variaſſe dicitur.)

IIDEM. Nos ſcilicet qui te ſumus ſecuti. (VENTVROS. Plus eſt quam ſi dixiſſet futuros. Nam quaſi eos jam eſſe ſignificat.) IN ASTRA NEPOTES. Significat Cajum Iulium Cæſarem, qui primus inter deos relatus eſt. Et bene IN ASTRA; cujus ſydus apparuit: ut, *Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum.*

VRBI. κατ' ἐξοχὴν Romæ: ut ſupra diximus. MAGNIS. Id eſt nepotibus: & bonum ornatum à ſermonis fecit ſimilitudine: magnis (vero dixit, vel penatibus, ut *Magnis diis*: vel nepotibus; ſed ad exhortationem Æneæ pertinet) *magna para*, dicendo.

FVGÆ. Profectionis. (Dicens autem fugæ, videtur crimen proditionis excuſare.)

MVTANDÆ SEDES. Argumentum à neceſſitate. Simul arguitur error Anchiſæ. (SVASIT. Deeſt capere.)

DONATI.

QVA SE PLENA. Voluit demonſtrare, quomodo in nocte videre potuit, ſcilicet per radios Lunæ.

TVNC SIC. Ne ulterius recurrentibus curis frangerer.

QVOD TIBI DELATO. Ne geminetur labor redeundo, Apollo facit; ut hæc referentibus nobis, hic audias, quæ apud eum eſſes auditurus. Magnus ergo numinis favor: non rogatur, & favet. Non navigas, neque domo egrederis, & dei juſſa famulantibus diis, ad tuas aures veniunt.

NOS TE. Ad hominem errore jam à patre imbutum debuit mitti perſona, cujus autoritate ac meritis, etiam incredibilia credi poſſint. Dii ergo penates hujuſcemodi erant, qui præterita memorando, futura meliora pollicerentur. Artis eſt igitur excludere antè ſollicitudinem primam, & liberato angoribus animo, alterius navigationis labores ingerere. AC MONSTRARIT. Non eas ſedes oſtendiſſe Apollinem deſcribit, nec eum monſtraſſe locum.

VARIORVM.

PER INSERTAS FVNDEBAT LVNA FENESTRAS. *Inſertas* interpretor, quæ ædibus inſertæ & interpoſitæ erant, ut apud Lucret. *Cum Solis lumina, cumque Inſerti infundunt radii per opaca domorum.* Inſerti enim radii ſunt, qui per domos inſeruntur, & in eas ſubeunt, Soliſque lumina ſpargunt. Turneb. lib. 4. cap. 22. Germanus, *Inſertas* accipit pro trajectis & penetratis: ut pellucida corpora à lumine tranſmitti ſolent, aut corporibus luminoſis. PONTAN.

Delius,

Delius, aut Cretæ juſſit conſidere Apollo.
Eſt locus, Heſperiam Graji cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ.
OEnotrii coluere viri: nunc fama minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
Hæ nobis propriæ ſedes: hinc Dardanus ortus,
Jaſiuſque pater, genus à quo Principe noſtrum.
Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Coritum, terraſque require

SERVII.

DELIVS. Ordo autem eſt, Delius Apollo. CRETÆ. Non ſic dicitur Cretæ, quemadmodum Romæ: neque enim bene, ſicut dictum eſt, ſine præpoſitione Inſulæ ponuntur, niſi hæ tantum quæ ejuſdem nominis civitates habent.

EST LOCVS. Vt ante diximus totius orbis comparatione. HESPERIAM. Deeſt QVAM. COGNOMINE. Ab Heſpero Hiſpaniæ rege: vel ſtella, quam intuentur, petentes Italiam.

ANTIQVA. Nobilis', ut jam dictum eſt.

OENOTRII. Dicti vel à rege ejuſdem nominis vel à vino. Italis enim primus vitem oſtendit Saturnus: ut in ſeptimo legimus; *Vitiſator curvam ſervans ſub imagine falcem, Saturnu; queſenex.*

ITALIAM DIXISSE. Bene omnia Italiæ nomina in unum contulit, propter errorem Æneæ.

PROPRIÆ SEDES. Perpetuæ: quia infirmas & in Creta & in Thracia condidit. HINC DARDANVS ORTVS, IASIVSQ. PATER. Iaſius & Dardanus fratres fuerunt Iovis & Electræ filii vel (ut quidam volunt), Dardanum de Iove, Iaſium de Corito procreatum; de cujus nomine & mons & oppidum nomen accepit: poſtea Iaſium dicitur Dardanus occidiſſe. Hi tamen fratres cum ex Etruria propoſuiſſent ſedes exteras petere, profecti: & Dardanus quidem contracta in Troja juventute, Dardaniam urbem condidit, à qua Trojanorum origo crevit. Iaſius autem Samothraciam cepit, & ibi liberum locum imperio tenuit. Alii dicunt utrumque ex Corytho Iovis filio procreatos, & ſicut dictum eſt, relicta Italia profectos; ſed Iaſium Samothraciam imperio tenuiſſe; Dardanum vero in Frygiam perveniſſe, ibique auxilio fuiſſe Teucro Scamandri filio, qui tum finitimas gentes bello ſubigebat, filiamque ejus duxiſſe in matrimonium, & poſt mortem ſoceri regnum adeptum, Dardaniam Trojanam regionem ab ſuo nomine appellaſſe. Græci & Varro humanarum rerum, Dardanum non ex Italia, ſed de Arcadia urbe Pheneo oriundum dicunt: alii Cretenſem: alii circa Trojam & Idam natum. Sane per patris appellationem cognationem .... *

A QVO PRINCIPE NOSTRVM. Non ab Iaſio, ſed à Dardano: nam anteriori reſpondit. Quod autem dicit, A quo principe genus noſtrum eſt: poteſt tamen & generaliter intelligi, id eſt unde originem ducimus, ut Deos penates, quaſi Trojanos intelligas: & ad ritum referri, de quo dicit Labeo in libris qui appellantur, *De dis quibus origo animalis eſt:* in quibus ait eſſe quædam ſacra, quibus animæ humanæ vertantur in deos, qui appellantur animales, quod de animis fiant. Hi autem ſunt dii penates & viales.

LÆTVS. Id eſt omiſſa triſtitia quam de ſociis habebat amiſſis; vel quia ei deſignatus evidenter fuerat locus, ad quem ſine errore & pergere, & pervenire deberet.

HAVD DVBITANDA REFER. Ideo dicunt ſi forte non crederet, quod per ſomnium vidit. Aut quia dubitaverant ex conſilio Anchiſæ: aut ne propter ſomnium non crederent: aut quia non dubie, ut Apollo noverunt. CORITVM. Deſignat civitatem ne erraret, & partem provinciæ, ne alter error procreetur, ex magnitudine locorum. Quidam autem de Corytho hanc fabulam tradunt: Dardanus cum equeſtri prælio ab Aboriginibus pulſus galeam perdidiſſet, propter quam reſiſtens, & in audaciam ſuos reducens, victoriam adeptus eſt; tum ob rem feliciter geſtam, oppidum ubi galeam amiſerat condidit; cui Corytho nomen indidit, eo quod Græce Coris galea dicitur; vel Corythum montem in quo Corythus ſepultus eſt. Alii Corythum à Corytho Paridis & Oenones filio conditam ferunt.

DONATI.

HINC DARDANVS ORTVS. Oſtendit, cum Apollo dixit: *Quæ vos à ſtirpe parentum Prima tulit tellus*, non de Creta & Teucro: ſed de Italia & Dardano eſſe intelligendum.

LONGÆVO. Occulte corripit ipſum ſenem; de origine ſuorum non debuiſſe falli.

SVRGE AGE. Oſtenditur per ſomnum hoc vidiſſe, quamvis aliqui exponant *inſomnus*, id eſt, vigilans.

IVPPITER. Qui Cretæ peculiaris amator eſt.

VARIORVM.

HAVD DVBITANDA. Ne propter ſomnium non crederet. *Haud dubitandum*, ab auctoribus pro certo, minimeque ambiguo poni conſuetum eſt. Apud Claudian. in 7. Panegyrii reconditum ac minime vulgarem ejus uſum obſervare licet.

Viſa etiam medio populus mirantibus audax
Stella die, dubitanda nihil, &c.

Vbi *dubitanda nihil*, pro non parva, aut exigua accipitur: ſiquidem exilia, quæque oculorum aciem prope ſubterfugiunt, præ nimia exilitate dubitationem nobis afferre ſolent. IVNIVS lib. 1. c. 7.

Auſonias: Dictæa negat tibi Iuppiter arva.
Talibus attonitus viſis ac voce deorum,
(Nec ſopor illud erat, ſed coram agnoſcere vultus,
Velataſque comas, præſentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio é ſtratis corpus, tendoque ſupinas
Ad cœlum cum voce manus: & munera libo
Intemerata focis. perfecto lætus honore
Anchiſen facio certum, remque ordine pando.

SERVII.

AVSONIAS. Appellata Auſonia ab Auſonio Vlyxis & Calypſis filio: & primo pars, poſtea omnis Italia nominata. DICTÆA. Dictæus mons eſt in Creta ubi herba Dictamnos naſcitur; quæ admota vulneribus, ferrum inhærens ſolet expellere, qui mons dictus eſt à Nympha Dicte, quæ ibi colitur, quam cum minus * rex amaret, & inſequeretur per loca avia, illa ſe amore caſtitatis præcipitem dedit, & excepta piſcatorum retibus invita reducta eſt, à qua rex abſtinuit, & nomine ejus Dictæa loca appellari juſſit in hoc monte dicitur altus Iupiter: ut, *Dicteo cæli regem pavere ſub antro.* NEGAT TIBI IVPPITER ARVA. Ex definito. Et bene Iuppiter: quaſi ipſe qui Cretenſibus præeſt.

TALIBVS ATTONITVS VISIS. Hoc eſt, talibus deorum vultibus, propter *Viſi ante oculos adſtare.* Vnde ſequitur, *Et voce deorum.* Nam & voce ſe dicit attonitum & viſis. *Attonitus* vero eſt ſtupefactus. Nam proprie attonitus dicitur, cui caſus vicini fulminis & ſonitus tonitruum dant ſtuporem.

NEC SOPOR ILLVD ERAT. Soluta elocutio.

VELATAS COMAS. Vittatas: ut, *Victoris velatum auro vittiſque juvencum.* Aut coronatas, ut, *Velat materna tempora myrto.* Nam dii qui erant apud Laurum Lavinium, non habebant velatum caput.

MANABAT. Fluebat. Hinc & lapis manalis quem trahebant Pontifices, quoties ſiccitas erat.

CORRIPIO E STRATIS CORPVS. Ne ſatietate videatur reliquiſſe ſomnum. Et ſciendum, quia quotiens ex abrupto ſomnus aufugerit, ſignificat omen infelix: ut ecce hoc loco tempeſtas ſequitur. Item in ſecundo, *Excutior ſomno*: & ſtatim ſequitur civitatis excidium: nec ſine ratione. Nam ſi ſomnus munus deorum eſt: ut, *Et dono divûm gratiſſima ſerpit*: non ſine infœlicitatis ſignificatione ex abrupto deorum munus abſcedit. TENDOQVE SVPINAS AD COELVM CVM VOCE MANVS. Honeſta elocutio, cum uno ſermone reſpondemus duobus: ut, *Interea feſſos ventus cum Sole reliquit.* Ad cœlum autem ideo, quia dii penates, & Iovis & Apollinis fecerunt mentionem.

INTEMERATA. Rite perfecta: ut ſi leniter fundendum vinum eſt, aut mola injicienda, ſic fiant ut ratio exigit ſacrificii: aliter ſi fiant temerata, ac turbata ſunt ſacra: unde Helenus, *Ne qua inter ſanctos ignes in honore deorum Hoſtilis facies occurrat, & omnia turbet.* Item in octavo; *Audax quos rumpere Pallas Sacra vetat, raptoque volat.* FOCIS. Et hic ſicut ſuperius dictum eſt, oſtendit cum aris etiam focos ſolere numinibus conſecrari: ſed hic *focis*, non aris, quia privatum ſacrificium ſequitur, Ideo nam penatibus ſacrificat. PERFECTO HONORE. Peracto ſacrificio: qui eſt honor deorum. Et bene ordinem ſervat, ut ante ſacrificet, quam ſomnium narraret.

DONATI.

ATTONITVS. Duo erant miranda: & deos videre, & optata loquentes audire.

NEC SOPOR. Non enim pleno ſomno viderat, aut audiverat. nam nec plenè vigilabat, nec plenè dormiebat.

GELIDVS SVDOR. Et hoc confirmat, deos vidiſſe Æneam.

CORRIPIO E STRATIS. Oſtendit prope vigilantem. Nam poſuiſſet expergefactus ſum, ſi dormiſſet. Exprimit autem feſtinantem.

MVNERA. Quæ ſunt vinum & thus.

CERTVM. Quia primæ interpretationis vitio reddebatur incertus. Oſtendit autem Poëta divinas admonitiones referendas non eſſe, niſi primo patri ſacrorum: & precis obſequia ſunt, ut proſperentur quæ bona ſunt, quæ autem mala vertantur in melius. Deceptus autem fuerat Anchiſes: quia memoria Dardani antiquior erat quam Teucri, & propterea obſcurior. Apollo autem cum dixiſſet *antiquam*: oſtendit fuiſſe recentiorem. norat enim & primam eſſe, & ſecundam.

VARIORVM.

TALIBVS ATTONITVS VISIS. Cælius libro ſexto, capite quinto. HARTVNG.

VELATASQVE COMAS. Velatas comas exponi recte video, *vittatas*: ut & *velatis manibus* eſt apud Plaut. Amphit. id eſt, cum velamentis & vittis. Et velamenta apud Livium, ſupplicum vittæ ſunt. *velati* auctore Scaligero dicebantur, qui caput cinctum licio laneo habebant. TVRNEB. lib. 4. c. 22.

TVM GELIDVS SVDOR. Sudoris frigidi rationem, docet Cælius Rhodig. lib. 6. cap. 4. & 5.

ANCHISEM FACIO CERTVM. Poëtice: pro, certiorem. Vide Floridum lib. 1. c. 2. ſucciſivarum lect. HARTVNG.

Agno-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Agnovit prolem ambiguam, geminoſque parenteis,
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat:
(Nunc repeto hæc generi portendere debita noſtro,
Et ſæpe Heſperiam, ſæpe Itala regna vocare)
Sed quis ad Heſperiæ venturos littora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Caſſandra moveret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.
Sic ait, & cuncti dictis paremus ovantes.
Hanc quoque deſerimus ſedem, paucisque relictis
Vela damus, vaſtumque cava trabe currimus æquor.
Poſtquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullæ
Apparent terræ; cœlum undique, & undique pontus:

SERVII.

AMBIGVAM. Non incertam, ſed modo duplicem: ut in ſequentibus probat, dicens, *Geminoſque parentes*. Ergo *geminos* hic duos, ut *gemini Atridæ*.

SEQVE NOVO. Adventu ſcilicet Teucri. VETERVM LOCORVM. Id eſt Italiæ; deeſt ſane ESSE, ut ſit deceptum eſſe. Sane novo errore veterum locorum: Aut per contrarietatem ſermonum declaravit: aut NOVO pro magno poſuit.

EXERCITE. Fatigate, exercitate: nam exercitatus, peritus ſignificat: ut expertus & expers. nam expertum rerum ſi dixero, ſignifico peritum: ſi expertem, ignarum.

CASVS CASSANDRA CANEBAT. Hæc compoſitio jam vitioſa eſt, quæ majoribus placuit: ut, *Anchiſen agnovit amicum*. Et, *Sale ſaxa ſonabant*. Et bene Caſſandræ inſeruit teſtimonium, quæ divinationem ab Apolline acceperat.

PORTENDERE. Significari debito portendere: Minus eſt deberi, ut in ſeptimo, *Portendi generum*.

REGNA VOCARE. Satis proprie, unde in octavo; *Expectate ſolo Laurenti arviſque Latinis*.

TEVCROS CREDERET. Scilicet propter longitudinem ſpatii.

TVNC VATES CASSANDRA MOVERET. Bene TVNC, quia jam probavit. Et duo argumenta poſuit, quibus purgavit errorem.

CEDAMVS PHOEBO. A neceſſario & utili ſcilicet. Cujus inſtinctu dii penates profuturas dixerunt; ut, *Hic canit, & tua nos en ultro ad limina mittit*. MELIORA SEQVAMVR. Poteſt bis ſubaudiri MELIORA: Meliora moniti, aut meliora ſequamur.

CVNCTI. Hoc eſt cuncti adſentimur, nam *cuncti profecti*, pugnat cum paucis relictis.

OVANTES. Alacres, non utique gaudentes.

HANC QVOQVE. Quemadmodum Trojam & Thraciam: & cum dolore dictum accipe, *Hanc quoque deſerimus*. SEDEM. Expreſſit enim miſeriam totius ſedis relictæ.

CAVA TRABE. Navium periphraſis optima. CVRRIMVS ÆQVOR. Sicut, *Tyrrhenum navigat æquor*.

DONATI.

FATIS ILIACIS. Non proprio fato laborabat. Excuſans igitur laborem irritæ navigationis ad Cretam, *Fatis*, adnectit: ut invidiam qua afficiebatur, quod illi fruſtra laboraſſent, purget excuſatione, cum factum negari non poſſit.

SOLA MIHI. Vni enim Caſſandræ credendum non fuit. deinde non videbatur veriſimile, tam longinquas ſedes eſſe petendas.

DICTIS. Vel Apollinis, vel Anchiſæ. OVANTES. Propter ereptum laborem iterum in Delum enavigandi, & propter magnam ſpem propoſitam. Eſt autem hæc deſcriptio navigationis, in qua eadem res ſæpius dicitur, diverſa & ſplendida compoſitione verborum. Tempeſtas autem egregie deſcripta eſt, cum uno pulſu omnia ſimul elementa turbantur. In hoc & initium poſuit: ut, *Cæruleus ſupra caput aſtitit imber*. Et augmentum: ut, *noctem hyememque ferens*. Et quæ ſolent conſequi ex hujuſcemodi rebus: ut, *Inhorruit unda tenebris*, & : *Continuo volvunt fluctus mare*, & reliqua, quæ maximam oſtendunt violentiam, ut quamvis multum laborarent, tamen à curſu detorti, quo volebant non pervenirent.

VARIORVM.

SEDEM. Græcam vocem ἤθεα exprimit, Heſiod. lib. 2. Apollonius lib. 3. HARTVNG.

CASVS CASSANDRA C. Turneb. l. 7. c. 19.

CAVA, TRABE CVRRIMVS. Tropus ſynecdoche, pro navi. HARTVNG.

POSTQVAM ALTVM, &c. Alia tempeſtas ex XIV. Odyſſ. Macrob. lib. 5. c. 3. & 6. Saturnal.

APPARENT TERRÆ. Macrob. lib. 5. c. 6. & 7. Homer. Odyſſ. μ. φαίνεται γαῖαν, ἀλλ' οὐρανὸς, ἠδὲ θάλασσαι. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum mihi cœruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem, hyememque ferens, & inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaque ſurgunt
Æquora: diſperſi jactamur gurgite vaſto.
Involvêre diem nimbi, & nox humida cœlum
Abſtulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cœcis erramus in undis.
Ipſe diem noctemque negat diſcernere cœlo,
Nec meminiſſe viæ media Palinurus in unda.
Treis adeo incertos cœca caligine Soles
Erramus pelago, totidem ſine ſydere noctes.
Quarto terra die primum ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt, remis inſurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent ſpumas, & cœrula verrunt.

SERVII.

SVPRA CAPVT. Capitalis, perniciosſus.

NOCTEM, HYEMEMQVE. Pluviamque cum obſcuritate. Hyemem autem Græce dixit, nam χειμὼν etiam tempeſtas dicitur à Græcis. FERENS. Adferens. INHORRVIT VNDA TENEBRIS. Horridior eſt facta per tenebras.

MAGNA ÆQVORA. Aut epitheton eſt, ut ſurgant æquora quæ magna ſunt; ut *Magna æquora*, magni fluctus.

GVRGITE VASTO. Epitheto auxit Tapinoſim.

INVOLVERE DIEM. Aſpectum ademerunt. NIMBI. Nubes. NOX HVMIDA. Nubes caliginoſæ. EXCVTIMVR CVRSV. A propoſito itinere avertimur. COECIS IN VNDIS. Incertis: quia ſydera non apparebant, id quæ * non viderentur.

IPSE. Hoc eſt, navigandi peritus. Hoc enim ſignificat emphaſis pronominis. NEGAT DISCERNERE COELO. Figurate, ut 2. Æneid. *Exſciſſa vitam producere Troia.*

VIÆ. Mari dedit, quod proprium terræ eſt; ut alibi ſulcari ait, unde & terra æquor. PALINVRVS. Hic Iaſii filius gubernator Æneæ fuit; qui, Ænea de Sicilia ad Italiam veniente, præcipitatus in mare; nomen in Lucania monti celebri dedit.

INCERTOS SOLES. Bene INCERTOS, quia quantavis ſit obſcuritas, tamen noctis eſt manifeſta diſcretio. Vnde ſuperflua quæſtio eſt eorum, qui dicunt tres dies quomodo tranſiſſe ſcierunt, ſi noctem à die diſcernere non poterant? Ergo *incertos* obſcuros dixit; ut VI. Æneid. *Quale per incertam lunam.*

COECA CALIGINE. Cacephaton in ſermone.

ERRAMVS PELAGO TOTIDEM SINE SYDERE NOCTES. *Hinc Pelopis gentes male æquiſonantia ſaxa, Circunſtant pariterque undæ terræque minantur, Pulſamur ſævis & circumſiſtimur undis:* Hi verſus circumducti inventi dicuntur, & extra paginam in mundo.

ATTOLLERE VISA. Viſa naturaliter dixit. Quotiens enim propinquamus littoribus: & exurgere terra videtur, & fumum emittere. APERIRE. Oſtendere: ut Saluſtius, *Caput aperire ſolitum.* VOLVERE FVMVM. Pro aperiuntur montes ac fumus volvitur.

REMIS INSVRGIMVS. Cum remos, ane * remos, id eſt exurgentes fortius remittamus.

DONATI.

IPSE. Maximum habet intellectum, id eſt, qui peritiſſimus eſſet gubernator, qui viam in fluctibus obſervatione ſyderum norat. Deſcriptis autem omnibus quæ orta tempeſtate perpeſſi erant, ut finem oſtendat, addit.

VELA CADVNT. Verum contraria videntur, quod cum dixerit: *Ipſe diem noctemque negat diſcernere cælo,* deinde addat: *Tris adeo incertos cæca caligine Soles.* Quomodo enim hæc ſcire potuit, ſi nulla erat diſtinctio noctis & diei? Sed reſponde, voluiſſe Poëtam obſcuritatem aëris nimis ſatiare. Nam qui fieri potuit ſic accidere tenebras, ut inter ipſas & veram noctem, nihil intereſſet? Vel intellige dierum & noctium numerum diſtinxiſſe crebris coruſcationibus, quæ vel ſtellas vel Solem oſtendere potuerunt.

VARIORVM.

COERVLEVS IMBER. Id eſt ater, more Græcorum, qui κυάνεον pro cæruleo & nigro uſurpant. TVRNEB. l.14. c.4.

ABRVPTIS NVBIBVS, &c. Lambinus & Giſanius, è MSS. & Vett. editis probant ABRVPTI legendum eſſe. Et notat Turneb. l.5. c.27. eodem modo Græcos πῦρ ἀπεῤῥωγός dicere, id eſt ignem abſciſſum: quod fulmen nubes dividat ac rumpat. TAVBMAN.

Serva:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Servatum ex undis Strophadum me littora primum
Accipiunt. Strophades Grajo ſtant nomine dicta
Inſulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
Harpyjæque colunt aliæ, Phineïa poſtquam
Clauſa domus, menſaſque metu liquêre priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla
Peſtis, & ira deûm, Stygiis ſeſe extulit undis.
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris

SERVII.

SERVATVM EX VNDIS. Ac ſi diceret, de periculis in graviora ſe perveniſſe diſcrimina. STROPHADVM ME LITTORA. Fineus Agenoris filius Thracum rex; vel ut quidam volunt Arcadiæ, Cleobulam Aquilonis & Orythiæ filiam, habuit uxorem, & ex ea duos filios, quibus ſuperduxit novercam: quos noverca ad patrem tanquam ſtupri adfectores detulit, ob quam rem eos Fineus cœcavit: quare irati dii, vel ut quidam volunt, Aquilo, Veneno propter nepotum injuriam, eum cœcavit: & ad Pelagias inſulas detulit; adpoſuitque Harpyias, quæ cum ei diu cibos abriperent, ſomnoſque inquietarent; hic Iaſonem cum Argonautis, propter vellus aureum Colchos petentem, ſuſcepit in hoſpitio: cui etiam ductorem propter Simpligiadas petras dedit. Hoc ergo beneficio inlecti Argonautæ, cum ei gratiam vellent inferre, Zethum & Calain filios Boreæ & Orithyæ, alatos juvenes, ad fugandas Harpyias miſerunt: quas cum ſtrictis gladiis perſequerentur, pulſæ de Arcadia pervenerunt ad inſulas quæ appellantur Plotæ. Et cum ulterius vellent tendere, ab Iride admoniti ut deſiſterent à Iovis canibus, & ſuos converterent volatus: quorum converſio, ſtrophe, nomen inſulis dedit. Quod Apollonius pleniſſime exequitur. Vt autem canes Iovis dicerentur, hæc ratio eſt: quia ipſæ furiæ eſſe dicuntur: unde etiam epulas prohibentur abripere, quod eſt furiarum; ut, *& manibus prohibent contingere menſas.* Vnde & avari finguntur furias pati: qui abſtinent partis. Item ipſas furias eſſe paulo poſt ipſe teſtatur dicens; *Vobis furiarum ego maxima pando.* Furias autem canes dici, & Lucanus docet dicens; *Stygiaſque canes in luce ſuperna Deſtituam.* Et in ſexto Virgilius, *Viſæque canes ululare per umbram, Adventante dea.* Sane apud inferos furiæ dicuntur, & canes: apud ſuperos diræ & aves: ut ipſe in XII. oſtendit. In medio vero, Harpyiæ dicuntur. Vnde duplex in his effigies invenitur: &, has Virgilius tres dicit quarum nomina ſunt Ællo, Ocypete, Celæno. Apollonius duas dixit, quem in XII Virgilius ſequitur. ut, *Sunt geminæ peſtes.* Quidam autem dicunt, hunc Fineum ob divinitatem à Thracibus regem cooptatum, conſilia divina prodidiſſe: & obcœcatum adpoſitis Harpyjis.

STANT Sunt.

IONIO IN MAGNO. In magno mari Ionio. Et ſciendum Ionium ſinum eſſe immenſum ab Ionia uſque ad Siciliam: & hujus partes eſſe Adriaticum, & Achaicum, Epiroticum. Maria enim vel à provinciis, vel ab inſulis, vel à civitatibus nomen accipiunt. Bene ergo IN MAGNO, quaſi etiam in quo alia maria ſunt. Quidam ſane Ionium ab Io Inachi filia dictum volunt, quod amata hoc mare tranaverit; quod in VII. ubi de ſcuto Turni loquitur, plenius invenies. Nonnulli Ionium ab Ionio rege, qui in inſula quæ ante Illyricum jacet regnaverat, dictum tradunt.

HARPYIÆQVE COLVNT ALIÆ. Ergo & Celæno Harpyja. Has Heſiodus dicit Thaumantis & Electræ filias, quas ſicut dictum eſt, quidam furias putant, cum furiarum mater, ſecundum Heſiodum Terra, ſecundum Æſchilum Nox ſit. PHINEIA: Verſio Græca eſt.

MENSASQVE METV. Hoc eſt ſicut dictum eſt, pulſæ à Zetho & Calai.

NEC SÆVIOR VLLA PESTIS, ET IRA DEVM STYGIIS SESE EXTVLIT VNDIS. Vt pœna in Statio. * Et non dicit has de inferis eſſe natas, ſed pejores eſſe omnibus inde procreatis.

VIRGINEI VOLVCRVM VVLTVS. Si ſubdiſtinguas virginei, major erit admiratio.

FOEDISSIMA. Hic turpis, ut Terentius in Eunucho, *Nunc heu videtur fœdus, quia aliam non habet.* Alibi fœdum cruentum, ut, *Sanguine fœdantem: & fœdatique ora Galeſi.*

DONATI.

SERVATVM EX VNDIS. Non perſeveravit mala fortuna, ſed nec in totum proſpera provenit. Nam in littus fertile venerunt, quod fuiſſet feliciſſimum, niſi harpyis eſſet occupatum.

TRISTIVS HAVD. Non poteſt ab inferis triſtius quicquam excitari, quam Harpyiæ.

VIRGINEI VVLTVS. Non eſſet hoc monſtroſum, ſi cætera eſſent ſimilia.

VARIORVM.

DIRA CELENO. Euripides in Tauris videndus. HARTVNG.

INSVLÆ IONIO. Diphthongus Græco more accipitur, ſequenti vocali in diverſis dictionibus. HARTVNG.

VIRGINEI VVLTVS. Somatopœja eſt. HART.

PHINEIA POSTQVAM. Quo tempore & quam ob rem Strophades ab Harpyis coli ceperint, inditium facit: cauſſamque ſtruit de fabula Phinei regis Arcadiæ, quam deſcribit Apollonius lib. II. Argonaut. NASCIMB.

VIRGINEI VVLTVS. Cælius lib. 16, cap. 27. lect. antiq.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Proluvies, uncæque manus, & pallida ſemper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus; ecce
Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo cuſtode per herbam.
Irruimus ferro, & divos, ipſumque vocamus
In prædam partemque Jovem. tunc littore curvo
Extruimuſque toros, dapibuſque epulamur opimis.
At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyjæ, & magnis quatiunt clangoribus alas:
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.

SERVII.

PROLVVIES. Sordis effuſio. Et vitavit ne diceret ſtercus; & per hoc nimiam edacitatem oſtendit; & quidam volunt proluvies cum ſtercus ventris ſignificet, à Virgilio hoc loco figuram ventris ſignificatam; Ergo quaſi annoſum & panticoſum ventrem. Aliquando proluvies ſola effuſio. Terentius, *Quod proluvium, quæ hæc eſt ſubita largitas*: Aliquando pro aquis multis ponitur. VNCÆQVE MANVS. Pro unguibus manus poſuit; hoc eſt χαμψώνυχας.

FAME. Veluti fame. Nam abundare dicit armenta. Aut re vera FAME, quam eis inferebat non inopia, ſed avaritia. Alii fami præſides eſſe tradunt; quia & Fineo propterea adpoſitæ ſunt, & Trojanos ab epulis prohibent, & his tantum famem prænuntiant, & ipſæ ſunt famis pallidæ.

DELATI. Quod neceſſitatis eſt. Nam voluntate aliquo non deferimur, ſed venimus.

LÆTA. Pinguia. nam in animalibus in quibus cognoſci non poteſt ſenſus, lætitiam pingue corpus oſtendit: non mens, ut in hominibus. PASSIM CAMPIS: Vlyxis ſocii boves Solis occidiſſe inducuntur, Virgilius credibilius finxit,

CAPRIGENVMQVE PECVS. Satis nove, & affectate. NVLLO CVSTODE. Deeſt *cum*. PER HERBAM. Ordo eſt, non per herbam, ſed per campos in herbis videmus armenta.

IPSVMQVE VOCAMVS. IPSVM, id eſt regem deorum, aut certe prædatorem; hoc eſt, cui de præda debetur aliquid. Nam Romani moris fuit, ut bella geſturi, de parte prædæ aliquid numinibus pollicerentur: adeo ut Romæ fuerit unum templum Iovis prædatoris: non quod prædæ præeſt, ſed quod ei aliquid ex præda debeatur. Vel quod hic Deus juſtitiæ præeſt. Ergo cum eum invocant, teſtantur ſe nihil mali facere, cum ſine cuſtode interimunt armenta.

IN PARTEM PRÆDAMQVE. In partem ſcilicet prædæ.

DAPIBVSQVE EPVLAMVR. Dapes, deorum ſunt. Epulæ, hominum. Bene ergo utrumque poſuit: nam & ſacrificiis & conviviis operam tribuunt. OPIMIS. Pinguibus.

SVBITÆ. Pro ſubito, adverbium in nomen deflexum. LAPSV. Celeritate: ut ſupra. ADSVNT. Velocitatem oſtendit. HARPYIÆ. Vi Græca diphthongus eſt. Nam Latina eſſe non poteſt; quia ne υ quidem habemus.

CLANGORIBVS ALAS. Deeſt CVM: ut ſit, alas quatiebant cum clangoribus: ut, *Atque Ixionii vento rota conſtitit orbis*, id eſt cum vento. Aliter Acyrologia eſt, ſi CLANGOREM dixit alarum ſonitum. Plautus in Querulo de anſeribus, *Cuncti alas quatiunt diris cum clangoribus.*

CONTACTVQVE OMNIA FOEDANT. Subaudiendum quæ relinquebant.

TVM. Præterea: deeſt ERAT, vel AVDIEBATVR: & tria mala ipſarum poſuit, vocem, tactum, odorem, ſed ſane hic verſus qui circumductus eſt talis auditur, *Reſonant magnis ſtridoribus alæ.*

DONATI.

PROLVVIES. Nihil in inteſtinis morari patiuntur, ſed ſtatim effundunt. Ergo non ſolum non ſatiabantur, ſed ſemper fameſcebant. Indeque erat pallor.

ECCE LÆTA BOVM. Omnia convenerant, quibus illa invadere cuperemus: Diverſitas generis animalium, abundantia, pinguedo ex copia herbarum.

ET DIVOS. Vt quod fiebat illicitum, eſſet nobis commune cum diis.

TVNC LITTORE CVRVO. Tacuit de apparatu epularum, quem deſcripſit in primo de cervis. Ibi enim nulla neceſſitas exigebat brevitatem: hic autem quia propoſuerat, *Et breviter Trojæ ſupremum audire laborem*, & propter noctis tempus, in quo auditores quærebant quietem, erat properandum.

EXTRVIMVS. In primo dixit: *Fuſique per herbam*, quia laſſitudine & fame naufragi urgebantur. hinc dicit: *Extruimuſque toros*, quia in magna copia herbarum, non fuit magnum, congeries ceſpitum ſtruere, quibus diſcumbi poſſet: & magna properandi ad epulas neceſſitas urgeret.

AT SVBITÆ. Res omnino abominabilis, inſultus improviſus: ſonitus alarum: unde metus, contactus fœdus, odor teter fugiendas faciebat.

Rurſum

Rurſum in ſeceſſu longo, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſi circum, atque horrentibus umbris,
Inſtruimus menſas, ariſque reponimus ignem.
Rurſum ex diverſo cœli, cœciſque latebris,
Turba ſonans prædam pedibus circumvolat uncis:
Polluit ore dapes. ſociis tunc arma capeſſant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus ac juſſi faciunt, tectoſque per herbam
Diſponunt enſes, & ſcuta latentia condunt.
Ergo, ubi delapſæ ſonitum per curva dedêre
Littora; dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Ære cavo: invadunt ſocii, & nova prælia tentant,

SERVII.

RVRSVM. Ad illud ſolum pertinet, *Inſtruimus menſas*: Nam ante in ſpeluncis non fuerant. Et ſciendum hanc particulam interdum ſic poni, ut iteratum aliquid ſignificet: ut ſi dicas, *Veni ad te mane, rurſum veni.* Interdum ſine iteratione eſt: ut, *fui apud te, rurſum veni*: non ideo dicis RVRSVM, quia etiam primo veniſti, ſed quia illic fuiſti. CAVATA. Pro cava, nam cavatum proprie manu factum dicimus.

ARISQVE REPONIMVS IGNEM. Ecce quod dixit, *In partem prædamque Iovem.* Sane ſciendum iterationem hanc fieri ſecundum ritum ſacrorum. nam diſplicuiſſe prima ex prodigiis indicatur. Sunt autem hæ animales hoſtiæ, quæ tantum immolantur, & caro ſacerdotibus proficit. Alibi tantum ſanguinem in aras fundi ſignificat: ut, *Sanguinis & ſacri pateras.* Alibi partem corporis: ut, *Extaque ſalſos Porriciam in fluctus.* Alibi integras victimas; ut, *Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis.*

EX DIVERSO COELI. Vt ex ſecreto montium: ſubaudis *loco.*

TVRBA SONANS. Imperium oſtendit. nam de tribus loquitur. Et alludit ad furias de quibus ait alibi, *Vocat agmina ſæva ſororum.* Ergo turba, tanquam turba, quare *turba* cum tres dixerit? quia apud Græcos qui dualem numerum habent, pluralis numerus à tribus incipit. Ergo bene turba quaſi plures; vel turba propter tumultum & ſtrepitum alarum. Alii tradunt ideo turbam, quod plures, non tres tantum Harpyjæ ſint. Alii quod eis cum Furiis conſortium; unde, *Vobis furiarum ego maxima.* Alii eas etiam Parcas eſſe, unde & divinatio ei data eſt.

PRÆDAM PEDIBVS CIRCVMVOLAT VNCIS. Aut circum prædam dixit volat uncis pedibus: aut intra volam interiorem manus amplectitur prædam. Vnde & involare dicimus, intra volam tenere. Vnde & pira quædam volema dicuntur, eo quod volam impleant.

POLLVIT. Contingit, & pollutum ſacrificium contactum dicitur; & hoc eſt, *Contactuque omnia fœdant Immundo.*

DIRA. Sabini & Vmbri quæ nos mala, dira appellant.

AC IVSSI. Hic juſſi, utrum verbum an participium ſit; id eſt, utrum illi juſſi ſint, an ego juſſi?

TECTOSQ. PER HERBAM DISPONVNT. Hoc eſt diſponunt & tectos faciumt. Sicut & ſcuta condendo latere faciunt.

SIGNVM. Vtique militare. MISENVS. Bene Miſenum dicit tubicinem. Ipſe eſt enim qui filius fuiſſe Æoli dicitur: unde ait, *Miſenum Æolidem*: quia conſtat ſonum omnem ex vento creari.

NOVA. Mira. ut, *Pollio & ipſe facit nova carmina.* Nam novum non eſt, cujus extat exemplum. Hercules enim in monte Arcadiæ Stimphalo vicit Stimphalidas: ut Statius, *Et æriſonum Stimphalon.* Aut NOVA ideo; quia vulnerari non poterant. OBSCOENAS. Obſcœnæ ſunt aves, quæ canendo adverſa ſignificant: ut paulo poſt, *Infœlix vates.*

DONATI.

RVRSVM. Antrum & rami, volatum Harpyjarum impedire credi poterant. Ibi igitur ſecuriores dapes & ſacrificium reſtaurarunt, ſed fruſtra. Nam per inſperatas cæli partes ad occultas latebras venerunt, & cibum rapuerunt, & quicquid reliquerant, ore polluerunt. Ergo deficiente induſtria, fuit neceſſitas ut ad vim recurreremus.

CVM DIRA GENTE. Excuſat crimen violentiæ, quam Celæno, faciens pro cauſa ſua, pleniſſimè exequitur.

IVSSI. Verbum eſt, non participium.

DISPONVNT ENSES. Breviſſima fuit narratio, in qua ſolum videt, & bellum eſſe gerendum, & propterea arma capiunt. ATILLI. Quanqam non juſſerat, induſtria ſua capta arma occultarunt. Sapientibus enim locutus fuerat.

VARIORVM.

TVRBA SONANS PRÆDAM. Floridus in hunc locum, de Iuris interpretibus. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Obſcœnas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celerique fuga ſub ſydera lapſæ,
Semeſam prædam, & veſtigia fœda relinquunt.
Vna in præcelſa conſedit rupe Celæno,
Infœlix vates, rupitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum, ſtratiſque juvencis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis?
Et patrio inſonteis Harpyjas pellere regno?

SERVII.

PELAGI VOLVCRES. Quia dicuntur Ponti & Terræ filiæ: unde in inſulis habitant, partem terrarum, partem maris tenentes. Alii dicunt eas Neptuni filias: qui fere prodigiorum omnium pater eſt, nec immerito. Nam ſecundum Mileſium Thaletem, omnia ex humore procreantur: unde eſt, *Oceanumque patrem rerum.* Hinc fit, ut quotienſcunque deſunt parentes, redeatur in generalitatem. Sic & peregrinos, Neptuni filios dicimus; quorum ignoramus parentes. Quidam *Pelagi* adverbialiter accipiunt, ut belli, ut domi, propterea quod res in Inſula geritur. Alii vero dicunt, Harpyjas eſſe filias Thaumantis & Electræ. FOEDARE. Cruentare. Ennius: *Ferro fœdati jacent.*

VIM PLVMIS VLLAM. Naturale enim eſt, ut eludat ictum plumarum levitas. Vnde & addidit *Plumis.* Nam quod alii dicunt ideo eas fuiſſe invulnerabiles, quia de Styge erant natæ; non probatur.

SEMESAM. Semicomeſam.

VESTIGIA. Vel pedum ſigna: vel indicium ſordium, quibus epulas diſcedentes polluebant.

INFOELIX VATES. Nuntia infœlicitatis: ut Homerus μάντι κακῶν. Hoc eſt nobis infœlix, ut, *Sis fœlix*, id eſt nobis, & videtur hic auſpicii genus inducere ſecundum augures, quod de diris colligitur; quorum unum genus eſt quod ex ſignis colligitur, quo nunc utimur. Diram autem eſſe Harpyjam duplici modo memorat, & oſcinis & alitis: etenim cum facit loquentem oſcinem, auſpicium expungitur, dirum tamen quod futuram famem de nuntiat; nam ipſe ait, *Sive deæ, ſeu ſint diræ obſcœnæque volucres*, Et, *Quam vos dira fames.* Verum cum ait, *Pinnis ablata refugit*; ab alite auſpicium factum docuit: aliter enim certa genera avium ab auguribus appellantur, quæ pinnis vel volatu omnia poſſunt facere; quæ ſi fuerint proſperæ, præpetes; ſi adverſæ inhibræ dicuntur; quod etiam in XII. ſignificat, cum dicit, *Alitis in parvæ ſubito collecta figuram*, ubi vere diram vult videri. RVMPIT VOCEM. Cum indignatione loquitur: ut, *Quid me alta ſilentia cogis Rumpere?* Et notandum (ut ſupra diximus) *Rumpit vocem*: Cum hoc de ſilentio melius dicatur fieri: An *rumpit*, quia tantum humanam habens faciem, contra naturam ſui corporis loquitur?

BELLVM ETIAM PRO CÆDE BOVM STRATISQVE IVVENCIS. Iteratum eſt ad augendum invidiam; ut, *Stirpis Achilleæ faſtus, juvenemq; ſuperbum.* Aut num ætates boum voluit comprehendere?

LAOMEDONTIADÆ. Perfidi: à rege natum opprobrium, qui deos fefellit. Sane alibi indifferenter hoc nomen ex perſona poëtæ ponitur; ut, *Laomedontius heros*, *Laomedontia pubes.*

BELLVMNE. Neceſſario iteravit, ut verbum in quo culpa conſiſtit. PATRIO REGNO. Aut Neptunio; aut ſicut alii dicunt, quia Thaumas pater earum ex Electra Ponti & Terræ filius fuit. Alii *patrio*, proprio accipiunt; ut, *Et patrios cultuſque locorum*, id eſt proprios, non quos patriam agri habeant: Aut ut alii quoniam Neptuni filiæ fuerunt.

DONATI.

PRÆCELSA RVPE. Quia viderat parari vehementiam belli.

BELLVM. Invectio, quam non oportuit habere principia. fuit enim iraſcentis. Fuit brevis invectio, ſed omnia continet. Nam aſſeruit perſonam ſuam innoxiam, deformavit adverſam, appellando *Laomedontiadas.* Dixit cauſam: Iuvencos ſtratos, & propoſuit invaſionis crimen. Dixit criminis augmentum: ut, poſt violentiam in armenta, etiam de expugnatione dominarum cogitaverint. Dixit inſontes, dixit factum. Non tamen factum fuit, ſed pro facto tenet, quod facere cogitarunt. Nam, invadere greges, armare juventutem, eò tendit, ut reperirent alienum imperium, non male quæſitum, ſed relictum à parentibus. Vltio autem eſt, quod diu expectent quod metuant.

VARIORVM.

FERRO FOEDARE VOLVCRES. De verbo *fœdare*, Palmerius pag. 756. Tom. IV. Lampad. critic.

BELLVM ETIAM, &c. Exordium abruptum & cum indignitate expoſtulans de injuria & damno acceptis. Propoſitio eſt vim feciſtis, quod pecus alienum ferro invaſiſtis: inſuper & bellum nobis feciſtis: & quod indignius, regno patrio nos pellere affectatis. Minatur tamen ultionem; & ne vanæ putentur minæ, auctoritate Iovis & Apollinis eas firmat. TAVBMAN.

BELLVMNE ITERVM. Iteratio magnam objurgationis vim habet, taciteque minas etiam ſecum trahit. NASCIMB.

ET PATRIO. Dicit *Regno*; non *terra*: ſic enim efficacius erat & magniloquentius, auctore Scaligero lib. 4. 16.

Acci-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam curſu petitis, ventiſque vocatis
Ibitis Italiam, portuſque intrare licebit.
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quam vos dira fames, noſtræque injuria cædis,
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.
Dixit, & in ſylvam pennis ablata refugit.
At ſociis ſubita gelidus formidine ſanguis
Diriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis,
Sed votis, precibuſque jubent expoſcere pacem;
Sive deæ, ſeu ſint diræ, obſcœnæque volucres.

SERVII.

ACCIPITE ERGO. Quia nos bellis appetiſtis: ac ſi diceret, ut futuram famem jam nunc poſſitis timere.

QVÆ PHOEBO PATER OMNIPOTENS. Tribuit authoritatem, ne poſſint à ſe dicta quaſi ab irata conficta contemni. Simul notandum, Apollinem quæ dicit, ab Iove cognoſcere. PHOEBVS APOLLO. Purus, impollutus: & eſt Apollinis fixum antonomaſivum: quod alii dari non poteſt. Nam ſunt & alia communia; ut, *Pater omnipotens.*

FVRIARVM MAXIMA. Adeo ipſæ ſunt furiæ, ut & unum epitheton habeant, & cauſis conſentiant. Nam ait de Tiſiphone, *Furiarum maxima juxta Accubat*: & *manibus prohibet contingere menſas.* quod etiam hæ faciunt, & inferentes Trojanis famem & prænuntiantes. Alii dicunt ideo adſumpſiſſe ſibi furiæ nomen harpyjam, ut terreat.

ITALIAM CVRSV PETITIS. Ex his quæ norunt, fidem dicendis accommodat. Id eſt, ex hoc mihi fidem habebitis futurorum, ſi præcedentia vera ſunt.

DATAM. Fatis conceſſam.

QVAM VOS DIRA FAMES. Vt Varro in ſecundo divinarum dixit, *oraculum hoc à Dodonæo Iove apud Epicurum acceperunt*: quod modo dixiſſe fingit Harpyjas, ſed tamen colorate tangit hiſtoriam dicendo, *Quæ Phœbo pater omnipotens.* NOSTRÆQVE INIVRIA CÆDIS. Quidam injuriam, pro vindictam accipiunt, & Harpyja iſta mentitur. Nam imminens Trojanis eſt fames fatalis.

AMBESAS. Vndique eſas, hoc eſt rotundas. Majores enim noſtri has menſas habebant in honore deorum: panicias ſcilicet.

REFVGIT. Non metu (nec enim minantibus convenit) ſed ne poſſit rogatu placari.

GELIDVS DIRIGVIT. Id eſt gelidus factus, diriguit.

NEC IAM AMPLIVS ARMIS. Subaudi uſi ſunt. Nec enim poteſt eſſe ab inferioribus zeugma: quod plerunque fit, ut & per omnia unus ſermo ſufficiat: ut, *Trojugena interpres divûm: qui Numina Phœbi, Qui Tripodas Clarii lauros, qui ſydera ſentis.* per omnia SENTIS, intelligis. Plerunque aliud ſubauditur: ut hoc loco. Item, *Diſce puer virtutem ex me, verumque laborem. Fortunam ex aliis*: Subaudis *opta.* Nam fortuna non diſcitur.

SED VOTIS PRECIBVSQVE. Duplici ratione placantur numina: aut votis, aut precibus. Vnde eſt, *Iunonis magnæ primum prece numen adora.* Item, *Iunoni cane vota libens.* IVBENT. Volunt: ut, *Infandum regina jubes renovare dolorem.* Terentius, *Iubeo Chremetem.* SIVE DEÆ. Quia divinant.

OBSCOENÆQVE VOLVCRES. Quia in his ventris cernebant proluviem. Bene autem etiam ſi aves ſunt, eas dicit placandas, propter peſſima omina.

DONATI.

FIGITE. Id eſt, quæ infixa vos vulnerent. dat autem orationi authoritatem, cum veluti ex præcepto Iovis illa dicere demonſtret, & Apollinis juſſu: & ſibi aliquam tribuit poteſtatem, cum dicit: *Furiarum maxima.* Nam propter hoc digna videtur, propter quam triſtia nunciarentur.

ITALIAM. Hæc poſuit, ut ex iis faceret fidem ſequentibus.

SED NON ANTE DATAM. Oſtendit quod neceſſitati famis, non licito remedio, ſed ſacrilegio eſſent ſubventuri. Nam menſas dicit, quæ ex frumento confectæ, diis penatibus conſecrantur. Et ne hoc genus pœnæ ab ultione Harpyjarum diſcretum videatur: addit, *Noſtræque injuria cædis.*

CECIDERE. Qui ſpe proſperorum fuerant in ſublime producti.

SIVE DEÆ. Quaſi dicat, non erat reſpiciendum an deę eſſent, an monſtruoſæ volucres: dummodo fierent ea, quibus imminentia mala removeri poſſent.

VARIORVM.

HÆC MEA FIGITE DICTA. Homerus: σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῇσι. HART.

AMBESAS SVBIGAT MENSAS. Vide infra lib. 7. de hac fame. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

At pater Anchiſes paſſis de littore palmis
Numina magna vocat, meritoſque indicit honores:
Dii prohibete minas: dii talem avertite caſum,
Et placidi ſervate pios. tum littore funem
Diripere, excuſſoſque jubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus undis,
Qua curſum ventuſque gubernatorque vocabant.
Iam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua ſaxis:
Effugimns ſcopulos Ithacæ, Laërtia regna;
Et terram altricem ſævi execramur Vlyſſis.
Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,

SERVII.

PASSIS. Apertis, ſolutis. NVMINA MAGNA. Hoc eſt Iovem, Minervam, & Mercurium; ut, *Penatibus & magnis diis.* Ita autem invocat, ut magna dicat. MERITOS. Congruos, id eſt expiatorios. unde ſequitur, *Dii prohibete minas.* INDICIT. Sacrorum verbo uſus eſt, nam ſupplicationes & dies feſti Indici dicebantur.

DII PROHIBETE MINAS. Hoc per ſpeciem auguralem quæ invocatio appellatur, nonnulli dictum putant. Invocatio autem eſt precatio uti avertantur mala, cujus rei cauſa id ſacrificium augurale peragitur, & hic de auſpicio Harpyjarum invocatione ſuſcepta. AVERTITE CASVM. Bene etiam ſi contingat, caſum credit eſſe, ultionem: Aut certe ideo *caſum*, ne ſi fatalis averti non poſſit. Caſum autem, id eſt periculum; nihil eſt enim fame gravius, quod ait poſtea, *obſcænamque famem, quæ prima pericula vito.* Saluſtius, *Sin vis obſiſtat, ferro quam fame æquius perituros.* SERVATE PIOS. Propter facta ſacrificia. Merito ergo ſervate nos qui pii ſumus, ut, initio VII. Æneid. *Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troes:*

VENTVSQVE GVBERNATORQVE VOCABANT. Honeſtius hac elocutione per pluralem utimur numerum, licet poſſit ſingularis eſſe.

IAM MEDIO APPARET FLVCTV. Iuxta morem cotidianum, dixit *medio*; ut ſi dicamus, in medio mari naufragium fecit, cum interdum non longe a littore contingit. NEMOROSA ZACYNTHOS. Hæ omnes inſulæ Græciæ ſunt, quas Homerum ſecutus, mutatis tantum conjunctionibus de Græco in Latinum tranſtulit: Nemoroſa autem ὑλήεσσα Ζάκυνθος commemorat. SAMEQVE. Cephaleniæ civitas eſt iſta: nam Samos in Aſia eſt. NERITOS. Mons Ithacæ.

EFFVGIMVS. Celeriter traximus. LAERTIA REGNA. Intiſorie, cum præmiſerit ſcopulos: at, *Immania ſaxa, Veſtras Eure domos.*

LEVCATÆ NIMBOSA CACVMINA MONTIS. Leucata eſt mons altiſſimus prope peninſula, in promontorio Epiri, juxta Ambraciam ſinum & civitatem: quam Auguſtus Nicopolin appellavit, victis illic Antonio & Cleopatra. Ibi & templum Actiaco Apollini conſtituit, & ludos Actiacos. Vnde nunc Virgilius, in honorem Auguſti, quæ ipſe fecit, dat ejus origini. Nam Æneam illic dicit ludos celebraſſe: ut alibi inducit Æneam templum promittentem Apollini, quod feciſſe conſtat Auguſtum: ut, *Tum Phœbo & triviæ ſolido de marmore templum Conſtituam.* Sane de hoc Leucate amatores ſe in mare, ad excludendum amorem, præcipitare dicebantur. NIMBOSA CACVMINA. Semper enim quamvis aliis cœli partibus ſerenis, Leucatis montis cacumen nubibus tectum eſt.

DONATI.

OBSCOENAS. Aliqui putant dici obſcœnum ex ob & cœnum: & cœnum dici à Græco κοινόω, id eſt, ſordidum reddo: unde nos dicimus in Quinto. Ergo per oe diphthongon ſcribendum eſſet. Alii volunt ex ob & cano: & tunc careret diphthongo. Varro tamen ait ex ob & ſcæna: & ſic haberet diphthongon æ. Alii dicunt obſcœnos dici ab Oſcis, qui eſſent populi malis moribus.

AT PATER ANCHISES. Huic ſemper dat partes conſiliorum & ſcientiam ſacrorum. ſic in flamma Aſcanii, ſic in piaculo Polydori. Ergo & hic omiſſo errore aliorum, non rogat Harpyjam, quam conſtat eſſe monſtruoſam, & quæ aliorum juſſiones pertuliſſe profitetur, ſed magna numina. Ipſa enim placanda fuerant, à quibus diri nuncii eſſet origo.

MERITOS. Pro magnitudine petitionis convenientes: vel *meritos* ſecundum interiorem ſacrorum ſcientiam.

DII PROHIBETE. Poterant hæc eſſe vera & non vera: hocque cognoſcebat Anchiſes, quod ex verbis ſuis apparet. Nam cum dicit *Dii prohibete minas*, oſtendit nihil fuiſſe diſpoſitum: ſed prohibete inquit, minas, ne oriretur favor divinus.

AVERTITE CASVM. Vt ſi vere eſſet caſus ejuſmodi, qui potuiſſet exiſtere, averteretur. Ergo ſingula ſingulis dedit. Supra dixit *prohibete*: hic *avertite*, ut prohiberetur naſci quod non erat: Averteretur autem, quod credebatur ingruere.

VARIORVM.

DII PROHIBETE MINAS. Quibus verbis uterentur antiqui in malis deprecandis & averſandis, BRISSON. Formular. lib. I.

Et

Et formidatus nautis aperitur Apollo:
Hunc petimus feſſi, & parvæ ſuccedimus urbi;
Anchora de prora jacitur, ſtant littore puppes.
Ergo inſperata tandem tellure potiti,
Luſtramurque Iovi, votiſque incendimus aras,
Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæſtras

SERVII.

ET FORMIDATVS NAVTIS. Aut quod locus hoſtilis: Aut propter aſperitatem locorum, quia ſaxoſa ſunt: aut, ut quidam volunt, quia moris erat aliquem ei de nautis immolari, ac per hoc qui formidaretur. APERITVR APOLLO. Nauticum verbum, quotiens cedente eo quo impeditur aſpectus aliquid pateſcit; ut, *Portuſque pateſcit Iam propior.*

HVNC PETIMVS. Occurrebat, Cur formidatum petiſtis? Ideo addidit FESSI. Vel quia hyemis imminebat adventus: nam ideo & parvæ urbi ſucceſſit, quia terra erat hoſtilis; aut ideo hoſtili terræ, quia erat parva. PARVÆ VRBI. Ambraciæ ſcilicet: Parvæ autem in adulationem Auguſti dictum, nam hanc Auguſtus diruit primo, quod ei bello Actiaco fuiſſet inimica. Parva ergo, quam parvam fecerat Cæſar, ſed poſtea inſtauravit, & appellavit Nicopolin.

INSPERATA TELLVRE. An quia ſaxoſa loca, an quia per medios hoſtes navigaverant, an quia tempeſtate, an quia cum Græca natione? TELLVRE POTITI. Potior & illa re dicimus, & illius rei: ſed per ſeptimum caſum in uſu eſt, per genitivum figurate ponitur. Saluſtius, *Vt prius quam legatos conveniret, Adherbalis potiretur.* Legimus & per accuſativum: ſed uti non poſſumus. Terentius, *Patriam potitur commodam.*

LVSTRAMVRQVE IOVI. Aut luſtramur, id eſt purgamur, ut Iovi ſacra faciamus. Aut dubium eſt utrum faciendis, an ſolvendis votis: Aut certe luſtramur Iovi, id eſt expiamur. Piaculum enim commiſſum fuerat tauro in Thracia immolato, ut diximus ſupra, & licet multa fuiſſent ſecuta ſacrificia: intelligebatur tamen adhuc numen iratum, non deſinentibus malis. Sciendum ſane moris fuiſſe, ut piaculo commiſſo ludi celebrarentur. Nam cum Romani iracundia Matris deûm laborarent, & eam nec ſacrificiis, nec ludis placare poſſent: quidam ſenex ſtatutis ludis Circenſibus ſaltavit: quæ ſola cauſſa fuit placationis. Vnde & natum proverbium eſt, *Omina ſecunda, ſaltat ſenex.* Quamvis hæc ex alio ordine & alia ex cauſa narretur hiſtoria. * aut luſtramur Iovi, quia ſupra dixerat: *Ipſumque vocamus, In partem prædamque Iovem*, & poſtea pœna Harpyjarum ſecuta eſt. Ergo quoniam non ad juſtum ſacrificium Iovem invocaverint, ideo illi piaculum ſolvunt, hoc eſt enim diis luſtrari, offenſa eorum liberare. Sane *luſtramur* apto verbo uſus eſt, mentionem ludorum facturus, horum enim certaminum ſacra celebratio, *luſtrum* vocatur: luſtrato enim populo, dii placantur. VOTISQVE INCENDIMVS ARAS. Id eſt vota facientes. Dubitatur vero utrum Iovis aras, an Veneris dixerit: Varro enim templum Veneri ab Ænea conditum, ubi nunc Leucatem dicit; quamvis Menander & Turpilius comici à Phaone Lesbio id templum conditum dicunt, qui cum eſſet navicularius, ſolitus à Lesbo in continentem proximos quoſque mercede tranſvehere, Venerem mutatam in navis formam gratis travexit, quapropter ab ea donatus unguenti alabaſtro, cum ſe in dies inditum ungeret, fœminas in ſui amorem trahebat, in queis fuit una quæ de monte Leucate cum potiri ejus nequiret abjeciſſe ſe dicitur, unde nunc auctutare ſe quotannis ſolent, qui de eo monte jaciunt in pelagus; quidam id fieri propter Leucaten puerum dicunt, quem cum Apollo vellet rapere, in mare ſe projecit, montemque cognominem ſibi fecit.

ACTIA LITTORA. Vt ſupra diximus, propter Auguſtum hoc dicit, qui illic ludos ſtatuit & agona, devicto Antonio & Cleopatra.

PATRIAS PALÆSTRAS. Palæſtræ uſus primus apud Athenienſes repertus eſt. Trojani autem propter Dardanum & Teucrum, etiam ab Athenienſibus originem ducunt. Vnde & Minervam colunt. Hinc eſt in ſecundo, *Neu populum antiqua ſub relligione tueri.* Antiqua ſcilicet ab Athenienſibus tradita. ILIACIS ergo, Athenienſibus: unde Ilienſes didicerunt. Nam & Veſtam ideo Trojani colunt, quia eadem terra eſt: terrigenas autem Athenienſes nemo dubitat.

DONATI.

FORMIDATVS. Non fugerunt, quia feſſi indigebant refectione: & fuit occaſio, ut ludos celebrarent in honorem ejus Dei, cui tantum debebant. Ergo non luxus fuit cauſa ludorum egentibus & peregrinantibus, ſed gratulatio ſervatæ ſalutis.

VARIORVM.

HVNC PETIMVS FESSI. Trojani longa navigatione feſſi; quieti refectionique ſe tradere uſque adeo cupiebant, ut ne periculoſiſſimum quidem locum adire vererentur, modo feſſis corporibus ſuis laxamenti aliquid præbere poſſent. NASCIMB.

ANCHORA DE PRORA IACITVR. Vide Floridum lib. I. ſucceſſivarum lectionum, cap. 3. HARTVNG.

INCENDIMVS ARAS. Proverb. *Secunda ſenex ſaltat.* HARTVNG.

ACTIAQVE ILIACIS. Ovid. lib. 13. legatur. HARTVNG.

ILIACIS LVDIS. Eo ritu, quo apud Ilium celebrari ſolebant: vel quales florente Ilio exercere ſolebamus. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nudati ſocii. juvat evaſiſſe tot urbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hyems Aquilonibus aſperat undas.
Ære cavo clypeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus adverſis figo, & rem carmine ſigno:
ÆNEAS HÆC DE DANAIS VICTORIBVS ARMA.

SERVII.

FVGAM TENVISSE. Fœliciter navigaſſe. Nam *tenere* eſt implere; ut, *Ni teneant curſus certum eſt dare lintea retro*: id eſt impleant. Et poteſt intelligi ſecundum communem ſenſum, ob hoc eos luſtratos, id eſt expiatos, ob hoc ſacrificaſſe, & ludos celebraſſe: quia hoſtiles terras proſpera navigatione tranſierant.

MAGNVM SOL CIRCVMVOLVITVR ANNVM. *Magnum*, ne putemus lunare eſſe propterea dixit: Antiqui enim tempora ſideribus computabant, & dixerunt primo lunarem annum triginta dierum. Vnde invenitur in aliquibus vita nongentorum annorum, ſcilicet lunarium. Poſtea ſolſtitialis annus repertus eſt: qui XII. continet menſes. Mox majore cura magnum annum eſſe voluerunt omnibus planetis in eundem recurrentibus locum. & hoc fit, ut diximus, ſecundum Ciceronis Hortenſium, poſt annos XII. (millia) nongentos quinquaginta quatuor, ſolſtitiales ſcilicet. Bene ergo nunc *magnum* addidit: ne lunarem intelligeremus. Bene Solis nomen, ne quia dixerat magnum, illum VII. planetarum acciperemus: de quo varia & à Metone, & ab Eudoxo, & à Ptolomæo, & ab ipſo Tullio. Nam in libris de deorum natura tria millia annorum dicit magnum annum tenere. Poſſumus tamen accipere Trojanos ibi annum duodecim menſium feciſſe.

ÆRE CAVO CLYPEVM. Æris cavi: ut, *Pulchra prole*. Clypeum hic maſculino, at neutro alibi, *Clypeum ſuperintonat ingens* MAGNI GESTAMEN ABANTIS. Hunc Abantem poſſumus intelligere cum Androgeo apud Trojam occiſum; ut, *Mutemus clypeos*. Sed Virgilius amans, inventa occaſione, recondita quæque ſummatim & antiquam contingere fabulam, de Abante dixit, Abans namque Lyncei Hypermnæſtræ filius viribus præſtans, cum vicinas civitates ſubvertiſſet, magnuſque terror univerſis eſſet, diem ſupremum obiit: populi autem quos ille devicerat, regno ejus infeſti, manu facta urbem diruturi muros ſubiere; cumque in eo eſſent, ut jam civitatis potirentur, ſenex quidam Iuvenem egregiæ formæ ſecutum in publico excidio notavit in foro, cumque ex eo quæſiſſet, cur patriæ non ſuccurreret, & reſpondit quod arma non haberet; tunc ſenex ei Abantis arma conſecrata demonſtrat, hortatuſque ut eis uteretur: quibus tunc ſumptis juvenis properat in aciem. Hoſtes vero viſo Abantis clypeo fugerunt. Quidam ſane Abantem inventorem clypei ferunt, ſed hoc nomen in penultima ſyllaba habet accentum.

POSTIBVS ADVERSIS FIGO. Proprie, figi enim dona dicuntur: ut, *Sacra ad faſtigia fixit*: & ſciendum inter ſacratas res etiam dona eſſe, ſicut in libris ſacrorum invenitur, quæ tamdiu dona dici ſunt, quamdiu non profanentur. Rite ergo dicendo, *Æneas hæc de Danais victoribus arma*, oſtendit clypeum quem dono obtulerat conſecratum. Sciendum tamen hunc clypeum ab Ænea apud Samothraciam in templo conſecratum, quod poëta per tranſitum tetigit. REM CARMINE SIGNO. Rem, votum, id eſt voluntatem. Carmine autem, epigrammate. Et ſciendum carmen dici quicquid pedibus continetur. Nam & hic unum verſum, carmen dixit: & in Bucolicis duo, ut, *tumulo ſuperaddite carmen, Daphnis ego in ſylvis hinc uſque ad ſydera notus, Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe*.

DE DANAIS VICTORIBVS. Irriſio eſt, ut, *Victoreſque cadunt Danai*. Subaudis autem ARMA. Conſecravit, vel poſuit. Sane hic *arma* clypeum ſolum dicunt, ut, *At Lauſum ſocii exanimem ſuper arma ferebant*.

DONATI.

MAGNVM. Deeſt *per*.

ÆNEAS HÆC. Brevis titulus, uberem continet latitudinem. *Æneas poſuit, Æneas ſcripſit*. Nam fuit memorabile ad illa eum loca venire potuiſſe: tutumque fuiſſe, ubi erat periculum manifeſtum; habuiſſe arma ſublata victoribus, & in ipſorum ſedibus oſtentationis cauſa poſuiſſe quoq; epigramma, quod & ſuam gloriam teſtaretur, & illorum qui victores receſſerant ludibria: fecitque fortunæ beneficio, ut apud victores arma ipſis erepta publice locaret.

VARIORVM.

NVDATI SOCII. Gymnica hæc fuiſſe certamina demonſtrat: quibus nudi homines, ac oleo, ſeu ceromate peruncti luctabantur; eumque uſum palæſtræ Athenienſes primi docuerunt, indeque Trojani acceperunt. NASCIMB.

ÆNEAS HÆC DE DANAIS. Hoſtilis irriſio eſt, & inſultatio, qua Græcorum deprimitur virtus, & Trojanorum animus extollitur: Porro trophæis olim inſcriptiones apponebantur, Æneas apud Virgil. Æneid. 11. trophæum Mezentio ab eo erectum tali carmine inſcripſit.

hæc ſunt ſpolia, & de rege ſuperbo
Primitiæ, manibuſque meis Mezentius hic eſt.

NASCIMB.

MAGNVM SOL CIRCVMVOLVITVR. Macrobius lib. 1. c. 14. HARTVNG.

Lin-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Linquere tum portus jubeo, & conſidere tranſtris.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus aërias Phæacum abſcondimus arces,
Littoraque Epiri legimus; portuque ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum, Grajas regnare per urbes,
Conjugio Æacidæ Pyrrhi ſceptriſque potitum;
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui: miroque incenſum pectus amore
Compellare virum, & caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſes & littora linquens.
Solenneis tum forte dapes, & triſtia dona,

SERVII.

LINQVERE TVM PORTVS. Id eſt, poſt inſultationem carminis neceſſario ſtatim fugit.

AERIAS ARCES. Id eſt altas. PHÆACVM. Corcyram inſulam dicit, ſitam contra Epirum & *Vetereum*, ubi regnavit Alcinous, quam incoluerunt Phœaces. ABSCONDIMVS. Nauticus ſermo eſt, & mira bene uſus eſt celeritate; ut, ante abſconditam quam viſam inſulam diceret.

PORTVQVE SVBIMVS CHAONIO. Vt, *Subeunt muro.* Nam ſi Chaonios legeris, non Chaonio, difficilis eſt ſcanſio, non excluſo ſ.

BVTHROTI VRBEM. Id eſt Buthrocium, ut, *Fontem Timavi.* Hæc autem civitas eſt in Epiro, cujus pars eſt Chaonia: quæ ante Moloſſia dicta eſt, poſita eſt autem in ſaxo quod mari cingitur, in quo fons hujus naturæ eſſe perhibetur, ut cum mare quietum fuerit, creſcat; cum vero fluctibus attollitur, decreſcat.

INCREDIBILIS RERVM FAMA. Incredibilium rerum fama. Et bene non credidit. Vnde & poſtea interrogat, *Pyrrhin' connubia ſervas?*

PATRIO MARITO. Atqui Thebana fuit de Thebis Frigiis: ſed aut provinciam pro patria poſuit, ut, *Italiam quæro patriam.* Item, Saluſtius, *Hiſpaniam ſibi patriam eſſe.* Aut certe ſecundum jus locutus eſt: quia uxor, viri domicilium ſequitur. Iuncta ergo Hectori, facta Trojana eſt. Nam & *ceßiſſe*, de jure eſt. Cedi enim hæreditas dicitur, ergo merito dicta eſt Heleno civi nupſiſſe. CESSISSE MARITO. Sic ait, ut dicimus, ex hæreditate paterna illud mihi ceſſit. Conſuetudinis ſanè regiæ fuit, ut legitimam uxorem non habentes, aliquam licet captivam, tamen pro legitima haberent: adeo ut liberi ex ipſa nati ſuccederent. Pyrrhus hanc quaſi legitimam habuit: & ex ea filium Moloſſum ſuſcepit. Poſtea cum vellet Hermionem Menelai & Helenæ filiam, Oreſti jam ante deſponſam, ducere uxorem; Oreſtis inſidiis, in templo Delphici Apollinis occiſus eſt. Verum moriens præcepit, ut Andromache (quæ apud eum conjugis locum tenuerat) Heleno daretur (quæ peperit Moloſſum prius Pyrrho) propter ſupradictum beneficium, quo eum à navigatione, cæteris Græcis navigantibus, quos tanquam vates ſciebat tempeſtate perituros, prohibuerat. Inde factum eſt, ut teneret Helenus regnum privigni, qui ſucceſſerat patri: à quo Moloſſia dicta eſt pars Epiri; quam ſicut dictum eſt Helenus poſtea à fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidiſſe, Chaoniam nominavit: quaſi ad ſolatium fratris extincti, quamvis de hoc nomine etiam aliæ cauſæ apud diverſos aliàs inveniantur.

PROGREDIOR PORTV, CLASSES, ET LITTORA LINQVENS. Hyſteroproteron in ſenſu: ante enim linquitur littus, & ſic à portu proceditur. Sane ſecuritatem verbo oſtendit; dicens, *Claſſes & littora linquens*, quippe cum regnum civium peteret. aliter in primo, *Exire locoſque Explorare novos.* Notandum ſane finitum eſſe verſum participio: quod raro apud Latinos eſt, apud Græcos vitioſiſſimum.

SOLENNEIS. Non feſtas, ſed legitimas, anniverſarias. TRISTIA DONA. Acerba, tale eſt illud, *Quem ſemper acerbum, Semper honoratum (ſic dii voluiſtis) habebo.*

DONATI.

PRIAMIDEM HELENVM. Mira res à perſona, quod frater Paridis victus regnaret inter victores. A loco, ut Trojanus in Græcia. A numero, ut non per unam urbem, ſed per plures. A fortuna, ut regnaret potitus Pyrrhi conjugio ac ſceptro. Ergo incredibile uxorem, Pyrrhi everſoris Trojæ, hominem ex Priami genere habere. & cum Pyrrhus vita ceſſiſſet, Andromachen iterum patrio marito ceſſiſſe. Ergo obſtupuit Æneas potius, quam miratus ſit.

VARIORVM.

ABSCONDIMVS ARCES. Præterimus; ita enim uſu venit, ut quæ navigando præterimus, abſcondi atque evaneſcere videantur. Lucanus in tertio:

tectumque cacumen
Nubibus, & dubios cernit vaneſcere montes.

NASCIMB.

Ante

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ante urbem in luco, falſi Simoëntis ad undam,
Libabat cineri Andromache, Maneſque vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas, cauſam lachrymis ſacraverat aras.
Vt me conſpexit venientem, & Troïa circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monſtris
Diriguit viſu in medio: calor oſſa reliquit.
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius affers,
Nate dea? viviſne? aut, ſi lux alma receſſit,
Hector ubi eſt? dixit, lachrymaſque effudit, & omnem
Implevit clamore locum. vix pauca furenti

SERVII.

IN LVCO. Lucum (ut ſupra diximus) nunquam ponit ſine religione. Nam in ipſis habitant manes piorum, qui lares viales ſunt: unde in ſexto, *Nulli certa domus: lucis habitamus opacis.* Et in v. *Tumuloque ſacerdos, Ac lucus late ſacer additur Anchiſeo*; & hic lucus, qui ad reddenda ſolennia Hectori & Aſtyanacti fuerat dicatus.

FALSI. Simulati.

LIBABAT CINERI. Non dixit cujus, ſed ex in latius intelligitur. MANESQVE VOCABAT. Sacrificiis inani ſepulturæ conciliabat manes Hectoreos: & bene in luco, ut diximus ſupra.

AD TVMVLVM. Id eſt cenotaphion. VIRIDI CESPITE. Herboſo.

GEMINAS. Vnam marito, alteram filio. Aut certe illud reſpicit: nam inferi, pari gaudent numero. ut, *Ecce duas tibi Daphni.* Superi vero impari: ut, *numero Deus impare gaudet*; vel geminas Diti patri & Proſerpinæ; aut quia elatæ mortuorum aræ, deorum altaria dicuntur; ut, *En quatuor aras, Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo.* Quamvis hoc frequenter poëta ipſe confundat.

LACHRYMIS SACRAVERAT. Hoc tantum, ut cauſam lachrymarum haberet.

MONSTRIS. Rebus ſcilicet inſperatis, & hoc ad Andromachen refertur, quæ putat monſtrum: aut certe monſtris, quod tunc advenerat Æneas, cum illa Manes invocaret, & eum crederet eſſe defunctum.

DIRIGVIT VISV IN MEDIO. Dum me cernit obſtupuit, aut antequam nos manifeſtius videret. CALOR OSSA RELIQVIT. Id eſt extimuit: ut, *Solvuntur frigore membra.*

VERANE TE FACIES. Ordo eſt, O nate dea afferſne te mihi vera facies, verus nuntius & opportunum principium fœminæ, quam incertam timor fecerat. VERVS MIHI NVNTIVS ADFERS. Quidam ſic exponunt, prout adferris, id eſt vivus mihi nuntiaris.

VIVISNE? Et ſecundum muliebrem adfectum, ſicut ſupra dictum eſt, interrogat, & bene ſuſpicatur. Nam & inferis ſacrificat; & in luco, in quo habitant manes.

HECTOR VBI EST? DIXIT, LACHRYMASQVE EFFVDIT. Hoc ad Æneæ pertinet gloriam, ut ab Hectore nunquam diſceſſiſſe videatur. Senſit autem hoc, ſic umbræ videntur in ſacris: cur non eorum magis quibus ſacrificatur? DIXIT, LACHRYMASQVE EFFVDIT. Bene poſtquam ad mentionem Hectoris ventum eſt, tacuit & flevit.

FVRENTI. Inſolabiliter & impatienter dolenti.

DONATI.

MONSTRIS. Monſtrum fuit, ut quo tempore manibus parentaret, Æneas appareret, ut & ipſe mortuus putari poſſet.

CALOR OSSA RELIQVIT. Nam turbata mente recedit calor. Eſt autem ſapiens conſilium Poëtæ, tractantis perſonam mulieris, ſolventis inferias mortuo, & illius amorem retinentis. Ex confuſione autem mentis, quia perfecte videre non potuit, incidit in errorem, ne eſſet mortuus. Prior vidit mulier, prior loquitur Æneæ, verecundia intemerata reſervatur.

VERANE TE FACIES. Et quia armatus, & quia in die, in qua non ſolent videri mortui, apparuit, exiſtimavit vivum. Ex occaſione autem loci & parentationis cauſa, putabat mortuum.

LACHRYMASQVE EFFVDIT. Hæc omnia provenerunt ex mariti recordatione. Nec debuit de alio quam de mortuo, in tanto dolore quærere.

PAVCA. Vel quia plura turbatus non poſſem: vel quia ipſa ex dolore non fuiſſet plura auditura.

VARIORVM.

FALSI SIMOENTIS. Qui nomine tantum referret Simoenta Troadis fluvium. De quo Victorius lib. 5. cap. 3.

VIRIDI CESPITE. Horat. lib. 1. Odâ 19. Alexand. lib. 4. cap. 17. Cornelius Tacitus lib. 1. HARTVNG.

VERANE TE FACIES. Solebat vetuſtas credere, certis temporibus anni, terram patere, ac tum manes liberè vagari. Putat ergo Hectoris umbram in comitatu Æneæ eſſe, ut ſocii quondam chariſſimi. Vide P. NANNIVM Miſcell. lib. 2. cap. 1.

Sub-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Subjicto, & raris turbatus vocibus hiſco:
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco:
Ne dubita: nam vera vides.
Heu quis te caſus, dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quæ digna ſatis fortuna reviſit?
Hectoris, Andromache, Pyrrhin' connubia ſervas?
Dejecit vultum; & demiſſa voce locuta eſt:
O fœlix una ante alias Priameia virgo,

SERVII.

TVRBATVS. Lugente ſcilicet Andromache: Cato ait, *Verba tertiato & quartato quempiam dicere præ metu.* HISCO. Hiſcere eſt hiare, nec loqui poſſe. Vel *hiſco* hic, loquor.

VIVO EQVIDEM. Hoc enim ethos legendum eſt: Ac ſi diceret, ſi tamen vita eſt infœliciter vivere.

NAM VERA VIDES. Propter illud, *verane te facies?*

HEV. Disjungendum ab interrogatione, ut ſeparatim luctuoſa vox audiatur. CASVS. Hic eventus; ut, *Tot caſibus actos.* Alibi periculum. DEIECTAM CONIVGE TANTO. Dapnas, per comparationem virorum factum. EXCIPIT. Signate locutus eſt, quia dejectam dixerat, excipiuntur enim quæ cadunt.

DIGNA. Congrua & priori conveniens.

HECTORIS ANDROMACHE. Si Andromache: ſequentibus junge: ſi Andromachen, ſuperioribus. Sed cum ſupra Heleno nuptam dixerit, cur hic Hectoris dixit; ſed ipſe quæſtionem ſolvit, dicendo *incredibilis.* CONNVBIA SERVAS. Tenes: ut, *Et nunc ſervat honos ſedem tuus oſſaque nomen.* Aut certe omiſ* ut, *ſervantem ripas.* Aut quia audierat nuptam Heleno. SERVAS. Pro ſervaſti. Conſuetudinis regiæ fuit: ut legitimam uxorem non habentes, aliquam licet captivam, tamen pro legitima haberent, adeo ut liberi ex ipſa nati ſuccederent. Pyrrhus hanc quaſi legitimam habuit, & ex ea filium Moloſſum ſuſcepit. Poſtea cum vellet Hermionem Menelai & Helenæ filiam, Oreſti jam ante deſponſatam, ducere uxorem, Oreſtis inſidiis in templo Delphici Apollinis occiſus eſt. Verum moriens præcepit ut Andromache, quæ apud eum conjugis locum tenuerat, Heleno daretur: propter ſupradictum beneficium, quo eum à navigatione prohibuerat. Inde factum eſt, ut teneret regnum privigni, qui ſucceſſerat patri; à quo Moloſſia dicta eſt pars Epiri, quam Helenus poſtea à fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidiſſe, Chaoniam nominavit: quaſi ad ſolatium fratris extincti.

DEIECIT VVLTVM. Decenter, quia de concubitu admonita eſt. DEMISSA. Humili, tenui; & verecunde, quia de Pyrrho dictura eſt.

O FOELIX. Bene nec ad interrogata reſpondit & virginitatem laudat, & mortem: ut oſtendat invitam Pyrrhi pertuliſſe connubium: & eſſe ſuperſtitem ſuis miſeriis. PRIAMEIA VIRGO. Quia notum eſt nomen, omiſit. VNA ANTE ALIAS. Ideo felicior, quia virgo extincta eſt. Et *alias* hic abſolute junxit; ut, *filia ante alias.* Iungitur tamen & comparativo; ut, *Scelere ante alios immanior*: & ſuperlativo: ut, *ipſe ante alios pulcherrimus omnes.*

DONATI.

HEV. Et ipſe incipit à gemitu propter Hectoris recordationem.

HECTORIS ANDROMACHE. Cum laude hæc duo nomina extollenda ſunt. PYRRHI. Cum depreſſione, quoniam hoſtis erat: & patris Achillis, qui Hectorem occiderat, memoria, fuerat odioſa.

DEIECIT VVLTVM. Mota pudore: & quoniam factum negare non poterat, ſummiſſæ vocis purgatione defendit

O FELIX. Ex comparatione oſtendit, miſerrimam eſſe felicem, comparatione ſui quæ pudorem amiſerit, quando mors in illa excluſit violentiam pudoris: & cum illam ſolam felicem dicit, non ſe ſolam oſtendit in cauſa turpi. VIRGO. Ergo periit ſalva caſtitate.

VARIORVM.

ET RARIS VOCIBVS HISCO. Ita Seneca in Controverſ. *Semeſa & tenui atque eliſa jejunio voce, ut vix exaudiri poſſet. Semeſa* enim *vox* ſingultantis eſt, & qui ſua ipſius verba fere devorat. Ejuſmodi ſemeſam & terrore eliſam vocem hic intelligas. Singulis autem propoſitis ſtrictiſſime reſpondet Æneas, fortunæque ſuæ miſerias breviſſima inſinuatione deſignat. TAVBMAN.

VITAMQ. EXTREMA PER OMNIA DVCO. Movet commiſerationem per locum communem ex ſua calamitate; quaſi dixerit, ego quidem vivo, ſed vita mihi acerba eſt. NASCIMB.

HEV QVIS TE CASVS. Pathetica exclamatio in exactam & præſentem fortunam. Viciſſim interrogando materiam ſuppeditat narrandi caſus ſuos & conditionem præſentem. HORTENSIVS.

HECTORIS ANDROMACHE, PYRRHIN'. Hæc tria nomina emphaſim habent: ſed illa duo cum laude extollenda, Hectoris Andromache: Pyrrhi vero nomen cum turpitudine deprimendum eſt: tanquam virtute, atque genere longe inferior fuerit Hectore, nec ſatis dignus qui tam nobili fœmina, tantique viri uxore potiretur. Vel quia Priami ipſe cædem fecit, ejuſque filius eſt, qui Hectorem necavit. NASCIMB.

Hoſtilem ad tumulum Trojæ ſub mœnibus altis
Iuſſa mori: quæ ſortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile.
Nos patria incenſa diverſa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ faſtus, juvenemque ſuperbum,
Servitio enixæ tulimus: qui deinde ſecutus
Ledœam Hermionem, Lacedæmonioſque Hymenæos,
Me famulam, famuloque Heleno tranſmiſit habendam.

SERVII.

HOSTILEM AD TVMVLVM. Quia grande eſt mortis ſolatium, præmiſſus hoſtis interitus. Fabula talis eſt, Achilles dum circa muros Trojæ bellum gereret, Polyxenam viſam adamavit: & conditione pacis in matrimonium poſtulavit. Alii dicunt, quod cum ad redimendum corpus Hectoris ab Achille, etiam ipſa cum patre veniſſet, adamata eſt. Quam cum Trojani fraude promiſiſſent, Paris poſt Tymbræi Apollinis ſimulacrum latuit, & venientem Achillem ad fœdus, miſſa vulneravit ſagitta. Tunc Achilles moriens petiit, ut devicta Troja ad ejus ſepulchrum Polyxena immolaretur: quod Pyrrhus implevit. Et alius ordo fabulæ hujus. Cum Græci victores in patriam vellent reverti, è tumulo Achillis vox dicitur audita, querentis, quod ſibi ſoli de præda nihil impertiviſſent. De qua re conſultus Calchas, cecinit Polyxenam Priami filiam, quam vivus Achilles dilexerat, ejus debere manibus immolari; quæ cum admota tumulo Achillis occidenda eſſet, manu Pyrrhi æquanimiter mortem dicitur ſuſcepiſſe: Invenitur enim apud quoſdam, quod etiam ipſa Achillem amaverit, & ea neſciente, Achilles fraude & inſidiis ſit peremptus. TROIÆ SVB MOENIBVS ALTIS. Solatium dedit mortuæ, quod licet ad hoſtilem tumulum, ſed in ore patriæ perierit; unde duplex felicitas, quod & virgo, & in patria meruerit interire.

IVSSA MORI. Bene hoc ex præcepto Achillis, quam ad tumulum ſuum juſſit occidi. SORTITVS. Quia captivi & præda inter victores ſorte dividebantur; ut eſt, *Et prædæ ducere ſortem.*

NEC VICTORIS HERI TETIGIT CAPTIVA CVBILE. Singula habent emphaſim ſuam. Nam parum erat dominum dicere, niſi & victoris adderet faſtum Merito ergo fœlix, quæ ſola morte tot pœnas refugit. TETIGIT CAPTIVA CVBILE. Tetigit, non cum fiducia conjugali ſecure aſcendit, ſed ut ſolent captivæ dominorum toros paventes leviter contingere; & *cubile* dixit non lectulum genialem.

DIVERSA PER ÆQVORA VECTÆ. Tanquam parum fuerat patriam incenſam.

STIRPIS ACHILLEÆ. Cum magno dolore dictum ACHILLEÆ. Quia ab eo Hector occiſus eſt, & idem bis dixit. FASTVS. Superbiam: & eſt quartæ declinationis. Nam liber qui dierum habet computationem, ſecundæ declinationis eſt. Vnde erravit Lucanus dicendo, *Nec meus Eudoxi vincetur faſtibus annus.*

SERVITIO ENIXÆ TVLIMVS. Hoc eſt pertulimus, donec in ſervitio poſitæ eniteremur. Fabula autem eſt, ut prædiximus. Et bene plurali utitur numero, ad excuſandum pudorem. LEDOEAM HERMIONEM. Id eſt, Ledæ neptem, Tyndarei uxoris, quam Iuppiter in Cygnum mutatus gravidam fecit, quæ ovum peperiſſe dicitur, unde nati ſunt Helena, Caſtor & Pollux.

LACEDÆMONIOSQVE HYMENÆOS. Cum ingenti felle: ac ſi diceret, Infœlices maritis ſemper: ut Paridi, ut Deiphobo.

TRANSMISIT HAB. Herili voluntate, non lege conjugii: vel quia inter captivos matrimonio fides non ſtabat: unde & HABENDAM dixit, & *tranſmiſit*: quia alii tradidit, quidam permiſit accipiunt.

DONATI.

AD TVMVLVM. Et non ad cubile: unde nulla voluptas potuit pervenire ad mortuum

HERI. Vt qui inimicus fuerat, eſſet dominus. CVBILE. Non ad honeſtatem, ſed ad ludibrium eſt invita perducta.

CAPTIVA CVBILE. Noviſſime poſuit, qua maxime premebatur, cauſam.

NOS PATRIA. Concluſa comparationis parte, qua ſe purgavit, redit ad ſe & opponit ſua his, quæ evenerant Caſſandræ. Ila enim incolumem patriam reliquit. NOS INCENSA Illius funus ſolum patrium tenet. Nos per diverſa maria ſumus tractæ, pertulimus natum ex Achille, qui nulla miſeratione movebatur.

SVPERBVM. Ex victoria ſervitium autem nimis ponderoſum fuiſſe ex eo oſtendit, quod dixit *tulimus & enixæ.*

QVI DEINDE. Oſtendit neceſſitate Pyrrho, neceſſitate etiam Heleno fuiſſe conjunctam.

VARIORVM.

QVÆ SORTITVS NON PERTVLIT. Quæ victori, more militiæ, per ſortem non ceſſit. Hoc autem πάθος à majori & minori, præter Quintilian. lib.6.cap.3. expendit Macrob.lib.4.c.6. TAVB.

SERVITIO ENIXÆ. G. Fabricius, ENIXE, inquit, Adverbium eſt, ſervitutis gravitatem exprimens (quomodo & Donatus voluit) Quod ſi nomen velimus, *Enixæ*, interpretandum erit, ſubjugatæ & labore exercitæ: ut Nonius duobus locis exponit. Servii expoſitio minus placet. TAVBMAN.

LACEDÆMONIOSQVE HYMENÆOS. Expolitio, id eſt Hermiones Laconicæ nuptias. TAVB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aſt illum, ereptæ magno inflammatus amore
Conjugis, & ſcelerum Furiis agitatus Oreſtes,
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita ceßit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,

SERVII.

EREPTÆ CONIVGIS. Hanc Hermionen quidam dicunt cum Oreſti eſſet deſponſata, poſt à Menelao, apud Trojam admirante virtutem Pyrrhi, eam promiſſam. Alii dicunt à Menelao quidem apud Ilium Pyrrho deſponſatam, ſed à Tyndaro Oreſti, morante apud Trojam Pyrrho, ut quidam promiſſam, ut quidam conjunctam tradunt: quam cum Pyrrhus confiſus voluntate Menelai, armatus multitudine rapuiſſet, ab Oreſte inſidiis interfectus eſt. Si ergo Oreſtes eam vxorem non duxerat, cur conjugis poſuit? Sic ergo intelligendum eſt, quam ſperabat conjugem; ut in ſecundo, *Et gener auxilium*, cum adhuc ſponſus eſſet.

SCELERVM FVRIIS. Matricidii ſcilicet. Oreſtes enim Agamemnonis filius, cum interfecto patre à Clytemneſtra conjuge & adultero Ægiſto ipſe ſubtractus periculo eſſet, apud Stroficum patrem Pyladis educatus eſt: Qui cum adoleviſſet cum amico Pylade, tam Ægiſtum, quam matrem peremit; ob quam cauſam furiis agitatus eſt, nec ante furore liberatus, quam perveniſſet in Tauricam regionem, ubi ſoror ejus Iphigenia ſubducta à Diana, apud Aulidem ſacrificio templo Dianæ præerat, & more gentis, deæ hoſpites immolabat. Ibi cum ad aras pertractus eſſet, ut tanquam hoſpes occideretur, agnitus à ſorore, ſubtractus eſt morti: poſt, accepto reſponſo, ſublato Dianæ ſimulacro, ſororem reduxit in Atticam; ubi in honorem conſervati numinis, Tauropolin appellavit. AGITATVS. Stimulatus. Cicero in Roſciana, *Agitari & perterreri furiarum tedis ardentibus*.

EXCIPIT. Dolo interficit, ut VI. Æneid. *Aemulus exceptum Triton*. PATRIAS ARAS. Alii Achilleas intelligunt, ubi ille adorabat Apollinem, aut quod ibi Achilles occiſus ſit, aut, quod hiſtoria loquitur, Pyrrhus occiſo patre in templo Apollinis Tymbræi, reverſus ad patriam, in numinis inſultationem, in templo ejus Delphico aras patri conſtituit, & illic ei cœpit ſacrificare: neque enim aut Pyrrhus, aut Apollo Delphis oriundi ſunt. Alii patrias Apollineas volunt à Patris Achajæ civitate, in qua Patrius Apollo colitur. Nec debemus quærere cur non Delphicas dixerit, quia epitheta in alieno negotio plerumque alia ponuntur, ut in quarto, *Italiam magnam Grinæus Apollo, Italiam Lyciæ juſſere capeſſere ſortes*: cum à Delio eum tantum conſtet accepiſſe reſponſum. Sunt qui dicunt ab Aeſculapio aras Apollini ſtatutas, patrias nominatas. Alii in templo Apollinis aram fuiſſe inſcriptam, ΠΑΤΡΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ: Ab hoc quod Icadios Apollinis, & Nymphæ Lyciæ filius, cum in adultam ætatem veniſſet, primo regionem in qua natus erat à matre Lyciam nominavit; deinde in ea urbem quoque Apollini condidit, ſortes & cortinam conſecravit, &, ut illum patrem eſſe teſtaretur, Patora cognominavit. Inde cum Italiam peteret, naufragio vexatus Delphini tergo exceptus dicitur, ac prope Parnaſſum montem delatus, patri Apollini templum conſtituiſſe, & à Delphino locum Delphos appellaſſe: aras deinde Apollini tanquam patri conſecraſſe, quas ferunt vulgo patrias dictas. Hinc ergo & Delphinum ajunt inter ſacrata Apollinis receptum, cujus rei veſtigium eſt, quod hodieque quindecim virorum cortinis Delphinus in ſummo honore ponitur, & pridie quam ſacrificium faciunt, velut ſymbolum, Delphinus circumfertur, ob hoc ſcilicet, quia quindecim viri librorum Sibyllinorum ſunt antiſtites. Sibylla autem Apollinis vates & Delphinus Apollini ſacer eſt. Invenitur tamen apud Cornificium Longum, Iapydem & Icadium profectos à Creta in diverſas regiones veniſſe; Iapydem ad Italiam; Icadium vero duce Delphino ad montem Parnaſſum, & à duce Delphos cognominaſſe, & in memoriam gentis, ex qua profectus erat, ſubjacentes campos Criſæos vel Cretæos appellaſſe, aras conſtituiſſe.

REDDITA. More veteri pro data accipiendum, *re* ergo abundat. Ennius in Annalibus, *Vt Ilia reddita nuptum*. Et alibi, *Iſque dies poſt aut Marcus quam regna recepit*. Et pro accepta, ut REDDITA. Quod Heleno debebatur imperium. CESSIT PARS HELENO. Per privignum, ut diximus,

CHAONIOS COGNOMINE CAMPOS. Epirum campos non habere omnibus notum eſt, ſed conſtat ibi olim regem nomine Campum fuiſſe, ejuſque poſteros Campylid * dictos & Epirum Campaniamque vocatam, ſicut Alexarchus hiſtoricus Græcus & Ariſtonicus referunt. Varro filiam Campi Campaniam dictam, unde provinciæ nomen; poſt vero, ſicut dictum eſt, Caoniam ab Heleno appellatam, qui fratrem ſuum Caonem, vel ut alii dicunt comitem, dum venaretur occiderat. Alii filiam Campi Ceſtriam ab Heleno ductam uxorem, & de nomine ſoceri Campos: de nomine Chaone, Chaonas dixiſſe.

VARIORVM.

EXCIPIT INCAVTVM. Quod I. Æneid. dixerat, *Incautum ſuperat*: Scaliger lib. 4. cap. 16. Iun. Philarg. ad iij. Georg. verſ. 471. *Incautum*, quaſi incuſtoditum eſt: ut illud Saluſtii, *Repente incautos agros invaſit*, id eſt, quibus præcautum non eſt. TAVBMAN.

PATRIAS OBTRVNCAT AD ARAS. Pyrrhus ad patrias aras necatus dicitur, quia eodem modo, eodemque fato (ut in primo libro Pauſanias ſcriptum reliquit) id eſt ad aras Apollinis utrique necari contigit. Vnde colligi poteſt, *Delphico gladio perire*, de iis dici poſſe, qui eodem fato, eodemque vindice pereunt. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Chaoniamque omnem Trojano à Chaone dixit:
Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui curſum venti, quæ fata dedere?
Aut quis te ignarum noſtris deus appulit oris?
Quid puer Aſcanius? ſuperatne & veſcitur aura?
Quem tibi jam Troja.
Ecquæ jam puero eſt amiſſæ cura parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animoſque viriles,
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lachrymans, longoſque ciebat
Incaſſum fletus: cum ſeſe à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert;
Agnoſcitque ſuos, lætuſque ad mœnia ducit:
Et multum lachrymas verba inter ſingula fundit.

S E R V I I.

TROIANO A CHAONE. Vel fratre Heleni, vel ut alii volunt hunc Chaonem, licet ſuperius cauſa hujus nominis dicta videatur, tamen quidam dicunt hunc Chaonem pro omnium incolumitate, cum peſtilentia laborarent ſocii Heleni, ex reſponſo immolandum ſe obtuliſſe, unde in honorem ejus Epirum quæ Campania dicebatur, Chaoniam nominavit Helenus, & hoc fuit quando navigaverunt à Troja cum Pyrrho. Alii dicunt, quod cum Pyrrho ab Ilio navigaret & tempeſtate jactarentur, Dianæ unum è Trojanis amicum Heleni voviſſe, ut ſi illi periculum evaſiſſent, ſe pro eorum incolumitate interimeret, qui ſe, poſtquam illi evaſerunt ſicut promiſit, occidit: Vnde factum eſt, ut ejus nomine Helenus adeptus regnum, Epirum Chaoniam nominaret.

DIXIT. Nominavit, ut, *Fluvium cognomine Tybrim Diximus.* &, *Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.*

PERGAMAQVE. Pergama legendum, non, ut plerique PERGAMEAM; qui per imperitiam etiam contra metrum ſentiunt. Decipiuntur autem cum utrunque derivativum volunt: cum ſit PERGAMA principale.

QVI CVRSVM VENTI. Servat hunc ordinem, ut à ſui perſona incipiens, mox quærat alienam; ut, *Sed vos qui tandem, quibus aut veniſtis ab oris.* Et hoc totum cum admiratione dictum eſt. QVI VENTI, id eſt tam proſperi. QVÆ FATA. Tam nobis fœlicia.

QVIS DEVS? Qui præſtitit, ut te videre poſſemus. Tale eſt & illud Æneæ ad Didonem adulatorium, *Hinc me digreſſum veſtris deus appulit oris.* IGNARVM. Aliud diſponentem.

PVER ASCANIVS. Filius, quia Græci παῖδας etiam filios dicunt SVPERATNE. Vivit. Sane nove dictum eſt, & caret exemplo, ut pauca in Virgilio. Alii dicunt SVPERAT, ſuperſtes eſt: ſed Superſtes præſentem ſignificat: ut Cicero in Murænianа, *Suis utriſque ſuperſtitibus*, id eſt præſentibus.

QVEM TIBI IAM TROIA. Hemiſtichium: nec in ſenſu plenum. Sunt autem duo talia: ut hoc, *Conceſſere deum*: quem quidam ita complevit, *Conceßere deum profugis nova mœnia Teucris.*

AMISSÆ CVRA PARENTIS. Si parentis Creuſæ accipis, occurrit illud: Vnde ſciebat eam periiſſe? Et alii dicunt potuiſſe hoc vel Heleno divinante cognoſci; vel Ænea requirente per Trojam: ut, *Implevi clamore vias.* Sed utrunque viribus caret. Parentem ergo patriam accipiamus: ut, Tullius, *Si tibi patria, quæ communis omnium parens eſt.* Et eſt ſenſus, Doletne perditam patriam?

ANIMOSQVE VIRILES. Atqui ſupra dixerat, PVER: ſed animos viriles ait parentum conſideratione. Inde & in nono de ipſo, *Ante annos animumque gerens curamque virilem.*

AVVNCVLVS. Quidam avunculus humiliter in heroico carmine dictum accipiunt.

INCASSVM FLETVS. Et longos, & incaſſum bene addidit, ut fœmineos monſtraret adfectus:

ET MVLTVM LACRYMAS. Ordo eſt, Lachrymas multum fundit inter verba ſingula. Nam ſi LACHRYMANS dixeris, quid fundit? Et bene verba Heleno poſt Andromacham non dedit, ne frigeret; ſicut in libro quinto, Aceſtæ.

V A R I O R V M.

SED TIBI QVI CVRSVM. Perorata ſuarum calamitatum, nec non viciſſitudinis fortunæ ſuæ narratione, cauſam adventus Trojanorum exquirit, non per ſimplicem interrogationem, ſed affectibus plenam. NASCIMB.

AMISSÆ CVRA PARENTIS. Quidam *amiſſi*, legendum eſſe contendunt: ob id, quia hæ voces, *parens & homo*, quia in communi ſexu intelliguntur, tamen virili genere ſemper dicuntur: de Creuſa ergo, non de patria intelligendum eſt; nec enim *parens* abſolute pro patria unquam lectum eſt, ſed *ſanctißima parens patria*, apud Cic. ad Att. NASCIMB.

Pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Procedo, & parvam Trojam, ſimulataque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Agnoſco, Scææque amplector limina portæ.
Nec non & Teucri ſocia ſimul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,
Impoſitis auro dapibus, paterasque tenebant.
Iamque dies, alterque dies proceſſit, & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbaſus Auſtro.

SERVII.

PARVAM TROIAM SIMVLATAQVE MAGNIS PERGAMA. Multi putant Æneam de ea veniſſe ad Epirum & ibi hæc loca per licentiam poëticam eſſe conficta: Varro Epiri ſe fuiſſe dicit, & omnia loca hiſdem dici nominibus quæ poëta commemorat ſe vidiſſe, unde apparet hæc non eſſe fabuloſa. Idem etiam Varro Trojam Epiri ab Ænea, ſive à comitibus ejus Byopator nuncupatam docet, ubi Trojana claſſis Æneam expectaſſe ſocioſque ejus caſtra in tumulis habuiſſe memoratur, quæ ex illo tempore Trojana appellantur, unde apparet divinum Poëtam aliud agentem, verum ſemper attingere.

ARENTEM. Pro aridum. Participium vice nominis.

AGNOSCO Aut cognomine agnoſco, nam ea cognoſcimus quæ jampridem vidimus: aut certe quia reparatam audierat Trojam. ut, *Hic incredibilis rerum fama occupat aures.* SCÆÆQVE AMPLECTOR LIMINA PORTÆ. Scæa porta dicta eſt, non à pugnis ante ſe factis ſcævis, id eſt malis: (Nam & ante ſic dicta eſt) nec ab itinere ingreſſis ſcævo, id eſt, ſiniſtro, quod ingreſſi non recto eunt itinere, ſed ſiniſtro. Sed à cadavere Laomedontis, hoc eſt Scenomate, quod in ejus fuerat ſuperliminio. Tamen hanc portam ex nece Achillis ſcæam appellatam volunt. AMPLECTOR. Pro teneo. Quaſi ad Trojam veniſſet: ut, *Amplexæque tenent poſtes, atque oſcula figunt.*

TEVCRI. Pro Teucriadæ. IN AMPLIS. Quod eſt regiæ magnitudinis.

ACCIPIEBAT. Paſcebat. ut Terentius, *Accipit homo melius nemo neque prolixius.*

AVLAI. Pro aulæ, & eſt Diæreſis de Græca ratione veniens: quorum AI diphthongus reſoluta, apud nos duas ſyllabas facit: Aula autem proprie dicitur quæ concluditur *porticibus* quatuor, unde ſuperius porticibus dixit.

IMPOSITIS AVRO DAPIBVS. Id eſt, cum impoſitas auto dapes haberet.

PROCESSIT. Exactus eſt. AVRÆ VELA VOCANT. Hypallage eſt pro auras vocant.

CARBASVS. Vtrum aliorum qui navigabant, an ipſorum, & utrum tumide, an tumidus auſter; ut *pallidus orcus*? Carbaſus autem genus lini eſt: quod abuſive plerunque pro velo ponitur. Sane in numero ſingulari hæc carbaſus dicimus; in plurali hæc carbaſa.

DONATI.

PARVAM TROIAM. In omnibus iſtis verſibus, ne minuat magnitudinem Trojæ patriæ, oſtendit hanc non tantam eſſe, ſed ſimilem. nam dixit parvam Trojam, & ſimulata Pergama, arentemque rivum Xanthi.

NEC NON & TEVCRI. Æneam, Anchiſen & Aſcanium duxit in ſuam domum: Reliquos hoſpitia per civitatem acceperunt.

ACCIPIEBAT. Paſcebat. aliter enim non in amplis porticibus, ſed in amplas porticus dicendum fuerat.

IAMQVE DIES. Argumentum benignitatis, cum non unius ſed plurium dierum fit hoſpitium.

VARIORVM.

PROCEDO ET PARVAM TROIAM, SIMVLATAQVE MAGNIS. Expreſſit hîc Poëta veterem ritum Græcorum, quibus uſitatum erat, cum in coloniam mitterentur, aut aliquo caſu patriam relinquere cogerentur, iis nominibus loca illa appellare, quibus vocabantur patriæ ipſius loca: atque ita acrem illum amorem patriæ conſolarentur: vel id dignitati natalis ſoli, reverentiæque dabant. VICTORIVS.

ARENTEM XANTHI COGNOMINE RIVVM. Xanthum eundem cum Scamandro multi auctores, & ipſe Ariſtoteles prodiderunt. *Arentem* autem hic vocat, non quod ſimulatione Andromachæ brevis Xanthus, ſuppoſita imagine ibi loci, ubi ſacra fiebant Hectoris manibus, eſſet, quemadmodum *Simulata magnis Pergama*: ſed quod Xanthus & Scamander, magis aquationi & oblectationi, quam navigationi accommodati eſſent, ut ex illo ſuperiore, *Xanthumque bibiſſent.* GERMAN.

AMPLECTOR LIMINA. Et poſtes deorum, & portarum limina amplecti ſolebant, qui exulatum ibant, aut peregrinatum, diu abfuturi domo. Iidem etiam reduces oſculari & amplecti ea ſolebant. Flaccus lib. Argonaut. *patriæque amplector limina portæ.* Quod & faciebant in patriæ imagine & aſſimulatione, ut hic vides, & in coloniis. TVRNEB. lib. 22. cap. 28.

LIMINA PORTÆ. Proverb. Δόρειος ἵππος. HARTVNG.

AVLAI IN MEDIO LIBABANT. Petrus Crinitus libro decimo octavo cap. 2. de honeſta diſciplina.

His vatem aggredior dictis, ac talia quæſo:
Trojugena interpres divûm, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſydera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ:
Fare age (namque omnem curſum mihi proſpera dixit
Relligio, & cuncti ſuaſerunt numine divi
Italiam petere, & terras tentare repoſtas:
Sola novum dictuque nefas Harpyja Celæno

SERVII.

TROIVGENA. Ac ſi diceret, generoſe: ut alibi, *Dardanidæ magni genus alto a ſanguine divum.* Sciendum tamen, ſicut veteres auctores adfirmant, peritiſſimos auguriorum & Æneam, & plurimos fuiſſe Trojanos. Nonnulli tamen dicunt à Marſya rege miſſos à Phrygia, regnante Fauno; qui diſciplinam auguriorum Italis oſtenderent. Ergo *Trojugena* ſine dubio auguriorum & divinationis peritus eſt*. INTERPRES. Vaticinator: Qui mentem deorum mortalibus publicas. Sed quia interpres generale nomen eſt, currit per ſpecies. Nam, ut ait Cicero, *Omnis divinandi peritia in duas partes dividitur.* Nam aut furor eſt, ut in vaticinantibus: aut ars, ut in aruſpicibus, fulguritis, ſive fulguratoribus, auguribus. Et omnia iſta ex ſe pendent, licet propriis finibus contineantur: unde Virgilius omnia ei dat, quem vult perfectum intelligi: ut hoc loco Heleno. Item alibi, Aſilæ in decimo, *Cui pecudum fibræ, cœli cui ſydera parent, Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes.* Varro autem quatuor genera divinationum dicit, terram, aërem, aquam, ignem, geomantis, aëromantis, pyromantis, hydromantis. Virgilius tria genera complexus eſt, per lauros geomantis; per ſydera pyromantis; per præpetes aëromantis. DIVVM QVI NVMINA. Poteſt & interpres divum diſtingui. Sane per omnia Zeugma eſt ab inferioribus. SENTIS. QVI NVMINA SENTIS. Qui ſuſpicis numen, & futura prædicis.

QVI TRIPODAS SENTIS. Tripodes menſæ fuerunt in templo Delphici Apollinis, quibus ſuperpoſitæ Phœbades vaticinabantur. Vel quod in eodem templo tripos eſt, cum oſſibus & dentibus Pythii ſerpentis. CLARII LAVROS. Et hic QVI SENTIS ſubaudis; & Clarium oppidum eſt in finibus Colophoniorum, ubi Apollo colitur: unde Apollo Clarius: Sane quæritur: utrum CLARII geminata ſit I: & ſciendum aliter non procedere, Nam CLA brevis eſt: ut Statius, *Nec clarias hac luce fores Didymæaque quiſquam.* Per *lauros* autem, oraculum intelligimus. QVI SYDERA SENTIS. Qui es peritus Aſtrologiæ.

ET VOLVCRVM LINGVAS. Qui es augur oſcinum. ET PRÆPETIS OMINA PENNÆ. Præpetes ſunt quæ ſecundo auſpicio ante eum volant qui auſpicatur: Aves autem, aut oſcines, quæ volatu augurium ſignificant cum ſunt proſpera. ſed præpetes aut ſuperiora tenent, & præpetes vocantur: aut inferiora, & dicuntur inferæ: præpetes autem ideo quia omnes aves priora petunt volantes.

FARE AGE. Hortantis eſt AGE, id eſt dic celeriter. Et eſt ordo, *Trojugena fare age quæ prima pericula vito, Quidve ſequens tantos poßim ſuperare labores.* Cætera per parentheſim dicta ſunt.

NAMQVE OMNEM CVRSVM. Hypallage eſt: nam non omnem curſum proſpera dixit religio: ſed omnis religio dixit proſperum curſum.

CVNCTI DIVI. Quia quicquid audivit à diverſis, ad Iovem recurrit: ut diximus ſupra; ut, *Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo prædixit.* NVMINE autem, oraculo ſignificat.

REPOSTAS. Πάθος, pro repoſitas, id eſt longè poſitas, remotas.

NOVVM. Magnum, more ſuo.

DONATI.

TROIVGENA. Plurimum dat ei generi, ex quo fuit etiam ipſe qui laudabat. INTERPRES. Quid felicius quam noſſe quid velint dii, & dignum eſſe, per quem loquatur in hominibus?

TRIPODAS. Trium pedum ſunt. Alio nomine cortina appellatur. eſt autem laus plena: nam cum ſint diverſa vatum genera, & vix ſingula vaticinationis, in ſingulis reperiantur, ipſe erat in omnibus verſatus. eſt color rhetoricus, repetitio.

FARE AGE. Non jubet, ſed hortatur. prodigia autem dicuntur quibus nunciantur adverſa. Poſcit inde remedium quo adverſa tolleret, aut poſſit fugere.

VARIORVM.

QVI NVMINA PHOEBI. Helenum in divinandi peritia perfectum vult intelligi poëta. licet ipſum Cicero auguriis tantum divinaſſe dicat: ut Caſſandram mentis incitatione & furore: quod notat TVRNEB. lib. 5. cap. 22.

CLARII LAVROS. Id eſt oracula. Vates enim δαφνηφάγοι & laurivori. Tibullus lib. 2. eleg. 5.

Vera cano, ſic uſque ſacras innoxia lauros
Veſcar.

Eandem & Apollini ſacram eſſe: eandem & divinationis eſſe ſymbolum: Lauri item foliis ſomniorum veritatem conciliari, & alia docet Cælius Rhodig. lib. 5. cap. 7. & Plin. lib. 15. cap. 30.

ET VOLVCRVM LINGVAS. Quanta ſuperſtitione veteres auſpicia coluerint, quæ aves ominoſæ & inauſpicatæ haberentur, docet Crinit. lib. 21. cap. 15. De generibus vero auſpiciorum, & quibus ea verbis peragerentur, conſulito Briſſonium, lib. 1. pag. 122. & 124.

Pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Prodigium canit, & triſteis denuntiat iras,
Obſcœnamque famem) quæ prima pericula vito,
Quidve ſequens tantos poſſim ſuperare labores.
Hic Helenus, cæſis primum de more juvencis,
Exorat pacem divûm: vittaſque reſolvit
Sacrati capitis: meque ad tua limina, Phœbe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit:
Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos:
Nate dea (nam te majoribus ire per altum
Auſpiciis manifeſta fides: ſic fata deûm rex

SERVII.

PRODIGIVM CANIT. Prodigium, portentum & monſtrum, modico fine diſcernuntur: ſed confuſe pro ſe plerunque ponuntur. Varro ſane hæc ita definit; oſtentum, quod aliquid hominibus oſtendit: Portentum quod aliquid futurum portendit; prodigium, quod porro dirigit; miraculum, quod mirum eſt monſtrum, quod monet. TRISTEIS IRAS. Deorum ſcilicet, propter jnjurias ſuas. OBSCOENAMQVE FAMEM. Aut quæ homines etiam ad obſcœna compellit: ut, *Male ſuada fames*. Aut certe quam obſcœna avis prædixerat. QVÆ PRIMA PERICVLA VITO, QVIDVE SEQVENS TANTOS POSSIM SVPERARE LABORES. Quid obſervans. Duo petit, quemadmodum aut periculis careat: aut quibus conſiliis par eſſe laboribus poſſit: Et totum hoc per interrogationem legendum eſt. TANTOS. Quantos Harpyja prædixerat.

DE MORE. Sacrificantum.

EXORAT PACEM DIVVM. Aut de ſacrificantum more requirit utrum tempus conſulendi eſſet. (Nam & hoc vehementer quæritur: ut in ſexto, *Cum virgo poſcere ſata Tempus ait*) Aut, quod melius eſt, de ſacrificantum more, ante nefas expiat ab Harpyja prædictum: & ſic venit ad vaticinationem. Vt autem hic expiatam famem intelligamus, ſequens efficit locus: ut, *Aderitne vocatus Apollo*: cum conſtat, niſi in hoc intellexeris loco, famis cauſa nuſquam invocatum eſſe Apollinis numen. Dubitationem autem in hoc loco, EXORAT, facit. nam ORARE, eſt petere; EXORARE, impetrare. Ergo impetrat pacem, aut ad inquirendum tempus, aut ad mitigandum famis periculum. VITTASQVE RESOLVIT. In ratione ſacrorum par eſt & animæ & corporis cauſa. Nam plerunque quæ non poſſunt circa animam fieri, fiunt circa corpus: ut ſolvere, vel ligare quo poſſit anima, quod per ſe non poteſt ex cognatione ſentire. inde eſt, *Vnum exuta pedem vinclis in veſte recincta*. Bene ergo Helenus cuncta corporis ſolvit: ne qua parte animo religato ad numen accedat.

SACRATI CAPITIS. Diis & vaticinationibus dicati.

MVLTO NVMINE. Multa veneratione numinis. SVSPENSVM. Si SVSPENSVS, ipſe numinis plenus. Si SVSPENSVM me, ſollicitum & attentum.

DEINDE CANIT. Poſt peracta ſolennia.

NATE DEA. Ordo eſt, *Nate dea pauca tibi expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ Scire Helenum, farique vetat Saturnia Iuno*. Omnia, inquit, vates novit: ſed non omnia permittitur dicere, fatis prohibentibus: etiam ex his quæ novit multa vetat dicere Iuno Saturnia. MAIORIBVS. Cœleſtibus, propter ſyderis curſum: cujus fuit explanatio per Creuſam. Ergo majora ſunt quibus præter tripudium auſpicari jus ſit, neque precatio adhibetur; ſicut hoc loco nullum deum precatur Æneas, ut his verſibus: *Nam te majoribus ire per altum Auſpiciis manifeſta fides*: Auſpiciis quia auſpicia majora, aut majoribus dicuntur, quibus augurium avium aliarumque rerum eripitur; ut puta ſi parra vel picus auſpicium, & deinde contrarium aquila dederit, auſpicium aquilæ prævalet. Ergo quia notum eſt eſſe apud augures auſpiciorum gradus plures, & augur loquitur auguriorum perita, ideo majoribus auſpiciis dixit. Auſpicium autem eſt volatus avium, qui indicat agendum, vel omittendum eſſe, quod quis cœperit; dictum ab ave inſpicienda, quaſi aviſpicium. PER ALTVM Per limitem fortunæ ſuperioris.

DONATI.

MANV. Quod eſt aptum ſignum benevolentiæ? SVSPENSVM. Aut numinis veneratione turbatum: aut inde ſuſpenſum, ne magis contraria quam optaret, audiret.

DIVINO. Quia divina canit.

NAM. Cum ſit conjunctio rationalis, non debet prima conſtitui, ergo lege: *Nate dea majoribus te ire per altum auſpiciis manifeſta fides, &c. nam ſic fata deûm rex ſortitur*, &c.

VARIORVM.

VITTASQVE RESOLVIT SACRATI CAPITIS. Qui deos venerabantur, operto erant capite; cujus ritus rationem multis verbis reddit Plutarchus, Quæſt. Rom. Quæſt. 10. ubi etiam cauſſa aperitur, cur illud potentioribus obviam facti, nudarent. PONTANVS.

MAIORIBVS AVSPICIIS. Cæleſti ductu: nam ſunt ex avibus, & ſunt ex cælo auſpicia. NASC.

IRE PER ALTVM. Maria navigare optimis auſpiciis. quaſi dixit navigationem illius optimum finem habituram. NASCIMB.

Sorti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sortitur, volvitque vices, is vertitur ordo)
Pauca tibi è multis, quo tutior hoſpita luſtres
Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinoſque ignare paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in unda,
Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Æææque inſula Circes;

SERVII.

SORTITVR. Diſponit, ordinat. Id eſt ſorte decernit, vel ſortitione diſtribuit. Bene adluſit quaſi Apollinis ſacerdos: cujus propriæ ſunt ſortes, id eſt reſponſa divina. VOLVITQVE VICES. Definitio fati, ſecundum Tullium, qui ait, *Fatum eſt connexio rerum per æternitatem, ſe invicem tenens, quæ ſuo ordine & lege ſic variatur; ita tamen ut ipſa varietas habeat æternitatem.* Et hic *vices*, viciſſitudines, alibi pericula: ut, *Vitaviſſe vices Danaum.* PAVCA TIBI E MVLTIS. Duo dicit eſſe dicturum, quemadmodum poſſit tuto navigare: & quibus ſignis Italiæ regna cognoſcat.

HOSPITA ÆQVORA. Vicina, nihil enim nobis hoſpitio eſſe vicinius conſtat.

AVSONIO PORTV. Vt in Auſonia, quaſi in portu & in littore conquieſcat.

PROHIBENT NAM CÆTERA SCIRE. Hoc diſtinguendum. Et eſt ſenſus, *Cætera te ſcire non ſinunt fata.* Helenum vero Iuno prohibet dicere etiam quæ audire poteras. & vacat QVE, ut ſolet frequenter.

Male autem ſentiunt, qui diſtinguunt *ſcire Helenum*: cum legerimus in Lucano, *Venit ætas omnis in unam Congeriem: miſerumque premunt tot ſecula pectus.* Item alibi, *Nec tantum prodere vati, Quantum ſcire licet.* Et adeo repletus numine novit omnia ſacerdos, ut refrenetur ad certa dicenda. nam dicendo, *Helenum farique vetat Saturnia Iuno*; oſtendit præmiſſum ad Æneam pertinere, aliter ſuum non interponeret nomen. Prohibet autem ſcire mortem patris ad augendum inopinatum dolorem, tempeſtatem ab Æolo immiſſam: amorem Didonis, in quo & gaudium quidem eſt: quod improviſum, vile creditur. Et ſi ſciret Æneas ſe de Africa exiturum, non facile Didonis conſentiret amoribus. Novimus autem hoc Iunonem agere, ut ſi poſſit fieri, regnum Italiæ Libycas averteret oras. Inopinatum vero dolorem etiam Æneas conqueritur; ut, *Nec vates Helenus cum multa horrenda moneret, Hos mihi prædixit luctus.*

IGNARE. Pro ignarus, caſus pro caſu: dicit autem ignarum fati. Perſius, *Cenſoremve tuum vel quod Trabeate ſalutas.*

LONGA PROCVL. Non ſitu, quam pene videt: ſed neceſſitate fatali. Significat autem difficilem circuitum.

VIA INVIA. Æneæ ſcilicet. TRINACRIA. Quæ Latine Triquetra dicitur, quam multi Trinaciam dicunt. Sub hac differentia, ut quotienſcunque Sicilia ſignificatur, Trinacria totum per *r* dicatur; quotiens Sicula per unam *r*; ut, *Trinacia cernitur Ætna.* LENTANDVS. Aut lente tibi navigandum: nam totam Siciliam circumiit: aut lentandus tibi remus eſt, id eſt flectendus: unde lentum vimen dicimus, flexibile. Et quidam *lentandus* novum verbum fictum putant; ſed in Annalibus legitur, *Confricati, oleo lentati, paratique ad arma*, à verbo lentor.

INFERNIQVE LACVS. Lucrinum & Avernum dicit: inter quos eſt ſpelunca, per quam ad inferos deſcendebatur, unde eos dixit infernos. ÆÆÆQVE INSVLA CIRCES. Qui nunc Circejus mons à Circe dicitur. aliquando, ut Varro dicit, inſula fuit nondum ſiccatis paludibus, quæ eam dividebant à continenti. ÆÆA autem dicta ab aſpernantium voce, propter celebratas illic corporum mutationes: unde eſt, *Inacceſſos ubi Solis filia lucos.* ÆÆÆ autem tres ſunt diphthongi: nam genitivus eſt ab Ææa. Quidam Ææa pro Eoia, id eſt orientalis, quæ Solis filia traditur, accipiunt. Alii non Circe Ææa, ſed inſula quæ & Ææa.

DONATI.

PAVCA. Multa inſtructionis cauſa fuerant referenda, ſed ne id fiat, dii prohibent me ſcire, & Iuno aliqua referre non patitur: tamen dicam quæ poſſunt eſſe in earum poteſtate. deinde narrat, quod quamvis Italia proxima ſit, tamen longo circuitu ambienda eſt Sicilia.

VARIORVM.

NAM CÆTERA PARCÆ SCIRE HELENVM. Numina ſiquidem minora à ſuperioribus numinibus diſcere dicuntur reſponſa danda mortalibus. Vnde Martialis aſſentatus Domitiano lib. 5.

Seu tua veridicæ diſcunt reſponſa ſorores.

Antium reſpiciens, ubi colebatur fortuna ſub duarum ſororum imagine, ut auctor Macrob. in Saturn. GERMAN.

Quam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quam tuta poſſis urbem componere terra.
Signa tibi dicam; tu condita mente teneto.
Cum tibi ſollicito ſecreti ad fluminis undam,
Littoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba ſolo recubans, albi circum ubera nati:
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros;
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Grajis.

SERVII.

QVAM TVTA POSSIS VRBEM COMPONERE TERRA. Ante cuncta luſtrabis, quam poſ-ſis urbem tuta terra componere. *Tuta* autem, propter Thraciæ & Cretæ diſcrimina.

SIGNA TIBI DICAM. Deeſt ERGO: Et notandum quia non eo ordine quo præmiſerat, dicit. Ante enim dicit de civitate condenda: ſic de tuta navigatione.

SECRETI AD FLVMINIS VNDAM. Id eſt Tyberini. LITTOREIS. Littus dicitur quicquid juxta aquam eſt: unde ripam fluminis littus vocavit.

SVS. Naturaliter longa eſt; licet in genitivo corripiatur: ut bos, pes, res, ſpes. De hac autem ſue alii dicunt ſecundum Virgilium, quod in Italia inventa ſit. Alii quod ſecum eam more navigantum Trojani portaverint: & oraculo cognoverint ibi eſſe condendam civitatem, ubi ſus illa poſt fugam fuiſſet inventa. Dicitur ergo in Campaniam fugiſſe: & inventam in Lauro Lavinio: à qua Aſcanius poſt Albæ nomen impoſuit.

TRIGINTA CAPITVM FOETVS ENIXA. Prodigiale eſt hoc, quo ſignificatur triginta annis regnaturus Aſcanius.

ALBI CIRCVM VBERA NATI. Varro dicit etiam hoc ſigni fuiſſe, quod cum etiam alterius coloris porci, in fœtu hujus porcæ fuerint, albi tantummodo circa ubera ſint reperti.

IS LOCVS VRBIS ERIT. Id eſt, in ipſa regione: nam & Lavinium & Alba longe à littore ſunt. REQVIES. Errorum ſcilicet, alioquin bello conflictatus eſt.

HORRESCE. Pro horrueris. VIAM. Id eſt rationem: & non dicit quam, quia etiam profutura eſt fames: ut, *Hæc erat illa fames: hæc nos ſuprema monebat, Exitiis poſitura modum.*

ADERITQVE VOCATVS APOLLO. Nunc vocatus, quia ut ſupra diximus, expiatorium fecit ſacrificium.

HAS AVTEM TERRAS. Quaſi oſtendentis eſt: nec enim Calabria ab Epiro longo diſtat ſpatio.

NOSTRI ÆQVORIS. Epirotici, quo Calabriæ littus adluitur.

MALIS GRAIIS. Aut à perſona Æneæ epitheton eſt, aut ad diſcretionem malorum, id eſt bonorum: à multis ſane amphibolia putatur, poteſt enim aut catholicon eſſe epitheton Grais; vel eis habitantibus Grais qui mali ſunt, ut eſt. III. Georg. *Illud ſæpe malæ legere novercæ.*

DONATI.

SIGNA VBI DICAM. Commendat quod fuerat dicturus, ut oſtenderet id magnum eſſe & verum: deinde dat ſigna fluminis, dat porcæ, dat numerum fœtus, dat colorem. quod ſi eſt præter naturam porcam edere. XXX. multa perſæpe, quæ bonum aut malum portenderent, evenerunt præter naturam, ut ignis ex capite Aſcanii mitis & innoxius, ut in Polidori ſepulchro ſanguis ex viminibus: ut vox humana ex pecudibus.

NEC TV MENSARVM. Oſtendit futuram famem, ſed non nocituram.

MALIS. Vt Æneam abſterreat, qui per multas urbes Græcas tranſierit: & etiam ipſe, qui captivus fuiſſet, hoſtium perſonam deformare debebat.

VARIORVM.

SIGNA TIBI DICAM. Homer. Iliad. ψ. σῆμα δέ τοι ἐρέω μάλ' ἀρίφραδες, οὐδέ σε λήσει. HART.

SIGNA TIBI DICAM. Signa quædam recenſet futuri Trojanorum domicilii in Italia. Signum dat Tybris fluminis, porcæ, numeri porcorum & coloris. quo prodigio conditurum urbem nomine Albam, ibique regnaturum triginta annis Aſcanium ſignificabatur. NASCIMB.

NEC TV MENSARVM MORSVS. Adimit timorem, ſpemque dat futuræ quietis & felicitatis. de induſtria vero rem aſperam ac perpeſſu duram; duris aſperiſque exprimit verbis. Obſervandum autem hic non dari Trojanis ſecuritatem evitandæ famis, alioquin contrarium eſſet illi: *Heus etiam menſas conſumimus, inquit, Iulus.* Sed hoc ait, licet comſumpturus ſit menſas, ob id tamen nihil eſſe quod ſpem futuræ felicitatis amittat: quia omnia illi proſpere ac feliciter eventura ſint. NASCIMB.

CVM TIBI SOLLICITO. Florid. l. 1. c. 10. H.

PROXIMA, QVÆ NOSTRI. Cæl. l. 7. c. 9. H.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hic & Narycii poſuerunt mœnia Locri,
Et Sallentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Meliboei
Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris jam vota in littore ſolves:
Purpureo velare comas adopertus amictu:
Nequa inter ſanctos ignes in honore deorum

SERVII.

HIC ET NARYCII POSVERVNT MOENIA LOCRI. Socii Ajacis Oilei fuerunt, Epizephyri & Ozolei: ſed poſt tempeſtatem montis Capharei, Epizephyri tenuerunt Brutios: & hos nunc dicit. Ozolei vero tenuerunt Pentapolim: inde eſt: *Lybicove habitantes littore Locros.* Quinetiam de Ozoleis legitur, quod delati Tinneiam ulterius acceſſerint, & civitatem condiderint, quæ nunc Vzalis dicitur. Narycii autem à loco dicti ſunt provinciæ ſuæ. Ozolei, à putore paludis vicinæ. Alii Narycios Opuntios eoſdem & Epicnemydas dicunt, namque prius Narix, Opuns poſtea dicta, eadem autem & Epicniminna vocatur. Eſt enim Cnemis promontorium, in quo Opuntii Locri poſiti ſunt, à quibus originem trahunt qui in Italia ſunt, & appellantur Epizephyrei, quod Zephyrum promontorium vocatur à Græcis, in quo ſunt conditi Locri, qui in Græcia ſunt. Hi vero qui juxta Delphos colunt, Ozolei nuncupantur, ſive à fœtore draconis quem Apollo interemit, ſeu quod uxores eorum Veneris ira, viris ſuis fuerint fœditate tetri odoris inviſæ, qui autem Libyam delati ſunt Naſamones appellantur, ut Cornelius Tacitus refert, oriundi à Naryciis, quod ibi invenies: ubi ait *Lybicove habitantes littore Locros.*

SALLENTINOS OBSEDIT MILITE CAMPOS. Sallentinum promontorium Italiæ eſt inter Calabriam & Brutios. Nam ut ait Saluſtius, *Omnis Italia coacta in anguſtias, funditur inter duo promontoria, Brutium & Sallentinum.*

LYCTIVS IDOMENEVS. A Lycto Cretæ civitate, unde propter ſupradictam pulſus eſt cauſſam. Ad Italiam veniſſe, ac poſt dicitur in Aſiam profectus deceſſiſſe. Alii hunc regreſſum conſediſſe apud Apollinem Clarium tradunt.

DVCIS MELIBOEI PHILOCTETÆ. A Melibœa civitate Theſſaliæ, de qua fuit. *Melibœi* ergo dixit pro Melibœnſis.

SVBNIXA PETILIA MVRO. Civitas cincta muro modico: ut, *Crinemque madentem Subnixus rapto potitur.* PETILIA dicta vel ἀπὸ τοῦ πέτεσθαι, id eſt volare: quod captato augurio eſt condita: vel quod poſt relictum Ilium, quo ducebatur à Græcis, eam petivit civitatem. Petilia ſane numeri eſt ſingularis. Multi ita intelligunt non Philoctetæ Petilia, ſed Philoctetæ muro; nam ait Cato, à Philocteta condita jampridem civitate, murum tantum factum. Alii *ſubnixam* ideo accipiunt, quia impoſita eſt excelſo muro, ut Cœlius hiſtoricus ait. Philoctetes autem fuit Pæantis filius, Herculis comes: quem Hercules cum ignem ſibi in OEta monte componeret, petiit ne alicui ſui corporis reliquias indicaret. De qua re eum jurare compulit: & ei pro munere dedit ſagittas hydræ felle tinctas. Poſtea Trojano bello reſponſum eſt, ſagittis Herculis opus eſſe ad Trojæ expugnationem. Inventus itaque Philoctetes, qui cum negaret primo ſe ſcire ubi eſſet Hercules: tandem confeſſus eſt mortuum eſſe. Inde cum acriter ad indicandum ſepulchrm ejus cogeretur, & primo negaret, pede locum percuſſit, ne loqueretur: juraverat enim nolle dicere. Poſtea pergens ad bellum cum exerceretur, ſagittæ unius caſu vulneratus eſt pedem, quo percuſſerat tumulum. Ergo cum putorem inſanabilis vulneris Græci ferre non poſſent, diu quidem eum pro oraculi neceſſitate ſuſtinuerunt: ductum tandem apud Lemnum ſublatis reliquerunt ſagittis. Hic poſtea horrore ſui vulneris, ad patriam redire neglexit: ſed ſibi parvam Petiliam in Calabriæ partibus fecit: Alii eum adductum à Græcis ad occidendum ſagittis Paridem dicunt, quia etiam Paridis mors, inter fatalia dicitur fuiſſe Trojana.

TRANSMISSI. Quidam *tranſmiſſæ* legunt, ut ſit præpoſitio; trans autem adverbium, ut ſit tranſtulit. IN LITTORE. In Italia ſcilicet.

PVRPVREO VELARE COMAS. Subaudis cura, aut memento: aut certe quod eſt melius, VELARE imperativus ſit, non infinitivus.

IN HONORE. In ſacrificio. HOSTILIS FACIES OCCVRRAT. Quidam Vlyxen dicunt, alii Diomeden.

VARIORVM.

PHILOCTETÆ SVBNIXA PETILIA. Petilia eſt Lucanorum metropolis, quam Philoctetes à Melibœa profugus ædificavit, Samnites muniverunt. Martial. Epigr. lib. 12. *Tu, Sparſe, neſcis iſta, nec poteſ ſcire, Petilianis delicatus in regnis.* quamvis alii referant ad domum Petilii, quæ in ſummo Ianiculo erat. GERMAN.

QVIN VBI TRANSMISSÆ STETERINT. *Tranſmittere* interdum abſolutè ponitur pro tranſire. Cic. ad Q. Fratrem [illegible] *…dem ajebant nuntiare te prima navigatione tranſmiſſurum*: quandoque vero *trans* adjungitur, ut hoc in loco. NASCIM.

PVRPVREO VELARE COMAS. Hujus ritus retinentiſſimum fuiſſe Numam certum eſt: unde etiam poſteri in re divina caput velabant, præterquam Saturno, cui inter ſacrificandum caput aperiebant. GERMAN.

Hoſti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt, ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ
Ventus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori:
Læva tibi tellus, & longo læva petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge littus & undas.
Hæc loca, vi quondam, & vaſta convulſa ruina,
(TANTVM *ævi longinqua valet mutare vetuſtas*)
Diſſiluiſſe ferunt; cum protinus utraque tellus
Vna foret: venit medio vi pontus, & undis

SERVII.

ET OMINA TVRBET. Sacrificii ordinem rumpat, quod eſt piaculum. Significat autem, ut dictum eſt, Diomedem, qui cum multis caſibus adfligeretur, Palladium, quod apud ipſum erat, Trojanis oraculo juſſus eſt reddere: quod cum vellet implere, Æneam invenit ſacrificantem: qui, ut ſupra diximus, ſacrificii ordinem non rupit: & Palladium Nautes accepit. Vnde Nautiorum familia Minervæ ſacra ſervabat. Sane ſciendum, ſacrificantes diis omnibus, capita velare conſuetos, ob hoc ne ſe inter religionem aliquid vagis offerret obtutibus, excepto tantum Saturno, ne numinis imitatio eſſe videretur. Et Herculi in templo ſuo, quia & ipſe capite operto eſt. vel quia hæ aræ ante adventum Æneæ; à Iunone vel Evandro conſecratæ ſint. Sane quidam dicunt ab Heleno Diomedem ſuppreſſum, ſed intelligendum eſt de induſtria factum, ne terror injiceretur Æneæ.

HAC CASTI. Pii: ut, *Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen.* IN RELLIGIONE. In obſervatione perpetua. NEPOTES. Appellando *nepotes*, gradus futuræ cognationis oſtendit.

AST VBI. Pro poſtquam, Et eſt temporis adverbium. DIGRESSVM. A littore Calabriæ.

ANGVSTI RARESCENT CLAVSTRA PELORI. Quia à continenti, id eſt à columna uſque ad Faron tribus millibus diſtat. RARESCENT autem ideo, quia venientibus de Ionio propter curvaturam littorum clauſæ videntur anguſtiæ, quæ paulatim propinquantibus aperiri videntur.

PELORI. Promontorium Siciliæ eſt ſecundum Saluſtium, dictum à gubernatore Hannibalis illic ſepulto, qui fuerat occiſus per regis ignorantiam, cum ſe ejus dolo propter anguſtias freti crederet eſſe deceptum, veniens de Petilia: quanquam legerimus, etiam ante Pelorum dictum.

LÆVA TIBI TELLVS. Venientis perſonam reſpexit. Nam de Ionio navigantes, ſi fretum petant, dextrum teneant littus neceſſe eſt: ſin alias, ſiniſtrum.

ÆQVORA CIRCVITV. Totam enim tranſiturus eſt Siciliam.

HÆC LOCA. Vt etiam Saluſtius dicit, Italiæ Siciliam conjunctam conſtat fuiſſe: ſed medium ſpatium, aut per humilitatem obrutum eſt: aut per anguſtiam, ſciſſum. Vt autem curvum ſit, facit natura mollioris Italiæ, in quam aſperitas & altitudo Siciliæ æſtum relidit. QVONDAM. Tria tenet tempora, ſicut OLIM. Præſentis, ut, *Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.* præteritum; ut, *Quondam Cretæ fertur Labyrinthus in altæ.* futurum, *Nec Romula quondam Vllo ſe tantum tellus jactabit alumno.* TANTVM ÆVI LONGINQVA VALET. Parentheſis. Nam ordo eſt: Hæc loca vi quondam diſſiluiſſe ferunt. ÆVI. Ævum pro tempore poſuit: ut, *Ævoque ſequenti.* Alibi pro annis, ut, *Vos ô quibus integer ævi Sanguis ait.*

DISSILVISSE FERVNT. Hinc apparet bene dictum, *Vnctos ſaluere per utres.* Nam ut diſſilui: ſic ſalui facit. Cicero in Miloniana, *Cum hic de rhæda rejecta penula diſſiluiſſet.* Eſt enim poſitio ſalio, ſalis, ſalui. Item in compoſitione diſſilio, diſſilui. CVM PROTINVS. Continue: & modo adverbium loci eſt; alibi temporis eſt, ut, *Protinus aërias Phæacum aſcendimus arces.*

FORET. Ab infinitivo eſt: ſed modo præteritum ſignificat tempus, quod rarum eſt: ſæpius enim futurum ſignificat. VENIT MEDIO. In medium: ut, *It clamor cœlo.*

DONATI.

LÆVA TIBI. Advertendum eſt, quod tendentibus ad Italiam dicitur lævum latus & dextrum: cæterum redeuntibus ſiniſtrum fit, quod fuerat dextrum.

HÆC LOCA. Hujus loci deſcriptionem cum omni cautela proſequitur. Dicit enim veterum ſequi opinionem, facitque veriſimile: quia vetuſtate temporis multi ſitus locorum mutati ſunt.

VARIORVM.

ET OMINA TVRBET. Quamvis Fabritius & German. aliique probent OMINA: tamen Naſcimbænius omni vi legendum contendit OMNIA. Et *hoſtilem* illam *faciem*, non de Diomede (ut Servius & alii) ſed de quovis hoſte interpretatur. TAVB.

HÆC LOCA VI QVONDAM. Proverb. *Charybdin vitans incidi in Scyllam.* Homerus, Odyſſ. μ. Floridus lib. I. cap. 17. HARTVNG.

TANTVM ÆVI. Epiphonema eſt ad vim longinquitatis temporis extollendam: nam temporis longitudine multi locorum ſitus immutati fuere. N.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Heſperium Siculo latus abſcidit, arvaque & urbes
Littore diductas anguſto interluit æſtu.
Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obſidet; atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, & ſydera verberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris,
Ora exertantem, & naveis in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus: poſtrema, immani corpore Priſtis,

SERVII.

HESPERIVM SICVLO LATVS ABSCIDIT. Hypallage eſt. Nam minora à majoribus ſegregantur: ſed contra dixit. ABSCIDIT. Propter metrum, *ci* corripit per poëticum morem.

INTERLVIT. Interlabitur, pontus ſcilicet. ÆSTV. Æſtum poëtæ maris anguſtis * artati ideo appellant, quod ibi commotione reciproci curſus, mare videatur æſtuare.

DEXTRVM SCYLLA LATVS, LÆVVM IMPLACATA CHARYBDIS. De Ionio venientibus. Scylla enim in Italia eſt: Charybdis in Sicilia. Scylla autem ipſa Phorci & Cretidis Nymphæ filia fuit. Hanc amabat Glaucus, quem Circe diligebat. is, quoniam pronior in Scyllam fuerat, irata Circe, fontem in quo illa conſueverat ſe abluere, corrupit venenis: in quem illa cum deſcendiſſet, pube tenus in varias mutata eſt formas. Horrens itaque ſuam deformitatem, ſe præcipitavit in maria. Alii à Glauco cum ſperneretur à Scylla rogatam Circen, & jam ita ut legatur mutatam dicunt. Alii à Neptuno amatam cum illa Glaucum amaret rivalitatis dolore in hoc monſtrum mutatam. Homerus hanc dicit immortale monſtrum fuiſſe. Saluſtius ſaxum eſſe dicit, ſimile formæ celebratæ procul viſentibus. Canes vero & lupi ob hoc ex ea nati eſſe finguntur: quia ipſa loca plena ſunt monſtris marinis, & ſaxorum aſperitas illic imitatur latratus. Sane alia Scylla fuit de qua in Bucolicis plenius dictum eſt. Legimus etiam, *Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.* Si ergo PLANGVNT dicimus, & LATRANT non incongrue poſuit. CHARYBDIS autem in Siciliæ parte poſita, fœmina fuit voraciſſima, ex Neptuno & Terra genita, quæ quia boves Herculis rapuit, fulminata à Iove eſt, & in mare præcipitata. Vnde naturam priſtinam ſervat. Nam ſorbet univerſa quæ prehendit: & ſecundum Saluſtium ea circa Tauromenitanum egerit litus. De hac Cicero in Philippicis, ait, *Charybdis quæ ſi fuit animal, fuit unum in Philippicis.*

OBSIDET. Ad tranſeuntium inſidias. BARATHRI. Barathrum eſt immenſæ altitudinis nomen. Vnde ſequitur, *Sorbet in abruptum*: quod Græce βάραθρον dicitur. TER GVRGITE VASTO. Aut ter pro ſæpe poſuit, finitum pro infinito; aut ter, uno die.

ALTERNOS. Singulos, non omnes ſimul, ut II. Aneid. *Vix hoſtem alterni ſi congrediamur habemus*; aut *alternos* viciſſim, quia accipit ut vomat; rurſus vomit, ut accipiat.

COHIBET SPELVNCA. Hypallage in ſenſu: nam ipſa ſe tenet intra ſpeluncam ſecundum fabulam.

TRAHENTEM. Saluſtius, *Quod forte in lata naufragia ſorbens gurgitibus occultis milia ſexaginta Tauromenitana ad littora trahit.* Ergo & ſorbet, & trahit, & detrahit, Saluſtio.

PRIMA. Nominativus eſt pluralis à neutro, & eſt Græca figura, τὰ πρῶτα ἄνθρωπος.

PVBE TENVS. Tenus præpoſitio ablativa quidem eſt, ſed figurate etiam genitivo cohæret: ut, *Et crurum tenus à mento palearia pendent.* Sane gaudet poſtpoſitione. PISTRIX. Si navem intelligas, priſtis hujus priſtis facit: ſi de belua, hæc piſtrix, hujus piſtricis facit.

DONATI.

TER GVRGITE VASTO SORBET. Vtrumque perniciоſum navigantibus, aut cum ſorbet navigium, aut cum eructat & excutit.

SCYLLAM. Hanc ut monſtrum more Poëtarum deſcribit, ſcilicet pube tenus, id eſt, uſque ad inguina facie humana eſt: pro pedibus autem habere ſævorum animalium genus, luporum ſcilicet feritate armatum. Eligit autem animalium naturam, quæ inſatiabilia ſunt. Cæterum locus eſt in mari, ſaxa habens latentia, cujus natura ſit, ut de longinquis partibus navigia trahat, & contineat aſperitate ſaxorum; & retenta comminuat.

VARIORVM.

TER GVRGITE VASTOS. Non numerum ſed vehementiam fluctuum notat. nam compertum eſt bis tantum in die fieri. Secutus eſt autem Homerum, quem Strabo primus excuſat. TAVBMAN.

ET SYDERA VERBERAT. ὑπερβολικῶς vim Charybdis extollit, & profecto in altum, quos profundiſſima voragine abſorbuerat, fluctus emittit, ita ut naturam Charybdis Virgilius melius etiam quam Homerus, expreſſiſſe videatur. NASCIMB.

PRIMA HOMINIS FACIES. Cælium lib. 14. cap. 3. lege. HARTVNG.

Delphi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Delphinum caudas utero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos & circumflectere curſus,
Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.
Præterea, ſiqua eſt Heleno prudentia vati,
Siqua fides, animum ſi veris implet Apollo:
Vnum illud tibi, nate dea, præque omnibus unum
Prædicam, & repetens iterumque iterumque monebo.
Iunonis magnæ primum prece numen adora:
Iunoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus ſupera donis: ſic denique victor
Trinacria fines Italos mittêre relicta.
Huc ubi delatus, Cumæam acceſſeris urbem,

SERVII.

COMMISSA LVPORVM. Conjuncta & coagmentata: ipſa ſcilicet. ut, *Portam quæ ducis imperio commiſſa recludunt.* Et figurate locutus eſt: ut, *Oculos ſuffuſa.* Eſt autem hæc elocutio poſtremum, unde eſt τὰ ἴσχια commiſſa erat luporum utero caudas delphinum, id eſt commiſſas habebat. Et quidam volunt *commiſſa* dici, quæ diu exeſa junguntur. PRÆSTAT. Melius eſt.

CESSANTEM. Morantem: quod ſequentia indicant, *Longos & circumflectere curſus.* Terentius, *Si abis uſpiam, aut ubi ſi ceſſes.* Sed alibi, *Quid illic natus ceſſat cum Syra.*

INFORMEM. Hic, quæ confuſæ ſit formæ. Alibi deformem: *nec ſum adeo informis.* Alibi Monſtrum ut, *Monſtrum informe ingens*, quod humanam excedat formam.

CÆRVLEIS CANIBVS. Variavit nunc canes dicendo, cum ſupra dixit lupos.

PRÆTEREA. Hinc oſtenditur cuncta ſcire Helenum, & jam infenſam Iunonem: ſed prohiberi dicere, ut diximus ſupra. HELENO PRVDENTIA VATI. In homine prudentia eſt: in vatibus fides. SI VERIS IMPLET APOLLO. Id eſt, ſi veris implet oraculis: ut Lucanus, *Atque hominem tota ſibi dicere juſſit Pectore.*

IVNONIS MAGNÆ. Id eſt ſupernæ: nam legimus, *Iunoni infernæ dictus ſacer.* PRECE NVMEN ADORA.

IVNONI CANE VOTA LIBENS. Cane autem de hiſtoria eſt, nam & bello Punico matrimi & patrimi cantaverunt Iunoni, & bene tria poſuit, quæ ad religionem pertinent, prece, votis, donis.

DOMINAM. Hic abuſive dominam Iunonem appellavit, cum proprium hoc nomen matris deûm ſit.

VICTOR. Propoſiti tui effector: ut, *Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in auro.*

CVMÆAM VRBEM. Eubœa inſula eſt: de cujus civitate Calchide, incolæ profecti ſunt ad novas ſedes quærendas: & haud longe à Baiis (qui locus à ſocio Vlyſſis Bajo illic ſepulto nomen accepit) invenerunt vacuum littus, ubi viſa muliere gravida civitatem condiderunt: quæ res fœcundam oſtendebat fore rempub. & eam Cumas vocaverunt: ſive ab ἐγκύου id eſt prægnante: ſive ἀπὸ τῶν κυμάτων, id eſt ab undis. Nam κύματα dicuntur. *υ* autem Latini in *u* vertunt: ut byrria, burria. Cymæam autem urbem, ſicut Buthroti arcem, fontem Timavi.

DONATI.

PRÆSTAT METAS. Propoſitis utriuſque lateris malis, indicat eundum qua Charybdis eſt, malum levius, & labores ſubire longioris curſus, quam compendio navigare per Scyllam.

SEMEL. Quia iterum videri, cum perieris non potes.

PRÆTEREA Dicturus rem magnam, & ad Æneæ ſalutem inprimis pertinentem, commendat altis ſenſibus tenaciter retinendam. PRVDENTIA. Quod ad eum pertinet, cum nondum numine percitus ſit.

FIDES. Hoc pertinet ad perſonam vatis.

PRÆQVE OMNIBVS. Pro commodo omnium deſideriorum.

IVNONIS MAGNÆ. Oſtendit Poëta majoris potentiæ inimicos obſequendo potius, quam reſiſtendo poſſe ſuperari. Quapropter precibus & donis placandam admonet Iunonem, ut poſſit in Italiam venire.

VARIORVM.

PRECE NVMEN ADORA. Receptiſſimus & velut ſolennis deos adorantium mos fuit, eminus ſtantes manum porrigere, eamque ſtatim reverenter ad os ſuum referre & ſuaviari. Vnde Latinis cenſeo formatum verbum *adorandi*, quia ſcilicet manus ad ora admoverent. LIPSIVS Elect 2. cap. 26.

IVNONI CANE VOTA LIBENS. Tribus hiſce coluntur maximè dii, precibus, votis, donis. Illud *libens* putant quidam eruditi inſinuare formulam antiquam dedicationum, LIB. MER. pro, libens merito. Cum vota dicantur ſuſcipi, concipi, nuncupari, fieri, cur eum jubet vota canere? niſi quia ad morem reſpicit deos precandi carminibus. PONTANVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Divinoſque lacus, & Averna ſonantia ſylvis:
Inſanam vatem aſpicies; quæ rupe ſub ima
Fata canit, foliiſque notas, & nomina mandat.
Quæcunque in foliis deſcripſit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro ſecluſa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verſo tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit janua frondes:
Nunquam deinde cavo volitantia prendere ſaxo,
Nec revocare ſitus, aut jungere carmina curat.
Inconſulti abeunt, ſedemque odêre Sibyllæ.
Hic tibi, nequa moræ fuerint diſpendia tanti:
Quamvis increpitent ſocii, & vi curſus in altum
Vela vocent, poſſiſque ſinus implere ſecundos:

SERVII.

DIVINOSQVE LACVS. Conſecratos, Avernum & Lucrinum. Avernus autem, in plurali numero Averna facit: ut tartarus, tartara. unde &, *Averna ſonantia ſylvis*. Sane hic lacus ante ſylvarum denſitate ſic ambiebatur, ut exhalans inde per anguſtias, aquæ ſulphureæ odor graviſſimus ſupervolantes aves necaret. Vnde & Avernus dictus eſt, quaſi ἄορνος: quam rem Auguſtus Cæſar intelligens, dejectis ſylvis, ex peſtilentibus, amœna reddidit loca.

INSANAM VATEM. Alii MAGNAM dicunt: quia duo genera vaticinandi ſunt, aut ſimplex, ut Heleni; aut per furorem, ut Sibyllæ: Quia vates à vi mentis appellatos, Varro auctor eſt: ſed melius deo plenam, & vaticinatricem intelligimus: A Græcorum tractum etymologia, qui μάντεις, ἀπὸ τῆς μανίας appellaverunt: nam ſupra ſenſus humanos intelligentia, furor & inſania dicitur, teſte Cicerone de Divinatione: *Huic præſtantiſſimæ rei nomen, noſtri à divis; Græci, ut Plato interpretatur, à furore dixerunt; prorſus furoris divinationem Sibyllinis maxime verſibus contineri arbitrati*; Vnde adhuc qui inſpirari ſolent, fatuari dicuntur. Virgilius: *Magnam cui mentem animumque Delius inſpirat vates*. SVB IMA. In ima: ut, *Namque ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo*: &, *Exercet ſub ſole labor*.

FATA CANIT: FOLIISQVE NOTAS ET NOMINA MANDAT. Tribus modis ait futura prædicta: aut voce, aut ſcriptura, aut ſignis, id eſt quibuſdam notis, ut in obeliſcis Romæ videmus: vel, ut alii dicunt, notis litterarum: ut per unam litteram ſignificet aliquid. In foliis autem palmarum Sibyllam ſcribere ſolere, teſtatur Varro.

FOLIIS. Palmæ. NOTAS. Literas. NOMINA. Verba. CARMINA VIRGO. Quævis reſponſa verſibus ſcribebantur. Virgo vero Phemonoe dicta eſt. nam Sibylla appellativum eſt nomen: adeo ut Varro quot Sibyllæ fuerint, ſcripſerit. Sibylla autem dicitur omnis puella, cujus pectus numen recipit: nam Æoli σιοὺς dicunt deos: βουλὴ autem ſententia: ergo σιβύλλας quaſi σιοβούλας dixerunt. inde eſt, *Magnam cui mentem animumque Delius inſpirat vates*. Sane ſciendum omnia reſponſa Sibyllæ plus minuſve centum contineri ſermonibus. Vnde Virgilius ait, *Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum: Vnde ruunt totidem voces reſponſa Sibyllæ*. DIGERIT. Ordinat, diſponit.

IN NVMERVM. In ordinem, ut continuatio carminum fiat; unde eſt, *Numeros memini ſi verba tenerem*. SECLVSA. Pro incluſa: præpoſitio pro præpoſitione.

CARDINE VERSO. Aperta janua, per Periphraſim.

TVRBAVIT IANVA FRONDES. Non janua: ſed ventus qui per januam ingreditur.

SITVS. Poſitiones & ordines: alibi *ſitu*, vetuſtate: ut, *En ego victa ſitu*: alibi ſqualore, *Per loca ſenta ſitu*.

INCONSVLTI. Inſcii rerum, ignari, ſine conſilio. Sine reſponſo, quibus conſultum non eſſet; ut inconſultos, incautos dicimus, qui ſine conſilio aliquid adgrediuntur.

NEQVA MORÆ. Nequa pro non, aut nulla, id eſt nullum damnum te ex mora feciſſe credideris.

VELA VOCENT. Valde nove.

DONATI.

INSANAM Plenam numinis. Morem dixit Sibyllæ, & in quo loco ſit, & quo ordine ſingulorum deſideriis reſpondeat. Scribit in foliis, ordinat, & dimittit, homines in illis futura legunt. Sed ſi vento perturbatur ordo foliorum, pereunt conſulta, & dubii remanent qui venerant conſulturi.

VARIORVM.

INSANAM VATEM ASPICIES. Proverb. *Folium Sibyllæ*. HARTVNG.

REVOCARE SITVS. στιχίζειν: verſus in ordinem & numerum digerere. TAVBMAN.

Quin

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quin adeas vatem, precibuſque oracula poſcas:
Ipſa canat, vocemque volens atque ora reſolvat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiaſque feraſque laborem,
Expediet, curſuſque dabit venerata ſecundos.
Hæc ſunt, quæ noſtra liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
Quæ poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt,
Dona dehinc auro gravia, ſectoque elephanto
Imperat ad naves ferri, ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodonæoſque lebetas,

SERVII.

ORACVLA. Fata, reſponſa.

IPSA CANAT. Ne te mittat ad ea quæ in foliis notat. VOLENS. Quæ velle habet. Nam volitura, propter aſperitatem ſermonis noluit dicere. Aut *volens*, quia cogi non poteſt ſi nolit, ut in ſacrificiis: *Vti volens propetiuſque.*

ILLA TIBI ITALIÆ POPVLOS. Bene hæc ad Sibyllam diſtulit, quia ipſe de curſu tantum interrogatus eſt, & quia *bella* terribile nomen intulerat, ſtatim evadendi ſpem adjecit, *Et quo quemque modo fugiaſque feraſque laborem.*

VENERATA. Quam tu veneratus ſis, vel venerata pro te deos, id eſt, rogatis pro te diis.

HÆC SVNT, QVÆ NOSTRA LICEAT TE VOCE MONERI. Bene cum præſcriptione, ne falſidicus vel minus peritus poſtea putaretur.

AMICO EST. Poëta divinus peritiam ſuam inventa occaſione ſemper oſtendit, *effatus* ergo verbo augurali uſus eſt, quia ſcit loca ſacra, id eſt ab auguribus inaugurata, *effata* dici: Ergo religioſo verbo voluit uti, qui potuit dicere: *Quæ poſtquam vates ſic ore eſt fatus amico.* Effatio dicta ex prolocutione quod ubique loquimur, famur.

GRAVIA. Vtrum aurea, an quibus non totis aureis addito auro pondus acceſſerit? & GRAVIA, A, finalitatis ratione producitur; ſed ſatis aſpere. Nam in nullam deſinit conſonantem: ut, *Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.* Et, *At tibi Thymbre caput Evandrius abſtulit enſis.* ELEPHANTO. Pro ebore poſuit, Græce dixit.

STIPAT. Denſat. Vnde ſtipatores dicuntur, qui in navibus componunt, à ſtipa.

DODONÆOS. id eſt, Epiroticos. A civitate Epiri Dodona laudavit: à regione, ut vaſa Corinthia: quidam dicunt ita, ubi æs optime fuſum, ſicut & apud Corinthum, vel Dodoneos, quales ſunt in templo Dodonei Iovis; hæc autem regio in finibus Ætolorum eſt, ubi Iovi & Veneri templum à veteribus fuerat conſecratum. Circa hoc templum quercus immanis fuiſſe dicitur, ex cujus radicibus fons manabat, qui ſuo murmure inſtinctu deorum diverſis oracula reddebat: quæ murmura, anus Pelias nomine interpretata hominibus differebat. Sed cum hic ordo oraculorum per multa tempora ſtetiſſet, ab Arce latrone Illyrio excidi quercus præcepta eſt. Vnde factum eſt ut poſtea fatidica murmura ceſſaverint. Narratur & aliter fabula. Iuppiter quondam Hebæ filiæ tribuit duas columbas humanam vocem edentes, quarum altera provolavit in Dodonæ glandiferam ſylvam Epiri, ibique conſedit in arbore altiſſima, præcepitque ei qui tum eam ſuccidebat, ut ab ſacrata quercu ferrum ſacrilegum ſubmoveret: ibi oraculum Iovis conſtitutum eſt, in quo ſunt vaſa ænea, quæ uno tactu univerſa ſolebant ſonare. Altera autem columba pervenit in Libyam, & ibi conſedit ſuper caput arietis, præcepitque ut Iovis Ammonis oraculum conſtitueretur.

LEBETAS. Ollas æreas. Græce dixit: Zemas enim vulgare eſt, non latinum.

DONATI.

ILLA TIBI. Edicet illa, quæ ego prohibeor aperire, quæ bella ſint ventura, & quomodo ſingulos labores vel tolerando tranſeas, vel ſuperando compeſcas.

VADE AGE & INGENTEM. Quædam prædicit ut vates, quædam admonuit ut amicus, ceſſantibus partibus vatis.

STIPAT. Largitorem præcipuum indicat, qui tantum donaſſet argenti, quantum naves niſi ſtipatæ, capere non poſſent.

VARIORVM.

IPSA CANAT. Ne omnino ſcribat in palmarum foliis: nam ea res periculum inanis operæ habitura eſſet. HORT.

ILLA TIBI ITALIÆ POPVLOS. Cauſa ab utili: Illa tibi mores & ingenium gentis, cum qua tibi negotium erit, ediſſeret: compendio oſtendet, quæ bella cum quibus populis erunt gerenda. Poſtremo viam tibi monſtrabit, quæ pericula & res dubias declines: qua ratione in perplexa fortuna animum infractum habeas, & bene ſperes. HORT.

SECTOQVE ELEPHANTO. Hom. Odyſſ. 18. & 19. πριστοῦ ἐλεφάντου. Plinium lege lib. 8. c. 10. & lib. 16. c. 43. HART.

INGENS ARGENTVM. Cælius lib. 19. c. 11.

LEBETES. Proverb. *Dodonæum æs.* HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Loricam conſertam hamis, auroque trilicem,
Et conum inſignis galeæ, criſtaſque comanteis,
Arma Neoptolemi. ſunt & ſua dona parenti.
Addit equos, additque duces:
Remigium ſupplet: ſocios ſimul inſtruit armis.
Interea claſſem velis aptare jubebat
Anchiſes, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo,
Cura deûm, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Auſoniæ tellus: hanc arripe velis:
Et tamen hanc Pelago præterlabare neceſſe eſt:

SERVII.

HAMIS AVROQVE. Hamis aureis, per Endyadim. Hamis autem catenis, vel circulis ſignificat, TRILICEM. Trino nexu intextam.

ET CONVM INSIGNIS GALEÆ, CRISTASQVE COMANTEIS. Proprie, ſicut dictum eſt, Græcorum erant, ut, *Deinde comantem Androgei galeam*, & eſt participium *comantes* notum, non enim eſt verbum como.

DVCES. Itineris ſcilicet equorum, vel quos vulgo agaſones vocamus, ut, *Effunditque ducem*: alii duces itinerum accipiunt. CONVM, autem, à parte totum: nam *conus* eſt curvatura, quæ in galea prominet: ſuper quam criſtæ ſunt. *Coni* tamen appellationem ſciendum à Græco tractum.

SVA DONA PARENTI. Id eſt, Anchiſæ: SVA autem, congrua meritis, apta ætati.

REMIGIVM SVPPLET. Bene verbo militiæ uſus eſt, ut ſupplementum diceret: nam multos in Creta perdiderat.

VELIS APTARE IVBEBAT. Subaudis ſocios, à ſuperioribus, & bene ſervat τὸ πρέπον, ut ubique Anchiſen inducat in navigationem; ut, *Et pater Anchiſes dare ſatis vela jubebat.*

FERENTI. Pro ſecundo flanti, vel cum flare cœpiſſet.

ANCHISA. Bene cum Veneri libidinem non objicit, dicendo conjugium, majorem honorem Anchiſæ tribuit. Anchiſa autem vocativus hic non eſt latinus, nam brevis eſſet A, ut Catilina. Græcus eſt ergo, de quo valde apud eos quæritur, quemadmodum exeat ab his nominibus, quæ in ES mittunt nominativum. Nam Tydides Tydide facit: ut, *Danaum fortiſſime gentis Tydide.* Atrides cum ſit ſimile, Atrida facit: ut Horatius, *Ne quis humaſſe velit Ajacem Atrida vetas Cur*; Tale eſt ergo Anchiſa. Sane apud Latinos horum nominum cauſa manifeſta eſt: nam nominativus ipſe in A mutatur, & recipit Latinam declinationem: ut, Atrides Atrida; Scythes Scytha. DIGNATE. Digne habite, digne judicate. Nam modo non agentis habet, ſed patientis imaginem: unde eſt in primo, *Haud equidem tali me dignor honore.*

CVRA DEVM. id eſt, Amor. ut alibi, *Veneris juſtiſſima cura.* BIS PERGAMEIS EREPTE RVINIS. Probavit curam deorum. Et ſciendum rhetorica eſſe argumenta, quæ à contrariis laudant. Quod enim Anchiſes infœlicitatis putavit, ut, *Satis una ſuperque Vidimus excidia*: hoc iſte argumento convertit in laudem. BIS autem, propter Herculem & Græcos, qui expugnavere Trojanos.

ECCE TIBI. Aut vacat TIBI: ut in Tullio, *Qui mihi accubantes in conviviis.* Aut certe altius dictum eſt TIBI: ac ſi diceret, qui Italiæ hanc tantum viſurus eſt partem, non etiam eam quam Æneæ fata promittunt; aut certe TIBI, id eſt quod ad te attinet, nam ita veteres ponebant, ut Terentius in Adelphis, *En tibi autem*: *lupus in fabula*: & cur ut Æneæ non dicit, aut ſufficere putat quæ illi vaticinatus eſt, ut retineat illa: aut ambobus dicit ad unum loquendo.

PRÆTERLABARE NECESSE EST. Prænaviges, & bene poſitum, *neceſſe eſt*, ne fatigato, longæ navigationis denunciatio dura videretur.

DONATI.

LORICAM. Et dona quæ augeant ſuas opes dat, & ea quibus ſe ab hoſte tutetur, & omnia cum decoro: & dicit arma fuiſſe illius qui Trojam vicerat, ut ſit inſultatio, arma victum ferre victoris.

SVA. Ætati convenientia.

SOCIOS. Nullum indonatum reliquit, dans quæ competebant viris fortibus.

DIGNATE. Quaſi, qui dignus ſit inventus qui filiæ Iovis jungeretur.

BIS PERGAMEIS. Oſtendit, quod ſit cura Deûm, qui cum debilis eſſet, liberatus tamen ſit periculis patriæ, in qua perierunt viri fortes.

VARIORVM.

CRISTASQVE COMANTES. Vide Lipſium de Militia Rom. lib. 3. Dialog. 5.

BIS PERGAMEIS EREPTE. De Troja bis captâ, Ovid. lib. 11. Homer. Iliad. ε. ἰλίȣ ἐξαλάπαξε πόλιν. de Hercule loquens. Euripides in Andromache. Sophocles in calce Philoctetes. HART.

Auſo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, ô fœlix nati pietate. quid ultra
Provehor, & fando ſurgenteis demoror Auſtros?
Nec minus Andromache, digreſſu mœſta ſupremo,
Fert picturatas auri ſubtegmine veſtes,
Et Phrygiam Aſcanio chlamydem: nec cedit honori;
Textilibuſque onerat donis, ac talia fatur:
Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint, puer, & longum Andromaches teſtentur amorem
Conjugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum,

SERVII.

AVSONIÆ. Italiæ, à Rege Auſonio. ARRIPE. Invade. Illic enim eſt ſacrificaturus. Et tamen ἀνακόλουθον eſt, non enim præmiſit, quanquam vicina ſit. QVAM PANDIT APOLLO. Laurolaviniæ agrum ſignificat: ad quem venturus eſt.

VADE, AIT. Bis hæc eſt in Virgilio iteratio; ut in hoc loco. Nam cum ſupra *compellat* dixerit, intulit modo AIT. Item in quinto cum præmiſerit, *Fidam ſic fatur ad aurem*: ſubjecit rurſus: *Et ſeſe oſtendat in armis. Dic ait.* O FOELIX NATI PIETATE. Latenter oſtendit mortem futuram. Non enim ait felicem vitæ longinquitate, vel adventu ad Italiam: ſed tantum nati pietate: quaſi qui poterit exequiarum munus implere.

PROVEHOR. Sermone progredior: ut oſtendunt ſequentia. DEMOROR AVSTROS. Id eſt vos demoror, quo minus ventis utamini.

SVPREMO. Vltimo: poſtquam eorum deſperabat aſpectum.

PICTVRATAS. Participium ſine verbi origine; vel à fœminino genere derivatum, pro pictas, id eſt pictura decoratas. AVRI SVBTEGMINE. Id eſt filo, quod intra ſtamen currit: quod Perſius tramam dixit, *Mihi trama figuræ Eſt reliqua: aſt illi tremat omento popa venter.* Nam male quidam ſubtegmen ſtamen accipiunt, quum ſtamen de auro eſſe non poſſit.

ET PHRYGIAM ASCANIO CHLAMYDEM. Aut acu pictam. Hujus enim artis peritos, Phrygiones dicimus ſecundum Plautum. In Phrygia enim inventa eſt hæc ars. Aut ob hoc addidit Phrygiam, quaſi per quam patriæ memoria retineretur. NEC CEDIT HONORI. Id eſt tanta dat munera, quanta merebatur Aſcanius: hoc enim honoris eſt non cedere, parem eſſe meritis accipientis. Scaurus HONORE legit: & intelligit, honore non cedit Heleno, qui patri ejus vel avo donaverit multa.

TEXTILIBVS. Sibi congruis. Quid enim magis conveniebat donare mulierem?

ACCIPE ET HÆC. Aut intelligimus ante à ſe aliqua fuiſſe donata: aut certe ſecundum jus locutus eſt. Omnia enim quæ vel avus, vel pater acceperat, ad Aſcanium hæreditatis jure deveniunt. An ET HÆC, Præter illa quæ Helenus tibi dedit? MONVMENTA. Memoria. Monumenta autem à mentis admonitione ſunt dicta.

LONGVM AMOREM. Et de præterito & de futuro, ut agnoſcas quantum te vel amaverim, vel amatura ſim. Poteſt & pro diu accipi.

CONIVGIS HECTOREÆ. Dictum eſt hoc, habita ratione perſonæ, cum qua loquebatur: ac ſi diceret uxoris avunculi tui. EXTREMA TVORVM. Vt quæ Ilio extulit. vel ſicut ſupra, *Digreſſu mœſta ſupremo.*

DONATI.

NEC CEDIT HONORI. Duo notat in Chlamyde: & quod eſſet ſibi ſolatio, quia eſſet de originalibus terris: & quod conveniret honori Aſcanii. nam digna fuit qua uteretur. Tali etiam dignus Aſcanius, qui tantam rem applicaret uſibus ſuis. Sunt enim quidam abjecti, qui utuntur veſtibus ſibi non convenientibus: ſunt rurſus adeo excellentes, ut cum ſuis veſtibus pari honore contendant. Laudavit autem ſolam Chlamydem, cætera generaliter dixit.

ONERAT. Vt in Heleno dixit, *ſtipatque carinis.* Ille vir fortis donat aurum, argentum, arma viro forti. Hæc mulier donat puero textilia. Ergo habuit rationem perſonarum. Hæc etiam duo genera munerum ponit: Chlamydem auri ſubtegmine variatam, quæ eſſet ex antiquis. Item alia munera quæ non eſſent tanti precii, ſed ſuis manibus. Vnde cum hæc offerret, dixit: *accipe & hæc*, præter Chlamydem & prædicta: ut alterum haberet precium, alterum amoris religionem & dantis affinis affectum. Ergo ſi non valent dona, valeat perſona Andromaches, tui avunculi uxoris.

VARIORVM.

VADE AIT, O FELIX. Clauſula, à valedicendi formula. Et obiter ſenem laudat à pietate filii. HORTENS.

AVRI SVBSTEGMINE VESTES. *Subtemine* alii: item alii *ſubſtemine* legunt, quod poſterius mihi probatur, quia *ſtamen* & *ſubſtemen* ſapere Græcam derivationem videntur, ἀπὸ τοῦ στήμονος καὶ ὑποστήμονος. GERMAN.

NEC CEDIT HONORI. Scaurus & Pomponius legunt, *nec cedit honore*: & intelligunt, honore non cedit Heleno, qui patri ejus, vel avo multa donaverit. Phraſis hujus dignitatem notat Scalig. lib. 4. c. 16. *Nec cedit honori*, id eſt, ſi non ſuperat, ſaltem æquat. TAVBMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubeſceret ævo.
Hos ego digrediens lachrymis affabar obortis;
Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum;
Arva neque Auſoniæ, ſemper cedentia retro,
Quærenda: effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
Quam veſtræ fecere manus: melioribus opto
Auſpiciis, & quæ fuerit minus obvia Grajis.
Si quando Tybrim, vicinaque Tybridis arva

SERVII.

O MIHI SOLA MEI SVPER ASTYANACTIS IMAGO. Super, id eſt valde, vehementer, expreſſe: hoc eſt, valde mihi es imago Aſtyanactis. quo ſermone etiam Homerus in ſimili utitur ſignificatione; vel deeſt VT *ſitque ſupereſt*, id eſt, reſtet, ut in octavo: *Neque enim fuga jam ſuper ulla pericli eſt*. Fabula autem de Aſtyanacte iſta eſt: Superato Ilio cum Græci ad patriam redituri contrariis flatibus prohiberentur, Calchas cecinit dejiciendum ex muris Aſtyanacta, Hectoris & Andromachæ filium, eo quod ſi adoleviſſet, fortior patre futurus, vindicaturus eſſet patris interitum. Hunc Vlyxes occultatum à matre, cum inveniſſet præcipitavit è muro, & ita Græci Troja profecti ſunt.

PVBESCERET ÆVO. Vt etiam in ſecundo diximus, prooeconomia eſt; ut veriſimile ſit, Aſcanium in octavo potuiſſe jam bella tractare.

DIGREDIENS. Pro cum digrederer, participium pro verbo modi conjunctivi.

VIVITE FOELICES. Vivite modo, bene optantis eſt: ut in Bucolicis, malè dicentis: *Vivite ſylvæ*, id eſt perite. Simile eſt & valete: ut Terentius, *Valeant, qui inter nos diſſidium volunt*. Sunt autem hæc per contrarium inventa maledicta, ut ſit quaſi amara veneratio. Illud quæritur utrum vive, an vivas, id eſt, utrum per imperativum dicere debeamus; & conſtat dici melius per optativum. Optari enim poſſunt, non imperari, vel bona, vel adverſa. quod autem invenimus per imperativum, uſurpatum eſt. FORTVNA PERACTA IAM SVA. Id eſt dura, propria Trojanorum: ut, *Hac Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta*. PERACTA. Proſtrata.

ARANDVM. Findendum, ut, *Longæ ſulcant vada ſalſa carinæ*, ſulcus enim proprie aratri eſt.

SEMPER CEDENTIA RETRO. ut, *Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras*.

QVAM VESTRÆ FECERE MANVS. Quod eſt dulcius.

ET QVÆ FVERIT MINVS OBVIA GRAIIS. Id eſt quæ nullum patiatur excidium. Alii FVERINT legunt: & volunt eſſe maledictum in Græcos, ut ad auſpicia referas; quod non procedit. Nec enim de hoc agebatur. *Obvia* autem obnoxia, inimica, contraria.

SI QVANDO TYBRIN. Fluvium: pro quo regem ipſum poſuit Tybrin, qui in hunc cecidit fluvium, & nomen dedit. Nam antea Albula dicebatur: ut oſtendit in ſeptimo Virgilius. Alii volunt non Tybrin cecidiſſe: ſed Tyberinum regem Albanorum: à quo Tyberis dictus eſt. Vt autem Tybris dicatur, hæc ratio eſt; Quodam tempore Syracuſani victores Athenienſium, ceperunt Syracuſis ingentem hoſtium multitudinem, & eam cæſis montibus fecerunt addere munimenta civitati. Tunc auctis muris etiam foſſa intrinſecus facta eſt: quæ flumine admiſſo, repleta munitiorem redderet civitatem. Hanc igitur foſſam per hoſtium pœnam, & injuriam factam, Ybrin vocaverunt, ἀπὸ τῆς ὕβρεως. Poſtea profecti Siculi ad Italiam, eam tenuerunt partem, ubi nunc Roma eſt, uſque Rutulos & Ardeam. Vnde eſt, *Fines ſuper uſque Sicanos*. & Albulam fluvium ad imaginem foſſæ Syracuſanæ Tybrin vocaverunt, quaſi ὕβριν: ut, EFFIGIEM XANTHI TROIAMQVE VIDETIS. Circa Syracuſas autem eſſe Ybrin foſſam nomine, Theocritus meminit.

DONATI.

LACHRYMIS AFFABAR. Non poterat ab iis, qui & cives, & in ſe liberales eſſent, ſine lachrymis diſcedere.

VIVITE FELICES. Feliciter vivere dicit, manere ocioſum in eodem loco, & adverſa fortunæ ulterius non timere. Sibi autem omnia contraria eſſe oſtendit.

CEDENTIA RETRO. Impoſſibilia dicit, ſed per illa ſuum tædium exprimit, qui tot annos laborioſe periculoſeque navigans, nondum veniebat quo pervenire cupiebat.

VARIORVM.

SIC OCVLOS, SIC ILLE MANVS. Macrobius lib. 5. cap. 6. Homer. Odyſſ. δ. κείνου τοιοίδε πόδες, τοῖαι δέ τε χεῖρες, ὀφθαλμῶν τε βολαί, κεφαλή τ' ἐφύπερθέ τε χαῖται. Cælius lib. 29. cap. 24. HARTVNG.

ARVA NEQVE AVSONIÆ. Floridus in libello de Iuris interpretibus. HARTVNG.

Intra-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Intraro, gentique meæ data mœnia cernam:
Cognataſque urbes olim, populoſque propinquos
Epiro, Heſperia quibus idem Dardanus author,
Atque idem caſus, unam faciemus utramque
Trojam animis: maneat noſtros ea cura nepotes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta:
Vnde iter Italiam, curſuſque breviſſimus undis.
Sol ruit interea & montes umbrantur opaci.
Sternimus optatæ gremio telluris ad undam
Sortiti remos, paſſimque in littore ſicco
Corpora curamus: feſſos ſopor irrigat artus.
Nec dum orbem medium nox horis acta ſubibat;
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omneis
Explorat ventos, atque auribus aëra captat.
Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo:

SERVII.

GENTIQVE MEÆ. Bene genti ſuæ dicit, non ſibi: Scit enim Aſcanio regna deberi victa fatiſque incenſa. DATA MOENIA CERNAM, COGNATASQVE VRBES OLIM. Quandoque, & per omnia CERNAM ſubaudis. Senſus autem talis eſt, Si potuero ad Italiam pervenire, & regna conſtituere, & dividere urbes, & populos tibi cognatos. Nam & Æneas & Helenus, à Dardanio orginem ducunt: Ergo hoc dicit, Quoniam & ab uno originem ducimus; & iiſdem caſibus ſubjacuimus.

TROIAM VTRAMQ. Id eſt quam & tu feciſti, & ego facturus ſum, jungamus, & faciamus unam: ſed ANIMIS, hoc eſt fœdere & affectione: quoniam revera eas natura non ſinit jungi. Quamvis quidam dubitant utrum genere, an loci proximitate propinquos dixerit. Sane quoniam occurrebat humanæ brevitas vitæ, bene ſubjunxit, MANEAT NOSTROS EA CVRA NEPOTES. Diſtinguendum autem *populoſque propinquos Epiro*: & ſequentibus oſtendit quomodo. HESPERIA. Id eſt quibus populis author eſt Dardanus. Heſperia autem ἑσπερόθεν, (nam Græce dixit) & eſt de loco adverbium, *Dardanus Heſperiam tenuit*. Figura enim nonnunquam pulchra eſt, ſi elocutio imperfecta ſit: ut, Cicero in Verrinis, *Qui Verrem Romulia*. non addit, *tribu*: COGNATAS VERO VRBES. Quidam in honorem Auguſti dictum accipiunt. Is enim cum in Epiro Nicopolim conderet, cavit in fœdere civitatis ipſius, ut cognati obſervarentur à Romanis.

PROVEHIMVR PELAGO. Id eſt Buthrotio derelicto. VICINA CERAVNIA IVXTA. Ceraunia montes Epyri à crebris fulminibus propter altitudinem nominati. Vnde Horatius expreſſius dixit, *Acroceraunia*, propter altitudinem & fulminum jactus.

CVRSVSQVE BREVISSIMVS. Adeo ut medio noctis ſpatio tran sfretaverit.

OPTATÆ TELLVRIS. Quæ à navigantibus ſemper optatur.

SORTITI REMOS. Quia remigium ſuppletum erat. Et *ſortiti*, per ſortem diviſi ad officia remigandi, qui eſſet proreta, quis pedem teneret. PASSIM. Prout quis voluit. LITTORE SICCO. Ad diſcretionem illius quod aqua alluitur.

HORIS ACTA. Per horas decurrens. SVBIBAT. Bene ſubibat, poſt ſextam enim horam deſcendit.

AVRIBVS AERA CAPTAT. Naturale enim eſt, ut à qua parte flaturus eſt ventus, ad eam auris admota frigidior fiat.

SYDERA CVNCTA NOTAT. Ideo cuncta, quia in prognoſticis legitur non ſufficere unum ſignum ad explorandam futuram ſerenitatem. NOTAT autem, ut Tullius, *Notat & deſignat oculis*, id eſt diligenter intuetur. TACITO COELO. Aut nocturno, per quod tacetur: aut ipſe tacitus: aut certe ad homines retulit. Nam licet æternus ſit axium ſonus, tamen à nobis non auditur. Ergo quantum ad nos, tacitum dixit. LABENTIA. Curſu ſcilicet mundi, neque enim ventis feruntur, ſicut de planetis dicitur: Ergo *labentia*, tanquam labentia, nunquam enim loco moventur.

VARIORVM.

COGNATAS VRBES OLIM, &c. Senſus eſt: *Cognataſque urbes*, duas ſcilicet Trojas: *populoſque propinquos*, alterum ſcilicet ab Heſperia, alterum ab Epiro: *quibus idem Dardanus auctor*, *Atque idem caſus*, eadem calamitas fuit; olim faciemus Trojam unam animis; *maneat noſtros ea cura nepotes*, quod factum fuit: quia Buthrotii colonia deducta, cives Romani fuerunt. MODICIVS c. 30.

POPVLOSQVE PROPINQVOS. Nannius Miſcell. 7. cap. 12.

HAVD SEGNIS. Hunc locum ita tranſtulit Virg. ut Homero ſuperior videatur. Macrob. l. 5. c. 11.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones,
Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt cœlo conſtare ſereno;
Dat clarum è puppi ſignum: nos caſtra movemus,
Tentamuſque viam, & velorum pandimus alas.
Iamque rubeſcebat ſtellis aurora fugatis:
Cum procul obſcuros colles, humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates;
Italiam læto ſocii clamore ſalutant.
Tum pater Anchiſes magnum cratêra corona
Induit, implevitque mero: divoſque vocavit
Stans celſa in puppi.
Dii, maris & terræ tempeſtatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, & ſpirate ſecundi.

SERVII.

ARCTVRVM. Stella eſt poſt urſum in Boote ſigno.

ARMATVMQVE AVRO CIRCVMSPICIT ORIONA. Bene armatum auro, quia & balteus ejus & gladius, clariſſimis fingitur ſtellis. Sic Lucanus, *Enſiferi nimium fulget latus Orionis.* Et ſciendum non hoc eum intueri, ut cernat ſigna quæ omnibus patent: ſed explorare ſtellarum vigorem, quo futura indicatur ſerenitas: ut in Georgicis, *Nam neque tunc ſtellis acies obtuſa videtur.* Ipſum autem Orionem etiam tempeſtates ſignificare ſi fuerit obſcurus, alibi oſtendit: *Cum ſubito adſurgens fluctu nimboſus Orion.* Si autem quærebat quaſi non orta, nequaquam procedit: cum etiam Septentriones dixerit, qui ſemper videntur, PLVVIASQVE HYADAS. Id eſt pluvioſas. Saluſtius, *Conſedit in valle virgulta nemoroſaque*, virgulta pro virgultoſa. Quidam autem arcturum, vel pluvias hyadas accipiunt, quia non utraque uno tempore oriuntur; quod ſi ita eſt, erit QVE pro VE. TRIONES. Id eſt Septentriones. duos, id eſt Cynoſuram & Hellicen. Varro autem ait, boves triones dici, & hæc ſigna etiam plauſtra dicuntur, quæ bobus neceſſario trahi ſolenr, ut Græci ἄρκτον ἅμαξαν. CIRCVMSPICIT ORIONA. Aut quærit cernere, aut diu contemplatur.

COELO CONSTARE SERENO. Id eſt omnia videt habere cœlum, quæ ſignificant ſerenitatem. *Conſtare* autem, ſuppetere: ut Iuvenalis: *Quis ferat uxorem, cui conſtant omnia?*

CLARVM SIGNVM. Faculam elevavit: ut, *Flammas cum regia puppis Extulerat.* CASTRA MOVEMVS. Caſtra ſunt ubi miles ſteterit. Modo tamen claſſem ſignificat, quia & caſtra nautica dicuntur. Dicta autem *caſtra*, quaſi caſta: Vel quod illic caſtraretur libido. Nam nunquam his intererat mulier.

TENTAMVSQVE VIAM. Id eſt naves producimus. PANDIMVS ALAS. Contos intendimus.

HVMILEMQVE VIDEMVS ITALIAM. Aut naturam provinciæ oſtendit: quod verum eſt in illo tranſitu: ut Saluſtius, *Italia plana ac mollis.* Aut rem phyſicam exprimit: quia omne quod continetur, altius eſt ab eo quod continet. Aut quia procul viſentibus, terra humilis ſemper videtur: ut Lucanus. *Et dubios cernit vaneſcere montes.* CONCLAMAT. valde, aut ſæpius clamat. ITALIAM. Tautologia uſus eſt ad exprimendum affectum navigantum.

SALVTANT. Quidam pro adorant tradunt, ut deos ſalutare.

CORONA INDVIT. Aut uſque ad ſummum implevit: aut revera coronavit. MERO. Hic vino: alias merum quod nihil admixtum habet.

DII MARIS. Per quod navigo. TERRÆ. Ad quam iturus ſum. TEMPESTATVM. Ventorum, aurarum, temporum, ſerenitatis: ut, *Vnde hæc tam clara repente Tempeſtas?* Nam multa ſignificat.

VENTO Septimus caſus. SPIRATE. Et ad ventum pertinet, & ad favorem: ut, *Aſſpirat primo fortuna labori.*

DONATI.

HVMILEM ITALIAM. Non eſt Italia humilis, ſed quia etiam alta navigantibus, cum longe apparent, videntur humilia.

VARIORVM.

ARMATVMQVE AVRO. Cur autem *auro armatum* dicat Virgilius, alii aliud afferunt. Ego ſuſpicor id dici, quia ejus ſidus per auram apparuerit clariſſimum & fulgentiſſimum. Firmat hoc Varro: *Aurora dicitur ante* Solis ortum: ab eo, quod ab igne Solis tum aureo aër aureſcit. TAVBMAN.

DAT CLARVM E PVPPI SIGNVM. Non faculam elevatam, ut Servius: ſed vocale ſignum, intellige ſtrepitum tubæ, quo excitarentur dormientes, qui muto ſigno excitati non fuiſſent. NASC.

Cre-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Crebreſcunt optatæ auræ, portuſque pateſcit
Iam propior, templumque apparet in arce Minervæ.
Vela legunt ſocii, & proras ad littora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatus in arcum:
Objectæ ſalſa ſpumant aſpergine cautes:
Ipſe latet, gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli: refugitque à littore templum.
Quattuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late, candore nivali.
Et pater Anchiſes; Bellum ô terra hoſpita portas:

S E R V I I.

CREBRESCVNT OPTATÆ AVRÆ. Sonant. Magnum hic Anchiſæ oſtenditur meritum. PATESCIT. Propinquantibus, ut, *Et anguſti rareſcunt clauſtra Pelori.*

APPARET IN ARCE MINERVÆ. Hic dubium eſt utrum Minervæ templum, an in arce Minervæ debeamus accipere. Sane Calabria ante Meſſapia vocata eſt; hoc autem templum Idomenæus condidiſſe dicitur, quod etiam Caſtrum vocatur.

EOO. Euroo, Ab eo quod eſt Eurous fluctus, ablativum Euroo per derivationem debemus accipere. CVRVATVS IN ARCVM. In arcus ſimilitudinem: ut, *Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in antrum*, id eſt in antri ſimilitudinem. Sic de Ponto Saluſtius, *Vnde hic tulit colorem, nam ſpeciem efficit Scythici arcus.* IPSE LATET. Re vera procul intuentibus. Vnde eſt, *Portuſque pateſcit.* Nam ſecundum Donatum, LATE PATET, non ſtat verſus.

TVRRITI SCOPVLI. In modum, in ſimilitudinem turrium, ut, *Hinc atque hinc vaſtæ rupes geminique minantur In cœlum ſcopuli.* REFVGITQVE A LITTORE TEMPLVM. Ædificia vicina litoribus longe intuenti videntur in mari, quæ accedentibus quaſi recedere & retro ſe agere putantur: vel quia ſitum eſt in colle, qui ſenſim creſcit à litore. Ideo dixit REFVGIT. Tale eſt, *Terræque urbeſque recedunt.*

PRIMVM. Aut quale nunquam antea viderat: aut antequam aliud videret, aut certe quia ſequitur porcæ albæ omen. Alii vero tondentes primum campum volunt, id eſt primam partem campi. Sane figurate *Equos omen*, diverſa enim ſignificatione id omen dixit. Sed multi de libris augurum tractum tradunt: Iuge id enim dicitur augurium, quod ex junctis jumentis fiat. Obſervatur enim ne prodituro magiſtratui disjunctis bobus plauſtrum obviam veniat: quod Virgilius oblique ad equos tranſtulit, quos cum ſolutos vidiſſet Anchiſes, quem augurium peritum fuiſſe non dubium eſt, ait, *bellum ô terra hoſpita portas, Bello armantur.* Dicendo armenta, oblique intelligit boves quos vitaverat dicere, & ne plauſtrum nominaret ait *currus*, cum autem dicit *Iugo*, veram ſignificationem *Iugetis* facit. Sed quia in libris Etruſcis invenitur etiam equos bona auſpicia dare, Subjunxit, *Spes eſt pacis*, ait.

CANDORE NIVALI. Pro candoris nivalis, ablativum pro genitivo: & hoc ad victoriæ omen pertinet. Simul notandum, Anchiſen omnem habere divinandi peritiam. Hinc eſt illud, *Divinique oſſa parentis.*

TERRA HOSPITA. Vſurpative HOSPITA dixit: quæ enim in ES exeunt, communia eſſe poſſunt. Nam fœmininum in A non mittunt. Lucanus, *Hoſpes in externis audivit curia tectis.* Nec mirum, abuſum eſſe Virgilium: quum & Plautus paupera dixerit: ab eo quod eſt hic & hæc pauper, ut, *Pauperque ſenatus.* Item, *Pauperque domus, nec nota potentum Munera.*

D O N A T I.

CREBRESCVNT. Apparet petitionis fructus.

FERTE VIAM FACILEM. Præbete facilem viam.

IN ARCE. In altitudine.

LEGVNT. Verbum nautis familiare: nam funes & vela cum colligunt, vel aliqua loca cum tranſeunt, *legere* appellant.

AVRA. Naturaliter dixit. Aura enim naſcitur cum primum exoritur lux, quam ſupra induxit naſcentem.

PORTVS. Ab oriente, qua fluctibus portus infeſtari poterat, magnas natura objecit cautes. Ergo latet portus: quia fluctus illum reperire nequeunt. CAVTES autem ſunt in formam brachiorum.

REFVGIT. conſtitutis in portu non apparet templum, quia obſtant ſcopuli.

HIC PRIMVM. Honeſta elocutio paſcentes campum, & non paſcentes herbam in campo: & cum dicit quibus herbis paſcerentur, oſtendit ſola gramina illic fuiſſe.

CANDORE NIVALI. Oſtendit & equos, & niveos, & conſtitutos in magna ubertate.

V A R I O R V M.

QVATVOR EQVOS, TONDENTES CAMPVM. Hoc è veterum religione dixit, equos conſecratos, vagos eſſe dimiſſos: quæ enim animalia ſacrabant diis, ea è manu dimittebant, mancipioque ſuo abjudicabant, ac ea ſuo juri, libertatique reddebant, quæ & ζῶα ἄφετα à Græcis ideo vocabantur. Equos enim conſecratos Minervæ puto fuiſſe quatuor hos, currum velut quadrigum Minervæ aliquando ſubituros, aut etiam ſimulantes. TVRNEB. lib. 2. cap 27.

Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.
Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes, & frena jugo concordia ferre:
Spes eſt pacis, ait. tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ovantes:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Præceptiſque Heleni dederat quæ maxima, rite
Junoni Argivæ juſſos adolemur honores.
Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum:
Grajugenumque domos, ſuſpectaque linquimus arva.
Hinc ſinus Herculei (ſi vera eſt fama) Tarenti

SERVII.

BELLO ARMANTVR EQVI. Hic bello dativus eſt, & ratiocinationis eſt. ARMENTA. Armenta dicta ſunt quaſi apta armis. Nam & equi interſunt præliis: boves armant ex coriis.

SED TAMEN. Anacoluthon: Nam QVAMQVAM non præmiſit. OLIM. Infiniti temporis. CVRRV. Pro currui, dativus vetus.

SPES EST PACIS, AIT. Oſtendit latenter vincere poſſe Trojanos, dicendo ſupra, *Curru ſuccedere ſueti.* Et, *Iugo ſueti.* & cum præmiſiſſet de bello, poſt ait de pace, ut id magis remaneret in mentibus.

PALLADIS ARMISONÆ. Bene poſt belli omen, armorum deam precatur: quanquam hoc quoque templum viſum ad omen pertineat.

PHRYGIO VELAMVR AMICTV. Sicut dictum eſt propter viſum vel Diomeden, vel Vlyxen, quando ei Palladium redditum eſt.

DEDERAT QVÆ MAXIMA. Vel propter caput velandum, vel ad illud pertinet, quod ait, *Præque omnibus unum Prædicam*, hoc eſt ut ſupplicet Iunoni. RITE. Recte, ſecundum ritum: unde ſequitur, *Perfectis ordine votis.*

IVNONI ARGIVÆ. Id eſt magnæ: ut, *Iunonis magnæ aut inimicæ Trojanis.*

HAVD MORA CONTINVO. Vnum de his ſermonibus vacat.

VELATARVM. Quia antennæ involutæ ſunt velo, id eſt velatæ, & eſt verſus Spondazon.

GRAIVGENVMQVE DOMOS. Sic eſt dictum, quemadmodum Trojugena. Et ſciendum ſacrificii tantum cauſſa eos tetigiſſe Calabriam: ubi dicuntur accepiſſe Palladium, ſicut dictum eſt à Diomede, vel Vlyxe, nec immerito dubitatur. Vt enim in ſecundo legimus, ambo rapuerant. *Domos* autem ideo quod Helenus, *Cuncta malis habitantur mœnia Grajis.*

HERCVLEI (SI VERA EST FAMA) TARENTI. Fabula talis eſt, Lacones & Athenienſes diu inter ſe bella tractarunt: cum utraque pars affligeretur, Lacones quibus juventus deerat, præceperunt ut virgines cum quibuſcunque concumberent. Quo factum eſt, ut cum poſt ſedata bella juventus incertis parentibus nata, & patriam erubeſceret, & ſibi eſſet opprobrio (nam Partheniæ dicebantur) accepto duce Phalanto octavo ab Hercule, profecti ſunt: delatique ad breve oppidum Calabriæ, quod Taras Neptuni filius fabricaverat, id auxerunt: & priſco nomine appellarunt Tarentum. Bene ergo nunc Herculei Tarenti. Eſt & alius fabulæ ordo: Lacedæmonii cum adverſus Meſſenios bellum haberent, ſolis ſenibus relictis, omnem juventutem eduxerunt, juraveruntque ſe non ante reverſuros quam Meſſeniam expugnaſſent. Sed cum victores reverſi eſſent, vidiſſentque multitudinem juvenum, qui ex ſervorum & dominarum virginum concubitu, ut quidam volunt, ſine ullo diſcrimine nuptiarum nati erant, ſervos patibulis ſuffixerunt, filios ſtrangulavere, nepotes fugaverunt: Sed alii dicunt, timentes ne qua ex illis diſcordia naſceretur, pueros qui ex virginibus nati erant Parthenias vocaverunt, & Phalantum eis Ducem conſtituerunt. Sed hi cum veniſſent in Italiam, à quodam ſepulchro, cui inſcriptum erat Taræ nomen, urbem conditam Tarentum dixerunt. Hoc autem oppidum, poſt multos annos excidii Ilienſis, conditum quidam dicunt. Alii dicunt, quod ſicut ſupra memoratum, nepotibus Lacedæmoniorum fugatis à nomine ducis Taræ Herculis filii, Tarentum dictum. Quidam Tarentum ante Satyrium dictum tradunt, & ab Herculis filio Tarento poſt Tarentum dictum. Alii Herculeum appellatum volunt, quia Heraclidæ Lacedæmoniorum reges. Bene ergo, ſi vera eſt fama, aut quia Taras condiderat, auxerat Phalantus, aut ab Herculis filio conditum ſit Tarentum, in quo molles & luxurioſi naſcuntur, & hæc conſuetudo Poëtæ eſt, ut ubi de incertis dubitat, famam faciat auctorem.

DONATI.

BELLO ARMANTVR EQVI. Non quia equo Troja perierit, ut quidam ridicule dicunt, ſed doctrina ſua equos oſtendere bella dixit.

PALLADIS ARMISONÆ. Ad alia ſigna belli, accedit templum armatæ Palladis, quam merito orat, ut proſperum faceret, ſi quid adverſi immineret, & ovantes dimitteret, quos ovantes acceperat.

ANTE ARAS. Vt oſtendat præter preces etiam munera fuiſſe, dicit aras fuiſſe in navi quæ non erant, ut demonſtret aram dici poſſe, ubicunque ſacrificatur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cernitur: attollit ſe diva Lacinia contra,
Caulonìſque arces, & navifragum Scylacæum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna:
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa
Audimus longe, fractaſque ad littora voces:
Exultantque vada, atque æſtu miſcentur arenæ.
Et pater Anchiſes: nimirum hæc illa Charybdis,
Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat.
Eripite ô ſocii, pariterque inſurgite remis.
Haud minus ac juſſi faciunt: primuſque rudentem
Contorſit lævas proram Palinurus ad undas:
Lævam cuncta cohors remis, ventiſque petivit.
Tollimur in cœlum curvato gurgite, & iidem
Subducta ad Manes imos deſcendimus unda.

SERVII.

ATTOLLIT SE. Quia adpropinquantibus, aut recedere montes videntur, aut ſurgere. DIVA LACINIA CONTRA. Iunonis Laciniæ templum, ſecundum quoſdam, à rege conditore dictum: ſecundum alios à latrone Lacino, quem illic Hercules occidit: & loco expiato Iunoni templum conſtituit. Alii à promontorio Lacinio, quod Iunoni Thetis dono dederat, quod ante Troicum bellum collatitia pecunia reges populique fecerunt. Quidam dicunt templum hoc Iunonis, à Lacinio rege appellatum, cui dabat ſuperbiam mater Cyrene & Hercules fugatus, namque eum poſt Geſſonem extinctum de Hiſpanis revertentem hoſpitio dicitur recipere noluiſſe, & in titulum repulſionis ejus, templum Iunoni tanquam novercæ, cujus odio Hercules laborabat, condidiſſe: In hoc templo illud miraculi fuiſſe dicitur, ut ſi quis ferro in tegula templi, ipſius nomen incideret, tamdiu illa ſcriptura maneret, quamdiu is homo viveret, qui illud ſcripſiſſet.

CAVLONISQVE ARCES. Caulon mons eſt Calabriæ: Horatius, *Et amicus Caulon fertilis Baccho*: In quo oppidum fuit à Locris conditum, quod ſecundum Yginum, qui ſcripſit de ſitu urbium Italicarum, olim non eſt. Alii à Caulo Clitæ Amazonis filio conditum tradunt. NAVIFRAGVM SCYLACÆVM. Periculoſum navibus. Dictum Scylacæum, aut à tactu, vel à periculi ſimilitudine. Nam inde Scylla longe eſt. Alii dicunt Vlyxen poſt naufragium in Italia de navium fragmentis civitatem ſibi feciſſe, quam Navifragum Scylacæum nominavit. Alii ab Athenienſibus qui cum Mneſtheo duce venerant, & à Libya redierant, conditum tradunt.

ET GEMITVM INGENTEM PELAGI. Videtur delatus primo ad fretum: poſtea ad Ætnam reverſus. FRACTAS. Nimias: ut, *Fractos ſonitus imitata tubarum*. Vel *fractas*, cum fragore venientes. RVDENTEM. Si rudentem proram, id eſt, ſtridentem & ſonantem in tempeſtate: ut eſt, *Et ſera ſub nocte rudentum*.

ÆSTV MISCENTVR ARENÆ. Deſcripſit loca Charybdi vicina: quod eſſe credidit ex periculi magnitudine.

NIMIRVM. Niſi fallor. ILLA. Hoc pronomine & in venerativa, & in vituperativa ſignificatione, veteres utebantur, ut hic, *Illa*, id eſt periculoſa, deteſtabilis. Venerative autem: ut, *Sic pater ille deûm faciat.*

HÆC SAXA HORRENDA CANEBAT. Retulit ſe ad hiſtoriam. Nam pro SCYLLA, ſaxa dixit horrenda.

ERIPITE. De periculis, & deeſt nos.

LÆVAS AD VNDAS. De Ionio venientibus; aliter non procedit.

CVNCTA COHORS. Quia ſuperius dixit, *Nos caſtra movemus.*

GVRGITE. Pro fluctu. AD MANES IMOS. Poëtica hyperbole.

DONATI.

SOCIOS. Nam commune ubi periculum eſt, omnibus laborandum eſt.

VARIORVM.

DIVA LACINIA. Id eſt templum Iunonis Laciniæ, hoc eſt, quæ in oppido Lacinio, quod hodie *Caput columnarum* appellant, colebatur; quo in loco & urbis & templi veſtigia adhuc apparere, tradit N.

CAVLONISQVE ARCES. Stephanus author eſt, Cauloniam oppidum *Aulonem* quondam eſſe dictum, nec aliter Horat. 2. Ode 6. & Martial. lib. 13. Epigr. 125. TAVBMAN.

NAVIFRAGVM SCYLACÆVM. Hanc lectionem defendit Turnebus, adductus hac auctoritate Papinii, Thebaid. lib. 5.

Pronam navifragis avidam concurrere ſaxis,

quod eum vocum Maronianarum imitatorem familiarem exiſtimet. Alii aliter hic legunt; ut & Scaliger, quem vide lib. 2. cap. 31. Poët. GERMAN.

REMIS VENTISQVE. Proverb. *Remis veliſque*. HARTVNG.

Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedêre:
Ter ſpumam eliſam, & rorantia vidimus aſtra.
Interea feſſos ventus cum Sole reliquit;
Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
Ipſe; ſed horrificis juxta tonat Ætna ruinis:
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente favilla;
Attollitque globos flammarum, & ſydera lambit:
Interdum ſcopulos avulſaque viſcera montis
Erigıt eructans, liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.
Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus

SERVII.

SCOPVLI CLAMOREM. De hiſtoria, ut ſupra diximus, hoc traxit. Vndæ etenim illiſæ concavis ſaxis imitantur latratus.

ELISAM. Excluſam, expreſſam: ut, *Eliſos oculos & ſiccum ſanguine guttur.* RORANTIA ASTRA. Eum ſcilicet locum in quo aſtra ſunt, per diem non videbant. *Rorantia* autem pro inrorata, id eſt quæ inrorabantur: à qua hac ſignificatione, non eſt apud Latinos participium. Sane hyperbole eſt.

VENTVS CVM SOLE. Ventorum enim mutationem neceſſe eſt fieri vel oriente Sole, vel occidente.

IGNARIQVE VIÆ, CYCLOPVM ALLABIMVR ORIS. Vt, *Servatum ex undis, Strophadum me littora primum Accipiunt,* ſimilis enim eſt ſenſus. CYCLOPVM. *clo* habet accentum, quia Latina declinatio eſt in accuſativo: quia Græce poſuit Cyclopas, *cy* habet accentum: ſi Cyclôpes, *clo* habet accentum.

AB ACCESSV. Id eſt in acceſſu.

TONAT ÆTNA RVINIS. Senſus eſt, portus quidam ſecuros nos faciebat, deeſt enim, *quidem*, ſed Ætna terrebat, & cauſa hujus incendii ſecundum Ætnam Virgilii hæc eſt: Sunt terræ deſudantes ſulphur, ut pene totus tractus Campaniæ, ubi eſt Veſuvius & Gaurus montes: quod indicat odor aquarum calentium. Item, novimus ex aquæ motu ventum creari. Eſſe etiam concavas terras Ætnam conſtat: ab ea parte qua Eurus vel Africus flant, habere ſpeluncas & plenas ſulphuris, & uſque ad mare deductas. Hæ ſpeluncæ recipientes in ſe fluctus, ventum creant: qui agitatus ignem gignit ex ſulphure. Vnde eſt quod videtur incendium. Hoc autem verum eſſe illa comprobat ratio: quia & aliis flantibus ventis, nihil ex ſe mittit, & pro modo flatuum Euri, vel Africi, interdum fumum, interdum favillas, nonnunquam vomit incendia: quod & hoc loco oſtendit: nam effectum indicat, ſupprimit cauſas.

PRORVMPIT AD ÆTHERA NVBEM. Id eſt evomit & fundit; & eſt nova locutio, nec enim poſſumus dicere prorumpo illam rem, potuit enim recte dici, *nubes prorumpit.* Sane tota hæc deſcriptio poëtica eſt.

CANDENTE FAVILLA. Id eſt ſcintillis: & bona periphraſi. Nam favilla deſerta igni ſcintilla. Quamvis ſæpe viderimus de Ætna ſicut nigrum fumum, ita & candidum & pinguem manare.

VISCERA MONTIS. Id eſt partes. ſic autem dixit viſcera, quemadmodum terræ oſſa dicuntur.

ERVCTANS. Ructo, ructas tantum facit: ſicut Cicero, *Eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum.* Virgilius, *Atque omnem Cocyto eructat arenam.* Horatius uſurpavit, *Hic dum ſublimes verſus ructatur.* LIQVEFACTAQVE SAXA. Putria, decocta in modum calcis.

FVNDO IMO. Ab imo: & reddit cauſam latenter. Inde enim ventus ex aqua natus erumpit.

FAMA EST. Bene fabuloſam rem dicturus excuſat. Nam te vera niſi quæ de gigantibus legimus, fabuloſa acceperimus, ratio non procedit. Nam cum in Flægra Theſſaliæ loco pugnaſſe dicantur, quemadmodum eſt in Sicilia Enceladus: Othus in Creta ſecundum Saluſtium, unde Othii campi: Typhœus in Campania, ut, *Inarime Iovis imperiis impoſta Typhœo*: Sed Varro dicit in diluvio aliquos ad montes confugiſſe cum utenſilibus: qui laceſſiti poſtea bello ab his, qui de aliis veniebant montibus, facile ex locis ſuperioribus vicerunt. unde fictum eſt, ut dii ſuperiores dicerentur: Inferiores vero, terrigenæ. Et quia de humilibus ad ſumma reptabant, dicti ſunt pro pedibus habuiſſe ſerpentes. SEMVSTVM. Pro ſemiuſtum, Et ſciendum eſt ſic poni, quaſi ſemianimis ſit Enceladus: unde eſt, *Mutat latus.* Simul ponitur ſecundum fabulam cauſſa, quaſi ex fulmine ſit illic natum incendium.

DONATI.

FAMA EST. Rectè inducit Aeneam iis quæ fabuloſa erant dicentem: fama eſt, ne ſe authorem rerum impoſſibilium faciat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vrgeri mole hac, ingentemque inſuper Ætnam
Impoſitam, ruptis flammam exſpirare caminis:
Et, feſſum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti in ſylvis immania monſtra
Perferimus, nec quæ ſonitum det cauſſa videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus æthra
Syderea polus: obſcuro ſed nubila cœlo,
Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
Poſtera jamque dies primo ſurgebat Eôo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram:
Cum ſubito è ſylvis, macie confecta ſuprema,
Ignoti nova forma viri, miſerandaque cultu
Procedit, ſupplexque manus ad littora tendit.

SERVII.

CAMINIS. Fornacibus Græce dixit.

MOTAT. Movet. Nam ſi MVTAT legeris, dat refectionem labori. *Motat* frequenter movet, quamvis alii *mutat* accipiunt, ut eſt: *Et terruit auſter euntes.*

NOCTEM ILLAM. Melius per accuſativum dixit.

VIDEMVS. Mente vel oculis.

NAM NEQVE ERANT ASTRORVM IGNES. Bene *ignes*, quia de Ætna loquebatur, ut magis flammæ ejus manifeſtæ fierent cœlo lucente. IN NIMBO. Proprie nimbus eſt qui deorum vel imperantium capita quaſi clara nebula ambire fingitur.

ÆTHRA SYDEREA POLVS. Per æthram ſydeream, hoc eſt per ſplendorem ætheris. Sane *æther* eſt ipſum elementum, *æthra* vero ſplendor ætheris. Sciendum eſt Homerum & ætherem & aërem communis generis dicere: quod de aëre nos non poſſumus dicere. De æthere, æthra factum eſt. Et ſecundum rationem iſtam poteſt & æther & æthra unum eſſe; ut nunc ſit pro æthere ſydereo.

NOX INTEMPESTA. Media. Hoc eſt nimium obſcura. *Intempeſta*, dicta eſt nox media. Intempeſtiva, Inactuoſa, carens actibus, per quod tempora dignoſcimus. Ait enim Lucretius, quia per ſe tempus non intelligitur niſi per actus humanos. Medium autem noctis tempus actu caret. Ergo INTEMPESTA, inactuoſa, quaſi ſine tempore: hoc eſt ſine actu, per quem dignoſcitur tempus. Vnde eſt, *intempeſtive veniſti*, id eſt ἀκαίρως. Ergo *intempeſta* dicitur: quia caret tempore. Sane noctis ſeptem tempora ponuntur, Crepuſculum, quod & Veſper: Fax, quo lumina incenduntur: Concubium, quo nos quieti damus: Intempeſta, id eſt media: Gallicinium, quo galli cantant: Conticinium, poſt cantum gallorum: Silentium, Aurora vel crepuſculum Matutinum, tempus quod ante Solem eſt. TENEBAT. Quaſi curſum ejus denſitate ſui nimbi inhiberet.

HVMENTEMQVE. Hic participium poſitum eſt verbo carens, ergo *humentem* pro humidam, quoniam noctu ros cadit. AVRORA POLO DIMOVERAT VMBRAM. Hyſteroproteron in ſenſu. Ante enim aurora eſt, ſic dies. Vmbram vero, quia nox umbra terræ dicitur.

CVM SVBITO E SYLVIS. Arguitur in hac Achæmenidis deſcriptione Virgilius, negligentiæ Homericæ narrationis: Vlyxes enim inter initia erroris ſui ad Cyclopas venit, quemadmodum ergo Æneas poſt ſeptimum annum, quam à Troja profectus eſt, ſocium Vlyxis invenit, præſertim cum eum tribus menſibus in regione Cyclopum dicat moratum, & mox Æneas de Sicilia ad Africam veniſſe dicatur. SVPREMA. Pro plurima.

NOVA FORMA VIRI. Bene formam dixit, non hominem, & eſt periphraſis pro ignotus vir. *Nova* autem fugienda, aliter alibi. *Quis novus hic noſtris*, id eſt, inſperatus: Idem, *Subitoque novum conſurgere bellum*, id eſt, deteſtandum. Item, *Vere novo*, id eſt, incipiente: Item, *quo lacte novo*, id eſt recenti: Item, *Comitum adfluxiſſe novorum*, hoc eſt ignotorum.

CVLTV. Pro habitu.

DONATI.

IGNOTI NOVA. Non idem, ignoti & nova forma. Nam *nova forma* pertinet ad id quod infrà de cultu & ejus ſordibus dicetur: *Ignoti* autem, quem revera neſciſſent.

VARIORVM.

IGNOTI NOVA FORMA VIRI. Quaſi ab homine fere in belluam deformati, quemque hominem fuiſſe neges, ſed tantum hominis ſpeciem, larvam & imitationem, ut infra: *formæ magnorum ululare luporum*: quod ficti ſimulatique lupi eſſent. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Reſpicimus: dira illuvies, immiſſaque barba,
Conſertum tegmen ſpinis: at cætera Grajus,
Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis.
Iſque ubi Dardanios habitus, & Troïa vidit
Arma procul; paulum aſpectu conterritus hæſit,
Continuitque gradum: mox ſeſe ad littora præceps
Cum fletu, precibuſque tulit: Per ſydera teſtor,
Per ſuperos, atque hoc cœli ſpirabile numen:
Tollite me Teucri; quaſcumque abducite terras.
Hoc ſat erit: ſcio me Danaïs è claſſibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.
Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt injuria noſtri,
Spargite me in fluctus, vaſtoque immergite Ponto.
Si pereo, manibus hominum, periiſſe juvabit.

SERVII.

ILLVVIES DIRA. Sordes tetra. IMMISSAQVE BARBA. Quidam barbam majorem, luctus indicium à Virgilio poſitum reprehendunt, cum Heroes non fuerint ſoliti tondere barbam. An *immiſſam*, neglectam & impexam accipimus?

CONSERTVM TEGMEN SPINIS. Inligatum ſpinis. Hinc eſt in Terentio, *Video quendam ſertum.* AT CÆTERA GRAIVS. Habet enim unaquæque gens inceſſum, & vocem propriam. Sane cætera Grajus, Græca locutio eſt, ut Saluſt. *Sanctus alia.*

AD TROIAM MISSVS. Aut ex ſequenti ejus confeſſione hoc didicit: aut Græcum eſſe colligitur ex trepidatione: ut Terentius, *Neſcio quid peccati portat hæc purgatio.*

HÆSIT. Dubitavit. SESE. Pronomen compoſitum, nam *ſeſe* duo pronomina ſunt.

PRÆCEPS. Sine reſpectu ſalutis, ſcilicet poſtquam Cyclopum graviora cogitavit pericula. Sane brevis ei quaſi timenti, prima datur oratio.

TESTOR. Quæſo, obteſtor.

SPIRABILE. Vitale, quo ſpiramus: & eſt ſermo Ciceronis, quanquam ille ſpiritabile dixerit in libris de deorum natura.

QVASCVNQVE. Quo eat non cogitat, eorum comparatione quæ fugit. HOC SAT ERIT. Vitaſſe Cyclopas.

SCIO. Modo confiteor. E CLASSIBVS. Ex equitibus modo, ut eſt, Et, *Ortinæ claſſes*, id eſt equites.

PETIISSE. Cauſſa metri addidit ſyllabam: ut, *Nos abiiſſe rati.*

TANTA EST. Vt non poſſit fortunæ præſentis qualitate molliri,

SPARGITE. Hoc eſt dilacerate: & quia nec ſævius, nec celerius aliud fieri poteſt, nova brevitate uſus eſt.

HOMINVM MANIBVS, PERIISSE IVVABIT. Oblique loquitur. Nam vult oſtendere hominum hanc non eſſe crudelitatem.

DONATI.

RESPICIMVS. Quia non audiebatur vox rogantis. IMMISSA. Vltra modum grandis.

CONSERTVM. Concinnatum ſpinis. non enim textum erat ſpinis, ſed ſpinis fruſta pannorum continentibus, conſertum illius fuerat tegmen.

AD TROIAM. Gratum Trojanis, quod talem viderent inimicum.

MOX. Vbi metum vicit neceſſitas.

PER SYDERA TESTOR. Cum procul eſſet, ſe geſtu ſupplicem exhibuit, mox propinquus factus, preces adhibuit & lachrymas: confitetur originem, ut miſericordiam captet.

SPARGITE. In partes ſcilicet diviſim, quod ne fieret, crudelitas facti deſcripta eſt.

SI PEREO. Oſtendit male vivere. nam ſi pereo, dixit, & non, cum periero.

VARIORVM.

AT CÆTERA GRAIVS. Figurata locutio, pro quantum ad cætera: hoc eſt ex reliquo habitu ſatis conſtabat, illum eſſe Graium. NASCIMB.

CONSERTVM TEGMEN SPINIS. Turneb. lib. 22. cap. 12.

PER SIDERA TESTOR. Oratio Achæmenidis deprecatoria, non vitam ſalutemque precatur (nam ſe Græcum eſſe fatetur) ſed tantum ut de eo loco tollatur, ne aut ferarum dentibus dilanietur, aut à Cyclopibus devoretur: ex obteſtatione precationis exordium ſumit: unde oritur commiſerationis affectus, qui ad Trojanorum benevolentiam conciliandam plurimum valet. NASCIMB.

ATQVE HOC COELI SPIRABILE NVMEN. Vel quo vivimus & ſpiramus, vel quod vitam in ſe & ſpiritum habet. Cic. 1. Tuſcul. *illam vero funditus eiiciamus individuorum corporum levium & rotundorum concurſionem fortuitam, quam Democritus concalefactam & ſpirabilem eſſe voluit*: intelligit autem vel Solem vel aërem. NASCIMB.

Dixerat;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Dixerat: & genua amplexus, genibuſque volutans
Hærebat. Qui ſit, fari, quo ſanguine cretus,
Hortamur: quæ deinde agitet fortuna, fateri.
Ipſe pater dextram Anchiſes, haud multa moratus,
Dat juveni, atque animum præſenti pignore firmat.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infœlicis Vlyſſei,
Nomine Achæmenides, Trojam genitore Adamaſto
Paupere (manſiſſetque utinam fortuna) profectus.

SERVII.

GENVA AMPLEXVS. Phyſici dicunt eſſe conſecratas numinibus ſingulas corporis partes: ut aurem Memoriæ. Hinc eſt, *Cynthius aurem Vellit; & admonuit.* Frontem, Genio. Vnde venerantes deum, tangimus frontem. Dextram, Fidei. Vnde paulo poſt, *Atque animum præſenti pignore firmat.* Genua, Miſericordiæ: unde hæc tangunt rogantes. Sane ſicut frequenter dictum eſt, etiam hic oſtenditur ſubtiliter Anchiſen & Ænean, tam Pontificatus, quam Flaminii Iuris & peritos, & præſules fuiſſe. Iure autem Pontificali, ſi quis Flamini pedes, vel genua fuiſſet amplexus, verberari non licebat: hoc eo præcipiebatur, ne eſſet ullum præpedimentum religionis, quominus ſecundis numinibus inſerviretur; aut eſſet importunitas in profanis locis aliquantiſper morandi. Quod hic diligenter exſequi videtur de Achæmenide, qui poſt preces habitas genua amplexus, genibus volutans hærebat, in quo more, vel præpetimenti * verbum procul dubio eſt, tum quod & ipſe genibus volutabat, vel quod genua amplexus etiam religione habebatur, quo in loco ſatis non fuit nulla verbera adhibita, niſi etiam fides data eſſet, qua ſecuritas confirmaretur veniæ conceſſæ illis verſibus: *Ipſe pater dextram Anchiſes haud multa moratus, Dat juveni, atque animum præſenti pignore firmat*: Neque enim oportebat tardius immorari profanis cognitionibus, cum precatio cæleſtium deorum interpoſita, daret curam obſervandæ religionis: dixerat enim, *Per ſydera teſtor, Per ſuperos atque hoc cæli ſpirabile numen*, eaque propter, addidit, *Haud multa moratus*, ut celeritas conceſſionis piaculum nullum poſſet admittere. Ipſum Achæmeniden hinc poſſumus æſtimare, magis verbera timuiſſe, quam mortem, propter confeſſionem: ut diceret, *Spargite me in fluctus vaſtoque immergite ponto. Si pereo manibus hominum periiſſe juvabit.* Denique poſt hæc addidit, *Ille hæc depoſita tandem formidine fatur.*

QVI SIT, FARI. Per omnia ſubaudis, HORTAMVR.

QVI SIT autem, hoc eſt quis Græcorum ſit, id eſt, cujus filius ſit, ut etiam reſpondet. Nam jam ſe dixerat Græcum.

AGITET FORTVNA, FATERI. Hortamur fateri, quæ eum fortuna vexet: ut, *Agitataque numina Trojæ.*

HAVD MVLTA MORATVS. Nimiæ benignitatis eſt, non exſpectare plurimas preces.

PRÆSENTI PIGNORE FIRMAT. Quod ad hoc tempus poterat dari, id eſt, manuum conjunctione, qua firmabantur amicitiæ: ut, *Cur dextræ jungere dextram Non datur?* Et, *Iungimus hoſpitio dextras.*

SVM PATRIA EX ITHACA. Circumſtantias omnes exſequitur: loci, perſonæ, temporum: & licet rhetorice agit hic Achæmenides quæ dicit: ut, tollatur, pauca ſunt, neque enim quicquam illi nocet, niſi quod Græcus. Cætera quæ dicit ut fugiant, tantum narrationem rei geſtæ habent. Plane cum auctu, ut ſit major cauſa miſericordiæ, niſi forte hoc etiam putamus ad recipiendum valere, quod aliquod beneficium prædicendo de Cyclope ſignificat dari, nam infra ait, *Recepto ſupplice ſic merito.*

INFOELICIS VLYSSI. Quoniam apud hoſtes loquitur, quærit favorem ejus vituperatione, quem ſcit odio eſſe Trojanis. PAVPERE. Nam, ut etiam de Sinone diximus, apud majores hæc fuerat cauſa militiæ; & bene utitur ſtatu veniali, per excuſationem paupertatis. Vt conciliet hoſtium animos, quaſi neceſſitate adverſus eos dimicaverit.

FORTVNA. Priſtina, paupertatis ſcilicet, & perſeverat, ut invitus feciſſe videatur.

DONATI.

ET GENVA AMPLEXVS. Ad preces adhibet obſequium corporis.

FARI. Fari & fateri differunt. nam *fari* eſt ſimpliciter aliquid referre: *fateri* autem eſt, ex neceſſitate, quæ ſecreto contingunt, publicare.

VARIORVM.

IPSE PATER DEXTRAM. Dextra in fide porrigitur. unde illud: *En dextra fideſque.* Euſtath. Il. α. docet, ſolitos eſſe veteres per amicitiam *carpum manus* mutuo, non volam apprehendere. TAVBMAN.

ET GENVA AMPLEXVS. Ex Homero Iliad. 6. deque hoc ſupplicaudi ritu, Had. Iunius lib 2. cap. 9. Animadv.

NOMINE ACHÆMENIDES. Fabric. è MSS. legit, *nomen Achæmenides.* Porro Nannius lib. 7. Miſc. legendum contendit *Agamemnides* vel Agamenides: quod ſic dictus ſit ab eventu, quod nimirum diu manſerit in ſpelunca Polyphemi: ad quod Maro ipſe videatur alludere, *Hic me dum trepid. &c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores ſocii vaſto Cyclopis in antro
Deſeruere : domus ſanie dapibuſque cruentis,
Intus opaca, ingens : ipſe arduus, altaque pulſat
Sidera, (Dii talem terris avertite peſtem)
Nec viſu facilis, nec dictu affabilis ulli ;
Viſceribus miſerorum, & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magna, medio reſupinus in antro,
Frangeret ad ſaxum, ſanieque aſperſa natarent
Limina : vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.
Haud impune quidem, nec talia paſſus Vlyſſes,
Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus, vinoque ſepultus,
Cervicem inflexam poſuit, jacuitque per antrum

SERVII.

TREPIDI. Feſtini.

IMMEMORES SOCII. Immemores, dum trepidi : ut per timorem, non per odium relictus fuiſſe videatur. Nam & cauſam ſubjungit timoris, Cyclopis deſcriptione. Ergo *immemores,* timentes.

DOMVS SANIE. Deeſt horrida.

NEC VISV FACILIS. Cujus poſſit etiam aſpectus inferre formidinem. NEC DICTV AFFABILIS. Sermone non explicabilis. bene rem exaggeravit poſt deſcriptionem.

VISCERIBVS. Viſcera proprie carnes ſunt. SANGVINE ATRO. Hoc eſt ſanie.

VIDI EGOMET DVO. Homerus quatuor dicit : ergo aut diſſentit ab eo, ut etiam in temporibus. Nam ante ad Siciliam Æneas, quam Vlyxes veniſſe dicitur. Aut certe hoc dicit, duo vidiſſe: quot autem occiderit, ignorare, per timorem. Alii duo ſimul dicunt, non enim duo ſola addidit.

RESVPINVS. Magnitudo virtutis oſtenditur. Quod una manu, quod frangeret, & velut exprimeret elidentem non in terram, ſed ad ſaxum ſublimitus quatientem. EXPERSA. Hæc fuit vera lectio, id eſt madefacta. Nam ſi ASPERSA dixeris, id eſt inrorata, Tapinoſis & Hyperbole junguntur.

FLVENTIA TABO. Pro fluenti tabo.

TEPIDI. Melius tepidi, quaſi adhuc vivi: quam trepidi, id eſt trementes : ne ſit iteratio.

VLYSSES. A ſolo nomine emphaſim fecit. Vnde eſt quod ſequitur, *Oblituſve ſui eſt.* Aliquanti tamen juxta veteres oblitus; id eſt negligens dictum tradunt. Et eſt laus quod & in adverſis conſtans, vel quem nemo impune læſiſſet * vel qui dolo etiam fortiores ſæpe viciſſet.

ITHACVS, Ithacenſis.

SEPVLTVS. Stratus jacens.

IACVITQVE PER ANTRVM. Hoc verbum de Varrone mutuatus eſt, qui ait. *In lecto temulentos jacere, ſobrios cubare conſueſcere.*

DONATI.

OBLITVSVE SVI. Omnes nos vehementer turbati ſumus : ſolus Vlyſſes natura callidus & uſu & ingenio inſtructus, tantæ crudelitatis viſu deterritus non eſt : nec eſt *oblitus ſui*, id eſt, non perdidit ſuam induſtriam.

NAM SIMVL EXPLETVS. Omnia ſigna ponit belluæ occaſionem ad cædem præbentis. Dederat autem conſilium Vlyſſes, ut unicum illi oculum excæcarent : ſed hoc periculoſum fuit quamvis dormiret ſepultus. ergo precati ſunt numina. Et quoniam non idem periculum erat omnibus, varias corporis partes tenentibus, eas inter ſe ſortiti ſunt.

VARIORVM.

HIC ME DVM TREPIDI. Hactenus genus ſuum, nomen & nomen patriæ profeſſus eſt ; jam vero ad fortunæ ſuæ conditionem exponendam accedit ; quam veriſimilem facit ex navigatione Vlyſſis in Trinacriam. NASCIMB.

SANIE DAPIBVSQVE. Macrob. lib. 6. c. 8. Saturnal.

ARDVVS ALTAQVE. Homerus una voce, οὐρανομηκής. HARTVNG.

VIDI EGOMET DVO. Græcum eſt, pro duos, & infra libro undecimo : *Si duo præterea tales Idæa tuliſſet.* Homer. Odyſſ. 9. σὺν δὲ δύω μάρψας ὥστε σκύλακας ποτὶ γαίῃ, Macrob. lib. 5. c. 13. HART.

OBLITVSQVE SVI EST ITHACVS. Cæl. lib. 10. c. 15. HARTVNG.

CERVICEM INFLEXAM POSVIT. ἦ καὶ ἀνακλινθεὶς πέσεν ὕπτιος. Homer. Odyſſ. 9. HART.

Immen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Immenſum, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
Per ſomnum commiſta mero: nos magna precati
Numina, ſortitique vices, una undique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto,
Ingens, quod torva ſolum ſub fronte latebat;
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis inſtar:
Et tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras.
Sed fugite ô miſeri, fugite, atque à littore funem
Rumpite.
Nam qualis quantuſque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat:
Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia jam Lunæ ſe cornua lumine complent,
Cum vitam in ſylvis, inter deſerta ferarum
Luſtra domoſque traho: vaſtoſque ab rupe Cyclopas

SERVII.

IMMENSVS. Etiam immenſus ad Polyphem[i] magnitudinem pertinet: quaſi in tanto antro jacuerit. ERVCTANS. Cicero, *Eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum.* FRVSTA. Cicero in Philippicis, *Fruſtis eſculentis vinum redolentibus.*

SORTITIQVE VICES. Vel partes membrorum, vel qui quo loca ſtaret. VNDIQVE. Pro indiviſo. CIRCVM FVNDIMVR. Secundum Homerum, qui dicit alios eum tenuiſſe, alios obcœcaſſe oculum. ACVTO. Fuſte obuſto. Nam ſecundum iſtum ſenſum multi TEREBRAMVS legunt: alii TENEBRAMVS. Telo autem acuto poteſt & ſimpliciter accipi.

SOLVM SVB FR. LA. Pro in fronte latebat. Multi Polyphemum dicunt unum habuiſſe oculum, alii duos, alii tres: ſed totum fabuloſum eſt. Nam hic vir prudentiſſimus fuit: & ob hoc oculum in capite habuiſſe dicitur: id eſt juxta cerebrum, quia prudentia plus videbat. Verum Vlyxes eum prudentia ſuperavit: ob quod eum cœcaſſe fingitur. LATEBAT. Dormienti ſcilicet. Nam male ſentit Donatus dicens, *Late patebat*, contra metrum. Item dicit capillis tegebatur: aut latebat corporis comparatione. Alii *latebat*, ſubjectum erat fronti, & intra frontem receſſerat tradunt. Abſolutus tamen eſt prior ſenſus.

ARGOLICI CLYPEI, AVT PHOEBÆÆ LAMPADIS INSTAR. Vnum magnitudinis eſt, quia Græcorum clypei rotundi, ut Cato originum ait: Aliud ſplendoris. Phœbææ autem derivatio eſt vel à Luna, vel à Sole.

SED FVGITE. Occurrebat, Si cœcus eſt, cur timetur? Subjungitur non unum eſſe, ſed plures. & bene ſuam ad monendum gratiam facit, quod illos ultro facere neceſſe erat. repetitio autem *fugite* neceſſaria, ut alibi, *Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum.* O MISERI. Aut blandientis particula eſt, ut in Terentio, *O miſera.* Aut re vera MISERI: qui delati ſunt ad Cyclopas.

RVMPITE. Vt feſtinantes, non ſolvite, ſed rumpite, ut, *Feſtinate fugam tortoſque incidite funes.*

QVALIS QVANTVSQVE. Vnum morum eſt, aliud corporis.

CENTVM ALII. Id eſt tales & tanti. CVRVA HÆC HABITANT AD LITTORA VVLGO. Ne tantum in montibus eſſe putarentur.

VVLGO. Paſſim. INFANDI CYCLOPES. Inaffabiles, ut ſupra, *Nec viſu facilis, nec dictu affabilis ulli.*

TERTIA IAM LVNÆ. Bene in deſertis locis ex Lunæ ratione colligit tempora. SE COMPLENT. Ideo autem, quia ſuum non habet lumen, ſed accipit à Sole. Et bene auxit miſericordiam à tempore.

VITAM IN SYLVIS. Miſericordia captatur à loco.

DESERTA FERARVM. Propter feras deſerta. LVSTRA. Cubilia. Vnde etiam lupanaria luſtra dicimus: ubi habitant lupæ, id eſt meretrices: dictæ ab obſcœnitatis & odoris ſimilitudine. Cicero, *Vino luſtriſque confectus.*

VARIORVM.

SANIEM ERVCTANS Homer. Odyſſ. 9. φάρυγος ἐξέσυτο οἶνος ψωμοί τε ἀνδρόμεοι, ὁ δ' ἐρεύγετο οἰνοβαρείων. HART.

TELO LVMEN TEREBRAMVS. Hom. Od. 9. δινέωμεν, ὡς ὅτε τις τρυπῷ δόρυ νήϊον ἀνὴρ τρυπάνῳ, HART.

SED FVGITE, O MISERI. Floridus lib. 2. cap. 23. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Proſpicio, ſonitumque pedum vocemque tremiſco.
Victum infœlicem, baccas, lapidoſaque corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans, hanc primum ad littora claſſem
Conſpexi venientem: huic me, quæcunque fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potius quocumque abſumite letho.
Vix ea fatus erat, ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole moventem
Paſtorem Polyphemum, & littora nota petentem.
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum,
Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat:
Lanigeræ comitantur oves, ea ſola voluptas,
Solamenque mali: de collo fiſtula pendet.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit;
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem,

SERVII.

SONITVMQVE PEDVM. Ordo figuratus, cum traho, cum proſpicio.

BACCAS. Generale eſt, id eſt fructus arborum agreſtium. LAPIDOSA CORNA. Lapidoſa, dura: an quod in ſaxis naſcantur? Ipſa arbor cornus dicitur: pomum vero cornum; inde corna: ut templum, templa.

ADDIXI. Signato verbo exprimit deſperationem.

VOS ANIMAM HANC POTIVS. Oblique loquitur, ut ſupra: Reprehenſio enim crudelitatis eſt, Qui rogat ſalutem, ſi ipſe condemnat.

VIX EA FATVS ERAT. Ad probationis gratiam pertinet, quod ea quæ Achæmenides adfirmaverat, ſtatim adprobavere Trojani.

MOLE. Molitione, agitatione.

LITTORA NOTA PETENTEM. Nota ante oculorum amiſſionem poteſt accipi. Sic Statius in nono, *Sequitur tamen improbus hoſtem, Qua meminit.*

INFORME. Vltra formam. INGENS. Poteſt & ſuperioribus & ſequentibus jungi, ut ſit ingens lumen.

TRVNCA MANVM PINVS REGIT. Cujus cœcitatem manu pinus regit.

SOLAMENQVE MALI. Solatium. hinc Quintilianus dixit, *Magnum ſolatium cæcitatis eſt habere rem videntis.*

POSTQVAM ALTOS TETIGIT FLVCTVS, ET AD ÆQVORA VENIT. Hyperbaton in ſenſu: ut, *Progreſſi ſubeunt luco, fluviumque relinquunt.* aut Hyſteroproteron. Primum enim debuerat dicere, venit ad æquora, deinde, tetigit fluctus.

FLVIDVM. Propter ὁμοιοτέλευτον, fluentem noluit dicere. quod autem dicunt phyſici de effoſſo oculo ſanguinem nunquam fluere, verum quidem eſt: ſed ſupra non effoſſum hujus oculum, ſed terebratum legimus. Vnde cum conſtat needum fuiſſe curatum. INDE. Aut de fluctibus, aut de ſpatio oculi.

DONATI.

ADDIXI. Hoc conſilio ad vos veni, melius eſſe manibus hominum perire quam Cyclopum.

NOTA. Exponendum fuit, quomodo cæcus venire potuerit? quia noverat, antequam obcæcaretur.

TRVNCA MANVM PINVS. Tota arbor erat pro baculo.

EA SOLA VOLVPTAS. Voluptatem ex animalibus habuit, cum videbat: cæcus autem, ſolamen capiebat.

LAVIT CRVOREM. Adhuc enim inflicta cæcitas nova putabatur: cum adhuc funderet ſanguinem.

VARIORVM.

ADDIXI. Signato verbo deſperationem exprimit, ut inquit Servius, nimirum ad vocabulum juris, & unum ex tribus prætoris alludens, quod rem licitatione adjudicare ſonat, ἀποκηρύττειν. à qua forenſi ſignificatione tranſlatitie etiam de aliis dicitur, ut in diſciplina augurandi aves dicuntur *addicere*, quando firmant & ratum augurium faciunt. Livius Fabio auſpicanti, aves ſemel atque iterum non addixere. Et *addicere opus aliquod*, hoc eſt redemptori locare faciendum: *& addicta ſententia* apud Cicer. vendita: unde & *addicte* adverbium, & *addictio* ἀποκήρυξις. GERMAN.

DE COLLO FISTVLA PENDET. Nec Donatus agnoſcit hæc verba, nec Servius, nec in veteribus libris apparent, & præcedentis verſus ac hemiſtichii elegantiam tollunt. Meminerunt ejus fiſtulæ Ovidius & Theocritus, tacet omnino Homerus. Quare Turnebum lib. 28. cap. 15. tam turpiter deceptum miror. PONTAN.

Denti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dentibus infrendens gemitu: graditurque per æquor
Iam medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, ſic merito, tacitique incidere funem:
Verrimus, & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo:
Clamorem immenſum tollit; quo Pontus & omnes
Intremuere undæ, penituſque exterrita tellus
Italiæ, curviſque immugiit Ætna cavernis.
At genus è ſylvis Cyclôpum, & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & littora complent.

SERVII.

GEMITV. Cum gemitu.

IAM MEDIVM. Altum quam litus, vel pluſquam litus, id eſt unde altum incipit; vel ſic altum, ut medium putares. Nam & in quinto ſic dixit, *Interea medium Æneas jam claſſe tenebat, Certus iter:* cum adhuc mœnia reſpiceret. FLVCTV. Legitur & fluctus.

TREPIDI. Feſtini: ut, *Ne trepidate meas Teucri defendere naves.* Item, *Accepit trepidos: ac Niſum dicere juſſit.* CELERARE. Infinitivum, pro pronuntiativo. RECEPTO. Aut in ſocietatem accepto, aut de periculo liberato, ut, *Frugeſque receptas*, & *Medioque ex hoſte recepi.*

SIC MERITO. Quia omnia ejus probaverant dicta, ac ſi diceret, non fallacem, ut Sinonem. Sane quibuſdam videtur incongruum Achæmenidis nuſquam alibi factam mentionem, cum eum hîc & ſalutem merito impetraſſe, & ut reciperetur à fugientibus dicat.

AD SONITVM VOCIS. Remorum ſonitum, vocem dixit. Vox enim eſt omne quod ſonat: ſic alibi, *Fractaſque ad littora voces.* Nam de hominibus non dixit: quia ſupra eſt, *Tacitique incidere funem.* VESTIGIA TORSIT. Bene uno ſermone oſtendit eum revertentem jam audiſſe ſonum remigii.

DEXTRAM AFFECTARE. Dextram intendere, & injicere ſcilicet ſic ut poſſit navem tenere. Terentius, *Ad dominam qui adfectant viam*, id eſt intendunt. Nam ſi DEXTRA legeris, ut ſit DEXTRA CONTINGERE, caret exemplo. *Adfectare* autem quidam dicunt, hoc eſſe pronum animum habere ad faciendum quid occupandumque: Alii *adfectare*, ſi dextras legas pro adfectandi accipiunt, ut ſit verbi infinitivi modo pro participio.

NEC POTIS. Id eſt nec potis eſt. *Potis* autem nomen eſt, & declinatur potis, potis, poti, potem, potis, à pote, & nomen eſſe docet ratio comparationis. Nam in ſuperlativo potiſſimus facit, cui ſi detraxeris *ſimus*, invenies nominis poſitionem, ut acerrimus, acer, fortis. Sic autem ut diximus declinari, compoſitio oſtendit. Nam hujus impotis, compotis, impotem, compotem facit, quod in ſimplici difficile invenis: per compoſitionem agnoſcis facilius.

IMMENSVM. Magnum, & dictum quod menſura comprehendi non poſſit.

EXTERRITA TELLVS. Poëtica hyperbole.

CVRVIS CAVERNIS. Echo enim in concavis locis eſt.

AT GENVS. Figurate, at *genus complent*; ut, *Hic manus ob patriam pugnando.*

EXCITVM. A verbo cio, cis, cit. RVIT. Feſtinanter venit, ut, *Ruuntque effuſi carcere currus.*

DONATI.

GRADITVRQVE PER ÆQVOR. Immenſæ proceritatis expreſſio, gradiebatur in medio mari ut in terra: neque profundi maris latus ejus unda tangebat.

TACITI. Ceſſante remorum ſtrepitu, & cantilena nautarum: ſine qua remi operari non poſſunt.

SENSIT. Quod non videbat, auribus percepit, nam quamvis ſilentium adhiberetur, non potuit penitus vacua ſtrepitu eſſe navigatio.

VARIORVM.

NEC DVM FLVCTVS LATERA ARDVA TINXIT. ὑπερβολικῶς iterum corporis Polyphemi magnitudinem extollit; cujus ardua latera ne profundi quidem maris unda tingere poterat. NASCIMBÆN.

DEXTRAM AFFECTARE POTESTAS. *Affectare dextram*, eſt magno affectu atque aviditate manum intendere ſeu injicere, ut navim apprehendat. Sic & affectare viam ad aliquid dicimus. Terent. Phormion. *Hi gladiatorio animo ad me affectant viam.* NASCIMBÆN.

DEXTRAM AFFECTARE. Suſpicor gladiatorum vel arenæ vocabulum eſſe GERMAN.

LITTORA COMPLENT. Admirabili brevitate multitudinem Cyclopum expreſſit. TAVBM.

Cer-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cernimus aſtantes nequicquam lumine torvo
Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferenteis,
Concilium horrendum: quales cum vertice celſo
Aëriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterant, ſylva alta Iovis, lucuſve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contra, juſſa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim
Inter utramque viam lethi diſcrimine parvo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro.
Ecce autem Boreas anguſta à ſede Pelori

S E R V I I.

NEQVICQVAM LVMINE TORVO. Quia nocere non poterant.

ÆTNEOS FRATRES. Aut ſimiles, aut feritate germanos, aut ejuſdem patriæ vel terræ, tanquam matris. Nam non ſunt Polyphemi fratres: quem Neptuni filium Homerus dicit. Vnde eo occœcato Vlyxes pertulit tempeſtatem, qui ad eum venit derelicta Calypſo, cum qua decem annis fuerat. Vnde, ut ſupra diximus, Virgilii dictis diſſentit temporum ratio.

COELO. Pro in cœlum. CONIFERÆ. Conum ſubſtinentes, & *Conus* dicitur fructus cupreſſi, & ipſa κωνοειδὴς eſt. Nam à rotunditate in acumen levatur. CYPARISSI. Cypariſſus Telephi filius fuit, amatus ab Apolline: vel ut alii, à Sylvano, qui cum elaſſatus æſtu ſub quadam arbore ſomnum caperet, ſubito ſtrepitu excitatus, cervum quem in deliciis habebat feram credens, per ignorantiam, miſſo telo occidiſſet, cum fletu nimio & abſtinentia cibi ac potionis tabeſceret, à miſericordia deorum in arborem cupreſſum converſus eſt, aptam & conſecratam lachrymis & luctibus. Alii hunc Cypariſſum Cretenſem puerum pulcherrimum & caſtiſſimum fuiſſe, quem quidam ab Apolline, nonnulli à Zephyro amatum volunt; qui cum caſtitatem ſuam incorruptam tenere cuperet, relicta Creta ad Orontem fluvium, & montem Caſſum, dicitur perveniſſe: atque ibi in Cypreſſum arborem commutatus, quæ arbor ideo mortuis conſecratur, quod cæſa ſemel neſcit renaſci.

CONSTITERANT. Metri cauſa *conſiſtunt.* SYLVA ALTA IOVIS, LVCVSVE DIANÆ. IOVIS, propter quercum: DIANÆ, propter cupreſſum: Ipſa enim eſt etiam Proſerpina. Ergo cupreſſi quaſi infernæ, vel quia ſucciſæ non renaſcuntur; vel quia apud Atticos funeſtæ domus, hujus fronde velantur. *Inmane* autem quod ait etiam vertice celſo, & lucus qui propter religionem intactis arboribus & magis creſcunt, diu permanent.

EXCVTERE. Num expedire?

NI TENEANT CVRSVS. Antiqui NI pro NE ponebant, qua particula plenus eſt Plautus, *Ni mala, ni ſtulta ſis.* Senſus ergo talis eſt, Timor cogebat ut quocunque navigaremus, & ventum ſequeremur, non judicium: ſed occurrebat præceptum Heleni vitare Scyllam & Charybdim: Quare placuit *Ni curſum teneant*, hoc eſt agantur & impleantur inter utramque viam modico mortis interſtitio, id eſt Scyllæ & Charybdis. RETRO DARE LINTEA. Quod dum cogitamus, proſperior nobis flare cœpit Boreas. Nonnulli Scyllam & Charybdim inter diſtinguunt. ut ſit ordo: *Inter Scyllam & Charybdin utramque viam læti diſcrimine parvo Ni teneant curſus certum eſt dare lintea retro.* Alius ordo eſt, *Contra juſſa monent Heleni ne inter Scyllam & Charybdin curſum teneam.*

PELORI. Sicilia Græcis ideo Trinacria dicitur, quod tres extremitates quas Græci ἄκρας vocant, in mare videtur extendere, Pachynum quod in Aryciam vertit, Lilybæum quod Africam ſpectat, Pelorum quod in Tyrrhenum mare procedit. Sed anguſta ab ſede ideo agitur, quia eminus videntibus eum locum, Italia & Sicilia terra continens putatur, nec niſi ad vicinum accedentibus videtur.

D O N A T I.

VENTIS SECVNDIS. Id eſt, ſequi quocunque venti ferrent. nam omnes venti ſecundi ſunt, ſi quo impellant eamus. Eſt ergo ſenſus: modo Cyclopas fugeremus, non curabamus quocunque navigaremus. Quod erat contra juſſa Heleni, qui vetabat illos temere navigare: ſed diligenter vitare Charybdim & Scyllam: ſed iſtorum malorum metu turbati, decrevimus ut velociſſimè tranſiremus.

V A R I O R V M.

ÆTNÆOS FRATRES. Alluſiſſe videtur ad Græcam vocem αἰτναῖος, quæ magnum & immanem ſignificat. Turneb. lib. 24. c. 10. GERMAN.

PRÆCIPITES METVS AGIT. Duplex πάθος à timore, & periculo. nam metu cogebantur eo *rudentes excutere*, id eſt eo vela intendere, quo ipſi vento impellebantur: ſed periculum ingens erat, ne in Scyllam & Charybdim inciderent; cujus pericula vitanda eſſe Helenus vates eos admonuerat. N.

INTER VTRAMQVE VIAM. Virtutis iter figurate depingitur. HART.

NI TENEANT CVRSVS. *Ni*, pro *ne.* Turneb. lib. 17. cap. 11. antiqua literas affines inter ſe commutandi licentia; de quo Auſ. Popma De uſu antiq. locut.

Miſſus

Miſſus adeſt: vivo prætervehor oſtia ſaxo
Pantagiæ, Megaroſque ſinus, Tapſumque jacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Littora Achæmenides, comes infœlicis Vlyſſi.
Sicanio prætenta ſinu jacet inſula contra
Plemmyrium undoſum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare; qui nunc,
Ore Arethuſa tuo Siculis confunditur undis.
Numina magna loci juſſi veneramur: & inde
Exſupero præpingue ſolum ſtagnantis Elori.
Hinc altas cautes, projectaque ſaxa Pachyni

SERVII.

MISSVS ADEST. Favore ſcilicet numinum: quia Anchiſes optaverat dicens, *Ferte viam vento facilem, & ſpirate ſecundi*; vel *miſſus* juxta qualitatem locorum, ita enim in illis anguſtiis& faucibus maris attari & conglobate ſpiritus fieri dicitur, ut ad illum locum tantummodo miſſus videatur. VIVO PRÆTERVEHOR OSTIA SAXO. Pro vivi ſaxi, ablativum pro genitivo, vel viva ſaxa habentia: oſtia vero aut littora ſunt, aut exitus fluminis in mare, aut introitus portus.

PANTAGIÆ. Hic fluvius Siciliæ cum plenus flueret,implebat ſonitu pene totam Siciliam. Vnde& Pantagias dictus eſt, quaſi ubique ſonans. Hic poſtea cum Cereri quærenti filiam obſtreperet: tacere juſſus eſt numinis voluntate. MEGAROSQVE SINVS. Megara oppidum eſt juxta Syracuſas. TAPSVMQVE IACENTEM. Thapſus inſula non longe à Syracuſis, plana, pene fluctibus par.. TALIA MONSTRABAT. Quia occurrebat, Vnde hæc loca ſcire potuiſti?

RELEGENS. Renavigans. Vt, *Et primi lege littoris oram.* ERRATA. Participium ſine verbi origine. Non enim facit error. RETRORSVS. Quaſi à fine ad caput retexens.

INFOELICIS VLYSSI. Epitheton ad implendum verſum poſitum more Græco ſine reſpectu negotii. Nam Æneas incongrue infœlicem Vlyxen dicit, niſi forte quaſi pius etiam hoſtis miſeretur, cum ſimiles errores & ipſe patiatur: & notandum concluſam de Achæmenide mentionem.

PRÆTENTA. Antepoſira. IACET. Sitaeſt, ut, *Medio jacet Inſula ponto.* CONTRA PLEMMYRIVM VNDOSVM. Quidam inſulam, quidam fluvium putant dici. Sane verbum de verbo expreſſit. Hoc eſt enim undoſum, quod Plemmyrium. Sinus Syracuſanus in quo Ortygia, cujus hic neceſſarie meminit; nondum enim erant conditæ Syracuſæ, *undoſum* vero, quod uſque illuc veſtigio æſtuantis Charybdis dicitur pervenire.

ORTYGIAM. Hæc tantum Ortygia dicitur, Apollinis vero etiam Delos. Et bene addidit *Priores*, ut hæc quæ nunc eſt ſemper appellata ſit Ortygia, hæc vero prioribus tantum. FAMA EST HVC ELIDIS AMNEM. Elis & Piſæ civitates ſunt Arcadiæ, in qua eſt fons ingens, qui ex ſe duos alveos creat, Alpheum & Arethuſam. Vnde fit, ut fingantur conjungi in exitu, quos origo conjungit. Arethuſam autem etiam in Elide eſſe teſtatur Virigilius, dicens, *Sic tibi cum fluctus ſubter labère Sicanos.* Hæc ſecundum fabulas venatrix fuit, quæ dum ſe in Alpheo poſt laborem ablueret, ab eo adamata eſt. In ſpeciem avis alpheos cognoſſet latere, * & jam ſic eam mutatam preſequi cœpit, quæ eum diu fugiens deorum miſeratione in fontem ſui nominis verſa ad Siciliam per ſecretos meatus venit. Quam Alpheus illuc uſque perſequutus, fonti ejus ſe miſcet: quod tali argumento probatur, nam cum equi, diebus feſtis, Olympii Iovis, certantes in eo amne diluuntur, ſtercus equorum ex eo amne etiam in Arethuſa recognoſcitur. Patera etiam quam in Alpheum quidam Olympionices miſerat, in Arethuſa inventa dicitur. Hanc autem venatricem fuiſſe, quod etiam Virgilius oſtendit, *Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.* Quidam autem Arethuſam non de Elide ad Siciliam venire, ſed in Sicilia naſci volunt & venienti fluvio occurrere. ALPHEVM. Quia Græce αλφεῖος facit: ut ἀινείας Æneas, μήδεια Medea. ORE. Fonte vivo: bene de fluvio, ut I. Æneid. *Vnde per ora novem.*

IVSSI NVMINA MAGNA LOCI. Vel ab Achæmenide admoniti, vel Anchiſe, vel ab oraculis, & quæritur, quæ numina, vel quare non dixerit, & utrum Alpheum, an Arethuſam intelligi voluerit. *juſſi* ergo, admoniti.

STAGNANTIS ELORI. Fluvii qui ad imitationem Nili effunditur campis. Sed Græci ſtagna Elide dicunt, unde ait, *Stagnantis Elori.* PROIECTA. Prorecta & tenta, ur, *Prorecto dum pede lævo.*

PACHYNI. Promontorium eſt auſtrum ſpectans. Vnde & Pachynum dictum ab aëris craſſitudine. nam παχὺς eſt pinguis & craſſus.

VARIORVM.

PROIECTAQVE SAXA. *Projecta*, ſi, ſecundum conſuetudinem dicatur, intelligitur objecta: ſi ſecundum veteres, *projecta*, porro jacta, prominentia. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Radimus: & fatis nunquam conceſſa moveri
Apparet Camerina procul, campique Geloi,
Immanisque Gela, fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Agragas oſtentat maxima longe
Mœnia; magnanimum quondam generator equorum.
Teque datis linquo ventis palmoſa Selinis,
Et vada dura lego ſaxis Lilybëia cœcis.
Hinc Drepani me portus & illætabilis ora
Accipit. hic, pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem, omnis curæ, caſuſque levamen,
Amitto Anchiſen: hic me pater optime, feſſum
Deſeris, heu, tantis nequicquam erepte periclis.

SERVII.

RADIMVS. Propter ſaxa latentia. *Radimus* autem, nimium adjuncti præterimus, ut v. Aeneid. *Radit iter lævum interior.*

CAMERINA PROCVL. Palus eſt juxta, ejuſdem nominis oppidum: de qua, quodam tempore cum ſiccata peſtilentiam creaſſet, conſultus Apollo, an eam penitus exhaurire deberent: reſpondit μὴ κίνη καμέριναν ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων. quo contempto exſiccaverunt paludem: & ſedata peſtilentia, per eam partem ingreſſis hoſtibus pœnas dederunt. Sed hoc reſponſum Æneæ temporibus ignotum fuit. Ergo non obſervavit poëta, ſed ad præſens tempus locutus eſt.

IMMANISQVE GELA. Civitas à fluvio nominata: ſicut etiam campi Geloi.

AGRAGAS. Mons eſt muro cinctus, in cujus ſumma parte oppidum eſt. Vnde & Cicero ait, *Ad mare intra mœnia ante oppidum expectabat.* De Verre.

MAGNANIMVM QVONDAM GENERATOR EQVORVM. Secundum Pindarum quondam Agrigentini equos ad agones Græciæ mittebant, qui inde victores revertebantur. Legimus etiam aliud, cum in Cappadocia greges equorum periſſent, Delphici Apollinis reſponſo adduxerunt equos de Agrigento: & reparavere meliores. Quidam autem dicunt Heronem Agrigentinum, vel ut alii ferunt, Dionyſium tyrannum Siciliæ, equos ad agonem Elidis olympicum duxiſſe, & omnes viciſſe.

PALMOSA SELINIS. Civitas eſt juxta Lilybæum, abundans palmis quibus veſcuntur, & apio: an *palmoſa* ab equis nobilibus?

SAXIS LILYBEIA COECIS. Vere dixit, nam litus Lilybetanum natura liberum ſaxis, quaſi de induſtria conſtructum eſt. Sane notandum omnium trium promontoriorum Siciliæ factam mentionem, ut, *Ecce autem Boreas anguſta à ſede Pelori.* Et, *Projectaque ſaxa Pachyni*, & hic modo, *Saxis Lilybeia cœcis.*

DREPANI PORTVS. Drepanum civitas eſt ante pedem montis Erycis trans Lilybæum: dicta vel propter curvaturam littoris, in quo ſita eſt; vel quod Saturnus poſt amputata virilia Cœlo patri illuc falcem projecit, quæ drepanos dicitur Græce: quod veriſimile putatur propter vicinitatem Erycis conſecrati Veneri, quæ dicitur nata ex Cœli cruore, & ſpuma maris. Quidam *Drepana* dictum volunt à falce Cereris, quam ibi, cum filiam ſuam Proſerpinam quæreret, amiſit. Cato Pluraliter hæc Drepana dicit.

ILLÆTABILIS. Propter patris amiſſionem.

ACTIS. Tranſactis, vel quomodo menſibus actis.

FESSVM DESERIS. Vt ſupra diximus ſecundum Virgilium. Nam Cato eum in originibus ad Italiam veniſſe docet, unde etiam in ſexto illud amphibolon eſt, *Quo magis Italia mecum lætere reperta.* Nam & poſt Latinum Turnumque & Amatam dicitur exceſſiſſe. Sed *bene* hic ſubtrahitur, ne parum decoro amori interſit. Quæritur ſane cur ſine ulla deſcriptione funeris patris præterierit? aut quia in v. dicturus eſt, & bis eadem dicere vitaverit; aut quia, ſicut dictum eſt, Anchiſes ad Italiam cum filio pervenit.

DONATI.

LONGE. Quia excelſus eſt mons.

SAXIS CÆCIS. Quæ nautæ ſubaquanea appellant.

ILLÆTABILIS. Expreſſit plenam mortalitatem. nam ſi quando aliqua infortunia accidunt, nos in dolore poſiti locis attribuimus, quaſi nobis aliquid inflixerint, ergo hic Drepanitano loco applicat, quod fato acciderat.

AMITTO ANCHISEN. Dolet periſſe in portu, qui tot maris pericula evaſiſſet. nec dixit mortuum, ſed deſeruiſſe filium. Veteres enim egregios viros non mortuos, ſed per commutationem locorum tranſlatos putabant.

HEV TANTIS. Tantus fuit dolor, ut etiam apud Didonem poſitus, quaſi cum eo præſente loqueretur. TANTIS: Ad generalitatem tranſit, ne ſi ſpecialiter enumeraret, longior fieret. dolebat autem vehementer, quod infinitis caſibus liberatus, ad Italiam pervenire non potuiſſet. Diffinit ergo Poëta quam vim habeat apud filium incolumitas patris, cum dicit: *Omnis curæ caſuſque levamen.*

Nec

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris deus appulit oris.
Sic pater Æneas intentis omnibus unus
Fata renarrabat divûm, curſuſque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

SERVII.

NEC VATES HELENVS. Quia dixerat, *Prohibent nam cætera parcæ Scire Helenum.*

NON DIRA CELÆNO. Quæ vel irata debuit adverſa nuntiare. Et bona pietate mortem patris graviorem dicit eſſe, quam famem.

HIC LABOR EXTREMVS. Aut apud Drepanum. Aut *extremus*, ſæviſſimus, quia ſtatim tempeſtati ſacratus eſt. Et bene de ipſa tempeſtate tacuit, quia *Ilioneus* ſupra dixerat: *Cum ſubito adſurgens fluctu nimboſus Orion In vada cœca tulit.*

DEVS APPVLIT ORIS. Tulit voluntate ſua, bene ſe commmendat Didoni, dicens ſe ad eam deorum voluntate veniſſe. sane non dixit quis deus, ut alibi, *Dabit deus his quoque finem.* VNVS. Non interpellante regina interrogationibus. FATA DIVVM. Quæ dii hominibus tribuunt.

RENARRABAT. Aut vacat RE, ut, *Confieri poſſit.* Aut apparet Æneam ante de ſuis caſibus cum Didone confuſe locutum, & ideo hic addidit *Renarrabat*, quaſi quæ dixerat antea, nunc ex ordine referebat, quod notat in primo: *Immo age & à prima dic hoſpes origine nobis.* Sane in ſecundi principio duo ſunt verſus ex perſona poëtæ, ſicut hic tres, & ſimilis eſt finis initio.

CONTICVIT TANDEM. Vt, *Conticuere omnes.* TANDEM. Diuturnitatem narrantis expreſſit. Notandum ſane quia controverſiarum more epilogos dedit ſex iſtis prioribus libris: quos & eſſe bioticos voluit. Nam ſingulis res ſingulas dedit, ut primo omina: ſecundo pathos, tertio errores, quarto ethos, quinto feſtivitatem, ſexto ſcientiam. Epilogos autem ſic variavit, ut in primo miſeratio eſſet Didonis, in ſecundo mors Creuſæ; in tertio Anchiſæ. in quarto Didonis, in quinto Miſeni, in ſexto Marcelli citum deflet interitum.

DONATI.

NEC HELENVS. Cum multa horrenda prædiceret: nec Celæno, cum multa optaret maledicta. ergo nec amicus prædixit, nec inimica. Tacuit autem de tempeſtate Siculienſi, ne bis repeteret quod dictum fuerat ab Ilionco.

INTENTIS OMNIBVS. Adhuc intentis: ut oſtenderet Aeneam libenter auditum. Intenti fuerant, cum incœpit: intenti, cum finiret. OMNIBVS. Oſtendit nullum illic fuiſſe, qui non adhuc deſideraret audire.

TANDEM. Ad ipſum pertinet, qui caſus ſuos enarrabat invitus: nam auditores adhuc intenti erant.

VARIORVM.

NEC VATES HELENVS. Hoc vehementer patheticum eſt à minori. Macrobius lib. 4. cap. 6. Saturnal.

HINC ME DIGRESSVM. Macrob. lib. 5. c. 2. HARTVNG.

VESTRIS DEVS APPVLIT ORIS. Didonis animum confirmat, illiuſque benevolentiam & gratiam ſibi conciliat ex eventu rei, cum ſe ad eam deorum voluntate acceſſiſſe ſignificat. Et addit uno verſu quod jam copioſe deſcripſerat. Macrob. lib. 5. cap. 2. Saturn. NASCIMB.

SIC PATER ÆNEAS. Concluſio eſt per enumerationem ex perſona Poëtæ: quam Græci ἐπίλογον vocant. breviter enim repetit capita rerum, quæ in ſecundo & tertio libro latius fuſiuſque tractaret. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS
LIBER QVARTVS.

At regina, gravi jamdudum ſaucia cura,
Vulnus alit venis, & cœco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multuſque recurſat

SERVII.

APollonius Argonautica ſcripſit, ubi inducit amantem Medeam. Inde totus hic liber tranſlatus eſt de tertio Apollonii. Eſt autem pene totus in affectione, licet in fine pathos habeat, ubi abſceſſus Æneæ gignit dolorem. Sane totus eſt in conſiliis & ſubtilitatibus. Nam pene comicum ſtilum habet: nec mirum, ubi de amore tractatur. Iunctus quoque eſt ſuperioribus: quod artis eſſe frequenter diximus. Nam ex abrupto vitioſus eſt tranſitus: licet ſtulte quidam dicant hunc tertio non eſſe conjunctum, (in illo enim navigationum pericula, in hoc amores exſequitur) non videntes optimam conjunctionem. Cum enim tertium ſic clauſerit, *Factoque hic fine quievit*: Intulit, AT REGINA GRAVI IAMDVDVM SAVCIA CVRA. Item paulo poſt; NEC PLACIDAM MEMBRIS DAT CVRA QVIETEM. Nam cum Æneam quieviſſe dixerit, ſatis congrue ſubjunxit: ut ſomno amans careret. Alii ſubitum tranſitum factum tradunt, quia non oſtendit convivium diſſolutum, ſed hoc ſubtiliter fecit, quia etiam alia convivia eam habuiſſe deſcribit. *Poſt ubi digreſſi lumenque obſcura viciſſim*. Sane bene REGINA, quia contra dignitatem amor ſuſceptus gravior eſſe ſolet. Ex hoc enim nomine, & pudoris & deliberationis naſcitur cauſa, & præcipue potiundi difficultas. Videtur & poſt amiſſam caſtitatem etiam juſtus interitus. IAMDVDVM. Aut nimium & vehementer: ut Terentius, *Iamdudum te amat*; *Iamdudum illi facile fit quod doleat*. Aut jamdudum, id eſt à quo tempore vidit Æneam. Legimus enim, *Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido*. Aut ex quo narrare cœpit Æneas, aut ex quo intervenit Cupido. SAVCIA. Hinc ſubjunxit,

VVLNVS ALIT. Curam paſcit. Et bene adludit ad Cupidinis tela, ut paulo poſt ad Faculam, ut, ET COECO CARPITVR IGNI. Nam ſagittarum vulnus, eſt facis incendium. CVRA. Amore intolerabili quem ferre non poſſet, ut, *Meque his abſolvite curis*. Cura ergo ab eo quod cor urat, ut, *Veneris juſtiſſima cura*. Item, *Mea maxima cura*. Sane per confuſionem verbi & nominis dictum eſt, nam cura eſt & verbum, ut cura cures: cum non eſt nomen. VENIS. Quia per venas amor currit ut ſanguis, nam in ſanguine, anima, in anima amor eſt, aut ſicut venenum dictum, ut, *Fallaſque veneno*. Item, *Longumque bibebat amorem*. Nam venenum ideo dicitur, quia per venas currit. COECO CARPITVR IGNI. Non quod non cernat, ſed quod non cernatur: vel quod Dido amorem ſuum vult occultare ſi poſſit, ideo *cœco*, & ait Virgilius, ut inventas frangat declamationes: ut hoc loco rem dixit ſine declamatione. Vnde Ovidius, *Quoque magis tegitur, tanto magis æſtuat ignis*. *Cœco* ergo *igni* poſſumus ut validiore accipere, cujus hæc natura eſt, ut compreſſus magis convaleſcat. *Carpitur* autem, paulatim conſumitur, ut, *Carpit enim vires paulatim*. Sane *igni* pro igne dativus pro ablativo.

MVLTA VIRI VIRTVS ANIMO. Bene mediam ſe facit præbere Didonem, inter regalem pudorem & amoris impulſum. Simulat enim ſe virtutem mirari, cujus pulchritudine commovetur. *Multa* autem *virtus*, figurate dixit. Nam ad numerum tranſtulit quod eſt quantitatis, aut *multa* pro magna. RECVRSAT. Frequentativo uſus eſt verbo in frequenti amantis cogitatione.

DONATI.

AT REGINA. Enarratis omnibus, ad quietem ſeceſſit Æneas: Dido autem intolerabili cura, mota recordatione loquentis & ſecreto incendio, torrebatur.

MVLTA VIRI VIRTVS. Erant enim & corporis: quia multos labores pertulerat. erant animi: quod erat deorum cultor. Amator patriæ, parentis, uxoris. Quapropter, etiam ſublato amore conflato à Cupidine, cur non amaret virum domi, foriſque præſtantem? bello ſtrenuum, in pace religioſum, neceſſarium ſibi viduæ deſtitutæ? condenti civitatem neceſſarium contra Pigmaleonem? Forma autem corporis, cæteris animi virtutibus afferebat decus: accedebat nobilitas generis. erat enim Veneris filius, Cupidinis frater, nepos Iovis.

VARIORVM.

AT REGINA GRAVI. Hic totus liber non modo Apollonii tertium de Medeæ amoribus imitatur, ſed omnino repræſentat. Macrob. l. 5. c. 17. Saturn. Ovid. l. 2. Triſtium, de laude hujus libri. Conferenda cum hoc libro Epiſtola Didonis ad Æneam apud Ovid. Allegoricus ſenſus hujus libri explicatur à Cælio lib. 7. c. 1. Explicatur & hic liber à Turnebo per totum lib. 15. cap. 8. & lib. 19. cap. 17. &c.

Gentis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.
Poſtera Phœbea luſtrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cum ſic unanimem alloquitur male ſana ſororem:
Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes?

SERVII.

GENTIS. Non Æneæ, ut ſit velut excuſatio, ſed à numinibus Dardani, aut Veneris. INFIXI PECTORE VVLTVS, VERBAQVE. Vultus, inquit & verba hærent, virtus & honos gentis recurſat, quia ſuperiora vehementiora ſunt ad amorem. *Infixi* autem ut alibi, *Illum abſens abſentem auditque videtque*, *Pectore* vero pro pectori.

NEC PLACIDAM MEMBRIS DAT CVRA QVIETEM. Aut penitus quiete caruit, ut PLACIDA epitheton ſit quietis: aut habuit quidem quietem, ſed non placidam, id eſt turbatam ſomniis, unde & ipſa paulo poſt, *Quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent*;

POSTERA PHOEBEA LVSTRABAT LAMPADE T. Circumlocutio orientis diei. Secundum enim & tertium librum Æneas per noctem in convivio Didonis narraverat: licet, ut ſupra diximus, Virgilius iſta quæ per naturam neceſſe eſt fieri, plerumque contemnat. LVSTRABAT. Aut inluſtrabat: aut re vera *luſtrabat*, id eſt purgabat. Nam nox quodammodo polluit mundum, vel circumibat, ut, *Luſtrat Aventini montem.*

HVMENTEM VMBRAM. Quia nox omnis humida eſt, ut, *Noctis lentus non deficit humor.* Et nihil intereſt utrum umbram an noctem dicat. Nox enim, umbra terræ eſt, ut ſupra *Involvens umbra magna terramque polumque.* Ergo umentem pro humidam, quia umens eſt quod facit umidum, unde bene *humentem* poſuit. Eſt etiam Hyſteroproteron in ſenſu. Prius eſt enim ut Aurora umbram dimoveat, poſt phœbea lampas luſtret terras.

CVM SIC VNANIMEM. De re pudenda loquutura parum fuerat ſororem eligere, niſi etiam unanimem. Dicimus autem & unanimus & unanimis, ſicut inermis. MALE SANA. Non plene ſana, amore vitiata. Male enim aliquoties non, ſæpe etiam minus ſignificat, non, ut *Statio male fida carinis*; minus, ut male ſanus, ſicut ve, ut vecors, & veſanus. Quanquam *male* ſignificet & Perniciose: ut Lucanus, *Sic male deſeruit.* Et quidam maleſana volunt uſen legere, nec eſſe compoſitum verbum, quia compoſita unum plerumque corrumpant neceſſe eſt, ut maleſuada.

ANNA SOROR. Cujus filiæ fuerint Anna & Dido, Nœvius dixit, & bene vocabulo neceſſitudinis blanditur, ut libenter Didonis audiat confeſſionem, Sed ſuſpenſe & pedetemptim pudore reſiſtente incipit. INSOMNIA TERRENT? Legitur, Et TERRET & TERRENT. Sed ſi TERRET legerimus, INSOMNIA erit vigilia. Hoc enim majores inter vigilias, & ea quæ videmus inſomniis intereſſe voluerunt: ut inſomnia generis fœminini, numeri ſingularis, vigiliam ſignificaret. Inſomnia vero generis neutri, numeri pluralis, ea quæ per ſomnium videmus: ut, *Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes.* Sciendum igitur quia ſi TERRET dixerimus, antiqua erit elocutio. Inſomnia enim licet & Pacuvius & Ennius frequenter dixerint, Plinius tamen excluſit, & de uſu removit. Sed ambiguitatem lectionis hæc res fecit, quod non ex aperto vigilaſſe dixit, ſed habuiſſe quietem implacidam, id eſt ſomniis interruptam, ut intelligamus eam & in ſomniis territam: & propter terrorem inſomniorum vigilias quoque perpeſſam.

QVIS. Nonnulli pro aliquis accipiunt, vel qualis. NOVVS. Magnus: ut, *Pollio & ipſe facit nova carmina.* Quaſi antea nunquam, ut, Terentius *Nova figura.* SVCCESSIT SEDIBVS. Vt, *Succedoque oneri*, &, *Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant.*

DONATI.

FIXI. Figi ea dicuntur quæ facile avelli non poſſunt: & hæret quod non poteſt reparari. VVLTVS. Ad corporis laudem: verba autem ad animum referas.

QVIETEM. Diverſa res eſt ſomnus & amor. Ergo Æneas quieſcebat: Dido inquieta erat.

ANNA SOROR. Elegit ſororem & unanimem, cui turpiorem amorem confiteretur. neque tamen apertè, ſed per inſinuationem longo verborum circulo confeſſa eſt. QVÆ ME SVSPENSAM INSOMNIA TERRENT? Patior inſomnia, dum conſidero nihil eſſe in hoſpite, quod præferri non debeat.

QVIS NOVVS. Nova in illo ſunt omnia, tam in corpore quàm in animo, neque unquam in alio viſa: & hæc dicuntur pro amantis animo.

VARIORVM.

MALE SANA. Hoc epitheton, iis qui amant, dant poëtæ latini, imitatione Græcorum, qui amantes κακῶς φρονοῦντας ſæpe dicunt. GERMAN.

ANNA SOROR. Oratio generis ſuaſorii, qua deliberat Dido, utrum ſe amori dedat, nec ne. Et vide quam omnia ſuſpenſe & veluti ex inſidiis pudore reſiſtente, loquatur. Vt non ſine cauſſa I. Cæſ. Scaliger, lib. 5. cap.6. Poët: hæc divina appellarit. TAVBM.

QVÆ ME SVSPENSAM INSOMNIA. Macrob. lib. 1. cap. 3. de ſomnio Scip.

QVIS NOVVS HIC HOSPES. Cum ſtupore admiratur virtutis magnitudinem hoſpitis. in his verbis ſumma laus Æneæ. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore, & armis!
Credo equidem (nec vana fides) genus eſſe deorum.
DEGENERES animos timor arguit. heu quibus ille
Jactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum, immotumque ſederet,
Nec cui me vinclo vellem ſociare jugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit:
Si non pertæſum thalami tedæque fuiſſet;
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.

SERVII.

QVEM SESE ORE FERENS? Cum eum ob virtutem laudet, addendo tamen OS, nec pulchritudinem denegaverit. Ore autem ferens, utrum oratione, an vultu dubium eſt: Vt. *Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido*: Item, *Namque ipſa decoram Cæſariem nato genitrix lumenque juventæ.* FORTI PECTORE, ET ARMIS? Vt etiam ab Ilioneo audierat, dicente: *Quo juſtior alter, Nec pietate fuit, nec bello major & armis.* Sane ſubaudis EST. Et bene virtutis commemoratio excuſat ſupra dictam pulchritudinis laudem. Pectora autem ſuſpendere non bis idem dicit, pectore ad patientiam, armis ad fortitudinem.

CREDO EQVIDEM GENVS ESSE DEORVM. Ego quidem credo. Nec enim VANA FIDES eſt, id eſt falſa. Nam DEGENERES ANIMOS ARGVIT TIMOR, id eſt, probat, oſtendit. Et bono ordine amari facit Æneam ab ea de qua ait, *Iura dabat legeſque viris.* Primo virtute & factis, deinde generis nobilitate, inde oratione, poſt pulchritudine, & ſingula ſingulis reddit. QVIBVS ILLE. Pro quantis. HEV. Per hæc amoris impulſus oſtenditur. Et hoc ad miſerationem pertinet.

IACTATVS FATIS. Caſibus: ut, *Quis te nate dea per tanta pericula caſus Inſequitur?* Et eſt Hyſterologia, nam prius eſt, ut bella exhauſerit, poſt fatis jactatus ſit. QVÆ BELLA. Quanta, pronomen pro nomine. EXHAVSTA. Finita, terminata: quod nimiæ virtutis eſt. Nam inchoare bella, quorumlibet eſt: vincere vel finire, paucorum.

FIXVM, IMMOTVMQVE SEDERET. Cogi ſe optat, quæ ſic negat. *Immotum* autem pro immobile, participium vim nominis habens. SEDERET. Placeret, ut, *Et ſedet hoc animo.*

NEC CVI. Deeſt viro. VINCLO IVGALI. Synæreſis eſt, pro vinculo. Iugali autem propter jugum, quod in matrimonio ponebatur conjugendis. Vnde & Iuno jugalis dicitur. Quidam jugali accipiunt pro conjugali per ἀφαίρεσιν dictum, quæ fit cum de prima parte verbi ſyllaba detrahitur.

PRIMVS AMOR. Id eſt maritus. DECEPTAM MORTE FEFELLIT. Figurate dixit, morte ſua decepit me, & fefellit.

PERTÆSVM THALAMI, TEDÆQVE FVISSET. Pertæſus participium eſt ſine verbi origine: & regit genitivum, ut hoc loco. Nam genitivus eſt ſingularis.

HVIC VNI FORSAN POTVI SVCCVMBERE CVLPÆ. Bene forſan, quaſi adhuc dubitet. Singula pronuntianda ſunt, nam Ingenti dicta ſunt libra, quibus confeſſioni deſiderii ſui quandam injicit refrenationem. CVLPÆ. Bene culpæ potius quam amori, & hoc propter antiquum ritum, quo reppellebantur à ſacerdotio. Id eſt fortunam muliebrem non coronabant bis nuptæ.

DONATI.

QVEM SESE ORE FERENS. Quàm gratum, quàm jucundum eſt, quàm viro forti conveniens: quod tacet, quod loquitur, quod movetur. Laudatur etiam Æneas hic, quod non amavit ut vulgaris & turpis, ſed amatus eſt, non tamen ab ea, quæ eſſet pudoris abjecti, ſed etiam petita conſilio Veneris & Cupidinis fraude.

HEV. Incipit ſenſim confiteri quod amet, quod doleat caſus ejus.

SI MIHI NON. Adeò illum probat, ut illum judicet dignum matrimonio ſuo, niſi priori conjugio ſit decepta.

VARIORVM.

BELLA EXHAVSTA. Id eſt finita. Nam inchoare bellum, cujuſvis eſt: vincere & finire paucorum. TAVB.

PRIMVS AMOR DECEPTAM. Poſtquam ſpe perpetui amoris, interfecto marito, fruſtrata ſum. SCALIG. lib. 4. cap. 16.

HVIC VNI FORSAN POTVI S. C. Hic Servius, propter antiquum ritum, quo repellebantur à ſacerdotio bis nuptæ. Certe & nunc quoque jure Pontificio, qui ſecundo nupſit, aut viduæ matrimonio ſe addixit, omnibus exuitur clericorum privilegiis, nec ad ſacerdotii dignitatem admittitur. Valerius lib. 2. Olim quæ uno matrimonio contentæ fuerant, corona pudicitiæ honorabantur: multorum matrimoniorum experientiam, legitimæ cujuſdam intemperantiæ ſignum credentes: ubi Valer. legitimam intemperantiam vocat ſecundas nuptias: cui & Martial. accinuit: *Quæ nubit toties, non nubit, adultera lege eſt: Offendor mœchæ ſimplicitate minus.* GERMAN.

HVIC SVCCVMBERE CVLPÆ. Cælius l. 28. cap. 22. de digamia locus. HARTVNG.

Anna

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Anna (fatebor enim) miſeri poſt fata Sichæi
Conjugis, & ſparſos fraterna cæde penates;
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Impulit: agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam;
Ante pudor quam te violem, aut tua jura reſolvam.
Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores
Abſtulit: ille habeat ſecum, ſervetque ſepulchro.

SERVII.

FATEBOR ENIM. Bene uno ſermone & culpam expreſſit & neceſſitatem. Fateri enim & coactorum eſt & culpabilium. Sed hic videtur per oblationem confeſſionis levius crimen efficere. MISERI POST FATA SICHÆI. Aut muliebriter dixit MISERI; aut mortui, ſecundum Ciceronem qui in Tuſculanis miſeros, mortuos vocat, aut certe ob hoc MISERI, cujus jam obliviſcitur, aut *miſeri* ſic occiſi.

SPARSOS FRATERNA CÆDE PENATES. Si Didonis, diſperſos poſt fugam intelligimus: ſi fratris, pollutos cruore. *Fraterna* autem *cæde*, quam frater admiſerit.

INFLEXIT. Quia ſupra ait, *Fixum immotumque ſederet*. Inflexit, à propoſito rigido declinavit. Et bene per gradus crevit, primum *inflexit*, ut fixos oſtenderet, quæ fixa ſunt enim, quoniam avelli non poſſunt, flectuntur, deinde impulit labantem, ea enim impelluntur quæ prona ſunt ad cadendum. LABANTEM IMPVLIT, id eſt impulit, & labare facit. Non enim lababat, quia ante immobilis fuerat. Cavendum ſane, ne *labentem* contra metrum legamus. Nam LA longa eſt, ut, *Labere nympha polo.*

AGNOSCO. Participium agnotus, non agnitus. Salluſtius, *Nec inhermos ex prælio viros quenquam agnoturum.* VETERIS VESTIGIA FLAMMÆ. Bene inhoneſtam rem, ſub honeſta ſpecie confitetur, dicens ſe agnoſcere maritalis conjugii ardorem. Hoc eſt quo mariti diligi ſolent, nam erat meretricium dicere, in amorem Aeneæ incidi.

SED MIHI VEL TELLVS OPTEM PRIVS IMA DEHISCAT. Callide, ac ſi diceret poſſe ſe conjungi Æneæ, ſi mors ſecuta non fuerit, & bene in veſtigio revocavit. OPTEM. Pro velim.

PALLENTES VMBRAS HEREBO. Id eſt in Herebo, alii HEREBI legunt. aut Herebo, ad Herebum: ut, *It clamor cælo.* Et perſeveravit in atroci imprecatione, nam non ſufficit, *Adigat me fulmine ad umbras*, dixiſſe; adjecit, *Pallentes umbras Herebo, noctemque profundam, Ante pudor quam te violem.* Pudor, pro pudicitia abutimur, & bene *violo* quia pudor ſacroſanctè cuſtodiendus eſt.

AVT TVA IVRA RESOLVAM. Propter illud. *Vinclo jugali.*

ILLE MEOS PRIMVS QVI ME SIBI IVNXIT. Deſideria & voluptates ſecum abſtulit moriens. AMORES. Quibus amare poſſim, & bene videtur moram poſuiſſe cum dicit, *Primus qui me ſibi junxit amores.*

SERVETQVE SEPVLCHRO. Id eſt & defunctus ſervet, & qui in ſepulchro eſt, ut, *Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago Conjugis.* Sed modo pro mortuo accipiamus. Sane ceremoniis veterum, Flaminicam niſi unum virum habere non licet, quod hic ex perſona Didonis exſequitur, dolentis ſtuprum admiſſum in amore Æneæ, quod ſupradictis verſibus probavit. *Ille meos primus, &c.* nec Flamini aliam ducere licebat uxorem, niſi poſt mortem Flaminicæ uxoris, quod expeditur, quia poſt mortem Didonis Laviniam duxit, & quod ſubrepta vel retenta Creuſa ex ipſius quoque confeſſione & prædicatione regia parata fuerit, quod nullum piaculum fore denuntiatur.

DONATI.

SED MIHI VEL TELLVS. Confeſſa de amore, melius pro Venere ſibi mortem dicit.

ILLE PRIMVS. Oſtendit ſorori viam neceſſariæ perſuaſionis: ut quod erat amoris impulſu factura, hortatu alieno magis facere videtur. ait enim: ſemel nupſi. habeat ille, quamvis mortuus, pudoris mei pignus. qui mihi florem virginitatis eripuit: & ſecum habeat, ac ſuo ſepulchro conſervet, & ſic obliquè dicit: Quid dubitem nubere, cum alterius nuptias ſepultus ille non videat, nec ſentire poſſit? ſufficiat illi, quod præcipuum habuit, virginitatis meæ decus tuliſſe: relinquat viduam neceſſitatibus ſuis inſervire. & ſi ſentit, fidem debitam illi mors ſubſtulit, quæ novitatem quandam procuravit. Vis major urget, & intolerabilis cogit. Impunè ſecundi conjugii fortuna ſuſcipitur: & ſi aliquid manes ſentire poteſt, impunè peccatur.

VARIORVM.

VEL TELLVS PRIVS, ANTE, &c. *Prius & ante* particulas geminavit non neceſſario; cum altera ſatis eſſet ad ſententiam. ita quoque Homerus πρὶν interdum geminare ſolet. TVRN. lib. 26. c. 5.

TELLVS IMA DEHISCAT. Proverb. *Terra mihi dehiſcat.* Homerus Iliad. δή μοι χάνοι εὐρεῖα χθών. HART.

Sic

Sic effata, ſinum lachrymis implevit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta ſorori,
Solane perpetua mœrens carpêre juventa?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem aut manes credis curare ſepultos?
Eſto; ægram nulli quondam flexere mariti;

SERVII.

SINVM LACHRYMIS IMPLEVIT OBORTIS. Sinus dicimus orbes oculorum, id eſt palpebras, quæ à palpitatione dictæ ſunt. Nam ſemper moventur. Implevit autem ideo, quia lachrymæ plerunque ſe intra oculos tenent. Et bene præmiſit excuſationem his lachrymis commemoratione prioris mariti, quaſi propter maritum fleret, cum amore cogente lachrymaret.

ANNA REFERT. Mire videtur intellexiſſe Anna quod ſibi ſuaderi vellet Dido, & eſt rhetorica ſuaſio, omni parte plena: Nam & purgat objecta, & oſtendit utilitatem, & à timore perſuadet. Et uſus eſt apto cauſæ principio, nam cum aliquid propter nos petimus, benevolum nobis eum qui audit facere debemus, cum in aliena cauſa ſententiam dicimus, nos illi benevolos debemus oſtendere, ut habeatur dictis fides; poſtquam igitur dicendo, *O luce magis dilecta ſorori*, oſtendit nihil ſibi ſorore eſſe carius; Summam rei ponit, an nuptiæ faciendæ ſint, *Solane perpetua mœrens carpere juventa*. Inde partes rei à perſona Didonis, an quia maritum perdiderit, alium accipere debeat, *Id cinerem aut manes credis curare ſepultos*. Aeneam, *Placitone etiam pugnabis amori?* à loco. *Nec venit in mentem quorum conſederis arvis*: à timore, *Quid bella Tyro ſurgentia dicam Germanique minas?* à cauſa & utilitate, *Quam tu urbem ſoror hanc cernes*. à modo, *Indulge hoſpitio, cauſaſque innecte morandi*; an etiam id dii fieri velint per conjecturam, *Diis equidem auſpicibus reor & Iunone ſecunda*. O LVCE MAGIS DILECTA. Quæ diligatur adhuc, an magis quam lux dilecta? aut dilectior luce. Nam antiqui frequenter pro comparativo jungebant particulam MAGIS. Tale & illud eſt, *Nate mihi vita quondam, dum vita manebat Chare magis*. Terentius, *Nihil videtur mundius, nec magis compoſitum, nec magis elegans*. SORORI. Bene Anna dilecta reſpondit ſorori, quia & Dido ſic cœpit, *Anna ſoror*, Ergo per nomen neceſſitudinis oſtendit, ſe quæ ſunt utilia perſuadere, ut alibi, *Parvumque patri tendebat Iulum*.

SOLANE PERPETVA. Id eſt ſolane mœrens in omne, carperis juventa perpetua, ergo continua juventa, aut pro juventute accipiendum; nam Iuventa dea illius ætatis eſt; Iuventas ætas ipſa juvenilis; Iuventus juvenum multitudo.

NEC DVLCES NATOS. Propter liberos, quæ fuit cauſa ſecundi matrimonii: ut Iuvenalis, *Sed placet Vrſidio lex Iulia, tollere dulcem Cogitat heredem*. Et hyſterologia eſt, nam per Veneris præmia proveniunt nati. Alii male jungunt natos Veneris, Æneam & Cupidinem. Alii ἔρωτα & ἀντέρωτα dicunt. VENERIS NEC PRÆMIA. Id eſt voluptates. Homerus, τά τε δῶρ' ἀφροδίτης. Et volunt quidam ἓν διὰ δυοῖν eſſe.

ID CINEREM AVT MANES CREDIS CVRARE SEPVLTOS? Diſtribuit illud, *Ille habeat ſecum ſervetque ſepulchro*, quia marito juraverat: ut, *Non ſervata fides cineri promiſſa Sichæo*. Et bene extenuat dicendo non *animam*: ſed *cineres* & *manes ſepultos*: Dicit autem ſecundum Epicureos, qui animam cum corpore dicunt perire.

ESTO. Adverbium concedentis, Græcum. FLEXERE MARITI. Non qui erant, ſed qui eſſe cupiebant. Alii intelligunt ægram mariti, ut ſit genitivus ſingularis, id eſt triſtem propter maritum. Vel *ægram* ad morbum animi referas, id eſt ut ſtultitiam judicet in juventa ætate nuptiis abſtinere. Æger enim animo dicitur, ægrotus corpore.

DONATI.

LACHRYMAS. Quas effundebat vel recordatione veteris mariti: vel quod cogatur id facere, quod animo reſpuente damnaverat. OBORTIS. Subito coortis. ſic enim fit quando dolore animi funduntur: contra in Sinone, *Lachrymiſque coactis*.

O LVCE MAGIS DILECTA SORORI. Oſtendit cauſam meri conſilii fuiſſe, cum ex amore loquatur: & deinde aggreditur deſtruere cauſas, propter quas ipſa negaverat ſecundas nuptias.

NEC DVLCES NATOS. Honeſtam cauſam proponit, ne libidinis, ſed liberorum creandorum cauſam illam hortari videatur.

ID CINEREM. Id eſt hic, cui deferre contendis neſcit honorificentiam tuam. Cum anima enim ſenſus morientis extinguitur, totum interit perditque obſequium, quiſquis illud non homini, ſed cineri prorogare contendit.

ESTO: ÆGRAM. Cum adhuc eſſes ægra ex recenti dolore, nulli flexerunt te: nunc non repugnabis placido amori.

VARIORVM.

SINVM LACHRYMIS IMPLEVIT. Sinus hic pro concavitate oculorum, Turnebus accipit; alii pro veſtibus. Certe Græci quoque κόλπους, tam pro concavitate illa, quæ eſt inter brachiorum & pectoris complexum, quam pro veſtibus ipſis accipiunt: in quem ſenſum ſi conſentiemus, uberiores amantis reginæ lachrymarum fluxus videbuntur, quam ſi Turnebi ſequemur ſententiam. GERMAN.

ESTO? ÆGRAM, &c. περιληπτικῶς occurrit objecto, nullis unquam conditionibus flecti potuiſſe ut alicui nuberet; quod per conceſſionem confirmat: ejuſque rei occultam aſſignat cauſam, ex illius voluntate deductam, quia non placuerunt proci. N.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Iarbas,
Ductoreſque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit: placitone etiam pugnabis amori?
Non venit in mentem, quorum conſederis arvis?
Hinc Getulæ urbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidæ infreni cingunt, & inhoſpita Syrtis:
Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcæi: quid bella Tyro ſurgentia dicam,

SERVII

NON ANTE TYRO. Aut in Tyro, ac ſi diceret Tyri. aut certe τυρόθεν id eſt de Tyro: ut, *Dardanus Heſperia*. Quidam autem Libyæ mariti Lybieſtero mariti Tyrii exponunt. * DESPECTVS IARBAS. Rex Lybiæ, qui Didonem re vera voluit ducere uxorem. Et ut habet hiſtoria, cum hæc negaret, Carthagini intulit bellum: cujus timore cum cogeretur à civibus, petiit ut ante placaret manes mariti prioris: exædificata igitur pyra ſe in ignem præcipitavit: ob quam rem Dido, id eſt virago, quæ virile aliquid fecit, appellata eſt. Nam Eliſſa proprie dicta eſt.

DVCTORESQVE ALII. Ergo & Iarbas dučtor. Alii autem qualis Iarbas. QVOS APHRICA TERRA. Derivationes frequenter majores ſunt à principalitate:interdum pares inveniuntur: raro minores. Vnde ſupra Lacæna notandum diximus. TRIVMPHIS DIVES. Id eſt bellicoſa. Et quidam dicunt Afros nunquam triumphaſſe. Plinius autem ſecundo hiſtoriæ naturalis, & Pompejus Trogus Afros dicunt pompam triumphi primos inveniſſe, quam ſibi Romani poſtea vindicaverunt. Livius autem Andronicus refert eos de Romanis ſæpius triumphaſſe, ſuaſque porticus Romanis ſpoliis adornaſſe, merito ergo *dives triumphis*.

PLACITONE ETIAM PVGNABIS AMORI? Ac ſi diceret, jure contempſiſti eos qui diſplicebant: nunquid etiam placito amori repugnabis? Et eſt Græcum, pugno tibi. Nam nos pugno tecum dicimus; & placito alii volunt vel univerſis hominibus, id eſt conjugali amori, vel legibus dictum.

HINC GETVLÆ VRBES. Ad terrorem VRBES poſuit. Nam in mapalibus habitabant. GENVS INSVPERABILE BELLO. Vt, *Quos nulla fatigant Prælia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.* INFRENI. Aut ſævi, & feroces, ut ipſe contrario, *Hi frenum accipere*: aut quia equis ſine freno utuntur.

CINGVNT. Non adjuncti ſunt, ſed *Cingunt* quaſi circundant, ut, *cingique urbem obſidione videret*. INHOSPITA. Barbara, aſpera, & fictum *inhoſpita*, cum *inhoſpes* non dicatur.

DESERTA SITI REGIO. Inhabitabilis vel raritate aquæ. Dicit autem Xerolibyen, quæ eſt inter Tripolin & Pentapolin. Et bene terret dicens juxta eſſe aut bellicoſas gentes, aut deſerta loca, unde non ſperatur auxilium. LATEQVE FVRENTES BARCÆI. Hi longe ſunt à Carthagine. Vnde addidit, *Late furentes*. Hi ſecundum Titianum in chorographia Phœnicem navali quondam vicere certamine. *Barce* autem civitas eſt vel forum Pentapoleos, quæ hodie Ptolemais dicitur. Nam Cyrene & Barce reginæ fuerunt: quæ ſingulis dederunt civitatibus nomina. Sed hoc per prolepſin dictum. eſt.

BELLA TYRO SVRGENTIA. Neceſſario ad perſuadendum præſenti tempore uſus eſt.

DONATI.

HINC GETVLÆ VRBES. Exprimit quod obſcurè dixit: *quorum conſederis arvis*. Poſt autem multa neceſſaria, quæ ſuperius poſuit, addit faciendi neceſſitatem, ſingula cum metu diſcurrens. dicit ergo: Non conſideras te peregrinam, & in locis peregrinis te imperium velle fundare, & omnia initia, præſertim imperii, habere laborem durum? Quod fœmina & ſola pares urbem fundare, cum innumeræ gentes poſſint te magno numero urbium infeſtare, quæ viribus & ferocitate valent?

INSVPERABILE ET INFRE. Invincibiles oſtendit. Infreni, qui ſuis legibus viventes, nollent alieno imperio ſubjugari. INHOSPITA. Non quod non ſuſcipiat hoſpites, ſed quam inhumanitatis cauſa omnis formidet adveniens, vel oderit peregrinus. CINGVNT. Hoc ipſum *Cingunt*, habet magnam vim. nam cingere eſt ambire, ut infiniti monſtrentur inimici undique: ne per illos, ne ve etiam per deſerta fugere poſſis.

VARIORVM.

TYRO DESPECTVS IARBAS. Id eſt contemptus à Tyro, & per denominationem à te Tyria muliere. Servius Iarbam facit Tyrium, quem conſtat Afrum fuiſſe. Turneb.lib.23.cap.3. Sic igitur intelligendus eſt locus: Ægram & lugentem propter Sichæum à fratre trucidatum, nulli quondam flexere ante mariti Tyro, pro Tyri vel in Tyro. Hic puncto periodum termino & alteram incipio. Deſpectus eſt à te Iarbas, & deſpecti ductores alii, &c. MODICIVS, cap.31.

PVGNABIS AMORI. Græciſmus: μάχομαι τοί. HART.

ET NVMIDÆ INFRENI. Aut ſævi: aut qui ob effrenatam audaciam, nec moribus, nec legibus, nec imperio cujuſvis regebantur. Strabo vero notat Numidas Maſſyloſque equos habere, quos virga, non freno gubernent. TAVBMAN.

LATE FVRENTES BARCÆI. Notat Turneb: l.22.c.26. Barcæos & Cyrenæos olim in Africa plurimum potuiſſe.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Germanique minas?
Diis equidem auſpicibus reor, & Iunone ſecunda,
Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas.
Quam tu urbem ſoror hanc cernes! quæ ſurgere regna
Conjugio tali! Teucrum comitantibus armis:
Punica ſe quantis attollet gloria rebus!
Tu modo poſce deos veniam, ſacriſque litatis,
Indulge hoſpitio, cauſaſque innecte morandi:
Dum pelago deſævit hyems, & aquoſus Orion,
Quaſſatæque rates, & non tractabile cœlum.
His dictis incenſum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiæ menti, ſolvitque pudorem.

SERVII.

GERMANIQVE MINAS. Propter aurum quod ei (ſicut in primo diximus) tulerat. ET MINAS pro ipſis periculis poſuit, ut ex præcedentibus ſequentia accipiamus.

DIIS EQVIDEM AVSPICIBVS. Hoc dicit, dii qui ſunt auſpices matrimonii, Æneam huc venire fecerunt. Nuptiæ enim captatis fiebant auguriis: ut, *Contentique auſpice Bruto.* Varro de pudicitia. *Auſpices in nuptiis appellatos ab auſpiciis quæ ab marito & nova nupta per hos auſpices captabantur in nuptiis.* IVNONE SECVNDA. Aut quæ præeſt conjugiis, quæ pronuba appellatur; quamvis & ipſa in libris Augurum præeſſe dicatur auſpiciis: aut quia Carthaginem fovet.

HVC CVRSVM ILIACAS VENTO. Mire cum alio iter haberent, huc delati ſunt, & ideo addidit *vento.* TENVISSE. Perfeciſſe, impleſſe:

QVAM. Qualem vel quantam. pronomen pro nomine. VRBEM SOROR HANC CERNES. Mire pro voluntate ſororis, ut ſi quis avaro ſuadeat ſpem pecuniæ faciens.

CONIVGIO TALI. Id eſt viri fortis. quod ideo non dicit, quia ſcit à Didone prædictum, & bene in ultimo conjugium poſuit, propter quod univerſa prædicta ſunt.

VENIAM. Aut beneficium & benevolentiam, aut re vera veniam perjurii ſcilicet: ut, *Non cineri ſervata fides promiſſa Sichæo.* TV MODO. Pro tantummodo. SACRISQVE LITATIS. Diis litatis debuit dicere. Non enim ſacra, ſed deos ſacris litamus, id eſt placamus. Ergo nove dixit.

INDVLGE. Da operam: ut, *Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.*

DVM PELAGO DESÆVIT HYEMS. Enumerat quas moræ cauſſas poſſit innectere. AQVOSVS ORION. Id eſt dum occidit Orion; quoniam & oriens & occidens tempeſtates commovet; & bene Orion opponitur, quia & Ilioneus dixerat, *Cum ſubito adſurgens fluctu nimboſus Orion.* O corripuit ratione ſupradicta.

QVASSATÆQVE RATES. Hoc ad illud *Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,* NON TRACTABILE. Aſperum, intractabile. Sub quo tractari nihil poſſit.

INCENSVM INFLAMMAVIT. Horatius ait, *Oleum adde camino.* Alii non *incenſum*, ſed *in* per ſe legunt, ut ſit Terentianum, *Inpendio magis animus gaudebat mihi.*

SPEMQVE DEDIT DVBIÆ MENTI. Dubitativa enim fuerat Didonis oratio, dicendo: *Si non pertæſum thalami, tedæque fuiſſet.* Ergo jam non ambiget de qua dubitabat, ſed ſine reſpectu pudoris palam agit. SOLVITQVE PVDOREM. Propter vincula caſtitatis, & ad illud reſpondet, *Ante pudor quam te violo, aut tua jura reſolvo.*

DONATI.

GERMANI MINAS. Hoc ut validiſſimum poſuit: quaſi iſtis addetur, qui mare obſidebit ne fugere poſſis. Poſtremo illi hunc cogitandum proponit, cui imperium ſit relictura, ſi careat liberis.

DIIS EQVIDEM. Poterat timere Dido Iunoni hoc non placere: ſed conjecturaliter removet Anna. ait enim: ſi nollent dii nobis conjungi Trojanos, nunquam illi noſtra littora tetigiſſent. & credit Iunonem procuraſſe, ut Trojani à patria pellerentur, ut huic regno faverent.

QVAM TV VRBEM. Si ſola tantum regnum paraſti, quid facies Trojanis adjuta? ergo favorem deorum ſacrificiis concilia.

INDVLGE HOSPITIO. Id eſt, illorum peregrinationem uberius fove, ne deficientibus rebus Trojani recedere cogantur. CAVSASQVE INNECTE MORANDI. Prætende cauſas quæ illos à navigatione arceant.

INCENSVM INFLAMMAVIT. Bis repete ſcilicet animum incenſum amore, inflammavit amore. Nam data ſpe commodi, ex his quæ profutura dicebat, adeo dubitationem removit, ut omnis verecundia & pudor ceſſerit.

VARIORVM.

SACRISQVE LITATIS. Inter ſacrificare & litare hoc intereſt, quod illud eſt veniam petere: hoc propitiare & votum impetrare, ut ait, NONIVS.

Prin-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidenteis
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo:

S E R V I I.

DELVBRA ADEVNT. Iuxta illud dictum ſororis: *Tu modo poſce deos veniam.* Delubrum autem dictum, aut, ut ſupra diximus, propter lacum in quo manus abluuntur, vel propter tectum conjunctum, quia una opera abluitur, aut certe ſimulachrum delubrum dicimus, à libro, hoc eſt raſo ligno factum, quod Græce ξόανον dicitur. Sane in ſecundo libro de ſingulis ſpeciebus delubri juxta Varronem relatum eſt, in quibus eſt ſpecies delubri talis, ut præter ædem area ſit adſumpta deûm cauſa, id eſt ſpatia relinquantur juxta aras miniſterii cauſa, ad ſacrificia peragenda. Hujus moris hic meminiſſe eum accipere debemus, *Principio delubra adeunt,* atque quia delubra quaſi ſolum nomen ſine dei ſignificatu poſuerat, voluit per aras expungere divini nominis cauſam, licet in continuatione non tam dei fecerit mentionem, quam propria deorum nomina intulerit, & quidem cum ſacrificationis gratia illis verſibus, *Legiferæ Cereri,* &c. uſque, *jugalia curæ,* nec non aræ licet oblique attamen manifeſte it * *Aut ante ora deum pingues ſpatiatur ad aras,* quid enim eſt *ſpatiatur,* quam ſpatio lati loci obambulat. *Adeunt* autem proprie dixit, ad majores enim qui accedit, ait ſoanori ſignum. * PACEMQVE. Benevolentiam, ut ſi ſine pace tua atque invito numine. PER ARAS EXQVIRVNT. Vel apud aras, ut, *It haſta Tago per tempus utrumque*: *Exquirunt* autem, id eſt ſacrificando explorant, an dii vellent huic rei conſentire. Dicendo autem PER ARAS, aruſpicalem artem oſtendit: unde eſt, *Spirantia conſulit exta.* Duo enim genera hoſtiarum ſunt, unum in quo voluntas dei per exta èxquiritur, alterum in quo ſola anima deo ſacratur; Vnde etiam aruſpices animales hoſtias appellant. ſed de exploranda voluntate divina hic expreſſit dicendo, *Spirantia conſulit exta.* Animalis vero hoſtiæ ſpeciem oſtendit, ubi Entellum facit Eryci taurum mactantem V. Æneid dicens, *Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis Perſolvo.*

MACTANT. Verbum ſacrorum, cata euphemiſmon, dictum, quaſi magis auctum, unde & magmentum dicebant, quaſi majus augmentum. Olim enim hoſtiæ immolatæ dicebantur mola ſalſa tactæ: cum vero ictæ & aliquid ex illis in aram datum, mactatæ dicebantut per laudationem, per boni ominis ſignificationem, ut adolere, nam *Mactare* eſt proprie magis augere. LECTAS BIDENTEIS. Non vacat LECTAS. Moris enim fuerat, ut ad ſacrificia eligerentur oves, quibus nihil deeſſet: ut in ſexto, *Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos.* BIDENTES autem dictæ ſunt, quaſi biennes: quia neque minores, neque majores licebat hoſtias dare. Sunt etiam in ovibus duo eminentiores dentes inter octo: qui non niſi circa bimatum apparent: nec in omnibus, ſed in his quæ ſunt aptæ ſacrificiis inveniuntur.

LEGIFERÆ CERERI. Leges enim ipſa dicitur inveniſſe. Nam & ſacra ipſius *Theſmophoria*, id eſt legum latio vocatur. Sed hoc ideo fingitur, quia ante inventum frumentum à Cerere, paſſim homines ſine lege vagabantur: quæ feritas interrupta eſt invento uſu frumentorum, poſtquam ex agrorum diſcretione nata ſunt jura. *Theſmophoria* autem vocantur legumlatio; an quia in æde Cereris ære inciſæ poſitæ leges fuerunt. PHOEBOQVE, Qui præeſt auſpiciis, quibus urbes reguntur. PATRIQVE LYÆO. Qui, ut ſupra diximus, apte urbibus libertatis eſt deus. Vnde etiam Marſyas miniſter ejus per civitates in foro poſitus libertatis indicium eſt: qui erecta manu teſtatur nihil urbi deeſſe. Et communis hoc habet ſenſus, Sacrificabat, inquit, primo numinibus, quæ urbi præſunt, quaſi nuptura pro utilitate reipublicæ. Deinde Iunoni, cui curæ ſunt nuptiæ. Alii dicunt hos deos quos commemoravit nuptiis eſſe contrarios, Cereremque propter raptum filiæ nuptias exſecratam, vel ex quo Iovi nupta prælata Iunone repudiata eſt, nam cum Eleuſine Cereris ſacrum fit, ædes Iunonis clauditur: item, Cum Iunoni Eleuſine fit, templum Cereris clauditur, nec ſacerdoti Iunonis licet guſtare unde Cereri ſit libatum. Et Romæ cum Cereris ſacra fiunt, obſervatur, ne quis patrem aut filiam nominet quod fructus matrimonii per liberos conſtet. Apollinem & Liberum contrarios nuptiis dicunt, quod ille expers uxoris vulgari amore ſit uſus; iſte inter Bacchas non fida connubia ſed ſtupra exerceat, nec niſi raptam conjugem habere potuerit; malè ergo invocat hos Dido, quæ ſibi nuptias optat Æneæ, ſed ſicut proſperis diis ut juvent, ita adverſis ne obſint ſacrificandum eſt; ut, *Nigram hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam*: Alii dicunt favere nuptiis Cererem, quod prima nupſerit Iovi & condendis urbibus præſit, ut Calvus docet: *Et leges ſanctas docuit, & cara jugavit Corpora connubiis, & magnas condidit urbes.* Nam ideo & aratri ſulco clauditur civitas, vel quòd eandem terram volunt, & in eadem urbes exſtructas. Similiter & Liber propter Marſyam ſicut ſupra dictum eſt meritò: & Apollo, nam & in arce coli ſolet, & muros Trojanis inſtituit. Iure ergo in nova urbe his ſacra fiunt: Iunoni duplici cauſa, quia & Carthagini præeſt, & matrimonia dat. Eſt etiam altior ſenſus: Nam facturi aliquid, antè adverſos placamus deos: & ſic propitios invocamus: ut, *Nigram hyemi pecudem, Zephyris fælicibus albam.* Ergo modo nuptura placat ante Cererem: quæ propter raptum filiæ, nuptias exſecratur: Apollinem, qui expers uxoris eſt: Liberum, qui niſi raptam conjugem habere non potuit: & ſic Iunonem conciliat.

D O N A T I.

LEGIFERÆ. Quia populorum conſenſus niſi legibus retineri non poſſit. PHOEBO. Vt in futurum proſperiora perficeret, quæ optabantur. LIBERO. Vt præſtaret lætitiam ſempiternam.

V A R I O R V M.

BIDENTES. Macrob. lib. 3. cap. 12. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iunoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.
Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora deûm pingues ſpatiatur ad aras,
Inſtauratque diem donis; pecudumque recluſis
Pectoribus inhians ſpirantia conſulit exta.
HEV *vatum ignaræ mentes: quid vota furentem,*
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit ſub pectore vulnus.

SERVII.

CVI VINCLA IVGALIA CVRÆ. Quia eſt & Curetis, & matrona, & regina. Hanc Varro pronubam dicit, unde & Æolo nuptias pollicetur, & Æneæ & Didoni coëuntibus adeſt, cum dicit *Prima & Tellus* & *pronuba Iuno*; & in ſeptimo ubi contra votum ſuum Laviniam promiſſam vidit Æneæ, ait, & *Bellona manet te pronuba*, hoc eſt non ego quæ ſoleo.

CANDENTIS. Candidæ: participium eſt pro nomine. MEDIA INTER CORNVA FVNDIT. Non eſt ſacrificium, ſed hoſtiæ exploratio, utrum apta ſit.

ANTE ORA DEVM. Ante ſimulacra. PINGVES. Plenas vel ſanguine delibutas, ut: *Pecudumque cruore Pingue ſolum.* SPATIATVR AD ARAS. Matronæ enim ſacrificaturæ circa aras faculas tenentes, ferebantur quaſi cum quodam geſtu: unde Salluſtius, *Saltare elegantius quam neceſſe eſt probæ.* Quidam genus ſacrificii appellant; quo veteres cum aras circumirent, & rurſus cum reverterentur, & deinde conſiſterent dicebant minuſculum ſacrum. An hoc ad impatientiam amoris referendum eſt, quo jactata Dido, loco ſtare non poterat, juxta illud, *Vritur infelix Dido totàque vagatur Vrbe furens.*

INSTAVRATQVE DIEM DONIS. Muneribus, quæ aut diis offerebat: aut donabat Tyriis vel Trojanis. *Inſtaurat* autem ideo, quia jam ſupra ſacrificaverat: ut, *Simul Æneam in regia ducit Tecta, ſimul divum templis indicit honorem.* Sanè quidam *donis*, ſacrificiis volunt, nam & templa donaria abuſive dicuntur, ut eſt, *Ductos alta ad donaria currus.*

INHIANS. Intenta per ſolicitudinem. SPIRANTIA. Id eſt Palpitantia: quaſi adhuc viva. CONSVLIT EXTA. Proprie dixit, Aruſpices enim exta conſulere dicuntur cum inſpiciunt. Exta ſingularem non habent, ut arma.

HEV VATVM IGNARÆ MENTES. Non ſacerdotes vituperat, quaſi neſcios futurorum, ſed vim amantis exprimit: & inde vituperat ſacerdotes, *Ignaræ* ergo amoris reginæ, qui admonuerunt non credituram. Quia illæ alias cauſas litationis prætendebant, & ideo vota non perficiebant: Nam omnia futura à ſacerdotibus prædicta eſſe, ſequens indicat locus: ut, *Multaque præterea vatum prædicta priorum.*

EST. Verbum indeclinabile. Nam frequenter deficit. Eſt autem hujus poſito edo, es, eſt. Invenimus (ſed quod abolitum eſt) & Edo, edis, edit. Vnde eſt Edere, & Comedere, quod hodie dicimus. Nam ab eo quod eſt Es, eſſe & comeſſe facit: quo tempore etiam pro præſenti utimur, ut volo eſſe. Nam in defectivis tempora pro temporibus ponimus: ut odi, novi, memini: odiſſe, noſſe, meminiſſe: etiam pro præſenti ponuntur. non odire, novire, meminere, nec enim poſſumus dicere. MOLLIS FLAMMA. Vtrum mollis flamma, an mollis medullas.

TACITVM. Tacendum & pudore plenum. De quo tacuerit etiam nunc apud alios, an apud Æneam *tacitum*, quia ſorori jam confeſſa eſt. VIVIT. Nonnulli hoc loco *vivit* pro veſcitur dictum accipiunt. SVB PECTORE VVLNVS. Vt, *Vulnus alit venis.*

DONATI.

IVNONI. Quia conjugiorum tenet pleniſſimam poteſtatem.

IPSA TENENS. Alii alia faciebant: ipſa ſacerdotis munere fungebatur.

PINGVES. Pecorum corporibus oneratas.

SPACIATVR. Eundi & redeundi vices crebras procurabat.

INSTAVRAT. Sæpius hoc faciebat, ut produceret diem, volens diutius habere præſentem, quem amabat.

HEV VATVM. Id eſt, fiebant ab imprudentibus ſacra, nullis amorum neceſſitatibus profutura. fiebant ab iis, qui ſibi veluti vaticinandi ſententiam vendicabant: & cum aliud ageretur non intelligebant Didonis ardorem. Profutura vero arbitrabantur iis, quæ interveniente ignoratione, neſcirent. Qui enim, quæ ſolvebantur diis vota, prodeſſe poterant amanti, cum ardor jam immoderata incendia dediſſet?

VARIORVM.

CANDENTIS VACCÆ MEDIA INTER CORNVA. Mos veteribus fuit, uti capitibus ſtantium ſub ictu, cultroque victimarum, vinum infunderetur. PONTAN.

INSTAVRATQVE DIEM, Macrob. lib. 1. c. 11. HARTVNG.

PECTORIBVS INHIANS. Vt exploraret, utrum dii vellent huic matrimonio aſſentiri. Hoc ſacrificii genus haruſpicina dicebatur, in qua deorum voluntas per exta, hoc eſt, per hoſtiarum inteſtina exquirebatur. NASCIMBÆN.

PECTORIBVS INHIANS. Alexander lib. 5. cap. 22. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vritur infelix Dido, totaque vagatur
Vrbe furens: qualis conjecta cerva ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum,
Neſcius: illa fuga ſylvas, ſaltuſque peragrat
Dictæos; hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Æneam ſecum per mœnia ducit,
Sidoniaſque oſtentat opes, urbemque paratam:
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem labente die convivia quærit:
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.

SERVII.

VAGATVR. Poteſt accipi *vagatur* dum opera oſtendit Æneæ.

VRBE FVRENS. Furor enim eſt amor, in quo nihil ſtabile. Vnde & Cupido puer inducitur, quaſi inſtabilis & infans, qui non poteſt fari. Vnde eſt, *Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.* QVALIS CONIECTA CERVA SAGITTA. Satis congrua comparatio: Singula enim ſingulis, cervam Didoni, ſagittam amori; paſtorem Æneæ, nemora urbi, ictum lethalem amori mortifero comparavit.

INCAVTAM. Nomen perituris accommodatum, ut, *Fallit te incautum pietas tua*, & *Excipit incautum Triton.* CRESSIA. Cretenſia. Nam Græce Cres, unde & Cretes & Creſſia, & latine Cretenſis facit, unde & Cretenſia.

AGENS TELIS. Vrgens, perſequens.

NESCIVS. Aut neſcius quod fuerit, aut ignoratus & latens: non qui cervam neſciret. Et rara ſunt verba, quæ per contrarium ſignificant. Nam vector cum ſit proprie qui vehit, invenimus etiam eum vectorem dici, qui vehitur: ut Lucanus, *Vectoris patiens tumidum ſupernatat amnem.* Tale eſt formidoloſus, cum ſit timidus, & timendum ſignificat. Cum enim exigat ratio, ut nomina verbalia agentis habeant ſignificationem, pro paſſiva ſignificatione plerunque ponuntur. Quidam *neſcius* ad Æneam referunt, qui neſcit amore ſuo vulneratam regiam. FVGA. Curſu: ut, *Simul arva fuga, ſimul æquora verris.* Nam intelligere non poſſumus fugam, cum dicat *peragrat.* PERAGRARE enim eſt circumire inquirendo.

DICTÆOS. Cretenſes. Cervæ vulneratæ dictamum quærunt, qua guſtata feræ vulneribus tela depellunt: ut in duodecimo legimus, *Non illa feris incognita capris Gramina.* LETHALIS ARVNDO. Propter futurum omen Didonis, & admiranda copia loquendi, lethalis arundo, ſagitta, volatile ferrum.

SIDONIAS. Pygmalionis, vel Sichæi. Quod ſupra ait, *Avari Pygmalionis opes*, &, *Ignotum argenti pondus & auri*, & hoc additum propter illud, *Omnibus exhauſtos jam caſibus omnium egenos.* VRBEMQVE PARATAM. Paratam ad illud pertinet, quod Æneas propter civitatem navigat. Et omnia ei oſtendit Dido quibus poſſit inducere, & *paratam* ideo ut ſit impendium quærentibus ſedes. Sed alii movent quæſtionem quomodo PARATAM, cum paulo poſt inferat, *Pendent opera interrupta, minæque murorum*; ſed PARATVM poteſt dici, cui etiam paululum ſupereſt: unde eſt, *Minæque murorum ingentes.* Nam ideo alibi, *Vrbem præclaram ſtatui, mea mœnia vidi.*

INCIPIT EFFARI, MEDIAQVE IN VOCE RESISTIT. Sic Horatius, *Cur facunda parum decoro inter verba cadit lingua ſilentio?*

LABENTE DIE. Ad convivia retulit, peringratum eſt quia in uſu non erant prandia: ut Iuvenalis, *Exul ab octava Marius bibit.*

DEMENS. Quia ea quæ noverat, audire cupiebat.

NARRANTIS AB ORE. Vt eum intueretur. & hoc loco per omnia amantis adfectus exprimitur.

DONATI.

TOTAQVE VAGATVR VRBE FVRENS. Cum omnia fruſtra agerentur, ex nimio amore, nullo in loco conſiſtere poterat, & vaganti totius civitatis ſpacium non ſufficiebat.

QVALIS. Didonem Cervæ, ſylvas civitati: mobilitatem Cervæ, Didonis diſcurſibus: ſagittam paſtoris, ſagittæ Cupidinis comparat.

SIDONIAS OPES. Ne ſua præſentia ſuperflua videretur. Et oſtendebat urbem paratam, ut à navigandi cupiditate avocaret.

INCIPIT EFFARI. Præcidebat contextum verborum, ut loquendi ſpacia proferret in longum.

ILIACOS. Conſumptis omnibus inventionibus, redibat ad ea quæ prius erant narrata, miſere illum detinere cupiebat.

VARIORVM.

QVAM PROCVL INCAVTVM. Macrobius lib 5. cap. 6. Iliad. λ. ἀμφ' ἔλαφον κέραον βεβλημένον ὅν τ' ἔβαλ' ἀνὴρ ἰὸν ἀπὸ νευρῆς. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Poſt, ubi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſydera ſomnos:
Sola domo mœret vacua, ſtratiſque relictis
Incubat: illum abſens abſentem auditque, videtque.
Aut gremio Aſcanium genitoris imagine capta,
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres: non arma juventus
Exercet, portuſve, aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Chara Iovis conjux, nec famam obſtare furori;

SERVII.

OBSCVRA LVNA. Id eſt nox. Nam nihil tam contrarium Lunæ eſt, quam obſcuritas. Aut ideo nox *obſcura Luna*, quia nec ſemper, nec eadem hora oritur. VICISSIM autem ideo, quia per diem Sol lucet, illa per noctem: ergo apparens diurnum lumen, id eſt Solis reprimit: An ipſa Luna ſuum lumen reprimit occidens & ſe obſcurans.

SOLA. Sine eo quem amabat. Nam regina ſola eſſe non poterat. Eſt autem Plauti, qui inducit inter multos amatorem poſitum dicentem quod ſolus ſit. Vt ipſe alibi, *Me ſine ſola vides*: quam conſtabat Antonii caſtra comitatam, ſed *Sola* ſine amatore ſuo. MOERET. Si diphthongum habeat, ut hoc loco triſtis eſt, ſignificat: aliter militat, ut *meret parvo*. Sane mereor aliud eſt. VACVA. Aut ſine Ænea & Trojanis, aut magna, ut, *Vacua atria circum Intenti ludo*. RELICTIS. Poteſt intelligi ab Ænea.

INCVBAT. Quaſi invita. ABSENS ABSENTEM. Vnum ſufficeret. Sic, *Et fratrem ne deſere frater*. Terentius, *Præſens preſentem eripi, abduci ab oculis*.

IMAGINE CAPTA. Ob amati ſimilitudinem.

INFANDVM. Iuxta judicium reginæ ut illa ſentiebat, vult enim eam culpæ eximere, alii *infandum*, quia falli non poteſt accipiunt, hoc eſt ipſam libidinem in cujus vicem nihil ſubponi poteſt.

NON COEPTÆ ADSVRGVNT TVRRES. Contra illud *Pars ducere muros*. NON ARMA IVVENTVS EXERCET. Aut in armis ſe exercet, aut ſic dixit quemadmodum illud, *Ferrum exercebant*.

PORTVSVE. Quod ſupra 1. Æneid. *Hic portus alii effodiunt*. PROPVGNACVLA. Quibus porro pugnatur.

INTERRVPTA. Cœpta & omiſſa. MINÆ. Eminentiæ murorum: quas pinnas dicunt, hinc & eminere dicimus, ut in primo Æneid. *Geminique minantur*. quidam *minæque ad* interrupta opera referunt atque imperfecta ſunt, ſic videantur ruinam minantur. *

ÆQVATAQVE MACHINA COELO. Expoſuit quid ſint minæ murorum ingentes.

SIMVL. Poſtquam. TALI. Quali utitur infœlix Dido, PESTE. Amore, incendio: ut, *Toto deſcendit corpore peſtis*.

NEC FAMAM OBSTARE FVRORI. Honeſtam ſcilicet. Nam ἄτιμον eſt. FVRORI. Iam non amori.

DONATI.

ILLVM ABSENS. Tantum fallebatur amantis animus, ut abſentem videre & audire ſibi videretur.

NON COEPTÆ. Mirifice mortalitas expreſſa eſt. Nam cum multa mala in amore inſint, illud præcipuum quod negociorum omnium oblivionem inducit. Eadem enim Dido quæ inſtabat operi regniſque futuris, nunc omnia omittit: & cum omiſerit, Tyrii quoque qui inſtabant ardentes, omnia nunc deſerunt. Vnde oſtenditur rectorem complere omnia, cum inſiſtit: cum vero contra agit, omnia frigeſcere.

QVAM SIMVL AGGREDITVR. Per hoc oſtendit aliquid invidioſe ſe eſſe dicturam. Tractatus Veneris magnus atque aſtutus cernitur.

VARIORVM.

STRATISQVE RELICTIS INCVBAT. Ea vis videtur mihi hujus vocabuli, ut Didonem ſignificet more perſonarum, quæ animi ægritudine ſomnos ægre capiunt, & lecto in hanc illamque partem inquieti jactantur, interdum aſſurgere quoque è ſtratis, & cubito, toroque, dum conſiſtere mente corporeque nequit, incumbere: ut infra *Incubuitque toro, &c. Stratis* autem *relictis*, ut videatur Dido inſtabilis mentis habitu & ſtatu relictum lectum paulo poſt repetere, & in eum ſe rejicere ac revolvere, id eſt eidem loco rurſus incumbere. GERMAN.

ILLVM ABSENS ABSENTEM AVD. Non inſcite dictum, neſcio à quo, amantium animos ibi magis eſſe ubi amant, quam ubi animant. Omnia illorum verba, vultus geſtus, habitus inceſſus, motus omnis ſemper animis obverſantur. PONTAN.

MINÆQ. MVRORVM. Hic *minæ* ſignificant partes illas murorum, in quibus ſunt propugnatores, hoſtibuſque minantur, quæ ad emiſſionem telorum feneſtratæ ſunt, ἐπάλξεις fere à Græcis vocantur.

Talibus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem, & ſpolia ampla refertis,
Tuque, puerque tuus. magnum & memorabile nomen,
Vna dolo divûm ſi fœmina victa duorum eſt.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam, pactoſque Hymenæos
Exercemus? habes tota quod mente petiſti.
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem,
Communem hunc ergo populum, paribuſque regamus

SERVII.

ADGREDITVR. Cum calliditate loquitur. Et quaſi ex præparato, vel ex inſidiis, ut alibi IIII. Georg. *Facile ut ſomno adgrediare jacentem.* SATVRNIA. Vbi nocituram Iunonem poëta vult oſtendere *Saturniam* dicit, ſcit enim Saturni ſtellam nocendi facultatem habere, ut alibi: *Irim de cœlo miſit Saturnia Iuno*: & *Saturnique altera proles Irarum tantos volvit* &c. Vbi autem propitiare eam promittit, ait, *Iunonis magnæ.* & iterum, *Adſit lætitiæ Bacchus dator & bona Iuno.*

EGREGIAM VERO LAVDEM. Ironia eſt, inter quam & confeſſionem ſola intereſt pronuntiatio. Ironia autem eſt, cum aliud verba, aliud continet ſenſus. Sane hujus verbi initium tractum eſt, quia proprie, egregium dicebatur, quaſi in grege ampliſſimum, quod emineret ex grege. Singula autem hic pronuncianda ſunt, & memorandum in ſingulis verbis habentes in ſingula invidiam. SPOLIA AMPLA REFERTIS TVQ. Tranſlatio rei militaris, referre enim ſpolia victores ex victis dicuntur.

PVER. Filius, παῖς puer eſt, Græce dixit. Vt Horatius, *Pueroſque Ledæ.*

FOEMINA. Bene fœmina qualis mortalis opponitur, ut, *Mixta deo mulier*, pro mortali intelligendum eſt. DVORVM EST. Bene ceſſit maſculino fœmininum.

ADEO. Multum, valde: ut Terentius, *Adoleſcentem adeo nobilem.* VERITAM TE MOENIA NOSTRA. Propter illud, *Haud tanto ceſſabit cardine rerum.* MOENIA NOSTRA. Iunonis hoſpitium. Nam legimus, *Quo ſe Iunonia vertant Hoſpitia*, & *Noſtra* Græce dixit.

MODVS. Finis. Iuvenalis, *Nullo quippe modo milleſima ſurgit Pagina.* SED QVIS ERIT. Archaiſmos. AVT QVO NVNC CERTAMINE TANTO? Quo nunc, Aut quo, aut ad quam rem, aut quid opus eſt tanto certamine? Aut figurate quo tibi hoc, id eſt quo nunc certamen tantum, aut quis modus erit in tanto certamine, aut quouſque, ut uſque extrinſecus accipiamus.

QVIN POTIVS. Pro, Cur non. PACEM ÆTERNAM. Non inducias temporales. PACTOSQVE HYMENÆOS. Licet fabula de Hymenæo in primo libro enarrata ſit breviter, tamen plenior talis eſt: Hymenæus Athenienſis adeo pulcher fuit, ut adoleſcens, puella putaretur: Is cum unam virginem nobilem ipſe mediocriter ortus adamaſſet, ejuſque nuptias deſperaret, quod unum poterat, ſequendo puellam, amori ſatisfaciebat: Sed cum Athenienſium nobiliſſimæ virgines Eleuſinæ Cereri ſacra facerent, ſubito adventu pyratarum raptæ ſunt, inter quas etiam Hymenæus, qui illò amatam fuerat ſecutus, tanquam puella raptus eſt. Sed cum pyratæ prædam per maria longa portaſſent, in deſertam regionem delati, ac fatigati ſomno ſe dederunt; quos cum univerſos occidiſſet Hymenæus, relictis ibi virginibus Athenas reverſus eſt, petiitque à civibus, ut ſi virgines quæ raptæ fuerant reduxiſſet, dilectæ nuptias impetraret; quas cum reduxiſſet, optatam in matrimonium virginem meruit, quod conjugium quia felix fuerat, placuit omnibus Athenienſibus, omnibus nuptiis Hymenæi nomen intereſſe: Eſt etiam alia ratio vocabuli: Nam Ymen quædam membrana quaſi virginalis puellæ eſſe dicitur, qua rupta quia deſinat eſſe virgo, Hymenæi nuptiæ dictæ.

HABES TOTA QVOD MENTE PETISTI. Propter illud, *Noſtram nunc accipe mentem.*

ARDET AMANS DIDO. Plus dixit hæc quam Venus imperaverat, illa enim dixerat: *Sed magno Æneæ mecum teneatur amore*, hæc dixit, *Ardet*, & TRAXIT FVROREM, traxit autem dixit, ut ſpiritum trahere dicimus.

COMMVNEM HVNC ERGO POPVLVM. Vtrum ad ſolum Carthaginenſem retulit, quem velit ſibi communem eſſe cum Venere; an utrumque, id eſt Tyrios & Trojanos.

VARIORVM.

TALIBVS AGGREDITVR. Hoc verbo futuræ orationis habitus oſtenditur, dolo videlicet & inſidiis plenæ. Eſt enim *aggredi* interdum doloſe & inſidioſe, hoc eſt decipiendi cauſa quempiam adire. Terent. Phorm. *Satis aſtute aggredimini.* NASCIMB.

EGREGIAM VERO LAVDEM. Ironia. *Vero*, *Enim*, *Scilicet*, *Videlicet*, voces ſunt appoſitæ ironiæ: *Iſte* contemptui. HART.

TOTA QVOD MENTE, &c. Proverbialis verſiculus, ad concludendum aptiſſimus. HART.

Auſpi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito,
Dotaleiſque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (ſenſit enim ſimulata mente locutam,
Quo regnum Italiæ Libycas averteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus: Quis talia demens
Abnuat? aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna ſequatur.
Sed fatis incerta feror, ſi Iuppiter unam
Eſſe velit Tyriis urbem, Trojaque profectis,
Miſcerive probet populos, aut fœdera jungi.

SERVII.

PARIBVSQVE REGAMVS AVSPICIIS. Æquali poteſtate. & ab eo quod præcedit, id quod ſequitur. Et dictum eſt à comitiis, in quibus hiſdem auſpiciis creati, licet non ſimul crearentur, parem tamen habebant honorem, propter eadem auſpicia. Vnde & conſules pares ſunt, cum neceſſe eſſet ut unus prior crearetur. PHRYGIO SERVIRE MARITO. Eloquenter, Emphaticῶs: ac ſi diceret *exuli*. Nonnulli autem per fallaciam Iunonis dictum accipiunt.

LICEAT. Id eſt non neceſſe ſit, ſed in voluntate ſit Didonis ſi velit, ut ſupra, *Paribus auſpiciis*, non imperio. Poteſt enim imperium par non eſſe cum auſpicium par ſit. Alii invidioſe dictum volunt, liceat Phrygio marito, id eſt qui victus eſt, non dixit *nubere*, ſed *ſervire*. Quidam ſervire dubitant utrum Didonem, an Tyrios dixerit. Sane hic coëmptionis ſpeciem tangit. Coëmptio enim eſt ubi libra atque æs adhibetur, & mulier atque vir in ſe quaſi emptionem faciunt, quod ante jam in primo Georgicorum, *Teque ſibi generum Thetys emat omnibus undis.* Quoniam coëmptione facta mulier in poteſtatem viri cedit, atque ita ſuſtinet conditionem, liberalis ſervitutis, * ait enim, *Liceat Phrygio ſervire marito*, & in lib. I. Geor. *Tibi ſerviat ultima Thyle*, quoque omnis iſte mos coëmptionis, & citra nominis nuncupationem dotis datæ taxatione expediretur, quæ res in manum conventio dicitur: ſubjunxit, *Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ*; quid eſt enim aliud *dextræ*, quam in manum convenire, quæ conventio eo ritu perficitur, ut aqua & igni adhibitis, duobus maximis elementis, natura conjuncta habeatur, quæ res ad farreatas nuptias pertinet, quibus Flaminem & Flaminicam Iure Pontificio in matrimonium neceſſe eſt convenire. Sciendum tamen in hac conventione Æneæ atque Didonis, ubique Virgilium in perſona Æneæ Flaminem, in Didonis Flaminicam, præſentare.

DOTALES TYRIOS. Regiam ſpectavit perſonam. PERMITTERE DEXTRÆ. Quaſi per manus conjunctionem ſecundum jus locutus eſt.

OLLI. Aut illi, aut tunc. Cætera per parentheſim dicta ſunt. Ordo enim eſt, Olli ſic contra eſt ingreſſa Venus. SIMVLATA MENTE. Hoc eſt talibus aggreditur.

QVO. Pro, ut, Pronomen pro conjunctione cauſali. LIBYCAS ADVERTERET ORAS. Abſolutior hæc quidem eſt elocutio: ſed verior & magis figurata illa, *Libycas averteret oras.* Nam plerumque trahitur Schema, ut, aliquo ituri non ad locum, ſed de loco ponamus ſignificationem: ut ſi dicas, De Campania abeo in Tuſciam, *abeo* honeſtius eſt quam ſi dixeris *eo*. Nec hoc tantum hoc loco facit, ſed pluribus. Hinc eſt enim, *Ripamve injuſſus abibis?*

INGRESSA VENVS. Calliditatis eſt, ut ſupra, habet enim hæc vox inſidiarum ſignificationem. QVIS TALIA DEMENS. Deeſt *niſi*, ut niſi demens.

AVT TECVM MALIT CONTENDERE BELLO? Non dixit poſſit, quod autem addidit.

SI MODO QVOD MEMORAS. Oblique dum conſentit, docet fieri non poſſe. FORTVNA SEQVATVR. Aut ſubauditur fortuna proſpera, aut hoc ad caſum pertinet.

FATIS INCERTA FEROR. Bene omnia tetigit, quibus res humanæ reguntur: caſum, fata, voluntatem deorum. Alii ſic exponunt, quia ſcio fatis aliud videri, ideo de Iovis voluntate nunc dubito. Ergo *fatis* propter fata. Sane oratorie & blanditur & pugnat, ſed non palam, dicendo incertam ſe eſſe de voluntate fatorum.

AVT FOEDERA IVNGI. Si FOEDERA, per ſe plenum eſt: ſi FOEDERE, ad populos pertinet.

DONATI.

TVÆ. Quaſi indigæ. TYRII. Invidioſe, quaſi potentiſſimi.

QVO REGNVM. Senſit non potuiſſe fieri, ut tam graves, tamque diuturnas inimicitias, ſic ſubito deponeret. Noverat enim quid Æneæ deberetur, quo magis nitebatur id avertere.

SIC CONTRA. Melius viſum eſt dolos dolis excludere, veluti approbatis per diſſimulationem præſentibus, ne deteriorem viam inquireret atrox inimica, ſi contrariam ſe oſtenderet Venus.

QVIS TALIA DEMENS. Hæc vox quaſi conſentientis eſt.

SED FATIS INCERTA FEROR. Non fuit incerta: ſed ita poſuit, ut neque reniti videretur, & tamen non poſſe fieri ſubdole demonſtraret. SI IVPITER. Sciebat non poſſe fieri, ſed noluit oſtendere ſe nolle: ſed ad Iovem eam demiſit, ut ab eo ſciret non poſſe fieri. Nam virorum ſecreta facile intelligunt uxores.

Tu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tu conjux; tibi fas animum tentare precando.
Perge, ſequar. Tum ſic excepit regia Iuno:
Mecum erit iſte labor, nunc qua ratione, quod inſtat,
Confieri poſſit, paucis, adverte, docebo.
Venatum Æneas, unaque miſerrima Dido,
In nemus ire parant, ubi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem.
His ego nigrantem commiſta grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, ſaltuſque indagine cingunt,
Deſuper infundam, tonitru cœlum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte tegentur opaca.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem

SERVII.

TV CONIVX. Dicendo conjux, oſtendit eam non poſſe ignorare, impoſſibile eſſe quod petit. TIBI FAS ANIMVM TENTARE PRECANDO. Sic Æolus, *Tuus ô regina quid optes Explorare labor.*

PERGE, SEQVAR. Per te incipiet. Bene aliud agens, aliud oſtendit. Ante enim eſt Iunonis officium ex matrimonio: ſic uſus venerius. Vnde paulo poſt, *Adero, & tua ſi mihi certa voluntas.* TVM. Quidam ordinis eſſe volunt, *tunc* temporis. EXCEPIT. Subſecuta eſt: & poteſt *excepit*, pro inſidioſe reſpondit, accipi; ut, *Æmulus exceptum Triton*, &, *Excipit incautum.*

ISTE LABOR. Scilicet explorationis à Iove. Quod dixerat ſi Iuppiter unum. QVOD INSTAT. Quod fieri volo.

CONFIERI. CON abundat: ut, *Fata renarrabat divum curſuſque docebat.* Quamvis veteres indifferenter *confieri* dicebant. PAVCIS ADVERTE. Id eſt animum adverte, parte pro toto uſus eſt. Et aut adverte paucis, aut paucis docebo. MISERRIMA DIDO. Aut ex perſona miſerantis dictum, dolet enim inſidiis circunventam, aut *miſerrima* quæ perdiderit caſtitatem.

NEMVS. Pro ſylvis & montibus. VBI. Hoc loco, pro *Cum.*

TITAN. Sol, unus enim de Titanibus Yperionis filius contra Iovem non fecit. RETEXERIT ORBEM. Quem nox tegebat. Ergo inluminaverit, huic contrarium, *Quotiens humentibus umbris Nox operit terras.*

NIGRANTEM. Nigrum: participium pro nomine, ſine verbo, & quæritur quis prius *nigrantem* dixerit.

ALÆ. Equites: ob hoc alæ dicti, quia tegunt pedites, alarum vice. INDAGINE. Ferarum inquiſitione. Et quidam cum veſtigatoribus alatorum mentionem inductam accipiunt. Nam indaginem veſtigatorem ipſum tradunt. Alias vero alatores, qui dextra & ſiniſtra plagarum ſublata voce prohibent feras exire. TREPIDANT vero hoc loco, *ſenſim* accipiunt, non ut alibi feſtinant, ut, *Hic me dum trepidi*: quia ſaltus non curſu, ſed ſenſim cinguntur. Quidam trepidant ab equis, qui hodieque trepidare dicuntur, appellari putant. Cato, *Sedere non poteſt in equo trepidante.* DESVPER INFVNDAM. Quia aër eſt Iuno. Bene ergo hic ſe facturam dicit, quod habet in poteſtate.

NOCTE OPACA. Nubium caligine. OMNE CIEBO. Pro totum. Omne enim, numeri eſt: *totum*, quantitatis.

VARIORVM.

TV CONIVX. Argumentatur à facultate & ab honeſto: quaſi dixerit: Tu hoc facile ſcire & honeſte etiam à Iove petere potes, quia illi uxor es: quibus verbis occulte ſignificatur licere interdum uxori à viro, magna etiam rogando impetrare. NASCIMB.

MECVM ERIT ISTE LABOR. Tranſigendi negotii provinciam recipit, quod tamen fatis adverſantibus non tranſiget. Quare ad conſilium utriuſque alteri jungendi, nullis nuptiarum auſpiciis, nullis legitimis cærimoniis ſe vertit, ſi quid etiam contra vetitum poſſit proficere. Sed Venus conſilium ridet, ut doli plenum & vaferrimæ ſimulationis. HORTENS.

CONFIERI POSSIT. *Confieri*, pro confici, caſta elocutio eſt; neque *con*, ut ſcribit Servius, in hoc verbo abundat: quin potius, ſicut pleniore intellectu *conficio*, quam facio dicimus; cum confectæ res proprie dicantur non niſi magnæ atque arduæ, quæ perfectæ ſunt: ita *confieri* hoc loco poſitum de re magni momenti. ERYTHRÆVS.

VBI PRIMVS CRASTINVS. Hypallage: pro, *ut primum craſtinus.* HARTVNG.

DVM TREPIDANT ALÆ. *Trepidant*, feſtinant. *Alas* vero venatorum intellige, qui in dextra ſiniſtraque ſaltus parte, tanquam in corpore avis alæ locati, apertam feris planitiem ad excurrendum relinquebant. Xenophon de venatione, Venatorum quatuor genera eſſe dicit: *Inveſtigatorum*, qui animalium veſtigia inveſtigant: *Indicatorum*, qui latibula noverunt: *Inſidiatorum*, qui inſidias & caſſes animalibus parant: *Alatorum* vero, qui equo ſuccuſſanti, ſenſimque inſultanti animalia terrent, ne aliorſum quam per medias tendiculas fugam arripiant. SCOPPA lib. 1. Collect. c. 23. PONTAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Devenient: adero, &, tua ſi mihi certa voluntas,
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenæus erit, non adverſata petenti,
Annuit, atque dolis riſit Cytheræa repertis.
Oceanum interea ſurgens Aurora reliquit:
It portis jubare exorto delecta juventus;
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant; oſtroque inſignis & auro
Stat ſonipes, ac frena ferox ſpumantia mandit.

S E R V I I.

TVĀ SI MIHI CERTA VOLVNTAS. Id eſt, ſi etiam tuum ſubſequatur officium. Quia Iuno conjugium, Venus cauſa conjunctionis ſit. Igitur Iuno nil ſe poſſe adnuntiat, niſi voluntas Veneris adfuerit. CERTA autem firma, quia promiſerat.

CONNVBIO. Hoc Veneri contrarium eſt, & hic eſt dolus quem intellectura eſt & riſura. NV naturaliter longa eſt, ab eo quod eſt nubere: ut, *Connubia noſtra Reppulit*: ſed modo metri cauſa corripuit.

HIC HYMENÆVS ERIT. Id eſt, hæ erunt nuptiæ. Sane de Hymenæo licet ſuperius dictum ſit, tamen ſunt etiam aliæ opiniones: nam alii hunc Veneris & Liberi filium dicunt primum nuptiis proſpere uſum, ob quod in nuptiis vocatur, unde nuptiale carmen Hymenæus. Alii nuptiarum inventorem tradunt, & ideo carminibus decorari, quod exemplum ab eo proditum ubique ſervatur. Cornelius Balbus Hymenæum ait Magnetis filium, muſicæ artis peritum, pulchritudine muliebri, dum nuptias Liberi patris & Alteæ religioſis cantibus celebrat, expiraſſe, propter quod ei talis honor nuptiis adtributus eſt, ut celebratio nominis ejus nuptiarum jungendarum perpetuum nomen eſſet. NON ADVERSATA. Legitur & AVERSATA.

REPERTIS. Vel compertis vel deprehenſis. Cur autem dolis repertis riſit, qui altius intelligunt ſic tradunt, hoc eſt quos jampridem compererat, cum Ilium obpugnaretur.

IVBARE EXORTO. Nato Lucifero. Nam proprie jubar Lucifer dicitur, quod jubas lucis effundit. Vnde etiam quicquid ſplendet, *jubar* dicitur, ut argenti, gemmarum. Eſt autem Lucifer interdum Iovis. Nam & antiqui *jubar*, quaſi juvar dicebant. Plerunque Veneris ſtella. Vnde Veneris dicta eſt: ut, *Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes.* Alii *jubar* Solem, alii ſplendorem ſiderum dicunt. Sane modo Hyſteroproteron eſt in ſenſu, Nam *Lucifer jubar eſt.* Iubar enim præcedit Auroram: & facit hoc jubar, hujus jubaris.

RETIA RARA, PLAGÆ. Multi dividunt, ut ſic retia rara, majora: plagas vero, minora intelligant. Alii plagas per definitionem accipiunt: ut intelligant quæ ſunt retia rara, plagæ. Sane ſciendum proprie *plagas* dici funes illos quibus retia tenduntur circa imam & ſummam partem. Ergo, *Retia, rara, plagæ, lato venabula ferro*, ſubauditur portantur, aut Zeugma eſt, *ruunt*. LATO VENABVLA FERRO. Lati ferri, *venabula* autem ob hoc dicta, quia apta venatui, quaſi excipiabula.

MASSYLI. Maſſyliorum gens eſt haud longe à Mauritania: & Maſſyli legendum per unum *l* litteram, ne non ſtet verſus. Sy enim longa eſt: ut, *Hic mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos.* ET ODORA CANVM VIS. Plus enim eſt quam ſi diceret, multitudo. Vt Saluſtius, *Qua tempeſtate ex ponto vis piſcium erupit.* Ergo *vim* aut ad multitudinem, aut ad naturam retulit. ODORA autem, non olens ſed odorem inveniens, ergo improprie dixit. Nam odorum eſt, quod ex ſe odorem emittit, non quod odorem ſequitur: ut Statius, *Et odoro vulnere pinus.* Sic eſt, *Et inter odoratum lauri nemus*, pro odorum. Nam odoratum eſt quod aliunde odorem accipit, ut odoratum templum. Tria ergo ſunt: *odorum*, quod per ſe olet: *odoratum*, quod aliunde odorem accipit, ut odoratum templum: *Odoriſequum*, quod odorem ſequitur, ſicut modo de canibus debuit hic dicere.

CVNCTANTEM. Morantem. atqui amatrix ad eum quem amabat debuit feſtinare: ſed pathos naturale ſuperat: ut mulierem & reginam oſtendat, ut Terentius, *Dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt.* Deinde hæc morabatur jam ſtudio placendi. Hic enim inducitur veſte, armis, auro, vel purpura comptior, cum ſupra naturalis pulchritudinis gloria contenta ſit, ut, *Regina ad templum forma pulcherrima Dido.* AD LIMINA. Ante, vel apud. PRIMI. Principes, ut, *una omnes juvenum primi*, & bene reginæ officio *primi* adſunt, quia de plebe dixerat: *It portis jubare exorto delecta juventus.* Et, *Maſſylique ruunt equites.*

STAT SONIPES. Adeſt, præſens eſt. Nam ſi STAT ſimpliciter acceperis, vituperatio eſt. Quia legimus, *Stare loco neſcit.* Denique ſequentia dictum hoc explanant: ut, *Ac frena ferox ſpumantia mandit.* SPVMANTIA. Spumas vomentia; ut naufragum mare, quod naufragos facit.

V A R I O R V M.

STAT SONIPES. Plenum carmen & ſonorum: quale illud Homeri, Odyſſ. α. βελθυ' μέγα σιδαρὸν τῶν δαμονησὶ σίχας ἀνδρῶν. HARTVNG.

Tandem

Tandem progreditur magna ſtipante caterva;
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Nec non & Phrygii comites, & lætus Iülus,
Incedunt: ipſe ante alios pulcherrimus omneis
Infert ſe ſocium Æneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hybernam Lyciam, Xanthique fluenta

SERVII.

TANDEM. Hoc ad illud redditum, *Reginam thalamo cunctantem.*

SIDONIAM PICTO CHLAMYDEM CIRCVNDATA LIMBO. Veteri ceremoniarum jure præceptum eſt: ut, *Flamen venenato operta ſit. Operta* autem cum dicitur Pallium ſignificatur, *Venenatum* autem infectum, quod ipſe ait in Bucolicis: *Alba nec Aſſyrio fucatur lana veneno*, hic vero cum dicit Sidoniam, oſtendit Tyriam & purpuream dederat infectam, chlamydem autem Pallium eſſe quis dubitet. Præterea Flaminicam habere præcipitur arculum, ricam, venenatum, fibulam, de Venenato dictum eſt. Arculum vero eſt virga ex malo Punico incurvata, quæ fit quaſi corona, & ima ſummaque inter ſe alligatur vinculo laneo albo, quam in ſacrificiis certis regina in capite habebat: Flaminica autem dialis omni ſacrificatione uti debebat. Virgilius ergo propter nominum & intellectus difficultatem aliter omnia comprehendit, nam Pallio chlamydem, pro venenato, id eſt infecto, Sidoniam. Arculum vero & fibulam ex auro factam commemorat, dicendo, *Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum*, quod in arculum poteſt referri, nam de fibula manifeſtum eſt cum ait: *Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.* Subnectit autem quid aliud eſt, quam ſurſum nectit, ac per hoc ſuccinctum facit? Veſtem vero poſſumus ricam accipere, quia rica genus eſt veſtis. Sciendum ſane ſicut ſupra dictum, ubique Didonem Flaminicam oſtendi. LIMBO. Limbus eſt, ut ſupra dictum eſt, faſcia quæ ambit extremitatem veſtium, ſecundum antiquum ritum: ut, *Victori chlamydem auratam quam plurima circum Purpura.*

CVI PHARETRA EX AVRO. Deeſt *erat*, & amat Poëta iterare voces, vel pretioſas, vel neceſſarias, vel optabiles: Precioſas. ut 1. Æneid. *Ærea cui gradibus ſurgebant limina.* 7. Æneid. *Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent*: Neceſſarias item, 7. Æneid. *Ab Iove principium generis, Iove Dardana pubes.* Optabiles ita. *Humilemque videmus Italiam.* CRINES NODANTVR IN AVRVM. Veluti retiolum dicit, quod colligit comas, quæ Græce κρωβύλη dicitur.

IPSE ANTE ALIOS. Quia amabatur, & ideo ei dat pulchritudinem: licet Aſcanio magis congruat. PVLCHERRIMVS. Ex animo Didonis, hoc enim ei videbatur; alibi epitheta Æneæ dat, cum religioſum oſtendit, dicit pium, cum fortem magnanimum.

VBI. Hoc eſt cum. HYBERNAM LYCIAM. Non aſperam, ſed aptam hyemare cupientibus. Sic enim ſe habet natura regionis: Sed bene aliud agens, aliud oſtendit. Nam conſtat Apollinem ſex menſibus hyemis apud Pataram Lyciæ civitatem dare reſponſa (unde Pathareus Apollo dicitur) & ſex menſibus æſtivis apud Delum. Ergo Hybernam, utrum quod ibi hyemare ſoleat, an frigidam, an hyeme temperatam, an quam hyberno tempore deſerere ſoleat. XANTHIQVE FLVENTA. *Que*, pro *vel* poſuit. Hoc enim dicit, vel cum Xanthum, vel cum Lyciam relinquit, ut eſt, *Suſpectaque dona Præcipitare jubet, ſubjectiſque urere flammis.*

DONATI.

LIMBO. Limbus regibus deputatur & diis: qui eorum caput candido orbe circundat.

CVI PHARETRA. Totum quod habuit aut aurum fuit, aut purpura, ut placeret.

QVALIS. Vt Æneæ pulchritudo præferri cæteris poſſet, deficientibus humanis ad divinam comparationem acceſſit; & quia Didonem Dianæ comparaverat, hunc comparat Apollini.

VARIORVM.

SIDONIAM PICTO CHLAMYDEM C. L. Non temere hic Didonem fingit chlamydem gerentem, tanquam tegmen viatoris. Qui enim peregrinabantur, uti ea conſueſſe, ut pote ad injurias cæli depellendas apta. Et ut Pollux *in Onomaſtico* dicit, uſui chlamydem eſſe poſſe, ſiniſtra manu implicatam, cum feræ in aliquem inſiliunt, aut quis pugnam cum illis capeſſit. Et ut Pacuvius apud Varronem loquitur; *chlamyde clupeat brachium*; tanquam uſum præbeat clypei amictus hic; evitarique illo poſſint tela ictuſque qui inferuntur. VICTORIVS.

CRINES NODANTVR. Manilius lib. 5. *Tortos inſtuctum ponere crines*, id eſt diffundere, aut quaſi undantes facere. TVRNEB. l.4. c.19.

AVREA PVRPVREAM. Explicat Victorius lib. XXXII. cap. 12. & lib. 4. cap. 19.

QVALIS VBI HYBERNAM. Sumptum ex Apollonii lib. 1. Turneb. lib. 3. cap. 2.

QVALIS, VBI HYBERNAM. Apollonius libro primo: unde hæc comparatio, haud dubie tranſſumpta: οἷον ἐκ νηοῦ θυώδεος εἶσι ἀπόλλων δῆλον ἂν ἠγαθέην, ἢ ε κλάρον, ἢ ὅγε πυθῶ, ἢ λυκίην εὐρεῖαν, ἐπὶ ξάνθοιο ῥέοισι. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Deſerit, ac Delum maternam inviſit Apollo,
Inſtauratque choros: miſtique altaria circum
Creteſque, Dryopeſque fremunt, pictique Agathyrſi:
Ipſe jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela ſonant humeris. haud illo ſegnior ibat
Æneas: tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montes atque invia luſtra;
Ecce, feræ ſaxi dejectæ vertice capræ
Decurrêre jugis: alta de parte, patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, monteſque relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri

SERVII.

DESERIT. Relinquit, ut, *Deſertoſque videre locos littuſque relictum.* DELVM MATERNAM. Quæ Latonam fugientem,dracone Pitone inſequente, ſuſcepit. Et hoc ideo quia ſicut dictum eſt, ſex menſibus æſtivis apud Delum reſponſa dat. INVISIT. Repetit, per quod oſtendit relicta Delo ad Lyciam tranſire. APOLLO. Apollini Æneam vel propter ſagittas, quibus in venatu utebatur, comparat: vel certe propter futurum infœlix matrimonium. ut enim ſupra diximus, nuptiis eſt hoc numen infenſum. Vel Apollini Æneam, ut in primo Didonem Dianæ, quomodo germanorum nuptiæ eſſe non poſſunt.

CHOROS. Sacra. CRETES. Ab eo quod eſt Cres.

DRYOPESQVE. Populi ſunt juxta Parnaſum: ut, *Dryopumque trahens Eraſinus Ariſtas.* Eraſinus vero fluvius eſt. Hi populi ab Hercule victi Apollini donati eſſe dicuntur. PICTIQVE AGATHYRSI. Populi ſunt Scythiæ, colentes Apollinem Hyperboreum, cujus logia, id eſt reſponſa, feruntur. *Picti* autem non ſtigmata habentes: ſicut gens in Britannia, ſed pulchri, hoc eſt cyanea coma placentes. Hos Meliſſus ad Homero Achabas appellari ait, qui propter ſcientiam ſagittarum Apollini ſunt gregales, ſicut Cretes.

CYNTHI. Mons eſt Deli Cynthos. FLVENTEM. Vnguentatum, odoribus abundantem, aut prolixum & effuſum, ut τὸν ἀκερσεκόμην ſignificet.

FRONDE PREMIT. Id eſt comprehenſo crine efficit ne fluat. FINGENS. Componens. IMPLICAT AVRO. Non frontem, ſed crinem qui eſt illi retrorſum in nodum collectus.

TELA SONANT. ut in nono, *Pharetramque fuga ſenſere ſonantem.* HVMERIS vero, aut in humeris,aut ex humeris. HAVT ILLO SEGNIOR. Id eſt, non illo deformior. Nam plerunque virtus & pulchritudo per ſe invicem componuntur. Hinc eſt, *Satus Hercule pulchro Pulcher Aventinus.* Nam Herculi ſatis incongrua eſt pulchritudo. Sic Plautus in Pyrgopolinices fabula de muliere interrogat, *Quid nam fortis eſt?* Id eſt pulchra.

EGREGIO. Præclaro: Et ſic dicimus quaſi extra gregem.

LVSTRA. Latibula ferarum vel luporum: unde & lupanaria meretricum, luſtra dicuntur.

ECCE Adverbium demonſtrationis eſt, ut oſtenderet velociter factum, & bene hac particula utitur, facit enim nos ita intentos, ut quæ dicuntur putemus videre. Ita enim capreæ ſuſpenſionis ſuper ſaxa currunt, ut putes cadere illas cum exiliunt. FERÆ CAPRÆ. Hoc eſt capreæ. Et bene aptat deſcriptionem ad ſpecies: ut *cervis* campos, *capreis* ſaxa permittat. SAXI. Pro montis, ut, *Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.* FERÆ CAPRÆ. Quas Græci αἰγάγρους vocant.

DECVRRERE. Bene præterito uſus eſt tempore, ad exprimendam nimiam celeritatem. Oſtendit enim jam factum. Sane decurrêre juxta analogiam dixit,non ut imperiti putant *decurrerunt.*

TRANSMITTVNT. Celeriter tranſeunt: præcipue tranſmittere eſt de loco ad locum tranſitio.

PVLVERVLENTA. Num cervorum pulverulenta agmina, quæ pulverem faciunt, ut, *Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas* GLOMERANT. Pro involvunt. Alias pro in unum contrahunt, ut, *Quem circum glomerati hoſtes*, vel glomeratim eunt.

VARIORVM.

DELVM MATERN. Cælius lib.3.c.3. Turneb. lib.19.cap.29.& lib.24.cap.26

INSTAVRATQVE CHOROS. In Delo ſacrum nullum obibant abſque ſaltatione & Muſica. Prodibant autem puerorum chori, tibiis ac cithara præcinentibus; è quibus ſelecti peritiſſimus quiſque ſaltabant. Eorum item cantilenæ à ſaltationis uſu dicebantur ὑπορχήματα. PONTAN.

CRETESQVE FREMVNT. Turneb. lib. 24. cap.26.& lib.30.cap.39. morem explicat.

PICTIQVE AGATHYRSI. Cælius lib.5.c.3. Cur autem picti. Solinus habet cap. 25. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Gaudet equo: jamque hos curſu, jam præterit illos:
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.
Interea magno miſceri murmure cœlum
Incipit: inſequitur commiſta grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, & Trojana juventus,
Dardaniuſque nepos Veneris, diverſa per agros
Tecta metu petiêre: ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Deveniunt: prima & Tellus & pronuba Iuno
Dant ſignum: fulſere ignes & conſcius æther

SERVII.

GAVDET EQVO. Gaudet quod acrem equum habeat, & velocem. IAMQVE HOS CVRSV. Id eſt modo: ut, *Iam eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.* Et bene puerilem oſtendit animum, qui per mobilitatem frequenter optat timenda.

PECORA INTER INERTIA VOTIS. Bene per contemptum pecora, cum ea ſint pecora, quæ non ſylveſtri, ſed humano uſui aluntur. *Inertia* autem pro ignavis & innocuis poſuit, & hoc ad capras & cervos retulit, ut in Georgicis, *Inbelles dant prælia cervi.* Nam *iners* proprie quid ſit Lucilius declarat, *Vt perhibetur iners ars in quo non erit ulla.*

MONTE LEONEM. Per tranſitum tangit hiſtoriam. Nam Aſcanius præter Iulum & Ilum quæ habuit nomina, etiam Dardanus & Leontodamus dictus eſt, ad exſtinctorum fratrum ſolatium. Ideo nunc eum dicit optare adventum leonis. paulo poſt, Dardaniuſque nepos Veneris. Conſtat etiam Æneam Dardanum dictum, ut oſtendit Virgilius, *Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus.* Item, Ilioneus, *Hinc Dardanus ortus*, Hic repetit. Nam latenter illud nomen oſtendit.

COMMISTA GRANDINE NIMBVS. Secundum Iunonis promiſſa, *His ego nigrantem commiſta grandine nimbum.* Et bene etiam *grando* dicitur: quia poterat nimbus contemni facilius. Murmur autem cœli ad infauſtum omen pertinet, quia tonitru dirimuntur auſpicia.

NEPOS VENERIS. Quidam indecenter dictum volunt, ut, Venus avia ſit.

DE MONTIBVS AMNES. Ne vel inveſtigare poſſint Tyrii reginam.

DEVENIVNT. Bene ſupprimit rem pudendam, ſic Terentius, *Quid tum ſatue? fateor.* PRIMA ET TELLVS. Satis perite loquitur. Nam ſecundum Etruſcam diſciplinam nihil tam incongruum nubentibus, quam motus terræ vel cœli dicitur. Quidam ſane, Tellurem præeſſe nuptiis tradunt, nam & in auſpiciis nuptiarum vocatur, cui etiam virgines, vel cum ire ad domum mariti cœperint, vel jam ibi poſitæ diverſis nominibus, vel ritu ſacrificant. ET PRONVBA IVNO. Quæ nubentibus præeſt. Iunonem autem dediſſe ſigna per tempeſtatem conſtat & pluvias, quæ de aëre fiunt. Varro pronubam dicit, quæ ante nupſerit, neque uni tantum nupta eſt; ideoque auſpices deliguntur ad nuptias.

FVLSERE IGNES. Vt dei nuptiales. Varro dicit, *Aqua & igni mariti uxores ducebant.* Vnde hodieque & faces prælucent: & aqua petita per fœliciſſimum puerum aliquem, aut puellam de puro fonte, intereſt nuptiis, de qua nubentibus ſolebant pedes lavari. Alii *fulſere* pro malo omine poſitum volunt. Cum enim ait *fulſiſſe ignes*, infauſtum connubium videtur oſtendere, quia actio perimitur cum de cœlo ſervatum eſt, & bene hoc totum ad Iunonem refertur, quia aër eſſe dicitur, Vnde aquas cum ignibus dedit.

VARIORVM.

INTEREA MAGNO MISCERI, &c. Fiunt ea, quæ Iuno futura prædixerat, movetur cælum, tonitrua concrepant, nimbi funduntur, de ſummis montium verticibus amnes præcipitantur plurimi. Deſerta venandi voluptate, fugiunt omnes, & diverſa occupant tecta: Diverſa ideo, quod diſperſæ ruſticæ domus tantam multitudinem adunatam capere non poterant. Vel quod unuſquiſque uſus in tanta neceſſitate compendio, non pulchrum ſuffugium tecti, ſed proximum quærebat. DONATVS.

SPELVNCAM DIDO. Hujus antri meminit & Ovid. in Epiſtola Didonis:

Illa dies nocuit, qua nos declive ſub antrum
Cæruleus ſubitis, impulit imber aquis.

Vide Iac. Nic. Loenſem lib. 9. Epiph. c. 23.

PRIMA ET TELLVS. Infra lib. 7. Tellus prima deorum: *Primamque deorum Tellurem.* Platonem in Timæo. Cælium lib. 1. cap. 4. lege. HART.

ET TELLVS, ET PRONVBA IVNO D. H. Non temere eſt quod ſignorum & prodigiorum in nuptiis mentionem facit. Nam ſuperſtitioſa illa priſcorum natio, cum in aliis, tum in conjugiis, vel maxime omina obſervabat: unde illud, *primuſque jugarat Ominibus.* Et nuptiis auſpices adhibebantur. TVRNEB. lib. 3. cap. 14. Neſcio an Nannio aſſentiendum ſit, qui hic *Iunonem* pro Terra accipit: quia Tellurem Poëta præmiſerit & Iunonem ſubjunxerit, idque cum pronubæ epitheto, quod Terræ convenire non videtur. GERMAN.

FVLSERE IGNES. Pet. Nannius Miſc. l. 7. c. 14

Connubii, ſummoque ulularunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus lethi, primuſque malorum
Cauſſa fuit. neque enim ſpecie famave movetur;
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes:
FAMA, *malum quo non aliud velocius ullum:*
Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo.
Parva metu primo, mox ſeſe attollit in auras:
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, ira irritata deorum,

SERVII.

VLVLARVNT. Bene elegit medium ſermonem. Nam ait Lucanus, *Non tu lætis ululare triumphis.* In luctu autem ululare non dubium eſt. Et ideo medium elegit ſermonem, quia poſt nuptias mors conſecuta eſt. Nonnulli ita accipiunt, quod *ululare* veteres etiam in ſacris dicebant, ex Græca conſuetudine. Ergo ulularunt Nymphæ, quaſi nuptiarum ſacra celebrarunt. Græci autem ὀλολυγμὸν appellant, nam & primam congreſſionem ὀλολυγὴν dicunt, quod Virgilius oſtendit, *magnoque ululante tumultu.*

SPECIE FAMAVE MOVETVR. *Species* rerum Didonis præſentium eſt, quod quaſi aſpicitur: *fama* autem rerum abſentium. Hoc ergo dicit, Non eam movet, nec præſens deformitas, quod non in thalamo, ſed in ſpelunca concubuerat: ſed nec futura mox fama. Alii *fama* accipiunt facta qualitate, aut reſpectu honeſtatis τῷ πρέποντι. adeo illam nec Tyriorum pudebat videntium talia, nec aliarum gentium quæ audiebant. Ergo *fama* deeſt *mala.*

MEDITATVR. Exercet: ſic Horatius, *Et horridam cultis diluviem meditatur agris.* Nec incongrue dictum. Actus enim eſt in ipſa meditatione. Nam exercitium meditatio eſt. Sciendum tamen eſt hoc hodie in uſu non eſſe.

PRÆTEXIT. Prætegit. CVLPAM. Vt ſupra, *Succumbere culpæ.*

FAMA MALVM QVO. Diffinitio eſt, ut QVO ex præcedenti pendeat nomine: quanquam alii QVA legant. Sane QVO niſi diffinitio ſit, legi non poteſt: nec enim procedit, ut ordo ſit. Fama quo non aliud malum eſt velocius.

MOBILITATE VIGET. Dat ei σωματοποιΐαν: & laudat à contrario. Cum enim omnia labore minuantur, hæc creſcit. Sane *viget* quidam pro vigeſcit accipiunt.

METV PRIMO. Non primo metu ſed primum, quod initio cautius loquatur, id eſt in principio: cum enim quis veretur ne auctor is ſit, quod audit continet; at ubi ſit vulgatum, paſſim loquitur, & modo *Primo* adverbium eſt, non nomen. ATTOLLIT IN AVRAS. Sumpta licentia quæ minuebatur timore.

INGREDITVRQVE SOLO ET CAPVT INTER NVBILA CONDIT. Hoc vult oſtendere: nec humili eam fortunæ parcere, nec ſuperiori. Vel quia famæ incertus auctor.

TERRA PARENS. Generalis eſt rerum omnium parens Tellus. IRA INRITATA DEORVM. Amphibolon eſt, utrum ira ſua propter extinctos gigantes: an ira deorum inritata, quæ exſtinxerat gigantes. Vel ideo ira deorum, quod in eam fulmina & grandines de cœlo cadunt.

VARIORVM.

FVLSERE IGNES, ET SVMMO VLVLARVNT VERTICE. In fulmine autem omen eſſe nuptiarum, multis teſtimoniis probari poteſt. ut ex Claudiano lib. 2. de raptu Proſerpinæ. Ad ritus ergo nuptiales pertinet, *Summoque ulularunt &c.* Moris enim fuit, ut puellæ ante thalamos, ubi novi nupti inerant, veſperi uſque ad mediam noctem concinerent, quæ carmina κοιμητικὰ, hoc eſt ſomni conciliatoria vocabantur. Fiebat autem id, ne quid foris audiretur quod intus fieret. Rurſus alia ab iiſdem canebantur carmina matutina, quæ διεγερτικὰ hoc eſt excitatoria nuncupantur. *Vlulare* vero, luctus & lætitiæ vocabulum eſt, unde Lucanus, *Et lætis ululare triumphis.* Quamobrem Virgilius in incerto reliquit, lugubriter an feſtiviter concinuerint, naturam prodigiorum ſequens, in utramque partem dubia ſignificatione replicatilem. NANNIVS. Miſcell. 7. cap. 14.

ILLE DIES. Muret. lib. 1. Var. cap. 16.

FAMA MALVM. Græciſmus: pro eo quod eſt, fama aliquid mali, vel aliquod malum. Græci enim ſubaudiunt τὸ τι. Euripides in Supplicibus: σφαλερὸν ἡ μέμων θρασὺς, &c. Homer. Iliad. 4. De contentione, quæ Maro de fama. Macrob. lib. 5. c. 13. HARTVNG.

MOBILITATE VIGET. Proverb *Ex minimis initiis maximum.* Hom. Iliad. 4. ἥ δ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη. Macrobius lib. 5. cap. 3. & 13. HARTVNG.

MOX SE ATTOLLIT. Turneb. lib. 29. cap. 6.

CAPVT INTER NVBILA CONDIT. Quia famæ caput, id eſt auctor rumorum fere incertus eſt. Et dixit *nubila*, non cælum: quia ad nubes uſque pervenire à terra clamor poteſt. PONTAN.

Extre-

Extremam (ut perhibent) Cœo, Enceladoque ſororem
Progenuit; pedibus celerem, & pernicibus alis:
Monſtrum horrendum, ingens: cui, quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræque per umbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno:
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat urbes:
Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.
Hæc tum multiplici populos ſermone replebat,
Gaudens, & pariter facta, atque infecta canebat:

SERVII.

EXTREMAM. Aut poſt omnes gigantes, quæ ideo ad deorum ultionem nata eſt (nam per ipſam eorum crimina vulgata ſunt) aut certe EXTREMAM, peſſimam. Omnes enim qui de medicina tractant dicunt naturale eſſe, ut inutiliores ſint qui naſcuntur ultimi. Famam ergo inducit ultam eſſe fratres, quia ipſa deorum delicta vulgavit. VT PERHIBENT. Quotieſcunque fabuloſum aliquid dicit, ſolet inferre, *Fama eſt*. Mire ergo modo cum de ipſa fama loqueretur, ait, *Vt perhibent*. COEO ENCELADOQVE. Iſti Gigantes fuerunt inter alios, qui Iovem ſuperpoſitis montibus regno cœleſti detrudere conati, fulminibus ſunt deleti, & bene elegit ex fratribus maximos, ex quibus exiſtimaretur.

PEDIBVS CELEREM ET PERNICIBVS ALIS. Convertit rerum epitheta. Nam pernix pedum eſt: ut, *Pernicibus ignea plantis*: Celeritas pinnarum eſt: ut, *Celerique fuga ſub ſidera lapſæ*. Aut certe intentio deſcribentis eſt, ſupervacuum eſt enim alas habenti pedum pernicitas, aut ſic intelligit pedibus celerem, & alis velocibus.

MONSTRVM. Bene vituperavit famam ex accidentibus perſonæ per parentes, alas & fratres, * & quod eam deſcribit non eſt narratio, ſed argumentatio, quidni monſtrum, quæ hujus naturæ ſit ut quot plumas, tot oculos, tot linguas, tot aures & cætera. QVOT SVNT CORPORE PLVMÆ. Non ipſius, ſed in omnium corporibus. Nam exaggeratio eſt: ac ſi diceret, quot ſunt arenæ.

OCVLI SVBTER. Adverbium eſt: ac ſi diceret, non ſub plumis, ſed ſub ipſa: & mire *ſubter*, quaſi quæ non videatur, & omnia videt, & reliqua. MIRABILE DICTV. Sic exclamavit Poëta, quaſi minus admirationis haberet ipſa deſcriptio.

TOT LINGVÆ. Infinitus eſt numerus. Nam re vera quot ſunt homines, in quibus eſt fama, tot ora habent, quot ſunt & hominum. TOTIDEM ORA SONANT. Aliud viſu, hoc eſt ORA, aliud auditu, hoc eſt ſonant.

NOCTE VOLAT. Bene naturalem rem dixit. Denique quanto celatum eſt aliquid, tanto magis quæritur: & ſine dubio incipiens fama ſemper obſcura eſt: quæ divulgata conquieſcit. Vnde ait, *Luce ſedet cuſtos*. COELI MEDIO. Abſolute, quia inter cœlum terramque medium eſt.

TERRÆQVE PER VMBRAM. Noctem, umbram terræ eſſe nuſquam ſignificavit apertius.

STRIDENS. Poteſt & ad oris ſonum, & ad volatum referri. DVLCI DECLINAT LVMINA SOMNO. Qui eſt omnibus animalibus dulcis; & SOMNO, utrum ablativo an dativo. Melius interpreteris quaſi non ſuccumbit illi.

LVCE SEDET. Id eſt per diem, aut ut lux cepit, & bene nocturna illi & diurna officia dat, ne dulci ſomno capiatur. CVSTOS. Speculatrix. Ne quid eam præteriret, non quæ cuſtodiat aut ſervet. SVMMI CVLMINE TECTI. Per domos nobilium propter res pravas.

TVRRIBVS AVT ALTIS. Per domos regum, propter reſpublicas. VRBES. Populos. Id eſt plebeios. Et oſtendere vult famæ linguis neminem exceptum qui non exagitari poſſit.

TENAX. In omnibus perſeverans: Tam enunciandis falſis rebus, quam in veris.

HÆC TVM. Vel fama talis, vel hæc facta. POPVLOS. Vtrum generaliter, an Tyrios & Trojanos tantum?

GAVDENS. Propter inventam materiam. Et quidam non temporale famæ epitheton GAVDENS, eſſe volunt, ſed generale, ut multiplici ſermone gaudeat, quo tunc populos implebat. FACTA ATQVE INFECTA. Sicut ſequentia indicant. Et eſt quaſi proverbiale, nam hoc eſt, *Tam ficti pravique tenax quam nuncia veri*.

VARIORVM.

MONSTRVM HORRENDVM INGENS. Non abſque ratione tria hæc famæ tribuiſſe videtur. nam primo ob id *monſtrum* appellari videtur, quod nulla vi unquam ſuperari poteſt: imo ut quiſque maximè eam conatur opprimere, ita maxime ſe attollit, majorque fit. *Horrendum* eſt, quia cum magna quædam & inopinata nobis annuntiantur, ſi bona ſunt ſtupeſcimus, ſi triſtia, horrore perfundimur. *Ingens* vero, quia paulo ante dixerat, *Et caput inter nubila condit*. NASCIMB.

HÆC TVM MVLTIPLICI. Revertitur ab excurſu. HARTVNG.

Veniſſe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Veniſſe Æneam Trojano à ſanguine cretum,
Cui ſe pulchra viro dignetur jungere Dido.
Nunc hyemem inter ſe luxu, quam longa, fovere;
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Hæc paſſim dea fœda virûm diffundit in ora.
Protinus ad regem curſus detorquet Iarbam,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone ſatus, rapta Garamantide Nympha,
Templa Iovi centum, latis immania regnis,
Centum aras poſuit; vigilemque ſacraverat ignem,

SERVII.

VENISSE ÆNEAM. Hæc facta ſunt.

VIRO. Marito, ut, *Vir gregis ipſe caper.* DIGNETVR. Libravit ſermonem, quaſi perſonæ ſuperioris.

HYEMEM INTER SE LVXV, QVAM LONGA FOVERE. Id eſt nunc hyemem inter ſe fovere luxu, in quantum longa eſt ipſa hyems. Sic in VIII. *Tybris ea fluvium, quam longa eſt, nocte tumentem Leniit.* Quam longa eſt ipſa nox. Veteres *fovere* pro diu incolere & inhabitare dixerunt, ut ipſe alibi, *Fovet humum.*

REGNORVM IMMEMORES. Hoc fingit. Nam & illi curæ eſt Carthago, & Æneæ Italia. An quia quod una patitur, duobus aſſignat. CVPIDINE. Veteres immoderatum amorem dicebant: Afranius Neraria. *Alius eſt amor, alius Cupido, amant ſapientes, cupiunt cæteri.* Plautus cum diſtinctione poſuit, *Cupidon te conficit, anne amor?* Quod intelligitur vehementer illam amare vel impatienter. Ipſe alibi Initio Curcul. *Quo Venus Cupidoque imperat, ſuadet amor,* dicendo imperat violentiam oſtendit, *ſuadet* addendo, moderationem ſignificat.

DEA FOEDA. Crudelis, impia, quod alibi interpretatur, *Eadem impia fama furenti Detulit.* IN ORA. Palam, ut antequam audiant loquantur, & proprie *ora.* Terentius, *In ore eſt omni populo.*

IARBAM. Filium Iovis Hammonis. Liber, vel ut alii dicunt Hercules cum Indos peteret, & per deſerta Libyæ, hoc eſt per Xerolibyam exercitum duceret, fatigatus ſiti, Iovis patris ſui imploravit auxilium, cui ille arietem oſtendit, quem ſecutus ille pervenit ad locum quendam in quo aries terram pede ſuo ſcalpſit, è quo loco fons manavit. Vnde factum eſt, ut Iovi Hammoni ab harenis dicto lingna Libyca, templum cum ſimulacro cum cornibus arietinis conſtitueretur; quod ideo fingitur, quia ſatis ejus ſunt involuta reſponſa. Aut quia Libyæ Iſammone arietem appellant. * Alii hunc Hammonem in luco natum ubi ſola ovis fuerat, à finitimis inventum dicunt, creditumque ex Iove & ove natum, appellatum Hammonem ab harena, quia ibi tale ſolum eſt. Alii inter Cyrenas atque Carthaginem locum tradunt fuiſſe, in quo paſtores puerum arietinis cornibus inſignem, in harena ſedentem ac vaticinantem deprehenderunt. Hic ſublatus tacebat, repoſitus loquebatur: mox cum à conſpectu hominum ſubito receſſiſſet, creditus eſt deus, unde Iovem ideo ibi colere cœperunt, nomine Hammonem, quod in harena fuerat viſus.

AGGERAT IRAS. Super eas quas habebat ex contemptu.

RAPTA. Stuprata, ut, *Rapti Ganymedis honores.* Et rapta raptoris mortem, vel nuptias opꝛet. GARAMANTIDE NYMPHA. Et proprium poteſt eſſe, & gentile. Nam Garamantes ſunt juxta Libyam. A Garamante filio Apollinis.

CENTVM Finitus numerus pro infinito. Sane in primo Æneidis qui mos ſit templorum conſtituendorum relatum eſt, quæ aut tantum ſacra ſunt, aut ibi etiam reſpublica adminiſtrari auſpicato poteſt. Hic ergo templa tantum ſacra declarat, cum ſubjungit, *Centum aras poſuit, vigilemque ſacraverat ignem, Excubias divum æternas pecudumque cruore,* quibus ſcilicet & ſacratio ageretur, & nihil de publicis rebus actum aliqua narratione ſubjungit. Alii templum dicunt non ſolum quod poteſt claudi, verum etiam quod palis aut haſtis, aut aliqua tali re & lineis aut loris, aut ſimili reſeptum eſt, quod & factum eſt. Amplius uno exitu in eo eſſe non oportet, cum ibi ſis cubiturus auſpicans.

ARAS POSVIT. Per præteritum perfectum intulit. SACRAVERAT. Per præteritum pluſquam perfectum. At è contrario *Multa vaſtabat cæde,* &, *Ardenteſque avertit.* Alibi ſimile ſchema per tempora, *Ipſe oratores ad me,* &c. *cum ſceptro miſit, mandat,* &c. &, *Mactat binas de more bidentes Vinaque fundebat pateris.* VIGILEM IGNEM. Vtrum ad quem vigiliæ agebantur, an perpetuum?

VARIORVM.

TEMPLA IOVI CENTVM. Numerum templorum ut reor, amplificavit. Obiter autem ſignificavit, Iarbam conditorem templi Iovis Ammonis fuiſſe, quod Garamantas oraculo nobile erat. TVRNEB. lib.24.cap.26.

CENTVM ARAS POSVIT. Neſcio hic, an per centum aras βωμοὺς ἑκατοντακρήπιδας innuat: quorum mentionem facit Iulianus ad Sarapionem elegantiſſima epiſtola. Vt, ut ſit, locus hic ſaltem admonebit, centenarium antiquis myſticum viſum: nec hic pro indefinito accipiendum, ut interpretes. GERMANVS.

Excu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Excubias divûm æternas; pecudumque cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi, & rumore accenſus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina divûm,
Multa Iovem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.
Iuppiter omnipotens cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris, Lenæum libat honorem;
Aſpicis hæc? an te genitor, cum fulmina torques,
Nequicquam horremus? cœcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?

S E R V I I.

EXCVBIAS DIVVM ÆTERNAS. Diffinitio eſt æterni ignis. Quid eſt ignis pervigilis? excubiæ deorum. Quod ſignificat ſine intermiſſione fieri ſacrificia, atque excubare per diem & noctem ut dicimus, cotidie in officio eſſe. Non ergo apud quas dii excubant, ſed quæ diis excubantur. Et ſciendum non vacare ratione, ut in aliquibus templis ſit ignis pervigil. Nam poteſtates aut terrenæ ſunt, aut aëriæ: ſed quia æther ignis eſt, ideo in ætheriarum poteſtatum templis ignis eſt, ut reddatur eis imago ſui elementi. Eſt autem in templo Iovis, quia æther eſt Minervæ, quæ ſupra ætherem eſt. Vnde patris de capite procreata eſſe dicitur.

VARIIS FLORENTIA SERTIS. Aliis atque aliis, ac ſic perpetuo tempore.

ISQVE AMENS ANIMI. Et amator & barbarus & amens animi, ut, *Sævit inops animi.* Sane amens animi nominativum pro genitivo poſuit, num ergo amentis animi? AMARO. Quod audierat ſibi prælatum Æneam. *amaro*: Aſpero: ut, *Hoſtis amare quid increpitas?*

MEDIA INTER NVMINA DIVVM. Ac ſi diceret, & diis teſtibus: ut Saluſtius, *Quæ medius fidius vera licet mecum recognoſcas.* Id eſt ſis dictis medius Fidius, id eſt διός υἱός, Iovis filius, id eſt Hercules. Medium dixit teſtem. Sane multi *Munera* legunt, hoc eſt in media precatione deorum: & eſt invidioſius, ſi inter munera quæ ipſe ſacraverat.

MANIBVS SVPINIS. Iuxta rationem, Nam inferos demiſſis ad terram manibus invocamus, ut Homerus inducit Alteam matrem Meleagri manibus in longum porrectis, ut ipſe alibi, *Paſſis de littore palmis*: Cœleſtes levatis ad cœlum, ut modo, & alibi: *Duplices tendens ad ſidera palmas.* SVPPLEX ORASSE. Hæc adlocutio conqueſtionem habet, *oraſſe*, autem dixiſſe. Vnde oratores dicti: nam rogare non procedit, quia conqueritur magis.

IVPPITER OMNIPOTENS. Epitheta quæ commemorationem potentiæ habent, interdum exprobrationis vim obtinent, ut hoc loco. MAVRVSIA. Maura, nam protentio eſt nunc, Cœlius, *Mauruſii qui juxta Oceanum colant.*

NVNC EPVLATA. Pro epulans participium, & bene dixit. Dum in epulis eſt. Quaſi celebrantibus ejus ſacra tanta injuria acciderit. Officia enim in deos, licet æternam habeant gratiam, & ſpectent tam præteritum quam futurum, tamen in præſenti plus valent. Semper autem propter hoſpitalitatem Iovi libabatur. Et bene conqueritur, quia humanas res ne tum quidem curat, cum ei ſacrificatur. LENÆVM. Bacchicum. Nam Liber Lenæus dicitur, quia lacubus præeſt, id eſt ἀπὸ τοῦ παϊςάνειν ληνοῖς. Nec poteſt dici Lenæus à mentis delinimento, cum ſit à Græco tractum, Ex calcatorio ἀπὸ τοῦ ληνοῦ, hoc eſt lacu.

ASPICIS HÆC. Id eſt talia, Et hoc ſentit, itane talia aſpicis, nec vindicas? FVLMINA TORQVES. Vel intorques, vel gubernas.

NEQVICQVAM HORREMVS. Quia non judicio hæc facis. Quia non punis malos, & ſupervacua HORREMVS, Aut quia exiſtimamus ea non emitti manu tua. An nequicquam pro non? ut ſit, *Tu fulmina non torques.* COECIQVE IGNES. Non quia non videntur: ſed quorum origo non apparet. An quorum rationem ignorantes timemus. Alii enim de ventis dicunt fieri: alii de nubibus: alii de aëre fulmen: Iuvenalis, *Non quaſi fortuito, nec ventorum rabie, ſed iratus cadat in terras & vindicet ignis.* IN NVBIBVS. Ac ſi diceret, non ex te fiunt. Si enim errant, tuo non reguntur imperio.

TERRIFICANT ANIMOS ET INANIA MVRMVRA MISCENT. Latenter ſecundum Epicureos locutus eſt.

D O N A T I.

MEDIA INTER NVMINA. Quaſi dicat, diis teſtibus.

IVPITER OMNIPOTENS. Si hæc vides, cur non punis? ſi non vides, non es dignus ut colaris.

V A R I O R V M.

EXCVBIAS DIVVM ÆTERNAS. Hoc autem loco, quamvis *excubiæ* ad ignem ἄσβεστον referantur, tamen non dubium eſt antiquos deorum ſuorum ſacra vigiliis excubiiſque excoluiſſe & peregiſſe. GERMAN:

ISQVE AMENS ANIMI. Scaliger libro 4. cap. 16.

GENS EPVLATA. Homer. Odyſſ. α. ἀλλ' ὁ μὲν Αἰθίοπας μετεκίαθε τηλόθ' ἐόντας. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fœmina, quæ noſtris errans in finibus, urbem
Exiguam pretio poſuit, cui littus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
Reppulit, ac dominum Æneam in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
Mæonia mentum mitra, crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur: nos munera templis

SERVII.

FOEMINA. Invidia ſexus contemptu inferioris, & jam incipit ſpecialis conqueſtio. Eſt autem ordo, fœmina errans, quæ in noſtris finibus urbem poſuit. Et eſt exaggeratio: primum quod pretio, deinde exiguam, dein certis legibus.

PRETIO. Vt oſtendat eam nec meruiſſe per gratiam, nec invaſiſſe virtute. Et ſi vendidit, quid conqueritur? Scilicet aut de fraude facta per corium, aut ex nuptiarum promiſſione. Aut exiguam pretio, pro exigui pretii. LITTVS. Non ait agros ſed *littus*, terram mari vicinam, ut ſupra diximus. Modo etiam infertilem ſibi, & anguſtam vult oſtendere, hoc eſt talem illi dedimus terram, quæ nulli eſſet neceſſaria, qua tamen contenta fuit. ARANDVM. Videtur illud attingere moris antiqui, quod cum conderetur nova civitas tauro & vacca, ita ut vacca eſſet interior, à magiſtratu muri deſignarentur. Nam ideo ad exaugurandas vel diruendas civitates aratrum adhibitum, ut eodem ritu quo condita ſubvertatur: Horatius, *Imprimetque muris hoſtile aratrum.*

LOCI LEGES DEDIMVS. Aut quam tributariam fecimus: aut cui ideo civitatem conceſſimus, ut in noſtrum veniret matrimonium, ut juſta ira ſit. CONNVBIA. *Hic* NV produxit, cum alibi corripuerit, ut; *Connubio jungam ſtabili.* NOSTRA. Pro MEA, nobilium eſt autem hic ſermo. Sic Numanus, *En qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt.* Saluſtius, *Nos in tanta doctiſſimorum hominum copia.*

DOMINVM. Vt ſuperius, *Liceat Phrygio ſervire marito.* eſt autem de jure quaſi per coëmptionem. Vel *dominum* maritum, ut alibi *dominam* uxorem, *Hi dominam ditis*, & eſt quaſi vehemens accuſatio, me maritum reſpuit, & Æneam non virum, ſed dominum recepit. PARIS. Similis Paridi: & injuria à perſona. Probroſis enim nominibus veteres convicia dicebant, ut Salluſtius, *Tyrannumque & Cinnam maxima voce appellans.* Bene autem *Paris*, quaſi qui ſuſtulit alii matrimonium pactum: ſic Iuvenalis, *Et calvo ſerviret Roma Neroni.*

SEMIVIRO COMITATV. ut, *O veræ Phrygiæ*, neque enim *Phryges*, id eſt effœminati: Et bene non ſolum regi, ſed & ſociis convicium facit. Sane quidam tradunt jure hoc in Frigas dictum, ab ipſis enim ferunt cœpiſſe ſtupra puerorum.

MOEONIA MITRA. Lydia: nam utebantur & Phryges & Lydii. MITRA. Hoc eſt incurvo pileo: de quo pendebat etiam baccharum tegimen. Sane quibus effœminatio crimini dabatur, etiam *mitra* eis adſcribebatur: multa enim lectio *mitras* proprie meretricum eſſe docet. Ergo ex habitus qualitate mutuatur invidiam, cum enim non jam effœminatum, velut meretricem appellat, quod eſt inimici non mulieris tantum, ſed etiam meretricem vocare, cum ſicut ſupradictum eſt, alios inſectetur dicens: *O vere Frigiæ*, neque enim Friges. CRINEMQVE MADENTEM SVBNIXVS. Crinem unguentatum, ſubnixum & ſubligatum habens. Aut *ſubnixus*, fiducia elatus.

RAPTO POTITVR. Stupro fruitur. Nam proprie raptus eſt inlicitus coitus. Nec enim hic rapuerat.

DONATI.

FOEMINA. Quaſi abjecti ſexus: unde magis dolendum. Sic Terent. *Tu inquam mulier, quæ me omnino lapidem, non hominem putas.* ERRANS. Exul, peregrina, & ſine urbe.

CONNVBIA NOSTRA. A facto & perſona facit comparationem. NOSTRA. Quaſi dicat, tanti viri: & dolet quod ſuum connubium reppulit. id eſt, ſe maritum: & accepit Æneam exulem, non maritum, ſed dominum: quem deinde ab habitu vituperat.

SEMIVIRO. Duos proferunt ſexus, ſed dimidiatos, ut neque viri neque fœminæ ſint: qua conjectura probet infames eſſe.

NOS MVNERA. Quaſi dicat incaſſum ſacrificamus, cum non tuis cultoribus: ſed alienigenis prodes.

VARIORVM.

FOEMINA QVÆ NOSTRIS ERRANS, &c. Male audiebant apud veteres peregrinæ. Hinc eſt quod Medea apud Ennium Corinthiis matronis perſuadere conatur, ne ſibi illæ vitio verterent, quod procul abeſſet à patria. NASCIMBÆN.

MÆONIA MITRA SVBNIXVS. Immo, SVBNEXVS potius ſcribendum Vetus auctor apud Athenæum, τοὺς πώγωνας ὑποδεδεμένοι *mentum & barbam ſubnexi.* nam ſub mento religabatur: hinc pileos epiſcopales, hodieque *mitras* dicimus. Mitra, pileus, cucullus, galerus, palliolum, capitis tegmina erant, ut reapſe haud multum diverſa, ſic nomine plerumque ab auctoribus confundi ſolita. SALMAS.

RAPTO POTITVR. A paucis Grammaticis obſervata eſt vis & uſus hujus verbi apud Iuriſconſultos, qui longe ab hujus loci uſurpatione & paſſim obvia, deflexa locutione *potiri hoſtium* dixerunt, pro ab hoſtibus capi & captum eſſe. Qua forma & Plaut. in Captiv. *Potitus hoſtium eſt.* ſicut prius in Amphitr. *Pater potivit ſervitutis*, pro Servum reddidit me, qui liber fuerim. GERMAN.

Quippe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quippe tuis ferimus, famemque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, araſque tenentem
Audiit omnipotens: oculoſque ad mœnia torſit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tum ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade age nate, voca Zephyros, & labere pennis,
Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Expectat, fatiſque datas non reſpicit urbes,
Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promiſit, Grajumque ideo bis vindicat armis:

SERVII.

TEMPLIS QVIPPE TVIS. Ac ſi diceret, Non mirum ſi hæc patimur te colentes. Sic ſupra ad inriſionem dictum, *Iuppiter omnipotens*: ac ſi diceret, tu es qui potes omnia. FOVEMVS INANEM. Aut quia fruſtra te credimus mundi eſſe rectorem: aut quia me tuum filium eſſe confido. *Fovemus* autem auxiliamur, quaſi rem per ſe infirmam.

ORANTEM. Pernoctantem non precantem, ut ſupra dictum eſt, *Talibus orabat Iuno.* ARASQVE TENENTEM. Veteres *aſas* dicebant, poſtea immutata littera *ſ* in *r*, aras dixerunt, ſicut Valeſios Valerios, Fuſios Furios: Quod Varro libro quinto Rerum divinarum apud Macrob. ſat. 3. 2. plenius narrat. Neceſſe enim erat à ſacrificantibus teneri, quod ſi non fieret, diis ſacrificatio grata non eſſet, quod plenius intelligi voluit gratum hoc eſſe numinibus, ſubjungendo, *Araſque tenentem Audiit omnipotens.*

OCVLOSQVE AD MOENIA TORSIT. Vt inde pellat Æneam: nec videatur eſſe contrarium, quia turbantur omnia Iove in Africa reſpiciente: Nam utrumque à turpi liberat fama.

OBLITOS FAMÆ MELIORIS AMANTES. Oblitos & eos dicimus qui aliquid negligunt, vel quibus aliquod excidit, ut hoc loco, & id quod de memoria excidit. Sed figurate, ut, *Nunc oblita mihi tot carmina.* FAMÆ autem MELIORIS. Hoc eſt, *Neque enim ſpecie famave movetur.*

VADE AGE NATE. Singulis verbis & jubentis, ut *vade*, & hortantis ut, *age*, & blandientis, ut *nate*, expreſſit adfectum. VOCA ZEPHYROS. Aut quibus Æneas naviget: unde eſt, *Nec Zephyros audis ſpirare ſecundos.* aut quia vehebant Mercurium: ut, *Ventoſque ſecabat.* Item, *Rapido pariter cum flamine portant.*

DARDANIVMQVE DVCEM. Ordo eſt, Dardaniumque ducem adloquere. TYRIA CARTHAGINE. Quaſi homini iratus, civitati epitheton patrium dedit. Carthagine autem pro Carthagini: & pro adverbio in loco, de loco poſuit: ſic Horatius, *Romæ Tybur amem, ventoſus Tybure Romam*, pro Tyburi.

EXPECTAT. Moratur, deterit tempus. NON RESPICIT VRBES. Non cogitat cum illum neceſſe ſit ad Italiam navigare. CELERES. Pro celer, vel celeriter.

NON ILLVM NOBIS. κτ̀ τὸ σιωπώμενον non intelligimus. PVLCHERRIMA. Epitheton perpetuum, nec ad præſens negotium pertinens.

GRAIVMQVE IDEO BIS VINDICAT ARMIS. Alii dicunt bis, ſemel à Diomedis ſingulari certamine: in quo à Diomede percuſſus eſt ſaxo. Iuvenalis, *Vel quo Tydides percuſſit pondere coxam Æneæ.* Iterum in excidio: alii dicunt ſicut legimus, *Deſcendo ac ducente deo*, &, *Hoc erat alma parens.* Alii dicunt propter Diomedis & Achillis certamina ſingularia contra Æneam. Sed quando cum Achille dimicavit, à Neptuno liberatus eſt. Quando cum Diomede, a Venere; poteſt tamen quod pro Venere fit, à Venere factum videri. Sic enim Iuno imputat Veneri, quod pro ea factum eſt, dicens: *Potes in totidem claſſes convertere Nymphas.* Poteſt etiam & alter eſſe ſenſus. Nam Troja antea ab Hercule, qui & ipſe Græcus fuit, capta eſt: ut intelligamus jam tunc Æneam natum fuiſſe. Nec enim multum temporis fuit: cum conſtet Priamo tunc ab Hercule imperium traditum. VINDICAT autem, pro vindicavit, & quædam ideo præſenti præterita tempore ponuntur, ad majorem ſignificationem figurandam, ut, *Vel qualis equos Threiſſa fatigat*, 1. Georg. *Cæumque Iapetumque creat*, ut è contrario præteritum tempus ad exprimendam celeritatem, ut, *Suras incluſerat auro*, &, *Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos.* & *vindicat*, eripit, ut, *Qui in libertatem vindicat*, id eſt eripit ſervituti.

VARIORVM.

ARASQVE TENENTEM. De conſuetudine aras tenendi & amplectendi inter precandum, locos auctorum producit BRISSON. Formular: lib. 1. pag. 40.

VOCA ZEPHYROS. Ex Odyſſ. ε. ſumptum eſt. HARTVNG.

GRAIVMQVE IDEO BIS VINDICAT A. Semel ex Diomedis, iterum ex Achillis manibus vindicavit. Senſus ergo hoc habet, eum non idcirco bis ex Græcorum armis ereptum, ut otio voluptatique ſe dedat, ſed ut ea, quibus ad altum gloriæ, immortalitatiſque faſtigium evehi poteſt, proſequatur: feroces Italiæ populos domet, ſurgentiaque imperia ſua ingenti virtute compeſcat. NASCIMBÆN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque frementem
Italiam regeret, genus alto à ſanguine Teucri
Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem:
Aſcanione pater Romanas invidet arces?
Quid ſtruit? aut qua ſpe inimica in gente moratur?
Nec prolem Auſoniam, & Lavinia reſpicit arva?
Naviget. hæc ſumma eſt; hic noſtri nuntius eſto.
Dixerat: ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea; quæ ſublimem alis, ſive æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.

SERVII

GRAVIDAM IMPERIIS. Quaſi parituram imperia, vel unde multi imperatores poſſunt creari: ut, *Hinc populum late regem*. Ideo autem *gravida* ablativo jungitur: quia etiam gravis illa re dicimus. Vnde eſt hujus origo ſermonis. Sic Plautus in Amphytrione: *Vxor tua non puero ſed peſte gravis eſt*. Alii hunc ordinem volunt, ſed fore qui Italiam gravidam bello frementem imperiis regeret. BELLOQVE FREMENTEM. Exceptis temporibus quibus à Latino regebatur: ut, *Longa populos in pace regebat*. Nam aliis bellicoſa fuit Italia.

ALTO. Illuſtri, nobili.

PRODERET. Modo protenderet, & propagaret. Propago autem ſi genus ſignificet, PRO brevis eſt: ut, *ſit Romana potens Itala virtute propago*. Si de arbore dicas, *pro* longa eſt: ut, *Flexos propaginis arcus, Exſpectent*. Prodere ſane ſignificat & occulta detegere, unde proditores dicti, & decipere vel perdere: ut, *Vnius ob iram Prodimur*: & eſt in infinitum hæc gloſſula polyſemos. Plautus, *Nam, illud quod dat perdit, & illi prodit vitam ad miſeriam*, cum de paupere loqueretur.

SVPER SVA LAVDE. Id eſt pro ſua laude: & Græcum eſt ſchema. ſic enim Demoſthenes, ὑπὲρ τοῦ στεφάνου, Id eſt, pro corona. MOLITVR. Præparat, exercet.

ASCANIONE. Propter illud quod frequenter diximus, ipſi imperium deberi. Ideo autem hoc adſerit Poëta, ut laudando Iülum, Cæſarem laudet: quod ab eo originem ducit: ut, *Iulius à magno demiſſum nomen Iülo*. ROMANAS INVIDET ARCES. Honeſtior elocutio eſt, ſi addamus quam rem invidemus, ut, *Liber pampineas invidit collibus umbras*.

INIMICA IN GENTE. Præoccupat quaſi præſcius, nam nondum inimica eſt.

NEC PROLEM AVSONIAM. Vt in ſexto, *Nunc age Dardaniam prolem quæ deinde ſequetur Gloria*. Vel quia de Lavinia Silvium habuit.

HÆC SVMMA EST. Id eſt mei præcepti collectio. Hoc eſt totum propter quod mitteris, ut, *In ſumma, non Maurus erat, nec Sarmata, nec Thrax.*

HIC NOSTRI NVNTIVS. Pro talis, *Manibuſque meis Mezentius hic eſt*, &, *Hunc ego te Euryale aſpicio*, pro talem.

PARERE PARABAT. Non reſpondit quaſi numen inferius; ſed dictis obtemperat. Vt, *Paret amor dictis caræ genitricis.*

TALARIA NECTIT. Mercurius ideo dicitur habere pennas, quia citius ab omnibus planetis in ortum ſuum recurrit, Vnde & velox & errans inducitur; ut, *Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.*

VARIORVM.

SED FORE QVI GRAVIDAM. Occulta laus Æneæ à prudentia: non enim niſi prudentibus atque ſapientibus maximarum rerum adminiſtratio committi ſolet. Italiam itidem commendat Poëta à peritia & ſtudio rei militaris: ut quæ multos Imperatores ad bella gerenda parere poſſit: propterea ſubdit; BELLOQVE FREMENTEM, acrem, ferocemque bello ac tractandis armis propemodum natam. NASCIMB.

SI NVLLA ACCENDIT TANTARVM GLORIA. Objurgatio à demiſſione animi; quam tamen hypothetica dictione mitigat. Si animo eſt, inquit, ita demiſſo, ut gloriam (cui maxime debet) nominiſque immortalitatem contemnat, ſuam filio ſalutem ne defraudet. NASC.

ASCANIONE PATER. Explicat Turneb. lib. 10. cap. 7.

AVT QVA SPE INIMICA IN GENTE. M Imprudentiæ arguit; qui non videat ex hoſtibus nihil eſſe ſperandum boni. appoſite vero fit ex perſona Iovis præoccupatio prædivinantis, Carthaginem fore ſanguini Trojano inimicam. NASC.

ILLE PATRIS MAGNI. Ex Homer. Macrob. lib. 5. cap. 6. Saturnal.

TALARIA NECTIT. Proverb. *Talaria nectere.* Hom. Odyſſ. ε. ποσσὶν ἐδύσετο καλὰ πέδιλα ἀμβρόσια χρύσεια, HART.

RAPIDO PARITER CVM FLVMINE. Brodæus lib. 3. Miſcell. cap. 31.

Tum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
Pallenteis; alias ſub triſtia Tartara mittit:
Dat ſomnos, adimitque, & lumina morte reſignat.
Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila, jamque volans apicem, & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:

SERVII.

TVM VIRGAM CAPIT. Id eſt caduceum: quod primo Apollo habuit, & donavit Mercurio accepta ab eodem lyra ſibi tradita. Sic Horatius, *Fraternaque humero lyra.* Hujus autem virgæ hæc eſt ratio, Mercurius & orationis deus dicitur, & interpres deorum. Vnde virga ſerpentes dividit, id eſt venena. Nam ſerpentes ideo introrſum ſpectantia capita habent, ut ſignificent inter ſe legatos colloqui & convenire debere, quia bellantes interpretum oratione ſedantur. Vnde ſecundum Livium legati pacis, caduceatores dicuntur. Sicut enim per feciales à federe bella indicebantur, ita pax per caduceatores fiebat. Quibus caduceis duo mala adduntur, unum Solis, aliud Lunæ. Sane in ipſis ſerpentibus hæc opinio eſt, Mercurius hæc tam fera animalia concordat, nos quoque concordare debere certum eſt. ἑρμῆς autem Græce dicitur, ἀπὸ τῆς ἑρμηνίας. Latine interpres. Sane caduceum poſtea inventum dicitur, virga vero inſigne poteſtatis eſt, nam ideo ea & magiſtratus utuntur, dicta quod vi regat, hac & vates plerunque utuntur, unde & Circe videtur homines mutaſſe, ut, *Aurea percuſſum virga.* Et hodieque tam athletarum, quam gladiatorum certamina virga dirimuntur, & præfecti gentium Maurarum cum fiunt, virgam accipiunt & geſtant. ANIMAS. Pro umbris: ſecundum poëticum morem. Animæ enim in cœlo ſunt: ut, *Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis.* Hujus autem rei ratio alterius eſt ſcientiæ.

LVMINA MORTE RESIGNAT. Claudit, perturbat. Et eſt aliud quod Phyſici dicunt, pupillas quas in oculis videmus, morituros ante triduum non habere: quibus non viſis, eſt ſumma deſperatio. Hoc ergo dicit, RESIGNAT hoc eſt aufert ſigna luminibus. Id eſt ſignorum quibus quæque noſcuntur intellectum tollit. Cicero *reſignare*, pro auferre, in Orat. pro Archia ait, *Quandiu incolonus poſt damnationis calamitatem, omnem tabularum fidem reſignaſſet.* Hoc eſt abſtuliſſet. Alii tradunt reſignare vetuſte ita dictum, ut nos *adſignare* dicimus pro damno, ut eſt apud Catonem in Lucium Furium, *De aqua quod attinet adſalinatores ærarios, cui cura vectigalium reſignat*, & Idem in oratione, *Ne ſpolia figerentur niſi de hoſte capta, ſed tum ubi ii dimiſſi ſunt revertantur reſignatis vectigalibus.*

AGIT VENTOS. Non vocat aut tranſit, nam ſequitur, *Et turbida tranat*, an ergo ducit atque moderatur, ut, *Mulcentem tigris & agentem*, unde & pædagogos dicimus: an excludit ac pellit, ut, *Ac membris agit atra venena*: An ſequitur, ut, *Palantes Troas agebat?* An ante ſe agit, ne reflectant, ut, *equos agit*, quia illis defertur? nam dixit, *Rapido pariter cum flumine portant.* An *agit*, in actu eſt: Saluſtius: *Inter certamina donationis aut libertatis agit.* TRANAT. Tranſvolat: ut, *Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen.*

APICEM ET LATERA. Bene ei quæ ſunt hominis dat. Nam & humeros, barbam, mentum, ſenem dicit. Hic autem Athlas rex fuit, qui habuit, ſicut quidam volunt, juxta Æthiopas pomarium, in quo mala aurea naſcebantur, quæ Heſperides & inſomnis Draco cuſtodiebant. hic cum audiſſet à Themide antiquiſſima dearum vate, cavendum eſſe à Iovis filio qui ea poma quandoque ſublaturus eſſet, & timorem nullum ſuſciperet, audito quod Perſeus Iovis eſſet filius, ſuſcipere eum hoſpitio noluit, à quo in montem converſus eſt, viſo Gorgonis capite. Vt autem in primo diximus, peritus aſtrologiæ fuit. Nam & ſyderum curſum deprehendiſſe dicitur, & Herculem docuiſſe. Sane Latine Atlas Telamon dicitur, ſicut Nilus Melo.

ATLANTIS. Ætheris & Diei filius, cui pœnæ gratia cœlum impoſitum dicitur, quod, ut quidam volunt, cum Titanibus ſteterit. DVRI. Laborioſi, & merito qui cœlum ſuſtinet, unde ait *fulcit*, hoc eſt ſuſtinet, propter altitudinem, nam *altus* eſt nimis.

VARIORVM.

TVM VIRGAM CAPIT. Caduceum. Virgula divina in proverbium abiit, quoties id quod optamus, citra humanam operam, ſed quaſi divinitus nobis contingere volumus ſignificare. Cic. 1. de offic. *Quid ſi nobis omnia quæ ad victum cultumque pertinent, virgula, ut ajunt, divina ſuppeditarentur?* Antiquitas enim, ut in annulis, ita in virgis quoque ferendis, credidit aliquam fatalem ac ceu magicam potentiam ineſſe, qua prodigioſa multa edebantur. Lege & Beroaldum in 10. lib. Apulei, de Aſino aureo. HORTENS.

TVM VIRGAM CAPIT. Homerus Odyſſ. ε. τῇ δ᾽ ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει καὶ ὑπνῶντας ἐγείρει. H.

LVMINA MORTE RESIGNAT. Notandus hujus vocis varius & multiplex apud auctores uſus: nam & contraria uſurpatur ſignificatione: aliquando pro aperire, claudere, abrogare, reddere. Æs etjam militi reſignatum dicitur, quando ob delictum, Tribuni juſſu denegatur ſtipendium. Sane contra Servium Turnebus lib. 24. cap. 26. *reſignare* hic aperire interpretatur: ex Romana conſuetudine, qua mortuis in rogo oculi aperiebantur, qui domi ante clauſi fuerant, Plinii teſtimonio. Vid. & Iac. Loenſem lib. 3. Epihyl. cap. 4. Ioh. Caſtalio cap. 46. Var. refellit. TVRNEB. GERMAN.

IAMQVE VOLANS. Turneb. lib. 25. cap. 6.

ATLANTIS DVRI. Homer. Odyſſ. ε. πιερίῳ ἐπιβὰς ἐξ αἰθέρος ἔμπεσε πόντῳ. HART.

Atlantis, cinctum aſſidue cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulſatur & imbri.
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit: hinc toto præceps ſe corpore ad undas
Miſit: avi ſimilis, quæ circum littora, circum
Piſcoſos ſcopulos, humilis volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter, cœlumque volabat;
Littus arenoſum Libyæ, ventoſque ſecabat.
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.

SERVII.

ATLANTIS CINCTVM. Repetitio cum emendatione & actu.

NIX, nivis facit: ſed verbum ninguit non hinc venit: ſed ab eo quod eſt hæc ninguis, & hæ ningues. Lucretius, *Albas effundere ningues*. Ninguit autem prima perſona caret, & ſecunda: quia non eſt in noſtro arbitrio. Fabula autem talis eſt, Nilus Calliroen Oceani filiam amabat. ex his nata puella nomine Chione, quam cum rure vitam agentem Iuppiter à Mercurio tolli, & nubibus miſceri præcepit, unde factum eſt, ut nives quæ cadunt Græce χίονες appellantur, quæ tamen nives repræſentantes virgines & vitam priorem, montibus magis inhærent. Ideo autem calentes nives ſata exurunt, ut oſtendant puellam injuriam quam pertulit à ruſtico vindicare.

PRÆCIPITANT. ut, *Nox humida cœlo Præcipitat*, præcipitantur. SENIS. Aut propter ætatem: aut adluſit ad nives: ut, *Gelidus canis cum montibus humor Liquitur*. RIGET. Aut frigida eſt, aut recta eſt: Vnde & *rigorem* dicimus directionem. Inde eſt, *Veſteſque rigeſcunt*, &, *Diriguere oculi*.

PARIBVS ALIS. Leni volatu, ut, *Dixit & in cœlum paribus ſe ſuſtulit alis*. NITENS. Quidam pro volans accipiunt, & eſt participium à verbo *nitor*. CYLLENIVS. Aut ab avia: unde paulo poſt, *Cyllenia proles*. Aut à Cylleno Arcadiæ monte, ubi dicitur eſſe nutritus.

TOTO CORPORE. Vno impetu excuſſus. Sic Lucanus, *Nec ſe tellure cadaver Paulatim per membra levat, terraque repulſum eſt Erectumque ſemel*.

AVI SIMILIS. Incongruum heroico credidit carmini, ſi mergum diceret, vel ut quidam volunt, fulicam: ut alibi ciconiam per Periphraſim poſuit: *Candida venit avis longis inviſa colubris*. Sic eſt, *Et teſta cum ardente viderent Scintillare oleum*. Sane fabula de mergo talis eſt: Iſacus quidam puer Nympha Alexi præditus, aliam ejuſdem fontis Nympham amabat, quæ cum inſequentem amatorem fugeret, ad quoddam ſpecu delata, calcato ſerpente interempta eſt, quod poſtquam amatot vidit, in mare ſe præcipitavit, cujus cum membra ferrentur fluctibus, miſeratione deorum in avem mergum mutatus eſt, quia ſemper mergi fluctibus gaudent.

PISCOSOS. Piſculentos, cauſa cur volet. HVMILIS. Humiliter, & tractum eſt ab humo, ut, *Qua me quoque poſſim Tollere humo*.

LITTVS ARENOSVM LIBYÆ. Bene arenoſum addidit. Nam in Libya erat: ſed non in arenoſa. Mauritania enim aſpera & ſylveſtris eſt. VENTOSQVE SECABAT. Quia omnis avis in ventum volat, ut, *Illa notos atque atra volans in nubila fugit*.

MATERNO AB AVO. Per Majam Atlantis filiam.

DONATI.

AVO MATERNO. Ab Athlante monte: in quem Athlantem patrem Majæ convertit Perſeus.

VARIORVM.

ATLANTIS. Vocem Atlantis repetit, quaſi rei admirandæ magnitudinis mentionem faciens.

PINIFERVM CAPVT. Iam vero non quaſi montem, ſed quaſi hominem effingit; humani corporis partes recenſet, caput, humeros, mentum, barbam, in quibus recenſendis, eo tamen artificio utitur, ut rei utriuſque, hoc eſt, montis hominiſque ſignificationem afferre videatur: nam & piniferum caput, & humeros nive infuſos, tum flumina à mento fluentia, & barbam glacie rigentem dicit: quibus verbis facile Poëta declarat, ſe in hac Atlantis deſcriptione, non hominem, ſed montem, qui hominis nomen ſortitus fuerit, artificioſe deſcribere. NASCIMB.

PRÆCEPS SE CORPORE AD. Odyſſ. ε. ἔμπεσε πόντῳ ἐπὶ κῦμα λάρῳ ὄρνιθι ἐοικώς. HART.

AVI SIMILIS, QVÆ CIRCVM. &c. Quamvis Mergum hic ambitu verborum à Marone ſignificari velit Servius, λάρον omnino ex Homero accipiendum conſtat; tum quod hæc deſcriptio illi convenit; tum quod ſacrum eſſe Mercurio certum eſt, ut docet Euſtath. in α. Iliad. Nam etſi ſint qui λάρον ad ſtupidum hominem tranſtulerint, Comici tamen pro furace uſurpant, quod ea avis ſit voracis & rapacis naturæ. GERMAN.

AVI SIMILIS, QVÆ CIRCVM, &c. Quintilian. lib. 8 cap. de ornatu. & Pet: Nannius Miſcell: 7. cap. 16.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vt primum alatis tetigit magalia plantis;
Æneam fundantem arces, ac tecta novantem
Conſpicit: atque illi ſtellatus jaſpide fulva
Enſis erat, Tyrioque ardebat murice læna,
Demiſſa ex humeris: dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.

S E R V I I.

ALATIS. Participium verbo carens. MAGALIA. Afrorum caſas, & mapalia: idem ſignificant. ſed magalia, MA, producitur: mapalia vero corripitur: ut, *Et raris habitata mapalia tectis.*

STELLATVS IASPIDE FVLVA. Gajus Memmius de triumpho Luculli, *Syriaci calceoli gemmarum ſtellati coloribus.* Participium ſine verbo. *Iaſpide* autem *fulva*, pro viridi: ut, *Fulvaque caput nectentur oliva.* Dicit etiam Plinius in naturali hiſtoria, multa eſſe jaſpidum genera; in quibus etiam *fulvum* commemorat. Hoc & Dydimus & Nicander adfirmant. Alii tradunt *Iaſpidem* in zmaragdam tranſire.

ENSIS ERAT. *Enſem* pro vagina poſuit. Et multi jaſpidem volunt ad gratiam pertinere. Alii ad ſalutis cuſtodiam plurimum poſſe: Ergo neceſſaria Æneæ in rebus trepidis, qui inter ignotas & bilingues devenerat gentes. Traditur etiam hanc gemmam concionantibus neceſſariam, nam Gracchus ea dicitur in concione ſæpe uſus, & hic Æneas quaſi regni particeps, in publico velut in concione, à Mercurio corripitur. Bene ergo hic ei habitus datur. Ne enim Tyrii aut ut profugum aſpernarentur, aut obedire, ut advenæ nollent. Sane bene deſcribit luxuriantis enſem: aliter 8. Æneid. *Fatiferumque enſem*, &, *Enſem Quem Dauno ignipotens.* Hic capulum aut vaginam, at in illis ferrum. Sed peritus poëta cum amatoris luxuriantis vaginam deſcribit, alias etiam inſeruit rationes, cur *Iaſpidem* dixerit.

LÆNA. Genus veſtis. Eſt autem proprie toga duplex, amictus auguralis. Alii amictum rotundum, alii togam duplicem in qua Flamines ſacrificant infibulati. Quidam tradunt bene filio Veneris habitum *lænæ* datum, quia hunc ſibi amictum genus Veneris vindicavit, unde populi Lænates propter hunc habitum, qui ſe de Veneris genere ortos volebant. Alii inventorem hujus veſtis ab hac ipſa veſte *Lenatem* appellatum tradunt. Quidam muliebrem veſtem quaſi amatori aptam volunt. Quidam Pontificalem ritum hoc loco expoſitum putant. Veteri enim religione Pontificum præcipiebatur inaugurato Flamini, veſtem quæ *Lena* dicebatur, à Flaminica texi oportere: quam veſtem cum cultro quæ *ſeceſpita* appellabatur uti debere. * *Seceſpita* autem eſt culter oblongus ferreus, manubrio eburneo, rotundo, ſolido, vincto ad capulum argento, auroque, fixo clavis æneis, quo Flaminicæ virgines Pontificeſque ad ſacrificia utuntur, eaque jam ſacra eſt. Appellatur autem *ſeceſpita* à ſecando.

Hic ergo Virgilius in Ænea quem ſacratum intelligere vult, omnia ſupradicta latenter amplexus eſt. Nam inaugurationis meminit, cum dicit, *Paribus nitens Cyllenius alis*, &, *Avi ſimilis*, & *Volat æquora juxta*, oſtendit enim Æneam auſpicato, & à Carthagine juſſum abire. Togam autem duplicem, quam purpuream debere eſſe non dubium eſt, hoc verſu declarat, *Tyrioque ardebat murice læna.* *Seceſpita* autem quoniam gratum non erat ipſius nominis facere mentionem, ita meminit, *Stellatus jaſpide fulva Enſis erat.* Enſem ergo pro cultro longiore debemus accipere, ſtellatum autem pro acutis uncis vinctum. *Iaſpidem* autem ideo intulit, ne totus à rege diſcedere videretur, cui propoſitum eſt, veterum ceremoniarum ritum, aliud agens contingere.

DEMISSA EX HVMERIS. Ex qualitate amictus ornatum amatoris expreſſit. DIVES QVÆ MVNERA DIDO. Non addidit cujus rei dives, ut alibi, *Dives opum variarum*, & *Dives equûm*, *dives pictæ veſtis & auri.* Sane hoc loco docuit Flamini à Flaminica fieri veſtem oportere, cujus lanam ipſa per ſe & nere debeat & texere: Non enim dixit, fieri juſſerat aut miſerat, quod ad expoſitionem nominis pertinet.

ET TENVI TELAS DISCREVERAT AVRO. Oſtendit ipſius manibus textam.

V A R I O R V M.

ÆNEAM FVNDANTEM ARCES. Huic vero ſimilis eſt locus apud Apollonium 4. Argonaut. ubi Thetis à Iunone ad Argonautas miſſa, eos diſco & ſagittis oblectantes reperit: quos hortatur, ut Iunonis præceptis audientes ſolvant è littore. NASCIMBÆNIVS.

ATQVE ILLI STELLATVS ENSIS ERAT. Deſcriptio rei à materia & qualitate. STELLATVM vocat, quaſi ſtellis lucentem, aut ſtellarum in modum fulgentem; aut certe ſtellulis ex Iaſpide lapide confectis mire ſplendeſcentem. Iaſpis vero lapis eſt pretioſus, cujus deſcriptio exſtat apud Plin. lib. 37. cap. 8. Hanc autem urere dicit & ſæpe tranſlucere, geſtanti miram gratiam conciliare. HORTENS.

STELLATVS. Contra Servium Turnebus libro 26. cap. 5.

IASPIDE. Plin. lib. 37. cap. 9. HART.

MVRICE. Plin. lib. 9. cap. 25. HART.

ARDEBAT LÆNA. Hanc inquit lænam Æneæ uſibus ipſa confecerat Dido, ut amorem erga illum oſtenderet ſuum, & divitias ſuas. Tantum purpuræ & auri habebat, & ita fulgebat, ut eam ardere putares. NASCIMB. TVRNEBVS. lib. 26. cap. 5.

DIVES QVÆ MVNERA DIDO. Horum meminit infra lib. 11.

Tum geminas veſtes, oſtroque auroque rigentes
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat.

Con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Continuo invadit: Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exſtruis, heu regni, rerumque oblite tuarum.
Ipſe deûm tibi me claro demittit Olympo
Regnator, cœlum, & terras qui numine torquet:
Ipſe hæc ferre jubet celeres mandata per auras.
Quid ſtruis? aut qua ſpe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem;
Aſcanium ſurgentem, & ſpes hæredis Iüli
Reſpice: cui regnum Italiæ, Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.

SERVII.

INVADIT. Habitum futuræ orationis oſtendit. Et notandum non eum tantum nuntii, ſed etiam caduceatoris, id eſt oratoris officio fungi. Nam & perſuadet & nuntiat. TV NVNC. *Tu* invectio eſt; & *nunc*, id eſt, hoc tempore quo tibi navigandum, vel pro tua ſpe laborandum eſt. ALTÆ. Quam altam vis fieri.

LOCAS. Pro collocas, vel jacis. VXORIVS. Nimium uxori deditus, vel ſerviens, ut Horatius, *Vxorius amnis.*

EXTRVIS. A ſtruice, Plautus in Menechmis, *Tantas ſtruices concinnat patinarias.* Nævius nominativo ſingulari, *Struix malorum.* HEV REGNI. Hic increpat ut miſereatur. IPSE. Dat dictis authoritatem: ut, *Quæ Phœbo pater omnipotens.* Et, *Imperio Iovis huc venio.*

CLARO DEMITTIT OLYMPO. Olympus quaſi ololampus dictus eſt: ſive mons ſit Macedoniæ qui dicitur eſſe diverſorium deorum; ſive cœlum. Vnde addidit CLARO: ut, *Plemmyrium undoſum.* Accentus ſane Græcus tunc poteſt eſſe, ſi ſit Græca declinatio, ὄλυμπος ολύμπου, Nam Latine Olympi.

REGNATOR COELVM ET TERRAS. Omnem mundum. TORQVET. Vtrum quia mundus volubilis eſt? an *Torquet*, regit, ſuſtinet? ut, *Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques.* NVMINE autem eſt, aut nutu, aut poteſtate.

HÆC. Quæ dicturus eſt. Nam ſupradicta ex ſe dixerat. QVID STRVIS. Vtrum ædificas, an moliris? an incipis machinari.

QVA SPE LIBYCIS TERIS OTIA TERRIS? Terra totum orbem ſignificat, terræ autem partes ſunt. TERIS. Per negligentiam tempora conſumis, & eſt verbum ad ignaviam poſitum: Salluſtius, *Ibi triennio fruſtra trito.* Et cum Iuppiter dixerit, *Inimica in gente moraris*, adhuc non dixit quæ non eſſet intellecturus Æneas. DEBENTVR. Honeſtius plurali numero reſpondit.

SVRGENTEM. Creſcentem: ut, *Surgentem cornua cervum.* Item, *Surgentemque novæ Carthaginis arcem.*

CYLLENIVS. Antonomaſticum eſt pro proprio, ORE Oratione.

MORTALES VISVS. Aut oculis ſe Æneæ ſuſtulit: aut humanam reliquit effigiem, quam ſumpſerat, ut ab Ænea poſſit videri: quod melius eſt. MEDIO SERMONE. Atqui exſequutus eſt omnia quæ Iuppiter dixerat: ſed ſermo eſt conſenſio orationis, & confabulatio duorum vel plurium. Medius ergo ſermo eſt, cum perſona cum qua quis loquitur, non reſpondet, ut nunc fecit Æneas.

DONATI.

INVADIT. Invectivam futuram eſſe hoc verbum oſtendit. & ex hoc acri habitu Mercurii oſtendit, qualis debuit eſſe Iupiter. TV NVNC, Objurgatio eſt potius quam invectio. nam commune ſibi facit hoc damnum, & dolet decipi ſpeciem ipſius & filii, quod non faceret, ſi accuſatoris animum gereret.

PVLCHRAM VXORIVS VRBEM. Stulti eſt aliena curare, ſua negligere.

IPSE DEVM. Hujus perſonæ autoritate graviorem facit ſuam objurgationem: & ut major ſit metus, poteſtatem ipſius deſcribit. Vtrunque autem damnat, & quod ſublevet inimicorum opes, & quod in re agenda ocium ſibi proponat: quoniam negligentis eſt & incauti. Addit, ne per eum pereat quod Aſcanio debetur, quod, niſi per ipſum, præſtari non poteſt.

MEDIO SERMONE. Quia non expectavit reſponſum, quod erat dimidium ſermonis, qui oritur inter duos.

VARIORVM.

IPSE DEVM TIBI ME, &c. Suffecerat indicaſſe à quo eſſet miſſus: ſed cum notum eſſet quantum Iupiter poſſet, adjecit injiciendi majoris metus cauſſa poteſtates ejus, & quod ille celerius omnia perferri juſſiſſet, oſtendens ex eo mandata maturius debere compleri. DONATVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

At vero Æneas aſpectu obmutuit amens,
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
Ardet abire fuga, dulceſque relinquere terras;
Attonitus tanto monitu imperioque deorum.
Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat affatu? & quæ prima exordia ſumat?
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc;
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt:
Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Cloanthum:
Claſſem aptent taciti, ſocioſque ad littora cogant:
Arma parent; & quæ ſit rebus cauſa novandis,
Diſſimulent: ſeſe interea, quando optima Dido

SERVII.

ASPECTV. Numinis ſcilicet, ut, *Ipſe deum manifeſto lumine vidi, Intrantem muros.*

ARRECTÆQVE HORRORE COMÆ. Subaudi, SVNT.

DVLCESQVE RELINQVERE TERRAS. Deeſt QVANQVAM. Per quod intelligi vult Æneam amo, unde eſt, *Invitus regina tuo de littore ceſſi, ut* non videatur ingratus, deorum excuſatur imperio: ſic ipſe in ſexto, *Sed me juſſa deûm.*

ATTONITVS TANTO MONITV. Proprie juxta quem deus miſſus à Iove ſtetit, à quo & fulmina jaciuntur, quæ attonitos faciunt; *Attonitus* enim eſt proprie juxta quem fulmen cadit.

HEV QVID AGAT? Vt ſolet, perſonis de quibus loquitur adfectum commodavit: ut nono Æneidos: *Heu quid agat, qua vi juvenem, quibus audeat armis Eripere?* AMBIRE. Blanditiis vel ſubdole circumvenire. Et ambio illam rem dicimus: ut *Neu connubiis ambire Latinum.* Salluſtius: *Ambitio multos mortales falſos fieri ſubegit.* Significat & *rogare,* Salluſtius in Iugurth. *Quos ego audio ambire, fatigare vos ſingulos.* Dicebatur, & ambio illum, pro rogo illum; Salluſtius, in primo, *Idem fecere Octavius & Quintus Cœpio ſine gravi cujuſquam expectatione, neque ſane ambiti publice,* hoc eſt neque valde rogati. *Ambitores* etiam dicuntur, qui ut honores conſequantur diſcurrendo & rogando ſuffragia adquirunt.

EXORDIA. Orationem, vel hic pro initiis; ſed exordium in duo dividitur: in principium & orationem, ſicut in Rhetoricis legimus.

ALTERNANTI. Varia mente tractanti. Et per hoc oſtenditur cogitaſſe etiam amorem: ſed prætuliſſe voluntatem deorum. VISA EST. Ideo viſa eſt pro neceſſitate deorum.

CLASSEM APTENT. Deeſt præcipit: & *aptent,* modo parent, alibi adnectere. *Sed hæc lento mos eſt aptare flagello.* TACITI. Pro tacite ſine ſtrepitu celantes conſilia. SOCIOS AD LITTORA COGANT. Ad votum, ſubaudiendum taciti.

ARMA PARENT. Contra impetum iratæ forte reginæ. QVÆ REBVS SIT CAVSA NOVANDIS. Salluſtius, *Quæ cauſa fuerat novandis rebus.* Non quæ cauſa novandarum rerum dicimus.

QVANDO. Non eſt temporis: ſed ſignificat ſiquidem: & eſt conjunctio rationalis. Sane quando, DO brevis eſt naturaliter: ſic Serenus, *Quando flagella ligas, ita liga.* Virgilius uſurpat, *Si quando Tybrim vicinaque Tybridis arva.*

DONATI.

ATQVE ANIMVM NVNC HVC. In tam ambigua conſultatione prævaluit in religioſo viro divinum præceptum.

VARIORVM.

ASPECTV OBMVTVIT AMENS. Terror infelicis conſcientiæ, amentiam parit, adimit defenſionis rationem, efficitque animi perturbationem, quam à ſignis externis & accidentibus notat. HIC AMENS, ut & ſæpe, eſt conſternatus & attonitus, quod evenire ſolet horrore, pavoreque perculſis. Lucret. lib. 6. *Ne trepides cœli diviſis partibus amens,* id eſt, ex metu non compos mentis ne ſis. Turneb. lib. 24. cap. 26. HORTENS.

ARDET ABIRE FVGA. Quod hominis perſuaſione fieri non poterat, ut Æneas dulces, jucundaſque ſibi terras relinqueret; id Mercurii, vel Iovis potius oratione perficitur. Hac ergo in re laude dignus Æneas, qui ſemel admonitus, dictis paret; nec quod appetitus ſuggerit, verum quod ei ratio præſcribit, Deorumqne voluntas jubet, exequitur. NASC.

ATQVE ANIMVM NVNC HVC CELEREM, &c. Diuturnam hanc fuiſſe deliberandi rationem deſignat: ſic enim prudentes homines facere ſolent, ut diutiſſime deliberent, juxta illud Auguſti Cæſaris σπεῦδε βραδέως, *feſtina lente,* quod vero ait, *animum celerem,* Æneam ingenio promptum eſſe declarat: vel animi naturam deſignare voluit; qui tantæ celeritatis eſt, ut ne tum quidem, ut auctor eſt Cicero, cum ſopitus eſt, conquieſcat. Vid. Turneb. lib. 21. cap. 29. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ molliſſima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. ocyus omnes
Imperio læti parent, ac juſſa faceſſunt.
At regina dolos (QVIS *fallere poſſit amantem?)*
Præſenſit, motuſque excepit prima futuros;
Omnia tuta timens. eadem impia Fama furenti
Detulit, armari claſſem, curſumque parari.
Sævit inops animi, totamque incenſa per urbem
Bacchatur: qualis commotis excita ſacris
Thyas, ubi audito ſtimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:
Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum

SERVII.

OPTIMA DIDO. Pro adhuc optima.

TEMPTATVRVM ADITVS. Vt illam adeat: ut, *Sola viri molles aditus, & tempora noras.* QVÆ MOLLISSIMA FANDI. Cato: *Qua molliſſimum eſt adoriuntur.* Et ubique *temptaturum* ſubaudis.

QVIS REBVS DEXTER MODVS. Quis ſit optimus rebus eventus. Vt, *Et nos & tua dexter adi pede ſacra ſecundo*, id eſt bonus ac per hoc propitius, ut, lævum pro malo, *Et lævo contriſtat lumine cœlum*: *Modus* autem terminus. OCYVS. Velocius: & nota quod habeat adverbium, & nomen illius non facile reperiatur.

LÆTI. Alacres, feſtini. FACESSVNT. Modo frequentativum eſt, ut in Georgicis, *Matris præcepta faceſſit.* Alias diſcedit ſignificat, ut, Et Terentius, *Hæc hinc faceſſat, tu moleſtus ne ſies.*

QVIS FALLERE POSSIT AMANTEM. Quamvis de Didone loquatur, generalem ſententiam poſuit.

PRÆSENSIT. Ac ſi diceret, ante quam ille moliretur: & nimia in hoc vis amantis exprimitur.

OMNIA TVTA TIMENS. Id eſt etiam tuta, nedum illa quæ timebat: & eſt exaggeratio. EADEM FAMA. Quæ & Iarbæ nuntiaverat. Et ideo *impia*, quia ſupra, *Fama malum.* FVRENTI. Aut amanti, aut detulit ut faceret furentem.

CVRSVMQVE PARARI. Modo navigationem: ut alibi, *Ni teneant curſus.*

INOPS ANIMI. Sine animo, ſine conſilio.

BACCHATVR. Furit more Bacchantum. Et bene uno ſermone præoccupavit futuram comparationem. COMMOTIS EXCITA SACRIS. Verba antiqua uſum tradunt; moveri enim ſacra dicebantur cum ſolemnibus diebus aperiebantur templa inſtaurandi ſacrificii cauſa, cujus rei Plautus in Pſeudolo meminit, *Scis tu profecto mea ſi commoviſſem ſacra, quo pacto & quantas ſoleam turbas dare.* Hoc vulgo apertiones appellant: Quidam dicunt: Commotis ſacris ideo dixit, quia in ſacrorum renovatione commovebantur ſimulacra: unde Horatius, *Non ego te candide Baſſareu Invitum quatiam.*

THYAS. Baccha. nam ſicut à Baccho Bacchæ, ſic & à Thyoneo Thyades dicuntur. Quidam ἀπὸ τοῦ θύειν, quod eſt inſane currere, dictas volunt. TRIETERICA. Triennalia. Liberi enim ſacra tertio quoque anno innovabantur. Sane ſciendum ORGIA, apud Græcos dici ſacra omnia, ſicut apud Latinos ceremoniæ dicuntur. Sed jam abuſive ſacra Liberi, *orgia* vocantur: vel ἀπὸ τῆς ὀργῆς, id eſt à furore; vel ἀπὸ τῶν ὀρῶν, ex ſylvis.

NOCTVRNVSQVE. Nocte celebratus, unde ipſa ſacra *Nyctelia* dicebantur: quæ populus Romanus excluſit cauſa turpitudinis. CITHÆRON. Mons eſt circa Thebas Bœotias, ex quo, clamor veluti numinis Bacchas vocabat.

DISSIMVLARE ETIAM. Hic quaſi reus Æneas à Didone accuſatur. Ingrati ergo diſſimulare quaſi ab actu criminis cæpit, nam qui diſſimulat aliquotiens cogitat, & quaſi non ſit dubium cum proficiſcendo Didonem lædat Æneas; ita incipit diſſimulare, id eſt non tantum proficiſci, quod eſt per ſe malum, ſed ut me falleres. Satis artificioſa adlocutio eſt. Nam interdum ſubtiliter, & ſibi conſulit ſub facie utilitatis Æneæ, & nunc irata, nunc ſupplex agit. Diſſimulare autem adeo, ac ſi diceret, ita rem pudendam cogitas, ut eam fateri nolis. Supra enim dixerat, *Quæ rebus ſit cauſa novandis Diſſimulent.* Poſt illud inducit quod dictum eſt, primum accepiſti beneficium, *Nec te data dextera quondam*, reliqua per ſingula loca aperientur. PERFIDE. Muliebre verbum. hoc enim frequenter utitur. *Solam nam perfidus ille Te colere*: & alibi, *Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit.*

VARIORVM.

PERFIDE TANTVM. Apollon. lib. 4. & 3. Vnde videntur iſtæ querimoniæ eſſe petitæ. HART.

Poſſe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Poſſe nefas? tacituſque mea decedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hyberno moliris ſydere claſſem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum
Crudelis! quid ſi non arva aliena, domoſque
Ignotas peteres, & Troja antiqua maneret?
Troja per undoſum peteretur claſſibus æquor?
Mene fugis? per ego has lachrymas, dextramque tuam te,
(Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui)
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenæos;

SERVII.

NEFAS. Bene amans ejus quem amabat conſilium profectionis *nefas* dixit. MEA DECEDERE TERRA. Dicendo *mea*, ſtultum oſtendit qui putavit quod amanti poſſit abripere.

DATA DEXTERA. Fœdus amicitiarum.

NEC MORITVRA TENET. Secundus locus accuſationis eſt, magis enim augere injuriam non potuit quam ſi ſe oſtenderet.

QVINETIAM. Immo etiam, ſed inſuper, ſed forte difficile eſt quod peto, immo quod tu facis, *Quinetiam hyberno* VSQVE *ire per altum*. HYBERNO SYDERE. Non hyeme, ſed hyemali ſydere: aut propter quod ait ſupra, *Dum pelago deſævit hyems, & aquoſus Orion*. Ergo aut pro tempore: ut, *Quo ſydere terram Vertere Mecœnas*. aut re vera ſydere, propter Orionem. Et bene tempeſtatis eum admonet, qui naufragus venerat, & hoc agit quaſi non ſua cauſa eum remanere velit, ſed etiam utilitatis Æneæ. MOLIRIS. Aut moves, aut paras.

MEDIIS AQVILONIBVS. Media hyeme, ut per *Aquilones* hyemem ſignificet, aut quod *Aquilones* ex Africa navigantibus adverſi ſunt. PER ALTVM. Exacerbavit ſententiam per *altum* dicendo, quamvis notum eſſet Æneam per altum navigaturum.

CRVDELIS. Etiam in te odio mei. ſic Lucanus de Cæſare, *Sævitia eſt voluiſſe mori*. ARVA ALIENA. Blande quaſi hæc jam tua ſunt. DOMOSQVE IGNOTAS. Ac ſi diceret, Carthago jam tibi nota eſt: & ne hoc reſponderet Æneas. Aliena ſint arva. Ideo adjecit, *Domoſque Ignotas peteres*. Sed æquum eſt te hic eſſe & non in tuo regno: *Quid ſi non arva aliena domoſque Ignotas peteres?*

TROIA ANTIQVA MANERET. Vel nobilis, vel illa tua patria quam doles amiſſam: & deeſt *Si*, & quaſi per interrogationem, intelligendum eſt, Etiamſi Troja ſtaret, per hyemem Troja peteretur.

MENE FVGIS? Adhuc aperte non vult imputare beneficia: ſicut paulo poſt facit irata. Et eſt intellectus, fac non eſſe undoſum æquor, æquum eſt ut me fugias, & paulatim deſcendit ad preces, nam ſequitur: *Per ego has lacrymas dextramque tuam te*, vel per amicitiam, vel per virtutem, & bene virum fortem per dextram adjurat.

NIHIL IPSA. Non pudorem, non regnum. Et eſt ſenſus Si enim aliquid ſperares, retinere te poſſem, ſed contemnis me, quia tibi ab initio cuncta conceſſi.

PER EGO HAS LACHRYMAS. Hæc & vicem epilogi poſſunt obtinere, contra illud vero, me dii expellunt, modo nihil potuit dicere, non enim audierat hoc, ſed poſtea reſpondit, *Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos Sollicitat*. Sed hic rurſus redit ad exprobrationem beneficii. *Te propter Libycæ gentes Nomadumque tyranni* Odere: *infenſi Tyrii, te propter eundem*. Hic aut inconſtantiam amantis expreſſit, aut quia in cauſa nihil potentius erat, unde cæpit ibi deſiit.

INCEPTOS HYMENÆOS. Qui novitate ſunt dulces, & bis idem dixit.

VARIORVM.

TACITVSQVE MEA DECEDERE TERRA? ἑρμηνεία eſt ſuperioris non abſque ingenti criminis amplificatione: nam ſingula pene verba ἐμφάσεις habent. TACITVS, quaſi proditor, vel ſaltem ingratus. MEA TERRA, quaſi diceret, unde tot in te profecta ſunt beneficia: vel arguit eum imprudentiæ; qui non viderit, ipſa nolente, nequaquam fieri poſſe, ut Carthagine decedat. NASCIMBÆN.

NEC MORITVRA TENET. Crudelitatis vitium; quodque maximum erat, poſtremo loco reſervavit, ut ſuæ cædis mentionem faceret, ex cujus commemoratione ingentem movet commiſerationem, amplificatque ex genere, non enim ſimpliciter dixit *moritura*, ſed addidit, *crudeli funere*. NASCIMB.

QVIN ETIAM HYBERNO. Expreſſit Ovid. in Epiſtola Didonis ad Æneam: *Quo fugis? obſtat hyems, &c.*

QVIN ETIAM HYBER'NO &c. Amplificat à tempore facinus Æneæ, & occulte ſibi conſulit per ſpeciem utilitatis illius. NASC.

PER EGO HAS LACHRYMAS. Vt Latini in jurejurando plerunque inter præpoſitionem & ejus caſum aliquid interponunt; item & Græci, qui Latinis exemplo fuerunt. TVRNEB. lib. 19. cap. 17. & lib. 24. cap. 26.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum; miſerere domus labentis, & iſtam
Oro (ſi quis adhuc precibus locus) exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadumque tyranni
Odere; infenſi Tyrii: te propter eundem
Extinctus pudor, & qua ſola ſydera adibam,
Fama prior. cui me moribundam deſeris, hoſpes?
Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Deſtruat? aut captam ducat Getûlus Iarbas?
Saltem ſiqua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſoboles, ſiquis mihi parvulus aula

SERVII.

DVLCE MEVM. Tetigit rem inhoneſtam. Sic Terentius, *Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.* Alii non accipiunt de re venerea, *Dulce meum*, ſed ita, Si ea quæ in te contuli grata fuerunt & dulcia: Alii pro, *Si ego tibi quicquam dulcis fui*, vel quia, amantes, amores ſuos dulcia ſua dicunt, id eſt ſi talis in te fui ut mererer quam tu diceres *tuum dulce.*

EXVE MENTEM. Rejice à te propoſitum mei relinquendi.

TE PROPTER. Hoc eſt propter te. LIBYCÆ GENTES. Redit ad enumerationem beneficiorum, & hanc cum auctu explicat, dicendo inimicas gentes factas, dum illis præponitur. TYRANNI. Nihil intererat apud majores inter regem & tyrannum: ut, *Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.*

TE PROPTER EVNDEM. Bene ſervavit rem cauſæ neceſſariam. Et ſunt qui hic diſtinguunt, ut ſequatur, *Extinctus pudor.*

EXTINCTVS PVDOR. Magna indignatio, meminit enim ſe dixiſſe: *Ante pudor quam te violo.*

FAMA PRIOR. Quæ melior fuit ſine dubio: Non poſterior turpis. CVI ME MORIBVNDAM. Hoc eſt quod ſupra, *Nec moritura tenet crudeli funere Dido*; ſed ibi invidioſe, hic per miſerationem. DESERIS. ſubdiſtinguendum, dubitat enim quo eum nomine potiſſimum appellet. HOSPES. Non dixit marite, id eſt, quia non vis dici marite. Æneas enim & hoſpes fuerat, & maritus: ſed modo maritum ſe negat, hoſpitem confitetur. Vnde nunc Dido hoc dixit, *Cui me deſeris hoſpes?*

HOC SOLVM NOMEN QVONIAM DE CONIVGE RESTAT. Hoc eſt, ſupereſt. Alii RESTAT intelligunt reſiſtit, id eſt contrarium tibi eſt. Nonnulli dicunt, *Hoc ſolum nomen quoniam ſupereſt, ut te conjugem* dicam. Dicitur autem ingenti adfectu hos verſus pronuntiaſſe, cum privatim paucis præſentibus recitaſſet Auguſto. Nam recitavit voce optima primum, tertium, & quartum.

QVID MOROR. Vtrum quid in hac terra moror, an quid in vita moror?

SALTEM. Vel hoc. eſt autem ſermo tractus à captivis, qui cum frequentius ab hoſtibus captarentur, dicebant, *Sublatis omnibus, ſalutem concede.* Inde per Synæreſim hic natus eſt ſermo; ut in contemptu rerum multarum petituri aliquid, *ſaltem* dicamus: Quaſi quod negari minime debeat, cum extremum aliquid petitur, inde neceſſitate additur *ſaltem*, veluti ſalutem poſtremo poſcentes, vel ſalutem ſi aliter non poteſt. Et hic oſtendere vult Didonem, ut eſt mos inconſtantibus animis, præ amore id agere invidioſe; quaſi à legitimo marito deſeratur: quis enim ignorat matrimonia liberorum ſuſcipiendorum gratia iniri? Ait enim, *Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet Ante fugam ſoboles.* Dixerat enim, *Miſerere domus labentis*, id eſt futuri generis. Alii hoc à ſorore natum volunt, quæ dixit: *Nec dulces natos Veneris nec præmia noris.*

SI QVA MIHI DE TE, & SI QVIS MIHI PARVVLVS. *Qua* & *quis ſi* addita putantur, nam integrum eſt. Si ſuſcepta fuiſſet ante fugam ſoboles, & mihi parvulus aula Luderet Æneas.

ANTE FVGAM SOBOLES. Et amatorie & amare. Nam hæc fugam dicit: quam ille nominat profectionem. Amor autem ex filii deſiderio comprobatur. SI QVIS MIHI. Bene iterat MIHI: & ſecundum jus loquitur. Nam ubi non eſt juſtum matrimonium, liberi matrem ſequuntur.

DONATI.

ANTE FVGAM. Fugam dicit: nam non vult honeſtare rem, ſi dicat diſceſſum.

VARIORVM.

MISERERE DOMVS LABENTIS. Movet commiſerationem ex imminenti domus ſuæ calamitate: non enim pro ſe orat, ſed pro domo; cujus ipſum quoque participem fecerat: cauſamque addit miſerandi, *labentis*; diſtracto enim conjugio, domus diſſolvitur & dilabitur. Turneb, lib. 26. cap. 5.

ET ORO. Concluſio eſt hujus obſecratoriæ partis: quam per varios commiſerationis affectus, longo verborum tractu, quod Græci ὑπέρβατον vocant, huc uſque diſtulit. NASCIMB.

CVI ME MORIBVNDAM D. Hactenus præterita enumeravit incommoda, jam vero ad futura recenſenda, per locum miſericordiæ communem, ſeſe accingit. NASCIMB.

Lude-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Luderet Æneas, qui te tantum ore referret:
Non equidem omnino capta, aut deſerta viderer.
Dixerat. ille Iovis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam ſub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, nunquam regina negabo
Promeritam: nec me meminiſſe pigebit Eliſæ,
Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.
Pro re pauca loquar. nec ego hanc abſcondere furto

SERVII.

QVI TANTVM ORE REFERRET. Aut ſic dixit, quaſi amatrix: ut ſupra de Aſcanio, *Infandum ſi poſſit fallere amorem.* Aut illud dicit, Optarem filium ſimilem vultui, non moribus tuis.

IOVIS MONITIS. Bene præſcribit, ne ei det impietatem. Sane & hæc monita dicimus: ut, *Carmentis nymphæ monita*, & *deus author Apollo*, & hos monitus, ut Perſius, *Hos pueri monitus patres infundere lippos.*

IMMOTA TENEBAT LVMINA. Phyſicum enim eſt, ut qualitatem animi ex oculorum, aut corporis ſtabilitate aut mobilitate noſcamus. Ergo modo vult oſtendere Ænean à propoſito non eſſe deviatum. CVRAM. Vel ſimpliciter accipe, vel amorem.

EGO TE, QVÆ PLVRIMA FANDO. Controverſia eſt plena, in qua expurgat objecta, removens à ſe crimen ingrati: & veniali utitur ſtatu, profectionem ſuam retorquens in voluntatem deorum: Habet etiam finem, nam purgat objectam fugam, nomine profectionis.

PROMERITAM. Præſtitiſſe, & bene egiſſe: & eſt ſermo de his qui per contrarium magis lucent. Terentius, *Ita me velim ames promerentem pater*, id eſt bene agentem. Et congruit, ut præſtet qui bene agit, contra commeritus, quia aliquid delinquit, ut alibi ipſe Terentius, *Quid commerui aut peccavi pater?* Id eſt quid male egi? & eſt ſenſus, quantacunque enumerare potueris in me tua beneficia conlata, eorum tibi debere gratiam non repugno.

MEMINISSE PIGEBIT ELISÆ. Memini & illius rei dicimus, ut hoc loco: & memini illam rem: ut, *Numeros memini, ſi verba tenerem.* Elyſſæ autem Didonis, quæ appellata eſt lingua Punica virago, cum ſe in pyram ſponte miſiſſet, fingens placare manes prioris mariti, cum nubere ſe velle Iarbæ mentiretur.

DVM MEMOR IPSE MEI, DVM SPIRITVS HOS REGET ARTVS. Hic verſus ſuperioribus jungendus, ut ſit ſenſus, tandiu beneficiis tuis obligatus ero, quandiu vixero; Et bene hoc de futuro dixit, & congrue. Nam *Piget* ad futurum ſpectat. *pudet* ad præteritum, & licet pene ſit una ſignificatio: tamen dicimus, Piget me illud facere & feciſſe. Vnde interdum præcipue à Saluſtio ſimul ponuntur.

PRO RE PAVCA LOQVAR. Remoto ingrati crimine deſcendit ad cauſam. & proprie, id eſt ſi rei magnitudinem cogites, pauca. NEC EGO HANC. Profectionem ſcilicet ſubaudis. Nam poſteriori non poteſt jungi, ne ſit confeſſio. Et hoc eſt quod reddidit, *Diſſimulare etiam ſperaſti.*

DONATI.

ILLE IOVIS. Confundebatur pudore, utpote qui ingrati, qui fallacis, qui fugitivi infamiam ſubiret contra inſtitutum ſuum. Sed ſolum Iovem ſibi ante oculos ponebat, quod efficiebat, ut vir alioquin mitis & humanus, quamvis moveretur officiis Didonis, tamen à propoſito non diſcederet. Recte autem dixit *monitis* potius quam juſſis: quia non ſolum imperium eum movebat, ſed ea quæ imperabat, quæ ad regnum Italicum acquirendum pertinebant, & ne Carthaginem ſuo imperio inimicam futuram foveret.

NVNQVAM REGINA NEGABO. Palam habet beneficia accepta, ſed neceſſitate impulſum & non voluntate, oſtenditur ſe illi non obſequi. Breviter autem purgavit quæ objiciebantur, ne multiloquio tempus tereret: & ingratitudinis vitium primo confutat, ut ſecundum artem incipiat à validioribus adverſariorum objectis.

NEQVE HANC ABSCONDERE FVRTO. Probat quod non fugam, ſed navigationem paravit: quia non venerat ut matrimonium conficeret, quod probat quod nullis ſolitis ceremoniis conjugium celebratum ſit.

VARIORVM.

IMMOTA TENEBAT LVMINA. Non ideo ſiccos habet oculos Æneas, quia conſuetudine ſtupri commoveri turpe ducat: ſed ut poëta dicit, *Iovis monitu*, cui ita parebat, ut tamen cum affectu ſuo luctaretur. Erupiſſet utique in lachrymas vir pius, niſi illum major quædam cauſa & religio continuiſſent. PONTANVS.

NEC EGO HANC ABSCONDERE FVRTO. Speciem habet propoſitionis, quod non fugam, ſed profectionem pararit. Quam ſtatim ſubſequitur ratio quædam; Cur fugerem, cum nulla extiterit inter nos matrimonii conjunctio? Non enim veneram, ut te uxorem ducerem, neque id etiam feci: ſiquidem nullis ſolitis cæremoniis hoc conjugium, ſi ita appellandum, celebratum eſt. NASCIMB.

ELISÆ. Nomen proprium. nam Dido nomen eſt fortunę & calamitatis, à terrore nomen habens. δειδῶ enim, Timeo eſt. Exemplum igitur horribile inſani amoris. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Speravi (ne finge) fugam; nec conjugis unquam
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpiciis, & ſponte mea componere curas:
Vrbem Trojanam primum, dulceſque meorum
Relliquias colerem, & Priami tecta alta manerent;
Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,

SERVII.

PRÆTENDI TÆDAS. Probat non eſſe matrimonium. Quia illa dixerat: *Per connubia noſtra*, & eſt quaſi ſtatus fines latens, Quid ſi ſit legitimæ nuptiæ, * & hic Æneam inducit agentem nullo ſe matrimonii jure poſſe conſtringi, qui neque confarreatione Didoni conjunctus fuerat, ut Flamini ac Flaminicæ convenit, ait enim, *Nec conjugis unquam Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni*, & Tædas quidem quantum ad ignem pertinet, per quem mos confarreationis firmabatur, dixit; ſcilicet ne aut legitime jugatam contra fas reliquiſſe videretur, aut fœdus id eſt fidem rupiſſe perpetuæ caſtimoniæ, quia cum fuiſſent juncti, ſcirent tonuiſſe, quæ res dirimit confarreationes. Dixerat enim Iuno, *Et tonitru cœlum omne ciebo*, & paulo poſt, *Inſequitur commixta grandine nimbus.* QVÆ TANDEM AVSONIA. Hoc ad illud pertinet, *Quid ſi non arva aliena domoſque Ignotas peteres?*

AVT HÆC IN FOEDERA VENI. Id eſt matrimonii: & jungendum eſt ſuperiori, aut certe ad poſteriora pertinet: & hoc dicit, Non ad hoc veni, ut hic morarer: ſicut & nunc probat dicens, *Me ſi fata meis paterentur ducere vitam*, & dixit in 1. *Quæ me cunque vocant terræ.* Ergo veni, conſenſi, hoc eſt, Non ad hæc conſenſi fœdera: ut, Cum vellem diſcedere, non liceret.

MEIS AVSPICIIS. Argumentum à neceſſitate, & auſpiciis ideo, quia majores omnia auſpicato gerebant. Ergo *auſpiciis*, diſpoſitionibus. Poteſt & *auſpiciis* dixiſſe ominibus, quia in Iure Augurali *Auſpicium* dicitur, quod non petentibus nobis ad ea quæ in animo habemus jure ominis offertur: vult enim oſtendere Æneam ſemper animo volutaſſe ominibus, ut quæ mente agitaret offerrentur auſpicio, atque augurio firmarentur: unde ſi bene advertas ſingula hic illi loco in tertio ad ſingula redduntur; nam quod ibi imprecatione, ibi ubi augurio petit ea quæ negaverat firmari, hic in reputatione comprehendit. Ibi enim dixit: *Serva altera Trojæ Pergama*, hic, *Vrbem Trojanam primum*, ibi, *Relliquias Danaum atque immitis Achilli*, hic, *Dulceſque meorum Relliquias colerem*, ibi *Manſuram urbem*, hic, *Tecta alta manerent*, ibi, *Vbi ponere ſedes*, hic, *Recidiva manu poſuiſſem Pergama victis*: ibi, *Quove ire jubes*, hic, *Italiam magnam Grinæus Apollo.* Ibi. *Da pater augurium*: hic, *Me ſi fata meis paterentur ducere vitam.* Alii *auſpiciis* poteſtate, ut, *paribuſque regamus Auſpiciis*, vel quæ animo ac mente agitaretur de quibus conſulturi eſſent.

SPONTA MEA. Modo nomen eſt. Nam & genus & caſum habet. Sic & mane cum ei & genus & caſus additur, nomen eſt: ut, *Dum mane novum, dum gramina canent*. Sic eſt, *Forte ſua Libycis tempeſtas appulit oris.* Alias adverbia ſunt. Verum autem dicit non ſua ſponte. Nam ſupra legimus, *Hos cape fatorum comites*. Item, *Diverſas quærere terras Auguriis agimur divum.*

PRIMVM. Id eſt hoc vellem præcipue..

RECIDIVA. Poſt caſum reſtituta. Alii *recidivum* proprie dicunt, quod exciſum denuo naſcitur.

GRINÆVS APOLLO. Clazomene civitas eſt Aſiæ. Vnde Horatius. *Dives agebat Claxomenis.* Iuxta hanc nemus eſt Grynæum: ubi Apollo colitur. Qui traditur ibi Grynem Amazanam ſtupraſſe Tymbreæ domum: * licet in Delo acceperit oraculum. Hic tamen ſingula commemorat quibus ſe oſtendat coactum voluiſſe abſcedere. ITAIIAM. Neceſſaria repetitio Italiæ, quia ibi ei dicebatur imperium, & ipſa eſt cauſa navigandi.

DONATI.

SED NVNC ITALIAM. Facit rem veriſimilem: nam nullus ab ocio ad negotium, niſi invitus accedit.

VARIORVM.

ME SI FATA MEIS AVSPICIIS. Paulo aliter uſurpavit vocem *auſpiciis*, quam cum aliquem ſuis auſpiciis geſſiſſe bellum dicimus. Nam hic *mea auſpicia* dicit, quæ quod volo pollicentur, neque voluntati meæ refragantur, proinde pro voluntate poſuit. TVRNEB. lib. 24. cap. 26. & lib. 26. cap. 5. & lib. 7. cap. 12.

FATA MEIS. Proverb. *Meis hoſpitiis.* HART.

ET SPONTE MEA COMPONERE. Hinc homo ſuæ ſpontis Celſo dicitur, qui more ſuo vivit & ut libet, ac nullo vitæ inſtituto adſtrictus, ὁ μὲν καὶ τῇ τύχῃ καὶ προαιρέσει ἐλεύθερος. CELSVS. lib. 1. cap. 1.

ET RECIDIVA MANV. &c. Turnebus accipit pro iis quæ redeant & revertantur, ut Tertullianus Annum redeuntem, recidivum appellavit. Turneb. lib. 29. cap. 24. GERMAN.

GRYNÆVS APOLLO. Pauſanias in Atticis pag. 15. Profectionem excuſat, quam in oraculum Apollinis rejicit: remque veriſimilem facit à loco; iteratione utitur; quæ cum magnum pondus habet, tum etiam vim quaſi aſſerendæ veritatis habere videtur. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Italiam Lyciæ juſſere capeſſere ſortes.
Hic amor, hæc patria eſt. Si te Carthaginis arces
Phœniſſam, Libycæque aſpectus detinet urbis:
Quæ tandem Auſonia Teucros conſidere terra
Invidia eſt? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchiſæ, quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis, & turbida terret imago.
Me puer Aſcanius, capitiſque injuria chari,
Quem regno Heſperiæ fraudo, & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres divûm, Iove miſſus ab ipſo,

SERVII.

LYCIÆ SORTES. Nec hinc accepit reſponſum: ſed ſic dixit *Lyciæ*, ac ſi diceret Apollineæ. IVSSERE. Bene quæ contemni non poſſunt. CAPESSERE. Occupare, & ideo frequentativo verbo uſus eſt, quia multas ſe dicit ſuper hoc ſortes accepiſſe; quidam *capeſſere* pro ire accipiunt, ut Titinius, *Lucius domum ſe capeſſit.*

HIC AMOR, HÆC PATRIA EST. Eo inquit deſiderio Italiæ per voluntatem deorum, circa Italiam teneor, quo poſſim circa Troiam. & ad illud ſpectat quod dixit, *Troja per undoſum peteretur claſſibus æquor.* An quia Dido dixerat etiam illud, *Nec te noſter amor*: & poteſt hoc verbum interdum per confuſionem verbi, & nominis poni, ut amor amaris, & hic amor hujus amoris.

SI TE CARTHAGINIS ARCES PHOENISSAM. Et tu externo regno delectaris. Senſus enim eſt, ſi tu ex Phenice veniens Carrhaginem in Africa habere potuiſti, quæ invidia eſt, ut propriam ſedem poſſint habere Trojani? & multum ponderis habet ſenſus cum Epitheta iſta, Phœniſſam & Teucros, ponit.

ASPECTVS DETINET VRBIS. Poteſt pro delectat accipi, ut VIII Æn. *Capiturque Locis.* Sane quidam in novis & emendatis libris, pro *detinet*, demeret, inventum adſerunt, nam & Ciceronem in prima Philippicarum, ita ajunt dixiſſe, *Putaſne eum immortalitatem mereri voluiſſe?* Alii ab eo quod eſt mereor, mereris, meret.

ET NOS FAS. Nobis fas dicimus: ſed hoc loco non eſt jungenda elocutio, ne ſit vitium. Nam legimus, *Fas mihi Graiorum ſacrata reſolvere jura.* Sed hoc dicit, fas eſt etiam nos extera regna requirere.

ME PATRIS ANCHISÆ. Quaſi adhuc reſponſis non crederet, addidit patris admonitionem.

NOX OPERIT TERRAS. A veriſimili, ideo tempus poſuit. QVOTIENS autem, Per unamquamque noctem. ASTRA IGNEA SVRGVNT. Vnam rem bis dixit, *Aſtra* autem *ignea* à ſapientibus dicuntur.

INSOMNIS. More ſuo pro in ſomniis. TVRBIDA. Id eſt, prius me admonuit, poſt negligentiam etiam terruit, *Turbida*, terribilis: quod & umbræ convenit, & parentis auctoritati. Aut *turbida* pro turbata & ſollicitata, ut ipſe VI Æneid. *Quam metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent.* Nam & Æneas ſic reſpondit, *Tua me genitor tua triſtis imago.*

ME PVER ASCANIVS. Amor Aſcanii ſcilicet admonet: & bene, & patrem, & filium poſuit: ut ille increpando, hic dum videtur, urgeret. Sed hæc ad neceſſitatem profectionis adjecit.

QVEM. Longe repetiit, & quem non ad caput, ſed ad Aſcanium retulit, & licet excuſetur tamen σολοικοφανὲς eſt.

INTERPRES DIVVM. Hermes: expreſſit verbum de verbo. Sed hic *Interpres* pro nuntio poſuit. & ne forte fingere putaretur, addidit, *Teſtor utrunque caput*, deinde multa cum adfirmatione hoc agit; dicendo, *Ipſe deum manifeſto in lumine vidi.* Non ab alio dictum, & *lumine*, non in tenebris, non per quietem, omnia tamen hæc per tranſlationem aguntur. AB IPSO. Id eſt magno: ut ſupra, *Ipſe deum tibi me claro demittit Olympo.*

DONATI.

HIC AMOR: HÆC PATRIA EST. Si te cœpit amor novæ patriæ, non ægre feras quod ego quoque novæ patriæ amore capiar.

ET NOS. Quemadmodum & te.

VARIORVM.

LYCIÆ SORTES. Apud antiquos dabantur etiam oracula ſortibus, lege in Alciati parerg. lib 5. cap. 22.

CAPESSERE SORTES. Proverb. *Naves omiſſæ convitiis.* HARTVNG.

ME PATRIS ANCHISÆ QVOTIENS. Similem, inquit, objurgationi video in ſomniis, per quietem patrem meum, & inſtantem ut Italiam petam: nec id ſemel, ſed noctibus ſingulis. Toties ille adeſt & ſua me præſentia, auctoritatis plena horrore quodam perfundit, & ex officio paternæ pietatis me de itinere à principio inſtituto ad finem perducendo admonet. DONATVS.

CAPITIS CHARI. Periphraſis blanda & urbana: φιλὴ κεφαλή. Turneb. libro vigeſimoſexto cap. 5. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

(Teſtor utrumque caput) celeres mandata per auras
Detulit. ipſe deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi.
Deſine, meque tuis incendere, teque querelis:
Italiam non ſponte ſequor.
Talia dicentem jamdudum averſa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, & ſic accenſa profatur:
Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus author,
Perfide; ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.

SERVII.

VTRVMQVE CAPVT. Aut meum & tuum, aut Iovis & Mercurii: aut Anchiſæ & Aſcanii. Alii volunt Æneæ & Aſcanii imagine numinis eſſe deceptum. CELERES MANDATA PER AVRAS. Sicut ſupra, *Celeres defer mea dicta per auras.*

MANIFESTO IN LVMINE. Aut claro: aut in nimbo, cujus majus eſt lumen. Sic Lucanus. *Poſtquam ſe lumine vero Miſcuit.* Et fingenda ſunt hæc, ut habeant admirationis venerabilem fidem.

HIS AVRIBVS HAVSI. Accepi: & eſt Pleonaſmos. *Haurit* enim pro percipit ponebant veteres, & ideo qua potiſſimum parte ſenſus percipient adjungunt, ſimul hoc animo hauri, & *Hauriat hunc oculis ignem.* Probus enim ait, *Nemo haurit vocem.*

INCENDERE. Exagitare. QVERELLIS. Querellis *l* litteram metri addidit, nam querela dicitur, quia querulus facit hoc modo, & loquela, & ſuadela.

SEQVOR. vt, *Italiam ſequimur fugientem*, & oratione ibi finivit, ubi vis argumenti conſtitit.

TALIA DICENTEM. Bene, non poſtquam dixit. IAMDVDVM. Ab initio orationis. AVERSA. Id eſt irata: Averſa ergo ad animum referendum eſt, nam incipit eſſe contrarium *adverſa tuetur*, ut eſt, *Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.* LVMINIBVS TACITIS. Pro ipſa tacita: ut, *Tacitumque obſedit limen amatæ*, hoc eſt ipſa tacita. Sequitur autem invectio, quæ ſemper ſtatu caret. Sane *tacitis* participium paſſivum pro activo. Quidam *tacitis* epitheton oculorum volunt. Alii *tacitis*, ſiccis præ iracundia.

NEC TIBI DIVA PARENS. Non eſt ſola in Ænean objecta vituperatio, ſed etiam in ſe dijurgatio, quia dixerat, *Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe deorum.* Vnde nunc dicit, *Generis nec Dardanus auctor.* Et ſtudet illud deſtruere, *Tune ille Æneas quem Dardanio Anchiſæ*, & nominando *Venerem* & *Dardanum*, & maternam & paternam generoſitatem deſtruit.

PERFIDE. Amantum verbo eum increpat. Sic ſupra, *Diſſimulare etiam ſperaſti perfide.*

CAVCASVS. Mons Scythiæ inhoſpitalis. Sane quidam abſurde putant *Caucaſum* & tigres à Didone memoratas, quia nec Didoni perturbaræ venire in mentem Caucaſus potuit: nec tigres juxta eum cognitæ Hyrcanæ: nam quod ait genuit Caucaſus, elaboravit dicendo *genuit* incredibilius facere de monte maſculini generis; ſed hic imitatur Græcos, qui magis proprie Γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα, quod hic ad propria nomina tranſtulit. HYRCANÆQVE TIGRES. Arabicæ, nam Hyrcania ſylva eſt Arabiæ. Et notandum relictis mediis comparationibus, eum augmenta feciſſe, nam poſt deos, non homines, ſed ſaxa intulit.

DONATI.

ASTRA IGNEA. Facit veriſimile ex ipſo tempore, in quo ſomnus capitur.

MANIFESTO IN LVMINE. Confirmatio rei, ne credat eſſe deceptum: & interponit jusjurandum utriuſque ſcilicet, Iovis qui miſit, & Mercurii qui miſſus eſt.

DESINE. Quia cognoviſti juſtas diſceſſus cauſas.

IAMDVDVM. Ex quo incepit loqui, quæ ſibi non placerent: qua conſideratione incenſa fuerat.

TOTVMQVE PERERRAT. Iraſcentis ſignum: ut cum totum nolit viſum, totum tamen oculis errantibus cernat.

NEC TIBI DIVA PARENS. Vbi vidit illum non flecti precibus, vertit ſe ad convitia, ut ſaltem animo ſuo morem gerat. Eſt autem animorum maxima commutatio. nam cum amaret, dixit: *Genus credo eſſe deorum.*

DVRJS TE CAVTIBVS. Quia aſper es, & ab humanitate alienus.

VBERA TYGRES. Propter quod hominum manſuetudinem neſcis. oſtendit autem per alimoniam lactis, mores pueris infundi, quod & Ciceroni placet: qui in educatione oratoris jubet præcipuas adhiberi mulieres, cum per obſequia uberum, natura ex alia in aliam mutetur.

VARIORVM.

TESTOR VTRVMQVE CAPVT. Græci per caput alterius jurabant. Vid. Briſſon. lib. 8. form.

NEC TIBI DIVA, &c. Macr. lib. 5. c. 11. Sat.

Nam

Nam quid diſſimulo? aut quæ me ad majora reſervo?
Num fletu ingemuit noſtro? num numina flexit?
Num lachrymas victus dedit? aut miſeratus amantem eſt?
Quæ quibus ante feram? jamjam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
NVSQVAM *tuta fides, ejectum littore egentem*
Excepi, & regni demens in parte locavi:

SERVII.

QVID DISSIMVLO? Tacitæ quæſtioni occurrit, ne quis ejus nimiam iracundiam reprehenderet, dicens Ænean poſſe mitigari forſitan precibus.

QVÆ ME AD MAIORA RESERVO. Aut ad majores ſcilicet injurias, aut ad ſuperiora pertinent, quia & maledixit.

NVM FLETV INGEMVIT. Nam hoc eſt, *generis nec Dardanus auctor.* NVM LVMINA FLEXIT. Hoc eſt, *genuit Caucaſus*, vel ad illud pertinet, *Ille Iovis monitis immota tenebat Lumina.*

MISERATVS AMANTEM. Hoc eſt, *Hyrcanæque admorunt ubera tigres*, & miſeratus accuſativum regit, ut hoc loco: miſereor genitivum: ut, *Miſerere animi non digna ferentis.* Et bene avertit ab eo ſermonem, & non dixit, *Ingemuiſti*, num flexiſti, aut miſeratus es: ut: *Hic alienus oves cuſtos.* Non dixit tum illi es & miſeratus * hoc eſt *Nec tibi diva parens:*

QVÆ QVIBVS ANTEFERAM. Amphibologia eſt, quid prius, quid poſterius dicam. Quod fieri ſolet ubi omnia & paria, & magna ſunt. Sane *anteferam*, non eſt dividendum, ut præferam. NEC MAXIMA IVNO. Aut in Iunonem maledictum eſt, ut eam non eſſe *maximam* dicat, ſicut etiam Iovem, nam convicium eſt quod eum *Saturnium* dicit: hoc eſt nocentem. Aut certe jungitur: ut: *Nec Iuno aſpicit, nec Iuppiter*, ut ſe dementem dicat, quod regina ejectum & egentem in partem regni receperit. aut certe *maxima Iuno* quæ ſolet amare Carthaginem, vel quæ nuptias dedit, quod optaverat Dido.

NEC SATVRNIVS. Vt ſupradictum eſt, ubicunque infeſtos vult oſtendere: vel Iunonem vel Iovem *Saturnios* appellat, ut, *Veteriſque memor Saturnia belli*, &, *Saturnique altera proles Irarum tantos volvit ſub pectore fluctus*, & Iovem ideo *Saturnium* modo appellat, quia Ænean à Carthagine præcipit abſcedere.

NVSQVAM TVTA FIDES. Hoc eſt, nec apud rem, nec apud hominem. Terentius, *Quid credas, aut cui credas?* Et declamavit per contrarium. Nam omnis fides tuta eſt. Cujus hæc proprie virtus eſt, ut tuta ſit, hic ait, *Nuſquam tuta.* EIECTVM. Naufragum. Legimus enim, *Huc pauci veſtris adnavimus oris*, & eſt ſeparandum *ejectum.* LITORE EGENTEM. Id eſt egentem littoris: ut, *Hoſpitio prohibemur arenæ*, vel ſi jungas *ejectum litore*, pro in litus, ut, *Inferretque deos Latio*, pro in Latium, & in tribus modis hæc elocutio profertur. Egeo hanc rem Plautus in Menech. *Linum lanam præbeo, neque quicquam eges.* Egeo hujus rei, *Has ego Dardanio juveni, cum claſſis egeret*, & egeo hac re, ut, *litore egentem.*

EXCEPI. Ad illud reſpondet, *Ejectum littore egentem.* REGNI IN PARTE. ut, *Ac dominum Ænean in regna recepit*, quod Iarbas conqueritur, & eſt invidioſum, quando optantem, vel litoris egentem, in regni partem recepi. Mire autem recordatione beneficiorum iracundia accenditur. Sane etiam hic mentio ceremoniarum inducitur. Mos enim apud veteres fuit Flamini ac Flaminicæ, ut per farreationem in nuptias convenirent, ſellas duas jugatas ovili pelle ſuperinjecta poni, ejus ovis quæ hoſtia fuiſſet, & ibi nubentes velatis capitibus in confarreatione Flamen ac Flaminica reſiderent, quod Dido meminit cum queritur, ſe ab Ænea contra jus nexus maritalis deſeri, his verbis: *Regni demens in parte locavi.* Locata enim uxor dicitur, quod ſimul cum eo ſedeat dum confarreatur.

DONATI.

NVM FLETV INGEMVIT NOSTRO? NVM LVMINA FLEXIT. Oſtendit non eſſe in Ænea, quæ in bono viro eſſe ſolent. Tria autem hæc ſunt per quæ homo miſeratione motus eſſe videtur: gemitus, lachrymæ, oculorum flexio.

IVNO. Quæ, vel quia deorum ſit regina, vel à ſe colatur patriam ulciſci debebat, vel quia inimica eſſet Trojanis.

VARIORVM.

NAM QVID DISSIMVLO. παραληπτικῶς tacitæ quæſtioni occurrit, ne forte quis inferat Æneam poſſe vel precibus, vel alia aliqua ratione mitigari.

NVM FLETV INGEMVIT NOSTRO? Quæſtionem ſolvit & ab effectu Æneam crudelem eſſe probat: qui, ipſa lugente, ne ingemuit quidem, aut ullum pietatis ac miſericordiæ erga illam ſignum oſtendit, perinde quaſi ſenſibus omnibus careret. NASCIMB.

NVSQVAM TVTA FIDES. Id eſt non tutum eſt, quemquam in fidem recipere, aut de quoquam bene mereri cum tanta in hominibus perfidia & ingrati animi perverſitas & pravitas reperiatur. Nam Æneas, de quo tam bene merita ſum, in me ingratus eſt, & ingrato tamen animo prætexit deorum imperium, perfidiæ latebram quærens, cum ſimulet ſe deorum juſſis cogi: id enim eſt, *Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Iove miſſus ab ipſo.* TVRNEB. lib. 26. cap. 5.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi.
Heu furiis incenſa feror. nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Iove miſſus ab ipſo
Interpres divûm fert horrida juſſa per auras.
Scilicet is ſuperis labor eſt; ea cura quietos
Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis, pete regna per undas:

SERVII.

AMISSAM CLASSEM. Subaudis RENOVAVI. Ad illud reſpondit, *Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem.* SOCIOSQVE A MORTE REDVXI. Scilicet quos hoſpitio ejectos excepi, quibus claſſem reparavi.

HEV FVRIIS INCENSA FEROR. Aut quod neceſſe habeo exprobrare beneficia, Terentius, *Inſanire occipiunt homines & injuria.* Quia multa erat in deos loquutura: & bona præmittitur excuſatio. Nam numina non credere curare mortalia, & ab his beneficium ſperare, furoris eſt. Subjungit enim, *Si quid pia numina poſſunt.*

NVNC LYCIÆ SORTES, NVNC & IOVE MISSVS AB IPSO. Inriſio eſt honeſta ſatis: cum his verbis fit quibus laus promiſſa eſt: ut, *Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit, Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.* Scimus autem Æneam ſuperius hæc verba dixiſſe. *Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo, Italiam Lyciæ juſſere capeſſere ſortes. Lyciæ* autem *ſortes*, Apollinem Licium appellat, ſive de Lycio quem vicit, & victoriæ ſuæ teſtimonium hoc nomen induit; ſive quod eſt λευκὸς à candore, idem enim & Sol creditur, ſive quod trans figuratus eſt in lupum cum Cirene concubuit, & inde eadem provincia Lycia vocata; ſive quod in lupi habitu Thelcanos occiderit; ſive quod lupus ei primus poſt interemptum Pythonem, ex eo loco qui appellatur Tempe aurum attulit, ſive quod paſtoralis deus lupos interemerit, & eſt alia fabula cur Lycia vocata ſit regio. Diana harum regionum gaudebat venatu, ſed quodam tempore tanta vis luporum ſe ibi infudit, ut omnes feras eorum incurſus abſumeret: cum ergo omnis oblectatio deæ quæ de venatione veniebat, extinctis cæteris animalibus defeciſſet, Apollo* ob hanc rem conſecratum eſt.

Eſt alia de hoc fabula, Denaus trahens ab Ægypto originem, cum videret ira Neptuni vindictam ſumentis, quod adverſum ſe de condendis Athenis Hiſagus fluvius pro Minerva judicaſſet, uri ſiccitatibus ſolum, filiam Amymonem ad aquam inquirendam proficiſci jubet, quæ cum vidiſſet repertum fontem, hiatu terræ receptum exaruiſſe, ad patrem detulit: quo ille prodigio commotus, oraculum Apollinis adit, cui Apollo reſpondit, ut profectus ubi inveniſſet taurum & lupum inter ſe pugnantes, ſpectaret exitum pugnæ, & ſi taurus viciſſet, Neptuno templa conſtitueret: ſi vero lupus, Apollini delubrum ſacraret. Sed cum Danaus lupum videret viciſſe, Apollini Lycio templum dedit: in hujus autem Lyciæ regione Patara ſacer olim lucus Apollini fuit, ubi Apollo reſponſa dedit, unde etiam Patareus appellatus eſt. NVNC IOVE MISSVS AB IPSO. Sicut ſupra ab ipſo magno: Et bene NVNC ſæpius poſuit ad inriſionem, quaſi nunc de te curant, qui ante periclitanti non curaverunt ſubvenire.

HORRIDA IVSSA. Et hoc per inriſionem quaſi plena venerationis, vel quæ tu timeas.

QVIETOS SOLLICITAT. Cicero in libris de deorum natura, triplicem de diis dicit eſſe opinionem. deos non eſſe: cujus rei auctor apud Athenas exuſtus eſt. Eſſe, & nihil curare: ut Epicurei. Eſſe, & curare, ut Stoici: ſecundum quos paulo poſt, *Si quid pia numina poſſunt.* Nam modo ſecundum Epicureos ait, *Ea cura quietos.* Quidam ſuperos deos Mercurium, Apollinem, & Iovem accipiunt; quietos vero infernos, quia Æneas dixerat, *Me patris Anchiſæ*: Sollicitat vero ſollicitos habet. Terent. *Ego quia non redit filius, quæ cogito & quibus nunc ſollicitor rebus.*

REFELLO. Vel retardo, vel falſa eſſe convinco: *refello* enim ab eo quod eſt fallo venit.

I, SEQVERE ITALIAM VENTIS. Satis artificioſa prohibitio, quæ fit per conceſſionem: quæ tamen ne non intellecta ſit perſuaſio, permiſcenda ſunt aliqua quæ vetent latenter, ut, *Ventis, per undas*, nomina terribilia, & *ſequere* quaſi fugientem. Sic Terentius, *Profundat, perdat, pereat: nihil ad me attinet.* Ergo hic cum eum videtur dimittere admonendo periculi retinet. Sane multi Italiam diſtinguunt, ut ſequatur, *Ventis pete regna per undas.*

DONATI.

AMISSAM CLASSEM. Quaſi contra me feci: nam ſine illa navigare non poſſet. REDVXI. De claſſe dicamus ſolum reduxi claſſem: de ſociis vero, reduxi ſocios à morte.

NVNC. Quaſi dicat nunc cum vult abire: ſed cur non antea, cum opera mea egeret?

VARIORVM.

HEV FVRIIS, INCENSA FEROR. Cum deſint plura exprobranda, exclamat per indignationem. Et quia culpam fugæ, ſi qua eſſet, in deos Æneas transferebat, hunc Dido cum conetur refellere argumentis, neque valeat, mimeſi ludit. HORTENS.

SCILICET SVPERIS. εἰρωνικῶς. & confutat ad hunc modum: die Götter fragen freilich viel darnach! ſie haben ſonſt nichts zuſchaffen! HART.

EA CVRA QVIETOS. Quieti dii ſunt, id eſt, immortales, nulliſque calamitatibus obnoxii. Hom. ῥεῖα ζώοντες dixit, Odyſſ. δ. & alias. Eſtque argumentum à pugnantibus. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Spero equidem mediis (ſi quid pia numina poſſunt)
Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum. ſequar atris ignibus abſens:
Et cum frigida mors anima ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero: dabis improbe pœnas:
Audiam, & hæc Manes veniet mihi fama ſub imos.
His medium dictis ſermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit: ſeque ex oculis avertit & aufert;
Linquens multa metu cunctantem, & multa parantem
Dicere. ſuſcipiunt famulæ, collapſaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt.

SERVII.

SPERO EQVIDEM. Videtur eadem quodammodo repetere, & de tempeſtate & de beneficiis ſuis vehementius. MEDIIS SCOPVLIS. Aut manifeſtis, ut, *Medioque ex hoſte recepi.* aut illa ſaxa dixit, quæ ſunt inter Africam & Sardiniam, atque Siciliam.

HAVSVRVM. Luiturum, daturum. DIDO. Poteſt & vocativus eſſe, & accuſativus, ut & ô Dido, & hanc Didô.

SEQVAR ATRIS IGNIBVS. Alii furiarum facibus dicunt: hoc eſt, *Invocatas tibi immittam diras.* Alii ſociorum facibus dicunt, ut paulo poſt, *Ferte citi flammas.* Melius tamen eſt ut ſecundum Vrbanum accipiamus, *Atris ignibus*, rogalibus, qui viſi tempeſtatem ſignificant, ut Æneæ (ſicut in quinto legimus) contigit. Hoc ergo quod factum eſt dicit, id eſt occidam me, & rogalibus te perſequar flammis. ABSENS. Mortua: vel de ſuis dicit hominibus, ut paulo poſt, *Ferte citi flammas, data vela, impellite remos.* ABSENS autem, id eſt inferias. Atris autem rogalibus, id eſt, nigris quæ dum dicit ignium meminit, & debuit abſens conjungere, ut eſſet *quanquam abſens.*

ANIMA SEDVXERIT ARTVS Hypallage enim pro animam artubus ſeduxerit. Aut certe *anima*, pro ab anima, & eſt mortis periphraſis. Quid enim eſt mors, quam ſeparatio animæ à corpore?

OMNIBVS VMBRA LOCIS ADERO: DABIS IMPROBE POENAS. Dicunt Phyſici biothanatorum animas non recipi in originem ſuam, niſi vagantes legitimum tempus fati compleverint: quod poëtæ ad ſepulturam transferunt: ut, *Centum errant annos.* Hoc ergo nunc dicit Dido, Occiſura me ante diem ſum: vaganti mihi dabis pœnas. Nam te perſequar & adero quandiu erravero ſemper. ſi autem fuero recepta in originem, pænas tuas audiam, quas videre non potero. Hic ergo ſenſus eſt, ſi tempeſtatem evaſeris flammarum rogalium, umbra mea te perſequetur. ſi & hanc evaſeris, vel recepta audiam famam ſuppliciorum tuorum.

MEDIVM SERMONEM. Propter hoc quod ſequitur, *Multa metu cunctantem, & multa volentem Dicere.* Vt ſupra, *Mortales viſus medio ſermone reliquit.* Sane multi DICTIS, participium, non appellationem volunt, hoc eſt, cum hæc dicta eſſent.

LINQVENS. Multi pro derelinquens Ænean, alii pro deficiens accipi volunt more antiquo, ſicut delinquere pro deficere: Cælius hiſtoriarum, *Delinquere frumentum Sardiniam hoſtes tenere.* Tubero, *Nam delinquit aut ſuperet aliquid tibi*, Id eſt, deficiat aut ſuperet. Gellius Annalium, *Deliquium Solis, & delinquionem dicit*: Quod Virgilius, *Defectus Solis varios*: Nam in hoc ipſo loco ſequitur.

SVSCIPIVNT FAMVLÆ. Eam ſubaudi. THALAMO. Dativus caſus.

VARIORVM.

SPERO EQVIDEM MEDIIS. Æneæ peſſime ominatur, conjectura ex ejus crudelitate, & ex Deorum juſtitia deducta. ubi etiam obſervanda eſt animi furentis inconſtantia, cum modo Deos mortalia curare neget, modo id etiam affirmet. NASCIMB.

SVPPLICIA HAVSVRVM. NIC. Erythræus, *hæſurum*; quæ lectio mihi non diſplicet ob inſolentiam *ſupini hauſurum*, pro *hauſturum*. GERMAN.

HAVSVRVM. Contra analogiam, pro, *hauſturum*: niſi corruptum eſt. per quam ſcite & appoſite, cum de navigatione verba faciat: *hauſurum*, id eſt luiturum ſupplicia, dixit. HART.

SEQVAR ATRIS IGNIBVS. De facibus furiarum hoc intelligendum, quas ei, ut ſcelerato minatur. Eas Cicero, conſcientiarum ſtimulos, angores & cruciatus animi ob maleficia interpretatur. P.

ET CVM FRIGIDA MORS ANIMA. S. A. De illo plane mortis genere intelligendum eſt, quo corpus ab anima ſejungitur: nam datur & animæ ſeparatio à corpore, juxta Platonis ſententiam: ad cujus opinionem hic proculdubio alluſiſſe videtur. NAS.

OMNIBVS VMBRA LOCIS. Cenſebantur mortuorum manes infeſti quibuſdam vivis eſſe, à quibus illi in vita læſi fuiſſent, & eos pænis exagitare. Sic Ovid. in Ibin:

Tunc quoque ſatorum veniam memor umbra tuorum,
Inſequar & vultus oſſea forma tuos.

TVRNEB. 22. I. Ioh. Brodæus lib. 5. Miſc. cap. XI.

OMNIBVS VMBRA LOCIS. Cælius lib. 17. cap. 16. HART.

AVRAS ÆGRA FVGIT. Quæ exanimatur, nec reſpirat. Qui enim reſpirat, aura fruitur: qui non reſpirat, aura & aëre nihil utitur, nec veſcitur. TVRNEB. lib. 26. cap. 5.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

At pius Æneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas;
Multa gemens, magnoque animum labefactus amore:
Iuſſa tamen divûm exequitur, claſſemque reviſit.
Tum vero Teucri incumbunt, & littore celſas
Deducunt toto naves: natat uncta carina:
Frondenteſque ferunt remos, & robora ſylvis
Infabricata, fugæ ſtudio.
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes:
Ac veluti ingentem formicæ farris acervum
Cum populant, hyemis memores, tectoque reponunt,
It nigrum campis agmen, prædamque per herbas

SERVII.

AT PIVS ÆNEAS. Ordo eſt, at pius Æneas juſſa divum exequitur. Bene autem excuſat Ænean *pium* dicendo, cum ei & gemitus dat, & oſtendit ſolatia dolenti velle præſtare, & probat relligioſum, cum deorum præceptis paret.

ANIMVM LABEFACTVS. Pro animum labefactum habens. AMORE. Num Didonis quo illa flagraret?

TVM VERO TEVCRI. Regis ſcilicet præſentia. ſic in nono, *Tum vero incumbunt, urget præſentia Turni.* LITORE. De litore. VNCTA. Pice delibuta.

FRONDENTESQVE FERVNT. Non qui erant, ſed quia eſſe potuerant: ut, *Quos ego ſim totiens jam dedignata maritos.*

FVGÆ STVDIO. Celeris profectionis: ut, *Ille volans ſimul arva fuga, ſimul æquora verrit.* INFABRICATA. Bene expreſſa eſt feſtinatio navigare cupientum:

CERNAS. Honeſta figura, ſi rem tertiæ perſonæ in ſecundam referas: hoc eſt, *ſi quis cernat.*

FORMICÆ. Ad ſtudium reſpicit hæc comparatio hoc loco, non ad perſonas: & notandum cautelam exprimi per hanc comparationem. Horatius, *Parvula nam exemplo eſt magni formica laboris.* Iuvenalis, *Formica tandem quidam expavere magiſtra.* Sane formica dicta eſt ab eo quod ore micas ferat. De qua fabula talis eſt: In Attica regione quædam puella Mirmix nomine fuit, Minervæ ob caſtimoniam & ſolertiam dilecta, quæ poſtea hoc modo Minervæ in ſe odium concitavit. Namque cum vidiſſet Minerva Cererem ſegetes inveniſſe, volens ipſa oſtendere Atticis, quo expeditius ſegetes parerent, aratrum dicitur inveniſſe, quod cum manu ageret, & Mirmix ei adhæreret, auſa eſt occulte aratri ſtivam ſubripere, & apud homines ſe jactare infructuoſum eſſe Cereris munus, niſi ſuo uterentur invento, quo terra aratro reſoluta expeditius ederet fructus, quod cum proditum ægre tuliſſet Minerva, Mirmicem illam virginem in formicam convertit, eamque ut proditricem adverſam frumentis, quæ ſemper inſequitur & ſubripit, eſſe præcepit, quæ [illegible] cum Iovi miſerationem moviſſet, excogitavit quemadmodum formicæ honorem daret. Nam cum Æacum filium ſuum ex Egina ſuſceptum Teſſalis imponeret regem, & agros ipſos videret hominibus indigere, formicas colligi in unum juſſit, eaſque in homines commutavit, unde Mirmidones appellati ſunt. FARRIS. Solum nomen eſt quod *r* geminet in genitivo. Monadicon eſt ergo, ſicut Sol. Item cor cordis, ſolum in *dis* mittit genitivum. Item *ſ* geminata aſſis. & hæc carent exemplis.

CVM POPVLANT. Antique dixit. Nam hoc verbum apud veteres activum fuit, nunc tantum deponens eſt. Et bene rei parvæ per metaphoram ſublimitatem dedit, ut non videatur de formicis, ſed de exercitu loqui. HYEMIS MEMORES. Hoc eſt caute, in adventum hyemis, Horatius, *Qui ſimul inverſum contriſtat aquarius annum, Non uſquam proripit.* TECTO, ὑπὸ tecto, id eſt cavernis.

IT NIGRVM CAMPIS AGMEN: ut, *It portis jubare exorto delecta juventus*, Hemiſtichium Ennii de elephantis dictum, quo ante Acilius eſt uſus de Indis.

VARIORVM.

AT PIVS ÆNEAS, QVANQVAM LENIRE. &c. Pietas commendatur Æneæ, ſed ejus magis extollitur animi prudentia atque fortitudo: qui in rebus illis, quæ ſenſus (ut ita dicam) titillant, ita ſe gerit, ea conſtantia eſt, ut minime ſuccumbat, ſed illis potius imperare videatur.. NASCIMB.

DIVVM EXSEQVITVR. Æneas, rationis ſimulachrum; Dido, affectuum. HART.

TVM VERO TEVCRI INCVMBVNT. Diligentiam, celeritatemque Trojanorum in curandis parandiſq; quæ ad navigationem faciunt, Poëta deſcribit.

MIGRANTES CERNAS. Inter narrandum ſubinde, Homerico more, ad aliquem dirigit ſermonem, id quod Macrobio pro memorabili habetur, l. 5. cap. 14. HARTVNG.

IT NIGRVM CAMPIS AGMEN. Rei humilitatem magnitudine verborum extollit: videtur enim cum ait; *It nigrum campis agmen*, non de formicis, ſed de militum turmis agere. Sic in 4. Georg. cum de apibus loquatur, rem verbis mirum in modum effert. NASCIMB.

Con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Convectant calle anguſto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Caſtigantque moras: opere omnis ſemita fervet.
Quis tibi tunc Dido cernenti talia ſenſus?
Quoſve dabas gemitus? cum littora fervere late
Proſpiceres arce ex ſumma, totumque videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
IMPROBE *amor, quid non mortalia pectora cogis?*
Ire iterum in lachrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori:
Ne quid inexpertum, fruſtra moritura, relinquat.

SERVII.

CALLE ANGVSTO. Callis eſt ſemita tonſior callo pecorum prædurata. Vnde & callum & callidos dicimus. *Semita* eſt ſemis via: unde & ſemita dicta eſt. *Via* id eſt actus dimidius: qua poteſt ire vehiculum. Nam actus duo carpenta capit propter euntium & venientium vehiculorum occurſum. GRANDIA TRVDVNT. Quæ portare non poſſunt.

MORAS. Tardas, morantes, quia ſolent reſiſtere. SEMITA FERVET. Aptum verbum feſtinationi, ut è contrario frigidum, tardum.

QVIS TIBI TVNC DIDO CERNENTI. Totum hoc magna proſphoneſi dictum eſt, plus enim eſt in re, quam in verbis, quamvis enim totum dictum non ſit: tamen & cogitatur & capitur ab auditore; hæc eſt enim magna emphaſis quæ perpetuam perſonam complectitur. Terentius, *Quid illi tandem credis fore animi miſero, qui cum illa conſuevit?*

FERVERE LATE. Infinitus hic à tertia eſt conjugatione, id eſt à fervo fervis. Secundæ conjugationis verba, perdito e, quod habent ante *o*, in tertiam migrant: ut ferveo fervo, fulgeo fulgo. Hinc eſt, *Fervere Leucatem: auroque effulgere fluctus.* Sic etiam Horatius, *Vade, vale, cave ne titubes, mandataque frangas.* Nam cave, *ve* longa eſt, nec vocalis ſequitur, ut in Virgilio, *Vale vale inquit Iola.* ſed dicimus tertiæ eſſe conjugationis imperativum, ut cavo cavis: Hinc etiam Catullus cavere dixit.

ARCE EX SVMMA. Regium enim fuit habitare in arcibus propter tutelam. Denique Romæ Valerius cum in Eſquiliis domum haberet altiſſimam, invidiæ cauſa complanavit. Item Auguſtus poſt Actiacum bellum palatium ex ſuo præcepto ædificatum, cum eſſet domus privata, donavit reipublicæ,

TANTIS CLAMORIBVS. Nautarum ſcilicet vocibus. MISCERI. Pro repleri, aut commoveri.

IMPROBE AMOR. Exclamatio à poëta contra amorem. & hoc eſt quod Horatius dicit, *Hoc amet, hoc ſpernat promiſſi carminis author.* Tale eſt & illud in tertio, *Auri ſacra fames*: id eſt cupiditas. Nam & illic amoris eſt increpatio, qui ſecundum philoſophos omnium generalis eſt rerum. Hinc eſt quod apud inferos Eriphula inter amantes commemoratur, quæ monile concupierat.

IRE ITERVM IN LACHRYMAS. Hinc eſt amoris improbitas, quæ cogit lachrymis rogare dudum ſuperbam. Eſt autem ſpecioſa eloquutio, *Pergit in lachrymas.* PRECANDO. Cantando modo *do*, naturaliter brevis eſt: ſic Terentianus, *Vt vitæ dubius varios renovando dolores.* Plerunque tamen à Virgilio producitur: ut, *Cantando tu illum? Et Cantando rumpitur anguis.*

SVMMITTERE AMORI ANIMOS. Quidam pro iras accipiunt, ut animoſus dicitur pro iracundus, &, *Supplex animos ſummittere amori*, id eſt ſupplices preces adhibere, quæ erat amore victa: *Summittere autem amori* ac ſi diceret, non Æneæ, aut certe Æneam amorem vocavit, ubique tamen ſubaudiendum, cogitur.

NEQVID INEXPERTVM FRVSTRA. Rogabat, inquit, non ſpe impetrandi: ſed ne eſſet quod ſibi poſſit imputare, ſi non rogaſſet: quanquam fruſtra rogaret. Id eſt ne derelinqueret medium aliquod intemptatum, & hoc fruſtra quia moritura erat, Terentius, *Omnia experiri certum eſt priuſquam pereo.* & FRVSTRA ex judicio poëtæ dictum eſt. Sic Saluſtius, *Falſo queritur de natura ſua genus humanum*: ut ſupra, *Hoc amet, hoc ſpernat promiſſi carminis author.*

VARIORVM.

FERVERE LATE. Enallage conjugationis tertiæ, pro ſecunda accepta, HART.

IMPROBE AMOR. Exclamatio in amorem. Turneb. lib. 22. cap. 12.

QVID NON MORTALIA. Supra lib. 3. de avaritia, carmen eſt hic de amore? Vtrobique autem deterret nos Poëta. non diſſimilis Homeri illa iteratio: πόλεμος δ' ἀνδρέσσι μελήσει. Iliad. ζ. Et Od. α. μῦθος δ' ἀνδρέσσι μελήσει. HART.

COGITVR ET SVPPLEX. Mirum verbum. Liber enim nullus amans eſt, neque ſuus, ſed ſibi alienus. idcirco addit odioſum verbum SVPPLEX: item quod minime decet hominem ſui compotem, *Animum ſubmittere Amori*, id eſt videre & commodum & decorum; utrumque agnoſcere, utrumque negligere. SCALIG. lib. 3. cap. 19.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Anna, vides toto properari littore circum:
Vndique convenere: vocat jam carbaſus auras:
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre ſoror, potero: miſeræ hoc tamen unum
Exequere, Anna, mihi. ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus:
Sola viri molles aditus & tempora noras.
I ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum:
Non ego cum Danais Trojanam exſcindere gentem
Aulide juravi, claſſemve ad Pergama miſi:
Nec patris Anchiſæ cineres Maneſve revelli.

S E R V I I.

ANNA. Prope invidioſe, quia ipſa nuptias ſuas ſuaſerat. VIDES. Quaſi diceret ipſa tibi credidi, & eſt major vis adfirmantis cum dicit *vides*, petitio autem hæc etiam deliberationis modum à quibuſdam putatur tenere. PROPERARI LITTORE CIRCVM. Vtrum circunſpicis, an circum totum litus? & eſt ordo, *Anna i ſoror atque hoſtem ſupplex adfare ſuperbum.* Circum non eſt præpoſitio, ſed adverbium loci: Nam poſtpoſita præpoſitio & accentum mutavit, & ſuas perdidit vires. *Properari* autem imperſonale eſt.

VNDIQVE. Bene non addidit *Qui*, intelligitur.

ET LÆTI NAVTÆ. Id eſt aut minime timentes. Aut adeo non neceſſitate, nec juſſu abeant, ſed volentes: & hoc ad ſpem retinendi, aut ad indignationem commovendam dictum eſt. Et ſicut ſupra prope ad invidiam Annæ loquitur, ut eſt alibi: *Tu prima furentem. His germana malis*: Probus ſane ſic adnotavit, *Si Hunc, verſum omitteret melius feciſſet.*

CORONAS. Multi funium coronas accipi volunt, qui ſolent quotiens navigatur in modum coronarum componi, nam fugientes quemadmodum naves coronabant?

SI POTVI autem, pro potuiſſem: & ſic dictum eſt, ut, *Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi.* Ac ſi diceret, nihil mihi novum contigit. SPERARE DOLOREM. Pro timere: & eſt Acyrologia ſuperflua dictio. Nam ſperamus bona, timemus adverſa. Hoc autem dicit, Si ſcirem abiturum Ænean, non tantum diligerem: ſi non dilexiſſem, minus dolerem.

HOC TAMEN VNVM. Vel hoc ſolum. MIHI. Pro me exſequere. id eſt pro mea cauſa.

COLERE. Pro colebat vel colit, infinitus pro indicativo. CREDERE. Credit vel credebat, id eſt, committebat.

MOLLES ADITVS. Faciles: ut: *Et quæ molliſſima fandi Tempora-*

ATQVE. Conjunctio complexiva eſt, & disjunctiva cum dicimus, aliter atque aliter debuit fecit; eſt & expletiva, *Atque illum in præceps prono trahit alveus amni.* HOSTEM SVPERBVM. Poſtquam ex aperto denegavit ſe Carthagini eſſe manſurum, & reddit cauſas ob quas ſuppliciter adloquatur, quod & *hoſtis* & *ſuperbus*, quaſi dicat, æquo animo patiamur nos ſupplices eſſe, quoniam incidimus hoſtem ſuperbum. nonnulli autem juxta veteres *hoſtem* pro hoſpite dictum accipiunt: Plautus in Curculione, *Si ſtatus condictus cum hoſte intercedit dies.* Idem in Ciſtellaria: *datum eſt hoſtimentum, opera pro pecunia.* Nec enim vere hoſtem diceret, quem revocare cupiebat. Ipſa enim ait *hoſpes*, *Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat*: Herodotus, Perſas qui erant Græcorum hoſtes, ξένȣς à Lacedemoniis appellatos refert. Inde noſtri, *hoſtes* pro hoſpitibus dixerunt, nam inimici perduelles dicebantur.

AVLIDE IVRAVI. Aulis inſula eſt in Ægeo mari, in qua conjurarunt Græci ſe non ante reverſuros ad patriam, quam Troja caperetur. *Aulide* autem, aut in Aulide, aut pro Aulidi. AD PERGAMA. In Pergama: id eſt contra Pergama.

ANCHISÆ CINERES, MANESVE REVELLI. Ad hoc autem quod dicitur ex oraculo feciſſe Diomedes, & ſecum ejus oſſa portaſſe: quæ poſtea reddidit Æneæ, cum multa adverſa perferret. Hinc eſt, *Salvete recepti Ne quicquam cineres.* Sciendum ſane Varronem dicere, Diomedem eruta Anchiſæ oſſa filio reddidiſſe: Catonem autem adfirmare quod Anchiſes ad Italiam venerit: tanta eſt inter ipſos varietas, & hiſtoriarum confuſio. REVELLI. Non revulſi. Nam velli & revelli dicimus: vulſus vero & revulſus uſurpatum eſt tantum in participiis contra naturam.

V A R I O R V M.

PVPPIBVS ET LÆTI NAVTÆ I. C. Ex antiquorum ritu dictum eſt. Tum lætitiæ ſecuritatiſque animi ſignum eſt coronare naves: id enim facere ſolebant nautæ, cum præſertim aliquo migrarent, ubi ſe aliquid boni conſecuturos ſperarent. TVRNEB. lib. 26. cap. 5. NASCIMB.

HVNC EGO SI POTVI. Hic locus eſt valde idoneus ad pathos movendum, & dicitur præter ſpem. Hunc Virg. frequenter exercuit. Macrob. l. 4. cap. 6. Saturnal.

NEC PATRIS ANCHISÆ. Violare ſepulchra nefas. Turneb. lib. 14. cap. 21.

Cur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quo ruit? extremum hoc miſeræ det munus amanti:
Expectet facilemque fugam, ventoſque ferentes.
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat.
Tempus inane peto; requiem, ſpatiumque furori;
Cum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam (miſerere ſororis)
Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinquam.
Talibus orabat: taleſque miſerrima fletus
Fertque refertque ſoror: ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.

SERVII.

CVR MEA DICTA NEGAT. Non interrogat, ſed queritur; quidam revelli jungunt, ita ut ſequatur *Cur mea dicta negat.*

QVO RVIT. Properat, ſine reſpectu ſalutis. Nam hoc dicit, quod peto, etiam ipſi prodeſt, amoris ſcilicet impatientia. EXTREMVM HOC MISERÆ DET M. A. A qualitate beneficii dictum.

FACILEMQVE FVGAM. Permanet in eodem ſenſu, ut dicat petitionem ſuam etiam Æneæ prodeſſe. FERENTES. Bene flantes, propitios, proſperos.

ANTIQVVM. Aut primum, aut carum, ut nihil antiquius habuit, dicimus: aut antiquatum & inritum. QVOD PRODIDIT. Quod decepit. Et bene, ad diſruptionem enim conjugii immutata voluntas ſufficit. Quidam *prodidit*, pro perdidit accipiunt, ut, *Vnius ob iram Prodimur.*

PVLCHRO VT LATIO CAREAT. Quod illi pulchrum videtur. Sic eſt illud, *O tantum libeat mecum tibi ſordida rura*: quæ tibi ſic videntur. RELINQVAT. Negligat.

TEMPVS INANE PETO. Id eſt ſine matrimonio, ſine officio coëundi. Nam ſine beneficio, non procedit, cum ſpatium petat & requiem. Aut quaſi non magnam rem, vel quo vacuus & ocioſus eſt, cum illi tempus inane eſt. REQVIEM SPATIVMQVE FVRORI. Vt poſſim habere ſpacium, quo amori finem imponam.

DVM MEA ME VICTAM. Mea fortuna, id eſt averſa: ut, *Hac Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta.* Ex ſtatu in quo eſt, *fortunam* dixit. DOCEAT autem DOLERE illud eſt, quia non habet in adverſis patientiam, niſi quid dolere conſuevit. Hoc ergo petit, ut ei præſtetur tempus, per quod diſcat adverſa perferre.

ORO VENIAM. Beneficium: juxta morem antiquum: ut, *Orantes veniam.* Terent. in Hecyra: *Mi gnate, da veniam hanc mihi, reduc illam.* MISERERE SORORIS. Genitivum tantum regit.

QVAM MIHI CVM DEDERIS CVMVLATAM MORTE RELINQVAM. Senſus eſt, Quod beneficium cum mihi cumulatum dederis, ſola morte derelinquam: & hinc intellectus eſt melior, quod ſorori loquitur: Nam male quidam legunt, *Quam mihi cum dederit*, id eſt Æneas, *cumulata morte relinquam*: & volunt intelligi, acceptum ab illo beneficium, mea morte cumulabo, & ſic relinquam: ut amantes dicere conſueverunt, ut, *Præceps aërii ſpecula de montis in undas Deferar, extremum hoc munus morientis habeto.* Nam ſi eam odio habet Æneas, reſtat ut ejus morte lætetur. Hoc ſorori quoque poteſt dicere, quæ credit eam ex amore concitatam, id loqui, nec tamen facere, ſed eloquutio non procedit. Nemo enim dicit *veniam cumulata*, ſed cumulatam. Alii ita intellegunt, reddam illi gratiam, occidam illum, nam alibi ait, *Non potuit abreptum divellere corpus.* Sed hoc totum ſorori dicit. An perplexe loquuta eſt, ut ſolent loqui mali aliquid molientes? *Cumulatam* autem *veniam*, nunquid ſolidam & plenam, & cui nihil deſit debemus accipere?

TALIBVS ORABAT. Aut ſimpliciter accipiendum Loquebatur, aut orabat, ideo quoniam preces inmixtæ erant: aliter IIII. Æn. *Multa Iovem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.* Alibi pro oravit: *Talibus orabat Iuno.* FLETVS. Pro verbis, id eſt verba debilia.

FERTQVE REFERTQVE. Non ab Ænea, qui nihil dicit: ſed à Didone fert & refert, id eſt iterum portat. Nam ſubjunxit: *Sed nullis ille movetur Fletibus*: mire autem fletibus repetit.

VOCES VLLAS TRACTABILIS AVDIT. Cur mitis & placidus & tractabilis non audit? Quaſi mirum eſt: excuſat & recuſat dicendo.

VARIORVM.

VENTOSQVE FAVENTES. Intelligit ſecundos. Græcumque eſt, ἰκμένους. HART.

QVO RVIT. Quaſi dicat præter rationem, præterque neceſſitatem. NASC.

TEMPVS INANE PETO. Notat Scal. l. 3. c. 57.

QVAM MIHI CVM DEDERIS, &c. Servius, aliique interpretes hic diſtinguendum putant, *Quam mihi cum dederis cumulatam.* Sed male. Diſtinguendum ergo ut diſtinximus in textu. & ſenſus eſt, ſi mihi hanc veniam dederis, non moriar prius, quam tibi cumulatiſſime ſatisfaciam. NASC. Turneb. lib. 20. c. 21.

Fata

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fata obſtant, placidaſque viri deus obſtruit aures.
Ac veluti annoſam valido cum robore quercum
Alpini Boreæ, nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant: it ſtridor, & alte
Conſternunt terram, concuſſo ſtipite, frondes:
Ipſa hæret ſcopulis, & quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas:
Mens immota manet, lachrymæ volvuntur inanes.
Tum vero infælix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cœli convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat:
Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,

SERVII.

FATA OBSTANT, PLACIDASQVE VIRI DEVS OBSTRVIT AVRES. Aut certe *voces tractabilis* accipe, aut alias tractabilis. FATA OBSTANT. Excuſat Æneam, cum eum ne ingratus videatur, non duritia mentis facit immobilem, ſed voluntate divina. DEVS. Iuppiter ſcilicet, unde & ſupra Dido ait, *Saturnius*, vel certe Mercurius. OBSTRVIT. Obcludit ἐμφαλικῶς.

ALPINI BOREÆ. Flantes de Alpibus: quæ Gallorum lingua, alti montes vocantur. Et ſpeciem pro genere poſuit, nam *Alpinum Boream* pro quocunque vento dixit, vel quia potentiores montani ſunt venti. NVNC HINC, NVNC ILLINC. Sicut Æneas ab Anna & Didone.

IT STRIDOR. Ad dolorem Æneæ pertinet; de quo ait, *Magno perſentit pectore curas.* ALTE. Aut jugiter, diu, aut ex alto cadentes.

CONSTERNVNT. Implent, cumulant, ut, *Strata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma.* FRONDES. Sicut lachrymæ Æneæ. Stipes autem media pars eſt arboris quæ ramos ſuſtinet.

HÆRET SCOPVLIS. Sicut ille in conſilio perſeverat.

TANTVM RADICE IN TARTARA. Secundum phyſicos, qui dicunt parem eſſe altitudinem radicum & arborum.

TVNDITVR. Sæpe pulſatur. Terentius, *Tundendo atque odio effecit ſenex*, & ipſe alibi, *Rhiphæo tunditur Euro.* MAGNO PERSENTIT PECTORE. Quamvis magno, ſentit curas, ſed eas forti pectore patitur: *Curas* poteſt Didonis, poteſt & ſuas.

MENS IMMOTA MANET. Ad illud refertur, *Ipſa hæret ſcopulis.* LACHRYMÆ INANES. Quia mens immota manet: & utrum *inanes*, quæ Didoni nihil proſint? quidam tamen *lachrymas inanes* vel Æneæ, vel Didonis, vel Annæ, vel hominum accipiunt.

TVM VERO. Poſt deſperationem. EXTERRITA. Atqui in fine ait, *Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.* Fatis ergo aut malis ſuis, aut à verbo For, Faris. *Fatis*, id eſt reſponſis Æneæ: *Exterrita* autem præcipitata, turbata.

MORTEM ORAT. Pro deſiderat: ut, *Mortemque miſerrimus opto.* aut certe ideo *orat*, quia conſecrata fuit: nec mori poterat, niſi ſoluta conſecratione. COELI CONVEXA. Incurva cœli.

QVO MAGIS INCEPTVM PERAGAT. Id eſt, mortem ſibi inferat. LVCEMQVE RELINQVAT. Ad illud, *Tædet cœli convexa tueri.*

TVRICREMIS. Id eſt cremantibus thura, nomen mire compoſitum, & hoc genus ominis Didoni factum, de augurali diſciplina tranſlatum eſt, quæ diris obſervatur. *Dira* enim, deorum ira eſt, quæ duplici modo colligitur, ut ex ſignis, aut quocunque modo, quacunque ex parte, quodque in illo factum tempore traditur, ex ſignis hic oſtenditur: dicens enim, *Vidit turicremis*, uſque, *nigreſcere ſacros*, non ſolum adverſa petitionibus inveniri, verumetiam mortem denunciari, nam præmiſit: *Quo magis inceptum peragat lucemque relinquat.* Item, tumulis Sichæi exaudiri voces & verba vocantis, quod aſperius fuit, ut mariti defuncti vox audiretur è tumulo, quod erat dirum ad ſe vocantis. Sunt & de avibus dira auſpicia, quod hic ſubjunxit dicendo, *Solaque culminibus ferali carmine bubo Sæpe queri*, in quo ſatis non fuit diram avem bubonem nominatam, niſi adjeciſſet *Ferali carmine*, & *Sæpe queri*, & ut non utique canendi uſus ſignificaretur, ſed fletus, vice querelarum.

VARIORVM.

ALPINI BOREÆ. Locus explicatur à Ioanne Parrhaſio, & Cælio libro 15. c. 6. Macrob. ejuſdem mentionem facit, lib. 5. cap. 6. Homer. Iliad. 12. ὡς ὅτε δὴ δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι, αἵτ᾽ ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα ῥίζῃσι μεγάλῃς. H.

LACHRYMÆ VOLVVNTVR INANES. Forte illud vult, quod Homer. Odyſſ. κ. ἀλλ᾽ οὐ γάρ τις πρῆξις ἐγίνετο μυρομένοισι. HARTVNG.

(Hor-

(Horrendum dictu) latices nigreſcere ſacros,
Fuſaque in obſcœnum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea, fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis & feſta fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces & verba vocantis
Viſa viri; nox cum terras obſcura teneret:

SERVII.

HORRENDVM DICTV. Quanto magis viſu, quod Didoni contigit.

IN OBSCOENVM SE VERTERE. Hoc eſt, *Latices nigreſcere ſacros*; & quidam Nigreſcere & vertere, ideo incertum tempus poſitum volunt, ut oſtendant non vere vertiſſe ſe, quod contra naturam eſt, ſed verti à Didone viſa; ut, *Viſæque canes ululare per umbram*; non ululaſſe ergo, ſed fieri viſum: *Obſcœnum* autem, mali ominis, ut 1. Æneid. *Obſcœnas pelagi volucres.*

HOC VISVM NVLLI. Hoc quod viderat, nulli dixit. Quid eſt *nulli?* ne ſorori quidem, cui fuerat de amore confeſſa: & forte ideo ſororem celavit, ne & ipſa ſe perimeret; poſt queritur, *Idem ambas ferro dolor atque eadem hora tuliſſet.*

CONIVGIS ANTIQVI. Aut prioris, aut chari. Lucilius, *Concilio antiquo ſapiens vir ſolus fuiſti*: antiquus ergo eſt, qui præcedit eum qui præſens eſt. MIRO QVOD HONORE COLEBAT. Exhibendo ea mortuo quæ circa vivos ſolent fieri. Ritum veri & venerabilis templi, mariti templum obtinere cupiebat. Templa enim velamentis religioſa monſtrantur, & moris fuerat, ut nubentes puellæ, ſimul cum veniſſent ad limen mariti, poſtes ante quam ingrederentur, propter auſpicium caſtitatis ornarent laneis vittis. Vnde ait, *Velleribus niveis*, & oleo unguerent, unde uxores dictæ ſunt; quaſi unxores. Bene ergo Dido, cum templum marito extrueret veluti devota viro, quippe poſt quem nuptura non eſſet, ad conciliandum amorem, officia ritus maritalis adfixerat, ut morem inſtauraret uxorum. Nam ait poſt, cum in pœnitentia inducitur à Poëta: *Non ſervata fides cineri promiſſa Sichæo.* Hi tamen qui de nuptiis ſcripſiſſe dicuntur, tradunt cum nova nupta in domum mariti ducitur, ſolere poſtes vnguine lupino obliniri, quod hujus feræ & unguen & membra multis rebus remedio ſunt. Alii hoc Romuli dicunt temporibus inſtitutum, quod Romulus & Remus lupino lacte nutriti ſunt. Dicitur etiam Lupam in concilio multorum ejuſdem generis ſociari marito, atque amiſſo eo nulli alteri poſt jungi, quod ipſe ſubjecit, *expertem ſine crimine vitam Degere more feræ*, id eſt Lupæ; hæc ergo ideo à nove nuptis fiebant, ut ſciret puella ſe domum religioſam ingredi, ſimul lanam ferens, lanificium promittebat.

FESTA FRONDE. Divina, tanquam numen coleret. Sane hoc loco latenter, quam ſupra diximus, tangit hiſtoriam. Nam ſi amabat Æneam, utique non coleret extinctum maritum.

VISA VIRI. Vt, *viſæque canes ululare per umbram*: Terentius, *Audire vocem viſa ſum modo militis.* Non enim erant vera, ut ſupra. NOX CVM TERRAS. Vt augeret terrorem, tempus adjecit, a veriſimili.

VARIORVM.

FVSAQVE IN OBSCOENVM. Quod quidem monſtrum, quia ſola inter ſacrificandum obſervarat, nulli indicare voluit, ſed ne ſorori quidem, omnium conſiliorum alioqui participi: nam id ἐμφατικῶς, Particula, *ipſi*, ſignat. HORTENS.

PRÆTEREA FVIT IN TECTIS. Alterum deſcribit portentum, unde major etiam horror, quam ex vino illo nigreſcente, naſci poterat: magis enim vox mortui hominis terret, quam vini in colorem ſanguinis converſio. hunc locum ita imitatus eſt Ovid. in Epiſt. Didonis ad Æneid.

Eſt mihi marmorea ſacratus in æde Sichæus,
Oppoſitæ frondes, velleraque alba tegunt.
Hinc ego me ſenſi noto quater ore citari:
Ipſe ſono tenui, dixit, Eliſa veni.

Quibus ex verbis ſatis liquet, hoc templum Sichæo Herculis ſacerdoti dicatum, in eoque ipſius Sichæi ſtatuam fuiſſe. Morem explicat Turneb. lib. 24. c. 26. NASCIMB.

VELLERIBVS NIVEIS ET FESTA FRONDE REVINCT. Servius locum hunc longe aliter intelligit, ac intelligendum puto. Dicit enim, moris fuiſſe *ut nubentes puellæ ſimul ac veniſſent ad limen mariti, poſtes ornarent laneis vittis*; unde poëta ait, *velleribus niveis.* Verum hoc faciebat nova nupta, non conjunx, aliquamdiu matrimonio inveterata, nec niſi ſemel fiebat. Iam Dido maritum, non ſponſum colebat. Cæterum omnes dii ſtemmatis ſolebant coli. Eſt autem *Stemma*, teſte Sophoclis interprete, *lana ramo circum voluta*, quam rem Virgilius periphraſticῶs extulit. Deorum autem ſimulacra hujuſmodi ſtemmatis integi ſolere, apud Iulium Obſequentem invenias, ubi inter prodigia refertur, ea ſtatuis decidiſſe. In lectiſternio, inquit, Iovis, terræmotu deorum capita ſe converterunt, lana cum integumentis, quæ Iovi erat appoſita, decidit. NANNIVS Miſcell. 7. cap. 16.

NOX CVM TERRA, OBSCVRA, &c. Tempus hoc manibus atque umbris valde oportunum eſt: vel ideo fictum eſt noctu vocari Didonem à conjuge, quod lucem moriendo deſertura eſſet, quaſi ad tenebras & ipſe vocaretur. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. agit ipſe furentem
In ſomnis ferus Æneas: ſemperque relinqui
Sola ſibi, ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deſerta quærere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et Solem geminum, & duplices ſe oſtendere Thebas:

SERVII.

SOLA BVBO. *Sola*, quærendum quod dixerit, utrum ἐμφατικῶς, an pro ſolis, id eſt deſertis; ubi enim ſederit & cecinerit ſolitudinem ſignificat: ſecundum auguralem diſciplinam volunt greges avium minus ſignificare: & juxta hanc avem ſi alia ſederit, malum quod imminet creditur evaneſcere; ut, *Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.* Sane bubo ſi cujus ædes inſederit, & vocem miſerit, mortem ſignificare dicitur. Si autem de buſto ſudem ad tectum detulerit, incendium ædibus portendere. Ergo hic SOLA utrum quod alia avis non ſedebat in culmine, an *ſola*, quia nihil deferebat, ut mortis ſignum eſſet.

In hanc autem avem converſus eſt Aſcalaphus Acherontis, vel, ut quidam volunt, Stygis filius ira Cereris cum Proſerpinam prodidiſſet, malum granatum de pomario Ditis guſtaviſſe, quod plenius in primo initio Georgicorum dictum eſt, ubi eſt, *Nec repetita ſequi.* Sane SOLA contra genus poſuit. Lucanus, *Et lætæ jurantur aves bubone ſiniſtro.* Item Ovidius, *Infandus bubo.* Et eſt in uſu. Sed Virgilius mutavit, referens ad avem. Plerumque enim genus, relicta ſpecialitate, à generali ſumimus: ut ſi dicas *bona turdus*, referendo ad avem. Item ſi dicamus prima eſt *a*, id eſt littera; cum *a* ſit neutri generis. FERALI CARMINE. Bene autem addidit: Non enim omni modo malum eſt bubonis omen. Sed cum canit omnimodo malum eſt, quia aut fletum imitatur, aut gemitum: tacens autem oſtendit felicitatem. Omnes enim aves oſcines malæ, præpetes bonæ ſunt: vel è contra, malæ præpetes, oſcines bonæ ſunt.

SÆPE QVERI. Quidam propterea *queri* poſitum volunt, quod doleat de Aſcalapho ſe in avem mutatum, ut, *Veterem in limo ranæ cecinere querelam.*

PRIORVM. Legitur & PIORVM. Sed priorum illud ſpectat, *Heu vatum ignaræ mentes quid vota furentem*: quod ſuperius expoſitum. Sed PIORVM religioſorum, caſtorum.

HORRIFICANT. Horrorem incutiunt.

IN SOMNIS FERVS ÆNEAS. Non eſt epitheton *ferus*, ſed fantaſia, talem enim illum imaginabatur, qualem timebat; & *in ſomnis* pro inſomniis, id eſt vigiliis. SEMPERQVE RELINQVI. Per omnes noctes navigare videbatur Æneas, quaſi eam ſemper relinqueret.

LONGAM VIAM. Nonnulli inferorum accipiunt. INCOMITATA. Quod ferale, id eſt mortiferum omnibus; & præcipue regibus qui nunquam ſoli ſunt.

IRE VIAM. Veteri more juxta jus, ut, *ite viam, redite viam*, & alibi, *Primus & ire viam.* TYRIOS DESERTA QVÆRERE TERRA. Bona affectio, ſolent enim qui deficiunt ſuos deſiderare, ut dulcius moriantur.

AGMINA PENTHEVS. Aut impetus: aut ſecundum quoſdam quia habitus earum & ſibila ſerpentium faciem agminis præbent, vel quia plures furiæ putantur, vel quia furioſis pro tribus plures videntur, & bene *videt agmina*, expreſſit furentem, cum ait *Videt*, non exiſtimat, ſed putat ſe videre: Pentheum autem furuiſſe traditur ſecundum Pacuvii tragœdiam, de quo fabula talis eſt: Pentheus Echionis & Agaues filius, Thebanorum rex, cum indignaretur ex matertera ſua Semele genitum Liberum patrem coli tanquam deum, ut primum comperit eum in Citherone monte eſſe, miſit ſatellites, qui eum vinctum ad ſe perducerent, qui cum ipſum non inveniſſent, unum ex comitibus ejus Acoëten captum ad Pentheum perduxerunt, hic cum de eo graviorem pœnam conſtitueret, juſſit eum interim claudi vinctum: cumque ſponte ſua & carceris fores apertæ eſſent, & vincula Acoëti excidiſſent, miratus Pentheus expectaturus ſacra Liberi patris Citherona petit, quem viſum Bacchæ diſcerpſerunt. Prima autem Agave mater, ejus amputaſſe caput dicitur, feram eſſe exiſtimans, aut ſecundum Vrbanum, agmina ſerpentum. Pentheus furuit etiam ipſe ſecundum Pacuvii tragœdiam.

SOLEM GEMINVM. Tragice dixit, imitatus Euripidem. DVPLICES THEBAS. Civitas in Bœotia à Cadmo & Zetho & Amfione conſtituta, in qua OEdipus Laii filius cum matre concubuit, ex qua Eteocles & Polinices, qui ſe propter regnum invicem peremerunt.

VARIORVM.

FERALI CARMINE BVBO. *Ferali carmine* dicit, quaſi funebri. Quia enim veteribus mors dicebatur Fera, hinc omnia quæ ad mortuos maneſque pertinebant, vocabant *feralia*. TVRNEB. lib. 14. cap. 22.

AGIT IPSE FVRENTEM. Agere hoc loco eſt inſequi, agitare, nullam requiem permittere, PONTANVS.

GEMINVM ET DVPLICES. Proverb. *Tria vides è duobus.* HART.

Aut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes,
Armatam facibus matrem, & ſerpentibus atris
Cum fugit, ultriceſque ſedent in limine Diræ.
Ergo ubi concepit furias, evicta dolore,
Decrevitque mori: tempus ſecum ipſa, modumque
Exigit, & mæſtam dictis aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat.
Inveni germana viam (gratare ſorori)
Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſolvat amantem.
Oceani finem juxta, Solemque cadentem,
Vltimus Æthiopum locus eſt, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet, ſtellis ardentibus aptum.

SERVII.

AGAMEMNONIVS SCENIS AGITATVS ORESTES. Hunc Oreſten Electra ſoror ejus poſt occiſum ab Ægiſto dolo Clytemneſtræ matris Agamemnonem ſubtraxit, quem Strophio alendum dedit. Eum cum filio Pylade educatum in adultam produxit ætatem, qui ut primum de ſcelere matris ac morte patris agnovit, venit Micenas,& adjuvantibus amico Pylade & ſorore Electra, Clytemneſtram matrem cum adultero Ægiſto occidit, ob quam rem aliquandiu furiis agentibus inſaniit. Sane *Agamemnonius* non eſt patronymicon, nam Agamemnonides facere debuit. Ergo ſicut, *Agamemnoniæque phalanges*. SCENIS AGITATVS. Famoſus, celebratus tragœdiis. Qualiter à Græcis in ſcena inducitur. *Agitatus* autem, aut quia furiis agitatus, aut quia multæ ſunt de eo tragœdiæ: quaſi frequenter actus.

ARMATAM MATREM. Cauſam ipſam furoris. CVM FVGIT. Ad eum, credidit veritatem.*

SEDENT IN LIMINE DIRÆ. A Pacuvio Oreſtes inducitur Pyladis admonitu, propter vitandas furias, ingreſſus Apollinis templum: unde cum vellet exire, invadebatur à furiis. Hinc ergo eſt, *Sedent in limine diræ*. Alii dicunt, quod cum abſolutus in templo Minervæ, de judicio exiret à furiis correptus eſt.

CONCEPIT FVRIAS. Furore completa eſt, & quidam *furorem* pro bono & innocenti motu accipiunt, furias ſemper pro malo: Concepit ergo furorem poſtquam amori dolor immixtus eſt.

TEMPVS SECVM IPSA MODVMQVE. *Tempus* id eſt quando, *modum* id eſt quomodo,& qua morte.

EXIGIT. Ad certum redigit, ut ſolent pondera vires & ad exactum redige, ergo definit.*

CONSILIVM VVLTV TEGIT. Vt, *ſpem vultu ſimulat*. VIAM. Rationem, remedium. Ita enim antiqui dicebant, ut ipſe alibi, *Aut tu, ſi qua via eſt*.

GRATARE. Gratulare, ſuſcipe gaudium pro ſorore. Sic enim dicimus, grator tibi honorem meum. Et bene à gratulatione incipit, quæ vult ſuum diſſimulare conſilium.

REDDAT. Reconciliet. EVM. Æneam: quem, ut notum, noluit dicere. EO ME SOLVAT AMANTEM. Mori diſponens, duo mentitur, vel ut ſe ſolvat, vel ut alliget Æneam.

OCEANI FINEM IVXTA. Finem Oceani nullus novit, ſed initium: quod & ipſum poteſt finis videri aliunde ſumpto principio. Et longinquitate argumentatur: Terentius, *Ex Æthiopia eſt uſque hæc*.

ÆTHIOPVM. Æthiopiæ duæ ſunt, una circa ortum Solis, altera circa Oceanum in Mauritania, quam nunc dicit. Et dicta Æthiopia à colore populorum, quos ſolis vicinitas torret. Græce enim αὔθειν torrere, ὤψ aſpectus dicitur. ATLAS. Nullum nomen Græcum in *ns* terminatur.

AXEM. Nunc pro cœlo, non enim in axe ſunt ſtellæ. TORQVET. Suſtinet, portat. STELLIS APTVM. Satis perite loquitur. Nam APTVM. conjunctum dicit, ἀπὸ τῶν ἄστρων, non inſignitum ſtellis. AXIS enim non habet ſtellas, qui eſt medius inter ſeptentriones. Vnde & Græce ἄναστρος dicitur. Septentriones autem non occidere, axis vicinitas facit, non quia in axe ſunt. Ergo *bene aptum*, conligatum: Cicero in Timæo, *Qua ex conjunctione cœlum ita aptum eſt*, id eſt conſtrictum & complexum. Item in Oratore, *Facilius eſt enim apta diſſolvere, quam diſſipata connectere*.

VARIORVM.

VLTRICESQVE SEDENT IN LIMINE. Quia apud Æſchylum in Eumenidibus templum Apollinis non ingrediuntur Furiæ; ſed Oreſtem in limine exſpectant. Nam earum ingreſſu religio fani violata fuiſſet. TVRNEB. lib. 26. cap. 6.

AXEM HVMERO TORQVET. Fabula inde conficta eſt, quod Atlas omnium primus Solis & Lunæ curſus, ſiderumque omnium motus, ortus & occaſus certa quadam moveri lege deprehendiſſe creditus eſt, eaque diligenter obſervata, mortalium uſui promulgaſſe. PIERIVS. lib. 49.

STELLIS ARDENTIBVS APTVM. *Aptum*, hoc eſt compactum & compoſitum. *Apere* enim antiquum vocabulum *colligare* ſonat: Lucret. *Sic ubi non erimus, cum corporis animai Diſcidium fuerit, quibus è ſumus uniter apti*. GERM.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos,
Heſperidum templi cuſtos; epulaſque draconi
Quæ dabat, & ſacros ſervabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, ſoporiferumque papaver.
Hæc ſe carminibus promittit ſolvere mentes
Quas velit; aſt aliis duras immittere curas:
Siſtere aquam fluviis, & vertere ſydera retro.

SERVII.

HINC MIHI MASSYLÆ GENTIS MONSTRATA. Prædicta. Quæ eſt oriunda Maſſyla, aliquando horti Heſperidum ſacerdos, nunc habitans circa Atlantem. Nam aliter non procedit. Maſſyla enim Mediterranea eſt: Berenice civitas Libyæ, unde haud longe ſunt horti Heſperidum. Atlas vero mons maximus in Mauritania eſt. Quidam tamen hos hortos circa Syrtes poſitos tradunt.

HESPERIDVM TEMPLI CVSTOS. Heſperides Atlantis filiæ Nymphæ, ſecundum fabulam hortum habuerunt, in quo erant aurea mala Veneri conſecrata, quæ Hercules miſſus ab Euryſtheo, occiſo pervigili dracone, ſuſtulit. Re vera autem nobiles fuerunt puellæ, quarum greges rufam lanam habentes abegit Hercules, occiſo eorum cuſtode. Vnde mala fingitur ſuſtuliſſe: hoc eſt oves, quæ Græce μῆλα dicuntur. unde μηλονόμος, dicitur paſtor. Propter ruborem autem lanæ, quæ ſimilis auro eſt, exiſtimaſſe eos qui audierant mala aurea in Africa naſci.

Eſt & alia fabula, cum nuptiæ Iunonis celebrarentur, omneſque Dii in honorem ejus conferrent munera, Terra in extremis regionibus edidit arborem poma aurea ferentem, hæc cum decerperent Heſperides Atlantis, ſive Heſperi filiæ, cuſtodes ejuſdem arboris Iuno offenſa munus ſpoliari ſuum, in metum earum miſit Draconem inſomnem, qui omnibus noctibus diebuſque cuſtodiret ramos, hoc poſtmodum ab Hercule interempto, qui ab Euryſtheo ad hoc miſſus fuerat, mala ſublata ſunt. Heſiodus has Heſperidas Eglem, Aretuſam, & Heſperuſam Noctis filias, ultra Oceanum mala aurea habuiſſe dicit. Bene ergo Virgilius, Has ad Oceanum & Solis occaſum eſſe dicit. EPVLASQVE DRACONI. Eſperus rex traditur precioſiſſimas oves habuiſſe, quarum paſtor vocabatur Dracon, cui præbebant epulas regis filiæ, ſed quia Græce oves μῆλα dicuntur, ex dubio nomine fabula compoſita eſt.

SACROS RAMOS. Vel Veneri, vel Iunoni dicatos.

SOPORIFERVMQVE PAPAVER. Incongrue videtur poſitum, ut ſoporifera ſpecies, pervigili detur draconi. Sed dicimus variam vim præbere victuum diverſa à diverſis animalibus. Nam ſalices amaræ hominibus ſunt, dulces capellis: ut, *Et ſalices carpetis amaras*, ſcilicet hominibus. Item cicutæ, ſecundum Lucretium hominibus venenoſæ ſunt, cum pingues reddant capellas. Ergo & *papaver* cum det hominibus ſomnum, draconi adimit. Forſitan & eſt ergo excuſatio. Poteſt tamen melior eſſe ſenſus, ſi *Servabat in arbore ramos*: plena ſit diſtinctio, ſequentia vero ſic accipiamus, Hæc ſe promittit carminibus curas ſolvere. SPARGENS HVMIDA MELLA, SOPORIFERVMQVE PAPAVER. Id eſt miſcens: ut ſupra dictum eſt ex Cicerone. *Et ſpargere venena didicerunt*. Nec incongrue ad amaritudinem amoris, mel adhibet: ad oblivionem, papaver.

SOLVERE. Cura liberare. DVRAS CVRAS. Bene duras affectu quo ipſa paſſa eſt.

SISTERE AQVAM FLVVIIS, ET VERTERE SYDERA RETRO. Quanto magis poterit Æneam ab incepto revocare? Vel in amorem immittere, aut mihi auferre. VERTERE SYDERA RETRO. Vtrum ut videtur etiam in cœlo poteſtatem habere, an etiam fata poſſe mutare, quæ ſecundum Mathematicos ſideribus gubernantur: & multi *ſydera* hic planetas accipiunt, quia reliqua cœlo adfixa ſunt.

VARIORVM.

HINC MIHI MASSYLÆ &c. Nugatur hic Servius. Maſſyli populi Mauritaniæ, aut haud longe à Mauritania. Hortos Heſperidum major pars in Mauritania ſtatuit ad Oceanum, circa Lixon; alii etiam circa Atlantem Mauritaniæ montem. nam Heſperidas quidam Heſperi filias faciunt; quidam Atlantis ex Heſperide uxore. Nihil prohibet igitur ſacerdotem illam templi Heſperidum & Maſſyla oriundam fuiſſe, & circa Atlantem habitaſſe, etiam tum quum templi cuſtos eſſet. Nam aperte Virgilius circa Atlantem collocat Heſperidum hortos, non circa Berenicen Libyæ Pentapolitanæ oppidum. SALMASIVS.

SPARGENS HVMIDA MELLA, SOPORIFERVMQVE PAPAVER. Locus hic negotium faceſſit Servio, & magnopere illum torquet. Non videtur enim cibus accommodatus pervigili ſerpenti, cuſtodique aureorum pomorum; quia papaver ſomnum inducit: ſumpto enim illo parum recte munere ſuo fungi poſſet. Ita ergo ſcrupulum hunc evelli poſſe confido. Vt cum fera admodum truculentaque eſſet beſtia, ſine periculo ali, & curari non potuiſſe: quare oportebat ſævam illius naturam mollire. eodem itaque tempore cibaria, quibus in vita eum retineret, cuſtos templi præparavit, ac ſibi conſuluit: miſcuit ergo, infuditque cibis illis papaver, ut aſperum ingenium ſerpentis mitigaret; nec tamen profundus ſomnus inducebatur: mel vero, idem hoc ſuo humore præſtitit: aut ſuavitatem addens cibo, faciebat ut libentius devoraret. Vel epulis papaver miſcebat, ut ſomno brevi & levi recreatus, integrior ad priſtinam cuſtodiam reverteretur, quod & verius reor. TVRNEB. lib. 29. cap. 6. & lib. 23. cap. 45.

No-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nocturnoſque ciet Manes. mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.
Teſtor chara deos, & te germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier arteis.
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
Impius, exuviaſque omneis, lectumque jugalem,
Quo perii, ſuperimponas. abolere nefandi
Cuncta viri monumenta jubet monſtratque ſacerdos.
Hæc effata ſilet: pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera ſacris
Germanam credit: nec tantos mente furores,

SERVII.

NOCTVRNOSQVE. Vtrum quia in nocte ſunt, an quia per noctem evocantur, an noctu. ut Cicero, *Nocturnis canibus dilaniandum*: Et, MANES. quod ad inferos manent, id eſt abeant.

SVB PEDIBVS TERRAM, ET DESC. Hæc non ſic adfirmat, quaſi ad amorem extinguendum opus ſint, ſed difficiliora adſignat, ut facilius de opprimendo amore credat. MVGIRE VIDEBIS. Id eſt, videbit quis: ut, *Migrantes cernas.*

MAGICAS INVITAM. Pro ad magicas, aut magicas adgredi invitam; quia cum multa ſacra Romani ſuſciperent, ſemper *magica* damnarunt. Probroſa enim ars habita eſt, ideo excuſat. ACCINGIER. Præparari. Accingier autem, ut ad infinitum modum ER addatur, ratio efficit metri. Nam cum in eo ultima ſit longa, addita ER ſyllaba brevis fit: ut hic & in reliquis.

TV SECRETA. Sine arbitris, & eſt bona elocutio, rem loci vel temporis, ad perſonam transferre: ut nocturnus venit, ſecretus fecit. PYRAM. Sub ſpecie ſacrificii, præparat mortis exequias.

ET ARMA. Gladium dicit abuſive. Nam ait paulo poſt, *Enſemque relictum.* Proprie enim ARMA ſunt quæ armos tegunt. Hoc eſt ſcutum quod Græcis ὅλον ὅπλον dicitur, cum cætera ſua nomina habeant, unde ipſe ait, *At Lauſum ſocii exanimem ſuper arma ferebant.* Sed hic ideo generaliter arma nominavit, ne inventione ſolius gladii conſilium proderetur.

IMPIVS. Qui gladium reliquit furenti. Hoc autem tractum eſt de Homero, qui dicit gladium Ajaci datum ab Hectore, & Hectori ab Ajace balteum, quæ eis exitio fuerunt. nam alter tractus eſt balteo: alter ſe donato telo interemit. EXVVIAS. Veſtes Æneæ: quem hoſtem dixerat ſupra, *I ſoror: atque hoſtem ſupplex adfare ſuperbum.* Item, *Dulces exuviæ.* LECTVMQVE IVGALEM. Eleganter etiam in morte, perſeverat in amore, & quatenus poteſt Æneæ ſe conjungit, ſi uno igne cum ejus concremetur exuviis.

QVO PERII. Propter extinctum pudorem. ABOLERE NEFANDI. A memoria tollere, ut, *Paulatim abolere Sichæum.*

IVBET MONSTRATQVE SACERDOS. Et juvat συμφέρει, hoc eſt, & voluntas mihi eſt, & ſacerdos hoc præcipit. *Que* autem, pro enim, poſuit.

HÆC EFFATA SILET. Subitum ſilentium, imperfectam orationem ex perturbatione mentis oſtendit. PALLOR SIMVL OCCVPAT ORA. Scilicet ex conſcientia cogitatæ mortis.

NOVIS. Pro uſitatis. PRÆTEXERE autem, Prævelare, abſcondere. Et eſt antiſtrophe. funeribus nova ſacra prætexere. Ergo hoc dicit, Anna non arbitratur ſub obtentu ſacrificiorum pompam funeri præparari.

TANTOS FVRORES. Quantos cogitabat Dido.

VARIORVM.

NOCTVRNOSQVE CIET MANES. Ita Tibullus,

Hæc cantu finditque ſolum, maneſque ſepulchris
Elicit & tepido devocat oſſa rogo.

Ciere autem manes eſt evocando movere: voce enim utebantur magæ ad eliciendos è ſepulchris manes, ita quoque in Pharmaceutria legitur: *animas imis excire ſepulchris.* NASCIMB.

TESTOR CHARA DEOS. Excuſat ſe à neceſſitate, utque non ex animi ſententia, ſed quia neceſſitas incumbit, hac nunc arte uſam fuiſſe probet. Deos teſtatur & ipſius ſororis caput: occulte vero deteſtationem innuit Romanorum: qui cum multa varii generis ſacra arteſque multiplices ſuſcepiſſent; magicam ſemper artem neglexerunt, & velut profanam deteſtati fuerunt. NASC.

NON TAMEN ANNA NOVIS &c. Quidvis potius ſuſpicabatur Anna, quam ſororem meditari ſibi necem, eamque ſub iſtis inſolitis ſacris celare & contegere. Nec graviore in ægritudine futuram diſceſſu Æneæ putabat, quam exſtincto Sichæo fuiſſe. HORTENSIVS.

IMPIVS. Non quia gladium furenti reliquerat, ut Servius ſentit: non enim ideo reliquerat illud Æneas, ut eo in ſuam necem abuteretur Dido: undè illud eſt paulo infra; *enſemque recludit Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.* Sed *impium*, omnis pietatis expertem vocat: qui eam in medio furoris æſtu relinquendam cogitat. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Concipit, aut graviora timet, quam morte Sichæi.
Ergò juſſa parat.
At regina, pyra penetrali in ſede ſub auras
Erecta ingenti, tædis atque ilice ſecta,
Intenditque locum ſertis, & fronde coronat
Funerea: ſuper exuvias, enſemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum: & crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore deos, Erebumque, Chaoſque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.

SERVII.

GRAVIORA TIMET, QVAM MORTE SICHÆI. Aut QVAM detrahimus: & ſtat eloquutio: aut ſubaudimus, GRAVIORA timet poſſe contingere, hoc eſt, vel quæ fecit, vel paſſa eſt Dido.

AT REGINA PYRA. Notatus eſt hic verſus: vitioſa eſt enim elocutio, quæ habet exitus ſimiles: licet ſit caſuum diſſimilitudo.

INTENDITQVE LOCVM SERTIS. Et intendit & inligat: ut, *Et ſtupea vincula collo Intendunt.* & eſt Hypallage, eſt enim *Intendit ſerta per locum.* Hoc eſt aut à pariete in parietem ligat, quod eſt extenſis ſertis locum replet, quaſi ſerta per locum tendit.

FVNEREA. Romani moris fuit, propter ceremonias ſacrorum, quibus populus Romanus obſtrictus erat, ut potiſſimum cupreſſus, quæ exciſa renaſci non ſolet, in veſtibulo mortui poneretur, ne quis imprudens funeſtam domum, rem divinam facturus introeat, & quaſi attaminatus ſuſcepta peragere non poſſit; hinc ergo *funerea cupreſſo*: Nam etiam ſupradicta ligna ad funus pertinent: ut, *Procumbunt piceæ, ſonat icta ſecuribus ilex.*

EFFIGIEMQVE TORO LOCAT. Imaginem ſcilicet Æneæ, quia ſolent Magi effigies eorum facere propter quos carmen inſtituunt, ut in Bucolicis, *Limus ut hic dureſcit, & hæc ut cera liqueſcit.* & Eclog. 8. *Terque hæc altaria circum Effigiem duco*: Horatius, *Lanea effigies erat, altera cerea.* Et bene exprimitur amoris adfectus, quod etiam in morte amati imagini volebat eſſe conjuncta, ut paulo poſt, *Natumque patremque Cum genere extinxem, memet ſuper ipſa dediſſem.* HAVD IGNARA FVTVRI. Memor ſuæ diſpoſitionis.

STANT ARÆ CIRCVM. Aut ſunt, aut circumſtant. CRINES EFFVSA. Crines effuſos habens, ut, *picti ſcuta Labici.* SACERDOS. Quæritur à quibuſdam, quæ ſit hæc ſacerdos, quia illam ipſam accipi volunt, quæ ſupra, dicta eſt, tanquam ficta à Didone. Ergo hanc adhibitam ad tempus hujus officii ſacerdotem volunt. TERCENTVM TONAT ORE DEOS. Non tercentum deos: ſed tonat tertio centum nomina Hecates: unde & Hecates dicta eſt Hecaton, id eſt centum poteſtates habens. *Tonat* autem perite dixit. Aliquibus enim ſacris imitabantur tonitrua. Sed præcipue in Ecatæ: aut TONAT clara voce & cum fiducia invocat. HEREBVM. Inferorum profunditatem.

TERGEMINAMQVE HECATEN. Quidam *Ecaten* dictam eſſe tradunt, quod eadem & Diana ſit & Proſepina, ἀπὸ τῶν ἑκατέρων; vel quod Apollinis ſoror ſit, qui eſt ἑκατηβόλος, & ſecundum Heſiodum Hecate & Titanis & Aſteriæ filia eſt, Diana & Iovis & Latonæ: Perſephone Iovis & Cereris, quam genealogiam poſteriores confuderunt. TRIA VIRGINIS ORA DIANÆ. Iteratio eſt ejuſdem rei, Lunæ, Dianæ, Proſerpinæ. Et cum ſuper terras eſt creditur eſſe Luna, cum in terris Diana, cum ſub terris Proſerpina: Quibuſdam ideo triplicem placet, quia Luna tres figuras habet, prima tanquam C, ſequens tanquam Ɔ... * tanquam O. Nonnulli eandem Lucinam, Dianam, Ecaten appellant, ideo quia uni deæ tres adſignant poteſtates, naſcendi, valendi, moriendi; & quidem naſcendi Lucinam deam eſſe dicunt, valendi Dianam, moriendi Hecaten, ob quam triplicem poteſtatem, triformem eam triplicemque finxerunt, cujus in triviis templa ideo ſtruxerunt.

VARIORVM.

INTENDITQVE. LOCVM SERTIS. Circumligat coronas ex floribus per locum, honoris, ſacrorum & decoris gratia. Præter ſerta, etiam frondes cupreſſinas addiderat, quæ pyris mortuorum cremandorum adhibebantur. Necis igitur ſuæ conſcia, parat quæ cum ſuo corpore cremari volebat. NASC.

EFFIGIEM THORO LOCAT. In ſacris illis Stygiis, quæ ad amorem pertinebant, aut effigies cerea, ſimilis ei quem devovebant, ponebatur, quo modo hoc loco exponendum eſt, contra opinionem Servii: aut laminæ in ejuſdem ſimilitudinem effictæ. Vide I. SCALIG: in Ceirin Virg.

TERCENTVM TONAT. Parrhaſius, hujus loci interpres. HART.

TRIA VIRGINIS ORA DIANÆ. Quia ut admonet Turnebus pingi fingique triformis ſolebat, & tribus animalium nominibus vocari gaudebat. Sunt & qui *tergeminæ Hecates*, ejuſque trini oris rationem referant ad cauſam Phyſicam, quod Luna tertio tantum die ab ortu & reditu ſuo appareat, jamque tertiana generatione abſoluta. Ipſe etiam Dianæ frater Apollo à triplici poteſtate, ſecundum Porphyrium, apud Superos Solem dici, in terris Liberum Patrem, apud inferos Apollinem. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni:
Falcibus & meſſæ ad Lunam quærüntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni:
Quæritur & naſcentis equi de fronte revulſus,
Et matri præreptus amor.
Ipſa mola, manibuſque piis, altaria juxta,
Vnum exuta pedem vinclis, in veſte recincta,
Teſtatur moritura deos, & conſcia fati

SERVII.

SIMVLATOS FONTIS AVERNI. In ſacris, ut ſupra diximus, quæ exhiberi non poterant, ſimulabantur: & erant pro veris. Bene autem de Averno, per quem deſcenſus ad inferos dicitur.

FALCIBVS ET MESSÆ AD LVNAM QVÆRVNTVR AHENIS. Quia herbæ aut ſecundum rationem Lunæ tolluntur, aut in quas deſpumaverit Luna: ſicut Lucanus, *Donec ſubpoſitas propius deſpumet in herbas.* Nec omnes eodem modo. Vnde perite & ahenis falcibus dixit: quia aliæ velluntur, aliæ inciduntur, & ad Lunam, non ad noctem, ſed ad Lunæ obſervationem.

PVBENTES HERBÆ. Ideo quia aliæ ſiccæ, aliæ viridiores leguntur. Et ſciendum inter homines & herbas eſſe reciprocam relationem. Sic enim pubentem herbam dicimus, quemadmodum florem ætatis. NIGRI CVM LACTE VENENI. *Nigri*, aut noxii: quia nigri fiunt homines poſt venenum. Aut certe illud eſt: quia ſunt herbæ nigri lactis, id eſt ſucci. Dicunt autem per periphraſin agreſte papaver ſignificari.

ET MATRI PRÆREPTVS AMOR. Plinius dicit in naturali hiſtoria, pullos equinos habere in fronte quandam carnem, quam eis ſtatim natis adimit mater: quam ſi quis forte præripuerit, odit pullum, & lac ei denegat. Iuvenalis, *Cui totam tremuli frontem Cæſonia pulli Infudit.* Et merito ſuſpicantur amorem creari ex carne: ſine qua mater non alit ex ſe creatum. Theocritus, Ippomanes virgulti genus dicit. IPSA MOLA. Id eſt farre & ſale: quam molam ſalſam à molendo appellant. Ordo autem eſt, ipſa Dido mola, & piis manibus, id eſt puris, deos teſtatur. Et bene IPSA; quia ſupra de ſacerdote erat locuta.

VNVM EXVTA PEDEM. Quia id agitur, ut & iſta ſolvatur, & implicetur Æneas. Solent enim & reſolutoria ſacrificia ab aruſpicibus fieri, & Iunonis Lucinæ ſacra non licet accedere, niſi ſolutis nodis. IN VESTE RECINCTA. Quia ut ſupra diximus, in ſacris nil ſolet eſſe præligatum, præcipue ejus quæ amore vult ſolvi. Sane Flaminicæ non licebat, neque calceos, neque ſoleas morticinas habere. *Morticinæ* autem dicuntur, quæ de pecudibus ſua ſponte mortuis fiebant: neque ſupra genu ſuccinctam eſſe, quod hic vult tangere, *Vnum exuta pedem vinclis in veſte recincta*: non ſublata ſed ſummiſſa, nam ſic eſt dictum *recincta*, ut reſoluta, ut remiſſa.

TESTATVR MORITVRA DEOS. Quidam hic teſtatur, pro obteſtatur accipiunt. CONSCIA FATI SIDERA. Id eſt planetas, in quibus fatorum ratio continetur. An conſcia fati ſui teſtatur ſidera, ut conſtantia ejus appareat mori volentis: ergo *fati* ſui, id eſt mortis.

VARIORVM.

SPARSERAT ET LATICES. Macrob. lib. 3. cap. 1. Turneb. lib. 3. c. 10. & lib. 14. cap. 9. & lib. 16. cap. 12. Brodæus lib. 4. Miſcell.

FALCIBVS ET MESSÆ AD LVNAM. Sunt qui putent non ſuperflue dictum à Poëta, ſed myſtice & ſecundum Acherontiorum ſacrorum ritus: quod herbæ religioſius & purius æneis falcibus inciderentur quam ferreis: quod æs vi occulta minus quam ferrum corrumpat, vulneribus minus noxium ſit, ſed & purgandi φαρμακώδη ἰδιότητα & detergendi habeat, ut docet Plutarch. Et ad lumen Lunæ lectas herbas efficaciores veneficiis credebant; quod Lunam veneficiis præeſſe cenſerent, & herbas ſua quadam ſpuma & ſaliva inficere. TVRNEB. lib. 6. cap. 10. GERMAN.

PVBENTES HERBÆ. *Pubentes herbæ*, non ſunt adultæ, ut vulgo accipi intelligo; ſed lanoſæ, lanuginoſæ, villoſæ: talia enim folia tribuit dictamno Dioſcorides. TVRNEB. lib. 26. cap. 5.

LACTE VENENI. Macrobius lib. 5. cap. 19. Cælius lib. 10. cap. 50. HART.

QVÆRITVR ET NASCENTIS EQVI &c. Videbatur quibuſdam non tam Poëta Hippomanes & philtrum conquirere debuiſſe, quam amoris amuletum: cum inſtitutum hic Didûs ſit amorem excutere & abolere. Docet tamen Turneb. l. 15. c. 8 nihil admiſiſſe Maronem in artem; cum Hippomanes hic paretur, ut igni mandatum amorem penitus amoliatur & deleat: cum non niſi ex arte adhibitum ad amoris conciliationem prodeſſe poſſit. Sunt tamen qui alia ratione Maroni hac in parte ſuccurrant; ſcilicet ut Dido Annæ fidem faciat id ſe agere velle, ut aut amore exolveretur; aut ab Ænea redamaretur: ut conſtat liquido ex præcedentibus, & illo, *Inveni germana viam* &c. GERMAN.

ET MATRI PRÆREPTVS AMOR. Si quis præreptum habeat illud σαρκίον ex fronte pulli revulſum, ubera ei matrem denegare. Vnde præreptum matri amorem vocat. SALMASIVS.

PRÆREPTVS AMOR. Hippomanes intelligit. Vide Plinium libro octavo, capite quadrageſimoſecundo: Theocritum in Pharmaceutriâ. HART.

IN VESTE RECINCTA. Turneb. l. 6. c. 10. Iac. Crucius in Ovidium lib. 1. Metamorph. verſ. 381.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sydera: tum, ſi quod non æquo fœdere amantes
Curæ Numen habet, juſtumque, memorque precatur.
Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvæque, & ſæva quierant
Æquora; cum medio volvuntur ſydera lapſu,
Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus late liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infœlix animi Phœniſſa, nec unquam
Solvitur in ſomnos, oculiſve aut pectore noctem
Accipit, ingeminant curæ, rurſuſque reſurgens
Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æſtu.
Sic adeo inſiſtit, ſecumque ita corde volutat:
En quid agam? rurſuſne procos irriſa priores

SERVII.

SI QVOD NON ÆQVO FOEDERE AMANTES CVRÆ NVMEN HABET. Ordo eſt: Tunc numen precatur, ſi quod curæ habet amantes non æquo fœdere. SI QVOD autem, bene dubitat utrum & ita malæ res habeant præpoſitas poteſtates. Nam & amatoribus præeſſe dicuntur ἔρως, ἀντέρως, λύσερως; nonnulli Nemeſin ſignificari putant: nonnulli ἀντέρωτα invocabant, contrarium Cupidini qui amores reſolvit: aut certe cui curæ eſt iniquus amor, ſcilicet ut implicet non amantem. Hic etiam Athenis coli dicitur.

IVSTVMQVE MEMORQVE. *Iuſtum* ad judicandum, ut expugnetur qui eſt cauſſa diſcordiæ. *Memor* ſimul ad vindicandum: & *memor* ideo neutro genere, quia numen dixerit.

NOX ERAT. Protenditur iſta deſcriptio ad exaggerationem vigiliarum Didonis.

SYLVÆQVE. Secundum eos qui dicunt omnia quæ creſcunt, animalia eſſe.

ÆQVORA. Elementa etiam animalia eſſe voluerunt. Vnde eſt in ſeptimo, *Æquora mulcebant cantu.* MEDIO VOLVVNTVR SYDERA LAPSV. Noctem deſcribit per ſydera, hoc eſt cum medium curſum tenent ſydera quæ orta ſunt.

TACET AGER. Ea quæ in agris ſunt.

PICTÆQVE VOLVCRES. Vno verbo multos & varios colores avium demonſtravit, pictura enim ex multis coloribus conſtat.

AC NON INFELIX ANIMI. Antitheſis, ut, *At non qua Scythiæ gentes*: figuratius eſt *animi*, quam ſi animo diceret, ut, *O præſtans animi juvenis.*

OCVLISVE AVT PECTORE NOCTEM ACCIPIT. Quia poteſt aliud eſſe ſine alio, ut ſi quis dormiens mente turbetur.

RESVRGENS SÆVIT AMOR. Gravior enim eſt cum reſurgit: & eſt ſententia quaſi generalis.

ADEO. Scilicet furuit: ut in hoc propoſito permaneret vitandæ ſine dubio lucis. INSISTIT SECVMQVE ITA CORDE VOLVTAT. Aut inſiſtit volutare, aut inſiſtit propoſito moriendi: Plautus tamen ita ait, *Hunc ſermonem inſtiti.*

EN QVID AGAM? En, ecce, & quaſi demonſtrantis particula eſt, per quam intelligimus eam multa cogitaſſe, & ſic prorupiſſe, *ecce quid actura ſum?* Eſt autem comicum principium: nec incongrue amatrici datum. Sic Terentius, *Quid igitur faciam?* Nam hæc conjunctio multa eam cogitaſſe ſignificat.

RVRSVS. Duo ſignificat, frequenter, iterum: raro viciſſim, id eſt mutuo, ut hoc loco. Alii hoc loco *rurſus* pro ſimiliter accipiunt: ut ſit, ergo ego ſimiliter rogabo eos, ſicut me illi antea rogaverunt.

VARIORVM.

NON ÆQVO FOEDERE, &c. Formulam hanc à Iure mutuatus eſt Maro, quæ & apud Oratores, Hiſtoricos & Iuriſconſultos paſſim uſurpata occurrit: Eſt autem inter locos alios inſignis æqui fœderis expreſſio à Proculo facta, l. Non dubito. De capt. & poſtlim. his verbis; *Sive æquo fœdere in amicitiam venit, ſive fœdere comprehenſum eſt, ut is populus alterius populi majeſtatem comiter conſervaret.* Hoc enim adjicitur, ut intelligatur alterum populum ſuperiorem eſſe, non ut intelligatur alterum non eſſe liberum. GERMAN.

SÆVA QVIERANT ÆQVORA. Mare dormire dicitur. Turneb. libro 21. cap. 4. & libro 26. cap. 5. Cur noctu maria quieſcant, Ioach. Camerarius problemat. 3. Dec. 4. pag. 127. Tom. IV. Lampad.

RVRSVSNE PROCOS INRISA. Pathos, per addubitationem. Macrobius libro quarto c. 6. Saturnal.

Expe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Experiar? Numidumque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque ultima Teucrûm
Iuſſa ſequar? quiane auxilio juvat ante levatos,
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) ſinet, ratibuſque ſuperbis
Irriſam accipiet? neſcis heu perdita, nec dum
Laomedonteæ ſentis perjuria gentis?
Quid tum? ſola fuga nautas comitabor ovantes?
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum
Inſequar? & quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.
Tu lachrymis evicta meis, tu prima furentem

DONATI.

NVMIDVMQVE PETAM. Invidia à perſonis: *petam* mulier & regina Numidas, id eſt vagos.

MARITOS. Futuros ſcilicet. Eſt autem eloquutio, dedignor illam rem.

ILIACAS IGITVR CLASSES. Sic intulit, quaſi ſi illud non fecerit, hoc neceſſario conſequatur. VLTIMA IVSSA. *Vltima*, deterrima, an ſuperba, & Aut intelligimus Ænean ei obtuliſſe navigandi facultatem. aut TEVCRVM IVSSA. Alii κέλδυμα, unde jubere κελδύειν dicitur Græce: Non quæ ipſius fuerant, ſed quæ eis à Iove juſſa ſunt, ut, *Naviget, hæc ſumma eſt.*

QVIANE. Re vera: & eſt una pars orationis. BENE. Pro qualitatis adverbio intelligendum eſt. STAT. Permanet.

QVIS ME AVTEM FAC VELLE SINET? Ordo eſt, Fac me autem velle, quis ſinet? RATIBVSQVE SVPERBIS. Vel magnis & altis, vel in quibus ſuperbi navigaturi ſunt, hoc eſt quæ me tanto contemptu deſeruit.

IRRISAM. Alii inviſam. Quæ ſic contemni & relinqui mereor.

LAOMEDONTEÆ. Nunc fraudulentæ.

NAVTAS. Non Troianos. Nam injurioſe dixit *nautas*, id eſt aſſuetos laboribus. OVANTEIS. Lætantes. abuſive: nam proprie ovatio eſt minor triumphus. Qui enim ovationem meretur, & uno equo utitur, & à plebeis, vel ab equitibus Romanis deducitur ad Capitolium, & de ovibus ſacrificat: unde & ovatio dicta. qui autem triumphat, albis equis utitur quatuor, & ſenatu præeunte in Capitolio de tauris ſacrificat. Et bene duo diverſa poſuit. FVGA & ovanteis, ut gravius eſſet cum his qui ovarent ire fugientem.

INSEQVAR. Alii inferat, ut, *Infert ſe ſeptus nebula.* VIX VRBE REVELLI. Aut mox: Id eſt paulo ante, ut, *Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum Vela dabant læti.* Aut re vera *vix*, ut diximus ſupra. Nam nulla ratione dimitterent patriam, niſi eos aut odium Pygmalionis coëgiſſet, aut timor: ut, *Conveniunt quibus aut odium crudele tyranni, Aut metus acer erat.*

QVIN MORERE. Quin, immo. & bene omnis ejus intentio tendit ad mortem. Nam ſi procos rogare turpe eſt, ſolam ſequi impoſſibile & inhoneſtum, Tyrios trahere difficile, ſola mors ſupereſt. FERROQVE AVERTE DOLOREM. Hoc ſecundum eos dixit; qui cum aliquid impulſu animi conſtituerint, voluntatis ſuæ rationem addere conantur. Ergo & hic quaſi rationem adprobat, quod furore paulo ante decreverat.

TV LACHRYMIS EVICTA MEIS. Bene totum ei imputat, ſed cum excuſatione, quæ Æneæ nuptias ſuaſit: & *victa lachrymis*, ut, *Sinum lachrymis implevit obortis Anna refert.* TV PRIMA FVRENTEM. Alii hoc dividunt: licet alii jungant: & volunt hunc eſſe ſenſum, Vrbanus hoc dividit. Tu perſuaſiſti ut nuberem victa lachrymis meis: tu etjam nunc me his oneras malis. nam me olim occidiſſem, niſi te deſerere formidarem.

VARIORVM.

NVMIDVMQVE PETAM CONNVBIA. Alii *Nomadum.* Singula pene verba ἔμφασιν habent: petam mulier, & regina? indecorum enim eſt fœminam virum petere, multo magis reginam. Tum quos petam? Numidas, barbaros. NASCIMB.

VLTIMA IVSSA. Non diſplicet, ut per ταυτολογίαν hoc intelligendum ſit: hoc eſt, ut idem ſit cum ſuperiore, & paſſive (ut ita dicam) capiatur IVSSA. hoc enim modo idem erit ſequi juſſa Trojanis à Iove data, atque claſſes Iliacas ſequi. & eſt alluſio ad illud, *Naviget hæc ſumma eſt.* NASC.

QVIS ME AVTEM (FAC VELLE) Dicit, ſi Trojanos ſequi voluero, ipſi me, (quæ in illis eſt ſuperbia) non accipient, quod ab effectu probavit: deinde ſi voluerint, meque acceperint, illi tandem fidem prodituri ſunt, quod confirmat exemplo Laomedontis. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

His germana malis oneras, atque objicis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere, more feræ? tales nec tangere curas?
Non ſervata fides cineri promiſſa Sichæo.
Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Æneas celſa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus jam rite paratis.
Huic ſe forma dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſuſque ita viſa monere eſt,
Omnia Mercurio ſimilis, vocemque, coloremque,
Et crines flavos, & membra decora juventæ.
Nate dea, potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?
Nec quæ circumſtent te deinde pericula, cernis
Demens? nec Zephyros audis ſpirare ſecundos?

SERVII.

OBJICIS HOSTI. OB naturaliter brevis eſt, ſicut & *re* & *ad*: ſed plerunque producuntur hac ratione, Objcio, rejcio, adjcio, habent vocalem ſequentem, quæ per declinationem poteſt in conſonantis formam tranſire: ut objeci, rejeci. Ergo antequam tranſeat, interdum, fungitur officio conſonantis, & præcedentem longam facit. HOSTI. Ad eventum referendum.

NON LICVIT. Quia aliud volebat, & aliud factum eſt, ſicut ſolent dicere quibus aliter conata ſuccedunt. THALAMI EXPERTEM. Non omnino, ſed poſt Sichæum. SINE CRIMINE. Vt ſupra, *potui ſubcumbere culpæ.*

MORE FERÆ. Plinius in naturali hiſtoria dicit, *Lyncas poſt amiſſos conjuges, aliis non jungi.* Multi FERE adverbium volunt; ut ſit ſenſus: more ſcilicet quo jam viduitatem ferre conſueverat. *Crimen* autem bene: ut ſupra, *Potui ſuccumbere culpæ.*

SICHÆO pro Sichæio: vel promiſſa Sichæo, non ſervata cineri.

PECTORE QVESTVS. Id eſt pectus queſtibus. CERTVS EVNDI. Indubitabiliter profecturus.

CARPEBAT SOMNOS. Hoc eſt quod & paulo poſt culpat Mercurius dicens, *Nate dea, potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?* Sed excuſatur his rebus: nam & certus eundi fuerat, & rite cuncta præparaverat: aut certe proœconomia eſt, ut poſſit videre Mercurium. RITE. Recte & ex ordine compoſitis, & diligenter virum ſtrenuum non ante facit requieſcere, quam rite omnia paraviſſet.

FORMA DEI. Bene non deus, ſed forma. Raro enim numina ſicut ſunt, poſſunt videri. Vnde & ſequitur, *Vultu redeuntis eodem.* Nam licet REDEVNTIS dicat, id eſt ejus qui poſſit agnoſci: tamen non FACIEM dicit: ſed VVLTVM, qui poteſt ſæpe mutari. EODEM. O, ſemper longum eſt: quia EODEM ablativus eſt: EADEM autem & producit & corripit. nam & nominativus eſt, ut eadem mulier fecit: & ablativus, ut eadem faciente muliere.

VISA MONERE EST. Et VISĀ bene: quia non re vera.

OMNIA MERCVRIO SIMILIS. Aliud enim eſt idem eſſe, aliud ſimile eſſe: ergo nunc eſt certus Æneas. Et à toto tranſit ad partes, ut omnia magna, pes etiam. VOCEMQ. Duo ὁμοιοτέλευτα, & eſt verſus hypermetrus: *Vocem* autem ideo, quia orationis eſt deus. Horatius, *Mercuri facunde.* COLOREMQVE, ET CRINES FLAVOS. Ideo & petuſtus & flavus Mercurius introducitur: quia ſatis vicinus eſt Soli præter cæteras ſtellas.

ET MEMBRA DECORA IVVENTÆ. Quia palęſtræ deus eſt. Horatius, *Catus & decoræ more palęſtræ. Iuventæ* autem ætatis, à juventa. Sane figura eſt, Similis membra, vocem, colorem.

CIRCVMSTENT. Pro circumſtatura ſint.

DEMENS. Improbat ejus viſum, qui nec videat, nec audiat. ZEPHYROS. Pro quocunque vento, Carthagine enim non Zephyro, ſed Auſtro navigari ſolet.

VARIORVM.

NON LICVIT THALAMI EXPERTEM. Perſtat in ſui reprehenſione, quod infauſte nuptias repetiverit, non ſervata conjugi Sichæo fide, cum lepida admodum ſimilitudine à feris deducta. non licuit, inquit, degere vitam more feræ thalami expertem? quaſi diceret, licuit, ſed miſera, prius non animadverti. Hæc tamen reginæ verba, Fab. Quintiliano auctore, ἔμφασιν occultam habere videntur: nam ita de matrimonio, nuptiiſque queritur, ut eo illius affectus erumpere videatur, abſque matrimonio vivere, non hominum, ſed ferarum vitam eſſe. quod verò numero unitatis, FERÆ dixit, ad ſingularem quandam feram procul dubio alluſiſſe videtur; quæ conjuge amiſſo, nulli jungitur amplius, attamen quod Plinius apud Servium de Lyncibus refert, nullibi apud Plinium me legiſſe memini. NASC.

TALES NEC TANGERE CVRAS. Aut novum eſt, *tangere curas*, aut revera figuratum, pro tangi curis, ὑπαλλαγή.

Illa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Illa dolos, dirumque nefas in pectore verſat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat æſtu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare poteſtas?
Iam mare turbari trabibus, ſævaſque videbis
Collucere faces, jam fervere littora flammis,
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eja age rumpe moras, varium & mutabile ſemper
Fœmina. Sic fatus, nocti ſe immiſcuit atræ.
Tum vero Æneas ſubitis exterritus umbris,
Corripit è ſomno corpus, ſocioſque fatigat.
Præcipites vigilate viri, & conſidite tranſtris:
Solvite vela citi. deus æthere miſſus ab alto,
Feſtinare fugam, tortoſque incidere funes,
Ecce iterum ſtimulat. Sequimur te ſancte deorum

SERVII.

NEFAS IN PECTORE VERSAT. Hoc ideo poſuit, ne Æneas non timeret amatricem, nam ideo addidit *Certa mori*. Item, *Varium & mutabile ſemper Fœmina*. Et eſt dubitatio quos dolos, vel quod nefas, an ſibi nefas, quia ſua manu peritura erat: an ſorori dolos, quibus eam fallebat, utrumque in Æneam, ut poſtea ait, *Non potui abreptum divellere corpus* & cætera, nam omnia, ſicut dictum eſt, ſequens verſus confirmat. *Certa mori*, ut ſibi mortem excogitet, in Æneam iras moliatur. & *Certa* figurate: Certo ut moriatur.

CERTA MORI. Hoc fidem fecit poſſe fieri quod metuendum prædicabat.

PRÆCEPS. Feſtinus. PRÆCIPITARE. Pro præcipitandi.

TRABIBVS. Vel navibus, vel remis, ut, *Vaſtumque cava trabe currimus æquor.*

COLLVCERE FACES. Propter, *Ferte citi flammas*, vel funes. FERVERE. A verbo fervo, fervis, fervit.

EIA AGE. Hoc loco per αὔξησιν orationem implevit, nam eandem rem ſecundo dixit, cum *heja*, ſæpe age ſignificet. VARIVM ET MVTABILE SEMPER. Hæc, ſicut ſupra dictum eſt, objectio eſt, ſed amat.

NOCTI SE IMMISCVIT ATRÆ. Hoc ad viſum ſomniantis referendum eſt, id eſt in noctem ſe miſcuit: & *noctem* pro tenebris poſuit, per quod apparet eum in claro lumine fuiſſe cum loqueretur. VMBRIS. Vt ſupra, *Forma dei*, vel, *umbris* terroribus.

CORRIPIT. Omen futuræ tempeſtatis.

PRÆCIPITES. Vt ſupra Mercurius, *Non fugis hinc præceps?* Sane nonnulli ita diſtinguunt, *Socioſque fatigat præcipites*, ut adlocutio hinc videatur incipere, *Vigilate viri & conſidite tranſtris*, & eſt uſitata figura, fatigat & præcipites facit. FATIGAT. Cum clamore increpat, ut, *Vndique collecti coëunt Martemque fatigant*. VIRI. Habet hæc commemoratio multum adhortationis, ut alibi, *feſtinate viri*. TRANSTRIS. Pro in tranſtris. CITI. Celeres.

FESTINATE FVGAM. Antique ut, *Tum juſſa Sibyllæ, Haud mora feſtinant*. INCIDERE FVNES. Hoc ad rem feſtinantis pertinet, id eſt non ſolvere, ſed incidere.

ECCE ITERVM STIMVLAT. Fantaſia eſt ad ſociorum terrorem. ſic in ſexto, *Deus ecce deus*. An iterum qui prius advenerat, cum ait, *Tu nunc Carthaginis altæ*. SANCTE DEORVM. Emphaſis, quaſi adhuc præſens deus urgeat navigare, & aut diſtinguendum *ſancte*: aut *ſancte deorum* ſecundum Ennium dixit, *Reſpondit Iuno Saturnia ſancta dearum*.

VARIORVM.

NON FVGIS HINC PRÆCEPS. Quid agendum ſit, monet ab utili & ab oportuno; item à neceſſario, quod per vocem hanc *præceps* & *præcipitare* deſignari videtur. quaſi dixerit, non tantum opus eſſe fuga; verum etiam præcipiti fuga; cauſamque ſubnectit à ſigno. *Iam mare turbari trabibus*, &c. N.

VARIVM ET MVTABILE SEMPER. Ejuſdem rationis eſt oratio, cum illa ſuprà: *Fama malum*. HART.

SOCIOSQVE FATIGAT. *Fatigare* pro increpare ſumitur, & *boves fatigare* apud eundem, pro ſtimulis increpare & agitare.

-- *Veraſque juvencum*
Terga fatigamus haſta.

Hinc *fatigare jocis* aliquem, pro laceſſere & mordere. quod poſtea *fatigare* abſolute dixerunt. SALMAS.

FESTINARE FVGAM. Fugiendi magnam neceſſitatem oſtendit, cum non fugere, ſed fugam feſtinare dixerit. Et ne forte breve aliquod ad fugiendum ſpatium ſibi datum iri putent, quanta hæc debeat eſſe celeritas planum facit, ſubjungens, tortoſque incidite funes. NASCIMB.

SANCTE DEORVM. Græciſmus: διαθεάων. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quiſquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
Adſis, ô placidusque juves, & ſydera cœlo
Dextra feras. Dixit, vaginaque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet, rapiuntque ruuntque:
Littora deſeruere: latet ſub claſſibus æquor.
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras,
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Regina è ſpeculis, ut primum albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis,

SERVII.

QVISQVIS ES. Atqui ſupra dixit, *Omnia Mercurio ſimilis.* Sed ſciendum eſt ſecundum Tullium in libro de deorum natura tres eſſe Mercurios: ſuperum, terrenum, & inferum. Ergo quiſquis es, aut quicunque de tribus. Quamvis alii nec unius poteſtatis, nec unius nominis, nec unius vultus volunt eſſe Mercurium. Aut quia deorum vera nomina nemo novit: aut certe ad Iovem ſpectat, id eſt quiſquis es qui præcipis: ut in nono, *Quiſquis in arma vocas*: cum Irim vidiſſet, id eſt quicunque Irim miſiſti. Plane illud occurrit quod ait, *Deus æthere miſſus ab alto*: ubi & Iovem complectitur, & ſupernum Mercurium. Sed poteſt & hoc loco, ut diximus, quaſi fantaſiam facere propter ſocios, & QVISQVIS ES ideo dicere: quia licet viderit, non tamen re vera novit eſſe Mercurium: Vnde ait ſupra, *Et formam & vultum & viſa monere eſt.* Vel QVISQVIS ES, ſecundum Pontificum morem qui ſic precantur, *Iupiter omnipotens*, vel quo alio nomine appellari volueris. Nonnulli tamen quatuor Mercurios tradunt, unum cœli & diei filium, amatorem Proſerpinæ; alterum Liberi patris & Proſerpinæ filium: tertium Iovis & Majæ, quartum Cyllenii filium cujus mater non proditura quo arcu clam occiſa eſt, * qui hoc metu in Ægyptum profugit, & ibi inveniſſe primum diſciplinam litterarum & numerum dicitur, qui lingua Ægyptiorum appellatur, de cujus nomine etiam menſis dictus eſt. ITERVM PAREMVS. Qui jam ſemel paruerant præparatione navigiorum.

ET SYDERA COELO DEXTRA FERAS. *Dextra* proſperum, & *ſydera* hoc eſt ventos, qui ex ortu ſyderum, aut mites & proſperi, aut turbulenti & adverſi ſunt: ſic in Georgicis, *Præterea tam ſunt arcturi ſydera nobis.* Nec enim *ſydera* dicit re vera, cum arcturus una ſit ſtella. Ergo *dextra ſydera*, ventos vel tempora.

FVLMINEVM. Quidam fulgentem accipiunt. STRICTOQVE. Videtur ab una re ſtricto, cum dixerit, *vaginaque eripit enſem.*

IDEM. Pro eo quod eſt unus, ut, *Rex Iupiter omnibus idem.* RAPIVNTQVE. Num anchoras? RVVNTQVE. Ipſi ruunt, id eſt cum impetu feſtinant.

LITTORA DESERVERE. Mira deſcriptio feſtinationis.

TORQVENT SPVMAS. Ita enim remus agitur, ut fluctus torqueatur.

PRIMA AVRORA. Deſignatio temporis eſt, non diei deſcriptio: unde infert, *Vt primum albeſcere lucem vidit.* Sic in duodecimo, *Quum primum craſtina cœlo Puniceis invecta rotis Aurora rubebit.* Et bene hanc primum inducit vidiſſe crepuſculum: quæ quaſi amatrix tota vigilaverat nocte. Sic in Bucolicis de amatore, *Naſcere, præque diem veniens age Lucifer almum.* NOVO LVMINE. Aut ſecundum Epicureos qui ſtulte Solem de atomis dicunt conſtare, & cum die naſci, cum die perire.

TITHONI CVBILE. Tithonus frater Laomedontis fuit: hunc Aurora adamatum in cœlum levavit, quem longinquitas vitæ in cicadam convertit. Horatius; *Longa Tithonum minuit ſenectus.*

SPECVLIS. Quas utique in ſua regia habuit. ALBESCERE LVCEM. Hypallage eſt. Luce enim albeſcunt omnia, non lux albeſcit.

ÆQVATIS VELIS. Feliciter plenis, ſine motu aliquo: ut VI. Æneid. *Æquatæ ſpirant auræ*, & hoc ad dolorem pertinet reginæ.

VARIORVM.

TITHONI CROCEVM. Hom. Iliad. ἠῶς ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ τιθωνοῖο ὤρνυθι. Infra lib. 9. *Et jam prima novo linquens Aurora cubile.* Macrob. lib. 5. cap. 6. & 9. HART.

ALBESCERE LVCEM. Ego (pace Servii aliorumque interpretum dixerim) nullam hic approbo ὑπαλλαγήν. Sed arbitror Poëtam ad auroræ formam alluſiſſe: quæ, ut videre eſt, in roſæ colore albicat, ſicuti in igne flamma albeſcit: quare & ab antiquis Poëtis, roſea ſeu roſida interdum appellatur, & candida & pallida. Lucret. lib. 5, NASC.

SENSIT ET ÆQVATIS VELIS &c. Cum enim æqualiter tenduntur dextra & ſiniſtra vela, tum proſpera navigatio eſt: æquatas quippe & ſecundas auras ſpirare ſignum eſt. unde apud eundem: ÆQVATÆ SPIRANT AVRÆ. Hinc & *pariare vela* dicuntur navigantes, qui paribus & æquis velis ſecundo flatu curſum tenet. Auctor vetus apud Macrobium lib. 1. *Pæſtanum & Vibonenſem ſinum pedibus æquis tranſmiſimus.* id eſt æquis velis vel æqualiter tenſis. SALMASIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Littoraque & vacuos ſenſit ſine remige portus:
Terque quaterque manu pectus percuſſa decorum,
Flaventeiſque abſciſſa comas: Proh Iuppiter, ibit
Hic, ait, & noſtris illuſerit advena regnis?
Non arma expedient? totaque ex urbe ſequentur?
Diripientque rates alii navalibus? ite:
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut ubi ſum? quæ mentem inſania mutat?
Infelix Dido nunc te fata impia tangunt.
Tum decuit, cum ſceptra dabas. en dextra, fideſque,
Quem ſecum patrios ajunt portare Penates;
Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentem.
Non potui abreptum divellere corpus, & undis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium? patriiſque epulandum apponere menſis?
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna. fuiſſet.

SERVII.

VACVOS SENSIT SINE REMIGE PORTVS. Poteſt ὕστερον πρότερον eſſe, ut prius ſentire debuerit.

PECTVS PERCVSSA. Pectus percuſſum habens.

PROH IVPPITER. Aut iraſcentis exclamatio eſt, ut in Terentio, *Pro ſupreme Iuppiter.* Aut certe teſtatur Iovem, quem Æneæ invocavit adventu: ut, *Iuppiter hoſpitibus, nam te dare jura loquuntur.*

IBIT ET ILLVSERIT. Ibit & inludet, tempus pro tempore: & ſic dixit ut, *Certantque inludere capto.*

NON ARMA EXPEDIENT? Furentis hæc verba ſunt, ut ipſa paulo poſt, *Quæ mentem inſania mutat?* Nam hæc à ſana non procedunt, ut imperet abſentibus, *Ferte tela:* cum ſola ſit. TOTAQVE EX VRBE SEQVENTVR. Magna emphaſis quod ait *tota*.

NAVALIBVS. De navalibus, ubi ſtant naves.

AVT VBI SVM. Nunquid in cœtu ſum?

QVÆ MENTEM INSANIA. Bene ei ex parte furentis datur oratio, *date vela*, ex parte retinentis mentem. CVM SCEPTRA. ut, *Vultis & his mecum pariter conſidere regnis*, & alibi, *Ac dominum Æneam in regna recepit.* FIDESQVE. Subaudiendum EN etiam in ſequentibus. aut certe, hic eſt quem dicunt portare deos. Sane EN nominativo melius jungitur: ut, *En Priamus.*

QVEM SECVM PATRIOS. Quidam in utroque verſu *per quem* legunt, ut ſit vetus figura per eclipſin, ubi ſunt qui ajunt patrios penates portaſſe, & parentem humeris ſubiſſe. Sane hic *ſubiſſe* juxta præſentem verſum accuſativo junxit, cum alibi antique dativo uſus ſit, ut, *Subeant luco*, &, *Muroque ſubibant.*

CONFECTVM. Vt è contrario, *integer ævi.*

NON POTVI ABREPTVM. Hoc eſt non mihi ſubveniam, cur non poterat in ſuo regno?

IPSVM ASCANIVM. Aut qui eſt cauſa navigationis: ut, *Quem regno Heſperiæ fraudo & fatalibus arvis*, aut ad patris dolorem: ut, *Qui nati coram me cernere lethum Feciſti.* EPVLANDVM APPONERE. Quod fecit Progne occiſo Ity filio, propter ſtuprum ſororis.

VARIORVM.

TERQVE QVATERQVE MANV. Franc. Floridus Subſec. lib. 2. cap. 10. Ita Græci τρίς τε τετράκις τε. forſan ob numeri ſeptenatii perfectionem. TAVBMAN.

FLAVENTESQVE ABSCISSA COMAS. Notatio inſignis luctus. HART.

ET NOSTRIS ILLVSERIT. Eleganter ex contemptu Æneæ auget injuriam ſuam. Macr. l. 4. cap. 3. Saturn.

FERTE CITI FLAMMAS, Apollon. libro quarto, cap. 80. νῆας καὶ ἐμφλέξαι, &c. Similis in Phœniſſis Euripidis nocendi impetus: ἴτω μοι πῦρ ἴτω δὲ φάσγανα, ζεύγνυσθε δ᾽ ἵππους, &c. HART.

TVM DECVIT, CVM SCEPTRA D. ἔλλειψις: hoc eſt, tum decuit eum bello perſequi, & finibus arcere, cum eum in regnum reciperes, ejuſque jus cum nominis tui immortali dedecore illi traderes: quare & opulentiſſimos Africæ reges tibi inimicos reddidiſti. HORTENS.

NON POTVI ABREPTVM. Sua erga Trojanos beneficia recenſet, & recenſendo per congeriem amplificat ex incommodis, quibus eos ſi voluiſſet, afficere potuiſſet.

EPVLANDVM APPONERE. Alluditur ad dirum Prognes facinus; quod deſcriptum apud Ovid. lib. 6. Seu ad Atrei & Thyeſtis odium. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem,
Impleſſemque foros flammis, natumque, patremque,
Cum genere exſtinxem, memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras,
Tuque harum interpres curarum, & conſcia Iuno,
Nocturniſque Hecate triviis ululata per urbes:
Et diræ ultrices, & dii morientis Eliſæ:
Accipite hæc, meritumque malis avertite numen,
Et noſtras audite preces. ſi tangere portus

S E R V I I.

IN CASTRA TVLISSEM. Claſſes dixit caſtra: ut, *Nos caſtra movemus.* nam ſequitur, *Impleſſemque foros flammis.* Foros. Tabulata navium: ab eo quod inceſſus ferant: & eſt generis maſculini, numeri tantum pluralis.

CVM GENERE EXTINXEM. Vtrum omne genus, an morte Æneæ & Aſcanii: & eſt Syncope. Quoniam illis extinctis interitura gens omnis eſſet, & *extinxem* pro extinxiſſem. MEMET SVPER IPSA DEDISSEM. Satis amatorie: Sane *ſeſe* cum dicimus ultima ſyllaba producitur, Virgilius, *Seſeque in bella remittant*, at vero cum proferimus *memet* & *tute* ultimæ breves ſunt: Lucretius, utrumque ſimul, *Tutemet à nobis jam quovis tempore vatum.* Quas particulas volunt nonnulli ſignificare quiddam, ut ſit memet meipſum, tute tuipſe: Alii autem, quod magis ſequendum eſt, excrementa comici leporis exiſtimant, nam Terentius dicit, *Tutemet mirabere*, id eſt tu.

SOL. Iam utitur imprecationibus, hoc eſt devotionibus: unde & devotor & devotrix dicitur, qui imprecatur. Non autem *Terrarum flammis*, ſed Opera terrarum. Et bene invocat *Solem*, cum ſupra per numen Liberi ſacrificavit.

INTERPRES CVRARVM. Aut quas patior, id eſt mearum curarum: aut generaliter curarum conjugalium interpres, hoc eſt media & conciliatrix. Cicero, *Quique interpretes in corrumpendis judiciis ſolent eſſe.* Alii *Interpres*, teſtis, judex, arbitra accipiunt. Sane *Interpres* quid ſit ſecundum veteres ipſe expoſuit, dicendo *conſcia*: veteres enim Interpretem conſcium & auctorem dicebant: Plautus in milite. *Quæ mihi conditio nova & luculentior offertur per te interpretem.* Idem in Curculione, *Quod te præſente hic egit teque interprete.* CONSCIA IVNO. Siluit rem turpem: ſic ſupra, *Et pronuba Iuno.*

NOCTVRNIS. Non triviis nocturnis, ſed per nocturnum tempus. Sacra enim Ecatæ in triviis frequentantur per noctem. Ideo autem Ecaten invocat, quaſi quæ tanti matrimonium fecerit, ut ſperneret matrem. VLVLATA PER VRBES. Proſerpinam raptam à Dite patre, cum Ceres cum incenſis faculis per orbem terrarum requireret, per trivia eam vel quadrivia vocabat clamoribus. Vnde permanſit in ejus ſacris, ut certis diebus per compita à matronis exerceatur ululatus: ſicut in Iſidis ſacris, ubi eſt imitatio inventi Oſyridis, quem dilaniatum à Tiſiphone ejus fratre uxor Iſis per totum orbem requiſiſſe narratur. Iuvenalis, *Plangentis populi currit deriſor Anubis.* Ecaten autem cauſa invocat ultionis. Vnde etiam furias vocat: ſed uſurpative modo *diras* dixit. Nam *Diræ* in cœlo, ut, *Dicuntur geminæ peſtes cognomine Diræ*: Furiæ in terris, Eumenides apud inferos. unde & tres eſſe dicuntur: ſed hæc nomina confundunt poëtæ. *Vlulata* autem pro ululatu quæſita, & eſt participium ſine verbo, ut regnata. Vltrix vero, Tiſiphone. Nam Græce τίσις dicitur ultio.

DII MORIENTIS ELISÆ. Aut manes dicit: unde eſt, *Vos ô mihi manes Eſte boni: quoniam ſuperis averſa voluntas* Aut certe anæreticos dicit amatoria, id eſt Martem & Saturnum, qui intercidunt vitæ rationem: ſi radiis ſuis ortum genituræ pulſaverint. Horatius, *Te Iovis impio tutela Saturno refulgens Eripuit: volucreſque fati tardavit alas.* Et bene *tardavit*, quia neceſſitas fati impediri poteſt, non penitus eludi. Sic Virgilius, *Nec fata vetabant Stare, decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.* Quidam hoc quod dicit, *Dii morientis Eliſæ*, ſecundum eos tradunt, qui dicunt habere nos ſingulos deos noſtros, ut, *Nec dii texere Cupeneum Ænea veniente ſui.*

ACCIPITE HÆC. Audite. MERITVMQVE MALIS AVERTITE NVMEN. Quod mali merentur.

AVDITE PRECES. Imprecationes dicit. Nam non ſunt preces, ut paulo poſt, *Imprecor arma armis.*

V A R I O R V M.

MEMET SVPER IPSA DEDISSEM. Reſpicere forte videri Poëta poſſit Althææ fabulam, quæ cum incenſo fatali toro filium Meleagrum conſumpſiſſet, in ejus rogum, ſera remorſa pænitentia, ſe præcipitem dedit; ut videre eſt apud Euſtath. GERMAN.

HECATE, TRIVIIS VLVLATA. Lege Pharmaceutriam Theocriti hac de re. & Turneb. lib. 15. cap 8. HART.

MERITVMQVE MALIS AVERTITE NVMEN. Subdura, ut mihi quidem videtur, locutio eſt, nec admodum Poëtæ familiaris: quare legendum putem ADVERTITE: ita enim rectius ſententia procedit: nam quæ Trojanis imprecatur mala, velle videtur à Diis fieri rata, atque inevitabilia: ergo ait advertite in malos Trojanos, *numen* ſcilicet, quod ipſi merentur. NASCIMB.

In-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt:
Et ſi fata Iovis poſcunt; hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus, & armis,
Finibus extorris, complexu avulſus Iüli,
Auxilium imploret, videatque indigna ſuorum
Funera: nec cum ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Hæc precor: hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.
Tum vos ô Tyrii ſtirpem & genus omne futurum
Exercete odiis, cinerique hæc mittite noſtro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera ſunto.

SERVII.

INFANDVM CAPVT. Etiam in imprecatione nomen ejus deteſtatur. ADNARE. Verbum familiare naufragio. Vt in primo, *Huc pauci veſtris adnavimus oris*, id eſt per tempeſtatem devenimus. Et ſic ei futura prædicit. Quemadmodum Homerus qui morituros divinantes frequenter inducit.

FATA IOVIS. Fata, dicta, id eſt, Iovis voluntas: hic ergo participium eſt, non nomen. TERMINVS HÆRET. Si hoc eſt immutabile.

AVDACIS POPVLI. Id eſt Rutulorum, ſicut ſemper inducuntur. Alibi, *Audacis Rutuli ad muros*. Et quidam volunt *audacem* apud Virgilium dici fortem, quem fortuna non ſequitur, ut *Audax quos rumpere Pallas*, & alibi, *At non audaci ceſſit fiducia Turno*. VEXATVS. Hoc loco graviter vaſtatus.

FINIBVS EXTORRIS. Extra ſuas terras remotus. Sicut extra ſolum exul; & ſignificat quando Evandri & Tarchontis petivit auxilium. COMPLEXV AVVLSVS IVLI. Qui ſcit quam ſit charus patri Aſcanius. AVXILIVM IMPLORET. Sicut dictum eſt ab Evandro & Tuſcis.

INDIGNA SVORVM FVNERA. Aut indignorum, aut crudelia & magna, ſicut veteres dicebant: *Suorum* autem Pallantis dicit & cæterorum.

PACIS INIQVÆ. Vt ſupra diximus, propter perditam linguam, habitum, nomen: quæ ſolet victor imponere, ſicut in XII. poſtulat Iuno.

SED CADAT ANTE DIEM. Cato dicit juxta Laurolavinium cum Æneæ ſocii prædas agerent, prælium commiſſum: in quo Latinus occiſus eſt, fugit Turnus. & Mezentii auxilio comparato renovavit prælium, qui quidem victus eſt ab Ænea, Æneas autem in ipſo prælio non comparuit. Aſcanius vero poſtea Mezentium interemit. Alii dicunt quod Æneas victor cum ſacrificaret ſuper Numicum fluvium lapſus eſt, & ejus nec cadaver apparuit: inde dicit, MEDIAQVE INHVMATVS ARENA. Poſtea dictus eſt inter deos receptus. Quidam eum cum adverſum Aborigines pugnaret, exanimem dicunt repertum. ANTE DIEM autem, ante fati neceſſitatem: & bene quod paſſura eſt, optat Æneæ, ut ipſe, *Sed miſera ante diem*: Media, ignota.

HÆC PRECOR. Id eſt, ſicut dictum eſt, imprecor. CVM SANGVINE FVNDO. Quaſi imprecationes ipſas ſuo conſecraret cruore.

TVM VOS O TYRII. Non ſunt mandata: ſed imprecationes, ut diſſentiant omnibus rebus, ſicut & factum eſt. Nam ſi mandata ſunt, quomodo genus futurum;

EXERCETE ODIIS. Id eſt fatigate.

POPVLIS. Aut populorum aut populis, ut Afris quoque. NEC FOEDERA SVNTO. Sunto pro ſunt & ſint: quia rupta ſunt tertio. SVNTO autem id eſt ſint; & fit propter metrum addita *o* tertiæ perſonæ numeri pluralis indicativi modi, ut amanto ament, docento doceant, legunto legant, nutriunto nutriant. Alii dicunt verbo eum juris uſum propter odia hæreditaria.

VARIORVM.

INFANDVM CAPVT. Macrob. lib. 5. cap. 12. Homer. Odyſſ. 9. ἀλλ' οἱ εἰ μοῖρ' ἐστὶ φίλους τ' ἰδέειν καὶ ἵκεσθαι, &c. οἶκον ὀψὲ κακῶς ἔλθοι. HART.

HIC TERMINVS HÆRET. Id eſt, hoc immutabile eſt, nec aliter evenire poteſt, ratum eſt. Ille igitur terminus hæret, cui rei cujuſque temporis ſpatium ita circumſcriptum eſt atque definitum quadam velût meta, ut ultra propagari ejus diuturnitas non poſſit. TVRNEB. l. 18. c. 6. & 25. c. 1. & l. 29. c. 6.

HANC VOCEM EXTREMAM CVM SANGVINE F. Quaſi nece ſua imprecationes obſignare velit: quod vero dicit, *cum ſanguine fundo*, ad Empedoclis & Critiæ opinionem alludit; qui animam ſanguinem eſſe putarunt. Ariſt. primo de anima. Cic. in primo Tuſculanar. quæſt. NASCIMB.

TVM VOS O TYRII. Ad Tyrios ſermonem convertit quos monet, ut futurum etiam genus Trojanorum, eorum poſteros Romanos capitalibus odiis, & implacabilibus inimicitiis proſequantur. Has ſibi inferias, hæc munera ſuis manibus fore acceptiſſima. Et ſine dubio ad tria bella Punica reſpexit vates, & ad fædus tertium perfidiſſime ruptum. NASC.

EXERCETE ODIIS. Alluditur ad bella Punica his. HART.

Ex-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroque ſequare colonos.
Nunc olim, quocunque dabunt ſe tempore vires.
Littora littoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis, pugnent ipſique nepotes.
Hæc ait, & partes animum verſabat in omneis,
Invíſam quærens quam primum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,
(Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat)
Annam chara mihi nutrix huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluviali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum, & monſtrata piacula ducat.
Sic veniat, tuque ipſa pia tege tempora vitta.

SERVII.

EXORIARE. Exoriatur: & oſtendit Annibalem. EX OSSIBVS. Secundum Anaxagoram qui Homœomeriam dicit, id eſt omnium membrorum ſimilitudinem eſſe in rebus creandis: id eſt ex oſſibus, ſanguine & medullis. Nam omnia pro parte ſui tranſeunt in procreationem. Lucretius, *Nunc ad Anaxagoræ veniamus Homœomeriam.* Sane Punici ex oſſibus dicunt oriri poſteros, quos nos ex ſanguine: An quia poſt longum tempus naſcetur Annibal, ideo ex oſſibus poſuit?

FACE DARDANIOS. Incendiis urbium Italarum. FERROQVE. Exercituum cædibus. SEQVARE. Proſequere.

NVNC OLIM. Modo, *Olim* futuri temporis & quidam ſeparant pronunciantes, ut ſit modo, *olim*, poſtea: quaſi dicat, vel nunc, vel olim. QVOCVNQVE DABVNT SE TEMPORE VIRES. Quia quotiescunque voluerint Pœni bella renovare, ideo ait, *Pugnent ipſique nepoteſque.*

LITTORIBVS CONTRARIA. Aut quia in fœdere cautum fuit, ut neque Romani ad littora Carthaginenſium accederent, neque Carthaginenſes ad littora Romanorum. Aut poteſt propter bella navalia accipi inter Romanos & Afros geſta.

FLVCTIBVS VNDAS IMPRECOR. Propter illud quod in fœderibus ſimiliter cautum erat: ut, Corſica eſſet media inter Romanos & Carthaginenſes. PVGNENT IPSIQVE NEPOTES. Poteſt & ad civile bellum referri.

BREVITER. Feſtinatione mortis: ſimul nectit cauſſam morarum, & ipſi, & ſorori. BARCEN. Hoc cognomen familiæ Annibalis fuit.

PATRIA ANTIQVA. Hoc eſt Tyros, quæ ante ejus patria fuit. HVC SISTE. Huc adduc: ut, *Et cum grege ſiſtet ad aram.* Hinc & ſiſtatur dicimus, id eſt adducatur. Nam ſtare aliud eſt. Nec aliter poſſumus dicere: quam ſta illic, ſiſte huc. Fallit autem pleroſque verbi ſimilitudo: quia dicimus ſto & ſiſto, cum diverſa ſignificent.

SPARGERE LYMPHA. Sacrificantes diis inferis aſpergebantur aqua; ut, *Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ*: Superis abluebantur: ut, *Donec me flumine vivo Abluero.* Modo autem inferis ſacrificat: ut, *Sacra Iovi Stygio.*

MONSTRATA. Vel quæ ipſa monſtravi, vel quæ ſacerdos. PIACVLA. Purgationes, alias ſacrilegia aut ſacrificia. SIC VENIAT. Quemadmodum præceptum eſt, ne prætermitteret aut præcederet.

TEGE. Corona, ut & ipſa tardaret. SACRA. Sacrum eſt quod ad deos pertinet, profanum quod ad homines.

DONATI.

EXORIARE ALIQVIS. Aliqui de Hannibale volunt intelligere: ſed melius eſt, ut ſit hoc perturbatæ perſonæ, quæ neſciat ſe impoſſibilia poſtulare: quod ſequentia indicant, cum poſtulet, & littora & undas inter ſe diſcordare.

PVGNENT IPSIQVE NEPOTES. Hoc dixit poſſibile: nam & furentes quandoque, quod rectum eſt, ſentiunt.

TVM BREVITER. Nam hoc conveniebat, quæ quamprimum mori cuperet.

HVC SISTE, Huc inſtanter adhuc. CHARA. Blanditur ut impetret per blandimenta, quod illa propter ingraveſcentem ætatem poterat recuſare. Elegit perſonam quæ tarde pergeret: & cum mora remearet, ut ſibi longiuſculum ad mortem patrandam ſpacium daretur. & propter hoc dixit *ſiſte*, & non mitte.

DIC CORPVS. Et hoc ad moram innectendam pertinet.

ET PECVDES. Et hoc ſimiliter.

VARIORVM.

NAMQVE SVAM PATRIA ANTIQVA. De Patria antiqua, Turneb. lib. 12. cap. 5.

ANNAM, CHARA MIHI. Macrob. lib. 3. capite primo lege. HART.

DIC CORPVS PROPERET. De his ſacris Macrob. lib. 3. cap. 1. Saturnal.

Per-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sacra Iovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
Perficere eſt animus, finemque imponere curis,
Dardaniique rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait. illa gradum ſtudio celerabat anili.
At trepida, & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futura;
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos; enſemque recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.
Hic poſtquam Iliacas veſtes, notumque cubile
Conſpexit, paulum lachrymis & mente morata,
Incubuitque toro, dixitque noviſſima verba:
Dulces exuviæ dum fata deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.

SERVII.

IOVI STYGIO. Hoc eſt Plutoni. Et ſciendum Stoicos dicere unum eſſe deum, cujus nomina variantur pro actibus & officiis. Vnde etiam duplicis ſexus numina eſſe dicuntur: ut cum in actu ſunt, mares ſint: fœminæ cum patiendi habent naturam: unde eſt, *Conjugis in gremium lætæ deſcendit.* Ab actibus autem vocantur: ut Iupiter juvans pater. Mercurius, quod mercibus præeſt. Liber, à libertate. Sic ergo & modo Iovem Stygium dicit, inferis ſacrificatura: ut alibi, *Iunoni infernæ dictus ſacer.* Hinc eſt Iovis oratio, *Cælicolæ mea membra dei quos noſtra poteſtas Officiis diviſa facit.* QVÆ RITE INCEPTA PARAVI. Ordo eſt, Sacra quæ paravi, animus eſt rite perficere.

PERFICERE EST ANIMVS. Mire, quamdiu enim Æneas præſens erat, non omnino deſperans trahebat exitium. CVRIS. Vtrum amoribus an rei ſuſceptæ?

DARDANIIQVE ROGVM CAPITIS. In quo ejus imago fuerat, & bene ſuum rogum, illius dicit, ne ſuſpicionem faciat. PERMITTERE FLAMMÆ. Incendere.

STVDIO ANILI. Aut pro ætatis poſſibilitate: aut pro induſtria, qua utuntur aniculæ. Aut voluntate obſequendi. Alii *celebrabat* legunt, quia antiqui hoc verbum in velocitate ponebant. Actius, *Celeri gradu greſſum adceleraſſe decet.*

AT TREPIDA. Feſtina. Nam moritura nihil timebat. Ideo autem feſtina, id eſt occaſione vix data. COEPTIS IMMANIBVS EFFERA. Fera, nimis fera, furiata ſævis cogitationibus.

SANGVINEAM ACIEM. More ſuo oſtendit eam furentem vultu, geſtu, voce.

MACVLISQVE TREMENTES INTERFVSA GENAS. Hoc eſt trementes genas interfuſas habens maculis. PALLIDA MORTE FVTVRA. Aut pallidior, quam ſolent omnes eſſe poſt mortem: aut *pallida*, omine mortis futuræ. Aut *pallida*, conſcientia mortis futuræ.

FVRIBVNDA. Furenti ſimilis. Sane quidam volunt Virgilium ubique Didonis, tanquam Flaminicæ facere mentionem: apud veteres autem Flaminicam ſcalas plus tribus gradibus niſi Græcas ſcandere non licebat, ne ulla pars pedum ejus crurumve ſubter conſpiceretur, eoque nec pluribus gradibus, ſed tribus, ut aſcenſu duplicis niſus non paterentur extolli veſtem, aut nudari crura, nam ideo & Græcæ ſcalæ dicuntur: quia ita fabricantur, ut omni ex parte compagine tabularum clauſæ ſint, ne aſpectum ad corporis aliquam partem admittant. Et ſciendum ſi quid ceremoniis non fuerit obſervatum piaculum admitti: Hic autem piaculum admittitur: quod ipſa Dido ait: *Sacra Iovi Stygio quæ rite incepta paravi:* nam & ſupra ait, *Magicas invitam accingier artes.* Hoc vero loco plenius eam Flaminicæ ritum exceſſiſſe declarat, ubi de gradibus loquitur dicens. *Interiora domus.* &c. neque enim poteſt eſſe altum, quod tribus tantum gradibus conſcenditur: unde apparet plures gradus tribus fuiſſe, quod plenius de Anna ſubjunxit. *Sic effata gradus evaſerat altos.*

NON HOS QVÆSITVM MVNVS IN VSVS. Quem Æneas non ad hunc uſum reliquerat: & ut ſupra diximus, ſecundum Homerum vertitur munus in perniciem. Tale eſt in Bucolicis, *Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus hœdos.*

CVBILE. Cubandi locum dixit. ET MENTE. Conſilio.

DEVSQVE SINEBANT. Aut Iupiter qui Æneam abſcedere compulit: aut amor, aut neceſſitas fati.

VARIORVM.

QVÆ RITE INCEPTA. De Iove Stygio Turnebus lib. 13. cap. 14. & lib. 21. cap 22.

DVLCES EXVVIÆ. Victorius lib 5. Var. cap. 14. Macrob. lib. 4. cap. 6. Saturn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi:
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Vrbem præclaram ſtatui, mea mœnia vidi:
Vlta virum, pœnas inimico à fratre recepi.
Felix, heu nimium felix, ſi littora tantum,
Nunquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.
Dixit: & os impreſſa toro, Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. ſic? ſic juvat ire ſub umbras.

SERVII.

VIXI. Excuſat vitæ abruptionem: quia dicit Plato magna pœna adfici animas eorum, qui vitam ante tempus reliquerunt. ET QVEM DEDERAT CVRSVM FORTVNA, PEREGI. Non natura, nec fatum. Tribus enim humana vita continetur: *Natura*, cui ultra centum & viginti ſolſtitiales annos conceſſum non eſt. *Fato*, cui nonaginta anni, hoc eſt tres Saturni curſus exitium creant: niſi forte aliarum ſtellarum benignitas etiam tertium ejus ſuperet curſum. *Fortuna*, id eſt caſu, qui ad omnia pertinet quæ extrinſecus ſunt, ut ad ruinam, incendia, naufragia, venena. Bene ergo dixit *Fortuna*: Cicero in Philippicis, *Multa mihi imminere videbantur præter naturam, præterque fatum*: id eſt gladii Antonii ex caſu.

MAGNA. Cogitatione eorum qui me non viderunt, ſed factis cognoverunt. SVB TERRAS IBIT IMAGO. Bene imaginem dixit fortunæ. Valde enim quæritur apud philoſophos, quid illud ſit quod inferos petat. Nam tribus conſtamus: *Anima* quæ ſuperna eſt, & originem ſuam petit: *Corpore*, quod in terra deficit: *Vmbra*, quam Lucretius ſic definivit, *Spoliatus lumine aër*. Ergo umbra ſi ex corpore creatur, ſine dubio perit cum eo: nec eſt quicquam reliquum de homine quod inferos petat. Sed deprehenderunt eſſe quoddam ſimulachrum, quod ad noſtri corporis effigiem fictum, inferos petit: & eſt ſpecies corporea, quæ non poteſt tangi, ſicut ventus. Hinc in ſexto, *Corpora viva nefas Stygia vectare carina*. Hanc autem rem etiam Homerus requirit, ſimulachro Herculis apud inferos viſo. Et ſciendum ſimulachra hæc eſſe etiam eorum qui per apotheoſin dii facti ſunt. Vnde aut viſi eſſe apud inferos: aut illuc deſcendiſſe dicuntur. Horatius de Libero, *Te vidit inſons Cerberus aureo cornu decorum*. Sciendum tamen abuti poëtas, & confuſe vel ſimulachrum, vel umbras dicere.

VRBEM PRÆCLARAM STATVI. Non eſt contrarium illi loco, *Pendent opera interrupta*, quia illud ex perſona poëtæ ſupradictum eſt. Nam licet paululum aliquid ſupereſſet: quantum ad ipſam pertinet, fecerat: ut, *Vrbemque paratam*. Item paulo poſt, *Vrbemque tuam*, & re vera civitati quid ſupereſt factis muris, templo, portu, theatro, foro, ſenatu, quibus adjunguntur etiam privatæ ædes, ut, *Pars optare locum tecto, & concludere ſulco*. MEA MOENIA VIDI. A me facta: & pertinet ad effectum: ut, *Quam veſtræ fecere manus*.

VLTA VIRVM. Puniendo ejus interfectorem. Nam ideo addidit, *Pœnas inimico à fratre recepi*. & re vera nulli avaro major eſt pœna, quam amittere pecuniam propter quam commiſerat ſcelus. Bene autem *recepi*, quaſi debitas. Vel quod partem maximam civium ſollicitavi. Ergo hoc dicit, Feci illud: & illud, felix nimium fuiſſem, ſi tantum Æneas Carthaginem non veniſſet. Alii hæc quaſi per interrogationem volunt accipi: ut nihil dicat eſſe perfectum, Nunquid urbem ſtatui? Nunquid ulta ſum virum? Nunquid à fratre pœnas recepi? Felix tamen fuiſſem, ſi vel hoc tantum contingeret, ut Carthaginem non veniret Æneas. Sed & hanc varietatem gignit hic ſermo TANTVM, quem alii, tantummodo interpretantur. Nam ad utrunque admittitur. tamen melior eſt ſenſus ſuperior, quem nonnulli ſic exponunt propter *Pendent opera intertupta*: ut ordo ſit, Vrbem præclaram, & mea mœnia ſtatui, vidi: hoc eſt vidi dum ſtatuerentur.

OS IMPRESSA TORO. Applicito ore ad lectulum, vel *os* faciem: aut quaſi amatrix, ut, *Stratiſque relictis incubat*. aut certe quaſi peritura inſenſibili rei dat ſenſum: & ſic ad lectulum loquitur, ut ad haſtam Turnus, *Te Turni nunc dextra gerit*. Mezentius ad equum, *Rhebe diu res ſiqua diu mortalibus ulla eſt*.

SIC? SIC. Quaſi interrogatio & reſponſio. Et placet ſic inultam perire, vel hoc genere mortis, & hoc eam ſe loco intelligimus percuſſiſſe. Vnde alii dicunt verba eſſe ferientis. Alii ita diſtinguunt, *Sed moriamur ait*, & ſic poſt adjiciunt, *Sic juvat ire ſub umbras*, ut dubitaverit an inulta deberet mori: deinde ultionis difficultatem circumſpiciens dixerit, *Sic juvat ire ſub umbras*.

DONATI.

MORIAMVR. In plurali dixit: vel quia ſic ſæpe uſurpamus, ut de uno dicamus, nos: vel quia & reliquiæ erant perituræ.

VARIORVM.

ET NVNC MAGNA MEI. Cælius lib. 17. c. 16. & lib. 9. cap. 41. Phocylides: πνεῦμα γὰρ ἐςὶ θεῶ χρῆσις θνητοῖσι καὶ εἰκών. Cur MAGNA. Ex Ennio & Lucretio, Turneb. lib. 22. c. 26. & lib. 26. cap. 23. HARTVNG.

FELIX, HEV NIMIVM FELIX. Ex Catullo Macrob. lib. 6. cap. 1. Sat.

SED MORIAMVR. Attende horrendam luctam rationis & affectuum. Initium abruptum facit pathos, Macrob. lib. 4. c. 2. Saturn. HARTVNG.

Hau-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & noſtræ ſecum ferat omina mortis.
Dixerat, atque illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem, ſparſaſque manus. it clamor ad alta
Atria: concuſſam bacchatur fama per urbem.
Lamentis, gemituque, & fœmineo ululatu
Tecta fremunt; reſonat magnis plangoribus æther:
Non aliter, quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros, flammæque furentes
Culmina perque hominum volvantur perque deorum.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita curſu,
Vnguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis;
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud germana fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes aræque parabant?

SERVII.

HAVRIAT HVNC OCVLIS IGNEM. Aut videat omina tempeſtatis futuræ? quia navigantibus malum omen eſt, ſi rogalis flamma videatur: aut certe ſatisfaciat ſuæ crudelitati. AB ALTO. A mari.

DARDANVS. Pro Dardanius, Plautus. *Natus Argis ex Argo patre*; vel quod ipſe Æneas ante Dardanus dictus eſt. ET NOSTRÆ SECVM FERAT OMINA MORTIS. Vt Æneas quoque per vim maturius obeat; & bene infauſta omina imprecatur ei, qui ad novi regni auſpicia properat.

INTER TALIA. Per talia: ut, *Hunc inter fluvio Tyberinus amœno.*

CONLAPSAM ASPICIVNT. Non induxit occidentem ſe, ſed oſtendit occiſam, & hoc Tragico fecit exemplo, apud quos non videtur quemadmodum fit cædes, ſed facta narratur.

SPARSASQVE MANVS. Aut perfuſas ſangnine: aut morte reſolutas.

FOEMINEO VLVLATV. Proprio fœminarum. Horatius, *Et illanon virilis ejulatio.*

ANTIQVA TYROS. Vel nobilem dicit: vel illud oſtendit, quia Carthago ante Byrſa, poſt Tyros dicta eſt, poſt Carthago à Cartha oppido. Vnde fuit Dido inter Tyron & Brithon.

AVDIIT EXANIMIS. Id eſt, territa. Nam ut diximus, exanimatus mortuus eſt.

ORA SOROR FOEDANS. Cruentans, ut, *Sanguine fœdantem.*

NOMINE CLAMAT. Aut Didonem vocat: ut ſupra diximus, Pœnorum lingua viraginem. Nam Eliſa dicta eſt. Sed virago eſt vocata cum ſe in ignem præcipitavit. Aut *nomine clamat*, nominat: ſicut & Homerus dicit ἐκ τὸ ὀνόμαζεν ſexies nominabat. Aut certe vero nomine, ut ſolent dolentes: ut, *Hunc ego te Euryale aſpicio.* Item, *Mater Cyrene mater.* Hinc & ibi ait, *Et te crudelem nomine dicit.* Et multi quærunt, quomodo procedat hoc, cum ejus nomen nuſquam ſequatur. Sed tractum eſt à jure, ubi dicitur nihil intereſſe utrum quis unum filium habens, dicat; *Fili heres eſto*: au, *Tite heres eſto.* Ergo dicendo, *Hoc illud germana fuit?* quaſi nomen dixit. Sane ſciendum bene eum perturbatæ integrum non dediſſe ſermonem.

HOC ILLVD GERMANA FVIT. Allocutio per conqueſtionem. HOC ROGVS ISTE MIHI. Alludit ad hiſtoriam.

DONATI.

HAVRIAT. Pars ultionis erit, ſi hoſtis abiens rogi flammas aſpiciat, & triſtis ominibus naviget.

ATQVE ILLAM. Oſtendit celeritatem in Didone, ut nemo ictum viderit, ſed illam cadentem aſpexerunt.

NOMINE. At qui non dixit Dido, ſed germana. Sed duplex eſt nobis nomen: alterum naturæ & ſanguinis quo conjunctæ perſonæ appellantur: ut mater, pater, frater, ſoror, & ſimilia. alterum quod imponitur ab extraneis: ergo ſoror, ſororem nomine ſanguinis appellare debuit: unde dixit germana.

VARIORVM.

HAVRIAT HVNC OCVLIS, Videat omina tempeſtatis futuræ, hunc rogalem ignem. Aut certe ſatisfaciat ſuæ crudelitati. De locutione videatur Scalig. lib. 4. cap. 16.

NON ALITER QVAM SI, &c. Eleganti ſimilitudine commiſerationis affectum exaggerat. Nam hoc ſignificare videtur, non minorem fuiſſe luctum ex unius morte, quam ſi tota urbs ruiſſet. Et alludere videtur ad Carthaginis direptionem, duce Scipione Æmiliano. NASC.

RVAT HOSTIBVS OMNIS CARTHAGO. Macrob. lib. 4. cap. 6. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quid primum deſerta querar? comitemne ſororem
Sprevisti moriens? eadem me ad fata vocaſſes;
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patriosque vocavi
Voce deos: ſic te ut poſita crudelis abeſſem?
Extinxti te, meque, ſoror, populumque, patreſque
Sidonios, urbemque tuam. date vulnera lymphis
Abluam, & extremus ſiquis ſuper halitus errat,
Ore legam. Sic fata, gradus evaſerat altos,
Semianimemque ſinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graves oculos conata attollere; rurſus
Deficit, infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens, cubitoque innixa, levavit:
Ter revoluta toro eſt, oculiſque errantibus alto
Quæſivit cœlo lucem, ingemuitque reperta.

SERVII.

QVID PRIMVM DESERTA QVERAR? Conqueritur cur relicta ſit: nec ad par exitium convocata.

COMITEMNE SOROREM SPREVISTI? Deeſt, Illudne quod ſprevisti comitem ſororem? & ſemiplene loquitur. TVLISSET. Abſtuliſſet.

STRVXI MANIBVS. Quaſi ſceleris contaminata, & quaſi ipſa interitum ſororis adjuverit. *Struxi manibus*, ſubaudis ROGOS. PATRIOS DEOS. Saturnum & Iunonem.

POSITA. Exanimata. Statius, *Poſituſque beata Morte pater.* CRVDELIS. Illum crudelem dicit, quod ſit dubium tu an ego.

EXTINXITE MEQVE SOROR. Varro ait non Didonem, ſed Annam amore Æneæ impulſam ſe ſupra rogum interemiſſe. POPVLVMQVE PATRESQVE VRBEMQVE TVAM. Patres id eſt Senatum, Vrbem tuam quam extruxiſti, & quidam hoc loco volunt treis partes politiæ comprehenſas, populi, optimatium, regiæ poteſtatis: Cato enim ait de tribus iſtis partibus ordinatam fuiſſe Carthaginem.

AMPLEXA FOVEBAT. Bene non fovit, ſed *fovebat*, ut id diu factum oſtenderet.

DATE LYMPHIS. Date lymphas, ut vulnera abluam, hoc eſt date aquam: aut *date*, id eſt permittite. Lavare autem cadavera ſatis proximis concedebatur. Vnde queritur mater Euryali: *nec vulnera lavi Veſte tegens.* Sane in ſacris pura veſtis appellatur, quæ neque maculam habeat ex homine mortuo. Id hoc loco comprehenſum accipi poteſt, cum Dido inducitur habuiſſe crinem ſacratum, quo videlicet abſciſſo poſſit ſine cruciatu mori: prius tamen voluit ablui cruorem, cum ait, *date vulnera lymphis Abluam.* Plenius tamen infra ait, *Semianimemque ſinu germanam*, uſque, *veſte cruorem*, ut tanquam in veſte pura legitimo ſumptu morte data haberetur, * quod quæ ſacratum crinem habuerit vitæ fuerit immorata; nam ſubjecit apte ex perſona Iridis: *Hunc ego diti Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.*

ORE LEGAM. Muliebriter, tanquam poſſit animam ſororis excipere, & in ſe transferre. Sic Cicero in Verrinis, *Vt extremum filiorum ſpiritum ore excipere liceret.*

GRADVS EVASERAT ALTOS. Id eſt aſcenderat, aut rogis ſcilicet, qui pro qualitate fortunarum fiebant. Vnde in ſexto ait, *Cœloque educere certant.* Aut quia lecti antiquorum alti erant, & gradibus aſcendebantur, quibus ſuperatis Anna amplectitur ſororem.

CRVORES. Exprimebat, vel alluebat, ut, *Vulnera ſiccabat lymphis.* An ſuam veſtem vulnere Didonis infectam uſurpavit. Nam nec ſanguines dicimus numero plurali, nec cruores. SICCABAT autem, exprimebat.

SVB PECTORE. Per tranſitum dictus vulneris locus.

TER REVOLVTA TORO EST. Aut ſæpius: aut Promanteuſis. ERRANTIBVS. Vicinitate mortis propter tria bella Punica, præſagium propter bella Carthaginis.

INGEMVITQVE REPERTAM. Atqui dixit, *inviſam quærens quam primum abrumpere lucem*, ſed oſtendit morientes ſua improbare deſideria: ut in ſexto, *Quam vellent æthere in alto Nunc & pauperiem & duros perferre labores.*

VARIORVM.

QVID PRIMVM DESERTA. Facit pathos addubitatio Macrobius libro quarto capite ſexto Saturn.

INGEMVITQVE REPERTAM MSS. ut & Donatus & Servius REPERTAM: quod eſt reperiſſe.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum Iuno omnipotens longum, miſerata dolorem,
Difficileſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantem animam, nexoſque reſolveret artus.
Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat;

SERVII.

TVM IVNO OMNIPOTENS. Aut pronuba aut inferna.

DIFFICILESQVE OBITVS. Quia ſupererat vita ei, quæ caſu non aut fato aut natura moriebatur: ut, *Nam quia nec fato, merita nec morte peribat*: id eſt naturali. IRIM DEMISIT OLYMPO. Vt & ſupra diximus, trahit hoc de Alceſte Euripidis, qui inducit Mercurium ei comam ſecantem: quia fato peribat mariti. Alii dicunt Euripidem, Orcum iu ſcenam inducere, gladium ferentem qu o crinem Alceſti abſcindat. Euripidem hoc à Pœnia antiquo tragrco mutuatum. Sane ſciendum hoc ideo nunc fieri, quia certis conſecrationibus ſolebant homines facere,ut muniti eſſent adverſusfortunę impetus.Nec poterant mori,niſi exauctorati illa conſecratione. Vnde circa Didonem iſta ſervantur.

NAM QVIA NEC FATO. Cum dicat Virgilius, *Stat ſua cuique dies*, quomodo hoc dicit? *Nam quia nec fato, merita nec morte peribat, Sed miſera ante diem.* Nam ſi fato vivimus, quid agunt merita? ſi penſamur meritis, quæ vis fati? quomodo hic & fatum admittit & meritum? Deinde cum dixerit, *Stat ſua cuique dies*, quomodo dicit ante diem? Harum rerum ratio ſic redditur:Sunt & fata quæ dicuntur denunciativa,ſunt alia quæ condicionalia vocantur.Denunciativa ſunt quæ omnimodo eventura deferunt, ut verbi gratia Pompejus ter triumphaturus eſt. Hoc illi fata dederunt, ut ubicunque terrarum fuerit ter triumphet: non poteſt aliter evenire, & ideo fatum quod hoc denunciat, *denunciativum* vocatur: *Condicionale* vero hujuſmodi eſt, Pompejus ſi poſt Pharſalicum bellum Ægypti litus attigerit, ferro peribit, hic non omnimodo neceſſe erat ut videret Ægyptum, ſed ſi caſus illum ad aliam regionem forte duxiſſet evaſerat.

Sic & apud Homerum Achilles, refert matrem deam ſibi dixiſſe, ut ſi bello Trojano ſe ſubtraheret, & reducem patriæ daret, alta ſenecta viveret, ſed inglorius: Si vero apud Trojam pugnando perſeveraret, adeptus magnam gloriam primævus obcumberet. Vides igitur conditionem fati ſub duplici eventus exſpectatione pendere. Achilli enim dies ſtatuta erat, qua domum repetens ſenex periret, ſed quia bellum non reliquit, obiit quidem ante diem fato ſtatutum, ſed nec tum ſine fato, quia de gemina fati auctoritate veniebat utraque condicio. Sic & Didoni decretum fuerat ut Vrbem præclaram ſtatueret, ulciſceretur virum, pœnas de parricidio fratris exigeret. Pervenerat autem ad ſeram mortem ſine ulla felicitatis offenſa, Si Trojana claſſis ad litus Africæ non veniret,qua portum Carthaginis ingreſſa nec continuaretur vlterius reginæ nota felicitas, nec expectaretur ad mortem dies illa ſera quæ fuerat conſtituta.

Hæc ſciens Maro, inducit ipſam Didonem in extremis ſuis iſta dicentem, *Vrbem præclaram ſtatui, mea mœnia vidi, Vlta virum, pœnas inimico à fratre recepi, Fœlix heu nimium fœlix ſi litora tantum, Nunquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.* Sic & Vulcanus reſpondens Veneri armari filium poſtulanti conditionale fatum adſerit fuiſſe Trojanis, ut ſi Æneas cœleſtibus armis fuiſſet armatus, annos X. ultra quam ſtetit Troja duraret, nec Priamus ante idem tempus periret: quo præſidio prætermiſſo præparandæ Trojanæ incolumitatis extincta conditio eſt, & hoc eſt, quod ait, *Similis ſi cura fuiſſet*, & quod dicit, *Fas nobis*, &c. hoc eſt per fata licuiſſet: Si enim nefas eſt obviare fatis, fas eſt omne quod permittente fatorum lege præſtatur. Ergo ſenſus hic eſt, Cura quæ tibi nunc eſt, Si ſtante Troja fuiſſet, armari filium tuum mihi per fata licuiſſet, propter rationem ſcilicet conditionalis fati & vitam Priami, & regna Trojæ tam Iuppiter quam fata ſervaſſent, cum hoc decreti conditio contineret.

Ergo *ſtat ſua cuique dies* aut denunciativo fato & mutationem omnino non recipit; aut condicionali & ſi eventum alterum caſus adtulerit, non inſpecta die acceleratur interitus: quod ergo dixit, *Nam quia nec fato, merita nec morte peribat*, nolo illum putes univerſa confundere: Illi enim dicuntur non fato perire ſed merito, qui maxima in deos, & non ignoſcenda committunt, ut Salmoneus, ut contemptor divum Mezentius, ut Tytius, ut Ixion, quos ſi fato dixeris oppetiſſe pugnaveris, nam qui excedunt delinquendi modum ipſe ſibi pœnam ſanciunt,quam ſi fatis imputandam putaveris,excuſas peremptorum reatum; hoc eſt ergo quod dicit, *Nam quia nec fato*, id eſt denunciativo, *merita nec morte*, id eſt nullo immani crimine commiſſo. *Sed miſera ante diem*; hoc eſt uno de condicionalibus fatis ſtatuto: Si Trojanæ claſſis non contigiſſet adventus.

DONATI.

NEC FATO NEC MORTE MERITA. Non ſecundum inſtitutum naturæ, quod fatis attribuitur. difficilis enim mors eſt, cum non conſenſu naturæ ſpiritus redditur, ſed vi extorquetur.

VARIORVM.

NAM, QVIA NEC FATO, M. N. M. P. &c. Aliud eſt Græcis παρ' ὥρας, aliud παρὰ μοίρας θανεῖν: παρ' ὥρας dicitur de iis qui obeunt in juventute; παρὰ μοίρας de illis, qui violento exitu decedunt. Tum opinio multorum, non receptos inferis, qui funere acerbo prærepti eſſent, quos Ἀώρους vocabant: nec eos, qui violento genere mortis erepti forent, quos βιαιοθανάτους appellabant: nec illos, qui ſepulturæ honore caruiſſent. Aoros quidem tamdiu in ſuperis errare & vagari credebant, donec in morte reliquum tempus exegiſſent quod in vita non impleverant. *Ajunt enim & immatura morte præventas animas, eo uſque vagari iſtic donec reliquatio compleatur ætatis, qua cum pervexiſſent, ſi non intempeſtive obiiſſent.*

 Sed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sed miſera ante diem, ſubitoque accenſa furore,
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis,
Mille trahens varios adverſo Sole colores,
Devolat, & ſupra caput aſtitit. Hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.
Sic ait, & dextra crinem ſecat: omnis & una
Dilapſus calor, atque in ventos vita receſſit.

SERVII.

SED MISERA ANTE DIEM. Non eſt contrarium, quod dicit in decimo, *Stat ſua cuique dies.* Nam ut ſæpe diximus, ſecundum ſectas loquitur: & hoc ſecundum alios, illud ſecundum alios dictum eſt. Quanquam grammaticæ reſponſionespoſſunt ſufficere, *Omnia vincit amor: & nos cedamus amori.* FVRORE. Quia pudica in amorem devenerat.

FLAVVM CRINEM. Matronis nunquam flava coma dabatur, ſed nigra, unde Iuvenalis, Satyr. 6. *Sed nigro flavum crinem abſcondente galero.* Huic ergo datur quaſi turpi. AVT FLAVVM, quia in Catone legitur de matronarum crinibus, *Flavo cinere unctitabant ut rutilæ eſſent.*

CAPVT DAMNAVERAT. Nondum eam morti deſtinaverat, poteſt accipi, *Stygioque caput damnaverat orco*: ut Didonem voto liberaret quod ſemper omnes optant, ut ſine cruciatu moriantur; nam ſubjunxit, *Hunc ego diti Sacrum juſſa fero teque iſto corpore ſolvo*, id eſt libero, vel illud ab orco nondum liberaverat, cum illa devotum crinem adhuc retinens, inter reos eſſet. Ergo cujuſcunque debiti, id eſt reatus damnatio finem facit. DAMNARE autem eſt damno adficere, id eſt debito liberare. Ideo & cum vota ſuſcipimus, rei voti dicimur donec conſequamur beneficium, & donec condemnemur, id eſt promiſſa ſolvamus, ut, *Damnabis tu quoque votis.* Et bene poëta non ait, illam damnaverat, ſed caput ipſum unde crinis fuerat auferendus.

IRIS ROSCIDA, Quia cum nubibus fit pluvialibus, quæ rore non carent. ADVERSO SOLE. Sane naturalem rem expreſſit. Iris enim niſi è regione Solis non fit, cui ille varios colores dat: quia aqua tenuis, aër lucidus, & nubes caligantes inradiante iſto varios creant colores.

SACRVM IVSSA FERO. Euripides Alceſtin Diti ſacratum habuiſſe crinem dicit, quod Poëta tranſtulit ad Didonem. CORPORE SOLVO. Id eſt animam tuam, quia ait ſupra, *Nexoſque reſolveret artus.*

OMNIS ET VNA. Vno impetu effuſa eſt vita, iſt eſt anima. DILAPSVS CALOR. Secundum eos qui dicunt animam calorem eſſe, qua recedente corpus friget: ut, *Corpuſque lavant frigentis & ungunt.*

IN VENTOS VITA RECESSIT. Id eſt anima, ut in quarto Georgicorum. *Quenque ſibi tenues naſcentem accerſere vitas.* Et dicendo *in ventos*, aut eos ſequitur qui animam aërem dicunt, hoc eſt in materiam ſuam redire, aut certe eos qui dicunt animam perire cum corpore: ut intelligamus evanuit, in ventos receſſit: ut in nono, *Sed auræ omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.*

DONATI.

ANTE-DIEM. Ante tempus quod natura potuit afferre.

SOLVO. Omnia quibus vita conſtat ſibi invicem nexa ſunt: ſed cum reſoluta fuerint, atque à ſeſe receſſerint, tunc mors ſequitur.

VARIORVM.

Idem Tertullianus de inſepultis hoc quoq; traditum creditumque: ait: *Creditum eſt inſepultos non ante ad inferos redigi, quam juſta receperint.* Vtrumque ergo in Didone Poëta expreſſit, & βιοθάνατον ſimul & ἄωρον periiſſe indicat. SED QVIA NEC FATO κατὰ μοίρας. SED MISERA ANTE DIEM, παρ' ὥρας. Tertium addidit: MERITA NEC MORTE. Innocentem & nullo crimine commiſſo manus ſibi attuliſſe ſignificat. Nam plerique aut propter crimina ſua ſupplicio publice afficiuntur; aut ipſi ſibi lethum conſciſcunt metu gravioris pœnæ, quam ſe meruiſſe conſcii ſunt Ex eo genere βιοθανάτων non fuiſſe Didonem oſtendit. Hæc ſimpliciſſima illius loci expoſitio. Servius multa involvit, quæ nec evolvit & longe à ſcopo aberrat. Turneb. lib. XI. c. 19. SALMAS.

NONDVM ILLI FLAVVM. P. Fabula ex Euripide. Macrob. lib. 5. cap. 19. Saturn. Turneb. lib. 19. cap. 17. Muretus lib. 4. cap. 16. Canterus lib. 4. cap. 20. De flavo crine Iunius de coma, cap. 19.

PROSERPINA VERTICE, &c. Hic ritus exſtat apud Macrobium, lib. 5. cap. 7. Euripides in Alceſte, & Oreſte, & Tauris. Homerus Iliad. ψ. Ovidius lib. 3. Metamorph. *Et ſectos ſecum impoſuêre capillos.* HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER QVINTVS.

INTEREA *medium Æneas jam claſſe tenebat*
Certus iter, fluctuſque atros Aquilone ſecabat,
Mœnia reſpiciens, quæ jam infœlicis Eliſæ
Collucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
Cauſa latet: duri magno ſed amore dolores

SERVII.

INTEREA. Dum fletur aut ſepelitur Dido, & hoc ſermone librum, ut ſolet, ſuperioribus junxit: cujus pars major ex Homero ſumpta. Nam omnia quæ hic commemorat, exhibentur circa tumulum Patrocli: niſi quod illic curule exercetur, hic navale certamen. Sane intelligendum non potuiſſe fieri, ut una nec plena die Æneas ad Siciliam perveniret. Vnde accipiendum eſt, ſicut ſupra legimus, quod circa ortum lucis navigavit: ut, *Regina è ſpeculis ut primum albeſcere lucem Vidit, & æquatis claſſem procedere velis.* Ergo tota die dum ſe Dido interemit, dum fletur, paululum provectus eſt leniter ſpirantibus ventis: & flammas rogi circa veſperam vidit, quo tempore & per naturam ignem videre potuit, & per priſtinum morem quo per diem cadavera non incendebantur. Deinde tota navigans nocte & alterius diei parte ad Siciliam venit. MEDIVM. Aut medium eſt quicquid à principio recedit, & necdum finem ſortitur: aut *medium*, ſic altum ut medium putares: ut, *Graditurque per æquor Iam medium.* Nam vere *medium* ſequenti indicat loco: *Vt pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla Occurrit tellus.* Sane ſpeciem pro genere poſuit, nam mare ſignificat maria. TENEBAT. Nautico uſus eſt verbo, ut *Iliacas vento tenuiſſe carinas.* Et, *Ni teneant curſus.*

CERTVS. Aut indubitabiliter pergens, id eſt itineris ſui certus, aut certus Æneas, id eſt ſollers, ſtrenuus, velox: ut, *Equidem per littora certos Dimittam.* ATROS AQVILONE. Quos nuper flans Aquilo atros effecerat: ut, *Et mediis properas Aquilonibus ire per altum.* Nam ex Africa venientibus Auſter ſecundus eſt, Aquilo adverſus; ergo hoc dicit quod fluctus, qui atri eſſe conſuerunt Aquilonis flatu qui ante flaverat ſecundo flatu, ſecarit Æneas ſurgente Zephyro, ut Mercutius, *Nec Zephyros audis ſpirare ſecundos.* Sed novimus tempeſtatis hanc eſſe naturam, ut reliquias venti teneat, etiam in alterius flatu. Sicut Lucanus, *Vt quotiens æſtus, Zephyris furiiſque repugnat, Huc abeunt fluctus, illuc mare.* Atros autem ſecundum Plinium dicit, qui ait in naturali hiſtoria, non eſſe maris certum colorem: ſed pro qualitate ventorum mutari: & aut flavum eſſe, aut lutulentum, aut atrum.

COLLVCENT FLAMMIS. Lucent undique. In honorem enim regum cum facibus procedebatur à populo. Vnde ait de Pallante, *Lucet via longo Ordine flammarum, & late diſcriminat agros.* Poſtea etiam funebres lectulos proferre cœperunt. Vnde eſt etiam in ſexto, *Vel quæ Tyberine videbis Funera:* quum de Marcello ædili diceret, filio ſororis Auguſti, in cujus honorem hoc factum eſt. QVÆ TANTVM. In quantitate eſt admiratio. Sane ſciendum Varronem dicere Æneam ab Anna amatum: & licet (ut ſupra diximus) plurimum tempus interſit, lectum tamen eſt.

CAVSA LATET: DVRI MAGNO SED AMORE DOLORES POLLVTO. *Duri dolores*, ὑπέρθεσις eſt: ſed expoſitio talis eſt, Ignorabant quidem cauſam Trojani, conjecturis tamen propius accedebant. Nam duri dolores magno amore polluto, id eſt læſo: & notus fœminarum furor docebat Trojanos pertriſte augurium, ſcilicet ut crederent Didonem ſe interemiſſe. Multi dicunt, DVCVNT, dilacerant; ut ad ſupra dictas duas cauſas tertia accedat. Percellebant, inquit, animos Trojanorum, quod naſcebantur duri dolores amore polluto: quod notus erat fœminæ furor: quod ignem rogi videbant, id eſt omen navigantibus triſte. Vt PER TRISTE, valde triſte ſit. Sed ſi ſic intellexerimus, tertio dicto congruit tantum, non etiam ſuperioribus: nec enim Trojani navigantes jam poterant de amore, aut de furore Didonis eſſe ſolliciti.

DONATI.

ATROS AQVILONE. At qui non eſt aptus ex Africa in Italiam navigantibus: ſed vel poſuit ſpeciem pro genere: vel navigabat Aquilone, quia ex ſecundo Iovis præcepto ſtatuerat, Carthaginem relinquere, quocunque ferrent venti, ut etiam Aquilone flante, enavigaret quo illi ferrent.

VARIORVM.

Hunc librum Turneb. explicat, lib. 14. cap. 4. & lib. 26. cap. 17.

FLVCTVSQVE ATROS. Turneb. lib. 26. cap. 28. Mercur. lib. 3. Var. cap. 13.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Polluto, notumque furens quid fœmina poſſit;
Triſte per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Vt pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla
Occurrit tellus, maria undique, & undique cælum:
Olli cæruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyememque ferens, & inhorruit unda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta,
Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve pater Neptune paras? ſic deinde locutus,
Colligere arma jubet, validiſque incumbere remis:
Obliquatque ſinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non ſi mihi Iupiter author

SERVII.

TRISTE PER AVGVRIVM. Quidam augurium pro conjectura accipiunt; ſed in quarto libro relatum eſt duplici modo diras fieri, aut in ſignis, aut quocunq; modo, aut quacunq; parte. Sed de ſignis diram fieri, in tertio de arpyiis & in quarto de Didone ſignificatum eſt: nunc quocunque modo diram fieri ſic oſtenditur; cum facit Ænean ex Africa navigantem flammam è rogo Didonis adtendere, dixit enim, *Quæ tantum accenderit ignem Cauſa latet*, uſque, *pectora ducunt*. Cum enim dat ubique Æneæ auguriorum peritiam, oſtendit ſciſſe eum etiam hæc ſigna inter diras referri *, quod verum fuiſſe declarat ſecuta tempeſtas. TEVCRORVM PECTORA DVCVNT. Sicut dictum eſt propter viſas flammas rogales quæ malum navigantibus omen efficiunt, & Trojani auguriorum periti ſunt, nam neque ad Italiam veniunt, & mox naves incendio amittunt.

RATES. Pro navibus abuſive poſuit.

OCCVRRIT TELLVS. Iocunde occurrit: è contrario, *Terræque urbeſque recedunt*. MARIA VNDIQVE ET VNDIQVE COELVM. Ecce vere nunc eſt medium mare.

OLLI. Aut tunc: aut illi. SVPRA CAPVT. Periculoſus, inevitabilis, mortifer. Nec enim ſimpliciter dictum eſt, cum omnis imber ſuper caput ſit.

NOCTEM. Tenebras, hyemem, tempeſtatem: Græci enim χειμῶνα, & non ſolum anni tempus, ſed & tempeſtatem ſignificant. INHORRVIT VNDA TENEBRIS. Hoc eſt & noctis, & nubium.

IPSE GVBERNATOR. ἐμφατικῶς hoc eſt qui debuit eſſe ſolatio. PVPPI AB ALTA. Subaudis, HÆC AIT.

QVIANAM. Id eſt cur. & eſt interrogantis adverbium, quo uſus eſt bis hic, & in decimo, *Cœlicolæ magni quianam ſententia vobis Verſa retro?* NIMBI. Pro nubes.

COLLIGERE ARMA IVBET. Vela contrahere, non penitus deponere. Nam dicit, *Obliquatque ſinus in ventum.*

OBLIQVATQVE SINVS IN VENTVM. Contra eam partem qua venti flabant, & eleganter per totum, gubernatorem oſtendit ante omnia tentare, quam ad confeſſionem deſcendat.

MAGNANIME ÆNEA. Fortiſſime, & eſt epitheton ſumptum ex tempore, hoc eſt qui non conſternaris: Sic in quarto ubi nuptias facturus eſt, ait *ipſe ante alios pulcherrimus omnes*. IVPPITER AVCTOR. Aut noſtræ navigationis, aut ſecundum uſum loquutus eſt: nec ſi hujus rei auctorem ſe Iuppiter faciat. Et multi quærunt quomodo auctor Iuppiter, cum Apollini dicat, *Tot maria intravi duce te.* Sed legimus, *Quæ Phœbo pater omnipotens*: ſed nunc ſpecialiter navigantibus ex Aphrica auctor eſt Iuppiter.

DONATI.

OCCVRRIT. Impatientiam cupientis gratulari ſignificat.

VARIORVM.

PELAGVS TENVERE RATES. Vbi altum tenuere procul à littore provectæ: id enim *pelagus* eſt. argumento ſunt piſces pelagii, qui opponuntur littoralibus. TVRNEB. lib. 14. cap. 4.

CÆRVLEVS SVPER CAPVT IMBER. Crediderim hic *cæruleum* Græcorum more, pro atro poni, ἡ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων. Id eſt, cæruleis ſuperciliis, quod valet nigris, conſenſu Græcorum Grammaticorum. TVRNEB. lib. 15. cap. 4.

IPSE GVBERNATOR PALINVRVS. ἐμφατικῶς IPSE, optimus, omniumque peritiſſimus gubernator. Nec ab re pronomen *ipſe*, additum eſt, quod ἔμφασιν habet; cum ſcilicet ad magnitudinem tempeſtatis exaggerandam, tum ad navigationis deſperationem apertius declarandam. Nam ubi de re quapiam aliquis ipſius peritiſſimus deſperat, ibi alius imperitior ſperare non debet. NASCIMB.

COLLIGERE ARMA IVBET. Contrahere vela & breviari. Imitatione Græca dixit, quibus ὅπλα etiam armamenta ſunt & vela, ut notat Turneb. lib. 19. cap. 29.

OBLIQVATQVE SINVS. *Obliquare ſinus*, eſt velum obliquum tendere; quod fecit neceſſario Palinurus, cum tranſverſim venti flarent: ſequitur enim, mutati tranſverſa fremunt. Turneb. lib. 14. cap. 4.

Spon-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere cœlo.
Mutati tranſverſa fremunt, & veſpere ab atro
Conſurgunt venti, atque in nubem cogitur aer.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. ſuperat quoniam fortuna ſequamur:
Quoque vocat vertamus iter. nec littora longe
Fida reor fraterna Erycis, portuſque Sicanos:
Si modo rite memor ſeruata remitior aſtra.
Tum pius Æneas: Equidem ſic poſcere ventos
Iamdudum, & fruſtra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. an ſit mihi gratior ulla,
Quoque magis feſſas optem dimittere naveis,

SERVII.

HOC COELO. Hoc eſt aëre. *In hoc cœlo qui dicitur aër.* Sicut Lucretius poſuit.

MVTATI TRANSVERSA FREMVNT. Id eſt, hinc atque hinc, quod ex tranſuerſo; Varro de ora maritima: *Nihil enim venti ut docti dixerunt niſi aër multus fluens tranſverſus.* Eſt autem adverbium factum de nomine: ut, *Cunctatur & amnis Rauca ſonans.* Item, *Et pede terram crebra ferit.* Nomen & adverbium plerunque in ſe tranſeunt: ut, *Torvumque repente clamat*, id eſt torve. Item adverbium in nomen: ut, *Dum mane novum*: & accepta declinatione factum eſt nomen. Sic Perſius, *Iam cras heſternum, heu conſumpſimus, ecce aliud cras.* Sed nomen cum adverbium eſſe cœperit, fit indeclinabile: adverbium cum nomen eſſe cœperit, declinatur. Vnde ait Plautus, *A mani uſq; ad veſperum.* A mani autem propter tetraptoton dixit. Cum enim in alienum jus tranſeunt hæ partes, non ſuis, ſed earum ad quas tranſierint, utuntur poteſtatibus, in declinatione duntaxat. Nam temporum ſuorum rationem reſervant: ut hoc loco TRANSVERSA, cum adverbium ſit, A tamen brevis eſt: quia venit ex nomine, licet duæ conſonantes ſequantur, cum ſciamus A terminata adverbia longa eſſe, ut paulo poſt, *Et fruſta cerno te tendere contra.* ET VESPERE AB ATRO. Id eſt ab occidente nubibus confuſo, hoc eſt quo tendimus: nec enim ſine ratione poſt generalitatem addidit ſpeciem. Quidam autem ideo *atro* dicunt, quia ubi dies occidens, atra omnia facit, id eſt noctem.

IN NVBEM COGITVR AER. Nubes enim, aëris denſitas facit: ut, *Denſat, erant quæ rara modo, & quæ denſa relaxat*: Contrario, *Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.*

NEC NOS OBNITI CONTRA. κατ᾽ ἑαυτοῦ. Sufficiebat enim aut obniti, aut contra niti. TENDERE, Pro contendere Aphæreſis eſt. TANTVM. Aut quantum adverſa tempeſtas valet, aut TANTVM pro in tantum, ut, *Quid tantum inſano juvat indulgere labori.*

SVFFICIMVS. Hic ſimpliciter, alibi ſubminiſtrare ſignificat: ut, *Sufficit humorem, gravidas cum vomere fruges.* SEQVAMVR. Fortunam ſcilicet.

QVOQVE VOCAT VERTAMVS ITER. Videtur bis idem dixiſſe. NEC LITTORA LONGE. A facile & deeſt *eſſe.*

FIDA. Propter Aceſtis affinitatem. FRATERNA ERYCIS. Propter Erycem Butæ & Veneris filium: ſecundum alios, Neptuni & Veneris regem Siciliæ, unum ſicut dicitur de numero Argonautarum. SICANOS. Corripuit SI, alibi producit ut, *Sicanio prætenta ſinu.*

RITE MEMOR SERVATA REMETIOR ASTRA. Si rite remetior aſtra, paulo ante ſervata: ſcilicet ante tempeſtatem. Colligit autem vicinitatem ex ratione curſus, qui á peritis, horis colligitur, quas indicant aſtra.

IAMDVDVM. Non tantum heroicum eſt quod dant Æneæ gubernandi ſcientiam: ſed etiam ad prooeconomiam pertinet. Dicturus enim eſt, *Et ipſe ratem nocturnis rexit in undis.* FRVSTRA CERNO TE TENDERE CONTRA. Ad illud reſpondit. *Nec nos obniti contra, nec tendere tantum Sufficimus.*

FLECTE VIAM. Ex re mira nata declamatio. In terra enim à via deflectimus nos: in mari ipſam deflectimus viam. Non ergo velorum viam, ſed per vela ipſius curſus viam dixit: *Flecte* autem ſignificat muta, ut, Pacuvius, *Quæ meûm veniens flexit ſociûm pectora*, & hic ad illud reſpondit, *Quoque vocat vertamus iter.*

FESSAS NAVEIS. Pro nos feſſos. Vel FESSAS quaſſas, nec ad plenum refectas. DIMITTERE. Pro immittere.

VARIORVM.

SVPERAT QVONIAM FORTVNA SEQVAMVR. Fortunam. vel *ſequamur* pro obſequamur: ut modo *tendere*, pro contendere. Inrebus agendis ſi major vis interveniat, hanc conſentiendo potius quam reluctando vincamus, & æquum cenſeamus, ut homini placeat, quicquid placuit Deo. Macrob. lib. 5. cap. 16. Saturn. TAVB.

REMETIOR ASTA. Venuſte *remetior* dixit, ut qui alias etiam aſtra menſus fuerat, ad Aſtrologorum morem, illudens, qui numeris, argumentis, nec non inſtrumentis aſtra metiuntur. NASCIMB.

SIC POSCERE V. Pro velle. Brodæus lib. 9. Miſc. 20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quam quæ Dardanium tellus mihi ſervat Aceſtem,
Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa?
Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela ſecundi
Intendunt Zephyri: fertur cita gurgite claſſis,
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelſo miratus vertice montis
Adventum, ſociaſque rateis, occurrit Aceſtes,
Horridus in jaculis, & pelle Libyſtidis urſæ:
Troïa Criniſo conceptum flumine mater
Quem genuit. veterum non immemor ille parentum,
Gratatur reduces, & gaza lætus agreſti
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis.

SERVII.

DARDANIVM ACESTEN. Vt & ſupra diximus, Hippotes filiam ſuam Egeſtam ne ad cetos religaretur, ſuperpoſuit naviculæ, & miſit quo fors tuliſſet. Qua delata ad Siciliam, Criniſus fluvius concubuit cum ea converſus in canem, unde Aceſtes natus eſt. Vel, ut quibuſdam videtur, Egeſtus: hujus rei ut eſſet indicium, nummum effigie canis percuſſum Siculi habuerunt. Alii dicunt Laomedontem regem Trojanorum cum graviter cives ſui ab eo ceto, id eſt bellua marina infeſtarentur, propterea quod mercedem Neptuno ob fabricatos muros negaſſet, ad templum Iovis Ammonis ſcitatum miſiſſe de mali remedio vel fine, cui cum eſſet reſponſum, ut filiam ſuam Heſionam belluæ offerret, & hoc à civibus facere cogeretur, fore reſpondit ſi ante eorum filias belluæ objeciſſet: quo facto cum plures puellæ à ceto abſumptæ eſſent, plerique parentes filias in longinqua miſerunt, ex quibus una Troja, nomine Ægeſta * delata in Sicilia eſt, & Criniſo, ſicut dictum eſt, compreſſa, edidit Aceſten.

Alii dicunt Laomedontem cum ſicut narratum eſt, propter filiam ſuam ſeditionem à civibus pertuliſſet, unum de Trojanis auctorem ſeditionis occidiſſe, filiaſque ejus mercatoribus exponendas dediſſe, à quibus illæ in Sicilia prope Criniſum amnem relictæ ſunt, quarum ille una in canem converſus compreſſa * quidam dicunt Ægeſtam reverſam in matrimonium à Capye ductam ex quibus Anchiſen natum. SERVAT. Hic tenet: ut, *Tantas ſervabat filia ſedes.* vel certe *ſervat* habet.

GREMIO COMPLECTITVR OSSA. Quaſi de matre dixit, & quæritur cur hoc Palinurus cum ad Siciliam ſuaderet *divertere* non dixerit, niſi forte quod luctus Ænean noluerit admonere, propter quod ante Æneas cauſa mortis paternæ Siciliam oram inlætabilem dixerit.

SECVNDI ZEPHYRI. Quomodo ſi tempeſtas eſt, ſed poſt converſionem navigii ſecundi.

ET TANDEM. Vacans particula eſt TANDEM: ut, *Et quo ſub cœlo tandem*: nam cur tandem cum dicat, *Fertur cita gurgite claſſis*: aut *tandem*, ideo quia navigantibus etiam cita navigatio tarda videtur, aut tandem periculis liberati. LÆTI. Qui in tempore tempeſtate caruiſſent. NOTÆ. Notæ harenæ, ad notam harenam, & utrum *notæ*, dulci? an quia jam ibi fuerant? ut, *Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum.*

EXCELSO. Vtrum σύνφιν, an *ex celſo* pro excelſo. MIRATVS. Is qui mirabatur: aut certe miratus occurrit. Et bene temperato uſus eſt verbo, ne videretur, aut quaſi inhoſpitalis dolere, aut exultare voti neſcius Trojanorum.

HORRIDVS. Terribilis. IN IACVLIS. In haſtis, Ennius, *Leveſque ſequuntur in haſtis.* LIBYSTIDIS VRSÆ. Aut re vera urſæ; aut feræ Africanæ, id eſt leonis aut pardi.

NON IMMEMOR. Liptotes figura.

GRATATVR. Quidam *gratatur* non gratulatur, ſed lætatur accipiunt, ut quod ad Trojanorum votum pertinet doluerit * ad Siciliam reverſus quod ad ſuum animum gaudeat. Pacuvius in Hermiona, Hoc verbum poſuit: *Ibo, atque dicam frequentes ut eant gratatum hoſpiti.* Accius Pelopidis, *Nec tibi me in hac re gratari decet*, quidam tamen reprehendunt quod penitus non dederit verba Aceſti gratulanti. REDVCES. Salvos alibi, *Vt reduces illi ludunt.* GAZA AGRESTI. Opibus ruſticanis. Nam *gaza* omnis fructus eſt.

DONATI.

ET PELLE. Refert habitum paternum. erat enim natus ex fluvio: & fluvii pene nudi, ſine ambitione veſtium pinguntur.

AGRESTI. Sunt epulæ de quibus ait in Bucolicis: *Sunt nobis mitia poma, Caſtaneæ molles & preſſi copia lactis.* His addere poſſumus uva & herbas.

VARIORVM.

ET PATRIS ANCHISÆ, Ex Lucretio Macrob. lib. 6. cap. 1. Saturn.

ADVENTVM, SOCIASQVE RATIS. Ex more Romanorum: qui fædere & amoris charitate ſibi conjunctos, *ſocios* appellabant. NASCIMB.

ET PELLE LIBYSTIDIS Lipſius Elect. lib. 2. cap. 4. vult hic Virgilium intellexiſſe, pellem non urſinam, ſed leoninam; quoniam urſus Numidicus, ſeu urſa Libyca veteres Romani dixerint, pro leone; ſicut pantheras, mures Africanos, &c. PONTAN.

Poſte-

Poſtera cum primo ſtellas oriente fugarat
Clara dies: ſocios in cœtum littore ab omni
Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, genus alto à ſanguine divûm,
Annuus exactis completur menſibus orbis,
Ex quo relliquias divinique oſſa parentis
Condidimus terra, mœſtaſque ſacravimus aras.
Iamque dies (ni fallor) adeſt, quem ſemper acerbum,
Semper honoratum (ſic dii voluiſtis) habebo.
Hunc ego Getulis agerem ſi Syrtibus exul,
Argolicove mari deprenſus, & urbe Mycenæ:

SERVII.

STELLAS FVGARAT. Poëtice dixit. Nam ſi *ſtellæ* ab ſtando dictæ ſunt, quia non fugantur. Semper enim fixæ ſunt præter planetas. Et eſt indicativus modus pro conjunctivo cum fugaſſet tempeſtates.

CLARA DIES. Ad comparationem.

ADVOCAT ÆNEAS. Advocata enim proprie concio dicitur. DARDANIDÆ MAGNI. Frequenter, ut diximus, ad opus ſuum Virgilius aliqua ex hiſtoria derivat. Nam ſic omnia inducit, quaſi divini honores ſolvantur Anchiſæ, quod conſtat Iulio Cæſari tribuiſſe Auguſtum. Et bene dicit, *Genus alto à ſanguine divum.* nam per tacitam œconomiam oſtendit debere Anchiſen generis ſui honorem mereri. Vnde eſt, *Diis genite & geniture deos.*

A SANGVINE DIVVM. Divum & deorum indifferenter plerunque ponit poëta: quanquam ſit diſcretio, ut *deos* perpetuos dicimus: *divos* ex hominibus factos, quaſi qui diem obierint. Vnde *divos* etiam imperatores vocamus. Sed Varro & Atteius contra ſentiunt, dicentes *divos* perpetuos: *deos*, qui propter ſui conſecrationem timentur, ut ſunt dii manes, quod tangit in duodecimo dicens, *Diva deam ſtagnis, quæ fluminibusque ſonoris Præſidet.*

ANNVVS ORBIS. Quia menſes in ſeſe recurrunt, & annum faciunt. Vnde & annulus quaſi annuus dictus. Sic alibi, *Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.*

DIVINI. Aut laus eſt: ut, *Divini opus Alchimedontis.* Aut re vera *divini*, nam ait, *Genitor mihi talia namque, Nunc repeto, Anchiſes, fatorum arcana reliquit.* Multa enim antiqua lectio, Anchiſen futurorum ſcientem concelebrat, aut *Divini*, id eſt dei, quia apud Romanos defunctorum parentes Dei à filiis vocabantur.

MOESTAS ARAS. Aut ipſi mœſti, aut medium ſe præbet. Nam & hominem fuiſſe novit, & vult eum ex conſecratione numen effectum. Nam mœſtas aras ad hominem pertinet; id eſt diis manibus conſecratas. Et quod paulo poſt dicit, *Altaria linquit:* vult eſſe divinitatis poſt apotheoſin, poſteaquam deus confirmatus eſt. Vnde eſt, *Et adytis*: quæ templorum ſunt. & *Succeſſit tumulo*: quod eſt hominis.

NISI FALLOR. Non quaſi neſcius dixit: ſed propter anni confuſionem, quæ erat apud majores. Nam ante Cæſarem qui nobis anni rationem compoſuit, quam hodieque ſervamus, intercalabantur dies: ut etiam in Verrinis legimus, ſcilicet Lunæ non congruente ratione. Annum autem primo Eudoxus: poſt Hipparchus: deinde Ptolomæus; ad ultimum Cæſar deprehendit. ACERBVM. Propter perditum patrem.

HONORATVM. Quia deus effectus eſt. SIC DII VOLVISTIS. Vt in tertio, *Viſum ſuperis.* Semper enim de diis ſalva veneratione conqueritur: Sane ſubaudiendum *extrinſecus.*

GETVLIS AGEREM SI SYRTIBVS. Si in Getulis Syrtibus agerem, id eſt eſſem. Et bene aut deſertos, aut hoſtiles commemorat locos. Sane multis modis hoc loco ludos fieri debere dicit, à neceſſitate. *Hunc ego Getulis*, &c. ab opportunitate, *Nunc ultro ad cineres ipſius.* Vt & præmiis invitet, *Bina boum vobis Troja* &c. deinde genera certaminum, *Quive pedum curſu valet*, &c. & orationem auſpicato concludit, dicendo, *Ore favete omnes, & cingite tempora ramis.* EXVL. Extra ſolum ſuum.

ARGOLICOVE MARI. Ionio & Adriatico.

DEPRENSVS. Occupatus, & proprie navigantium eſt: ut *Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.* VRBE MYCENÆ. Græce dixit. Vnde ſingularem numerum poſuit. Mycenæ autem ſicut Thebæ. Iuvenalis, *Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.* Vt ſit Mycene Mycenes: ut Agave Agaves, Poteſt exinde Latinam feciſſe declinationem: numerum poſuit pro numero, Mycenæ autem, Mycena hujus Mycenæ: ut Fidena, & eſt Periphraſis Vrbe Mycenæ, id eſt Mycenis: ut, *Vrbem Patavi.*

VARIORVM.

ANNVVS EXACTIS COMPLETVR. Alludere videtur Poëta ad ritus Græcorum, in Italiam quoque derivatos, circa honorationem parentum, quos lib. de leg. δ. exequitur Plato; edicens, non tantum viventibus parentibus meritos reddi honores, & ut prima & antiquiſſima nomina perſolvi; ſed & mortuis rite juſta rependi, & annuis libationibus eorum memoriam renovari: quas etiam in hunc diem pie imitari videmur anniverſariis ſacris, placamentis & cenotaphiis. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Annua vota tamen ſoleneiſque ordine pompas
Exequerer, ſtrueremque ſuis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipſius & oſſa parentis,
Haud equidem ſine mente, reorſine numine divûm
Adſumus, & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
Poſcamus ventos, atque hæc mea ſacra quotannis
Vrbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troja generatus Aceſtes
Dat numero capita in naveis: adhibete Penates
Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.
Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem,

SERVII.

ANNVA VOTA TAMEN SOLENNEISQVE. Hæc quaſi numini. Et vota nove funebre ſacrificium dixit, id eſt ludos funebres, cum vota rerum ſecundarum ſint.

SVIS DONIS. Congruis, aut certe debitis. Sunt enim tantum ſuperorum: munera ſunt inferorum: ut in Bucolicis, *Phœbo ſua ſemper apud me Munera ſunt lauri, & ſuave rubens hyacinthus.* Paris autem altari quæ ſuperorum deorum ſunt, & hoc ideo quia Anchiſes jam deus eſt. NVNC VLTRO: Argumentum à minore ad majus. Vltro autem, aut ultra, id eſt inſuper, hoc eſt amplius numina præſtiterunt. aut ultro, id eſt ſponte ſua, non optantibus, vel volentibus nobis. Vult enim ob hoc tempeſtatem ortam non ut ab Italia depellerentur: ſed ut ſacra renovarentur Anchiſæ.

SINE NVMINE DIVVM. Sine voluntate & ſine auctoritate.

INTRAMVS. Pro intravimus.

CELEBREMVS HONOREM. Quomodo lætum honorem? aut pro nos læti? & *honorem* dixit non exſequias. Nam & ventos quaſi à numine vult petere. Et eum deum ubique memorat cum in ſubſequentibus etiam vino libarit, aut quod mortuis non licebat.

POSCAMVS VENTOS. Vtrum tum id eſt tum Deinde petamus ventos, & utrum à diis, an ab Anchiſe quem deum per templa commemorat.

POSITA. Conſtituta: ut, *Et poſuere in montibus urbem Pallantis proavi de nomine Pallanteum,* Dicit autem, Petamus etiam hoc, ut velit nos ſibi ſacra perſolvere. & bene ſacra tanquam de deo, & urbe poſito, hoc eſt non quaſi exules & vagi.

IN NAVEIS. Per naveis, *in* enim multa ſignificat, ut diximus ſupra.

QVOS COLIT HOSTES ACESTES. Non ait Siculos, Sed quos Aceſtes incolit.

SI NONA DIEM MORTALIBVS ALMVM. Aut pro confirmativa poſita eſt, ut, *Veſtro ſi munere tellus*, ut ſit *ſi* pro *cum*, id eſt cum venerit, aut *Si* pro dubitativa eſt; ut accipiamus almum, ſerenum, id eſt Si dederit diem ſerenum, & talem qualis ludus aptus eſt. Ergo non de die qui certus eſt dubitat: ſed de ſerenitate, Vnde paulo poſt, *Serena jam luce.* Et ſciendum: quia apud majores ubi quis fuiſſet extinctus, ad domum ſuam referebatur. Vnde eſt, *Sedibus hunc refer ante ſuis, & conde ſepulchro*, & illic ſeptem erat diebus, octavo incendebatur, nono ſepeliebatur. Vnde Horatius, *Novemdiales diſſipare pulveres.* Vnde etiam ludi qui in honorem mortuorum celebrabantur *novendiales* dicuntur. Sciendum quia etiam domi ſuæ ſepeliebantur: unde orta eſt conſuetudo, ut dii penates colantur in domibus. Nonnulli tamen SI pro quando accipiunt.

DONATI.

NONA DIES. Præſcripſit tempus ludorum, ſi tantum aëris temperies eſſet: & id ipſum nec nimis propinquum, ut poſſet præparari celebritas: nec nimis longinquum, ne haberet diutinæ expectationis tædium. ALMVM. Tranquillum debemus accipere. Edixit autem ludos non impudicos, ut Mimi ſunt, ſed fortes & quibus virtutes in homine accenduntur.

VARIORVM.

VRBE VELIT POSITA. Turneb.lib.26. c.17.

SI NONA DIEM, &c. Erant ſacra novendialia Græcis ἔννατα, quibus ſepulchro reliquiæ ſolebant condi: dabantque operam ut moles tum ſepulchri perfecta eſſet. Illo quoque die claris viris, ac pueris dabantur ludi funebres. Ea de cauſſa novendiales diſſipare pulveres dixit amarè Horat. Ode 17. Epod. quod quo die religioſe ſolebant coli mortui, ſacris & ludis, venefica impie & ſcelerate eorum cineres ſolita eſſet diſſipare, & eorum buſta violare, qui juſtis perfectis conſecrati videbantur. Vid. Turneb.lib.24. cap.27. Tum.& novenarius numerus Poëtis religioſus eſt, à quo Nundinæ & Trinundinus dies, & præſertim ab Homero obſervatus, ut in illud Iliad. 6. ἐννέα δὲ σφεας κήρυκες βοόωντες ἐρήτυον. GERM.

Tri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis.
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax:
Aut jaculo incedit melior, lenibuſque ſagittis;
Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu:
Cuncti adſint, meritæque exſpectent præmia palmæ.
Ore favete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto:

SERVII.

PRIMA. Revera *prima*. Nam cætera non eo quo dicit editurus eſt ordine. Ergo ἀνακόλουθον.

QVIQVE PEDVM. Id eſt hinc, vel inde. VIRIBVS AVDAX. Hoc ad omnia pertinet. Et poteſt non ſubdiſtingui, quamvis quidam luctationem accipiant, quod non reddidit.

AVT IACVLO INCEDIT MELIOR, LEVIBVSQVE SAGITTIS. Id eſt jactu velocium ſagittarum: ut vacet VE. Sic iſta junxit in nono, *Inſidiis jaculo & longe fallente ſagitta.* Id eſt jaculo longe fallentis ſagittæ. Nam non exhibuit jaculatores. Aut notandum quod jaculatores promiſit, nec exhibuit. MELIOR. Comparativum pro abſoluto, ſed in uſu, jam, & pro abſolutis accipiuntur.

CRVDO CÆSTV. Aut crudeli, aut duro. Vt ſit ſimpliciter dictum quod ex corio duro ſit cæſtus, aut per diphthongon, pugilum arma ſignificat. habet etiam pluralem numerum, & eſt quartæ formæ. Nam ceſtus ceſti numeri tantum ſigularis ſine diphthongo, balteum Veneris ſignificat.

PRÆMIA PALMÆ. Id eſt virtutis: à præcedenti, id quod ſequitur.

ORE FAVETE. Apto ſermone uſus eſt, & ſacrificio & ludis. Nam in ſacris taciturnitas neceſſaria eſt; quod etiam præco magiſtratu ſacrificante dicebat, favete linguis, favete vocibus, hoc eſt bona omnia habete, aut tacete: In ludis quoque neceſſarius favor eſt, quem propter plauſum futuris ſpectatoribus dicit. Favet autem ore quis per taciturnitatem. Horatius poſuit, *Favete linguis carmina non prius audita muſarum Sacerdos.* CINGITE TEMPORA RAMIS. Ex Romano more. Nam feſtis ludis omnis ætas coronata ſpectabat, quod oſtendit per Æneam, Aceſtem, Aſcanium, per quos omnem demonſtrat ætatem.

MATERNA MYRTO. Vel quaſi filius, vel quaſi Veneris ſacrificaturus marito. Et quia dixerit *ramis* ſuperius, ipſe reddit cum dicit *myrto*. Vnde autem myrtus Veneri dicata eſt? Fabula autem talis eſt, Myrrha Cinyræ filia cum adamaſſet patrem, & ejus ſe ſtupro nocturnis horis captata ebrietate paterna ſubjeciſſet, gravidaque eadem eſſet facta, prodito inceſto cum patrem inſequentem ſe ſtricto gladio fugeret in arborem verſa eſt: quæ infantem quem intra uterum habuerat etiam in cortice retineret, percuſſa, ut quidam volunt à patris gladio, ut quidam, ab apro parvulum edidit, quem educatum Nymphæ Adonem appellaverunt; hunc Venus vehementiſſime dilexit, & cum ira Martis ab apro eſſet occiſus ſanguinem ejus vertit in florem, qui nunquam vento decuti dicitur: Arborem quoque myrtum ex qua puer natus fuerat, tutelæ ſuæ adſcripſit: quamvis alii dicant ideo myrtum Veneri dicatam, quia cum è mari exiſſet ne nuda conſpiceretur, conlatuit in myrto, vel quia fragilis eſt arbor ipſa, ut amor inconſtans, vel quia jucundi odoris, ut, *Sic poſitæ quoniam ſuaveis miſcetis odores.* Eclog. 2.

DONATI.

SPECTET. Vel videat, vel ſperet. MERITÆ. Præmonet quod recto judicio attribuetur palma.

ORE FAVETE. In ſacris hoc ſignificat inducere ſilentium. Hic vero admonet, ut lætis clamoribus favorem accommodent.

VARIORVM.

PONAM CERTAMINA. Ita & Græci dicunt ἆθλα τιθέναι & νικητήρια: unde & ἀγωνοθέται certaminum deſignatores, & βραβευταὶ, qui præmia certaminis ſtatuunt. TAVBMAN.

CRVDO COMMITTERE CÆSTV. Erant autem *cæſtus*, lora, quibus pugilum brachia & manus innectebantur: ut ſi qui hodie pugillatu decertare vellent, chirotecis manus munirent, quo & firmiorem ictum inferrent, neque manum læderent, & ſine noxa ſuſtinerent adverſarii petitionem. *Cæſtus* ex eo vocatus, quod lora illa ſuta eſſent; quaſi ſit κεστὸς ἱμὰς, id eſt ſutile lorum. Turneb. lib. 14. c. 4. Scalig. lib. 1. cap. 12. Poët.

ORE FAVETE OMNES. Propert. 4. *Sacra facit vates, ſint ora faventia ſacris.* Hoc verbum non ut plerique exiſtimant à favore trahitur, ſed imperatur ſilentium, ut rite peragi poſſit ſacrum, nulla voce mala obſtrepente. GERMAN.

MATERNA TEMPORA MYRTO. Non eſt, quod quiſquam præter decorum Myrtum Auguſto à Marone attributum putet, ut Cypriam, imbellem, nec ſatis Imperatoriam arborem, quam Veneri quidem Æneadum genitrici ſacram conſtet, ex Plinio lib. 15. Quin & Myrtus bellicis quoque rebus ſe inſeruit. Eſt enim Plinius auctor, Poſthumium Tubertum in Conſulatu (qui primus omnium ovans ingreſſus urbem eſt, quoniam rem leniter ſine cruore geſſerat) myrto Veneris victricis coronatum inceſſiſſe, optabilemque arborem etiam hoſtibus feciſſe: hinc poſtea ovantium coronam fuiſſe. Cæterum *maternam Myrtum* dixit, in gratiam Iuliæ familiæ, quæ à Venere originem duxit, ut & venuſtum, hoc eſt ἐπαφρόδιτον & felicem Auguſtum favorabiliter auguretur: quod etiam epitheton & cognomentum affectaſſe Syllam, Plutarchus eſt auctor, GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hoc Helymus facit, hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius; ſequitur quos cætera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterva.
Hic duo rite mero libans carcheſia Baccho
Fundit humi; duo lacte novo, duo ſanguine ſacro;
Purpureoſque jacit flores, ac talia fatur:
Salve ſancte parens: iterum, ſalvete, recepti
Nequicquam cineres, animæque umbræque paternæ.

SERVII.

HOC ELYMVS FACIT. Princeps Trojanorum, qui dicitur in Sicilia condidiſſe civitates Aſcam, Entellam, Segeſtam. Alii dicunt eum poſt incenſum Ilium, cum Aceſte in Siciliam veniſſe, eique participem fuiſſe. Alii Anchiſæ nothum filium tradunt habuiſſe Helymum regem in Sicilia genitum, Erycis fratrem fuiſſe dicunt. * ÆVI MATVRVS. Honeſtius quam ſi ævo maturo diceret, vel certe, ævi maturi.

SEQVITVR. Imitatur, ut, *Victriciaque arma ſequutus.*

RITE. Secundum ritum ſacrificii, quod exigebat, ut libaret de mero aut Baccho, id eſt puro. CARCHESIA. Genus poculorum eſt. Dicitur autem & ſummitas mali, per quam funes trajiciunt.

HVMI. Terræ. LACTE NOVO. Aut ſtatim mulcto: aut poſt fœtum, quod coloſtrum dicitur neutro genere. Vmbræ autem ſanguine & lacte ſatiantur, unde fœminæ quæ mortuos perſequuntur ubera tundunt, ut lac exprimant. Cuncti autem ſe lacerant, ut ſanguinem effundant. SANGVINE SACRO. Victimarum: ut diximus ſupra. Et notandum quia partim quaſi mortuo pari numero ſacrificat: partim impari, quaſi deo: ut, *Cædit quinas de more bidentes.* Nam legimus, *Numero deus impare gaudet.*

PVRPVREOSQVE IACIT FLORES. Ad ſanguinis imitationem, in quo eſt ſedes animæ. Sic in ſexto, *Purpureos ſpargam flores.* Item, *Purpureaſque ſuper veſtes velamina nota.* ſcilicet, ut ſedis ſuæ cognoſcat imitationem.

SALVE SANCTE PARENS. *Salve & Vale* ſecundum Varronem in logiſtoricis ſynonyma ſunt. Vnde his & in ſalutatione utimur, & in execrationibus: ut, *Valeant qui inter nos diſſidium volunt.* Vnde etiam hæc mortuis dicimus: non quod eis optemus ſalutem, in quibus nulla eſſe poteſt: ſed ut ſignificemus nos ſic digredi, ut oſtendamus eos nunquam in noſtram communionem eſſe venturos. Et hoc verbum *Salve* apud auctores bonos ter enunciatum invenitur, *Salve Salve reſalve ter.* ITERVM. Pro ſecundo, hic diſtinguendum: nam quo tempore ſepeliit eum, dixit ſine dubio *ſalve & vale.* RECEPTI NEQVICQVAM CINERES. Cineres pro ipſo patre poſuit: ac ſi diceret, ſalve pater de Trojæ periculis liberate. *Nequicquam* autem ſine cauſa, propter quod ſequitur, *Non licuit fines Italos fataliaque arva.* Alii ad hiſtoriam ſupradictam referunt diſtinctione mutata, ut dicant, Recepti iterum cineres, ſemel ex Troja, ſemel à Diomede: qui dicitur oſſa ejus eruta cum Palladio reddidiſſe Æneæ.

NEQVICQVAM autem ſecundum Epicureos, qui dicunt omnia perire cum corpore. ANIMÆQVE, VMBRÆQVE PATERNÆ. Vocativus pluralis eſt. Nam Plato, & Ariſtoteles & omnes periti dicunt in homine quatuor eſſe animas: Vnam *intellectualem*, per quam & cogitare, & judicare poſſumus. Alteram eſſe *ſenſualem*: ut in mutis animalibus: in quibus eſt ſenſus & timoris & gaudii. Eſſe etiam *vitalem*, ut in vermibus qui tantum moventur. Eſſe etiam quartam infra omnes, quæ phyſice vocatur *naturalitas*: ut eſt in herbis & in arboribus, quæ etiam motu carent, vitam tamen habent. Nam & naſcuntur, & creſcunt, & pereunt. Inde eſt, *Atque interfice meſſes.* His rebus colligitur hominem harum omnium animarum eſſe participem. Vnde & Saluſtius ait, *Alterum nobis cum diis, alterum cum belluis commune eſt.* De umbris autem facilis eſt probatio. Nam ſi quatuor ſunt animæ, ſequitur ut tot ſint umbræ: ut ſi quis inter duas ſtet lucernas, geminam umbram creat. Hoc autem de animis etiam Lucretius aſſerit: ſed non tantum veritati ſtudet, quam ſectæ Epicureæ. Alii iſta fugientes, dicunt animæ & umbræ genitivum eſſe ſingularem: ut ſit, cineres umbræ & animæ paternæ, quod non valde probandum eſt. Nec enim umbra, aut anima cineres habet.

DONATI.

HOC HELYMVS. Aceſtes & Aſcanius. quia omni ætati congruebat.

ITERVM. Nam primo ſalutaverat, cum ſepeliit. SANCTE. Vt ſignificet inter deos receptum: nam in ſecundo libro, quia vivus erat, & ab eo minime divelli volebat, non *ſancte* dixit, ſed chare.

ANIMÆ VMBRÆQVE. Caſus genitivus eſt in ſingulari.

VARIORVM.

PVRPVREOSQVE IACIT FLORES. Fuit mos antiquus, floribus aſpergendi tumulos. Sueton. in Auguſt. cap. 18. *Per idem tempus conditorium & corpus Alexandri cum prolatum è penetrali ſubjeciſſet oculis, corona aurea impoſita, ac floribus aſperſis veneratus eſt.* Plin. lib. 21. cap. 3. Poſſem & Græcos hac de re citare auctores, ſed de re ſatis nota jam dicta ſufficiant. Illud peculiare Græcis, quod apii coronas ſepulchris imponebant· unde *apio indigere* dicebant eos, qui periculoſe ægrotabant. Plin. lib. 20. cap. 11. PONTAN.

Non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Non licuit fines Italos, fatallaque arva,
Nec tecum Auſonium (quicunque eſt) quærere Tybrim.
Dixerat hæc; adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit;
Amplexus placide tumulum, lapſuſque per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculoſus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverſo Sole colores.
Obſtupuit viſu Æneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras & levia pocula ſerpens,
Libavitque dapes; rurſuſque innoxius imo
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores;
Incertus geniumne loci, famulumne parentis

SERVII.

QVICVNQVE EST. Aut quia adhuc eum nuſquam vidit, aut tædio longæ navigationis hoc dicit.

ADITIS AB IMIS. Ecce, Sicut dictum eſt, ubi tanquam de deo loquitur; templorum enim & deorum adita dicimus. LVBRICVS ANGVIS. Labilis. alias locum dicit: ut, *Per lubrica ſurgens.* Alii hoc ſecundum Platonem dictum volunt, qui ait animas per ſeptem circulos ad corpora penetrare. SEPTEM INGENS GYROS. Loci genium per magnitudinem vult probare. Nu llus enim ſine genio locus eſt: qui per anguem plerunque oſtenditur. Perſius, *Pinge duos angues: pueri (ſacer eſt locus) extra Melite.* Sane hunc locum de Homero ſumpſit, qui inducit Græcos apud Aulidem omen futuri decennalis belli ex ſerpente collegiſſe: qui etiam matrem conſumpſit novem pullis comeſis. Ita ergo nunc etiam Æneæ omen ſui erroris oſtenditur ſeptem gyris. Nam ſeptimus ei annus eſt finis erroris: & eſt optimum figmentum. Annus enim ſecundum Ægyptios indicabatur ante inventas literas picto dracone caudam ſuam mordente: quia in ſe recurrit. GYROS. Nomen legimus: verbum exinde non invenimus.

AMPLEXVS PLACIDE. Hoc eſt molliter, quiete repens, nec dixit corripuit, ſed *amplexus* eſt.

CÆRVLEÆ CVI TERGA NOTÆ, MACVLOSVS ET AVRO SQVAMAM INCENDEBAT FVLGOR. Cæruleæ notæ, & auro maculoſus fulgor, hoc eſt pro auri fulgor. INCENDEBAT. Id eſt, illuſtrabat.

AGMINE LONGO TANDEM. Poſt illos gyros tandem longo repere cœpit *Agmine*, id eſt impetu, tractu. SERPENS. Participium eſt non nomen: ac ſi diceret repens.

LIBAVITQVE DAPES. Leviter guſtavit epulas ſuperpoſitas, quæ ſilicernium vocantur quaſi ſilicenium, ſuper ſilicem poſitum.

DEPASTA ALTARIA. Altaria ſpecies ararum, depaſta autem, non à ſe: Nam ſupra ait, *Libavitque dapes.* Sed hoc dicit, tam diu permanſit, quandiu cuncta aris ſuperpoſita ſacer ignis abſumeret.

GENIVMNE LOCI. Quia (ut diximus) nullus locus ſine genio eſt. FAMVLVMNE PARENTIS. Fuit enim hæc majorum conſuetudo, ſicut hodie apud Indos eſt, ut quotiens reges moriebantur, cum his dilecti equi vel ſervi, & una de uxoribus charior circa rogum occiſi incenderentur. Inter quas de hoc erat magna contentio. Poſſumus ergo famulum, ſervum ſepultum cum Anchiſa accipere: quem per Apotheoſin deum oſtendit effectum. Vnde ei famulum dat quaſi miniſtrum. Singula enim numina habent inferiores poteſtates quaſi miniſtras: ut, Venus Adonim: Diana Virbium. Aut certe ſecundum Pythagoram dicit, qui primus deprehendit de medulla hominis, quæ eſt in ſpina, anguem creari: quod etiam Ovidius in quintodecimo Metamorphoſeω̃n dicit, loquente Pythagora.

DONATI.

NON LICVIT. Propter quod in Tertio dixit: *Heu tantis nequicquam erepte periclis.*

AGMINE. Dixit agmen, quo naturaliter impellitur ſerpens. Pulchritudo & innocentia ſerpentis, rem cæleſtem, & non noxium animal, ſignificat; propter quod magis honores reſtauravit.

RVRSVS. Quia inimicorum manibus fuerant effoſſi, & iterum ſua opera conditi: quod beneficium, cum non ſenſerit mortuus dixit: nequicquam, & bene dictum eſt ex perſona filii, qui vivo quam mortuo beneficium præſtare maluiſſet.

VARIORVM.

LIBAVITQVE DAPES. Notat Turnebus, hoc ad antiquorum pietatem referendum; qui partem cœnæ Lari Diiſque donabant, & in focum mittebant Lari ſacrum: quod *dapes libare* fuiſſe aſſerit. Huic quoque loco non omnino repugnat hæc interpretatio, quod quodammodo ſerpens genius famuluſve Anchiſæ libarit dapes, ac veluti Diis manibus ſacrarit: niſi malis ſimpliciter accipere, pro eo quod eſt leviter deguſtavit. GERMAN.

INCERT. GENIVM. Turneb. lib. 13. cap. 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Eſſe putet cædit quinas de more bidentes;
Totque ſues, totidem nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris; animamque vocabat
Anchiſæ magni, Maneſque Acheronte remiſſos.
Necnon & ſocii, quæ cuique eſt copia, læti
Dona ferunt; onerantque aras, mactantque juvencos.
Ordine ahena locant alii, fuſique per herbam
Subjiciunt verubus prunas, & viſcera torrent.
Exſpectata dies aderat, nonamque ſerena
Auroram Phaëthontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos, & clari nomen Aceſtæ
Excierat: læto complerant littora cœtu.
Viſuri Æneadas, pars & certare parati,
Munera principio ante oculos, circoque locantur
In medio; ſacri tripodes, virideſque coronæ,
Et palmæ, pretium victoribus; armaque, & oſtro

SERVII.

NIGRANTES TERGA. Nigra terga habentes.

MANESQVE ACHERONTE REMISSOS. Aut venientes de Acheronte ad hanc parentationem: aut certe remiſſos Acheronte, qui jam in Acheronte non eſſent poſt Apotheoſin, *Remiſſos*, ut remitterentur, poſt divinitatis confirmationem.

QVÆ CVIQVE EST COPIA. Pro ſua quiſque facultate.

LÆTI DONA FERVNT. Alacres, libenter & ipſi conferunt parentationem. FVSI. Id eſt ſtrati.

PHAETHONTIS. Solis, ἀπὸ τοῦ φαίνειν. Sane de Phaëtonte fabulam in decimo plenius invenies. CIRCO. Hoc eſt in ſpatioſo ludorum loco.

FAMA FINITIMOS. Vtrum per ſe potius audienda, an & ipſa ad Aceſten referenda, an ſubtiliter ad Æneam fama, nomen ad Aceſten.

EXCIERAT. Evocaverat, Invitaverat. LÆTO COETV. Poteſt & abſolute accipi *viſuri Æneadas*, poteſt & per ſyllepſin ſubaudiri, *certantes*. CERTARE BARATI. Hoc eſt parati ad certandum. LOCANTVR. Ponuntur.

SACRI TRIPODES. Sic pulchri, ut ſacros putares: vel quales ſacrari ſolent. nec enim ſacrilegus erat ut ſacra donaret. & ſic dictum eſt, ut, *Dodoneoſque lebetas*: quales ſunt in Dodona.

ET PALMÆ PRETIVM VICTORIBVS. Zeugma utriuſque lateris. Nam victoribus pretium, & ad ſupra dicta & ad dicenda pertinet.

CIRCO. Non quod eſſet circus, ſed in formam circi.

IN MEDIO. Vt ab omnibus ſpectari poſſet.

ARMAQVE ET OSTRO PERFVSÆ VESTES. Tranſit ad generalitatem, ne ſpeciatim diceret.

DONATI.

EXPECTATA. Quaſi tardius deſiderantibus veniſſet.

VISVRI ÆNEADAS. Expreſſit pleniſſimam laudem Trojanorum: cum Siculi non ſolum cauſa ludorum convenirent.

VARIORVM.

INCERTVS GENIVMNE LOCI. Draco ſiquidem ſacer erat Heroibus; ut videre eſt apud Plutarch. in Cleom. Credo ego Poëtam hic reſpicere antiquam religionem, qua perſuaſum erat non ſolum locis omnibus ſuos eſſe genios, ſed & perſonis: ut genii quodammodo hominibus famulari videantur, & non tantum naſcentibus protinus adeſſe, ſed & mortuorum oberrare & obire ſepulchra. Turneb. lib. 13 cap. 12. GERMAN.

CÆDIT QVINAS DE MORE B. Sacra quædam ſuovetaurilia veteres appellabant, ab immolatione ſuum, ovium, boum. Hoc genus ſacrificii puto hic Macronem ſignificaſſe. TVRNEB- lib. 14. c. 4.

IN MEDIO SACRI TRIPODES. *Tripodas* h c accipimus pro lebetibus vel cacabls, tribus pedibus innixis. Conſtat autem ex Athenæo, duo antiquitus tripodum fuiſſe genera: alterum ἐμπυριβήτην, qui igni imponebatur, & eo ad balnea utebantur, alterum ἄπυρον ignis expertem, in quo vinum dilui ſolebat. Tales vero tripodes, qui ignis injuriam nunquam ſentiunt, temperandoque vino addicti, Libero patri ſacri erant, ob veritatem in ebrietate ſitam, juxta illud οἶνος καὶ ἀλήθεια. Vnde & victoriæ præmium in Liberalibus proponi ſolebat tripus, quando & *verıloquos ex Tripıde locutos* proverbio dicimus. Duas ergo ob cauſas Poëtam ſacros tripodas dixiſſe putarim, tum ἀπύρους, ac proinde Libero ſacratos; tum ἀναθηματικούς, qui vel ad ædium ſacrarum ornatum converti poſſent. IVNIVS.

Per-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Perfuſæ veſtes; argenti, auri que talenta:
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ claſſe carinæ.
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin;
Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Memmi;
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana verſu

SERVII.

ARGENTI AVRIQVE TALENTA. Talenti, ſecundum varias gentes, varium pondus eſt: ſed apud Romanos talentum eſt ſeptuaginta libræ, ſicut Plautus oſtendit in Muſtellaria, qui ait duo talenta eſſe centum quadraginta libras. Legimus etiam talentum eſſe paululum quiddam. Nam Homerus in ludis funebribus Patrocli, ultima præmia dicit duo talenta. Quod nos cogit aliquid minimum intelligere. Nam ſi primus victor bovem accipit, conſequens non eſt, ut dicamus ultimum tam magnum accepiſſe præmium. Vnde apparet talentum etiam minimum quiddam ſignificare.

ET TVBA COMMISSOS. Romano more: ſicut hodieque videmus omnibus ludis funebribus, ut ſunt divorum. Nam ſi ſacri ſint, id eſt feſti, luſtrantur faculis. Ante etiam ab hymnis incipiebant. COMMISSOS CANIT.... *

PRIMA CERTAMINA. Punico bello primum naumachiam ad exercitum inſtituêre Romani: poſtquam probarunt gentes etiam navali certàmine plurimum poſſe: ad quam rem in hoc certamine alludit poëta. PARES. Aut pariter, aut diverſis comparabiles rebus: ut ſequentia indicant, *Melior remis, ſed pondere pinus.* Ordine remorum quamvis Gyæ tantummodo triremem dicit. Aut pares ita ut ante certamen videbantur. GRAVIBVS REMIS; Fortibus, ut, *Ferit enſe gravem Tymbræus Oſyrin.* Nam graves inferunt tarditatem.

REMIGE. Erit nominativus remix. Serenus, *Semiremex Herculis.* PRISTIN. Vel à tutela depicta, vel ἀπὸ τοῦ πρίζειν τὰ κύματα: id eſt undas incidere à ſecatione fluctuum.

MOX ITALVS. Subaudis futurus. Ipſe enim familiam Memmiorum conſtituit. Et bene laudat familias nobilium. Nam à Sergio Sergia familia fuit: à Cloantho Cloentia: à Gya Gygania, cujus non facit mentionem. Nobiles autem familias à Trojanis fuiſſe Iuvenalis oſtendit, ut, *Iubet à præcone vocari Ipſos Trojugenas.* A QVO NOMINE. Scilicet Mneſthei. & Mneſtheus ſic eſt ut Tydeus. Nam diphthongus Græca eſt. MEMMI. Pro Memmiorum, genitivus ſingularis pro plurali, vel à quo nomine genus Ital...* Memmi,.* à quo nomine genus Memmii. * genitivus ſingularis nominativus pluralis.

INGENTI MOLE. Motu: ut, *Magna ſe mole moventem.* CHIMÆRAM. Fabula ex quo hoc nomen tranſlatum eſt, talis eſt: Bellerofontes admiſſa per ignorantiam cæde, profugit ad Prœtum Argivorum regem, à quo cùm eſſet ſuſceptus hoſpitio, à Stheneboea uxore ejus adamatus de ſtupro interpellatus eſt, qui cum frequentius hoc ſe indicaturum Prœto minaretur, præoccupatus à Stheneboea ipſe apud Prœtum accuſatus eſt, tanquam reginę caſtitatem adpetiſſet, quem cum Prætus ad Iovatem Lyciæ regem ſocerum ſuum cum litteris ſignatis, quibus præcipiebat ut puniretur miſiſſet, Iovates Bellerofontem adverſus Tympios ſive Solimos, gentem ferociſſimam miſit, quos cum ille ſuperaſſet; revertens inſidias quas ſibi Iovates ſtruxerat incidit, quibus proſtratis noviſſime miſſus adverſus Chimæram triplex monſtrum, ſiquidem prima pars leo erat, poſterior draco, in medio caput capræ quod ignes efflabat. Hanc ille vectus Pegaſo equo qui volabat, occidit. Miratus hanc conſtantiam Iovates filiam ſuam ei cum parte regni in matrimonio dedit.

VRBIS OPVS. Tam magna, ut urbem putares. TRIPLICI VERSV. Omnes enim Triremes fuerunt. *Verſu* autem, aut ordine, ut, *Ille etiam ſeras in verſum diſtulit ulmos.* aut verſu, tractu, à verrendo: ut, *Æquora verrebant caudis, æſtumque ſecabant.* Sane unus eſt ſenſus, & eſt Græcum, nam illi στίχον dicunt.

VARIORVM.

COMMISSOS LVDOS. Diverſa ſpectaculorum ac ludorum genera, diverſis temporibus in rempub. Rom. invecta ſunt. Quorum finis partim in religione, partim in voluptate populi poſitum erat. Ludos inter alia cæleſtis iræ placamina inſtitutos, teſtatur Livius lib. 7. Cenſorinus de die natali c. 12. Valer. lib. 2. cap. 4. & alii. lege Stevechium ad Veget. lib. 2. cap. 24.

PRIMA PARES INEVNT. Id eſt compoſitæ, ſeu æque omnes inſtructæ, remis, aliiſque huic negotio aptis rebus. NASC.

AGIT ACRI REMIGE PRISTIN. Inter navium ornamenta, quæ multa & varia fuiſſe conſtat, effigies quaſdam diverſorum animalium à ſcriptoribus commemorari comperio, quæ in univerſum παράσημα nuncupantur, cujuſmodi hæc fuiſſe exiſtimare licet, à quibus navium nomina his verſibus Maro ſumpſit: vocat enim aliam Priſtin, aliam Chimæram, aliam Centaurum. TITIVS lib. 7. cap. 4. Had. Iunius Animad. lib. 2. cap. 13.

INGENTI MOLE. Non motu, ut Servius interpretatur, ſed ad navis magnitudinem refertur; hoc enim indicant ſequentia, VRBIS OPVS, hoc eſt ea magnitudine, ut urbem putares. NASC.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Impellunt; terno conſurgunt ordine remi.
Sergeſtuſque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna: Scyllaque Cloanthus
Cærulea; genus unde tibi Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum, ſpumantia contra
Littora, quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi ſydera Cori:
Tranquillo ſilet, immotaque attollitur unda
Campus, & apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit, ſignum nautis, pater: unde reverti
Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt; ipſique in puppibus auro
Ductores longe effulgent, oſtroque decori.
Cætera populea velatur fronde juventus,

SERVII.

PVBES IMPELLVNT. Figura eſt: ut. *Pars in fruſta ſecant.* Et ſciendum inter Barbariſmum & Lexin, hoc eſt, Latinam & perfectam elocutionem, Metaplaſmum eſſe qui in uno ſermone fit ratione vitioſus. Item inter Solœciſmum & Schema, id eſt perfectam ſermonum connexionem, figura eſt quæ fit contextu ſermonum ratione vitioſa. Ergo Metaplaſmus & figura media ſunt, & diſcernuntur peritia & imperitia. Fiunt autem ad ornatum.

DOMVS SERGIA. Familia: ut, *Da propriam Tymbrææ domum.* Et inde eſt Sergius Catilina. TENET. Vltra tenet, vel ſervat.

CENTAVRO MAGNA. Fœminini eſt generis, ſi de navi dicas: ut in Eunuchum ſuam, cum comœdiam diceret. Iuvenalis contra ſenſit, dicens, *Et in tergo necdum finitus Oreſtes.* Sed ſciendum genera plerunque confundi, aut metri, aut hiatus cauſa. Sic Horatius, *Nec cupido ſordidus aufert.* Cum ſignificantes cupiditatem fœminino genere dicamus. Ipſe etiam Virgilius ait, *Timidi damæ, cervique fugaces:* cum ipſe ſecundum fidem dixerit: *Cum canibus timidi veniunt ad pocula damæ.* At Horatius, *Et ſuperjecto pavidæ natarunt æquore damæ.*

CÆRVLEA. Aut nigra, aut alta carina. Omne enim altum, nigrum eſt: ut *Scrupea tuta lacu nigro, nemorumque tenebris.* CLVENTI. Ad ipſum Apoſtropha eſt.

EST PROCVL. Modo nimis longe, ut & ſupra diximus. Sic in Bucolicis de nimia vicinitate ait, *Serta procul tantum capiti delapſa jacebant.* Interdum & ſatis longe ſignificat.

OLIM. Tunc fere cum cori nubibus abſcondunt & obruunt ſydera.

TRANQVILLO. Melius ſeptimus eſt quam dativus.

CAMPVS. Saxi latitudo. APRICIS. Sole gaudentibus. Sane *apricus* & locus dicitur ſole calens, quod eſt opaco & abdito contrarium; & *apricos* dicimus locis apricis gaudentes. Virgilius, *Duceret apricis in collibus uva colorem.* Perſius, *Noſtra ut Floralia poſſint Aprici meminiſſe ſenes.* *Apricum* autem quaſi ἄνευ φρίκης, ſine frigore, inde & Aphrica quod eſt calidior. MERGIS. Eſacus Priami filius fuit: hic ſe præcipitavit de muro, nec periit, & cum hoc ſæpius faceret, deorum miſeratione in avem verſus eſt: quæ ad imitationem præcipitandi quaſi idem facit ſæpe mergendo.

FRONDENTI EX ILICE. Hæc enim arbor in tutela Iovis eſt, & *frondenti*, pro frondente, dativum pro ablativo.

CIRCVNFLECTERE. Bene uno ſermone & profectionem complexus eſt, & reverſionem.

LEGVNT. Eligunt.

DVCTORES. Domini navium, non gubernatores.

POPVLEA VELATVR FRONDE IVVENTVS. Hebe Græce eſt juventus filia Iunonis, uxor Herculis. Nunc ergo aut propter hoc juventus utitur populeis coronis: aut imitatione virtutis. Populus enim Herculi conſecrata eſt: ut, *Populus Alcidæ gratiſſima.* Aut populea, quia ludi funebres ſunt, & hæc arbor ab Hercule ab inferis allata eſt, cum canem Cerberum extraheret, nam & ipſa arbor *acheruſia* vocatur.

VARIORVM.

TERNO ORDINE REMI. Turneb lib. 14. c. 4.

EST PROCVL IN PELAGO. Explic. contra Turneb. Becanus lib. 3. Hieroglyph.

VNDE REVERTI SCIRENT. In ſpectaculis quandoque *miſſus* nominabantur. Confici miſſum unum intellige, ubi à calce ad calcem procurrentes equi, rurſus à meta circumflexa calcem repetebant. Sic vero dicitur, unde emittuntur equi. Rhodigin. lib. 8. cap. 7. Certe & Græci ἄκραν κάμπτειν nautice dicunt, quod Latini flectere promontorium. Et Ennius campſare promontorium, quod eſt, navigatione & flexu promontorium circumducere. GERMAN.

Nu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit.
Conſidunt tranſtris, intentaque brachia remis,
Intenti exſpectant ſignum; exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans, laudumque arrecta cupido.
Inde, ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes,
Haud mora, proſiluere ſuis: ferit æthera clamor
Nauticus, adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos, totumque dehiſcit
Convulſum remis roſtriſque ſtridentibus æquor.
Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus:
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſere jugis, proniquè in verbera pendent.
Tum plauſu fremituque virûm, ſtudiiſque faventum
Conſonat omne nemus: vocemque incluſa volutant
Littora; pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primuſque elabitur undis
Turbam inter fremitumque Gyas: quem deinde Cloanthus
Conſequitur, melior remis; ſed pondere pinus
Tarda tenet. poſt hos æquo diſcrimine Priſtis,

SERVII.

NVDATOS. Bene nudatos: quia veſte tecti eſſe conſueverunt. Nam NVDVM eſt quod nunquam tegi ſolet, ut facies. OLEO PERFVSA. Oleo perfuſos habens.

TRANSTRIS. Et tranſtra dicuntur & juga. ut in ſexto, *Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant.* INTENTA. Porrecta, & bene eodem ſermone in diverſis uſus eſt rebus. Aliter enim brachia, aliter intendimus mentem.

EXVLTANTIAQVE HAVRIT CORDA PAVOR PVLSANS. Hypallage omni parte pulſans pavor corda haurit, id eſt ferit, & exultare facit: ut, *Latus haurit apertum.*

LAVDVMQVE. Ne eſſet turpe quod ait *pavor.* Sane iſtæ ſunt proluſiones bellorum. unde etiam ad tubam geruntur. Sed ſciendum majoris ætatis funera ad tubam ſolere perferri. Perſius, *Hinc tuba candelæ.* Minoris vero ad tibias: ut Statius de Archemoro, *Tibia enim teneros ſolitum deducere manes.*

FINIBVS OMNES. Secundum naturam ante generali uſus eſt deſcriptione, venturus ad ſpecialitatem.

PRÆCIPITES. Feſtinantes: ut, *Præcipites vigilate viri*, & eſt hyperbole. BIIVGO. Pro bigarum: nove dixit. Sane & hoc celeritatis eſt. Plures enim ſe impediunt.

CARCERE. Vſurpavit. Nam carcer eſt numero tantum ſingulari, cuſtodia noxiorum. *Carceres* vero numero tantum plurali oſtia quibus equi arcentur: unde & *carceres*, quaſi arceres ſecundum Varronem.

IVGIS. Pro equis jugalibus. VNDANTIA. Large effuſa.

CONSONAT. Ideo conſonat propter echo. Noſtræ enim vocis eſt æmula: unde & RESVLTANT,' ait.

ELABITVR. Præcurrit celeriter: ut, *Labere nympha polo.*

TVRBAM INTER. Tumultum, hoc eſt in ipſo principio.

DISCRIMINE. Vel interſtitio, vel certamine, vel curſu. Et bene variat, nunc naves, nunc ductores commemorans.

VARIORVM.

OLEO PERFVSA. Ad roborandas & conſervandas vires: more luctatoribus Romæ uſitatiſſimo. Auguſtus, centeſimum annum excedentem interrogans, quanam maxime ratione vigorem illum animi corporiſque cuſtodiiſſet: reſpondit, *intus mulſo, foris oleo.* Plin. lib. 23. cap. 24 Cælius lib. 6. cap. 6.

INTENTAQVE BRACHIA REMIS. Carrion. lib. 1. cap. 10. Emendat.

EXVLTANTIAQVE HAVRIT, &c. *Haurit,* pro exhaurit, & emovet corda. Subſiliunt enim pavore aut ſpe. Aut, Exhaurit ſpiritibus, in lucta illa pavoris & cupiditatis affectuum contrariorum. Scalig. lib. 4. cap. 16. Poët.

FERIT ÆTHERA CLAMOR. Iliad. ἀϋτὴ δ' οὐρανὸν ἷκεν. HART.

ROSTRISQVE STRIDENTIBVS. De roſtratis navibus, Turneb. lib. 12. cap. 12.

BIIVGO CERTAMINE CAMPVM. Ex Hom. Macrob. l. 5. c. 7. Saturn. Cælius l. 7. c. 38. Lect. antiq.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Centauruſque locum tendunt ſuperare priorem:
Et nunc Priſtis habet, nunc victam præterit ingens
Centaurus; nunc una ambæ, junctiſque feruntur
Frontibus, & longæ ſulcant vada ſalſa carinæ.
Iamque propinquabant ſcopulo, metamque tenebant;
Cum princeps, medioque Gyas in gurgite victor
Rectorem navis compellat voce Menœten:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum;
Littus ama, & lævas ſtringat ſine palmula cautes:
Altum alii teneant. dixit: ſed cœca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.
Quo diverſus abis? iterum, pete ſaxa Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce, Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille, inter navemque Gyæ, ſcopuloſque ſonantes
Radit iter lævum interior, ſubituſque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum vero exarſit juveni dolor oſſibus ingens;
Nec lachrymis caruere genæ: ſegnemque Menœten,
Oblitus decoriſque ſui, ſociumque ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit; ipſe magiſter:

S E R V I I.

PRIOREM. Inter ſe, hoc eſt tertium.

METAMQVE TENEBANT. Nauticum verbum. PRINCEPS. Modo ordinis eſt.

QVO TANTVM MIHI. Vacat MIHI: ut ſolet plerunque.

LITTVS AMA. Littus eſt omne quod aqua alluitur. Vnde & ſaxum littus vocavit. STRINGAT. Radat: ac ſi diceret, Hoc volo quod times. PALMVLA. Extrema pars remi in modum palmæ protenta.

ITERVM. Hoc verbum & à poëta poteſt dici, ut, *Iterum revocabat*: & à Gya, ut Quo abis iterum: non, iterum pete. INTER NAVEMQVE. QVE vacat.

EXARSIT IVVENI. Cauſa pendet ex cauſa. Horatius, *Non ego hoc ferrem calidus juventa conſule Planco.*

NEC LACHRYMIS CARVERE GENÆ. Nimis iraſcentum eſt. Cicero de Verre, *Cum iraſceretur, lachrymas vix interdum teneret.*

DECORISQVE SVI. Inhoneſtum enim eſt iraſci, duci præſertim.

SOCIVMQVE SALVTIS. Poſſumus intelligere oblitus ſalutis ſuæ ſocium, id eſt gubernatorem. Poſſumus & ſocium ſalutis oblitus, pro ſociorum, præcipitato ſcilicet gubernatore.

IPSE GVBERNACLO. Vt oſtenderet nihil eſſe quod etiam ipſe, qui non profuſus erat, poſſet implere. Vt in VI, Æneid. *Cui deinde ſubibit.*

V A R I O R V M.

QVO TANDEM MIHI DEXTER ABIT. Explicat Gorop. Becanus lib 3. Hieroglyph. Vide etiam Ioſ. Caſtalionis Variar. c. I.

LITTVS AMA. Id eſt ſecundum, ſeu juxta littus ſemper naviga, adhære littori. Sic Horat. 25. l. I. *amatque janua limen*, id eſt, perpetuo ei hæret. Vnde cui hæremus, id amamus quodammodo. PONTAN.

SED CÆCA MENOETES, SAXA TIMENS. Iliad. ψ. ἰωχμὸς ἔλω γαίης, ἢ χειμέῤῥοον ἄλεν ὕδωρ, &c.

RADIT ITER LÆVVM INTERIOR. *Interiorem* crediderim hîc qui curſu breviore ad metam tendebat, ut apud Ciceronem. *Nam curſu interiore brevi utitur orbe: cui tamen, ut ſiniſter eſſet, eveniebat*: etſi non ex eo interior dicitur, ſed quia propinquiore ſpatio & breviore ad ſcopulum, qui pro meta conſtitutus erat, pergebat. TVRNEB. lib. 14. c. 4.

EXARSIT IVVENI DOLOR OSSIBVS. Hinc occulta laus juvenis emergit, à magnitudine animi: non enim eos videris gloriæ inſervire, qui ſunt animo abjecto atque demiſſo, cum in excellentiſſimis duntaxat animis gloriæ cupiditas vigeat. NASCIMB.

Horta-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hortaturque viros, clavumque ad littora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo eſt
Iam ſenior, madidaque fluens in veſte Menætes,
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum & labentem Teucri, & riſere natantem;
Et ſalſos rident revomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus,
Sergeſto, Mneſtheoque, Gyam ſuperare morantem.
Sergeſtus capit ante locum, ſcopuloque propinquat:
Nec tota tamen ille prior præeunte carina;
Parte prior, partem roſtro premit æmula Priſtis.
At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus: Nunc nunc inſurgite remis
Hectorei ſocii, Trojæ quos ſorte ſuprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis Syrtibus uſi,
Ionioque mari, Maleæque ſequacibus undis.
Non jam prima peto Mneſtheus, neque vincere certo:
(Quanquam, ô) ſed ſuperent, quibus hoc Neptune dediſti.

SERVII.

HORTATVRQVE VIROS. Aut ipſe dicit Celeuma. Nam hortatores dicuntur, aut id hortatur ideo quia conſternati fuerant, perdito gubernatore. CLAVVM. Fuſtem gubernaculi.

IAM SENIOR MADIDAQVE FLVENS IN VESTE MENOETES. Contra illud, quia occurrebat gubernatorem natandi peritum fuiſſe debere: addidit ſeniorem veſte madida. Et ideo gravis madida. FLVENS autem, id eſt, cui veſtis fluebat. honeſte locutus eſt: ſic Iuvenalis, *Et multo ſtillaret penula nimbo.*

RISERE NATANTEM. Vnde in ludis voluptas quæritur.

REVOMENTEM. Sæpius vomentem, vel quod diu hauſerat.

MORANTEM. Imperitia gubernantis.

ÆMVLA PRISTIS Ejuſdem rei ſtudioſa. Vt; *illo æmulo atque imitatore ſtudiorum meorum*: Cicero in Cæſarianis. Alias inimicum ſignificat.

INSVRGITE. E contra Lucanus, *Atque in tranſtra cadunt.*

HECTOREI. Aut fortiſſimi, qualis Hector fuit; aut quondam Hectoris.

GETVLIS. Africanis. à parte totum. Nam Getulia Mediterranea eſt. Syrtes vero juxta Libyam ſunt. ſic de Syrtibus Horatius, *Vbi Maura ſemper æſtuat unda.* Fuiſſe autem Trojanos in Syrtibus ille indicat verſus, *In brevia & Syrtes urget, miſerabile viſu.* IONIO MARI. Quando juxta Charybdin navigaverunt.

MALEÆQVE. Malea promontorium eſt Laconicæ provinciæ: unde ſunt *ſequaces*, id eſt perſecutrices: ut, *Capreæque ſequaces Inludunt.*

PRIMA. Quaſi quæ ſoleo. MNESTHEVS. Ille victor ſemper.

VARIORVM.

FVNDO VIX TANDEM REDDITVS. Præcipitatus Menætes, & *vix*, & *tandem* emerſit ex undis. Ideo *tandem*, quia *vix*. Dicit cauſſas difficultatis & moræ. Cadenti enim in præceps, ne mature poſſit emergere, impedimento fuerunt & veſtes & ſenectus. DONATVS.

REVOMENTEM PECTORE FLVCTVS. Homerus de Vlyſſe, Odyſſ. ε. tale quid habet. H.

MALEÆQVE SEQVACIBVS. Recte *ſequacibus*, ibi enim unda adeo ſævit, ut perſequi navigantes appareat; tantumque periculi ineſt, ut locus adagio datus fuerit. *Maleam navigans, eorum quæ domi obliviſcere.* HART.

SPES EST ACCENSA DVOBVS. Duobus poſtremis ſpes acceſſit ex caſu Gyæ, quoniam ejus mora poterat prodeſſe ſequentibus, ut ſuperiores efficerentur. Propinquabat ſcopulo Sergeſtus, ſic tamen, ut non tota navis eſſet libera: pars quippe ejus videbatur prætergiiſſe, pars vero premi poſterioris roſtro. *Æmulam Priſtin* dicit, quæ tranſire conabatur. DONAT.

NVNC NVNC INSVRGITE. Mneſthei hortatoria oratio ad ſocios; quæ utilitatem honeſtam reſpicit: captat ſociorum benevolentiam, commendatione fortitudinis eorum: quos ideo *Hectoreos*, id eſt fortes, appellat; unde neceſſitatem celeritatis in remigando deſignat: quam iteratione verborum, & celeritate orationis oſtendit. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Extremos pudeat rediiſſe: hoc vincite cives,
Et prohibete nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt; vaſtis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahiturque ſolum. tum creber anhelitus artus,
Aridaque ora quatit: ſudor fluit undique rivis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi, dum proram ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo;
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illiſaque prora pependit.
Conſurgunt nautæ & magno clamore morantur:
Ferrataſque ſudes & acuta cuſpide contos
Expediunt; fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis ſpelunca ſubito commota columba,
Cui domus, & dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre lapſa quieto,

SERVII.

HOC VINCITE. Loco victoriæ ſit, ultimos non redire.

NEFAS. Modo opprobrium.

ÆREA. Fortis: ut, *Et junctos temo trahat æreus orbes.* Nam puppis ærea non eſt, ſed prora.

SVBTRAHITVRQVE SOLVM. Vnicuique rei quod ſubjacet, unde eſt ſolum navis, mare: & aër avium. & eſt verbum cujus perlucida ſignificatio per naturam non invenitur.

RIVIS. Quaſi rivis, more rivorum: ac ſi rivatim diceret.

FVRENS ANIMI. Figurate dixit: ut, *Præſtans animi juvenis.*

INTERIOR. Siniſterior. Cicero, *Quem omnia intus canere dicebant.* Saluſtius, *Igitur introrſus prima Aſiæ Bithinia eſt.* INIQVO. Anguſto: ut, *Et ſylvis inſedit iniquis.*

PROCVRRENTIBVS. Prominentibus, & objectis & velut obviam venientibus.

MVRICE. Saxi acumen eminens per tranquillitatem.

MORANTVR. Id eſt retro agunt.

LEGVNT. Vel PRÆTEREVNT: ſed melius LEGVNT, id eſt collegunt. Nam ſequitur, *Et fractis diſcentem currere remis.*

PRONA. Vicina littoribus. Vnde *altum*, eſt longe poſitum.

COLVMBA. Vbique de his domeſticis columbas Virgilius dicit. Perſius vero ait, *Teneroque columbo Eſt ſimilis.* Nam agreſtes, palumbes vocantur.

EXTERRITA PENNIS. Pinnarum concuſſione terrorem ſignificans: ut, *Timuitque exterrita pinnis Ales.* Non enim timet pinnis: ſed indicat timorem.

VARIORVM.

EXTREMOS PVDEAT REDIISSE. Eſt alluſio ad puerorum certamen, quod in proverbium abiit, *Occupet extremum ſcabies.* Nam pueri olim curſu certantes, ita clamare ſolebant, adhortantes hac voce ſingulos ad curſum, ac male precantes ei, qui fuiſſet omnium poſtremus. PONTAN.

PRORAM AD SAXA. s. Turneb. lib. 14. c. 4.

AD SAXA SVBVRGET INTERIOR. *Interiorem* hic Turnebus accipit, quod propinquiore ſpatio & breviore ad ſcopulum, qui meta erat, pergeret: ex illo Ciceronis loco, *Nam curſu interiore brevi utitur orbe.* GERMAN.

PELAGO DECVRRIT APERTO. Liquido declarat, non fuiſſe petita maria, aut litori, aut ſcopulo vicina. Nam ſi littus petiiſſet, omnis illi ſpes victoriæ ablata fuiſſet: ſi ſcopulum, verendum erat, ne, ut Sergeſtus, ipſe quoque in occultas cautes impingeret. Itaque aperto pelago decurrebat: ut poſtea longos circumflectendo curſus, metam abſque ullo diſcrimine commodius attingere poſſet. DONATVS, & NASCIMB.

Radit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas.
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat ultima Priſtis
Æquora; ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſque vadis fruſtraque vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur: cedit, quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus;
Quem petit, & ſummis adnixus viribus urget.
Tum vero ingeminat clamor, cunctique ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonat clamoribus æther.
Hi proprium decus, & partum indignantur honorem,
Ni teneant; vitamque volunt pro laude paciſci:
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris,
Ni palmas ponto tendens utraſque Cloanthus,
Fudiſſetque preces, divoſque in vota vocaſſet:
Dii, quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras, voti reus, extaque ſalſos

SERVII.

RADIT. Secat. LIQVIDVM. purum aërem.

FRVSTRA. Quis enim ei relicta victoria ſubveniret?

IPSO SVPEREST IN FINE. Prope terminum certaminis. Vt, *ſpatia etſi plura ſuperſint, Tranſeat elapſus prior.*

PROPRIVM DECVS. Quaſi jam partam victoriam & honorem ni teneant, indignantur.

SVCCESSVS. Fœlicitas. POSSVNT, QVIA POSSE VIDENTVR. Sperabant victoriam opinione ſpectantium: ut, *Cunctique ſequentes Inſtigant ſtudiis.*

ET FORS. Pro fortaſſe.

PALMAS VTRASQVE. Diximus ſupra antiquum hoc eſſe. Carminius tamen dicit (qui de elocutionibus ſcripſit) per naturam vitioſam eſſe hanc elocutionem: & ſive utranque palmam, ſive utraſque palmas dixerimus, eſſe in aliquo uſurpationem.

IMPERIVM PELAGI. Id eſt, In pelago: ut, *Dii quibus imperium eſt animarum.*

LÆTVS. Victor: à præcedenti quod ſequitur.

ANTE ARAS. De quibus paulo poſt, *Pars ſpoliant aras.* VOTI REVS. Debitor. Vnde vota ſolventes, dicimus abſolutos. Inde eſt; *Damnabis tu quoque votis*, quaſi reos facies. PROIICIAM. Exta projiciuntur in fluctus. *Aris projiciuntur*, hoc eſt porriguntur. Niſi forte dicamus etiam fluctibus offeri. quod ſi eſt,

VARIORVM.

FRACTIS CVRRERE REMIS. Iocoſe & argute. Et habet ſpeciem Proverbii, in eos, qui tenui præſidio nituntur. TAVBM.

SOLVS IAMQVE IPSA, &c. Vltimum certamen Mneſtheo cum Cloantho eſt. Conanti tranſire Mneſtheo magis favebat ſpectantium turba. Qui locum primum tenebant, hunc ne amitterent, laborabant; itaque ducebantur gloria, ut hanc ſaluti ſuæ præſumerent præponendam. Alterius navis viros, qui primum locum præripere nitebantur, erigebant res ſecundæ & fortunæ ſuffragium, eo magis, quod videbantur auſus ſuos poſſe complere. DONATVS.

VITAMQVE PRO LAVDE PACISCI. Id eſt mutare ex pacto vitam cum laude: Scalig. lib. 4. c. 12.

VOBIS LÆTVS EGO TAVRVM, &c. Quod dicit ſe hilari animo taurum ex voto oblaturum diis, ſciendum, reſpexiſſe ad id, quod vota lætiſſimis animis ſolvebant. Tibull: *cum debita reddet Certatim ſanctis lætus uterque focis.* Vnde ſolemne illud in vetuſtis monumentis. V. S. L. M. Votum ſolvit libens, merito. PONTAN.

VOTI REVS. Vtrumque vocabulum, *reus* & *damnatus*, in votis nuncupandis atque perſolvendis frequens in veterum libris comperies. Nam illum proprie *reum* dixerunt, qui ſuſcepto voto in ſacris numini ſe obſtrinxit: *damnatum* vero dicimus, qui ſe à promiſſis eximit & vota perſolvit. P. CRINITVS. lib. 3. cap. 3.

Porri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit: eumque imis ſub fluctibus audiit omnis
Nereïdum Phorcique chorus, Panopæaque virgo:
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit: illa Noto citius, volucrique ſagitta
Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro;
Muneraque in naveis, ternos aptare juvencos,
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit:
Intextuſque puer frondoſa regius Ida
Veloces jaculo cervos, curſuque fatigat;

S E R V I I.

PORRICIAM legendum eſt, id eſt porro jaciam.

FORCIQVE. Latine hic Forcus, hujus Forci dicimus: nam apud nos, Græca hujus nominis non eſt declinatio. Eſt autem hic Forcus deus marinus.

PANOPÆAQVE VIRGO. Vna de Nereidibus: quam ideo ſeparatim dixit, ut illas non virgines intelligamus.

PORTVNVS. Deus marinus, qui portubus præeſt. Et bene IMPVLIT eum ipſe jam vicinum portui. Nota eſt autem fabula. Indignata Iuno quod ex pellice ſua Semele natus Liber pater ab Ino matertera ejus eſſet nutritus, Athamanti viro ejus regi Thebanorum, ſive, ut quidam volunt, Orchomeniorum, furorem immiſit, qui cum occiſo Learcho filio dum eum feram credit, Melicertam alterum filium cum Ino uxore ſua perſequeretur, & ſe illi in mare præcipitaſſent, voluntate numinum in deos verſi ſunt: Melicerta in Portunum, qui Græce Palæmon dicitur: Ino, in matrem Matutam, quæ Græce dicitur Leucothea.

PORTV SE CONDIDIT ALTO. Id eſt, uſque ad interiora pervenit.

EX MORE. Ludorum ſcilicet per præconem.

VICTOREM PRIMVM. Cloanthum ſubaudis. Nam & illi duo victores Sergeſti: unde paulo poſt habes: *Quum modo navali Mneſtheus certamine victor Conſequitur.*

DAT FERRE. Græcum eſt duo verba conjungere, ut paulo poſt: *Donat habere viro.* ſed hoc datur poëtis. MAGNVM TALENTVM. Vt diximus, quiddam breve: ſed MAGNVM dixit, comparatione alterius.

CIRCVM. Id eſt in parte extrema: ut diximus.

MÆANDRO DVPLICI. Flexuoſo. & dicit, Erat in chlamyde flexuoſa & in ſe remeabilis purpura, in modum Mæandri fluminis Cariæ provinciæ, qui ſinuoſus eſt. MELIBOEA. Melibœnſis. Alii putant Mileſia. Eſt autem civitas Theſſaliæ Melibæa.

REGIVS. Trois regis Frygiæ filius. FATIGAT. Laus picturæ, quaſi gerat.

V A R I O R V M.

EXTAQVE SALSOS PORRICIAM. Alii *Proſiciam* legunt: Notat vero Briſſonius ante fuiſſe proſecta, tum deinde porrecta exta, quod hoſtiæ cæſæ exta proſecarentur primum, dein porricerentur, hoc eſt aris inferrentur ſeu imponerentur. & *Proſecare* eſſet exta minutatim concidere: *Porricere* vero, ut Varro lib. 1. de re Ruſt. c.29. interpretatur, exta Diis dare. Ita diſſecta exta Diis porrici, in altaria, aram, focumve. Cum proſecta exta aris imponi ſolita doceat Ovid. lib. 12. Metamorph. *Cujus ut impoſuit proſecta calentibus aris.* Turneb. lib. 11. c. 7. Macrob. lib. 3. c. 2. Saturn. GERM.

PHORCIQVE CHORVS. Vide Theogoniam Heſiodi. Proverb. *Orci galea.* HART.

VICTOREM MAGNA PRÆCONIS. Alludit ad ludorum Olympicorum ritum, quo victores per præconem pronuntiabantur. Turneb. lib. 26. cap. 17. GERMAN.

MAGNVM DAT FERRE TALENTVM. Cum dicit, *magnum talentum*, credibile eſt, eum reſpicere ad talentum Atticum majus, quod valuiſſe dicitur coronatos octingentos: minus autem ſexcentos. Quintil. lib. 9. cap. 3. PONTAN.

PVRPVRA MÆANDRO DVPLICI, &c. à multitudine pannorum vel faſciarum & lororum, veſtes dilores, trilores, &c. dictæ. Turneb. lib. 14. cap. 4. SALMASIVS.

INTEXTVSQVE PVER. Hic ab Homerica ſecta deſciſcit. Macrob. lib. 5. cap. 16. Saturn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Acer, anhelanti ſimilis: quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Iovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad ſydera tendunt
Cuſtodes: ſævitque canum latratus in auras.
At, qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Levibus huic hamis conſertam, auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe,
Victor apud rapidum Simoenta, ſub Ilio alto,
Donat habere viro decus, & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagariſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
Demoleus, curſu palanteis Troas agebat.
Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta, atque aſpera ſignis.
Iamque adeo donati omnes, opibuſque ſuperbi
Puniceis ibant evincti tempora tæniis:
Cum ſævo è ſcopulo multa vix arte revulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis uno
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,

SERVII.

ACER. Id eſt velox. PRÆPES. Modo volans.

SVBLIMEM. In altum.

PALMAS AD SYDERA TOLLVNT. Aut mirantes: aut increpantes deos.

VIRTVTE SECVNDVM. Quia primus favore vicerat numinum: Vnde & Præmia dantur Congrua: illi chlamys, deorum continens fabulam: huic lorica, id eſt virtutis inſigne.

HAMIS AVROQVE. Hamis aureis.

SIMOENTA. Venit à nominativo Græco, non in ις, ſed in εις, exeunte, ut σιμόεις σιμόεντος. SVB ILIO ALTO. O brevis fit ſequente vocali.

DECVS ET TVTAMEN. Quia triplex & aurea.

PHEGEVS SAGARISQVE. Nominatim dicendo addidit laudem.

CVRSV PALANTEIS TROAS AGEBAT. Ad Æneæ qui eum vicit pertinet laudem.

CYMBIAQVE. Pocula ſunt in modum cymbæ navis. ASPERA SIGNIS. Hoc eſt ἀνάγλυφα.

OMNES. Qui vicerunt ſcilicet.

PVNICEIS TÆNIS. Vittis roſeis: & ſignificat lemniſcatas coronas, quæ ſunt de frondibus & diſcoloribus faſciis. & ſicut dicit Varro, magni honoris ſunt. *Tænis* autem modo vittis: alias vittarum extremitates dicit: ut *Fit longæ tænia vittæ*. ARTE. Id eſt virtute. Quod Græce ἀρετὴ dicitur.

ATQVE ORDINE DEBILIS VNO. Sergeſtus ſcilicet. Et bene ex mutatione conquiſivit ornatum. Nam inrideri & ſine honore eſſe, hominis eſt: remis carere, navis.

VIÆ IN AGGERE. Agger eſt media viæ eminentia, coaggeratis lapidibus ſtrata. Vnde viæ aggere dixit.

DONATI.

LEVIBVS. Minutis & omni ſubtilitate perfectis; oſtendit illam fortem & pulchram. Deinde accedit tertia laus, ab auctore.

DECVS. Propter aurum.

TVTAMEN. Propter texturam triliccem laudat Demoleum, quia illa armatus agebat hoſtes. Laudat magis Æneam, qui illum vicerit ac ſpoliaverit, & portaverit. Laudat eum cui donatur: quia & ipſe portare optime poſſet, propterea que eſſet dignus dono.

PVNICEIS TÆNIIS. Vittis roſeis.

VARIORVM.

AVROQVE TRILICEM LORICAM. Trilices loricæ ex eo videntur appellatæ, quod cum eſſent hamis, vel ſquammis ferreis conſertæ, præterea tribus erant liciis ornatæ, per eas currentibus. TVRNEB. lib. 29. c. 35. Lipſius de Rom. militia lib 3. dialog. 6.

DONAT HABERE. Victor. lib. 38. c. 17. Variar.

CYMBIA ASPERA SIGNIS. Olim qui theſaurum parare ſtudebant, in eo nummum aſperum libenter recondebant, quem interpretor, bene percuſſum & recentem, non veterem neque tritum, atque ipſo uſu lævem. TVRNEB. lib. 18. cap. 28.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit ſaxo lacerumque viator:
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus;
Parte ferox, ardenſque oculis, & ſibila colla
Arduus attollens: pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodis, ſeque in ſua membra plicantem.
Tali remigio navis ſe tarda movebat:
Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia velis.
Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat;
Servatam ob navem lætus, ſocioſque reductos.
Olli ſerva datur, operum haud ignara Minervæ,
Creſſa Genus, Pholoë, geminique ſub ubere nati.
Hoc pius Æneas miſſo certamine, tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis
Cingebant ſylvæ: mediaque in valle theatri
Circus erat, quo ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, exſtructoque reſedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
Vndique conveniunt Teucri, miſtique Sicani:
Niſus & Euryalus primi.

SERVII.

ÆREA. Fortis: ut, *Ærea puppis.* GRAVIS Fortis, ut, *Gravibus certamina remis.*

TORTVS. Hos tortus, id eſt ſine cauſa tentat inceſſus.

CLAVDA. Ab homine tranſtulit. Cicero, *Mancam ac debilem Præturam tuam.*

MEMBRA. Etiam hoc ab homine tranſtulit.

VELA FACIT TAMEN: ἀνακόλουθον: Nam non præmiſit, Quanquam remigare non poſſit. SVBIT OSTIA. Portus: ut ſupra diximus, ideo quia exitus fluminum frequenter portus efficiunt.

PROMISSO. Aut magno: aut ante promiſſo, κατὰ τὸ σιωπώμενον, ut intelligamus in omnibus ludis illud eſſe ſervatum, *Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.* Quod etiam in pictali ait certamine, *Victor, velatum auro vittiſque iuvencum: Enſem atque inſignem galeam ſolatia victo.* Aut certe promiſiſſe eum intelligamus, quando vidit navem periclitantem.

OPERVM HAVD IGNARA MINERVÆ. Perita lanificii.

CRESSA GENVS. Hoc eſt Cretenſis, & hoc eſt figura Græca: ut, *Qui genus, unde domo.* PHOLOE. Nomen proprium: erat autem lactans. Nam infantes lactentes dicimus.

GRAMINEVM. Graminoſum. Cicero de haſtis, *Bene etiam ne gramineas haſtas.* Quia gramineum eſt ex gramine; graminoſum gramine abundans.

COLLIBVS VNDIQVE CVRVIS. Mutavit. Non enim ſylva colles habet: ſed eſt in collibus ſylva. Debuit dicere, Quem colles cingebant ſylvis.

MEDIAQVE IN VALLE THEATRI. Media in valle erat circus theatri, id eſt ſpatium ſpectaculi. Et theatri Græce dixit à circunſpectione. Omne ſpectaculum theatrum poſſumus dicere, ἀπὸ τῆς θεωρίας: non enim eſt ſpeciale nomen.

CONSESSV MEDIVM TVLT. Ordo eſt, Quo ſe Æneas medium tulit cum multis millibus, & extructo conſeſſu reſedit.

ANIMOS. EORVM ſubaudis.

MISTIQVE SICANI. Quia ait, *Pars & certare parati.*

DONATI.

PLENIS VELIS. Facit contra nauticam conſuetudinem: nam ſubituri portum demittunt vela; ſed neceſſitas coëgerat, quia carebant remis.

CRESSA GENVS. Plena laus ſervæ, quæ eſt ab artificio, à genere, & à fœcunditate.

VARIORVM.

MEDIAQVE IN VALLE THEATRI. Intelligit vallem in via Appia. Marlianus de urbe antiqua.

NISVS ET EVRYALVS. Secundi certaminis deſcriptio: id erat Curſus. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Euryalus forma inſignis, viridique juventa:
Niſus, amore pio pueri: quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul, & Patron: quorum alter, Acarnan,
Alter ab Arcadia, Tegeæ de ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes, Helymus, Panopeſque,
Adſueti ſylvis, comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præterea, quos fama obſcura recondit.
Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus:
Accipite hæc animis, lætaſque advertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Cnoſſia bina dabo levato lucida ferro
Spicula, cælatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit unus honos: tres præmia primi
Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
Primus equum phaleris inſignem victor habeto:
Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
Threiciis; lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemma.

SERVII.

FORMA INSIGNIS. Id eſt decorus. VIRIDIQVE IVVENTA. Ætates omnes Varro ſic dividit, *Infantiam, pueritiam, adoleſcentiam, juventam, ſenectam.* Hæ tamen, ſicut etiam de temporibus ſupra diximus, ſingulæ trifariam dividuntur, ut ſit prima viridis, præceps: hinc eſt, *Et viridi juventa*: &, *Cruda deo viridiſque ſenectus*: item Salluſtius, *Sed Mithridates extrema pueritia regnum ingreſſus, matre ſua veneno interfecta.*

AMORE PIO PVERI. Caſto, non infami, aut genitivus eſt, & dicit eum ob hoc veniſſe, ne amicum relinqueret. aut diſtinguendum per ſe, & eſt nominativus pluralis: ut PVERI non referamus ad ætatem, ſed ad agonale ſtudium, in quo ſunt puerorum & virorum ſeparata certamina. Nam dicuntur, licet non ſint unius ætatis παῖδες, ἄνδρες.

ACARNAN. Epirota. Acarnania enim eſt pars Epiri.

TEGEÆ DE SANGVINE GENTIS. Si derivativum fuerit, DE non ſequitur: ſi *Tegeæ* legerimus, non ſtat verſus, niſi addita DE ſyllaba. Derivativum autem ille indicat locus, *Tunc lateri atque humeris Tegæum ſubligat enſem.* Tegæum autem oppidum eſt Arcadiæ, à Tegæo Arcadiæ filio.

HELYMVS. Ecce ubi ſubtiliter Elymum cum Aceſte ad Siciliam dicit veniſſe, cum ait, *comites ſenioris Aceſtæ.*

ADSVETI SYLVIS. Id eſt venatores.

QVOS FAMA OBSCVRA RECONDIT. Hoc dicendo per contrarium illos omnes eſſe nobiles indicavit.

GNOSIA. Cretenſia. Gnoſus enim civitas Cretæ. Et bene, ſicut etiam in navibus & generalia dat & ſpecialia. LEVATO. Nitido: ut, *At levem clypeum ſublatis cornibus Io.*

PRIMI. Aliorum comparatione: Nam unus eſt primus.

FLAVA. Viridi: ut ſupra, *Iaſpide fulva.*

PHALERIS. Equorum ornamentis. ſermo Græcus eſt. HABETO. Habeat: tertia perſona eſt à futuro imperativi, quæ in hoc modo numeri ſingularis ſimilis ſecundæ eſt.

AMAZONIAM. Quaſi Amazoniam: ut, *Sacri Tripodes.*

BALTEVS, Balteus dicitur, non tantum quo cingimur, ſed etiam à quo arma dependent.

VARIORVM.

HVNC SALIVS, SIMVL. De Salio, Turneb. lib. 26. cap. 17.

FLAVAQVE OLIVA. Æſchyli epitheton ſecutus eſt. ξανθῆς ἐλαίας καρπὸς εὐώδης πάρα. Vbi interpres Græcus flavam dicit olivam vocari, quod poſterior pars folii videatur porracei eſſe coloris. Bayfius lib. 2. de re veſtimentaria. In Eclogis ſupra; *Pallenti cedit olivæ*; & *Minerva flava* dicta Ovid. lib. 2. Metam. Ad imitationem ſacrorum certaminum. Oliva enim Minervæ ſacra fuit. Ipſa arbor olea, fructus oliva appellatur. Turneb. lib. 14 cap. 4. NASC.

EQVVM PHALERIS INSIGNEM. De phaleris lege elegantem diſputationem Aldi Manut. de quæſitis per epiſt. lib. 1. cap. 10.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Hæc ubi dicta, locum capiunt: ſignoque repente
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt
Effuſi, nimbo ſimiles: ſimul ultima ſignant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Niſus
Emicat, & ventis & fulminis ocyor alis.
Proximus huic, longo ſed proximus intervallo,
Inſequitur Salius: ſpatio poſt deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumque Helymus ſequitur: quo deinde ſub ipſo
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores,
Incumbens humeris: ſpatia & ſi plura ſuperſint,
Tranſeat elapſus prior, ambiguumque relinquat.
Jamque fere ſpatio extremo, feſſique ſub ipſam
Finem adventabant; levi cum ſanguine Niſus
Labitur infelix: cæſis ut forte juvencis
Fuſus humum, virideſque ſuper madefecerat herbas.
Hic juvenis jam victor ovans, veſtigia preſſo

SERVII.

CONTENTVS ABITO. Quaſi de parvo munere.

CORRIPIVNT SPATIA. Raptim eunt, ut, *Corripit Æneas aditum cuſtode ſepulto.* LIMENQVE RELINQVVNT. Aut regulam, aut ſignum de creta ſactum.

SIMVL VLTIMA SIGNANT. Intuentes & notantes ultima ſpatia, id eſt finem curſus aviditate vincendi, & deeſt viſu: ut Cicero, *Notat & deſignat oculis.* Aut ſignant ultima culmorum, ſcilicet ſummitatem: ſignant veſtigiis: ut alibi, *Vix ſumma veſtigia ſignat arena.*

PRIMVS ABIT. Sicut & de navibns poſt generalitatem tranſit ad ſpecialitatem. & bene, cum tribus ſtatuta ſint præmia, quinque commemorat ſcilicet caſuris duobus. ALIS. Velocitate: quia tam ventos, quam fulmina alata fingunt poëtæ: ut, *Et alitis auſtri.*

PROXIMVS HVIC. Secundum hunc locum, proximum autem dicimus etiam longe poſitum nullo interveniente.

QVO DEINDE SVB IPSO. Sub ipſo, id eſt poſt ipſum, juxta ipſum.

CALCEM CALCE TERIT. Calcem dicimus unde terram calcamus. Ergo non proprie dixit, *Calcem calce terit.* Plantam enim calce potuit terere: unde à parte totum accipiendum, id eſt calce pedem terebat.

INCVMBENS HVMERIS. Aut Helymi humero: aut currentis eſt geſtus

ELAPSVS PRIOR. Vt dum labitur, id eſt celeriter currit ut prior fiat: ſed ſatis licenter eſt dictum. AMBIGVVMQVE RELINQVAT. Minus firmum ad celeritatem.

SVB IPSAM FINEM. Finem bis ſubaudis, Sub ipſam finem, aut feſſi adventabant ad finem.

LABITVR INFELIX. Quia parata victoria caruit. CÆSIS VT FORTE IVVENCIS. Bene rem notam, per tranſitum tetigit. Agonalis enim moris fuerat, poſt ſacrificia ad certamen venire.

FVSVS HVMVM VIRIDESQVE SVPER MADEFECERAT HERBAS. Ordo eſt, ſuperfuſus. TITVBATA. Participium ſine verbi origine.

DONATI.

HÆC VBI DICTA, &c. Quia ignobilior fuiſſet hic ludus, exornat illum deſcriptione: quia ponit varios caſus.

VARIORVM.

CORRIPIVNT SPATIA. Cælius lib. 5. c. 15. HARTVNG.

ECCE VOLAT, CALCEMQVE. Macrob. l. 5. cap. 13. Homer. Ilad. ψ. αὐτὰρ ὄπιθεν ἴχνια τύπτε πόδεσσι πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι. HART.

ECCE VOLAT, CALCEMQVE TERIT. Perinde ac ſi diceret, nullum inter utrumque intervallum extitiſſe. Quomodo vero, in hujus loci explanatione, aliorumque interpretum reprehenſione cæcutierit alioqui oculatiſſimus ille Scaliger, vide Naſcimbænum.

AMBIGVVMQVE RELINQVAT. Hic *Ambiguum* interpretor parem, & ambigentem de curſus palma cum eo, & victoria. Et *relinquere* exiſtimo eſſe præterire. Qui enim quem præterit, eum poſt ſe relinquit. Plus, inquit, ſi ſpatii ſupereſſet, eum præteriret, qui cum juris in curſu ambigui fuit, cum ſimul ad metam pervenerint. TVRNEB. lib. 24. c. 4.

Haud

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit, immundoque fimo ſacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio per lubrica ſurgens:
Ille autem ſpiſſa jacuit revolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici,
Prima tenet, plauſuque volat, fremituque ſecundo.
Poſt Helymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum caveæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat & magna proclamat voce Diores;
Qui ſubiit palmæ, fruſtraque ad præmia venit
Vltima, ſi primi Salio reddantur honores.
Tum pater Æneas, Veſtra, inquit, munera vobis
Certa manent pueri, & palmam movet ordine nemo:
Me liceat caſum miſerari inſontis amici.
Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis

SERVII.

IN IPSO CONCIDIT. Ablativum poſuit, quia non eſt mutatio.

OBLITVS AMORVM. Id eſt Euryali. Et diviſit ſententiam Euryali: Amorum, pro amoris. nec ſupradictis congruit: ait enim, Amore pio pueri: nunc amorum: qui pluraliter non niſi turpitudinem ſignificant.

SPISSA HARENA. Tenui. quanto enim quid minutius, tanto eſt denſius.

PRIMA TENET. τὰ πρῶτα, priſca. FREMITVQVE SECVNDO. Bene ſecundo addidit: quia eſt & iraſcentium.

HIC TOTVM CAVEÆ. Hic temporis adverbium eſt, modo. CAVEÆ CONSESSVM. Per caveam autem plebem ſignificat. Nam *cavea* conſeſſus eſt populi. ET ORA PRIMA PATRVM. Hoc eſt quod Iuvenalis ait, *Et omnibus ad podium ſpectantibus.*

LACHRYMÆQVE DECORÆ. Ipſe etiam fletus habebat aliquid venuſtatis, ortus à gaudio: ut Terentius, *Lachrymo gaudio.* Quod & congruit puero propter victoriam inopinatam; aut certe ad miſerationem movendam contra eum qui ſe adſerebat eſſe victorem.

VENIENS. Creſcens: ut, *Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ.*

CERTA MANENT. Firma. PVERI. Vt diximus ſupra: quia ἄνδρες καὶ παῖδες dicuntur.

ME LICEAT. Liceat me miſerari Nam non dicimus me liceat: ſed, mihi liceat. CASVS. Alluſit à cadendo.

TERGVM. Mutavit more ſuo. Nam tergus debuit dicere.

DONATI.

SIMVL VLTIMA SIGNANT. Deſignabant locum, qui finem curſibus daret.

NON ILLE OBLITVS AMORVM. Propter hanc inquit cauſam poſuit in ſuperioriobus tantum inter illos amorem.

CAVEA. Idcirco theatrum cavea dicitur, quod incluſos contineat ſpectatores.

VARIORVM.

CONCIDIT IMMVNDOQVE FIMO. Hom. ἔνθ' αἴας μὲν ὄλισθε θέων τῇ ῥα βοῶν κέχυτ' ὄνθος ἀποκταμένων ἐριμύκων. HART.

EMICAT EVRYALVS. Celeritatem & concitationem quandam motus hoc verbum innuit, ut ſupra, *Terque ſolo emicuit: & linguis micat ore triſulcis.* GERMAN.

GRATIOR EST PVLCHRO. Brodæus lib. 5. Miſcell. c. 35.

ME LICEAT CASVM MISERARI. *Miſerari* Latinis eſt, verbis aut lachrymis aut geſtu dolorem ex alicujus miſeria contractum oſtendere, σχετλιάζειν. Feſtus: *Miſeratur is, qui conqueritur aliena incommoda.* Virgil. *Miſerantem incommoda noſtra.* GERM.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dat Salio, villis onerosum, atque unguibus aureis.
Hic Niſus, Si tanta, inquit, ſunt præmia victis,
Et te lapſorum miſeret; quæ munera Niſo
Digna dabis? primam merui qui laude coronam,
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet?
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, & udo
Turpia membra fimo. reſit pater optimus olli,
Et clypeum afferri juſſit, Didymaonis artes;
Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.
Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat.
Poſt ubi confecti curſus, & dona peregit:
Nunc ſi cui virtus, animuſque in pectore præſens
Adſit, & evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem:
Victori velatum auro vittiſque juvencum:
Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.
Nec mora, continuo vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virûm ſe murmure tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra:
Idemque ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui ſe

SERVII.

ONEROSVM. Plus eſt quam ſi oneratum diceret: ſicut ſceleratum & ſceleroſum.

QVI LAVDE CORONAM. Virtute: à ſequenti quod præcedit.

FORTVNA. Bene dolum ſuum excuſat.

OPTIMVS OLLI. Aut ei adriſit: aut olli juſſit efferri. Sane congrue arma dat juveni.

DIDYMAONIS ARTES. Laus ab artifice: ut, *Divinum opus Alcimedontis.*

NEPTVNI SACRO DANAIS DE POSTE REFIXVM. Danais, à Danais, & intelligimus hoc ad Æneam tranſiſſe per Helenum.

PRÆSENS. Fortis: ac ſi diceret, ſi adſit quis plenus animi.

VELATVM. Id eſt Coronatum. AVRO autem quia ſolent habere laminas quaſdam: ut, *Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum.* VIRVM SE MVRMVRE TOLLIT. Cum ſuffragio plurimorum.

SOLVS QVI PARIDEM SOLITVS CONTRA. Multi hæc à poëta volunt dici: melius tamen verba ſunt populi. Vnde &, *Virum ſe murmure tollit.* PARIDEM. Venit ab eo quod eſt Paris, Paridis, vel Paridos. Quod autem legimus, *Vrbe paterna, Parin creat*, venit ab eo quod eſt πάρις, τοῦ πάριος, τῷ πάρι, τὸν πάριν. & volunt, ſi proprium ſit, in DOS exire genitivum: ſi appellativum, in OS. Sane hic *Paris* ſecundum Troica Neronis fortiſſimus fuit: adeo ut in Trojæ agonali certamine ſuperaret omnes: ipſum etiam Hectorem, qui cum iratus in eum ſtringeret gladium, dixit ſe eſſe germanum: quod allatis crepundiis probavit, qui habitu ruſtici adhuc latebat. Hos autem ludos transfert Virgilius ad Hectoris tumulum: qui ſunt facti cum ludi funebres celebrarentur cadaveri Hectoris ab Achille occiſi.

VARIORVM.

QVÆ MVNERA NISO? Non mihi, ſed Niſo ἐμφατικῶς dixit, quaſi nobili, ac multis laudum præconiis ornato. NASC.

POST, VBI CONFECTI CVRSVS. Παραγραφὴ ad tertium, quod erat Ceſtuum certamen. H.

ANIMVSQVE IN PECTORE. &. Nimirum, quod ſocios Æneas ad pugnam cæſtus invitabat: quam exitus Daretis periculoſiſſimam oſtendit, & qua Lycurgus Lacedæmoniis interdixerat, ut conſtat ex Plutarcho in ipſius vita, quamque è repub. ſua videtur exegiſſe Plato lib. leg. ζ. GERMAN.

DARES. Proverb. *Dares Entellum provocat.* De Ceſtuum certamine, Theocritus in Dioſcuris, Apollonius libro 2. Homer. Ψ. Iliad. HART.

IDEMQVE AD TVMVLVM. Homerus Iliad. Ψ. ὅς ποτε Θήβας ἦλθε δεδουπότος Οἰδιπόδαο, ἐς τάφον. HARTVNG.

Bebry-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & fulva moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit:
Oſtenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius, nec quiſquam ex agmine tanto
Audet audire virum, manibuſque inducere cæſtus.
Ergo alacris, cunctoſque putans excedere palma,
Æneæ ſtetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum læva taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate dea, ſi nemo audet ſe credere pugnæ,
Quæ finis ſtandi? quo me decet uſque teneri?
Ducere dona jube. cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promiſſa jubebant.
Hic gravis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,
Proximus ut viridante toro conſederat herbæ:
Entelle, heroum quondam fortiſſime, fruſtra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines? ubi nunc nobis deus ille, magiſter
Nequicquam memoratus Eryx? ubi fama, per omnem

SERVII.

AMYCI DE GENTE FEREBAT. Amycus fuit Neptuni filius & Nymphæ Melies; qui à Polluce victus eſt pyctali certamine. *Bebrycia* autem ipſa eſt Bithynia. Saluſtius, *Igitur introrſus prima Aſiæ Bithynia eſt, multis antea nominibus appellata. Ipſa enim eſt & major Phrygia.*

MORIBVNDVM. Morienti ſimilem.

TALIS. Qualem multitudo loquebatur. OSTENDIT. Melius dixiſſet OSTENTABAT.

ALACRIS. Cum acer ubique dicat, alacer tamen non dicit: licet inde naſcatur. Vitat enim confuſionem. Vnde utrunque non vult dicere. Nam *alacer* nuſquam: & iterum *acris* nuſquam dixit. Inde eſt quod etiam Papinius ſupprimit genus, quia dubitatur.

SI NEMO AVDET. ὅρος βιαῖος, Argumentatur enim ſe viciſſe, ex eo quod ad certamen nullus accedit.

REDDI. Quaſi debita promiſſa: quia ait, *Victori velatum auro vittiſque juvencum.*

HIC GRAVIS. Tunc: gravis vel ætate vel objurgatione. CASTIGAT. Increpat, objurgat.

TORO CONSEDERAT HERBÆ. Verbum de verbo. Nam *torus* à tortis dictus eſt herbis.

FRVSTRA. Ordo eſt, Tantane dona tam patiens ſines tolli fruſtra? Sane ſciendum hunc ſecundum Iginum, qui de familiis Trojanis ſcripſit, unum Trojanorum fuiſſe, de quo Virgilius mutat hiſtoriam.

NOBIS DEVS ILLE MAGISTER. *Nobis* non vacat: ut Cicero, *Qui mihi accubantes*, ſed pro noſter eſt poſitum, vitandi propter ſimilitudinem homœoteleuti cauſa.

DONATI.

PVTANS. Iam ex hoc ſignat emerſurum alium qui vincat. CVNCTI. Vt pro victore ab omnibus haberi oſtendat, & ſimul eſt teſtimonium ſuorum meritorum.

ENTELLE HEROVM. Objurgatio non injurioſa, cui ſit admixta laus.

FRVSTRA TANTA NE TAM PATIENS. Singula verba cum pondere pronuncianda. *Fruſtra*, id eſt, ſine laboris merito. TANTA. Tam precioſa, tam pulchra, ſine gloria vincendi tolli dona patieris. Eſt autem ſententia, quoniam in ſuperioribus ille dixerat, ſi nemo audet, videberis tu etiam timuiſſe.

VARIORVM.

CVNCTI SIMVL ORE FREMEBANT. Trojani, Daretis petitionem ut juſtam & honeſtam approbabant. Eſtq; alluſio ad morem priſcorum Rom. apud quos res approbari ſolebant publice ſtrepitu, ac plauſu populi. NASC.

REDDIQ. VIRO PROMISSA IVBEBANT. Quod approbant tanquam juſtum, mox id fieri jubent. eſt alluſio, ni fallor, ad populi Romani poteſtatem: cujus erat jubere, ut apud Livium & Ciceronem videre eſt; Senatus autem cenſere. NASC.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Trinacriam, & ſpolia illa tuis pendentia tectis?
Ille ſub hæc: Non laudis amor, nec gloria ceſſit
Pulſa metu: ſed enim gelidus tardante ſenecta
Sanguis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaque improbus iſte
Exultat fidens, ſi nunc foret illa juventa:
Haud equidem pretio inductus, pulchroque juvenco
Veniſſem: nec dona moror. Sic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere cæſtus
Projecit: quibus acer Eryx in prælia ſuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Oſtupuere animi: tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferroque rigebant.
Ante omnes ſtupet ipſe Dares, longeque recuſat:
Magnanimuſque Anchiſiades, & pondus, & ipſa
Huc illuc vinclorum immenſa volumina verſat.
Tum ſenior tales referebat pectore voces:
Quid, ſi quis cæſtus ipſius, & Herculis arma

SERVII.

ILLE SVB HÆC. Aut ſtatim: aut poſt hæc.

SED ENIM GELIDVS TARDANTE SENECTA SANGVIS HEBET. Aliud pendet ex alio, quare HEBET? quia gelidus eſt: quare GELIDVS? quia ſenex.

EFFOETÆ. Exhauſtæ, & eſt tranſlatio à mulieribus, quas partus frequens debiles reddit.

IMPROBVS ISTE. Qui ſine certamine poſtulat præmium.

ILLA IVVENTA. Aut magna, quæ quondam fuerat.

NEC DONA MOROR. Id eſt non expecto. Hic enim ſenſus tam ſuperioribus, quam ſequentibus congruit. etenim ſupra ait ſe non præmii cauſa dimicare, ſed gloriæ. & paulo poſt bovem victor interemit.

IMMANI PONDERE. Pro immanis ponderis, more ſuo: ut, *Hamis auroque trilicem.* QVIBVS. Quorum inſtructu.

FERRE MANVM. Contendere. Nam utraque manus armatur. Et manum, pro manus. INTENDERE BRACHIA TERGO. Ligare: ut, *Intenditque locum ſertis.*

ANIMI TANTORVM. Hic diſtinguendum eſt, hoc eſt virorum fortium, quos æquum non erat magna mirari. Vnde addit, *Ante omnes ſtupet ipſe Dares.* Nam ſtultum eſt dicere tantorum boum: cum diceret ſeptem.

LONGEQVE. Valde: ut, *Tyberinaque longe Oſtia.*

VERSAT. Conſiderat: Saluſtius, *Exercitum majorum more verteret*, hoc eſt conſideraret.

SENIOR. Secundum Varronem ſenior & junior comparativi ſunt per imminutionem. Hinc eſt, *Iam ſenior: ſed cruda deo viridiſque ſenectus.* Additum enim hoc eſt ad exprimendum qui ſit ſenior. Item Ovidius; *Inter juvenemque ſenemque.* Et re vera non convenit hunc ſatis ſenem accipi, qui & vincere poteſt, & uno ictu taurum necare. Ergo *ſenior*, non ſatis ſenex: ſicut *juvenior*, non ſatis juvenis, intra juvenem: ſicut *pauperior*, intra pauperem. dicit autem hoc Varro in libris ad Ciceronem.

CÆSTVS ET ARMA. ἓν διὰ δυοῖν: arma, id eſt cæſtus.

VARIORVM.

SPOLIA ILLA TVIS PENDENTIA TECTIS. Morem explicat Turneb. lib. 26. cap. 17.

SPOLIA PENDENTIA TECTIS. Turnebus lib. 26. cap. 17. more Romano vult dixiſſe Poëtam. nam ut ſcribit Plin. Nat. hiſt. lib. 35. *Romani ædium ſuarum limina adfixis hoſtium ſpoliis exornabant, quæ mutato domino, nec emptori refigere licebat.* unde hac imitatione & repræſentatione, de Caco, Maro, *foribuſque affixa ſuperbis, &c.* GERMAN.

SI MIHI, QVÆ QVONDAM, &c. Carpit confidentiam Daretis Entellus, & à magnitudine animi ſui benevolentiam colligit, qui non ſpe quæſtus aut præmiorum, ſed tantum gloriæ deſiderio (quod excellentium ingeniorum eſt) ad certandum moveri ſoleat. NASCIMB.

IMMANI PONDERE CÆSTVS. Multa de cæſtibus Hieron. Mercurialis de arte Gymnaſt. lib. 2. cap. 9. & Aldus Manut. de quæſit. per epiſt. lib. 1. c. 8. Turneb. lib. 14. cap. 4.

TERGA BOVM PLVMBO. Homerus Iliad. Ψ. δῶκεν ἱμάντας ἐϋτμήτους βοὸς ἀγραύλοιο τὼ δὲ ζωσαμένω. HART.

Vidiſſet

Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in littore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat:
Sanguine cernis adhuc ſparſoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra ſtetit: his ego ſuetus,
Dum melior vires ſanguis dabat, æmula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed ſi noſtra Dares hæc Troïus arma recuſat,
Idque pio ſedet Æneæ, probat auctor Aceſtes:
Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto,
Solve metus, & tu Trojanos exue cæſtus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertoſque
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena.
Tum ſatus Anchiſa cæſtus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
Immiſcentque manus manibus, pugnamque laceſſunt.
Ille pedum melior motu, fretuſque juventa:
Hic membris & mole valens; ſed tarda trementi

SERVII.

TRISTEMQVE HOC IPSO IN LITTORE PVGNAM. Aut in quo magiſter occiſus eſt: aut in triſti littore, id eſt infœcundo. Varro enim dicit ſub Eryce monte eſſe infœcundum campum fere in tribus jugeribus, in quo Eryx & Hercules dimicarunt.

HÆC GERMANVS. Germanus eſt, ſecundum Varronem in libris de gradibus, de eadem genitrice manans, non (ut multi diciunt) de eodem germine, quos ille tantum fratres vocat. ſecundum quem bene nunc Erycen Butæ & Veneris filium, Æneæ dicit fuiſſe germanum.

SANGVINE CERNIS ADHVC. Non Herculis quippe victoris, ſed Erycis quæ infecerat ſe tegendo.

ÆMVLA. Necdum adverſa virtuti. GEMINIS. Duobus.

AVCTOR ACESTES. Hujus certaminis ſcilicet.

ÆQVEMVS PVGNAS. Id eſt arma. à ſequenti quod præcedit. TIBI Pro te: ut, *Tibi deſerit Heſperus OEtam.* EXVE. Projice, ſolve.

DVPLICEM AMICTVM. Id eſt Abollam, quæ duplex eſt: ſicut chlamys. Horatius, *Contra quem duplici panno patientia velat.*

CONSTITIT. Hic diſtinguendum propter vitium, ut ſit arrectus in digitos. Eſt autem hic totus locus de Apollonio tranſlatus.

PVGNAMQVE LACESSVNT. Provocant potius quam gerunt; vel certe inritant.

MEMBRIS ET MOLE. Hoc eſt mole membrorum: ut, *Molemque & montes.* Sed utrumque in pedum, an in manuum digitos?

VARIORVM.

HIS MAGNVM ALCIDEN CONTRA STETIT. Viri olim quanto nobiliores, & gravitate animi præſtantiores, tanto in iis ludorum certaminumque generibus frequentiores fuerant. nihilque glorioſius à ſe fieri poſſe putabant, quam quod manibus, pedibuſque ſuis faciebant. id Homerus planum facit Odyſſ. θ. NASCIMB.

TIBI TERGA REMITTO. Ita accipiendum, ut apud Horat: *Atride magis apta tibi tua dona remitto*, hoc eſt, cedo tibi & illis renuntio. GERMAN.

PALMAS AMBORVM INNEXVIT ARMIS. Turneb. lib 14. cap 4.

CONSTITIT IN DIGITOS. Initium pugnæ deſcribendum aggreditur: cujus imago verbis ita belle per ὑποτύπωσιν pingitur, ut ſpectantibus oculis clarior futura non fuerit. Ex Homero Macrob. lib. 5. cap. 7. Saturnal.

ABDVXERE RETRO. Morem pugilum adfert Turneb. lib 13. cap. XI.

ILLE PEDVM MELIOR. Collatio egregia bellicarum virtutum. Prov. *Senum conſilia; robur juvenum.* H.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Genua labant: vaſtos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter ſe vulnera jactant:
Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vaſtos
Dant ſonitus: erratque aures & tempora circum
Crebra manus; duro crepitant ſub vulnere malæ.
Stat gravis Entellus, niſuque immotus eodem,
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis:
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, & variis aſſultibus irritus urget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & alte
Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
Prævidit, celerique elapſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit; & ultro
Ipſe gravis, graviterque ad terram pondere vaſto
Concidit: ut quondam cava concidit, aut Erymantho,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudiis Teucri, & Trinacria pubes:
It clamor cælo, primuſque accurrit Aceſtes,
Æquævumque ab humo miſerans attollit amicum.
At non tardatus caſu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, & vim ſuſcitat ira.

SERVII.

GENVA LABANT. Proceleuſmaticus eſt, quem (ut ſupra diximus) ſic ſemper ponit, ut cogi poſſit in dactylum: ut, *Genua labant*, &, *Arietat in portas*.

NEQVICQVAM. Non profutura victoriæ. VVLNERA IACTANT. Ictus.

TELA. Ictus. EXIT. Vitat, declinat. unde de Tarchonte, *Et vim viribus exit*. & hoc verbo bis uſus eſt tantum.

QVI MOLIBVS VRBEM. Amphibolon eſt, aut celſam molibus: aut quæ molibus oppugnantur.

SEDET CIRCVM CASTELLA. Tmeſis eſt, hoc eſt circunſedet.

OSTENDIT DEXTRAM. Aut fiducia virtutis eſt oſtendere quod minaris: aut certe proventus ætatis oſtenditur, qui eum ex improviſo ferire non ſinit.

VELOX. Velociter, nomen pro adverbio.

VLTRO. Econtrario. Ille enim cadere debuerat.

GRAVIS GRAVITERQVE. Figura à ſimilitudine.

CAVA PINVS. Id eſt exeſa vetuſtate, & dicendo *cava pinus*, bene reſpexit ad ætatem. ERYMANTHO. Mons Arcadiæ.

IDA IN MAGNA. Modo non Cretæ, ſed Frygiæ propter pinos.

CONSVRGVNT STVDIIS. In ſtudia.

VARIORVM.

ET PECTORE VASTOS DANT SONITVS. De pectore magnos effundunt ſonitus, non quod doleant, ſed ut acrius feriant, NASGIMB.

CREBRA MANVS DVRO CREP. Hom. Iliad. Ψ. Macrob. lib. 5. cap. 7. *δεινὸς δὲ χρόμαδος γενύων, γένετ' ἐρ ῥέε δ' ἱδρῶς πάντοθεν ἐκ μελέων.* Theocritus, in Dioſcuris: *πυκνὰ δ' ἀράβησαν ὀδόντες.* Apollon. lib. β. *ὡς τοῖσι παρήϊα τ' ἀμφοτέρωθεν καὶ γένυες κτύπεον, βροχὴ δ' ὑπετέλλετ' ὀδόντων.* HART.

EXIT. Tranſitive. infra l. 11. *Suſtinet à jugulo dextram, et vim viribus exit*, pro, evitat. Vide Mac. l. 6. c. 6.

CORPORE TELA EXIT. Id eſt, quod Cic. 1. Catil. habet, & ut dicitur, *corpore effugi*: eſtque verbum gladiatorium. Manil. lib. 5. *Ille cito motu rigidos illudere cæſtus.* TVRNEB. lib. 14. c. 4. & 28. c. 15.

MISERANS ATTOLLIT AMICVM. Lege pugilatus: proſtratum vel collapſum allevare & erigere licuit; alioquin caſus Entelli, Daretis victoria fuiſſet. GERMAN.

Tum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus:
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto;
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra:
Nec mora, nec requies. quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant, ſic denſis ictibus heros
Creber utraque manu pulſat, verſatque Dareta.
Tum pater Æneas, procedere longius iras,
Et ſævire animis Entellum haud paſſus acerbis:
Sed finem impoſuit pugnæ; feſſumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis: ac talia fatur:
Infœlix! quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, converſaque numina ſentis?
Cede deo. dixitque, & prælia voce diremit.
Aſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Iactantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore rejectantem, miſtoſque in ſanguine dentes,
Ducunt ad naves: galeamque, enſemque vocati
Accipiunt; palmam Entello taurumque relinquunt.
Hic victor, ſuperans animis, tauroque ſuperbus:

SERVII.

PRÆCIPITEMQVE DAREN. Celerem: ut, *Præcipites vigilate viri.*

NVNC ILLE SINISTRA. *Ille* vacat, nam metri cauſa additum eſt. De ipſo enim dicit: ut, *Creber utraque manu pulſat, verſatque Dareta.*

QVAM MVLTA GRANDINE NIMBI. Hypallage. Nam debuit dicere, Quam multo nimbo grando præcipitatur.

VERSATQVE DARETA. Dares Daretis, unde eſt Dareta: & Dares Daris, unde eſt Daren; ſicut Chremes & Chremis & Chremetis.

INFOELIX. Conſolatio eſt, unde non dicit imbellis, ut fortunæ videatur eſſe quod victus eſt.

DIXITQVE. Vacat QVE metri cauſa: & maluit periſſologiam facere, quam uti communi ſyllaba, quæ frequens vitioſa eſt. Vnde Horatius, *Nec tanta in metris venia conceditur uti.* Græci enim his utuntur frequenter.

FIDI ÆQVALES. Homero, φίλοι δ' ἀμφέσταν ἑταῖροι οἵ μιν ἄγον δὶ ἀγῶνος ἐφελκομένοισι πόδεσσι, αἷμα παχὺ πτύοντα κάρη βάλλον θ' ἑτέρωσε.

VTROQVE. In utramque partem.

VOCATI ACCIPIVNT. Bene eorum oſtendit pudorem: vel quia erant occupati circum amicum, VOCATI, dixit.

DONATI.

INFELIX. Qui audeas contra numina. eſt autem optima conſolatio, cum oſtendat non illum ab homine, ſed à numine vinci.

CEDE DEO. Errant qui putant Entellum Deum ab Ænea vocari, ſed Deum dicit, favens illi numen.

ÆGRA. Quibus paulo ante tantopere valebat.

CAPVT. Quod paulo ante in cælum tollebat propter ſuperbiam.

PALMAM TAVRVMQVE RELINQVVNT. Exprimit quanto cum dolore hæc facerent.

VARIORVM.

ET SÆVIRE ANIMIS. Ioſ. Caſtalio. cap. 47. Variar.

CEDE DEO. Hoc autem amanter Æneam dixiſſe intelligendum eſt, ut Dares non Entelli, ſed dei cujuſdam volentia ſuperatus eſſe videretur. Et dicendo *Cede Deo*, minuere voluit victoris hominis laudem. DONATVS.

AST ILLVM FIDI ÆQVALES. Iam tota Daretis fatigatio, habitu depingitur. Macrob. lib. 4. c. 1. Saturn.

CRASSVMQVE CRVOREM. Macrobius l. 4. cap. 1. Homer. Iliad. ψ. αἷμα παχὺ πτύοντα, κάρη βάλλονθ' ἑτέρωσε. Theocritus in Dioſcuris: ἐκ δ' ἔπτυσεν αἷμα φοίνιον. Pygmachia. HART.

GALEAMQVE ENSEMQVE VOCATI. Victum Dareta luculentiore auget munere, quam victorem Entellum. Idque non abſque judicio factum fuiſſe exiſtimo. Vt ſcilicet oſtenderet Æneas, virtutem ſibi ipſam & pretium & præmium eſſe. Hinc eſt, quod leges, ſupplicia criminibus proponunt, virtutibus vero nihil impartiunt. Vide Franciſc. Modium Epiſt. 56. NASCIMB.

PALMAM ENTELLO. Turneb. lib. 26. c. 17.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nate dea, voſque hæc, inquit, cognoſcite Teucri:
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires,
Et qua ſervetis revocatum à morte Dareta.
Dixit, & adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum aſtabat pugnæ; duroſque reducta
Libravit dextra, media inter cornua cæſtus,
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro.
Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi bos.
Ille ſuper tales effudit pectore voces,
Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis
Perſolvo; hic victor cæſtus artemque repono.
Protinus Æneas celeri certare ſagitta
Invitat, qui forte velint, & præmia ponit:
Ingentique manu malum de nave Sereſti
Erigit, & volucrem trajecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
Convenere viri: dejectamque ærea ſortem
Accepit galea: & primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis:
Quem modo navali Mneſtheus certamine victor

SERVII.

COGNOSCITE TEVCRI. Habet rationem perſonarum: quia virtutem ejus noverant Siculi.

EFFRACTOQVE INLISIT IN OSSA CEREBRO. Hypallage, fregit oſſa, & inliſit cerebrum.

HVMI BOS. Cur cum de uno loquatur, hic bovem, alibi juvencum, alibi taurum appellat; ſed videtur pro tempore ac diverſitate uſus, ideoque *Iuvencum* ait. Eſt autem hic peſſimus verſus in monoſyllaba deſinens.

MELIOREM. Aptiorem. Nam animalem hoſtiam dat.

CÆSTVS, ARTEMQ. REPONIT. Et arma depoſuit, & arti renuntiavit. Id eſt catalyſin fecit.

INGENTIQVE MANV. Magna multitudine.

MALVM. Malus, arbor & navis, generis eſt maſculini. Horatius, *Nec malus celeri ſaucius Africo.* Et dictus eſt *malus*, vel quia habet inſtar mali in ſummitate: vel quia quaſi quibuſdam malis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela facilius elevantur.

TRAIECTO. Extento: unde tranſenna dicitur extentus funis. Salluſtius, *Machinato ſtrepitu tranſenna corona in caput imponebatur.*

QVO. In quam. Nam ponit adverbia pro pronominibus, ut, *Genus unde Latinum.*

CLAMORE SECVNDO. Sicut ſupra ait, *Magnoque virûm ſe murmure tollit.*

QVEM MODO. Id eſt nuper: nam ut diximus, victor fuit duorum. Vrbanus vero dicit MODO, propemodum, pene. Nam ſecundus fuit. Alii VICTOR, voti compos volunt: ut, *Rapidiſque rotis inſiſtere victor.* Optaverat enim ne extremus rediret: ut, *Hoc vincite cives.*

VARIORVM.

LIBRAVIT MEDIA INTER CORNVA. Cæſtus ergo illiſit inter cornua juvenci. Hæc enim pars capitis maximam habet duritiem, proindeque maximam frangendi difficultatem, & tamen ictus iſtius, effractis oſſibus uſque ad cerebrum penetravit. Qua ergo morte interiit bos, ipſa oſtendit Darem interire potuiſſe. DONAT.

HVMI BOS. Verſus præceps & anhelans: cui ſimilis; *Lutulenta ruit ſus.* & ſupra. *Præruptus aquæ mons: Naſcetur ridiculus mus.* Apoll.lib.2. γνὺξ ἤριπεν. Theocritus: πᾶς ἐπὶ γαῖαν κεῖτ' ἀλλοφρονέων. HARTVNG.

HANC TIBI ERYX MELIOREM ANIMAM. Hoc ad proverbium δευτέρων ἀμεινόνων pertinere vult Turnebus; uſurpari ſolitum in hoſtiis ſuccidaneis, quæ cum priora ſacra minus ſecunda proſperaque apparebant, immolabantur faventibus linguis, & erumpentibus in hanc exclamationem, δευτέρων ἀμεινόνων. Turneb lib.14.cap.4. & lib.20. cap.24. GERMAN.

PROTINVS ÆNEAS. Quartum certamen eſt ſagittis, hic, ſed apud Homerum, ſeptimum eſt & poſtremum. Macrob. lib. 5. c. 7. Sat. HARTVNG.

VOLVCREM TRAIECIT. Turneb. lib. 5. c. 9.

Con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Conſequitur; viridi Mneſtheus evinctus oliva.
Tertius Eurytion, tuus, ô clariſſime frater
Pandare: qui quondam juſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achivos.
Extremus galeaque ima ſubſedit Aceſtes;
Auſus & ipſe manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvans viribus arcus,
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris
Primaque per cœlum, nervo ſtridente, ſagitta
Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras.
Et venit, adverſique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu,
Alta petens: pariterque oculos, telumque tetendit.
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
Non valuit: nodos & vincula linea rupit;
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato

SERVII.

CLARISSIME FRATER PANDARE. Notiſſime, qui fuit Lycaonis filius. Pandarus autem qui ſecundum Homerum, Minervæ perſuaſione, ſingulare Menelai & Paridis certamen, cum in eo eſſet. ut Paris vinceretur, jactu teli, diremit, quo Menelaum vulneravit. IVSSVS. A Minerva.

SVBSEDIT ACESTES. Hoc eſt remanſit. Nec enim proferebatur ſors quæ remanſerat ſola: aut certe *ſubſedit*, detulit. Vnde & *ſubſeſſores* vocantur, qui occiſuri aliquem deliteſcunt. De quo verbo plenius dicitur illo verſu, *Devicta Aſia ſubſedit adulter.*

FLEXOS INCVRVANT. Mutatione uſus eſt. Nam curvos inflectunt debuit dicere.

PRO SE QVISQVE VIRI. Pro qualitate roboris ſui.

DIVERBERAT AVRAS. Scindit.

ARBORE MALI. Sic dixit: ut, *Luſtrat Aventini montem.*

EXTERRITA PENNIS. Timorem ſuum pinnis ſignificans. Singula enim animalia habent ſigna, quibus indicant ſuum timorem. Vnde ipſe de ludo, *Caudamque remulcens, Subjecit pavitantem utero.* Item de Caco, *Turbatumque oculis.* Hominum enim timorem primi indicant oculi.

OMNIA PLAVSV. Alii *pinnarum* dicunt, ſed melius ſpectantium favore. Illud enim eſt incredibile.

ADDVCTO ARCV TELVM TETENDIT. Hypallage eſt nam adducitur telum, & arcus intenditur.

MISERANDVS. Qui perfecta re difficiliore, victoria caruit.

INNEXA PEDEM. In nexu pedem habens.

TVM. Deinde, & eſt abverbium ordinis. Nam TVNC temporis eſt. ARCV CONTENTA PARATO TELA TENENS. Contento arcu tela tenens parata.

VARIORVM.

QVI QVONDAM IVSSVS CONF. Alludit ad hiſtoriam, quam deſcribit Homer. Iliad. 3. & 4. convenerant jurejurando Trojani atque Græci, ut Paris cum Menelao ſingulari certamine congrederetur, & quicunque victor eſſet Helenam abduceret, finiſque belli foret, &c. NASCIMB.

IN MEDIOS TELVM TORSISTI. Hom. Iliad. δ. HART.

NERVO STRIDENTE SAGITTA. Quintil. conſule, lib. 1. cap. 10. Hom. Iliad. δ.

TVM RAPIDVS. Morarum impatiens. Quod ait, *ſpeculatus*, artis fuit, debuit enim volatum ejus explorare, quia turbato eo atque incompoſito, locus feriendi inveniri non poterat. Vbi igitur hanc vidit lætis & ſecuris volatibus ferri, jecit ſagittam, & columbam in aëre confixit. Magnæ peritiæ, volantem & in alto conſtitutam figere, præterea obumbratam nube atra. Non dixit autem ſagitta revocat columbam, quæ ruptis vinculis libera avolarat, ſed quod erat pulchrius, ales ipſam ſagittam revocat. DONAT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit.
Iam vacuo lætam cœlo ſpeculatus, & alis
Plaudentem nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aëriis, fixamque refert delapſa ſagittam.
Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes;
Qui tamen ætherias telum contorſit in auras,
Oſtentans artem pariter, arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubito objicitur, magnoque futurum
Augurio monſtrum: docuit poſt exitus ingens,
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavitque viam flammis, tenueſque receſſit
Conſumpta in ventos: cœlo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt, crinemque volantia ſydera ducunt.
Attonitis hæſere animis, Superoſque precati
Trinacrii Teucrique viri. nec maximus omen
Abnuit Æneas: ſed lætum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur

SERVII.

IN VOTA VOCAVIT. Nam apud Lycios colitur, quaſi heros.

NIGRA NVBE. Id eſt alta.

VITAMQVE RELIQVIT IN ASTRIS. Vnde ſumpſerat vitam: ut, *Hinc hominum pecudumque genus, vitæque volantum.* Sane ſciendum hunc totum locum, ab Homero eſſe ſumptum. Vnde inanis eſt vituperatio Æneæ, quod ſuſpenderit avem maternam. Nam & res eſt tranſlata ſimpliciter: & quamcunque ſuſpendiſſet avem, in hanc incideret vituperationem. Nulla enim avis caret conſecratione, quia ſingulæ aves numinibus ſunt conſecratæ. Quanquam Vrbanus dicit matrem citius potuiſſe placari.

ARTEM PARITER, ARCVMQVE SONANTEM. Semelque culpat hoc Virgiliomaſtix. Artem enim in vacuo aëre oſtendere non poterat: quanquam dicant periti poſſe ex ipſo ſagittariorum geſtu artis peritiam comprobari.

OBIICITVR. Superius de his particulis ſecundum Iubam artigraphum tractavimus. Sed dicunt alii iſtas monoſyllabarum ratione vel produci vel corripi. Sane ſciendum naturæ eſſe, ut breves ſint, euphoniæ vel Iubæ ratione: in compoſitione producuntur, ſi tamen I ſequatur: quæ licet non ſit conſonans, poteſt tamen in declinatione pro conſonanti haberi.

AVGVRIO MONSTRVM. Augurium dictum quaſi avigerium, id eſt quod aves gerunt. Et bene de ſagitta dixit augurium, quæ habet pinnas: quanquam omnia ad unum congeſſerit locum, monſtrum augurium, auſpicium, oraculum.

SERA. Gravia. Salluſtius, *Serum bellum in anguſtiis futurum.* id eſt grave. Et quod improbant vates, Æneas amplectitur, deceptus augurii ſimilitudine quod apud Trojam probaverat pater, ut, *Stella facem ducens.*

LIQVIDIS IN NVBIBVS. Nubes pro aëre poſuit. Nubes enim liquidæ eſſe non poſſunt.

CEV SÆPE REFIXA. Poëtice dixit ſecundum publicam opinionem. Nam ut Lucretius dicit, *Ventus altiora petens, æthereum ignem ſecum torquet, qui fractus imitatur ſtellas cadentes.*

ATTONITIS ANIMIS. Intentis, ſtupefactis per tonitrua: quæ cohærent cœleſtibus ignibus.

NEC MAXIMVS OMEN ABNVIT ÆNEAS. Amplexus eſt, & probavit. Nam ſecundum augurum diſciplinam dixit ad ſe non pertinere. Nam noſtri arbitrii eſt viſa omina vel improbare, vel recipere.

VARIORVM.

PLAVDENTEM NIGRA, &c. Homerus ψ. Iliad. ad finem. HART.

OSTENTANS ARTEM PARITER. Quomodo artem oſtentare poterat, ſi quod figeret, amplius non erat? Sic occurritur: artificis peritiam quandoque ex ſolo illius geſtu perſpici ſolere: ſicuti veteranus miles & in re militari exercitatiſſimus in deferenda haſta ſæpe cognoſcitur. NASCIMB.

SERAQVE TERRIFICI. Turneb. lib. 26. cap. 17.

NEC MAXIMVS OMEN ABNVIT. Id eſt omen, ut lætum accipit. Turneb. lib. 26. cap. 17.

Sume

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sume pater (nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exortem ducere honorem)
Ipſius Anchiſæ longævi hoc munus habebis:
Cratera impreſſum ſignis ; quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monumentum & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro;
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori;
Quamvis ſolus avem cœlo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas, nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe, comitemque impubis Iüli,
Epytiden vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:
Vade age, & Aſcanio, ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſque inſtruxit equorum:
Ducat avo turmas, & ſeſe oſtendat in armis.
Dic, ait. ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos jubet eſſe patenteis:
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum

SERVII.

SVME PATER. Percipe. Nam verbum eſt juriſconſultorum, quo utuntur quotiens legatum non ab hærede datur, ſed eſt in accipientis arbitrio.

EXORTEM. ἄκληρον Sine ſorte.

ANCHISÆ MVNVS. Quod Ciſſæus rex Thraciæ (ſecundum Virgilium pater Ecubæ, ut, Ciſſeis regina Parin creat) Anchiſæ aliquando donaverat.

IMPRESSVM SIGNIS. Impreſſa ſigna habens, id eſt emblemata.

VIRIDANTI. Species participii ſine verbi origine, temporis præſentis.

PRIMVM ANTE OMNES. Vnum vacat. APPELLAT. Vel dicit, vel ſalutat. Saluſtius, *Iugurtha adveniens velox Quæſtorem appellat:*

PRÆLATO INVIDIT HONORI. Id eſt prælatum honorem.

PROXIMVM. Poſt Eurytionem. DONIS. Ad dona.

EXTREMVS. Oſtendit hos ſua munera percepiſſe: Aceſten vero ſumpſiſſe præcipua.

NONDVM CERTAMINE MISSO. De peractis loquitur rebus. Inde debuit dicere VOCAVIT, & FATVS EST. Ergo aut tempus eſt pro tempore; aut ſic refert, ut videatur non de præterito loqui, ſed actum præteriti temporis ponere & referre.

CVSTODEM AD SESE. Secundum Tullium, qui dicit ad militiam euntibus dari ſolitos eſſe cuſtodes, à quibus primo anno regantur. Vnde ait de Pallante, *Sub te tolerare magiſtro Militiam & grave Martis opus.* IMPVBIS IVLI. Ab eo quod eſt hic pubis. Nam quod ait Salluſtius, *Puberes omnes interfici jubet*: venit ab eo quod eſt puber: & ſunt iſta communis generis, ſi referantur ad ſingulos. Multitudo autem ſi dicatur, generis tantum fœminini eſt, ut hæc pubis.

FATVR AD AVREM. Sequitur, & *Dic ait.* Vnde ſicut & in tertio diximus, unum vacet neceſſe eſt.

CAMPOS IVBET ESSE PATENTEIS. Diſceſſu populi jubet fieri campos patenteis.

INCEDVNT PVERI. Aut poëtica licentia confudit ætates: ut, modo pueros, modo juvenes dicat. Nam ait, *Vna acies juvenum.* aut certe ſecundum quoſdam ſequenti diſtinctione mutata, magiſtros, pueros dicit: ſequentes vero, maturioris ætatis.

VARIORVM.

EXSORTEM DVCERE HONOREM. Hic *Honorem*, pro honorario poſuit, more Iuriſconſultorum, quibus paſſim familiaris eſt hæc uſurpatio. Honor enim pro pretio à Romanis accipiebatur, imitatione Græcorum, quibus τιμὴ in eodem eſt uſu. GER.

CVSTODEM VOCAT. Turneb. lib. 26. c. 22.

EPYTIDEN VOCAT. Ex Homero Iliad. ρ. Turneb. lib. 7. cap. 3. & lib. 14. cap. 4.

Fre-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Frenatis lucet in equis; quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit Trojæque juventus.
Omnibus in morem tonſa coma preſſa corona:
Cornea bina ferunt præfixa haſtilia ferro:
Pars leves humero pharetras: it pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
Ductores: pueri bis ſeni quemque ſecuti,
Agmine partito fulgent, paribuſque magiſtris.
Vna acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
(Nomen avi referens) Priamus; tua clara Polite
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Atyi duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iülo.
Extremus, formaque ante omnes pulcher Iulus

SERVII.

QVOS OMNIS EVNTES. Quos euntes omnis turba fremit, id eſt cum favore proſequitur.

TONSA COMA. Compoſita. Nam proprie comæ ſunt non cæſi capilli. PRESSA CORONA. Id eſt galea. & ſermone Homeri uſus eſt. nam galeam στέφανον dixit. Et re vera corona non poteſt intelligi, cum ſequatur, *Galeam ante pedes projecit inanem.* Sed alii dicunt potuiſſe eos galeas habere coronatas. Bebius tamen Macer dicit à Cæſare Auguſto pueris qui luſerunt Trojam donatas eſſe galeas, & bina haſtilia: ad quod Virgilium conſtat adludere.

IT PECTORE SVMMO. Sic legendum eſt, ne ſit ſolœciſmus: & rei inanimali dedit motum dicendo IT. Summum autem pectus ait, pectoris & colli confinium.

TRES EQVITVM NVMERO TVRMÆ. Rem Romanæ militiæ ſuo intulit carmini. Nam conſtat primo tres partes fuiſſe populi Romani: unam *Tatienſium*, à Tito Tatio duce Sabinorum jam amico poſt fœdera: alteram *Ramnetum* à Romulo: tertiam *Lucerum*, quorum ſecundum Livium & nomen & cauſa in occulto ſunt. Varro tamen dicit Romulum dimicantem contra Titum Tatium, à Lucumonibus, id eſt Tuſcis auxilia poſtulaſſe. Vnde quidam venit cum exercitu: cui recepto jam Tatio pars urbis eſt data: A quo in urbe Tuſcus dictus eſt vicus. Horatius, *Ac Tuſci turba impia vici.* Ergo à Lucumone Luceres dicti ſunt. Sic autem in tres partes diviſum fuiſſe populum Romanorum conſtat, ut etiam qui præerant ſingulis partibus, tribuni dicerentur. Vnde etiam ſumptus quos dabant populo, tributa nominarunt.

TERNI. Tres, & ait more ſuo.

DVCTORES PVERI. Hic quidam diſtinguunt, ut diximus ſupra.

PARIBVSQVE MAGISTRIS. Et hoc adludit. Nam hodieque equitum dicuntur magiſtri.

POLITE PROGENIES. Illum dicit quem ſupra à Pyrrho introduxit occiſum; de quo Cato in originibus dicit quod ad Italiam venerit, & ſegregatus ab Ænea condiderit oppidum Politorium à ſuo nomine.

QVEM THRACIVS ALBIS. Cum tres dixerit duces, duorum equos commemorat. Sed aut prætermiſit, quod ut conſequeretur neceſſe erat: nec enim unus pedes eſſe poterat. aut illo redditur loco: ut, *Cætera pubes ſenioris Aceſtæ Fertur equis.* Quamquam multi diſtinctione mutata tres equos commemorant: ut ſit, *plena Equus bicolor maculis*, & de alio dicatur VESTIGIA PRIMI ALBA PEDIS. Id eſt primorum pedum veſtigia. & Frontem albam oſtentabat alter.

GENVS VNDE ATYI DVXERE LATINI. Propter Atiam dicit matrem Auguſti: de qua Antonius ait, Aricina mater. Vult enim ejus etiam maternum eſſe genus antiquum.

EXTREMVS. Quantum ad numerum ſpectat.

VARIORVM.

POLYTE. Apoſtrophe eſt, & Græcus vocativus. recedit vero identidem à Latina ad Græcam flexionem. Sic ſupra *Mneſtea* dixit: ſic *Orphei*, *Calliopea*, &c. Macrobium lib. 5. cap. 17. pete. HART.

ALTER ATYS: GENVS VNDE ATYI DVXERE LATINI. Quod Auguſti cauſa dictum ſcribit Servius, qui ex Atia matre natus eſt. Hoc in Auguſti gratiam dictum fuiſſe à Virgilio opinor; neque enim ulla vetus Atiorum mentio eſt. Atii plebeii fuerunt, neque præturæ gradum exceſſere, cognominaque Varri, Paulli, & Baldi tulerunt. PANVINIVS.

Sido-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sidonio eſt invectus equo: quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monumentum & pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes ſenioris Aceſtæ
Fertur equis.
Excipiunt plauſu pavidos, gaudentque tuentes
Dardanidæ, veterumque agnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem læti conſeſſum, oculoſque ſuorum
Luſtravere in equis; ſignum clamore paratis
Epytides longe dedit, inſonuitque flagello.
Olli diſcurrêre pares, atque agmina terni
Diductis ſolvêre choris; rurſuſque vocati
Convertêre vias, infeſtaque tela tulêre.
Inde alios ineunt curſus, alioſque recurſus
Adverſis ſpatiis, alternoſque orbibus orbes
Impediunt, pugnæque cient ſimulacra ſub armis.
Et nunc terga fugæ nudant; nunc ſpicula vertunt
Infenſi; facta pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta,
Parietibus textum cœcis iter, ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus & irremeabilis error.
Haud aliter Teucrûm nati veſtigia curſu
Impediunt, texuntque fugas & prælia ludo:
Delphinum ſimiles, qui per maria humida nando

SERVII.

CÆTERA TRINACRIIS. Cætera pubes equis Aceſtæ fertur.

PAVIDOS. Gloriæ cupiditate ſollicitos: ut, *Corda pavor pulſans.*

FLAGELLO. Virga quæ ſonat in morem flagelli. CHORIS. Aciebus. VOCATI. Ictu virgæ.

ET NUNC TERGA NUDANT. Tria quæ in bellis geruntur cuncta commemorat: fugam, pugnam, pacem.

LABYRINTHUS. Locus apud Cretam factus à Dædalo perplexis parietibus: ubi Minotaurus incluſus eſt.

PARIETIBUS TEXTUM COECIS ITER. Hyppallage eſt, cœcum iter intextis parietibus. ANCIPITEM DOLUM. Perplexum errorem. FALLERET. Frangeret, deciperet. Eſt autem verſus Catulli.

IMPEDIUNT. Implicant, intexunt. Quod à veſtibus tractum.

DELPHINUM. Aut venit ab eo quod eſt Delphin delphinis, à delphine: aut delphinum pro delphinorum poſuit. MARIA HUMIDA. Homerus. ὑγρὰ κέλευθα.

VARIORUM.

FERTUR EQUIS. Comma eſt: quale illud ſupra, lib. 1. *Dardanidæ.* Colon vero eſt: *Hic curſus fuit.* HART.

INSONUITQUE FLAGELLO Humile mihi videtur hoc, parumque ei majeſtati & gravitati, quam ubique alias ſervat quam diligentiſſime, conſentaneum: fuiſſet magis decorum, tuba vel lituo ſignum exhibere. Opinor tamen eo Homerum alicubi æmulatum eſſe: Iliad. ψ. οἱ δ' ἅμα πάντες ἐφ' ἵπποισιν μάστιγας ἄειραν πεπληγόντ' ἱμᾶσι. HART.

FLAGELLO. Id eſt virga, quæ ſonat in morem flagelli. Atque hoc à more Rom. ſumptum eſt: apud quos Magiſtratus aliquis præſidens ludis, ex ſuperiori loco auſpicandorum ludorum ſignum dabat: de quo Interpr. ad Sueton. in Nerone. TAUBM.

OLLI DISCURRERE. Proverb. *Obliquus curſus.* De Olli, Quintil. lib. 8. cap. 3. H.

DIDUCTIS SOLVERE CHORIS. *Diductis*, pro ſeparatim in acie collocatis dixit; & *ſolvêre* pro ſeparavere. HORTENS.

UT QUONDAM CRETA. Cælius lib. 9. c. 34. Lect. Antiq. Proverb. *Labyrinthus.* Dicitur autem, παρὰ τὸ μὴ λαβεῖν θύρας. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Carpathium Libycumque ſecant, luduntque per undas.
Hunc morem, hos curſus, atque hæc certamina primus
Aſcanius, longam muris cum cingeret Albam,
Rettulit, & priſcos docuit celebrare Latinos:
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troïa pubes,
Albani docuere ſuos. hinc maxima porro
Accepit Roma, & patrium ſervavit honorem.
Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hic primum fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſolennia ludis,
Irim de cœlo miſit Saturnia Iuno
Iliacam ad claſſem, ventoſque adſpirat eunti;
Multa movens, necdum antiquum exſaturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli viſa, cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum, & littora luſtrat,
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.

SERVII.

CARPATHIVM. Mare eſt inter Ægyptum & Rhodum, ab inſula Carpatho illic poſita dictum. Nec mirum duas eum poſuiſſe comparationes, cum & in ſecundo hoc fecerit, ut, *In ſegetem veluti cum flamma furentibus auſtris Incidit, aut rapidus montano flumine torrens.* Et in Georgicis tres poſuit comparationes, *Frigidus ut quondam ſylvis immurmurat Auſter.* Et, *Vt mare ſollicitum ſtridit refluentibus undis.* Et, *Æſtuat incluſis rapidus fornacibus ignis.*

PRIMVS ASCANIVS. Generis ordinem docet: ut in primo diximus.

RETTVLIT. Innovavit, quod ante jam fecerat. PRISCOS LATINOS. Ita dicti loca ubi Alba eſt condita. PORRO. Poſt longum intervallum, & eſt adverbium temporis.

TROIAQVE NVNC PVERI, TROIANVM DICITVR AGMEN. Vt ait Suetonius Tranquillus, *Luſus ipſe, quem vulgo pyrrhicam appellant, Troja vocatur*: cujus originem expreſſit in libro de puerorum luſibus.

HAC CELEBRATA TENVS. Tmeſis eſt, hoc eſt hactenus. & hic ſermo, quantum ad artem ſpectat, duas continet partes orationis: ut HÆC pronomen ſit, TENVS præpoſitio, ſicut *pube tenus,* & *crurum tenus*: ſed jam uſus obtinuit, ut pro una parte habeatur. ergo adverbium eſt (omnis enim pars orationis cum deſierit eſſe quod eſt, in adverbium migrat) & eſt temporis: nam hucuſque ſignificat.

HIC PRIMVM. Sequitur enim Palinuri mors, vel Miſeni.

IRIM DE COELO MISIT SATVRNIA IVNO. Ex magna parte ſervatur, ut Mercurius ad concordiam, Iris ad diſcordiam mittatur: unde & Iris dicta eſt quaſi ἔρις. Falſum eſt autem quod dicitur miniſtra eſſe tantum dearum: cum & à Iove plerumque mittatur: ut, *Aëriam cœlo nam Iuppiter Irim Dimittit, germanæ haud mollia juſſa ferentem.*

VENTOSQVE ADSPIRAT EVNTI. Vt de Mercurio, *Voca Zephyros.* Et bene Irim mittit, quæ fit de nubibus; quarum dea eſt Iuno.

PER MILLE COLORIBVS ARCVM. Aut ſubaudis *factum*: aut Antiptoſis eſt mille colorum, hoc eſt multi colorum.

NVLLI VISA. Ad ipſum retulit numen. Nam arcus ſemper videtur: quem non Irim, ſed viam Iridis dixit. Alii NVLLI VISA, celeritatis eſſe volunt. Notandum ſane etiam de Iride, arcum genere maſculino dicere Virgilium: Catullus, & alii, genere fœminino ponunt; referentes ad originem, ſicut hæc cattus, & hæc gallus legimus.

CONSPICIT INGENTEM. Quia ait ſupra, *Vndique conveniunt Teucri miſtique Sicani.* CONCVRSVM autem circa ludicra.

DESERTOSQVE VIDET PORTVS. A viris ſcilicet.

VARIORVM.

PRISCOS LATINOS. Trojani cum ſuo duce à Latino ſuſcepti, & Aborigines, communi nomine nuncupati fuerunt *Latini,* qui & πρίσκοι, autore Dionyſio lib. 1. Hi iidem & *Caſci* nominabantur. MERVLA, Coſmograph. part. 2. lib. 4.

TROIANVM DVCITVR AGMEM. Tangit veterem nobilium adoleſcentum apud Romanos conſuetudinem: de qua politiſſimus ſcriptor Dion. Nicæus in Iulio Cæſare meminit. RVFVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

At procul in ſola ſecretæ Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctæque profundum
Pontum aſpectabant flentes: heu, tot vada, feſſis
Et tantum ſupereſſe maris, vox omnibus una:
Vrbem orant; tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjicit, & faciemque deæ, veſtemque reponit.
Fit Beroë, Iſmarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen, natique fuiſſent:
Ac ſic Dardanidûm mediam ſe matribus infert:
O miſeræ, quas non manus (inquit) Achaica bello
Traxerit ad lethum, patriæ ſub mœnibus! ô gens
Infœlix, cui te exitio fortuna reſervat?
Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas,
Cum freta, cum terras omnes, tot inhoſpita ſaxa,
Sideraque emenſæ ferimur: dum per mare magnum
Italiam ſequimur fugientem, & volvimur undis.

SERVII.

IN SOLA. Deſerta: Terentius, *Venit meditatus alicunde e ſolo loco.* ACTA. Mutato η in α, ſuperiori accentum damus: ut ἑλένη Helena, κίρκη circa. Ergo quoniam & ἀκτὴ Græcum eſt cum acta facit, penultima debet habere accentum: ſed propter differentiam commutatur, ne non ſecreta, & amœna littorum, ſed acta ſignificet participaliter.

ASPECTABANT FLENTES HEV. Multi FLENTES HEV, diſtinguunt, ut ſit miſerabiliter flentes: & à perſona dicatur poëtæ. alii HEV à mulieribus dictum accipiunt.

FACIEMQVE DEÆ, VESTEMQVE REPONIT. Duo diverſa uno ſermone concluſit.

ISMARII DORYCLI. Illyrii. Iſmarus enim mons eſt Epyri. Et bene ſuadentis commendatur auctoritas.

AC SIC DARDANIDVM. MEDIAM SE MATRIBVS INFERT. Sic, aut mutato habitu: aut iſta dictura.

O MISERÆ. Magna utitur arte perſuadendi, ut non ex abrupto, quod perſuadere vult dicat: ſed circunſtantiis ad illud veniat.

EXITIO. Non regno.

SEPTIMA POST TROIÆ EXCIDIVM IAM VERTITVR ÆSTAS. Atqui & Dido dixit, *Nam te iam ſeptima portat Omnibus errantem terris & fluctibus æſtas.* De qua re quidam hoc dicunt: quod Æneas apud Carthaginem paucis diebus fuerit. Nam ait, *Cum ſubito adſurgens fluctu nimboſus Orion: qui oritur* (ut Salluſtius dixit) *juxta Solis æſtivi pulſum.* Item ait, *Dum pelago deſævit hyems & aquoſus Orion*: ut hyemem pro tempeſtate poſuerit. Secundum quod Carthagini paucis fuerit diebus. Sed illud occurrit, *Nunc hyemem inter ſe luxu quam longa fovere.* Et hoc quidam ſic putant, ut dicant potuiſſe fieri, ut intra anni metas, & ad Africam venerit, & inde navigaverit. Sed iſtis occurrit quod in primo ait, *Septima æſtas.* Vnde apparet hanc octavam fuiſſe: quod & ab Anchiſæ morte indicat annus impletus. Ergo conſtat quæſtionem hanc unam eſſe de inſolubilibus: quas non dubium eſt emendaturum eſſe Virgilium.

CVM TERRAS OMNES. Quia peragraverat multa.

SIDERAQVE EMENSÆ FERIMVR. Aut tempeſtates ait, quæ ortu vel occaſu ſiderum ſæpe naſcuntur. aut provincias, quæ ſideribus ſubjacent: ut, *Æthiopum verſemus oves ſub ſidere Cancri.* PER MARE MAGNVM. Procelloſum. Lucretius, *Suave mari magno.*

ITALIAM SEQVIMVR FVGIENTEM. Vt alibi, *Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.* Et revera nullus ſequitur, niſi quod fugit. VOLVIMVR. Non dixit navigamus.

VARIORVM.

IN SOLA TROADES ACTA. Pro littore. Turneb. lib. 3. c. 1.

SECRETÆ TROADES. πρέπον. Indecorum eſt, honeſtas matronas in publicis ſpectaculis miſceri viris. Tum autem in exequiis, matronarum erat, pullatas ſolutis crinibus mortuos lugere. HORT.

CVI GENVS. Ad utrumque referri poteſt, vel ad Beroën, vel ad Doryclum: ſed melius eſt ad Doryclum referas. NASCIMB.

IAM SEPTIMA VERTITVR ÆSTAS. Significat jam ſeptimam æſtatem recedere & finiri. Annum vertentem & menſem vertentem dicunt Latini, pro circumacto, expleto & finito. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hic Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes:
Quis prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoſte penates;
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum, & Simoënta videbo?
Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces: Hic quærite Trojam:
Hic domus eſt, inquit, vobis: nunc tempus agi res:
Nec tantis mora prodigiis. en quatuor aræ
Neptuno: deus ipſe faces animumque miniſtrat.
Hæc memorans, prima infenſum vi corripit ignem:
Sublataque procul dextra connixa coruſcat,
Et jacit. arrectæ mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum. hic una è multis, quæ maxima natu
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroë vobis, non hæc Rhœteïa matres,
Eſt Dorycli conjux, divini ſigna decoris,
Ardenteſque notate oculos: qui ſpiritus illi,
Qui vultus, vociſque ſonus, vel greſſus eunti.
Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui
Ægram, indignantem, tali quod ſola careret
Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores.
Hæc effata:

SERVII.

HIC ERYCIS FINES. Argumentum à facili. Et eſt neceſſaria antitheſis, ut opportunitate meliorum præſentium, animi à futuris incertis avertantur.

MVROS IACERE. Pro fundamenta jacere, nam *muri* duci dicuntur.

NEQVICQVAM. Qui non proderant, cum eſſent fatorum comites.

INFAVSTAS. Mali ominis.

NAM MIHI CASSANDRÆ. Non cui credere non debuerant; ſed cum ſua pernicie non crediderant.

HECTOREOS AMNES. Quemadmodum vidit ſibi patriæ recordatione finxiſſe, aut non continget mihi videre flumina.

IAM TEMPVS AGI RES. Id eſt Trojam fieri.

MORA PRODIGIIS. Ecce prodigium de bono: & argumentatur ad incendium navium, aras ardere Neptuni: quas ideo quattuor dicit, quia ſinguli duces navium qui certaverant, ſingulas poſuerant. Nam contrarium eſt, *Numero deus impare gaudet.* Alii tamen dicunt à Cloantho eſſe poſitas: qui promiſerat ſupra.

DEVS IPSE. Maris, vel navium.

INFENSVM IGNEM. Id eſt ipſa infenſa. TOT. Aut multorum: aut ſupra dictorum: ut, *Quinquaginta illi thalami ſpes tanta nepotum.*

NON BEROE VOBIS. Non eſt diſſuaſio, ut quidam putant: ſed magis hortatur perſuadendo numinis auctoritate. RHOETHEIA. A promontorio Rhœtheo.

DIVINI SIGNA DECORIS. Omnia colligit, quibus numina cognoſcuntur: ut, *Namque haud tibi vultus Mortalis: nec vox hominem ſonat: ô dea certe.*

SPIRITVS. Odor: ut, *Divinum vertice odorem Spiravere.*

ET GRESSVS EVNTIS. ut, *Et vera inceſſu patuit dea.*

VARIORVM.

NVLLANE IAM TROIÆ DICENTVR MOENIA? Morem explicat, Turneb. lib. 14. cap. 4.

INFENSVM VI CORRIPIT IGNEM. Servius *infenſum*, id eſt, ipſa infenſa. Ego malo infenſum ignem, reſpondere τῷ δήιον πῦρ apud Homerum toties. alibi Maro, *inimicum ignem*, GERM.

At

At matres primo ancipites, oculiſque malignis
Ambiguæ, ſpectare rates, miſerum inter amorem
Præſentis terræ, fatiſque vocantia regna:
Cum dea ſe paribus per cœlum ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ monſtris, actæque furore,
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:
Pars ſpoliant aras; frondem, ac virgulta, faceſque
Coniiciunt: furit immiſſis Vulcanus habenis.
Tranſtra per & remos, & pictas abiete puppes.
Nuntius, Anchiſæ ad tumulum, cuneoſque theatri,
Incenſas perfert naves Eumelus: & ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus & Aſcanius, curſus ut lætus equeſtres
Ducebat; ſic acer equo turbata petivit
Caſtra: nec exanimes poſſunt retinere magiſtri.
Quis furor iſte novus? quo nunc, quo tenditis, inquit,
Heu miſeræ cives? non hoſtem, inimicaque caſtra
Argivûm, veſtras ſpes uritis. en ego veſter
Aſcanius. galeam ante pedes projecit inanem,
Qua ludo indutus belli ſimulacra ciebat.
Accelerat ſimul Æneas, ſimul agmina Teucrûm.
Aſt illæ diverſa metu per littora paſſim
Diffugiunt, ſylvaſque, & ſicubi concava furtim

SERVII.

PRIMO ANCIPITES. Antequam numen agnoſcerent. OCVLISQVE MALIGNIS. Pro ipſæ malignæ.

MISERVM INTER AMOREM PRÆSENTIS TERRÆ. Aut magnum: ut, Terentius. *Eam miſere amat*: aut MISERVM, quo fiebant miſeriores, cum eis regna negarentur.

PVPPES ABIETE PICTAS. In abiete pictas. Sane ABIETE, hoc eſt quæ erant de abiete.

EVMELVS. Latinus accentus eſt: tranſlato nomine in Latinum.

CASTRA. ut, *Nos caſtra movemus*, id eſt claſſem. MAGISTRI. Cuſtodes. Terentius, *Me filiis relinquunt quaſi magiſtrum.*

QVIS FVROR ISTE NOVVS? Quaſi ad furentes loquitur. Vnde ne tum quidem agnitus, cum dixiſſet, *En ego veſter Aſcanius.* Novus autem eſt aut inopinatus. QVO TENDITIS? Id eſt quid habetis intentionis?

VESTRAS SPES VRITIS. Navibus enim ad regna tendebant.

INANEM. Concavam, vacuam ſine capite. LVDO. Per ludum.

VARIORVM.

AMBIGVÆ, SPECTARE RATES. Tanquam ſibi odioſas, propter longos labores, maximaque navigationis pericula. MISERVM INTER AMOREM. Μετωνυμικῶς, quo miſerrimæ futuræ erant. NASC.

FOCIS PENETRALIBVS. Ab ipſis aræ interioris partibus, & à profano uſu ſemotis. TAVBMANNVS.

ABIETE. Triſyllabum eſt in ſcanſione: nam Proceleuſmaticus non locum habet in hoc genere carminis. HART.

CVNEOSQVE THEATRI. Hic per *cuneos theatri*, μετωνυμικῶς etiam non inepte ſpectatores ipſos intellexeris.

QVIS FVROR ISTE NOVVS? Aſcanii increpatio eſt in Trojanas mulieres, non tamen contumelioſa, ſed ex intimo doloris affectu proveniens: initium habet abruptum, quale hominum concitatorum eſſe ſolet. Fæminas igitur inſaniæ ac furoris redarguit, & quantum ex hac re damni atque incommodi futurum ſit, oſtendit. NASC.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Saxa petunt. piget incœpti, lucíſque: ſuoſque
Mutatæ agnoſcunt, excuſſaque pectore Iuno eſt.
Sed non idcirco flammæ, atque incendia vires
Indomitas poſuere: udo ſub robore vivit
Stupa, vomens tardum fumum, lentuſque carinas
Eſt vapor, & toto deſcendit corpore peſtis.
Nec vires heroum, infuſaque flumina proſunt.
Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare deos, & tendere palmas:
Iuppiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad unum
Trojanos, ſiquid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos: da flammam evadere claſſi
Nunc pater, & tenues Teucrûm res eripe letho.
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte: tuaque hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cum effuſis imbribus atra
Tempeſtas ſine more furit, tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, denſiſque nigerrimus auſtris:

S E R V I I.

EXCVSSAQVE PECTORE IVNO EST. Furoris cauſa, non furor. Idcirco quia furor deſierat.

VDO SVB ROBORE. Vel vicino aquis.

STVPPA. Secundum antiquam orthographiam. Nam ſtippa dicta eſt à ſtipando: abuſive etiam linum dicimus. TARDVM. Denſum, craſſum. Nam ignem ſolet fumus præire. Vnde *tardum* ad denſitatem retulit.

CORPORE. Navium: ut, *Et disjice corpora ponto.* DESCENDIT PESTIS. Incendium: more ſuo. Et declamavit per contrarium. Nam ignis ſuperiora ſemper petit.

FLVMINA PROSVNT. Id eſt vis aquæ.

TVM PIVS ÆNEAS HVMERIS ABSCINDERE VESTEM. Et notant quidam quod damnum quatuor navium vir fortis & rex impatienter doleat: ſed magis illud conſiderandum eſt, quod ait ſupra Aſcanius, *Veſtras ſpes uritis*: ut non damnum doleat, ſed ſpem navigationis ereptam.

IVPPITER OMNIPOTENS. Figuratis agit coloribus: nec enim re vera vult perire: ſed agit oblique ut reſtinguatur incendium. Bene autem SI ubique interponit. Hic enim eſt optimus ductus: qui agentis voluntatem latenter oſtendit. EXOSVS. Antiqui & odi dicebant & oſus ſum: hinc eſt exoſus, quo utimur: licet jam oſus ſum, non dicamus, odi autem & præſens eſt & præteritum. AD VNVM. Nullo excepto.

SI QVID PIETAS ANTIQVA LABORES RESPICIT HVMANOS. Aut ſi tibi chara pietas præſtat aliquid humanis laboribus: aut ſi quid meremur propter pietatem cultam (ut, *Parce pio generi*) hoc ipſum remunerare. Aut (quod eſt melius) ſi vel reſpicit res humanas pietas, quæ de terris olim receſſit.

RES ERIPE LETHO. Superflua Acyrologia eſt.

QVOD SVPEREST. Quod congrue ſequitur.

SINE MORE. Sine exemplo. TONITRVQVE TREMISCVNT. Hic ablativus incertus eſt, unde veniat: utrum à neutro indeclinabili hoc tonitru, ut cornu; nam inde eſt, *Fractæque tonitrua nubes.* ut cornua. An à maſculino ſecundum quartam declinationem. Hinc enim Statius, *Tonitrus agis, & mea fulmina torques.*

D O N A T I.

IVPPITER OMNIPOTENS. Amplexus eſt omnia quæ pro malorum neceſſitate fuerant poſtulanda. IVPPITER. Hoc ſolum ſatis eſt ad auxiliandum. OMNIPOTENS. Vt non ſolum præſtandi habeat potentiam, ſed etiam difficilia poſſit removere. Sed quoniam non ſatis eſt poſſe, niſi etiam velit: addit, *Si non omnes ad unum odiſti*, id eſt, niſi me quoque odiſti. Addit etiam commemorationem, ponens egeſtatis anguſtias: poſtremo ponit meritum poſtulantis, & plenum auxilium dantis.

V A R I O R V M.

VOMENS TARDVM FVMVM. Quis eſt hic obſecro tardus fumus? an amarus & acerbus? ut, *tardumque ſaporem Felicis mali.* an potius qui non celeriter emicat, præſertim denſior, & ex materia uda, quique diutius durat, cunctaturque & diuturnior eſt? & verius putem. Sed & vapor, id eſt ignis, lentus erat. Nam etſi naves erant unctæ, tamen uda materia nonnihil officiebat igni. TVRN. lib. 14. c. 4.

Im-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Implenturque ſuper puppes: ſemuſta madeſcunt
Robora; reſtinctus donec vapor omnis, & omnes
Quattuor amiſſis, ſervatæ à peſte carinæ.
At pater Æneas caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat; verſans, Siculiſne reſideret arvis,
Oblitus fatorum, Italaſne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque inſignem reddidit arte:
Hæc reſponſa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna deûm, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſque his Æneam ſolatus vocibus infit:
Nate dea, quo fata trahunt, retrahuntque, ſequamur;
Quiquid erit, SVPERANDA *omnis fortuna ferendo eſt.*
Eſt tibi Dardanius divinæ ſtirpis Aceſtes:
Hunc cape conſiliis ſocium & conjunge volentem:
Huic trade, amiſſis ſuperant qui navibus, & quos
Pertæſum magni incœpti rerumque tuarum eſt:
Longævoſque ſenes, ac feſſas æquore matres;
Et quidquid tecum invalidum, metuenſque pericli eſt,
Delige: & his habeant terris ſine mœnia feſſi.

SERVII.

ARDVA TERRARVM. Periphraſis montium. ÆTHERE TOTO. Pro aëre poſuit.

MADESCVNT ROBORA. Aut humectantur: aut reſolvuntur in cinerem: quod naturale eſt poſt incendium.

FATORVM. Oraculorum.

TVM SENIOR NAVTES. Bene daturum conſilium & ab ætate, & à prudentia, & à religione commendat. Quod autem dicit, Pallas quem docuit: propter illud quod ſupra diximus, fingitur: quia ipſe Romam Palladium detulit, Vnde Nautiorum familia Minervæ ſacra retinebat: quod etiam Varro docet in libris quos de familiis Trojanis ſcripſit. VNVM. Præcipuum. TRITONIA PALLAS. Pro uno proprio, duo Antonomaſiva.

REDDIDIT ARTE. Id eſt virtute, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς.

RESPONSA DABAT. Laus conſilii. VEL QVÆ PORTENDERET IRA MAGNA DEVM. Quæ præſignificabat.

MAGNA IRA DEVM. Id eſt Iuno: ut alibi, *Cæleſtum vis magna jubet.*

SOLATVS VOCIBVS INFIT. Id eſt ſolatur & infit. Nam SOLANS debuit ponere: ſicut ſequens ejus indicat conſolatio.

QVIDQVID ERIT. Vt ait, *Fuerint quæcunque, fatebor.* FERENDO EST. Dum fertur: modus gerundii eſt à paſſivo.

EST TIBI. Iam hoc conſilium eſt, id eſt habes.

DIVINÆ STIRPIS. Propter Dardanum ab Criniſo fluvio.

VOLENTEM. Voliturum. Nam velle habet, non jam vult.

SVPERANT. Superſunt, ſuperfluunt. Dicit autem non tantum debiles, ſed etiam nolentes juvenes. Vnde ſequitur, *Longævoſque ſenes.* nec enim adderet QVE, niſi ſupra IVVENES dixiſſet. Vnde ſequitur expreſſius, *Et quidquid tecum invalidum metuenſque pericli eſt.*

PERTÆSVM MAGNI INCÆPTI. ut, *Si non pertæſum thalami tedæque fuiſſet.*

DONATI.

SENIOR. Et ætate & arte à Pallade accepta meruerat audiri. Eſt autem huic ſententiæ conſona illa Terentiana: *Quando id fieri non poteſt quod vis, id velis quod poſſis.*

VARIORVM.

TVM SENIOR NAVTES. Alludit ad cuſtodiam Palladii, quam ſibi Nautii, qui genus ad Nautem illum Trojanum referebant, ſacrorumque Minervæ adminiſtrationem vindicabant, à quo etiam Romæ clara Nautiorum familia. De eorum familia, Turneb. lib. 26. cap. 17. GERMAN.

QVO FATA TRAHVNT, RETRAHVNTQVE. S. Iterum ab Homerica ſecta deſciſcit. Macrob. lib. 5 cap. 16. Saturnal.

Vrbem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vrbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtam.
Talibus incenſus dictis ſenioris amici:
Tum vero in curas animus diducitur omnes.
Et nox atra polum bigis ſubvecta tenebat:
Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis
Anchiſæ ſubito taleis effundere voces:
Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Chare magis, nate Iliacis exercite fatis;
Imperio Iovis huc venio; qui claſſibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miſeratus ab alto eſt.
Conſiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat ſenior: lectos juvenes, fortiſſima corda,
Defer in Italiam. gens dura atque aſpera cultu,
Debellanda tibi Latio eſt. Ditis tamen ante
Infernas accede domos, & Averna per alta
Congreſſus pete nate meos: non me impia namque
Tartara habent, triſteſque umbræ: ſed amœna piorum
Concilia, Elyſiumque colo. huc caſta Sibylla

S E R V I I.

PERMISSO NOMINE. Ab Aceſte ſcilicet. Dicta autem Aceſta, Segeſta.

TVM VERO. Nam & ante ea cogitaverat: ut, *Pectore curas Mutabat verſans.* ANIMVM DIDVCITVR. Græca figura: ut, *Mentem læſus.*

ET NOX ATRA POLVM. Quaſi major cauſa cogitationis: ut, *Et ſub noctem cura recurſat.* BIGIS. Proprie modo, non ut Statius, *tenuaverat aëra biga,* abuſus eſt.

COELO FACIES DELAPSA PARENTIS. Aut ſecundum quod ſupra diximus, quia animæ cœlum tenent, ſimulacra vero apud inferos ſunt. aut ad errorem pertinet ſomnii: nam & viſa ait. aut certe intelligamus, à Iove miſſam poteſtatem aliquam, quæ ſe in Anchiſæ converteret vultum, ut religioſus videretur. Nam & dicit, *Imperio Iovis huc venio:* & infert, *Elyſiumque colo.*

CHARE MAGIS. Pro charior. Bene autem addidit, *Dum vita manebat.* Vt oſtendat vita fuiſſe chariorem.

IMPERIO IOVIS. Ab auctoritate: ut, *Ipſe deum tibi me claro demittit Olympo Regnator.*

NAVTES DAT SENIOR. Vt ſolet, iiſdem uſus eſt ſermonibus. Nam ait, *Cum ſenior Nautes.*

ATQVE ASPERA CVLTV. Quod in nono latius exequitur, *Natos ad flumia primum Deferimus,* uſque, *At patiens operum.*

DEBELLANDA TIBI. Bello perdomanda, & bene victoriam, non bella prædicit, in quibus eſſe poterat terror.

AVERNA PER ALTA. Vt Gargarus gargara: & Tartarus tartara: Mænalus Mænala pluraliter, ita Avernus Averna.

NON ME IMPIA NAMQVE. Propter facilitatem.

AMOENA. Amœna ſunt loca ſolius voluptatis plena: quaſi amunia, unde nullus fructus exſolvitur: unde etiam nihil præſtantes, immunes vocamus.

PIORVM CONCILIA, ELYSIVMQVE COLO. Elyſium eſt ubi piorum animæ habitant poſt corporis animæque diſcretionem. Vnde & interitus dicitur res inter animam & corpus veniens. Ergo Elyſium, ἀπὸ τῆς λύσεως ab abſolutione. Quod ſecundum poëtas in medio inferorum eſt ſuis felicitatibus plenum: ut, *Solemque ſuum ſua ſydera norunt.* Secundum Philoſophos Elyſium eſt inſulæ fortunatæ: quas ait Saluſtius inclytas eſſe Homeri carminibus: quarum deſcriptionem Pius commentator dicit eſſe ſublatam: ſecundum Theologos circa lunarem circulum, ubi jam aër purior eſt. Vnde ait ipſe Virgilius, *Aëris in campis.* Lucanus, *Non illuc auro poſiti, nec thure ſepulti perveniunt.*

V A R I O R V M.

VRBEM APPELLABVNT PERMISSO, &c. Ab Aceſte permiſſo, intelligendum eſt. Quidam legunt *promiſſo*, nec invenuſte, ut hoc ſit præmium, quod polliceri debeat Æneas, ſi eos recipere Aceſtes non recuſarit. Vel promiſſo à fatis ſive ab oraculis, κατὰ τὸ σιωπώμενον, ut multa alia apud Virgilium. NASCIMB.

ET NOX ATRA POLVM. Νὺξ μελανόχροος. Hic igitur *Nox* ponitur, quaſi major cauſa cogitationis.

BIGIS SVBVECTA. Vt Soli quadrigas tribuunt; ita Lunæ bigas: cui duplex proprietas, creſcendi & decreſcendi. TAVBMAN.

Ni-

Nigrarum multo pecudum te ſanguine ducet.
Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia, diſces.
Iamque vale: torquet medios nox humida curſus:
Et me ſævus equis Oriens afflavit anhelis.
Dixerat, & tenueis fugit, ceu fumus in auras.
Æneas, Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te noſtris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem & ſopitos ſuſcitat ignes,
Pergameumque larem, & canæ penetralia Veſtæ
Farre pio, & plena ſupplex veneratur acerra.
Extemplo ſocios, primumque accerſit Aceſten:
Et Iovis imperium, & chari præcepta parentis
Edocet, & quæ nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſiliis: nec juſſa recuſat Aceſtes.

SERVII.

TVM GENVS OMNE TVVM, ET QVÆ DENTVR MOENIA, DISCES. Hæ ſunt cauſæ propter quas Æneas deſcendit ad inferos: generis agnitio, & civitatis nomen: quod ei nullus unquam prædixerat: ſed ſolus pater indicat. Latet enim, ut ſupra diximus, verum urbis nomen, unde ei pater quaſi pro myſterio & adfectione ait, *illa inclita Roma*. Et nomen quidem Romæ à poëta dictum eſt, nam verum urbis nomen, ut dictum eſt, latet.

TORQVET MEDIOS NOX HVMIDA CVRSVS. ET ME SÆVVS EQVIS ORIENS AFFLAVIT ANHELIS. Dies eſt plenus, qui habet viginti quatuor horas. Nam & nox pars diei eſt. Dicimus autem diem à parte meliore. Vnde & in uſu eſt, ut ſine commemoratione noctis, numerum dicamus dierum. Hic autem dies ſecundum Ægyptios inchoat ab occaſu Solis: ſecundum Perſas ab ortu Solis: ſecundum Etruſcos & Athenienſes à ſexta hora diei: ſecundum Romanos à media nocte: & hos nunc ſecutus ait, MEDIOS CVRSVS NOX HVMIDA TORQVET, &c. Hæc autem plene exſequuntur, & Cicero in auguralibus, & Aulus Gellius in libris noctium Atticarum. hoc etiam illa res juris indicat, quod cum tribunum plebis abnoctare ab urbe non liceret, licebat tamen exire poſt noctem mediam, & ante mediam reverti.

SÆVVS ORIENS. Solem dicit, cujus lux eſt umbris inimica. Vnde Lucanus, *Et medio ferit axe diem*. Eſt autem phyſicum. Nam pereunt umbræ, Solis adventu.

ÆNEAS, QVO DEINDE RVIS? Ordo eſt. Æneas deinde, quo ruis?

QVEM FVGIS? Quaſi ignorans rationem, qua fugeret.

CANÆ. Aut antiquæ, aut propter ignis favillas. PRIMVM. Principem.

FARRE PIO. Vel quia exinde ſacrificabant: vel quia mos fuit apud majores, ut divinum ignem farre ſervarent: qui ſi duraſſet in alterum diem, eum aptum agendis rebus ſignificabant. Far autem frumenti certa ſpecis eſt, ſicut adoreum. Horatius, *Non ſumptuoſa blandior hoſtia, Mollibit averſos Penateis Farre pio & ſaliente mica*: Et Tibullus, *Farre pio placans & ſaliente ſale*.

HAVD MORA. Hoc eſt quod ait, & *conjunge volentem*. NEC IVSSA. Voluntatem, ut ſupra, *Infandum regina jubes renovare dolorem*. Aut certe quæ Iuppiter juſſerat.

VARIORVM.

NIGRARVM PECVDVM. Hom. Odyſſ. ν. οἴνοπι βὸς dicit. HART.

ET ME SÆVVS EQVIS ORIENS &c. Adventante die, diſcedit ab Ænea Anchiſes: noctu enim ſolent dii, in quorum numero Manes ponuntur, inviſere terras, interdiu relinquere. Hinc illud adjunctum *ſævus*; quia Sol, ſeu lux umbris iſtis inimica. TVRNEB. lib. 14. cap. 4.

CANÆ PENETRALIA VESTÆ. Hoc epitheto Maro Veſtam & Fidem proſequutus eſt, tum propter vellus album, quo brachia ad digitos pene ſacrifici utriuſque ſexus rite involvebant; tum quod Veſtæ ſacræ virgines albo à primo, puriſſimo, ſynceriſſimoque colore amictu uterentur: unde & Propert: lib. 4. *Vel cui commiſſos cum Veſta repoſceret ignes, Exhibuit vivos carbaſus alba focos*. Alii epitheton ad canitiem & annos referunt, probitatem & integritatem priſci ſæculi reſpicientes. GERMAN.

PLENA VENERATVR ACERRA. *Acerra*, ara, quæ ante mortuum poni ſolebat, in qua odores incendebantur. Alii dicunt arculam eſſe thurariam, ſcilicet ubi thus reponebant. Sic Feſtus. vide & Tiraquell. in Alexand. lib. 2. cap. 7. BRISSON. Formul. lib. 1. pag. 26.

EXTEMPLO SOCIOS. Magna brevitas narrationis. Vocavit Aceſten & ſocios, quid Iupiter Anchiſe nuntio & interprete præcepiſſet, indicavit, quod Homerus totum iiſdem verbis repetiviſſet. Quid ſibi placeret adjecit. Invenit Aceſten admodum promptum ac volentem. DONATVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tranſcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipſi tranſtra novant, flammiſque ambeſa reponunt
Robora navigiis; aptant remoſque, rudenteſque,
Exigui numero, ſed bello vivida virtus.
Interea Æneas urbem deſignat aratro,
Sortiturque domos: hoc, Ilium, & hæc loca Trojæ
Eſſe jubet. gaudet regno Trojanus Aceſtes:
Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.
Tunc vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ, tumuloque ſacerdos,
Et lucus late ſacer additur Anchiſeo.
Iamque dies epulata novem gens omnis, & aris
Factus honos: placidi ſtraverunt æquora venti;
Creber & aſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurva ingens per littora fletus:
Complexi inter ſe noctemque diemque morantur.
Ipſæ jam matres, ipſi, quibus aſpera quondam
Viſa maris facies, & non tolerabile numen,

SERVII.

TRANSCRIBVNT VRBI MATRES. Romani moris verbum eſt. Tranſcripti enim in colonias deducebantur. VRBI. Ad urbem.

DEPONVNT. Quaſi de navibus. Aut Æneas deponit eos, qui nulla gloriæ cupiditate tangebantur. aut hi qui erant tranſcripti, id eſt matres & volentium multitudo deponunt animos, id eſt ſubmittunt inertiæ.

ROBORA NAVIGIIS. Melius hic diſtinguitur.

EXIGVI NVMERO: SED BELLO VIVIDA VIRTVS: Tranſiit ad rem à numero.

VRBEM DESIGNAT ARATRO. Quem Cato in originibus dicit morem fuiſſe. Condituri enim civitates, taurum in dextra, vaccam in ſiniſtra jungebant: & cincti ritu Sabino, id eſt togæ parte capitis velati, parte ſuccincti tenebant ſtivam obliquam, ut glebæ omnes intrinſecus caderent. Et ita ſulco ducto loca deſignabant murorum, aratrum ſuſpendentes circa loca portarum. Vnde & territorium dictum eſt quaſi tritorium, tritum bubus & aratro.

REGNO TROIANVS ACESTES. Sub nomine enim ejus fuerat civitas appellata.

INDICITQVE FORVM. Id eſt tempus & locum diſtinguendorum negotiorum definit, qui conventus vocatur. INDICIT autem verbum juris eſt, & per hoc potentem vult ſignificare civitatem.

ET PATRIBVS DAT IVRA VOCATIS. Dat condendi juris poteſtatem his quos appellaverat patres: aut certe vocatis patribus jura diſtribuit. Hi autem, ut Saluſtius dicit, *Vel ætate vel curæ ſimilitudine patres appellati ſunt.* Senatores autem alii à ſenecta ætate: alii à ſinendo dictos accipiunt. Ipſi agendi facultatem dabant per ſenatuſconſultum.

ERYCINO IN VERTICE. Eryx mons Siciliæ ſupra Drepanum, ubi fuit templum Veneris Erycinæ.

IDALIÆ. Cypriæ. SACERDOS. Alii ad tumulum, alii verſo ordine ad templum referunt: ut lucus tantum tumulo detur Anchiſæ: ut in Bucolicis, *Inducite fontibus umbras Paſtores.* Nemora enim aptabant ſepulchris.

VISA MARIS FACIES. Vt alibi, *Mene ſalis placidi vultum.* Vult autem iſtos aſpectum quoque maris horrere.

DONATI.

PATRIBVS DAT IVRA VOCATIS. Hoc ad Æneam refertur, ad quem redit poſt expletam Aceſtæ benevolentiam.

VARIORVM.

TRANSCRIBVNT VRBI MATRES. De pecunia tractus eſt ſermo. nam *ſcribi* eſt dare. Proprie vero *Tranſcribi* Iureconſultis dicuntur; quorum jus in alium tranſit. Sic & Trojani hi, pulchre dicuntur *tranſcribi*, quaſi omne jus ſuum Aceſtæ ceſſerint, ejuſque imperio obnoxii degere velint. NASC.

DEPONVNT ANIMOS. Metaph. explicat Turneb. lib. 14. cap. 4.

EXIGVI NVMERO. Cælius lib. 4. cap. 5. Lect. Antiq.

VRBEM DESIGNAT ARATRO. Alexander lib. 6. cap. 14. Cælius lib. 26. cap. 5. HART.

INDICITQVE FORVM. Sic indicere Senatum.

Ire

Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lachrymans commendat Aceſtæ.
Treis Eryci vitulos, & tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet, ſolvique ex ordine funes.
Ipſe caput tonſæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora, pateram tenet, extaque ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, taleſque effundit pectore queſtus:
Iunonis gravis ira & inexſaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omneis:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Iovis imperio fatiſve infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis
Vrbem odiis ſatis eſt, nec pænam traxe per omnem
Relliquias Trojæ: cineres atque oſſa peremptæ

SERVII.

FVGÆ. Profectionis.

ERYCI ET TEMPESTATIBVS. Bene junxit. Procellæ enim aut de fluminibus, aut de montibus fiunt, quas ὑπεπνοίας dicunt, vulgo *peripenas* appellant.

SOLVIQVE EX ORDINE FVNES. Ordo eſt, jubet cædere ex ordine, id eſt rite peragi ſacrificium: & ſic ſolvi funem ut in ſeptimo, *Phrygiamque ex ordine matrem Invocat.* id eſt rite. Vel....* quo naves ad terram ligantur.

TONSÆ OLIVÆ. Comptæ minutis frondibus,

PROCVL IN PRORA. In parte extrema.

EFFVNDIT PECTORE. Voces. Hoc eſt cum dolore: ut ait, *Funditque preces rex pectore ab imo.*

PRECES DESCENDERE AD OMNES. Si quid invidiæ eſt in humillimis precibus, imputandum non eſt per omnia Iunoni. Nam *omnes* dicendo, etiam humiles ſignificat: unde ait etiam *deſcendere.*

QVAM NEC LONGA DIES. Longum tempus: de quo licet melius fœminino genere dicamus, tamen & maſculino dicimus. Nam de certo die, maſculino tantum utendum eſt. Vt natalis meus dies eſt. PIETAS NEC MITIGAT. Aut Trojanorum, quia pii ſunt: aut certe propter illud, *Iunoni Argivæ juſſos adolemus honores*: quaſi quæ nec ſacrificiis placaretur.

INFRACTA. Valde fracta: ut, *Turnus ut infractos adverſo Marte Latinos.*

MEDIA DE GENTE. Id eſt totius gentis potentem. EXEDISSE. Muliebriter dictum. Nam inde eſt quod ſequitur, CINERES ATQVE OSSA PEREMPTÆ. Sane EDO habet& rectam, ſed antiquam declinationem, ut edo edis edit: & anomalam, ut edo es, eſt. Quarum ſecunda & tertia, perſonæ longæ ſunt, propter differentiam, Sum es eſt. EDIT autem in præterito producit E, Edi, ediſti, edit: ut legit.

DONATI.

IVNONIS GRAVIS. Magnum artificium: nam in ipſo principio & ſuam perſonam commendat, & adverſariæ deturpat. & incipit à nomine, & addit, *gravis ira.* & exaggerat, quod pectus ejus dicat inſaturabile. Quam autem crudelis in Trojanis ſit, ipſius Neptuni teſtimonio probat.

VARIORVM.

TEMPESTATIBVS AGNAM. Ritum explicat Turneb. lib. 14. cap. 4.

EX ORDINE. Rite. Quid ſi, Ex *ordine*, id eſt abſque mora exponas? ut ſit ſenſus. jubet fieri ſacra; quibus peractis, deinde abſque mora, nullo intermiſſo tempore ſolvi funes. NASCIMB.

STANS PROCVL IN PRORA, &c. Æneas jubet alios tempeſtati agnam cædere. ipſe vero Princeps exta illius in mare porricit, & vinum fundit. Hoc enim ſacrificio putabant mare tranquillum fieri. NASC.

PORRICIT IN FLVCTVS. Macr. lib. 3. c. 2. Saturn Morem explicat Tuneb. lib. 26. c. 17. Muret. lib. 14. cap. 2. Variar.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inſequitur. cauſſas tanti ſciat illa furoris.
Ipſe mihi nuper Libycis, tu teſtis, in undis
Quam molem ſubito excierit. maria omnia cœlo
Miſcuit, Æoliis nequicquam freta procellis:
In regnis hoc auſa tuis.
Proh ſcelus: ecce etiam Trojanis matribus actis,
Exuſſit fœde puppes, & claſſe ſubegit
Amiſſa, ſocios ignotæ linquere terræ.
Quod ſupereſt, oro; liceat dare tuta per undas
Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim:
Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt Cytherea meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis. merui quoque: ſæpe furores
Compreſſi, & rabiem tantam cœlique mariſque.
Nec minor in terris (Xanthum, Simoëntaque teſtor)
Æneæ mihi cura tui: cum Troïa Achilles
Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret letho, gemerentque repleti
Amnes: nec repertre viam, atque evolvere poſſet

SERVII.

CAVSAS TANTI SCIAT ILLA FVRORIS. Bene ſupprimit. Contra ipſam enim ſunt quæ Iuno in decimo exſequitur, *Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter.*

QVAM MOLEM. ut, *Tantas audetis tollere moles.*

NEQVICQVAM. Aut ſine cauſa, id eſt, nulla extante ratione: aut *Nequicquam*, quantum ad ejus pertinet mentem. Vnam enim navem vertit ex omnibus. Vnde ait Iuno, *Quæ potui infœlix, quæ memet in omnia verti Vincor ab Ænea.*

IN REGNIS HOC AVSA TVIS. Vt alibi, *Non illi imperium pelagi, ſævumque tridentem.* ACTIS. Furore compulſis: ut, *Reginam Alecto ſtimulis agit undique Bacchi.*

IGNOTÆ. Ignobili. IIII. Georg. *Nam ſæpe favos ignotus adedit Stellio.* Et dixit IGNOTAM, Italiæ comparatione. Nam ignota non erant ad quam bis Trojani venerant.

VELA TIBI. Id eſt per regnum tuum.

SI CONCESSA PETO. Siquidem. Nam modo SI confirmantis eſt. Agit autem à poſſibili.

FAS OMNE EST. Fas te eſt: hoc eſt, poſſibile eſt. MEIS REGNIS FIDERE. Fido, dativum tantum regit.

VNDE GENVS DVCIS. Vt diximus ſupra, quia feliciter eſt navigaturus Æneas, Venerem dicit à mari procreatam; & ut fert fabula, Celus pater fuit Saturni: cui cum iratus filius falce virilia amputaſſet, lapſa in mare ſunt: de quorum cruore & maris ſpuma nata dicitur Venus. Vnde & ἀφροδίτη dicitur, ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ, id eſt ſpuma. Sed hoc habet ratio, Omnes vires uſu venerio debilitantur: qui ſine corporis damno non agitur. Vnde fingitur Venus nata per damnum: de mari autem ideo, quia dicunt Phyſici ſudorem ſalſum eſſe; quem ſemper elicit coitus. Vnde etiam myrtus ei conſecrata eſt, quæ littoribus gaudet: ut ait, *littora myrtetis lætiſſima.* Ideo autem diximus Cœlus pater, ut deus ſignificaretur. Nullus enim deus generis neutri eſt. Nam *Cælum* genere neutro elementum ſignificat. MERVI QVOQVE. Etiam præſtiti: ut, *Nec te regina negabo Promeritam.* Alii dicunt militavi: ut, *Ære merent parvo.*

RABIEM TANTAM COELIQVE MARISQVE. Vt in primo legimus.

IN TERRIS. Etiam in terris: Nam augmentum eſt.

VARIORVM.

MARIA OMNIA CÆLO MISCVIT. Proverbialis hyperbole, *mare cælo miſcere*, pro eo, quod eſt omnia perturbare, nihilque non facere. Livius, *Quid tandem eſt, cur cælum ac terras miſceant.*

IN REGNIS HOC AVSA TVIS. Illius ſuperbiam notat: quæ cum ſuis ſe finibus continere debuiſſet, nimis ſuperbe aliena occupavit. NASC.

VNDE GENVS DVCIS. Id eſt, Ex ſpuma maris nata Venus: & ob id ἀφροδίτη. Cælium vide, lib. 29. cap. 18. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

In mare ſe Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congreſſum Æneam: nec diis, nec viribus æquis,
Nube cava eripui: cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus periuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoque mens eadem perſtat mihi: pelle timores:
Tutus, quos optas, portus accedet Averni.
Vnus erit tantum, amiſſum quem gurgite quæret:
Vnum pro multis dabitur caput.
His ubi læta deæ permulſit pectora dictis,
Iungit equos curru genitor, ſpumantiaque addit
Frena feris, manibuſque omneis effundit habenas.
Cæruleo per ſumma levis volat æquora curru.
Subſidunt undæ, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies: immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inouſque Palemon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.

SERVII.

IN MARE SE XANTHVS. Omnia hæc Homeri ſunt.

NEC DIIS, NEC VIRIBVS ÆQVIS. Id eſt diis iniquis, hoc eſt adverſis. Liptotes figura. Aut *non æquis*, non æquali favore. Plures enim Græcis favebant. De matribus autem, id eſt Thetyde & Venere intelligere non poſſumus: quia Thetyde melior Venus eſt, & ei præſenti derogare nollet.

CVPEREM CVM VERTERE AB IMO. Quod proprium ejus eſt: ut, *Magnoque emota tridente Fundamenta quatit.* Hinc & ut ſupra dicimus, ἐνοσίχθων dictus eſt: fecit autem augmentum, cum ſe præſtitiſſe dixit iratum.

PORTVS ACCEDET. Hic diſtinguendum, ne ſit contrarium Veneris petitioni, quæ ait, *Liceat Laurentem attingere Tybrim.* AMISSVM QVEM GVRGITE QVÆRET. Miſenum dicit: de quo legimus, *Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat unda.*

VNVM PRO MVLTIS DABITVR CAPVT. Hic Palinurum ſignificat. Nam falſum erit, ſi unum voluerimus accipere: duo enim conſtat occiſos, Miſenum & Palinurum.

LÆTA PERMVLSIT. Et læta fecit, ut, *Animumque labentem Impulit.* Aut certe perpetuum eſt epitheton Veneris.

SPVMANTIA FRÆNA. Spumas vomentia. FERIS. Equis: ut, *Inque feri curvam compagibus alvum Contorſit.*

VARIÆ COMITVM FACIES. Aut beluas dicit marinas ſecundum naturam: aut poëtice deos marinos. IMMANIA CETE, Græca declinatio τὸ κῆτος κήτη, ut, βέλος βέλη. Nam Latine ſic declinari non poteſt. Nullum enim apud nos animal generis neutri eſt, niſi forte hic cetus, hujus ceti dicamus: quod nuſquam lectum eſt. Nam dicuntur canes marini.

ET SENIOR GLAVCI CHORVS. Glaucus Anthedonius piſcator fuit: qui cum captos piſces ſupra herbam abjeciſſet, & eos vidiſſet recepiſſe quam amiſerant animam: intellecta herbarum potentia, decerptam herbam guſtavit, & ſe præcipitavit in maria, & in deum marinum commutatus eſt: cujus chorum ideo ſenem dicit, quia ipſe ſenex fuerat. Aut certe propter ſpumarum colorem: ſicut pene omnes dii finguntur eſſe maris. INOVSQVE PALÆMON. Melicerta Inous filius. Et notandum patronymicum à matre in authore idoneo.

PHORCIQVE EXERCITVS OMNIS. Dii qui ſub Phorco agunt. Hic autem Phorcus dicitur Thooſæ nymphæ & Neptuni filius. Vt autem Varro dicit, rex fuit Corſicæ & Sardiniæ: qui cum ab Atlante rege, navali certamine cum magna exercitus parte fuiſſet obrutus, finxerunt ſocii ejus, eum in deum marinum eſſe converſum.

VARIORVM.

IVNGIT EQVOS CVRRV GENITOR. Equus Neptuno conſecratus erat, vel tanquam creatori, vel domitori. Vnde & Conſualia ludi Neptuno inſtituti, qui ἱπποκράτια Græcis: per quorum religionem & procurationem omne veterinum genus laboris immune feriabatur. GERMAN.

IN MARE SE XANTHVS. Ex Homero eſt, Iliad. φ. οὐδέ μιν ἴσχε εὐρυρέων ποταμὸς κατὰ πλῶον, κὰδ νέκυες, &c. Et in ν. HART.

PERIVRÆ MOENIA TROIÆ. Propter Laomedonta. Vide Ovid lib. 11. Et Homerum φ. Iliad. πὰρ Διὸς ἐλθόντες θητεύσαμεν εἰς ἐνιαυτὸν μισθῷ ἔπι ῥητῷ, &c. Λαομέδων ἔκπαγλος ἀπηλείσας ἀπέπεμπε.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Læva tenent Thetys & Melite, Panopæaque virgo,
Niſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.
Vna omnes fecere pedem, pariterque ſiniſtros,
Nunc dextros ſolvêre ſinus: una ardua torquent
Cornua, detorquentque: ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Iamque fere mediam cœli nox humida metam
Contigerat, placida laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ:
Cum levis æthereis delapſus Somnus ab aſtris
Aëra dimovit tenebroſum, & diſpulit umbras;
Te Palinure petens: tibi triſtia ſomnia portans

SERVII.

LÆVA TENENT THETYS. Satis prudenter ſexum debiliorem ſiniſtræ adplicat parti.

NISÆE. Media diphthongus eſt.

VICISSIM. Quia reliquerat quidem ſocios, ſed feliciter petebat Italiam.

PERTENTANT. Sollicitant.

ATTOLLI MALOS. Id eſt vela per malorum volubilitatem levari. Nam cum navigaret, non dubium quod olim erexerat arbores.

FECERE PEDEM. Id eſt Podium, hoc eſt funem quo tenditur velum. SINISTROS, NVNC DEXTROS. Pro auræ mutabilitate.

CORNVA. Antemnarum extremitates. SVA FLAMINA. Proſpera, à puppi venientia.

PRINCEPS ANTE OMNES. Vnum verbum vacat.

MEDIAM COELI METAM. Perite loquutus eſt. Nam medium cœlum meta eſt ἀναβιβάζοντος circuli: qui medius eſt inter ortum & occaſum. A medio autem cœlo & finitur ortus, & occaſus incipit ſyderum. alter eſt horizontis, qui ſegregat aſpectum hujus cœli, ab alio inviſibili nobis.

SVB REMIS FVSI PER DVRA SEDILIA NAVTÆ. Id eſt requierant paululum, ſic remos tenentes.

LEVIS. Vel adventu, vel diſceſſu. Nam in utroque eſt levis. DISPVLIT VMBRAS. Nam ſemper deos ambit nimbus.

TE PALINVRE PETENS. Factioſe aggrediens, adpetens. Et ſciendum in majus celebrari Palinuri mortem more poëtico, quem dormientem in undas conſtat miſſum. SOMNIA. Soporem. Bene autem diſcernit iſta Virgilius, ut Somnum ipſum deum dicat: Somnium, quod dormimus: Inſomnium, quod videmus in ſomnis: ut, *Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes.*

VARIORVM.

INTENDI BRACHIA VELIS. Antennas volunt intelligi, quibus expanſa carbaſorum cornua, brachiorum ſpeciem habent. At Naſcimbæn. de brachiis nautarum intelligendum cenſet. TAVBMAN.

VNA OMNES FECERE PEDEM. ibi Servius *id eſt podium, hoc eſt funem quo tenditur velum.* ita legendum, non *podiam*, τὸ πόδιον. nunc dextri porro nunc ſiniſtri ſolvebantur velorum ſinus, pro venti mutabilitate, & pro ut dextera aut ſiniſtra adflaret. pedes ergo proprie ſunt funes ad angulos velorum, quibus ea vertebantur Iſidorus *propedem* vocat τὸν πρόποδα, & funem interpretatur, quo pes veli alligatur. unde & pro velo poëtæ plerumque ſumunt; quibus in navi vertendorum velorum munus incumbebat, *pedem tenere* dicebantur. Turneb. lib. 20. cap. 4. & lib. 25. c. 21. SALMASIVS.

PEDEM. Pes, Græcè πούς. Hic funis eſt, quo velum tenditur. Homer. Odyſſ. ἐν κάλως τε πόδας τ' ἐνέδησεν ἐν αὐτῇ. Euripides in Oreſte; & Lazarus Bayfius, libro de re navali primo. HART.

PRINCEPS ANTE OMNES. Non vacat unum horum, *Princeps ante omnes*, ſed alterum eſt dignitatis, alterum ordinis. Tale illud 2. Æneid. *Primus ibi ante omnes magno. &c.* NASCIMB.

AD HVNC CVRSVM CONTENDERE IVSSI. Curſum navigationis Cicero ad rempublicam tranſtulit, pro Sextio: *Quid eſt igitur propoſitum his reipub. gubernatoribus, quod intueri, & quo dirigere curſum debeant?* Et idem de Oratore. lib. 1. *Eum vitæ curſum tenere potuerunt.* Vnde & *honorum decurſus.* GERMAN.

AERA TENEBROSVM. Hom. Iliad. ξ. ἔνθ' ὕπνος μὲν μακροτάτη πεφυυῖα δι' ἠέρος αἰθέρ' ἵκανεν. HARTVNG.

In-

Inſonti: puppique deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis, fuditque has ore loquelas;
Iaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem:
Æquatæ ſpirant auræ; datur hora quieti:
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori:
Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi vultum fluctuſque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere monſtro?
Æneam credam quid enim fallacibus Auſtris,
Et cœli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat, clavumque affixus, & hærens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat:
Ecce, deus ramum Lethæo rore madentem,
Viqueſoporatum Stygia, ſuper utraque quaſſat
Tempora: cunctanctique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus;
Et ſuper incumbens, cum puppis parte revulſa,
Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem.
Ipſe volans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.

SERVII.

IASIDE. Fili Iaſi. IPSA ÆQVORA CLASSEM. Id eſt & æſtu & aura noſtris utimur.

ÆQVATÆ SPIRANT AVRÆ. Proſperæ: ut, *Æquatis claſſem procedere velis.*

PONE CAPVT. Bene particulatim ad id venit, quod aperte dictum refutaretur. LABORIS. Ex intuendis ſyderibus. PAVLISPER. Hoc eſt paululum dum tu quieſcis

VIX ATTOLLENS LVMINA. Aut à ſyderibus removens. aut certe numinis præſentia prægravatus: quod eſt melius. Nam & ſequens ejus oratio turbata eſt: quod & ſemiplenæ indicant elocutiones.

VVLTVM. Mutabilitatem, quæ fit pro qualitate ventorum.

IVBES. Vis: ut, *Infandum regina jubes renovare dolorem.* MENE HVIC CONFIDERE MONSTRO? Subaudis vis, jubes.

ÆNEAM CREDAM. Per contrarium dicit. Cur Æneam committam cœlo, & auris fallacibus, qui ſum totiens ſerenitatis fraude deceptus? QVID ENIM. Quid ni? cur non?

FRAVDE SERENI. Serenitatis: ut, *Servantiſſimus æqui.* Alii legunt deceptus fraude cœli ſereni.

VIQVE SOPORATVM STYGIA. Morte plenum.

VTRAQVE TEMPORA. Per utrunque tempus. CVNCTANTI. Quaſi reluctanti. NATANTIA. Errantia ſomni vicinitate.

CVM PVPPIS PARTE. Prooeconomia: ut triduo natare potuerit.

VARIORVM.

CVI VIX ATTOLLENS LVMINA. Egregie naturam, moremque ſemiſopiti hominis expreſſit: cui adeo ſunt graves oculi, ut eos vix attollat. N.

MENE SALIS PLACIDI? &c. MENE HVIC, &c. Ideo ἐμφατικῶς, MENE, ait: qui fallacem, ementitamque illius placiditatem, ſæpe cum magno meo periculo expertus ſum. MENE HVIC, &c. Verbi & ſententiæ repetitio acriorem reddit orationem. NASCIMB.

CLAVVMQVE AFFIXVS. Homerus Odyſſ. ε. αὐτὰρ ὁ πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως. HART.

LETHÆO RORE MADENTEM. *Lethæo rore* autem dixiſſe videtur, ut ſupra, *Inferias Orphei lethæa papavera mittes*: & Georg. 1. *Lethæo perfuſa papavera ſomno*: ut quibus vis inſit à frigiditate ſomnifica. Ros à veteribus pro humore & aqua uſurpatur ſæpiſſime, quod obſervatu dignum. Ita rorem lachrymarum dixit Naſo, & Horat. maris rorem, pro aqua marina. PONTAN. GERMAN.

VIQVE SOPORATVM STYGIA. Vſus hujus vocis obſervandus videtur: neque enim ex vi directa verbi *ſoporo* omnino accipi debet, nec hoc loco, nec lib. 6. ubi de offa melle ſoporata agit poëta: neque enim *ſoporata* pro ſopita poteſt intelligi, ſed quæ melle ſoporifero, vique ſomnifica imbuta, & macerata ſit; ramus hic *ſoporatus*, ſoporifero, ὑπνωτικῷ φαρμάκῳ imbutus. Turneb. lib. 9. c. 26. & lib. 21. cap. 4. GERMAN.

Currit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis:
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Iamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat;
Difficiles quondam, multorumque oſſibus albos.
Tum rauca aſſiduo longe ſale ſaxa ſonabant:
Cum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit: & ipſe ratem nocturnis rexit in undis;
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici.
O nimium cœlo & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota Palinure jacebis arena.

SERVII.

CVRRIT ITER. Vt Cicero, *Ite viam, redite viam.* TVTVM. Præſidio Neptuni.

SIRENVM. Sirenes ſecundum fabulam parte virgines fuerunt, parte volucres, Acheloi fluminis & Calliopes Muſæ filiæ. Harum una voce, altera tibiis, alia lyra canebat: & primo juxta Pelorum, poſt in Caphareis inſulis habitaverunt, quæ illectos ſuo cantu in naufragia deducebant. Secundum veritatem meretrices fuerunt, quæ tranſeuntes, quoniam eos ducebant ad egeſtatem, his ficta ſunt inferre naufragia: has Vlyſſes contemnendo deduxit ad mortem. Sirenum autem genitivus eſt, veniens ab hac Sirene.

TVM RAVCA. Ac ſi diceret, antehac delectabili voce reſonabant, tunc fluctibus ſolis, & bene imitatus eſt maris ſtridorem. SALE SAXA SONABANT: *Cum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro Senſit.* Naturale enim eſt ut fluctuet navis, ſine gubernatore.

NOCTVRNIS REXIT IN VNDIS. Dat ei hoc & in decimo, ut, *Ipſe ſedens clavumque regit, veliſque miniſtrat.*

MVLTA GEMENS. Nomen pro adverbio. Hoc eſt multum & ſatis gemens. CASV AMICI. Propter ruinam: alluſit ad nomen.

PELAGO CONFISE. Hoc eſt quod ſupra Palinurus excuſat.

NVDVS. Inſepultus, mortuus. ut, *Et freta deſtituent nudos in littore piſces* IGNOTA. Peregrina, ante non viſa. Nam in ſexto dicturus eſt, *Paulatim adnabam terræ, jamque arva tenebam.* Sciendum ſane Tuccam & Varrum hunc finem quinti eſſe voluiſſe. Nam à Virgilio, duo verſus ſequentes huic juncti fuerunt: unde in nonnullis antiquis codicibus ſexti initium eſt, *Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci.*

VARIORVM.

IAMQVE ADEO SCOPVLOS SIRENVM. Caprearum inſulam intelligit, quæ eſt in ora Campaniæ contra Neapolim. De Sirenibus Homerus Odyſſ. μ. & Ovid. lib. 5. Metamorph. aliique plurimi. TAVBMAN.

SALE SAXA SONABANT, Pulcherrima alliteratione, hoc eſt σιγματισμῷ ſaxorum ſonitum imitando expreſſit. Scalig. lib. 4. cap. 48.

RATEM NOCTVRNIS REXIT IN VNDIS. Temporibus heroicis, ut nandi inſcitia probro erat, ita & Heroës αὐλόχειρες gubernandæ navis peritia valebant; ut non ſolum ab hac facultate Vlyſſem commendaverit Homerus, & ſiderum ſcientia, ſed & ab opificio & fabrili arte compingendæ formandæque navis, ut videre eſt, Odyſſ. ε. GERMAN.

PELAGO CONFISE SERENO. Proverbialis verſiculus. HART.

NVDVS IN IGNOTA. Verſus Heroice incomptus. Macrob. lib. 5. cap. 14. Saturnal. Martial. ad nomen alludit. Turneb. lib. 13. cap. 19.

IN IGNOTA ARENA. Locus commiſerationis, ex circumſtantiis: quod nudus, quod in ignoto loco, quod in arena inſepultus, atque indefletus jaceat. NASCIMB.

P. VIR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER SEXTVS.

SIC fatur lachrymans: claſſique immittit habenas,
Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
Anchora fundabat naveis: & littora curvæ
Prætexunt puppes. juvenum manus emicat ardens

SERVII.

TOtus quidem Virgilius ſcientia plenus eſt: in qua hic liber poſſidet principatum: cujus ex Homero pars major eſt. Et dicuntur aliqua ſimpliciter, multa de hiſtoria: multa per altam ſcientiam Philoſophorum, Theologicorum Ægyptiorum: adeo ut plerique de his ſingulis hujus libri integram ſcripſerint pragmaticam. Sane ſciendum, licet primos duos verſus, Probus & alii in quinti reliquerint fine, prudenter ad initium ſexti eſſe tranſlatos. Nam & conjunctio poëmatis melior eſt, & Homerus etiam ſic inchoavit, ὣς φάτο δακρυχέων.

CLASSIQVE IMMITTIT HABENAS. Navibus ſuis, ſive navi quæ *claſſis* dicitur: vel quod fiat de fuſtibus. *Calas* enim dicebant majores noſtri fuſtes quos portabant ſervi ſequentes dominos ad prælium: unde etiam *Calones* dicebantur. Nam conſuetudo erat militis Romani, ut ipſe ſibi arma portaret, & vallum: *vallum* autem dicebant calam: ſic Lucilius, *Scinde calam ut caleas*, id eſt, ô puer, frange fuſtes & fac focum. Inde ergo *claſſem* dictam dicunt. Alii *claſſem* hinc magis dictam volunt: apud majores noſtros ſtipendium prælio terreſtri miles pedeſter dabat: equites vero dabant in navali certamine. nam adhuc pauper fuerat populus. Exinde jam quod ab equitibus dabatur ſtipendium, tractum eſt: ut diceretur *claſſis*. Proprie enim *claſſes* equitum dicimus. CLASSIQVE. Aut ſuæ navi, quæ claſſis, ut in primo diximus, dicta eſt, ἀπὸ τῶν κάλων, id eſt à lignis. Vnde Horatius, *Me vel extremos Numidarum in agros claſſe releget*. Aut omnium quæ ejus curſum ſequentur. Palinuri enim implet officium, de quo ſupra ait, *Ad hunc alii curſum contendere juſſi*. IMMITTIT HABENAS. Aut funes per metaphoram dixit: aut Homerum ſecutus eſt, qui ait ἐντυνάμενοι δ' ἐρετμὰ τροποῖς ἐν δερματίνοισιν. Et alibi, ἕλκον δ' ἱστία λευκὰ ἐϋστρέπτοισι βοεῦσι, id eſt loris tortis. his enim utebantur antiqui.

ET TANDEM. Ad Æneæ deſiderium retulit, olim ad Italiam venire cupientis. Cæterum mora non congruit, de Capreis Cumas uſque in tanta vicinitate longam fuiſſe navigationem, præſertim accedente favore Neptuni. An *tandem* ad conſuetudinem navigantium, quibus nulla non longa navigatio videtur? an *tandem*, ad idem tempus refertur, ex quo Troja navigatum eſt? EVBOICIS ORIS. A Colonia Cumas appellavit. Nam Euboea inſula eſt, in qua Calchis civitas eſt, de qua venerunt qui condiderunt civitatem in Campania, quam *Cumas* vocarunt: vel ἀπὸ τῶν κυμάτων: vel à gravidæ mulieris augurio, quæ Græce ἔγκυος dicitur. ALLABITVR. Venit celeriter: ut, *Labere nympha polo*. PELAGO. In pelagus, ſic dictum eſt, ut, *It clamor cælo*. Bene autem OBVERTVNT. non obvertit, ut non Æneæ, ſed ſociis vilia & nautica dentur officia. Ars gubernandi vero ſoli tribuitur Æneæ. DENTE TENACI. Vnde in primo, *Vnco non alligat ancora morſu*. Ancora (ut diximus) in Græco aſpirationem non habet: nam ἄγκυρα dicitur. Inde apud majores ſine aſpiratione proferebatur. Contra thus & orchus veteres dicebant & lurcho, id eſt vorax; quibus ſequens ætas detraxit aſpirationem.

IVVENVM MANVS. Poſt conditam in Sicilia civitatem, ſenum aut nulla aut rara fit mentio. ARDENS. Feſtinans: ut, *Inſtant ardentes Tyrii*.

VARIORVM.

Anteponendus eſt hic liber cæteris ſine controverſia, in quo ſplendor revera omnigenæ doctrinæ, eruditioniſque mirum in modum elucet: & in iis, quæ ad rhetoricam, dicendique facultatem pertinent, ſi in reliquis libris copioſus eſt & gravis, in hoc certe eſt admirandus. Neque ſeptem Homeri neque omnis Græcia, ſi in unum vires omnes ſuas conferat, ſextum librum Æneidos unquam adæquaverit. NASCIM. MODICIVS.

Hunc librum explicat Turnebus toto cap. 21. l. 13. & lib. 19. cap. 17. & lib. 22. c. 1. & lib. 28. c 44 & 46. Allegoricus ſenſus hujus libri explicatur à Cælio lib. 7. c. 1. Lect. antiq. In quibus hoc libro Homerum æmuletur, Macrob. lib. 5. cap. 2. Saturnal.

ANCHORA FVNDABAT NAVES. Ita ſentiendum eſt dici, quod ſtabiliat navigia, eiſque pro quodam firmamento ſubjecta ſit, ut fundamenta eſſe ſolent deorſum jacta. Vel FVNDABAT, id eſt, ſiſtebat, quod enim in fundo eſt, non movetur, Anchora enim fundo committit naves. Vide & adagium. *Sacra anchora* TVRN. l. 13. c. 21. & l. 29. c. 24. SCAL.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Littus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ
Abſtruſa in venis ſilicis: pars denſa ferarum
Tecta rapit, ſylvas, inventaque flumina monſtrat.
At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ,
Antrum immane, petit: magnam cui mentem animumque
Delius inſpirat vates, aperitque futura.
Iam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.

SERVII.

LITTVS IN HESPERIVM. Hic oſtenditur eſſe minorem, & omnem Italiam Heſperiam dictam (ut ſupra diximus) vel à rege, vel à ſtella. SEMINA FLAMMÆ. σπέρματα πυρὸς Homerus dicit, id eſt ſemen ignis.

ABSTRVSA IN VENIS SILICIS. In Georg. *Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.* Abſtrudere enim eſt, de induſtria celare. FERARVM TECTA. Epexegeſis ſylvæ.

FLVMINA MONSTRAT. Quæcunque fluenta. Et ſciendum monſtrari Æneæ, ad expiandum ſe. Nam funeſtatus fuerat morte Palinuri: non quod eum viderat, ſed quod funus agnoverat, id eſt doluerat. In eo enim eſt pollutio quod ait, *Caſuque animum concuſſus amici.* Nam ipſa impiant quæ agnoſcimus. Vnde in Livio habemus, Horatium Pulvillum, cum Capitolium dedicare vellet, audiſſe ab inimico mortuum filium: & ne pollutus dedicare non poſſet, reſpondiſſe, *cadaver ſit.* Hanc autem purgationem Æneæ dat ubique Virgilius, ut paulo poſt, *Corpuſque recenti Spargit aqua.*

AT PIVS ÆNEAS. Oportune hoc loco, quippe ad templa feſtinans. ARCES QVIBVS ALTVS APOLLO. Cum ubique arx Iovi detur, apud Cumas in arce Apollinis templum eſt: *altus* autem vel magnus: ut, *Iacet altus Orodes.* Et de ipſo Apolline, *Sic pater ille deum faciat, ſic altus Apollo.* Vel ad ſimulacri magnitudinem retulit, quod fuiſſe conſtat altiſſimum. Cælius enim de Cumano Apolline ait, *Eſt in fano ſinum Apollinis ligneum, altum non minus pedes xv.* Cujus meminiſſe putatur Virgilius.

QVIBVS PRÆSIDET. Quibus præeſt, quas defendit. HORRENDÆ. Venerandæ: ut, *Horrendum ſylvis & relligione parentum.* PROCVL. Haud longe. procul enim eſt & quod præ oculis eſt: & quod porro ab oculis. Vnde duplicem habet ſignificationem.

ANTRVM IMMANE PETIT. Epexegeſis domus Sibyllæ. MENTEM ANIMVMQVE. Periſſologia eſt. Nam ſecundum Lucretium unum eſt, mens & animus.

DELIVS INSPIRAT VATES. Apollo fatidicus. & ſic ait *Delius*, ut, *Nunc Lyciæ ſortes*, id eſt Apollineæ. Bene autem Sibylla quid ſit, expreſſit, *Magnam cui mentem animumque Delius inſpirat vates.* Nam ut diximus, *Sibylla* dicta eſt quaſi σιῦ βϖλὴ, id eſt dei ſententia. Æolici enim σιὺς deos dicunt.

TRIVIÆ LVCOS. Congrue Apollini, Dianæ juncta ſunt templa: ut & paulo poſt, *Phœbi, Triviæque ſacerdos.* Et bene fit Lucorum Dianæ commemoratio: quia petiturus eſt inferos. AVREA TECTA. Apollinis ſcilicet.

VARIORVM.

LITTVS IN HESPERIVM. Non ocioſe, nec ab re: ſed ἐμφατικῶς ad augendam Trojanorum virtutem ſplendoremque, hoc dictum eſſe videtur. Quaſi innuere velit, tales in littore Italico ſeſe Trojanos prætuliſſe, ut non ſolum Italis, viris bellicoſiſſimis ſplendore virtutis æquari, verumetiam anteferri poſſe viderentur. NASCIMB.

QVÆRIT PARS SEMINA FLAMMÆ. Quibus verbis, quid aliud innuit, niſi formam ignis in ſilice, vi ac poteſtate latere? deinde in actum educi; non ab extrinſeca idea procreari. NASCIMB.

SEMINA FLAMMÆ. Homericum eſt. Macrobius lib. 5. cap. 12. Homer. Odyſſ. ε. σπέρμα πυρὸς HART.

QVÆRIT PARS SEMINA FLAMMÆ. *Semina flammæ*, vocat Maro ſcintillas, quæ excutiuntur, & fomentis exceptæ & cremiis, flammam excitant, ut merito ejus ſemina dici debeant. TVRNEB. libro 13. cap. 21. Brodæus libro 5. Miſcell. cap. 36.

INVENTAQVE FLVMINA MONSTRAT. Æneæ, ut inquit Servius, ad ſe expiandum, qui morte Palinuri funeſtatus fuerat. arguta ſane interpretatio. Sed monſtrat hic alter alteri non abſq; lætitiæ ſigno; cum locum nacti fuerint valde oportunum, regionemque beneficio naturæ ſibi apprime commodam, rebuſque neceſſariis abundantem, idque ex more militari dictum arbitror: nam militibus præcipua cura eſt, & eſſe debet, ut aquandi liberius facultatem habeant. NASCIMB.

MAGNAM MENTEM, ANIMVMQVE. Non hic idem *mens*, quod *animus*: nec περιϭολογία eſt ulla: ſed *mens*, pars animi eſt: ut apud Catull: *Mens animi tantis fluctuat ipſa malis.* Lactant. lib. 7. *Non idem eſt*, inquit, *Mens & animus. aliud enim eſt quo vivimus: aliud quo cogitamus. Nam dormientium Mens, non animus ſopitur: & in furioſis Mens exſtinguitur, Animus manet.* Certe *Amentes* dicuntur & *dementes*, conſilii expertes, quod *Mens* pro ſapientia & intellectu capiatur: *Animus* vero pro vitæ ac voluntatis fundamento. Hinc illud in Terent. *Mala mens, malus animus.* Turneb. lib. 28. cap. 44. Victorius lib. 39. cap. 6.

Dæda-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dædalus (ut fama eſt) fugiens Minoïa regna,
Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo,
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicaque levis tandem ſuperaſtitit arce.
Redditus his primum terris tibi Phœbe ſacravit

SERVII.

DÆDALVS (VT FAMA EST) FVGIENS MINOIA REGNA. Vbique de incertis dubitat, ut, *Fama eſt Enceladi*. Sane fabula de hoc talis eſt. Indicato à Sole adulterio Martis & Veneris, Vulcanus minutiſſimis catenis lectulum cinxit: quibus Mars & Venus ignorantes implicati ſunt, & cum ingenti turpitudine reſoluti ſub teſtimonio cunctorum deorum. quod factum Venus vehementer dolens, ſtirpem omnem Solis perſequi infandis amoribus cœpit. Igitur Paſiphaë Solis filia, Minois regis Cretæ uxor, Tauri amore flagravit: & arte Dædali incluſa intra vaccam ligneam, ſeptam corio juvencæ pulcherrimæ, cum tauro concubuit. Vnde natus eſt Minotaurus: qui intra Labyrinthum incluſus humanis carnibus veſcebatur. Sed Minos de Paſiphaë habuit liberos plures, Androgeum, Ariadnem, Phedram: Sed Androgeus cum eſſet athleta fortiſſimus, & ſuperaret in agonibus cunctos, apud Athenas ab Athenienſibus & vicinis Megarenſibus conjuratis occiſus eſt. Quod Minos dolens, collectis navibus bella commovit: & victis Athenienſibus pœnam hanc ſtatuit, ut ſingulis quibuſque annis ſeptem de filiis ſuis edendos Minotauro mitterent. Alii dicunt à Minoë in vindicta filii occiſi ſicut dictum eſt, Phœbum rogatum, qui cum Athenienſibus peſtilentiam miſiſſet præceptum oraculo eſt de ſeptenis filiis annuis ad Minotauri paſtum dirigendis. Sed tertio anno Ægei filius Theſeus miſſus eſt, potens tam virtute quam forma. qui cum ab Ariadne regis filia amatus fuiſſet, ex Dædali conſilio labyrinthi iter filo rexit: & necato Minotauro cum rapta Ariadne victor aufugit. Quæ cum omnia factione Dædali Minos repperiſſet effecta, eum cum Icaro filio ſervandum in Labyrinthum truſit. ſed Dædalus corruptis cuſtodibus, vel ut quidam tradunt ab amicis ſub faciendi muneris ſpecie, quo ſimulabat ſe regem placare poſſe, ceram & linum accepit & pennas, unde tam ſibi quam filio alis impoſitis evolavit per ſummam *ædis* partem quæ apud veteres ſine tecto erat, cum filio volavit, ipſe juxta terram volans. Icarus altiora petens, dum cupit cœli portionem cognoſcere, pennis Solis calore reſolutis, mari in quod cecidit nomen Icarium dedit. Dædalus vero primo Sardiniam, ut dicit Saluſtius, poſt delatus eſt Cumas: & templo Apollini condito ſacratiſque ei alis, in foribus hæc univerſa depinxit. Dicendo autem Virgilius, ut fama eſt, oſtendit requirendam eſſe veritatem. Nam Taurus notarius Minois fuit: quem Paſiphaë amavit, cum quo in domo Dædali concubuit: & quia geminos peperit, unum de Minoë, alium de Tauro, enixa eſſe Minotaurum dicitur: quod & ipſe paulo poſt oſtendit dicens, *Mixtumque genus*. Sed incluſum Dædalum corruptis relaxavit regina cuſtodibus: quia miſſo in mari filio, navi delatus eſt Cumas: quod & ipſum tangit dicens, REMIGIVM ALARVM. Alæ enim & volucrum ſunt, & navium. ut *Velorum pandimus alas*. Panoticos deliacon * Dædalum propter ſupradictas cauſas fugientem navem conſcendiſſe, & cum imminerent qui eum ſequebantur, intendiſſe pallium ad adjuvandum ventos, & ſic evaſiſſe. Illos vero qui inſequebantur reverſos nuntiaſſe, pinnis illum evaſiſſe. Menecrates Dædalum occiſo Patruele fratre Cretam petiſſe dicit, Icarum filium ejus ab Atticis pulſum, dum patrem petit naufragio periiſſe, unde mari nomen.

Quidam hunc Dædalum Eupalami filium arte fabrili nobilem, occiſo Perdice ſororis ſuæ filio, quem ſolum habere metuebat æmulum artis ſuæ, nam ab illo & uſum ſerræ de oſſe interiore piſcis, & circinum propter nomen ſuum. * Nam aliquibus circinus putatus eſt appellatus, vel ut quidam organum inventum tradunt, fugientem invidiam ad Minoëm delatum Cretam, Paſiphaës uxoris ejus nefandi ſtupri dolum fabricaſſe. MINOIA REGNA. Cretam ſcilicet, id eſt è Minois ſævitia *.

PRÆPETIBVS PENNIS. Vel velocibus, vel felicibus. *Præpetes* autem dictæ vel quod priora petant, vel ſummi volatus, vel qui præ petit volatum, vel quæ ſecundum auſpicium facit, & quidam *præpetes* tradunt, non tantum aves dici quæ proſperius prævolant, ſed etiam locos quos capiunt, quod idonei feliceſque ſunt, unde bene Dædali pinnas *præpetes*, quia de locis in quibus periculum metuebat, in loca tutiora pervenit, *præpetes* enim ſunt aves boni augurii, quod huic dat quia pervenit. AVSVS SE CREDERE COELO. Quaſi alienis rebus. Horatius, *Expertus vacuum Dædalus aëra pennis non homini datis*. INSVETVM. Hominibus ſcilicet.

ENAVIT AD ARCTOS. Bene miſcet utrunque. *Nare* enim & de navibus dicimus: ut *Natat uncta carina*. Item, *Et terris adnare neceſſe eſt*. Et de volatu: ut, *Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen*. Ad Arctos autem, ſi ad fabulam, contra Septentrionem, ut quidam volunt propter fervorem Solis & ceratas pinnas: ſi ad veritatem, ad Septentrionis obſervationem quod navigantibus convenit.

CHALCIDICAQVE. Quam civitatem Chalcidenſes condiderunt, & ſupra de inſula, nunc à civitate dedit epitheton.

REDDITVS HIS PRIMVM TERRIS. Quaſi de alieno elemento in ſuum. Horatius, *Finibus Atticis reddas incolumem precor*.

VARIORVM.

DÆDALVS, VT FAMA EST. Gellius lib. 6. cap. 6. HARTVNG.

CHALCIDICAQVE LEVIS. Gellius lib. 10. cap. 16.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Remigium alarum, poſuitque immania templa.
In foribus, lethum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ juſſi (miſerum) ſeptena quotannis
Corpora natorum: ſtat ductis ſortibus urna.
Contra elata mari reſpondet Cnoſia tellus.
Hic crudelis amor Tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphaë, miſtumque genus, proleſque biformis,
Minotaurus ineſt, Veneris monumenta nefandæ,
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti ambageſque reſolvit;
Cæca regens filo veſtigia. tu quoque magnam
Partem opere in tanto (ſineret dolor) Icare haberes.

SERVII.

REMIGIVM ALARVM. Artem volandi. Et iterum miſcet dicendo *remigium*, quod eſt navis. POSVIT. Exædificavit.

LETHVM ANDROGEO, Secundum Atticam linguam genitivus ſingularis Græcus eſt: cum ipſe alibi, *Androgei galeam*, quidam tamen hic ſubaudiunt *poſuit*, id eſt, pinxit: ut Horatius, *Qualis Parrhaſius prodidit aut Scopas ſolers, nunc hominem ponere nunc deum: hic ſaxo, liquidis ille coloribus.* Sane nonnulli hunc *Androgeum*, non ita quemadmodum ſupradictum eſt, inſidiis occiſum; ſed à Marathonio tauro, qui flammas vomere dicebatur, conflagratum tradunt.

CECROPIDÆ IVSSI. Athenienſes à rege Cecrope. PENDERE autem, ſolvere: quod ut ſupra diximus, tractum eſt à pecuniaria damnatione. MISERVM. Dolentis interjectio: ac ſi diceret *nefas.* Et quid eſt *miſerum* ſubjunxit dicens: SEPTENA QVOTANNIS CORPORA NATORVM. Septena quotannis, quidam ſeptem pueros & ſeptem puellas accipi volunt, quod & Plato dicit in Fædone, & Saffo in Lyricis, & Bacchilides in Dithyrambis, & Euripides in Hercule, quos liberavit ſecum Theſeus; quorum hæc nomina feruntur: Hippoforbas & libi, ideſt * Arcadis, Antimachus Euandri, Mneſteus Suiniani, Fidocus Ramnutis, Demolion Cydani, Purieſion Celei: Puellæ, Hæcperibea Alcatini * Medippe Pyrii, Ieſione Celei, Andromache Eurymedontis, Eurymeduſa Polixeni, Europe Laodicis, Milita Triaconi. *

CORPORA NATORVM. Bene CORPORA, quæ adempta vita conſumebantur. Vt ſuper orbitatem parentibus ne ſepelire quidem liberos licuiſſet, magna ergo periphraſi dicta eſt. STAT. Aut horret: ut, *Stant lumina flamma.* Aut plena eſt, ut, *pulvere cœlum Stare vident.* Aut re vera *ſtat*, poſt ductas ſortes; aut certe ad picturam reſpexit. Nam volvi in pictura non poterat urna. Et licet non poterat, & non ſit urnæ ſtare, de pictura tamen bene dictum eſt. Sed ſi STAT, horret acceperimus: DVCTIS SORTIBVS. intelligimus de qua ducebantur: ut, *Et qua vectus Abas.* Nam à paſſivo (ut ſæpe diximus) inveniri non poteſt participium præſens. Proprie autem *ductis ſortibus*: Salluſtius, *Sorte ductos fuſti necat.*

ELATA MARI. Perite dixit, eminens eſt enim, & bene ſitum expreſſit: ut enim Saluſtius dicit, *Creta altior eſt qua parte ſpectat orientem.* RESPONDET. Aſpicitur. Nam contra Athenas eſt poſita.

SVPPOSTAQVE FVRTO. Hoc eſt furtim incluſa in vaccam ligneam, quæ erat operta ejus vaccæ corio, quam maxime taurus adpetebat: aut *furto* adulterio, ut *Vulcani, Martiſque dolos & dulcia furta*; poteſt autem ſicut dictum eſt, & ad vaccam referri, cujus ſpecie tauro furata ſit coitum.

MIXTVMQVE GENVS. Secundum veritatem. PROLESQVE BIFORMIS. Secundum fabulam.

VENERIS MONVMENTA NEFANDÆ. Aut memoria turpiſſimi coitus. aut ultio Veneris à Sole proditæ. Significat autem Minotaurum.

INEXTRICABILIS ERROR. Inſolubilis, indeprehenſibilis. Horatius, *Si pugnat extricata denſis cerva plagis.* SI EXTRICATA, eſt ſoluta: INEXTRICATA, inſoluta ſine dubio.

REGINÆ. Regis filiæ Ariadnes,

OPERE IN TANTO. In foribus adfabre factis.

VARIORVM.

REMIGIVM ALARVM. A Græcis ductum eſſe oſtendit. Pet: Victorius lib. 25. cap. 23. Variar.

POSVITQVE IMMANIA TEMPLA. De conditore Dædalo. Turn. lib. 19. cap. 17.

ANDROGEO CECROPIDÆ. Genitivus eſt Atticus. Ovidius lib. 8. De eadem re lege Floridum, lib. 2. cap. 23. ſucciſivarum lect. Eſt enim (*Miſerum*) hic interjectio dolentis. HART.

HIC LABOR ILLE DOMVS. Cælius lib. 9. cap. 34. lect: antiq.

REGINÆ MISERATVS AMOREM. Dædalum, adminiſtrum & interpretem muliebrium amorum fuiſſe, poëtæ multi conſentiunt. Vnde & *γυναικείων ἐρώτων ὑπουργὸν* cum vocat Euſtathius. GERM.

Bis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Bis conatus erat caſus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus. quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni jam præmiſſus Achates
Afforet; atque una Phœbi, Triviæque ſacerdos
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:
Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit.
Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Æneam (nec ſacra morantur
Iuſſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in antrum;
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Vnde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ.

SERVII.

BIS PATRIÆ CECIDERE MANVS. Ideo. Quia Patriæ. QVIN PROTINVS OMNEM. Oſtendit plura fuiſſe quam dixit depicta.

PERLEGERENT. Perſpectarent. Scilicet picturam. Nec incongrue dictum legerent: nam Græce γράψαι, ſcribere ſignificat & pingere. Hoc eſt quod ait Horatius in arte poëtica, *Et nova fictaque nuper habebunt Verba fidem, ſi Græco fonte cadant parce detorta.* PRÆMISSVS ACHATES. κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus *ſecundum*, id eſt ſecundum taciturnitatem.

DEIPHOBE GLAVCI. Subaudis FILIA, & eſt proprium nomen Sibyllæ. Multæ autem fuerant, ut ſupra diximus, quas omnes Varro commemorat: & requirit à qua ſint fata Romana conſcripta: & multi ſequentes Virgilium, ob hoc Cumanam dicunt: ut quæ licet longæva legatur, tamen non valde congruit eam uſque ad Tarquinii tempora duraſſe, cui Sibyllinos libros conſtat oblatos. Ducitur tamen Varro ut Erythræam credat ſcripſiſſe, quia poſt incenſum Apollinis templum in quo fuerant, apud Erythram inſulam, in Aſia ipſa inventa ſunt carmina.

NON HOC ISTA SIBI TEMPVS SPECTACVLA POSCIT. Vt ſupra diximus Apollinem ſex menſibus apud Lycios, & ſex apud Delum dediſſe reſponſa. Item lectum eſt deos aliquotiens tantum calendis, aliquotiens tantum idibus vaticinari: non nunquam diei vel prima, vel media, vel poſtrema parte. Vnde eſt in jure *fiſſus dies*, id eſt non totus religioſus: quem nunc oſtendit dicens non oportere Æneam, religioſam diei partem perdere, id eſt oraculis congruam. Sane ſciendum POSCIT lectionem eſſe meliorem. Tempus enim poſcit ſpectacula, non à ſpectaculis poſcitur.

NVNC GREGE DE INTACTO. Gregem pro armento poſuit. Nam de juvencis dicturus eſt, ſed hæc per poëticam licentiam ſæpe confundit. Illo loco proprie poſuit, *Quinque greges illi balantum quina redibant Armenta.* INTACTO autem, indomito: ut, *Intacta totidem cervice juvencas.*

LECTAS DE MORE BIDENTES. DE MORE, antiquo ſcilicet quem prætermiſit: quaſi tunc omnibus notum, id eſt ne habeant caudam aculeatam, ne linguam fiſſam, ne aurem nigram: per quod docet aliud eſſe intactum, aliud lectum. BIDENTES autem, ut diximus ſupra, oves ſunt circa bimatum, habentes duos dentes eminentiores: quæ erant aptæ ſacrificiis.

EVBOICÆ RVPIS LATVS. Deeſt *eſt*, hoc eſt montis Cumani, quem Euboici habitaverunt. Eſt autem Acyrologia. Coloniæ enim epitheton rei dedit immobili. IN ANTRVM. In antri ſimilitudinem, ut *Portus ab Eoo fluctus curvatus in arcum.*

QVO LATI DVCVNT ADITVS CENTVM. Non ſine cauſſa & aditus & oſtia. Nam Vitruvius qui architectonica ſcripſit, *oſtium* dicit per quod ab aliquo arcemur ingreſſu, ab oſtiando dictum: *aditum* ab adeundo per quem ingredimur. OSTIA CENTVM. Finitus numerus pro infinito: licet & poſſit rationabiliter dictum eſſe. Reſponſa enim Sibyllæ in hoc loco plus minus centum ſermonum ſunt. Inveniuntur tamen Apollinis elogia, & viginti quinque & trium ſermonum. Vnde & melius eſt finitum pro infinito accipi.

TOTIDEM VOCES. Ac ſi diceret tot ſermones.

VARIORVM.

QVIN PROTINVS OMNIA, &c. Cælius l. 14. cap. 34. lect. antiq.

NI IAM PRÆMISSVS ACHATES. Pet. Crinitus lib. 22. cap. 2.

NVNC GREGE DE INTACTO. Turnebus. lib. 13. cap. 21. & lib. 18. cap. 2. admonet, de hoſtiis injugibus accipi à Macrobio, quod nefarium videretur juvencum aratorem, immolare, ut Theon Arati interpres ſcribit: qua impietate non videri obſtringi, qui juvencum nondum domitum, nec laboris ſocium, nec in dominum beneficum mactabat. Idem quoque vult, eſſe, qui jam domitas pecudes ſacris non puras cenſent, ut hominum manu & labore ruſtico contaminatas. GERMAN.

RVPIS IN ANTRVM. Id eſt in formam antri. Turneb. lib. 24. cap. 40.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Ventum erat ad limen, cum virgo, Poſcere fata
Tempus ait: deus ecce, deus. Cui talia fanti,
Ante fores ſubito, non vultus, non color unus,
Non comptæ manſere comæ; ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque videri,
Nec mortale ſonans, afflata eſt numine quando
Iam propiore dei. Ceſſas in vota, preceſque,
Tros (ait) Ænea? ceſſas? nec enim ante dehiſcent
Attonitæ magna ora domus. & talia fata
Conticuit, gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, fuditque preces rex pectore ab imo:
Phœbe, graves Trojæ ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela, manuſque
Corpus in Æacidæ: magnas obeuntia terras

SERVII.

DEVS ECCE DEVS. Vicinitate templi jam adflata eſt numine. Nam furentis verba ſunt deum velle oſtendere, qui ipſi tantum videtur. Sane cauti ſatis eſſe debemus, quando plena ſit numine, & quando deum deponat. De Miſeno enim poſt vaticinationem dictura eſt.

NON COLOR VNVS. Idem Lucanus, *Stat nunquam facies.*

COMPTÆ COMÆ. Antehac ſcilicet. Nam propter ſacra reſolutæ ſunt: ut, *Vttaſque reſolvit Sacrati capitis.*

MAIORQVE VIDERI. Videbatur, ſicut ſolebat in vaticinatione apparere per numinis præſentiam: quod humanis inludebat aſpectibus. Vnde ait, *Majorque videri.* Non enim erat re vera.

NEC MORTALE SONANS. Alia enim vox numinis eſt: ut, *Nec vox hominem ſonat.* item. *Vociſve ſonus, vel greſſus euntis.* ADFLATA EST NVMINE. Nondum deo plena: ſed adflata vicinitate numinis. QVANDO. Siquidem: nam conjunctio eſt, nec dubium adverbium.

CESSAS IN VOTA. Tardus es ad vota facienda. Nam ſi dixerit *Ceſſas in votis*: hoc ſignificat, tardus es dum vota facis. Aliud eſt ceſſas in illam rem, aliud ceſſas in illa re: tardus es ad faciendam rem, & tardus es in facienda re. Figurate autem dixit, *ceſſas* circa promittenda vota numinibus.

TROS. Principale pro derivativo, pro Troïus. ANTE DEHISCENT. Trahit hoc de Matris deum templo: quod non manu, ſed precibus aperiebatur.

ATTONITÆ. Stupendæ, non ſtupentis. Ergo ATTONITÆ, facientis attonitos: ut, *Mors pallida, Triſtis ſenectus.* ORA DOMVS. Quia ſupra ait, *Vnde ruunt totidem voces reſponſa Sibyllæ.*

PER DVRA CVCVRRIT OSSA TREMOR. Religionis eſt non divinæ & reverentiæ. Alibi, *Ipſe manum multo ſuſpenſum numine ducit.*

PECTORE AB IMO. Mentis intimo, nec immerito: nam illa re divinitas flectitur, quæ eſt nobis cum divinitate communis, id eſt ſenſu.

PHOEBE GRAVES TROIÆ SEMPER MISERATE LABORES. Secundum Homerum, qui eum dicit ſemper Trojæ propugnatorem fuiſſe. & bene ait, MISERATE, quia Troja defendi non potuit. Ideo non dixit qui defendiſti: ſed miſeratus es.

DARDANA QVI PARIDIS. Achilles à matre tinctus in Styge palude, toto corpore invulnerabilis fuit, excepta parte qua tentus eſt: qui cum amatam Polyxenam, ut in templo acciperet, ſtatuiſſet; inſidiis Paridis poſt ſimulachrum latentis occiſus eſt. Vnde fingitur quod tenente Apolline, Paris direxerit tela: & bene ait *direxit*, quaſi ad ſolum vulnerabilem locum. *Dardana* autem ideo, ut non adultero, ſed genti præſtitiſſe videatur. TELA MANVSQVE. Vel quia aliud ſine alio eſſe non poteſt. vel hoc dicit, Et artem per tela noſſe, & ut noſſet quid feriret: & virtutem per manus dediſti, ut ejus vota compleres.

MAGNAS OBEVNTIA TERRAS TOT MARIA INTRAVI. Terras cingentia: Oceanus quidem ambit omnes terras: & licet iſte per ea maria navigaverit, quæ terris cinguntur: tamen non dixit improprie, ſi de Oceano iſta naſcantur.

VARIORVM.

NON VVLTVS, NON COLOR VNVS. Movet affectum ex habitu perſonæ. Macrob. lib. 4. cap. 1. Saturn.

NON COLOR VNVS. Budæus, in prioribus Annotat. in Pandect. facit mentionem hujus loci. H.

ATTONITÆ MAGNA ORA DOMVS. Græcis ἐμβρόντητον. Turneb. lib. 28. cap 44.

MAGNA ORA DOMVS. *Attonitum*, ἐμβρόντητον reddit Turnebus, quod hic accipit dictum de æde fatidica & vaticinante, oraculum habente, quod furore concitatos, præſagos futuri reddat. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tot maria intravi, duce te, penituſque repoſtas
Maſſylum gentes, prætentaque Syrtibus arva:
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameæ jam fas eſt parcere genti,
Diique, deæque omnes, quibus obſtitit Ilium, & ingens
Gloria Dardaniæ: tuque ô ſanctiſſima vates
Præſcia venturi, da, (non indebita poſco
Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros,
Erranteſque deos, agitataque numina Trojæ.
Tum Phœbo & Triviæ ſolido de marmore templa
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris.

SERVII.

TOT MARIA. Dicendo MARIA, partes eum maris navigaſſe ſignificat, non totum mare. Mare enim elementum eſt totum. Maria vero, partes ſunt: ſicut & terræ, partes ſunt: terra vero totum elementum eſt. PENITVSQVE REPOSTAS. Longe remotas, avias.

MASSYLVM GENTES. Maſſyli ſunt Mauri. Vnde ſpeciem pro genere poſuit. Nam Æneas ad Africam vehit: cujus partem conſtat eſſe Maſſyliam. Mediterranea enim eſt pars Mauritaniæ. Vnde à parte totum accipere debemus. PRÆTENTAQVE SYRTIBVS ARVA. Circumfuſa. Incerta enim illic ſunt maria & terræ. Vnde ait Lucanus, *Æquora fracta vadis, abruptaque terra profundo.*

PRENDIMVS. Quippe fugientem Italiam.

HAC TROIANA TENVS. Id eſt hactenus, hucuſque: id eſt, hic ſit finis. Nam TENVS proprie eſt extrema pars arcus, ut Plautus oſtendit, unde tractum eſt, ut *hactenus*, hucuſque ſignificet. TROIANA autem fortuna. Ideo à præjudicio, id eſt mala, adverſa: & dicit iniquum eſſe, ut Trojanam fortunam patiantur in Italia.

FAS EST PARCERE GENTI. Quæ ſe victam fatetur.

QVIBVS OBSTITIT ILIVM. Ganymedes enim Hebæ obfuit: Paris Minervæ, & Iunoni. Cur autem cum dixerit, *Diique deæque omneis*, dearum tantum reperiamus exempla? non mirum eſt, cum ſupra dixerimus ἀρσενοθήλεις eſſe omnes deos. Poſſumus ergo & per unam rem utrunque intelligere, licet dicatur etiam Neptuno obfuiſſe Troja ex denegata mercede. Novimus præterea eſſe morem poëticum, ut duabus præpoſitis rebus uni reſpondeant: ut, *Navita cum ſtellis numeros, & nomina fecit Pleiadas, Hyadas: claramque Lycaonis Arcton.* Nam ſupreſſo numero dixit nomina.

PRÆSCIA VENTVRI. Abſolutum eſt, rerum venturarum. DA. Dic, ut *Qui ſit, da Tityre nobis.* Vnde eſt è contra, *Accipe nunc Danaum inſidias.* Non enim aliquid præſtare poterat, ſed indicare futura. NON INDEBITA POSCO REGNA MEIS FATIS. Deeſt SI. Eſt autem εἱρμὸς, id eſt longiſſimum Hyperbaton, Phœbe, & Vos dii deæque: tuque ô vates *da*, id eſt dic Latio Teucros conſidere, ſi non poſco regna meis fatis indebita. *Dic* autem *conſidere*, id eſt utrum poſſimus conſidere. Et verecunde ait, *Non poſco indebita*, cum certum conſtet regna deberi.

ERRANTESQVE DEOS. ut, *Diis ſedem exiguam patriis.* AGITATAQVE NVMINA TROIÆ. Aut mecum vexata: aut ſigna ξόανα dicit, id eſt ſimulacra brevia, quæ portabantur in lecticis, & ab ipſis mota infundebant vaticinationem: quod fuit apud Ægyptios & Carthaginenſes.

TVM PHOEBO ET TRIVIÆ. Vt ſolet, miſcet hiſtoriam. Nam hoc templum in palatio ab Auguſto factum eſt: ſed quia Auguſtus cohæret Iulio, qui ab Ænea ducebat originem, vult ergo Auguſtum parentum vota ſolviſſe.

FESTOSQVE DIES DE NOMINE PHOEBI. Ludos Apollinares dicit, qui ſecundum quoſdam bello Punico ſecundo inſtituti ſunt: ſecundum alios tempore Sillano ex reſponſo Martiorum fratrum, quorum extabant, ut Sibyllina reſponſa.

TE QVOQVE MAGNA MANENT NOSTRIS PENETRALIA REGNIS. Id eſt coleris ut numen: *Manent* autem expectant. PENETRALIA. Secreta templorum.

VARIORVM.

TVQVE O SANCTISSIMA VATES. Macrob. lib. 3. cap. 3. Saturn. Ald. Manut. de quæſitis per Epiſt. Epiſtola. 10.

SOLIDO DE MARMOR. Hoc eſt, de uno ſolo lapide, ut Tuſanus accipit: quemadmodum & μονολιθον in Epigr. interpretatur, ut & ſupra, *ſolidoque adamante columnæ:* & *ſolido elephanto.* Hoc vero templum Auguſtus, ut ex veterum monumentis conſtat, tanquam avitis nominibus obnoxius, & Æneæ voti reus, in Palatio poſuit & perfecit, GERM.

Hic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hic ego namque tuas ſortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam: lectoſque ſacrabo
Alma viros. foliis tantum ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
Ipſa canas, oro. finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſè deum. tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.
Oſtia jamque domus patuere ingentia centum
Sponte ſua, vatiſque ferunt reſponſa per auras:

SERVII.

TVAS SORTES. Sibyllina reſponſa: (de quibus ſupra diximus) incertum eſt cujus Sibyllæ fuerint: quanquam Cumanam Virgilius dicat, Varro Erythræam eſſe. Conſtat autem regnante Tarquinio quandam mulierem, quæ ſe *Multeam* diceret, obtuliſſe ei novem libros, in quibus diceret fata & remedia Romana: & pro his popoſciſſe trecentos philippeos, qui aurei tunc pretioſi erant. Quæ contempta, alia de tribus incenſis, cum ſex reverſa eſt. Et trecentos popoſcit, ac denuo contempta eſt: item tertio aliis tribus incenſis, cum tribus tantum reverſa eſt: & accepit quantum popoſcerat, hac ipſa re commoto rege quod pretium non minuebat, tunc mulierem ſubito non apparuiſſe. Qui libri in templo Apollinis ſervabantur: nec ipſi tantum, ſed & Martiorum, & Bigois Nymphæ, quæ artem ſcripſerat fulguritarum apud Tuſcos. Inde addidit modo *Tuas ſortes, arcanaque fata*: & hoc trahit poëta. Æneam tamen inducit quaſi de præſenti dicentem oraculo.

LECTOSQVE SACRABO ALMA VIROS. Quia niſi patricii non fiebant. Sciendum tamen primum duos librorum fuiſſe cuſtodes, inde decem, inde quindecim uſque ad tempora Syllana, poſtea crevit numerus. Nam & ſexaginta fuerunt, ſed remanſit in his quindecim virorum vocabulum.

FOLIIS TANTVM NE CARMINA MANDA. Vt Varro dicit, *In foliis palmæ interdum notis, interdum ſcribebant ſermonibus*: ut diximus ſupra.

IPSA. Pro TV. & poſuit pronomen ejus perſonæ de qua loquitur, pro illius cum qua loquimur. eſt autem Græcum, nam dicunt αὐτὴ εἶπε, id eſt tu dic.

FINEM DEDIT ORE LOQVENDI. Hoc eſt definivit ei ut ore loqueretur, nec in foliis ſcriberet.

NONDVM PATIENS. Quæ nondum poſſet implere oraculorum ſermones. aut DVM vacat: & eſt impatiens.

PHOEBI BACCHATVR VATES. Bene BACCHATVR. Idem enim eſt Apollo qui Liber pater, qui Sol. Vnde ait Lucanus, *Cui numine mixto Delphica Thebanæ referunt Trieterica Bacchæ*. Vnde in eorum ſacris erat Phœbadum Baccharumque conventus.

EXCVSSISSE DEVM. *Excuti* proprie de equis dicimus. quod inde traxit, quia Phœbus (id eſt Sol) equis utitur. Et nunc Sibyllam quaſi equum: Apollinem, quaſi equitem inducit: & in ea permanens tranſlatione, *excuſſiſſe ait*, ut *Excuſſus Aconteus*. Item. *Fera corda domans*: quod eſt equorum proprium, frenos pati & ſtimulos. Vt, *Ea frena furenti Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo*. Quod autem dicit, MAGNVM DEVM, non re vera ait: ſed furentis ad effectum, id eſt colentis, ut, *Summe deûm ſancti cuſtos Soractis Apollo*. Vnicuique enim deus quem colit, magnus videtur. EXCVSSISSE VERO DEVM. Pro excutere: tempus eſt pro tempore. Eſt autem Attica figura, qua nos uti non convenit: quia hac licenter utuntur poëtæ.

FINGITQVE PREMENDO. Componit: ut, *Et corpora fingere lingua*. Componit autem ad moderationem certam dicendi. Diximus enim ſupra, omnia quidem vident: ſed non omnia indicant ſacerdotes.

OSTIA IAMQVE DOMVS PATVERE. Precibus ſcilicet, & quæ antea oſtia erant patefacta, aditus eſſe cœperunt.

FERANT RESPONSA. Quia ut ſupra ait. *Ora domus patuere*.

VARIORVM.

LECTOSQVE SACRABO ALMA VIROS. Alludit ad ſacerdotes & ſodales lectos & nuncupatos Sibyllæ ab Auguſto, qui tanta cura & cautione ejus carmina rimatus eſt, ut notioni & excuſſioni ea ſubjecerit diſcernenda, ſcilicet germana à falſis & ſuppoſitis, quod multi ſub Sibyllæ celebritate nominis vana multa & commentitia carmina evulgaſſent, ut conſtat ex Tacito, lib. 5. Annal. GERMAN.

FOLIIS TANTVM, NEC CARMINA. Proverb. *Sibyllæ folium*. HART.

IPSA CANAS, ORO. Pro cantas. Ioach. Camerar. Probl. 10 Dec. 5.

AT PHOEBI NONDVM PATIENS. Egregie vaticinantium morem Poëta ob oculos ponit: nam oracula edituræ Phœbades, fatidico numine primum repleri credebantur, quod illis grave inprimis & moleſtum erat, nitebanturque pro viribus, illud è pectore ejicere: ubi vero vi numinis reſiſtere non licebat, tum demum deo plenæ, atque illius voluntati cedentes, in mentis ſtuporem abibant, oraculaque edebant. NASCIMB.

O tan-

O tandem magnis pelagi defuncte periclis:
Sed terra graviora manent. in regna Lavini
Dardanidæ venient (mitte hanc de pectore curam)
Sed non & veniſſe volent: bella, horrida bella,
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint. alius Latio jam partus Achilles,
Natus & ipſe dea. nec Teucris addita Iuno
Vſquam aberit, cum tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes?
Cauſſa mali tanti conjux iterum hoſpita Teucris,
Externique iterum thalami.
TV NE CEDE *malis, ſed contra audentior ito,*
Quam tua te fortuna ſinet. via prima ſalutis,
(Quod minime reris) Graja pandetur ab urbe.

SERVII.

PELAGI DEFVNCTE PERICLIS. Non liberate pelago, ſed marinis periculis. Nam adhuc navigaturus eſt: ſed ſine ullo diſcrimine. *Defuncte* autem liberate. Nam dicimus functos officio, qui officia debita complerunt. Vnde eſt & honoribus functi: hinc & *Defunctos*, mortuos dicimus, qui compleverunt vitæ officia. Vnde eſt, *Et nil jam cœleſtibus ullis Debentem.*

SED TERRÆ. Legitur & *terra.* Vnum tamen eſt. IN REGNA LAVINI. Alii LATINI legunt, cujus tunc erant: ſed quia divina loquitur futura, præoccupat. Poſtea enim Lavinium dicitur, licet poſſit ad Lavinum Latini fratrem referri, qui illic ante regnavit.

HORRIDA BELLA. Quæ contra hoſpitem cognatumque ſuſcepta ſunt: ut Latinus dicturus eſt, *Arma impia ſumpſi, Promiſſam eripui.*

SPVMANTEM SANGVINE CERNO. Quaſi non ſolum præſciat, ſed prævideat, quod facturus eſt Turnus, ut *Recalent Tyberina fluenta Sanguine adhuc.*

NON SIMOIS TIBI, NEC XANTHVS. Tyberinus & Numicus in quem cecidit. NEC DORICA CASTRA. Græca. & re vera: nam Turnus Græcus fuit: ut, *Et Turno ſi prima domus repetatur origo, Inachus Acriſiuſque patres mediæque Mycenæ.*

PARTVS ACHILLES. Turnum ſignificat. & ſic hoc dictum eſt ut in Bucolicis, *Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo Delectos Heroas.* & hoc eſt quod dicit, *Obſcuris vera involvens.* Nam licet vera ſint, latent. Vnde Apollo λοξίας dicitur, id eſt obliquus.

NATVS ET IPSE DEA. De Venilia ſorore Amatæ: ut, *Cui diva Venilia mater.* Nec debet mirum eſſe Amatam fuiſſe mortalem, cum etiam Turnus Iuturnæ frater mortalis fuerit. Nam hæc fuerunt divina beneficia. ADDITA IVNO. Inimica. Eſt autem verbum Lucilii, & antiquorum: ut Plautus, *Argus quem quondam Ioni Iuno cuſtodem addidit.*

IN REBVS EGENIS. Per tranſitum oſtendit famem futuram.

CONIVX ITERVM HOSPITA. Nam & Paris ab Helena fuerat ſuſceptus hoſpitio. *Hoſpita* autem more ſuo dixit. Et bene, ne aliquid imputetur Æneæ, quaſi fatorum hoc eſſe prædicit.

TV NE CEDE. Ne cedas: ſed eſto audentior quam tua te fortuna permittit. Et bene adverſam fortunam docet virtute, aut vitari, aut minui, aut patienter ſuſtineri. VIA. Ratio, opportunitas.

GRAIA PANDETVR AB VRBE. Propter Euandrum, qui eum in Tuſciam miſſurus ad Tarchontem eſt.

VARIORVM.

O TANDEM MAGNIS. Apollinis vaticinium eſt. orditur per commiſerationem: quam movet à præteritis, & amplificat à futuris Trojanorum calamitatibus. huic loco contrarius eſt locus ex 1. Æneid.

O paſſi graviora: dabit Deus his quoque finem.

Ibi enim de præteritis queritur, & de futuro conſolationem adfert; hic vero futura etiam prædicit mala, quanquam in fine ipſum conſoletur. NASCIMB.

MAGNIS DEFVNCTE PERICLIS. Defungi, inquit, Budæus in Pandect. eſt explicari negotio aliquo aut moleſtia, & finem ei imponere. Propterea *defuncti* abſolute dicuntur, qui mortem objerunt, quaſi ærumnis ſæculi liberatos & exemptos ſignificemus. PONTAN.

NEC TEVCRIS ADDITA IVNO. *Addita* vero hic poſitum eſt pro affixa, & per hoc infeſta atque inimica, & eſt ex Lucilio ſumptum, ita enim ait:

Si mihi non prætor ſiet additus, atque agitet me.

Macrob. lib. 6. cap. 4.

TV NE CEDE MALIS. Proverb. *Palmam ferre.* Ab hoc non multum abludit illud, Iliad. μ. μήπως ὀπίσσω πετράφθω, &c. HART.

Talibus ex adyto dictis, Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit;
Obſcuris vera involvens. ea frena furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Vt primum ceſſit furor, & rabida ora quierunt;
Incipit Æneas heros: Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies, inopinave ſurgit:
Omnia percepi, atque animo mecum ante peregi.
Vnum oro (quando hic inferni janua regis

SERVII.

EX ADYTO. Locum vaticinationis oſtendit.

CVMÆA SIBYLLA. Bene addidit propter diſcretionem.

ANTROQVE REMVGIT. Quia in antro eſt, ut, *Pulſati colles clamore reſultant.*

OBSCVRIS VERA INVOLVENS. Vera & obſcura confundens. eſt autem Hypallage veris obſcura inſerens.

CESSIT FVROR. Non penitus receſſit, ſed paulatim cœpit imminui. Nam paulo poſt de Miſeni morte dictura eſt: quod non procedit, ſi nec numen receſſit.

NON VLLA LABORVM. Pro nulla, ut *nullus aratro Ceſſit honos.* O VIRGO. o, licet ſit naturaliter brevis in Latinis ſermonibus, apud Virgilium tamen pro longa habetur, ut hoc loco, *O virgo.* Item alibi, *Quis te magne Cato tacitum.* Exceptis ego: ut, *Aſt ego quæ divum.* & duo, ut, *Si duo præterea.* & ſcio, ut, *Nunc ſcio quid ſit amor*: & neſcio, ut, *Neſcio quis teneros oculis mihi faſcinat agnos.* Apud alios o, niſi in Græcis nominibus non producitur: quod & nunc ſequi debemus. Dicunt tamen quidam quod o tunc producitur in nominativo quando & in genitivo producta fuerit: quod falſum eſt. Nam & Virgilius produxit virgo, cum virginis faciat, & Lucanus Cato corripuit: ut, *Nos Cato da veniam*: cum Catonis faciat. Item Iuno cum producat Virgilius, Statius corripuit. Sane ſciendum adlocutionem hanc eſſe ſuaſoriam cum partibus ſuis. Nam honeſtum eſt quod dicit ſe patrem requirere: utile, ut ab eo patriæ originem diſcat: neceſſarium, quia juſſerat pater: ut, *Ditis tamen ante Infernas accede domos*: poſſibile, quia ait, *Quando hic inferni janua regis Dicitur.* Item, *Potes namque omnia*: ſi omnia, etiam hoc?

NOVA MI FACIES. Id eſt ſpecies. Sciendum tamen MIHI pronomen nunquam in Synæreſim venire, ne incipiat eſſe blandientis adverbium: & licet quidam hujus loci nitantur exemplo, non procedit; vel quia unum eſt exemplum, vel quia poteſt eſſe etiam blandientis adverbium, nihil vero pro metri neceſſitate cogitur. Nam ſi pars ſequens orationis à vocali inchoet, NIHIL dicimus, ut *Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis.* Si autem à conſonanti inchoet, NIL ponimus, ut Iuvenalis, *Nil tale expectes: emit ſibi multa, videmus.* INOPINAVE SVRGIT. Nomen eſt, non participium. Nam inopinatam diceret quod non procedit. *Opinatus* enim venit ab eo quod eſt opinor. ſed quia inopinor non dicimus: ideo nec inopinatus facit. ſicut & nocens participium eſt, quia invenimus noceo verbum: innocens vero nomen, quia innoceo non dicimus, eſſe participium non poteſt. Nullum eſt enim participium quod & à verbo non trahitur: licet à ſui verbi forma non veniat, ut placita, licet placeor non dicamus, tamen placeo invenimus. Item regnata, triumphata. Vnde galeatus & tunicatus & togatus nomina comprobantur. Nullum enim verbum horum originis reperitur.

OMNIA PRÆCEPI, ATQVE ANIMO MECVM ANTE PEREGI. *Præcepi*, ante cognovi ab Heleno, vel à patre qui ait, *Gens dura atque aſpera cultu Debellanda tibi Latio eſt.* Dicit autem ſe futura partim audiſſe, partim mente præcepiſſe. Sed occurrit, Si novit omnia, quid conſulit numen? Sed noſſe ſe dicit omnia quantum ad labores pertinet: & concedit totam petitionem, ut ad illud veniat quo poſſit patrem videre. Nam quod dicit *unum oro*: non ſolum dicit, ſed præcipuum, ut, *Vnam poſthabita coluiſſe Samo.*

QVANDO. Siquidem: & eſt conjunctio.

VARIORVM.

OBSCVRIS VERA INVOLVENS. Vnde oracula & vaticinia omnia ambigua ſunt. Hinc etiam Apollinis nomen λοξίας: de quo Macrobius lib. 1. cap. 7.

EA FRENA. Quibus mentem vatis pro arbitrio verſat, temperatque: tranſlatio à brutis ad hominem: ſicut STIMVLOS, Metaphoricôs vim divinam, quę animum Sibyllę & impetum fatidici ſpiritus excitavit: à re corporea ad incorpoream. HORTENS.

NON VLLA LABORVM, O VIRGO. Æneæ petitoria oratio eſt; omnibuſque deliberativi generis, ad quod dirigitur, partibus conſtat: honeſto, jucundo, utili, facili, poſſibili & neceſſario. Principio Sibyllæ benevolentiam colligit à perſona ſua: nam modeſte & abſque jactantia prudentiam ſuam Stoicè commendat: qui quæ futura ſunt, ſive commoda, ſive incommoda, tanquam ex ſpecula multo ante ſe providiſſe demonſtrat: Stoici enim ſapientem ſic animo excubare oportet ajunt, ut nihil ei improviſum accidere poſſit, vel inopinatum. Cic. in Tuſculan. NASCIMB.

OMNIA PERCEPI. Ex Æſchylo expreſſum; Muret. lib. 5. cap. 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo)
Ire ad conſpectum chari genitoris, & ora
Contingat: doceas iter, & ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas, & mille ſequentia tela,
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas, cœlique ferebat
Invalidus, vires ultra, ſortemque ſenectæ.
Quin, ut te ſupplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. natique patriſque,
Alma, precor miſerere: potes namque omnia: nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.

SERVII.

ET TENEBROSA PALVS ACHERONTE REFVSO. Paludem pro lacu poſuit. Nam Avernum ſignificat: quem vult naſci de Acherontis æſtuariis. *Palus* autem, bene iſte produxit LVS: quia palus paludis facit, quod ſupra plenius diximus. Horatius corripuit: ut *Sterilíſque diu palus aptaque remis.* *Tenebroſa* autem, nigra, per quod altam ſignificat: ut, *Nigra fugit ſub nube columbam*, id eſt alta. ACHERONTE REFVSO. Acheron fluvius dicitur inferorum, quaſi ſine gaudio: ſed conſtat locum eſſe haud longe à Baiis undique montibus ſeptum: adeo ut nec orientem, nec occidentem Solem poſſit aſpicere: ſed tantum medium diem. Quod autem dicitur ignibus plenus, hæc ratio eſt: omnia vicina illic loca calidis & ſulphuratis aquis ſcatent. Sine gaudio autem ideo ille dicitur locus, quod necromantia vel ſciomantia, ut dicunt, non niſi ibi poterat fieri: quæ ſine hominis occiſione non fiebat. Nam & Æneas illic occiſo Miſeno ſacra iſta complevit, & Vlyſſes occiſo Elpenore: quanquam fingatur in extrema Oceani parte Vlyſſes fuiſſe: quod ipſe Homerus falſum eſſe oſtendit ex qualitate locorum quæ commemorat ex tempore navigationis. Dicit enim eum circa unam noctem navigaſſe: & ad locum veniſſe, ubi ſacra perfecit. Quod de Oceano, non procedit: de Campania, manifeſtiſſimum eſt. Præterea à Bajo ſocio ejus illic mortuo, Bajas conſtat eſſe nominatas. Dicit etiam vidiſſe Herculem: ideo quia illic ſunt Bauliæ, locus Herculis dictus quaſi Boaulia: quod illic habuit animalia, quæ Geryoni detracta ex Hiſpania adduxerat.

IRE CONTINGAT. Vt minus eſt, Vt ire contingat: ut iter doceas.

SACRA OSTIA PANDAS. Aut venerabilia, aut execranda: ſicut de Tartaro dicturus eſt, *Sacræ panduntur portæ.*

ILLVM EGO PER FLAMMAS. Meritum approbat patris, ut juſtum videatur eſſe deſiderium. SEQVENTIA TELA. Vt, *Ardentes clypeos atque æra micantia cerno.*

EX HOSTE RECEPI. Liberavi, ut, *Frugeſque receptas.* Ex hoſte autem, plus eſt quam ſi ex hoſtibus diceret, ut diximus ſupra. *Ex hoſte* enim generaliter dicitur: *ex hoſtibus* partem oſtendit. ſicut dicendo *terram*, ſignificamus elementum. *terras* vero ſingulas partes, ut Africæ, Italiæ.

MEVM COMITATVS ITER. Non ſpe ſalutis, ſed mei cauſſa: ut, *Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuſo.*

COELIQVE FEREBAT. Vt ante morte præventus ſit quam ferre deſierit. Et mire imperfecto uſus eſt tempore, ac ſi diceret, adhuc ſi viveret ferret.

VIRES VLTRA, SORTEMQVE SENECTÆ. Quia ſenectæ ſors, eſt quies & otium: ſicut pueritiæ, ludus: amor, adoleſcentiæ: ambitus, juvenilis ætatis. Ergo aliud ferebat pater, quam ſors exigebat ſenectæ.

ORANS MANDATA DABAT. Sic dictum eſt, ut, *Et ſupplex tua numina poſco.* Major enim ad impetrandum vis eſt eum rogare, qui poſſit jubere. MANDATA DABAT. ut, *Huc caſta Sibylla Nigrarum multo pecudum te ſanguine ducet.*

LVCIS HECATE PRÆFECIT AVERNIS. Hecate trium poteſtatum nomen eſt. Ipſa eſt enim Luna, Diana, Proſerpina. ſed ſolam Proſerpinam dicere non potuit, propter lucos qui Dianæ ſunt. Item Dianam, quia AVERNIS ait. Vnde elegit nomen in quo utrunque conſtabat. Vnde Lucanus de Proſerpina ait, *Hecate pars ultima noſtræ.*

VARIORVM.

SACRA OSTIA PANDAS. Quod vero *ſacra oſtia* dicat, non mirum eſt: nam & inferorum loca antiquis ſacra fuerunt. NASC.

INVALIDVS, VIRES VLTRA. Hæ omnes circumſtantiæ, vim movendæ atque augendæ commiſerationis habent.

SORTEMQVE SENECTÆ. Præter munus ſenectutis; id eſt, præter quod ſenectus ferre poteſt.

IDEM ORANS MANDATA DABAT. Oſtendit mandatum patris non fuiſſe violentum, ſed ut ita dicam obſecratorium: nam ait ORANS: unde occulta colligi poteſt Æneæ commendatio ab officio & pietate erga patrem: qui etſi in hac re liber erat, idq; facere & non facere poterat, tamen ob nimiam erga patrem ſuum charitatem, omnia patris verba juſſa ſibi eſſe putat & tanquam neceſſaria. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Si potuit Manes arceſſere conjugis Orpheus,
Threïcia fretus cithara, fidibuſque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit;
Itque, reditque viam toties. quid Theſea; magnum
Quid memorem Alciden? & mi genus ab Iove ſummo.
Talibus orabat dictis, araſque tenebat:
Tum ſic orſa loqui vates: Sate ſanguine divûm
Tros Anchiſiade, FACILIS *deſcenſus Averni:*
Noctes atque dies patet atri janua Ditis:
Sed revocare gradum, ſuperaſque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt. pauci, quos æquus amavit

SERVII.

SI POTVIT MANES. Nititur exemplis, quæ inferiora ſunt per comparationem: ut ipſe videatur juſtius velle deſcendere. Nam Orpheus revocare eſt conatus uxorem: hic vult tantum patrem videre. Orpheus autem voluit quibuſdam carminibus reducere animam conjugis: quod quia implere non potuit, à poëtis fingitur receptam jam conjugem perdidiſſe, dura lege Plutonis. quod etiam Virgilius oſtendit, dicendo ARCESSERE: quod evocantis eſt proprie.

FIDIBVSQVE CANORIS. Bene ſonantibus chordis. *Fidibus* autem eſt à nominativo hæc fidis, ut ſit pyrrhichius. Nam *fides*, jambus eſt.

SI FRATREM POLLVX ALTERNA MORTE REDEMIT. Vt diximus ſupra, Helena & Pollux de Iove nati immortales fuerunt. Nam Caſtor Tyndarei filius fuit: cujus mortem ſuo interitu faterna pietas redemit. Quod ideo fingitur, quia horum ſtellæ ita ſe habent, ut occidente una oriatur altera. & iterum exemplum per comparationem: quod quia pium eſt, ſe ad frequentiam contulit dicendo, ITQVE REDITQVE VIAM TOTIENS. QVID THESEA. Durum exemplum. Vnde nec immoratus eſt in eo. Dicit autem inferos debere patêre pietati, qui patuerunt infanda cupienti. Nam hic ad capiendam Proſerpinam ierat cum Pyrithoo: & illic retentus luit pœnas: ut, *Sedet æternumque ſedebit Infelix Theſeus.*

MAGNVM QVID MEMOREM ALCIDEN? Melius ſic diſtinguitur: licet quidam legant, *Quid Theſea magnum*: ut epitheton ei dent qui per ſe non eſt magnus. Nam Herculem etiam ſine epitheto magnum intelligimus. Sed melius eſt MAGNVM dare Herculi, quam ſacrilego. ET MI GENVS AB IOVE SVMMO. Occurrit tacitæ quæſtioni tanquam Sibylla dixerit, Sed ii enim qui deſcenderant, à diis ducebant originem.

ARASQVE TENEBAT. Rogabant enim deos ararum anſas tenentes.

SATE SANGVINE DIVVM. Vnde Æneas deſiit, inde hæc ſumpſit exordium.

FACILIS DESCENSVS AVERNI. Legitur & AVERNO: id eſt ad Avernum: ſed ſi AVERNI, inferorum ſignificat: & lacum pro inferis ponit.

NOCTES ATQVE DIES PATET ATRI IANVA DITIS. Id eſt omni tempore homines in fata concedunt: & hoc poëtice. Nam Lucretius ex majore parte, & alii integre docent inferorum regna nec eſſe quidem poſſe. Nam locum ipſorum quem poſſumus dicere, cum ſub terris eſſe dicantur Antipodes? In media vero terra eos eſſe, nec ſoliditas patitur, nec centrum terræ. quæ ſi in medio mundi eſt: tanta ejus eſſe profunditas non poteſt, ut medio ſui habeat inferos, in quibus eſſe dicitur tartarus, de quo legitur, *Bis patet in præceps tantum tenditque ſub umbras, Quantus ad ætherium cœli ſuſpectus olympum.* Ergo hanc terram in qua vivimus eſſe inferos voluerunt, quia eſt omnium circulorum infima: planetarum ſcilicet ſeptem, Saturni, Iovis, Martis, Solis, Veneris, Mercurii, Lunę: & duorum magnorum. Hinc eſt quod habemus, *Et novies Styx interfuſa coercet.* Nam novem circulis cingitur terra, Ergo omnia quæ de inferis finguntur, ſuis locis hic eſſe comprobabimus. Quod autem dicit, PATET ATRI IANVA DITIS, &c. Aut poëtice dictum eſt, aut ſecundum philoſophorum altam ſcientiam: qui deprehenderunt bene viventium animas ad ſuperiores circulos, id eſt ad originem ſuam redire, quod dat Lucanus Pompejo, *Vt vidit quanta ſub nocte jaceret Noſtra dies.* Male viventium vero diutius in his permorari corporibus permutatione diverſa, & eſſe apud inferos ſemper.

PAVCI QVOS ÆQVVS AMAVIT IVPPITER. Tria genera hominum dicit ad ſuperos poſſe remeare: quos diligit Iuppiter, id eſt hos quos in ortu benignus ſyderum aſpectus irradiat. Iuvenalis, *Diſtat enim quæ Sydera te excipiant modo primos incipientem Edere vagitus quos prudens ſublevat.*

VARIORVM.

SI POTVIT MANES ARC. Pathos ab exemplo: Nam indignum videtur, negari ſibi, quod aliis indultum eſt. Macrob. lib. 4. cap. 5. Saturn.

QVID MEMOREM ALCIDEN. Aul. Gellius lib. 10. c. 16. HART.

FACILIS DESCENSVS AVERNI. Inferi an ſint, & de inferorum pænis. Cælius lib. 6. c. 9. &c. lect. antiq.

Iuppi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iuppiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Diis geniti, potuere. tenent media omnia ſylvæ,
Cocytuſque ſinu labens circumfluit atro.
Quod ſi tantus amor menti; ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & inſano juvat indulgere labori;
Accipe quæ peragenda prius. latet arbore opaca
Aureus & foliis & lento vimine ramus,

SERVII.

Nam hoc eſt, QVOS ARDENS EVEXIT AD ÆTHERA VIRTVS. Item religioſos quos à diis genitos dixit. Conſequens enim eſt, ut deorum ſoboles religionibus vacet. DIIS autem GENITI, quia corporibus ſe infundebant poteſtates ſupernæ. Vnde Heroes procreabantur.

TENENT MEDIA OMNIA SYLVÆ. Cauſam reddit cur non facilis ſit animarum regreſſus, quia omnia polluta & inquinata ſunt. Nam per ſylvas, tenebras & luſtra ſignificat; in quibus feritas & libido dominatur.

COCYTVSQVE SINV LABENS CIRCVMFLVIT ATRO. Fluvius inferorum, dictus ἀπὸ τοῦ κωκύειν, id eſt lugere. Nam Homerus ſic poſuit. Eſt autem locus vicinus Acheronti: de quo diximus ſupra. Qui ideo luctuoſi eſſe finguntur, quia, ut expoſuimus in primis partibus libri, hæc ſacra, morte hominis faciebant.

BIS STYGIOS INNARE LACVS. Modo, & poſt mortem. Quod autem dicit Ovidius, Æneam inter deos relatum, non mirum eſt. Nam ut ſupra etiam diximus, neceſſe eſt etiam relatorum inter deos apud inferos eſſe ſimulacra: ut Herculis, Liberi patris, Caſtoris & Pollucis. Multi hoc non videntes, ad Sibyllam referunt, ut dicat, Vis me bis inferos cernere: modo: *& cum me lucis Hecate præfecit Avernis*: quod eſt paulo poſt dictura. quod ſi eſt: non bis hæc, ſed tertio inferos cernet. Nam quandoque etiam ipſa morietur. Item hi ſupradictam non videntes rationem, dicunt de ſe Sibyllam dicere. Nam ſi de Ænea dicat, non eum prævidet deum futurum. quod ſi eſt, caruit numine, & quemadmodum de Miſeno, vaticinatur. Vnde referre nos debemus ad id, ut dicamus etiam poſt apotheoſim apud inferos remanere ſimulacra. STYGIOS LACVS. Styx palus quædam apud inferos dicitur: de qua legimus, *Dii cujus jurare timent, & fallere numen.* Quod ſecundum fabulas ideo eſt, quia dicitur Victoria Stygis filia bello Gigantum Iovi faviſſe: pro cujus remuneratione Iuppiter tribuit, ut dii jurantes per ejus matrem, nan audeant fallere. Ratio autem hæc eſt, *Styx* mœrorem ſignificat: unde ἀπὸ τοῦ στυγεροῦ, id eſt à triſtitia Styx dicta eſt. Dii autem læti ſunt ſemper. unde etiam immortales. Quia ἄφθαρτοι καὶ μακάριοι, id eſt ſine morte beati. Hi ergo quia mœrorem non ſentiunt, jurant per rem ſuæ naturæ contrariam, id eſt triſtitiam, quæ eſt æternitati contraria. Ideo jusjurandum per execrationem habent.

TARTARA. Locus inferorum profundus: de quo Lucanus ad inferos dicit, *Cujus vos eſtis ſuperi.* INSANO. Magno.

ACCIPE QVÆ PERAGENDA PRIVS. Si vis, inquit, reverti, audi obſervationis præcepta. Et ſub imagine fabularum docet rectiſſimam vitam, per quam animabus ad ſuperos datur regreſſus. LATET ARBORE OPACA AVREVS. Licet de hoc ramo, hi qui de ſacris Proſerpinæ ſcripſiſſe dicuntur, quiddam eſſe myſticum affirment: publica tamen opinione hoc habet, Oreſtes poſt occiſum regem Thoantem in regione Taurica cum ſorore Iphigenia (ut ſupra diximus) fugit: & Dianæ ſimulacrum inde ſublatum, haud longe ab Aritia collocavit. In hujus templo poſt mutatum ritum ſacrificiorum, fuit arbor quædam, de qua infringi ramum non licebat. Dabatur autem fugitivis poteſtas, ut ſi quis exinde ramum potuiſſet auferre, monomachia cum fugitivo templi ſacerdote dimicaret. Nam fugitivus illic erat ſacerdos, ad priſtinæ imaginem fugæ. Dimicandi autem dabatur facultas, quaſi ad priſtini ſacrificii reparationem. Nunc ergo iſtum inde ſumpſit colorem. Ramus enim neceſſe erat ut & unius cauſa eſſet interitus. unde & ſtatim mortem ſubjungit Miſeni, & ad ſacra Proſerpinæ accedere, niſi ſublato ramo, non poterat. Inferos autem ſubire, hoc dicit ſacra celebrare Proſerpinæ. De reditu autem animæ hoc eſt, Novimus Pythagoram Samium vitam humanam diviſiſſe in modum y literæ, ſcilicet quod prima ætas incerta ſit, quippe quæ adhuc ſe nec vitiis, nec virtutibus dedit. Bivium autem y literæ à juventute incipere: quo tempore homines aut vitia, id eſt partem ſiniſtram: aut virtutes, id eſt dextram partem ſequuntur. Vnde ait Perſius, *Traducit trepidas ramoſa in compita mentes.* Ergo per *ramum* virtutes eſſe ſectandas, qui eſt y literæ imitatio. Quem ideo in ſylvis dicit latere: quia re vera in hujus vitæ confuſione, & majori parte vitiorum, virtus & integritas latent. Alii dicunt ideo ramo aureo inferos peti, quod divitiis facile mortales intereunt, Tiberianus, *Aurum quo pretio reſerantur limina Ditis.*

LENTO VIMINE. Flexili, ut, *Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis.* Alias gravi.

VARIORVM.

RAMVS AVREVS. Virtutis ſimulachrum. Ille aureus ramus eſt in abdito abſtruſus paucisque obvius & parabilis. Vide Copias Eraſ. de exemplo fabuloſo, lib. 2. HART.

AVREVS ET FOLIIS. Pet. Crin. l. 10. c. 6. De hon. Diſc.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iunoni infernæ dictus ſacer. hunc tegit omnis
Lucus, & obſcuris claudunt convallibus umbræ.
Sed non ante datur, telluris operta ſubire,
Auricomos quam quis decerpſerit arbore fœtus.
Hoc ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus
Inſtituit. primo avulſo non deficit alter
Aureus, & ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo alte veſtiga oculis, & rite repertum
Carpe manu. namque ipſe volens faciliſque ſequetur,
Si te fata vocant: aliter non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu neſcis) totamque inceſtat funere claſſem,
Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendes:
Sedibus hunc refer ante ſuis, & conde ſepulchro.

SERVII.

IVNONI INFERNÆ. Proſerpinæ: ut, *Sacra Iovi Stygio.* DICTVS. Dicatus.

ET OBSCVRIS CLAVDVNT CONVALLIBVS VMBRÆ. Re vera nemus Aricinum denſum eſt.

SED NON ANTE DATVR. Sive juſtis ſive injuſtis. ſic intelligentes removebimus quæſtionem. Hinc enim dicit, *Longo poſt tempore viſum.* Ex eo enim quod dicit deſcendiſſe aliquos, ramum quoque depoſitum eſſe ſignificat. TELLVRIS OPERTA. Secundum eos qui dicunt inferos in medio eſſe terrarum: quos Iuvenalis dicit putari eſſe ſub terris: ut, *Eſſe aliquos manes & ſubterranea regna.*

PVLCHRA. Quæ rapi meruit. SVVM. Sibi charum.

NON DEFICIT ALTER. Ne diceretur, ab iis qui primo deſcenderunt eſſe ſublatum.

FRONDESCIT. In naturam redit: & honeſte locutus eſt dicens, *Habet frondes ſui metalli.*

ALTE VESTIGA OCVLIS. Require omni intentione. RITE REPERTVM CARPE. Rite carpe, id eſt cum obſervatione, non rite repertum.

SI TE FATA VOCANT. Hoc eſt ſi quem fata vocant, facile ſequetur.

POTERIS. Poterit quis. Tertiæ enim perſonæ ſignificationem ad ſecundam tranſtulit, & generaliter loquitur. Nam ut de Ænea dicat, non procedit. Si enim dubitat, caret deo: nec poteſt de Miſeno vaticinari. DVRO FERRO. Et genus eſſe poteſt & ſpecies.

PRÆTEREA. Ac ſi diceret eſt & alia opportunitas deſcendendi ad inferos, id eſt Proſerpinæ ſacra peragendi. Duo autem horum ſacrorum genera fuiſſe dicuntur. Vnum Necyomantiæ, quod Lucanus exequitur: & aliud Sciomantiæ, quod in Homero, quem Virgilius ſequitur, lectum eſt. Sed ſecundum Lucanum, in Necyomantia ad levandum cadaver ſanguis eſt neceſſarius: ut; *Pectora tunc primum ferventi ſanguine ſupplent.* In Sciomantia vero, quia umbræ tantum eſt vocatio, ſufficit ſolus interitus. Vnde Miſenus in fluctibus occiſus eſſe inducitur. TIBI. Ideo addidit *tibi*, ne AMICI poſſet etiam ad Sibyllam referri.

INCÆSTAT. Polluit, & incæſtus eſt quæcunque pollutio.

PENDES. Sollicitus es: ut, *Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit.* Et proprie *pendere* eſt deſyderare aliquid audire: ut, *Pendetque iterum narrantis ab ore.*

SEDIBVS HVNC REFER ANTE SVIS. Apud majores (ut ſupra diximus) omnes in ſuis domibus ſepeliebantur. Vnde etiam umbras, larvas vocamus. Nam Dii penates alii ſunt. Inde eſt quod etiam Dido cenotaphium domi fecit marito. Ergo aut ſecundum iſtum locutus eſt morem, quamvis adhuc Trojani domos non habuerint. Aut dicit, Refer hunc naturalibus ſedibus, id eſt terræ: nam in aqua perierat. Verum tamen illud eſt, ut intelligamus eam dicere *Sepeli eum.* Nam Sepulchrum ſedes vocatur. Horatius, *Nulla certior tamen rapacis orci fine deſtinata divitem manebat herum.* Virgilius, *Et nunc ſervat honos ſedem tuus, oſſaque nomen.* Perſuadet autem ſepulturam, ut poſſit recentis cadaveris uti anima: ut ait Lucanus, *Non in tartareo latitantem poſcimus antro, Aſſuetamque diu tenebris: modo luce fugata Deſcendentem animam primo pallentis hiatu Hæret adhuc orci.*

VARIORVM.

IVNONI INFERNÆ. Pro Proſerpina, ex Homeri Interprete. Turneb. lib. 28. cap. 44.

SED NON ANTE DATVR. Muret. lib. 14. c. 2.

AVRICOMOS. Homericum epitheton. Macrob. lib. 5. cap. 14. Sat.

TOTAMQVE INCESTAT FVNERE. Quemadmodum domus, ubi aliquis extinctus jaceret, tota polluta eſſe credebatur: ideoque ramus cypariſſinus præ foribus affigebatur, ne forte flamen Dialis per imprudentiam ingreſſus pollueretur: ſic tota etjam claſſis, tanquam unum corpus & una domus inceſtata putabatur. NASCIMB.

Duc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Duc nigras pecudes; ea prima piacula ſunto.
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
Aſpicies. dixit, preſſoque obmutuit ore.
Æneas mœſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum, cœcoſque volutat
Eventus animo ſecum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ſerebant,
Quem ſocium exanimum vates, quod corpus humandum
Diceret. atque illi Miſenum in littore ſicco,
Vt venêre, vident indigna morte peremptum:
Miſenum Æoliden; quo non præſtantior alter
Ære ciêre viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum

SERVII.

PRIMA PIACVLA SVNTO. Ad expiationem pollutionis, quæ fuerat nata morte Miſeni.

SIC DEMVM. Ad poſtremum: hoc eſt noviſſime. Et hæc particula tam apud Virgilium, quam apud omnes idoneos authores hoc ſignificat, licet in aliis diverſa ſignificet.

LVCOS STYGIOS, REGNA INVIA VIVIS ASPICIES. Seneca ſcripſit de ritu & de ſacris Ægyptiorum. hic dicit circa Sienem extremam Ægypti partem eſſe locum, quem Philas, hoc eſt amicas vocant: ideo quod illic eſt placata ab Ægyptiis Iſis: quibus iraſcebatur quod membra mariti Oſiridis, non inveniebat, quem frater Typhon occiderat. Quæ inventa poſtea cum ſepelire vellet, elegit vicinæ paludis tutiſſimum locum, quem tranſitu conſtat eſſe difficilem. limoſa enim eſt & papyris referta & alta. Vltra hanc eſt brevis inſula inaceeſſa hominibus. Vnde ἄβατος appellata eſt. Lucanus, *Hinc Abatos, quam noſtra vocat veneranda vetuſtas.* Hæc palus *Styx* vocatur, quod triſtitiam tranſeuntibus gignit. Sane ad illam inſulam ab his qui ſacris imbuti ſunt, certis tranſitur diebus. Lectum eſt etiam quod vicini populi cadavera ſuorum ad alteram regionem transferunt: ſed ſi quis forte in fluvio pereat, nec ejus inveniatur cadaver, poſt centum ei annos ultima perſolvuntur officia. Hinc eſt tractum, *Centum errant annos, volitantque hæc littora circum.* ET REGNA INVIA. Quæ contra naturam fiunt, non afferunt præjudicium generalitati. Vnde ait, *Invia regna.* licet Hercules & alii tranſierint: & ſit tranſiturus Æneas. Sic dictum eſt illud: *Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.*

MOESTO VVLTV. Propter mortem amici, & rami inquiſitionem. DEFIXVS LVMINA. Defixa lumina habens: per quod triſtitia mentis oſtenditur.

INGREDITVR. Pro graditur: vacat præpoſitio: ut, *Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.*

PARIBVS CVRIS VESTIGIA FIGIT. Aut ſimili ſolicitudine detentus incedit: aut *figit veſtigia*, id eſt ſtat ſubito: quod cogitantes facere conſueverunt.

MVLTA INTER SESE VARIO SERMONE SEREBANT. Hic proprie dictus eſt ſermo, qui inter utrunque ſeritur.

INDIGNA MORTE. Miſerabili: non congrua ejus meritis: vel propter animæ etiam extinctionem, elementi contrarietate.

MARTEMQVE ACCENDERE CANTV. Hemiſtichium hoc dicitur addidiſſe dum recitat.

DONATI.

INDIGNA MORTE. Quæ non convenit viro forti: ergo non tantus dolor fuiſſet, ſi in bello cecidiſſet.

ÆRE CIERE VIROS. Enumerat quæ in tali viro eſſent dolenda: primo, quia Æolides, id eſt, nobili genere. ſecundo, quod ſummus artifex in ſono tubæ. VIROS. Homines fortes, quia imbelles nullis exhortationibus citari poſſunt.

HECTORIS HIC COMES. Maxima laus quod nunquam niſi præcipuis comes eſſet.

VARIORVM.

QVOD CORPVS HVMAND. Cælius lib. 9. cap. 44. & ſeq.

MISENVM AEOLIDEM. Digreſſio eſt, qua Miſenum deſcribit, ad movendam commiſerationem de illius interitu. HART.

QVO NON PRÆSTANTIOR. Περίφερσις eſt liricinis, ſive tibicinis. Quintilian. lib. 8. cap. 4. Summum autem hoc eſt, *Quo non præſtantior alter.* HARTVNG.

ÆRE CIERE VIROS. Æneatores generatim vocat Suetonius in Iulio, qui claſſicum canunt, ſive id tuba, ſive cornu faciant: neque enim tubam à cornu materia, ſed forma diſtinguebat. TORRENT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et lituo pugnas inſignis obibat, & haſta.
Poſtquam illum victor vita ſpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium, non inferiora ſecutus.
Sed tum forte cava dum perſonat æquora concha
Demens, & cantu vocat in certamina divos;
Æmulus exceptum Triton (ſi credere dignum eſt)
Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat unda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant;
Præcipue pius Æneas. tum juſſa Sibyllæ,
Haud mora, feſtinant flentes; aramque ſepulchri
Congerere arboribus, cœloque educere certant.

SERVII.

VITA SPOLIAVIT. Ad bellum retulit: in quo victis tolluntur exuviæ.

NON INFERIORA SECVTVS. Vbique Æneam Hectori comparat, ut, *Ambo animis: ambo inſignes præſtantibus armis.*

CAVA DVM PERSONAT ÆQVORA CONCHA. Aut perſonare facit: aut Hyſterologia eſt, dum per cava æquora ſonat.

DEMENS. Improvidus, qui non conſideravit etiam deos in æmulationem poſſe deſcendere.

ÆMVLVS. Modo ejuſdem rei ſtudioſus: alias inimicus invenitur. EXCEPTVM. Oppreſſum inſidiis. quo ſermone oſtendit eum tantæ fuiſſe virtutis, ut nè à numine quidem niſi inſidiis opprimeretur. TRITON. Penultima accentum habet. nam Tritonis facit. Si enim ultima habet, Tritontis facit. quod non procedit: ut, Demophoon Demophoontis. Ergo quia talis perierat: aut quia ſic fuerat interemptus.

PRÆCIPVE PIVS ÆNEAS. Æneam ſupra cæteros inducit, mortem cujuſlibet dolere: ut, *Nunc Amyci caſum gemit.* Item *Caſuque animum concuſſus amici.* Hinc ei dat circa ſepulturam etiam ſordida officia, quæ in aliis denegat locis. Qui enim de pietatis generibus ſcripſerunt, primum locum in ſepultura eſſe voluerunt. Vnde cum pontificibus nefas eſſet cadaver videre, tamen magis nefas fuerat ſi viſum inſepultum relinquerent. Genus autem fuerat ſepulturæ injectio pulveris. Vnde eſt, *Aut tu mihi terram Injice (namque potes.)* Horatius, *Non eſt mora longa, licebit injecto ter pulvere curras*

ARAMQVE SEPVLCHRI. Pyram dicit, quæ in modum aræ conſtrui lignis ſolebat. Nam & ſequitur, *Congerere arboribus, cœloque educere certant.* Et aram quæ ante ſepulchrum fieri conſuevit, intelligere non poſſumus: ut, *Stant manibus aræ:* cum nondum facta ſit funeratio, quæ præcedit ſepulchrum. Probus tamen & cæteri commentatores, de hoc loco requirendum eſſe dixerunt.

COELOQVE EDVCERE CERTANT. Vt hoc faciant, mente pertractant. Nam adhuc ituri ad ſylvam ſunt.

DONATI.

ET LITVO PVGNAS ET HASTA. Non ſolum tuba alios accendere poterat, ſed & ipſe pugnabat.

SI CREDERE DIGNVM EST. Quaſi incredibile ſit, quod homo Deum provocaverit.

EXCEPTVM. Vt venabulo feram, quæ dum ſua feritate plurimum poſſe credat, incauta ruens in ferrum, temeritatis pœnas dat.

VARIORVM.

SED TVM FORTE CAVA. Proſecutis obiter Miſeni laudibus, ad ejus mortis cauſam exponendam delabitur. NASCIMB.

SED TVM FORTE CAVA. Ante tubam, concha uſos veteres. TVRNEB. lib. 28. cap. 44.

ÆMVLVS EXCEPTVM. *Exceptum* dixit, ut feram venabulo. (eſt enim verbum venatorium) quæ dum feritate ſua plurimum ſe poſſe arbitrabatur, ſic incauta ruit in ferrum, & pænam ſuæ temeritatis expendit. Oſtendit autem Poëta his verbis, *ſi credere dignum eſt*; ſe dubitare, utrum homo tantæ extiterit audaciæ, qui Deos in certamen provocaret. Alludit autem ad proverbium, *Noli cum diis pugnare.* DONATVS.

ERGO OMNES MAGNVM. Revertitur à digreſſione illa. Vide Scalig. libro quinto capite tertio. HART.

ARAM SEPVLCRI CONGRRERE. *Aram* autem *ſepulcri* dixit, quod non ſolum ſecundum ipſa ſepulcra, ſed & in ipſis ſepulcris aras antiqui ſtruerent, in quibus. D D. Manibus ſacra oportunius fierent. Forſan ergo ex mente Homeri intelligit Poëta, aram, baſinque ſepulcri cumulatam, congeſtam & aggeratam arboribus ad rogum pyramque deſtinatis: nam quamvis ex ordine & œconomia poëmatis, pyra conſumpta Poëta Æneam narret impoſuiſſe ingenti mole ſepulcrum: nihil tamen vetat, etiamſi aliter ſentire videatur Servius, quin præſtructo præparatoque jam ſepulcri aggere aut fundamento, velut epiſtylion & coronidem demum Æneas rite impoſuerit. GERMAN.

Itur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Itur in antiquam ſylvam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ, ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineæque trabes: cuneis & ſiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Nec non Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti tum corde volutat,
Aſpectans ſylvam immenſam, & ſic ore precatur;
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto; quando omnia vere
Heu nimium de te vates Miſene locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ
Ipſa ſub ora viri cœlo venêre volantes:
Et viridi ſedêre ſolo. tum maximus heros

SERVII.

ITVR. Eo, e brevis eſt: itur, *i* longa invenitur. Ergo quia hoc verbum breve eſt in origine, & in declinatione fit longum, ideo certa ejus natura, nec in temporibus, nec in participiis invenitur. Nam cum ITVR longa ſit, iturus brevis invenitur: ut, *Superumque in lumen ituras.* Multi tamen tentant dicentes ITVR propter EO, quæ prima verbi origo eſt, per diphthongum ſcribi debere: quod non procedit, quia diphthongus ſemper longa eſt. I autem & produci poteſt & corripi. Hinc eſt quod FORTVITVS & producit, & corripit. Iuvenalis. *Non quaſi fortuitu nec ventorum rabie: ſed Iratus cadat in terras & vindicet ignis.* Contra Horatius, *Nec fortuitum ſpernere ceſpitem leges ſinebant.* Hic enim niſi *i* litera longa ſit, non ſtat verſus. Et hoc protulimus exemplum unius ſermonis, ne quis dicat iturus & itur, ideo variam habere naturam, propter temporum varietatem. Vnde melius eſt (ut diximus) originis conſiderare rationem. Sane *fortuitus ab* eundo eſt, & à fortuna compoſitum.

PROCVMBVNT PICEÆ. Picea ſecundum Plinium in naturali hiſtoria, quinta ſpecies cedri eſt. Nam cædria dicta eſt quaſi καιομένης δρυὸς ὑγρὸν, id eſt arboris humor ardentis.

NECNON ÆNEAS. Bona œconomia venitur ad ramum.

ACCINGITVR ARMIS. Inſtruitur officiis.

FORTE PRECATVR. Vacat FORTE: & eſt verſus de his qui tibicines vocantur: quibus additur aliquid ad ſolam metri ſuſtentationem: ut, *Nunc dextra, nunc ille ſiniſtra.* Nec enim poſſumus intelligere eum fortuitu rogaſſe. SI. Adverbium rogantis & optantis eſt per ſe plenum: ſicut & *o*; licet Neoterici hæc jungant, & pro uno ponant. Perſius, *O ſi Ebullat patrui præclarum funus.*

QVANDO. Siquidem. & NIMIVM vere cum ingenti dixit effatu: quaſi mors prædicta falſa eſſe debuerit.

CVM FORTE COLVMBÆ. Auguria aut oblativa ſunt, quæ non poſcuntur: aut impetrativa, quæ optata veniunt. Hoc ergo quia oblativum eſt: ideo dixit FORTE. Bene autem à columbis Æneæ datur augurium, & Veneris filio & regi. Nam ad reges pertinet columbarum augurium: quia nunquam ſolæ ſunt, ſicut nec reges quidem.

IPSA SVB ORA. Perite: ne ſi longius volarent, non ad eum pertinere viderentur. Nam moris erat, ut captantes auguria, certa ſibi ſpatia deſignarent, quibus volebant videnda ad ſe pertinere.

DONATI.

ANTIQVA. In qua eſſent arbores multis ſæculis auctæ.

STABVLA FERARVM. Ergo majores feræ ibi ſtare conſueverant: quarum metus arcebat homines, ne irent cæſum ligna. Laus Trojanorum, qui non ſunt deterriti ſtabulis ferarum, ubi multarum eſſet congeries & magnarum: nam de minoribus cubilia diceret.

TRISTI. Quamvis de morte amici triſtis eſſet, non omittebat curam rami inveſtigandi.

PRECATVR. Nam auxilio divino ſciebat opus eſſe, ut in tanta ſylva ramus inveniretur.

VARIORVM.

ITVR IN ANTIQVAM SYLVAM. Homer. Iliad. ψ. Macrob. lib. 6. cap. 2. Sat. HARTVNG.

PROCVMBVNT PICEÆ. Cur piceæ dictæ. Turneb. lib 13. cap. 21.

ADVOLVVNT INGENTES ORNOS. Turneb. lib. 13. cap. 21.

QVANDO OMNIA VERE. Vaticinii Sibyllæ commendatio eſt: & dicit, utinam ita vere mihi ſeſe oſtendat ramus aureus, uti vera cætera fuerunt, quæ mihi prædixit Sibylla. NASCIMB.

GEMINÆ CVM FORTE COLVMBÆ. Cælius lib. 9. cap. 40. lect. antiq. Gerop. Becanus in Saxonicis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Maternas agnoſcit aves, lætuſque precatur:
Eſte duces, ô ſiqua via eſt, curſumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opocat
Ramus humum. tuque ô dubiis ne deſice rebus
Diva parens. Sic effatus, veſtigia preſſit:
Obſervans quæ ſigna ferant, quo tendere pergant:
Paſcentes illæ tantum prodire volando,
Quantum acie poſſent oculi ſervare ſequentum.
Inde ubi venêre ad fauces graveolentis Averni,
Tolluntſe celeres: liquidumque per aëra lapſæ,
Sedibus optatis geminaſſuper arbore ſidunt:
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.

S E R V I I.

MATERNAS. Veneri conſecratas propter fœtum frequentem & coitum.

SI QVA VIA EST. Si eſt ratio. & jam ex hoc loco eſſe incipit impetrativum, quod fuerat oblativum. CVRSVMQVE PER AVRAS. *Curſum* vocavit impetum, & eundi officium. Nam & navium curſum dicimus.

NE DEFICE REBVS. Ne deſere in rebus incertis. Et bene in ſylvis invocat matrem, quam jam ſcit ſibi viſam eſſe habitu venatricis: ut in primo legimus.

SIC EFFATVS. Proprie effata ſunt augurum preces. Vnde ager poſt pomeria, ubi captabantur auguria, dicebatur *effatus.* VESTIGIA PRESSIT. Quia ad captanda auguria poſt preces, immobiles vel ſedere, vel ſtare conſuerant.

OBSERVANS QVÆ SIGNA FERANT. Obſervare enim & de cœlo & de avibus verbo augurum dicitur. QVO TENDERE PERGANT, PASCENTES. Hic jam optimum ſignificatur augurium, quod paſcebant. Nam Romani moris fuit, & in comitiis agendis & in bellis gerendis pullaria captare auguria. Vnde eſt in Livio, Quod cum quidam cupidus belli gerendi à tribuno plebis arceretur ne iret, pullos juſſit afferri: qui cum miſſas non ederent fruges, irridens conſul augurium: ait, *Vel bibant*: & eos in Tyberim præcipitavit. inde navibus victor revertens ad Africam in mari cum omnibus quos ducebat extinctus eſt. Multi PASCENTES diſtinguunt, & abſolutus eſt ſenſus. Alii dicunt paſcentes volando: & referunt ad naturam columbarum, quæ exilientes paſcere conſueverunt. Alii VOLANDO, ambulando dicunt. Vola enim dicitur media pars pedis ſive manus.

PRODIRE. Prodibant: infinitus pro indicativo.

GRAVEOLENTIS AVERNI. Male olentis. Alibi bene olentis: ut, *Et graviter ſpirantis copia tymbræ Floreat.*

LIQVIDVMQVE PER AERA LAPSÆ. Non eſt aëris perpetuum epitheton: ſed purum ait, Averni comparatione. Dicit autem eas alte volaſſe ad vitandum Averni odorem.

SVPER ARBORE SIDVNT. Secundum antiquam licentiam.

AVRI AVRA. Splendor auri. Horatius, *Tua ne retardet aura maritos*, id eſt ſplendor. Hinc & aurum dicitur à ſplendore, qui eſt in eo metallo. Hinc & aurati dicti, quorum favor ſplendidos reddit.

D O N A T I.

O. Poſuit cum loqueretur cum columbis: O, cum preces torſiſſet ad matrem. illic enim ponitur, ubi ſimplex hortatio eſt & blanda.

VESTIGIA PRESSIT. Obſervabat diligentius: quia ſciebat poſſe illas præter adventum ſuum, aliquid propriis motibus nunciare.

PRODIRE VOLANDO. Prodire pedum eſt, volare alarum: ſed quomodo ambulabant & volabant? ſed intellige volam eſſe mediam partem plantæ manus. Ergo *volabant*, id eſt, ambulabant per volam. Vnde involare dicimus, cum aliquid furtim volæ manus ſubtrahimus. Item *involare* cum violenter manus in aliquem diriguntur. Terent. *In faciem involem venefico.* ergo hic ambulare intelligit: nam cum alarum motum exprimere voluit, dixit: *Cælo venere volantes*: cum autem demonſtraſſet ambulationem in eo, quod eſt prodire volando: & deinde volatum exprimere vellet, dixit: *Tollunt ſe celeres, liquidumq; per aëra lapſæ.* ergo uſque ad avernum ambulaverant.

DISCOLOR. Nam per arborem viridem fulſit color aureus.

V A R I O R V M.

MATERNAS AGNOSCIT AVES. Certe Poëtæ non temere eas videntur Veneri nuncupaſſe, quod columbarum inter volatilia ſalaciſſimum genus ſit, vel auctore Ariſt. lib. de hiſt. animal. ζ. qui eas teſtetur ab oſculis mutuis Venerem inchoare: quin & per maris abſentiam, fœminas ſeſe invicem ſalire. GERMAN.

MATERNAS AVES. Id eſt, columbas; quæ Veneri ſacræ. dicuntur enim à colendis lumbis. HARTVNG.

Quale

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quale ſolet ſylvis brumali frigore viſcum
Fronde virêre nova, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos:
Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice; ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Æneas, aviduſque refringit
Cunctantem, & vatis portat ſub tecta Sibyllæ.
Nec minus interea Miſenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tedis & robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices & ahena undantia flammis

SERVII.

BRVMALI FRIGORE VISCVM. Bene BRVMALI addidit. Tunc enim maturum eſt: & auri imitatur colorem. Nam nova fronde viret: quod ut ait Plinius in naturali hiſtoria de fimo turdelarum, in certis arboribus naſcitur. Vnde Plautus, *Ipſa ſibi avis mortem creat.*

TERETES TRVNCOS. Teres eſt rotundum aliquid cum proceritate: ut, *Incumbens teriti Damon ſic cœpit olivæ.* Horatius, *Brachia & vultum teretejque ſuras Integer laudo.*

EXTEMPLO. Bene verbo uſus eſt augurum, ut diximus ſupra.

CVNCTANTEM. Aliud pendet ex alio. *Cunctantem*, quia avidus, ut oſtendat tantam fuiſſe avellendi cupiditatem, ut nulla ei celeritas ſatisfacere poſſet. Nam tardantem dicere non poſſumus eum, qui fataliter ſequebatur. Alii CVNCTANTEM ad auri naturam referunt, id eſt mollem, quia paulatim frangitur, id eſt lenteſcit. Alii CVNCTANTEM gravem dicunt, ut, *glebas cunctantes, craſſaque terga Expecta.*

NEC MINVS. Nihilominus ille deflebatur. INTEREA. Dum itur ad ſylvas.

INGRATO. Triſti: ut gratum, lætum aliquid dicimus. Alii *ingrato* dicunt gratiam non ſentienti.

PINGVEM. Aut de Græco tranſtulit λιπαρὰν magnam. aut Hypallage eſt de pinguibus tedis.

FRONDIBVS ATRIS. Aptis ad funera.

ANTE CVPRESSOS CONSTITVVNT. Cupreſſus adhibetur ad funera, vel quod cæſa non repullulat: vel quod per eam funeſtata oſtenditur domus, ſicut lætam frondes indicant feſtæ. Varro tamen dicit pyras ideo cupreſſo circundari propter gravem uſtrinæ odorem: ne offendatur populi circumſtantis corona, quæ tandiu ſtabat reſpondens fletibus præficæ, id eſt principis planctuum, quamdiu conſumpto cadavere, & collectis cineribus diceretur noviſſimum verbum ILICET, quod ire licet ſignificat. Vnde eſt, *Dixitque noviſſima verba.*

PARS CALIDOS LATICES. Plinius in naturali hiſtoria dicit hanc eſſe cauſam ut mortui & calida abluantur, & per intervalla conclamentur: quod ſolet plerunque vitalis ſpiritus excluſus putari, & homines fallere. Denique refert quendam ſuppoſitum pyræ, adhibitis ignibus erectum eſſe, nec potuiſſe liberari. Vnde & ſervabantur cadavera octo diebus, & calida abluebantur: & poſt ultimam conclamationem comburebantur: unde traxit Terentius, *Deſine, jam conclamatum eſt.*

AHENA VNDANTIA FLAMMIS. Hoc eſt per flammas. Alibi: *Nec ſe jam capit unda: volat vapor ater ad auras.*

DONATI.

CORRIPIT. Ne prolixor eſſet narratio, non dixit quomodo ad ipſam arborem Æneas venerit, ſed per aliam viam intellige pervenit.

CINERI. Nondum cinis erat, ſed mox combuſto cadavere erat futurus.

PRINCIPIO PINGVEM. Ea adhibuerunt quæ non ſolum pyram inſtruerent, ſed etiam facile incenderent.

ARMIS. Nam virorum fortium arma, & cætera quæ chariſſima haberent, cum ipſis conſumebant.

VARIORVM.

BRVMALI FRIGORE VISCVM. Id eſt, brumali tempore, tunc enim maturum eſt viſcum, & imitatur auri colorem: nam nova fronde viret. Naſcitur autem de fimo palumbium & turdorum in certis arboribus. Plin. lib. 16. cap. 44.

LENI CREPITABANT BRACTEA. Bractea tenuiſſima lamina, ἀπὸ τοῦ βραχεῖν, quod ex ἠχεῖν à crepitando. Iſid. lib. 16 *Crepitabat tanquam bractea.* Nam ejus folia ea ſubtilitate natura pro duxerat, ut aura ſpirante, quaſi bractea crepitarent. N.

PRINCIPIO PINGVEM TEDIS. Ex Homero Macrob. lib. 7. cap. 7 Saturnal.

PARS CALIDOS, &c. Turn. lib. 28. cap. 44.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Expediunt, corpuſque lavant frigentis, & ungunt.
Fit gemitus: tum membra thoro defleta reponunt,
Purpureaſque ſuper veſtes, velamina nota,
Conjiciunt: pars ingenti ſubiere pheretro,
Triſte miniſterium, & ſubjectam more parentum
Averſi tenuere facem. congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo cratêres olivo.
Poſtquam collapſi cineres, & flamma quievit;
Relliquias vino, & bibulam lavêre favillam:
Oſſaque lecta cado texit Chorineus aheno,
Idem ter ſocios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ:

SERVII.

LAVANT FRIGENTIS ET VNGVNT. Verſus Ennii qui ait, *Tarquinii corpus bona fœmina lavit & unxit.*

DEFLETA. Participium ab eo quod eſt fleor, ſi tamen inveniatur: alias ſine verbi origine eſſe dicemus.

PVRPVREAS. Ad imitationem ſanguinis in quo eſt anima: ut diximus ſupra: ut, *Purpuream vomit ille animam.*

VELAMINA NOTA. Vel ipſi chara, vel animæ. Ex notitia enim gignitur charitas: , *Hic inter flumina nota.*

PHERETRO. Græce dixit. Nam capulus dicitur à capiendo. Vnde ait Plautus, *Capularis ſenex*, id eſt capulo vicinus. SVBIERE PHERETRO. Vt *Subeunt muro.*

MORE PARENTVM. Propinquioribus enim virilis ſexus hoc dabatur officium.

FACEM. De fune, ut Varro dicit: unde & funus dictum eſt. Per noctem autem urebantur: unde permanſit ut mortuos faces antecedant.

FVSO CRATERES OLIVO. Diis ſuperis tantum libabant: inferis vero ſacrificantes etiam vaſa in ignem mittebant, unde ait *Crateres:* quod etiam Statius in Archemori ſepultura commemorat. OLIVVM. autem ab oliva dixit. Nam oleum ab olea dicitur.

FLAMMA QVIEVIT. Pyræ ingentis: quia ut in quarto diximus, pro qualitate perſonæ pyræ fiebant: ſepulchra etiam vel minora, vel magna faciebant.

OSSAQVE LECTA. Aut collecta, aut lecta, ideo quia ut ſupra diximus, nobiles nunquam ſoli comburebantur: ſed cum dilectis equis, vel canibus, vel famulo.

TER SOCIOS. Aut ſæpius, aut re vera *ter.* Licet enim à funere contraxerit pollutionem, tamen omnis purgatio ad ſuperos pertinet: unde & ait *Imparem numerum.* aut quia hoc ratio exigit luſtrationis. CIRCVMTVLIT. Purgavit. Antiquum verbum eſt. Plautus, *Pro larvato te circumferam*, id eſt purgabo. Nam luſtratio à circumlatione dicta eſt, vel tedæ, vel ſulphuris. Iuvenalis, *Si qua darentur Sulphura cum tedis.*

SPARGENS. Quia res infernæ aguntur. In ſecundo Æneas deos portaturus ait, *Donec me flumine vivo Abluero.* Hic enim erat mos, ut diximus ſupra. FELICIS OLIVÆ. Arboris feſtæ. ſed moris fuerat, ut de lauro fieret. Sane dicit Donatus quod hoc propter Auguſtum mutavit. Nam nata erat laurus in palatio eo die quo natus eſt Auguſtus: unde triumphantes coronari conſueverant: propter quam rem noluit laurum dicere ad officium lugubre pertinere.

DONATI.

PVRPVREAS. Ex precio veſtium meritum mortui vult oſtendere. Has veſtes illum amaſſe, ex eo demonſtrat, quia frequenter illis uſus eſt: & propterea multis erant notæ.

THVREA DONA CONGESTA. Meritum viri oſtendit ex multitudine ſpecierum: & cum non dicat quanta, etiam plura intelliguntur. CONGESTA. Copioſe tradita.

FVSO CRATERES. Non paulatim, ſed ſemel cecidit.

LECTA. Ex cineribus lignorum.

RELLIQVIAS. Oſſa quæ reſtabant ex cadavere combuſto.

VARIORVM.

CORPVSQVE LAVANT. Franc. Robertellus, Annotat. lib. 2. c. 5. Turneb. lib. 28. cap. 44.

PVRPVREASQVE SVPER VESTES. De uſu purpuræ in funeribus, meminit Suetonius in Cæſare, cap. 84. *Intra lectus eburneus auro & purpura ſtratus.* Lege totum caput Alex. ab Alexandr. 7. lib. 3.

PARS INGENTI SVBIERE PHERETRO. Alludit ad Romanorum in clarorum virorum funeratione conſuetudinem, quæ invaluerat, ut etiam pheretrum imperatorii honoris humeris ſubiretur, primi nominis militum, atque adeo equeſtris & patriæ dignitatis. GERMAN.

RELLIQVIAS VINO. Ex Homero. Turneb lib. 28. c. 44.

CIRCVMTVLIT VNDA. Pro unda purgavit. Turneb. lib 9. c. 10. & lib. 13. cap. 21. Macrob. lib. 3. c. 1. Saturnal.

RAMO FELICIS OLIVÆ. Ald. è ramo. Non placet Turneb. lib. 13. c. 21.

Lu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Luſtravitque viros, dixitque noviſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulchrum
Imponit, ſuaque arma viro, remumque, tubamque,
Monte ſub aërio, qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per ſæcula nomen.
His actis, propere exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris:
Quam ſuper haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat.
Vnde locum Graji dixerunt, nomine Aornon.
Quattuor hic primum nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos;

SERVII.

NOVISSIMA VERBA. Id eſt ILICET. Nam VALE dicebatur poſt tumuli quoque peracta ſolennia.

SVAQVE ARMA VIRO. Ipſi chara ſculpſit in ſaxo. Nam ſupra ea jam legimus concremata. REMVMQVE TVBAMQVE. Quia & bellator & remex fuerat. licet poſſimus etiam ſolam tubam accipere. *Remus* enim dicitur lorum, quod continet tubam.

MONTE SVB AERIO. In aërio. Nam ſupra eſt poſitus. *Aërium* autem alii altum dicunt: alii nomen montis antiquum volunt. Vnde eſt *Qui nunc Miſenus ab illo Dicitur.*

PRÆCEPTA SIBYLLÆ. ut, *Duc nigras pecudes, ea prima piacula ſunto.*

SPELVNCA ALTA FVIT. Qua ad inferos deſcendebatur: non ubi fuerat Sibylla vaticinata.

SCRVPEA. Lapilloſa. Nam *ſcrupus* proprie eſt lapillus brevis, qui preſſus ſolicitudinem creat. Vnde etiam ſcrupulus dictus eſt. LACV NIGRO. Aut alto: aut vere nigro inferorum vicinitate. TVTA autem, quia hinc lacu, hinc cingitur ſylvis. Dicit autem locum quem nunc *Doliola* vocant.

VOLANTES. Volucres, participium pro nomine poſuit: ut, *Plurimus Alburnum volitans cui nomen Aſylo eſt.* licet illic ſit etiam altera figura. Sane ſciendum Lucretium & alios Phyſicos dicere aërem corporeum eſſe, unde aves ſuſtinet: ſed hunc cedere vapori ſulphureo. Vnde aves in illis locis deſertæ aëre, quo portari ſolent, concidunt, non odore, ſed pondere. Quod poteſt eſſe veriſimile: quia altius in eodem loco poſſunt volare: ut, *Tollunt ſe celeres: liquidumque per aëra lapſæ.*

AD CONVEXA. Cœli curvitatem.

INVERGIT VINA SACERDOS. In quarto ait, *Media inter cornua fundit.* Et *fundere* eſt ſupina manu libare: quod fit in ſacris ſupernis. *Vergere* autem eſt converſa in ſiniſtram partem manu ita fundere, ut patera convertatur; quod in infernis ſacris fit. Hæc autem pertinent ad victimarum explorationem: ut ſi non ſtupuerint, aptæ probentur.

DONATI.

LVSTRAVIT VIROS. Quia totius claſſis pollutionem poſuerat, iccirco omnes hic luſtrat.

AT PIVS ÆNEAS. Superiora cæteri compleverant: ſepulchrum vero iccirco curavit Æneas, ut magna mole fieret: quia contemplabatur ejus maximum meritum. Arma etiam poſuit, ut quibus in vita floruit, illis in morte ornaretur.

AEREO. Hoc nomen monti illi apud priſcos fuerat. Ergo mira brevitate & vetus & novum ponit nomen. *Æternum per ſecula*: & propter meritum defuncti, & propter authoritatem Æneæ, qui hoc voluit. Neque placet quod *Aereum* non ſit nomen proprium, ſed ſignificet altum. nam quod vetuſtum illud nomen fuerit, oſtendit Maro, cum de Miſeno dicat, qui nunc quaſi inferat: dicitur nunc Miſenus, qui olim dictus eſt Aërius.

TVTA LACV. Hoc facit natura loci, & non humanum artificium quod tuta ſit.

TALIS HALITVS. Refert cauſam cur non poſſent volare, ſcilicet propter vim vaporis inde ſurgentis, quo ſtatim necabantur.

QVATVOR. Procurabat Sibylla remedium ad tranſitum. nam ſi aves per altitudinem cæli citæ tranſire non poterant, quid homo efficeret per teterrimum locum & tenebras tranſiturus tardo greſſu? Numerus autem & color & reliqua quæ adhibentur, pertinent ad rationem ſacrificii.

VARIORVM.

LVSTRAVITQVE VIROS. Donatus DOMOS legit. Vulgatum tuetur Turneb. lib. 13. cap. 21.

AT PIVS ÆNEAS. Ex Homero. Macrob. l. 5. cap. 7. Saturn.

REMVMQVE TVBAMQVE. Franc. Floridus Subſec. lib 2. cap. 16.

FRONTIQVE INVERGIT VINA SACERD. De ritu, ex Plutarcho. Turneb. lib. 13. cap. 21.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, cœloque, Ereboque potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris: ipſe atri velleris agnam
Æneas, matri Eumenidum, magnæque ſorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi Proſerpina vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem primi ſub lumina Solis & ortus,

S E R V I I.

VOCE VOCANS. Non verbis, ſed quibuſdam myſticis ſonis. Nam ut in Lucano legimus, varia numina invocabantur: ut, *Latratus habet illa canum, gemituſque luporum: Quod ſtridunt ululantque feræ, quod ſibilat anguis Exprimit: & planctus fractæque tonitrua nubes: Tot rerum vox una fuit.* COELOQVE EREBOQVE POTENTEM. Hoc eſt quod ait Hecaten, ut plenum numen oſtenderet.

SVPPONVNT CVLTROS. Id eſt victimas cædunt. Fuit autem verbum ſacrorum, in quibus mali ominis verba vitabantur. Hinc eſt quod & macte dicebatur, quod magis augere ſignificet. Dicimus autem hic culter cultri. Nam cultellus diminutivum eſt; cultellum penitus latinum non eſt.

SVCCIPIVNT. Antique. Nam modo SVSCIPIVNT dicimus.

MATRI EVMENIDVM. Id eſt Nocti: ut, *Hunc mihi da proprium virgo ſata Nocte laborem.* Et Eumenides dicuntur per Antiphraſim, cum ſint immites. MAGNÆQVE SORORI. Id eſt terræ. Nam ut ſupra diximus, nihil eſt aliud nox niſi umbra terrarum. ENSE FERIT. Vt eum contra umbras haberet conſecratum. hinc eſt quod ei dicit Sibylla, *Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum.* Item, *Strictamque aciem venientibus offert.* Hoc autem etiam Homerus dicit:

STERILEMQVE TIBI PROSERPINA VACCAM. Deæ congruam, nunquam enitenti.

NOCTVRNAS ARAS. Quæ tota nocte arderent. INCHOAT *autem perficit.* Et eſt verbum ſacrorum.

SOLIDA IMPONIT TAVRORVM VISCERA FLAMMIS. Non exta dicit: ſed carnes. Nam VISCERA ſunt, quicquid inter oſſa & cutem eſt. Vnde etiam viſceratio dicitur, ut diximus ſupra. Ergo SOLIDA *viſcera*, holocauſtum ſignificat: quod detractis extis aræ ſuperimponebantur, quæ nonnunquam abluta, elixa etiam ipſa reddebantur: unde infert, FVNDENS ARDENTIBVS EXTIS. Quanquam alii pro parte totum velint: ut per *exta* totum animal intelligatur.

PRIMI SVB LVMINA SOLIS ET ORTVS. Atqui hæc ſacra per noctem fiebant: ſed locutus eſt ſecundum Romanum ritum, quo dies creditur à medio noctis incipere. Illo autem loco quo dicit, *Nox ruit Ænea*: non VENIT, ſed FINITVR ſignificat. Quanquam alii dicunt ſacra hæc à media die incipere: & perduci uſque ad mediam noctem. Quod ſi eſt NOX RVIT, poteſt VENIT ſignificare.

D O N A T I.

SVCCIPIVNT. Ne jam ſacratus in terram cadat. IPSE ATRI. Omnia nigra inferis mactat, & ſtrilem vaccam, quia nihil ab inferis naſcitur. demonſtrat quatuor, colorem; genus animalis, cum primo vellere intactum: ergo non attonſum, & Veneris immune.

NOCTVRNAS. Nam & tempus tenebroſum inferis convenit

OLEVM. Vt validius urerentur, oleum infundit. Oſtendit igitur quo more, vel quibus, & qualibus, & quantis animalibus cæſis inferorum numinum favor acquiritur. ECCE. Vbicunque ponitur *ecce*, neceſſario ſequitur aliquid, quod metum afferat vel admirationem. ORTVS. Ne incertum eſſet quid ſit, *ſub lumina ſolis*, addidit, *ortus.*

V A R I O R V M.

SVMMAS CARPENS MEDIA. Etiam Græcis κατάρχεσθαι. Turneb. lib. 13. cap. 21. & lib. 19. c, 17.

SVPPONVNT ALII CVLTROS. Ritum explicat & form. Turneb lib. 15. cap. 12. & lib. 13. cap. 21. Briſſon. Formul. lib. 1.

ÆNEAS MATRI EVMENID. Heroicum ritum ex Homero expreſſit. Turneb. lib. 15. cap. 12.

STERILEMQVE TIBI PROSERPINA VACCAM. Hic Maro Homerum ſecutus Diis Manibus vaccam ſterilem dicavit, ut & Apollonius. ἔντομα μήλων dicuntur ex pecudibus caſtrati mares, qui inferis ſacrificantur ut infæcundi, quales ſunt vervelces, quorum capita in terram prona inciduntur; cum contra, quæ cœleſtibus immolantur, reſupinatis capitibus mactari ſoleant, ut notavit ejuſdem Apollonii interpres. GERMAN.

NOCTVRNAS INCHOAT ARAS. Nocturnas intelligit Turnebus lib. 21. c. 44. in quibus res divina noctu fieret, non interdiu. Valerius de Plutonis & Proſerpinæ ſacris: Hoſtias nigras, quæ antiquis furvæ dicebantur, Tarenti immolavit, ludoſque & lectiſternia continuis tribus noctibus, quia totidem filii periculo liberati erant, fecit: GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sub pedibus mugire ſolum, & juga cœpta moveri
Sylvarum, viſæque canes ululare per umbram,
Adventante dea. Procul, ô procul eſte profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco.
Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro ſe immiſit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.
Dii quibus imperium eſt animarum, umbræque ſilentes,
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte ſilentia late;
Sit mihi fas audita loqui; ſit numine veſtro
Pandere res alta terra & caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per umbras,

SERVII.

VISÆQVE CANES VLVLARE. Ita numinis oſtendebatur adventus. CANES autem, furias dicit. Lucanus, *Stygiaſque canes in luce ſuperna Deſtituam.* Sicut etiam diximus ſupra. VLVLARE autem & furiarum eſt.

ADVENTANTE DEA. Ipſa ſcilicet Proſerpina. PROPHANI. Qui non eſtis initiati.

TOTOQVE ABSISTITE LVCO. Hoc eſt, non tantum à ſpelunca, ſed ab omni luci vicinitate diſcedite.

INVADE VIAM. Ingredere. FVRENS. Deo plena: aut certe ſimilis furenti.

DII QVIBVS IMPERIVM EST ANIMARVM. Plenus locus alta ſapientia: de qua varie diſſerunt Philoſophi. Nam dicunt per alios animas ad inferos duci: ut, *Hac animas ille evocat orco Pallentes: alias ſub tartara triſtia mittit.* Item per alios transferri: ut, *Navita ſed triſtis.* Per alios purgari, ut, *Aliæ panduntur inanes Suſpenſæ ad ventos.* Per alios vero ad ſumma revocari: ut, *Lethæum ad fluvium deus evocat agmine magno.* Sciens ergo de deorum imperio varias eſſe opiniones, prudentiſſime tenuit generalitatem. Ex majore autem parte Syronem, id eſt magiſtrum ſuum Epicureum ſequitur. Hujus autem ſectæ homines novimus ſuperficiem rerum tractare, nunquam altiora diſquirere. VMBRÆQ. SILENTES. Secreta inferorum ſemper ſilentia. Nam hominum umbræ loquuntur. Hinc eſt, *Quæ ſacra ſilentia norunt.* Invocat autem ſummum bonum quod in ſilentio conſtare manifeſtum eſt.

ET CHAOS, ET PHLEGETHON. Elementorum confuſio. Invocat autem rerum primordia, quæ in elementorum fuerant confuſione. Per *Phlegethonta* inferorum fluvium, ignem ſignificat. Nam φλὸξ Græce, Latine ignis eſt, unde ſecundum Heracletum cuncta procreantur: & re vera ſine calore nihil naſcitur: adeo ut de Septentrione dicat, *Sterili non quicquam frigore gignit.* LOCA NOCTE SILENTIA LATE. Aut hoc eſt quod ſupra ait, *Vmbræque ſilentes*: aut vult oſtendere eſſe partem mundi, in qua perpetuæ ſunt tenebræ. Cum enim probatum ſit quod legimus, *Et minima contentos nocte Britannos*, ſphæræ exigit ratio ut è contrario ſit regio noctibus vacans.

SIT MIHI FAS AVDITA LOQVI. De alta dicturus prudentia miſcet poëticam licentiam.

SIT NVMINE VESTRO. Concedatur à veſtro numine.

ALTA TERRA, ET CALIGINE MERSVS. Bene junxit. Ex terris enim caligo procreatur, id eſt umbra.

OBSCVRI SOLA SVB NOCTE. aut Hypallage eſt, *Sub obſcura nocte ſoli ibant*, aut *Sub ſola nocte*, id eſt ubi nihil aliud eſt præter noctem. DOMOS VACVAS. Noſtri mundi comparatione. Simulachra enim illic ſunt, quæ inania eſſe non dubium eſt.

NOX. Sola nox eſt cui nulla lux ſuccedit.

DONATI.

PER VMBRAM. Ad omnia pertinet, quæ deſcripſit.

TOTO LVCO. Vt penitus lucum relinquatis.

APERTO. Id eſt, quod ſemper patebat.

VADENTEM PASSIBVS ÆQVAT. Magnam fiduciam Æneæ oſtendit.

DII QVIBVS IMPERIVM. Dicturus quales eſſe ſedes inferni aſſerantur, & quæ illic gerantur, quæ ſunt incognita viventibus, ne temerarius videatur, veniam à diis petit: aſſerens non ſe authore, ſed aliis proferentibus illa dicere, ne ſibi incognita, & in vulgus non proferenda videatur retegere.

VARIORVM.

VISÆQVE CANES VLVLARE. Dianæ ceu Hecatæ tribui docet Turneb. lib. 13. cap. 12. & lib. 15. cap. 8. & lib. 16. cap. 4. & lib. 28. c. 44. Bern. Realiuus Annotat. cap. 13.

PROCVL ESTE PROFANI. Sacra reſpexit, quæ ἀβέβηλα dicebantur, oppoſita τοῖς βεβήλοις, ad quæ profanis acceſſio erat. GERMAN.

PROCVL, O PROCVL ESTE PROFANI. Pet. Crinitus lib 6. cap. 3. de Honeſt. diſc. Cælius lib. 1. cap. 29. Lect. Antiq. Briſſonius lib. 1. de Form.

Per-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Perque domos Ditis vacuas, & inania regna.
Quale per incertam Lunam ſub luce maligna
Eſt iter in ſylvis, ubi cœlum condidit umbra
Iuppiter, & rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum, primiſque in faucibus Orci
Luctus, & ultrices poſuere cubilia Curæ:
Pallenteſque habitant morbi, triſtiſque Senectus,
Et Metus, & maleſuada Fames, & turpis Egeſtas;
Terribiles viſu formæ, Lethumque, Laborque:

SERVII.

INANIA REGNA. Inanium: per quod oſtenduntur vacua.

INCEPTAM. Alii INCERTAM legunt: illic tamen recurrit. Nam *incertum*, incipientem, id eſt minorem ſignificat. LVCE MALIGNA. Obſcura. Nam malignum eſt proprie anguſtum: ut, *Adituſque maligni*, id eſt minores, obſcuri. Sane ſciendum Lunæ, licet minoris commemoratione, oſtendere eum, fuiſſe illic aliquid lucis. Nam aliter omnia quæ dicturus eſt, videre non poterant.

VBI. Quando. Nam non eſt loci: ſed temporis.

NOX ABSTVLIT ATRA COLOREM. Hoc & videmus, & tractatur ab Epicureis, rebus tollere noctem colorum varietatem. Vnde & apud inferos omnia nigra eſſe dicuntur. Contra hos Academici una repugnant. Nam ſquamas piſcium lucere per noctem comprobatur.

VESTIBVLVM. Vt Varro dicit, Etymologiæ non habet proprietatem: ſed fit pro captu ingenii. Nam VESTIBVLVM, ut ſupra diximus, dictum ab eo quod januam veſtiat. Alii dicunt à Veſta dictum per imminutionem. Nam Veſtæ limen eſt conſecratum. Alii dicunt ab eo quod nullus illic ſtet. In limine enim ſolus eſt tranſitus: quomodo veſanus dicitur non ſanus: ſic veſtibulum, quaſi non ſtabulum.

FAVCIBVS ORCI. Deum poſuit pro loco: ut Iovem dicimus, & aërem ſignificamus. Horatius, *Manet ſub Iove frigido venator. Orcum* autem Plutonem dicit. Nec enim per Charonta poſſumus intelligere inferos dictos, quia minor poteſtas pro imperio nunquam ponitur, ſed illa quæ tenet imperium. Ergo alter eſt Charon. Nam *Orcus* idem eſt Pluton, ut in Verrinis indicat Cicero dicens, *Vt alter Orcus veniſſe Ætnam: & non Proſerpinam, ſed ipſam Cererem rapuiſſe videatur.* alibi ait, *Quia Ditem patrem emerſiſſe ab inferis putant.* Dicimus autem & hic Dis: & hic Ditis.

LVCTVS ET VLTRICES POSVERE CVBILIA CVRÆ. Ea dicit eſſe in aditu inferorum, quæ vicina ſunt morti: aut quæ poſt mortem creantur: aut quæ in morte ſunt, ut pallorem. Luctus enim poſt mortem eſt. CVRÆ. Conſcientiæ: quæ puniunt ſemper nocentes.

TRISTIS. Severa, quæ gignit ſeveritatem. Cicero, *Iudex triſtis & integer.*

TVRPIS EGESTAS. Quæ turpes facit, & quaſi harum rerum imagines facit, quas dicit eſſe apud inferos. Ideo quia in quem iſta concurrent, ſit mortalis neceſſe eſt. Vnde deos immortales dicunt: quia iſta non ſentiunt, quibus mors creatur.

TERRIBILES VISV FORMÆ. Omnes ſcilicet quas ſupradixit.

DONATI.

VACVAS. In quibus nihil videri poteſt, neque illic occurri.

INCERTAM. In ipſis initiis poſitam.

IN SYLVIS. Quæ etiam illud exiguum lucis ſua denſitate poſſunt eripere.

VESTIBVLVM ANTE IPSVM. In hoc erant omnia quæ cruciant vivos, aut defunctos affligunt.

LVCTVS. Quorum ſordidus & miſerabilis cultus eſt. CVRÆQVE. Quæcunque poſſident, torquent.

TRISTISQVE SENECTVS. Et quia noſtros contrahit vultus, & morti vicinos facit.

FAMES. Non ſolum quæ egeſtatem affert victus, ſed quæ cupiditatem rapiendi affert.

TVRPIS EGESTAS. Nam & macie deturpat faciem, & neceſſitate ſordidum relinquit victum & veſtitum.

VARIORVM.

PERQVE DOMOS DITIS. Turnebus lib. 9. cap 27.

VESTIBVLVM ANTE IPSVM, PRIMISQVE IN FAVCIBVS. Fauces enim Orci veſtibulum ſequuntur, & ſignificant limen ipſum, atque adeo aditum, qui veſtibulum excipit, ubi arctatur ad ipſas fores, ex quibus initium habet. Itaque Virgilius, recto ordine, *veſtibulum* prius nominavit; tum locavit *primas Orci fauces*; neque tam ipſas *fauces*, quam faucium principium. Nec ideo *primis in faucibus* dixit, quaſi aliæ poſteriores fauces ſequerentur: ſed earum initium & primas oras deſignare voluit: qua ratione Latini dicunt, *primoribus labris, &c.* Nec quem moveat, quod Virgilius dixerit, *Veſtibulum ante ipſum*; nam, *ante veſtibulum*, non notat locum ipſo priorem veſtibulo; ſed eſt in ipſo veſtibulo, quod ante Orcum eſt. BEHOTIVS.

VESTIBVLVM ANTE IPSVM. Macrobius lib. 6. cap. 8. Saturnal. Florid. lib. 2. cap. 22. lect. ſubſec.

PALLENTESQVE HABITANT MORBI. Florid. Subſec. lib. 2. cap. 12.

Tum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum conſanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverſo in limine Bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, & Diſcordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annoſaque brachia pandit
Vlmus opaca, ingens; quam ſedem ſomnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monſtra ferarum:
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæque biformes,

SERVII.

CONSANGVINEVS LETHI SOPOR. Secundum Homerum, juxta illud, *Dulcis & alta quies placidæque ſimillima morti.*

MALA MENTIS GAVDIA. Generaliter omnium ſcelerum dicit: ac ſi diceret *malæ mentis gaudia.* Vt cum male fecerunt gaudeant.

MORTIFERVMQVE ADVERSO IN LIMINE BELLVM. Mire cum omnia in veſtibulo, bellum vero in limine ipſo poſuit, quoniam nulla major eſt mortis cauſa quam bellum: & eſt familiare epitheton.

EVMENIDVM THALAMI. Furiæ nunquam nupſerunt. Vnde thalamos accipiamus habitationum loca, in quibus natæ ſunt. Alii *thalamos* dicunt, qui facti ſunt authoribus furiis: ſed non procedit, quia ait, *Terribiles viſu formæ*, ut non videatur eſſe contrarium: quia furias paulo poſt alibi dicit eſſe. Nam poſſunt hic natæ eſſe, & alibi manere, & alibi officium exercere pœnarum.

VITTIS INNEXA. Vt, *Sciſſa comam*, & *Oculos ſuffuſa.*

IN MEDIO. Aut veſtibulo: aut abſolutum eſt, & intelligimus hanc eſſe eburneam portam per quam exiturus eſt, quæ res, hæc omnia indicat eſſe ſimulata, ſi & ingreſſus & exitus ſimulatus eſt & falſus.

VLMVS OPACA INGENS. Diſtinguenda ſunt iſta propter duo epitheta. PANDIT. Non aperit, ſed expandit, id eſt, extendit, & dicunt quidam *pandit* ab eo quod eſt aperit venire, nam quod apertum, eſt latius diffuſum: hinc eſt, *Patulæ recubans ſub tegmine fagi.* VVLGO. Paſſim, catervatim, an vulgo ferunt?

VANA TENERE. Vtrum καθόλου, an quæ ex his vana ſunt, & duo ſomniorum genera putantur, unum de cœlo ut, *Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis Anchiſæ*, quod eſt verum: aliud ab inferis, quod eſt vanum. FOLIISQVE SVB OMNIBVS. Qui de ſomniis ſcripſerunt, dicunt quo tempore folia de arboribus cadunt, vana eſſe ſomnia: quod per tranſitum tetigit. *Vana* autem ideo, quia ab inferis, nam vera mittunt ſuperi. Homerus, καὶ γὰρ τ' ὄναρ ἐκ Διὸς, ſomnium de Iove.

CENTAVRI IN FORIBVS STABVLANT. Bene in foribus: quia ea quæ contra naturam poſſunt creari, ſtatim pereunt. STABVLANT autem, habitant: & uſurpative dixit, ut popular, luctat; nam ſtabulor dicimus. Et bene alluſit: quia ex parte equi ſunt. *Centauri* autem Ixionis & Nubis filii ſunt. Ixion enim amatam Iunonem de ſtupro interpellavit. Illa confeſſa Iovi eſt: & ejus voluntate Nubem in ſuam formam converſam obtulit, unde feruntur nati eſſe Centauri. SCYLLÆQVE BIFORMES. Bene plurali uſus eſt numero. Nam Scylla filia Niſi, ſecundum alios in avem converſa eſt, ſecundum alios in piſcem. Ergo etiam ipſa biformis fuit; ſicut hæc in Siciliæ freto. Dictum autem eſt per poëtæ licentiam. Quidam pluralem numerum pro ſingulari poſitum volunt, nam quæ in avem converſa eſt, nihil terroris habet: Harum ſane fabulæ in Bucolicis plenius narratæ ſunt.

DONATI.

MALA GAVDIA MENTIS. Hæc ſunt quæ in ſcelera ducunt. Adulter enim & latro cum luctu de ſceleribus voluptatem capiunt. *mala* ergo, quia apud inferos puniuntur.

DISCORDIA DEMENS. In quam ex dementia incidimus. neque injuria dat ſanguinem & ſerpentes.

IN MEDIO RAMOS. Poſt veſtibulum ponit interiorem partem, quæ non eſſet ſub tecto. Poſuit ulmum annoſam: & quia non omnes annoſæ ſunt mentes, & opacæ frondibus, idcirco hæc addit: VANA SOMNIA. Vult hæc eſſe errores, qui pro neceſſariis inaniter occurrunt.

VARIORVM.

TVM CONSANGVINEVS LETHI, &c. Ex Homero Macrob. lib. 5. cap. 7. Laturn. lib. 28. c. 43. & 44. Parrhaſius pag. 844. Tom. 1. Lampad. Critic.

FERREIQVE EVMENIDVM THALAMI. *Thalami* improprie pro ſedibus poſiti ſunt. Et ſcite de domiciliis meminit Furiarum, non de Furiis, quia huc illuc mittuntur Furiæ; & ſi forte apud inferos morantur, non niſi raro in veſtibulo domus Plutonis, licet illic ſedes habeant, ſed in tartaro frequentius diverſantur, ut ſceleratos ſuis flagellis crucient. NASCIMB.

VLMVS OPACA, INGENS. Cælius lib. 6. cap. 9. Lect. antiq.

CENTAVRI IN FORIB. STAB. H. Magius lib. 1. cap. 20. STABVLANT ergo non ſimpliciter accipiendum, pro habitant. Sed rationem habuit perſonarum: quibus natura eſt bellurina magis; quam humana; nam ex parte, ut eſt in fabulis, equi ſunt, & *ſtabulare* de pecoribus proprie dicitur. N.

Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernæ;
Horrendum ſtridens, flammiſque armata Chimæra;
Gorgones, Harpyiæque, & forma tricorporis umbræ.
Corripit hic ſubita trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictamque aciem venientibus offert.
Et, ni docta comes tenueis ſine corpore vitas
Admoneat volitare cava ſub imagine formæ,
Irruat, & fruſtra ferro diverberet umbras.
Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad undas:

SERVII.

CENTVMGEMINVS BRIAREVS. Centies duplex: ſecundum fabulas ipſe etiam dictus eſt Ægæon. Qui, ut nonnulli tradunt, pro diis adverſus Gigantes bella geſſit; ut vero alii adfirmant, contra deos pugnavit, eo maxime tempore quo inter Iovem & Saturnum de cœleſti regno certamen fuit, unde eum à Iove fulmine ad inferos tradunt eſſe truſum. Alii dicunt cum Iuno & Minerva & Neptunus, cæterique dii Iovem ligare vellent, à Thetide Briareum adhibitum, Iovem vinculis exemiſſe.

AC BELLVA LERNÆ. Hydram dicit ſerpentem inmanis magnitudinis, quæ fuit in Lerna Argivorum palude: ſed Latine *Excetra* dicitur, quod uno cæſo tria capita excreſcebant. Cum ſæpe amputata triplarentur ammoto ab Hercule incendio conſumpta narratur, cujus felle Hercules ſagittas ſuas tinxiſſe dicitur. Sed conſtat *Hydram* locum fuiſſe evomentem aquas vaſtantes vicinam civitatem: in quo uno meatu clauſo multi erumpebant. Quod Hercules videns, loca ipſa exuſſit: quibus ſiccis clauſit meatus. Nam Hydra ab aqua dicta eſt, id eſt ἀπὸ τοῦ ὕδατος. Potuiſſe autem hoc fieri ille indicat locus, ubi dicit, *Omne per ignem Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor.* Et utrum hic diſtinctio plena ſit, an *horrendum ſtridens* inferioribus jungendum ſit, ſtridere enim bene Chimeræ datur, quæ & ſerpentes habet & flammas.

HORRENDVM STRIDENS. Pro horrende, adverbium qualitatis derivatum in nomen. FLAMMISQVE ARMATA CHIMÆRA. Titonis & Cheldriæ filia, ore leo; poſtremis partibus, draco: media, capra ſecundum fabulas fuit. Re vera autem mons eſt Siciliæ: cujus hodieque ardet cacumen, juxta quod ſunt leones: media autem pars hujus paſcua habet quæ capreis abundant; ima vero montis ſerpentibus plena ſunt. Hunc Bellerophontes habitabilem fecit, unde Chimæram dicitur occidiſſe.

GORGONES. Hæ Gorgones Forci filiæ tres fuiſſe dicuntur, extrema Africa circa Atlantem montem, quæ omnes unum oculum habebant, quo invicem utebantur: quarum nomina hæc fuerunt Stheno, Euryale, Meduſa: ſed Meduſa erecta favore Neptuni, auſa eſt crines ſuos Minervæ capillis præferre, qua re indignata dea: crines quibus amatori maxime placuerat, in ſerpentes vertit, eamque excidi à Perſeo fecit luminibus orbatam, fecitque ut quiſque caput ejus vidiſſet verteretur in ſaxum; ſed Perſeus, Iovis & Danaës filius, cum ad eam occidendam volaret, præ ſe ſcutum ferens ſpeculi candore perlucidum, ſic Minerva monſtraverat, in umbra ejus vidit caput Gorgonæ, & ita averſus accedens id amputavit, quod cum ad Polydioten regem pertuliſſet, iſque negaret id ejus virtute confectum, conſpicuum id regi fecit, cujus conſpectu ille in ſaxum mutatus eſt, quod in Serifo inſula hodieque oſtenditur: Serenus tamen Poëta dicit Gorgonas puellas fuiſſe unius pulchritudinis, quas cum vidiſſent adoleſcentes, ſtupore torpebant: unde fingitur quod ſi quis eas vidiſſet, vertebatur in lapidem. Sane quidam dicunt verſus alios hos à Poëta hoc loco relictos, qui ab ejus emendatoribus ſublati ſunt,

Gorgonis in medio portentum immane Meduſæ,
Vipereæ circum ora comæ, cui ſibila torquent,
Infameſque rigent oculi, meritoque ſub imo
Serpentum extremis nodantur vincula caudis.

HARPYIÆQVE. Aut jam mortuas intellige: aut ſecundum Platonem, & alios ſimulachra licet vivarum, illic fuiſſe. Nam dicunt eſſe omnium rerum idæas quaſdam, id eſt imagines: ad quarum ſimilitudinem procreantur univerſa. Hinc eſt quod in Statio Amfiaraus Plutoni dicit, *Omnibus finitor rerum videris: mihi vero & ſator.* Harum autem ſimulachra bene apud inferos ſunt: quia eſſe dicuntur & furiæ. TRICORPORIS VMBRÆ. Erili & Geryonis.

OFFERT. Non ad feriendum, ſed ad repellendas umbras. Vnde *offert* dixit: ſacerdos autem ferire prohibet.

TARTAREI QVÆ FERT ACHERONTIS AD VNDAS. Sequitur illud Pythagoricum dicens, tenuiſſe eos viam poſt errorem ſylvarum; quæ vel ad vitia vel ad virtutes, ut diximus, ducit. TARTAREI ACHERONTIS. Acheronta vult quaſi de imo naſci Tartaro; hujus æſtuaria Stygem creare. De Styge autem naſci Cocyton: & hæc eſt mythologia. Nam Phyſiologia hoc habet, Quia qui caret gaudio, ſine dubio triſtis eſt. Triſtitia autem vicina luctui eſt, qui procreatur ex morte. Vnde hæc eſſe apud inferos dicit.

VARIORVM.

GORGONIÆ, HARPYIÆQVE. Gorgones tres fuere ſorores, vide Gyrald. Syntag. 5. Natal. lib. 7. cap. 12.

ET FORMA TRICORPORIS VMBRÆ. Geryon, rex Hiſpaniæ triplici corpore. Natalis lib. 7. cap. 1. Gyrald. in Hercule.

VOLITARE CAVA SVB IMAG. Pro inani. Turn. lib. 12. cap. 5. Ex Non. Marcello. Iac. Nic. Loenſis. lib. 6. cap. 3.

Tur-

Turbidus hic cœno, vaſtaque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas, & flumina ſervat
Terribili ſquallore Charon: cui plurima mento
Canicies inculta jacet: ſtant lumina flamma:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſque miniſtrat,
Et ferruginea ſubvectat corpora cymba,
Iam ſenior: ſed cruda deo viridiſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat;
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm Heroum; pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum:
Quam multa in ſylvis Autumni frigore primo

SERVII.

COCYTO ERVCTAT ARENAM. In Cocytum: ſcilicet per Stygem.

HAS HORRENDVS AQVAS. Propter tria flumina. PORTITOR. Proprie qui portat: abuſive etiam qui portatur *portitor* dicitur, ſicut vector.

TERRIBILI SQVALLORE. Id eſt terribilis ſqualloris. CHARON. κατ' Antiphraſin, quaſi Acharon.

CANICIES INCVLTA IACET. Veteres enim non ſolum comam ornabant, ſed etiam barbam, ut nonnullas videmus ſtatuas. Ideo dixit *Inculta mento canicies*. STANT. Horrent. Et eſt polyſemus, hoc eſt multiplicatio ſermonum, ut diximus ſupra.

SVBIGIT. Subagit, furſum agit, regit. Et eſt polyſemus ſermo. Nam ACVIT ſignificat: ut, *Subiguntque in cote ſecures*. Et COMPELLIT: ut, *Subigitque fateri*. VELISQVE MINISTRAT. Aut pro vela: & eſt ſeptimus. Aut velis obſequitur: & eſt dativus.

FERRVGINEA. Nigra, triſti. Nam lugubrem oſtendit dicens, *Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit*. CORPORA CYMBA. Omne quod poteſt videri, corpus dicitur. unde paulo poſt diſcretionem fecit, dicens, *Corpora viva nefas Stygia vectare carina*.

IAM SENIOR. Aut pro poſitivo poſuit: aut ut diximus, *ſenior* eſt virens ſenex: ut *junior*, intra juvenem eſt: quam rem à Varrone tractatam confirmat etiam Plinius. CRVDA DEO, VIRIDISQVE SENECTVS. τὸ ἄιλον: Ideo cruda & viridis, quia in deo: & bene viridis*

AVTVMNI FRIGORE PRIMO. Extremitatem vult oſtendere: quod ait Iuvenalis, *Iam lethifero cedente pruinis Autumno*. Nam ejus prima pars fervet: ut, *Totoque Autumni incanduit æſtu*. Sane ſciendum ſecundum Plinium, folia Autumnali tempore ideo cadere, quia omnis tunc in arboribus humor æſtatis calore invenitur exhauſtus. ERGO CADVNT, non quia tunc ſiccari incipiunt: ſed quia tunc eis jam deeſt humor,

DONATI.

TVRBIDVS HIC COENO. Pro qualitate inferni fuit natura aquæ turbida, cœnoſa, odoris peſſimi: utpote quæ ructaretur à cœno.

PORTITOR. Is proprie eſt qui portum obſervat, ut nullus ejus injuſſu in alienas regiones tranſeat. His igitur aquis tam male olentibus, tam horridis aſpectu erat par cuſtos, nec diſſimilis loco & regioni.

STANT LVMINA FLAMMA. Inflexibiles oculi, quaſi flammam emittebant.

SORDIDVS AMICTVS. Sordidum erat velamen, neque tantum ut totum tegeret corpus: & non fibula, ſed nodo nectebatur.

IPSE RATEM. Non agendi poteſtatem, ſed pœnam habebat: quia multa ſimul officia implebat. nam dabat vela, vectabat corpora. SVBIGEBAT. Id eſt, non ſine labore agebat.

VIRIDIS. Non propter colorem, ſed quæ adhuc non parum de priſtinis temporibus retineret. *Cruda & viridis*: quia nondum tendebat ad maturitatem.

IVVENES. Qui adhuc ſuis commodis inſervire patriæ potuiſſent. PVERI ET VIRGINES. Quos in ſpem poſteritatis ſervandæ, convenerat in longum ſenium perduci. Diſtinguit ſexus & ætates, ut oſtendat mortem omnibus eſſe communem, nec moriendi eſſe ordinem.

QVAM MVLTA. Ex hac comparatione, quanta fuerit turba oſtenditur.

VARIORVM.

STANT LVMINA FLAMMA. Pleni flamma ſunt oculi. Turneb. lib. 28. c. 22. Sic alibi STARE, quod explicat Iac. Durantius lib. 2. Var. cap. 4.

FERRVGINEA. Pro atra & nigra. Turnebus lib. 14. cap. 4.

IAM SENIOR. De Charontis ſenio. Turneb. lib. 22. cap 18.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Lapſa cadunt folia; aut ad terram gurgite ab alto
Quam multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans Pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes, primi tranſmittere curſum,
Tendebantque manus ripæ ulterioris amore.
Navita ſed triſtis, nunc hos, nunc accipit illos:
Aſt alios longe ſummotos arcet arena.
Æneas (miratus enim, motuſque tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concurſus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?
Olli ſic breviter fata eſt longæva ſacerdos:
Anchiſa generate, deûm certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dii cujus jurare timent, & fallere numen.
Hæc omnis, quam cernis, inops, inhumataque turba eſt:

SERVII.

GLOMERANTVR AVES. Bene rebus volitantibus animas comparavit, quæ & ipſæ volant.

IMMITTIT APRICIS. Quaſi ἄνα φρίκους, id eſt ſine frigore, ut diximus ſupra. Vnde nonnulli & Africam dictam volunt.

PRIMI TRANSMITTERE. Figura Græca eſt: ut primi tranſirent.

TRISTIS. Aſper, & miſerabilis, ſeverus.

ÆNEAS. Ordo eſt Æneas ait, dic ô virgo. cætera per parentheſim dicta ſunt, id eſt per ſuppoſitionem.

QVO DISCRIMINE. Qua differentia. RIPAS HÆ LINQVVNT. Repulſæ ſcilicet, non tranſeuntes.

VADA LIVIDA. Nigra. Et lividum, non niſi apud neotericos invenimus. Lucanus, *Livor edax tibi cuncta negat, genteſque ſubactas.*

LONGÆVA SACERDOS. Sibyllam Apollo pio amore dilexit: & ei obtulit poſcendi quod vellet arbitrium. Illa hauſit arenam manibus: & tam longam vitam popoſcit. Cui Apollo reſpondit poſſe fieri, ſi Erythræam (in qua habitabat) inſulam relinqueret, & eam nunquam videret. Profecta igitur Cumas tenuit: & illic defecta corporis viribus vitam in ſola voce retinuit. Quod cum cives ejus cognoviſſent, ſive invidia, ſive miſeratione commoti, ei epiſtolam miſerunt creta antiquo more ſignatam: qua viſa quia erat de ejus inſula, in mortem ſoluta eſt. Vnde nonnulli hanc eſſe dicunt quæ Romana fata conſcripſit, quod incenſo Apollinis templo, inde Romam allati ſunt libri, unde hæc fuerat.

DEVM CERTISSIMA PROLES. Ex eo quod ſubire inferos potuit. Ideo autem CERTISSIMA, quia multi ad gloriam generis ſimulant ſe numinum filios: ut Romulus ex Marte, Alexander ex Iove Hammone. Hoc ergo excludit. Sic alibi de Hercule, *Salve vera Iovis proles.*

ET FALLERE NVMEN. Vt ſupra diximus, ſive propter Victoriæ favorem Stygis filiæ. Nam dicitur ſtatuiſſe Iupiter, ut ſi quis fefelliſſet ejus numen, uno anno & novem diebus ab Ambroſio & Nectare prohiberetur. Ratio autem eſt quam ſupra diximus. Ideo per Stygem dii jurant, quia triſtitia contraria eſt æternitati.

INOPS INHVMATAQVE TVRBA EST. Duo dicit, id eſt nec legitimam ſepulturam habet, neque imaginariam. Inopem enim dicit ſine pulveris jactu (nam OPS terra eſt) id eſt ſine humatione. Vult autem oſtendere tantum valere inanem, quantum plenam ſepulturam. Nam & Deiphobi umbra tranſvecta eſt, cui Æneas cenotaphium fecit: ut, *H nc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem Conſtitui.* Bene autem *ſepultos*, id eſt fletos, Nam ſine fletu ſepultura non eſt. Vnde legimus, *Inhumata, infletaque turba.* Facit ſupradicta flumina tranſire, quibus luctus nomen impoſuit.

DONATI.

TRISTIS. Dirus, nunquam affabilis. NVNC HOS. Nam omnes ſimul non poterat.

BREVITER. Ne qua fieret rebus neceſſariis mora.

CERTISSIMA PROLES. Natus ex homine, non immerito paves, ſed nihil debes metuere: quia à diis principium ducis.

COCYTI STAGNA. Non auget moram: quia reſpondet ad id quod non interrogat, ſed minuit: nam curat ne poſtea interroget. Stagnum igitur inquit, Cocyti nomen: palus vero, quæ ex ſuperfuſione aquæ efficitur, Styx appellatur. Nec indiget probatione, quod inſepulti non tranſportentur: quoniam cernit ibi quos ſepelire non potuit.

VARIORVM.

DII CVIVS IVRARE TIMENT. Cælius l. 14. cap. 38. Lect. Antiq.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant annos, volitantque hæc littora circum;
Tum demum admiſſi, ſtagna exoptata reviſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit;
Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi mœſtos, & mortis honore carentes,
Leucaſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
Quos ſimul à Troja ventoſa per æquora vectos,
Obruit Auſter, aqua involvens navemque viroſque.
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat;
Qui Libyco nuper curſu, dum ſydera ſervat,
Exciderat puppi, mediis effuſus in undis.
Hunc ubi vix multa mœſtum cognovit in umbra,

SERVII.

RAVCA FLVENTA. Aut rheumata dicit: aut bene pluraliter quia de tribus loquitur.

SEDIBVS OSSA QVIERVNT. Id eſt prius, quam corpus in naturam ſuam redeat, id eſt in terram.

CENTVM autem ANNOS ideo dicit, quia hi ſunt legitimi vitæ humanæ, quibus completis poteſt anima tranſire ripas, id eſt ad locum purgationis venire, ut redeat rurſus in corpora. Sane ſciendum, quia cum terram dicimus, hæc ops facit: ſi Nympham dicamus, hæc Opis: ſi divitias, hæ opes numero tantum plurali.

STAGNA EXOPTATA REVISVNT, Lethæi ſcilicet fluminis.

VESTIGIA PRESSIT. Scilicet cogitatione tardatus, & intentionem conſtantis oſtendit.

PVTANS. Reputans. SORTEMQVE ANIMO MISERATVS INIQVAM. Iniqua enim ſors eſt puniri propter alterius negligentiam. Nec enim quis culpa ſua caret ſepulchro. Bene autem ANIMOS: quaſi re præſaga. ut alibi, *Præſaga mali mens.* Ipſe enim Æneas inſepultus jacebit: ut, *Mediaque inhumatus arena.*

MORTIS HONORE. Sepultum: ut, *Quiſquis honos tumuli.*

DVCTOREM CLASSIS. Apertum exemplum *claſſem* dici etiam unam navem. Nam legimus, *Vnam quæ Lycios fidumque vehebat Orontem.*

AVSTER. Hic diſtinguendum.

SESE AGEBAT. Seſe agere, eſt ſine negotio incedere.

QVI LIBYCO NVPER CVRSV. Bene Libyco. Navigatio enim non à diverticulo: ſed ab intentione accepit nomen.

EFFVSVS IN VNDIS. Archaïſmos eſt: quanquam Donatus eſſe ordinem velit, *dum ſervat ſydera in undis mediis.*

MVLTA MOESTVM COGNOVIT IN VMBRA. Prudentiores dicunt animas recedentes à corporibus, ſordidiores eſſe donec purgentur: quæ purgatæ incipiunt eſſe clariores. Vnde ait paulo poſt, *Donec longa dies perfecto temporis orbe Concretam exemit labem, purumque reliquit Ætherium ſenſum: atque auraï ſimplicis ignem,* id eſt non urentis, ut eſt ſolis. Inde eſt quod aliæ animæ Lunarem circulum, aliæ ſolſtitialem retinere dicuntur pro modo purgationis: Bene ergo Palinurum obſcura umbra circumdata dicit: & vix agnitum, qui nec ad loca quidem pervenerat purgationis, ſicut etiam alibi de Didone dicturus eſt, *Agnovitque per umbram Obſcuram.*

DONATI.

QVOS SIMVL A TROIA. Revocat in memoriam legenti, qui iſti eſſent, & ubi, & quando, & qua vi periiſſent. Et ſimul, ne quis daret vitio Æneæ, quod ſuos non ſepeliſſet: quoniam ſepelire non potuit.

VARIORVM.

CENTVM ERRANT A. Ex Platonicorum myſteriis depromptum. Nam cum denarius numerus perfectus eſſe credatur, ſi decies ſumatur, naſcitur inde centenarius. Hos annos univerſos vocant, qui purgationi & emaculandis animis dedicantur, quibus vitiorum ſordes eluuntur, ut aliquando Elyſii felicitate fruantur. HORTENS.

CENTVM ERRANT ANNOS. Cælius lib. 12. cap. 14. Lect. Antiq.

MVLTA PVTANS. Ἀφαίρεσις, pro reputans. Terent. *Dum hæc puto, præterii imprudens villam.* Putamus enim inſtantia: reputamus præterita. DONATVS.

SESE PALINVRVS AGEBAT. Ægre ſe movebat: agere enim ſe tardi & triſtes dicuntur. Et fortaſſe à phyſica ratione tractus eſt ſermo: nam agitur corpus animi judicio. NASCIMB.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sic prior alloquitur: Quis te Palinure deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic age. namque mihi fallax haud ante repertus,
Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui fore te Ponto incolumem. fineſque canebat
Venturum Auſonios. en hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade, nec me deus æquore merſit.
Namque gubernaclum multa vi forte revulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſque regebam,
Præcipitans traxi mecum. maria aſpera juro,
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quam tua ne ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.
Treis Notus hybernas immenſa per æquora noctes
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam, ſumma ſublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ; & jam tuta tenebam:
Ni gens crudelis madida cum veſte gravatum,

S E R V I I.

QVIS TE PALINVRE DEORVM? Quis deus debuit dicere: ſed Græce dixit τίς θεῶν.

ERIPVIT NOBIS? Bene nobis. Gubernator enim communi perit periculo. SVB ÆQVORE MERSIT? Tmeſis eſt, Medio æquore ſummerſit. DIC AGE. Hortantis adverbium eſt. unde eſt & *age* ſta, & *age* facite. VENTVRVM AVSONIOS. κτ̀ τὸ σιωπώμενον intelligimus.

CORTINA. *Cortina* dicta eſt, aut quod cor teneat; aut quod tripos ſeptus erat corio ſerpentis, ut ſupra dicitur: aut certe ſecundum Græcam etymologiam ὅλη τὴν κόρην τείνει, id eſt quod extendit puellam: ut, *Majorque videri.* NEC ME. Hic diſtinguendum, ne ſit contrarium. Nam eum ſomnus dejecit. Quanquam alii fruſtra dicant, quod credebat Phorbantem: cum extinctis divinandi ſit conceſſa licentia: & nunc jam ſciat ſomnum fuiſſe.

NAMQVE GVBERNACLVM. Vt ſit veriſimile, quod poſt triduum tetigit litus Italiæ.

PRÆCIPITANS. Dum præcipitarer. MARIA ASPERA IVRO. Aut execratio eſt: ut, *Iliaci cineres.* Aut certe jurat, quaſi navita, per maria.

SPOLIATA ARMIS. Propter amiſſionem gubernaculi. EXCVSSA MAGISTRO. Nove dixit, de qua fuerat magiſter excuſſus.

SVRGENTIBVS VNDIS. Non quia tempeſtas fuerit favente Neptuno: ſed tumens fuiſſe ſignificat. Nec de Æneæ peritia deſperavit: ſed propter perditum gubernaculum.

HYBERNAS. Aſperas: & retulit ad affectum natantis.

ADNABAM. Et hic diſtingui poteſt, *paulatim adnabam*, ut ſequentibus jungatur, *terræ jam tuta tenebam.*

D O N A T I.

IN VNDIS. Non *effuſus in undis*, ne ſit vitium in caſu: ſed effuſus cum in undis eſſet.

MVLTA VMBRA. Hoc excuſat, quod amicum non ſtatim agnoverit.

QVI FORE TE PONTO. Nihil dixerat de Palinuro Apollo: ſed tacendo de ſuis adverſis, boni aliquid promiſiſſe videtur.

DEVS. Cognovit vim illam eſſe divinam, ſed quis Deus fuerit ignorat: quia nullum vidit niſi Phorbantem.

VI REVVLSVM. Oſtendit pro viribus pugnaſſe, ut excuſet factum.

V A R I O R V M.

NAMQVE MIHI FALLAX. Querelam ingreditur, quod fuerit ab Apolline deluſus in vaticinio Palinuri; itaque occulte innuit Appollinis oraculum non ſemper verum eſſe; quod tamen veritatis commendatione mitigat, cum eum nunquam, niſi hoc reſponſo, fallacem à ſe repertum fateatur. NASCIMB.

NEQVE TE CORTINA FEFELLIT. *Cortina* eſt tripus, ſeu vas aureum, tribus pedibus ſuſtentatum, in quo ſedentes Phœbades vaticinabantur. Et quia hujuſmodi tripodes ſeu cortinæ Apollini Delphico dicari ſolebant, alio nomine Delphicæ nuncupatæ fuerunt. Plin. lib. 34. NASCIMB.

Prenſan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Prenſantemque uncis manibus capita aſpera montis,
Ferro invaſiſſet, prædamque ignara putaſſet.
Nunc me fluctus habet, verſantque in littore venti.
Quod te per cœli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iuli;
Eripe me his invicte malis: aut tu mihi terram
Injice (namque potes) portuſque require Velinos.
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi diva creatrix
Oſtendit (neque enim, credo, ſine numine divûm
Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas;
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.

SERVII.

GENS CRVDELIS. Lucanorum, Et dicit eum à Velienſibus interemptum: ut, *Portuſque require Velinos.* Sane ſciendum *Veliam* tempore quo Æneas ad Italiam venit nondum fuiſſe. Ergo anticipatio eſt, quæ ut ſupra diximus, ſi ex poëtæ perſona fiat, tolerabilis eſt: ſi autem per alium, vitioſiſſima eſt, ut nunc de Palinuro ait: quanquam alii ad divinandi ſcientiam referant: quaſi ab umbra dictum. *Velia* autem dicta eſt à paludibus quibus cingitur, quos Græci ἕλη dicunt. Fuit ergo Helia: ſed accepit Digammon, & facta *Velia*, ut Enetus, Venetus.

MONTIS. Saxi: ut, *Fertur in abruptum magno mons improbus actu*: pro ſaxo. E contrario, *Saxi de vertice paſtor*: pro montis. Nam ſunt iſta reciproca.

ME FLVCTVS HABET. Quia ſecundum Philoſophos corpus ſolum noſtrum eſt, quod nobiſcum perit. Anima enim generalitatis eſt: & adeo non eſt noſtra, ut etiam in alia corpora plerunque tranſeat. Ergo ME, corpus meum: quod eſt hominis proprium. Eſt autem Homeri, αὐτὰς δ' ἑλώρια τεῦχε κυνέσσιν.

COELI IVCVNDVM LVMEN. Bene IVCVNDVM addidit. Eſt enim etiam apud inferos, ſed non jucundum.

HIS INVICTE MALIS. Qui inferos ſubire potuiſti. *His* autem, ac ſi diceret quæ cernis.

TERRAM INIICE. Bene ante majus petiit, ut vel hoc impetraret. Terræ autem injectio ſecundum pontificalem ritum poterat fieri & circa cadaver, & circa abſentium corpora quibuſdam ſolennibus ſacris. NAMQVE POTES. Quia ubique eum rerum divinarum inducit peritum.

SI QVA VIA EST. Si eſt ulla ratio. DIVA CREATRIX. Rerum omnium generaliter. INNARE. Navigare: more ſuo.

DA DEXTRAM. Præſta auxilium. Vmbra enim nunquam tenetur: ut, *Ter fruſtra compreſſa manus effugit imago.*

SEDIBVS VT SALTEM. Vt ſaltem in morte requieſcam ſedibus placidis. Et bene: quia nautæ ſemper vagantur.

DONATI.

CAPITA ASPERA. Aſpera ſaxorum, quæ ex montis radicibus, veluti capita in mare extant.

VERSANT IN LITTORE. Ne in profundo eſſe videretur.

PER IOCVNDVM. Quia apud inferos non eſt jocundum. Quaſi dicat, per id ad quod cupis remeare.

PER GENITOREM. Cujus cauſa tot ſubis labores.

MALIS HIS. Captat hinc commiſerationem. INIICE TERRAM. Oſtendit facilitatem.

PORTVS REQVIRE VELINOS. Renova laborem quærendi.

AT TV SIQVA VIA EST. Oſtendit illum poſſe, & quia tanto vir eſt corporis robore, & animi ingenio: quia natus ex diis, quia Venerem matrem habet, quia ſibi majora dii conceſſerunt, quando viventi hunc deſcenſum permiſerunt.

VARIORVM.

PRENSANTEM VNCIS MANIBVS. Ad ἀκρωνυχίαν videtur Poëta alludere, quæ vel ἀπὸ τοῦ ὄνυχος, id eſt, jugo montis nomen habet; vel quod, qui ſcandunt & contendunt in ſupremos arduoſque montes, vel ipſis unguibus ut uncis niti conſueverint. GERMAN.

PER GENITOREM ORO. Formulam expl. Turneb. lib. 23. cap. 3.

ERIPE ME HIS MALIS. Gellius lib. 10. cap. 16. Cælius lib. 9. cap. 45. Lect. Antiq.

TV MIHI TERRAM INIICE. Turneb. lib. 16. cap. 12. & lib. 25. cap. 6. H. Magius lib. 2. Miſcell. cap. 19.

TV MIHI TERRAM INIICE. Ad veterem Græcorum ritum refer. Nam & ille piaculum conſciſcebat, qui pulverem mortuo & inſepulto non injeciſſet, poſtquam Buzyges primum Athenis, Diris eum devoviſſet, qui cadaver inſepultum præteriſſet. Qui vero inſepultum cadaver præteriſſet, porca præcidanea contra ſcelus expiabat. GERMAN.

PORTVSQVE VELINOS. Defendit contra Gellium Turneb. lib. 22. cap. 1.

Talia fatus erat, cœpit cum talia vates:
Vnde hæc ô Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeverum
Eumenidum aſpicies? ripamve injuſſus abibis?
Deſine fata deûm flecti ſperare precando:
Sed cape dicta memor duri ſolatia caſus.
Nam tua finitimi, longe lateque per urbes
Prodigiis acti cœleſtibus, oſſa piabunt,
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſolennia mittent:
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulſuſque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt fluvioque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ:
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
Fare age quid venias: jam iſtinc & comprime greſſum.

S E R V I I.

TAM DIRA CVPIDO. Cupiditas ex deorum ira veniens, aut certe magna: ut, *An ſua cuique deus fit dira cupido?*

SEVERVM. Triſtem, & hæc reciproca ſunt, ut contra judex triſtis, & integer, id eſt ſeverus.

EVMENIDVM autem, circa quem habitant Eumenides, per Antiphraſim dictæ. RIPAM VE INVISVS ABIBIS. Abeo intus eo, ſicut ſupra diximus: quanquam alii ADIBIS legant.

DESINE FATA DEVM FLECTI SPERARE PRECANDO. Fata quæ ſemel decreverunt. & locutus eſt ſecundum Epicureos qui dicunt, *Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.*

DVRI CASVS. Impoſſibilis ad mutationem.

LONGE LATEQVE PER VRBES. De hiſtoria hoc traxit. Lucanus enim peſtilentia laborantibus, reſpondit oraculum, manes Palinuri eſſe placandos. Ob quam rem non longe à Velia & lucum, & tumulum cenotaphion dederunt.

PRODIGIIS ACTI COELESTIBVS. Compendioſe & peſtilentiam ortam, & petitum ſignificavit oraculum. PIABVNT. Placabunt, expiabunt.

ÆTERNVM. In æternum: & eſt adverbium. PALINVRI. Plus eſt quam ſi tuum diceret.

PARVMPER. Id eſt paulatim lætari cœpit. Spem enim ſolam non præſens acceperat beneficium. Vnde bene dictum eſt: quaſi ab eo magna moderatione dolor receſſit. Alii *parumper*, valde parum volunt.

GAVDET COGNOMINE TERRA. Nominis ſui ſimilitudine. Facit autem hic & hæc cognominis. Nam in Plauto lectum eſt, cum una de Bacchidibus diceret, *Illa mei cognominis fuit*. Quod autem communi genere in E miſit ablativum, metri neceſſitas fecit.

NAVITA. Epentheſis: ut, Mavors. INDE VT STYGIA PROSPEXIT AB VNDA. Vt, *Siculo proſpexit ab uſque Pachynno.* Et hinc oſtenditur quod diximus juncta eſſe hæc tria, Acheronta, Stygem, Cocytum. De his autem naſcuntur alia: unde eſt, *Et novies Styx interfuſa coërcet.*

PER TACITVM NEMVS. Aut ſolum: aut ipſi taciti, id eſt tacite.

AGGREDITVR DICTIS. Hoc ſermone oſtendit iratum.

QVISQVIS ES ARMATVS. Bene à proſcriptione cœpit: ac ſi diceret, nihil pium molitur armatus.

QVID VENIAS. Cur? nam adverbium eſt. IAM ISTINC. A loco in quo es.

D O N A T I.

COEPIT CVM TALIA VATES. Reſpondet Sibylla, cui leges inferorum notiores eſſent.

FATA. Fatum dixit judicatum, cujus firmitas moveri non poſſit.

V A R I O R V M.

VNDE HÆC O PALINVRE. Objurgatio non abſque indignatione, cum petat Palinurus, quæ nulla ratione aſſequi poſſit. NASC.

TV STYGIAS INHVMATVS AQVAS. Perſtat in increpatione cum irriſione quadam, indicans fieri non poſſe, eum niſi prius ſepulturæ mandetur, apud inferos poſſe quieſcere. NASCIMB.

ERGO ITER INCEPT. Canterus. lib. 4. Novar. cap. 26.

Vmbra-

Vmbrarum hic locus eſt, Somni, Noctiſque ſoporæ:
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alciden me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea, Pirithoumque,
Diis quanquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit,
Ipſius à ſolio regis, traxitque trementem:
Hi Dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata eſt Amphryſia vates:
Nullæ hic inſidiæ tales: abſiſte moveri:

SERVII.

CORPORA VIVA. Quia ut ſupra diximus, ſunt corpora etiam mortuorum, quæ tantum videntur, id eſt umbræ.

ME SVM LÆTATVS EVNTEM. Lectum eſt & in Orpheo, quod quando Hercules ad inferos deſcendit, Charon territus eum ſtatim ſuſcepit. Ob quam rem anno integro in compedibus fuit. Ideo ergo non lætatus, ſcilicet propter ſupplicium ſuum. Sane Alciden volunt quidam dictum ἀπὸ τῆς ἀλκῆς, id eſt à virtute, quod non procedit: quia à prima ætate hoc nomen habuit ab Alceo patre Amphitrionis. Et ſcimus agnomina ab accidentibus dari.

QVANQVAM. Ac ſi diceret, hoc in te nondum probavi, ſcilicet per ſimulationem. Nam noverat.

IN VINCLA PETIVIT. Hercules à prudentioribus, mente magis, quam corpore fortis inducitur, adeo ut duodecim ejus labores referri poſſint ad aliquid. Nam cum plura fecerit, duodecim tantum ei aſſignantur, propter agnita duodecim ſigna. Quod autem dicitur traxiſſe ab inferis Cerberum, hæc ratio eſt: quia omnes cupiditates & cuncta vitia terrena contempſit, & domuit. Nam Cerberus terra eſt, quæ eſt conſumptrix corporum. Vnde & Cerberus dictus eſt quaſi κρεοβόρος, id eſt carnem vorans. Vnde legitur *Oſſa ſuper recubans*. Nam oſſa citius terra conſumit.

IPSIVS A SOLIO REGIS. Atque Cerberus ſtatim poſt flumina eſt: ut, *Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci Perſonat*. Nam illic quaſi eſt aditus inferorum. Solium autem Plutonis interius eſt. Ergo aut ad naturam canum referendum eſt, qui territi ad dominos confugiunt: aut *ſolium* pro imperio accipiendum eſt. Vt alibi *arces* pro imperio poſuit: ut, *Imbellem avertis Romanis arcibus Indum*: cum Indi uſque ad primos venerint fines, non uſque ad arces.

HI DOMINAM DITIS. Aut de Græco tractum eſt, quia uxorem δέσποιναν dicunt: aut Ditis thalamo, ut dominam Charon ad ſe retulerit.

AMPHRYSIA VATES. Apollinea: & eſt longe petitum epitheton. Nam Amphriſus fluvius eſt Theſſaliæ, circa quem Apollo ſpoliatus divinitate à Iove irato Admeti regis pavit armenta: ideo quia occiderat Cyclopas fabricatores fulminum, à quibus fulminibus Æſculapius extinctus eſt, Apollinis filius, quia Hippolytum ab inferis herbarum potentia revocaverat.

DONATI.

NEC VERO ALCIDEM. Dat exempla eorum, qui apud inferos illicita commiſiſſent ſub occaſione, quod deorum originem ducerent.

TARTAREVM. Vna injuria, privare omnes inferos ſuo cuſtode.

IPSIVS A SOLIO. Alia ipſius regis injuria. TREMENTEM. Injecit timorem Hercules illi, qui neminem timuit.

HI DOMINAM DITIS. Pejus conati ſunt quam ille. Quot hic loca ſunt accuſationis? Facere vim uxori alienæ. uxori regis & præſentis. ipſi quoque reginæ: & hæc à perſona. A loco vero, de ipſo thalamo, quem noſſe præter maritum nemini licuit. A facto, extrahi quem honeſte tangere non licuit.

BREVITER. Quia quæ juſta ſunt, longo ſermone non egent.

NVLLÆ INSIDIÆ. Loquitur ergo contra, ut dixit. Nam loquitur contra illa quæ ſuſpicabatur.

VARIORVM.

NEC VERO ALCIDEN, &c. προληπτικῶς quæſtioni occurrit, ſi nefas eſt vectare vivos cymba ſtygia, cur ipſe vexerit Herculem, Pirithoum, atque alios. nam diis genitos eſſe dicit, idque tamen cum animi moleſtia ſe feciſſe memorat. NASC.

HI DOMINAM DITIS. *Dominam Ditis* dixit honorifica appellatione, ut δάμαρτα. Nonius ita vult vocari, quæ in manum viri conveniebant: Catull: *Ac domum dominam voca Conjugis cupidam novi*: Nimirum proceſſu temporis receptum fuit, ut non ſolum Romani Imperatores *domini* nominarentur, ſed etiam uxores *dominæ*. Poſterioris etiam ſæculi homines nova voce & Græcia donata δόμινον vocarunt, & δόμιναν. GERMAN.

DOMINAM DITIS. Cælius lib. 14. cap. 17. Antiq. Vide Turneb. lib. 21. cap. 6.

AMPHRYSIA VATES. Sibylla vates Amphryſia à Marone vocatur, quod inſtinctu Apollinis afflaretur, qui aliquando apud Amphryſum flumen armentum Admeti paverat. Turneb. lib. 1. cap. 22. & lib. 28. cap. 44.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
Æternum latrans exangues terreat umbras:
Caſta licet patrui ſervet proſerpina limen.
Trojus Æneas, pietate inſignis & armis,
Ad genitorem, imas Erebi deſcendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago;
At ramum hunc (aperit ramum, qui veſte latebat)
Agnoſcas. tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum;
Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Æneam. gemuit ſub pondere cymba

SERVII.

NEC VIM TELA FERVNT. Ac ſi diceret, tantum repellunt. LICET. Fas eſt. & eſt concedentis adverbium, ſicut *Eſto.*

ÆTERNVM. Adverbium eſt, ut ſupra: & ſubauditur bis, & *æternum* latrans, & *æternum* terreat. id eſt ſemper latrans.

PATRVI. Quia Iovis eſt filia ex Cerere. SERVET. Obtineat, cuſtodiat, inhabitet, ut, *Sola domum & tantas ſervabat filia ſedes.*

TROIVS ÆNEAS. Id eſt à diis originem ducens. PIETATE INSIGNIS ET ARMIS. Propter illud, *Pauci quos æquus amavit Iuppiter: aut ardens evexit ad æthera virtus.* EREBI. Erebus proprie eſt pars inferorum, in qua hi qui bene vixerunt morantur. Nam ad Elyſium non niſi purgati perveniunt: unde eſt, *pauci læta arva tenemus.* Hinc fit ut quæratur, an animæ de Elyſio in corpora poſſint redire? & deprehenſum eſt non redire, quia per purgationem carent cupiditate.

SI TE NVLLA MOVET. Neceſſitate vult perſuadere, quia ſcit manes nulla re flecti: ut, *Scirent ſi ignoſcere manes.* PIETATIS IMAGO. Pietas per Periphraſim dicta, ut, *Vis Herculea*, id eſt Hercules.

APERIT. Nudat: ut, *Aperire procul montes ac volvere fumum.*

NEC PLVRA HIS. Nec eſt aliquid ulterius dictum vel à Sibylla, vel à Charonte poſt ramum viſum.

FATALIS VIRGÆ. Vt ſecutum eſt, *Si te fata vocant.* LONGO POST. Aut adverbium, aut præpoſitio antique poſita. IVGA. Græce dixit. ζυγὰ enim dicunt quæ tranſtra nominamus.

LAXATQVE FOROS. Tabulata vacuat: ut ſupra, *Et campos iubet eſſe patentes.* Multitudine enim remota quaſi laxantur ſpatia. ALVEO. Fluminis ſcilicet. & per Synæreſim ALVO facit.

INGENTEM ÆNEAM. Bene hunc ſolum dicit, ut per tranſitum oſtendat purgatioris animi homines etiam corpora habere leviora: quod de Sibylla vult accipi.

DONATI.

NEC VIM TELA FERVNT. Confutat, quod ille vehementer timebat. Fertur enim ferrum plerunque non ut inferatur, ſed ut repellatur injuria.

PIETATE ET ARMIS. Nam propter pietatem deſcendit ad patrem: propter vero fortitudinem non reformidavit pericula, quæ ſunt apud inferos.

ALIAS ANIMAS. Quo facilius Æneam ferret.

INGENTEM. Aut quod revera eſſet magnus, aut comparatione exiguæ navis: quæ ad incorporeas animas vehendas inventa eſſet.

VARIORVM.

INGENS IANITOR ANTRO. Cerberum innuit, canem triformem. dictus autem quaſi κρεοβόρος. Mortis ſymbolum. HART.

APERIT RAMVM. Profert aut detegit. De hoc artificio. Scalig. lib. 3. cap. 32.

VENERABILE DONVM FATALIS VIRGÆ. *Fatalem virgam* vocat, quoniam fato Æneæ debebatur: dixerat enim Sibylla ſupra, *namque ipſe volens, faciliſque ſequetur Si te fata vocant.* Hanc virgam ait Charontem admiratum, quippe poſt tot annos iterum viſam: paucis enim donatur. PONT.

ACCIPIT ALVEO. P. Beroaldus in Servium parag. 28.

CYMBA SVTILIS. Turnebus vult novitatis aucupio à Marone confingi hic ſutilem cymbam, quales fuiſſe Britannorum ſcribit Plinius. Tamen ego dubius hæreo, num affinitate elementorum ſ, & f, futilis potius cymba Charontis dicta ſit à Marone, quæ & rimoſa, & paludem accipere ab eo dicatur, ut carie & ſitu obſoleta fatiſcens: in qua ſignificatione *futilis* eſt Grammaticis, hoc eſt profluens, nec ſatis fideliter commiſſum liquorem continens: niſi ſi forte Maro ad veteramenta alludat, quæ crebris ſuturis interpolantur & renovantur, ut navigia tempeſtatibus anniſque evicta, multis ſæpe tabulatorum & fororum centonibus coaſſulatis reſarciuntur. GERM.

GEMIT SVB PONDERE CYMBA. Expreſſum ex Homero. Muret. Varior. lib. 8. cap. 5.

Suti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes vatemque virumque,
Informi limo glaucaque exponit in ulva.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat; adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam & medicatis frugibus offam
Objicit: ille fame rabida tria guttura pandens,
Corripit objectam: atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, cuſtode ſepulto,
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exſortes, & ab ubere raptos,

SERVII.

SVTILIS. Intexta, per quod fragilem oſtendit.

TANDEM. Aut propter pondus Æneæ, quod eſt melius: aut propter paludis magnitudinem: aut propter cœni denſitatem.

INFORMI LIMO. Magno, ſine forma. VLVA. Herba paluſtris.

PERSONAT. Aut perſonare facit: aut per regna ſonat: & quia de anima dicturus eſt, bene facit ante Cerberi commemorationem conſumptoris corporum. Lucanus, *Qui viſcera ſævo Spargis noſtra cani.* Tunc enim animæ locum ſuum recipiunt, cum fuerit corpus abſumptum.

HORRERE VIDENS IAM COLLA COLVBRIS. Fingit enim pro pilis habere ſerpentes: & eſt Hypallage. In collo ejus horrebant colubræ.

OFFAM. Hinc eſt & diminutio ofella: ſed F non geminat. In diminutione enim plerunque multa mutantur. Quod autem ait MELLE, alluſit ad corpora quæ plerunque cum melle obruuntur.

TOTOQVE INGENS EXTENDITVR ANTRO. Per hoc magnitudo ejus oſtenditur: ſicut ait in tertio de Polyphemo.

OCCVPAT ÆNEAS ADITVM. Raptim ingreditur. SEPVLTO. Dormiente ſine pulſu, id eſt motu.

EVADIT. Modo tranſit. IRREMEABILIS VNDÆ. Aut perpetuum eſt epitheton, ut diximus ſupra, ut ſit magnæ pietatis & meriti, quod ipſi conceſſum ſit reverti, aut ipſe etiam Æneæ inremeabilis. Nam per aliam egreſſus eſt portam: ut, *Portaque emittit eburna.*

CONTINVO AVDITÆ VOCES. Novem circulis inferi cincti eſſe dicuntur: quos nunc exequitur. Nam primum animas infantum tenere. Secundum, eorum qui ſibi per ſimplicitatem adeſſe nequiverunt. Tertium, eorum qui evitantes ærumnas ſe necarunt. Quartum, eorum qui amaverunt. Quintum, virorum fortium eſſe dicit. Sextum nocentes tenent, qui puniuntur à judicibus. In ſeptimo, animæ purgantur. In octavo, ſunt animæ ita purgatæ, ut redeant. In nono, ut jam non redeant, ſcilicet in campo Elyſio. VAGITVS ET INGENS. Fletus infantum.

ANIMÆ FLENTES. Poëtice dixit. Sane ploratus tantum lachrymarum eſt: planctus tantum vocum: fletus ad utrunque pertinet. quæ plerunque confundunt poëtæ. IN LIMINE PRIMO. Quia de prima ſubrepti ſunt vita.

EXSORTES. Expertes, quos Græci ἀκλήρους dicunt.

DONATI.

TANDEM. Aut mora fuit, quia navis præter ſolitum eſſet onuſta. vel ex affectu Æneæ, qui properabat ad patrem.

DVLCIS VITÆ EXORTES. Quos dulcis vita cito deſeruit & fecit *exortes*, id eſt extra ſortem vivendi majorem. AB VBERE. Ad augmentum miſerationis, quod inſontes à matris uberibus rapti, ante extinguerentur quam loqui cœpiſſent.

VARIORVM.

SVTILIS, ET MVLTAM. Fabulæ tradunt, cymbam Charontis è juncis eſſe contextam. Turnebus vult novitatis aucupio à Marone confingi hic *ſutilem cymbam*, TAVBM.

MELLE SOPORATAM. Explic. Victor. lib. 4. Var. Turnebus defendit contra Medicum, lib. 28. cap. 45. & lib. 9. cap. 10.

TOTOQ. INGENS EXTENDITVR ANTRO. Non poterat melius nec brevius Cerberi magnitudinem corporis explicare: nam quæ immanitas corporis illius judicari debet, qui extentus totum antrum occupat: ita quoque de Tityo inferius, *per tota novem cui jugera corpus Porrigitur.* NASC

INFANTVMQVE ANIMÆ FLENTES Pathos ab infantia. Macrob. lib. 4. cap. 3. Saturn.

AB VBERE RAPTOS. Muret. l. 13. Variar. c. 2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Hos juxta falſo damnati crimine mortis.
Nec vero hæ ſine ſorte datæ, ſine judice ſedes.
Quæſitor Minos urnam movet: ille Silentum
Conciliumque vocat, vitaſque & crimina diſcit.
Proxima deinde tenent mœſti loca, qui ſibi lethum
Inſontes peperêre manu, lucemque peroſi
Projecêre animas. quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!
Fata obſtant, triſtique palus inamabilis unda
Alligat, & novies Styx interfuſa coërcet.

SERVII.

ACERBO. Immaturo: à pomis tranſlatio eſt.

SINE SORTE. Sine judicio. Traxit autem hoc ex more Romano. Non enim audiebantur cauſſæ, niſi per ſortem ordinatæ. tempore enim quo cauſſæ audiebantur, conveniebant omnes. Vnde & CONCILIVM ait. Et ex ſorte dierum ordinem accipiebant, quo poſt diem trigeſimum ſuas cauſſas exequerentur. Vnde eſt, *Vrnam movet*. Iuvenalis, *Gratia fallacis prætoris vicerit urnam.*

QVÆSITOR. Quæſitores autem ſunt qui exercendis quæſtionibus præſunt. Et notandum quia Minoëm, quaſi crudelem introducit: quod ei epitheton & Plato & Homerus dant. Nam Æacus & Rhadamanthus fratres mitiores ſunt.

MOESTI LOCA. Ideo *mæſti*, quia ut diximus ſupra ſecundum Platonem, graviter puniuntur eorum animæ, qui ſibi inferunt mortem.

LVCEMQVE PEROSI. Figurate dixit. Nam peroſus illius dicimus. Sane peroſus & exoſus de eo tantum qui odit dicitur.

PROIECERE ANIMAS. Quaſi rem vilem.

ET DVROS PERFERRE LABORES. Homerus Achillis umbram introducit loquentem, & dicentem libentius ſe apud ſuperos cuncta adverſa tolerare, quam apud inferos imperare. Quod autem ait, ÆTHERE IN ALTO, poëtice dictum eſt. *Æther* enim ſuperius eſt: ſed noſtrum habitaculum *ætherem* vocavit, inferorum comparatione.

FATA OBSTANT. Iura naturæ. TRISTIQVE. Triſti unda palus inamabilis: ne ſi *triſtis* dicamus, duo ſint epitheta.

NOVIES STYX INTERFVSA. Quia qui altius de mundi ratione quæſiverunt, dicunt intra novem hos mundi circulos incluſas eſſe virtutes, in quibus & iracundiæ ſunt & cupiditates: de quibus triſtitia naſcitur: id eſt Styx. Vnde dicit novem eſſe circulos Stygis, quæ inferos cingit, id eſt terram, ut diximus ſupra. Nam dicunt alias eſſe purgatiores extra hos circulos poteſtates.

DONATI.

QVÆSITOR MINOS. Et inquirendi & urnæ agitandæ habet poteſtatem.

INSONTES. Dicitur cauſa facti. nihil enim fit, niſi quod faciendi habet neceſſitatem.

VARIORVM.

ABSTVLIT ATRA DIES ET FVNERE. &c. Exiſtimo eum ad conſuetudinem & ad opinionem veterum reſpexiſſe, apud quos, qui juvenes immaturam, ut videbatur, mortem obierant, albeſcente cælo, ante Solis exortum à propinquis efferri ſolebant: quod nefas opinarentur, tanti mali, tantæque calamitatis ſpectatorem ac teſtem eſſe Solem. Atque eam ob cauſam dies ipſa eos auferre dicebatur; quod ut primum dies apparere ceperat, auferebantur. MVRET. lib 13. cap. 2. ATRA DIES. Infauſta: ſic enim Macrob. docet lib. 1. Saturn. cap. 15. *atros dies* dici infauſtos. Docent idem alii, qui de atris diebus loquuntur. Forſitan etiam reſpexit ad morem Crenſium, dies lætos albis calculis, infelices & adverſos, nigris ſignantium. PONT.

FALSO DAMNATI CRIMINE MORTIS. Cur falſo damnatis juxta infantes detur locus, cauſſam nullam reperio: niſi forte, quemadmodum infantes abſque crimine ſunt: ſic hi falſi criminis expertes. NASCIMB.

NEC VERO HÆ SINE SORTE DATÆ. Budæus in comment. idem cenſet, dicas ſortiri & cauſas Sortes enim dicit, à Iudicibus educebantur, & quæ prima dica exierat, prima agebatur. Nannius tamen vult Ciceronem pro eodem habuiſſe, ſortiri judices, ſortiri dicas. GERMAN.

NEC VERO SINE SORTE D. Explicat Budæus pag. 23. commentar. ling. Græc. in dictione λαγχάνω. Nannius Miſcell lib. 9. cap. 7.

QVÆSITOR MINOS VRNAM TENET. De variis ſortiendi generibus, Had. Iunius lib. 2. Animadv. cap. 5.

PROIECERE ANIMAS. Videtur *projicere animas* dixiſſe Poëta, Græcorum imitatione, canente Homero Iliad. ι. αἰὲν ἐμὴν ψυχὴν παραβαλλόμενος πολεμίζειν, hoc eſt, diſcrimini intrepide me objiciens. GERMAN.

STYX INNABILIS VNDA. Vide Aul. Gell. lib. 2. cap. 6. Hom. Odyſſ. λ ἀτέρπεα χῶρον. H.

ET NOVIES STYX INTERFVSA. Cælius lib. 12. cap. 8. Lect. Antiq. Vide German. notas.

Nec

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi: ſic illos nomine dicunt.
Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylva tegit; curæ non ipſa in morte relinquunt.
His Phædram, Procrinque locis, mæſtamque Eriphylen,
Crudelis nati monſtrantem vulnera, cernit:
Euadnenque & Paſiphaën: his Laodamia
It comes, & juvenis quondam, nunc fœmina Cæneus,
Rurſus & in veterem fato revoluta figuram.

SERVII.

PARTEM FVSI MONSTRANTVR IN OMNEM. Plures vult oſtendere eos in quibus libido dominatur.

LVGENTES CAMPI. Quaſi lucis egentes: quod & amoribus congruit.

DVRVS AMOR. Immitis, inexorabilis. TABE PEREDIT. Corpore defluente paulatim.

SECRETI CELANT CALLES. Amantibus congruit. MYRTEA SYLVA. Quæ eſt Veneri conſecrata.

CVRÆ NON IPSA IN MORTE RELINQVVNT. Hoc eſt, etiam illic amant; & habent peractorum imaginem criminum: ſicut etiam de piis dicturus eſt, *Quæ gratia curruum Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.* Sane ſciendum, ut diximus ſupra, loqui eum de amore generali: ſicut etiam Plato in Sympoſio tractat. Nihil enim intereſt quid quis amet, dummodo amore teneatur. Notandum etiam (nam rarum eſt) quia cum maſculino genere ſupra uſus ſit, ut, *Hic quos durus amor*: tantum fœminarum ponit exempla. Non quod deſint viri: ſed elegit ſexum impatientem ad amandum. Tamen paulo poſt etiam Sichæi facturus eſt commemorationem.

HIS PHÆDRAM. Hæc filia fuit Minois & Paſiphaës uxor Theſei: quæ privignum Hippolytum amore capta de ſtupro interpellavit: & deſpecta, apud maritum, eum falſi criminis detulit: qui iratus invocavit Ægeum patrem, ut Hippolyto currus agitanti immitteret Phocam: quo facto, & Hippolyto interempto, Phædra amoris impatientia laqueo vitam finivit. PROCRINQVE. Filia Iphidi, uxor Cephali fuit, qui cum venandi ſtudio teneretur, labore feſſus, ad locum quendam adire conſueverat: & illic ad ſe recreandum Auroram vocare. Quod cum ſæpe faceret, amorem in ſe movit Auroræ, quæ ei canem velociſſimum Lælapam nomine donavit: & duo haſtilia inevitabilia: eumque in amplexus rogavit. Ille reſpondit jusjurandum ſe habere cum conjuge mutuæ caſtitatis. Quo audito Aurora reſpondit, Vt probes igitur conjugis caſtitatem, muta te in mercatorem. quo facto ille it ad Procrin, & oblatis muneribus impetratoque coitu, confeſſus eſt maritum ſe eſſe: quod illa dolens, cum audiſſet à ruſtico quodam amare eum Auroram, quam invocare conſueverat, ad ſylvas profecta eſt, & in fruteris latuit ad deprehendendum maritum cum pellice. Qui cum more ſolito Auroram vocaret, Procris egredi cupiens frutera commovit: ſperans Cephalus feram, haſtam inevitabilem jecit, & ignarus interemit uxorem. MOESTAMQ. ERIPHYLEN. Hæc Amphiarai auguris Argivi uxor fuit: quæ latentem bello Thebano maritum Polynici prodidit, monili accepto quod ante uxori dederat: qui ductus ad prælium hiatu terræ periit. Cujus filius Alcmæon poſtea in vindictam patris matrem necavit: & eſt, ut Oreſtes furore correptus. Vituperatus ſane Virgilius quod *mæſtam* dixerit, quam *Stygeren* legit, id eſt nocentem. Nam *mœſta* eſt ςυγερὴ.

EVADNENQVE. Vxor Capanei fuit, quæ ſe in ardentem mariti rogum præcipitavit. ET PASIPHAEN. Hæc ut diximus, tauri amore flagravit.

LAODAMIA. Vxor Proteſilai fuit: quæ cum maritum in bello Trojano primum periiſſe cognoviſſet, optavit ut ejus umbram videret: qua re conceſſa non deſerens eum, in amplexu ejus periit.

NVNC FOEMINA CÆNEVS. Cænis virgo fuit: quæ à Neptuno pro ſtupri pretio meruit ſexus mutationem. Fuit etiam invulnerabilis, qui pugnando pro Lapithis contra Centauros, crebris ictibus fuſtium paulatim fixus in terra eſt: poſt mortem tamen in ſexum rediit. Hoc autem dictum Platonicum illud oſtendit, vel Ariſtotelicum, *Animas per* μετεμψύχωσιν *ſexum plerunque mutare.*

DONATI.

FVSI IN OMNEM PARTEM. Quocunque oculos tendere poterant.

SECRETOS. Aut in abdito conſtitutos, aut ſeparatos.

CVRÆ NON IPSA IN MORTE RELINQVVNT. Tanta fuit vis amoris, ut poſt mortem ab iiſdem curis non defererentur.

VARIORVM.

HIS PHÆDRAM. Homer. Odyſſ. λ. HART.

MOESTAMQVE ERIPHYLEN. Στυγερήν τ' Ἐριφύλην. Homer. Odyſſ. λ. HART.

COENEVS. *Cænei haſta*, Proverb. Ovid. lib. 12. Cæneum appellabant hominem mollem & qui muliebribus curis virilem animum exuiſſet. Qui memoratur in fabulis Cæneus, olim virgo fuerat. Virgilius hic iterum fæminam factum canit. CASAVBON. in Athenæum.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inter quas Phœniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſylva in magna; quam Troïus heros,
Vt primum juxta ſtetit, agnovitque per umbram
Obſcuram; qualem primo qui ſurgere menſe,
Aut videt, aut vidiſſe putat per nubila Lunam:
Demiſit lachrymas, dulcique affatus amore eſt:
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
Venerat exſtinctam, ferroque extrema ſecutam.
Funeris heu tibi cauſſa fui. per ſydera juro,
Per ſuperos, & ſiqua fides tellure ſub ima eſt,
Invitus regina tuo de littore ceſſi.
Sed me juſſa deûm, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt, noctemque profundam,
Imperiis egêre ſuis. nec credere quivi,
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.

SERVII.

ERRABAT. Vagabatur. Et bene alluſit: quia & amaverat, & ſe interemerat: ut quaſi incertum eſſet quem circulum poſſet tenere.

OBSCVRAM. Recenti morte: ut diximus ſupra.

INFELIX DIDO. Veniali utitur: & excuſat ſe per neceſſitatem, ne mortis cauſſa fuiſſe videatur.

VERVS MIHI NVNTIVS. κτ̀ τὸ σιωπώμενον intelligendum, quod ſit nuntiatus Didonis interitus. Alii ad ignem referunt viſum. Alii ad Mercurium qui ait, *Certa mori*. Sed in neutro ejus ei etiam mortis genus eſt ſignificatum: & hinc dicit, *Ferroque extrema ſecutam*. Sane qui nuntiat, genere tantum dicitur maſculino. Quod autem nuntiatur, licet neutro dicatur, tamen invenitur & maſculini.

FVNERIS HEV TIBI CAVSSA FVI. Ac ſi diceret, qui fueram ante voluptatis.

SI QVA FIDES TELLVRE SVB IMA EST. Vbi promiſſa exitum non habent. Reſpexit autem ad Orpheum, qui receptam perdidit conjugem.

QVÆ NVNC HAS IRE PER VMBRAS. Argumentatur ex eo quod eſt inferos ſubire compulſus, invitum ſe reliquiſſe Carthaginem.

SENTA SITV. Squallida. Et eſt tranſlatio à terra inculta. *Situs* autem proprie eſt lanugo quædam ex humore procreata. Et fit in locis Sole carentibus.

NEC CREDERE QVIVI. Argumentationem tetendit: ac ſi diceret, ſi credidiſſem, forte etiam deorum juſſa contemnerem.

SISTE GRADVM. Diſcedere eam datur intelligi.

DONATI.

VMBRAM OBSCVRAM. Cum dicit *umbram obſcuram*, habuit aliquid luminis. id enim eſt *Obſcurum*, quod oſtendat aliquam lucem, ſed & maximas habet mixtas tenebras.

DEMISIT LACHRYMAS. Non cogitavit flere: nam dolor verus, repentinos fletus non coactos excludit.

INFELIX DIDO. Perſonarum & cauſarum ratio habetur. Dido fuit aſpera propter recentis facti cauſam: cujus quantus dolor fuerit, oſtendit exitus. Acerbitas etiam vulneris, & aſpectus authoris, dolorem duplicabat. Æneas autem ſe reum agnoſcit, & interpoſita purgatione factum fatetur. INFELIX DIDO. Oſtendit dolorem quod miſerabiliter ferat: & augetur quod ferro perierit.

PER SYDERA. Firmamentum ponit purgationis, quia apud illam fide carebat: & quia hominum teſtimonium adhiberi non poterat, adhibet deorum.

ET SI QVA FIDES. Quia neſciebat quod genus jurisjurandi apud inferos eſſet, poſuit generalem jurationem.

INVITVS. Non te fugi, ſed potiorum juſſis ceſſi. DE TVO LITTORE. Quaſi dicat, mutavi locum, ſed te in animo retinui.

NEC CREDERE QVIVI. Mendacio veriſimili tutatur cauſam. Ipſa primo ſilendo, & ſe avertendo, & poſtremo fugiendo, oſtendit iram.

VARIORVM.

INTER QVAS PHOENISSA. Macrob. lib. 5. cap. 2. Saturn.

QVALEM PRIMO QVI MENSE, &c. *Primo menſe*, primos dies menſis intelligit, primo ortu, cum jam apparere plena incipit. idque græcæ gentis more, quæ à nova Luna eum auſpicabatur. BRODÆVS, lib. 1. cap. 26.

PER SVPEROS, ET SI QVA FIDES. Turneb. lib. 23. cap. 3.

TEQVE ASPECTV. Vide Agell. lib. 4. c. 16. Indic. Erythræi Virgil.

Quem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc eſt.
Talibus Æneas ardentem, & torva tuentem
Lenibat dictis animum, lachrymaſque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat:
Nec magis incœpto vultum ſermone movetur,
Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem proripuit ſeſe, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: conjux ubi priſtinus illi
Reſpondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas caſu percuſſus iniquo,
Proſequitur lachrymans longe, & miſeratus euntem eſt.
Inde datum molitur iter: jamque arva tenebant
Vltima, quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis

SERVII.

EXTREMVM FATO QVOD TE ALLOQVOR, HOC EST. Aut quia deus futurus eſt: aut, quod melius eſt, quia poſt mortem tenebit alterum circulum, viris fortibus ſcilicet, non amantibus datum.

TORVA. Pro torve, id eſt terribiliter.

LENIBAT. Pro leniebat. & antique dixit: ut, *Squamis auroque polibant*, pro poliebant. Majores enim in omnibus conjugationibus imperativo *bam* addebant, & faciebant imperfectum ab indicativo: quod in tribus adhuc obſervatur: in quarta etiam E additur, ut nutri nutriebat. LACHRYMASQVE CIEBAT. Sibi non Didoni, vel profundebat, aut certe illud dicit, Sermo quidem ejus lachrymas exciebat: ſed illa immobilis manſit. Tractum autem eſt hoc de Homero, qui inducit Ajacis umbram Vlyſſis colloquia fugientem, quod ei fuerat cauſſa mortis. Nam *ciere* eſt proprie alteri fletum movere.

INCOEPTO SERMONE. A principio orationis.

DVRA SILEX. Saxi eſt ſpecies: generalitas enim eſſe non poteſt ſequente ſpecialitate. Nam cautem Marpeſiam, Parium lapidem dicit. Marpeſos enim mons eſt Pariæ inſulæ.

TANDEM. Quaſi diu deliberaverit.

VMBRIFERVM. Vmbroſum. Frondoſum. PRISTINVS. Prior: quod difficile invenitur. Nam de hoc ſermone quærit & Probus & alii.

RESPONDET CVRIS. Aut pari eam diligit affectione: quod in Ænea non fuit, qui plus amatus eſt, & amantem deſeruit: ut expreſſio rei ſupradictæ ſit. ÆQVATQVE SICHÆVS AMOREM. Aut certe reſpondet curis: par eſt mortis ſimilitudine. Ferro enim uterque conſumptus eſt.

PROSEQVITVR LACHRYMIS LONGE. Oculis eam ſequebatur humentibus.

DATVM MOLITVR ITER. Peragit. *Datum* autem dixit, aut ratione fati conceſſum: aut oblatum fortuito, quod τυχὸν dicunt, an injunctum? ARVA TENEBANT VLTIMA. Atqui multa adhuc ſuperſunt: ſed dixit quantum ad y pertinet literam. In his enim quæ dixit, miſta ſunt virtutibus vitia. In his autem quæ dicturus eſt, nocentum pœnas à piorum ſegregat meritis. Nam inferi (ut diximus ſupra) humanam continent vitam: hoc eſt animam in corpore conſtitutam. Hæc autem quæ dixit, miſta eſſe manifeſtum eſt. Licet enim in viris fortibus laudetur virtus, eſt tamen vituperabile alienum imperium cædibus occupare. Item amare privignum, crimen eſt: virtus, maritum. Alii diſtinctione mutata dicunt, Tenebant arva, quæ ultima viri fortes frequentant, id eſt quæ poſſident ultima.

HIC ILLI OCCVRRIT TYDEVS. Altheæ & OEnei filius, quem in bello Thebano Menalippus extinxit.

VARIORVM.

EXTREMVM FATO, &c. Hoc ait eſſe extremum verbum, quod eam in vita ſua alloquatur: idque ſibi fato conceſſum, ac proinde æquum putat ſe audiri. Poſt mortem vero ſuam tenebit alium circulum, viris fortibus, non amantibus aſſignatum. GERMAN.

TORVA TVENTEM. Macrob. lib. 5. cap. 1. Sic Odyſſ. λ. Ajax Vlyſſem intuetur. HART.

NEC MAGIS INCEPTO. Movet affectum ex habitu perſonæ Macrob. principio lib. 4.

QVAM SI DVRA SILEX. Proverb. *Obturbas fruſtra, velut unda.* Et *Incus maxima non metuit ſtrepitus.* HART.

TANDEM PRORIPVIT SESE. Augmentum iræ ſuæ Æneam refugiendo teſtata eſt: & ut fuerat inimica, ita diſceſſit. Dicitur ad quem locum, *in nemus umbriferum* ſeu frondoſum ad Sichæum ſuum, qui unum cum ea gerebat animum, & amore mutuo, conſimilique tenebatur. DONATVS.

PROSEQVITVR LACHRYMANS. Amoris affectus quantum valeat, hinc colligi poteſt, quod Æneas vir prudens, apud inferos vel umbram amicæ fugientis proſequitur. NASCIMB.

Par-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Parthenopæus, & Adraſti pallentis imago.
Hic multum fleti ad ſuperos, belloque caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longe ordine cernens,
Ingemuit, Glaucumque, Medontaque, Therſilochumque,
Treis Antenoridas, Cererique ſacrum Polybetem,
Idæumque, etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumſtant animæ dextra, lævaque frequentes.
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt: juvat uſque morari,
Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſſas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniæque phalanges,
Vt videre virum, fulgentiaque arma per umbras;
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora:

SERVII.

PARTHENOPÆVS. Hic Atalantæ & Martis, ſive Melanionis filius rex Arcadiæ fuit, qui Thebana bella puer admodum petiit. ADRASTI PALLENTIS IMAGO. Rex Sicyonis Adraſtus primo fuit, poſt Argivorum ſocer Tydei & Polynicis. Quod autem ait PALLENTIS; aut epitheton eſt umbræ: aut illud reſpexit, quia in bello Thebano conſumptis ſex ducibus ſolus aufugit. Fugæ autem comes ſemper eſt pallor.

HIC MVLTVM FLETI. Id eſt nobiles, quorum mortem magna ſequitur lamentatio. AD. Pro apud. CADVCI. Qui bello ceciderint, id eſt mortui à cadendo. Vnde & cadavera dicta.

LONGO ORDINE. Ingenti multitudine, ut, *Pueri & pavidæ longo ordine matres*: non ad ordinem ſtantes. Sane IN minus eſt, In longo ordine, in ingenti multitudine.

TRIS ANTENORIDAS. Multi ſupradictos accipiunt: quod falſum eſſe Homerus docet, qui eos commemorat. CERERI SACRVM. Sacratum: nomen pro participio.

IDÆVMQVE. Quem aurigam legimus Priami.

ETIAM. Adhuc: ut, *Quæ cura nitentes Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.*

VSQVE. Diu: & eſt adverbium.

TREPIDARE. Pro trepidabant.

CEV QVONDAM PETIERE RATES. Oſtendit vitia nec morte finiri.

FRVSTRATVR HIANTES. Decipit clamare cupientes Nec nos moveat quod aliis umbris verba dat: his ſilentium. Timorem enim exprimit, qui vivis quoque adimit vocem: ut, *Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.*

DEIPHOBVM VIDIT. Qui Helenam duxerat, mortuo Paride. Ad cujus domum primum ire neceſſe erat, ubi fuerat cauſſa bellorum: ut, *Iam Deiphobi dedit ampla ruinam, Vulcano ſuperante, domus.* LACERVM. Pro laceratum. Id eſt habentem ora dilacerata.

DONATI.

MVLTVM FLETI. Quia propter ſuas virtutes magnum reliquerant luctum.

SACRVM POLYBETEN. Oſtendit numina ſuis in morte juvare non poſſe.

PROCERES. Non tantum ordine, ſed meritis.

PHALANGES. Ac ſi tota Græcia ad inferos migraſſe videretur. Oſtendit igitur quanti Æneam hoſtes feciſſent in bello: oſtendit etiam non ſine multa ſua cæde viciſſe Græcos.

VARIORVM.

PARTHENOPÆVS. Lege Phœniſſas Euripids. HART.

ADRASTI PALLENTIS IMAGO. Sunt quos epitheton *palloris* induxerit ad credendum, hunc locum ad Adraſtum referri debere, qui ab Homero meticuloſus, ſupplex & ad genua hoſtis provolutus, ad deprecandam mortem deſcribitur. Tamen mihi verius Adraſto Tydei ſocero convenire videtur; tum quod Tydei mentio eſt propinqua; tum quod pallor & metus ex fide hiſtoriæ & fuga merito ei attribuitur. GERMAN.

MEDONTAQVE. Medontis quidem mentio eſt apud Hom. 4. Sed quis hic Trojanus fuerit, fatentur interpretes ſe neſcire. Itaque Naſcimb. malit legi MYDONAQVE: qui Iliad. 21. ab Achille interficitur: cum præſertim & ibi jungatur cum Therſilocho. TAVBM.

ATQVE HIC PRIAMIDEM. Turneb. l. 28. cap. 46.

PRIAMIDEM LANIATVM. Rhetoricum exemplum copiæ, & partitionis. HART.

Ora

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ora, manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeo agnovit pavitantem, & dira tegentem
Supplicia: & notis compellat vocibus ultro:
Deiphobe armipotens, genus alto à ſanguine Teucri,
Quis tam crudeleis optavit ſumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama ſuprema
Nocte tulit, feſſum vaſta te cæde Pelaſgûm
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhoeteo in littore inanem
Conſtitui, & magna Manes ter voce vocavi.
Nomen & arma locum ſervant: te amice nequivi
Conſpicere, & patria decedens ponere terra.
Atque hic Priamides: Nihil ô tibi amice relictum eſt:
Omnia Deiphobo ſolviſti, & funeris umbris.
Sed me fata mea, & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſêre malis; illa hæc monumenta reliquit.

SERVII.

POPVLATA. Vaſtata, id eſt deformia ſublatis auribus. TRVNCAS. Truncatas.

INHONESTO. Fœdo, deformi, turpi, ut Terentius, *Illumne obſecro inhoneſtum hominem, quem mercatus eſt here, ſenem mulierem?*

PAVITANTEM. Ne agnoſceretur timentem. TEGENTEM. Tegere volentem. Nam truncatis manibus quid tegebat? *Tegere* autem eſt celare: ut è contra nudare eſt indicare: ut, *Trajectaque pectora ferro Nudavit.*

NOTIS VOCIBVS. Amicabilibus.

OPTAVIT SVMERE. Elegit ut ſumeret. DE TE. Pro in te.

RHOETEO IN LITTORE. Vbi erat aſylum Ajacis: ſicut in Sigæo Achillis. Et bene illic, quaſi ubi tutatus eſſe potueram. Sane Rhætejum dicitur: & facit Rhœteum. Cytherea, à Cythera.

ET ARMA. Depicta ſcilicet. SERVANT. Obtinent. TE, Pro tuum corpus: ut, *Nunc me fluctus habet.*

OMNIA SOLVISTI. Quia conſtituto tumulo manes vocavit. ET FVNERIS VMBRIS. Sepulturæ meæ umbris. Nam funus illic eſſe non potuit, ubi nec cadaver quidem fuerat.

FATA MEA, ET SCELVS EXITIALE LACENÆ. Secundum Mathematicos, qui dicunt etiam inimicitias ex fato deſcendere. Vnde iſta conjunxit, *fatum* & *ſcelus* Helenæ, per quæ illi mors contigit.

MONVMENTA. Sermo medius, dictus ab eo quod moneat mentem. Vnde eſt hic de malis. Econtra in tertio, *Manuum tibi quæ monumenta mearum Sunt puer.*

DONATI.

TEGENTEM. Non quia poſſet manibus, ſed quia toto ſe corpore ſubtrahere conabatur, aut totum avertere.

QVIS. Non tam interrogantis hæc ſunt, quam admirantis & dolentis. Admiratur primo, cogitare quempiam potuiſſe tot adverſa ſupplicia in viro tam forti: deinde quod auſus eſſet implere; deinde quod totum corpus ſupplicio inſectatus eſſet.

FESSVM PROCVBVISSE SVPER ACERVVM. Magna laude afficit: non enim dixit occiſum, ſed procubuiſſe laſſatum.

EGOMET. Quaſi dicat, Non aliis commiſi. INANEM. Quia inter hoſtes confuſos jacens reperiri non potuiſti.

TE AMICE. Feci quod potui, non quod volui: quia te reperire non potui.

VARIORVM.

AVRIBVS ET TRVNCAS. Pathos à debilitate. Macrob. lib. 4. cap. 3. Saturn. Homer. Iliad. ϖ.

PAVITANTEM AC DIRA TEG. SVPPLICIA. Præ pudore nolebat agnoſci. per *ſupplicia*, intellige vulnera. Deiphobus autem nihil admiſerat, ut ſuppliciis dignus eſſe videretur: ſed occulte Græcis indignatur Poëta, qui hominem innocentem, ac ſtrenue pro patria pugnantem tali ſupplicio crudeliter affecerint, quale ne ſceleſtis quidem inferri ſolet. NASCIMB.

TER VOCE VOCAVI. Ex Auſonio illuſtrat Turneb. lib. 22. c. 10. Franc. Florid. Subſec. lib. 2. cap. 10.

FVNERIS VMBRIS. Adumbratione ſepulturæ in inani ſepulchro. Turneb. lib. 23. cap. 3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti: & nimium meminiſſe neceſſe eſt:
Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo:
Illa chorum ſimulans, evanteis Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipſa tenebat
Ingentem, & ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, ſomnoque gravatum
Infœlix habuit thalamus, preſſitque jacentem
Dulcis & alta quies, placidæque ſimillima morti.
Egregia interea conjux arma omnia tectis
Emovet, & fidum capiti ſubduxerat enſem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit:
Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam exſtingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo: comes additur una
Hortator ſcelerum Æolides. Dii talia Grajis
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.
Sed te qui vivum caſus, age fare viciſſim,

SERVII.

EGERIMVS. *Ri* metri neceſſitate corripuit. MEMINISSE NECESSE EST. Cicero, cui placet, oblivifcitur: cui dolet, meminit. Ergo quia dolet, meminerit neceſſe eſt.

FATALIS. Mortifer, ut, *Fatiferumque enſem.* SVPER ARDVA VENIT PERGAMA. Aut quod in arce eſt poſitus: aut quia dejectis muris ſupra tractus eſt. GRAVIS. Gravidus. ut, *Graves tentabunt pabula fœtas.* Supra autem dixerat, *Fœta armis.*

EVANTEIS. Evanteis Phrygias: aliter non ſtat verſus. *Evanteis* autem Bachantes, à Libero qui *Evan* dicitur. Chorum autem ait multitudinem in ſacra collectam.

CIRCVMDVCEBAT. Diviſit in duos verſus unam partem: ſed ideo quia eſt compoſita. Lyrici vero etiam incompoſitam partem orationis in duos dividunt verſus.

CONFECTVM CVRIS. Atqui vacaverat gaudiis: ſed illuc oſtendit, quod ait Statius, *Stant veteres ante ora metus.* Nam curæ ferebantur ſuo impetu ex priſtino bellorum tumultu. Alii hanc ipſam curam volunt: quod habebat conjugem pernicioſam maritis. Vnde ſequitur, EGREGIA INTEREA CONIVX, per Ironiam.

VOCAT MENELAVM, & LIMINA PANDIT. Ante pandit, & ſic vocat: ut, *Subeunt luco fluviumque relinquunt.*

ID MAGNVM SPERANS FORE MVNVS AMANTI. Putavit ſe vitia præterita præſentibus poſſe celare, quod etiam ſequens indicat verſus.

ÆOLIDES. Vlyſſes: qui ubique talis inducitur. Nam Anticliæ filius eſt, quæ ante Laërtæ nuptias clam cum Siſypho Æoli filio concubuit. Vnde Vlyſſes natus eſt. Hoc ei & in Ovidio Ajax objicit, *Quid ſanguine cretus Siſyphio.* Alii Ilidem legunt, de quo nuſquam legimus. SI. Siquidem. VICISSIM. Quia ipſa narraveat.

DONATI.

ILLA. Propter odium nomen non poſuit: ſic ſupra Lacænæ dixit.

INFELIX THALAMVS. Vel quia in eo talem habui uxorem: vel quia ibi tot ſuppliciis ſum affectus.

CONIVNX. Ex hoc nomine deteſtabilius ſcelus facit, quod violatum ſit conjugium, quod ſacrum eſſe oportet. CONIVNX. Non dixit mea, ſed quæ multorum fuiſſet, neque ſe amaret.

DII TALIA GRAIIS. Pulchra apoſtrophe, & multa continens. Oſtendit autem tanti ſceleris ſolos deos ultores eſſe poſſe.

AGE FARE Quærit optime, Deiphobus: ſed Poëta optimo conſilio abſcindit reſponſionem, ne dicta iterum dicenda ſint.

VARIORVM.

FALSA INTER GAVDIA. Multis diſputatur in Philebo Platonis, an gaudia falſa dici poſſint, ut & opiniones veræ & falſæ. In eam tamen ſententiam fit diſceſſio, ut ſtatuatur & veras & falſas dici voluptates. GERMAN.

DII TALIA GRAIIS, &c. Hier. Magius, lib. 3. Miſcell. cap. 5.

At-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Attulerint; pelagine venis erroribus actus?
An monitu divûm? an quæ te fortuna fatigat,
Vt triſteis ſine Sole domos, loca turbida adires?
Hac vice ſermonum roſeis Aurora quadrigis
Iam medium ætherio curſu trajecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breviterque affata Sibylla eſt:
Nox ruit Ænea; nos flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, parteis ubi ſe via findit in ambas:
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit,
Hac iter Elyſium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.
Deiphobus contra: Ne ſævi magna ſacerdos:

SERVII.

PELAGINE VENIS ERRORIBVS ACTVS? Non ad inferos, ſed ad locum in quo inferorum deſcenſus eſt: id eſt ad Avernum, ſi intra terram ſunt inferi. Alii altius intelligunt, qui ſub terra eſſe inferos volunt ſecundum chorographos & geometras, qui dicunt terram σφαιροειδῆ eſſe, quę aqua & aëre ſuſtentatur: quod ſi eſt ad Antipodes poteſt navigatione perveniri: quia quantum ad nos ſpectat, inferi ſunt, ſicut nos illis. Hinc eſt quod terram eſſe inferos dicimus: quanquam illud ſit, quia novem cingitur circulis. Tiberianus etiam inducit epiſtolam vento allatam ab Antipodibus, quæ habet, *Superi inferis ſalutem.* qua occaſione tractat reciprocum hoc quod diximus ſupra. Nam prudentiores, etiam animas per μετεμψύχωσιν dicunt ad alterius climatis corpora tranſire: nec in eo orbe verſari in quo prius fuerint. Vnde ait Lucanus, *Regit idem ſpiritus artus, Orbe alio, longæ canicies ſi cognita vitæ.* Sciendum tamen Homericum eſſe. Nam & illic Elpenor ſimiliter Vlyſſem interrogat.

SINE SOLE DOMOS. Non eſt contrarium, *Solemque ſuum ſua ſydera norunt.* Illud enim de campis Elyſiis dicit.

HAC VICE SERMONVM. Hæc ſacra, ut diximus ſupra, præter unius diei ſpatium non tenebant. Vnde veretur Sibylla ne inanibus fabulis datum, id eſt ſtatutum & legitimum tempus teratur. Quod autem dicit *Aurora medium axem trajecerat:* illud oſtendit, quod ſecundum Tuſcos diei ortus eſt à ſexta diei hora. Ortus enim diei habet Auroram. Donatus tamen dicit auroram cum quadrigis poſitam, Solem ſignificare.

BREVITERQVE. Quod congruit moram objurganti.

NOX RVIT. Si per diem ſacra celebrantur, RVIT eſt IMMINET: ſi per noctem, *finitur.* FLENDO. Proprie. nam & lachrymæ & gemitus fuerant. FINDIT IN AMBAS. Compendioſius, quam ſi *duas* diceret. Poteramus enim etiam tertiam ſperare. Sic Saluſtius, *Inter ſecundum atque ultimum bellum Carthaginenſe*, non ait tertium.

ITER ELYSIVM. Ad Elyſium: de quo ſupra diximus. MALORVM. Impiorum: ut *Multa malus ſimulans, vana ſpe luſit amantem.*

IMPIA TARTARA. Vbi puniuntur impii.

NE SÆVI. Ne iraſcere. Terentius, *Ne ſævi tantopere*, & antique dictum eſt. Nam nunc ne ſævias dicimus, nec imperativum jungimus adverbio imperantis.

DONATI.

SED COMES. Quæ illi propterea juncta fuit, ut omnibus inſtrueret ignorantem. BREVITER. Ne longitudine ſermonis tempus tereret, cum ipſa brevitatis admoneret.

IN AMBAS. Honeſta locutio, in *ambas* potius quam in duas. intellige enim quod ambas vias dixerit, quæ eſſent natæ ex una.

VARIORVM.

TRISTES SINE SOLE DOMVS. Id eſt, obſcuras. Alluditur ad ἀΐδης, Plutonis nomen. Euripides in Alceſtide: HART.

HAC VICE SERMONVM. His verbis, ultro citroque habitis: nam homines ita per vices loqui, ut negotia agere dicuntur. unde & pugnare & cantare per vices, ſeu viciſſim & loquendi & pugnandi ſervare vices dicimus. NASC.

IAM MEDIVM ÆTHERIO. Hinc colligunt interpretes noctem civilem à meridie, ſicut diem à media nocte, Romano more inchoare. adeas Gellium lib. 3. cap. 2. & Macrob. lib. 2. Saturn.

TRAIECERAT. Macrobius libro 1. capite tertio, Saturnalium. HART.

NOX RVIT ÆNEA. Verba Sibyllæ admonentis Æneam, ne ſtatutum ſibi tempus conterat, quia breve eſt, nec ultra noctis ſpatium, quod jam dimidium præteriit, extenditur, ideo ait, *nox ruit.* NASCIMB.

HIC LOCVS EST PARTES. Crinitus, lib. 5. cap. 11. de Honeſt. diſcipl.

ELYSIVM. Homerus Odyſſ. δ. Crinitus lib. 5. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Diſcedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i noſtrum: melioribus utere fatis.
Tantum effatus, & in verbo veſtigia torſit.
Reſpicit Æneas ſubito, & ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro.
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta adverſa, ingens, ſolidoque adamante columnæ:
Vis ut nulla virûm, non ipſi exſcindere ferro
Cœlicolæ valeant, ſtat ferrea turris ad auras:
Tiſiphoneque ſedens, palla ſuccincta cruenta,
Veſtibulum inſomnis ſervat noctesque dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæva ſonare

S E R V I I.

EXPLEBO NVMERVM. Vt diximus ſupra, *Explebo* eſt, minuam. Nam ait Ennius, *Navibus explebant ſeſe, terraſque replebant.* quem Caper ſecutus cum de præpoſitione EX tractaret, hoc exemplum poſuit. Senſus ergo eſt, Minuam veſtrum numerum, & reddar tenebris. Nam circa Æneam & Sibyllam aliquid lucis fuiſſe intelligimus: quippe circa vivos. Vnde paulo poſt, *Reſpicit Æneas ſubito.* Et reliqua. Alii EXPLEBO, male putant complebo eſſe, umbrarum ſcilicet, à quibus diſceſſerat, numerum. Alii *explebo numerum*, dicunt eſſe finitum tempus ſtatutum purgationi & in corpus recurram: ut hoc ſit, REDDARQVE TENEBRIS. Nam legimus, *Clauſæ tenebris & carcere cæco*: ut ſit ſenſus, Iraſceris mihi quaſi homo: nonne & ego homo futurus ſum? Alii dicunt cur iraſceris? in locis his ſum, quandiu vitæ per vim ereptæ expleam tempus: poſt *tenebris*, id eſt meis ſedibus reddar. Sed hæc omnia, congrua loco non eſſe manifeſtum eſt. Non enim intelligere poſſumus, Sibylla aliud volente, ſcilicet ut abſcederet; Deiphobum ad aliud reſpondiſſe.

I DECVS NOSTRVM. Aut I decus noſtrum, utere melioribus fatis, inferorum ſcilicet hac comparatione: quia ait ſupra, *An quæ te fortuna fatigat, Vt triſteis ſine Sole domos, loca turbida adires?* Aut certe, I decus, & fatis utere noſtrum melioribus: id eſt quam aut ego aut tu habuimus.

MOENIA LATA VIDET. Tartarum dicit, quem vult eſſe carcerem inferorum. Quod autem ait LATA, nocentum exprimit multitudinem. TRIPLICI CIRCVNDATA MVRO. Valde munitum indicat locum.

TORQVET. Trahit, volvit.

PORTA ADVERSA INGENS. Diſtinctione excludendum eſt vitium de duobus epithetis. SOLIDOQVE ADAMANTE. Lapis eſt duriſſimus: & tantæ ſoliditatis, ut nec ferro poſſit infringi, quem hircino ſanguine frangi dicunt.

VIS VT NVLLA VIRVM. *Virum* non ad ſexum retulit, ſed ad virtutem: hoc eſt, virorum fortium. ut Cicero, *Virum res illa quærebat.* cum de viro forti diceret. Per hoc autem oſtendit nullum de tartaro ad ſuperos poſſe remeare, ne numinum quidem favore

STAT. Eminet. AVRAS autem inferis congruas intelligamus. Statius de Mercurio ait, *Pigræ auræ ejus impediebant volatum.* De illo enim loco multi quærunt, *Quis tantus plangor ad auras?* Et Pollio dicit Æneæ & Sibyllæ, quas illi ſecum traxerant: cum conſtet eſſe etiam illic auras.

EXAVDIRI. Exaudiebantur.

D O N A T I.

MELIORIBVS VTERE FATIS. Placavit Sibyllam, & Æneæ felicia ominatus eſt.

MOENIA LATA VIDET. Locum deſcribit idoneum coërcendis reis. Primo triplici muro clauditur, ne facile evadere poſſint. Portæ ita ſunt robuſtæ, ut neque vi divina, neque humana poſſint frangi. Poſtremo omnia fluvius claudit, qui & ſaxis & flammis tranſitum prohibet.

V A R I O R V M.

EXPLEBO NVMERVM, REDDARQVE TENEBRIS. ὕστερον πρότερον hic videtur in ſenſu. Nam illud poſterius dictum fuit, quod prius dicendum fuerat: nam prius tenebris reddatur, quam numerum annorum compleat neceſſe eſt. Sit igitur ſenſus: à vobis diſcedam in tenebras, ibique annos purgationis meæ explebo. Vel explebo annorum numerum, quo expleto reddar tenebris, id eſt rurſus humanum corpus occupabo. Nam anima humano corpori incluſa, tanquam in carcere deterrimo, denſiſſimiſque in tenebris verſari videtur. NASCIMB.

EXPLEBO NVMERVM. Parrhaſius in Servium P. 28.

RESPICIT ÆNEAS SVBITO. Crinitus lib. 5. cap. 11. de Hon. Diſcipl.

MOENIA LATA VIDET. Petrus Crinitus lib. 5. cap. 11. HART.

TISIPHONEQVE SEDENS. Turneb. lib. 28. cap. 46.

Ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Verbera: tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
Conſtitit Æneas, ſtrepitumque exterritus hauſit:
Quæ ſcelerum facies? ô virgo effare, quibuſve
Vrgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates ſic orſa loqui: Dux inclyte Teucrum,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen.
Sed me cum lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipſa deûm pœnas docuit, perque omnia duxit.
Gnoſius hæc Radamanthus habet duriſſima regna:
Caſtigatque, auditque dolos: ſubigitque fateri.
Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuo ſonteis ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans, torvoſque ſiniſtra
Intentans angueis, vocat agmina ſæva ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ

SERVII.

TRACTÆQVE CATENÆ. Et genitivus ſingularis poteſt eſſe, & nominativus pluralis.

STREPITVMQVE EXTERRITVS HAVSIT. Hoc eſt, Hauſit & exterritus eſt, & Hypallage eſt.

SCELERVM FACIES. Species: ut ſupra, *Viſa maris facies, & non tolerabile numen.*

NVLLI FAS CASTO. Pio. Et hæc reſponſio oſtendit Æneam quidem voluiſſe ingredi: ſed quaſi pium prohibitum. INSISTERE LIMEN. Inſiſto illam rem dicimus, non illi rei: quod qui dicunt, decipiuntur propter, *Inſto illi rei.*

SED ME. Quia occurrebat, Vnde ipſa cognoviſti?

DEVM POENAS DOCVIT. Aut quas dii nocentibus ſtatuerunt: aut Titanum, quos legimus deos ex terra progenitos. Aut re vera dicit pœnas deorum. Fertur namque ab Orpheo, quod dii pejerantes per Stygem paludem, novem annorum ſpatio puniuntur in Tartaro. Vnde ait Statius, *Et Styx perjuria divum Arguit.*

RADAMANTHVS. Radamanthus, Minos, & Æacus filii Iovis & Europæ fuerunt: qui poſtea facti ſunt apud Inferos judices.

SVBIGITQVE FATERI. Compellit ad confeſſionem.

FVRTO LÆTATVS INANI. Latebra non valde profutura: quippe quæ fuerant publicanda poſt mortem.

DISTVLIT IN SERAM. Gravem: ut Saluſtius, *Serum bellum in anguſtiis futurum.* PIACVLA COMMISSA. Propter quæ expiatio debetur.

ACCINCTA FLAGELLO. Aut hoc dixit quod videmus: quia qui longo flagello utitur, ut id poſt ictum in ſe revolvat, neceſſe eſt. Aut ACCINCTA, dixit inſtrûcta ad verbera ſcilicet, id eſt nocentes flagello quatit ipſa præparata.

AGMINA SÆVA SORORVM. Aut impetus: ut de Harpyiis dixit: aut ſerpentum agmina, quos pro comis habent.

TVM DEMVM HORRISONO STRIDENTES CARDINE SACRÆ PANDVNTVR PORTÆ. Mittuntur inquit poſt verbera ad æternum ſupplicium. Et eſt ſecutus ordinem juris antiquum. Nam poſt habitam quæſtionem, in Tullianum ad ultimum ſupplicium mittebantur. Alii hoc à poëta dictum volunt, ut illa loquente intelligamus portam eſſe patefactam Alii continuant narrationem. SACRÆ. Execrabiles.

DONATI.

DVX INCLYTE. Magna Poëtæ copia. quoties enim Sibyllam loquentem inducit cum Ænea, toties principia cum ejus laude variavit.

DISTVLIT. Nam quamvis homines ſcelerati tacuerint, non tamen pœnas evaſerunt, ſed in aliud tempus diſtulerunt.

VARIORVM.

SCELERATVM INSISTERE LIMEN. *Limen* ideo *ſceleratum* dixit, quia furiarum ſedes eſt in limine; ut lib. 4. *Vltriceſque ſedent in limine diræ.* GERMAN.

FVRTO LÆTATVR INANI. Furtum hic non accipit, pro ablatione rei alienæ, invito domino: ſed pro omni noxa mala, furtim & in operto perpetrata. HORTENS.

COMMISSA PIACVLA MORTEM. Commiſſum piaculum eſt, inquit Turnebus, cum id factum eſt, cujus cauſa piaculum dandum, & facienda ſacra piacularia: ut cum fraus commiſſa eſt, vel facinus, eo modo quo à Iuriſconſultis commiſſa dicitur ſtipulatio & pæna. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Panduntur portæ. cernis cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Sævior intus habet ſedem. tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub umbras,
Quantus ad ætherium cœli ſuſpectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
Hic & Aloïdas geminos, immania vidi
Corpora, qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperiſque Iovem detrudere regnis.
Vidi & crudeleis dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iovis, & ſonitus imitatur Olympi.
Quattuor hic invectus equis, & lampada quaſſans,

SERVII.

CERNIS CVSTODIA QVALIS. Cuſtodia eſt quæ cuſtodit, non quæ cuſtoditur. Vſurpatum eſt autem ſicut hoſpita, ſicut neptis. Nam hic & hæc cuſtos facit. Ea enim quæ in *o* exeunt, ut fullo: in *os*, ut nepos: in *es* ut hoſpes, fœminina ex ſe non faciunt. quæ autem invenimus, uſurpata ſunt. Vnde & diſſimilia inveniuntur. Nam cuſtos cuſtodia facit: & nepos neptis: hoſpes, hoſpita.

VESTIBVLO SEDEAT? Megæram ſignificat.

QVINQVAGINTA. Hoc autem dicit, Cernis hanc quam ſæva ſit? eſt intus alia. IMMANIS ATRIS HIATIBVS. Quæ eſt ſævior quam Hydra fuit. Multi ipſam Hydram volunt, quod non procedit. Nam eam in aditu legimus inferorum: ut, Ac bellua Lernæ: quam alii tria volunt habuiſſe capita: alii novem: Simonides quinquaginta dicit.

TARTARVS. Vel quia omnia illic turbata ſunt, ἀπὸ τῆς ταραχῆς: aut quod eſt melius, ἀπὸ τοῦ ταρταρίζειν, id eſt à tremore frigoris. Sole enim caret.

BIS PATET IN PRÆCEPS. Ideo *in præceps* addidit: quia poteſt quid etiam ſurſum patere. Videtur autem hoc prudentioribus ideo dictum: quia ſecundum rationem Sphæræ Sol cum in unam conceſſerit partem, duæ quaſi Tartarum faciunt: una à qua diſceſſit: & altera ad quam nunquam accedit. quod melius ſphæræ indicat ratio. Hoc autem dicit, Tartarus ipſe bis tantum in præceps patet, & tendit ſub umbras.

QVANTVS EST SVSPECTVS. id eſt altitudo ad olympum ætherium: & deeſt EST.

HIC GENVS ANTIQVVM TERRÆ. Id eſt primum. Titanas enim contra Saturnum genuit: Gigantes poſtea contra Iovem. Et ferunt fabulæ, Titanas ab irata contra deos Terra, ad ejus ultionem creatos: Vnde & Titanes dicti ſunt ἀπὸ τῆς τίσεως, id eſt ab ultione. De his autem ſolus Sol abſtinuiſſe narratur ab injuria numinum: unde & cœlum meruit.

ALOIDAS GEMINOS. Aloëus Iphimediam uxorem habuit: quæ compreſſa à Neptuno, duos peperit, Othum & Ephialtem: qui digitis novem per ſingulos menſes creſcebant. Freti itaque altitudine, cœlum voluere ſubvertere: ſed confixi ſunt Dianæ & Apollinis telis. Aloidas autem ſic dixit, ut de Hercule Amphitryoniades dicimus. GEMINOS. Sui ſimiles.

CRVDELEIS POENAS. Sævas, nimias. Nam non dicit indignas ferentem, qui ſacrilegus fuit.

SALMONEA. Salmoneus Æoli filius fuit, non regis ventorum, ſed cujuſdam apud Elidem ubi regnavit: qui fabricato ponte æreo, ſuper eum agitabat currus ad imitanda tonitrua: & in quem fuiſſet jaculatus facem, eum jubebat occidi. hic poſtea verum fulmen expertus eſt.

DONATI.

CVSTODIA QVALIS. Non expreſſit quæ eſſet, ut quicquid tetrum, horrendum, ac deteſtabile eſſet, contuens colligeret æſtimatio. Ergo ſuppreſſit ſpecialitatem, ne ſola putaretur quæ forte poſuiſſet.

SEDEAT. Vt oſtendat aſſiduitatem & continuationem facti.

BIS PATET IN PRÆCEPS. Vt ſi cæli altitudo ſit centum, profunditas inferni ſit ducenta. ne Aloidæ, qui manibus cælum tangerent, ex infimo inferno faſtigium poſſent tangere, & inde abire.

VARIORVM.

BIS PATET IN PRÆCEPS. Hom. Iliad. θ. H.

DANTEM SALMONEA, &c. De Salmoneo, Turneb. lib. 9. Cap. 9. Hieron. Magius lib. 1. Miſc. cap. 1. Tom. 2. Lampad.

DVM FLAMMAS IOVIS. Crinitus lib. 2. c. 10. de Honeſt. Diſcip. Volaterranus lib. 30. cap. de Machinis bellicis in Philo.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Per Grajûm populos, mediæque per Elidis urbem
Ibat ovans, divûmque ſibi poſcebat honorem:
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen,
Ære & cornipedum curſu ſimularat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit (non ille faces, nec fumea tedis
Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
Nec non & Tityon Terræ omniparentis alumnum
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur: roſtroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis
Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?
Quos ſuper atra ſilex jamjam lapſura, cadentique

SERVII.

MEDIÆQVE PER ELIDIS VRBEM IBAT OVANS. Hinc eſt indignatio, quod in ea civitate Iovem imitabatur, in qua ſpecialiter Iuppiter colitur.

DENSA INTER NVBILA TELVM CONTORSIT. Oſtendit fulminis cauſſam & originem.

FVMEA LVMINA. Id eſt terrena. Nam æthereus ignis caret fumo: ſolo enim ſplendore viget.

NEC NON ET TITYON. Tityus ſecundum alios filius Terræ fuit: ſecundum alios à Terra nutritus. Vnde elegit ſermonem quo utrunque ſignificaret. Nam *alumnum* dicit. Hic amavit Latonam: propter quod Apollinis confixus eſt ſagittis. Et damnatus hac lege apud inferos, ut ejus jecur vultur exedat. Quanquam Homerus viciſſim dicat duos vultures ſibi in ejus pœnam ſuccedere. Sane in uſu eſt VVLTVR: licet Cicero vulturius dixerit, quod quidem poteſt eſſe & derivativum. Ennius, *Vulturis in campo miſerum mandebat homonem.* Declinatur autem hic Tityos, hujus Tityi: ſicut Delos Deli.

PER TOTA NOVEM CVI IVGERA CORPVS PORRIGITVR. Quantum ad publicam faciem, magnitudinem oſtendit corporis: ſed illud ſignificat, quia de amatore loquitur, libidinem late patere, ut ait ſupra. *Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem Lugentes campi.* Sane de his omnibus rebus mire reddit rationem Lucretius: & confirmat in noſtra vita eſſe omnia quæ finguntur de inferis. Dicit enim, Tityon amorem eſſe, hoc eſt libidinem: quæ ſecundum Phyſicos & Medicos in jecore eſt: ſicut riſus in ſplene, iracundia in felle. Vnde etiam exeſum à vulture dicitur in pœnam renaſci: etenim libidini non ſatis fit re ſemel peracta, ſed recrudeſcit ſemper. Vnde ait Horatius, *Incontinentis aut Tityi jecur.* Ipſe etiam Lucretius dicit per eos, ſuper quos jamjam caſurus imminet lapis, ſuperſtitioſos ſignificari: qui inaniter ſemper verentur: & de diis & cœlo & locis ſuperioribus male opinantur. Nam religioſi ſunt qui per reverentiam timent. Per eos autem qui ſaxum volvunt, ambitum vult & repulſam ſignificari: quia ſemel repulſi, petitores ambire non deſinunt. Per *rotam* autem oſtendit negotiatores, qui ſemper tempeſtatibus turbinibuſque volvuntur.

FOECVNDAQVE POENIS. Fœcunda in pœnam.

RIMATVR. Paſcitur: ut, *Rimantur prata Cayſtri.* FIBRIS. Fibræ ſunt eminentiæ jecoris.

QVID MEMOREM LAPITHAS? Hi populi Theſſaliæ fuerunt, quibus imperabat Ixion amiciſſimus (ut diximus ſupra) Iovi, Phlegyæ filius: qui poſt nubis coitum fictæ in formam Iunonis, cum ſe de ejus ſtupro jactaret, ab irato Iove ad inferos truſus eſt, & illic religatus ad rotam circunfuſam ſerpentibus. PIRITHOVM. Et hic unus de Lapithis fuit, qui deſcendit cum Theſeo ad rapiendam Proſerpinam.

DONATI.

TITYON. Monoptoton declinatur. Nam Tityonem diceret, ſi per caſus variari potuiſſet.

QVID MEMOREM LAPYTHAS? Genus eſt tranſitus per omiſſionem: & ponitur ne continuatio narrationis horreſcat.

VARIORVM.

OMNIPARENTIS ALVMNVM. Hom. Odyſſ. λ. Macrob. lib. 5. cap. 7. HART.

IMMANIS VVLTVM. Macrob. lib. 4. cap. 4. HART.

ATRA SILEX. Proverb. *Tantali lapis.* Ovid. lib. 4. Transformationum eadem proſecutus. Macrob. lib. 4. c. 4. HART.

NEC NON TYTION. Ex Homero Macrob. lib. 5. cap. 7. Saturn.

ROSTROQVE IMMANIS, &c. Pathos à modo Macrob. lib. 4. c. 4. Saturn.

Immi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Imminet adſimilis: lucent Genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu: Furiarum maxima juxta
Accubat, & manibus prohibet contingere menſas;
Exſurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatusve parens, & fraus innexa clienti:
Aut qui divitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis: quæ maxima turba eſt:

SERVII.

ADSIMILIS. Valde ſimilis, *ad* enim vacat: & à majoribus ad ornatum adhibebatur, ut, Horatius *Qua populus adſita certis limitibus vicina refugit Iurgia.* LVCENT GENIALIBVS ALTIS. Aliud eſt: Tantalus rex Corinthiorum amicus numinibus fuit: qui cum frequenter eos ſuſciperet: & quodam tempore defuiſſent epulæ: filium ſuum Pelopem occidit, & diis epulandum appoſuit. Tunc abſtinentibus cunctis, Ceres humerum ejus exedit, & cum eum dii per Mercurium revocare ad ſuperos vellent, eburneus ei eſt humerus reſtitutus, ſicut ſupra: *Humeroque Pelops inſignis eburno.* Ideo autem ſola Ceres dicitur comeſſe, quia ipſa ipſa eſt terra, quæ corpus reſolvit. Per Mercurium autem ob hoc fingitur eſſe revocatus: quod ipſe eſt deus prudentiæ, per quam Philoſophi deprehenderunt παλιγγενεσίαν vel μετεμψύχωσιν. Tantalus autem hac lege apud inferos dicitur eſſe damnatus, ut in Eridano inferorum ſtans, nec undis præſentibus, nec vicinis ejus pomariis perfruatur. Per hæc autem avaritia ſignificatur: ut etiam Horatius, *Quid rides? mutato nomine de te Fabula narratur.* GENIALIBVS. Veluti genialibus. Nam geniales proprie ſunt, qui ſternuntur puellis nubentibus: dicti à generandis liberis.

AVREA FVLCRA. Quibus fulcimur, id eſt ſuſtinemur.

REGIFICO LVXV. Regali ambitu. FVRIARVM MAXIMA. Id eſt ſæviſſima, hoc eſt fames. ut, *Vobis furiarum ego maxima pando.* Vnde & famem prænuntiat, ut hanc eſſe furiarum maximam doceat.

ET MANIBVS. Illorum ſcilicet, non ſuis.

FACEM ATTOLLENS. Injiciens ignem avaritiæ, ut abſtineant.

QVIBVS INVISI FRATRES. Hæc quidem conſtat dicta eſſe generaliter. Poſſunt tamen & ad ſpeciem trahi: ut Ægyſtum & Danaum, Atreum & Thyeſten, Eteoclem & Polynicem ſignificare videatur. Bene autem dicendo INVISI, per id quod leve eſt, etiam majora complexus eſt.

PVLSATVSVE PARENS. Item quod levius eſt dixit, parricidii comparatione. Poſſumus autem OEdipum accipere Laii extinctorem. AVT FRAVS INNEXA CLIENTI. Ex lege duodecim tabularum venit, in quibus ſcriptum eſt, *Patronus, ſi clienti fraudem fecerit, ſacer eſto.* Si enim clientes quaſi colentes ſunt, Patroni quaſi patres: tantundem eſt clientem, quantum filium fallere. Et hoc poſſe fieri ex Horatii dictis intelligimus: qui cum loqueretur de avaris potentibus, ait de vicino cliente, *Pellitur paternos in ſinu ferens deos.* Vrbano tamen hoc diſplicet: & dicit rarum eſſe hoc, magiſque contrarium, cum magis patronos decipiant frequenter clientes. Vult autem intelligi prævaricatores, qui patroni ſunt clientium, quos nunc *ſuſceptos* vocamus.

NEC PARTEM POSVERE SVIS. Bene addidit SVIS, id eſt cognatis, affinibus. Hæc enim fuerat apud majores donandi ratio: non profuſa paſſim. Nam hoc eſt velle inaniter perdere. Vnde Cicero ait in libris legum, *Septem prohibeo. nam auget ſuperſtitionem & exhaurit domos. Dignis igitur largiendum eſt.* Vnde Horatius, *Cur eget indignus quiſquam te divite?* id eſt indignus paupertate.

VARIORVM.

LVCENT GENIALIBVS ALTIS; Beroaldus in Servium parag. 30.

EPVLÆQ. ANTE ORA PARATÆ. Quopacto locus iſte de Tantalo Corinthiorum rege intelligi poſſit (ut ſentiunt interpretes) non video. Sed de Phineo Arcadiæ rege intelligendum puto: qui cum filiis ſuis, uxoris ſecundæ impulſu, oculos eruiſſet, ira divina ipſe etiam cæcus factus eſt: immiſſæque Harpyjæ, quæ cibos ei appoſitos auferrent atque fœdarent. quod etſi in vita ei contigerat, uti ex Apollonio 2. Argonaut. legere eſt, quis tamen prohibet, quin Poëta fingere poſſit, Phineum iiſdemmet apud inferos cruciatibus affici? Nam Plato in decimo dial. repub ſcriptum reliquit, impios omnium, quæ in vita geſſerunt, poſt tergum apud inferos ſigna: ut pro qualitate delictorum ſit etiam ſuppliciorum modus. Mihique hoc ideo fit veriſimilius, quoniam hic de geniali: id eſt, de matrimoniali toro mentio habetur; ut ſit alluſio ad facinus, quod per matrimonium, id eſt uxoris impulſionem Phineus admiſit. NASCIMB.

ET FRAVS INNEXA CLIENTI. Quando & à quo introducti ſint patroni & clientes, quod utrorumque munus fuerit, docet Dionyſius lib. 2. & Budæus in Pandect. pag. 270.

NEC PARTEM POSVERE SVIS. Hic etiam cruciantur, qui omnia more Epicureorum, ſuo commodo metiuntur, & aliena non curant; & quia iſtorum numerus eſt infinitus, ſubdit *quæ maxima turba eſt.* NASC.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quique ob adulterium cæſi, quique arma ſecuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras:
Incluſi pœnam expectant. Ne quære doceri,
Quam pœnam, aut quæ forma viros, fortunave merſit.
Saxum ingens volvunt alii, radiiſque rotarum
Diſtricti pendent: ſedet, æternumque ſedebit
Infœlix Theſeus: Phlegyaſque miſerrimus omneis
Admonet, & magna teſtatur voce per umbras:
DISCITE *juſtitiam moniti, & non temnere divos.*

SERVII.

OB ADVLTERIVM CÆSI. Si occiſi, Ægyſtum ſignificat Thyeſtæ filium, ſi re vera cæſi Saluſtius, quem Milo deprehenſum ſub ſervi habitu verberavit in adulterio ſuæ uxoris, quæ fuerat Fauſti Syllæ filia. QVIQVE ARMA SECVTI IMPIA, NEC VERITI DOMINORVM FALLERE DEXTRAS. Hoc loco videtur blandiri Auguſto: quia contra Cæſarem patrem ejus, multi quibus ignovit, arma ſuſceperant. Eſt namque ejus dictum, *Dare quidem ſe veniam Pompejanis: ſed ab ipſis quandoque eſſe periturum.* Vt arma impia, civilia dixerit bella: quæ moverunt Pompejani contra acceptæ veniæ fidem: ſed non procedit. Nam ſi *arma impia* dixit bellum civile, tangit & Auguſtum & Cæſarem: qui & ipſi bella civilia tractarunt. Item ſi culpat eos qui contra fidem datæ veniæ dimicarunt, tangit Auguſtum. Nam tranſierunt ad eum ab Antonio duo millia equitum: per quos eſt victoriam conſecutus. Horatius, *Adhuc frementes verterunt bis mille equos Galli canentes Cæſarem.* Fecit præterea injuriam Auguſto vel Cæſari, ſi eos dominos dixit: quod apud majores invidioſum fuit. Nam patres patriæ dicebantur, non domini. Iuvenalis, *Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.* Melius ergo eſt ut bellum à Sexto Pompejo Pompei filio in Siculo freto geſtum accipiamus. Nam occiſo patre Siciliam tenuit: & collectis inde ſervitiis vaſtavit ſex annis ultro citroque Siciliam: poſtea victus eſt ab Auguſto & Agrippa. Horatius, *Minatus urbi vincla quæ detraxerat Servis amicus perfidis.* Et hoc ſenſu tam *arma impia*, quam dominorum congruit commemoratio.

POENAM EXPECTANT. Quod gravius eſt. Nam in expectatione & præſens metus eſt & dolor futurus. In ipſa autem pœna, ſolus eſt dolor. FORMA VIROS. Regula. Singulis enim ſceleribus ſtatuta ſunt ſupplicia ex more Romano, quem ſequitur.

SAXVM INGENS VOLVVNT ALII. Siſyphum dicit, qui deorum conſilia hominibus publicavit. RADIISQVE ROTARVM. Ixionem dixit, ut alibi oſtendit, *Atque Ixionii vento rota conſtitit orbis.* Licet ſupra dixerit, *Quos ſuper atra ſilex.* Nam de his fabulis variæ ſunt in ipſis authoribus opiniones.

ÆTERNVMQVE SEDEBIT INFOELIX THESEVS. Contra opinionem. Nam fertur ab Hercule eſſe liberatus: quo tempore eum ita abſtraxit, ut illic corporis ejus relinqueret partem. Frequenter enim variant fabulas poëtæ. Hyppolitum Virgilius liberatum ab inferis dicit, Horatius contra, *Neque enim Diana pudicum liberat Hyppolitum.*

PHLEGYASQVE MISERRIMVS OMNEIS ADMONET. Si PHLEGYAS eſt nominativus ſingularis, hoc dicit, Phlegyas omnes admonet apud inferos ferentes. Si autem PHLEGYAS accuſativus pluralis eſt, Theſeum omnes Phlegyas admonentem debemus accipere. Hi namque ſecundum Euphorionem populi inſulani fuerunt ſatis in deos impii & ſacrilegi. Vnde iratus Neptunus percuſſit tridente eam partem inſulæ, quam Phlegyæ tenebant: & omnes obruit. Phlegyas autem Ixionis pater habuit Coronidem filiam, quam Apollo vitiavit: unde ſuſcepit Æſculapium. Quod pater dolens, incendit Apollinis templum & ejus ſagittis eſt ad Inferos truſus. Statius, *Phlegyam ſubter cava ſaxa tacentem Æterno premit accubitu,*

DISCITE IVSTITIAM. Hoc eſt, vel nunc in pœnis locati.

VARIORVM.

QVIQVE OB ADVLTERIVM CÆSI. Quam acriter lex Iulia vindicarit adulterii crimen, liquet ex facta etiam extraneis accuſandi poteſtate, & patri & marito, non ex æquo tamen, adulterum impune occidendi. GERMAM.

QVIQVE ARMA SECVTI IMPIA. Turneb. lib. 22. cap. 1.

ET DOMINORVM FALLERE DEXTRAS. Hunc locum interpretes non ſatis aſſecuti ſunt: quid enim eſt, *fallere dextras dominorum*, quam fidem dominis promiſſam fallere? nam dextra olim fidei conſecrata fuit: unde *jungere dextram*, & *dextræ dextram committere* apud Poëtas ſæpe reperies, pro paciſci & fœdus ferire. Ovid. in Epiſt. *Hæc ubi pacta fides, commiſſaque dextera dextræ.* NASCIMB.

RADIISQVE ROTARVM. De hoc tormenti genere. Turneb. lib. 7. cap. 16. Budæus lib. 2. Miſc. cap. 16. Titius 5. controv. cap. 8.

ÆTERNVMQVE SEDEBIT. Gellius lib. 10. c. 16. Cæl. lib. 4. c. 8.

INFELIX THESEVS. Cælius lib. 2. cap. 40 Lect. Antiq. An Thereus legendum, diſputat Brodæus lib. 1. Miſcell cap. 30. Delrius in Senec. Tragic. Titius aliter lib. 1. cap. 11. Bapt. Pius Annotat. Poſter. cap. 9. Iac. Loënſis. lib. 1. cap. 3.

DISCITE IVSTITIAM. Explicat ſententiam Ioach. Camerar. problem. 5. Dec. 1.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Impoſuit; fixit leges pretio, atque refixit.
Hic thalamum invaſit natæ, vetitoſque Hymenæos:
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva ſacerdos,
Sed jam age carpe viam, & ſuſceptum perfice munus:
Acceleremus, ait: Cyclopum educta caminis
Moenia conſpicio, atque adverſo fornice portas;
Hic ubi nos præcepta jubent deponere dona.
Dixerat: & pariter greſſi per opaca vlarum,

SERVII.

VENDIDIT HIC AVRO PATRIAM. Etiam hæc licet generaliter dicantur, habent tamen ſpecialitatem. Nam Laſthenes Olynthum Philippo vendidit: Curio Cæſari vigintiſeptem millibus ſeſtertiis Romam. De quo Lucanus, *Gallorum captus ſpoliis & Cæſaris auro.*

FIXIT LEGES PRECIO, ATQVE REFIXIT. Poſſumus Antonium accipere ſecundum Ciceronem in Philippicis. FIXIT autem ideo, quia inciſæ in æreis tabulis affigebantur.

HIC THALAMVM INVASIT NATÆ. Thyeſtes: unde Ægyſtus natus eſt, item Cinyras. Nam quod Donatus dicit, nefas eſt credi dictum eſſe de Tullio. VETITOSQVE HYMENÆOS. Legibus ſcilicet. Nam dicendo VETITOS, oſtendit fuiſſe, ut eſt apud Perſas hodie. Vnde Donatus male ait, natura & legibus vetitos,

AVSI OMNES IMMANE NEFAS, AVSOQVE POTITI. Illic ſunt & qui fecerunt & qui conati ſunt. Dicit autem ſecundum Romanum ritum, in quo non tantum exitus punitur, ſed & voluntas.

NON MIHI SI LINGVÆ CENTVM SINT ORAQVE CENTVM, FERREA VOX. Lucretii verſus ſublatus de Homero: ſed *Ærea vox* dixit.

SCELERVM COMPRENDERE FORMAS. Vt, *Aut quæ forma viros fortunave merſit.*

PERFICE MVNVS. Hoc eſt ramum redde. Nam ſupra ait, *Hoc ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus Inſtituit.*

CYCLOPVM EDVCTA CAMINIS. Hoc eſt magna. Ita enim cujuſlibet rei magnitudinem ſignificant: adeo ut Statius Argivorum muros ab ipſis dicat eſſe perfectos.

FORNICE. Arcn. Cicero, *Vidit ad ipſum fornicem Fabianum.*

DONATI.

LEGES PRECIO REFIXIT. Omnia hæc ſcelera poſuit Maro, ut viventes ad bonos mores metu pœnæ reduceret.

NON MIHI. Neceſſario generalitas injecta eſt, ne cuncta deſcripſiſſe videretur: quoniam fuit impoſſibile latitudinem tantam plene complecti: vel ne contemptui haberentur pœnæ propoſitæ ex quotidiana meditatione. Plus quam etiam metus injicitur, cum infinita formido eſt.

FORNICE. Ea enim eſt camera in arcum ducta.

VARIORVM.

DISCITE IVSTITIAM MONITI. Explicat ſententiam Ioach. Camerarius problem. 5. Dec. I.

LEGES FIXIT ATQVE REF. &c. Quia Tabulis æreis inſculpebantur columnæ aut pilæ in loco publico adfigendis; quæ refigebantur, quum lex abrogabatur. Servi:s: *fixit autem ideo, quia inciſæ in æreis tabulis affigebantur.* In his tabulis æneis, leges, edicta, agrorum diviſorum formæ, canones ſiderum aſtronomici, & alia vulgo incidebantur, & in locis publicis adfigebantur columnis aut paraſtatis. Inde dicta προσπήγματα, quod affigerentur. SALMASIVS.

FIXIT LEGES PRETIO. Leges in æs incidebantur. Turn. lib. 25. c. 30. poteſt & hic locus de Antonio, Clodio & Verre intelligi; qui pecunia corrupti, leges à ſe promulgatas in æs incidi & parietibus affigi, ruſuſque illas antiquari & refigi jubebant. NASC.

HIC THALAMVM INVASIT NATÆ. De Cicerone ſcriptum à Poëta putat Donatus, reclamante Servio. Vide Quæſturam Corradi pag. Baſil. 159. 160. &c.

NON MIHI SI LINGVÆ CENTVM. Macr. lib. 6. cap. 3. Saturnal.

OMNIA POENARVM NOMINA. Lucretius ea, uno fere verſu lib. 3. comprehendit,

Carcer & horribilis de ſaxo jactus deorſum,
Verbera, carnifices, robur, pax, lamina, tedæ.

Vide Alexand. ab Alex. lib. 3. Genial. cap. 5. Cæl. Rhodig. lib. 6. lect. antiq. cap. 5.

CYCLOPVM EDVCTA CAMINIS. Quod invenerint, & ferrum fabricare & oppida munire. Turneb. lib. 28. cap. 46.

Corri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Corripiunt ſpatium medium, foribuſque propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aqua, ramumque adverſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere divæ,
Devenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.
Largior hic campos æther & lumine veſtit
Purpureo, Solemque ſuum, ſua ſydera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris;
Contendunt ludo, & fulva luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Nec non Threïcius longa cum veſte ſacerdos,

SERVII.

CORRIPIUNT SPATIUM. Raptim peragunt.

OCCUPAT ÆNEAS ADITUM. Ingreditur, ſicut ſupra diximus. RECENTI. Semper fluenti. Dixit hoc propter paludem Stygem.

SPARGIT AQUA. Purgat ſe. Nam inquinatus fuerat, vel aſpectu Tartari: vel auditu ſcelerum atque pœnarum: & SPARGIT, quaſi ſe inferis purgat.

AMOENA VIRETA. Virentia: & eſt ſatis uſurpatum. AMOENA autem, quæ ſolum amorem præſtant: vel, ut ſupra diximus, quaſi amunia, hoc eſt ſine fructu, ut Varro & Carminius docent. Alludit autem ad inſulas fortunatas. Nam & ſequenti hoc indicat verſu.

LARGIOR HIC CAMPOS ÆTHER ET LUMINE VESTIT PURPUREO. Non noſtro largior: ſed quam eſt in cætera inferorum parte. Aut revera LARGIOR, ſi Lunarem intelligis circulum. Nam ut ſupra diximus, campi Elyſii aut apud inferos ſunt, aut in inſulis fortunatis, aut in Lunari circulo. Lucanus, *Illic poſtquam ſe lumine vivo Induit.* SOLEMQUE SUUM. Sibi congruum: ut, *Feſſoſque ſopor ſuus occupat artus.*

PALÆSTRIS. Luctationibus. Græce dixit.

CONTENDUNT LUDO. Non odio. CHOREAS. *Re* corripuit propter metrum. Alibi ait ſecundum naturam: ut, *Iuvat indulgere choreis.* Ergo aut Syſtolen fecit, aut Antitheſin I pro E ponens. Nam Græcum eſt nomen.

NECNON THREICIUS LONGA CUM VESTE SACERDOS. Orpheus Calliopes muſæ, & OEagri fluminis filius fuit, qui primus Orgia inſtituit: primus etiam deprehendit harmoniam, id eſt circulorum mundanorum ſonum, quos novem eſſe novimus: è quibus ſummus quem *ἄναστρον* dicunt, ſono caret. Item ultimus qui terrenus eſt. Reliqui ſeptem ſunt, quorum ſonum deprehendit Orpheus. unde utique ſeptem fingitur chordis. LONGAM autem VESTEM, aut cytharœdi habitum dicit, aut longam barbam. Nam à contrario imberbes, inveſtes vocamus. SACERDOS autem, quia & Theologus fuit, & Orgia primus inſtituit. Ipſe etiam homines de feris & duris compoſuit. Vnde dicitur arbores & ſaxa moviſſe: ut Deus.

DONATI.

DEVENERE LOCOS LÆTOS. Vt metu pœnarum malos deterruit: ita bonos ſpe felicitatis ad virtutes hortatur. Primo ergo regionum bona proſequitur: deinde, quæ ex his locis capiantur commoda, & qui ſint ii qui hujuſcemodi bonis perfruantur.

LARGIOR. Hic oſtendit nihil deeſſe ex iis, quæ ſunt apud ſuperos, adeo ut fortunati & beati appellari meruerint.

PARS IN GRAMINEIS. Oſtendit quanta animi ſerenitate in voluptatibus honeſtis vivant.

NEC NON THREICIUS. Oſtendit cytharam, inter honeſtas enumerari artes. Eſt enim muſica.

VARIORUM.

CORRIPIUNT SPATIUM. Explic. phraſin Turneb. lib. 9. cap. 27.

OCCUPAT ÆNEAS ADITUM. Macrob. l. 3. cap. 1. Saturn.

LARGIOR HIC CAMPOS ÆTHER. Videri poteſt hic Poëta Anaxagoræ ſententiam ſecutus, *ætherem* accepiſſe pro igne, & mundum ambiente corpore & complente, ſuffragante hemiſtichio ſequenti, *lumine veſtit Purpureo.* Sunt autem, qui hic *ætherem* pro aëre accipere malunt, ex illo ſequenti, *Aëris in campis latis:* ut lumen hic purpureum referatur ad ſplendorem Solis & illuſtrationem Elyſii. GERMAN.

PURPUREO, SOLEMQUE SUUM, &c. Turneb. lib. 28. cap. 28. & 46.

PARS IN GRAMINEIS. Contra Grammaticos explicat Turneb. lib. 28. cap. 46. Brodæus lib. 5. Miſcell. cap. 25. ex Pindaro.

PARS PEDIBUS PLAUDUNT. Turneb. l 28. cap. 46.

LONGA CUM VESTE SACERDOS. De hac eſte, cum ſyrmate è Tibullo. Turneb. lib. 18. c. 35. & lib. 28. cap. 46.

Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum:
Iamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis,
Ilusque, Aſſaracuſque, & Trojæ Dardanus author.
Arma procul, curruſque virûm miratur inanes.
Stant terræ defixæ haſtæ, paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi. quæ gratia currûm
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitenteis
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit ecce alios dextra lævaque per herbam
Veſcentes, lætumque choro pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus: unde ſuperne

SERVII.

OBLOQVITVR NVMERIS. Dicendo OBLOQVITVR, chordarum expreſſit laudem, quas dicit verbis loquutas. *Obloqui* enim non eſt niſi contra loquentem loqui. NVMERIS. Rhythmis, ſonis: ut, *Numeros memini, ſi verba tenerem.* SEPTEM DISCRIMINA. Quia omnes chordæ diſſimiliter ſonant.

IAM PECTINE PVLSAT EBVRNO. *Iam* nunc. Hoc autem pecten declinatur, ut lien, carmen.

HIC GENVS ANTIQVVM. Quod non omnes viros fortes in Elyſio viſos eſſe commemorat, hæc ratio eſt: quia iſti divinos meruerant honores: quod Tydeo vel his quos ſupra memoravit non contingit. Nam ideo ANTIQVVM addidit: quaſi & illis Elyſii non contingerent campi, ſi eis annorum non derogaſſet vetuſtas.

NATI MELIORIBVS ANNIS, Plerumque enim virtus decoloratur temporis infelicitate. Cicero, *Vt illa laus, temporum, non hominum fuiſſe videatur.*

ILVSQVE ASSARACVSQVE. Trojani reges fuerunt. TROIÆ DARDANVS AVTHOR. Hunc in ſeptimo inter deos dicit relatum: ut, *Et numerum divorum altaribus auget.* Sed ut diximus ſupra, Homerum ſequitur, qui inducit ſimulacrum Herculis apud inferos viſum.

DEFIXÆ HASTÆ. Subaudis INANES. Item, *equos inanes.*

QVÆ GRATIA CVRRVM. Detraxit unum V, licentia, qua Latinitas Græcos ſecuta genitivo plurali ſyllabam aut addit, aut detrahit: hoc loco detraxit: ſicut *Arma virum.* Contra addidit, *Alituum pecudumque genus*: pro alitum, ſicut Græci μουσάων ἑλικωνιάδων.

NITENTES. Pingues: ab eo quod ſequitur, id quod præcedit intelligis. Per omnia autem quæ dicturus eſt intelligendum hoc, *Quæ gratia fuit vivis, eadem ſequi ur tellure repoſtos.*

PÆANA CANENTES. Proprie Apollinis laudes, quod nunc congruit propter lauri nemus: abuſive omnium deorum. Sic Orgia proprie Liberi: abuſive, omnium deorum ſacra.

ODORATVM. Pro odorum: ut diximus ſupra.

VARIORVM.

OBLOQVITVR NVMERIS SEPTEM. Laus chordarum, quæ non ſonare, ſed verbis quaſi loqui videbantur. Græci habent ſuum ἀντιμελίζειν & ἀντιφωνεῖν. Alii, *obloquitur numeris*, interpretantur, *Cecinit modulis ac rythmis*: ut & fides increpuiſſe & ſimul voce ceciniſſe intelligatur. ἑπτάχορδος lyra, contra Fulgent. lib. 3. Mytholog. Turneb. lib. 19. cap. 30. & lib. 28. cap. 46.

SEPTEM DISCRIMINA. Quia cythara ſeptem chordarum diſſimiliter ſonantium fuit ex Terpandri inſtituto. Plin. Plutarch. NASCIMB.

IAMQVE EADEM DIGITIS. Id eſt, intus & foris canit. Manus enim ſiniſtra carpit chordas digitis, quod *intus canere* eſt: tacita quadam muſica, nec foris audita, ſed artifici tantum intellecta. At manus dextra Pectine chordas pulſat, *canitque foris*, id eſt canit, quod etiam alii audiant: nec enim tacita eſt ejus, ut ſiniſtra muſica, ſed canora. Turneb. lib. 28. cap. 46. & lib. 14. c. 4.

NATI MELIORIBVS ANNIS. Declarat quod dixerat *antiquum*. nam ætas antiqua melior ſemper fuiſſe exiſtimatur. hoc igitur ait; eos eo tempore natos, quo majori in honore virtus haberi ſolebat; ideoque divino honore dignos judicatos fuiſſe; quibus ſi hoc tempore naſci contigiſſet, ad tantum honoris faſtigium minime evecti fuiſſent. alludit autem per commiſerationem ad tempora Trojana, quibus meliori fortuna utebantur. NASCIMB.

STANT HASTÆ DEFIXÆ. De haſtis præpilatis. Turn. lib. 15. cap. 16.

ARMORVMQVE FVIT. Cælius lib. 10. cap. 9. Macrob. in ſomnium Scipionis, lib. 1. c. 9. Odyſſ. 11. HARTVNG.

EADEM SEQVITVR TELLVRE, &c. Macr. lib. 1. cap. 9. Somn. Scip. Cælius lib. 6. cap. 9. Lect. Antiq.

Plu-

Plurimus Eridani per ſylvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando vulnera paſſi;
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat,
Quique pii vates, & Phæbo digna locuti;
Inventas aut qui vitam excoluere per artetss.
Quique ſui memores alios fecere merendo:
Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfuſos ſic eſt affata Sibylla:
Muſæum ante omnes: medium nam plurima turba

SERVII.

VNDE SVPERNE PLVRIMVS ERIDANI PER SYLVAM VOLVITVR AMNIS. Eridanum Aratus in cœlo eſſe dixit, haud longe à ceto. Hic & in terris eſt, qui in Italia, id eſt in Venetia Padus vocatur: quem alii etiam ad Inferos volunt tendere, alii naſci apud Inferos, & exire in terras. Ideo autem iſta finguntur, quia de Apennini parte oritur, quæ ſpectat inferum mare, & tendit uſque ad ſuperum. Ergo hic ſenſus eſt, Canebant in locis, unde ſuperne, id eſt ad ſuperos plurimus Eridani amnis per ſylvam volvitur. Namque veriſimile eſt: quoniam legimus de Ariſteo, *Omnia ſub magna labentia flumina terra Spectabat diverſa locis.* Et congrue. nam omnis humor ex terræ naſcitur venis. Alii Eridanum pro quocunque accipiunt, & dicunt κατ᾽ ἐξοχὴν dictum. Nam legimus *Fluviorum rex Eridanus.* & amant poëtæ, pro appellatione, ponere magnæ rei proprietatem: ut alibi: *Poculaque inventis Acheloia miſcuit uvis.* Melius tamen eſt ſi diſtinguamus, *Vnde ſuperne plurimus*, Vnde ad ſuperos plurimus, id eſt magnus amnis volvitur per ſylvam Eridani, id eſt populos. Fabula namque hæc eſt, Eridanus Solis filius fuit: hic à patre impetratum currum agitare non potuit, & cum ejus errore mundus arderet, fulminatus, in Italiæ fluvium cecidit: & tunc à luce ardoris ſui, Phaëton appellatus eſt, & priſtinum nomen fluvio dedit. Vnde mixta hæc duo nomina inter Solis filium & fluvium invenimus. Poſtea ejus ſorores flendo in populos verſæ ſunt: ut in decimo, *Populeas inter frondes umbramq; ſororum.* Et hoc Virgilius. nam alii in alias arbores dicunt.

HIC MANVS OB PATRIAM PVGNANDO VVLNERA PASSI. Manus, id eſt multitudo eorum qui ob patriam paſſi ſunt vulnera. & eſt figurate dictum. Sane animadvertendum quod ait Horatius in arte poëtica, *Et ſimul & jucunda & idonea dicere vitæ.* Nullam enim majores noſtri artem eſſe voluerunt, quæ non aliquid reipublicæ commodaret. Vnde Virgilius hoc per tranſitum facit. Nam dicendo puniri patriæ venditores, contra præmia defenſoribus ſolvi: nihil aliud niſi fugienda vitia & ſectandas eſſe docet virtutes.

SACERDOTES CASTI DVM VITA MANEBAT. Quaſi quis caſtus poſſet eſſe poſt mortem. ſed aliud dicit: id eſt qui fuerunt caſti dum in communione vitæ verſarentur. Nam hi qui ſacra maxima accipiebant, renuntiabant omnibus rebus: nec ulla in his numinum cura remanebat: Herbis etiam quibuſdam emaſculabantur: unde jam coire nec poterant. Dicit ergo eos ſacerdotes qui caſti fuerunt, etiam ante ſacra ſuſcepta.

PII VATES. Vaticinantes, non mendaces. PHOEBO DIGNA LOCVTI. Aut veridici, qui talia loquebantur, qualia decebant Apollinem. Multi enim mentiebantur: ut in Lucano Phœbas, ad quam Appius Claudius, *Et nobis dabis improba pœnas, Et ſuperis quos fingis, ait.*

INVENTAS AVT QVI VITAM EXCOLVERE PER ARTES. Qui erudierunt & ornaverunt vitam per inventa artificia. Significat autem Philoſophos: qui aliquid excogitaverunt unde vita coleretur.

QVIQVE SVI MEMORES ALIOS FECERE MERENDO. Et quia aliquos ſui memores fecere præſtando: ut, *Nunquam regina negabo Promeritam*, id eſt præſtitiſſe. Terentius, *Ego Carine neutiquam officium liberi eſſe hominis puto: cum is nihil promereat, poſtulare id gratiæ apponi ſibi.*

OMNIBVS HIS NIVEA CINGVNTVR TEMPORA VITTA. Per quod eos oſtendit meruiſſe divinos honores: ut diximus ſupra.

MVSÆVM ANTE OMNES. Theologus fuit iſte poſt Orpheum: & ſunt variæ de hoc opiniones. Nam eum alii lunæ filium, alii Orphei volunt, cujus enim conſtat fuiſſe diſcipulum. Nam ad ipſum primum carmen ſcripſit, quod appellatur *Cratera.*

DONATI.

OMNIBVS HIS. Omnia commoda conſequuntur honeſtatis cultores: locum, ſydera, lucem, prata, nemora, cibos, delitias, ſtudia artium, ut non privati vita, ſed ad aliud vivendi genus tranſiſſe videantur.

VARIORVM.

PLVRIMVS ERIDANI, &c. Vt in cœlo conſecrarunt Eridanum Aſtrologi, ſic & in Elyſiis ponit eum campis Maro, vel cæleſtis illius Eridani imitatione, vel patriæ commendatione inductus, cum ſit in Italia fluviorum rex. TVRNEB. lib. 22. c. 1.

PLVRIMVS ERIDANI. Turneb. lib. 22. c. 1. cur fluvium hunc in Elyſio ponat. Gorop. Becanus in Venet & Hyperbor.

MVSÆVM ANTE OMNES. Muſæum cur laudet, ſileatque Homerum mirantur Græci, ait Turn. lib. xS. cap. 46.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hunc habet, atque humeris extantem ſuſpicit altis.
Dicite felices animæ, tuque optime vates,
Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? illius ergô
Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit Heros:
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
Riparumque toros, & prata recentia rivis
Incolimus. ſed vos (ſi fert ita corde voluntas)
Hoc ſuperate jugum, & facili jam tramite ſiſtam.
Dixit: & ante tulit greſſum, campoſque nitenteis
Deſuper oſtentat: dehinc ſumma cacumina linquunt
At pater Anchiſes penitus convalle virenti
Incluſas animas, ſuperumque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens; omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, claroſque nepotes;
Fataque, fortunaſque virum, moreſque, manuſque.
Iſque ubi tendentem adverſum per gramina vidit

SERVII.

HVMERIS EXTANTEM SVSPICIT ALTIS. Quaſi Philoſophum, ac ſi diceret Platonem. Alludit enim poëta. Nam Plato ab humerorum dictus eſt latitudine. Athleta enim fuit, qui poſt omnium victoriam ſe philoſophiæ dedit.

TVQVE OPTIME VATES. Quia theologus fuit. Et ſciendum hoc loco Sibyllam jam à numine derelictam. Vnde & interrogat, quod alias non faceret.

QVÆ REGIO ANCHISEN, QVIS HABET LOCVS? Bene & generalitatem requirit & ſpeciem, quo poſſit facilius inveniri. Nam LOCVS in regione eſt. ILLIVS ERGO. Propter illum, vel cauſa illius. *Ergo* autem conjunctio fuit, ſed per accentus mutationem in adverbium tranſit: & eſt ſola particula quæ habet in fine circumflexum. Multi male putant nomen eſſe indeclinabile: & dicunt poſitum eſſe pro cauſſa (Cauſſa autem, nomen eſt quod ponitur pro ratione) qui caſus declinatione caret.

MAGNOS AMNES. Aut magna fluenta: aut quia novem ſunt, quæ odioſum fuerat commemorare per ſingula.

NVLLI CERTA DOMVS. Id eſt habitatio, quam animæ tandiu certam habent, quandiu in corporibus ſunt: poſt quorum ſolutionem vagantur pro vitæ merito in circulis. LVCIS HABITAMVS OPACIS. Varia dicit, quæ pro vitæ varietate contingunt. In his autem locis Heroum animæ coluntur.

RECENTIA RIVIS. Virentia: rivorum ſcilicet cauſſa.

IVGVM. Ita enim dividuntur montes, in radices, latera, juga, vertices, pro locorum qualitate.

DEHINC SVMMA CACVMINA LINQVVNT. Non linquit. hoc enim dicit Æneas & Sibylla, *Perducti ad ſummum, in plana deſcendunt.*

PENITVS CONVALLE VIRENTI. Valde virenti: ut, *Penituſque ſonanteis Acceſtis ſcopulos.*

INCLVSAS ANIMAS. Non re vera incluſas: ſed multitudine ſeparatas, quo facilius agnoſcerentur.

LVSTRABAT STVDIO RECOLENS. Circuibat, ſtudioſe tractabat. INCLVSAS autem, aut ſegregatas: aut ſecundum ritum antiquum. Multitudinem enim ſi numerare non poterant, eam in locum certum includebant per partes, & ex unius numero quanta eſſet videbant. Quod Xerxes de ſuo fecit exercitu.

CHAROSQVE NEPOTES. Poſteros: ſicut per nurus fœminas dicunt.

FATAQVE FORTVNASQVE VIRVM, MORESQVE, MANVSQVE. Felicitas enim aut fatalis eſt, aut fortuita, aut ex virtute deſcendens.

DONATI.

FELICES. Vtpote quæ poſt depoſitam vitam, talia loca ac delitias ſint aſſecutæ.

LVSTRABAT. Oculis. RECOLENS. Animi intentione.

FATA, FORTVNAS, MORES, MANVS. Propoſitio eſt eorum quæ deinde proſequitur.

VARIORVM.

HVMERIS EXSTANTEM. Procera & pulchra corpora placent ubique Maroni. de hoc ſupra. HARTVNG.

ILLIVS ERGO. Pro cauſa, gratia: mihi videtur Græcum eſſe. Ergo, Græcis ἕνεκα: niſi ab ἔργον magis placet. HART.

Ænean

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ænean, alacris palmas utraſque tetendit:
Effuſæque genis lachrymæ, & vox excidit ore:
Veniſti tandem, tuaque expectata parenti
Vicit iter durum pietas; datur ora tueri
Nate tua, & notas audire & reddere voces.
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio! quantis jactatum nate periclis!
Quam metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: tua me genitor, tua triſtis imago
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrrheno claſſes. da jungere dextram,
Da genitor: teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans, largo fletu ſimul ora rigabat:
Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago;
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.

SERVII.

ALACRIS. Ipſe alacris. Et ſciendum antiquos & alacris & alacer, & acris & acer, tam de maſculino quam de fœminino genere dixiſſe. Nunc maſculino utrunque damus: de fœminino alacer & acer nunquam dicimus: licet Ennius dixerit: *Æſtatem Autumnus, poſt acer hyems ſit.* Nam inde eſt alacer.

GENIS. Palpebris. Ennius de dormiente, *Imprimitque genæ genam.* EXCIDIT ORE. Quaſi ſeni: quod circa Anchiſen reſervat, ut, *Tantumque nefas patrio excidit ore.*

VENISTI TANDEM. Hoc ad effectum pertinet deſyderantis. Alias oritur quæſtio quod dicit, *Sic equidem ducebam animo.* EXPECTATA. Probata: ut, *Et rebus ſpectata juventus.* Hoc autem dicit, Tua pietas mihi ſemper probata, nunc etiam *iter durum* vicit, ſcilicet inferorum.

ET NOTAS AVDIRE ET REDDERE VOCES. Familiariter loqui.

REBARQVE FVTVRVM. Arbitrabar, rationabar eſſe venturum. Per quod intelligimus fataliter Æneam ad inferos deſcendiſſe. Non enim niſi fatalia deprehenduntur.

NEC ME MEA CVRA FEFELLIT. Nec decepit me dulciſſimus filius. Nam vocativus eſt *mea cura*, id eſt tu: & dictum eſt ſicut *Veneris juſtiſſima cura.*

QVAS EGO TE TERRAS, ET QVANTA PER ÆQVORA VECTVM. Patriæ ejus ingemit caſibus.

LIBYÆ TIBI REGNA NOCERENT. Aut quia de Iunone ait Venus: *Haud tanto ceſſabit cardine rerum.* Aut quod eſt melius, illud dicit, Timui ne dum apud regna Carthaginis voluptatibus vacabas, imperium fatale derelinqueres.

TRISTIS IMAGO. Severa, terribilis, ut ſupra, *Et turbida terret imago.*

SÆPIUS OCCVRRENS. καλῶς τὸ σιωπώμενον ſæpius ei dictum intelligimus: aut certe, Egit me tua imago ad hæc tendere limina, quam ſæpe videre conſuevi.

STANT SALE TYRRHENO CLASSES. Affectionis eſt filii etiam ea indicare, de quibus non interrogatur.

LARGO FLETV. Nato ex gaudio.

TER FRVSTRA. Sæpius. finitus pro infinito.

VARIORVM.

EFFVSÆ GENIS LACHR. Quidam abſurdum putant, dare lachrymas Anchiſæ in beatorum jam numerum adſcito: ſed id finxit Poëta ad affectum paternæ pietatis oſtendendum. *Et vox excidit ore*, præ lætitia. NASC.

VICIT ITER DVRVM. Laus Æneæ ingens ex officio pietatis erga patrem, quem nec horror inferorum, nec itineris difficultas retinuit. NASC.

TEMPORA DINVMERANS. Fato currentia. per quod colligitur Æneam fato ad inferos deſcendiſſe.

NEC ME MEA CVRA FEFELLIT. Id eſt cogitatio, quæ abſque ejus animæ ſollicitatione eſſe non poterat. NASC.

TER CONATVS COLLO DARE Homer. Odyſſ. λ. Macrob. lib. 5. cap. 7. & 4. HART.

PAR LEVIBVS VENTIS. Verſiculus concitatus & orbicularis: ac forte alludit latenter ad etymon animæ, ab ἄνεμος, quod ventum ſignificat. H.

In-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Interea videt Æneas in valle reducta
Secluſum nemus, virgulta ſonantia ſylvis,
Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnem.
Hunc circum innumeræ gentes, populique volabant:
Ac veluti in pratis, ubi apes æſtate ſerena
Floribus inſidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur: ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſſaſque requirit
Inſcius Æneas, quæ ſint ea flumina porro,
Quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anhiſes: animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam

SERVII.

INTEREA VIDET ÆNEAS. Hirmos eſt hoc loco, id eſt unus ſenſus protentus per multos verſus: in quo tractat de Platonis dogmate, quod in Phædone poſitum eſt περὶ ψυχῆς, de quo in Georgicis ſtrictim, hic latius loquitur. De qua re etiam Varro in primo divinarum pleniſſime tractavit. Hoc autem continet, Æneas dum per inferos pergeret, reſpexit fluvium quendam loci remotioris: ad quem innumera multitudo tendebat animarum. Interrogavit patrem quis eſſet fluvius, vel qua ratione ad eum pergerent animæ. Pater ait, Lethæus eſt: pergunt autem ut potantes oblivionem patiantur, & incipiant in corpora velle remeare. Stupefactus Æneas interrogat, Dic pater, animæ quæ per præteritam vitam tot ſupplicia pertulerunt, poſſunt habere votum revertendi in corpora? Non eſt veriſimile liberatas de corporis carcere ad ejus nexum reverti. Suſcepta narratione hoc Anchiſes exequitur; primo debere fieri ut redeant, deinde poſſe, deinde velle. quæ quoniam obſcura ſunt, aliis diviſionibus innoteſcunt. Quid eſt debere? Cuncta animalia à deo originem ducunt: quæ quia naſci cernimus, revertuntur ſine dubio unde cuncta procreantur. Deinde poſſe ſic probat: quia immortales ſunt animæ, & ſunt quæ poſſunt reverti. Tertium eſt utrum velint, quod dicit fieri per Lethæum fluvium. Et hoc eſt quod dicturus eſt. Sed incidentes quæſtiones faciunt obſcuritatem.

VIRGULTA SONANTIA SYLVÆ. Quæ eſt juxta prærupta fluminis.

DOMOS PLACIDAS. Campos Elyſios. PRÆNATAT. Præterfluit, & contrarie dictum eſt. Nam non natant aquæ, ſed nos in ipſis natamus. Ennium igitur ſecutus eſt qui ait, *Fluctuſque natantes.* Sane de hoc fluvio quæritur à prudentioribus, utrum de illis novem ſit qui ambiunt inferos, an præter novem. & datur intelligi, quod ab illis novem qui ambiunt inferos ſeparatus eſt. Namque volunt eum eſſe imaginem ſenectutis. nam animæ noſtræ vigent & alacres ſunt & plenæ memoria à pueritia uſque ad virentem ſenectam, poſtea in nimia ſenectute omnis memoria labitur, qua lapſa mors intervenit, & animæ in aliud corpus revertuntur. Vnde fingunt poëtæ animas Lethæo hauſto in corpus redire. Ergo Lethæus eſt oblivio, morti ſemper vicina.

GENTES POPVLIQVE. Innumerarum gentium & populorum animæ.

FLORIBVS INSIDVNT. Inſido illi rei, ut, *Inſidat quantus miſeræ deus.* Inſiſto autem illam rem, ut, *Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen.*

CIRCVM LILIA FVNDVNTVR. Hoc eſt circunfunduntur: *Lilia* autem pro quibuſlibet floribus, ſpeciem pro genere poſuit.

FLVMINA PORRO. Longe remota: & eſt Græcum adverbium. Bene autem Æneam longe à Lethæo facit: quia adhuc juvenis eſt.

AGMINE RIPAS. Curſu, impetu: per quod oſtendit cito iri ad ſenectam: quia tota celeritate uſus labitur vitæ.

ANIMÆ, QVIBVS ALTERA FATO CORPORA DEBENTVR. Sciendum non omnes animas ad corpora reverti. Aliquæ enim propter vitæ merita non redeunt: aliquæ redeunt propter malam vitam: aliquæ propter fati neceſſitatem.

LETHÆI AD FLVMINIS VNDAM. Si anima æterna eſt, & ſummi ſpiritus pars: qua ratione in corpore non totum videt, nec eſt tantæ prudentiæ tantæque vivacitatis, ut omnia poſſit agnoſcere: quia cum cœperit in corpus deſcendere, potat ſtultitiam & oblivionem. Vnde non poteſt implere vim numinis ſui, poſt naturæ ſuæ oblivionem. Obliviſcitur autem ſecundum poëtas præteritorum, ſecundum Philoſophos futuri. Vnde medium tenuit dicendo OBLIVIA.

DONATI.

TVM PATER ANCHISES. Interrogat Æneas quis fluvium, & quare animæ illum petant. Ad utrunque breviter reſpondet. Eſſe animas, quæ in alia corpora reverti volunt, & fluvium eſſe Lethæum.

VARIORVM.

IN VALLE REDVCTA. Lambinus, *vallem reductam* appellat, quæ ſinus quoſdam flexuoſos & receſſus habet, in quibus quis à ventis & injuria cæli tutus eſſe queat.

Secu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Securos latices & longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi atque oſtendere coram,
Iampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quo magis Italia tandem lætere reperta.
O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum eſt
Sublimeis animas? iterumque ad tarda reverti
Corpora? quæ lucis miſeris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te ſuſpenſum nate tenebo.
Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.

SERVII.

SECVROS LATICES. Qui ſecuros faciunt:ut morbos pallidos dicimus, quod pallidos faciunt.

OBLIVIA. Docent autem Philoſophi, anima ad ima deſcendens quid per ſingulos circulos perdat. Vnde etiam Mathematici fingunt: quod ſingulorum numinum poteſtatibus corpus & anima noſtra connexa ſunt:ea ratione quia cum deſcendunt animæ, trahunt ſecum torporem Saturni, Martis iracundiam, libidinem Veneris, Mercurii lucri cupiditatem, Iovis regni deſyderium: quæ res faciunt perturbationem animabus, ne poſſint uti vigore ſuo & viribus propriis.

IAMPRIDEM. Ex quo ait, *Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia diſces.*

O PATER. Nova brevitas. Nam dicendo PATER, qui loquatur, oſtenditur. AD COELVM HINC IRE PVTANDVM EST. Miſcet Philoſophiæ figmenta poëtica: & oſtendit tam quod eſt vulgare, quam quod continet veritas & ratio naturalis. Nam ſecundum poëtas hoc dicit, credendum eſt animas ab inferis reverti poſſe ad corpora, ut *cœlum* ſuperos intelligamus, id eſt noſtram vitam. Secundum Philoſophos vero hoc dicit, credendum eſt animas corporis contagione pollutas ad cœlum reverti.

SVBLIMEIS ANIMAS? Non omnes, ſed ſublimium. AD TARDA REVERTI CORPORA? Animæ comparatione, qua velocius nihil eſt. Vno enim momento poteſt univerſa diſcurrere.

QVÆ LVCIS MISERIS TAM DIRA CVPIDO? Vt id deſiderent, propter quod ſe ſciunt pœnas dediſſe, ſcilicet vitam.

SVSPENSVM. Sollicitum, incertum:ut, *Multo ſuſpenſum numine ducit.*

SVSCIPIT ANCHISES, ATQVE ORDINE SINGVLA PANDIT. Hyſtero proteron. Poſt hunc enim verſum ſequi debuit, *Dicam equidem: nec te ſuſpenſum nate tenebo.*

DONATI.

QVO MAGIS ITALIA. Ex hoc oſtendit ſe magna dicturum.

O PATER ANNE. Non poterat non mirari, quod ad tanta incommoda vitæ redire vellent.

SVSCIPIT ANCHISES. Aggreditur Anchiſes relationem, & ordine ſuo ſingula proſequi cepit. Occaſione futuræ relationis, altior tractatus inducitur; ut oſtendat poëta, ex quibus conſtet hominum genus, vel cæterorum animalium: & unde moveantur in gaudium; unde vertantur in metum; unde diverſis cupiditatibus teneantur; unde animæ nutrimenta ſuſcipiant.

VARIORVM.

ET LONGA OBLIVIA POTANT. Adeas Platonem in Phædro, ubi de hac animorum oblivione, & tranſmigratione pluribus diſputatur.

HAS EQVIDEM MEMORARE TIBI. Hic ingentem Anchiſes cupiditatis ſuæ affectum oſtendit: cujus etiam cauſſam aſſignat ex commodo & jucunditate Æneæ: unde eſt benevolentiæ locus ex ſignificatione paterni amoris erga filium. NASC.

QVO MAGIS ITALIA. τὸ αἴτιον eſt. nam magis lætabitur ſe perveniſſe ad Italiam, cum tot viros illuſtres ex ſuo genere propagandos, tantaſque ſanguini ſuo acceſſiones præparatas eſſe cognoverit. NASC.

O PATER, ANNE ALIQVAS. Æneæ interrogatio eſt, quæ πάθος habet ex ingenti admiratione: totus autem locus iſte διαλογισμῶς tractatur: hoc eſt interrogationibus reſponſionibuſque conſtat.

SVBLIMES ANIMAS. Nobiles ac illuſtres; & eſt honeſta, rationique conſentanea dubitatio, ſive admiratio, ut anima viri illuſtris jam vinculis corporis exuta, iterum in mortale corpus revertatur. quaſi innuere velit, viros illuſtres, & gloria virtutis inſignes, hoc præmio dignos eſſe, ut carcere corporis ſoluti in numerum deorum referantur, ævoque ſempiterno ſumma cum felicitate fruantur. NASCIMB.

AD TARDA. Perpulchra eſt in ſenſu antitheſis, in his vocibus *ſublimis, tarda.* Nam in ſublimis levitas, in tardis gravitas eſt. leves ſunt animæ; gravia, propter concretam materiam, corpora. NASC.

QVÆ LVCIS MISERIS TAM DIRA CVPIDO. Movet commiſerationem ex præpoſtera illorum cupiditate; qui exuti corpore priorem tamen vitam appetunt, propter quam ingentia paſſi fuerunt ſupplicia. NASC.

ATQVE ORDINE SINGVLA PANDIT. Homericum eſt. Nam Tireſiæ conſiliis, Anchiſæ monita reſpondent: Macrobius libro 5. capite 2. Saturnal.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Principio cœlum, ac terras, campoſque liquenteis,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra,
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus

S E R V I I.

PRINCIPIO COELVM AC TERRAS, CAMPOSQVE LIQVENTEIS. Interrogatus Anchiſes quare animæ velint reverti ad corpora, quaſi aliud dicit, tamen illuc recurrit: quod Græce τὸ πᾶν dicitur, id eſt omne quod eſt. Quatuor ſunt elementa: terra, aër, aqua, æther: & Deus. Præter hæc nihil eſt aliud: & hoc mundum non poſſumus dicere. Nam mundus non eſt totum. Ergo Deus eſt quidem ſpiritus divinus, qui per quatuor infuſus elementa gignit univerſa. Igitur ſi de elementis & Deo naſcuntur omnia, unam originem habent, & par eſt natura omnium. Sed videamus quid in nobis eſt à Deo: & quid à quatuor elementis. Quantum datur intelligi, ab elementis habemus corpus, à Deo animam: quod ideo probatur, quia quod eſt in corpore, terra, humor, anhelitus, calor (quæ omnia videntur, ſicut etiam elementa) animus inviſibilis eſt: ſicut etiam Deus, unde originem ducit. Illa præterea irrationabilia ſunt ſicut corpus. contra Deus habet conſilium, ſic etiam animus. Deinde elementa mutari videmus, quorum perire mutari eſt, ſicut etiam corpus: quod inde originem ducit. contra, Deum non perire manifeſtum eſt, ergo nec animus perit, qui inde originem ducit. Nam pars ſemper ſequitur genus. Huc igitur tetendit primam intentionem ſuam, ut animos immortales diceret. Sed occurrit illud, Si immortales ſunt, & unum habent principium: qua ratione non omnia animalia ſentiunt ſimiliter? Et dicit non eſſe in animis diſſimilitudinem, ſed corporibus, quæ prout fuerint vel vivacia, vel torpentia, ita & animos faciunt. quod poteſt etiam in uno eodemque corpore probari. In ſano enim corpore alia eſt vivacitas mentis, in ægro pigrior, inſanis invalida & ratione carens, ut in phreneticis cernimus, adeo cum ad corpus venerit, non natura ſua utitur, ſed ex ejus qualitate mutatur. Inde Afros verſipelles, Græcos leves, Gallos pigrioris videmus ingenii: quod natura climatum facit, ſicut Ptolemæus deprehendit, qui dicit tranſlatum ad aliud clima hominem naturam ex parte mutare. De toto enim non poteſt: quia in principio accepit ſortem corporis ſui. Ergo anima pro qualitate eſt corporis. Et qua ratione res melior eſt in poteſtate deterioris? Atqui divinus animus debuit corpus habere in poteſtate, non mortale corpus naturam animi corrumpere. Sed hoc ideo fit, quia plus eſt quod continet, quam quod continetur: ut ſi leonem includas in caveam, impeditus vim ſuam non perdit: ſed exercere non poteſt. ita animus non tranſit in vitia corporis, ſed ex ejus conjunctione impeditus, nec exercet vim ſuam. Occurrit illud, Omne quod corrumpitur, æternum non eſt. ſi animus inſanit, iraſcitur, deſyderat, timet, caret æternitate, cui ſunt iſta contraria. Nam paſſio æternitatem ſolvit. Quod ideo falſum eſſe dicimus, quia animus nihil per ſe patitur, ſed laborat ex corporis conjunctione. Et aliud eſt per ſuam naturam corrumpi: aliud per contrarium rei alterius. Videmus enim tale aliquid ut in lucerna, quæ per ſe clara eſt: & locum in quo eſt ſine dubio illuminat: ſed ſi qua re tecta fuerit & incluſa, non perdit ſplendorem proprium qui in ea eſt (remoto namque impedimento apparet) nec tamen quia impeditus eſt ejus vigor, ideo etiam corruptus. Ita ergo & animus quandiu eſt in corpore, patitur ejus contagionem, ſimul atque depoſuerit corpus, recipit ſuum vigorem, & natura utitur propria. Si ergo recipit naturam ſuam, quare pœnas apud inferos patitur? Ideo quia res quæ ſimul diu fuit, non poteſt depoſita ipſa re ſtatim ad ſuum nitorem reverti. ut ſi ſpeciem candidam miſſam in lutum polluas, & eam ſtatim auferas, non iccirco ſordibus caret, ſed abſolutionem requirit, ut in priſtinum nitorem poſſit redire. Sic anima ex eo quod datur corpori, inquinata, etiam ſi corpus deponat, neceſſe habet purgari. Si ergo purgantur & recipiunt naturam ſuam, cur volunt reverti? Quia potant (inquit) oblivia. Eſt etiam illud ambiguum, Aut ut præteritarum obliviſcantur pœnarum; aut certe ut ignaræ futuri, habeant redeundi deſyderium in corpora, quod ſine paſſione non fit. Nam animus in quo eſt paſſio, meretur reverti. COELVM. Pro aëre, & æthere poſuit: ut, *Iam cœlum terramque.* CAMPOSQVE LIQVENTEIS. Id eſt maria.

LVCENTEMQVE GLOBVM LVNÆ. Ideo uſus eſt participio, ut oſtendat eam ſuum lumen non habere. Nam lucens, eſt quod aliunde illuminatur. Lucibile, quod per ſe lucet, ut patulum & patens. Patulum eſt quod ſemper patet: Patens quod & aperitur & clauditur, ut oculus. GLOBVM autem, ideo quia dicitur luna σφαιροειδὴς eſſe. TITANIAQVE ASTRA. Aut ſtellas dicit: aut Solem quem ſupra unum fuiſſe de Titanibus diximus.

SPIRITVS. Divinus ſcilicet: & unum eſt ſive mentem dicat, ſive animum, ſive ſpiritum. INTVS ALIT. Vegetat, & in æternitatem cuſtodit: quia miſtus eſt, & nulla pars eſt elementi ſine Deo. PER ARTVS. Per elementa: quæ membra ſunt mundi. Corporalia namque ſunt quæ poſſunt videri.

V A R I O R V M.

PRINCIPIO CÆLVM. Pet. Crinitus lib. 6. cap. 12. de Honeſt. Diſcipl. Macrob. lib. 1. cap. 14. Somn. Scip.

TITANIAQVE ASTRA. Titanem exiſtimat Pauſanias virum ſolertem fuiſſe, temporum obſervatorem: unde eum Solis fratrem vulgo dictum. Atque hinc non obſcura conjectura naſcitur, cur aſtra Titania hic poëta nominarit. HORTENS.

TITANIAQVE ASTRA. Beroaldus in Servium. cap. 31.

SPIRITVS INTVS ALIT. Anima ſcilicet, in medio rerum poſita res ipſas vivificat, ex Platone in Timæo, Macrob. lib. 1. c. 13. Somn. Scipion.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore Pontus.
Igneus eſt ollis vigor & cœleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque: nec auras
Reſpiciunt, clauſæ tenebris & carcere cœco.
Quin & ſupremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes, penituſque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt: aliæ panduntur inanes

SERVII.

MENS AGITAT MOLEM. Magnitudinem mundi mens agitat: & ſi, ut Cicero dicit in Tuſculanis, *æternum eſt quicquid in æterno motu eſt*: ſine dubio etiam animus æternus eſt. Semper enim in motu eſt, adeo ut ne nobis quidem quieſcentibus conquieſcat. MAGNO SE CORPORE MISCET. Aut Antiptoſis eſt, pro corpori: ut, *Heret pede pes, denſuſque viro vir*: quod potius credendum eſt. Aut certe ſecundum eos locutus eſt, qui dicunt corporalem eſſe: & eum ita diffiniunt πῦρ νοερὸν, id eſt ignem ſenſualem. Quod ſi verum eſt, corpus eſt: nec per Antiptoſim dixit, ſed per diffinitionem *magno corpore*, id eſt non communi.

INDE HOMINVM PECVDVMQVE GENVS. De quatuor elementis & Deo.

ET COELESTIS ORIGO SEMINIBVS, QVANTVM NON NOXIA CORPORA TARDANT. Quod ſupra diximus, In tantum, inquit, in omnibus viget pars divinitatis, in quantum ſinit corporum qualitas.

TERRENIQVE HEBETANT ARTVS. Inquantum non hebetant artus. MORIBVNDAQVE MEMBRA. Morienti ſimilia, hoc eſt ſemper morientia. Nunquam enim in eodem ſtatu ſunt: ſed aut minuuntur, aut creſcunt. Ergo animus idem eſt: ſed uti viribus ſuis non poteſt propter conjunctionem.

HINC METVVNT, CVPIVNTQVE, DOLENT, GAVDENTQVE. Ex corporis conjunctione, & hebetudine. Varro & omnes Philoſophi dicunt quatuor eſſe paſſiones: duas à bonis, duas à malis opinatis rebus. Nam dolere & timere, duæ opiniones malæ ſunt: una præſentis, alia futuri. Item gaudere, & cupere, opiniones bonæ ſunt: una præſentis, altera futuri. Hæc ergo naſcuntur ex ipſa conjunctione. Nam neque animi ſunt, neque corporis propria. Pereunt enim facta ſegregatione.

NEQVE AVRAS RESPICIVNT. Nam quia cohærent corpori, obliviſcuntur naturæ ſuæ, quam *auras* vocavit. CLAVSÆ TENEBRIS, ET CARCERE COECO: Diffinitiones ſunt corporis.

QVIN ET SVPREMO CVM LVMINE VITA RELIQVIT. Quia ut diximus, occurrit debere eas ſtatim poſt corpus depoſitum redire in ſuum vigorem: & dicit non poſſe. Quæ enim diu conjuncta ſunt, invicem ſe tenent, & trahunt reliquias ſordium antiquarum.

NON TAMEN OMNE MALVM. Cedit quidem, ſed non omne. Nam remanet: quod ut purgetur, neceſſe eſt. Inde eſt quod dicit, *Eadem ſequitur tellure repoſtos*. Bene autem MISERIS, quæ etiam poſt côrpus habent corporis damna. Vnde eſt, *Nec funditus omnes Corporeæ excedunt peſtes*.

DIV CONCRETA. Conjuncta & conglutinata. INOLESCERE. Creſcere, ut, *Vdoque docent inoleſcere libro*.

ERGO EXERCENTVR POENIS. Quia depoſito corpore ſordes ſuperſunt. Pœnas autem minime perferunt animæ: ſed illius conjunctionis reliquiæ, quæ fuit inter animam & corpus. Nam licet iſta duo per ſe pœnas perferre non poſſint: homo tamen perfert, qui de his duobus eſt factus.

SVPPLICIA EXPENDVNT. Ideo agunt ſupplicia, non ut animas puniant, ſed ut eas peccatis exuant priſtinis.

VARIORVM.

MAGNO SE CORPORE MISCET. Macrob. lib. 1. cap. 17. Somn. Scip.

IGNEVS EST OLLIS VIGOR. Inde & heroes ex diſciplina Homeri in aquis mortem perhorreſcebant, quod igneam animam extingui aqua crederent. Tum forte & hæreſin Stoicorum reſpexit, qui animum corpore ſolutum ſub lunam ad ignis ſubvolare regionem ponebant: ut illis adſtipulatus Cicero Tuſcul. 1. Et Tertull. lib. 1. de anima: *Itaque apud illum in ætherem ſublimantur animæ ſapientes, apud Arium in aërem, apud Stoicos ſub Lunam*. GERM.

HINC METVVNT, &c. Affectus quatuor, hoc unico verſiculo expreſſit. Cælius lib. 3. cap. 24. Lect. Antiq.

Suſpenſæ ad venios: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
QVISQVE *ſuos patimur Manes. exinde per amplum*
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Ætherium ſenſum, atque aurai ſimplicis ignem.
Has omneis, ubi mille rotam volvêre per annos,
Lethæum ad fluvium deus evocat agmine magno:
Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant,
Rurſus & incipiant in corpora velle reverti.

S E R V I I.

ALIÆ PANDVNTVR INANES SVSPENSÆ AD VENTOS. Loquitur quidem poëtice de purgatione animarum: tangit tamen quod & Philoſophi dicunt. Nam triplex eſt omnis purgatio. Aut enim in terra purgantur, quæ nimis oppreſſæ ſordibus fuerint, deditæ ſcilicet corporalibus blandimentis, id eſt tranſeunt in corpora terrena: & hæc igni dicuntur purgari. Ignis enim ex terra eſt quo exuruntur omnia. Nam cœleſtis nihil perurit. Aut in aqua, id eſt tranſeunt in corpora marina, ſi paulo melius vixerint. Aut certe in aëre, tranſeundo ſcilicet in aëria corpora, ſi ſatis bene vixerint: quod in Statio legimus, ubi de auguriis tractat. unde etiam in ſacris omnibus tres ſunt iſtæ purgationes. Nam aut teda purgantur & ſulphure; aut aqua abluuntur, aut aëre ventilantur, quod erat in ſacris Liberi. Hoc eſt enim quod dicit in ſecundo Georg. *Tibique Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu*. Nam genus erat purgationis: & in ipſis purgationibus bonum meritorum ſecutus eſt ordinem, ut ante aëriam, inde aquæ, poſt ignis diceret purgationem.

QVISQVE SVOS PATIMVR MANES. Supplicia quæ ſunt apud manes: ut ſi quis dicat judicium patimur, & ſignificet ea quæ in judicio continentur. Eſt & aliud verius. Nam cum naſcimur, duos Genios ſortimur. Vnus eſt qui hortatur ad bona: alter qui depravat ad mala. quibus aſſiſtentibus poſt mortem, aut aſſerimur in meliorem vitam, aut condemnamur in deteriorem: per quos aut vacationem meremur, aut reditum in corpora. Ergo MANES, Genios dicit: quos cum vita ſortimur. EXINDE. Vna pars orationis eſt, & in tertia à fine accentum habet, licet penultima longa ſit. Quod ideo factum eſt, ut oſtenderetur una pars eſſe orationis, ne præpoſitio jungeretur adverbio, quod vitioſum eſſe non dubium eſt.

PAVCI LÆTA ARVA TENEMVS. Non omnes. Qui enim minus purgantur, ſtatim redeunt ad corpora.

DONEC LONGA DIES PERFECTO TEMPORIS ORBE. Quia etiam poſt purgationem opus eſt tempore, ut perſeveret in purgatione: & ſic redeat. Et quæritur utrum animæ per Apotheoſin (de quibus ait, *Pauci læta arva tenemus*) poſſint mereri perpetuam purgationem, quod non poteſt fieri. *Merentur* enim temporis multi, non perpetuitatis: & quę male vixerunt, ſtatim redeunt: quæ melius, tardius: quæ optime diutiſſimo tempore ſunt cum numinibus. Paucæ tamen ſunt quæ & ipſæ exigente ratione, licet tarde, coguntur reverti. PERFECTO TEMPORIS ORBE. Finito legitimo tempore.

CONCRETAM. Affixam & inhærentem. ÆTHERIVM SENSVM. Syderum πῦρ νοερὸν. IGNEM. Senſualem: id eſt Deum. per quod quid ſit anima, oſtendit. AVRAI SIMPLICIS IGNEM. Non urentis. *Simplicis* autem, noſtri comparatione: qui conſtat de ligno & aëre. Ille enim per ſe plenus eſt & æternus, quia ſimplex. Omnia enim σύνθετα, id eſt compoſita, exitum ſortiuntur. Vnde & atomos, perpetuas dicunt, quia ſimplices ſunt, nec recipiunt ſectionem.

HAS OMNES. Ac ſi diceret etiam has omnes. Nam ſupra non omnes dixit: ſed *Animæ quibus altera fato Corpora debentur.* ROTAM VOLVERE PER ANNOS. Exegerunt ſtatutum tempus per annorum volubilitatem. Eſt autem ſermo Ennii.

DEVS EVOCAT. Non dicit quis, ſicut ſupra, *Dii quibus imperium eſt animarum.* Sed alii Mercurium volunt propter hoc, *Animas ille evocat Orco Pallenteis, alias ſub Tartara triſtia mittit.* Et eſt ratio. nam νοῦς dicitur, id eſt ſenſus: quo Philoſophiam, quæ hæc indicat, intelligimus: quia ipſe etiam invenit literas. AGMINE MAGNO. Impetu: & dictum eſt imperative ἀπειλητικῶς. Non enim blanditiis inductæ redeunt: ſed neceſſitate quadam coguntur, ut potantes velint reverti.

IMMEMORES. Vel præteritorum, vel futurorum.

D O N A T I.

QVISQVE SVOS PATIMVR MAN. Nam ſi bonus ad inferos venit, bonos patitur manes: ſi malus, malos. EXINDE. Poſt examinationem. AMPLVM. Vt oſtendat non illis paucis paratam eſſe latitudinem hanc, ſed pluribus, modo ita vivant, ut illuc venire mereantur: ſed quia pauci mereantur, pauci diffuſam latitudinem merentur.

LONGA DIES. Longo tempore eſt opus, ut fiat talis purgatio, qualis fuit, antequam in corpus perveniret.

QVISQ. SVOS, &c. Expl. Turn l.22.c.1. & l.28.c.46.

Dixe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dixerat Anchiſes: natumque unaque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamque ſonantem:
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine poſſit
Adverſos legere, & venientum diſcere vultus.
Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde ſequatur
Gloria; qui maneant Itala de gente nepotes,
Illuſtreis animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille (vides) pura juvenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca: primus ad auras
Ætherias Italo commiſtus ſanguine ſurget,
Sylvius, Albanum nomen, tua poſthuma proles.

SERVII.

DIXERAT ANCHISES. Antedicta de reverſione animarum probatio huc tetendit, ut celebret Romanos, & præcipue Auguſtum. Namque qui bene conſiderant, inveniunt omnem Romanam hiſtoriam ab Æneæ adventu, uſque ad ſua tempora ſummatim celebraſſe Virgilium. Quod ideo latet: quia confuſus eſt ordo. Nam everſio Ilii, & Æneæ errores, adventus, bellumque manifeſta ſunt: Albanos reges, Romanos etiam conſules, Brutos, Catonem, Cæſarem, Auguſtum, & multa ad hiſtoriam Romanam pertinentia hic indicat locus. Cætera quæ hic intermiſſa ſunt, in ἀπαιδοποιΐᾳ commemorat. Vnde etiam in antiquis invenimus opus hoc appellatum eſſe non Æneidem, ſed geſta populi Romani. Quod ideo mutatum eſt, quia nomen non à parte, ſed à toto debet dari.

TVRBAMQVE SONANTEM. Aut quæ tunc propter feſtinationem ſonabat, aut *turbæ* perpetuum eſt epitheton.

LONGO ORDINE Non quo nati ſunt: ſed quo apud Inferos ſtabant. Non enim eo, quo regnarunt, dicturus eſt ordine.

ADVERSOS LEGERE. Conſiderare, relegere.

DARDANIAM PROLEM. Albanos reges, qui tredecim fuerunt de Æneæ & Laviniæ genere. Vnde ait, *Itala de gente.*

ILLVSTREIS. Hoc nomen notitiæ fuit, non meriti. Vnde etiam in meretricibus invenitur. Nam & nobiles & illuſtres vocantur. IN NOMEN ITVRAS. In gentem, ut Statius, *Nomen Echionium matriſque genus Peridiæ.*

ILLE (VIDES) PVRA IVVENIS QVI NITITVR HASTA. Æneas, ut Cato dicit ſimul ac venit ad Italiam, Laviniam accepit uxorem: propter quod Turnus iratus, tam in Latinum, quam in Æneam bella ſuſcepit, à Mezentio impetratis auxiliis. Quod & ipſe oſtendit dicens. *Se satis ambobus, Teucriſque venire Latiniſque.* Sed ut ſupra diximus, primo bello periit Latinus. Secundo pariter Turnus & Æneas. Poſtea Mezentium interemit Aſcanius, & Laurolavinium tenuit. cujus Lavinia timens inſidias, gravida confugit ad ſylvas; & latuit in caſa paſtoris Tyri. Ad quod alludens ait, *Tyrrhuſque pater, cui regia parent Armenta.* Et illic enixa eſt Sylvium. Sed cum Aſcanius flagraret invidia, evocavit novercam, & ei conceſſit Laurolavinium: ſibi vero Albam conſtituit. qui quoniam ſine liberis periit, Sylvio, qui & ipſe Aſcanius dictus eſt, ſuum reliquit imperium. Vnde apud Livium eſt error qui Aſcanius Albam condidit * Poſtea Albani omnes reges, dicti Sylvii ſunt ab hujus nomine: ſicut hodieque Romani imperatores, Auguſti vocantur: Ægypti, Ptolemæi: Perſæ, Arſacidæ: Latini, Murrani: ut, *Murranum hic atavos & avorum antiqua ſonantem Nomina, per regeſque actum genus omne Latinum.* PVRA IVVENIS QVI NITITVR HASTA. Id eſt ſine ferro. Nam hoc fuit præmium apud majores ejus, qui tunc primum viciſſet in prælio: ſicut ait Varro in libris de gente pop. Rom.

SYLVIVS, ALBANVM NOMEN. Quia omnes Sylvii dicti ſunt. TVA POSTHVMA PROLES. Poſthumus eſt poſt humationem parentis creatus. Per hoc autem Æneam cito oſtendit eſſe periturum, & ſtatim infert conſolationem dicens,

DONATI.

NVNC AGE. Proponit ſe dicturum prolem Trojanam, & nepotes: inde ex Italo ſanguine commixtos: & fata ſua: ergo exequitur ſpecialiter quos generaliter in primo libro tetigit.

PVRA. Sine ferro: quod ſit ſignum pacis, & non belli.

VARIORVM.

CONVENTVS TRAHIT IN MEDIOS. Stridere etiam animas Homerus dixit. Turneb. lib. 28. cap. 46.

PVRA NITITVR HASTA. Id eſt incruenta: vel *haſta pura*, quæ ſine ferro eſt: ſicut & locus purus, non ædificatus, ut area. Et infra, *puro ut poſſent concurrere campo*, hoc eſt, non impedito. Antiquis pura haſta & parma alba, inſignia indiciaque erant tyronum. Turneb. lib. 29. cap. 1. GERMAN.

TVA POSTHVMA PROLES. Per ſequentia explic. Turneb. lib. 28. cap. 1. *Nomen albanum*, pro homine. Aul. Gellius, lib. 2. cap. 16. Noct. Attic. Canterus lib. 1. c. 10. Novar. Franc. Luiſinus lib. 1. cap. 4. Ian. Parrhaſius Epiſt. 34. Tom. 1. Lampad.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quem tibi longævo ſerum Lavinia conjux
Educet ſylvis regem, regumque parentem:
Vnde genus longa noſtrum dominabitur Alba.
Proximus ille, Procas, Trojanæ gloria gentis,
Et Capys & Numitor, & qui te nomine reddet,
Sylvius Æneas: pariter pietate, vel armis
Egregius, ſi unquam regnandam acceperit Albam.
Qui juvenes quantas oſtentant, aſpice, vires.
At qui umbrata gerunt civili tempora quercu,
Hi tibi Nomentum & Gabios, Vrbemque Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces:
Pometios, Caſtrumque Inuï, Bolamque, Coramque.
Hæc tum nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine terræ.
Quin & avo comitem ſeſe Mavortius addet

SERVII.

QVEM TIBI LONGÆVO. Id eſt Deo. Ævum enim proprie æternitatis eſt: quæ non niſi in deos venit. Ennius, *Romulus in cœlo cum diis genitalibus ævum Degit.* Male autem vindicavit uſus: per quem dixit, *Longævoſque ſenes.*

VNDE. A quo: ut, *Genus unde Latinum.* Nam poſteri ejus fuerunt: qui poſtea apud Albam regnaverunt civitatem.

PROXIMVS ILLE PROCAS: Standi ordine, non naſcendi. Nam ſextus eſt rex Albanorum. Item Numitor tertiuſdecimus fuit.

SI VNQVAM REGNANDAM ACCEPERIT ALBAM. Æneas ſcilicet Sylvius. Et hic oſtendit omnes Albanos reges, Sylvios dictos. Recepit autem à tutore, qui ejus invaſit imperium: quod ei vix anno quinquageſimo tertio reſtituit. Et rem plenam hiſtoriæ per tranſitum tetigit.

CIVILI TEMPORA QVERCV. Civica debuit dicere: ſed mutavit. At econtra Horatius, *Motum ex Metello conſule civicum*, pro civilem. Querceam autem coronam accipiebant, qui in bello civem liberaſſent: ideo quia ante cauſſa vitæ in hac arbore hominibus fuit, qui glandibus veſcebantur. Aliæ enim erant murales: aliæ agonales, id eſt lemniſcatæ. Muralis dabatur ei, qui prior murum aſcendiſſet.

HI TIBI NOMENTVM, ET GABIOS. Hæ civitates ſunt priſcorum Latinorum ab Albanis regibus conſtitutæ: quanquam Collatiam Tarquinius conſtituiſſe dicatur: qui ut erat ſuperbus, eam ex collata pecunia conſtituit. Vnde & Collatia dicta eſt. Poteſt tamen fieri ut ab Albanis fundata ſit, aucta à Tarquinio, ſicut ſupra de Tarento diximus, quod Taras fecit, auxit Phalantus. Romam etiam Romulus feciſſe dicitur, quam ante Euander condidit: ut, *Tunc pater Euandrus Romanæ conditor arcis.* VRBEMQVE FIDENAM. Fidenæ dicuntur, ut Thebæ: ſed dixit ut Iuvenalis, *Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.* Nam varietati ſtudet. Vnde etiam ait *Pometios*, cum dicatur numero ſingulari Pometia.

CASTRVMQVE INVI. Vna eſt in Italia civitas: *Caſtrum novum* dicitur. De hac autem ait, Caſtrum Inui, id eſt Panos, qui illic colitur. Inus autem Latine appellatur, Græce πᾶν. Item ἐφιάλτης Græce, Latine incubo. Idem Faunus, idem Fatuus, Fatuellus. Dicitur autem Inus ab ineundo paſſim cum omnibus animalibus. Vnde & Incubo dicitur. CASTRVM autem civitas eſt. Nam caſtra numero plurali dicimus: licet legerimus in Plauto, *Caſtrum pœnarum*: quod etiam diminutio oſtendit. Nam caſtellum dicimus. NVNC SVNT SINE NOMINE TERRÆ. Atqui in Catalogo hinc eſt dicturus aliquas civitates: ſed ex perſona ſua præoccupat.

QVIN ET AVO COMITEM SESE MAVORTIVS ADDET ROMVLVS. Amulius, & Numitor fratres fuerunt, ſed Numitorem regno Amulius pepulit: & Iliam ejus filiam, ſacerdotem Veſtæ fecit. De hac & Marte, nati ſunt Remus & Romulus: qui cum adoleviſſent, occiſo Amulio, Avum Numitorem in regnum revocarunt: & cum eo uno anno regnaverunt. Poſtea propter anguſtias imperii, Romam captatis auguriis condiderunt. Ergo avo ſe addet comitem: aut avito ſe junget imperio, aut certe ſecundum Ennium, refertur inter deos cum Ænea. Dicit namque Iliam fuiſſe filiam Æneæ: quod ſi eſt, Æneas avus eſt Romuli. Vnde etiam addidit,

DONATI.

CIVILI TEMPORA QVERCV. *Civilem* dixit eſtam, pacificam, ut eſt laurus & oliva.

VARIORVM.

AT QVI VMBRATA GERVNT CIVILI TEMPORA QVERCV. Vide Gellium lib. 5. c. 6. Alex. ab Alexandr. lib. 4. cap. 18. Lipſ. de Milit. Rom. lib. 5. dialog. 17.

Romu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Romulus; Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet: viden' ut geminæ ſtant vertice criſtæ,
Et pater ipſe ſuo ſuperum jam ſignat honore?
En hujus, nate, auſpiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo:
Septemque una ſibi muro circumdabit arces:
Felix prole virûm: qualis Berecynthia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
Læta deûm partu, centum complexa nepotes,
Omneis cœlicolas, omneis ſupera alta tenentes.
Huc geminas nunc flecte acies; hanc aſpice gentem,
Romanoſque tuos: hic Cæſar, & omnis Iüli
Progenies, magnum cœli ventura ſub axem.

SERVII.

ASSARACI. Nam hoc epitheton non ſine cauſſa eſt introductum: quod eſt proprium Æneæ. Nam Aſſaracus pater eſt Capyos, Capys Anchiſæ, Anchiſes Æneæ.

VIDEN.' DEN naturaliter longa eſt. Brevem tamen eam poſuit ſecutus Ennium: & adeo ejus eſt immutata natura, ut jam ubique brevis inveniatur. GEMINÆ STANT VERTICE CRISTÆ. Omnino in omnibus hoc egit Romulus, ut cum fratre regnare videretur, ne ſe reum parricidii judicaret. Vnde omnia duplicia habuit quaſi cum fratre communia. Etenim ad captanda auguria montem Palatinum Romulus tenuit: Aventinum Remus, qui prior ſex vultures vidit: poſtea Romulus duodecim. Et cum ille tempore, ille numero de condenda urbe certarent, orta contentione de urbis nomine inter exercitum, à Romuli militibus Remus occiſus eſt. Fabuloſum enim eſt, quod à fratre propter muros dicitur interemptus.

ET PATER IPSE SVO SVPERVM IAM SIGNAT HONORE? Merito virtutis Mars Romulum deum eſſe ſignificat. Superum enim accuſativus eſt ſingularis, ab eo quod eſt ſuperus ſuperi. ILIA. Quam tibi ſæpe fata promiſerunt. INCLYTA. Græcum eſt. Nam κλυτὸν glorioſum dicunt.

IMPERIVM TERRIS. In quantum tenditur terra. ANIMOS ÆQVABIT OLYMPO. Magnanimitate æquabitur cœlo. De hoc autem loco & Trogus & Probus quærunt.

SEPTEMQVE VNA SIBI MVRO CIRCVNDABIT ARCES. Bene urbem Romam dicit ſeptem incluſiſſe montes, & medium tenuit. Nam grandis eſt inde dubitatio: & alii dicunt breves ſeptem colliculos à Romulo incluſos, qui tamen aliis nominibus appellabantur. Alii volunt hos ipſos, qui nunc ſunt, à Romulo incluſos, id eſt Palatinum, Quirinalem, Aventinum, Cœlium, Viminalem, Æſquilinum, & Ianicularem. Alii vero volunt hos quidem fuiſſe, aliis tamen nominibus appellatos; quæ mutata ſunt poſtea, ut de omnibus rebus legimus fieri, ut de multis locis, & de fluminibus legimus: ut ſæpius, *Et nomen poſuit Saturnia tellus*.

PROLE VIRVM. Virorum fortium. QVALIS BERECYNTHIA MATER. Phrygia. Nam Berecynthos, caſtellum eſt Phrygiæ juxta Sangarium fluvium: ubi mater deûm colitur. Per hanc autem comparationem nihil aliud oſtendit, niſi Romanos duces inter deos eſſe referendos.

TVRRITA. Vel quia ipſa eſt terra, quæ urbes ſuſtinet.

HVC GEMINAS NVNC FLECTE ACIES. Totum viſum tuum huc dirige, & huc ſpecialiter intuere, ſic Aſper.

HIC CÆSAR, ET OMNIS IVLI PROGENIES. Vt, *Iulius à magno demiſſum nomen Iulo.*

COELI VENTVRA SVB AXEM. Nam cum Auguſtus patri Cæſari ludos funebres exhiberet: ſtella per diem apparuit, quam perſuaſione Auguſti, Cæſaris eſſe populus credidit. Hinc eſt, *Ecce Dionei proceſſit Cæſaris aſtrum.* SVB AXEM ergo, id eſt ad divinos honores.

DONATI.

VIR. Vir hic ad ſimilitudinem Saturni regnabit: ex quo illud videtur aſtruere, quod felicitas regnandi generi ejus attributa videatur.

VARIORVM.

ÆQVABIT OLYMPO. Prov. *Quinto vix cœlo capi poſſit.* HART.

SEPTEM CIRCVNDABIT ARCES. Ab aliis colles, aut montes dicti, qui circuitu civitatis continentur, unde *ſepticollis* Roma vocatur. Laus ergo eſt à ſitu & amplitudine loci: non enim civïtas non fortis eſſe poteſt, quæ ſeptem arces habet. NASC.

FELIX PROLE VIRVM, QVALIS BEREC. Hic non dubie Maro Berecynthiæ Romam aſſimilat, tanquam Deam Deæ Romæ ſcilicet conſecrationem & apotheoſin reſpiciens, quæ & delubrum habebat, & pro Dea colebatur. GERMAN.

Huc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpius audis,
Auguſtus Cæſar, divûm genus: aurea condet
Secula qui rurſus Latio, regnata per arva
Saturno quondam: ſuper & Garamantas & Indos
Proferet imperium. jacet extra ſydera tellus,
Extra anni Soliſque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum:
Hujus in adventu jam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent divûm, & Mæotica tellus,
Et ſeptem gemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit,
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
Placârit nemora, & Lernam tremefecerit arcu:
Nec qui pampineis victor juga flectit habenis
Liber, agens celſo Nyſæ de vertice tigres.

SERVII.

HIC VIR, HIC EST. C litera pro duplici, non niſi in monoſyllabis habetur: ut, *Hoc erat alma parens.* Per eorum ſcilicet privilegium. Vnde falſum eſt quod Terentianus dicit, eam pro metri ratione vel duplicem haberi vel ſimplicem. Nam ſi hoc eſſet, etiam in diſſyllabis, pro duabus haberi debuerat, quod nuſquam invenimus. Literæ enim naturam ſervari; & in polyſyllabis convenit.

DIVVM GENVS. Cæſaris, qui factus eſt deus. Genus autem dicit non ſolum jure adoptionis, ſed conſanguinitatis. Nam Octaviæ filius fuit, quæ erat ſoror Cæſaris. Hic autem, Auguſtus Cæſar, hoc nomen accepit à patre adoptivo. Nam ante Octavianus dictus eſt à patre Octavio.

SECVLA QVI RVRSVS LATIO. Sub Saturno dicit aurea ſecula fuiſſe in orbe terrarum, ſub Auguſto tantum in Italia.

GARAMANTHAS. Populi inter Libyam & Africam juxta κεχαυμένlω. INDOS. Populi orientis extremi.

IACET EXTRA SYDERA TELLVS. Nulla terra eſt quæ non ſubjaceat ſyderibus. Vnde perite addidit, EXTRA ANNI SOLISQVE VIAS: ut oſtenderet duodecim ſigna, in quibus eſt circulus Solis. Significat autem Maurorum Æthiopiam, ubi eſt Atlas: de qua ait Lucanus, *Æthiopumque ſolum: quod non premeretur ab ulla Signiferi regione poli, niſi poplite lapſo Vltima curvati procederet ungula tauri.*

TORQVET. Suſtinet. APTVM. Vicinum, ut diximus ſupra.

IAM NVNC ET CASPIA REGNA. Fines Aſſyriorum, in quibus ſunt πύλαι Caſpiæ. Quod autem dicit verum eſt. Nam & Suetonius ait in vita Cæſaris, reſponſa eſſe data per totum orbem naſci invictum imperatorem:

MOEOTICA TELLVS. Scythica, cujus palus eſt Mæotis.

TVRBANT. Turbantur. SEPTEM GEMINI autem, ſeptem fluvii.

FIXERIT ÆRIPEDEM CERVAM. Pro aëripedem. Vicit autem Cerinitim cervam dictam à loco. FIXERIT autem *ſtatuerit.*

ERYMANTHI PLACARIT NEMORA. Mons Arcadiæ ubi aper ferociſſimus fuit.

LERNAM TREMEFECERIT ARCV. Pro Hydra paludem ipſam poſuit; & intelligamus ante eam ſagittis fuiſſe confixam: poſt exſectam & adustam.

NYSÆ DE VERTICE. Mons eſt Indiæ de quo loquitur. Cæterum eſt & Nyſa civitas, in qua Liber colitur. Vnde Nyſeus dictus eſt.

DONATI.

SVPER & GARAMANTHAS & INDOS. Faciet id, quod Saturnus in Italia: atque inſuper pacabit ipſum orbem.

ANNI & SOLIS. *Annum* pro nocte, *Solem* pro luce poſuit. Vult ergo aliquid ulterius etiam eſſe Poëta, quod Sol neſciat, & mundus excludat. Ergo melius Cæſar, qui ad tantum ſpatium, imperium proferet quam Saturnus, qui in ſola regnavit Italia.

NEC VERO ALCIDES. Nunc comparat illum Herculi, deinde Libero patri, qui ambo plurima loca ſuperarunt. Laudat ergo alios, ut potiorem Cæſarem faciat. Sic aſſentator ille Terentianus Gnato, cum dictum eſſet: *Magnas vero gratias Thais. Mihin?* reſpondit, *ingentes*: ut æſtimationem audentius aſſentatione etiam ſuperaret. nam ſi *magnas* reſpondiſſet, non promerebatur patrocinium.

VARIORVM.

ARCEM HVMERO TORQVET. Ex Enino, Macrob. lib. 6. c. 1. Saturn.

FIXERIT ÆRIPEDEM. Pro Aëripidem. Brodæus lib. 2. c. 29 Miſc.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Auſonia prohibet conſiſtere terra?
Quis procul ille autem ramis inſignis olivæ,
Sacra ferens? noſco crines incanaque menta
Regis Romani: primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis, & paupere terra
Miſſus in imperium magnum. cui deinde ſubibit,
Otia qui rumpet patriæ, reſideſque movebit
Tullus in arma viros, & jam deſueta triumphis
Agmina. quem juxta ſequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam

SERVII.

ET DVBITAMVS. Pro dubitas. Miſcuit perſonam ſuam. Eſt autem ſenſus, Cum tibi ſit tanta præparata poſteritas, dubitas virtutem factis extendere, id eſt gloriam?

AVT METVS. Eſt aliquis timor, qui te regnis Italiæ revocet?

QVIS PROCVL ILLE AVTEM. Nunc redit ad Romanos reges, qui ſeptem fuerunt: Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hoſtilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priſcus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus. Mira autem utitur phantaſia: ut quaſi oſtendat ſe non agnoſcere eum qui de gente Romana non fuerat. Romulo enim mortuo cum anno ſenatus regnaſſet per decurias: tædioſum viſum eſt, & quæſitus eſt rex. Sed cum in urbe nullus idoneus eſſet inventus, orta eſt bona Pompilii fama, quod eſſet apud Cures civitatem Sabinorum. Rogatus itaque per legatos accepit imperium: qui ferociam populi à bellis ad ſacra contulit. Vnde etiam Numa dictus eſt ἀπὸ τῶν νόμων, ab inventione & conſtitutione legis. Nam proprium nomen Pompilius habuit. Hic etiam canus fuit à prima ætate: ad quod alludens ait, *Incanaque menta*. Item propter ſacerdotium, *Ramis inſignis olivæ*.

OCIA QVI RVMPET PATRIÆ. De hoc Livius, *Inde Tullum qui ferocior Romulo fuit, quam Numæ ſimilis*. RESIDES. Pigros, ocioſos, nimium ſedentes.

DESVETA TRIVMPHIS. A conſuetudine triumphandi diſſueſcentia.

IACTANTIOR ANCVS. Amans populi favorem. hic Oſtiam fecit. ANCVS autem dictus ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, id eſt à cubito, quem incurvum habuiſſe dicitur.

AVRIS Favoribus. Vnde & aurarii dicuntur favitores.

VIS ET TARQVINIOS REGES, ANIMAMQVE SVPERBAM. Vnus enim de Tarquiniis fuit ſuperbus.

DONATI.

ET DVBITAMVS. Fuit ornamenti, quo impelleret filium, ne frangeretur tarditatè veniendi

QVIS PROCVL ILLE VIRVM? Multa dat ſigna, ut cognoſcatur in multitudine. Magna autem laus, ut per modicas vires ad magnum tendat imperium.

IACTANTIOR. Iactat ſe, quiſquis plurimum ſibi arrogat.

POPVLARIBVS AVRIS. Hi ſunt favores populi, quos non quærunt ſapientes.

VARIORVM.

ET DVBITAMVS ADHVC VIRTVTEM EXTENDERE F. Ecphoneſis, qua exhortatur Æneam ad virtutem, ſpe & exſpectatione tantæ poſteritatis, ne bellorum tumultibus perculſus, animum abiiciat: ſed tanti imperii præſenti fortuna erectus, ferro Italiæ poſſeſſionem ſibi vendicet. Hortatur autem eum ad virtutem, à fortuna, exſpectatione ampliſſimi imperii & loci nobilitate. Iam vero & interrogationibus ineſt negationis vis: Nemo dubitet virtute ad gloriam graſſari: nec ullus metus te à capeſſenda Italia abſterreat. Eſtque clauſula laudum Cæſaris Auguſti. HORTENS.

QVIS PROCVL ILLE A. Crinitus lib. 4. c. 15. & lib. 22. c. 3. de Honeſt. diſcipl.

RAMIS INSIGNIS OLIVÆ. Quia bella non geſſit, ſed religioni intentus, ſacra, ceremoniaſque multas inſtituit, ideo & ait *ſacra ferens*. Livius, Plutarch. & alii. NASCIMB.

NOSCO CRINES, INCANAQVE MENTA. Numa canus ab ætate prima, quo reſpexit Virgilius. Strabo auctor graviſſimus Tarquinium refert à pueritia fuiſſe caneſcentem. Crinit. lib. 4. cap. 15. vel *incana menta*, id eſt valde cana, quia octuaginta natus annos deceſſit. Cælius lib. 24. cap. 5.

PRIMVS QVI LEGIBVS. Ald. Manut. de Quæſit. per Epiſt. lib. 1. Epiſt. lib. 1. Ep. 1.

CVRIBVS PARVIS. Oppido Sabinorum, ubi natus erat Pompilius. adeas Dionyſium & Livium. NASCIMB.

OCIA QVI RVMPET PATRIÆ. Nam otium ſub Numa Pompil. rege, animos Romanorum effæminarat, cnm bella non gererent. NASC.

Vltoris Bruti, faſceſque videre receptos?
Conſulis imperium hic primus, ſævaſque ſecures
Accipiet: natoſque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit,
Infœlix. utcunque ferent ea fata minores:
Vincet amor patriæ laudumque immenſa cupido.
Quin Decios, Druſoſque procul, ſævumque ſecuri
Aſpice Torquatum, & referentem ſigna Camillum.

SERVII.

VLTORIS BRVTI, FASCESQVE VIDERE RECEPTOS? Vis videre etiam ultoris Bruti faſces receptos? Hiſtoria autem hoc habet, Tarquinius ob multa quidem, Superbus eſt dictus: præcipue tamen ob hanc cauſſam: Mandavit aliquando cuidam ſatelliti, ut cujuſdam oppidi omnes principes interimeret. Profectus ille grandem multitudinem reperit. Quod cum ei renuntiaſſet deambulanti cum virga in hortis: detractans ille reſponſioni, capita decuſſit papaverum, ut ſatelles quid fieri vellet, agnoſceret. Hujus filius vitiavit nobiliſſimam matronam Lucretiam. Quod illa dolens, ſe interemit. Tunc ejus avunculus Brutus rapto ex ejus corpore gladio proceſſit ad populum: & de hac re concionatus eſt. Quo facto omnibus placuit, ne reciperetur rex, qui tunc Ardeam expugnabat. Propter quod ſe Tarquinius cum liberis ad Porſennam regem Tuſciæ contulit: & bellum geſſit graviſſimum contra populum Romanum. Tunc duo creati ſunt conſules, Brutus & Tricipitinus pater Lucretiæ, qui & Tarquinius dicebatur: ob quod ſolum eſt urbe depulſus: & in ejus locum ſubrogatus eſt Valerius Publicola: quo mortuo item alter eſt factus: & alter ſimiliter. Quod cernens tædioſum eſſe Virgilius Brutum ſolum poſuit, qui annum ſolus implevit. Sed Bruti filii amici erant filiis Tarquinii: cum quibus cum iniiſſent conſilium, ut eos per noctem intromitterent, proditi ſunt à ſervo Vindicio: & à patre interempti ſunt. Ideo ergo *ultoris*, ſcilicet & libertatis publicæ, & Lucretiæ pudoris.

SÆVASQVE SECVRES. Quæ ſævierunt etjam contra liberos.

PVLCHRA PRO LIBERTATE. Ingenti arte loquitur conſyderatione perſonarum. Factum enim laudat dicens, *pulchra pro libertate*: perſonam vituperat.

VTCVNQVE FERENT EA FACTA MINORES. Etiamſi lauderis à poſteris, non extorquere vim naturæ debet amor patriæ.

QVIN DECIOS. Quinimo Decios reſpice. Hi duo fuerunt qui Mures dicti ſunt: pater & filius. Horum alter ſe bello Gallico, alter Samnitico vovit pro republica, cum terra & mari univerſum bello vellent exercitum perdere. DRVSOSQVE PROCVL. Et hi duo fuerunt. Horum prior vicit Haſdrubalem. Alter eſt filius Iuliæ ſororis Auguſti.

SÆVVMQVE SECVRI ASPICE TORQVATVM. Hic Gallum quendam in ponte Anienis, ſingulari certamine ſuperavit, & ejus ſibi torquem impoſuit: unde nomen accepit. Hic ad urbem pergens, præcepit filio ut tantum caſtra metaretur: ille provocatus ab hoſtibus nacta occaſione victoriam conſecutus eſt. Reverſus poſtea pater laudavit fortunam populi Romani: ſed filium, ut dicit Livius, *Fuſtuario ſupplicio necavit*. Ergo *ſævum ſecuri*, ſævum jure occidendi, non ferri genere. Nam ſecuri non animadvertit in filium.

REFERENTEM SIGNA CAMILLVM. Brenno duce, Galli apud Alliam fluvium deletis legionibus everterunt urbem Romam abſque Capitolio: pro quo immenſam pecuniam acceperunt. Tunc Camillus abſens Dictator eſt factus: cum diu eſſet apud Ardeam in exilio propter Vejentanam prædam non æquo jure diviſam: & Gallos jam abeuntes ſecutus eſt. quibus interemptis aurum omne recepit & ſigna. Quod cum illic appendiſſet, civitati nomen dedit. Nam Piſaurum dicitur, quod illic aurum penſatum eſt. Poſt hoc tamen factum rediit in exilium. Vnde rogatus, reverſus eſt.

FVLGERE. Ab eo quod eſt fulgo fulgis.

DONATI.

SÆVASQVE SECVRES, INFELIX. Quamvis ob commodum publicum te laudent, tamen infelix eris propter natos cæſos.

VARIORVM.

AD POENAM PVLCHRA PRO LIBERTATE. V. I. Bruti factum occulte commendat, quia pro libertate fit: perſonam perſtringit, quia pater eſt. denique movet commiſerationem per locum communem à fortuna, quod in eam calamitatem pater inciderit, ut liberos ſuos necare, coactus fuerit. NASCIMB.

INFELIX: VTCVNQVE FERENT. Tanta fuit priſcis patribus in liberos poteſtas, ut in eos citra judicium capitaliter conſtituere poſſent. Vide Valer. lib. 5. cap. 8. Eam tamen effuſam poteſtatem revocatam conſtat lege *Inauditum*, Π. *ad leg. Cornel. de ſicar.* nec id temere, cum & in ſervos crudum immaneque dominorum imperium coërcitum humanitate legum fuerit. GERMAN.

VTCVNQVE FERENT EA FATA MINORES. Alii FACTA legunt. Quia factum Bruti, non æque ab omnibus acceptum fuerat, attamen major pars ei annuebat; quia etſi ſevere, tamen juſte ac utiliter pro patriæ libertate fecerat: unde & gloriam reportabat. NASCIMB.

Illæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Illa autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint, quantas acies, ſtragemque ciebunt!
Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens, gener adverſis inſtructus Eôis.
Ne pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Projice tela manu, ſanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæſis inſignis Achivis:
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas:
Ipſumque Æaciden, genus armipotentis Achillei,
Vltus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.

SERVII.

ET DVM NOCTE PREMVNTVR: Bene alluſit. Nam concordiam in humilitate tenuerunt: cum nobilitate vero in bella venerunt.

AGGERIBVS SOCER ALPINIS. A munimentis Alpium. Hæc enim Italiæ murorum exhibent vicem. Socer vero quia Pompeius habuit Iuliam filiam Cæſaris, quæ in partu periit. Vnde etiam iſti inter ſe facile dimicare potuerunt. ARCE MONOECI. De Liguria ubi eſt portus Monœci Herculis. Dictus autem μόνοικος, vel quod pulſis omnibus illic ſolus habitavit: vel quod in ejus templo nunquam aliquis deorum ſimul colitur; ſicut in Iovis, Minerva & Iuno: in Veneris, Cupido.

ADVERSIS INSTRVCTVS EOIS. Orientis enim auxiliis eſt uſus.

ASSVESCITE BELLA. Mire dictum. Ab ipſis enim quaſi conſuetudinem fecit populus Romanus bellorum civilium. Septies enim geſta ſunt à Cæſare contra Pompeium in Theſſalia. Item contra ejus filium magnum in Hiſpania. Item contra Iubam & Catonem in Africa. Mortuo Cæſare ab Auguſto contra Caſſium & Brutum in Philippis civitate Theſſaliæ. Contra Lucium Antonium in Peruſia Tuſciæ civitate. Contra ſextum Pompeium in Sicilia: Antonium & Cleopatram in Epiro.

TVQVE PRIOR, TV PARCE. Cæſari dicit, quem clementem circa Pompejanos legimus: cui vult tunc hoc eſſe mandatum.

ILLE TRIVMPHATA CAPITOLIA AD ALTA CORINTHO. Mummium ſignificat.

IPSVMQVE ÆACIDEN. Neceſſe eſt ut ILLE ſubaudiamus. Pyrrhum enim quem Æaciden dicit, Curius & Fabricius vicerunt ferentem Tarentinis auxilium. Hic poſtea fugit in Græciam, & illic eſt occiſus in templo. Argos vero & Mycenas alii vicerunt.

VLTVS AVOS. Aut hic diſtinguendum; ut ſit, Trojæ Minervæ, pro Trojanæ: principale pro derivativo. Aut certe *avos Trojæ*: non quos Troja habuit avos: ſed qui de Troja fuerunt, id eſt avos Trojanorum.

DONATI.

PVERI. Nam quiſque cum naſcitur, puer eſt. Tanquam autem optimus pater, recte conſulit poſteris, eoſque ſapienter admonet.

VLTVS AVOS TROIÆ. Vehementer reficit animum filii, interitum Græciæ & ultionem Trojæ promittens

VARIORVM.

PARIBVS QVAS FVLGERE CERNIS, &c. Tranſit ad Cæſarem & Pompejum, quorum facta, id eſt bella civilia circumſtantiis exaggerat, perſonis, loco, magnitudine factorum, cum ingenti miſerationis affectu. *Paribus* autem *armis* dixit, quia ambo Romani, & amborum paria armorum inſignia erant, ut Lucan. 1. *Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.* Iam illud, *dum nocte premuntur*, non ſimpliciter dictum eſt, ſed alludit Poëta ad utriuſque fortunæ obſcuritatem. Nam dum Cæſar & Pompejus humiles extiterunt, concordi inter ſe voluntate fuerunt: ubi vero rerum geſtarum gloria clarere ceperunt, tunc maxime animos attollere, & tyrannidem affectare ceperunt. NASCIMB.

FVLGERE. Enallage conjugationis: ut ſupra, Fervere. HART.

SI LVMINA VITÆ ATTIGERINT. Sunt tamen qui hic *limina vitæ* malint, cum Lucretio: *vitæ cum limen iniret*: & *limen vitæ*. *Decurrere* enim *limen* transfertur elegantius à ſpatio & curriculo hippodromi, ut partem pro toto accipiamus. GERMAN.

AGAMEMNONIASQVE MYCENAS. Aul. Gell. lib. 10. cap. 16. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quis te, magne Cato, tacitum aut te Coſſe relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyæ? parvoque potentem
Fabricium? vel te ſulco Serrane ſerentem?
Quo feſſum rapitis Fabii? tu Maximus ille es,
Vnus qui nobis cunctando reſtituis rem.
Excudent alii ſpirantia mollius æra,
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus;
Orabunt cauſſas melius; cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſydera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) paciſque imponere morem;
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.

SERVII.

MAGNE CATO. Cenſorium dicit, qui ſcripſit hiſtorias: multa etiam bella confecit. Nam Vticenſem præſente Auguſto, contra quem pater ejus & dimicavit, & Anticatones ſcripſit, laudare non poterat. Supra autem Minervæ templa temerata per ſtuprum Caſſandræ dicit. COSSE RELINQVAT? Coſſus tribunus militum conſulari poteſtate fuit. Hic regem Tuſcorum Lartem Tolumnium à loco dictum, occidit: & ſecunda poſt Romulum opima ſpolia revocavit. Erit autem nominativus hic Lar, hujus Lartis.

QVIS GRACCHI GENVS? Gracchos ſeditioſos conſtat fuiſſe: Nobiles tamen genere. Namque per Corneliam, nepotes Scipionis Africani fuerunt. Vnde Iuvenalis ad eam, *Tolle tuum precor Hannibalem.* Ergo Scipiones dicit per Gracchi genus. Duo autem fuerunt: major Africanus, Æmilianus minor, qui obſidione Carthaginis ab Italia revocavit Hannibalem.

SCIPIADAS. Hi gemini fratres fuerunt: qui cum fortiſſime dimicarent in Hiſpania apud Carthaginem novam, quæ Spartaria dicitur, inſidiis interempti ſunt. CLADEM LIBYÆ. Scipiones.

FABRICIVM. Paupertate glorioſum. Hic eſt qui reſpondit legatis Samnitum aurum ſibi offerentibus, Romanos non aurum habere velle, ſed aurum habentibus imperare. SERRANE SERENTEM. Attilius quidam ſenator fuit, qui cum agrum coleret, evocatus propter virtutem meruit dictaturam. Serranus autem, à ſerendo dictus eſt.

QVO FESSVM RAPITIS FABII? Cur me ô Fabii feſſum ad veſtram trahitis narrationem? Aut certe *feſſum* triſtem: ut, *Ter feſſus valle reſedit*, ſcilicet propter eorum mortem. Nam trecenti ſex fuerunt de una familia: qui conjurati cum ſervis & clientibus ſuis contra Veientes dimicarunt, & inſidiis apud Cremeram fluvium interempti ſunt. Vnus tantum ſuperfuit Fabius Maximus, qui propter teneram adhuc pueritiam in civitate remanſerat. Hic poſtea cum Hannibalis impetum ferre non poſſet, mora eum eluſit, & ad Campaniam traxit. Vbi deliciis Carthaginenſium virtus obtorpuit. Notandum eſt de ſecunda perſona dictum. Ille autem eſt de quo ait Ennius, *Vnus qui nobis cunctando reſtituit rem.* Sciens enim Virgilius quaſi pro exemplo hunc verſum poſuit.

EXCVDENS. Alii cudendo efficient: & eſt rhetoricus locus. SPIRANTIA. Animata. Horatius, *Et molles imitabitur ære capillos.*

VIVOS VVLTVS. Hoc eſt quod dixit *ſpirantia.* Et per æs, Corinthios indicat: per marmor, Parios: per actionem cauſſarum, Athenienſes: per Aſtronomiam, Ægyptios & Chaldæos.

PACIS MOREM. Leges pacis.

VARIORVM.

DVO FVLMINA BELLI SC. Ex Lucretio, Macrob. lib. 6. c. 1. Saturn.

VEL TE SVLCO SERRANE. *Sulcos* legi vult Turn. lib. 19. cap. 17.

VNVS QVI NOBIS CVNCTANDO. Proverb. *Romanus ſedendo vincit.* HART.

VNVS QVI NOBIS. Ex Ennio. Macrob. lib. 6. cap. 1. Saturn.

SPIRANTIA MOLLIVS ÆRA. Turneb. lib. 22. cap. 1.

VIVOS DE MARMORE VVLTVS. Turneb. lib. 14. cap. XI.

ORABVNT CAVSAS MELIVS. Athenienſes deſignat. TAVBMAN.

HÆ TIBI ERVNT ARTES, PACISQ. &c. Nimirum civilis ſcientiæ totius potiſſimæ partes belli adminiſtrandi, paciſque tenendæ & utendæ ratione & ſolertia contineri videntur; cum bellum non alium finem quam ſibi oppoſitam pacem ſpectare videatur, nec motus omnes bellici alio, quam in quietem deſinere poſſint: unde non tantum voluit Poëta Romanum belli artibus præ cæteris gentibus, ſed & pacis ſtudiis & more excellere, ut aſſuetudine & inſtitutione paci colendæ ſe dederet & conſecraret. GERM.

PARCERE SVBIECTIS, &c. Typus veri principis. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sic pater Anchiſes, atque hæc mirantibus addit:
Aſpice, ut inſignis ſpoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnes.
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Siſtet eques: ſternet Pœnos, Gallumque rebellem:
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.
Atque hic Æneas (una namque ire videbat
Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis:
Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu)
Quis, pater, ille, virum qui ſic comitatur euntem?
Filius? anne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Quis ſtrepitus circa comitum? quantum inſtar in ipſo eſt?
Sed nox atra caput triſti circumvolat umbra.
Tum pater Anchiſes, lachrymis ingreſſus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum.

SERVII.

SPOLIIS MARCELLVS OPIMIS. Hic Gallos & Pœnos equeſtri certamine ſuperavit. Viridomarum etiam Gallorum ducem manu propria interemit, & opima retulit ſpolia, quæ dux detraxerat duci: ſicut Coſſus Larti Tolumnio.

SVPEREMINET OMNES. Virtutis ſcilicet genere. REM ROMANAM. Statum reipublicæ.

TVRBANTE TVMVLTV. Ideo tumultu, quia res in Italia adverſus Gallos geritur.

SISTET. Confirmabit, corroborabit.

TERTIAQVE ARMA PATRI. Capta hic tertia, opima ſpolia ſuſpendet patri, id eſt Iovi. CAPTA QVIRINO. Qualia & Quirinus ceperat, id eſt Romulus de Acrone rege Ceninenſium: & ea Iovi ſuſpenderat. Poſſumus, & quod eſt melius, ſecundum legem Numæ hunc locum accipere, qui præcepit prima opima ſpolia Iovi Pheretrio debere ſuſpendi. quod jam Romulus fecerat. Secunda Marti, quod Coſſus fecit. Tertia Quirino, quod fecit Marcellus. Quirinus autem eſt Mars, qui præeſt paci: & intra civitatem colitur. Nam belli Mars extra civitatem templum habuit. Ergo aut ſuſpendet patri, id eſt Iovi: aut ſuſpendet patri Quirino. Varie de hoc loco tractant commentatores, Numæ legis immemores: cujus facit mentionem & Livius.

EGREGIVM FORMA IVVENEM ET FVLGENTIBVS ARMIS. Tria ſunt ſecundum Carminium: pulchritudo, ætas, virtus. Significat autem Marcellum filium Octaviæ ſororis Auguſti, quem ſibi Auguſtus adoptavit. Hic decimo ſexto anno incidit in valetudinem: & periit decimo octavo in Bajano cum ædilitatem gereret. Hujus mortem vehementer civitas doluit. Nam & affabilis fuit: & Auguſti filius. Ad funeris hujus honorem Auguſtus ſexcentos lectos intrare civitatem juſſit. hoc enim apud majores glorioſum fuerat. Etiam dabatur pro qualitate fortunæ. Nam Sylla ſex millia habuit. Igitur cum ingenti pompa relatus, & in campo Martio eſt ſepultus. Ergo modo in Auguſti adulationem, quaſi epitaphion ei dicit. Et conſtat hunc librum tanta pronuntiatione Auguſto & Octaviæ eſſe recitatum, ut fletu nimio imperarent ſilentium: niſi Virgilius finem eſſe dixiſſet, qui pro hoc ære gravi donatus eſt, id eſt maſſis. Nam ſic & Livius argentum grave dicit, id eſt maſſas.

SED FRONS LÆTA PARVM. Omen eſt mortis futuræ. Ex contrario alibi, *Incipe parve puer riſu cognoſcere matrem.*

VIRVM QVI SIC COMITATVR EVNTEM. Marcellum, cui ſimilis eſt.

QVIS STREPITVS. Propter ædilitatem. INSTAR. Similitudo: & eſt nomen quod non recipit præpoſitionem. Ad inſtar enim non dicimus, quod Probus declarat.

DONATI.

ATQVE HÆC MIRANTIBVS ADDIT. Tranſitus quidam, ne una & continua narratio tædioſa ſit. Hinc enim generibus varietas naſcitur, & quaſi nova initia aliarum narrationum fiunt.

QVIS PATER ILLE VIRVM? Interrogat Æneas, cum admiretur formam juvenis & triſtitiam in fronte, quis ſit.

VARIORVM.

ASPICE VT INSIGNIS. Redit ad ſuorum nomenclaturam, & M. Marcellum imprimis extollit à præſtantia rei militaris & à felicitate victoriæ, cujus etiam egregia facta breviter memorat, Hic Marcellus eſt, qui Romanorum enſis dictus eſt, qui primus Annibalem terga oſtendere, & ex obſidione Nolæ turpiter recedere coëgit. NASCIMB.

MARCELLVS OPIMIS. Floridus lib. 2. de Cæſaris præſtantia. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Oſtendent terris hunc tantum fata; neque ultra
Eſſe ſinent. nimium vobis Romana propago
Viſa potens, Superi, propria hæc ſi dona fuiſſent.
Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quæ Tyberine videbis
Funera, cum tumulum præterlabêre recentem!
Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet avos; nec Romula quondam
Vllo ſe tantum tellus jactabit alumno.
Heu pietas, heu priſca fides, invictaque bello
Dextera: non illi quiſquam ſe impune tuliſſet
Obvius armato; ſeu cum pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miſerande puer, ſi qua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis:
Purpureos ſpargam flores, animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. ſic tota paſſim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia luſtrant.

SERVII.

OSTENDENT TERRIS HVNC TANTVM FATA. Parum illuceſcet: quia mox peribit.

VISA POTENS SVPERI. Cum indignatione dicit, Invidiſtis & gloriæ Romanæ, & veſtris muneribus. Nam felicitas veſtra ſunt munera. PROPRIA. Perpetua: ut, *Propriamque dicabo.*

MAVORTIS CAMPVS. In quo eſt ſepultus.

FVNERA CVM TVMVLVM PRÆTERLABERE RECENTEM. Propter ſexcentos lectulos.

IN TANTVM SPE TOLLET AVOS. Eriget generis antiquitatem. Et rhetorice ſpem laudat in puero, quia facta non invenit. Eſt autem Ciceronis in dialogo, *Fanni, cauſa difficilis laudare puerum. Non enim res laudanda, ſed ſpes eſt.* NEC ROMVLA QVONDAM. Pro Romulea: ut, *Quos Africa terra triumphis Dives alit.* QVONDAM autem, poteſt & præteriti eſſe & futuri.

FODERET CALCARIBVS ARMOS. Species pro genere. *Equi armos* pro equo poſuit. Non enim poſſunt *armi* calcaribus fodi.

FATA ASPERA RVMPAS. Poſſe aliqua ratione fata diſrumpi, per tranſitum docet.

TV MARCELLVS ERIS. Talis qualis fuit Marcellus.

PVRPVREOS FLORES. Vt ſæpe diximus, propter ſanguinis ſimilitudinem: quia aut anima, aut animæ eſt ſedes. NEPOTIS. Poſteri. Non enim re vera nepos fuit.

INANI MVNERE. Secundum Epicureos, non profuturo. SIC. Iſta noſcentes.

AERIS IN CAMPIS. Colliſionem fecit. Locutus eſt autem ſecundum eos, qui putant Elyſium lunarem eſſe circulum.

DONATI.

MANIBVS DATE LILIA. Affectum dolentis expreſſit dicendo, *date*: cum non eſſent præſto qui darent. MANIBVS PLENIS. Plena officia ſignificat.

SIC TOTA PASSIM REGIONE VAGANTVR. Non complevit omnia quæ apud inferos agebantur. eſſet enim vitium ſi totum vellet ſuo carmine complecti, quia & longum & impoſſibile.

VARIORVM.

PROPRIA HÆC SI DONA. Nannius lib. 4. cap. 8. Ioſ. Caſtalio cap. 42. Variar.

NEC PVER ILIACA QVISQVAM DE GENTE. ὑπερβολικῶς Marcellum, omnibus qui futuri ſunt de ſtirpe Romana pueris præfert. NASC.

IACTABIT ALVMNO. Ioſ. Caſtalio. pag. 603. Tom. 4. Lampad.

OBVIVS ARMATO. Illi cognatum, quod apud Homer. Odyſſ. 9. HART.

MANIBVS DATE LILIA PLENIS. Alludit, credo, Maro Marcellum lugens ad Græcorum morem, qui conſpergere floribus ſepulcra ante diem morte immatura interceptorum ſolebant, referentes ad momentanei vigoris & ævi brevitatem. Quamvis non inconſiderate alii *ἄωρον τάφον* ſepulcrum exoletum, ſentum & carioſum accipiant, ut quod renovare, interpolare, & floribus veluti fucare antiqui ſolebant. GERMAN.

AERIS IN CAMPIS L. Pro per inane. Turn. l. XI. c. 19.

Quæ

Quæ poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore:
Exin bella viro memorat quæ deinde gerenda;
Laurenteſque docet populos, urbemque Latini;
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
Sunt geminæ ſomni portæ: quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris:
Altera, candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia Manes.
His ubi tum natum Anchiſes unaque Sibyllam
Proſequitur dictis, portaque emittit eburna:
Ille viam ſecat ad naves, ſocioſque reviſit.
Tum ſe ad Cajetæ recto fert littore portum.
Anchora de prora jacitur, ſtant littore puppes.

SERVII.

INCENDITQVE ANIMVM. Nam ſupra ait, *Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?* EXIN. Deinde. Confert autem in compendium narrationis prolixitatem. Sic Terentius propter longum actum ait, *Intus deſpondebitur, intus tranſigetur, ſi quid eſt quod reſtat.*

SVNT GEMINÆ SOMNI PORTÆ. Pro ſomniorum. Eſt autem in hoc loco Homerum ſecutus. Hoc tantum differt, quod ille per utramque portam ſomnia exire dicit: hic umbras veras, per quas ſomnia indicat vera, & poëtice apertus eſt ſenſus. Vult autem intelligi falſa eſſe omnia quæ dixit. Phyſiologia vero hoc habet, Per portam corneam oculi ſignificantur, qui & cornei ſunt coloris, & duriores cæteris membris: nam frigus non ſentiunt: ſicut etjam Cicero dicit in libris de natura deorum. Per eburneam vero portam os ſignificatur à dentibus. Et ſcimus quia quæ loquimur, falſa eſſe poſſunt: ea vero quæ videmus, ſine dubio vera ſunt. Ideo Æneas per eburneam emittitur portam. Eſt & alter ſenſus, Somnum novimus cum cornu pingi: & qui de ſomnïis ſcripſerunt, dicunt ea quæ ſecundum fortunam & perſonæ poſſibilitatem videntur, habere effectum: & hæc vicina ſunt cornu. Vnde cornea vera fingitur porta. Ea vero quæ ſupra fortunam ſunt: & habent nimium ornatum, unaque jactantiam, dicunt falſa eſſe. Vnde eburnea, quaſi ornatior porta fingitur falſa.

FALSA INSOMNIA. Id eſt ſomnia. SECAT. Tenet. Vnde ſectas dicimus ab eo quod propoſitum non tenent.

AD CAIETÆ PORTVM. A perſona poëtæ, Prolepſis. Nam Cajeta nondum dicebatur.

DONATI.

EXIN BELLA. Narravit primo læta, triſtia prætermiſit, præterquam de Marcello. deinde docuit quomodo quædam æquo animo ferre poſſet.

VIAM SECAT. Quid enim prius facere debuit, quam ſuos reviſere?

RECTO LITTORE. Atqui nullum littus rectum: ſed dicimus rectam vitam agere, quando nihil aliud agimus niſi iter continuum, & nullo alio actu illud rumpimus. nam cupida ſuorum mens, nihil aliud agere debuit. CAIETÆ. Ex perſona Poëtæ loquitur. nam adhuc non erat Cajeta.

VARIORVM.

EXIN BELLA VIRO MEMORAT, &c. Longinquitatem narrationis in compendium confert: nimis enim longum fuiſſet, ſi omnia ſeparatim recenſere voluiſſet. NASC.

SVNT GEMINÆ SOMNI PORTÆ. Ex Homero. Turneb. lib. 4. cap. 14. Muret. lib. XI. cap. 7. Pierius, lib. 59. Servium de cornu ſomni explic. Turneb. lib. 9. cap. 26. Vide Floridum lib. 2. Subſec. cap. 24. Macrob. lib. 1. cap. 3. Somn. Scip.

SVNT GEMINÆ SOMNI PORTÆ. Macrob. lib. 1. cap. 3. Proverb. *Non quidvis contingit, quod optâris.* Et Proverb. *Pluris valet oculatus unus teſtis.* Homerus Odyſſ. 19. Floridus lib. 2. cap. 24. de hac re.

ILLE VIAM SECAT AD NAVES. Expreſſit Euripidem in Phœniſſis. Turneb. lib. 19. cap. 17.

ANCHORA DE PRORA IACITVR. Hom. Odyſſ. ι. ἐκ δ' εὐνὰς ἔβαλον. HART.

P. VIR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER SEPTIMVS.

TV quoque littoribus noſtris Æneïa nutrix
Æternam moriens famam Cajeta dediſti:
Et nunc ſervat honos ſedem tuus, oſſaque nomen
Heſperia in magna (ſi qua eſt ea gloria) ſignat.
At pius exequiis Æneas rite ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Aſpirant auræ in noctem: nec candida curſum

SERVII.

TV QVOQVE LITTORIBVS NOSTRIS ÆNEIA NVTRIX. Vt & in principio diximus, in duas partes hoc opus diviſum eſt. Nam primi ſex ad imaginem Odyſſeæ dicti ſunt: quos perſonarum & allocutionum varietate conſtat eſſe graviores. Hi autem ſex ad imaginem Iliadis dicti ſunt, qui in negotiis validiores ſunt. Nam & ipſe hoc dicit, *Majus opus moveo.* & re vera tragicum opus eſt, ubi tantum bella tractantur. TV QVOQVE. Sicut Miſenus, Palinurus etiam. NOSTRIS. Hoc eſt Italicis: ut, *Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris.* Non ut Donatus ait, in comparationem Oceani navigabilibus. ÆNEIA NVTRIX. Hanc alii Æneæ, alii Creuſæ, alii Aſcanii nutricem volunt. Lectum tamen eſt in Philologis in hoc loco claſſem Trojanorum caſu concrematam. Vnde Cajeta dicta eſt, ἀπὸ τοῦ καίειν.

SERVAT. Tenet, poſſidet: ut, *Servantem ripas, alta non vidit in herba.* HESPERIA IN MAGNA. Propter Hiſpaniæ diſcretionem.

SI QVA EST EA GLORIA. Secundum Epicureos. Bene autem intereſt funeri, poſtquam ab Inferis rediit: ſicut interfuit ante quam deſcenderet, ut medium actum oſtenderet.

QVIERVNT. Hebrus QVIERANT legit.

TENDIT ITER VELIS. Quia prout vela extenſa fuerint, ita etiam curſus extenditur, in quo navis eſt iter. Nam ait ſupra, *Flecte viam velis.* Et aliud eſt iter velis tendere: aliud per vela iter. Et multi dicunt improprie dictum, multi nimium proprie. Conſtat tamen ſecundum illud dictum quod ait, *Flecte viam velis.* Quod ſi dicimus, bene procedit, Et, *tende viam velis*: ut in ipſis velis ratio ſit vitæ.

ASPIRANT AVRÆ IN NOCTEM. Quia ut diximus, temporum mutatione, ventus vel minuitur vel augetur. IN NOCTEM autem, circa noctem. Et quotiens tempus exprimitur, accuſativum regit iſta præpoſitio.

DONATI.

TV QVOQVE Viderat apud inferos, quam neceſſarium eſſet defunctis ſepulchrum. ergo ut pius nutrici illud inſtituit. Meruerat enim ipſa: quia tam pium, religioſum Romani imperii principem, prudentem, fortemque virum nutrierit. *Tu quoque* repete: inde & optime conjunge. *At pius Æneas ingenti mole ſepulchrum Imponit, ſuaque arma viro remumque tubamque*: deinde remotis iis quæ de inferis narrantur, ſequere. *Tu quoque littoribus noſtris, & cætera.* TV QVOQVE. Quæ admirandæ memoriæ videris ſupremo officio conjungi meruiſti. NOSTRIS. Italis. ergo ibi eſt ſepulta, ubi ipſe cum ſuis eſſet regnaturus. Honoratur ergo à loco.

ÆTERNAM MORIENS, Argumentum à contrario. nam crevit fama, cum deberet morte minui.

NVNC. Etiam his temporibus, quo hæc ſcribuntur.

SI QVA EST GLORIA. Sciebat nihil ſentire mortuos, ſed ſatis faceret religioni.

VARIORVM.

Turnebus hunc librum explicat lib. 26. cap. 28. & lib 30. cap. 5.

TV QVOQVE LITTORIBVS NOSTRIS. Strabo tamen Cajetam vult dici, non à nomine proprio nutricis Æneæ, ſed à curvitate, quod Lacones curva, cajeta appellant. GERMAN.

OSSAQVE NOMEN SIGNAT. Id eſt, tumulo tuo, ô Cajeta, nomen tuum inciſum eſt ad perennem tui memoriam. Nomen indicat, cujus oſſa ibi ſint depoſita. Memorabile fuiſſe ſepulchrum Cajetæ. Turneb. lib. 21. cap. 22.

HESPERIA IN MAGNA. Id eſt Italia. nam minor Heſperia dicitur Hiſpania. TAVBM.

AGGERE COMPOSITO TVMVLI. Turn. lib. 4. c. 14. & lib. 19. cap. 29. & lib. 30. cap. 38.

NEC CANDIDA CVRSVM. Argenteus color Lunæ, ut Soli aureus tribuitur. Ioach. Camerarius problem. 5. Dec. XI.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine Pontus.
Proxima Circææ raduntur littora terræ;
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu: tectiſque ſuperbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recuſantum, & ſera ſub nocte rudentum:
Setigerique ſues, atque in præſepibus urſi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie dea ſæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troës,
Delati in portus, neu littora dira ſubirent;

SERVII.

LVNA NEGAT. Liptotes. Nam dicit, large præſtat: ut, *Munera nec ſperno*. TREMVLO SVB LVMINE. Ita enim mobilitas aquæ facit videri.

CIRCÆÆ RADVNTVR LITTORA TERRÆ. Vt diximus ſupra, mons iſte antehac inſula fuit. Paludibus enim à continenti ſegregabatur: quas excluſit limus de Albanis montibus fluens. Et dicebatur Ææus ab horrore tranſeuntium, quo homines mutabantur in feras. In hoc ſummo oppidum fuit, quod & Circæum dictum & Circæi. Nam utrumque Livius dicit.

DIVES. Non addidit cujus rei, cum ſoleat: ut, *Dives equum, dives pictai veſtis et auri*. INACCESSOS. Inacceſſibiles, inaccedendos. Nam Vlyſſes illuc venit. Ergo *inacceſſos*, ad quos nullus debeat accedere: ut, *Aut illaudati neſcit Buſyridis aras*: hoc eſt illaudabilis. Nam ab Iſocrate conſtat eſſe laudatum.

RESONAT CANTV. Reſonare facit. SVPERBIS. Nobilibus, proper antiquam magnitudinem.

ODORATAM. Pro odoriferam. Et hoc ideo, quia uſus olei apud majores non fuit, præcipue in Italia.

ARGVTO PECTINE. Garrulo, ſtridulo, ſonanti: ut, *Forte ſub arguta conſederat ilice Daphnis*. PERCVRRENS PECTINE TELAS. Aut manu percurrens: aut ictu pectinis, ut videmus. aut quia apud majores ſtantes texebant: ut hodie linteones videmus. Eſt autem Homeri, qui ait, ἱστὸν ἐποιχομένην.

GEMITVS IRÆQVE Gemitus iraſcentium leonum: ἓν διὰ δυοῖν.

SERA SVB NOCTE. Quaſi eo tempore quo naturali libertate uti conſueverunt. *Sub ſera nocte*, per noctem ſeram. RVDENTVM. Naturaliter RV longa eſt. Perſius, *Findor ut Arcadiæ pecuaria rudere dicas*. Syſtolem ergo fecit. Ruditus autem proprie eſt aſinorum clamor: ut grunnitus, porcorum: ranarum, coax: quæ nomina à ſono vocis conſtat eſſe compoſita.

PRÆSEPIBVS. Caveis ubi aluntur. Non enim re vera præſepia habent.

DEA SÆVA. Aut per ſe, aut herbis potentibus ſæva. Circe autem ideo Solis fingitur filia, quia clariſſima meretrix fuit: & nihil eſt Sole clarius. Hæc libidine ſua, & blandimentis homines in ferinam vitam ab humana deducebat: ut libidini & voluptatibus operam darent. Vnde datus eſt locus fabulæ apertæ. Horatius; *Sub domina meretrice fuiſſet turpis & excors.*

IN VVLTVS AC TERGA FERARVM. Corrumpebatur in illis ſenſus. Animus namque idem manebat.

οἱ δὲ συῶν μὲν ἔχων κεφαλὰς φωνήν τε ψυχάς τε
καὶ δέμας. αὐτὰρ νοῦς ἦν ἔμπεδος, ὡς τὸ πάρος περ.

PII PATERENTVR TROES. Ergo impii qui pertulerunt. Impii autem propter occiſa Solis armenta.

DONATI.

VRIT ODORATAM. Vigilans & voce & odorato lumine, ad ſe incautos attrahere nitebatur. CEDRVM Vt Cedrus tanquam oleo madens, incendia ſemper inſidiis nutrit, ita & voce, id eſt cantu inſidiatur.

VARIORVM.

SPLENDET TREMVLO SVB LVMINE. Cur tremorem attribuit? Turneb. lib. 6. cap. 6. Ignis ſiquidem, cui ἰσοφυῆ aſtra putarunt Platonici, tremulas eſſe flammas levitate & calore conſtat. GER.

VRIT ODORATAM. Hoc ex antiquorum conſuetudine dictum videtur, quod ex Homero ſumptum eſt. Ignitabulum enim, vel focum in mediis ædibus habebant, in quo tædas urebant luminis cauſa. Ritum explicat Turneb. lib. 4. cap. 14. Ptol. Flavius Conjectaneor: cap. 74. Tom. 1. Lampad.

HINC EXAVDIRI GEMITVS. Ex Homero Macrob. lib. 5. c. 8. Saturn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Neptunus ventis implevit vela ſecundis:
Atque fugam dedit, & præter vada fervida vexit.
Iamque rubeſcebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis:
Cum venti poſuere, omniſque repente reſedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonſæ.
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit. hunc inter fluvio Tyberinus amœno,
Vorticibus rapidis & multa flavus arena
In mare prorumpit: variæ circumque ſupraque
Aſſuetæ ripis volucres & fluminis alveo,
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter ſociis, terræque advertere proras
Imperat: & lætus fluvio ſuccedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, advena claſſem
Cum primum Auſoniis exercitus appulit oris,
Expediam, & primæ revocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu diva mone. dicam horrida bella:

SERVII.

NEPTVNVS VENTIS IMPLEVIT VELA S. Phyſice autem locutus eſt. Motu enim aquæ ventus creatur, ut videmus in bombis organorum.

PRÆTER VADA FERVIDA. Periculoſa navigantibus, & eſt Tmeſis.

IN ROSEIS FVLGEBAT LVTEA BIGIS. Lutea eſt crocei coloris, ut: *Croceo mutabit vellera luto*. Vnde multi jungunt IN ROSEIS, id eſt non rubicundis, ne ſit contrarium. Tamen ſecundum Homerum dictum eſt, qui interdum ῥοδοδάκτυλον, id eſt roſei coloris digitos habentem, interdum κροκόπεπλον dicit Auroram: id eſt crocei coloris veſte circundatam.

CVM VENTI POSVERE. Cum ortu diei quievere. *Poſuere* enim, quievere eſt: ſicut contra, FERRE, flare dicimus. ut, *Fieret vento mora nequa ferenti*, id eſt flanti. OMNISQVE REPENTE RESEDIT FLATVS. Omnis, id eſt & qui ripæ eſt, & qui pelagi, qui altanus vocatur.

TONSÆ. Remi dicti à decutiendis fluctibus: ſicut tonſores à tondendis & decutiendis capillis.

LVCVM PROSPICIT. In quo erat fluminis nomen. Diximus enim nunquam ſine religione eſſe lucum à Virgilio poſitum.

HVNC INTER. Per hunc. Terentius, *Dum rus eo, cœpi egomet mecum inter vias*. Eſt autem crebra Frontonis elocutio. AMOENO. Vmbroſo, ſylvis circundato.

MVLTA FLAVVS ARENA. Epitheton proprium. Et ſciendum exitum Tyberini fluminis naturalem non eſſe, niſi circa Oſtiam, ubi prima Æneas caſtra conſtituit. Nam aliter non procedit quod ait: *Murorum in parte ſiniſtra Oppoſuere aciem: nam dextra cingitur amni*. Poſtea enim in Laurolavinio caſtra fecit ingentia, quorum veſtigia adhuc videntur. ASSVETÆ RIPIS VOLVCRES. Bono compendio uſus eſt.

ÆTHERA MVLCEBANT CANTV. Lenibant. Corporalia enim ſunt elementa, ut diximus ſupra. Non enim mulcetur, niſi quod corporale eſt. Supra enim ait, *Totamque infuſa per artus*.

NVNC AGE. Hic eſt ſequentis operis initium. Antedicta enim ex ſuperioribus pendent. ERATO. Vel pro Calliope, vel pro qualicunque Muſa poſuit ſane. QVÆ TEMPORA RERVM. Quia ut diximus ſupra, ſecundum Lucretium, tempora niſi ex rebus colligantur, per ſe nulla ſunt.

LATIO ANTIQVO. Quia duo ſunt, vetus & novum: ſicut & in jure lectum eſt.

EXORDIA PVGNÆ. Cervi interitum.

VARIORVM.

LENTO LVCTANTVR MARMORE. De lento, Floridus lib. 3. cap. 18.

ATQVE HIC ÆNEAS ING. &c. Sic autem lætus fuit Æneæ adventantis in Italiam ingreſſus, ut elementa ipſa obſequi, & aves gratulari *viderentur*. DONATVS.

FLVVIO TYBERINVS AMOENO. Macrob. lib. 3. cap. 1. Saturnal.

MVLTA FLAVVS ARENA. Græcis ξανθός. Turneb. lib. 22. cap. 7.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dicam acies, actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque ſub arma coactam
Heſperiam. major rerum mihi naſcitur ordo:
Majus opus moveo. Rex arva Latinus, & urbes
Iam ſenior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno, & Nympha genitum Laurente Marica
Accipimus. Fauno Picus pater: iſque parentem
Te Saturne refert: tu ſanguinis ultimus author.
Filius huic, fato divûm, proleſque viriles
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa eſt.
Sola domum & tantas ſervabat filia ſedes,
Iam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio, totaque petebant

SERVII.

ACTOS. Aut collectos, aut re vera compulſos: quod eſt veriſimile, propter illud, *Longa placidas in pace regebat.*

TOTAMQVE SVB ARMA COACTAM. Collectam: ut, *Tityre coge pecus.* Totam autem Hyperbolicos dixit.

HVNC FAVNO, ET NYMPHA GENITVM LAVRENTE MARICA ACCIPIMVS. Quidam deus eſt Fatuellus: hujus uxor eſt Fatua. Idem Faunus, & eadem Fauna. Dicti autem ſunt Faunus & Fauna à vaticinando, id eſt fando. Vnde & fatuos dicimus inconſiderate loquentes. Ergo Faunæ & Fatuæ nomen quaſi aſperum fugit poëta: & Maricam dicit uxorem fuiſſe Fauni. Eſt autem Marica dea Littoris Minturnenſium juxta Lirim fluvium. Horatius, *Et innantem Maricæ littoribus tenuiſſe Lirim.* Quod ſi voluerimus accipere uxorem Fauni Maricam, non procedit. Dii enim Topici, id eſt locales, ad alias regiones nunquam tranſeunt. Sed poteſt dictum eſſe per poëticam licentiam, *Laurente Marica*: cum ſit Minturnenſis. Dicunt alii per Maricam, Venerem intelligi debere; cujus fuit ſacellum juxta Maricam; in quo erat ſcriptum ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ. Sane Heſiodus Latinum Circes & Vlyſſis filium dicit: quod & Virgilius tangit dicendo, *Solis avi ſpeciem.* Sed quia temporum ratio non procedit, illud accipiendum eſt Iginii, qui ait Latinos plures fuiſſe, ut intelligamus poëtam abuti (ut ſolet) nominum ſimilitudine.

ACCIPIMVS. Propter varias opiniones hoc adjecit: ut Saluſtius, *Vrbem Romam, ſicuti ego accepi, condidere atque habuere in initio Trojani.*

VLTIMVS AVTHOR. Primus: ut ſupremum, ſummum dicimus, *Pro ſupreme Iupiter.*

PRIMAQVE ORIENS EREPTA IVVENTA EST. Per tranſitum tangitur hiſtoria. Amata enim duos filios voluntate patris Æneæ ſpondentes Laviniam ſororem, factione interemit. Vnde & EREPTA dixit, quaſi per vim: hos alii cœcatos à matre tradunt, poſtquam amiſſo Turno Lavinia Æneæ juncta eſt. FATO autem dicit voluntate. Nam dii id fantur quod ſentiunt, non ut homines de quibus lectum eſt, Aliud clauſum in pectore, aliud in lingua promptum habere.

IAM MATVRA VIRO, IAM PLENIS NVBILIS ANNIS. Non eſt iteratum, ſed ſecundum jus dictum: in quo & ex annorum ratione, & ex habitu corporis ætas comprobatur. Primum ergo ad habitum: ſecundum ad annos pertinet.

LATIO. Latium pars eſt Auſoniæ. Vnde dixit primo quod minus eſt: ſic intulit, *Totaque Auſonia.*

DONATI.

VLTIMVS AVTHOR Quia primus fuit Latinus, à quo factum eſt initium narrandi. ergo iſte *ultimus.* Vt in ſcalis, ſi deſcendas primus eſt ſummus, ultimus qui eſt imus: ſi aſcendas contra fiet. Sic Cicero in rhetoricis inquit: *Ab ultimo principio hujus præceptionis.* Hinc de Latino ipſum dicere ſequentia indicant: quamvis poſſet credi de Saturno.

PRIMAQVE ORIENS. Non naſcendo, ſed moriendo extincta eſt: & quod magis dolendum, in ea ætate extincta eſt, unde ſpes cœperat.

MVLTI. Et quia unica eſſet, & quia ſenis filia, ex quo regnum pro dote veniret.

VARIORVM.

ACTOS FVNERA REGES. In ſua, inquit, Donatus, non in Trojanorum funera. Quum enim animis ferocitate exagitatis, in alienum exitium ruerent, ipſi, Trojanis è diverſo certantibus, ceciderunt. PONT.

MAIOR RERVM NASCITVR ORDO Attentio à difficultate, atque operis gravitate. Oſtendit in prioribus vel minus fuiſſe difficultatis, vel laboris, quam in ſequentibus ſit futurum. HORTENS.

REX ARVA LATINVS. Narratio. HART.

HVNC FAVNO QVONDAM. Parrhaſius legatur. HART.

LAVRENTE MARICA. Id eſt Circe, ut explicat è Lactantio Turneb. lib. 21. cap. 22. Ian. Parrhaſius pag. 845. Tom. 1. Lampad.

IAM MATVRA VIRO. Explicat contra Servium, Hieron. Magius lib. 1. Miſcell. cap. 2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Auſonia: petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus; avis atavíſque potens: quem regia conjux
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta deûm terroribus obſtant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
Sacra comam, multoſque metu ſervata per annos:
Quam pater inventam primas cum conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus:
Laurentíſque ab ea nomen poſuiſſe colonis.
Hujus apes ſummum denſæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti, liquidum trans æthera vectæ,
Obſedere apicem, & pedibus per mutua nexis
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare virum: & partes petere agmen eaſdem
Partibus ex iiſdem, & ſumma dominarier arce.
Præterea caſtis adolet dum altaria tedis,
Et juxta genitorem adſtat Lavinia virgo,

SERVII.

PETIT ANTE ALIOS PVLCHERRIMVS. Aut ante alios petit: aut pulcher ante alios. MIRO AMORE. Nova intemperantia.

SED VARIIS. Propter apes & incendium & oraculum Fauni. PORTENTA. Signa, quæ ſunt media: à portendendo. Nam & bona & mala ſunt portenta.

LAVRVS ERAT. Latinus poſt mortem fratris Lavini, cum Lavinium amplificaret: ab inventa lauro, Laurolavinium id appellavit. IN PENETRALIBVS. Penetrale eſt omnis interior pars domus, licet ſit intecta. Vnde laurum in penetralibus fuiſſe non eſt mirum.

METV. Religione, quæ naſcitur per timorem.

PRIMAS CVM CONDERET ARCES. *Primas*, circa laurum ſupple. Nam jam civitas fuerat.

TRANS ÆTHERA. Ætherem pro aëre poſuit.

OBSEDERE APICEM. Verbum oppugnationis eſt *obſedêre*, quo uſus ſignate propter bellum futurum. PER MVTVA. Invicem: & eſt abſolutum. Meliſus qui de apibus ſcripſit ait: *Duobus pedibus ſe tenent: & duobus alias ſuſtinent.*

VATES. Divinus, per quam autem artem non dixit, nec nomen ejus: ſed datur intelligi conjecturis eum quibuſdam futura dixiſſe.

PARTES PETERE AGMEN EASDEM. Intelligimus ab inferiori mari apes veniſſe, unde & Trojani. Partes autem eaſdem ſummitates rerum petere dicit, ſicut apes apicem lauri per quam advenarum victoria prænuntiatur.

CASTIS. Piis: ſciendum Latinum ſacrificaſſe aſtante Lavinia.

DONATI.

ANTE OMNES. Subaudi pulcherrimus: non autem ante omnes petiit. Omnia autem ſupradicta in laude ſunt Æneæ, ne ignobilem, aut ſibi imparem ducere videatur: quoniam illam vicini ſpreviſſent. Vterque à Saturno eſt. Ab illo enim Iupiter: ab Iove Venus, à Venere Æneas. Sic à Saturno Picus, à Pico Faunus, à Fauno Latinus, à Latino hæc. ergo par ſanguis, ſed virtus in Ænea major.

LAVRVS. Ponit portenta, quibus connubium Turni prohibebantur.

VIRVM. Non dixit cernimus virum veluti præſentem, ſed cernimus virum externum adventare.

VARIORVM.

TVRNVS AVIS, ATAVISQVE POTENS. Deſcribit Turnum à formæ decore, & majorum claris imaginibus. Feſtinat ad belli materiam præcipuam, quæ Lavinia fuit, Turno deſponſa. Erat autem Turnus Rutulorum rex, cui ante adventum Æneæ connubium Laviniæ pactum fuerat. Ferebat ille ægre, hominem advenam ſibi in amore prælatum iri: quamobrem publicam pacem init extemplo perturbatum. HORTENS.

LAVRENTISQVE AB EA NOMEN. Libenter legerem *Laurentes*. ut ſit quaſi illud Livii lib. 1. *cui parentes Aſcanium dixere nomen*. Et noſtri, lib. 3. Æneid. *Æneadaſque meo de nomine fingo*. Alioqui ſenſus eſt, ab ea lauro poſuit nomen colonis, id eſt incolis, ut Laurentes dicerentur, & urbs Laurentum. PONTAN.

STRIDORE INGENTI. Apum ille ſtridor proprie bombus dicitur, κατ' ὀνοματοποιΐαν.

Viſa

Viſa (nefas) longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regaleſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id vero horrendum ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem fama fatiſque canebant
Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſollicitus monſtris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucoſque ſub alta
Conſulit Albunea; nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſævamque exhalat opaca Mephitin.
Hinc Italæ gentes, omniſque OEnotria tellus,
In dubiis reſponſa petunt: huc dona ſacerdos
Cum tulit, & cæſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petivit:
Multa modis ſimulachra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.

SERVII.

NEFAS. Abſoluta parentheſis, eſt autem Hypallage. COMPRENDERE CRINIBVS IGNEM. Cum ignis crines comprehendat.

FVMIDA. In fumo eſt cauſa lachrymarum & belli.

VVLCANVM SPARGERE. Incendium bellicum ſignificat. His enim duobus hoc ab augurio diſtat Aſcanii: fumo, & aſperſione flammarum.

FAVNI. Faunus ἀπὸ τῆς φωνῆς dictus, quod voce, non ſignis oſtendit futura.

LVCOSQVE. In lucis.

SVB ALBVNEA. In Albunea.

ALTA. Quia eſt in Tyburtinis altiſſimis montibus. Et Albunea dicta eſt ab aquæ qualitate, quæ in illo fonte eſt. Vnde etiam nonnulli ipſam Leucotheam volunt. Sciendum ſane unum nomen eſſe fontis & ſylvæ.

SACRO FONTE. Nullus enim fons non ſacer. MEPHITIN. Mephitis proprie eſt terræ putor, qui de aquis naſcitur ſulphuratis: & eſt in nemoribus gravior ex denſitate ſylvarum. Alii *Mephitin* deum volunt Leucotheæ connexum: ſicut eſt Veneri Adonis. Dianæ Virbius. Alii *Mephitin* Iunonem volunt, quam aërem eſſe conſtat. Novimus autem putorem non niſi ex corruptione aëris naſci: ſicut etiam bonum odorem de aëre incorrupto: ut ſit *Mephitis* dea odoris graviſſimi, id eſt grave olentis.

HINC ITALÆ GENTES. Commendatio oraculi ipſius. OENOTRIA TELLVS. Proprie Sabinorum tractus. INCVBVIT. Incubare dicuntur proprie hi qui dormiunt ad accipienda reſponſa. Vnde eſt, *ille incubat Iovi*, id eſt dormit in Capitolio, ut reſponſa poſſit accipere.

SVB NOCTE SILENTI. Per noctem ſilentem.

VARIAS AVDIT VOCES. Scilicet propter multa ſimulachra. FRVITVR. Paſcitur: quod de rebus tantum bonis dicimus. ACHERONTA AFFATVR AVERNIS. Poteſtates quæ ſunt in Acheronte, ad quem per Avernum venitur. Hoc autem ideo, quia Faunus infernus dicitur deus: & congrue. nam nihil eſt terra inferius, in qua habitat. Hinc eſt, quod eum Horatius inducit nocentem, dicens: *Levis incedas, abeaſque parvis Aequus alumnis.*

DONATI.

AT REX. Non dixit virginis pater: nam publicus ſtatus quam filiæ potior fuit.

ITALÆ GENTES. Ergo omnes.

IN DVBIIS. Ergo majoris meriti erat oraculum. HVC DONA. Ponit morem petendi oraculi.

VARIORVM.

ALBVNEA. In veteri lexico λευκοθέα Matuta. Turnebus autem ex Suida, qui Sibyllam quandam Tiburtinam Albuneam vocatam refert, non temere exiſtimare videtur & fontem vocatum, & Deam indigitatam fuiſſe, de nomine illius Sibyllæ. GERM.

PELLIBVS INCVBVIT STRATIS. Brodæus 3. Miſcell. cap. 31. Cælius lib. 14. cap. 46. Lect. Antiq.

ACHERONTA AFFATVR. Pro inferis. Turneb. lib. 30. cap. 5.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hic & tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes:
Atque harum effultus tergo ſtratiſque jacebat
Velleribus: ſubita ex alto vox reddita luco eſt.
Ne pete connubiis natam ſociare Latinis,
O mea progenies, thalamis nec crede paratis.
Externi veniunt generi, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant, quorumque à ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Hæc reſponſa patris Fauni, monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus:
Sed circum late volitans jam fama per urbes
Auſonias tulerat, cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere claſſem.
Æneas, primique duces, & pulcher Iülus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ:
Inſtituuntque dapes, & adorea liba per herbas
Subjiciunt epulis (ſic Iuppiter ipſe monebat)
Et cereale ſolum pomis agreſtibus augent.

SERVII.

PATER IPSE. Aut honoris eſt, aut re vera pater Laviniæ.

CENTVM. Aut pro qualitate fortunæ: unde & RITE dixit. Aut finitum pro infinito poſuit.

TERGO. Pro tergoribus, id eſt coriis.

THALAMIS NEV CREDE PARATIS. Propter Turnum.

VENIENT. Melius VENIVNT, ut jam eos venire ſignificet. GENERI. Plurali uſus eſt pro ſingulari.

A STIRPE. Stirpem cum de genere dicimus, tantum fœmininum eſt: cum de arbore, & maſculini generis & fœminini invenitur: ut, *Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum*. Contra Horatius, *Stirpeſque raptas, & pecus, & domos.*

SVB PEDIBVS. Sub imperio ſuo ac poteſtate.

MONITVSQVE. Alibi monita dixit. Vt, *Carmentis Nymphæ monita, & deus author Apollo*. NON IPSE SVO PREMIT ORE LATINVS. Quo à ſe repelleret generos.

SED CIRCVM LATE VOLITANS. Tmeſis eſt circumvolitans.

ADOREA LIBA. Ador proprie eſt genus farris. Liba autem, ſunt placentæ de farre, melle & oleo, ſacris aptæ.

SVBIICIVNT EPVLIS. Subponunt in epularum locum. IPSE. Qui per Harpyjam vaticinatus eſt: ut, *Quæ Phœbo pater omnipotens.*

ET CEREALE SOLVM. Solum omne dicitur quod aliquid ſuſtinet. Vnde de mari ſupra ait, *Subtrahiturque ſolum*. Sic nunc panicias menſas, id eſt epularum ſuſtentaculum, *ſolum* vocavit.

DONATI.

IPSE PATER. Ergo non miſit alterum, ſed ipſe perrexit, ut & patris & regis diligens adhiberet officium: pro mollibus plumis & ornatu regio, non recuſavit pelliceum ſtratum.

VOX SVBITO. Propter meritum petentis.

CIRCVM. Cum eo quod eſt, *tulerat*, jungendum eſt, ut ſit circumtulerat.

VARIORVM.

QVA SOL VTRVNQVE RECVRRENS. Mare Eoum & Occiduum. Turneb. lib. 30. cap. 5.

ADOREA LIBA. Pro menſis. Turneb. lib. 30. cap. 5. *Adorea* quoque ſubſtantivum, genere fœminino laudem & gloriam veteribus ſignificabat: quia glorioſum eum putabant eſſe, qui farris copia abundaret. Plin. lib. 18. cap. 3. Gloriam denique ipſam à farris honore *adoream* appellabant. Notat Scalig. in Feſtum, vocem *adorea* pro laude capi ceptam eſſe, poſtquam præmium militibus frumentum erat, parta victoria. PONTAN.

SIC IVPPITER IPSE MONEBAT. *Ille* Iovi adjungi ſolitum, obſervat Turneb. lib. 30. cap. 5.

CEREALE SOLVM. Menſas intellige, Turneb. ibid.

Con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Conſumptis hîc forte aliis, ut vertere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi:
Et violare manu maliſque audacibus orbem
Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris:
Heus, etiam menſas conſumimus, inquit Iülus.
Nec plura adludens. ea vox audita laborum
Prima tulit finem: primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus numine preſſit.
Continuo, ſalve fatis mihi debita tellus,
Voſque, ait, ô fidi Trojæ ſalvete penates:
Hic domus, hæc patria eſt. genitor mihi talia namque
(Nunc repeto) Anchiſes fatorum arcana reliquit:
Cum te nate fames ignota ad littora vectum
Acciſis coget dapibus conſumere menſas;
Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento
Prima locare manu, molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames: hæc nos ſuprema manebant,
Exitiis poſitura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine Solis,
Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia gentis,

SERVII.

FORTE ALIIS. Abundat FORTE.

FATALIS CRVSTI. Ad negotium reſpexit Æneæ, cui hic erat finis laborum. *Cruſtum* autem & *cruſta* neutraliter dicimus de his quæ comedi poſſunt. Horatius, *Vt pueris olim dant cruſtula blandi Doctores.* Iuvenalis, *Nos colaphum incutimus lambenti cruſtula ſervo.* Fœminino autem genere fragmenta dicimus, quæ comeſſe non poſſumus: ut, *Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ.* QVADRIS. Aut menſis: & eſt Antonomaſia. Nam ſupra orbem dixit, Aut *quadris*, fragmentis accipimus: ut, Iuvenalis *Vt bona ſumma putes aliena vivere quadra.*

ADLVDENS. Aut vacat AD: & ludentem ſignificat. Aut certe ADLVDENS, ad reſponſi fidem verba componens,

LABORVM FINEM. Scilicet maritimorum. Nam in terra multa paſſurus eſt: ut ait Sibylla, *Sed terræ graviora manent.* PRIMAMQVE LOQVENTIS AB ORE ERIPVIT PATER. Hoc eſt, Adhuc loquente Aſcanio, intellexit famem, quam fata prædixerant.

NVMINE PRESSIT. Oraculi fide ab Heleno & Anchiſa prædicti. *Preſſit* autem vocem Aſcanii: quo poſſet ipſe numina deprecari.

FATIS MIHI DEBITA TELLVS. Bona Periphraſis eſt, ne fatalis diceret: quod eſt medium, & in precibus nihil ambiguum eſſe debet.

O FIDI TROIÆ SALVETE PENATES. Æneæ ſcilicet, non Trojæ: quam nequivere ſervare.

HIC DOMVS. Aut familia; ut, *Da propriam Tymbræe domum.* Aut ordo eſt, Hic eſt patria, hic domus. Ante enim patria eſt, ſic domus.

ACCISIS Vndique conciſis vel conſumptis: & hoc eſt apud nos AC, quod apud Græcos ἀμ. Hinc eſt, *Amſancti valles*, id eſt undique ſancti.

HÆC ERAT ILLA FAMES. Ac ſi diceret, Hoc fuerat timendum periculum: quod pericula determinat.

HABEANT. Habitent. Hoc enim frequentativum eſt, ab eo quod eſt habeo. VBI MOENIA GENTIS. Laurolavinium dicit.

VARIORVM.

NEC PLVRA ALLVDENS. Pro ludens. Turneb. lib. 30. cap. 5.

ERIPVIT PATER. προὐρπασε φήμην, Hom. Aviditatem notat imponendi finem tot exſpectationibus. Quaſi eam vocem è faucibus ei rapuerit, nec exſpectarit, ut totam eloqueretur: ita protinus ſe eam vocem agnoſcere dixit, & omen accipere. *Omen* enim eſt quod ab hominis ore excipitur, quod hic Æneas, qui eſſet Pontifex & ſciens auguriorum facit. Scalig. lib. 3. cap. 15. Turneb. lib. 50. cap. 5.

ACCISIS COGET. Servius *anciſis* legiſſe videtur. Turneb. lib. 30. cap. 5.

CONSVMERE MENSAS. Quæ fiebant ἐκ τῶν σκληροτέρων μερῶν τῶν ἄρτων, ut ait Didymus, id eſt è durioribus panis partibus compactum fruſtum. Vide Cælium lib. 7. cap. 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Veſtigemus, & à portu diverſa petamus.
Nunc pateras libate Iovi, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, & vina reponite menſis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, & Geniumque loci, primamque deorum,
Tellurem, Nymphaſque, & adhuc ignota precatur
Flumina: tum noctem, noctiſque orientia ſigna,
Idæumque Iovem, Phrygiamque ex ordine matrem
Invocat, & duplices cœloque Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit, radiiſque ardentem lucis & auro,
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem.
Diditur hic ſubito Trojana per agmina rumor,
Adveniſſe diem, quo debita mœnia condant.
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.
Poſtera cum prima luſtrabat lampade terras
Orta dies; urbem, & fines, & littora gentis
Diverſi explorant: hæc fontis ſtagna Numici:
Hunc Tybrim fluvium: hic fortes habitare Latinos.

SERVII.

NVNC PATERAS LIBATE IOVI. Ab eo quod continet, id quod continetur,

ANCHISEN GENITOREM. Bene Iovem & Anchiſen: qui cauſſa oraculi fuerunt. REPONITE MENSIS. Aut timore verborum Aſcanii interrupta renovare: aut REPONITE, frequenter ponite, id eſt crebro libate, bibite.

TEMPORA RAMO IMPLICAT. Diebus feſtis ita epulabantur, coronati.

GENIVMQVE LOCI. Apollinem vult intelligi. In tutela enim ejus tota fuerat regio: ut, *Quæ pater inventam primas cum conderet arces, Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus.* Aliter iniquum eſt, ſi cum omnes invocet, Apollinem prætermittat: præſertim cum Helenus dixerit, *Aderitque vocatus Apollo.* PRIMAMQVE DEORVM. Quia ipſa eſt mater deorum.

NYMPHASQVE, ET ADHVC IGNOTA PRECATVR FLVMINA. Bonum ordinem ſequitur. Sic alibi, *Nymphæ Laurentes, Nymphæ genus amnibus unde eſt.*

NOCTEM, NOCTISQVE ORIENTIA SIGNA. Quæ noctem ſequuntur: ut Nymphas flumina. Invocat enim ſibi conjuncta.

PHRYGIAMQVE EX ORDINE MATREM. Aut contigue, quia Idæum dixerat Iovem: aut certe rite, id eſt more ſolenni.

DVPLICES. Duos. COELO autem, Venerem: EREBO, Anchiſen.

COELO CLARVS AB ALTO. In ſerenitate, quod eſt augurii. Nam ſi cœlo nubilo fuerit, cauſſa eſt.

RADIIS, ET AVRO. Radiis aureis. ARDENTEM NVBEM. Alii fulmen, nubem ardentem dicunt, ut Lucanus, *Atque ardens aëre ſolo*, quos hoc loco ſecutus eſt. Alii fulmen dicunt aëris ſciſſione ardentem rimam. quos alibi ſequitur dicens, *Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.*

CERTATIM INSTAVRANT EPVLAS. Id eſt, *Et vina reponite menſis.*

VINA CORONANT. Pro pateris. MAGNO autem OMINE, cœleſti dicit. Alibi, *Nam te majoribus ire per altum, Auſpiciis manifeſta fides.*

HÆC FONTIS STAGNA NVMICI. Iſta jam ab incolis diſcuntur. Quod autem ait *ſtagna*, verum eſt. Nam Numicus ingens ante fluvius fuit: in quo repertum eſt cadaver Æneæ & conſecratum. poſt paulatim decreſcens, in fontem redactus eſt: qui & ipſe ſiccatus eſt ſacris interceptis. Veſtæ enim libari non niſi de hoc fluvio licebat.

VARIORVM.

VINA REPONITE MENSIS. *Reponere* verbum eſſe convivale conſtat: unde & infra lib. 8. *Iubet ſublata reponi pocula.* Hinc fit, ut quidam exiſtimarint repotia dicta, quaſi repoſtia, hoc eſt, *τὴν μεθέορτον ἡμέραν*, qua apud maritum novum inſtaurabatur, & veluti reficiebatur potatio. GERM.

TROIANA PER AGMINA RVMOR. Turneb. lib. 25. cap. 30.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum ſatus Anchiſa, delectos ordine ab omni
Centum oratores Auguſta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora, feſtinant juſſi, rapidiſque feruntur
Paſſibus: ipſe humili deſignat mœnia foſſa,
Moliturque locum; primaſque in littore ſedes,
Caſtrorum in morem, pinnis atque aggere cingit.
Iamque iter emenſi turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muroque ſubibant.
Ante urbem pueri, & primævo flore juventus
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus:
Aut acres tendunt arcus; aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuque ictuque laceſſunt.

SERVII.

ORDINE AB OMNI. Ex omni qualitate dignitatum: quod apud Romanos in legatione mittenda, hodieque ſervatur.

AVGVSTA AD MOENIA. Augurio conſecrata. Hinc paulo poſt illud eſt, *Tectum auguſtum, ingens.* Et niſi in auguſto loco conſilium ſenatus habere non poterat. Vnde templum Veſtæ non fuit augurio conſecratum, ne illuc conveniret ſenatus: ubi erant virgines. Nam hæc fuerat regia Numæ Pompilii. Ad atrium ſane Veſtæ conveniebatur, quod fuerat à templo remotum.

FOSSA. Sulco: & ſunt iſta reciproca. Nam & *Sulcum* ponit pro foſſa: ut, *Auſim vel tenui vitem committere ſulco*, id eſt foſſa.

MOLITVRQVE LOCVM. Præparat. PRIMASQ. IN LITTORE SEDES. Ideo PRIMAS, quia imperium, Lavinium tranſlaturus eſt. Et ſciendum civitatem, quam primo fecit Æneas, Trojam dictam ſecundum Catonem & Livium: quod ipſe dicit, *Nec te Troja capit.*

CASTRORVM IN MOREM. Brevem ſcilicet. PINNIS ATQVE AGGERE CINGIT. Muro, in quo pinnæ ſunt. & eſt Synecdoche. AGGERE autem, Foſſa.

IAMQVE ITER EMENSI, TVRRES AC TECTA LATINORVM. Hypermetrus verſus.

MVROQVE SVBIBANT. Alibi per accuſativum: ut, *Æneæ ſubiit mucronem, ipſumque morantem Suſtinuit.* Et hoc ſecundum naturam eſt. Nam, it ſub mucronem, dicimus. Nam per dativum figuratum eſt.

PVERI ET PRIMÆVO FLORE IVVENTVS. Bene Romanæ militiæ exprimit morem. Nam poſt pubertatem armis exercebantur: & ſexto decimo anno militabant. Quo etiam ſolo ſub cuſtodibus agebant. Nec eſt contrarium, *Longa populos in pace regebat.* Nam licet in pace eſſent, exercitium tamen vigebat armorum.

DOMITANTQVE IN PVLVERE CVRRVS. Equos ſub curribus.

ACRES ARCVS. Fortes: & eſt κατάχρησις, Nam acrimonia mentis eſt. LENTA. Mollia. ICTV. Iaculatione.

DONATI.

TVM SATVS ANCHISA. Quamvis fatis fideret, tamen humanitatis officium putavit ad regem legatos mittere, ne ob ſuperbiam alienos fines invadere videretur: interim non expectato de pace reſponſo urbem deſignat, tantum ſpei in fatis repoſuerat.

TVRRES & TECTA. Primo enim altiora ædificia, deinde cum propinquius acceditur, humiliora cernuntur.

IN PVLVERE. Quia ibi melius animalia domantur, ubi difficilior tractus eſt.

ICTV. Non ut ſeſe ferirent invicem, ſed ut deſtinata percuterent.

VARIORVM.

CENTVM ORATORES. *Orare* antiqui dixerunt pro agere: unde & *Oratores* cauſarum actores; & Oratores, qui nunc legati, quod reipublicæ mandata peragerent. FESTVS.

RAMIS VELATOS PALLADIS. Græci ἱκετηρίαν ramum olivæ à ſupplicando vocant. Locos de more iſto, cum ramo oleagino ſupplicandi, cumulat, Tiraquell. in Alex. cap. 19. lib. 2.

PALLADIS OMNES RAMOS. Cælius lib. 12. cap. 19. Alexand. lib. 5. cap. 15. Infra lib. 11. *Veluti ramos oleæ, veniamque rogantes.* HART.

ANTE VRBEM PVERI ET PRIMÆVO FLORE, &c. Exponit diligenter Virgilius inſtituta priſcorum Latinorum, & qua diſciplina imbuere pueros ſuos illi ſolerent, commemorat. Finem autem illa omnis habebat fortitudinem militarem, & ſcientiam rerum bellicarum. VICTORIVS lib. 30. c. 6. Ex Iſidoro explanat Turneb. lib. 26. c. 22.

Cum provectus equo longævi regis ad aures
Nuntius, ingenteis ignota in veſte reportat
Adveniſſe viros: ille intra tecta vocari
Imperat, & ſolio medius conſedit avito.
Tectum auguſtum, ingens; centum ſublime columnis,
Vrbe fuit ſumma, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſylvis & relligione parentum.
Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat; hoc illis curia templum:
Hæ ſacris ſedes epulis; hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quinetiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua ex cedro, Italuſque paterque Sabinus
Vitiſator, curvam ſervans ſub imagine falcem:

SERVII.

INGENTEIS. Ex ſtupore nuntii laus oſtenditur Trojanorum. Et bene novitatis oſtendit opinionem. Ingenteis enim eſſe, quos primum vidimus, opinamur. REPORTAT. Aut RE vacat: aut RE pro AD poſuit, ut ſit adportat.

INTRA TECTA VOCARI. Diſſentit hoc loco à Romana conſuetudine. Nam legati ſi quando incogniti venire nuntiarentur, primo quid vellent, ab exploratoribus requirebatur: poſt ad eos egrediebantur magiſtratus minores: & tunc demum ſenatus extra urbem poſtulata noſcebat, & ita ſi viſum fuiſſet, admittebantur. Sed hoc prudenter fecit. Latinum namque memorem vult eſſe reſponſi: & avidum ſatis ad externos videndos: per quos promittebatur felicitas.

SOLIO MEDIVS CONSEDIT. Vt ſupra diximus, *Solium* eſt veluti armarium de uno ligno ad regum tutelam factum. Secundum alios à ſoliditate dictum. Secundum Aſperum per Antiſtichon, quod ſolum unum capit: quaſi ſodium à ſedendo. Nam & ſella, quaſi Sedda dicta eſt.

TECTVM AVGVSTVM, INGENS. Domum, quam in palatio diximus ab Auguſto factam, per tranſitum laudat: & quaſi in Laurolavinio fuiſſe commemorat.

HORRENDVM. Venerandum: non quod horroris ſit.

HINC SCEPTRA ACCIPERE. Hoc in palatio fiebat.

CVRIA TEMPLVM. Quia ut diximus ſupra, curia non eſt niſi in augurato loco.

ARIETE CÆSO. Hoc ſacrificium in janua palatii fiebat feſtis diebus.

PERPETVIS MENSIS. Longis, ad ordinem exæquatis ſedentum. Majores enim noſtri ſedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretenſibus: ut Varro docet in libris de gente populi Romani: in quibus dicit quid à quaque traxerint gente per imitationem.

EX ORDINE. Prout ſibi ſucceſſerant. Sane intelligendum eſt, ita ut nati fuerant, ſic eorum imagines fuiſſe compoſitas.

EX CEDRO. Quod lignum non facile conſumitur vetuſtate. Hoc genus ligni tinea neſcit: corruptionemque ex antiquitate non ſentit. Vnde eſt cedria quæ chartam reſervat. Hinc eſt illud, *Et cedro digna locuti*. Aut *Cedria perunctę*, quoniam ligna cuſtodita conſervat.

VITISATOR. Non inventor vitis: ſed qui genus vitis demonſtravit Italis populis.

SVB IMAGINE FALCEM. Aut ſtatuæ exprimit geſtum, ut dicat, Ita tenebat falcem, ut eam ſub vultu haberet: aut *Sub imagine*, ſub theca dicit, quæ falcis eſt ſimilis.

DONATI.

VIROS INGENTES IGNOTA VESTE. Nam ex impræmeditata re, & perturbato animo, putavit ſe vidiſſe illos ultra humanam formam. Extollit autem regiam Latini à pulchritudine ædificii, & ab ornatu triumphali, non à pictura fabularum.

AVGVSTVM. Vel quia domus fuit regum, vel quia reges ipſi ſibi regnandi auſpicia ſortiebantur; illic enim poteſtatem ſumebant & faſces erigebant.

EX ORDINE. Ita ut nati fuerant.

CEDRO. Ex Cedro factæ, quia hoc lignum cariem non ſentit: vel Cedria unctæ, quæ ligna conſervat.

VARIORVM.

VRBE FVIT SVMMA. ἀκρόπολιν intelligit Turneb lib. 30. cap. 5.

PRIMOS ATTOLLERE FASCES. Cui contrarium, *faſces ſummittere*. Alludit autem ad Capitolium, moremque Romanorum, apud quos Magiſtratus omnes faſcibus inſigniri ſoliti, faſces ex Capitolio, ritu & more majorum deſumebant. GERM.

HÆ SACRIS SEDES EPVLIS. In templis epulum Deorum dabatur. Turneb. lib. 35. cap. 5.

VITISATOR CVRVAM, &c. Hoc epitheton ex Actio eſt. Macrob. lib. 6. cap. 5. Saturnal.

Satur-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Saturnuſque ſenex, Ianique bifrontis imago,
Veſtibulo aſtabant: aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.
Multaque præterea ſacris in poſtibus arma:
Captivi pendent currus, curvæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque, clypeique, ereptaque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo, parvaque ſedebat
Succinctus trabea, levaque ancile gerebat

SERVII.

SATVRNVSQVE SENEX. Antiqui reges nomina ſibi plerunque vendicabant deorum. Ergo Saturnus rex fuit Italiæ. Nam & ſupra ait, *Veterum effigies ex ordine avorum.* Iterum infert, ALIIQVE AB ORIGINE REGES. Hinc eſt quod apud Cretam eſſe dicitur Iovis ſepulchrum. Gabalus etiam Romanus imperator Solem ſe dici voluit. Nam Heliogabalus dictus eſt.

AB ORIGINE. Pro Aboriginum reges: ſed eſt metro prohibitus.

PVGNANDO VVLNERA PASSI. Pugnando quaſi reges.

SACRIS IN POSTIBVS. Vbi ſpolia conſecrabantur.

CAPTIVI. Pro captivorum: nota figura eſt.

CRISTÆ. Galeæ. A parte totum poſuit.

EREPTAQVE ROSTRA CARINIS. Bene de omni genere præliorum, ſpolia illic demonſtrat fuiſſe.

QVIRINALI LITVO. Lituus eſt incurvum augurum baculum: quo utebantur ad deſignanda cœli ſpatia. Nam manu non licebat. *Quirinalem* autem ex perſona ſua dixit, qualem poſtea Quirinus habuit. Nam tunc adhuc non fuerat Romulus. Vel *lituum*, id eſt regium baculum: in quo poteſtas eſſet dirimendarum litium.

SVCCINCTVS TRABEA. Toga eſt augurum, de cocco & purpura. ANCILE. Scutum breve. Regnante Numa cœlo hujuſmodi ſcutum lapſum eſt: & data reſponſa ſunt illic fore ſummam imperii, ubi illud eſſet. Quod ne aliquando poſſet auferri, aut ab hoſte cognoſci, per Mamurium fabrum multa ſimilia fecerunt: cui & diem conſecrarunt, quo pellem virgis feriunt ad artis ſimilitudinem. Dicimus autem hoc ancile, & hæc ancilia. Anciliorum vero uſurpavit Horatius, *Anciliorum & nominis & togæ oblitus.* Septem fuerunt paria, quæ imperium Romanum tenent: Acus matris deûm, Quadriga fictilis Vejorum, cineres Oreſtis, ſceptrum Priami, velum Ilionæ, Palladium, ancilia.

DONATI.

ALII AB ORIGINE REGES. Refert ſe à ſpecialitate ad generalitatem, ut & compendio uteretur, & numerum augeret. in generalitate enim infinita æſtimatio eſt, & plus intelligitur quam veritas habet.

VVLNERA PASSI. Vt gloriam ex defenſione libertatis oſtenderet.

IN POSTIBVS ARMA. Indicia hæc ſunt virtutis.

CVRVÆQVE SECVRES. Omnia ſine numero poſuit, ut plus arbitraremur.

INGENTIA. Vt oſtendat quanto labore retracta ſint.

CARINIS. Vt appareat etiam navali bello illos viciſſe.

LITVVM. Id eſt, regium baculum, in quo poteſtas eſſet dirimendarum litium. PARVA. Vel quia trabeæ non extant, aut non magni precii ſunt: quia veteres non erant ambitioſi cultus.

VARIORVM.

IANIQVE BIFRONTIS IMAGO. Cur Ianus διπρόσωπος, videatur Athenæus lib. 15 pag. 692. Edit. Caſaub. inprimis Vicent. Cartharius de Imaginibus Deorum. Idem etiam *Quadrifrons* alicubi exhibetur; à quatuor anni temporibus: quemadmodum *Biceps* à ſolertia præteritorum & futurorum. Cæterum antiqui reges nomina ſibi plerunque vendicabant deorum. Ita Gabalus Imper. Romanus, *Solem* ſe dici voluit, nam *Heliogabalus* dictus eſt. TAVBM.

SACRIS IN POSTIBVS ARMA. Spolia poſtibus appenſa, docet Turneb. lib. 14. cap. XI. Vide Alexand. ab Alex. lib. 5. cap. 24. & Lipſium de Militia Rom. lib. 5. dialog. 17.

IPSE QVIRINALI LITVO. Macrob. lib. 6. cap. 8. Saturnal. Gellius lib. 5. cap. 8. Illuſtrat Turnebus lib. 9. cap. 10. & lib. 30. cap. 5. pro habenti Quirinalem lituum.

SVCCINCTVS TRABEA. Trabeam veſtem liquet olim regum fuiſſe, poſt equitum in tranſvectione, poſtea Conſulum. Docet Turnebus ſic dictam, quod trabes pannorum haberet. quod ſic accipio, quod ut trabes ligna dicuntur, quæ compage & commiſſura duorum tignorum coaleſcunt, ſic & trabeam contextu fimbriato ex pannis & limbis conſtare: ſicut Palmata dicebatur item, quæ palmam intextam haberet, triumphantibus uſu ordinario conciliata. Aliam tamen fuiſſe à palmata & picta veſte, docet Turneb. lib. 28. cap. 23. GERMAN.

TRABEA. Bayſius in lib. de Veſtimentaria re, cap. 10. Cæl. lib. 12. cap. 8. *Parvam* autem vocat, aut vere talem: aut non magni pretii, pro ſæculi frugalitate. HART.

ANCILE. Cæl. lib. 21. cap. 18. quid ſit, conſulatur. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Picus equûm domitor: quem capta cupidine conjux
Aurea percuſſum virga, verſumque venenis
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo divûm patriaque Latinus
Sede ſedens, Teucros ad ſeſe in tecta vocavit:
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ (neque enim neſcimus & urbem,
Et genus: auditique advertitis æquore curſus)
Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egenteis
Litus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa, mari nautæ patiuntur in alto,)
Fluminis intraſtis ripas, portuque ſedetis.
Ne fugite hoſpitium: neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
Sponte ſua, veteriſque dei ſe more tenentem.

SERVII.

AVREA CONIVX. Nam aliter non ſtat verſus. Et *aurea* per Ironiam dixit. *Conjux* vero, non quæ erat: ſed quæ eſſe cupiebat: ut, *Quos ego ſim totiens jam dedignata maritos.* Fabula talis eſt, Picum amavit Pomona dea pomorum, & ejus volentis eſt ſortita conjugium. Poſtea Circe cum eum amaret, & ſperneretur, irata eum in avem picum Martium convertit: nam altera eſt pica. Hoc autem ideo fingitur, quia augur fuit: & domi habuit picum, per quem futura noſcebat: quod pontificales indicant libri. Bene autem huic ſupra *lituum* dedit: quod eſt augurum proprium. Nam ancile & trabea communia ſunt cum Diali, vel Martiali ſacerdotibus.

PLACIDO PRIOR EDIDIT ORE. Bene *placido*. Legatorum enim fuerat, ut ipſi ante loquerentur. Sic in ſecundo, *Vltro flens ipſe videbat.*

DICITE DARDANIDÆ. Aut ex veſte eos Trojanos eſſe cognoſcit, quæ erat proprie gentium ſingularum. Aut κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus famam: quæ eos venire nuntiaverat, eandem etiam Trojanos eſſe dixiſſe. Vnde infert, AVDITIQVE ADVERTITIS ÆQVORE CVRSVS. Dardanidæ autem, ac ſi diceret cognati.

ERRORE VIÆ, SEV TEMPESTATIBVS ACTI. Duo quærit. Si voluntate veniſtis, quid petitis? Si neceſſitate, tempeſtas vos an error adduxit?

VADA CÆRVLA. Cærulum eſt viride cum nigro, ut eſt mare.

QVALIA MVLTA. Ad duo reſpexit: errorem & neceſſitatem.

PORTVQVE SEDETIS. Ante enim pro portu erat illic exitus fluminis.

NE FVGITE. Ne fugiatis, ne ignoretis.

SATVRNI GENTEM. Laus generis.

SPONTE SVA, VETERISQVE DEI SE MORE TENENTEM. Xenocratis eſt: qui cum primus Philoſophiæ ſcholam aperuiſſet (quod antea in porticibus Philoſophi tractarent) & interrogatus eſſet quid præſtare poſſet diſcipulis: Reſpondit, *ut id voluntate faciant, quod alii jure coguntur.* VETERIS. Antiqui: ac ſi diceret, aurei ſeculi imagine vivimus.

DONATI.

AVREA. Ironice, quaſi intelligat peſſima, & indignationem citat, quod talem virum ita tractaſſet.

DICITE DARDANIDÆ. Primus verba facit, ut facilitatem ſuam & benevolentiam in eos demonſtret. Potuit autem ex veſte Latinus, qui multa experientia eſſet, Trojanos cognoſcere: quod non poterant per teneram ætatem illi, qui erant extra portas.

ERRORE VIÆ. Quia in obſcuro cælo, in quo via eſt navigantibus, ab illa errare poſſunt: vel vi tempeſtatis inde abſtrahi.

NE FVGITE HOSPITIVM. Non modo concedit quod ſua authoritate jam ſumpſerant, quod ripas intrarant, ſed ultra id hoſpitium offertur: Ex cognatione autem, quæ Trojanis cum Italis eſt, oſtendit eos poſſe capere omnem fiduciam.

VARIORVM.

TALI INTVS TEMPLO DIVVM, &c. Vt audirent in fanis legatos, antiqua fuit conſuetudo, non ſolum Latinorum, verum etiam Græcorum: cui quod Æſchines minime paruiſſet, hoc ei Demoſthenes ut culpam crimenque objicit. BROD. lib. 4. cap. 17.

TALI TEMPLO MENS. Revertitur à digreſſione. Porro Græciſmus eſt, *Intus*, pro *In.* ἀντιμερεία, adverbium pro præpoſitione. Græcis frequentior, quam Latinis, loquendi modus. HART.

QVID PETITIS? QVÆ CAVSA, &c. Ex Homero Macrob. lib. 5. cap. 8.

Atque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes: his ortus ut agris
Dardanus, Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes,
Threïciamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Corithi Tyrrhena ab ſede profectum,
Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cœli
Accipit, & numerum divorum altaribus auget.
Dixerat: & dicta Ilioneus ſic voce ſecutus:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra ſubegit hyems veſtris ſuccedere terris:
Nec ſydus regione viæ, littuſve fefellit:
Conſilio hanc omnes animiſque volentibus urbem
Afferimur, pulſi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.
Ab Iove principium generis: Iove Dardana pubes
Gaudet avo. rex ipſè Iovis de gente ſuprema
Trojus Æneas tua nos ad limina miſit.

SERVII.

FAMA EST OBSCVRIOR ANNIS. Ac ſi diceret, niſi eſſet, jam vos ſciretis.

AVRVNCOS ITA FERRE SENES. Apud veteres hiſtoriæ hoc genus fuit, ut majores natu anteacta poſteris indicarent: quod hic indicat locus. Lucanus apertius, cum eſſet de Antæo narraturus ait, *Cognita per multos docuit rudis incola patres.* Quia adhuc nec annales erant, nec hiſtoriæ. *Aurunci* vero, Italiæ populi antiquiſſimi fuerunt. FERRE autem, quaſi cum oſtentatione jactare.

DARDANVS. Iuppiter cum Electra Atlantis filia, Corithi regis Italiæ uxore, concubuit. Sed ex Iovis ſemine natus eſt Dardanus: ex Corithi Iaſius. Dardanus profectus ad Phrygiam, Ilium condidit: Iaſius vero Thraciam tenuit, ubi eſt Samos: quam hic Samothraciam nominavit. Nam Iunonis alia eſt Samos inſula. Quanquam civitas Thraciæ quæ eſt Cephalenia, Samos dicatur. Vnde poſtea cum reſponſum eſſet, *Antiquam exquirite matrem:* & Æneas Italiam peteret, profectus ad Thraciam, Samothracas deos ſuſtulit, & pertulit ſecum propter originem matris, quod ſuperius plenius dictum eſt. IDÆAS PHRYGIÆ PENETRAVIT AD VRBES. Quia erant Idæ & Cretæ, addidit *Phrygiæ* ad diſcretionem.

CORITHI. Oppidum & mons dicti à rege Corinthi, ut putatur à quibuſdam, patre Dardani bis ſepulto dicti.

ADDIT. Auget, adjectione ſcilicet nominis ſui.

VOCE SECVTVS. Plerunque enim conſentimus & taciti.

REX. Conciliatio ab honore, inde à genere.

SVCCEDERE TERRIS. Vt, *Succedoque oneri.*

NEC SYDVS. Aſpectus ſyderum. Nam tempeſtatem ſupra dixit: nec eſt bis idem poſitum.

VRBEM AFFERIMVR. Ad urbem ferimur.

EXTREMO VENIENS. Id eſt primo. Nam alias REDIENS diceret, non VENIENS.

DARDANA PVBES GAVDET AVO. Generis origine. Nam avus non eſt Trojanorum Iuppiter: ſed Æneæ ſolius per Venerem.

DONATI.

DARDANVS. Iam explicat quod propoſuerat, cum dixit: Dicite Dardanidæ.

REX GENVS EGREG. Cum ſe benevolum oſtendiſſet Latinus, non multum laboravit in texendo exordio Ilioneus, nec tamen penitus omiſit. FAVNI. Vnde hoc cognovit Ilioneus? nempe ex ſimulachris, quæ erant in veſtibulo. Breviſſime autem amplectitur quæcunque dixit Latinus, nec potuit in tanta brevitate magis extollere genus Trojanum.

AB IOVE PRINCIPIVM. Plus dixit quam Latinus. Ille enim Dardanum ex Italia veniſſe, hinc utrique generi à Iove principium eſſe demonſtrat: & confirmandæ rei cauſa, rem ſæpius repetit.

SVPREMA. Vt enumeratione majorum ipſe videatur finis, propinquior cauſa oſtenditur Æneas: quia nepos erat Iovis.

VARIORVM.

AVRVNCOS ITA FERRE. Fabricius legendum pertendit ARVNCOS. Cum *Arunci* & *Aurunci* populi ſint diverſi: atque infra loco & duce exercitus ſeparati. *Arunci*, ſunt Latii Rutulis vicini, quorum dux Turnus: ſed *Aurunci*, Campaniæ Calenis & Sueſſanis finitimi, quorum dux Haleſus, Turni ſocius, 10. Æneid. TAVBM.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quanta per Idæos ſævis effuſa Mycenis
Tempeſtas ierit campos; quibus actus uterque
Europæ atque Aſiæ fatis concurrerit orbis,
Audiit, & ſi quem tellus extrema refuſo
Submovet Oceano, & ſi quem extenta plagarum
Quattuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
Diluvio ex illo tot vaſta per æquora vecti,
Diis ſedem exiguam patriis, littuſque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem.
Non erimus regno indecores, nec veſtra feretur
Fama levis, tantique aboleſcet gratia facti:
Nec Trojam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.

SERVII.

QVANTA PER IDÆOS. Ad illud reſpondit: *Auditique advertitis æquore curſum*, Id eſt, non mirum eſt hæc te audiſſe, quæ univerſus orbis agnovit.

TEMPESTAS. Vis bellorum. ACTVS. Conliſus. FATIS. Per tranſitum & Trojanos eximit culpa: & Græcorum deterit laudem.

TELLVS EXTREMA. Vt eſt Britanniæ & omnium inſularum Oceani. REFVSO autem, refluo, ut Lucanus indicat. & eſt hoc Homeri, αὐτὰρ ἐπεὶ ποταμοῖο λίπε ῥόον ὠκεανοῖο Νῆυς. ἀπὸ δ' ἵκετο κῦμα θάλασσης εὐρυπόροιο.

ET SI QVEM EXTENTA PLAGARVM QVATTVOR. Audierunt etiam illi qui ſeparantur Zona ea quæ eſt in medio quatuor, id eſt fervens. Significat autem Antipodas.

INIQVI. Intemperati vel ardentis.

DILVVIO EX ILLO. Ex illa vaſtitate. Alii diſtinguunt, & mutant ſenſum: ut ſit Quos dirimit plaga Solis ardentis: ex quo mundus eſt conſtitutus: hoc eſt, ex quo chaos eſſe deſiit. TOT. Pro multa.

DIIS SEDEM EXIGVAM PATRIIS. Pia & verecunda petitio. LITTVSQVE ROGAMVS INNOCVVM. Non quod nulli noceat: ſed cui vindicato nullus poſſit nocere. Aliter ſerpentes innocuos dicimus.

CVNCTIS VNDAMQVE AVRAMQVE PATENTEM. Iſta enim communia ſunt.

INDECORES. Decus decoris, pecus pecoris, nemus nemoris, *o* in genitivo correptum eſt: omnia enim in Vs exeuntia neutra, in genitivo ſingulari penultimam corripiunt, excepto pelagus, quod Græcum eſt; unde & ulceris dicitur ſecundum regulam, licet de hoc nomine aliud auctoritati placuerit. Decor vero decoris facit penultimam in genitivo productam: omnia enim in *or* exeuntia in genitivo producuntur, exceptis v. arbor, marmor, memor, immemor, æquor: unde quæritur *Indecores* à quo ſit nominativo, ab eo quod eſt indecus non poteſt venire, quia lectum non eſt, & quia decus neutrum regit genus non maſculinum, reſtat ut dicatur ab eo quod eſt indecor venire Indecores, nam & lectum eſt. Sed decor decoris facit producta penultima, quam Virgilius corripuit. Ergo aut ſyſtole eſt, aut certe dicendum hujus nominis nominativum non inveniri, ſicut in multis nominibus fit, quod & melius eſt, nam ſyſtole ſine exemplo fieri non debet. Verecunde autem hoc dicit, ſua conjunctione etiam ornari Italos.

ABOLESCET. Abolebitur: & uſus eſt inchoativa forma, cum opus non eſſet.

TROIAM. eſt Trojanos.

DONATI.

QVANTA. Vt commiſerationem concitaret narrandæ erant calamitates, ſed removendæ erant moræ, ut quamprimum legationem exponeret. ergo breviter illa tangit.

DILVVIO. Non bello: nam ex bello aliquid remanet, ex diluvio vero nihil: nam omnia tollit. TOT VASTA. Poſt calamitatem belli, durior caſus nos excepit.

DIIS SEDEM EXIGVAM. Facilem & honeſtam petitionem oſtendit. Ex commemoratione autem deorum, etiam hominibus petere videtur: Namque numinibus præbentur ſedes cultore neglecto. LITTVS. Vt demonſtret quod ad homines pertinet, nec difficile nec oneroſum.

NON ERIMVS INDECORES. Noluit dicere ornabimus regnum, ne ſit arrogans.

LEVIS. Nec pro levi dicimus, quicquid præſtiteris.

VARIORVM.

EVROPÆ ATQVE ASIÆ ORBIS. Sic à Marcellino, orbis Eous & Occiduus. Turneb. lib. 30. cap. 5.

EXTREMA REFVSO. Pro refluente. Turneb. lib. 30. cap. 5. Britanniam dicit, eaſque inſulas Oceani, ubi ſeptenis horis, reciproco curſu fluit, refluitque mare ac refunditur. HORT.

LITTVSQVE ROGAMVS Inſignis locus eſt, & politicus. ſunt enim iſta communia jure naturali. HARTVNG.

NON ERIMVS REGNO. Proverbialis verſiculus, atque eximie elegans. HART.

Fata

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
Sive fide, ſeu quis bello eſt expertus & armis;
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas ac verba precantum)
Et petiere ſibi, & voluere adjungere gentes.
Sed nos fata deûm veſtras exquirere terras
Imperiis egere ſuis. hinc Dardanus ortus
Huc repetit: juſſiſque ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada ſacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
Munera; relliquias Troja ex ardente receptas.
Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:
Hoc Priami geſtamen erat, cum jura vocatis
More daret populis; ſceptrumque, ſacerque tiaras,
Iliadumque labor, veſtes.
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora; ſoloque immobilis hæret;
Intentos volvens oculos. nec purpura regem
Picta movet, nec ſceptra movent Priameia tantum,

SERVII.

FATA PER ÆNEÆ IVRO. Quem jam novit Latinus, oraculo ſcilicet Fauni: per quod audivit, *Externi venient generi.*

SIVE FIDE, SEV QVIS BELLO EST EXPERTVS, ET ARMIS. In his enim dextera comprobatur fide & virtute.

VITTAS. Quæ pendebant in ramo religatæ. Alibi, *Et vitta comptos voluit prætendere ramos.*

HVC REPETIT. Scilicet Dardanus, id eſt Æneas, qui & Dardanus, ut diximus ſupra, vocabatur. Et bene non PETIT, ſed REPETIT, quaſi ad ſua. INGENTIBVS. Deliis, quæ magna conſtat fuiſſe.

FORTVNÆ PARVA PRIORIS. Bene medium tenuit. Nam ne laudare videretur, ait PARVA. ne deformare (nam durum eſt aliquid ab infelicibus accipere) ait, *Fortunæ prioris.*

HOC PATER ANCHISES AVRO LIBABAT AD ARAS. Pateram ſignificat.

HOC PRIAMI GESTAMEN ERAT. Diadema dicit. Nam ſceptrum dicturus eſt.

SACERQVE TIARAS. Pileum Phrygium dicit. Et ſciendum hic *tiaras* per uſurpationem dictum. Nam hæc tiara dicitur. Melius ergo Iuvenalis: *Et Phrygia veſtitur bucca tiara.*

OBTVTV TENET ORA. Ordo eſt. Latinus defixa tenet ora: & *obtutu*, id eſt intuitu ſolo hæret immobilis.

INTENTOS VOLVENS OCVLOS. Cogitantis eſt geſtus: ſic de Boccho Saluſtius, *Vultu & oculis pariter atque animo varius.*

REGEM PICTA MOVET. Quippe regem, & in purpura Iliadum labor.

DONATI.

FIDE. Laudat fidem, quæ neceſſaria eſt in ſocietate regni.

DAT PRÆTEREA. Quomodo *preterea*, cum nihil prius dederit? ſed ſic conjunge: miſit nos ad te Æneas & *præterea*, id eſt, ultra, ad id quod miſit dat munera, parva reſpectu prioris fortunæ.

HOC PATER. Nam & ſi per ſe non ſint, magna ſunt tamen, quia talium virorum fuerant.

TIARAS. Pileus eſt quo Phryges utuntur, cum celebrant ſacra: unde *ſacrum* dixit.

INTENTOS OCVLOS. Quod eſt capientis conſilium. nam oculi per diverſa vagantes, ſecum animum trahunt, & à fixa cogitatione abſtrahunt. Sed ſi *intentos*, quomodo *volvens*? quia tacitarum cogitationum eſt, movere oculos cum animi æſtus per diverſa rapiunt: ita quo jerit redieritque animus oculorum ſignis oſtendit.

VARIORVM.

PRÆFERIMVS MANIBVS VITTAS. Ritum exponit Turneb. lib. 4. cap. 15. & lib. 5. cap. 7. & lib. 8. cap. 16.

HINC DARDANVS ORTVS. Explicat. Turn. lib. 30 cap. 5.

DEFIXA LATINIS. Macrob. initio lib. 4 Saturnal.

TIARAS. Bayſius c. 20. de re veſtimentaria. H.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quantum in connubio natæ thalamoque moratur:
Et veteris Fauni volvit ſub pectore ſortem.
Hunc illum fatis externa à ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: Dii noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum: dabitur Trojane quod optas.
Munera nec ſperno: non vobis, rege Latino,
Divitis uber agri, Trojæve opulentia deerit.
Ipſe modo Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat, ſociuſque vocari)
Adveniat, vultus neve exhorreſcat amicos:
Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte:
Eſt mihi nata, viro gentis quam jungere noſtræ,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cælo
Monſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,

SERVII.

PORTENDI. Porro tendi, prædici, ſignificari.

PARIBVS AVSPICIIS. Pari poteſtate. & tractum eſt ex comitiis, ut diximus in quarto.

DII NOSTRA INCEPTA SECVNDENT. Secundum priſcam conſuetudinem locuturus de publica utilitate, id eſt pace, & de regiis nuptiis, facit ante deorum commemorationem, ſicut in Catonis orationibus legimus. Hinc eſt in divinatione Ciceronis, *Si quid ex aliqua vetere oratione, Iovem ego optimum & maximum.* Ipſe etiam Virgilius alibi, *Præfatus divos ſolio rex infit ab alto.*

AVGVRIVM. Propter quæ dicta ſunt ſupra. QVOD OPTAS. Id eſt pax.

NEC SPERNO. Quia dixerat, *Fortunæ parva prioris Munera.* Et eſt Liptotes, id eſt, Libenter accipio.

VBER AGRI. Vbertas. Alibi, *Pecorique & vitibus almis Aptius uber erit.* Et eſt major petitione promiſſio. Nam illi tantum littus petierant.

PACIS ERIT. Fœderis: ab eoquod ſequitur, id quod præcedit. TYRANNI. Græce dixit, id eſt regis. Nam apud eos tyranni & regis nulla diſcretio eſt: licet apud nos incubator imperii, tyranus dicatur: Sane apud Græcos hic & hæc tyrannus declinatur.

EST MIHI NATA. Male multi arguunt Virgilium, quod Latinum induxit ultro filiam pollicentem. Nec oraculum conſiderantes, quia Italo dari non poterat, nec Æneæ meritum quem dicebat rogari. Nam antiquis mos fuit meliores generos rogare. Sic Terentius, *Hac fama impulſus Chremes, ultro ad me venit, unicam gnatam ſuam.* Heſiodus etiam περὶ γυναικῶν, inducit multas Heroidas optaſſe nuptias virorum fortium.

SORTES. Modo abuſive pro oraculis poſuit. Nam non proprie dicuntur *ſortes*. hic autem à Fauno oraculum, non *ſortes* acceperat.

PLVRIMA COELO MONSTRA SINVNT. Aut per augmentum dixit: aut & alia viſa intelligamus. Nam duo, plurima non ſunt.

DONATI.

TANDEM. Poſt diuturnam cogitationem. LÆTVS. Quia reperierat felices exitus. VESTRA INCEPTA. Quod magnopere deſideramus, compleri optamus. hoc optatum pertinet ad nuptias filiæ, de quibus diutius cogitaverat.

QVOD OPTAS. Brevis, ſed pleniſſima promiſſio. TROIANE. Nam nomen Ilionei ignorabat.

TYRANNI. Hoc nomen poſterioribus ſæculis infamatum eſt: nam reges quoque tyranni dicebantur.

EST MIHI NATA. Verecunda oblatio & adverſus omnem exprobrationem munita: ne forte illud dici poſſet Terentianum: *Aliquid monſtri alunt, & quoniam nemini obtrudi poteſt, itur ad me.*

VARIORVM.

VOLVIT SVB PECTORE SORTEM. *Sortem* hic uſurpavit, ut Græci κλῆρον & κλήρους, pro fato, effato, reſponſis. Alibi enim *Lycias ſortes* dixit. Et Lucret. lib. 4. *Nequidquam divum numen, ſorteſque fatigant*, conſulentes oraculum ſcilicet. GERM.

DII NOSTRA INCEPTA S. Ab euphemia ductum principium reſponſi, ut dii benevertant: quod ipſe ex Fauni ſortibus; Æneas è divorum reſponſis accepiſſet. HORT.

Non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

(Hoc Latio reſtare canunt) qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant. huic illum poſcere fata
Et reor, & ſi quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant tercentum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes, pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent:
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Æneæ currum, geminoſque jugales,
Semine ab ætherio, ſpiranteis naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
Suppoſita de matre nothos furata creavit.
Talibus Æneadæ donis dictiſque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.

SERVII.

HOC LATIO RESTARE CANVNT. Hoc Italiam manere ſignificant. Nam ſi dicimus, hoc mihi reſtat, id eſt manet me illa res.

MENS AVGVRAT. *Auguro* dicimus ſecundum Plinium, cum præſagio mentis futura colligimus. *Auguror* vero tunc, cum futura veris captamus auguriis.

NVMERO OMNI. Vtrum equorum numero, an legatorum? Sed ſi de equis trecentis dixit, perite locutus eſt: nam in legione non niſi trecenti equites erant, quæ tamen legio habebat ſex millia virorum. Per quod oſtendit unam habuiſſe legionem Latinum. Item alio loco, *Tercentum ſcutati omnes Volſcente magiſtro.*

IN PSÆSEPIBVS ALTIS. Multa non propter ſe, ſed propter aliud dicuntur. Nam per *præſepia alta*, equorum magnitudo monſtratur. Homerus βαθύπεπλ☉ ἑλένη. id eſt longas veſtes habens

ORDINE. Pro merito ſingulorum.

TAPETIS. Tertio declinatur hoc nomen tapetum tapeti: ut templum templi. Vnde eſt his tapetis: ut templum templi. Vnde eſt his tapetis hoc loco. Item, hoc tapete hujus tapetis, ut ſedile, ſedilis. Vnde eſt, *Qui forte tapetibus altis Extructus*. Declinatur & Græce ὁ τάπης τάπητ☉. Vnde eſt, *Pulchroſque tapetas* τοὺς τάπητας.

DEMISSA MONILIA PENDENT. Suſpendenda pronuntiatio eſt: & ambitus major eſt. Nam *monilia* non niſi hominum dicimus: quæ nunc ad laudem pro phaleris poſuit.

PATRI QVOS DÆDALA CIRCE. Ingenioſa: & hoc fingit eam feciſſe. Tractum autem eſt de Homero, qui tales equos habuiſſe inducit Anchiſen. Et bene eſt compoſitum ad illud quod ſupra ait, *Trojæve opulentia deerit.* Vt Trojanis nihil de priſca rerum copia abeſſe videretur. GENTEM autem abuſive dixit de equis, cum gens hominum ſit.

NOTHOS. Materno ignobiles genere. Eſt autem hoc nomen Græcum. Nam in latinitate deficit.

DONIS, DICTISQVE LATINI. Equis: & pacis nuptiarumque promiſſione.

DONATI.

OPTO. Ad laudem Æneæ.

INSTRATOS OSTRO. Stratis purpureis ornatos.

MONILIA. Ornati in formam mulierum. mirum autem benevolentiæ in Trojanos ſignum. Nam qui pedites venerant, non debebant ad futurum generum niſi equites redire. Æneæ vero mittit bigas, honoris virtutiſque cauſa. *Honoris*, ut curru vectus, ad ſocerum cum dignitate veniret. *Virtutis*, quia currus & equi inſtrumenta bellorum ſunt: & ne ad generum, potentiſſimus rex, leve donum mittere videretur, equos mirifice laudat.

DÆDALA, Vivaciſſimo ingenio, ut Dædalus fuit.

DONIS. Propter equos. DICTIS. Nam pacem reportant.

VARIORVM.

TERCENTVM NITIDI. Amplificatione numeri, regias opes declarat. Et in donis ſervat decorum. Regum enim eſt, equos & currus quibus vehantur donare. Equis addit paris dignitatis ornamenta. HORTENS.

AVREA PECTORIBVS. Illuſtrat Victor. lib. 33. cap 12.
Ald. Manut. de Quæſitis per epiſt. de Phaleris.

DÆDALA CIRCE. Ex Lucret. Macrob. lib. 6. cap. 4. Saturn. Circen enim Dædalam ob id vocat, quod novis artibus homines verteret in feras. Vide proverb. *Dædali opera.* HORTENS.

SVPPOSITA DE MATRE NOTHOS. Matrem hic ſuppoſitam dixit nove, cum ſubjectos partus dicamus τὰ νόθα καὶ ὑποβληθέντα βρέφη. GERM

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ecce autem, Inachiis ſeſe referebat ab Argis
Sæva Iovis conjux, auraſque invecta tenebat,
Et lætum Æneam, claſſemque ex æthere longe
Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ;
Deſeruiſſe rates. ſtetit acri fixa dolore:
Tum quaſſans caput, hæc effudit pectore dicta:
Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygûm! num Sigæis occumbere campis?
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros? medias acies, medioſque per igneis
Invenêre viam? at, credo, mea numina tandem
Feſſa jacent: odiis aut exaturata quievi.
Quinetiam patria excuſſos infeſta per undas
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere Ponto.
Abſumtæ in Teucros vires cœlique mariſque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis

SERVII.

INACHIIS SESE REFEREBAT AB ARGIS. Bene Inachiis. Non enim una eſt Argos: fuit enim & in Italia, quam Diomedes condidit: quæ primo Argi, poſt Argyrippa poſt Arpi dicta eſt. Fuit & in Theſſalia. Lucanus, *Vbi nobile quondam, Nunc ſuper Argos erat.* Fuit & haud longe ab Athenis, quod à ſiti Argos Dipſion dictum eſt: apud quos magna erat ſocietas inter eos qui uno puteo utebantur. Vnde & fratrias dixerunt ἀπὸ τοῦ φρέατος, quas tribus vocamus. Et notandum quod ubi bonus ſequitur eventus Trojanos, Iuno removetur: & congrue quaſi numen inimicum, quod præſens poſſet nocere.

AVRASQVE INVECTA TENEBAT. Per elementum ſuum ibat.

AB VSQVE. *Ab uſque* autem & *ad uſque* uſurpative dicimus. Præpoſitio enim nec adverbio jungitur, nec præpoſitioni. *Vſque* autem, aut præpoſitio eſt, aut adverbium.

IAM FIDERE TERRÆ. Per dativum jungendum, aliter non procedit. Vt, *Fidere nocti.*

STETIT. Quod ſolet eſſe cogitantum, id eſt ſtare.

FATIS. Voluntatibus.

CAPTI POTVERE CAPI? Cum felle dictum eſt. Nam ſi hoc removeas, erit oxymorum. Dicit autem omnia quæ contigerunt, non videri contigiſſe, quia non obfuerunt. CAPTI autem CAPI ſic dixit, ut Cicero, *Vt in uberrima Siciliæ parte, Siciliam quæreremus.*

AT CREDO MEA NVMINA TANDEM. Nec fatigata deſtiti: nec ſatiata requievi.

PATRIA EXCVSSOS. Satis ſignate locutus eſt.

ME OPPONERE PONTO. Plus eſt, quam ſi diceret tempeſtates. ME autem per Periſſologiam imbres, tonitrua, tempeſtates.

AVT SCYLLA MIHI. Bene MIHI! ac ſi diceret, Etiam quæ per ſuam naturam ſolent nocere, me rogante non potuerunt obeſſe Trojanis.

DONATI.

FATIS CONTRARIA. Qui contrariis fatis naſcuntur, immortales inter ſe inimicitias exercent: confirmat etiam deos fatis agi. dolet igitur Iuno quod debuiſſent timere fata ſua Trojani, & non timuerint: dolet quod ſuperiores ſemper evaſerint: & quicquid excogitare potuerit, vicerint.

MEDIAS ACIES. Per gladios & per ignes non extremos, ſed medios, quibus nulla poſſunt eſſe graviora pericula.

AT CREDO MEA NVMINA. Nec feſſa ſum odiis, nec quievi ſaturata.

VARIORVM.

ECCE AVTEM. Tranſitio ad conſilium Iunonis, quo occaſio ſternitur ad turbandum confundendumque fædus inter Latinum & Trojanos, ut belli materia quæratur. HORTENS.

ECCE AVTEM INACHIIS. Non ſatis apte Virgilium feciſſe initium belli inter Trojanos & Latinos, Macrob. ait. lib. 5. cap. 17. Saturnal.

QVASSANS CAPVT. Notatio ex geſtis iratorum. HART.

HEV STIRPEM INVISAM. Hujus orationis artificium explicatur eleganter à Macrob. lib. 4. c. 2. Saturnal.

QVIN PATRIA EXCVSSOS. Mirabiliter poſitum: quicquid enim excutitur, vim teſtatur, quam ferre non potuit: & ad hoc excutitur, ut cum ſua pernicie cadat. DONATVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Profuit ? optato conduntur Tybridis alveo,
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit: conceſſit in iras
Ipſe deûm antiquam genitor Calydona Dianæ:
Quod ſcelus aut Lapithis tantum, aut Calydone merente?
Aſt ego magna Iovis conjux, nil linquere inauſum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti;
Vincor ab Ænea. quod ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis; dubitem haud equidem implorare quod uſquam eſt.
Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis (eſto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos exſcindere regum.
Hac gener, atque ſocer coëant mercede ſuorum:
Sanguine Trojano & Rutulo dotabere virgo:
Et Bellona manet te pronuba. nec face tantum

SERVII.

CONDVNTVR TYBRIDIS ALVEO. Condi proprie dicuntur, qui ſibi ſtatuunt civitatem. *Conduntur* ergo, ſedem ſtabilem locant. Saluſtius, *Parte conditor orbis terrarum.* Et ſunt propria verba quæ nulla ratione mutantur: nam ut ſacerdotes creari, virgines capi dicimus.

PELAGI. Propter illud, *Sed terræ graviora manent.* MARS PERDERE GENTEM. Bene belli & vaſtationis quærit exempla in rebus hujuſmodi: ſicut in primo, naufragii. Pirithous Lapitharum rex cum uxorem deduceret, vicinos populos Centauros, etiam ſibi cognatos, & deos omnes excepto Marte, ad convivium convocavit. Vnde iratum numen immiſit furorem, quo Centauri & Lapithæ in bella venerunt.

ANTIQVAM GENITOR CALYDONA DIANÆ. OEneus Calydonis rex de primitiis omnibus numinibus ſacrificavit excepta Diana: quæ irata aprum immiſit: qui cuncta vaſtabat, donec à Meleagro occideretur. CONCESSIT autem ideo dixit, ut oſtenderet minora numina, niſi impetraverint, nocere non poſſe. Statius de Venere, *Infandum natæ conceſſit honorem.*

QVOD SCELVS AVT LAPITHIS TANTVM, AVT CALYDONE MERENTE? Hæc eſt vera lectio: ſic & ſenſus procedit, ut uterque ablativus ſit. Nam ſi Calydona legas, vitium erit, nec ſenſus proceder. SCELVS autem pro pœna poſuit: ab eo quod præcedit, id quod ſequitur. Vt, *Et ſcelus expendiſſe merentem.*

QVÆ POTVI INFELIX. Id eſt nocens, iratæ: ut contra, *Sis felix*, id eſt propitia: ſicut diximus ſupra.

IMPLORARE QVOD VSQVAM EST. Ac ſi iceret, etiam humilia. Quod autem Iuno ubique alieno uti introducitur auxilio: phyſicum eſt. Natura enim aëris per ſe nihil facit, niſi aliena conjunctione, ventorum ſcilicet, qui creant nubes & pluvias.

ATQVE MORAS TANTIS LICET ADDERE REBVS. Oſtendit deos retardare poſſe fata: non penitus tollere. Vt, *Decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.* Quæ autem dicit, etiam à Creuſa dicta ſunt, ut, *Regnumque & regia conjux Parta tibi.*

SANGVINE TROIANO, ET RVTVLO DOTABERE VIRGO. Ambitioſæ execrationes.

NEC FACE TANTVM. Tantummodo.

DONATI.

MARS PERDERE GENTEM. Ab exemplis iras ſuas accendit, & oſtendit minores deos ad plenum ſe defendiſſe. Comparat cauſas, delicta, & perſonas.

VINCOR AB ÆNEA. Nomen proprium pro convitio poſuit. quaſi dicat ab uno, eodemque vitioſiſſimo.

AT LICET AMBORVM. Magnum factioſæ inimicitiæ conſilium, ut diſſiparet populos, cum regum concordiam non poſſet rumpere. Convertitur autem ad virginem, veluti ipſa cum Ænea aliquid egiſſet.

VARIORVM.

NIL LINQVERE INAVSVM. Guil. Canterus lib. 2. cap. 2. Novar.

ET BELLONA MANET TE PRONVBA *Pronubas* dici, ait, Donatus, quæ in obſequio nubentis ſunt, quæ ſcilicet nubentes domum mariti deducunt & comitantur.

NEC FACE TANTVM. De *Face* à Caſſandra prædicta in Paride fratre, explicat Vict. lib. 29. c. 5.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ciſſeïs prægnans igneis enixa jugales:
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter,
Funeſtæque iterum recidiva in Pergama tedæ.
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit:
Luctificam Alecto Dirarum ab ſede ſororum,
Infernisque ciet tenebris; cui triſtia bella,
Iræque, inſidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe pater Pluton, odêre ſorores
Tartareæ monſtrum: tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Iuno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium virgo ſata Nocte laborem,
Hanc operam; ne noſter honos, infractave cedat
Fama loco: neu connubiis ambire Latinum
Æneadæ poſſint, Italoſve obſidere fines.
Tu potes unanimeis armare in prælia fratres,
Atque odiis verſare domos: tu verbera tectis,
Funereaſque inferre faces: tibi nomina mille,

SERVII.

CISSEIS. Regina Hecuba ſecundum Euripidem filia Ciſſei, quem Ennius, Pacuvius & Virgilius ſequuntur. Secundum Homerum filia Dimantis fuit. Hæc ſe facem parere vidit, & Parin creavit qui cauſa fuit incendii. Ergo nunc hoc dicit, *Talis erit Veneri partus ſuus.* Nam ſicut per Parin Troja incenſa eſt, ſic per Æneam reliquiæ Trojanorum. Comparatio autem injurioſa. Nam Veneri Hecubam, Parin Æneæ, Helenam Laviniæ comparavit. IVGALES. Conjugales, matrimonio & ſanguine conceptos.

IDEM. Talis, ſimilis.

FVNESTÆQVE ITERVM RECIDIVA IN PERGAMA TEDÆ. Sic tedæ recidivæ.

LVCTIFICAM ALECTO. Græcus accuſativus eſt. Hujus autem declinationis tres tantum caſus uſurpamus, genitivum ut Alectus, nominativum, & accuſativum, ut Alecto.

ODIT ET IPSE PATER PLVTON. Venerationis eſt ipſe pater. Nam furiæ, Acherontis & Noctis ſunt filiæ.

HIS ACVIT VERBIS. Inritavit & inſtigavit ejus inſaniam.

PROPRIVM. Aut tibi aptum: aut certe perpetuum, indefeſſum, uſque ad finem perducendum. Et ſciendum ideo Furiæ nihil pro præmio dari, quia præſtatur hoc ipſum Furiæ, ut bella commoveat: & ut dicatur defendiſſe Iunonem.

INFRACTA. Aut valde fracta: aut quæ fuit antehac ſemper infracta. Vt, *Turnus ut infractos adverſo Marte Latinos.*

CEDAT FAMA LOCO. Vincatur. Cicero, *Loco ille motus eſt, cum eſt ex urbe depulſus.* AMBIRE LATINVM. Amplecti circum, retinere: & dictum eſt non ab ambitu. Nam ambio ad illum dicimus, non ambio illum.

TV POTES VNANIMEIS. A majore ad minus.

VERSARE. Vertere. & uſus eſt frequentativo ad vim augendam.

TIBI NOMINA MILLE. Facies: ut, *Et ſine nomine corpus.* Mille autem ſecundum Euripidem: in cujus tragœdia dicit Furias non eſſe unius poteſtatis, ſed ſe fortunam, ſe Nemeſin, ſe fatum, ſe eſſe neceſſitatem. Ita dicit etiam Aſper.

DONATI.

HORRENDA. Ex cauſa magnæ iracundiæ vehementer commota. Deſcriptio autem Alectos oſtendit eam eſſe aptam tanto negotio.

PROPRIVM. Ergo non laborabis, quia nihil peto alienum à te. DA. Non precatur, ſed imperat: ut ſit ratio perſonarum.

NOMINA. Per nomina formas oſtendit, in quas converſa mutabat, quod poterat vocitari.

VARIORVM.

ET PARIS ALTER. Confert Euripid. Troadibus Vict. lib. 28. cap. 7.

LVCTIFICAM ALECTO. Quæ nihil aliud præter luctus poſſet efficere, aut quæ faceret luctus. Multa deinde congerit, ut oſtendat exquiſitum malum, & quo pejus non eſſet, ſibi Iunonem adhibuiſſe. DONAT.

IRÆQVE INSIDIÆQVE. Iac. Loenſis Epiph. lib. 6. cap. XI.

TIBI NOMINA MILLE. Numeris cur dignitas indicata. Turneb. lib. XI. cap. 19.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Mille nocendi artes: fœcundum concute pectus,
Diſice compoſitam pacem, ſere crimina belli:
Arma velit, poſcatque ſimul, rapiatque juventus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
Celſa petit, tacitumque obſedit limen Amatæ.
Quam ſuper adventu Teucrûm, Turnique Hymenæis,
Fœmineæ ardentem curæque iræque coquebant.
Huic dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque ſinum præcordia ad intima ſubdit:
Quo furibunda domum monſtro permiſceat omnem.
Ille inter veſtes, & levia pectora lapſus
Volvitur attactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inſpirans animam. fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longa tænia vittæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo ſublapſa veneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem:

SERVII.

FOECVNDVM CONCVTE PECTVS. Plenum pectus malitiæ efficacia.

COMPOSITAM PACEM. Quam Latinus dederat. CRIMINA BELLI. Cauſſas. Vt, *Crimen, amor veſtrum.*

EXIN. Statim, & eſt adverbium ordinis. GORGONEIS autem peſſimis, ſævis: à Gorgone.

TACITVM. Pro tacite, bene autem OBSEDIT, quaſi quæ inſidiabatur.

CVRÆQVE, IRÆQVE COQVEBANT. Perverſo ordine reſpondit. Nam ira in Trojanos eſt: cura vero de nuptiis, & primo adventu Teucrorum. COQVEBANT vero, macerabant.

HVIC DEA. Figura perturbata. Namque talis eſt ordo, Huic dea unum anguem in ſinum conjicit, & uſque ad intima ſubdit præcordia, quæ ſunt loca cordi vicina, quibus ſenſus percipitur. ANGVEM autem injecit partem ſui, id eſt furoris.

LEVIA. Pulchra.

ATTACTV NVLLO. Sine morſu, ſine ſenſu. FALLITQVE FVRENTEM. Injicit furorem ſine accipientis ſenſu. *Furentem* autem, quod furore teneatur. Nam nondum furebat.

TÆNIA VITTA. Tænia eſt vittarum extremitas.

VDO SVBLATA VENENO. Hypallage ſenſus, venenum enim *udum* dixit, quod eſt de udo corpore. Namque ſerpentum uda ſunt corpora, adeo ut qua eunt, viam humore deſignent.

DONATI.

FOECVNDVM. Nocendi artibus redundans. Sollicita autem in cauſa ſua, ſæpius rem commendat. Ordinatum autem conſilium eſt. primo enim fœdus vertendum fuit, ut via pateret ad bellum.

SERE. Vt ex ſatis alia rurſus fœcundè pullularent.

VELIT. Plus velle eſt quam cogi. *velit* primo, deinde poſcat, & ſi non detur, rapiat. nam capit qui ſine jubentis authoritate invadit.

EXIN. Ex eo momento. GORGONEIS. Fuit ea forma, qua fingitur Gorgone.

TACITVM. Sine ſtrepitu, quoniam in mœrore jacebat, cum audiret filiam dandam Æneæ: vel ipſa tacita, ut facilius neſcienti obtemperet.

VNVM. Quia unum ad perditionem præſentium arbitrata eſt ſatis eſſe.

SINVM. Sinus dicitur, qui poteſt aliquid excipere & tenere.

VIPEREAM ANIMAM. Pulſa ſcilicet humana.

TÆNIA. Id eſt, vitta.

VARIORVM.

ARMA VELIT, POSCAT, &c. Iuventus optat interdum arma, ſed non audet à principibus petere. Et ut etiam maxime poſcat, tamen non ita ſtatim conceduntur. Itaque inquit, *rapiat*. Id eſt, tanta bellandi cupido juventuti immittatur, ut ſua ſponte, contempto duce ad arma proſiliant. HORTENS.

OBSEDIT LIMEN AMATÆ. Reginæ. Prona enim fæmina eſt ad rixas & bella ſerenda, & miſcenda omnia.

PRÆCORDIA. Sunt loca cordi vicina, in quibus affectus humani, & perturbationes ſitæ ſunt. HORT.

VIPEREAM INSPIRANS. Ex Homero deſumptum ait Pet. Vict. lib. 38. cap. 6. Variar.

Nec dum animus toto percepit pectore flammam:
Mollius & ſolito matrum de more locuta eſt;
Multa ſuper nata lachrymans, Phrygiiſque Hymenæis.
Exulibuſne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miſeret nataque, tuique?
Nec matris miſeret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad arces?
Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum?
Et conſanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet, Faunique premunt te juſſa parentis:
Omnem equidem ſceptris terram quæ libera noſtris
Diſſidet, externam reor; & ſic dicere divos.
Et Turno, ſi prima domus repetatur origo,
Inachus Acriſiuſque patres, mediæque Mycenæ.
His ubi nequicquam dictis experta, Latinum

SERVII.

SOLITO MATRVM DE MORE LOCVTA EST. Nondum ad plenum furebat. Vnde per muliebrem iracundiam miſta aſperitate loquebatur. Nam hoc eſt *matrum de more.* Paulo poſt enim furore quatietur.

EXVLIBVSNE DATVR? Propter diſſuaſionem figurate loquitur, *exules* vocans eos qui propria regna repetebant. DVCENDA. Abducenda. PRÆDO. Quaſi piratam dicit hominem diu in mare morantem.

AT NON SIC PHRYGIVS. Legitur & AN NON, ſed hoc abſolutum eſt. Si autem AT legeris copulativa particula eſt, ad ornatum ſolum pertinens. Horatius, *At o deorum quicquid in cœlo regit terras, & humanum genus.*

QVID CONSANGVINEO. Filius enim eſt Veniliæ ſororis Amatæ.

SI GENER EXTERNA PETITVR DE GENTE LATINIS. De qualitate tranſit ad finem. Nam vult Turnum extraneum eſſe diffinire per callidam argumentationem, quia imperio Latini non ſubjacet: cum oraculum de Latinis omnibus caverit. Poſtea etiam huic argumento alia ſubvenit argumentatione, Turnum Græcum eſſe ab Acriſio commemorans, per quod duas res agit latenter. Nam dicendo originem conſiderandam, docet & Turnum eſſe ab Inacho Acriſio: & Æneam Latinum eſſe à Dardano.

PREMVNT TE IVSSA. Vrgent, in hoc loco compellunt.

INACHVS ACRISIVSQVE PATRES. Danaë Acriſii regis Argivorum filia, poſtquam eſt à Iove vitiata, pater eam intra arcam incluſam præcipitavit in mare. quæ delata ad Italiam, inventa eſt à piſcatore cum Perſeo, quem illic enixa fuerat, & oblata regi, qui eam ſibi fecit uxorem: cum qua etiam Ardeam condidit, à quibus Turnum vult originem ducere.

DONATI.

EXVLIB. DATVR. Non fuit utendum principio. nam nec benevolus reddendus erat, qui eſſet pater: nec attentus, qui de re eſſet ſollicitus: nec docilis, cum cauſam ſciret. Incipit ergo à quæſtionibus deformans negotium: & ita agit cum marito, quem revereri oportuit, ut ſuadere potius quam reprehendere videatur. Sunt ergo argumenta: Nullus poſtulat. Pater ingerit. Erit in navi thalamus filiæ, quando datur ei qui perpetuis erroribus damna us eſt. Omnis vita ducetur in fluctibus. Nulla conjugis gratia, nullum decus uxoris, quam pater non tradidit, ſed abjecit non amplius viſuram. Ergo non propagatio ſanguinis, ſed orbatio eſt, & domus noſtræ ſolitudo perpetua. Antea autem geſta exempla ſunt perfidiæ ipſorum. Eſt autem maximum ſcelus rumpere fidem Turno. Reſponſa deorum ſunt cum maxima cautela conſideranda, quia implicita ſunt & involuta.

VARIORVM.

EXVLIBVSNE DATVR. Eleganter ex contemptu Æneæ auget injuriam ſuam. Macrob. lib. 4. cap. 3. Saturnal.

SI GENER EXTERNA. Explic. Victor. lib. 36. cap. 5.

Contra

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Contra ſtare videt, penituſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat:
Tum vero infelix ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit lymphata per urbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circùm
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,
Impubeſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. non curſu ſegnior illo
Per medias urbeis agitur, populoſque feroces.
Quinetiam in ſylvas, ſimulato nomine Bacchi,
Majus adorta nefas, majoremque orſa furorem,
Evolat, & natam frondoſis montibus abdit;
Quo thalamum eripiat Teucris, tedaſque moretur:
Euœ Bacche, fremens: ſolum te virgine dignum
Vociferans: etenim molleis tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choros, ſacrum tibi paſcere crinem.
Fama volat, furitſque accenſas pectore matres
Idem omnes ſimul ardor agit, nova quærere tecta.
Deſeruere domos: ventis dant colla, comaſque.
Aſt aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineaſque gerunt incinctæ pellibus haſtas.

SERVII.

SINE MORE FVRIT. Sine exemplo: & hoc jam contra decus eſt regium. LYMPHATA. Percuſſa furore lympharum, ſicut Cerritos à Cerere dicimus.

TVRBO. Catullus hoc turben dicit, ut hoc carmen. Hic turbo, unde turbinis facit. Nam ſi Turbonis ſit, erit à proprio nomine genitivus; ut Horatius, *Turbonis in armis*.

IMPVBISQVE MANVS. Aut multitudo puerorum: aut à parte totum poſuit, ut pro manu puerum ipſum intelligas.

SIMVLATO NOMINE BACCHI. Talem patiebatur furorem, ut ſperaret ſe Liberi ſacra celebrare. Non enim ipſa ſimulabat, quod eſt ſanorum. Nam & paulo poſt dicturus eſt, *Alecto ſtimulis agit undique Bacchi*. QVO. Vt.

EVOHE BACCHE. Bacchantis vox eſt.

TIBI SVMERE THYRSOS. Sumebant: infinitivi ſunt pro indicativis.

PAMPINEAS HASTAS. Pampinis tectas. INCINCTÆ PELLIBVS. Nebridarum ſcilicet.

VARIORVM.

INGENTIBVS EXCITA MONSTRIS. *Monſtra* credo accipienda, quæ animo ejus objicerentur imagines, quæque ipſa ſibi inſano dolore percita fingebat. PONT.

ERIPVIT TEVCRIS. Alluditur ad Proverb. *Bolum è faucibus præripere*. HART.

CEV QVONDAM TORTO. Vide Iac. Loenſem lib. 7. Epiphyll. cap. ultimo. Caſtalion. cap. 39. Var.

CEV QVONDAM. A ſimili, ut inſanientis ſpeciem oculis ſubjiciat: trocho à pueris flagellis circumacto eam comparat; quo more ſolent Bacchades in Liberi patris Orgiis lymphatæ per urbes monteſque diſcurſare. HORTENS.

SIMVLATO NOMINE. More Bacchantium fæminarum, ut cum numinis impetu ageretur, aut certe agi videretur, reliquæ ad exemplum concitarentur, Dei quodammodo religione ictæ. HORT.

MAIVS NEFAS. Bacchanalia *nefas* vocat, propter Rom. leges poſtea contra Bacchanalia latas. HORT.

SACRVM TIBI PASCERE CRINEM. De ritu comam Baccho dedicandi, Turneb. lib. 7. cap. 14.

PAMPINEASQVE GERVNT. De Bacchi ſacris & ritu. Turneb. lib. 29. cap. 32.

INCINCTÆ PELLIBVS. Alexander lib. 6. c. 9. Cæl liv. 7. cap. 15. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ipſa inter medias flagrantem fervida pinum
Suſtinet, ac natæ Turnique canit Hymenæos,
Sanguineam torquens aciem: torvumque repente
Clamat, Iò matres audite ubi quæque Latinæ.
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, ſi juris materni cura remordet:
Solvite crinales vittas, capite Orgia mecum.
Talem inter ſylvas, inter deſerta ferarum
Reginam Alecto ſtimulis agit undique Bacchi.
Poſtquam viſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumque, omnemque domum vertiſſe Latini;
Protinus hinc fuſcis triſtis dea tollitur alis,
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
Acriſionæis Danaë fundaſſe colonis,
Præcipiti delata Noto. locus Ardea quondam
Dictus avis, & nunc magnum manet Ardea nomen,
Sed fortuna fuit: tectis hic Turnus in altis
Iam mediam nigra carpebat nocte quietem:
Alecto torvam faciem, & furialia membra
Exuit, in vultus ſeſe transformat aniles,

SERVII.

PINVM SVSTINET. Facem pineam, ſicut in Liberalibus fit.

NATÆ TVRNIQVE CANIT HYMENÆOS. Hic aperte expreſſit dementiam. Nam cum conſecraverit filiam Libero, hymenæum canit ejus & Turni. HYMENÆVS autem, nunc carmen nuptiale dicitur.

TORVVM. Pro torve. IO. Vox clamantis: & eſt tragicus ſermo.

PIIS ANIMIS. Id eſt maternis.

CRINALES VITTAS. Quæ ſolarum matronarum erant. Nam meretricibus non dabantur.

ACVISSE FVRORES. Vt ſupra, *Quam Iuno his acuit verbis.*

CONSILIVMQVE OMNEMQVE DOMVM VERTISSE LATINI. Quod habuerat: ut filiam dando Æneæ, bella removeret quæ ſignificaverat fumus augurii.

ACRISIONEIS DANAE. Patronymicum eſt. Nam male putant Acriſioneis colonis. Sola enim venerat, non cum colonis.

PRÆCIPITI DELATA NOTO. Intra arcam, ut diximus ſupra, & ut à plurimis dicitur.

MAGNVM TENET ARDEA NOMEN. Bene alluſit. Nam ARDEA, quaſi ardua dicta eſt, id eſt magna & nobilis: licet Iginus in Italicis urbibus ab augurio avis, *Ardeam* dictam velit. Illud namque Ovidii in Metamorphoſi fabuloſum eſt, incenſam ab Hannibale *Ardeam*, in hanc avem eſſe converſam. Sciendum tamen *Ardeam* per Antiphraſin dictam, quod brevitate pennarum altius non volat. Lucanus, *Quoque auſa volare, Ardea ſublimis pennæ confiſa natanti.*

MEMBRA EXVIT. Bene EXVIT. Nam dii cum volunt videri, induunt ſe corporibus propter mortalium oculos. Nam incorporei ſunt.

VARIORVM.

SOLVITE CRINALES. Capitum diademata. Solutis enim crinibus hæc ſacra celebrari ſolebant: & clamoribus & ululatibus ita fœminis mixti mares per urbes vagabantur. Verba ſunt Amatæ, muliercularum turbam hortantis ad conſimilem amentiam. HORT.

PROTINVS HVNC FVSCIS &c. Tranſitio ad ſecundam belli occaſionem: hoc eſt ad Turnum, quem & ipſum furore implet, & ad arma concitat. HORT.

ACRISIONEIS COLONIS. *Acriſioneis* vult Servius referri ad *Danae*, non ad *colonis*. Sed pace Servii ad *colonis* referendum eſt: Nam patronymicum fœmininum, pro Acriſii filia, eſſet Acriſione, vel Acriſis; non Acriſionæus. Sed dicas forte, Danaen cum Argolicis colonis non veniſſe, quibuſcum urbes condere potuiſſet. Fateor: atqui advena ipſa atque Acriſione, id eſt, Acriſii filia, cur in Italia aſſumptos colonos de ſuo nomine Acriſioneos dicere non potuerit, haud video. PONTAN.

Et

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et frontem obſcœnam rugis arat: induit albos
Cum vitta crines: tum ramum innectit olivæ.
Fit Calybe Iunonis anus, templique ſacerdos:
Et juveni ante oculos his ſe cum vocibus offert:
Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores?
Et tua Dardanis tranſcribi ſceptra colonis?
Rex tibi conjugium & quæſitas ſanguine dotes
Abnegat, externuſque in regnum quæritur hæres.
I nunc ingratis offer te irriſe periclis:
Tyrrhenas i ſterne acies: tege pace Latinos.
Hæc adeo tibi me, placida cum nocte jaceres,
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia juſſit.
Quare age, & armari pubem, portiſque moveri
Lætus in arma para; & Phrygios, qui flumine pulchro
Conſedêre duces, pictaſque exure carinas.

SERVII.

ALBOS CVM VITTA. Id eſt etiam vittas albas.

RAMVM INNECTIT OLIVÆ. Aut coronam accipit: aut ramum illigat vittis. Quod aperte in octavo oſtendit, *Et vitta comptos voluit prætendere ramos*. Supra etiam, *Præferimus manibus vittas*.

IVNONIS ANVS, TEMPLIQVE SACERDOS. Ordo, ut Iunonis templi anus ſacerdos.

FVSOS PATIERE LABORES? Probus de temporum connexione libellum compoſuit, in quo docet quod cui debeat accommodari: ex quo intelligimus hanc, quam fecit, arduam eſſe connexionem. Nam PATIERE futuri temporis eſt. FVSOS vero participium eſt præteritum. Eſt autem ſenſus, Patieris ut tot tui labores fundantur in caſſum, id eſt, in irritum cadant. ET INCASSVM tractum eſt à retibus quæ caſſes vocantur.

TRANSCRIBI. Tradi. Sermo autem hic tractus eſt de pecunia. Nam ſcribi eſt dari. Horatius, *Scribe decem Nerio, non eſt ſatis, adde Cicutæ*. Reſcribi, reddi. Horatius, *Dictantis quod tu nunquam reſcribere poſſis*.

QVÆRITVR HÆRES. De jure traxit. Vt non generum, ſed hæredem diceret. Nam per coemptionem facto matrimonio ſibi invicem ſuccedebant.

TYRRHENAS I STERNE ACIES. Vt, *I ſequere Italiam ventis*. Sane notum eſt bello multum potuiſſe Tyrrhenos: & fuiſſe præcipue infeſtos Latinis. Vt, *Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina*.

HÆC ADEO TIBI ME. Addidit authoritatem, quia ſcit anui credi difficile. ADEO autem, valde ſcilicet juſſit: ut Terent. *Adoleſcentem adeo nobilem*.

LÆTVS. Alacer, feſtinus. Nam lætari non poterat, qui perdebat uxorem. Sic ſupra in primo, *Vela dabant læti*. FLVMINE PVLCHRO. Vt, ſupra, *Fluvio Tyberinus amœno*.

DONATI.

INDVIT. Bene Iunonis ſacerdotis perſonam ſumit, ut majore authoritate loqueretur. Pulchre autem dixit, *exuit* & *induit*, veluti cum veſtitus permutationem facimus. Exuimus enim noſtrum, & induimus alienum.

ABNEGAT. Cum tantis periculis & uxorem & dotem quæſieris. EXTERNVSQVE IN REGNVM. Dicit omnia quæ hominem fortem ad prælium, propter regnum, movere poſſint. dat præterea vincendi fiduciam, aſſerendo Iunonem affuturam, cui cauſa diſplicebat. Addidit metum, ne ſi cunctaretur, firmatos arctiore fœderis vinculo, ſuperare non poſſet.

IPSA PALAM FARI. Habet emphaſin *Ipſa*, quaſi dicat, quæ omnia poteſt, tuæ cauſæ favet. TIBI. Contra meritum laborum irriſio. *Tibi*, qui male geſta, poſſis tua propria fortitudine corrigere. *Tibi*, ſuſcepto jam genero. ME. Sacerdotem ſuam, templi cuſtodem, cujus fidem noſſet.

PHRYGIOS. Quaſi dicat imbelles & inertes.

PICTAS. Nam luxurioſos hæc pictura denotat.

VARIORVM.

ET TVA DARDANIIS TRANSCRIBI, &c. Imperiumne jam tuis meritis debitum, ad indignos & advenas ſine labore transferetur? Bis itaque intelligendum eſt, *ſceptra tranſcribi*. Quod autem ait, *tot labores*, à qualitate adjecit pondus dictioni: quod ait *tua*, laudis loco accipiendum; *Dardaniis* vero convitio: utpote qui ſua perdidiſſent, & invadere cuperent aliena. DONATVS.

I NVNC INGRATIS. Ironia, qua exprobrat ei ſua merita in Latinum, ut irritet magis, exacerbetque odium in regem, ob ingratitudinem & inconſtantiam. HORTENS.

QVARE AGE. Epilogus conſtat exhortatione ad arma, & exurendam claſſem Trojanorum. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cæleſtûm vis magna jubet: rex ipſe Latinus,
Ni dare conjugium, & dicto parêre fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic juvenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim
Ore refert: Claſſes invectas Tybridis undam,
Non, ut rere, meas effugit nuntius aures:
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Iuno
Immemor eſt noſtri.
Sed te victa ſitu, verique effœta ſenectus,
O mater, curis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falſa vatem formidine ludit.
Cura tibi, divûm effigies & templa tueri:
Bella viri pacemque gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
At juveni oranti ſubitus tremor occupat artus:
Diriguêre oculi: tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantaque ſe facies aperit: tum flammea torquens
Lumina, cunctantem & quærentem dicere plura

SERVII.

COELESTVM VIS MAGNA IVBET. Aut per diffinitionem, ipſa Iuno eſt vis deorum: aut per augmentum, ſuaſit primo per ſe, deinde per Iunonem: poſtremo per omnium vim deorum.

TVRNVM EXPERIATVR IN ARMIS. Id eſt probet contra ſe, quem pro ſe laborantem non probavit.

HIC IVVENIS VATEM IRRIDENS. Caluit, quia juvenis. Horatius, *Non ego hoc ferrem calidus juventa conſule Planco.*

VICTA SITV SENECTVS. Temporis longinquitate, ex qua naſcitur ſitus. VERIQVE EFFOETA. Caſſa veritatis.

O MATER. Inriſio eſt, non honor.

FALSA VATEM, FORMIDINE LVDIT. Quia *vatem*. Nam eam defendebant à bellis, ſi non ætas, ſaltem religio ſacerdotis.

EXARSIT IN IRAS. Communis ſermo habet, ardeo illa re. ſed figuratius, ardeo in illam rem dicimus: & eſt ſpecialis Cornelii elocutio.

ORANTI. Loquenti. Vnde etiam oratores dicimus. TREMOR OCCVPAT ARTVS. Vicinitate ſcilicet furiæ. Nam tremor furoris eſt.

TANTAQVE SE FACIES APERIT. Remoto anili vultu quem finxerat, & quo ſe induerat. Sic ſupra de Venere, *Et vera inceſſu patuit dea.*

DONATI.

CÆLESTVM VIS. Ergo debet audacius fieri. REX IPSE. Qui te fefellit, cujus imperium tua defenſione ſervaſti.

IVVENIS. Non mirum, ſi juvenis mulierem & anum, in re bellica contempſit.

O MATER. Irriſio eſt aperta.

VARIORVM.

VERIQVE EFFOETA SENECTVS. Caſſa veritatis, exponit Servius. Sed hoc obſcurum eſt. Puto Poëtam inſinuare, ſenectutem eſſe deliram, & ſenes delirare plerumque, ut neque quid agant, neque quid, aut quamobrem dicant, ſatis ſciant. GERMAN.

CLASSES INVECTAS TYBR. Primum reſpondet ad id, quod ad claſſes, quæ in Tyberi ſtabant: cætera ſunt irriſionis plena: quorum ſumma eſt, non videri veriſimile à Latino quicquam de connubii pactis mutari: quare anum ſenio delirare. HORT.

O MATER. *Mater* hic ad invidiam & contemptum: ut docet Euſtathius, γέρον, προσφώνησιν Græcis nonnunquam ad venerationem: nonnunquam ad miſerationem, ad contumeliam nonnunquam uſurpari. Homero γέροντες dicuntur ſimpliciter honore digni viri, etiamſi ætatem ſenectam non attigerint, ut Romanis patres interdum. GERMAN.

CVRA TIBI. &c. Clauſula conſtat jocoſa exhortatione ad officium. HORT.

BELLA VIRI PACEMQVE GERANT. Proverbium Græcorum, μὴ μάχαιραν αἶρε θῆλυ, Gladium ne tolle mulier: in eos, qui ſeſe immiſcent rei, cui minime ſunt idonei Et in eum, cui negotium mandatur, cui parum eſt idoneus. Senarius extat, στρατηγεῖ, καὶ γυνὴ στρατεύεται, Fæmina exercitum ducit, & fæmina militat. PONTAN.

QVEIS BELLA GERENDA. Proverb. *Bellum Cononi curæ fuerit.* HART.

Rep-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Reppulit, & geminos erexit crinibus angueis,
Verberaque inſonuit, rabidoque hæc addidit ore:
En ego victa ſitu, quam veri effœta ſenectus
Arma inter regum falſa formidine ludit.
Reſpice ad hæc: adſum Dirarum ab ſede ſororum;
Bella manu, lethumque gero.
Sic effata facem juveni conjecit, & atro
Lumine fumanteis fixit ſub pectore tedas.
Olli ſomnum ingens rupit pavor, oſſaque & artus
Perfudit toto proruptus corpore ſudor.
Arma amens fremit, arma toro tectiſque requirit.
Sævit amor ferri, & ſcelerata inſania belli:
Ira ſuper magno veluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aheni,
Exultantque æſtu latices, furit intus aquai vis,
Fumidus, atque alte ſpumis exuberat amnis:
Nec jam ſe capit unda; volat vapor ater ad auras.

SERVII.

GEMINOS EREXIT CRINIBVS ANGVES. Similes. Nam omnes eam dixit erexiſſe, non duos.

VERBERAQVE INSONVIT. Pro verberibus inſonuit. Id eſt per verbera. RABIDO ORE. Habitum futuræ orationis oſtendit.

RESPICE. Multi hic diſtinguunt, & ſuperioribus jungunt, ut ſit ſenſus, Reſpice eam, quam dicis falſa deludi formidine. AD HÆC, ADSVM. Id eſt ad regum arma, & ad bella. Quomodo ergo dicis, quod ſuperflue his inferar rebus, ad quas veni? Alii RESPICE AD HÆC legunt, ut ſit quaſi demonſtrantis, *Reſpice, bella & lethum gero.*

FACEM IVVENI CONIECIT. Satis conſiderate facem juveni conjecit, quæ cito exardeſcit & deſinit. Supra vero, Amatæ ſerpentem injecit: quod in mulieribus ſemper viget venenum.

ATRO LVMINE FVMANTES CONIECIT TEDAS. Atri luminis. Vt, *Et pulchra faciat te prole parentem.* Atro autem lumine, furiali, inferno, alias ratione caret. SVB PECTORE, ubi fellis locus eſt, id eſt iracundiæ.

FREMIT. Cum clamore depoſcit. Bene autem AMENS, quia in thoro requirebat.

SCELERATA INSANIA BELLI. Nihil enim tam inſanum, quam deſiderare id per quod poſſis perire.

VIRGEA. De virgis facta: unde eſt flamma validior. COSTIS autem, lateribus. Et bene antiquum reſpexit morem. nam ollas non ſuſpendebant: ſed poſitis circum circa ignem adhibebant. *Coſtis* autem id eſt lateribus: ut, *Tardi coſtas agitator aſelli.* FVRIT INTVS AQVAI FVMIDVS ATQVE AMNIS. Nec immerito. Nam poteſt eſſe & alterius rei amnis. Vt, *Fluvios videt ille cruoris.* Hanc autem Diæreſim Tucca & Varus fecerunt. Nam Virgilius ſic reliquerat, *Furit intus aquæ amnis, & exuberat ut aquæ amnis*: quod ſatis aſperum fuit. Notandum quod in toto Virgilio non reperiuntur, niſi quatuor diæreſes: hoc loco, & in tertio: ut, *Aulai in medio libabant pocula Bacchi*, & in VI. ut *Aurai ſimplicis ignem*, & in IX. *Dives pictai veſtis & auri.*

NEC IAM SE CAPIT VNDA. Melius quam ſi diceret, *Nec jam vas undam capit.*

DONATI.

EN EGO VICTA SITV. Pejus non potuit objurgare metuentem, quam in illum regerere quæ protulerat.

BELLA MANV, LETHVMQVE. Contra illud, *bella viri pacemque gerant.*

MAGNO VELVTI. Ornatus Poëticus in parabolis, ſimilitudinibuſque maxime conſiſtit.

VARIORVM.

ATRO LVMINE. Explicat Victor. lib. 26. c. 12.

SÆVIT AMOR FERRI Quomodo hi verſus apud eruditos legantur, Pet. Crinitus lib. 18. cap. 2. de honeſt. diſcipl. Cælius lib. 14. cap. 39. Lect; antiq.

MAGNO VELVTI CVM FLAMMA SONORE. Ex Homero ita tranſtulit, ut ei ſuperior videatur. Macrob. lib. 5. cap. 11. Saturn.

FVRIT INTVS AQVAI &c. Vide Henric. Stephan. de delectu lection. Virgilii.

NEC IAM SE CAPIT VNDA. Sic & exuberantes cyathos Græci ὑπερφίαλες vocant, qui infuſam humoris nimiam copiam rejectant & reſpuunt, quam capere & continere nequeant. GERMAN.

VOLAT VAPOR ATER. Illuſtrat Victor. lib. 26 Variar. cap. 13.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit primis juvenum, jubet arma parari:
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem:
Se ſatis ambobus Teucriſque venire Latiniſque.
Hæc ubi dicta dedit, divoſque in vota vocavit,
Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet atque juventæ:
Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis ſe concitat alis:
Arte nova ſpeculata locum, quo littore pulc her
Inſidiis curſuque feras agitabat Iülus.
Hic ſubitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, & noto nares contingit odore,
Vt cervum ardentes agerent: quæ prima malorum
Cauſſa fuit, belloque animos accendit agreſtes.
Cervus erat forma præſtanti & cornibus ingens,
Tyrrhidæ pueri, quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrheuſque pater, cui regia parent
Armenta, & late cuſtodia credita campi.

SERVII.

ERGO Id eſt, quia ſic incenſus eſt. POLLVTA PACE. Vel ſua vel Trojanorum.

INDICIT. Figurate verbum bellicum poſuit.

IN VOTA VOCAVIT. Quia nuncupatis votis bella ſumebant.

HVNC DECVS EGREGIVM FORMÆ MOVET. Turni ſcilicet decus. Nam hoc dicit, alios pulchritudo Turni, alios nobilitas, alios virtus movebat ad bellum. Nam hoc eſt, ANIMIS AVDACIBVS IMPLET. Id eſt fortibus. Quidam hæc ad ſingulos qui ſe in arma hortabantur referri volunt.

ARTE NOVA. Dolo. SPECVLATA LOCVM, QVO LITTORE. Pronomen pro nomine ponitur, non pro nominibus. Vnde nove inter duo nomina, unum pronomen poſuit. nam recte *quo loco* diceret. & hoc ſemel tantum fecit.

INSIDIIS CVRSVQVE. Curſu agitabat. Nam ſi *inſidiis* circumvenimus, non agitamus.

CANIBVS RABIEM. Studium mutavit in rabiem.

NOTO ODORE. Cervino. Solent enim ita inſtitui. Horatius, *Venaticus ex quo Cervinam catulus pellem latravit in aula.*

MALORVM CAVSSA FVIT. Hoc eſt, *Et primæ revocabo exordia pugnæ.*

ANIMOS ACCENDIT AGRESTES. Plus quam ſi diceret, *agreſtium animos.*

CORNIBVS INGENS. *Ingens* & ad præſtantem formam pertinet, & ad magnitudinem cornuum.

TYRRHIDÆ PVERI. Tyrrhi filii: & ut diximus ſupra, alludit ad nomen. Nam Tyrrhus dictus eſt paſtor, apud quem Lavinia peperit.

CVI REGIA PARENT ARMENTA. Magiſtrum hunc pecoris vult fuiſſe, & ſaltuarium. Nam hoc eſt, *Et late cuſtodia credita campi.* Magiſter autem eſt pecoris, ad quem omnia pertinent animalia. Cicero, *Nominat hominem, quem magiſtrum pecoris eſſe dicebat.*

DONATI.

POLLVTA PACE. Aliter enim adverſus ſocerum moveri non debuit. Præterea impellebatur à Furia.

PRIMIS. Ductoribus, ut cauſam ſcirent.

CERTATIM. Amor maximus, & favor in Turnum oſtenditur.

ANIMOS AGRESTES. Excitavit eos primum, qui facilius excitari potuerunt, propter imperitiam & feritatem.

VARIORVM.

CERVVS ERAT FORMA, &c. Hanc tanti belli cauſſam, ut nimis levem, vellicat Macrob. lib. 5. cap. 17. Qua tamen magis oportuna, magiſquè artificioſa nullam excogitari potuiſſe contra iſtum accuratiſſime docuit Ioſ. Iovian. Pontanus in Antonio. TAVBMAN.

Aſſue-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aſſuetum imperiis ſoror omni Sylvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis:
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille manûm patiens, menſæque aſſuetus herili,
Errabat ſylvis, rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſera quamvis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iüli
Commovêre canes, fluvio cum forte ſecundo
Deflueret, ripaque æſtus viridante levaret.
Ipſe etiam eximiæ laudis ſuccenſus amore
Aſcanius, curvo direxit ſpicula cornu:
Nec dextræ erranti deus abfuit: actaque multo
Perque uterum ſonitu, perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Succeſſitque gemens ſtabulis; queſtuque, cruentus,
Atque imploranti ſimilis, tectum omne replevit.
Sylvia prima ſoror, palmis percuſſa lacertos,
Auxilium vocat, & duros conclamat agreſtes.

SERVII.

SYLVIA. Bonum puellæ ruſticæ nomen formavit.

PECTEBATQVE FERVM. Quadrupedem. Vt, *In latus inque feri curvam compagibus alvum*: ſic dictæ, quod velocitate pedum ferantur.

MANVM PATIENS. Patiens illius rei dicimus. Vnde apparet unum *u* cauſſa metri eſſe detractum. MENSÆ HERILI. Nove dixit. Nam herum non niſi dominum dicimus: niſi forte ideo dixit, quia dat ei humanum ſenſum. Nam ait paulo poſt, *Imploranti ſimilis*.

ERRABAT SYLVIS. Paſcebat, ut, *Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ*. IPSE. Id eſt ſua ſponte.

SECVNDO DEFLVERET. Secundo, id eſt cum aqua. Vnde & adverſo dicimus, contra aquam. Nam ideo DEFLVERET dixit: & SECVNDO ideo, quia curſus fluminis poſt natantem videtur.

DEVS ABFVIT. Alecto deum dicit: ſicut de Venere, *Deſcendo, ac ducente deo*. Nam ut diximus: numina utriuſque ſexus videntur ideo, quia incorporea ſunt, & quod volunt aſſumunt corpus. Vt autem deum dicamus pro dea, non aperte ponitur, ſed in ſubauditione, ERRANTI. Licet enim certum eſſet feriturum, tamen bene *errantem* dixit, quia non uſquequaque ſemper certus eſt ictus. Horatius, *Nec ſemper feriet quodcunque minabitur arcus*.

PERQVE ILIA. Hoc ile & hæc ilia facit. Hinc & Iuvenalis, *Vis frater ab ipſis Ilibus?* Nam quod Marullus Mimographus dixit, *Tu Hectorem imitaris: ab Ilio nunquam recedis*: cum de guloſo diceret, alluſit ad civitatis nomen. Nam ab *ili* debuit dicere. Bene autem ea loca vulnerata dicit, quæ ſtatim mortem afferre non poſſent, ut domum rediret, & eſſet cauſſa bellorum. Nam ſi ſtatim periret, aut ipſe, aut vulneris auctor lateret.

SYLVIA PRIMA SOROR. Bene puellæ dat doloris impatientiam.

DVROS CONCLAMAT AGRESTES. Aut qui ſemper duri ſunt: aut *duros*, qui cervi interitum non dolebant.

DONATI.

ERRANTEM. His verſibus ponit excuſationem Aſcanii.

DEVS. Id eſt, eventus, qui humanos actus aut implet, aut deſerit.

NOTA. Quorum humanitatem diu comprobaſſet.

VARIORVM.

ERRABAT SYLVIS: RVRSVSQVE AD LIMINA NOTA &c. Significat ipſum fuiſſe ἄφιξιν. Ita enim Græci appellant belluas, quæ ſine cuſtode ullo libere vagantur, emiſſæ ab hominibus, in quorum manum poteſtatemque venerint: quæ tamen domum poſtea cum paſtæ ſunt, revertantur. VICTORIVS. lib 23. cap 24.

HVNC PROCVL ERRANTEM RAPIDÆ, &c. A natura cervorum, qui gregatim errantes paſcunt. HORTENS.

NEC DEXTRÆ ERRANTI DEVS. Bapt. Pius. Annot. poſt. cap. 70.

ERRANTI DEVS ABFVIT. *Numina utriuſque ſexus videri*, ait Servius, *quia incorporea ſunt, & quod volunt, aſſumunt corpus*. Sed non credo, eo reſpexiſſe Poëtam; ſed Græcos imitatum eſſe, quibus θεὸς utriuſque eſt generis. VOSSIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Olli (peſtis enim tacitis latet aſpera ſylvis)
Improviſi adſunt: hic torre armatus obuſto,
Stipitis hic gravidi nodis. quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta ſpirans immane ſecuri.
At ſæva è ſpeculis tempus dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, ſtabuli & de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit nemus, & ſylvæ intonuere profundæ.
Audiit & Triviæ longe lacus: audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fonteſque Velini:
Et trepidæ matres preſſêre ad pectora natos:
Tum vero ad vocem celeres, qua buccina ſignum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ; nec non & Troïa pubes
Aſcanio auxilium caſtris effundit apertis.

SERVII.

PESTIS. Furiæ. TORRE. Hic torris facit, ut hic fuſtis.

GRAVIDI. Gravis, propter nodos ſcilicet.

QVADRIFIDAM. Quæ findi partes poſſet in quatuor.

CVNEIS COACTIS. Satis ſignate *coactis* dixit. Exprimit autem antiquum morem: ut, *Sed primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.*

DE CVLMINE SVMMO. Proprie, quia de tectis agreſtium loquitur.

TARTAREAM. Aut terribilem, aut fortem.

TRIVIÆ LONGE LACVS. Eſt nemus haud longe ab Aricia, in quo lacus eſt qui Speculum Dianæ dicitur. Et notandum quia vocem ejus paulatim facit procedere: quod locorum indicat commemoratio.

SVLFVREA NAR ALBVS AQVA. In via Flaminia eſt civitas Narnia in montibus poſita, quibus ſubeſt Nar fluvius, qui Tyberino conjungitur. Ideo dicit SVLFVREA NAR ALBVS AQVA. Quia dum currit eſt ſulfurei coloris, dum hauritur albi: & Sabini lingua ſua Nar dicunt ſulfur. Ergo hunc fluvium ideo dicunt eſſe Nar appellatum, quod odore ſulfureo nares contingat: ſive quod in modum narium geminos habeat exitus.

FONTESQVE VELINI. Vltra amnem ſunt: Vt diximus, vox *furiæ* paulatim procedit.

PRESSERE AD PECTORA NATOS. Statius, *Preſſitque Palemona mater.* Item econtra, *Nec natos auſæ deponere matres.*

AD VOCEM. Buccinæ. Vt, *Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.* Nam quicunque ſonus dici *vox* poteſt.

AVXILIVM CASTRIS EFFVNDIT APERTIS. Id eſt, ipſa in auxilium effunditur.

DONATI.

TRIVIÆ LONGE LACVS. Id eſt, Avernos, qui à Latini ſtabulis eſſet remotiſſimus.

PRESSERE AD PECTORA. Oſtendit maternum affectum.

TVM VERO AD VOCEM. Primo dixit: Sylvia auxilium vocat, poſtea dixit: Vocat agmina Tyrrhus, & veniſſe aliquos. Tertio, furia bellum finitimis tuba canit, & plurimi venere.

AVXILIVM CASTRIS EFFVNDIT. Nam in periculo regii pueri non paulatim proceſſum eſt, nec partibus, ſed ſimul omnes. Tuetur autem Trojanos ab invidia, ut non ferant, ſed ut defendant injuriam.

VARIORVM.

HIC TORRE ARMATVS. πρόληψις. ſervatque decorum in armando ruſticos, ut quæque tela ſe illis obvia dabant. HORT.

SPIRANS IMMANE. A natura deſudantis laboaando. Et *inmane* hic ſupra modum. Eſt alioqui admirantis vox. HORT.

ET TRIVIÆ LONGE LACVS. Quibus de cauſſis *Trivia* nominetur Diana, conſulendus Gyrald. Syntag.12. Natalis.lib.30.cap.27.

SVLPHVREA NAR ALBVS. Floridus lib.2. Subſec.cap.18. Ald. Manut. de quæſitis per Epiſt. Epiſt.1.iib.1.

ET TREPIDÆ. Confert cum Euripide in Troadibus, Victor.lib 29.Variar: cap.10.

INDOMITI AGRICOLÆ. Ex Ennio Macrob. lib.6.cap.1. Saturnal.

Di-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Direxêre acies. non jam certamine agreſti,
Stipitibus duris agitur, ſudibuſve præuſtis:
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus; æraque fulgent
Sole laceſſita, & lucem ſub nubila jactant.
Fluctus uti primo cœpit cum albeſcere vento,
Paulatim ſeſe tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo conſurgit ad æthera fundo.
Hic juvenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almon
Sternitur. hæſit enim ſub gutture vulnus, & udæ
Vocis iter, tenuemque incluſit ſanguine vitam.
Corpora multa virûm circa; ſeniorque Galeſus,
Dum paci medium ſe offert, juſtiſſimus unus
Qui fuit, Auſoniiſque olim ditiſſimus arvis.
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur,
Promiſſi dea facta potens, ubi ſanguine bellum

SERVII.

DIREXERE ACIES. Ordinarunt in latitudine.

PRÆVSTIS. PRÆ brevis fit propter ſequentem vocalem: quod in una parte orationis factum tolerabile eſt, quia compoſitus eſt ſermo.

FERRO ANCIPITI. Vtrinque noxio. Dicit autem aut gladios aut bipennes.

SEGES. Terra modo: ut, *Quid faciat lætas ſegetes.* Per ATRA vero, fertilem ſignificat, ut in Georgicis oſtenditur.

SOLE LACESSITA. Naturale enim eſt, ut metallorum ſplendor plus fulgeat alia luce percuſſus.

PAVLATIM SESE TOLLIT MARE. Sic bella dixit ſurrexiſſe paulatim, ſicut ventis flantibus ſenſim mare turgeſcit.

HIC IVVENIS. Et puerum & juvenem nonnunquam indiſcrete ponit Virgilius, ut hoc loco. Nam Almonem, quem modo juvenem dicit, paulo poſt ait puerum. Movet autem miſerationem ab ætate, cum dicit IVVENIS: à virtute, quod dicit, *Primam ante aciem*: vulneris etiam crudelitate.

ALMON. Bene ruſtici nomen uſurpavit ex fluvio.

HÆSIT ENIM SVB GVTTVRE VVLNVS. Id eſt ſagitta. Vt, *Illum ardens infeſto vulnere Pyrrhus.* VDÆ VOCIS ITER. Hoc eſt udum iter vocis. Non enim vox uda eſt: ſed per udam arteriarum labitur viam. Vnde in febrientibus deficit.

CORPORA MVLTA VIRVM CIRCA. Conſtrata ſunt. Rhetorice viles trudit in medium: nobiles vero primo & ultimo commemorat loco.

DVM PACI MEDIVM SE OFFERT. Reddit cauſam cur ſenex bellis intererat.

DITISSIMVS ARVIS, Secundum antiquum morem. Horatius, *Dives antiquo cenſu.*

QVINA REDIBANT ARMENTA. Pro quinque, ſicut bina.

ET TERRAM CENTVM VERTEBAT ARATRIS. Duo dixit à Catone memorata, qui interrogatus qui eſſet paterfamilias, reſpondit eum, qui bene paſcit, & bene arat.

ÆQVO DVM MARTE. Aperta contentione, bello manifeſto, nam ſic dicimus. *Æquum* autem pro æquali non poſſumus dicere, cum ſoli interempti ſint Itali.

PROMISSI DEA FACTA POTENS. Honeſta elocutio *Potens promiſſi.* Promiſiſſe autem eam conſenſione intelligimus. Nam non promiſit.

DONATI.

HIC IVVENIS. Poſt cædem cervi, tulit ſors ut maximus natorum Tyrrhi occideretur. Movet autem pathos, & quod Tyrrhi filius, & quod maximus natu, & quod juvenis.

SENIORQVE GALESVS. Pathos ab ætate: item à cauſa, quod pacis medius. Cupiditas pacis oſtenditur ex divitiis, quas in bello perdere erat anxius.

VARIORVM.

FERRO ANCIPITI DECERNVNT. Eſt autem *vitam cernere*, dimicare & pugnare, Græcis κρίνεσθαι dicitur. *Cernit vitam*, qui eam conſtituit in dimicationem. Turneb. lib. 26. cap. 32

ALBESCERE VENTO. Mare vento agitatum albeſcit. Turneb. lib. 26. cap 28.

DITISSIMVS ARVIS. Pathos à fortuna. Macrob lib. 4. cap. 3. Sat.

Imbuit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Imbuit, & primæ commiſit funera pugnæ:
Deſerit Heſperiam, & cœli convexa per auras,
Iunonem victrix affatur voce ſuperba:
En perfecta tibi bello diſcordia triſti:
Dic in amicitiam coëant, & fœdera jungant:
Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros.
Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus urbes:
Accendamque animos inſani Martis amore,
Vndique ut auxilio veniant, ſpargam arma per agros.
Tum contra Iuno: Terrorum & fraudis abunde eſt:
Stant belli cauſæ: pugnatur cominus armis:
Quæ fors prima dedit, ſanguis novus imbuit arma.
Talia connubia, & tales celebrent Hymenæos,
Egregium Veneris genus, & rex ipſe Latinus.
Te ſuper ætherias errare licentius auras,

SERVII.

IMBVIT. Initiavit. Et bene SANGVINE. Nam poteſt bellum & à diſcordia & à diſſenſione inchoare.

ET COELI CONVEXA PER AVRAS. Poteſt tamen eſſe Epexegeſis *per auras*, id eſt cœli convexa. Nec enim aliud ſunt *auræ*. Dicit etiam quidam Commentarius CONVECTA legendum, ut ſit ipſa convecta, quod difficile in exemplaribus invenitur.

VICTRIX. Voti compos. AFFATVR. Iam cum ſuperbia. Bene autem ei in principio denegavit orationem, quaſi ad ſcelera feſtinanti: quam modo tribuit poſt bella jam cœpta.

BELLO DISCORDIA TRISTI. Iuno enim belli popoſcerat ſemina. Hæc ipſa etiam bella perfecit.

DIC IN AMICITIAM COEANT. Ac ſi dicat, Ita bella commovi, ut ne tuo quidem imperio poſſint in pacem redire. Et hoc eſt *Affatur voce ſuperba*. Alii dicunt, Ego inter hos bella commiſi: tu vicinos populos fœderibus junge, & partibus favere compelle: quod tamen ſi vis, ego faciam. ut hinc ſit, *Ego ſi qua ſuper fortuna laborum eſt, Ipſa regam.*

CERTA VOLVNTAS. Si tua in hoc conſentit auctoritas.

INSANI MARTIS AMORE. Homeri epitheton.

SPARGAM ARMA PER AGROS. Meminit ſui. Nam ſupra dixit, *Sere crimina belli.*

TERRORVM ET FRAVDIS. Terror ex morte tot hominum: fraus vero ex cervi vulneratione.

STANT BELLI CAVSSÆ. Manifeſtæ ſunt: vel placent, ut, *Stat conferre manum.*

EGREGIVM VENERIS GENVS. Ironicῶs dictum eſt: ut alibi, *Egregiam vero laudem, & ſpolia ampla refertis.* IPSE LATINVS. Ac ſi diceret, quem Æneæ cauſſa cogor odiſſe. Vnde & Amatæ nulla fit mentio, quæ eſt Trojanis inimica. Vrbanus tamen totum hunc locum per interrogationem vult accipi, *Terrorum & fraudis abunde eſt? Stant belli cauſſæ?* Vt quaſi per gratulationem non credat, ſicut Terentii illud, *Quia plus cupio, minus credo.*

SVPER ÆTHERIAS. Quia dixerat, *Cœli convexa per auras.*

DONATI.

PERFECTA DISCORDIA. Habuit rationem perſonarum: nam laus eſt in Furia, quod in aliis eſt vituperatio.

HOC ETIAM HIS ADDAM. Non ſolum gloriatur de eo quod fecit, ſed promiſit plura facturam.

VARIORVM.

IMBVIT. *Imbuere*, proprie inchoare & initiari eſt: deinde & perfundere. Atque hic utrumque ſignificari poteſt. *Imbuere* etiam de igni dixit. Lucret. lib.6. TAVBMAN.

CÆLI CONVEXA PER AVRAS. Id eſt *convecta*. Turn. lib.26.cap.28. Alii *peragrans*, pro per auras: alii pererrans. Guil. Canterus lib. 7. Novar: cap.18.

ACCENDAMQVE ANIMOS INSANI MARTIS AMORE. Alludere videtur ad laniſtas, magiſtros ſc. & præpoſitos gladiatorum, qui eos de propinquo adhortabantur & accendebant, dictataque illis ſuggerebant: ideoque & cum gladiatoribus producebantur, ut pugnaturis adſiſterent, & ad fortiter faciendum incitarent. Accendones ſeu ἐρεθισταὶ ab accendendo ſeu irritando dicti. SALMASIVS.

STANT BELLI CAVSÆ. Manifeſtæ ſunt. placent, ut, *Stat conferre manum*; Idonea belli fundamenta conſtructa ſunt. DONAT.

Haud

Haud pater ipſe velit, ſummi regnator Olympi.
Cede locis: ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,
Ipſa regam. Taleis dederat Saturnia voces.
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſuper ardua linquens.
Eſt locus Italiæ in medio, ſub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Amſancti valles. denſis hunc frondibus atrum
Vrget utrinque latus nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis & toto vertice torrens.
Hic ſpecus horrendum, & ſævi ſpiracula Ditis
Monſtrantur: ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces: queis condita Erinnys,
Inviſum numen, terras, cœlumque levabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus: cæſoſque reportant,

SERVII.

ATTOLLIT STRIDENTES ANGVIBVS ALAS. Honeſta volantis periphraſis.

EST LOCVS ITALIÆ IN MEDIO. Hunc locum umbilicum Italiæ coſmographi dicunt. Eſt autem inlatere Campaniæ & Apuliæ, ubi Hirpini ſunt, & habet aquas ſulphureas: ideo graviores, quia ambiuntur ſylvis. Ideo autem ibi aditus dicitur inferorum, quod gravis odor juxta accedentes necat: adeo ut victimæ circa hunc locum non immolarentur, ſed odore perirent ad aquam applicatæ: & hoc erat genus litationis. Sciendum ſane Varronem enumerare quot loca in Italia ſint hujuſmodi. Vnde etiam Donatus dicit Lucaniæ eſſe, qui deſcribitur locus circa fluvium, qui Calor vocatur. quod ideo non procedit, quia ait, *Italiæ medio ſub montibus altis.* Hoc niſi ad totam Italiam referas, non procedit: ut ſit, Eſt in vallibus Italiæ montuoſæ. Nam in hoc loco montes penitus non ſunt.

NOBILIS. Notus, quod & ſequentia indicant.

AMSANCTI VALLES. Loci amſancti, id eſt omni parte ſancti: quem dicit & ſylvis cinctum, & fragoſum torrente fluvio.

HIC SPECVS HORRENDVM. Hoc nomen apud majores trium generum fuit. Ennius fœminino poſuit: Horatius maſculino, *Quæ nemora, aut quos agor in ſpecus?* Virgilius neutro, quod hodie in numero ſingulari tribus tantum utimur caſibus. Hoc ſpecus, hujus ſpecus, ô ſpecus. Nam pluralem tantum à genere maſculino habemus in omnibus caſibus. Hinc eſt, *Ipſe in defoſſis ſpecubus.* Quanquam antiqui codices habeant, *Hic ſpecus horrendus.* SPIRACVLA DITIS. Aditus, à ſpirando, quod ibi hoſtiæ admotæ concidant & moriantur. Antiqui codices *piracula* habent: quæ dicta ſunt ἀπὸ τῶν περάτων: hoc eſt à finibus inferorum.

VORAGO. Acherontis exæſtuatio.

CONDITA ERINNYS. Recepta: alii CONDIT legunt, & *ſe* ſubaudiunt.

COELVMQVE LEVABAT. Relevabat, recreabat.

EXTREMAM SATVRNIA BELLO IMPONIT REGINA MANVM. Quod ſupereſt, perficit. Et eſt tranſlatio à pictura quam manus complet, atque ornat extrema.

DONATI.

DAT SONITVM. Compendioſa deſcriptio, in qua amnem & partem ex qua funditur, & ſonum cadentis aquæ, & cauſam ſoni oſtendit.

NEC MINVS INTEREA. Id eſt, interea non minus. EXTREMAM MANVM. Nam in artib. *extrema manus* eſt, cum amplius manus non reponitur, quia opus eſt perfectum.

VARIORVM.

SVPER FORTVNA LABORVM. Τμῆσις, pro, ſupereſt fortuna. HART.

MEMORATVS IN ORIS. Floridus Subſec. lib. 2. cap. 18. Ald. Manut. de Quæſitis per Epiſt. lib. 1. Epiſt. 1.

ANSANCTI VALLES. Plin. lib. 2. cap. 93. de hoc loco. Floridus lib. 2. cap. 18. ſucciſivarum lectionum. HART.

SPIRACVLA DITIS. Plutonium & Charonium ſic deſcribi à Strabone, auctor eſt Turneb. lib. 5. cap. 22.

ACHERONTE VORAGO. Ex Homero. Turneb. lib. 26. cap. 28.

TERRAS COELVMQ. LEVABAT. Quippe quæ terræ ac cælo ſua præſentia fuiſſet onerosa. Et cui bella non ſunt gravia. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Almonem puerum, fœdatique ora Galeſi:
Implorantque deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine, cædis & ignis
Terrorem ingeminat: Teucroſque in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam, ſe limine pelli.
Tum quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
Inſultant thiaſis (neque enim leve nomen Amatæ)
Vndique collecti coëunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata deûm perverſo numine poſcunt.
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit:
Vt pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circum latrantibus undis,
Molle tenet. ſcopuli nequicquam & ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.

SERVII.

FOEDATI. Cruentati. IMPLORANTQVE DEOS. Ad auxilium & ultionem.

OBTESTANTVRQVE LATINVM. Propter cædem factam teſtem adhibent: & dicunt, authores rupti fœderis eſſe Trojanos, cum ipſi pacis jura temerarint.

ET IGNIS. In ipſis ſcilicet ſeditionis incendio.

TEVCROS IN REGNA VOCARI. Subaudis DICIT. Et *Teucros* injurioſe, ac ſi diceret exules & perfidos.

ATTONITÆ BACCHO. Veluti Baccho. furia enim agebantur. Et ſic eſt dictum ut, *At medias inter cædes exultat Amazon*. NEMORA AVIA. Per nemora.

THIASIS. Choreis. NEQVE ENIM LEVE NOMEN AMATÆ. Iuvenalis, *Quæ non faciet quod principis uxor*.

MARTEMQVE FATIGANT. Prælium cum clamore depoſcunt.

CONTRA OMINA FATA. Superius de Lavinia. FATA DEVM. Propter Fauni oraculum. PERVERSO NVMINE. Irato.

VELVT PELAGI RVPES Cum Cicero ſeditionem fluctibus comparaverit: bene Virgilius eum qui reſiſtit ſeditioni, rupem vocavit.

MOLE TENET. Hic diſtinguendum: ut SCOPVLI nominativus pluralis ſit.

DONATI.

OBTESTANTVR. Invidioſis vocibus lacerant, quod omnia mala per Trojanorum fœdus evenerant.

TEVCROS ET STIRPEM PHRYG. Pro convicio poſuit, quaſi dicat, indignos ad maximas dignitates vocari.

CONTRA OMINA. Propter apes & incendium.

CONTRA FATA. Id eſt, ſententias deorum & Fauni reſponſa.

CIRCVMSTANT. Obliti regalis reverentiæ.

VARIORVM.

TVRNVS ADEST. Ne tumultus ad ſummum perducatur, Turnum ſupervenientem facit, & expoſtulantem cum Rege de facti injuria. HORT.

STIRPEM ADMISCERI PHRYGIAM. Injurioſe omnia, quaſi dicat, Exules & perfidos. Ex Græcorum moribus deſumptum, quorum legibus cum peregrinis & hoſpitibus contracta matrimonia inceſta & illegitima habebantur: unde & μιξέλληνες è tali prognati contubernio, ut Romanis Hybridæ. GERMAN.

INSVLTANT THIASIS. Thiaſus generatim pro quovis cætu ſaltantium, reique divinæ vacantium; tum ut teſtis eſt Athenæus lib. 8. pro turba hominum, Bacchicas choreas agitante, uſurpatur. Thiaſos autem alii ἀπὸ τοῦ τὰ θεῖα ᾄσαι, id eſt, à ſacris carminibus: alii vero ἀπὸ τοῦ θέειν, id eſt, à currendo volunt eſſe nuncupatos. GERMAN.

CONTRA OMINA BELL: Sic Canterus lib. 1. cap 8. Novar.

ILLE VELVT PELAGI RVPES IMMOTA. Comparatione conſtantiam Latini amplificat. Eſtque exemplum ſtudii pacis in Latino. Et ipſa repetitio comparationis mire feſtiva eſt & elegans. Eodem modo & Cicero ſeditionem populi fluctibus comparavit. unde Virgilius recte eum vocat *rupem*, qui ſeditioni reſiſtit. TAVBMAN.

VELVT PELAGI RVPES. Homer. Iliad. ϱ. αὐτὰρ ὄπισθεν ἀϋτή. HART.

LATRANTIBVS VNDIS. Homer. Odyſſ. μ. ἔνθα δ' ἐνὶ Σκύλλη ναίει, &c.

Verum

Verum ubi nulla datur cæcum exuperare poteſtas
Conſilium, & ſævæ nutu Iunonis eunt res:
Multa deos, auraſque pater teſtatus inanes,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella.
Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,
O miſeri. te Turne nefas, te triſte manebit
Supplicium: votiſque deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus:
Funere felici ſpolior. nec plura locutus,
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Heſperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima movent in prælia Martem:
Sive Getis inferre manu lachrymabile bellum,

SERVII.

COECVM CONSILIVM. Fremitus populi bene tale nomen impoſuit.

FRANGIMVR. Permanſit in rupis tranſlatione.

SACRILEGO SANGVINE. Quia bellum ſumebant contra voluntatem deorum.

VOTISQVE DEOS VENERABERE SERIS. Quia religio rigida dicit, ſemel male commiſſa nulla ratione revocari, Horatius, *Dira deteſtatio nulla expiatur victima.*

PARTA QVIES. Scilicet vicinæ mortis beneficio. IN LIMINE PORTVS. Securitas omnis in promptu eſt.

FVNERE FELICI SPOLIOR. Exequiis tantum regalibus careo.

MOS ERAT. Varro vult morem, communem conſenſum omnium ſimul habitantium, qui inveteratus conſuetudinem facit. HESPERIO IN LATIO. Hoc eſt in antiquo. Nam ut in primo diximus, duo Latia fuerunt. Vnde non fruſtra *Heſperio* addidit. Quod autem dicit hanc conſuetudinem antiquam fuiſſe, falſum eſt. Nam à Numa Pompilio primo inſtituta eſt: ſed carmini ſuo ut ſolet, miſcet hiſtoriam. Notandum ſane inconnexum eſſe hunc locum, ſi quis totius libri conſideret textum. Nam ſupra ait, *Longa placidas in pace regebat.* Item dicturus eſt, *Ardet inexcita Auſonia, atque immobilis ante.* & nunc dicit, *Mos erat Heſperio in Latio.* Supra etiam, *Captivi pendent currus.* Item, *Tyrrhenas iſterne acies.* Quæ ne ſint contraria, accipiamus Italiam primo caluiſſe bellis, medio tempore quieviſſe: & ad antiquum ſtudium nunc reverti, ſicut Romani bello flagravere ſub Romulo, quievere ſub Numa, ſub Tullo Hoſtilio priſtina ſtudia repetiverunt. Hinc eſt quod & ipſe Virgilius ait, *Longa placidas in pace regebat*: non perpetua. Item, *Deſuetaque bello Agmina in arma vocat ſubito, ferrumque retractat.* Nam RETRACTARE, eſt repetere quod omiſerat. Tale aliquid dicit de genere Syllano, Saluſtius. Nam volens oſtendere antiquos majores ejus conſulares fuiſſe, vicinos vero ignaviſſimos, Syllam vero florentiſſimum ait, *Igitur Sylla patritiæ gentis fuit, familia iam extincta majorum ignavia.* QVEM PROTINVS. Iugiter, deinde. nam nunc temporis eſt adverbium. alibi loci: ut, *Cum protinus utraque tellus Vna foret.*

MAXIMA RERVM ROMA. Imperii potita.

MOVENT IN PRÆLIA MARTEM. Nam moris fuerat indicto bello, in Martis ſacrario ancilia commovere. Vnde eſt in octavo, *utque impulit arma,*

LACHRYMABILE BELLVM. Getarum fera gens etiam apud majores fuit. Nam ipſi ſunt Myſii, quos Saluſtius à Lucullo dicit eſſe ſuperatos.

DONATI.

DEOS ET AVRAS. Nam omnibus contra ſtantibus, quem alium ſuæ ſententiæ potuit adhibere teſtem.

FRANGIMVR. Franguntur commoda noſtri imperii: & ponit ſignata verba in tranſlatione: nam frangitur navis, & fluctibus inſtantib. interit.

MISEROS. Dolet errore peccantium. Nullus enim ſciens cadit in foveam ſcelerum.

MOS. Obſervationes, aut legibus, aut aſſenſibus hominum ſunt. *Mos* longo tempore cuſtoditus legem facit, quæ etiam ad poſteros tranſit, ut hic patet.

SACRVM. Quia non pro levi duxerunt, quaſi putarent ſacrilegium committi, niſi eſſet obſervatus.

ROMA. Magna laus moris cum à principe terrarum populo ſervetur.

VARIORVM.

VOTISQVE DEOS VENERABERE SERIS. Reſpexit ad Proverb. *Poſt factum ſtultus ſapit. Sero ſapiunt Phryges.* HORT.

MOS ERAT HESPERIO IN LAT. Macrob. lib.3.cap.8. Saturn.

SIVE GETIS INFERRE MANV. Illuſtrat hiſtoriam ex Horat. Turneb.lib.9.cap.13.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hircaniſve, Arabiſve parant, ſeu tendere ad Indos,
Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna.
Sunt geminæ belli portæ (ſic nomine dicunt)
Relligione ſacræ & ſævi formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora: nec cuſtos abſiſtit limine Ianus.
Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino

SERVII.

HYRCANISVE Gens eſt dicta à ſylva Hyrcania, ubi ſunt tigres. ARABISVE PARANT, SEV TENDERE AD INDOS. Venit ab eo quod eſt hic Arabus. nam ab eo quod eſt hic Arabs, ab hoc Arabe Arabibus facit: ſicut Hiberus. Vnde eſt in Lucano, *Occurrit Hiberis alter*, & Hiber. Nam Horatius dicit, *Vt diſcet Hiber, Rhodanique potor.* Item lectum eſt Æthiopus, ſed tantum Æthiops dicimus.

AVRORAMQVE SEQVI. Ingenti ambitu dixit ipſum ortum diei pro populis. PARTHOSQVE REPOSCERE SIGNA. Hoc in honorem Auguſti poſuit: quo imperante à Parthis repetita ſunt ſigna, quæ Craſſus triumvir perdiderat. Qui cum aviditate ſua contra auſpicia bellum ſuſcepiſſet, interdicentibus tribuniſplebis, captus cum filio eſt: & necatus infuſo in os auro, cujus amore pugnaverat. SVNT GEMINÆ BELLI PORTÆ. Sacrarium hoc Numa Pompilius fecerat circa imum Argiletum, juxta theatrum Marcelli: quod fuit in duobus breviſſimis templis. Duobus autem propter Ianum bifrontem. Poſtea captis Phaleris civitate Tuſciæ inventum eſt ſimulacrum Iani cum frontibus quatuor. Propter quod in foro tranſitorio conſtitutum eſt illis ſacrarium aliud, quod novimus hodieque quatuor portas habere. Ianum ſane apud aliquos quadrifrontem eſſe non mirum eſt. Nam alii eum diei dominum volunt, in quo ortus eſt & occaſus. Horatius, *Matutine pater, ſeu Iane libentius audis.* Alii anni totius, quem in quatuor tempora conſtat eſſe diviſum. Anni autem eſſe deum illa res probat: quod ab eo prima pars anni nominatur. Nam ab Iano Ianuarius dicitur.

RELLIGIONE SACRÆ. Tremendæ, execrabiles. Nam & paulo poſt dicturus eſt, *Triſteſque recludere portas.*

FERRI ROBORA. Bene addidit FERRI. Nam omne quod forte eſt, robur vocamus.

IANVS. Quidam Ianum Eanum dicunt ab eundo, eumque eſſe Martem & quod apud Romanos plurimum poteſt, ideo primum in veneratione nominari. Alii Ianum aërem credunt, & quia vocis genitor habeatur, idcirco mandari ei preces noſtras ad deos perferendas. Alii *Ianum* mundum accipiunt, cujus cauſæ ideo in pace clauſæ ſunt, quod mundus undique clauſus eſt, belli tempore aperiuntur ad auxilium petendum ut pateant. * Nam quaſi mundo ei duas facies dederunt, Orientis & Occidentis, quod jam ſupra dictum eſt: alii quatuor, ſecundum quatuor partes mundi. Alii Cluſivium dicunt, alii Patulcum, quod patendarum portarum habeat poteſtatem. Idem Iunonius, inde pulchre Iuno portas aperire inducitur. Idem Quirinus, unde trabeatum Conſulem aperire portas dicunt, eo habitu quo Quirinus fuit.

IPSE QVIRINALI TRABEA. Aut regali, aut qua uſus eſt Romulus intellige: Horatius, *Trabeati jura Quirini.* Suetonius in libro de genere veſtium, dicit tria eſſe genera trabearum. Vnum diis ſacratum, quod eſt tantum de purpura. Aliud regum, quod eſt purpureum: habet tamen album aliquid. Tertium, Augurale de purpura & cocco. *Quirinali* ergo regali. CINCTVQVE GABINO. Gabinus cinctus eſt toga ſic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia revocata hominem cingat. Hoc autem veſtimenti genere veteres Latini cum necdum arma haberent præcinctis togis bellabant, unde etiam milites in procinctu eſſe dicuntur. Hoc rurſus utebatur conſul bella indicturus, ideo cum Gabii Campaniæ civitas ſacris operaretur, bellum ſubito evenit. Tunc cives cincti togis ſuis ab aris ſunt ad bella profecti, & adepti victoriam. Propter quod omen tali habitu ſemper utebantur in bellis. Vnde hic ortus eſt mos.

DONATI.

CENTVM ÆREI. Numerus, & materiæ qualitas, dat vim.

IANVS. Additur ad robur portarum Deus, qui bifrons omnia circumſpiciat, ne furorum & ſcelerum inſania portæ temere aperiantur.

SEDET PATRIBVS. Firma eſt omnium ſententia.

VARIORVM.

PARTHOSQVE REPOSC. SIGNA. Illuſtrat Turneb. lib.26.cap.33.

GEMINÆ BELLI PORTÆ. Alexand. lib. 1. cap.15. HART.

IPSE QVIRINALI TRABEA. Ritum explicat Turneb. lib.22. cap.19 & 20. Et lib.28.cap.45.

QVIRINALI TRABEA. Cælius lib. 12. cap.8. Alexand. lib. 5. cap. 18. HART.

CINCTVQVE GABINO. Obſervavimus Romanos magiſtratus & Pontifices eo cinctu uti ſolitos, cum belli cauſa operabantur ſacris, ſe devovebant pro exercitu, portas Iani aperiebant, aut amburbia faciebant: denique cum rei ſacræ operam dabant, belli cauſſa, & cerimonia quadam ſacra defungebantur. Livius lib.8. de Conſule Decio, qui ſe devovebat. *Ipſe incinctus cinctu Gabinio, armatus in equum inſiluit.* PONT.

Inſi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inſignis, reſerat ſtridentia limina conſul:
Ipſe vocat pugnas, ſequitur tum cætera pubes;
Æreaque aſſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſteiſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, averſuſque refugit
Fœda miniſteria, & cæcis ſe condidit umbris.
Tum regina deûm cœlo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia, atque immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis, pars arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars leveis clypeos & ſpicula lucida tergent
Arvina pingui, ſubiguntque in cote ſecures;
Signaque ferre juvat, ſonituſque audire tubarum.
Quinque adeo magnæ poſitis incudibus urbes
Tela novant, Atina potens, Tyburque ſuperbum,

SERVII.

INSIGNIS, RESERAT STRIDENTIA LIMINA CONSVL. Is qui prior creatus eſt: licet ſimilem habeant poteſtatem.

IPSE VOCAT PVGNAS. Tria ſunt, ut diximus ſupra, militiæ genera. Sacramentum, in quo jurat unuſquiſque miles ſe non recedere niſi præcepto conſulis poſt completa ſtipendia, Id eſt militiæ tempora. Conjuratio, quæ fit in tumultu, id eſt Italico bello & Gallico, quando vicinum urbis periculum ſingulos jurare non patitur: ſicut de Fabiis legimus. Evocatio: quod genus nunc tangit. nam ad ſubitum bellum evocabantur. Vnde etiam conſul ſolebat dicere: *Qui rempublicam ſalvam eſſe vult, me ſequatur.*

CONSPIRANT CORNVA RAVCO. Nam & tubæ ſimul inflabantur.

FOEDA MINISTERIA. Cruenta: more ſuo. MORANTES Bella differentes.

RVMPIS SATVRNIA POSTES. Acyrologiam fecit commutando Ennii verſum. Nam ille ait, *Belli ferratos poſtes, portaſque refregit.*

IMMOBILIS ANTE. Non ſemper, ſed antehac. Poteſt tamen & immobilis à furia. Nam ante geſſit bella, ſed jure indicta per feciales, per patrem patratum.

TERGENT. Ab eo quod eſt tergeo venit: & tergunt, à tergo tergis, quod de uſu jam receſſit.

ARVINA. Secundum Suetonium in libro de vitiis corporalibus, *Arvina eſt pingue durum, quod eſt inter cutem & viſcus.* Alii arvinæ nomine laridum dicunt.

ADEO MAGNÆ. Valde magnæ, ut Terentius, *Adoleſcentem adeo nobilem.*

ATINA POTENS. Civitas hæc eſt juxta Pontinas paludes: dicta Atina à morbis, qui Græce ἄται dicuntur, quos paludis vicinitas creat. TYBVRQVE SVPERBVM. Aut nobile: aut per tranſitum tetigit, illud, quod cum aliquando à ſenatu auxilia poſcerent Tyburtes ſub commemoratione beneficiorum: hoc tantum à ſenatu reſponſum acceperunt, *Superbi eſtis.* CRVSTVMERIQVE. Mutavit. Nam Cruſtumerium dicitur. Caſſius Hemina tradidit Siculum quendam nomine uxoris ſuæ Clytemoſtræ condidiſſe Clytemeſtrum, mox corrupto nomine Cruſtumerium dictum. Alii volunt à cruſtula panis quam Trojani coacti fame exediſſe dicuntur, appellatam.

DONATI.

VOCAT PVGNAS. Dat pugnandi poteſtatem.

IVNO IMPVLIT. Quod non decebat. ergo oſtenditur pertinax inimicitia. Neque aperuit ſolum, ſed evertit poſtes à cardine.

ARDET INEXCITA. Ecce quantum potuit factio Iunonis.

VARIORVM.

RESERAT STRIDENTIA LIMINA. Explicat Turneb. lib. 5. cap. 27.

PVLVERVLENTVS EQVIS. Ex Ennio. Macrob. lib. 6. cap. 1. Saturn.

CLYPEOS, ET SPICVLA LVCIDA TERGENT. Turnebus lib. 17. cap. 21. vult Samiarios dici, qui creta Samia arma, ferramenta, ſpicula prætorianorum & ſatellitum imperatoris ad nitorem fricabant tergebantque atque exaſperabant gladiorum & jaculorum aciem & cuſpides: unde & Samiata ferramenta. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ardea, Cruſtumerique, & turrigeræ Antemnæ.
Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque ſalignas
Vmbonum crates: alii thoracas ahenos,
Aut leveis ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſes.
Claſſica jamque ſonant: it bello teſſera ſignum.
Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementeis
Ad juga cogit equos, clypeumque auroque trilicem
Loricam induitur, fidoque accingitur enſe.
Pandite nunc Helicona deæ, cantuſque movete,
Qui bello exciti reges, quæ quemque ſecutæ
Complerint campos acies, quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arſerit armis.
Et meminiſtis enim divæ, & memorare poteſtis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

SERVII.

TVRRIGERÆ ANTEMNÆ. Bene muratæ. *Antemnæ* autem dictæ ſunt, quod eas amnis præterfluit, quaſi ante amnem poſitæ.

SALIGNAS VMBONVM CRATES. Vt dicit Saluſtius de Lucanis, *Qui de vimine facta ſcuta, recentibus detractis coriis, quaſi glutino adoleſcebant.*

THORACAS AHENOS. Quia apud majores loricæ tantum pectora tegebant. ut Statius, *Triplici ſervantur pectora ferro.* Pectora: nam tergo nullus metus.

LENTO DVCVNT ARGENTO. Flexili argento ducunt, id eſt extendunt. Eſt autem ſpondaicus & reciprocus verſus.

CLASSICA IAMQVE SONANT. Bene poſuit amphibologiam. Nam *claßicum* dicimus, & tubam ipſam & ſonum. *Claßicum* autem eſt flexilis tuba. TESSERA SIGNVM. Symbolum bellicum, quod ad pugnam exeuntibus datur: ſcilicet propter confuſionem, ut fuit in exercitu Marii, Bar deus: in Syllæ, Apollo Delphicus: in Cæſaris, Venus genitrix.

TREPIDVS. Feſtinus: more ſuo.

LORICAM INDVITVR. Dicimus & induor illa re, & illam rem.

HELICONA DEÆ. Parnaſſus mons Theſſaliæ dividitur in Citheronem Liberi, & Heliconem Apollinis, cujus ſunt Muſæ. Eſt autem Homeri verſus,

ἔσπετε νῦν μοὶ μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι
ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστὲ πάρεστε τε, ἴστε τὲ πάντα
ἡμεῖς δὲ κλέος οἶον ἀκούομεν οὐδέ τι ἴδμεν
οἵ τινες ἡγεμόνες δαναῶν καὶ κοίρανοι ἦσαν.

MOVETE. Legitur & monete.

QVIBVS ARSERIT ARMIS. Aut ſplenduerit: aut amore flagraverit.

DONATI.

QVINQVE ADEO. Numerum & magnitudinem exprimit.

VOMERIS. Ecce qualis amentia univerſorum agreſtium fuit, ut inſtrumenta vitæ ptofutura in perniciem vitæ verterent.

TESSERA. Significat nuncium gerendum ſignificantem bellum.

PANDITE NVNC. Relaturus antiquitatis memoriam invocat Muſas: ne ſive vera, ſive falſa referat, culpam habeat: & invocando proponit quid ſit narraturus.

VARIORVM.

FLECTVNT SALIGNAS CRATES. Scutis è vimine contextis uſi ſunt Siculi & Syracuſii, item Perſæ & Parthi: quod genus γέῤῥαι & γέῤῥον Græcis appellatur. Vide Lipſ. de Milit. Rom. lib. 3. Dial. 2. & Alexand. ab Alex. lib. 6. cap. 22.

LENTO DVCVNT ARGENTO. *Lentos*, uſitate vocamus tardos & ſegnes: opponique id nomen tum prompto ac celeri videtur. Interdum *lentum* aliter accipimus: ut cum lentum vimen dicimus & *Lentum argentum.* Lentum enim tunc idem valet, quod molle, cedens, quodque quocunque velis, facile trahi, ducive poſſit. PONTAN.

RECOQVVNT PATRIOS. Illuſtrat hunc locum Xylander loco Horat. Oda 35. lib 1.

IT BELLO TESSERA SIGNVM. *Teſſera* ſymbolum bellicum, quo ſocii milites dignoſcebantur ab hoſtibus. Vide Alexand. ab Alex. lib. 4. c. 2. Lipſius de Milit. Rom. lib. 5. Dial. 9.

CLYPEVMQVE AVROQVE TRILICEM. De trilicibus loricis, Turneb. lib. 29. cap. 35.

QVI BELLO EXCITI REGES. Macrob. lib. 5. cap. 15. & 16. Saturn.

Pri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contemptor divûm Mezentius, agminaque armat.
Filius huic juxta Lauſus, quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lauſus, equûm domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequicquam ex urbe ſecutos
Mille viros: dignus patriis qui lætior eſſet
Imperiis, & cui pater haud Mezentius eſſet.
Poſt hos inſignem palma per gramina currum,
Victoreſque oſtentat equos, ſatus Hercule pulchro
Pulcher Aventinus: clypeoque, inſigne paternum,
Centum angues, cinctamque gerit ſerpentibus hydram.
Collis Aventini ſylva quem Rhea ſacerdos
Furtivum partu ſub luminis edidit auras,
Miſta deo mulier; poſtquam Laurentia victor

SERVII.

PRIMVS INIT BELLVM. Non mirum ſi ſacrilegus & contemptor Divum contra piam gentem prior arma ſuſceperit. Et ſcienda eſt poëtæ affectatio Nam ablepſiam nefas eſt dicere. Hic enim aliquos commemorat, quos bello non invenis. Item in ſequentibus aliquos invenimus, quorum hic nullam fecit commemorationem.

TYRRHENIS ASPER ABORIS. Oriundo Tuſcus, non qui nunc de Tuſcia venit, quem antea pulſum à civibus conſtat.

AGMINAQVE ARMAT. Aut eorum qui eum ſecuti fuerant: ſicut ejus filium. Nec enim credibile eſt ſolum fugiſſe. Nam & Statius dicit, *Vel quos movet exul & hæſit Triſtibus aucta fides.* Aut certe eorum quos Turnus dederat. Vt Adraſtus Polynici in Statio, qui ait, *Ne parva movens inglorius arma Iret.*

AGILLINA EX VRBE. De Cerete oppido. NEQVICQVAM. Quia in prælio periit, nec patrium recepit imperium. PATRIIS QVI LÆTIOR ESSET IMPERIIS. Dignus qui haberet imperatorem potius, quam exulem patrem.

PVLCHRO. Forti: ut diximus ſupra.

PVLCHER AVENTINVS. Aventinus mons urbis Romæ eſt: quem conſtat ab avibus eſſe nominatum: quæ de Tyberi aſcendentes illic ſedebant, ut in octavo legimus, *Dirarum nidis domus opportuna volucrum.* Quidam etiam rex Aboriginum Aventinus nomine, illic & occiſus & ſepultus eſt: ſicut etiam Albanorum rex Aventinus: cui ſucceſſit Procas. Varro tamen dicit in gente populi Romani, *Sabinos à Romulo ſuſceptos iſtum accepiſſe montem, quem ab Avente fluvio provinciæ ſuæ appellaverunt Aventinum.* Conſtat tamen has varias opiniones poſtea ſecutas. Nam à principio Aventinus dictus eſt ab Avibus: vel à rege Aboriginum. Vnde hunc Herculis filium conſtat nomen à monte accepiſſe, non ei præſtitiſſe.

INSIGNE PATERNVM. Abſolute dixit.

CENTVM ANGVES. Secundum Simonidem ut diximus ſupra: nam alii dicunt IX. fuiſſe.

COLLIS AVENTINI SYLVA. In ſylva collis Aventini Et dicendo AVENTINI, oſtendit antea id eſſe nominatum. RHEA SACERDOS. Alludit ad nomen matris Romuli, quæ dicta eſt Ilia, Rhea, Sylvia.

FVRTIVVM. Illicite conceptum: quippe à ſacerdote. Sic ait alibi, *Et dulcia furta.*

MISTA. μιγεῖσα Græce dixit. MVLIER. Compendioſe mortalem dixit. Conſequens namque fuerat, ut diceret *Miſta deo mortalis.* LAVRENTIA ARVA. Laurentum civitas plurimum potuit. Nam omnia vicina loca, ejus imperio ſubjacuerunt. Vnde nunc ait *arva Laurentia*: cum juxta Tyberim armenta Hercules paverit. Secundum antiquum ſitum ante Albam & Romam, Tyberis Laurentini territorii fuit.

DONATI.

PRIMVS. *Primus*, Quia aſper: *primus*, quia contemptor eorum deorum, quibus authorib. Æneas ad Italiam venit: & conjugium Laviniæ factum eſt.

LAVSVS EQVVM. Laudat Lauſum à fortitudine, quæ in pulchro corpore rara ſolet eſſe.

CENTVM ANGVES. Gloriæ cauſa hydram geſtabat: ſed ludibrium matris ex hoc apparebat.

VARIORVM.

ET MEMINISTIS ENIM. Ex Homero Macrob. lib. 5. cap. 13. Sat.

PRIMVS INIT. Exponit ſive enumerat copias Italicas. De hoc catalogo, lib. 5. cap. 5. Macrob. legatur. HART.

CONTEMPTOR DIVVM. macrob. lib. 1. cap. 5. HART.

CLYPEOQVE INSIGNE PATERNVM. De Inſignibus Ioſ. Caſtalio, cap. 4. Var.

Ge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Geryone extincto, Tirynthius attigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
Pila manu ſævoſque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum ſeta, cum dentibus albis,
Indutus capiti, ſic regia tecta ſubibat,
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
Tum gemini fratres Tyburtia mœnia linquunt,
Fratris Tyburti dictam cognomine gentem,
Catillusque, acerque Coras, Argiva juventus:
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur;
Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri, Homolen, Othrynque nivalem
Linquentes curſu rapido: dat euntibus ingens
Sylva locum, & magno cedunt virgulta fragore.

SERVII.

GERYONE. Geryones rex fuit Hiſpaniæ: qui ideo trimembris fingitur, quia tribus inſulis præfuit, quæ adjacent Hiſpaniæ, Balearicæ minori, & majori, & Ebuſæ. Fingitur etiam bicipitem canem habuiſſe: quia & terreſtri & navali certamine plurimum potuit. Hunc Hercules vicit. qui ideo fingitur ad eum olla ærea tranſvectus, quod habuit navem fortem, & ære munitam. Hunc Geryonem alii Tarteſſiorum regem dicunt fuiſſe, & habuiſſe armenta pulcherrima, quæ Hercules occiſo eo abduxit, de cujus ſanguine dicitur arbor nata, quæ vergiliarum tempore poma in modum ceraſi ſine oſſibus ferat. Sane ſciendum declinari hic Geryones hujus Geryonæ. Vnde eſt, *Tergemini nece Geryonæ*: ut Anchiſes Anchiſæ. Vnde uſurpavit Saluſtius: *Geryonis* dicens. Veniens autem Hercules, in quadam Campaniæ civitate pompam triumphi ſui exhibuit: unde Pompei dicitur civitas. Poſtea juxta Bajas, caulas bubus fecit, & eas ſepſit: qui locus Boaulia dictus. Nam hodie Baulæ vocantur. TYRINTHIVS. A Tyrinthia civitate Argis vicina, in qua nutritus eſt Hercules.

TYRRHENOQVE BOVES IN FLVMINE LAVIT IBERAS. Admiratio, locorum longinquitate.

PILA MANV. Pilum proprie eſt haſta Romana: ut geſa Gallorum, ſariſſæ Macedonum. DOLONES. Dolo eſt flagellum, intra cujus virgam latet pugio. Aut ſecundum Varronem, *Ingens contus cum ferro breviſſimo.* Dolones autem à fallendo dicti ſunt, quod decipiant ferro, cum ſpeciem præferant ligni. Et multi volunt per teretes mucrones, dolones dici: per veru Sabellum, pila ſignificari.

IPSE PEDES Ad genus reſpicit. Nam & Hercules pedes ſemper inceſſit, cum equos habuerit nobiliſſimos. TORQVENS. Suſtinens. Vt, *Axem humero torquet.*

HORRIDUS. Tremendus: non revera horribilis.

TYBVRTIA MOENIA LINQVVNT. De Græcia tres fratres venerunt ad Italiam: Catillus, Coras, Tybur vel Tyburnus. Hi ſimul omnes unam fecere civitatem; & eam de fratris majoris nomine Tybur appellaverunt: licet & alias fecerint ſinguli. Nunc ergo dicit duos ad bella veniſſe, dimiſſo in civitate ad cuſtodiam Tyburno vel Tyburte.

CATILLVS. Vnde mons Catilli, quem Catelli dicunt per corruptionem, juxta Tibur. CORAS. A cujus nomine eſt civitas in Italia.

DESCENDVNT CENTAVRI. Ex hac comparatione equites eos fuiſſe intelligimus. Quod tamen dicturus eſt poſtea, *Nec non celereſque Latini: Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ.* HOMOLEN, OTHRYNQVE NIVALEM. Montes Theſſaliæ.

INGENS SYLVA LOCVM, ET MAGNO CEDVNT VIRGVLTA FRAGORE. Cedit ſylva, cedunt & virgulta. FRAGORE. Cum utique à minore ad majus venire debuerit.

DONATI.

TERGVM LEONIS. Præter hydram etiam leonis pellem, aliud inſigne paternum geſtabat.

TVM GEMINI. Geminos dicit vel ſimul natos, vel duos, ut a libi: *Gemini à Tenedo.*

VARIORVM.

PILA MANV. De Pilo agit diſertiſſime Lipſius de Milit. Rom. lib. 3. dial. 4.

TYBVRTIA MOENIA. Alias *Tiburna* legi poſſe docet è Servio Turneb. XI. cap. 26. & lib. 22. cap. 3.

Nec

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nec Præneſtinæ fundator defuit urbis;
Vulcano genitum pecora inter agreſtia regem,
Inventumque focis, omnis quem credidit ætas,
Cæculus. hunc legio late comitatur agreſtis:
Quique altum Præneſte viri, quique arva Gabinæ
Iunonis, gelidumque Anienem, & roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt: quos dives Anagnia paſcit,
Quos Amaſene pater. non illis omnibus arma,
Nec clypei, curruſve ſonant: pars maxima glandes
Liventis plumbi ſpargit, pars ſpicula geſtat

SERVII.

NEC PRÆNESTINÆ FVNDATOR DEFVIT VRBIS. De civitatibus totius orbis multi quidem ſcripſerunt: ad plenum tamen Ptolomæus Græce, Latine Plinius. De Italicis etiam urbibus Iginus pleniſſime ſcripſit, & Cato in originibus. Apud omnes tamen ſi diligenter advertas, de authoribus conditarum urbium diſſenſio invenitur, adeò ut ne urbis quidem Romæ origo poſſit diligenter agnoſci. Nam Saluſtius dicit, *Vrbem Romam, ſicut ego accecepi, condidere atque habuere initio Trojani, & cum his Aborigines.* Alii dicunt ab Euandro: ſecundum quos Virgilius, *Tunc rex Euandrus Romanæ conditor arcis.* Alii à Romulo, ut, *En hujus nate auſpiciis illa inclyta Roma.* Si igitur tantæ civitatis certa ratio non apparet, non mirum ſi in aliarum opinione dubitatur. Vnde nec hiſtoricos, nec commentatores varia dicentes, imperitiæ condemnare debemus. Nam antiquitas ipſa creavit errorem: & plerique fundant, plerique augent, & ad ſe transferunt nomina: quam rem etiam non parvum errorem afferre manifeſtum eſt. Vt ecce Laurentum à Pico factum eſt: ut, *Laurentis regia Pici.* Item à Lavinio Latini fratre & Lavinium dictum. Item à Latino Laurentum. Item à Lavinia Laurolavinium. NEC PRÆNESTINÆ FVNDATOR DEFVIT VRBIS. Præneſte locus eſt haud longe ab urbe, dictus ἀπὸ τῶν πρίνων id eſt ab ilicibus, quæ illic abundant. Ibi erant Pontifices & dii Indigetes, ſicut etiam Romæ. Erant etiam duo fratres qui divi appellabantur. Horum ſoror dum ad focum ſederet, deſiliens ſcintilla, ejus uterum percuſſit: inde dicitur concepiſſe. Poſtea enixa puerum juxta templum Jovis abjecit: quem virgines aquatum euntes juxta ignem inventum ſuſtulerunt: qui haud longe à fonte erat. Vnde Vulcani dictus eſt filius.

COECVLVS autem, ideo quia oculis minoribus fuit: quam rem frequenter efficit fumus. Hic poſtea collecta multitudine, poſtquam diu latrocinatus eſt, Præneſtinam civitatem in montibus condidit. Et cum ad ludos vicinos populos invitaſſet, cœpit eos hortari ut ſecum habitarent, & pro gloria jactare ſe filium eſſe Vulcani. Quod cum illi non crederent, invocato Vulcano ut eum filium comprobaret, omnis illius multitudinis chorus eſt flamma circundatus. Quo facto commoti omnes ſimul habitaverunt, & Vulcani filium eſſe crediderunt. Hinc eſt, OMNIS QVEM CREDIDIT ÆTAS. Quaſi poſt dubitationem: & quia ſine dubio ætas varia in ſpectaculis fuit.

ALTVM PRÆNESTE. Cato dicit, *Quia is locus montibus præſtet, Præneſte oppido nomen dedit.* Ergo *altum* quia in montibus locatum. Dicimus autem & hoc Præneſte: *Quique altum Præneſte viri.* Et hæc Præneſtis, unde eſt, *Cum primam aciem Præneſte ſub ipſa Stravi.* QVIQVE ARVA GABINÆ IVNONIS. Gabii diu in agris morati, tandem Gabios condiderunt. Vnde perite *arva* dixit, non mœnia. Sane Iuno illic religioſiſſime colitur. Eſt autem locus haud longe ab Vrbe

GELIDVMQVE ANIENEM. Anio fluvius haud longe ab Vrbe eſt: ſed hic Euphoniam ſecutus eſt. Nam Ennius Anionem dixit juxta regulam.

HERNICA SAXA COLVNT. Sabinorum lingua, ſaxa *Hernæ* vocantur. Quidam dux magnus Sabinos de ſuis locis elicuit, & habitare ſecum fecit ſaxoſis in montibus. Vnde dicta ſunt Hernica loca, & populi Hernici. DIVES ANAGNIA. Aut fertilis: aut alludit ad hiſtoriam. Nam Antonius Auguſti ſorore contempta, poſtquam Cleopatram duxit uxorem, monetam ejus nomine in Anagnia civitate juſſit feriri.

QVOS AMASENE PATER. Aut paſcis: ut ſit Antiptoſis. Nam Amaſenus eſt fluvius, qui Anagnienſes agros inrigat. ARMA. Scuta.

NEC CLYPEI. Scuta majora: dicta ab eo quod celent corpus, ἀπὸ τοῦ κλέπτειν.

DONATI.

LIVENTIS PLVMBI. Plumbeis maſſulis pugnabant.

VARIORVM.

LATE LEGIO COMITATVR. A. Infinitum in modum diffuſam fuiſſe multitudinem ſignificat. DONAT.

QVOS AMASENE PATER. Macrob. lib. 5. cap 18 Saturnal.

NEC CLYPEI. Clypeus unde dictus, Manutius de Quæſit per epiſt. de Parma, Clypeoque.

GLANDES LIVENTIS PLVMBI. Sphærulæ bombardicæ ſunt. Ovid. lib. 7. *Contorto verbere glandes.* Olim, ante uſum bombardarum, apparet miſſas fuiſſe fundis. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituère pedis; crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equùm domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam, nec ſternere ferro,
Iampridem reſides populos, deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumque retractat.
Hi Feſcenninas acies, æquoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Et Cymini cum monte lacum, lucoſque Capenos.
Ibant æquati numero, regemque canebant:
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni,
Cum ſeſe è paſtu referunt, & longa canoros

SERVII.

FVLVOSQVE LVPI DE PELLE GALEROS. Galerus genus eſt pilei, quod Fronto genere neutro dicit, hoc galerum.

VESTIGIA NVDA SINISTRI INSTITVERE PEDIS. Atqui ipſe eſt in pugnantibus primus: ſed bene nudus eſt, quia tegitur ſcuto. Dextrum autem tectum conveniebat eſſe, quaſi ab armis remotum.

PERO autem, ruſticum calceamenti fuerat genus.

AT MESSAPVS EQVVM DOMITOR N. P. Hic per mare ad Italiam venit. Vnde Neptuni dictus eſt filius: quem invulnerabilem ideo dicit, qui nuſquam periit nec in bello. Ignem autem ei nocere non poſſe propter Neptunum dicit, quia aquarum deus eſt. Ab hoc Ennius dicit ſe originem ducere: unde nunc & cantantes inducit ejus ſocios: & eos comparat cycnis. Domitor autem equorum, quaſi animalium quæ pater invenerat.

HI FESCENNINAS ACIES. Feſcennium oppidum eſt, ubi nuptialia inventa ſunt carmina. Hi autem populi ab Athenienſibus ducunt originem. ÆQVOSQVE FALISCOS. Faliſcos Haliſcus condidit. Hi autem immutato *H* in *F*, Faliſci dicti ſunt: ſicut febris dicitur, quæ ante hebris dicebatur: Formicæ, quæ Hormiæ fuerunt, ἀπὸ τῆς ὁρμῆς. Nam poſteritas in multis nominibus *F* pro *H* poſuit. *Æquos* autem dicit, id eſt juſtos, quia populus Romanus miſſis decem viris, ab ipſis jura fecialia, & nonnulla ſupplementa duodecim tabularum accepit: quas ab Athenienſibus habuerant.

HI SORACTIS HABENT ARCES. Soracte, qui eſt mons apud Irpinos haud longe à Flaminia: de quo Horatius, *Vides ut alta Stet nive candidum Soracte.* FLAVINIAQVE ARVA. Locus eſt in Italia Flavinium nomine.

ET CIMINI CVM MONTE LACVM. Et lacus, & mons hoc nomine appellantur. Sane hoc fabula habet: Aliquando Hercules ad hos populos venit, qui cum á ſingulis provocaretur ad oſtendendam virtutem, defixiſſe dicitur vectem ferreum quo exercebatur: qui cum terræ eſſet affixus, & à nullo potuiſſet auferri, eum rogatus ſuſtulit. Vnde immenſa vis aquæ ſecuta eſt, quæ Ciminum lacum fecit. LVCOSQVE CAPENOS. Hos dicit Cato Vejentum condidiſſe auxilio regis Propertii, qui eos Capenam, cum adoleviſſent, miſerat. Vnde & porta Capena, quæ juxta Capenos eſt, nomen accepit.

ÆQVATI NVMERO. Digeſti in ordinem. Hinc ſæpenumero ſcripſi. Hoc eſt ordine, congruenter, ſicut decebat, rationabiliter.

LIQVIDA INTER NVBILA. Pura: ſed nihil tam contrarium nubibus. Nam liquidæ non ſunt, ut in quinto diximus, ubi eſt, *Liquidis in nubibus arſit arundo.* Vnde *nubes* pro aëre accipiamus poſitas.

ET LONGA CANOROS DANT PER COLLA MODOS. Secundum Plinium qui ait in naturali hiſtoria, *cycnos ideo ſuavius canere, quia colla longa & inflexa habent: & neceſſe eſt eluctante voce per longum & flexuoſum varias reddere modulationes.*

DONATI.

CEV QVONDAM. Harum avium comparatione oſtendit hos inertes & delicioſos.

VARIORVM.

VESTIGIA NVDA SINISTRI. Brodæus. lib. 3. Miſcell cap. 8. Macrob. lib. 5. cap. 18.

CRVDVS TEGIT ALTERA. Tangit morem eundi in bellum, uno pede calceato, altero nudo. Sumptum ex Meleagro Euripidis. Cælius lib. 20. cap. 21. Ræyardus tamen lib. 1. cap. 8. Var. per *perones* intelligit non ruſticos, cum Servio: ſed cum Tertulliano. *puros calceos*, quibus per nives, glacies, imbreſque uſi ſunt: immo & *perones* magiſtratuum, gemmis inſignitos legi annotat. TAVBMAN. HART.

DESVETAQVE BELLO AGMINA IN ARMA VOCAT. Ad *evocatos* reſpexit. Hi ex civibus, è ſociis; ex equite & pedite ſumebantur: ſed rogatione & precibus, ideo *Evocati* dicti. Vide Lipſ. lib. 1. de Milit. Rom. dial. 8.

CVM SESE E PASTV REF. Ex Hom. Macr. lib. 5. cap. 8. Sat.

Dant.

Dant per colla modos; ſonat amnis, & Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet; aëriam ſed gurgite ab alto
Vrgeri volucrum raucarum ad littora nubem.
Ecce Sabinorum priſco de ſanguine, magnum
Agmen agens Clauſus, magnique ipſe agminis inſtar:
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, poſtquam in partem data Roma Sabinis.
Vna ingens Amiterna cohors, priſcique Quirites,
Ereti manus omnis, oliviferæque Mutuſcæ:
Qui Nomentum urbem, qui roſea rura Velini,
Qui Tetricæ horrenteis rupes, montemque Severum,
Caſperiamque colunt, Foruloſque, & flumen Himellæ:

SERVII.

SONAT AMNIS ET ASIA. Caiſtrum dicit, qui cohæret Aſiæ paludi: quam cum ſignificamus, A longa eſt: cum ſit brevis ſi provinciam ſignificare voluerimus, quod ſignificatur in Georgicis, ut, *Atque Aſia circum Dulcibus in pratis rimantur prata Caiſtri.* nam cum Aſiam de provincia dicimus *a* brevis eſt, ut, *Poſtquam res Aſiæ.*

VOLVCRVM RAVCARVM. Raucum τῶν μέσων eſt, ſicut *grave olens*. Nam legimus, *Graviter ſpirantis copia Tymbræ.* Sciendum tamen Virgilium ſecundum morem provinciæ ſuæ locutum: in qua bene canentes cycni rauciores vocantur.

ECCE SABINORVM PRISCO DE SANGVINE. Vſurpat hoc. Nam Clauſus Sabinorum dux, poſt exactos reges cum quinque millibus clientum & amicorum Romam venit: & ſuſceptus habitandam partem urbis accepit: ex quo Claudia & tribus eſt & familia nominata. PRISCO DE SANGVINE. De antiquis Sabinis.

MAGNVM AGMEN. Propter quinque millia clientum.

PARTEM DATA ROMA SABINIS. Hoc de alia traxit hiſtoria. Nam poſt Sabinarum raptum, & factum inter Romulum & Titum Tatium fœdus, recepti in urbem Sabini ſunt: ſed hac lege ut in omnibus eſſent cives Romani, excepta ſuffragii latione. Nam magiſtratus non creabant.

AMITERNA COHORS. De Amiterno oppido. PRISCIQVE QVIRITES. Id eſt Sabini. *Priſci* autem ideo, quia poſt fœdus Tatii & Romuli placuit ut quaſi unus de duobus fieret populus. Vnde & Romani Quirites dicti ſunt, quod nomen Sabinorum fuerat à civitate Curibus: & Sabini à Romulo Romani dicti ſunt.

ERETI MANVS OMNIS. Oppidum eſt dictum à Iunone, id eſt ἥρας, quæ illic colitur. OLIVIFERÆQVE MVTVSCÆ. Hæc Trebia poſtea dicta eſt, quam modo Tribulam dicunt: apud quam Hannibal delevit populum Romanum. Lucanus, *Cannarum fuimus Trebiæque juventus.* QVI NOMENTVM VRBEM. Hoc ex ſua perſona dicit poëta. Nam adhuc civitas Nomentana non fuerat, ut in ſexto ait, *Hi tibi Nomentum & Gabios.* Item, *Hæc tum nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine terræ.*

ROSEA RVRA VELINI. Velinus lacus eſt circa Reate juxta agrum qui Roſulanus vocatur. Varro tamen dicit lacum hunc à quodam conſule, in Narran vel Narren fluvium (nam utrunque dicitur) eſſe diffuſum: poſt quod tanta eſt ea loca ſecuta fertilitas, ut etiam perticæ longitudinem altitudo ſuperarit herbarum: quinetiam quantum per diem demptum eſſet, tantum per noctes creſcebat. Quod Virgilius ad ſuam provinciam tranſtulit, dicens, *Et quantum longis carpent armenta diebus, Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.*

TETRICÆ HORRENTEIS RVPES. Tetricus mons in Piceno aſperrimus. Vnde triſtes homines, *tetricos* dicimus. MONTEMQVE SEVERVM. Proprium nomen montis eſt: ſicut agri, Roſeus.

CASPERIAMQVE COLVNT. Caſperia Foruli & civitates ſunt. FLVMEN HYMELLÆ. Hymella fluvius eſt: & ſic dixit Hymellæ flumen, ut Butroti urbem.

VARIORVM.

ASIA LONGE PVLSA PALVS. Turneb. lib. 28. cap. 21.

ASIA. De Aſia vide Homer. in 2. Iliad. ἀσίῳ ἐν λειμῶνι. Apollo. lib. 4. Supra Georg. lib. 1. HART.

NVBEM. Græciſmus eodem. nam apud Græcos frequentiſſimum eſt, *Nubem*, pro agmine & vi uſurpari. Euripides Phœniſſis. Iliad ρ.

ECCE SABINORVM. De Sabina gente Ald. Manut. de Quæſitis per Epiſt. lib. 1. Epiſt. 1.

AMITERNA COHORS. Quid Legio, quid cohors, Vid. Lipſium de Milit. Rom. lib. 2. dial. 4.

QVI ROSEA RVRA VELINI. De lacu Velino Ald. Manut. ibid.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Qui Tyberim, Fabarimque bibunt; quos frigida miſit
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populique Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen.
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Sævus ubi Orion hybernis conditur undis,
Vel cum Sole novo denſæ torrentur ariſtæ,
Aut Hermi Campo, aut Lyciæ flaventibus arvis:
Scuta ſonant, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Trojani nominis hoſtis
Curru jungit Haleſus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Maſſica qui raſtris, & quos de collibus altis
Aurunci miſêre patres, Sidicinaque juxta
Æquora; quique Cales linquunt, amniſque vadoſi
Accola Vulturni, pariterque Saticulus aſper

SERVII.

QVI TYBERIM FABARIMQVE BIBVNT. Bene *bibunt*, nam Tyberis in Tuſcia oritur: ſed tranſit etiam per Sabinos. Vnde BIBVNT, non POSSIDENT dixit. Et ſciendum Turno dari auxilium à tractu Piceni, Samnii, Campaniæ, & pro parte Apuliæ: omnis vero Tuſcia ſuperior & Venetia Æneæ præſtat auxilium. *Fabarim* autem quem dicit, etiam ipſe per Sabinos tranſit, & Farfarus dicitur. Plautus, *Diſsipabo te tanquam folia Farſari.* Ovidius, *Et amœnæ Farſarus umbræ.*

FRIGIDA MISIT NVRSIA. Piceni civitas. Frigida autem, aut re vera, aut certe venenoſa, nocens. Gracchi namque ubique in concionibus ſuis *Nurſinos* ſceleratos appellaverunt: & ſcimus amare Virgilium hiſtoriarum rem per tranſitum tangere.

HORTINÆ CLASSES. Hortini equites, qui *claſſes* dicuntur. Vnde & eorum tubas claſſica dicimus: & partes populi *claſſes* vocamus, quas quinque fuiſſe legimus. POPVLIQVE LATINI. Qui intererant Albani montis viſcerationi.

INFAVSTVM INTERLVIT ALLIA NOMEN. Allia fluvius haud longe ab urbe eſt: juxta quem Galli, Brenno duce, decimoquinto calendarum Auguſtarum die deleto exercitu, poſt triduum etiam urbem vaſtaverunt excepto Capitolio. Sane *Alia* dicitur, cui propter metri neceſſitatem unum *L* addidit, ut *Allia* diceret, ſicut reliquias & relliquias, unde apparet bene dixiſſe Lucanum: *Quos Aliæ Clades.* MARMORE. Mari.

VEL CVM SOLE NOVO TORRENTVR ARISTÆ, Prima æſtatis parte. Nam proprie Sol novus eſt octavo calendas Ianuarias: ſed tunc non ſunt ariſtæ, quas ab ariditate dictas eſſe conſtat.

HERMI CAMPO. Hermus Lydiæ fluvius, qui ſuperfuſus campis gignit fertilitatem. Vnde arenas aureas fingitur trahere. LYCIÆ FLAVENTIBVS ARVIS. Fertilis frugum provincia.

HINC AGAMEMNONIVS TROIANI NOMINIS HOSTIS. Hunc Agamemnonis plerique comitem, plerique nothum filium volunt: qui cum veniſſet ad Italiam audito adventu Æneæ, in bellum ruit, non amore Turni, ſed odio hoſtilitatis antiquæ. Vnde ait, *Trojani nominis hoſtis.*

RAPIT POPVLOS. Raptim adducit. Etiam Campaniæ loca commemorat. Nam Maſſicus mons eſt vitibus plenus. Maſſica autem dixit, ut Menela.

AVRVNCI MISERE PATRES. Iſti Græce Auſones nominantur. SIDICINAQVE IVXTA ÆQVORA. Ab oppido quod Sidicinum dicitur.

CALES LINQVVNT. Civitas eſt Campaniæ. Nam in Flaminia eſt, Quæ Cale dicitur. Eſt & in Gallia hoc nomine, quam Saluſtius captam à Perpenna commemorat. AMNISQVE VADOSI ACCOLA VVLTVRNI. Fluvius juxta Cumas cadit in mare.

SATICVLVS ASPER. Populus Campaniæ aſper moribus.

VARIORVM.

QVI TYBERIM FABARIMQVE BIBVNT. Poëtæ ſæpius gentes indicant per fluvios, ad quos habitant. *Bibunt* mallem de ipſa regione & agris intelligere, quam de hominibus. PONT.

VEL CVM SOLE NOVO DENSÆ &c. SERVIVS, NOVO. *Prima æſtatis parte. Etiam Sol novus eſt.* VIII. *Kal. Ianuarii die.* Neſcio an locus Gellii lib. XVIII. cap. I. *æſtate novi anni*, ita accipiendus ſit. Sed & Romani novum Solem vocabant Kal. Ianuariis, propter novos faſces Conſulum. Statius in XVII Conſulatum Domitiani,

Inſignemque aperit Germanicus annum,
Atque oritur cum Sole novo.

SCALIGER De Emendat. tempor. lib. 5.

IVNGIT HALESVS EQVOS. Faliſcorum conditor fuit. Turneb. lib. 21. cap. 3.

Oſco-

Oſcorumque manus. teretes ſunt aclides illis
Tela: ſed hæc lento mos eſt aptare flagello.
Lævas cetra tegit, falcati cominus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis
OEbale; quem generaſſe Telon, Sebethide Nympha
Fertur, Teleboûm Capreas cum regna teneret
Iam ſenior: patriis ſed non & filius arvis
Contentus, late jam tum ditione premebat
Sarraſteis populos, & quæ rigat æquora Sarnus:
Quique rufas Batulumque tenent, atque arva Celennæ:
Et quos maliferæ deſpectant mœnia Abellæ,
Teutonico ritu ſoliti torquere catejas:
Tegmina queis capitum raptus de ſubere cortex:
Æratæque micant peltæ, micat æreus enſis.
Et te montoſæ misêre in prælia Nurſæ,
Vfens, inſignem fama & felicibus armis.

SERVII.

OSCORVMQVE MANVS. Capuenſes dicit, qui ante Oſci appellati ſunt, quod illic plurimi abundavere ſerpentes. ACLIDES ILLIS TELA. Aclides ſunt tela quædam antiqua, adeo ut nec uſquam commemorentur in bello. Legitur tamen quod ſint clavæ cubito ſemis factæ, eminentibns hinc & hinc acuminibus quibuſdam; quæ ita in hoſtem jaciuntur religatæ loro vel lino; ut peractis vulneribus poſſint redire. Putatur tamen eſſe teli genus, quod per flagellum in immenſum jaci poteſt.

LÆVAS CETRA TEGIT. Scutum loreum quo utuntur Afri & Hiſpani. FALCATI COMINVS ENSES. Affectavit varietatem. Nam conſequens fuerat, *Dextras armant gladii falcati.* Falcatus autem enſis eſt harpe, qua uſus eſt Lucanus, *Harpen alterius monſtri jam cæde rubentem.*

OEBALE. OEbalus filius eſt Telonis & Nymphæ Sebethidis. Hæc autem eſt juxta Neapolim. Sed Telon diu regnavit apud Capreas inſulam contra Neapolim ſitam. Filius vero ejus patriis non contentus imperiis, tranſiit ad Campaniam: & multis populis ſubjugatis ſuum dilatavit imperium.

TELEBOVM CAPREAS CVM REGNA TENERET. Cum teneret Capreas regna Teleboum. Nam Teleboæ Caprearum ſunt populi, quos Telon ſuo regebat imperio: quidam dicunt Capreas à Capreo, qui in illis regionibus potens fuit, nominatas.

SARRASTEIS POPVLOS. Populi Campaniæ ſunt à Sarno fluvio. Conon in eo libro quem de Italia ſcripſit, quoſdam Pelaſgos alioſque ex Peloponneſo convenas ad eum locum Italiæ veniſſe dicit, cui nullum antea nomen fuerit, & flumini quem incolerent Sarno nomen impoſuiſſe ex appellatione patrii fluminis, & ſe Sarraſtes appellaſſe: hi inter multa oppida Nuceriam condiderunt.

RVFAS BATVLVMQ. TENENT. Caſtella Campaniæ à Samnitibus condita. ARVA CELENNÆ. Iunonis locus Campaniæ eſt, Celemne locus ſacer Iunoni.

ET QVOS MALIFERÆ DESPECTANT MOENIA BELLÆ. Multi Nolam volunt intelligi: & dicunt iratum Virgilium nomen ejus mutaſſe propter ſibi negatum hoſpitium: & ita aperte noluiſſe dicere, ſed oſtendere per periphraſin. Nam illic Punica mala naſcuntur, ut nunc *Bella* pro Nola poſuerit. Alii volunt accipi, ut ſit Synalœpha, & legatur mœnia Abellæ. Quidam hanc civitatem à rege Murano conditam Mœram nomine vocatam ferunt, ſed Græcos primo eam incoluiſſe quæ ab nucibus abellanis Abella nomen accepit. Alii quod imbelle vulgus & otioſum ibi fuerit, ideo Abellam appellatam. hujus cives cum loca circa Capuam poſſiderent, orto tumultu interiiſſe, alioſque fugientes Mœranum abiiſſe], & ejus incolis ſerviſſe & quod imbelliores fuerint, Abellanos dictos.

CATEIAS. Tela Gallica. Vnde & Teutonicum ritum dixit. Catejam quidam aſſerunt teli genus eſſe tale quale aclides ſunt, ex materia quam maxime lenta, cubitus longitudine], tota fere clavis ferreis illigata, quam in hoſtem jaculantes, lineis quibus eam adnexuerant, reciprocam faciebant. Catejæ autem lingua Theothiſca haſtæ dicuntur.

RAPTVS DE SVBERE CORTEX. Bene RAPTVS, id eſt raptim ſublatus: quia recens ſuberis cortex in quamvis formam tota flectitur facilitate.

MONTOSÆ NVRSÆ. Civitas in montibus poſita.

INSIGNEM FAMA. Bene fama quia occidetur: ut, *Vſentemque, Gyas cadit, & Tolumnius augur.*

VARIORVM.

TERETES SVNT ACLIDES. De hoc telorum genere. Turneb. lib. 30. cap. 31.

FALCATI COMINVS ENSES. Curvi, quos Græci harpas vocant. Turneb. lib. 26. cap. 28.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Horrida præcipue cui gens, aſſuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicola glebis:
Armati terram exercent; ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam, & felici comptus oliva,
Archippi regis miſſu, fortiſſimus Vmbro:
Vipereo generi & graviter ſpirantibus hydris
Spargere qui ſomnos cantuque manuque ſolebat,
Mulcebatque iras, & morſus arte levabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Evaluit: neque eum juvêre in vulnera cantus
Somniferi, & Marſis quæſitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,

S E R V I I.

HORRIDA PRÆCIPVE CVI GENS. Æquicolam gentem dicit, & morum & vitæ qualitate præduram. Sane aliud pendet ex alio. Ideo erant horridi, quia venabantur, quia habebant duras glebas, id eſt infertiles. Nam molles, feraces ſunt: ut in Georgicis docet, *Et cui putre ſolum, namque hoc imitatur arando.*

QVIN ET MARRVBIA VENIT DE GENTE SACERDOS. Medea quando relictis Colchis Iaſonem ſecuta eſt, dicitur ad Italiam perveniſſe: & populos quoſdam circa Fucinum ingentem lacum habitantes, qui Marrubii appellabantur, quaſi circa mare habitantes, propter paludis magnitudinem, docuit remedia contra ſerpentes. Quanquam alii Marrubios à rege dictos velint. Hi ergo populi Medeam Angitiam nominaverunt ab eo quod ejus carminibus ſerpentes augerent. Ab his nunc Vmbronem veniſſe dicit non regem, ſed ducem. Sunt autem iſti Marſorum populi.

FRONDE SVPER GALEAM, ET FELICI COMPTVS OLIVA. Frondibus comptus ſertæ olivæ.

VIPEREO GENERI. Terrenis ſerpentibus. GRAVITER SPIRANTIBVS HYDRIS. Aquæ ſerpentibus * *Graviter* autem *ſpirantibus*, ſolo nocentibus flatu. Lucanus, *Ante venena nocent*. SPARGERE. Conficere, ut, Cicero, *Et ſpargere venena didicerunt.*

ARTE LEVABAT. Leviores eſſe faciebat, ut, *Noſtrumque leves quæcunque laborem.* Medicor illam rem & illi rei: ſicut modulor.

LIQVIDI FLEVERE LACVS. Etiam alii.

IBAT ET HYPPOLITI PROLES PVLCHERRIMA BELLO VIRBIVS. Theſeus mortua Hippolyte Phædram Minois & Paſiphaë filiam ſuperduxit Hippolyto. Qui cum illam de ſtupro interpellantem contempſiſſet, fàlſo delatus ad patrem eſt, quod ei vim voluiſſet inferre. Ille Ægeum patrem rogavit, ut ſe ulciſceretur: qui agitanti currus Hippolyto, immiſit focam: qua equi territi eum traxerunt. Tunc Diana ejus caſtitate commota, revocavit eum in vitam per Æſculapium filium Apollinis & Coronidis, qui natus erat exſecto matris ventre, ideo quod cum Apollo audiſſet à Corvo ejus cuſtode eam adulterium committere, iratus Coronidem, maturo jam partu, confixit ſagittis. Corvum vero nigrum fecit ex albo: & exſecto ventre Coronidis produxit Æſculapium, qui factus eſt medicinæ peritus. Hunc poſtea Iuppiter propter revocatum Hippolytum interemit. Vnde Apollo iratus Cyclopas fabricatores fulminum confixit ſagittis. ob quam rem à Iove juſſus eſt Admeti regis novem annis apud Amfriſum armenta paſcere divinitate depoſita. Sed Diana Hippolytum revocatum ab inferis in Aritia Nymphæ commendavit Ægeriæ: & eum Virbium, quaſi bis virum juſſit vocari: cujus nunc filium cognominem dicit in bellum venire: adeo omnia iſta fabuloſa ſunt. Nam cum caſtus ubique inductus ſit, & qui ſemper ſolus habitaverit, habuiſſe tamen fingitur filium. Re vera autem, & ut ſupra diximus, Virbius eſt numen conjunctum Dianæ, ut matri deum Attis. Minervæ Erichthonius, Veneri Adonis.

V A R I O R V M.

QVIN ET MARRVBIA. Poëtæ coronati & infulati. Turneb. lib. 19. cap. 3. Cælius lib. 6. cap. 16.

SPARGERE QVI SOMNOS. In veneficiis vincula adhiberi ſolita. CANTVQ. MANVQ. Nam in veneficiis non tantum eſt carmini locus, ſed etiam manui, id eſt iis quæ fiunt manus opera. Turneb. lib. 4. cap. 15.

TE NEMVS ANGILIÆ. Pathos naſcitur ex repetitione. Macrob. lib. 4 cap. ult. Saturn. Quintilian. lib. 9. de Figuris.

Virbius: inſignem quem mater Aritia miſit,
Eductum Egeriæ lucis, Hymettia circum
Littora: pinguis ubi & placabilis ara Dianæ.
Namque ferunt fama Hippolytum, poſtquam arte novercæ
Occiderit, patriaſque explerit ſanguine pœnas,
Turbatis diſtractus equis, ad ſydera rurſus
Ætheria & ſuperas cœli veniſſe ſub auras,
Pæoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.
Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis & artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad undas.
At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, & Nymphæ Egeriæ, nemorique relegat;
Solus ubi in ſylvis Italis ignobilis ævum
Exigeret, verſoque ubi nomine Virbius eſſet.
Vnde etiam Triviæ templo luciſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi; quod littore currum

SERVII.

QVEM MATER ARITIA MISIT. Civitas juxta Albam. Mater autem propter Auguſtum dicit, qui fuerat ex Aricina matre progenitus: ac ſi diceret, quæ tanti auctor eſt generis.

ÆGERIÆ LVCIS. Nympha in Aricino nemore, quam amicam ſuam Numa eſſe fingebat, ad firmandam legum ſuarum auctoritatem.

PINGVIS VBI ET PLACABILIS ARA DIANÆ. Pinguis frequenti ſacrificio: placabilis autem, ac ſi diceret, non qualis ante fuit, vel illic vel apud Tauros humano gaudens cruore: quam hiſtoriam plene in ſecundo invenies, cum Iphigeniæ incidit commemoratio.

ARTE NOVERCÆ OCCIDERIT. Bene vim ſceleris expreſſit ſola novercæ commemoratione.

PÆONIIS REVOCATVM HERBIS. Aut medicinalibus: à Pæone medico deorum, qui Pæan ſecundum Doricos dicitur: ſecundum rationem, Pæon. Aut re vera herbam Pæoniam dicit, cujus Creta ferax eſt. ET AMORE DIANÆ. Amore, id eſt cura.

MEDICINÆ TALIS ET ARTIS. Quæ etiam fata diſſolveret.

PÆNIGENAM. Matre Pœna genitum. Alii PHOEBIGENAM legunt, ut Probus.

RELEGAT. Commendat ab aliis ſegregatum.

SOLVS. In ſolis locis. Nam ſolus quomodo, qui filium dicitur ſuſcepiſſe? IGNOBILIS. Non vilis, ſed ignotus. quanquam poſſit etiam ad illud referri, quod dicunt quibuſdam artibus hominum vitam ultra fata protendi: ita tamen ut ſolam habeant vitæ imaginationem. videntur enim omnia facere, nec faciunt. ÆVVM. *Ævum* eſt ætas perpetua, cujus neque initium, neque extremum naſcitur, ſed hoc modo *ævum* ætatem Hippolyti poſuit. Veteres *ævum* etiam deorum vitam dicebant, nam & VIRBIVS inter deos colitur. Virbium autem quidam Solem putant eſſe, cujus ſimulachrum non eſt fas attingere, propter quod nec Sol tangitur.

VERSOQVE VBI NOMINE. De re facto: ut, *OEſtrum Graii vertêre vocantes.*

VNDE ETIAM TRIVIÆ TEMPLO. Exponit τὸ αἴτιον. Nam Callimachus ſcripſit αἴτια: in quibus etiam hoc commemorat.

ARCENTVR EQVI. Quoniam apud quaſdam gentes ad aram equo ſedere permittebatur.

VARIORVM.

VIRBIVS. Nomen ab etymologia Hippolytus ita dictus. Vide Rod. Agric. lib. 1. HART.

EDVCTVM ÆGERIÆ LVCIS. Flavius Ptolom. Conject. cap 16. Tom. 1: Lampad.

HYMETTIA CIRCVM. Germanus notat, hanc lectionem nulla ratione defendi poſſe; niſi Hyppolytum prætexamus Atticæ ſuæ memorem Athenienſe quoque nomen Hymetti montis, novo & mutato ſolo dediſſe: Mavult itaque cum Giphanio *Humentia* legere. GERM.

PLACABILIS ARA DIANÆ. Forſan non amplius humano ſanguine gaudentis: aut eo loco ſacrificia & humanas victimas non poſcentis. GERMAN.

REPERTOREM PHOEBIGENAM. Æſculapium Apollinis filium, cujus Medicis herbis revixerat. HORT.

NEMORIQVE RELEGAT. Reſpicit Poëta exilii ſpeciem, quæ Iuriſconſultis *relegatio* dicitur: cujus meminit Iuriſconſultus paſſim, & in l. Capitalium. §. Incendiarii. II. De pœn. GERMAN.

Et

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et juvenem monſtris pavidi effudêre marinis.
Filius ardenteis haut ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Suſtinet; Ætneos efflantem faucibus igneis:
Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At levem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, jam bos,
Argumentum ingens, & cuſtos virginis Argus,
Cælataque amnem fundens pater Inachus urna.
Inſequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina denſantur campis, Argivaque pubes,

SERVII.

HAVD SECIVS. Non ſegnius patre. Dicit autem tantæ eum fuiſſe audaciæ, ut nec paternæ mortis terreretur exemplo

VERTITVR. Id eſt agit. ET TOTO VERTICE SVPRA EST. Statius, *Et toto deſpectat corpore bellum.*

ÆTNÆOS EFFLANTEM FAVCIBVS IGNEIS. Nimios: quantos habet Ætna.

TAM MAGIS ILLA FREMENS, ET TRISTIBVS EFFERA FLAMMIS, QVAM MAGIS EFFVSO CRVDESCVNT SANGVINE PVGNÆ. Legitur in arte, quod tam, magis, maxime, minus, minime, poſitivo tantum jungantur: quod tamen tunc obſervatur, ſi ponantur ad augmentum iſtæ particulæ: tunc enim vitioſam faciunt elocutionem. Cæterum ſi ad exæquationem poſitæ ſint, poſſunt vel comparativo, vel ſuperlativo, vel pro his gradibus ipſæ inter ſe jungi. Hinc ergo eſt, TAM MAGIS ILLA FREMENS ET TRISTIBVS EFFERA FLAMMIS, QVAM MAGIS EFFVSO CRVDESCVNT SANGVINE PVGNÆ. Non enim ad prælationem poſitæ ſunt, ſed ad exæquationem. Majores enim noſtri vitia non in dicto, ſed in ſignificatione eſſe voluerunt. Hinc eſt in Salluſtio, *Ita quam quiſque peſsime fecit, tam maxime tutus eſt.* Nam & hic exæquatio eſt, non comparatio.

IO AVRO INSIGNIBAT. Hæc Inachi filia Argivorum fluminis fuit. Hanc amavit Iupiter: & dum cum ea eſſet, Iuno ſupervenit. Timens ille ne deprehenderetur, Ionem mutavit in vaccam: & eam poſcenti dedit Iunoni, ne pellicem confiteretur: cui Iuno Argum oculatum omnibus membris Ariſtonidis filium cuſtodem appoſuit. Quem cum Iupiter per Mercurium interemiſſet, Iuno eum in pavonem mutavit: Ioni vero immiſit œſtrum, quo diu exagitata ad Ægyptum venit, & Iovis voluntate in Iſin mutata colique cœpta eſt. INSIGNIBAT. Signo ſuo clarum eſſe faciebat, ſua pictura inſignem faciebat.

ARGVMENTVM INGENS. Aut fabula, ut Cicero, *Argumenta erant in valvis.* Aut re vera argumentum quo ſe Græcum probare cupiebat. Hoc enim etiam Amata ſuperius dixit, *Inachus Acriſiuſque patres, mediæque Micenæ.* CVSTOS. Ne reverti poſſet in formam priorem.

PATER INACHVS. Pater non tantum ipſius Iovis: ſed author originis Turni.

TOTIS AGMINA DENSENTVR CAMPIS. Qui oculis poterant ſubjacere. DENSENTVR autem, denſeo denſes dicimus, aliter non. ARGIVAQVE PVBES. Et hoc ad generis, ut ſupra diximus, pertinet probationem: quod eum ſequebantur Argivi.

VARIORVM.

CVI TRIPLICI CRINITA IVBA. Triplex criſta hæc, eſt Græcis τριλοφία, ſive τριφάλεια, cujus certatim Poëtæ meminerunt. Turneb. lib 28. cap. 16. Lipſius de milit. Rom. lib. 3. Dial. Macrob. lib. 5. cap. 13. Saturn. Plutarch. in Mario, galeas equitum Cimbrorum & plumis & horridis hiantium animalium formis inſignes deſcribit. E re militari haud dubie mos, quo etiamnum hodie inſignia familiarum exornata atque diſtincta videmus, cum galeis inſident leones, aquilæ, dracones & aliarum beſtiarum ſive capita, ſive cornua. Origo moris tam antiqui ab Ægyptiis deſcendit. Ab Ægyptiis porro mutuatos hoc Græcos, & ab his Romanos, ut multa alia, quæ ad diſciplinam militarem pertineant: Lacedæmoniis certe galeæ inventionem tribuit Plinius libro ſeptimo, capite decimo ſexto. Criſtas autem galeis illigaſſe Cares primos, itemque in ſcutis ſimulacra finxiſſe ſcribit Herodot. libro primo. STEVECHIVS, libro primo cap. 20. in Vegetium.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Auruncæque manus, Rutuli vetereſque Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus Tyberine tuos ſacrumque Numici
Littus arant, Rutuloſque exercent vomere colles,
Circæumque jugum; queis Iuppiter Anxurus arvis
Præſidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Qua Saturæ jacet atra palus, geliduſque per imas
Quærit iter valles, atque in mare conditur Vfens.
Hos ſuper advenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florenteis ære catervas,
Bellatrix: non illa colo calathiſve Minervæ
Fœmineas aſſueta manus, ſed prælia virgo

SERVII.

VETERESQVE SICANI. Bene VETERES: nam ubi nunc Roma eſt, ibi fuerunt Sicani: quos poſtea pepulerunt Aborigines. SACRANÆ ACIES. Dicunt quendam Corybantem veniſſe ad Italiam & tenuiſſe loca quæ nunc vicina ſunt. Ex eo populos ducentes originem, *Sacranos* appellatos. Nam ſacrati ſunt Matri deûm Corybantes. Alii *Sacranas* acies Ardearum volunt, qui aliquando cum peſtilentia laborarent, ver ſacrum voverunt. Vnde *Sacrani* dicti ſunt. PICTI SCVTA LABICI. Glaucus Minois filius venit ad Italiam: & cum ſibi imperium poſceret, nec acciperet: ideo quod nihil præſtabat, ſicut ejus pater præſtiterat: Zonam eis tranſmittendo, cum antehac diſcincti eſſent, oſtendit ſcutum, à quo & ipſe Labicus dictus eſt: & ex eo populi, ἀπὸ τῆς λαβῆς, quam latine anſam vocamus. PICTI AVTEM SCVTA, id eſt in bello frequenter probati. Nam apud majores virorum fortium picta erant ſcuta: econtra inertium & tyronum pura erant. Vnde eſt, *Parmaque inglorius alba*, id eſt non picta.

QVI SALTVS TYBERINE TVOS. Non originem, ut diximus ſupra. SACRVMQVE NVMICI LITTVS ARANT. Aut jam tunc *ſacrum*, aut Prolepſis eſt. Nam conſecratus eſt Numicus poſtquam inventum eſt illic cadaver Æneæ.

LITTVS ARANT. Littus fluminis: ut, *Viridique in littore conſpicitur ſus.*

CIRCÆVMQVE IVGVM. Circa hunc tractum Campaniæ colebatur puer Iupiter, qui Anxurus dicebatur, quaſi ἄνευ ξυροῦ, id eſt ſine novacula: quia barbam nunquam raſiſſet. & Iuno virgo quæ Feronia dicebatur. Eſt autem fons in Campania juxta Terracinam, quæ aliquando Anxiris eſt dicta.

ET VIRIDI GAVDENS FERONIA LVCO. Non vacat quod addidit VIRIDI. Nam cum aliquando huius fontis lucus fortuito arſiſſet incendio; & vellent incolæ exinde transferre ſimulacra, ſubito reviruit.

QVA SATVRÆ IACET ATRA PALVS. Secundum hanc lectionem revera ſaturam paludem intelligimus. ſed alii ASTVRÆ legunt: quod ſi eſt, paludem pro flumine poſuit. Nam haud longe à Terracina oppidum eſt Aſtura, & ejuſdem cognominis fluvius.

QVÆRIT ITER VALLES. Satis figuratis verbis expreſſit flumen anguſtum. Contra de Tyberino ait, *In mare prorumpit*

HOS SVPER ADVENIT VOLSCA DE GENTE CAMILLA. Prudenter poſt impletam commemorationem virorum, tranſit ad fœminas. Ita enim & de Trojanis legitur, qui ultimum Amazonum auxilium poſtulaverunt. Quæ res ab Homero prætermiſſa eſt. Sane jam præſagium eſt infelicitatis futuræ, quod inter ipſa principia armantur & fœminæ. VOLSCA DE GENTE. De Priverno Volſcorum oppido, ut, *Privernum antiqua Metabus cum excederet urbe.*

FLORENTEIS ÆRE CATERVAS. Ennius & Lucretius *florens* dicunt omne quod nitidum eſt: hoc eſt ſecutus Virgilius. Aliter Acyrologia eſt. Lucretius, *Florebat navibus pontus.*

CALATHISVE MINERVÆ. Minerva & armorum dea eſt, & lanificii: ſed Camilla animum ad arma ſola contulit.

VARIORVM.

IVPPITER ANXVRVS. *Anxur*, ait Feſtus, vocabatur, quæ nunc Tarracina dicitur, Volſcæ gentis. In veteri editione eſt *Axur*. Nam certiſſimum eſt ex Servio, veteres ita dixiſſe ob Iovem imberbem, ſive ἄξυρον, qui ibi colebatur. Et in nummo argenteo Panſæ: ab uno latere, IOVIS. AXVR. VIBIVS. C. F. C. N. ab altero, PANSA. Scalig. in Feſtum. PONT.

NON ILLA COLO CALATHISVE MINERVÆ. Lanificium ſignificari arbitror, ut illo libro VIII. *Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerva.* Turneb. lib. XI. cap. 22. Lanificium Romanis, inquit Lipſius Elect. lib. I. cap. 17. impenſæ curæ. Docent nuptiæ, in quibus ſponſæ colus præferebatur cum lana: cingulum erat è lana, poſtes velati lana, omnia videlicet ſigna & indicia matronis operæ futuræ. PONTAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dura pati, curſuque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agriſque effuſa juventus,
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntem,
Attonitis inhians animis: ut regius oſtro
Velet honos leveis humeros, ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

SERVII.

CVRSVQVE PEDVM. Bene PEDVM adjecit, ne per equum ejus gloria minueretur: quod ei obiicitur. *Quid tam egregium, ſi fœmina forti Fidis equo?*

ARISTAS. Ariſtæ autem ſunt primæ ſpicæ partes, ab eo quod primæ areſcant dictæ.

TINGERET. Mergeret: ut, *Tingat equos.*

IVVENTVS TVRBAQVE MIRATVR MATRVM. Ante, ornatum ejus: poſt, arma dicturus eſt. Vnde hyſteroproteron in reſpondendo eſſe voluerunt: ut, *Ornatum matres, viri vero arma mirentur.* Sed melior ſenſus eſt, ſi ſicut dictum eſt, accipiamus. Ea enim ſexus uterque miratur, quæ ſunt poſita contra opinionem, ut mirentur fœminæ arma in muliere, viri ornatum in bellatrice.

INHIANS. Stupore quodam in ore patefacto.

LYCIAM PHARETRAM. Quaſi Lyciam. Vt legimus, *Cretenſes ſagittas.*

PASTORALEM PRÆFIXA CVSPIDE MYRTVM. Quia hoc pugnare paſtores ſolent. MYRTVM. Non haſtam myrteam, ſed ipſam myrtum. Statius, *Lernæam jacit ille trabem.*

VARIORVM.

CVRSVQ. PEDVM PRÆVERTERE VENTOS. Achillem toties Homerus πόδας ὠκὺν, ποδάρκη appellat. Et Ladas quidam Alexandri Magni curſor, tanta pedum velocitate memoratur, ut veſtigia ejus in arena non apparerent. Porro de curſoribus admiranda collegit, Lipſius Epiſt. Centur. ad Italos & Hiſpanos LIX. Alexand. ab Alex. lib. 2. cap. 21. & ibidem Tiraquell.

ILLA VEL INTACTÆ SEGETIS. Ex Homero Macrob. lib. 5. cap. 8. Saturnal.

FLVCTV SVSPENSA TVMENTI. Quid ſit hic *ſuſpenſa fluctu*, declarant ſequentia, *celeres nec tingeret æquore plantas.* Suſpenſis ergo eſt, non graviter impreſſis, ſed ſublevatis. PONT.

ATTONITIS INHIANS ANIMIS. Abſolute accipitur hoc loco *inhians*, uti apud Lucret. lib. 1. *Paſcit amore avidus inhians in te dea viſus.* Alias prædæ & prædam inhiare dicimus. PONTAN.

VT REGIVS OSTRO VELET. Ante ornatum ejus, poſt arma dicit. PONTAN.

CVSPIDE MYRTVM. Myrto jacula fiebant. Turneb. lib. 23. cap. 22.

P. VIR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER OCTAVVS.

Vt belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu:
Vtque acreis concuſſit equos, utque impulit arma:
Extemplo turbati animi: ſimul omne tumultu
Conjurat trepido Latium: ſævitque juventus
Effera. ductores primi, Meſſapus, & Vfens,

SERVII.

VT BELLI SIGNVM LAVRENTI TVRNVS AB ARCE EXTVLIT. Apud majores noſtros tria erant militiæ genera in bellis gerendis. Nam aut legitima erat militia, aut conjuratio, aut evocatio. Legitima erat militia eorum, qui ſinguli jurabant pro republica ſe eſſe facturos: nec diſcedere niſi completis ſtipendiis, id eſt militiæ temporibus,& ſacramentum vocabatur, ut Æn. 2 *Fas mihi Grajorum ſacrata reſolvere jura.* Aut certe ſi eſſet tumultus, id eſt bellum Italicum vel Gallicum, in quibus ex periculi vicinitate erat timor multus:quia ſingulos interrogare non vacabat: qui fuerat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium, & exinde proferens duo vexilla, unum roſeum, quod pedites evocabat, & unum ceruleum quod erat equitum (nam ceruleus color maris eſt, à cujus deo equum conſtat inventum)dicebat, *Qui rempublicam ſalvam eſſe vult, me ſequatur.* & qui conveniſſent, ſimul jurabant,& dicebatur iſta militia conjuratio. Alii album & roſeum vexilla tradunt, & roſeum bellorum, album comitiorum ſignum fuiſſe. Fiebat etiam evocatio. Nam ad diverſa loca diverſi propter cogendos mittebantur exercitus. Modo ergo duo ſunt genera militiæ,conjuratio & evocatio,quippe in tumultu.Sane incongruum non eſt quod ſignum belli,id eſt, vexilli elevationem Turno dat, aut quia de rege Latino dixerat ſupra, *Rerumque reliquit habenas.* Aut quia Turnus furore ſuccenſus maluit ipſe efficere quam jubere, ut omnes abrumpat moras: Aut quia ſicut dictum eſt, Latinus, cui ſoli imperandi hoc jus erat, abſtinuerat, & nemo illo abſtinente parebat. Turnus ergo ideo hujuſmodi officium arripuit, quia etſi ipſe non imperabat, tamen prohiberi non poterat. Belli autem ſignum generaliter dixit (nam multa ſunt)ſed vexillum ſignificat, quod eſt tractum à veli diminutione,ut velum vexillum. AB ARCE. Quoniam vexillum in arce poni ſolebat,quod eſſet ſpecimen imperati exercitus.

STREPVERVNT CORNVA. Quæ ſimul ſonabant: ut, *Æreaque adſenſu conſpirant cornua rauco.*

VTQVE ACRES CONCVSSIT EQVOS. Hoc ad equites pertinet. Et utrum hoc epitheton equorum perpetuum eſt,an dum concutiuntur? VTQVE IMPVLIT ARMA. Hoc ad pedites. Eſt autem ſacrorum.nam is qui belli ſuſceperat curam, ſacrarium Martis ingreſſus primo ancilia commovebat, poſt haſtam ſimulacri ipſius dicens, *Mars vigila.* Quidam ſane ſuos equos & ſua arma, de Turno tradunt: ſcilicet ut cæteris eſſet exemplum.

EXTEMPLO. Aut ſubito, aut re vera ex ipſo templo:id eſt poſt divina arma commota. TVMVLTV TREPIDO. Feſtino: more ſuo. Non enim timere poterant qui pericula vincebant.

CONIVRAT. Notandum de re bona conjurationem dici poſſe. Ergo con juratio τῶν μέσων eſt. IVVENTVS EFFERA. Efferata per furiam; ut, *arma velit poſcatque ſimul.*

PRIMI. Vtrum ordine,an dignitate? MESSAPVS ET VFENS. Bona electio perſonarum ad delectum habendum: unus eques bonus, id eſt Meſapus mittitur: alter pedes egregius.

DONATI.

SIMVL. *Simul & omne* dicit: id eſt uno tempore, omnibus in unum coëuntibus.

CONIVRAT. Conjuratio autem totius Latii: & tumultus: id eſt timor multus. & concitatio tot populorum ad laudes Æneæ pertinent. Inſervit etiam Æneæ hic tumultus: ne peregrinus in hoſpites, & ſocius in fœderatos impius videatur, ſi primus bellum moveat.

COGVNT. Non congregant, ſed vi cogunt timidiores. In qua re etiam ipſi duces timorem ſuum oſtendunt.

VARIORVM.

Explicat hunc librum toto cap. 8. lib. 13. Turneb. & lib. 26. cap. 29.

ET BELLI SIGNVM. Explicat Turneb. lib. 14. cap. 16.

RAVCO STREPVERVNT CORNVA CANTV. De uſu tubarum, cornuum, lituorum in re militari, Vide Alex. Neapol. cum Tiraquell. lib. 4. c. 2.

EXTEMPLO TVRBATI ANIMI. Turneb. lib. 26. cap. 29.

Contemptorque deûm Mezentius, undique cogunt
Auxilia, & latos vaſtant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, & Latio conſiſtere Teucros.
Advectum Æneam claſſi, victoſque penates
Inferre, & fatis regem ſe dicere poſci,
Edoceat; multaſque viro ſe adjungere gentes
Dardanio, & late Latio increbreſcere nomen:
Quid ſtruat his cœptis, quem, ſi fortuna ſequatur,
Eventum pugnæ cupiat, manifeſtius ipſi
Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros

SERVII.

CONTEMPTORQVE DEVM MEZENTIVS. Quis enim juſtius quam ſacrilegus contra pios & præpararet bellum & gereret?

VASTANT CVLTORIBVS, Abducendo cultores, vaſtos & deſertos efficiunt. Saluſtius in Iugurtha, *Vaſtus ab natura & humano cultu.* alibi, *Quippe vaſta Italia rapinis, fuga, cædibus*, hoc eſt hominibus deſerta.

MITTITVR ET MAGNI VENVLVS DIOMEDIS AD VRBEM. Diomedes poſtquam reperit ira Veneris à ſe vulneratæ, uxorem apud Argos cum Cillabaro ut Lucilius, vel Cometa ut plerique tradunt, turpiter vivere, noluit reverti ad patriam, vel ut dicitur ab adulteris proturbatus, ſed tenuit partes Apuliæ: & edomita omni montis Gargani multitudine, in eodem tractu civitates plurimas condidit. Nam & Beneventum & Æquumtuticum ipſe condidit, & Arpos quæ & Argitipa dicitur, ad quam nunc Venulus mittitur: non Arpinum, quam conſtat eſſe Campaniæ: unde Cicero Arpinas. Sane ſciendum Apuliam uno dictam vocabulo: ſed hujus partem quam Diomedes tenuit, Meſſapiam & Peuceriam à duobus fratribus dictam, qui illic imperarent. Item, Dauniam à Dauno rege Apuliæ. A quo hunc Diomedem quidam hoſpitio receptum dicunt. Sane artificioſe ad Diomedem mittitur, movenda eſt enim indignatio & metus Diomedi ut ſubveniat Latinis contra Trojanos, vel ut eum quaſi civis citius poſſet adducere. VENVLVS. Hunc fuiſſe conſtat Argivum. Nam Tybur eſt, ut ille indicat locus, *Prædam Tyburti ex agmine raptam, Portat ovans.* Hunc alii Lavini imperaſſe olim tradunt.

CONSISTERE. Iam eſſe conditos, id eſt fundaſſe civitatem. Plus eſt enim conſiſtere, quam veniſſe.

INFERRE. Hic invidiam facit: ut. *Inferretque deos Latio*, proprie enim inferuntur penates. REGEM SE DICERE POSCI. Vnde illud eſt, *Expectate ſolo Laurentum.* Et dicendo POSCI, agit ſubtiliter. Nam ſi non venit errore, ſed fato: omnem ſibi utique eſt vendicaturus Italiam, ſine dubio & Diomedis imperium. VICTOSQVE PENATES. Vt major ſit indignatio, & amat Poëta quotiens adverſum Trojanos poſcuntur auxilia, penatibus victorum crimen adſcribere, ut apud Æolum, *Ilium in Italiam portans victoſque penates.*

VIRO SE ADIVNGERE GENTES DARDANIO. Hic metum injicit, & bene non Æneæ dixit, ſed *viro Dardanio*: ut non ſit mirum ſi ſequebantur hominem ſibi cognatione ſociatum. Vt, *Hinc Dardanus ortus Huc repetit.*

QVID STRVAT HIS COEPTIS. Cum hæc etiam cœperit. Et participialiter dixit, ab eo quod eſt incipio, cœptus facit, Hinc eſt cœptis. QVEM SI FORTVNA SEQVATVR. Eventum pugnæ cupiat. Si eum fortuna comitetur, quem finem ſuæ velit eſſe victoriæ, ipſum melius noſſe qui jam antiquus eſt hoſtis. Ergo *quem* acutè pronunciandum, ut ſit ordo, quem eventum pugnæ cupiat fortuna ſequatur.

MANIFESTIVS IPSI. Vult autem intelligi Æneam etiam contra Diomedem bella geſturum: non tantum propter præſens imperium, ſed & cauſſa hoſtilitatis antiquæ.

TALIA PER LATIVM, *Gerebantur* ſubaudis. & eſt formoſa Eclipſis.

DONATI.

CONTEMPTOR DEVM MEZENT. Magna laus Æneæ, ut Mezentius contemtor divum aliquando invenerit, quem timeret.

MITTITVR ET MAGNI. Magnum ſignum timoris, ut etiam ab externis auxilium petant.

ADVECTVM ÆNEAM. Quaſi quem antea vicerat, ne deſperet de victoria.

REGEM SE POSCI. Quaſi dicat, mentitur in hac re.

MVLTOS. Adjungit hæc vera, ut etiam falſa credantur. Vult igitur inferre timorem Diomedi, ut vel ſua cauſa pellat Æneam: ſed non tantum terrorem ut deſperet de victoria, ſi properabit. Eſt autem in ſingulis repetendum, *edoceat*.

LAOMEDONTIVS HEROS. Virtute & calliditate Laomedonti reſpondens.

Cuncta

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cuncta videns, magno curarum fluctuat æſtu:
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat late loca, jamque ſub auras
Erigitur, ſummique ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia feſſa per omneis
Alituum pecudumque genus ſopor altus habebat:
Cum pater in ripa gelidique ſub ætheris axe
Æneas, triſti turbatus pectora bello,
Procubuit: ſeramque dedit per membra quietem.
Huic deus ipſe loci fluvio Tyberinus amœno,
Populeas inter ſenior ſe attollere frondes
Viſus; eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus, & crines umbroſa tegebat arundo.

SERVII.

CVNCTA VIDENS. Mente pertractans. Nam non videbat. CVRARVM FLVCTVAT ÆSTV. His verbis futuram præoccupat comparationem, quæ eſt Apollonii de verbo ad verbum. FLVCTVAT ÆSTV. Vtrumque verbum de mari eſt.

ATQVE ANIMVM NVNC HVC CELEREM, NVNC DIVIDIT ILLVC. Vel quod ſuis copiis bellum Itali adverſus eum parabant, vel quod à Diomede vetere hoſte ſuo auxilia poſtulabant. CELEREM autem ad corporis comparationem quod tardum eſt, ut, *Iterumque ad tarda reverti corpora.*

SOLE REPERCVSSVM. Aut vacat RE, aut bene *repercuſſum*: quia primo aquam ferit, inde poſtea tendit ad tecta. RADIANTIS IMAGINE LVNÆ. Negant omnes Phyſici lumen lunæ aliud ex ſe reddere: & vituperatur hoc dicto Virgilius. quod tamen tolerabile eſt: quia non lunam, ſed imaginem dixit lunæ, quam à Sole lumen accipere manifeſtum eſt. An ideo *radiantis*, ut quoniam Luna lumen de Sole mutuatur, idem videatur etiam ipſa efficere quæ de Sole procedit.

LAQVEARIA. Multi *lacunaria* legunt: nam lacus dicitur. Vnde eſt in Horatio, *Nec mea renidet in domo lacunar* Non enim à laqueis dicitur, ſed ab eo quod ſunt lacus.

ALITVVM. Pro alitum: ſed metri cauſſa, ut diximus ſupra, addidit ſyllabam.

SVB ÆTHERIS AXE. Id eſt ſub aëre.

SERAMQVE DEDIT PER MEMBRA QVIETEM. Tardam: quippe in bellicis curis. *Seram* autem pro ſero adverbium temporis in nomen deflexum. DEDIT autem mire dixit, hoc eſt indulſit quietem corpori ſuo.

HVIC DEVS IPSE LOCI. Cum ipſe fluvius Tyberinus ſit, quid ita intulit deus fluvio? Tyberinus enim deus genius loci. TYBERINVS. Bene *Tyberinus*, quia ſupra dixerat deus. Nam in ſacris Tyberinus, in Cœnolexia Tyberis, in poëmate Tybris vocatur.

TENVIS GLAVCA VELABAT AMICTV CARBASVS, ET CRINES VMBROSA TEGEBAT ARVNDO. Fluvialem aquam purificationi aptam latenter oſtendit in tantum, ut etiam harundinibus, quæ fluminum germina eſſe non dubium eſt, purificatio rite celebretur. Ideo inventa occaſione poëta ab harundinibus tectum fluvium inducit, ut doceat hoc etiam harundinibus in purificatione quod per aquam impleri poſſe, ſicut in ſacris traditur. Ideo & ubique fluminibus harundinem dat, ut lib. x. *Velatus harundine glauca Mincius*, & lib. II. Georg. *Ripis fluvialis harundo*: Quod autem ait, *tenuis glauco velabat amictu Carbaſus*, docet quædam ſacra pure à linteatis debere fieri. Carbaſus autem genus lini eſt: Linum vero, ut ait Plinius, *Melius inrigatione fluminum quam pluvia naſcitur.* Ideo & veſtis linea fluminibus tanquam propria datur. SENIOR. Atqui ubique eum flavum dixit: ſed *ſenior*, aut propter ſpumas dictum eſt: aut ad reverentiam pertinet. Sic Lucanus urbe Roma adhuc florente, *Turrigero canos effundens vertice crines.*

DONATI.

CVNCTA VIDENS, Id eſt, nihil ex iis quæ hoſtes agerent illum latuit.

ÆSTV CVRARVM. Propter exiguas copias ſuas, & tantos hoſtiles apparatus.

VARIORVM.

ANIMVM NVNC HVC CELEREM N. D. I. Græcis proprie διστάζειν, cum vacillans animus huc & illuc impellitur. GERMAN,

QVVM PATER. *Pater*, dignitatis nomen Turn. l. 13. c. 3.

GLAVCO VELABAT AMICTV. Cur hic color fluviis detur, Turneb. lib. 8. c. 15. & lib. 24. c. 40.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
O ſate gente deûm, Trojanam ex hoſtibus urbem
Qui revehis nobis, æternaque Pergama ſervas,
Expectate ſolo Laurenti, arviſque Latinis:
Hic tibi certa domus, certi (ne abſiſte) penates;
Neu belli terrere minis. tumor omnis, & iræ
Conceſſêre deûm.
Iamque tibi (ne vana putes hæc fingere ſomnum)
Littoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa, jacebit;
Alba ſolo recubans, albi circum ubera nati.
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum;
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. nunc qua ratione, quod inſtat,
Expedias victor, paucis, adverte, docebo.

SERVII.

TVM SIC ADFARI. Subaudis viſus. CVRAS HIS DEMERE DICTIS. Habitum futuræ orationis oſtendit.

O SATE GENTE DEVM. Alibi, *Deum certiſsima proles, & ſate ſanguine divum.* Sane interdum hæc epitheta non vacant, ſed vim hortandi obtinent. VRBEM QVI REVEHIS NOBIS. Vt, *Ilium in Italiam portans*: VRBEM ergo pro civibus poſuit. REVEHIS autem propter Dardanum,

ÆTERNAQVE PERGAMA SERVAS. Pro ſervas & æterna facis, id eſt efficis ut æterna ſint.

EXSPECTATE SOLO LAVRENTI. Dat adfectum etiam locis. Vt, *Ipſæ te Tityre pinus, Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant.*

HIC TIBI CERTA DOMVS. Quod ſuperius ab Apolline popoſcerat, hoc nunc indicat Tyberis. ut, *Da propriam Tymbræe domum, da mœnia feſsis.*

TVMOR OMNIS ET IRÆ CONCESSERE DEVM. Quidam *conceſsere*, pro diſceſſere accipiunt. Alii ita tradunt qui nondum conceſſerunt, ſed utiliter diſſimulant, ſed aliqua hemiſtichia in Virgilio, tam ſunt ſenſu imminuta, quam verbis; ut ecce hoc loco. Namque non poſſumus intelligere quieviſſe omnem tumorem & iram deorum, cum & adhuc inimica ſit Iuno: & ad Trojanorum perniciem addantur alia numina, ut Furia, aut Iuturna. Vnde mire quidam concluſit hunc verſum dicens, *Conceſſere deum profugis nova mœnia Teucris.* Conceſſere ergo indulſerunt vel ceſſerunt, id eſt permiſerunt, ut, *Nec ſi muneribus certes concedat Iolas*, id eſt permittat, indulgeat, & *Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem.* Quod ſi ita acceperimus, ut dicat Teucros conſtituere civitatem, nec ea numina quæ irata ſunt vetant: nihil erit contrarium. Nam & ipſa Iuno hoc dicit: *Non dabitur regnis, eſto, prohibere Latinis: Atque immota manet fatis Lavinia conjux.* Hic autem ſenſus etiamſi detrahas ſubauditionem, poteſt accipi à ſuperioribus: ut ſit, *Tumor omnis, & iræ, Conceſſere deum*, ut, *Hic tibi certa domus, certique penates.*

LITTOREIS INGENS. Licet poſſimus etiam de fluvio littus dicere: ponit tamen diſcretionem, ut hic, *Sub ilicibus.* Paulo poſt, *Viridique in littore conſpicitur ſus.* Hanc autem porcam, ut diximus ſupra, ſecum habuere Trojani, quam amiſſam in Campania invenerunt cum fœtu circa Laurentem agrum: quam ideo Æneas immolavit Iunoni, quia ipſa dicitur Terra. Vt eſt, *conjugis in gremium lætæ deſcendit.* Scimus autem hoc animal inimicum eſſe frugibus: ut caprum vitibus, qui Libero immolatur. Alii de ea ſue dicunt, habuiſſe eam Trojanos, & ubi primum generaſſet, ibi certam ſpem ſedis concepiſſe. Alii in littore Laurenti inventam, quam ſecutos Trojanos in eum montem perveniſſe, ubi poſtea Alba à colore porcæ, longa à poſitione, ſit condita. Sane & *littoreis* & *littoralibus* dicitur.

ENIXA IACEBIT. Participio utens tangit hiſtoriam.

SOLO RECVBANS. SOLO videtur abundare.

EX QVO. Qua ratiocinatione. QVOD INSTAT. Quod ſolum ex laboribus reſtat. Cura enim Æneæ præſentis fuerat neceſſitatis.

DONATI.

NE VANA PVTES. Quia ſolent multi in ſomnis decipi, dat ſignum quo cognoſcat hoc ſomnium verum eſſe.

VARIORVM.

IAMQVE TIBI, NE VANA. Explicat Gorop. Becan. In Venet. &c.

TRIGINTA CAPITVM. Hæc ſupra lib. 3. Ænead. ab Heleno prædicta. HART.

Arca-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Arcades his oris, genus à Pallante profectum,
Qui regem Euandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegêre locum, & poſuere in montibus urbem;
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina:
Hos caſtris adhibe ſocios, & fœdera junge.
Ipſe ego te ripis & recto flumine ducam,
Adverſum remis ſuperes ſubvectus ut amnem:
Surge age nate dea, primiſque cadentibus aſtris
Iunoni fer rite preces, iraſque minaſque
Supplicibus ſupera votis. mihi victor honorem

SERVII.

ARCADES HIS ORIS, GENVS A PALLANTE PROFECTVM. Euander Arcas fuit, nepos Pallantis regis Arcadiæ. Hic patrem ſuum occidit ſuadente matre Nicoſtrata(quæ etiam Carmentis dicta eſt, quia carminibus vaticinabatur.) Alii ipſam Nicoſtratam matrem Euandri cum eſſet centum decem annorum à filio peremptam tradunt. Conſtat autem Arcadas plurimum vixiſſe, intantum, ut quidam uſque ad trecentos annos vivendo pervenerint. Ipſe autem Euander dimiſſa provincia ſua exilio, non ſponte, compulſus venit ad Italiam, & pulſis Aboriginibus tenuit loca in quibus nunc Roma eſt, & modicum oppidum fundavit in monte Pallatino, ſicut ait Varro, *Nonne Arcades exules confugerunt in Palatium duce Euandro?* Hic autem mons Pallatinus ſecundum Virgilium à Pallante avo Euandri eſt dictus: ſecundum Varronem & alios, à filia Euandri Pallantia ab Hercule vitiata, & poſtea illic ſepulta. Alii à Pallante qui de filia Euandri natus, & ibi ſepultus eſt immaturæ ætatis. Alii à filio Euandri, qui poſt mortem patris ſeditione occiſus eſt. Alii à balatu Ballanteum volunt dictum. Et exinde per Antiſtoichon id eſt mutata littera Pallanteum dictum. Sed ſi à balatu hoc nomen venerit, *pa* longa eſt: ſicut eam Martialis ponit plerumque. Si autem à Pallante, *pa* brevis eſt, ut eam ponit ubique Virgilius ſecundum ſuam opinionem. GENVS A PALLANTE PROFECTVM. Profectum ad has oras genus à Pallante, non à Pallante profectum.

QVI REGEM EVANDRVM, QVI SIGNA. Id eſt, qui regis Euandri ſigna ſecuti; ut, *Sanguine placaſtis ventos & virgine cæſa*, pro ſanguine virginis cæſæ.

IN MONTIBVS. Vt diximus ſupra, eſt in minoribus illis collibus. An pro monte, an inter montes?

PALLANTIS PROAVI. Confundit nomina ut plerunque ſolet. Nam avus fuit: ſic & illud dixit, *Luco tunc forte parentis Pilumni Turnus*. Et alibi, *Pilumnuſque illi quartus pater*. A quibuſdam tamen hic Pallas auctor Euandrii generis Egeii filius fuiſſe dicitur, qui à fratre Theſeo Athenis regno pulſus, ad Arcadiam venit, & ibi regnum tenuit, & hoc poëta quaſi Romanis dicit, nam ad Æneam non pertinet.

HI BELLVM ASSIDVE DVCVNT CVM GENTE LATINA. *Ducunt*, aut gerunt, aut in longum trahunt. Et bene præſtandorum auxiliorum exprimit cauſſam: ne magis Turno, quaſi Græco favere credantur.

FOEDERA IVNGE. Legitur & *Fœdere junge*.

RECTO FLVMINE DVCAM. Non ad naturam alvei referendum eſt, nam ait, & *longos ſuperant flexus*, ſed recto fluminis itinere, quia non ſunt erraturi: & ſic dixit, ut, *Tunc ſe ad Cajetæ recto fert littore portum*. Hoc eſt à littore non recedens. Sic ergo & nunc DVCAM, à littore fluvii non recedentem ſignificat. Eſt & alia expoſitio, ut *recto flumine*, edomito, frenato, & in tranquillitatem redacto intelligamus: quod etiam fecit; ut, *Mitis ut in morem ſtagni placidæque paludis*. Vt ſit RECTO Præteriti temporis participium ab eo quod eſt rego.

PRIMIS. Proprium cadentibus aſtris, cum primum nox occiderit, & dictum juxta vulgarem opinionem, tanquam oriente die occidant aſtra.

IVNONI FER RITE PRECES. Sicut etiam Helenus monuit. Et ſic fer preces, quemadmodum ſacra ferri dicimus.

VICTOR HONOREM PERSOLVES. Bene ei adimit bellicam curam, promittendo voti fore compotem.

DONATI.

ARCADES. Brevitate utitur, ne tædio afficiat Æneam. Genus enim dicit & nomen & urbem, & ſpem dat auxilii ab iis, qui & ipſi hoſtes ſint & peregrini, quos jure oderint Latini.

IPSE EGO. Pollicetur homini ignaro viam ſe oſtenſurum.

IVNONI. Matutinum tempus congruum ſacrificiis oſtendit. Docet potentum iras, ſupplicando potius, quam repugnando ſuperari.

VARIORVM.

HI BELLVM ASSIDVE DVCVNT. *Ducunt*, non *gerunt* dixit, ut oſtendat belli continentiam, & uſitatum exercitium belli cum vicina gente, ut Græci ἀσκεῖν πόλεμον & ἄγειν, hoc eſt, πολεμοτροφεῖν. GERMAN.

PRIMISQVE CADENTIBVS ASTRIS. Quæ aſtra cadere dicantur, Turneb. lib. 6. c. 21.

Strin-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Perſolves: ego ſum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cæruleus Tybris, cœlo gratiſſimus amnis.
Hic mihi magna domus, celſis caput urbibus exit.
Dixit, deinde lacu fluvius ſe condidit alto,
Ima petens: nox Æneam ſomnuſque reliquit.
Surgit, & ætherii ſpectans orientia Solis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac taleis effudit ad æthera voces:
Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus unde eſt:
Tuque ô Tybri tuo; genitor cum flumine ſancto,

SERVII.

STRINGENTEM RIPAS. Radentem, imminuentem. nam hoc eſt Tyberini fluminis proprium, adeo ut ab antiquis *Rumon* dictus ſit, quaſi ripas ruminans & exedens. in ſacris etiam *Serra* dicebatur. Vnde ait nunc, *Et pinguia culta ſecantem*: in aliqua etiam urbis parte Terentum dicitur, eo quod ripas terat. Alii STRINGENTEM juxta veterem morem dictum intelligunt. Stringere enim ſignificare dicunt, tactu modico præterire: ut ipſe ait in x. *Magno ſtrinxit de corpore Turni.*

CÆRVLEVS TYBRIS. Altus, profundus. COELO GRATISSIMVS. Pro his qui in cœlo ſunt.

HIC MIHI MAGNA DOMVS. Scilicet circa exitum ſuum: quamvis enim alibi ortus, hunc tamen locum incolo. Alii Romam dicunt Tyberini eſſe domicilium, hinc dixiſſe *magnam domum*. Alii oſtia dicunt ab hoc, quod nos, cum per diverſa diſcurrerimus officia, in domum noſtram nos recipimus, ibique requieſcimus; ut idem hic cum per reliqua ſpatia diſcurrerit, recipiat ſe per oſtia in mare. Alii *domum*, non Romam ſignificare quæ adhuc non erat, ſed regionem illam ut oſtendat ſibi eam demum electam, quæ ad totam gloriam perventura ſit.

CELSIS CAPVT VRBIBVS EXIT. De Tuſcia, quam illis multum conſtat floruiſſe temporibus. Nam & Lucumones reges habebat, & maximam Italiæ ſuperaverat partem.

LACV FLVVIVS. Abutitur lacus nomine ut mox, *Quo te cunque lacus*, fluvius autem hic ipſe ſcilicet deus alvei.

NOX ÆNEAM SOMNVSQVE RELIQVIT. Vt, *Feſſos cum ſole reliquit*, & cito, ORIENTIA SOLIS LVMINA. Pro orientis ſolis lumina.

VNDAM DE FVLMINE PALMIS SVSTVLI. Quia dicitur nox etiam ſolo ſomno polluere. Vnde eſt, *Et noctem flumine purgat.*

NYMPHÆ. Hic diſtinguendum, ut generalitatem ſequatur ſpecialitas. ut in Georgicis, *Mater Cyrene mater*. Nam vitioſum eſt poſt ſpeciem genus inferre. GENVS AMNIBVS VNDE EST. Quidam hic hypallagen putant, ut ſit Nymphæ quæ ab amnibus genus habetis. Sane cum VNDE hodie ad locum referamus, veteres etiam perſonis adplicabant, ita ut ad omne genus & ad omnem numerum referrent, ut hoc loco genus fœmininum & pluralem numerum poſuit, cum alibi maſculinum & ſingularem poſuerit, *genus unde Latinum*, quod plenius in initio primi libri Æneidos dictum eſt.

TVQVE O GENITOR CVM FLVMINE. Sic enim vocatur in precibus, *Adeſto Tyberine cum tuis undis*. Tyberim vero alii à rege Aboriginum dictum volunt, qui juxta dimicans interemptus eſt. Alii ab eo rege, quem Glaucus Minois filius in Italia interemit. Alii, inter quos & Livius, ab Albanorum rege qui in eum cecidit.

DONATI.

EGO SVM Non arroganter, ſed neceſſario laudat ſuum offiicium.

NYMPHÆ, poteſt ſic diſtingui. Nymphæ Laurentes, quoniam ipſæ in tempore fuerant neceſſariæ: deinde pone, Nymphæ genus amnibus unde eſt. Poſſumus etiam intelligere eſſe duplicationem. Tertia diſtinctio eſt: ut dicas *Nymphæ*: ut generaliter proferatur. deinde ad ſpeciem redeat & dicat *Laurentes Nymphæ*, quæ erant præferendæ.

GENITOR. Honoris cauſa, vel quia ſubit, quod ut pater conſuluerat.

VARIORVM.

STRINGENTEM RIPAS. Politianus Miſc. 58.

HIC MIHI MAGNA DOMVS. Hoc modo verſus eſt exponendus. *Hic*, id eſt, non longe ab exitu meo & oſtio, quo in mare ingredior, *magna domus mihi exit*, id eſt, oriri incipit. *Celſis caput urbibus*, id eſt, quæ futura aliarum magnarum urbium caput & princeps. Vide Lambin. in Od. 1. lib. 1. PONT.

CELSIS CAPVT VRBIBVS EXIT. Capita fontium amnes ſunt. Turneb. lib. 24 cap. 40.

CAVIS VNDAM DE FLVMINE PALMIS. Non ſacrificaturi modo, ſed precaturi, manus prius abluebant. Et Ovid. 4. Faſt. Claudiam precaturam, puram fluminis aquam manibus hauſiſſe narrat, Briſſon. Formul. Bem. lib. 1.

TVQVE O TYBRI TVO. Ex Ennio Macrob. lib. 6. cap. 1. Saturn. contra Macrob. de Tyberino, Turneb. lib. 13. cap. 8,

Acci-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Accipite Ænean, & tandem arcete periclis.
Quo te cunque lacus, miſerantem incommoda noſtra
Fonte tenet, quocunque ſolo pulcherrimus exis;
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis,
Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum,
Adſis ô tandem, & propius tua numina firmes.
Sic memorat: geminaſque legit de claſſe biremes,
Remigioque aptat; ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitum atque oculis mirabile monſtrum:
Candida per ſylvam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in littore conſpicitur ſus;

SERVII.

ARCETE PERICLIS. Hypallage, pro à me prohibete pericula.

QVO TE CVNQVE LACVS TENET. Lacus eſt quoddam latentis adhuc aquæ receptaculum: & dictus lacus quaſi lacuna: ex qua erumpens aqua efficit fontem: qui cum fluere cœpit, alveum facit. Vnde tria iſta dixit: lacum, fontem, alveum. Hoc enim eſt, QVOCVNQVE SOLO PVLCHERRIMVS EXIS. Quanquam multi hoc verſu ſuperfuſionem ejus velint ſignificari. ideo autem hoc dixit Æneas, quia audierat, *Hic mihi magna domus celſis caput urbibus exit*.

SEMPER HONORE MEO. Amphiboliam facit. Satis autem pie Æneas pollicetur, cum Tyberis verecunde popoſcerit. Ait namque, *Mihi victor honorem Perſolves*.

CORNIGER. Flumina ideo cum cornibus pinguntur, ſive quod mugitum boum imitatur murmur undarum: ſive quod plerunque in cornuum ſimilitudine curvatas cernimus ripas. HESPERIDVM REGNATOR AQVARVM. Bene addidit HESPERIDVM, id eſt Italicarum. Nam Eridanus rex eſt fluminum Heſperiæ, ut, *Fluviorum rex Eridanus*. FLVVIVS vero, vocativus antiquus eſt, quia apud majores in omni forma ſimilis erat nominativo. Sed modo aliter eſt in ſecunda tantum forma. namque ſi proprium fuerit nomen, & I ante VS habuerit, VS perdita facit vocativum: ut Terentius, Terenti; nullo excepto. ſi autem appellativum ſit, in E mittit vocativum, ut pius pie, fluvius fluvie: excepto filius, nam fili facit. Plerumque tamen poëtæ Euphoniæ cauſſa antiquitatem ſequuntur.

ET PROPIVS. Legitur & PROPRIVS. Et ſi *proprius*, familiarius: ſtabilius ſignificat: ut, *Et propius res aſpice noſtras*. Si autem *propius*, citius ſignificat. Cicero in Verrinis, *Nec eo quicquam eſt propius factum, quam ut illud exemplum de Adriano Syracuſas referretur*. Et hoc eſt melius. nam ſtatim eſt porca conſpecta, & Æneas non dubitavit de fide oraculi, ſed expoſcit celeritatem. TVA NVMINA. Tua oracula & promiſſa.

GEMINAS. Pro duas. REMIGIOQVE APTAT. id eſt ad remigium officium remigantium, alibi pro turba remigantium: ut, *Remigium ſupplet*.

MONSTRVM. Quia & ſubito & cum triginta porcellis eſt viſa.

FOETV CONCOLOR ALBO. Expedita locutio. VIRIDIQVE IN LITTORE. Fluviali ſcilicet.

CONSPICITVR SVS. Horatius, *Et amica luto ſus*. Sciendum tamen hoc eſſe vitioſum monoſyllabo finiri verſum, niſi forte ipſo monoſyllabo minora explicentur animalia. Vt, *Parturient montes, naſcetur ridiculus mus*. Gratiores enim verſus iſti ſunt ſecundum Lucilium.

DONATI.

EXIS SEMPER. Quocunque lacu & quocunque fonte. Alterum ad ejus originem: alterum ad exitum pertinet. Fons eſt aquæ initium. Lacus ubi fontis aqua colligitur.

REGNATOR. Vt oſtendat omnibus fluminibus potiorem.

MONSTRVM. Id eſt, quod eſt contra rationem naturæ.

VARIORVM.

QVO TE CVNQVE LACVS. Hoc ergo numini ſpondet. Vbicunque te invenero, ſive ex fonte naſcentem, ſive in ſtagnio collectum, ſive fluentem per liberos exitus; venerabor te pro meritis tuis, & ſemper offeram vota. SEMPER duplicatum, plenam præſtitorum memoriam ſignificat. DONATVS.

CORNIGER HESPERIDVM. Fluvios ipſos cornigeros, vel ταυροκεφάλους, hoc eſt tauricipites, ut luculentam apud Græcos locutionem interpretemur, paſſim effingunt. Sic & Ovid. Metamorph. *Et gemina auratus taurino cornua vultu*. Sic tauriformis Aufidus Horatio. Cur cornua attribuantur. Turneb. lib. 24. cap. 40.

TVA NVMINA FIRMES. Palmerius conjiciebat *omina*, Tom. IV. Lampad. p. 616.

GEMINASQVE BIREMES. Ad poſtera retulit tempora: nam Æneæ ætate nondum biremes, vel triremes erant. Turneb. lib. 24. cap. 40.

SOCIOS SIMVL INSTRVIT ARMIS. Socios appellat claſſiarios iſtos ſeu epibatas. PONT.

ECCE AVTEM SVBITVM. Gorop. Becan. in Venet. & Hyperbor.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quam plus Æneas, tibi enim, tibi maxima Iuno
Mactat, ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram.
Tybris ea fluvium, quam longa eſt, nocte tumentem
Leniit, & tacita refluens ita ſubſtitit unda,
Mitis ut in morem ſtagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abeſſet.
Ergo iter inceptum celerant rumore ſecundo.
Labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ,
Miratur nemus inſuetum fulgentia longe
Scuta virûm fluvio, pictaſque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variiſque teguntur

SERVII.

PIVS ÆNEAS. Oportunum epitheton, quoniam rem divinam facit. TIBI ENIM. Vacat ENIM, & tantum ad ornatum pertinet. integrum eſt ergo TIBI, ut ex iteratione creſcat augmentum. Terentius, *O Myſis Myſis.* MAXIMA IVNO. Quæſitum eſt quæ ſit Iuno maxima. Nam ut diximus, variæ ſunt ejus poteſtates: ut Curetis, Lucina Matrona, Regina. & dicunt Theologi ipſam eſſe matrem deûm, quæ Terra dicitur. Vnde etiam porca ei ſacrificatur. Ergo perite elegit epitheton, ut *maximam* diceret.

MACTAT SACRA. Mactatio poſt immolationem eſt: unde bono uſus eſt compendio. Sane hyſteroproteron eſt in hoc verſu: Primum enim eſt, *Cum grege ſiſtit ad aram*: & ſic mactat, id eſt auget, perficit. Sed ſciendum ſacrum proprie eſſe quod ad deos pertinet, & hic breviter factum ſacrificium dixit. CVM GREGE. Ambitioſe Poëta triginta filios gregem dixit.

FLVVIVM. Hic fluvium ipſum aquæ curſu leni tum accipiendum eſt. QVAM LONGA EST NOCTE. In quantum longa eſt. Vt, *Nunc hyemem inter ſe luxu quam longa fovere.*

REFLVENS. Velut in alveum ſuum recurrens, ut Æneas contra undas pergens deſcendentis celeritate propemodum uteretur.

MITIS. Vel ad Tyberim, vel ad ſtagnum referes.

ÆQVOR AQVIS. Ipſius æqualitatem, nam & poſt ait, *Placido æquore.*

RVMORE SECVNDO. Hoc eſt bona fama, cum neminem læderent. Aut certe dicit ante eos veniſſe quam fama nuntiaret eſſe venturos. Aut RVMORE pro RVMONE poſuit. Nam ut ſupra diximus, Rumon dictus eſt, unde & ficus ruminalis ad quam ejecti ſunt Remus & Romulus: quæ fuit ubi nunc eſt Lupercal in circo, hac enim labebatur Tyberis, antequam Vertumnus factis ſacrificiis averteretur. Quamvis ficum ruminalem alii à Romulo velint dictam, quaſi Romularem. Alii à lacte infantibus dato. Nam pars gutturis ruma dicitur. Ergo ſi fuerit *Rumone ſecundo*, favente fluvio intelligimus.

LABITVR VNCTA VADIS ABIES. Deſcendentis celeritate prope conſcendit. Statius de diſco, *Similiſque cadenti Creſcit in adverſum.* MIRANTVR ET VNDÆ. Laus Trojanorum per phantaſiam quandam ex undarum vel nemoris admiratione veniens.

NOCTEMQVE DIEMQVE FATIGANT. Vt, *Sylvaſque fatigant*, pro ipſi fatigantur. An deeſt SE, ut ſit fatigant ſe: an *diem fatigant*, pro occupant & conſumunt?

SVPERANT FLEXVS. *Superant*, tranſeunt, ut *Fontem ſuperare Timavi.* Et hic oſtendit non eſſe alveum fluminis rectum. Quia Tyberim libri Augurum colubrum locuntur, tanquam flexuoſum. VARIISQVE TEGVNTVR ARBORIBVS. Hoc eſt, *Hunc inter fluvio Tyberinus amœno.*

DONATI.

PLACIDVS Et mente & flumine, propter navigationem.

MACTAT. Prius ſiſtit, deinde mactat. Ergo ordo eſt, Quam Æneas tibi ad aras cum grege ſiſtit, & cum grege mactat: ut intelligatur etiam fœtus mactaſſe.

VARIORVM.

TIBI ENIM MAXIMA IVNO. Macrob. lib. 3. cap. 1. Saturn. Turneb. lib. 24. cap. 40.

RVMORE SECVNDO. *Rumorem* hic, non tam pro ſtudio & favore, ut Grammatici; & omine, ut Turnebus, quam pro aquæ murmure & ſtridore remis proſciſſæ, & palmulis & roſtris verberatæ, accipiendum puto: Tum quod murmur & murmurare de aquis huic Poëtæ cæteriſque ſatis familiare eſt; quodque ipſe ſupra, *ſpumas ſalis ære ruebant*, dixit; ut ſi *rumor* à ruendo trahatur, pro ſono facile & quovis ſtrepitu uſurpari poſſit. *Rumorem* vero *ſecundum*, non murmur editum à navigio & prono alveo labente, ſed *ſecundum* proſperum intelligo, ut cui Tybris aſpiraret & faveret. GERMAN.

LABITVR VNCTA VADIS ABIES. Macr. lib. 6. cap. 1. Saturn.

VNCTA. Forte idem apud Græcos μέλαινα, quod interpres Homer. Iliad. β. exponit, pice oblita, ſeu picata. HART.

Arbo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Arboribus: viridesque ſecant placido æquore ſylvas.
Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem,
Cum muros, arcemque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Euandrus habebat.
Ocyus advertunt proras, ubique propinquant.
Forte die ſolemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno, diviſque ferebat
Ante urbem in luco: Pallas huic filius una,
Vna omnes juvenum primi, pauperque ſenatus
Thura dabant; tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Vt celſas vidêre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & tacitis incumbere remis:
Terrentur viſu ſubito, cunctique relictis

SERVII.

SECANT PLACIDO ÆQVORE SYLVAS. Oſtendit adeo perſpicuam fuiſſe naturam fluminis, ut in eo apparerent imagines nemorum quas Trojanæ naves ſecabant. Terentianus, *Natura ſic eſt fluminis, ut obvias imagines nemorum receptet in lucem ſuam.*

SOL MEDIVM COELI CONSCENDERAT IGNEVS ORBEM. Alterius ſcilicet diei.

CVM MVROS ARCEMQVE PROCVL. Palatinum vidit: nec ſitum præſentem conſiderare debemus. Tunc enim nullis obſtantibus ædificiis & Tyberi per Lupercal (ut diximus) fluente, facile mons poterat videri Palatinus.

COELO ÆQVAVIT. Pro ad cœlum extulit.

FORTE DIE SOLENNEM ILLO. ἐυσυμβόλως, id eſt bono omine victori deo Trojanis venientibus ſacra celebrabantur. Bona etiam uſus eſt œconomia.

AMPHITRYONIADÆ MAGNO DIVISQ. FEREBAT. Amphitryo rex Thebanorum fuit, cujus uxorem Alcmenam Iuppiter adamavit, & dum vir ejus OEcalios civitatem oppugnat de trinoctio facta una nocte cum ea concubuit, poſt duos edidit filios, unum de Iove, id eſt Herculem, alterum de marito qui Iphitus appellatus eſt. Ergo adſumpſit epitheton & ſatis perite ait, *diviſque ferebat.* Nam cuivis deo ſacrificaretur, neceſſe erat poſt ipſum reliquos invocari. DIVISQVE FEREBAT. Quidam ſic intelligunt: Ergo & Hercules de divis eſt, ut eſt illud ſcema, *Cœumque Iapetumque creat, ſævumque Typhœa, Et conjuratos cœlum reſcindere fratres*: ergo & ſuperiores tres conjurati, & *Niveamque Paron ſparſaſque per æquor Cycladas*, ergo & illa è Cycladis.

ANTE VRBEM. Secundum antiquum ſitum. Tunc enim brevis civitas fuerat. PALLAS HVIC FILIVS. Pro, cum hoc.

IVVENVM PRIMI, PAVPERQVE SENATVS. Totam oſtendit ætatem & præmiſit *juvenis*: nam per *ſenatum*, ſeniores ſignificavit. *Pauper* autem, aut ad numerum retulit (centum enim ſub Romulo fuerunt (aut re vera PAVPER, per quod Romani imperii oſtenditur parſimonia pro laude tunc habita. Et libri veterum tradunt à majoribus ſacrificando parſimoniam obſervatam eſſe.

TEPIDVSQVE CRVOR. Fruſtra quidam cruorem pecorum, ſanguinem hominum volunt. Nam Iuvenalis ait, *Sanguis Iret, & à magno cervix ferienda magiſtro.* Virgilius, *Atque atros ſiccabat veſte cruores.* THVRA DABANT. *Dabant*, verbo ſacrorum uſus eſt. Nam dici ſolebat in ſacris, *Da quod debes de manu dextra aris.*

CELSAS VIDERE RATES. Quia dixit, *Geminaſque legit de claſſe biremes.*

INTER OPACVM ADLABI NEMVS. Hoc eſt, Per nemus: ut, *Hunc inter fluvio Tyberinus amœno.* Et eſt honeſta elocutio, ut ſi dicas, Inter cœnam locuturus ſum, id eſt per cœnam.

TACITIS INCVMBERE REMIS. Pro ipſi taciti, id eſt ſine celeumate.

DONATI.

PAVPER SENATVS. Et numero & opibus intellige.

VARIORVM.

IGNEVS ORBEM. *Aureus axèm* legiſſe videtur, Ioach. Camerarius problemat. 4. Dec. XI.

FORTE DIE SOLEMNEM ILLO, &c. Occaſio ad narrationis hiſtoricæ telam de Hercule; de ejus rebus geſtis & origine ſolemnium ſacrorum, quibus operantibus ſupervenit Æneas. HORTENS.

PAVPERQVE SENATVS. Cui nondum erat cenſus ſenatorius, de quo Alexand. ab Alex. lib. 4. cap. II.

THVRA DABANT. Vſus verbi *dare*, multus eſt in ſacris. BRISSON. Form. lib. I.

VT CELSAS VIDERE RATES. Proverb. *Senex ſecunda ſaltat.* HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Conſurgunt menſis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipſe:
Et proculè tumulo, Iuvenes, quæ cauſſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta,
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ.
Trojugenas, ac tela vides inimica Latinis;
Quos illi bello profugos egere ſuperbo.
Euandrum petimus: ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.

SERVII.

CONSVRGVNT MENSIS. Quidam menſas proprie deorum tradunt, nam & ideo ſubjunctum, QVOS RVMPERE PALLAS SACRA VETAT. Ne interruptione ſacrificii (*rumpere* enim pro interrumpere poſuit) piaculum committeretur. Vnde etiam Helenus, *Ne qua inter ſanctos ignes in honore deorum, Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.* Denique cum ludi Circenſes Apollini celebrarentur, ut Hannibal nuntiatus eſt circa portam Collinam, urbi ingruere: omnes raptis armis concurrerunt. Reverſi poſtea cum piaculum formidarent, invenerunt ſaltantem in circo ſenem quendam: qui cum interrogatus dixiſſet ſe non interrupiſſe ſaltationem, dictum eſt hoc proverbium: *Salva res eſt, ſaltat ſenex.* AVDACEM autem dicit ubique Virgilius, quotiens vult oſtendere virtutem ſine fortuna. Vnde etiam Turnum audacem vocat.

IVVENES QVÆ CAVSSA SVBEGIT. Succincta & plena interrogatio: cui per ſingula reſpondit Æneas.

IGNOTAS TENTARE VIAS. Ideo ignotas, quia videt eos eſſe peregrinos, & bene breviter, ſed frequentius interrogationibus eos urget, ut *State viri: quæ cauſſa viæ, quive eſtis, in armis?*

QVI GENVS? Quo genere, & bona elocutio. VNDE DOMO? De qua civitate? AN ARMA? Tropum fecit metri cauſſa. Nam conſequens erat, ut cum dicit *pacem*, ſubjungat bellum.

PVPPI SIC FATVR AB ALTA. Sic intelligendum, ut ſimul dicat & faciat.

PACIFERÆQVE MANV RAMVM PRÆTENDIT OLIVÆ. Ne moram faceret in reſponſione, quoniam Pallas prius de pace quæſierat, & ideo mox ſignum pacis oſtendit, ut cætera Pallas ſecurus audiret.

TROIVGENAS AC TELA. Breviter ſingulis quæſitis reſpondit, & *Trojugenas*, ad *Qui genus* referendum. TELA VIDES INIMICA LATINIS. Bona conciliatio. Nam audierat, ut *Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina.* Ergo *tela inimica* ad illud pertinet, *Pacemne huc fertis, an arma?*

QVOS ILLI BELLO PROFVGOS. Sicut & vos. Et movet conciliationem etiam ex ſimilitudine fortunæ. SVPERBO. Injuſto.

EVANDRVM PETIMVS. Hoc ad *Quo tenditis*, pertinet. FERTE HÆC. Hoc ad ramum pertinet: DICITE, ad verba. Et *ferte* vobiſcum, & *dicite* κατ' αὐτὸ.

SOCIA ARMA ROGANTES. Hoc ad illud pertinet, *quæ cauſſa ſubegit.* *Rogantes* autem ad id pertinet quod à Sibylla dictum fuerat, *Quas gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes?*

DONATI.

AVDAX. Non temerarius, ſed propria virtute confidens.

ET PROCVL. Cum aſſiduum bellum gererent cum gente Latina, non mirum ſi anxie cuncta exploraret. O IVVENES. Oratio, neceſſariis in tanto metu interrogationibus plena.

QVO TENDITIS. Quia ex deflexu videbat illos velle deſcendere.

SVPERBO. Quia injuſtum. PROFVGOS. Vt oſtendat juxta peregrinos immites.

DICITE. Quia non ſolus in tanto tumultu venerat Pallas.

VARIORVM.

RVMPERE PALLAS SACRA, &c. Alludit ad religionem rituſque Romanorum, quibus piaculare erat, ſacrificia, ludoſque Diis inſtitutos aut cæptos ulla interventus occaſione interrumpere. Vnde & locum proverbio factum conſtat: *Salva res eſt, ſenex ſaltat:* qui quidem Pontificalis juris gnarus, cæteris ad arma, ſcena deſerta concurrentibus, & ingruenti urbi Hannibali occurrentibus, piaculum continuata ſaltatione antevertit. GERMAN.

TVM PATER ÆNEAS. Turneb. lib. 13. c. 8.

PACIFERÆQVE MANV. Ioh. Hartung. Dec. 1. cap. 8.

QVOS ILLI PROFVGOS. Sicut & vos. Nam & Euander patria pulſus jam à Latinis bello vexabatur. TAVBM.

DICITE LECTOS DARDANIÆ VENISSE. Et ad meritum ejus pertinet, qui fuerat rogandus, & ad terrorem, ſi contrariis votis exciperentur. Et extolli debet *Dardaniæ*, quia loco laudis eſt poſitum. DONAT.

Obſtu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Obſtupuit tanto percu!ſus nomine Pallas:
Egredere ô quicunque es, ait, coramque parentem
Alloquere, ac noſtris ſuccede penatibus hoſpes:
Accepitque manu, dextramque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Grajugenûm, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætendere ramos:

SERVII.

TANTO PERCVLSVS NOMINE. Dardani ſcilicet commemoratione. TANTO autem, id eſt magnitudine nominis.

QVICVNQVE ES. Hoc ad nomen Æneæ pertinet. Nam eſſe Trojanos audierat.

NOSTRIS SVCCEDE PENATIBVS HOSPES. Mire ſine patris auctoritate nihil confirmat, & tamen *hoſpitem* appellat.

DEXTRAMQVE AMPLEXVS INHÆSIT. Oſtendit virum & virtutis & hoſpitalitatis amatorem.

SVBEVNT LVCO FLVVIVMQVE RELINQVVNT. Hypallage in ſenſu: Et hic *ſubeunt* juxta veteres dativo junxit, cum alibi juxta uſum præſentem accuſativo junxerit, ut *Æneæ ſubiit mucronem*, ſicut & *ſuccede* veteres dativo junxerunt, quod ſignificat penitus ingredere, uti hoc loco, *Ac noſtris ſuccede penatibus hoſpes*. Saluſtius tamen ut dictum eſt, accuſativo junxit.

OPTIME GRAIVGENVM. Quantum ad Æneam pertinet, Græci neque boni neque meliores ſunt. Ergo *optime Grajugenûm* ſuperlativus eſt pro poſitivo. Nam optimus malorum, non poſſumus dicere. Superlativus enim ſuo tantum jungitur generi. Sic ergo dixit ut Homerus, δικαιότατος κενταύρων, id eſt juſtiſſimus Centaurorum, pro juſtus. Et eſt rhetorica perſuaſio, nam principium ex utriuſque perſona ſumpſit, *Optime Grajugenum* ad Euandrum pertinet. *Cui me fortuna precari*, ad Ænean qui ſe fatetur ſupplicem venire: Sed quia ignotus eſt, & oſtendere vult quod impetrare debet, ait, *Dardanus Iliacæ primus pater urbis & author*: Contra quos auxilium petat, *Gens eadem quæ te.* Quid ipſi etiam ſit utile à quo beneficium poſtulatur, *Nos ſi pellant nihil abſore credunt*: dicit enim nos pellimur, ſed vos ſervietis poſtremi; ipſam propoſuit *Accipe daque fidem.* ad ultimum poſſumus reddere beneficium: *Sunt nobis fortia bello pectora*, nam utrum poſſet is à quo petebatur omiſit, quia manifeſtum erat poſſe, & ignotus à demonſtratione perſonæ ſuæ incipere debebat. CVI ME FORTVNA PRECARI. Servavit τὸ πρέπον dicendo *fortuna*. ET CVI ME PRECARI, antiquum eſt: Nam modo, quem precari dicimus. Terentius, *Credo qui mihi ſic oret*. Item, *Facite ut vobis decet*. Salluſt. *Locum editiorem quam victoribus decebat*. & eſt Græcum, ut εὔχεο Ἀπόλλωνι. Sane veteres & precor illi, pro precor pro illo dicebant; Plautus in Amphitryone, *Noli peſſimo precari*, hoc eſt pro peſſimo noli precari: aut hyperbaton eſt hoc modo tibi me fortuna vitta comptos voluit prætendere ramos & precari.

VITTA COMPTOS RAMOS. Vt in pacis petitione ramus olivæ cum vittis offeratur, partim fabulæ, partim naturæ efficit ratio. Nam cum de nomine Athenarum Neptunus & Minerva contenderent: & juſſiſſet Iupiter, ut illius nomine diceretur civitas, qui munus melius obtuliſſet hominibus: equum Neptunus, Minerva olivam protulit, & ſtatim vicit. Vnde cum ejus ramus alicui offertur, indicat eum eſſe meliorem. Hinc eſt illud proverbium, *Herbam do*: id eſt cedo victoriam. Quod Varro in antiquarum libris ponit, *Cum in agonibus herbam in modum palmæ dat aliquis ei, cum quo contendere non cupit; & fatetur eſſe meliorem.* Vittas autem habet ramus olivæ ideo, ut inertiam & imbecillitatem offerentis oſtendat. Scimus enim oves, unde lana è qua vittæ, egere alieno ſemper auxilio. Aut quia & lana in tutela Minervæ ſit, quæ pacis bellique ſit cultrix, aut quia mite & quietum animal eſt ovis, cujus quietem habere debent, qui in fœdus & amicitiam coëunt. Quæritur autem quid dixerit *comptos*, ſed ut crines comi dicimus cum nectuntur, ita & hic etiam ramos comptos & illigatos intellige, ut ipſe, *Tum ramum innectit olivæ*: Ergo quod illic Innectit, hic *comptos* dixit. VOLVIT. Hinc eum laudat quod tantus eum vir rogare compellitur.

DONATI.

QVICVNQVE. Ad hominem non ad originem referas. CORAM PARENTEM ALLOQVI. Optime ſummum judicium ſervat parenti & regi.

VARIORVM.

EGREDERE O QVICVNQVE ES. Notetur ſumma civilitas, atque adeo humanitas Pallantis in ignotum. Summam etiam modeſtiam, bene nato, beneque inſtituto adoleſcenti attribuit Poëta; qui patri reſpondendi munus reliquit. Videatur Scalig. lib. 3. cap. 19. *de Moribus*. TAVBM.

DEXTRAMQVE AMPLEXVS INHÆSIT. Hæc enim fœdera fuerunt, ſeu nota fœderis apud antiquos. Canterus lib. 6. cap. 16. Novar.

OPTIME GRAIVGENVM. Petitoria oratio generis ſuaſorii, ut arma adverſus Latinos conjungant. Exordium ductum ab occupatione: quod Trojanus, & quidem ipſe non vereatur ad Græcum ſupplex venire, & auxilia adverſus communes hoſtes implorare. HORTENS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Non equidem extimui, Danaum quod ductor, & Arcas,
Quodque à ſtirpe fores geminis conjunctus Atridis:
Sed mea me virtus, & ſancta oracula divûm,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Conjunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus Iliacæ primus pater urbis & author,
Electra (ut Graji perhibent) Atlantide cretus,
Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, ætherios humero qui ſuſtinet orbes.

SERVII.

DANAVM QVOD DVCTOR, ET ARCAS. Nec quod multitudinem haberes extimui: nec quod eſſes Arcas: ut illuc hoc tendat, *Geminis conjunctus Atridis*, id eſt Agamemnoni & Menelao cognatione conjunctus. Et hoc ad laudem Euandri pertinet: qui qualitate morum non timeri meruit. FORES. Pro fuiſſes. & notandum FORES de præterito.

GEMINIS CONIVNCTVS ATRIDIS. Geminos hic duos, aliter gemini uno partu editi. Quæritur ſane unde Euander Atridis genere fuerit conjunctus, & quamvis Heſiodus dicat qualiter conjunctus ſit Euander: tamen quidam ajunt Teſtii filias Ledam & Hypermeſtram fuiſſe, Ledæ & Tyndarei filias Clytemeſtram, Helenam & Tymandram fuiſſe, quam duxit uxorem Socenius* Arcas cujus filius Euander. Clytemeſtram & Helenam notum eſt Agamemnoni & Menelao junctas fuiſſe. Alii ita tradunt Steropes & Atlantis filios OEnomaum & Majam fuiſſe, OEnomai Ippodamiam filiam, unde Atreus natus, at Majæ filius Mercurius ex quo Arcades, de quibus Euander, quod Accius in Atreo plenius refert. Alii ita narrant, Atlas complures habuit filios, ſed de Lino Pelopen genuit, is Atreum, Atreus Agamemnonem & Menelaum, Mercurius deinde eſt Nicoſtratæ pater, quæ fuit mater Euandri, Mercurium Maja filia Atlantis genuit: Sic Euander Atridis conjunctus eſt, Trojanis autem ſic jungitur, ex Electra Atlantis filia, & Iove Dardanus naſcitur, ejus filius Erichthonius, ex eo Aſſaracus, ex illo Capis, ex illo Anchiſes, ex illo Æneas.

MEA ME VIRTVS. Hæc arrogatio ad honorem Euandri pertinet, & ſane paulo adrogantius videretur virtutem ſuam laudaſſe, niſi deorum oracula & facta conjungeret: deinde ut Euandro blandiretur; *Tua*, inquit, *terris dedita fama*, & ut in audientis mente remaneret, in ultimo addidit, *Et fatis egere volentem*, ſed hic ſingula diſtinguenda, ut major ſit enumeratio. SANCTA ORACVLA DIVVM. Tyberis ſcilicet, vel Apollinis, ut *Via prima ſalutis*; *Quod minime reris, Graia pandetur ab urbe.*

DEDITA FAMA. Divulgata: ut *Deditur hic ſubito Trojana per agmina rumor.* FATIS EGERE VOLENTEM Id eſt, quod voluntatis fuerat, egit neceſſitas fati.

DARDANVS ILIACÆ PRIMVS PATER, VRBIS ET AVTHOR. Dardanus ex Iove, & Electra Atlantis filia genitus, de Italia ſorte abire compulſus, agros Troicos petit, ibique Dardanum oppidum in regione Dardania collocavit. Sane hic reddit quod ait ſupra, *Cognatique patres*. Sed ſciendum Atlantes tres fuiſſe. Vnum Maurum qui eſt maximus. Alterum Italum patrem Electræ: unde natus eſt Dardanus. Tertium Arcadicum patrem Majæ, unde natus eſt Mercurius. Sed nunc ex nominum ſimilitudine facit errorem: & dicit Electram & Majam filias fuiſſe Atlantis maximi. Nec præter rationem ait, & *maximus*: & Atlas idem Atlas generat. nam & ipſe habuit etiam horum nominum filias, id eſt Electram & Majam.

VT GRAII PERHIBENT. Id eſt, ut veſtræ continent literæ: firmius enim eſt quod ipſorum teſtimonio infertur.

ADVEHITVR TEVCROS. Et homines & regionem ſignificat. Sane prolepſis eſt, nam poſt Dardanum Teucri appellati ſunt.

DONATI.

VT GRAII PERHIBENT. Vt hoc tuorum teſtimonio probem.

VARIORVM.

TVA TERRIS DIDITA FAMA. Propter terras, ut 7. Æneid. Turneb. lib. 25. cap. 30.

VT GRAII PERHIBENT. Vt veſtris continetur litteris. Neceſſario poſuit, ut Euander homo Græcus ſuis potius, quam Trojanis teſtibus crederet. Summa eſt, Trojanos genus ducere à Dardano, Arcadas à Mercurio: illum Electræ, hunc Majæ filiarum Atlantis fuiſſe filios, ita eſſe unius, ejuſdemque avi materni, duarumque ſororum velut nepotes & poſteros hoſce duos populos, ac propterea arcta cognatione devinctos.

ADVEHITVR TEVCROS. Nova locutio; pro eo quod eſt, vehitur ad Teucros; ſive in Teucriam. At regio illa per id tempus eo nomine haudquaquam appellata fuit. Dardanus enim multo ante è Samothracia in Phrygiam venit, oppidumque Dardaniam condidit, atque ibi fato obiit. Sepulchrum ejus ſitum fuit circa Trojam, in ditione Dardaniæ. Poſtea Dardania, Ilium & Troja, in unam urbem coiverunt. HORTENS.

Vobis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maja
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Majam (auditis ſi quicquam credimus) Atlas,
Idem Atlas generat, cœli qui ſydera tollit.
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.
His fretus, non legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi: meme ipſe, meumque
Object caput, & ſupplex ad limina veni.

SERVII.

MERCVRIVS PATER EST. Mercurius Iovis & Majæ, quæ eſt una de Plejadibus, filius, auctor eloquentiæ & liræ, internuntius deorum. Iſte etiam palæſtræ inventor, hoc modo eſſe narratur: Choricus rex quidam Arcadiæ filios habuit Plexippum & Enetum & Paleſtram filiam: Sed juvenes cum caſu inter ſe haberent certamen, impreſſione & niſu corporum invenerunt luctamina, qui cum hoc patre præſente facerent, & illa re nova delectaretur, ex ea re ludus factus eſt, quam rem Paleſtra ſoror juvenum, Mercurio amanti ſe prodidit, qui cum rem novam vidiſſet, pleniorem de induſtria artem homines docuit: hoc ſeni juvenes à ſorore proditum nuntiant, ille iratus eſt potius filiis, quod non tanquam furem Mercurium inſequerentur, quem cum illi in monte dormientem inveniſſent, manus ei amputaverunt: unde & ipſe Cyllenius & mons dicuntur. Namque Græce κυλλοὺς, aliqua mutilatos parte corporis dicunt, unde etiam hermas vocamus, quoſdam ſtimulos in modum ſignorum ſine manibus: Mercurius vero Iovi conqueſtus Choricum eviſceratum in folliculum redigi fecit, amatam vero ſuam Paleſtram remuneratus, omne luctamen quod corpore conficitur palæſtram vocari fecit. Alii Mercurium quaſi medicurrium à Latinis dictum volunt, quod inter cœlum & inferos ſemper incurrat: hic etiam mercimonii deus eſt. Quidam hunc in petaſo & in pedibus pinnas habere volunt propter orationis, cujus auctor eſt, velocitatem, Caduceum illi ideo adſignatur, quod fide media hoſtes in amicitiam conducat, quæ virga ideo ſerpentibus inligata eſt, ut ſicut illi obliti veneni ſui in ſe coëunt, ita hoſtes contemptis & depoſitis inimicitiis in amicitiam revertantur. CANDIDA MAIA. Splendidior enim eſt Maja inter Plejadas, quæ eſt una de Atlantibus, id eſt Plejadibus. Non ergo candida, pulcra, ut *candida Dido*. Meminit autem Majam Atlantidem eſſe, ut, *Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur*, &, *multi ante occaſum Maiæ cœpere*, cum vellet per Majam etiam cæteras Atlantis filias intelligi.

CYLLENE. Mons eſt Arcadiæ, ubi Maja Mercurium eſt enixa. FVDIT autem non injurioſe dictum eſt. Vt in Piſonem, *Qui te belluam ex utero, non hominem fudit*. Sed celeritatem parientis oſtendit: quod infantibus dicitur omen felicitatis adferre. Spectat etiam ad rationem phyſicam. Nam celer eſt ubique Mercurius, ut diximus ſupra. Ideo dicit eum etiam in ortu fuiſſe velocem.

GENVS AMBORVM. Aut meum aut tuum, aut Trojanorum & Arcadum: ergo *amborum*, poteſt utrorumque accipi.

NEQVE PRIMA PER ARTEM TENTAMENTA TVI PEPIGI. Cum nullo ante pactus ſum, ut te aut per artem aliquam, aut per legatos probarem: ſed intrepidum me tibi commiſi.

TENTAMENTA PEPIGI. Experimenta pactus ſum: Nam geminus eſt hic præteritus ab eo quod eſt paciſcor: facit enim & pepigi & pactus ſum, ſicut placeo & placui & placitus ſum. Pago enim, unde multi venire volunt pepigi, nuſquam eſt lectum. Et altera eſt expoſitio, non tentavi te quibuſdam pactionibus, quibus crederem tuto ad te venturum, ut hæc fuerit ars tentantis, aut non legatos, tale eſt quemadmodum in oratione ab alio in aliud initium tranſitur, ut, *Me me adſum qui feci*. Et non reſpondetur propoſitis, ergo illud refertur: Non legatos miſi aut tale aliquid quod ſententiam compleat.

DONATI.

IDEM ATLAS. Ne ſimilitudine nominis falſo id uſurpare videretur.

OBIECI. Cum petiturus eſſem, quæ etiam tibi ſalutaria eſſent non expavi. Nam cum gente tibi inimica & crudeli bellum gero: & dicendo, *unam gentem*, extenuat timorem belli.

VARIORVM.

NEC PER ARTEM TENTAMENTA TVI PEPIGI. Credo alluſiſſe Maronem ad bolidum demiſſiones aut ſpecilla chirurgica, quibus artifices vulnera explorant; aut etiam ad inſtrumenta quibus putearii & aquileges terræ naturam periclitantur, eam figentes, & depactis præacutis ferreis, ferratiſve obeliſcis, qualitates ejus experiuntur: tuente hanc meam opinionem verbo ipſo *pangere*, quod eſt πηγνύειν & figere: ita ut Æneas dicat, nulla ſe περιπαρασκευῇ uti voluiſſe, antequam in colloquium veniret cum Euandro, nec ulla ejus tentamenta, βασάνοις pepigiſſe: id eſt, nullis eum ſpecillis defigere; hoc eſt explorare voluiſſe, ſed ſincere & recta eum aggredi. Quamvis ſint, qui *Pangere tentamenta* accipiant, pro componere & ſtruere; ut pangere verſus & vites. GERM.

NEQVE PRIMA PER ARTEM, &c. Nec ſententiam tuam aliqua artis calliditate elicui. DONATVS.

Gens

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub juga mittant;
Et mare, quod ſupra, teneant, quodque alluit infra.
Accipe, daque fidem. ſunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi, & rebus ſpectata juventus.
Dixerat Æneas: ille os, oculoſque loquentis
Iamdudum, & totum luſtrabat lumine corpus.
Tunc ſic pauca refert: ut te fortiſſime Teucrûm
Accipio, agnoſcoque libens! ut verba parentis,
Et vocem Anchiſæ magni, vultumque recordor!
Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis
Laomedontiadem Priamum, Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos inviſere fines.

SERVII.

GENS EADEM, QVÆ TE. Sic agit, ut & ipſe præſtare videatur. Nam & ſupra ait, *Socia arma rogantes.* Et argute inſeruit EADEM, nec addidit NOS. DAVNIA. Rutula à Dauno. CRVDELI BELLO. Supra, *Bello profugos egere ſuperbo.*

NIHIL ABFORE CREDVNT. Sibi obfuturum nihil arbitrantur.

QVIN OMNEM. Vt non omnem, & bene *omnem* ait, ne non ſolum Euandrum contemnere viderentur. PENITVS SVA SVB IVGA. Vtrum penitus ſub juga mittant, an omnem penitus Heſperiam?

QVOD SVPRA TENEANT. Hadriaticum dicit. QVODQVE ALLVIT INFRA. Tyrrhenum dicit, omne enim mare quod à Sicilia uſque ad Hiſpaniam tendit *inferum* appellatur, ideo quod Sol ibi ad inferiores cœli partes delapſus occidat.

ACCIPE DAQVE FIDEM. Ab utili agit. Et hoc eſt quod ait in decimo, *Humanis quæ ſit fiducia rebus.*

SVNT NOBIS FORTIA BELLO PECTORA. Iterum ſic laudat juventutem ſuam, quaſi præſtet auxilium.

REBVS SPECTATA IVVENTVS. Experimentis probata, decennali ſcilicet prælio. Et bene promiſſionem rebus confirmat & teſtimoniis, quæ eſt verbis invalida.

ILLE OS, OCVLOSQVE LOQVENTIS. Suffecerat ad recordationem Anchiſæ vultum agnoviſſe; addidit, *Et totum luſtrabat lumine corpus*, quod ſine dubio non vacat. Nam quia Æneas in virtute ſua, multa prædixerat, orationem ejus voluit æſtimare de corpore, & poſtquam fides facta eſt, inde cæpit, *Vt te fortiſſime Teucrum accipio*

TOTVM LVSTRABAT LVMINE CORPVS. Paterna in eo lineamenta cognoſcens. LVMINE. Pro luminibus: id eſt oculis. PAVCA REFERT. Non pauca, ſed paucis: id eſt breviter. Hoc vult dicere, multa eum dixiſſe, ſed paucis. VT TE. Quemadmodum: *Vt te fortiſſime Teucrum.* Ad *Optime Grajugenum*, reddidit, *Fortiſſime Teucrum.*

AGNOSCOQVE LIBENS. Poſtquam probavit ex habitu corporis vera eſſe quæ dicebat Æneas, per Anchiſen eum laudat adulatione depoſita. Sane inter agnoſco & cognoſco, ſuperfluo quidam volunt facere diſcretionem, ut cognoſcamus novos, agnoſcamus antiquos: ſed hæc à poëtis metri neceſſitate variantur. Nam *agnoſco* propter Synalœpham dixit.

VOCEM ANCHISÆ MAGNI. Mire quod non fecit Ænean dicentem, qui ſcit Euandrum cognoſcentem.

HESIONES VISENTEM REGNA SORORIS. Commemorationi neceſſitudinis reddit commemorationem hoſpitii. Sane fabula de Heſione & nota eſt, & aliquot locis expoſita; quis enim neſcit à Laomedonte mercedem Neptuno & Apollini ob muros Trojæ fabricatos negatam, cumque incurſu maris civitas vexaretur, coactum Laomedontem filiam Heſionam ceto objicere, eamque ab Hercule liberatam, everſa Troja & occiſo Laomedonte, propter negatum præmium, Telamoni in matrimonium datam, quæ cauſſa fecit, ut Priamus ad viſenda ſororis regna proficiſcens cum Salamina tenderet, & iter per Arcadiam faceret, & tunc ab Euandro eſſet ſuſceptus Anchiſes. VISENTEM REGNA. Videre cupientem.

PROTINVS. Vno eodemque tempore: hoc eſt dum pergit, vidit Arcadiam. Nam non poſſumus ſimul intelligere: Cum Salamina inſula ſit, Arcadia in continenti.

DONATI.

ACCIPE DAQ. FIDEM. Sume auxilium & da.

FORTIA PECTORA & ANIMI. Nam in bello animi fortitudo & corporis robur requiritur. SPECTATA. De qua jam factum eſt periculum.

VARIORVM.

ACCIPE DAQVE FIDEM. Macrob. lib. 6. c. 1. Saturnal.

Tum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum mihi prima genas veſtibat flore juventa:
Mirabarque duces Teucros, mirabai & ipſum
Laomedontiaden: ſed cunctis altior ibat
Anchiſes. mihi mens juvenili aɪdebat amore
Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.
Acceſſi, & cupidus Pheneï ſub mœnia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram, Lyciaſque ſagittas,
Diſcedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
Frenaque bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.
Ergo & quam petitis, juncta eſt mihi fœdere dextra:
Et lux cum primum terris ſe craſtina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibuſque juvabo.
Interea ſacra hæc (quando huc veniſtis amici)
Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
Nobiſcum, & jam nunc ſociorum aſſueſcite menſis.

SERVII.

MIRABARQVE DVCES TEVCROS. Hos laudat: quo melior ſit ille quem præfert.

CVNCTIS ALTIOR. Non ſolum ad ſtaturam, ſed ad omnia.

IVVENILI ARDEBAT AMORE. Ineſt enim juvenibus ſtrenuis, ſtudium adquirendarum amicitiarum. Horatius, *Animuſque virilis Quærit opes & amicitias.*

CVPIDVS. ἐπιθυμῶν. PHENEI SVB MOENIA. Oppidi Arcadiæ. Homerus οἵ Φενεόν τ' ἐνέμοντο, καὶ ὀρχομενὸν πολύμηλον. Nec nos debet movere, quod cum Euander de Palanteo ſic dixit, *Phenei ſub mœnia*: cum ſciamus poëtas vicinas omnes pro una habere civitates: ſicut de Didone facit, quam nonnunquam Tyriam, aliquotiens Sidoniam vocat.

ILLE MIHI INSIGNEM PHARETRAM. Ius hoſpitii habet inter ſe remunerationem: ſed verecunde tacet Euander de ſuis muneribus. LYCIASQVE SAGITTAS. Enumerando ſingula, efficit ne communia & ficta videantur.

AVRO DEDIT INTERTEXTAM. Legitur & INTERTEXTO. Et figurate dictum eſt, intertextum aurum habentem.

FRENAQVE BINA. Poëtice: Nam duo debuit dicere. Bina enim ſecundum Ciceronem non dicuntur, niſi de his quæ ſunt numeri tantum pluralis. Nam Cicero per epiſtolam culpat filium dicens, male eum dixiſſe, *Direxi litteras duas*: cum literæ quotiens epiſtolam ſignificant, numeri tantum pluralis ſint. Contra, epiſtolas binas non dicimus, ſed duas.

IVNCTA EST MIHI FOEDERE DEXTRA. Antiquis amicitiis per Anchiſæ hoſpitium.

AVXILIO LÆTOS DIMITTAM. Hæc ſunt pauca quibus auxilium pollicetur. OPIBVS. Id eſt militibus, *Opes* antiqui vocabant milites.

QVANDO HVC VEN. AM. Siquidem amici veniſtis. Extraneos enim ad ſacra non licebat adhibere. Hos autem adhibet ad ſacra, quaſi antiquis junctos amicitiis. Vnde infert, *Et jam nnnc ſociorum aſſueſcite menſis*.

ANNVA QVÆ DIFFERRE NEFAS. Anniverſaria ſacrificia id eſt ſolennia, ideo non differuntur, quia nec iterari poſſunt. Solenne autem hoc eſſe ipſe ait, *Forte die ſolennem illo rex Arcas honorem*. Nam calendaria ſi qua fuerint ratione dilata, poſſunt repeti: nec piaculum eorum intermiſſione committitur. Sane hoc ſacrum pollutum vocatur, quod populo annis ſingulis luitur. FAVENTES. Vt in ſacris, *Favete linguis, favete vocibus.*

ET IAM NVNC. Ordo eſt, & jam ſociorum.

DONATI.

INSIGNEM PHARETRAM. Mire munera exornat, ne videantur levia.

VARIORVM.

GENAS VESTIBAT. Hinc veſtis pro pube. Vnde veſticeps, pubes; & inveſticeps, impubes. Inveſtis quoque puer, imberbis Palladio. *lanuginem*, autem ipſam, *florem* Virgilius appellat. *Veſtibat* vero pro veſtiebat; nam Poëtæ metri gratia plerumque vocalem *e* abjiciunt. ERYTHRÆVS.

SED CVNCTIS ALTIOR IBAT. Imitatur Maro receptam inter mortales opinionem de Heroibus, quos non ſolum animi dotibus, ſed & corporis magnitudine & præſtantia cæteros homines ſuperare, perſuaſit ſibi jam olim, boni, ſimpliciorisque ſæculi ſanctimonia; ut quæ ex illis inſignibus, virtutibuſque imperia, magiſtratuſque decerneret, Indorum potiſſimum atque Æthiopum exemplo, qui proceritati corporis, liberalitatique & dignitati vultus, regna deferre ſolerent. GERMAN.

ALTIOR IBAT ANCHISES. Dignitatem perſonæ pulchritudo habet. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hæc ubi dicta, dapes jubet & ſublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipſe ſedili:
Præcipuumque thoro, & villoſi pelle leonis
Accipit Ænean, ſolioque invitat acerno.
Tunc lecti juvenes certatim aræque ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantque caniſtris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque miniſtrant.
Veſcitur Æneas, ſimul & Trojana juventus,
Perpetui tergo bovis, & luſtralibus extis.
Poſtquam exempta fames, & amor compreſſus edendi,
Rex Euandrus ait: Non hæc ſolennia nobis,

SERVII.

DAPES. Epulæ deorum propriæ, ut Iovis cœna. SVBLATA REPONI POCVLA. Quoniam metu reliquerant menſas, ideo ait *reponi*. GRAMINEO. Hic de gramine facto: alibi *Gramineo*, pro graminoſo, ut *Gramineo ripæ religavit ab aggere claſſem.*

SEDILI. Bene *ſedili*. Nam in templo Herculis lectiſternium eſſe non licebat. Quamvis apud veteres omnes ſedentes veſcerentur.

PRÆCIPVVM. Poteſt & præcipue accipi. VILLOSI PELLE LEONIS ACCIPIT ÆNEAM. Aut ſuſcipit ad ſedendum: aut paſcit, ut, *Illos porticibus rex accipiebat in amplis.* Torum autem herbarum ſuper ſolium fuiſſe intelligamus, ne ſit ſedili contrarium. Congrue autem de leonis pelle dicitur coopertum, quia nihil oportunius in Herculis feſto.

TVM LECTI IVVENES. Non vacat LECTI. In ſacris enim Herculis nec ſervi intererant, nec liberti: adeo ut Appius qui ſacra hæc tranſtulit in libertos, vel ut quidam volunt in ſervos publicos, & caruerit oculis, & intra annum omnem familiam perdiderit Pinariorum. INVITAT ET ACCIPIT. Verba hoſpitalia. CERTATIM. Id eſt ſtudioſe. ARÆQVE SACERDOS. Maximæ ſcilicet. Nondum enim templum Herculis fuerat: ſed ara tantummodo, quam *maximam* dicit ex magnitudine fabricæ.

LABORATÆ CERERIS. Quæ eget laboris: ut, *Mox & frumentis labor additus, ut mala culmos Eſſet rubigo.* Glandes enim ſine ullo labore naſcuntur.

PERPETVI TERGO BOVIS. Aut ſecundum Homerum intelligendum, qui dicit carnes dorſi apponi ſolitas honorabilioribus, ut ſit ſenſus talis, Poſuit ante eos magni bovis carnes eas, quæ apud majores in honore fuerunt. Aut re vera *Perpetui*. nam de hoc bove immolato Herculi, carnes carius vendebantur cauſſa religionis: & inde alter redimebatur, qui ex illius pretio comparatus quaſi perpetuus eſſe videbatur. TERGO autem poteſt à parte totum intelligi, quamvis alii dicant ideo *tergo bovis*, quod ad aram maximam aliquid ſervari de tauro nefas eſt * nam & corium illius mandunt. LVSTRALIBVS. Aut pinguibus. Moris enim fuerat completo luſtro pingues victimas offerre Cenſores. Aut certe de quinquennali bove, id eſt perfectæ ætatis. Nam Homerus dicit, πίονα πενταέτηρον, aut quia per quinquennium ipſis victimis urbs luſtrari ſolebat. Alii proprie *luſtralia* dicunt, quæ duabus manibus accepta in aram Pontifex vel Cenſor imponit, quæ non proſecantur.

POSTQVAM EXEMPTA FAMES, ET AMOR COMPRESSVS EDENDI. Poſtquam & neceſſitati ſatis factum eſt, & voluptati.

REX EVANDRVS. Aut non ſervavit nominis declinationem, nam Euander facit ſicut ipſe alibi, *Pallas Euander in ipſis*, aut Græce declinavit, ὁ Εὔανδρος. NON HÆC SOLENNIA. Variat in uno pronomine. *Non hæc ſolennia nobis, Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram.*

DONATI.

SVBLATA. Aut metus cauſa, aut ſatietate interveniente.

SEDILI. Nam mos fuit non accumbendi, ſed ſedendi in his ſacris. unde in 7. *Hæc ſacris ſedes epulis.*

LEONIS. Quod conveniebat Herculis ſacris.

VISCERA. Nulla erat ambitio in eſcis: caro portabatur copioſa, ſed bubula. Male autem acceptus fuiſſet ſi tollatur ſacrorum religio.

POSTQVAM EXEMPTA FAMES. Non libenter audiuntur ſermones, niſi venter ſatur ſit.

VARIORVM.

HÆC VBI DICTA DAPES. Mirandam fuiſſe Virgilii circa hæc ſacra doctrinam, Macrob. lib. 3. cap. 6. Saturn.

ACCIPIT ÆNEAM. Homer. Iliad. η. νώτοισι δ' Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν. Proverb. *Tanquam heroes in clypeo excipere.* Cælius lib. 14. cap. 47. HARTVNG.

VESCITVR ÆNEAS. Macrob. lib. 5. cap. 8. Sat. ex Hom.

PERPETVI TERGO BOVIS. Quod eſt totius bovis. Turneb. lib. 24. cap. 40. & lib. 7. cap. 13. Macrob lib. 5. cap. 8.

POSTQVAM EXEMPTA FAMES. Proverb. *Non interpellandus famelicus.* HART.

LVSTRALIBVS EXTIS. Qualia ſint exta, Turneb. lib. 7. cap. 5. & cap. 13. & lib. 15. cap. 7.

Has

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
Vana ſuperſtitio veterumve ignara deorum
Impoſuit. ſævis, hoſpes Trojane, periclis
Servati facimus: meritoſque novamus honores.
Iam primum ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem:
Diſiectæ procul ut moles, deſertaque montis
Stat domus, & ſcopuli ingentem traxere ruinam.
Hic ſpelunca fuit, vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis Caci; facies quam dira tegebat,
Solis inacceſſam radiis, ſemperque recenti
Cæde tepebat humus, foribuſque affixa ſuperbis
Ora virûm triſti pendebant pallida tabo.
Huic monſtro Vulcanus erat pater; illius atros
Ore vomens ignes, magna ſe mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium adventumque dei. nam maximus ultor,

SERVII.

VANA SVPERSTITIO. Superſtitio eſt timor ſuperfluus & delirus. Aut ab aniculis dicta ſuperſtitio, quia multæ ſuperſtites per ætatem delirant, & ſtultæ ſunt. Aut ſecundum Lucretium, *Superſtitio eſt ſuperſtantium rerum*, id eſt cœleſtium & divinarum, id eſt quæ ſuper nos ſtant, inanis & ſuperfluus timor. VETERVMVE IGNARA DEORVM. Duo dicit, Non ideo Herculem colimus aut quia omnem religionem veram putamus, aut quia deos ignoramus antiquos. Cautum enim fuerat, & apud Athenienſes & apud Romanos, ne quis novas introduceret religiones. Vnde & Socrates damnatus eſt: & Chaldæi vel Iudæi ſunt urbe depulſi. Sane quidam veteres deos Novenſiles dicunt, quibus merita virtutis dederint numinis dignitatem, Ergo ideo *vana,* quia ſuperſtitio ignara deorum.

NOVAMVS HONORES. Detraxit RE, nam *renovamus* debuit dicere. quam particulam alibi addit: ut, *Fata renarrabat divûm.* Aliter in quarto, *Tecta novantem*, dixit. Quidam intelligunt proprie eſſe *novare*, replicando vetera quandam facere novitatem, ac per hoc excludere vetuſtatis injuriam.

SVSPENSAM HANC ASPICE RVPEM. Cacus ſecundum fabulas, Vulcani filius fuit: ore ignem ac fumum vomens, qui vicina omnia populabatur. Veritas tamen ſecundum Philologos & hiſtoricos hoc habet, hunc fuiſſe Euandri nequiſſimum ſervum ac furem. Novimus autem malum à Græcis κακὸν dici: quem ita illo tempore Arcades appellabant. poſtea tranſlato accentu Cacus dictus eſt: ut Helene Helena. Ignem autem dictus eſt vomere, quod agros igne populabatur. Hunc ſoror ſua ejuſdem nominis prodidit. Vnde etiam ſacellum meruit, in quo ei pervigili igne ſicut Veſtæ ſacrificabatur. SVSPENSAM RVPEM. Quaſi jam jamque lapſuram.

RECESSV. A veſtigiis ſcilicet hominum.

SEMIHOMINIS. Hoc eſt feritate corrupti. FACIES. Pro univerſus viſus.

INACCESSAM. Participium ſine verbi origine. Accedor enim non dicimus: ſed tale eſt, ut placita, nupta, triumphata, regnata. Et quæritur quis hoc ante Virgilium dixerit. ORA VIRVM. Hoc eſt capita.

HVIC MONSTRO. Bene mutavit caſum in quo inerat turpis ſignificatio verbi, ne diceret huic Caco.

ET NOBIS. Sicut multis, quibus Hercules profuit monſtra purgando. ÆTAS. Beneficium temporis: ut, *Volvenda dies en attulit ultro.*

AVXILIVM ADVENTVMQVE DEI. Hyſteroproteron. ante enim *adventum*, ſic *auxilium* debuit dicere. MAXIMVS VLTOR. Non tantum noſter: ſed omnium terrarum.

DONATI.

HAS DAPES. Dum originem ſacrorum narrat, epulas etiam excuſat.

VARIORVM.

HANC TANTI NVMINIS ARAM. Maximam, ſub divo. Eſtque egregia amplificatio narrationis inſtitutæ ab hiſtoria & origine ſacrorum Herculis. Reddit attentum Ænean ad narrationem, à ſingulari origione præſentium ſacrorum ac propulſato periculo. Quare à Græcis ἀλεξίκακος Hercules fuit appellatus. HORTENS.

SERVATI FACIMVS. Verbum FACIMVS ad ſolemnia & dapes referendum eſt, hoc ſenſu: Iſta ſolemnia & has dapes obimus, dum ſalutis adeptæ à latrone ſæviſſimo anniverſariam memoriam celebramus. Quid ſi exponamus *facimus*, ſacrificamus cum ſequatur velut per ἐπεξήγησιν, *meritoſque novamus honores?* PONTAN.

ORA VIRVM TRISTI. Atteſtatio rei viſæ, pathos movet. Macrob. lib. 4. cap. 6. Saturn.

Tergemini nece Geryonis ſpoliiſque ſuperbus
Alcides aderat: tauroſque hàc victor agebat
Ingentes, vallemque boves amnemque tenebant.
At furiis Caci mens effera, ne quid inauſum,
Aut intentatum, ſceleriſve dolive fuiſſet;
Quattuor à ſtabulis præſtanti corpore tauros
Avertit, totidem forma ſuperante juvencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Cauda in ſpeluncam tractos, verſiſque viarum
Indiciis raptos, ſaxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
Interea, cum jam ſtabulis ſaturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet:
Diſceſſu mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vaſtoque ſub antro

SERVII.

TERGEMINI NECE GERYONIS. Hæc fabula dicta eſt illo loco, *Poſtquam Laurentia victor Geryone extincto Tyrinthius attigit arva.* SPOLIISQVE SVPERBVS. Atqui boves abduxerat: ſed *ſpolium* eſt quicquid de hoſtibus tollitur, ut, *Addit equos & tela quibus ſpoliaverat hoſtem.* Item, *Poſtquam illum vita victor ſpoliavit Achilles.* Sane aliter ſupra, *foribuſque ſuperbis.*

VICTOR. Perpetuo epitheto Herculis uſus eſt, quia omnia animalia vicit, quod in ſequentibus plenius dicetur. Sane de Caco interempto ab Hercule, tam Græci quam Romani conſentiunt. Solus Verrius Flaccus dicit, Garanum fuiſſe paſtorem magnarum virium qui Cacum adflixit, omnes autem magnarum virium apud veteres Hercules dictos.

AT FVRIS CACI MENS. Pro ingenti ſcelere, *furis* nomen poſuit. Capitale enim crimen apud majores fuit ante pœnam quadrupli. Sed hic quidam ab Euandro tanquam in degeneris fraude *furem* appellatum volunt.

AVERTIT. Erat proprium ABEGIT: ſed reſpexit, ad prædam quæ averti dicitur. ut, *Raptas ad littora avertere prædas.* ATQVE HOS. Quotiens maſculinum & fœmininum junguntur, hæc diſciplina eſt, ut etiam ſi poſterius eſt fœmininum, maſculino reſpondeamus. PEDIBVS RECTIS. Pro pedum rectorum, dativus pro genitivo.

VERSISQVE VIARVM INDICIIS. Hoc eſt veſtigiis, quod averſi trahebantur: id eſt contra naturam iniicientibus errorem indiciis. Ipſa (inquit) decipiebant indicia, quæ indicare conſueverunt. Nam indicium ab indicando nomen accepit.

SIGNA. Et hic ſigna pro veſtigiis.

OMNE QVERELIS IMPLERI NEMVS. Non ut multi dicunt, quia conſortes perdiderant: ſed quia avellebantur à paſcuis. Inſita enim eſt bobus aviditas edendi. Vnde eſt, *Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci*; vel certe propter ſtabulorum mutationem.

IMPLERI NEMVS. Pro impletur & relinquiquitur, Infinitum pro indicativo. ET COLLES CLAMORE RELINQVI. Cum clamore: ut, *Et templum clamore petebant*; & *Atque Ixionei vento rota conſtitit orbis*, id eſt cum vento. Et hoc eſt melius. Nam multi dicunt, Relinquebantur colles etiam à clamore: hoc eſt tantum receſſerant à collibus boves, ut nec echo reſultaret, ſcilicet ad colles jam clamore non perveniente. quod non procedit: quia hoc ſenſu illud excluditur, REDDIDIT VNA BOVM VOCEM. Si enim tam longe fuerunt, ut nulla ratione recedentium boum mugitus colles derelictos feriret: quemadmodum incluſi bovis eſt clamor auditus ab Hercule? Alii ita in quid imago vocis evadens, tanquam relictis collibus inauditur *

REDDIDIT. Quaſi inclamata. VNA BOVM. Figura Græca, μία τῶν βοῶν.

DONATI.

DISCESSV MVGIRE BOVES. Nam & bruta quædam, familiaritatis affectum habent.

REDDIDIT VNA BOVM VOCEM. Nam & bruta ſua voce affectum exprimunt: unde & in tertio dixit: *Qui volucrum linguas ſentis.*

VARIORVM.

TERGEMINI NECE GERYONIS. Geryo, ſeu Geryones Chryſaoris Iberiæ regis filius; *trigeminus* & *triceps* ideo à Poëtis dictus eſt, quia tres fratres erant, viribus corporis præſtantes. PONT.

FORMA SVPERANTE IVVENCAS. De proceritate vel fortitudine. Turneb. lib. 23. cap. 25.

Mu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Mugiit, & Caci ſpem cuſtodita fefellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarſerat atro
Felle dolor. rapit arma manu, nodiſque gravatum
Robur, & aërii curſu petit ardua montis.
Tum primum noſtri Cacum vidêre timentem,
Turbatumque oculis: fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamque petit: pedibus timor addidit alas.
Vt ſeſe incluſit, ruptiſque immane catenis
Dejecit ſaxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat, fultoſque emuniit obice poſtes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat & illuc;
Dentibus infrendens, ter totum fervidus ira
Luſtrat Aventini montem: ter ſaxea tentat
Limina nequicquam: ter feſſus valle reſedit.

SERVII.

MVGIIT. More ſuo, pro mugivit: ut, *Audiit & Triviæ longe lacus.* CVSTODITA FEFELLIT. Id eſt, dum cuſtodiretur fefellit.

EXARSERAT. Pro exarſit. ATRO FELLE DOLOR. Quo iraſcimur ſecundum Phyſicos, ut ſplene ridemus. Perſius, *Sed ſum petulanti ſplene cachinno.*

RAPIT ARMA MANV, NODISQVE GRAVATVM ROBVR. Duo dixit, ſagittas & clavam. & non vacat QVE. Nam ſi *armorum*, Epexegeſis eſt: NODISQVE GRAVATVM ROBVR, *vacat* QVE. Gravatum autem, pro GRAVE poſuit. Nam *grave* eſt per naturam ponderoſum: *gravatum*, quod oneratur extrinſecus. Sed quidam melius gravatum, quam grave dictum volunt, quaſi extrinſecus nodi ſint additi.

TVM PRIMVM. Id eſt primo Herculis beneficio.

TVRBATVMQVE OCVLIS. Ea parte turbatum, quæ proditrix mentis eſt. *Alii* OCVLI legunt, & accipiunt à ſuperioribus, videre turbatum oculi. ILICET. Poteſt *ilicet* accipi pro igitur, aut continuo.

ARTE PATERNA. Perſeverat in fabula. Sane aliter ferro, aliter arte.

EMVNIIT. Yſteroproteron, fulſit ut muniti eſſent & aliter. Sicut *emuniit* & *mugiit*, pro mugivit & emunivit. OBICE POSTES. Hanc obicem dicimus, ut, *Ecce maris magna claudit nos obice pontus.* Dubitant enim nonnulli utrum maſculinum ſit.

TIRYNTHIVS. A Tirynthia ubi natus eſt civitate, ut diximus ſupra, & eſt verſus hypermetrus.

DENTIBVS INFRENDENS. Proprie *infrendens* eſt inter ſe comprimens dentes, nam & *frendere* ſignificat dentibus frangere, unde & nefrendes infantes, quia nondum habent dentes, & Varro frenos hinc putat dictos: *frendere* ergo quomodo frangere, Vt freſa faba, fracta.

AVENTINI MONTEM. Vt fontem Timavi, Buthroti urbem.

TER FESSVS VALLE RESEDIT. Egens conſilii. Saluſtius, *Feſſus in Pamphiliam ſe receperat.* Nam corpore fatigatum dicimus, animo vero feſſum: quamvis hoc ſæpe confundit auctoritas. Sane quidam ſic diſtinguunt, *Ter ſaxea tentat limina*, & ſubjungunt, *nequicquam ter*, *ac* poſt, *feſſus valle reſedit*, ut ſemel ſederit.

DONATI.

CVSTODITA. Nihil profuit cuſtodia& aſtutia.

RAPIT. Et non cœpit: nec paſſibus, ſed curſu magis injuriam quam damnum dolens;

TIMENTEM. Hoc tria ſigna oſtendunt: Oculi, qui omnes animi motus indicant. Curſus celerior ſolito: & in ſpeluncam, non in loca aperta ſe contulit.

RVPTIS. Nam celeritas ſolvere prohibuit.

VARIORVM.

EXARSERAT ATRO FELLE D. Ioach. Camerarius problem. 8. Dec. 2.

NODISQVE GRAVATVM ROBVR. Deſcriptio accidentalis clavæ. Theocritus in Heraclidis; βάκτρον αὐτόφλοιον. HART.

TVM PRIMVM NOSTRI CACVM VIDERE TIMENTEM. Subtiliter hic Poëta, in colloquio Regis Euandri cum Ænea, expoſitioneque fabulæ Herculis; cum feritatem Caci atque audaciam demonſtrare vellet, deique illius impetum in maximum furem, cognita illius injuria, id tum contigiſſe dixit, quod nunquam antea viſum fuerat, ut immanis ſcilicet illa bellua timeret, ac timoris ſui certa etiam ſigna vultu oſtenderet. VICTORIVS.

PEDIBVS TIMOR ADDIDIT ALAS. Eraſmus hunc verſiculum. Ovidio tribuit. D. Ioach. Camerarium vide, in erratis. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Stabat acuta ſilex, præciſis undique ſaxis,
Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona jugo lævum incumbebat ad amnem,
Dexter in adverſum nitens concuſſit, & imis
Avulſam ſolvit radicibus: inde repente
Impulit: impulſu quo maximus inſonat æther,
Diſſultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At ſpecus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & umbroſæ penitus patuere cavernæ:
Non ſecus, ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes, & regna recludat
Pallida, diis inviſa, ſuperque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repente,
Incluſumque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem,
Deſuper Alcides telis premit: omniaque arma
Advocat, & ramis, vaſtiſque molaribus inſtat.
Ille autem (neque enim fuga jam ſuper ulla pericli eſt)

S E R V I I.

STABAT ACVTA SILEX. Pene omnes hunc ſilicem dixerunt. Nam & Varro & Lucretius ita dixerunt. Tanta tamen eſt Virgilii auctoritas, ut perſuadeat nobis etiam hanc ſilicem dici. DIRARVM VOLVCRVM. Modo *dirarum*, non mali ominis dicit, ut ſunt bubones: ſed quæ humanis cadaveribus veſcebantur. Dixit enim, *Foribuſque adfixa ſuperbis Ora virum, triſti pendebant pallida tabo.*

DEXTER. Hoc eſt à dextra parte conſiſtens. CONCVSSIT. Solvit, impulit. Satis ſignatis uſus eſt verbis.

REFLVITQVE EXTERRITVS AMNIS. Rem naturæ vertit in fabulam, cum ruina rupis in ſe recurrere neceſſe ſit impetum fluminis.

INGENS REGIA. Regia, ſicut Cacus putabat: Sic eſt & illud dictum, *Illa ſe jactet in aula Æolus.*

PENITVS PATVERE. Admiſſum lumen eſt uſque ad ſecreta ſpeluncæ. Cavernas autem ſpeluncæ per Tapinoſim dixit. Sane veteres loca concava, vel ſi quid incurvum fuiſſet, *cavernas* appellabant.

SI QVA VI. Terræ hiatus non niſi ex terræ motu fit, qui quoniam aut motu aquæ inferioris naſcitur, aut crebris tonitribus, aut de concavis terris erumpentibus ventis: ideo ait *Si qua vi.* Quod autem dicit, *Infernas reſeret ſedes*: notandum eſt etiam de impoſſibilibus fieri poſſe comparationem.

DIIS INVISA. Superis ſcilicet.

TREPIDENT IMMISSO LVMINE. Lucanus, *Et ſubito periere die.*

INSVETA RVDENT. Clamantem. Abuſive dictum eſt, ſicut ſupra de leonibus: *Et ſera ſub nocte rudentum.* Nam *rudere* proprie aſinorum eſt. Perſius, *Findor ut Arcadiæ pecuaria rudere dicas.* Aut ideo *rudentem*, quia ſupra ait, ſemihominis Caci.

TELIS PREMIT. Omne quod jaci poteſt *telum* vocatur: dictum ἀπὸ τοῦ τηλόθεν. Vnde addidit, *Omniaque arma Advocat.*

MOLARIBVS. Aſperrimis ſaxis, non unde molæ fiunt. & ſecundum Homerum dixit: μυλοειδέϊ πέτρῳ. Aut certe magnis & molis convenientibus.

D O N A T I.

STABAT ACVTA SILEX. Non ſolum virtus, ſed etiam prudentia Herculis oſtenditur.

AT SPECVS. In hoc loco ſpelunca ſignificat longitudinem & interiores receſſus.

REGIA. Latitudinem. CAVERNÆ. Coarctas anguſtias. Fuit ſpelunca, ſed pro qualitate perſonæ dicta eſt regia. *Cavernas* autem dixit patuiſſe, id eſt, non ſolum latas partes ſed anguſtas. REGIA. Quia ibi tyrannidem agitaret.

V A R I O R V M.

STABAT ACVTA SILEX. Marlianus lib. 5. c. 3. de Vrb. R. antiq.

INFERNAS RESERAT SEDES. Macrob. lib 5. cap. 16. Saturn.

SEDES ET REGNA RECLVDAT. Homer. Iliad. 20. Macrob. lib. 5. cap. 16.

Fau-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Evomit, involvitque domum caligine cæca,
Proſpectum eripiens oculis: glomeratque ſub antro
Fumiferam noctem, commiſtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis; ſeque ipſe per ignem
Præcipiti jecit ſaltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens ſpecus æſtuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Eliſos oculos, & ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revulſis:
Abſtractæque boves, abjuratæque rapinæ
Cœlo oſtenduntur, pedibuſque informe cadaver
Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villoſaque ſetis
Pectora ſemiferi, atque extinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, lætique minores

SERVII.

FAVCIBVS INGENTEM FVMVM (MIRABILE DICTV. Conſuetudine ſua uſus eſt, ut cum aliquid contra naturam factum infert, prædicet unde incredibile videatur, ut *Naſcenti cui tres animas Feronia mater, Horrendum dictu dederat.* Et *mirabile dictu*, Parentheſis.

FVMIFERAM NOCTEM, non eſt noctis epitheton, ſed quam Cacus fumum evomens faciebat. COMMIXTIS IGNE TENEBRIS. Vtrumque enim evomebat.

NON TVLIT. Non ſuſtinuit. ANIMIS. Pro ira, unde iracundos dicimus animoſos. PER IGNEM. Per eam rem, unde ille ſperabat auxilium.

INCENDIA VANA. Vana quantum ad Herculem pertinet.

ANGIT INHÆRENS ELISOS OCVLOS, ET SICCVM SANGVINE GVTTVR. *Angit guttur*, bene dicimus: angit oculos, non procedit. Ergo *angit* ad unam rem pertinet. ut, *Diſce puer virtutem ex me, verumque laborem, Fortunam ex aliis.* Nam fortuna non diſcitur. Vnde multi ELIDENS legunt, & integer ſenſus eſt. Nam eliſos ſolœcophanes eſt: ut ſit ita, *Angit guttur, & eliſos oculos facit.*

ET SICCVM SANGVINE GVTTVR. Per hoc jam exanime cadaver oſtenditur.

ABIVRATÆQVE RAPINÆ. *Abjurare* eſt rem creditam negare perjurio: ſed hoc iſti loco non congruit. Vnde modo abjuratas rapinas contra jus retentas intelligamus. Alii *abjuratas*, abductas atque alieni juris factas, alii fraude & furto abductas tradunt.

INFORME CADAVER. *Informe*, magnum, cujus formam non ſit facile complecti: & cadaver eſt corpus nondum ſepultum: dictum cadaver, quod careat honore ſepulturæ.

NEQVEVNT EXPLERI CORDA TVENDO TERRIBILES OCVLOS. Non poterant homines videndo cadaver, ſua corda ſatiare. *Tuendo* autem pro intuendo. SEMIFERI. Bene *ſemiferi*, cum ſupra ſemihominis.

LÆTIQVE MINORES. Nove & ſatis licenter MINORES dixit, cum ab ipſo Euandro Herculem conſtet eſſe ſuſceptum: & *minores* non dicamus, niſi quotiens graduum deficit nomen, ut puta, filius, nepos, pronepos, abnepos. Vbi iſti gradus defecerint, merito jam dicimus *minores*: ſicut etiam *majores* dicimus poſt patris, avi, proavi, abavi, atavique vocabulum. Ergo *minores* accipimus pro deinceps, vel certe *minores*, cum quibus vivit, quia ipſum conſtat eſſe longævum, nam poſt ait, *O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos.*

VARIORVM.

SEQVE IPSE PER IGNEM, &c. Tanto ad ultionem fervore properans, Caci contempſit incendia, nam intrepidus ſe per ea jecit, nec ipſam loci altitudinem metuens. DONAT.

CORRIPIT IN NODVM. Id eſt conſtrictum tenet. Turneb. lib. 19. cap. 29. Videri poteſt fortaſſe alluſiſſe ad Herculanum nodum, qui & arctiſſimus erat, & ita nexus, ut ægre diſſolvi poſſet; ita ut proverbio locum dederit. GERMAN.

PEDIBVSQ. INFORME CADAVER. Proverb. *Pedibus trahere.* Homer. Iliad. χ. H.

EXTINCTOS FAVCIBVS IGNES. Non contemplabantur extinctos ignes: ſed cum terribiles oculos, trucem vultum intuerentur, etiam fauces illas mirabantur, è quibus paulo ante ignis prodierat. PONT.

LÆTIQVE MINORES. Alexand. lib. 2. c. 14. HARTVNG.

Ser-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Servavere diem; primuſque Potitius author,
Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri,
Hanc aram luco ſtatuit, quæ maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.
Quare agite, ô juvenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris:

SERVII.

PRIMVSQVE POTITIVS AVTHOR: ET DOMVS HERCVLEI CVSTOS PINARIA SACRI. Apud majores noſtros raro advenæ ſuſcipiebantur, niſi haberent jus hoſpitii. Incertum enim erat quo animo venirent. Vnde etiam Hercules primumab Euandro non eſt ſuſceptus: poſtea vero cum ſe & Iovis filium dixiſſet, & morte Caci virtutem ſuam probaſſet, & ſuſceptus, & pro numine habitus eſt. Denique ara eſt ei maxima conſecrata, quod Herculi Delphicus Apollo in Italia fore prædixerat. Cum ergo de ſuo armento ad ſua ſacrificia boves dediſſet, inventi ſunt duo ſenes, vel ut quidam tradunt ab Euandro dati Pinarius & Potitius: quibus qualiter ſe coli vellet, oſtendit: ſcilicet ut mane & veſpere ei ſacrificaretur. Perfecto itaque matutino ſacrificio, cum circa ſolis occaſum eſſent ſacra repetenda, Potitius prior advenit, Pinarius poſtea extis jam redditis. Vnde iratus Hercules, ſtatuit ut Pinariorum familia tantum miniſtra eſſet epulantibus Potitiis & complentibus ſacra. Vnde & Pinarii dicti ſunt ἀπὸ τῆς πείνας, id eſt à fame. Nam ſenem illum Pinarium conſtat alio nomine nuncupatum. Hinc eſt quod paulo poſt Potitii tantum facit commemorationem. Vt, *primuſque Potitius ibat*. Quod autem dicit, DOMVS HERCVLEI CVSTOS. Hoc eſt miniſtra, ut in undecimo, *At Triviæ cuſtos jam dudum in montibus Opis Alta ſedet*, id eſt miniſtra. Alii *cuſtos Pinaria ſacri* dicunt, quod cum ara maxima vicino incendio conflagraret, à Pinariis liberata ſit, & ideo *cuſtos ſacri*. Auctor vero Potitius quare? num quod ſine familia Potitiorum ſacra iſta non fiebant, donec illos Appius Clodius corrupit pecunia, ut ſervos publicos hoc ſacrum docerent, propter quod dicitur & ipſe mox cæcus factus, & Potitiorum familia intra breve tempus extincta. Quidam tradunt ideo *cuſtos*, quod Potitii ſacra publica ſervis publicis prodiderint, & quamvis tradatur eos ideo ad ſacra Herculis non admitti, quod ſerius venerint, & ideo *cuſtos*, quoniam nec prodendi habuerint facultatem, & id quaſi religioſe dictum eſt, quod ignorantiæ eventus attulerat, tamen habent Ciceronem auctorem, qui in De domo ſua, Pinarium Nattam appellans ſic dicit, *Quem ego tamen credo ſic eſt ortus ab illis, quos memoriæ proditum eſt ab ipſo Hercule perfuncto laboribus ſacra didiciſſe.* Quidam etiam tradunt ideo Potitiis ab Hercule ſacra commiſſa, quod cum ipſe Hercules rem divinam faciebat, ipſum Herculem fortuito invocaſſet Potitius, fertur tunc Herculem accepto omine divinitatis, rejecto Pinario, perpetuæ epulationis ſacrum Potitio tradidiſſe, à quo videbatur conſecratus, & Potitius dici, quod eorum auctor epulis ſacris potitus ſit; Pinarius quod eis, ſicut dictum eſt, fames epularum ſacrarum indicta ſit, hoc enim eis Hercules dixiſſe dicitur ὑμεῖς δὲ πεινάσετε.

LVCO. Templum enim nondum habuerat Hercules: ſed aram tantummodo, ut diximus ſupra.

MAXIMA. Ingens enim eſt ara Herculis, ſicut videmus hodieque poſt januas Circi maximi. Alii *maximam* ideo dicunt, quia illo tempore omnibus erat honore potior, quam ſibi Hercules poſtquam ſe à matre Euandri Iovis filium eſſe & immortalem futurum cognovit, ſtatuit.

ERIT QVÆ MAX. Repetitio verbi ad honorem & poteſtatem pertinet.

IN MVNERE. Non tam in officio, quam in honore hic accipiendum.

PORGITE DEXTRIS. Præbete invicem pocula: & eſt Homeri, τοὺς μὲν ἄρα χρυσέοισι κυπέλλοις οἱ δ' ἀχαιῶν δειδέχατ' ἄλλοθεν ἄλλος. Id eſt propinate mutuo; An diviſæ ſunt perſonæ, ut, *Cingite fronde comas*, ad convivas referatur: *pocula porgite*, ad miniſtros.

VARIORVM.

ET DOMVS HERCVLEI CVSTOS, &c. Quidam enim aram maximam, cum vicino flagraret incendio, liberatam à Pinariis ferunt: & ideo *ſacri cuſtodem* domum Pinariam dixiſſe Virgilium. Aſper κατὰ διαστολὴν, inquit, Potitiorum, qui ab Appio Claudio præmio corrupti, ſacra ſervis publicis prodiderunt. Sed Veratius Pontificalis, in eo libro, quem fecit *de Supplicationibus*, ita ait: Pinariis, qui noviſſimi comeſo prandio veniſſent, cum jam manus pranſores lavarent, præcepiſſe Herculem, ne quid poſtea ipſi, aut progenies ipſorum ex decima guſtarent, ſacranda ſibi: ſed miniſtrandi tantummodo cauſſa, non ad epulas convenirent. Quaſi miniſtrantes ergo *ſacri cuſtodes* vocari: ut ipſe Virgil. Æneid. 11: *At triviæ cuſtos jam dudum in montibus Opis*, id eſt miniſtra. Niſi forte cuſtodem dixit eam, quæ ſe prohibuerit & continuerit à ſacris, ut ipſe Georg. 4.

Et cuſtos furum, atque avium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.

Hic utique cuſtodem prohibitorem avium, furumque ſignificat: Macrob. Saturnal. lib. 3. cap. 6. PONTANVS.

CVSTOS PINARIA SACRI. De ceremoniis hujus ſacri lege Alexand. ab Alex. lib. 2. cap. 14. & Livium lib. 1.

QVARE AGITE, O IVVENES. Epilogus conſtat exhortatione brevi, & invitatione ad celebrandum diem feſtum ſumma hilaritate. HORTENS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Communemque vocate deum, & date vina volentes.
Dixerat: Herculea bicolor cum populus umbra
Velavitque comas, foliiſque innexa pependit:
Et ſacer implevit dextram ſcyphus. ocyus omnes
In menſam læti libant, divoſque precantur.
Devexo interea propior fit veſper Olympo:
Iamque ſacerdotes, primuſque Potitius, ibant,

SERVII.

COMMVNEM VOCATE DEVM. Aut quia Argivus eſt Hercules, ut ſupra dixit Æneas, tam Græcos quam Trojanos de uno ſanguinis fonte deſcendere: aut *communem deum* dixit, inter deos atque homines. unde medius fidius dictus? Aut utriuſque naturæ medium, id eſt inter mortalitatem & divinitatem. Sunt enim numina aliqua tantum cœleſtia, aliqua tantum terreſtria, aliqua media; quos deos Apulejus Medioximos vocat, hoc eſt qui ex hominibus dii fiunt. Alii communem deum ideo dictum volunt, quia ſecundum pontificalem ritum idem eſt Hercules qui & Mars. Nam & ſtellam Chaldeis dicentibus unam habere dicuntur, & novimus Martem communem dici: Cicero, *Martemque communem.* Virgilius, *Et dis communibus aras.* Item paulo poſt, dat Salios Herculi, quos Martis eſſe non dubium eſt. Alii *communem*, humanum, beneficum, φιλάνθρωπον, unde & communes homines dicimus. Varro dicit *deos alios eſſe qui ab initio certi & ſempiterni ſunt, alios qui immortales ex hominibus facti ſunt*, & de his ipſis alios eſſe privatos, alios communes: *privatos*, quos unaquæque gens colit, ut nos Faunum; Thebani Amfiaraum; Lacedæmonii Tindareum: *communes*, quos univerſi, ut Caſtorem, Pollucem, Liberum, Herculem. DATE VINA. Quia tantum diis ſuperis vina libari decebat.

HERCVLEA POPVLVS. Herculi conſecrata, qui cum ad inferos deſcendens fatigaretur labore, dicitur de hac arbore corona facta caput velaſſe: unde foliorum pars temporibus cohærens, & capiti, abluit ſudorem: pars vero exterior propter inferorum colorem nigra permanſit. Et honeſte ait, *Pependit populus*, id eſt corona de populo. Atqui lauro coronari ſolebant qui apud aram maximam ſacra faciebant, ſed hoc poſt urbem conditam cœpit fieri, neque alia fronde circundat caput prætor Vrbanus, qui Græco ritu ſacrificat. Sed Poëta ad illud tempus retulit, quo Euander apud aram maximam ſacra celebravit. Varro enim rerum humanarum docet in Aventino inſtitutum Lauretum de quo proximo monte decerpta laurus ſumebatur ad ſacra, quamvis ipſe dixerit, *Populus Alcidæ gratiſſima.*

SACER IMPLEVIT DEXTRAM SCYPHVS. Legitur in libris antiquis Herculem ad Italiam ingens ligneum poculum adtuliſſe, quo utebatur in ſacris: quod ne carie conſumeretur, pice oblitum ſervabatur, cujus magnitudinem & religionem ſimul ſignificat dicendo, *Implevit dextram ſacer ſcyphus.* Scypho prætor in anno ſemel vino libabat, neque hoc ſine, ſacra fiebant. Poſſumus & illud accipere quod inter munera deorum etiam pocula ſunt. Saluſtius, *Hi ſunt ſecundum pocula & alias res aureas, dis ſacrata inſtrumenta cum pino mercantur**

IN MENSAM LÆTI LIBANT. Hoc eſt *date vina volentes*. Quaritur ſane cur in menſam & non in aram libaverint? Sed apud antiquos inter vaſorum ſupellectilem, etiam menſam cum aris mos erat conſecrari, quo die templum conſecrabatur, unde bene ait, *In menſam læti libant*, quam conſtabat cum ara maxima dedicatam, ut alibi, *Menſæque deorum.*

DEVEXO OLYMPO. Inclinato in noctem cœlo.

DONATI.

COMMVNEM. Vt per conjunctionem fœderum ſe Trojanis commixtum oſtendat. Vel quia Trojanis & Arcadis idem erat genus. SECVNDA. Proſpera.

VARIORVM.

COMMVNEMQVE VOCATE DEVM. Quia ſupra oſtendit Æneas, Trojæ & Arcadiæ populos iiſdem parentibus genitos. DONAT.

DATE VINA VOLENTES. Vel quia obſequia non accipiuntur, niſi plena voluntate fuerint perſoluta: vel quia inimicus aliquando Trojæ Hercules fuit. D.

HERCVLEA BICOLOR CVM POPVLVS. *Bicolor populus* quibuſdam diſtincte accipienda videtur, ut δίχροος intelligatur, quod populi duæ ſint ſeparatæ ſpecies; hæc quidem quæ λευκὴ, altera autem nigra, quæ αἴγειρος. Servius tamen de eadem arbore intelligit. GERMAN.

POPVLVS. BICOLOR. Cælius lib. 13. cap. 17. Theocr. in Pharmaceutria. Eſtque ſacra Herculi, ſupra in Eclogis: *Populus Alcidæ gratiſsima, vitis Iaccho*, HART.

ET SACER IMPLEVIT DEXTRAM SCYPHVS. *Sacer* ideo poſuit, quia quibus ſacrorum cura eſt, habent dicata numinibus vaſa, quibus obſequia divina perficiunt. DONATVS.

IMPLEVIT DEXTRAM SCYPHVS. De ſcypho Herculano vide quæ referat Macrobius Saturn. lib. 5. cap. 21.

IN MENSAM LÆTI LIBANT. Quid eſt in menſam libare? Nempe religionis cauſſa de patera, priuſquam bibas in menſam, quæ opinione veterum ſacra erat, & tanquam quædam ara, aliquid de vino effundere, quod Græci, λείβειν & σπένδειν dicunt. Turneb. lib. 24. cap. 40. Lipſius lib. antiq. lect. 3. cap. 1. Macrob. lib. 3. cap 11,

Pellibus in morem cincti, flammaſque ferebant.
Inſtaurant epulas, & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circum,
Populeis adſunt evincti tempora ramis.
Hic juvenum chorus, ille ſenum, qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt: ut prima noverca
Monſtra manu, geminoſque premens eliſerit angues:
Vt bello egregias idem diſiecerit urbeis,

SERVII.

PELLIBVS IN MOREM CINCTI. Aut in morem Herculis: aut certe ſecundum morem ſacerdotum: aut quia Pan Deus Arcadiæ pelleus ſit, unde Euander.

ET MENSÆ GRATA SECVNDÆ DONA FERVNT. Quia ut dixi una carnis fuerat, altera pomorum, *menſæ* autem *ſecundæ* quæ ſunt alioquin gratæ.

CVMVLANTQVE ONERATIS LANCIBVS ARAS. Id eſt reddunt exta.

SALII. Salii ſunt, qui tripudiantes aras circumibant. Saltabant autem ritu veteri armati, poſt victoriam Tiburtinorum de Volſcis. Sunt autem Salii Martis & Herculis, quoniam Caldei ſtellam Martis Herculem dicunt, quos Varro ſequitur, & Tiburtes Salios etiam dicaverant. Quidam hos à ſaltu appellatos tradunt, quos alii à Numa inſtitutos, ut arma ancilia portantes ſaltarent: Ergo bene à ſaltu appellati; horum numerum Hoſtilius addidit: nam duo ſunt genera Saliorum, ſicut in Saliaribus carminibus invenitur, Collini, & Quirinales à Numa inſtituti, ab Hoſtilio vero Pavorii & Pallorii inſtituti. habuerunt ſane & Tuſculani Salios ante Romanos. Alii dicunt Salium quendam Arcadem fuiſſe qui Trojanis junctus hunc ludum in ſacris inſtituerit: nonnulli tamen hos à Dardano inſtitutos volunt, qui Samotracibus diis ſacra perſolverent. Quidam etiam dicunt Salios à Morrio rege Vejentanorum inſtitutos, ut Aleſus Neptuni filius eorum carmine laudaretur, qui ejuſdem regis familiæ auctor ultimus fuit.

LAVDES HERCVLEAS, ET FACTA FERVNT. Senes tantum voce laudes Herculis exſequebantur: Iuvenes & geſtu corporis ejus facta monſtrabant. Vnde ibi immorandum eſt, *Hic juvenum chorus*; ut Salii juvenibus conveniunt, carmina ad ſenes pertinent. Et bene *Senes* facta Herculis canunt, quorum ætas ſcire & intereſſe geſtis Herculis potuit, antequam hic ab hominibus tranſiret ad deos. Sane quæritur cur huic deo operto capite ſacrum fiat. Legitur enim in libris antiquioribus his verbis, *Mihi detecto vertice cuncti Sacrificant.* Id facit obſervatio ne in æde Herculis ejus habitum imitaretur. Signum enim ejus operto capite eſt. Conſtat autem ante adventum Æneæ in Italiam, aram Herculi conſecratam, ab Ænea vero morem operiendorum capitum inductum, ſicut ait, *Purpureo adopertus amictu.* PRIMA NOVERCÆ MONSTRA. Bene. PRIMA. nam & alia omnia Iunonis inſidiis pertulit. Fabula autem hoc habet, Hercules natus eſt cum Iphiclo Amphytrionis filio: ſed cum Iuno duos ſerpentes immiſiſſet Herculi, Iphiclus de cunis terrore lapſus ſuo vagitu excitavit parentes: qui cum ſurrexiſſent, viderunt Herculem angentem manibus angues immiſſos ei novercalibus odiis.

ELISERIT. Præfocaverit. Et hunc verſum junge, unum eſt enim, *monſtra* & *angues*.

VARIORVM.

MENSÆ GRATA SECVNDÆ. Græci etiam δευτέρας, & ἐπιδορπίας τραπέζας ſecundas menſas vocant, quibus inferuntur bellaria & μεταδορπίσματα. GERMAN.

TVM SALII AD CANTVS. Omnes ludii & ſaltatores, qui ad cantum & tibiam in ſacris ludunt, *Salii* & *Saliſubuli* dicuntur. Itaque hic ſimpliciter *Salii* ſunt ludii ad ſacra Herculis ſaltantes. Qui enim primi ἐνόπλιον ὄρχησιν doctore Ænea in Italia ſaltarunt, *Salii* dicti ſunt, auctore Polemone vetere ſcriptore rerum Italicarum. Quare hic argutatur Macrobius lib. 13. cap 12. dum quærit quare Salios Herculi attribuat Virgilius potius quam Marti. Quare recte ὑμνῳδὸς Salius vertitur, à vetere Gloſſario. Vnde Virgil. dixit *Salios ad cantum*, ut Propert. *paſtor ad baculum.* κατ' ἐξοχὴν autem ludii Martis dicuntur Salii. Scalig. in Catull. E veteribus vero monumentis conſtat, Saliorum auctorem fuiſſe Salium Arcadem qui in Italiam cum Euandro venerat. Igitur cum ante Romam conditam, ad aram maximam inſtituta fuiſſent ab Euandro Herculi ſacra, veriſimile eſt Salium tum ei choros inſtituiſſe. Vrbe autem condita, ad gradivum Martem eos poſtea choros Numa, ut opinor, tranſtulit, Romanæ gentis auctorem. Turneb: lib. 13. cap. 8. De Saliis eorumque ornatu Gyrald. Syntag. 17. Plutarch. in Numa Pompilio.

QVI CARMINE LAVDES HERCVLEAS. Veteres *Axamenta* στίχους ἐπὶ θυσιῶν ἡρακλέοις vocabant. Videtur autem hic Poëta alludere ad ritus & morem Lacedæmoniorum, apud quos diu Heraclidæ ab Hercule oriundi regnarunt. GERMAN.

FACTA FERVNT. Enumeratio rerum geſtarum Herculis. HART.

GEMINOSQVE PREMENS ELISERIT. Theocr. in Heraclidis. Hom. Iliad. ε. ἰλίου ἐξαλάπαξε πόλιν. HART.

Tro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Trojamque, OEchaliamque: ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Iunonis iniquæ,
Pertulerit. tu nubigenas invicte bimembres,
Hylæumque, Pholumque manu, tu Creſſia mactas
Prodigia, & vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus: te janitor Orci,
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento.
Nec te ullæ facies, non terruit ipſe Typhœus
Arduus, arma tenens: non te rationis egentem

SERVII.

TROIAMQVE. Vt ſupra diximus, Trojam Hercules evertit propter negatos ſibi à Laomedonte equos divino ſemine procreatos, & Eſionæ nuptias, quam á ceto liberaverat, necato patre ejus Laomedonte. Sane Critici fruſtra culpant Virgilium, quod præſentibus Trojanis, Trojæ laudare introduxit excidium, non reſpicientes quia hoc ratio fecit hymnorum, quibus aliquid ſubtrahere ſacrilegium eſt. Alii magis hoc in ſolatium Æneæ cantatum poſſe accipi tradunt, nam quod Herculi datur, Græcis aufertur, & poteſt obliteratus dolor videri præteritus, quando ad fatalem terram perventum eſt, ſicut alibi ait Æneas, *Illic fas regna reſurgere Trojæ,* ut ibi jam dixerat, *Salve fatis mihi debita tellus*: quia expectatus venerat ſolo Laurenti arviſque Latinis.

OECHALIAMQVE. OEchalia civitas in Eubœa inſula fuit, cujus Eurytus rex Iolem filiam Herculi denegavit, victori certamine ſagittarum ante promiſſam, ideo quod eum fuerat filius dehortatus, dicens ab Hercule & Megæram uxorem, & ex ea filios interemptos, quod factum fuerat Iunonis inſtinctu. Vnde iratus Hercules propter nuptias ſibi denegatas, everſa civitate interemit Eurytum & Iolem ſuſtulit. MILLE. Pro multis.

REGE SVB EVRYSTHEO. Hujus aſperrima imperia ſuſtinuerat Hercules voluntate Iunonis. Nam hoc eſt quod dicit, *Fatis Iunonis*, id eſt voluntate. vel certe reſponſis quæ Euryſtheo in Herculem dederat: & quidam bono auſpicio, FATIS Iunonis, poſitum volunt; hoc eſt, quam etiam Trojani gravem ſuſtinent, ut dei jubentur exemplo qui tam multis ejus inſtinctu ſubjacuerit ærumnis; virtute tamen ad divinitatem pervenerit.

NVBIGENAS. De Ixione & Nube procreatos Centauros, ut ſuperius diximus. Pindarus, Ipſum cum equas paſceret inceſtaſſe eas, inde Centauros natos dicit.

HYLÆVMQVE PHOLVMQVE. Hylæum Theſeus occidit. Pholus vero Herculem ſuſcepit hoſpitio eo tempore quo ad expugnandos Centauros eſſet profectus. Lucanus, *Hoſpes & Alcidæ magni Phole.* Vnde apparet per poëticam licentiam nomina eſſe pro nominibus poſita. Alii Pholum non abhorrere à vera hiſtoria tradunt, Pholus enim dum miratur ſagittas Herculis quibus tot Centauros interfecerat, una ex illis in pedem ejus decidit, cujus vulnere ſanari non potuit. CRESSIA MACTAS PRODIGIA. *Mactas*, bene ad leonem quem interemit refertur. Nam Cretenſem taurum non mactavit: ſed cum eum incolumem ad Euryſtheum perduxiſſet, ille eum licet flammas vomuiſſe dictus ſit, inlectus pulchritudine, in Atticam regionem reliquit: Qui cum Marathonem vaſtaret à Theſeo poſtea occiſus eſt. Vno tamen verbo utrumque ſæpe concluditur, aliquotiens una pars: ut, *Diſce puer virtutem ex me, verumque laborem, Fortunam ex aliis.* Alii *mactas*, ad Centauros ſicut ad Leonem referri volunt.

NEMEÆ SVB RVPE. Nemea ſylva eſt vicina Thebis, in qua Hercules interemit leonem, qui Luinæ filius & invulnerabilis dictus eſt. Nemeæ autem anapæſtus eſt. Nam & NE, & ME breves ſunt.

STYGII TREMVERE LACVS. Id eſt, Inferni, quo tempore deſcendit ad rapiendum Cerberum.

OSSA SVPER RECVBANS. Aut ad terrorem dictum eſt: aut certe illud eſt quod ſupra diximus Cerberum eſſe terram, quæ corpora ſepulta conſumit. Nam inde Cerberus dictus eſt quaſi κρεοβόρος. Alii pueriliter volunt à Cerbero Amphiarai oſſa conſumi, qui hiatu terræ ſecundum fabulas deſcendit ad inferos. SEMESA CRVENTO. Semenſum non dicimus, ſicut nec enſum: nam eſum facit & comeſum.

NEC TE VLLÆ FACIES. *Facies*, id eſt ſpecies, more ſuo, vel periculorum vices multæ, ut, *Nova mi facies*, &c. *Quæ ſcelerum facies*, ſubauditur tamen *terruêre*. IPSE TYPHOEVS ARDVVS, ARMA TENENS. Et hoc poëtice. Nam ſi interemit Centauros, quemadmodum etiam Gigantum interfuit prælio, qui ante innumeros annos fuiſſe dicuntur? Ergo NON TERRVIT, pro non terreret vel terruiſſet, ut ſit, *Nec te Typhœus ipſe terreret.*

NON TE RATIONIS EGENTEM. Liptotes figura. Nam minus dixit, & plus intelligimus. hoc enim dicit, Prudentiſſimum te non circunvenit.

VARIORVM.

VT DVROS MILLE LABORES. A qualitate, duros: à quantitate, *mille*. TAVBMAN.

NVBIGENAS INVICTE BIMEMB. Macrob. lib. 6. cap. 5. Saturnal.

SEMESA OSSA CRVENTO. Ab etymologia Cerberi alludit: κρεασβόρος. HART.

NON TE RATIONIS EGENTEM. Turneb. lib. 24. cap. 40.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.
Salve vera Iovis proles, decus addite divis:
Et nos & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant: ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantemque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſque reſultant.
Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt: ibat rex obſitus ævo:
Et comitem Æneam juxta, natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam ſermone levabat.

SERVII.

LERNÆVS ANGVIS. Id eſt Hydra. TVRBA CAPITVM. Et eſt talis figura, qualis *Munera nec ſperno*, aliis amphibolia videtur.* Si non te Lernæus turba egentem capitum anguis remanet rationis egentem ordinaveris remanet Lernæus t. c. c. a. ſi eſt non eguiſti ratione cum te Lernæus anguis circunſtetit capitum turba* Præter hæc quæ Herculem hoc loco Poëta feciſſe memoravit. Alia facta Herculis hæc ſunt, Superatus aper Erymanthius, poſt cerva, item Stynfalides aves, quæ alumnæ Martis fuiſſe dicuntur, quæ hoc periculum regionibus inrogabant, quod cum eſſent plurimæ volantes, tantum plumarum de ſe emittebant, ut homines & animalia necarent, agros & ſemina omnia cooperirent. Inde ovilia Elidenſium regis, quæ ſtercore animalium congeſto, peſtilentiam tam ſuis quam vicinis regionibus creaverant, immiſſo Alfeo flumine repurgavit, & regionibus ſalubritate reddita, ipſum regem negata ſibi mercede interemit, inde equos Diomedis Thracis qui humanis carnibus veſcebantur abduxit, inde ab Hippo Lytæ cingulum petendum perrexit, eamque ablato cingulo ſuperavit. Ad Geryonem autem, ſicut jam ſupra dictum eſt, navi ænea navigavit, tergo leonis velificans, ibique primum canem Echidnes filium peremit deinde Eurytiona paſtorem Martis filium, noviſſime Gerionem, cujus abduxit armenta. Item ad Heſperidas perrexit & Anthæum filium terræ victum luctatione necavit. Inde in Ægypto Buſiridem necavit, qui advenientes hoſpites immolare conſueverat, poſt Prometheum Iovis imperio in Caucaſo monte religatum occiſa ſagittis aquila liberâvit. Acheloum etiam fluvium qui ſe propter Dejaniram OEnei filiam certando cum Hercule in formas varias commutabat, mutatum in taurum avulſo ab illo cornu, victoria cedere compulit, poſt Lycum regem qui ſe apud inferos conſtituto Megæram uxorem ejus tentaverat, reverſus peremit, propter cujus necem Iuno ei inſaniam miſit, & uxorem necavit ac filios: qui poſt receptam ſanitatem cum expiationem parricidii ab Apolline petiſſet, nec ab eo reſponſa meruiſſet, ira concitus cortinam ipſam & tripodem Apollinis ſuſtulit, ob quod iratus Iuppiter eum Omfalæ ſervire præcepit. Cujus finis humanitatis talis fuit, cum Dejaniram conjugem per fluvium in quo Neſſus Centauros commeantes tranſvehebat etiam Hercules tranſvehere vellet, auſus eſt Neſſus occulte Dejaniram de ſtupro interpellare, quod cum Hercules agnoviſſet Neſſum peremit, ſed Neſſus moriens Dejaniram monuit, ut ſanguinem ſuum exceptum ſervaret, & ſi quando advertiſſet Herculem altera fœmina delectari, ſanguine ipſo veſtem inlitam marito daret, per quam vindicari poſſit. Sed Dejanira cum audiſſet maritum Iolen Euriti OEcalienſis amare filiam, veſtem tinctam Neſſi ſanguine Lichæ ſervo dedit ad eam perferendam, qui cum Herculi in OEta occurriſſet, munus uxoris tradidit, quam cum ille Iovi ſacrificaturus induiſſet, tanto corporis ardore correptus eſt, ut non invento remedio pyram conſtrui juberet, donatiſque Philoctetæ ſagittis, peteret ab eo ut cremaretur, quo facto inter deos relatus eſt.

SALVE. Hic *Salve* ſic dictum eſt ut alibi, *Sis felix*, hic divus fidius ſolus dicitur, quod ſolus fidem fecit ſe Iovis filium. VERA IOVIS PROLES. Nullus enim humano ſanguine procreatus tanta perficeret.

DEXTER ADI. Id eſt propitius. PEDE SECVNDO. Omine proſpero.

SVPER OMNIA CACI. Id eſt hoc factum laudant ultra omnia. Et ſic eſt dictum, ut eſt, *Et te ſuper omnia dona Vnum oro.* Et bene quantum ad ipſos pertinet, rem majorem & ſibi utiliorem ſervare poſt omnia: quia ita ſæpe fit, ut ea quæ in præſente aguntur, fabulis omnibus poſtea addantur, & quæ expetierant potiora videantur ignotis, & fides habeatur illis quæ audierant, & his quæ viderant.

OBSITVS ÆVO. Ætate involutus, ut Terentius ait, *Annis panniſque obſitus*. Nonnulli *obſitum*, quaſi inſitum & obſeſſum & poſſeſſum tradunt.

VARIORVM.

LERNÆVS TVRBA CAPITVM. Id eſt, non te conſternavit. Turneb. lib. 24. cap. 26.

VERA IOVIS PROLES. Herculem Afri tanto cæteros heroas virtute ſuperaſſe loquuntur, ut, qui bellica virtute claruerint, idem cognomen conſciverint. GERMAN.

DEXTER ADI PEDE SACRA SECVNDO. Turneb. lib 29. cad. 35.

REX OBSITVS ÆVO. More veterum dixit, qui *obſitum* pro pleno uſurpabant, Turneb. lib. 24. cap. 40.

Mira-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Miratur, facileſque oculos fert omnia circum
Æneas; capiturque locis, & ſingula lætus
Exquiritque, auditque virûm monumenta priorum.
Tum rex Euandrus, Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,
Genſque virûm truncis, & duro robore nata:
Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat.
Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo;
Arma Iovis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis

SERVII.

FACILESQVE OCVLOS FERT OMNIA CIRCVM. Phyſici dicunt ex vino mobiliores oculos fieri. Plautus, *Faciles oculos habet.* id eſt mobiles vino. Hoc etiam Mecænas in Sympoſio, ubi Virgilius & Horatius interfuerunt, cum ex perſona Meſſalæ de vino loqueretur, aut id è m vinor* miniſtrat faciles oculos, pulcriora reddit omnia, & dulcis juventæ reducit bona.

CAPITVRQVE LOCIS. Delectatur, id eſt uno loco diutius retinetur.

ROMANÆ CONDITOR ARCIS. Conditor Pallantei, ubi nunc palatium eſt: quod non eſt re vera arx, ſed tenet omnium rerum principatum. Et hic ſubtiliter videtur ſignificare, Romam initium ab Euandro ducere.

HÆC NEMORA INDIGENÆ FAVNI. Indigenæ, id eſt inde geniti, *αὐτόχθονες*. Et ſciendum ſecundum Heſiodi theogoniam primo deos genitos, inde emitheos, poſt heroas, inde homines innocentes, ultimo ſceleratos: quem & hic nunc ordinem ſervat. Sane ſicut ſupra dictum eſt, Faunus Pici filius dicitur, qui à fando quod futura prædiceret, Faunus appellatus eſt, quorum etiam reſponſa ferebantur. Hic Faunus habuiſſe filiam diciturOmam caſtitate & diſciplinis omnibus eruditam, quam quidam quod nomine dici prohibitum fuerat, Bonam deam appellatam volunt. Hos Faunos etiam fatuos dicunt, quod per ſtuporem divina pronuntient: quidam Faunum appellatum volunt eum, quem nos propitium dicimus.

TRVNCIS, ET DVRO ROBORE NATI. Hoc figmentum ortum eſt ex antiqua hominum habitatione, qui ante factas domos, aut in cavis arboribus, aut in ſpeluncis manebant: qui cum exinde egrederentur, aut ſuam educerent ſobolem, dicti ſunt inde procreati.

NEQVE CVLTVS ERAT. Id eſt nullam ſui curam habebant. Alii ad animum referunt, ut Saluſtius, *Indocti incultique.* Alii ad morem, hoc eſt qui neque legibus aut imperio cujuſquam regebantur, quia mos eſt lex quædam vivendi, nullo vinculo adſtricta, hoc eſt lex non ſcripta. Sed hic *cultum*, legem, imperium, dictum volunt: Alii mores pro legibus; veluti, *Moreſque viris & mœnia ponet*, & *Veteriſque dei ſe more tenentem.*

COMPONERE OPES. Reſervare, ordinare.

PARCERE PARTO. De die, inquit, vivebant, nec inventa ſervabant.

RAMI ATQVE ASPER VICTV VENATVS ALEBAT. Cognato quodammodo victu alebantur: aut venatu montium, aut arborum ramis: hinc enim ali debent ex arboribus nati.

PRIMVS. Quaſi & alius venerit è cœlo, ſed primus in Italiam venit AB ÆTHERIO VENIT SATVRNVS OLYMPO. Hoc dicit ſecundum poëticum morem. Nam Saturnus rex fuit Cretæ, quem Iupiter filius bello pepulit. Hic fugiens ab Iano rege, qui urbem habuit ubi nunc Ianiculum eſt, ſuſceptus eſt, qui regnabat in Italia: quem cum docuiſſet uſum vinearum & falcis, & humaniorem victum, in partem eſt admiſſus imperii, & ſibi oppidum fecit, ſub clivo Capitolino ubi nunc ejus ædes videtur, qui poſtea ſuum repetivit imperium. Ex hoc & Saturnalia, ut eſſent memorialia vitæ quam Saturnus docuerat, qua die ſimili & promiſcuo victu utuntur ſervi & liberi. Ideo autem in æde ipſius ærarium Saturni, quod ibi potiſſimum pecunia ſervaretur, eo quod illi maxime credatur.

IS GENVS INDOCILE. Pro indoctum. Nam *indocile* eſt quod penitus non poteſt doceri: *indoctum*, quod nondum didicit. Hos autem dicit eſſe compoſitos: unde apparet quia INDOCILE dixit pro indoctum. Hoc autem eſt quod dicit Cicero in primo Rhetoricorum, *Feros adhuc homines magni cujuſdam viri oratione compoſitos.*

VARIORVM.

OCVLOS FERT OMNIA CIRCVM. Cælius lib. 3. cap. 28. HART.

EXQVIRITQVE AVDITQVE VIRVM. Macrob. lib. 6. cap. 2. Saturn.

TVM REX EVANDRVS. Excurſus in narrationem, de Latii antiquitate, incolis, regibus, & fluminis ratione. Marlianus lib. 1. c. 2. de Vrbe.

HÆC NEMORA INDIGENÆ. Cur indigenæ. Turneb. lib. 7. cap. 14. & lib. 13. cap. 8.

DVRO ROBORE NATA. Proverb. *Ex quercubus nati.* Homer. Odyſſ. τ. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Compoſuit, legeſque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.
Aureaque (ut perhibent) illo ſub rege fuere
Sæcula: ſic placida populos in pace regebat:
Deterior donec paulatim, ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.
Tunc manus Auſonia, & gentes venêre Sicanæ,
Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque immani corpore Tybris;
A quo poſt Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus; amiſit verum vetus Albula nomen.

SERVII.

LEGESQVE DEDIT. Atqui dixit, *Haud vinclo, nec legibus æquam.* ſed intelligimus Saturnum dediſſe leges, quibus adeo obtemperaverunt, ut jam ita per naturam ſine legibus viverent. Hunc ſane Deum & leges recipere & legibus præeſſe docet antiquitas, nam ideo & acceptæ à populo leges in ærario claudebantur, quoniam ærarium Saturno dicatum erat, ut hodieque ærarium Saturni dicitur. LATIVMQVE VOCARI MALVIT. Bene MALVIT. Nam & Saturnia dicta eſt: ut, *Et nomen poſuit Saturnia tellus.* Et Virgilius *Latium* vult dici, quod illic Saturnus latuit fugiens Iovem. Fabula nota eſt quod Saturnus filios ſuos de Ope genitos voraverit, cum audiſſet à filio ſe regno eſſe pellendum, & quod ei uxor nato Iove lapidem pro infante obtulerit devorandum. Varro autem Latium dici putat, *quod latet Italia inter juga Alpium & Apennini.* Quidam ferunt à Latino dictum Latium, alii ipſum Latinum, à Latio.

SIC PLACIDA POPVLOS IN PACE REGEBAT. Vt merito aurea ſecula crederentur.

DECOLOR ÆTAS. Vitioſa, quæ decoloraret veteres mores. In omni enim vitioſo corpore ineſt peſſimus color. Et alludit ad naturam metallorum, quam cernimus diſcolorem: nec immerito, ſupra enim dixerat *Aurea ſecula*: ideo nunc dixit *Ætas decolor*, id eſt aurea & ferrea, ſicuti Heſiodus dicit. Sane *decolor ætas*, quis ante hunc?

TVNC MANVS AVSONIÆ. Omnes terræ habitatores, aut indigenæ, aut advenæ, aut convenæ, aut incolæ ſunt; indigenæ ſunt inde geniti, ut idem de Faunis dixit: advenæ de uno loco venientes: ut Saturnus. convenæ de diverſis, ut Auſones & Sicani, quamvis quidam Auſones cognominatos ab Auſone Vlyxis & Circes filio dicant. Sicani autem ſecundum nonnullos populi ſunt Hiſpaniæ à fluvio Sicori dicti. Lucanus, *Heſperios inter Sicoris non ultimus amnis.* Hi duce Siculo venerunt ad Italiam, & eam tenuerunt excluſis Aboriginibus. Mox ipſi pulſi ab illis quos ante pepulerant, inſulam vicinam Italiæ occupaverunt: & eam Sicaniam à gentis nomine, Siciliam vero à ducis nomine dixerunt: quanquam Thucydides dicat de Sicilia Italum regem veniſſe, & ab eo eſſe Italiam appellatam. Alii ſic diſtinguunt Sicanæ, & ſubjungunt, *Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.* Semel enim Sicani ex Hiſpania in Italiam veniſſe dicuntur; at Italia plura nomina habuit, dicta eſt enim Heſperia, Auſonia, Saturnia, Vitalia.

IMMANI CORPORE TYBRIS. Hic Tuſcorum rex fuit, qui juxta hunc fluvium pugnans cecidit: & ei nomen impoſuit, vel ut quidam volunt à Glauco Minois regis filio occiſus eſt. Alii volunt iſtum ipſum regem latrocinatum eſſe circa hujus fluminis ripas: & tranſeuntibus crebras injurias intuliſſe. Vnde Tybris quaſi ὕβρις dictus eſt, ἀπὸ τῆς ὕβρεως, id eſt ab injuria. Nam amabant majores, ubi aſpiratio erat, θ ponere. Alii Tyberim Iani & Camaſenæ filium ibi in bello periiſſe tradunt: Varro Tyberim à Tyberino quodam rege Latinorum, quod ibi interierit dictum tradit. Alii, ut ſupra diximus, volunt eos qui de Sicilia venerunt, Tybrin dixiſſe à ſimilitudine foſſæ Syracuſanæ, quam fecerunt per injuriam Afri & Athenienſes juxta civitatis murum. Nam quod Livius dicit, ab Albano rege Tyberino Tybrin dictum, non procedit: ideo quia etiam ante Albam Tybris dictus invenitur. Sed hic Alexandrum ſequitur, qui dicit Tyberinum Capeti filium venantem, in hunc fluvium cecidiſſe, & fluvio nomen dediſſe. Nam & à Pontificibus indigitari ſolet.

POST ITALI. Etiam Euander ſe Italum dicit.

ALBVLA NOMEN. Antiquum hoc nomen à colore habuit.

VARIORVM.

LATIVMQVE VOCARI. Ovid. lib. 1. Faſt. *Dicta fuit Latium terra latente deo.* Carrion. lib. 2. Emend. cap. 18.

ET GENTES VENERE SICANÆ. De his alibi dictum. At Dionyſius tradit, Arcades omnium Græcorum primos, Ionio emenſo, in Italiam colonos miſiſſe. Hinc ajunt OEnotrum cum Aboriginibus, XVII ætates ante exicidium Ilienſe, cum Peucetio fratre, claſſe in Italiam tranſmiſiſſe. Iunioris Lycaonis is fuit filius, quintus à Phoroneo, quidam primus in Peloponneſo regnarit, ut quidam prodidere. HORT.

ET NOMEN POSVIT. Depoſuit. Etenim, ut in primo dictum eſt, pro temporum & locorum diverſis rationibus, à novis colonis aut regibus, à quibus invicem pulſi fuere, nomen mutatum fuit, Italia, OEnotria, Auſonia, Heſperia, Saturnia, &c. HORT.

Me

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Me pulſum patria, pelagique extrema ſequentem,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His poſuere locis: matriſque egere tremenda
Carmentis Nymphæ monita, & deus author Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progreſſus, monſtrat & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant Nymphæ priſcum Carmentis honorem,
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem (quem Romulus acer Aſylum

SERVII.

ME PVLSVM PATRIA. Aut, ut diximus ſupra, propter patricidium: aut certe oraculorum neceſſitate compulſum.

PELAGIQVE EXTREMA. Id eſt, aut per extrema pelagi actum: aut, ut dicunt quidam, per pelagus extrema ſequentem. ut PELAGI adverbium ſit, aut pro in pelago, aut pelagi pericula.

FORTVNA OMNIPOTENS, ET INELVCTABILE FATVM. Secundum Stoicos locutus eſt, qui naſci & mori fatis dant: media omnia, fortunæ. Nam vitæ humanæ incerta ſunt omnia. unde ET miſcuit, ut quaſi plenum oſtenderet dogma. Nam nihil tam contrarium eſt fato quam caſus: ſed ſecundum Stoïcos dixit. Alii *fortuna omnipotens*, propter fugam & exilium; *Ineluctabile fatum*, aut idcirco ut ſe ſceleris & parricidii crimine purgaret.

EGERE. Coëgerunt, ut quaſi oſtendat initium.

CARMENTIS NYMPHÆ MONITA. Matris Euandri quæ Nicoſtrate dicta eſt. Sed ideo *Carmentis* appellata à ſuis, quod divinatione fata caneret, nam antique vates *Carmentes* dicebantur, unde etiam librarios qui eorum dicta perſcriberent *Carmentarios* nuncupatos. Alii hujus comites Porrimam & Poſtvotam tradunt, quia vatibus & præterita & futura ſunt nota. Alii etiam Tyburtem dictam. Nymphæ autem, maritæ dicit. Nam Græce *νύμφη* Latine ſponſa dicitur. hæc autem non vere Nympha fuit, ſed vaticinatrix. Alii Nympham ideo dictam, quoniam qui res Arcadum ſcripſerunt, tradunt ſex fœminas ibi fuiſſe quæ Nymphæ vocarentur, in queis & *Carmentem*; Proprio ergo vocabulo non Epitheto poëtico uſus eſt.

AVTHOR. Scilicet oraculorum,

MONSTRAT ET ARAM. Aut quam Euander matri fecit extinctæ: aut *aram* pro monumento, aut ideo *aram* quia ibi ſepulta eſt, & poſt exceſſum dea credita: Hæc ara juxta portam, quæ primo à Carmente Carmentalis dicta eſt: poſt Scelerata à Fabiis CCC. ſex, qui per ipſam in bellum profecti, non ſunt reverſi. VATIS FATIDICÆ. Bene addidit FATIDICÆ: Nam vatem & poëtam poſſumus intelligere. Vt ſolum, plenum non erat. Ergo tale eſt, ut illud in Saluſtio, *In tugurio mulieris ancillæ.* Non quia mulieris, ſtatim & ancillæ; ſi autem ancillæ, ſtatim & mulieris.

QVÆ PRIMA. Quia poſtea etiam Sibylla dixit.

NOBILE PALLANTEVM. Futurum ſcilicet, ſicut & Æneadas, ad ſequens enim Romanorum retulit tempus.

ASYLVM RETVLIT. Poſtquam Hercules migravit è terris, nepotes ejus timentes inſidias eorum quos avus adflixerat Athenis, ſibi primi Aſylum, hoc eſt templum miſericordiæ conlocarunt, unde nullus poſſet abduci, quod etiam Statius dicit; ut, *Herculeos fama fundaſſe nepotes.* ideo ergo ait, *Quem Romulus acer Aſylum.*

DONATI.

ME PVLSVM. Non ſua culpa patria caruiſſe, ſed fatorum, demonſtrat, quæ ut ipſe dicit, ſunt inſuperabilia.

MATRIS. Nam & mater & dea, quæ contra pietatis meritum movere filium non poſſet.

CECINIT QVÆ PRIMA. Magnum argumentum quod dea fuerit & fatidica. Cum prima cecinerit Æneadas futuros magnos, & Pallanteum futurum nobile.

LVCVM. Qui poſtea à Romulo aſyli nomen accepit.

VARIORVM.

PELAGIQVE EXTREMA SEQVENTEM. Me navigationem in longinquas & ultimas terras procul domo parantem: ut *pelagi extrema* audiamus extremas & longiſſime remotas ejus partes. Turneb. lib. 24 cap. 40.

FORTVNA OMNIPOTENS. Diſſerit de hoc loco Ioach. Camerarius problem. 9. Dec. 3. Macrobius. Saturn. lib. 5. cap. 16. Alex. ab Alexand. lib. 1. cap. 13. & ibidem Tiraquell.

FORTVNA. Cauſas impulſivas reddit, quibus in Italiam venerit: ſeditione pulſus iniquitate fortunæ, neceſſitate fatali, & monitis matris fatidicæ Carmentis, atque adeo etiam ipſius Apollinis juſſu. HORTENS.

CARMENTALEM PORTAM. Alexand. lib. 4. cap. 16. HART.

ASYLVM. Primum Cadmus, dum Thebas conderet, aſylum aperuiſſe fertur, ad quod fugientes ſine diſcrimine ſervi, aut liberi, ab omni pœna tuti erant. Poſt aſylum Athenienſes, de quo Servius; fuit in Rhæteo, Ajacis aſylum aperuerunt. Alexand. ab Alexand. lib. 3. cap. 20.

Ret-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Rettulit) & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi.
Nec non & ſacri monſtrat nemus Argileti:
Teſtaturque locum, & lethum docet hoſpitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam ſedem, & Capitolia ducit,

SERVII.

RETTVLIT. Hoc eſt fecit ad imitationem Athenienſis Aſyli: quod ideo Romulus fecit, ut haberet advenas plures, quibus conderet Romam. Iuvenalis, *Et tamen ut longe repetam, longeque revolvam Nomen, ab infami gentem deducis Aſylo.* Sane hoc non ad Euandri perſonam adplicatur quod ipſe Æneæ retulerit. GELIDA MONSTRAT SVB RVPE LVPERCAL. Sub monte Palatino eſt quædam ſpelunca, in qua de capro luebatur, id eſt ſacrificabatur: unde *Lupercal* dictum nonnulli putant. Alii quod illic lupa Remum & Romulum nutrierit. Alii (quod eſt verius) locum eſſe hunc ſacratum Pani deo Arcadiæ. Cui etiam mons Lycæus in Arcadia eſt conſecratus. Et dictus Lycæus, quod lupos non ſinat in oves ſævire. Ergo ideo & Euander deo gentis ſuæ ſacravit locum, & nominavit Lupercal, quod præſidio ipſius numinis, lupi à pecudibus arcerentur. Sunt qui dicant hunc Panem: Alii deum bellicoſum: Alii Liberum patrem, eo quod capro ei fit divina res, qui eſt hoſtia Liberi propria. In hujus ſimilitudinem integri cultores ejus, cui Lupercalia inſtituta ſunt, quia Deus paſtoralis eſt: Nam Remum & Romulum ante urbem conditam Lupercalia celebraſſe, quod quodam tempore nuntiatum illis ſit latrones pecus illorum abigere, illos togis poſitis cucurriſſe: cæſiſque obviis pecus recuperaſſe, id in morem verſum ut hodieque nudi currant. Nonnulli propter ſterilitatem hoc ſacrum dicunt à Romulo conſtitutum, ideoque & puellæ de loro capri cæduntur, ut careant ſterilitate & fœcundæ ſint, nam pellem ipſam capri veteres februm vocabant.

PARRHASIO DICTVM PANOS DE MORE LYCÆI. Ordo eſt, Monſtrat Lupercal Panos Lycæi dictum de more Parrhaſio, id eſt oſtendit Lupercal Panos Lycæi dicatum ex more Arcadico. Nam Parrhaſia, Arcadia eſt. DICTVM. Dicatum, conſecratum.

PANOS LYCÆI. Hujus Panos, genitivus eſt Græcus. & *Panos Lycæi* ſic dictum eſt, ut Iovis Olympici, Apollinis Delfici. SACRI MONSTRAT NEMVS ARGILETI. *Sacri*, execrabilis. Sine Argiletum, quaſi argilletum multi volunt à pingui terra: alii à fabula. Nam Euander Argum quendam ſuſcepit hoſpitio, qui cum de ejus cogitaret interitu, ut ipſe regnaret, Euandro hoc non ſciente ſocii intellexerunt, & Argum necarunt. Cui Euander & ſepulcrum fecit, & locum ſacravit: non quod ille merebatur, ſed hoſpitalitatis cauſſa. Bene autem in hac re Euander immoratur, & docet cauſſas ne apud hoſpitem veniat in ſuſpicionem. Ergo Argiletum ab Argo illic ſacrato & ſepulto. Alii Argum occiſum dicunt ab ipſo Euandro, auxiliante ſibi Hercule, quod is ex hoſpite factus eſſet inimicus: Alii Danaen cum duobus filiis Argo & Argeo quos de Fineo habuit veniſſe in Italiam, & locum ubi nunc Roma eſt tenuiſſe, ibique Argum Aboriginum inſidiis interfectum loco nomen dediſſe. Alii Argiletanam portam appellari, quod eam Caſſius Argillus ſive fecerit ſive refecerit, quod ibi Caſſius poſt Argillus bello Punico primo ſit interfectus ob turbulentam & ſeditioſam naturam. Alii quod Argillus Senator poſt Cannenſe prælium ſuaſerit à Pœnis pacem poſtulari, ideo in Senatu carptum, domumque ejus dirutam & locum Argiletum appellatum. Quidam dicunt cum Capitolii, ubi nunc eſt, fundamenta iacerentur, caput humanum quod Olli diceretur, inventum, quo omine ſollicitatos conditores, miſiſſe ad Tuſciam ad aruſpicem illius temporis nominatum, qui jam indicaverat Argo filio ſuo, tributum fataliter eſſe, ut is locus orbi imperaret, in quo illud caput eſſet inventum. Obvii igitur Argo hi qui miſſi erant, ubinam eſſet pater interrogaverunt, qui cognita cauſa itineris eorum, omne reſponſum patris prodidit, monuitque ut caverent, ne ab eo interrogatione deciperentur: Sed cum Legati ad eum perveniſſent, & de ſignificatione inventi capitis quærerent, volens ille dominatum orbis patriæ ſuæ potius adſcribere, interrogavit anne hîc, ſuum locum oſtendens, veniſſent: Illis negantibus, ſuſpicatus proditum eſſe reſponſum, quæſivit an quenquam obvium feciſſent, illis ſimpliciter confitentibus occurriſſe ſibi juvenem, tunc aruſpex conſcenſo equo ſequutus Argum occidit eo loco ubi nunc Roma eſt, à cujus cæde Argiletum: Quamvis hæc hiſtoria etiam de alio nomine ſæpe celebrata ſit.

TESTATVR LOCVM. Iurat non ſua culpa jura hoſpitii eſſe violata; vel in teſtimonium ducit nomen loci, vel deteſtatur.

TARPEIAM SEDEM. Prolepſis, duo hæc enim nomina poſtea monti indita ſunt.

DONATI.

LVPERCAL. Vnde luperci & lupercalia dicuntur.

ARGI. Qui ex hoſpite factus eſt inimicus: unde non erat pudendum, ſi hoſpitem talem interemiſſet, qui hoſpitalis religionis oblitus fuiſſet.

DVCIT. Oſtendendo, non autem ambulando. nam ſenex ardua non aſcendiſſet veſpertino tempore.

VARIORVM.

MONSTRAT SVB RVPE LVPERCAL. Sacra Lupercalia Euander inſtituit. Iis ſacris, juvenes Romani nudi canem & capram immolabant. Vide Gyrald. Syntag. 17

LVPERCAL. Alexand. lib. 6. cap. 11. & lib. 4. cap. 12. HART.

ARGILETI Alexand. lib 2. c. 18. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aurea nunc, olim ſylveſtribus horrida dumis.
Iam tum relligio pavidos terrebat agreſtes
Dira loci: jam tum ſylvam, ſaxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc (inquit) frondoſo vertice collem,
(Quis deus, incertum eſt) habitat deus. Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Iovem, cum ſæpe nigrantem
Ægida concuteret dextra, nimboſque cieret.
Hæc duo præterea disjectis oppida muris,
Relliquias veterumque vides monumenta virorum.
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Euandri, paſſimque armenta videbant,

SERVII.

AVREA NVNC. NVNC ad utrumque pertinet, & ad *aurea* & ad *Tarpejam ſedem*. Nam Tarpeja ſedes dicta eſt à Tarpeja virgine. cum enim Romulus contra Sabinos bella tractaret, & Tarpejo cuidam dediſſet arcem tuendam, filia ejus Tarpeja aquatum profecta in hoſtes incidit: quam cum hortarentur ad proditionem arcis, illa pro præmio popoſcit ornatum manuum ſiniſtrarum, id eſt armillas. Facta itaque arcis proditione, hoſtes ingenioſa morte, promiſſa ſolverunt. Nam ſcuta, id eſt ſiniſtrarum manuum ornatum, ſuper illam jacientes, eam vita privarunt; quæ illic ſepulta, Tarpejæ ſedi nomen impoſuit.

RELLIGIO. Id eſt metus, ab eo quod mentem religet dicta religio.

DIRA. Magna, admirabilis: ut, *An ſua cuique deus ſit dira cupido?* SAXVM. Sic appellatur Capitolium.

HOC NEMVS. Bene ubique NEMVS dixit. nam tunc ædificia non erant.

QVIS DEVS. Dubitando *quis deus*, adfirmat deum eſſe.

IPSVM CREDVNT SE VIDISSE IOVEM. In hoc ſcilicet nemore. Sane ad illud alludit quod primi dicuntur Iovi templa & rem divinam feciſſe: Æacus enim primus in Arcadia templum conſtituiſſe dicitur: nec enim longe ſunt à monte Olympico, unde eos dicit Iovem vidiſſe: & quod ipſi ſunt προσέληνοι, id eſt ante Lunam creati, ut ait Statius, *Arcades aſtris, Lunæque priores.* licet dicat Saluſt. Cretenſes primos inveniſſe religionem: unde apud eos natus fingitur Iupiter.

ÆGIDA CONCVTERET. Hic diſtinguendum. nam ægida, id eſt pellem Amaltheæ capræ, à qua nutritus eſt, in ſiniſtra Iupiter tenet. Sane Græci poëtæ turbines & procellas καταιγίδας appellant, quod hæc mota faciat tempeſtates. Ergo NIGRANTEM. tempeſtatem commoventem. DEXTRA, NIMBOSQVE CIERET. Et de dextra fulmina commoveret. nam modo *nimbos*, pro fulminibus poſuit, quæ dextra jacit. Ægidis autem concuſſio commovet pluvias. Ergo CONCVTERET ÆGIDA, atque per eam nimbos moveret.

DISIECTIS OPPIDA MVRIS. Vnum Iani, aliud Saturni, jam tunc vetuſta.

MONIMENTA VIRORVM. Hoc ſermone oſtendit etiam Saturnum virum fuiſſe.

IANVS PATER. Ianus in Ianiculo habitavit, qui quod una navi exul venit, in pecunia ejus ex una parte Iani caput, ex altera navis ſignata eſt.

DICTIS. Dubium nomen ſit *dictis*, an participium.

PASSIMQVE ARMENTA VIDEBANT. Quæ poſt mortem Caci paſſim nullo timore vagabantur.

DONATI.

AD TECTA. Vt jam appropinquaſſe oſtendat. non autem tecta, ne ingredi viderentur

VARIORVM.

RELLIGIO DIRA. δεισιδαιμονία. Religio ſæpiſſime eſt horror, qui nos quaſi religatos tenet. Vide Herald. in Arnob.

PAVIDOS TERRERET AGRESTES. Iam tum, hoc eſt, quum eſſet locus ille humilis atque deſertus, jam habuit numen, eratque illic, quod terreret accedentes, & his incuteret horrorem, maxime ruſticanis, qui pavore naturali omnia metuunt, & univerſa formidant. DONATVS.

ÆGIDA CONCVTERET DEXTRA. Quod hic Servius ægida diphtheræ & caprinæ pelli tribuit, non ſatis Homer. verſibus Il. o. convenire videtur; qui, ut hic Maro *ægida concutere*, σείειν αἰγίδα dixerat, prioribus & præcedentibus verſibus de ſcuto locutus apertiſſime, à Vulcano Iovi cuſo. Sonat etiam αἰγὶς quandoque procellam & venti vertiginem, ut eo loco infra monuimus, *Ægidaque horrificam turbatæ Pallados arma*: unde liquet *ægida* Iovi, Palladi variiſque numinibus à Poëtis dari. GERMAN.

HANC IANVS PATER. De ejus nomine & forma, Rhodigin lib. 2. cap. 23. & lib. 23. cap. 11. Gyrald. Syntag. 4. Macrob. lib. 1. c. 7.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Romanoque foro, & lautis mugire Carinis.
Vt ventum ad ſedes, Hæc, inquit, limina victor
Alcides ſubiit; hæc illum regia cepit.
Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge deo, rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Æneam duxit, ſtratiſque locavit,

SERVII.

ROMANOQVE FORO. Romanum forum eſt, ubi nunc roſtra ſunt. Sed & hic prolepſin fecit, nam poſtea ſic dictum eſt. LAVTIS MVGIRE CARINIS. Carinæ ſunt ædificia facta in carinarum modum, quæ erant circa templum Telluris. LAVTAS autem dixit, aut propter elegantiam ædificiorum, aut propter Auguſtum, qui natus eſt in lautis carinis. Alii dicunt Carinas montem nominatum, quod ager ſuburbanus ante portas Cariis erat. Alii lautia loca legatorum, quæ in ea regione inſtructa accipere conſueverant. Alii quod ibi Sabini nobiles habitaverint, quorum genus invidere & carinare ſolebat. *Carinare* autem eſt obtrectare. Ennius, *Contra carinantes, verba atque obſcœna profatus.* Alibi, *Neque me decet hanc carinantibus edere chartis.* Alii quod Romani Sabinis inſtantibus fugientes, eruptione aquæ ferventis & ipſi liberati, & hoſtes ab inſequendo repreſſi. *quia calida aqua lavandis vulneribus apta fuit, locus lautulus appellatus eſt.

VICTOR ALCIDES SVBIIT. Virg. hic jus pontificale quibuſdam videtur ſubtiliter tangere, domus enim in qua Pontifex habitat regia dicitur, quod in ea rex ſacrificulus habitare conſueſſet, ſicut flaminia domus in qua flamen habitat dicebatur, quod hic oſtendit ex perſona Euandri, quem facit orantem, ut Æneas ſuam ingrederetur domum, non utique profanam, ſed ſacratam, ſcilicet quæ fuerit hoſpitium Herculis, illis verſibus, *Hæc inquit limina victor Alcides ſubiit, hæc illum regia cœpit*, quem etiam honore divinæ dignationis ſociat, adjiciens: *Aude hoſpes contemnere opes & te quoque dignum Finge deo*: hæc enim dicendo quid aliud agit, quam ut ſacratæ religionis uſum tribuat antiſti * divina communia, utpote quem etiam Pontificali honore nuncupaverat, dicens: *Maxime Teucrorum ductor*, neque enim quia ductor eo maximus, ſed quia maximus eo omnia * regiæ autem verius meminit dicendo; *Tecta ſubibant Pauperis Euandri, Romanoque foro*, quis enim ignorat regiam ubi Numa habitaverit in radicibus palatii, finibuſque Romani fori eſſe? Victor autem Alcides Subiit εὐσυμβόλως, id eſt bonum Æneæ omen oſtenditur, Varro enim divinarum Lib. IV. victorem Herculem putat dictum, quod omne genus animalium decies vicerit: Sed Romæ, victoris Herculis ædes duæ ſunt, una ad portam trigeminam, altera ad forum boarium, cujus commenti cauſa hæc exponitur: Marcus Octavius Herſennus in prima adoleſcentia tibicen, poſtquam arti ſuæ diffiſus eſt, mercaturam inſtituit, bene re geſta decimam Herculi dicavit, poſtea cum navigans hoc idem ageret à prædonibus circumventus fortiſſime pugnavit & victor receſſit, quem inſomnis Hercules docuit ſua opera ſervatum, cui Octavius impetrato à magiſtratibus loco, ædem cum ſigno ſacravit, & victorem inciſis litteris appellavit. Ergo Virgilium non tantum ad victoriam præſentem victorem dixiſſe, ſed occulte perpetuo ejus Epitheto uſum debemus accipere, quippe quem Romæ ſub hoc nomine ſacratum coli videbat, nam ſupra ait, *Tauroſque hac victor agebat*, cum de pugna ejus alia loqueretur. Sane hic SVBIIT juxta uſum præſentem accuſativo junxit, cum antiquo more alibi dativo junxerit, ut *Progreſſi ſubeunt luco.* CEPIT. Mire dixit, ut alibi, *Nec te Troja capit.*

AVDE HOSPES CONTEMNERE OPES. Bene AVDE, quaſi rem arduam & difficilem, tanquam virtute opus ſit animi & ad expellendum amorem divitiarum. DIGNVM FINGE DEO. Compone te & forma in ſimilitudinem numinis: quod juxta ſectam cynicam hoſpes Herculis ſuadet: Sane quidam DEO, pro immortalitate dictum volunt.

NON ASPER. Non aſpernator, id eſt faſtidioſus.

ANGVSTI SVBTER FASTIGIA TECTI INGENTEM ÆNEAM DVXIT. Ex contrarietate quæſitus ornatus, ait enim, *Anguſti tecti ſubter faſtigia ingentem Æneam duxit.*

DONATI.

REGIA. Quæcunque domus, modo à rege habitetur, regia jure dicitur.

AVDE HOSPES. Multum tribuit Æneæ, cum Herculi comparet.

REBVSQVE VENI NON ASPER EGENIS. Id eſt, ne aſpere veni rebus egenus. Sum quidem pauper (cui & ſi copia deſit, aliquantæ tamen ſubſtantiæ ſunt) ſed non ſum egenis. ille enim in miſeriis eſt & egeſtate. Ergo non bis repetendum.

VARIORVM.

ROMANOQVE FORO. De foris Romanis & externis, vide Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 12.

LIMINA VICTOR ALCIDES. Macrob. lib. 3. cap. 6. Saturn.

AVDE HOSPES. In animum tuum quaſi rem arduam fortiter inducito ac ſuſtineto, ut ait Turnebus libro 21. capite 8. Nempe qui συμπλοκὴν & ἀλληλεγχίαν virtutem conſtituerunt, partem quoque μεγαλοψυχίας in contemptu divitiarum poſuerunt. GERMAN.

REBVSQVE VENI NON ASPER EGENIS. De antiquorum frugali & parco victu, multa Alexand. ab Alex. lib. 3. cap. 11.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Effultum foliis & pelle Libyſtidis urſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequicquam exterrita mater,
Laurentumque minis & duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur; thalamoque hæc conjugis aureo
Incipit, & dictis divinum aſpirat amorem:
Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
Debita, caſuraſque inimicis ignibus arces;
Non ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
Artis, opiſque tuæ: nec te, chariſſime conjux,
Incaſſumve tuos volui exercere labores.

SERVII.

EFFVLTVM. Sicut ſupra dictum eſt, apud veteres dicebatur ſuper quod unuſquiſque jacuiſſet. PELLE LIBYSTIDIS VRSÆ. Species pro genere. nam cujuſlibet feræ poſſumus accipere. Ideo dicit *Libyſtidis*, ut ex pretio beſtiæ aliquid gratiæ potuiſſet ipſis ſtratis accedere.

EXTERRITA MATER. Ideo territa, quia mater. TVMVLTV. Gallicus tumultus.

DICTIS DIVINVM ASPIRAT AMOREM. Id eſt dictis ſuis addit venuſtatem, ut amabiliter ejus audiatur oratio. Sane Venus petitura pro filio de adulterio procreato, orationem ſuam ingenti arte compoſuit: quod etiam Vulcanus ipſe teſtatur dicens, *quid cauſſas petis ex alto*? Non enim aperta eſt petitio ejus: ſed longo proœmio perverſum amorem arte circumvenit. Præſentem ergo quæſtionem hanc, quæ naſcitur ex petitione Veneris impudica; ſolvimus his modis: Primo quod Vulcanum amore circunvenit: nam & poſt completam orationem ſtatim eum complectitur & molli amplexu fovet: Deinde nacta eſt ejus occaſionem temporis, quo Marti arma faciebat, quem fuiſſe ſciebat adulterum: per quod datur intelligi, Vulcanum jam omnem ſuſpicionem & iram, quam habuit circa Venerem, depoſuiſſe, adeo ut arma etiam ipſi fabricaret adultero. præterea Vulcanum uxorium fuiſſe teſtantur, & ipſe Virgilius dicens, *Tunc pater æterno fatur devinctus amore.* Et Statius, ubi Martem Venus adloquitur: ut, *At non eadem Vulcania nobis Obſequia, & læſiſervit tamen ira mariti.* Nam quod dicit Donatus potuiſſe fieri, ut cum Anchiſa concumberet Venus ante quam Vulcano nuberet, non procedit. Conſtat enim à principio Venerem uxorem fuiſſe Vulcani. Sane divinum τὸ θεῖον debemus accipere.

DVM BELLO ARGOLICI. *Dum* poſtquam. Sane hæc oratio rhetorica ſuaſio eſt, nam principium à verecundia ſumpſit, dicendo enim nunquam ſe moleſtam antea fuiſſe, oſtendit impetrare debere, præſertim ex eo quod non timuerit petere. NVNC IOVIS IMPERIO RVTVLORVM CONSTITIT ORIS: ERGO EADEM SVPPLEX VENIO. Hæc non tantum rogandi, ſed etiam impetrandi vim habent, verſo tamen ordine; nam primo arma petit, deinde adjuvat exemplo dicendo, *Te filia Nerei* &c. deinde cauſam, *Aſpice qui coëant populi.* Ipſum enim POPVLI multitudinem ſignificat, & quaſi non impugnet, ſed impugnetur Æneas, ita pathos fecit dicens, *In me excidiumque meorum*: nam quod à principio arma petit, hæc ratio eſt, quod rem nec magnam, nec difficilem Vulcano petebat, ideo & ſtatim poſuit, nam ubi majus aliquid eſt, ante cauſa dicenda eſt, ut præmollitis animis, tunc quod petitur, ſuggeratur.

DEBITA. Fataliter ad exitium deſtinata. CASVRASQVE INIMICIS IGNIBVS ARCES. Cauſa cur non petierit.

MISERIS. Atqui honeſtum eſt miſeris ſubvenire: ſed hoc dicit, cur te fatigarem pro hominibus fati neceſſitare perituris;

ARMA ROGAVI. Argute hic in principio *arma* nominat, ut jam intelligatur quid petitura ſit.

ARTIS OPISQVE TVÆ. Duo duobus reddit, opis *arma*: aut certe idem valet *opis* quod *artis*, hinc opifices.

INCASSVMVE TVOS. Ordo eſt, tuoſve labores incaſſum exercere volui.

DONATI.

LIBYSTIDIS VRSÆ. Vt ex precio beſtiæ, aliquid gratiæ illi ſtrato adderet.

VVLCANVM ALLOQVITVR. Tantum habens ſpei, quantum uxor de viro concipere debet: & tantum deſperationis, quantum odium inter vitricum & privignum eſſe conſuevit. Ergo illum fraude adoritur. THALAMO. Vt inter ſecreta lectuli extorqueret, quod ille nollet.

DIVINVM. Quem humanis pectoribus dono inſerere conſuevit. Nam amor, qui eſt ex voluntate noſtra, humanus eſt.

VARIORVM.

NOX RVIT ET FVSCIS. Tranſitio à rebus humanis in colloquium Vulcani ac Veneris deorum. Imitatus hoc loco eſt Homerum Iliad. ξ. qui Iunonem inducit κεκαλλωπισμένην, varioque ornatu & mundo muliebri inſtructam uxoriis illecebris mariti animum tentantem & periclitantem. GERM.

DVM BELLO ARGOLICI. Petitoria oratio generis deliberativi. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quamvis & Priami deberem plurima natis,
Et durum Æneæ fleviſſem ſæpe laborem,
Nunc Iovis imperio Rutulorum conſtitit oris.
Ergo eadem ſupplex venio, & ſanctum mihi numen
Arma rogo, genitrix nato. te filia Nerei,
Te potuit lachrymis Tithonia flectere conjux.
Aſpice qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis in me, excidiumque meorum.
Dixerat, & niveis hinc atque hinc diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet: ille repente
Accepit ſolitam flammam, notuſque medullas
Intravit calor, & labefacta per oſſa cucurrit:
Non ſecus atque olim tonitru cum rupta coruſco

SERVII.

PRIAMI DEB. PLVR. NATIS. Scimus quod Paridi tantum debuit: ſed hoc honeſtius ad aliarum commemorationem perſonarum adduci poteſt, ne ex turpi cauſſa Paridi debuiſſe videatur, & ſimul, ut quidam tradunt pulchritudinis ſuæ Vulcanum admoneret, hoc eſt formæ judicio Iovis conjugem vici.

ÆNEÆ FLEVISSEM SÆPE LABOREM. Bene poſt Pergama, poſt Trojanos, poſt Priami liberos, cum excuſatione fit Æneæ commemoratio: Dicit enim ſe ejus infelicitate commotam, ut illud cauſas habeat, hoc miſeratione conſiſtat.

IOVIS IMPERIO. Id eſt nunc vero, & ſubdiſtingue, nunc autem Iovis imperio, ne videatur impudens, ſi aliena regna depoſceret: & hoc latenter dicere videtut, Fave huic, cui etiam Iupiter favet.

EADEM. Quæ nunc ſcilicet ſilui, quæ nihil petii. SANCTVM MIHI NVMEN. Si ſanctum ſimpliciter accipiatur, leve eſt numen, Ergo *ſanctum*, ut leges ſanctas dicimus, id eſt firmas à ſanciendo.

ARMA ROGO. Hic diſtinguendum, ut cui petat, non dicat: ſed relinquat intelligi, ne fœde apud maritum & amorem ſuum circa Anchiſem memoret & ſuſceptum de adulterio filium.

GENITRIX NATO TE FILIA NEREI. Hoc eſt ſoles hoc præſtare matribus, & dicit Thetidem quæ Achilli arma impetravit. Et bonis utitur comparationibus dicendo *filia Nerei*, cum Ipſa Iovis ſit filia. Item uxor Tithonia, cum ſit ipſa Vulcani. NERI. autem, pro Nerei. Omnia enim quæ in EVS exeunt hodie, apud majores in ES exibant: ut Nereus Neres: Tydeus Tydes: & genitivum in EIS mittebant, ut, Tydeis Nereis. Sed quia plerumque s ſupra in Latinitate detrahitur, remanebat EI. Hinc eſt filia Neri, Immitis Achilli. Item in Salluſtio, *Ad bellum Perſi Macedonicum.*

TITHONIA CONIVX. Aurora pro Memnone.

ASPICE QVI COEANT POPVLI. τὸ ἄϊκεν. ut præſentem oſtenderet neceſſitatem, dicendo autem *populi*, phantaſiam fecit. CLAVSIS FERRVM ACVANT PORTIS. Vt oſtenderet feſtinationem, dixit enim ſuperius, *Quinque adeo magnæ poſitis incudibus urbes Tela novant.* IN ME. Artificiosè arma petit etiam ſibi profutura: Niſi enim ſubvenis, iterum vulnerabor. Nam à Græcis fuerat vulnerata. Vnde eſt, *Equidem credo mea vulnera reſtant.*

CVNCTANTEM. Scilicet de promiſſione, quam per amplexum ſuum immiſſo amore perſolvit.

ACCEPIT SOLITAM FLAMMAM. Vel quaſi maritus, vel alludit ad rem naturalem. Namque ideo Vulcanus maritus fingitur Veneris, quod Venerium officium non niſi calore conſiſtit. Vnde eſt, *Frigidus in Venerem ſenior.*

LABEFACTA PER OSSA. Si oſſa labefecit, quanto magis animum?

ATQVE OLIM. Fere ut ſolet. nam non eſt adverbium temporis.

DONATI.

PRIAMI NATIS. De Creuſa maxime intelligit laborat autem ut verecunde videatur petere, ne mariti auxilium inaniter rogaret in rebus, quæ removeri non poſſent.

EADEM Quæ tacui.

GENITRIX NATO. Majorem miſerationem movet nominibus neceſſitudinum, quam moviſſet nominibus propriis.

IN ME. Iunxit perſonam ſuam, ut magis moveret.

ACCEPIT SOLITAM FLAMMAM. Oſtendit plus profuiſſe, loci temporis & perſonæ obſervationem quam verba.

VARIORVM.

ARMA ROGO. Propoſitio petitionis verecunda.

NON SECVS ATQVE OLIM. Comparatione oſtendit, quo pacto calor amoris per oſſa Vulcani ſerpſit. HORT.

CVM RVPTA CORVSCO. Credo autem circumſcribi à Poëta ea fulgura, quæ à Lucretio, *nictantia*, ut ſupra: vibratus ab æthere fulgor. GERMAN.

Ignea

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis, & formæ conſcia conjux.
Tum pater æterno fatur devinctus amore;
Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi diva mei? ſimilis ſi cura fuiſſet,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.
Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc, ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt,
Quicquid in arte mea poſſum promittere curæ,
Quod fieri ferro, liquidove poteſt electro:
Quantum ignes animæque valent, abſiſte precando,

SERVII.

IGNEA RIMA MICANS. Id eſt fulmen, cujus naturam expreſſit. Namque nubes vento coactæ plerumque rumpuntur, & ex ſe fulmen emittunt. Quamvis philoſophi fulgura & tonitrua ſimul exprimi dicant. Sed illud celerius videtur, quia clarum eſt, tonitrua autem ad aures tardius pervenire. Alii RIMA MICANS, Fulgetram dicunt, ex hoc ad velocitatem amoris, qui momento Vulcanum percuſſit.

FORMÆ CONSCIA CONIVX. Intellexit ſe ſola pulchritudine pervertiſſe mentem mariti. Alii duabus rebus Venerem volunt maritum adgreſſum, dolis & pulchritudine; & volunt melius, *dolis & formæ conſcia*, quam læta; & *formæ* melius dativo caſu quam genitivo.

DEVINCTVS. Hoc ſermone oſtendit eum poſſe cuncta concedere.

EX ALTO. Mirum & hoc libenter, & olim de promittentis * & utitur argumentatione longe repetita. Eſt autem de uſu dictum, Cicero primo libro ad Brutum, *Si Pompejus non ex alto peteret, & multis verbis me jam hortaretur.*

TVM QVOQVE. Sicut nunc, & tunc quoque bis audiendum. TEVCROS ARMARE FVISSET. Per *Teucros* Ænean debemus accipere, quia Venus ante ait, *Arma rogo*, & ſubjungendo *Genitrix nato*, per ſimilitudinem ſignificat Ænean. Ergo Poëta aliud dicendo, aliud dedit intelligi. Sane fuiſſet in proximo repetitum decorem addidit. *

NEC PATER OMNIPOTENS. Notandum quod hic Iovem à fatis ſeparet, cum alibi jungat, ut, *Sic fata deûm rex Sortitur.* Sed hanc imminentium malorum dilationem Etruſci libri, primo loco à Iove dicunt poſſe impetrari, poſtea fatis, unde & hic ſic ait, *Nec pater omnipotens, nec fata vetabant*, NEC FATA VETABANT STARE. Atqui ſupra ait, *debita.* Sed ſciendum ſecundum aruſpicinæ libros & ſacra Acherontia, quæ Tages compoſuiſſe dicitur, fata decem annis quadam ratione differri: quod nunc dicit Vulcanus potuiſſe fieri. Ergo non eſt contrarium. nam fata differuntur tantum, nunquam penitus immutantur: quod etiam Iuno dicit, ut, *Atque immota manet fatis Lavinia conjux, At trahere atque moram tantis licet addere rebus.*

SI BELLARE PARAS. Quia dixerat *In me excidiumque meorum.* Quidam hunc ſenſum illi jungunt, *abſiſte precando Viribus indubitare tuis*, cætera enim per parentheſin dicta ſunt.

POSSVM PROMITTERE CVRÆ. Quicquid in me curæ eſt, id eſt, officii & ſollicitudinis.

LIQVIDO ELECTRO. Aut liquefacto aut puro: & ſecundum Plinium in naturali hiſtoria, ſunt tria electri genera: unum ex arboribus, quod ſuccinum dicitur: aliud quod naturaliter invenitur; tertium quod fit de tribus partibus auri & una argenti: quas partes etiam ſi naturam reſolvas, invenies. Vnde errant qui dicunt melius eſſe naturale. Electri autem natura probatur veneno, quo recepto & ſtridorem emittit, & varios ad ſimilitudinem arcus cœleſtis reddit colores. Et ad lumina in convivio clarius auro & argento lucent.

DONATI.

PATER. Qui loco patris Æneæ eſſet profuturus?

QVID CAVSAS? Ita loquitur, quaſi non ipſe eſſet, qui paulo ante cunctabatur. EX ALTO. Longa circuitione verborum.

NEC PATER OMNIPOTENS. Non poſſe penitus ſubverti, ſed poſſe differri fata, oſtendit Poëta.

FERRO. Ad robur pertinet. ELECTRO. Ad pulchritudinem. Sed armorum ſplendor vehementer arcet hoſtes. ANIMÆ. Venti quibus ignis animatur.

VARIORVM.

ÆTERNO DEVINCTVS AMORE. Æternum pro magno, atque adeo immenſo poſuit Maro. Et Curtius lib. 4. fere eodem modo ſcripſit: Ablue corpus illuvie, æterniſque ſordibus ſqualidum. Turneb. lib. 13. cap. 8.

LIQVIDOQVE POTEST ELECTRO. Turpiſſimum mendum in hoc verſu inhæſerat, nam cum legeretur ante POTESTVR, ex vetuſtiſſimo volumine bibliothecæ Vaticanæ Politian. Miſcell. cap. 71. emendavit POTEST. Quæ etiam verior lectio vel inde probatur, quod electrum ubique in prima ſyllaba longum, tam apud Græcos ponitur, quam apud noſtros. HENR. STEPHAN. de delectu Virgil. lection. & Ang. Politian. cap. 71. Miſcell.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Viribus indubitare tuis. ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Conjugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum: cum fœmina primum,
Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerva,
Impoſitum cinerem & ſopitos ſuſcitat ignes;
Noctem addens operi, famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo, caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, & poſſit parvos educere natos:

SERVII.

ANIMÆQVE VALENT. Fabrica Vulcani duobus conſtat, ventis, & flatu, hic ergo animæ pro ſpiritu quo fabriles folles inflari ſolent, id eſt venti, ἀπὸ τῶν ἀνέμων. Horatius, *Impellant animæ lintea Thraciæ.* Vnde anima dicitur, quæ ſecundum aliquos ventus eſt. ut, *Atque in ventos vita receſſit.*

EA VERBA LOCVTVS. Quidam humiliter dictum accipiunt. PRECANDO VIRIBVS INDVBITARE TVIS. Id eſt dubitare. nam IN vacat, & hoc dicit, Precum nimietas, poſtulationis ſignificat dubitationem. Sane *indubitare* quis ante hunc?

CONIVGIS INFVSVS GREMIO. Hoc eſt, ante concubuit, & ſic quievit. Probus vero & Carminius propter ſenſum cacephaton, *infuſum* legunt, ut ſit ſenſus, Dormiit cum conjuge dormiente, id eſt, petiit ſoporem infuſum, etiam conjugis è gremio. Alii *infuſus* legunt, ut ſignificetur coiiſſe illos, & ſic ſopitos, & volunt eſſe emphaſin coitus, nam *infuſum gremio ſoporem* nihil eſſe dicunt: multi autem cacephaton accipiunt; ne duo epitheta videantur, *placidum* & *infuſum*: Alii figurate accipiunt *placidum per membra*, pro eo quod eſt placidum membris. ET PER MEMBRA. Poteſt ambiguum videri, Vulcani an Veneris.

CVRRICVLO. Tempore modo: alias loco, alias officio. Cicero in oratore, pro loci ſpatio. *Hæc ſunt curricula ac ſpacia multiplicium variorumque verborum*: Et multi ſic diſtinguunt. *Inde ubi prima quies medio jam noctis abactæ Curriculo expulerat ſomnum, cum fœmina primam Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerva impoſitum.* nam quies curriculo expulerat ſomnum cum pene nihil eſt: quid enim eſt quies, niſi ſomnus? aut ut ſit aliquid, non eſt abſtemia matrona illa dum ſurgit, quia eſt tiata*maxime, aut *tolerare colo vitam, tenuique Minerva Impoſitum*: Et hic diſtinguitur, quid enim eſt *Impoſitum cinerem?* cum illud ſit pulchrius, cui caſtitas impoſuit lanificio tolerare vitam, ut ſequatur *Cinerem & ſopitos ſuſcitat ignes*, ut alibi, *Et ſopitas ignibus aras Excitat.*

COLO. Hunc ſequimur: nam hujus coli dicimus, non ut Statius, hujus colus. TENVIQVE MINERVA. Non filo tenui, id eſt ſubtili artificio, ſed parvo pretio lanificii, id eſt tenuiter & exiliter victum præbente [illegible] hic diſtinguunt, & ſubaudiunt *mos eſt*, aut, *placet*: ut ſit ſenſus, *Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerva mos eſt*, vel *placet*: & ſic inferunt: *Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes.* Vt contra Horatius, *Incedis per ignes ſuppoſitos cineri doloſo.* Alii ſic legunt, *Tenuique Minerva Impoſitum*: quaſi fato datum, hoc eſt cui hæc eſt fataliter data neceſſitas.

NOCTEM ADDENS OPERI. Per tranſitum oſtendit noctem eſſe partem diei.

EXERCET PENSO. Fatigat. Terentius, *Primo hæc vitam parce, ac duriter agebat.* Hinc ergo traxit Virgilius ut diceret, *Caſtum ut ſervare cubile Conjugis*, id eſt, ne cogatur propter paupertatem pudorem deſerere.

DONATI.

GREMIO. Intelligimus *gremium*, non ſolum ſedentis ſinum, verum etiam quicquid homini ad requiem præſtiterit locum. ita alibi. *Et ſorum gremio dea tollit in altum.*

FAMVLAS. Pro manibus accipiamus, quibus vice famularum utuntur pauperiores, quibus ad comparandas famulas pecunia non eſt.

VARIORVM.

OPTATOS DEDIT AMPLEXVS. Notandum Virgilium, quem à Virginali verecundia non temere nomen ſortitum dicunt; non modo αἰσχρουργίας inquinamenta procul à ſe habuiſſe; ſed & vitandæ αἰσχρολογίας ſtudioſiſſimum fuiſſe, reſque inhoneſtas magna religione & pudore honeſte ſemper extuliſſe. GERMAN.

CONIVGIS INFVSVS GREMIO. Iac. Nic. Loenſis Epiphyll. 2. cap. 16.

CVI TOLERARE COLO. Pro lanificii arte non quæſtuoſa. Turneb. lib. 11. cap. 22. & lib. 26. cap. 29. Alexand. lib 4. cap. 8.

CVI TOLERARE COLO VITAM. Notanda hujus verbi vis, quæ parcum victum, & plus inopiæ quam copiæ ſignificat, qualis ſæpe ſub *tolerandi* vocabulo à Lucretio temutas, & parſimonia innuitur. Mulieres autem colo & manu victum quærentes Græci χερνῆτας vel χερνήτιδας vocant. Tolerandi autem verbo reſpondere videtur & illud Græcorum διακαρτερεῖν. GERMAN.

Haud

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo
Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
Inſula Sicanium juxta latus, Æoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnæa tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum; ſtriduntque cavernis
Stricturæ chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro;
Bronteſque, Steropeſque, & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus, jam parte polita

SERVII.

IGNIPOTENS. Vulcanus, ut diximus ignis eſt: & dictus Vulcanus quaſi Volicanus, quod per aërem volet. Ignis enim è nubibus naſcitur. Vnde etjam Homerus dicit eum de aëre præcipitatum in terras, quod omne fulmen de aëre cadit: quod quia crebro in Lemnum Inſulam jacitur: ideo in eam dicitur cecidiſſe Vulcanus. Claudus autem dicitur, quia per naturam nunquam rectus eſt ignis. NEC TEMPORE SEGNIOR ILLO. Bene comparationis ſimilitudini duo reddidit, feſtinationem & induſtriam. AD FABRILIA SVRGIT. Dura. & ex contrariis epithetis fecit ornatum, dicens, Mollibus è ſtratis ſurrexit ad opera fabrilia.

INSVLA SICANIVM IVXTA LATVS, ÆOLIAMQVE ERIGITVR LIPAREM. Phyſiologia eſt cur Vulcanus in his locis officinam habere fingatur inter Ætnam & Liparen, ſcilicet propter ignem & ventos quæ apta ſunt fabris. Æoliam autem Liparen ideo, quia una eſt de illis ſeptem inſulis, quibus Æolus imperavit.

EXESA CAMINIS. Exeſa ad uſum caminorum qui ſunt Cyclopum, an *caminis exeſa* pro ignibus exeſa?

ANTRA ÆTNÆA TO. Magnitudinem ictuum oſtendit, quibus etiam vicini montes reſultabant: aut certe *Ætnea* quaſi Ætnæ dixit.

AVDITI REFERVNT GE. Et hoc breviter ſignificavit, id eſt referentes gemitus audiuntur, non enim prius audiuntur, & poſtea referunt gemitus: poteſt & bis intelligi, audire eos primum cum eduntur, poſtea per Echo cum venerunt in eos locos, ex quibus repulſi vocis imaginem referunt.

STRICTVRÆ CHALYBVM. Strictura eſt terra ferri in maſſam coacta. Chalybes autem proprie populi ſunt, apud quos naſcitur ferrum: ut ipſe, *At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus Caſtorea.* unde modo Chalybum poſuit ſtricturas, pro ferri maſſis.

HOC TVNC. Id eſt huc tum: & HOC pro HVC poſuit ſecundum antiquum morem. Nam anteà HOC, adverbium loci fuit, quod nunc abolevit. Nam crebro in antiquis lectionibus invenitur ſicut in epiſtolis probat Verrius Flaccus exemplis, auctoritate, ratione, dicens in adverbiis pro *u*, *o* plerunque majores ponere conſuetos: & ſic pro HVC, HOC veteres dicere ſolebant: ſicut pro ILLVC, ILLO dicimus. Vnde etiam HOC, o longum eſſe apparet, ſicut ILLO quod pro ILLVC ponitur.

FERRVM EXERCEBANT. OEconomia.

BRONTESQVE. Quid facturi ſint ex nominibus docet. Nam BRONTES à tonitru dictus eſt, ἀπὸ τῆς βροντῆς. STEROPES. A fulgetra, ἀπὸ τῆς στεροπῆς. PYRACMON vero, qui nunquam à calenti incude diſcedit, ἀπὸ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ ἄκμονος. Nam πῦρ ignis eſt, ἄκμων incus. NVDVS MEMBRA. Per hunc etiam cæteros nudos fuiſſe ſignificat.

INFORMATVM. In quandam formam deſignatum & compoſitum. Dicit autem in fulmine partem non perfectam, partem jam politam fuiſſe. MANIBVS. Deeſt *In*, ut ſit in manibus.

VARIORVM.

INSVLA SICANIVM. Inſula Hiera dicitur. Turn. 26. c. 29.

STRICTVRÆ CHALYBVM. Pro maſſis & laminis ferri. Turneb. lib. 25. cap. 14.

HIS INFORMATVM MANIBVS. Non oportet hic (ut quidam faciunt) *informatum* accipere rude & omnino ſine forma, quaſi particula IN privandi vim haberet; ſed κεχαραγμένον ὑποτετυπωμένον. Cum *informare* ſit aut pictoriæ, aut ſtatuariæ vocabulum, primam & rudem operi formam inductam ſignificans: Scilicet & informatio σκιογραφία, & per tranſlationem imperfecta & rudis notio, à natura primum animo impreſſa, quam Cicero anticipationem & πρόληψιν vocat. GERMAN.

HIS INFORMATVM. Lepidum commentum ad ſubjiciendam fidem Vulcani, & præcipitantiam in cudendis armis. Et delectandi gratia, hypotypoſi ſubjicit, quibus operibus fuerint intenti Vulcanii miniſtri. HORTENS.

Ful-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fulmen erat; toto genitor quæ plurima cœlo
Dejicit in terras: pars imperfecta manebat.
Treis imbris torti radios, treis nubis aquoſæ
Addiderant; Rutuli treis ignis, & alitis Auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque, metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotaſque volucres
Inſtabant: quibus ille viros quibus excitat urbes:
Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquamis ſerpentum auroque polibant,

SERVII.

TOT GENITOR QVÆ PLVRIMA COELO. Toto cœlo, id eſt ab omni parte cœli. Nam dicunt phyſici de ſexdecim partibus cœli jaci fulmina. QVÆ autem, pro qualia: ut, *Hunc ego te Euryale aſpicio*, id eſt talem. Ergo hoc dicit, Faciebant fulmen in eorum ſimilitudinem, quæ Iupiter jacit toto cœlo, hoc eſt diverſis partibus cœli, ſcilicet ſexdecim.

DEIICIT. Quibuſdam videtur humiliter dictum: alii *de*, pro valde accipiunt, ſicut diximus deamo pro valde amo.

TREIS IMBRIS TORTI RADIOS. Conſtricti & coacti in grandinem. Statius, *Sicco quos aſper hiatu Præſolidat Boreas.* Et ſciendum hoc eum velle oſtendere, toto anno jaci fulmen. nam per has periphraſes, tempora oſtendit anni totius, quæ & quatuor eſſe & ternos menſes habere manifeſtum eſt. Vnde eſt, *Treis imbris torti radios*: hoc eſt grandinis, quæ abundat per hyemem. TREIS NVBIS AQVOSÆ. Hoc eſt veris, quo tempore nimiæ ſunt pluviæ: ut, *Et ruit imbriferum ver.*

RVTVLI TREIS IGNIS. Hoc eſt æſtatis. ET ALITIS AVSTRI. Id eſt Autumni, quo ventorum crebra ſunt flamina. Et prudenter his omnibus naturam exprimit fulminis: quod neceſſe eſt ut per nubes naſcatur & ventos. Nam alibi ait, *Fulminis adflavit ventis & contigit igni*, & bene in materiam fulminis ventis vehementer agitatæ ſunt, ſic incaleſcunt ut accendantur: Sane fulmen triplici præditum poteſtate eſt: Eſt oſtentatorium, peremptorium, præſagum: *oſtentatorium* eſt quo terror incutitur, ut, *Fulgores nunc horrificos, ſonitumque metumque.* At cum dicit, *Flammiſque ſequacibus iras*, Peremptorium docet. Præſagi autem ſic meminit, *Tertius ille hominum divumque interpres Aſylas, Cui pecudum fibræ, cœli cui ſydera parent, Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes.* Nonnulli vero manubias fulminis, his numinibus, id eſt Iovi, Iunoni, Marti, & Auſtro vento adſerunt attributas, quod hoc loco oſtendunt: nam cum dicit, *Tris imbris torti radios*, Iovem ſignificaſſe intelligitur; cum autem *Rutuli tris ignis*, Martem, & ſic adjectum *Alitis* * auſtri ventis. Alii ideo ternorum radiorum volunt mentionem factam, quia fulmen ni* triſulcum eſt: aut enim gerebat inceditur, aut diſcelina * & *imbris torti radios*, pro tortos radios torti autem elementis, & hoc verbo frequenter utitur, quotiens vim aliquam vult exprimere, ut *Torquet aquoſam hyemem*, & *Ante genitor, cum fulmina torques.*

FVLGORES NVNC TERRIFICOS. Quas fulgetras dicunt. SONITVMQVE METVMQVE. Non quem habeant, ſed quem inferant, & per SONITVM, tonitrua oſtendit: per METVM, fulgetras. Et hunc ordinem ſic poſuit ut hominibus videtur. Nam revera prior eſt conliſio nubium, unde ignis emanat. Nos autem ideo prius fulgetras videmus quam tonitrua audimus quia velocior oculorum, quam aurium ſenſus.

SEQVACIBVS. Perſecutricibus, quoniam rapax natura ignis eſt, & ordo eſt, *Iraſque flammis ſequacibus.*

CVRRVMQVE ROTASQVE. Nova locutio currum & rotas inſtabant: Nec nos moveat, quod in domo Vulcani Marti currus fabricatur, eo enim abſente fabricabatur.

ÆGIDAQVE HORRIFERVM. *Ægis* proprie eſt munimentum pectoris æreum, habens in medio Gorgonis caput: quod munimentum ſi in pectore numinis fuerit, *Ægis* vocatur: ſi in pectore hominis, ſicut in antiquis imperatorum ſtatuis videmus, *lorica* dicitur. TVRBATÆ. Vel concitatæ & iratæ, vel turbantis. Nam timuit Homœoteleuton, & fecit ſupinam ſignificationem. Alii ab fabulam referunt, quia dicitur in bello Gigantum arma perdidiſſe turbata, ut quaſi ipſa nunc reparet, cujus dicti nullus auctor invenitur idoneus.

SQVAMIS SERPENTVM AVROQVE POLIBANT. Ægida horriferam aureis ſquamis ſerpentum certatim polibant. Alii volunt revera de corio ſerpentum dicere eum arma eſſe levigata.

VARIORVM

FVLMEN, QVÆ PLVRIMA CÆLO. Non ſemper Poëtæ reddunt ſequentia præcedentibus κατὰ λέξιν, neque antecedentibus relativa, aut numeros numeris, ad circinum canonemque Grammaticum, ſed non tam verbis, quam ſententiæ inſiſtunt. Hæc enim vocum continentia *quæ plurima*, reſpondet illi Græcorum poëtarum, οἷατε πολλὰ. GERMAN.

TRES IMBRIS TORTI. Triſulcum Iovis fulmen pingebatur. Turneb. lib. 26. cap. 29.

TVRBATÆ PALLADIS. Id eſt ad bella concitatæ. Turneb. lib. 26. cap. 29. contra Servium.

Con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Connexoſque angueis, ipſamque in pectore divæ
Gorgona, deſecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, cœptoſque auferte labores
Ætnæi Cyclopes, & huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus uſus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra:
Præcipitate moras. nec plura effatus: at illi
Ocius incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti. fluit æs rivis aurique metallum,
Vulnificuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum ſeptenoſque orbibus orbes
Impediunt. alii ventoſis follibus auras
Accipiunt redduntque: alii ſtridentia tingunt

SERVII.

CONNEXOSQVE ANGVES. Gorgonis ſcilicet capiti. DESECTO VERTENTEM LVMINA COLLO. An ſua lumina circunferentem, & mortis indignatione quærentem, quorum ſe interitu poſſet ulciſci. Aut certe intuentum lumina in ſaxa vertentem. Aut horrore ſuo aliorum oculos avertentem, ne cum periculo videretur. Hoc autem caput ideo Minerva fingitur habere in pectore, quod illic eſt omnis prudentia quæ confundit alios, & imperitos ac ſaxeos comprobat. IPSAMQVE IN PECTORE DIVÆ. Hoc eſt quæ in pectore ponatur.

DESECTO VERTENTEM. Quomodo *vertentem*? Id eſt ſecto collo non ſua lumina vertentem, ſed immutantem eorum faciem qui hanc vidiſſent: aut *vertentem* dixit, lumina adverſa habentem, ut habuit cum ſecaretur ei collum, & quæreret aſpectibus vindicari.

TOLLITE CVNCTA, INQVIT. Vile eſt quod plerique dicunt, propter arma Martis iratum eſſe Vulcanum, præſertim cum & arment Minervam & fabricent fulmina Cyclopes: & Vulcanus dixerit, *Cuncta tollite.* Ergo TOLLITE, aut differte eſt, aut celerius terminate. COEPTOSQVE AVFERTE LABORES. Quia dixerat, *His informatum manibus jam parte polita Fulmen erat.*

ÆTNEI CYCLOPES. Vt *Ætneos fratres.*

NVNC VIRIBVS VSVS. Hoc eſt, nunc eſt veſtrarum virium exercitium, id eſt tempus eſt exercendæ virtutis circa arma viri fortis. Et ſic dictum eſt, ut dicimus opus eſt viribus: & hoc quidam non ad difficultatem operis, ſed ad celeritatem referunt.

RAPIDIS. Latis. ARTE MAGISTRA. Ambitioſius quam ſi dixiſſet *magiſtri*, & rem perſonæ in artem tranſtulit: ut ſi dicas, opus eſt peritia medicinæ, non medici.

PRÆCIPITATE MORAS. Præcipitanter, id eſt feſtinanter abjicite. NEC PLVRA EFFATVS. Sicut feſtinantem decebat.

OCIVS INCVBVERE. Quam ille præceperat. PARITER. Pari modo dicitur, & pro ſimiliter & pro ſimul.

SORTITI. Diviſerunt inter ſe laboris officium: ut, *Sortiti remos.*

VVLNIFICVSQVE CHALYBS. Populum apud quos naſcitur, pro ferro poſuit. Et LIQVESCIT dixit proprie. Nam ferrum non ſemper ſolvitur, ſed molleſcit.

INFORMANT, Deſignant. INGENTEM autem & magnitudine, & ſoliditate. Nam & CLYPEVM dixit, qui magnitudine corpus furatur. Vnde & clypeus dictus eſt ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. & dicturus eſt, SEPTENOSQVE ORBIBVS ORBES IMPEDIVNT. Id eſt veluti ſeptem ſcuta facta in unitatem connectunt.

VENTOSIS. Ventos gignentibus. aliter *Ventoſa per æquora vectis*, qui ventis turbentur.

ACCIPIVNT REDDVNTQVE. Iungendum. uno enim eodemque tempore partim reddunt, partim ventos accipiunt. STRIDENTIA TINGVNT. Tingendo ſtridere faciunt.

DONATI.

TOLLITE. Magnum Æneæ meritum, quod cuncta ſuperis neceſſaria tollerentur, ut arma illi fierent.

ACRI ARMA VIRO. Suppreſſit cujus cauſſa, ne nimis uxorius videretur. Nec nominat privignum, qui naturali malitia odioſus eſſe poteſt.

ILLI OCYVS. Iubentis authoritas oſtenditur.

FLVIT. De auro & reliquis metallis: quæ ita ſolvuntur, ut currant tanquam effuſa.

LIQVESCIT De ferro quod non ita ſolvitur.

OMNIA CONTRA TELA LAT. Ex perſona Poëtæ: nam Cyclopes neſciebant cui fabricarent.

SEPTENIS. Quatuordecim circulis: ſic clypei textura currebat ordinatis omnibus, ut ſe invicem necterent.

VARIORVM.

SEPTENIS ORBIBVS ORBES. Hom. quinque plicas ponit, per quas quinque zonæ accipiendæ. Vide Heraclid. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Æra lacu: gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
Euandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
Tum lateri atque humeris Tegeæum ſubligat enſem,
Demiſſa ab læva pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Æneæ ſedem, & ſecreta petebat,
Sermonum memor & promiſſi muneris heros.
Nec minus Æneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates;

SERVII.

ÆRA LACV. Amat lacum, pro aqua ponere.

ILLI. Quidam pro alii accipiunt. IN NVMERVM. In ordinem: ut, *Tunc vero in uumerum Faunoſque feraſque videres Ludere.*

FORCIPE. Forſices quibus incidimus: forcipes quibus aliquid formum tenemus, quaſi formi capes. Nam formum eſt calidum. Vnde & formoſos dicimus, quibus calor ſanguinis ex rubore pulchritudinem creat: has tamen forcipes in Medicinalibus Græci ὀδοντάγρας appellant, quibus ſolent in bello vulneratis ſpicula extrahi.

DVM HÆC PROPERAT. Hoc eſt properanter facit: & eſt honeſta elocutio. ÆOLIIS. Nam, ut diximus, Vulcania una eſt de ſeptem Æoliis, in quibus Æolus regnavit. LEMNIVS. Quia in Lemnum inſulam, ut diximus, cecidit: vel à Iunone propter deformitatem dejectus; quam aërem conſtat eſſe ex quo fulmina procreantur. Ideo autem Vulcanus de ſemore Iunonis fingitur natus, quod fulmina de imo aëre naſcuntur: quod etiam Lucanus dicit, *Fulminibus terra propior ſuccenditur aër, Pacem ſumma tenent.*

VOLVCRVM SVB CVLMINE. Poteſt & generaliter accipi *volucrum* quarumvis, quæ matutine ſonant: poteſt & ſpecialiter, ut hirundinum, poteſt & gallorum, quæ omnia propter ſermonis humilitatem vitavit.

TYRRHENA VINCVLA. Tuſca calceamenta. Et dicit crepidas quas primo habuere Senatores, poſt equites Romani, nunc milites. Alii calceos ſenatorios volunt, quia hoc genus calceamenti à Tuſcis ſumptum eſt.

TEGÆVM ENSEM. Arcadicum gladium.

DEMISSA AB LÆVA PANTHERÆ TERGA RETORQVENS. A ſiniſtro humero pellem demiſſam habuit, quam retorquens & in dextram revocans partem ſe amiciebat.

GEMINI CVSTODES. Hoc & in Homero lectum eſt: & in hiſtoria Romana, quæ ait, *Syphax inter duas canes ſtans Scipionem appellavit.*

SERMONVM MEMOR. Scilicet promiſſi auxilii, ut *Auxilio tutos dimittam, opibuſque juvabo.* HEROS. Hoc nomen non tantum præſentis eſt virtutis: ſed & præteritæ. Vnde eſt quod Euandrum Heroem dicit, cum ſit virtutis emeritæ: plerumque heros & generis eſt.

MATVTINVS AGEBAT. Rem temporis ad perſonam tranſtulit.

DONATI.

IN NVMERVM. Ordinatis vicibus feriendi & verſandi. Quod autem *incudibus* in plurali dixit, & maſſam & forcipem in ſingulari, intelligas ſingulis incudibus ſingulas maſſas & forcipes fuiſſe.

VARIORVM.

EVANDRVM EX HVMILI. Redit ab excurſu ad intermiſſam narrationem: hoc eſt, ad res Euandri. Hæc deſcriptio ſumpta eſt ex Homeri Iliad. ſecundo & ab Agamemnone ſurgere juſſo, apte ad Euandrum tranſlata. Macrob. lib. 5. cap. 8. Saturn. HORT.

IN NVMERVM In ordinem: ut, *Tum vero in numerum Faunoſque feraſque videres Ludere.* A fabrorum in numerum incudem tundentium ictibus, Pythagoras proportionem Muſicam inveniſſe dicitur. PONTAN.

ET TYRRHENA VINCVLA. Calceamenti genus, explicat Turneb. lib. 30. cap. 38. & lib. 26. cap. 29. H. Magius. l. 3. c. 3.

Con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Congreſſi jungunt dextras, mediſque reſidunt
Ædibus, & licito tandem ſermone fruuntur.
Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpite nunquam
Res equidem Trojæ victas, aut regna fatebor:
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires: hinc Tuſco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, & murum circumſonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos, opulentaque regnis
Iungere caſtra paro: quam fors inopina ſalutem
Oſtentat: fatis huc te poſcentibus affers.
Haud procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Vrbis Agyllinæ ſedes, ubi Lydia quondam
Gens bello præclara, jugis inſedit Etruſcis.
Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo

SERVII.

IVNGVNT DEXTRAS. Sic enim ſe antiqui ſalutabant.

LICITO TANDEM SERMONE. *Tandem*, quia amborum deſyderio nox fecerat moram. Vel tandem dato ſecreto.

MAXIME TEVCRORVM. Dicendo *maxime*, ſubtiliter oſtendit, eum Pontificis maximi & ſcientiam & poteſtatem habere.

NVNQVAM RES EQVIDEM TROIÆ VICTAS. Satis mature EQVIDEM dixit, id eſt ego equidem Trojam te vivo victam non arbitror, quantum eſt in opinione mea.

PRO NOMINE TANTO. Pro tui nominis gloria.

ET MVRVM CIRCVMSONAT ARMIS. Et brevitatem ſui oſtendit imperii, & hoſtilem neceſſitatem: ob quam ſe penitus exarmare non poterat. AMNI autem CLAVDIMVR TVSCO, ideo dixit, quia ipſe fuit Romani finis imperii. Iuvenalis, *Et quæ Imperii fines Tyberinum virgo natavit.*

HINC RVTVLVS PREMIT. Hoc eſt, *Gens eadem quæ te crudeli Daunia bello Inſequitur.*

SED TIBI EGO. Artificioſe ait, ut etiam quæ monſtrantur auxilia, ipſius eſſe videantur. INGENTES autem POPVLOS, non ſine cauſſa dixit. Nam Tuſcia duodecim Lucumones habuit, id eſt reges quibus unus præerat. Vnde eſt, *Gens illi triplex populi ſub gente quaterni*.

QVAM FORS INOPINA. Hoc beneficium caſus præſtat, qui efficit ut eo tempore quæras auxilium, quo Tyrrheni ducem requirunt.

FATIS HVC TE POSCENTIBVS AFFERS. Perge illuc poſcentibus fatis. Nam talis eſt ſenſus. Si legeris ADFERT, ſimiliter jungit fortunam fato: ut ſupra ubi ait, *Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum.* Si autem legeris AFFERS: ſenſus erit talis, Fati neceſſitate factum eſt ut venires: fortunæ beneficio ut illi ducem requirant. Legimus ergo & *adfert* & *adfers*.

HAVD PROCVL HINC. Vt ire ei facile perſuadeat. SAXO COLITVR FVNDATA VETVSTO. Antiquo opere: ut, *Templa dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto.*

VRBIS AGYLLINÆ SEDES. Quæ nunc Cere dicitur. LYDIA QVONDAM GENS. Quondam inſedit, non quondam bello præclara, nam etiam tunc florebat. Sane etiam ſupra diximus, Mœoniam provinciam eſſe, cujus dum brevitas duos fratres Lydum & Tyrrhenum ferre non poſſet, ex ſorte Tyrrhenus cum ingenti multitudine profectus eſt, & partem Italiæ tenuit, & Tyrrhenam nominavit. Hi diu piraticam exercuerunt, ut etiam Cicero in Hortenſio docet, cum captivos novis pœnis adfligerent, occiſorum eos religantes cadaveribus: quod Virgilius dat Mezentio, ſciens lectum eſſe de gente Tyrrhenorum. Sane illo tempore Tyrrheni dicti ſunt: poſtea Tuſci, ἀπὸ τῶ θύειν. Lydi autem à Lydo regis fratre qui in provincia remanſerat: & Lydia provincia poſitivum, Lydia gens derivativum pro Lyda.* Sane hanc Agyllinam quidam à Pelaſgo conditam dicunt, alii à Telegono, alii à Tyrrheno Teleſi filio. *Inſedit* autem ſecundum ſalluſtium, *Montem ſacrum atque Aventinum inſedit.*

VARIORVM.

MAXIME TEVCRORVM DVCTOR. Suaſorii generis oratio, qua conſulit Æneæ, ut à Tarchonte Hetruſcorum duce auxilium petat. Suadet ab oportuno, ut ſpem injiciat firmiorum opum certiſſimam, adverſus potentes hoſtes. Exordium ductum ab inſinuatione. Oſtendit enim vires ſuas tenuiores eſſe, quam quæ ad tantum bellum ſufficiant: laudans ſimul Æneæ virtutem. HORT.

OPVLENTAQVE REGNIS. Bene hoc addit. Nam pecunia nervus rerum gerendarum. TAVBM.

FORS INOPINA SALVTEM. Alludit ad oraculum Sibyllinum: *via prima ſalutis, Quod minime reris Graja pandetur ab urbe.* HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Imperio, & ſævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes; quid facta tyranni
Efferæ? dii capiti ipſius generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibuſque manus, atque oribus ora;
(Tormenti genus) & ſanie taboque fluenteis
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.
At feſſi tandem cives infanda furentem
Armati circumſiſtunt, ipſumque domumque:
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia jactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapſus in agros
Confugere, & Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis furiis ſurrexit Hetruria juſtis.
Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt.
His ego te Ænea ductorem millibus addam:
Toto namque fremunt condenſæ littore puppes,
Signaque ferre jubent; retinet longævus aruſpex,
Fata canens: O Mæoniæ delecta juventus,
Flos veterum virtuſque virûm, quos juſtus in hoſtem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam ſubjungere gentem:

SERVII.

SÆVIS TENVIT MEZENTIVS ARMIS. Vnde illi magis indigni injuriis quorum perſona laudata, & hoc poſitum eſt ut oſtendatur, an utile illis ſit jungi Æneæ.

QVID MEMOREM INFANDAS CÆDES. Figura oratoria quæ Paralepſis vocatur. Cicero, *Nam illa nimis antiqua prætereo.*

EFFERA. Cruenta. DII CAPITI IPSIVS. Vt eſt, *Quod dii prius omen in ipſum Convertant.* Quando enim volumus exprimere indignitatem rei, quaſi commoti avertimus orationem, ut *Dii talia Graiis.*

MORTVA QVINETIAM quod ſupradictum eſt, quod Cicero etiam in Ortenſio de Tuſcis dixit.

TORMENTI GENVS. Exclamatio eſt inventi ſupplicii, & deteſtatio. SANIE TABOQVE. Sanies, mortui eſt: tabo, viventis ſcilicet ſanguinis.

AT FESSI. Cum eſſent feſſi, tandem circumſiſtant.

CONFVGERE. Confugiebat: ut diximus, hiſtoricus ſtilus eſt. DEFENDIER. Defendi, id eſt defendebatur. Et vertit hiſtoriam. Nam ut diximus, Turnus magis confugit ad Mezentium.

AD SVPPLICIVM. Bene, non ad bellum. PRÆSENTI MARTE REPOSCVNT. Sine aliqua dilatione.

HIS EGO TE ÆNEA DVCTOREM. Quaſi grande incrementum. ADDAM. Aut dabo; aut re vera addam habentibus Tarchontem. TOTO NAMQVE FREMVNT. Vel præterita narrat, vel conjectura eſt, utrum velint qui ceſſant.

LONGÆVVS ARVSPEX. Argumento ætatis vult doctum videri. Quibuſdam ſane diſplicet quod aruſpicis nomen addiderit, cujus ætatem auctoritatemque deſignat.

FLOS VETERVM. Ennianum.

VARIORVM.

DII CAPITI IPSIVS. Macrob. lib. 4. cap. ultim. Saturnal. Turneb. lib. 9. cap. 12. Vide Adag. *Capiti ſuo ſuere.*

DII CAPITI IPSIVS. Proverb. *Si quid mali in Pyrrhum.* HART.

MORTVA QVIN ETIAM. P. Crinitus lib. 11. cap. 9. de Hon. diſc. explicat. Pet. Victor. lib. 4. Var. cap 18. Val. Max. lib. 9. c. 2. Sigonius ad Ciceronis fragmenta in Hortenſio.

TABOQVE FLVENTES. Horrendum tormenti genus. HART.

ERGO OMNIS FVRIIS. A conſequentibus cauſas tyrannidis: ſecuta fuit ſeditio & magni motus, quibus regno fugatus Mezentius. Clauſula narrationis quam confirmat conjecturis, ex aruſpicum reſponſis ſumptis. HORT.

FLOS VETERVM VIRTVSQ. Quod patrum ſc. virtus liberorum generoſorum propagatione refloreſcere & reviviſcere videatur. PONTAN.

Exter-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Externos optate duces. Tum Hetruſca reſedit
Hoc acies campo, monitis exterrita divûm.
Ipſe oratores ad me regnique coronam
Cum ſceptro miſit, mandatque inſignia Tarchon,
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu, ſecliſque effœta ſenectus
Invidet imperium, ſeræque ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni miſtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. tu, cujus & annis
Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt,
Ingredere, ô Teucrûm atque Italûm fortiſſime ductor.
Hunc tibi præterea, ſpes & ſolatia noſtri,
Pallanta adjungam: ſub te tolerare magiſtro
Militiam, & grave Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat, primis & te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
Lecta dabo, totidemqne ſuo tibi nomine Pallas.

SERVII.

EXTERNOS OPTATE DVCES. Votis ſcilicet. Vel certe *expectate*, legite.

HOC ACIES CAMPO. Quaſi jam in bellum parati. SVBIVNGERE. Conjungendo ſubjungere.

REGNIQVE CORONAM. Inſigne: non revera coronam quam Tuſci reges nunquam habuerunt. ergo ſpecies eſt pro genere.

MANDATQVE INSIGNIA. Aut mittit inſignia, id eſt omnia ornamenta regalia. Aut re vera ipſe Tarchon oratores ad me miſit, coronamque cum ſceptro regni. MANDATQVE INSIGNIA, id eſt magna, ut Caſtris ſuccedam & capeſſam regna Tyrrhena. Alii, *Inſignia* pro faſcibus qui ad Romanos à Tuſcis tranſlati ſunt; aliud eſt enim *inſigne*, ſingulari numero; aliud *inſignia*, in quibus veſtis & ſella regia accipi poteſt, vel MANDAT trahit, ut dicimus mandari magiſtratum. Salluſtius, *Ad conſulatum mandandum M. Tullio Ciceroni.*

SED MIHI TARDA GELV. Occurrit tacitis quæſtionibus, dicens ſe non iſſe propter ſenilem ætatem: filium propter miſtum genus per originem matris. Vnde Æneam dicit ire debere, cui & ætas & origo regna concedunt. SECLISQVE EFFOETA SENECTVS. Notandum dicta *ſecula*, etiam in uno homine, ſecundum eos qui dicunt *ſeculum* triginta annos habere. Nam alii centum & decem: alii mille annis putant *ſeculum* contineri.

INVIDET IMPERIVM. Bona locutio, ut, *Liber Pampineas invidit collibus umbras.*

MIXTVS MATRE SABELLA. Pro duplici genere natus.

PARTEM PATRIÆ TRAHERET. Sic dixit *traheret*, quomodo dicitur originem ducere.

ET ANNIS. Ad ſe retulit.

GENERI FATVM INDVLGET. Ad Pallanta retulit. QVEM NVMINA POSCVNT. Vt, *Externos optate duces.*

ITALVM FORTISSIME DVCTOR. ἀσύμβολως jam ductorem Italiæ vocat Æneam.

SPES, ET SOLATIA. *Spes*, quia multa ſibi de ejus virtute promittebat pater: SOLATIA, quia amiſſa conjuge, unici filii utebatur ſolatio.

TOLERARE. Quaſi rem aſperam & difficilem. Et per hoc ſignificat nondum eum ſufficere, ut intelligatur quid nolit, nam & paternam ſollicitudinem ſervat, & heroicam virtutem, & ideo non vult ſimpliciter dicere, nondum debere puerum pugnare, ſed verecunde *Sub te tolerare magiſtro.*

MIRETVR. Imitetur. Lucanus, *Miratoremque Catonis,* Id eſt imitatorem. Optima enim ingenia neceſſe eſt, ut ea quæ mirantur imitentur.

SVO NOMINE. Bene in omnibus filii gratiam facit: maluit enim munus ſuum cum perſona ejus dividere, quam ſuo nomine totum dare. Namque dicit, dat tibi Pallas milites ducentos ſuo nomine: ipſe vero à me accipiat ducentos.

VARIORVM.

TARCHON. Boccatium lege. libro 12. cap. 76. HART.

SVB TE TOLERARE MAGISTRO. Hoc loco commendatur diſciplina & educatio Miſſis enim ad militiam adoleſcentibus Roman. primo anno cuſtos, ſub quo diſciplinam ediſcerent, & magiſter, ſub cujus imperio, tyrunculi acuerentur, publice dabatur, ne expertes operum militarium arma tractarent. Huc ergo alludit Poëta, ut etiam lib. 5. *Cuſtodem ad ſeſe, comitemque impubis Iuli Epytiden vocat.* PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vix ea fatus erat; defixique ora tenebant
Æneas Anchiſiades & fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant,
Ni ſignum cœlo Cytherea dediſſet aperto.
Namque improviſo vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit, & ruere omnia viſa repente,
Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.
Suſpiciunt: iterum atque iterum fragor intonat ingens:
Arma inter nubem cœli in regione ſerena
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alii: ſed Trojus heros
Agnovit ſonitum, & divæ promiſſa parentis.

SERVII.

DEFIXIQVE ORA TENEBANT. Aut tacebant: ut, *Tenuitque inhians tria Cerberus ora*: aut ſtupebant.

TRISTI CVM CORDE. Propter brevitatem auxiliorum. PVTABANT. Figura per tempora putabant, quaſi putaſſent, niſi ſignum dediſſet, aut certe *putabant*, cogitabant. Vnde & arbores putari dicuntur, quia diu deliberatur, quid eis adimi debeat, quid relinqui: *Putare* eſt & diſcernere, & in partes redigere, inde diſputare.

COELO APERTO. Sereno, ut *Et aperta ſerena Proſpicere*, in eo eſt enim quod aperti*

IMPROVISO. Nullum enim indicium præceſſerat nubium. VIBRATVS. Proprium telorum ad fulgura tranſtulit. FVLGOR. Id eſt fulgetra. Et tria genera fulgoris eſſe dicuntur, unum *Conſiliarium*, ubi quid cogitantibus nobis accidit quod vetat aut hortatur: alterum *auctoritatis*, quod evenit re geſta quod probet: tertium *ſtatum* eſt, ubi nec novi quicquam geſſimus nec cogitamus, ſed quietis noſtris rebus fruimur: ſed duo hæc quæ ſequuntur ad locum hunc non pertinent. Primum ſane apte videtur adnecti, ubi quod cogitantibus nobis accidit, quod vetat aut hortatur, quod *conſiliarium* dicitur. Nam & hic modo Æneas de brevitate auxilii cogitat, quia ait, *Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant*: & ſic fulgur factum eſt, quod eum hortetur ne de bellicis ſubſidiis deſperet.

CVM SONITV. Tonitruum ſcilicet. Et ut diximus ſupra, ordinem tenuit qui nobis apparet, ut fulgetras dicat priores, cum ſint ante tonitrua. RVERE OMNIA. Sic enim ſonat ut videatur ruina: alibi, *Cœlique ruina* Bene autem temperavit dicens, VISA. Id eſt ad opinionem animi: *Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.* Tyrrhenum clangorem dixit: ideo quia apud Tuſcos tubam conſtat inventam. Ergo *Tyrrhenus clangor*, ſonus Tyrrhenarum tubarum. Et bene congruis ominibus arma nuntiantur per ſonum tubarum. Et figurate per epitheti immutationem Tyrrhenæ tubæ: Varro de ſeculis auditum ſonum tubæ de cœlo dicit. Videtur hic opportune *Tyrrhenæ tubæ* facta mentio, ut jam Tyrrhenorum caſtra vocare videatur Æneas.

FRAGOR INTONAT INGENS. *Fragor* eſt proprie armorum ſonus. quod autem dicit INTONAT, illud ſpectat, *Fulminat Æneas armis*, quæ vult fragore tonitrua, ſplendore fulgetram imitari. Non autem mirum eſt à Venere adlatis armis ineſſe fulgorem. Nam & Homerus dicit à Thetide oblata arma habere motum quendam & ſpiritum: quæ duo in aqua eſſe manifeſtum eſt. Thetidem autem novimus Nympham eſſe.

INTER NVBEM. Per nubem, more ſuo. Et dicit in ſerena parte cœli fuiſſe nubem per quam arma portata ſunt.

PER SVDVM. Sudum eſt quaſi ſub udum, ſerenum poſt pluvias, ut ver ſudum. Alii *ſudum* ſemiudum volunt dici, cum per nubes ad nos perveniat Solis ictus non integer. PVLSA TONARE. Recte arma, quæ hiſdem ignibus, quibus fulmina facta ſunt, ait tonare pulſa, & hic magis proprie quam Homerus, ille enim ſpirare ait & moveri: Hic vero armis Æneæ cœleſtem ſonitum dedit, unde veniebant.

AGNOVIT SONITVM. Hoc eſt quid ſonitus ſignificaret. DIVÆ PROMISSA PARENTIS. κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligamus Venerem ei promiſiſſe.

VARIORVM.

VIX EA FATVS ERAT. Ex Euandri reſponſo non modice conſternatus fuit Æneas, quod videret parum opis in eo ſitum eſſe. Quid enim quadringenti equites momenti allaturi erant, adverſus tot millia, quorum catalogum ſupra recenſuit. Sed hanc conſternationem diſcuſſit præſens cæli fragor, omen præſentium armorum, quæ Venus genitrix filio promiſerat. HORTENS.

CVM CORDE PVTABANT. Putamus inſtantia, reputamus præterita. *Putare* proprie purgare eſt, & arbores & vites dicimur putare: hinc *putare* eſt cogitare, quia cogitando ſuperflua mente recidimus. Eſt etiam *putare* ejus, qui ſimplicitate pectoris aberravit. Cicero, non putavit, lapſus eſt. DONATVS in Heautont.

TYRRHENVSQVE TVBÆ, &c. Tyrrhenis inventum tubæ tribuitur, quamvis ſint, qui Palladi inventionem ejus acceptam referant. GERMAN.

Tum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum memorat: Ne vero hoſpes, ne quære profecto
Quem caſum portenta ferant: ego poſcor Olympo:
Hoc ſignum cecinit miſſuram diva creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant!
Quas pœnas mihi Turne dabis! quam multa ſub undas
Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora volves,
Tybri pater! poſcant acies, & fœdera rumpant.
Hæc ubi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto:
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat; heſternumque larem parvoſque Penates
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes.
Euandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Poſt hinc ad naveis graditur, ſocioſque reviſit:
Quorum de numero qui ſeſe in bella ſequuntur,
Præſtantes virtute legit: pars cætera prona

SERVII.

HOSPES. Et qui ſuſcipit, & qui ſuſcipitur, *hoſpes* vocatur, ut hoc loco Euander. Item ſupra, *Hoſpitis Æneæ ſedem.* NE QVÆRE PROFECTO. Hic *profecto* vetuſte pro expletiva conjunctione poſitum. Ambæ particulæ ad ornatum pertinent tantum.

PORTENTA. Modo bona omina. EGO POSCOR OLYMPO. Aut de Olympo poſcor, id eſt hæc ſigna mei cauſſa fiunt: aut certe in Olympum poſcor. Alii Olympo poſcor, alii Olympo ſequentibus jungunt.

DIVA CREATRIX. Rerum omnium generaliter.

HEV. Adeo de victoria fretus eſt, ut etiam hoſtium miſereatur. & hinc naſcitur ille ſenſus, *Non hæc ô Palla dederas promiſſa parenti.* Item Æneas, *Hi noſtri reditus, expectatique triumphi, Hæc mea magna fides.*

POSCANT ACIES. Quaſi eant nunc, & flagitent bellum. FOEDERA RVMPANT. Quæ ſe facturum Latinus promiſerat, non enim erant facta: aut certe *fœdera*, quod in ſeptimo legati cum muneribus miſſi.

HERCVLEIS SOPITAS IGNIBVS ARAS. Hypallage eſt, id eſt ſuſcitabat aras Herculeas, in quibus erant ignes ſopiti.

HESTERNVM autem LAREM, cui pridie ſacrificaverat, & eſt iteratio. nam male quidam EXTERNVM legunt, id eſt extraneum.

MACTAT LECTAS. De more lectas, an de more mactat?

EVANDRVS. Pro *Euander*, ſed vitavit ὁμοιοτέλευτον ſequentis verbi.

POST HINC AD NAVEIS GRADITVR. Vnum vacat, aut POST, aut HINC: ut, *poſt hinc digrediens jubeo frondentia capris Arbuta*: tale eſt & illud, *Primus ibi ante omnes.*

QVI SESE IN BELLA SEQVANTVR. In expeditionem & bellicam præparationem. nam ut ſupra dictum eſt, *bellum* eſt tempus omne quo vel præparatur aliquid pugnæ neceſſarium: vel quo pugna geritur. *Prælium* autem dicitur conflictus ipſe bellorum. Vnde modo bene dixit, *Qui ſeſe in bella ſequantur*, non ad prælium. nam auxilia petenda vadit, non ad pugnam. Quanquam etiam ſi ſic diceret, qui ſe in prælium ſequantur: non valde abs re eſſe videbatur. Hi enim equites cum à Tarchonte accepiſſet Æneas auxilium, cum aliis Hetruſcis equitibus per terram miſſi, obvios ſtatim habuere bellantes: & quaſi jam hinc recta pergere videntur in prælium. Vnde etiam à Cymodocea naviganti Æneæ dicitur, *Iam loca juſſa tenet forti permixtus Hetruſco Arcas eques.*

VARIORVM.

TVM MEMORAT. Interpretatur prodigium, ut Euandri & præſentium omnium animos confirmet & ſolicitudinem diſcutiat. HORT.

HEV QVANTÆ MISERIS, &c. Affectus ab exclamatione, in futuram cladem, quam inter hoſtes ſit editurus. HORT.

QVAS POENAS MIHI TVRNE DABIS. Pœnas dant qui pœnis digna perpetrarunt. Dicimus enim pendere, dependere, ſolvere, perſolvere, luere pœnas: & iſta quidem patientis ſunt. Agentis autem, exigere, poſcere, repetere, capere, infligere, irrogare pœnas. Delictum vero Turni, quod pœna ulciſcendum ſit eſt ruptio fœderis, quod à Latino cum Ænea factum. PONT.

TYBRI PATER. Turneb. lib. 13. cap. 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fertur aqua, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuntia ventura Aſcanio rerumque patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Æneæ, quem fulva leonis
Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam ſubito vulgata per urbem,
Ocyus ire equites Tyrrheni ad littora regis.
Vota metu duplicant matres, propiuſque periclo
It timor, & major Martis jam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis
Hæret, inexpletum lachrymans, ac talia fatur:

SERVII.

SEGNIS. Sine remigio, id eſt ceſſans, nihil adminiſtrans. Et reſpexit ad deſcendentes, de quibus ait, *Remigio noctemque diemque fatigant.* Licet fuerit leniſſimus fluvius. Epitheton ergo ad tempus, non enim ignavos dixit: aut *ſegnis* certe, quia meliores elegerat. DEFLVIT. Defertur.

RERVM. Quas geſſerat. PATRIS. Vbi eſſet.

EXSORTEM ÆNEÆ. Per id quod non eſt factum, quod factum eſt indicatur. per *exortem* autem optimum & præcipuum ſignificat. *Exſortem* autem, ut exlegem: & multi hoc loco reprehendunt Virgilium, qui cum Æneam ubique Pontificem oſtendat, & Pontificibus non liceat equo vehi, ſed curru, ſicut in ſeptimo à Latino ei currum miſſum dicit, cur equo eum uſum faciat, dicens, *ducunt exortem Æneæ, quem fulva leonis Pellis obit totum præfulgens unguibus aureis.* Et, *Iamque adeo exierat portis equitatus apertis Æneas inter primos*: cujus rei hæc redditur ratio: Æneam non tantum Pontificii juris, ſed omnium ſacrorum & peritum & primum fuiſſe: Virgilium autem inventa occaſione ritum Romanarum ceremoniarum exponere: more etenim veteri ſacrorum, neque Martialis, neque Quirinalis Flamen omnibus ceremoniis tenebatur, quibus Flamen Dialis, neque diurnis ſacrificiis deſtinebantur, & abeſſe eis à finibus Italiæ licebat, neque ſemper prætextam, neque apicem, niſi tempore ſacrificii geſtare ſoliti erant: Ergo ſi ire eis in provinciam licebat, & equo ſine religione vehi licuit, quod hic oſtendit velut in Provinciam miſſo Æneæ, equum datum, nam Euander hoc ait, *Sed tibi ego ingentes populos opulentaque regnis Iungere caſtra paro*, deinde infra de poteſtate obtinendæ provinciæ ſubtexuit, *Ipſe oratores ad me regnique coronam Cum ſceptro miſit.* Tum excuſatione interpoſita hortatur Æneam, ut Etruſcis regem, & ducem deſiderantibus præſit, ait enim, *Tu, cujus & annis, & generi fatum indulget.* Incedere ergo & equo merito uti potuit, ſi ei ire in provinciam fas erat. Sciendum tamen poëtam contentum eſſe diverſum Ius Pontificale, dum aliud narrat, attingere.

PELLIS OBIT TOTVM. Pellis oſtenditur magnitudo in eo, quod dicit *totum obit*, id eſt circundat. VNGVIBVS AVREIS. Aut quia ungues ipſi cum aruerint, auri imitantur colorem. aut quia ſolent deaurari. Statius, *Auro m anſueverat ungues.*

SVBITO VVLGATA. Cur ſubito? ipſe dicit: quaſi per parvam urbem.

OCYVS. Poſitivus antiquus eſt, id eſt celeriter. Nec enim poteſt eſſe comparativus ubi nulla eſt comparatio; tractum ex Græco ὠκέως.

VOTA METV DVPLICANT MATRES. Bene METV DVPLICANT, nam ineſt ſemper in matribus votum. PROPIVSQVE PERICLO IT TIMOR. *Periclo*, id eſt ad periculum vicinus: aut certe It timor propius periclo, *propius* pro propior: nam matres quod timent, hoc putant liberis poſſe contingere. Aut certe æquatur periculo timor, & per dativum extulit, ut *Propius ſtabulis armenta tenerent*; aut poëtice dixit timorem periculo comitem. IAM APPARET. Adhuc illis pergentibus jam prælium cogitabatur à matribus: Ergo ut ſolet imaginem τὴν φαντασίαν, ut eſt, *Et plurima mortis imago*: hanc Salluſtius *Speciem* dicit, ſicut ipſe dicit ſpeciem captæ urbis efficere diſcedentes.

PATER EVANDRVS. Cum dicit *Pater*, oſtendit cujus. DEXTRAM COMPLEXVS EVNTIS. Filii ſcilicet, quia dixerat *pater*.

HÆRET INEXPLETVM. Multi hic diſtinguunt, ut ſit, Inexpletus hæſit, & talia locutus eſt lachrymans. Alii legunt inexpletus lachrymis. Honeſtius tamen eſt inexpletum lachrymans, ut ſit nomen pro adverbio, id eſt inexplebiliter.

VARIORVM.

DVCVNT EXSORTEM. Explicat Turneb. 13. cap. 8.

PRÆFVLGENS VNGVIBVS AVREIS. Caſaubonus in Capitolin.

PROPIVSQVE PERICLO IT TIMOR. Eſt enim acrior metus inſtantis periculi. Timor enim earum mulierum, facit ut periculum videatur ipſis eſſe propinquius, ſeu majus quam erat; unde ſequitur, & *Major Martis jam apparet imago.* Quare? quia timetur plurimum. PONT.

TVM PATER EVANDER. Ex Homero Hen. Stephan. Schediaſm. lib. 4. cap. 17.

O mihi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos:
Qualis eram, cum primam aciem Præneſte ſub ipſa
Stravi, ſcutorumque incendi victor acervos:
Et regem hac Herilum dextra ſub Tartara miſi:
Naſcenti cui treis animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma movenda,
Ter letho ſternendus erat: cui tunc tamen omneis
Abſtulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.
Non ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam
Nate tuo: neque finitimus Mezentius unquam
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæva dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
At vos, ô ſuperi, & divûm tu maxime rector

SERVII.

O MIHI PRÆTERITOS REFERAT SI IVPPITER ANNOS. Et ô & *ſi* optantis ſunt: id eſt utinam quæ nunc junguntur. nam ſingula ante ponebantur. Vt, *Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus.* Ergo unum vacat quantum ad antiquitatem. & notandum votum de præterito fieri.

QVALIS ERAM, CVM PRIMAM ACIEM. Aut ut ſim talis, qualis tunc eram quando iſta perfeci. Aut certe laudantis eſt, *Qualis eram cum primam aciem Præneſte ſub ipſa Stravi.*
Et bonum principium parentis qui filium ad bella mittens cohortetur, ab ætate enim juvenum cœpit, cui facile eſſe debet hoſtem proſternere, ſimul & filium paternis exemplis admonuit, ut, *& pater Æneas & avunculus excitat Hector.* PRÆNESTE SVB IPSA. In ſeptimo neutro genere dixit: *Quique altum Præneſte viri.*

SCVTORVMQVE INCENDI VICTOR ACERVOS. Hoc traxit de hiſtoria. Tarquinius enim Priſcus victis Sabinis in honorem Vulcani, eorum arma ſuccendit, quem poſtea ſecuti ſunt cæteri.

CVI TREIS ANIMAS. Per rranſitum oſtendit illam Platonis & Ariſtotelis contentionem, qui dubitant utrum quatuor, an tres animæ ſint in homine, φυσικὴ, αἰσθητικὴ, νοητικὴ, remota κινητικῇ. Hoc autem loco per tres animas magnum & perfectum indicat virum. Nam quantum ad fabulam pertinet, tres animas per tria habuit corpora. Attendendum ſane hoc ſibi Euandrum vindicare, quod fuit in Hercule. Nam ut ille Geryonem extinxit, ita hic Erylum occidit. inde eſt quod paulo poſt ait, *Neque finitimo Mezentius unquam Huic capiti inſultans.* Herculis enim mos fuit, ut etiam non rogatus laborantibus ſubveniret. Tunc enim ſicut Varro dicit, *Omnes qui fecerant fortiter, Hercules vocabantur.* Licet eos primo XLIII. enumeraverit. Hinc eſt quod legimus Herculem Tirynthium, Argivum, Thebanum, Libyum. FERONIA MATER. Nympha Campaniæ, quam etiam ſupra diximus. hæc etiam libertorum dea eſt, in cujus templo raſo capite pileum accipiebant. Cujus rei etiam Plautus in Amphytrione facit mentionem, *Quod utinam ille faxit Iuppiter, ut raſo capite portem pileum.* In hujus templo Tarracinæ ſedile lapideum fuit, in quo hic verſus inciſus erat: *Benemeriti ſervi ſedeant, ſurgent liberi.* Quam Varro libertatem deam dicit Feroniam quaſi ſidoniam.

HORRENDVM DICTV. Dictum eſt per Poëtam his quibus fides difficiliorem interponit adfectum, ut alibi, *Horreſco referens*, & *Horrendum dictu latices nigreſcere ſacros*, & hoc facit, ut probabilitas credendi naſcatur. TERNA ARMA MOVENDA. Figura poëtica, nam *trina* debuit dicere. *Arma* enim numeri ſunt tantum pluralis. *movenda* autem vel contra ipſum, vel ab ipſo.

FINITIMO. Aut in finitimo: aut finitimo capiti, id eſt vicino.

HVIC CAPITI INSVLTANS. Ad curam enim viri fortis, & viri boni pertinet, ne quid injurioſe fiat alicui homini: Ergo & hinc contumeliam ducit, quod finitimos à tyranni injuria non defenderit.

VIDVASSET CIVIBVS VRBEM. Scilicet viris fortibus peremptis. & proprie VIDVASSET dixit, quia urbs generis eſt fœminini. Horatius abuſive & ſatis incongrue in genere maſculino poſuit, dicens, *Viduus pharetra riſit Apollo.*

AT VOS O SVPERI. Iam hinc quaſi pater loquitur. diviſa enim eſt hæc adlocutio, & ultima pars ejus habet adfectum parentis, quod & ipſe oſtendit dicens, ET PATRIAS AVDITE PRECES. Prima vero viri fortis eſt: ut, *Qualis eram cum primam aciem Præneſte ſub ipſa Stravi.*

VARIORVM.

O MIHI PRÆTERITOS. Ex Hom. Macrob. lib. 5. cap. 8. Sat.

QVALIS ERAM CVM. Macrob. lib. 5. cap. 14. Saturn.

VIDVASSET CIVIBVS VRBEM. De voce viduus. Ioſ. Caſtalio cap. 34. Varior.

AT VOS, O SVPERI. Averſione precatur ſuperos, ut ſi per fata liceret, filium incolumem reſtituant: aut ſi id non detur, nunc ſibi mori in complexibus illius liceat. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iuppiter, Arcadii quæſo miſereſcite regis:
Et patrias audite preces; ſi numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant:
Si viſurus eum vivo, & venturus in unum:
Vitam oro, patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum caſum Fortuna minaris,
Nunc ô nunc liceat, crudelem abrumpere vitam,
Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri,
Dum te, chare puer, mea ſera & ſola voluptas,
Complexus teneo: gravior ne nuntius aures
Vulneret. Hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli collapſum in tecta ferebant.
Iamque adeo exierat portis equitatus apertis;
Æneas inter primos, & fidus Achates:
Inde alii Trojæ proceres: ipſe agmine Pallas
In medio, chlamyde & pictis conſpectus in armis:
Qualis, ubi Oceani perfuſus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes,
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſque reſolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculiſque ſequuntur

SERVII.

PATRIAS AVDITE PRECES. Poterat videri idem dixiſſe, niſi libenter voto ſuo immoraretur.

DVRARE LABOREM. Ipſius ſcilicet ſenectutis. Terentius, *Senectus ipſa morbus eſt.* *Durare* autem eſt ſuſtinere. Horatius, *Ac ſine funibus vix durare carinæ Poſſunt imperioſius æquor.* INFANDVM CASVM. Parentis eſt nolle memorare quod formidat. CRVDELEM VITAM. Quæ filio eſt ſuperſtes.

SOLA ET SERA. Quia & unus erat, & ſerius ſuſceptus, id eſt à ſeniore: vel propter hoc vitam optat longiorem, quod brevem ex illo fructum conſecutus ſit, vel quod ſera ex filiis voluptas eſt.

SVPREMO. Hoc ex perſona Poëtæ, quia periturus erat Pallas.

IAMQVE ADEO EXIERAT. *Adeo*, ad ornatum pertinet tantum.

INDE. Hic deinde ſignificat, & eſt polyſemus ſermo. IPSE AGMINE PALLAS IN MEDIO. Hic enim mos fuit ut tyrones ponerentur in medio, & ambirent viri fortes exercitum. Aut certe honoris eſt, medium locum in exercitu tenere, ut ipſe alibi, *Medio dux agmine Turnus.*

CONSPECTVS. Conſpicuus, conſpicabilis. Nam pro nomine, participium poſuit: Sic eſt, *Et verſis Arcades armis.*

QVALIS OCEANI. Homericum eſt.

ANTE ALIOS ASTRORVM DILIGIT IGNES. Venus in cœlo habet unam propriam ſtellam, quæ oriens Luciferum, occidens veſperum facit. Inde Statius, *Et alterno deprenditur Venus in ortu.* Habet etiam duas alias, unam in ſigno Tauri, & unam in Septentrione. Vnde etiam Taurus domus eſſe dicitur Veneris. Ideo dixit, *Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes.*

SACRVM. Venerabile. TENEBRAS autem RESOLVIT propter jubar, quod ſola poſſidens aliquod adfert lumen.

OCVLISQVE SEQVVNTVR. Mira brevitate hoc explicuit, id eſt quam longiſſime proſpiciunt.

VARIORVM.

QVEMVIS DVRARE LABOREM. Al. *efferre.* Vnde Ian. Guilielm, *ecferre.* Plaut. quæſt. cap. 4. in Captivis.

CRVDELEM ABRVMPERE VITAM. Quæ filio eſt ſuperſtes. Quia in privatis & publicis calamitatibus vita acerba eſſe ſolet, videmus multos optaſſe ante emori, quam illas viderent, & beatos quoque à ſcriptoribus judicatos, quibus contigiſſet. PONTAN.

NVNTIVS AVRES VVLNERET. Vulnus aurium eſt, ingratus nuntius, cujus auditio eſt auribus tanquam vulnus. Sic & Arnobius, *vulneratis accipiunt auribus.* PONT.

QVALIS VBI OCEANI. Ex Homero, Macrob. lib. 5. cap. 8. Sat.

QVEM VENVS ANTE ALIOS. Franc. Flor. lib. 2. ſubſec. cap. 7.

Pul-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Pulveream nubem, & fulgenteis ære catervas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.
Eſt ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Relligione patrum late ſacer: undique colles
Incluſere cavi, & nigra nemus abjete cingunt.
Sylvano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos,
Arvorum pecoriſque deo, lucumque, diemque:
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho & Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra locis; celſoque omnis de colle videri

SERVII.

PULVEREAM NUBEM. ὑστεροπρότερον,

QUA PROXIMA META VIARUM. Qua proximus circuitus eſt.

AGMINE FACTO. Agmen eſt proprie exercitus ambulans. quicquid fuerit aliud, abuſive dicitur.

PROPE CÆRITIS AMNEM. Agylla civitas eſt Tuſciæ, à conditore Agella appellata, cui ex inſcientia Romana aliud eſt inditum nomen. Nam cum Romani euntes per Tuſciam interrogarent Agyllinos quæ diceretur civitas, illi utpote Græci quid audirent ignorantes; & optimum ducentes ſi prius eos ſalutarent, dixerunt χαῖρε: quam ſalutationem, Romani nomen civitatis eſſe putaverunt, & detracta aſpiratione eam *Cære* nominaverunt, ut dixit Yginus de urbibus Italicis. AMNIS autem aut tacuit nomen, aut ut quidam volunt Minio dicitur: quia alibi dixit, *Qui Cerete domo, qui ſunt Minionis in arvis*. Alii certe montem putabant, ob hoc oppidum dictum. *

LATE SACER. Hoc eſt non ſolum colebatur á civibus, ſed etiam ab accolis. UNDIQUE. Deeſt *quem*, vel *eum*.

NIGRA. Umbroſa: more ſuo.

VETERES SACRASSE PELASGOS. De his varia eſt opinio. Nam alii eos ab Athenienſibus, alii à Laconibus, alii à Theſſalis dicunt originem ducere, quod eſt propenſius. Nam multas in Theſſalia Pelaſgorum conſtat eſſe civitates. Hi primi Italiam tenuiſſe perhibentur. Filocorus ait, ideo nominatos Pelaſgos, quod velis & verno tempore advenire viſi ſunt, ut aves. Yginus dicit Pelaſgos eſſe qui Tyrrheni ſunt, hoc etiam Varro commemorat.

ARVORUM PECORISQUE DEO. Publica ceremoniarum opinio hoc habet, Pecorum & agrorum deum eſſe Sylvanum. Prudentiores tamen dicunt eum eſſe ὑλικὸν θεὸν, hoc eſt deum τῆς ὕλης. Hyle autem eſt fex omnium elementorum, id eſt ignis ſordidior & aër, item aquæ & terræ ſordidiora, unde cuncta procreantur: quam ὕλην, Latini materiam appellaverunt, nec incongrue, cum materiæ ſylvarum ſint. Ergo quod Græci à toto, hoc Latini à parte dixerunt. LUCUMQUE, DIEMQUE. Hoc à Romanis traxit, apud quos nihil fuit tam ſolenne quam dies conſecrationis. Hinc eſt illud, *Noſtroſque huius meminiſſe minores*. Ecce & hic luco & numen, & conſecrationem dedit.

TARCHO ET TYRRHENI. Tarcho, ſic legitur, & eſt Latinus nominativus de Græco veniens, ab eo quod eſt Tarchon: perdita litera N, & ω in o mutata, ut Apollo ἀπόλλων. aliter verſus non ſtat. TUTA TENEBANT CASTRA LOCIS. Hoc eſt induſtria & natura munitiſſima. Sed novimus caſtra per naturam munita eſſe non poſſe, niſi in collibus fuerint: quod ſi in montibus ſunt, quomodo procedit, *Latis tendebat in arvis?* Ne ſit ergo contrarium, intelligamus quod hodieque videmus & legimus, hanc collium fuiſſe naturam, ut planicies eſſet in ſummo, in qua inerant caſtra Tarchontis. Quanquam multi velint, *Celſoque omnis de colle videri Iam poterat legio*: ad Æneam referre, ut intelligamus venientes in collibus fuiſſe Trojanos: Caſtra vero Hetruſca in campis. Quod ſi velimus accipere, quemadmodum procedit, *Tuta tenebant Caſtra locis?* nam TUTA id eſt per naturam locorum.

DE COLLE VIDERI. Incertum utrum ipſa in colle agens, an ab his qui de colle proſpiciunt.

VARIORUM.

QUADRUPEDANTE PUTREM. Ex Ennio, Macrob. lib. 6. cap. 1. Saturn. Explicat Turneb. lib. 26. cap. 29.

EST INGENS GELIDUM. Macrob. lib. 3. c. 3. Saturnal. Gellius lib. 4. cap. 9. Topographia, à ſitu cognati loci, religione vetuſta, cui divo peculiariter conſecratus fuit. HORT.

SYLVANO FAMA EST. Macrob. lib. 3. cap. 3. Saturnal.

VETERES SACRASSE PELASGOS. Pelaſgi quinam fuerint, quomodo in Italiam venerint, quæ loca tenuerint, quopacto ſe Aboriginibus junxerint, tandemque deleti fuerint, omnia hæc perſequitur lib. primo antiq. Dionyſ. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iam poterat legio, & latis tendebat in arvis.
Huc pater Æneas, & bello lecta juventus
Succedunt, feſſique & equos & corpora curant.
At Venus ætherios inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumque in valle reducta
Vt procul egelido ſecretum flumine vidit,
Talibus affata eſt dictis, ſeque obtulit ultro:
En perfecta mei promiſſa conjugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes, nate, ſuperbos,
Aut acrem dubites in prælia poſcere Turnum.
Dixit & amplexus nato Cytherea petivit:
Arma ſub adverſa poſuit radiantia quercu.
Ille deæ donis, & tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per ſingula volvit:

SERVII.

TENDEBAT IN ARVIS. Vt, *Hic ſævus tendebat Achilles.* Hoc eſt tentoria habet.

ET BELLO LECTA. Quia ait ſupra, *Qui ſeſe in bella ſequantur, Præſtantes virtute legit.* Aut LECTA proprie, quia delectus militum eſt.

FESSIQVE ET EQVOS ET CORPORA CVRANT. Ingenti arte quod ſequebatur omiſit, redditurus in decimo. Namque ſi vellet dicere veniſſe Æneam, vidiſſe Tarchontem, petiſſe auxilia, ſatis longum fuerat, & peribat illud quod ait ſupra, *Toto namque fremunt condenſæ littore puppes*: cum & Hetruſcorum feſtinationi dicentis brevitas congruat. Verum hoc quod in iſto loco prætermiſit, reddidit in decimo, dicens, *Namque ut ab Evandro caſtris ingreſſus Hetruſcis, Regem adit, & regi memorat nomenque, genuſque.*

ÆTHERIOS NIMBOS. Per aërem numinum, ſcilicet purgatiorem, qui circa deos eſt. ἤδε νῆσαι ἵκανε θεῦ παρὰ δῶρα φέρουσα.

REDVCTA. Secreta.

EGELIDO SECRETVM FLVMINE VIDIT. Egelido, id eſt nimium gelido: & eſt una pars orationis, ut IIII. Georg. *Eduramque pirum*: id eſt valde duram, & ſic dixit, *Secretum flumine egelido*, hoc eſt præſidio fluminis: ut dicimus, ſecretus eſt, monte vel ſylvis. Latenter autem oſtendit, Æneam non niſi flumine ablutum, numen videre potuiſſe.

OBTVLIT VLTRO. Id eſt deam confeſſa, ut in ſecundo dixit, eſt autem ὑστερόπρωτερον, & ordo eſt, Obtulit ſe, & locuta eſt.

PROMISSA κατὰ τὸ σιωπώμενον: ut ſupra, *Hoc ſignum cecinit miſſuram diva creatrix.*

LAVRENTEIS SVPERBOS. Vt, *Quos illi bello profugos egere ſuperbo.*

ACREM TVRNVM. Fortem. & proprie apud nos *acer* eſt, qui apud Græcos δεινὸς dicitur. Nam fortem & vehementem δεινὸς, & aſperum, & amarum poteſt ſignificare. POSCERE. Provocare. Cicero, *Poſcunt majoribus poculis*, id eſt provocant.

DEÆ DONIS. Propter arma. TANTO LÆTVS HONORE Quod manifeſte viderat matrem, & plenam numinis ſui.

VARIORVM.

ET CORPORA CVRANT. Verbo *curandi* utebantur in rebus ad vitam, victumque ſpectantibus. *Cura te, mi Tyro*, apud Cic. Apud Horat. curare cutem, genium, pelliculam. Apud Terent. *Curaſti te molliter.* Lucret. lib.2.

Propter aquæ rivum, ſub ramis arboris altæ
Non magnis opibus jucunde corpora curant.

Livius & hiſtorici frequentiſſime. PONTAN.

AT VENVS ÆTHERIOS. Rurſum omiſſa narratione de futuro fœdere ducum ad Venerem & ejus promiſſa redit: hoc eſt, ad traditionem armorum, idque exemplo Homerico. HORT.

VT PROCVL EGELIDO. In hoc verbo *egelidum*, vocali E, ſignificatum nunc intendit, nunc remittit; ſic, ut *egelidum* aliquando ſit valde gelidum, ſeu prægelidum; quomodo nunc apud Maronem: aliquando parum gelidum, ſive potius tepidum. Muretus Catulli illud Carmine 43. *Iam ver egelidos refert tepores*, interpretatur moderatos calores; exemplo illius Ovidii, 2. Amorum. 11. *Et gelidum Borean, egelidumque Notum.* De cujus verſus tamen lectione, vide I. C. Scalig. Poët. lib.6.

EN PERFECTA MEI. Ex Homero. Macrob. lib.5. cap. 8. Saturn.

ILLE DEÆ DONIS. Macrob. lib. 5. cap. 8. & 9. Homer. 89. Iliad HART.

EXPLERI NEQVIT. Si perpendas omnia; quod non expleatur; quod oculos in cuncta intendat; quod miretur & verſet: magnum opus, magnum Ænean, magnum etiam Virgilium intelliges. SCALIG. lib. 5. cap. 3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Miraturque, interque manus & brachia verſat
Terribilem criſtis galeam, flammaſque vomentem,
Fatiferumque enſem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis cum cærula nubes
Solis inardeſcit radiis, longeque refulget.
Tum leveis ocreas, electro auroque recocto,
Haſtamque & clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus, venturique inſcius ævi,
Fecerat ignipotens. illic genus omne futuræ
Stirpis ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella
Fecerat: & viridi fœtam Mavortis in antro,
Procubuiſſe lupam: geminos huic ubera circum

SERVII.

INTERQVE MANVS ET BRACHIA VERSAT. Iungendum eſt, ut intelligas Ænean manibus minora, brachiis majora arma conſideraſſe, ut puta loricam vel ſcutum: hæc enim ſunt arma majora. minora vero, galeam, gladium, ocreas. VERSAT. conſiderat. Vt, *huc illuc vinclorum immenſa volumina verſat.*

FATIFERVMQVE ENSEM. Fatum ſæpe pro morte poſitum legitur, *fatiferum* ergo lethiferum. RIGENTEM, SANGVINEAM, INGENTEM. Diſtinguendum propter plura epitheta. *Sanguineam* autem velut cruentam, terribilem.

SOLIS INARDESCIT RADIIS. Irim Phyſica ratione deſcribit, quæ fit cum aquoſam nubem ardor ſolis inradiat. Nec eſt incongrua hæc comparatio, cum lorica de diverſis metallis fieri plerumque conſueverat.

LEVEIS OCREAS. Id eſt nitida tibialia. RECOCTO. Sæpe purgato, quia quanto plus coquitur, melius fit; Ergo ad qualitatem & ad commendationem refertur.

NON ENARRABILE. Bene *non enarrabile*, cum enim in clypeo omnem hiſtoriam Romanam vellet eſſe deſcriptam, dicendo *Illic omne genus futuræ Stirpis ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella*: carptim tamen pauca commemorat, ſicut in primo ait, *Videt Iliacas ex ordine pugnas.* nec tamen univerſa deſcribit. Sane intereſt inter hunc & Homeri Clypeum: Illic enim ſingula dum fiunt narrantur, hic vero perfecto opere noſcuntur; nam & hic arma prius accipit Æneas quam ſpectaret: ibi poſtquam omnia narrata ſunt, ſic à Thetide deferuntur ad Achillem; Opportune ergo Virgilius, quia non videtur ſimul & narrationis celeritas potuiſſe connecti, & opus tam velociter expediri, ut ad verbum poſſet occurrere.

HAVD VATVM IGNARVS. Liptotes figura, id eſt futurorum non inſcius. Et quibuſdam videtur hunc verſum omitti potuiſſe, VENTVRIQVE INSCIVS ÆVI. Non *ævi*, ſed quæ in ævo erant futura.

STIRPIS AB ASCANIO. Vſque ad Auguſtum Cæſarem. PVGNATAQVE IN ORDINE BELLA. Et hic ſubaudiri poteſt de Aſcanio. Et bella bonorum quæ Romanorum in clypeo dicit *.

MAVORTIS IN ANTRO. Poteſt accipi, & fecerat lupam Mavortis, & Mavortis in antro. Fabius ſpeluncam Martis dixit. Dicendo autem ET, oſtendit multa alia eſſe depicta. Eſt autem elegans figura *Fecerat procubuiſſe*, ſane laus operis, ut tale videretur. FOETAM vero quæ peperit & nutrire potuiſſet.

PROCVBVISSE. Id eſt prima parte ſe inclinaſſe, quod Græci προκύπτειν dicunt: ut inclinatione corporis ubera præberet infantibus. Nam ſi PROCVBVISSE, jacuiſſe accipias, contrarium eſt quod dicit, *Ludere pendentes pueros.* Quod ſi *procubuiſſe*, ut, *Cum fœtu concolor albo Procubuit*, acciperemus; intelligere debemus *pendentes*, deſiderio alimoniæ ſuſpenſos, vel intentos, ut, *Pendetque iterum narrantis ab ore.* Alii *Pendentes*, ceſſantes, ut *Pendent opera interrupta minæque Murorum ingentes.* Sciendum tamen voluiſſe eum geſtum proprie exprimere, quem in ipſius lupæ cernimus ſtatuis. GEMINOS HVIC. Modo revera geminos: alias ſimiles. Sane totus hic locus Ennianus eſt.

VARIORVM.

INTERQVE MANVS ET BRACHIA. Hypotypoſis geſtuum eorum, qui aliquid adnituntur. HART.

TERRIBILEM CRISTIS GALEAM. Macrob. lib. 5. cap. 13. Saturn.

SOLIS INARDESCIT. Homerus Iliad. 7. ὡσεὶ σέλας ἐξεφαάνθη. HART.

TVM LEVES OCREAS. Homerus Iliad. 18. τεῦξε δ' οἱ κνημῖδας ἑανοῦ κασσιτέροιο. HART.

ELECTRO, AVROQVE RECOCTO. Omni auro ineſt argentum, ſed vario pondere: alibi dena, alibi nona, alibi octava parte. Verum ubi quinta argenti portio eſt, *electrum* vocatur. Fit & cura electrum argento addito. HORT.

CLYPEI NON ENARRABILE TEXTVM. Sic expreſſit Achillis clypeum Homer. Iliad. ς. Sed clypei hæc deſcriptio, multo apud nos aptior univerſo argumento. Ioſ. Caſtalio. c. 49. Scalig. l. 5. c. 3. Poët.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impavidos: Illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabinas
Conſeſſu caveæ, magnis Circenſibus actis,
Addiderat: ſubitoque novum conſurgere bellum

SERVII.

LVDERE. Moveri. Terentius, *Congrum iſtum pauliſper in aqua ſinito ludere*, id eſt moveri. LAMBERE MATREM. Quaſi matrem, cujus affectum pueris exhibebat. Sane veteres etiam nutrices *matres* vocabant, ut ait Plautus in Menechmis, *Et mater non poßit dignoſcere quæ mammam dabat*.

TERETI CERVICE. Rotunda cum longitudine. Vt *Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ*.

MVLCERE ALTERNOS. Non quod in pictura erat dicit: ſed id quod intelligimus factum fuiſſe. Vt, *Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros*. ET CORPORA FINGERE LINGVA. Id eſt tergere. Cicero in Seſtiana, *Spongiis ſanguis effingebatur*, id eſt tergebatur: *Fingere* tamen & formare aliquid, & ad integram faciem arte perducere ſignificat, inde *Fictores* dicuntur, qui imagines vel ſigna ex ære vel cera faciunt.

NEC PROCVL HINC ROMAM. Congrue juxta proprios conditores. RAPTAS SINE MORE SABINAS. Raptæ ſpectaculo ſine ullo exemplo. Aut ſine ullo bono more: vel *raptas* ſtupratas, id eſt per vim: Hiſtoria autem talis eſt, Romulus cum turbam civium non haberet, aſylum condidit, ad quem locum ſi quis confugiſſet eum exinde non liceret auferri, hic cum videret virorum multitudinem ſine connubiis poſſe deperire, à vicinis civitatibus matrimonia poſtulavit, ſed ab eis contemptus, *celetes* ſe Neptuno Equeſtri deo, qui & Conſus dicitur, editurum propoſuit, ad quos *celetes* cum de vicinis civitatibus maxima multitudo cum omnibus fœminis conveniſſet, Romulus eas ſigno dato rapi de ſpectaculo fecit, ob quam rem à Sabinis bellum ei indictum eſt, in quo cum jam capto à Sabinis Capitolio in foro Romano pugnaretur, & ejus milites fugerent, Iovi Statori templum ſe facturum eſſe promiſit, ſi ejus ſtetiſſet exercitus. Quo voto reſtituta pugna cum anceps eſſet, intervenientibus mulieribus Sabinorum quæ jam Romanis nuptæ erant, pugna ſedata eſt, & iſto fœdere Tatius Rex Sabinorum in partem urbis acceptus eſt, unde Romani à Curibus Quirites appellati ſunt.

CONSESSV CAVEÆ. Cauea eſt ubi populus exſpectat. vallis autem ipſa ubi Circenſes editi ſunt, ideo *murcia* dicta eſt, quia quidam vicinum montem Murcum appellatum volunt; alii quod fanum Veneris verticordiæ ibi fuerit, circa quod nemus è Murtetis fuiſſet inde mutata litera Murciam appellatam: alii Murciam à murco, quod eſt murcidum dictam volunt. Pars à dea Murcia, quæ cum ibi bacchanalia eſſent, furorem Sacri ipſius murcidum faceret.

MAGNIS CIRCENSIBVS ACTIS. Magnis quantum ad paupertatem priſtinam pertinet. Nam legimus propter equorum inopiam diverſis eos tunc uſos animalibus. Raptæ autem Sabinæ Conſualibus, hoc eſt menſe Martio. *Conſus* autem eſt deus conſiliorum: qui ideo templum ſub Circo habet, ut oſtendatur tectum debere eſſe conſilium. inde eſt quod Fidei panno velata manu ſacrificabatur, quia fides tecta eſſe debet & velata. Ideo autem dicato Conſi ſimulachro rapuerunt Sabinas, ut tegeretur initum de raptu conſilium. Iſte Conſus & eques Neptunus dicitur unde etiam in ejus honorem Circenſes celebrantur. Errant ergo qui dicunt magnis Circenſibus, aut Megaleſiacis, aut Romanis quos conſtat fieri ante calendas Ianuarias. ACTIS autem, cum agerentur: quia non erat præſens à paſſivo participium, ut, *Et qua vectus Abas*. CIRCENSIBVS. *Circenſes* dicti vel à circuitu, vel quod ubi nunc metæ ſunt, olim gladii ponebantur quos circumibant. dicti *Circenſes* ſine adjectione ludorum, cum ita dicamus ludos theatrales, ludos gladiatorios, ludos Circenſes.

VARIORVM.

ET LAMBERE MATREM. Sic & Nonius, qui adducit hunc locum, addens *Matrem*, id eſt nutricem. Qui nam infantes à quibus beſtiis nutriti fuerint, vide 1. Æneid. *Inde lupæ Fulvo*, &c. PONT.

ET CORPORA FINGERE LINGVA. De inventis ſub lupa his duobus infantibus Dionyſ. lib. 1. FINGERE, id eſt tergere. De urſa porro catulos lingua fingente Plutarch. lib. de amore parentum erga liberos.

MORE SABINAS. Floridum lib. 2. cap. 12. ſucciſ. lect. petat qui volet: mihi oſtendiſſe locum hic, ut alias, ſat eſt. HART.

MAGNIS CIRCENSIBVS ACTIS. Ludis. Cum animum ad vim adjeciſſet, finitimis ſpectaculum indicere juſſit Non erant illi ludi quidem Circenſes, qui poſtea inſtituti fuerunt, ſed eos ita appellat, quod circa Circum maximum, ubi ara Conſo erat, exhiberentur. Spectaculum enim hoc Neptuno equeſtri ſacrum inſtituit, Conſualia id dixere. Quidam perſuaſum habuere, eundem genium & Neptunum equeſtrem fuiſſe & Conſum Deum. Sed Dionyſius diverſos exiſtimat, quod Neptuno nec apud Græcos, nec apud barbaros, ara erigeretur, cum juxta Circum maximum Conſo ara ſubterranea conſecrata Romæ eſſet. Arbitratur fieri potuiſſe, ut equorum curſus, dieſque illi feſti fuerint ab initio Neptuno: ac mox, quia occultum de rapiendis virginibus conſilium ex ſententia ſucceſſit Conſo, qui arcanorum deus eſſet, aram poſitam fuiſſe. HORTENS.

MAGNIS CIRCENSIBVS ACTIS. Iac. Crucius Annot. 2. Tom. 1. Lamp.

Ro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Romulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeveris.
Poſt iidem inter ſe poſito certamine reges
Armati, Iovis ante aram, pateraſque tenentes
Stabant, & cæſa jungebant fœdera porca.
Haud procul inde, citæ Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſylvam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.

SERVII.

ROMVLIDIS. Hic dativus pluralis venit ab eo quod eſt hic Romulida. CVRIBVSQVE SEVERIS. Mire & merito dixit *ſeveris*. Cum enim filias perdiderint Ceninenſes, Antennates, Cruſtuminii, & Sabini, cæteris quieſcentibus Sabini ſoli bella ſumpſerunt: ſicut dictum eſt, intervenientibus poſtea triginta fœminis jam enixis de illis quæ raptæ erant, pax facta eſt: ex quarum nominibus Curiæ appellatæ ſunt in communem etiam mulierum honorem Calendæ eis dictæ ſunt Martiæ. Horatius, *Martiis cælebs quid agam calendis?* Iuvenalis, *Munera fœmineis tractat ſecreta calendis.* Nec enim aliter congruit Martias calendas eſſe fæminarum, niſi quia (ut diximus) à fœminis bella ſedata ſunt. Sane ſciendum omnes virgines raptas excepta Herſilia, quam ſublatam à marito, ſibi Romulus fecit uxorem. Aut SEVERIS diſciplina, aut rem hoc verbo reconditam dixit, quia Sabini à Lacedæmoniis originem ducunt, ut Yginus ait de Origine Vrbium Italicarum, à Sabo qui de Perſide Lacedæmonios tranſiens ad Italiam venit, & expulſis Siculis tenuit loca, quæ Sabini habent. Nam & partem Perſarum nomine Caſpiros appellare cœpiſſe, qui poſt corrupte Caſperuli dicti ſunt. Cato autem & Gellius à Sabo Lacedæmonio trahere eos originem referunt: Porro Lacedæmonios duriſſimos fuiſſe omnis lectio docet: Sabinorum etiam mores populum Romanum ſecutum, idem Cato dicit: merito ergo *ſeveris*, qui & à duris parentibus orti ſunt, & quorum diſciplinam victores Romani in multis ſecuti ſunt.

POSITO CERTAMINE. Finito: ut, *Ante diem clauſo componet veſper Olympo.*

IOVIS ANTE ARAM. Ante templum Iovis ſtatoris, quod fecerat Romulus poſtquam orans elatis armis meruit ne ſuus exercitus fugaretur.

IVNGEBAT FOEDERA PORCA. *Fœdera*, ut diximus, dicta ſunt à porca fœde & crudeliter occiſa. Nam cum ante gladiis configeretur, à Fecialibus inventum, ut ſilice feriretur; ea cauſa quod antiquum Iovis ſignum lapidis ſiliceni putaverunt eſſe; Cicero *fœdera* à fide putat dicta ſed hujus porcæ mors optabatur ei qui à pace reſiliſſet: falſo autem ait PORCA. Nam ad hoc genus ſacrificii porcus adhibebatur, ergo aut uſurpavit genus pro genere, ut, *Timidi veniant ad pocula damæ*: cum has damas dicamus. Item ſupra lupam, cum artis ſit hic & hæc lupus. Aut certe illud oſtendit, quia in omnibus ſacris fœminei generis plus valent victimæ. Denique ſi per marem litare non poſſet, ſuccidanea dabatur fœmina. Si autem per fœminam non litaſſent, ſuccidanea adhiberi non poterat. Quidam porcam Euphoniæ gratia dictam volunt, hujus autem facti in ſacra via ſigna ſtant: Romulus à parte palatii, Tatius venientibus à roſtris. CITÆ METIVM IN DIVERSA QVADRIGÆ. Donatus hoc loco contra metrum ſentit dicens, CITÆ DIVISÆ: ut eſt in jure, *Ercto, non cito*: id eſt patrimonio vel hæreditate non diviſa. Nam *Citus* cum diviſus ſignificat, *ci* longa eſt. Ergo *Citæ*, veloces intelligimus. Quod autem dicit Virgilius Metium: Metius Suffetius dictus eſt, quod nomen mutilavit cauſſa metri. Novimus autem nominum vel mutationem vel mutilationem conceſſam poëtis: ſic pro Polluce, Caſtorem: pro Citheride, Lycotidem poſuit: ut, *Sed quæ legat ipſa Lycoris.* Hic autem Metius Suffetius, cum apud Albanos ſummam rerum teneret, è Romanis in auxilium contra Fidenates vocatus, jure ſocietatis venit quidem, ſed in ipſo prælio ad hoſtes defecit. Quod cernens Tullus Hoſtilius, ait voce maxima militibus ſuis, ita ut etiam hoſtis audiret, Ne trepidetis, meo concilio factum eſt, ut factioſe Metius Suffetius ad hoſtes tranſiret. Quo conſilio & ſuis pene amiſſas jam reddidit vires: & effecit ne hoſtes crederent Metio, quem poſt victoriam captum Tullus Hoſtilius religavit ad duas quadrigas, ita ut ab unis quadrigis traherentur manus, pedes vero ab alteris: quibus agitatis velociter, eum crudeli morte diſcerpſit. Videns itaque poëta Romano nomini incongruam eſſe vindictam, culpam criminis retorquet in auctorem, dicens ex ſua perſona ad ipſum Metium, AT TV DICTIS ALBANE MANERES. Ideo etiam MENDACIS infert, ut tacitæ quæſtioni, & invidiæ crudelitatis occurrat. Sane conſtat poſt victoriam de Albanis Romanorum, quam per condicionem Horatiorum & Curiatiorum adepti ſunt, hoc factum eſſe quod hoc loco poëta narravit, nam quemadmodum * Metius vel auxilium facile niſi juſſus veniſſet? vel poſt cognitam fraudem acciri tam facile potuiſſet, niſi tanquam ſubjectus congratulatum victoriam ad Tullum Hoſtilium veniſſet.

VARIORVM.

TATIOQVE SENI, CVRIBVSQVE. Franc. Floridus Subſec. lib. 2. cap. 12. Ald. Manut. de Quæſit. per Epiſt. lib. 1. Epiſt. 1.

CÆSA PORCA Turneb. lib. 26. cap. 29.

HAVD PROCVL INDE CITÆ METIVM. Quintilian. lib. 9. cap. de Figuris. Turn. lib. 6. c. 24.

Nec-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nec non Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
Accipere, ingentique urbem obſidione premebat.
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Aſpiceres; pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Clœlia ruptis.

SERVII.

NECNON TARQVINIVM EIECTVM PORSENNA IVBEBAT. Tarquinius ſuperbus habuit perditos filios, inter quos Aruntem: qui dum in caſtris eſſet, patre ſuo Ardeam obſidente: & ortus eſſet inter eum & Collatinum maritum Lucretiæ, de uxoribus ſermo, eo uſque proceſſit contentio, ut ad probandos earum mores, arreptis equis ſtatim domus ſuas ſimul proficiſcerentur. Ingreſſi itaque civitatem Collatinam ubi Lucretiæ domus, invenerunt eam lanificio operam dantem, & triſtem propter mariti abſentiam. Inde ad Aruntis domum profecti cum uxorem ejus inveniſſent cantilenis & ſaltationibus indulgentem, reverſi ad caſtra ſunt. Quod Aruns dolens, cum de expugnanda Lucretiæ caſtitate cogitaret, mariti ejus nomine epiſtolam finxit, & dedit Lucretiæ: in qua hoc continebatur, ut Aruns ſuſciperetur hoſpitio. Quo facto, per noctem ſtricto gladio ejus ingreſſus cubiculum cum Æthiope, hac arte egit ut ſecum coiret, dicens, Niſi mecum concubueris, Æthiopem tecum interimo, tanquam in adulterio deprehenderim. Timens itaque Lucretia ne famam caſtitatis amore deperderet (quippe quam ſine purgatione futuram eſſe cernebat) invita turpibus imperiis paruit. Et altera die convocatis propinquis, marito Collatino, patre Tricipitino, Bruto avunculo, qui tribunus celerum fuerat, rem indicans, petiit ne violatus pudor, neve inultus ejus eſſet interitus: & ejecto gladio ſe interemit. quem Brutus de ejus corpore extractum tenens proceſſit ad populum: & multa conqueſtus de Tarquinii ſuperbia, & filiorum ejus turpitudine, egit ne in urbem reciperentur, auctoritate qua plurimum poterat. nam ut diximus, Brutus tribunus equitum fuerat. Sed cum non ſuſciperetur Tarquinius, contulit ſe ad Porſennam regem Tuſciæ: qui pro Tarquinio cum ingentibus copiis capto Ianiculo, & illic caſtris poſitis, Romam vehementer obſedit. Et cum per ſublicium pontem, hoc eſt ligneum, qui modo lapideus dicitur, tranſire conaretur, ſolus Cocles hoſtilem impetum ſuſtinuit, donec à tergo pons ſolveretur à ſociis, quo ſoluto ſe cum armis præcipitavit in Tyberim, & licet læſus eſſet in coxa, tamen ejus fluenta ſuperavit. Vnde eſt illud ab eo dictum, cum ei in comitiis coxæ vitium objiceretur, *Per ſingulos gradus admoneor triumphi mei.* In tantum autem obſidionis neceſſitatem populus venerat, ut etiam obſides daret, ex quibus Clœlia inventa occaſione tranſnatavit Tyberim, & Romam reverſa eſt. Redditaque rurſus eſt, pacis lege eam Porſenna repetente: qui admiratus virtutem puellæ, dedit ei optionem, ut cum quibus vellet rediret. Illa elegit virgines quæ injuriæ poterant eſſe obnoxiæ: unde Porſenna hoc quoque miratus conceſſit; & rogavit per literas populum Romanum, ut ei aliquid virile decerneretur: cui data eſt ſtatua equeſtris, quam in ſacra via hodieque conſpicimus. EIECTVM autem quare? aut quia facile poterat ſuſcipi & occidi. Sed ideo non ſuſceptus, quia occidi non poterat religione impediente. rex enim etiam ſacrorum fuerat. Vnde etiam alii poſtea conſules facti ſunt, alii reges ſacrorum. Sane PORSENNA. Vnum N addit metri cauſa: unde & penultimæ datus accentus eſt. Nam Porſena dictus eſt. Martialis, *Hanc ſpectare manum Porſena non potuit.*

ÆNEADÆ. Satis longe petitum epitheton. Et poteſt hoc loco hiſtoria de Mutio accipi.

ILLVM. Coclitem ſcilicet. Et modo Cocles in hoc loco de quo dicit, proprium eſt nomen. In aliis appellativum. nam luſcos, coclites dixerunt antiqui. Vnde & Cyclopas, coclitas legimus dictos, quod unum oculum habuiſſe perhibentur. Quaſi στρογγυλώπας à rotunditate.

VINCLIS INNARET CLOELIA RVPTIS. Aut quia obſides non ligantur: ſed *vincla* pro cuſtodiis accipimus; aut certe pro fœderibus; Aut certe ruptis vinclis pontis, id eſt ponte reſoluto.

VARIORVM.

NECNON TARQVINIVM. Tarquinium ſuperbum dicit, quam Porſena Cluſinorum rex in regnum reſtituturus, urbem arctiſſima obſidione cinxit. Atque in his caſtris Mutius Scævola pulcherrimum illud & memorabile apud omnem poſteritatem facinus perpetravit. HORT.

ÆNEADÆ IN FERRVM PRO LIBERTATE. Sic & Romani ita libertatem amabant, ut nec dominorum poteſtati, nec tyrannorum imperio, nec magiſtratuum potentiæ, nec creditorum libidini, nec civium ſuorum gratiæ eſſent obnoxii. SIGON. antiq. jure civium Rom. lib. 1 cap. 6.

PONTEM AVDERET VELLERE COCLES. Horatius, Cocles cognomento dictus, ab uno oculo, amiſſo altero hoſtium telis in trajectu amnis.

VINCLIS INNARET CLOELIA RVPTIS. hac duce, vel ut alii, Valeria Publicolæ filia, deceptis cuſtodibus Romanæ virgines Tiberim tranſnaverunt. Impetrarant hæ ab illis, quorum cuſtodiæ creditæ erant, ut ad flumen liceret ire lotum, ſimulque rogarunt, ut tantiſper oculos tenerent, dum poſitis veſtibus fluviali ſe aquæ abluerent, ne nudæ conſpicerentur: ac tum Clœliæ hortatu in ulteriorem ripam tranaſſe. Clœliæ equeſtris ſtatua Romæ publice poſita inde eſt. HORT.

CLOELIA. Paulum Oroſium vide, lib. 2. cap. 4. & 5. HART.

In

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

In ſummo cuſtos Tarpejæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celſa tenebat,
Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
Defenſi tenebris & dono noctis opacæ.
Aurea Cæſaries ollis, atque aurea veſtis,
Virgatis lucent ſagulis: tum lactea colla

SERVII.

IN SVMMO CVSTOS TARPEIÆ MANLIVS ARCIS. In ſumma clypei parte, nam poſtea ait, *In medio claſſes æratas.* Et bona ratione utitur in pictura, apta unicuique rei loca diſtribuens. Ideo enim in ſumma clypei parte dicit eſſe factum Capitolium, quia hoc arcem urbis eſſe manifeſtum eſt. Hæc hiſtoria autem talis eſt, Brenno duce Senones Galli venerunt ad Vrbem: circa Alliam fluvium occurrentem ſibi omnem deleverunt exercitum populi Romani. Aliaque die cum vellent ingredi civitatem, primo cunctati ſunt inſidias timentes, quia & patentes portas, & nullum in muris videbant. Poſtea paulatim ingreſſi cuncta vaſtarunt, octo integris menſibus: adeo ut quæ incendere non poterant, militari manu diruerent, ſolo remanente Capitolio: ad quod cum utenſilibus reliqui confugerant cives, qui tamen à Gallis obſidebantur, etiam id penetrare cupientibus: quos alii per dumeta & ſaxa aſpera, alii per cuniculos dicunt conatos aſcendere. Tunc Manlius cuſtos Capitolii Gallos detruſit ex arce, clangore anſeris excitatus, quem privatus quidam dono Iunoni dederat. Namque ſecundum Plinium, nullum animal ita odorem hominis ſentire dicitur. Qua cauſa poſtea eo die quo hoc factum eſt, canes qui tunc dormientes non ſenſerant, cruci ſuffigebantur; anſeres auro & purpura exornati in lecticis geſtabantur. Sane hic Manlius poſt defenſum Capitolium pro præmio ſingulis libris farris ob virtutem à populo donatus eſt. In tantam autem cibi penuriam redacti erant in obſidione, ut coriis madefactis & poſtea frictis veſcerentur, cujus rei argumentum eſt, quod hodieque ara in Capitolio eſt Iovis Soteris, in qua liberati obſidione, coria & ſola vetera concremaverunt: hic tamen Manlius poſtmodum adductus in ſuſpicionem regni appetiti, vel inimicorum oppreſſus factione, à populo damnatus eſt.

PRO TEMPLO. Pro defenſione templi, hoc eſt in templo, nam ante templum, non procedit; cum obſeſſus intra templum eſſet. Sic in nono *Ipſi intus dextra ac læva pro turribus aſtant.* Terentius. *Nam niſi hæc ita eſſent pro illo haud ſtares Phædria.* TENEBAT. Defendebat, & eſt militare verbum, & etiam Saluſtius dicit. Vnde è contrario victos, loco motos dicimus. Cicero, *Loco ille motus eſt.*

HORREBAT REGIA CVLMO. Curiam Calabram dicit, quam Romulus texerat culmis. Ideo autem *Calabra*, quod cum incertæ eſſent Calendæ aut Idus, à Romulo conſtitutum eſt, ut ibi patres vel populus calarentur id eſt vocarentur, & ſcirent qua die Calendæ eſſent, vel etiam Idus. A Rege Sacrificulo idem fiebat: ut quoniam adhuc faſti non erant, ludorum & ſacrificiorum prænoſcerent dies.

ATQVE HIC. Hic in Capitolio ſcilicet ſatis prudenter argenteum anſerem dixit. Nam quaſi & epitheton eſt coloris, & ſignificavit rem veram. Nam in Capitolio in honorem illius anſeris, qui Gallorum nuntiaverat adventum, poſitus fuerat anſer argenteus. AVRATIS PORTICIBVS. Hoc ad tempus retulit florentis Romanæ reipublicæ. Nam illo loco ubi dixit, *Horrebat regia culmo*: ideo addidit *Romuleo*, ut incipientis & pauperis adhuc imperii tempora deſignaret.

GALLOS. Senones, qui Senones dicti ſunt, quod Liberum patrem hoſpitio recepiſſent. CANEBAT. Quaſi præcanebat. Nam *canere*, & dicere, & divinare ſignificat.

ARCEMQVE TENEBANT. Deeſt PENE. Nam prope tenuerunt,

DEFENSI TENEBRIS, ET DONO NOCTIS OPACÆ. Multi iterationem volunt. Alii dicunt TENEBRIS, propter cuniculos. DONO NOCTIS. Somno Manlii. Nam ſomnus noctis eſt donum. CÆSARIES. Coma ideo quod cædi poteſt. AVREA VESTIS. Hoc eſt barba. Vnde contra inveſtes dicimus imberbes: unde eſt, *Tunc mihi prima genas veſtibat flore juventas.*

VIRGATIS LVCENT SAGVLIS. Quæ habebant in virgarum modum deductas vias. Et bene adluſit ad Gallicam linguam, per quam virgæ purpura dicitur. *Virgatis* ergo, ac ſi diceret purpuratis. GÆSA. Haſtas viriles. Nam etiam viros fortes Galli *gæſos* vocant.

VARIORVM.

VIRGATIS LVCENT SAGVLIS. Cælius lib. 9. cap. 7. Lect. antiq. Solet interdum in litteris nimia diligentia Grammaticos in errorem auferre. In hoc enim verſu non acquieſcunt, ut ea tantum intelligamus, quæ diſcoloribus tanquam currentibus regulis colorum & ductibus varia cernuntur: etiam ajunt ad Gallorum reſpectum eſſe linguam, quibus virga purpuram ſignificet, ut virgata ſint purpurea. Ego intellectu ſimplici & latino, virgatum ἐῤῥαβδωτὸν ſignificare puto, quod virgas quaſdam in longum aut latum varia ſerie & colore porrectas habet, ut in concharum genere ſunt virgulatæ, id eſt, ἐῤῥαβδῶσθαι. Turneb. lib. 2. cap. 14.

Auro innectuntur. duo quiſque Alpina coruſcant
Gæſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hic exultantes Salios, nudoſque Lupercos,
Lanigeroſque apices & lapſa ancilia cœlo
Extuderat: caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis:
Et ſcelerum pœnas, & te Catilina minaci
Pendentem ſcopulo, furiarumque ora trementem:

SERVII.

SCVTIS LONGIS. Per hoc, corporum oſtenditur magnitudo, ut ſupra, *Stabant tercentum nitidi in præſepibus altis.* Per quod equorum magnitudinem expreſſit.

HIC. In eodem ſcuto. Et congrue ſacerdotes ſtatim poſt templa commemorat. SALIOS. Qui ſunt in tutela Iovis, Martis, Quirini. Dicti *Salii* ideo quod circa aras ſaliunt & tripudiant. Alii à Salio Æneæ comite dictos volunt. NVDOSQVE LVPERCOS. Cum in honorem Panos Lupercaliorum ſolemne celebraretur, pecora Romanorum ſubito à latronibus rapta ſunt. Illi projectis veſtibus inſecuti ſunt, his latronibus oppreſſis & receptis animalibus propter rem à nudis propere bene geſtam, conſuetudo permanſit, ut nudi, Lupercalia celebrarent.

LANIGEROSQVE APICES. Flamines in capite pileum habebant, in quo erat brevis virga deſuper habens lanæ aliquid. Quod cum per æſtus portare non poſſent, filo tantum capita religare cœperunt. Nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat. Vnde à filo quo utebantur, flamines ſunt dicti, quaſi filamines. Verum feſtis diebus filo depoſito, pillea neceſſe erat accipere, quæ ſecundum alios ad oſtendendam ſacerdotii eminentiam ſunt reperta: ſicut columnæ mortuis nobilibus ſuperponuntur ad oſtendendum eorum columen. Alii dicunt non propter eminentiam dignitatis hoc factum: ſed quia cum ſacrificarent apud Laurolavinium, & eis exta frequenter aves de vicinis venientes locis abriperent, eminentia virgarum eas terrere voluerunt. Exinde etiam conſuetudo permanſit ut apud Laurolavinium ingentes haberent virgas, non breves ut in urbe. LAPSA ANCILIA COELO. Regnante Numa Pompilio ſcutum breve & rotundum cœlo lapſum eſt. Et cum aruſpices reſpondiſſent illic fore orbis imperium ubi illud fuiſſet: diligentia Numæ, ne quandoque ab hoſtibus poſſet auferri, adhibito Mamurio fabro, multa ſimilia facta ſunt, & in templo Martis locata. Quod autem dicit *ancilia*, plurali utitur numero pro ſingulari. Nam unum lapſum eſt. *Ancile* autem dicitur, aut quaſi undique circunciſum. aut quaſi ἀμφίχειλον, id eſt, undique labrum habens.

EXTVDERAT. Studioſe fecerat. DVCEBANT. Deducebant. Hæc enim fuerat conſuetudo.

PILENTIS MATRES IN MOLLIBVS. Pilenta ſunt vehicula, ſicut nunc baſternas videmus. Erant autem tunc veneti coloris, non ut nunc ſunt ruſſati, quibus niſi caſtæ matronæ uti non poterant, ſicut nec vittis, unde addit *Caſtæ*. MOLLIBVS autem, penſilibus: ut *molle feretrum*, & oſcilla mollia: contra, Plumas penſiles dicimus, & molles ſignificamus: ut *mollibus*, molliter ſtratis: quidam pilenta læta occiſia * ſed vulgo dicta tradunt. HINC PROCVL. Bene à templis longe inferos facit. Et bene *Tartareas ſedes*, ut nihil prætermiſſum videretur.

SCELERVM PÆNAS. Pro ſceleratorum. Et bene ait *ſcelerum pœnas*, in crimina enim perſonæ incidunt, non ipſarum ſunt proprie crimina. Vnde & ſceleribus ſunt ſtatuta ſupplicia, quæ in ſe incidentes homines obnoxios faciunt. ET TE CATILINA MINACI PENDENTEM SCOPVLO. Hoc quaſi in Ciceronis gratiam dictum videtur.

VARIORVM.

ALPINA CORVSCANT CÆSA MANV. Notant apud Græcos etiam τὴν γαῖσα, καὶ τὸ γαῖσον, contum & defenſaculum ſignificare. *Alpina* vero vocat, quaſi præſtantiora: cum montium ſiccior & aridior habitus, lignum magis duret & adſtringat, ventiſq; ibi ad ſoliditatem tundantur arbores. Hinc & Homer. ait haſtam Achillis è vertice Pelii montis cæſam. TAVBM. Cur Alpina & montuoſa. Turneb. lib. 23. cap. 3.

GÆSA MANV. Cælius lib 21. cap. 18. HART.

SCVTIS PROTECTI. De clypeis, Turneb. lib. 11. cap. 27.

HIC EXVLTANTES SALIOS, NVDOSQVE LVPERCOS. Fuere Salii Martis ſacerdotes. Alex. Neapolit. lib. 1. c. 26. & lib. 4. c. 12. Turneb. lib. 22. c. 11. De Lupercis vide Livium lib. 1. Dionyſ. lib. 2. Valer. Max. lib. 2. cap. 1.

LANIGEROSQVE APICES. Ritum Flaminum, filo caput obligantium, explicat Turneb. lib. 29. cap. 31.

DVCEBANT SACRA PER VRBEM. Quid *ducere ſacra*, Turneb. lib 2. cap. 14. & lib. 9. cap. 6.

PILENTIS MATRES IN MOLLIBVS. *Mater* dignitatis nomen, Turn. lib. 13. c. 8. & lib. 11. c. 6.

ET TE CATILINA MINACI. Turnebus lib. 23. cap. 3.

PENDENTEM SCOPVLO. Cur inſepultus Catilina, Turneb. lib. 23. cap. 3.

Secre-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Secretoſque pios, his dantem jura Catonem.
Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea: ſed fluctu ſpumabant cærula cano,
Et circum argento clari Delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æſtumque ſecabant.
In medio claſſes æratas, Actia bella,
Cernere erat, totumque inſtructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar

SERVII.

SECRETOSQVE PIOS. Aut in ſecreto morantes, aut participaliter ab illis ſecretos. HIS DANTEM IVRA CATONEM. Et ſignificat, Vticenſem, qui contra Cæſarem bella ſuſcepit. Quomodo enim piis jura redderet, qui in ſe impius fuit? Et ſupergreſſus eſt hoc loco Homeri diſpoſitionem. Siquidem ille Minoen Rhadamantum, Æacum de impiis judicare dicit, hic Romanum ducem innocentibus dare jura commemorat.

HÆC INTER. Bene inter inferos & ſuperos mare factum dicit, quod ut ſupra diximus, nos ab Antipodis dividit, qui inferi ſunt noſtri comparatione.

IMAGO AVREA. Non eſt contrarium quod & cæruleam, & auream, & argenteam maris eſſe dicit imaginem: quam ſcimus pro ventorum qualitate mutari, & colores varios reddere, quod expreſſum in ſcuto fuiſſe ſignificat. IBAT autem quidam pro *erat* accipiunt, ut, *Aſt ego quæ divum incedo regina.* Sane ubique propoſitum eſt poëtæ Auguſti gloriam prædicare; itaque majorem partem operis in hoc clypeo, Auguſtum adſignat*

CÆRVLA. Id eſt maria. FLVCTV CANO. Omnis enim ſpuma alba eſt.

IN ORBEM. In circuitu, in medio, utrum clypeo an mari?

ÆSTVMQVE SECABANT. Naturalem rem oſtendit. Nam ſemper mare turbatur cum Delphini apparuerint.

CERNERE ERAT. Græca figura eſt:

FERVERE LEVCATEN. *Fervere* ab eo quod eſt fervo facit, nam ab eo quod eſt *ferveo* fervêre facit ut producta, ſic effulgere. Alii dicunt antique per tertiam conjugationem correpta media ſyllaba poſitum, ut, *Lavit ater corpora ſanguis*, pro lavat; de eo in tertio Georgicorum in ipſo loco plenius dictum eſt. LEVCATEN In promontorio Epiri eſt mons Leucata, quod quia ſaxa nuda in cacumine habuit, ex horum candore Leucates appellatus eſt. AVROQVE EFFVLGERE FLVCTVS. Non quod hic ex auro fluctus eſſe dicat, quos ſupra canos dixit, ſed mare & ex auro expreſſum ſit, fluctus per aurum effulgeant.

HINC AVGVSTVS AGENS ITALOS. Cum de ſtatu reipublicæ eſſet longa contentio inter Auguſtum & Antonium & Lepidum, placuit ut totum Orientem teneret Antonius: Auguſtus Gallias & Hiſpanias cum Italia: Lepidus Africam, Siciliam, Sardiniam: & ad cauſſam majoris fidei Antonius ſororem Auguſti duxit uxorem. Profecti itaque ſunt in provincias ſuas. Sed Antonius in prima ætate creatus Tribunus plebis, Cæſarianas partes cum Curione defendens, bellum civile inter Cæſarem Pompejumque commovit. Quæſtor fuit, idemque Augur, quo Conſule in ſenatu Cæſar occiſus eſt, hic, ſicut dictum eſt, cum diviſa Repub. ad orientem iſſet; in Ægypto captus eſt amore Cleopatræ, non uſquequaque adeo, ut ea dimiſſa, contra Parthos proficiſceretur. quibus cum ante victor eſſet, poſt repulſus dum Cleopatræ cupiditate feſtinat, exercitum omnem frigore in Armenia perdidit. Ipſe tamen animalium cadaveribus paſtus, cum paucis ad Ægyptum eſt reverſus: ubi ei cœpit ſuadere Cleopatra ut ſe ſortiretur uxorem, derelicta ſorore Auguſti. quo facto Auguſtus vehementer accenſus, contra eum cæpit bella moliri. Antonius re comperta collectis Orientis viribus, prior cum uxore Cleopatra, venit ad bellum. Conflictum eſt navali certamine circa Actium Epiri promontorium, ubi victi ſunt Antonius & Cleopatra, & in fugam coacti: poſtea occiſo Antonio illa ſibi ſerpentes abhibuit. Sed Antonius cum Alexandriam obſideri videret & in eo eſſe, ut capi poſſet, ſe ipſum occidit, Cleopatra vero cum ad Auguſtum eſſet adducta; & in cuſtodia eſſe juſſa eſſet, admotis ſibi ut putatur ſerpentibus vitam finivit. Sed quia belli civilis triumphus turpis videtur, laborat poëta ut probet juſtum bellum fuiſſe, dicens Auguſtum eſſe cum patribus, populoque, penatibus, & magnis diis. Contra cum Antonio, auxilia peregrina & monſtroſa Ægypti numina: & re vera in exercitu Antonii omnes Barbari fuerunt. quod & Virgilius dicit, *Ægyptum vireſque Orientis, atque ultima ſecum Bactra vehit.* Vnde etiam de hoc bello egit triumphum. Nec enim civile putatum eſt, quod tantummodo Romano duce geſtum eſt, qui & ipſe Barbaræ ſerviebat uxori: adeo ut prætoria ei caſtra concederet. Quorum qui potiebatur imperio, ipſe vocabat exercitum. Vnde eſt in loco de Cleopatra, *Patrio vocat agmina ſiſtro.* Nam Antonius conſulare ſibi tantum detinuit imperium, in quo ſola eſt poteſtas jubendi. Ille enim ducit exercitum, qui habet in poteſtate caſtra prætoria.

VARIORVM.

TOTVMQVE INSTRVCTO MARTE VIDERES. Eleganter Macrobius libro 5. capite 14. Saturn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cum patribus, populoque, penatibus, & magnis diis,
Stans celſa in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice ſydus.
Parte alia ventis, & diis Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens: cui, belli inſigne ſuperbum,
Tempora navali fulgent roſtrata corona.
Hinc ope Barbarica, variiſque Antonius armis,
Victor ab Auroræ populis & littore rubro,

SERVII.

PENATIBVS ET MAGNIS DIIS. Alii id unum volunt eſſe: alii ſeparant. Vt *magnos deos* accipias Iovem, Minervam, Mercurium, quos Æneas de Samothracia ſuſtulit.

TEMPORA FLAMMAS LÆTA VOMVNT. Naturaliter enim Auguſtus igneos oculos habuiſſe dicitur, adeo ut obtutum ejus nemo contra aſpectare poſſet: denique quidam eques Romanus interrogatus ab eo cur ſe viſo verteret faciem: dixerit, *quia fulmen oculorum tuorum ferre non poſſum*, ſicut ait Suetonius

APERITVR VERTICE SYDVS. Apparet ſydus in vertice, hoc eſt ſuper galeam. Nam ex quo tempore per diem ſtella viſa eſt, dum ſacrificaretur Veneri genitrici & ludi funebres Cæſari exhiberentur, per triduum ſtella apparuit in Septentrione, quod ſidus Cæſaris putatum eſt Auguſto perſuadente: nam ideo Auguſtus omnibus ſtatuis, quas ob divinitatem Cæſaris ſtatuit, hanc ſtellam adjecit. Ipſe vero Auguſtus, in honorem patris ſtellam in galea cœpit habere depictam: Honorifice autem poëta unam ſtellam *ſidus* dixit, cum ſidus ex multis ſtellis conſtet.

PARTE ALIA. Non è contra: ſed in alia parte aciei. VENTIS, ET DIIS AGRIPPA SECVNDIS. Agrippa dicitur ab ægro partu, id eſt qui hodie bis naſcitur. Sed hic Agrippa non adeo claro genere ortus, viribus, & ſocietate Auguſti, ad ſummos honores pervenit, nam & Tribunus plebis quietiſſimus fuit, & poſt tertium Conſul, & in multis bellis cum Auguſto geſtis victoriam Auguſto ſua virtute confecit; nam & Sextum Pompejum apud Mœlas ipſe devicit, & apud Actium Antonium Cleopatram navali certamine prope ipſe ſuperavit, ob quod meruit etiam gener eſſe Auguſto. *Secundis* ergo dixit Auguſti comparatione. Nam hoc dicit Auguſtus, Nimio ventorum & numinum utebatur favore. AGRIPPA SECVNDIS. Hoc eſt, Ille habuit primum favorem, hic ſecundum. Hadrianus ſcribit Agrippam ſolitum tempeſtate orta milites cogere, naves in fluctus urgere, ut conſuetudine diſcriminis, dempto metu, redderet eos adverſum pericula fortiores: ergo πρὸς αὐλὴ διαπολῶ ſævi maris, quod exercitatione militibus erat * ait diis & ventis ſecundis eſſe pugnatum, ut tempeſtatem quidem Agrippa non timuerit, ſed favor divinus maria conſtraverit, nam & ipſa Actiaca pugna cum Aquilo ei eſſet adverſus, eo exercitio quo milites adſueverat adverſum fluctus naves agere, ad portum ſe fugere finxiſſe, quare cum hoſtes decepti inſequi conati eſſent, converſis ſubito navigiis ſuis Alexandrinas naves incurriſſe, & telis ac flammis in eas miſſis refragante hoſtibus fluctu, cum nihil ipſi tale facere poſſent, victoriam conſecutum: merito ergo *Ventis ſecundis*.

INSIGNE SVPERBVM. Quaſi principale decus.

NAVALI ROSTRATA CORONA. Sextus Pompeji filius in Sicilia piraticam exercuit, contra quem primo cum Agrippa dimicavit Auguſtus. Poſtea Agrippæ cura data eſt: qui eum delevit, ob quod ei Auguſtus roſtratam dedit coronam, quia vicerat navali certamine.

HINC. A parte contraria. OPE BARBARICA. Crimen Antonii quod ope barbarica Romanus pugnet. VICTOR AB AVRORÆ POPVLIS. Quia primo vicerat Parthos, ut diximus: aut quia Antonium Parthi poſtea pepulerunt, ſed videtur hoc ideo tacuiſſe, ne Auguſtus inbellem ſuperaſſe videatur, ideo addidit victorem Orientis Antonium, ut majorem hoſtem Auguſtus viciſſe videatur.

LITTORE RVBRO. Erythræo mari, quod eſt inter Ægyptum & Indiam.

VARIORVM.

CVM PATRIBVS POPVLOQ. PENAT, &c. Alludit ad Græcum σὺν θεοῖς. *Patribus* autem, ut notet nefarium & uſurpatum injuria Antonii imperium, quod Senatus auctoritas, vel etiam prætextus tam grande ſecum momentum traheret, ut legitimum imperium earum partium diceretur, à quibus Senatus ſtetiſſet. GERMAN.

APERITVR VERTICE SIDVS. Id eſt erigitur, vel oſtenditur ſuper Galeam Auguſti ſtella Cæſaris. Vide IX. Eclog.

Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum.

Honorifice autem ſtellam unam *ſidus* dixit. TAVBM.

ET DIIS AGRIPPA SECVNDIS. Octavius eo navali certamine dextrum regebat latus: M. Agrippa lævum. Cum jam in ipſo pugnæ ardore res contis & tragulis gereretur, Agrippa lævum circumagente cornu, cogebatur Publicola latius ſe explicare: quo contigit ilico, ut Antonii claſſe abrupta, turbati fuerint ordines. HORT.

TEMPORA NAVALI. De bello Siculo, quod cum Pompejo geſtum, De qua re ſic Paterculus, l.2. Inſigne coronæ Claſſicæ, quo nemo unquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa ſingulari virtute meruit. Turneb. lib. 26. cap. 29.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ægyptum, vireſque Orientis, & ultima ſecum
Bactra vehit; ſequiturque (nefas) Ægyptia conjux.
Vna omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Convulſum remis, roſtriſque ſtridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos:
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.
Stupea flamma manu, teliſque volatile ferrum
Spargitur: arva nova Neptunia cæde rubeſcunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina ſiſtro:
Nec dum etiam geminos à tergo reſpicit angues.

SERVII.

ET VLTIMA SECVM BACTRA VEHIT. *Vltima*, non quantum ad fines pertinet orbis terrarum: ſed ultima in imperio Antoniano. Conſtat enim Bactrianos poſt ſe habere gentes innumeras.

NEFAS. Exclamatio eſt: quaſi *pro nefas!* aut per parentheſin dictum eſt, & *Nefas* non in eo tantum quod Ægyptiam Romanos duxerat ſed etiam quod mulier caſtra ſequebatur, quod in ingenti turpitudine apud majores fuit. Vnde bellaturus Pompejus in Lesbo reliquit uxorem.

RVERE. Ruebant: id eſt veniebant cum impetu. Et hoc verbo more ſuo oſtendit velocitatem.

CREDAS. Pro credat quis.

CONCVRRERE MONTIBVS ALTOS. Alii ALTIS *legunt*, unum tamen eſt.

TVRRITIS PVPPIBVS INSTANT. Hoc de hiſtoria traxit. Nam Agrippa primus hoc genus turrium invenit, ut de tabulatis ſubito erigerentur, ſimul ac ventum eſſet in prælium, turres hoſtibus improviſæ, in navigando eſſent occultæ.

TELISQVE VOLATILE. Cato. *Sub tela volantia.*

ARVA NEPTVNIA CÆDE RVBESCVNT. *Nova cæde*, magna, nimia. Nam non dicit re vera nova arva, ſed *nova cæde*, Homerus ἐρυθαίνετο αἵματι γαῖα. ſed non eſt hoc *rubeſcunt*.

PATRIO VOCAT AGMINA SISTRO. Cleopatra ſibi tantum adſumpſerat, ut ſe Iſin vellet videri. Iſis autem eſt genius Ægypti, qui per ſiſtri motum quod gerit in dextra, Nili acceſſus receſſuſque ſignificat: per ſitellam quam ſiniſtra manu retinet, oſtendit adfluentiam omnium lacunarum. Iſis autem lingua Ægyptiorum eſt terra: quam Iſim volunt eſſe. Hanc Iſim & alios deos ideo Ægypti colunt, quia deos reges habuiſſe dicuntur: Ergo in opprobrium Alexandrini exercitus, pro claſſico ſiſtrum poſuit; quod autem ait VOCAT AGMINA: Hoc eſt quod ſuperius dictum eſt, & Auguſtus in commemoratione vitæ ſuæ refert, *Antonium juſſiſſe ut legionos ſuæ apud Cleopatram excubarent, ejuſque nutu & juſſu parerent*: bene ergo *Vocat agmina*, quæ ſignum dabat.

A TERGO RESPICIT ANGVES. Hoc eſt nondum videbat mortem futuram. Traditur enim ne ad Triumphum Auguſti adſervaretur, admoto ſibi aſpide defeciſſe: tum geminos, cum unum ſibi admoveretur.

VARIORVM.

ÆGYPTVM. Ægyptios, Arabes & Bactrianos. Bactra ipſa regio ultra fines Aſſyriorum, à Bactro amne Bactrum oppidum ante Zariaſpe vocatum, regionis caput. Huic genti mos patrius erat, vivere rapto & ſemper eſſe in armis. Frumenti ubertas maxima, ut ſingula grana noſtras ſpicas æquent. Alibi vitis & arbor largos miteſque fructus alit: præpingue ſolum crebris fontibus irrigatur. Mitius vero frumento conſeritur: cætera armentorum pabulo ſervantur. HORT.

SEQVITVRQ. (NEFAS) ÆGYPTIA CONIVX. Acute videtur obſervatum à Servio, hoc ad leniendam invidiam acti triumphi ab Auguſto de Antonio, cum Romæ inſolens eſſet & inuſitatus de civibus & patria triumphus, cauſificante nimirum Cæſare à ſe non tam Antonium, quam Cleopatram ſubactam. Nam pie admodum videntur Romani civili abſtinuiſſe triumpho, ne patriæ inſultare viderentur. Reſpexit Poëta morem Romanorum, quorum per leges non licebat uxores in caſtris aut expeditione habere, derivata ea à Græcis conſuetudine. GERM.

ROSTRISQVE TRIDENTIBVS ÆQVOR. Sic legit Turneb. lib. 26. c. 29. Erythræus eo etiam modo legit, defendens eam lectionem, antiqua roſtrorum forma, quam ego ſequi malo, quam eos, qui hic μέσουρον verſum eſſe volunt. GERM.

INNARE REVVLSAS CYCLADAS. Macrob. lib. 5. cap. 14. Saturn. Quintilian. lib. 8.

TELISQVE VOLATILE FERRVM. Macrobius lib. 6. cap. 5. Saturnal.

PATRIO SISTRO. Ex Plutarcho docet Turneb. lib 26. c. 33. ſiſtrum, inſtrumentum Ægyptium, ab agitatione nomen cepiſſe (σείω eſt agito) quod concuſſum tinnitus argutos redderet, parte ſui ſuperiore rotundum, cælatumque. Tiraquel. in Alexand. lib. 3. cap. 2.

Omnigenumque deûm monſtra, & latrator Anubis,
Contra Neptunum & Venerem, contraque Minervam
Tela tenent: ſævit medio in certamine Mavors,
Cælatus ferro, triſteſque ex æthere Diræ,
Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla:
Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Deſuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipſa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos jam jamque immittere funes.
Illam inter, cædes pallentem morte futura,
Fecerat ignipotens, undis, & Iapyge, ferri.

S E R V I I.

DEVM MONSTRA. Ideo *monſtra* dixit, quia ſub Auguſto necdum Romani Ægyptia ſacra ſuſceperant. Et admittebat locus pro laude Auguſti aliquid etiam in deos inclementius dici, Varro indignatur Alexandrinos deos Romæ coli. LATRATOR ANVBIS. Quia capite canino pingitur, hunc volunt eſſe Mercurium: ideo quia nihil eſt cane ſagacius. Bello autem Gigantum plures deos ferarum formas accepiſſe traditur.

CONTRA NEPTVNVM. Homerum ſequitur, qui deos dicit contra ſe pro diverſis partibus habere certamen. Et quidam latenter illud tetigiſſe Virgilium volunt, quod Plinius Secundus in hiſtoria naturali dicit, quod Antonii navem piſcis Echen retinuerit, qui piſcis Latine *Remora* dicitur.

CÆLATVS FERRO. Aut in armis locatus: aut de ferro ſculptus, ſcilicet metallo ſibi congruo: aut ſævit ferro. DIRÆ Diræ proprie ſunt ultrices deæ, & bene has intereſſe dicit prælio: aut à Iove miſſas ad terrorem Ægyptiis inferendam, aut puniendum Antonium, qui matrimonii læſerat fidem.

SCISSA DISCORDIA PALLA. Vtrum *ſciſſa palla* gaudens, an *ſciſſa palla* vadit, & ſeorſum gaudens? Ideo autem *diſcordia*, quia unius civitatis & cives principes erant, & bene *Diram* diſcordia ſequitur, quam Bellona comitatur. Nam per diſcordiam venitur ab bellum, in quo neceſſe eſt ſanguinem fundi, ideo ait *ſanguineo flagello*. Horatius, *Ira, truces inimicitias, & funebre bellum.*

ACTIVS HÆC CERNENS. Quem poſtea Actium nominavit Auguſtus.

VERTEBANT TERGA SABÆI. Omnes iſti populi Orientis ſunt.

IPSA VIDEBATVR VENTIS. Apud plures Cleopatram priorem fugiſſe, poſt inſecutum Antonium.

IAM, IAMQVE. Scilicet aviditate fugiendi. Et bene *jam jamque* addidit, quia tempus operis in pictura declarare non poterat.

INTER CÆDES. Inter ſuorum cadavera MORTE FVTVRA. Omine mortis futuræ.

IAPYGE FERRI. Vento qui de Apulia flans, optime ad Orientem ducit. Iapigia enim Apulia dicta eſt. Horatius, *Obſtrictis aliis præter Iapiga.* Quem Varro de ora maritima Argeſten dicit, qui de Occidente æſtivo flat, hic in Apulia peſtilens eſt.

V A R I O R V M.

ET LATRATOR ANVBIS Filius Oſiridis, qui canis ſpecie cultus fuit, aut certe capite canino: cujus alterum filiorum Macedonem lupi ſimulachro venerabantur. Oſirim Solem: Iſidem terram credebant. Non recipiebant intra muros aut Saturni fanum, aut Serapis. His religioſum erat, pecudibus aut ſanguine placare deos; precibus tantum & thure litabant. Fana extra pomæria poſita erant. HORT.

SÆVIT MEDIO IN CERTAMINE MAVORS. Ex Hom. Turneb. lib. 23. cap. 4.

ET SCISSA GAVDENS. Pathos ab imagine. Macrob lib. 4. cap. 5. Saturn.

CVM SANGVINEO BELLONA FLAGELLO. Sanguinea haſta bellum indicebatur. Turneb. lib 8. cap. 23 Nam & Bellonæ miniſtri, brachia ſibi cruentare ſolebant; unde Horat *hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.* ex hoc autem loco & Plinio, apud Modeſtinum I. C. ad leg. Pompeiam, docet parricidas virgis ſanguineis, non ſagmineis verberari. GERMAN.

BELLONA. Bellona Latine: Græce ἐνυώ. Homerus Iliados ε. HART.

ACTIVS HÆC CERNENS. Apollo Leucatius. Turneb. lib. 21. cap. 9. Suſpicor Poëtam *Actium Apollinem* dicere, tanquam ex littorali promontorio pro Auguſto pugnarit. Vide Propert. *Vicit miſſa ſagitta rates* Semper autem Apollinem Teucris Romaniſque faventem Poëta inducit, & veluti Iuliæ familiæ præſidem, ut cujus inſignia cultumque Auguſtus uſurpavit, & cui hanc victoriam acceptam retulit, nuncupatis ei ludis Actiis, certamine hymnico, navali, equeſtri inſignibus. GERMAN.

ÆGYPTVS ET INDI. Indos Orientales intelligit. Turneb. lib. 21. cap. 9.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemquė ſinus, & tota veſte vocantem
Cæruleum in gremium, latebroſaque flumina victos.
At Cæſar triplici invectus Romana triumpho
Mœnia, diis Italis votum immortale ſacrabat,
Maxima tercentum totam delubra per urbem.
Lætitia, ludiſque viæ plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæſi ſtravere juvenci.
Ipſe ſedens niveo candentis limine Phœbi,
Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
Poſtibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam veſtis & armis.

SERVII.

MAGNO CORPORE. Aut ita eum tanquam deum magno corpore formatum accipiendum eſt, aut *magno* ſeptemfluo, & non corpore mœrentem, ſed magno corpore pandentem ſinus.

VOCANTEM CÆRVLEVM IN GREMIVM. Hoc de hiſtoria eſt. nam legitur Cleopatram præſagio mortis futuræ oblitam eſſe receſſus Ægypti petere: in quibus facile poterat bella reparare. De qua re ſe moriens dicitur increpaſſe. Bene ergo poëta adiicit hortatum fuiſſe Nilum ut interius fugeret, ideo *tota veſte vocantem cæruleum in gremium.*

LATEBROSAQVE FLVMINA. Quia Nili origo neſcitur: licet Plinius dicat haud longe ab Æthiopia Maurorum, poſt majorem Atlantem, lacum eſſe ex quo Nilus erumpit. Quod videtur eſſe veriſimile ex belluarum ſimilitudine.

TRIPLICI TRIVMPHO. Tres enim Auguſtus habuit triumphos. Nam primo die triumphavit exercitus, qui Antonium vicerat navali bello. Secundo qui Dalmatas vicerat. Tertio ipſe cum Alexandrino eſt ingreſſus triumpho.

DIIS ITALIS VOTVM IMMORTALE SACRABAT. Videtur ædem Apollinis dixiſſe, quæ eſt in Palatio.

TERCENTVM. Hoc eſt pro multos.

LVDISQVE VIÆ, PLAVSVQVE FREMEBANT. Hoc eſt compitalitii ludi celebrati ſunt. Et eſt Zeugma, nam & delubra fremebant.

CANDENTIS LIMINE PHOEBI. In templo Apollinis in palatio de ſolido marmore effecto, quod adlatum fuerat de portu lunæ, qui eſt in confinio Tuſciæ & Liguriæ, ideo ait *candentis.*

DONA RECOGNOSCIT POPVLORVM. Aurum coronarium dicit: quod triumphantibus hodieque à victis gentibus datur. Imponebant autem hoc imperatores propter conceſſam vitam. Ideo ergo dicit DONA: Si hoc non eſſet, ſpolia diceret. APTATQ. SVPERBIS POSTIBVS. Porticum enim Auguſtus fecerat, in qua ſimulacra omnium gentium conlocaverat, quæ porticus appellabatur *Ad nationes.*

VARIORVM.

VOTVM IMMORTALE SACRABAT. Hoc eſt nuncupatis votis debitum conſecrabat. GERM.

DONA RECOGNOSCIT POPVL. Aurum coronarium dicit. Id ſpecie triumphorum vel oblatum, vel exactum. Origo fuit, ut ſocii & amici victori Imperatori coronas aureas offerrent, quaſi gratulantes, & meritum ei caput cingentes, quæ ante ipſum in triumpho prælatæ, populo oſtendebantur. Poſtea invaluit, ut pro iis pecunia & aurum in coronas offerretur, & hoc proprie *aurum coronarium.* Lipſius de magnit. Rom. lib. 2. cap. 9. Id auri Suetonius quoque ſcribit in Circo offerri ſolitum à populo. Et in Claud. vita: Nec ullo, inquit, ſpectaculi genere communior aut remiſſior erat, adeo ut oblatos victoribus aureos; prolataque ſiniſtra, pariter cum vulgo, voce digitiſque numeraret. Eo alluſiſſe videtur Iuvenalis,

--- & cum ſe verterit annus,
Accipe victori populus quod poſtulat aurum.

Fragmenta auri & argenti donabantur, idque genus ſtips dicebatur collatitia, ut ſinguli tamen quid minimum præſtarent.. Id inde ad fabros deferebatur, in aliquod ornamenti genus conflandum. Hoc ab Alpheno Iuriſconſulto, *argentum poſtulatum* dictum videtur. Martial. lib. 7. *nulla venit à me Argenti tibi libra poſtulati.* HORTENS.

VOTVM IMMORTALE SACRABAT. Hoc eſt nuncupatis votis debitum conſecrabat. In quam ſententiam & verba Valerius lib. 1. de Marcello. In quo cum Marcellus quintum conſulatum gerens, templum Honori & Virtuti, Claſtidio prius, deinde Syracuſis potitus, nuncupatis votis debitum conſecrare vellet, à collegio augurum impeditus eſt. GERMAN.

IN TEMPLIS MATRVM CHORVS. *Matrum* meminit ſignate, quoniam in precibus & ſupplicationibus, & omnino in colendis ſancte cæleſtibus, præcipua ſolet eſſe laus mulierum: recteque D. Auguſtinus, devotum fæmineum ſexum vocavit. PONTANVS.

Hic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hic Nomadum genus, & diſcinctos Mulciber Afros:
Hic Lelegas, Caraſque, ſagittiferoſque Gelonos
Finxerat: Euphrates ibat jam mollior undis:
Extremique hominum Morini, Rhenuſque bicornis,
Indomitique Dahæ, & pontem indignatus Araxes.
Talia per Clypeum Vulcani, dona parentis
Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet;
Attollens humero, famamque & fata nepotum.

S E R V I I.

HIC NOMADVM GENVS. Atqui Antonius Orientis habuit populos: ſed intelligamus has gentes Africæ operas ſuas locaſſe: & ſimul cum Antonio ab Auguſto eſſe ſuperatas. DISCINCTOS. Vel habitum eorum oſtendit: qui uſque in talos fluebat. Quod Plautus ridet in Pœnulo dicens, *Quænam illæc avis eſt?* Cum Afrum vidiſſet veſtem dimiſſam trahentem; neque enim utuntur hodieque zonis; Aut *diſcinctos* dixit, inhabiles militiæ. Omnes enim qui militant cincti ſunt. Aut certe inefficaces: ut contra *præcinctos*, ſtrenuos dicimus. Horatius, *Altius ac nos præcincti ſunt.* Vnde & Græce εὔζωνος appellatur: non qui bonam zonam habet, ſed ſtrenuus. MVLCIBER. Vulcanus: ab eo quod totum ignis permulcet: aut quod ipſe mulcatus pedes ſit, ſicut quibuſdam videtur, aut quod igni mulcatur.

LELEGAS. Theſſalos. Lucanus de Theſſalia, *Mox Lelegum dextra preſſum deſcendit aratrum.* CARASQVE. Caræ inſulani populi fuerunt piratica famoſi, victi à Minoe, ut Thucydides & Saluſtius dicunt. GELONOS. Populus Scythiæ.

EVPHRATES IBAT IAM MOLLIOR VNDIS. Sentiens quaſi ſe eſſe ſuperatum. Horatius, *Minores volvere vertices.*

MORINI. Populi in Galliæ finibus, qui Britanniam ſpectant proximi Oceano. RHENVS. Fluvius Galliæ qui Germanos à Gallia dividit. BICORNIS autem, aut commune eſt omnibus fluviis, aut proprie de Rheno, quia per duos alveos fluit: per unum qua Romanum imperium eſt: per alterum qua interluit Barbaros. Vbi jam Vahal dicitur & facit inſulam Batavorum.

INDOMITIQVE DAÆ. Scythiæ populi à parte Septentrionali juncti Perſidi, unde Dani dicti. PONTEM INDIGNATVS ARAXES. Hic Armeniæ fluvius cui Alexander Magnus pontem fecit, quem fluminis incrementa ruperunt, poſtea Auguſtus firmiore ponte eum ligavit, unde ad Auguſti gloriam dixit *Pontem indignatus Araxes.*

PER CLYPEVM VVLCANI. Hic diſtinguendum, nam Vulcani parentis non procedit.

IMAGINE GAVDET. Ignarus erat veritatis, ſed triumphorum imagine delectabatur.

ATTOLLENS HVMERO FAMAMQVE ET FACTA NEPOTVM. Si *fata* legeris, hoc eſt quod nepotes fataliter fecerunt. Hunc verſum notant Critici, quaſi ſuperfluo & inutiliter additum, nec convenientem gravitati ejus, namque eſt ejus magis neotericus.

V A R I O R V M.

DISCINCTOS MVLCIBER AFROS. Simplex epitheton à veteribus tractum. Macrob. lib. 6. cap. 5. Sat. Alex. ab Alexand. lib. 1. cap. 20.

MVLCIBER. Vulcani epitheton, quod omnia mulceat ignis. Vide Macrob. lib. 6. cap. 5. HART.

EVPHRATES IBAT IAM MOLLIOR. Tanquam ſcilicet ſe ſubmittens & Auguſti dominatum agnoſcens. Nimirum & huic fluvio vim futuri præſagam & fatidicam non ſolum accolæ, ſed & advenæ perſuaſum habebant. GERMAN.

EVPHRATES. Quaſi amnis ſenſerit etiam Cæſaris victoriam. Euphratem & Araxem montes Armeniæ majoris fundunt, hunc in ortum, illum in occaſum. HORTENS.

EXTREMIQVE HOMINVM MORINI. Iac. Loenſis, lib. 6. cap. 21. Epiphyllid. Turneb. lib. 23. cap. 5.

RHENVSQVE BICORNIS. Turneb. ibid.

PONTEM INDIGNATVS ARAXES. De hac voce diſputat Pet. Victorius lib. 36. cap. 10. Turneb. lib. 19. cap. 20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER NONVS.

Atque ea diverſa penitus dum parte geruntur,
Irim de cœlo miſit Saturnia Iuno
Audacem ad Turnum. luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat.
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt:

SERVII.

ATQVE EA DIVERSA PENITVS DVM PARTE GERVNTVR. In hoc libro mutatio eſt omnium rerum. Nam & aliæ perſonæ, & loca alia ſunt, & aliud negotium incipitur. Ab Ænea enim tranſit ad Turnum, à Tuſcia ad Ardeam, à petitione auxiliorum ad bellum; quem tranſitum quidam culpant, neſcientes Virgilium prudenter junxiſſe ſuperioribus negotiis ſequentia, per illam particulam; *Atque ea diverſa penitus dum parte geruntur.* Scilicet dum offeruntur arma, dum dantur auxilia, DVM enim cum ſit conjunctio, hic tamen adverbii vim obtinet. Terentius, *Mea nihil refert dum potiar modo.* Sane formatus eſt iſte liber ad illa Homeri, ubi dicit per noctem egreſſos eſſe Diomedem & Vlyxem cum capto Dolone caſtra penetrarunt. nam partem maximam & œconomiæ & negotiorum exinde habet. DIVERSA PENITVS. Valde diverſa, id eſt longius remota, vel apud Pallanteum, vel in Etruria. unde paulo poſt dicit, *Nec ſatis, extremas Coriti penetravit ad urbes, Lydorumque manum.*

IRIM. Iris quaſi ἶρις dicta eſt. nunquam enim ad concilationem mittitur ſicut Mercurius, ſed ad diſturbationem. Et eſt miniſtra non tantum dearum, ſed & deorum; nam præter Homerum & Virgilius hoc probat dicens, *Aëriam cœlo nam Iuppiter Irim Demiſit, germanæ haud mollia juſſa ferentem.*

AVDACEM AD TVRNVM. Fortem, ſine felicitate, ſicut de Pallante diximus: & modo audaciæ laus opportuna, quia ad audendum exhortandus eſt.

PARENTIS PILVMNI. Pilumnus & Pithumnus fratres fuerunt, & dii. horum Pithumnus uſum ſtercorandorum invenit agrorum: unde & Sterquilinius dictus eſt. Pilumnus vero pinſendi frumenti, unde & à piſtoribus colitur. Ab ipſo etiam *pilum* dictum eſt. Quidem Pilumnum & Pithumnum Caſtorem & Pollucem accipiunt. nonnulli laudum deos. Varro conjugales deos ſuſpicatur. SACRATA VALLE. Ideo SACRATA, quia ut diximus ſupra, nunquam eſt lucus ſine religione. SEDEBAT. Vt Aſper dicit, erat, quæ clauſula, antiqua eſt, & de uſu remota. Secundum Plautum autem, *Sedere*, eſt conſilium capere, qui inducit in Moſtellaria ſervum dicentem, *Sine juxta aram ſedeam & dabo meliora conſilia.* Sed ſecundum augures, *ſedere* eſt augurium captare: namque poſt deſignatas cœli partes à ſedentibus captabantur auguria: quod & ſupra ipſe oſtendit latenter, inducens picum ſolum ſedentem, ut, *Parvaque ſedebat Succinctus trabea*: quod eſt augurum, cum alios ſtantes induxerit: Ergo *ſedebat* aut erat, aut conſilia capiebat, aut augurabatur. Vnde & hic locus vice ædis ſacratę accipi debet, quod plenius illo loco dictum eſt, *Hoc illis curia templum.* Aut quia in locis ſacris ſedentes, conſilia habituri erant curiam in templo haberent, quod Numa cum ſciret, Veſtæ ædiculam non templum ſtatuit, ne ibi Senatus haberi poſſet, & ipſa neceſſitate vir introiret locum. Nam & ipſa conſilia à ſedendo quaſi conſidia dicta ſunt. Sedentium enim animi tranquilliores fiunt.

THAVMANTIAS. Secundum poëtica, Thaumantis filia. Cæterum ex admiratione hoc nomen accepit, quæ admiratio de ejus coloribus naſcitur.

DONATI.

DIVERSA. A Trojanorum caſtris remota. Sic in Quinto: *Quo diverſus abis*, id eſt, à me remotus?

AVDACEM. Inconſultum & temerarium. Iris vero hinc hortatur, illinc objurgat.

SEDEBAT. In ocio erat, & non tractibus neceſſariis vacabat, ut multi volunt. Vult enim Poëta illius inertia laudes Æneæ per comparationem extollere: & ut Æneam laudat à loco & frigore fluminis, ſic hunc vituperat, quod in loco amœno ociaretur, cum Æneas per laborem ſubiiſſet nemora, & longinquas partes petiiſſet. Miſit ergo Irim Iuno ut torpentem excitaret.

VARIORVM.

Explicat hunc librum Turnebus lib. 22. cap. 7. & cap. 15. per totum. & lib. 29. cap. 25.

LVCO TVM FORTE PARENTIS PILVMNI. Turneb. lib. 23. cap. 3. accipit de eo, qui mortuis feriatur; ut Pilumnus pro mortuo à Turno coleretur. Neſcio tamen, an ad Pilumni ἀποθέωσιν potius Poëta reſpexerit, cum diis ex hominibus factis heroibus lucum ſacrare antiquitati ſolenne eſſet. Ita ut veriſimile ſit Turnum tum in valle Pilumno ſacra, tanquam in ſacro & religioſo loco conſediſſe, ſolitum quotannis divinos ei honores inſtaurare. GERM.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Turne, quod optanti divûm promittere nemo
Auderet, volvenda dies en attulit ultro.
Æneas, urbe, & ſocits, & claſſe relicta,
Sceptra Palatini, ſedemque petit Euandri:
Nec ſatis: extremas Coriti penetravit ad urbes:
Lydorumque manum, collectoſque armat agreſtes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus.
Rumpe moras omneis, & turbata arripe caſtra.
Dixit, & in cœlum paribus ſe ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Agnovit juvenis, duplicesque ad ſydera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam

S E R V I I.

DIVVM PROMITTERE NEMO. *Nemo*, pro nullus poſuit, & eſt Acyrologia. nam, *divum nemo*, non poſſumus dicere, cum proprie nemo ſit nec homo.

AVDERET. Docet per tranſitum multa interdum temporum ratione provenire, quæ numina præſtare non poſſunt: quod etiam paulo poſt in Matris deûm petitione Iuppiter probat dicens, *Cui tanta deo permiſſa poteſtas.* VOLVENDA. Pro volubilis. ÆNEAS VRBE ET SOCIIS. Ab occaſione, & oſtendit quid illi expugnandum ſit, quia caret defenſore. VRBE. Vrbs iſta quæ eſt tutam * *Ipſe humili deſignat mœnia foſſa*: hanc *caſtrum laurens* ait dici Varro, oppidum tacet. Sed ubi primum Æneas egreſſus ſit, eum locum Trojam nuncupari traditur *

PALATINI. Prolepſis, eſt.

NEC SATIS. Quia occurrebat ab Euandro eum facile poſſe remeare. CORITHI PENETRAVIT. Vt totam Etruriam peragraſſe videatur. CORITHI autem montis Tuſciæ: qui, ut diximus, nomen accepit à Coritho rege, cum cujus uxore concubuit Iuppiter, unde natus eſt Dardanus. *Penetravit* autem bene, quia ſupra dixerat *penitus*.

LYDORVMQVE MANVM. Omnia hæc ad occaſionem faciendi pertinent ex longinquitate, ut dictum eſt, regionis.

NVNC TEMPVS. A metu. ARMAT AGRESTES. Ne ei formidinem iniiciat, *agreſtes* eſſe commemorat.

ET TVRBATA ARRIPE CASTRA. Aut *arripe* & *turba*: aut turbata invade, per abſentiam Æneæ inordinata. aut certe turba & arripe.

PARIBVS ALIS. Id eſt æqualibus, & oſtendit æqualem volatum.

FVGA. Pro veloci reditu, neque enim fugit. SECVIT SVB NVBIBVS ARCVM. Hoc eſt duxit, ut, *Ille viam ſecat ad naves.* Et re vera arcus ipſe variis coloribus ſectus eſt. Bene autem SVB NVBIBVS, quia ſine nubis beneficio arcus non videtur.

AGNOVIT IVVENIS. Deeſt, *eam*, & Irim tantum agnovit, non & à quo miſſa ſit, utrum à Iove an à Iunone. Hinc eſt quod dicit, *quis te mihi nubibus actam Detulit in terras?* Vnde apparet eum ſciſſe nuntiam illam & Iovis & Iunonis eſſe.

D O N A T I.

TVRNE. Nomine excitat, & proponit occaſionem utilem non omittendam.

ÆNEAS. Magnum pondus in nomine.

NVNC TEMPVS EQVOS. Monet quid faciendum, ne ille in conſultando perdat tempus.

DIXIT. Nam objurgata eſt, terruit, inſtruxit, hortata eſt.

DECVS CÆLI. Quanta eſt laus ornare cælum, & meritum & pulchritudo?

V A R I O R V M.

TVRNE. Exhortatoria oratio, ad invadenda caſtra hoſtium. Exordium à temporis expectati ratione ductum: locus ab oportuno.

VOLVENDA DIES, EN ATTVLIT VLTRO. *Volvenda*, præteriti temporis videtur. Turneb. lib. 30. c. 19. Nannius Miſcell. cap. 2. lib. 5.

SCEPTRA PALATINI. Ang. Politanus Miſcell. cap. 71.

SEDEMQVE PETIT EVANDRI. In Vaticano quodam volumine, pro *petivit*, legi *petit* diſſyllabum, docet Politian. cap. 71. quod & metri jus cogit: alioqui prima ſyllaba vocis *Euandri*, contra omnem rationem vel conſuetudinem brevis fieret. Eſt autem ſpondeus quinta ſede & ſyllaba poſterior in verbo *petit*, vel quia ſit in fine, vel quia coaluerit una ex duabus jure producta eſt. PONTAN.

PARIBVS SE SVSTVLIT ALIS. Bene addidit *paribus alis*; niſi enim pari nixu præſtare volatum non poſſunt: nam ſi una eſt debilis, incolumis vero altera, perinde ſunt, ac ſi ambæ vexatæ ſint. DONAT.

IRI, DECVS CÆLI. Ex Homer. Macrob. lib. 5. cap. Saturnal.

Detu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
Tempeſtas? video medium diſcedere cœlum,
Palanteſque polo ſtellas. ſequor omina tanta
Quiſquis in arma vocas. Et ſic effatus, ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa deos orans; oneravitque æthera votis.
Iamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equûm, dives pictai veſtis, & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coërcent
Tyrrhidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur, arma tenens, & toto vertice ſupra eſt:
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus

SERVII.

REPENTE. Item aliud augurium. Nam cum Iris ſine nubibus non poſſit videri, poſt ejus abſceſſum ſtatim eſt ſecuta ſerenitas. CLARA autem bene addidit, quia tempeſtas τῶν μέσων eſt.

DISCEDERE COELVM. Chaſma dicit factum, id eſt ſubitam aëris diſruptionem & quendam receſſum: per quod vult videri inter chaſma Irim ſe recepiſſe. MEDIVM autem bene dixit: nam eſt & ſummum. unde eſt lib I. Æn. *Sic vertice cœli Conſtitit.* Nubes autem in medio ſunt, ubi omnia iſta fiunt ſigna quæ dicit, id eſt Iris, ſerenitas, chaſma. Nam ſi in ſummo fieret, nullus videre potuiſſet. Humani enim oculi altiorem & nimium ſplendorem ferre non poſſunt. Sane chaſma eſt (ita enim Plinius vocat) diſruptio & quidam cæli receſſus. In Auguralibus libris inter oſtenta etiam cœlum diſciſſe dicitur: Et quidam hic *cœlum* pro aëre accipiunt, ut Lucretius, *In hoc cœlo qui dicitur aër.* PALANTESQVE POLO STELLAS. Bene *palantes*, quaſi in alienum tempus errore venientes. Aut *palantes*, quæ ſunt palantes, Epitheton ſtellarum perpetuum. OMINA TANTA. Scilicet cœleſtia. Et hæc *omina*, pro ſignis vel auſpiciis poſuit.

QVISQVIS IN ARMA VOCAS. Vel Iuno, vel Iupiter.

ONERAVITQVE ÆTHERA VOTIS. Iterum atque iterum, aut alia atque alia eſt vota pollicitus. Locus autem iſte dictus eſt ſecundum augurum morem, apud quos fuerat conſuetudo, ut ſi poſt acceptum augurium ad aquam veniſſent, inclinati aquas haurirent: exinde & manibus & fuſis precibus vota promitterent, ut viſum perſeveraret augurium, quod aquæ interceſſu diſrumpitur. Vnde etiam in duodecimo, viſum augurium non procedit, nec ſortitur exitum firmum; quia cygnus dimiſſus ab Aquila in fluvium cecidit, ut, *Prædamque ex unguibus ales Projecit fluvio.* Hinc videtur etiam Turnum minime potuiſſe liberari.

IAMQVE OMNIS CAMPIS EXERCITVS IBAT. Intelligamus hunc exercitum primo confuſe in campos ruiſſe: poſt digeſtum in ordines, ut ſit ſequentium fluminum congrua comparatio: quæ flumina dicit poſt camporum inundationem in alveos ſuos reverti. Nam hoc vult dicere, Vt de campis flumina in alveos ſuos redeunt, ſic digeſta eſt in acies militum multitudo, quæ fuerat ante diffuſa.

DIVES EQVVM. Per genitivum frequentius utimur hac figura, quam per ablativum. Sane hic ſecutus veteres cujus rei *dives* addidit, cum alibi ſubtraxerit lib. IIII. Æn. ut *Dives quæ munera Dido*, & *Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos.*

COERCENT. Cogunt, colligunt. Alias continent, alias, compeſcunt, nonnulli *poſtrema* pro poſtremas partes accipiunt.

SEDATIS AMNIBVS. Quia Nilus exundat æſtate, cum cætera flumina imminutione quieta ſunt.

DONATI.

CEV SEPTEM. Per comparationem oſtendit magno ſilentio iviſſe Turnum, ut improviſus opprimeret incautos: tamen ingens pulvis illos manifeſtavit.

VARIORVM.

VNDE HÆC TAM CLARA REPENTE. De chaſmate ſive hiatu, Turneb. lib. 2. cap. 12.

MEDIVM DISCEDERE COELVM. Chaſma, ſive hiatus cæli indicatur. Sane *chaſma*, ut ait Plinius, *diruptio & quidam cæli receſſus eſt.* Diſcedere, hic χάζειν eſt. Lucret. lib. 3. *mœnia mundo diſcedunt*, id eſt, cælum hiat. Alii *diſcindere* legunt, minus recte. TAVBM.

PALANTESQVE POLO STELLAS. Quæ diſcurrere videntur, nunquam temere, quin ex ea parte truces venti cooriantur. Atque hinc procellæ terra marique. Proinde belli ingruentis tempeſtatem horribilem id denuntiat exorituram. HORTENS.

SVMMOQVE HAVSIT DE GVRGITE LYMPHAS. Reſpicit ritum Romanorum, qui ante bella vota nuncupantes, ſe aqua luſtrabant. GERMAN.

ONERAVITQVE ÆTHERA VOTIS. Ritum lavandi ante pugnam & vota concipiendi, ex Plutarcho, Turneb. lib. 25. cap. 30.

POSTREMA COERCENT. Id eſt οὐραγοῦσι, claudunt agmen, ut Livius loquitur. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cum refluit campis, & jam ſe condidit alveo.
Hic ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab adverſa conclamat mole Caïcus:
Quis globus, ô cives, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros
Hoſtis adeſt: eja. ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, & mœnia complent.
Namque ita diſcedens præceperat optimus armis
Æneas, ſi qua interea fortuna fuiſſet,
Neu ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo, & tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor iraque monſtrat:
Objiciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt,
Armatique cavis expectant turribus hoſtem.

SERVII.

ALTVS PER TACITVM GANGES. Fluvius Indiæ eſt, qui ſecundum Senecam in ſitu Indiæ, novem alveis fluit, ſecundum *Melam* ſeptem: qui tamen & ipſe commemorat nonnullos dicere quod tribus alveis fluat. Virgilius tamen Nilo eum jungens ſeptem alveos habere ſignificat. Hanc varietatem Donatus fugiens longum Hyperbaton facit, dicens, *Ceu ſurgens ſeptem amnibus Nilus aut Ganges.* ALTVS PER TACITVM. Sane bene addidit PER TACITVM ALTVS, hoc eſt profundam altitudinem. nam licet creſcat, intra ripas tamen eſt, nec ut Nilus ſuperfunditur campis. Vnde Aſper diſtinxit *altus per tacitum.* Et bene agmen exercitus flumini comparavit, quia & fluviorum agmina ipſe dicit, *Leni fluit agmine Tybris.* PINGVI FLVMINE NILVS. Nilus dictus eſt quaſi νέαν ἰλὺν, hoc eſt novum limum trahens: quod volens exprimere dixit *Pingui flumine*, id eſt fluore: quæ res fœcundam efficit terram, quod & ipſe in Georgicis oſtendit dicens, *Liquuntur montibus amnes, Felicemque trahunt limum.* Item, *& viridem Ægyptum nigra fœcundat arena.*

CVM REFLVIT CAMPIS. Hoc eſt à campis rediit, tunc enim omnia ora ejus apparent, alias cum abundat una ejus facies eſt.

AB ADVERSA. Caſtris oppoſita, an venienti agmini? QVIS GLOBVS. Id eſt quantus. admirantis enim eſt, non interrogantis. nec enim interrogat qui nuntiat.

HOSTIS ADEST, EIA. Hic diſtinguendum, ut, *Eja* militum ſit properantium clamor: & eſt Ennianum, qui ait, *Eja machæras.* Ergo *Eja* ingenti clamore dicentes, ad portas ruebant. Alii, *Hoſtis adeſt, eja*: legunt. *Eja* non à perſona ad perſonam dictum putant, ſed ipſum Poëtam quaſi actu rei & imaginatione exclamaſſe.

NAMQVE ITA DISCEDENS PRÆCEPERAT. Excuſatio Trojanorum, ne portas clauſiſſe timore viderentur. OPTIMVS ARMIS. Peritus armorum, dux egregius qui & futura provideret.

SI QVA INTEREA FORTVNA FVISSET. Scilicet bellicus caſus.

TVTOS SERVARENT AGGERE MVROS. Id eſt tutos beneficio aggeris muros.

PVDOR, IRAQVE MONSTRAT. Licet eos hortaretur ire pudor.

OBIICIVNT. Objices ponunt, vel objicibus muniunt, & per hoc cludunt. FACESSVNT. Hic faciunt, alias diſcedunt, ut, *Illa hinc faceſſat.*

TVRRIBVS. Pro in turribus.

DONATI.

QVIS GLOBVS. Primo dubitavit: deinde cognovit eſſe hoſtes.

TELA. Etiam lapides & omnia miſſilia dici poſſunt.

NAMQVE ITA DISCEDENS PRÆ. Aliter enim timidi poterant videri Trojani, qui inſtructa acie non exirent contra hoſtes. Æneæ præceptum propter incertos fortunæ caſus ſapiens fuit. ergo: Duas dedit illis virtutes: alteram ne imbelles viderentur: alteram ut regi parerent.

VARIORVM.

AVT PINGVI FLVMINE NILVS. Sententia eſt; quemadmodum de campis flumina in alveos redeunt: ſic militum multitudo, quæ ante in campos confuſe proruerat, in acies digeſta eſt. Nam *refluere campis*, non eſt fluere per campos; ſed relati è campis in alveos. TAVBMAN.

SI QVA FORTVNA FVISSET. Belli. Diſcedens præceperat, in rebus dubiis claudere portas. Excuſat factum à mandatis ducis. HORTENS.

Turnus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Turnus, ut antevolans tardum præceſſerat agmen:
Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improviſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum, ô juvenes, qui primus in hoſtem?
En, ait, & jaculum intorquens emittit in auras,
Principium pugnæ: & campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremituque ſequuntur
Horriſono. Teucrûm mirantur inertia corda:
Non æquo dare ſe campo, non obvia ferre
Arma viros, ſed caſtra fovere. huc turbidus, atque huc
Luſtrat equo muros, aditumque per avia quærit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili,

SERVII.

TARDVM AGMEN. Peditum dicit, qui equitum comparatione tardi ſunt.

VRBI. Trojæ quam fecerat Æneas caſtrorum in morem.

MACVLIS QVEM THRACIVS ALBIS. Figuras maculis albas habens. & nove *albas maculas* dixit, cum proprie macularum hæc ſit natura, ut obſcuritate ſua album aliquid infuſcent.

CRISTAQVE TEGIT GALEA AVREA RVBRA. Pro galea criſtas habens rubras: ſed duo ablativi ſunt, & duo nominativi, quos metrica ratione diſcernimus. Nam *rubra criſta* longæ ſunt ultimæ, quia ablativi ſunt caſus. Sane hujuſmodi verſus peſſimi ſunt.

EN, AIT. Eclipſis feſtinationis exprimendæ gratia, quidquid enim addideris ſenſus admittet.

PRINCIPIVM PVGNÆ. Hoc de Romana ſolennitate tractum eſt. Cum enim volebant bellum indicere, Pater patratus, hoc eſt princeps Fecialium proficiſcebatur ad hoſtium fines, & præfatus quædam ſolennia, clara voce dicebat ſe bellum indicere propter certas cauſſas, Aut quia ſocios læſerant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent. Et hæc *Clarigatio* dicebatur à claritate vocis. Poſt quam clarigationem haſta in eorum fines miſſa, indicabatur jam pugnæ principium. Poſt tertium autem & triceſimum diem quam res repetiſſent ab hoſtibus, Feciales haſtam mittebant. Denique cum Pyrrhi temporibus adverſum tranſmarinum hoſtem, bellum Romani geſturi eſſent, nec invenirent locum, ubi hanc ſolennitatem per Feciales indicendi belli celebrarent, dederunt operam, ut unus de Pyrrhi militibus caperetur, quem fecerunt in Circo Flamineo locum emere, ut quaſi in hoſtili loco jus belli indicendi implerent: Denique in eo loco ante pedem Bellonæ conſecrata eſt columna, Varro in Caleno ita ait, *Duces cum primum hoſtilem agrum introitum ierant ominis cauſa prius haſtam in eum agrum mittebant, ut caſtris locum caperent*: Ergo bene hoc Poëta de more Romano tractum, Turno utpote duci dedit, ſed in hac conſuetudine Fecialis qui bellum indicebat, antequam haſtam jaceret, etiam terram hoſtium conteſtabatur, unde quidam volunt Æneam ſcientem quod bellum geſturus eſſet, ſicut à Sibylla cognoverat: ubi ad Italiæ partem debitam venit, primum adoraſſe terram, ut *Geniumque loci, primamque deorum Tellurem.*

CLAMOREM EXCIPIVNT SOCII. Legitur & *clamore*. Si CLAMORE, ſenſus erit talis, Haſtæ jactum ſocii clamore comitantur. Si CLAMOREM, intelligimus Turni eos clamorem excepiſſe, & cum fremitu eos ſequutos eſſe, id eſt Excipiunt clamorem Turni, & cum fremitu eum ſequuntur.

INERTIA CORDA. Non re vera: ſed ſicut hoſtibus videbatur.

ARMA VIROS. Vehementius *viros* pronuntiandum. CASTRA FOVERE. Veteres *fovere*, pro diu incolere & habitare dicebant.

ADITVMQVE PER AVIA QVÆRIT. Etiam *per avia*. Sane exprimitur Turni violentia. nam viam per avia nullus requirit.

DONATI.

TARDVM. Non quod tarde ambularet, ſed comparatione Turni.

IACVLVM. Dedit principium pugnæ. id enim ſignum fuit ante, quod nulli licebat arma movere.

VARIORVM.

TVRNVS VT ANTE VOLANS. Siccum genus elocutionis. Macrob. lib. 5. cap. 1. Saturnal. In hac voce motum audiri ait, Scalig. lib. 4. cap. 16.

QVEM THRACIVS ALBIS PORTAT EQVIS. qui generoſiores cæteris. Turneb. lib. 23. cap. 14.

IACVLVM INTORQVENS EMITTIT. Titius lib. 4. cap. 13. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 3.

AC VELVTI PLENO. Pathetica parabola. Macrob. lib. 4. cap. 5. Saturnal. Pathos ab ira. Venuſta comparatione vim iramque Turni proponit, ducta à natura lupi, ad ovilia ovibus inſidiantis, cum irrumpere nequeat.

Cum fremit ad caulas, ventos perpeſſus & imbreis,
Nocte ſuper media: tuti ſub matribus agni
Balatum exercent: ille aſper, & improbus ira
Sævit in abſentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & ſiccæ ſanguine fauces:
Haud aliter Rutulo muros & caſtra tuenti
Igneſcunt iræ, & duris dolor oſſibus ardet:
Qua tentet ratione aditus, & quæ via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Claſſem quæ lateri caſtrorum adjuncta latebat,
Aggeribus ſeptum circum, & fluvialibus undis,
Invadit: ſocioſque incendia poſcit ovantes:
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum vero incumbunt: urget præſentia Turni,
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, & commiſſam Vulcanus ad aſtra favillam.
Quis deus ô Muſæ tam ſæva incendia Teucris

SERVII.

AD CAVLAS. Munimenta & ſepta ovium. Eſt autem Græcum nomen, *c* detracto. Nam Græci aulas vocant animalium receptacula. Vnde in ſacris ædibus, & in tribunalibus, ſepta quæ turbas prohibent *aulas* vocamus.

NOCTE SVPER MEDIA. Vltra mediam noctem, id eſt plus quam media vel majore ejus parte. Et eſt bona elocutio facta per Syllepſin. ut ſi dicas, *Le-* gi *nocte ſuper media*: id eſt contra mediam noctem. Nulla enim ſyllepſis eſt quæ non & caſum mutet, & egeat ſubauditione. Vt, *Hanc ego nunc ignaram hujus quodcunque pericli eſt.*

IMPROBVS IRA. Non ira improbus, ſed ira ſævit, totum autem ſumma brevitate narratum.

SÆVIT IN ABSENTES. Fantaſiam ſævitiæ expreſſit: quia lupi ſic circa caulas fremunt, ut in ipſis animalibus ſolent.

EX LONGO RABIES. Abſoluta elocutio, ut ſi dicas, Ille fame fatigatur ex longo. SANGVINE. Pro à ſanguine.

ET QVA VIA CLAVSOS. QVA adverbium loci eſt, non pronomen: nam non ſtat verſus ſi VIA ſeptimus ſit, non nominativus. Ergo *Qua via*: per quam partem viæ vallo Trojanos excutiat. Legitur tamen, *Et quæ via*, & eſt ſenſus abſolutior.

EFFVNDAT IN ÆQVOR. In planum, in campum.

INVADIT: SOCIOSQVE INCENDIA POSCIT OVANTES. Yſteroproteron, ut aviditatem juvenis oſtenderet. INCENDIA autem pro materia ex qua incendia ſequuntur, & videtur eventum poſuiſſe.

TVM VERO. Vt ſignum incendendarum navium datum eſt.

FACIBVS PVBES ACCINGITVR ATRIS. Pro ad faces accingitur, ut ſit dativus, ut *Accingunt omnes operi*, aut *Accingitur*, armatur, inſtruitur facibus.

DIRIPVERE FOCOS. Quæritur quid ibi faciant foci: Sed in carminibus quædam, nec ad ſubtilitatem, nec ad veritatem exigenda ſunt, aut certe *focos* quos ibi habere potuerunt. PICEVM FERT FVMIDA LVMEN. Sordidior enim in tedis & ignis & fumus eſt.

QVIS DEVS O MVSÆ. Quia res deorum eſt & ardua, ideo per ſe eam non poteſt dicere. Hic autem gloria Turni latenter oſtenditur, cujus vis niſi à numinibus repelli non potuit. TEVCRIS. Aut detraxit præpoſitionem Ab, ut ſit ab Teucris, aut *Teucris* in honorem ſalutemque Teucrorum incendia claſſibus avertit.

DONATI.

VRGET PRÆSENTIA TVRNI. Plus valet præſentia ejus, qui poteſt jubere, quam juſſio. Cum autem dicit *fumida teda*, exprimit quare dixerit *facibus atris*.

VARIORVM.

PICEVM FERT. De atro lumine, Pet. Victor. lib. 26. c. 12. Var.

QVIS DEVS O MVSÆ. Rem prodigioſam commemoraturus, Muſas rurſum invocat, ut narrent cujus. Dei beneficio incendium in naves injectum, ſit averſum. HORTENS.

CVM FREMIT AD CAVLAS. *Caulæ* à cavo dictæ ſunt, inquit Feſtus. Antiquitus enim ante uſum tectorum oves in antris claudebantur. PONTAN.

Aver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. priſca fides facto, ſed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas claſſem, & pelagi petere alta parabat:
Ipſa deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Iovem: Da nate petenti,
Quod tua chara parens domito te poſcit Olympo.
Pinea ſylva mihi multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit ſumma, quo ſacra ferebant,
Nigranti picea, trabibuſque obſcurus acernis:
Has ego Dardanio juveni, cum claſſis egeret,

SERVII.

PRISCA FIDES FACTO, SED FAMA PERENNIS. Omnis antiquitas difficile pura & incorrupta manat in poſteros. Ergò hoc dicit, Factum hoc licet priſcum ſit, id eſt antiquum, tamen fama ejus non eſt obliterata temporum vetuſtate. Alii ſic intelligunt, fabuloſum eſt quidem ſed fides ejus rei penes priſcos eſt, ejus enim rei cujus auctorem facere noluit, ſic ordinem protulit: Alii, jam quidem evanuit fides, hoc eſt nemo credit factum, adhuc tamen fama vivit. Et dicitur, priſca autem fides ἀξιοπιστίας, quaſi non ſit facta hiſtoria.

QVO PRIMVM. Hoc eſt initio. non enim ſecundo factæ ſunt naves apud Idam ab Ænea. PHRYGIA FORMABAT IN IDA. Id eſt formare cogitabat. non enim in Ida, ſed apud Antandrum factæ ſunt. Et bene PHRYGIA IN IDA Quia & in Creta eſt alia Ida, ut, *Mons Idæus ubi & gentis cunabula noſtræ.*

ALTA PELAGI. Abſolutum, ut *Lata camporum.*

IPSA DEVM FERTVR GENITRIX. Figmentum hoc licet poëticum ſit, tamen quia exemplo caret, notatur à Criticis. Vnde longo procemio excuſatur nam ideo & priſca ratione religionis & Iovis beneficio dicit eſſe perfectum, ut naves mutarentur in Nymphas: quo vel aliqua ex parte poſſit eſſe veriſimile. Sane quidam *Fertur* reprehendunt, quod dicendo auctoritatem rei detraxerit: Alii laudant, quod dicendo FERTVR, incredibili rei auctoritatem dare noluerit.

BERECYNTIA. Mater deûm à monte Phrygiæ Berecynto, cujus ultima ſyllaba caret aſpiratione, quam addimus, quotienſcunque montem Deli Cynthum dicimus. Eſt autem tenuis iſta diſcretio, quibus nominibus ſubtrahi debeat aſpiratio. Nam ecce, Ripæi montes Arcadiæ non ſcribuntur cum aſpiratione: quam addimus, cum Riphæos montes Scythiæ ſignificamus.

DA NATE PETENTI. Ac ſi diceret, Ei quæ jubere debuerat. Et dicendo NATE & PARENS iteratione auxit adfectum. DOMITO TE POSCIT OLYMPO. Videtur hoc dicere, Præſta ei cujus beneficio ſervatus ad Olympi regna veniſti. Saturnus enim cum omnes comſumeret filios, Iovem ſolum eſſe non potuit cælatum matris auxilio. Domito ergo Olympo, in tuas ſcilicet leges per beneficium meum mundo redacto. Sane hæc narratio tunc II libri erat, ſed Dilata eſt, ut hic opportunius redderetur. Aut ne bis idem diceretur: poteſt ergo aut κατὰ τὸ σιωπώμενον videri, aut ὕστερον πρότερον.

PINEA SYLVA MIHI. Congrue, nam prinus in tutela Matris deûm eſt.

IN ARCE FVIT SVMMA. Hoc eſt apud Gargara, quæ dicta ſunt quaſi κάρα κάρατος, id eſt caput capitis, altitudinis altitudo, κάρα eſt ἡ κεφαλή. Gargara autem ſunt montis Idæ cacumina: propter quod dixit *In arce ſumma.* Sane & hic locum ſacratum oſtendit: Et Pinea ſylva lucus fuit: tale ſcema eſt Eclog. I. *Nec tamen interea raucæ tua cura palumbes,* ubi fœminino plurali fœmininum ſingulare jungit. Et, *Ite meæ quondam felix pecus,* ubi duobus fœmininis pluralibus neutrum ſingulare que dei comitatus. *

NIGRANTI PICEA. *Nigranti*, umbroſa: & picea arboris genus eſt, unde pix deſudat. Harum autem ſecundum Plinium quinque ſunt ſpecies: ſicut etiam ſupra diximus.

HAS EGO. Non trabes. nam de acere naves non fiunt. Vnde melius arbores intelligimus, referentes ad piceas vel pinus. Sane notandum *trabes* eum dixiſſe de arboribus, cum non dicantur trabes niſi jam cæſæ ſint & depoſitæ. Abutitur ergo eo quod poſterius eſt, pro eo quod eſt prius. QVO SACRA FEREBANT. Non addit qui, ſed intelligimus Frigas. Item, *Centum urbes habitant magnas*: id eſt Cretes, & bene arbores conſecravit, quibus immortalitatem petitura eſt. CLASSIS EGERET. Pro *claſſe*, genitivus pro ablativo, & juſta Æneæ petitio, & concedentis benignitas numinis excluſit piaculum. Nam his remotis ſacrilegium committeretur, ideo addidit *læta dedi.*

DONATI.

TEMPORE QVO. Veriſimilis fit res, cum tempus & locus exponitur.

IPSA DEVM GENITRIX. Nullus homo hæc viderat aut audiverat, ſed Muſæ Poëtam docuerunt.

DA. Imperativa vox oſtenditur parentis. NATE. Quod nomen ad imperandum multum valet.

CHARA. Vt ſit, da parenti quam diligis & quæ te amat. Rem autem arduam petitura, cauſas juſtas inſerit.

Læta

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius urget.
Solve metus, atque hoc precibus ſine poſſe parentem:
Ne curſu quaſſatæ ullo, neu turbine venti
Vincantur: proſit noſtris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui ſydera mundi:
O genitrix, quo fata vocas? aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factæ immortale carinæ
Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret
Æneas? cui tanta deo permiſſa poteſtas?
Immo ubi defunctæ finem portuſque tenebunt
Auſonios, olim quæcunque evaſerit undis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva,
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
Æquoris eſſe deas: qualis Nereïa Doto,
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.
Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,

S E R V I I.

TIMOR ANXIUS ANGIT. Aut perpetuum eſt timoris epitheton: aut certe verum timorem voluit ſignificare, ut ſepararet ab eo qui ex cupiditate naſcitur proſperorum. ut, *Exultantiaque haurit Corda pavor pulſans.*

SOLVE METUS. Id eſt meos.

PROSIT NOSTRIS IN MONTIBUS ORTAS. Bona brevitate detraxit & HIS & ESSE. Nam plenum eſt Proſit his ortas eſſe in montibus noſtris: quod fecit elocutionis cauſſa. Sane oſtendit, quod ſupra arcem dixit pro monte, & bene *ortas*, ut ſenſum quendam navibus daret, verbum de origine commoda.

TORQUET. Suſtinet,aut nutu ſuo regit.

QUO FATA VOCAS? Oſtendit fata poſſe aliquatenus trahi,non tamen uſquequaque. Hinc enim dicit QUO, id eſt ad quam rem. PETIS ISTIS? Id eſt pro iſtis. nam ſic dicimus, peto tibi, id eſt pro te. Aut *Iſtis*, utrum precibus an navibus?

FAS HABEANT? Ius: nec enim poſſunt æterna eſſe quæ ab hominibus facta ſunt. Horatius, *Debemur morti nos noſtraque.* Nam ſicut animi facta ſunt immortalia, ita corporis pereunt. Salluſt. *Cæterum ſtudia omnia noſtra ſicut anima, immortalia ſunt.* CERTUSQUE INCERTA PERICULA LUSTRET ÆNEAS? Securus dubia tentet? Et hoc dicit, caſibus licentiam hæc petitio vult adimere. Nam Æneas ſorte qua homo eſt, navigationis debet timere periculum: quod perit ſi ejus navibus æternitas detur.

CUI TANTA DEO PERMISSA POTESTAS? Cui: ac ſi diceret nec regi quidem deorum. *Permiſſa* autem data, ut hoc poſſit præſtare.

DEFUNCTÆ. Liberatæ. ut, *O tandem magnis pelagi defunctæ periclis.* PORTUSQUE TENEBUNT. Nautico uſus eſt verbo, cum de navibus diceret.

QUÆCUNQUE. Hic oſtendit aliquas eſſe perituras. EVASERIT UNDIS. De undis exierit, ad eum locum, de quo navigatura jam non ſit. Alii legunt *evaſerit undas*, quod ſi eſt, intelligimus quæcunque evaſerit undarum periculum.

MORTALEM ERIPIAM FORMAM. Bene dixit MORTALEM. Nec enim poteſt fieri, ut eadem res & mortalis ſit, & immortalis: ſed ut ſit immortalis, ante eſt ut deſinat eſſe mortalis.

QUALIS NEREIA CLOTHO. Non dixit tales erunt, ſic ſupra, *Qualis mugitus fugit cum ſaucius aram Taurus.*

D O N A T I.

TORQUET QUI SYDERA. Cui eſt omnium rerum poteſtas, ſed tamen non debet aliquid præſtare contra fatum ut illa petit, ſcilicet ut & naves & Æneas non ſint ſubjecti caſibus.

V A R I O R U M.

PROSIT NOSTRIS IN MONTIBUS ORTAS. Debent eſſe majoris meriti, quam quæ ſacris in lucis non ſunt ortæ. Proſit illis, fuiſſe mihi ſacras, ortas in luco meo. DONATUS.

MORTALINE MANU FACTÆ. Locus à repugnantibus. HART.

UBI DEFUNCTÆ FINEM. *Defungitur*, qui tempora ſua vivendo tranſiſit. *Defungitur* quoque, qui munus debitum complet: ita hic *Naves defunctæ* ſunt, quæ Ænean navigandi neceſſitate completa in Italiam vexerunt. TAUBMAN.

NEREIA DOTO. Alii Clotho. Vide Paull. Leopardum lib. 10 Miſcell. cap. 25.

IDQUE RATUM STYGII. Hoc loco Virgilius Homero longe inferior. Macrob. lib 5. cap. 13. Saturnal.

Per

Per pice torrenteis atraque voragine ripas,
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies: & tempora Parcæ
Debita complerant, cum Turni injuria matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere tædas.
Hic primum nova lux oculis effulſit, & ingens
Viſus ab aurora cœlum tranſcurrere nimbus,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum Rutulorumque agmina complet:
Ne trepidate meas Teucri defendere naves,
Neve armate manus: maria ante exurere Turno,
Quam ſacras dabitur pinus. vos ite ſolutæ,
Ite deæ pelagi. genitrix jubet: & ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt: hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontoque feruntur,
Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ.

SERVII.

PER PICE TORRENTEIS. Ardentes; & eſt figmentum poëticum.

TOTVM NVTV TREMEFECIT OLYMPVM. Homericum eſt, μέγαν δ᾽ ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

ADERAT PROMISSA DIES. Promiſſum tempus advenerat. TVRNI INIVRIA. Scilicet quam inferebat. Et modo injuria eſt ἀδίκημα, id eſt injuſtitia. Hinc eſt apud comicos injurius, qui audet aliquid contra ordinem juris. Et bene *injuria*, quia & contra neceſſitatem fati, quod Trojanos ad Italiam venire compulerat, & contra rationem fœderis bella commoverat. Alii *injuria* violentia accipiunt.

NOVA LVX. Hoc eſt repentina, Id eſt nimbus deorum, quod ipſe paulo poſt dicit: In ſecundo, *Nimbo effulgens*, & hic *lux* proprie, aliter poſtea, *Continuo nova lux oculis effulſit.*

NIMBVS. Lumen quod capita deorum ambit, ut ſæpe dixi.

NE TREPIDATE MEAS. Pro ne feſtinetis. Et per hoc ſignificatur, ideo ad navium defenſionem egreſſos non eſſe Trojanos, quia numen vetuit.

QVAM SACRAS DABITVR PINVS. Fabula talis eſt: Attis puer ſpecioſus cum Matris magnæ præeſſet ſacris, à rege civitatis ſuæ adamatus eſt, ſed cum intelligeret vim ſibi à rege inſtare, quaſdam in ſylvas profugit: Cum ergo inventus vim ſibi videret inferri, verenda ſtupratoris abſcidit, qui moriens eandem ipſam partem corporis puero abſcidit, quem ſemianimem ſub pinu latentem cum inveniſſent antiſtites Matris magnæ perlatum in templum deæ fruſtra conati reficere, defunctum ſepelierunt, cujus ut perpetua maneret memoria, Mater magna inſtituit, ut quotannis in ſacris ſuis plangeretur, pinumque arborem ſub qua jacuerat, tutelæ ſuæ adſcripſit, & effecit ut cultores ſui viriles ſibi partes amputarent, qui Archigalli appellantur.

ITE DEÆ PELAGI. Alii hucuſque volunt matrem deûm locutam. Prope enim videtur abſurdum ipſam indicare quæ ſit, cum jam nymphis & audientibus utique & videntibus dicat. Alii jungunt *Genitrix jubet*, & putaretur melius quia poſtea ait, *quas alma Cybele Numen habere maris, nymphaſque è navibus eſſe Iuſſerat.*

DONATI.

HIC PRIMVM. Debuerunt ante conjurationem præire ſigna, ne caſu res facta videatur. deinde vox ſequitur, ut conjectura ſignorum firmetur.

MARIA ANTE. Pulchre à loco in quo erant, poſſibilitatem ſumſit.

TOTIDEM. Vt appareret ipſas eſſe quæ fuerunt verſæ.

VARIORVM.

ANNVIT ET TOTVM. Turneb. lib. 26. c. 30.

ERGO ADERAT PROMISSA DIES. Retulit, quod olim geſtum videretur, redit ad cauſſam & præſentis temporis neceſſitatem. Venerat, inquit, dies promiſſi, & diſpoſitionem ſuam fata compleverant: hoc eſt & navigiorum munus expletum fuerat, & Æneas in Italia erat: reſtabat, ut naves depoſita forma mortali verterentur in deas. DONAT.

NE TREPIDATE. Pro feſtinate. Palmerius, pag. 730. Tom. 4. Lamp.

MARIA ANTE EXVRERE TVRNO. Pathos de nimietate. Macrob. lib. 4. cap. ultimo Saturnal.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Obſtupuere animis Rutuli. conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis: cunctatur & amnis
Rauca ſonans, revocatque pedem Tyberinus ab alto.
At non audaci ceſſit fiducia Turno:
Vltro animos tollit dictis, atque increpat ultro,
Trojanos hæc monſtra petunt: his Iuppiter ipſe
Auxilium ſolitum eripuit: non tela, nec ignes
Expectant Rutulos. ergo maria invia Teucris,
Nec ſpes ulla fugæ: rerum pars altera adempta eſt:
Terra autem in manibus noſtris: tot millia gentes
Arma ferunt Italæ. nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe jactant reſponſa deorum.
Sat fatis Venerique datum eſt, tetigere quod arva

SERVII.

OBSTVPVERE ANIMIS RVTVLI. Hoc eſt Rutulorum, dativus pro genitivo. Timuerunt ergo Rutuli, timuit Meſſapus numinis Marini filius, qui utique fiducia patris & ſui, nihil ex mari timere debuerit, vel certe, *Quem neque fas igni cuiquam nec ſternere ferro*: timuit etiam Tyberis. Per hos autem gradus, id eſt Rutuli, Meſſapi, amnis, major Turni deſignatur audacia. Talis eſt & in quarto, *At non infœlix animi Phœniſſa.*

ET AMNIS RAVCA SONANS. Licet antiquitas habuerit hic & hæc amnis: melius tamen eſt accipere *rauca ſonans*, pro rauce, quam rauca amnis.

REVOCATQVE PEDEM TYBERINVS AB ALTO. Nunc ipſum deum territum dixit: ſupra undas fuiſſe perterritas & in ſe repreſſas.

AVDACI TVRNO. Ecce ubi confirmat Epitheton quod Turno ſemper imponit, & hoc colore futuram orationem oſtendit.

ANIMOS TOLLIT DICTIS. Magnanimitatem ſuam quia ipſe non terreatur comprobat dictis. Tale eſt & illud de contrario, *Turbatumque oculis.* Poteſt tamen accipi, eorum animos tollit qui erant territi, & hinc increpat.

TROIANOS HÆC MONSTRA PETVNT. Id eſt Appetunt, hoc eſt ad Trojanorum pertinet damnum: ut, *Reginam petit.* IVPPITER IPSE. Scilicet qui omnibus præſtare conſuevit. Vnde & Iuppiter dictus eſt, quaſi juvans pater. Ergo AVXILIVM SOLITVM non circa Trojanos accipimus: ſed quod ipſe omnibus præſtare conſuevit. Alii *auxilium ſolitum*, auxilium fugæ accipiunt.

NON TELA NEQVE IGNES EXPECTANT RVTVLOS. Non expectant Trojani, ut Rutulorum ignibus aut telis pereant: qui jam navium amiſſione perierunt.

MARIA INVIA TEVCRIS. Color eſt. Nam rem quam pro ſe Trojani putabant, in contrarium vertit dicens, navigationis & fugæ auxilium perdidiſſe Trojanos, quos conſtat pro felicitate habuiſſe navigationis vitare diſcrimina.

RERVM PARS ALTERA DEMPTA. Id eſt naturæ rerum. Humanæ enim naturæ duo elementa conceſſa ſunt, mare & terra. NIL ME FATALIA TERRENT. Nihil pro non, & tacitis occurrit quæſtionibus dicens, Si fataliter ſe ad Italiam veniſſe dicunt, jam venerunt, completa ſunt fata. & callide tacuit quod erat fatale. Trojani enim dicebant Italiæ ſibi regna deberi. Et eſt oratorium, quæſtiones ita proponere ut facilem ſolutionis ſortiantur eventum.

SI QVA PHRYGES PRÆ SE IACTANT RESPONSA DEORVM, Iactant, quaſi & iſta confingant. aut, *Præ ſe jactant*, præferunt.

TETIGERE QVOD ARVA. Quæſtio eſt, an ſuperare poſſent qui forte venerint, &, ſicut ſupra dictum eſt, per conceſſionem argumentatur, etiam ſi vera ſunt quæ jactant, tamen jam completa ſunt, tetigere quod arva Fertilis Auſoniæ Troës.

DONATI.

INCREPAT VLTRO. Temeritas maxima qui cum factum intellexiſſet: debuit potius fortunam ſuam deflere.

AVXILIVM SOLITVM. Quaſi dicat, qui fugere ſemper ſoliti ſunt.

TOT MILLIA. Separa, & deinde dic *gentes.*
PHRYGES. Pro convitio poſuit.

VARIORVM.

TROIANOS HÆC MONSTRA PETVNT. Sic & Græcis τέρας tam monſtrum vulgari ſignificatione, quam ſignum à numine dicitur. GERM.

TROIANOS. Propoſitio ab inverſione prodigii. Nam quod ſuis erat adverſum; proſperum fauſtumque Trojanis; id pro ſe ac contra Trojanos interpretatur ῥητορικῶς. Simul interim dum ſuorum ignaviam increpat, inſolenter ſuas vires ac virtutem minatur. HORTENS.

OBSTVPVERE ANIMIS. *Obſtupuere*, non ad permutationem navium pertinet tantummodo, ſed ad omnia quæ viſa fuerant vel audita. DONAT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fertilis Auſoniæ Troës: ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam excindere gentem,
Conjuge prærepta: NEC SOLOS *tangit Atridas*
Iſte dolor, ſoliſque, licet capere arma Mycenis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt. peccare fuiſſet
Ante ſatis, penitus modo non genus omne peroſos
Fœmineum: quibus hæc medii fiducia valli,
Foſſarumque moræ, lethi diſcrimina parva,
Dant animos. an non viderunt mœnia Trojæ,
Neptuni fabricata manu, conſidere in ignes?
Sed vos ô lecti, ferro quis ſcindere vallum
Apparat, & mecum invadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros: addant ſe protinus omnes
Hetruſci ſocios: tenebras & inertia furta
Palladii, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,

SERVII.

SVNT ET MEA CONTRA FATA MIHI. Hoc falſum eſt quod dicit Turnus: ſed in arte rhetorica tunc nobis conceditur uti mendacio, cum redarguere nullus poteſt. Vt in hoc loco, quis enim poteſt ſcire ſi Turno vere data ſint, necne reſponſa? Sane quia ſcit falſum eſſe quod loquitur, argumentis probare dicta contendit, dicens eſſe ſceleratam gentem, raptam ſibi conjugem. In quo facto utitur Græcorum exemplo, qui ob raptam Helenam gentem delevere Trojanam.

CONIVGE PRÆREPTA. Invidioſe ſponſam, *conjugem* vocat. NEC SOLOS TANGIT ATRIDAS ISTE DOLOR. Cur non in ſimilitudine criminis ſit pœnæ ſimilitudo? ſi culpa repetitur, ſupplicia quoque geminentur.

PERIISSE SEMEL SATIS EST. Quaſi objectio eſt, ut ſi dicatur, ſed periiſſe ſemel ſatis eſt, immo vero ſemel ſatis fuit eos peccaſſe, ex quo colligitur quotiens peccaverint, totiens eos perire debere.

PENITVS MODO NON GENVS OMNE PEROSOS FOEMINEVM? Modo omne genus fœmineum, non eos penitus peroſos oportebat, propter quod ante perierunt. Locutus eſt autem figurate.

MEDII FIDVCIA VALLI. Quod inter Trojanos Rutuloſque ſit medinm, & bene de muris nihil dixit.

FOSSARVMQVE MORÆ. Non tutela: ſed mortis dilatio.

AN NON VIDERVNT. Legitur & AT NON viderunt: ſi AN NON, abſolutum eſt, ſi AT NON, inceptiva eſt particula ad ornatum pertinens. Horatius, *At ô deorum quicquid in cœlo regit.* Tale eſt *At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor*: & eſt exemplum à majore ad minus, hoc eſt At credo, non viderunt Neptuni manu fabricata mœnia conflagraſſe, ut fiduciam vitæ in exigua, & parva foſſa habeant.

LECTI FERRO. Vtrum ad ferrum lecti, an potius acie lecti? ut ſi dixiſſet virtute lecti. VALLVM. Hiſtorice locutus eſt: Vallum autem dicitur ipſa munitio. Nam valli fuſtes ſunt quibus vallum munitur. Ipſe de ſuſtentaculis vitium, *Vallos primus ſub tecta referto.*

TREPIDANTIA CASTRA. Vt, *Turbataque arripe caſtra.*

NON ARMIS MIHI VVLCANI, NON MILLE CARINIS. Bene *arma* generaliter dixit. Nam & ipſe habuit à Vulcano, ſed ſolum gladium: ut, *Enſem quem Dauno ignipotens deus ipſe parenti Fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda.* Per hoc autem quaſi latenter dicit ſe Achille eſſe meliorem, qui ſe Trojanos etiam ſine divinis armis ſuperare poſſe confidit.

ADDANT SE PROTINVS OMNES. Ne timere videatur auxiliorum multitudinem, dicit incrementa eſſe victoriæ: quidam *protinus* hic pro licet accipiunt.

DONATI.

SOLOS ATRIDAS. Si luerunt pœnas primarum injuriarum in Atridas pulſi patria, luent & iſtarum in nos jam extorres, & ideo imbecilliores: eſt ergo mirum exemplum. deprimit autem omnia illorum geſta apud Trojam, & ſe Græcis præponit, quod non fraude, ſed vi velit adoriri.

VARIORVM.

NEC SOLOS TANGIT ATRIDAS. Ex Homero Macrob. lib. 5. cap. 9. Saturnal.

TENEBRAS ET INERTIA FVRTA. Senſus hic eſt, Nihil eſt cur metuant, ne per noctem & inſidias occupentur. Non imitabimur Vlyſſem & Diomedem. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ne timeant: nec equi cœca condemur in alvo:
Luce palam certum eſt igni circundare muros.
Haud ſibi cum Danais rem, ſaxo, & pube Pelaſga
Eſſe putent: decimum quos diſtulit Hector in annum.
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei:
Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam ſperate parati.
Interea vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, & mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſervent,
Delecti: aſt illos centeni quemque ſequuti,
Purpurei criſtis juvenes auroque coruſci,
Diſcurrunt, variantque vices, fuſique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes: noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Hæc ſuper è vallo proſpectant Troës, & armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas

SERVII.

LVCE PALAM. Propter tenebras & furta inertia. Vel *luce*, quod Ilium nocte captum eſt: *Palam*, quia inſidiis.

QVOS DISTVLIT HECTOR. Bene ſolius Hectoris facta eſt commemoratio, ut oſtendatur periiſſe eum, qui potuit eſſe terrori. Et ſatis Hectori dedit, quaſi plus eſſet differre quam vincere, per quod vult Ænean nihil fortiter in bello feciſſe Trojano.

MELIOR QVONIAM PARS ACTA DIEI. Id eſt major, & prima. An quoniam dicit hoc optimum quod matutinum?

BENE GESTIS CORPORA REBVS. In eo tantum quod hoſtes non auſi ſunt egredi: nam nihil egerant. Ergo hortativa eſt oratio ad ſocios, ut audaciores eſſe debeant cum videant ſe timeri.

PROCVRATE. Verbum compoſitum, id eſt curate. PVGNAM SPERATE PARATI. Scilicet contra Trojanos, non à Trojanis, ne videatur contra ſupradicta omnia nunc ſociis inferre terrorem. Ergo à me parari ſperate, id eſt pugnaturos vos ſcitote, licet hoſtes muris ſe teneant, ut, *Arma parate animis, & ſpe præſumite bellum.*

VIGILVM EXCVBIIS. Excubiæ diurnæ, ſunt: Vigiliæ, nocturnæ.

CENTENI QVENQVE. Centurionum ſcilicet, ex more Romanæ militiæ. nam ex numero militum qui eos ſequuntur, gradus dignitatis apparet.

PVRPVREI CRISTIS IVVENES. Hic verſus per figuratum ablativum prolatus eſt.

VARIANTQVE VICES. Vices ſtationum.

INDVLGENT VINO. Ablativus caſus eſt, & deeſt *ſibi*, ni figuratum eſt ex fiducia, ſcilicet ſequitur quæ Rutulos habeat fiducia. VERTVNT CRATERAS AHENOS. Potantes exhauriunt: & eſt hemiſtichium Ennianum.

CVSTODIA. Nomen ambiguum, ſed modo quæ cuſtodit.

E VALLO. E muro. ARMIS ALTA TENENT? Bona elocutio, id eſt, armati tenent alta, hoc eſt muros, *tenent* autem cuſtodiunt.

TREPIDI FORMIDINE. Feſtini per formidinem. Nam non eſt iteratio.

VARIORVM.

LVCE PALAM. Hoc ad virtutis ſuæ commendationem facit, & hoſtium contemptum. HORT.

HAVD SIBI CVM DANAIS REM. A natione, ut imbelli, & quæ tecto dolo, non virtute vincere didicit: quare diſerte addidit, *arte Pelaſga*. Græcis dolis, & Græca fide. HORT.

MELIOR PARS ACTA DIEI. Meliorem hic partem diei eſſe cenſeo majorem, quæ cum tranſacta eſt, inclinat dies in occaſum. Major autem pars è duodecim horis ſeptem primarum eſt, quæ cum exactæ ſunt, major & melior pars acta eſt: ſed multo magis cum exactæ ſunt octo vel novem, ut cum adveſperaſcit; quod tempus Turnus ſignificavit. Turneb. lib. 3. cap. 14.

CORPORA PROCVRATE. Ita apud Ariſtoph. Allantopoles admonetur, antequam cum Cleone congrediatur, ſe ipſum cibo vinoque roborare, metaphora ducta ab iis, qui Gallis commiſſis allium depaſcendum objiciunt, quo vorato acrius ad pugnam irritentur. Alludit autem ad militum morem, qui pranſi & cibo roborati & curati, expediti pugnatum ducebantur. GERMAN.

Explo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Explorant, ponteſque & propugnacula jungunt:
Tela gerunt: inſtant Mneſtheus acerque Sereſtus:
Quos pater Æneas, ſi quando adverſa vocarent,
Rectores juvenum, & rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum eſt.
Niſus erat portæ cuſtos: acerrimus armis,
Hyrtacides: comitem Æneæ quem miſerat Ida
Venatrix, jaculo celerem levibuſque ſagittis:
Et juxta comes Euryalus: quo pulchrior alter
Non fuit Æneadûm: Trojana nec induit arma,
Ora puer prima ſignans intonſa juventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tunc quoque communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait: Diine hunc ardorem mentibus addunt

SERVII.

EXPLORANT. Confirmant. PONTESQVE. Qui fiunt in muris anguſtioribus. Vt ſit facilior tranſitus ad diviſas muri partes. PROPVGNACVLA. Pinnas murorum.

RECTORES IVVENVM. Legitur & juveni: Si IVVENI, Aſcanium: ſi IVVENVM, magiſtros militum accipe.

SORTITA PERICLVM. Aut ſorte diviſa ad defenſionem periculi. Aut parturiens periculum quod quiſque experiretur.

QVOD CVIQVE TVENDVM EST. Exercet unuſquiſque vices ad id quod accipit tuendum.

IDA VENATRIX. A pleriſque Ida mater Niſi accipitur, dixit *venatrix.* Nam ſi montem volueris accipere, abuſive *Idam venatricem* dictam intellige pro venationibus abundantem. Nam *venatrix* eſt proprie quæ venatur, non quæ venationibus abundat. Aut *venatrix* pro his qui in ea venantur, ut *Domitrixque Epidaurus equorum.*

IACVLO CELEREM. Bene inducit Niſum optimum eſſe jaculatorem: & hanc præmittit armorum peritiam, quia plurimum potuerit in Euryali defenſione.

TROIANA NEQVE INDVIT ARMA. Hoc eſt qui nondum bellicoſa arma induerat, id eſt acceperat. Et hoc dicit, Pulcher quidem erat, ſed nondum bellandi peritus.

PRIMA IVVENTA. Num prima lanugine? INTONSA. Hoc eſt ad ſua tempora retulit, alioquin heroës non tondebantur.

AMOR VNVS ERAT. Id eſt eorum ſtudio flagrabant. PARITERQVE IN BELLA RVEBANT. Aut ſimul, aut ſimiliter, & pari virtute, id eſt æque fortes erant.

DIINE HVNC ARDOREM MENTIBVS ADDVNT EVRYALE, &c. Apud Plotinum philoſophum, & alios quæritur, utrum mentis noſtræ acies per ſe ad cupiditates & conſilia moveatur, an impulſu alicujus numinis. Et primo dixerunt mentes humanas moveri ſua ſponte: deprehenderunt tamen ad omnia honeſta impelli nos Genio, & numine quodam familiari, quod nobis naſcentibus datur: prava vero, noſtra mente nos cupere & deſiderare. Nec enim poteſt fieri ut prava, numinum voluntate cupiamus, quibus nihil malum conſtat placere. Vnde nunc hic ortus eſt ſenſus. Hoc enim dicit Niſus, O Euryale, diine noſtris mentibus cupiditates iniiciunt & deſideria? an deus ſit ipſa mentis cupiditas? MENTIBVS vero ADDVNT. Bene dixit ADDVNT. Nam animus ſui natura prudens eſt, ſed ei additur ut aliquid impatienter deſideraret.

DONATI.

IVVENI. Aſcanio, aut appellatione unius omnes intellexit.

NISVS. Quam ſcite dixit nomen patris: locum in quo natus, & quibus eſſet ſtudiis.

TROIANA INDVIT ARMA. Cæteris pulchrior. Pulcherrimus autem cum eſſet armatus.

VARIORVM.

NISVS ERAT, &c. Hi duo inter amicorum paria recenſentur, ut Pylades & Oreſtes, & alii. HORT.

HYRTACIDES. An Aſius, quem Homerus Hyrtacidem vocat, Niſi fuerit frater, quærit Vict. lib. 28. cap. 16.

ORA PVER PRIMA. Iuventa pro lanugine, ut Græcis ἥβη. Turneb. lib. 22. cap. 15.

TVNC QVOQVE COMMVNI. Supra dixit, forte ſingulis curanda loca proveniſſe; quod ipſum fuerat ad iſtorum felicitatem, ut nec ipſa ſors diviſiſſe videatur, quos tanta familiaritas copulaverat. DONAT.

DIINE HVNC ARDOREM. Cælius lib. 1. c. 30. Lect. antiq. Expreſſum ex Homero ait, Pet. Vict. lib. Var. 7. cap. ult. & ex Euripidis Cyclopibus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Euryale? an ſua cuique deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum,
Mens agitat mihi, nec placida contenta quiete eſt.
Cernis quæ Rutulos habeat fiducia rerum.
Lumina rara micant: ſomno vinoque ſoluti
Procubuere: ſilent late loca. percipe porro
Quid dubitem, & quæ nunc animo ſententia ſurgat.
Æneam acciri omnes, populuſque patreſque,
Expoſcunt: mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quæ poſco, promittunt (Nam mihi facti
Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros & mœnia Pallantea.
Obſtupuit magno laudum perculſus amore
Euryalus, ſimul his ardentem affatur amicum:
Mene igitur ſocium ſummis adjungere rebus
Niſe fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes

SERVII.

DIRA CVPIDO? Magna. Nonnulli tamen inter cupiditatem & cupidinem hanc differentiam eſſe volunt, ut maſculino genere Cupidinem deum ipſum, id eſt τὸν ἔρωτα ſignificemus: fœminino cupiditatem, quamvis hoc auctores plerunque confundunt.

ALIQVID MAGNVM. Scilicet per hoſtis tranſitum.

AGITAT. Molitur. QVIETE. Modo otio, non ſomno. Nam in vigiliis fuerat conlocatus, qui enim cuſtos eſt, de inſomnio ſuo queri non poteſt.

CERNIS QVÆ RVTVLOS HABEAT FIDVCIA RERVM. Ipſius deſiderii vult eſſe rationabiles cauſas. Ne vanum mens agitare videatur, nam & negligentia hoſtium per fiduciam nimiam oſtenditur, & occaſio dabatur aliquid ſtrenue gerendi.

SOMNO, VINOQVE SEPVLTI. Alterum pendet ex altero.

PORRO. Hortantis eſt. Aut *num* conjunctio expletiva?

QVID DVBITEM. Id eſt cogitem. omnis enim cogitatio in dubitatione eſt ante ſententiam.

POPVLVSQ. P. Transfert in Trojanos Romanam conſuetudinem ut ſolet plerunque. Prius enim jubebat aliquid populus: poſtea confirmabat ſenatus.

REPORTENT. Portent. Nam RE vacat. Aut ab eo quod eſt reportare.

SI TIBI, QVÆ POSCO PROMITTVNT. *Poſcere eſt*, ſecundum Varronem, *quotiens aliquid pro merito noſtro depoſcimus*: PETERE *vero eſt cum aliquid humiliter, & cum precibus poſtulamus.* Et bene quod Euryalum nolit ducere, latenter oſtendit. Nam ideo adjecit, *Mihi facti Fama ſat eſt.*

SVB ILLO. Pro ex illo, præpoſitionem mutavit;

MOENIA PALLANTEA. Vbi nunc credit eſſe Æneam. ARDENTEM. Modo ardentem, ut, *Ardet amans Dido*: an feſtinantem? ut, *ardentes Tyrii*; an cupiditate cædis flagrantem? ut, *Inſtant Ardet in arma magis*: an propter illud quod ipſe dicat? *Dine hunc ardorem mentibus addunt*, & deinde, *Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum.*

SVMMIS ADIVNGERE REBVS. *Summum* aut extremum dicimus & laudabile. Bene ergo in rebus dubiis ſermone uſus eſt dubio. nam hoc dicit, Non debes me, nec à tua gloria, nec à periculis ſegregare.

GENITOR BELLIS ADSVETVS. Ipſe puer eſt necdum probatus. Vnde ſe & à belli temporibus, & à patris virtute commendat.

DONATI.

DIRA CVPIDO. Cogitationes ne manimas Deus aliquis movet, an ipſa ſibi mens Deus eſt?

VARIORVM.

OBSTVPVIT MAGNO LAVDVM, &c. Non laudavit Euryalum Niſus, ut ſuarum amore laudum perculſum dicat Poëta. Sed hoc vult, amore ac deſiderio earum laudum, ſeu illius gloriæ, quam Niſo videbat propoſitam, & ad quam illum impetu quodam eximio ferri cernebat, Euryalum quoque fuiſſe correptum, ita vehementer, ut pæne apud ſe non eſſet. PONT.

NON ITA ME GENITOR. Decorum in adoleſcente; qui ſe ab illis temporibus & à patris virtute commendat, cum ab ſua non poſſet. Quaſi qui bello Trojano natus, diſciplinam militarem cum ipſo lacte ſuxerit. TAVBMAN.

Argo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Argolicum terrorem inter Trojæque labores
Sublatum erudiit: nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Æneam & fata extrema ſecutus.
Eſt hic, eſt animus lucis contemptor: & iſtum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Niſus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar,
Nec fas: non ita me referat tibi magnus ovantem
Iuppiter, aut quicunque oculis hæc aſpicit æquis.
Sed ſi quis (quæ multa vides diſcrimine tali)
Si quis in adverſum rapiat caſuſve deuſve,
Te ſupereſſe velim: tua vita dignior ætas.
Sit qui me raptum pugna, pretiove redemptum
Mandet humo ſolita: aut ſi qua id fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulchro:
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſſa doloris,
Quæ te ſola, puer, multis è matribus auſa

SERVII.

ARGOLICVM TERROREM. Quem Græci inferebant. TROIÆQVE LABORES. Bene κατὰ τὸ σιωπώμενον annos Euryali oſtendit, nam ſi à cœpto Trojano bello quod decennium tenuit, ſeptem anni erroris addantur, anni decem & ſeptem ſunt: Eſt ergo ætas pene ad bellum inhabilis, ſed exercitium oſtenditur, quod inter bella nutritus eſt.

SVBLATVM. Suſceptum.

MAGNANIMVM ÆNEAM. Ideo ſecutus non ut vitæ ſtudeam, ſed gloriæ.

EST HIC, EST ANIMVS. *Hic*, poteſt eſſe & adverbium demonſtrantis, ut ſit, *Eſt hic*: Eſt in meo pectore. poteſt & ſic accipi ut dicas, Eſt hic animus lucis contemptor, hoc eſt, iſte animus. Ergo HIC, & produci poteſt & corripi.

ISTVM QVI VITA BENE CREDAT EMI HONOREM. Qui iſtum honorem. QVO TENDIS. Id eſt ad quem niteris: libenter emat vita, id eſt vitæ pretio.

NIL TALE VEREBAR. Quale tu ſuſpicaris. NON. Diſtinguendum ut initium jurisjurandi ſit, *Ita me referat.*

REFERAT TIBI MAGNVS OVANTEM IVPPITER. Mire juſiurandum compoſitum ſic enumerat, quaſi relicturum eum, cum de virtutibus ejus optime ſentiat. HÆC. Humana negotia: vel quæ loquitur.

SED SI QVIS. Multas cauſſas prætendit: primam ipſius pueri, ſecundam propter ſe, tertiam matris, & eſt parentheſis.

SI QVIS IN ADVERSVM RAPIAT CASVSVE DEVSVE. Hoc eſt, quæ multa ut in tali diſcrimine accidere poſſe intelligis. PRETIOVE. Pro vel, ve enim ſyllaba, proprie vel, ſignificat.

MANDET HVMO. Multi hic diſtinguunt, alii jungunt *mandet humo ſolita*, ut ſit commendet in terra. SOLITA autem, id eſt cui mandari defuncti ſolent. FORTVNA, ſcilicet quæ piis invidere conſuevit. Statius hinc trahens colorem ait, *Invida fata piis, & fors ingentibus auſis Rara comes.*

ABSENTI FERAT INFERIAS. Abſenti quem non ſepelierit. Hoc eſt cenotaphion faciat, & impleat honorem ſepulchri. De inferiis autem plenius in quarto Georgicorum invenies.

MISERÆ. Ad illum exitum quem timet retulit: an dolenter jam *miſeræ*, quæ in hoc conſilio filii periclitatur?

PVER. Mire diſſuadet dicendo *puer*. E MATRIBVS. E nobilibus: nam matres non niſi nobiles dicimus. Vnde & matronæ dictæ ſunt. Scimus autem non omnes mulieres in Sicilia remanſiſſe. Nam legitur in undecimo, *Et mœſtum Iliades crinem de more ſolutæ.*

DONATI.

SED SI QVIS. Omnia huc refert, quod in omni cauſa minus ſpei, plus timoris ineſt.

VARIORVM.

SVBLATVM ERVDIT. Terent. And. *Quidquid peperiſſet, decreverunt tollere.* Nati enim infantes & ab obſtetrice ſublati protinus nudi in terra ſtatuebantur, deorumque auxilium naſcenti invocabatur: inde à patribus tollebantur. Hoc officium Poëtæ diis adſcribunt, quando eximie aliquem volunt commendatum. TVRNEB. lib. 22. cap. 11.

QVI VITA BENE CREDAT EMI. Novi ipſe quoque pro laude vitam contemnere. Novi facinus magnum, ſine magno periculo compleri non poſſe: quippe gloriæ pretium eſt, necis diſcrimen. DONAT.

ABSENTI FERAT INFERIAS. Abſentem pro mortuo hic Poëta accipit; ut ſupra, *ſequar ignibus abſens.* GERMAN.

Proſe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Proſequitur, magni nec mœnia curat Aceſtæ.
Ille autem: Cauſſas nequicquam nectis inanes:
Nec mea jam mutata loco ſententia cedit:
Acceleremus, ait. vigiles ſimul excitat: illi
Succedunt: ſervantque vices: ſtatione relicta
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Cætera per terras omneis animalia ſomno
Laxabant curas, & corda oblita laborum.
Ductores Teucrûm primi, & delecta juventus,
Conſilium ſummis regni de rebus habebant,
Quid facerent? quiſve Æneæ jam nuntius eſſet.
Stant longis adnixi haſtis, & ſcuta tenentes,
Caſtrorum & campi medio: tum Niſus, & una
Euryalus confeſtim alacres, admittier orant:
Rem magnam, pretiumque moræ fore. Primus Iülus

SERVII.

NEC MOENIA CVRAT ACESTÆ. Id eſt, Nec tenetur deſiderio Segeſtæ civitatis.

ILLE AVTEM. Hunc locum eſſe interruptum oratione Niſi intelligimus.

VIGILES SIMVL EXCITAT. Qui vigiliarum officium habebant. Hoc eſt futuros vigiles, alioquin quomodo excitat? & totum junctim legendum eſt, ut ſimul & dictum & factum videatur.

SERVANTQVE VICES. Hic diſtinguendum: alias ſenſus non procedit. STATIONE RELICTA. Hoc ad Niſum & Euryalum pertinet, ut ſit ſenſus, *ſtatione relicta, Ipſe comes Niſo graditur*: quidam *ſervantque vices ſtatione relicta*, pro ſtationis relictæ vices ſervant intelligi volunt, ut, *Et pulchra faciat te prole parentem*: Hoc eſt pulchræ prolis.

REGEMQVE REQVIRVNT. Regis filium, ut, *Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem.*

CÆTERA PER TERRAS OMNEIS. Exaggerat more ſuo vigilantum laborem.

CONSILIVM SVMMIS REGNI DE REBVS HABEBANT. *Summis*, utrum maximis; an quod putabant eas in extremo ſitas? & eſt Lucilii verſus, uno tantum ſermone mutato. Nam ille ait, *Conſilium ſummis hominum de rebus habebant.*

IAM NVNTIVS ESSET. *Iam*, aut cito, ut feſtinandum ſit, & jam nuntiandum Æneæ, nec differendum: aut cum nullum invenirent. Ad deſperationem quaſi nemo eſſet jam qui poſſet audere.

ADNIXI HASTIS. Mira facies conſilii, in dubiis non ſedent, ſed ſtant. Oſtendit ergo jam eos diuturna ſtatione fatigatos. quod autem ſtant, & Romani moris eſt, & bellicæ neceſſitatis. Hunc autem ſtandi habitum & Salluſtius commemorat, ut, *Feſſi arma ſua quiſque ſtantes incumbere.*

CASTRORVM, ET CAMPI MEDIO. In medio campi ſtatio, qui campus caſtrorum medius fuit. Quia in mediis caſtris principes ſunt ſemper, & bene *campi medio* quam campo medio: tunc enim campo medio, cum aliquot campi ſunt, & unjus eſt medius campus: *Campi* autem *medio*, in media parte unius campi.

ALACRES. Concitati, Terentius, *Quid tu es triſtis, quidve es alacris.* ADMITTIER ORANT. Hoc verbo oſtendit olim, & apud reges admiſſionum fuiſſe officium.

REM MAGNAM PRETIVMQVE MORÆ FORE. Dicebant ſe adferre rem magnam, cujus moræ pretium poſſet adferre, id eſt pœnam. Terentius, *Ego pretium ob ſtultitiam fero*, ut ſit ſenſus, ſi tardius mittamur ad Æneam, luemus hoſtibus pœnas. Alii ſic intelligunt, ſcimus quidem adventum noſtrum moram veſtris adferre conſiliis: verum hujus moræ erit pretium, id eſt remuneratio. Namque hoc offerebant quod illi cogitabant, ut diximus ſupra, *Quiſve Æneæ jam nuntius eſſet?* Alii deeſſe putant *adfirmantes*, ut ſit ſenſus adfirmantes rem magnam futuram, & multum illos conſecuturos, ſi audiendi ſe moram pertuliſſent. Alii, qui pretium pro pœna dicunt poſitum ita tradunt, eos anxios tandiu ſuper rebus dubiis futuros, quandiu ſe non admiſerint ad loquendum.

VARIORVM.

VIGILES SIMVL EXCITAT. Si vigiles fuerunt, quomodo excitabantur? Manifeſtum eſt, hic nullam eſſe quæſtionem. Vicibus enim ſervatis, ea hora dormientibus aliis, qui fuerant vigilaturi, Niſus tunc & Euryalus vigilabant: proinde receſſuri excitabant alios, qui eſſent ex vigilum numero. DONATVS.

CÆTERA PER TERRIS OMNES, &c. Profundi temporis nocturni periphraſtica deſcriptio huc ſpectat ut Aſcanii, quem hic *Regem* vocat & aliorum ducum vigilantiam doceat. ἀλλὰ μάλ᾽ ὦρα θεαὶ, Homericum eſt. HORT.

STANT LONGIS ADNIXI HASTIS. Cum Homero confert Vict. lib. 31. cap. 18.

Per

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Accepit trepidos, ac Niſum dicere juſſit.
Tunc ſic Hyrtacides: Audite ô mentibus æquis
Æneadæ: neve hæc noſtris ſpectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli ſomno vinoque ſepulti
Conticuere. locum inſidiis conſpeximus ipſi,
Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterque ad ſydera fumus
Erigitur. ſi fortuna permittitis uti,
Quæſitum Ænean ad mœnia Pallantea,
Mox hîc cum ſpoliis, ingenti cæde peracta,
Affore cernetis. nec nos via fallit eunteis.
Vidimus obſcuris primam ſub vallibus urbem
Venatu aſſiduo, & totum cognovimus amnem.
Hic annis gravis atque animi maturus Alethes:
Dii patrii, quorum ſemper ſub numine Troja eſt,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,

SERVII.

ACCEPIT TREPIDOS. Feſtinos: more ſuo. Ergo per metalepſin cupidos dixit ἀπορουῦτας, non enim poſſumus timentes accipere, quod feſtinabant.

NEVE HÆC NOSTRIS SPECTENTVR AB ANNIS. Bene excuſat: quia ſcit de ætate puerorum poſſe dubitare, dicens non ex ſuggerentum perſona in qua eſt major auctoritas, ſed ſua vi conſilia ponderanda. *Spectentur* autem æſtimentur.

RVTVLI SOMNO VINOQVE SEPVLTI. Occaſio prius narratur, ſic conſilium, ut neceſſario ad id quod nuntiat veniat.

LOCVM INSIDIIS CONSPEXIMVS IPSI. Ordo eſt, locum conſpeximus qui inſidiis patet: *ipſi* autem ad fidem pertinet, qui enim rem tantam nuntiat debet firma auctoritate contendere, & communicat conſcio quod ſolus conſpexit.

QVI PATET IN BIVIO. Neceſſaria ſigna addidit. PORTÆ QVÆ PROXIMA PONTO. Apparet, ut & ſupra diximus, caſtra Trojana in Hoſtienſi fuiſſe. Siquidem nullus alter locus in Laurolavinati hinc fluvio cohæret, hinc pelago. Et nunc dicit, *Portæ, quæ proxima ponto.* Item paulo poſt dicturus eſt, *Murorum in parte ſiniſtra, Oppoſuere aciem, nam dextera cingitur amni.*

INTERRVPTI IGNES. Signum eſt ſopitorum ignium, quotiens major fumus erigitur.

FORTVNA. Occaſione. Ad inquirendum Æneam. Alii hunc ordinem volunt, ſi fortuna permittitis uti, *Mox hic cum ſpoliis ingenti cæde peracta, Affore cernetis. nec nos via fallit eunteis Quæſitum Æneam, & mœnia Pallantea.*

QVÆSITVM. Vt quæramus. CVM SPOLIIS. Hinc eſt quod ſupra Euryalo dixit, *Me referat tibi magnus ovantem Iuppiter:* reſpiciens ad id quod poſſet fortiter facere.

NEC NOS VIA FALLIT. Bene utique cuncta cum amico communicat.

OBSCVRIS PRIMAM SVB VALLIBVS VRBEM. Nos in obſcuris vallibus poſiti vidimus primam urbem, hoc eſt primam partem urbis. Nam Palatium in monte eſt, non in vallibus.

TOTVM AMNEM. Hoc eſt regionem amnis.

ANNIS GRAVIS, ATQVE ANIMI MATVRVS ALETHES. Salluſtius de Philippo, *Qui ætate & conſilio cæteros anteibat*

NON TAMEN OMNINO TEVCROS DELERE PARATIS. Ac ſi diceret, Licet iraſcamini ad tempus, hinc tamen apparet non velle vos penitus delere Trojanos, quod tales animos noſtris juvenibus datis.

DONATI.

VIDIMVS. Demonſtrat rem fieri poſſe.

DII. Maturi hominis matura oratio. Recte autem incipit à diis quorum favore Reſpub. tales viros recipiunt. Lachrymæ autem gratulationis fuerant, quod extitiſſent tales. Item doloris quod recordaretur tot fortium virorum jam amiſſorum, quia dixerat, *Non tamen omnino Teucros delere paratis.*

VARIORVM.

SOMNO VINOQVE SEPVLTI. A mortuis ad dormientes metaphora; profundum enim dormientes, haud multum videntur diſtare à mortuis. PONT.

SI FORTVNA PERMITTITIS VTI. Si fortunam ſequi, & oblatam arripere occaſionem ſinitis.

ANIMI MATVRVS ALETHES. Alii *ævi.* pro ſene, ut legit & exponit Turneb. lib. 19. cap. 29.

DII PATRII. Græcis θεοὶ πατρῷοι, patrios deos ſignificant, tam patrios à patria; quam paternos, cognatos & gentiles. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cum tales animos juvenum & tam certa tuliſtis
Pectora. ſic memorans, humeros dextraſque tenebat
Amborum, & vultum lachrymis atque ora rigabat:
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus auſis
Præmia poſſe rear ſolvi? pulcherrima primum
Dii moreſque dabunt veſtri: tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer ævi
Aſcanius, meriti tanti non immemor unquam.
Immo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
(Excipit Aſcanius) per magnos Niſe Penates,
Aſſaracique Larem, & canæ penetralia Veſtæ,
Obteſtor (quæcunque mihi fortuna, fideſque eſt,

S E R V I I.

CERTA. Hoc loco firma vel fortia.

HVMEROS DEXTRASQVE TENEBAT. Hoc ad affectum retulit: nec enim ſimul fieri poteſt. Intelligimus autem quod & ſingulos & membratim amplectebatur.

VVLTVM LACHRYMIS, ATQVE ORA RIGABAT. Poëtice junxit, & modo unum ſignificant, eſt autem iteratio: Interdum recipiunt diſcretionem. Nam eſt naturaliter facies quam habemus, vultus vero quem pro nutu animi ad tempus formamus. PRO LAVDIBVS. Id eſt virtutibus: ab eo quod præcedit, id quod ſequitur. Vt lib. v. Æneid. *Primam merui qui laude coronam.*

DII MORESQVE DABVNT VESTRI. Ciceronis eſt, tractum de Philoſophis, qui dicunt ſufficere ad gloriam, benefacti conſcientiam. Scit enim Poëta nihil eſſe majus, quam quod vel à diis meruerimus, vel rectis moribus fecerimus.

ACTVTVM. Confeſtim, ſine dilatione: & eſt adverbium temporis. INTEGER ÆVI. Integri ævi, Id eſt Adoleſcens cui ætas integra ſupereſt. Vnde Ennius deos ævi integros dicit, quibus multum ævi ſupereſt. Et bono omine ad pericula pergentibus, etiam per Aſcanium præmium pollicetur. Longiorem enim eis vitam promittit, ſi ea exſpectent quæ Aſcanius dare majora poſſit.

MERITI. Præſtiti: ut, *Merui quoque.* Item *Quique ſui memores aliquos fecere merendo.*

IMMO EGO VOS. Pulchre Poëta fidem ſponſionis Alethi addidit, ut eum ſtatim promiſſa Aſcanii ſequerentur.

EXCIPIT ASCANIVS. Id eſt ſubſequitur: & à Poëta dictum eſt, *Vos autem Niſe*, figurate, ut, *Vos ô Calliope*: SOLA SALVS vero, cui una eſt ſalus, genitore reducto.

CANÆ VESTÆ. Venerabilis, antiquiſſimæ. Ipſa enim antiquiſſima dea eſt, è terra. PER MAGNOS NISE PENATES. Hoc eſt quod ait *Penatibus & magnis diis*, id eſt, quos Æneas ſecum advexerat: Nam ideo ait *Aſſaracique larem*, id eſt familiæ noſtræ vel generi proprium, vel quos nos Trojani præcipue colimus, de quibus ait III. Æneid. *Frigiique Penates, Quos mecum à Troja mediis ex ignibus urbis Extuleram.* Qui tamen dii qui ſunt, à diverſis vario traduntur, ſicut ſupra dictum eſt.

OBTESTOR. Adjuro. & eſt ordo, Immo ego cui ſola ſalus genitore reducto, Vos obteſtor revocate per deos parentem. FORTVNA, FIDESQVE EST. Id eſt, Quicquid caſu, quicquid conſilio egero, vobis committam. nam per *fidem*, conſilia ſignificat: per *fortunam* opes, imperium, & cujuſlibet rei poſſibilitatem. Alii ſic tradunt, fortuna ut poſſit, fides ut velit promiſſa perſolvere. Alii ita, quantum habeo fortunæ in veſtris pono gremiis, doque fidem me ita animatum eſſe & ſic ſentire, mihi inquit habeo conjunctam fortunam & fidem eſſe: Nam cum volumus oſtendere quantum in noſtra ſit poteſtate, dicimus fortunam & fidem: Fortuna de noſtris eſt poſſeſſionibus, fides quantum nobis creditur ab inimicis.

D O N A T I.

DII. Qui bonis favent.

MORESQVE VESTRI. Recte vivendo.

ÆNEAS. Et ut diuturnior res ſit Aſcanius.

CANÆ VESTÆ. Dicit *canam*, Antiquam & perpetuam. *Obteſtari autem* eſt, ob aliquam cauſam deos teſtes adhibere.

V A R I O R V M.

TAM CERTA TVLISTIS PECTORA. Quæ tam conſtanter res arduas, periculique plenas pro ſuorum ſalute adeundas ſibi proponerent. Quæ maximum facinus aggredi nihil dubitarent. PONTAN.

ET VVLTVM LACHRYMIS ATQVE ORA RIGABAT. Gratulationis fuerunt lachrymæ & doloris. *Gratulationis*, quod extitiſſent tales voluntarii. *Doloris* vero, quia dixit, *Non tamen omnino Teucros delere paratis.* Recordatus eſt enim, quam perdidiſſent magnanimos heroas Trojani. DONAT.

QVÆCVNQVE MIHI FORTVNA FIDESQ. Fortuna in eventu eſt factorum, fides autem in poteſtate. Quæcunque inquit, in me fuerit fortuna, hoc eſt, ſi melior me fortuna reſpexerit, & ſi qua in me fides eſt, hanc ſervabo meritis veſtris, in tantum, ut in veſtro arbitrio ſit, quid rependi vobis pro meritis debeat. DONAT.

In

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

In veſtris pono gremiis) revocate parentem,
Reddite conſpectum : nihil illo triſte recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aſpera ſignis
Pocula, devicta genitor quæ cepit Ariſba:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta:
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, ſceptriſque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere ſortem:
Vidiſti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipſum illum, clypeum criſtaſque rubenteis
Excipiam ſorti, jam nunc tua præmia Niſe.
Præterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora, captivoſque dabit ſuaque omnibus arma:

SERVII.

NIHIL ILLO TRISTE RECEPTO. Subaudis erit.

ARGENTO PERFECTA. Id eſt tota argentea.

DEVICTA GENITOR QVÆ CEPIT ARISBA. Atqui ſecundum Homerum Ariſba miſit Trojanis auxilium, & ab Achille ſubverſa eſt. Sed accipimus aut ante bellum Græcorum Ariſbam à Trojanis captam, & in amicitiæ fœdus admiſſam. Aut certe pocula hæc data ab Heleno, qui in Achillis bona per Pyrrhi ſucceſſit hæreditatem, ut ſit, *quæ cepit*; pro quæ accepit. DEVICTA ARISBA. Scilicet ab Achille. Dicta eſt Ariſba à Meropis vel Macarei filia, quam primum Paris in conjugio habuit. Quidam ab Abante, qui Troica ſcripſit, relatum ferunt poſt diſceſſum à Troja Græcorum, Aſtyanacti ibi datum regnum, hunc ab Antenore expulſum ſociatis ſibi finitimis civitatibus, inter quas & Ariſba fuit, Ænean hoc ægre tuliſſe, & pro Aſtyanacte arma cepiſſe, ac proſpere geſta re Aſtyanacti reſtituiſſe regnum: quod ſi ita eſt, merito eam Æneas & viciſſe & hæc pocula inde cepiſſe memoratur.

DVO MAGNA TALENTA. Bene addidit MAGNA. nam varium apud diverſas gentes pondus eſt talenti. Vnde *talentum* poteſt & breve aliquid & magnum ſignificare. Nam ut ſupra diximus, ſecundum Plautum, talentum ſeptuaginta librarum eſt. qui cum dixiſſet debere centum quadraginta libras, paulo poſt intulit duo talenta; per jocum dicens, *Debentur talenta tot, quot ego & tu ſumus.* Item Homerus talentum breve quiddam oſtendit, quippe quod accepit victus: cum victori levia data ſint munera.

CRATERA ANTIQVVM. Hoc eſt antiquo opere factum, ut ei pretium creſcat ex tempore.

CAPERE ITALIAM. Obtinere.

DVCERE SORTEM. Statuere. Alii proprie *ducere* legunt, quod eſt ſortium: ut, *Stat ductis ſortibus urna.* Alii dejicere legunt ſecundum illud, *Dejectamque ærea ſortem Accepit galea.* Id eſt ſortiri prædam.

VIDISTI QVO TVRNVS EQVO. Meliore œconomia Niſum noluit inducere, poſtulantem equum Turni præmii loco, ſed honeſtius facit ultro offerri, cum Homerus fecerit Dolonem Achillis currus improbe poſtulantem.

IPSVM ILLVM. Equum ſcilicet, cui ex pronomine addidit dignitatem.

EXCIPIAM SORTI. Extra ſortem ſeponam, ut tibi dari poſſint, id eſt, præter ſortem dabo. IAM NVNC. Aut jam nunc excipiam.

MATRVM. Cum dicit MATRVM, non ſolum ſexum oſtendit, ſed etiam propter muneris laudem vult oſtendere fœcundas.

CAPTIVOSQVE DABIT. Subaudiendum bis ſex.

DONATI.

VICTA ARISBA. Nihil enim tollitur poſt victoriam, niſi quod ſit magni meriti.

VARIORVM.

BINA DABO ARGENTO PERFECTA. Remuneratio pro obitis periculis. Enumerat pulcherrima dona, quorum ſpe ad memorabile facinus faciendum, adoleſcentes alioquin per ſe ſatis paratos, invitat. HORTENS.

PERFECTA, ATQVE ASPERA SIGNIS. Turneb. lib. 18. cap. 28.

ET TRIPODAS GEMINOS, &c. Quia duo iſta talenta *magna* appellantur, *auri* non ſunt, ſed argenti; itaque interpungendum eſt ad hunc modum poſt vocem auri:

Et tripodas geminos auri; duo magna talenta.

ita ut *aurum* ad *tripodas* referatur, qui ex *auro* eſſe dicuntur: nam intelliguntur tripodes ἀναθεματικοὶ qui ornatus cauſſa appenduntur in ædibus, ſive publicis, ſive privatis. PETITVS.

SI VERO CAPERE ITALIAM. Morem militarem exponit Vict. lib. 26. cap. 1. Ex Euripidis Trojadibus.

CLYPEVM, CRISTASQVE RVBENTES. Explicat locum Turneb. lib. 13. cap. 8. Lipſius de Milit. Rom. lib. 3. Dialog. 5.

EXCIPIAM SORTI. Extra ſortem. Turnebus lib. 22. cap. 15.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inſuper his, campi quod rex habet ipſe Latinus.
Te vero, mea quem ſpatiis propioribus ætas
Inſequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio, & comitem caſus complector in omneis.
Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus,
Seu pacem, ſeu bella geram: tibi maxima rerum,
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit: tantum fortuna ſecunda
Aut adverſa cadat: ſed te ſuper omnia dona
Vnum oro. genitrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi, quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ,
Hanc ego nunc ignaram hujus quodcunque pericli eſt,

S E R V I I.

INSVPER HIS. Super hæc, eſt figurata elocutio per dativum caſum. CAMPI, QVOD REX HABET IPSE LATINVS. Mos fuerat ut viris fortibus, ſive regibus pro honore daretur aliqua publici agri particula, ut habuit Tarquinius ſuperbus in campo Martio. quod ſpatium ab Homero τέμενος dicitur. Hoc ergo quod Latinus pro honore de republica habuit, ab Aſcanio intelligamus eſſe promiſſum.

PECTORE TOTO. Omni affectu. Et eſt de proverbio. Cicero de legibus: *Niſi toto pectore amantur, ut dicitur.* Cum enim dicit, *ut dicitur*, oſtendit proverbiale.

RERVM VERBORVMQVE FIDES. Et rempublicam tibi committam, & tecum omne communicabo conſilium.

CONTRA QVEM TALIA FATVR EVRYALVS. Cur cum duobus ſit locutus Aſcanius & unus illis reſpondit, id eſt Euryalus, * & minor quia Euryalo & familiarius, & poſterius eſt locutus! deinde quod Euryalus matrem commendare debeat?

ME NVLLA DIES TAM FORTIBVS AVSIS DISSIMILEM ARGVERIT. Ab hoc officio & ab hac audacia acceſſu temporis inferior non probabor, qualiſcunque fortuna comitetur. Id eſt nunquam aut tam ſecunda fortuna acciderit, aut tam adverſa, ut me diſſimilem mei faciat, hoc eſt neque ſecundis intumeſcam, neque adverſis dejiciar.

TANTVM. Tantummodo hoc poſſum de me promittere, ut ſemper audeam: ſemper velim fortiter facere. Nam hoc eſt quod dicit, TAM FORTIBVS AVSIS DISSIMILEM ARGVERIT. Tantum ergo meum eſt hoc promittere, ſive proſpera, ſive adverſa fortuna comitetur. nam AVT disjunctiva particula eſt, non negantis adverbium. Quidam ſic intelligunt, tantummodo fortuna proſpera non in contrarium recidat, tanquam nunc in ſecundis rebus ſit cum obſideatur. Alii ita putant, me nulla dies diſſimilem arguet, ſive quæ eſt hodie fortuna permanſerit, ſive etiam læta fuerit, id eſt, nec ſi feliciter mihi, nec ſi infeliciter ceſſerit, diſſimilis ero huic conatui: & melius legitur, ſine aſpiratione, id eſt aut adverſa.

SVPER OMNIA DONA. Vltra omnia, magis quam omnia; proprie enim ſuper id ſignificat, ut ſit pro omnibus donis.

PRIAMI DE GENTE VETVSTA. De familia. Et bene eam etiam ex cognatione commendat. Nam Aſcanius nepos eſt Priami per Creuſam.

MISERAM. Quæ ſic impatienter diligit filium.

MECVM EXCEDENTEM. Vt, *Ille meum comitatus iter.* vult enim intelligi ſui cauſſa matrem ſecutam.

IGNARAM. Hic ignaram cui non dixerit. QVODCVNQVE PERICLI EST. Syllepſis. Nam ſubaudis *periclum.*

D O N A T I.

INSVPER. Mos mirandus in Poëta. Vbi enim multa narranda ſunt, ne continuatio faſtidium pariat dividit, interponendo aliquid, quod tamen non ſit alienum.

GENITRIX. Magnum pondus in his verbis. Maternum enim nomen omnes affectus tranſit. Præterea quod ſit ex genere Priami non acceſſione nova, ſed vetuſtate conjuncta. Laudavit ergo à genere: ſed quia fruſtra laus originis tangitur, niſi is qui laudatur, vita & moribus ſe majoribus ſuis dignum gerat, ponit ſuas virtutes. Excuſat autem quod ignara relinquat: quia niſi illa cauſa interceſſiſſet, ſcelus non parvum commiſiſſet.

V A R I O R V M.

ME NVLLA DIES TAM FORTIBVS AVSIS. Nunquam meam de hoc audaci cæpto mutabo ſententiam. Quo ad vixero dabo operam ut hanc tuam exſpectationem non fruſtrer. PONT.

Inque

Inque ſalutatam linquo (nox, & tua teſtis
Dextera) quod nequeam lachrymas perferre parentis.
At tu, oro, ſolare inopem, & ſuccurre relictæ.
Hanc ſine me ſpem ferre tui, audentior ibo
In caſus omnes: perculſa mente dederunt
Dardanidæ lachrymas: ante omnes pulcher Iulus,
Atque animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit iſta mihi genitrix, nomenque Creüſæ
Solum defuerit: nec partum gratia talem
Parva manet, caſus factum quicunque ſequetur.
Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebat:
Quæ tibi polliceor reduci, rebuſque ſecundis,
Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt.
Sic ait illachrymans: humero ſimul exuit enſem

SERVII.

INQVE SALVTATAM LINQVO. Inſalutatam. & eſt Tmeſis, ut, *Inutilis inque ligatus cedebat*.

QVOD NEQVEAM LACHRYMAS PERFERRE PARENTIS. Excuſat ne videatur crudelis. Vnde ſequitur matris ejus tragicus & miſerabilis ille conqueſtus, *Potuiſti linquere ſolam Crudelis*, & alia.

INOPEM. Modo auxilii egentem. RELICTÆ. Aut à me, aut ab hominibus.

AVDENTIOR. Vt ſapientior ab appellatione non à participio futura, cum Terentius in heautontimorumeno, *Natu gravior, ignoſcentior*.

IN CASVS OMNES. Vt ſupra, *Fortuna ſecunda, Aut adverſa cadat*.

PVLCHER IVLVS. Incongruum epitheton pulchritudinis poſuit, cum res ſit in hoc loco religionis.

STRINXIT PIETATIS IMAGO. Momordit, perſtrinxit, admonuit. Senſus autem eſt, aut poſtquam vidit iſtum ſic amare matrem, paternæ pietatis virtutem cœpit agnoſcere. Aut certe cœpit etiam ipſe ſic in pietatem moveri, ut ejus conſueverat pater. Aut certo exemplo Euryali avidius cœpit amare patrem; etiam ante dilectum.

NEC PARTVM GRATIA TALEM PARVA MANET. Debet ab omnibus coli quæ talem creavit, non ergo à te tantum, ſed per te commendatur.

CASVS FACTVM QVICVNQVE SEQVETVR. Satis congrue. Præmia enim non debentur eventui, ſed voluntati: hoc eſt quicquid evenerit præmia dabo. PER QVOD PATER ANTE SOLEBAT. Alii volunt ideo *ante*, quia abſens eſt Æneas. Sed jurare poſſumus etiam per abſentis filii caput. Alii ad cauſſam religionis trahunt, quæ præcepit ut filii imitentur in omnibus rebus ſuos parentes: ut nunc quaſi imitatio ſit jurisiurandi, ut dicat Aſcanius, *Iuro per caput meum*, ſicut præſens pater per ſuum caput jurare conſueverat, quotiens fidem ſuam confirmare cupiebat. Alii volunt ideo dictum *ante*, quia pontificibus per liberos jurare non licebat: ſed per deos tantummodo, ut ſit *ante*, antequam pontifex eſſet Æneas. Ergo *ante* aut temporis eſt, aut ordinis.

REDVCI REBVSQVE SECVNDIS. Mira arte moratur in proſperis, & ea iterat: tacet adverſa, & magis intellectui & ſubauditioni relinquit. Cum enim non dicat, ſi non redieris, ait, MATRIQVE TVÆ, GENERIQVE MANEBVNT. Hoc autem ſecundum morem Romanorum dicit, apud quos ita præmia decernebantur, *Illi liberiſque ejus*: ut darentur liberis quæ accipere non potuiſſent parentes.

VARIORVM.

PER CAPVT HOC IVRO. Græcorum imitatione. Porro cum patris ſui exemplo per proprium caput jurat, ratum ac indubitatum eſſe indicat, quod pollicetur. Rhadamanti autem inſiurandum erat, quod quidem quamvis eſſet veriſſimum, nullum tamen deum aſciſceret. Notum eſt Socratem per canem & anſerem jurare ſolere. Briſſon. Formular. num. 709. HORTENS.

MATRIQVE TVÆ GENERIQVE MANEBVNT. Videtur alludere ad juris decreta, quibus beneficia aut immunitates perſonis conceſſæ, niſi diſerte aliter cautum ſit, perſonas non egrediuntur. GERMAN.

SIC AIT ILLACHRYMANS. Ex Homero Macrob. lib. 5. cap. 9. Sat.

HVMERO SIMVL EXVIT ENSEM. Antiquitus ab humero; non à medio cingulo pendebant enſes militibus. Homer. Iliad. 2. ἀμφὶ δ' ὤμοισιν, &c. Loris autem latioribus dependebant, & id balteus ſeu baltea. Vide Lipſium in Analect. lib. 3. de Milit Rom. ad dial. 3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnoſius, atque habilem vagina aptaret eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſque leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas juvenumque ſenumque
Proſequitur votis. nec non & pulcher Iülus,
Ante annos animumque gerens curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed auræ
Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram
Caſtra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio. paſſim vino ſomnoque per herbam
Corpora fuſa vident: arrectos littore currus:
Inter lora, rotaſque, viros, ſimul arma jacere,
Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale, audendum dextra: nunc ipſa vocat res.
Hâc iter eſt: tu, ne qua manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, & conſule longe.

SERVII.

LYCAON GNOSIVS. Cretenſis. Et eſt laus ab artifice. hunc autem gladium Euryalo datum intelligimus. nam Niſus accepit galeam & pellem.

PELLEM HORRENTISQ. LEONIS EXVVIAS. τὸ αὐτὸ dixit: hoc eſt bis idem: ut, *Bellum etiam pro cæde boum, ſtratiſque juvencis Laomedontiadæ bellumne.*

GALEAM FIDVS PERMVTAT ALETHES. Galeæ enim ſunt explorantum arma, ſicut etiam Homerus oſtendit. *Permutat* autem compoſitum pro ſimplici.

PRIMORVM. Genitivus hic eſt, ab eo quod eſt hic primus, hi primi, & ab eo quod eſt primores, ſicut hi proceres: quorum nominum nominativus ſingularis non invenitur, licet dicamus hujus primoris, hujus proceris.

VOTIS. Aut cum votis: aut pro reditu vota facientes: an *Iuvenumque* manus ad portas votis proſequitur? an juvenum quidem manus ad portas, ſenum vero votis proſequitur, ut juvenes quidem illos deduxerunt, ſenes vero optaverunt illis reditum.

PORTANDA. Nuntianda.

ET NVBIBVS INRITA DONANT. Vt ipſe, *Partem volucris diſperſit in auras.*

SVPERANT. Tranſgrediuntur.

CASTRA INIMICA. Non tantum hoſtilia, ſed & pernicioſa. nam cum do'ore dictum eſt INIMICA: unde ſcilicet redituri non erant, quod ex ſequentibus comprobatur. dicendo enim *Multis tamen ante futuri Exitio*: id eſt antequam ipſi perirent, oſtendit pernicioſa caſtra eſſe, quæ ipſis mortem fuerant adlatura. Et bene cito dictum eſt exitio, cum caſtra mortifera dicuntur.

LITTORE. Aut aream *Litori* proximam, ſicut ſolet; quidam litore fluminis volunt. CVRRVS. Quia ante dixerat; *Portæ, quæ proxima ponto.*

VINA SIMVL. Hoc eſt vaſa vini, ſcilicet in quibus vina ponuntur.

ORE LOCVTVS. Non eſt periſſologia. nam ſecundum Homerum, exploratores, quæ volunt, plerunque ſibilo ſignificant.

AVDENDVM DEXTRA. Quia audemus & curſu & animo. NVNC IPSA VOCAT RES. Id eſt ſomnus & vinum.

HAC ITER EST. Per hoſtium cædem & audaciam noſtram. ADTOLLERE. Adſurgere.

CONSVLE. Provide.

VARIORVM.

VAGINA APTARET EBVRNA. Macrob. l. 5. cap. 9. Homer. Iliad. κ.

PELLEM, HORRENTISQVE LEONIS. Turneb. lib. 29 cap. 25.

ANTE ANNOS, &c. Videtur autem hic Poëta, ut paſſim, ἀρεσκείᾳ & ſtudiis Iuliæ familiæ, in perſona Iuli ad Auguſtum alludere, eique aſſentari, qui ſolutus Romanis legibus, referente Cicerone, ætatis privilegio, prima adoleſcentia conſulatum geſſit.

SED AVRÆ OMNIA DISCERPVNT. Promiſſa & mandata, quæ exitum non habent, poëtæ dicere conſueverunt, *à ventis diſcerpi*; vel tota ipſis tradi ab illis, qui fidem violant, nec ullam in partem ipſa ſervant. VICTORIVS. lib. 30. cap. 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hæc ego vaſta dabo, lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit: ſimul enſe ſuperbum
Rhamnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis
Extructus, toto proflabat pectore ſomnum:
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur:
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Treis juxta famulos temere inter tela jacentes,
Armigerumque Rhemi premit, aurigamque ſub ipſis
Nactus equis, ferroque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncumque relinquit,
Sanguine ſingultantem: atro tepefacta cruore
Terra torique madent: necnon Lamyrumque, Lamumque,
Et juvenem Serranum, illa qui plurima nocte
Luſerat, inſignis facie, multoque jacebat
Membra deo victus. felix, ſi protinus illum
Æquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.

SERVII.

HÆC EGO VASTA DABO. De quibus dixit, *Corpora fuſa vident.*

VOCEMQVE PREMIT. Aut ſummiſſa voce loquitur, aut tacet. SVPERBVM. Cur *ſuperbum* dixerit enarrat, qui forte tapetibus altis extructus, *Superbum* enim eſt & nobile, ut, *Tiburque ſuperbum: Extructus* autem pro extructis tapetibus altis, veteres & menſæ, & toris tapetes aptabant. *

TOTO PROFLABAT PECTORE SOMNVM. Periphraſis eſt, ne verbo humili ſtertentem diceret.

SED NON AVGVRIO POTVIT DEPELLERE PESTEM. *Augurio* hic pro ſcientia augurii, & oſtendit per tranſitum fati neceſſitatem nulla peritia poſſe depelli. Eſt autem Homericus verſus,

Ἀλλ᾽ οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσσατο κῆρα μέλαιναν.

TEMERE. Paſſim, fortuito, negligenter, vel humi, vel periculoſe, ut in conſuetudine ſolemus dicere temerarios homines. *Temere*, ſignificat & facile. Plautus, *Magnus eſt hic fluvius, non hac temere tranſiri poteſt.* Significat & ſubito. Ennius, *Quod tam temere itis citate catomecariis?* * Significat ſine cauſa. Ennius *Haud temere eſt quod tu triſti cum corde gubernas.*

PREMIT. Opprimit, occidit. SVB IPSIS EQVIS. Circa ipſos equos.

PENDENTIA COLLA. Quaſi ebriorum: aut ita jacentium ut colla penderent.

SINGVLTANTEM. Cum ſingultu animam efflantem. ATRO. Poteſt & ſuperioribus adplicari, ut ſit intellectus, ſanguine ſingultantem atro; poteſt & ſequentibus jungi, ſed melius ſequentibus.

PLVRIMA LVSERAT. Pro plurimum luſerat dixit, vel per plurimam noctem.

DEO. Vel vino, vel ſomno. PROTINVS: Hic porro tenus.

DONATI.

TEMERE. Oſtendit hos ita vino fuiſſe oppreſſos, ut cecidiſſe potius quam corpora ad quietem tradidiſſe viderentur.

SECAT. Quod non fit ſine mora. Hoc veniebat ex ſecuritate agentis & ignoratione patientis ex nimia ebrietate.

DEO VICTVS. Oſtendit hunc ſola ebrietate oppreſſum eſſe.

VARIORVM.

RHAMNETEM AGGREDITVR. Turnebus lib 22. cap. 15.

TOTO PROFLABAT PECTORE SOMNVM. Quod ait de Rhamnete, eum toto pectore ſomnum proflare, cum ſupra univerſe de Rutulis dixerit, *paſſim vino ſomnoque per herbam corpora fuſa* jacuiſſe; haud dubie de quiete minime tacita, ſed ronchos egregie trahente, ſtertenteque accipiendum eſt. Quem ſoporem Cælius Aurelianus medicus, elegantiſſime *ſorbilem* nuncupavit: & Plaut. in Milit. L. *Sorbet dormiens.* P. *Quid ſorbet.* L. *Illud ſtertit volui dicere: ſed quia conſimile eſt quid ſtertas, quaſi ſorbeas.* PONT.

REX IDEM, ET REGI AVGVR. Oſtendimus alibi & Reges antiquitus ſacerdotio fungi ſolere. Et poſtea urbe condita, tanta dignitas augurandi ſcientiæ acceſſit, ut reges in eorum collegium adſcribi voluerint. Talem Poëta facit hic Rhamnetem & regem & augurem. HORTENS.

SED NON AVGVRIO POTVIT, &c. Proverb. *Alii proſpiciens.* Hom. Iliad β.

TRES IVXTA FAMVLOS. Enumerat eos Poëta quos Niſus caſtra hoſtium ingreſſus, interfecit. HORT.

Im-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Impaſtus ceu plena leo per ovilia turbans,
(Suadet enim veſana fames) manditque trahitque
Molle pecus, mutumque metu, fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incenſus & ipſe
Perfurit, ac multam in medio ſine nomine plebem,
Fadumque, Hebeſumque ſubit, Rhœtumque, Abarimque,
Ignaros: Rhœtum vigilantem, & cuncta videntem:
Sed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat.
Pectore in adverſo totum cui cominus enſem
Condidit aſſurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam, & cum ſanguine miſta
Vina refert moriens. hic furto fervidus inſtat:
Iamque ad Meſſapi ſocios tendebat, ubi ignem
Deficere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Niſus

SERVII.

PER OVILIA TVRBANS. Perturbans ovilia. nam Tmeſis eſt. MVTVMQVE METV. Scilicet pecus: nam male quidam accipiunt mutum fremit, de leone. quod ſi dixeris, vacat *metu*.

INCENSVS ET IPSE PERFVRIT. Exemplo Niſi.

SINE NOMINE PLEBEM. Bene expreſſit & bellatoris peritiam, & tyronis inconſideratam aviditatem. Nam Niſus reges interemit: Euryalus ſævit in plebem. ut Saluſtius, *Ex inſolentia avidus male faciendi*. SINE NOMINE autem dixit, ſine gloria, quorum per humilitatem non ſunt omnibus nota nomina, atqui adiecit *nomina*, nam ait *Fadum, Hebeſumque ſubit*: Ergo aut ſine dignitate & nobilitate, aut ſeorſum plebem dicit, & ſeorſum nobiles, quorum nomina inſeruit.

RHETVM VIGILANTEM. Hoc loco non tantum Rheti timor, ſed & Euryali audacia comprobatur.

ET MVLTA MORTE RECEPIT PVRPVREAM. Multi hoc diſtinguunt, ut ſit ſenſis talis, Educit gladium multo cruore purpureum. Alii multa morte recepit, ut ſit, Eduxit gladium cum multo cruore. & ſic inferunt, *Purpuream vomit ille animam*: ſecundum eos, qui animam ſanguinem dicunt. RECEPIT. Eduxit. ut, lib. x. *Haſtamque receptat Oſſibus hærentem*, vel ſecundum Homerum, ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή. Cornutus *nocte* legit, & adnotavit virum *nocte* pro morte; an cum multa nox eſſet?

VINA REFERT. Proprie, quæ paulo ante potaverat. REFERT autem, rejicit; Græci ut ille dicunt ἀναφέρει, hoc eſt qui in tantum potando vigilaverat, ut metuens poſt magnum cratera ſe tegeret, HIC FVRTO FERVIDVS INSTAT. Scilicet Euryalus, qui furebat latenter: ut ſit *furto* nocturno prælio. Nam fures ideo dicti ſunt, quod furvo, id eſt nigro tempore furta committunt. aut re vera *furto fervidus*: quia Meſſapi galeam ſuſtulit, & Rhamnetis phaleras.

DEFICERE EXTREMVM. Vtrum ignem extremum; an deficere extremum? RELIGATOS. Non reſolutos, ſed diligenter ligatos. Vnde addidit RE, id eſt ex militari conſuetudine optime ligatos. RITE. Ex more.

DONATI.

VIGILANTEM. Hic ſolo timore periit: qui nec clamare, nec ire contra auſus eſt.

PVRPVREAM. *Purpura* nigra eſt cum rubore. Sic ſanguis propter copiam vini, nigrior in eo fuerat.

INSTAT FVRTO. Occaſio rei gerendæ illum accendebat. Oſtendit autem hos non motos eſſe precio rerum, ſed gloria: quia abſtulerunt ſolum ea quibus ornarentur.

VARIORVM.

IMPASTVS CEV PLENA LEO. Homero comparat Vict. lib. 27. Variar. cap. 16.

INCENSVS ET IPSE PERFVRIT. Exemplo Niſi inflammatus.

IGNAROS. Ad omnes pertinet, excepto Rhæto, qui ſolus ſciens occiſus eſt, & conſpiciens univerſa. DONAT.

MAGNVM METVENS SE POST CRATERA. De magno & vaſto quodam cratere, quem ſublatum Theſeus in Eurytum centaurum jecit, in nuptiis Pirithoi, vide Metamorph. lib. 12.

PVRPVREAM VOMIT ILLE ANIMAM. Iuxta illos, qui animam dicunt eſſe ſanguinem. Vide Cæli Rhodigin. lib. 8. cap. 11.

HIC FVRTO FERVIDVS INSTAT. Hic tanto magis perficiendis cædibus operam dabat, quanto videbat occaſionem multiplicem ſuffragari. *Furto*, quia ſæviebat latenter nocturno prælio: furtivas cædes perſequitur. DONAT.

Senſit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

(Senſit enim nimia cæde atque cupidine ferri)
Abſiſtamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhauſtum ſatis eſt: via facta per hoſtes:
Multa virûm ſolido argento perfecta relinquunt
Armaque, craterasque ſimul, pulchroſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula; Tyburti Remulo ditiſſimus olim
Quæ mittit dona, hoſpitio cum jungeret abſens,
Cædicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti:
Poſt mortem, bello Rutuli prædaque potiti.
Hæc rapit, atque humeris nequicquam fortibus aptat.
Tum galeam Meſſapi habilem, criſtiſque decoram
Induit: excedunt caſtris, & tuta capeſſunt.
Interea præmiſſi equites ex urbe Latina,

SERVII.

SENSIT ENIM. Parentheſis. NIMIA CÆDE. Id eſt illum. * FERRI. φέρεσθαι. LVX INIMICA. Proditrix.

POENARVM EXHAVSTVM SATIS EST. Bene EXHAVSTVM, ut oſtendat eos avidos cædis fuiſſe, & cruoris hoſtilis. VIA FACTA PER HOSTES. Vt, *Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.*

MVLTA VIRVM SOLIDO ARGENTO. Mira arte, tempus expreſſit quo neceſſe erat hæc omittere.

PVLCHROSQVE TAPETAS. Secundum Græcos per maſculinum genus.

EVRYALVS PHALERAS RHAMNETIS, ET AVREA BVLLIS CINGVLA. Phaleræ ornamenta equorum ſunt: & eſt ſermo Græcus τὰ φάλαρ' ἀπὸ ποίηζ. CINGVLVM autem hominum, generis neutri eſt. Nam animalium, fœminino genere dicimus has cingulas.

TYBVRTI REMVLO DITISSIMVS OLIM QVÆ MITTIT DONA. Conſuetudo erat apud majores, ut inter ſe homines hoſpitii jura mutuis muneribus copularent, vel in præſenti, vel per internuntios. Senſus ergo nunc talis eſt, Cædicus quidam Tyburti Remulo cum eum ſibi abſens hoſpitio vellet adjungere, miſit phaleras & cingula bullis aureis, hoc eſt clavis inſignita. Remulus moriens nepoti ſuo cognomini hæc reliquit, qui poſtea victus à Rutulis eſt, & occiſus: poſt cujus mortem apud Rhamnetem Rutulum, ab Euryalo hæc reperta ſunt munera. Quod autem dixit *Tyburti Remulo*, aut Tyburtino intelligimus, hoc eſt de Tybure, ut ſit dativus ab appellativo veniens hic Tyburs. aut *Tyburti*, hoc eſt filio Tyburti, ab eo quod eſt hic Tyburtius hujus Tyburtii, ut ſit *Tyburti Remulo*, ſicut Deiphobo Glauci.

CVM IVNGERET ABSENS. Aut cum ſe illi jungeret, aut cum jungeretur.

SVO MORIENS DAT HABERE NEPOTI. Nepoti Remulo, quem ſupra avo cognominem diximus. Nam quotiens aperte non ponitur nomen filii vel nepotis, cognominem eum eſſe intelligimus avo vel patri, quorum nomen aperte poſitum invenimus: & econtra ſi filii vel nepotis poſitum nomen fuerit, prætermiſſum autem parentum, cognomines eos eſſe intelligamus, neceſſe eſt.

POST MORTEM. Scilicet Remuli, ſecundum ſupra dictum ſenſum. Nam Donatus dicit, poſt mortem Niſi & Euryali, bello potiti ſunt Rutuli: quod non procedit ſi diligenter advertas. Sane ſciendum hunc locum unum de XIII. Virgilii, ſive per naturam obſcuris, ſive inſolubilibus, ſive emendandis, ſive ſic relicti ſunt, ut à nobis per hiſtoriæ antiquæ ignorantiam liquide non intelligantur.

NEQVICQVAM. Non fruiturus: & eſt, *nequicquam aptat*: non, nequicquam fortibus.

GALEAM MESSAPI. Non occiſi Meſſapi abſtulit Galeam (nam dimicaturus eſt paulo poſt) ſed invenit jacentem, & ſuſtulit. CRISTISQVE DECORAM. Bene præmittit dicens DECORAM. nam ejus ſplendore prodente, Euryalus capitur. Denique Niſus hac ratione non proditur, cui habenti inferiorem galeam, habiliorem galeam Alethes permutavit.

EXCEDVNT CASTRIS. Rutulorum ſcilicet. nam ſupra dixit, *Caſtra inimica petunt.*

VRBE LATINA. Non eſt contrarium illi loco, ubi ait, *Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas:* quo modo à Latina urbe auxilia venire commemorat. Intelligimus enim Latinum in principio diſcordiæ, & tumultus paululum ſe abſtinuiſſe: poſtea tamen nec ſuorum copias, nec propria denegaſſe conſilia. nam eum & cœtui, & fœderibus interfuiſſe dicturus eſt. PRÆMISSI EQVITES. Hos neque alio loco à Turno miſſos uſquam dixit, nec prius de eis mentionem fecit: dubitatur ergo à quo ſint, vel quibus præmiſſi, vel cur præmiſſi, cum eos conſtat, aliis jam in campo poſitis advenire.

DONATI.

NEQVICQVAM. Quia omnia in morte perditurus erat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cætera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, & Turno regis reſponſa ferebant,
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Iamque propinquabant caſtris, muroque ſubibant,
Cum procul hos lævo flectentes limite cernunt:
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
Prodidit immemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum, conclamat ab agmine Volſcens:
State viri, quæ cauſſa viæ, quive eſtis in armis?
Quove tenetis iter? nihil illi tendere contra,
Sed celerare fugam in ſylvas, & fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota
Hinc atque hinc, omnemque aditum cuſtode coronant.
Sylva fuit late dumis, atque ilice nigra
Horrida, quam denſi complerant undique ſentes:
Rara per occultos ducebat ſemita calles.
Euryalum tenebræ ramorum, oneroſaque præda

S E R V I I.

LEGIO CAMPIS INSTRVCTA MORATVR. Proprie. nam legiones peditum ſunt: turmæ vero equitum.

TVRNO REGI. In omnibus bonis, *regis*, dicitur inventum, nam quaſi abſurdum eſt duobus poſitis, Turnum potius quam Latinum reſponſa dare.

TERCENTVM. Quia Romani equites primo trecenti fuerunt. De ſingulis enim curiis deni dabantur, quas triginta fuiſſe diximus. An TERCENTVM. ut *ἀυτέα πάντ᾽ ἔσαν*? SCVTATI OMNES. Armati, à parte totum. Non clypeati. nam clypei, peditum ſunt: ſcuta equitum. VOLSCENTE MAGISTRO. Proprie. nam magiſter equitum dicitur more Romano, quod dictatori adjungi ſolet.

MVROS SVBIBANT. Muros Trojanorum, Et eſt locutio de Cicerone, *Poteris ne ejus orationem ſubire?*

LÆVO LIMITE. Reſpiciens ſitum regionis locutus eſt.

SVBLVSTRI NOCTIS IN VMBRA. *Subluſtris nox* eſt habens aliquid lucis. Horatius, *Nocte ſubluſtri nihil aſtra præter vidit & undas.*

IMMEMOREM. Amentem, *Inſtamus tamen immemores*, vel incurioſum, vel incautum. RADIIS. Lunaribus intelligendum.

HAVD TEMERE. Particula hæc modo non ſine cauſſa ſignificat: alias fortuito, alias male, alias improvide, alias paſſim. ut, *Temere inter tela jacentes*; *alias* facile. Plautus, *Rapidus fluvius eſt hic, non hac temere tranſiri poteſt*, quæ pro loco accipiuntur & intelleguntur: adverbio qualitatis ſane relatum eſt hoc loco.

NIHIL ILLI TENDERE CONTRA. Hoc eſt, nihil contra reſponderunt. nam *tendo* contra ſermonem tuum, eſt reſpondeo tibi. tendo contra iter tuum, eſt occurro tibi. ergo *nihil contra tendebant*, id eſt nihil reſpondebant è contra.

AD DIVORTIA. Viæ in diverſa tendentes, hoc eſt ad diverticula viæ militaris. Terentius, *Vbi ad ipſum venit diverticulum.* Diverticula autem ſunt ſemitæ tranſverſæ, quæ ſunt à latere viæ militaris.

ADITVM CORONANT. Melior lectio ABITVM, quam ADITVM. Cingunt enim ſylvam ne abeant, non ne adire poſſint.

DVCEBAT SEMITA CALLES. Legitur & *lucebat*. quod ſi eſt, RARA pro raro accipiendum, ut ſit, Raro lucebat, herbis ſcilicet in aliquibus locis intervenientibus. SI DVCEBAT, intelligimus inter calles pecorum raram fuiſſe ſemitam, hoc eſt hominum viam, & non oſtendit quo ducebat, ſed intelligamus euntes.

D O N A T I.

SVBLVSTRI. Vmbra noctis quæ ſereno cælo habet aliquid luminis.

STATE. Mira brevitate omnia interrogat.

SYLVA. Brevis deſcriptio, & qua ea ſola continentur, quæ errorem Euryalo facere poſſint. Huc ſeparati ſunt quos diſcerni non oportuit.

V A R I O R V M.

CÆTERA DVM LEGIO. Vocata eſt legio, quod lecti ex omnibus eſſent militares. Ea vero jam inde à Romulo rege inſtituta eſt trium millium peditum & trecentorum equitum. Subſequentibus vero temporibus pro uſu reipub. & ſenatus arbitrio variatum, ut Legio modo quatuor, modo ſex millium peditum, itemque modo ducentorum, modo trecentorum equitum ſcriberetur. Lege Vegetium l. 2. c. 1.

Impe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Impediunt, fallitque timor regione viarum.
Niſus abit: jamque imprudens evaſerat hoſtes,
Atque locos, qui poſt Albæ de nomine dicti
Albani, tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Vt ſtetit, & fruſtra abſentem reſpexit amicum,
Euryale infelix, qua te regione reliqui?
Quave ſequar? rurſus perplexum iter omne revolvens
Fallacis ſylvæ, ſimul & veſtigia retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat.
Audit equos, audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum.
Nec longum in medio tempus, cum clamor ad aures
Pervenit, ac videt Euryalum, quem jam manus omnis
Fraude loci, & noctis ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, & conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in hoſtes
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?

SERVII.

EVRYALVM IMPEDIVNT. *Impedio* te dicimus per accuſativum, & caſus mutari non poteſt, niſi deſeras verbum; ut dicas *impedimento mihi eſt*. Sciendum ſane multas inferri in Euryalum excuſationes. REGIONE VIARVM. Regionem hic rectum iter dixit, ab eo quod regat tramitem.

NISVS ABIT. Bene meminit velocitatis, quam ei in quinto dedit: ut, *Primus abit, longeque ante omnia corpora Niſus Emicat.* IMPRVDENS. Scilicet remanentis Euryali, aut *imprudens* ſuaſiſſe; alii *imprudens*, valde prudens accipiunt.

ALBÆ DE NOMINE. Vel porcæ, vel civitatis, vel regis Albani, cui ſucceſſit Procas.

INFELIX, QVA TE REGIONE RELIQVI? Se infœlicem dixit, qui dolet: non illum propter quem dolet.

ITER OMNE REVOLVENS. Vrbanus hucuſque verba Niſi vult eſſe: alii, poëtæ dant, *Rurſus perplexum iter omne revolvens.*

FALLACIS SYLVÆ. Vt Niſus vſquequaque ſequar, dixiſſe videatur.

OBSERVATA. Id eſt obſervans. SILENTIBVS. Pro ipſe ſilens, aut ſilentibus, *cum tacet omnis ager.*

SIGNA SEQVENTVM. Militarem ſonum dicit, qui varius eſt. nam interdum canit, ut inſequantur eos qui fugiunt: interdum receptui.

NEC LONGVM IN MEDIO TEMPVS. Inter auditum ſonum, & viſum Euryalum, & eſt eclipſis.

FRAVDE LOCI ET NOCTIS. Fraude loci, difficultate loci, noctis, pro tenebris, & obſcuritate fraudem appellat. Quidam, *noctis ſubito turbante tumultum* legunt, ut ſit noctis tumultus, nocturno tumultu explorantium dicit. *

OPPRESSVM RAPIT. Hoc eſt, Quem jam manus omnis rapit, nam male quidam VIDET, RAPIT accipiunt. quod ſi admiſeris, vacat *Quem jam manus omnis.*

QVID FACIAT. Mire adfectum ſuum poëta interpoſuit.

IN HOSTES. Quidam IN ENSES legunt, & melius hoc putant, quam *in hoſtes.*

PVLCHRAM PROPERET PER VVLNERA MORTEM. Aut deeſt adire, aut deeſt ad, ut ſit ad mortem properet, aut certe antique *properet mortem*, ut, Plautus, *Properate prandium.* Ennius, *Feſtivum feſtinant diem.*

PVLCHRAM MORTEM. Glorioſum enim eſt pro amico deficere. Et PVLCHRAM ex perſona poëtæ dictum, vel certe pulchram ad eum qui hoc putat.

DONATI.

EVRYALE INFELIX. Duplex eſt lectio: vel infelix Euryale, vel Euryale ego infelix, qua regione reliqui te? Sed magis ad ſe refert, cui labores & pericula jam peracta, repetenda ſint.

FRAVDE LOCI. Iam liberat Niſum ab inertia.

VARIORVM.

CVM CLAMOR AD AVRES. Clamor de capto Euryalo.

FRAVDE LOCI. Supra dixit, *fallacem ſylvam.* Eſt Euryali capti defenſio, ne per inertiam videatur factus eſſe captivus. DONAT.

QVID FACIAT? QVA VI IVVENEM? Pathos per addubitationem. Macrob. lib. 4. cap. ultimo Saturn.

PROPERET PER VVLNERA MORTEM. Pro propere faciat. Palmerius pag. 668. Tom. 4. Lampad.

Ocyus adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur:
Tu dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus, & nemorum Latonia cuſtos:
Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi:
Hunc ſine me turbare globum, & rege tela per auras.
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Conjicit, haſta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adverſi in tergum Sulmonis: ibique
Frangitur, ac fixo tranſit præcordia ligno.
Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen

SERVII.

OCYUS. Pro ociter.

TU PRÆSENS NOSTRO SUCCURRE LABORI. Non dicit quæ præſens es, ſed præſens ſuccurre, id eſt loco ſtatuto & conſuetudinis ejus, ut de vicino & proximo ducat opportunas invocationes. *Faune precor miſerere*, inquit: & *Nymphas venerabar, Gradivumque patrem Geticis qui præſidet arvis.* Et in repetitione *Tu dea, tu præſens*, major emphaſis videtur.

SI QUA. *Qua* vacat & hic, & in ſequenti.

SUSPENDIVE THOLO. Tholus proprie eſt veluti ſcutum breve, quod in medio tecto eſt, in quo trabes coëunt: ad quod dona ſuſpendi conſueverant. Quæ tam diu dona dici poterant, quam diu non profana fierent, ſicuti in libris Sacrorum refertur. Bene autem venatorem inducit numen invocare ſylvarum. Alii *tholum* ædium ſacrarum dicunt genus fabricæ Veſtæ & Pantheon *: Alii tectum ſine parietibus columnis ſubnixum. Ædes autem rotundas tribus diis dicunt fieri debere, Veſtæ, Dianæ, vel Herculi vel Mercurio.

TURBARE GLOBUM. Sana petitio. Nam quia tot vincere impoſſibile fuerat, petit ut ſaltem eos perturbet telorum beneficio. REGE TELA PER AURAS. Per noctem, in qua ſine auxilio numinis recti jactus eſſe non poſſunt.

FERRUM CONICIT, HASTA. De ferro ad haſtam tranſiit. CONICIT, pro coicit. Nam *conicit* antiquum eſt.

ADVERSI IN TERGUM SULMONIS. *Tergum* pro tergus dixit. Saluſtius, *Tergis vinciebant*, pro tergoribus. ut intelligamus haſtam in ſcutum veniſſe, & illic eſſe colliſam: ut FRANGITUR, ſit pro colliditur. Fiſſo ſcuti ligno etiam præcordia penetraſſe, aliter non procedit. Nam ſi haſtam re vera fractam accipiamus, ratione caret quod dicit, *Fiſſo tranſit præcordia ligno.* Alii re vera in tergum volunt eſſe percuſſum, quod falſum eſt. nam quo modo ante fiſſum lignum eſſet, & ſic præcordia penetrata? Sciendum tamen locum hunc eſſe de his quos ſupra inſolubiles dictum eſt.

LIGNO. Quidam humiliter dictum accipiunt.

DONATI.

TU DEA. Vt poſſis.

ASTRORUM DECUS. Laudat quam rogat, ut benevolam reddat.

SI QUA. Oſtendit quod meritum nihil proficeret, niſi pro ſe pater feciſſet. *Tholum* autem dicunt medium tecti, in rotunditatem collecti. Petit autem quod facile eſt, non liberationem ſui & ſocii, ſed turbationem globi.

VIRORUM.

OCYUS ADDUCTO TORQUENS. Cito reduxit cum haſtili dexteram: cito ideo, ne locum mutarent, qui Euryalum tenebant. Reductio autem manus ideo fit, ut fortius exeat telum. DONAT.

SUSPENDITE THOLO. Nam de præda olim diis immolabant, & partes etiam quaſdam de tholo (quod medium tecti eſt in rotunditatem collecti) eis ſuſpendebant & conſecrabant: ut Dianæ aprorum capita, & cervorum cornua. De donis tholo ſuſpenſis. Turneb. lib. 4. cap. 22.

HASTA VOLANS NOCTIS. Expreſſum hic beneficium deæ & humanæ fortitudinis robur. Haſtam enim Rutuli Sulmonis ſcutum excipit, & per ſcutum penetrans in præcordia tranſit. DONAT.

ET VENIT ADVERSI IN TERGUM SULMONIS, &c. Hunc locum perplexos habere Grammaticos docet Turneb. quod & *tergum*, & *adverſum* dicat; cum tergum ſit in averſo: itaque *tergum* pro clypeo ipſis hic accipi: malle tamen ſe *adverſum* hic interpretari, qui erat è regione, & ſi non adverſo pectore, ut in eodem libro, *ardentem, cædiſque inſana cupido Egit in adverſos*, pro eo quod eſt, in eos qui ante eum ex adverſo ei erant, etſi tergum averterant & fugerant. Vnde & mox, *hinc raptas fugientibus ingerit haſtas In tergum.* Haſtam porro ſic fractam eſſe ipſo impetu, ut finderetur: ita lignum & haſtile fiſſum, & ipſa fiſſione acuminatum præcordia tranſiſſe. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt: hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure,
Dum trepidant. it haſta Tago per tempus utrumque
Stridens, trajectoque hæſit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquam
Authorem, nec quo ſe ardens immittere poſſit.
Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolves amborum, inquit: ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum: tunc vero exterritus, amens
Conclamat Niſus: nec ſe celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me: adſum qui feci, in me convertite ferrum,
O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iſte nec auſus,
Nec potuit (cœlum hoc, & ſydera conſcia teſtor)
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, & candida pectora rupit.
Volvitur Euryalus letho, pulchroſque per artus
It cruor, inque humeros cervix collapſa recumbit:

SERVII.

HOC ACRIOR IDEM. Quod latuerat, & quod ei primus proſpere ceſſerat jactus.

TELVM LIBRABAT AB AVRE. Geſtus jaculantis exprimitur: duobus autem generibus manualia tela mittuntur, aut enim ab aure, aut à latere tela jaciuntur.

PER TEMPVS VTRVMQVE. Congrue dicit telum per tempus utrunque tranſiſſe: ait enim, DIVERSI CIRCVNSPICIVNT: hoc eſt huc & illuc ora circunferunt, per quam opportunitatem potuit telum tempus utrumque tranſire. Aſper tamen dicit, *Per tempus utrumque*, hoc eſt inter tempus utrumque, ut è contra, *Hunc inter fluvio Tyberinus amœno*: id eſt per hunc. Quod ſi eſt, intelligamus eum in fronte eſſe vulneratum.

TEPEFACTA CEREBRO. Alibi, *Et fixo ferrum in pulmone tepeſcit.*

INTEREA. Donec ille invenitur. CALIDO MIHI SANGVINE POENAS. Ennius in primo, *Nam mi calido das ſanguine pœnas.*

PERSOLVES AMBORVM. Aut occiſorum: aut tuas & Niſi. Nam duos eos fuiſſe novit. ſupra enim ait, *State viri.* AMPLIVS. De cetero, poſthac; interdum & quantitatem ſignificat, ut, Terentius, *Quod tibi mea ars efficere hoc poſſit amplius.*

TANTVM POTVIT. Hoc quamvis ad animum Niſi pertineat, tamen ſympathiam etiam poëta ex ſua perſona fecit. ME ME. Subaudis *interficite*, & eſt interrupta elocutio dolore turbati.

NEC POTVIT. Validior argumentatio ex impoſſibilitate. ut, *Quid Troës potuere?* Et, *Non ea vis animo: nec tanta ſuperbia victis.* TANTVM INFELICEM NIMIVM DILEXIT AMICVM. Contra illud, Cur ergo venit? dicit, Tantum amicum dilexit, ut cum nihil poſſet, tamen veniret.

VOLVITVR EVRYALVS LETHO. Aut ſeptimus eſt, aut dativus: ſed ſi dativus fuerit, figuratum eſt, id eſt in lethum. ut, *It clamor cœlo.*

DONATI.

SVMMA LIBRABAT AB AVRE. Summa copia ſcriptoris: nam ſupra dixit *adducto Lacerto.*

SÆVIT. Creſcit ira, quoniam author facti non apparebat.

VARIORVM.

IT HASTA TAGO. Si τὸ *it* præſentis eſt temporis; inſequens H, vim litteræ habebit, ut ejus adminiculo ſyllaba brevis producatur: cum hic nulla incidat cæſura, quæ id faciat. Quanquam Mart. Capella tradat, *Syllabam, quæ deſinat in t litteram, eſſe communem.* Alii tamen hic *iit* legunt; quia ſequitur, hæſit. Vide ERYTHR. Indic.

PER TEMPVS VTRVMQVE. Homer. Iliad. ϑ.

CONCLAMAT NISVS. Par fideliſſimorum amicorum, Niſus & Euryalus. Nam ut aurum igne exploratur: ſic amicorum fides rebus adverſis. H.

VOLVITVR EVRYALVS. Macrob. lib. 4. c. 6. Ab atteſtatione rei viſæ πάθος. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens, laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia cum forte gravantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumque per omnes
Volſcentem petit, in ſolo Volſcente moratur.
Quem circum glomerati hoſtes, hinc cominus, atque hinc
Proturbant: inſtat non ſegnius, ac rotat enſem
Fulmineum: donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverſo, & moriens animam abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum
Confoſſus: placidaque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo,
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

SERVII.

PVRPVREVS VELVTI CVM FLOS SVCCISVS ARATRO LANGVESCIT. Habetur ratio comparationis. videtur enim Euryalo Hyacinthum comparare, qui pulcherrimus fuit, & poſt mortem converſus in florem eſt.

LANGVESCIT-MORIENS. Duplex ſimilitudo & pulchritudinis & geſtus.

LASSOVE PAPAVERA COLLO DEMISERE CAPVT. Homeri eſt & comparatio & figura. nam & ille ſic ait, ut multorum unum diceret caput.

SOLVMQVE PER OMNES. An per obſtantes, an protegentes?

VOLSCENTEM PETIT. Appetit. Petitiones enim proprie dicimus impetus gladiatorum. Vnde Cicero, *Quot ego tuas petitiones ita conjectas, ut vitari nullo modo poſſe viderentur, parva quadam declinatione & ut ajunt corpore effugi.* MORATVR. Perſeverat.

PROTVRBANT. Modo confodiunt, ut paulo poſt, *Confoſſus.* NON SECIVS. Non ſegnius.

IN ORE CONDIDIT ADVERSO. Archäiſmos eſt. ut ſupra, *Pectore in adverſo totum cui cominus enſem Condidit.*

PLACIDAQ. IBI DEMVM MORTE QVIEVIT. Aut proprium mortis epitheton eſt: aut ex affectu pereuntis dictum eſt, qui cum amico moriebatur.

FORTVNATI AMBO. Proſphoneſis eſt. Mire horum mortem non luctu aut miſericordia, ſed felicitatis teſtimonio proſequitur. SI QVID MEA CARMINA POSSVNT. Verecunde.

DOMVS. Familia. CAPITOLI IMMOBILE SAXVM ACCOLET. In urbe Roma Iovis templum non fuit, quod cum jam devotum à Priſco Tarquinio vellet Superbus Tarquinius ædificare, cœpit auguriis captare qui mons huic templo eſſet aptiſſimus. Et cum in omnibus Tarpejus eſſet inventus (in quo erant multa diverſorum numinum ſacella) actum eſt ut exinde ad alia templa numina evocarentur ſacrificiis, quo poſſet libere & ſine piaculo templum Iovis exædificare. Cumque omnes dij libenter inde migraſſent, Terminus ſolus, hoc eſt limitum deus, deſcendere noluit, ſed illic remanſit. Tum de hoc ipſo ſacrificatum eſt & deprehenſum, quod Terminus cum Iove remanens æternum urbi imperium cum religione ſignificaret. Vnde in Capitolio ſuperna pars tecti patet, quæ lapidem ipſum Termini ſpectat. nam Termino non niſi ſub divo ſacrificabatur. Hinc ergo nunc dixit, *Capitoli immobile ſaxum Accolet*: quia Terminus non eſt revulſus de loco.

DONATI.

PVRPVREVS. Ad totum corpus refertur hæc comparatio, *papaver* vero ad cervicem & ad caput.

DVM DOMVS. Oſtendit omnia ventura ad finem.

VARIORVM.

SI QVID MEA CARMINA POSSVNT. Litteris memoriam perennare è Seneca docet, Ioſ. Caſtalio cap. 48.

DVM DOMVS ÆNEÆ CAPITOLI, &c. Hic ego *domum Æneæ*, familiam Iuliam ſignificari puto, è qua Auguſtus erat. Et quamvis de toto Capitolio intelligi non inepte poteſt, quod de ſaxo immobili cecinit; tamen Grammaticis ad Terminum, qui exaugurari non potuit, referri magis placet. Turneb. lib. 22. c. 15. De Termino conſule Gyrald. Syntag. 1. Videtur autem Poëta ad gloriam privilegiumque velut fatale Iuliæ familiæ hos verſus direxiſſe, cui prærogativa inſigni ad Capitolium habitatio conceſſa videretur, quam patriciis omnibus denegatum fuiſſe docet Plutarch. GERMAN.

IMPERIVM PATER ROMANVS HABEBIT. Pater Romanus eſt Imperator, cum præſertim Imperatores patres patriæ dicerentur, & hunc titulum Auguſtus conſecutus ſit, & *pater* nomen dignitatis ſit. TVRNEB. lib. 22. cap. 15.

Victo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Victores præda Rutuli, ſpoliiſque potiti,
Volſcentem exanimum flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exangui: & primis una tot cæde peremptis,
Serranoque, Numaque. ingens concurſus ad ipſa
Corpora ſeminceſque viros, tepidumque recenti
Cæde locum, & plenos ſpumanti ſanguine rivos.
Agnoſcunt ſpolia inter ſe, galeamque nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore receptas.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile:
Iam ſole infuſo, jam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circundatus ipſe,
Suſcitat: ærataſque acies in prælia cogit:
Quiſque ſuos, variiſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis (viſu miſerabile) in haſtis
Præfigunt capita, & multo clamore ſequuntur,
Euryali, & Niſi.
Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra

SERVII.

PRÆDA RVTVLI, SPOLIISQVE POTITI. Non ſolum ſuis eos armis exuerunt, ſed etiam illa præda quæ Rutulis fuerat ante detracta.

NEC MINOR IN CASTRIS LVCTVS. Decens repetitio.

SERRANOQVE, NVMAQVE. Decima Antapodoſis, quæ fit quotiens commemorantur ea quæ non ſunt ante prædicta. Neque Numam induxit occiſum.

TEPIDAQVE RECENTEM CÆDE LOCVM. Hypallage eſt, tepidum locum recenti cæde. Vnde multi legunt *Tepidumque recenti Cæde locum.*

SPVMANTEM SANGVINE RIVOS. Spumas tunc habet ſanguis cum effunditur, nam poſtea conquieſcit. Vnde bene dixit, *Spumantem rivos*: quia præmiſit, *Seminceſque viros.*

ET IAM PRIMA NOVO. Lucretianum eſt. Et bene deſcripturus cædes & bella moroſe diem oriri facit.

IAM REBVS LVCE RETECTIS. Supra, *Et rebus nox abſtulit atra colorem.*

QVISQVE SVOS. Scilicet comites. nam plenum eſt, *Ærataſque acies.* ACVVNT RVMORIBVS IRAS. Quia duo auſi ſunt per eorum caſtra tranſire.

EVRYALI, & NISI. Volunt nonnulli clamorem eſſe militum: ſed melius hoc à poëta dictum accipimus. nam Rutuli, eorum non noverant nomina: ut ſit, quin etiam capita Euryali & Niſi præfigunt in arrectis haſtis, & cum magno clamore comitantur.

MVRORVM IN PARTE SINISTRA. Aliud agens ſitum caſtrorum oſtendit, præterea & prooeconomia eſt, quia poſtea caſtris per fluvium Turnus evadit.

DONATI.

VICTORES. Irriſorie, tanquam qui magnum putarent, ſi trecenti duos vicerunt, cum duo tres interemiſſent.

DVRI. Durantes in labore. In matre autem Euryali oſtendit quid poſſit, dolor cum oblita ſexus & ætatis, tantum fureret. Denique accuſat eorum, quæ & ſi facta fuiſſent, nihil tamen prodeſſent.

VARIORVM.

TEPIDVMQVE RECENTI CÆDE LOCVM. Vt apud Græcos φόνος, quod vocabulum cædem ſignificat, etiam ſanguis dicitur, ita & hoc loco *tepida cæde*, id eſt tepido ſanguine. TVRNEB. lib. 18. cap. 3.

ET IAM PRIMA NOVO. Macrob. lib. 5. c. 9. Sat. ex Homero.

TITHONI CROCEVM LINQVENS. Ex Furio. Macrob. lib. 6. c. 1. Sat.

IAM REBVS LVCE RETECTIS. Apparebant omnia, quæ nocturnis tenebris erant occultata. PONTAN.

ÆRATASQVE ACIES IN PRÆLIA COGIT. Quidam ſic legunt & diſtinguunt, *ærataſque acies in prælia cogit Quiſque ſuas*, ut ſit ſyntheſis. Turnus adhortabatur milites, ad oppugnationem oppidi ſeſe pararent: duces eum ſecuti, cohortes expediebant, & quiſque colligebat ſuos. PONT.

Oppo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Oppoſuere aciem (nam dextra cingitur amni)
Ingenteſque tenent foſſas, & turribus altis
Stant mœſti. ſimul ora virûm præfixa videbant,
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuntia fama ruit, matriſque allabitur aures
Euryali, ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit.
Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa:
Evolat infelix, & fœmineo ululatu,
Sciſſa comam, muros amens atque agmina curſu
Prima petit: non illa virûm, non illa pericli,
Telorumque memor: cœlum dehinc queſtibus implet:
Hunc ego te Euryale aſpicio? tune illa ſenectæ
Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam
Crudelis? nec te ſub tanta pericula miſſum,
Affari extremum miſeræ data copia matri?

SERVII.

CINGITVR AMNI. *Amne* debuit dicere: nunquam enim bene in i exeunt, niſi quæ communis ſunt generis: ut docilis, agilis. ſed ideo auſus eſt ita ponere ablativum, quia ut ſupra diximus, apud majores hic & hæc amnis dicebatur.

TENENT FOSSAS. Tuentur, defendunt.

NOTA NIMIS MISERIS. Hoc plus commovebantur, quia etiam abſciſſi vultus, nec dum agnitionis amiſerant notas.

PINNATA. Quidam volunt ideo hic famam pinnatam à poëta inductam, quæ tumultum & res adverſas nuntiet, ut illud tangere videretur, quod qui bellum nuntiaret, *pinnatas literas* diceretur adferre.

SVBITVS MISERÆ. Poteſt pro *ſubitus miſeræ*, vel pro ſubito miſeræ; ergo & genitivus poteſt eſſe.

EXCVSSI MANIBVS RADII. Bene EXCVSSI, quaſi neſcienti: melius quam ſi diceret projecti.

FOEMINEO VLVLATV. Impatienti: ut, *Fœmineo prædæ & ſpoliorum ardebat amore.*

PRIMA PETIT. Ideoque PRIMA, quia ſolent in extrema neceſſitate etiam mulieres muros aſcendere: ut, *Ipſæ de muris matres.* NON ILLA VIRVM, NON ILLA PERICLI. Vnum pudoris eſt, aliud ſalutis.

TELORVMQVE MEMOR. Hanc impatientiam matris Euryali illo loco poëta præmiſit, cum Euryalus nec profectionem ſuam ad requirendum Ænean ſcire ſignificat, & tantopere commendat Aſcanio, nam & Niſus propter illam dicit nolle Euryalum ſibi comitem jungere, quod ſciret, ſi quid ei accidiſſet intolerabiliter eam laturam.

HVNC. Talem. Et eſt conqueſtio matris Euryali plena artis Rhetoricæ. nam pene omnes partes habet de miſericordia commovenda à Cicerone in Rhetoricis poſitas. EGO HVNC TE ASPICIO? A qualitate cædis.

SERA MEÆ REQVIES? Euander, *Mea ſola & ſera voluptas.* Et *Requies* hic pro ſolatio, POTVISTI LINQVERE SOLAM. Ab intercepto ſolatio.

CRVDELIS? Cum potuiſti linquere ſolam cum pius eſſes. SVB TANTA PERICVLA. *Sub* pro in, ut 1. Æn. *Namque ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo.*

AFFARI EXTREMVM. Anchiſes, *Sic ô, ſic poſitum, adfati diſcedite corpus.* Terentius, *Quin igitur dum licet loquimini mecum Antipho?* MATRI. Melius matri, quam ſi dixiſſet *mihi.*

VARIORVM.

ALLABITVR AVRES. Hyſterologia. Proverb. *Ad aures pervenit.* HART.

EXCVSSI MANIBVS RADII. Pathos ex habitu. Macrob. lib. 4 cap. 1. Saturn.

SCISSA COMAM. Apud Græcos viri in luctu funebri barbam capillumque ſummittebant, mulieres comam detondebant; quem morem & Romanæ fœminæ ſervarunt, ut etiam cadaveri aut ſepulchro ſubſectos crines imponerent. Alex. ab Alex. lib 3. cap. 7. & ibid. Tiraquell.

HVNC EGO TE EVRYALE ASPICIO. Ad hoc deducta eſt infelicitas mea, ut poſt illum ætatis tuæ florem hunc te videam mater, hoc eſt occiſum, & triumphum præbentem hoſtibus. DONAT.

LINQVERE SOLAM CRVDELIS. Mirum quantum afferat vel affectus, vel ornamenti, vox quæ in princepio carminis ponitur poſt expletam ſententiam; quæ vox tamen illi appoſita, apponit & ſenſum. Neque poſt τὸ *Crudelis*, nota interrogationis ponenda; ſed poſt τὸ *ſolam?* SCALIG. libro 4. cap. 48.

Heu!

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Heu! terra ignota, canibus data præda Latinis,
Alitibuſque jaces: nec te tua funera mater
Produxi, preſſive oculos, aut vulnera lavi,
Veſte tegens: tibi quam noctes feſtina, dieſque
Vrgebam, & tela curas ſolabar aniles.
Quo ſequar? aut quæ nunc artus, avulſaque membra,
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te
Nate refers? hoc ſum terraque, marique ſecuta?
Figite me, ſiqua eſt pietas; in me omnia tela
Conjicite, ô Rutuli: me primam abſumite ferro.
Aut tu magne pater divûm miſerere, tuoque
Inviſum hoc detrude caput ſub tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concuſſi animi, mœſtuſque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilionei monitu, & multum lachrymantis Iüli,

SERVII.

LATINIS. Id eſt Latinorum. NEC TVA FVNERA MATER. Id eſt funerea. Nam apud majores *funereas* dicebant eas ad quas funus pertinebat, ut ſororem, matrem. nam præficæ, ut & ſupra diximus, ſunt planctus principes, non doloris. *funeras* autem dicebant, quaſi *funereas* ad quas pertinet funus: vel derivavit veteres ſecutus, ut *funeram* pro funeſta diceret, ut homo ſcelerus, ſicuti ſceleſtus vel ſceleroſus dicebatur. Plautus in Pſeudulo, *Feritur ſinapis ſcelera*. In eadem, *Nunc jube venire Pſeudolum ſcelerum caput*, id eſt ſceleſtum.

AVT VVLNERA LAVI. Romana conſuetudo fuit, ut mortui lavarentur, ideoque hos qui hoc officium implebant, pollinctores appellatos dicunt, qui mortuis os polline oblinebant, ne livor appareret extincti.

FESTINA. Pro feſtinans: Nomen pro participio, vel à verbo derivatum, ut ab eo quod eſt feſtino, feſtinus dicatur, ut hîc *feſtina*, quomodo ſuperius *funera*. Salluſtius, *In ſecunda cohortes feſtinas compoſuerat*, ſicut ipſe ab eo quod Propero, *Circunſtant properi aurigæ*, ut ſit nominativus hic properus; & bene *feſtina*, nam ait ſuperius, *Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa*.

QVO SEQVAR. Id eſt inquiram.

ET FVNVS LACERVM TELLVS HABET. Dilaniatum cadaver. nam *funus* pro cadavere poſuit. Ergo ex poſteriore intelligitur prius. HOC MIHI DE TE. Hoc caput intuens ait.

SIQVA EST PIETAS. Si qua eſt pietas in occidendo, in me probetur.

ME PRIMAM ABSVMITE FERRO. Vnuſquiſque enim in propriæ ſalutis deſperatione, credit tum univerſa etiam poſſe conſumi, unde eſt quod modo dixit *Me primam*. Quaſi mortuo Euryalo, omnes Trojani perituri eſſent.

INVISVM HOC DETRVDE CAPVT SVB TARTARA TELO. *Inviſum* quidem eſt, hoc eſt odioſum caput: ergo deeſt tibi, & ſi *Inviſum*, quomodo miſerere? verum miſericordiæ genus eſt, ſi me etiam iratus interimas.

QVANDO ALITER NEQVEO CRVDELEM ABRVMPERE VITAM. Hinc traxit illum colorem Iuvenalis, *Quod facinus dignum tam longo admiſerit ævo?*

TORPENT INFRACTÆ. Antea infractæ, nunc tamen torpent. Vt *Turnus ut infractos adverſo Marte Latinos*. Naturaliter enim homines dolore ac miſeratione franguntur.

IDÆVS ET ACTOR. Ex nominibus perſonarum & finem & dignitatem rei addit.

LACHRYMANTIS IVLI. Puero dat lachrymas cui poteſt ſine pudore: viris fortibus, tantum dolorem.

DONATI.

CANIBVS DATE PRÆDA. Non ſolum morte, ſed mortis accidentibus cruciatur.

VARIORVM.

TVA FVNERA MATER PRODVXI. Turnebus lib. 19. c. 16. hic *producere*, interpretatur προτίθεναι, quod eſt, ante ædes mortuos ad exſequias proponere. Scalig. lib: 4. cap 16. *Produxi te, tua funera*, id eſt, ad funera. quaſi perturbatio mutilam faceret orationem. GERMAN.

PRESSIVE OCVLOS. Ritum explicat Turn. lib. 19. cap. 16 Franc. Luiſinus lib. 3. Parerg. c. 36. Crinitus lib. 18. cap. 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Corripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit: ſequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant acta pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum.
Quærunt pars aditum, & ſcalis aſcendere muros,
Qua rara eſt acies, interlucetque corona,
Non tam ſpiſſa viris. telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Aſſueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infeſto volvebant pondere, ſiqua
Poſſent tectam aciem perrumpere: cum tamen omnes
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus.
Nec jam ſufficiunt. nam qua globus imminet ingens
Immanem Teucri molem volvuntque ruuntque:
Quæ ſtravit Rutulos late, armorumque reſolvit
Tegmina: nec curant cœco contendere Marte

SERVII.

SVB TECTA REPONVNT. Honorifice. Quod autem dicit CORRIPIVNT, non injuriæ eſt, ſed celeritatis: Id eſt raptim tollunt.

AT TVBA TERRIBILEM SONITVM. Hemiſtichium Ennii. nam ſequentia iſte mutavit. Ille enim ad exprimendum tubæ ſonum ait *Taratantara dixit*. Et multa hujuſmodi Virgilius cum aſpera invenerit, mutat. Bene tamen hic electis verbis imitatur ſonum tubarum.

INCREPVIT. Et inſonuit, & ſegnitiam increpavit.

VOLSCI. Non mirum, quia dicit Volſcos, cum & Camilla de Volſcis ſit, ut, Et *Volſca de gente Camilla*. Namque pars aliqua Tuſciæ dat Turno auxilia, cum Tuſcos dixerimus ſpecialiter Æneæ favere. Itemècontra pars Venetiæ auxilium præſtat Æneæ, quam Turni fuiſſe ſuperius diximus. TESTVDINE. Teſtudo ſcutorum eſt connexio, curvata in modum & ſimilitudinem teſtudinis, cum à militibus aliqua civitas obſidetur, & fit ut murus ejus ſubruatur. Namque in armorum generibus milites ſumunt ab animalibus nomina, ut aries. Saluſtius, *In modum ericii militaris*. Inventor autem teſtudinis Artemon Clazomenius fertur, idemque arietis repertor dicitur. Scuta geſtare Curetes primi invenerunt, galea Thracicum tegmen eſt. Thoraces Thorax quidam rex dicitur inveniſſe; Lycaon Arcas gladium longiore lamina produxiſſe narratur; Peleus primus machæram dicitur inveniſſe: Arpen, id eſt curvum gladium in modum falcis à Perſeo inventam multi dixerunt.

FOSSAS IMPLERE PARANT. Vertit ordinem: nam ante eſt ut impleatur foſſa, tollantur valli: & ſic teſtudine accedatur ad murum. Quanquam poſſimus intelligere etiam ad foſſas eos facta veniſſe teſtudine. Proprie tamen foſſas implere, vallum vellere, ſic enim & hiſtorici.

EFFVNDERE CONTRA. Proprie: tela enim non jaciuntur in ſubjecto, ſed funduntur: & dicendo *Omne genus telorum*, oſtendit telum vocari omne quod jacitur. Græci τὰ βέλη ἀπὸ τοῦ βάλλειν: ſicut Latine tela, ἀπὸ τοῦ τῆλε, id eſt longe.

ASSVETI LONGO. Docet uſum in rebus omnibus plurimum poſſe.

INFESTO VOLVEBANT PONDERE. Hoc eſt infeſti ponderis. SVBTER DENSA TESTVDINE. Hoc eſt ſubter teſtudine.

NEC IAM SVFFICIVNT. Diu jam non ſuſtinent. RVVNTQVE Hic *ruunt*, pro deiiciunt.

ARMORVMQVE RESOLVIT TEGMINA. Hic oſtendit armorum connexionem eſſe teſtudinem. Lucanus de teſtudine, *At poſtquam virtus incerta virorum Perpetuam rupit defeſſo milite cratem, Singula continuis ceſſerunt ictibus arma.*

DONATI.

EFFVNDERE. Plus eſt quam mittere. ille enim effundit cui magna eſt copia: nec mittendi propter copiam metuit finem. præterea etiam quæ emitti non poſſunt, fundimus: & fuſa proficiunt, ut eſt aqua calida, pix fervens & ſoluta, & oleum candens.

TRVDERE CONTIS. Nam ſcalis ad eos perveniebant. Quanto autem Rutulorum laudatur inſtantia, tanto præferuntur Trojani.

VARIORVM.

AT TVBA. Præparatio ad oppugnationem, quam primum ſummatim graphice deſcribi, atque inde particulatim. HORI.

Am-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Amplius audaces Rutuli, ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte alia horrendus viſu quaſſabat Hetruſcam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles,
Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia poſcit.
Vos ô Calliope precor aſpirate canenti,
Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quiſque virum demiſerit Orco:
Et mecum ingenteis oras evolvite belli.
Et meminiſtis enim divæ, & memorare poteſtis.
Turris erat vaſto ſuſpectu, & pontibus altis,
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali ſummaque evertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere ſaxis,
Perque cavas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri, quæ plurima vento
Corripuit tabulas & poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus: fruſtraque malorum
Velle fugam. dum ſe glomerant, retroque reſidunt

SERVII.

HETRVSCAM PINVM. Hoc eſt ipſe Hetruſcus. QVASSABAT autem & INFERT mutatio temporum, ut I. Æn. *Tydides multa vaſtabat cæde cruentus: Ardenteſque avertit equos in caſtra.*

VOS O CALLIOPE PRECOR. Syllepſis per numeros. erat enim rectum *Vos muſæ, aut te Calliope.*

ASPIRATE CANENTI. Favete: ut, *Aſpirat primo fortuna labori.*

ORAS EVOLVITE BELLI. Hoc eſt ingentis belli narrate non tantum initia, ſed etiam extrema bellorum: Nam oræ ſunt extremitates. Eſt autem Ennianum, *Qui potis ingentis oras evolvere belli.*

ET MEMINISTIS ENIM DIVÆ, & MEMORARE POTESTIS. Differt *meminiſſe* ac *memorare*: cum illud ſit memoriter tenere, *Memorare* vero exponere & narrare. Eſt autem Homeri ſententia,

ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι.
ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε, πάρεστέ τε ἴστε τε πάντα.

TVRRIS ERAT. Turres hujuſmodi eſſe ad munitionem civitatum & in ſecundo legimus: Sed hæ plerumque mobiles ſunt, plerumque fixæ: mobiles, ut in duodecimo meminit, *Subdideratque rotas, ponteſque inſtraverat altos*: fixæ, ut in ſecundo, *Turres ac tecta domorum.* PONTIB. Pro tabulatis.

OPPORTVNA LOCO. Pro opportuna ſcilic et circa portas.

OPVM VI. Poteſt & Hypallage eſſe, ut ſit *Ope virium.*

CERTABANT. Zeugma, poteſt & ad Latinos, & ad Trojanos referri. CAVAS. Patulas.

DENSI TELA. Pro tela denſa.

ET FLAMMAM AFFIXIT LATERI. Adfectate. Debuit enim dicere, adfixit aut facem aut malleolum, non flammam. QVÆ PLVRIMA VENTO. Gliſcens, & magna facta per ventum.

HÆSIT ADESIS. Non jam *adeſis*, ſed quos exedit adhærendo, id eſt hæſitans adedit, vel adeſos reddidit.

MALORVM VELLE FVGAM. Honeſtiſſima elocutio.

VARIORVM.

EQVVM DOMITOR NEPT. Aulus Gell. l. 15. cap. 21.

VOS O CALLIOPE. Calliopen autem vel ſolam, vel præcipue invocat, quia heroico carmini præſit, de qua multa ſeparatim Gyrald. Syntagm. de muſis.

VIRVM DEMISERIT ORCO. Hom. Iliad. α. ψυχὰς ἄϊδι προΐαψεν.

ET MECVM INGENTES ORAS. Ex Ennio. Macrob. lib. 6. c. 1. Sat. *Oras*, non ſolum extremas partes, ſed etiam primas ſignificare, & pro belli ſpatiis ſumi, Turneb. lib. 18. cap. 3.

ET MEMINISTIS ENIM, &c. Alludit Poëta ad Muſarum natales, quas ex Mnemoſyne ſuſcepiſſe fingitur Iupiter. Macrob. lib. 5. c. 13. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

In partem quæ peſte caret, tum pondere turris
Procubuit ſubito, & cœlo tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, & pectora duro
Tranſfoſſi ligno veniunt: vix unus Helenor,
Et Lycus elapſi: quorum primævus Helenor,
Mæonio regi, quem ſerva Lycimnia furtim,
Suſtulerat, vetitiſque ad Trojam miſerat armis:
Enſe levis nudo, parmaque inglorius alba.
Iſque, ubi ſe Turni media inter millia vidit,
Hinc acies, atque hinc acies aſtare Latinas:
Vt fera, quæ denſa venantum ſepta corona
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit, & ſaltu ſupra venabula fertur:
Haud aliter juvenis medios moriturus in hoſtes
Irruit, & qua tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus, inter & hoſtes,
Inter & arma fuga muros tenet, altaque certat
Prendere tecta manu, ſociûmque attingere dextras.
Quem Turnus pariter curſu, teloque ſecutus,
Increpat his victor: Noſtraſne evadere demens

SERVII.

PESTE. Incendio. ut, *Et toto deſcendit corpore peſtis.*

VNVS. Subaudis & ALTER. nam non procedit *unus*. HELENOR ET LYCVS ELAPSI. Scilicet non mortem, ſed turris ruinam.

MOEONIO REGI. Aut proprium patris nomen eſt, aut cognominem eum filio intelligamus: quia ut ſupra diximus, cum filii vel patris nomen præmittitur, & aliud tacetur, cognomines eos eſſe intelligimus.

FVRTIM SVSTVLERAT. E ſtupro educaverat. hinc eſt, *Et dulcia furta*. VETITISQVE AD TROIAM MISERAT ARMIS. Secundum Donatum *vetitis fato*, quia ſtare Troja diutius vetabatur; ſed melius lege militari intelligimus, quia ſervi à militia prohibebantur. Vnde & in Dejotariana purgat hoc Cicero, cum fuiſſet objectum inter equites quos Dejotarus miſerat Cæſari, unum ſervum fuiſſe. Virgilium autem novimus trahere aliqua de hiſtoria. Servos ſane nunquam militaſſe conſtat, niſi ſervitute depoſita, excepto Hannibalis tempore: cum poſt Cannenſe prælium in tanta neceſſitate fuit urbs Roma, ut ne liberandorum quidem ſervorum daretur facultas.

ENSE NVDO. Id eſt ſtricto. *Enſe* levis armaturæ eſt, *nudo* autem ſtricto, vel ſine vagina. PARMAQVE INGLORIVS ALBA. Quaſi tyro, ut diximus ſupra: quia picta arma jam probati in bellis habebant.

VT FERA. Quidam pardum ſignificari volunt.

LONGE MELIOR LYCVS. Ergo & Helenor bonus. INTER. Per: ut, *Hunc inter fluvio Tyberinus amœno.*

PRENDERE SAXA MANV. Quia tunc altî non erant muri: ſed ad impetum tantum repellendum, ut etiam Salluſtius oſtendit, Vbi Sertorium humeris ſublatum per muros aſcendiſſe commemorat.

CVRSV, TELOQVE SECVTVS. Nimiam ejus oſtendit celeritatem, qui potuit telum miſſum conſequi. nam hoc dicit, Cum præmiſſo telo ad hoſtem venit. Statius, *Et emiſſum curſu comprendere telum.*

DONATI.

SVBITO. Recte, nam ſi ſignum dediſſent ſervari potuiſſent.

VARIORVM.

QVEM SERVA LYCIMNIA FVRTIM. Ex Homero. Macrob. lib. 5. cap. 12. Saturnal. Cælius lib. 25. cap. 23. Lect. Antiq.

ENSE LEVIS NVDO. De ſcuto ſive inſignibus, Turnebus lib. 20. cap. 1. & lib. 22. cap. XI. Iac: Loënſis lib. 7. cap. 5. Epiphyll. Manutius de Quæſit. per Epiſt. de Parma.

Spe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Speraſti te poſſe manus? ſimul arripit ipſum
Pendentem, & magna muri cum parte revellit.
Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cycnum
Suſtulit alta petens pedibus Iovis armiger uncis:
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à ſtabulis rapuit lupus. undique clamor
Tollitur: invadunt, & foſſas aggere complent.
Ardentes tædas alii ad faſtigia jactant.
Ilioneus ſaxo, atque ingenti fragmine montis,
Lucetium portæ ſubeuntem, igneſque ferentem:
Emathiona Liger: Chorinæum ſternit Aſylas:
Hic jaculo bonus, hic longe fallente ſagitta:
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus:
Turnus Ityn, Cloniumque, Dioxippum, Promulumque,
Et Sagarim, & ſummis ſtantem pro turribus Idam:
Privernum Capys. hunc primo levis haſta Themillæ
Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Ad vulnus tulit: ergo alis allapſa ſagitta,
Et lævo infixa eſt lateri manus, abditaque intus

SERVII.

REVELLIT. In verbo *vello*, facit in participio vulſus. *Qualis ubi aut leporem.* Pro qualiter. Comparatio Homerica,

ὤρμησεν δ' ἐξ ἀλεῖς ὡς αἰετὸς ὑψιπετήεις
ὅς εἶσι πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν
ἁρπάξων ἢ ἄρνα καλλὼ ἢ πτῶκα λαγωόν.

PEDIBVS IOVIS ARMIGER VNCIS. Quia dicitur in bello Gigantum Aquila Iovi arma miniſtraſſe, quod tamen fingitur. Nam ut ſupra diximus, Iuppiter & Saturnus reges fuerunt. Sed Iuppiter dum cum patre Saturno haberet de agris contentionem, ortum bellum eſt: ad quod egrediens Iuppiter, Aquilæ vidit augurium: cujus cum viciſſet auſpicio, fictum eſt quod ei pugnanti tela miniſtraret. Vnde etiam à felici augurio natum eſt, ut Aquila militaria ſigna comitetur.

QVÆSITVM. Qui quæritur: nam præſensà paſſivo non habet: & eſt protyſteron. nam poſt raptum requiritur. Vel *quæſitum*, requirendum ποθητόν.

MVLTIS BALATIBVS. Id eſt, cum multis balatibus.

MARTIVS LVPVS. Aut cruentus, aut Marti dicatus.

AGGERE. Agger eſt cujuſlibet rei cumulatio, unde foſſæ, aut valles poſſunt repleri. Subaudiendum tamen, *Alii.*

INGENTI FRAGMINE MONTIS. Supradicti ſaxi exaggeratio eſt.

LVCETIVM. Solum hoc nomen eſt quod dictum à Virgilio à nullo alio reperitur auctore. Sane lingua Oſca Lucetius eſt Iuppiter, dictusà luce quam præſtare dicitur hominibus. Ipſe eſt noſtra lingua dieſpiter, id eſt diei pater. Horatius, *Namque dieſpiter plerunque per purum tonantes Egit equos.*

HIC IACVLO BONVS. Neſcias de quo dixerit.

CÆNEA, TVRNVS: *Turnus Ityn.* Vt ait Lucilius, *Bonum ſchema eſt quotiens ſenſus variatur in iteratione verborum: Et in fine poſitus, ſequentis fit exordium, qui appellatur climax.*

PRO TVRRIBVS. Aut pro defenſione turrium. Aut ſic magni, ut turrim putares.

HASTA THEMILLÆ. Themillas Themillæ, ut Æneas Æneæ. LEVIS autem *haſta*, pro leviter veniens. Vt & STRINXERAT dixit, id eſt paulum vulneraverat. Vt, *Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.*

DEMENS. Qui ſcutum quo ſe tegebat abjecit.

ALIS. Pinnis.

ET LÆVO INFIXA EST LATERI. Oſtendit vulneris locum quem ante ſuppreſſerat. Sic in quarto, *Infixum ſtridit ſub pectore vulnus.*

VARIORVM.

QVALIS VBI AVT LEPOREM. Macrobius lib. 5. cap. 12. Iliad. 22. HART.

MARTIVS LVPVS. Cælius lib. 10. cap. 2. Alexand. lib 3. cap. 12.

TOLLITVR INVADVNT. Macrobius lib. 5. cap. 12. Homer. Iliad. λ.

STERNIT ASYLAS. Confundit nomen Poëta. Infra enim lib. 12. Corinæus Ebuſum ſternit. Macrob. lib. 5. cap. 15.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Iberâ;
Inſignis facie: genitor quem miſerat Arcens,
Eductum Martis luco, Symethia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.
Stridentem fundam poſitis Mezentius armis,
Ipſe ter adducta circum caput egit habena:
Et media adverſi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendiſſe ſagittam
Dicitur, ante feras ſolitus terrere fugaces
Aſcanius: fortemque manu fudiſſe Numanum,
Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
Germanam, nuper thalamo ſociatus, habebat.

S E R V I I.

SPIRAMENTA ANIMÆ. Diffinitio pulmonum.

PICTVS ACV CHLAMYDEM. Hoc eſt habens chlamydem Frigiam. Vt, *Et Frigiam Aſcanio chlamydem*, & eſt figuratus pictus chlamyde.

FERRVGINE CLARVS HIBERA. Ferrugo coloris genus eſt, qui vicinus eſt purpuræ ſubnigræ. *Hibera* autem modo, non Hiſpana, ſed Pontica. nam Hiberia pars Ponti eſt, inter Perſidem & Armeniam, ubi optime colores diverſi tinguntur: ut oſtendit Horatius dicens, *Herbaſque quaſi Iolchos atque Hiberia mittit Venenorum ferax.*

GENITOR QVEM MISERAT ARCENS. Ordo eſt, Stabat Arcentis filius Arcens in armis egregius. nam non congruit ut hujus filii prætermiſſo nomine, bis fiat patris commemoratio.

SYMETHIA CIRCVM FLVMINA. Symethos fluvius eſt Siciliæ, à rege Symetho dictus, haud longe ab urbe Catinenſi, circa quem ſunt Palici dei, quorum talis eſt fabula; Ætnam nympham, vel ut quidam volunt Taliam Iuppiter cum vitiaſſet, & feciſſet gravidam, timens Iunonem (ſecundum alios, ipſam puellam) Terræ commendavit, & illic enixa eſt. Secundum alios, partus ejus poſtea cum de Terra erupiſſet, duo pueri Palici dicti ſunt, quaſi iterum venientes. nam πάλιν ἵκειν eſt iterum venire. Hi primo humanis hoſtiis placabantur, poſtea quibuſdam ſacris mitigati ſunt & eorum immutata ſacrificia. Inde ergo PLACABILIS ARA: quia mitigata ſunt eorum numina. *Palicos* nauticos deos Varro appellat. Alii dicunt Iovem, hunc *Palicum* propter Iunonis iracundiam in Aquilam commutaſſe: Alii Vulcani & Ætnæ filium tradunt, ſed incertum ex qua recondita hiſtoria Arcentem iſtum induxerit, neque enim ſine ratione vel lucus Martis appoſitus eſt: & quid homo Siculus in hoc bello facit, quem nuſquam ſupra cum Ænea dicit ad Italiam perveniſſe?

LIQVEFACTO TEMPORA PLVMBO DIFFIDIT Plumbum enim jactum nimio rotatu & aëris calore diſſolvitur. Statius, *Et arſuras cœli per inania glandes.*

PORRECTVM EXTENDIT ARENA. Intelligimus eum cecidiſſe trans murum. dicendo autem *multa*, oſtendit corporis proceritatem.

TVM PRIMVM BELLO. Hoc loco puerum ideo poſtea fecit armari, quia legit in hiſtoria pueros de bellis gloriam reportaſſe. Filium Marci Druſi annorum ſexdecim: Criſpini filium Criſpinum in Corſica, cum fugeret exercitus Spurii Carvilii Conſulis, bellum reſtituiſſe. Apud Soram bello Italico ab Herennio puerum in aciem eductum, à quo hoſtem occiſum ſpoliatumque * Lucii Tarquinii filium quem ob hoc pater aurea bulla prætextaque donavit.

MINOREM GERMANAM. Quia major nympha fuerat Iovis voluntate.

D O N A T I.

DICITVR FORTEM MANV FVDISSE NVMANVM. Poëta quoniam impoſſibile videbatur pueri manibus cecidiſſe robuſtiſſimum virum, non ſe facit authorem.

V A R I O R V M.

STABAT IN EGREGIIS. Macrob. lib. 5. c. 19

FERRVGINE CLARVS IBERA. Loquitur hic de Iberis inter Albanos & Colchos ſitis: unde olim in Hiſpanias venere, qui amni Ibero & ipſi Hiſpaniæ nomen fecerunt. HORT.

PLACABILIS ARA PALICI. Pinguis, pro divitis. Turneb. lib. 18 cap. 3. De Palico deo, Gorop. Becan. in Vertumno. pag. 45.

STRIDENTEM FVNDAM. An bis debeat agitari funda circum caput diſputat Ioh. Brodæus lib. 4. Miſcell. cap. 27. De Funda veterum multa Lipſius de Milit. Rom. lib. 5. Dialog. 20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumiduſque novo præcordia regno
Ibat, & ingenti ſeſe clamore ferebat.
Non pudet obſidione iterum, valloque teneri
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt.
Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Vlyſſes:
Durum à ſtirpe genus: natos ad flumina primum
Deferimus, ſævoque gelu duramus, & undis.
Venatu invigilant pueri, ſylvaſque fatigant:
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.
At patiens operum, parvoque aſſueta juventus,

SERVII.

DIGNA ATQVE INDIGNA RELATV. *indigna*, id eſt turpia & obſcœna. Vt dici ſolet fanda & nefanda.

NOVO REGNO. Aut nova regii generis affinitate: aut quia ipſi per regis filiam portio debebatur imperii. Aut partem regni à Turno acceperat.

INGENTEM SESE CLAMORE FEREBAT. Non erat ingens, ſed ſe eſſe clamabat ingentem.

ITERVM. Denuo. Nam jam tertio obſidentur: & *iterum*, non niſi de duobus dicimus.

BIS CAPTI PHRYGES. Semel ab Hercule, poſtea à Græcis. Alii tradunt ſemel à Græcis & nunc à Latinis, & hoc magis aptum eſſe Numani perſonæ, ut ſe cepiſſe exiſtimet, qui tam jactans & petulans inducatur. MORTI PRÆTENDERE MVROS. Emphaſis eſt. *Morti* enim pro bello poſuit. Sic ſupra, *Leti diſcrimine parvo.* Cum potuerit hoſti dicere, ſcilicet ut nihil Trojanis reliquam * perire.

NOSTRA CONNVBIA. Aut quaſi Turni cognatus loquitur: aut invidioſe retorquet noſtra connubia, & vult cauſam omnium eſſe communem.

ITALIAM. Ad Italiam.

NON HIC ATRIDÆ. Exaggeratio vituperationis. nam non tantum ſe Trojanis, ſed etiam eorum victoribus præfert. Poteſt & *Atridas* intelligi, quarum conjuges aut deſerunt maritos, aut interimunt revertentes. FANDI FICTOR VLYSSES. Aut fallax, aut λογοδαίδαλος, id eſt qui dolum celat ſermonis ornatu.

DVRVM A STIRPE GENVS. Italiæ diſciplina, & vita laudatur: quam & Cato in originibus, & Varro in gente populi Romani commemorat.

GELV DVRAMVS, ET VNDIS. Vndis gelidis: & eſt ἓν διὰ δυοῖν, ut, *Hamis auroque trilicem*: Nam nemo quod plus eſt prius dicit. Si enim duo eſſent, ante aquam diceret: ſic gelu.

VENATV. Pro venatui, ut, Curru pro currui: Ablativus dubius, vel pro dativo.

PVERI. Bene venationem pueris dedit opus ruſticum jam juvenibus.

SYLVASQVE FATIGANT. Ipſi fatigantur in ſylvis: vel pro feris *ſylvas* poſuit, in quibus ſunt feræ.

FLECTERE LVDVS EQVOS. Aliorum labor noſtræ pueritiæ ludus eſt, *Flectere* autem verbo antiquo uſus eſt, nam equites apud veteres Flexutes vocabantur, ſicut ait Varro rerum humanarum. Sane Poëta meminit ſui, nam ait ſuperius *Ante urbem pueri & primævo flore juventus Exercentur equis.*

AT PATIENS OPERVM, PARVOQVE ADSVETA IVVENTVS. Hoc & in Georgicis laudat. nam magnæ virtutis eſt in nimio labore parvis eſſe contentum.

DONATI.

PHRYGES. Pro convitio poſuit, quaſi dicat, ideo capti, quia Phryges.

EN. Vituperantis demonſtratio.

QVI. Scilicet mendici & exules.

NOSTRA. Quaſi meliorum & fortiorum.

BELLO. Cum ſciant in ſimili cauſa ſe victos.

NON HIC. Invenietis fortiores iis, qui tamen vos vicerunt.

DVRVM. Forte. A STIRPE. Non arte, ſed natura.

FLECTERE LVDVS EQVOS. Non enim itineribus ludis intenti ſunt.

VARIORVM.

BIS CAPTI PHRYGES. Pathos à fortuna. Macrob. lib.4. cap.3. Saturn. Brodæus lib.4. Miſcell. cap.27. docet è Græcis, Phryges ter captos.

DVRVM A STIRPE GENVS, &c. E Germanorum conſuetudine tractum; qui aquæ Rheni arbitrio explorabant partus, eſſetne legitimus an nothus. TVRNEB. lib. 22. cap. 5. Rhodigin. lib. 6. cap. 3. Victor. lib. 34. cap. 2. Alex. ab Alexand. lib. 2. cap. 25.

NATOS AD FLVMINA PRIMVM DEFERIMVS. Cælius lib. 3. cap. 26. Lect. Antiq. A Germanorum more tractum. Turneb. lib. 22. cap. 15. Falckenburgius, notis in Nonnii Dionyſiaca. Ortelius de Germanorum moribus. Gorop. Becanus in Advaticis.

Aut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello,
Omne ævum ferro teritur, verſaque juvencûm
Terga fatigamus haſta: nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem:
Caniciem galea premimus: ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Vobis picta croco & fulgenti murice veſtis:
Deſidiæ cordi, juvat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas & habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ (neque enim Phryges) ite per alta

SERVII.

TERRAM DOMAT. Bene bellico uſus eſt verbo: & ne à re militari diſcederet, non dixit terras colimus, ſed domamus: ac ſi diceret, cum hoſtes deſunt, terras ferro domamus. QVATIT OPPIDA BELLO. Oppidum quidam à vico caſtelloque magnitudine ſecernunt. Alii locum muro, foſſave, aliave qua munitione concluſum. Alii locum ædificiis conſtitutum, ubi fanum, comitium, forum & murus ſit. Alii *oppidum* dici ab oppoſitione murorum, vel quod hominibus locus eſſet oppletus, vel quod opes illo munitionis gratia congeſtæ ſunt.

VERSA IVVENCVM TERGA FATIGAMVS HASTA. Agriculturam ſine officio belli non gerimus. Eſt autem κακοσύνθετον & ὁμοιοτέλευτον. Nam ſit ita *verſa haſta juvencorum terga fatigamus*, id eſt cædendo urgemus.

TARDA SENECTVS. In aliis ſera ſenectus.

NEC SENECTVS DEBILITAT VIRES ANIMI. Bene ANIMI, quia non eſt auſus corporis dicere. Nec enim poteſt fieri, ut quamvis robuſtus ſenex, vires habeat prioris ætatis, & ſuæ comparetur adoleſcentiæ. Nunc ergo licet dicat fortes eſſe etiam ſenes, bona tamen eſt uſus temperatione, ut diceret nihil animorum vigori derogare temporis vetuſtatem.

CANICIEM GALEA PREMIMVS. Id eſt ſemper militamus.

VOBIS PICTA CROCO. Vituperatio Trojanorum, in qua utitur argumentis quæ in rhetoricis commemorat Cicero, à gente, habitu, & geſtu. Et ſunt molliores verſus apti ad carpendam molliciem. Sane veſtes acu pictas coloribus Phryges primi invenerunt, nam ideo & artifices talium veſtium Frigiones appellantur.

FVLGENTI MVRICE. Purpura. Hanc autem vitio & dedecori apud majores fuiſſe conſtat. Iuvenalis, *Peregrina ignotaque nobis Ad ſcelus atque nefas quæcunque eſt purpura ducit.*

DESIDIÆ CORDI. Vobis ſunt, & eſt ab animo argumentum CHOREIS. Servavit hoc loco naturam ſyllabæ, quam in ſexto metri cauſſa corripuit Vt, *Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.*

ET TVNICÆ MANICAS. Tunicæ veſtræ habent manicas, quod etiam Cicero vituperat, dicens, *Manicatis ac talaribus tunicis.* Nam colobiis utebantur antiqui. Sane *habent* bis ſubaudiendum. ET HABENT REDIMICVLA MITRÆ. Illud dicturus fuerat, Habetis in pileis redimicula: quod convertit in vituperationem majorem, dicens, *Redimicula ligatas habetis mitras.* Nam pilea, virorum ſunt: mitræ fœminarum quas calanticas dicunt. Mitra autem proprie Lydorum fuit, ut, *Mæonia mentum mitra.* quem habitum imitati ſunt Trojani. Alii *mitras* meretricum eſſe voluerunt, quod hic eſt tanquam effœminatis objectum.

O VERÆ PHRYGIÆ. Ipſos vituperaverat Phryges: nunc ad majorem injuriam Phrygias, non Phryges dixit. ALTA DINDYMA. Montes matris deum. *Ire* autem *per alta* ſic dicit, quaſi curritе per dindyma, & ducite choros per dindyma: nec ſufficit Nomano loqui injuriam Trojanorum, niſi etiam ſacris numinum conjunctam faciat. Sed hoc jam quaſi moriturus loquitur, hoc eſt enim *Digna atque indigna relatu Vociferans*, ut digna ſint quæ de ſuorum virtute dixit; indigna, quæ impia & in deos auſus eſt.

DONATI.

TARDA. Quæ faciat homines tardos.

VARIORVM.

TERGA FATIGAMVS HASTA. *Haſta*, pro boum ſtimulo. Turneb. lib. 29. cap. 25.

CANICIEM GALEA PREMIMVS. Cælius lib. 10. cap. 1. Lect. Antiq.

CONVECTARE IVVAT PRÆDAS. Cælius lib 18. cap. 1. Conſulatur Homer. lib. γ. Odyſſ. & Thucydides lib. 1. belli Peloponeſiaci.

VOBIS PICTA CROCO. Crocus mulierum erat. Irridet itaque parum virilem cultum. Turneb. lib. 25. & 22. cap. 15. & lib. 29. cap. 25.

FVLGENEI MVRICE. Bayſius cap. 3. de re veſtimentaria.

ET TVNICÆ. Proverb. *Manivoro vinculo.* Et, *Theſſalorum alæ.* Aul. Cell. lib. 7. cap. 12.

REDIMICVLA MITRÆ. De hoc tegmine Turneb. lib. 4. cap. 14. & lib. 29. cap. 25. Bapt. Pius Annotat. Poſter. cap. 58. Manutius Epiſt. xi.

O VERE PHRYGIÆ. Proverb. *Lingua bellare.* Ex Homero. Macrob. lib. 5. cap. 9. Sat. Manutius de Quæſitis per Epiſt. 4.

Din-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dindyma, ubi aſſuetis biforem dat tibia cantum:
Tympana vos buxuſque vocat Berecynthia matris
Idææ: ſinite arma viris, & cedite ferro.
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius, nervoque obverſus equino
Contendit telum, diverſaque brachia ducens,
Conſtitit ante Iovem, ſupplex per vota precatus:
Iuppiter omnipotens audacibus annue cœptis.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſolennia dona,
Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,
Iam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.

SERVII.

BIFOREM DAT TIBIA CANTVM. Biſonum, imparem. Et ſervavit eis tibiarum ſuarum, id eſt Phrygiarum naturam. Tibiæ aut ſerranæ dicuntur, quæ ſunt pares, & æquales habent cavernas. Aut Phrygiæ, quæ & impares ſunt, & inæquales habent cavernas. Ergo *biforem*, diſſonum, diſſimilemque. Non ſunt pari modulatione compoſitæ. Vt enim ait Varro, *Tibia Phrygia dextra unum foramen habet: ſiniſtra duo, quorum unum, acutum ſonum habet, alterum gravem.*

BVXVSQVE VOCAT BERECYNTIA. A monte Berecynto dicta. Dicitur autem & hæc buxus & hoc buxum. ut, *Et torno raſile buxum.* Vnde ſuperfluo quidam arborem generis fœminini eſſe volunt, cum hoc loco etiam de ligno generis fœminini habeamus exemplum.

ET CEDITE FERRO. Aut ferrum relinquite: & eſt iteratio. Aut cedite ferro, id eſt cum viri non ſitis, abſcindite partem virorum.

IACTANTEM. De ſuorum gloria. DIRA CANENTEM. Ad injuriam Trojanorum.

NERVOQVE EQVINO. Quia in arcubus nervi equini ſolent eſſe. Accius Philoctetæ, *Tendens nervo equino concita tela.*

ANTE IOVEM SVPPLEX PER VOTA PRECATVS. Atqui Apollinem debuit invocare jaculaturus ſagittas. ſed diximus ideo Iovem invocatum, quia omne initium & incrementum Iovi debetur: ut, ab *Iove principium Muſæ.* Vnde nunc Aſcanius, non quid faciat, cogitat: ſed quod primum, inde invocat Iovem.

IVPPITER OMNIPOTENS. Hoc epitheton interdum ad gloriam numinis ponitur, interdum ad cauſam dicentis. Namque hoc loco dicendo OMNIPOTENS, oſtendit eum etiam his qui per ſe minus valent, præſtare poſſe virtutem.

IPSE TIBI. Bene ipſe, quia adhuc pro Aſcanio pater ſolebat ſacrificare, nam ideo & *ſolemnia* ait, quæ fieri ſolerent, ut ſe oſtenderet, ſi victoria & pax eſſet ſecura, etiam illius officii capacem eſſe. FERAM SOLENNIA DONA. Feram, de juvenco non dicimus: ſed adducam. Intelligimus ergo alia dona eum ferre promiſiſſe. Singulis enim numinibus certa ſunt dona quæ offeruntur. Vnde eſt, *Struerem ve ſuis altaria donis*, id eſt congruis.

ET STATVAM ANTE ARAS. Per aras ſe daturam victimam oſtendit alibi, *Si ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aras.* Quotiens enim victima reluctabatur, oſtendebat ſe improbari. Lucanus, *Diſcuſſa fugit ab ara Taurus.* Iuvencum autem ſecundum Romanas ceremonias dicit. Nam Iovi de tauro non immolabatur, ut etiam in tertio diximus, niſi cum triumphi nomine ſuovetaurium faciebant: quod tamen ideo admiſſum eſt. quia non tantum Iovi, ſed & aliis diis qui bello præſunt, ſacrificabatur.

AVRATA FRONTE IVVENCVM. Ita enim victima ornari conſueverat.

CANDENTEM. Candidum. Iuvenalis, *Duc in Capitolia magnum cretatumque bovem.* CAPVT CVM MATRE FERENTEM. Hoc eſt non juvenci matrem, ſed quæ jam peperiſſet. Vnde conſuetudo permanſit, ut vacca ſimul & taurus auratis cornibus Iovi Copitolino immolarentur. Et æqualem matri nondum patri. Iuvenalis, *Quem jam pudet ubera matris Ducere: qui vexat naſcenti robora cornu.*

DONATI.

PRECATVS. Quia primordia erant belli, recte Iovem precatus eſt.

VARIORVM.

TYMPANA VOS BVXVSQVE VOCAT. *Buxus*, pro tibia. Turneb. lib. 30. cap. 39. Rhodigin. lib. 9. cap. 7.

SINITE ARMA VIRIS. Homerus Iliad. *o.* HARTVNG.

AVDACIBVS ANNVE CEPTIS. Quomodo voce *annuere* uterentur antiqui in precibus ad deos, ex Poëtis, item Livio productis locis demonſtrat Briſſon. Formular. lib. 1. num. 74.

ET STATVAM ANTE ARAS. Ritum explicat ex Homero, Turneb. lib. 29. cap. 25.

IAM CORNV PETAT. Hic verſus ſupra Ecloga. 3. repetitus eſt. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Audiit, & cœli genitor de parte ſerena
Intonuit lævum. ſonat una lethifer arcus;
Effugit horrendum ſtridens elapſa ſagitta,
Perque caput Remuli venit, & cava tempora ferro
Trajicit. i, verbis virtutem illude ſuperbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
Hæc tantum Aſcanius. Teucri clamore ſequuntur,
Lætitiaque fremunt, animoſque ad ſydera tollunt.
Ætheria tum forte plaga crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies urbemque videbat,
Nube ſedens, atque his victorem affatur Iülum:
Macte nova virtute puer, ſic itur ad aſtra,

SERVII.

DE PARTE SERENA. Vt non cauſſæ ſit, ſed augurii. Et auſpicii vis oſtenderetur, ſolent enim tonitrua per tempeſtatem inferri.

INTONVIT LÆVVM. Proſperum. Vt enim ſupra diximus, quæ ſiniſtra nobis videntur, intuentibus cœlum, illic dextra ſunt: non quod ſiniſtra bona ſunt, ſed quod dextra cœli, nobis ſiniſtra ſunt. SONAT VNA FATIFER ARCVS. Simul ut cognovit augurium.

ET FVGIT. Melius EFFVGIT legitur. Et figura eſt, *horrendum effugit.*

PERQVE CAPVT REMVLI VENIT. Figmenta hæc vulnerum plerunque non ſine ratione ponunt Poëtæ. Nam modo hunc ideo in capite dicit eſſe percuſſum, quia eum ſupra vaniloquum introduxerat, & ſuperbum: quod vitio capitis evenit. Horatius, *Attollens vacuum plus nimio gloria verticem.* Sic Homerus, Therſiten à tergo vulneratum dicit uſque ad præcordia (nam ait μετάφρενον) quia ſtultum induxerat. Item de Achille dicit, πόδας ὠκὺς ἀχιλλεὺς. Item ποδάρκης δῖος ἀχιλλεὺς: quem legimus in talo eſſe vulneratum. Vel ideo per caput & cava tempora, ut divinitus miſſo telo nulla pars alia corporis, ſed caput vulneraretur, ſcilicet ut hominis qui infanda & impia de religionibus dixerat, ſacrilegium capite expiaretur.

VIRTVTEM INLVDE. Inludo tibi & inſulto tibi dicimus. Nam *inludo te* figuratum eſt, ut hoc loco Item, *Inſulto te*: Salluſtius, *Multos à pueritia bonos inſultaverat.*

HÆC RVTVLIS. Pro talia, vitavit pronomen.

HOC TANTVM ASCANIVS. Edixit & fecit.

ANIMOSQVE. Aut ſuos, aut Aſcanii per favorem.

ACIES VRBEMQVE. Syllepſis.

NVBE SEDENS. Vt ſedent numina. *Iuno: Nec tu me aeria ſolam nunc nube videres Digna indigna pati.*

VICTOREM. Bene ei qui unum occiderat addidit dignitatem. AFFATVR IVLVM. Non ita ut Iulus audiret.

MACTE. Magis aucte adfectatæ gloriæ. Et eſt ſermo tractus à ſacris. Quotiens enim aut tus aut vinum ſuper victimam fundebatur, dicebant, mactus eſt taurus vino vel ture hoc eſt cumulata eſt hoſtia & magis aucta. *Macte* ergo pro mactus eſto, vocativum pro nominativo poſuit, ut Perſius, *Stemmate quod Tuſco ramum milleſime ducis Cenſoremve tuum vel quod trabeate ſalutas*, pro milleſimus & trabeatus: & Virgilius, *Vicinoſque ignare paras invadere portus*, Pro ignarus. & alibi, *Quod Amaſene pater*, pro Amaſenus, ſic ergo & *macte* pro mactus, quod autem *Eſto* non addidit, ab antiquitate deſcivit, nam veteres *macte eſto* dicebant, ſed hoc ſecutus ſuam conſuetudinem fecit. Nam & alibi, *Dives inacceſſos ubi ſolis filia Lucos*: & iterum IV. Æn. *Dives quæ munera Dido*, prætermiſit cujus rei dives, cum veteres dives illius rei dicerent: quod ipſe alibi, *Dives opum variarum, & Dives pictai veſtis & auri.* Item cum veteres natalem diem, vel locum, vel tempus dicerent, ut Horatius, *Natalemque mares Delon Apollinis*, & Plautus in Pſeudolo: *Natalem hunc mihi diem ſcitis eſſe*: Virgilius his omiſſis dixerit, *Phyllida mitte mihi meus eſt natalis Iola.* Ergo & hic ita ſubtraxit, nam integrum eſt, *macte eſto nova virtute puer*: Mactus autem apud veteres etiam mactatus dicebatur, ut Ennius, *Livius inde redit magno mactatus triumpho.* Et Lucilius lib. V. *Macte, inquam, virtute ſimulque his verſibus eſto.* Et in Pontificalibus ſacrificantes dicebant deo, *Macte hoc vino inferio eſto.* NOVA VIRTVTE PVER. Aut magna & mira: ut, *Pollio & ipſe facit nova carmina.* Aut re vera *nova*, id eſt rudi quantum ad bellum.

DONATI.

LÆVVM. Quod proſperum eſt. quod præſtantibus lævum eſt, idem accipientibus eſt dextrum.

VARIORVM.

AVDIIT ET CÆLI GENITOR. Franc. Luiſinus. lib. 3. Parerg. c. 2. Philipp. Beroaldus in Servium, Paragr. 20.

TEVCRI CLAMORE, &c. Commoti Trojani ex felicitate facti, extulerunt clamorem cum læto fremitu, & ſperantes tanto auſpicio meliora, plurimum gratulabantur. DONAT.

Diis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Diis genite, & geniture deos: jure omnia bella
Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
Nec te Troja capit. Simul hæc effatus ab alto
Æthere ſe mittit, ſpirantes dimovet auras,
Aſcaniumque petit; forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten. hic Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos.
Tum comitem Aſcanio pater addidit. ibat Apollo
Omnia longævo ſimilis, vocemque coloremque,
Et crines albos, & ſæva ſonoribus arma:
Atque his ardentem dictis affatur Iülum.
Sit ſatis Æneide, telis impune Numanum
Oppetiiſſe tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non invidet armis:

SERVII.

DIIS GENITE. Propter Venerem. GENITVRE DEOS. Propter Iulium Cæſarem & Auguſtum. IVRE. Merito.

GENTE SVB ASSARACI. Sub gente Romana. Aſſaracus enim pater eſt Capyos, avus Anchiſæ.

FATO VENTVRA. Magna, hæc enim bella ſunt gravia, quæ fatali ratione proveniunt, ut Trojana & Thebana. RESIDENT. Sedabuntur, ut tempeſtatem reſidere dicimus.

NEC TE TROIA CAPIT. Vel major es quam patria, vel major es meritis quam civitas in qua nunc es. Lucanus de Cæſare, *Plus patria potuiſſe tua*.

SPIRANTES. Vitales, quibus ſpiramus & vivimus.

ASCANIVMQVE PETIT. Notandum *petit*, ſine inſidiis dictum.

ANTIQVVM IN BVTEN. Hic Butes ſemel hic nominatur, ut bis, Nautes.

FIDVSQVE AD LIMINA CVSTOS. Æditµus fuit: quod, ut ſupra diximus, in ingenti honore apud majores fuit. Illic enim & epulabantur, & deos colebant. Cenſus etiam omnes illic ſervabant, quod etiam Plautus in Aſinaria, qua inducit Sauriam ſervum atrienſem in tota familia plurimum poſſe. *Ad limina*, ſane figuratum.

SÆVA SONORIBVS ARMA. Strepitu terribilia. Et ut ſunt ſæva arma quæ habent ſonorem: Vt, *aurea bullis Cingula*: An etiam *ſonoribus ſæva*?

ARDENTEM. Deſiderio dimicandi. Vnde, *animoſque ad ſydera tollunt*. Melius Aſcanii intelligimus, ſicut Statius de Menæceo, *Et laudibus implet honeſtis*.

ÆNEIDE.. Patronymicum hoc non venit ab eo quod eſt Æneas. Nam hic Æneades & ô Æneade faceret.

PRIMAM HANC TIBI MAGNVS APOLLO. Dicendo PRIMAM, pollicetur & aliam. CONCEDERE autem ideo ſe dixit, quia ſagittarum deus eſt: & licet eum Iupiter juverit, Apollo tamen ſuum ſibi officium vindicat, quod dicit ſe conceſſiſſe, quia non prohibuit. Ea enim quæ ab aliis numinibus poſcimus, tunc implentur, ſi non adverſentur numina, quorum propria ſunt quæ poſcimus. unde & in quarto Iuno ait, *Adero & tua ſi mihi certa voluntas*. Hoc eſt, Quod in me eſt, jungam eos: reſtat ut & tu tuum velis impleri officium.

PARIBVS NON INVIDET ARMIS. Pari gloriæ. Nam ut Apollo puer extinxit Pythonem in vindictam matris, ſic Numanum Aſcanius. *Paribus* ergo *armis*, id eſt ſimilibus, non peritia, ſed triumpho.

DONATI.

IN BVTEN. Nam ætate & longa exercitatione dignus erat, cujus conſilium multi facerent.

ÆNEIDE. Ab eo quod eſt in nominativo caſu Æneida.

APPOLLO MORTALIS. Id eſt, conſtitutus ſub hominis forma

VARIORVM.

IVRE OMNIA BELLA. Quicquid Grammatici dicant, etiam antiquiſſ. videtur omnino legendum IN TE. Videat prudens lector quæ antecedant, quæ ſequantur, & judicet. SALMAS.

FATO VENTVRA. Subobſcure ad Iulium dictatorem & Auguſtum reſpicit, qui orbem à bellis pacarunt. HORT.

NEC TE TROIA CAPIT. Philippi ad Alexandrum filium apophthegma expreſſit, ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσην, μακεδονία σε οὐ χωρεῖ. Brod. lib. I. cap. 26. Miſcell.

FIDVSQVE AD LIMINA CVSTOS. Servum atrienſem vel atriarium ſignificavit, dictum, quod primæ domus parti ſervandæ præficeretur. Ea autem facie dicitur *cuſtos ad limen*; qua ſervus ad manum, id eſt amanuenſis, Ciceroni. *Ad lites*, qui aptus eſt ad cauſſas & advocationes, &c. Propert. GERMAN. Turneb. lib. 3. cap. 33. & lib. 29. cap. 24.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cætera parce puer bello. ſic orſus Apollo
Mortales medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Agnovere deum proceres, divinaque tela
Dardanidæ, pharetramque fuga ſenſere ſonantem.
Ergo avidum pugnæ dictis ac numine Phœbi
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animoſque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris:
Intendunt acreis arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis: tum ſcuta cavæque
Dant ſonitum flictu galeæ. pugna aſpera ſurgit:
Quantus ab occaſu veniens pluvialibus hœdis
Verberat imber humum: quam multa grandine nimbi
In vada præcipitant, cum Iuppiter horridus auſtris
Torquet aquoſam hyemem, & cœlo cava nubila rumpit.
Pandarus & Bitias, Idæo Alcanore creti,
Quos Iovis eduxit luco ſylveſtris Hiera,
Abietibus juvenes patriis & montibus æquos:

SERVII.

CÆTERA. Deinceps:& eſt adverbium. Id eſt in cæterum, eſt autem Ennianum, *Cetera quos peperiſti ne cures.* ORSVS. Modo locutus, id eſt pro eo qui deſierit: alias cœpit, quod magis eſt proprium; ut, *Sic Venus, at Veneris contra ſic filius orſus.*

MEDIO SERMONE. Ideo *medio*, quia non reſpondit Aſcanius. *Sermo* eſt enim duorum vel plurium oratio.

FVGA. Abſceſſu. & more ſuo abeuntes deos inducit agnoſci. PHARETRAMQVE SONANTEM. Quia ait ſupra. *Et ſæva ſonoribus arma.*

DICTIS. Propter auditam orationem. AC NVMINE.. Propter agnitum deum.

ANIMASQVE IN APERTA PERICVLA MITTVNT. Plus enim quam manifeſta ſunt præſentia pericula, quando audientibus Trojanis bello prohibebatur Aſcanius ne periclitaretur.

INTENDVNT ACREIS ARCVS. Pro ipſi acres. Vt enim & in primo diximus, arcum unuſquiſque habet pro viribus ſuis. AMENTAQVE TORQVENT. Pro tela amentis torquent: nam *amentum*, eſt lorum quo media haſta ligatur & jacitur.

FLICTV. Pro adflictu vel inflictu, id eſt ictu. nam detraxit more ſuo præpoſitionem. Et loquutus eſt juxta antiquum morem. Pacuvius Teucro, *Flictus navium.*

PLVVIALIBVS HOEDIS. Sub Tauri cornu eſt ſignum, cui Auriga nomen eſt: hunc cum Tauro una clara ſtella conjungit. Retinet autem Auriga ſtellas duas in manu, quæ Hœdi vocantur, & capram quam Amalteam dicunt: quarum & ortus & occaſus graviſſimas tempeſtates faciunt. Oriente autem Scorpione occidunt.

IVPPITER. Aër. Vt Horatius, *Manet ſub Iove frigido venator.* EDVXIT. Quidam pro educavit volunt intelligi.

MONTIBVS ÆQVOS. Idæo, vel ejus arboribus exæquandos.

VARIORVM.

MORTALES MEDIO. Homerus Odyſſ. α. HARTVNG.

PLVVIALIBVS HOEDIS. A Græcis ἔριφοι dicuntur. Occidente IV. Non. Octob. matutino, Cæſaris corona incipit oriri, Hædi veſperi. Heniocho VIII. Idus Octobr. occidunt. Turbidum ſydus & vehemens ſuo exortu. Tantus telorum imber eſt exortus. HORT.

TORQVET AQVOSAM HYEMEM. Non ipſum anni tempus, quod dicitur hyemis, & æſtati opponitur; ſed pluviam denſam cum vento ſignificat, ut alibi. PONT.

PANDARVS ET BITIAS. Tranſitio ad pulcherrimum facinus duorum Trojanorum. Hos autem deſcribit à parentibus, & loco educationis. HORT.

IDÆO ALCANORE CRETI. Sanctiſſime & religioſiſſime colebatur à Trojanis Iupiter cognomento Idæus. Ei locus erat in Ida monte. ubi educati fuerunt Pandarus & Bitias, & templum habebat ibi in alto Gargaro. Turneb. lib. 22. cap. 7.

SYLVESTRIS HIERA. Hyæna legi contendit Turneb. lib. 22. c. 7.

ABIETIBVS. lib. 5. cap. 14. Macrob HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludunt,
Freti armis, ultroque invitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus dextra ac læva pro turribus aſtant,
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſci:
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Atheſim ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cœlo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes.
Continuo Quercens & pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmon,
Agminibus totis aut verſi terga dedere,
Aut ipſo portæ poſuere in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ:

SERVII.

DVCIS IMPERIO COMMISSA. Aut quæ ei commiſſa fuerat imperio abſentis Æneæ: aut, quod eſt melius, quæ imperio Æneæ fuerat commiſſa, id eſt clauſa. Vnde & commiſſuræ dicuntur conjunctiones tabularum ſecundum ſuperiorem ſenſum: Contrarium eſt quod dixit, *Rectores juvenum & rerum dedit eſſe magiſtros.* Æneas enim abſcedens principibus omnium rerum commiſerat curam. Alii *ducis* Aſcanium accipiunt: Alii commiſſa ideo clauſa accipiunt, qua ſuperibus lectum eſt, *Heja ingenti clamore per omnes Condunt ſe Teucri portas.* Quietis enim rebus portæ patebant, per quas ſe Teucri ſub adventum hoſtis receperant. Propterea quod ait, *Namque ita diſcedens præceperat optimus armis Æneas, ſi qua interea fortuna fuiſſet, Non æquo dare ſe campo, non obvia ferre Arma viros, ſed caſtra fovere.* Sane *commiſſam* deeſt ſibi vel illis. Pandaro & Bitiæ, ne contrarium ſit quod dixit, *Rectores juvenum & rerum dedit eſſe magiſtros.* Scimus enim quod Mneſtheo & aliis ducibus imperaverat Æneas ad petenda proficiſcens auxilia, ne portas aperirent. ut; *Caſtra modo, & tutos ſervarent aggere muros.* Item legimus Mneſthea & Sereſtum ductores fuiſſe, & rerum magiſtros, non Pandarum & Bitiam. Vnde apparet, quia hunc locum male intellexit Donatus dicens, *Commiſſam portam*; id eſt creditam Pandaro & Bitiæ, qui duces non erant. Ergo melius eſt ut *commiſſam* dicamus clauſam, quam creditam Pandaro & Bitiæ.

MOENIBVS. Pro in mœnia.

PRO TVRRIBVS. Aut vice turrium: aut pro defenſione.

ARMATI FERRO. Aut bene inſtructi armis: aut, ut Aſper dicit, ferrea corda habentes, id eſt dura, & cruenta cogitantes: ut Ennium ſit ſecutus, qui ait, *Succincti corda macheris.*

LIQVENTIA FLVMINA. Padus Italiæ fluvius aliquas provincias dextra lævaque contingit, inter quas & Venetiæ partem præterfluit. Atheſis Venetiæ fluvius eſt Veronam civitatem ambiens & in Padum cadens. *Liquetia* Venetiæ fluvius eſt inter Altinum & Concordiam, quem nunc commemorat, nam *Liquetia* non eſt epitheton, nemo enim à generalitate tranſit ad ſpecies. Vnde apparet quia *Liquetia* legendum eſt, & non *liquentia.*

INTONSAQVE COELO. Hoc ad ſupradictas criſtas refertur. GEMINÆ QVERCVS. Non quia tantum duæ naſcuntur, ſed ad iſtorum ſimilitudinem reſpexit: id eſt quando ſimiles elevantur quercus.

PVLCHER EQVICOLVS ARMIS. Vt pulcher armis, pulcher veſtibus: & melius figuratum quam ſi dixiſſet pulchris armis. PRÆCEPS ANIMI. Figurate genitivo junxit. Nam dicimus præceps iracundia, præceps furore. MAVORTIVS HÆMON. Non Martis filius, ſed bellicoſus.

AGMINIBVS TOTIS. Deeſt AB: & ſignificat eos primo fugatos eſſe, mox occiſos. Aut certe alios fugatos alios interemptos: quidam dubium putant, utrum ab agminibus totis terga dedere, an ab agminibus verſi.

POSVERE IN LIMINE VITAM. Vt, *animaſque in vulnere ponunt.*

ANIMIS DISCORDIBVS IRÆ. Hoſtilibus, ſcilicet Trojanorum, qui à Rutulis diſcordabant.

DONATI.

PRO TVRRIBVS. Vice turrium.

VARIORVM.

PORTAM QVÆ DVCIS IMPERIO. Macrobius lib. 6. cap. 2. Saturn.

ARMATI FERRO. Macrobius, lib. 5. cap. 11. Homer. Iliad. 12. HARTVNG.

LIQVENTIA FLVMINA. Erythræus, Giphaniuſque mutuo conſenſu *liquentia*, hoc eſt, liquidà legere malunt: quamvis & *Liquetiam* fluvium nobilem in Foro Iulii vel chorographi abunde cognoſcant, quem & Liquentiam dici contendit ipſe Erythræus, & vulgo Livenſa, ut & Plinio lib. 3 cap. 18. Vide GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et jam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audent.
Ductori Turno diverſa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuntius, hoſtem
Fervere cæde nova, & portas præbere patentes.
Deſerit incœptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratreſque ſuperbos,
Et primum Antiphaten (is enim ſe primus agebat)
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Conjecto ſternit jaculo: volat Itala cornus
Aera per tenuem, ſtomachoque infixa ſub altum
Pectus abit: reddit ſpecus atri vulneris undam
Spumantem, & fixo ferrum pulmone tepeſcit.
Tum Meropem atque Erymantha manu, tum ſternit Aphydnum:
Tum Bitian ardentem oculis, animiſque frementem,
Non jaculo (neque enim jaculo vitam ille dediſſet)
Sed magnum ſtridens contorta phalarica venit

SERVII.

NVNTIVS. Et qui nuntiat dicitur, & qui nunciatur; ſed modo hic qui nunciatur.

FRATRESQVE. Quos ſupra portam dixit tenere.

SE PRIMVS AGEBAT. Iuxta veteres *agebat*, pro veniebat, ut, *Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat*. Plautus in Moſtellaria. *Vnde agis te?* Vt enim nos è contrario dicimus duco me: ita illi, agit ſe ἀπὸ τοῦ ἄγειν, *ſe agebat*. Hoc eſt incedebat. Tractus autem ſermo eſt à ratione Phyſica. Nam agitur corpus animi judicio. Vnde Terentius, *Quo te agis?*

THEBANA DE MATRE. Parentheſis eſt. Sane Thebæ aliæ Ægyptiæ, aliæ Bœotiæ, aliæ Frigiæ.

SARPEDONIS ALTI. Id eſt nobilis.

ITALA CORNVS. Telum de Itala cornu factum, & materiam pro opere poſuit.

STOMACHO INFIXA. Græcus ſermo eſt.

SPECVS VVLNERIS. Poëtica exaggeratio. *Specum* enim pro cavatione poſuit.

ET FIXO FERRVM IN PVLMONE. Et ferrum fixum, & pulmonem fixum poſſumus accipere.

ERYMANTHA MANV. Id eſt gladio cominus ferit. Nam illi, de quibus ſuperius dixit, non manu occiſi ſunt, ſed miſſo jaculo. Ergo ad differentiam teli jacti, accipe *manu* id eſt gladio.

ARDENTEM OCVLIS, ANIMISQVE FREMENTEM. Et geſtu corporis, & mente commotum.

NEQVE ENIM IACVLO. Parentheſis. VITAM DEDISSET. Pro reddidiſſet.

PHALARICA VENIT. De hoc telo legitur, quia eſt ingens, torno factum, habens ferrum cubitale ſupra quod veluti quædam ſphæra, cujus pondus etiam plumbo augetur, dicitur enim ignem habere adfixum ſtuppa circundatum, & pice oblitum: incenſumque aut vulnere hoſtem, aut igne conſumit. Hoc autem telo pugnatur de turribus, quas phalas dici manifeſtum eſt. Vnde & in circo Falæ dicuntur diviſiones inter Euripum & metas, quod ibi conſtructis ad tempus turribus, his telis pugna edi ſolebat. Iuvenalis, *Conſulit ante phalas, delphinorumque columnas.* Hinc *phalarica haſta*: ſicut alia muralis. Sane *phalaricam* Lucanus dixit nervis mitti tortilibus & quadam machina. ut, *Hunc aut tortilibus vibrata phalarica nervis Obruat*: Virgilius vero ait, Turnum manu jaculari potuiſſe. Vnde apparet aut à Lucano ad auxeſim illius qui occidendus fuerat, eſſe dictum: aut à Virgilio ad laudem Turni, qui talem haſtam manu jaculatus eſt.

VARIORVM.

COLLECTI TROES GLOMERANTVR. Tanti facti exemplo animati Trojani denſabantur ad portam, remotaque trepidatione omni, & egredi longius audebant, & alios cominus provocare. DONATVS.

DARDANIAM RVIT AD PORTAM *Ruit*, inquit, non venit, ut oſtenderet ejus fervorem, qui ſuorum necem veniebat ulturus, & qui nolebat patentis portæ occaſionem perdere, ne iterum clauderetur. DONATVS.

THEBANA DE MATRE NOTHVM. Matrem hic Thebanam accipio è Thebis Hypoplaciis, quæ in Cilicia erant. Eſt enim veriſimile, Sarpedonem Lycium ex ea provincia concubinam habuiſſe potius, quam ex aliis Thebis. Turneb. lib. 22. cap. 7. & lib. 29. cap. 25.

ARDENTEM OCVLIS, ANIMISQ. Quod animo fremeret, oculi oſtendebant. Ipſe vultus hominis, ejus animi ferociam loquebatur. DONATVS.

Ful-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquama lorica fidelis & auro
Suſtinuit: collapſa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, & clypeum ſuperintonat ingens.
Qualis in Euboico Bajarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Conſtructam jaciunt ponto: ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis illiſa recumbit.
Miſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ:
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
Inarime, Iovis imperiis impoſta Typhoeo.

SERVII.

FVLMINIS ACTA MODO. Amat tela cum impetu venientia fulminibus comparare. TAVREA TERGA. Vſurpavit pro taurina. Alibi taurinis follibus. Vnde ſicut & Plinius dicit, *Derivationes, firmas non habent regulas, ſed exeunt prout authoribus placet.* Bene autem per tranſitum ejus arma deſcripſit.

DVPLICI SQVAMA ET AVRO. Id eſt duplicibus ſquamis aureis. *Squamæ* autem ſunt loricarum cathenæ in modum ſquamæ compoſitæ. Sane *ſquamæ* & ſplendorem ſignificant, ſi à piſcibus veniat: & ſordes, ſi ab ſqualore. Sed in Virgilio ſplendorem ubique ſignificat.

ET CLYPEVM SVPERINTONAT INGENS. Aut ipſe *ingens* ſuper clypeum intonat: aut *ingens* clypeum ſuper ipſum tonat. Nam lectum eſt etiam hoc clypeum, ut probat Caper: eo magis debemus accipere. Nam Homerum imitatus eſt qui ait, ἀράβησε δὲ τεύχε᾽ ἐπ᾽ αὐτῷ.

EVBOICO BAIARVM LITTORE. Bene Bajarum addidit, ne Eubœam inſulam intelligeremus, unde Chalcidenſes venerunt, qui condiderunt Cumas, quæ ſunt Baiis vicinæ. Poſtuinus de adventu Æneæ & Lutatius communium hiſtoriarum, Bojam Euximi comitis Æneæ Nutricem & ab ejus nomine Bojas vocatas dicunt * veteres tamen portum Bajas dixiſſe Varro à Bajo Vlyxis comite, qui illic ſepultus eſt, & Bajas dictas tradit. QVONDAM. Hic *quondam*, pro expletiva poſuit. Alii *quondam* medii temporis volunt, quidam *quondam* ad perpetuitatem temporis referunt, hoc eſt ut ſolet fieri.

PONTO IACIVNT. Hoc eſt contra Pontum.

SIC ILLA. *Sic*, protrahendum, nam cum dixiſſet qualis, addidit, *ſic illa*. PRONA TRAHIT. Ita enim exædificantur.

PRONA TRAHIT. Ita enim exædificantur.

PROCHYTA ALTA TREMIT. Atqui hæc inſula plana eſt: ſed epitheton de præterito traxit. Nam ut dicit Plinius in naturali hiſtoria, Inarimes inſula fuit alta, quæ terræ motu diffuſa aliam inſulam fecit, quæ Prochyta ab effuſione dicta eſt ἀπὸ τοῦ προχύνας. Hanc Nævius in primo belli Punici de cognata Æneæ nomen accepiſſe dicit; ſed Inarime nunc Enaria dicitur, & ſæpe fulgoribus petitur, ob hoc quod Typhœum premat, & quia in eam ad contumeliam ſimiæ miſſæ ſunt, quas Grajorum lingua ἀῤῥίνας, id eſt Enarias dicunt, ob quam cauſam Pithecuſam etiam vocitant, licet diverſi auctores varie dicant. Nam alii hanc inſulam Typhœum, Alii Enceladum tradunt premere, & putatur nove dictum *Inarimem*, quod & ſingulari numero, & addita ſyllaba dixerit, cum Homerus εἰν Ἀρίμοις poſuerit, ut prior ſyllaba præpoſitionis locum obtineat. Livius in libro nonageſimo quarto, Inarimem in Maeoniæ partibus eſſe dicit, ubi per quinquaginta millia, terræ igni exuſtæ ſunt, Hoc etiam Homerum ſignificaſſe vult. *Prochyta* ergo *alta*, quondam ſcilicet. DVRVMQVE CVBILE. Hoc eſt mortiferum, ad pœnam ſtatutum.

VARIORVM.

COLLAPSA RVVNT IMMANIA. Homer. Iliad. ε. δούπησεν δὲ πεσών. &c. HART.

QVALIS IN EVBOICO. Explicat Brodæus lib. 5. cap. 25.

SAXEA PILA CADIT. Pilam pro columna poſuit. Columnæ enim vel ſtructiles ſunt, quæ de lapide quadrato, aut laterculis exſtructæ ſunt, quæ pilæ etiam dicuntur. Columnæ ergo Græce κίονες, uno ſcapo conſtant, id eſt lapide oblongo, perpetuo. Pilæ Græce στῆλαι, ſtructura conſtant aut lapidea, aut cæmentitia, aut lateritia. Brodæus lib. 5. cap. 25. PONTANVS.

PILA. Vitruvius lib. 1. cap. 8. Cælius lib. 7. cap. 20. locus eſt in Budæi annotat. in Pandectas. HART.

INARIME, IMPOSTA TYPHOEO. Defendit contra Grammaticos Turneb. lib. 20. cap. 18. Erythræus in notis. Eſt autem *Inarime*, mons Prochytæ inſulæ in ſinu Bajano, quæ & Arvaria à ſtatione navium Æneæ, & Pithecuſa à figulinis doliariorum, ut Plin. lib. 3. cap. 6. auctor eſt, appellata fuit, à qua olim profuſa Prochyte nomen accepit. GERM. *Inarime* & Enaria, eadem cum Pithecuſa. & *Enaria* quidem ab Enaribus, qui ſunt πίθηκοι. *Enares* ſimii, ut *ecaudes*, *elingues*, *enodes*, & ſimilia Plinius diverſas vult fuiſſe *Ænariam*, ab Æneæ ſtatione: *Pithecuſam*, ἀπὸ τῶν πίθων, à doliis dictas contendit: ſed utrumque falſum. Vide SALMASIVM. Plin. Exercit. pag. 97.

Hic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hic Mars armipotens, animum vireſque Latinis
Addidit, & ſtimulos acreis ſub pectore vertit:
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Vndique conveniunt: quoniam data copia pugnæ,
Bellatorque animo deus incidit.
Pandarus ut fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res,
Portam vi multa converſo cardine torquet,
Obnixus latis humeris, multoſque ſuorum
Mœnibus excluſos, duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit, recipitque ruentes
Demens, qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, ultroque incluſerit urbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuo nova lux oculis effulſit: & arma
Horrendum ſonuere: tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
Agnoſcunt faciem inviſam atque immania membra
Turbati ſubito Æneadæ: tum Pandarus ingens
Emicat, & mortis fraternæ fervidus ira
Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ,
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Caſtra inimica vides, nulla hinc exire poteſtas.
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus:

SERVII.

STIMVLOS ACREIS. Sæviendi ſcilicet. Namque ſunt & timoris & libidinis ſtimuli. Notanda quoque proœconomia quæ id agit ut veriſimile ſit Turnum victorem evaſiſſe de caſtris.

VNDIQVE CONVENIVNT. Non dicit qui conveniunt, ſed illi ſine dubio quibus Mars injecit audaciam, inventa opportunitate irruperunt caſtra Trojana. QVONIAM. Poſtquam.

OBNIXVS. Conniſus, conabundus.

DVRO IN CERTAMINE LINQVIT. Sine ſpe evadendi.

AST ALIOS SECVM INCLVDIT. Pro hoſtibus quoniam multos ſuos excluſiſſet. Statius, *Par operi iactura lucro. Namque hoſte recepto Excluſere ſuos.* Poteſt tamen & dubium eſſe, *Includit*, utrum hoſtes, an ſuos? VLTRO. Inſuper.

DEMENS. Pathos per perſonam Poëtæ proferendum. Alibi, *Sed tum forte cava dum perſonat æquora concha Demens, & cantu vocat in certamina divos.* RVTVLVM. Poteſt accuſativus eſſe, poteſt & genitivus.

DOTALIS REGIA AMATÆ. Aut tibi data per dotem, aut quia ſperabatur. Et bene *Amatæ*, quæ illum ſola generum eſſe cupiebat, contra mariti judicium. Ergo eum mulieri probatum non viro dicit. Notandum ſane quia id agit ut oſtendat non ſe per imprudentiam Turnum incluſiſſe, ſed illum per temeritatem ſibi minime profutura caſtra penetraſſe.

OLLI SVBRIDENS. Magnam confidentiam virtutis oſtendit.

VARIORVM.

IMMISITQVE FVGAM. Ex Homero. 39. Victor. lib. 38. cap. 6.

ATRVMQVE TIMOREM. Pro inauſpicato & turpi. Turneb. lib. 22. cap. 7.

CONTINVO NOVA LVX. Tanta fuit inter cæteros diſſimilitudo Turni, ut illum forma corporis & armorum qualitate quivis poſſet agnoſcere. DONATVS.

TREMVNT IN VERTICE CRISTÆ. Macrob lib. 5. cap. 13. Homer. Iliad. ε. HART.

AMATÆ. Reginæ. *Amatæ* vero nomen priſcum eſt, eo enim appellari omnes conſueverunt Veſtales: quod ea ita fuiſſet dicta, quam primam Numa rapuit: Raptæ ſtatim hoc nomen imponebat. HORT.

Hic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Incipe, ſi qua animo virtus, & conſere dextram:
Hic etiam juvenem Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. ille rudem nodis, & cortice crudo
Intorquet ſummis adnixus viribus haſtam.
Excepere auræ vulnus: Saturnia Iuno
Detorſit veniens, portæque infigitur haſta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat,
Effugies: neque enim is teli nec vulneris author.
Sic ait: & ſublatum alte conſurgit in enſem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit: impubeſque immani vulnere malas.
Fit ſonus, ingenti concuſſa eſt pondere tellus.
Collapſos artus, atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.
Diffugiunt verſi trepida formidine Troës.
Et, ſi continuo victorem ea cura ſubiſſet,
Rumpere clauſtra manu, ſocioſque immittere portis,
Vltimus ille dies bello, gentique fuiſſet:
Sed furor ardentem, cædiſque inſana cupido
Egit in adverſos.
Principio Phalarim, & ſucciſo poplite Gygen

SERVII.

PRIAMO NARRABIS ACHILLEM. Propter illud Sibyllæ, *Alius Latio jam partus Achilles.* Hoc autem ſic dictum eſt ut illud, *Degenerem quem Neoptolemum narrare memento.*

RVDEM NODIS. Non levem, nec pulchram, ſed fortem. CORTICE CRVDO. Viridi. Nam haſtæ igni plerunque torrentur.

VVLNVS SATVRNIA IVNO DETORSIT VENIENS. *Vulnus veniens*, id eſt ictum quo vulnerari debuit. Plerique, ſed non idonei commentatores, dicunt hoc loco occiſum Turnum: ſed cauſſa œconomiæ gloriam à Poëta Æneæ eſſe ſervatam: quod falſum eſt. Nam ſi veritatem hiſtoriæ requiras, primo prælio interemptus Latinus eſt in arce, poſtea ſimul Turnus & Æneas, poſtea Mezentius ab Aſcanio.

TELVM. *Telum* gladium dixit à longitudine. Vnde & muſtela dicitur, quaſi mus longus. VERSAT. Librat, jactat, & eſt Ennianum, *Verſat mucronem.* TELVM autem pro gladio poſuiſſe illud ſignificat, quod infert paulo poſt, *Conſurgit in enſem.*

IS TELI. Par, ſimilis.

ALTE CONSVRGIT IN ENSEM. Genus feriendi Gallicanum. Saluſtius, *Regreſſi ad faciliores ictus loco cedebant.*

IMPVBESQVE Pathos ex ætate movit.

HVC CAPVT. *Hic* pependit figurate.

BELLO GENTIQVE FVISSET. Quia illic Aſcanius extinguebatur.

CÆDISQVE INSANA CVPIDO. Oeconomia eſt quæ excuſat Turnum cur non à porta fugatis Trojanis penitus deleta ſint caſtra.

PRINCIPIO. Intra caſtra, poſt Trojanorum fugam.

SVCCISO POPLITE GYGEN EXCIPIT. Ordo eſt, Excipit & ſuccidit poplitem, ut, *Poſtibus hæſit adeſis*, &, *Scuta latentia condunt.* Nam ante fuit ut eum circumveniret inſidiis. *Poples* autem ſciendum PO brevem eſſe, ſicut in Sereno legitur: & fit longa poſitione.

VARIORVM.

PRIAMO NARRABIS ACHILLEM. Proverbialis verſiculus, Du ſolt dein Mann finden.

HVC CAPVT ATQVE ILLVC. Pathos à debilitate. Macrob. lib. 4. cap. 3. Saturnal.

BELLO GENTIQVE. Duo dicit. Et bellum finiri potuit omnibus interemptis. Et gens penitus fuiſſet extincta, occiſo Aſcanio, à quo Romani ducunt originem. GLOSS. Mss. LVGD.

EGIT IN ADVERSOS. Explicat Turnebus lib. 29. cap. 25.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Excipit : hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergum (Iuno vires animumque miniſtrat)
Addit Halyn comitem , & confixum Phegea parma:
Ignaros deinde in muris , Martemque cientes,
Alcandrumque , Haliumque , Noemonaque , Prytanimque
Lyncea tendentem contra , ſociosque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat : huic uno dejectum cominus ictu
Cum galea longe jacuit caput : inde ferarum
Vaſtatorem Amycum , quo non felicior alter
Vngere tela manu , ferrumque armare veneno:
Et Clytium Æoliden , & amicum Cretea Muſis:
Cretea Muſarum comitem , cui carmina ſemper
Et citharæ cordi , numeroſque intendere nervis:
Semper equos , atque arma virûm , pugnaſque canebat.
Tandem ductores , audita cæde ſuorum,
Conveniunt Teucri , Mneſtheus , acerque Sereſtus:
Palanteſque vident ſocios , hoſtemque receptum.
Et Mneſtheus , Quo deinde fugam? quo tenditis? inquit.
Quos alios muros? quæ jam ultra mœnia habetis?

S E R V I I.

HINC. Deinde , nam ordinis eſt adverbium non loci. RAPTAS autem , de hoſtium cadaveribus. Nam quod dicit Donatus , ab armigero, non procedit. Cum ſolus incluſus fuerat Turnus , ut poſt ait, *Vnus homo, quamvis poſſit*, ſicut in *Suggere tela mihi*, & paulo poſt, *Tum magnam corripit haſtam, Et jacit.*

IVNO VIRES ANIMVMQVE MINISTRAT. Oeconomia, ut quod dicit poſſit eſſe veriſimile.

MARTEMQ. CIENTES. Pugnam agitantes.

ALCANDRVMQVE, HALIVMQVE, NOEMONAQ. PRYTANVMQVE. Homeri verſus, tantum conjunctione mutata. *ἄλκανδρόν θ' ἅλιόν τε νοήμονά τε πρύτανίν τε.* Vnde apparet non ad hiſtoriam, ſed ad ornatum poëmatis hæc nomina pertinere.

TENDENTEM CONTRA. In ſe facientem impetum.

CVM GALEA LONGE IACVIT CAPVT. Ad exprimendam celeritatem præterito uſus eſt tempore. Potuiſſe autem caput cum galea longe jaci, præmiſſa loci altitudo ſignificat.

FELICIOR. Peritior. Nam in ungendis telis non eſt felicitas, ſed peritia. Sane nec ungo, nec ungentum *u* recipit , excepto uno nomine, ut unguen. Vnde eſt , *Et pingues unguine ceras.* Eſt autem mira brevitate inducta deſcriptio.

FERRVMQ. VENENO. Specioſe dictum *armabat ferrum* , quo nos armari conſuevimus. ut ex venenato ferro vehementius & pernicioſius vulnus ſit.

AMICVM CRETEA MVSIS. Poëtam lyricum. & tale eſt ſchema per repetitionem, ut ſequitur, *Pulcherrimus Aſtur , Aſtur equo fidens.*

MVSARVM COMITEM. Non re vera *comitem*, ſed carminum ſtudioſum.

NVMEROSQVE INTENDERE NERVIS. Rhythmos facere intentione nervorum. Nam *numeri* ſunt Rhythmi , ut *Numeros memini ſi verba tenerem.* Ergo hoc dicit, Secundum cordas verba componebat.

AVDITA CÆDE SVORVM. Servat τὸ πρέπον, ne præſentibus ducibus Turnus tot ſtrages feciſſe videretur.

QVO DEINDE FVGAM? Aut vacat DEINDE, ut tandem , gentium , locorum. Aut intelligimus mente eum tractaſſe , quod de campis milites ſolent ad caſtra confugere : & ſic dixiſſe , *Quo deinde?* ſcilicet de caſtris : quo fugietis ulterius. Sic Terentius , *Quid igitur faciam?* Et hoc eſt melius. Vnde & ſequitur, *Quos alios muros.* Eſt ea autem amara accuſatio.

D O N A T I.

SEMPER EQVOS. Laus hominis quod tantam muſicam non ad turpes actus : ſed ad res egregias adhiberet.

V A R I O R V M.

FERRVMQVE ARMARE VENENO. Hinc eſt , quod Grammatici non ignobiles , *toxicon*, quod τὰ τοξεύματα inficiat ; ſive quod jaculi more celeriter interficiat, dictum velint : ut alii , à taxo arbore. Vide Dioſcorid. lib. 6. cap. 20. Plin. lib. 16. c. 10.

Vnus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vnus homo, & veſtris, ô cives, undique ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumque deorum,
Et magni Æneæ, ſegnes miſeretque pudetque?
Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo
Conſiſtunt: Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluvium petere, ac partem, quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum. ceu ſævum turba leonem
Cum telis premit infenſis: at territus ille,
Aſper, acerba tuens, retro redit: & neque terga
Ira dare aut virtus patitur, nec tendere contra
Ille quidem, hoc cupiens, potis eſt, per tela viroſque
Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, & mens exæſtuat ira.
Quin etiam bis tum medios invaſerat hoſtes,
Bis converſa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus è caſtris propere coit omnis in unum:
Nec contra vires audet Saturnia Iuno
Sufficere: aëriam cœlo nam Iuppiter Irim
Demiſit, germanæ haud mollia juſſa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis;

SERVII.

VNVS HOMO. Ac ſi diceret mortalis. Et bona extenuatio eſt, cum ſupra dixerit, *Rutulum in medio non agmine regem.*

INFOELICIS PATRIÆ. Trojæ, in qua nunc ſunt. VETERVMQVE DEORVM. Penates ſignificat, quos ſemper coluere Trojani.

MISERETQVE, PVDETQVE. Sic Pallas, *Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.*

ACRIVS HOC TEVCRI. Cum eum decedentem viderent.

CEV SÆVVM TVRBA LEONEM. Senſus hic eſt, Haud aliter Turnus retrocedens petebat fluvium, ac ſolet leo preſſus multitudine: nec terga præbere, propter iram & pudorem: nec poſſe, licet cupiat in venantes impetum facere.

ILLE QVIDEM. Parentheſis. POTIS EST. Ille enim, *Tendere contra potis eſt per tela viroſque.*

INVASERAT HOSTES. Aut ſpeciem præteriti temporis mutavit, aut tempora: nam cum dixiſſet *Invaſerat*, ſubjunxit *Vertit*.

NEC CONTRA VIRES AVDET SATVRNIA IVNO. Atqui favente numine debuit etiam contra multitudinem poſſe: ſed hoc Iupiter vetuit.

HAVD MOLLIA IVSSA FERENTEM. Melius quam Homerus, hunc locum exequutus eſt. Salvo enim ſenſu vitavit & fabuloſa & vilia. Nam ille ipſas minas exſequitur. SVFFICERE. Subminiſtrare.

DONATI.

MISERET. Pertinet ad Deos.

PVDET. Pertinet ad Æneam.

TALIBVS ACCENSI. Oſtendit quantum commoda ornamenta valeant.

VARIORVM.

QVOS ALIOS MVROS? Ex Homero, Macrob. lib. 5. cap. 9. Saturn.

INFELICIS PATRIÆ. Non vobis venit in mentem infelix patria, quam reparare debemus?

TALIBVS ACCENSI. Ecce quantum commoda hortamina valuerunt. metuentes dudum, in plenam conſtantiam repente mutati ſunt, & agmine denſo, recuperata mentis fiducia, conſiſtunt. DONATVS.

SVFFICERE. Elegans cum primis verbum in hac ſignificatione, pro ſubminiſtrare: contra Iovem, cujus major eſt potentia, ac numen majus. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra valet: injectis ſic, undique telis
Obruitur, ſtrepit aſſiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt,
Diſcuſſæque jubæ capiti, nec ſufficit umbo
Ictibus: ingeminant haſtis & Troës, & ipſe
Fulmineus Mneſtheus. tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)
Flumen agit, feſſos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluvium dedit: ille ſuo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis,
Et lætum ſociis abluta cæde remiſit.

SERVII.

ERGO. Quia numinis eſt deſertus auxilio.

NEC DEXTRA VALET. Cum dixiſſet *clypeo*, non ſubjunxit gladium, ſed *dextram*, ut oſtenderet eum, nec ſe armis tegendò, nec hoſtem telis peten-do,valuiſſe.

TELIS OBRVITVR. Lucanus eundem ſenſum per declamationem dicit, *Telorum nimbo peritura & pondere ferri.*

TEMPORA CIRCVM. Totus locus Homeri eſt.

IVBÆ CAPITI. Pro quæ in capite ſunt. VMBO. Id eſt ſcutum. Nam totum à parte ſignificat.

ET PICEVM (NEC RESPIRARE POTESTAS) FLVMEN AGIT. Ordo eſt, *Sudor piceum flumen agit*: hoc eſt ſordidum, quia ſine reſpiratione pugnabat.

FESSOS QVATIT ÆGER ANHELITVS. Probus ait, *commodius hic eſt Æger quam in quinto, Vaſtos quatit æger anhelitus artus*, quamvis conſuetudo ſit Virgilio iſta mutandi: quidam *acer* legunt, & volunt in quinto æger aptius dictum de ſene, hic de juvene *acer* melius conveniet.

TVM DEMVM. Poſtquam ſe alias evadere non poſſe vidit. OMNIBVS ARMIS. *Cum* minus eſt.

ILLE SVO CVM GVRGITE FLAVO. Hyſterologia eſt, cum ille eum excepit. Non enim procedit *cum ſuo gurgite*, quaſi poſſet fieri ut eum Tyberis ſine ſuis fluentis exciperet. Sane quærunt multi cum Tyberis Æneæ faveat, cur liberaverit Turnum. Sed ſolvitur iſta oratione: Ob hoc Turnum eſſe liberatum, ut major Æneæ gloria ſervaretur: Alii tradunt de Tybri qui Æneæ favet nunc Turnum in Iunonis gratiam eſſe ſervatum.

VARIORVM.

ERGO NEC CLYPEO IVVENIS. Ex Iliad. 16. Macrob. lib. 6. cap. 3 Saturn.

PICEVM FLVMEN. Quærendum videtur, cur *piceum ſudorem* dixerit: *flumen* enim illud ſudor eſt. Ergo hic per tranſſumptionem *piceum* interpretor nigrum, & ex eo multum: multus enim humor nigricat; qui paucus pellucet & limpidus eſt. Turneb. lib. 22. cap. 7.

TVM DEMVM PRÆCEPS. Confert cum Æſchylo. Victor. lib. 38. cap. ult Variar.

ILLE SVO CVM GVRGITE FLAVO. Cur flavus, Turneb. lib. 22, cap. 7.

ET LÆTVM SOCIIS. Macrob. lib. 3. cap. 1. Saturnal. Cæde contaminati aqua ſe purgabant. Turnebus lib. 22. cap. 7.

ABLVTA CÆDE. Macrob. lib. 3. cap. 1. Proverb. *Mare abluit mala hominum.* Euripides in Hippolyto. HART.

P. VIR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER DECIMVS.

Panditur interea domus omnipotentis Olympi:
Conciliumque vocat divûm pater atque hominum rex
Sydeream in ſedem: terras unde arduus omneis,
Caſtraque Dardanidum aſpectat, populoſque Latinos.
Conſidunt tectis bipatentibus: incipit ipſe:
Cœlicolæ magni, quianam ſententia vobis
Verſa retro? tantumque animis certatis iniquis?

SERVII.

PANDITVR INTERA DOMVS OMNIPOTENTIS OLYMPI. Hoc dicit, factus eſt dies, ſecundum poëticum morem: quia dicunt poëtæ matutino tempore aperiri cœlum, noctu vero claudi. Vnde eſt illud alibi, *Ante diem clauſo componet veſper Olympo.* Nam & paulo poſt deſcripturus eſt noctem, ut, *Iamque dies cœlo conceſſerat*: unde intelligamus alium diem eſſe conſumptum: & nunc eum more ſolito noctis prætermiſiſſe deſcriptionem. Quanquam PANDITVR COELVM, etiam ſimpliciter poſſumus accipere quovis tempore, ſcilicet ad numina convocanda: quod & melius eſt, quia ait INTEREA, id eſt dum hæc egerunt. nam hæc particula præterita negotia conjungit futuris. OLYMPI. cœli, quaſi ὅλος λαμπὲς, ideo quia totum lucet.

DIVVM PATER. Pro divorum, ſicut Argivûm, Danaûm, Teucrûm, videtur accuſativi ſingularis ſpecie pro genitivo plurali uſus.

SYDEREAM IN SEDEM. In aſtriferum circulum. Non enim omnes circuli aſtriferi ſunt, ſed ſolus ſuperior: aut *ſydeream*, lucidam dixit. VNDE ARDVVS OMNEIS. Vt alibi. *Et jam finis erat cum Iuppiter æthere ſummo Deſpiciens mare velivolum.*

CASTRAQVE DARDANIDVM ASPECTAT, POPVLOSQVE LATINOS. Poſt generalitatem intulit ſpeciem. Conſequens eſt enim ut omnes terras videns, cernat etiam caſtra Trojana. Nonnulli ſane *Dardanidum* pro Dardanidarum adſerunt, ut ſit genitivus generis maſculini ſpecie fœminina.

BIPATENTIBVS. Phyſice dixit. Nam cœlum patet ab ortu & occaſu. Eſt autem ſermo Ennianus tractus ab hoſtiis, quæ ex utraque parte aperiuntur. Vnde & modo *bipatentibus*, apertis intelligimus, quod intrantibus & exeuntibus pateant.

COELICOLÆ MAGNI. Orationis iſtius intentio hoc agit, ut ab odiis Trojanorum Iuno revocetur. QVIANAM. Cur, quare, ſermo Ennianus. *Quianam legiones cædimus ferro.*

VERSA RETRO? Mutata, ut, *Quæ te genitor ſententia vertit?* Quidam *verſa retro* intellegunt, quod rurſus ad diſcordias videntur rediſſe. alii verſa retro, pro inverſum acta, quaſi quæ prius rectum iter pergebat derivata. CERTATIS. Aut contra vos, aut contra ſententiam meam.

DONATI.

CÆLICOLÆ. Omnium facit cauſam, quoniam favore Iunonis, omnes contra Trojanos erant: nominatim autem uxorem ſuam carpere noluit.

SENTENTIA VERSA. Oſtendit non decere deos mutari, aut injuſtos eſſe.

VARIORVM.

Explicat hunc librum toto capite Turneb. lib. 2. cap. 21. & lib. 29. cap. 24.

PANDITVR INTEREA. Principio libri decimi refertur deorum conſilium, de rebus utriuſque gentis & belli ratione. Inde redit ad narrationem pugnæ, quæ vario inde Marte dirempta fuit. Principium hujus libri ductum eſt à deſcriptione temporis matutini, quo cælum & terra aurora cepit illuſtrari. INTEREA. Dum iſta vario habitu geruntur in Italia. Etenim oriente Sole cælum videtur aperiri, ſicut occidente claudi. Quintilian. libro primo. HORTENS.

DIVVM PATER ATQVE HOMINVM REX. Homer. Odyſſ. α. Πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Proverb. *Diis applaudentibus.* HART.

OMNIPOTENTIS. Bapt. Egnatius cap. 10. legit *Omnipotentis.* Alii Omnipatentis. Vulgatam lectionem tuetur, Turneb. lib. 29. cap. 24. Ioſ. Caſtalio Var. cap. 9. Cælius Rhodigin. lib. xx. cap. 13. Quintilian. lib. 19. cap. 4.

CONCILIVMQVE VOCAT. Ex Ennio Macrob. lib. 6. cap. 1. Saturn.

CASTRAQVE DARDANIDVM. Ian. Guilh. Plaut. Quæſt. in Aulul. cap. 6.

TECTIS BIPATENTIBVS. Duæ cæli portæ Iſidoro. Turneb. lib. 18. cap. 27. Homer. Iliad. ε.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:
Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus aut hos,
Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adveniet juſtum pugnæ (ne accerſite) tempus:
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpeis immittet apertas.
Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit:

SERVII.

ABNVERAM BELLO ITALIAM CONCVRRERE TEVCRIS. Prohibueram Italiam contra Trojanos bella ſuſcipere. Quomodo *abnueram?* cum ipſe in primo dixerit, *bellum ingens geret Italia*; ſed ſecundum ſapientes quoſdam, alia eſt neceſſitas fati, alia voluntas deorum, vis nulla eſt, quod ipſe manifeſtius in quinto oſtendit his verſibus; *Vel quæ portenderet ira Magna deum, vel quæ fatorum poſceret ordo.* Nam in primo Æneid. de ira Iunonis ait, *Acti fatis maria omnia circum.* Et iterum in primo fatorum arcana ſe dixit narraturum, non ſuam voluntatem oſtenſurum, ſed ibi ſecreto filiæ dicit, hic aliter, idem invidioſe diis omnibus præſentibus videtur loqui, propter removendam eorum diſſenſionem, aut quia ait in primo *Ternaque tranſierint Rutulis hiberna ſubactis.* Nunc autem omnis eſt Italia in bella commota Iunonis inſtinctu, quod & Alecto promiſit, ut, *Finitimas in bella feram rumoribus urbes.* Et Iuno dixit ſe magis eſſe facturam: ut, *Ego ſiqua ſuper fortuna laborum eſt, Ipſa regam.* ABNVERAM autem, prohibueram; ut contra, *annuo* promitto ſignificat & conſentio.

QVÆ CONTRA VETITVM DISCORDIA. Vetationem, prohibitionem meam. Et eſt *vetitum* ut æquum, unde eſt, *Et ſervantiſſimus æqui.*

FERRVMQVE LACESSERE. Pro ferro ſe laceſſere, ordo autem: Quis metus ſuaſit aut hos arma ſequi ferrumque laceſſere, non eſt enim *hos ſuaſit*, ne fiat σολοικοειδὲς, quamvis inveniatur hujuſmodi figura. ut, *Iuturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri Suaſi*, & Ennius, *Quis te perſuaſit?*

NE ARCESSITE TEMPVS. Nolite bellorum tempora præoccupare. Et bene ſatisfacit uxori cum prohibitione. Significat autem bellum Punicum ſecundum, quo Hannibal ingreſſus Italiam cum plurimis locis vicerit, præcipue apud Cannas, vicum Apuliæ, omnem populi Romani delevit exercitum.

OLIM. Quandoque.

ALPEIS IMMITTET APERTAS. Emphaſis eſt, non enim dixit per Alpes immittet exercitium, ſed ipſas Alpes: quas patefecit, non ſibi tantum, ſed omnibus gentibus, quæ ſecundum Catonem & Livium muri vice tuebantur Italiam: has ante exuſtas aceto infuſo Hannibal rupit. Iuvenalis, *Et montem rupit aceto.* Denique loca ipſa quæ rupit, Apenninæ Alpes vocantur. Quamvis legatur à Pœnina dea quæ ibi colitur Alpes ipſas vocari. Sane omnes altitudines montium licet à Gallis Alpes vocantur, proprie tamen montium Gallicorum ſunt; quas quinque viis Varro dicit tranſiri poſſe, *Vna quæ eſt juxta mare per Liguras, altera quæ Hannibal tranſiit, tertia qua Pompejus ad Hiſpanienſe bellum profectus eſt, quarta Haſdrubal de Gallia in Italiam venit, quinta quæ quondam à Græcis poſſeſſa eſt, quæ exinde Alpes Græcæ appellantur.*

RES RAPVISSE LICEBIT. Clarigationem exercere, hoc eſt per feciales bella indicere. Nam veteres lædere res, *rapere* dicebant, etiamſi rapinæ nullum crimen exiſteret, ſimiliter ſatisfacere, res reddere dicebant. Sed Ancus Marcius cum videret populum Romanum ardentem amore bellorum, & plerunque inferre gentibus bella, nulla juſta exſtante ratione, & exinde pericula procreari, miſit ad gentem Equiculanam, & accepit jura fecialia, per quæ bella indicebantur hoc modo, ſicut etiam de Albanis retulit Livius. Nam ſi quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta eſſent populo Romano: cum fecialibus, id eſt ſacerdotibus, qui faciendis præſunt fœderibus, proficiſcebatur etiam pater patratus, & ante fines ſtans clara voce dicebat belli cauſſam: & nolentibus res raptas reſtituere, vel auctores injuriæ tradere, jaciebat haſtam, quæ res erat pugnæ principium, & jam licebat more belli res rapere. *Clarigatio* autem aut à clara voce dicta eſt, qua utebatur pater patratus: aut ἀπὸ τȣ̃ κλήρȣ, hoc eſt ſorte. Nam per bellicam ſortem agros hoſtium invadebant. Vnde & κληρονόμοι dicuntur Græce, qui jure ſortiuntur hereditates.

DONATI.

ABNVERAM BELLO ITALIAM CONCVRRERE. Non eſt contra id quod dixit in Primo, *Bellum ingens geret Italia*: Æneam dixit geſturum bellum in Italia, non Italiam geſturam. Cum autem omnes deos objurgat, Iunonem inſolentiæ reprehendit. Venus autem nacta eſt tempus congruum querelis,] quia vidit Iovem faventem Trojanis.

VARIORVM.

ABNVERAM BELLO ITALIAM. Turneb. lib. 26. cap. 30. vult ſerio ad nutum & Iovis ſupercilium ab Homero deſcriptum reſpicere, quod nutu & renutu Iupiter omnia facere crederetur, unde & numen: hinc illud Maronianum, *Annuit & totum nutu tremefecit Olympum.* GERMAN.

PVGNÆ NE ACCERSITE TEMPVS. Quamquam vulgati codices habent ACCERSITE, & ea lectio damnanda non ſit; tamen elegantius legitur in quibuſdam caſtigatioribus, ARCESSITE. Eſt enim *arceſſere*, advocare, adſciſcere, adducere. Cic. pro Sex. Roſcio, *Tunc ab aratro arceſſebantur, qui conſules fierent.* Eſt etiam *arceſſere*, accuſare. inde dicimus aliquem capitis arceſſere, judicio arceſſere. PONTAN.

Nunc

Nunc ſinite, & placitum læti componite fœdus.
Iuppiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert:
O pater, ô hominum divûmque æterna poteſtas,
(Namque aliud quid ſit, quod jam implorare queamus?)
Cernis ut inſultent Rutuli, Turnuſque feratur
Per medios inſignis equis: tumiduſque ſecundo
Marte ruat? non clauſa tegunt jam mœnia Teucros:
Quin intra portas, atque ipſis prælia miſcent
Aggeribus mœrorum, & inundant ſanguine foſſæ

SERVII.

PLACITVM. Aut mihi ſcilicet, aut fatis, aut quod velim vobis placere.

IVPPITER HÆC PAVCIS. Habet perſonarum acceptionem: ut ſuperioribus perſonis det breviloquium: Sic alibi, *Tum breviter Dido vultum demiſſa profatur.* AT NON VENVS AVREA CONTRA. Quia Veneri cauſam neceſſe eſt reddere, ideo non pauca refert, aut quia mater dolens, aut quia inferior.

O PATER, O HOMINVM. Et Titianus & Catulinus, qui themata omnia de Virgilio elicuerunt & adformaverunt ad dicendi uſum, in exemplo controverſiarum has duas poſuerunt adlocutiones, dicentes Venerem agere ſtatu abſolutivo cum dicit Iunoni, cauſſa fuiſti periculorum his quibus Italiam fata conceſſerant: Iunonem vero niti ſtatu relativo, per quem oſtendit non ſua culpa Trojanos laborare, ſed Veneris. O PATER. Generaliter *pater* accipe, non tantum Veneris. Nam ſupra ait, *Divum pater, atque hominum rex.* Et bene in principiis ſibi favorem arte conciliat. HOMINVM DIVVMQVE ÆTERNA POTESTAS. Hunc locum Probus quærit: ſed dixit unam rem ſecundum Phyſicos, alteram ſecundum Mathematicos. nam *divum poteſtas* eſt, quia ipſe eſt æther qui elementorum poſſidet principatum: *hominum* vero, ideo quia bona Iovis inradiatio honores hominibus tribuit. *Æterna* autem *poteſtas* adjecit propter aliorum numinum diſcretionem. Nam legimus & Apollinem divinam depoſuiſſe poteſtatem, & Herculem vel Liberum patrem non ſemper deos fuiſſe. Sicut autem hominum & rerum poteſtas eſt, an quemadmodum pro rege vel magiſtratu poteſtas ſolet dicere.

NAMQVE ALIVD QVID SIT. Ac ſi diceret, cum pene omnes dii in favorem Iunonis conceſſerint. NAMQVE enim conjunctio oſtendit eam hanc habuiſſe cogitationem, eſt autem parentheſis. IMPLORARE. *Implorare* eſt auxilium cum miſeratione depoſcere: qua ratione bene dicimus, *Imploro te* ut auxilium miſero feras. contra, Imploro te ad diem feſtum: non procedit narratio.

CERNIS. Ad augendam invidiam ait CERNIS, ac ſi diceret, non eſt opus narratione, cum Trojanorum miſerias ipſe conſpicias. INSVLTENT autem. Propter quod dicturus eſt, *Interea Rutuli portis circum omnibus inſtant.* Inſultare autem, eſt inimicis irridere per cavillationem. *Exultare* vero, gloriari & lætum eſſe.

PER MEDIOS. Suos ſcilicet. INSIGNIS EQVIS. Propter illud, *Viginti lectis equitum comitatus.* Nam caſtra non eques inruperat, & ambiguum utrum equis inſignis, an equis feratur. SECVNDO MARTE. Ad illud reſpicit, *Hic Mars armipotens animos vireſque Latinis Addidit.*

RVAT. Irruat. CLAVSA MOENIA. Ad quæ in extremis ſolent adflicti confugere.

QVIN. Quinetiam. IPSIS. In ipſis.

AGGERIBVS autem munitionibus, ſed abuſive. In muris autem ideo, quia ait ſupra, *Ignaros deinde in muris, Martemque cientes.* AGGERIBVS. Agger proprie dicitur terra illa quæ vallo facto propius ponitur: ſed abuſive & muros & munimenta omnia *aggerem* dicimus. ſicut modo, AGGERIBVS MOERORVM, pro munimentis. *Mœrorum* antique ait pro murorum. Nam veteres pleraque eorum quæ nos per v dicimus, per œ diphthongon pronuntiabant. hinc eſt MOERORVM, pro murorum. Et è contra PVNIO, pro pœnio, quod verbum à pœna venit. Hinc eſt, *Punica regna vides:* cum Pœnos ubique legerimus: hoc autem facit Græca orthographia. Nam quam nos v habemus, illi diphthongon habent ου: & ideo putarunt poſſe pro hac littera, diphthongon poni licet aliam. INVNDANT. Implent, & inundare faciunt.

VARIORVM.

AVREA VENVS. Epitheton Homericum Iliad. γ. χρυσῆ ἀφροδίτη. Et Heſiod. lib. 2. Proverb. *Fictilis homo.* HART.

O PATER. Petit Venus, ut Trojanorum hoſtes muris arceat: aut ſi id obtinere nequeat, Aſcanium à cæde ſervet, & Ænean patiatur à ſe aliquo in remotas terras ablegari. Perſtringit interim acriter Iunonem. HORT.

O PATER, O HOMINVM, &c. Probus quærit, cur Iupiter hominum ac deorum æterna poteſtas dicatur? Vide Turneb. lib. 29. cap. 24.

CLAVSA IAM MOENIA. Magna invidia. Scimus enim ultimum eſſe præſidium in caſtra confugere & hoſtilem impetum plerumque differre: ſicut factum eſt in bello Trojano. Modo ergo dicit adeptum eſſe etiam hanc partem miſericordiæ: ſiquidem intra muros hoſtis inſultat. GLOSS. MSS. LVGD.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Æneas ignarus abeſt. nunquamne levari
Obſidione ſines? muris iterum imminet hoſtis
Naſcentis Trojæ, nec non exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis
Tydides. equidem (credo) mea vulnera reſtant,
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si ſine pace tua atque invito numine Troës
Italiam petiere, luant peccata, neque illos
Iuveris auxilio: ſin tot reſponſa ſecuti,
Quæ ſuperi, maneſque dabant, cur nunc tua quiſquam
Flectere juſſa poteſt? aut cur nova condere fata?
Quid repetam exuſtas Erycino in littore claſſes?
Quid tempeſtatum regem, ventoſque furenteis
Æolia excitos, aut actam nubibus Irim?

SERVII.

ÆNEAS IGNARVS ABEST. Ne merito videatur pati; neque enim poteſt videri feciſſe bellum qui factum eſſe ignorat, aut hoc ipſo miſerabilis, quia ignarus exceſſus.

LEVARI OBSIDIONE SINES? Liberari. & oblique per Iovem invidiam commovet in Iunonem.

NASCENTIS TROIÆ. Invidioſe, quia jam ruinis periclitatur, quæ modo naſcitur.

ÆTOLIS SVRGIT AB ARPIS. Atqui non eſt venturus. Vnde accipiamus Venerem non quaſi deam loqui: ſed quaſi unam de Trojanis, ut in primo, *Vnius ob iram Prodimur.* Item, *Cœli quibus adnuis arcem.* Ne futura ignorare videatur. *Ætolis* autem *Arpis* ſic dixit, ut Cumas Euboicas. Nam de Ætolia Diomedes venit qui Arpos in Apulia condidit.

MEA VVLNERA RESTANT. Vt poſſim denuo vulnerari.

DEMOROR. Expecto ſuſtineo, id eſt ut dea mortalium armis interſim, & ipſa depugnem, & ſic dixit *mortalia arma*, ut in duodecimo, *vulnus mortale.*

SINE PACE TVA. Sine tua benevolentia: ſine voluntate tua, ſine tua conceſſione, ut ſolet dici, *pace illius dixerim.* Dicendo autem, Si ad Italiam ſine deorum voluntate venerunt, dent pœnam: oſtendit fatum eſſe abſolutum. INVITO NVMINE TROES. Syllepſis eſt per genus.

LVANT PECCATA. *Luant*, id eſt abſolvant. Dicimus autem & luo pœnam. ſed melius eſt luo peccatum. nam peccatum ſolvitur pœna. Qui enim crimine tenetur obnoxius, pœna eum à priſtina liberat obligatione. Contra, luo pœnam: non procedit quaſi pœna ſolvatur. auctoritas tamen iſta confundit licenter more quo ſolet poni, vel à ſequenti quod præcedit, vel à præcedenti quod ſequitur. NEQVE ILLOS IVVERIS AVXILIO. Conceſſivus eſt modus iſte ſecundum Probum: namque in artibus non invenitur. Fit autem quotiens tædio contentionis quaſi videmur concedere, quod tamen nolumus fieri. nam hoc loco id agit Venus, ut Iupiter magis præſtet auxilium.

RESPONSA SECVTI. Hoc eſt, ſi non ſolum prohibiti non ſunt, ſed eis etiam conceſſum eſt.

SVPERI. Id eſt, ut Apollo. MANES, Vt Creuſa vel Anchiſes, vel Hector. QVISQVAM. Verecunde: quia contra uxorem agit apud maritum.

NOVA CONDERE FATA. Quæ adverſus quæ ſtatuiſti.

EXVSTAS ERYCINO IN LITTORE CLASSES. Nunc per ἀντικατηγορίαν ad accuſationem alterius tranſit, argumentum eſt enim utrum habeat voluntatem nocendi quæ nocuit. *Erycino* autem *in littore*, ſecundum opinionem ſuam dixit. Nam alii apud Cajetam dicunt exuſta navigia: unde & Cajeta dicta eſt ἀπὸ τοῦ καίεσθαι, Quamvis quatuor naves exuſtæ ſunt, hæc tamen exaggerat.

QVID TEMPESTATVM REGEM. Vbique *repetam* ſubaudiendum eſt.

ACTAM NVBIBVS IRIM. Impulſam, ſcilicet ut perſuaderet matribus incendium navium. Aut ſecundum præceptum artis Rhetoricæ, rem unam in duas diviſit, ut latius pateret rei acerbitas interpoſito alio crimine. nam per Irim naves exuſtæ ſunt. Sed melius eſt (ut non ſit iteratio) ad Turnum miſſam Irim intelligere. nec nos moveat ordo converſus. Solent enim graviora in principiis & in fine ſecundum artem Rhetoricam poni. NVBIBVS. Per nubes.

VARIORVM.

NEC NON EXERCITVS ALTER. Quæ ad hunc locum illuſtrandum pertinent, dicta ſunt lib. 7. ad illa verba, *& Paris alter*, &c. *Alter exercitus*, Latinorum ſcilicet, prior enim Græcorum fuit. PON.

ÆOLIA EXCITOS. Recurre ad illud. lib. 1. *Æoliam venit*, ubi regiam Æoli, non omnes ſignificare videtur Æolias inſulas, ut vulgo cenſent interpretes. GERMAN.

Nunc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) movet: & ſuperis immiſſa repente
Alecto, medias Italûm bacchata per urbes.
Nil ſuper imperio moveor: ſperavimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant quos vincere mavis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjux
Dura, per everſæ genitor fumantia Trojæ
Excidia obteſtor, liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem:
Æneas ſane ignotis jactetur in undis,
Et quamcunque viam dederit fortuna, ſequatur:
Hunc tegere, & diræ valeam ſubducere pugnæ.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atque Cythera,
Idaliæque domus: poſitis inglorius armis

SERVII.

SORS RERVM. Id eſt regnum. nam per ſortem inter ſe fratres Iuppiter, Neptunus, & Pluton mundi regna diviſerunt: quæ Iuno præter inferos in Trojanorum perniciem moverat. SVPERIS IMMISSA. Acſi diceret, non jam Trojanis, ſed diis. Reſpexit autem ad illud, *Et cœli convexa per auras.*

BACCHATA PER VRBES. Non vagata, ſed *bacchata*, id eſt perfurit: & bene bacchata, quia per ſimulationem ſacrorum Liberi patris, matres egerat in furorem.

SVPER IMPERIO. Id eſt de imperio, & quaſi de ſalute ſua ſe dicit laborare. Eſt autem verecunda petitio & obliqua, per quam magna Iovi invidia commovetur, qui imperium Trojanis promiſerat. SPERAVIMVS ISTA. Abſolute dixit.

CONIVX DVRA. Hic diſtinguendum, ne incipiant eſſe duo epitheta, *Dura fumantia excidia*. Dura autem debere diſtingui ipſe ex perſona Iunonis oſtendit. Quæ *dura* potentia noſtra egit? & mire *conjux*, quaſi vitium mariti ſit. NVLLA autem REGIO invidioſe dixit. ut ſupra, *Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis*: cum à ſola arceantur Italia.

PER EVERSÆ GENITOR FVMANTIA TROIÆ. Cum dicimus, Rogo te per deos, hoc videmur dicere, Memineris religioni curæ eſſe petitionem meam: ſicut in primo expreſſit, *At ſperate deos memores fandi atque nefandi.* Cum autem dicimus Rogo te per miſerias meas, videmur dicere, Memineris ab eo te rogari qui miſerias pertulit: ut ad miſericordiam qui rogatur, miſeriarum commemoratione flectatur: ſicut eſt nunc in Veneris petitione. Nam ideo ſic rogat, ut commemoratione Trojanæ infelicitatis impetret miſericordiam. Alias ſtultum eſt, cum adiuratur Iupiter per excidia Trojanorum. Salluſtius in primo, *Poſtremo ipſos colonos per miſerias & incerta humani generis orare.* FVMANTIA autem quæ fumaverunt, non enim fumant jam... *

INCOLVMEM ASCANIVM. Scit autem in Aſcanio eſſe ſummam rerum. ut, *Cui regnum Italiæ, Romanaque tellus Debentur.* Ideo eſt pro eo ſollicita, non quia pro filio non movetur.

ÆNEAS SANE. Quidam SANE pro valde accipiunt, ut, Cicero pro Quintio, *Sanè cæterarum rerum pater familias & prudens & attentus.*

EST AMATHVS. Amathus & Paphos Cypri inſulæ civitates ſunt, Amathus ab Amathonte. CELSA PAPHOS. Antiqua Paphos, quæ nunc Palæpafos dicitur, in excelſo fuit poſita, ex quo loco ædificia permittente pace in litoreis deducta ſunt. CYTHERA. Inſula eſt contra Laconicam Veneri conſecrata. Dicimus autem hæc Cythera, ſicut hæc Solyma, hæc Artaxata.

IDALIÆQVE DOMVS. Idalium, civitas Cypri eſt, & hic Idaliam dixit, cum ipſe dixerit, *Aut ſuper Idalium.*

DONATI.

ALECTO. Commoverat ſuperos, ventos, fluctus, terras, homines. Reſtabant autem inferi, ſed & hos nuper movit.

TVA CONIVNX. Oblique hactenus in eam locuta eſt: nunc doloris neceſſitate compellitur, ut eam nominet

IGNOTIS VNDIS. Per ignota maria continuet errores.

VARIORVM.

HÆC INTENTATA MANEBAT. Græcis ἀπείρατον. Pet. Victor. lib. 31. cap. ult.

ÆNEAS SANE, &c. Ideo Venus pro Ænea non petit hoc loco: non quia pro eo non movetur: Sed aut quia ſcit eum celerius eſſe moriturum: aut quia ſoli Aſcanio debetur imperium. Vt, cui regnum Italiæ, Romanaque tellus debentur. GLOSS. MSS. LVGD.

ET QVAMCVNQVE VIAM. Ab Homerica ſecta deſciſcit. Macrob. lib. 5. cap. 16. Saturn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Exigat hic ævum. magna ditione jubeto
Carthago premat Auſoniam: nihil urbibus inde
Obſtabit Tyriis. quid peſtem evadere belli
Iuvit, & Argolicos medios fugiſſe per ignes?
Totque maris vaſtæque exhauſta pericula terræ,
Dum Latium Teucri recidivaque Pergama quærunt?
Non ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
Atque ſolum quo Troja fuit? Xanthum & Simoenta
Redde oro miſeris: iterumque revolvere caſus
Da pater Iliacos Teucris. Tum regia Iuno
Acta furore gravi: Quid me alta ſilentia cogis

SERVII.

ÆVVM. Hic vitam, alias ætatem. INGLORIVS. Sine triumphis, immemor gloriæ. Cicero in Tuſculanis, *Quæ de vita inhonorata & ingloria dici ſolent.*

NIHIL VRBIBVS INDE OBST. TYRIIS. Id eſt ab Aſcanio Tyrii nihil timebunt: & verum eſt. nam Scipio vaſtaturus eſt Africam.

QVID PESTEM EVADERE BELLI IVVIT. In fine jam agit miſerabiliter, ſicut egit in principiis. Nam hoc præcipit ars Rhetorica, ut epilogi & principia pari argumentatione tractentur. PESTEM autem incendium ſignificat: ut, *Et toto deſcendit corpore peſtis.* cum de navibus loqueretur incenſis.

FVGISSE PER IGNES? Exprimit quid ſit peſtem belli evadere.

RECIDIVAQVE PERGAMA. Renaſcentia. Tractus eſt autem hic ſermo ab arboribus, quæ aliis ſectis repullulant. ergo illud *ſolum recidivum* dicimus, quod poſtea renaſcitur. unde modo RECIDIVA PERGAMA,, quæ fiunt ab his qui ſuperſtites ſunt Trojanis periclis.

NVM SATIVS. Deeſt *fuit.* CINERES PATRIÆ INSEDISSE. Sic in quarto, *Dulceſque meorum Reliquias colerem.*

ATQVE SOLVM, QVO TROIA FVIT. Sic in tertio, *Et campos ubi Troja fuit.* XANTHVM ET SIMOENTA REDDE ORO MISERIS. Ambiguum eſt utrum dicat, redde nobis re vera antiquam Trojam: an terras alias ad ſimilitudinem Trojæ. Nam novimus hanc fuiſſe conſuetudinem; ut advenæ, patriæ ſuæ ſibi imaginem redderent: ut, *Effigiem Xanthi, Trojamque videtis.* Bene ergo Venus medio uſa eſt loquendi genere, ut utrunque ſignificaret, & antiquæ Trojæ reditum, & imperium Italiæ, quod Trojanis Iuppiter ad ſimilitudinem Trojæ fore promiſerat: & magis hoc eſt, quod latenter deſiderat atque petit.

CASVS DA PATER ILIACOS. Reddantur nobis errores priſtini, dummodo præſentia bella vitemus. ITERVMQVE REVOLVERE CASVS. Si ad Trojam vis referre, ſic dic, Nobis redde Trojam per naufragia & pericula, id eſt patiamur denuo quæ pertulimus, duntaxat nobis Troja reddatur. Si vero ad Italiam vis referre, ſic intellige, Redde nobis Italiam, & libenter repetimus ea quæ in Troja pertulimus.

ALTA SILENTIA Iuno ubique ſilens inducitur. Vnde ei oratio pro re niſi ex nimia neceſſitate non datur. unde eſt, *Acta furore gravi.* Statius, Iu*nonem tacitam furibunda ſilentia torquent.* Et notandum quia ſigillatim dicta Veneris hac oratione ſolvuntur. SILENTIA autem RVMPERE, loqui proprie dictum. Sciendum enim quod vocem rumpere, eſt tacere. Vnde apparet uſurpatione dictum eſſe, *Compoſito rumpit vocem:* id eſt loquitur. nam vocem rumpere, ſilere eſt: ſilentium rumpere, loqui.

DONATI.

ACTA FVRORE. Ergo injuſte commota. QVID ME? Oſtendit Iuno ſe invitam cogi; nam nihil rumpitur niſi magna violentia.

VARIORVM.

RECIDIVAQVE PERGAMA. Servius ἀναφυόμενα, παλιμφυῆ accipit: hoc tamen ego judicium ad doctiores lubens rejicerem, cum, ſi hæc vox ab arboribus ſectis & inciſis ſimilitudine ducatur, neſciam quomodo moduli ratio congruere & conſtare poſſit, cum antepenultimam hujus dictionis corripuerit Maro: qua etiam ratione motus videri poteſt Aſcenſius, ut RECIDIVA, iterum caſura interpretaretur, cum tamen potius accipi debere videantur, quæ bis & ſecundo everſa fuerint Sunt & qui REDIVIVA legi poſſe ſint ſuſpicati. GERM.

CASVS, DA PATER ILIACOS. Turnebus lib. 2. cap. 21.

QVID ME ALTA SILENTIA. Macrobius lib. 4. cap. 2. HARTVNG.

SILENTIA COGIS RVMPERE. Initium abruptum indignantis Iunonis. Macrob. lib. 4. cap. 2. Saturn. Vox & ſilentium quamvis contraria ſint, rumpere tamen vocem & ſilentium, idem diverſa oratione ſignificant. Nam rumpere vocem loqui dicimus, ſicut rumpere queſtus, queri; quia vox & queſtus pectore rumpuntur, id eſt effunduntur. Alibi ipſe, *rumpunt fontibus amnes*, id eſt funduntur. *Rumpere* autem *ſilentium* ex eo loqui dicimus, quia cum id facimus, veluti vocem rumpimus. ERYTHR.

Rum-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Ænean hominum quiſquam, divûmque ſubegit
Bella ſequi? aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
Italiam petiit fatis authoribus: eſto,
Caſſandræ impulſus furiis. num linquere caſtra
Hortati ſumus, aut vitam committere ventis?
Num puero ſummam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra
Egit? ubi hic Iuno, demiſſave nubibus Iris?
Indignum eſt Italos Trojam circundare flammis
Naſcentem, & patria Turnum conſiſtere terra,

SERVII.

OBDVCTVM DOLOREM. Celatum jam, & diuturna cicatrice coopertum. nam obduci vulnera dicuntur, quæ cicatrice clauduntur.

ÆNEAN HOMINVM QVISQVAM. Ad illud, *Quæ ſuperi maneſque dabant*: & celans quæ facta ſunt, ea quæ non ſunt facta, commemorat. Nam non Æneas, ſed Turnus Iunonis inſtinctu bella commovit.

SEQVI autem petere, ut, *ſidera voce ſequentem*. Vtitur autem replicatione rerum objectarum: poſt enim ſequitur reſolutio.

ESTO. Modo eſt concedentis adverbium, nam Græcum eſt. Illo autem loco verbum eſt, Eſto nunc Sol teſtis. FATIS AVTHORIBVS. Num hic reſponſis? quia hoc ſequitur.

CASSANDRÆ IMPVLSVS FVRIIS. Bene *furiis* plurali numero, quod de vaticinantibus non dicitur, Ergo ut videantur merito eſſe decepti qui Caſſandræ inſaniam crediderunt. quod nunc falſo à Iunone dicitur, ſicut ex verbis probatur Anchiſæ, qui ait, *Aut quem tum vates Caſſandra moveret?* NVM LINQVERE CASTRA. Illa ait, abeſt: hæc ait reliquit, ut ipſi adſignet culpam, & eſt ſtatus finitivus, non tam dicendum abiſſe quam reliquiſſe.

VITAM COMMITTERE VENTIS. Non qui enavigavit hoc dixit, ſed *ventis*, id eſt incertis & inanibus rebus.

NVM PVERO SVMMAM BELLI. Quod Venus ad miſerationem, hæc ad indignationem poſuit, Et eſt aggeratio ab ætate.

TYRRHENAMQ. FIDEM. Inire ſocietatem cum inimicis gentibus Turno. *Fidem* autem auxilium petens, an *fidem* ſacramentum quod adhibetur ad belli ſocietatem? *Agitare* autem ad gentes pertinere melius eſt. Ergo *Tyrrhenam fidem* extrinſecus accipiendum invocare, aut petere: aut certe diſrumpere fœdera, quæ Turnus cum Tyrrhenis inierat. Sciendum ſane Turnum auxiliorum cauſa ad Mezentium confugiſſe. GENTES QVIETAS. Nam licet vellent in bella prorumpere, tamen erant quietæ, propter illud oraculum, *Externos optate duces*.

QVIS DEVS IN FRAVDEM? Interrogatio: *In fraudem* autem periculum. ita enim in jure lectum eſt, *Fraudi erit illa res*, id eſt periculo. QVÆ DVRA POTENTIA NOSTRA. Ad illud reſpicit, *Si nulla eſt regio Teucris, quam det tua conjunx Dura.*

VBI HIC IVNO. Melius quam ſi dixiſſet ego, ut, *Degeneremque Neoptolemum narrare memento.* NVBIBVS IRIS. Propter illud, *Aut actam nubibus Irim*

INDIGNVM EST ITALOS TROIAM CIRCVNDARE FLAMMIS. Rhetoricum eſt. Nam quotiens aliqua non poſſumus ſolvere, paria opponimus: quod nunc Iuno facit. nam negare non poteſt, nec ſolvere: quia obſidentur Trojani. Vnde dicit, indignum eſt Trojanos obſideri, aliena eos matrimonia præripere dignum eſt. Sic in Bucolicis, *Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo Tris pateat cœli ſpatium non amplius ulnas*, quod quia non potuit ſolvere, & ipſe objecit, *Dic quibus in terris inſcripti nomina regum Naſcantur flores.*

NASCENTEM. ὑπόκερσις.

DONATI.

ÆNEAM. Nititur colorare falſa: nam Æneas bellum non movit, ſed inſtinctu Iunonis Latini.

NVM PVERO. Hoc quoque falſum eſt: nam ſenioribus rem reliquit, & pugnam committere vetuit.

VARIORVM.

ÆNEAN. Confutat id quod queſta fuerat Venus, Ænean in Italia novo bello ad arma induenda coactum, cum à nullo ad bellum ſit provocatus.

ITALIAM PETIIT. Concedit id quod inficiari non poteſt: fatorum vi in Italiam eum delatum: ſed omiſſis Divorum oraculis, contemptim Caſſandræ, ut fœminæ Trojanæ, furiis huc navigaſſe dicit. HORTENS.

NVM PVERO SVMMAM BELLI, &c. Maro hunc locum, ad Auguſti laudem aſſentatorie accommodavit, revocans tacito Aſcanii exemplo, veluti gentilem Imperatoris felicitatem, qui prior primum Senatus decreto, referente Cicerone, in Antonium exercitum, ſummamque rerum accepit. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.
Quid face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?
Quid, ſoceros legere, & gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus ſubducere Grajûm,
Proque viro nebulam & ventos obtendere inaneis:
Et potes in totidem claſſem convertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra juviſſe nefandum eſt.
Æneas ignarus abeſt: ignarus & abſit.
Eſt Paphos, Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera:
Quid gravidam bellis urbem & corda aſpera tentas?
Noſne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo

SERVII.

PILVMNVS AVVS. Comparat genus Turni Æneæ, dicens etiam Turni avum deum eſſe. Varro Pilumnum & Picumnum infantium deos eſſe ait, eiſque pro puerpera lectum in atrio ſterni, dum exploretur an utilis ſit qui natus eſt. Piſo, Pilumnum dictum quia pellat mala infantiæ, ſed Pilumnus idem Sterculinus, ut quidam dicunt, qui propter pilum inventum, quo fruges confici ſolent, ita appellatus eſt. Si ergo proavus Latini eſt, non Turni avus, nam Sterculini Picus, Pici Faunus, Fauni Latinus eſt filius, ſed in his nominibus abutitur poëta.

DIVA VENILIA MATER. Hoc ad Veneris obtrectationem dicit, *Diva Venilia mater.* Nam Venilia Nympha eſt. Pilumnum autem avum Turni ideo dicit, ut à vicino, nobilis genere eſſe videatur, ſicut eſt Æneas. Nam paulo poſt dictura eſt ipſa Iuno, *Pilumnuſque illi quartus pater.* Sane hanc *Veniliam* quidam Salaciam accipiunt Neptuni uxorem. Salaciam à ſalo, *Veniliam* quod veniam det exigentibus.

ATRA FACE. Sævo bello: & belli diffinitio eſt. Nam non facibus Trojani pugnaverant, ſed ferro, id eſt bello.

AVERTERE PRÆDAS. Invidioſe, nam nihil rapuerant.

LEGERE. Furari: unde & ſacrilegi dicuntur, qui ſacra legunt, hoc eſt furantur. Alibi, *Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper.* GREMIIS ABDVCERE PACTAS? Id eſt ſponſas. Nam ante uſum tabularum, matrimoniis cautiones ſibi invicem emittebant, in quibus ſpondebant ſe conſentire in jura matrimonii, & fidejuſſores dabant. Vnde & admiſſum eſt ſponſum & ſponſam ut dicamus à ſpondendo. Cæterum proprie SPONDERI puellæ eſt. ergo ſponſus non qui promittitur, ſed qui ſpondet & ſponſores dat. Sane exaggeratio eſt nimia in eo quod ait, *Gremiis abducere:* tanquam jam uxores.

PRÆFIGERE PVPPIBVS ARMA. Propter illud, *Scuta virûm fluvio pictaſque innare carinas.* Scilicet quando ad petenda auxilia navigavit. PACEM ORARE MANV, PRÆFIGERE PVPPIBVS ARMA. Propter, *Centum oratores auguſta ad mœnia regis Ire jubet.*

PROQVE VIRO NEBVLAM. Injurioſe *pro viro* rem inanem dicit, aut quando eum Venus à Diomede liberavit, Vel Neptunus ab Achille, quod Veneri quia in ejus gratiam factum eſt imputatur. VENTOS INANES. Vacuos: & eſt nebulæ diffinitio.

ET POTES IN TOTIDEM CLASSEM CONVERTERE NYMPHAS. Licet hoc Mater deûm fecerit, tamen Veneri imputatur. Aut quia dicunt ipſam eſſe Matrem deûm.

NOS ALIQVID RVTVLOS CONTRA IVVISSE NEFANDVM EST. Confeſſio eſt, non enim negat ſe juviſſe, ſed attenuat dicendo aliquid.

ÆNEAS IGNARVS ABEST. Ea quæ ſolvere non poſſumus, inridemus: ut hoc loco. ſic in Bucolicis præmiſit, *Divini opus Alcimedontis.* poſtea per irriſionem, *Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit.*

GRAVIDAM BELLI VRBEM. Alibi, *Populoſque feroces Contundet.* Vrbem autem provinciam dicit, quo modo, *Italiam quæro patriam.*

NOSNE TIBI FLVXAS. Status relativus, per quem oſtendit Venerem magis Trojanis cauſſam fuiſſe periculorum. FLVXAS. Molles, quæ poſſent etiam ſine inimicis perire. Res ergo fluxas: rempublicam fluxam dicit; vel *fluxas*, labefactatas.

DONATI.

CVI PILVMNVS AVVS. Per comparationem Æneæ & Veneris, & ſui & Turni extollit cauſam ſuam, & deprimit adverſariorum.

NOS ALIQVID. Extenuat factum ſuum: verum Venus affuit cauſæ, cui dii & fata favebant.

VARIORVM.

QVID FACE. Turneb. lib. 4. cap. 14. Explic. Victor. lib. 29. cap. 5.

ÆNEAS IGNARVS ABEST. Pathos ab objurgatione: id eſt, cum objecta iiſdem verbis refutamus. Macrob. lib. 4. cap. ultim. Saturn.

Cona-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Conamur? nos? an miſeros qui Troas Achivis
Objecit? quæ cauſſa fuit conſurgere in arma
Europamque, Aſiamque, & fœdera ſolvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovive cupidine bella?
Tunc decuit metuiſſe tuis: nunc ſera querelis
Haud juſtis aſſurgis, & irrita jurgia jactas.
Talibus orabat Iuno, cunctique fremebant
Cœlicolæ aſſenſu vario: ceu flamina prima,
Cum deprenſa fremunt ſylvis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas,
Infit. eo dicente, deûm domus alta ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther:
Tum Zephyri poſuere, premit placida æquora pontus.

SERVII.

FOEDERA SOLVERE FVRTO? Legitur in hiſtoriis quod Trojani cum Græcis fœdus habuerunt. Vnde etiam receptus eſt Paris hoſpitio, & ſic commiſit adulterium. Ergo *Fœdera ſolvere furto*, eſt amicitias adulterio diſſipare. nam *furtum* eſt adulterium: ut, *Et dulcia furta*: an quod Paridem victum à Menelao ſubripuit morti, an quod Pandarus diſſipavit, ut ſit, per furtum? * Et everſi Ilii hæc eſt vera cauſſa. nam fœdera quæ inter Græcos & Trojanos fuerunt, ita ſoluta ſunt. Hercules cum expugnato Ilio filiam Laomedontis Eſionam Priami ſororem Telamoni dediſſet, profecti ſunt legati cum Priamo, & eam minime repetere potuerunt, illis dicentibus ſe eam habere jure bellorum. Vnde commotus Priamus miſit Paridem cum exercitu, ut aliquid tale abduceret: aut uxorem regis aut filiam, qui expugnata Sparta Helenam rapuit. Hinc ergo Virgilius utrunque tangit: & iſtam hiſtoriam quam modo diximus, & propter judicium Paridis, quamvis fabula ſit illa res, & à poëtis compoſita.

QVI TROAS ACHIVIS. Ideo maſculinum genus poſuit, quia dei Arſenotheles ſunt, ut dictum eſt ſupra, ideo dicit QVI, de Venere & in ſubauditione ponuntur ea quæ non poſſumus dicere aperte.

CONSVRGERE IN ARMA. Pro conſurgendi, Infinitus modus verbi, pro participio.

DARDANIVS. Non propter injuriam Æneæ hoc poſuit, qui Dardanus dicitur: Nam perite dubium nomen elegit, qui contumeliam communicaret Æneæ.

SPARTAM EXPVGNAVIT. De hiſtoria eſt. Nam cum ſollicitata Helena Parin ſequi noluiſſet, egreſſus ille civitatem obſedit: qua everſa Helenam rapuit: unde poſtea recipi meruit à marito.

TELA DEDI. Aut bello, aut amore Alexandri. CVPIDINE. Eo ſcilicet quo in amore Paridis Helena compulſa eſt.

DECVIT METVISSE. Optima eſt elocutio. nam utrumque præteriti eſt temporis. Si enim dixeris, Decet metuiſſe: incongruum eſt, quia DECET præſentis eſt, METVISSE præteriti. SERA. Pro ſero. ut *Nec ſera comantem Narciſſum.*

IRRITA. Vana, ſubſtantiam non habentia. IACTAS. Ventilas.

ORABAT. Loquebatur. Vnde & oratores dicti ſunt. nam *rogabat* ſi dixeris, non procedit, quia magis convitiabatur.

ASSENSV VARIO. Quia pars Veneri, pars Iunoni favebat. CEV FLAMINA PRIMA, CVM DEPRENSA FREMVNT SYLVIS. Non ſubito deprenſa, ſed aut in ſylvis detenta, aut intellecta.

ET CÆCA VOLVTANT MVRMVRA. Non tempeſtatis facit comparationem, ſed ſigni tempeſtatis futuræ. Quadam enim arcana ratione fit, ut ſit murmur in ſylvis ante ventorum adventum. Vnde ait, *Cæca murmura*: ut, *Cæcique in nubibus ignes*, quorum ratio non apparet: *Terrificant animos*. Sic in Georgicis, *Continuo ventis ſurgentibus, aut freta ponti Incipiunt agitata tumeſcere, & aridus altis Montibus audiri fragor.*

TREMEFACTA SOLO TELLVS. Loquente Iove ſtupor elementorum omnium oſtenditur per naturæ mutationem. Nam & quicquid in æterno motu eſt, quievit: & contra, terra mota eſt ſemper immobilis. Vnde Horatius, *Et bruta tellus.*

ZEPHYRI POSVERE. Saluſtius, *Iam repente viſus ſævire Tagus.* PREMIT PLACIDA. Id eſt premendo reddit placida.

DONATI.

ME DVCE. Quæ graviora ſunt argumenta in fine ſervat.

INFIT. Nam cum ſibi poteſtas decernendi ſit, aperte loquitur.

VARIORVM.

ET FOEDERA SOLVERE FVRTO. Id eſt, amicitiam & hoſpitium adulterio furtivo diſſipare, quod Paris fecit. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Auſonios conjungi fœdere Teucris
Haud licitum eſt, nec veſtra capit diſcordia finem:
Quæ cuique eſt fortuna hodie, quam quiſque ſecat ſpem,
Tros Rutuluſve fuat, nullo diſcrimine habebo:
Seu fatis Italûm caſtra obſidione tenentur,
Sive errore malo Trojæ, monitiſque ſiniſtris.
Nec Rutulos ſolvo. ſua cuique exorſa laborem,
Fortunamque ferent: rex Iuppiter omnibus idem.
FATA viam invenient. ſtygii per flumina fratris,
Per pice torrenteis, atraque voragine ripas,
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi: ſolio tum Iuppiter aureo
Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.

SERVII.

ACCIPITE ERGO ANIMIS. Totus hic lo-
cus de primo Lucillii tranſlatus eſt libro, ubi indu-
cuntur dii habere concilium,& agere primo de inte-
ritu Lupi cujuſdam ducis in republica : poſtea ſen-
tentias dicere. Sed hoc quia indignum erat heroico
carmine, mutavit. Et induxit primo loquentem Io-
vem de interruptis fœderibus, cujus orationem in-
terrupit Venus. poſt ſecuta Iunonis verba ſunt, qui-
bus redarguit Venerem. Vnde nunc Iuppiter illud
quod omi erat, reddit, dicens,Ergo quoniam pacem
eſſe non vultis,ea quæ ſum dicturus accipite : Et hoc
ſignificat verſus qui ſubſequitur.

QVANDOQVIDEM. Bene dicendæ ſententiæ
ordinem ſervat. nam ſicut & in Saluſtio, & in Phi-
lippicis legimus, antequam dicatur ſententia, ejus
præmittitur ratio : quod hodieque in uſu eſt.

HAVD LICITVM EST. Et licuit dicimus, &
licitum eſt : ſicut & placuit, & placitum eſt. Teren-
tius,*Vbi ſunt cognitæ,placitæ ſunt.*

QVÆ CVIQVE EST FORTVNA HODIE.
Specialiter Iupiter pro Trojanis agit, ſed hac arte, ut
videatur totum pro Iunone loqui : & re vera verba
pro Iunone ſunt,ſed altius intuens deprehendit Tro-
janorum favorem. Nam dicendo NVLLI FAVE-
BO, & in ſtatu fore res in quo ſunt hodie, Trojanis
ſe favere ſignificat, quorum ducis adventu ſtatim vi-
ctoria conſequeretur. Et vult nihil valere ea quæ aut
Venus conqueſta fuerat de abſentia Æneæ, aut Iuno
de Turni parentibus dixerat, in ejus ſcilicet com-
mendationem. SECAT. Sequitur,tenet,habet : ut,
Ille viam ſecat ad naves. Vnde & ſectas dicimus, ha-
bitus animorum & inſtituta philoſophorum circa
diſciplinam.

FVAT. Id eſt fuerit : futuri temporis eſt verbum
defectivum.

SEV FATIS ITALVM CASTRA OBSI-
DIONE TENENTVR. Sive malo fato Italorum
obſidentur caſtra Trojæ, ſive Trojani malo errore, &
monitis adverſis ad Italiam venerunt : neminem ab-
ſolvo. Vnde propter Amphibologiam ſic diſtingue,
Italûm : & infer, *Caſtra obſidione tenentur*, ſcili-
cet Trojanorum. Ipſi enim obſidentur, non Itali.

NEC RVTVLOS. Hoc & de Trojanis dictum
accipe. SOLVO. Abſolvo. nam Aphæreſim pertu-
lit *ſolvo*. MONITIS autem SINISTRIS. Pro-
pter,*Caſſandræ impulſus furiis.* EXORSA RERVM.
Facta initia, actus hodierni diei. Id eſt ſecundum ſua
cœpta habebit eventum. LABOREM FORTV-
NAMQVE. Periculum, fortunam, felicitatem.

FATA VIAM INVENIENT. Scit enim hoc
eſſe fatale,ut Æneas imperet in Italia. Et videtur hic
oſtendiſſe, aliud eſſe fata, aliud Iovem. STYGII
PER FLVMINA FRATRIS. Hypallage eſt, Per
Stygia flumina fratris. Et bene etiam jurejurando ſta-
tuta confirmat : ut rem immobilem neceſſitate con-
ſtituat.

TOTVM NVTV TREMEFECIT OLYMPVM.
Hoc Homeri eſt μέγαν ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

COELICOLÆ MEDIVM. Poëtice mores ho-
minum ad deos refert,ut magiſtratum deducunt.

DONATI.

ACCIPITE. Non potuit ſedare partes, ſed ſic
dimiſit ut nullam præferret, ne aut filiam aut uxo-
rem læderet : ſeque æquum omnibus pollicitus eſt.

VARIORVM.

QVAM QVISQVE SECAT SPEM. Id eſt,
tranſigere, vel deſecare, more Græcorum, qui ἀπο-
τέμνεσθαι dicunt, quod qui quid deſecat, ſibi aſſumit.
Turneb. lib. 29. cap. 24.

SVA CVIQVE EXORSA LABOREM, &c.
Vt quiſque ſementem fecerit, ita metet. Quod quiſ-
que intriverit, hoc erit illi exedundum. PONT.

STYGII PER FLVMINA FRATRIS. Ma-
crob. lib. 5. cap. 13. Saturn. Cælius lib. 14. cap. 38.
Lect. Antiq.

In-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Interea Rutuli portis circum omnibus inſtant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
Aſt legio Æneadûm vallis obſeſſa tenetur:
Nec ſpes ulla fugæ: miſeri ſtant turribus altis
Nequicquam, & rara muros cinxere corona.
Aſius Imbraſides Hicetaoniuſque Thymœtes,
Aſſaracique duo, & ſenior cum Caſtore Thybris,
Prima acies: hos germani Sarpedonis ambo,
Et clarus & Hæmon Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrneſius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Meneſtheo.
Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis,
Molirique ignem, nervoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios Veneris iuſtiſſima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum:

SERVII.

PORTIS CIRCVM OMNIBVS INSTANT. Inſtant portis omnibus circum, id eſt circum circa fuſi. Nam modo CIRCVM, adverbium loci eſt.

AST LEGIO. Prolepſis, nam legionis nomen Trojani temporis non fuit. VALLIS. Intra vallos, id eſt foſſarum fuſtes, qui *Valli* vocantur. Nam munitio ipſa, *Vallum* neutro dicitur genere: & hoc dicit, Tenebantur Trojani intra vallos, quos ipſi poſuerant, ne eorum caſtra facile irrumperent Rutuli. *Vallum* enim, non modo obſidentium, ſed obſeſſorum debemus accipere.

NEC SPES VLLA FVGÆ. Miſerrimum & ultimum præſidium fuga eſt: tamen etiam hoc carebant.

IMBRASIDES. Imbraſi filius. HICETAONIVS. Hicetaonis filius: Et bene ex varietate ſyllabarum quæſivit ornatum. Nam patronymica aut in DES, aut in IVS exeunt, quibus & uti poſſumus. Quæ enim in MON terminantur, ad nos tranſire non poſſunt.

SENIOR CVM CASTORE THYBRIS. Poſſumus & in ſolum Thybrim ſenem accipere: & Caſtorem etiam ſi legamus, *Et ſenior cum Caſtore Thybris*. Nam Amphibologia eſt.

PRIMA ACIES. Hoc eſt magni viri: & eſt diffinitio eorum qui in prima acie fuerunt. unde laudis magis eſt, nam hoc dicit, *magni viri.* Ordinis enim eſſe non poteſt, quia res in muro eſt. GERMANI SARPEDONIS. Aut inter ſe germani Sarpedonis filii: aut Sarpedonis fratres ex eadem matre.

LYCIA ALTA. Nobili, quos comitantur qui ſunt Lycia ab alta.

FERT INGENS TOTO. Quidam ſine effectu ferentem ſaxum improprie inductum accipiunt, ſed hoc ita reſolvunt, quod qui jactum ſaxum refert, unius tantum rei eventum oſtendit, qui *ferentem* dicit longum jactum notat.

LYRNESIVS. Id eſt Phryx. Aemon ergo & Meneſtheus filii Clytii: nam Lyrneſos civitas eſt Phrygiæ, unde fuit Briſeis, quam civitatem Achilles expugnavit.

MENESTHEO. Non Mneſtheo, de quo paulo poſt dicturus eſt, nam non ſtat verſus: ita tamen ut meminerimus in ultima ſyllaba eſſe Synæreſim propter rectam ſcanſionem.

HI IACVLIS. Rutuli ſcilicet. ILLI CERTANT. Trojani.

VENERIS IVSTISSIMA CVRA. De quo merito curet, quia ei debebatur imperium. MOLIRIQVE IGNEM. Quid eſt *moliri*? num iniicere, an tentare jacere? & ſubaudiendum, alii atque alii.

CAPVT DETECTVS. Sine galea: quaſi non pugnaturus: propter, *Cætera parce puer bello.* Intererat autem quaſi dux. ECCE. Pro admiratione & demonſtratione. HONESTVM. Pulchrum. Terentius, *Ita me dii bene ament, honeſtus eſt.*

DONATI.

INTEREA. Redit ad narrationem quam poſuit in fine Noni libri. STABANT. Vtpote qui pauci adverſus plurimos non auderent.

CAPVT DETECTVS. Non pugnaturus: quia prohibuerat Deus.

VARIORVM.

CAPVT DETECTVS HONESTVM. Forſan morem Romanorum Poëta reſpexit, qui niſi Saturnalibus, diebus aliis nudo erant capite. Euſtathius lib. I. Od. ut notavit Turnebus, hunc morem Romanos à Græcis accepiſſe diſputat, ἴσως δὲ καὶ τὸ τὰς κεφαλὰς ἀκαλύπτους ἔχειν, &c. cum heroicis temporibus nulla capitis integumenta in uſu fuiſſe memorentur. GERMAN.

Qualis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
Incluſum buxo aut Oricia terebintho
Lucet ebur: fuſos cervix cui lactea crines
Accipit, & molli ſubnectit circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt Iſmare gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæonia generoſe domo: ubi pinguia culta,
Exercentque viri, Pactoluſque irrigat auro.
Affuit & Mneſtheus, quem pulſi priſtina Turni
Aggere murorum ſublimem gloria tollit:
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: media Æneas freta nocte ſecabat.

SERVII.

MICAT. Scilicet Aſcanius: micat quaſi gemma.

AVT COLLO, AVT CAPITI. Figurate eſt. nam commune eſt colli vel capitis decus.

ORICIA TEREBYNTHO. Oricos civitas eſt Epiri, juxta quam naſcitur terebynthus nigrum lignum habens, folia in buxi ſpeciem. Retulit autem comparationem ad candidum vultum, qui erat nigris crinibus cinctus.

MAGNANIMÆ GENTES. Hic eſt ordo, aliter non ſtat verſus, eſt autem proſphoneſis. ISMARE. Modo nomen eſt proprium. nam Iſmarius appellativum facit, à monte Iſmaro Thraciæ.

VVLNERA DIRIGERE. Pro dirigentem: *vulnera* autem *dirigere*, id eſt ſagittas quibus fiunt vulnera, eſt autem ὕστερον πρότερον. Vt, *Inſequitur infeſto vulnere Pyrrhus*: & acerrime expreſſit inevitabiles ſagittas, dicens eum *vulnera*, non tela dirigere.

MOEONIA. Lydia, quæ ante Mœonia vocabatur. Ergo ideo *generoſe*, quod Lydius. PINGVIA CVLTA. Aut figuratum eſt quæ exercendo culta faciunt, aut *culta* pro arvis.

PACTOLVSQVE IRRIGAT AVRO. Pactolus & Hermus Lydiæ flumina ſunt, aurum trahentia ſicut Tagus. Sed Pactoli fabula talis eſt; Midas rex cum ibi regnaret Silenus captus ab ejus ſociis & vinctus eſt, miſeratione vel prudentia eum & reſolvi fecit, & omni adfabilitate fovit, quibus rebus ille gratiam rependens, præſtitit Midæ ut quidquid tetigiſſet in aurum verteretur, ſed cum ille quæcunque contigiſſet in aurum convertens, fame periclitaretur, ex præcepto in Pactolum fluvium abluendi gratia ſe mittere juſſus eſt, in quem ſe cum jeciſſet, ferendi auri naturam flumini dedit, ipſe deſtitit in aurum quæ contingebat mutare. INRIGAT autem *auro* mire, cum ramenta quædam auri inveniri dicantur.

ET CAPYS: HINC NOMEN CAMPANÆ DVCITVR VRBI. Iſte quidem hoc dicit, ſicut Ovidius qui Capyn de Trojanis eſſe commemorat. *Ille dedit Capys repetita vocabula Trojæ*. Cœlius qui Trojanum Capyn condidiſſe Capuam tradidit, eumque Æneæ fuiſſe ſobrinum. Alii hunc Capyn filium Capeti volunt eſſe Tyberini avum, ex quo fluvius Tyberis appellatus eſt, eumque Capuæ conditorem produnt: Alii Capyn Samnitem, condidiſſe Capuam confirmant. Sed Capuam vult Livius à locis campeſtribus dictam in quibus ſita eſt: Conſtat tamen eam à Tuſcis conditam de viſo falconis augurio, qui Tuſca lingua Capys dicitur: Vnde eſt Capua nominata. Tuſcos autem omnem pene Italiam ſubjugaſſe manifeſtum eſt. Alii à Tuſcis quidem retentam & prius Aliternum vocatam: Tuſcos à Samnitibus exactos Capuam vocaſſe: ob hoc quod hanc quidam Falco condidiſſet, cui pollices pedum curvi fuerunt, quemadmodum falcones aves habent, quos viros Tuſci Capuas vocarunt. Varro dicit propter cœli temperiem & ceſpitis fœcunditatem campum eundem Capuanum, ſive Campanum dictum, quaſi ſinum ſalutis & fructuum.

CONTVLERANT. Nocte interveniente peregerant. MEDIA ÆNEAS FRETA NOCTE SECABAT. Aut media nocte, aut freta media.

DONATI.

MNESTHEVS ET CAPYS. Alterum laudat à facto, alterum à merito civitatis.

NOCTE. Ad laudem Æneæ.

VARIORVM.

QVALIS GEMMA MICAT. Comparat Aſcanium gemmæ auro incluſæ, & candidiſſimo ebori è terebyntho elucenti, ut formæ decus in Aſcanio amplificet. HORTENS.

FVLVVM QVÆ DIVIDIT AVRVM. Quæ eſt medio annuli aurei. PONTAN.

CALAMOS ARMARE VENENO. Supra de hac re dictum lib. IX.

PACTOLVSQVE IRRIGAT AVRO. Id eſt aureis arenis ſpargit dum irrigat. SALMASIVS. Qua ratione Pactolus evaſerit aurifluus, narrat Fulgentius lib. 2.

Nanque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Namque ut ab Euandro caſtris ingreſſus Hetruſcis,
Regem adit, & regi memorat nomenque genuſque:
Quidve petat, quidve ipſe ferat: Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet: violentaque pectora Turni
Edocet: humanis quæ ſit fiducia rebus
Admonet: immiſcetque preces: haud fit mora, Tarchon
Iungit opes, fœduſque ferit. tum libera fatis
Claſſem conſcendit juſſis gens Lydia divûm
Externo commiſſa duci. Æneïa puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubvecta leones:
Imminet Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.
Hic magnus ſedet Æneas: ſecumque volutat
Eventus belli varios: Pallaſque ſiniſtro

SERVII.

NAMQVE VT AB EVANDRO. Rem antea obmiſſam breviter exſequitur.

REGEM ADIT. Inſtanti tempore adit.

QVIDVE PETAT. Scilicet auxilium. QVIDVE IPSE FERAT. Auxilii viciſſitudinem. ut ſupra Euandro, *Accipe, daque fidem*. Multi autem *quidque petat, quidque ipſe ferat* dicunt oportuiſſe dici, ſed mutatam conjunctionem: neque enim ex alterius perſona exponitur, ſed totum ex Æneæ, & ideo QVE, conjunctione opus fuiſſe, VE enim proprie vel ſignificat, ut ſic, *Nec patris Anchiſæ cineres maneſve revelli.* MEZENTIVS ARMA. Quæ ſibi conciliet. Iniicit latenter timorem, ne forte poſſit collectis auxiliis Mezentius in regna remeare, à quibus fuerat ante depulſus.

VIOLENTAQVE PECTORA TVRNI. Superba: ut eſt illud, *Quos illi bello profugos egere ſuperbo*, id eſt violento.

HVMANIS QVÆ SIT FIDVCIA REBVS. Latenter hoc dicit, Nolite putare fixam eſſe & ſtabilem felicitatem. magna eſt enim rerum varietas, invicem accipietis auxilia.

ADMONET, IMMISCETQVE PRECES. Partim rogat, partim admonet hoc eſſe tutum ſolatium humanæ vitæ, ſi vel mutua dentur auxilia, vel in proſperis poſiti, etiam objecta conſyderent: & eſt ſuperioris verſus expreſſio. Nam edocet quid peteret, & quid eum ſolicitabat. *Admonet* vero vel cauſſa Mezentii, vel quia inſtabilis eſt & vaga fortuna. TARCHON. Hoc nomen ubique Græce ponit, excepto uno loco: ut eſt, *Haud procul hinc Tarcho:* & Tyrrheni. atque id propter metrum.

FERIT. Facit, ex more Romano propter porcum qui de lapide feritur. LIBERA FATIS. Exempta neceſſitate fatali, qua pugnare non poterat propter illud, *Externos optate duces*.

GENS LYDIA. Per derivationem Lydia gens, nam Lydia provincia, proprium eſt.

PRIMA TENET. More viri fortis in principiis eſt. Alibi, *Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat Agmen*. ROSTRO PHRYGIOS SVBIVNCTA LEONES. Pro ſubjunctos Leones habens. Vult pro jugo roſtrum navis fuiſſe. Leones autem ſingulos, in ſingulis navis partibus fuiſſe depictos. Sane hoc loco notant Critici, quemadmodum tam cito potuerint fieri naves Æneæ. quod excuſat pictura, quam ſolam mutatam debemus accipere. Ergo hanc navem Æneæ ab Etruſcis datam intelligamus: quidam volunt hanc navem ex his eſſe quibus Æneas ad Euandrum erat evectus, & ad Etruriam terra eſſe portatam.

GRATISSIMA. Propter illic navigia fabricata.

EVENTVS BELLI VARIOS. Licet haberet fortiſſimum militem, cogitabat tamen incerta bellorum.

DONATI.

ET REGI MEMORAT. Tria dixit, memorat, edocet, admonet. *Memorat* ergo nomen & genus, & quid petat, & quid ferat. *Edocet* Turni violenta pectora, quæ arma conciliet. *Admonet*, quæ ſit humanis rebus fiducia. *Nomen*, ut cognoſcat. *Genus*, ne ab ignobili pater ſe rogari.

VARIORVM.

NAMQVE VT AB EVANDRO. Notanda eſt admirabilis & conciſa ἀνακεφαλαίωσις, rerum repræſentatio breviter propoſitarum ab imperatore auxilium ſuis maturante, & in celeritate bonam partem belli adminiſtrandi & expediendi ponente. GERMAN.

TVM LIBERA FATIS. Auguror ſignificari, libere licuiſſe militatum ire Etruſcis, nihil repugnantibus fatis, cum Æneæ externo duci commiſſi eſſent. Nam duce Etruſco ne militarent in Mezentium, vatum effatis moniti ante fuerant. Turnebus lib. 2. cap. 21.

PALLASQVE SINISTRO AFFIXVS LATERI: Longiuſculam & eruditam diſputationem uter locus antiquis honeſtior fuerit, dexter an ſiniſter, videbis ſi voles, apud Lipſium Elect. lib. 2. cap. 2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Affixus lateri, jam quærit ſydera, opacæ
Noctis iter, jam quæ paſſus terraque marique.
Pandite nunc Helicona deæ, cantuſque movete,
Quæ manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Ænean, armetque rates, pelagoque vehatur.
Maſſicus ærata princeps ſecat æquora Tigri:
Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia Cluſi,
Quique urbem liquêre Coſas: queis tela, ſagittæ,
Coritique leves humeris, & lethifer arcus.
Vna torvus Abas: huic totum inſignibus armis

SERVII.

IAM QVÆRIT SYDERA. Deeſt de Ænea; Et *quærit ſydera*, num de ſyderibus quærit? an ipſa ſydera? id eſt recenſet: aut num cauſa quærendi quod cupiat vicem diſcere. *

NOCTIS ITER. Aut per quæ nox decurrit: aut quæ intuentes nautæ iter peragunt noctibus. IAM. Modo. ut, *Iamque hos curſu, jam præterit illos.* QVÆ PASSVS TERRAQVE MARIQVE. Num quia audiendo res geſtas Æneæ, incendatur & ipſe ad imitandi cupiditatem?

PANDITE NVNC HELICONA DEÆ. Parnaſſus mons eſt Theſſaliæ juxta Bœotiam, quem locum aliquando Aones tenuerunt, qui in duo finditur juga, Cithæronem Liberi, & Heliconem Apollinis & Muſarum. Ex quo fons manare dicitur quem Pegaſi ungula protuliſſe fertur qui vocatur Hippocrene.

TVSCIS. Tuſci à frequenti ſacrificio ſunt dicti ἀπὸ τοῦ θύειν. Vnde Tuſcos populos bene dicimus: Tuſciam vero non debemus dicere, quia nequaquam in idoneis auctoribus legitur, ſed aut Etruria dicenda eſt ab Etruſco principe, aut Lydia, à Lydo, aut Tyrrhena ab ejus fratre, qui ut ſupra diximus, cum parte populi de Mœonia venit ad Italiam; quod ergo hic dicit Virgil. *Tuſcis comitetur ab oris*, de Tuſcorum finibus intelligendum eſt.

MASSICVS ÆRATA PRINCEPS SECAT ÆQVORA TIGRI. Inter auxilia accipiendum, nam Æneæ prima eſt navis, & licet ſit catalogus, id eſt inſcriptio, in quo enumerantur hi qui de Tuſcia venerunt, invenit tamen aliquam varietatem quod hos cum navibus veniſſe commemorat, cum in ſeptimo Turni ſocios per terram veniſſe memoraverit. Sane ſciendum amare Virgilium ducibus Italis dare nomina vel fluviorum vel montium. Vt ergo ſupra Almonem, & Aventinum commemoravit: ſic nunc *Maſſicum* dicit. Nam *Maſſicus* mons eſt, unde & Maſſicum vinum dicitur. Plerique tamen *Maſſicum* nolunt proprium nomen eſſe, ſed appellativum, dicentes Oſinium eſſe Maſſicum regem. Nam paulo poſt dicturus eſt, *Qua rex Cluſinis advectus Oſinius oris*: & nunc dicit, *Qui mœnia Cluſi*. Multi alium Maſſicum, & alium Oſinium eſſe voluerunt. ÆRATA TIGRI autem, cujus roſtrum erat in ſimilitudem tigridis. namque ſolent naves vocabula accipere à pictura tutelarum. hinc eſt, *Hunc vehit immanis Triton*. Item, *& aurato fulgebat Apolline puppis*. Tigri autem ſecundum regulam dixit. nam Græca nomina quæ genitivum ſingularem in DIS mittunt, in eo tantum & in dativo creſcunt: & in accuſativo & ablativo paria ſunt nominativo, ut Tigris, tigridis, tigridi, tigrim, tigris, à tigri. Iſis, iſidis, iſidi, iſim, iſis, ab iſi. Si aliter invenerimus, abuſivum eſt. Vt in Lucano, *Ocyor & cœli flammis & tigride fœtu*.

MOENIA CLVSI. Pro Cluſiis: nam *Cluſium* dicitur, & eſt dictum per Synæreſim: ſicut [illegible] *curæ peculi*, pro peculii. *Cluſium* autem eſt oppidum juxta Maſſicum: quod in Etruria condidit Cluſius Tyrrheni, ſive Telemachus Vlyxis.

COSAS. Civitas Tuſciæ, quæ numero dicitur ſingulari ſecundum Saluſtium. Vnde apparet *Coſas* hunc uſurpative dixiſſe.

CORITIQVE. *Coriti* proprie ſunt arcuum thecæ: dicuntur tamen etiam ſagittarum, quas & pharetras nominamus.

VNA. Ad totam claſſem refert. TORVVS. Pro forti & aſpero vel terribili.

DONATI.

QVÆRIT SYDERA. Quærit autem non neceſſaria Pallas, quæ ſi maturior ætate fuiſſet non quæſiſſet: erat à ſiniſtris, quia ſi duo erant, dignior erat Æneas.

PANDITE. Hæc invocatio tenet ſummam rerum & ſpeciem propoſitionis.

TORVVM. Aut oculis diſtortis, aut contracto vultu.

VARIORVM.

PANDITE NVNC HELICONA DEÆ. Novum catalogum eorum populorum, qui Ænean ad bellum ſunt ſequuti contexturus, iterat invocationem, quo fides ſit penes Muſas. HORT.

MASSICVS PRINCEPS. Hunc Maſſicum Cluſinorum & Coſſanorum ducem facit. Cluſium in Hetruria fuit, ubi Porſena poſtea imperavit. Nomen datum à Maſſico monte vinifero. HORTENS.

CORYTIQVE LEVES. Lipſius Antiq. lib. 1. cap. 2. legit *Coricique leves*, emendans hunc locum Nonii in *Catapulta*. Ludovicus Carrio lib. 1. Emend. c. 6.

Agmen,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos,
Inſula, in exhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum divumque interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cæli cui ſydera parent,
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes:
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.
Hos parére jubent Alpheæ ab origine Piſæ,
Vrbs Hetruſca ſolo. ſequitur pulcherrimus Aſtur,

SERVII.

FVLGEBAT. Scilicet puppis aurato Apolline. ARMIS. Exercitu.

POPVLONIA. Civitas Tuſciæ. Matrem autem eorum qui venerant patriam dixit, ut alibi, *Inſignem quem mater Aricia miſit*: quidam Populoniam, poſt XII. populos in Etruria conſtitutos, populum ex Inſula Corſica in Italiam veniſſe, & condidiſſe dicunt. Alii Populoniam Volaterranorum coloniam tradunt. Alii Volaterranos Corſis eripuiſſe Populoniam dicunt.

EXPERTOS BELLA. Peritos. nam expertes ſunt ignari. *Belli* autem poteſt pro in bello accipi. ILVA. Quidam Ilvam Æthalen dictam volunt, eſt autem Inſula adjacens Tuſciæ in conſpectu Populoniæ. Probus *Trecentos*, ſubdiſtingui vult, ut Inſula, ſequentibus jungatur.

INEXHAVSTIS CHALYBVM GENEROSA METALLIS. Quanto exhauſta fuerit, tanto generoſior, hoc eſt πολυγόνος. Ergo IN EXHAVSTIS, non eſt una pars orationis. Nanque dicit Plinius ſecundus, *Cum in aliis regionibus effoſſis metallis terræ ſint vacuæ, apud Ilvam hoc eſſe mirum quod ſublata renaſcuntur. & rurſus de hiſdem locis effodiuntur.* Varro & aliud dicit, naſci quidem illic ferrum, ſed in ſtricturam non poſſe cogi niſi tranſvectum in Populoniam Tuſciæ civitatem, ipſi inſulæ vicinam.

HOMINVM, DIVVMQVE INTERPRES ASYLAS. Deorum quos interpretatur, hominum quibus interpretatur & divinas indicat mentes, interpres vocatur. Sed notandum quod ait Nigidius Figulus, has artes ita inter ſeſe eſſe conjunctas, ut alterum ſine altero eſſe non poſſit. Vnde his quos perfectos vult probare Virgilius, omnium divinandi artium facit præſtare ſcientiam, ut hoc loco. Item ſupra Heleno de quo ait, *Trojugena interpres divûm, qui numina Phœbi, Qui tripodas Clarii lauros, qui ſydera ſentis.* Nigidius autem ſolus eſt poſt Varronem, licet Varro præcellat in Theologia, hic in communibus literis: nam uterque utrunque ſcripſerunt.

FIBRÆ. Fibræ ſunt jecoris extremitates. PARENT autem, peritiſſime agnoſcuntur. Quod ſi *parent* obtemperant, non procedit: nam quomodo ſydera aut fibræ, vel fulgura poſſunt obtemperare? Aut *parent* apparent ac patent, quaſi nihil ei abſconditum, vel abſtruſum ſit. An hyperbolice tantam illi ſcientiam ſyderum vel ceterarum quas dixit rerum eſſe, ut ei parere videantur, ſicut dicimus artes quibuſdam eſſe ſubjectas? Sed *parent*, id eſt agnoſcuntur, quod ad omnia referendum eſt fibras, ſydera, voces avium, fulmina. nam ſi videntur, tantum accipias, cujus poſſunt videri: nec tamen intelligi. Item voces avium non videntur, ſed agnoſcuntur auditæ.

PRÆSAGI FVLMINIS IGNES. Præſagi, futura denuntiantis, ut. *De cœlo tactas memini prædicere quercus.* Eſt enim Iovis filius fulmen de quo tantum futura noſcuntur, ut in octavo plenius de fulminis generibus dictum eſt. Alii non ipſum fulmen præſagum accipiunt, ſed eos præſagos qui inde futura prædicunt.

RAPIT. Raptim ducit. DENSOS ACIE. In acie conſtrictos & conjunctos.

ALPHEÆ AB ORIGINE PISÆ. Alpheus fluvius eſt inter Piſas & Elidem civitates Arcadiæ, ubi eſt templum Iovis Olympici: ex quibus locis venerunt qui Piſas in Italia condiderunt, appellatas à civitate priſtina: unde nunc addidit, VRBS HETRVSCA SOLO: cum præmiſiſſet, ALPHEÆ AB ORIGINE PISÆ. Sane Piſas antiquitus conditas à Peloponeſſo profectis, vel ab his qui cum Neſtore ad Ilium venerunt. Alii Piſum Celtarum regem fuiſſe Apollinis Hyperborei filium, & cum Samnitibus bellum geſtaſſe, à quorum regina quæ poſt conjugis mortem imperio ſucceſſerat, receptum in Etruria oppidum ſuo nomine condidiſſe. Alii locum * ex deo privigno genitum juvenem viribus magnis Piſas condidiſſe ajunt: Cato originum I. qui Piſas tenuerunt ante adventum Etruſcorum negat ſibi compertum, ſed inveniri Tarchonem Tyrrheno oriundum, poſtquam eorum locorum dominium ceperit, Piſas condidiſſe, cum ante regionem eandem Teutanes quidam Græce loquentes poſſederint. Alii ubi modo Piſæ ſunt, Focida oppidum fuiſſe ajunt, quod nobis indicio eſt à Peloponneſo originem id oppidum trahere. Alii incolas ejus oppidi Teutanas fuiſſe, & ipſum oppidum Teutam nominatum, quod poſtea Piſas Lydi lingua ſua ſingularem portum ſignificare dixerunt; quare huic urbi à portu lunæ nomen impoſitum. Alii ab Epeo Trojani equi fabricatore conditum tradunt, qui cum aliis Græcis in hanc regionem rejectus eſt. Vbi, poſtquam Trojanæ captivæ metu dominarum ad quas deducebantur naves incenderunt, deſperatione reditus remanſit, urbemque condidit, & ab ea quæ eſt in Peloponneſo Piſas cognominavit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aſtur equo fidens, & verſicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt (mens omnibus una ſequendi)
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in arvis:
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.
Non ego te, Ligurum ductor, fortiſſime bello,
Tranſierim, Cycne, & paucis comitate Cupavo:
Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ,
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.
Namque ferunt luctu Cycnum Phaëtontis amati,

S E R V I I.

EQVO FIDENS. Id eſt, Eques optimus. Quidam Aſtur pro Aſtures accipiunt, apud quos equi & Equites optimi perhibentur. VERSICOLORIBVS ARMIS. Depictis, per quod bellicoſus oſtenditur.

TERCENTVM ADIICIVNT. Conſentiunt & accedunt ejus voluntati: quod ſequentia explanant. Probus *adiciunt*, adjacent, & quaſi juxta ſunt tradit. MENS OMNIBVS VNA SEQVENDI. Id eſt conjurati ſunt.

QVI CÆRITE DOMO. Ac ſi diceret, qui ſunt domo Carthagine. Cære autem ut ſupra diximus dicitur, ἀπὸ τοῦ χαίρειν, quod verbum ſalutandi gratia apud Græcos dici ſolet. Hanc Pelaſgi condiderunt, qui cum ſitim paſſi, nec uſquam aquam invenientes, caſu quodam fontem inveniſſent, in eodem loco oppidum condiderunt. Nec videatur contrarium quod ait, *Ducit Agylina nequicquam ex urbe ſecutos*: quaſi & Turno & Æneæ præſtet auxilium. nam illi Lauſum fugientem ſecuti ſunt: hi vero communi odio & conſilio totius civitatis in Mezentium arma commoverunt. MINIONIS. Fluvius eſt Minio Tuſciæ ultra centum cellas.

ET PYRGI VETERES. Hoc caſtellum nobiliſſimum fuit eo tempore, quo Tuſci piraticam exercuerunt. nam illic metropolis fuit, quod poſtea expugnatum à Dionyſio tyranno Siciliæ dicitur, de qua Lucilius, *Scorta Pyrgentia.* INTEMPESTÆQVE GRAVISCÆ. Graviſcanum oppidum, alii intempeſtum dicunt ventis & tempeſtatibus carens: quod nulla poteſt ratione contingere. *Intempeſtas* ergo *Graviſcas* accipiamus peſtilentes & ſecundum Plinium in naturali hiſtoria, & Catonem in Originibus, ut *intempeſtas* intelligas ſine temperie, id eſt tranquillitate. nam ut ait Cato, *ideo Graviſcæ dictæ ſunt, quod gravem aërem ſuſtinent.*

LIGVRVM DVCTOR. Nam Liguria poſt Thuſciam eſt circa Gallos.

CYCNE. Cunare, quidam duci nomen datum tradunt à Cunaro monte, qui in Piceno. CVPAVO. Hic Cupavo ſicut declinatur Cato, vel Cicero.

NAMQVE FERVNT LVCTV CYCNVM PHAETONTIS AMATI. Phaëton Clymenes & Solis filius, qui cum doleret objectum ſibi ab Epapho rege Ægypti quod eſſet non de Sole, ſed de adulterio procreatus: duce matre venit ad Solem, & poſcit, ut ſi vere eſſet ejus filius, petita præſtaret. Quod cum Sol juraſſet per Stygiam paludem ſe eſſe facturum, petit ille ut ejus currus agitaret. Sol poſt jusjurandum negare non potuit. Acceptis itaque curribus Phaëton, cum exiſſet orbitam Solis, & cœpiſſet mundus ardere, à Iove fulminatus, in Eridanum cecidit, qui Padus vocatur. Hujus interitum flentes ſorores Phaëtuſa & Lampetuſa in arbores mutatæ ſunt deorum miſeratione: ut hic dicit in populos: ut in Bucolicis, in alnos. Fuit etiam quidam Ligus, Cycnus nomine dulcedine cantus ab Apolline donatus; amator Phaëtontis, qui cum eum defleret extinctum, longo luctu in avem ſui nominis verſus eſt: qui poſtea ab Apolline inter ſydera conlocatus eſt: hujus nunc filium Cupavonem dicit habere cycni pinnas in galea ad paternæ formæ inſigne monſtrandum.

CRIMEN AMOR VESTRVM. Phaëtontem à Cycno amatum aut pie, aut turpiter accipiamus neceſſe eſt. Si turpiter, talis eſt ſenſus, Crimen veſtrum eſt ô Cycne & Phaëton, quod ſic amaſtis. Alii VESTRVM, pro tuum accipiunt: & ad ſolum Cycnum referunt: ut *Vos ô Calliope precor*: Si pie amavit, ſecundum Aſprum CRIMEN erit cauſa, ut II. Æneid. *Et Crimine ab uno diſce omnes*, ut ſit ſenſus, ô Phaetontiades ſorores, & ô Cycne cauſa veſtrum, id eſt veſtræ mutationis, amor eſt: quia ſic Phaëthontem amaſtis ut periretis.

D O N A T I.

VERSICOLOR. Qui dum vertitur mutat colorem.

V A R I O R V M.

CVIVS OLORINÆ. Faculam interſerit Maro, ad tollendum faſtidium. Macrobius lib. 5. cap. 16. HARTVNG.

CRIMEN AMOR VESTRVM, &c Senſus eſt, O Cygne Cupavo, fili Cygni, cujus pater dictus eſt Cygnus: veſtrum crimen, id eſt, iſta pœna transmutationis, ob amorem contigit vobis. Nam pater tuus ob amorem Phaëtontis in cygnum tranſmutatus eſt: & inde cygneæ pennæ, quas tu geris in galea, paternam formam indicant: non quam ab initio habuit: ſed quam luctu amiciſſimi ſui Phaëtontis eſt adeptus DONATVS.

NAMQVE FERVNT LVCTV. Macrob. lib 5. cap 14. Saturn.

Po-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Populeas inter frondes umbramque ſororum,
Dum canit, & mœſtum muſa ſolatur amorem:
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, & ſydera voce ſequentem.
Filius æquales comitatus claſſe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtar aquæ, ſaxumque undis immane minatur
Arduus, & longa ſulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantûs & Tuſci filius amnis,
Qui muros matriſque dedit tibi Mantua nomen,
Mantua dives avis. ſed non genus omnibus unum:
Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni:

SERVII.

VMBRAMQVE SORORVM. Ambitioſe dictum, pro inter arbores de ſororibus factas. Et eſt una de his quæ habet Virgilius inimitabilia & ſua propria. Tale eſt illud, *Sinuatque alterna volumina crurum.* Et, *Cum primum ſulcos æquant ſata.*

MVSA. Carmine, cantilena.

CANENTEM SENECTAM. Quia *canentem ſenectam* pro albo colore neoterice dictum putant: canentem ſenectam mollibus tranſegit in plumis.

SYDERA VOCE SEQVENTEM. Cum cantu cœlum petentem: vel quod eſt re vera relatus in ſydera, ſicut videmus in ſphæra.

ÆQVALES COMITATVS CLASSE CATERVAS. Aut æqualiter habens per naves diſtributas catervas, aut ipſi duci pares virtute.

CENTAVRVM. Aut nomen navis, aut qui erat in navi pictus.

OCNVS. Iſte eſt Aucnus quem in Bucolicis Bianorem dicit. Vt, *Namque ſepulchrum Incipit apparere Bianoris.* hic Mantuam dicitur condidiſſe, quam à matris nomine appellavit. nam fuit filius Tyberis & Mantus Tyreſiæ Thebani vatis filiæ, quæ ad Italiam poſt parentis venit interitum: Alii Mantos filiam Herculis vatem fuiſſe dicunt. Hunc Ocnum, alii Auleſtis filium, alii fratrem qui Peruſiam condidit referunt, & ne cum fratre contenderet, in agro Gallico Ceſenam quæ nunc Bona dicitur condidiſſe: permiſiſſe etiam exercitui ſuo ut caſtella munirent in quorum numero Mantua fuit. Alii à Tarchone Tyrrheni fratre conditam dicunt: Mantuam autem ideo nominatam, quod Etruſca lingua Mantum Ditem patrem appellant, cui etiam cum cæteris urbibus & hanc conſecravit. Mantus verò Græce declinavit. nam ſi Latine vellet, Mantonis diceret, ut ait Plautus, Ionis.

DIVES AVIS. Majoribus præpotens. Et bene *dives avis* quia non ab Ocno, ſed ab aliis quoque condita ſit: primum namque à Thebanis, deinde à Tuſcis, noviſſime à Gallis, vel, ut alii dicunt, à Sarſinatibus qui Peruſiæ conſiderant. SED NON GENVS OMNIBVS VNVM. Quia origo Mantuanorum & à Tuſcis venit, qui in Mantua regnabant, & à Venetis: nam in Venetia poſita eſt, quæ & Gallia Ciſalpina dicitur.

GENS ILLI TRIPLEX, POPVLI SVB GENTE QVATERNI. Quia Mantua tres habuit populi tribus, quæ & in quaternas curias dividebantur, & ſingulis ſinguli Lucumones imperabant, quos in tota Tuſcia duodecim fuiſſe manifeſtum eſt: ex quibus unus omnibus imperat. hi autem totius Tuſciæ diviſas habebant quaſi præfecturas, ſed omnium populorum principatum Mantua poſſidebat. Vnde eſt, *Ipſa caput populis.* Ergo Virgilius miſcet novam & veterem Etruriam, ut utriuſque principatum patriæ ſuæ adſignet, cum alioquin Mantua ad hæc auxilia pertinere non debeat, quod Æneas nulla à Tranſpadanis auxilia poſtulaverit, cum omnis exercitus adverſum Mezentium uno loco conſiderit, & propterea putetur Poëta in favorem patriæ ſuæ hoc locutus, ut de hac ſola trans Padum pro Ænea adverſum Mezentium auxilia faciat veniſſe, & quod nec populorum nomina, nec Lucumonum retulerit.

DONATI.

OCNVS. Filius fuit Mantûs, qni muros dedit urbi, & de matris nomine illam vocavit:

VARIORVM.

POPVLEAS INTER FRONDES. Sunt qui putent à Marone Heliadas nunc in alnos, nunc in populos verſas cani, quod Græcis αἴγειρος & populum & alnum ſignificet GERMAN.

FILIVS ÆQVALES COM. Filius Cygni, ducebat catervas æquales, aut ætate ſcilicet, aut armorum cultu. DONAT.

OCNVS AB ORIS. Cur Mantuæ conditor, è Suida, Turn. lib. 29. cap. 24.

MANTVA DIVES AVIS. Explicat. Turneb. lib. 2. cap. 21.

POPVLI SVB GENTE QVATERNI. Sic & gens Attica in decem populos diſcreta erat, qui diviſi, ut Romanis tribules, δημόται dicebantur: Romani enim in tribus diſtributi erant. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ipſa caput populis, Tuſco de ſanguine vires.
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca,
Mincius infeſta ducebat in æquora pinu.
It gravis Auletes, centenaque arbore fluctum
Verberat aſſurgens: ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert, in Priſtin deſinit alvus:
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subſidio Trojæ, & campos ſalis ære ſecabant.
Iamque dies cœlo conceſſerat, almaque curru
Noctivago Phœbe medium pulſabat Olympum.
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)

SERVII.

TVSCO DE SANGVINE VIRES. Quia robur totum à Lucumonibus habuit.

IN SE ARMAT. Id eſt, Odio ſui in arma compellit.

PATRE BENACO VELATVS ARVNDINE GLAVCA MINCIVS. Venacus lacus eſt Venetiæ, de quo fluvius naſcitur Mincius. Iure ergo dux Venetus fluvium provinciæ ſuæ depinxit in navi: quem Venaci filium, quia ex ipſo habere orginem dicit.

GRAVIS. Fortis: ut, *Ferit enſe gravem Tymbreus Oſyrim.* Vel *gravis* aut animo, aut ætate, aut gravis propter navem, nam ſequitur, *Centenaque arbore fluctum Verberat aſſurgens* CENTENAQVE ARBORE. Non ait remis, ſed arboribus, ad exprimendam navis magnitudinem, quæ plures habuit remorum ordines. Vnde ait Lucanus, *Et ſummis longe petit æquora remis.*

MARMORE. Mari. TRITON. Pictus in navis prora ſedens. & ſic ait quaſi de vero Tritone, ut *Galea alta Chimæram Suſtinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes.* CÆRVLA. Cærula freta, non concha cærula. ne non ſtet verſus, ſi cærula fuerit ſeptimus caſus.

LATERVM TENVS. Vt *Crurum tenus*, ἄχρι τῶν ϲκελῶν. HISPIDA. Horrida, ſetoſa.

FRONS HOMINEM PRÆFERT Modo *frontem*, primam hominis partem intelligimus. nam hoc dicit, A capite uſque ad ima latera, hominis monſtrabatur effigies.

SPVMEA SEMIFERO. Incertum utrum pictus, an ex ære factus.

TOT LECTI PROCERES. Quare Tarchonem præteriit? An quia illi omnes ſub imperio ejus fuerunt? TER DENIS. Triginta naves accipiamus fuiſſe, non ut quidam volunt, ſingulos duces tricenas naves habuiſſe. nam enumeratorum militum non convenit numerus, præſertim cum ſequatur SVBSIDIO TROIÆ: id eſt parvo auxilio. Nam apud majores bella non ambitu, ſed virtute conſtabant. TROIÆ. Aut caſtra Aneæ dixit: aut *Trojæ*, pro Trojanis.

IAMQVE DIES COELO CONCESSERAT. Non dicit diem interveniſſe: nam ſupra ait, *media Æneas freta nocte ſecabat*, Et *cœlo conceſſerat*, pro cœlo, & deeſt nocti.

NOCTIVAGO. Nomen mire compoſitum. PHOEBE. Luna: ſicut Sol Phœbus. Item & Titan Sol, & Titanis Luna. Deſcribit autem noctem mediam, & dicit finitum diem ſecundum Romanum ritum. Quia media nocte diem numerant, & noctem ſimiliter à medio die, nec Luna ſine nocte poterant. Nec Lunæ fit ſine cauſſa commemoratio. Nam aliter videri Nymphæ non poterant.

DONATI.

ARMAT IN SE. Armat, quia cauſam præbuit, quod illi in ſe armarent.

IAM DIES. Laus Æneæ, quod die nocteque continuata navigatio illum non defatigaret. Sedebat ergo & vigilabat, & cum plura cogitaret, tamen temone navem regebat & velis.

VARIORVM.

IMMANIS TRITON. Cur Triton Buccinator. Turn. lib. 2. cap. 21.

IN PRISTIN DESINIT ALVVS. De hac voce Iunius, lib. 2. Animad. 13.

CVRRV NOCTIVAGO. Lunæ autem currui vehendo dabant Poëtæ nunc cervos, nunc equos. Cervos ſcilicet, aut quod eadem Diana dicatur nemorum præſes; aut eo ænigmate velocitatem ejus indicante, quod planetarum celerrime proprio motu citetur GERMAN.

NOCTIVAGO PHOEBE. Hoc epitheton ex Egnatio habuit. Macrob. lib. 6. cap. 5. Saturn.

NEQVE ENIM MEMBRIS DAT CVRA. Canterus lib. 1. Novar. cap. 18.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ipſe ſedens, clavumque regit, veliſque miniſtrat.
Atqui illi medio in ſpatio, chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum: Nymphæ, quas alma Cybele
Numen habere maris, Nymphaſque è navibus eſſe
Juſſerat: innabant pariter, fluctuſque ſecabant,
Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ.
Agnoſcunt longe regem, luſtrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea,
Pone ſequens, dextra puppim tenet, ipſaque dorſo
Eminet, ac læva tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic ignarum alloquitur: Vigilaſne deûm gens
Ænea? vigila, & velis immitte rudentes.
Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi Nymphæ claſſis tua: perfidus ut nos

SERVII.

CLAVUMQUE REGIT. Pro clavo navem regit, & dat Æneæ ſicut in quinto libro, gubernandi dedit peritiam. VELISQUE MINISTRAT. Velis quidam dativum volunt, non ablativum, ut ſi dicamus aliquem miniſtrare convivis.

MEDIO IN SPATIO. Inter navigandum. CHORUS COMITUM NYMPHÆ. De navibus factæ, & mire *comitum*, quia cum eo venerant.

ALMA CYBELE. A Cybelo Phryge qui primus ei ſacrum inſtituit: Mater deûm dicta Cybele, ἀπὸ τοῦ κυβιστᾶν τὴν κεφαλὴν, id eſt capitis rotatione: quod ſemper Galli motu capitis per furorem, comam rotantes, ululatu futura pronuntiabant. Lucanus, *Crinemque rotantes Sanguinei populi ulularunt triſtia Galli*. Cybele autem Bacchius eſt. nam Cybele Anapæſtus eſt: ut, *Hic mater cultrix Cybele*.

INNABANT PARITER. Quia de navibus verſæ.

QUOT PRIUS. Id eſt quantæ, ad numerum retulit. Ergo ſubtrahit *tot*.

LUSTRANTQUE. Circundant & circumeunt.

DOCTISSIMA CYMODOCEA. Poëtice: ſicut & mutatio ipſa confingitur. Ergo doctiſſima quæ divinitus hanc doctrinam fuerit conſecuta. Nam ſtultiſſimum eſt quod quidam ait, Ilionei navem fuiſſe, & ideo eam eſſe doctiſſimam fandi.

PONE SEQUENS. Hoc quidam ideo dictum tradunt, quod adverſæ videri nolunt: unde Eclog. VIII. eſt, *Transque caput jace, ne reſpexeris*. DORSO EMINET. Peritia natandi oſtenditur.

TACITIS. Aut ipſe tacitus, aut pro tacite & leniter. SUBREMIGAT. Subnatat.

IGNARUM ADLOQUITUR. Aut præſentiæ ſuæ ignarum, aut quod è navibus Nymphæ factæ ſunt. VIGILASNE DEUM GENS. Verba ſunt ſacrorum. Nam virgines Veſtæ certa die ibant ad regem ſacrorum, & dicebant, *Vigilaſne rex? vigila*. Quod Virgilius jure dat Æneæ, quaſi & regi, & quem ubique Pontificem & ſacrorum inducit peritum. Et bene primo interrogat, deinde quod vigilat approbat. DEUM autem GENS. Propter, *Diis genite, & geniture deos*.

VELIS IMMITTE RUDENTES. Hoc eſt rudentibus vela immitte, id eſt laxa, ut eſt illud Geor. III. *Notas odor attulit auras*: Immitti autem dicuntur rudentes, cum vela laxantur.

SACRO DE VERTICE. Argute *ſacro*, ne miretur Æneas deas factas. PINUS. hoc loco, ſecundum quartam declinationem dixit: in Bucolicis juxta ſecundam, ut, *Menalus argutumque nemus, pinoſque loquentes Semper habet*. Et loquitur per diffinitiones. NOS SUMUS. Sane declamatorie hos verſus explicuit.

PERFIDUS. Qui poſt fœdus bella commovit. hinc Latinus, *Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas*. Alii è communi ſermone *perfidum* Rutulum dici, quia ipſa Trojana eſt. UT NOS. Ut, pro quoniam, Plautus in Pſeudolo, *Ut laſſus veni de via, me volo curare*. Et in Moſtellaria, *Eundem animum mihi oportet eſſe gratum, ut impetravi*: pro quoniam.

DONATI.

AGNOSCUNT. Nam propter nocturnas tenebras, alii non facile cognoſcerent.

VIGILAS? Recte dubitat: nam tempus ſomnum, curæ vigilias ſuadebant.

VARIORUM.

VELISQUE MINISTRAT. Utitur & lib. 6. & Tacitus de moribus German. Turnebus lib. 29. cap. 24.

QUOT PRIUS ÆRATÆ STETERANT. Explic. Turneb. lib. 12. cap. 12. Franc. Florid. lib. 1. Subſec. cap. 3.

CYMODOCEA. Græca forma eſt, pro Cymdoce. HARTUNG.

ÆNEAS? VIGILA. Credo alludere Poëtam ad ſymbolum & vocem illam quam exituri in bellum duces uſurpabant, *Mars vigila*, ejus cuſtodiam implorantes. GERMAN.

Præ-

Præcipites ferro Rutulus, flammaque premebat,
Rumpimus invitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus: hanc genitrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe deas, ævumque agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro, foſſiſque tenetur
Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
Iam loca juſſa tenet forti permiſtus Hetruſco
Arcas eques. medias illis opponere turmas,
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge age & aurora ſocios veniente vocari
Primus in arma jube: & clypeum cape, quem dedit ipſe
Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux, mea ſi non irrita dicta putaris,
Ingenteis Rutulæ ſpectabit cædis acervos.
Dixerat, & dextra diſcedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas
Ocyor & jaculo, & ventos æquante ſagitta.
Inde aliæ celerant curſus. ſtupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades, animos tamen omine tollit.

SERVII.

PRÆCIPITES. Nomen pro adverbio, præcipitanter.

RVMPIMVS. Propter illud, *Continuo puppes abrumpunt vincula ripis.* INVITÆ. Ac ſi diceret, malueramus tibi potius ſervire, quam in Nympharum numina commutari. TEQVE PER ÆQVOR QVÆRIMVS. Id eſt hæc nobis vagandi cauſa eſt, ut te invenire poſſimus.

REFECIT. Aut vacat RE: aut quia ante navium amiſerant formam, ergo alteram fecit.

ET DEDIT ESSE DEAS. Græca figura: ut, *Donat habere viro.* ÆVVM. Immortalem. AGITARE. διάγειν, hoc eſt agere.

IAM LOCA IVSSA TENET. Vt & ſupra diximus, hoc κατὰ τὸ σιωπώμενον accipiendum eſt. nam intelligimus equites eum miſiſſe per terram.

NE CASTRIS IVNGANT. Aut SE ſubaudis: aut *jungant* pro jungantur.

SOCIOS VENIENTE VOCARI. Antiquo verbo militiæ uſus eſt, viros enim vocari ſignificat eos qui neceſſitate in bellum, non voluntate conveniunt.

CRASTINA LVX. Deeſt veniat, hoc eſt craſtina lux veniat tantum, & CRASTINA LVX, ſi ad Æneam referas, ſpectabis, & non inrita dicta putaris, & *craſtina lux*, ſubaudiendum, cum venerit: ſi autem ad lucem, ſpectabit legas: *Craſtina lux*, ſuſpendendum quidam.. *

SPECTABIT CÆDIS ACERVOS. Hæc eſt vera lectio: & ordo eſt, Si mea dicta inrita non putaris, craſtina lux ingenteis acervos cædis videbit. nam male quidam SPECTABIS legunt, & ad lucem referunt: quod non procedit. nullus enim ſic loquitur, ô Ænea, ſi quæ dico minime credis, ô lux craſtina ingenteis cædis acervos videbis. Alii more antiquo *lux* pro luce accipiunt. Lucilius in tertio, *Hinc media remis Palinurum pervenio nox.* Pro nocte. Longus ait, *Deeſt venerit.* Vnde & ipſe *ſpectabis* legit.

DEXTRA DISCEDENS IMPVLIT. Mire diſcedens, adjuvatur enim pulſus recedente eo qui impulerit.

FVGIT. Pro velociter poſuit. HAVD IGNARA MODI. Impulit navem libramento peritiæ & moderationis, quippe quæ navis fuerat.

OCYOR ET IACVLO. Breviter tribus comparavit, quoniam & ſagittam ventis æquavit.

INDE ALIÆ CELERANT CVRSVS. Hoc eſt, inde aliæ Nymphæ aliarum navium curſus efficiunt celeriores, ſicut fecerat Cymodocea, An aliæ naves? INSCIVS. Id eſt rerum quas audierat. Nam credere ex aperto non poterat.

OMINE. Augurio promiſſæ victoriæ.

DONATI.

SVRGE. Sedentem excitat non dormientem. AVRORA. Antequam plene veniat lux.

SPECTABIS ACERVOS. Prædixit futura ut dea appareret.

TOLLIT ASPECTANS. Audierat à nympha etiam adverſa. ergo non lætabatur, ſed quia plura nunciabantur, proſpera attollebant animos.

Tum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum breviter ſupera aſpectans convexa precatur:
Alma parens Idæa deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad frena leones:
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibuſque adſis pede diva ſecundo.
Tantum effatus: & interea revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.
Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur:
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe.
Iamque in conſpectu Teucros habet, & ſua caſtra,
Stans celſa in puppi. clypeum tum deinde ſiniſtra
Extulit ardentem. clamorem ad ſydera tollunt
Dardanidæ è muris. SPES *addita ſuſcitat iras.*
Tela manu jaciunt: quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi, ducibuſque ea mira videri
Auſoniis, donec verſas ad littora puppes

SERVII.

CONVEXA. Hic *convexa* epitheton eſt, quia ait, *Supera convexa*: alibi ſolum *convexa* principale eſt.

ALMA PARENS IDÆA DEVM. Alma proprie tellus eſt, ab eo quod nos alat: abuſive etiam aliis numinibus hoc epitheton datur. Terram autem ipſam conſtat eſſe matrem deum. Vnde & ſimulacrum ejus cum clavi pingitur. Nam terra aperitur verno: hyemali clauditur tempore. DINDYMA. Mons Phrygiæ.

TVRRIGERÆQVE VRBES. Civitates turritæ, quas terra gerit. Vnde cum turrita corona Mater deûm pingitur. AD FRENA LEONES. Ideo hoc fingitur, quod omnis feritas maternæ ſubjacet affectioni. Figurate autem leones ad frena bijugi, id eſt frenati leones.

PROPINQVES. Facilius efficias, proſperes, matures, propitium facias: ut, *Et propius rex aſpice noſtras.*

PHRYGIBVSQVE ADSIS. At ſi diceret cultoribus tuis.

TANTVM EFFATVS. Breviter ut ſupra dixit, propter lucem jam maturam, id eſt plenam. Nam nec crepuſculum, ſed lux jam matura deſcribitur.

REVOLVTA. Id eſt, Aperta: ſicut è contrario quod involvitur clauſum eſt. RVEBAT autem, non occidebat, ſed oriebatur, cum impetu veniebat quia per orbem: ut, *Et ruit Oceano nox*: Eſt autem, hyſteroproteron in ſenſu. ante enim eſt ut nox fugetur: & ſic lux adveniet.

MATVRA. Multa, quaſi tempeſtiva, & quam jam eſſe oportebat, aut ſatis plena & clara.

SOCIIS EDICIT. Secundum edicta Nymphæ. SIGNA SEQVANTVR. Nunquid litterarum figuram faciunt pervolutam? *Signa ſequantur*: vel tubarum, vel teſſeræ, vel re vera ſigna militaria.

QVALES SVB NVBIBVS ATRIS. Id eſt altis modo.

STRYMONIÆ GRVES. A fluvio Thraciæ Strymone, juxta quem habitant. Hæc autem comparatio non ad telorum pertinet jactum, ſed ad Trojanorum clamorem.

τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν ὄρνιθες ὥς
ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό,
αἵ τ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον
κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπ' ὠκεανοῖο ῥοάων.

FVGIVNTQVE NOTOS. Aut quoſvis ventos frigidos. nam etiam & grues ſignificant tempeſtatem futuram: ut oſtendit ipſe Virgilius dicens, *Aut illum ſurgentem vallibus imis Aëriæ fugêre grues.* Aut re vera *notos*: horum enim calorem fugiunt, cum revertuntur ad Macedoniam ex Ægypto. SECVNDO. Num læto? Trojanorum clamor ex gaudio.

DONATI.

ALMA PARENS IDÆA. Ex iis tribus nominibus captavit benevolentiam.

EDICIT. Eſt edicere, cum authoritate aliquid curandum jubere.

DARDANIDÆ E MVRIS. Oſtendit quid poſſit ſpes: nam qui metu fugiebant, nunc ſpe in hoſtes inſurgunt.

AT RVTVLO. Hi enim in plano conſtituti, videre Æneam non poterant.

VARIORVM.

BIIVGIQVE AD FRENA LEONES. Expl. Turn. lib. 22. cap. 5. & lib. 3. c. 23. & lib. 29 c. 24.

STRYMONIÆ DANT SIGNA GRVES. Ex Homero Macrob. lib. 5. cap. 10. Saturn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Reſpiciunt, totumque allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtiſque à vertice flamma
Funditur, & vaſtos umbo vomit aureus ignes:
Non ſecus ac liquida ſiquando nocte cometæ

S E R V I I.

ALLABI CLASSIBVS ÆQVOR. Labi cum
claſſibus, aut æquore claſſem labi. quidam ita expo-
nunt, & hoc ad phantaſiam Rutulorum referunt,
quoniam admirantibus his unde tanta fiducia animo
Trojanorum inceſſiſſet, repentina facies multarum
adpropinquantium perinde viſa eſt, atque ſi ipſum
æquor cum claſſibus allaberetur.
ARDET APEX CAPITI. Ex ſequentibus in-
telligimus Aeneæ armorum fieri deſcriptionem. nam
dicturus eſt, *At non audaci Turno fiducia ceſsit*: licet
talia arma conſpiceret. Si tamen primam reſpicias
connexionem, quaſi de Turno videtur dicere: quod
non procedit. *Apicem* tamen modo coni altitudinem
dicit. Eſt autem Homeri & locus & comparatio.
Παμφαίνονθ᾽ ὥς τ᾽ ἀςέρ᾽ ἐπισσύμϑρον πεδίοιο
ὅς ῥά τ᾽ ὀπώρης εἶσιν. ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
φαίνονται. πολλοῖσι μετ᾽ ἄςρασι νυκτὸς ἀμολγῷ,
ὅντε κύν᾽ ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν
λαμπρότατος μὲν ὅγ᾽ ἐςὶ, κακὸν δὲ τε σῆμα τέτυκται,
καὶ τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.
Hoc autem iſte violentius poſuit: quod ille tan-
tum ſtellæ facit comparationem: hic etiam ſtellæ
peſtiferæ, reſpiciens quaſi clades Rutulis illaturus
Æneas. Poſſumus tamen APEX CAPITI accipe-
re utrumque eum fuiſſe complexum, cum dicit, *Ar-
det apex capiti, criſtiſque à vertice flamma Funditur*,
Et ſacerdotis per apicem & viri fortis facere menti-
onem: dicitur autem *apex* virga, quæ in ſummo pi-
leâm Flaminum lana circumdata & filo conligata
erat, unde etiam flamines vocabantur. Hoc autem
nomen à veteribus tractum eſt, *Apere* enim veteres
ritus Flaminum adligare dicebant, unde *apicem* di-
ctum volunt.
COMETÆ SANGVINEI LVGVBRE RV-
BENT. Pro lugubriter. *Cometas* autem Latina lin-
gua Crinitas appellamus. Has autem ſtellas Stoici
ultra triginta duas eſſe dicunt: quarum nomina &
effectus Abienus commemorat, qui Virgilii fabulas
jam bis ſcripſit. Plinius etiam ſecundus dicit, *Come-
tas* ſtellas eſſe naturales, quæ apparent certis tempo-
ribus. Ita hoc quoque commemorat *cometas* fieri de
planetis quinque: unde interdum bona, interdum
peſſima ſignificant. nam ſi de Venere aut Iove fiant,
meliora ſignificant: ſi de Marte aut Saturno, deteri-
ora. Nam Mercurius ſemper talis eſt, qualis ille cui
cohæret. Vnde & miniſter deorum fingitur: hinc
eſt ergo quod ait modo, *Cometæ ſanguinei*, id eſt no-
xii. Hanc ſtellam Electram dicunt, cum qua Iuppiter
concubuit, quæ cum Trojam ardentem videret, ca-
pillum lacerabat, atque ita in aſtra eſt recepta. Sa-
ne Abienus cometarum has differentias dicit, ſtella
quæ obliquam facem poſt ſe trahens quaſi crinem fa-
cit Ippius vocatur: iſta ſi ab occaſu Solis in ortum ve-
niat, mala Perſidi & Syriæ oſtendit; ſi ad meridiem
attenderit, Africam & Ægyptum à malis revelat, ſo-
lis pecoribus peſtem denuntians: Si Septentrionem
reſpexerit, Ægyptum bellis & miſeriis premit. Si
occidentem attenderit, gravat Italiam, & quidquid
ab Italia uſque ad Hiſpanias tendit: Si à meridie in
ſeptentrionem ierit, à bellis quidem externis ſecuri-
tatem denuntiat, ſed ſeditiones domeſticas ſignifi-
cat. Alter *Cometes* eſt, cui ex gladio nomen eſt, nam
Græce ξίφος appellatur, cujus tractus eſt longior, &
pallidus color, neque comas habere dicitur, & hebe-
tior ejus flamma eſt, qui ſi orientem adtenderit, Re-
gem Perſidis dolis ſignificat appetendum, denuntia-
vit & bella, etiam Syrios pari conditione involvit, &
Libyam atque Ægyptum fraude & inſidiis nuntiet
poſſe * laborem: Quod ſi occidentem attenderit,
fœdera nova regionis ejus regi ſignificat, quæ dicit
per puellam congregatam in nuptias poſſe diſſolvi.
Alter Cometes eſt, qui Lampas appellatur, & quaſi
fax lucet, hic cum orientem attenderit, omnes illas
orientis partes dicit nebulis poſſe laborare, fruge ſ-
que eorum caliginoſo aëre corrumpi: Si meridiem
attenderit, Africam dicit ſiccitate, & ſerpentibus
poſſe laborare: Si occidentem ſpectaverit, Italiam
dicit adſiduis fluminum inundationibus laborare: Si
ſeptentrionem viderit, famen gentibus Septentriona-
libus ſignificat. Eſt etiam alter Cometes, qui vere
Cometes appellatur. Nam comis hinc inde cingitur.
Hic blandus eſſe dicitur, qui ſi orientem attenderit,
lætas res ipſi parti ſignificat: Si meridiem, Africæ
aut Ægypto gaudia, ſi occidentem inſpexerit, terra
Italiæ voti ſui compos erit, hic dicitur apparuiſſe eo
tempore quo eſt Auguſtus ſortitus imperium; tunc
denique gaudia omnibus gentibus futura ſunt nun-
tiata: Si ſeptentrionem attenderit, proſpera univerſa
ſignificat. Eſt alter *Cometes* in tympani modum, quia
& valde lucet, & Electri colorem habet, quem Di-
ſceum vocant, quoniam iſte ex uno locon * ſol &
gignit orbi terrarum cædes, rapinas, bella, & cætera
mala ſignificat. Sextum *Cometem* appellari ex Regis
Typhonis nomine Typhonem dicunt, qui ſemel in
Ægypto ſit viſus, qui non igneo, ſed ſanguineo rubo-
re fuiſſe narratur, globus ei modicus dicitur & tu-
mens, crinem ejus tenui lumine apparere fertur, qui
in Septentrionis parte aliquando fuiſſe dicitur: Hunc
Æthiopes dicuntur & Perſæ vidiſſe, & omni * ma-
lorum & fames neceſſitatis pertuliſſe, quarum plena
vel in pleniores differentias, vel in Campeſtro, vel
peto ſiri, ſiquem * delectaverit quærat.

D O N A T I.

TOTVMQVE ADLABI. Moraliter quidem:
nam repentino turbatis motu omnia majora vi-
dentur.

V A R I O R V M.

TOTVMQ. ALLABI CLASSIBVS ÆQVOR.
Phraſin explic. Turneb. lib. 29. cap. 24.
ARDET APEX CAPITI. Macrob lib. 5. c. 10.
Saturn. PRO CRISTIS. emendat Faërnus *Triſtis*.

San-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus ægris
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Littora præripere, & venienteis pellere terra.
Vltro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Quod votis optaſtis, adeſt perfringere dextra:
In manibus Mars ipſe, viri. nunc conjugis eſto
Quiſque ſuæ, tectique memor: nunc magna referto
Facta patrum, laudes. ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.
AVDENTES *fortuna juvat.*
Hæc ait: & ſecum verſat, quos ducere contra,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit. multi ſervare recurſus

SERVII.

SIRIVS ARDOR. Sirius ſtella eſt in ore canis: quæ ut in tertio diximus, quantum in ipſa eſt peſtifera eſt: & pro qualitate adiacentium aut vincitur, aut majoribus utitur viribus. hinc eſt quod cum certo tempore oriatur ſemper, non ſemper eſt noxia. Sed ſecundum Phyſiologicos, id circa caloris ſidus putatur quod Ida malignam vim habet, nam quod natura inimicum morem habeat propterea fieri ut ægro aquam hauriat ad reſtinguendam ſitim, nam id eo eos qui rabidi canis morſu continguntur aquam refugere, & ni cito ſubveniatur perire ſiti, quia niſus ejus animalis quod contrarium ori ſit, ſimiliter in corpore humano ſæviat.

LÆVO. Noxio hic, ut *Si mens non læva fuiſſet*: alibi pro bono, ut IIII. Geor. *Si quem numina læva ſinunt.* An potius *Lævo*, noxio: quia canis circa Auſtrum eſt, & Aſtrologi votitia quæ ſunt in cœlo ſiniſtra vocant? Quod autem ait, CONSTRISTAT LVM. CÆ. Cum de ſtella loqueretur quam armis ſplendentibus comparavit, bene hoc Statius ad ipſa arma tranſtulit dicens, *Armaque in auro Triſtia.*

LITTORA PRÆR. Pro præripiendi & depellendi.

QVOD VOTIS OPT. ADEST. Magna ars perſuadentis eſt, ut quod cupit fieri, in præjudicium trahat. Sic hoc loco: quia vult Turnus ut optent pugnam ejus ſocii, dicit eos hanc ſemper optaſſe. PERFRINGERE DEXTRA. Fortiter facere, & bene verbo uſus eſt militari.

IN MANIBVS. Non jam in votis, ſed in manibus eſt res. ESTO. Pro SIT: tertia namque perſona eſt.

REFERTO FACTA PAT. Alii hic diſtinguunt, ut ſit *Referto*, id eſt referto facta patrum & laudes. Traxit autem hoc de Salluſt. qui dicit, Hiſpanorum fuiſſe morem, ut in bella euntibus facta adoleſcentibus parentum memorarentur à matribus. Alii diſtinguunt, *nunc magna referto facta*, ut duas res dixerit, Nunc unuſquiſque & ſuorum factorum meminerit, & laudis parentum.

EGRESSIQVE. Si *egreſſi*, figurate dictum eſt.

VERSAT QVOS DVC. CONT. Cogitat quidem, ſed non facit: ne diviſo exercitu utrobique vincantur. quod ſequentia indicant. Nam paulo poſt dicturus eſt, *Et rapit acer Totam aciem in Teucros.* AVDENTES FORTV. Terent. *Fortes fortuna adjuvat*, poteſt hæc ſententia & ſuperioribus adplicari, & per ſe ſeparatim intelligi. CONCEDERE vacat CON.

PVPPIBVS ALTIS. Non potentibus. PONTIBVS. Tranſtris navium. SERVARE. Pro ſervaverunt: Et CREDERE. Pro crediderunt.

DONATI.

VERSAT QVOS DVCERE. In tanta deſperatione; nec conſilium, nec vim animi amiſit.

VARIORVM.

SIRIVS ARDOR. Homer. Iliad. λ. HART.

ILLE SITIM MORBOSQVE FERENS. Turneb. lib. 18. cap. 32. Explic. morbum ſolſtitialem, lib. 24. cap. 38.

LÆVO CONTRISTAT LVMINE. Vt oſtenderet lumen non ſemper eſſe optimum, ſed aliquando exoriri contrarium. Nam cometes & Sirius tanto ſunt pernicioſiores, quanto fuerint luce majore conſpicui. *Lævum* ergo *lumen*, eſt infauſtum & portentoſum, quo cæli aſpectus fit triſtis. DONAT.

NVNC CONIVGIS ESTO. Opportuna, & ſolennis incitatio. HARTVNG.

AVDENTES FORTVNA IVVAT. Ex Ennio. Macrob. lib. 6. cap. 1. Sat. H. Stephan. Schediaſmat. lib. 4. cap. 29.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Languentis pelagi, & brevibus ſe credere ſaltu:
Per remos alii. ſpeculatus littora Tarchon,
Quà vada non ſperant, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu,
Advertit ſubito proras, ſocioſque precatur:
Nunc ô lecta manus validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates: inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppes ſtatione recuſo,
Arrepta tellure ſemel. quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon, ſocii conſurgere tonſis,
Spumanteſque rates arvis inferre Latinis:
Donec roſtra tenent ſiccum, & ſedêre carinæ
Omnes innocuæ: ſed non puppis tua Tarchon,
Namque inflicta vadis dorſo dum pendet iniquo,
Anceps, ſuſtentata diu, fluctuſque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum, quos & fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitque pedes ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora: ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra in littore ſiſtit.

SERVII.

LANGVENTIS. Tranquilli. BREVIBVS. Vadis.

PER REMOS. Id eſt ſcaphis, & deeſt deſcendunt.

NON SPERANT. Legitur & SPERAT, quod melius eſt. Nam dum vada eſſe non ſperat, incidit in ea, quia fracta non remurmurat unda, *Sed mare inoffenſum creſcenti adlabitur æſtu.*

PRECATVR. Modo cum precibus hortatur.

TOLLITE, FERTE. Ad celeritatem dictum eſt. FINDITE RO. Militari felle dictum: ut etiam terra ipſa quodammodo ſentiat hoſtis adventum.

STATIONE. Portu temporali. nam portus eſt ubi hyematur. ſed modo *ſtationem* ſiccum littus ſignificat. nam hoc dicit, Potiar terra, & navem frangere non recuſo.

INNOCVÆ. Innocuus primo eſt, cui non nocetur. Innoxius, qui nocere neſcit. ſed hoc plerunque confundunt Poëtæ. *Innocuum* quibus non ſit nocitum, alibi littus innocuum quod noceat. SED NON PVPPIS TVA. ἐπιδιόρθωσις, & προσφώνησις.

DORSO INIQVO. Dorſum eſt durior arena, quæ remeantibus fluctibus plerunque denſetur, & in modum ſaxi dureſcit: hoc à nautis pulvinus vocatur. A Græcis θῖν. Homer. παρὰ θῖνα θαλάσσης. Probus vadis dorſo, pro vado dictum putat, ut in Geor. *Dorſo nemoris.* INIQVO. Sibi nocenti.

SVSTENTATA. Non ab alio, ut *Fratremque ruentem Suſtentat dextra*, ſed quaſi αὐτοκινῆσαι, vel *ſuſtentata* cum ſuſtentaretur. Melius *ſuſtentata* pro ſuſpenſa accipit, nam ideo & anceps eſt cum huc atque illuc mutaret. FLVCTVSQVE FATIGAT. Subaudis EAM. Nam fluctus ſingularis eſt nominativus.

EXPONIT IN VNDIS. Ideo in undis, non in undas: quia non eſt loci mutatio, ſed in uno eodemque loco res agitur.

FRAGMINA. Antique dictum, nam fragmenta dici debere nonnulli adſerunt.

VARIORVM.

TOLLITE, FERTE RATES. Ad celeritatem dictum eſt: & illud, *terram inimicam findite roſtris*, militari felle: ut etiam terra ipſa quodammodo ſentiat hoſtis adventum. *Statio* autem eſt portus temporalis: nam portus eſt, ubì hyematur. Sed modo *ſtatio*, ſiccum littus ſignificat. Hoc enim dicit, potiar terra, & navem frangere non recuſo. DONAT.

SOCII CONSVRGERE TONSIS. Quid *tonſæ*, dictum lib. 7. verſ. 28.

NEC TVRNVM SEGNIS. Tranſitio ad Turnum & Rutulorum ſtudia, ad excipiendos Trojanos. HORTENS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Signa canunt : primus turmas invaſit agreſteis
Æneas, omen pugnæ, ſtravitque Latinos,
Occiſo Therone, virûm qui maximus ultro
Æneam petit : huic gladio, perque ærea ſcuta,
Per tunicam ſquallentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exectum jam matre perempta,
Et tibi Phœbe ſacrum : caſus evadere ferri
Cui licuit parvo. nec longe Cyſſea durum,
Immanemque Gyam, ſternentes agmina clava,
Dejecit letho : nihil illos Herculis arma,
Nil validæ juvere manus, genitorque Melampus,
Alcidæ comes, uſque graveis dum terra labores
Præbuit. ecce Pharon, voces dum jactat inertes,
Intorquens jaculum, clamantis ſiſtit in ore.

SERVII.

OMEN PVGNÆ. Salluſtius, *Pugnam illam pro ominibus bello futuram.* Ergo ideo *omen*, quia ſicut nunc, ſic ubique vincit Æneas. INVASIT AGRESTES. Quia ſupra ait, *Et latos vaſtant cultoribus agros.*

THERONE. Hoc nomen tantum in Pindaro lectum eſt. Et bene in honorem victoris victum laudat.

TVNICAM SQVALLENTEM. Splendentem loricam. *Squalentem auro*, Splendentem auro, & ſignificat copiam denſitatemque auri in ſquamarum ſpeciem intertexti : *Squalere* enim dictum à ſquamarum crebritate atque aſperitate, quæ in ſerpentum piſciumve coriis viſuntur. Alibi, *Quem pellis ahenis In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.* Alibi, *Iamque adeo Rutulum thoraca indutus, ahenis Horrebat ſquamis:* quidquid igitur inculcatum obſitumque aliqua re erat *ſqualere* dicebatur. HAVRIT. Modo ferit ſignificat : non nudum latus, ſed quod aperuerat: & putatur ὑστεροπρότερον. Quidam Italicam elocutionem putant, cum enim à latere quis aliquem adortus gladio occidit, *hauſit illum* dicunt.

ET TIBI PHOEBE SACRVM. Omnes qui ſecto matris ventre procreantur, ideo Apollini conſecreati ſunt, quia Deus medicinæ eſt, per quam lucem ſortiuntur. Vnde Æſculapius ejus fictus eſt filius: ita enim eum eſſe procreatum ſupra diximus. Cæſarum etiam familia ideo Apollinis ſacra retinebat, quia qui primus de eorum familia fuit, exſecto matris ventre natus eſt. Vnde etiam Cæſar dictus eſt : licet varia de hujus nominis etymologia dicantur, ut diximus ſupra.

QVOD LICVIT PARVO. Legitur & CVI licuit. Et reſpexit ad illud quod ferrum nunc Iuvenis vitare non potuit, quod parvus evaſit. NEC LONGE. Pro nec multo poſt, adverbium loci pro temporis, antique.

IVVERE MANVS. Id eſt ſuæ. VSQVE. Tandiu, donec. DVM TERRA. Donec in terra.

LABORES PRÆBVIT. Nove dixit cum bona præberi dicantur. an ideo præbuit quod hæc Herculi profuerunt, ut ad immortalitatem per iſta perveniret. ECCE PHARON. Legitur & Pharo: ut ſit dativus ab eo quod eſt Pharus. Si autem PHARON legeris, figuratum eſt. nam de nominativo tranſit ad dativum, dicens *Clamantis in ore.* INERTES. Aut quod alii inertiam objecerint, aut quia ubi pugnari oportet, loqui inertis eſt.

VARIORVM.

PRIMVS TVRMAS INVASIT. *Primum* accipere poſſumus, non tantum primo incipientem, verum etiam ſine aliorum ſocietate : magnæ enim laudis inſtar eſt, ipſe unus in exitium plurimorum. DONATVS.

OCCISO THERONE. Enumeratio eorum, qui manibus Æneæ in primo conflictu concidêre.

VIRVM MAXIMVS. Alluſit ad Theronem Hiſpaniæ citerioris regem, qui cum furore actus Gades expugnatum Herculis templum proficiſceretur, navi fulmine conſumpta, cum omnibus copiis ſuis à Gaditanis navali prælio victus. Quare eum & virorum maximum vocat, & tunicam auro ſquallentem tribuit. HORTENS.

PERQVE ÆREA SCVTA. *Ærea ſuta*, non *ſcuta* legi vult Vrſin : loricam enim hamatam intelligit, aitque Statii teſtimonio hanc lectionem confirmari. Verſus Statii ſunt hi, lib. 4. Thebaid. *latus omne ſub armis Ferrea ſuta tegunt.* Lib. 3. *magnorumque ærea ſuta Thracum.* Quibus verbis etiam oſtendit, eam trilicem fuiſſe. PONT.

PER TVNICAM SQVALLENTEM AVRO. Inter verba quæ nonnulli Grammatici in Virgilio quaſi abjecte & incurioſe poſita reprehenderunt, hoc etiam eſt, tanquam non convenerit dicere, *auro ſquallentem* : quoniam nitoribus, ſplendoribuſque auri, ſqualloris illuvies ſit contraria. Reſpondet Gell. lib. 7. cap. 6. & cum eo Macrob. lib. 6. cap. 7. verbum *ſqualentem*, ſignificare copiam, denſitatemque auri, in ſquammarum ſpeciem intexti. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tu quoque flaventem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infœlix nova gaudia Cydon:
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande jaceres:
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies. ſeptem numero, ſeptenaque tela
Conjiciunt: partim galea clypeoque reſultant
Irrita, deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. fidem Æneas affatur Achatem:
Suggere tela mihi (non ullum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos) ſteterunt quæ in corpore Grajûm
Iliacis campis. tum magnam corripit haſtam,
Et jacit: illa volans clypei tranſverberat æra
Mæonis, & thoraca ſimul cum pectore rumpit.
Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem

S E R V I I.

FLAVENTEM MALAS. Flaventes malas habentem, & eſt ordo, Tu quoque Cydon miſerande jaceres dum ſequeris Clitium flaventem prima lanugine malas, id eſt dum adoleſcentem ſectaris, cujus amore flagrabas, *Qui juvenum tibi ſemper erant.*

INFOELIX NOVA GAVDIA CYDON. De Cretenſibus accipimus quod in amores puerorum intemperantes fuerunt: quod poſtea in Laconas, & in totam Græciam tranſlatum eſt, adeo ut Cicero dicat in libris de republica, *Opprobrio fuiſſe adoleſcentibus, ſi amatores non haberent.* Propter quod poëta Cydonem inducit amatorem. Novimus autem Cydonas Cretenſes dici. Sane *Cydon* quando nomen eſt proprium, CY naturaliter poducit: ſi appellativum, corripit CY. ut, *Parthus ſive Cydon, telum immedicabile torſit.* Tamen Statius etiam in proprio corripuit, ut, *Hæc regi promiſſa Cydon hæc lampe dabamus.* Quod fecit abutens licentia, qua utimur in nominibus propriis. NOVA GAVDIA. Ergo quem tum primum amare cœperat.

STRATVS. Deeſt pene. SECVRVS AMORVM. Hoc loco, * aliter *Securus amorum Germanæ*, id eſt contemnens, non curans. MISERANDE. Pro miſerandus. Nam pro nominativo vocativum poſuit: ut contra, *Socer arma Latinus habeto.* licet illic poſſit accipi, Socer arma Latinus habeat. nam habeto & ſecundæ & tertiæ perſonæ eſt. tamen etiam & alibi nominativum pro vocativo legimus. ut, *Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum.*

STIPATA COHORS. Id eſt unanimiter veniens.

SEPTEM NVMERO. Hoc eſt pro ſeptem & deeſt QVIA, veteres enim ita enunciabant: Lucilius in IIII. *Hi præ ſe portant mihi ingentes munere piſces Triginta numero* * An potius proprie? Credibile eſt enim ut ſæpius jecerint. SEPTENAQ. TELA. Pro ſeptem more ſuo, ut *bina* pro duobus *Frenaque bina.*

DEFLEXIT PARTIM STRINGENTIA CORPVS ALMA VENVS. Quidam ἐμφατικώτερον putant, id eſt jam ſtringentia: alii participium, præſens pro futuro accipiunt, id eſt, quæ niſi eſſent deflexa ſtringere habuerant. Male ait Donatus hoc loco ante dictorum oblitum eſſe Virgilium, quod poſt Iovis prohibitionem bellis facit numina interesse, non reſpiciens Iovem magis hortatum eſſe deos in fœdera, quam à bellis prohibuiſſe. Nam & paulo poſt, & tam Iuno quam Iuturna bellis intererunt.

ACHATEN. Omnia nomina quæ in TES exeunt, vocativum in A mittunt, ut Achates Achata, Timœtes Timœta.

SVGGERE TELA MIHI. Ordo eſt, *Suggere tela mihi*: quæ in campis Iliacis in Græcorum ſtetere corporibus. nullum enim mea in Rutulos dextera ſine cauſa jaculabitur telum eorum, quæ jam ſunt cæde hoſtium comprobata. Qui vero ſteteruntque in corpore Grajûm per conjunctionem, non per pronomen legunt, hi neque ſic haud debuiſſe dici putant, & mutatam à poëta conjunctionem. Aliique conjunctionem pro *enim* ponunt, ut, *Primaque oriens erepta juventa eſt.*

TRANSVERBERAT. Scindit.

HVIC FRATER SVBIT. *Huic ſubit*, id eſt prope.

D O N A T I.

THORAX. Dicitur indumentum quo bellator uſque ad pectus munitur.

V A R I O R V M.

SEQVERIS NOVA GAVDIA CYDON. Bene profecto hunc amorem Cydonis παιδεραστοῦ execrabilem, & ſceleſtiſſimum, maximeque naturæ repugnantem Donatus vocat.

SVGGERE TELA MIHI. Etſi juxta proverbium, *ne Hercules quidem adverſus duos*, ne dum Æneas: armis tamen confidens Vulcaniis, poſcit tela ſibi dari, ut cum ſeptem unus manum conſerat. HOR.

Suſten-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Suſtentat dextra. trajecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſervatque cruenta tenorem:
Dexteraque ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit: ſed non & figere contra
Eſt licitum, magnique femur perſtrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primævo corpore, Lauſus
Advenit, & rigida Dryopen ferit eminus haſta,
Sub mentum graviter preſſa: pariterque loquentis
Vocem animamque rapit trajecto gutture. at ille
Fronte ferit terram, & craſſum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threicios Boreæ de gente ſuprema,
Et treis, quos Idas pater & patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. occurrit Haleſus,
Auruncæque manus: ſubit & Neptunia proles,
Inſignis Meſſapus equis. expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
Auſoniæ. magno diſcordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis & viribus æquis:
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedit:

SERVII.

TRAIECTO MISSA LACERTO. Quæ fuerat miſſa retroacto lacerto.

PROTINVS. Iugiter, continue. TENOREM. Modum currendi; id eſt eodem impetu fertur.

MORIBVNDA. Morienti ſimilis. Quod ita eſſe etiam Salluſtius oſtendit, qui ait, *Quaſi vitabundus per tramites & occulta loca exercitum ductare.* Nam Iugurtha non vitabat legatum, ſed ſe eum vitare ſimulabat. nam quia nomen eſt, ideo ſignificat ſimilitudinem, non paſſionem: Quod ſi participialiter diceretur, à paſſivo veniret. Omnia enim à paſſivo participia, in DVS exeunt. Moribunda, ſimilis morienti, non enim participialiter aliquid ſignificat, ſed nominis habet ſignificationem. nominis autem ſignificatio ſimilitudinem habet, non paſſionem. Quando dico MORITVRVS EST: vere moriturus eſt. *Moribundus* autem, non vere, ſed ſimilis morienti eſt. unde & Salluſtius dicit, *Quaſi vitabundus.* NERVIS. Aut neceſſarie additur *nervis*, aut nervis tantum pependit.

FRATRIS DE CORPORE RAPTO. Si diceret *fratrum de corpore raptum*, ſpecioſius eſſet: quod ideo omiſit, quia haſta Alcanoris tantum vulneraverat manum, in Maeonis vero hæſerat corpore.

EST LICITVM. Quoniam non contradixerat. FEMVR dicitur: quia lectum eſt, & declinatur hujus femoris. Illius vero ablativi non invenitur nominativus, *Lætus Eripit à femine.* licet Caper in libris enucleati ſermonis dicat femen, ſed non ponat exemplum. ergo aut hoc femur, aut hoc femen; Nam femus penitus non dicimus.

HIC CVRIBVS. Hoc eſt *tunc*. Et eſt ordo, Tunc fidens primævo corpore advenit Lauſus Curibus: qui erat de Curibus, ut Verres Romulia. Aut *fidens Curibus*, id eſt multitudine: ut, *Ecce Sabinorum priſco de ſanguine magnum Agmen agens Lauſus.*

RIGIDA. Id eſt, Tenens eam, non vibrans & jaciens.

BOREÆ DE GENTE SVPREMA. Aut originem ducentes de Zeto & Calai, qui filii Boreæ & Orythiæ Nymphæ fuerunt: ut DE GENTE, de genere accipiamus. Aut certe in Hyperboreis montibus natos: unde eſt origo venti Boreæ. *Suprema* autem pro ſupremi Boreæ: Si autem, ut quidam volunt, *Boream* principium generis accipiamus, erit *ſuprema* dictum pro ſumma, quod ſi ventum intelligimus, *ſuprema* ultima modo, ſicut dictum eſt, initium flandi Boreas concipit * ISMARA. Civitas Thraciæ à monte Iſmaro dicta: hic enim fœminino Iſmara, quia patriam dixit, ibi neutri, id eſt, *juvat Iſmara Baccho Conſerere.*

EXPELLERE TENDVNT. Hoc eſt loco ſe invicem movere contendunt.

LIMINE. Decenter dictum, hoc eſt in littore.

MAGNO ÆTHERE. In magno aëre. nam veluti in æthere non ſunt, ſed in aëre. ſic ſupra, *Atque æthera tranant Cum ſonitu*: pro aëre.

An-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Anceps pugna diu, ſtant obnixa omnia contra:
Haud aliter Trojanæ acies, acieſque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſuſque viro vir.
At parte ex alia, qua ſaxa rotantia late
Intulerat torrens, arbuſtaque diruta ripis,
Arcadas inſuetos acies inferre pedeſtres
Vt vidit Pallas Latio dare terga ſequaci,
Aſpera queis natura loci dimittere quando
Suaſit equos: unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
Quo fugitis ſocii? per vos, & fortia facta,
Per ducis Euandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudis,
Fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hoſtes
Eſt via, quâ globus ille virûm denſiſſimus urget:
Hac vos & Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoſte
Mortales: totidem nobis animæque manuſque.

SERVII.

OBNIXA OMNIA CONTRA. Mare mari, nubes nubibus, ventis venti. Legitur & *obnixi*: ut referatur ad ventos.

HÆRET PEDE PES. Pro pedi. Nam eſt Antiptoſis: & verſus eſt Homeri:

ἄσπις δ' ἄσπιδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

ROTANTIA. Vt *Eleuſinæ matris volventia plauſtra*: Rotantia ergo quæ rotantur.

TORRENS. Non Tyberis, ſed quicunque alius fluvius ad tempus creſcens.

INSVETOS ACIES INFERRE PEDESTRES. Quia ſaxis quæ torrens intulerat impediti Arcades, omiſſis equis pedeſtrem pugnam inſueti inierant, & à Latinis pellebantur. Et ARCADAS. Accuſativus pluralis eſt, cujus ultima ſyllaba ideo brevis eſt, quia nominativus pluralis *es* terminatur: ut hi Arcades, item delphines, delphinas.

LATIO SEQVACI. Metonymia pro Latinis ut alibi, *Invadunt urbem ſomno vinoque ſepultam.*

DIMITTERE QVANDO. *Quando* ſiquidem. Et eſt Romanæ militiæ. nam in locis impeditis equos militibus dabant, & pedeſtri certamine confligebant.

QVO FVGITIS? Hoc amare dictum eſt. jam preces ſequuntur. PER VOS ET FORTIA FACTA. Adjurat eos per ipſorum facta, quoniam non habet puer proprios titulos, nam eſt ei prima militia.

PER DVCIS EVANDRI. Melius *ducis*, quam ſi dixiſſet Regis, hoc enim nomen exprimit ducentem in prælia: Salluſt. *Quo cupidius in ore ducis ſe quiſque bonum & ſtrenuum oſtentantes*, Non dixit proconſulis. DEVICTAQVE BELLA. Finita, exhauſta. nam hoſtis vincitur, non bellum.

SVBIT. Succedit, ut *Cui deinde ſubibit*. LAVDI. Vt ſolet virtuti, poteſt proprie intelligi.

FIDITE NE PEDIBVS. Dativus eſt pedibus. nam fido tibi dicimus.

HAC VOS ET PALLANTA DVCEM PATRIA ALTA REPOSCIT. Hoc vult patria ut per cædes hoſtium revertamur.

NVMINA NVLLA PREMVNT. A facili argumentatur dicens non cum deo, ſed contra mortales bella tractamus.

DONATI.

QVO FVGITIS? Cum omnia teneant hoſtes.

VARIORVM.

HÆRET PEDE PES, VIRO VIR. Ex Furio. Macrob. lib. 6. cap. 3. Saturn. & lib. 5. cap. 13. Saturnal.

AT PARTE EX ALIA. Omiſſo Ænea, narrat ea quæ ab Arcadibus in diverſa campi parte ſint fortiter geſta: ut Pallantis, qui hic Patrocli Homerici perſonam refert, virtutem maxime celebret, non diu ſuperſtitis futuri. HORT.

ARCADAS INSVETOS. Arcades à ſtudio equorum & nutricatione commendati fuerunt olim, & equeſtri imprimis valuerunt certamine. Sed quomodo hic pugnare nequiverint, miratur GERMAN. quem vide.

FERRO RVMPENDA. Propoſitio, quæ pugnandi neceſſitatem illis proponit.

NVMINA NVLLA PREMVNT. A facili: verum ſi cum diis adverſariis pugnandum foret, fugam haud ſe diſſuaſurum. Non enim unquam bene ceſſit cuiquam, pugnaſſe cum diis. HORT.

Ecce

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ecce maris magna claudit nos obice pontus:
Deeſt jam terra fugæ: pelago Trojamne petemus?
Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſtes.
Obvius huic primum fatis adductus iniquis
Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium quâ ſpina dedit, haſtamque receptat
Oſſibus hærentem: quem non ſuper occupat Hiſbon,
Ille quidem hoc ſperans. nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte ſodalis
Excipit, atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Helenum petit, & Rhœti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
Daucia, Laride Tymberque ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.

SERVII.

ECCE MARIS. Quod eſt efficax, in fine poſuit. nam dicit eos quo fugiant non habere, cum terra ab hoſtibus teneatur: mare autem pedibus tranſire non poſſint: caſtra vero ingredi turpiſſimum ſit. Aut certe etiam hoc impoſſibile, ſi ab hoſtibus obſidentur, ut quidam volunt, intelligentes. Et rapit acer totam aciem, in Teucros ſcilicet ſuam quam ducebat cæteris relictis. MAGNA CLAVDIT NOS OBICE PONTVS. Periphraſis. Id eſt mari claudimur: Modo uſus habet ut hic obex dicamus: unde quidam MAGNO OBICE legunt. Antiqui etiam hæc obix dicebant, ſecundum quod eſt *magna obice.* Hinc eſt quia nonnulli vitant generis dubietatem, & legunt *Magni,* ſcilicet maris. Caper tamen in libris dubii generis, probat dici & hic obex & hæc obex: quod ut diximus, hodie de uſu receſſit.

TROIAM. Id eſt caſtra Trojanorum.

DENSOS PRORVMPIT IN HOSTES. Vt eos hortaretur exemplo:

FATIS INIQVIS. Exitum præoccupavit futurum.

MAGNO PONDERE. Hoc eſt magni ponderis: ut, *Ære cavo clypeum, magni geſtamen Abantis,* pro æris cavi.

RECEPTAT. Ideo frequentativo uſus eſt, quia oſſibus inhærentem haſtam facile avellere minime poterat. Et expreſſit moram quandam & molitionem extrahentis. Ergo *receptat*, eſt frequenti concuſſione divellit. Tale eſt & illud, *Clypeoque ſiniſtram Inſertabam aptans.*

QVEM NON SVPER OCCVPAT. Quem ſuper Lagum ſubauditur ſtantem, ideo autem deſuper, quia Pallas ad evellendam haſtam fuerat inclinatus.

NAM PALLAS ANTE RVENTEM DVM FVRIT. Ordo eſt, nam eundem Pallas ante excipit, id eſt dolo interimit. Ille enim incautus fuerat, furens propter crudelem mortem ſodalis. unde & incautus fuerat.

TVMIDO IN PVLMONE. Et naturaliter tumido, & quia furebat. In pulmone autem recondit, Archaiſmos eſt, pro in pulmonem.

HINC STHENIVM PETIT. Pro *tunc*, loci adverbium pro temporis. RHOETI DE GENTE VETVSTA ANCHEMOLVM. Hæc fabula in Latinis nuſquam invenitur auctoribus. Abienus tamen qui totum Virgilium jambis ſcripſit, hanc commemorat, dicens Græcam eſſe. Rhœtus ergo Marrubiorum rex fuerat in Italia, qui Anchemolo filio Caſperiam ſuperduxit novercam: hanc privignus ſtupravit. Qua re cognita cum eum pater inſequeretur, & ad pœnam vocaret, fugiens ſe ille contulit ad Daunum. Merito ergo in bello Turni, Dauni filio Anchemolus gratiam reddit. *Gente* autem *Vetuſta,* ideo quia à Forco deo marino originem ducere legitur. Hoc totum Alexander Polyiſtor tradit, quem Lucius Sylla civitate donavit.

VOS ETIAM GEMINI. Vt ſupra, *Tu quoque flaventem prima lanugine malas.*

SVIS Etiam ſuis. Lucanus, *Et amiſſum fratrem lugentibus offert.* Et eſt abſolutum ſuis omnibus, non ſuis parentibus tantum.

VARIORVM.

ECCE MARIS MAGNA, &c. A pugnandi neceſſitate. Quid ſi maxime vellent capere fugam, non poſſent. Ergo via ferro per hoſtes eſt facienda, cum magna laude. HORTENS.

INCESTARE NOVERCÆ. Floridus libro de Iuris civilis interpretatione, hujus meminit. *Inceſtare*, proprie ad ſacras virgines: hic tamen ad prophanas perſonas. HART.

SIMILLIMA PROLES. Horat. lib. 4. Ode. 5. *Laudantur ſimiles, prole puerperæ.* Heſiod. lib. α. ἐοικότα τέκνα γονεῦσι. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas:
Nam tibi Tymbre caput Euandrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum Laride dextera quærit:
Semianimeſque micant digiti, ferrumque retractant.
Arcadas accenſos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, miſtus dolor & pudor armat in hoſtes.
Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
Trajicit: hoc ſpatium tantumque moræ fuit Ilo.
Ilo namque procul validam direxerat haſtam:
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren, curruque volutus
Cædit ſemianimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut optato ventis æſtate coortis
Diſperſa immittit ſylvis incendia paſtor:
Correptos ſubito mediis extenditur unà
Horrida per latos acies Vulcania campos:
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovanteis.
Non aliter ſociûm virtus coit omnis in unum,
Teque juvat Palla. ſed bellis acer Haleſus

SERVII.

DISCRIMINA. Differentias. TYMBRE. Pro Tymber, metri cauſſa Metaplaſmum fecit. Ipſe enim ſuperius Tymber dixit.

EVANDRIVS ABSTVLIT ENSIS. Poſſeſſivum eſt modo, non patronymicum.

DECISA SVVM. Mire *ſuum*, tanquam dominum, à quo fuerat ſeparata.

SEMIANIMESQVE MICANT DIGITI, FERRVMQVE RETRACTANT. De Ennio ſublatum eſt, ille enim ait, *Oſcitat in campis caput à cervice revulſum, Semianimeſque micant oculi, lucemque requirunt*. Quem verſum ita ut fuit ad ſuum carmen tranſtulit Varro & Attacinus.

TVENTES. Modo intuentes, alias defendentes ſignificat.

DOLOR, ET PVDOR. Sic de Mezentio, *Æſtuat ingens Vno in corde pudor, mixtoque inſania luctu*. Alii dolorem alicujus ſtudii ardorem, & promptam gloriæ cupiditatem veterum more dictum volunt, ut Græci πόνον appellant, Lucilius in quinto, *Nam omnibus unus dolor receptus laboſque*.

FVGIENTEM RHOETEA PRÆTER. Id eſt præterfugientem.

HOC SPATIVM, TANTVMQVE MORÆ FVIT ILO. Hoc tantum ſpatium, & hæc ſola mora quo minus Ilus periret. De cujus morte cum nihil dicat, intelligendum eſt.

INTERCIPIT. Quia intercipi aliena dicuntur. TEVTHRA. Ab eo quod eſt hic Teuthras, ſicut Æneas.

TYREN. Ab eo quod eſt hic Tyres.

SEMIANIMIS. Poteſt & *ſemianimis* ab eo quod eſt ſemianimus legi.

OPTATO. Id eſt ex voto. Per æſtatem enim venti frequentes optantur, & quaſi contingere videntur ex voto: quia difficili æſtate validiores ſunt.

DISPERSA. Ex diverſis locis.

MEDIIS. Abſolute dixit. EXTENDITVR VNA. Sicut duces diverſis locis commiſſa prælia continuaverant.

ACIES VVLCANIA. Ideo abuſus eſt: quia comparatio ad bellum pertinet. nam de igne aciem dicere, nimis incongruum: eſt enim *acies Vulcania*, vis ignis, quæ late per campos effunditur.

ILLE SEDENS. Non quaſi Pallas pugnantibus ſuis nihil agit, ſed comparatur illius ſecuritati hujus voluntas. VICTOR. Voti compos, ἐπιτυχὼν. OVANTEIS. Abuſio eſt, non proprietas.

COIT OMNIS IN VNVM. Id eſt compellit. Vnanimiter omnes fortiter faciunt.

SED BELLIS ACER. SED modo inceptiva particula eſt, ut in Saluſtio ſæpius, ſicut AT interdum: nam non eſt conjunctio ratiocinantis.

DONATI.

ARCADES. Vehementer movetur virtus alieno exemplo, maxime ducis.

VARIORVM.

TE DECISA SVVM DEXTERA. Senſus eſt, brachium dextram deciſam requiſiviſſe, & digitos aliquo ſubſultu & motu, qui à convulſione committitur, veluti prius miniſterium affectaſſe. GERMAN.

Tendit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tendit in adverſos, ſeque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque:
Strymonio dextram fulgenti diripit enſe,
Elatam in jugulum: ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſaque diſpergit cerebro permiſta cruento.
Fata canens ſylvis genitor celarat Haleſum:
Vt ſenior letho canentia lumina ſolvit,
Iniecere manum Parcæ, teliſque ſacrarunt
Euandri: quem ſic Pallas petit ante precatus:
Da nunc Tybri pater ferro, quod miſſile libro,
Fortunam atque viam duri per pectus Haleſi:
Hæc arma, exuviaſque viri tua quercus habebit.
Audiit illa deus: dum texit Imaona Haleſus,
Arcadio infœlix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem
Oppoſitum interimit, pugnæ nodumque moramque.
Sternitur Arcadiæ proles, ſternuntur Hetruſci:

SERVII.

IN SVA COLLIGIT ARMA. Scuto ſe tegit: Alibi, *Et ſe collegit in arma.*

ELATAM IN IVGVLVM. Iugulo ſuo vulnus minantem.

FATA CANENS. Quaſi divinus. Alii CAVENS legunt, ſecundum quod non ſtatim & divinus: cavere potuerat & ab aliis audita.

CANENTIA LVMINA. Aut Hypallage, pro ipſe canens. aut phyſicam rem dicit. Dicuntur enim pupillæ mortis tempore albeſcere.

INIECERE MANVM PARCÆ. Traxerunt debitum ſibi. Et ſermone uſus eſt juris. nam *manus injectio dicitur, quotiens nulla judicis authoritate exſpectata, rem nobis debitam vindicamus.* TELISQVE SACRARVNT EVANDRI. Multis experimentis oſtenditur Virgilium ſubtiliter & aliud agentem ritum vetuſtiſſimorum ſacrorum referre. Hic ergo cum dicit, *teliſque ſacrarunt Euandri*, docet quidquid deſtinatum diis, id ſacrum appellari. Perveniri autem ad deos non poſſe, niſi libera onere corporis fuerit anima, quod niſi morte fieri non poteſt: opportune ergo hic ſacratum Haleſum loquitur, cum imminebat interitus,

DA NVNC TYBRI PATER. Vicinum invocat numen, circa cujus ripas bella tractantur: ſic ſupra, *Tu dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori.*

DVRI. Aut fortis, aut aſperi & crudelis in hoſtes.

TVA QVERCVS. In tuis ripis creata. Sane ſuperius de ſpeciebus ſtativi augurii dictum eſt, in quibus capillorem eſſe diximus, quod hoc loco tangit. *Capillor* autem dicitur cum auſpicato arbore capitur & conſecratur Iovis fulguri, dicit enim his verſibus, *Da nunc Tybri pater ferro quod miſſile libro Fortunam* &c. *Hæc arma exuviaſque viri tua quercus habebit*: hic ergo cum *arborem* nominat, videtur veteris ritus inducere mentionem.

AVDIIT. Modo exaudiit, & ad effectum deduxit. Paulo poſt tantum audiit. Vt, *Audiit Alcides juvenem.*

DVM TEXIT. Dum ſpoliat. Nam tempus præſens eſt, non præteritum, ab eo quod eſt tego. Sic Plautus, *Ego hunc hominem hodie texam pallio.* Et *texit*, *te*, primam ſyllabam corripuit, ut tantum poſitione longa ſit.

INERMVM. Et inermem dicimus & inermum.

PERTERRITA SINT AGMINA. Subaudis eſſe.

PRIMVS ABANTEM. Ideo *primus*, quia comites ejus exemplum ſecuti ſunt, nam infert, *Sternitur Arcadiæ proles, ſternuntur Etruſci.* Et, *Agmina concurrunt ducibuſque & viribus æquis.*

OPPOSITVM. Obſtantem, fortiter pugnantem: & quidam dubium volunt utrum pugnæ oppoſitum, an nodum pugnæ, quod eſt melius. NODVMQVE MORAMQVE. Bene addidit MORAM, ne nodum alium acciperemus. Nam NODVS, proprie eſt denſa peditum multitudo: ſicut *turma* equitum, ut lectum eſt in diſciplina militari. Modo autem *nodum* pro difficultate poſuit, quæ vix poſſit reſolvi.

DONATI.

PETIT. Petit telo, & precatur verbis.

VARIORVM.

DVM TEXIT IMAONA HALESVS. Dum ſpoliat & exuvias legit. Turneb. lib. 30. cap. 34.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et vos ô Grajis imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibuſque & viribus æquis:
Extremi addenſant acies: nec turba moveri
Tela manuſque ſinit. hinc Pallas inſtat & urget,
Hinc contra Lauſus: nec multum diſcrepat ætas;
Egregii forma, ſed queis fortuna negarat
In patriam reditus: ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi:
Mox illos ſua fata manent majore ſub hoſte.
Interea ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo
Turnum, qui volucri curru medium ſecat agmen.
Vt vidit ſocios, tempus deſiſtere pugna:
Solus ego in Pallanta feror, ſoli mihi Pallas
Debetur: cuperem, ipſe parens ſpectator adeſſet.
Hæc ait: & ſocii ceſſerunt æquore juſſo.
At Rutulûm abſceſſu juvenis, tum juſſa ſuperba
Miratus, ſtupet in Turno, corpuſque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia viſu.
Talibus & dictis it contra dicta tyranni:

SERVII.

GRAIIS IMPERDITA CORPORA TEVCRI. Quos Græci perdere nequiverunt. TEVCROS vero accipimus, quos ſecum duxit Æneas. nam ait, *Quorum de numero qui ſeſe in bella ſequantur Præſtantes virtute legit.* Alias non procedit. nam paulo poſt erupturi ſunt, qui obſidentur in caſtris. INPERDITA autem quis ante hunc?

EXTREMI ADDENSENT ACIES. Lucanus, *Quantum pede prima relecto Conſtringit giros acies.* DENSEO autem ſecundæ conjugationis eſt. NEC TVRBA MOVERI TELA, MANVSQVE SINIT. Lucanus, *Gladioſque ſuos compreſſa timebat.* Quidam ſane *turbam* multitudinem accipiunt, nam plurali numero *turbas* perturbationes dixerunt, & ſtrepitus, unde & Terentium turbas lampadas propter ſtrepitum volunt dixiſſe, cum parcus ſenex perperam per publicum duci ſuadeat, nec ſtrepitum per turbas adhiberi.

MAIORE SVB HOSTE. Sub hoſtilitate. Nam ſub adverſis hoſtibus pereunt.

MONET SVCCVRRERE LAVSO. Expoſitio talis eſt, monitus à ſorore continuo ſecat agmen, atque ut vidit ſocios, &c.

FEROR. Pro ferri debeo, id eſt redibo.

CVPEREM IPSE PARENS SPECTATOR ADESSET. Aſpere & amare dictum, multa enim mala graviora videntur, ſi ante oculos noſtros eveniant, quam ſi audiantur. Tale eſt ut in ſecundo de Polyte: *Qui nati coram me cernere lethum Feciſti*, non enim objicit Pyrrho quod occiderit, quia hoc jus belli exigebat: ſed quare vidente patre, & his ſimilia, ut, *Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum.* Et, *An fratris miſeri lethum ut crudele videres?* Et, *Vidi oculos ante ipſe meos*; &, *Victum tendere palmas Auſonii videre.*

ÆQVORE IVSSO. Pro ipſi juſſi: & eſt uſurpatum participium. Nam jubeor non dicimus: unde poteſt venire juſſus. Sic ergo hic participium uſurpavit, ut Horatius verbum, dicens, *Hæc ego procurare & idoneus imperor & non invitus.* Ergo ſatis licenter dictum eſt, adeo ut huic loco Probus hic correptum *a*, longum poſuerit.

TVM. Deinde. STVPET IN TVRNO. Id eſt in Turnum intuens.

OMNIA. Quæ omnia? an circa Turni arma & corpus?

TYRANNI. Regis ſuperbi.

DONATI.

CVPEREM IPSE PATER. *Ipſe* ſcilicet qui amat: *ipſe*, qui inimicis meis auxilia ſubminiſtrat: *ipſe*, à quo miſſus eſt contra me. SPECTATOR. Quia graviora ſunt quæ videntur, quam quæ audiuntur. Quod leoni Turnum, & tauro Pallantem comparet, jam eventus rei demonſtrabit.

VARIORVM.

CESSERVNT ÆQVORE IVSSO. Ipſi juſſi, hypallage. *Æquore cedere* dictum, ut cedere foro, patria, vita. Etiam cum dandi caſu invenitur, cedere legibus, fortunæ, oneri, honori, Cedere Græce ὑπεκχωρεῖν dicitur ὑπεκφεύγειν, ὑπείκειν, &c. ſecundum varios ſignificatus. Vide Budæum in Pand.

Aut

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut letho inſigni: ſorti pater æquus utrique eſt.
Tolle minas. fatus medium procedit in æquor:
Frigidus Arcadibus coit in præcordia ſanguis.
Deſiluit Turnus bijugis: pedes apparat ire
Cominus. utque leo, ſpecula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Advolat: haud alia eſt Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum miſſæ fore credidit haſtæ,
Ire prior Pallas, ſi qua fors adjuvet auſum
Viribus imparibus, magnumque ita ad æthera fatur:
Per patris hoſpitium, & menſas quas advena adiſti,
Te precor Alcide, cœptis ingentibus adſis:
Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem: magnumque ſub imo
Corde premit gemitum, lachrymaſque effudit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis,

SREVII.

AVT SPOLIIS EGO IAM RAPTIS LAVDABOR OPIMIS, AVT LETHO. Argumentum dilemmatum, quod adverſarium ab utraque parte concludit. SPOLIIS OPIMIS. Quæ dux duci detrahit, ut diximus, ſpolia opima ſunt.

SORTI PATER ÆQVVS VTRIQVE EST. *Sorti* pro caſui & fortunæ. ÆQVVS, hoc eſt æquo animo feret ſi occidero, quia dixerat Turnus, *Cuperem ipſe parens ſpectator adeſſet.*

FRIGIDVS ARCADIBVS COIT IN PRÆCORDIA SANGVIS. Præſagio mortis futuræ eorum.

PEDES APPARAT IRE. Ne videatur pugnæ iniquitate viciſſe.

SPECVLA CVM VIDIT AB ALTA. Hoc ad currus altitudinem ſpectat: leo ad Turni violentiam atque feritatem. & eſt ordo, *Vtque leo advolat:* talis eſt Turni imago venientis.

CONTIGVVM. Poſtquam vidit eum veniſſe intra jactum teli, ſcilicet ut poſſit feriri.

IRE PRIOR PALLAS. Subaudis VOLVIT IRE: Alii *Ire* pro it legunt, ut ſit Infinitivus pro indicativo. SIQVA. Si quando. FORS. Fortuna: & dictum eſt propter illud, *Audentes fortuna juvat.* AVSVM. Num pro audentem?

PER PATRIS HOSPITIVM. Deeſt Mei.

TE PRECOR ALCIDE. Supra contra inferiorem hoſtem, fluminis imploravit auxilium: nunc contra hoſtem majorem viribus, deum invocat virtute præſtantem.

CERNAT SEMINECI. Ad illud quod ait Turnus, *Cuperem ipſe parens ſpectator adeſſet*; hic dicit, *Ipſe ſuum cernat interitum.*

VICTOREMQVE FERANT MORIENTIA LVMINA TVRNI. Donatus dicit meminerint: ſed melius eſt ſuſtineant, quaſi pondus & pœnam. nec enim meminiſſe oculi poſſunt.

LACHRYMASQVE EFFVNDIT INANES. Hic oſtendit eventum futurum.

VARIORVM.

AVT SPOLIIS EGO IAM RAPTIS. Alterutrum præſens proponit: aut vincere, aut fortiter mori. Vtrumque ex æquo laudabile ducit. Accius in armorum judicio: Nam trophæum ferre me à forti viro pulchrum eſt. Si autem & vincar, vinci à tali nullum eſt probrum. Patri ergo meo, cui tu dolorem inurere maximum, & quem adeſſe ſpectatorem concupiſcis, utrumvis gratum erit: qui ſi lætari non poterit, ſe filium victorem, at certè lætabitur, ſe generoſum bellatorem, & qui in acie occumbere non dubitaret, genuiſſe. De opimis ſpoliis, ni fallor, ante hac dictum, & vide Alex. ab Alexand. lib. 1. cap. 14. HORT. PONT.

VTQVE LEO. A comparatione, ſubjicit utriuſque ferociam: Turnum comparat leoni, Pallantem tauro. Adjecit, *meditantem prælia*, quia & Pallas tum primum belli certamina ceperit meditari. DONATVS.

PER PATRIS HOSPITIVM ET MENSAS. Obteſtatur Herculem per hoſpitii jus cum patre Euandro quondam lib. 8. *hæc limina victor Alcides ſubiit.* Quaſi diceret Pallas. Etſi Deus factus es meritis tuis, fuiſti tamen aliquando homo, fuiſti hoſpes patris mei, fuiſti conviva, habes ubi vicem reddas. DONAT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

STAT SVA cuique dies: breve, & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ: ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ ſub mœnibus altis
Tot nati cecidere deûm: quin occidit unà
Sarpedon, mea progenies. etiam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati pervenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam,
Vaginaque cava fulgentem diripit enſem.
Illa volans, humeri ſurgunt qua tegmina ſumma,
Incidit, atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto

SERVII.

STAT SVA CVIQVE DIES. Sectis philoſophorum poëtæ pro qualitate negotiorum ſemper utuntur: nec ſe unquam ad unum alligant, niſi quorum hoc propoſitum eſt, ut fecit Lucretius, qui Epicureos tantum ſecutus eſt. Scimus autem inter ſe ſectas eſſe varias. Vnde fit ut in uno poëta aliqua contraria inveniamus, non ex ipſius vitio, ſed ex varietate ſectarum. Illud nanque quod ait in quarto, *Sed miſera ante diem*, Epicureorum eſt, qui caſibus cuncta concedunt. Nunc quod dicit, *Stat ſua cuique dies*, Stoicorum eſt: qui dicunt fatorum ſtatuta ſervari. Sane prudenter fecit ut fluxam & vagam opinionem Epicureorum daret homini, id eſt ſibi (nam illud ex perſona poëtæ dictum) hanc autem validam daret Iovi. nam Stoici & nimiæ virtutis ſunt & cultores deorum. STAT autem, fixa eſt. DIES vero, Tempus vitæ: nam fœminino uſus eſt genere. Nam cum maſculino dicimus, re vera diem ſignificamus. Sane prudenter negaturus à cauſa cœpit, quia qui rogat dum ſuſpenſus expectatione eſt, poteſt audire cauſam cur ſibi poſtea negatum ſit. Cæterum ſi ſtatim neges, nec admittit excuſationem, ideo negaturus Iuppiter ſic cœpit. BREVE TEMPVS VITÆ. Quia quandoque finitum: ipſe paulo poſt, *Rhœbe diu, res ſi qua diu mortalibus ulla eſt, Viximus.* Item Cicero, *Quid eſt enim hoc ipſum diu, in quo eſt aliquid extremum?*

OMNIBVS EST. Magna conſolatio, quæ oſtendit non eſſe dolenda communia. Quis enim indignetur contingere eum quod omnium eſt? SED FAMAM EXTENDERE FACTIS. Contra illud quod occurrebat, vitanda eſſe ardua ſi communis omnibus mors eſſet, brevis vita: dicit ideo amandas eſſe virtutes, ut vitæ brevitas, fama & gloriæ meritis poſſit augeri. OPVS. Officium.

GNATI DEVM. Vt Achilles Thetidis, Memnon Auroræ, Martis Aſcalaphus.

SARPEDON. Secundum Virgilii declinationem, ut, *Nothum Sarpedonis alti*, ultima habebit accentum in nominativo. ſecundum Homerum, qui & Sarpedonos & Sarpedontos facit, & ultima & penultima Syllaba habet accentum: ETIAM SVA TVRNVM. Multi ETIAM legunt, ut ſit ECCE: & pertinet ad conſolationem. ſic ait, *Periturus eſt ille qui vincit.*

METAS. Fines. ut, *His ego nec metas rerum, nec tempora pono.* PERVENIT. Bene ad exprimendum celerem mortis adventum, præterito uſus eſt tempore.

RVTVLORVM REIICIT ARVIS. Reſpiciendo fecit partem feliciorem. ut, *Aſpice nos hoc tantum*, quidquid enim Iuppiter videt, admodum juvat. REIICIT. *Re* naturaliter brevis eſt, & eam pro longa poſuit. Sic alibi, *Reiice, ne maculis infuſcet vellera pullis.* quod licet poſſit excuſari: quia cum facit rejeci, inter duas vocales *ι* poſita, producit ſuperiorem, ut dicamus longam eam eſſe ſpe qua per declinationem longa futura eſt: tamen quia in hac re argumentum magis eſt quam ratio, dicamus ectaſim factam, quæ poëtis plerumque conceditur.

FVLGENTEM DIRIPIT ENSEM. Ne jacto telo inermis eſſet.

VIAM MOLITA. Hoc eſt cum difficultate quæſivit: per quod & ſoliditas clypei, & minus firmus haſtæ jactus oſtenditur.

STRINXIT. Tactu modico præteriit, ita enim ab antiquis dicebatur, & eſt ſignificatio levis vulneris.

FERRO PRÆFIXVM ROBVR. Periphraſis haſtæ.

VARIORVM.

STAT SVA CVIQVE DIES. Ex Homero Macrob. lib. 5. cap 10. Saturn. & lib. 1. cap. 16. Conſolatio complectitur generalem ſententiam, qua communis conditio oſtenditur; & inde ſequitur, non eſſe dolenda communia. Subjiciuntur exempla cum argumentatione à majori ad minus. Sententia ergo hæc bipartita eſt: prior pars de brevitate hujus vitæ loquitur: poſterior, nos ad eandem brevitatem ſpe ſempiternæ gloriæ ex virtute naſcituræ conſolandam excitat, & ad præclara facinora ſuſcipienda invitat. PONTAN.

In

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
Aſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum.
Dixerat: at clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Cum pellis totiens obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſverberat ictu,
Loricæque moras, & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de vulnere telum:
Vna eademque via ſanguiſque animuſque ſequuntur.
Corruit in vulnus: ſonitum ſuper arma dedêre:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper aſſiſtens, ſic ore profatur:
Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
Euandro: qualem meruit Pallanta remitto:
Quiſquis honos tumuli, quicquid ſolamen humandi eſt,
Largior. haud illi ſtabunt Æneïa parvo
Hoſpitia: & levo preſſit pede, talia fatus,
Exanimum, rapiens immania pondera baltei,

SERVII.

NVM MAGE SIT. Legitur & NVNC MAGIS EST. Vnus tamen eſt ſenſus. Sed ſi MAGE legamus, propter metrum dictum eſt, pro *magis*: ſicut etiam pote, pro potis. Perſius, *Qui pote vis dicam nugaris cum tibi calve*? Quod adeo in uſum venit, ut etiam in proſa inveniatur. Cicero in Verrinis, *Mage condemnatum hominem in judicium adducere non poſſe*. PENETRABILE. Pro penetrale dicitur. nam quod penetrat, penetrale dicitur: quod autem penetratur, penetrabile.

TOT FERRI TERGA. Non dicit quot terga, ſed multa.

CVM PELLIS. Quidam *pellis* humiliter dictum accipiunt.

CVSPIS INGENS. Ita accipiendum, ne ſit incongruum de puero ingens pectus. Sane *cuſpidem* abuſive pro haſtæ mucrone poſuit.

ET PECTVS PERFORAT. Hic ſubdiſtinguendum: ut *ingens* (ſicut diximus) ad ſuperiora poſſit referri.

ANIMVSQVE SEQVVNTVR. *Animus* pro anima: nam animus, conſilii eſt: anima, vitæ: Quidam ſecundum Epicureos animam per totum corpus diviſam eſſe volunt, & exinde poſſe fieri, ut quis amputata parte corporis vivat: animum vero eſſe τὸ ἡγεμονικὸν animæ, ſine quo vivere non poſſumus: Ergo ſecundum ſectam ſibi notam Poëta locutus.

SONITVM SVPER ARMA DEDERE. Homeri eſt, ἀράβησε δὲ τεύχε᾽ ἐπ᾽ αὐτῷ.

REFERTE EVANDRO. Poteſt hic & diſtingui: poteſt & ſupra referri, ut ſit, Euandro remitto qualem meruit filium.

QVIDQVID. Pro quodcunque. Plautus in Bacchidibus, *Quidquid eſt nomen ſibi*. SOLAMEN HVMANDI EST. Solatium dolentis ſcilicet patris. Quia hoc ſolatium vivorum eſt humare defunctos.

STABVNT. Conſtabunt. Hoc ergo dicit, non illi PARVO: Non parvo periculo conſtabunt Æneæ hoſpitia, & eſt proverbialis ſenſus. BALTEI. Poteſt & Synæreſis eſſe *baltei*: poteſt & hypermetrus verſus eſſe. nam ſequens à vocali inchoat. BALTEVS autem, in numero ſingulari maſculini eſt tantum generis. Iuvenalis, *Balteus & tunicæ & criſtæ*. In numero vero plurali, & neutri, ut idem Iuvenalis, *Quotiens rumoribus ulciſcuntur baltea*.

VARIORVM.

QVEM TVRNVS SVPER ASSISTENS. Quædam editiones tantum habent prius hemiſtichium, *Quem Turnus ſuper aſſiſtens*, ut pro aſſumpto ducendum ſit, quod ſequitur ἀκροτελεύτιον, *ſic ore profatur*. Ego, ut Virgilianum recipiendum autumo. PONT.

QVALEM MERVIT PALLANTA REMITTO Inſultans Turnus & ſucceſſu ſuperbior factus deſcribitur. Fieri autem non potuit, ut hoſtis & Euandro, & Pallanti infenſus, pro malefactis benevolentiam redderet: unde ſub imagine humanitatis, dum ſponte patri reddit occiſum, etiam patrias pœnas conatur exigere. ſupra enim profeſſus eſt, quid animi gereret: nam dixit:

Solus ego in Pallanta feror ſoli mihi Pallas
Debetur, cuperem ipſe parens ſpectator adeſſet.

Quod quia factum non eſt, alio genere cupiebat impleri: ut qui cadentem filium ſpectare in campo non potuiſſet, in ſedibus ſuis poſitus videret occiſum. Levius enim, ut ſupra dictum eſt, dolemus, ſi audiantur mala: gravius vero, ſi videantur. DONAT.

Im-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Impreſſumque nefas: una ſub nocte jugali
Cæſa manus juvenum fœde, thalamique cruenti:
Quæ bonus Eurytion multo cælaverat auro.
Quo nunc Turnus ovat ſpolio, gaudetque potitus.
NESCIA *mens hominum fati, ſortiſque futuræ,*
Et ſervare modum, rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta, & cum ſpolia iſta diemque
Oderit. at ſocii multo gemitu lachrymiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor atque decus magnum rediture parenti:
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Cum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.
Nec jam fama mali tanti, ſed certior author
Advolat Æneæ: tenui diſcrimine lethi
Eſſe ſuos, tempus verſis ſuccurrere Teucris.

SERVII.

IMPRESSVMQVE NEFAS. Inſculptum nefas Danaidum. Donatus tamen IMPRESSVM dicit, coactum: quod à patre ſunt compulſæ facere: Sane fabula talis eſt, Egyptus & Danaus, fratres fuere, ſed cum inter eos contentio de Menfidis imperio fuiſſet, multis ſæpe adductus contumeliis Danaus fratri Egypto ceſſit imperio, ...* ad Peloponneſum perrexit, cujus cives, ibi rex factus, à ſuo nomine Danaos appellavit; quod cum Egyptum momordiſſet, veritus ne Danaus de filiabus per generos & nepotes auxilia conquireret, fraude concepta filiis ſuis, quinquaginta fratris filias in matrimonium poſtulavit, quas Danaus, dolorem exilii retinens mox promiſit, ſed cum factæ eſſent nuptiæ, ſponſæ omnes ſponſos ſuos monente patre Danao, nuptiali nocte necaverunt, ſola Ypermeſtra ſervato Linceo fugam dedit, qui poſt adeptus patruum Danaum interemit. Hæ Danaides apud Inferos hanc pœnam habuiſſe dicuntur, ut in dolium pertuſum aquam mittant.

NEFAS. Declinatione caret. SVB NOCTE. Pro in nocte. BONVS EVRYTION. Laus ab artifice: ut, *Mira quem fecerat arte Lycaon.* Item, *Divini opus Alcimedontis.*

CÆLAVERAT AVRO. Non auro cælaverat, ſed in auro.

OVAT. Iactat, gloriatur. & eſt ordo quo ſpolio potitus ovat, gaudetque. NESCIA MENS HOMINVM. Hoc ad Turnum pertinet. Quia propter hunc periturus eſt balteum, quem nunc ſe ſuſtuliſſe lætatur.

SERVARE MODVM. Nunquam neſcia, ideo nec ſervare* SVBLATA. Elata.

MAGNO CVM OPTAVERIT EMPTVM. Magno emptum ſcilicet pretio. Sic & alibi, *Et magno mercentur Atridæ*, ſenſus autem talis eſt, Erit tempus quo Turnus optabit quovis pretio redimere, ne ipſe Pallantem occidiſſe videatur.

MVLTO GEMITV. Lacrymis, minus eſt hic, *cum.*

O DOLOR, ATQVE DECVS. Duos hos verſus plerique à poëta dictos volunt. Alii à ſociis qui reportant cadaver. Dolor autem propter illud, *Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert.* Decus propter illud, *Cum tamen ingenteis Rutulorum linquis acervos.*

CERTIOR AVTHOR. Id eſt nuntius verus.

ADVOLAT ÆNEÆ. De morte Pallantis ſcilicet, ut poſtea inferantur quæ præterea addit. TENVI DISCRIMINE LETHI. Modico mortis interſtitio. per quod magna Pallantis virtus oſtenditur: quo interempto omnis eſt in fugam converſus exercitus.

VERSIS. Fugatis.

DONATI.

VNA SVB NOCTE IVGALI. Hujuſmodi cælatura triſte augurium detulit Turno, futurum ſcilicet, ut ipſe nuptiarum cauſa eſſet periturus.

VARIORVM.

NESCIA MENS HOMINVM. Ecphoneſis in Turni temerariam exultationem, ob Pallantis necem: qui cum in ſecunda fortuna ſibi temperare nequiret; haud multo poſt ſimilem ſortem experturus. HORTENS.

DIEMQVE ODERIT. Quos dies albo, quos atro calculo notarint, docet, Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 20.

O DOLOR. Exclamatio pathetica Poëtæ, in luctum & dolorem ſenis Euandri, ubi caſum filii acceperit. HORTENS.

Pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro, te Turne, ſuperbum
Cæde nova quærens: Pallas, Euander, in ipſis
Omnia ſunt oculis: menſæ, quas advena primus
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quattuor hic juvenes, totidem quos educat Vfens,
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde Mago procul infenſam cum tenderet haſtam,
Ille aſtu ſubit, ac tremebunda ſupervolat haſta:
Et genua amplectens effatur talia ſupplex:
Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Iüli,
Te precor, hanc animam ſerves, natoque patrique.
Eſt domus alta: jacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti: ſunt auri pondera facti
Infectique mihi. non hic victoria Teucrûm

SERVII.

LATVMQVE PER AGMEN, LATVM LIMITEM ARDENS AGIT. Id eſt facit. ſic melius quam ſi dicas, *latum per agmen*. Et ſic intelligamus, aut per ordinem, aut per Hypallagem. nam & ſupra ſic ait, *Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.*

PALLAS, EVANDER IN IPSIS OMNIA SVNT OCVLIS. Erat rectum, *Pallas, Euander, menſæ quas advena primus Tunc adiit, dextræque datæ, In ipſis omnia ſunt oculis.* Sed perite ſciſſa eſt narratio, per quam animus Æneæ perturbatus oſtenditur.

TVNC ADIIT. Quidam *tunc*, pro quondam accipiunt.

QVATTVOR HIC IVVENES. Emphaſis virtutis, quod multos, quod juvenes, quod armatos, quod rapit: minus enim fuerat ſi dixiſſet capit, unde in XI. *Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret umbris Inferias.*

INFERIAS QVAS IMMOLET VMBRIS. *Inferiæ* ſunt ſacra mortuorum ab inferis dictæ. Sane mos erat in ſepulchris virorum fortium captivos necari: quod poſtquam crudele viſum eſt, placuit gladiatores ante ſepulchra dimicare, qui à buſtis buſtuarii dicti ſunt.

ὁ δ' ἐπεὶ κάμε χεῖρας ἐναίρων,
ζωοὺς ἐκ ποταμοῖο δυώδεκα λέξατο κούρους
ποινὴν Πατρόκλοιο Μενοιτιάδαο θανόντος.

CAPTIVO SANGVINE. Pro captivorum: ut, *Captivi pendent currus*. Item, *Captivaque veſtis Congeritur:* & eſt, ut dictum eſt, ſpecioſus ornatus. MAGO. Dativus eſt ut ſupra, *Ilo namque procul.*

CONTENDERAT. Adverſum jecerat.

ILLE ASTV. *Aſtu* pro ſcientia bellica. SVBIT. Subdidit.

PER PATRIOS MANES, ET SPES SVRGENTIS IVLI. Per eas perſonas rogat, propter quod precatur. Et bene ut in belli calore, breviter omnes locos ad impetrandam veniam complectitur.

PENITVS DEFOSSA TALENTA. Multi enim divitias ſuas obruebant. Vnde Horatius, *Quid juvat immenſum te argenti pondus & auri Furtim defoſſa timidum deponere terra?* Sane melius *infoſſa* diceret, quam *defoſſa*: ad quod eſt metri neceſſitate compulſus. nam fugit dubiam ſyllabam. Et quidam volunt tria genera argenti vel auri poëtam complexum, ſignatum, factum, infectum; Signatum, quod id vaſis & ſignis, ut *Cælati argenti*. Infectum quod in maſſis, ut *Infectique mihi*; atqui talentum non ad numerum ſolet, ſed ad pondus referri, niſi forte uſum temporis ſui heroicis temporibus poëta voluerit applicare. Hic eſt locus Homeri.

NON HIC VICTORIA TEVCRVM VERTITVR. In meo ſcilicet interitu. Lucanus, *Non pondera rerum, Nec momenta ſumus.*

DONATI.

METIT. Qui metit facile ſecat ſegetes, & obſtantia removet: ſic Æneas. facile cedebant qui obſtabant.

QVATTVOR SVLMONE CREATOS. Mira virtus hominis, qui tanta facilitate tot hoſtes rapiat.

VARIORVM.

QVATTVOR HIC IVVENES. Supra in eum locum, *numero deus impare gaudet*. docuimus quæ ad numeri imparis efficaciam pertinere videbantur. Certum eſt autem Poëtas, cum de inferiis, aut ſacris manibus ſolvendis faciendiſve agitur, numerum parem uſurpare, ut ſupra: *Hic duo rite mero libans carcheſia Baccho Fundit humi, &c.* GERMAN.

VIVENTES RAPIT INFERIAS. Hartung. Dec. 3. cap. 8. § 25.

PER PATRIOS MANES. Macr. Sat. l. 5. c. 10.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vertitur: haud anima una dabit diſcrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit,
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iülus.
Sic fatus, galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triviæque ſacerdos,
Infuſa cui ſacra redimibat tempora vitta:
Totus collucens veſte atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, lapſumque ſuperſtans
Immolat, ingentique umbra tegit. arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradive trophæum.

SERVII.

DABIT DISCRIMINA. *Dabit*, aut compenſabit, aut faciet, ut, *Quas turbas dedit.* DISCRIMINA autem, differentiam circa eventum & victoriam.

GNATIS PARCE TVIS. Talenta parce per accuſativum, Plautine dictum, qui ait in Milite, *Parce vocem.* Qui in Virgilium declamationes ſcripſit, de hoc loco ſic ait ex perſona Æneæ, *Improbus es qui aut regi dones, aut filios exhæredes.* PARCE autem eſt ſecundum antiquos ſerva, ut apud Lucilium & Ennium invenitur: quod autem dicit *Gnatis*, cum ſupra dixerit, *Gnatoque patrique?* non eſt contrarium. nam liberos etiam unum dicimus filium, adeo ut etiam Terentius filiam liberos dixerit: in Hecyra, *Qui illum dignum decreverint ſuos cui liberos committerent.* ubi pater de filia ad uxorem loquitur. Ergo uſurpavit reſpiciens ad liberos, ut gnatos de uno diceret. COMMERCIA. Viciſſitudines, facultatem ignoſcendi, vel captivorum redemptionem.

IAM TVM PALLANTE PEREMPTO. Pro jam tum cum Pallantem peremit.

HOC PATRIS ANCHISÆ MANES. Idem ſentire & patrem & filium dicit, quaſi hoc commodum ad illos pertineat.

NEC PROCVL ÆMONIDES. Hoc nomen licet poſſit eſſe patronymicum quia in *des* exit, ut dicamus Æmonis filius: tamen melius eſt ut id proprium eſſe dicamus, quia nunquam aliud nomen ejus aut præmiſſum eſt, aut ſecutum. ergo ſimile eſt patronymico, ut ſit *Æmonides* ſicut Tydides.

INFVSA. Faſcia in modum diadematis, à qua vittæ ab utraque parte dependent: quæ plerumque lata eſt, plerunque tortilis de albo & cocco. INSIGNIBVS ARMIS. Aſper ſic legit, & utitur Saluſtii exemplo, qui ait, *Equo atque armis inſignibus.* Probus vero, INSIGNIBVS ALBIS dicit legendum, ut albas veſtes accipiamus, quæ ſacerdotibus congruæ ſunt: ſicut Statius dicit de Amphiarao.

AGIT CAMPO. Inſequitur per campum.

IMMOLAT. Quaſi victimam ut ille conſueverat, nam hoc verbo ad ſacerdotis nomen adluſit. Sane *immolari* proprie dicuntur hoſtiæ, non cum cæduntur, ſed cum accipiunt molam ſalſam; Cato in Originibus ita ait, *Lavius* boves immolatus prius quam cæderentur profugiſſe in Siciliam.* INGENTIQVE VMBRA TEGIT. Aut magnitudine corporis ſui, aut clypei, obumbrat ejus cadaver. Aut *ingenti umbra*, Id eſt morte: ut, *In æternam clauduntur lumina noctem.* Aut *ingenti umbra tegit*, ſecundum uſum accipiendum, id eſt exultatione eum opprimit & adumbrat. Vt ſuperatos dicimus adumbratos: aut *ingenti umbra tegit*,* ut inferior tegat adverſum hoſtes à fortiore quod inſtitutum minuit cauſa ſpoliorum detrahendorum. Sequitur enim, *Arma Sereſtus Lecta refert humeris.* SERESTVS. Sereſtos duos intelligamus, unum in caſtris, & unum cum Ænea. Nam Trojani nondum erupere de caſtris, ut intelligamus eum quem ſupra dixit. Ergo duo ſunt. nec mirum, cum ipſe dixerit, quod exemplo eſſe poſſit, *Aſſaracique duo.*

LECTA REFERT. Proprie dixit: nam ſpolia quæ aptantur trophæis, legi dicuntur, id eſt eligi. TIBI REX GRADIVE. Vt, *Tibi Phœbe ſacravit.* TROPHÆVM. Declinatio Latina eſt: unde penultima habebit accentum. in numero vero plurali, quia tropæa dicimus ſicut Græci, nec aliquid inde mutilamus, erit Græcus accentus ſicut apud Græcos. ſcilicet tertia ſyllaba à fine.

VARIORVM.

TIBI REX GRADIVE TROPHÆVM. De cognomine hoc Martis, dictum lib. 3. Æneid. v. 25. Vide etiam Gyrald. Syntagm. 10.

NEC PROCVL ÆMONIDES. Æmonidem hunc deſcribit ab habitu religioſo & munere & armorum ſplendore. Cum Ænean hunc mactantem introducat, docet Marti non convenire cum Diana, perpetua pudicitia decantata: nec cum Apolline, pulcherrimarum artium præſide. In bello enim nullo diſcrimine in omnes ſævitur. HORT.

In-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inſtaurant acies Vulcani ſtirpe creatus
Cæculus, & veniens Marſorum montibus Vmbro.
Dardanides contra furit. Anxuris enſe ſiniſtram
Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
Crediderat, cœloque animum fortaſſe ferebat,
Caniciemque ſibi & longos promiſerat annos.
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
Sylvicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit: ille reducta
Loricam, clypeique ingens onus impedit haſta.
Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ, truncumque repente
Provolvens, ſuper hæc inimico pectore fatur:

SERVII.

INSTAVRANT ACIES VVLCANI STIRPE CREATVS CÆCVLVS κατὰ τὸ σιωπώμενον. Nam ante fuſas accipimus. Ergo *inſtaurant* adverſus Æneam

VVLCANI STIRPE CREATVS. Notandum ſtirpem de patre dictam, cum ſemper de longa generis ſignificatione dicatur.

VENIENS. Pro qui venerat.

DARDANIDES. Patronymicum à majoribus.

ANXVRIS ENSE SINISTRAM. Quidam ex hoc volunt intelligi etiam Vmbronem occiſum. Conſtat enim vere ab Ænea occiſum, ſicut ipſe hoc libro in Catalogo ait. *Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum Evaluit.*

DEIECERAT. Plus quam perfecto uſus eſt ad exprimendam celeritatem, uti, *Suras incluſerat auro.*

DIXERAT ILLE ALIQVID MAGNVM. Proverbialiter dictum eſt, ac ſi diceret, non mirum ſic occiſum eſſe eum, qui ſibi plurimum adrogabat. Corinthus ut ſordidum improbat.

COELOQVE ANIMVM FORTASSE FEREBAT. Forte ſe exæquaverat cœlo, ut de Ænea, Drances: *Quibus cœlo te laudibus æquem.* Aut FEREBAT. Elevabat, quod ſolus eſſet majore ſenectute victurus, debellatis omnibus, id eſt Ænea cum ſuis.

LONGOS. Pro multos.

SYLVICOLÆ FAVNO DRVOPE QVEM NYMPHA CREARAT. Faunus quidam hoc loco ruſticus intelligendum eſt, non deus, ſicut ſupra Anxur, quem legimus Iovem. Alii Fauni filium, ſed antequam Faunus in deorum numero reciperetur, nonnulli & nympham non deam volunt, ſed Græce ſponſam dictam, vel quæ recens nupta ſit, ne incredibile ſit ex duobus numinibus procreatum eſſe mortalem, quanquam hæc numina ſecundum Ariſtotelem aliquando perire credantur. nam & Eryx Veneris & Neptuni filius ab Hercule occiſus eſt.

ILLE REDVCTA. Id eſt longa. ut, *Interea videt Æneas in valle reducta.* Et intelligimus protenta haſta Tarquiti arma eſſe impedita. Alii REDVCTA, retroacta dicunt, quod non procedit.

IMPEDIT. Non permiſit uſui eſſe ad protegendum Tarquitium

DETVRBAT TERRÆ. Hoc eſt in terram.

SVPER HÆC INIMICO PECTORE FATVR. Quæritur quid tantum iſte commiſerat, ut ſic ſæviret Æneas. Sed ubique de morte Pallantis objicitur dolor.

DONATI.

CANICIEM SIBI. Irridet, qui futurorum ſcientiæ confidunt.

VARIORVM.

DIXERAT ILLE ALIQVID MAGNVM. Nemeſin innuere videtur Turneb. lib. 2. cap. 21,

ALIQVID MAGNVM. Videtur hic locus prima facie apertus, ſed arrecto attentoque lectori frigere & languere obvia apparenſque ſententia videri poteſt; ut non temere in conjecturæ hujus occaſionem delapſus ſim, fortaſſe legendum, *Dixerat ille aliquid magicum*; ut innuat Poëta, amuletis quibuſdam, ſuſurriſque magicis & ſuperſtitioſis conſecrationibus ſeſe adverſus vulnera, fatumque veteres loricaſſe & muniviſſe, quo audentius pericula ſubirent: ita ut Poëta more ſuo vanæ illi religioni inſultare voluiſſe videatur. GERMAN.

CÆLOQVE ANIMVM FORTASSE FEREBAT. Alluſum ad proverbium, *Cælo digitum attingere*, de iis qui ſe venditant. Significat infeſtam fortaſſe fuiſſe Nemeſin, adverſari ſolitam ſuperbis, ejuſdemque inſolentiam provocaſſe deorum invidiam, quæ ei exitii cauſſa fuerit & peſtis. Turnebus lib. 2. cap. 21.

SYLVICOLÆ FAVNI. Hoc epitheton ſumpſit ex Accio, & Nævio. Macrobius lib. 6. cap. 5. Saturn.

ILLE REDVCTA LORICAM. Explic. Turn. lib. 2. cap. 21.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iſtic nunc metuende jace : non te optima mater
Condet humi , patriove onerabit membra ſepulchro:
Alitibus linquêre feris , aut gurgite merſum
Vnda feret , piſceſque impaſti vulnera lambent.
Protinus Anthæum & Lycam , prima agmina Turni,
Perſequitur , fortemque Numam , fulvumque Camertem,
Magnanimo Volſcente ſatum : ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidûm , & tacitis regnavit Amyclis.
Ægæon qualis , centum cui brachia dicunt,
Centenaſque manus , quinquaginta oribus ignem,
Pectoribuſque arſiſſe : Iovis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis , tot ſtringeret enſes:
Sic toto Æneas deſævit in æquore victor,

S E R V I I.

ISTIC, NVNC, Archaïſmos, id eſt hoſtilis inriſio. *Iſtic* autem pro hic,

ἐνθαυθοῖ νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν οἵ σ' ὠτειλῆς
αἷμ' ἀπολιχμήσοντ' ἀκηδέες.

NON TE OPTIMA MATER. Vtrum vere mater, an terra patria?

PATRIO SEPVLCHRO. Aut etiam hinc apparet Faunum hominem fuiſſe, aut, ut quidam volunt, poteſt hoc ad matrem referri, ut dicat Æneas quod mater eum ſepelire non poſſit in ſui patris monumentis, id eſt in avi ejus materni.

ALITIBVS FERIS. σαρκοφάγοις ὀρνέοις. Plautus, *Avi me feræ ſimilem faciam ut prædicas.*

IMPASTI. Ita avidi, ut ſemper credantur impaſti, ſicut de Harpyiis dixit, *Et pallida ſemper Ora fame.* quaſi de fame.

PRIMA AGMINA. Qui agminis erant primi.

FORTEMQVE NVMAM FVLVVMQVE CAMERTEM. Fulvum, Ξανθόν: horum in Catalogo meminit.

AVSONIDVM. *Pro* Auſonidarum : ſicut deûm pro deorum. nam AVSONIDVM à genere fœminino venit, hæc Auſonis, & hæ Auſonides. Auſonidarum vero venit ab eo quod eſt hic Auſonida & hi Auſonidæ. TACITIS REGNAVIT AMYCLIS. Inter Cajetam & Terracinam oppidum conſtitutum eſt à Laconibus, qui comites Caſtoris & Pollucis fuerunt : & cum Glauco filio Minois in Italiam venerunt, & miſti cum Auſonis ab Amyclis provinciæ ſuæ Laconicæ civitate ei indictum nomen eſt. Lacones itaque iſti cum ſecundum Pythagoream ſectam à cæde omnium animalium abſtinerent, & à vicinis paludibus natas ſerpentes occidere nefas putarent, ab iiſdem interempti ſunt. Vnde *Amyclas tacitas* dicit, id eſt Pythagoreas. nam Pythagorica eſt virtus quinquennale ſilentium. Cicero propter nimiam modeſtiam periſſe illos ait, dum à finitimis accipiunt injurias, & tacent eas. Eſt & alia expoſitio, Cum frequenter falſo nuntiarentur hoſtes, & inani terrore civitas concuteretur; lata lege cautum eſt, ne quis unquam hoſtis nuntiaret adventum. Poſt quam cum vere hoſtis veniret nullo nunciante, ex improviſo civitas capta eſt. Vnde *tacitæ Amyclæ* dictæ ſunt, quod periere ſilentio. Vnde Lucilius ait, *Mihi neceſſe eſt loqui : nam ſcio Amyclas tacendo periiſſe.* Vel *tacitis*, de quibus taceatur, id eſt ignobiles & non dignæ aliqua opinione : vel Hypallage eſt, pro ipſe tacitus.

ÆGÆON QVALIS. Ipſe eſt qui & Briareus dicitur, cœli & terræ filius. Alii hunc ex terra & Ponto natum dicunt, qui habuit Cœum & Gigen fratres. Hic contra Titanas Iovi adfuiſſe dicitur, vel, ut quidam volunt, Saturno. IGNEM PECTORIBVS ARSISSE. Aſper dicit *ignem* hunc na*nimium intelligendum calorem, venientem ex ferocia, ut ſit, Cum vim ſuam crudelitatis exhalaret. Alii *ignem* hunc fulminis volunt, ut ſit quemadmodum in primo, *Illum exſpirantem tranſfixo pectore flammas.* Sane notandum ignem arſiſſe, cum igni alia res ardeat.

IOVIS CVM FVLMINA CONTRA. Quia dicitur flammam emiſiſſe oribus ſuis contra Iovem * fulmen : Homerus nihil dicit aliud, quam centum manus eum habuiſſe, & auxilio eum Iovi adverſus Neptunum, Iunonem, & Minervam fuiſſe, & forte aut ſuum ignem, aut Iovis acceptum ſpiraſſe pro eo, ut ſit contra noſtra, adverſus Iovem, ſed ſimiliter, à pari, ut Terentius in Adelphis in Capite Comœdiæ, *Ille ut item contra me habeat, facio ſedulo.*

PARIBVS. Id eſt inter ſe paribus.

SIC. Vt non unam manum putares, namque ad hoc pertinet comparatio, ut intelligamus eum multitudinis vice dimicaſſe. *Deſævit* autem hic valde ſævit; alias ſævire deſinit.

D O N A T I.

METVENDE. Qui te metuendum arbitratus es.

V A R I O R V M.

ISTIC NVNC METVENDE IACE. Macrob. lib. 3. cap. 2. Saturnal.

Vt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vt ſemel intepuit mucro. quin ecce Nyphæi
Quadrijuges in equos, adverſaque pectora tendit:
Atque illi longe gradientem & dira frementem
Vt vidêre, metu verſi, retroque ruentes,
Effunduntque ducem, rapiuntque ad littora currus.
Interea bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fraterque Liger: ſed frater habenis
Flectit equos, ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Æneas tanto fervore furenteis:
Irruit, adverſaque ingens apparuit haſta.
Cui Liger:
Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis, & ævi
His dabitur terris. veſano talia late
Dicta volant Ligeri: ſed non & Troïus heros
Dicta parat contra: jaculum nam torquet in hoſtem.
Lucagus, ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos, projecto dum pede lævo
Aptat ſe pugnæ, ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei; tum lævum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus volvitur arvis.
Quem pius Æneas dictis affatur amaris,

SERVII.

INTEPVIT MVCRO. Nimia ſcilicet cæde.

QVADRIIVGES. Propter Homœoteleuton noluit quadrijugos dicere, & contulit ſe ad aliam declinationem. nam & quadrijugus & quadrijugis dicimus, ſicut inermus & inermis, exanimus & exanimis.

ATQVE ILLI. Equi ſcilicet. Nam ad ſuperiora retulit: quod ſciendum eſt eſſe vitioſum, interpoſuit enim, *Adverſaque pectora tendit.* LONGE GRADIENTEM. Longis gradibus incedentem: & eſt militaris inceſſus: aut longinquo.

EFFVNDVNTQVE DVCEM. Et hoc loco omiſit occiſum, ut ſupra, *Dardanides contra furit.*

BIIVGIS. Erit nominativus hic bijugus: nam alias bijugibus faceret, ſi eſſet formæ tertiæ declinationis, ut hic bijugis hujus bijugis faceret.

ADVERSAQVE INGENS. Hoc eſt adverſus ipſe cum haſta apparuit: Et bene *ingens* viſus cum adverſa haſta minaretur.

NON DIOMEDIS EQVOS, NEC CVRRVM CERNIS ACHILLIS. Duos objecit, à quibus eſt victus Æneas: nec tamen uſquequaque: nam eorum impetus evitavit.

VESANO. Hic poëta adfectationem ſuam accommodavit dicendo *veſano.*

DICTA PARAT. Poteſt legi, *Et dicta parent contra.*

PRONVS. Pendens in verbera, *Pronus* nomen eſt. nam & comparatur, ut pronior. Si autem participium eſſet, fieret vitioſa locutio ſine interpoſitione conjunctionis.

ADMONVIT. Præterito præſenti.

PROIECTO. Extento, id eſt antejacto, ut, *Projectaque ſaxa Pachyni.*

DONATI.

NON DIOMEDIS. Achillem & Diomedem non vult laudare, ſed illos cum Ænea deprimit in Phrygiis, quaſi dicat in quibus verſabantur imbelles.

NON DICTA PARAT. Nam prudens norat non lingua, ſed manu utendum in bello.

VARIORVM.

NON DIOMEDIS EQVOS, &c. Conſtat cum his duobus Ænean congreſſum, ſed infeliciter: verum divorum beneficio ſervatum Ænean à cæde. Liger jactat ſe illis præſtantiorem fore in pugna, ut non poſſit evadere, ſi maxime vel dii adſint præſentes ac propitii. HORT.

QVEM PIVS ÆNEAS. Quamvis pius, procacitas linguæ non poteſt non optimi cujuſlibet animum exacerbare. Liger ergo pugnabat lingua, Æneas jaculo: & ille verbis, hic armis rem gerebat. HORT. PONT.

Lucage, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertère ex hoſtibus umbræ:
Ipſe rotis ſaliens juga deſeris. hæc ita fatus,
Arripuit bijugos, frater tendebat inermes
Infœlix palmas, curru delapſus eodem.
Per te, per qui te talem genuêre parentes,
Vir Trojane, ſine hanc animam, & miſerere precantis.
Pluribus oranti Æneas: haud talia dudum
Dicta dabas: morere & fratrem ne deſere frater.
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquæ, vel turbinis atri
More furens. tandem erumpunt, & caſtra relinquunt
Aſcanius puer, & nequicquam obſeſſa juventus.
Iunonem interea compellat Iuppiter ultro:
O germana mihi, atque eadem gratiſſima conjux,
Vt rebare, Venus (nec te ſententia fallit)
Trojanas ſuſtentat opes: non vivida bello
Dextra viris, animuſque ferox, patienſque pericli.
Cui Iuno ſubmiſſa: Quid, ô pulcherrime conjux,
Sollicitas ægram, & tua triſtia dicta timentem?

S E R V I I.

LVCAGE NVLLA TVOS CVRRVS FVGA SEGNIS EQVORVM PRODIDIT, &c. Hæc ad locutio contraria eſt ſuperiori. hoc enim continet, Objeciſti mihi quod ſim & ab Achille & à Diomede converſus in fugam. Te vero ô Lucage nec equorum tarditas prodidit: quod mihi contigit cum à Diomede occiſus eſt Pandarus, qui in eodem curru dimicabat, nec aliqua umbra equi tui ſunt territi, quod factum ſæpius in Homero legitur: ſicut & paulo poſt, Turnum cogit imago deſerere bella. Poteſt tamen & ad illud referri, quo tempore eum ab Achille nube cava Neptunus eripuit, ut in quinto commemorat. Poteſt & ad aliud referri, quod Niſæus paulo ante ab equis ſuis proditus eſt.

IPSE ROTIS SALIENS. Sarcaſmos eſt qui non morte dejectus eſt: per irriſionem dictum eſt. Ille enim vulneratus ceciderat. ROTIS autem, curru, à parte totum. SINE. Permitte, relinque, patere id eſt *συγχώρησον*.

LATEBRAS ANIMÆ PECTVS. Diffinitio eſt pectoris, id eſt in quo anima latet & continetur.

EDEBAT. Quaſi ad ſpectaculum. Vnde & munerum editores vocantur. FVNERA. Cædes, ut, *quis funera fando Explicet.*

TORRENTIS AQVÆ. Notandum quod *aquæ* addiderit, cum abſolute torrens dicatur.

MORE FVRENS. Expoſuit ſuperiora Epitheta. TANDEM ERVMPVNT. Solutam obſidionem oſtendit. ASCANIVS PVER. Syllepſis, ordo eſt, Aſcanius & Iuventus; nam *obſeſſa* & ad Aſcanium pertinet.

VT REBARE. Vt arbitrabaris verum eſt quod Trojani Veneris utuntur auxilio, & dictum eſt per Ironiam. nam ſuperflue quidam hanc orationem ſimplicem volunt dictam, ut re vera dicat Iuppiter per ſe nihil poſſe Trojanos, quia falſum eſt: adeo ut Iunonis oratio ad Ironiam, non ad ſimplicia verba reſpondeat. NEC TE SENTENTIA FALLIT. Hoc per Parentheſim dictum eſt.

VIVIDA. id eſt Fortis: ut v. Æn. *Sed bello vivida virtus.*

CVI IVNO SVMMISSA. Et humilis: & quia intelligit obliqua Trojanorum accuſatione impugnari ſuum pudorem, etiam ipſa reſpondet oblique.

TRISTIA. Vel quæ triſtem faciant, vel quæ ſevera. Terentius, *Triſtis ſeveritas ineſt vultu.* Item è contra Virgilius, *Furias amnemque ſeverum*, id eſt triſtem.

D O N A T I.

SVBMISSA. Humilem eſſe decet, quem neceſſitas precandi urget.

V A R I O R V M.

EX HOSTIBVS VMBRÆ. Homer Iliad.ε. & υ.

PER TE, PER QVI TE. Macrob.lib.5. cap.2.

DICTA DABAS, MORERE. Ardens, infeſtum & erectum dicendi genus, Macrob.lib.5.cap.1.

Si

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Si mihi, quæ quondam fuerat, quamque eſſe decebat,
Vis in amore foret: non hoc mihi namque negares
Omnipotens, quin & pugnæ ſubducere Turnum,
Et Dauno poſſem incolumem ſervare parenti.
Nunc pereat, Teucriſque pio det ſanguine pœnas.
Ille tamen noſtra deducit origine nomen:
Pilumnuſque illi quartus pater, & tua larga
Sæpe manu, multiſque oneravit limina donis.
Cui rex ætherei breviter ſic fatur olympi:
Si mora præſentis lethi tempuſque caduco
Oratur juveni, meque hoc ita ponere ſentis,
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis.
Hactenus indulſiſſe vacat: ſin altior iſtis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri,

SERVII.

QVIN. Vt non: nam eſt confirmativa particula, Quidam hunc ordinem eſſe volunt. Namque ſi mihi quæ quondam fuerat vis in amore foret, non hoc mihi negares, quin poſſem pugnæ ſubducere Turnum: Alii hoc genus elocutionis accipiunt, ut per ea quæ in parentheſi poſita ſunt, reliquo ſenſui occurritur, non his quæ primo poſita ſunt, hic enim ad illud quod inſertum eſt: *Non hoc mihi namque negares Omnipotens, quin & pugnæ ſubducere Turnum, & Dauno poſſem incolumem ſervare parenti.* Alioquin dempta hac parentheſi non congruit primum cum poſtremo, ſi ita dicas, *Si mihi quæ quondam fuerat quamque eſſe decebat vis, quin & pugnæ abducere Turnum, Et Dauno incolumem poſſem ſervare parenti.* Plautus in Ciſtellaria: *Is ſervus ſed abhinc annos factum eſt* XIII. *cum conſpicatus eſt primo crepuſculo puellam exponi.*

NVNC PEREAT, TEVCRISQVE PIO DET SANGVINE POENAS. δεικτικῶς eſt. Non enim agit ut pereat: ſed magis favet ejus ſaluti. nam ſtatim ſubiicitur cur indigne fiat, *Ille tamen noſtra deducit origine nomen*, ut in ſecundo, *Iamdudum ſumite pœnas, Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.* Quod autem dicit PIO SANGVINE, Æneæ latenter eum exæquat, qui ubique inducitur cultor deorum.

ILLE TAMEN. Quanquam moriturus eſt, tamen ab his originem ducit. NOSTRA. Divina. Id eſt aut Iovis, aut Iunonis, aut omnium deorum.

QVARTVS PATER. Abavus: nec eſt contrarium quod ait ſupra, *Cui Pilumnus avus.* Potuit enim fieri ut & avus ejus & atavus à Pilumno Pilumni nominarentur: Ergo per *patris* appellationem oſtendit cognationem.

REX ÆTHEREI BREVITER SIC FATVR. Vbique Reges breviter loquentes oſtendit, *Iuppiter hæc paucis*, &, *Tum breviter Dido vultum demiſſa profatur.*

SI MORA PRÆSENTIS LETHI. Ex Iovis conceſſione quali arte egerit Iuno cognoſcitur, ſcilicet ut Turnus poſſit evadere. CADVCO. Morituro.

PONERE. Facere, vel, ut quidam volunt, conſtituere & decernere, Alii *ponere* pro dare, ut XII. Æn. *Hæc pro virginitate reponit.* Sane *ponere* facere, ſicut Lucilius Homerum ſecutus, ait, ἄλγε᾽ ἔθηκεν, id eſt fecit. Alii *ponere* putare, ut ſolet dici, pone me hoc feciſſe.

HACTENVS INDVLSISSE VACAT. Id eſt ſufficit, ingenti arte locutus eſt: nam dicendo VACAT, oſtendit ſupra hoc breve ſpatium nullam ulterius bonam ſtellarum inradiationem futuram: ex quo Turni fata differre non poſſe. Vnde non ait indulſiſſe licet, ſed *vacat*: ac ſi diceret jam undique in mortem traditur Turnus, hoc tantum vacat ſpatium. Id eſt intervallum temporis, quaſi *hoc ſpatium*, hic locus eſt ut parumper differatur. Hinc eſt quod & ſupra ait, *Metaſque dati pervenit ad ævi.*

VENIA VLLA. Beneficium quod te ſperat mereri. Et duas habet ſignificationes, quod petitur, ut hic, & quod conceditur, ut, *Si qua eſt victis venia hoſtibus, oro.*

VARIORVM.

PIO DET SANGVINE POENAS. Quod pro arls & focis juſtum bellum gerere videatur. HORT.

SI MORA PRÆSENTIS LETHI, &c. Locum hunc admonet Sulpit. ex intima Philoſophia ſumptum, veritatem ſcilicet ſempiternam, ex æternitate fluentem mutari non poſſe, præſertim ſi ad omne genus humanum, reique ſummam attineat: ſingulorum vero poſſe fata mutari & produci. Et ſic ex hac ſententia poſſe Turno mortem differri, ſed totius belli ſortem, rationemque mutari non poſſe. GERMAN.

SIN ALTIOR VENIA VLLA LATET. *Venia*, eſt veniæ impetratio. Et eſt ſenſus: Sin preces iſtæ tendunt ad impetrandam aliam veniam, id eſt ut aliud indulgeam. PONT.

Mu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Mutarive putas bellum, ſpes paſcis inaneis.
Cui Iuno illachrymans, Quid ſi, quod voce gravaris,
Mente dares, atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror: quod ut ô potius formidine falſa
Ludar: & in melius tua, qui potes, orſa reflectas.
Hæc ubi dicta dedit, cœlo ſe protinus alto
Miſit, agens hyemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacamque aciem, & Laurentia caſtra petivit.
Tum dea nube cava tenuem ſine viribus umbram,
In faciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis ornat telis, clypeumque jubaſque
Divini aſſimulat capitis: dat inania verba,
Dat ſine mente ſonum, greſſuſque effingit euntis,
Morte obita quales fama eſt volitare figuras,
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatque virum telis & voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam
Conjicit: illa dato vertit veſtigia tergo.

SERVII.

MVTARIVE. Deeſt poſſe, an mutatum iri?

QVÆ VOCE GRAVARIS. Quæ negas fato. *Vox* enim Iovis fatum eſt. Statius, *Et vocem fata ſequuntur*. hoc enim dicit, Vtinam quæ negas voce, id eſt fato, mente præſtares. Nam ſi Iovis vox, fatum eſt, poteſt aliud fando commutare. GRAVARIS autem, negas, graviter fers: & hac elocutione non niſi per accuſativum utimur: ut ſi dicas, gravor adventum tuum, id eſt graviter fero, gravor præſentiam tuam. nam & ipſe dixit, *Quæ gravaris*: aliter non dicimus in hac ſignificatione. Similiter etiam accuſativo utimur caſu, cum volumus abſolutam facere elocutionem: & per gerundi modum aliquid dicere: ut, Petendum mihi eſt equum, codicem, byrrum. Hinc Virgilius, aut *Pacem à Trojano rege petendum*. Sic Saluſtius, *Caſtra ſine vulnere introitum*. Nam ſi dixeris *petendus eſt codex*: non jam per gerundi agis modum, ſed participialiter loqueris. RATA. Firma, perpetua.

VERI VANA FEROR. Id eſt ſum veritatis ignara.

ORSA. Pro dictis & fatis.

NIMBO SVCCINCTA. Id eſt nubibus: quia præmiſit, *Agens hyemem*: quod niſi eſſet, ſplendorem acciperemus qui eſt circa corpus deorum.

TVM DEA. Poteſt ſenſu integro *dea* detrahi. NVBE CAVA. Nominativus eſt hæc nubes. nam nubs non dicimus, quod ait Livius Andronicus, qui primus edidit fabulam apud nos.

IVBASQVE. Propter equinam caudam, quæ eſſe ſolebat in galeis. unde eſt, *Criſtaque hirſutus equina*.

DIVINI CAPITIS. Hoc ex perſona poëtæ dictum eſt de Ænea intuentis futura. Nam poſt mortem in numerum refertur deorum. INANIA. Nec à membris, nec à mente venientia.

OBITA. Morte ſuſcepta & completa.

AVT QVÆ SOPITOS. Quæ ſomnia, pro qualia inſomnia quæ per ſomnum videmus.

EXVLTAT. *Exultare* eſt gaudere: & per ſe plenum eſt. Nam *inſultare* eſt inridere inimicos: & dicimus inſulto tibi: licet Saluſtius dixerit, *Multos ab adoleſcentia bonos inſultaverat*. Id eſt in ipſos impetum fecerat.

IRRITATQVE VIRVM TELIS. Ideo hoc arte agit Iuno, & imagine decepit Turnum: quia ſi ei ex aperto fugam ſuaderet, more viri fortis ille fugæ præponeret mortem, cum præſertim ipſe in ſequentibus dicat, *Vſque adeone mori miſerum eſt?*

VARIORVM.

MENTE DARES. Hoc diceret, ſecus ſentiret: hominum more, qui aliud mente clauſum, aliud promptum habent in lingua. HORT.

HÆC VBI DICTA DEDIT. Confirmata nonnihil Iuno verbis Iovis in præſenti, Turnum cædi ſubtrahere maturat: HORTENS.

DAT SINE MENTE SONVM. *Sine mente ſonus.* Proverbiale eſt. HARTVNG.

MORTE OBITA QVALES. Ex Lucret. Macr. lib. 6. cap. 1. Saturn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum vero Ænean averſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem:
Quo fugis Ænea? thalamos ne deſere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæſita per undas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem: nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Forte ratis celſi conjuncta crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis, & ponte parato,
Quâ rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat,
Exuperatque moras, & pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat, rumpit Saturnia funem,
Avulſamque rapit revoluta per æquora navem.
Illum autem Æneas abſentem in prælia poſcit:
Obvia multa virûm demittit corpora morti.
Tunc levis haud ultra latebras jam quærit imago,

SERVII.

TVRBIDVS. Tumens, elatus arrogantia.

PACTOS. Nunc paſſivum, ut, *Pacta puellæ.*

TELLVS QVÆSITA PER VNDAS. Sic alibi, *En agros, & quam bello Trojane petiſti Heſperiam metire jacens.*

VOCIFERANS SEQVITVR. Sequens clamabat, nam ante dixit, & ſic eſt ſecutus.

NEC FERRE VIDES SVA GAVDIA VENTOS. Proverbium eſt, *Venti ferunt gaudia*, id eſt lætantur incaſſum. Sic ſupra, *Sed auræ Omnia diſcerpunt.* Item, *Partem Mente dedit, partem volucres diſperſit in auras.*

FORTE RATIS. Deſcriptio per ἔκφρασιν facta: non enim à ſuperioribus pendet, ſed antedictis adjungitur: ut, *Inſula Sicanium juxta latus.* Has autem deſcriptiones eſſe aptas & raras convenit: ſicut etiam Horatius docet in arte poëtica dicens, *Purpureus late qui ſplendeat unus & alter Adſuitur pannus.* Sunt enim ornatui.

CREPIDINE SAXI. *Crepido eſt* abrupti ſaxi altitudo, Crepidines etiam templorum dici ipſos ſuggeſtus in quibus ædes ſunt conlocatæ, & crepidines viarum, id eſt ipſæ eminentiæ dextræ ſiniſtræque. Sane hic Antiptoſis facta eſt propter metrum. *Conjuncta* ergo *crepidine*, pro crepidini: ſicut, *Hæret pede pes*, pro pedi. Eſt autem ablativus pro dativo.

OSINIVS. Ipſe eſt quem ſupra Maſſicum dixit. Ergo (ut diximus ſupra) *Oſinius* proprium eſt, Maſſicus appellativum: licet poſſet fieri, ut duo nomina unius ſint, ut eſt Numa Pompilius, Alexander Paris, Numanus Romulus. Alii volunt non eundem eſſe Maſſicum quem Oſinium, nam duas civitates ſupra commemorat, Cluſium & Coſam, & tradunt potuiſſe fieri, ut hic Oſinius, rex quidem unius de memoratis fuerit civitatibus, ſed ſub imperio Maſſici egerit: Nam & Ramnetem & Romulum quos in ducum ordinem non numeravit, reges fuiſſe dixit. Alii hunc poſtea κατὰ τὸ σιωπώμενον volunt veniſſe, quia in catalogo ejus non meminit. CLVSINIS ORIS. Tuſciæ civitatis.

TRANSILIT ALTOS. Hoc ſermone feſtinantis celeritas indicatur.

VIX PRORAM. ἀσυνδέτως, ſic enim melius.

RVMPIT SATVRNIA FVNEM. Debuit dici, cum rumpit Saturnia funem: ut, *Vix è conſpectu Siculæ telluris, Cum Iuno æternum ſervans:* Ideo autem *rumpit*, ne deprehenſo dolo Turnus in bellum rediret.

REVOLVTA PER ÆQVORA NAVEM. ὑπαλλαγὴ eſt, revolutam navem.

ILLVM AVTEM ÆNEAS ABSENTEM IN PRÆLIA POSCIT. Sic melius, quam ſicut nonnulli volunt, Ille autem Ænean abſentem in prælia poſcit: ut ſicut Vrbanus, *Obvia multa virûm demittit corpora morti*, de navibus inventis intelligatur: quod non procedit. nam *abſens* dicitur qui recedit: quod nunc Turno congruit, non Æneæ, qui intereſt præliis. Ille * autem Ænean legunt quod ſi ita eſt: quia Æneas *Multa virûm demittit corpora morti.*

VARIORVM.

NEC FERRE VIDET SVA GAVDIA VENTOS. Nec animadvertit, vanum eſſe ſuum gaudium. Proverbiali ſchemate uſurpari ſolet, *ventis tradere*; pro eo quod eſt, oblivisci, atque ex animo ejicere. Nam quæ ventus rapit, noſtram cuſtodiam evadunt, & nobis quodammodo amplius cordi non ſunt. Hujus etiam ordinis ſunt, *ventis loqui*, *verberare aërem.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ:
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratuſque ſalutis,
Et duplices cum voce manus ad ſydera tendit:
Omnipotens genitor, tantón' me crimine dignum
Duxiſti? & tales voluiſti expendere pœnas?
Quo feror? unde abii? quæ me fuga? quemve reducet?
Laurenteiſne iterum muros, aut caſtra videbo?
Quid manus illa virûm, qui me meaque arma ſecuti?
Quoſve (nefas) omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes video, gemitumque cadentum
Accipio. quid agam? aut quæ jam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos ô potius miſereſcite venti:
In rupes, in ſaxa, volens vos Turnus adoro,
Ferte ratem, ſæviſque vadis immittite ſyrteis:
Quo neque me Rutuli, neque conſcia fama ſequatur.
Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat illuc,
Anſeſe mucrone ob tantum dedecus amens

SERVII.

MEDIO. Ad medium. TVRBO. Vis venti.

IGNARVS RERVM. Id eſt artis, per quam evaſerat. Hoc eſt neſciens hoc pro ſalute ſua factum, ideoque & ingratus, nam & queritur.

OMNIPOTENS GENITOR. Duo Antonomaſiva pro uno proprio: ut, Tritonia Pallas. TANTON'. Pro Tantone. & conſtat mutilatas partes orationis accentum in eodem loco habere, in quo etiam integræ habuerunt. nam μόρια, id eſt minores particulæ, ut QVE, VE, NE, CE, quotiens junguntur aliis partibus, ante ſe accentum faciunt, qualiſlibet ſit ſyllaba quæ præcedit, ſive brevis, ſive longa: ut, Muſaque, Hujuſce, Illucce, Tantone, Adduce: & hæc mutilata ſimiliter proferuntur, ſcilicet ſub eodem accentu.

QVO FEROR? VNDE ABII? bene variavit adverbia & pronomina. QVEMQVE REDVCET? Quem, qualem: ut, *Hunc ego te Euryale aſpicio?* & quaſi neſcius ſui eſt in tanta rerum permutatione.

LAVRENTISNE. Quaſi deliberatio eſt.

QVID MANVS ILLA VIRVM? Syllepſis per genus. nam à manu, id eſt multitudine, ergo à fœminino ad maſculinum dicendo *manus* tranſitum fecit. Ergo figuratum & per genus & per numerum: Eſt autem mira defectio, id eſt quid dicunt?

QVOSVE NEFAS. Aſper *quoſne* legit, & adnotavit *Ne* pro *ve*, quaſi expletiva particula.

PALANTES VIDEO. Intelligimus eum non longe à terris fuiſſe. nam quod ait ſupra, *Medio fert æquore*: ut diximus, ad medium accipiendum eſt. Aut quia *medium* dicitur omne quod eſt inter finem & initium: ut, *Interea medium Æneas jam claſſe tenebat*. GEMITVMQVE CADENTVM ACCIPIO. Hinc apparet de Ænea dictum, *Obvia multa virûm demittit corpora morti.*

IMA TERRA. Dolet ſibi infœlicium vota ſublata: nam in mari conſtitutus optare ſibi hiatum non poteſt terræ. *Imam* autem *terram*, prudenter dixit, quæ ſuſtinet & continet maria.

MISERESCITE VENTI. Pro petentis qualitate, nonnunquam etiam mors videtur eſſe miſeratio, ut hoc loco. Item ſupra, *Fugite me, ſi qua eſt pietas.* Miſereſcite autem quis ante hunc? ab eo quod eſt miſereſco & miſereſcimus.

TVRNVS ADORO. Id eſt juxta veteres, qui *adorare* adloqui dicebant, nam ideo & adoria laus bellica, quod omnes cum congratulatione adloquebantur eum, qui in bello fortiter fecit. Alii ADORO, Pro oro, ut AD vacet, & ſit metri cauſſa additum.

SYRTEIS. Vbi arenoſa ſunt littora *ſyrtes* vocantur. Ergo immittite me ad ſæva vada ſyrtium: aut ad arenoſa loca, aut re vera *ad ſyrtes*, id eſt ad mundi extrema, quo me nec fama comitetur, id eſt ubi me nemo ſciat deſertorem eſſe.

MVCRONE INDVAT. Aut καταχρηστικῶς dixit INDVAT, pro feriat: aut Hypallage eſt, pro mucronem ſuo induat corpore. Si enim INDVERE, eſt veſtire: non mucrone corpus induitur, ſed induitur mucro corpore, id eſt tegitur & veſtitur.

VARIORVM.

AN SESE MVCRONE INDVAT. Servius catachreſin eſſe ait: negat Turneb. lib. 29. cap. 24. loco Cæſaris lib. 7. Adde Cicer. in Verr. *Induere ſe in laqueos.*

In-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Induat, & crudum per coſtas exigat enſem:
Fluctibus an jaciat mediis, & littora nando
Curva petat, Teucrûmque iterum ſe reddat in arma.
Ter conatus utramque viam: ter maxima Iuno
Continuit, juvenemque animo miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans, fluctuque æſtuque ſecundo,
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Iovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucroſque invadit ovanteis.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
Vni odiiſque viro teliſque frequentibus inſtant.
Ille, velut rupes vaſtum quæ prodit in æquor,
Obvia ventorum furiis, expoſtaque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert cœlique mariſque,
Ipſa immota manens: prolem Dolicaonis Hebrum
Sternit humi: cum quo Latagum, Palmumque fugacem.
Sed Latagum ſaxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat os, faciemque adverſam: poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem ſinit: armaque Lauſo

SERVII.

CRVDVM. Crudelem, cruentum. EXIGAT. Aviditas mori cupientis oſtenditur.

ANIMI MISERATA. Pro animo miſerata. Nam figurate locutus eſt, ſicut, *O præſtans animi juvenis*, pro animo, id eſt illa re.

AD VRBEM. Ardeam: & ideo ſic longe ne ex propinquo ſtatim rediret: & ut eum affectus retineret parentis.

AT IOVIS INTEREA MONITIS. Id eſt novimus ſacrilegum eſſe Mezentium, novimus quoque Iovem etiam exhortatum eſſe alios deos, ut à bello deſiſterent: & dixiſſe, *Rex Iuppiter omnibus idem.* quomodo ergo procedit, *At Iovis interea monitis?* Dicimus primo Iovem juſtitiæ favere, non partibus: quod ſi eſt, jure Mezentium in Turni locum facit venire: ut juſtum prælium inveniatur, ne una pars penitus ſit à ducibus deſtituta. Quod autem dicitur, ſacrilegum Iuppiter admonere non debuit: non admonet ut vincat, ſed ut poſſit perire. Illud etiam fruſtra quæritur quemadmodum numini ſacrilegus obedire potuerit, cum Mezentium non aperte Iuppiter moneat, ſed iniiciat tale deſiderium. Vnde eſt, *Diine hunc ardorem mentibus addunt Euryale? an ſua cuique deus ſit dira cupido?* MONITIS. Hic dativus venit ab eo quod eſt hæc monita, nam & hos monitus dicimus. Vnde Perſius, *Hos pueris monitus patres infundere lippos.* Sed à quarta declinatione, nec ſingulari dativo utimur, nec plurali. nam unum nomen eſt de his quæ licet duplicem habeant declinationem, tamen aliquibus eorum caſibus propter auctoritatem non utimur: ſed, Laurui lauribus, cum & hujus laurus & ab hac lauro dicamus.

CONCVRRVNT TYRRHENÆ ACIES. Quæ ſpecialiter odio Mezentii in bellum ruebant.

VNI ODIISQVE. Bene repetitur *uni*, ut oſtendat conſpirationem Etruſcorum olim Mezentio incumbere.

PRODIT IN ÆQVOR. Extenditur. hinc Iuvenalis, *Quod pelago occurrunt medio, longeque relinquunt Italiam.*

PONTO. Contra pelagus. nam dativus eſt.

VIM CVNCTAM. Id eſt violentiam, impetum. COELIQVE MARISQVE. Sicut Mezentius odiorum & telorum totius exercitus.

FVGACEM. Modo velocem, vel fugientem. LATAGVM OCCVPAT OS. Pro Latigi os occupat. & eſt Græca figura in Homero frequens, ut ſi dicas ἔκρουσεν ἀχιλλέα τὸν πόδα, id eſt Achillem percuſſit pedem, pro percuſſit Achillis pedem.

POPLITE PALMVM. Ea parte qua plurimum poterat.

SEGNEM SINIT. Qui vulneratus nihil jam efficere poſſit.

VARIORVM.

TER CONATVS VTRAMQVE VIAM. Additione numeri ternarii amplificatio. HORT.

AT IOVIS INTEREA MONITIS. Fato tractus fuit ad mortem: ut ſua & filii cæde, Pallantis caſus expietur. HORTENS.

ILLE VELVT VASTVM. Comparatione Mezentii virtutem in eo prælio amplificat, ut eo plus gloriæ ad victorem poſtea redeat. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Donat habere humeris, & vertice figere criſtas.
Nec non Evantem Phrygium, Paridiſque Mimanta
Æqualem, comitemque una quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
Ciſſeis regina Parin creat: urbe paterna
Occubat: ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper, multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia, ſylva
Paſtus arundinea, poſtquam inter retia ventum eſt:
Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos:
Nec cuiquam iraſci, propiuſve accedere virtus,
Sed jaculis tutiſque procul clamoribus inſtant.
Haud aliter, juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro:
Miſſilibus longe & vaſto clamore laceſſunt.
Ille autem impavidus partes cunctatur in omneis,
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.

SERVII.

DONAT HABERE. Græca figura, ut, *Argenti magnum dat ferre talentum.*

THEANO. Mater Minantis.

CISSEIS. Hecuba filia Ciſſei, ſecundum Euripidem in Hecuba, πολύδωρ@ ἑκάβης παῖς γεγὼς τ̃ κισσέως. Nam ſecundum alios Dymantis eſt. Quod autem ait, FACE PRÆGNANS, hæc ratio eſt: quia antequam pareret, faculam ſe peperiſſe vidit in ſomnis. PARIN CREAT. Plus eſt quam ſi diceret face prægnans * incendit Parin. VRBE PATERNA OCCVBAT. Subaudis PARIS. Quod ut non diceret, metri eſt neceſſitate compulſus. Nam deeſt *qui*, ut ſit *qui urbe paterna.*

IGNARVM LAVRENS HABET ORA MINANTA. Scilicet caſus ſui: vera tamen lectio eſt IGNARVM, id eſt ignoratum, qui neſciretur: & eſt ſupina ſignificatio, ſicut in quarto, *Liquitque volatile ferrum Neſcius*, pro qui neſciebatur. Alii Ypallagen volunt eſſe, ut Minas in Laurenti ora ignota jacet.

AC VELVT ILLE. Antiqui *Ille* vel magnitudini, vel nobilitati adſignabant, ut, *multum ille & terris*, &, *Pœnorum qualis in arvis Saucius ille gravi.*

ACTVS. Coactus in retia.

DEFENDIT. Texit. ut, *Hic mihi dum teneras defendo à frigore myrtos.* VESVLVS autem Mons Liguriæ eſt juxta Alpes. Liguria autem cohæret Tuſciæ, de qua fuerat Mezentius. unde eſt ſatis congrua comparatio. Sane de hoc Veſulo quidam duo flumina Rodanum & Padum naſci dicunt, quorum unus, id eſt Rodanus in Tyrrhenum mare, alter, id eſt Padus in Adriaticum fluit. MVLTOSQ. Pro *multoſve.* non enim vicina eſt palus Laurentia à monte Veſulo, ut poſſit unus idemque aper intelligi. Sane Laurentia pro Laurens, nam hæc eſt vera & recta derivatio.

PASTVS. Pro paſtum. nam ſupra ait, QVEM. Ergo Antiptoſis eſt.

INHORRVIT ARMOS. Id eſt, armis inhorruit. Aut certe in armos horruit, per quod erectas ſetas accipimus.

IRASCI. Deeſt *eſt.* TVTIS CLAMORIBVS. Præter periculum. Id eſt ipſi tuti.

IVSTÆ IRÆ. Quaſi quibus odium eſt propter mortua corpora, ut, *Mortua quinetiam jungebat corpora vivis, Componens manibuſque manus.*

CVNCTATVR. Se per omnes partes diſponit.

TERGO. Scuto. ut, *Et venit adverſi in tergum Sulmonis.*

VARIORVM.

DONAT HABERE HVMERIS. Ex Homer. Victor. lib. 38. cap. 17.

PARIDISQVE MINANTA ÆQVALEM. Locus contra genethliacos: cui non diſſimilis exſtat apud Hom. Iliad. 18. HART. *Mimanta* legendum, à Mimante Thraciæ monte. HORT.

ET FACE PRÆGNANS. Paridem Trojani belli facem à Caſſandra prædictam, explic. Victor. lib. 29. cap. 5. Var. & ſupra lib. 7. Æneid.

AC VELVT ILLE CANVM. De particula *Ille*, multa congerit lib. 3. Novar. Guil. Canterus, c. 26.

SED IACVLIS, &c. Vt ſex ſequentes verſus tranſponendi, Vide Scalig. Proleg. in Manil.

QVIBVS EST MEZENTIVS IRÆ. Iræ eſſe, Maronis eſt inventum: Odio eſſe uſitatius. Vide Macrob. lib. 6. cap. 6. Homerus Odyſſ. λ. Videtur ſimile affectaſſe. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Venerat antiquis Coriti de finibus Acron,
Grajus homo, infectos linquens profugus hymenæos.
Hunc ubi miſcentem longe media agmina vidit,
Purpureum pennis & pactæ conjugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans,
(Suadet enim veſana fames) ſi forte fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua cervum,
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuper accumbens: lavit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infœlix Acron, & calcibus atram
Tundit humum expirans, infractaque tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jacta cœcum dare cuſpide vulnus:
Obvius adverſoque occurrit, ſeque viro vir
Contulit, haud furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abjectum poſito pede nixus & haſta,
Pars belli haud temnenda viri, jacet altus Orodes.

SERVII.

CORITHI DE FINIBVS. Corithus eſt & civitas Tuſciæ, & mons, & pater Dardani rex Vnde nunc ad quoſvis poteſt referri de finibus Corithi.

GRAIVS HOMO. Oriundo quidem Græcus, ſed qui nunc de Tuſcia veniſſet ad bellum.

MISCENTEM. Perturbantem.

PVRPVREVM PENNIS. Galeam ſignificat purpureas criſtas habentem, aut certe *purpureum pennis*, pulchrum, bene galeatum: ut, *Purpurei criſtis juvenes*, id eſt pulchri. PACTÆ CONIVGIS. Hic ordo eſt, conciliata primo, dein conventa, dein pacta, dein ſponſa.

VESANA FAMES. Alibi. *Et male-ſuada fames.*

FVGACEM. Velocem.

SVRGENTEM IN CORNVA. Id eſt creſcentem, cornibus eminentem.

COMASQVE ARREXIT. Naturale enim eſt ut irati leones erigant jubas.

LAVIT. Ab eo quod eſt lavo lavis. nam hoc verbum & primæ eſt conjugationis, & tertiæ: à qua nunc ait *lavit.* Item Horatius, *Lavit amne crines.* Item alibi, *Neque dulci mala vino lavere.* Ergo lavitum, & lavit, ſicut Plautus in Pſeudolo, *Eaſque lachrymis lavis*, id eſt, humectas.

INFRACTA. Aut nimium fracta, aut re vera infracta.

ORODEN. Iſtum Oroden virum fortem intelligimus in fugam neceſſitate eſſe converſum. Nam ipſe paulo poſt dicturus eſt certari * ſocios. *Pars belli haud temnenda viri, jacet altus Orodes.*

NEC IACTA COECVM. Vnum ſenſum & duos extulit. *Cœcum vulnus* autem quod adverſo infigitur.

FVRTO. Inſidiis.

PEDE NIXVS ET HASTA. Deeſt ait.

HAVD TEMNENDA VIRI. Aſper *viris* legit. Vt ait, all * haud temnenda, alioqui ipſe ait, *Fugientem haud eſt dignatus Oroden Sternere.* ALTVS. Magnus. ut, *Sic pater ille deûm facit, ſic altus Apollo.*

VARIORVM.

IMPASTVS STABVLA ALTA LEO. Ex Homero. Macrob. lib. 5. cap. 10.

SVADET ENIM VESANA FAMES. Macrob. lib. 5. cap. 10. Hom. Iliad. γ. ὥϛε λεὼν ἐχάρη. Od. ζ. H.

SVRGENTEM IN CORNVA CERVVM. Sic Ovid. 10. Metamorph. *Aut celſum in cornua cervum.* Turneb. lib. 1. cap. 23.

STERNITVR INFELIX ACRON, &c. Bene *infelix*, qui deliciis relictis ad certamen perrexit, quod complere non poterat, & nec conjuge, nec ſalute potitus eſt. Qui expirans tundebat calcibus terram, quod ſæpe etiam apud Homerum fit, ad dolorem monſtrandum, cum alia ratione non poſſet.

FVGIENTEM HAVD EST DIGNATVS ORODEN STERNERE. Mezentius haud ſe dignum eſt arbitratus Oroden ſternere fugientem, nec ei à tergo non videnti vulnus dare, hoc enim appellat *cæcum vulnus.* Quæ enim eſſet iſta gloria, fugientem & averſum ferire? DONATVS.

ALTVS ORODES. Alluſum eſt ad vocis etymon, ὄρος enim Græcis mons eſt: ὀρώδης montoſus, ſive melius dicam monti ſimilis. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Conclamant ſocii, lætum Pæana ſecuti.
Ille autem expirans: Non me, quicunque es, inulto,
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem ſubridens miſta Mezentius ira,
Nunc morere: aſt de me divûm pater, atque hominum rex
Viderit. hoc dicens, eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen,
Partheniumque Rapo, & prædurum viribus Orſen,
Meſſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericaten:
Illum infrenis equi lapſu tellure jacentem,
Hunc peditem pedes, & Lycius proceſſerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit. Atronium Salius, Saliumque Nealces
Inſignis jaculo, & longe fallente ſagitta.
Iam gravis æquabat luctus & mutua Mavors

SERVII.

PÆANA SECVTI. Pæan proprie Apollinis laus eſt: abuſive & aliorum dicitur. Vnde Pindarus opus ſuum, quod & hominum & deorum continet laudes, *Pæanas* vocavit. Quamvis quidem alium *Pæana* eſſe, alii Apollinem velint, ſed vere Pæan Apollo: tamen *Pæana* carmen eſſe victoriæ Æſchylus docet, quod ideo Apollini dicatum eſt, quia malorum avertendorum potens eſt; unde & ab Homero ultricem immittens peſtilentiam inducitur.

NEC LONGVM LÆTABERE. Duo dicit Nec diu lætaberis, nec diu me indefenſo: Homeri autem more, morienti dedit ſcientiam futurorum. LONGVM autem pro longe, nam nomen eſt pro adverbio.

SVBRIDENS. Per iracundiam ridens loquitur. Vnde per inriſionem dictum accipitur.

AST DE ME DIVVM PATER, ATQVE HOMINVM REX VIDERIT. Id eſt viderit utrum Mezentio poſſit nocere ille, quem vos deorum & hominum creditis eſſe rectorem.

EDVXIT CORPORE TELVM. Quo facilius poſſet perire. Lucanus, *Non eget ingeſtis, ſed vulſis corpore telis.*

DVRA QVIES. Blanda & contraria. ſic dictum ut ſomnus ferreus. Eſt autem Homeri comparatio,

ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

CÆDICVS ALCATHOVM. Hoc loco eſt confuſio in aliquibus nominibus: nam quis ſit Trojanus, quis ſit Rutulus ignoratur.

RAPO. Rapon dicitur ſicut Tarchon, ſed metri cauſſa detraxit *n*, propter Synalœpham: ſicut ſupra, *Haud procul hinc Tarcho & Tyrrheni tuta tenebant.*

INFRENIS EQVI. Caſu equi aſperrimi, qui frenorum ſperneret regimen. *Infrenos* autem etiam homines dicimus: ut, *Hinc Numidæ infreni cingunt.* Dicimus & infrenus, & infrenis, ſicut inermus & inermis.

PROCESSERAT AGIS. Scilicet contra Meſſapum dimicaturus: quem nequivit. nam à Valero antequam ad Meſſapum perveniret, occiſus eſt.

HAVD EXPERS. Non ignarus virtutis parentum.

IACVLO, ET LONGE FALLENTE SAGITTA. Iaculo, pro longe fallentis ſagittæ. nam ἓν διὰ δυοῖν dixit. ut, *Hamis auroque trilicem.* Item, *Molemque & montes inſuper altos*: An *longe*, valde?

MAVORS. Fortuna bellica.

VARIORVM.

CONCLAMANT SOCII. Antea dictum, vocem deſperantis eſſe *conclamare*. Sed & *conclamare* militare vocabulum; ut ad arma conclamare, conclamare vaſa, &c. HORTENS.

AD QVEM SVBRIDENS. Macrob. lib. 5. c. 12. Saturn.

OLLI DVRA QVIES OCVLOS. Ex Homero. Macrob lib. 5. cap. 11. Saturn.

FERREVS VRGET SOMNVS. Ex Homero & Plutarcho. Turneb. lib. 19. cap. 16. FERREVS ergo eſt durus, implacabilis. Quare ſomnum vocat ferreum, quaſi mortem duram, implacabilem: Adamantinum enim, ferreum, &c. de rebus implacabilibus uſurpantur. HORTENS.

CÆDICVS ALCATHOVM. Turneb. Maronem hic à calumnia vindicat. quaſi Rutulos à Trojanis non diſtinguat. lib 29. c. 24.

ILLVM INFRÆNIS EQVI. Contra Servium explicat Caſtalio cap. 8. Variar.

Fu-

Funera: cædebant pariter, pariterque ruebant
Victores victique: neque his fuga nota, nec illis.
Dii Iovis in tectis iram miſerentur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia Iuno.
Pallida Tiſiphone media inter millia ſævit.
At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo: quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna, viam ſcindens, humero ſupereminet undas:
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit:
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat: manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, & mole ſua ſtat,
Atque oculis ſpatium emenſus quantum ſatis haſtæ,

SERVII.

FVNERA. Mortes. CÆDEBANT. Legitur & CEDEBANT, id eſt terga vertebant: ſecundum quod RVEBANT, inſequebantur ſignificat. Si autem CÆDEBANT, id eſt occidebant: RVEBANT, id eſt cadebant.

IRAM MISERATVR INANEM. Generaliter dicit omnem iram bellicam.ubi enim tam inanis iracundia eſt, quam in bello, ubi ut pereamus iraſcimur? Aut quia nulla cauſa tam juſta eſt, ut propterea bellum geri debeat, nam ideo ait, & *tantos mortalibus eſſe labores*: An *inanem* non juſte conceptam? ſic inanes fletus Ariſtei, ut qui ſcilicet tanti non fuerint, propter quos ille ſic lamentaretur.

AMBORVM. Pro utrorumque.

PALLIDA TISIPHONE. Non ipſa dea, ſed effectus furiæ, id eſt furialis ardor, hoc eſt inſania.

ORION, CVM PEDES INCEDIT MEDII PER MAXIMA NEREI STAGNA. Orion (ut etiam in primo diximus) OEnopionis filius regis fuit, ei conceſſus ab Iove, Mercurio, Neptunoque ſuſceptis hoſpitio. Hic venator immenſi corporis fuit, qui quodam tempore ſuſceptus à rege OEnopione cum vellet ejus filiam vitiare, ille iratus opem Liberi patris cujus erat filius imploravit: Is Satyros miſit qui ſoporem infunderent Orioni, & ſic velut vinctum OEnopioni traderent arbitrio ejus puniendum. Tum ille OEnopion, ſopito ejus oculos tulit. Cecus itaque Orion cum conſuleret quemadmodum oculos poſſet recipere, reſponſum eſt ei poſſe hoc fieri, ſi per pelagus ita contra Orientem pergeret, ut loca luminis radiis Solis ſemper referret. Quod ille efficere ita potuit: nam cum audiſſet ſtrepitum Cyclopum Iovi fulmina fabricantium, ſono ad eos ductus eſt, unum de his ſuis humeris ſuperpoſuit, & eo duce oraculi præcepta complevit. Non autem incongrue fingitur potuiſſe ire per medium pelagus, quaſi filius pro parte Neptuni. Hæc autem comparatio pertinet ad ſolam corporis proceritatem. Alii hunc Orionem tantæ magnitudinis dicunt fuiſſe, ut nulla eum altitudo maris ingredientem potuerit morari, unde inter ſydera receptus. Sane PEDES INCEDIT, pro inceſſit, præſens pro præterito.

PER MAXIMA autem NEREI STAGNA. Epitheto elevavit Tapinoſim more ſuo.

REFERENS. Pro ferens more antiquo, nam RE abundat.

IMPERTERRITVS. Prima eſt compoſitio, non ſecunda. nam hoc eſt PERTERRITVS, quod & territus: & tunc eſt vera compoſitio cum ſermonis natura convertitur: Sane *imperterritus* quis ante hunc?

MOLE SVA STAT. Hoc eſt in ſæva mole, ut dicitur in veſtigio.

SPATIVM EMENSVS, QVANTVM SATIS HASTÆ. Specioſiſſima elocutio.

VARIORVM.

CEDEBANT PARITER. Atqui lectio hæc, *cedebant*, id eſt fugiebant, aperte cum verbis Poëtæ ſequentibus pugnat, quod Servium fefellit, ait enim, *neque his fuga nota, nec illis.* Quiſque locum ſuum tuebatur. PONT.

DII IOVIS IN TECTIS. Macr. lib. 5. c. 16. Satur.

QVAM MAGNVS ORION. Ante voculam *quam*, deeſt particula *tam*, quomodo & alii auctores locuti ſunt. Terent. Eunucho, *Parmenionis eſſe hanc ſcio technam quam me vivere.* De Orione. Vide Turneb. lib. 27. cap. 38. & lib. 3. cap. 19. Notavit, Græcos poëtas non raro mare & Oceanum appellare λιμνην, id eſt ſtagnum.

STAGNA. Explic. è Græcis, Turneb. lib. 3. c. 19. & lib. 27. cap. 28.

Dextra

Dextra mihi deus, & telum quod miſſile libro,
Nunc adſint: voveo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis, ipſum te Lauſe trophæum
Æneæ: dixit, ſtridentemque eminus haſtam
Iecit: at illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Anthorem latus inter & Ilia figit:
Herculis Anthorem comitem, qui miſſus ab Argis,
Hæſerat Euandro, atque Itala conſederat urbe.
Sternitur infelix alieno vulnere: cælumque
Aſpicit, & dulceis moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit: illa per orbem
Ære cavum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine: ſed vires haud pertulit. ocyus enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine, lætus
Eripit à femore, & trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit chari graviter genitoris amore,
Vt vidit, Lauſus, lachrymæque per ora volutæ.
Hîc mortis duræ caſum, tuaque optima facta,

SERVII.

DEXTRA MIHI DEVS. Sic dictum eſt, ut, *In manibus Mars ipſe viri*, ut non alium ſibi putet deum eſſe ſacrilegus, quam dextram & fortitudinem.

VOVEO. Conſecro, & dico. PRÆDONIS CORPORE RAPTIS. Prædones ſunt qui populandam alienam invadunt provinciam. Vt alibi, *Perſidus alta petens abducta virgine prædo.*

TROPHÆVM. Tropæum dictum eſt ἀπὸ τῆς τροπῆς, id eſt ab hoſtium converſione, quod qui hoſtem fugaſſet, merebatur trophæum: qui autem occidiſſet, triumphum, ἀπὸ τῆς θριαμβεύειν, id eſt ab exultatione. Sciendum ſane Lauſo propriam ideo nihil profuiſſe pietatem, quod in eum pater mente ſacrilega munera transferebat deorum, & ei occiſorum ſpolia devovebat.

ANTHOREM. Erit nominativus hic Anthores, quomodo Diores. Nam ſi Anthor fuerit nominativus ſingularis numeri, metri ratio non procedit. omnia enim Græca nomina in OR terminata, in obliquis caſibus corripiuntur. Vt Hector Hectoris, Neſtor Neſtoris, Caſtor Caſtoris.

MISSVS AB ARGIS. Profectus, ut, *miſſus in imperium magnum.*

ALIENO VVLNERE. Telo, quod in Æneam fuerat deſtinatum. CÆLVMQVE ASPICIT. Vt, *Alto quæſivit cœlo lucem.* Item, *Hauſit cœlum, mentemque recepit.* Naturaliter enim morientes cupiunt ſatiari extremo lucis aſpectu.

DVLCEIS MORIENS REMINISCITVR ARGOS. Intra Phyſica ſigna moriturorum, etiam hoc legitur patriæ aſpectum deſiderare perituros: ut, *Et Tyrios deſerta quærere terra*: An ex facti pœnitentia, qui ad patriam redire contempſerat?

LINEA TERGA. Lino enim tegebantur ſcuta, ut poſſent inhærere picturæ.

INTEXTVM TAVRIS OPVS. Pro tergis, Plautus, *Vbi vivos homines mortui incurſant boves.* IMAQVE SEDIT INGVINE. Hypallage eſt, ima haſta, pro in imo inguine.

A FEMINE. Vt etiam ſupra diximus, ſecundum Caprum erit nominativus hoc femen: licet nuſquam lectum ſit, ut etiam ipſe commemorat.

LACHRYMÆQVE PER ORA VOLVTÆ. Non viri fortis, ſed filii eſt conſideranda perſona.

OPTIMA FACTA. Alii optime legunt, eſt autem proſphoneſis. HIC. In hoc loco, vel in bello, nam adverbium eſt.

VARIORVM.

DEXTRA MIHI DEVS ET TELVM. Proverbialis verſiculus. Alludit ad gigantum immanitatem, quorum nonnulli, ut liquet ex Hom. & poëtis, per haſtam, tanquam numen jurabant, eamque obnoxiis, hoſpitibuſque adorandam obtrudebant: unde in proverbium abiiſſe docet interpres Apollonii, τὸ καινέως δόρυ, quod haſtam venerandam proponeret, illique ipſe ſacrificaret. GERMAN.

INFELIX ALIENO VVLNERE. πάθος à cauſſa. Macrob. lib. 4. cap 4.

DVLCES MORIENS REMINISCITVR ARGOS. Quintil. lib. 7.

LINEA TERGA. Bayſius c. 8. Hom. Il. γ. Et in catalogo Alexand. lib. 6. c. 12. Cælius lib. 12. cap. 40.

Si

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas,
Non equidem, nec te juvenis memorande ſilebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
Cedebat, clypeoque inimicum haſtile trahebat:
Proripuit juvenis, ſeſeque immiſcuit armis.
Iamque aſſurgentis dextræ, plagamque ferentis
Æneæ ſubiit mucronem, ipſumque morando
Suſtinuit. ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret:
Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hoſtem
Miſſilibus, furit Æneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut effuſa ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit in terris: ut poſſint Sole reducto
Exercere diem: Sic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli dum detonet, omneis
Suſtinet, & Lauſum increpitat, Lauſoque minatur:
Quo moriture ruis? majoraque viribus audes?

SERVII.

SI QVA FIDEM EST TANTO OPERI. Si qua pro ſi, ut, 1. Æneid. *Anthea ſi qua*, aut pro ſi quam fidem, & quæritur, *Si qua fides*, an de præterito, an de futuro dicat. *Tanto* autem *operi*, non de ſuis carminibus dicit (nec enim ſibi arrogaret) ſed TANTO OPERI, id eſt pietati & virtuti tuæ. Nam hic eſt ſenſus, Ego quidem facta tua ô Lauſe & mortem ex pietate venientem non ſilebo: ſi tamen credet vetuſtas ex ſcelerato homine pium filium fuiſſe procreatum.

INVTILIS. Pro vulnere debilitatus. INQVE LIGATVS. Pro illigatuſque, & eſt Tmeſis cum Hyſterologia.

INIMICVM HASTILE. Cujuſdam quaſi picturæ pompa deſcribitur.

IAMQVE ASSVRGENIS DEXTRÆ. Ordo eſt, Iamque ſubiit mucronem Æneæ dextræ adſurgentis, & plagam ferentis. *Subiit* autem *mucronem* juxta uſum præſentem accuſativo junxit, cum alibi antique dativo junxerit, ut, *Muroque ſubibant*, quod ſuis locis plenius dictum eſt.

MORANDO SVSTINVIT. Moram iniiciendo ejus impetum luſit.

DVM GENITOR NATI PARMA. De hiſtoria eſt. nam Scipio Africanus cum eſſet vix annorum decem & ſeptem, patrem ſuum defendit in bello, nec ceſſit viginti ſeptem confoſſus vulneribus.

FVRIT ÆNEAS. Dolore ſcilicet quod ſibi Mezentius eſſet ereptus, & eſt integrum quanquam furit, tenet ſe tamen.

EFFVSA SI QVANDO GRANDINE. Præteritum pro inſtanti poſuit.

PRÆCIPITANT. Præcipitantur.

TVTA LATET ARCE. Quod ſcilicet ſe perite à tempeſtate defendunt, ut aut ante quæ tuetur*

ALTI FORNICE SAXI. Concavi arationis curvæ.

DVM PLVIT. Hic diſtinguendum. Nam ſi junxeris, DVM PLVIT IN TERRIS, erit Archaïſmos, debuit enim dicere *in terras*: tamen ſciendum Hemiſtichium hoc Lucretii eſſe, quod ita, ut invenit Virgilius ad ſuum tranſtulit carmen. IN TERRIS VT POSSINT. Et viator & ruſticus, quibus opera ſunt in terris.

EXERCERE DIEM. Hypallage eſt, pro ut ipſi per diem exerceri poſſint. NVBEM BELLI. Bellantium impetum ſuſtinet donec deferveat. Et bene tranſlationem fecit à vicina comparatione.

VARIORVM.

ILLE PEDEM REFERENS, &c. Nexibus vulneris illigatus & impeditus, paulatim retrocedebat, ne averſus terga nudaret. PONT.

PRORIPVIT IVVENIS, SESEQVE, &c. *Seſe*, bis accipiendum: ut ſit proripuit ſeſe juvenis, & ſe immiſcuit armis: Quod quia duplicare otioſum fuit, addidit *que*, ut ſuperiori ſimul, inferiorique ſerviret. PONT.

TECTVSQVE TENET SE. Quid enim facere poſſet tot obſidentibus, niſi adverſus vim multitudinis ſeſe contegeret. DONAT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fallit te incautum pietas tua. nec minus ille
Exultat demens: ſævæ jamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt. validum namque exigit enſem
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
Tranſiit & parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro:
Implevitque ſinum ſanguis. tum vita per auras
Conceſſit mæſta ad manes, corpuſque reliquit.
At vero ut vultum vidit morientis, & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans graviter, dextramque tetendit;
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago.
Quid tibi nunc miſerande puer pro laudibus iſtis?
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus, & cineri (ſiqua eſt ea cura) remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
Æneæ magni dextra cadis. increpat ultro

SERVII.

FALLIT TE INCAUTUM PIETAS TUA. Quod credis idcirco me pium tibi veniam poſſe concedere: quia & ipſe pietatis intuitu dimicas pro patris ſalute. *Tua* autem *pietas*, prudenter eſt additum: quaſi non à parente diſcedens.

FILA LEGUNT. Proprium fuerat RUMPUNT: tamen LEGUNT, aut colligunt, aut rumpunt, eſt autem tranſeunt, ut *Littoraque Epiri legimus.* EXIGIT ENSEM PER MEDIUM. Poëtica eſt deſcriptio. nam re vera fieri non potuit, ut gladius tranſiret per medium corpus juvenis, & in corpore juvenis abſconderetur. nam EXIGIT, eſt agens trans corpus.

PARMAM. Id eſt levia arma, non clypeum. MINACIS autem non Lauſi. non enim ipſe minatus fuerat. Ergo ordo eſt, Mucro minacis, ſcilicet Æneæ. Aut ſi ad Lauſum referas *Minacis*, num audacis & fortis?

IMPLEVITQUE SINUM SANGUIS. Mire expreſſus eſt ſinus tunicæ ſanguinem excipiens, nec tramittens.

VITA PER AURAS CONCESSIT MOESTA AD MANES. *Vita*, id eſt anima. Et abuſive dictum eſt. nam ad inferos ſimulachrum pergit non anima.

CORPUSQUE RELIQUIT. Potuit ſine hoc ſenſus eſſe.

PRO LAUDIBUS ISTIS. Quia & contra fortiorem, & pro patris ſalute dimicare conatus eſt: nam ideo & pluraliter LAUDIBUS dixit. Alii *laudibus* pro virtutibus, ut ſolet à Poëta dictum tradunt.

PIUS ÆNEAS TANTA DABIS INDOLE DIGNUM. Propter vitandam adrogantiam tertia perſona uſus eſt: Ut, *Et quiſquam numen Iunonis adorat?* Indoles autem proprie imago quædam virtutis futuræ.

QUIBUS LÆTATUS HABE TUA. Moris enim fuerat, ut cum his rebus homines ſepelirentur, quas dilexerant vivi.

SI QUA EST EA CURA REMITTO. Aut more illo dixit, quod ſolet, ſepulturam ad ipſa cadavera non pertinere: licet umbris, ſicut in ſexto legimus, proſit, ut, *Si qua eſt ea gloria ſignat.* Item de Pallante, *Vano mæſti comitamur honore.* Aut certe ſiqua eſt cura Mezentio, hoc eſt patri ſacrilego, qui ſuperos inferoſque contemnit. An de tota hac re dubitat?

ÆNEÆ MAGNI DEXTRA CADIS. Sic alibi, *Nomen tamen haud leve patrum Manibus, hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.*

VARIORUM.

FALLIT TE INCAUTUM TUA PIETAS; Macr. lib. 4. cap. 4. πάθος à cauſſa & indignitate. HARTUNG.

QUID TIBI NUNC MISERANDE PUER? Cum ubique inducatur pius Æneas, tum etiam hic à decoro ejus perſonæ non receditur. Non ſolum pietatem adoleſcentis in patrem Mezentium laudat, verum etiam præmio donat. Reddit illi ſua arma; remittit eum ſepeliendum, &c. HORTENS.

ÆNEÆ MAGNI DEXTRA. Meminit in Proverb. *alii ſe mentem faciunt, alii metuunt.* HART.

Cun-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cunctantes ſocios, & terra ſublevat ipſum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor Tyberini ad fluminis undam
Vulnera ſiccabat lymphis, corpuſque levabat
Arboris acclinis trunco: procul ærea ramis
Dependet galea, & prato gravia arma quieſcunt.
Stant lecti circum juvenes: ipſe æger, anhelans,
Colla fovet, fuſus propexam in pectore barbam.
Multa ſuper Lauſo rogitat, multoſque remittit
Qui revocent, mœſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnovit longe gemitum præſaga mali mens:
Caniciem immundo deformat pulvere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret.

SERVII.

SANGVINE TVRPANTEM. Non ipſum turpantem, ſed ut accidit ita dixit. COMPTOS DE MORE CAPILLOS. Antiquo ſcilicet more, quo viri ſicut mulieres componebant capillos: quod verum eſſe & ſtatuæ nonnullæ antiquorum docent, etiam perſonæ, quas in Tragœdiis videmus ſimiles in utroque ſexu, quantum ad ornatum pertinet capitis.

INTEREA. Dum hæc geruntur. Et omnino ſic eſt apud Poëtas INTEREA, ſicut apud Salluſtium, *Eodem tempore.*

VVLNERA SICCABAT LYMPHIS. Siccabat aqua, ſed & nove & Phyſice locutus eſt. nam cum aqua omnia infundantur, hic ait *ſiccari vulnus aqua*, & ratio vera eſt, quia Fluxus ſanguinis aquarum frigore continetur. LAVABAT. Inclinatione recreabat.

ACCLIVIS. Quis ante hunc? PROCVL. Modo juxta: ut, *Serta procul tantum capiti delapſa jacebant.*

GRAVIA ARMA QVIESCVNT. Cur illa pendeant, hæc in terra ſint, docuit dicendo *gravia*, unde & *quieſcunt* dixit. Bene ergo GRAVIA: ut galeam, arma, & levia intelligamus. Et talis eſt figura, ſicut illa Salluſtii, *Leonem atque alias feras.* Ergo & leo fera eſt. *Quieſcunt* autem quaſi in terra poſita: quoniam galea quæ pendebat, poterat & moveri.

COLLA FOVET. Suſtinens ſe arboris trunco. FVSVS PROPEXAM IN PECTORE BARBAM. Barbam in pectus infuſam habens. Archaïſmos autem eſt quod ait *in pectore*, pro in pectus; ſicut alibi, *Mediis effuſus in undis*: pro, In medias undas, *Propexam* autem quis ante hunc?

MVLTA. Pro multum. ſicut, *Et pede terram crebra ferit*, pro crebro. MVLTVMQVE REMITTIT. Hoc pro ſæpe.

SVPER ARMA FEREBANT. Supra ſcutum, ſicut ſupra: *Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.*

INGENTEM, ATQVE INGENTI VVLNERE. Homeri dictum, Κεῖτο μέγας μεγάλως λελασμένος ἱπποσυνάων.

AD COELVM TENDIT PALMAS. Increpans deos, quaſi ſacrilegus. Et ſciendum non eum uno eodemque tempore potuiſſe & corpori inhærere, & manus ad cœlum levare: licet Poëta iſta conjunxerit. CORPORE INHÆRET. Aut inhæret Lauſo ſuo corpore: aut certe Hyſterologia eſt: ut ſit, hæret in corpore Melius tamen ut ſit Antiptoſis, pro corpori: ut, *Hæret pede pes*, pro pedi.

VARIORVM.

INTEREA GENITOR. Redit ad Mezentium, cui mors filii nunciata, occaſio eſt ad congrediendum cum Ænea, & pugnando moriendum. HORT.

ARBORIS ACCLINIS TRVNCO. Pro accubans & acclinatus. trunco arboris ſe ſuſtinebat: & ipſa inclinatione nonnihil corpus fovebat & recreabat. Sic mavult Turneb. lib. 3. c. 19.

MVLTA SVPER LAVSO ROGITAT. Sollicitus pro filio Lauſo, diligenter & multum de eo ſciſcitabatur, & mandata mittebat. Conſiderabat quid ipſe ab Ænea pertuliſſet, conſiderabat filii perſonam & ætatem; timebat ne per imprudentiam ipſe ſalutem ſuam proderet. DONATVS.

AT LAVSVM SOCII. De Lauſo Palmerus pag. 775. Tom. 4. Lamp.

CANICIEM IMMVNDO. Pathos à ſenecta. Macrob. lib. 4. cap. 3. Saturnal.

IMMVNDO DEFORMAT PVLVERE. Videtur alludi ad illud Odyſſ. ω. χερσὶν ἑλὼν κόνιν, &c. Macrob. lib. 4. cap. 3. πάθος movet ab ætate. HART.

CANICIEM IMMVNDO DEFORMAT PVLVERE. Deformare pulvere capillos, etiam ſolenne in luctu Exemplum eſt in XII. de Latino. Catull. *Caniciem terra atque infuſo pulvere fœdans.* Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 7.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tantane me tenuit vivendi nate voluptas,
Vt pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ,
Quem genui? tuane hæc genitor per vulnera ſervor,
Morte tua vivens? heu nunc miſero mihi demum
Exilium infelix, nunc alte vulnus adactum.
Idem ego nate tuum maculavi crimine nomen,
Pulſus ob invidiam ſolio, ſceptriſque paternis:
Debueram patriæ pœnas, odiiſque meorum,
Omneis per mortes animam ſontem ipſe dediſſem:
Nunc vivo, neque adhuc homines lucemque relinquo:
Sed linquam. ſimul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur: & quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud dejectus equum duci jubet: hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus: alloquitur mærentem, & talibus inſit:
Rhœbe diu (RES SIQVA DIV *mortalibus ulla eſt)*
Viximus: aut hodie victor ſpolia illa cruenta

SERVII.

PER VVLNERA SERVOR. Aut re vera *per vulnera*, quia per totum ejus corpus mucro tranſ-erat. aut invidioſe *vulnera* ait, pro vulnus; ſicut Terentius, *Non perpeti meretricum contumelias?* Cum una eſſet Thais de qua loquebatur.

NVNC DEMVM EXILIVM INFELIX, NVNC ALTE VVLNVS ADACTVM. Solatio enim viventis filii utrunque fuerat ante tolerabile.

IDEM EGO. Qui nunc cauſſa tuæ mortis fui, qui feci ut exulis & ſacrilegi filius eſſe dicereris.

PVLSVS OB INVIDIAM. Excuſat, ne merito expulſus eſſe videatur.

OMNEIS PER MORTES. Per omnia mortis genera: nam una mors eſt, aut per mortes omnes, id eſt per diverſa ſupplicia: aut quaſi non una tantum morte dignus.

VIS ALTO VVLNERE TARDAT. Alti vulneris violentia.

HAVD DEIECTVS. Non dejectus animo.

ADLOQVITVR MOERENTEM. Triſtem. Hæc enim animalia ſecundum Homerum ſunt triſtia, quando indicant dominorum mortem futuram. Et proprie *adloquitur* dixit, eſt enim adloqui conſola-ri. Eſt autem Homeri comparatio,

[illegible] ἄρ' ὑπὸ ζυγόφιν προσέφη πόδας αἰόλος ἵππος
[illegible] ἄφαρ δ' ἤμυσε καρήατι, πᾶσα δὲ χαίτη
[illegible]ης ἐξεριποῦσα παρὰ ζυγὸν οὖδας ἵκανεν.

RHOEBE DIV (RES SIQVA DIV MORTALIBVS VLLA EST) Hoc loco notant Virgi-lium Critici, quod homini ſacrilego dedit prudentem ſententiam: quam rem ratio naturalis excuſat. ea enim quæ per naturam movent animos, in quamvis perſonam cadunt. Illa vero ſunt tantum prudentum, quæ non niſi conſilio & ratione deprehenduntur. Vnde & Terentius ſervis dat plerunque ſententias prudentiſſimas quidem, ſed quæ ſe per naturam offerunt cunctis: ut, *NE QVID NIMIS.*

SPOLIA ILLA CRVENTA. Arma Æneæ Lauſi cruore perfuſa. Vnde intulit, *Et caput Æneæ*: per quod etiam ſpolia Æneæ intelligimus. nam Lauſo nihil detraxerat. Dixit autem, *Arma quibus lætatus, habe tua.* Si autem *cruenti* intellexeris, ſcilicet crudelis, ſic enim convenit perſonæ loquentis.

VARIORVM.

TANTANE ME TENVIT. Amplificat narrationem à querelis Mezentii patheticis, & tangit vitium quod Græci φιλοψυχίαν vocant & φιλοζωΐαν, vitæ retinendæ mollem & turpem cupiditatem. Supra, *quæ lucis miſeris tam dira cupido.* GERMAN.

MORTE TVA VIVENS. Quia cecidiſti pro me. Scalig. lib. 4. cap. 16.

NVNC ALTE VVLNVS ADACTVM. Pathos per definitionem. *Altum* enim *vulnus* vocat, amittere filium. Macrob. lib. 4. cap. 4. Saturn.

OMNES PER MORTES. Hyperbole, per quam exprimitur ira. Debueram, dicit, me cuilibet periculo, ſine ullo mortis metu objicere. Macrob. lib. 4. cap. ult. Saturn.

ATTOLLIT IN ÆGRVM SE FEMVR. Pathos à debilitate. Turneb. lib. 4. cap. 3. Saturn.

ALLOQVITVR MOERENTEM. Hæc animalia credidit Homerus, fata dominorum præſentire, & ſuo mærore malum portendere & ſignificare. GERMAN.

RHOEBE DIV, &c. Ita Achilles Xanthum equum alloquitur, apud Homer. Iliad. τ. Macrob. lib. 4. cap. 6. H.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et caput Æneæ referes, Lauſique dolorum
Vltor eris mecum: aut, aperit ſi nulla viam vis,
Occumbes pariter: neque enim, fortiſſime, credo
Iuſſa aliena pati & dominos dignabere Teucros.
Dixit, & exceptus tergo conſueta locavit
Membra: manuſque ambas jaculis oneravit acutis,
Ære caput fulgens, criſtaque hirſutus equina.
Sic curſum in medios rapidus dedit. æſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Atque hic Æneam magna ter voce vocavit.
Æneas agnovit eum, lætuſque precatur:
Sic pater ille deûm faciat, ſic altus Apollo:
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, & infeſta ſubit obvius haſta.
Ille autem: Quid me erepto ſæviſſime nato
Terres? hæc via ſola fuit qua perdere poſſes:
Nec mortem horremus, nec divûm parcimus ulli.
Deſine. jam venio moriturus, & hæc tibi porto
Dona prius. dixit, telumque intorſit in hoſtem.

SERVII.

LAVSIQVE DOLORVM. Num Lauſi dolorum, ut *Lachrymas dilectæ pelle Creuſæ.*

AVT APERIT SI NVLLA VIAM VIS. Aut ſi nullam oſtenderit fortitudo rationem. *Aperit* autem, præſens pro futuro.

NEQVE ENIM FORTISSIME CREDO. Quod dignaberis habere dominos Teucros, ſcilicet ignavos. Nam hoc intelligimus ex eo quod dixit equo, FORTISSIME. Plerunque enim ex alterius perſonæ vituperatione vel laude, quid de alia dicatur, agnoſcimus: ut hoc loco Trojanos vituperatos ex equi laude cognoſcimus. Item alibi è contra, *Et nunc ille Paris*, ſcilicet adulter. nam illic ex perſona Paridis vituperatur Æneas.

EXCEPTVS TERGO. Equo ſe præbente exceptus: quod fieri plerunque conſpicimus.

IACVLIS ONERAVIT. Aviditas ſævientis exprimitur, ut ſæpius.

AERE CAPVT FVLGENS. Quia ſupra, *procul ærea ramis Dependet galea.*

VNO IN CORDE PVDOR. *Vno* autem pro eodem: tribus vero adfectibus conturbatum ſignificat, pudore, ira, dolore; quæ potentia ſunt ſingula.

SIC PATER ILLE DEVM FACIAT. Bene in perniciem contemptoris deorum, deos invocat.

SIC ALTVS APOLLO. Et venerabilis, aut quia in excelſo loco conſecratus eſt.

INCIPIAS. Deeſt *ut*. INFESTA HASTA. In vulnus parata, id eſt, protenta.

QVA PERDERE POSSES. Deeſt ME. nam hoc dicit, niſi extincto filio nulla ſe potuiſſe ratione ſuperari.

NEC DIVVM PARCIMVS VLLI. Hoc ideo quia Æneas invocaverat deos. ut, *Sic pater ille deûm faciat, ſic altus Apollo.*

DONATI.

DIXIT ET EXCEPTVS. Non enim poterat aſcendere, ſed ex ſuperiori loco ſe in equo compoſuit.

VARIORVM.

ÆNEAN MAGNA TER VOCE VOCAVIT. Debuit non provocare eum, cujus virtutem ſenſerat; & timere potius, quem exemplo ſuo probaverat fortiorem: ſed cur metueret, cui æquis votis optabile fuit, aut vincere, aut perire. DONAT.

CRISTAQ. HIRSVTVS EQVINA. Homer. Odyſſ. χ. κυνέην εὔτυκτον ἔθηκε ἵππουριν. Alexand. lib. I. cap. 20. HART.

ÆRE CAPVT FVLGENS. A terribili hominis ornatu, quaſi eo hoſtem territurus. HORT.

SIC PATER ILLE DEVM. Brevis quidem precatio, ſed circumſtantiis plane conveniens. HORT.

NEC DIVVM PARCIMVS VLLI. Impius etiam contumelioſus in morte perſiſtit in Deum, ut ſui per omnia ſemper ſit ſimilis. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inde aliud ſuper, atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro: ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circum aſtantem lævos equitavit in orbes,
Tela manu jaciens: ter ſecum Troïus Heros
Immanem ærato circumfert tegmine ſylvam.
Inde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere, & urgetur pugna congreſſus iniqua,
Multa movens animo, jam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.
Tollit ſe arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt cœlum Troeſque Latinique.
Advolat Æneas, vaginaque eripit enſem:
Et ſuper hæc, Vbi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, ut auras
Suſpiciens hauſit cœlum, mentemque recepit:

SERVII.

INDE ALIVD. Id eſt jacit telum. DESINE. Scilicet mortem minari: quoniam libenter moriturus advenio.

VMBO. Scutum: nam à parte totum intelligimus.

TER CIRCVM. Enarravit quid eſſet, *ingenti gyro*. LÆVOS EQVITAVIT IN ORBES. Secundum artem militiæ. nam eques ſtans facillime ſuperatur à pedite. In lævam partem autem ideo circumibat, ut Æneæ dextram circumveniret, quæ utique nuda erat.

TOT SPICVLA TÆDET. Hic oſtendit quid ſit, *figitque volatque*.

PVGNA INIQVA. Pedes contra equitem.

MVLTA MOVENS. Vtrum in ipſum, an in equum tela torqueret: quo vulnerato Mezentius carebat effugio. INTER TEMPORA. Id eſt in frontem.

BELLATORIS EQVI. Per quem bellum geritur. aliter hominem dicimus bellatorem, qui bellum gerit.

IMPLICAT. Impedit. CERNVVS. Cernuus dicitur equus qui cadit in faciem, quaſi in eam partem cadens quam cernimus. Vnde & pueros quos in ludis videmus ea parte qua cernunt κυβιστῶντες, cernui vocantur: ut etiam Varro in ludis theatralibus docet.

CLAMORE INCENDVNT COELVM. Implent. Et abuſive dixit. TROESQVE. Hoc eſt Trojani: Gaudio. LATINIQVE. Scilicet dolore.

ADVOLAT ÆNEAS. Multi hæc nolunt diſtingui, quaſi ſimul fiant.

HAVSIT COELVM. Hoc eſt aërem. Lucretius, *In hoc cœlo qui dicitur aër*. & hoc dicit, poſtquam reſpiravit, & mentem recepit, poſt turbationem ex equi venientem ruina.

VARIORVM.

VOLATQVE INGENTI GYRO. Circumibat Ænean ingentibus gyris, ut adverſum potius, quam averſum feriret. Æneas omnibus telis occurrebat, ſcuto ea excipiens. LÆVOS IN ORBES ideo, ut Æneæ dexteram partem circum veniret, quæ utique nuda erat. Fuerat autem ſcutum Æneæ tot jaculis fixum, ut ſylvæ faciem præferret. DONATVS.

BELLATORIS EQVI. πολεμιστηρίου. Vide Ioach. Camerarii *Hippocomic*.

TOLLIT SE ARRECTVM, &c. τὸν ὀρθοπλῆγα Græcorum expreſſit. Grammatici: ὀρθοπλὴξ ἵππος ἐπαιρόμενος, καὶ πλήσσων. qui arrectum equus ſe tollit eſt ὀρθοπλήξ. Non tamen ſemper cernuant, qui in altum ſeſe erigunt equi. Hæc quippe invicem contraria ſunt ὀρθοπλὴξ & *cernuus*. Eſt ubi utrumque faciunt equi, poſtquam in ſublime ſeſe erexere, mox cadunt cernui. Vide plura in hanc rem lib. 12. verſ. 364. SALMASIVS.

INCVMBIT CERNVVS ARMO. Conſtat ex Varrone, *cernuare* eſſe titubare, & lubrico ſolo & veſtigio lapſari, & in pronum & declive ire, quod Græcis ἀσκωλιάζειν dicitur, genus ludi exprimentibus, de quo ſupra eo loco, *unctos ſaliere per utres*. Inde *Cernuare* Varroni, ſe in caput jacere, κυβιστᾶν. Turnebus lib. 28. cap. 9. dicit, *Cernuum* calceamenti eſſe genus apud Feſtum. GERMAN.

VBI NVNC MEZENTIVS. Sarcaſmus. amarulenta irriſio & inſultatio. HART.

Hoſtis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hoſtis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas: nec ſic ad prælia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
Vnum hoc per (ſi qua eſt victis venia hoſtibus) oro,
Corpus humo patiare tegi. ſcio acerba meorum
Circumſtare odia, hunc (oro) defende furorem,
Et me conſortem nati concede ſepulchro.
Hæc loquitur, juguloque haud inſcius accipit enſem,
Vndantique animam diffundit in arma cruore.

SERVII.

HOSTIS AMARE. Aſpere. Et hoc Homeri eſt de telo dictum, quod hic ad hominem tranſtulit. Ille enim ait Πικρὸν ὀϊστὸν.

NVLLVM IN CÆDE NEFAS. Mori viro forti nefas non eſt. Ergo, aut nihil acerbi in morte ſe paſſurum ait, aut nihil nefandum Æneam commiſſurum, ſi ſe volentem interfecerit, quia mori decreverit, ſi mortem filii non valuiſſet ulciſci.

NEC SIC AD PRÆLIA VENI. Hoc eſt ut vincerem, aut victus mortem deprecarer, Ergo libenter occumbo. Nec ego ſic ut vincerem veni: hoc eſt, cum voluntate recumbo.

* HÆC PEPIGIT MIHI FOEDERA LAVSVS. Hoc eſt, non cum hoc pacto à te Lauſus receſſit, ut ego vitam requiram. FOEDERA autem PEPIGIT, per tranſlationem dixit: id eſt ſic non pugnavit Lauſus, ut ullum mihi vitæ relinqueret deſiderium. VENIA. Beneficium, ut, *Orantes veniam.*

ACERBA MEORVM. Quaſi hoc de Ænea non ſenſerit.

HVNC (ORO) DEFENDE FVROREM. Inimicorum iram & poſt fata ſævire cupientem. DEFENDE autem eſt prohibe: ut, *Dum teneras defendo à frigore myrthos.* Et bene petit ab Ænea ſepulturam, quod ſcit eum ultro concedere, ut probavit in filio: petit autem non de ejus pietate dubitans, ſed timens iram ſuorum.

HAVD INSCIVS. Liptotes figura eſt. non enim dixit non ignarus, ſed expectans omnibus votis: ut, *Munera nec ſperno:* id eſt libenter accipio. In hac autem figura plus cogitatur, quam dicitur.

VNDANTIQVE ANIMAM DIFFVNDIT IN ARMA CRVORE. Ordo eſt, In arma undanti cruore animam diffundit, cujus ſedem plerique ſanguinem volunt eſſe. & ſic eſt dictum hoc, quomodo illud, *Vna eademque via ſanguis animuſque ſequuntur.*

DONATI.

CORPVS HVMO PATIARE TEGI. Verebatur enim, ne cives ex veteri odio in ejus cadaver nimis ſævirent.

VARIORVM.

HAVD INSCIVS ACCIPIT ENSEM. Animo & habitu gladiatorio ſciens præbuit jugulum. Quod in arena dicebant, *Ferrum recipere*: Seneca de Tranquillit. *morieris expeditius, qui ferrum non ſubducta cervice, nec manibus oppoſitis; ſed animoſe recipis.* Et qui hoc faciebant fortiores habebantur. Vide Turneb. lib. 4. cap. 14. & lib. 8. cap. 18. Mutuatus eſt à Turnebo nonnulla, & adjecit plura Lipſius Saturnal. lib. 2. cap. 22.

VNDANTIQVE ANIMAM DIFFVNDIT. Quaſi anima aut ſanguis ſit, aut in ſanguine: quidam enim docuerunt, hanc ſedem ejus eſſe. Hinc *animam effundere, profundere.* Dicit autem *undanti cruore*, ad ſignificandum copiam erumpentis ſanguinis ex lethali vulnere, quo ipſo etiam arma lavabat. PONT.

P. VIR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER VNDECIMVS.

OCEANVM interea ſurgens aurora reliquit.
Æneas (quanquam & ſociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens eſt)
Vota deûm primo victor ſolvebat Eoo.
Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo: fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias, tibi magne trophæum

S E R V I I.

OCEANVM INTEREA SVRGENS AVRORA RELIQVIT. More ſuo prætermiſit noctis deſcriptionem, quam tranſiſſe indicat præſens ortus diei: & hoc eſt quod ait Horatius, *Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres.* Quæ enim naturalia ſunt, omnibus patent. *Surgens* autem quæ ſurrexit ἀνὰ & [illegible].

ÆNEAS, QVANQVAM ET SOCIIS DARE TEMPVS HVMANDIS. Conſuetudo Romana fuit, ut polluti funere, minime ſacrificarent. Si tamen contingeret, ut uno eodemque tempore funeſtaretur quis, & cogeretur operam dare ſacrificiis, elaborabat ut ante ſacra compleret, quam funus agnoſceret. Vnde etiam Horatius Pulvillus in Capitolii dedicatione cum ab inimicis ei filius nuntiaretur extinctus, ut quidam putant falſo, ut alii pro vero, ait *Cadaver ſit*: nec voluit funus agnoſcere donec templa dedicaret. Secundum quem ritum etiam Æneas inducitur ante operam dare ſacrificiis: & ſic ad ſociorum & Pallantis ſepulturam reverti.

PRÆCIPITANT CVRÆ. Vrgent. Longam enim dilationem ſepultura non patitur. Sane cum *Quanquam* præmiſiſſet, non intulit *Tamen*, Vt alibi, *Libertas quæ ſera tamen reſpexit inertem*, cum *Tamen* dixerit, non præmiſit *Quanquam*, dare vero tempus relinquere, id eſt ut breve, & habet emphaſim propter multitudinem negotiorum*. TVRBATAQVE FVNERE MENS EST. Funere Pallantis. κατ' ἐξοχὴν. nam eſt hæc conſuetudo apud poëtas, ut à plebe ſegregent duces. Sic paulo poſt ait, *Interea ſocios inhumataque corpora terræ Mandemus.* & intulit ſegregans *Mœſtamque Euandri primus ad urbem Mittatur Pallas.* Sic dictum eſt, *Relliquias Danaûm, atque immitis Achilli.* Item, *Forſitan & Priami fuerint quæ fata, requiras.*

PRIMO VICTOR SOLVEBAT EOO. Antequam luctum ſubiret & funeraretur. PRIMO autem EOO, ſubaudimus tempore. nam Græce ἠὼς dicitur, quam nos Auroram vocamus. Homerus ait, ῥοδοδάκτυλος ἠώς: quod nomen Latini traxerunt per derivationem, ut dicerent, *Et lætus Eois Eurus equis.* Item, *Eoaſque acies.* Sane ut etiam ſupra diximus, in hoc ſermone prima ſyllaba naturaliter longa eſt: ſed cum opus fuerit, corripitur *Eos*: aut licentia nominis proprii, aut quia eam vocalis ſequitur

CONSTITVIT TVMVLO. In colle: quia trophæa non figebantur niſi in eminentioribus locis. Salluſtius de Pompejo, *Devictis Hiſpanis, trophæa in Pyreneæ jugis conſtituit.* Ex quo more trophæa arcubus exædificatis in urbibus figuntur. Ideo autem nunc trophæum ponit Æneas, quia necdum plenam eſt victoriam conſecutus: ſed occiſo Mezentio fugavit exercitum. plena victoria enim, ut ſupra diximus, triumphus debetur. Et perſolvit vota vel propter tanti ducis interitum, vel quia fas erat etiam de primitiis belli ſacrificare. *Tumulo* autem deeſt *in*, id eſt in tumulo. INDVIT ARMA. Vt *indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis*, ſine nomine.

(TIBI MAGNE TROPHÆVM BELLIPOTENS.) videtur interrupta deſcriptio. Hoc per Parentheſin dictum eſt & proſphoneſin, & poſt reddita: *magne* autem *bellipotens* antonomaſia per duo epitheta ſine nomine.

D O N A T I.

VOTA DEVM. Recte diis conſecrat ejus arma, qui deos ſemper contempſit.

V A R I O R V M.

Explicat hunc librum Turneb. lib. 5. cap. 7. & 14. cap. 13. & lib. 22. cap. 3.

MEZENTI DVCIS EXVVIAS. De Trophæorum ritu apud Romanos, Turneb. lib. 14 cap. 13.

TIBI MAGNE TROPÆVM. Hic mos ab Italia & Græcia, velut jure gentium, etiam ad Chriſtianos pervaſit, ut hoſtium ſpolia & exuvias ſacris poſtibus lociſque tanquam victoriam ad numen referentes, appendant. GERMAN. Multa ſcitu utilia ſuper notione hujus vocis *trophæum*, Alex. ab Alexand. lib. 1. cap. 22. & in eam Tiraquell.

Belli-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum
Perfoſſumque locis: clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.
Tum ſocios (namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum) ſic incipiens hortatur ovanteis:
Maxima res effecta viri: timor omnis abeſto,
Quod supereſt. hæc ſunt ſpolia, & de rege ſuperbo
Primitiæ, manibuſque meis Mezentius hic eſt.
Nunc iter ad regem nobis, muroſque Latinos.
Arma parate animis, & ſpe præſumite bellum:

SERVII.

APTAT. Apta locat, & congrue ponit vel figit ut *Aptatque ſuperbis Poſtibus.*

TELAQVE TRVNCA VIRI. Id eſt perfracta: ita enim in trophæis poni conſuerunt. Iuvenalis, *Et fracta de caſside buccula pendet, Et curtum temone jugum, victæque triremis Apluſtra.* Vel *trunca tela*, quæ de ſuo clypeo legeret. Ideo enim *trunca*, quod in evellendo præfracta. ET BIS SEX THORACA PETITVM PERFOSSVMQVE LOCIS. Duodecim vulneribus appetitum: quia, ut ſupra diximus, totius Tuſciæ populus in duodecim partes fuit: ut, *Gens illi triplex populi ſub gente quaterni*, qui ſingulis Lucumonibus parebant. Moris autem fuit ut interemptos duces omnis vulneraret exercitus. Sicut etiam de Hectore Homerus commemorat,

οἳ δὲ θηήσαντο φυὴν, καὶ εἶδος ἀγητὸν
Ἕκτορος· οὐδ' ἄρα οἵ τις ἀνουτητί γε παρέστη.

Vnde eſt, *Quæ circum plurima muros Accepit patrios.* Non ergo ab Ænea, ſed ab his qui *Vni odiiſque viro teliſque frequentibus inſtant*, quod oſtendit Mezentius cum ſub Æneæ telis jaceret. Scio acerba tuorum circunſtare odia, neque enim hoc in illo momento periculi meminiſſet, niſi eos cerneret imminere.

CLYPEVMQVE EX ÆRE. Figuratius, quam ſi *æreum* diceret, ut alibi, *Cui pharetra ex auro.*

ENSEM COLLO SVSPENDIT EBVRNVM. Vaginam eburneam. Sane ebur, eboris facit, non eburis: ſicut murmur, murmuris. Vnde quia in principalitatis declinatione varietas invenitur, etiam derivatio varia eſt. nam eburneus facit ab eo quod eſt ebur: eboreus ab eo quod eſt ebor eboris. *Collo* autem, id eſt de collo: Paulatim de trunco arboris humanam figuram fecit, ut & ſiniſtram illi det, & collum, quod valde quæritur an bene.

MAXIMA RES EFFECTA VIRI. Occiſo tanto duce: ſimul etiam trophæi oſtenditur cauſſa. Et verecunde cum ipſius opus ſit, imperſonaliter ait. ABESTO. Abſit; nam tertia perſona eſt.

QVOD SVPEREST. De reliquo: & eſt abſoluta elocutio. ut, *Quod ſupereſt læti bene geſtis corpora rebus.* ET DE REGE SVPERBO PRIMITIÆ. Aut hoc dicit, primitiæ iſtæ quas fecimus, non de plebe ſunt, ſed de rege ſuperbiſſimo. Aut certe regem ſuperbum Turnum accipiamus. nam de ipſo legimus, *At Rutulum abſceſſu juvenis cum juſſa ſuperba Miratur:* ut ſit ſenſus, Hæc ſpolia & hanc primam belli partem ſuperbo Turno ſuſtulimus: Nam hoc epitheton proprium Turni eſt, quod ei Virgilius pro ingenti dat ſcelere. Apud majores enim ſuperbia ingens facinus fuit, adeo ut Tarquinius pro multis ſceleribus *Superbi* nomen acceperit.

MEZENTIVS HIC EST. Pro talis eſt. ut, *Hunc ego te Euryale aſpicio?* Id eſt talem; & utrum per contemptum, an per commendationem hoc pronuntiandum? MVROSQVE LATINOS. Bene quaſi hoc ſolum reſtet & hoc dicit: Iam campeſtri ſuperavimus prælio; reſtat ut etiam obſidione vincamus. Credit enim quod ſibi jam aperte nullus occurrat: nec inaniter. nam & paulo poſt dicturus eſt Turnus, *Furta paro belli.* Et in duodecimo Latinus, *Vix urbe tuemur Spes Italas.*

ARMA PARATE ANIMIS. Aut Hypallage eſt, pro armis parate animos. aut certe eſt mutanda diſtinctio, ut ſit, animis & ſpe præſumite bellum.

PRÆSVMITE BELLVM. Mente præoccupate. ut ſupra Turnus, *Et pugnam ſperate parati.* Bene autem ait PRÆSVMITE, quaſi rem jam ſui juris, ut ei deberi videatur certa victoria.

DONATI.

BIS SEX. Quanta vis fuit iſtius, qui duodecim plagis occidi non potuit? nam in aperto jugulo periit.

NVNC ITER AD REGEM. Non enim vult tum eſſe conſultandum de bello, cum prælium erit gerendum.

VARIORVM.

PRIMITIÆ. Victoriarum mearum. Primitiarum nomine (quas proprie dicimus, quæ de fructibus novis, aut fœtibus gregum diis offeruntur) & ſpoliorum, quodam circuitu verborum ἀκροθίνια ſignificare voluit Maro, quæ & ſpolia & frugum primitias ſonant: λάφυρα autem vivis abſtracta: σκῦλα vero & σκυλεύματα mortuis. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere ſigna
Annuerint ſuperi, pubemque educere caſtris,
Impediat, ſegneſque metu ſententia tardet.
Interea ſocios inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt.
Ite, ait: egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis
Muneribus: mæſtamque Euandri primus ad urbem
Mittatur Pallas: quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Sic ait illachrymans, recipitque ad limina greſſum:
Corpus ubi exanimi poſitum Pallantis Acetes
Servabat ſenior, qui Parrhaſio Euandro
Armiger ante fuit: ſed non felicibus æque
Tum comes auſpiciis charo datus ibat alumno.

SERVII.

NEQVA MORA. Ordo, nequa mora impediat. VELLERE SIGNA ANNVERINT SVPERI. Ne in mora ſitis, cum captatis auguriis ad bellum exire cœperimus. VELLERE autem proprie dixit, quia Romana ſigna figebantur in caſtris: & cum ad bellum eundum fuiſſet, captatis auguriis avellebantur è terra. nam alibi ea figi non licebat. Sed inter auguria etiam hoc habebatur, ſi avellentem facile ſequerentur, adeo ut cum filio Orodis bello ſit Craſſus occiſus, qui iturus ad Parthiam, avellere ſigna vix potuit. Quod etiam Flaminio contigit, qui cum imperaſſet ſigna tolli, eaque non poſſent moveri, effoſſo ſolo in quo erant fixa, vi magna extrahi præcepit, & infeliciter apud Traſyminam pugnavit: Alii *vellere*, movere accipiunt. Ennius, *Rex deinde citatus Convellit ſeſe*, & in ſacris convelli menſa dicitur, cum tollitur.

ADNVERINT SVPERI. Bene in adhortatione nihil ſe inauſpicato, vel ſine deorum voluntate facturum promittit, Ideo non dixit *Iuſſero*, ſed cum divi juſſerint.

INTEREA SOCIOS. Donec tempus obſidionis adveniat. Et *Interea ſocios, inhumataque corpora terræ*, ἓν διὰ δυοῖν, pro corpora ſociorum.

QVI SOLVS HONOS ACHERONTE SVB IMO EST. Hoc ideo intulit, quia in ſexto de inſepultis dixit: *Centum errant annos, volitantque hæc littora circum*. Palinurus Æneæ, *Portuſque require Velinos Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam*. Et bene *Acheronte ſub imo*, quia hæc res ad umbras tantum pertinet. Nam apud prudentes homines nullius momenti ſunt iſta.

ITE, AIT. Vitioſe in media oratione, ait, poſitum Critici notant. EGREGIAS ANIMAS. Ingenti arte laudat, potius quam miſereatur extinctos, ut præſentium animos in bella ſuccendat. QVÆ SANGVINE NOBIS HANC PATRIAM. Eleganter & hoc oratorie ad exhortationem audientium ſumptum eſt, nam laus defunctorum viventium exhortatio eſt, & bene *patriam* ait, tanquam fiduciam gerit quaſi vicerit. Sane cum hortatur ſocios ut ſepeliantur occiſi, ipſe defunctis velut Epitaphion dixit.

QVEM NON VIRTVTIS EGENTEM. Ennii verſus eſt. *Egentem* ſane nos ablativo jungimus. FVNERE MERSIT ACERBO. *Acerbo*, immaturo. tranſlatio à pomis.

QVI PARRHASIO EVANDRO. Arcadio à civitate Arcadiæ, quam Donatus vult à Parrha avi dictam: quod procedit, ſi Parrha nomen eſt Græcum: ſi autem Latinum eſt, ſtulte ſenſit. nam Græcum nomen etymologiam Latinam non recipit. Alii Iovis filium Parrhaſium dicunt, qui habuit Arcadem filium, ex quo primo Parrhaſii, poſt Arcades dicti ſunt. Sane Arcadum genera fuerunt quatuor, Parrhaſiorum, Mœnaliorum, Azanorum, Cynethorum. Alii non Exanas & Cythenos, ſed Axanes & Cyneros dicunt *

FELICIB. ÆQVE. Hinc non felicitas comparatur, ſed ut eſt illud, *Dii meliora piis*, non quia hæc bona ſunt, ſed bona optat.

IBAT. Pro ierat. ALVMNO. Alumnus eſt, qui Græce τρόφιμος dicitur: quod nomen quia in Latinitate non eſt, ut ab eo quod eſt nutritor, inveniamus eum qui nutritus eſt, tranſiit ad nomen aliud, & alumnum dixit.

VARIORVM.

ACHERONTE SVB IMO EST. Pro Inferis, fluvius capitur. Turneb. lib. 5. cap. 7.

HANC PATRIAM PEPERERE. Pathos à cauſa. Macrob. lib. 4. c. 4. Saturnal.

CORPVS VBI, &c. Mos familiaris fuit, ut poſt efflatam animam cadaver cubiculo efferrent, in veſtibulo ædium collocarent ad januam. Hunc morem tangit occulte. Vide Lipſ. Elect. lib. 1. c. 16.

Circum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Circum omnes, famulumque manus, Trojanaque turba,
Et mœſtæ Iliades crinem de more ſolutæ.
Vt vero Æneas foribus ſeſe intulit altis,
Ingentem gemitum tunſis ad ſydera tollunt
Pectoribus: mœſtoque immugit regia luctu.
Ipſe caput nivei fultum Pallantis, & ora
Vt vidit, levique patens in pectore vulnus
Cuſpidis Auſoniæ, lachrymis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miſerande puer, cum læta veniret,
Invidit fortuna mihi? ne regna videres
Noſtra, neque ad ſedes victor veherêre paternas?
Non hæc Euandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam, cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium: metuenſque moneret
Acreis eſſe viros, cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,
Fors & vota facit, cumulatque altaria donis.

SERVII.

ILIADES CRINEM DE MORE SOLVTÆ. Has Æneæ ancillulas intelligimus. nam omnes honeſtas matres, hoc eſt mulieres nobiles in Sicilia remanſiſſe dixit, excepta Euryali matre: de qua legimus, *Quæ te ſola puer multis è matribus auſa Perſequitur?* Crinem autem ſolutæ, figurate, ut *Palmis percuſſa lacertos.*

VT VERO ÆNEAS FORIBVS SESE EXTVLIT ALTIS. Naturale enim eſt ut intermiſſa lamenta repetantur, cum aliquis notus advenerit. Sic in Statio, *Ingreſſis ducibus denuo defletur Archemorus.*

NIVEI FVLTVM PALLANTIS. Late patet hoc epitheton. referri enim poteſt & ad candorem priſtinæ pulchritudinis, & ad pallorem ex morte venientem, & ad frigus quod proprium mortuorum eſt: ut, *Corpuſque lavant frigentis & ungunt.*

LEVI IN PECTORE. Pulchro, puerili, nondum ſetoſo.

TENE, INQVIT. Iteratio eſt: nam ſupra ait, *Lachrymis ita fatur obortis.* Sicut in quinto poſuit, *Et fidam ſic fatur ad aurem.* Et paulo poſt intulit, *Et ſeſe oſtentet in armis, Dic ait.* Sane ſciendum hanc adlocutionem talem eſſe, qualis illa non ubi defletur Euryalus. nam locis omnibus commovet miſerationem, ab ætate, à tempore, à vulnere, à ſpe parentis.

CVM LÆTA VENIRET INVIDIT FORTVNA. Ac ſi diceret, quantum noceret adverſa, cum læta talem intulit caſum. Videtur autem dolere, quod queri non poteſt de fortunæ crudelitate, quæ ei uno eodemque tempore & tanta contulit beneficia, & tale intulit damnum. TENE autem INVIDIT FORTVNA MIHI. Vt, *Liber Pampineas invidit collibus umbras.*

DISCEDENS DEDERAM. κατὰ τὸ σιωπώμενον hoc intelligimus. Nam abſcedens nuſquam eſt Euandrum adlocutus Æneas.

CVM DVRA PRÆLIA GENTE. Subaudimus *fore.*

FORS ET VOTA FACIT. Forte, utrumque enim dicimus etiam & vota ſuſcipit. poteſt & unum eſſe FORS, Et unum forſitan vota facit,& jam vota ſuſcipit. CVMVLATQVE ALTARIA DONIS. Id eſt & ſacrificat & ſuſcipit vota. Naturaliter autem queritur de terrore mentis humanæ.

DONATI.

MISERANDE PVER. Puerum dixit Pallanta, ut victoris minueret gloriam: nam alibi juvenem dixerat.

VARIORVM.

ET MOESTÆ ILIADES. Facit mentionem ſeorſim fœminarum, quia, ut ait Sophocles, φιλοίκτιστον, καὶ συμπαθέστατον γυνή. *De more* autem, non indocti homines reddunt per illud Poëtis familiare, κατὰ κόσμον, licet καθ' εἰωθὸς aliud videatur. GERMAN.

IPSE CAPVT NIVEI. Mortui corpus nova arte laudavit: augent enim dolorem quæ poſſunt in defuncto laudari. Tantæ, inquit, Pallas pulchritudinis erat ut eum nec mors deformare valuiſſet. Tum augebat dolorem religioſi viri, quod in uno cæſo multa eſſent extincta: ſpes juvenis, vota patris, pulchritudo corporis. DONAT.

NON HÆC EVANDRO DE TE. Πάθος à ſui ipſius objurgatione. Macrob. lib. 4. c. 5. HART.

FORS ET VOTA FACIT. Guiliel. Canterus. lib. 4. cap. 8. Novar.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nos juvenem exanimum, & nil jam cæleſtibus ullis
Debentem, vano mæſti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi noſtri reditus, expectatique triumphi:
Hæc mea magna fides. at non Euandre pudendis
Vulneribus pulſum aſpicies: nec ſoſpite dirum
Optabis nato funus pater. hei mihi quantum
Præſidium Auſonia, & quantum tu perdis Iüle.
Hæc ubi deflevit, tolli miſerabile corpus
Imperat, & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui ſupremum comitentur honorem,
Interſintque patris lachrymis: ſolatia luctus
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii crates, & molle pheretrum

SERVII.

NIL IAM COELESTIBVS VLLIS DEBENTEM. Vivi enim, ſuperorum ſunt: mortui ad infe- ros pertinent. Vt in duodecimo, *Vos ô mihi manès Eſte boni, quoniam ſuperis averſa voluntas.* Superis autem debemus omnia donec vivimus, ideo quia ut dicunt phyſici, cum naſci cœperimus, ſortimur à Sole ſpiritum, à Luna corpus, à Marte ſanguinem, à Mercurio ingenium, à Iove deſiderium, à Venere cupiditates, à Saturno humorem: quæ omnia ſingu- lis reddere videntur extincti. Et hoc ſecundum phy- ſicam diſciplinam, tradunt enim phyſici omnia nos mereri à ſuperis, quæ rurſus extincti reddimus ipſis poteſtatibus ſupernis, quod & Plato videtur aſtrue- re, qui dicit quod cum de effluxione fontium non aliarum quarumlibet rerum, ſed ipſarum ſtellarum fuerint animæ corporibus commodandæ, quicquid de ipſis fontibus ſtellarum ebullit hoc intelligi debe- re ſtellas. Ergo priuſquam in corpora ingrediantur animæ per hæc ſigna erratica tranſeuntes, ſingula ſupradicta ſingulæ accipiunt. Item exeuntes ſingu- la ſingulis redhibere dicit, quæ in corpus venientes perceperunt.

VANO MOESTI COMITAMVR HONORE. Inani, ut ſupra diximus, quantum ad divos pertinet.

INFELIX NATI FVNVS. Hoc quidam αὐτίκ- δοτον & vulgare accipiunt, ſed decenter ad exprimen- dum patris adfectum nunc ad patrem redit.

HI NOSTRI REDITVS. Tales ſunt: ut, *Mani- buſque meis Mezentius hic eſt.* EXPECTATIQVE TRIVMPHI. Modo de ſe loquitur.

HÆC MEA MAGNA FIDES. κτ̀ τὸ σιωπώμενον: quam de Pallantis reditu promiſerat patri. AT NON EVANDRE. Aut mutavit declinationem, nam Euander facit, ut ipſe. lib. x. *Pallas Euander in ipſis,* aut Græcum vocativum fecit ὦ Εὔανδρε.

PVDENDIS VVLNERIBVS. A tergo illatis: & eſt conſolatio. Quid autem *pudendis* ſit, ipſe ex- poſuit dicendo *pulſum aſpicies.* NEC SOSPITE. Antiptoſis eſt pro *ſoſpiti*: & hoc dicit, Si fugiſſet vulneratus à tergo, ipſe ei optares interitum. Alii, non talem habes, inquit, filium quo ſoſpite tibi di- rum funus optares, quod parentes ſibi precari ſolent ob nequitiam liberorum. Alii, non optabis, inquit, ſoſpiti filio mortem, quod magis heroicæ perſonæ convenit, & quare *ſoſpite* pro ſoſpiti?

HÆC VBI DEFLEVIT. Hoc eſt, poſtquam hæc cum lachrymis dixit. *Flere* enim eſt cum voce lachrymare. Vnde habemus in ſexto, *Continuo au- ditæ voces, vagitus & ingens: Infantumque animæ flentes in limine primo.*

TOTO LECTOS EX AGMINE. Trojanos, Thuſcos, Arcades.

EXIGVA. Quamvis enim magna ſint, orbitati patris prodeſſe non poſſunt. Sed tamen exhibenda ſunt patri, quia debentur: aut eſt ſenſus, non qui- dem reſponſura luctui, ſed tamen ſolennia, Ergo ju- ſtitiæ potius cauſa quam ſolacii.

PHERETRVM. Feretrum locus ubi mortui fe- runtur, & eſt Græcum nomen. nam Græce φέρετρον dicitur. Vnde per diæreſim pheretrum facit, dictum à ferendo: nam Latine capulus dicitur. Vnde & Plau- tus ait, *Capularis ſenex*, id eſt vicinus capulo. Et dictus eſt capulus, eo quod corpus capiat.

VARIORVM.

CÆLESTIBVS VLLIS DEBENTEM. Id eſt, mortuum, vivi enim ſuperis obnoxii ſunt. Tur- nebus lib 5. cap. 7.

VANO MOESTI COMITAMVR HONORE. *Vano*, quod eo in vitam deſiderati mortui revocari non poſſint: neque enim conveniret perſonæ & pie- tati Æneæ extremum illum honorem, cujus ſe ſtu- dioſiſſimum ubique oſtendit, eludere & elevare: cum præſertim nuper à Palinuro admodum, & infe- ris didicerit, quanta cura & ratio ſepulturæ habenda ſit. GERMAN.

HI NOSTRI REDITVS, &c. Ironia pathe- tica, cum quidvis potius, quam hujuſmodi reditus & triumphi exſpectati eſſent. HORT.

Arbu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Arbuteis texunt virgis & vimine querno,
Extructoſque thoros obtentu frondis inumbrant.
Hic juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc, nec dum ſua forma receſſit:
Non jam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.
Tum geminas veſtes, oſtroque, auroque rigentes
Extulit Æneas: quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.
Harum unam juveni, ſupremum mæſtus honorem,
Induit: arſuraſque comas obnubit amictu.
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci.

SERVII.

VIMINE QVERNO. Sunt aliquæ duræ derivationes, tamen eis ſic utimur, ut quernum vimen, colurnum veru. ut, *Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.* Ficulnum lignum. ut Horatius, *Olim truncus eram ficulnus inutile lignum.* Item, Aprugnum callum.

OBTENTV FRONDIS INVMBRANT. Velut cameram quandam capulo ramorum extenſione fecerunt.

AGRESTI SVBLIMEM IN STRAMINE. Hoc eſt ſuper frondes ponunt. Nam hic reddit quod omiſit ſupra dicens, *Extructoſque thoros*: nec addens unde.

DEMESSVM. Participium eſt veniens ab eo quod eſt metor. Sane ab eo quod eſt meto, præteritum perfectum meſſui facit. LANGVENTIS HIACYNTHI. *Languentis*, aut poſtquam decerptus ſit, aut quia non eſt acuti coloris, aut quando dimittit caput. Sane Hiacynthus puer fuit Eurotæ, vel, ut quidam volunt OEbali filius, cetera de hoc in Bucolicis dicta ſunt. SVA FORMA RECESSIT. Id eſt propria pulchritudo.

OSTROQVE AVROQVE RIGENTES. Vnum QVE vacat: & eſt additum hiatus cauſſa.

LÆTA LABORVM. Figura eſt, lætus illius rei. Nam modo dicimus lætus labore.

SVIS MANIBVS SIDONIA DIDO. Vt, *Dives quæ munera Dido.* ſuis autem manibus, ut heroïdes ſolebant.

DISCREVERAT. Depinxerat. ſimul & amantis affectus oſtenditur.

HARVM VNAM. *Vnam* pro alteram de duobus ſcilicet, & horum alterum & horum unum poſſumus dicere. nam artigraphi hoc tantum vetant dicere, ne de duobus alium dicamus: quod de multis proprie dicitur. Sane figurate dixit, *Veſtem induit*, ut, *Exuvias indutus Achillis*: cum in uſu ſit, Induit illare. ut, *Indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis.* Id eſt, truncos indutos jubet offerri. Sane hoc videtur ſecundum cæremonias Flaminum ſubtiliter dixiſſe, Flamini enim niſi unum mortuum non licet tangere, ſed Æneas plurimos poſtea occidit. Sed aliud eſt in bello occidere, aliud mortuum tangere: ſciendum eſt tamen Æneæ omne genus ſacerdotii tribui.

ARSVRASQVE COMAS OBNVBIT AMICTV. Harum unam de duabus veſtibus induit juveni, altera caput ejus velavit. nam ſupra duas veſtes dixit eſſe prolatas. OBNVBIT autem, velavit: tranſlatio à nubibus, quibus tegitur cœlum. Vnde & nuptiæ dicuntur, quod nubentium capita obnubantur, id eſt velentur.

LAVRRNTIS PRÆMIA PVGNÆ. Mittit præmia quæ de præda Laurentis pugnæ ſuſtulerat. Nam præda eſt quæ eripitur: præmium quod offertur.

VARIORVM.

QVALEM VIRGINEO DEMESSVM. Pathos à parabola. Macrob. lib. 4. cap. 5. Saturnal.

TVM GEMINAS VESTES. De duplici veterum veſte, qua & caput detegebant. Turneb. lib. 5. cap. 7.

VESTES, OSTROQVE AVROQVE RIGENTES. Dicturus Ænean veſtem funeri contuliſſe, dicit ejus pretium & meritum. Has, inquit, fecerat Dido: ecce unum meritum. *Manu ſua*, augmentum laudis, ipſa quæ fuiſſet regina, fecit Æneæ, quem dilexerat plurimum, ut verum ac plenum amantis demonſtraret affectum. DONAT.

QVAS ILLI LÆTA LABORVM. Pro læta labore; quam ſcilicet laboris non pigeret. Simile illi inferius: *Fortunatuſque laborum*, id eſt, qui non fruſtra laborarit. Scalig. lib. 4. cap. 16.

LONGO ORDINE DVCI. Cur longo ordine prædam duci jubet? Ne in globum collecta, ambitionem ac pompam funeris minueret. DONAT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Addit equos & tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammas:
Indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix ævo confectus Acetes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:
Sternitur & toto projectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus, poſitis inſignibus, Æthon
It lachrymans, guttiſque humectat grandibus ora.
Haſtam alii galeamque ferunt: nam cætera Turnus

SERVII.

EQVOS ET TELA, QVIBVS SPOLIAVERAT HOSTEM. Vel Pallas, vel Æneas. Nam ambigue poſitum eſt. *Spolia* autem cum proprie ea tantum ſint quibus hoſtis ſpoliari poteſt, ut lorica vel veſtis, abuſive jam *ſpolium* dicitur quicquid hoſtibus tollitur. Vnde eſt, *Poſtquam illum vita victor ſpoliavit Achilles.* Alii equos & tela quibus ſpoliaverat hoſtem ad Pallantem volunt tantum pertinere, quia in antiquis diſciplinis relatum eſt, *Quæ quiſque virtute ornamenta conſecutus eſſet, ut ea mortuum eum condecorarent.* Salluſtius, *Exuunt armis equiſque.*

VMBRIS INFERIAS. Proprie enim *inferiæ* ſunt ſacra mortuorum.

CÆSO SANGVINE. Pro cæſorum. Vt ſupra, *Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.*

IPSOS FERRE DVCES. Suos ſcilicet, qui illis mille præerant. Melius tamen eſt, truncos jubet pro ducum ſpoliis ferre ipſos duces, ut tropæa, duces ipſos dixerit. Sicut ſupra, *Manibuſque meis Mezentius hic eſt*, de tropæo: duces autem ut Haleſum & ejuſmodi quos occiderat Pallas, duces ipſi portarent, nam ducum fuerat tropæa portare, ut habeat pater ſolatium de victoria filii, & honor funeri accedat. INIMICAQVE NOMINA FIGI. Pro inimicorum. dicit autem adfixos tropæis titulos cum nominibus occiſorum.

DVCITVR INFELIX ÆVO CONFECTVS ACETES. Quaſi qui conſternatus nimio dolore ire non poterat. Et bene ex rerum permutatione expreſſit doloris magnitudinem dicens, ita doluiſſe Aceſtem, ut pene carens humano ſenſu per ſe ire non poſſet, & equum ita ſenſiſſe interitum domini, ut in humanum migraret affectum. nam & lachrymabat & ſponte ſequebatur cadaver. Et bene; cum hominis ſit ire, equi ducere, hominem autem duci ait, de equo, *It lachrymans.*

FOEDANS. Vel cruentans, vel lacerans.

TERRÆ. Id eſt in terra. Et figurate *ſternitur terræ*, ut, *Truncumque reliquit arenæ.*

PERFVSOS SANGVINE CVRRVS. Aut captivorum, aut ipſius Pallantis.

POST BELLATOR EQVVS. Militaris enim diſciplinæ fuit, ut equus uſque ad ſepulchrum duceretur, armiger perverſa arma geſtaret, unde hanc conſuetudinem videtur poëta ſervaſſe.

POSITIS INSIGNIBVS. Sine phaleris.

IT LACHRYMANS. Non mirum eſt, quod equum dicit lachrymare, cum Homerus etiam divinantem induxerit. Plinius ſolum equum præter hominem lachrymare, & doloris adfectum ſentire dicit. ÆTHON. Nomen equi, quo etiam Auroræ equus vocatur. Quod autem equus bellator dicitur, & phalanx comitatur, juxta morem Romanum ait, ut dignitas in regii adoleſcentis ſervetur exequiis, quia apud Romanos quod erat vivo conceſſum, mortuo non adimebatur, militaris autem diſciplinæ erat.

GVTTIS GRANDIBVS. Bene *grandibus*, quia de equo.

NAM CÆTERA TVRNVS VICTOR HABET. κατὰ τὸ σιωπώμενον & alia eum ſuſtuliſſe intelligimus, non tantum balteum: ut legimus ſupra. nam ſola haſta & galea oſtenditur remanſiſſe.

DONATI.

QVIBVS SPOLIAVERAT HOSTEM. Ambigue dictum, vel quibus uſus fuerat dum hoſtes interimeret; vel quibus hoſtes ſpoliavit. ultima tamen ſententia melior eſt.

VARIORVM.

INIMICAQVE NOMINA FIGI. Alludit ad Romanorum morem, quo conſtat in funere Imperatorum, nomina ſub titulis hoſtium victorum & gentium prælata & exhibita fuiſſe. GERMAN.

DVCITVR INFELIX ÆVO CONFECTVS. Pathos ab ætate. Macrob lib. 4. cap. 3. Saturnal.

POST BELLATOR EQVVS IT LACHRYMANS. Sic & morte Cæſaris equos diu pabulo abſtinuiſſe multi ſunt auctores. Sunt autem qui dubitent an ea ſententia dictum ſit à Poëta, ut equum intelligeret cum ipſo cadavere exuſtum iri: nimirum quod ſolerent priſci cum mortuis ipſis cariſſima quæque cremare, arma, veſtes, equos, canes, &c. Alii malunt equum ad comitatum & pompæ ornatum ductum tantummodo. GERMAN.

IT LACHRYMANS. Iumenta lachrymari, etiam dixit Sueton. in Cæſare. Turneb. lib. 2. cap. 27.

Vi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Victor habet. tum mœſta phalanx, Teucrique ſequuntur,
Tyrrhenique duces, & verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longe comitum proceſſerat ordo,
Subſtitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lachrymas eadem horrida belli
Fata vocant: ſalve æternum mihi maxime Palla,
Æternumque vale. nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat.
Iamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora per campos ferro quæ fuſa jacebant,
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ:

SERVII.

PHALANX. Lingua Macedonum, legio. Quod autem ait *mœſta*, Arcadas intelligimus. Vnde infert, TEVCRIQVE SEQVVNTVR, TYRRHENIQVE DVCES. Et hoc eſt quod ait ſupra, *Et toto lectos ex agmine mittit Mille viros.*

VERSIS ARCADES ARMIS. Lugentium more mucronem haſtæ, non cuſpidem contra terram tenentes. Quoniam antiqui noſtri omnia contraria in funere faciebant: Scuta etiam invertentes propter numina illic depicta, ne eorum ſimulachra cadaveris polluerentur aſpectu, ſicut habuiſſe Arcades Bachilides in dithyrambis dicit, & hoc, ut nonnullis fruſtra placet. nam lugentium mos, eſt prioris habitus immutatio. Alii *verſis armis* in obliquum verſis ſcutis, ne ſplenderent inſignia: *Arma* autem ſcuta dici ipſe declarat, ut, *Lauſum ſocii exanimem ſuper arma ferebant*, ſed poteſt hoc de armis verſis non ad Arcadas ſolum, ſed ad omnes pertinere: An *verſis armis*, quod interempto Pallante victos jam ſe Arcades arbitrabantur: Alii dicunt hunc morem fuiſſe, ut de ſuo duce nunquam voce quereretur exercitus, ne ſeditio paulatim inſurgeret, verum armorum ordinem mutantes, ſcuta ſupina portarent. Ergo vel Æneas ab Arcadibus arguitur, quod Pallas non ſit vindicatus, vel Euander, quod novi hoſpitis gratia adoleſcentem temere in bella projecerat.

COMITVM. Poteſt pro comitantium accipi.

GEMITVQVE. Deeſt *cum*.

ALIAS HINC AD LACHRYMAS. Ad aliam ſepulturam, id eſt, ad ceteros ſepeliendos, qui eodem prælio ceciderunt.

SALVE ÆTERNVM MIHI MAXIME PALLA. ÆTERNVMQVE VALE. Varro in libris logiſtoricis dicit, *Ideo mortuis Salve & Vale dici: non quod aut valere aut ſalvi eſſe poſſint, ſed quod ab his recedimus, eos nuſquam viſuri.* hinc ortum eſt, ut etiam maledicti ſignificationem interdum vale obtineat, ut Terentius, *Valeant qui inter nos diſſidium volunt*, hoc eſt ita à nobis recedant, ut nunquam ad noſtrum revertantur aſpectum. Ergo cum mortuo dicitur VALE, non etymologia conſideranda eſt, ſed conſuetudo, quod nullis vale dicimus, niſi à quibus recedimus.

ORATORES. Legati: à perorando pro republica nominati, quod orabant; id eſt agebant, unde & actores cauſarum, oratores appellantur. VRBE LATINA. Pro Latini: id eſt de Laurolavinio.

VELATI RAMIS OLEÆ. Non coronati (nec enim lugentes decebat) ut qui pro mortuis precabantur, ſed inſtructi, & ornati: id eſt in manibus olivæ ramos ferentes. ſicut Homerus ςέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἑκηβόλου ἀπόλλωνος. VELATI autem, ornati: & illo loco ſignificat, *Victori velatum auro vittiſque juvencum*: cum vittis non aut velentur aut coronentur victimæ, ſed ornentur, aut certe *velati*, ab omni injuria tecti jure gentium. VENIAMQVE ROGANTES. Beneficium juxta antiquum modum dictum, hoc eſt ſepulturam ſuis petentes.

FERRO QVÆ FVSA. *Fuſa* modo, interempta, alias fugata, ſed diſcernuntur epithetis; ut ſi dicas, ferro fuſus, vel metu fuſus.

REDDERET. Oſtendit jam campos in Trojanorum eſſe poteſtate.

VARIORVM.

VERSIS ARCADES ARMIS. Verſionem hanc armorum, non luctus ſolum notam fuiſſe, ſed etiam transfugii & defectionis. Ammianus lib. 26. Turneb. lib. 22. cap. 11.

SALVE ÆTERNVM. De forma ſalutandi Turneb. lib. XI. cap. 1. Titius lib. 6. cap. 16. Briſſon. Formul. lib. 8. num. 747. Alexand. lib. 3. cap. 7.

IAMQVE ORATORES ADERANT, &c. Poëta bellici juris peritus, ut integram ſolidamq; victoriam Trojanis aſſerat, & eos campo potitos doceat, inducit legationem Latinam ad Ænean, quæ ad ſepulturam corpora depoſceret à victore Ænea; ſecundum ſcilicet hiſtoricam fidem & receptum belli morem & legem, Imperatori illi ſuperiores commiſſæ pugnæ partes adjudicantem, penes quem campi & ſepulturæ poteſtas remanſit. GERMAN.

VELATI RAMIS OLEÆ. Ex Homero deſumptum, ut docet Turnebus lib. 5. cap. 7. Deque hoc ſupplicandi ritu. Had. Iunius lib. 2. Animadv. cap. 9.

Nul-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nullum cum victis certamen & æthere caſſis:
Parceret hoſpitibus quondam ſocerisque vocatis.
Quos bonus AEneas, haud aſpernanda precantes,
Proſequitur venia, & verbis hæc inſuper addit:
Quænam vos tanto fortuna indigna Latini
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis, & Martis ſorte peremptis
Oratis? equidem & vivis concedere vellem.
Nec veni, niſi fata locum ſedemque dediſſent:
Nec bellum cum gente gero. rex noſtra reliquit
Hoſpitia, & Turni potius ſe credidit armis.
AEquius huic Turno fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis:
Vixet, cui vitam deus, aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, & miſeris ſupponite civibus ignem.

SERVII.

NVLLVM CVM VICTIS CERTAMEN. Deeſt eſſe oportet. ET ÆTHERE CASSIS. Id eſt luce vacuis: unde & retia, caſſes dicimus. hoc autem bene addidit, quoniam victi poſſunt innovare certamen.

BONVS ÆNEAS. Ideo quia ab eo facile impetratur. HAVD ASPERNANDA. Iuſta, non contemnenda. Sepulturæ enim beneficium generaliter debetur univerſis.

VENIA. Quam petebant; aut *venia*, humanitate. INSVPER ADDIT. Accumulat verbis beneficium, dicens pacem ſe etiam vivis velle præſtare. pacem autem ideo defunctis, quia ait ſupra, *Nullum cum victis certamen.* & mortuorum pax, ſepultura eſt. Vnde elegit verbum quod tam vivis, quam mortuis aptum eſſet.

QVÆNAM. Quanta & qualis. nam mirantis eſt: nec enim dubitat cum ipſe dicat *Indigna.* Ergo poteſt ἐπεξήγησις eſſe, quænam vos fortuna implicuit, quæ eſt indigna bello: & mira eſt oratio conciliantis ſe hoſtibus ſuis.

IMPLICVIT. Id eſt involvit invitos. *Bello* autem incertum dativus an ablativus.

MARTIS SORTE PEREMPTIS. Ad illud, *nullum cum victis certamen.*

NEC VENI. Nec veniſſem: tempus eſt pro tempore & vitavit ὁμοιοτέλευτον.

NEC BELLVM CVM GENTE GERO. Subaudiendum, Sed cum Turno: per quod populariter eorum captat favorem: aut ut ſeditionem eorum adverſum regem invocat.

HOSPITIA. Hoc verbum duo ſignificat, ... * & quo aliquem recipimus.

HVIC TVRNO. Id eſt huic morti δεικτικῶς, quaſi jacentes oſtendit.

SI BELLVM FINIRE MANV. Hoc eſt interjectione. poteſt enim & pace finiri.

HIS MECVM DECVIT CONCVRRERE TELIS. Aut qui ſe Teucros parat pellere, aut tela ſua oſtendit, ut armatus in concilio fuerit.

VIXET. Pro vixiſſet: & eſt Syncope. DEVS, AVT SVA DEXTRA DEDISSET. Victoria enim vel vita: duplici ratione conſiſtunt, aut virtute, aut voluntate fortunæ.

MISERIS CIVIBVS. Quaſi aliena culpa pereuntibus; & bene commendatur dicentis bonitas, quaſi & ipſe eorum miſereatur.

DONATI.

MISERIS. Qui non in ſuo, ſed in Turni negotio perierant.

VARIORVM.

NVLLVM CVM VICTIS CERTAMEN. Vide Prov. *Luctari cum mortuis.* & Epiſt. 1. Plin. lib. 9.

QVÆNAM VOS TANTO. Exordium à reprehenſione modeſta, quod temere adverſus ſe arma induerint. HORT.

PACEMNE EXANIMIS. Propoſitio hoſtium de ſepeliendis ſuorum cadaveribus. ad quam ipſe eſt reſponſurus.

NEC VENI, NISI FATA LOCVM, &c. Cauſſam obiter adventus ſui, cur contra ſe arma ſint ſumpta, reddit: obtenditque *fatum*; ut à ſe removeat, quod toties ab hoſtibus fuit obiectum. HORT.

ÆQVIVS HVIC TVRNO FVERAT. Taxat oblique ſiniſtra Latini conſilia: qui perſuaſus peſſime, maluerit ſe propter Turnum bello implicare, quam ſecum ſocietatem adjungere. HORT.

NVNC ITE. Epilogus, qui conſtat perbenigna permiſſione ejus rei, quam petunt. HORT.

Di-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dixerat AEneas. olli obſtupuere ſilentes:
Converſique oculos inter ſe atque ora tenebant.
Tum ſenior, ſemperque odiis & crimine Drances
Infenſus juveni Turno, ſic ore viciſſim
Orſa refert: O fama ingens, ingentior armis
Vir Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Iuſtitiæne prius mirer, belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem;
Et te, ſi qua viam dederit fortuna, Latino
Iungemus regi: quærat ſibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaque ſubvectare humeris Trojana juvabit.
Dixerat hæc: unoque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies: & pace ſequeſtra

SERVII.

OBSTVPVERE SILENTES. Id eſt obſtupefacti ſunt, & ſilere cœperunt.

TVM SENIOR. Cui ab ætate præſtabatur authoritas. ODIIS, ET CRIMINE DRANCES INFENSVS IVVENI TVRNO. Aut qui eum odio ſemper & criminationibus perſequebatur. Aut propter ſuum crimen, id eſt inertiam, quam ſemper virtuti conſtat eſſe contrariam. Aut Turni crimine; qui tot viris cauſa mortis extiterat.

ORSA REFERT. Cœpta verba. O FAMA INGENS, INGENTIOR ARMIS. Fruſtra ait Donatus hoc nomen de his eſſe quæ non recipiunt comparationem. nam quia augmentum recipit & comparatur. alia ſunt illa nomina in quibus eſt dubitatio utrum comparentur, ut eſt perfectus, quod ſi velis comparare, incipit perfectus non eſſe perfectus.

COELO TE LAVDIBVS ÆQVEM? Pro his qui in cœlo ſunt, id eſt diis: ut, *Cæruleus Tybris cœlo gratiſſimus amnis*, & eſt oratorium non invenire paria verba virtutibus. *Cœlo* autem Dativus, *laudibus*, ablativus.

IVSTITIÆNE PRIVS MIRER, BELLINE LABORVM? Figura Græca, Miror illius rei & regno illius rei, ut τενέδοιό τε ἶφι ἀνάσσεις. Inde Horatius ait, *Et qua pauper aquæ Daunus agreſtium regnavit populorum*, pro agreſtibus populis, ita & hic *Iuſtitiæ laboribus* genitivum pro ablativo; ſi autem *Iuſtitiæ* legeris ſubaudiendum juſtitiæ laudibus, ſi *juſtitia* ſubaudiendum præditum.

SI QVA VIAM DEDERIT FORTVNA. Bene cum exceptione pollicetur, dicens, Si voluntatem noſtram fortuna comitetur.

FOEDERA TVRNVS. Vel conjugii, vel amicitiarum, & poteſt videri deeſſe *alia*.

FATALES MOLES. Quia audierat, *Nec veni, niſi fata locum ſedemque dediſſent.*

SAXA TROIANA. Ambitioſe ait, quaſi Trojanis fataliter debita, vel *Trojana*, in uſum Trojanorum.

PEPIGERE DIES. Pacti ſunt. nam ab eo quod eſt paciſcor, & pepigi & pactus ſum facit: ſicut ab eo quod eſt parco, & parſi & peperci facit. PACE SEQVESTRA. Media. Namque ſequeſter eſt aut medius inter duos altercantes, aut ad quem aliquid ad tempus ſeponitur, dictum autem à ſequendo, quod ejus qui electus ſit utraque pars fidem ſequitur. *Pacem* ergo *ſequeſtram*, inducias dicit: id eſt pacem temporalem, & mediam inter bellum præteritum & futurum.

DONATI.

PACE SEQVESTRA. Sequeſtra pax ea eſt, quæ ſic interponitur ut non tollat, ſed differat bellum.

VARIORVM.

CRIMINE DRANCES. Drances, imago eſt Ciceronis. Turneb. lib. 23. cap. 14.

O FAMA INGENS. Ex Catone, M. T. Ciceronis. Macrob. lib. 6. cap. 2. Saturn. Cum Homero confert Victor. lib. 28. cap. 3.

IVSTITIÆNE PRIVS MIRER. Helleniſmum illuſtrat Turnebus lib. 5. cap. 8. Rufus Antexeg. cap. 45. Tom. 2. Lampad.

BELLINE LABORVM. Linacer libro ſexto, capite de Helleniſmo: ſubauditur, cauſa laborum. Macrob. lib. 6. cap. 2. HART.

ET PACE SEQVESTRA. Frigidiuſculum exiſtimo, hîc pacem ad ſequeſtri inſtar inter bellum diverſi temporis mediam collocare: nam potius inter altercantes, hoc eſt, Teucros & Rutulos, conſtituenda forte fuit: eo exemplo & ratione, accipere *pacem ſequeſtram* ſimpliciter præſtiterit intermediam, intercedentem, προξενοῦσαν, & μεσεγγυωμένην, cujus interventu impune adverſæ partes & innocue rebus ſuis vacare & ſupereſſe potuerint: ut oratores, *ſequeſtres* accipiunt pro interpretibus, qui judiciis corrumpendis, aut ejuſmodi maleficiis ſuſcipiendis operam ſuam locant. GERMAN.

PACE SEQVESTRA. Aulus Gellius lib. 20. cap. 10. HART.

Per ſylvas Teucri, miſtique impune Latini
Erravere jugis: ferro ſonat alta bipenni
Fraxinus: evertunt actas ad ſydera pinus.
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et jam fama volans tanti prænuntia luctus,
Euandrum, Euandrique domos & mœnia complet,
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, & de more vetuſto
Funereas rapuere faces: lucet via longo
Ordine flammarum, & late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit
Agmina: quæ poſtquam matres ſuccedere tectis

SERVII.

MIXTIQVE IMPVNE LATINI. Apud majores enim magna erat cura fidei, adeo ut induciis factis conloqui ſoliti eſſent duces populi Romani, cum hoſtium ducibus, ſummaque ſeveritate vindicatum, ſi injuriam ſe paſſos quererentur, denique obſeſſa urbe à Tarquinio, inter Porſennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenſes in urbe celebrarentur, ingreſſi hoſtium duces curuli certamine contenderent, & victores coronarentur. *Impune* autem hoc loco ſine periculo.

FERRO BIPENNI. Ad epitheton tranſtulit nomen proprium. nam *bipennis* per ſe plenum eſt, & ſecurim ſignificat, ut, *Crebriſque bipennibus inſtant.*

ROBORA Modo genus ligni eſt. nam eſt inter ſpecialia nominatum.

PLAVSTRIS GEMENTIBVS. Sub pondere ſonantibus.

QVÆ MODO VICTOREM LATIO PALLANTA FEREBAT. *Latio* pro in Latio. Bene MODO. Vno enim eodemque die & fortiter fecit & periit: ut, *Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert.* Alii *modo*, Paulo ante accipiunt. Sed *modo* haud cum adfectu, ut acerbior luctus de tanta mutatione naſceretur. alii *modo* pene accipiunt.

ARCADES AD PORTAS RVERE. Eos nunc Arcadas dicit qui intra civitatem ſunt. Multa tamen exemplaria, *Arcadas at portis ruere*, habuerunt, ut conjunctio ſit, non præpoſitio; ut, *It nigrum campis agmen*, Pro per campos, & *It portis jubare*, per portas: *ruere* autem, id eſt, magna velocitate ferri, ut *Excitum ruit, ad portas*, &, *Ruuntque effuſi carcere currus*, & *ruere* pro ruebant, infinitum pro pronuntiativo. DE MORE VETVSTO. Quia antea per noctem cadavera proferebantur cum faculis.

RAPVERE FACES. *Rapuere*, raptim & feſtinanter tulerunt. Sed apud Romanos moris fuit ut noctu efferrentur ad funalia, unde etiam funus dictum eſt, quia in religioſa civitate cavebant ne aut magiſtratibus occurrerent, aut ſacerdotibus, quorum oculos nolebant alieno funere violari. Inde etiam qui funeri præerant à veſpera primum veſperones, deinde Veſpillones dicti videntur, & magis moris Romani ut impuberes noctu efferrentur ad faces, ne funere immaturæ ſobolis domus funeſtaretur, quod præcipue accidebat in eorum qui in magiſtratu erant filiis. Ideo Virgilius Pallantis corpus facit excipi facibus, quia acerbum funus. *Funera* autem alii à funalibus candelis, ſebo vel cera circundatis dicta, quod his prælucentibus noctu efferrentur mortui. Alii à fungendo quod eo præſumo * in eo qui deceſſit officio fungimur, vel quod hi qui mortui ſunt, vita functi dicuntur. Alii tradunt de filiis qui in poteſtate patris ſint, non putari jus eſſe funus vocari fierique, quia ſervi loco ſint parenti, & ſi id fiat familia funeſtata ſit: Ergo hic merito Pallantis funus facibus celebratur, ut filii. Alii ſicut Varro & Verrius Flaccus dicunt, Si filius familias extra Vrbem deceſſit, liberti amicique obviam procedunt, & ſub noctem in urbem infertur in cereis facibus, quoniam prælucentibus, ad cujus exſequias nemo rogabatur. Sane hæc corpora ſive proiici jubebantur & à cadendo, ſive quod ſepultura carebant, cadavera dicta.

DISCRIMINAT. Dividit. Vnde & diſcrimen capitis muliebris dicitur, ex eo quod caput auro diſcernat.

SVCCEDERE. Vt, *Tumulo ſineret ſuccedere terræ.*

DONATI.

POSTQVAM MATRES Vel pro mulieribus poſuit, vel marres eorum qui cæſi fuerant.

VARIORVM.

FERRO SONAT ALTA BIPENNIS. Hartung. Dec. 3. cap. 6. §. 4.

ET OLENTEM SCINDERE CEDRVM. Hic *Cedrum* pro Iunipero accipit Victorius, ducto argumento ab odoris ſuavitate, baccarum, foliorumque in utraque planta ſimilitudine, ne indefenſum deſerat Maronem apud eos, qui in Italia negant naſci Cedrum. GERMAN.

CEDRVM. Alexand. lib. 3. cap. 2. Pro, Cedro dignum. HART.

Vide-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Viderunt, mœſtam incendunt clamoribus urbem.
At non Euandrum potis eſt vis ulla tenere:
Sed venit in medios: pheretro Pallante repoſto,
Procumbit ſuper, atque hæret, lachrymanſque gemenſque
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt:
Non hæc ô Palla dederas promiſſa parenti,
Cautius ut ſævo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine poſſet.
Primitiæ juvenis miſeræ, bellique propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita deorum
Vota, preceſque meæ: tuque ô ſanctiſſima conjux,
Felix morte tua, neque in hunc ſervata dolorem.
Contra ego vivendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem ut genitor: Troum ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis, animam ipſe dediſſem:

SERVII.

INCENDVNT. Implent: ut, *Clamore incendunt cœlum Troeſque Latini.*

VIS VLLA. Nec ætatis nec imbecillitatis, nec ſeveritas regia.

PHERETRO PALLANTE REPOSTO. Id eſt poſito Pallantis pheretro. Nam Antiptoſis eſt.

NON HÆC O PALLA DEDERAS PROMISSA PARENTI, CAVTIVS, &c. Duplex expoſitio eſt: aut enim hoc dicit, Non mihi talia promittebas ut crederem cautius te dimicaturum. ut intelligamus proficiſcentem Pallantem promiſiſſe patri victoriam, cædem hoſtium, plurima ſpolia. Qui enim cogitat hæc, cautelæ obliviſcitur, aviditate vincendi: aut certe NON, pro nempe accipiamus. ut in Terentio, *Non tu hunc rus produxiſſe te ajebas?* id eſt *nempe.* ut nunc ſit ſenſus, Nempe hæc mihi dederas promiſſa diſcedens, quia cautius fueras pugnaturus: alii non *parenti* ſed *petenti* legunt, ut non jure adfectionis quam filius patri ducebat, ſed humanitatis eum convenire videatur. Petenti mihi, ô Palla fidem dederas te cautius quam fortius dimicaturum, & adfirmant ſi *parenti* legendum eſſet, potuiſſe dici, *Non hæc ô fili dederas promiſſa parenti.* Alii hæc κατὰ τὸ σιωπώμενον dicta accipi volunt.

IN ARMIS. Apud armatum, cujus conſilium cupidos victoriæ plerumque conturbat.

PRÆDVLCE DECVS. Aut valde dulce, aut quaſi immaturum.

PRIMITIÆ. Rudimenta, quaſi Trojani.

BELLIQ. PROPINQVI. Vel quod ante maturam ætatem Pallantis venerit, aut *propinqui* nimium vicini, quo Pallas mitti poſſet. Sane hoc bellum Antarium vocari ſolitum, quod ſit ante Vrbem, quaſi ante Aras.

DVRA. Miſera & infelicia.

VOTA PRECESQVE MEÆ. Supra, *Fors & vota facit.* TVQVE O SANCTISSIMA CONIVNX. Sanctum non ſemper ſacrum, neque religioſum eſt, ut hic, ubi *ſanctiſſima* incorruptæ caſtitatis ſignificat, unde & *ſanctæ leges* appellantur, quæ neque corruptæ ſunt, neque corrumpi poſſunt.

FELIX MORTE TVA. Ea ſorte felix qua cæteri dolentur. Et bene *tua*, ne ut ipſe filii morte fieret infelix.

VIVENDO VICI MEA FATA. Diu vivendo. Vt in Bucolicis, *O Lycida vivi pervenimus.* Vici autem mea fata, id eſt naturalem ordinem vita longiore ſuperavi; an hoc tantum, ut ſuperſtes eſſem filio meo, nanque hic ordo naturalis eſt, ut ſint parentibus ſuperſtites liberis. *Fata* ergo generalia dixit, referens ſe ad naturalem ordinem, non ad fatum proprium. Nam fata ſuperare nemo hominum poteſt. Vnde multi ſic diſtinguunt, Contra ego vivendo vici vitam, ſcilicet filii. Id eſt, Supervixi. veteres enim vivendo vincere dicebant ſupervivere, ut *Multa virum volvens vivendo ſecula vincit*, nam & in Togatis *victrices* appellantur quæ viros extulerunt. Plautus in Epidico, *Quia tibi licuit eum vivendo vincere.* Nam hoc eſt, Superſtes reſtarem ut genitor. ut, *Mea fata*, per exclamationem dictum ſit. Sciendum tamen etiam inrationabilia dolentibus dari.

RESTAREM. Eſſem.

OBRVERENT RVTVLI TELIS. Id eſt *me*, & bene etiam ſibi iraſcitur, ſic enim natura immœrentis exprimitur. DEDISSEM. Reddidiſſem.

VARIORVM.

ET VIA VIX TANDEM VOCI LAXATA, &c. Solemus ſiquidem in graviſſimis doloribus obmuteſcere.

HAVD IGNARVS ERAM. Movet pathos ex eo quod jam ſpreverat. Macrobius lib. 4. cap. ultim. Saturnal.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Atque hæc pompa domum me, non Pallanta, referret.
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec quas
Iunximus hoſpitio dextras: fors iſta ſenectæ
Debita erat noſtræ. quod ſi immatura manebat
Mors natum, cæſis Volſcorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros, cecidiſſe juvabit.
Quin ego non alio digner te funere Palla,
Quam pius Æneas, & quam magni Phryges, & quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
Magna trophæa ferunt, quos dat tua dextera letho.
Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis,
Eſſet par ætas, & idem ſi robur ab annis,
Turne. ſed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte:
Quod vitam moror inviſam, Pallante perempto,
Dextera cauſa tua eſt, Turnum gnatoque patrique
Quam debere vides: meritis vacat hic tibi ſolus
Fortunæque locus. non vitæ gaudia quæro:
Nec fas: ſed gnato manes perferre ſub imos.

SERVII.

POMPA. Exequialis ſcilicet. ME. Vehementius pronuntiandum,& bene Pallanta ipſum omen.*

NEC VOS ARGVERIM. Exonerat eorum pudorem, ne videantur ei cauſa orbitatis fuiſſe, dicens ſibi hoc fataliter debitum. *Arguerim* autem alias indicaverim, ut *degeneres animos timor arguit*; alias accuſaverim, ut nunc Cicero, *Arguis fatentem.*

SENECTÆ. Deeſt ætati: nam ſenecta ætas dicitur. Salluſtius, *Senecta jam ætate.* Per ſe autem plenum eſt, ſi ſenectus dicamus. nam ſi *ſenecta*, aut addendum ætas, aut intelligendum.

QVOD SI IMMATVRA MANEBAT. Magnifice ſervat decorum, quod ſe revocat ad heroicam conſolationem.

DVCENTEM IN LATIVM TEVCROS CECIDISSE IVVABIT. Lucrum quodammodo putat, impendiſſe pro amicorum felicitate filium, qui mortis fuerat acerbo funere fataliter debitus,

NON ALIO DIGNER TE FVNERE PALLA. Latenter hic Æneæ oſtenditur pietas, qui in amici funus tanta contulit, ut pater amplius præſtare non poſſit. Alii *dignem* legunt, juxta veteres, ab eo quod eſt digno: Calvus, *Hunc tanto munere digna.* Pacuvius in hermione, *Cum neque me inſpicere æquales dignarent.* Hinc ipſe Virgilius III. Æn. *Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo.*

QVAM PIVS ÆNEAS. Deeſt *quo*, ut ſit quam quo.

TV QVOQVE NVNC STARES IMMANIS TRVNCVS IN ARMIS. Id eſt in trunco armatus. Sicut iſti duces de quibus hæc ſunt trophæa. nam ſupra ait, *Indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis Ipſos ferre duces.*

ESSET PAR ÆTAS. Vel mea, vel filii. nam ad utrunque poteſt referri.

TEVCROS QVID DEMOROR ARMIS? *Ab armis*: & hoc videtur dicere, Dimittendi ſunt Trojani, ut morte Turni doloribus meis ſatisfiat, quod etiam poſteriora ſignificant.

MERITIS VACAT HIC TIBI SOLVS, FORTVNÆQVE LOCVS. Nihil eſt aliud quod poſſit vel virtus tua, vel fortuna præſtare (nam his rebus victoria contingit) niſi ut occiſo Turno, & vindices filium, & patrem conſoleris orbatum.

SED GNATO MANES PERFERRE SVB IMOS. Ac ſi diceret hanc ſolam eſſe cauſam, quæ eum cogat ad vitæ patientiam, ut filio Turni nuntietur interitus.

VARIORVM.

HÆC POMPA DOMVM ME REFERRET. Accuratam pompæ funereæ deſcriptionem, lege apud Alex. ab Alex. lib. 3. c. 7.

TEVCROS CECIDISSE IVVABIT. Iucunda interim memoria mitigat dolorem, quod Pallantis auxilio, & Teucri in Latium ſint invecti, & Volſcorum millia aliquot ceciderint. HORTENS.

ESSET PAR ÆTAS. Vel mea vel filii, ad utrumque enim poteſt referri, ut vult Servius. Donatus ad filium refert hoc ſenſu. In hoc trophæorum numero etiam tu eſſes, ô Turne, ſi ætas filii mei ætati tuæ congruiſſet, aut robur ejus tuo robori membriſque conveniſſet. PONTAN.

Au-

Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Iam pater Æneas, jam curvo in littore Tarchon
Conſtituere pyras: huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum, ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cælum.
Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrêre rogos, ter mæſtum funeris ignem
Luſtravere in equis, ululatuſque ore dedere.
Spargitur & tellus lachrymis, ſparguntur & arma:
It cælo clamorque virûm, clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis direpta Latinis

SERVII.

EXTVLERAT LVCEM. Aſinius Pollio dicit ubique Virgilium in diei deſcriptione ſermonem aliquem ponere aptum præſentibus rebus, ut hoc loco: quia funerum & ſepulturarum res agitur, dicit *extulerat*. Item in quarto, quia eſt navigaturus Æneas, & relicturus Didonem, dicit: *Tithoni croceum linquens aurora cubile.* quod licet ſuperfluum ſit, tamen in multis locis invenitur neceſſarium. MISERIS MORTALIBVS. Qui ſunt ſubjecti tot caſibus. Homerus, δειλοῖσι βροτοῖσι, id eſt miſeris mortalibus, non timidis. OPERA, ATQVE LABORES. Hoc opus & hæc opera tunc dicimus, quando negotium ipſum quod geritur, ſignificamus. ſi autem fœminino genere dixerimus *operas*, ipſas perſonas quæ aliquid faciunt, ſignificamus. ſicut cuſtodia dicitur quæ cuſtodit, ut, *Cernis cuſtodia qualis Velivolo ſedeat.* nam ut hi qui cuſtodiuntur, cuſtodiæ dicuntur, uſurpatum eſt. Vnde male eſt in uſu, cuſtodiæ audiuntur.

CONSTITVERE PYRAS. *Pyra* eſt lignorum congeries. *Rogus*, cum jam ardere cœperit dicitur. *Buſtum* vero jam exuſtum vocatur. Quem ordinem ſervat poëta, dicens, *Conſtituere pyras.* Item, *Subjectiſque ignibus atris Ter circum accenſos Decurrere rogos.* Item poſtea, *Semuſtaque ſervant Buſta.*

MORE TVLERE PATRVM. Quia apud varias gentes, diverſa fuerunt genera ſepulturæ. Inde eſt quod alii obruuntur, alii exuruntur, alii proprias remittuntur ad patrias: alii per diem, ut nunc iſti: alii per noctem, ut ſupra Pallas. Et perite has varietates Virgilius poſuit. Namque Heraclitus, qui omnia vult ex igne conſtare, dicit debere corpora in ignem reſolvi. Thales vero qui confirmat omnia ex humore procreari, dicit, obruenda corpora, ut poſſint humore reſolvi. IGNIBVS ATRIS. Atqui ignes atri non ſunt, ſed epitheton traxit de negotio, ut *atris* diceret, hoc eſt funebribus: ut paulo poſt, *ter mæſtum funeris ignem*, id eſt funebrem. nam mœſtus eſſe non poteſt ignis: *Atris*, cum concipiuntur.

CONDITVR IN TENEBRAS ALTVM CALIGINE COELVM. Id eſt aër fumi obſcuritate completur.

CINCTI FVLGENTIBVS ARMIS. Id eſt incincti & inſtructi. Fruſtra hoc epitheton notant Critici, quaſi circumeuntes rogos alia arma habuere debuerint.

DECVRRERE ROGOS. Pro circum rogos cucurrere. Bene autem ait DECVRRERE, non DECVCVRRERE. Nam verba quæ in præterito perfecto primam ſyllabam geminant, ut curro cucurri, tondeo totondi, cum compoſita fuerint, geminari non poſſunt. nam decurri & detondi dicimus, non decucurri neque detotondi: exceptis tantum duobus, do & ſto.

SPARGITVR ET TELLVS LACHRYMIS. ὑστερολογία eſt, nam prius eſt ut arma ſpargantur lachrymis quæ corpori adhærent, quam terra.

IT COELO. Pro in cœlum. CLANGORQVE TVBARVM. Ante enim mortui ad tubam deducebantur. Vnde Perſius, *Hinc tuba candelæ tandemque beatulus alto Compoſitus lecto.*

HINC ALII SPOLIA OCCISIS DIREPTA LATINIS. Secundum ſuæ gentis ritum; alii hoſtilia arma, alii peremptorum cremabant.

VARIORVM.

TER CIRCVM ACCENSOS DECVRRERE ROGOS. Quid ſit *decurrere*, docet. Livius lib. 10. De bello Maced. his verbis. *Mos erat, luſtrationis ſacro peracto, decurrere exercitum, & diviſas bifariam acies concurrere ad ſimulachrum pugnæ: regii juvenes duces ei ludicro certamini dati.* Gellius lib 7. *Vt in decurſibus ludicris, aut ſimulacris præliorum voluptarius fieri videmus.* GERMAN.

CLANGORQVE TVBARVM. In cujuſcunque ordinis & ætatis funeribus tibicines, vel tubicines canere ſolitos certum eſt. TIRAQVELL. In Alex. lib. 3. cap. 7.

HINC ALII SPOLIA OCCISIS, &c. Reſpicit Romanorum conſuetudinem, qui hoſtilia arma, raptaſque manubias ſæpe concremare Diis ſolebant: quod & Lunæ matri factum Livius lib. 45. memorat: ubi docte Turnebus Luæ legendum contendit; quod dea illa à luendo & expiando dicta eſſet. GERMAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Conjiciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
Frenaque, ferventeſque rotas: pars munera nota,
Ipſorum clypeos, & non felicia tela,
Multa boum circa mactantur corpora morti:
Setigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes. tum littore toto
Ardenteis ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſervant
Buſta: neque avelli poſſunt, nox humida donec
Invertit cælum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus & miſeri diverſa in parte Latini
Innumeras ſtruxere pyras, & copora partim
Multa virûm terræ infodiunt, avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
Cætera, confuſæque ingentem cædis acervum,
Nec numero, nec honore cremant. tunc undique vaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cælo dimoverat umbram:

S E R V I I.

FERVENTESQVE ROTAS. Nimio ſcilicet curſu. alibi, *Volat vi fervidus axis.* Horatius, *Metaque fervidis evitata rotis.* Et *ferventes* non modo, ſed quæ ſoleant fervere, ut ſpumantia frena.

ET NON FELICIA TELA. Quibus ſe defendere nequiverunt.

MACTANTVR CORPORA MORTI. Aut in morte, aut Morti ipſi deæ. Statius, *In ſcopulis Mors ſæva ſedet.* Lucanus, *Ipſamque vocatam Quam petat à nobis mortem tibi coge fateri.* CIRCA autem, ideo quia ut Homerus dicit, in morte Patrocli circa corpus extincti, tam homines, quam pecora immolabantur. Vnde & in ſexto, *Oſſaque lecta cado texit Corinæus aheno.* Homerus ἐν τῷ ψ, ad Patrocli pyram,

ἐν δ' ἐτίθει μέλιτος καὶ ἀλείφατος ἀμφιφορῆας
πρὸς λέχεα κλίνων, πίσυρας δ' ἐριαύχενας ἵππους
ἐσσυμένως ἐνέβαλλε πυρῇ μεγάλα στεναχίζων.
ἐννέα τῷ γε ἄνακτι τραπεζῆες κύνες ἦσαν.
καὶ μὲν τῶν ἐνέβαλλε πυρῇ δύο δειροτομήσας.

RAPTAS. Raptim advectas. nam per inducias rapere non poterant: aut certe ante *raptas*, belli ſcilicet tempore.

IN FLAMMAM. Id eſt in rogum. BVSTA. Buſtum dicitur id quo mortuus conbuſtus * oſſaque ejus ibi uſta, ſunt ſepulta. Alii dicunt ubi homo combuſtus eſt niſi ibidem humatus fuerit, non eſſe ibi buſtum, ſed uſtrinum.

INVERTIT CÆLVM. Patet illud quod in promptu eſt, *Invertit cælum* ut ea pars quæ noctem haberet ſub terra eſſet. STELLIS APTVM. Conjunctum, ἀπὸ τοῦ ἅπτεσθαι.

NEC MINVS. Etiam.

INNVMERAS STRVXERE PYRAS. Hoc loco multis rebus oſtendit immenſam cædem factam eſſe Rutulorum.

FINITIMOS TOLLVNT IN AGROS. Qui enim è longinquo venerant, referri non poterant. VRBIQVE REMITTVNT. Deeſt VNICVIQVE, & meminit antiquæ conſuetudinis. nam ante etiam in civitatibus homines ſepeliebantur. Quod poſtea Duilio conſule ſenatus prohibuit, & lege cavit ne quis in urbe ſepeliretur. Vnde Imperatores & virgines Veſtæ, quia legibus non tenentur, in civitate habent ſepulchra. Denique etiam nocentes Virgines Veſtæ, quia legibus non tenentur licet vivæ, tamen intra urbem in campo ſcelerato obruebantur.

NEC HONORE. Ideo nec honore, quia nec numero, quod in numero & ordine honos ſpectatur. nam aliud verbum pendet ex altero. Alii *nec* pro ſine accipiunt. TVNC. Pro tum, id eſt poſtquam cremare cœperunt.

TERTIA LVX. Mos enim erat tertia die oſſa crematorum legi.

V A R I O R V M.

GALEAS CONIICIVNT. Alexand. libro 5. cap. 7. HART.

PARS MVNERA NOTA IPSORVM, &c. Vide num hic verſus referri poſſit ad ἐχθρῶν δῶρα ἄδωρα, qualia Hectoris & Ajacis: ut de muneribus dictum intelligamus, quibus ſe mutuo ante Italicum bellum, vel per pacem, induciaſve, finitimas cognataſque Italiæ gentes, & milites proſecutos fuiſſe veriſimile eſſe poteſt, quæ denique igni conjecta milites ipſi facile vel in flamma recognoſcerent. GERMAN.

Mæ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Mœrentes altum cinerem & confuſa ruebant
Oſſa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Iam vero in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, & longe pars maxima luctus.
Hic matres, miſeræque nurus, hic chara ſororum
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæos:
Ipſum armis, ipſumque jubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ & primos ſibi poſcat honores.
Ingravat hæc ſævus Drances, ſolumque vocari
Teſtatur: ſolum poſci in certamina Turnum.
Multa ſimul contra variis ſententia dictis
Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis ſuſtentat fama trophæis.
Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce ſuper mœſti magni Diomedis ab urbe
Legati reſponſa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impenſis operum: nil dona, nec aurum,

SERVII.

MOERENTES. Hoc & ad Latinos & ad Trojanos poteſt referri. Sane *mœrere* eſt cum ſilentio dolere: *flere*, ubertim lachrymas demittere; *plorare*, cum voce flere: *plangere* cum aliquibus dictis miſerabilibus pectus aut faciem tundere: *lugere* etiam cum habitus mutatione. ALTVM CINEREM. Quia dixerit, *innumeras ſtruxere pyras.*

CONFVSA RVEBANT OSSA FOCIS. Aut quia dixit multos crematos. Aut ſi ad honoratorum cadavera referas, ut ſupra diximus, CONFVSA propter ſimul animalia concremata. RVEBANT autem. De cineribus eruebant. Adnotandum ſane quod *focos* dixerit pyras, cum *focus* ara ſit deorum penatium. An quod focum dicat ubicumque ignis eſt & fovetur, unde & Varro focum dici vult.

TEPIDOQVE ONERABANT AGGERE TERRÆ. Hypallage, hoc eſt oſſa tepida.

PRÆDIVITIS. More Græco epitheton incongruo loco poſuit.

LONGE PARS MAXIMA LVCTVS, Valde; hoc eſt melius quam legatur & *longi*.

HIC MATRES, Quia ſcit ad aliqua ea pertinere, non addidit deflebant filios, aut maritos, aut fratres. CARA PECTORA. Id eſt caros fratres deſiderarunt, ut *Cari ſtat cura parentis*, & eſt periphraſis.

IPSVM ARMIS. Bene repetitum *ipſum*.

IVBENT. Volunt, expoſcunt.

INGRAVAT. Majorem invidiam conficit, id eſt graviora facit & oneravit. VOCARI. Provocari,

TESTATVR. Teſtificatur etiam legatorum fidem qui cum eo fuerunt. SOLVM. Et hic bene repetitum *ſolum.*

SIMVL CONTRA VARIIS. Scilicet ut alii paci faverent, alii Turno.

OBVMBRAT. Subaudis Turnum: tuetur, defendit: tranſlatio ab arboribus facta, quia nomen nobilium tanquam umbra eſt pro aliis. Hoc autem dicit, Amor reginæ ad favorem popularem plurimum proderat Turno. MERITIS SVSTENTAT FAMA TROPHÆIS. Vel quia multos occiderat, ut etiam ipſe dicturus eſt; vel ſecundum illud, *ſunt oppida multa Capta manu.*

ECCE SVPER. Inſuper, hoc eſt ad cumulationem malorum. MOESTI. Hoc ſermone eos nihil egiſſe ſignificat. MAGNA DIOMEDIS AB VRBE. Legitur & MAGNI. Et tanto aſperius videtur quod cum magnus ſit Diomedes, non audet adverſus Æneam pugnare.

NIHIL OMNIBVS ACTVM. Breviter & laborem & ſtudium conprehendit.

NIL DONA NEC AVRVM. Ordinem legationis exſequitur dicens, inaniter perfecta eſſe omnia quæ poſſent efficaces legati perficere auro, precibuſque, promiſſione.

DONATI.

ECCE SVPER MOESTI. *Ecce*, inopinatum pronunciat malum hæc dictio, & grave ſatis ac vehemens.

NEQVE AVRVM. Quod quidem etiam, qui nullo odio commoti ſunt in prælium excitat & ad injurias, ut probavit in Pigmalione & in Polymneſtore.

VARIORVM.

ET CONFVSA RVEBANT OSSA FOCIS. Servius *ruebant*, è cineribus eruebant interpretatur: ſed utemur ipſo potius Marone ſui interprete, qui in Georg. *cumulos ruere arenæ* dixit, profuſim projicere & ac ervati immiſcere. GERMAN.

Nec magnas valuiſſe preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus:
Fatalem Ænean manifeſto numine ferri
Admonet ira deûm, tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primoſque ſuorum
Imperio accitos alta intra limina cogit.
Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis: ſedet in mediis & maximus ævo,
Et primus ſceptris, haud læta fronte, Latinus.
Atque hic legatos Ætola ex urbe remiſſos,
Quæ referant, fari jubet: & reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo. tunc facta ſilentia linguis:

SERVII.

PACEM TROIANO AB REGE PETENDVM. Sicut & ſupra diximus, cum per gerundi mo dum aliquid dicimus, per accuſativum elocutionem formemus neceſſe eſt: ut petendum mihi eſt equum. Lucretius, *Æternas quoniam pœnas in morte timendum.* Salluſtius, *Caſtra ſine vulnere introitum.* nam caſtra accuſativus pluralis eſt, qui multis errorem facit, ut videatur eſſe nominativus: quia neutra triptota ſunt, & ſimilis eſt nominativus accuſativo.

REX IPSE LATINVS. Qui conſolari debuit, aut defendendæ reipublicæ aliud inire conſilium.

FATALEM ÆNEAM MANIFESTO NVMINE FERRI. Modo *fatalem* pernicioſum omnibus Æneam, vel exitio futurum omnibus. MANIFESTO NVMINE autem, id eſt manifeſto deorum judicio ad Italiam veniſſe, numinum ira teſtatur: quam cognoſcimus tantorum cæde ſociorum. Et eſt ordo, fatalem Æneam ferri manifeſto numine admonet ira deûm.

ALTA INTRA LIMINA COGIT. Quæritur cur ad privatam domum convocetur ſenatus, qui non niſi ad publica & augurato condita loca convenire conſuevit. Sed ſcimus domum Latini augurato conditam, & eandem tam templum fuiſſe, quam curiam. namque in ſuperioribus legimus *Tectum auguſtum*, id eſt augurio conditum. Item paulo poſt, *Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces Regibus omen erat, hoc illis curia templum.* Merito ergo ad domum regis, quaſi ad locum gentibus publicum convocatur ſenatus. nam in ſeptimo, *Tali intus templo divûm, patriaque Latinus Sede ſedens.* Idcirco etiam in palatii atrio, quod augurato conditum eſt, apud majores conſulebatur ſenatus: ubi etiam aries immolabatur. quod (ut in ſeptimo diximus) Virgilius ad Latini tranſtulit domum. Multi dicunt perite Virgilium, nec templi, nec curiæ hoc loco feciſſe commemorationem: & tantum dixiſſe *tecta regia*, ut oſtenderet conſilium quod initur, non eſſe complendum: quia nec rectum eſt inchoatum, & ea quæ dicit Latinus, effectu carebunt.

OLLI. Illi, ſecundum Ennium. Et intelligendum κατὰ τὸ σιωπώμενον Turnum quoque veniſſe, qui in ſuperiori libro à Iunone ſubtractus pugnæ, Ardeam pervenerat. FLVVNT. Feſtinanter incedunt.

ET PRIMVS SCEPTRIS. Primus inter ſceptriferos. namque apud majores, omnes duces cum ſceptris ingrediebantur curiam. Poſtea cœperunt tantum ex conſulibus ſceptra geſtare, & ſignum erat eos conſulares eſſe. Aut quia & alii ejuſdem partis reges erant; ut Turnus, ſic Agamemnon dux totius exercitus diverſæ civitatis proprios reges habuerint.

ÆTOLA EX VRBE REMISSOS. Quam condiderunt hi qui de Ætolia venerunt, Græciæ provincia. Vnde Diomedes habuit ſocios de tribus ejus civitatibus, quas habet Ætolia, Pleuron, Olenon, Calidona. Sic ergo dixit *Ætola ex urbe*: ut, *Et tandem Euboicis Cumarum adlabitur oris.* Ideo autem Diomeden Ætolum dicit, quia pater ejus Tydeus Ætolus fuit, qui ad Argos fugit, quoniam fratrem patris ſui occiderat.

ET RESPONSA REPOSCIT. Mire ait REPOSCIT. Ante enim rex ſolet à legatis univerſa cognoſcere, & ſic eos præſente populo iterum omnia jubere narrare. Vnde eſt, *Ordine cuncta ſuo.* Nam nihil prætermittunt. Vnde & ſuperflua narrare conſueverunt.

DONATI.

ALTA AD LIMINA. Interiorem partem domus intelligit, & non curiam quam deſcripſerat, in qua de rebus lætis agebatur.

OLLI CONVENERE. Oſtendit quam cupide propter magnitudinem periculi omnes concurrerent.

VARIORVM.

PACEM TROIANO. De hujuſmodi gerundiis. Victor. lib. 33. c. 22.

DEFICIT INGENTI LVCTV. Quod ſpe auxiliorum à Diomede deſtitutus eſſet, in quo anchoram ſalutis ſuæ poſuerat. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et Venulus dicto parens, ita farier inſit:
Vidimus ô cives Diomedem, Argivaque caſtra:
Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omneis,
Contigimuſque manum qua concidit Ilia tellus.

SERVII.

VIDIMVS O CIVES DIOMEDEM. Rhetorica protinus arte cœpit, neque enim opus erat principio aliquo legationem referenti, & hic figura eſt ὑστεροπρώτερον: Natura enim hoc fuit prius dicendum, *Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omneis*, & tunc *vidimus Diomedem Argivaque caſtra.* Sed habet conſuetudo, ut qui tale aliquid nuntiant, protinus admoneant. ut puta, *vidi illum*, erat illic, faciebat illud: ideo adjecit, *Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis.* Illud etiam ordine congruo ſubjunxit ad proliciendum animum priuſquam quicquam diceret, *Munera præferimus.* Vnde, ordine *nomen patriamque docemus. Qui bellum intulerat,* hoc eſt qui, unde, contra quos, qua cauſa: deinde ponitur oratio Diomedis, cujus ſunt partes duæ, una, qua ſe excuſat: alia, qua etiam illis ſuadet, ut bellum deponant. Nam hoc in fine orationis Venulus addit, *Et reſponſa ſimul quæ ſunt rex optime regum Audiſti*, Excuſatio Diomedis duplex eſt, Fortes ſunt Trojani & felices: Fortes breviter oſtendit per intermiſſionem, *Mitto ea quæ muris bellando exhauſta ſub altis.* Frigidus enim locus erat ſi virtutem eorum timere diceret, quos vicit Secundus locus multa continet; tam felices eſſe ut de omnibus vindicarentur, & ſingula de ſingulis mire augendo exſequitur: noviſſimo loco de ſe dixit, ne ei objiceretur, quid te iſta movent ſi tu nihil paſſus es? & auxit quod omiſit, & ſocios adjecit, cum exclamatione, *Hæc adeo ex illo mihi jam ſperanda fuerunt Tempore.* Ideo ſe contra Veneris filium excuſat pugnare, nam ſequitur, *Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas*: Superat ut pacem ſuaderet, ait enim, *Munera, quæ patriis ad me portaſtis ab oris.* Inde laudem Æneæ ita addidit ut ſuam laudem ſervaret, ibi enim ubi ſe excuſat non hoc ait, quia fortis eſt non adeo, ſed illud, *Quicunque Iliacos ferro violavimus agros*, quaſi hoc fatum fuit omnium, hic ubi ſuadet pacem aperte dicit pares mihi non eſtis, & ait, *Experto credite quantus In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam*, id eſt ego fatum timeo, vos virtutem timere debetis. Nam quod adjecit, *ſi duo præterea tales Idæa tuliſſet*, non fuit contentus illum Hectori comparare, niſi adjunxiſſet, *Hic pietate prior, coëant in fœdera dextræ*, id eſt, quia pius eſt, bonus amicus erit: ſtatim concluſit ſicut ad ſingula invenies dictum.

Quod autem ait, *Vidimus ô cives Diomedem*, quaſi res magna ei contigerit, qui talem virum viderit. Sane hic aut DIOMEDEM legendum, ut ſit Latinus accuſativus, & admittitur Eclipſis, ut, *Multum ille & terris jactatus & alto*, Aut ſi Græcum accuſativum facere voluerimus, DIOMEDE legatur, ut poſſit fieri Synalœpha: ſicut, *Euryale infelix qua te regione reliqui?* Si autem DIOMEDEN dixerimus, nec Latinum eſt, nec Græcum, nec verſus conſiſtit. Nunquam enim Eclipſis fit per *n* literam. Tamen melius eſt ut DIOMEDE legamus, ut ſit Græcus accuſativus, nomina enim Græca in ης exeuntia, quæ genitivum in εος mittunt, per plenam elocutionem, cum eundem caſum per Synæreſim in ους miſerint, accuſativum in η mittant neceſſe eſt: ideo quia cum naturam ſuam ſervant, accuſativum in vocalem mittunt, non in conſonantem: & jam debet Synæreſis plenitudinis ſervare rationem. Vt ecce ὁ διομήδης, plena diclinatio eſt: τοῦ διομήδεος, τῷ διομήδεϊ, τὸν διομήδεα. Per Synæreſim ſervare facit τοῦ διομήδους, τῷ διομήδει, τὸν διομήδη. Ergo hic accuſativus ideo in E exit, non in EN: quia cum integrum eſt hoc nomen, in εος exit: & creſcit ejus genitivus. Si enim ἰσοσύλλαβος ſit in nominativo, accuſativum in ην mittit: nec habet *s* in genitivo, ut θουκυδίδης, τοῦ θουκυδίδου, τὸν θουκυδίδην. nam Diomedes ideo in gentivo *s* habet, quia & cum integrum eſt, & διομήδεος facit, habet *s* conſonantem.

CASVS OMNEIS, Itineris ſcilicet. Et bene vilitatem ſingularum rerum generalitas vitavit, ne diceret *Flumina, latrones, &c.* Mire autem multa congeſta ne poſſit de legatorum deſidia queri.

CONTIGIMVSQVE MANVM. Bene quaſi divinam: ſic, *Vidimus ô cives Diomedem.*

QVA CONCIDIT ILIA TELLVS. ἐμφατικῶς dixit, pro urbs Ilia. nam terra non concidit, ſed civitas Ilium.

VARIORVM.

ITA FARIER INFIT. *Inſit* vox Lucretio familiaris, defectivum Feſto eſt verbum, quod idem vult eſſe quod *incipit.* Sunt tamen qui non temere pro *inquit* accipiant; ut apud Livium lib. 1. ab urbe cond. *Ibi inſit, annum ſe tertium & nonageſimum agere.* Nec eſt quod quemquam turbet vox duplicata & repetita ejuſdem ſignificati, cum Hellenica imitatio ſuſtineri poſſit, Atticis ſæpe ἔφην φάναι per pleonaſmum iterantibus. GERMAN.

VIDIMVS O CIVES. Ovid. lib. 14. Metam. H.

DIOMEDEM. Macrob. lib. 5. cap 17. Saturnal. legit *Diomede*, ut ſit accuſativus Græcus contractus, τὸν διομήδεα διομήδη.

QVA CONCIDIT ILIA TELLVS. Pro urbe Ilia ἐμφατικῶς *Ilia tellus*: nam terra non concidit, ſed civitas. Fuit autem Diomedes de civitate, quæ Argoſippion dicitur; de qua Homerus, ἄργος ἱππόβοτον. Horat. *Aptum dicet equis Argos.* Hic in Apulia condidit civitatem, quam patriæ ſuæ nomine Argoſippion dixit: quod nomen poſtea vetuſtate corruptum eſt; & factum ut civitas Argyripa diceretur: quod rurſum corruptum Arpos fecit. Strabo lib. 6. PONTAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis
Victor Gargani condebat Iapygis agris.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi,
Munera præferimus: nomen, patriamque docemus.
Qui bellum intulerint, quæ cauſa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Auſonii, quæ vos fortuna quietos
Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicunque Iliacos ferro violavimus agros,
(Mitto ea quæ muris bellando exhauſta ſub altis,
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem

SERVII.

ARGIRIPAM. Diomedes fuit de civitate quæ Argoſippion dicitur: de qua Homerus ἄργος ἱπποβότοιο. Horatius, Aptum dicit equis Argos. Hic in Apulia condidit civitatem, quam patriæ ſuæ nomine appellavit, & Argoſippion dixit. quod nomen poſtea vetuſtate corruptum eſt, & factum eſt ut civitas, *Argiripa* diceretur: quod rurſus corruptum, Arpos fecit. Sane Diomedes multas condidiſſe per Apuliam dicitur civitates, ut Venuſiam quam in ſatisfactionem Veneris, quod ejus ira ſedes patrias invenire non poterat, condidit, quæ Aphrodiſia dicta eſt. Item Canuſium Cynegeticon, quod in eo loco venari ſolitus erat. Nam & Garganum à Frigiæ monte Gargara vocavit, & Beneventum & Venafrum ab eo condita eſſe dicuntur.

GARGANI CONDEBAT IAPYGIS ARVIS. Iapygia pars eſt Apuliæ, in qua eſt mons Garganus, imminens Sipontinæ civitati: qui per Calabriam uſque in Adriaticum tenditur pelagus. Lucanus, *Apulus Adriacas exit Garganus in undas.* Gargani autem Iapygis figura eſt, pro Gargani Iapygii. & hæc eſt Iapygia Apuliæ à qua & Iapyx ventus eſt nominatus, ad quam Iapyx delatus, unde ſic nominatus eſt. Nam Iapidia Venetiæ regio eſt ab oppido dicta. Vnde eſt, *Tunc ſciat aërias Alpes & Norica ſi quis Caſtella in tumulis & Iapidis arva Timavi.* Sed in Gargani ſummitate duo ſepulchra eſſe dicuntur fratrum duorum, quorum cum major virginem quandam deſpondiſſet, & eam minor frater conaretur auferre, armis inter ſe decertati ſunt, ibique ad memoriam invicem ſe occidentes ſepulti, quæ res admirationem habet illam, qua ſi qui duo inter ipſam ſylvam agentes iter, uno impetu vel eodem momento ſaxa adverſum ſepulchra jecerint, vi neſcio qua ſaxa ipſa ſeparata ad ſepulchra ſingula decidunt.

MVNERA PRÆFERIMVS. Vt illa ante orationem auxilium impetrent.

QVI BELLVM INTVLERINT. Quaſi nominatis Trojanis quos vicerat pronior futurus eſſet ad ferendum auxilium.

PLACIDO SIC REDDIDIT ORE. Vt ſolet habitum futuræ orationis oſtendit.

O FORTVNATÆ GENTES. Qui habitatis regna Saturnia, id eſt, ò viri ſemper pace gaudentes. nam legimus, *Aureaque, ut perhibent, illo ſub rege fuerunt Sæcula, ſic placida populos in pace regebat.* Et bene hoc laudat, quod eis perſuadere deſyderat.

ANTIQVI AVSONII. Quia qui primi Italiam tenuerunt, Auſones dicti ſunt. QVIETOS. Quibus eſt amor pacis à majoribus traditus propter regnum Saturni.

IGNOTA LACESCERE BELLA. Scilicet Trojanorum: non omnia generaliter bella. Nam legimus, *Captivi pendent currus, curvæque ſecures:* aut *ignota* quæ ignoraverint, quaſi non ſuſcepturi ſi ſciſſent. SVADET autem *vobis* ſubaudis. nam *vos* à ſuperioribus ſubaudiri, quia non te ſuadeo, ſed tibi dicimus.

VIOLAVIMVS. Quaſi ſacros: Nam *violare* de religionibus dicimus. Et ingenti arte agit, ne aut victoriam ſuam ſileat, aut non procedendo contra eos, quos vicit, confiteatur ignaviam, dicens non eſſe contra eos pugnandum, quos vincere perniciosiſſimum eſt.

MITTO EA. Oratorie, ut etiam ſine illis quæ memoraturus eſt, quæ omittit graviora videantur.

QVOS SIMOIS PREMIT ILLE VIROS. Id eſt toto orbe celebres, & *premit* quaſi hoſtes. Alibi in primo, *Vbi tot Simois correpta ſub undis Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora volvit.* Alii QVOS, pro quantos accipiunt, ut ſit pronomen pro nomine. ILLE autem mire exſecratur.

VARIORVM.

ILLE VRBEM ARGYRIPAM. P. Leopard. lib. 5. cap. 16. Miſcell.

MVNERA PRÆFERIMVS. Præcedere obſequium & commoditas munerum debuit, ut ſecuturus ſermo aures Diomedis gratanter intraret. Dixerunt ergo, qui & unde eſſent, & (quod minime fuerat factum) Trojanos ſibi bellum intuliſſe: poſtremo quid ab eo peterent. DONAT.

O FORTVNATÆ GENTES. Diſerte exponit in concilio diſſuaſorium Diomedis reſponſum. Terret primum Latinum à bello, ab exemplis Græcorum, qui omnes fere in reditu à Troja infeliciter periere. HORT.

Sup-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Supplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnes,
Vel Priamo miſeranda manus: ſcit triſte Minervæ
Sydus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus.
Militia ex illa diverſum ad littus abacti,
Atrides Protei Menelaus aduſque columnas
Exulat, Ætneos vidit Cyclopas Vlyſſes.

SERVII.

SCELERVM POENAS EXPENDIMVS OMNES. Id eſt luimus omnes pœnas, quæ ſunt ſtatutæ ſceleribus. Alii SCELERIS OMNIS legunt, nam OMNES non poteſt ad Græcos referri, quia non omnes pertulere ſupplicia. Sed ſi omnes, mire, ne putes forte factum, & adjuvandum pronunciatione.

VEL PRIAMO MISERANDA MANVS. Etiam Priamo. ut, *Carmina vel cœlo poſſunt deducere lunam.* Eſt autem Pacuvii qui ait, *Si Priamus adeſſet & ipſe ejus commiſereſceret.* Id eſt ut calamitas eorum qui vicerunt gravior crederetur miſerantibus victis. SCIT TRISTE MINERVÆ SYDVS. Fabula hoc habet, propter Caſſandræ ſtuprum, Græcis iratam Minervam: vel quod ei victores per ſuperbiam ſacrificare noluerunt. Vnde eos redeuntes graviſſima tempeſtate fatigatos per diverſa diſperſit. Horatius, *Cum Pallas uſto vertit iram ab Ilio.* Re vera autem conſtat Græcos tempeſtate laboraſſe æquinoctio vernali, quando manubiæ Minervales, id eſt fulmina, tempeſtates graviſſimas commovent. Vnde perite dicendo SYDVS, utrunque complexus eſt. Nam *ſydus* & tempeſtatem ſignificat: & re vera *ſydus*. Hæc autem numina quæ inter ſydera non videmus, licet ſua ſigna propria non habeant, cum aliis poteſtate ſunt permiſta: ut Ophiucus ipſe eſt Æſculapii: Gemini, Apollinis & Herculis eſſe dicuntur. Sic Minervæ Aries eſſe dignoſcitur.

VLTORQVE CAPHAREVS. τὸ αὐτὸ eſt cautes Euboicæ. Nam Eubœa inſula eſt in qua mons Caphareus, circa quem Græci periere naufragio. *Vltor* autem ideo dixit, quod Nauplius Palamedis pater, dolens filium ſuum factione interemptum, ut in ſecundo commemoravimus, cum videret Græcos tempeſtate laborare, montem Caphareum aſcendit: & elata facula ſignum dedit vicini portus, qua re decepti Græci inter aſperrimos ſcopulos naufragium pertulerunt.

ATRIDES PROTHEI MENELAVS. Agamemnon & Menelaus uno quidem fataliter fuerant ſupplicio deſtinati. namque Atreus & Thyeſtes fratres fuerunt in ſe invicem ſævi, adeo ut Thyeſtes cum Aërope fratris uxore concumberet, quod dolens Atreus, liberos ejus epulandos ei appoſuit. Sed cum Thyeſtes poſt cognitum facinus requireret ultionem, ei Apollo reſpondit: poſſe alio ſcelere illius facinoris vindicem naſci, ſcilicet ſi cum Pelopeja filia ſua concumberet. Quo facto natus eſt Ægyſthus fatalis in Atrei geminam ſobolem. Sed Iupiter Menelai facta miſeratus eſt, propter Helenæ jugale conſortium: & eum per diverſa errare maluit, quam Ægyſthi manibus interire. Is ergo Menelaus hic errans ad Ægyptum uſque pervenit, ubi Proteus deus marinus regnaverat: cui aliquando rapta à Theſeo Helena dicitur commendata. Vnde quidam dicunt, quod ad eam petendam Menelaus ad Ægyptum profectus ſit poſt bella Trojana. Quidam volunt raptam eſſe à Paride Helenam: ſed aliam cauſſam belli fuiſſe Trojani, illam ſcilicet, quod Herculem quærentem Hylam, ſuſcipere noluerunt. Qui autem volunt eam raptam à Paride, hoc dicunt, quod recepta à Proteo, per Theſeum ad Menelaum tranſitum fecerit, & ſic eam Paris rapuerit. Secundum quod ut ſupra diximus, Menelaus ad Ægyptum Iovis voluntate pervenit: ſcilicet ne ab Ægyſtho potuiſſet interimi. Quod autem ait *Protei columnas*, ratione non vacat. Nam columnas Herculis legimus & in Ponto & in Hiſpania. Hunc autem Proteum fortiſſimum & invictum conſtat fuiſſe. Novimus autem quod omnes fortes, Hercules dicebantur. unde videtur adfectaſſe Virgilius, ut pro finibus, Protei columnas diceret, quas habuit Hercules: ut oſtenderet eum etiam Herculem dictum. ADVSQVE COLVMNAS PROTEI. Vſque ad fines Ægypti: hoc eſt uſque ad Pharon ante inſulam, nunc partem Alexandriæ. Lucanus, *Nunc clauſtrum pelagi cepit Pharon, inſula quondam In medio ſtetit illa mari ſub tempore vatis Proteos, at nunc Pellæis eſt proxima muris.* Protei autem, Latinus eſt genitivus conſtrictus per Synæreſim. *Aduſque* autem ſic eſt dictum, ut, *Siculo proſpexit abuſque Pachino.* Nam cum præpoſitio præpoſitioni nunquam cohæreat, ABVSQVE ET ADVSQVE licenter admiſſum eſt.

EXVLAT. Proprie: nam *exulare* dicuntur qui extra ſolum eunt. Sane ſciendum quo tempore Menelaus ivit ad Ægyptum, perdidit Canobum gubernatorem, à quo vicina civitas nomen accepit, quæ hodieque mutata litera, Canops nominatur.

VIDIT. Mire addidit, ut *Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro Scyllam.* CYCLOPAS. Græcæ declinationis accuſativus eſt: inde Græcum habebit accentum. nam Latine CYCLOPES diceret: ſed ſic verſus ſtare non poterat.

VARIORVM.

VEL PRIAMO MISERANDA. Reſpexit ad paræmiam; *vel hoſti miſerandus.* HORT.

TRISTE MINERVÆ SIDVS. Conſtat enim certorum ſyderum exortu tempeſtates concitari. In primo retulimus, Ajacem Oileum, propter vim Caſſandræ in Palladis templo oblatam, in mari, immiſſa à Minerva tempeſtate, cum ſociis naufragium feciſſe.

VLTORQVE CAPHAREVS. Quod hic ſydus intelligatur, & de Nauplio Palamedis parente, & de Servii in hunc locum ſenſu, Pet. Victor. lib. 31. Var. c. 12. Ex Euripid. Troadibus, Turneb. lib. 21. c. 10.

ATRIDES PROTEI. De columnis, quæ in confinibus ponerentur. Turneb. lib. 5. cap. 8.

Regna Neoptolemi referam, verſoſque penates
Idomenei? Libycove habitantes littore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achivûm
Conjugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit: devicta Aſia ſubſedit adulter.
Invidiſſe deos, patriis ut redditus oris,
Conjugium optatum & pulchram Calydona viderem?

S E R V I I.

REGNA NEOPTOLEMI REFERAM? Subaudis EVERSA. Quod ex poſterioribus intelligitur. Pyrrho autem quid contigerit, manifeſtum eſt: Nam ut in tertio legimus, cum vellet ducere Hermionem, Oreſti ante deſponſatam, ab eo eſt inter aras Apollinis interemptus. Vnde eſt, *Et ſcelerum furiis agitatus Oreſtes Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras.* VERSOSQVE PENATES IDOMENEI? Idomeneus rex Cretenſium fuit: qui cum tempeſtate laboraret, vovit ſe ſacrificaturum Neptuno de re quæ ei primum occurriſſet. Caſu cum ei primum filius occurriſſet, quem cum, ut alii dicunt, immolaſſet: ut alii, immolare voluiſſet: ob crudelitatem regno à civibus pulſus eſt. Vnde eſt, *Fama volat pulſum regnis ceſſiſſe paternis Idomenea ducem.* Alii dicunt quod abſcedens cuidam ſuum commendaverat regnum, qui per ejus abſentiam occupavit imperium & reverſum pepulit. Ergo *verſos penates*, aut everſos & funditus dirutos accipiendum: aut certe in aliena jura converſos.

LIBYCOVE HABITANTES LITTORE LOCROS? Vt etiam in tertio diximus, Locri ſocii Ajacis Oilei fuerunt Epizephyrii & Ozoli. Sed hi tempeſtate diviſi ſunt, adeo ut Epizephyrii tenerent Brutios, de quibus ait in tertio, *Hic & Naritii poſuerunt mœnia Locri.* Ozoli vero delati Pentapolim, de quibus nunc queritur, dicens, *Libycove habitantes littore Locros?* Quamvis quidam dicant etiam in ipſis Brutiis littus Libycum dici; alii hos circa Syrtes poſuiſſe ſedes, alii in Libya inſulas quaſdam inhærentes occupaſſe, eoſque initio Niſammones, poſtea corrupte Naſammones appellatos. Alii amiſſa in ſyrtibus claſſe per Mediterrena arietis fortuito dicunt * iter facientes ad Ammonem perveniſſe, & oppidum Aurela inter Naſammones condidiſſe. Alii Africæ inſulam tenuiſſe, quæ nunc Cercina dicitur: & pronuntiandum ut longinquitas doceatur exilii.

DEVICTA ASIA SVBSEDIT ADVLTER. Quidam *ſub* pro poſt accipiunt, ut ſit poſt poſſedit. Legitur & devictam Aſiam. Quod ſi eſt ita, intelligimus *ſubſedit*, dolo poſſedit. Lucanus, *Subſidere regnum Calchidos Euboice magna ſpe rapte parabas.* Vnde & *ſubſeſſores* dicuntur, qui in inſidiis tauros interimunt: & hoſtium dolos *ſubſeſſas* vocamus, ut ſit ſenſus, Ab Agamemnone devictam Aſiam adulter Ægiſthus inſidiis & factione poſſedit. Melius tamen eſt ut, *devicta Aſia* legamus: ſecundum quod SVBSEDIT, erit remanſit: ut, *Extremus galeaque ima ſubſedit Aceſtes.* ut ſit ſenſus, Aſia propter adulterium pertulit bella, quæ remanente adultero finita eſſe nihil profuit. ut cum indignatione ſit dictum, Dum primum adulterium vindicatur, aliud rurſus emerſit. Sane Clytemneſtram Oreſtes filius, poſtea in vindictam patris necavit. Quidam dicunt Clytemneſtram non manu filii, ſed judicum ſententia peremptam. Alii hunc Oreſtem filium Menelai & Helenæ tradunt: quidam inventam Iphigeniam abortiam uxorem ei volunt fuiſſe.

PRIMA INTRA LIMINA. In ipſo limine imperii, id eſt in littore: quia ſecundum Homerum Clytemneſtra Agamemnoni occurrit ad littus: & illic eum ſuſceptum cum adultero inter epulas interemit.

ἀλλά μοι αἴγισθος τεύξας θάνατόν τε μόρον τε
ἔκτα σὺν οὐλομένῃ ἀλόχῳ οἶκόνδε καλέσας
δειπνίσσας ὥς τις τε κατέκτανε βοῦν ἐπὶ φάτνῃ.

Quod & Iuvenalis tangit, dicens, *Quippe ille deis auctoribus ultor Patris erat cæſi media inter pocula.* Alii autem dicunt Clytemneſtram dolore pellicatus quod comperiſſet Caſſandram à marito electam, quod in ipſo regreſſu, id eſt prima die, qua domus ſuæ limen ingreſſus eſt, blande ſuſcepiſſet, cumque ille diis penatibus ſe ſacrificare velle dixiſſet, conſilio Ægiſthi ab uxore veſtem accepit clauſo capite & manicis qua implicatus adulteri manibus interiit.

INVIDISSE DEOS. Stheneli filius Ægialam Diomedis uxorem cognovit adulterio: quo comperto Diomedes reverti noluit, & in Apuliæ partibus ſibi condidit ſedes, quod Veneris dolo dicitur eſſe perfectum, quam in bello Trojano vulneraverat. Vnde ait, *Invidiſſe deos.*

PVLCHRAM CALYDONA VIDEREM. Vnam de ſupradictis civitatibus quibus imperabat.

V A R I O R V M.

IPSE MYCENÆVS. Agamemnonis periphraſis. Pathos à loco & neceſſitudine.

CONIVGIS INFANDÆ. Pathos à loco. Macrob. lib. 4 cap. 3. Saturn.

SVBSEDIT ADVLTER. *Subſidere*, deliteſcere eſt: unde *ſubſeſſores*, qui deliteſcentes inſidiantur & inſidiis circumventos & oppreſſos interimunt, qui *ſubſeſſi* dicuntur: & *ſubſeſſæ* Vegetio inſidiæ, ἐνέδραι. Convenit autem huic loco, quod *ſubſeſſor* alieni matrimonii dictus eſt à Valerio, qui pudicitiæ alienæ conjugis inſidiatur. GERM. *Subſidere*, pro clam ſubſiſtere. Turneb. lib. 5. c. 8.

CALYDONA. Ætoliæ urbem. Homerus Calydonem montanam vocat, propter regionem. Fuit autem Ætolia in duas partes diviſa: in montanam, quæ Pleuroni fuit attributa: & campeſtrem, quæ Calydoni. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur,
Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis,
Fluminibuſque vagantur aves (heu dira meorum
Supplicia) & ſcopulos lachrymoſis vocibus implent:
Hæc adeo ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
Tempore, cum ferro cæleſtia corpora demens
Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
Pergama, nec veterum memini, lætorve malorum.
Munera quæ patriis ad me portaſtis ab oris,
Vertite ad Æneam: ſtetimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus: experto credite, quantus

SERVII.

NVNC ETIAM HORRIBILI VISV. Hoc loco nullus dubitat fabulæ hujus ordinem à Virgilio eſſe converſum. Nam Diomedis ſocios conſtat in aves eſſe converſos poſt ducis ſui interitum, quem extinctum impatienter dolebant hæ aves, hodieque Latine *Diomedeæ* vocantur; Græci *erodios* dicunt. Habitant autem in inſula Electride ſive Febra, quæ eſt haud longe à Calabria in conſpectu Tarentinæ civitatis. Quinetiam de his avibus dicitur, quod Græcis navibus lætæ occurrant: Romanas, & Latinas vehementer fugiant, memores & originis ſuæ, & quod Diomedes ab Illyricis interemptus eſt. PORTENTA. Re vera enim portentum eſt, homines in aves eſſe converſos.

ET SOCII AMISSI. Legunt nonnulli & ADMISSIS PINNIS. Sed melius eſt *amiſſi*.

LACHRYMOSIS VOCIBVS. Dolentes vel ſuam mutationem, vel regis interitum. namque hoc tangit latenter.

SPERANDA. Pro timenda: ut, *Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem.*

COELESTIA CORPORA. Martis & Veneris, quæ numina vulneravit in bello.

VENERIS VIOLAVI VVLNERE DEXTRAM. Artificioſe agit. nam ſciens ea quæ dicuntur in fine, animis inhærere, ſuos caſus ultimos memorat. Perite etiam Venerem tantum à ſe vulneratam dicit, Martis ſupprimens numen, quod ei poterat eſſe glorioſius: ut videatur omnia quæ pertulit odio Veneris pertuliſſe, contra cujus filium nunc vocatur ad pugnam, ut negans etiam nunc paria videatur formidare. *Dextram* autem ſecundum Homerum dicit, qui ait, ἐπὶ καρπῷ.

TALES IMPELLITE PVGNAS. Quantum eſt periculoſa victoria.

NEC MIHI CVM TEVCRIS VLLVM POST ERVTA BELLVM PERGAMA. Ne ei objiciatur illa conjuratio, quam apud Aulidem Græci inierunt, dicit in Trojæ excidio ſacramentum conjurationis eſſe completum. Namque in Trojam, non in Trojanos conjuraverant Græci. huc enim ſpectat quod dicit, nullum ſe cum Trojanis habere bellum poſt dirutam Trojam.

NEC VETERVM MEMINI, LÆTORVE MALORVM. Nec meminiſſe volo victoriarum mearum, quarum nullus oblivisci conſuevit: nec lætor Trojanorum malorum, pro Trojanis malis, quæ nobis bellantibus pertulerunt. nihil poteſt de ſuis malis dicere, cum & mala ſua nullus obliviſcatur: & ea ipſa paulo ante memorarit. LÆTOR autem MALORVM, figura Græca eſt: ſicut Horatius, *Agreſtium regnavit populorum*, pro Agreſtibus populis.

MVNERA QVÆ PATRIIS AD ME PORTASTIS AB ORIS. Hinc jam ſuaſio eſt & conſilium; nam finita eſt auxiliorum negatio. Vnde & paulo poſt Venulus ita dividit dicens, *Et reſponſa ſimul quæ ſint rex optime regis Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello*, ſcilicet Audiſti. Et quod negaverit auxilia, & quod nobis dederit de pace conſilium.

STETIMVS TELA ASPERA CONTRA: CONTVLIMVSQVE MANVS. Id eſt & cominus, & è longinquo inter nos bella tractavimus.

QVANTVS IN CLYPEVM ASSVRGAT. Aut QVANTVS, eſt quotiens in hoſtem pergens erigit ſcutum: aut pugnandi exſecutus eſt genus. Qui enim ſcripſerunt de arte militari, dicunt ſummum genus eſſe dimicandi, quotiens calcato umbone adverſarii, ſe in hoſtilem clypeum erigit miles, & ita contra inſtantis vulnerat terga. Vel quantos adſurgit, vel quantis ſit major.

DONATI.

MVNERA QVÆ PATRIIS. Qui auxilium non dat, dat conſilium.

VARIORVM.

ET SOCII AMISSI PETIERVNT. Malo hic *admiſſis* legere, quam cum Servio *amiſſi*, obſervata vi vocabuli ſæpe apud Livium & Cæſarem: ut, *admiſſo equo impetum facere*, hoc eſt meo judicio, concitato, concuſſo, immiſſo. GERMAN. Vide Ianum Parrhaſium pag. 846. Tom. 1. Lampad.

In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
Terra viros, ultro Inachias veniſſet ad urbes
Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.
Quicquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Trojæ,
Hectoris Æneæque manu victoria Grajûm
Hæſit, & in decimum veſtigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis:
Hic pietate prior. coeant in fœdera dextræ,
Qua datur: aſt armis concurrant arma, cavete.
Et reſponſa ſimul quæ ſint, rex optime regum
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati: variuſque per ora cucurrit
Auſonidum turbata fremor: ceu ſaxa morantur
Cum rapidos amnes, clauſo fit gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Vt primum placati animi, & trepida ora quierunt,
Præfatus divos, ſolio rex infit ab alto:
Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe Latini

SERVII.

SI DVO PRÆTEREA. Hoc eſt alios duos.

DARDANVS. Pro Dardanius populus: & poſuit principale pro derivativo: ſic Homerus, τ͂ δ' ἔκτανε δάρδανος ἀνὴρ. LVGERET. Morem lugendi quidam dicunt Ægyptios inveniſſe. Eos enim primos Liberum quem Oſyrim appellant à fratre Typhone per inſidias interemptum, atra veſte luxiſſe, inde cæteris gentibus traditum, ut poſt interitum proximorum ſuorum veſte mutata lugerent; ità tamen ut intra annum finiretur luctus.

CESSATVM EST. Tardatum eſt, & mire, quia non habet quos imputet Trojanis triumphos, vult eis excidii tarditatem pro victoria cedere.

HÆSIT. Tardata eſt. VESTIGIA RETTVLIT. Retro acta eſt, & repulſa ut, *Retro ſublapſa referri.*

HIC PIETATE PRIOR. Id in Ænea plus laudat, quod Latinis ſicut ſuadet pacem petituris eſt utile, ut eum ſe credant poſſe facilius exorare. PRIOR autem, Præſtantior, melior.

QVA DATVR. Qua poteſt, quacunque ratione permittitur.

PER ORA TVRBATA. Prope ora turbatorum.

CLAVSO GVRGITE. Saxorum objectione præcluſo.

FREMVNT RIPÆ. Antiqui aquæ ſonitus, fremitus dicebant. Ennius, *Ratibuſque fremebat Imber Neptuni.*

PRÆFATVS DIVOS. More antiquo. nam majores nullam orationem niſi invocatis numinibus inchoabant: ſicut ſunt omnes orationes Catonis & Gracchi. nam generale caput in omnibus legimus. Vnde Cicero per inriſionem ait, *Si quis ex vetere aliqua oratione, Iovem ego optimum maximum.* Et Demoſthenes in oratione contra Æſchinem, πρῶτον μὲν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις.

ANTE EQVIDEM SVMMA DE RE STATVISSE LATINI. Latenter arguit Turnum, quod ſibi non obtemperaverit, ut fœdus fieret: in ſeptimo ſcilicet, ubi ait, *Te Turne nefas, te triſte manebit Supplicium.* nam modo hoc tempus revolvit.

VELIEM STATVISSE. Olim eſt quod volui, his malis terminum dare. *Vellem* autem *ſtatuiſſe* dixit, ut vellem feciſſe. & eſt compendioſa elocutio cum querimur non eſſe factum, quod fieri debuit.

DONATI.

HIC PIETATE PRIOR. Vt facile ſit impetrare facem.

VARIORVM.

SI DVO PRÆTEREA TALES. *Duo*, Græcum eſt, pro duos. Poëta hoc ex Homeri Iliad. β. ubi & videtur affectaſſe: τοιοῦτοι δέκα μοι, &c. HART.

CEV SAXA MORANTVR. Apta ſimilitudine fremitum ſubmiſſum principum, Diomedis & reſponſum & conſilium obſtupentium, ſubjicit ab amnium natura, quorum fauces præcluſæ fremitum obtuſum edunt. HORT.

PRÆFATVS DIVOS. Ritum invocandi deos initio, explic. Turn. lib. 14. cap. 13. & lib. 27. c. 12. Briſſon. Form. lib. 1. num. 42.

Et

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Et vellem, & fuerat melius : non tempore tali
Cogere concilium, cum muros obſidet hoſtis.
Bellum importunum cives cum gente deorum,
Invictiſque viris, gerimus : quos nulla fatigant
Prælia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem ſi quam accitis Ætolûm habuiſtis in armis,
Ponite. ſpes ſibi quiſque, ſed, hæc quam anguſta, videtis.
Cætera qua rerum jaceant perculſa ruina,
Ante oculos, interque manus ſunt omnia veſtras.
Nec quenquam incuſo. potuit quæ plurima virtus
Eſſe, fuit : toto certatum eſt corpore regni.
Nunc adeo quæ ſit dubiæ ſententia menti,
Expediam : & paucis (animos adhibete) docebo.

SERVII.

NON TEMPORE TALI. Adjuvandum pronuntiatione, id eſt poſt tanta quæ pertulimus mala, & opportune deliberandi quidem de hac re exiſtimet intervallum eſſe hoſtili exercitu imminente, & per hoc magis ſuadet dum tam infeſtos probat, ut ſibi nec pacem petere permittatur.

BELLVM IMPORTVNVM. Concepit gravem iracundiam, & ſic in hæc verba prorupit. IMPORTVNVM autem eſt, ubi nullum refugium eſt, quod caret portu, id eſt quiete, ubi nullus eſt portus. Nam hoc quodammodo dicit, in naufragium fertur illa contentio : quia ſupra audierat periculum eſſe etiam ſuperare Trojanos, & enarrat cur *importunum*, dicens, *Cum gente deorum*, *Invictiſque viris gerimus.* CIVES. ἐκφόνησις. CVM GENTE DEORVM. Qui à diis originem ducunt.

INVICTIS. Atqui ſupra legimus, *Bis capti Phryges.* Sed *invictis* ideo dicit, quia ſequeretur, *Nec victi poſſunt abſiſtere ferro.* Et ſicut ſupradictum eſt, latenter occurrit illi, forſitan vincemus, ergo hic ſi vincamus proficiemus. POSSVNT autem ABSISTERE: mire ait, ac ſi diceret, Etiam ſi velint; eos à bellis diſcedere natura non patitur. Ennius, *Qui vincit non eſt victor, niſi victus fatetur.* Varro & cæteri invictos dicunt Trojanos, quia per inſidias oppreſſi ſunt : illos enim vinci adfirmant, qui ſe dedunt hoſtibus.

ADSCITIS. Evocatis, adjunctis. Ergo & gradatim accedit ad deſperationem, quæ cogit pacem eſſe poſcendam. ÆTOLVM IN ARMIS. A patri uſque adde id Diomedis mentionem intulit *

PONITE. Deponite. SPES SIBI QVISQVE. Subaudis SIT. Et late patet iſta ſententia, vel quod alienis egere auxiliis non oporteat, vel quod meminiſſe ſinguli ſpei ſuæ debeant, ut ea ſperent tantum quibus poſſunt potiri. SED HÆC QVAM ANGVSTA VIDETIS. Vt, Vnuſquiſque in tantum ſpem habeat quam ſit anguſtum videbis. CÆTERA. Abſolute dixit : id eſt exercitus, vires, auxilia imperii : quæ ſi videatis afflicta, quid reſtat, niſi ut pacem petamus?

ANTE OCVLOS, INTERQVE MANVS SVNT OMNIA VESTRAS. Ac ſi diceret, non egent narratione. *Inter manus* autem, quod Græci προχείρως.

NEC QVENQVAM INCVSO. Excuſatio hæc oſtendit, & obliquam eſſe in Turnum orationem Latini.

FVIT. Exhauſta & conſumpta eſt. TOTO CERTATVM EST CORPORE REGNI. Id eſt, Imperii omnibus viribus bellamus.

DVBIÆ MENTI. Meæ ſcilicet cogitanti.

PAVCIS ANIMOS ADHIBETE DOCEBO. Aut paucis docebo, aut animos paucis adhibere.

DONATI.

IMPORTVNVM. Quod defenſionis non habet portum, & quod periculoſum non invenit rationis ſuffragium.

CVM GENTE DEORVM. Cauſa quare importunum ſit. quæ enim poteſt inveniri defenſio?

NEC VICTI POSSVNT ABSISTERE FERRO. Quia potuiſſet dici, tandiu durabimus, ut ſuccumbant.

VARIORVM.

BELLVM CVM GENTE DEORVM. Confirmat rationem ab impio : oblique notans exemplum Diomedis. Is Venerem quia bello impetiverat, infeliciter regno exturbatus fuit : Quid nobis eventurum eſt, qui arma ſumpſimus, cum Veneris filio, Iovis nepote? HORT.

QVOS NVLLA FATIGANT PRÆLIA. A difficultate ſuperandi, & ſupervacaneo ſtultoque conatu vincendi. Locus ab impoſſibili. HORT.

TOTO CERTATVM EST CORPORE. Quaſi diceret. Quid faciemus pauci & feſſi, qui cum totius regni viribus recenti virtute certantes, nec obtinere potuimus & afflicti diſceſſimus? Conſilium deinde ſe utile daturum ſpondet, & attentos faciens, brevitatem promittit. *Dubiam mentem* intellige deliberantis mentem : qui enim deliberat dubitat. DONATVS.

Eſt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Eſt antiquus ager, Tuſco mihi proximus amni,
Longus in occaſum, fines ſuper uſque Sicanos.
Aurunci Rutulique ſerunt, & vomere duros
Exercent colles: atque horum aſperrima paſcunt.
Hæc omnis regio, & celſi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum, & fœderis æquas
Dicamus leges, ſocioſque in regna vocemus.
Conſidant, ſi tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines, aliamque capeſſere gentem
Eſt animus, poſſuntque ſolo decedere noſtro:
Bis denas Italo texamus robore naveis,

SERVII.

EST ANTIQVVS AGER TVSCO MIHI PROXIMVS AMNI. Hoc loco Donatus erravit dicens, agrum quem Latinus donare ſe diſponit, eſſe in Campania juxta Vfentem fluvium (quod etiam Clanarius ait) cujus terras vicinas Thuſci aliquando tenuerunt: ut inde dictum ſit, *Thuſco mihi proximus amni.* Agit etiam hoc argumento, quod illi eſt locus, qui hodieque Pinetum vocatur. Conſtat loca illa omnia eſſe campeſtria: nec procedit quod dicitur, *Celſi plaga pinea montis.* Vnde ſequenda eſt potius Livii Siſennæ & Catonis auctoritas. Nam pene omnes antiquæ hiſtoriæ ſcriptores in hoc conſentiunt. Cato enim in originibus dicit Trojanos à Latino accepiſſe agrum, qui eſt inter Laurentum & caſtra Trojana. Hic etiam modum agri commemorat, & dicit eum habuiſſe jugera DCC. Sane *antiquus* poteſt & nobilis accipi, vel ſecundum Trebatium qui de religionibus libro ſeptimo ait, *Luci qui ſunt in agris qui concilio capti ſunt, hos lucos eadem ceremonia moreque conquiri haberique oportet, ut ceteros lucos qui in antiquo agro ſunt.* Antiquum agrum Romanum cogit intelligi. TVSCO MIHI PROXIMVS AMNI. Tyberino.

LONGVS IN OCCASVM. Ea parte qua in occidentem tenditur, longior, potuit ergo uſque ad Laurentum & ad Hoſtiam tendi. FINES SVPER VSQVE SICANOS. Vſque ad fines Sicanos loquitur, quos Siculi aliquando tenuerunt, id eſt, uſque ad ea loca in quibus nunc Roma eſt. hæc enim Siculi habitaverunt. Vnde eſt, *Et gentes Venere Sicanæ.* Illi autem à Liguribus pulſi ſunt, Ligures à Sacranis, Sacrani ab Aboriginibus.

AVRVNCI RVTVLIQVE SERVNT. Subaudis à ſuperioribus MIHI. Nam & ſupra ait, Eſt mihi antiquus ager. Ergo ſuum agrum pollicetur, aut quem tanquam ſtipendiarium habebant Rutuli & Aurunci: aut quem colendum quaſi regi operas dabant. Vnde ſuperfluum eſt quod ait Donatus, non potuiſſe fieri ut præſente Turno ager Rutulorum à Latino donaretur Æneæ.

DVROS EXERCENT COLLES. Extenuat agri meritum, quo vile videatur eſſe quod donat, vel ne grave videatur his, quibus auferendus eſt; hinc etiam eſt, *Atque horum aſperrima paſcunt.* Et ſupra, *Arunci Rutulique ſerunt*: id eſt non operis ſuis excolitur. *Aſperrima* autem *paſcunt*, quidam pro aſperrimas partes, vel aſperrima paſcunt loca, accipi volunt.

CEDAT AMICITIÆ. Id eſt in pretium concedat amicitiarum. Et bono verbo uſus eſt amicitiæ, non pro hoſtibus, hoc eſt ne quaſi victas demus.

ÆQVAS DICAMVS LEGES. Vt pari inter nos ſocietate verſemur, id eſt ut ſit neutrum inferior. SOCIOSQVE IN REGNA VOCEMVS. Non ſtipendiarios, ut in quarto, *Cuique loci leges dedimus.*

POSSVNTQVE SOLO DISCEDERE NOSTRO. Scit eos fataliter ad Italiam veniſſe. nam audiit & à Fauno, *Externi venient generi*: Et ab Ilioneo, *Sed nos fata deûm veſtras exquirere terras, Imperiiſque egere ſuis.* Tamen propter Turnum ſimulat ignorantiam, ut ſe etiam circa eum æquum præſtare videatur. Multum eſt autem quod ait *poſſunt.*

BIS DENAS ITALO TEXAMVS ROBORE NAVEIS. Quæritur unde ſcierit Latinus viginti naves habuiſſe Ænean; ſed ita abſolvitur, potuit ſpeculatione, potuit rumore cognoſcere, poſtremo extimatione dixit, quæ amplius ſolet complecti, quia de viginti navibus unam periſſe cum Oronte, IIII. in Siciliam concrematas. TEXAMVS. quidam *texamus* proprie dictum tradunt, quia loca in quibus naves fiunt, Græce *ναυπήγια*, Latine textrina dicuntur: Ennius dicit; *Idem campus habet textrinum navibus longis.* Navalia enim non eſſe *ναυπήγια*, ſed *νεώρια.*

VARIORVM.

EST ANTIQVVS AGER. Deſcribit agrum, qui eſt inter Laurentum & Tiberim, quem DCC. jugerum à Latinis accepiſſe Ænean, Cato in originibus autor eſt.

AVRVNCI RVTVLIQVE SERVNT. Fabricius *Aruncos* legendum pertendit. *Aruncos* enim Rutulis finitimos eſſe: *Auruncos* Sueſſanis. TAVB.

ET FOEDERIS ÆQVAS DICAMVS LEGES. *Fœderis leges* ipſe exponit; ut nimirum ſocii ſint, non ſtipendiarii, non civibus inferiores. Dixit unam ſententiæ ſuæ partem, ut accipiant agros, conſidant, civitatem ſibi condant. Snbnectit alteram, hoc modo, *Sin alios fines*, &c. DONAT.

Seu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Seu plures complere valent. jacet omnis ad undam
Materies: ipſi numerumque, modumque carinis
Præcipiant: nos æra, manus, navalia demus.
Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, paciſque manu prætendere ramos:
Munera portantes eboriſque, aurique talenta,
Et ſellam regni trabeamque inſignia noſtri.
Conſulite in medium, & rebus ſuccurrite feſſis.
Tum Drances idem infenſus, quem gloria Turni
Obliqua invidia, ſtimuliſque agitabat amaris,
Largus opum, & lingua melior, ſed frigida bello
Dextera, conſiliis habitus non futilis author.

SERVII.

COMPLERE VALENT. Proprie verbum nauticum, nam Græce πλήρωμα dicitur. IACET OMNIS AD VNDAM MATERIES. Hic *omnis* pro ea quæ ſufficit. Iterum extenuat, ut ſine magno negotio fieri videatur. ET MATERIES, Antique dictum, nam materiam dici debere multi adſerunt.

NVMERVMQVE MODVMQVE. Eleganter quot & quantæ magnitudinis ſint.

MANVS. Artifices. NAVALIA DEMVS. Hoc loco ipſæ res navales ſunt, id eſt pix, cera, funes, vela & alia hujuſmodi. *Navalia* dicimus loca ubi naves ſunt. Sed modo de Græco tranſtulit. Et NAVALIA poſuit pro trabibus, de quibus naves fiunt. nam Homerus νηὸν dicit navale lignum.

PRIMA DE GENTE. Et ex numero & ex nobilitate legatorum intelligitur negotii magnitudo.

AVRIQVE EBORISQVE TALENTA. Ad aurum refertur, àn & ad ebur? quia & ebur ad pondus venditur.

ET SELLAM REGNI, TRABEAMQVE INSIGNIA NOSTRI. Bene NOSTRI: Romanorum enim imperatorum inſigne fuit ſella curulis & trabea. nam diadema aliarum gentium reges non habebant. Ei ſciendum ſellam curulem à curru dictam, quod ea tantum utebantur, qui triumphali curru invecti fuiſſent. Sicut etiam palmata dicitur tunica, quam merebantur qui reportaſſent de hoſtibus palmam.

IN MEDIVM. In commune. ut, *In medium quærebant ipſaque tellus.*

TVM DRANCES IDEM. Videlicet quia ſupra apud Ænean egerat.

OBLIQVA INVIDIA. Hoc eſt qui non ex aperto impugnabat Turnum: ſed eum reipublicæ ſimulata defenſione lacerabat.

LARGVS OPVM. Abundans opibus, dives: non qui multa donaret. LINGVA MELIOR. Vt *lætiſsimus umbra*: Salluſtius, *Fructuum pabulique lætus ager.*

NON FVTILIS AVTOR. Non inanis. nam *futilis*, vas quoddam eſt lato ore, fundo anguſto, quo utebantur in ſacris Veſtæ, quia aqua ad ſacra Veſtæ hauſta in terram non ponitur: quod ſi fiat, piaculum eſt. Vnde excogitatum eſt vas quod ſtare non poſſit: ſed poſitum ſtatim effunderetur. Vnde & homo commiſſa non retinens, *futilis* dicitur. contra, *non futilis*, bonus in conſiliis, non inanis.

DONATI.

CENTVM ORATORES. Hoc ab Ænea didiciſſe videtur.

VARIORVM.

IACET OMNIS AD VNDAM MATERIES. Materiam navibus idoneam Græci vocant ναυπηγήσιμον ὕλω, ut & ναυπηγήσιμον πόλιν, quæ commoda habet ad navium compacturam & ædificia. GERMAN.

NOS ÆRA, MANVS, NAVALIA DEMVS. Credo hic per manus ἐργάτας, operas, & remiges intelligi. Sunt tamen, qui *manus* ſine præcedente interpunctione in gignendi caſu accipiant: ut *æra manus*, pro ſtipendio nautici miniſterii & bellici: ut *æs manuarium*, quod manuum labore acquiritur. Alii malunt *manus* accipere pro inſtrumentis & telis navalibus, quibus naves harpagonibus raptæ tenentur, à manus humanæ ſimilitudine. Non videtur autem, convenire poſſe, ut hic *manus* exercitum aut agmen ſignificet, quod Teucris non deerat: aut ſit *dare manus*, quod herbam porrigere. GERMAN.

MVNERA PORTANTES. Idque è conſilio Diomedis, qui cenſuerat, regiæ magnificentiæ munera ad Ænean juſtius vertenda, quam ad ſe. HORT.

ET SELLAM REGNI TRABEAMQVE. Quæ dona Pop. Rom. regibus ſociis & amicis mittere ſoleret, & quibus præterea à ſenatu honoribus afficerentur, vide Briſſon. Form. lib. 2. p. 234.

TVM DRANCES. Totum hoc certamen verborum Turni & Drancis, ad imitationem altercationis inter Agamemnonem & Achillem apud Homerum confictum eſt. HORT.

Seditione potens (genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras:
Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem,
Conſulis ô bone rex. cuncti ſe ſcire fatentur
Quid fortuna ferat populi, ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cujus ob auſpicium infauſtum, moreſque ſiniſtros
(Dicam equidem, licet arma mihi, mortemque minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus
Conſediſſe urbem luctu: dum Troïa tentat

SERVII.

SEDITIONE POTENS. Præpotens in movenda, non in comprimenda ſeditione. SVPERBVM. Pro nobilé.

INCERTVM DE PATRE FEREBAT. Non ignobilem, ſed penitus ignoratum ſignificat. Alii *incertum* aut ipſum patrem, aut genus tradunt; & bene ſegni homini paternam non dedit nobilitatem.

SVRGIT. Hic reddidit ſenſum, *Tum Drances ſurgit.* ONERAT DICTIS. Hoc ſermone oſtendit Turnum etiam ex oratione gravatum Latini. IRAS. Turni, an omnium qui bellum deteſtabantur?

REM NVLLI OBSCVRAM. Callide & oratorie agit: & in omnibus adulatorie reſpondet dictis Latini. ſupra enim ille dixerat, *Ante oculos, interque manus ſunt omnia veſtras.* Sane quaſi prædictum oratorem exprimit: quia ſupra de eo dixit, *Et lingua melior.* Et *Rem conſulis*, pro de re conſulis. Plautus, *Conſulere quiddam eſt, quod tecum volo*: Sed Drances ſicut dictum eſt rhetorice ſuadet de pace, nam & pacem faciendam hortatur, & accuſationem in Turnum dirigit & quæ in Latino indubitanter univerſa dicta ſunt, quæ pacem fieri ſuadeant* Drances eadem omnia reſpondens addit etiam de filia danda Æneæ, quod Latinus ante reticuerat. *Quin natam egregio genero*: quaſi non aliter firma erit pax quam fieri vis, quia ſciebat hoc Turnum graviter eſſe laturum, in invidiam perſonam ejus adducens, *Dicam equidem, licet arma mihi, mortemque minetur*, & ne mirum eſſet qui ſic libere reſponderet, ante ejus & mores & cauſam prædixit, *Lingua melior, ſeditione potens*: idem *inſenſus, quem gloria, &c.* duæ tamen hic faciendæ pacis præcipuæ cauſæ ſunt, quod victi ſunt, & Turnus ſingulari certamine congredi debeat. VOCIS EGENTEM. Genitivo junxit, ut *cum claßis egeret.*

O BONE REX. Bene addidit BONE, & auxit epitheto dignitatem. *Rex* enim medium eſt: nam & bonus eſſe & peſſimus poteſt. Alii *bone rex* exprobratione accipiunt, ut quidem voluit ſe bonum * dici.

MVSSANT. Modo verentur vel timent ſignificat. alias dubitant: ut, *Muſſat rex ipſe Latinus Quos generos vocet.* Interdum ſuſurrant; ut de apibus dicit. Et proprie OBMVSSARE, eſt obmurmurare & queribundum l & * jus velut muto vicinum: Alias tacent, alias quieſcunt.

FLATVSQVE REMITTAT. Aut ponat ſuperbiam: aut noſtros flatus remittat, id eſt nobis reſpirare concedat. *Remittat* autem nunc pro laxet, ut remiſſis artubus pro laxatis.

CVIVS OB AVSPICIVM INFAVSTVM. Invidioſe Turni auſpiciis imputat, quod tantus perivit exercitus; ac ſi diceret, ſi malis & infauſtis tuis ominibus non egrederentur, poſſent forſitan ſuperare virtute. Sane ſciendum hunc Drancis ſupprimere quicquid verecunde celaverit Latinus* MORESQVE SINISTROS. Contrarios: quia in principio, Latino morigerari nolunt.

LICET ARMA MIHI. Licet, eſt parentheſis.

LVMINA DVCVM. Id eſt proceres, ut, *O lux Dardaniæ.*

CONSEDISSE VRBEM LVCTV. In luctum eſſe demerſam. TENTAT. Mire *tentat*, non pugnat.

VARIORVM.

GENVS HVIC MATERNA SVPERBVM. Quanquam filii non nobilitentur ex parte matris, tamen accepta à patre nobilitas ſplendidior, illuſtrior, clarior, inde fit. Ignobilitas autem propter matris nobilitatem minus obſcura & abjecta, ut ſentit Baldus in d. l. ult. in fi. C. de ſer. frugi. Hinc etiam apud poëtas quoſdam à genere materno videmus commendari, & ejus rationem magnam haberi. Vlyſſes apud Ovid. 13. Metamorph.

Eſt quoque per matrem Cyllenius addita nobis
Altera nobilitas, deus eſt in utroque parente.

Statius lib. 4. Sylvar. *Stemmate materno felix virtute paterna.* Vide Tiraquell. de Nobilitate cap. 19.

REM NVLLI OBSCVRAM. Expoſtulatoria oratio Drancis cum Turno, de injuria, qua publice affecit Latinos, cum privatam libidinem reipub. ſaluti anteponit. Exordium à benevolentia, & approbat aperte conſilium regis Latini, ita ut in medium amplius conſulere non ſit neceſſe. HORT.

CONSEDISSE VRBEM LVCTV. Lugentes enim ſedent. Turneb. lib. 23. cap. 14.

Caſtra,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Caſtra, fugæ fidens, & cœlum territat armis.
Vnum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis ducique jubes, unum optime regum
Adjicias: nec te ullius violentia vincat,
Quin gnatam egregio genero dignisque hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.
Quod ſi tantus habet mentes & pectora terror,
Ipſum obteſtemur veniamque oremus ab ipſo:
Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
Quid miſeros toties in aperta pericula cives
Projicis? ô Latio caput horum & cauſa malorum!
NVLLA *ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,*

SERVII.

FVGÆ FIDENS. Illud reſpicit quod bella deſerit, Iunone faciente, vel quia ejus exercitus fugit. FVGÆ autem figurate dixit, non Fuga fidens. COELVM TERRITAT ARMIS. Dictum quidem Virgilii gravitati non convenit: ſed perite Dranci hæc data ſunt verba, qui tumida oratione inducitur. Vnde ei paulò poſt Turnus dicit, *Quæ tuto tibi magna volant.* Item, *Proinde tona eloquio.* Item, *Ventoſa in lingua.* Deinde diximus Drancem librare ſe ad orationem Latini: unde nunc dicit, *Et cœlum territat armis*, aut quaſi vanus & cumentus monetur * quia audierat, *Bellum importunum cives cum gente deorum.* Id eſt contra eos pugnet, qui favore nituntur.

ETIAM. Hoc loco *etiam*, pro adhuc, ut Terentius, *Hunc ego nunqaam videram etiam*: & mox, *Vnum etiam vos oro ut me in veſtrum recipiatis gregem.*

MITTI DARDANIDIS, DICIQVE. *Mitti Dardanidis*: & cætera dici de navibus vel agro. Et bene *Dardanidis*, quaſi cognatis & ab origine generis propinquis.

ADIICIAS. Pro adiice. Terentius, *Abeas ſi ſapis.*. Quia indecens erat imperatione ad regem loqui. Et bene hic quod honeſte Latinus reticuerat dicit, Laviniam quoque ei offerendam.

EGREGIO GENERO, DIGNISQVE HYMENÆIS. Ergo Turnus videtur indignus.

ÆTERNO FOEDERE IVNGAS. Natæ ſcilicet conjunctione. nam munera & contemni poterant: generis vero conjunctione in æternum pacis fœdera firmabantur. hoc autem dicto latenter etiam Latini pudorem exonerat: qui Turno etiam ſuam promiſerat filiam, dicens cauſam reipublicæ præponderare debere, & propter pacem civium Turno Æneam eſſe præferendum.

TERROR. Terror eſt proprie qui aliis infertur: ut ſi dicas, ille mihi habet terrorem: id eſt timendus eſt. Vnde & terribilis dicitur. *Metus* autem eſt quem habent timentes, Sed nunc uſurpative terrorem pro metu poſuit. Nam hoc dicit, Quod ſi tantum Turnum timemus. Aliene voluit quod turpe eſſet audienti Latino dicere, ut Turnum timeat.

IPSVM. Invidioſe repetitum pronomen. VENIAMQVE OREMVS AB IPSO, CEDAT. Aſper hic diſtinguit. id eſt hanc veniam oremus ut cedat, aut ſi conjuncte legeris *Cedat jus proprium regi*, nova erit elocutio accuſativo junctum *cedat*, & cedat jus proprium, id eſt quod proprium regum eſt, aut cedat Æneæ. Quod autem hic dixit *cedat*, mox ait *Pone animos & pulſus abi.*

QVID MISEROS TOTIENS IN APERTA PERICVLA CIVES PROIICIS. Quaſi viles & abjiciendos. & ingenti pondere univerſa verba ſunt poſita.

LATIO. Non uni civitati. CAPVT. Principium. Et eſt antiquum. Quia quivis auctor & princeps rei geſtæ fuerat, *caput* à veteribus dicebatur. Terentius, *Nam ſi hic mali eſt quicquam, illic huic rei eſt caput.* Plautus in Aſinaria, *Ego caput huic fui argento inveniendo.*

NVLLA SALVS BELLO. Plus eſt quam ſi SPES diceret. *Nulla bello* autem, per bellum. PACEM TE POSCIMVS OMNES. Te poſcimus, qui ſolus es cauſſa bellorum. nam Æneas pacem promiſit. Omnes invidioſe, ut & Latinus, hoc poſcere videatur.

DONATI.

CIVES PROIICIS. Homines omni charitate amplectendos, ut rem vilem abjicis.

IN APERTA. Manifeſta, quod non fortis eſt, ſed temerarii.

VARIORVM.

FVGÆ FIDENS. Ignaviam adverſarii acerbe perſtringit, qui cum ferociter grandia ſpiret ac minitetur, nihil præterea efficiat. HORT.

ET CÆLVM TERRITAT. Pro terrere velle videtur. Turneb. lib. 14. cap. 13. Hyperbole proverbialis in Thraſones magniloquos, ferociores, ac lingua magis minaces quam re præſtantiores. Confine huic illud in Epiſt. Syneſii ad Andronicum. Τῇ κεφαλῇ τὸν οὐρανὸν ἐξαράσσειν ἐπιχειρεῖ, id eſt, capite cælum perrumpere conatur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Turne, ſimul pacis ſolum inviolabile pignus.
Primus ego, inviſum quem tu tibi fingis (& eſſe
Nil moror) en ſupplex venio, miſerere tuorum:
Pone animos, & pulſus abi. ſat funera fuſi
Vidimus, ingentes & deſolavimus agros.
Aut, ſi fama movet, ſi tantum pectore robur
Concipis, & ſi adeo dotalis regia cordi eſt,
Aude, atque adverſum fidens fer pectus in hoſtem.
Scilicet, ut Turno contingat regia conjux:
Nos, animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis: etiam tu, ſi qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum aſpice contra,
Qui vocat.
Talibus exarſit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:

SERVII.

SOLVM INVIOLABILE PIGNVS. Id eſt Laviniam. Et hoc eſt quod ait ſupra, *Pacem hanc æterno fœdere firmes.*

INVISVM QVEM TV TIBI FINGIS. Id eſt inimicum, & bene QVEM TV TIBI FINGIS, ne ei tanquam inimico minime credatur. & hoc dicit, Non ſum quidem inimicus: ſed ſi velis eſſe, non recuſo. nam hoc eſt *& eſſe nihil moror.*

FVSI. Fugati. DESOLAVIMVS AGROS. Vel dum occiduntur agricultores, vel dum coguntur ad militiam. nam legimus, *Et latos vaſtant cultoribus agros.*

DOTALIS REGIA CORDI EST. Hoc eſt regnum Latini. Sic alibi, *Non hæc dotalis regia Amatæ.*

SCILICET VT TVRNO CONTINGAT REGIA CONIVX. Hæc cum quadam irriſione dicuntur. Et oſtendit hoc nec utile, nec honeſtum eſſe.

INHVMATA INFLETAQVE TVRBA. Atqui ſepulti ſunt omnes qui in bello perierant, ut legimus ſupra. Sed hoc factum eſt Æneæ beneficio, qui ſepulturæ eorum reddidit ſocios. Ergo quantum ad Turnum pertinet inſepulti ſunt: nam campos ſua poteſtate retinebat Æneas.

ETIAM TV. Nunc etiam hortantis adverbium eſt, ut eja. Terentius, *Etiam reſponde.* Alias ADHVC ſignificat, & eſt temporis adverbium, ut *etiam currus, etiam arma tenentes.* Alibi pro conjunctione, ut, *vos etiam gemini* &c. Ponitur etiam pro nondum, Afranius, *Etiam quidquam egiſti.* Apud majores ETIAM conſentientis fuerat. quod tamen in his recentibus idoneis auctoribus non invenitur. Nonnulli etiam TV, pro quin tu tradunt. VIS. Virtus.

SI PATRII QVID MARTIS HABES. Id eſt, ſi quid bellicæ virtutis habes, neque enim à Marte oriundus eſt, nam patrii & à patre & à patria poteſt dici.

IMO PECTORE VOCES. Vt qui diu tacuerit dum audit inimicum. Dicendo autem IMO PECTORE VOCES, habitum futuræ orationis oſtendit more ſuo.

DONATI.

SVPPLEX. Magna nocendi calliditas, qua inimicum ſumma invidia oneret.

ANIMOS. Fortem quandam conſiderationem.

DESOLAVIMVS AGROS. Nam de ſolo certabatur, quod factum eſt deſertum.

SCILICET VT TVRNO. Neceſſario poſita eſt in fine exclamatio, ut demonſtret cauſæ privatæ ipſius Turni non eſſe admiſcendum publicum periculum.

VIOLENTIA TVRNI. Ante ardens magis exarſit. Oſtendit autem Drancem uti præpoſtera eloquentia, cum eo tempore manibus & non verbis ſit utendum.

VARIORVM.

NIL MOROR. Παρρησία dicentis.

PONE ANIMOS. Epilogus, quo monet Turnum ad ponendam ferociam: & movet affectus ab accepta clade.

AVT SI FAMA MOVET. Occurrit tacitæ cogitationi ut ab ipſo turpitudinem removeat, Hypothetica diſiunctiva. Aut ferociam pone, aut ſingulari pugna cum hoſte congredere. Et hortatur ab utilitatis ſpe; ut Lavinia potiatur, & famæ decus tueatur. HORT.

NOS ANIMÆ VILES. Tanquam viles & abjectæ, & nullius pretii animæ. Inſerit affectus, ut moveat ferocem juvenis animum.

ETIAM TV. Iterat exhortationem ad μονομαχίαν, ut publici mali non ſit memor, & dedecus nominis ſui ſubterfugiat. HORT.

Larga quidem ſemper Drance tibi copia fandi,
Tum cum bella manus poſcunt, patribuſque vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant, dum diſtinet hoſtem
Agger murorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
Proinde tona eloquio, ſolitum tibi, meque timoris
Argue tu Drance. tot quando ſtragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, paſſimque trophæis
Inſignis agros, poſſit quid vivida virtus,
Experiare licet: nec longe ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis: circunſtant undique muros.
Imus in adverſos? quid ceſſas? an tibi Mavors
Ventoſa in lingua pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit?

SERVII.

LARGA QVIDEM SEMPER DRANCE TIBI COPIA FANDI, TVM CVM BELLA MANVS POSCVNT. Multa ſunt ſumma optimaque, quoniam per ſe non poſſunt vituperari, ab accidentibus vituperantur: ut hoc loco, quoniam eloquentia per ſe eſt optima, eam culpat ex tempore, dicens, Tunc incumbens eloquentiæ cum manus bella depoſcunt. Et oſtendere vult omnem illam orationem Drancis non conſilio, ſed timiditate prolatam. Sane rhetorice reſponſurus Turnus, bene cœpit à Drance, ante enim ſe defendit, tunc de bello ſententiam dicit & primum hoc vicit * quod eloquens & infirmas ſententias de bello audeat ferre, dicendo *Larga quidem ſemper Drance tibi copia fandi*, & *Dum diſtinet hoſtem*, &c. Inde pro ſe agit per enumerationem oſtendens, id falſum eſſe quod dicatur victus, *Iliaco tumidum qui ſanguine Tybrim*, &c. Sed obiicitur in futurum ſpes nulla eſt, exſecratur omen, *Capiti cane talia demens Dardanio*, & ex adverſariorum perſona rem adtenuat dicendo, *Extollere vires Gentis bis victæ*, etiam ille regem reſpondit * quam dixerat Drancis vim ſe timere. *Vel cum ſe pavidum contra mea jurgia fingit*, &, *Nunquam animam talem*, &c. Dilata autem de ſingulari certamine quæſtione quaſi aliam orationem inchoat, & *Nunc ad te & tua magne pater conſulta revertor.* Sed hæc in ſequentibus ſingulatim tractanda ſunt.

PATRIBVSQVE VOCATIS, PRIMVS ADES. Bella penitus ignorans atque formidans, primus es inter ſenes ad danda conſilia.

REPLENDA EST CVRIA VERBIS. Emphaſis loquacitatis.

TVTO. Dativus, an adverbium? ut falſo volant. MAGNA VOLANT. Homerus ἔπεα πτερόεντα προσηύδα. DISTINET. Arcet, repellit: nam *diſtinet* eſt proprie extra tenet. DIS enim ſeparantis eſt, unde & diduco & diſtraho dicimus.

PROINDE. Pro ſyllaba metri cauſa excluditur. TONA ELOQVIO. Non ſtrepitu armorum. ME, QVE TIMORIS ARGVE TV DRANCE. Ut, in Bucolicis, *Cantando tu illum?* Arguo autem genitivum regit: ut arguo te cædis, inſidiarum · & eſt de Græco. nam ita dicunt, κατηγορῶ σε φόνου, ἐλέγχω σε φόνου ἢ κλοπῆς.

QVANDO. Siquidem. Et per inriſionem ſuas in illum confert laudes. STRAGIS TEVCRORVM. Duo genitivi.

INSIGNIS AGROS. Nobilitas, clarificas. nam verbum eſt *inſignio*, & dicit exauctorari ejus debere famam, quod de bello judicat virtutis ignarus.

QVID VIVIDA VIRTVS. Id eſt tua, vel certe mea.

IMVS IN ADVERSOS. Contra illud, *Illum aſpice contra Qui vocat.* ISTIS, δεικτικῶς.

VARIORVM.

LARGA QVIDEM SEMPER DRANCE TIBI COPIA FANDI. Acris animi juvenis, acute hic increpat adverſarium, magnum oratorem; quod propinquis hoſtibus, aggredique urbem parantibus, oſtentaret importunam illam ſuam eloquentiam: neque enim tunc linguæ munus valde requiritur, ſed manuum opus. VICTORIVS. lib. 2. cap. 16.

LARGA QVIDEM. Exordium à virulenta reprehenſione eloquentiæ Drancis, à temporibus & locis. H.

PRIMVS ADES. Curiam & caſtra hoſtium inter ſe componit, loca uſu humano diverſa, quorum collatione Drancis ignaviam, contra ſuam virtutem attollit. HORT.

AGGER MVRORVM. Guil. Cant. l. 6. c. 8. Nov.

TONA ELOQVIO. Acris Ironia. Etenim cum in Turno omnia ſumma ſint, in Drance non ſunt; ideo illum arguit tanquam imbellem, ignavum & timidum: ac paulatim ſua laudare perpetrata facinora, timori opponit.

AN TIBI MAVORS VENTOSA IN LINGVA. *Lingua bellare*, proverbialiter dicuntur iis, qui magnifice convitiantur, minitanturque quidem, ſed cum ipſi in tuto ſint. HORT.

Pulſus ego? aut quiſquam merito fœdiſſime pulſum
Arguet? Iliaco tumidum qui creſcere Tybrim
Sanguine, & Euandri totam cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi,
Incluſus muris, hoſtilique aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello? capiti cane talia demens
Dardanio, rebuſque tuis: proinde omnia magno
Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ: contra premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiſcunt:
Nunc & Tydeides, & Lariſſæus Achilles:
Amnis & Adriacas retro fugit Aufidus undas.
Vel cum ſe pavidum contra mea jurgia fingit

SERVII.

PVLSVS EGO. Quia ille dixerat, *Pone animos & pulſus abi.* & agit conjectura. nam hoc vult intelligi non poſſe dici, merito pulſum eum qui inſequendo hoſtem bella deſeruit, aperte autem hoc dicit, poteſt merito credi, quod pulſus ſit is cujus tot extant trophæa, & rerum commemoratione falſum probat.

CVM STIRPE. Occiſo enim Pallante, interiit ejus tota poſteritas.

EXVTOS ARCADAS ARMIS. Aut ſuis, aut ducis; unde per *Arcadas* etiam Pallantem intelligi quidam volunt.

BITIAS. Subaudis INGENS à conſequentibus. MILLE. Finitus numerus pro infinito.

INCLVSVS MVRIS. Quem pulſum ille jactabat. AGGERE SEPTVS. Sic ut ſupra, *Veſtris ô cives undique ſeptus Aggeribus.*

NVLLA SALVS BELLO? CAPITI CANE TALIA DEMENS DARDANIO. Quotiens argumentum non poſſumus ſolvere, aut contraria objectione, aut riſu, aut maledicto, ut hoc loco, adverſario reſpondemus. CANE autem, pro divina: Et bene hic male ominanti *canere* dicit, ut vatem; quibuſdam videtur vulgare convitium, ut eſt tibi & capiti tuo: ſed honeſtatem dicto additam per varietatem * Dardanio rebuſque tuis ſimul eum Æneæ jungendo vult latenter oſtendere proditorem.

PROINDE. Itaque. Et eſt ordo, *Nulla ſalus bello, proinde omnia magno ne ceſſa turbare metu.* cætera per Parentheſin dicta ſunt. Hoc eſt *capiti cane talia demens Dardanio, &c.*

ATQVE EXTOLLERE VIRES GENTIS BIS VICTÆ: CONTRA PREMERE ARMA LATINI. Hæc eſt virtus eloquentiæ. Bis autem victæ ab Hercule & ab Argivis. ARMA autem LATINI invidioſe dixit. nam debuit MEA dicere. Et hoc ad illud quod ille dixerat, *jus proprium regi patriæque remittat.*

MYRMIDONVM PROCERES. Græcorum principes. Dicit autem Patroclum & Achillem. nam licet ipſi aliunde fuerunt, tamen Myrmidonibus imperaverunt; hæc autem ponit inter impoſſibilia, & utitur Græco proverbio, ἄνω ποταμῶν ῥέουσι πηγαί. Sic Horatius, *Et ante Padus Matina Laverit cacumina.* Et ſic eſt modo dictum, ut in quarto, *Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Iove miſſus ab ipſo.*

RETRO FVGIT AVFIDVS VNDAS. Quod eſt contrarium, *Aufidus* autem Apuliæ fluvius eſt, juxta Cauſium civitatem, cadens in Adriaticum pelagus.

VEL CVM SE PAVIDVM CONTRA MEA IVRGIA FINGIT. Contra illud quod ait, *Det libertatem fandi, flatuſque remittat.* nam hoc dicit, Timorem ſuum naturalem invidioſe in meam cauſam retorquet, ut meæ præſentiæ, non illius naturæ, quod timet, eſſe videatur. hoc eſt enim quod plenius iterat dicens, *Et formidine crimen acerbat,* id eſt quam ſimulat.

DONATI.

ILIACO TVMIDVM TYBRIM SANGVINE. Magna pompa effert ſua facta: nunc & turbulenta oratione ad mitem redit.

VARIORVM.

PVLSVS EGO. Reſpondet ad id, quod adverſarius negaverat, eum audere ſolum cum ſolo hoſte congredi.

TVMIDVM CRESCERE TYBRIM. Convincit diverſum, exemplis anteactis, ſe multa hoſtium millia trucidaſſe. Enumerat aliquot inſignes, ne vanus videatur: Palantem, Bitiam & Pandarum. HORT.

GENTIS BIS VICTÆ. Sarcaſmus. Hortatur ironice Drancen, ad turbanda omnia petulanti lingua.

AMNIS ET ADRIACAS. Alluſum eſt ad paræmiam, *Surſum verſus ſacrorum fluminum feruntur fontes:* cum præpoſtere hoc fieri velit ſignificare H.

Arti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Artificis ſcelus, & formidine crimen acerbat.
Nunquam animam talem dextra hac (abſiſte moveri)
Amittes: habitet tecum, & ſit pectore in iſto.
Nunc ad te & tua, magne pater, conſulta revertor.
Si nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis:
Si tam deſerti ſumus, & ſemel agmine verſo,
Funditus occidimus, neque habet fortuna regreſſum:
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
Quanquam ò ſi ſolitæ quicquam virtutis adeſſet,
Ille mihi ante alios, fortunatuſque laborum,
Egregiuſque animi, qui, ne quid tale videret,

SERVII.

ARTIFICIS SCELVS. Nam ſceleratorum eſt ſimulare formidinem. ACERBAT. Nomen ſine verbi origine, non enim facit acerbo.

HABITET TECVM, ET SIT PECTORE IN ISTO. Peſſima anima habitet in membris congruis. nam talem peſſimam accipiamus, quam nefas eſt perire mea dextra, quæ non inertes, ſed quæ viros fortes tantum conſuevit occidere, & hoc ad illud, *Licet arma mihi, &c.*

CONSVLTA REVERTOR. Conſultor eſt qui conſulit: conſultus qui conſulitur: conſultum vero res ipſa de qua quis conſulitur. Bene ergo *conſulta* de quibus conſulis.

SI NVLLAM NOSTRIS VLTRA SPEM PONIS IN ARMIS. Inſinuatione utitur, id eſt callido & ſubtili aditu ad perſuadendum. vult enim dicere melius eſſe interire, quam pacem rogare. quod quia aperte non audet, latenter & paulatim ad hoc ſerpit. Namque inter principium & inſinuationem hoc intereſt, quod principium eſt aperta rei enuntiatio: Inſinuatio autem, ut diximus, eſt callida & ſubtilis oratio. IN ARMIS autem, aut meis, aut Latinorum omnium generaliter. Et VLTRA. Modo tempus ſignificat, alias locum.

SI TAM DESERTI SVMVS. Si ita, ſi valde, ſi hoc propter Diomedem qui ſolus negavit auxilia. Ergo deſerti ab auxiliis accipiendum.

NEQVE HABET FORTVNA REGRESSVM. Omnia quæ ſibi poſſunt objici ponit, ſed cum ſolutionibus ſuis. nam & fortuna non eſt immutabilis: & qui ſemel pellitur, iterum in prælium poteſt reverti: & ab auxiliis non ſunt penitus deſtituti, & in ipſorum exercitu eſt adhuc plurimum ſpei. Eſt autem ſyllogiſmus.

OREMVS PACEM. Argumentum ab honeſto. DEXTRAS TENDAMVS INERMES. Felicitatem rei verbis expreſſit.

QVANQVAM O, SI SOLITÆ QVICQVAM VIRTVTIS ADESSET. Non ſe inertiæ arguit: ſed queritur de virtute omiſſa per negligentiam. Et videtur voluiſſe dicere, ſi ſolitæ quicquam virtutis adeſſet, nunquam ad hoc cogeremur, ſed reliquit. O autem, dolentis eſt exclamatio, & intelligimus immoratam eſſe illic ejus orationem. nam exarſit dolore, quia aperte non potuit dicere moriendum potius eſſe, quam hoſtes rogandos: quod tamen dixit conferens ſe ad alias perſonas, & laudans eos quibus contigit perire ne iſta conſpicerent. Et ſervavit viri fortis perſonam ut pœnituerit eum dixiſſe, *Oremus pacem.*

ILLE MIHI ANTE ALIOS. Vtrum generaliter *ille* pro quicunque occubuit accipiendum eſt, an Mezentius: FORTVNATVSQVE LABORVM. Sicut, *Lætatus laborum:* & eſt Græcum, ἐυτυχῆς τῶ πόνων.

EGREGIVS ANIMI. Figurate dixit. TALE VIDERET. Vel hoſtes rogare: vel quod latenter inſinuat, tradi alteri ſibi ante deſponſam. Ideo & media dicto quoniam res ejus agebatur, ne quid tale videret poſuit, quis enim eum ferret dicentem moriendum potius, quam de nuptiis ejus mutandum.

DONATI.

MAGNE PATER. Occulta Ironia eſt, quaſi dicat, quomodo *magne pater*, qui non recte conſulis filiæ tuæ?

ILLE MIHI ANTE. Multi de Mezentio intelligunt.

VARIORVM.

NVNQVAM ANIMAM TALEM AMITTES. Ea porro hujus loci ſententia eſt, ut neget Turnus velle ſe heroicas manus contemerare tam impuro ſanguine, nec item bene mereri de inimico nefario, nec eum occidendo ejus cruciatus finire, quem veriſimile ſit (ut flagitioſis accidit) furias pati, & vitam turbidam atque inquietam agere, ut ex decretis Philoſophiæ diſcere eſt. GERMAN.

NVNC AD TE, ET TVA &c. Tranſitio ad orationem Latini, ut ad ejus ſingula argumenta reſpondeat: & primum quidem quod dixerat Latinus, infeliciter bellum geri cum gente deorum, ab hoſtibus ſe undique circumſideri. Si nullam ſpem in armis habemus noſtris, oremus pacem: ſin opes noſtræ adhuc ſunt infractæ, nec in totum acciſæ, quæ cauſa eſt, cur arma abiiciamus? alterum tenere neceſſe eſt. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Procubuit moriens, & humum ſemel ore momordit.
Sin & opes nobis, & adhuc intacta juventus,
Auxilioque urbes Italæ, populique ſuperſunt:
Sin & Trojanis cum multa gloria venit
Sanguine, ſunt illis ſua funera, parque per omneis
Tempeſtas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
MVLTA *dies, variuſque labor mutabilis ævi*
Rettulit in melius: multos alterna reviſens
Luſit, & in ſolido rurſus fortuna locavit.

SERVII.

SEMEL ORE MOMORDIT. *Semel* cito, confeſtim: id eſt qui tota mortis celeritate conſumptus eſt, quaſi nihil vltra paſſurus. Vulnerati autem ſolent vel terram, vel arma mordere, ne dolorem eorum indicet gemitus. Lucanus de Pompejo, *Timuit ne quas effundere voces Vellet, & æternam fletu corrumpere famam.*

ADHVC INTACTA IVVENTVS. Non quæ pugnavit, ſed de qua adhuc delectus habendus eſt.

VRBES ITALÆ. Quia Diomedes peregrinus fuerat. nam hoc dicit, Habemus robur Italum, non Græcum militem, inertem & diſſolutum. SVPERSVNT. Superabundant, adſunt ultra quam bella depoſcunt.

SIN ET TROIANIS CVM MVLTO GLORIA VENIT SANGVINE. Mire agit poſt confirmatas partes ſuas, Trojanorum integras vires imminuens. Quid enim proderat dixiſſe, quod ſupereſſent Latinis auxilia, ſi etiam & Trojanorum integræ vires eſſe probarentur? Ergo cum multa gloria venit ſanguine acquiſita convenit * & hoc eſt unde laudat Salluſtius duces, quia victoriam incruento exercitu reportaverunt.

SVNT ILLIS SVA FVNERA. Id eſt Trojanis. Legitur & ILLI: & aut ÆNEÆ intelligimus. aut adverbium loci eſt pro ILLIC: ut in ſecundo, *Patet iſti janua letho*, pro iſtic. PARQVE PER OMNEIS TEMPESTAS. Sic alibi, *Quanta per Idæos ſævis emiſſa Mycenis Tempeſtas ierit campos.* nam bello crebro comparat tempeſtatem.

INDECORES. Decor decôris facit, ſicut auctor auctoris: decus decoris, pecus pecoris. ſimiliter facit in compoſitione, indecor indecoris, indecus indecoris. Ergo in neutro, CO brevis eſt, in maſculino producitur. Vnde apparet Syſtolen feciſſe Virgilium. nam *indecores* nominativus eſt pluralis à maſculino, ab eo quod eſt indecor. nam non poteſt hic indecus facere, neutrum enim VS terminatum, maſculinum ex ſe facit. Aut certe dicamus INDECORES, declinationem eſſe, cujus nominativus ſingularis non invenitur. IN LIMINE PRIMO. Quaſi in ipſo initio & aditu infelicitatis; & ad illud reſpexit quod ſupra dixerat, *Et ſemel agmine verſo Funditus occidimus.*

MVLTA DIES. Illi rei vehementer incumbit, quia dixerat, *Neque habet fortuna regreſſum*; dicens fortunam tam labores quam felicitatem pro temporis qualitate mutare. DIES, autem tempus. Quidam ſane non dies multa accipiunt, ſed multa rettulit in melius & varia, cui non ut ipſum varium ſit, ſed ut fortuna ejus.

LVSIT. Decepit: ut, *Quid natum totiens crudelis tu quoque falſis Ludis imaginibus?* ET IN SOLIDO RVRSVS FORTVNA LOCAVIT. Subaudis & MVLTOS: Nam in ſolidum revocavit oppreſſos, & paulo ante derelictos: luſit vero, & decepit felices.

DONATI.

PROCVBVIT MORIENS. Quaſi intelligat, non victum ſed ſua voluntate cecidiſſe.

VARIORVM.

PROCVBVIT MORIENS ET HVMVM SEMEL ORE MOMORDIT. Ductus autem eſt hic modus loquendi ut arbitror, ab eo quod neceſſario uſu venit, cum aliquis confoſſus vulneribus, concidit. Vix enim fieri poteſt, quin ille ore telluris aliquid ſumat. Cadunt autem, quod Lucretius etiam tetigit, in vulnera, qui occumbunt. Tum conſueverunt in pugnis ſingularibus, cum aliquem, graviter ictum, animam efflare vident, terram in os inſerere: ſed hoc ceremoniæ genus eſt, propriumque (ut opinor) noſtræ pietatis. VICTORIVS lib. 29. cap. 16.

HVMVM ORE MOMORDIT. Iliad. χ. Homer. φῶτες ὀδὰξ ἕλον. Difficultas moriendi in juvenibus. Odyſſ. χ. Proverb. *Mordicus tenere.* HART.

CVR INDECORES IN LIMINE PRIMO. Turpe enim nobis foret, accepta una clade, exiſtimare noſtras opes eſſe in totum fractas. *In limine deficere*: proverbium, pro ſtatim ac vix re incepta: hoc loco vix dum inito bello. HORT.

CVR ANTE TVBAM. *Ante tubam trepidas.* Adagium quadrat in eos, qui animo conſternantur, priuſquam appareat periculum.

MVLTA DIES VARIVSQVE, &c. Ecphoneſis in ludibrium fortunæ inconſtantis & variæ, quæ cum in omnibus rebus, tum in bello maxime dominatur. Vnde etiam Hom. Martem mutabilem volens ſignificare, ἀλλοπρόσαλλον vocat. Macrob. lib. 6. cap. 2. Sat.

ALTERNA REVISENS. *Alterna fortuna*, quæ nunc his, nunc illis favet. Turneb. lib. 14. cap. 13.

Non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
At Meſſapus erit, fælixque Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces: nec parva ſequetur
Gloria delectos Latio & Laurentibus agris.
Eſt & Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum & florenteis ære catervas.
Quod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,
Idque placet, tantumque bonis communibus obſto:
Non adeo has exoſa manus victoria fugit,
Vt tanta quicquam pro ſpe tentare recuſem.
Ibo animis contra: vel magnum præſtet Achillem,
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. vobis animam hanc, ſoceroque Latino

SERVII.

NON ERIT AVXILIO NOBIS ÆTOLVS, ET ARPI. Redit ad rem: quia occurrebat, Sed negantur auxilia. *Ætolum* autem dicendo, ejus vires ex Græcæ gentis commemoratione debilitat, ut oſtendat plus eſſe in Meſſapo ac Tolumnio, ſi Diomedes & infelix & alienus finibus commemoraretur.

AT MESSAPVS ERIT, FELIXQVE TOLVMNIVS. Bene duo junxit quæ quæruntur in bello, fortitudinem, & felicitatem. Nam de Meſſapo jam legimus, *Quem neque fas igni cuiquam, nec ſternere ferro.* Vtrunque autem contra Diomedem dicit, quem dicendo Græcum, inertem ſignificavit. Infelicitatem ejus ſupradicta legatorum verba teſtantur. Opportune ergo hic *felix*, quod Diomedi nec poſt victoriam contigit.

NEC PARVA SEQVETVR GLORIA. Liptotes figura. minus dixit enim quam voluit. nam hoc ſignificat, Latina pubes celerrime victoriam adipiſcitur: quam vix Græci poſt decennium ſunt adepti.

EST ET VOLSCORVM EGREGIA DE GENTE CAMILLA. Vt in ſeptimo, ſegreget eam à virorum multitudine, & quoniam à ſexu non poteſt, laudat ex gente. Et vult oſtendere de viris amplius ſperandum ſi & fœmina dimicaret, aut ut Dranci exprobraret, puellam non metuere Trojanos quos Diomedes timeret & Drances.

QVOD SI ME SOLVM TEVCRI IN CERTAMINA POSCVNT. Quia audiit, *Illum aſpice contra Qui vocat.* etiam utitur ductu, nam oblique promittit ſe ſingulari certamine dimicare velle, cum nolit. Similiter etiam in duodecimo agit, dicens inriſorie, *Sedeant ſpectentque Latini.*

IDQVE PLACET. Hinc apparet eum nolle pugnare, ſi placet inquit vobis hoc fieri quod hoſtis poſtulat. TANTVMQVE BONIS COMMVNIBVS OBSTO. Et in tantum obſum commodis publicis, ut niſi ſolus dimicavero, concidat univerſa reſpublica, & imputat tanquam hoc faciat quod pro omnibus facturus eſt.

NON ADEO. Non multum. nam verecunde dicit adſuetam manibus ſuis eſſe victoriam. Et bene manus per quas ſit ipſa victoria, & contra manus dare dicuntur, qui dedunt ſe victi.

TANTA PRO SPE. Vt ſolus dicam pro ſpe publica, vel ſpe matrimonii.

IBO ANIMIS CONTRA. Ac ſi diceret, *Si deſunt corporis vires*, commendat autem gratiam certaminis; ne invitus videatur adduci. VEL MAGNVM PRÆSTET ACHILLEM. Et præſto illum, id eſt melior illo ſum: & præſto illi dicimus. Cicero in Cæſarianis, *Tanto ille ſuperiores vicerat gloria, quanto tu omnibus præſtitiſti.*

VVLCANI MANIBVS PARIA INDVAT ARMA. Bene addidit PARIA. nam etiam Æneas habuit arma Vulcania. Et mire quaſi falſum ſit Æneam habere arma Vulcani. licet poſſumus dicere quod hoc Turnus ignoret: quod tamen non valde idoneum comprobatur.

VOBIS ANIMAM HANC, SOCEROQVE LATINO. Bene ſibi & favorem conciliat populi, & à ſoceri nominis præjudicio Latini implicat voluntatem.

VARIORVM.

NON ERIT AVXILIO. Reſpondet ad objectum, de auxiliis à Diomede negatis, in cujus armis, nulla jam ſpes erat amplius; quare cenſebat pacem eſſe faciendam Latinus. His opponit aliarum gentium florentiſſimas copias, Diomedeis non inferiores. HORT.

AT MESSAPVS ERIT. Turneb. lib. 22. cap. 3.

FLORENTES ÆRE CATERVAS. Pereleganter. Sic Lucret. lib. 1. *Bina lucernarum florentia lumina flammis.* Sic ἀνθεῖν Græci poëtæ. Sic Æſchylus ἄνθος πυρὸς. Scalig. F. in Manil.

NON ADEO. Non recuſat, ut etiam Hectorem ſe, Ænean, Achillem fingat, moriturus lubens pro ſalute Latinorum. Singulari conſilio Poëta Turno Achillis indolem tribuit. Alludit ad devovendi morem pro incolumitate exercitus. Buccinatur ſe ipſe à virtute, ut etiam ſe majoribus ſuis præferat. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Turnus ego, haud ulli veterum virtute ſecundus,
Devoveo. ſolum Æneas vocat? & vocet, oro.
Nec Drances potius, ſive eſt hæc ira deorum,
Morte luat: ſive eſt virtus & gloria, tollat.
Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes: caſtra Æneas aciemque movebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus implet,
Inſtructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Tyrrhenamque manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſaque vulgi
Pectora, & arrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcunt: fremit arma juventus:
Flent mæſti muſſantque patres. hic undique clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras:
Haud ſecus atque alto in luco cum forte catervæ
Conſedere avium, piſcoſove amne Paduſæ

S E R V I I.

TVRNVS EGO. Quem Drances contemnit. VLLI VETERVM VIRTVTE SECVNDVS. Dicimus & ſecundus illi, & ſecundus ab illo.

SOLVM ÆNEAS VOCAT. Contra illud, *Illum aſpice contra, Qui vocat.*

NEC DRANCES POTIVS, SIVE EST HÆC IRA DEORVM, MORTE LVAT: SIVE EST VIRTVS ET GLORIA, TOLLAT. Senſus quidem datus obſcure, ſed facilis & qui de uſu nunquam recedat. Nam ita irati dicimus, Abeat, nec bonis meis nec malis rebus interſit: nolo ſit aut meæ particeps gloriæ, aut in me invidiam ex infelicitatis communione commoveat. Sicut nunc de Drance dicit, *Sive eſt hæc ira deorum, morte luat*: id eſt, Si periturus ſum, nolo invidiam ſuſtinere, ſi Drances forte pariter moriatur. Si vero me virtus & gloria comitabuntur, nolo ignavus felicitatis alienæ ſit particeps: ſi dum meis pugnat auſpiciis, forte ſuperaret. Alii ſic accipiunt, ſive eſt hæc ira deorum, uter inquit eventus ex hac pugna ſequetur? vel ira deorum ſi vincar, vel gloria ſi vicero mihi potius quam Dranci adſcribatur. Alii ſic, nec Drances potius ſi pereundum eſt ira deorum pereat, aut ſi vincendum eſt gloriam conſequatur.

ILLI HÆC INTER SE. Aut communiter Latini, aut Drances & Turnus. CASTRA ÆNEAS, ACIEMQVE MOVEBAT. Id eſt ducebat exercitum: ut, *Nos caſtra movemus.* Lucanus, *Brunduſium decimis jubet hanc attingere caſtris*, id eſt decima deductione.

ARMA MANV. Nam præter vocem, geſtum etiam flagitantis expreſſit, nec eſt ſuperfluum *Manu*, ut quidam volunt. FREMIT ARMA IVVENTVS. Expetit & abſolute, id eſt hoc fremebant arma: & militaris vox eſt.

MVSSANT. Modo queruntur.

DISSENSV VARIO. Alii enim Turni dicta, alii Drancis probabant.

PISCOSOVE AMNE PADVSÆ. Paduſa pars eſt Padi. Nam Padus licet unus ſit fluvius, habet tamen fluenta plurima, è quibus eſt *Paduſa*, quæ quibuſdam locis facit paludem, quæ plena eſt cygnorum. Alii Padum tribus fontibus naſci dicunt ex quibus ſumpſit vocabulum *Paduſa*, qui diffuſus in modum ſtagni in amnem digeritur: nam ideo per *ſtagna loquacia*. Alii partem fluminis Padi in quam deſcenditur foſſa, Valgius in Elegis, *Et placidam foſſæ qua jungunt ora Paduſam. Navigat Alpini flumina magna Padi.* Ceterum illud incongruum eſt Paduſam fœminino genere juxta veteres Padum dictum. Titinius in Setina, *Vidiſtin' Tiberim? vidi, qui illam derivet beaverit agrum Sentinum.*

D O N A T I.

DEVOVI. Qualitas iſta verborum miſerationem potius, quam pugnaturi audaciam demonſtrat.

V A R I O R V M.

CASTRA ÆNEAS MOVEBAT. Ad rem bellicam à communi Latinorum conſilio narrationem transfert: & primum quidem ad Trojanorum ſtratagemata, qui Latinis de belli rebus ad iſtum modum diſceptantibus, caſtra ad urbem movere nuncio ferebantur. HORT.

DISSENSV VARIO. Quia in duas partes concilium divulſum erat, quorum hi à Latino, illi à Turno ſtabant.

HAVD SECVS. Vt auribus, diverſum Latinorum in partes diſcedentium fremitum, ſubiiciat, illuſtrat ſimili, ducto ab avium diverſarum concentu. HORT.

Dant

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cygni.
Imo, ait, ô cives arrepto tempore Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruunt. nec plura locutus
Corripuit ſeſe, & tectis citus extulit altis.
Tu Voluſe armari Volſcorum edîce maniplis:
Duc, ait: & Rutulos equites Meſſapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turreſque capeſſant:
Cætera, qua juſſo, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota diſcurritur urbe.
Concilium ipſe pater & magna incepta Latinus
Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt.
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ultro

SERVII.

PER STAGNA LOQVACIA CYGNI. In quibus habitant cygni loquaces. RAVCI autem τῶν μέσων eſt. nam modo canoros ſignificat: alias voces peſſimas. Iuvenalis, *Rauci Theſeïde Codri.* Sicut venenum & de bono & de malo dicitur, ut odor & bonus & malus vocatur.

ARREPTO TEMPORE. Hic inventa opportunitate, id eſt occaſione.

COGITE CONCILIVM. Drancis vitium omnibus exprobrat quod belli tempore in curiam conveniant, ut *Larga quidem ſemper Drance tibi copia fandi, Tum cum bella manus poſcunt.* SEDENTES. Pigri, ut, *Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,* vel ſedentes invidioſe, ut, *Sedeant ſpectentque Latini?*

ARMARI EDICE. Figura eſt, dic ut armentur verbum verbo junxit, ut, *Tu das epulis accumbere divum.* EDICE autem plenus eſt imperativus. nam in omnium conjugationum verbis infinito modo detrahe ultimam ſyllabam, & fit imperativus: ut amare, ama: docere, doce: legere, lege: audire, audi. Quum autem *fac* vel *dic* dicimus, Apocopen verba patiuntur, ex face, dice; cum poſuit *edice* expreſſit, expreſſa autem feſtinantis oratio, qua Turnum non prædixit locuturum. MANIPLIS. Ars quidem exigebat ut MA haberet accentum, NI enim longa quidem eſt: ſed ex muta & liquida: quod quotiens fit, tertia Syllaba à fine ſortitur accentum, ut latebræ, tenebræ. Tamen in hoc ſermone ut ſecunda à fine accentum habeat uſus obtinuit. MANIPLIS. Signiferis: quia ſecundum antiquum morem in legione erant triginta: legio autem habebat ſeptem cohortes, ſexaginta centurias. licet in his rebus acceſſu temporis ducum varietas ſemper mutaverit militiæ diſciplinam.

EQVITEM MESSAPVS IN ARMIS, ET CVM FRATRE CORAS LATIS DIFFVNDITE CAMPIS. Equitem in armis, id eſt armatum. nam figura eſt. Meſſapus autem ut diceret, vitavit ὁμοιοπτωτον. nam vitioſum erat Voluſe, Edice, Meſſape. Ergo Meſſapus aut antiquus vocativus eſt, ut *Heſperidum fluvius regnator aquarum.* Et, *Socer arma Latinus habeto.* aut certe nominativus eſt pro vocativo: quanquam poſſit etiam nominativus eſſe, ut ſit, Meſſapus & Coras equitem diffundite, pro diffundant. melior tamen ſenſus eſt ſuperior.

CVM FRATRE CORAS. Scilicet Catillo: nam legimus, *Catilluſque, acerque Coras Argiva juventus.*

QVA IVSSO. Quà juſſero: & eſt antiquum.

ILICET. Confeſtim, ilico, quod ut diceret, metri neceſſitas fecit. nam ILICO dicimus.

MAGNA INCEPTA. Quia de pace cogitabat quæ impleri non potuit.

MVLTAQVE SE INCVSAT. Pro MVLTVM. Et eſt Græca figura.

VARIORVM.

COGITE CONCILIVM. Ironica exhortatio in eos qui pacem ſuaſerant.

TV VOLVSE ARMARI. Verba ſunt Turni, partientis tumultuarie ducibus officia obeunda circa muros maxime. HORT.

VOLSCORVM EDICE MANIPLIS. De manipulis militum egit diligenter Lipſius Milit Rom. lib. 2. Dial. 2. & Alex. ab Alexand. lib. 1. cap. 5.

PARS ADITVS VRBIS. *Aditus urbis* intellige portas, qui adverſus hoſtem omni ope muniendi erant, & propter diligentiorem cuſtodiam ſecuritatemque etiam in turribus collocandi milites. DONAT.

QVA IVSSO. Pro juſſero: ut levaſſo, aliaque id genus. Turneb. lib. 15. cap. 15.

ILICET IN MVROS. Hæc primam trepidationem fere comitantur. Servat autem venuſtum ordinem circa primos motus. Orditur à rege ſe incuſante, quod in deligendo genero fuiſſet parum prudens. Inde ſtudium vulgi proponit in muniendis portis, adverſus hoſtium irruptiones. Ad poſtremum vota matronarum Palladi nuncupata, pro ſalute reip. ut hoſtis muro arceatur. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dardanium Æneam, generumque aſciverit urbi.
Præfodiunt alii portas, aut ſaxa ſudeſque
Subvectant: bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina, tunc muros varia cinxere corona
Matronæ puerique: V O C A T *labor ultimus omnes.*
Nec non ad templum, ſummaſque ad Palladis arces,
Subvehitur magna matrum regina caterva,
Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
Cauſa mali tanti, atque, oculos dejecta decoros.
Succedunt matres, & templum thure vaporant,
Et mæſtas alto fundunt de limine voces:
Armipotens belli præſes Tritonia virgo,

S E R V I I.

GENERVMQVE ASCIVERIT VRBI. Id eſt propter urbem, quantum de præſentibus rebus colligebatur. Lucanus de Catone, *Vrbi pater eſt, urbique maritus.* Gener autem ideo dicitur, quia ad augendum genus adhibetur.

PRÆFODIVNT ALII PORTAS. Id eſt ante portas, foſſas faciunt: hoc enim eſt quod ſupra dixit. *Pars aditus urbis firment*: quæ res nimiam indicabat deſperationem.

BELLO DAT SIGNVM RAVCA CRVENTVM BVCCINA. Bene addidit *bello*, nam & propter hoc buccina inſonans, ſolicitudinem ad bella denuntiat. Sic in ſeptimo, *Quia buccina ſignum Dira dedit.* Prælium autem tubæ indicant: ut, *At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro Increpuit.*

MATRONÆ. Nunc fœm næ. quidam ſane arbitrantur inter matronam & matremfamilias hoc intereſſe, quod *matrona* dicatur prima pueri mater, *materfamilias* quæ plures peperit. Alii hoc putant rectius, *matronam* dici quæ in matrimonium cum viro convenerit, & in eo matrimonio manſerit, etiam ſi liberi nondum fuerint: dictam matris nomine ſpe atque omine, unde & matrimonium dictum: *Matrem* vero *familias* eam eſſe quæ in mariti manu mancipioque, aut in cujus maritus manu mancipioque eſſet, quomodo in familia quoque mariti & ſui heredes veniſſet? Alii matronas Virgines nobiles dicunt, matresfamilias vero illas quæ in matrimonium per coëmptionem convenerunt. nam per quandam Iuris ſolennitatem in familiam migrant mariti. inter matrem vero, & matremfamilias hoc intereſt præter illam ſignificationem quæ eſt ad aliquid, quæ tantum convenit in matrimonium, quod alii matrifamilias, ſicut hoc loco dictum eſt, applicaverunt.

VOCAT LABOR VLTIMVS OMNES. Omnes ad laborem ultima neceſſitas convocat. Alii *Vltimus* hypallagen volunt eſſe, pro ultimis.

NEC NON AD TEMPLVM. Secundum Homerum qui inducit in ſumma deſperatione matres ad templa concurrere, ut victoria, quæ non poteſt viribus, poſſit deorum favore conquiri.

SVBVEHITVR. Proprie. Matronæ enim pilentis vehebantur ad templa pergentes: ut *Pilentis vehebantur matres in mollibus.* MAGNA MATRVM. Deeſt *cum*, non enim caterva ſubvehitur.

DONA FERENS. Peplum ſcilicet, ſicut dixi in primo: ideo dimiſit hoc loco.

MALI TANTI. Pro malorum tantorum. OCVLOS DEIECTA DECOROS. Deorſum habens, & ſic ait *Dejecta oculos*, ſicut, *Oculos ſuffuſa nitentes.*

SVCCEDVNT MATRES. Pro intrantes: eſt ordo, *Succedunt matres, & templum ture vaporant.*

DE LIMINE. Ad preces feſtinantium mulierum oſtenditur deſiderium.

ARMIPOTENS BELLI PRÆSES TRITONIA VIRGO. Antonomaſiva ſunt proprie. hæc autem omnis oratio verbum ad verbum de Homero tranſlata eſt, Πότνι ἀθηναίη ἐρυσίπτολι δῖα θεάων. PRÆSES autem BELLI, id eſt qui præeſt omnibus bellis, cujus nutu ſemper bella tractantur. Sane qui *præſens* legunt, quaſi præſtans in bellis intelligunt, qui præſes ſine N ou N littera, quaſi quæ præſideat rei: Sic præſides dii urbis appellantur, cujus genitivus præſidis facit.

D O N A T I.

DONA FERENS. Putabant mulieres poſſe donis & precibus favorem à dea impetrare.

V A R I O R V M.

DAT SIGNVM RAVCA CRVENTVM. *Signum* ideo *cruentum*, quoniam ſanguis bello funditur, cujus illa ſignum eſt. Imbellis ætas & ſexus *cingit muros corona varia.* Ideo *varia*, quia pueri permiſti mulieribus. Omnes ad laborem qualemcunque ultima neceſſitas compellit. DONAT.

NEC NON AD TEMPLVM. Hom: lib. Iliad. 6. Poſtquam Glaucus & Diomedes arma inter ſe permutaſſent, refert Hectorem in hoſtes iturum matri præcepiſſe, ut peplum pulcherrimum, quod domi inter ſua cimelia ſepoſitum haberet, Minervæ dedicatum pro ſalute ſua offerret, turba matronarum comitata. Eum locum Poëta aptiſſime hic imitatus, dona Minervæ reginam matreſque Latinas ferentes facit pro victoria. HORT.

OCVLOS DEIECTA. *Deiicere* ac deducere oculos humilitatis indicium eſt: ut contra *tollere*, ſuperbiæ & impudentiæ. SALMAS.

Frange

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipſum
Pronum ſterne ſolo, portiſque effunde ſub altis.
Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus:
Iamque adeo Rutulum thoraca indutus, ahenis
Horrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc: laterique accinxerat enſem:
Fulgebatque alta decurrens aureus arce,
Exultatque animis, & ſpe jam præcipit hoſtem.
Qualis ubi abruptis fugit præſepia vinclis
Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
Aut ille in paſtus, armentaque tendit equarum:
Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectiſque fremit cervicibus alte
Luxurians, luduntque jubæ per colla, per armos.
Obvia cui, Volſcorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portiſque ab equo regina ſub ipſis

SERVII.

FRANGE MANV TELVM. Aut tua manu, aut in ejus manu tela confringe. Homerus ἆξον δὴ ἔγχος Διομήδεος. ET IPSVM PRONVM STERNE SOLO. Homerus ἠδὲ καὶ αὐτὸν πρηνέα δὸς πεσέειν. PORTISQVE EFFVNDE SVB ALTIS. Homerus, Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων. Bene autem ſub ipſis portis, quaſi ad quas feſtinabat Æneas. Vnde eſt, *præfodiunt alii portas.*

CINGITVR IPSE FVRENS CERTATIM IN PRÆLIA TVRNVS. OEconomia omnis hæc eſt. Nam Turnus ideo cum mora armatur & intecto capite circa arcem incedens admonet ſingulos ut & à Lavinia poſſit videri, & ut ſit major cauſa dimicandi dum ſponſæ placere contendit. Alii *Cingitur*, propere armatur accipiunt, nam ait *Suraſque incluſerat auro*, & *Certatim* pro feſtinanter: *Cingitur* ergo accingitur; nam & Terentius, de futura contentione ait *accingere*, & procinctus appellatur. CINGITVR AVTEM IN PRÆLIA. Id eſt, Vt præliari poſſit. ut ſi dicas, lego in advocationem: id eſt, ut advocatus eſſe poſſim. FVRENS. Amore Laviniæ, quam videbat. Quod etiam ſequens indicat comparatio. nam dicturus eſt, *Aut ille in paſtus armentaque tendit equarum.*

IAMQVE ADEO. Aut vacat ADEO: aut certe SIC ſignificat, ut ſit ſenſus, Adeo ſic præparatur in prælia, ut jam univerſa præter galeam arma portaret. THORACA INDVTVS. Omnia quæ in AX exeunt Græca maſculina, in obliquis caſibus A producunt, ut thorax thorâcis, pinax pinâcis. Nam fœminina corripiunt, ut climax climacis: ſed in Latinum non tranſeunt. Phalanx vero & aliter exit, & peregrinum eſt etiam apud Græcos.

TEMPORA NVDVS ADHVC. Quod ſine galea. Prœoconomia eſt, quia mox Camillam adloquitur, & ut orans & incendens ceteros facilius noſceretur.

ALTA DECVRRENS AVREVS ARCE. Illic enim & Amata fuerat & Lavinia.

SPE IAM PRÆCIPIT HOSTEM. Mente præoccupat hoſtis adventum: ut, *omnia præcepi.*

QVALIS VBI ABRVPTIS FVGIT PRÆSEPIA VINCLIS. Et hæc comparatio Homeri eſt verbum ad verbum tranſlata,

ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
δεσμὸν ἀπορρήξας θείῃ πεδίοιο κροαίνων,
εἰωθὼς λούεσθ' εὐρρεῖος ποταμοῖο,
κυδιόων· ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
ὤμοις ἀΐσσονται, ὁ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθὼς
ῥίμφα ἑ γοῦνα φέρει μετά τ' ἤθεα καὶ νομὸν ἵππων.

POTITVS. Venit ab eo quod eſt potior. nam *Subnixus rapto potitur*, venit ab eo quod eſt potior potiris. nam ut etiam ſupra diximus verbum hoc, modo tertiæ, modo quartæ conjugationis eſſe invenitur.

AVT ADSVETVS AQVÆ. Figurate *aquæ adſuetus*, aquæ flumine perfundi adſuetus.

ARRECTISQVE FREMIT CERVICIBVS ALTE. Alte arrectis cervicibus fremit, non alte fremit, aut alte luxurians: quidam ſane cervicibus plurali numero ſecundum veteres dictum volunt, & Hortenſium primum ſingulari numero cervicem, unde Ciceronem cerviculam illum jactaturum tradunt dixiſſe.

VARIORVM.

CINGITVR IPSE FVRENS. Ex Homero, Macrob. lib. 5. cap. 10. Saturn.

QVALIS VBI ABRVPTIS. Ex Ennio Macrobius lib. 6. cap. 3. Saturn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Deſiluit, quam tota cohors imitata, relictis
Ad terram defluxit equis. tum talia fatur:
Turne, ſui merito ſi qua eſt fiducia forti,
Audeo, & Æneadûm promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me ſine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros ſubſiſte, & mœnia ſerva.
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus:
O decus Italiæ, virgo, quas dicere grates,
Quaſve referre parem? ſed nunc (eſt omnia quando
Iſte animus ſupra) mecum partire laborem.
Æneas (ut fama fidem miſſique reportant
Exploratores) equitum levia improbus arma
Præmiſit, quaterent campos: ipſe ardua montis
Per deſerta jugo properans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite ſylvæ,

SERVII.

DESILVIT. Hoc ad Turni honorem refertur, quatuor namque erant apud Romanos quæ ad honorificentiam pertinebant, equo deſilire, caput aperire, via decedere, adſurgere: hoc etiam præcones præeuntes magiſtratus clamare dicebantur. COHORS. Pro turma, nam equitum turmæ, peditum cohortes appellantur.

AD TERRAM DEFLVXIT. Dicendo DEFLVXIT uno verbo abſolvit deſilientem equis multitudinem, & vel celeritatem vel artem & quandam moderationem ac facilitatem deſcendendi ſignificavit, quæ eſt etiam aſcendendo apud hujus rei peritos.

SVI MERITO SI QVA EST FIDVCIA FORTI. Si unuſquiſque habet aliquam confidentiam ex conſcientia fortitudinis ſuæ, & ego audere non dubito. FORTI autem bene dixit: nam fortis communis eſt generis. Hæc autem hoc vult dicere, non ſexum conſiderandum eſſe, ſed robur: & eſt ordo, ô Turne audeo OCCVRRERE TVRMÆ. Equitatui: nam partem pro toto poſuit. Varro turmam triginta ſex equites poſuit.

TV PEDES AD MVROS SVBSISTE. Bene ex muliere gloria augetur, ut cum eam faciat adverſum hoſtes cuncta promittere quæ faciunt viri fortes, etiam Turno murorum cuſtodiam inducat mandantem. OCVLOS HORRENDA IN VIRGINE FIXVS. Figurate vel oculos figens, vel fixos habens: *horrenda* autem pro admirabilis, alioqui hoſtibus horrenda.

QVAS DICERE GRATES. Pro quantas pro pronomine, & ſecundum rhetoricam diſciplinam dicit ſe verba invenire non poſſe, quibus ejus exprimat laudes: cum dixerit, *O decus Italiæ virgo.* Sic alibi, *Quibus cælo te laudibus æquem?* Cum præmiſerit, *O fama ingens, ingentior armis Vir Trojane.*

SED NVNC. Ordo eſt, *Sed nunc mecum partire laborem.* nam per Parentheſim dictum eſt. QVANDO ISTE ANIMVS EST SVPRA OMNIA. Præmium, Id eſt, ſiquidem es magnanima ut ſupra omnes grates & ſupra omne præmium: *partire* autem ideo, quia ille dixerat, *Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.*

ÆNEAS VT FAMA FIDEM. OEconomia, educuntur hinc duces, ut ſervata eorum honeſtate fortitudo virginis poſſit induci, alioqui indecens fuerat præſentibus Turno & Ænea.

QVATERENT CAMPOS. Ad camporum perturbationem.

FVRTA PARO BELLI. Inſidias. Salluſtius, *Gens ad furta belli peridonea.*

VARIORVM.

DESILVIT. *Deſilire* celeritatis habet & fortitudinis ſignificationem: *deſcendere* vero tarditatis. Vbi Turnum vidit ſtantem ante portas, ut honorificam ſe monſtraret, mox equo deſiluit: quod Reginæ factum, ut Turno deferrent, omnes ſtatim imitati ſunt. DONATVS.

DEFLVXIT. Id eſt deſcendit ſaltu quodam corpus ad terram mittendo. Græci τῶν ἵππων ἀπορρύειν.

OCVLOS HORRENDA IN VIRGINE FIXVS. Iac. Nic. Loënſis, lib. 4. Epiphyll. cap 26.

MECVM PARTIRE LABOREM. Partiuntur inter ſeſe operas, ut Camilla Tyrrhenis objiciatur: ipſe inſidiis Ænean in faucibus viarum excipiat. H.

LEVIA ARMA PRÆMISIT. Equites dicit levis armaturæ, cum quibus Æneas per montem & ſylvam vagabatur. HORT.

FVRTA PARO BELLI. Sic Græcis κλοπὴ tam furtum, quam dolum & fraudem ſignificat: unde τὰ κλοπαῖα, clam acta, & Homero κλόπιοι μῦθοι, callidi ſermones. GERMAN.

Vt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vt bivias armato obſidam milite fauces:
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe ſignis.
Tecum acer Meſſapus erit, turmæque Latinæ,
Tyburtique manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Meſſapum in prælia dictis
Hortatur, ſocioſque duces, & pergit in hoſtem.
Eſt curvo anfractu valles, accommoda fraudi
Armorumque dolis: quam denſis frondibus atrum
Vrget utrinque latus: tenuis qua ſemita ducit,
Anguſtæque ferunt fauces, adituſque maligni.
Hanc ſuper in ſpeculis, ſummoque in vertice montis
Planities ignota jacet, tutique receptus:
Seu dextra, lævaque velis occurrere pugnæ,
Sive inſtare jugis, & grandia volvere ſaxa.
Huc juvenis nota fertur regione viarum,
Arripuitque locum, & ſylvis inſedit iniquis.

SERVII.

BIVIAS FAVCES. Fauces dicuntur itinera inter duos montes, loca anguſta & peruia: dicta à faucium ſimilitudine.

CONLATIS EXCIPE SIGNIS. Conjunctis ducibus quos commemoraturus eſt. Sic autem dicebatur à Romanis, quotiens acie dimicatum eſſet.

TECVM ACER MESSAPVS ERIT. Ingenti honore *tecum* dixit, hoc eſt non tu illi adjuncta eris, ſed ille tibi.

TYBVRTIQVE MANVS. Catillus & Coras.

DVCIS ET TV CONCIPE CVRAM. Sicut ego. nam non dicit ſicut Meſſapus aut alii, ne ei facere videatur injuriam. CONCIPE autem vel ſimul cum illis ſume, vel mecum cape, quia ille dixerat, *mecum partire laborem*. CON enim conjunctiva particula eſt. Vnde & convocari de pluribus dicimus.

VALLES. Metri neceſſitate compellimur ut VALLIS dicamus. Statius, *Vallis in amplexu nemorum*: ſed & nam plenum eſt VALLES, ſicut nunc Virgilius poſuit, quod ita eſſe diminutio indicat: nam vallicula dicitur, ſicut turrim dici debere turriculam indicat, at vulpes vulpecula facit. Horatius, *Moveat vulpecula riſum*. Ergo in Es vel in Is quando naturaliter exeant nomina, ſola diminutio indicat; ea autem quæ in Es exeunt longa ſunt omnia, ſi in genitivo non creſcant, ut labes, valles, vulpes. nam ſi creſcunt, brevia ſunt, ut miles militis.

DENSIS FRONDIBVS ATRVM. Vtrum denſis frondibus urget, an denſis frondibus atrum?

QVO SEMITA DVCIT. Legitur & QVA.

ADITVSQVE MALIGNI, Proprie OBSCVRI: ut, *Sub luce maligna*.

IGNOTA. Vel infrequentata, vel ignota, Scilicet Æneæ. nam de Turno dicturus eſt, *Huc juvenis nota fertur regione viarum*. TVTIQVE RECEPTVS. Male quidam RECESSVS legunt. nam *receptus* dicitur, quo ſe cito exercitus recepit. Et ſigna receptui canere dicuntur.

SEV DEXTRA, LÆVAQVE VELIS OCCVRRERE PVGNÆ. Sive per vallis, ſive per montis radices. incertum eſt enim qua ſit venturus Æneas. *Velis* autem pro ſi quis velit.

INSTARE IVGIS. Vt, *turriti puppibus inſtant*.

ARRIPVITQVE LOCVM. Raptim tenuit. INSEDIT. Proprie. nam INSIDERE eſt doloſe aliquem exſpectare. unde & inſidiæ nominatæ ſunt. INIQVIS. Intelligendum hoſti, vel inæqualibus.

VARIORVM.

COLLATIS EXCIPE SIGNIS. Signa Romanis fuerunt, alia peditum, alia equitum. Peditum duplicia; manipulorum & totius legionis. Manipulorum fuere, perticæ cum ligno tranſverſario ſupra fere in crucem. Quibuſdam dextræ corollæ, aut alia ornamenta in vertice ſupra poſita, pleriſque clypei rotundi, ſive imagines ad perticam affixæ. Legionis totius aquila fuit: id eſt, alitis ejus effigies, ſive corpus ex argento vel auro ſummæ perticæ inſiſtens, & pede altero fulmen ſæpe tenens. Hæc peditum ſigna. Equitum vexilla fuere, ſive quadri ad haſtam volitantes pannuli, ritu fere hodie in Bandis equitum noſtrorum, Lipſius Milit. Rom. lib. 4. dialog. 3.

ET PERGIT IN HOSTEM. Completis quæ fuerant tanta in neceſſitat mandanda, perrexit ad bellum.

EST CVRVO ANFRACTV VALLIS. Hæc eſt loci lata deſcriptio; melius poſita ex Poëtæ, quam ex Turni perſona: in qua nihil aliud eſt, niſi quod pro utilitate faciat inſidiantis, ut probare poſſet, quod dixit: *Accommoda fraudi, Armorumque dolis*. DONAT.

HVC IVVENIS NOTA FERTVR. Vt oſtenderet loci difficultatem, multis generibus impeditam, adiri non poſſe, niſi ab his, qui ejus aditus aut ſemitas noſſent. DONAT.

Velo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Velocem interea ſuperis in ſedibus Opim,
Vnam ex virginibus ſociis ſacraque caterva,
Compellabat, & has triſteis Latonia voces
Ore dabat: graditur bellum ad crudele Camilla,
O Virgo, & noſtris nequicquam cingitur armis,
Chara mihi ante alias. neque enim novus iſte Dianæ
Venit amor, ſubitaque animum dulcedine movit.
Pulſus ob invidiam regno, vireſque ſuperbas,
Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
Infantem fugiens media inter prælia belli
Suſtulit exilio comitem, matriſque vocavit
Nomine Caſmillæ, mutata parte, Camillam.

SERVII.

VELOCEM INTEREA. Licet INTEREA particula negotia ſemper præteritis futura conjungit: tamen abruptus & vituperabilis tranſitus. habet autem tales tranſitus & in ſuperioribus libris, & in ſequenti præcipue, ubi Iuppiter appellat Iunonem. OPIM. Opim quando dicimus, Nympham ſignificamus: ſi autem dicamus OPEM, auxilium intelligimus. Terentius, *Iuno Lucina fer opem.* OPES vero numero plurali, cenſus accipimus. nam OPS, terra eſt uxor Saturni, quam Græci Rheam vocant. Sane hoc nomen ipſius Dianæ fuiſſe ab Epheſiis dedicato templo ei impoſitum, Alexander Ætolus poëta in libro qui inſcribitur Muſæ, refert, quod hoc loco peritiſſimus antiquitatis poëta ſociæ ejus, impoſuit: quidam dicunt Opim & Hecaergea primos ex Hyperboreis ſacra in Inſulam Deli occultata in faſcibus mergitum pertuliſſe. Alii putant Opim & Hecaergon nutritores Apollinis & Dianæ fuiſſe, hinc itaque Opim ipſam Dianam cognominatam, quod ſupra dictum eſt, Apollinem vero Hecaergon, vel quod proxima luna quæ Dianæ terris facile conſpiciat * quoniam mta * i vocali ecaergas ſola. *τὸ τῦ χρεινι ιεκ τιμεs κροϱδμ.* hoc è longinquo. Alii dicunt à Latone cœpta non adducatus * & ideo poëtam Triviæ cuſtodem Opim induxiſſe.

TRISTES VOCES. Habitum futuræ orationis oſtendit.

ORE DABAT. Pleonaſmos. BELLVM AD CRVDELE CAMILLA. Vno verbo exitum rei docuit.

O VIRGO. Quidam ad Camillam referunt, quia ineptum putant præſenti opi ducer &* ô virgo autem interiectio eſt. NOSTRIS NEQVICQVAM CINGITVR ARMIS. *Noſtris*, quibus utraque gaudemus, vel etiam ut ipſe habeat cauſam doloris & majoris iracundiæ. Et *cingitur* nolunt quidam eſſe paſſivum, neque enim ab alio cingitur, ſed ita quemadmodum dictum eſt, *Fulvique inſternor pelle leonis.*

CHARA MIHI ANTE ALIAS. Ante omnes cara, omnium cariſſima, ut, *O felix una ante alias.* NEQVE ENIM NOVVS ISTE DIANÆ VENIT AMOR. Firmiores enim ſunt antiquiores amicitiæ. Terentius, *Per amicitiam, quæ incœpta à parvulis cum ætate adcrevit ſimul.* Iuvenalis, *Ille excludatur amicus Iam ſenior, cujus barbam tua janua vidit.*

PVLSVS OB INVIDIAM. Scilicet crudelitatis. nam ſequitur, *Neque enim ipſe manus feritate dediſſet.* VIRESQVE SVPERBAS. Quibus ſuperbe viribus utebatur.

ANTIQVA. Nobili urbe. nam hoc Privernum dicitur. METABVS. Nomen ſumptum de hiſtoria, Metabus enim fuit dux Græci agminis, qui juxta Adriaticum mare urbem Metapontum condidit.

NOMINE CASMILLÆ. Statius Tullianus de vocabulis rerum libro primo, ait dixiſſe Callimachum apud Camillum appellari Mercurium, quo vocabulo ſignificant deorum miniſtrum. Vnde Virgilius bene ait, Metabum Camillam appellaſſe filiam, ſcilicet Dianæ miniſtram. nam & Pacuvius in Medea cum de Medea loqueretur, *Cælitum Camilla exſpectata advenis, ſalve hoſpita.* Romani quoque pueros & puellas nobiles & juvenes Camillos & Camillas appellabant, flaminicarum & flaminum præminiſtros.

DONATI.

PVLSVS OB INVIDIAM, &c. Excuſat exilium Metabi, quod non ſua culpa ſed invidia, id eſt, ſuperbia civium ſit pulſus: & fugiens non opes, ſed filiam eripuerit. hac cauſa Dianæ favorem meruit.

VARIORVM.

SED'IBVS OPIM. A quo Virgilius hoc mutuatus ſit, Macrob. lib. 5. cap. 22. Saturn. Explic. Turneb. lib. 22. c. 3.

PRIVERNO ANTIQVA METABVS. Multa antiqua Italiæ nomina vetera poëmati ſuo Virgilius inſeruit, ut morientem eorum memoriam renovaret. Camillæ patrem Metabum dicit fuiſſe, eumque Priverno pulſum profugiſſe. Metabus Metaponti conditor fuit, quam urbem etiam barbari Metabum appellant. STEPHANVS. Turneb. lib. 22. c 3.

NOMINE CASMILLÆ. Sic & à Latinis poſtea Camænas dictas, quæ à priſcis Caſmænæ dicerentur. VARRO. Contra Macrob. lib. 3. cap. 8. Saturn. Explic. Turneb. lib. 14. cap. 13.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ipſe ſinu præ ſe portans juga longa petebat
Solorum nemorum: tela undique ſæva premebant,
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis (tantus ſe nubibus imber
Ruperat) ille innare parans, infantis amore
Tardatur, charoque oneri timet. omnia ſecum
Verſanti, ſubito vix hæc ſententia ſedit.
Telum immane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis & robore cocto,
Huic natam, libro & ſylveſtri ſubere clauſam
Implicat, atque habilem mediæ circumligat haſtæ.
Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur:
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,
Ipſe pater famulam voveo. tua prima per auras
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit: accipe, teſtor,
Diva tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto

SERVII.

IVGA LONGA. Id eſt longepoſita, remotiora. Salluſtius, *Et Metello procul agente, longa ſpes auxiliorum*, id eſt longe poſita.

SOLORVM NEMORVM. Deſertorum. Terentius, *Venit meditatus alicunde ex ſolo loco.* Item ipſe, *Nonne hinc deportarier in ſolas terras?*

FVGÆ MEDIO. Dum fugit, inter fugam. nam figuratum eſt, ut *Laurus erat tecti medio.*

IMBER RVPERAT. Impetum pluviæ oſtendit.

CHAROQVE ONERI TIMET. Anacreon φορτίον ἔρωτος, id eſt onus amoris. *Et pariter comitique onerique timentem.*

VIX HÆC SENTENTIA SEDIT. Ideo VIX, quia naturale eſt, ut quotiens ſimul multa cogitamus, vix aliquod comprobemus. Vnde vera diſtinctio eſt, Omnia ſecum verſanti ſubito, hæc ſententia ſedit.

ET ROBORE COCTO. Aut antiquam haſtam fuiſſe ſignificat. nam multi temporis aliquid, *coctum* vocatur. Horatius, *Plerumque recoctus Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem.* Perſius: *Vt ramale vetus vegrandi ſubere coctum.* Aut re vera cocto robore. haſtæ enim igni plerunque durari conſueverunt, ut facilius corticem demittant. HVIC, huic ſcilicet telo.

NATAM IMPLICAT. Probus de hoc loco arpitamplaſma* LIBRO. Liber dicitur interior corticis pars, quæ ligno cohæret alibi, *Alta liber aret in ulmo.* Vnde & liber dicitur in quo ſcribimus, quia ante uſum chartæ vel membranæ de libris arborum volumina fiebant, id eſt compaginabantur.

ALMA TIBI HANC NEMORVM. Antonomaſia. nam tria epitheta ſine nomine poſita ſunt.

IPSE PATER FAMVLAM VOVEO. Bene IPSE PATER, quia auctoramenti poteſtatem niſi patres non habent. VOVEO autem, conſecro in tuum miniſterium. Vnde & Camilla dicta eſt, licet ſupra eam à matre dixerit eſſe nominatam. Sed illud poëtice: nam Camilla, quaſi miniſtra dicta eſt, quod ſuperius expoſitum eſt. In ſacris tamen legitur poſſe etiam opera conſecrari ex ſervis uſque dum ſolvatur caput hominis, id eſt liberetur ſacrationis nexu, aut enim numen famulæ quam ſervi ſignificatio conditionis*.

TELA TENENS. Ordo eſt, Tua ſupplex tela tenens quibus inligata eſt, & ingenioſe *tenens*, cum inligata ſit.

DONATI.

TELVM IMMANE. Quia bellator. Nam opus fuit ingenti telo & bellatore, id eſt, viro forti ad rem perficiendam.

VARIORVM.

ET ROBORE COCTO. Horat. Sat. 5. lib. 2. *Plerunque recoctus Scriba, &c.* Vbi per *recoctum*, intelligo veteratorem inſignem, qui longo uſu didicerit, quid diſtent æra lupinis. Itaque recte Donatus hoc ad roborationem artis, ingenio quæſitam detorquet. *Cocto* ergo pro egregie indurato. Iun. lib. 5. c. 5.

HABILEM CIRCVMLIGAT HASTÆ. *Habilem* dixit, bene compoſitam & prudenter aptatam, (εὐστρεφῆ, καὶ [illegible]) Mediæ autem haſtæ idcirco implicatam nexuit, ne in unam partem gravior, optatum ſpatium tranſire non poſſet. DON.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Immittit: ſonuere undæ: rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in jaculo ſtridente Camilla.
At Metabus, magna propius jam urgente caterva,
Dat ſeſe fluvio, atque haſtam, cum virgine victor
Gramineo, donum Triviæ, de ceſpite vellit.
Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
Accepere, neque ipſe manus feritate dediſſet:
Paſtorum & ſolis exegit montibus ævum.
Hic natam in dumis, interque horrentia luſtra,
Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, jaculo palmas oneravit acuto,
Spiculaque ex humero parvæ ſuſpendit & arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuviæ per dorſum à vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torſit:

SERVII.

SONVERE VNDÆ. Hic diſtinguendum.

INFELIX CAMILLA. Mira effingit, *Infelix* autem *Camilla*. Non eo tempore quo evaſit, ſed nunc *infelix*. plerunque enim epitheta præſentis temporis ſcilicet ſunt, peractis negotiis: ut ſecundo, *Infelix qua ſe dum regna manebant, Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat.*

VICTOR. Propoſiti ſui & intentionis effectu, ut *Mihi victor honore Perſolves.*

DONVM TRIVIÆ. Mire *Triviæ*, cum ipſa loquatur, ut bene *donum*, aut quoniam pater Dianæ ſervaverit. CESPITE. Probus aut ceſpito, aut ceſpite pro campo, ſcilicet quod ceſpes gleba ſit.

NON ILLVM TECTIS, NON VLLÆ MOENIBVS VRBES ACCEPERE. Non mirum à nulla hunc civitate ſuſceptum. nam licet Privernas eſſet, tamen quia in Thuſcorum jure pene omnis Italia fuerat, generaliter in Metabum omnia odia ferebantur. nam pulſus fuerat à gente Volſcorum, quæ etiam ipſa Etruſcorum poteſtate regebatur: quod Cato pleniſſime executus eſt. Hinc eſt, *Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres Optavere nurum:* quod non procederet niſi inter eos eſſent jura connubii. NON MOENIBVS VRBES ACCEPERE. Non tectis, non mœnibus: non in civitatem, non in privatam admiſſus eſt domum. Et ſic iſta etiam in primo libro ſeparavit, *Urbe, domo ſocias*. Sciendum autem *mœnia* abuſive dici omnia publica ædificia: ut, *Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis*. nam proprie MOENIA, ſunt tantum muri, dicta quaſi munia, à munitione civitatis.

MANVS DEDISSET. Conſenſiſſet: & hoc dicit, Etiam ſi qui eum voluiſſent ſuſcipere, ille tamen eorum conſortia morum feritate fugiſſet, *feritate* autem figurate pro feritati, an ob feritatem?

PASTORVM ET SOLIS EXEGIT MONTIBVS ÆVVM. Et paſtorum ævum exegit in montibus ſolis, id eſt paſtorali uſus eſt vita.

ARMENTALIS EQVÆ. Indomitæ. Scilicet quæ in armenta fœturæ cauſa parcatur. Unde ſequitur, *& lacte ferino*. Veteres enim omnes prope quadrupedas feras vocabant, *In latus inque feri curvam compagibus, alvum.* Equæ autem mammis & lacte ferino ἓν διὰ δυοῖν.

NVTRIBAT. Quidam nove dictum accipiunt.

VESTIGIA PLANTIS INSTITERAT. Signa pedum primis plantis expreſſerat. nam *Veſtigia* ſunt, imagines pedum: ut, *Semeſam prædam & veſtigia fœda relinquunt.*

PALMAS ONERAVIT. Onus enim quicquid teneris imponitur manibus.

CRINALI AVRO. Quo crines inligantur. PRO LONGÆ TEGMINE PALLÆ. Palla proprie eſt muliebris veſtis deducta uſque ad veſtigia. unde ait LONGÆ. ſicut ſupra, *Pallam ſignis auroque rigentem.*

A VERTICE PENDENT. Tempora variavit, nam de præterito dicit.

VARIORVM.

NON ILLVM TECTIS, &c. A paſtorali conſuetudine ac vita Metabi. *Dare manum*, dixit, pro cedere. HORT.

HIC NATAM IN DVMIS. A loco & ab educatione, quæ maximum habet momentum in ingeniorum moribus inoleſcendis. Ex *lacte ferino*, ſimul & feram naturam imbibit, quæ etiam grandem natu per omnes vitæ partes eſt comitata. HORT.

PRO LONGÆ TEGMINE PALLÆ. Ald. Manutius de Quæſit. per Epiſt. de Tunica Rom.

Et

Et fundam tereti circum caput egit habena,
Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem.
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum: ſola contenta Diana
Æternum telorum & virginitatis amorem
Intemerata colit. vellem haud correpta fuiſſet
Militia tali, conata laceſſere Teucros:
Chara mihi, comitumque foret nunc una mearum.
Verum age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
Labere Nympha polo fineſque inviſe Latinos,
Triſtis ubi infauſto committitur omine pugna.
Hæc cape, & ultricem pharetra deprome ſagittam:
Hac quicunque ſacrum violarit vulnere corpus,
Tros, Italuſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
Poſt ego nube cava miſerandæ corpus, & arma

SERVII.

STRYMONIAMQVE GRVEM. Thraciam à fluvio Strymone. Sane ſciendum poſſe dici, & hic & hæc grus, & hi & hæ grues. OLOREM. Latine ita dicimus. nam Græce cygni dicuntur.

MVLTÆ ILLAM FRVSTRA. Antequam rem diceret, prius ejus oſtendit eventum: ſic Salluſtius, *Falſo queritur de natura ſua genus humanum.* nam antequam diceret QVERITVR, dixit *falſo.* MATRES. Inter matrem & matrem familiarum quid interſit, ſuperius pleniſſime narratum eſt, & hic oſtendit dicendo *Tyrrhena per oppida*, quod etiam Volſci in Tuſcorum fuerint poteſtate.

ÆTERNVM. Id eſt æterno. nam nomen eſt pro adverbio.

INTEMERATA COLIT. Inviolata, incorrupta; temeratæ enim quibus vis allata eſt.

CONATA. Dum conatur, ut, *Obſeſſumque acta teſtudine limen:* & *Caci ſpem cuſtodita feſellit.* hac autem ratione oſtendit quare non ſuſcenſa à Trojanis *

FATIS VRGETVR ACERBIS. Oſtendit etiam deſideria ex fato, non neceſſitate deſcendere.

COMMITTITVR OMINE PVGNA. Pro committetur.

HÆC CAPE. Generaliter dixit arcum, pharetram, ut ſequentia indicant. nam dicit, *Et ultricem pharetra deprome ſagittam*, & neuteritum putatur ipſam ſagittam ultricem. VLTRICEM. Nomina omnia in X, littera terminata, ablativum ſingularem in E mittunt: genitivum vero pluralem in VM: exceptis his quæ omnis ſunt generis: ut felix. nam & ab hoc felici, & horum felicium facit. Lucanus, *Et felici non fauſta loco tentoria ponens:* quod receptum eſt ideo, quia genitivus pluralis à nominativo minor eſſe non debet, ſed aut par, aut major una ſyllaba. & quia in neutro facit felicia, felicum dicere non debemus, ne propter alia genera huic præjudicemus. namque ab eo quod eſt felices, ut felicium dicamus, ratio patitur: una enim creſcit ſyllaba. ab eo quod eſt felicia, ut felicum dicamus, non procedit, ne minor ſit genitivus à nominativo plurali. Similiter & ultricium & victricium dicimus: licet in his neutrum in numero ſingulari non inveniatur.

VIOLARIT VVLNERE CORPVS. Bene *violarit*, quia dixerat ſacrum. Et ſuperius dictum eſt operam ſolemni more conſecrari uſque dum ſolvatur caput hominis, id eſt liberetur ſacrationis nexu, quod facilius accidet, ſi mors intercedat. Hic ergo totius rei, & præcipue ſacrationis aliud agens poëta mentionem inſeruit dicens, *hac quicumque ſacrum violarit vulnere corpus, Tros Italuſve mihi pariter det ſanguine pœnas*, bene ergo ſicut dictum eſt *violaret*, quia dixerat *ſacrum.*

TROS ITALVSVE MIHI. Si ſimpliciter accipiamus, ſic intelligamus, Sive eam Trojanus interemerit, ſive aliquis de Æneæ auxiliis. namque alii volunt Aruntem de Turni eſſe partibus, & indignatum fœmineum ſexum plus in bello potuiſſe, quam viros. quam rem hic dicunt perſtrinxiſſe Virgilium: & re vera ſic ubique loquitur, ut incertum ſit, Aruns de cujus partibus fuerit. Vnde eſt illud, *Da pater hoc noſtris aboleri dedecus armis.* PARITER, Similiter, uno modo.

MISERANDÆ CORPVS, Hæc œconomia. præjudicia nominantur, quotiens negotii futuri exitus tollitur. vult enim nos de Camillæ cadavere nihil ulterius expectare, ſicut fecit in primo, *Tu faciem illius noctem non amplius unam Falle dolo.* Quod præmiſſum, ſuſtulit commemorationem quando vel Cupido receſſerat, vel Aſcanius ſit reverſus.

VARIORVM.

MVLTÆ ILLAM FRVSTRA. Ab ætatis juvenilis ſtatu. Cælebs maluit perpetua virginitate vitam degere, quam nubere; quippe Dianæ ſacra, atque ſylveſtri vita inter feras educata. HORT.

VERVM AGE. Epilogus conſtat mandatis exequendis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inſpoliata feram tumulo, patriæque reponam.
Dixit: at illa leves cœli demiſſa per auras
Inſonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Trojana propinquat,
Hetruſcique duces, equitumque exercitus omnis,
Compoſiti numero in turmas. fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis
Huc obverſus & huc. tum late ferreus haſtis
Horret ager, campique armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contra, celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ
Adverſi campo apparent, haſtaſque reductis
Protendunt longe dextris, & ſpicula vibrant:
Adventuſque virûm, fremituſque ardeſcit equorum.
Iamque intra jactum teli progreſſus uterque

SERVII.

ARMA INSPOLIATA. Aut indetracta, aut ipſius inſpoliatæ Camillæ.

PATRIÆQVE REPONAM. Hoc eſt in patriam.

NIGRO CIRCVNDATA TVRBINE CORPVS. Hoc ideo quoniam ad mœrorem luctumque deſcendit. Contra in octavo, ubi ad lætitiam deſcendit Venus, claro eam nimbo circundatam dicit: ut; *At Venus ætherios inter dea candida nimbos.*

AT MANVS INTEREA. In tota hac deſcriptione hiſtoricum characterem poëtico miſcet.

HETRVSCIQVE DVCES. Hetruria dicta eſt, quod ejus fines tendebantur uſque ad primam ripam Tyberis. Quaſi ἑτερούρεια. Nam ἕτερος eſt alter, & ὅρος finis vocatur. Roma enim antea unam tantum Tyberis ripam tenebat. Iuvenalis, *Quæ imperii fines Tyberinum virgo natavit.* Quidam ſane Etruri legunt ab Etrurus *trans Tyberim enim Etruriam dicebant, homines Etruros, quos nunc Etruſcos.

COMPOSITI NVMERO. Id eſt æquati numero honorabiliter: unde & ſæpenumero dicimus, id eſt frequenter & rationabiliter. hinc eſt, *Tum vero in numerum*, id eſt in rationem & rhythmum. unde & metra numeros dicimus: ut, *Numeros memini, ſi verba tenerem.* Sane modo generalis eſt deſcriptio equeſtris certaminis: paulo poſt deſcendit ad ſpecialem, ſicut fecit in quinto & de curſoribus & de navali certamine.

PRESSIS. Cum habenis premeretur: PVGNAT autem pro repugnat.

FERREVS HASTIS. Quæritur quid ſit *ferreus*, utrum ferreus ager horret haſtis, an ferreus haſtis ager horret. HORRET autem terribilis eſt, & eſt verſus Ennianus vituperatus à Lucilio dicente per irriſionem eum debuiſſe dicere HORRET ET ALGET. Vnde Horatius de Lucilio, *Non ridet* (dicens) *verſus Ennii gravitate minores.*

CAMPIQVE OSSIBVS ARDENT. Id eſt reſplendent.

CELERESQVE LATINI. Adludit ad militiam Romanam: namque & equites habuit Romulus, ut illo diximus loco, *Tercentum ſcutati omnes Volſcente magiſtro.* quos celeres appellavit, vel à celeritate; vel à duce Celere, qui dicitur Remum occidiſſe, in cujus gratiæ vicem à Romulo fieri tribunus equitum meruit. Alii hos *celeres* ideo appellatos dicunt, quod explorationes obirent, & quæ uſus exigeret velocius facerent: Alii à Græco dictum putant quod eſt κέλης.

ALA CAMILLÆ. Equitatus. *Alæ* autem dicuntur equites, quod alarum vice pedeſtrem exercitum tegunt.

HASTASQVE REDVCTIS. Ante oculos poſita deſcriptio.

INTRA IACTVM TELI. Vnde poſſit haſta emiſſa in hoſtem venire. hinc traxit Statius, *Quale quater ſpacium jaculo ter arundine vincas.* Et Enniana eſt iſta omnis tam brevis deſcriptio.

VARIORVM.

AT MANVS INTEREA. A digreſſione in perſonæ deſcriptionem, ſive hiſtoriam potius redit res belli. Et primum quidem quibus viribus Trojani ad urbem cum inſtructis equitum peditumque copiis acceſſerint. HORT.

FERREVS HASTIS HORRET AGER. Macrob. lib. 6. cap. 4. Saturn.

ALA CAMILLÆ. Vt alæ equitum ſunt, ita cornua peditum, quæ κέρατα & πλευραὶ, ut frons item exercitus μέτωπον, & exercitus tergum οὐρά. GERM.

HASTASQVE REDVCTIS PROTENDVNT. Habitum expreſſit jaculantis. Turneb lib. 14. cap. 13.

IAMQVE INTRA IACTVM. Proverb. *Intra jactum telorum*, de iis, qui periculis obnoxii, videri poſſunt; ut *extra telorum jactum*, qui in tuto ſunt. H.

Sub-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore, frementeſque
Exhortantur equos: fundunt ſimul undique tela
Crebra, nivis ritu: cœlumque obtexitur umbra.
Continuo adverſis Tyrrhenus & acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primique ruinam
Dant ſonitu ingenti: præfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. excuſſus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longe, & vitam diſpergit in auras.
Extemplo turbatæ acies: verſique Latini
Rejiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.
Troës agunt: princeps turmas inducit Aſylas.
Iamque propinquabant portis: rurſuſque Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt: penituſque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopuloſque ſuperiacit undam
Spumeus, extremamque ſinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque æſtu revoluta reſorbens
Saxa, fugit, littuſque vado labente relinquit.
Bis Tuſci Rutulos egere ad mœnia verſos,
Bis rejecti armis reſpectant terga tegentes:
Tertia ſed poſtquam congreſſi in prælia, totas
Implicuere inter ſe acies, legitque virum vir,

SERVII.

SVBITO. Adverbium eſt, an *Subito clamore*, & eſt verſus hypermetros.

CONTINVO ADVERSIS. Hic ſpecialis pugna eſt.

PRÆFRACTAQVE PECTORA PECTORIBVS RVMPVNT. rumpunt, præfractaque faciunt.

PRÆCIPITAT. Pro præcipitatur.

REIICIVNT PARMAS, ET EQVOS AD MOENIA VERTVNT. *Reiiciunt*, retro agunt, vel retrorſum ferunt, ut cedentium terga munita ſint, ut ipſe II. Æne. *Bis rejecti armis reſpectant terga tegentes.* Sane nunc fugiunt, non timore, ſed lege præliandi. Salluſtius: *More equeſtris prælii ſumptis tergis ac redditis.* Parma autem eſt equeſtre ſcutum.

MOLLIA. Domita ſcilicet, domitorum equorum.

SVPERIACIT VNDAM. Super ſcopulos undam jacit. nam more ſuo dedit detractam verbo nominis præpoſitionem.

SINV. Curvatione & flexu undarum. EXTREMAMQVE. Quantum ad mare pertinet, nam terræ prima eſt. EXTREMAM autem ad illud pertinet, quod ait ſupra, *Penituſque datis referuntur habenis.*

ÆSTV REVOLVTA RESORBENS SAXA, FVGIT. *Æſtus* proprie eſt maris incerta commotio.

VADO LABENTE. Hypallage, pro labens ipſe per vadum littus reliquit.

VARIORVM.

CÆLVMQVE OBTEXITVR VMBRA. Alluſit ad Laconis illud: ſub umbra pugnavimus. Cic. I. Tuſcul. Turneb. lib. 14. cap. 13.

FVLMINIS IN MOREM. Hyperbolicis collationibus atrocitatem pugnæ amplificat. HORT.

LEGITQVE VIRVM VIR. Quid ſit *vir virum legere*, docet his verbis Turnebus: veteres cum animoſiſſime in prælium ire parabant & omni animorum & corporum contentione pugnæ diſcrimen capeſſere inſtituebant, in ordinanda acie hoc conſilium interdum ſequebantur, ut vir virum legeret; ut in cujus virtute plurimum fiduciæ eſſe quiſque ſtatueret, eum in acie proximum haberet, cujus latus tegeret, & à quo viciſſim ſuum tegeretur. GERM.

LEGITQVE VIRVM VIR. Militarem morem explic. Victorius lib. 18. c. 19. Turneb. lib. 25. c. 7. Lipſius de Milit. Rom.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Tum vero & gemitus morientum, & ſanguine in alto,
Armaque corporaque, & permiſti cæde virorum
Semianimes volvuntur equi: pugna aſpera ſurgit.
Orſilochus Remuli (quando ipſum horrebat adire)
Haſtam intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit.
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaque jactat
Vulneris impatiens arrecto pectore crura:
Volvitur ille excuſſus humi. Catillus Iolam,
Ingentemque animis, ingentem corpore, & armis
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæſaries, nudique humeri: nec vulnera terrent:
Tantus in arma patet. latos huic haſta per armos
Acta tremit, duplicatque, virum transfixa, dolorem.
Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchramque petunt per vulnera mortem.
At medias inter cædes exultat Amazon,
Vnum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla.
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſat,
Nunc validam dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, ſi quando in tergum pulſa receſſit,

SERVII.

GEMITVS MORIENTVM. Aliqui *morientum*, genitivum corruptum pro integro accipiunt, facit enim morientium. ET SANGVINE IN ALTO. ἐμφατικῶς cædis oſtenditur magnitudo.

ARMAQVE, CORPORAQVE. Verſus πολυσύνδετος, & bene belli faciem demonſtravit, multa enumerando quæ in alto ſanguine velut natarent.

QVANDO IPSVM HORREBAT ADIRE. Parentheſis, & quæritur quid ſit *horrebat*.

HASTAM INTORSIT EQVO. Figurate. nam intorqueo in equum dicimus: ut, *in latus, inque feri curvam compagibus alvum Contorſit*. SVB AVRE RELIQVIT. Ex vulneris genere fugientem eum intelligimus eſſe percuſſum.

VOLVITVR ILLE EXCVSSVS HVMI. Humi volvitur. nam EXCVSSVS per ſe plenum eſt.

DEIICIT HERMINIVM. Nomen hoc de hiſtoria Romana eſt. nam cum Coclite contra Tuſcos Lartius & Herminius ſteterunt & pugnaverunt eo tempore, quo pons ſublicius rumpebatur. unde & eum plurimum laudat, ac ſi diceret, Talis hic eſt, qualis ille fuit.

TANTVS IN ARMA PATET. Id eſt, Tantum patebat in vulnere, id eſt in hoſtilia tela totus patebat. Alii *in arma*, pro armis vel ſcutis tradunt. PER ARMOS. Abuſive. nam proprie *armi* quadrupedum ſunt.

EXVLTAT AMAZON. Suſpendendum, *exultat Amazon*, intelligas quaſi Amazon. nam Camilla Volſca fuerat. ſic in primo, *Dederatque comam diffundere ventis Venatrix*, id eſt quaſi venatrix.

PHARETRATA. Participium à fœminino genere derivatum. *Vnum* autem *exſerta latus*, pro exſertum latus habens.

DENSET. Id eſt denſe, ſparſe jacit. Sane denſentur plures res in unum, ut, *Vos unanimes denſete catervas*, & declinatur, denſeo, denſes, denſet.

INDEFESSA. Infatigabilis. Et omnia ei Amazonum arma tradit, quas Titianus unimammas vocat. nam hoc eſt Amazon quaſi ἄνευ μαζοῦ, ſine mamma. bipennis autem dicitur, quod ex utraque parte habeat aciem, quaſi duas pinnas quas veteres dicebant.

VARIORVM.

DEIICIT HERMINIVM. Eo nomine fuit Saxo ille vocatus, qui Quintilium Varum in Germania fudit ſub Auguſto. Sed hoc loco Hetruſcum appellat. HORT.

DVPLICATQVE. Magnus enim dolor nos duplicat & curvat: vel duplici dolore virum cumulat. Turneb. lib. 23. cap. 14.

AVREVS EX HVMERO. Homerus de Apolline, lib. Iliad. α. ἔκλαγξαν ὀϊστοὶ ἐπ᾽ ὤμων. HARTVNGIVS.

Spi-

Spicula converſo fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
Tullaque, & æratam quatiens Tarpeja ſecurim,
Italides: quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit, paciſque bonas, bellique miniſtras.
Quales Threïciæ cum flumina Thermodoontis
Pulſant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten, ſeu cum ſe Martia curru
Pentheſilea refert: magnoque ululante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.

SERVII.

SPICVLA FVGIENTIA. Pro ipſa fugiens.

AT CIRCVM LECTÆ COMITES. Subaudis *dimicant*: quod etiam ſequeus Amazonum indicat comparatio, quæ inducuntur circa reginam bella tractantes, ne culpetur poëta quod nullam earum pugnantem induxerit. LARINAQVE VIRGO. Nomina hæc nobiliſſimarum ſunt Italiæ fœminarum, & *æratam* pro ferream, ut *Micat æreus enſis.*

ITALIDES. Vt Sicelides, Atlantides: anque ſaciarum ducem Amazonam dicit velut Amazonidas. * ut *Ducit Amazonidum*: & eſt pulchra derivatio non tantum vera: nam verum eſt Italiæ. Italis autem, unde eſt Italides, magis patronymicum eſt, quam derivativum; ſicut Belis, & eſt Belides, & eſt Græcum. QVAS IPSA DECVS. Et ad delectas, & ad ipſam poteſt referri. *Decus* autem ſi ad Camillam, nobilitas, pulchritudo: ſi ad delectas, ornamentum, id eſt, quas ſibi elegit ornamentum id eſt ad ornamentum. DIA CAMILLA. Generoſa: εὐγενής. nam Græcum eſt, cujus nominis etymologiam plerique volunt venire ἀπὸ τοῦ διὸς: quodſi ſic eſt, dicemus diſſentire derivationem à principalitate. nam *dia*, *di* producit, cum διὸς corripiat: ſicut è contra, cum LVX LV producat, lucerna LV corripit.

PACISQVE BONÆ, BELLIQVE MINISTRAS. Congruum paci epitheton dedit, ut eam bonam diceret, cum bellum è contra ſit peſſimum. nam ſine dubio & belli ſævi diceret, ſi ratione verſus liceret: quidam bonum interdum pro grandi accipiunt. BELLIQVE MINISTRAS. Nonnulli *miniſtras* modo ad bellum tantum referri volunt, ideoque conjunctionem incongrue poſitam, & ordinem eſſe, *decus pacis, & miniſtras belli.* Poterit & ita, quas ſibi decus delegit miniſtras bonæ pacis & belli.

QVALES THREICIÆ. Tanais fluvius eſt qui ſeparat Aſiam ab Europa, circa quem antea Amazones habitaverunt. unde poſtea ad Thermodonta fluvium Thraciæ tranſtulerunt. quod & Salluſtius teſtatur, dicens, *Dein campi Threiſſi, quos habuere Amazones, ab Tanai flumine incertum quam ob cauſſam digreſſæ.* Has quidam dicunt ſtato die ſolitas Scinthiis coire. FLVMINA. Pro flumine, aut fluenta. THERMODOONTIS. Plenum eſt Thermodoon, ſed per Synæreſim Thermodon facit. Vnde DON circunflexum habebit accentum. Græca enim nomina neceſſe eſt ut circumflectantur, quotiens fit Synæreſis exigente metri neceſſitate. Ergo ſi ſit Thermodoon, DO acutum habebit accentum: quod ſi Thermodon fecerit, & in finalem transfertur, & mutatur accentus, nam fit circunflexus.

PVLSANT. Ennius, Ad muſas, *Quæ pedibus pulſatis Olympum.* BELLANTVR. Pro bellant. nam ſolent verba pro verbis poni. Vnde nunc paſſivam declinationem ſub activa poſuit ſignificatione: ſicut in Georgicis, *Et placidam paci nutritor olivam:* futurum tempus à paſſivo poſuit, pro præſenti ab activo. Nam *nutritor* pro nutri poſuit. Vnde eſt è contra, *Nox humida cœlo Præcipitat.*

HIPPOLYTEN. Hæc Amazonum fuit regina, cui victæ Hercules baltheum ſuſtulit, hujus filia Antiopa quam Theſeus rapuit, unde Hippolytus. MARTIA. Aut bellicoſa, aut Martis filia, quæ ab Achille occiſa ac mortua adamata eſt. ut nonnulli vero adſerunt, cum Achille concubuit, & ex eo Caiſtrum filium edidit, ex quo flumen Lydiæ ita appellatur: refert autem, aut addita eſt præpoſitio *re*, id eſt fert; aut mutata pro infert.

VLVLANTE TVMVLTV. *Vlulare* veteres etiam vocem quæ redditur initio prælii dicebant, quam Græci ὀλολυγὴν vocabant.

VARIORVM.

QVVM FLVMINA THERMODOONTIS. Servius aliique ſecundam in *Thermodontis* corripi putant. Eſt enim Græce Θερμώδοντος: ut apud Apollon. 2. Argon. ἐπὶ δὲ ϛόμα Θερμώδοντος. Nam quod Quinctianus Stoa, & Pontanus lib. II. de aſpiratione, *Thermodoontis* legunt, id ferri nequit. Quippe dum verſum fugiunt ſpondaicum, ſede quinta ignari ponunt antibacchium. Et ſane Latinis quoque *mo* in *Thermodon* produci, indicat illud Ovidii lib. IV. de Ponto. eleg. x.

Et tu femineæ Thermodon cognite turbæ.

Item hoc Silii Italici, in viij.

Perſtrepit, & tellus, & Amazonius Thermodon.

VOSSIVS.

PICTIS ARMIS. Alexand. lib 6. cap. 22.

BELLANTVR AMAZ. Linacrum lege lib. 2.

LVNATIS AGMINA PELTIS. Alexand. l. 6. cap 22 *Pelta*, breve ſcutum, inſtar lunæ Grapaldus lib. 2. cap. 10.

Quem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre: cujus apertum
Adverſi longa tranſverberat abjete pectus.
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, morienſque ſuo ſe in vulnere verſat.
Tum Lyrim, Pagaſumque ſuper: quorum alter habenas
Suffoſſo revolutus equo, dum colligit: alter
Dum ſubit, ad dextram labenti tendit inertem,
Præcipites pariterque ruunt: his addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturque incumbens eminus haſta
Tereaque, Harpalycumque, & Demophoonta, Chromimque:
Quotque emiſſa manu contor ſit ſpicula virgo,
Tot Phrygii cecidere viri. procul Ornitus armis
Ignotis, & equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit: caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi, cum dentibus albis:
Agreſtiſque manus armat ſparus: ipſe catervis
Vertitur in mediis & toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verſo)
Trajicit, & ſuper hæc inimico pectore fatur:

SERVII.

QVEM TELO PRIMVM DEIICIS? Homericum eſt, interrogationem ad ipſum referre qui deſcribitur, cum ſemper ſic muſæ interrogari conſueverint: ut, *Vos ô Calliope precor aſpirate canenti.* ASPERA VIRGO. Epitheton ad officium belli reſpiciens: alias incongrue virginem aſperam dicimus.

EVNEVM. Quia Latina eſt declinatio, ideo non accipit accentum. nam Statius quia Græce declinavit, Græcum accentum poſuit dicens, *Nunc Euneon audit Ante Thoas.*

LONGA ABIETE. Longa haſta, longa abjete * arborem enim pro haſta poſuit.

SVFFVSO. Caſuro. nam ſuffuſi equi dicuntur quos vulgo inceſpitatores vocant. Alli SVFFOSSO legunt, id eſt præcipiti & cadenti.

DVM SVBIT. ſcilicet ad ſuſtentationem ruentis inclinat: & vult utrunque tanta celeritate eſſe percuſſum, ut unum interemptum putares. inde eſt enim, *Præcipites pariterque ruunt.* INERTEM. Nudam, an nihil proficientem?

SEQVITVR. Pro perſequitur.

ARMIS IGNOTIS. Novis, inconſuetis. Vel *ignobilis*, id eſt non conſpicuus. IAGYGE. Appulo equo.

PELLIS EREPTA IVVENCO. Id eſt lorica. nam proprie LORICA, eſt tegimen de corio tanquam de loro factum: quo majores in bello uti conſueverant.

CAPVT INGENS ORIS HIATVS. Amphibolon, id eſt hiatus.

AGRESTISQVE MANVS ARMAT SPARVS. Bene AGRESTIS: nam *ſparus* eſt ruſticum telum in modum pedis recurvum. Saluſtius, *Sparos aut lanceas, alii præacutas ſudes portare.* Varro ait *ſparum*, telum miſſile, à piſcibus ducta ſimilitudine, qui ſpari vocantur: Alii *ſparus*, à ſpargendo dici putant.

VERTITVR IN MEDIIS. Id eſt agitur: nam Græce dixit ἀναστρέφεται. TOTO VERTICE SVPRA EST. Sic Statius de Capaneo, *Et toto tranſcendit corpore bellum.*

HVNC ILLA EXCEPTVM. Fraude circumventum; ut, *Æmulus exceptum Triton.* AGMINE VERSO. Aut converſo impetu ſuo, aut adverſariorum conlato agmine.

TRAIICIT. Vis jactus oſtenditur.

VARIORVM.

QVEM TELO PRIMVM, QVEM, &c. Camillam admiratur ob feriendi celeritatem, & occiſorum ingentem numerum: nam diſcerni non poterat, quem primo, quem poſtremo loco mactaſſet: tanta quippe pugnandi ars & celeritas. DONAT.

Sylvis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sylvis te Tyrrhene feras agitare putaſti?
Advenit qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redargueret: nomen tamen haud leve patrum
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protinus Orſilochum, & Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: ſed Buten adverſum cuſpide figit
Loricam, galeamque inter, qua colla ſedentis
Lucent, & lævo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magnumque agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem.
Tum validam perque arma viro, perque oſſa ſecurim,
Altior inſurgens, oranti & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, ſubitoque aſpectu territus hæſit
Apenninicolæ bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
Iſque ubi ſe nullo jam curſu evadere pugna
Poſſe, neque inſtantem reginam avertere cernit:
Conſilio verſare dolos ingreſſus, & aſtu,
Incipit hæc: Quid tam egregium, ſi fœmina forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te cominus æquo

SERVII.

SYLVIS. Pro, in ſylvis, & Archaïſmos, caſus pro caſu.

MVLIEBRIBVS ARMIS. Vſus obtinuit ut innuptas, virgines: nuptas, mulieres vocemus. Nam apud majores indiſcrete virgo dicebatur & mulier: utrunque enim ſexum tantum ſignificabat, ut ecce hoc loco dicit *armis muliebribus*, cum Camillam innuptam fuiſſe manifeſtum ſit. Item in Bucolicis legimus, *Ah virgo infœlix*, cum Paſiphaën conſtat ex Minoë ante amorem tauri filios ſuſcepiſſe. Terentius in Hecyra, etiam mulierem poſt partum, virginem vocat, *Nam vitium eſt oblatum virgini olim ab neſcio quo improbo.*

NOMEN TAMEN HAVD LEVE PATRVM MANIBVS HOC REFERES TELO CECIDISSE CAMILLÆ. Irriſio eſt amaritudinis plena. nam ſi voluerimus ſimpliciter accipere, ut ita ſit dictum, quemadmodum ſupra, *Æneæ magni dextra cadis*: incipit contrarium eſſe ſuperioribus. Vnde melius eſt ut perſeveremus in ſenſu: & ita ſit dictum, Magnam re vera gloriam laturus eſt ad manes parentum, quem fœminea tela ſuperarunt.

SEDENTIS. Equitis. Sane eum ex vicino intelligimus eſſe percuſſum.

INTERIOR. Siniſterior, breviore ſcilicet circulo.

CONGEMINAT. Hic diſtinguendum. Nam nemo dicit ſecurim vulnus congeminat, ſed ſecuris.

INCIDIT HVIC. Figurate, pro, in hanc incidit. Terentius, *Ego in eum incidi infelix locum, ut neque amittendi, neque retinendi ſit copia.*

APENNINICOLÆ BELLATOR FILIVS AVNI. Quia Liguria majore parte ſui in Apennino eſt conſtituta. *Ligures autem omnes fallaces ſunt*, ſicut ait Cato in ſecundo Originum libro. FILIVS AVNI. Aunus ſcilicet. nam ut ſupra diximus, cum dictis parentibus filiorum nomina ſupprimuntur, eos patri cognomines intelligimus: ut, *Tiburti Remulo ditiſſimus olim.*

REGINAM AVERTERE. Proprio verbo uſus eſt, ut eſt mos equeſtris, id eſt non ſperat fore, ut illam averteret.

VERSARE DOLOS INGRESSVS: Tractare, ut, *Seu verſare dolos, ſeu certe occumbere morti.* ASTV. Malitia. Nam proprie aſtutos, malitioſos vocamus. unde in Terentio, poſtquam de domino dixit ſervus *Aſtute*: ille, iratus ait, *Carnifex quæ loquitur?* Cicero, *Ita ſit ut tua iſta ratio exiſtimetur aſtuta: meum hoc conſilium neceſſarium.*

DIMITTE FVGAM. Id eſt equi celeritatem, cui fidis, relinque.

VARIORVM.

PROTINVS ORSILOCHVM. Macrob. lib. 6. cap. 6. HARTVNG.

FILIVS AVNI. Mos eſt Poëtis, filiorum nomina diſſimulare, & patrum edere; ſi quando cognomines ſunt. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Mecum crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri:
Iam noſces, ventoſa ferat cui gloria laudem.
Dixit: at illa furens, acrique incenſa dolore,
Tradit equum comiti, paribuſque aſſiſtit in armis,
Enſe pedes nudo, puraque interrita parma.
At juvenis viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
(Haud mora) converſiſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligus, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequicquam patrias tentaſti lubricus artes:
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu: freniſque adverſa prehenſis
Congreditur, pœnaſque inimico à ſanguine ſumit.
Quam facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto

SERVII.

VENTOSA FERAT CVI GLORIA FRAVDEM. Hæc eſt vera & antiqua lectio: Vt *fraudem* non *laudem* legas: ut ſi FRAVDEM legeris ſit ſenſus, Pedes congredere: jam agnoſces cui inanis jactantia adferat pœnam. Nam *fraudem*, veteres pœnam vocabant: Ab eo quod præcedit, id quod ſequitur, ut, *Et ſcelus expendiſſe merentem Laocoonta ferunt.* Cicero in Cornelianis. *Ne fraudi ſit ei qui populum ad contentionem vocarit.* Vt etiam in antiquo cognoſcitur jure. Salluſtius in Catilinario, *Diem ſtatuit antequam ſine fraude liceret ab armis diſcedere.* Si autem LAVDEM legerimus, erit ſenſus, Agnoſces cui inanis gloria afferat laudem. VENTOSA autem GLORIA eſt, quam Græci κενοδοξίαν vocant.

PARIBVSQVE RESISTIT IN ARMIS PEDES. Sicut & illum congreſſurum putabat.

PVRA PARMA. Tunc enim primum in bella deſcenderat.

FVGAX. Fugiens. Nam nomen eſt pro participio: non enim fugacem poſſumus accipere: quem ſupra legimus bellatorem.

FERRATA CALCE. Calcem genere fœminino.

VANE LIGVR. Aut fallax, aut inaniter jactans. nam *vanos*, ſtultos, poſteriores dicere cœperunt. & rarum eſt etiam in neotericis. Iuvenalis, *Sit libitum vano, qui nos diſtinxit, Othoni.* Quid autem hoc loco VANE ſignificet, ſequentia demonſtrant, *Fruſtraque animis elate ſuperbis*: poſſumus tamen hic & mendacem verius accipere, quia ait, *Dum fallere fata ſinebant*, Et, *Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.* Nigidius de erra * *Nam & Ligures qui Apenninum tenuerunt latrones inſidioſi, fallaces, mendaces.* Cato originum II. cum de Liguribus loqueretur: *Sed ipſi unde oriundi ſunt exacta memoria inlitterati, mendaceſque ſunt, & vera minus meminere.* Sane ſubito ut ſolet, ad characterem dramaticum tranſit, neque enim oſtendit Camillam loqui cœpiſſe.

LVBRICVS. Fallax, mobilis.

PERNICIBVS IGNEA PLANTIS. Modo velocibus: alias perſeverantibus. Nam *pernix* interdum velox: interdum perſeverans ſignificat, ut ipſe in Georgicis, & *inter Dura jacet pernix inſtrato ſaxa cubili.*

TRANSIT EQVVM CVRSV. Nunc hoc incredibile videretur eſſe, niſi præmiſiſſet in ſeptimo, *Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas.* ADVERSA. Oppoſita. QVAM. ſimilitudinis adverbium eſt, eſt & pronomen tam ſubjunctivum, quam præpoſitivum; eſt & conjunctio, ut cum dicimus, tam hoc quam illud. ACCIPITER SAXO SACER ALES AB ALTO. *Sacer* ideo, quia Marti eſt conſecratus accipiter: aut *ſacer* avibus execrabilis: ut, *Auri ſacra fames.* Aut quod verius eſt, nomen Græcum expreſſit. nam ἵεραξ dicitur, hoc eſt ſacer: ἱερεὺς enim Græce Latine ſacerdos vocatur. Cur autem Græce ita dictum ſit, ratione non caret: quia nota eſt ſacrorum peritis.

VARIORVM.

PARMA. Supra lib. 9. *Parmaque inglorius alba:* Albam enim primam geſtare, probro fuit. Alexand. lib. 6. cap. 22. HART.

PATRIAS ARTES. Quaſi dicat fraudulentas: cum viri fortis ſit, aperta virtute, non dolo vincere. HORTENS.

POENAS INIMICO A SANGVINE. *Sanguis* invenitur pro ipſo homine apud primarios ſcriptores, ſicut caput, anima. Proinde inimicus ſanguis hic, nil eſt aliud, quam inimicus. PONT.

ACCIPITER SACER ALES. Quid ſi Poëta reſpexerit ad Græcam vocem, ἵεραξ. hoc quod addit, *ſacer ales*, interpres addit, Marti ſacram: quod tamen à Poëta non eſt additum. HART.

Con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Comprenſamque tenet, pedibuſque eviſcerat uncis:
Tum cruor & vulſæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum ſator atque deorum
Obſervans oculis, ſummo ſedet altus olympo:
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia ſæva
Suſcitat, & ſtimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quenque vocans, reficitque in prælia pulſos.
Quis metus, ô nunquam dolituri, ô ſemper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quo ferrum? quidve hæc geritis tela irrita dextris?
At non in Venerem ſegnes nocturnaque bella:
Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Exſpectare dapes, & plenæ pocula menſæ.
Hic amor, hoc ſtudium, dum ſacra ſecundus aruſpex
Nuntiet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.

SERVII.

CONSEQVITVR PENNIS. Nova laus Camillæ: ſiquidem accipiter columbam ſequitur, iſta hoſtem præcedit. ipſa autem avium comparatio ſumpta eſt è contrario. nam æquius vir accipitri, Camilla compararetur columbæ.

EVISCERAT. Ne vulgari verbo & Græco uteretur, dicens exenterat, ait *pedibuſque eviſcerat.*

TVM CRVOR, ET VVLSÆ LABVNTVR AB ÆTHERE PLVMÆ. Ecbaſis poëtica, id eſt exceſſus.

NON NVLLIS. Id eſt non negligentibus. Nam Liptotes figura eſt. vult enim dicere, non leviter Iuppiter intuebatur iſta certamina. Ideo & adjecit *obſervans oculis*, id eſt intente aſpiciens, Plautus: *Obſervato quam blande ſuppalpatur mulieri.*

INSTIGAT VOCIBVS ALAS. Alas incitat: & irritat ad reditum. primum enim eſt ut fugere deſinant: poſt ut in hoſtes impetum faciant.

NOMINE QVENQVE VOCANS. Per hoc extrema neceſſitas indicatur. REFICITQVE. Id eſt reſtituit.

QVIS METVS. Dolentis, interrogantis, id eſt Qualis, quantus: quod viros etiam fœminam timere compellit? Vnde paulo poſt, *Quæ & quanta animis ignavia venit? Fœmina palantes agit.* O NVNQVAM DOLITVRI. Id eſt ſtulti. Stultus enim eſt quiſquis injuria non movetur. Et bene NVNQVAM: ſi quidem ante ſævitiam Mezentii pertulerunt, nec ſe ulti ſunt. Nunc præbent terga mulieri: & nec hinc quidem commoventur dolore. Nonnulli tamen dolorem, ſtudii alicujus ardorem & promptam gloriæ cupiditatem veterum more dictum tradunt, ut Græci πόνον.

ATQVE HÆC AGMINA VERTIT? δεικτικῶς, id eſt multitudinem tantam, hoc eſt magnam.

INRITA. Id eſt Inertia; quæ nos ulciſci minime valent.

AT NON IN VENEREM SEGNES. Latenter hoc dicit, Mulierem fugitis, quia armata eſt: alias primi ad hunc curritis ſexum. NOCTVRNAQVE BELLA. Quibus coitus. Alibi, *Et ſi quando ad prælia ventum eſt.*

CVRVA TIBIA. Symphoniacorum. *Bacchi* autem ideo, quia apud veteres ludi theatrales non erant niſi in honorem Liberi patris. Hanc tibiam Græci πλαγίαυλον vocant, Latini Vaſcam tibiam, & eſt Dionyſia, cum maxime ea Satyri utuntur.

EXPECTATE. Pro exſpectatis, modum pro modo poſuit.

HIC AMOR, HOC STVDIVM. Per parentheſim dictum eſt, nam ordo eſt, pocula menſæ, dum ſacra ſecundus aruſpex Nuntiet. SECVNDVS ARVSPEX. Pro ſecunda ſacra, id eſt proſpera: ſicut è contrario Homerus μάντι κακῶν, id eſt malorum divine.

IN ALTOS LVCOS. Illic epulabantur ſacris diebus. Mire autem VOCET HOSTIA, pro ut ad hoſtiam conveniatis.

VARIORVM.

INCITAT IRAS. Homer. θυμὸν ὄρινε ἀγείρας. Reſpicit ad Peripateticorum illud: Ira fortitudinis incitabulum. HART.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hæc effatus, equum in medios moriturus & ipſe
Concitat, & Venulo adverſum ſe turbidus infert:
Direptumque ab equo dextra complectitur hoſtem,
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
Convertêre oculos: volat igneus æquore Tarchon
Arma virumque ferens: tum ſumma ipſius ab haſta
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Qua vulnus lethale ferat. contra ille repugnans
Suſtinet à jugulo dextram, & vim viribus exit.
Vtque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæſit:
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Arrectiſque horret ſquamis, & ſibilat ore,
Arduus inſurgens: illa haud minus urget adunco
Luctantem roſtro, ſimul æthera verberat alis:
Haud aliter prædam Tyburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans. ducis exemplum eventumque ſecuti
Mæonidæ incurrunt. tum fatis debitus Aruns
Velocem jaculo & multa prior arte Camillam
Circuit, & quæ ſit fortuna facillima, tentat:

SERVII.

MORITVRVS ET IPSE. Moriturus animo. nam moriturus non eſt. Quod autem ait ET IPSE, aut ad Camillam, aut ad Venulum reſpicit.

TVRBIDVS. Id eſt terribilis.

DIREPTVMQVE AB EQVO DEXTRA COMPLECTITVR HOSTEM. Hoc de hiſtoria tractum eſt. Nam Cajus Cæſar, cum dimicaret in Gallia: & ab hoſte raptus equo ejus portaretur armatus, occurrit quidam ex hoſtibus qui eum noſſet, & inſultans ait, Cæſar Cæſar: quod Gallorum lingua dimitte ſignificat: & ita factum eſt ut dimitteretur. Hoc autem ipſe Cæſar in Ephemeride ſua dicit, ubi propriam commemorat felicitatem. Eſt & alia hujus rei hiſtoria, Varro enim cum de ſuo nomine diſpu taret, ait eum qui primus Varro ſit appellatus, in Illyrico hoſtem Varronem nomine quod rapuerat, & ad ſuos portaverat, inſigne ex facto meruiſſe *

TOLLITVR IN CÆLVM CLAMOR. Rei ſcilicet admiratione.

RIMATVR. Inquirit, ut, *rimanti telum ira facit.*

EXIT. Evitat: ut, *Atque oculis vigilantibus exit.*

VTQVE VOLANS ALTE RAPTVM. Homerica comparatio: & utrum *alte volans*, an *alte raptum*, an *alte fert*?

LVCTANTEM ROSTRO. Magna brevitate rem deſcripſit.

DVCIS EXEMPLVM EVENTVMQVE. Et virtutem & felicitatem. Exemplum quod cœpit, eventum quod proſpere.

MÆONIDÆ. Lydii: ut, *Mæonidæ delecta juventus.*

ARTE. Fraude, dolo: ut, *Arte Pelaſga.*

DONATI.

VTQVE VOLANS. Aquilæ comparatio aptiſſima. Vt enim & aquila & ſerpens fortiſſimi ſunt: ita illi duo fortiſſimi erant. itidem mira perſpicacitate, ut illi ſunt.

VARIORVM.

MORITVRVS ET IPSE. *Moriturus* autem, non ut illi, ſed animo paratus ad mortem ſe in hoſtem intulit. Rapuit autem Venulum ab equo ſedentem, & ante ſe in equo ſuo collocatum portavit. Hoc factum, quia non admittebat fidem, poſſe dorſo equi diripi armatum, addidit difficultatem, dicens: *multa vi concitus aufert*: ut majore virtute atque impetu venientis id factum legentes, fieri potuiſſe facilius credant. DONAT.

VOLAT IGNEVS ÆQVORE. Accenſus animo. Hypotypoſis Tarchontis, hoſtem armatum ſinu in equo ſuo complexi, quærentiſque rimam ad jugulum. HORT.

VIM VIRIBVS EXIT. Macrob. lib. 6. cap. 6. pro evitat. ſupra lib. 5. vide. HART.

CVM FVLVA DRACONEM FERT AQVILA. Virgilius hic Homero inferior. Macrob. lib. 5. cap. 13. Saturn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Qua ſe cunque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Aruns ſubit, & tacitus veſtigia luſtrat:
Quâ victrix redit illa, pedemque ex hoſte reportat:
Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
Vndique circuitum, & certam quatit improbus haſtam.
Forte ſacer Cybelo Chloreus, olimque ſacerdos,
Inſignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.
Ipſe peregrina ferrugine clarus & oſtro,

SERVII.

QVÂ SECVNQVE FVRENS MEDIO TVLIT AGMINE VIRGO, HAC ARVNS SVBIT. Vt etiam ſupra diximus, ita Poëta loquitur, ut aliquibus locis det ſuſpicionem quod Aruns de Turni partibus fuerit. namque & in Camillam impetum facit, & cum ea rurſus recedit: quod niſi de ſocio non procedit. Donatus etiam dicit eſſe manifeſtum ſignum ſocium ei fuiſſe: quod Apollinem Soractis invocat montis: de quo Turno auxilia conſtat veniſſe. licet poſſit fieri ut alterius loci homo, alterius loci invocet numen. Item ad argumentum vocat, *Patrias remeabo inglorius urbes:* quod etiam de hoſte procedit. *Inglorius* autem ideo, quia ſuperare fœminam, nullam conſtat eſſe virtutem. Aut quia nec gloriari poterat, ſi Camillam earundem partium occidiſſet, ut quod ſupradictum eſt, videatur eam invidia peremiſſe, quod viris præripiat gloriam & ſola nobiliter pugnet Camilla.

TACITVS. Hoc eſt latens.

CIRCVITVM. Proprie. Nam circumire, inſidiantium eſt: unde eſt, *Nec gregibus nocturnus obambulat.* CERTAM HASTAM. Inevitabilem. Vnde eſt è contrario. *Et incertam excuſſit cervice ſecurim,* id eſt infirmam, evitabilem.

SACER CYBELE. Nunc montem pro numine, quod in eo colitur, poſuit. Et bona occaſio ad mortem Camillæ, ut ſacerdotem majoris numinis conetur occidere: per quod quaſi exauctoratur Dianæ favor, interveniente majoris numinis iracundia. OLIMQVE SACERDOS. Aut quia vetus ſacerdos, aut cujus etiam majores ſacerdotes fuiſſent, quibus apud veteres in ſacra quoque ſuccendebantur

LONGE FVLGEBAT. Vel longe fulgebat, vel longe inſignis.

QVEM PELLIS AHENIS IN PLVMAM SQVAMIS, AVRO CONSERTA TEGEBAT. Cataphractum eum fuiſſe ſignificat. Cataphracti autem equites dicuntur, qui & ipſi ferro muniti ſunt, & equos ſimiliter munitos habent: de quibus Salluſtius, *Equis paria operimenta erant, quæ linteo ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant.* Pluma eſt in armatura ubi in laminam ſe indit. Nunc autem pro linteo pellem poſuit; & *æneas ſquamas*, æreas laminas intelligimus.

IN PLVMAM vero, in ſimilitudinem plumæ: ut, *Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,* id eſt in antri ſimilitudinem. Sane ſciendum quod ipſos equites cataphractos dicimus. Saluſtius, *Et ſequebantur equites cataphracti.*

PEREGRINA FERRVGINE. Vt Hibera, id eſt Hiſpana, nam ipſe hoc alibi expoſuit, *Et ferrugine clarus Hibera.* Quidam purpura accipiunt, quod ejus prima tinctura ferrugineo colore ſit.

DONATI.

CYBELE. Locus eſt in quo Cybele colebatur.

SQVAMA. Serpentis eſt & piſcis, quam facit compoſitio naturalis. nam & ordinibus digeſta eſt: & viarum plurimarum impreſſione diſtincta. Quicquid igitur in hanc ſimilitudinem facit artifex, ſquama dicitur. hæc fit ex minutis laminis invicem ſe retinentibus, & ita digeſtis, ut eſt in avibus pluma.

PEREGRINA. Quaſi dicat, ex melioribus regionibus advecta.

VARIORVM.

FORTE SACER GYBELE. Macrob. lib. 5. cap. 1. Saturnal.

QVEM PELLIS AHENIS IN PLVMAM. Puto & Maronem cum Saluſtio conſentire, & plumarium opus reſpexiſſe, antiquis cognitum & laudatum, quod & in armatura ipſa imitabantur, & quod à multiplici liciorum varietate πολύμιτον vocabant. *In plumam* autem, πτεροειδῶς. unde & plumare, acu pingere ὑφαίνειν. GERMAN.

PELLIS AHENÆ. Aul. Gell. libro 2. cap. 6. HARTVNG.

IN PLVMAM SQVAMIS AVRO, &c. ſic & plumatæ veſtes, & plumatiles, quæ pluribus ejuſmodi notis ex auro purpurave, acu intextis ſparſa erant & variata. PLVMAS autem vocarunt veteres, notas ex auro vel purpura rotundas, & in modum plumarum factas, plumarumque ſimilitudinem referentes: inde & *plumarii*, qui plumis veſtes variant, & acu pingunt. SALMASIVS.

FERRVGINE CLARVS. Parrhaſius legatur. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu:
Aureus ex humeris ſonat arcus, & aurea vati
Caſſida: tum croceam chlamydemque, ſinuſque crepantes
Carbaſeos, fulvo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, ſive ut templis præfigeret arma
Troïa, captivo ſive ut ſe ferret in auro,
Venatrix: unum ex omni certamine pugnæ
Cœca ſequebatur, totumque incauta per agmen,
Fœmineo prædæ & ſpoliorum ardebat amore.
Telum ex inſidiis cui tandem tempore capto
Conjicit, & ſuperos Aruns ſic voce precatur:
Summe deûm ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus veſtigia pruna:
Da pater hoc noſtris aboleri dedecus armis

SERVII.

SPICVLA TORQVEBAT LYCIO CORTYÑIA CORNV. Cretenſes ſagittas Lycio arcu dirigebat: quod, etiam ut ſupra diximus, ad ornatum poni conſuevit.

VATI. Hic vatem ſupra ſacerdotem, ut de Heleno utrumque.

CASSIDA. Pro caſſis: nam accuſativum poſuit pro nominativo.

PICTVS ACV TVNICAS, ET BARBARA TEGMINA CRVRVM. Pictus tunicas, pictus crurum barbara tegmina, id eſt habebat veſtem Phrygionis arte perfectam. Sane armorum longa deſcriptio illuc ſpectat, ut in eorum cupiditatem merito Camilla videatur eſſe ſuccenſa.

FOEMINEO. Inpatienti, inrationabili: ut, *Fœmineæ ardentem curæque iræque coquebant.*

SVMME DEVM. Ex affectu colentis dicitur. nam Iuppiter ſummus eſt. SANCTI CVSTOS SORACTIS APOLLO. Soractis mons eſt Hirpinorum in Flaminia collocatus. In hoc autem monte cum aliquando Diti patri ſacrum perſolveretur (nam diis manibus conſecratus eſt) ſubito venientes lupi exta de igni rapuerunt, quos cum diu paſtores ſequerentur, delati ſunt ad quandam ſpeluncam, halitum ex ſe peſtiferum emittentem, adeo ut juxta ſtantes necaret, & exinde eſt orta peſtilentia, quia fuerant lupos ſecuti: de qua reſponſum eſt poſſe eam ſedari ſi lupos imitarentur, id eſt rapto viverent. Quod poſtquam factum eſt, dicti ſunt ipſi populi Hirpini Sorani. Nam lupi Sabinorum lingua Hirpi vocantur. Sorani verò, à Dite: nam Ditis pater Soranus vocatur: quaſi lupi Ditis patris. Vnde memor rei Virgilius Aruntem paulo poſt comparat lupo: quaſi Hirpinum Soranum.

PINEVS ARDOR. Ignis ἀείφλεγοις. ACERVO. Pyra, coacervatione lignorum.

FRETI PIETATE. Iſte quidem hoc dixit: ſed Varro ubique expugnator religionis ait, cum quoddam medicamentum deſcriberet: *Eo uti ſolent Hirpini ambulaturi per ignem, medicamento plantas ungunt.*

MVLTA PRVNA. In pruna. *Pruna* autem quandiu ardet dicitur. Horatius, *Prætextam & latum clavum, prunæque batillum.* Cum autem extincta fuerit, carbo nominatur. Terentius, *Tam excoctam atque atram reddam, quam carbo eſt.* Nam *pruna* à perurendo dicta eſt.

DONATI.

CORNV. Ligni ſpecies eſt.

BARBARA. Nomen artis indicat: nam qui per hanc exercent Barbarii, Carii * alias Burburicarii dicuntur, qui auro & variis filis hominum & aliarum rerum figuras exprimunt acu pingentes.

TANDEM. Quia diu inſectatus fuerat. TÆDA. Hoc lignum naturali ſucco veluti oleo violentius ardet.

PRIMI. Electi.

VARIORVM.

SQVAMMIS. De armis connexis, Turneb. lib. XI. cap. 25. & lib. 24. cap 40. Lipſius de Milit. Rom. lib. 3. dial. 6.

AVREVS EX HVMERIS. Ex Homero Vict. lib. 33. cap. 12. Var.

ÇASSIDA. Ex Soſipatro & Feſto L. Fruterius, lib. 3. Veriſim. c. 5.

FRETI PIETATE PER IGNEM. De Hirpinorum familiis, ſuper ambuſtam lignorum ſtruem ambulantibus, ſacrificio annuo, quod fit ad montem Soracte Apollini, vide Plin. lib. 7. cap. 2.

Omni-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Omnipotens. non exuvias, pulſæve trophæum
Virginis, aut ſpolia ulla peto. mihi cætera laudem
Facta ferent: hæc dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
Audiit, & voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit, partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti: reducem ut patria alta videret,
Non dedit: inque Notos vocem vertêre procellæ.
Ergo ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras,
Convertêre animos acies, oculoſque tulere
Cuncti ad reginam Volſci. nihil ipſa per auras,
Nec ſonitus memor, aut venientis ab æthere teli:
Haſta ſub exertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suſcipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, miſtoque metu: nec jam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montes ſeſe avius abdidit altos
Occiſo paſtore lupus, magnoque juvenco,
Conſcius audacis facti: caudamque remulcens

SERVII.

EXVVIAS, PVLSÆVE TROPHÆVM. Exuvias occiſæ, pulſæ trophæum. Et proprie. nam ut ſupra diximus de occiſis hoſtibus triumphabant, de pulſis figebant trophæa.

PARTEM MENTE DEDIT, PARTEM VOLVCRES DISPERSIT IN AVRAS. Bona moderatio Apollinis inter ſacerdotis preces, & voluntatem ſororis.

NIHIL IPSA, NEC AVRAS, NEC SONITVS MEMOR. Hæc eſt antiqua lectio. Namque apud majorès trahebatur interdum à Græco genitivus ſingularis. Hinc eſt & paterfamiliâs & materfamiliâs: quæ duo tantum nomina remanſerunt. nam nec hujus auras dicimus, nec hujus cuſtodias ſecundum Salluſtium, qui ait, *Caſtella cuſtodias theſaurorum*: pro cuſtodiæ. Etenim ita Aſper intelligit: licet alii cuſtodias accuſativum velint. Sane paterfamiliâs & materfamiliâs quando dicimus, familias indeclinabile eſt. Si autem paterfamiliæ dixerimus, jam non erit nomen: ſed locutio, & familiæ erit dativus. Nam pater mihi eſt dicimus. Terentius, *Natura tu illi pater es, conſiliis ego.* Multi tamen volunt in numero plurali nomen utrunque declinari, ut dicamus hi patresfamiliæ, horum patrumfamiliarum.

PAPILLAM EXERTAM. Nudam. Sane mamilla eſt omnis eminentia uberis: papilla vero breve illud unde lac trahitur.

DOMINAM. Reginam: ut, *Hi dominam ditis thalamo deducere adorti.*

VIRGINIS AVDET. Sic fuerat conſternatus, ut etiam vulneratam timeret.

OCCISO PASTORE LVPVS. Bene paſtori comparat reginam. nam reges ipſi, paſtores vocantur. Homerus, ποιμένα λαῶν.

CAVDAM PAVITANTEM. Quæ timorem indicat: pro, ipſe pavitans.

DONATI.

ANTE OMNES. Demiſſis omnibus actionibus.

VARIORVM.

MENTE DEDIT. Macrobius lib. 5. c. 5. Homerus Iliad. ϖ. Proverb. *Alia dantur. alia negantur.* Et Proverb. *Nutu ac renutu.* HART.

CAVDAMQVE REMVLCENS. Sic enim lupi & canes reflectunt caudam, ut eam ſub verenda reducant. *Remulcens*, ergo pro reflectens. Turneb. lib. 21. c. 22.

Sub-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
393 E 18

Subjecit pavitantem utero, ſylvaſque petivit:
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns,
Contentuſque fuga, mediis ſe immiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro.
Labitur exanguis, labuntur frigida letho
Lumina: purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic expirans Accam ex æqualibus unam,
Alloquitur (fida ante alias quæ ſola Camillæ
Quicum partiri curas) atque hæc ita fatur:
Hactenus Acca ſoror potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigreſcunt omnia circum.
Effuge, & hæc Turno mandata noviſſima perfer,
Succedat pugnæ, Trojanoſque arceat urbe.
Iamque vale. ſimul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non ſponte fluens. tum frigida toto
Paulatim exolvit ſe corpore: lentaque colla
Et captum letho poſuit caput, arma relinquens:
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.
Tum vero immenſus ſurgens ferit aurea clamor

SERVII.

TVRBIDVS. Timidus modo, ſupra terribilis: ut, *Venulo adverſum ſe turbidus infert.*

MVCRO. Hinc apparet *mucronem* eſſe cujuſlibet teli acumen.

FRIGIDA LETHO. Alii TELO legunt, & intelligunt VVLNERE. Et quidam labuntur letho, non letho frigido, ſed letho labuntur. Alii *frigida letho* accipiunt, quia ſequitur poſt, *Captum letho poſuit caput:* Nonnulli frigida lumina tradunt, ſcilicet ignis calore extincto, ut è contrario *Ad cœlum tendens ardentia lumina.*

PARTIRI CVRAS. Subaudis conſueverat. HÆC ITA FATVR. Vnum abundat. nam ſupra ait, *Adloquitur.*

POTVI. Abſolute: pugnare vel vivere. neceſſaria enim Eclipſis in defectione, quæ ex arte non ſemel poſita eſt.

SVCCEDAT PVGNÆ. Animus bellatricis oſtenditur, quæ non ſe dolet lucem, ſed bella deſerere. Intantum ut nihil aliud moriens, quam de republica tuenda & bellum mandaret, & ſolum putarent idoneum Turnum in ejus vicem ſuccedere.

NON SPONTE FLVENS. Non ſponte ut ſupra, *Portiſque ab equo regina ſub ipſis Deſiluit: quam tota cohors imitata relictis Ad terram defluxit equis.*

PAVLATIM EXOLVIT SE CORPORE. Sic in quarto, *Teque iſto corpore ſolvo.*

ET CAPTVM LETHO POSVIT CAPVT. Cum dicit *caput*, oſtendit operam conſecrari, uſque dum ſolvatur caput hominis, id eſt liberetur; quod facilius poteſt morte contingere, ſicut ſupra dictum eſt. ARMA RELINQVENS. Alii *arma relinquunt* legunt. Probus hypallagen vult vel contrarium, ut *ipſa relinquit.* Alii *arma relinquunt* * laudant dictum eſt, illa decidebant è manibus cum ille exanimi.

VITAQVE CVM GEMITV FVGIT INDIGNATA SVB VMBRAS. Servat hoc ubique, ut juvenum animas à corporibus dicat cum dolore diſcedere, quod adhuc eſſe ſuperſtites potuerunt: quod etiam de Turno dicturus eſt.

IMMENSVS CLAMOR. Trojanorum ſcilicet, qui exultabant, & quorum animi aucti ſunt Camilla moriente.

VARIORVM.

TVM SIC EXPIRANS ACCAM. Non temerarium eſt, quod Maro ſodalem attribuit Camillæ Accam. Nam & Acca Larentia Romanorum ſuperſtitione conſecrata erat: & Accæ nomen à poëtis aliis poſitum legimus; ut à Suevio (de quo Macrob. lib. 2. cap. 14. Saturn.) hoc verſu, *Admiſce tu Acca baſilicis hæc nunc partim, Partim Perſica.* Turneb. lib. 11. cap. 1.

HACTENVS POTVI. Indicat ſe jam non poſſe quicquam. Hujuſmodi loquendi colores, deſperantis formulæ ſunt, quibus ſignificamus, id jam non eſſe, quod fuit: ut *habui Chreme: fuimus Troës.* HORTENS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sydera: dejecta crudeſcit pugna Camilla.
Incurrunt denſi, ſimul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenique duces, Euandrique Arcadis alæ.
At Triviæ cuſtos jamdudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis, ſpectatque interrita pugnas.
Vtque procul medio juvenum in clamore furentum
Proſpexit triſti multatam morte Camillam,
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu nimium virgo, nimium crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata laceſſere bello.
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras:
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema jam in morte: neque hoc ſine nomine lethum
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
Nam quicunque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.
Hic dea ſe primum rapido pulcherrima niſu
Siſtit, & Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.

SERVII.

CRVDESCIT. Crudelior fit cæde multorum.

OMNIS COPIA. Pro totus exercitus, ut, *Et quæ ſit me circum, copia, luſtro.*

MVLTATAM. Affectam. *Mulctari* enim proprie verberibus dicimus *.

AT TRIVIÆ CVSTOS. Vel miniſtra, vel obſervatrix: Poteſt & pro comite accipi, vel cuſtos mandatorum Triviæ, ne inulta Camilla moriatur.

TEVCROS CONATA LACESSERE. Propter illud, *Bellum importunum gerimus cum gente deorum.* HEV autem doloris exclamatio eſt. CRVDELE LVISTI SVPPLICIVM. Iuris verbo uſus eſt. *Luere* enim debere dicitur qui pecuniam ſolvit, quod hic uſurpatum eſt in capitis pœnam. Quidam hujus loci longam expoſitionem tradunt, Vulſcos à Vulſcatibus Ylihis originem ducere, Exclytas autem inter quos Amazones ſunt, regionem Illyricam incolere * luiſſe ergo ſupplicium Camillam dicunt, quæ adverſum Trojanos arma tulerit. quibus majores ejus auxilium conſtat tuliſſe, id eſt Pentheſilea.

DESERTÆ IN DVMIS. In ſylvis coluiſſe, aut dumis deſerti, id eſt ſoli & ſine nobis. COLVISSE DIANAM PROFVIT. Non deam incuſat, ſed fatorum neceſſitatem: contra quam nec numinis opitulatur auxilium.

SINE NOMINE. Sine gloria, ſine fama, quod fortiter fecit, vel quia dea vindicat.

FAMAM PATIERIS INVLTA. Id eſt non invindicatæ ignominiam ſuſtinebis: quod etiam Dido dolet dicens, *Et moriemur inultæ: Sed moriamur ait.*

MONTE SVB ALTO. Vt, *Monte ſub aërio.* Apud majores, nobiles aut ſub montibus altis, aut in ipſis montibus ſepeliebantur. unde natum eſt, ut ſuper cadavera aut pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnæ.

REGIS DERCENNI. Quidam de Stercenio Aboriginum, hoc nomen fictum putant * BVSTVM. Hoc loco ſepulchrum.

DONATI.

PVLCHERRIMA. Bonam conſilio hic intellige.

VARIORVM.

CRVDESCIT PVGNA. Sic lib. 7. *Crudeſcunt ſanguine pugnæ.* Colligit ſimilia Palmerius pag. 859. Tom. IV. Lampad.

AT TRIVIÆ CVSTOS. Macrob. lib. 3. cap. 6. Saturnal.

MVLTATAM MORTE CAMILLAM. Maronis vetuſtiſſ. optimuſque codex; *mulcatam morte Camillam* habet, cum hac gloſſematis adjectione: *mulcatam*, id eſt affectam. Quod ex Erric. Memmio, multis probat. GERMANVS, quem vide.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vt vidit fulgentem armis, ac vana tumentem,
Cur, inquit, diverſus abis? huc dirige greſſum,
Huc periture veni: capias ut digna Camillæ
Præmia. tunc etiam telis moriere Dianæ?
Dixit: & aurata volucrem Threïſſa ſagittam
Deprompſit pharetra, cornuque infenſa tetendit,
Et duxit longe, donec curvata coïrent
Inter ſe capita, & manibus jam tangeret æquis,
Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
Extemplo teli ſtridorem, auraſque ſonantes
Audiit una Aruns, hæſitque in corpore ferrum.
Illum expirantem ſocii atque extrema gementem
Obliti ignota camporum in pulvere linquunt:
Opis ad ætherium pennis aufertur olympum.
Prima fugit, domina amiſſa, levis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas:

SERVII.

VANA TVMENTEM. Plenum falſæ gloriæ, quam Græci κενοδοξίαν dicunt. Vana autem tumentem, ut *Inſanda furentem.*

CVR INQVIT DIVERSVS ABIS? Non quaſi audienti dicat, ut *Macte nova virtute puer*: diverſus autem, à pugna diverſus, vel *diverſus* quod fugit quam occidit.

DIGNA CAMILLÆ PRÆMIA. Sic in ſecundo, *Perſolvant grates dignas, & præmia reddant Debita.* Item in decimo, *Et hæc tibi porto Dona prius.*

TVNE ETIAM TELIS MORIERE DIANÆ? Cum ingenti amaritudine dictum eſt. nam ei etiam genus invidet mortis. Quod autem ait TVNE ETIAM, ad Niobes numeroſam pertinet ſobolem.

VOLVCREM SAGITTAM. Proprie, quia ſagittis pennæ adglutinantur. THREISSA. Propter Amazonas: & hanc Virgilius non ita finxit, ut Tarpejam & cæteras, ſed proprio nomine videtur induxiſſe, Græci * enim tradunt ouloforos ex hyperboreis, qui & ipſi ſunt Treci in Inſulam Delum veniſſe, hunc Hecaergon Apollinem & Dianam educaſſe, ut etiam ex cognominibus deorum, cum illa Opis, & hic Hecaergos appellatur, agnoſcitur; quod ſupra plenius dictum eſt.

CORNVQVE INFENSA TETENDIT. *Cornu* accuſativus ſingularis eſt, ac ſi diceret, *Arcumque infenſa tetendit.* nam horum dubiorum nominum caſus ex ſimilibus vel ſynonymis comprobantur.

COIRENT INTER SE CAPITA. Homerica eſt iſta deſcriptio. MANIBVS ÆQVIS. Pro æqualiter, vel æquantibus, & licitum Poëtæ, nomen pro adverbiis aut participiis ponere.

TELI STRIDOREM. Homerus, ἔκλαγξαν δ' ἄρ' ὀϊστοὶ ἐπ' ὤμων.

AVDIIT VNA ARVNS, HÆSITQVE IN CORPORE FERRVM. Celeritas jaculantis exprimitur, ſic Statius cum jam percuſſum dixiſſet, extinctum ait, *Necdum certi tacet arcus Amyntæ.* Multi nolunt in medio diſtingui, propter exprimendam celeritatem.

OBLITI. Nonnulli Virgilium ſecundum vetuſtatem hoc verbo uſum tradunt, ut obliti ἀμελήσαντες, hoc eſt negligentes & contemnentes putent, viderant enim peremptum, ſed neglexerunt: Ergo ſcientes liquerunt, ut *oblitus decoriſque ſui*, & *oblitus fatorum* Alii obliti ubi reliquerant neſcientes, & eſt ſenſus *obliti illum.* IGNOTO CAMPORVM IN PVLVERE LINQVVNT. Bene Aruns qui quaſi ſacrilegus peremptus eſt, facientis numinis iracundia eſt relictus, ut nec ſepulturam poſſit mereri.

LEVIS ALA. Levis armatura ſcilicet.

TVRBATI FVGIVNT RVTVLI. Hoc ad Camillæ pertinet laudem: qua amiſſa turbati fuerunt Rutuli, & mutantur fata bellorum. ACER ATINAS. Licet acer: fugit tamen.

DONATI.

CVR INQVIT. Hæc loquitur ſecum ex dolore.

TVNE ETIAM. Indignatur quod telis Dianæ ſit periturus.

IGNOTO CAMPORVM PVL. LIN. Quod fuit ultionis argumentum, ut ſocii illius obliviſcerentur.

VARIORVM.

CVR DIVERSVS ABIS? Lib. 5. *Quo diverſus abis? iterum pete ſaxa.* Hæc ſecum Opis loquebatur, non ut Aruns audiret, ſed ut comminatione verborum ſatisfaceret æſtibus ſuis. Locuta eſt ergo quaſi ad præſentem, & tanquam præſentem inſultanter appellat. DONAT.

FVGIT ACER ATINAS. De hoc Turneb. lib. 22. cap. 3.

Dis-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Disjectique duces, deſolatique manipli
Tuta petunt, & equis averſi ad mœnia tendunt.
Nec quiſquam inſtanteis Teucros lethumque ferenteis
Suſtentare valet telis, aut ſiſtere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus,
Quadrupedumque putrem curſu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis, & è ſpeculis percuſſæ pectora matres,
Fœmineum clamorem ad cæli ſydera tollunt.
Qui curſu portas primi irrupêre patentes,
Hos inimica ſuper miſto premit agmine turba:
Nec miſeram effugiunt mortem, ſed limine in ipſo,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum
Confixi expirant animas. pars claudere portas,
Nec ſociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes. oriturque miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Excluſi, ante oculos, lachrymantumque ora parentum,
Pars in præcipites foſſas, urgente ruina,
Volvitur: immiſſis pars cœca & concita frenis

SERVII.

DESOLATIQVE MANIPLI. Deſerti ſigniferi: quod nimii diſcriminis. namque hoc ubique dux præcipit, ut frequentes circa ſigna ſint milites: ſicut in Salluſtio legimus. MANIPLI autem dicti ſunt ſigniferi, quia ſub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus, haſtas fœni manipulis inligabat: & hos pro ſignis gerebant. Vnde hoc nomen remanſit.

LETHVMQVE FERENTEIS. Pro inferentes.

LAXOS ARCVS. Non intentos: ſed jam ſolutos.

PVLVIS. Hic corripuit, at ibi produxit, *verſa pulvis inſcribitur haſta.*

FOEMINEVM CLAMOREM. Impatientem. nam jam dixerat matres, per quod muliebrem clamorem poteramus accipere.

QVI CVRSV PORTAS. Portanda elocutio qui conſequatur hos, ſed intelligendum eos qui.

INIMICA. Pro hoſtilis.

MISERAM MORTEM. Quia ſequitur, *Limine in ipſo.*

MOENIBVS IN PATRIIS. Scilicet ubi ſeſe jam tutos eſſe credebant.

PARS CLAVDERE PORTAS. Pars eorum qui curſu irrupere portas.

APERIRE VIAM. Id eſt dare aditum, & bono locutus eſt ambitu. Nam cum portis via aperitur & clauditur.

ORITVRQVE MISERRIMA CÆDES. Quoniam defenſores mœnium dum hoſtes petunt, ſuos feriebant. Sic in ſecundo ubi intulit, *Armorum facie & Grajarum errore jubarum.*

DEFENDENTVM. Ideo *defendentum* & *ruentum*: quia ad maſculinum retulit, & hi defendentes facit, quod & de fœminino dicimus. Si autem de neutro loquamur, *defendentium* dicamus neceſſe eſt: quia hæc defendentia facit: ut ſupra diximus, genitivus pluralis à nominativo plurali non debet minor eſſe. Quod ſi forte minorem eum aliquando invenerimus, metri neceſſitate fit & incipit jam pathos eſſe, non declinatio. Nonnulli ergo in his nominibus genitivum corruptum pro integro accipiunt.

LACHRYMANTVM. Quidam *lachrymantum* genitivum corruptum pro integro accipiunt, quia facit lachrymantium.

PRÆCIPITES FOSSAS. In quas quis poteſt præcipitari.

COECA. Irrationabilis, quæ in clauſas portas more arietis ruebat: id eſt bellici machinamenti.

VARIORVM.

IRRVPERE PORTAS. Alii RVPERE legunt, ſimplex pro compoſito; ut vis metu inſtantis hoſtis, carpentiſque terga, atrocior appareat. HORT.

HOS INIMICA SVPER. Gradatim ad ſummum timorem aſcendit. HORT.

VRGENTE RVINA. Multitudine cadentium impellente. PONTAN.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Arietat in portas, & duros obice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriæ) ut videre Camillam,
Tela manu trepidæ jaciunt, ac robore duro,
Stipitibus ferrum, ſudibuſque imitantur obuſtis,
Præcipites, primæque mori pro mœnibus audent.
Interea Turnum in ſylvis ſæviſſimus implet
Nuntius, & juveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volſcorum acies, cecidiſſe Camillam:
Ingruere infenſos hoſtes, & Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe: metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens (nam ſæva Iovis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles, nemora aſpera linquit.
Vix è conſpectu exierat, campumque tenebat,
Cum pater Æneas ſaltus ingreſſus apertos,

SERVII.

SVMMO CERTAMINE. In extremo diſcrimine, ut ſupra, *Vocat labor ultimus omnes.*

MONSTRAT AMOR VERVS. Qui apparet in adverſis. VIDERÆ CAMILLAM. Scilicet quæ pro aliena patria cecidiſſe videtur. Sane ut videre; non relatam ex pugna, ſed ut exemplum virtutis ejus viderunt, & quidam *ut videre*, quaſi quemadmodum ut videre, ut cum conjunctio modo non adverbium temporis eſt, aut *ut videre* quemadmodum illam dimicare viderant quando interiit.

TREPIDÆ. Licet trepidæ, tamen oblitæ ſexus tela jaculabantur.

PRÆCIPITES. Aut feſtinæ, aut in mortem ruentes. PRIMÆQVE MORI PRO MOENIBVS AVDENT. Nimii doloris eſt: ut, *Me primam abſumite ferro.*

SÆVISSIMVS IMPLET NVNTIVS. Vt & ſupra diximus, nuntius eſt qui nuntiat nuntium quod nuntiatur: ſecundum quod nunc nec de fœmina, nec de re quæ nuntiatur, procedit nuntius. Vnde multi volunt aliud nuntium intelligi: Accam vero pro ea veniſſe. ſed melius eſt ut nuntius de Acca dictum intelligamus. Novimus enim poni aliqua in ſubauditione, quæ ex aperto dicere non debemus: ut, *Nec dextræ erranti deus abfuit*: cum neceſſe ſit, ut aut Iunonem, aut Alecto intelligamus. Item Salluſtius, *Prima, qui forte venientes exciperet*, cum de inſidiis loqueretur, quas numeri tantum pluralis eſſe pluſquam manifeſtum eſt.

TVMVLTVM. Perite *tumultum*, ita enim dicitur bellum, quod differri non poteſt.

DELETAS VOLSCORVM ACIES. Falſum eſt: tantum enim fugerunt. ſed vim exprimit nuntii, cujus mos eſt plus quam habet veritas, nuntiare.

INGRVERE. Impetum facere: ut XII. Æn. *Ingruit Æneas Italis.*

ILLE FVRENS (NAM SÆVA IOVIS SIC NVMINA POSCVNT) Duplici ratione inſidias eum reliquiſſe commemorat: dolore nimio, & numinum voluntate: quæ utraque ideo egit, ne capi poſſet Æneas. Sæva autem Iovis numina per parentheſim dictum eſt. Paulo ante præcedens tempus à Turno relictos, id eſt vacantes inſidiis. SÆVA IOVIS SIC NVMINA POSCVNT. Homerus διὸς δ' ἐτελέιετο βȣλή.

OBSESSOS COLLES. Quos ipſe obſederat ne ad urbem tranſitum haberet Æneas.

VARIORVM.

ARIETAT IN PORTAS. In portas irruit, tanquam aries bellica machina. Vide Macr. l. 5. c. 13. G.

ET DVROS OBICE POSTES. De ſyllabis hujus carminis, Macrob. lib. 5. cap. 14. Saturnal.

DE MVRIS SVMMO CERTAMINE MATRES. Amor patriæ mulieres quamquam trepidas, tamen ſexus ſui faciebat obliviſci, & tela jacere in ſubeuntem hoſtem, ac mori velle. Exemplum Camillæ audaciores reddebat, quæ cum in aliena cauſſa cecidiſſet, juſtum videbatur, ut ipſæ in ſua cauſſa, & pro patria ſua non dubitarent ſe morti etiam offerre. PONTAN.

INTEREA TVRNVM IN SYLVIS. Cædes Camillæ ſpargitur in plures perſonas, ut ejus rei fama Turnum gravius acuat ad pugnam, & terror trepidatioque major oriatur. HORT.

CECIDISSE CAMILLAM. Erigenda pronuntiatio eſt in Camillæ nomine: illic enim eſt major Turni deſperatio, quod Camillæ auxilium perdidit. DONATVS.

METVM IAM AD MOENIA FERRI. Fortaſſis Græcum φόβον, expreſſit: quod fugam, metum & terrorem ſignificat. HARTVNG.

IOVIS SIC NVMINA P. Fatum inevitabile rapit eum ad ulciſcendam Camillæ mortem; unde ipſe in ſuum ſe fatum furibundus conjicit. HORT.

Exu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Exuperatque jugum ſylvaque evadit opacæ.
Sic ambo ad muros rapidi, totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
Ac ſimul Æneas fumantes pulvere campos
Proſpexit longè, Laurentiaque agmina vidit:
Et ſævum Ænean agnovit Turnus in armis,
Adventumque pedum, flatuſque audivit equorum:
Continuoque ineant pugnas, & prælia tentent:
Ni roſeus feſſos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.
Conſidunt caſtris ante urbem, & mœnia vallant.

SERVII.

AMBO AD MVROS. Vt tueretur & repugnaret Turnus, ut obſideret Æneas.

FVMANTES PVLVERE CAMPOS. Veluti fumantes caligine pulveris. Ita enim nebula excitat pulvis ut fumus eſt *

SÆVVM. Fortem. ut, *Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector.* Item, *Nec minus interea maternis ſævus in armis.* An iratum? Vt, *& ſævum ambobus Achillem.*

INEANT PVGNAS. Pro iniſſent & tentaſſent.

HIBERO. Oceano, occiduo, id eſt Hiſpano. Hiſpaniam autem, Hiberiam ab Hibero flumine conſtat eſſe nominatam.

TINGAT EQVOS. Quidam *tinguat* humiliter dictum accipiunt.

CONSIDVNT CASTRIS. Hoc eſt in ſua quiſque caſtra digreſſi. Ergo aut caſtra poſuerunt, aut ad morem caſtrorum fecerunt. MOENIA VALLANT. Hinc probatur, quia & qui tuentur & qui obſident vallare dicuntur.

VARIORVM.

TOTOQVE FERVNTVR. Proverb. ἄγουσι καὶ φέρουσι. HART.

FVMANTES PVLVERE CAMPOS PROSPEXIT. A ſigno excitati pulveris ſurgentis in cœlum, colligit hoſtem adeſſe. HORT.

IAM GVRGITE PHOEBVS IBERO. Periphraſis occaſus Solis. Eſt autem ἴβηρ, ſive Iberus, fluvius Hiſpaniæ, à quo Hiſpani ipſi, Iberi ſunt dicti, qui utramque Iberi ripam colunt uſque ad mare. Iberia tamen proprie appellatur ea regio, quæ intra Iberum ſita eſt. Et quia Galli Celtæ quondam eam terram tenuerunt, ipſi incolæ Celtiberi, regio vero Celtiberia etiamnum appellatur. HORTENS.

ET MOENIA VALLANT. Caſtris undique tanquam continenti vallo cingunt, & Turnus & Æneas. De circumvallatione Lipſius Poliorcet. lib. 2. Dialog. 1. ab initio.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER DVODECIMVS.

Turnus ut infractos adverſo Marte Latinos
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci,
Se ſignari oculis: ultro implacabilis ardet,
Attollitque animos: Pœnorum qualis in arvis
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo: gaudetque comanteis
Excutiens cervice toros, fixumque latronis

SERVII.

TVRNVS VT INFRACTOS. Poſtquam Turnus in bello defeciſſe videt Latinos, antea ſemper infractos. namque ita major eſt ſenſus, quam ſi INFRACTOS, valde fractos acceperis.

SVA NVNC PROMISSA REPOSCI. Quia dixerat, *Ibo animis contra, vel magnum præſtet Achillem.* NVNC autem pro tunc.

SE SIGNARI OCVLIS. Propter illud quod poſt dicturus eſt, *ante ora Latini, In te oculos referunt.* Modo autem ſignificat, id eſt, ut quod eſſet ſilentio ambiguum, oculis confirmaretur ſine dubio eorum à quibus coactus promiſerat. VLTRO. Aut inſuper, aut antequam aliquis compoſcat. Et bene ducis dignitatem ſervavit, ut non ideo faceret, quia quidam repoſcebant, ſed ſua ſponte accenderetur in prælium.

SAVCIVS ILLE. κατ' ἐξοχὴν. ILLE LEO. Id eſt princeps ferarum. Vel certe veteri more ad magnitudinem pertinet, ut, *ac velut ille canum morſu,* interdum nobilitatem ſignificat, ut, *Multum ille & terris jactatus,* &, aut ſimilem rem deſignat. Lucilius, *Velut olli Auceps ille facit cum improviſo inſidiiſque.* Quamvis quidam *ille* per ſe ſuperfluum hoc loco pronomen tradunt. *Saucius* autem *pectus*, id eſt ſaucium pectus habens. Vt, *nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit.* Et bene alia verba interpoſuit, quia *ſaucius pectus* & ſonabat aſperrime, & imperitis poterat ſolœciſmus videri. Et *ſaucius pectus* congrue, in quo Turni dolor eſt. GRAVI VVLNERE. *Gravi*, id eſt, Forti: ut, *Ferit enſe gravem Tymbreus Oſirim.* Venantum autem vulnere, quod venantes fecerunt.

TVM DEMVM. Noviſſime: id eſt poſtquam fuerit vulneratus. Hæc enim leonum natura eſt, ut niſi læſi nequeant iraſci. MOVET autem ARMA. Vires ſuas experitur. nam arma ſunt uniuſcujuſque rei poſſibilitas. unde eſt, *Et quærere conſcius arma:* id eſt dolos. Eſt autem *movet arma*, etiam tranſlatio ab hominibus, qui cum hoſtem petunt, arma movere dicuntur. Sic alibi de tauro, *ſigna movet præcepſque oblitum fertur in hoſtem.* GAVDETQVE. Spe ultionis, & dicendo *gaudet*, alacritatem voluit leonis exprimere, *gaudii* verbo. Cæterum nulli ferarum, vel pecudum iſte ſenſus adponitur.

EXCVTIENS CERVICE TOROS. Cervice excutiens. an quos in cervice habet? LATRONIS. Inſidiatoris à latendo, ſed modo venatoris, & eſt Græcum, nam λατρεύειν dicunt obſequi, & ſervire mercede. Vnde *latrones* vocantur conducti milites. moris autem erat, ut hos imperator & circa ſe haberet, & eos primos mitteret ad omne diſcrimen. unde nunc dicit latronis telo fixum leonem, quia etiam venatores operas ſuas locare conſueverant. Sic etiam dicti qui circa caveas ſunt, quod ut milites ſtent cum ferro; aut quod lateant ad inſidias faciendas: Ergo ex eadem ſimilitudine *latronem*, hic venatorem accipiendum, quia & obſidet ſaltus & cum ferro eſt. Sane *latronem* venatorem, quis ante hunc? Varro tamen dicit hoc nomen & Latinam poſſe habere etymologiam, ut latrones dicti ſint quaſi laterones: quod circa latera regum ſunt, quos nunc ſatellites vocant. una tamen ſignificatio, licet in diverſa etymologia. Plautus in Pyrgopolinice aperte oſtendit qui ſint latrones, dicens. Nam, *Rex Seleucus me opere oravit maximo, ut ei adconducerem latrones & conſcriberem.* Idem in Bacchidibus exſecutus eſt, militem *latronem* dicens, *Suam qui auro vitam venditat.*

DONATI.

INFRACTOS. Valde fractos. LATINOS. Non ſolum ejus gentis milites: ſed omnes qui eſſent in exercitu Turni comparat leoni, qui in beſtias imperium habet, ut Turnus in ſuos, ſed vulnerato, & qui ulciſci non poteſt.

VARIORVM.

Explicat hunc librum Turneb. lib. 23. cap. 14.

POENORVM QVALIS. Comparatione, Turni ferociam amplificat. *Pœnorum*, hoc eſt Afrorum, ubi leones.

SAVCIVS ILLE GRAVI. *Ille* redundat. Turnebus lib. 18. cap. 32.

FIXVMQVE LATRONIS. Latro pro Venatore, &c. Victorius lib. 16. cap. 17.

Im-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento:
Haud ſecus accenſo gliſcit violentia Turno.
Tum ſic affatur regem atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: nihil eſt quod dicta retractent
Ignavi Æneadæ, nec quæ pepigere recuſent.
Congredior: fer ſacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra ſub Tartara mittam
Deſertorem Aſiæ (ſedeant ſpectentque Latini)
Et ſolus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos: cedat Lavinia conjux.
Olli ſedato reſpondit corde Latinus:

SERVII.

IMPAVIDVS FRANGIT TELVM. Lucanus, *Per ferrum tanti ſecurus vulneris exit.* FREMIT ORE CRVENTO. Licet os habeat proprio cruore perfuſum. Sane ipſa comparatio exitum oſtendit futurum. Nam etiam Turnus ruit in mortem ferocitate compulſus: ſic in quarto indicat futurum exitum reginæ, dicens, *Qualis conjecta cerva ſagitta.*

GLISCIT. Creſcit & latenter, unde & glires dicti ſunt quos pingues efficit ſomnus. Veteres *gliſcit* incremento ignis ponebant. bene ergo hoc verbo utitur de quo ait, *Vltro implacabilis ardet.*

TVRBIDVS. Plenus terroris & perturbationis. Sane notandum AFFATVR, atque INFIT. nam iteratio eſt, qua frequenter eſt uſus: licet nonnulli dicant temperare hoc interpoſitam conjunctionem, & hic habitum futuræ orationis oſtendit.

NVLLA MORA IN TVRNO. Plus eſt Turno, quam ſi in me dixiſſet: ut, *quiſquam numen Iunonis adoret Præterea*: Et bonum principium ejus qui ſuſpicionem timiditatis inciderat. RETRACTENT. Repetant & revolvant.

IGNAVI ÆNEADÆ. Aut *Æneadæ* pro Æneas, aliud pro aliud ſignificavit; aut *Æneadæ* non Æneas, quaſi contra omnes pugnaturus.

CONGREDIOR. Hypocriſis eſt, exprimatur id quod flagitatis. ſic Statius ubi Polinicen oblique inducit loquentem, *Non me ullius domus anxia culpet, Expectentve truces obliquo lumine nati.* Vnde etiam ſupra ait poëta, *Se ſignari oculis.* Quidam ſane à NVLLA MORA IN TVRNO, uſque ad PEPIGERE RECVSENT jungunt; ne ſi diſtinctio interceſſerit, langueſcat ſententiæ color. CONCIPE FOEDVS. Id eſt conceptis verbis. Concepta autem verba dicuntur jurandi formula, quam nobis tranſgredi non licet. nam & ſarcinatores concipere dicuntur veſtimenta, cum è diverſo conjungunt & adſuunt.

DESERTOREM ASIÆ. Exulem: ut, *Exulibuſne datur ducenda Lavinia Teucris?* unde eſt præmiſſa illa excuſatio, & tota ſecundi œconomia, & in quarto ubi dicit, *Me ſi fata meis paterentur ducere vitam Auſpiciis, & ſponte meas componere curas, Vrbem Trojanam primum, dulceſque meorum Relliquias colerem.* Sane *Aut hac Dardanium dextra ſub tartara mittam.* Ponenda eſt mora, ut poſtea inferatur, *Deſertorem Aſiæ*; poteſt enim videri non ita inſtituiſſe Turnus orationem prædicto Dardanium ut inferret deſertorem, ſed regem: verum ubi propius acceſſit intellexiſſe hunc honorem nominis ejus, non dandum: itaque commutaſſe & contumelioſe deſertorem dixiſſe. SEDEANT, SPECTENTQVE LATINI. Invidioſe. nam ſenſus eſt * ductus eſt, ut diximus ſupra aliis. Pollicetur enim ſe ſingulari certamine dimicare velle cum nolit: nam cum dicit, SEDEANT, SPECTENTQ. LATINI: latenter eos ignavię arguit, quod ſolus omnibus quieſcentibus dimicet: quam rem planius ſequens indicat verſus, *Et ſolus ferro crimen commune refellam*, id eſt commune fugæ ac timoris dedecus, ſolus meis virtutibus comprimam. Alii *crimen commune*, id eſt omnium Latinorum: & *crimen* ait, quod Trojani in Italia conſederunt.

AVT HABEAT VICTOS. Vitavit propter omen peſſimum verbum de ſe, quod de Ænea dixerat: *Ille me in tartara mittat*, Sed ait *Victos*. CEDAT LAVINIA CONIVX. Vt, *Cedat amicitiæ Teucrorum*, id eſt in præmium victoriæ concedat.

SEDATO CORDE. Quia de Turno ait, *Atque ita turbidus infit*: & qualitatem orationis prædixit.

DONATI.

DESERTOREM ASIÆ. Tria convitia: à loco quod Aſianus, quaſi dicat, ex corrupta pervincia: à genere quod eſſe Dardanus, qua rebellis: à facto quod eſſet proditor.

COMMVNE. Nam commune dedecus eſt, quod Trojani Italiam teneant.

VARIORVM.

NVLLA MORA IN TVRNO. Emphaticῶs de ſe, in tertia perſona. ſic illud ſuprà, *Æneæ magni dextra cadis.* & Hom. Iliad. α. HART.

FER SACRA PATER. Quæ fœderibus faciendis adhibebantur in ſingulari certamine ceremoniæ, referuntur ab Homer. Iliad. 3. HORT.

SEDEANT SPECTENTQVE LATINI. *Sedere*, non ſolum habitu illo corporis manere, ac quieſcere valet: ſed etiam negligenter, pigre ſe gerere in aliquo negotio. Victor. lib. 16. cap. 20.

O præ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

O præſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
Virtute exuperas, tanto me impenſius æquum eſt
Conſulere, atque omneis metuentem expendere caſus.
Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
Multa manu: necnon aurumque animuſque Latino eſt.
Sunt aliæ innuptæ Latio & Laurentibus agris,
Nec genus indecores. ſine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis: ſimul hæc animo hauri,
Me natam nulli veterum ſociare procorum
Fas erat: idque omnes divique homineſque canebant:
Victus amore tui, cognato ſanguine victus,
Conjugis & mœſtæ lachrymis, vincla omnia rupi:
Promiſſam eripui genero, atque arma impia ſumpſi.
Ex illo, qui me caſus, quæ Turne ſequantur
Bella, vides: quantos primus patiare labores.

SERVII.

O PRÆSTANS ANIMI. Et præſtans viribus, & præſtans virium dicimus. Sane magnæ moderationis eſt hæc oratio. nam & laudat Turnum, quaſi virum fortem: & tamen eum à ſingulari certamine dehortatur. dicens enim PRÆSTANS ANIMI, latenter oſtendit eum inferiorem eſſe virtute.

EXPENDERE CASVS. Ne ex abrupto de ejus virtute deſperare videatur, caſuum varietatem ſe timere commemorat.

SVNT TIBI REGNA PATRIS DAVNI, SVNT OPPIDA. Argute negat illi ſua regna, dicens ei eſſe alia, ut hæc malit Turnus quæ ſua virtute quæſivit. Senſus ergo eſt, Si propter regnum dimicare diſponis, habes paternum: ſi propter gloriam, multos virtute ſuperaſti. Quod autem dicit, NECNON AVRVMQVE AMIMVSQVE LATINO EST, varie exponitur. namque alii dicunt, habes regnum paternum, habes oppida: etiam à me habes aurum & promptum animum ad danda omnia præter filiam, ut de ſe Latinus dixiſſe videatur de auro, propter illud *Prædivitis urbe Latini.* Alii vero ſic intelligunt, ſi propter opes & uxorem dimicaturus es, hæc non ſolus habeo, cuicunque enim Latino eſt & aurum & animus promptus in generum: ut *Latino* non de ſe dicat, ſed cuicunque de Latio.

LATIO, ET LAVRENTIBVS ARVIS. Et in civitate, & in omni regno Latinorum.

NEC GENVS INDECORES. Quia iſte petebat filiam regis, eſt autem elocutio figurata de Græco ἀσχήμονες μέαζον * SINE ME HÆC. Hoc loco intelligimus Turnum dolore in aliqua voluiſſe verba prorumpere. HAVD MOLLIA FATV. Id eſt vera, non aſpera, ſed quæ cum veritate dicuntur. falſa enim, plena ſolent eſſe blanditiis.

ANIMO HAVRI. Omni intentione percipe.

NVLLI VETERVM SOCIARE PROCORVM. Generaliter dicit prohibitum eſſe dari Laviniam cuilibet Latino, ut Turnus ſolatium aliquod habere poſſit doloris.

DIVIQVE HOMINESQVE CANEBANT. Propter Faunum & vates.

VICTVS AMORE TVI. Id eſt propter te, propter tuum amorem. Sane inter *tui cauſſa feci*, & *tua cauſſa feci*, hoc intereſt: ut tui cauſſa tunc dicamus, ſi aliquid ipſi ad quem loquimur, præſtiterimus: ut puta tui cauſſa me defendi. Tua vero cauſſa tunc, cum alteri aliquid alterius contemplatione præſtamus, ut puta tua cauſſa hominem tuum defendi.

COGNATO SANGVINE. Quia Venilia mater Turni, ſoror eſt Amatæ.

VINCLA OMNIA RVPI. Et religionis & fœderis.

PROMISSAM ERIPVI GENERO. Verum eſt. nam Æneæ per legatos promiſerat filiam, cui poſtea intulit bellum licet multi dicant ante eam Turno fuiſſe promiſſam: quod falſum eſt. Nam Latinus nunquam eſt Turno pollicitus. Nam nec Faunum conſuleret, ſi eam Turno ante promiſiſſet. ſed tantum eum eſſe generum Amata cupiebat: quod etiam legimus, *Quem regia conjux Adjungi generum miro properabat amore.*

QVI ME CASVS. Excuſat Turnum, ut non ipſius videatur eſſe, quod victus eſt: ſed ſuum qui auſus eſt contra generum bella ſuſcipere.

PRIMVS. Præcipuus ante omnes.

VARIORVM.

O PRÆSTANS ANIMI IVVENIS. Ex Accio. Macrob. lib. 6. cap. 2. Saturn.

AVRVMQVE ANIMVSQVE LATINO EST. Nec ſibi Turni affinitate opus eſſe, nec viciſſim Turno Latini: cum uterque alterius ſubſidio carere facile poſſit. Turneb. lib. 23. cap. 14.

ME NATAM. Excuſat, quare ſe neget illi dare filiam, à fatali neceſſitate jungendi eam alii. HORTENSIVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent noſtro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes oſſibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem inſania mutat?
Si, Turno extincto, ſocios ſum accire paratus,
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia? ad mortem ſi te (fors dicta refutet)
Prodiderim, natam, & connubia noſtra petentem?
Reſpice res bello varias: miſerere parentis
Longævi, quem nunc mæſtum patria Ardea longe
Dividit. Haud quaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis, ægreſcitque medendo.
Vt primum fari potuit, ſic incipit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor optime pro me
Deponas, lethumque ſinas pro laude paciſci.
Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, & noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.

SERVII.

BIS MAGNA VICTI PVGNA. Semel occiſo Mezentio: iterum cum interiit Camilla.

RECALENT. Pro calent. RE enim ſuperflua compoſitio eſt verbi, aut *recalent*, iterum calent dixerat, magna quod victi pugna: RE enim iterationis obtinet vicem, & bene neceſſarium cum actu refert.

ALBENT. Vſurpavit verbum albeo albes.

INSANIA MVTAT. Inſania enim eſt, unde vix evaſeris illuc reverti.

TOLLO. Finio, removeo: ur, *Tollite cuncta, inquit*.

SOCIOS SVM ADSCIRE PARATVS. Bene non adjecit quos, ut levaret invidiam.

FORS DICTA REFVTET. Parentheſis quaſi diſſimulatio vel remo * plena abominationis.

NATAM, ET CONNVBIA NOSTRA PETENTEM? Iniquiſſimum enim eſt eum morti tradere, qui tuam affinitatem exoptet.

RESPICE RES BELLO VARIAS. Ne eum ignaviæ videatur arguere, admonet eum caſuum: ut ſupra, *Atque omnes metuentem expendere caſus.*

MOESTVM PATRIA ARDEA LONGE DIVIDIT. *Longe mœſtum*, id eſt valde mœſtum. longe dividit, non procedit. non enim Ardea à Laurento longo valde diſſidet ſpatio.

HAVDQVAQVAM. Nequaquam, quia ſupra dixerat, *ultro implacabilis.*

ÆGRESCITQVE MEDENDO. Inde magna ejus ægritudo creſcebat, unde ſe ei Latinus remedium ſperabat afferre. MEDENDO autem, dum ei medetur. Nam gerundi modus eſt à paſſiva ſignificatione.

VT PRIMVM FARI POTVIT. Nimius enim dolor vel iracundia intercluſerat ejus vocem: ſic de Euandro, *Et via vix tandem laxata dolori eſt.*

QVAM PRO ME CVRAM GERIS, HANC PRECOR OPTIME PRO ME DEPONAS. Bis quidem ait PRO ME, ſed diverſa affectione. namque hæc dicit, Quam pro ſalute mea ſolicitudinem geris, hanc pro mea fama & gloria quæſo derelinquas. vir fortis enim glorioſam mortem præponit ſaluti.

DEBILE FERRVM. Sic in ſecundo, *Telumque imbelle ſine ictu Conjecit.*

NOSTRO DE VVLNERE. Quod nos inferimus, & dubie eſt locutus.

DONATI.

BIS MAGNA VICTI PVGNA. Semel cum occiſus Mezentius lib. x. iterum cum Camilla lib. XI. Si ſemel male pugnatum, daretur hoc eventui: bis pugnatum eſt, & fortiter quidem, atque ut obtineri debuiſſet victoria, niſi offenſa numina proſperitatem omnem in aliam partem, facta noſtorum cæde avertiſſent. Atque utinam malis ipſis veniſſet finis: nimis autem vigent: ac ut nova & pertinaciter continuata perdurant. Quid jam ſperetur proſperi, quum extra urbem perierint omnia, & vix tueamur, quæ tenemus incluſa.

VARIORVM.

MISERERE PARENTIS. Pathos ab ætate. Macrob. lib. 4. c. 4. Saturn.

PRO LAVDE PACISCI Supra libro 5. *Vitamque volunt pro laude paciſci.* HARTVNG.

Longe illi dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat, & vanis ſeſe occulat umbris.
At regina nova pugnæ conterrita ſorte
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat.
Turne, per has ego te lachrymas, per ſi quis Amatæ
Tangit honos animum: ſpes tu nunc una ſenectæ,
Tu requies miſeræ: decus, imperiumque Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit:
Vnum oro, deſiſte manum committere Teucris.
Qui te cunque manent iſto certamine caſus,
Et me Turne manent. ſimul hæc inviſa relinquam
Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.
Accepit vocem lachrymis Lavinia matris,
Flagrantes perfuſa genas, cui plurimus ignem
Subjecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum ſanguineo veluti violaverit oſtro
Si quis ebur, vel miſta rubent ubi lilia multa
Alba roſa: tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus:

SERVII.

LONGE ILLI DEA MATER ERIT. Contra illud, *Sed matris auxilio utitur.*

NOVA SORTE. Id eſt, magna. nam novum non eſt quod fuerat ante promiſſum. magnam autem ſortem vocavit ſingulare certamen.

PER SI QVIS AMATÆ TANGIT HONOS ANIMVM. Si quod te regina rogat tuam commovet mentem, & ſi quem honorem habes Amatæ. Sic in ſeptimo, *Si qua piis animis manet infœlicis Amatæ Gratia.*

IN TE OMNIS DOMVS INCLINATA RECVMBIT. Totum digeſſit ante per ſpecies: & ſic ſe contulit ad generalitatem.

MANVM COMMITTERE TEVCRIS. Ab omni eum bello, non tantum à ſingulari certamine dehortatur.

ET ME TVRNE MANENT. Mire agit. nam quia ſcit ſuam mortem virum fortem facile poſſe contemnere, deterret eum, dicens ſe ſimul eſſe morituram, ut qui periculum non timet, formidet invidiam.

NEC GENERVM ÆNEAM CAPTIVA VIDEBO. Mire & fidem ſuam & ſtudium circa Turnum expreſſit.

ACCEPIT VOCEM. Ordo eſt, Accepit vocem matris Lavinia.

FLAGRANTES PERFVSA GENAS. Lachrymis perfuſas. Statius, *Et gemitu mœſtos imitata parentes.*

IGNEM SVBIECIT RVBOR. Hypallage eſt, pro, cui ignis animi ſubjecit ruborem. movebatur autem, intelligens ſe eſſe tantorum cauſſam malorum. Sicut ſupra ipſe, *Cauſſa mali tanti atque oculos dejecta decoros.*

VIOLAVERIT OSTRO SI QVIS EBVR. Homeri comparatio. unde & *violaverit*, tranſtulit. Ille enim ait, ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ.

MIXTA RVBENT VBI LILIA MVLTA ALBA ROSA. Aut ubi multa alba lilia permixta rubent roſa, id eſt, roſæ conjunctione. Naturaliter enim omnis candor vicinum in ſe trahit ruborem.

ILLVM TVRBAT AMOR. Invenit occaſionem qua Turnus magis moveretur in bellum.

VARIORVM.

LONGE ILLI DEA MATER. Muret lib. 10. Var. cap. 4.

VANIS SESE OCCVLAT VMBRIS. Videtur quadam reciprocationis abuſione dictum eſſe, cum de Ænea dici videatur, & ipſum Latinitas poſtulet: ſed aliquanto hac in re liberiores fuerunt Latini veteres, etiam Cicero. Turneb. lib 10. cap. 7.

TANGIT HONOS ANIMVM. Explic. Turneb. lib. 23. cap. 14.

ACCEPIT VOCEM LACHRYMIS. Ordo verborum eſt: Lavinia vocem matris accepit, ipſa flagrantes genas perfuſa lachrymis. PONT.

IN TE OMNIS DOMVS INCL. Proverb. *In caducum parietem inclinare.* HART.

INDVM SANGVINEO. Ex Homero Macrob. lib. 5. cap. 12. Saturn.

RVBENT LILIA. Hom. Iliad. δ. Macr. lib. 5. c. 12. H.

Ardet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ardet in arma magis: pauciſque affatur Amatam:
Ne quæſo, ne me lachrymis, neve omine tanto
Proſequere, in duri certamina Martis euntem,
O mater. neque enim Turno mora libera mortis.
Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer: Cum primum craſtina cœlo
Puniceis invecta rotis Aurora rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma quieſcant
Et Rutulûm: noſtro dirimamus ſanguine bellum:
Illo quæratur conjux Lavinia campo.
Hæc ubi dicta dedit, rapiduſque in tecta receſſit,
Poſcit equos: gaudetque tuens ante ora frementeis,
Pilumno quos ipſa decus dedit Orithya,
Qui candore nives anteirent, curſibus auras.
Circunſtant properi aurigæ, manibuſque laceſſunt
Pectora plauſa cavis, & colla comantia pectunt.

SERVII.

NEQVE ENIM TVRNO MORA LIBERA MORTIS. Duplex hoc loco eſt expoſitio: aut enim ordo eſt, Ne quæſo mater, ne me lachrymis, id eſt tanto mortis omine proſequaris, ad duri Martis certamina proficiſcentem. neque enim Turno mora libera eſt non eundi, poſt jam promiſſum ſingulare certamen. Aut certe hoc dicit, Noli me mater ad bellum euntem ominoſis lachrymis proſequi: neque enim Turno mora libera mortis, id eſt, neque enim eſt poteſtatis meæ moram inferre venientibus fatis. ac ſi diceret, Si imminent fata, periturus ſum: etiam ſi minime ad bella proficiſcar. Sciendum tamen locum hunc unum eſſe de inſolubilibus XII. quæ habent obſcuritatem, licet à multis pro captu reſolvantur ingenii.

CVM PRIMVM CRASTINA COELO PVNICEIS INVECTA ROTIS. Hoc loco aviditas pugnaturi exprimitur. Sane nunc non dicit oriri diem, ſed deſignat tempus quod vult ut ad ſingulare certamen uterque procedat.

NOSTRO DIRIMAMVS SANGVINE BELLVM. Bene ſe omnibus commendat hoc dicto: ſiquidem ſuum ſanguinem pro omni bello dicit poſſe ſufficere.

POSCIT EQVOS, GAVDETQVE TVENS ANTE ORA FREMENTEIS. Solent enim ex equorum vel mœſtitia, vel alacritate eventum futurum dimicaturi colligere.

PILVMNO QVOS IPSA DECVS DEDIT ORITHYA. Ait Horatius in arte poëtica, *Nec quodcunque velit, poſcat ſibi fabula credi.* Vnde Critici culpant hoc loco Virgilium, dicentes incongruum eſſe figmentum. Namque Orithya cum Athenienſis fuerit, filia Terrigenæ, & à Borea in Thraciam rapta ſit, quomodo potuit Pilumno, qui erat in Italia, equos dare? DECVS DEDIT. Ad ornamentum: ut, *Quas ipſa decus ſibi dia Camilla delegit.* Sane hic verſus ἀσυναλείφων eſt. nam *thyi* diphthongus Græca eſt.

QVI CANDORE NIVES ANTEIRENT CVRSIBVS AVRAS. Homeri verſus verbum, ad verbum λευκότεροι χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι.

PROPERI AVRIGÆ. Feſtini, veloces: & erit nominativus hic properus. *aurigas* autem pro agaſonibus poſuit. nam aurigæ proprie ſunt currus regentes.

VARIORVM.

ARDET ARMA MAGIS. Cui ſuadebatur ne ſe committeret pugnæ, videndo Lavinam adeo venuſtam, ut nihil ſupra, magis inflammatus eſt ad pugnam ex amore illius & deſiderio potiundæ talis elegantiæ. Nec tempus ſinebat, neque affectus magnitudo longam orationem texere: ergo reſpondet paucis: vetat lachrymationem, quia malum omen habet: mallet enim ſe læto omine, nempe fauſtis acclamationibus proſequeretur. PONT.

NEQVE ENIM TVRNO MORA LIBERA MORTIS. Enodatur à Turneb. lib. 23. cap. 14.

PILVMNO QVOS IPSA DECVS. Defendit à Criticorum reprehenſione hunc locum Turnebus lib. 23. cap. 14 qui negat incongruum eſſe, deam deo equos Thracios donaviſſe, cum & Θρήκην πωλοτρόφον vocet Heſiod. & Thraces equos paſſim Homerus, & ipſe Maro carminibus commendent. Ego certe, ut cum Turnebo ſentiam, tam alienum quam Critici, hoc figmentum accipere non poſſum: nam & hoſpitii dona multas, inter abſentes lociſque diſiunctos, amicitias tradita, vel miſſitata junxiſſe certum eſt, ex Homero, cæteriſque auctoribus & Poëtis. GERMAN.

QVI CANDORE NIVES. Explic. Turnebus lib. 24. cap. 31.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ipſe dehinc auro ſqualentem alboque orichalco
Circundat loricam humeris: ſimul aptat habendo
Enſemque, clypeumque, & rubræ cornua criſtæ:
Enſem, quem Dauno ignipotens deus ipſe parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda.
Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus aſtabat, validam vi corripit haſtam,
Actoris Aurunci ſpolium, quaſſatque trementem,
Vociferans: Nunc ô nunquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da ſternere corpus,

SERVII.

ALBOQVE ORICHALCO. Apud majores orichalcum pretioſius omnibus fuit metallis. namque ſicut Lucretius dicit, Cum primum homines ſylvas incendiſſent, nullarum adhuc rerum periti, terra caſu fertilis omnium, ex incendii calore deſudavit metalla: inter quæ orichalcum pretioſius viſum eſt, quod & ſplendorem auri & æris duritiem poſſideret. Namque de auro primum ſecuris facta diſplicuit cauſſa mollitiei: ſimili ratione & argenti contemptus eſt uſus, mox æris: orichalcum placuit, donec veniretur ad ferrum. Vnde etiam ſecula ita dicuntur fuiſſe diviſa. Orichalcum etiam fuiſſe pretioſum Plautus docet, qui ait in Milite glorioſo, *Ego iſtos mores orichalco contra comparem.* ALBOQVE ORICHALCO. Auri ſcilicet comparatione. nam album non eſt.

CIRCVNDAT LORICAM HVMERIS. Non armatur hoc loco, ſed explorat utrum arma apte & congrue ejus membris inhæreant. APTAT HABENDO. Ad habendum, ut congrue poſſint inhærere.

CORNVA CRISTÆ. Id eſt comas, quas Græci κέρατα nominant. unde & κείρειν dicunt tondere. *Cornua* autem proprie ſunt cincinni.

DEVS IPSE PARENTI FECERAT. Ac ſi diceret, non per miniſtros. Statius, *Sed plurimus ipſi Sudor ibat.* Et notandum quam affectate variaverit, ut Æneæ uno loco arma deſcriberet: Turni vero hic haſtam, gladium & loricam. In octavo autem ſcutum & galeam.

EXIN. Deinde. nam ordinis eſt adverbium. INGENTI ADNIXA COLVMNÆ. Haſtæ per columnam exprimitur magnitudo: ſicut in ſeptimo equorum; ut, *Stabant tercentum nitidi in præſepibus altis.* STYGIA VNDA. Quaſi immortalem fecerat. VI. Virtute.

ACTORIS AVRVNCI SPOLIVM. Vel quod Actori detraxerat Turnus: vel quod Actor cuidam alteri. nam ambigue eſt poſitum. QVASSATQVE TREMENTEM. Quaſſat, & tremere facit.

VOCIFERANS. Hæc ſcilicet quæ dicturus eſt. Plerumque enim ita clamor oſtenditur, ut ſtatim ipſius clamoris verba ſubdantur. ſic ſupra, *Torvumque repente Clamat io matres.* Sane nunc ita ad haſtam, quaſi ad aliquam perſonam loquitur, & ei intellectum & auditum dat, ſicut Cicero in Catil. verba reipublicæ. Sed ille ait. *Si patriam loqui poſſet fieri.* Turnus vero quaſi ad virum ſentientem loquitur: nec immerito. nam eum inducit furentem, ut, *His agitur furiis, totoque ardentis ab ore Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis.*

VOCATVS HASTA MEOS. Invocationis meæ preces. Nam appellatio eſt à verbo, quæ ſemper aut in IO exit, aut in VS. Si in IO exeant, tertiæ eſt formæ. Si in VS quartæ: ut ab eo quod eſt lego, aut lectio, aut lectus facit. Sed hoc nos dicimus, quod ἀφανότερον fuerit: ſicut nunc ab eo quod eſt voco, vocatus poteſt, non invocatio. TE MAXIMVS ACTOR. Subaudimus, ante agere conſueverat.

NVNC TVRNI DEXTRA GERIT. Ejus ſcilicet qui quaſi ſupra maximum eſt Actorem. DA STERNERE. Figura Græca; ut, *Donat habere viro.* Item, *dat ferre talentum.*

DONATI.

STYGIA VNDA. Conſecrationem quandam enſis oſtendit.

CORRIPIT. Quaſi dicat ſine conatu extulit, quamvis tanta eſſet, ut adminiculis columnæ egeret.

VARIORVM.

ALBOQVE ORICHALCO. Album vocat *orichalcum*, auri comparatione. Quidam perverſe *aurichalcum* ſcribunt. Vtrum vero orichalcum genus aliquod ſit metalli foſſilis, præter id quod eſt omnibus notum & factitium, an nullum fuerit unquam, quæritur. Vide Lambin. in Curcul. Plaut. ſcen. ult. act. I.

SIMVL APTAT HABENDO. Id eſt ad habendum, ut congrue poſſint inhærere, ut bene haberi poſſint ac ferri. Quod enim bene portatur & apte fertur, geſtantem relevat, quia levius redditur. DON.

RVBRÆ CORNVA CRISTÆ. Lege Iunium de coma, pag. 308. De cornibus ſuper galea affert quædam Lipſius Analect. ad dial. 5. lib. 3. de Milit. Rom.

ADNIXA COLVMNÆ. Magius lib. 3. Miſcell. cap. 2.

NVNC, O NVNQVAM. Explic. Turneb. lib. 8. c. 16. & lib. 22. c. 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Loricamque manu valida lacerare revulſam
Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines,
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.
His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cum prima in prælia Taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis ſævus in armis
Æneas acuit Martem, & ſe ſuſcitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum ſocios, mœſtique metum ſolatur Iüli,
Fata docens, regique jubet reſponſa Latino

SERVII.

LACERARE REVVLSAM. Vt laceratam revellam. Laceratam autem propter illud, *Et bis ſex thoraca petitum Perfoſſumque locis.*

VIBRATOS CALIDO FERRO. Criſpatos calamiſtro. nam calamiſtrum eſt acus major, quæ calefacta & adhibita intorquet capillos. Vnde etiam Cicero *calamiſtratam comam* appellat frequenter, quæ etiam vituperationi eſt. Vnde & contra ad laudem eſt poſitum ab Horatio, *Hic & incomptis Curium capillis.* MYRRHA autem MADENTES. Vnguentatos.

OCVLIS MICAT ACRIBVS IGNIS. Vt ſupra dictum eſt furoris immanitate.

TERRIFICOS CIET. Nomine, & hinc apparet mugitus non tantum dolentum eſſe, ſed etiam iraſcentum. CIET autem modo dat, ſicut in VI. *Lenibat dictis animum lachrymaſque ciebat.* Nam proprie CIERE, eſt aut dolorem aut lachrymas commovere.

AD PVGNAM PROLVDIT. Præmeditatur. Cicero, *Sin mecum in hac proluſione nihil fueris, id eſt præmeditatione certaminis, quem te in ipſa pugna cum acerrimo adverſario fore putemus.*

SÆVVS. Fortis: more ſuo, vel magnus. Et ingentem moderationem dat Æneæ, quippe quem inducit laborantem, ut poſſit in iram moveri, cum Turnum ita dicat furere, ut nec Latini conſiliis, nec Amatæ precibus poſſit obedire.

ACVIT MARTEM. Irritat ſe ad futura certamina.

COMPONI FOEDERE BELLVM. Finiri. Vt, *ante diem clauſo componet veſper Olympo.* aut componi bellum ad pactionem ſingularis certaminis bellum deduci. *Fœdus* autem, ſicut ſupra dictum eſt, ab hoſtia quæ fœde interimi ſolet appellatum eſt *Oblato* autem *gaudens*, intelligendum nuntium Æneæ veniſſe de bello.

TVM SOCIOS MÆSTIQVE METVM SOLATVR IVLI. Intelligamus hos ſpe ſingularis certaminis pro ducis ſalute eſſe turbatos. Bene autem ſeparavit Aſcanium à ſociis, de illis enim ſocios dixit, non addidit metum, quia proprium erat & filii & pueri timere pro patre.

FATA DOCENS. Monens quibus condenda urbs ſit, quid futurum ut vincat. LATINO CERTA REFERRE VIROS. κατὰ τὸ σιωπώμενον: etiam ad Latinum Æneam legatos miſiſſe intelligimus. Nam ſupra Turnus tantum dixerat, *Nuntius hæc Idmon, Phrygio mea dicta Tyranno.* Certa autem pro firma & vera; aut certe hos legatos Idmoni adjunctos poteſt intelligi.

VARIORVM.

SEMIVIRI PHRYGIS. Semivirum invidioſe propter Paridis cognationem; tum quod formarum ferax habita ſit Phrygia, & mollior, ut docet Euſtathius in primum verſum Iliad. λ. GERM.

FOEDARE IN PVLVERE CRINES. Ciniflones antiquis dicti à calefactis calamiſtris ad intorquendos fingendoſque capillorum cincinnos, cirros, corymbos, crobylos tum mulieribus, tum effœminatis viris mollibuſque. Calamiſtratos autem crines ut muliebres notat, alludens ad ſæcula quibus Romæ indulſere mariti uxoribus, quo formam ſuam concinniorem efficerent, capillos ſuos cinere rutilare. GERMAN.

SCINTILLÆ ABSISTVNT. Pathos ex habitu perſonæ. Macrob. lib. 4. cap. 1. Saturn. Idem Homerus de irato Achille. Camerar. problem. 8. Dec. 2.

PROLVDIT ARENA. *Proludere*, eſt ludendo imaginem quandam veritatis oſtendere. Vel futurum certamen meditari, & exercendarum virium cauſſa, confirmandique animi, ſimulacrum certaminis inire. DONAT. BVDÆVS.

ET SE SVSCITAT IRA. Supra indicatum eſt jam aliquot locis, iram cotem eſſe fortitudinis. HARTVNG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Poſtera vix ſummos ſpargebat lumine montes
Orta dies, cum primum alto ſe gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant:
Campum ad certamen magnæ ſub mœnibus urbis
Dimenſi Rutulique viri, Teucrique parabant:
In medioque focos, & diis communibus aras
Gramineas: alii fontemque ignemque ferebant,

SERVII.

PACIS DICERE LEGES. Id eſt, Quas paulo poſt in ipſo fœdere eſt dicturus Æneas.

POSTERA VIX SVMMOS. Deſcriptio temporis quod Turnus præfinierat.

CVM PRIMVM ALTO. Quia res perturbatæ ſecuturæ ſunt, diem quoque cum fervore oriri fecit.

LVCEMQVE ELATIS NARIBVS EFFLANT. Ennianus verſus eſt ordine commutato. Ille enim ait, *Funduntque elatis naribus lucem.* Et ſciendum nunquam diem ſic patenter deſcripſiſſe Virgilium. Sicut in quarto noctem, ubi Dido pervigilans deliberat.

CAMPVM AD CERTAMEN. Totus hic de fœderibus locus de Homero tranſlatus eſt, ubi Alexander Paris cum Menelao ſingulari certamine dimicaturus eſt.

DIMENSI RVTVIIQVE VIRI. Inter ſe per certa ſpatia dividentes, quæ quiſque loca purgaret: & hoc loco ſciendum *Fauni lucum evertère Trojani.* Vnde eſt paulo poſt, *Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere campo.*

FOCOS. Quicquid ignem fovet, focus vocatur, ſive ara ſit, ſive quid aliud in quo ignis fovetur. Sicut in tertio dictum eſt, tamen & hic in publico ſacrificio oſtendit cum aris etiam focos ſacratos, nam ait, *Inmedioque focos & diis communibus aras*, & poſt ſubtexuit, *Craterasque focoſque ferunt*, crateras ſcilicet quibus libaverat, focos vero ad quos legitimum ſacrificium perfecerat. ET DIIS COMMVNIBVS ARAS. Dii communes ſunt, ut alii dicunt, Mars, Bellona, Victoria: quia hi in bello utrique parti favere poſſunt. Vt autem altioris ſcientiæ hominibus placet, *dii communes* ſunt qui ἄζωνοι dicuntur, id eſt qui cœli certas non habent partes, ſed generaliter à cunctis coluntur. ubique enim eos eſſe manifeſtum eſt: ut Mater deûm, cujus poteſtas in omnibus zonis eſt. Nam ideo & Mater deûm dicitur, quod cum omnibus eſt ejus communis poteſtas. Alii *communes deos* volunt, Solem, Lunam, Plutonem, Martem. hi enim apud omnes homines inveniuntur, & ſunt in omnibus terris. Prior tamen ſenſus & ſimplex eſt, & magis aptus negotio.

ARAS GRAMINEAS. Romani enim moris fuerat ceſpitem aræ ſuperponere, & ita ſacrificare. *Gramineas* autem ideo, quia & de bello res agitur, & Marti ſacrificatur, cui gramen eſt conſecratum: quod ſecundum Plinium in naturali hiſtoria ex humano cruore procreatur. Gramen autem herbæ ſpecies eſt, licet omnis herba gramen vocetur: ſicut robur, omne lignum, cum ſit & ſpecies. FONTEMQVE IGNEMQVE FEREBANT. Fontem pro aqua poſuit, à toto partem. Sane ad facienda fœdera ſemper aqua & ignis adhibentur. unde & quos arcere volumus à noſtro conſortio, eis aqua & igni interdicimus, id eſt rebus quibus conſortia copulantur; ad hæc autem aqua de certis fontibus peti ſolet.

DONATI.

ARAS. Propter conſecrationem fœderis. COMMVNIBVS. Quia adhuc incertum erat, quo eſſet perventura victoria.

VARIORVM.

ET PACIS DICERE LEGES. Græci quoque νόμον λέγειν.

POSTERA VIX SVMMOS SPARGEBAT LVMINE. Nimis operoſa lucis matutinæ inſequentis diei deſcriptio, quam periergiam vocant. HORTENSIVS.

SPARGEBAT LVMINE MONTES. In locis enim excelſis, atque adeo cacuminibus primum ſe radii Solis Orientis oſtendunt. PONT.

CAMPVM AD CERTAMEN. In quo duo illuſtres heroes ſingulari pugna congrederentur.

IN MEDIOQ. FOCOS. Aras, ad quas præſentibus diis, per fecialem & patrem patratum fœdus percutiebatur. HORT.

ET DIIS COMMVNIBVS ARAS. Græci ὁμοβωμίους vocant ab eadem ara homines ejuſdem religionis, deos item communes. Quod autem Servius communes, Martem, Bellonam, Victoriam dicit, Homerus non diſſimili ſententia prorſus ἄρην ἀλλοπρόσαλλον, ξυνὸν, ἐνυάλιον, ἑτεραλκέα νίκην vocitat, & δημήτερα. cujus hic Servius ſub titulo Matris deûm meminit, ſæpe Euripid. πάντων θεῶν nominat. Cæterum hic Turneb. lib. 23. cap. 14. Exiſtimat communes deos dici, quorum ſimulacra in gramineis aris erant poſituri, ut eorum interventu & relligione ſanciretur fœdus, atque adeo *communes* vocari, quod eorum ſacramento & relligione communiter utraq; pars fœdus eſſet percuſſura & eorum numinibus ſtatura, ut dii ſint communes Trojanis & Latinis in fœdere ſanciendo. GERM.

ARAS GRAMINEAS. Id eſt ceſpititias, quales in caſtris excitabantur. TVRNEB. lib. 11. cap. 1.

Velati

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Velati lino, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Auſonidum, pilataque plenis
Agmina ſe fundunt portis: hinc Troïus omnis,
Tyrrhenuſque ruit variis exercitus armis:
Haud ſecus inſtructi ferro, quam ſi aſpera Martis
Pugna vocet. necnon mediis in millibus ipſi
Ductores auro volitant oſtroque decori,
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, & fortis Aſylas,
Et Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles.
Vtque dato ſigno ſpatio in ſua quiſque receſſit,
Defigunt tellure haſtas, & ſcuta reclinant.

SERVII.

VELATI LINO. Atqui Feciales & Paterpatratus per quos bella vel fœdera confirmabantur, nunquam utebantur veſtibus lineis. Adeo autem à Romano ritu alienum eſt, ut cum Flaminica eſſet inventa tunicam laneam lino habuiſſe conſutam conſtitiſſet ob eam cauſam piaculum eſſe commiſſum. Vnde dicimus errore factum ut linea veſtis contra morem adhiberetur ad fœdera, quæ futura non erant firma. Scimus enim hoc ubique ſervare Virgilium, ut rebus quibus negaturus eſt exitum, det etiam infirma principia. Sic in Thracia civitatem condens Æneas, quam mox fuerat relicturus, contra morem Iovi de tauro ſacrificavit. Sic ſenatum ad privata Latinus convocat tecta, quando ejus non erant firma conſilia. Sic paulo poſt in augurio liberatus cygnus in fluvium concidit, & quia Turnum Rutuli, licet rupto fœdere, liberare non potuerunt. Caper tamen & Iginus hoc loco dicunt lectionem eſſe corruptam, & Virgilium ita reliquiſſe confirmant: VELATI LIMO. Limus autem eſt veſtis qua ab umbilico uſque ad pedes prope tegebantur. hæc autem veſtis habet in extremo ſui purpuram limam, id eſt flexuoſam, unde & nomen accepit. nam *limum*, obliquum dicimus. unde & Terentius *Limis* dicit, id eſt obliquis. ET VERBENA TEMPORA VINCTI. Verbena proprie eſt herba ſacra, ros maximus, ut multi volunt, id eſt λιβανωτὶς Licutagonis * ſumpta de loco ſacro Capitolii, qua coronabantur Feciales & Paterpatratus fœdera facturi, vel bella indicturi. Abuſive tamen verbenas jam vocamus omnes frondes ſacratas, ut eſt laurus, oliva vel myrtus. Terentius, *Ex ara ſume hinc verbenas*. Nam myrtum fuiſſe Menander teſtatur, de quo Terentius tranſtulit. Quidam ſane veris * proximi herbas verbenas dicunt. Alii certa ligamenta verbenam volunt vocari.

LEGIO AVSONIDVM. Pro AVSONIDARVM, quod venit ab eo quod eſt hic Auſonida: ſicut hic auriga. Nam *Auſonis* generis fœminini eſt: unde Auſonidum facit, quod ut diceret, metri eſt neceſſitate compulſus. PILATAQVE PLENIS. Hoc eſt pilis armata. quidam hoc loco pilata agmina non à genere haſtarum poſitum adſerunt. nam paulo poſt dictum inferunt, *defigunt tellure haſtas*: ſed pilata denſa, ſpiſſa, ut implere portas potuerint, & poſtea ſe in loca apertiora diffundere. Alii *pilatum agmen* dicunt, quod in longitudine directum eſt, quale ſolet eſſe cum portis procedit. vel certe *pilata* fixa & ſtabilia, vel à pilo quod figit, vel à pila ſtructili quæ fixa eſt & manet; nam & Græci res denſas & artas πιλώια dicunt. Ennius Satyrarum II. *Contemplor inde loci liquidas pilataſque ætheris oras*, cum firmas & ſtabiles ſignificaret, & quaſi pilis fultas. Hoſtius belli Hiſtrici primo, *Percutit atque haſtam pilans præ pondere frangit*. Pilans, id eſt figens; Idem *Sententia præſto pectore pilata*, id eſt fixabilis. Aſellio hiſtoriarum III. *Quartum ſignum accedebat ſive pilatim, ſive paſſim iter facere volebat*. Scaurus de vita ſua, *In agrum hoſtium veni, pilatim exercitum duxi*, id eſt ſtrictim & denſe? nam ubi proprie de genere haſtæ loquitur, ait, *Pila manu, ſævoſque gerunt in bella dolones*. Varro rerum humanarum, duo genera agminum dicit, *Quadratum quod immixtis etiam jumentis incedit, ut ubivis poſſit conſidere. Pilatum alterum quod ſine jumentis incedit, ſed inter ſe denſum eſt, quo facilius per iniquiora loca tramittatur*.

RVIT. Cum impetu venit: quod apud Græcos eſt ἐφώρμησεν.

VARIIS. Quia alius Troicus, alius Tyrrhenus, aut ipſe Tyrrhenus varius, quia de variis gentibus Tuſcorum.

INSTRVCTI FERRO. Bona prooeconomia, & rei futuræ præparatio, ruptis enim fœderibus ad bella diſcedent: quia neceſſe non erat armari omnes, ſolis ducibus pugnantibus.

ASYLAS. Etruſcum nomen.

DONATI.

PLENIS PORTIS. Qui ſecuri erant facti de alieno certamine.

VARIIS. Quia diverſarum terrarum erant viri

VARIORVM.

VELATI LINO. Alii LIMO legunt, pro veſtis genere. GERM. Supplicum ritus. Iac. Schegkius Epiſt. x. Præieſſ.

AGMINA SE FVNDVNT PORTIS. Fundendi Metaph. exponit Vict. lib. 28. cap. 18.

Tum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Tum ſtudio effuſæ matres, & vulgus inermum,
Invalidique ſenes, turres & tecta domorum
Obſedere: alii portis ſublimibus aſtant.
At Iuno ex ſummo, qui nunc Albanus habetur,
(Tunc neque nomen erat, neque honos, aut gloria monti)
Proſpiciens tumulo campum ſpectabat, & ambas
Laurentum Troumque acies, urbemque Latini,
Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem,
Diva deam, ſtagnis quæ fluminibuſque ſonoris
Præſidet (hunc illi rex ætheris altus honorem
Iuppiter erepta pro virginitate ſacravit)
Nympha, decus fluviorum, animo gratiſſima noſtro,
Scis ut te cunctis unam, quæcunque Latinæ

SERVII.

VVLGVS INERMVM. Senum ſcilicet ac matrum, ſicut ipſe memoravit; & quidam volunt ideo hic matrum factam mentionem, ut etiam Amata inter ceteras, ſed ſpectandum veniſſe videatur quo poſſit ducta errore, perimere.

NVNC ALBANVS HABETVR. Catonem ſequitur qui Albonem montem, ab Alba longa putant dictum.

TVNC NEQVE NOMEN ERAT. Hoc ideo ait, quia in Albano res divina à jure triumphantibus fieri ſolebat, ſcilicet quod Alba patria populi Romani habetur, unde omnis origo Romana, propter quod Albanique patres & Iuppiter Latiaris antiquiſſimus eſt Ergo montis hujuſce gloria quod patria populi Romani eſſe dicatur; honos vero rei divinæ quæ ibi à Romanis fieri conſueverat: nomen quis ignorat à longa Alba tractum œri.

ASPECTABAT. Amat uſurpare antiquitatem, nam potuit *ſpectabat* dicere.

DIVA DEAM. Aut Hypallage eſt, pro *dea divam.* Nam deos, æternos dicimus: divos vero qui ex hominibus fiunt. Aut bene dixit de Iunone *divam*, reſpiciens etymologiam. Nam in Horatio legimus, *Sub divo moreris victima nihil Miſerantis Orci.* Id eſt ſub aëre, quem conſtat eſſe Iunonem. Deus autem vel dea, generale nomen eſt omnibus. Nam δέος Græce dicitur φόβος id eſt timor, unde factum eſt deus, quia omnis religio ſit timori. Varro ad Ciceronem tertio, *Ita reſpondeant cur dicant deos cum omnis antiqui * dixerint divos.*

STAGNIS QVÆ, FLVMINIBVSQVE SONORIS PRÆSIDET. Iuturna, fons eſt in Italia ſaluberrimus juxta Numicum fluvium, cui nomen à juvando eſt inditum. Cum enim naturaliter omnis aqua noxia ſit extraneorum corporibus, hic omnibus ſaluberrimus fons eſt. de hoc autem fonte Romam ad omnia ſacrificia aqua adferri conſueverat. Bene ergo Virgilius Turno fingit ſororem quæ laborantes juvare conſuevit: huic fonti per Aquaminum inopum * ſacrificari ſolet: cui Lutatius Catulus primus templum in campo Martis fecit, nam & Iuturnas ferias celebrant, qui artificium aqua exercent, quem diem feſtum IVTVRNALIA dicunt. Varro rerum divinarum quartodecimo, ait, *Iuturna inter proprios deos Nymphaſque ponitur:* Et quia ſtagna dixerat, ideo ſonora flumina addidit, eſt enim ſtagnorum ἐπίθετον.

NYMPHA DECVS FLVVIORVM. Sic ſupra, *Nymphæ Laurentes Nymphæ, genus amnibus unde eſt.*

ANIMO GRATISSIMA NOSTRO. Homerus, ἐμῷ κεχαρισμένε θυμῷ.

CVNCTIS PRÆTVLERIM. Liptotes figura per contrarium. plus enim dicit, & minus ſignificat. namque alias omnes eſt perſecuta: huic vero libenter indulſit. Et dicit ſe hanc omnibus prætuliſſe: quaſi etiam alias in honore habuerit. Ergo ideo hoc dicit, ut tollat cauſam quam potuit Iuturna habere ſuſpectam. Sane talis hæc figura eſt, ut illud Salluſtianum, *Mare ponticum dulcius, quam cætera:* Cum nullum dulce ſit. Sciendum autem non immerito finxiſſe Virgilium, Nymphæ, id eſt parti ſuæ indulſiſſe Iunonem. QVÆCVNQVE LATINÆ. Quæ ſint Latinæ cum quibus Iuppiter concubuerit incertum eſt.

DONATI.

ANIMO GRATISSIMA NOSTRO. Simulata verba pro tempore: nam pellex nunquam placet uxori.

VARIORVM.

AT IVNO. Ad dearum conſilium tranſitio, ut fœdus aliqua via diſturbetur.

STAGNIS QVÆ PRÆSIDET. A potentia & numine. Hanc fluminibus præſidere fingit. HORT.

NYMPHA DECVS FLVVIORVM. Hortatoria oratio Iunonis ad turbandum fœdus. Captat benevolentiam à commemoratione ſuorum in eam beneficiorum. Narrat audita: hortatur, concludit brevibus. HORT.

ANIMO GRATISSIMA. Homerus eſt Iliad. 5. HARTVNG.

Ma-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Magnanimi Iovis ingratum aſcendêre cubile,
Prætulerim, cœlique libens in parte locarim:
Diſce tuum, ne me incuſes, Iuturna dolorem.
Quâ viſa eſt fortuna pati, Parcæque ſinebant
Cedere res Latio, Turnum, & tua mœnia texi.
Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis:
Parcarumque dies & vis inimica propinquat.
Non pugnam aſpicere hanc oculis, non fœdera poſſum.
Tu pro germano ſi quid præſentius audes,
Perge: decet. forſan miſeros meliora ſequentur.
Vix ea, cum lachrymas oculis Iuturna profudit,
Terque quaterque manu pectus percuſſit honeſtum.
Non lachrymis hoc tempus, ait Saturnia Iuno,
Accelera, & fratrem, ſi quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus:

SERVII.

INGRATUM CUBILE. Aut ingratum de quo pellici * nulla gratia, hoc enim convenit perſonæ dicentis: aut quod gratiam caſtæ non præſentat uxori Iuppiter. Ergo ſibi dicit *ingratum* non illis quæ aſcenderunt; nam Iuturna dea facta eſt, neque propter Iovem dictum eſt, qui immortalitatis præmium perſolvit. Ergo bene ſibi ingratum. Nam cum Iuppiter multas vitiaſſe diceretur, nihil tamen à Iunone de Iuturna detractum eſt, ſed potius auctum eſt. Animadvertendum autem verſum hunc ſine cæſura eſſe. Nam Heptimemeris quam habere creditur, in Synalœpham cadit: ut, *Magnanimi Iovis ingratum aſcendere cubile.* Terentianus de hoc, *Rarum concedam, fieri non poſſe, negabo.*

COELI IN PARTE. In parte divinitatis. nam pro honore locum numinum poſuit.

QUA VISA EST FORTUNA PATI. Quatenus inquam permiſit. & ſic ait *Qua viſa eſt*, ut ſupra *Coëant in fœdera dextræ, Qua datur.* Sane oſtendit latenter favorem numinum ſine confectione fatorum non poſſe procedere: & quidam putant Virgilium quoad viſa eſt fortuna reliquiſſe: ut ſit *quoad viſa eſt*, uſquequo.

CEDERE RES LATIO. Feliciter cuncta procedere.

VIDEO CONCURRERE. Pro concurſum eſſe. licet, quaſi dea, bene præſenti uſa ſit tempore, quæ etiam futura cernebat.

NON PUGNAM ASPICERE HANC OCULIS. Quia numina quotiens morituros viderint eos, quibus favent, ab his recedunt. Sic Statius Apollinem inducit. Amphiaraum deſerentem, ubi eum vicinum morti eſſe cognovit.

PRÆSENTIUS AUDES. Efficacius, vehementius. nam licet germanam illicita etiam pro fratris ſalute tentare.

FORSAN MISEROS MELIORA SEQUENTUR. Ne forte poſſit fatorum ordo mutari.

CUM LACHRYMAS OCULIS IUTURNA PROFUDIT. Totum jungendum, *Cum lachrymas oculis Iuturna profudit.*

TERQUE QUATERQUE MANU PECTUS PERCUSSIT. Ne videatur diverſo tempore & lachrymare, & pectus percutere, cum utrumque ſimul fiat; & hoc ideo quia ſolam doloris audiverat cauſam, nihil fratri poſſe mederi. nam paulo poſt audiet, *Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.* HONESTUM. Aut divinum, aut quod Iovi placere potuerit.

NON LACHRYMIS HOC TEMPUS, AIT, SATURNIA. Non flendi, ſed ſubveniendi tempus eſt. Statius In matrum conſolatione, *Accenſo flebitis igne.* Non lachrymis, autem, aut deeſt agendum, vel quid tale, figuratum eſt pro lachrymarum.

ET FRATEM SI QUIS MODUS. Non dicit aut eripe aut bella cie, ſed eripe fratrem aut bello concitato, aut rupto fœdere.

CONCEPTUMQUE EXCUTE FOEDUS. Placitum, animo prædeſtinatum.

VARIORUM.

NUNC IUVENEM IMBARIBUS V. C. FATIS. Iuno, Iovis conſilium eſt; unde videt Turnum ab Ænea occidendum eſſe. Eſt autem ex Homero traductum, qui duo fata Achilli dat, alterum ut cito pereat, gloriam habens æternam; alterum, ut inglorius diu domi in tuto vivat, carens militari laude. Sic Turnus impar fatum habet, dum mavult clarus mori, quam Laviniam dare, & aliam uxorem ducere, & regnare in pace. E priſco Gloſſatore hoc protulit BARTHUS. IMPARIBUS FATIS. Ex Homero Macrob. lib. 5. c. 13. Sat.

PERGE: DECET. Epilogus brevis, quo ambigue per addubitationem aliquid boni promittere videtur. Quamobrem cum fata norit eſſe immutabilia, addit *Forſan.* HORT.

NON LACHRYMIS, &c. Apoſiopeſis: ſubauditur, *opus eſt*: pathos à ſilentio.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Author ego audendi. ſic exhortata reliquit
Incertam, & triſti turbatam vulnere mentis.
Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt,
Solis avi ſpecimen. bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Hinc pater Æneas, Romanæ ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo, & cæleſtibus armis,
Et juxta Aſcanius, magnæ ſpes altera Romæ)
Procedunt caſtris: puraque in veſte ſacerdos
Setigeræ fœtum ſuis, intonſamque bidentem

SERVII.

AVTHOR EGO AVDENDI. Nomina in TOR exeuntia, fœminina ex ſe faciunt, quæ in TRIX terminantur, ſi tamen à verbo veniant, ut ab eo quod eſt lego, & lector, & lectrix facit: doceo, doctor, & doctrix. Si autem à verbo non venerint, communia ſunt. nam ſimiliter maſculina & fœminina in TOR exeunt, ut hic & hæc ſenator, hic & hæc balneator. licet Petronius uſurpaverit, balneatricem dicens. Tale eſt & hic & hæc auctor: ſed tunc quando ab auctoritate deſcendit, ut hoc loco. Cum autem venit ab eo quod eſt augeo, & auctor & auctrix facit; ut ſi auctor divitiarum dicas, vel auctrix patrimonii.

RELIQVIT INCERTAM. Quia licet dederit ei conſilium, dicendo tamen *forſan*, eam reliquit incertam.

INTEREA REGES. Longum Hyperbaton. nam ordo eſt, *Interea reges procedunt caſtris*. cætera enim per parentheſim dicta ſunt: nec eſt Eclipſis, id eſt conceptio, cum ſermo in omnibus congruat. INGENTI MOLE. Pompa, ambitu. nam modo hoc ſignificat.

CIRCVM. Abſolute ex omni parte, ut ſi dicas tempora radiis cingitur.

SOLIS AVI SPECIMEN. Vt etiam in ſeptimo dicimus, Latinus ſecundum Heſiodum in ἀσπιδοποιΐᾳ, Vlyſſis & Circes filius fuit, quam multi etiam Maricam dicunt. ſecundum quem nunc dicit, *Solis avi ſpecimen*. Nam Circe, Solis eſt filia. Sane ſciendum Virgilium in varietate hiſtoriæ, ſua etiam dicta variare. Sed de Vlyxe, ut etiam ſupra diximus, credere nos temporum non ſinit ratio. BIGIS IT TVRNVS. Quotiens utimur nominibus tantum pluralis numeri, & unum volumus ſignificare, ita dicimus unas bigas, unas quadrigas, unas ſcalas. Salluſtius, *Hi poſtquam in una mœnia convenere*.

BINA. Pro duobus.

ROMANÆ STIRPIS ORIGO. Hoc ad laudem Auguſti reſpicit.

SYDEREO FLAGRANS CLYPEO. Latino tantum imaginem Solis dedit. Æneam autem cum ſidereo clypeo ipſe quodammodo comparat Soli.

MAGNÆ SPES ALTERA ROMÆ. Ideo quia Æneas una. Male autem quidam MAGNA legunt; Sane Aſcanii habitum vel ornatum omiſit, quia puer eſt.

PVRAQVE IN VESTE SACERDOS. Impolluta & pura dicitur veſtis, qua feſtis diebus uti conſueverant ſacra celebraturi. Vt neque funeſta ſit, neque fulgorata, neque maculam habeat ΘK homine mortuo. Eſt autem linea & purpurea. Purpura maris vicem ad piandum præbet, linum vero fluminis, quia cum vere primum in Oriente flumen inundaſſet ſponte ſua linum natum eſſe, Plinius Secundus dicit. Ideo Magiſtratus & ſacrificaturi togam prætextam habent, & manus ablutas detergere lineis mantilibus curant. Quod ipſe de Ariſteo ait, IIII. Georgicorum, *Oceano libemus*. *Et manibus liquidos dant ordine fontes Germanæ: tonſiſque ferunt mantilia villis*. Ecce mentionem de lino, rurſum purpura. *Purpureo velare comas adopertus amictu*. Item, *velati lino*, Ergo pura lintea vel purpurea bene poteſt intelligi.

SETIGERÆ FOETVM SVIS. More Romano: ut, *Cæſa jungebant fœdera porca*, nonnulli autem porcum non porcam in fœderibus adſerunt ſolere mactari, ſed poëtam periphraſi uſum propter nominis humilitatem: *Intonſam* vero *bidentem* dixiſſe. quam Pontifices *altilaneam* vocant. nam Homerus aliud genus ſacrificii commemoravit: Sane non præter rationem eſt quod ait, *Fœtum ſuis*: Item, *Intonſamque bidentem*. Id eſt brevem adhuc. Nam in rebus quas volebant finiri celerius: ſenibus & jam decreſcentibus animalibus ſacrificabant. in rebus vero quas augeri & confirmari volebant, de minoribus & adhuc creſcentibus immolabant. Sane ovem Græco more fœderi adhibuit.

VARIORVM.

INGENTI MOLE LATINVS. Macrob. lib. 6. cap. 6. lib. 7. Hom. Iliad. HART.

CRISPANS HASTILIA FERRO. Homero *criſpare* eſt πάλλειν. Turnebus lib. 23. cap. 14. alibi *coruſcare* dixit.

SETIGERÆ SVIS. Ritus feriendorum fœderum. HART.

Attu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem converſi lumina ſolem,
Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, pateriſque altaria libant.
Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur:
Et nunc ſol teſtis & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores:
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Iuno,
Iam melior, jam diva, precor, tuque inclyte Mavors:
Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques:
Fonteſque fluvioſque voco, quæque ætheris alti
Relligio, & quæ cæruleo ſunt numina ponto:
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno,

SERVII.

ADTVLIT ADMOVITQVE PECVS. Primo adtulit, inde admovit pecus, id eſt hoſtiam.

ILLI SVRGENTEM. Non utique nunc Solem ſurgentem dixit, jamdudum enim dies erat, ſed diſciplinam cerimoniarum ſecutus eſt, ut Orientem ſpectare diceret eum, qui eſſet precaturus.

DAT FRVGES MANIBVS SALSAS. Far & ſal: quibus rebus & cultri aſpergebantur & victimæ Erant autem iſtæ probationes aptum utrum eſſet animal ſacrificio. Obliquum etiam cultrum à fronte uſque ad caudam ante immolationem ducere conſueverant. Nam hoc eſt quod dicit, *Et tempora ferro Summa notant pecudum.*

PATERISQVE ALTARIA LIBANT. Probus *altaria*, id eſt in altaria dicit, & *pateris* pro ex pateris, ut vinum altaria intelligamus. Ea enim quæ in altaria funduntur, altaria dici voluit; alii altaria ſpecies ararum tradunt.

TVM PIVS ÆNEAS STRICTO SIC ENSE PRECATVR. Hic prior precatur, quia hic mavult fieri fœdus: ſtricto autem enſe, juxta quendam Iurisjurandi morem ait.

ESTO NVNC SOL TESTIS. Bene eum primum invocat deum, quem orientem intuens vidit. Nam ait, *Illi inſurgentem converſi lumina Solem.* ESTO autem multi volunt tertiam eſſe perſonam, id eſt ſit mihi Sol teſtis: quia ſequitur, *Et hæc terra*: ut elocutionem per nominativum factam intelligamus. Sed hoc non procedit, quia ſequentia vocativum habent, ut, *Et tu Saturnia Iuno.* Item, *Tuque inclyte Mavors.* Vnde per vocativum eum omnia dixiſſe accipiamus: in hoc vero tantum ad nominativum feciſſe tranſitum. ET HÆC MIHI TERRA PRECANTI. Licet etiam hic poſſit eiſe vocativus. nam δεικτικῶς eſt dictum, *Hæc terra eſto mihi teſtis*: ac ſi diceret, ô Italica terra teſtis mihi eſto. Sane juxta Homericum fœdus, hic inducit fieri: Nam ut ibi Priamus, ita hic Latinus, ut hic Æneas, ibi Agamemnon & priores precantur qui ſervaturi ſunt fœdus, quod ruperunt qui poſteriores juraturi erant; ibi per Pandarum Trojani, hic per Tolumnium Latini, & hoc per ſpeciem augurii, quæ precatio maxima appellatur, dicit. precatio autem maxima eſt, cum plures deos quam in ceteris partibus auguriorum precatur, eventuſque rei bonæ poſcitur, ut in melius juvet, quod his verſibus oſtenditur, *Eſto nunc ſol teſtis, & hæc mihi terra precanti.*

QVAM PROPTER. *Propter* habet accentum, quia eſt poſtpoſita præpoſitio, id eſt, propter quam tantos.

ET PATER OMNIPOTENS. *Et quæ cæruleo ſunt numina ponto.* Ceterum quod in precatione dici ſolet ut melius juvent, melius fortunent, ſubjecit his verſibus. *Si noſtrum adnuerit nobis victoria Martem.*

IAM MELIOR, IAM DIVA PRECOR. Ac ſi diceret, Non Saturnia, id eſt jam minime nocens, & Trojanis propitia. aut melior non optantis, ſed adfirmantis accipiamus: potuit enim intelligere minus ſe impugnari à Iunone qui vicerat bis.

TORQVES. Hoc loco regis freno, ſic alibi *Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis*: alibi, ſuſtines, ut, *Axem humero torquet.* INCLYTE MAVORS. Bene induxit Martem poëta, quem ſcit Romanæ ſtirpis auctorem.

FONTESQVE FLVVIOSQVE VOCO. Congruenter, cum à Tyberino flumine ſit admonitus quæ agere deberet. QVÆQVE ÆTHERIS ALTI RELLIGIO. Poſt ſpecialia intulit generalitatem. Sane *religio* dicta quod ea homines regantur ad cultum divinum.

PONTO. Id eſt in ponto & quidam hoc loco à filio Veneris jurejurando, velut matris, volunt inditam mentionem.

CESSERIT AVSONIO SI FORS. Si forte: & bene dubitat de hoc. contra cum ad ſuum venerit nomen, dicet, *Vt potius reor, & potius dii numine firment.* Sane ratione non caret quod primo de victoria Turni loquitur, poſt deſcendit ad ſuam. ſcit enim in auguriis prima poſterioribus cedere.

VARIORVM.

DANT FRVGES MANIBVS. Explic. è Theophraſto Turneb. lib. 7. cap. 23.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Convenit Euandri victos diſcedere ad urbem:
Cedet Iulus agris, nec poſt arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna laceſſent.
Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
Vt potius reor, & potius dii numine firment,
Non ego nec Teucris Italos parére jubebo,
Nec mihi regna peto: paribus ſe legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto.
Imperium ſolenne ſocer: mihi mœnia Teucri
Conſtituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Æneas, ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens cœlum, tenditque ad ſydera dextram:
Hæc eadem Ænea, terram, mare, ſydera juro,
Latonæque genus duplex, Ianumque bifrontem,
Vimque deûm infernam, & diri ſacraria Ditis:
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit.
Tango aras, medioſque ignes, & numina teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cunque cadent: nec me vis ulla volentem

SERVII.

REBELLES. Homo rebellis dicitur: res ipſa rebellio, non rebellatio: ſic Suetonius.

ADNVERIT NOBIS VICTORIA MARTEM. Hypallage: pro Sin noſter Mars adnuerit nobis victoriam. nam Martem victoria comitatur.

INVICTÆ. Quaſi invictæ. nam ſine dubio una cum rege vincetur.

SACRA DEOSQVE DABO. Captat gratiam populi, quia magna fuit apud majores ſacrorum cura, ſicut diximus ſupra. unde nunc Æneas id agit, ne pereant. Et re vera conſtat ſacra Phrygia tunc Latinis tradita coluiſſe Romanos. LATINVS HABETO. Aut antiquus vocativus eſt. Aut *habeto* tertia perſona eſt. Sane ſciendum quia crebra ſoceri commemoratione ſibi favorem Latini conciliat. Item dicendo, *Mihi mœnia Teucri conſtituent*: popularem gratiam captat, quia ſupra dixerat Drances, *Saxaque ſubvectare humeris Trojana juvabit*.

TERRAM, MARE, SYDERA IVRO. Et ornatior elocutio, & crebra apud majores, quam ſi velis addere præpoſitionem, ut dicas, Iuro per maria, per terras. EADEM autem bene dixit. nam pro mari, ille fontes & fluvios poſuit, pro ſyderibus Solem.

LATONÆQVE GENVS DVPLEX. Ac ſi diceret, utrunque ſexum prolis Latonæ vel ſobolis. Et bene in fœderibus duplicia invocat numina, quia in unum duo coituri ſunt populi. IANVMQVE BIFRONTEM. Rite invocat: quia ipſe faciendis fœderibus præeſt. Namque poſtquam Romulus & Titus Tatius in fœdera convenerunt, Iano ſimulacrum duplicis frontis effectum eſt, quaſi ad imaginem duorum populorum. Legimus tamen etiam Ianum quadrifrontem fuiſſe. Vnde Martialis ait, *Et lingua pariter locutus omni*. Nam omnis de duobus non dicimus.

VIM. Duritiem inexorabilem. SACRARIA DITIS. *Sacrarium* proprie locus eſt in templo in quo ſacra reponuntur: ſicut *donarium*, eſt ubi collocantur oblata: ſicut *lectiſternia* dicuntur, ubi homines in templo ſedere conſuerunt.

QVI FOEDERA FVLMINE SANCIT. Confirmat, ſancta eſſe facit: quia cum fiunt fœdera, ſi coruſcatio fuerit, confirmantur. vel certe quia apud majores aræ non incendebantur, ſed ignem divinum precibus eliciebant, qui incendebant altaria. *Sancire* autem proprie eſt ſanctum aliquid, id eſt conſecratum facere, fuſo ſanguine hoſtiæ: & dictum *ſanctum*, quaſi ſanguine conſecratum.

VARIORVM.

SIN NOSTRVM ANNVERIT. De Diis propitiis Turneb lib. 10. cap. 10. & de Marte lib. 23. c. 14. contra Servium & lib. 24. cap. 26.

SVSPICIENS COELVM, TENDITQVE. Geſtus precantium fuit, oculos, manuſque in cælum tollere. BRISSON. Form. lib. 1. num. 39.

TERRAM, MARE, SIDERA IVRO. Per quam varias res jurare ſolitæ ſint gentes, demonſtrat Alexand. Neapolit. lib. 5. cap. 10 & formulas ipſas collegit Briſſon. lib. 8. in principio.

Aver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Avertet: non ſi tellurem effundat in undas
Diluvio miſcens, cœlumve in Tartara ſolvat.
Vt ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam forte gerebat)
Nunquam fronde levi fundet virgulta, nec umbras,
Cum ſemel in ſylvis imo de ſtirpe reciſum
Marte caret, poſuitque comas, & brachia ferro:
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
Conſpectu in medio procerum: tum rite ſacratas
In flammam jugulant pecudes, & viſcera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis impar ea pugna videri
Iamdudum, & vario miſceri pectora motu:
Tum magis, ut propius cernunt non viribus æquis.
Adjuvat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Pubenteſque genæ, & juvenili in corpore pallor.
Quem ſimul ac Iuturna ſoror crebreſcere vidit

SERVII.

SI TELLVREM EFFVNDAT IN VNDAS. Hypallage, pro, Si undas effundat in terram.

DILVVIO MISCENS. Id eſt aquæ ſuperfuſione univerſa perturbans.

VT SCEPTRVM HOC. Homeri locus verbum ad verbum:

ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔ ποτε φύλλα καὶ ὄζους
φύσει ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
οὐδ' ἀναθηλήσει, περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε
φύλλά τε καὶ φλοιὸν, νῦν αὖτέ μιν υἷες ἀχαιῶν
ἐν παλάμῃς φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας
πρὸς διὸς εἰρύαται; ὅδε τοι μέγας ἔσσεται ὅρκος.

DEXTRA SCEPTRVM NAM FORTE GEREBAT. Per parentheſim dictum eſt. Vt autem ſceptra adhibeantur ad fœdera: hæc ratio eſt, quia majores ſemper ſimulacra Iovis adhibebant: quod cum tædioſum eſſet, præcipue quando fiebant fœdera cum longe poſitis gentibus, inventum eſt ut ſceptrum tenentes, quaſi imaginem ſimulacri redderent Iovis. Sceptrum enim ipſius eſt imperium. Vnde nunc tenet ſceptrum Latinus, non quaſi rex: ſed quaſi pater patratus.

IMO DE STIRPE. Ideo genere uſus eſt maſculino, quia de arboribus loquitur. Nam de hominibus genere fœminino dicimus: ut, *Heu ſtirpem inviſam.* dixit tamen, ſed uſurpative. Horatius etiam de arboribus: ut, *Stirpeſque raptas & pecus & domos.*

MATRE CARET. Vel terra; ut, *Antiquam exquirite matrem*: vel arbore: ut, *Parva ſub ingenti matris ſe ſubiicit umbra.*

ÆRE DECORO. Id eſt orichalco.

DEDIT GESTARE LATINIS. Vt, *Dat ferre.*

TALIBVS INTER SE FIRMABANT FOEDERA DICTIS. Latinus & Æneas. Turnum autem non inducit jurantem, quia dux eſt, qui præſente rege non habet poteſtatem. Et imitatus eſt Homerum, qui poſt jusjurandum Menelai, Alexandrum quaſi fervidum & adoleſcentem inducit excluſum, & Priamum adhibitum ad fœderis confirmationem.

RITE SACRATAS. Rite exploratas ſolennitate, quam diximus.

VIDERI MISCERI. Infiniti ſunt pro indicativis.

PROPIVS. Diligentius: ut, & *propius res aſpice noſtras.* NON VIRIBVS ÆQVIS. Eos congreſſuros ſubaudis.

INCESSV TACITO. Pro ipſe tacitus, Hypallage eſt.

DONATI.

INCESSV TACITO. Quatuor ponit ſigna timoris: primum eſt ingreſſus tacitus, dum vix pedem movebat. Alterum, quod aram venerabatur oculis dejectis. Tertium, tabentium genarum ex macie repentina. Quartum palloris.

VARIORVM.

NON SI TELLVREM EFFVNDAT. Hyperbole pathos facit. Macrob. lib. 4. cap. ult. Saturn.

VT SCEPTRVM HOC. Morem per ſceptra jurandi, explic. Turneb. lib. 8. cap. 17. & lib. 22. c. 12.

Sermonem, & vulgi variare labantia corda:
In medias acies, formam aſſimulata Camerti,
Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis:
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur:
Non pudet ô Rutuli cunctis pro talibus unam
Objectare animam? numerone, an viribus æqui
Non ſumus? en omnes, & Troes & Arcades hic ſunt,
Fataliſque manus, infenſa Hetruria Turno:
Vix hoſtem alterni ſi congrédiamur, habemus.
Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe devovet aris,
Succedet fama, vivuſque per ora feretur:
Nos patria amiſſa dominis parére ſuperbis
Cogemur, qui nunc lenti conſedimus arvis.
Talibus incenſa eſt juvenum ſententia dictis
Iam magis atque magis: ſerpitque per agmina murmur.
Ipſi Laurentes mutati, ipſique Latini,
Qui ſibi jam requiem pugnæ rebuſque ſalutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœduſque precantur
Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam.
His aliud majus Iuturna adjungit, & alto
Dat ſignum cœlo: quo non præſentius ullum
Turbavit mentes Italas, monſtroque fefellit.

SERVII.

CVI GENVS A PROAVIS INGENS. Cui auctoritatem commendabat, & origo majorum, & paterna virtus, & propria fortitudo.

PRO CVNCTIS TALIBVS. Qualis etiam Turnus eſt. & attendit ſenſum ſuperiorem, ubi ait Turnus oblique, *Et ſolus ferro crimen commune refellam.*

AN VIRIBVS ÆQVIS NON SVMVS? Bene addidit VIRIBVS. Nam legimus in Salluſtio, *Memorare poſſum quibus in locis populus Romanus ingentes hoſtium copias parva manu fuderit.* Virgilius, *Exigui numero, ſed bello vivida virtus.*

EN OMNEIS. Ne occurreret, Sed eſt in caſtris alter exercitus. FATALISQVE MANVS. Trojanorum ſcilicet, qui fataliter ad Italiam venerant, ut ſit iteratio.

HETRVRIA autem INFENSA, pro Hetruſci, qui etiam Turno inimici ſunt cauſa Mezentii.

DEVOVET ARIS. Quia ait ſupra, *& aram ſuppliciter venerans.* Item, *Sed vobis animam hanc ſoceroque Latino Devovi.* Nam ipſa iterat verba.

VIVVSQVE PER ORA FERETVR. Tanquam de vivo omnes loquuntur. LENTI. Ocioſi: ut, *Tu Tityre lentus in umbra.*

FOEDVSQVE PRECANTVR INFECTVM. Rogant ut pro non facto ſit, ne piaculum videantur admittere.

ET ALTO DAT SIGNVM COELO. Vt religio alia religione ſolvatur.

PRÆSENTIVS. Efficacius.

MONSTROQVE FEFELLIT. Bene FEFELLIT. namque hoc augurium non oblativum eſt, nec impetritum, ſed immiſſum factione Iuturnæ, quod carere fide indicat ſedes negata. Nam ubicunque firmum inducit augurium, dat ei firmiſſimam ſedem: ut, *Ipſa ſub ora viri cœlo venere volantes, Et viridi ſedere ſolo.* Item, *Ante ſiniſtra cava monuiſſet ab ilice cornix.* In hoc autem augurio liberatum cygnum cecidiſſe in aquam dicit, aquam autem inſtabilem & infirmam non dubium eſt.

VARIORVM.

RVMORESQVE SERIT VARIOS. Ex Furio Macrob. lib. 6. cap. 1.

VIX HOSTEM ALTERNI. Id eſt ſecundus quiſque Turneb. lib. 3. c. 13. & lib. 5. cap. 3.

QVORVM SE DEVOVET ARIS. Devotionum formulas require à Briſſonio, Formul. lib. pag. 108.

Nam-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Namque volans rubra fulvus Iovis ales in æthra,
Littoreas agitabat aves, turbamque ſonantem
Agminis aligeri, ſubito cum lapſus ad undas
Cygnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexere animos Itali: cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam (mirabile viſu)
Ætheraque obſcurant pennis, hoſtemque per auras
Facta nube premunt: donec vi victus, & ipſo
Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penituſque in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntque manus, primuſque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſæpe petivi:
Accipio, agnoſcoque deos. me me duce ferrum
Corripite ô Rutuli, quos improbus advena bello
Territat, invalidas ut aves, & littora noſtra
Vi populat: petet ille fugam, penituſque profundo
Vela dabit: vos unanimi denſate catervas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, & adverſos telum contorſit in hoſtes

SERVII.

LITTOREAS AGITABAT AVES. Paluſtres. Nam littus circa omnem aquam eſt, ut *Viridique in littore conſpicitur ſus.*

EXCELLENTEM. Magnum, ſicut in exercitu magnus eſt Turnus.

CONVERTUNT CLAMORE FUGAM. Redeunt cum clamore, ſicut exercitus ſolet.

AUGURIUM SALUTANT. Venerantur. Et proprie. nam ſalutare dicimus deos. Terentius, *At ego deos penates hinc ſalutatum devortar.*

EXPEDIUNTQUE MANUS. Dimicare ſe velle ſignificant. hæc enim eſt conſenſio militaris. Lucanus, *Elataſque alte quæcunque ad bella vocaret Promiſere manus.*

QUOD SÆPE PETIVI. Quaſi impetritum hoc augurium vult videri. ACCIPIO, AGNOSCOQUE DEOS. Modo quaſi de oblativo loquitur. nam in oblativis auguriis in poteſtate videntis eſt, utrum id ad ſe pertinere velit, an refutet & abominetur. Ergo nunc dicit ſe augurium libenter amplecti, & agnoſcere circa ſe favorem deorum.

QUOS IMPROBUS ADVENA TERRITAT. Interpretatur augurium: & confirmat id ad præſens negotium pertinere.

LITTORA NOSTRA. Bona iteratio. nam ſupra ait, *Littoreas agitabat aves.*

VI POPULAT. Antique. nam veteres & populo & populor dicebant. nunc tantum populor dicimus, illud penitus de uſu receſſit. PENITUSQUE PROFUNDO VELA DABIT. Ut ſupra de aquila, *Penituſque in nubila fugit.*

DENSATE CATERVAS. Sicuti Cygni, *hoſtemque per auras Facta nube premunt.*

ET ADVERSOS TELUM CONTORSIT IN HOSTES. Hoc loco ab Homeri œconomia receſſit. Ille enim inducit Minervam perſuadentem Pandaro, ut jacto in Menelaum telo diſſipet fœdera. hic vero dicit ipſum augurem telum ſponte torſiſſe, & occidiſſe unum de novem fratribus: quod pertinet ad œconomiam. Neceſſe enim erat ut fratris dolore ex unius morte commoti bellum moverent. Si enim vilis aliquis interiret, poterat ejus mors ob fœderis religionem forte contemni.

DONATI.

PRIMUSQUE TOLUMNIUS. Non ſolum Rutuli: ſed etiam Tolumnius augur, hoc augurio deceptus eſt.

DIXIT, & ADVERSOS. Recte qui ſe ducem profeſſus eſt primus tela contorſit.

VARIORUM.

GYGNUM EXCELLENTEM PEDIBUS. Homer. Ilad. *o.*

HOC ERAT, HOC VOTIS. Formul. explicat Turneb. lib. 5. cap. 7.

ET REGEM DEFENDITE RAPTUM. Turnum intellige, qui quodammodo raptus & in unguibus Æneæ erat, jam jam cum eo congreſſurus, & ab eo occidendus. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Procurrens: ſonitum dat ſtridula cornus, & auras
Certa ſecat. ſimul hoc, ſimul ingens clamor, & omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu,
Haſta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contra, quos fida crearat
Vna tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo:
Horum unum ad medium, teritur qua ſutilis alvo
Baltheus, & laterum juncturas fibula mordet:
Egregium forma juvenem & fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas, fulvaque extendit arena.
At fratres, animoſa phalanx, accenſaque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus, pars miſſile ferrum
Corripiunt, cæcique ruunt. quos agmina contra
Procurrunt Laurentum: hinc denſi rurſus inundant
Troës, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
Sic omneis amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras. it toto turbida cœlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Crateraſque focoſque ferunt. fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto fœdere divos.

SERVII.

SONITVM DAT. Id eſt facit. CERTA. Inevitabilis. unde incerta, eſt infirma & vitabilis.

SIMVL HOC SIMVL. Antique, ut, *ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnes*: Et, *Simul Ænean in regia ducit Tecta, ſimul divum templis indicit honorem.*

HASTA VOLANS. Minus eſt *namque*: Sane reliquit haſtam Poëta, dum vult ſimul multa deſcribere, & rem imperfectam omiſit; deinde rediit ad deſcriptionem ut ſupra in augurii narratione.

HORVM VNVM. Ordo eſt, Tranſadigit unum coſtas. & figurate dixit *unum*, pro *unius*. TERITVR QVA SVTILIS ALVO BALTHEVS. Rem phyſicam dixit. omnia enim quibus utimur non nos terunt, ſed ea nos terimus, ut annulum, veſtem, baltheum. AD MEDIVM autem abſolute, id eſt, Vbi alvo teritur baltheus.

EGREGIVM FORMA IVVENEM. Bene hic *egregium*, quippe qui eſſet de fratrum grege.

AT FRATRES. Pro at fratrum pars. ANIMOSA PHALANX. Quaſi phalanx, id eſt legio. Et bene à numero, à germanitate, à nobilitate, à forma, ab ætate, ab vulneris genere, ab ipſius laude, à genere mortis incite ſionata *

COECI. Vt ſalutis improvidi. Et bene jam non pars, ſed univerſi.

INVNDANT. More undæ fluunt.

AGYLLINIQVE. Pro Etruſcis; hi enim contra Mezentium auctores conjurationis fuerunt. PICTIS ARCADES ARMIS. Bene pictis ut in undecimo, *Et verſis Arcades armis.* ut ornatus picturæ, lateret in luctu.

SIC OMNEIS AMOR VNVS HABET. Sic, id eſt dum paulatim ſuis invicem ſubveniunt, omnes in bellum coacti ſunt. Sic Salluſtius.

DIRIPVERE ARAS. Dejecerunt, diſſipaverunt. Sane cum præſens tempus belli loquitur, bene præteritum intulit *diripuere*. Et more ſuo interjecit aliud: nam ordo erar *diripuere aras crateraſque focoſque ferunt.*

FERREVS IMBER. Permanſit in tranſlatione, quia dixerat *Tempeſtas telorum.*

FERVNT. Auferunt. nam Aphæreſis eſt, ut temnere, pro contemnere: alibi, *Omnia fert ætas.*

PVLSATOS DIVOS. Id eſt violatos, læſos fractis fœderibus.

DONATI.

DIRIPVERE ARAS. Vocati furore certandi.

VARIORVM.

HASTA VOLANS. Ratio turbandi fœderis: Vnde inoleviſſe ritum credibile eſt haſtæ illius, quam in bello indicendo fecialis in fines hoſtium mitteret. GERM.

AC FERREVS INGRVIT. AGGER. Ex Ennio. Macrob. lib. 6. cap. 1. Saturn.

PVLSARATQVE DEOS. Pulſantur dii, cum fœdera violantur. & exponit Floridus, lib. de interpretibus Iuris civil.

In-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inſrenant alii currus, aut corpora ſaltu
Subjiciunt in equos, & ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem, regiſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere fœdus,
Adverſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis à tergo involvitur aris
In caput, inque humeros. at fervidus advolat haſta
Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet, hæc melior magnis data victima divis.
Concurrunt Itali, ſpoliantque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Chorineus ab ara
Corripit: & venienti Ebuſo plagamque ferenti
Occupat os flammis: illi ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit: ſuper ipſe ſecutus
Cæſariem læva turbati corripit hoſtis,
Impreſſoque genu nitens, terræ applicat ipſum:

SERVII.

INFRENANT ALII CVRRVS. Id eſt equos, qui ſub curribus ſunt: ſic alibi, *Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.*

SVBIICIVNT IN EQVOS. Super equos jaciunt. ſed proprie non eſt locutus, magiſque contrarie. nam SVBIICERE, eſt ſubter jacere.

REGISQVE INSIGNE GERENTEM. Id eſt diadema. & decenter regem cum inſignibus ſuis dixit.

AVIDVS CONFVNDERE FOEDVS. Legitur & AVIDVM. Sed melius AVIDVS: quia Meſſapus Turno favebat, qui erat impar ad ſingulare certamen. Nam & poſtea ait, *Et miſer oppoſitis à tergo involvitur aris.* Sic enim facilius fœdus diſſiparet, ſi aræ humano cruore polluerentur, nam & Meſſapi voluntas ita expreſſa eſt, qui ait, *Hec melior magnis data victima divis.* Confundere fœdus autem, prodiit confundere.

PROTERRET. Mire dictum. HASTA. Cum haſta.

TELOQVE ORANTEM MVLTA TRABALI. Ennius, *Teloque trabali.*

ALTVS EQVO. Equi magnitudinem latenter oſtendit.

HOC HABET. Id eſt lethali percuſſus eſt vulnere. Apud antiquos enim id erat, *hoc habet*, quod nunc, peractum eſt, ſic Terentius, *Certe captus eſt, habet.* Sane Sarcaſmos eſt carnificina, quaſi de loci qualitate inventus. nam quia ſupra aras ceciderat, ait, *Hæc melior magnis data victima divis.*

OBVIVS. Bene *obvius* corripuit. AMBVSTVM TORREM. Quidam *ambuſtum*, proprie curcumuſtum accipiunt; ſed Poëtæ indifferenter pro combuſto utuntur. TORREM autem, erit nominativus hic torris, & ita nunc dicimus. nam illud Ennii & Pacuvii penitus de uſu receſſit, ut hic torrus, hujus torri dicamus.

FERENTI. Pro inferenti. NIDOREM. Putorem~.

RELVXIT. Bene ad brevitatem ignis retulit, qui tantum fulgorem brevi ediderat.

SVPER. Quidam propterea, alii pro ſupra, ut *Enſe ſequens nudo ſuper imminet.*

TVRBATI HOSTIS. Quia plus trepidationis in illa flamma fuit, quam periculi.

DONATI.

HOC HABET. Id eſt, bene ſe habent res. MELIOREM VITAM. Cum joco dixit, quia in aram cecidit.

VARIORVM.

TELOQVE ORANTEM MVLTA TRABALI. Explic. Turn. lib. 9. c. 14. Vide Horatii interpretes Ode 35. lib. 1.

DATA VICTIMA DIVIS. Quæ ſit victima explic. Turneb lib 14 cap. 4. Palmerius pag. 858. Tom. 4. Lampad. Caſaubonus in vita Ariſtippi apud Laërt. lib. 2. Sarcaſmus eſt, inquit Donatus, de loci qualitate inventus. Nam quia ſuper aras cecidit, ſic ait, quaſi dicat: ſi ſacrificandum fuit numinibus meliore victima, en meliorem.

EBVSVM CHORINÆVS. Mirum, quc d hic Ebuſum Chorinæus ſternit: qui tamen ſupra lib. 9. confecti ſunt ab Aſyla. Vide Macrob. lib. 5. cap 15. HARTVNG.

OCCVPAT OS FLAMMIS Hoc verbum *occupat*, celeritatem quandam præ ſe ferre ·.aerur. *Occupare*, inquit Nonius, eſt proprie prævenire.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem
Enſe ſequens nudo ſuper imminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reducta
Diſiicit, & ſparſo late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat.
Quo ruitis? quæve iſta repens diſcordia ſurgit?
O cohibete iras: ictum jam fœdus, & omnes
Compoſitæ leges. mihi jus concurrere ſoli.
Me ſinite, atque auferte metus, ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi ſacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce, viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt:
Incertum qua pulſa manu, quo turbine adacta:
Quis tantam Rutulis laudem, caſuſne, deuſne,

SERVII.

SIC RIGIDO. Quidam SIC, pro æque accipiunt; alii ſimpliciter, ut eum inpreſſo genu terræ adplicuerat: ut eſt illud, *Deſpiciens mare velivolum, terraſque iacentes.* SIC RIGIDO LATVS ENSE. Quidam duro & acuto volunt, non recto: ut, *Et curvæ rigidum falces formantur in enſem.*

PRIMAQVE ACIE. Hic QVE conjunctio abundat. RVENTEM. Non cadentem, ſed magno impetu ſe inferentem.

FERREVS SOMNVS. Hom. χάλκεος ὕπνος.

NVDATO CAPITE. Scilicet depoſita galea, ut poſſit agnoſci. Sane quæritur quomodo NVDATO dixerit, cum ſupra eum nuſquam tecto induxerit capite. nam *nudatum* eſt quod fuit ante coopertum. *Nudum* vero dicitur, quod tectum ante non fuerat. Ergo aut NVDATO pro NVDO accipiamus, ut ſit pro nomine, participium: aut dicamus tectum eum habuiſſe caput cum deſcendit ad campum. Nam legimus, *Sydereo flagrans clypeo, & cæleſtibus armis.*

SVOS CLAMORE VOCABAT. Vtrunque exercitum jam ſuum vocabat, ut talis fuerit ejus clamor, Cur in vos invicem mei ruitis? *Quo* autem & adverbium poteſt eſſe & nomen.

REPENS. Aut ſubito, ut ſit adverbium, id eſt repente: ut, *Sole recens orto.* Aut *repens diſcordia,* pro repentina.

ME SINITE. Subaudiendum concurrere, & eſt Zeugma. FAXO, id eſt Faciam, confirmabo, & eſt archaïſmos.

ALIS ALLAPSA SAGITTA EST. Vtrum alis ſtridens, an alis adlapſa?

INCERTVM QVA PVLSA MANV. Hoc loco adhuc quidem quaſi dubitat: tamen intelligimus à Iuturna immiſſum quendam qui vulneraret Æneam. Quod paulo poſt Iuno dictura eſt de Iuturna quod movet. *Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum:* minime eſt mirandum: nam ſcimus unicuique imputari quod alter in ejus fecerit gratiam, ſicut eſt, *Et potes in totidem claſſes convertere Nymphas.* Æneam autem ab hominibus vulneratum indicat Iuppiter paulo poſt dicens, *Mortalin' decuit violari vulnere divum.* TVRBINE. Quod improviſa, alii quod vehementer accipiunt.

DONATI.

OLLI DVRA QVIES. Quia eſt quies non dura, & ſomnus non ferreus, & nox non æterna.

RVITIS. Aliud eſt ire, aliud tendere, aliud ruere.

VARIORVM.

OLLI DVRA QVIES OCVLOS. Eleganter ex Homero tranſtulit. Macrob. lib. 5. cap. 11. Sat. Palmerius legit OLI, ſimplici L. Tom. 4. Lampad. Critic.

FERREVS VRGET SOMNVS. Mortem poëtæ, χάλκεον ὕπνον, ferreum ſomnum ac perpetuum vocant. Eſt enim conſanguineus lethi ſopor. Homer. Iliad. λ. Macrob. lib. 5. cap. 11. PONT.

REPENS DISCORDIA SVRGIT. *Repens,* prima brevi, quaſi repentinus: nomen à verbo Repo, quod primam producit. HART.

NVDATO CAPITE. Alluſio ad C. Cæſaris dictatoris celeberrimum facinus, quod nudo capite pugnarit, revocaritque ſuos in prælium. HORT.

At-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Attulerit. preſſa eſt inſignis gloria facti:
Nec ſeſe Æneæ jactavit vulnere quiſquam.
Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatóſque duces, ſubita ſpe fervidus ardet:
Poſcit equos, atque arma ſimul, ſaltuque ſuperbus
Emicat in currum, & manibus molitur habenas:
Multa virûm volitans dat fortia corpora letho:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes
Bella movens, immittit equos: illi æquore aperto
Ante Notos Zephyrumque volant: gemit ultima pulſu
Thraca pedum; circumque atræ formidinis ora,
Iræque, inſidiæque, dei comitatus, aguntur:
Talis equos alacer media inter prælia Turnus
Fumantes ſudore quatit (miſerabile) cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos, miſtaque cruor calcatur arena.
Iamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque Polumque:
Hunc congreſſus, & hunc illum eminus: eminus ambos

SERVII.

PRESSA EST INSIGNIS. *Preſſa* pro ſuppreſſa; & non inſignis gloria, ſed inſignis facti, ut genitivus caſus magis ſit.

ÆNEÆ VVLNERE. Hic proprie, eſt enim huic contrarium, *Et noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.* Iactavit autem aut adeo fortis Æneas & metuendus, aut adeo impium nefas viſum eſt.

MOLITVR. Regit: & eſt Acyrologia. nam proprie MOLITVR, eſt parat. Alii *molitur* movet intelligunt, vel arripit, vel aptat.

HEBRI. Hebrus autem fluvius Thraciæ, juxta Cypſala oppidum.

SANGVINEVS MAVORS. Gaudens ſanguine, αἱμοχαρής. Emantellocios * CLYPEO INCREPAT. Sonat, Alibi arguit; ut, *Increpat ultro Cunctantes ſocios.*

ANTE NOTOS ZEPHYRVMQVE. Id eſt VENTOS. VOLANT. Provertuntur. VLTIMA. Hoc eſt tota: ſi enim gemit ultima, omnis ſine dubio.

THRACA autem, id eſt Thracia. Cicero in de republica, *Colonia vero quæ eſt deducta à Græcis in Aſiam, Thracam, Italiam,* & non dixit Thraciam.

IRÆQVE, INSIDIÆQVE DEI. Figurata elocutio vario ſignificatu. Id eſt oſtendens, & non tam virtute, ſed inſidiis comitatus *

ALACER. Quidam *alacer,* geſtiens, & rei novitate turbatus volunt, *alacris* vero lætus.

QVATIT. Exagitat. MISERABILE CÆSIS. Id eſt miſerabiliter. Nomen pro adverbio: ut *Sanguinei lugubre rubent.*

MISTAQVE CRVOR. Ypallage eſt, pro mixto cruore.

STHENELVMQVE DEDIT THAMYRVMQVE. Plura ὁμοιοτέλευτα.

AMBO. Antiquo more ambo. Terentius, *Ambo opportune vos volo,* ſicut ſuperius dictum eſt, cum hodie *ambos* dicamus.

DONATI.

SANGVINEVS. Non ipſe, ſed qui aliis ſanguinem effundit.

VARIORVM.

TVRNVS VT ÆNEAN. Cum autem diſceſſus cauſa lateret, rebatur eum inire fugam: quamobrem cædibus ferocire cepit. HORT.

QVALIS APVD GELIDI. Amplificatio à comparatione. Confert eum cum Marte ad Hebrum belligerante. Eſt autem Hebrus fluvius Thraciæ: fundit auri ramenta, ut Tagus in Hiſpania, Padus in Italia, Pactolus in Aſia, Ganges in India. HORT.

ILLI ÆQVORE APERTO. Quidam ILLE, legunt, & ad Martem referunt. HORT.

CIRCVMQVE ATRÆ FORMIDINIS ORA. Ex Homero, Turneb. lib. 23. cap. 14.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Imbraſidas, Glaucum atque Ladem: quos Imbraſus ipſe
Nutrierat Lycia, paribuſque ornaverat armis,
Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.
Parte alia, media Eumedes in prælia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis,
Nomine avum referens, animo manibuſque parentem:
Qui quondam, caſtra ut Danaûm ſpeculator adiret,
Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus.
Illum Tydeides alio pro talibus auſis
Affecit pretio: nec equis aſpirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus conſpexit aperto,
Ante levi jaculo longum per inane ſecutus,
Siſtit equos bijugos, & curru deſilit: atque
Semianimi lapſoque ſupervenit, & pede collo
Impreſſo, dextræ mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tinxit jugulo: atque hæc inſuper addit,
En, agros & quam bello Trojane petiſti

S E R V I I.

IPSE NVTRIERAT. Solent enim plerunque parentes filios ſuos, aliis dare nutriendos. Dicen do autem *ipſe*, ignotæ perſonæ hoc pronomine ad- dit dignitatem. LYCIA autem pro in Lycia, ut non Lybiæ * PARIBVSQVE ONERAVERAT ARMIS. Scilicet ut æqualiter dimicarent, æqualiter currerent.

ANTIQVI. Pro nobilis & magni, *ut*, *urbs antiqua fuit*: aut proprie *antiqui*, ſi referamus ad tempora ſcribentis. DOLONIS. Cum Trojani exploratorem quem ad caſtra Græcorum mitterent quærerent, hic Dolon exploratum ſe ire obtulit, ſi ſibi equi Achillis pro præmio darentur, qui cum iſſet, obvios habuit Diomeden & Vlyxen ſimiliter exploratores miſſos ad caſtra Trojana, captuſque ab iis & * tormentis conſtituerat adactus, tam conſilia Trojanorum Rheſi adventum, qui equos falcatos adduxerat in auxilium Trojanorum, quem Diomedes & Vlyxes vinctum ad arborem relinquentes profecti ad caſtra Trojana occiſo Rheſo abductis equis redeuntes occiderunt. hujus filium nunc inter Trojanos à Turno dicit occiſum.

PRO TALIBVS AVSIS. Quæritur quis ante hunc *auſis* dixerit.

AVSVS PELIDÆ PRETIVM SIBI POSCERE CVRRVS. Difficilis Hypallage. nam hoc vult dicere, Qui ut Achillis equos poſſet accipere, ire auſus eſt ad caſtra Græcorum. Ordo enim non procedit, qui ut iret, auſus eſt petere. *Currus* vero pro curruum ac per hoc equorum dixit.

AFFECIT PRETIO. Modo pœna ſignificat, nam pretium eſt τῶν μέσων. Terentius, *Ergo pretium ob ſtultitiam fero.* Vnde & Græci τιμωρίαν, pœnam vocant, ἀπὸ τῆς τιμῆς, quod eſt pretium. NEC E- QVIS ASPIRAT ACHILLIS. *Aſpirat*, apud majores accedit ſignificat. Cicero, *Nunquam aſpiravit ad curiam.* Sed hic figurate dixit, *Aſpirat equis*, pro ad equos: id eſt occiſus eſt, nec ad equos Achillis acceſſit. Melius tamen eſt ut Diomeden intelligamus, ut ſit ſenſus, Diomedes occidit Dolonem, qui equos Achillis auſus eſt petere: quos nec ille qui eum occidit, popoſcit. Sane *adſpirat* eſt tractum ab his qui inſequentes ſpiritu ſuo proximos adflant.

LONGVM PER INANE. Hoc eſt per longum ſpatium. SECVTVS IACVLO. Pro inſecutus, vel certe è longinquo eum ante jaculo vulneravit.

EI APSOQVE. Pro lapſo.

DEXTRÆ MVCRONEM EXTORQVET. Quaſi prooeconomia eſt, ut non eum ſuo interimat gladio, ne agnoſcat quod Metiſci eſt: & ſuum requirat, quo facto perire poterat, ſequente fracti gladii œconomia.

TINGVIT IVGVLO. Hic non ſignificat ut inficit, ut & *Tingue novo mecum direptis crura coturnis*, ſed demerſit in jugulum, ut ibi & *Stygia candentem tinxerat unda*, imbuerat, duraret ſignificat.

EN AGROS. Subauditur quos victore Ænea te accipere poſſe credebas corpore tuo metire, metiuntur autem agros qui colonis adſignant, inde enim Sarcaſmos factus eſt: nam conſuetudo erat ut victores imperatores, agros militibus ſuis darent, ut in hiſtoriis legimus. Item in Lucano, *An melius fient piratæ magne coloni.* Et hoc eſt quod ſupra ait, *Hoſtibus inſultans.*

V A R I O R V M.

PRÆCLARA DOLONIS. Macrob. lib. 5. c 17. Hom. Iliad. κ. HART.

SPECVLATOR ADIRET. Euripidem lege in Rheſo. conſule Hom. Iliad. κ. HART.

Heſpe-

Heſperiam metire jacens. hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare ferunt: ſic mœnia condunt.
Huic comitem Buten, conjecta cuſpide mittit:
Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Therſilochumque,
Et ſternacis equi lapſum cervice Thymœten.
Ac velut Edoni Boreæ cum ſpiritus alto
Inſonat Ægæo, ſequiturque ad littora fluctus,
Quâ venti incubuere, fugam dant nubila cœlo:
Sic Turno, quacunque viam ſecat, agmina cedunt,
Converſæque ruunt acies: fert impetus ipſum,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus, animiſque frementem:
Objecit ſeſe ad currum, & ſpumantia frenis
Ora citatorum dextra contorſit equorum.
Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, & ſummum deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo objecto converſus in hoſtem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat:

SERVII.

STERNACIS EQVI. Ferocis, qui facile ſternit ſedentem. Quidam pro pavidi accipiunt, conſternati enim equi dicuntur.

EDONI BOREÆ. Edoni, Thracii. nam Edon mons eſt Thraciæ. Sane ſciendum hoc loco erraſſe Donatum, qui dicit Edonii legendum, ut DO brevis ſit ſecundum Lucanum qui dicit; *Edonis Ogygio decurrit plena Lyæo.* Namque certum eſt Syſtolen feciſſe Lucanum. Vnde *Edoni* legendum eſt, ut ſit hic Edonus hujus Edoni. Statius & Virgilium & artem ſecutus ait, *Triſtius Edonas hyemes Hebrumque nivalem.* Non *Edonias.*

ÆGÆO. Mari ſcilicet, ſicut ſequentia indicant. SEQVITVRQVE AD LITTORA FLVCTVS. Nam male ait Donatus montem eſſe, unde flat Boreas, cum certum ſit eum de Hyperboreis montibus flare: quidam *fluctus* melius numero ſingulari accipiendum putant.

QVA VENTI INCVBVERE. Pro qua ventus, Boream enim ſolum dixit. FVGAM DANT. Pro fugiunt, ut alibi, Defenſum dabit.

QVATIT VOLANTEM. Vt *Oblimet inermeis.*

INSTANTEM PHEGEVS. Aut ſibi, aut omnibus.

AD CVRRVM. Pro currui ſe objecit. CITATORVM. Aphæreſis pro concitatorum.

PENDETQVE IVGIS. Pro jugo, ut, *Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus.* LANCEA. Raro lectum, & eſt telum miſſile. BILICEM LORICAM. *Li* longa eſt, & accentum habet: ſicut *biſilum*, FI producitur: quia & fila & licia dicimus.

DEGVSTAT CORPVS. Id eſt leviter tangit, id eſt ſtringit, propter exiguitatem ſanguinis, unde è contrario de alto vulnere ait, *Virgineumque alte bibit acta cruorem.*

DVCTO MVCRONE. Id eſt educto.

VARIORVM.

ET STERNACIS EQVI, &c. *Sternax* equus dicitur, qui ſedentem ſternit. ſed quomodocunque equitem effundat equus, ſive erigendo ſe, ſive cernuando, *ſternax* poteſt vocari. Intelligit ergo *cernuum*, non ὀρθοπλῆγα. *Cernui* pueri in ludis dicebantur, qui capite in ſolo ſiſtebant, pedibus in aërem erectis, Græci κυβιστητῆρας vocant. & *cernuare*, κυβιστᾷν. Servius cernuum equum interpretatur, qui in faciem cadit, quaſi in eam partem ruens qua cernimus. SALMASIVS.

LAPSVM THYMOETEN. A Thymoete ille ſene Trojano, qui cum Priamo & aliis illuſtribus viris, in portis Scæis pugnam ſpectaſſe finguntur ab Hom. lib. 3. Iliad. HORT.

INSONAT ÆGÆO. Ægæum mare ab inſulis appellatum eſt, quæ in eo mari caprarum ſimilitudinem præ ſe ferunt: ſeu quod in ea Ægæa, Amazonum regina perierit: ſive quod eo Ægeus Theſei pater ſe præcipitaverit. FESTVS.

DVM PENDET IVGIS. Qui enim ora citatorum dextra detorſit equorum, procul dubio frænos tenuit, non jugum, & ita non jugo, ſed jugis pendebat, hoc eſt frænis junctorum equorum. PONT.

Quem rota præcipitem & procurſu concitus axis
Impulit, effuditque ſolo: Turnuſque ſecutus
Imam inter galeam, ſummi thoracis & oras,
Abſtulit enſe caput, truncumque reliquit arenæ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Ænean Mneſtheus, & fidus Achates,
Aſcaniuſque comes, caſtris ſtatuère cruentum,
Alternos longa nitentem cuſpide greſſus.
Sævit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, telique latebram
Reſcindant penitus, ſeſeque in bella remittant.
Iamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Iaſides: acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artes, ſua munera lætus Apollo
Augurium, citharamque dabat, celereſque ſagittas.
Ille, ut depoſiti proferret fata parentis,
Scire poteſtates herbarum uſumque medendi

SERVII.

PROCVRSV Impetu: & eſt procurſus una pars orationis.

SÆVIT. Scilicet, quia non poteſt in bella procedere. Vel quod abſtractus à bellis ſit, & bene viro forti ſervat dignitatem, qui nihil molliter facit in tam aſpero vulnere, nam ideo ait, *Infracta luctatur arundine.*

ENSE SECENT LATO VVLNVS. Quidam *lato* ita dictum accipiunt, ut quaſi ipſo jubente ne ſcalpello aut aliquo ferramento minore, ſed enſe: & hoc *lato*, quod cum majore dolore, dummodo extracta ſagitta, remittant eum quamprimum ad pugnam. Alii *lato* pro late tradunt, ubique tamen animum viri fortis expreſſit.

IAPIX. Aptum nomen medico. nam ἰᾶσθαι Græci dicunt curare.

AVGVRIVM CITHARAMQVE DEDIT. Vera lectio eſt DABAT. nam non dedit. Sane ſciendum per citharam, ſcientiam indicat * armoniæ, id eſt muſicæ. Sed & cythara & ſagittæ artes ſunt: augurium vero munus: non enim ſola arte, verumetiam indulta divinitate colligitur.

VT DEPOSITI. Id eſt deſperati. nam apud veteres conſuetudo erat ut deſperati, ante januas ſuas collocarentur, vel ut extremum ſpiritum redderent terræ, vel ut poſſent à tranſeuntibus forte curari, qui aliquando ſimili laboraverant morbo. Cicero, *Ægram & prope depoſitam reipublicæ partem ſuſcepiſſe.*

POTESTATES HERBARVM. Vim, poſſibilitem. nam in herbarum natura vis eſt, quæ δύναμις dicitur, cujus nulla ratio eſt * unde etiam ait, *Mutas artes*, muſicæ comparatione. Alii *mutas*, quia apud veteres manibus magis medicina tractata eſt, unde & chirurgia dicta; nam ipſe ait *Multa manu medica Phœbique potentibus herbis.* Ergo *mutas*, quia ubi manu res agebatur, ceſſabat oratio. VSVMQVE MEDENDI. ἐμπειρικὴν ſcientiam, hoc eſt medicinam, in uſu, non in ratione conſtantem. Nam quædam artes uſu diſcuntur, ſicut ipſa maxima parte medicina, quæ ante Hippocraten muta fuit.

VARIORVM.

ALTERNOS NITENTEM CVSPIDE GRESSVS. Poëta, qua parte corporis vulnus accepiſſet Æneas, non prodit: ſed cum dicit, *Alternos longa nitentem cuſpide greſſus*, ſagittam pedi ejus inhæſiſſe licet intelligere. DONAT.

IAPIS. *Iapida* Auſonius hinc mutuatur Epigrammate 21. Turneb. lib. 23. cap. 14.

ILLE, VT DEPOSITI. Hippocrati, invalidi & depoſiti γεγνωσμένοι dicuntur, ἀσθενεῖς καὶ ἀδύνατοι. *Deponere* autem antiquis ſignificabat abalienare à ſe & abjicere, ut notat Non. Marcell. hinc *depoſitum*, pro abjecto & deſperato, & quod pro derelicto habetur. Cæterum, ut docent Iuriſconſulti, non ſemper utique res noſtras perdendi, ſed conſervandi animo deponimus: unde & illis *depoſitum*, quod cuſtodiendum alicui datum eſt. *Depoſitum* ergo *parentem* ἀποτεθέντα, Poëta Græcorum imitatione dixit: qui ἀποθέτους παιδία dicunt de liberis, quos parentes per leges repudiare, & impune, ſi numerum à legibus præſcriptum naſcendo exceſſiſſent, projicere & exitio deſtinare poterant. GERMAN.

PROFERRET FATA. Pathos à cauſa finali: ut patri extrema valetudine laboranti, arte medica prorogaret vitam. HORT.

Ma-

Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in haſtam,
AEneas, magno juvenum & mœrentis Iüli
Concurſu, lachrymiſque immobilis. ille retorto
Pæonium in morem ſenior ſuccinctus amictu,
Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis,
Nequicquam trepidat, nequicquam ſpicula dextra
Sollicitat, prenſatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit, nihil author Apollo
Subvenit: & ſævus campis magis ac magis horror
Crebreſcit, propiuſque malum eſt. jam pulvere cœlum
Stare vident: ſubeunt equites, & ſpicula caſtris
Denſa cadunt mediis: it triſtis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, & duro ſub Marte cadentum.
Hic Venus indigno nati concuſſa dolore,
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,

SERVII.

INGLORIVS. Comparatione ſagittarum, armoniæ, id eſt muſicæ, divinitatis. MALVIT. Quoniam heroicis temporibus etiam medicina valde fuerat in honore.

ACERBA FREMENS. Pro acerbe, adverbium qualitatis in nomen derivatum.

LACHRYMISQVE IMMOBILIS. Non ſuis, ſed illorum.

PÆONIVM IN MOREM. Medicinalem à Pæone. Nam Doricæ linguæ eſt Pæan: naturale autem eſt Pæon.

MVLTA. Pro multum. TREPIDAT. Pro trepidanter facit.

FORCIPE FERRVM. Hic forcipem dixit quod Græci ἀρδιοθήραν dicunt, qua ſolent ſpicula vulneribus evelli, ἄρδις enim ſpicula ſagittarum appellantur, alibi forcipem, quod formum, id eſt calidum capiunt.

NVLLA VIAM FORTVNA REGIT. Nullus eventus rationem præſtat. NIHIL AVTHOR APOLLO. Medicinæ inventor. Nam Æſculapius præeſt medicinæ, quam Apollo invenit: ipſe in Ovidii Metamorphoſi ait, *Inventum medicina mea eſt.*

PROPIVSQVE MALVM. Ex fuga ſcilicet Trojanorum.

STARE. Plenum eſſe. Alii *ſtare*, conſtare intelligunt, ut ſignificet pulvere cœlum conſtat, id eſt in pulverem verſum eſt, & quaſi totum ex pulvere eſt. Alii diutinum pulvere & continuum & ſignificatum volunt, inumbrationemque ex eo Solis, & cœli factam, id eſt, non moveri cœlum, ſed conſiſtere eundemque manere habitum aëris, ex continua caligine pulveris, obducto ſemel cœlo, & quaſi ab oculis intercluſo.

HIC VENVS. Genitrix. INDIGNO DOLORE. Qui fuerat natus ex vulnere indigne inlato, ſcilicet per inſidias.

DICTAMVM. Hæc herba licet ubique naſcatur, melior in Creta eſt. Quæ *Dicta* dicitur, unde proprium herbæ nomen. Hæc admota vulneri in quo ferrum eſt extrahit ferrum, in tantum ut animalia apud Cretam, cum fuerint vulnerata, ad hanc herbam currant, eaque depaſta, tela corpore dicuntur excutere: hæc herba hauſta, etiam venena corpore exigere dicitur.

VARIORVM.

MVTAS AGITARE INGLORIVS ARTES. Ars Medica, *Muta*, à Marone nuncupata eſt, quod tota ejus vis in operationibus ac remediis potius, quam in ſermonibus atque eloquentia collocetur: unde in Medicos loquaces dicterium emanavit, ἰατρὸς ἀδόλεσχος, νοσοῦντι πάλιν νόσος. *Medicus* ſcil. *loquax, morbum creabit alterum.* Mercurial: Var. lect. lib. 3. cap. 13. VRSIN.

PÆONIVM IN MOREM. More Medicorum χειρουργῶν: ſive à Pæone medico, à quo Pæonia herba: ſive quod Apollo illi Pæan ſit dictus; ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας, quod omnes dolores curet. Pæonium, herba medica, & ſalutare remedium. HORT.

NEQVICQVAM TREPIDAT. *Multa trepidat manu medica*, eſt hic, multa agit, idque non ſine feſtinatione. PONT.

SOLLICITAT. Sollicitare hic motum in ſe continet, ſuiſque ſedibus quid emovere valet, eaque vera hujus verbi eſt notio. PONT.

IAM PVLVERE COELVM STARE. *Stare pulvere*, niti accipio; ita ſcilicet inſpiſſato, concreto aëre & glomerato nube pulverea, ut cœlum jam ſuſtineri & fulciri velut baſi, pulvere videretur. GERMAN. Phraſin exponit Turneb. lib. 28. cap. 32. Iac. Durantius lib. 2. Var. cap. 4.

Rube.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo. non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæſere ſagittæ.
Hoc Venus, obſcuro faciem circundata nimbo,
Detulit: hoc fuſcum labris ſplendentibus amnem
Inficit, occulte medicans, ſpargitque ſalubreis
Ambroſiæ ſuccos, & odoriferam panaceam.
Fovit ea vulnus lympha longævus Iapis
Ignorans: ſubitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor, omnis ſtetit imo vulnere ſanguis:
Iamque ſecuta manum nullo cogente ſagitta
Excidit, atque novæ rediêre in priſtina vires.
Arma citi properate viro: quid ſtatis? Iapis
Conclamat: primuſque animos accendit in hoſtes,
Non hæc humanis opibus, non arte magiſtra
Proveniunt, neque te Ænea mea dextera ſervat:
Major agit deus, atque opera ad majora remittit.
Ille avidus pugnæ, ſuras incluſerat auro
Hinc atque hinc: oditque moras, haſtamque coruſcat.

SERVII.

PVBERIBVS CAVLEM FOLIIS. Hoc eſt adultis. Sic in quarto, *Pubentes herbæ*. Et eſt reciproca inter herbas & homines tranſlatio. nam herbarum pubertatem, & florem juventutis vocamus. *Caulem* autem medium fruticæ qui vulgo θύρσος dicitur, de hac herba in IV. Æneid. ait, ubi de vulnerata cerva, *Illa fuga ſylvas ſaltuſque peragrat Dictæos*.

GRAMINA. Hic pro herba, nam eſt hoc nomine alia herba quæ in immenſum excreſcit.

FACIEM CIRCVNDATA. A parte totum corpus accipimus. Et putatur ſic dictum: ut, *Faciem mutatus & ora cupido*.

FVSVM AMNEM. Pro aqua. A toto partem. ſic ſupra, *Fontemque ignemque ferebant*.

AMBROSIÆ SVCCOS. Ambroſia eſt cibus deorum. nam nectar potus. Alibi, Ambroſia unguentum deorum legitur, *Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem*. PANACEAM. Genus herbæ eſt. Sciendum tamen Lucretium *panaceam* ubique ſalem dicere: unde poſſumus & hoc loco ſalem intelligere. nam omnem pellit dolorem. Sed melius herbam, quia ait *odoriferam*. Alii *panaceam* medicamentum dicunt, ex compluribus herbis compoſitum, quod ad omne vulnus facit: hanc herbam Hercules contra vim venenorum Theſſalis dicitur præſtitiſſe: Sane nomen mire compoſitum.

QVIPPE DOLOR. Quaſi dolor: cujus natura hæc eſt, ut adhibito remedio ſtatim recedat. Nam dolor conſequens res eſt, non principalis: unde ſublata cauſſa etiam ipſe ſtatim recedit. hinc ait, QVIPPE; nam infuſa aqua inhærens laxare cœperat telum, quod ante inferebat dolorem.

IAMQVE SECVTA MANV. Leniter tentantis ſecuta eſt.

IN PRISTINA. In uſum priorem. Hoc eſt quales fuerunt priſtinæ: vel NOVÆ magnæ, aut miræ

ARMA CITI PROPERATE VIRO. Suo more oſtendit feſtinationem. ante induxit loquentem quam ſignificaret qui loqueretur. Atqui ſicut nos *properare* feſtinare dicimus, ita antiqui pro dare dicebant. Salluſt. *Solas feſtinate*.

NON HÆC HVMANIS OPIBVS. Poteſt ſubaudiri & ante humana.

MAIOR AGIT DEVS. Apollo ſcilicet inventor medicinæ. hoc eſt, hæc agit major.

VARIORVM.

PVBERIBVS CAVLEM FOLIIS. Pro adultis. Turneb. lib. 5. cap. 3 & lib. 26. cap. 6. De Dictamno Brodæus lib. 1. Miſcell cap. 30.

FOVIT EA VVLNVS. Medice hic locutus eſt Virgilius. Verbum enim *fovere*, cum voce aqua copulatum, apud Medicos peculiarem quandam notionem & uſum vindicat. Eſt enim idem quod madefacere, tingere, eluere, & ita locum affectum velut lenimento afficere. Nonius interpretatur *aſperſit*. PONTAN.

MAIOR AGIT DEVS. Male autem hic nomine *Dei*, Apollinem intelligit Servius. Venus egit, non Apollo. Sed genus maſculinum decepit Grammaticum. Vide 2 Æneid. *Deſcendo ac ducente Deo*, cum duceretur à Venere. PONT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Poſtquam habilis lateri clypeus, loricaque tergo eſt,
Aſcanium fuſis circum complectitur armis,
Summaque per galeam delibans oſcula, fatur:
DISCE *puer vitutem ex me, verumque laborem,*
Fortunam ex aliis: nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito, mox, cum matura adoleverit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Æneas, & avunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta dedit, portis ſeſe extulit, ingens
Telum immane manu quatiens: ſimul agmine denſo
Anteusque, Mneſtheuſque ruunt: omniſque relictis
Turba fluit caſtris. tum cæco pulvere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverſo venientes aggere Turnus,
Vidêre Auſonii: geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor. prima ante omnes Iuturna Latinos
Audiit, agnovitque ſonum, & tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.

SERVII.

HABILIS LATERI CLYPEVS. Et hic expreſſa feſtinatio eſt. LORICAQVE TERGO EST. Quare tergo tantum, cum totum ambiat corpus? aut quia latus clypeo dixerat tectum, ſupererat ut tergum lorica muniret.

SVMMAQVE PER GALEAM. Decenter galeam quoque tum induiſſe ſignificat.

VERVMQVE LABOREM. Quem per me ipſe ſuſcipio: non qui ex aliorum virtute imperatoribus aſcribi conſuevit.

FORTVNAM EX ALIIS. Subaudimus OPTA. neque enim fortuna diſcitur. Quidam autem defectionem putant, & deeſſe volunt *pete* aut *accipe*. Alii figuram volunt, pro quid fortuna ſit ex aliis diſce, cum & bona & mala ſit fortuna. quid valeat dea, hæc ex aliis diſce: vult enim intelligi ſe adverſa uſum: & eſt Zeugma non integrum.

DEFENSVM DABIT. Pro defendet. INTER PRÆMIA. *Inter*, veteres pro ad, ponebant: id eſt ad præmia. Cicero, *Dico te priore nocte veniſſe inter falcarios*, id eſt ad falcarios.

MATVRA ADOLEVERIT ÆTAS. Matura adoleſcendo eſſe cœperit.

SIS MEMOR. Subaudiendum meorum factorum.

ANTEVS, MNESTHEVSQVE. Servavit τὸ πρέπον. Neceſſe enim erat ut vulnerato duce, multi cum eo in caſtra remanerent.

MISCETVR. Modo confunditur: alibi perturbatur. ut, *Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.*

AGGERE TVRNVS. Hic *aggere* pro eminentia poſuit, de ea autem aggerem non poſſumus dicere, niſi ſi viæ aggerem dicere voluerimus, id eſt coacervationem, quam hiſtorici viam militarem dicunt: ut, *Qualis ſæpe viæ deprenſus ab aggere ſerpens.* Quidam ambiguitatem volunt utrum ipſe Turnus in aggere, an venientes ex aggere.

PRIMA ANTE OMNES. Vt, *Primus ibi ante omnes*, & ante omnes Latinos ſolum audit.

TREMEFACTA REFVGIT. Quæritur cur Iuturna cum hic acie + excedat: mox tamen inducitur revertens.

ATRVM RAPIT AGMEN. Pulveris nube coopertum: quidam autem *agmen* iter accipiunt; *rapit* autem feſtinat, ut ſit, Ille campo aperto iter feſtinat pulveris plenum & ipſa feſtinatione excitat, & ita dicunt, quoniam ſi *agmen* exercitum dicit, apertus campus eſſe non potuit bellatorum denſitate completus.

VARIORVM.

DISCE PVER VIRTVTEM. Ex Accio Macr. lib.6. cap.1. Sat. Alludere videtur ad eorum decreta Imperatorum, qui in re bellica virtutem quantamcunque fortunæ comitis favore egere ſtatuebant: inter quos Iulius Cæſar ipſe ſibi fortunæ ſtudium arrogabat; & Sulla felicem ſe dici voluit. GERM.

ILLE VOLAT. Tanta celeritate ferebatur Æneas; ut volare videretur, & aperto campo, qui ſcilicet hoſtibus metu diſperſis vacuus & patens erat, raptim ducebat, hoc enim eſt *rapit*. DONATVS.

Qualis ubi ad terras abrupto ſydere nimbus
It mare per medium (miſeris heu præſcia longe
Horreſcunt corda agricolis : dabit ille ruinas
Arboribus , ſtragemque ſatis : ruet omnia late.
Ante volant , ſonitumque ferunt ad littora venti)
Talis in adverſos ductor Rhœteius hoſtes
Agmen agit : denſi cuneis ſe quiſque coactis
Agglomerant. ferit enſe gravem Tymbræus Oſirim:
Archetium Mneſtheus , Epulonem obtruncat Achates,
Vſentemque Gyas. cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtes.
Tollitur in cœlum clamor , verſique viciſſim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque adverſos dignatur ſternere morti,
Nec pede congreſſos æquo , nec tela ferentes
Inſequitur : ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans , ſolum in certamina poſcit.

SERVII.

ABRVPTO SYDERE. Vel immenſa , vel magna tempeſtate , per ſydus enim tempeſtas ſignificatur ,ut *Sorbet in abruptum fluctus*. Item , *Scit triſte Minervæ Sydus.*

IT MARE PER MEDIVM : MISERIS. Statius plenius de hoc ſenſu , *Deflent ſua damna coloni , Et tamen oppreſſos miſerantur in æquore nautas.* Sane aut longe horreſcunt* heu autem ut ſolet interjectionem ex ſua perſona interpoſuit.

DABIT ILLE RVINAS. *Dabit* pro faciet; Terentius , *Quas turbas dedit* : Et ipſe , *Et ingentem lato dedit ore feneſtram.* RVET. Eruet, evertet. Terentius , *Ceteros agerem , ruerem.* Nam aliter dictum eſt , *Ruit alto à culmine Troja.*

TALIS. Taliter , ſimili modo. Sic paulo poſt, *Similis medios Iuturna per hoſtes.* RHOETEIVS. Trojanus , à promontorio Trojæ.

DENSI CVNEIS SE QVISQVE COACTIS AGGLOMERANT. Denſentur , ut cuneatim dimicent , ſcilicet in cuneorum modum compoſiti, ut hoſtem facilius invaderent.

GRAVEM. Fortem. Salluſt. *Luſitaniæ gravem civitatem.*

CADIT IPSE TOLVMNIVS AVGVR. Homerus , Vt primus violator fœderis pœnas luet.

TOLLITVR IN COELVM CLAMOR. Occiſo eo qui auctor diſrumpendi fœderis fuerat , exortus eſt clamor : & ſtatim ſecuta fuga Rutulorum: ut, *Verſique viciſſim Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.* Et bene VICISSIM, quia Trojanos in fugam verſos fuiſſe , exinde apparet , quod ſupra dixit, *Subeunt equites , & ſpicula caſtris Denſa cadunt mediis.*

PVLVERVLENTA. Plena pulveris , nam apud veteres *pulverulenta* dicebantur, ſicut vinolentum dicimus , qui vino plenus eſt , & temulentum qui temeto plenus eſt.

NEC PEDE CONGRESSOS, NEC EQVO. Pedeſtris quæ eſt pugnæ quo * at ubi inter equitem & peditem pugna eſt , Vt x. Æneidos. *Et urgetur pugna congreſſus iniqua.* NEC TELA FERENTES INSEQVITVR. Id eſt nec fugientes , nec contra ſtantes dignatur occidere. Et magna Æneæ oſtenditur pietas , qui nec vulneratus iraſcitur ; ut velit contra legem fœderis in bellum moveri.

VARIORVM.

QVALIS VBI AD TERRAS. Luculenta comparatione Æneæ deſcendentis in pugnam robur, hoſtiumque tacitum metum ante oculos conſtituit. Quia ortu ſuo , aut occaſu ſidera multa tempeſtates cient , quin & ſua natura exhalationes vaporeſque ſurſum tollunt ſurriguntque; unde & multas in ſublimi affectiones committi Meteor : tractatu docet Ariſt. factum eſt , ut Latini efficientem cauſam, cum re effecta aut mota , conturbantes , *ſidus* pro tempeſtate & intemperie accipiant, ut hic & ſupra lib.4. G.

CVNEIS SE QVISQVE, &c. In acie *cunei*, ſunt globi cuneatim ſtipati. SALMASIVS.

CADIT IPSE TOLVMNIVS AVGVR. Qui primus telum in hoſtes conjecerat , fœduſque turbaverat : tacite notans proverbium , *conſilium malum conſultori peſſimum* , ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη : cum nimirum in caput eorum recidit , qui aliis perperam conſuluerant. PONT.

TOLLITVR IN COELVM CLAMOR. De clamore militum ante, vel in ipſo conflictu, nonnulla Alexand. ab Alex. lib. 4 cap. 7. de cauſſis clamoris hujus Lipſius de Milit. lib.4. dial. 11.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hoc concuſſa metu mentem Iuturna virago,
Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, & longe lapſum temone relinquit.
Ipſa ſubit, manibuſque undanteis flectit habenas,
Cuncta gerens: vocemque, & corpus, & arma Metiſci.
Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
Pervolat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parva legens, nidiſque loquacibus eſcas:
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat: ſimilis medios Iuturna per hoſtes
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Iamque hic germanum, jamque hic oſtendit ovantem:
Nec conferre manum patitur: volat avia longe.
Haud minus Æneas tortos legit obvius orbes,
Veſtigatque virum, & diſiecta per agmina magna
Voce vocat. quoties oculos conjecit in hoſtem,
Alipedumque fugam curſu tentavit equorum,
Averſos toties currus Iuturna retorſit.
Heu, quid agat? vario nequicquam fluctuat æſtu:
Diverſæque vocant animum in contraria curæ.
Huic Meſſapus, uti læva duo forte gerebat
Lenta levis curſu præfixa, haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Æneas, & ſe collegit in arma,

SERVII.

VIRAGO. Dicitur mulier quæ virile implet officium, id eſt mulier quæ viri animum habet, has antiqui viras dicebant.

VNDANTES. Quia in motu, undarum modo flectuntur.

PERVOLAT. Per magnas ædes volat. Nam more ſuo verbo dedit detractam nomini præpoſitionem.

NIDISQVE LOQVACIBVS ESCAS. Ordo eſt, Eſcaſque nidis loquacibus legens.

VACVIS. Magnis: ut, *Vacua atria luſtrat Saucius.*

SIMILIS. Pro ſimiliter.

NEC CONFERRE MANVM. Cum Ænea, nec alios perſequitur. AVIA. Ab ea ſcilicet parte qua veniebat Æneas.

TORTOS ORBES. Obliquas & implicitas vias.

VESTIGATQVE VIRVM. Inquirit: tranſlatio à canibus. DISIECTA PER AGMINA. Diſſipata adventu Æneæ.

AVERSOS RETORSIT. Pro retorſit & avertit.

HEV QVID AGAT? Omne adverbium verbo cohæret. Vnde quia heu, en & atat, & ſimilia, verbo cohærere non poſſunt, ſeparatam fecerunt aliam partem orationis, ſcilicet interjectionem: quam ſola Latinitas poſſidet. Sane hoc poëta dedit rerum miſerationem movens. Alii ab Æneæ perſona dictum accipiunt, ut diceret, *Heu quid agam?*

HVIC. Pro in hunc: & eſt ordo, *Huic dirigit.*

SE COLLEGIT IN ARMA. Ita ſe texit, ut nulla parte poſſet feriri.

VARIORVM.

HOC CONCVSSA METV. Ab affectu & cura ſororis in fratrem Turnum, ut eum prælio ſubtrahat. HORT.

VNDANTES FLECTIT HABENAS. Supra, *undantia lora.* Solet autem Poëta καθ' ὑποτύπωσιν ex lectore vel auditore ſpectatorem rei, quam oculis ſubjicit, efficere: ut hic *undantes habenas* dixit, imitatione vel repræſentatione animalium pedibus carentium & ſerpentum, quæ undoſo & ſinuoſo motu & flexu volvuntur. GERMAN.

HVIC MESSAPVS, VTI, &c. Meſſapus obvius, in Ænean alterum duarum haſtarum torſit, & leviter decuſſit conum galeæ. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.
Tum vero aſſurgunt iræ, inſidiiſque ſubactus
Diverſos ubi ſenſit equos, currumque referri,
Multa Iovem & læſi teſtatus fœderis aras:
Iam tandem invadit medios, & Marte ſecundo
Terribilis, ſævam nullo diſcrimine cædem
Suſcitat, irarumque omnes effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cædes
Diverſas, obitumque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Iuppiter, æterna gentes in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco ſtatuit Teucros) haud multa moratus
Excipit in latus: & qua fata celerrima, crudum
Tranſadigit coſtas & crates pectoris enſem.
Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem
Congreſſus pedes, hunc venientem, cuſpide longa,

SERVII.

APICEM TAMEN INCITA SVMMVM. Galeæ, id eſt eminentia quam Græci conum vocant, in qua eminent criſtæ. Poteſt hoc tamen nomen & de ſacerdote Flamine accipi, qui apice utuntur, quod in quarto plenius dictum eſt, nam ſubjunxit *vertice criſtæ*. INCITA. Id eſt cum impetu veniens.

REFERRI. Id eſt retro ferri.

MVLTA IOVEM, ET LÆSI TESTATVR FOEDERIS ARAS. *Multa* pro multum, licet haberet juſtam cauſſam iracundiæ, quod & fugiebat Turnus, & ipſe appetebatur inſidiis: non tamen ante prorupit in bellum, quam Iovis fidem & læſa fœdera teſtaretur.

MEDIOS. Qui inter ipſum ſequentem & fugientem Turnum medii de hoſtibus erant. MARTE SECVNDO TERRIBILIS. Poteſt & Marte ſecundo diſtingui, ut ſequatur *Terribilis ſævam*, &c. poteſt & jungi, ut ſit, *Marte ſecundo terribilis*.

NVLLO DISCRIMINE CÆDEM SVSCITAT. Indiſcrete obtruncat univerſos, quibus ante pari pepercerat modo.

IRARVM HABENAS. Poteſtatem, facultatem, id eſt iræ permittit ſæviendi liberam poteſtatem: ut, *Et premere, & laxas ſciret dare juſſus habenas*. Et hic moderate locutus eſt. Nam Ennius ait, *Irarumque effunde quadrigas*.

QVIS MIHI NVNC TOT ACERBA DEVS? Ac ſi diceret, nec Muſa, nec Apollo ſufficiunt. Statius, *Maior ab Aoniis ſumenda audacia lucis Mecum omnes audete deæ*.

INQVE VICEM. Invicem. Nam QVE vacat. Alii QVE expletivam conjunctionem accipiunt.

TANTON' PLACVIT CONCVRRERE. Apoſtropha cum exclamatione ad Iovem. Sane *tanton'* circunflectitur. Nam cum per Apoſtropham, Apocopen verba patiuntur, is qui in integra parte fuerat, accentus mutatur.

ÆNEAS RVTVLVM SVCRONEM. Deſcriptio per alterna diviſa, Solent hiſtorici ....* RVENTES TEVCROS. Modo fugientes quos Sucro inſequebatur.

HAVD MVLTA MORATVM. Id eſt non diu moratum, quod ſcilicet vim Æneæ diutius ſuſtinere non potuit.

EXCIPIT IN LATVS. Figurata elocutio. CRVDVM ENSEM. Modo *durum*, alias *crudelem*. ET CRATES PECTORIS. Donatus ſuperfluam vult eſſe conjunctionem: &, ut ſit Epexegeſis, adigit enſem per coſtas, id eſt pectoris crates, ubi celerius fata complentur. Et hoc eſt quod ait ſupra, *Haud multa morantem*.

AMYCVM, FRATREMQVE DIOREM. Hi duo duces ſunt etiam ſupra memorati, ut, *Nunc Amyci caſum gemit, nunc acris Orontis*. Item, *Et nunc tertia palma Diores*. Vnde ad terrorem populi, eorum capita religantur in curru.

VARIORVM.

QVIS MIHI NVNC TOT ACERBA DEVS. Iterat attentionem à rerum pondere, & magnitudine cladis, quæ utrinque à ducibus edita eſt; ut non humani, ſed divini ingenii ſit eam explicare. HORTENSIS.

Hunc

Hunc mucrone ferit: curruque abſciſſa duorum
Suſpendit capita, & rorantia ſanguine portat.
Ille Talon, Tanaimque neci, fortemque Cethegum,
Treis uno congreſſu, & mœſtum mittit Onyten,
Nomen Echionium, matriſque genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia miſſos, & Apollinis agris,
Et juvenem exoſum nequicquam bella Menœten
Arcada, piſcoſæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperque domus: nec nota potentum
Munera, conductaque pater tellure ſerebat.
Ac velut immiſſi diverſis partibus ignes
Arentem in ſilvam, & virgulta ſonantia lauro:
Aut ubi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitum ſpumoſi amnes, & in æquora currunt,

SERVII.

CVRRV autem aut ſeptimus eſt, aut dativus, caſus antiquus ſecundum regulam, ne ſit major à nominativo plurali. DVORVM. Pro amborum.

MOESTVM ONYTEN. Severum, naturaliter triſtem, ἀγέλαστον, aut imaginatus eſt exſpirantem, mittit autem ſocium ſupra memoratis. Sane ONYTEN Donatus dicit aut gentile eſſe, aut patronymicum, ut nomen ejus proprium ſit Echionius. Sed hoc non procedit, quia neque patronymicum in TES exit: neque Onytes à qua gente veniat uſquam lectum eſt. Proprium ergo eſt: & ſequens verſus erit, *Nomen Echionium*: id eſt Thebana gloria, per Periphraſin. Nam Echionii ſunt Thebani à rege Echione. Vnde quidam male legunt *Nomine Chionium*. Alii *nomen Echionium* hoc eſt genus, quemadmodum de matre genus dixit, accipiunt, ut oſtendatur eum Echionis eſſe & Peridiæ filium, vel ab Echione genus ducentem.

MATRISQVE GENVS PERIDIÆ. Periphraſis eſt: hoc eſt filium Peridiæ.

LYCIA MISSOS, ET APOLLINIS AGRIS. Vacat ET. nam per Epexegeſin Lycia arva, Apollinis dixit, ut, *Nunc Lyciæ ſortes*. Appellat autem *Lyciam* à Lyce nympha, ex qua habuit Apollo filium nomine Lycadium: *miſſos* autem profectos, ut *Miſſus in imperium magnum*.

EXOSVM NEQVICQVAM. Sic ſupra, *Injecere manum Parcæ*. Nam per tranſitum oſtendit urgentibus fatis eum ad bella deductum: quæ nequicquam ſemper vitare cupiebat: Hunc autem Menœtem oriundo Arcada fuiſſe intelligimus, ſed habitaſſe circa Argos. nam Lerna palus eſt Argivorum, in qua dicit ſolitum eum fuiſſe piſcari. nam hoc ſignificat, PISCOSÆ CVI CIRCVM FLVMINA LERNÆ ARS FVERAT. Et vetuſte *flumina* pro fluore dixit, neque enim Lerna fluvius eſt, & ſic *flumina Lernæ*, quomodo Aventini montem: Quæritur ſane qui primus *exoſum* pro peroſo dixerit.

PAVPERQVE DOMVS. Hic & hæc pauper dicimus. nam paupera uſurpativum eſt. Sic Plautus, *Paupera eſt hæc mulier*. Sed hoc hodie non dicimus. Ea enim nomina quæ ablativo ſingulari in *e* exeunt, ſi fœminina ex ſe faciunt, ſimilia faciunt: nec enim heteroclita iterum nomina, id eſt alterius declinationis eſſe poſſunt. ut puta, quæ ab hoc hoſpite facit, hic & hæc hoſpes dicamus neceſſe eſt. Lucanus, *Hoſpes in extremis audivit curia tectis*. Nam ab hoc leone, hic & hæc leo: ab hoc latrone, hic & hæc latro: ab hoc fullone, hic & hæc fullo: ab hoc nepote, hic & hæc nepos. Nam ut neptis dicamus in jure eſt propter diſcretionem ſucceſſionis admiſſum. Sciendum autem hoſpita, paupera, leæna, lea uſurpatum à poëtis eſſe.

POTENTVM MVNERA: *Munera* dicit obſequia: Id eſt officia quæ pauperes divitibus loco munerum ſolvunt. Sane *munera* & quæ munia dicimus. PATER. Ipſe pater, an pater ejus?

ARENTEM IN SYLVAM. Pro aridam.

DANT SONITVM SPVMOSI AMNES. Bellum ſemper incendio & fluminibus comparat. Sic in ſecundo, *In ſegetem veluti cum flamma furentibus auſtris Incidit, aut rapidus montano flumine torrens*. VIRGVLTA SONANTIA LAVRO. Quæritur quid ſit *virgulta ſonantia lauro*, ſcilicet ipſa virgulta lauri; *ſonantia* autem cum crepitu ardentia.

VARIORVM.

ET IVVENEM MENOETEN. Perſonæ deſcriptio, à patria, ſtudio, fortuna ſua & parentum. H.

AC VELVT IMMISSI DIVERSIS PARTIBVS IGNES. Binas flammas, duos amnes ſive torrentes duobus viris fortibus comparat: nam quomodo flammæ conſumunt quicquid occurrit, & torrentes quicquid implerint, trahunt: ſic iſti faciebant, in adverſos elati ira & cupiditate vincendi, non metuentes vulnerum caſus, aut mortis.

AVT VBI DECVRSV RAPIDO. Homerus Iliad. 4. illuſtrans luctum gemitumque cadentum, & victorum exultationem: ὡς δ' ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ, &c. HORT.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quiſque ſuum populatus iter: non ſegnius ambo
Æneas Turnuſque ruunt per prælia. nunc nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur neſcia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic atavos & avorum antiqua ſonantem
Nomina, per regeſque actum genus omne Latinos,
Præcipitem ſcopulo atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effunditque ſolo: hunc lora & juga ſubter
Provolvêre rotæ: crebro ſuper ungula pulſu
Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hilo, animiſque immane frementi,
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te Grajûm fortiſſime Creteu
Eripuit Turno: nec dii texêre Cupentum
Ænea veniente ſui, dedit obvia ferro
Pectora, nec miſero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt Æole campi
Oppetere, & late terram conſternere tergo.

SERVII.

NON SEGNIVS AMBO ÆNEAS TVRNVSQVE RVVNT. Bene comparationibus diverſis ſingula reddidit ad ſimilitudinem veram quia ambos ignibus aut fluminibus comparaverat. Ergo *non ſegnius* ad ignem retulit, quia ſegnis quaſi ſine igne ſit, *fluctuat* autem ad amnes eum retuliſſe nulla dubitatio eſt.

RVMPVNTVR. Pro fatigantur, & fluctuat & rumpuntur, quia *Neſcia vinci Pectora.* Horatius, *Pelidæ ſtomachum cedere neſcii.*

MVRRANVM HIC ATAVOS ET AVORVM ANTIQVA SONANTEM NOMINA. Hoc eſt, cujus majores omnes Murrani ſunt dicti, & reges fuerunt: ut, *Per regeſque actum genus omne Latinos.* Scimus enim ſolere plerunque fieri, ut primi regis nomen etiam reliqui poſſideant, ut apud Romanos Auguſti vocantur, apud Albanos Sylvii, apud Perſas Arſacidæ, apud Ægyptios Ptolemæi, apud Athenienſes Cecropidæ. Vnde ſuperfluum quod ait Donatus debere nos accipere occiſum Murranum, dum avos & atavos Turni commemorat, & effert laudibus maximis per illud, *Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem Murranum.*

PER REGESQVE ACTVM GENVS OMNE LATINOS. Horatius de Lamo, *Et nepotum per memores genus omne faſtos.*

NEC DOMINI MEMORVM PROCVLCAT EQVORVM. Id eſt equorum domini immemorum.

DEXTERA NEC TVA TE GRAIVM FORTISSIME CRETEV ERIPVIT TVRNO, NEC DII TEXERE CVPENCVM. Ita Æneam comparat Turno, ut eum ſuperiorem eſſe ſignificet. Nam quem Turnus interemit, virtus ſua liberare non potuit: ei vero quem occidit Æneas, ne ſua quidem numina prodeſſe potuerunt. Terentius, *Memini relinqui me deo irato meo.* Sic alibi, *nec dii morientis E-liſſæ.* Singuli enim deos proprios habemus genitos. Sane ſciendum *Cupencum* Sabinorum lingua ſacerdotem vocari: & apud Romanos Flaminum & Pontificum Sacerdotem: Sunt autem *Cupenci* Herculis ſacerdotes. Ergo quod huic proprium nomen de ſacerdote finxit bene dixit, *Nec dii texere ſui*, & quidam reprehendunt Poëtam hoc loco, quod in nominum inventione deficitur. Iam enim in IX. Cretea à Turno occiſum induxit, ut, *Cretea muſarum comitem:* Sed & apud Homerum, & Pylæmonem, & Adraſtum bis ponit & alios complures.

LATE TERRAM CONSTERNERE. Aliud ex alio oſtenditur. Nam per hoc corporis exprimitur magnitudo. ut, *Stabant trecenti nitidi in præſepibus altis.*

SERVII.

RVMPVNTVR NESCIA VINCI PECTORA. Turneb. lib. 10. cap. 1.

MVRRANVM. Murrani autem Latinorum reges dicti, vel à murrha & unguentis, vel à muris, vel de nomine regis proprio. GERMAN.

ILLE RVENTI HILO. *Ruenti*, id eſt inconſiderata feſtinatione properanti. *Ilo* legendum eſſe contendit Turneb. lib. 10. cap. 7.

NEC DII TEXERE CVPENTVM. De diis propitiis, Turneb. lib. 10. cap. 10.

Occi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum everſor Achilles.
Hic tibi mortis erant metæ, domus alta ſub Ida
Lyrneſſi domus alta, ſolo Laurente ſepulchrum.
Totæ adeo converſæ acies, omneſque Latini,
Omnes Dardanidæ, Mneſtheus, acerque Sereſtus,
Et Meſſapus equûm domitor, & fortis Aſylas,
Tuſcorumque phalanx, Euandrique Arcadis alæ:
Pro ſe quiſque viri, ſumma nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies: vaſto certamine tendunt.
Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ocyus, & ſubita turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans, diverſa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circuntulit: aſpicit urbem
Immunem tanti belli, atque impune quietam.
Continuo pugnæ accendit majoris imago:
Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Sereſtum,
Ductores: tumulumque capit, quo cætera Teucrûm
Concurrit legio: nec ſcuta aut ſpicula denſi
Deponunt: celſo medius ſtans aggere fatur:

SERVII.

EVERSOR ACHILLES. Bene ſeparavit: ut, *Relliquias Danaûm atque immitis Achilli.*

MORTIS METÆ. Id eſt mors quæ meta eſt & finis. nam metas vitæ dicimus, non mortis, mors enim infinita eſt. Sciendum tamen ita hoc de Homero eſſe tranſlatum, qui ait τέλος θανάτοιο, hoc eſt finis mortis. nam in ipſa morte finis eſt.

LYRNESSI DOMVS ALTA. Lyrneſos civitas eſt Phrygiæ. Vnde fuit Briſeis, & per tranſitum docet neminem poſſe ſtatuta vitare, quando enim hic crederet ibi ſe natum tam longe eſſe periturum?

CONVERSÆ ACIES. In bellum coactæ, vel inter ſe converſæ.

PRO SE QVISQVE VIRI. Pro qualitate virium ſuarum: ſicut in quinto, *Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris.* SVMMA NITVNTVR OPVM VI. Hemiſtichium eſt Ennianum. TENDVNT. Pro contendunt.

MENTEM ÆNEÆ GENITRIX PVLCHERRIMA MISIT. *Mentem*, Conſilium: ut *Qua facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem*: miſit autem pro immiſit: Et PVLCHERRIMA perpetuum epitheton eſt, nec ad negotium pertinens. Sane bona uſus eſt œconomia, ut diceret inſtinctu numinis Æneam profectum eſſe ad civitatis excidium. Nam incongruum fuerat occupatum bello per ſe tale cepiſſe conſilium.

VRBIQVE ADVERTERET AGMEN. Id eſt contra urbem.

ACIES CIRCVNTVLIT. Vel exercitum ſuum huc atque illuc circunduxit, vel acies oculorum: bona occaſione pervenit ad id, ut Æneas civitatem poſſet aſpicere.

IMMVNEM TANTI BELLI. Sine officio dimicandi. Et vult inobſeſſam intelligi, quaſi ſine periculo ſit oppugnationis. Nam IMMVNIS eſt qui nihil præſtat, quaſi ſine muniis, hoc eſt qui non facit munia. IMPVNE QVIETAM. Quæ ſpecialiter debuit pœnas luere propter fœdus abruptum.

PVGNÆ ACCENDIT MAIORIS IMAGO. Subaudis EVM.

NEC SCVTA, AVT SPICVLA DENSI DEPONVNT. Ex eo quod non eſt factum, quod fieri ſoleat indicavit: ut ſupra, *Defigunt telluri haſtas, & ſcuta reclinant.*

VARIORVM.

ARGIVÆ PHALANGES. De *Phalange*, conſule Vegetium lib. 2. cap. 2. & ibidem Stevechium.

PRO SE QVISQVE. Terent Heautont. *Pro ſe quiſque ſedulo faciebant.* Palmerius pag. 756. Tom. 4. Lampad. Critic.

SVMMA NITVNTVR OPVM VI. Ex Ennio Macrob. lib. 6. cap. 1. Saturnal.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Nequa meis eſto dictis mora: Iuppiter hac ſtat:
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
Vrbem hodie, cauſſam belli, regna ipſa Latini,
Ni frenum accipere, & victi parére fatentur,
Eruam, & æqua ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet expectem libeat dum prælia Turno
Noſtra pati? rurſuſque velit concurrere victus?
Hoc caput, ô cives, hæc belli ſumma nefandi.
Ferte faces propere, fœduſque repoſcite flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, denſaque ad muros mole feruntur.
Scalæ improviſo, ſubituſque apparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primoſque trucidant:
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnaque incuſat voce Latinum:
Teſtaturque deos, iterum ſe ad prælia cogi:
Bis jam Italos hoſtes, hæc altera fœdera rumpi.

SERVII.

NEQVA. Pro nulla. ESTO. Sit. IVPPITER HAC STAT. Pro nobis religio eſt, quam læſerunt Rutuli ruptis fœderibus. Novimus autem interfuiſſe fœderi & deos alios, & Iovis imaginem ſceptri præſentia redditam.

NEV QVIS OB INCEPTVM SVBITVM MIHI SEGNIOR ITO. Tertia perſona eſt ITO, id eſt eat: & hortatur eos ut ita in bellum ruant, quaſi res fuerit ante diſpoſita. Nam hoc dicit, Repentinum imperium nullam vobis afferat moram. Vnde eſt illud paulo poſt, *Scalæ improviſo, ſubituſque apparuit ignis.*

CAVSSAM BELLI. Quia illic erat Lavinia.

FRENVM. Frenum ſingulari numero raro lectum eſt, & quidam hunc verſum per figuram Græcam dictum tradunt. ὁμολογοῦσιν μέλλειν λαβεῖν.

ERVAM. Confidenter, quaſi jam non bellum ſit, ſed expugnatio.

HOC CAPVT O CIVES. Sic ſuperius Drances à Turno, ut, *O Latio caput horum & cauſa malorum*, id eſt principium, potuiſtis enim quieti eſſe, ſi Latini fœdus ſervaſſent, & ad Latinos transfert crimen Turni.

FOEDVSQVE REPOSCITE FLAMMIS. Gravitate ſermonum declamationi pondus impoſuit. Nam hoc dicit, Flammas fœderis urbis innovemus incendio. nam REPOSCITE, eſt revocate, innovate.

DANT CVNEVM. Quotiens in ſimilitudinem cunei milites diſponuntur. DENSA MOLE. Denſi cum impetu.

IMPROVISO. Deeſt ex, ut ſit ex improviſo.

APPARVIT IGNIS. Pro apparuerunt, & eſt Zeugma ut in primo, *Cymothoe ſimul, & Triton adnixus*, pro adnixi, non enim ſolus Triton adnitebatur.

DISCVRRVNT ALII AD PORTAS, PRIMOSQVE TRVCIDANT. Subaudis IMPROVISO. & hæc ſimul pronuntianda ſunt, ut ſimul facta videantur: quo vehementer vis bellica poſſit agnoſci. *Primoſque trucidant* autem, id eſt qui primi ad portas erant obvii, ſcilicet ſtationem agentes.

INTER PRIMOS. Inter duces, inter principes.

TESTATVRQVE DEOS. Id eſt fœderis. HÆC ALTERA FOEDERA RVMPI. Bis rumpi fœdera, bis Italos hoſtes fieri, bis ſe in prælia ſæva compelli. Nam varie eandem rem iterat. Bis autem facta ſunt fœdera, ſemel per Ilioneum. Quando Latinus ait, *Ipſe modo Æneas, noſtri ſi tanta cupido eſt, Si jungi hoſpitio properat, ſociuſque vocari, Adveniat.* Et, *Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.* & iterum paulo ante ſingulare certamen.

VARIORVM.

DANT CVNEVM. Caſtrenſe & militare vocabulum, pro eo quod eſt, ſe in cuneum componunt. *Cuneus* autem per tranſlationem ſumitur pro peditum globo, in cunei formam redacto & glomerato: unde & conſtipatam quamvis turbam, *cuneos* dicimus. GERMAN.

DENSAQ. AD MVROS MOLE. Principium, ad cataſtrophen, hoc eſt ad tragicæ rei funeſtiſſimum exitum, ut Amata, capta urbe ſuſpendio pereat: & Turnus ſingulari certamine cum Trojano congrediatur ac cadat. HORT.

ET OBVMBRANT. Vict. lib. 27. cap. 9.

Ex-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
Vrbem alii reſerare jubent, & pandere portas
Dardanidis, ipſumque trahunt in mœnia regem:
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Incluſas ut cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque implevit amaro:
Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra
Diſcurrunt, magniſque acuunt ſtridoribus iras.
Volvitur ater odor tectis: tum murmure cæco
Intus ſaxa ſonant: vacuus it fumus ad auras.
Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concuſſit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
Inceſſi muros, ignes ad tecta volare,
Nuſquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit
Extinctum, & ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſſam clamat, crimenque caputque malorum:
Multaque per mæſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,

SERVII.

TREPIDOS INTER. Hoc eſt inter trepidos.

RESERARE IVBENT. Id eſt volunt, ut Terentius, *Iubeo Chremetem ſalvere.*

TRAHVNT IN MOENIA REGEM. Trahere volunt. Nam voluntas, animi eſt, non facti. Scilicet ut poſſit imminens videre diſcrimen. Donatus dicit *trahunt in mœnia*, pro dilacerant in mœnibus rumoribus ſuis. Ergo *regem* de Latino dixit, *mœnia* autem hic muros dixit.

INCLVSAS VT CVM LATEBROSO IN PVMICE PASTOR. Pene omnia verba comparationis ad ſupradictum pertinent bellum. Nam ita apes incluſæ ſunt, ut homines qui obſidentur. Ita civitatem, timentum latebras dicimus, ſicut apum ſunt alvearia. Item paſtor ut rex, & revera paſtor eſt, & ductor exercitus, ut Homerus ποιμένα λαῶν. *Pumicem* autem iſte maſculino genere poſuit: & hunc ſequimur. nam & Plautus ita dixit: licet Catullus dixerit fœminino.

FVMO AMARO. Qui elicit lachrymas.

TREPIDÆ RERVM. Neſcientes quid agant, ignaræ auxilii, hoc eſt trepidæ de ſuis rebus. Terentius, *Satagit rerum ſuarum.* CEREA CASTRA. Opportune hic *caſtra* de his rebus quæ nunc aguntur, in lib. IIII. Georg. *Aulaſque & cerea regna.*

ATER ODOR. Nove. nam in odore quis eſt color? Sed hoc dicit, odor atræ rei, id eſt fumi ater odor, peſſimus: ut, *Fumoque implevit amaro.*

FESSIS. Pro adflictis. ETIAM FORTVNA. Caſus. nam omnis caſus in poteſtate fortunæ eſt.

TECTIS VENIENTEM PROSPICIT H. Aut è tectis proſpicit: aut contra tecta venientem.

INCESSI MVROS. Invadi.

INFELIX PVGNÆ IVVENEM. Quia non putabat Turnum civitatem obpugnari paſſurum fuiſſe ſi viveret.

MENTEM TVRBATA. Figurate. Vt, *Oculos ſuffuſa.*

CAPVTQVE. Sicut ſupra dictum eſt, *Caput* dicebatur qui auctor & princeps alicujus rei geſtæ fuiſſet, ut II. Æn. *O Latio caput horum.*

DEMENS EFFATA FVROREM. Verba noluit ponere, unde videtur diras ſignificare.

PVRPVREOS MORITVRA MANV. Rem quæ Flaminicæ competit, tranſtulit ad reginam. Flaminica enim venenato operiri debet: nam cum amictus dicit, opertam dicit: quæ res ad pallium refertur.

VARIORVM.

LATEBROSO IN PVMICE. Pumicem hic non fungoſum & foraminoſum lapidem accipit Turneb. lib. 26. cap. 33 ſed ſaxum cavum & latebroſum, auctoritate Plinii lib. 36. cap. 21.

FVMOQVE IMPLEVIT AMARO. Apes fumum ferre poſſe Phyſici negant; quod meatus ſpiritus vitalis anguſtiſſimos habeant, iſque fumo interceptus eas angat: vel quod acredo amaritudoque fumi in cauſſa ſit, cum non alio quam dulci nutrimento apes alantur; quo fit ut fumum rem diram & noxiam deteſtentur. GERMAN.

INSESSI MVROS. Cant. lib. 6. Novar. cap 28.

Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crines,
Et roſeas laniata genas, tum cætera circum
Turba furit: reſonant latè plangoribus ædes.
Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem:
Demittunt mentes: it ſciſſa veſte Latinus,
Conjugis attonitus fatis, urbiſque ruina,
Caniciem immundo perfuſam pulvere turpans:
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ante
Dardanium Æneam, generumque aſciverit ultro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes ſequitur paucos, jam ſegnior, atque
Iam minus atque minus ſucceſſu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commiſtum clamorem, arrectaſque impulit aures
Confuſæ ſonus urbis, & illætabile murmur.

SERVII.

ET NODVM INFORMIS LETHI. Fabius Pictor dicit quod Amata inedia ſe interemit. Sane ſciendum quod cautum fuerat in pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finiſſet, inſepultus abiiceretur. Vnde bene ait INFORMIS LETHI, quaſi mortis infamiſſimæ. Ergo cum nihil ſit hac morte deformius, poëtam etiam pro reginæ dignitate dixiſſe accipiamus. Caſſius autem Emina ait, *Tarquinium Superbum cum cloacas populum facere coëgiſſet, & ob hanc injuriam multi ſe ſuſpendio necarent, juſſiſſe corpora eorum cruci affigi: Tunc primum turpe habitum eſt mortem ſibi conſciſcere.* & Varro ait, *Suſpendioſis quibus juſta fieri jus non ſit, ſuſpenſis oſcillis veluti per imitationem mortis parentari.* Docet ergo Virgilius ſecundum Varronem & Caſſium, quia ſe laqueo induerat, letho periſſe informi.

FLAVOS LAVINIA CRINES. Antiqua lectio FLOROS habuit, id eſt florulentulos, pulchros: & eſt Ennianus ſermo. Probus ſic adnotavit, *Neotericum erat flavos, Ergo bene floros, nam ſequitur,* Et roſeas Laniata genas. Accius in Bacchis: *nam flori crines video, ut & propexi jacent.* In iiſdem, *Et lanugo floro nunc demum irrigat.* Pacuvius Antiopa, *Cervi cum floros diſperdite crines.*

ET ROSEAS LANIATA GENAS. Moris fuit apud veteres, ut ante rogos humanus ſanguis effunderetur vel captivorum vel gladiatorum: quorum ſi forte copia non fuiſſet, laniantes genas ſuum effundebant cruorem, ut rogis illa imago conſtitueretur. Tamen ſciendum cautum lege duodecim tabularum, ne mulieres carperent faciem, his verbis, *Mulier faciem ne carpito.*

HINC TOTAM. Id eſt de domo regia. INFELIX FAMA. Rerum infelicium nuntia, ut infelix vates.

DEMITTVNT MENTES. Deſperant, ſicut è contra, Sperantes aliquid, erigunt mentes.

CONIVGIS ATTONITVS FATIS, VRBISQVE RVINA. Et privatis & publicis luctibus.

CANICIEM. Ex ætate pathos movit, non enim tam miſerum eſt regem in miſeriis eſſe, quam ſenem. IMMVNDO PVLVERE. Bene IMMVNDO addidit. Sic in Georgicis, *Et cinerem immundum jactare per agros.* quia etiam ille pulvis quo utuntur puellæ, cinis vocatur. Vnde etiam & cinifiones dicti ſunt. Horatius, *Cuſtodes, lectica, cinifiones, paraſitæ.*

BELLATOR. Epitheton peracti temporis.

MINVS SVCCESSV LÆTVS EQVORVM. Infirmitas animi ex equorum etiam tarditate veniebat: quia minus ſucceſſus habebant equi jam fatigati.

ATTVLIT HVNC ILLI COECIS TERRORIBVS AVRA. Naturale enim eſt, ut à qua parte fuerit ventus, inde maximus audiatur clamor. Et mire *cœcis terroribus*, quos nemo videret.

COMMIXTVM CLAMOREM. Ex impugnatione & morte reginæ. ARRECTAS AVRES. Ad audiendum ſollicitas. Terentius, *Arrige aures Pamphile.*

INLÆTABILE MVRMVR. Quæritur quis *inlætabile* dixerit. Ideo autem *murmur* quæ ferre ſolent quaſi præſagium murmura ſive bona, ſive mala intelligi *

VARIORVM.

CANICIEM IMMVNDO PVLVERE TVRPANS. Fuit enim ſolenne veteribus in luctu, funebri præſertim, caput cinere ſeu pulvere conſpergere, Iudæis maxime. Teſtimonia multa congerit Tiraquell. in Alexand. lib. 3. cap. 7.

Hei

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror ut converſa Metiſci
Aurigæ, currumque & equos, & lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac Turne ſequamur
Trojugenas, qua prima viam victoria pandit:
Sunt alii qui tecta manu defendere poſſunt.
Ingruit Æneas Italis & prælia miſcet:
Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior pugnæ, nec honore recedes.
Turnus ad hæc:
O ſoror, & dudum agnovi, cum prima per artem
Fœdera turbaſti, teque hæc in bella dediſti:
Et nunc nequicquam fallis dea. ſed quis olympo
Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miſeri lethum ut crudele videres?
Nam quid ego? aut quæ jam ſpondet fortuna ſalutem?
Vidi oculos ante ipſe meos, me voce vocantem
Murranum, quo non ſuperat mihi charior alter,
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Vfens
Aſpiceret: Teucri potiuntur corpore & armis.

SERVII.

DIVERSA CLAMOR. Hypallage diverſus clamor, aut ex variis partibus civitatis.

AMENS. Egens conſilii, neſcius rei gerendæ.

OCCVRRIT DICTIS. Ejus orationis verbis obviam venit.

PRIMA VICTORIA. Id eſt primum.

SVNT ALII QVI TECTA MANV. Ideo quia ſcit Turnum de urbe maxime eſſe ſollicitum.

NEC NVMERO INFERIOR PVGNÆ, NEC HONORE. Id eſt, nec pauciores interimis, nec minor te quam Æneam, comitabitur gloria. Nam occiſorum multitudo compenſat hoc, quod tu fugientes interimis. Sane ſciendum Iuturnam in hac omni oratione occurrere quæſtionibus tacitis.

PRIMA PER ARTEM FOEDERA TVRBASTI. *Prima*, aut inchoantia: aut tu prima. nam poſt datum augurium quo animi omnium perturbati ſunt, & poſt ejus orationem Tolumnius tela contorſit. *per artem* autem, per fraudem, ut initio II. Æn. *Artificis ſcelus*.

NEQVICQVAM FALLIS. Hoc eſt pro non fallis.

AN FRATRIS MISERI LETHVM. Humile eſt ſi ex perſona Turni accipias. Ergo *miſeri* ad animum ſororis referendum eſt, & quod ait, *Sed quis Olympo, intulit*, an ut videres? ſubaudiendum ergo tua ſponte.

NAM QVID AGO? Argumentum à neceſſario. *Iam* non eſt temporis, aut erit abſurdum.

ME VOCE VOCANTEM. Atqui hoc nuſquam legimus. ſed aut κτ̀ τὸ σιωπώμενον, intelligimus. aut mortis eſt omen, audire ſe à mortuo vocari aut audire quod non dicitur: videre quod minime occurrit. Sic in quarto, *Hinc exaudiri gemitus & verba vocantis Viſa viri*.

SVPERAT. Vivit: ut, *Superatne, & veſcitur aura?*

NE NOSTRVM DEDECVS VFENS ASPICERET. Sic eſt hoc, ac ſi diceret, fortaſſe viveret, ne ideo voluiſſet occumbere, ne nos victos videret. & eſt quale in XI. *Ille mihi ante alios, fortunatuſve laborum, Egregiuſque animi, qui ne quid tale videret Procubuit moriens*. Infelix autem in hoc bello contra illud *Inſignem fama & felicibus armis*, & eſt argumentum ab honeſto.

TEVCRI POTIVNTVR CORPORE ET ARMIS. Id eſt etiam ſepultura caruit. Nam ut in Homero legimus, de virorum fortium cadaveribus erat inter hoſtes grande certamen.

VARIORVM.

AN FRATRIS MISERI. Macrob. lib. 4. cap 2. Sat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Excindine domos (id rebus defuit unum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnum fugientem hæc terra videbit?
V S Q V E *adeone mori miſerum eſt? vos ô mihi manes*
Eſte boni, quoniam ſuperis averſa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ,
Deſcendam, magnorum haud unquam indignus avorum.
Vix ea fatus erat, medios volat ecce per hoſtes,
Vectus equo ſpumante Sages, adverſa ſagitta
Saucius ora: ruitque, implorans nomine Turnum:
Turne, in te ſuprema ſalus, miſerere tuorum:
Fulminat Æneas armis, ſummaſque minatur
Dejecturum arces Italûm, excidioque daturum:
Iamque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
In te oculos referunt. muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea regina tui fidiſſima, dextra

S E R V I I.

DEXTRA NEC DRANCIS DICTA REFELLAM? Id eſt virtute. nam pro rei officio ipſam rem poſuit, *dexteram* pro virtute, hoc eſt fortiter faciendo.

TVRNVM FVGIENTEM. ἐμφατικῶς Turnum.

VSQVE ADEONE MORI MISERVM EST. Tacitæ quæſtioni occurrit. Et quidam hoc verbum reprehendunt *uſque adeone*, melius dici *uſque adeo.* Lucilius ſeptimo, *Vſque adeo ſtudio atque odio illius efferor.* Quidam ſic accipiunt, *Vſque adeone mori miſerum eſt*, ut non quaſi confirmet, ſed quaſi interroget quare dea ſic de illo laborat ut vivat, cum ſatius ſit honeſte mori, quam turpiter vivere, Ergo *uſque adeone* ut tamen tanta turpitudo ferenda ſit. VOS O MIHI MANES. Quaſi per fantaſiam relinquens ſuperos, ad manes convertit orationem.

SVPERIS AVERSA VOLVNTAS. Quia ſupra diximus, donec vivimus, curæ ſumus diis ſuperis: poſt mortem ad inferos pertinemus.

SANCTA AD VOS ANIMA. Quæ differentia *ſancti* ſit ſuperius dictum eſt. hic *ſancta* incorrupta accipiendum eſt, neque enim ſacro aut religioſo ejus anima tenebatur. ISTIVS INSCIA CVLPÆ. Vel fugæ: quia fuga grande crimen eſt apud virum fortem, vel rupti fœderis & læſæ religionis: à qua re ſe dicit eſſe alienum, propter futura ſupplicia.

INDIGNVS AVORVM. Græca figura nam nos, indignus illa re, dicimus: contra Græci ἀνάξιος στεφάνου, id eſt indignus coronæ.

VECTVS EQVO SPVMANTE SAGES. Pro cum veheretur: ut, *Et qua vectus Abas.*

IMPLORANS NOMINE TVRNVM. Ex multis rebus indicat perturbationem, quod feſtinans venit, quod per hoſtes, quod vulneratus, quod Turnum nomine appellat. Nam contumelia eſt nomine ſuo ſuperiorem vocare: ſic in Georgicis, *Mater Cyrene mater:* cum præmiſiſſet, *Et te crudelem nomine dicit.*

TVRNE IN TE SVPREMA SALVS. Omnia quæ ſupra Iuturna dixerat, oratio iſta diſſolvit.

FVLMINAT ÆNEAS. Exaggeratio eſt. ſic paulo poſt, *Horrendumque intonat armis.* MINATVR DEIECTVRVM ARCES. Quod dixerat, *Et æqua ſolo fumantia culmina ponam.*

IAMQVE FACES. Vt ſit quare Turnus ſubvenire feſtinet.

MVSSAT. Modo dubitat. Et cunctatur Rex ipſe in quo ſumma rerum eſt: veteres *muſſat* pro timet. Ennius *muſſare* pro tacere poſuit; Clodius Tuſcus *muſſare* eſt ex Græco, comprimere oculos, Græci μῦσαι dicunt.

QVOS GENEROS VOCET. Pro utros, pluraliter autem *generos* de exercitibus, quorum duces ſunt Æneas & Turnus. AVT QVÆ SESE AD FOEDERA FLECTAT. Aut nuptiarum fœdera, ut, *Nec conjugis unquam Prætendi tedas, aut hæc in fœdera veni:* Aut propter violatum fœdus, ut ideo dixerit quæ ſeſe flectat ad fœdera, quaſi nec hoc remedium ſuperſit, cum illa jam bello corrupta ſint.

PRÆTEREA REGINA TVI. Quia occurrebat, Amatam ſi Latinus dubitat, reginam pro ejus partibus niti. TVI FIDISSIMA. Tui amantiſſima. DEXTRA OCCIDIT IPSA SVA. Vt laquei oſtenderet dedecus.

V A R I O R V M.

VSQVE ADEONE MORI MISERVM EST? Quaſi dicat non eſt miſerum mori. Hæc quæſtio erudite à Cicerone diſputatur, in Quæſtionibus Tuſculanis. HORT.

Oc-

Occidit ipſa ſua, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus, & acer Atinas
Suſtentant aciem: circum hos utrinque phalanges
Stant denſæ: ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit varia confuſus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito ſtetit. æſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Vt primum diſcuſſæ umbræ, & lux reddita menti eſt.
Ardenteis oculorum orbes ad mœnia torſit
Turbidus: éque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cælum undabat vortex, turrimque tenebat,
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratque rotas, ponteſque inſtraverat altos.
Iam jam fata, ſoror, ſuperant: abſiſte morari:
Quo deus, & quo dura vocat fortuna, ſequamur.
Stat conferre manum Æneæ: ſtat quicquid acerbi eſt,

SERVII.

LVCEMQVE EXTERRITA FVGIT. Augmentum mali.

SOLI PRO PORTIS. Contra illud, *Sunt alii qui tecta manu defendere poſſint.* Pro *portis* autem, ante portas, Salluſtius, *Ex Parte cohortum præcipere inſtructa & ſtationes locatæ pro caſtris.* Bene autem cum dicit *pro portis ſuſtentant acies*, & ſpem adhuc ſubveniendi dedit, & dicendo *Soli*, addidit etiam neceſſitatem.

DESERTO IN GRAMINE VERSAS. Huc atque illuc agis. ut, *Æthiopum verſemus oves*, Homerus ἔςρεφον, & bene *deſerto gramine*, contra illud, *Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.*

VARIA CONFVSVS IMAGINE RERVM. Multiplici nuntio, quod regina periit, quod urbs oppugnatur, quod omnes Latini in illum oculos referunt, quod dubitat Latinus quos generos vocet.

ET OBTVTV. Vario ſtetit vultu. Et *obtutus* eſt proprie, quem Græci πρόσωπον, id eſt vultum dicunt.

PVDOR. Propter illud, *Tu currum deſerto in gramine verſas*, vel *pudor*, quia in illum oculi referuntur. INSANIA. Quia in hoſtes fremebat, vel quia urbs oppugnabatur. MIXTO LVCTV. Propter Amatæ cognitam mortem.

AMOR. Quia muſſat Latinus. CONSCIA VIRTVS. Quia fugere putatur qui *Currum deſerto in gramine verſat.*

DISCVSSÆ VMBRÆ. Poſtquam mentis caligo diſceſſit, quod ſequentia indicant: ut, *Et lux reddita menti eſt.*

TVRBIDVS. Plenus perturbationis.

ECCE AVTEM FLAMMIS. Alia perſuaſio ex aſpectu.

VNDABAT VERTEX. Exundabat, & bene in tranſlatione permanſit, ut vertice undare diceret, vertex enim undarum dicitur, *Verticibus rapidis*: & *Vorat æquore vertex.*

QVAM EDVXERAT IPSE. Scilicet quod ei majorem creabat dolorem. Graviter enim dolemus ſi perire videamus illa quæ fecimus: *Eduxerat* autem, in altum fabricando ſuſtulerat, ut alibi, *Cyclopum educta caminis.*

SVBDIDERATQVE ROTAS. Quo poſſit trahi ad ea loca, quibus hoſtis inſtabat.

IAM IAM FATA. Salluſtianum, *Iam jam frater animo meo cariſſime.*

STAT CONFERRE MANVM ÆNEÆ. Placet, ut, *Stat caſus renovare omnes*, vel *ſtat*, certum eſt. QVICQVID ACERBI EST MORTE, PATI. Aut quicquid in morte acerbum eſt placet pati: hoc eſt inferna ſupplicia, vel quid poteſt acerbus hoſtis inferre, ſicut de Hectore legimus. Aut certe poſitivus ſit pro comparativo, placet pati, ſi quid etiam morte acerbius invenitur.

VARIORVM.

ACER ATINAS. Hunc Atinatem nomine urbis Atinæ vocavit, unde Atinates populi: nominibus enim celebribus ſuum poëma diſtinxit. Turn. lib. 22. cap. 3.

DISCVSSÆ VMBRÆ. Hac allegoria Turnum ad nuntiantis verba obſtupuiſſe, ac plane amentem attonitumque fuiſſe: & mox collectis conſiliorum rationibus rediiſſe ad ſe ſignificat. HORT.

Morte, pati: neque me indecorem germana videbis
Amplius: hunc, oro, ſine me furere ante furorem.
Dixit, & è curru ſaltum dedit ocyus arvis:
Perque hoſtes, per tela ruit, mœſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac veluti montis ſaxum de vertice præceps
Cum ruit avulſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublapſa vetuſtas:
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exultatque ſolo ſylvas, armenta, viroſque
Involvens ſecum: diſiecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtriduntque haſtilibus auræ:
Significatque manu, & magno ſimul incipit ore:
Parcite jam Rutuli, & vos tela inhibete Latini:
Quæcunque eſt fortuna, mea eſt: me verius unum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedêre.
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deſerit & muros, & ſummas deſerit arces:
Præcipitatque moras omnes: opera omnia rumpit,
Lætitia exultans: horrendumque intonat armis.

SERVII.

FVRERE ANTE FVROREM. Figura antiqua: ut, Servitutem ſervit, Dolet dolorem. Eſt autem ſenſus, ſine me bellicum furorem furere, ſcilicet priuſquam ad eum veniam, ut pugnam mente concipiam, & inſtructus furore ad bella prorumpam.

SAXVM DE VERTICE PRÆCEPS CVM RVIT. Comparatio ipſa futurum oſtendit eventum. Simul notandum quia ſicut ſupra in prælio, ita nunc in comparatione præfertur Æneas. Nam Turnum parti comparat montis, montibus Æneam exæquat, & eſt comparatio de Homero ſumpta:

ἄντικρυ μεμαὼς ὀλοοίτροχος ὡς ἀπὸ πέτρης,
ὅν τε κατὰ στεφάνης ποταμὸς χειμάῤῥοος ὤσῃ
ῥήξας ἀσπέτῳ ὄμβρῳ ἀναιδέος ἔχματα πέτρης
ὕψι δ' ἀναθρώσκων πέτεται, κτυπέει δ' ἔθ' ὑπ' αὐτοῦ
ὕλη, ὁ δ' ἀσφαλέως θέει ἔμπεδον ὄφρ' ἂν ἵκηται
ἰσόπεδον τότε δ' οὔτι κυλίνδεται ἐσσύμενός περ.

AVVLSVM VENTO. Proprie. nam Turnus ad bellum invitus adtrahitur.

ANNIS SOLVIT SVBLAPSA. Pro multorum annorum ſublapſum ſaxum, & quidam *lapſa* quoniam non paſſiva ſpecie, ſed activa dictum volunt.

MONS IMPROBVS. Pars montis, & ἐμφατικῶς dictum eſt. Sicut ſupra, *Haud partem exiguam montis.* MAGNO ACTV. Magno impetu.

EXVLTATQVE SOLO. mire ſæpe exilit dum volvitur. VBI PLVRIMA FVSO SANGVINE TERRA MADET. Hypallage, ubi plurimo ſanguine terra maduerat: ſic ſupra, *Sanguine in alto*, vel certe ubi plurimum fuſo ſanguine madet terra.

STRIDVNTQVE HASTILIBVS AVRÆ. Homerus, σμερδαλέα λόγχη, id eſt ſtridor lanceæ.

MAGNO ORE. Pro voce magna.

TELA INHIBETE. Cohibete, ſuſpendite. & eſt tranſlatio à nautis.

ME VERIVS VNVM PRO VOBIS. *Verius*, Iuſtius: & ſenſus hic eſt, Iuſtius eſt me unum pro omnibus rupti fœderis pœnas exſolvere. Alii veteri more dictum accipiunt, *verum* enim quod rectum & bonum eſſet appellabant. Terentius, *Id ne eſt verum modo*, id eſt peſſimum genus: & item, *Quod ſi aſtu rem tractavit dii veſtram fidem quantam & quam veram laudem capiat Parmeno.* Salluſtius in primo, *Ea paucis quibus peritia & verum ingenium eſt abnuentibus*, Idem. per pennatam paucis pro pectus vera eſt æſtimanda. *

DECERNERE FERRO. Decertare, dimicare: aliter *decernere*, ſtatuere, ut decernere Senatum dicimus.

VARIORVM.

ME VERIVS VNVM. Vt juſtum pro vero; ita viciſſim *verum* pro juſto. GERMAN.

Quan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipſe, coruſcis
Cum fremit ilicibus, quantus gaudetque nivali
Vertice ſe attollens pater Appenninus ad auras.
Iam vero & Rutuli certatim, & Troës, & omnes
Convertere oculos Itali, quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulſabant ariete muros:
Armaque depoſuere humeris. ſtupet ipſe Latinus
Ingentes genitos diverſis partibus orbis
Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro.
Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procurſu rapido conjectis eminus haſtis,
Invadunt Martem clypeis atque ære ſonoro:
Dat gemitum tellus: tum crebros enſibus ictus
Congeminant: fors & virtus miſcentur in unum.
At velut ingenti Syla, ſummove Taburno
Cum duo converſis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi ceſſere magiſtri:
Stat pecus omne metu mutum, muſſantque juvencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta ſequantur:
Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent,

SERVII.

QVANTVS ATHON. Hæc eſt vera lectio. Nam ſi legeris ATHOS, thos brevis eſt: & verſus non ſtat. *Athon* autem dici accuſativus indicat. nam hunc Athona facit, ſicut Apollon Apollona, Quod autem Herodotus hunc Athon & hunc Apollon dicit, Atticæ declinationis eſt. *Athon* autem mons eſt adjacens Thraciæ circa Lemnum inſulam in promontorio Macedoniæ. AVT QVANTVS ERYX. Siciliæ mons ſupra Drepanum oppidum. NIVALI VERTICE SE ATTOLLENS PATER. Apenninus mons Italiæ eſt, de hoc Lucanus, *Nulloque à vertice tellus Latius intumuit, propiorque acceſſit Olympo.*

TROES ET OMNES. Græce declinavit, unde brevis eſt ES: ut ſupra, *Troes agunt.*

ARMAQVE DEPOSVERE. Spectaturi vel defeſſi, vel juſſi ne quis poſſit iterum fœdus turbare.

INTER SE COIISSE VIROS, ET CERNERE FERRO. Vera & antiqua lectio hæc eſt. Nam Ennium ſecutus eſt, qui ait, *Olli cernebant magnis de rebus agentes.* Poſteritas cœpit legere, & *decernere.* Secundum quam lectionem Synalœpha opus eſt, ſed excluſo OS, ut ſit *Inter ſè coiſſe vir' & decernere ferro.*

VACVO PATVERVNT. Poteſt intelligi & Patuerunt corporis magnitudine.

PROCVRSV. Vna pars orationis eſt.

DAT GEMITVM TELLVS. Pulſu pedum.

FORS ET VIRTVS MISCENTVR IN VNVM. *Fors,* id eſt caſus in Turno, *virtus* in Ænea. Nam in bello caſus etiam plurimum valet. Cicero in Miloniana, *Adde caſus, adde incertos exitus, Martemque communem.*

AC VELVT INGENTI SYLA, SVMMOVE TABVRNO. Syla mons eſt Lucaniæ: Taburnus mons Campaniæ. Salluſtius de fugitivis, *In ſylva Syla fugerunt.* Vnde peſſime quidam *Sylva* legunt: quia proprium appellativo non poteſt exæquari. unde bene proprium pro proprio junxit.

PAVIDI CESSERE MAGISTRI. Proprie *magiſtri* ſunt militum: paſtores, pecorum. Sed reciprocæ ſunt iſtæ translationes. Nam & ductor militum, paſtor vocatur, ut diximus ſupra, & magiſtros pecorum dicimus. Cicero, *Quem magiſtrum pecoris eſſe dicebant.*

MVSSANTQVE IVVENCÆ. Dubitant: ſicut, *Muſſat rex ipſe Latinus.*

NEMORI IMPERITET. Hoc eſt qui ſunt in nemore, ut eſt, *Sed tota æſtiva repente.*

VARIORVM.

QVANTVS ATHOS, &c. Magnitudinem animi & vires Æneæ ſuperlationibus amplificat, ne quid ſublimitati rei & ponderi deſit. Athos & Ætna montes in moleſtiæ proverbium abivere. Vide HORT.

ET CERNERE FERRO. Eruditi quidam ſic etiam legunt hoc carmen, *Inter ſe coiiſſe viros, decernere ferro,* ἀσυνδέτως, ſive ſublata particula conjunctionis. Diſputat de lectione hac etiam Hen. Stephan. Schediaſm. apud Virgil.

Cor-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cornuaque obnixi inſigunt, & ſanguine largo
Colla, armoſque lavant: gemitu nemus omne remugit:
Haud aliter Tros Æneas & Daunius Heros
Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.
IVPPITER ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, & fata imponit diverſa duorum:
Quem damnet labor, & quo vergat pondere lethum.
Emicat hic, impune putans, & corpore toto
Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem:
Et ferit. exclamant Troes, trepidique Latini:
Arrectæque amborum acies. at perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentes deſerit ictu,
Ni fuga ſubſidio ſubeat: fugit ocyor Euro,
Vt capulum ignotum, dextramque aſpexit inermem.
Fama eſt, præcipitem, cum prima in prælia junctos
Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto,

SERVII.

IVPPITER IPSE DVAS ÆQVATO EXAMINE LANCES. Aut poëtice dictum eſt, & ratione caret. nam Iuppiter ignorare nihil poterat. aut certe illud quæritur quis ibi de Turno & Ænea mortis adferat cauſſam. Nam dicunt philoſophi mortem ad deum minime pertinere. Nam bona tantum præſtat, nec ad eum quæ mala ſunt pertinent. nam ideo & æquas lances ſuſtinet, vel ideo à Iove hoc fit, ut Iunoni aliiſque deis neceſſitatis violentiam probet: an inquirit utrum tempus ſit? Tamen ſciendum locum hunc à Virgilio ita eſſe tranſlatum, ut in Homero lectum eſt,

καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα,
ἐν δ' ἐτίθει δύο κῆρε τανυλεγέος θανάτοιο,
τὴν μὲν ἀχιλλῆος, τὴν δ' ἕκτορος ἱπποδάμοιο.
ἕλκε δὲ μέσσα λαβών, ῥέπε δ' ἕκτορος αἴσιμον ἦμαρ.
ᾤχετο δ' εἰς ἀΐδαο, λίπεν δέ ἑ Φοῖβος ἀπόλλων.

EXAMINE. Examen proprie eſt filum quo trutina regitur.

DAMNET LABOR. Id eſt, quem voto liberavit labor præliandi, parta ſcilicet victoria, quoniam unuſquiſque ob incolumitatem recuperatam votis exſolvitur, id eſt liberatur explicitis ſacrificiis: ut eſt, *Damnabis tu quoque votis.* Nonnulli ſic tradunt quem labor ſuus liberet, quem mors urguet, nam in Iure cum dicitur, *damnas eſto*, hoc eſt damnatus es ut des, hoc eſt, damno te ut des, neque alias libereris: quidam labor pro maluit intelliguntur* VERGAT PONDERE LETHVM. Apte poſuit *Vergat*: nam morientes inferos petunt.

TREPIDI LATINI. Atqui læti eſſe debuerunt. Sed nimia Æneæ oſtenditur virtus. Nam quod naturale eſt ut ſociis timori ſit inferioris audacia. Vnde nunc Latini ſunt territi, ex eo quod ſuperiorem ferire auſus eſt Turnus.

ACIES. Aut exercitus, aut oculi.

VT CAPVLVM IGNOTVM, DEXTRAMQVE ASPEXIT INERMEM. Locus hic totus ad gloriam Æneæ pertinet. Namque id agit, ne videatur Turnus armorum vilitate ſuperatus. Vnde ei redditur gladius quo etiam cum divinis armis ab Ænea poſſit extingui. ASPEXIT autem, quaſi mirabundus quod fractus eſſet, cum putaret ſe gladium ferre Vulcanium.

PATRIO MVCRONE. Quo tempore vulneratum vidit Æneam. Sed ſupra de Turno, *Simul aptat habendo Enſemque clypeumque*, Enſem quem Dauno ignipotens deus ipſe parenti Fecerat. Modo ergo Metiſci uſus eſt ferro: & hæc ratio eſt, quod quamvis armatus ſuo gladio deſcendiſſet ad campum, tamen cauſa fœderis depoſuiſſet arma, nam & de Ænea hoc dixit, *Dextram tendebat inermem*, qui utique ad fœdus non inermis advenerat, nam dictum eſt, *Hinc pater Æneas, Sidereo flagrans clypeo, & cœleſtib. armis.* Sane PATRIO, modo paterno ſignificat. Nam Dauni fuerat gladius: ut hic dictum eſt, *Enſem quem Dauno*, &c. Alias *patrium à* patria eſt derivativum. *Mucrone* autem pro gladio à parte totum.

VARIORVM.

IVPPITER IPSE DVAS. Homerum ſecutus eſt, quod omnes fere Grammatici obſervarunt. Videtur dictum ex ea cogitatione & ſententia, qua priſci cenſebant res mortalium à Iove, velut libra quadam penſitari; unde & ὑψίζυγος à Poëtis dicitur, velut ex alto cœlo omnia librans & ponderans. Aliam tamen quoque ejus noverunt adjectionis expoſitionem antiqui Grammatici. Itaque Theognis Iovi tribuit libram hoc verſu, ζεὺς γὰρ τοι τὸ τάλαντον ἐπιῤῥέπει ἄλλοτε ἄλλῳ. Turnebus lib. 24. cap. 3. Macrob. lib. 5. cap. 13. Saturn. cap. 13.

ARRECTÆQ. AMBORVM ACIES. In ſpem & metum.

Dum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Metiſci:
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit: poſtquam arma dei ad Vulcania ventum eſt,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Diſſiluit: fulva reſplendent fragmina arena.
Ergo amens diverſa fuga petit æquora Turnus,
Et nunc huc, inde huc, incertos implicat orbes.
Vndique enim denſa Teucri incluſere corona:
Atque hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas (quanquam tardante ſagitta
Interdum genua impediunt, curſumque recuſant)
Inſequitur, trepidique pedem pede fervidus urget.
Incluſum veluti ſi quando in flumine nactus
Cervum, aut puniceæ ſeptum formidine pennæ,
Venator curſu canis, & latratibus inſtat:
Ille autem inſidiis, & ripa territus alta,
Mille fugit, refugitque vias: at vividus Vmber
Hæret hians: jam jamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, morſuque eluſus inani eſt.
Tum vero exoritur clamor, ripæque lacuſque
Reſponſant circa, & cœlum tonat omne tumultu.

SERVII.

DVM TREPIDAT. Dum turbatur, feſtinat, quod Græci ἐν ἀγωνίᾳ ἐστὶ, ſcilicet quando rupto fœdere ſubita ſpe furibundus ardet. FERRVM. Materiam pro opere ſolet * ut *Iungit equos curru genitor.*

ARMA DEI AD VVLCANIA. Hypallage pro dei Vulcani arma.

MORTALIS MVCRO. Mortali manu factus. GLACIES CEV FVTILIS. Hoc loco fragilis.

VNDIQVE ENIM DENSA TEVCRI INCLVSERE CORONA. Stratagema eſt. Nam poſtquam Turnum fugere videre Trojani, clauſerunt loca per quæ evadere poterat, aut non dedita opera incluſere Trojani, ſed quod ita conſederant.

ATQVE HINC VASTA PALVS. Quæ nunc non apparet.

CVRSVMQVE RECVSANT. Retardant, ſcilicet genua quæ impediebant vulnus inlatum ſagitta. Sane perite facit ut gladio non utatur Æneas, ſed haſta eminus dimicare contendat: quia impediente vulnere non ſequi poterat, nec in ictum conſurgere. Vnde eſt, *Hic gladio fidens, hic acer & arduus haſta.*

INCLVSVM FLVMINE. Comparatio Apollonii. Alterutro incluſum aut flumine, aut formidine, aut duobus incluſum: infra enim ait, *inſidiis & ripa territus alta,* ut *inſidiis* pro formidine, *ripa* pro flumine poſuerit.

CERVVM AVT PVNICEÆ. Vtrum figurate *cervum inſtat*; an potius cervum nanctus alioquin inſtat?

SEPTVM FORMIDINE PENNÆ. Lucanus, *Claudit odoratæ metuentis aëra pennæ.*

VENATOR CANIS. Pro venaticus.

INSIDIIS. Pinnarum ſcilicet: inſtrumentum quoddam in fune ad terrendas beſtias factum.

VIVIDVS VMBER. Acerrimus Tuſcus. Nam Vmbria pars Tuſciæ eſt. Sane Vmbros Gallorum veterum propaginem eſſe Marcus Antoninius refert, hos eoſdem quod tempore aquoſæ cladis imbribus ſuperfuerunt, Vmbros cognominatos. FVGITQVE VIAS. Figurate campum, cum mare navigat. IAMIAMQVE TENENS. Ita ut videatur intuentibus: & hi duo verſus verbum ad verbum ſunt tranſlati de Apollonio: Sane ſumma brevitate rem elocutus eſt.

TVM VERO EXORITVR CLAMOR. Quidam quærunt an jam receſſum ſit his verſibus à comparatione, ſed non dubie videtur.

VARIORVM.

IDQVE DIV SVFFECIT. Sat fuit, ac valuit in cædendis Teucris fugientibus. HORT.

GLACIES SEV FVTILIS. *Futilis* autem χυδαῖος. Feſtus à fundendo, alii à futio & effutio deducunt, hoc eſt liquorem commiſſum non contineo, ſed effundo. GERMAN.

CERVVM AVT PVNICEÆ. Chriſt. Rufus, Antexeg. cap. 6 Tom. 2 Lampad. Critic.

PVNICEÆ PENNÆ. Cælius lib. 16. cap. 11. H.

Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omneis,
Nomine quemque vocans: notumque efflagitat enſem.
Æneas mortem contra, præſenſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat: terretque trementes,
Exciſurum urbem minitans, & ſaucius inſtat.
Quinque orbes explent curſu, totidemque retexunt
Huc, illuc. nec enim levia aut ludicra petuntur
Præmia, ſed Turni de vita & ſanguine certant.
Forte ſacer Fauni foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti divo, & votas ſuſpendere veſtes:
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere campo.
Hic haſta Æneæ ſtabat: huc impetus illam
Detulerat, fixam & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum

SERVII.

INCREPAT. Objurgat, incuſat. Vt, *Æſtatem increpitans ſeram.*

EFFLAGITAT ENSEM. Cum clamore depoſcit.

TERRETQVE TREMENTES. Quis enim ſaucium non timeret inſtantem, cum eum integer fugeret? Et bene terret eos apud quos terror ejus habetur. & alibi, *Ne me terrete timentem.*

LVDICRA PRÆMIA. Vilia, digna ludo. Hæc apud antiquos ludibria dicebantur, non ut nunc in mala ſignificatione. Dabatur autem victori pro præmio aut pellis, aut mnus * eſca hordeum, unde hordiariæ quadrigæ dicuntur. SACER OLEASTER. Fere omnia Latina arborum nomina, generis fœminini ſunt, exceptis paucis, ut hic oleaſter, & hoc ſiler. Ipſe, *Vt molle ſiler lentæque geniſtæ.* Item hoc buxum: licet & hæc buxus dicatur. Nam ſuperfluam quidam volunt facere diſcretionem, ut hæc buxus de arbore dicamus: buxum vero de ligno aliquid compoſitum. Legimus enim de tibiis, *Buxuſque vocat Berecynthia matris Idææ.* Item cum de arboribus diceret, *Et torno raſile buxum.*

VENERABILE LIGNVM. Antiquam arborem voluit exprimere. Seu truncus fuerit jam, & aridus ob vetuſtatem, & ideo lignum viriliter dictum accipiunt, ornavit tamen *venerabile* dicendo.

VBI FIGERE DONA SOLEBANT. Proprie: ut ait, *Sacra ad faſtigia fixi.* Et quæritur cur terreno deo nautæ dona ſuſpenderent, quia conſtat omnes in periculis ſuis deos patrios invocare, & ideo illis vota ſolvere quorum familiarius numen opitulari ſibi credant.

NVLLO DISCRIMINE. Sine aliquo religionis intuitu. Et deeſt *habito*, ut ſit nullo diſcrimine habito. Intelligendum autem eatenus ſtirpem exciſum quatenus ſupra terram fuit; ergo *ſtirpem* pro arborem accipiendum, quia & ſobolem ſtirpem appellant.

FIXAM: & LENTA RADICE TENEBAT. Plenum eſt, quam radix fixam tenebat. Et bene *tenebat*, quaſi propter piaculum remotæ arboris hoc videtur paſſus Æneas, & ideo dixit *tenebat*, quod adeo veriſimile eſt, ut Faunus Turnum audiat, & haſtam moretur.

VARIORVM.

VITA ET SANGVINE. Quod quidem perinde ſonat, ac ſi diceret: non de parva re diſceptatur: cum Hector & Achilles perinde de vita certabant, ut hic Turnus & Æneas. HORT.

FORTE SACER FAVNI FOLIIS OLEASTER. Docet Turneb. lib. 8. cap. 16. teſtimonio Theophraſti, alluſiſſe Virgilium ad Græcorum ritum, qui in oleaſtris votiva dona ſuſpendere ſolebant, ut vivaciſſimis arboribus, nec clavorum aculeis vulneribuſque lædi ſolitis: unde & Poëtæ, *Palladia ſylva vivacis olivæ.* GERMAN.

VENERABILE LIGNVM. Sive propter antiquitatem, ſive propter dona votiva, quæ ibi ſuſpendebantur, ut ſequitur. PONT.

VBI FIGERE DONA SOLEBANT. Ad ritum Græcorum alluſiſſe Maronem exiſtimat Turnebus lib. 8. cap. 16.

VOTAS VESTES. Id eſt voto promiſſas. PONT.

PVRO CONCVRRERE CAMPO. Æquabili & non impedito. Sunt tamen qui *purum campum* intellexerint, ut Iuriſconſulti *locum purum* dicunt, qui nec ſit ſacer, nec religioſus, ut nimirum ſublato oleaſtro campus profanus factus videretur, per ſequentia, *Quos contra Æneadæ, &c.* GERM.

Dar-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dardanides, teloque ſequi, quem prendere curſu
Non poterat. Tum vero amens formidine Turnus,
Faune precor miſerere, inquit: tuque optima ferrum
Terra tene: colui veſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit: opemque dei non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere morſus
Roboris Æneas. dum nititur acer, & inſtat,
Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratrique enſem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci nymphæ indignata licere,
Acceſſit, telumque alta ab radice revellit.
Olli ſublimes armis, animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer & arduus haſta,
Adſiſtunt contra, certamine Martis anheli.
Iunonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulva pugnas de nube tenentem:
Quæ jam finis erit conjux? quid denique reſtat?

SERVII.

PRENDERE CVRSV. Quidam humiliter *prendere curſu* dictum accipiunt.

FERRVM TERRA TENE. *Ferrum* pro telo, terra autem elementum pro dea poſuit.

BELLO FECERE PROFANOS. *Profanum* proprie dicitur, quod ex religioſa re in hominum uſum convertitur, ut hic pleniſſime oſtenditur, dicens enim Turnus, *colui veſtros ſi ſemper honores. Quos contra Æneadæ bello fecere profanos, &* ſibi religioſam fuiſſe arborem, & à Trojanis in uſum communem fuiſſe conſumptam: nam ex ſua perſona ſupra poëta ait, *Forte ſacer Fauni foliis oleaſter amaris. Hic ſteterat nautis olim*, & ſubjunxit, *Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine*, &c. at poſtea dicendo *bello fecere profanos*, docuit *profanum* eſſe quod à religione in uſum hominum tranſiit, ſacro profanum contrarium, ut feſto profeſtum, faſto nefaſtum. Ergo non omne quod ſacrum non ſit profanum, ſed quod ſacrum fuerit & deſierit.

NON CASSA IN VOTA. Non ad inania vota poſcit auxilium.

LVCTANS LENTOQVE IN STIRPE MORATVS. Luctatus & moratus erat integrum, quod vitavit propter ὁμοιοτέλευτον. In ſtirpe autem hic radicem dixit.

RVRSVS IN AVRIGÆ FACIEM MVTATA METISCI. κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus Iuturnam in numen reverſam, poſtquam Turnus currus reliquit.

AVDACI NYMPHÆ. Vt diximus, ubicunque inducit nitentem aliquem ſine effectu, *audacem* dicit. Præcipue autem hoc de Rutulis ſervavit dicens, *Nec curant cœco contendere Marte Amplius audaces Rutuli*, &c. LICERE. Pro quod liceret.

ARMIS, ANIMISQVE REFECTI. Sicut armis, ita & animis. namque armorum inopia, animi utriuſque torpebant.

HIC ACER & ARDVVS HASTA. Poteſt & hic haſta fidens ſubaudiri.

CERTAMINA MARTIS ANHELI. Alii CERTAMINE legunt: ut ſit ſenſus, Adſiſtunt contra ſe in Martis anheli certamine.

FVLVA DE NVBE. De aëre, de elemento ſuo.

QVÆ IAM FINIS ERIT CONIVX? Quid denique. Verba iſta quaſi jam tædiantis ſunt ad longam Iunonis iracundiam. unde& paulo poſt, *Deſine jam tandem, precibuſque inflectere noſtris.*

VARIORVM.

TVQVE OPTIMA FERRVM TERRA TENE. Pathos ex ſermone converſo ad inanimata. Macrob. lib. 4 cap. 6. Saturn.

BELLO FECERE PROFANOS. Oſtendit *profanum* eſſe, quod ex ſacro promiſcuum humanis actibus accommodatum eſt. Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 3.

DISCLVDERE MORSVS. Tenacitatem radicis, mordicus tenentis haſtam. PONT.

DEA DAVNIA. Periphraſis Iuturnæ.

IVNONEM INTEREA. Tranſitio ad conſultationem deorum, de fatis duorum principum.

OMNIPOTENTIS OLYMPI. Videat lector, num *omnipatentis* ſit legendum. HORT.

Indigetem Æneam ſcis ipſa & ſcire fateris,
Deberi cœlo, fatiſque ad ſydera tolli.
Quid ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere divum?
Aut enſem (quid enim ſine te Iuturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim creſcere victis?
Deſine jam tandem, precibuſque inflectere noſtris:
Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. terris agitare vel undis
Trojanos potuiſti, infandum accendere bellum,
Deformare domum, & luctu miſcere hymenæos.
Vlterius tentare veto. ſic Iuppiter orſus:
Sic dea ſubmiſſo contra Saturnia vultu:
Iſta quidem quia nota mihi tua magna voluntas
Iuppiter, & Turnum & terras invita reliqui.
Nec tu me aëria ſolam nunc ſede videres
Digna indigna pati: ſed flammis cincta ſub ipſa

SERVII.

INDIGETEM ÆNEAM SCIS IPSA, & SCIRE FATERIS. Subaudis FORE. Et *indigetes* duplici ratione dicuntur, vel ſecundum Lucretium, quod nullius rei egeant. *Ipſe ſuis pollens opibus nihil indiga curæ.* Vel quod nos deorum indigeamus, unde quidam omnes deos indigetes appellari volunt. Alii patrios deos *indigetes* dici debere tradunt. Alii ab invocatione *Indigetes* dictos volunt, quod *indigito* eſt precor & invoco. Vel certe indigetes ſunt dii ex hominibus facti: & dii indigetes quaſi in diis agentes. Sane de Ænea fabula talis eſt; Cum Turno occiſo & accepta Lavinia, condita civitate in Numicum fluvium, ut alii volunt, ſacrificans: ut alii Mezentium; ut alii Meſſapum fugiens cecidiſſet, nec ejus eſſet cadaver inventum, Aſcanius filius ejus victo Mezentio cum cæteris Trojanis credens & jactitans inter numina receptum, ſive patrem volens conſecrare templum ei conſtituit, quod *dei indigetis* appellare juſſit.

MORTALIN', DECVIT VIOLARI VVLNERE DIVVM? Mortali vulnere dixit. Non lethali, ſed aut quo mortales laborant, aut à mortali inlato. Aut *mortali vulnere*, id eſt mortem facienti: ergo non quaſi Iuturna mortalis ſit. *Divum* autem ſubaudimus *futurum*.

(QVID ENIM SINE TE IVTVRNA VALERET?) Parentheſis: poterat enim excuſare Iuno ſe, nihil feciſſe commemorans. Vnde eum authorem fuiſſe Iuppiter dicit, propter illud, *Auctor ego audendi.*

DESINE IAM TANDEM. Singula pronuntianda ſunt. Dicendo autem *tandem*, odium perſeverantis oſtendit.

NEC TE TANTVS EDAT TACITAM DOLOR. Scilicet deſideriis urgere Trojanos. Sane edo, edis, edit, integrum verbum eſt; ut lego, legis, legit. Nam edo, es, eſſe anomalum conſtat.

VENTVM AD SVPREMVM EST. Per infinitum modum verbi dictum.

TROIANOS POTVISTI. Id eſt jam non potes: ideo præterito uſus eſt tempore: & bene *potuiſti*, quia ipſe dixerat, *Atque ipſos potuit ſubmergere ponto*: & iterum, *Mars perdere gentem Immanem Lapithum valuit.*

DEFORMARE DOMVM. Deformem reddere per luctum.

SVBMISSO VVLTV. Habitum futuræ orationis oſtendit.

QVIA NOTA MIHI TVA MAGNA VOLVNTAS IVPPITER. Hoc ideo Iuno quia Iuppiter neceſſitatem objecerat fati, dicens, *Ventum ad ſupremum eſt*. Sed Iuno ſciens fatum eſſe quicquid dixerit Iuppiter, dicit ſe cedere ejus voluntati. Nam id agit ut conciliet ſibi ejus favorem ad petitionem futuram.

AERIA SEDE. Nubem dixit, quia ſupra dixerat, *Fulva pugnas de nube tuentem*. Nam & hoc accuſaverat Iuppiter. Ergo argumento veriſimili utitur, quaſi dicat; non faceres ſolum ut ſpectatrix eſſem, ſed ipſa rem gererem.

DIGNA, INDIGNA PATI. Id eſt omnia: & proverbialiter dictum eſt.

VARIORVM.

INDIGETEM ÆNEAN. Alexand. libro 6. cap. 4. HART.

TACITAM DOLOR. Proverb. *Cor ne edito.* HARTVNG.

Sta-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Starem acie, traheremque inimica in prælia Teucros.
Iuturnam miſero (fateor) ſuccurrere fratri
Suaſi; & pro vita majora audere probavi:
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
Adjuro Stygii caput implacabile fontis:
Vna ſuperſtitio ſuperis quæ reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum:
Cum jam connubiis pacem felicibus (eſto)
Component, cum jam leges, & fœdera jungent,
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucróſque vocari:
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtes.
Sit Latium; ſint Albani per ſecula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago:
Occidit, occideritque ſinas cum nomine Troja.
Olli ſubridens hominum rerumque repertor:

SERVII.

SVCCVRRERE FRATRI. Bene fratri, ne ſi diceret careret adfectu.

PRO VITA. Pro re nobis data, id eſt à ſuperis: Et bene figuravit *Audere probavi.*

NON VT TELA TAMEN, NON VT CONTENDERET ARCVM. Hoc loco quaſi Iuturnam ſagittam jeciſſe ſignificat. Sed ut ſupra diximus, poſſumus accipere, quia alter in ejus gratiam in Æneam tela contorſit: ipſi adſcribendum ergo, *Contenderet arcum.* Alii oſtenderet, id eſt adiuverit tendentem in Æneam telum: non enim certus auctor vulneris fuerat.

ADIVRO STYGII CAPVT IMPLACABILE FONTIS. Pro IVRO. nam Protheſis eſt. Quidam tamen volunt IVRO tunc dici debere, cum confirmamus aliquid, aut promittimus. ut, Iuro me facturum: ADIVRO vero, cum negamus: Adiuro me non poſſe, Adjuro me non feciſſe. Terentius, *Adjurat ſe non poſſe apud vos Pamphilo abſente perdurare.* Poteſt tamen & AD, valde ſignificare: ut ſit *adjuro*, valde juro. IMPLACABILE autem, perjurantibus implacabile, & bene reſpondit ad illud quod Iuppiter juraverat in decimo, ne qui deorum Trojanis, vel Rutulis ferret auxilium.

VNA SVPERSTITIO. Id eſt ſola vel ſumma, ut, *unam Poſthabita coluiſſe Samo*, ſuperſtitio autem religio, metus: eo quod ſuperſtet capiti. REDDITA. Hoc eſt Data. nam Protheſis eſt.

EXOSA RELINQVO. Exoſus & peroſus de eo tantum qui odit dicitur.

NVLLA FATI QVOD LEGE TENETVR. Bene FATI. nam victoriæ lex eſt, ut victi cedant in habitum nomenque victorum.

PRO MAIESTATE. TVORVM, Reſpexit ad Saturnum, qui in Italia quandoque regnaverat. Inde ait TVORVM. Nam & Latinus inde originem ducit: ut, *Fauno Picus pater, iſque parentem Te Saturne refert, tu ſanguinis ultimus author.*

ESTO COMPONENT. Conſentit: ſed invita.

SIT ROMANA POTENS ITALA VIRTVTE PROPAGO. Hoc videtur dicere, Si fâtaliter imminet ut à Trojanis origo Romana deſcendat, Trojani Italorum nomen accipiant: ut Romani de Italis non de Trojanis videantur eſſe progeniti.

VARIORVM.

ADIVRO STYGII CAPVT. Videtur memoria lapſus Lactant. lib. I. cap. II. dum duos hoſce verſus, *Adjuro Stygii*, & ſequentem Iovi tribuit, qui à Iunone pronuntiantur; ſed tamen ejus quod ſequitur de ſuperſtitione parum intereſt, à quo deo, dummodo à deo per Stygiam paludem jusjurandum concipiatur: quod ille ſapienter ibi reprehendit. PONTANVS.

PRO MAIESTATE TVORVM. Quid ſit *majeſtas*; quid lædere, minuere, ſolvere, retinere, conſtituere majeſtatem, enucleate docet Budæus annotat. poſter. in Pandect.

NE VETVS INDIGENAS. Quod ea regio ad id temporis uſque, ſæpe ab ejus cultoribus nomen ſuum mutaſſet. HORT.

HOMINVM RERVMQE REPERTOR. Quomodo poteſt deus videri (Iupiter) aut, ut ait Poëta, *hominum rerumque repertor*, ante cujus ortum infinita hominum millia fuerunt? Eorum ſcilicet, qui Saturno regnante vixerunt, ac priores luce, quam Iupiter ſunt potiti. LACTANT. lib. I. cap. II.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Es germana Iovis, Saturnique altera proles:
Irarum tantos volvis ſub pectore fluctus?
Verum age, & incœptum fruſtra ſubmitte furorem:
Do quod vis: & me victuſque, volenſque remitto.
Sermonem Auſonii patrium moreſque tenebunt:
Vtque eſt, nomen erit: commiſti corpore tantum
Subſident Teucri, morem rituſque ſacrorum
Adjiciam: faciamque omnes uno ore Latinos.
Hinc genus, Auſonio miſtum quod ſanguine ſurget,
Supra homines, ſupra ire deos pietate videbis.
Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores.
Annuit his Iuno, & mentem lætata retorſit.
Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.
His actis, aliud genitor ſecum ipſe volutat,
Iuturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ peſtes, cognomine Diræ,

S E R V I I.

Es Germana Iovis, Satvrniqve altera proles. Locus de obſcuris, de quo quidam hoc ſentiunt, Petis pene illicita: ſed concedenda ſunt, quoniam ſoror Iovis es, id eſt Saturni filia. Quod ſi voluerimus admittere, erit ſequens verſus incongruus: ut, *Iratum tantos volvis ſub pectore fluctus?* Vnde melius eſt ut ita intelligamus, Soror Iovis es, id eſt Saturni filia. Vnde non mirum eſt tantam te iracundiam retinere ſub pectore. Nam ſcimus unumquenque pro generis qualitate in iram moveri. nobiles enim etſi ad præſens videntur ignoſcere, tamen in poſterum iram reſervant: quod nunc Iunoni videtur obiicere. Nam cum ſe concedere diceret, petit tamen quod graviter poſſet obeſſe Trojanis. Sic Homerus inducit Calchanta dicentem de Agamemnone, Regum iræ ita ſe habent, ut etiam ſi ad præſens indulgere videantur, ſtimulos iracundiæ ad futurum reſervent.

κρείσσων γὰρ βασιλεὺς ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρηι
εἴπερ γάρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψῃ,
ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον ὄφρα τελέσσῃ.

Do qvod vis. Bene præſenti uſus eſt tempore. Nam promiſſio numinis pro facto eſt.

Svbsident. Remanebunt, latebunt, Latinorum ſcilicet multitudine: ut, *Galeaque ima ſubſedit Aceſtes.* Ritvsqve sacrorvm adiiciam. Verum eſt: nam ſacra Matris deúm, Romani Phrygio more coluerunt .... & patritæ leges appellatum eſt dixit * quæ morem ſacrorum rituſque continebant, quod licet in VII. dixerit, plenius tamen declarat... i.q.t. Nihil eſt enim ſermo patrius Auſoniuſque niſi avitus, quippe cum Auſonii antiqui Italiæ populi fuiſſe referantur. Nam patri ..... quod ait *morem rituſque ſacrorum adiiciam*, ipſo titulo legis Papyriæ uſus eſt, quam ſciebat de ritu ſacrorum publicatam, & quod junxit, faciamque omnis in ob ... eti ſic enim dictæ ſunt leges avitæ & patritæ, & utramque legem ſacrorum complexus eſt. nam ritus eſt comprobata in adminiſtrandis ſacrificiis ... q. civitas ex alieno aſcivit ſibi, cum receptum eſt, mos appellatur. Alij ita definiunt, ritum eſſe quo ſacrificium uti fiat ..... tis. Aut inſtitutus religioſus ceremoniis conſecratus, iſque privatus aut publicus eſt, publicus ut curiarum, compitorum ...

Mentem lætata retorsit. Iſte quidem hoc dicit, ſed conſtat bello Punico ſecundo exoratam Iunonem: tertio vero bello à Scipione ſacris quibuſdam etiam Romam eſſe tranſlatam.

His actis. Remoto à Turno auxilio.

Dimittere ab armis. Per tranſitum, hiſtoriæ uſus eſt verbis. nam qui ab exercitu relaxantur, ab armis dicuntur dimitti. Salluſtius de Appio, ubi eum Cotta in concione ab exercitu cogit abſcedere, dicit ſe ejus opera non uſurum, eumque ab armis dimittit.

Pestes, cognomine Diræ. Proprie *peſtes* vocantur; diræ vero, cognomine. Et dictæ *diræ* quod non niſi ante iratum Iovem videntur: ut, *Sævique in limine regis Apparent.*

V A R I O R V M.

Nec gens vlla tvos, &c. Magno apparatu Iunonis feſta Romæ celebrari cepta, quæ Græcis ἡραῖα, matronis præſertim in magna erant religione templo deæ inſigni in Aventino poſito: unde & Iunonem interpropenſa, propitiaque Romanis numina exequitur Valer. lib. I. cap. de miraculis Pont.

Es Germana Iovis. Benevolentiæ captatio à generis dignitate. Hort.

Do, qvod vis. Concedit blande Iunoni, quod alioqui ſua ſponte donaturus eſſet, ut gratiam ineat.

Adiiciam. Per reges Albanos, Romanoſque.

Quas

Quas & tartaream Nox intempeſta Megæram,
Vno eodemque tulit partu: paribuſque revinxit
Serpentum ſpiris, ventoſaſque addidit alas.
Hæ Iovis ad ſolium, ſævique in limine regis
Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris:
Siquando lethum horrificum, morboſque deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes.
Harum unam celerem demittit ab æthere ſummo
Iuppiter, inque omen Iuturnæ occurrere juſſit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non ſecus ac nervo per nubem impulſa ſagitta,
Armatam ſævi Parthus quam felle veneni,
Parthus ſive Cydon, telum immedicabile, torſit
Stridens, & celereis incognita tranſilit umbras:
Talis ſe ſata Nocte tulit, terraſque petivit.
Poſtquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni,
Alitis in parvæ ſubito collecta figuram:
Quæ quondam in buſtis, aut culminibus deſertis
Nocte ſedens, ſerum canit importuna per umbras:
Hanc verſa in faciem, Turni ſe peſtis ad ora

SERVII.

TARTAREAM MEGÆRAM. Bene TARTAREAM addidit, ut oſtendat eſſe & terrenam & aëream Megæram. Nam ut etiam in tertio diximus, volunt periti quandam poteſtatem triplicem eſſe, & in terris & apud ſuperos, ſicut eſt furiarum apud inferos. Ideo autem dicit has ex Nocte progenitas, ut oſtendat & latenter oriri & intolerabilem eſſe iram deorum. NOX INTEMPESTA. Perpetuum noctis epitheton. Alio modo dicimus *intempeſtam*, partem noctis ſignificantes.

VNO, EODEMQVE TVLIT PARTV. Diſpoſitio hæc poëtæ, quæ dicit has & ſimiles eſſe furiis, & cum his eſſe procreatas, hoc agit ut oſtendat illam prudentium opinione eſſe tam apud ſuperos, quam in terris, ſicut apud inferos furias.

SÆVI REGIS. Epitheron eſt, accommodatum enim cum ſævit, neque enim eſt Iuppiter ſemper ſævus.

APPARENT. Videntur, præſto ſunt ad obſequium. Vnde etiam apparitores conſtat eſſe nominatos.

LETHVM HORRIFICVM. Volunt Iovem non eſſe mortis authorem, ſed poſſe mortis genere, vel prodeſſe, vel obeſſe mortalibus.

INQVE OMEN IVTVRNÆ OCCVRRERE IVSSIT. Vt Iuturnæ omen fraternæ mortis efficeret.

NON SECVS, AC NERVO PER NVBEM IMPVLSA SAGITTA. Sic illa deſcendit, ut ſolet ſagitta deſcendere. Hinc Statius traxit ut diceret de diſco jacto, *Similiſque cadenti Creſcit in adverſos.* Impulſa autem proprie, ſicut ſupra, *Incertum qua pulſa manu.*

FELLE VENENI. Amaritudine veneni, ſucco noxio: aut certe periphraſticῶs dixit venenum

TELVM IMMEDICABILE. *Immedicabile* eſt, cujus vulneri mederi non poſſit.

CELEREIS. Hypallage eſt pro celeriter, & ita celeriter, ut tranſiliat priuſquam exeat.

TRANSILIT VMBRAS. *Hyperbole eſt.* Namque umbras ſemper tela comitantur. hinc ait, *Tranſilit umbras ſagitta.* Male enim quidam *auras* legunt.

TALIS SE. Taliter collecta: ex nimia ſcilicet furiæ magnitudine.

CVLMINIBVS DESERTIS. Noctuam dicit, non bubonem: nam ait, *Alitis in parvæ.* bubo autem major eſt.

SERVM CANIT. Triſte, diuturnum: ut, *Seraque terrifici cecinerunt omina vates.* Salluſt. *Serum bellum in anguſtiis futurum.*

DONATI.

NON SECVS. Interponitur parabola, qua narratio interrumpatur, ut legentis tædium excludat.

ALITIS. Noctuam, vel bubonem intelligit.

VARIORVM.

VNO EODEMQVE. Synæreſis eſt: EODEM enim diſſyllabum eſt in ſcanſione. HART.

NON SECVS AC. Hyperbolica comparatione amplificat velocitatem furiæ, & quidem decore, ſpectans earum naturam. HORT.

Fert-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Fertque refertque ſonans, clypeumque everberat alis.
Illi membra novus ſolvit formidine torpor:
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
At procul ut diræ ſtridorem agnovit & alas,
Infœlix crines ſcindit Iuturna ſolutos,
Vnguibus ora ſoror fœdans & pectora pugnis:
Quid nunc te tua Turne poteſt germana juvare?
Aut quid jam miſeræ ſuperat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' poſſum me opponere monſtro?
Iam jam linquo acies. nec me terrete timentem
Obſcœnæ volucres: alarum verbera noſco,
Lethalemque ſonum, nec fallunt juſſa ſuperba
Magnanimi Iovis. hæc pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit æternam? cur mortis adempta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certe, & miſero fratri comes ire per umbras,
Immortalis ego? haud quicquam mihi dulce meorum
Te ſine frater erit. ô quæ ſatis ima dehiſcat
Terra mihi, maneſque deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, & ſe fluvio dea condidit alto.
Æneas inſtat contra, telumque coruſcat
Ingens arboreum, & ſævo ſic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora eſt? aut quid jam Turne retractas?

SERVII.

CLYPEVM EVERBERAT ALIS. Signa ſunt iſta plangentium.

STRIDOREM. Vocis ſcilicet ſonum. nam utrunque tangit augurium, & oſcinum & præpetum: quod graviter poſſet obeſſe Trojanis. Sic Homerus inducit Calchanta. DIRÆ. Immiti: quæ poſſet fratrem cernere tot laboribus ſubditum.

CRINES SCINDIT SOLVTOS. Aut ſolvit & ſcindit, aut ſolutos non propter fratris exitium, ſed q... *

QVID NVNC. Decenter inducit loqui cœpiſſe.

MISERÆ SVPERAT. Duræ, immiti, ſupereſt.

MONSTRO. Augurio ex Iovis voluntate venienti. OBSCOENÆ VOLVCRES. Invidioſe dixit Nam una eſt.

QVO VITAM DEDIT ÆTERNAM. Quia occurrebat, Sed præſtitit immortalitatem, dicit hanc ÆTERNAM eſſe cauſſam doloris.

IMMORTALIS. Per indignationem dictum eſt: *Immortalis ego*, quam maxime ſcilicet e.... *

GLAVCO AMICTV. Quaſi propter undarum ſimilitudinem.

INGENS ARBOREVM. Quidam pro ligneo accipiunt, ut ho... * Non ſunt duo Epitheta, ſed Æneas ingens, telum coruſcat arboreum.

DONATI.

PRO VIRGINITATE. Pro erepto virginitatis honore.

ÆNEAS INSTAR. Redit ad narrationem quam interruperat interpoſitis dictis Iunonis, Iovis, & Iuturnæ.

INGENS ARBOREVM. Non haſtam, ſed geſtatorem laudat.

VARIORVM.

QVID NVNC TE. Pathetica querela de rebus fratris deſperatis, cui jam amplius nihil opis adferre poteſt. HORT.

QVO VITAM DEDIT Æ. A finali cauſa coarguit, Iovis beneficium ſibi nihil prodeſſe. HORT.

SATIS IMA DEHISCAT. Proverb. *Terra mihi dehiſcat*. Homer. Iliad. δ. μοὶ χάνοι εὐρεῖα χθών. HARTVNG.

Non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Non curſu, ſævis certandum eſt cominus armis.
Verte omneis tete in facies, & contrahe quicquid
Sive animis, ſive arte vales. opta ardua pennis
Aſtra ſequi, clauſumque cava te condere terra.
Ille caput quaſſans, Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox: dii me terrent & Iuppiter hoſtis.
Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens:
Saxum antiquum, ingens, campo qui forte jacebat
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem
Altior inſurgens, & curſu concitus heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentemve manu, ſaxumque immane moventem.
Genua labant, gelidus concrevit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri vacuum per inane volutus,
Nec ſpatium evaſit totum, nec pertulit ictum.

SERVII.

SÆVIS CERTANDUM COMINUS ARMIS. Sed hoc ideo dicit, quia vulnere tardus magis cominus pugnare deſiderat.

TETE IN FACIES. Teipſum, & proverbialiter dictum. CONTRAHE. Collige, eſt autem hoſtilis iracundia.

ANIMIS. Id eſt viribus. Aut enim animo, aut corpore, aut precibus & voce poſſumus quicquid poſſumus; & hoc ideo quia ſeptus erat undique, & non habebat effugium.

CAPUT QUASSANS. Concutiens: ut, *Tunc quaſſans caput.*

ET IUPPITER HOSTIS. Ordo eſt, ferox hoſtis: *Saxum circumſpicit.* Homeri totus hic locus eſt:

ἀλλ' ἀναχασσάμενος λίθον εἵλετο χειρὶ παχείῃ
κείμενον ἐν πεδίῳ μέλανα τρηχύν τε μέγαν τε.
Ἕκτωρ δ' ἁρπάξας λᾶαν φέρεν, ὅς ῥάπυ λάων.

Et alibi.

ἑστήκει πρόσθεν.

CAMPO QUI FORTE IACEBAT LIMES AGRO POSITUS. Secundum artem proprie reſpondet. Sic Salluſtius, *Eſt locus in carcere quod Tullianum appellatur.*

MANU RAPTUM TREPIDA. Aut feſtina: aut re vera TREPIDA, quia ſequitur, *Sed neque currentem, nec ſe cognoſcit euntem.* TORQUEBAT. Bene imperfecto uſus eſt tempore, quia non eſt perfectum quod voluit: ut, *Nec ſpatium evaſit totum, nec pertulit ictum.*

VIRI. Mire vero addidit quaſi propter rationem ejus qui languide jecerat, & ipſe lapis ſine effectu fuerit, ut ſi dixiſſet talis eſt vir, qualem deſcripſi.

NEC SPATIUM EVASIT. Hic diſtinguendum eſt, ut ſit, *totum nec pertulit ictum*: id eſt evacuatus eſt impetus ipſius ſpatio longiore.

DONATI.

PINNIS. Semper pinna, & non penna eſt apud Donatum.

VARIORUM.

NON ME TUA FERVIDA TERRENT DICTA. Fatetur timorem: ſed hunc ſubtiliter excuſat, quaſi dicat: ſi occubuero, non tu me ſuperabis, ſed dii cum ipſo Iove; qui armis & partibus meis inimici ſunt & infeſti. DONAT.

SAXUM ANTIQUUM, INGENS. Anaphora ejuſdem dictionis, non ſolum ſpectat ad ejus deſcriptionem ab uſu; verum etiam ad amplificandas vires Turni, quas etiam in præſenti diſcrimine ira acuit. HORTENSIUS.

LIMES AGRO POSITUS. De hujuſcemodi lapide Tibull. Eleg. 3. lib. 1. ubi bona ætatis illius aureæ commemorat: *non fixus in agris, Qui regeret certis finibus arva lapis.* Antiquiſſimos terminos formam contuliſſe, notat in 4. rerum Auguſtanorum V. CL. Marcus Velſerus. PONT.

QUALIA NUNC HOMINUM. Franc. Florid. lib. 2. Subſec. cap. 2.

SED NEQUE CURRENTEM SE, &c. Non ſatis ſciebat ubi eſſet, quid ageret, totus horrebat præ formidine: videns non videbat, audiens non audiebat, apud ſe non erat. PONT.

PER INANE VOLUTUS. Explic. Turn. lib. 5. cap 24.

Ac velut in ſomnis oculos ubi languida preſſit
Nocte quies, nequicquam avidos extendere curſus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires: nec vox, nec verba ſequuntur.
Sic Turno (quacunque viam virtute petivit)
Succeſſum dea dira negat. tum pectore ſenſus
Vertuntur varii: Rutulos aſpectat & urbem,
Cunctaturque metu, telumque inſtare tremiſcit:
Nec quo ſe eripiat, nec qua vi tendat in hoſtem:
Nec currus uſquam videt, aurigamque ſororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruſcat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet. murali concita nunquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus. volat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens, oraſque recludit
Loricæ: & clypei extremos ſeptemplicis orbes
Per medium ſtridens tranſit femur: incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque remugit
Mons circum, & vocem late nemora alta remittunt.
Ille humilis, ſupplexque, oculos dextramque precantem

SERVII.

AC VELUT IN SOMNIS. Homeri comparatio.

NEC QVO SE ERIPIAT. Totum enim Trojani clauſerant.

SORTITVS FORTVNAM OCVLIS. Hunc locum ad feriendum oculis elegit Æneas, quem fortuna deſtinaverat vulneri.

FVLMINE TANTI. Pro tonitru: ſine quo fulmen nunquam mittitur.

ATRI TVRBINIS INSTAR. Multis utitur comparationibus ad exprimendum nimium impetum: & INSTAR (ut ſupra diximus) per ſe plenum eſt, nec recipit præpoſitionem, licet Serenus *ad inſtar* dixerit, quod in idoneis authoribus non invenitur.

ICTVS. Percuſſus. nunc participium eſt, ac ſi diceret, *Cecidit eliſus.*

DONATI.

IN SOMNIS. Ponit parabolam quam quiſque in ſe expertus intelligere poteſt, quid Turno evenerit.

VRBEM. Vel in qua erat Lavinia, vel unde expectaret auxilium, quod pudor petere vetabat.

NEC QVO SE ERIPIAT. Fugiendi occaſio deerat, audendi fiducia negabatur, nullum ſperat auxilium ſorore jam remota.

HVMILIS. Corpore, id eſt, ſupplex, dejecto faſtu. Victoria Æneæ, quam ponit in fine operis, perficit atque abſolvit cumulum laudum Æneæ, quas à principio ad finem omni artificio continuavit.

VARIORVM.

NEQVICQVAM AVIDOS EXTENDERE CVRSVS. Non male ſentiunt quidam Scholiaſtæ, eſſe hic, & ſequentibus verbis notationem nocturnæ oppreſſionis & ſuffocationis, quæ incubus Latinis, Græcis ἐφιάλτης. PONT.

NON CORPORE NOTÆ SVFFICIVNT. Enallage caſus pro corpori: ut *heret pede pes*, pro pedi. Niſi malis intelligi præpoſitionem, ut ſit ſenſus: vires non ſufficiunt in corpore.

MVRALI CONCITA NVNQVAM. Concita ſaxa tormento murali, ſunt ſaxa catapultis & baliſtis emiſſa ad muros feriendos. PONT.

ILLE HVMILIS SVPPLEXQVE. Supplicum morem explicat, Victorius lib. 12. cap. 23. Cicero alibi, *Tendere manus* dixit.

Pro-

Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit,
Vtere ſorte tua. miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt, oro: fuit & tibi talis
Anchiſes genitor, Dauni miſerere ſenectæ:
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis,
Redde meis. viciſti, & victum tendere palmas
Auſonii vidêre. tua eſt Lavinia conjux.
Vlterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas volvens oculos, dextramque repreſſit.
Et jam jamque magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat, infœlix humero cum apparuit alto
Baltheus, & notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum inſigne gerebat
Ille oculis poſtquam ſævi monumenta doloris,
Exuviaſque hauſit: furiis accenſus, & ira
Terribilis, Tunc hinc ſpoliis indute meorum

SERVII.

EQVIDEM MERVI. Secundum artem rhetoricam. nam quotiens perſonæ in invidia ſunt, aliæ his opponuntur. unde ita ait, Ego quidem occidi mereor, ſed tu debes ignoſcere parentis intuitu.

NEC DEPRECOR. Non refuto, non recuſo.
VTERE SORTE TVA. Interfice hoſtem tuum.

FVIT ET TALIS ANCHISES GENITOR. Hic diſtinguendum, ut duo dicat: & habuiſti patrem, & pater es.

ET ME REDDE MEIS. Ordo eſt, *Redde meis.* ſed ne ex aperto rem viro forti pudendam peteret, interpoſitione uſus eſt dicens, *Seu corpus ſpoliatum lumine mavis.*

VICTVM TENDERE PALMAS AVSONII VIDERE. Ad gloriam Æneæ pertinet, quod ſe Turnus cunctis præſentibus victum fatetur.

TVA EST LAVINIA CONIVX. Quæ fuerat cauſa certaminis.

VLTERIVS NE TENDE ODIIS. Noli velle crudelitatem tuam ultra fata protendere, ſed redde corpus ſepulchro. ACER IN ARMIS. Non tantum ad præſens refertur, ſed quia ſemper in armis acer eſſe conſuevit.

CVNCTANTEM FLECTERE SERMO COEPERAT. Omnis intentio ad Æneæ pertinet gloriam. Nam & ex eo quod hoſti cogitat parcere, pius oſtenditur: & ex eo quod eum interemit, pietatis geſtat inſigne. Nam Euandri intuitu Pallantis vlciſcitur mortem.

INFOELIX BALTEVS. Nulli domino fœlix. & ſic eſt dictum, *Infœlix balteus*: ſicut, *Lacedæmonioſque hymenæos.* Et ſciendum balteum habuiſſe Turnum ad inſultationem & jactantiam, non ad utilitatem. unde eſt, *Atque humeris inimicum inſigne gerebat.*

MONVMENTA DOLORIS. Proprie, nam & *monumentum* ab eo dictum eſt quod mentem moneat.

HAVSIT. Vidit: ut, *Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus.*

VARIORVM.

DAVNI MISERERE SENECTÆ. Pathos ab ætate. Macrob. lib. 4. cap. 3. Saturn.

SPOLIATVM LVMINE CORPVS. Supra lib. 2. de Palamede, *nunc caſſum lumine lugent.* Corpus ſpoliatum lumine, pervenuſta periphraſis pro cadavere. Lumen autem & lucem pro vita dicunt Poëtæ & non ſemel Maro. In eundem uſum Græci τὸ φῶς & βλέπειν familiaria. GERMAN.

VICTVM TENDERE PALMAS. Macr. lib. 4. cap. 2. Saturn.

DEXTRAM REPRESSIT. A decoro perſonæ non recedit, ut etiam in extrema victoria moderatum eum fingat, & in devictum hoſtem clementem. HORT.

NOTIS FVLSERVNT CINGVLA BVLLIS. *Bulla* & Græcis βῦλλα, inſigne quondam triumphantium; poſt in uſum etiam puerorum nobilium uſurpatum: à cujus ſpecie *bulla* πομφόλυξ dicta, tumor quidam in aqua bulliente excreſcens & ſtatim evaneſcens. Pro ornamentis autem, quibus cingula decorantur, uſurpavit & Calphurn. in Bucol. *Alternat vitreas lateralis cingula bullas.* GERMAN. Vnde vero dicta, & quid moneret, conſulendus Pierius lib. 41. in *Bulla.* Hic ergo accipiendum pro capitibus clavorum, quibus militaria cingula ornabantur. De bullis iſtis in cingulo ſeu balteo, agit pleniſſime. Lipſius in Analect. ad Dialog. 2. lib. 3. de Milit.

Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, & pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.
Hoc dicens, ferrum adverſo ſub pectore condit
Fervidus: aſt illi ſolvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

SERVII.

PALLAS IMMOLAT. Ad ſuæ mortis & abrupti fœderis ultionem, te tanquam hoſtiam immolat Pallas.

FRIGORE. Morte: ut, *Corpuſque lavant frigentis, & ungunt.*

VITAQVE CVM GEMITV FVGIT INDIGNATA SVB VMBRAS. *Indignata*, vel quia poſt preces veniam non meruerat: vel quia Laviniam fore ſciebat Æneæ: vel quia, ut ſupra de Camilla diximus, diſcedebat à juvene. Nam volunt phyſici animam diſcedere à corpore invitam, cum quo adhuc habitare naturæ legibus poterat. Sic Homerus,

Ψυχὴ δ' ἐκ μελέων πταμένη ἄϊδος δὲ βεβήκει
ὃν πότμον γοόωσα, λιποῦσ' ἀνδροτῆτα καὶ ἥβην.

VARIORVM.

PALLAS IMMOLAT. *Immolare* proprie dicuntur victimæ, non cum cæduntur, ſed cum accipiunt molam ſalſam. Immolandi ergo verbum non popis aut victimariis, ſed his, qui magiſtratu, ſacerdotiove publico præditi, aut etiam privatim domi ſacra faciebant, aſſignari, &c. Briſſon. Form lib. I. num. 18.

VITAQVE CVM GEMITV. Cur voce *gemitu*, uſus fuerit Maro, explicat Titius lib. 7. cap. 23.

FVGIT INDIGNATA. Immatura, quia juvenis: aut quia victus à peregrino: aut quia regno cum dedecore excedebat: aut quia nemo volens moritur, ut ſupra dixit de Camilla. SABINVS.

FINIS.

INDEX

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

INDEX AUCTORUM
IN COMMENTARIIS CITATORVM.

ABantis Troica, 78.
Abienus, 842. 849.
Academici, 410. 608.
Accius, 234. 247. 529. 666. 853. 859. 969.
in Atreo, 718.
in Bacchis, 978.
in Clytemneſtra, 235. 242.
in Deiphobo, 330.
in Pelopidis, 538.
in Philoctetа, 809.
in Troadibus, 253.
Adéius, 268.
Acilius, 508.
Adeſpotum Græc. 99.
Aelius, 83.
Ælianus, 149.
Aelius Gallus, 103.
Æmilius Macer, 29. 288.
ornithogonia, 283.
Æſchylus, 226. 243. 377. 423. 515. 555. 594. 820. 870.
Æſopus, 111.
Afranius, 62, 488. 908.
in Sororibus, 168.
Agellius, 225. 296. 3:7. 622.
Agrippa ſecund. vitæ ſuæ, 131.
Albertus Gentilis, 63.
Alcmanes, 177.
Alexander. 347. 393. 476. 734.
Alexander Aetolus in muſis, 920.
Alexander Polyhiſtor. 849.
Alexarchus, 435.
Alphenus, 767.
Ammianus, 887.
Anacreon, 921.
Anaxagoras, 39. 528. 635.
Annales 440.
Anneus Placidus, 234.
Antonius, 568.
Apollo Hyperboreus, 411.
Apollonius, 157. 273. 337. 375. 421. 423. 468. 483. 495. 498. 525. 558. 561. 562. 564. 606. 632. 709. 872. 927. 985.
Apulejus, 48. 729.
de arboribus, 128.
Aratus, 19. 100. 110. 114. 150. 155. 351. 637.
Ariſtonicus, 435.
Ariſtophanes, 26. 70. 74. 293. 780.
Ariſtoteles, 3. 27. 53. 55. 76. 89. 181. 169. 171. 191. 192 194. 195 196. 200. 202. 212. 220. 233. 241. 250. 280. 306. 437. 527. 542. 602. 621. 753. 859.
Arnobius, 39. 156. 180. 267. 406. 754.
Artemidorus, 20.
Artigraphus, 244. 885.
Aſconius Pedianus, 22. 25.
Aſellio, 951.
Aſinius Pollio, 328. 628. 893.
Aſper, 14. 140. 216. 220. 647. 666. 676. 728. 769. 772. 797. 813. 836. 858. 860. 866. 907. 9'5.
Athenæus, 26. 129. 235. 490. 544. 667. 690.
Attacinus, 850.
Atta, 79.
in Megalenſibus, 48.
Atteius Philoſophus, 307. 538.
Auctor ad Herennium, 350.
Aufidius Modeſtus, 152.
Auguſtin. de civit. Dei, 24. 117. 767.
Auguſtus, 497.
de memoria ſacr. lib. 2, 51. 64.
Avienus, 118.
Auſonius, 126. 179. 625.

BAldus, 906.
Bacchylides in Dithyrambis, 588. 887.
Bæbius Macer, 568.
Bayſius, 233. 347. 555. 582. 671. 808. 872.

CÆcilius, 82.
Cælius Aurelianus, 791.
Cælius, 83. 141. 243. 245. 249. 259. 262. 289. 308. 310. 318. 324. 329. 365. 373. 389. 420. 423. 442. 444. 447. 450. 460. 468. 470. 489. 507. 512. 519. 530. 547. 556. 569. 578. 580. 585. 586. 588. 589. 596. 598. 601. 607. 609. 612 613. 615. 617. 620. 633. 634. 636. 649. 661. 663. 665. 667. 679. 683. 692. 698. 702. 729. 733.
Cæſar, 266. 539. 832. 866. 901.
in Ephemeride ſua. 932.
ad Cic. 111. 170.
Cajus I. c. 176.
Calaber, 324.
Calaſiris, 285.
Callimachus, 59. 67. 97. 285. 401.
in αἰτίοις, 703.
Calphurnius, 995.
Calvus, 385. 475. 892.
in Io. 41. 51.
Campeſter, 42.
Caper, 628. 815. 847. 849. 872. 951.
Cariſius, 324.
Carminius, 635. 65?. 742.
de Elocutionibus, 551.
Caſſiu Hemina, 281. 287. 693. 978.
annalib. 74. 237.
Cato, 10. 135. 266 267. 322. 406. 433. 442. 466. 481. 498. 510. 527. 532. 534. 645. 665. 687. 698. 759. 765. 822. 902. 904. 922. 952.
in Originibus, 83. 131. 226. 227. 243. 287. 461. 466. 568. 578. 697. 807. 835. 836. 858. 904. 929. 930.
de re milit. 146.
de re Ruſtica. 79. 319.
in orationib. 493. 672.
orat. de Achæis, 44.
ad filium, 79. 126. 146.
in L. Furium, 493.
de ſuo Conſulatu. 24.
in legem Voconiam, 305.
Catulinus, 823.
Catullus, 30. 63. 126. 133. 148. 169. 208. 335. 509. 530. 569. 570. 586. 617. 679. 756. 875. 977.
Celſus, 104. 140. 151. 169. 175. 176. 191. 502.
Chærilus, 117.
Chryſippus, 140.
Chryſoſtomus, 219. 313.
Cicero, 2. 3. 13. 18. 37. 39. 42. 56. 61. 63. 79. 81. 82. 89. 125. 135. 149. 158. 203. 208. 210. 224. 231. 243. 253. 257. 258. 273. 290. 297. 305. 307. 313. 314. 318. 329. 338. 339. 342. 345. 350 397. 398. 402. 430. 436. 438. 440. 448. 456. 458. 461. 462. 497. 504. 507. 516. 517. 526. 548 550. 554. 556. 559. 567. 584. 608. 620. 626. 628. 631. 632. 634. 636. 654. 674. 676. 684. 690. 702. 704. 721. 729. 743. 748. 750. 756. 759. 761. 786. 790. 794. 798. 804. 808. 811. 854. 860. 892. 902. 917. 929. 946. 949. 964. 966. 969. 983. 994.
in Rhetoricis, 659. 800.
Rhetoric. I. 733.
de Oratore, 2:7. 253. 582.
in Oratore. 515. 742.
in Bruto, 298.
in Oeconomicis, 138. 146. 318.
in Oecônom. III. 79.
pro Quintio, 339. 825.
pro Flacco, 363.
pro Roſcio, 103. 301, 378. 416. 435. 822.
in Verrinis, 44. 107. 156. 173. 224. 225. 255. 322. 330. 339. 372. 392. 451. 466. 532. 539. 548. 608. 713. 855. 866.
2. de Finibus, 257.
in divinatione, 3. 277. 446. 672.
in prætura, 32. 409.

in Pompejana, 161.
pro Rabirio, 229.
pro Archia, 493.
pro Marcell. 302.
in Catil. 171. 562. 948.
pro Muræna, 310. 406. 436.
pro domo ſua, 728.
in Seſtiana, 92. 94. 582. 758.
in Cæliana, 10. 320.
in Piſonem, 45. 718.
in Vatin. 47. 402.
in Epiſt. Fam. 257.
Ad Atticum, 436.
Ad Quintum Fratr. 442.
in Miloniana, 61. 144. 250. 443. 983.
in Philippicis, 42. 63. 187. 270. 444. 461. 530. 634. 830.
Philippic. I. 503.
II. 15. 369.
III. 12.
in Cornelianis, 930.
in Fundaniana. 141.
in Gabinium, 88.
pro Scauro, 93.
in Arato, 87. 402.
in Elegia, quæ Talemaſtis inſcribitur, 6.
in Auguralibus, 577.
in Cæſarianis, 129. 549. 913.
ad Brutum, 741.
de Republ. 131. 165. 250. 848. 963.
de Legibus, 24. 788.
in Timæo, 77. 515.
in Hortenſio, 275. 430. 747. 748.
de Gloria, 13.
de nat. Deorum, 24. 85. 152. 267 271. 430 506. 524. 655.
de Divinat. 446.
in Tuſculanis, 11. 88. 153. 322. 412. 471. 594. 643. 826. 980.
Tuſcul. I. 283. 308. 387. 458. 527. 643. 925.
III. 194.
Officior. III. 161.
I. 22. 493.
in Catone majore, 155. 163. 889.
in Fontejo, 221.
in Lælio, 226.
Cincius, 74. 352.
Cinna, 63.
Smyrna, 105.
Clanarius, 904.
Claudianus, 7. 419. 486.
Claudius Quadrigarius. 86.
Annal. I. 245.
lib. IIII. 89.
Clinias, 268.
Clodius Tuſcus, 980.
Clodius Scriba commen. 236. 352.
Comment. IV. 253.
Columella, 22. 85. 87. 106. 122. 125. 126. 146. 156. 167. 176. 180. 181. 190. 193. 195. 196. 197. 199.
Comminianus, 16.
Commentarius quidam, 628.
Conon, lib. de Italia, 701.
Corinthus, 859.
Cornelius, 682.
Cornelius in Alphenum, 61.
Corn. Balbus, 482.
Cornificius, 23. 30. 50.
Cornificius Longus, 435.
Cornutus, 104. 235. 205. 295.
Critias, 244. 527.
Cteſias, 77. 312.
Curtius, 741.

Declamationes in Virgil. 858.
Democritus, 458.
Demoſthenes, 342. 492. 902.
Didymus, 495. 663.
Diodorus Sicul. 66. 109. 149. 180. 214. 236. 295.
Diogenes, 77.
Diomedes, 225.
Dion Nicæus, 570.
Dionyſius, 97. 236. 267. 409. 417. 570. 632. 649. 734. 755. 758. 762.
Dioſcorides, 48. 56. 519. 818.
Domitius in Cicuta, 21.
Donatus, 10. 18. 36. 68. 88. 114. 120. 140. 146. 154. 200. 211. 221. 225. 284. 344. 380. 395. 398. 434. 453. 461. 462. 485. 549. 550. 551. 563. 564. 565. 600. 604. 605. 613. 627. 634. 656. 689. 739. 750. 759. 772. 804. 813. 818. 846. 853. 882. 889. 904. 933. 965. 972. 973. 974. 977.

Empedocles, 39. 244. 527.
Ennius, 49 62. 67. 75. 83. 147. 148. 159. 162. 194. 201. 202. 204. 226. 230. 231. 232. 236. 239. 241. 247. 250. 255. 260. 264. 268. 269. 324. 335. 347. 353. 356. 364. 387. 426. 469. 490. 508. 523. 530. 538. 546. 604. 628. 631. 639. 640. 644. 646. 648. 652. 676. 686. 689. 693. 698. 705. 712. 738. 748. 755. 757. 772. 780. 791. 795. 797. 802. 803. 810. 812. 813. 817. 821. 822. 850. 858. 882. 896. 902. 904. 924. 927. 950. 961. 972. 975. 978. 980. 983.
in Annalib. 435.
VII. 164.
Satyrar. II. 951.
Iphigenia, 236.
Epaphus, 409.
Ephorus Hiſt. 74.
Epicadus, 312.
Epicurei, 472. 524. 542. 608. 616. 632. 654. 656. 854.
Epicurus, 141.
Epimenides, 76.
Eratoſthenes, 100. 268.
Eudoxus, 430. 539.
Euphorion, 43. 66. 70. 331. 349. 363. 401. 633.
Euripides, 250. 305. 363. 401. 404. 411. 423. 448. 486.
Troad. 398. 514. 525. 533. 534. 582. 624. 627. 659. 676. 686. 698. 699. 820. 950. 964.
Hecuba, 868.
Hercule, 588.
Euſebius, 160.
Euſtathius, 34. 66. 86. 212. 219. 459. 494. 526. 588. 682. 831. 949.
Eutropius, 266.

Fabius, 225. 757.
Fabius Maximus. Annal. I. 225.
Fabius Pictor, 76. 978.
Faernus, 842.
Feſtus, 45. 49. 87. 114. 130. 160. 205. 338. 405. 557. 665. 705. 774. 897. 934. 965. 985.
Feſti Epitimator, 146.
Flaccus Argonaut. 437.
Florus, 351.
Fulgentius, 231. 832.
Fronto, 285. 658. 698.

Galenus, 207.
Gargilius Martialis, 200.
Gellius, 262. 297. 311. 325. 342. 350. 380. 587. 615. 620. 627. 633. 759. 893.
Annal. 507.
A. Gellius, 102. 106. 116. 162. 371. 373. 596. 646. 651. 667. 700. 755. 803. 808. 845. 889. 933.
noct. Attic. 577. 645.
Gloſſæ, 32. 207. 730.
Graochus, 138. 902.
in Concionib. 700.
Gyraldus, 160. 236.

Hadrianus, 764.
Hebrus, 656.
Heliodorus, 285.
Heraclides, 268. 745.
Heraclitus, 83. 607. 893.
Herodotus, 61. 66. 189. 292. 295. 334. 510. 704. 983.
Heſychius, I. 195.
Heſiodus, 24. 40. 72. 75. 93. 101. 104. 106. 174. 248. 249. 256. 290. 337. 421. 423. 516. 659. 672. 718. 734. 823. 849. 947.
in Theogonia, 552. 733.
περὶ γυναικῶν, 672.
in Aſpide, 954.
Hipparchus, 89. 539.
Hippocrates, 966.
Hiſtoria Pœnorum, 277. 323.
Hiſtoria Romana, 746.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Homerus, 10. 14. 27. 34. 41. 42. 66. 72. 73. 75. 84 100. 103. 109. 111. 125. 188. 196. 205. 206. 208. 212. 213. 219. 224. 225. 228. 230. 232. 233. 236. 237. 238. 241. 242. 243. 244. 245. 250. 251. 252. 254. 255. 256. 258. 259. 261. 272. 273. 275. 281. 286. 292. 294. 295. 296. 298. 306. 307. 309. 315. 317. 324. 327. 332. 339. 340. 347. 349. 350. 351. 355. 356. 357. 359. 360. 361. 363. 364. 365. 366. 368. 373. 376. 379. 382. 383. 385. 396. 397. 401. 408. 410. 411. 41?. 415. 416. 421. 426. 427. 428. 441. 443. 444. 447. 448. 450. 457. 459. 460. 461. 462 471. 472. 486. 489. 491. 492. 493. 494. 506. 509. 512. 51?. 524. 527. 529. 530. 533. 534. 535. 540. 543. 545. 547. 548. 549. 556. 55?. 558. 560. 561. 562. 563. 564. 565 566. 567 568. 569. 572. 575. 576. 577. 580. 581. 582 583. 584. 585. 586. 590. 595. 59?. 598. 600. 601. 603. 604. 605. 606. 608. 615. 618. 620. 621. 623. 624. 625. 627. 630. 631. 634. 636. 639. 641. 643. 645. 654. 655. 657. 658. 663. 668. 670. 673. 676. 677. 682. 683. 688. 689. 690. 694. 695. 698. 699. 705. 714. 717. 721. 722. 726. 72?. 733. 737. 743. 745. 746. 750. 752. 753. 754. 756. 757. 762. 763. 765. 766. 769. 770. 77?. 781. 784. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 797. 803. 805. 808. 809. 810. 812. 813. 815. 818. 820. 821. 823. 830. 844. 848. 855. 857. 860. 862. 867. 868. 869. 870. 872. 875. 876. 877. 879. 880. 881. 886. 887. 893. 894. 897. 898. 900. 901. 902. 905. 909. 912. 916. 917. 926. 931. 932. 934. 935. 938. 940. 943. 946. 947. 949. 9?0. 952. 953. 954. 957. 959. 962. 963. 964. 970. 973. 974. 975. 977. 979. 981. 982. 984. 990 992. 993. 996.

Homeri interpres, 414.

Horatius, 2. 4. 9. 12. 13. 14. 16. 20. 21. 24. 25. 28. 30. 31. 40. 45. 47. 48. 49. 51. 52. 60. 62. 63. 66. 76. 82. 96. 103. 104. 105. 107. 108. 109. 113. 114. 116. 118. 119. 122. 123. 124. 130. 133. 135. 137. 140. 144. 149. 150. 153. 154. 157. 165. 166. 167. 168. 171. 177. 179. 182. 183. 187. 189. 197. 199. 202. 204. 208. 210. 217. 218. 223. 227. 228. 231. 234. 237. 24?. 257. 258. 260. 262. 263. 268. 270. 276. 280. 281. 288. 294. 298. 299. 30?. 301. 306. 308. 318. 219. 320. 321. 322. 324. 327. 331 335 337. 338. 342. 350. 354. 355. 356. 365. 366. 369. 371. 372. 374. 375. 380. 382. 384. 385. 392. 394. 399. 406. 411. 414. 416. 417. 432. 448. 451. 455. 456. 474. 475. 479. 486. 490. 491. 493. 496. 498. 508. 509. 518. 522. 524. 526. 530. 531. 540. 541. 546. 548. 549. 561. 562. 564. 568. 577. 583. 585. 587. 588. 589. 595. 598. 600. 601. 602. 603. 608. 631. 632. 633. 646. 652. 657. 659. 661. 662. 663. 678. 679. 681. 682. 684. 685. 687. 689. 691. 692. 698. 709. 713. 721. 742. 754. 756. 759. 766. 768. 776. 779. 794. 805. 806. 810. 812. 829. 849. 852. 857. 869. 885. 889. 894. 897. 898. 899. 901. 910. 919. 921. 934. 949. 952. 957. 974. 978.
In arte Poët. 259. 637. 865. 880. 947.

Hortenſius, 267. 917.

Hoſtius belli Hiſtrici, I. 951.

Hyginus, 149. 293. 299. 329. 559. 659. 755. 951.
de urbib. Ital. 268. 455. 680. 697. 755. 759.
de familiis, 559.

INcertus Poëta, 94. 274. 286. 311. 314. 319.

Ion. 117.

Ioſephi antiquit. 39.

Iſidorus, 83. 121. 166. 331. 582. 603. 665. 821.

Iſocrates, 156. 657.

Iuba artigraphus, 566.

Iulianus ad Sarapion, 488.

Iulius obſequens, 513.

Iuſtinus, 84. 227. 285. 295.

Iuvenalis, 4. 16. 20. 47. 68. 81. 96. 139. 149. 150. 152. 153. 155. 177. 179. 197. 205. 224. 229. 243. 254. 258. 277. 311. 313. 322. 330. 337. 335. 342. 371. 380. 384. 416. 452. 47?. 477. 489. 490. 4?1. 508. 519. 526. 534. 539. 545. 546. 548. 557. 594. 598. 60?. 604. 611. 620. 632. 652. 663. 671. 685. 690. 715. 736. 747. 759. 767. 801. 808. 809. 814. 822. 855. 867. 881. 900. 915. 920. 924. 930.

LAbeo, 281. 419.

Leges XII. tab. 403. 632. 978.

Leges Regum, 180.
Numæ, 27. 653.

Libri Antiqui, 729. 730.

Libri Augurum, 453. 474. 771.
Etruſcor, 234. 453. 741.
Haruſpicinæ, 741.
Indigitamentor, 76.
Pontificales, 34. 810. 978.
Sacrorum, 47. 796.

Linus, 28.

Livius Andronicus, 473. 864.
odyſſea. 242.

Livius, 40. 109. 117. 155. 156. 226. 227. 262. 265. 267. 277. 279. 282. 284. 291. 293. 324. 344. 348. 369. 412. 420. 462. 493. 545. 559. 568. 580. 586. 602. 645. 649. 650. 653. 657. 665. 692. 712. 728. 734. 756. 762. 771. 809. 815. 821. 832. 893. 897. 901.

Longus, 840.

Lucanus, 2. 4. 19. 21. 78. 81. 100. 107. 110. 117. 118. 123. 128. 130. 137. 138. 145. 149. 151. 153. 157. 164. 177. 182. 183. 188. 198. 204. 207. 214. 215. 218. 223. 224. 225. 228. 233. 237. 245. 252. 257. 277. 282. 284. 286. 300. 304. 307. 308. 331. 346. 347. 355. 356. 363. 372. 373. 376. 37?. 397. 402. 408. 410. 423. 431. 434. 440. 445. 452. 453. 469. 477. 486. 494. 499. 504. 514. 519. 535. 549. 576. 590. 591. 592. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 606. 607. 612. 619. 627. 634. 635. 637. 648. 651. 664. 670. 674. 680. 692. 699. 700. 701. 702. 726. 731. 735. 746. 749. 768. 802. 809. 811. 814. 820. 834. 838. 839. 849. 852. 857. 870. 894. 898. 899. 900. 912. 914. 916. 923. 943. 959. 964. 965. 9?3. 983. 985.

Lucianus, 35. 68. 366.

Lucillius, 4?. 88. 103. 127. 167. 173. 192. 2?2. 213. 240. 254. 262. 3?9. 322. 335. 336. 414. 485. 513. 585. 593. 7?8. 713. 784. 8?5. 810. 831. 836. 84?. 846. 850. 858. 860. 924. 942. 980.

Lucius in V. 88.

Lucretius, 39. 65. 71. 72. 79. 80. 84. 88. 90. 113. 123. 130. 135. 140. 142. 150. 151. 152. 165. 166. 168. 174. 175. 181. 183. 185. 186. 187. 188. 194. 204. 2?6. 2?7. 210. 216. 217. 220. 221. 237. 247. 258. 260. 318. 325. 411. 416. 418. 457. 494. 497. 515. 516. 524. 526. 528. 53?. 516. 538. 542. 566. 57?. 586. 596. 6?5. 631. 634. 652. 658.

658. 672. 688. 705. 706. 723. 726. 740. 756. 771. 799. 854. 873. 878. 896. 897. 913. 948. 968. 988.
Luctatius, 10. 222.
Lutatius communium hiſtoriar. 815.
Lycophronis interpres, 59.
Lycurgus, 558.
Lyrici antiqui, 26.
Lyſimachus, 350.

MAcer, 9.
Mæcenas, 123.
Mago Afer, 328. 341.
de re ruſtica, 7.
Marcus Antoninius, 985.
Martialis, 63. 69. 77. 131. 149. 169. 200. 440. 442. 455. 470. 711. 760. 767. 956.
Martianus I. C. 87.
Maryllus, vel Marinus vel Martianus, lupercorum poëta, 3.
Maryllus Mimographus, 47. 685.
Maſurius Sabinus, 352.
Mathematici, 625.
Mela, 412. 772.
Meliſſus. 484.
Melo. 772.
G. Memmius de Lucull. triumph. 251. 45. 937.
Menander, 4. 9. 951.
Menecrates. 587.
Meto, 430.
Metrodorus, 99. 141.
Mezentius, 55.
Modeſtus, 161.
Moſchus in Prolegomen.
Muſæus, 637.

NÆvius, 258. 268. 400. 469. 496. 859.
bello Punico, 252. 256. 260. 398. 815.
Andromache, 103.
Neronis Troica, 558.
Nicander, 26. 134. 181. 182. 495.
Nigidius, 76. 80. 102. 281. 835. 930.
de diis, 25.
comment. grammat. 88.
in ſphæra Græcanica, 79. 98.
de animalibus, 166.
de hom. natura, 253.
Nonius, 88. 166. 196. 206. 210. 221. 306. 434. 474. 610. 617. 758. 961. 966. 968.
Numanus, 490.

OLedius Naſſo, 23.
Oraculum. 411.
Oroſius, 295. 760.
Orpheus, 28. 74. 411. 617. 629.
Ovidius, 5. 23. 41. 60. 69. 70. 100. 111. 113. 131. 152. 183. 207. 219. 220. 236. 342. 350. 403. 429. 418. 462. 468. 48[illegible]. 507. 5[illegible]3. 5[illegible]4. 534. 560. 581. 583. 584. 588. 597. 621. 626. 697. 700. 756. 8[illegible]2.
in Metam rph. 116. 179. 209. 212. 249. 264. 415. 525. 543. 552. 5[illegible]. 631. 680. 713. 869. 897. 906. 967.
in faſtis, 79. 285. 325. 712. 734.
de Ponto, 927.
in Epiſt. Oenon. 70. 499. 633.
Triſt. 170.

PAcuvius, 216. 236. 380. 387. 469. 483. 514. 51[illegible]. 537. 676. 899. 961.
in Antiopa, 978.
in Hermione, 538. 892.
in Medea, 920.
in Teucro, 242. 812.
Palæfatus, 149. 400. 409.
Palladius, 12[illegible]. 19[illegible]. 721.
Papinius, 13. 140. 455. 559.
Paterculus, 764.
Pauſanias, 160. 208. 219. 355. 435. 502. 642.
Perſius, 16. 82. 91. 113. 169. 177. 179. 202. 206. 209. 253. 305. 319. 322. 350. 379. 440. 449. 501. 537. 543. 546. 547. 550. 597. 601. 657. 726. 810. 855. 867. 893. 921.
Petoſiris. 842.
Petronius, 139. 196. 405. 9[illegible]4.
Philiſtus, & Philiſthenes, 6.
Philochorus, 755.
Philoſtephanus περὶ ἀφηγημάτων, 76.
περὶ νήσων. 256.
Phocylides, 530.
Pindarus, 75. 259. 465. 635. 731. 845. 870.
Iſthmia, 77.
Piſo, 395. 828.
Pius commentator, 576.
Plato, 33. 69. 141. 142. 324. 446. 485. 507. 530. 539. 542. 543. 558. 610. 613. 620. 621. 626. 641. 642. 753. 884.
Phædone, 380. 588. 640.
Politicis, 200.
Sympoſio, 621.
de repub. 33. 200. 632.
Plautus, 16. 71. 82. 111. 127. 138. 152. 186. 201. 206. 208. 222. 223. 266. 288. 291. 293. 319. 322. 324. 329. 333. 335. 350. 365. 419. 433. 464. 478. 484. 488. 492. 520. 531. 537. 591. 593. 603. 604. 646. 700. 733. 791. 794. 795. 837. 851. 860. 884. 905. 931. 973. 977.
Amphitruone, 97. 255. 266. 350. 420. 490. 492. 717. 753.
Aſinaria, 811. 907.
Aulularia, 94. 109. 133. 404.
Bacchidio. 56. 329. 616. 85[illegible]. 94[illegible].
Captivis, 65. 212. 490.
Caſina, 112. 170. 501.
Ciſtellaria, 510. 803.
Curculione, 488. [illegible]10. 526.
Epidico, 891.
Menæchmus, 89. 95. 109. 496. 5[illegible]5. 758.
Mercatore, 103. 311. 375.
Milite, 34. 62. [illegible]9. 145. 261. 301. 526. 791. 8[illegible]8. 948.
Moſtellaria, 6. 405. 545. 769. 814. 839.
Perſa, 34.
Pænulo, 193. 196. 225. 341. 768.
Pſeudolo, 77. 249. 281. 498. 801. 810. 839. 869.
Pyrgopolinice, 942.
Rudente, 141.
Addicto, 88.
Vidularia, 13.
Querulo, 424.
Trucul 65.
in Sticho, 327.
Plinius, 12. 16. 22. 26. 32. 47. 53. 58. 73. 81. 85. 90. 98. 112. 113. 115. 116. 117. 122. 123. 126. 130. 139. 143. 146. 148. 152. 155. 160. 162. 164. 165. 166. 167. 173. 180. 182. 183. 184. 186. 188. 191. 192. 194. 195. 196. 197. 198. 200. 20[illegible]. 20[illegible]. 203. 205. 207. 208. 218. 219. 253. 271. 288. 292. 302. 318. 335. 355. 387. 391. 438. 447. 469. 493. 519. 541. 542. 547. 611. 614. 618. 636. 662. 673. 689. 697. 704. 709. 766. 767. 771. 775. 813. 814. 818. 835. 842. 886. 888. 934. 950. 954. 977.
in Naturali hiſt, 9. 47. 113. 130. 284. 330. 410. 413. 473. 495. 519. 522. 535. 560. 601. 603. 698. 741. 761. 766. 815. 836.
Epiſt. 282.
Plotinus, 781.
Plutarchus, 39. 128. 155. 324. 407. 439. 519. 541. 544. 558. 605. 636. 649. 704. 730. 758. 765. 771. 768.
Pænias antiquus Tragicus. 533.
Poëta vetus, 78.
Polemon, 730.
Pollio vide Aſinius.
Polybius, 292.
Pomponius, 449.
Pompejus, vide, Trogus, 213. 473.
Pollux, 483.
Porphyrius in Sole, 34. 518.
Poſtuinus de adventu Æneæ, 815.
Priſcianus, 22.
Probus, 24. 27. 44. 73. 74. 82. 92. 96. 97. 99. 100. 104. 126. 128. 131. 133. 143. 148. 157. 159. 160.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

160. 161. 162. 175. 176. 181. 191. 198. 201. 212. 215. 217. 224. 230. 235. 289. 329. 347. 409. 510. 585. 606. 623. 647. 653. 681. 703. 742. 820. 823. 824. 828. 835. 836. 844. 852. 858. 921. 922. 936. 955. 978.
de temporum connexione, 681.
Proclus, 325.
Propertius 10. 31. 66. 76. 195. 198. 218. 235. 347. 397. 541. 577. 730. 766. 811.
Prudentius, 82.
Ptolomæus, 126. 160. 430. 539. 642. 697.
Publius in Mimis. 59.
Pythagoras, 210. 407. 543. 597. 610. 746.

QVadrigarius, 86. 89.
Quinctianus Stoa, 527.
Quintilianus, 29. 93. 119. 224. 241. 245. 250. 253. 324. 331. 335. 339. 355. 356. 405. 434. 462. 494. 522. 552. 565. 569. 598. 702. 759. 765. 821.
Quintilius Varus, 31.

RHetorica, 497.
Rubellus Blandus, 86.
Ruellius de nat. ſtirp. 68.

SAlluſtius, 10. 12. 14. 16. 30. 31. 48. 51. 52. 56. 73. 75. 77. 79. 81. 95. 97. 102. 105. 116. 126. 134. 144. 151. 161. 167. 180. 183. 184. 185. 186. 193. 194. 199. 202. 203. 205. 208. 224. 225. 226. 228. 229. 230. 233. 235. 239. 243. 245. 246. 250. 251. 252. 255. 258. 260. 262. 264. 266. 267. 269. 272. 273. 275. 277. 278. 281. 285. 286. 287. 288. 289. 291. 293. 295. 297. 305. 307. 309. 310. 318. 330. 331. 334. 337. 342. 345. 347. 349. 357. 362. 268. 372. 376. 385. 386. 392. 401. 412. 415. 422. 428. 429. 435. 442. 443. 444. 452. 453. 456. 458. 471. 476. 482. 489. 490. 493. 496. 497. 501. 509. 542. 550. 555. 559. 560. 564. 566. 567. 571. 576. 577. 587. 588. 627. 659. 671. 675. 691. 694. 696. 697. 700. 704. 708. 717. 725. 729. 733. 735. 737. 740. 749. 752. 761. 768. 776. 784. 785. 792. 796. 801. 804. 810. 817. 825. 829. 830. 834. 843. 845. 847. 850. 858. 864. 875. 880. 886. 896. 912. 918. 921. 923. 925. 927. 928. 933. 935. 940. 952. 954. 958. 560. 968. 970. 981. 982. 983. 990. 991. 993.
in Catil. 109. 153. 227. 255. 272. 281. 930.
in Iugurth. 9. 73. 273. 497. 567. 708.
Sammonicus, 77.
Sappho, 40. 588.
in Epithal. 77.
Saufejus, 277.
Scaurus, 449.
de vita ſua, 951.
Seneca, 5. 64. 115. 126. 161. 171. 179. 189. 190. 205. 209. 291. 433. 599. 772. 798. 879.
Serenus Sammonicus, 86. 126. 329. 497. 545. 610. 817. 994.
Servius, 1. 2. 9. 60. 316. 443. 462.
reprehenditur, 6. 7. 18. 32. 41. 68. 165. 172. 174. 190. 246. 293. 312. 332. 339. 364. 387. 407. 434. 473. 481. 493. 494. 495. 511. 513. 516. 517. 518. 524. 534. 545. 572. 680. 744. 866. 870. 901. 927. 968.
Sibylla, 268.
Silius Italicus, 927.
Simonides, 315. 630. 695.
Sinnius Çapito, 245.
Siſenna, 245. 262. 904.
Solinus, 130. 134. 164. 169. 182. 412. 484.
Solon, 403.
Sophocles, 226. 333. 393.
Laocoonte, 350.
Philoctete, 317. 448.
Sophoclis interpres, 513.
Statius, 28. 141. 145. 185. 196. 198. 207. 223. 254. 286. 330. 334. 356. 364. 367. 392. 395. 396. 398. 403. 423. 425. 438. 462. 482. 532. 547. 574. 576. 594. 604. 610. 626. 628. 629. 633. 634. 644. 645. 673. 686. 693. 695. 700. 704. 706. 714. 735. 737. 744. 753.
Statius Tullianus de vocab. rerum, 920.
Stoici, 407. 410. 528. 643. 735. 739. 806. 811. 842. 854.
Strabo, 152. 236. 279. 292. 412. 415. 444. 473. 649. 689. 897.
Suetonius, 22. 24. 126. 128. 158. 198. 270. 286. 390. 391. 542. 599. 604. 764. 767. 886. 656.
in vitiis corporalib. 693.
de genere veſtium, 692.
de pueror: luſibus, 570.
Suevius, 936.
Suidas, 84. 335. 661.
Syneſius, 243. 907.
Syro, 607.

TAbulæ XII. 58. 155. 34…
432.
Tacitus, 5. 63. 121. 286. 366. 442. 592.
Tagetis liber, 225. 741.
Terentianus, 138. 154. 383. 474. 509. 648. 715. 753.
Terentius, 11. 15. 17. 19. 23. 25. 35. 41. 42. 45. 47. 54. 74. 81. 84. 94. 105. 111. 126. 159. 161. 175. 197. 198. 203. 208. 216. 222. 227. 233. 240. 242. 245. 248. 249. 250. 254. 256. 257. 258. 261. 265. 273. 284. 285. 288. 289. 291. 296. 298. 302. 304. 305. 307. 308. 312. 315. 317. 321. 327. 337. 345. 349. 354. 365. 366. 374. 378. 380. 393. 402. 417. 424. 427. 429. 437. 445. 450. 458. 461. 463. 468. 469. 472. 478. 479. 482. 488. 490. 498. 500. 501. 505. 506. 509. 512. 513. 515. 520. 525. 526. 557. 571. 572. 575. 586. 602. 613. 625. 627. 637. 655. 658. 672. 681. 688. 693. 714. 717. 732. 754. 756. 758. 761. 769. 781. 797. 800. 814. 818. 830. 831. 843. 852. 860. 862. 871. 876. 887. 891. 907. 908. 917. 920. 929. 934. 935. 951. 959. 961. 963. 964. 970. 974. 977. 982.
Andria, 9. 59.
Adelphis, 2. 17. 370. 448.
Eunucho, 101. 175. 370. 376. 423.
Heautont. 68. 69. 302. 314. 789. 975.
Hecyræ, 88. 266. 511. 858. 929.
Phormione, 101. 216. 283. 314. 335. 353.
Terſſander, 536.
Tertullianus, 252. 502. 534. 643. 698.
Thales Mileſius, 39. 213. 426. 893.
Theocritus, 3. 10. 13. 15. 16. 18. 32. 45. 50. 52. 56. 62. 63. 65. 66. 67. 68. 70. 71. 72. 174. 249. 259. 332. 355. 390.
Eidyll. 1. 450. 462. 519. 526. 558. 562. 563. 564. 725. 730.
Pharmaceutria, 355. 729.
Theognis, 984.
Theodatus, 232.
Theon, Arati interpres, 589.
Theophraſtus, 80. 88. 122. 129. 139. 174. 194. 402. 955. 986.
Εν θαυμασίοις, 38.
Theopompus, 37.
Theſſandrus, 350.
Theſias, 117.
Thucydides, 734. 768. 808.

Tiberianus, 597. 627.
Tibullus, 14. 59. 76. 106. 109. 116. 155. 184. 218. 258. 3[illegible]9. 438. 517. 551. 577. 635. 993.
Titianus, 823. 926.
in chorographia, 473.
Titinnius, 503.
in Setina, 914.
Trebatius, 940.
Trogus, 647.
Tryphiodorus, 231. 329. 331. 332. 334. 355.
Tubero, 329. 507.
Tucca, 223. 381. 584.
Turpilius, 405. 429.

VAlerius, 42. 117. 227. 250. 470. 545. 606. 748. 762. 767. 900. 950.
Valgius in Elegis, 46. 168. 914.
Varius, 63.
Varro, 6. 8. 43. 46. 48. 49. 51. 57. 58. 65. 72. 73. 76. 78. 91. 93. 104. 111. 116. 122. 128. 134. 145. 155. 156. 158. 169. 173. 176. 177. 183. 184. 192. 194. 230. 236. 247. 252. 254. 263. 268. 281. 284. 290. 256. 297. 300. 307. 312. 318. 324. 337. 343. 346. 356. 375. 377. 398. 400. 406. 409. 413. 429. 435. 437. 438. 439. 44[illegible]. 441. 446. 452. 456. 460. 475. 476. 483. 485. 510. 532. 535. 538. 547. 553. 555. 560. 561. 568. 581. 589. 5[illegible]2. 604. 608. 611. 635. 643. 689. 651. 656. 711. 725. 726. 729. 730. 734. 753. 755. 766. 769. 770. 782. 806. 809. 815. 828. 832. 835. 850. 878. 890. 815. 918. 920. 928. 928. 932. 934. 942. 978.
Varro, 31.
in lib. antiq. 717.
Divinar. 107. 352. 416.
I. 640.
II. 282. 427.
IV. 738.
V. 234. 4[illegible]1.
VI. 206. 377.
XIV. 552.
rer. Humanar. 386. 417. 419. 729. 807. 551.
de vita p. r. 322.
de gente pop. R. 158. 645. 666. 6[illegible]5. 807.
de familiis, 575.
de ling. latina, 83. 242. 267.
ad Ciceronem, 13. 74. 183. 235. 296. 560.
III. 952.
de re ruſtica, 8. 79. 265. 173. 552.
Epiſt. quæſt. 79.
in Logiſtoricis, 542. 887.
in agemodo, 132.
in Caleno, 773.
in Cyniſtore, 150.
in Scauro de Scenicis orig. 76[illegible].
de ludis theatralib. 878.
de ſæculis, 750.
de ora maritima, 245. 537.
in Satura de Salute, 141.
in Admirandis, 164.
in Aetiis, 53.
de Pudicitia, 474.
Atacinus, 168.
Varro Attacinus, 850.
Varus Tragædus, 14. 23. 381. 584.
Vegetius, 178. 232. 371. 545. 754. 900. 975.
Veratius Pont. 221. 728.
Verrius Flaccus, 49. 724. 890.
in Epiſtol. 743.
Vibius Sequeſter, 10. 130.
Victorinus, 212.
Virgilio maſtix, 10. 566.
Vitruvius, 102. 111. 212. 375. 377. 589. 815.
Vlpianus, 138.
Vrbanus, 147. 507. 521. 564. 566. 632. 688. 755. 865.

XEnocrates, 668.
Xenophon, œconom, 79. 169. 321.
de Venatione, 481.

ZEnon, 141.

INDEX

INDEX LOCUPLETISSIMUS, RERUM AC VERBORUM,

Quæ in SERVII, ac VARIORUM Commentariis continentur ac explicantur.

Prior numerus, Paginam: poſterior Verſum: A, primam columnam, B, alteram denotat.

A.

ABantis clypeus, & hiſtoria, 430. 286. a.
Abas, comes Æneæ: plures fuerunt, 247. 125. a.
Abella malifera, 701. 740. b.
Abies fulminata, interitum dominæ ſignificat, 329. 16. b.
Abiete puppes, pro in abiete, vel quæ erant de abiete, 573. 663. a.
Abietis ſpecies, apta navibus, 124. 68. b.
Abjurata rapina, quæ? 727. 263. a.
Abnuere, pro prohibere, 822. 8. a.
Aboleſcet, pro abolebitur, 670. 232. b.
Abſcondere, pro præterire, 431. 251. a. b.
Abſens, pro mortuo, 783. 215. b.
Ab uſque, 674. 289. a.
Abydos & Seſtos, civitates Helleſponti, 56. 207. b.
Acanthis, pro luſcinia; & unde dicta, 177. 338. a. b.
Acanthina, veſtis quæ? 312. 653. b.
Acanthus arbor, ſpinis plena, an pro Loti genere? 128. 119. a. b.
genus floris, 19. 45. a.
ridens, pro ſuavi, &c. 26. 20. a.
Acarnan, pro Epirota, 555. 298. a.
Acca ſodalis Camillæ, 936. 820. b.
Accendere animos, 688. 550. b.
inde Accendones, ibid.
Accerſere, an arceſſere pugnæ tempus? 822. 11. a. b.
Accincta flagello, 629. 570. a.
Accinctos induſtrios dicimus, 258. 214. a. diſcinctos negligentes,
Accingere ſe operi, 353. 235. a.
Accingier, pro præparari, 517. 4 3. a.
Accingor, pro armor, inſtruor, 774. 74. b.
Accipe, pro audi, 3. 18. a. 631. 680. a. 335. 65. a. 526. 611. b.
Accipere, pro paſcere, 437. 353. a.
Accipiter, ſacer ales, 53. 721. b.
Acciſæ dapes, pro conſumptæ, 663. 125. b.
Accius, in collegio Poëtarum, I. Cæſari Straboni aſſurgere dedignatus eſt, 42. 66. b.
Acclinis trunco arboris, 875. 835. a. b.
Acer, δεινὸς, & fortis, 756. 614. a. b. 259. 224. a.
Acer, in tutela Stuporis eſt, 329. 16. b.
Acerbare crimen, 911. 407. a.
Acerbum funus, pro immaturo, 620. 429. a.
Acerna trabs, 340. 112. a.
Acerra, ara quæ ante mortuum poni ſolebat, 577. 745. b.
Acerre civitas Campaniæ, 135. 225. a.
Aceſta urbs, ab Aceſte, 576. 718. a.
Aceſtes, Crimiſi & Egeſtæ filius, 538. 30. a. de Aceſte fabula, 302. 554 a. b.
Achæmenides, an Agamemnides legend. 459. 614. b.
Achates, Æneæ comes, 273 316. a. b. & lapidis ſpecies, 253. 178. a.
Acheloia pocula, unde dicta, 74. 9. a.
Acheron, fluvius inferorum, 595. 107. a. 610. 295. b.
avarus, cur dictus, 152. 492. a. b.
Acheronta affari, 661. 91. b.
Acheronte remiſſi manes, 544. 99. a.
Acheronte ſub imo, quis honos? 882. 23. a. b.
Achilles Lariſſæus, 849. 197. a.
toto corpore invulnerabilis, 590. 57. b. inſidiis Paridis occiſus eſt, ibid.
Acidalia Venus, à fonte Acidalio, &c. 321. 724. a.
Acies, homonymum eſt, & multa ſignificat, 363. 333. a.
de exercitu & oculis, 984. 731. b. 331. 30. a.
Aclides, ſunt tela antiqua, 701. 730. a. b.
Aconitum, natum de ſpumis Cerberi, 130. 152. a. b.
Acriſionæi coloni, 680. 410. b.
Acron ſternitur, 869. 730. b.
Actia bella, 763. 675. b.
Actia littora, 429. 280. b.
Actias Orithyia, Nympha Athenienſis, 217. 463. a. b.
Actis, pro furore compulſis, 580. 7. 3. a.
Actius Apollo, 766. 704. a. b.
Actius Navius, augurum clariſſimus, 283. 397. b.
Actor Auruncus, 948. 94. a. b.
Actus, pro impetu, 982. 687. a.
Actutum, confeſtim, 785. 255. a.
Acuens corda, pro exercens, 88. 123. a.
Acuere Martem, 949. 1 8. a.
Ad & apud, ut differant, 231. 28. a.
Ad auras, id eſt in die, 6. 57. a.
Adamas, hircino ſanguine frangitur, 628. 552. a.
Addicere, quid ſignificet, 462. 653. b.
Addita, pro affixa & per hoc infeſta, 593. 90. a b.
Addunt ſe in ſpatia, 119. 513. a.
Adeo, ornatus gratia additum, 754. 585. a.
Adeo, pro multum, valde, 479. 96. a. 681. 427. a.
Adeſſe, pro favere, 28. 56. b.
Adglomerant, pro adglomerantur, 363. 340. a.
Adjicere, pro conſentire, 836. 182. a.
Adjuro & juro, an differant? 989. 816. a.
Adloqui, pro conſolari, 876. 860. a.
Adludere pro ludere, 663. 117. a. b.
Admittere equum, admiſſarius equus, 165. 127. b.
Adnare terris, 527. 613. a.
Adnixus, antique pro adniſus, 249. 148. b.
Adolere, pro colere, & augere, 319. 708. a.
Adole, id eſt, incende, 56. 65. a.
Adoleſcunt, pro incenduntur, 213. 379. a.
Adonis fabula, 67. 18. b.
Adorandi verbum, unde ductum, 445. 437. b.
Adorare, pro adloqui, 866. 677. b.
Adraſtus, rex Sicyonis, 624. 480. a b.
Adorea liba, pro menſis, &c. 662. 109. a. b
Adſciſcere ſibi generum, 916 472 a.
Adſimilis, pro valde ſimilis, 632. 673. a.
Adſpirat, pro ſavet, 367. 385. a.
Advehi Teucros, ut dicatur, 718. 136. b.
Advertere agmen urbi, pro contra urbem, 975 555 b.
Adulterum, Parim vocamus, 21. 79. a.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Adytus, locus templi ſecretior eſt. 340. 115. a.
Æacida, pro Achille, 590. 58. b.
Æacides, pro Pyrrho. 651. 839. a.
Ææa inſula Circes, & unde dicta. 440. 386. b.
Ædes, de omni ædificio, dicuntur, 377. 512. a.
Ædificare, de equo, 329. 16. a.
Ægæon, qui & Briareus, cui centum brachia, 880. 565. b.
Ægæum pelagus, unde dictum, 478. 74. b. 565. 356. a. b.
Æger, & ægrotus ut diff. 257. 212. b. 2. 13.
Æger animo, ægrotus corpore, 472. 35. b.
Ægeria nympha, Numæ amica 703. 763. a.
Ægis propriè quid, 744. 435. b.
Ægis nigrans, 737. 354. a. b
pro procella, ibid
Ægra, pro mœſta, 278. 355. a.
Ægreſcit medendo, 945. 46. a.
Ægrum, pro ægrotum, 417. 140. a.
Æmonides, Phœbi ſacerdos, 858. 537. a. b.
Æmula, ejusdem rei ſtudioſa, 549. 187. a. b.
Æneadæ, pro Troianis, 251. 151. a.
Æneas, ex quo de Troia egreſſus eſt, Veneris ſtellam quotidie vidit, donec ad agrum Laurentum veniret, 282. 386. a.
Æneas poſt errores VII. annorum, in Italiam venit. 265. 263. a. à Latino ſuſceptus, filiam ejus Laviniam duxit uxorem, occidit Turnum, &c. 265. 263. a.
Æneas fatalis, id eſt pernitioſus omnibus, 896. 232. a.
Æneatores, qui claſſicum canunt, 599. 165. b.
Æneides, patronymicum hoc, non eſt ab Ænea, 811. 653. a. b.
Æneis, ab Ænea: Stylo conſtat grandiloquo, &c. 223.
Ænigma, quod crucem Grammaticis fixit, 23. 106. b.
Æoliæ inſulæ novem. Æolus rex ventorum, 236. 56. a.
Æolia Lipare, 743. 416. a.
Æolides, Vlyſſes, 626. 529. a.
Æquata vela, ſunt æqualiter tenſa. 524. 587. b.
Æquatæ auræ, pro proſperis. 583. 844. a.
Æqui, pro exæquandi, 812. 674. b.
Æquicola gens prædura, 702. 747. a.
Æquinoctia duo, vernale & autumnale, 85. 100. a.
Æquor, ab æqualitate dictum. 335. 60. b. pro terra, 80. 50. a. pro campo, 774. 68. a. 169. 201. a. 65. 57. a. 84. 57. b.
Æquor claſſibus allabi, 842. 269. a.
Æquore juſſo cedere, 852. 444. b.
Aëra arboris, pro cacumine, 128. 121. b.
Ærea, religioni magis apta et cur? 290. 452. a.
Æripedem cervam fixit, pro aëripedem, 648. 802. b.
Aeris motus ventos creat, 241. 82. a.
Æris vim, multa in priſcis monumentis atteſtantur, 200. 151. b.
Aërius mons, 605. 234. a. b.
Æſculus arbor glandifera, 138, 291. a.
Æſculus Iovi frondet, 121. 16. a.
Æther, pro igne, vel ut alii, pro aëre, 635. 640.
Æthra & æther unum, 457. 585. a.
Æs grave, pro maſſis, 653. 861. b.
Æs, vi occulta minus quam ferrum corrumpit: vulneribus minus noxium, &c. 519. 513. b.
Æſtas præceps, quæ prope exacta eſt. 328. 9. b.
Æſtiva, loca umbroſa, 185. 472. a.
Æſtus, proprie maris incerta commotio, 925. 627. b. 444. 419. a.
Ætas, pro modo annorum, & pro tempore, 27. 37. a. b. 269. 287. a. pro beneficio temporis, 721. 200. b mobilis, pro flexili, 168. 165. a.
Ætates quinque, 555. 295. a.
Æternum, adverb. 618. 401. a.
Æther, pro aëre, 242. 94. a. 340. 113. a. 660. 65. a.
Æther altum, pro noſtro habitaculo. 620. 436. a.
Æthiopiæ duæ, & unde dictæ, 515. 481. b.
Æthon, nomen equi, 886. 89. b.
Ætnæ deſcriptio & cauſa incendii, 456. 571. a. flammarum globos ejicit, 117. 472. a.
Ætnæa antra, 743. 419. a.
Ætnæi fratres, 464. 678. a. b.
Ætnæi ignes, 704. 786. a.
Ætola urbs, 896. 239. b.
Ætoli Arpi, 824. 28. a.
Æſtas, pro anno, 326. 760. b. prima, adulta, præceps, 400. 8. a.
Ævum, pro ætate perpetua, 703. 776. a. b. pro tempore, 52. 27. b. 443. 415. a. pro vita, 825. 53. a.
Affectare dextram, gladiatorum verbum, 463. 670. a. b.
Affectus quatuor, 643. 733. a.
Affectus omnis tribus rebus oſtenditur, 332. 41. a.
Afferimur urbem, pro ad urbem, 669. 217. b.
Afri, qui, 6. 65. b. primi invenerunt pompam triumphi. 473. 37. a
Agamemnon Dianæ cervum occidit, 340. 116. a. b.
Aganippe Aonia, fons Bœotiæ, &c. 67. 12. a.
Agathyrſi picti, qui, 484. 146. a. b.
Agenoris urbs quæ? 276. 342. a.
Agere, pro impellere, 824. 38. b. pro inſequi & agitare, 514. 465. b. Agere telis, pro urgere & perſequi, 477. 71. Agere ſe, eſt ſine negotio incedere, 613. 337. a. b. pro venire,
Agere ventos, 814. 696. a.
Agetur, pro regetur, 305. 578. a.
Agger, cujuſlibet rei cumulatio, 805. 567. a. pro eminentia, 46. 440. b. pro munitione, 823. 24. b. pro foſſa, 665. 151. a.
Agglomerare ſe cuneis, 57. 458. a.
Aggredi, decipiendi cauſa adire quempiam, 479. 52. a. b.
Agitare ævum, pro agere, 839. 235. a. pro moliri, 782. 187. a. paſcere, aut curare, 174. 78. a. pro vexare, 591. 68. b.
Agitator aſelli, unde dictus, 104. 273. a. Agitator equorum, pro auriga, 377. 476. a.
Agitatus ſcenis, pro celebratus tragœdiis, 515. 471. a.
Agmen, proprie quid, 755. 595. a. 254. 190. b. aquarum, 1. 7. 3. 2. b. pro itinere & impetu, &c. 351. 212. a. 241. 86. a. pro fluore, 397. 782. a. 644. 749. b pro tractu, 543. 90. a. pro volatu, 283. 397. b.
Agmina ſæva ſororum, 6. 9. 572. b.
Agna cur tempeſtatibus cædatur? 579. 72. b.
Agni ſubrumi qui, 46. 15. b.
Agnoſco & cognoſco, an differant, 720. 155. b.
Agonalis mos eſt, poſt ſacrificia ad certamen venire, 556. 329. b.
Ἄγουσι καὶ φέρουσι. 360. 374. b.
Agragas, mons muro cinctus, 466. 703. a.
Agri, cum primo arantur, proſcindi; cum iterantur, obfringi; cum terrantur, lirari dicuntur, 84. 97. b.
Agros ſteriles incendunt, & quare? 83. 84. b.
Agrippæ triumphus de Antonio, 764. 682. a. b.
Agyllina urbs, 695. 652. a. ejus ſedes, 747. 479. b.
Agyllini, pro Etruſcis, 560. 81. a.
Ajaces duo fuerunt, quorum alter tertiam manum poſt tergum habuiſſe dicitur, 234. 45. b.
Ala Camillæ, pro equitatu, 924. 604. b.
Alacer & alacris, ut diff. 963. 337. a. b. olim, maſc. & fœm. 639. 685. a.
Alæ equitum, unde ſic dictæ, 481. 121. a. b.
Alba, ſemper læta, 33. 56. b.
Alba ab Aſcanio condita, 227. 11. a.

Alba,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Alba à Tullo Hoſtilio everſa, 267. 275. a.
Albent campi oſſibus, 945.36. a.
Albeſcit lux. 524. 586. b.
mare, vento, 687. 528. b.
Albula vetus, 734. 332. b.
Albunea alta, 661. 83. a. b.
Alburnus, mons Lucaniæ, 166. 147. a.
Alcides magnus, 596. 123. a. 648. 801. b. ad inferos deſcendit, 617. 392. a.
Alcimedon artiſex, 18. 37. a.
Alcinoi ſylvæ, pro pomiferis arboribus. Alcinous enim rex Phæacum fuit, diligens cultor hortorum. 125. 87. b.
Alcon, Cretenſis ſagittarius peritiſſimus, 30. 11. b.
Alecto luctifica, 676 324. a. b.
Alethes, maturus animi, 785.246.b
Alga, herba vilis, 48. 42. b
Alipedes equi, 673. 277. a.
Aliqua, pro aliquatenus, 16.15.b.
Aliſotheus Neptuni filius, ejuſque interitus, 75. 18. b.
Alius, de duobus non dicitur, ſed de multis. 885. 6. a.
Allabi, pro celeriter venire, 585.b.
Allia fl. juxta quem exercitus Rom. deletus, 700. 717.a.
Allium, venenis adverſatur, 9.11.a.b
Alma, ab alendo dicta, 74. 7. a.
Almon, filius Tyrrhi, 687.532.a.
Alnus, arboris ſpecies, 89.136.a.
Aloidæ gemini, Othus & Ephialtes, 630. 582. b.
Alpes; muri vice Italiam tuebantur, 822. 13. a.
Aëriæ, 185. 474. a. b.
Alphea flumina Piſæ, 168. 180.b. 835. 1 9.b.
fluvius Elidis, 158. 19. a. b.
Alpheſibæus, paſtor quidam, 35. 73. a.
Alta pelagi. 775. 81. a.
Altaria ſuperis, aræ terreſtibus dicatæ, 34 65. b. 377. 515. b.
Alte, pro diu, vel ex alto cadentes, 512. 443. a.
Alter, de duobus dicimus: & de fœmina, 17.34. b
Alter ab undecimo, eſt decimus tertius, 54 39. a.
Alterna modulari, 30. 14. b.
Alternare, varia mente tractare, 497. 287. a.
Alterni pro ſecundus quiſque, 958. 233. b.
Alternis, pro alternatim, 82. 71.a. & pro intermiſſis, 83. 79. a.
Altum, pro nobili, 814. 69 .a.
Alvearia ubi ponenda ſint, 191.8.b
Alveo, pro alvo, 148. 453. a. b.
Alumnus, Græce τρόφιμος 882. 33. b.
Alvus, Plautus maſculino genere protulit, 333 51. b.
Amantes, ſibi ſomnia fingunt, 59. 1-8. b.
Amantis animus magis eſt, ubi amat, quam ubi animat, 69. 44. b. 478. 83. b.
Amaracus, regius puer unguentarius fuit, 318. 697. a: poſtea in herbam ſampſuchum verſus, ibidem, 318. 697. b. inde unguentum, quibus inimicum, 318. 697. b.
Amaryllis, 4. 37.
Amaſene pater, fl. 697. 685. b.
Amata regina Lat. 677. 343. b.
Amata dotalis, 816. 737. a. b. Veſtales, Amatæ dictæ, ibidem. b.
Amathus & Paphos Cypri inſulæ civitates, 825. 51. b.
Amatores, tribus placere poſſunt, 10. 20. a.
Amazones quæ, & cur ita dictæ, 295. 494. a. unimammæ dictæ, 926. 649. b.
Threiciæ, 927. 660. a.
Ambarvale, & amburbale ſacrificium, cur ita dicantur, 20.77.b. 35.75. a. b. 109. 338. a.
Ambeſa menſa, 427. 257. a
Ambigua, pro incerta, ac gemina, 314. 665. a.
Ambiguum relinquere, pro parem præterire, 556. 326. b.
Ambire aliquem, 497.283. a. hinc ambitores, ib. pro retinere, &c. 676. 333. b.
Ambo, pro ambos, 38.18. a. 963. 342. b.
Ambobus ſævus, ut intelligend. 291. 462. a.
Ambroſia, cibus deorum, 968. 419. a
Ambroſiæ comæ, 285. 407. a.
Ambuſtus torris, 961. 298. a. b.
Amellum quid, an μελισσόφυλλον. 207. 271. b.
Amens, pro conſternatus & attonitus. 497. 279. a.
Amenta torquent; & quid amentum, 812. 665. a.
Amerina retinacula quæ, 103. 265. a.
Amiſſi, ter vocari conſueverant. 259. 223. b.
Amiterna cohors. 699. 710 a.
Ammineum vinum, unde ſic dictum, 126. 97. b.
Amni & amne in ablativo, 800. 469 a. & hic & hæc. 778. 124. a.
Amœbeum carmen, quale, 17. 28. a.
Amœna, loca voluptatis plena, quaſi amunia, 576. 734. b.
vireta, 635. 638. a.
Amomum, flos Aſſyrius, 21. 89. a.
herba odorifera, 26. 25. a.
Amor omnibus idem, 1-1. 244. a. ejus furor, ibid. b. definitio, 317. 692. a. b. vehementia, & interpatio, 509. 412. a. quanta vis, 369. 497. b. non adeſt illi modus. 14. 68. b. habitat in oculis, 319. 717. b. arboribus incidendi mos, &c. 70. 53. b. inter epulas facile conciliatur, 317. 690. b.
Amor primus, pro marito, 470. 17. a.
vincit omnia, 71. 6 . a.
Amores in pl. non niſi turpitudinem ſignificant, 557. 334. a.
Amphion & Zetus fratres, 10. 24. a.
Amphitryoniades magnus, 715. 103. a.
Amphryſia vates, Sibylla, 617. 398. a. b.
Amphryſus, fluvius Theſſaliæ, 156. 2. a.
Amſancti valles, omni parte ſancti. 689. 565. a. b.
Amurca triſtis quæ, 184. 448. a.
olei ſordes, 95. 194. a.
Amycle, civitas Laconiæ, 163. 89. b.
Amyclæ tacitæ, 860. 564. a. b.
Amyclæus canis, pro Laconico, 178. 345. a. b.
Amycus Neptuni filius et Nymphæ Melies. 559. 373. a.
Amyntas, 11. 35.
Amythaonius Melampus, 190. 550. a. b.
Anchemolus, novercam ſtupravit. 849. 389. b.
Anagnia, urbs, 697. 684. b.
Anchiſes paſtor fuit, & cum eo Venus concubuit, 309. 621. a.
fulmine afflatus, oculoque privatus. 309. 621. a.
Anchora, & unde derivata, 252. 173. a.
Ancile, ſcutum breve, cælo lapſum, &c. 667. 188. a. b.
Ancora ſine aſpiratione olim proferebatur, 585 4. b.
Ancus, rex Rom. unde dictus. 649. 815.
Androgei lethum. 588. 20 a.
Andromache, uxor Hectoris, 372. 456. b.
Anethus, puer pulcherrimus fuit, 12. 48. a.
Angina morbus pecorum, fauces occupans, 186. 497. b.
Angitiæ nemus, 702. 759. a. b.
Angues, aquarum ſunt, ſerpentes terrarum, 350. 204. a.
tres in cælo, 96. 205 a.
Anguſta viarum, 362. 332. b.
Anheli equi, pro anhelantibus, 101. 250. b.
Anhelitus æger quatit artus, 820. 814. a.
Anima, pro aëre, 39. 32. a.
pro ſanguine, 792. 349 a. b.
pro vento, 380. 562. b.
741. 403. b.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Anima cæli pars, corpus umbra inferorum, 386. 641. b. pro qualitate eſt corporis, 642. 7. 4. a.
Animalia, quæ diis ſacrabant, ea e manu dimittebant, 453. 537. b.
Animæ, pro δύσπνοια. 129. 134 a b. quatuor in homine, & quæ, 542. 81. b. alii tres, 753. 564. a.
Animæ biothanatorum non recipiuntur in originem ſuam, niſi fati tempus compleverint, 507. 385. a. per ſeptem circulos ad corpora penetrant, 543 84 a. hinc recedentes, alia corpora alibi ſortiri, 101. 243. a. lacte & ſanguine delectantur, 406. 66. b. Letheo hauſto in corpus redeunt, 640. 705. b. per alios deos ad inferos ducuntur, per alios tranſferuntur, per alios purgantur, etc. 607. 264. a. recedentes à corporibus, ſordidiores ſunt, donec purgentur, 613. 340. b. pro umbris, 493. 242. a.
de Animis hominum circa ſepulchra errantibus, 406. 66. b.
Animi, pro viribus, 993. 892. a.
Animos mollire, pro ventos, 237. 61. a tollere, pro magnanimitate, 142. 350. a.
Animus conſilii eſt, anima vitæ, 855. 487. a. pro ira, 509. 414. b. 727. 256. a.
Anio gelidus fl. 697. 683. b.
Anius rex Deli, Apollinis ſacerdos, trium filiarum parens: & quicquid una attigiſſet vertebatur in fruges, &c. 409. 80. a.
Annales & hiſtoria, ut diff. 280. 37?. a. annales maximi qui, ib.
Annorum tria genera, lunaris, ſolſtitialis & magnus: unde dictus ſit annus, 267. 2?3. a. Hieroglyphic. anni, ibid.
Anni centum, purgationi & emaculandis animis dedicantur, 613. 329. a. b.
Annos demorari, 387. 647. a.
Annuere, eſt nutu aliquid promittere, 263. 254. b.
Annus extremus quis, 175. 304. a. magnus qui: lunaris qui, &c. 430. 284. a.
Anno magno completo, omnia ſydera, in ortus ſuos redibunt, 24. 5. a.
Annus maximus, quis? 25. 12. b. picto dracone caudam mordente, indicatur, 543. 85. a. pro nocte, & Sol pro luce, 648. 796. b.
Annus vertens, pro circumacto & finito. 571. 626. b.
Annuus orbis, 538. 46. a.
Anſer, cur improbus dicatur, 87. 1?9. b. laurum fugit, & quare, 63. 36. b.
Anſer inter olores, 63. 36. a. b. eorum honos, ob ſervatum Capitolium, 761 652. a. b.
Antandrus civitas, unde dicta, 400. 6. a.
Ante diem, id eſt, ante fati neceſſitatem, 527. 620. a.
Ante focum ſi frigus erit, 35. 70. a.
Ante tubam trepidare, proverb. 912. 424. b.
Antennæ turrigeræ, 694. 631. a.
Antennæ velatæ, 454. 549. a.
Antenoris beneficio, Menelaus & Vlyſſes ſervati, 262. 246. a.
Antenoridæ tres, 624. 484. a.
Ἀντέρως, qui amores reſolvit, Athenis coli dicitur, 520. 520. a.
Antes ſunt ordines cujuſcunque rei anteriores, 146. 417. a. b.
Anthores egregius, 872. 778. a.
Antigenes, paſtor, 36. 89. b.
Antigona, in ciconiam converſa, 231. 31. b.
Antiqua, pro nobili, 229. 16. a. 281. 379. a. 300. 535. a. 964. 347. a.
Antiqua patria, quæ, 343. 137. a. b.
Antiqui, res rebus mutabant, 27. 39. b.
Anubis latrator capite canino, 766. 698. a. b.
Aonius vertex, Muſis dicatus, 157. 11. a. b.
Ἀώρους, tamdiu in ſuperis vagari credebant, donec in morte reliquum tempus exegiſſent, quod in vita non impleverant, 533. 696. b
Apenninus, mons Italiæ, 983. 703. a.
Aperire, pro nudare ac proferre, 618. 406. a. pro oſtendere, 245. 111. a. 422 206. b. 764. 681. b.
Aperire viam, pro dare aditum, 939. 884. a.
Apex, proprie quid, & apere? 842. 270. a.
de Apibus hiſtoria, 288. 434. a.
Apum mores & ingenium deſcribitur, 200. 149. b. penitus amiſſæ, ut reparentur, 207. 281. a. amor & ſtudium erga regem ſuum, 203. 210. b. ira, 205 236. b
Apibus Euri nocent, 202. 192. b. de procreatione apum, ibid. fumum ferre non poſſunt, 977. 588. b. gaudent tinnitu æris, illis ineſt auditus, ſenſus, 195. 64. b.
Apum generandarum materia in herbis & foliis latet, ibid. earum multa genera, 288. 439. b. vel maxima animalia ictu aculei ſui necant, 205. 236. b. mel non faciunt, 194. 57. b. oderunt fœdos odores, &c. 194. 48. a. b.
Apes revocat, lac vel aqua mulſa, 196. 88. b.
Apum ſtridor, bombus dicitur, 668. 65. b.
Apices lanigeri, qui? 762. 664 a. b.
Apio poetæ coronabantur, & ubi? 43. 68. a.
Apii coronas ſepulchris imponebant, inde proverb. 542. 79. b.
Apollo idem, qui Liber pater, 592. 78. a. Medicinæ inventor, 967. 405. a. diverſa nomina tributa. cur ſagittæ ei datæ, cur laurus conſecrata? 275. 333. a. triplex ejus poteſtas, triaque inſignia circa ejus ſimulachrum: Lyra, Gryphenæum, Sagittæ, & unde dictus, 34. 66. a. b. Actius, 766. 704. a. b. altus, cur dicatur, 877. 875. a. λοξίας cur dictus? 410. 89. b. 593. 89. a. formidatus nautis, & cur? 429. 275. a. Nomius dictus, & unde? Admeto regi armenta pavit, paſtor ab Amphryſo dictus, 156. 2. a. 32. 35. a. Thymbræus dictus, 210. 323. b. 409. 85. b. Caſſandram amavit, ejuſque concubitum petiit, &c. 354. 246. a. jam regnat, 25. 10. a. b.
Apollo & Liber nuptiis contrarii, & quare, 475. 58. b.
Apprima, pro apprime & maxime, 129. 134. a. b.
Aprica terra, ſine frigore, 612. 312. a
Aprici mergi, Sole gaudentes, 546. 128. a.
Aptare, pro congrue ponere vel fingere, 881. 8. a. pro eligere, vel adjungere, 302. 556. a. Aptare claſſem, pro parare, 497. 289. a. Aptare habendo, pro ad habendum, 948. 88. a. b.
Aptum, pro conligatum & conſtrictum, 515. 482. b. vicinum, 648. 797. a.
Aqua, omnium rerum elementum, 213. 382. b.
Aqua & ignis, ad fœdera facienda adhibebantur, 950. 119. b.
Aqua & igni mariti uxores ducebant, 485. 167. b.
Aqua marina, tenuat, 252. 177. b.
Aquila in tutela Iovis, & cur fulmen ei miniſtrare dicatur? Solem recto lumine ſpectat. Fabula, 284. 398 a. 805. 564. a. cum Cygnis immortale odium, 283. 397. b.
Aquilices, ſcrutatores aquarum, 87. 109. a.
Aquilo denſus, cur? 169. 196. b.
Ara Iovis Hercæi, in mediis ædibus erat, 377. 512. b. Ara ſepulchri, pro pyra, 600. 177. a. b.
Aræ, ſaxa ſunt, & cur ab Italis ſic dictæ? 245. 1?3. a. b.

Aræ,

Aræ ſunt, apud quas hoſtiæ non cæduntur; ſed deus prece tantum ſolenni veneratur, 409. 85. b.
Aræ, diis ſuperis & inferis conſecratæ ſunt. altaria vero ſuperorum tantum deorum, 34. 65. a.
Aræ gramineæ, 950. 118. a. b. patriæ, quæ an Achillis, an Apollinis? 435. 332. a. b.
Aræ ſopitæ, pro igne, 751. 542. a.
ad Ararum præſidium, periclitantes fugiebant, 377. 513. a. b.
Ararum anſas tenentes, rogabant deos, 596. 124. a.
Aras tenendi conſuetudo, 491 219. b
Arabi & Arabes, 691. 605 a.
Aracynthus, mons Thebanus, 10. 24. a.
Arachne in araneam converſa, 206. 247. b.
Araneus & aranea confunduntur, 206. 247. a.
Arar, fluvius Galliæ, 6. 63. a. b.
Arare, de æquore, 450. 495. a.
Araxes, Armeniæ fluvius, 768. 728. a. b.
Arborei fœtus, pro pomis, 80 55. a.
Arbores in India, quæ lanam ferunt 312. 653. b. Arbores alienas incidere, capitale ſupplicium erat, 16. 11. a. Arbores biferæ, 130. 150. a
Arboris, cum aureo ramo, deſcriptio, 597. 137. b.
Arborum creandarum tria genera, 121. 9. a. Arborum & radicum, par altitudo, 512. 446. a.
Arbuſta, quæ? 4. 40.
Arbuſtum, quid, 16. 10. a.
Arbuta, poma rubra, 50. 148. b. poma ſylveſtria, 154. 520. a.
Arcadum quatuor genera, 882. 31. b. equeſtri certamine valebant, 848. 364. b. à Muſicæ ſtudio commendantur. 45. 4. b. a. Proſelenos ſe eſſe aſſerunt, 141. 342. a. primi, templum conſtituerunt, 137. 353. a. vivaciſſimi, 711. 51. a.
Arcadius magiſter, pro Ariſtæo, 207. 283. a. b.
Arcas, pater Evandri, 718. 129. a.
Arcere, pro continere & prohibere, 368 406. b. Arcere pecori, pro à pecore, 167. 155. a. periculis, 713. 73. a.
Arces, genus teli, unde dict. 230. 24. a.
Arceſſere, evocantis verbum, 596. 19 a.
Archigalli, qui? 717. 116. b.
Arcitenens pius, pro Apolline, 408. 75 b.
Arctos clara, pro Elice, 89. 138. b.
Arctos metuentes tingi æquore & quare? 161. 215. a.
Arcturus ſtella, unde dicta, &c. 315. 748. a. in Boote, 96. 204. a. poſt urſum, 452. 516. autumnali tempore oritur, 82 68. a.
Arculum, quid, 483. 137. a.
Arcus, aquam haurire creditur, 111. 380. b.
Ardea, qualis avis, unde ita dicta, 110. 364 b.
Ardea urbs, & unde dicta, 680. 411. a. b.
Ardere, nunc neutrum, nunc activum, 871. a. b. Ardere armis, 694 644. a. pro cupere, accuſat. & ablat. regit, 297. 519. a. pro feſtinare, 585. 5. b.
Ardentes equi, pro candidis & velocibus, 293 476. a.
Ardentes, pro feſtinantib. vel ingenioſis, 287. 417. a.
Area, pro loco vacuo, 93. 178. b.
Arena bibula cur ita dicta, 82. 70. b
Arena, pro terra, 252. 176 b.
Areos Pagos, quis locus: hinc Areopagitæ, 75. 18. b.
Arethuſa, amnis, 465. 696. b. pro Muſa Sicula, 66. 1. a.
Argi, ab Argo dicti, 338. 95. a.
Argileti nemus, 736. 145. a. b.
Argitis, uva ab Argis, 127. 99. a.
Argo, pro navi; ab Argo fabricatore ita dicta, 27. 34. a. & unde dicta, ibid. b.
Argolicum mare, pro Ionio & Adriatico, 539. 52. b.
Argos Inachia, 674. 286. a.
Arguere, pro accuſare, indicare, 892. 164. a. 909. 384. b. pro probare ac oſtendere, 470. 13. a.
Argumentum ingens, 704. 791. b.
Arguti, celeres dicuntur & qui celeriter loquuntur, 27. 34. a. b.
Argutum pro brevi, 167. 80. a. b. pro canoro & ſtridulo, 45. 1. a. 106. 293. a. 657. 14. a.
Argutæ ſerræ, id eſt ſtridulæ, ſonoræ, 90. 143. a.
Argyripa urbs, à Diomede condita, 898. 246. a.
Aridus fragor quis, 110. 356 a.
Aries oblatus, homicidam exſolvit crimine homicidii, 27. 43. b. 183. 387. b. ſi inſolito colore ſit infectus, felicitatem portendit imperatori, 27. 43. b.
Arietare in portas, 940. 890. b.
Arion, Lesbius citharædus, ejusque hiſtoria, 55. 56. a.
Arisba, ab Achille devicta, 787. 264 a.
Ariſtæ, unde dictæ, 706. 809. a. pro annis, 7. 70 a. pro frumento, 74 8. a.
Ariſtæus, Apollinis et Cyrenes filius, 75. 14. a. 209. 317. a.
Aritia, civitas juxta Albam, 703. 762. a.
Ariuſia, vel Arviſia vina, quæ, & unde dicta, 35. 71. a.
Arma ſunt, quæ armos tegunt, 517. 415. a. pro uniuſcuiuſque rei poſſibilitate, 942. 6. a. pro bello 224. 5. a. aliarum artium inſtrumenta, 249. 123. b. pro clypeo, 430. 288. b. pro conſilio, 301. 546 a.
Arma, in puppibus religabant milites navigantes, 254. 187. a.
Arma verſa, quæ? 887. 93. a. b.
Armorum quorundum, inventores, 802. 505. a.
Armenta, unde dicta, 454. 540 a.
Armentalis equa, pro indomita, 922. 571. b.
Armi, proprie quadrupedum, 926. 644. a. equi, 654 881. a.
Armos inhorruit, 868. 711. b.
Arrectis auribus, Adag. 250 156. b.
Ars τῶν μέσων eſt, & pro dolis artes ponebant, 314. 661. a. 339. 106. a. 338. 99. b. pro auxiliis, &c. pro fraude, 9 92 632. a.
Artem aliquam, qui deſinebant, ejus inſtrumenta diis artis iſtius præſidibus ſuſpendebant, 47. 24. b.
Artes, pro virtutibus, 164. 201. b.
Artus, pro elementis, 642. 726. b.
Arva, pro littore, 310. 209. b
Arvina pinguis, 693. 627. a.
Arundo fluminibus ubique datur, 709. 34. b.
Aruns, Lucretiæ ſtuprum infert, &c. 760. 646. a.
Aruſpex ſecundus, pro ſacra proſpera, 931. 739. b.
Aurea mala, vel matura, vel aurei coloris, 55. 52. a.
Aſcanius, Iulus & Ilus etiam dictus, 485. 159. a. occiſo Mezentio. Iulus vocatus, & cur? 266. 271. a.
Aſcanius, Amnis Myſid. pro quibuſlibet fluminibus, 173. 270. a. b.
Aſcræus ſenex, pro Heſiodo, 43. 70 a. carmen, 132. 176. a.
Aſia palus, 699. 701. a.
Aſia prata, 111. 383. b.
Aſilus, muſca, bubus maxime nocens, 166. 147. b myops prius vocabatur, poſtea æſtron, ibid.
Ἀσκώλια, feſta in honorem Bacchi, 144. 384. b.
Aſpera ſignis pocula quæ? 553. 267. b.
Aſper, pro aſpernator. 738 365. b.
Aſpirare, pro accedere, 914 352. b. pro favere, 813. 525 a.
Aſſaracus, avus Anchiſæ. 159. 35 a. pater Capyos, 811. 643. a. 647. 778. a.

Aſſa-

Aſſarici domus, id eſt Trojani, 269. 288. a. Aſſarici Lar. 786. 259. b.
Aſſurgere alicui, 42. 66. b.
pro cedere, 127. 98. a.
Aſſyrii populi Syriæ adjacentes, 149. 465. b.
Aſtare, pro eſſe ſub hoc, 415. 123. a.
Aſtra, movent & implent fata hominum, 31. 23. b.
quæ cadere dicantur, 711. 59. b.
Aſtrum, pro ſtella, 64. 47. a.
Aſtu, pro malitia, 929. 704. b.
ſcientia bellica, 857. 522. a.
Aſtyanactis imago & fabula, 450. 489. a. 372. 456. b.
Aſylas Chorinæum ſternit, 805. 571. b
Aſylum, unde dictum, 395. 761. a.
quando poſitum, &c. quibus, 735. 342. a.
Atalanta ab Hippomene victa, 42. 61. a.
de hac fabula. 413. 112. b.
Athamas & Thoas, duces Græc. 355. 262. a.
Athenæ, primo Ἀκτὴς dictæ, 10. 42. a.
Atheſis, Venetiæ fluvius, 813. 680. a.
Athos mons Græciæ, 108. 332. a.
vel Athon, mons Thraciæ, 983. 701. a.
Atina, civitas juxta Pontinas paludes, 693. 630. b.
Atinas acer, inde Atinates, 980. 661. b.
Atlas maximus, 515. 481. b.
cur cœlum ſuſtinere dicatur, 324. 745. a.
pomerium habuit, in quo mala aurea naſcebantur: fuit & peritus aſtrologiæ, 493. 247. b.
Atlantes tres fuerunt, 718. 135. b.
Atlantides ſtellæ, quæ & quot, 58. 221. b.
Atomi, quid, 3?. 31. a.
Atque, pro ſtatim, 56. 203. a.
de Atreo & Thyeſte fabula. 304. 527. a
Atridæ, pro Agamemnone & Menelao, 291. 462. a. b.
Atri dies, infauſti, 620. 429. b.
pro noxiis, 88. 129. b
Atrum lumen, pro furiali & inferno, 683. 456. a.
Atrium, dicitur, quod atrum ex fumo, &c. 322. 730. a.
in Atriis antiqui epulabantur, 322. 730. a.
& pecunias ſuas ibi habebant, & liminum cuſtodes. ibid.
ibi & culina.
Attalus, rex Aſiæ populum Romanum ſcripſit hæredem, 318. 701. a.
Attonita pro ſtupenda, non ſtupente, 550. 53. a.
Attonitus proprie quis dicatur, 420. 172. a. 497. 232. a.
Attrita anſa, 38. 17. a.
Atys, unde Atyi Latini, 568. 568. b.
plebeii fuerunt, ibid.
Avaritiæ comes, crudelitas, perfidia, 278. 353. b.
Audentes fortuna juvat, 843. 284. b.
Avenæ nomen veteribus in frumenti vitio tantum habita; nuſquam inter fruges, 32. 37. a. b.
Avenæ ſteriles, 91. 154. a.
tenuis, quæ, 1. 2.
Aventinus, & rex & mons, 695. 657. a.
Avernus, lacus in pl. Averna facit, 446. 442. a. 576. 732. a.
fons, per quem deſcenſus ad Inferos, 519. 512. a.
fretum, 131. 164. b.
Averſa, pro irata, aſpernans, 294. 486. a. b. 504. 362. a.
Avertere numen, Advertere legend. 526. 611. b.
Avertere, pro pervertere &c. 56. 66.
A vertice, an ab Aquilone? 139. 310. a.
Avertit, pro avertitur, 244. 108. b.
Aves auſpicatæ, & inauſpicatæ quæ, 283. 397. b.
Aves colli longioris, recto ordine volant, & cur, 284. 402. a.
Aves ſingulæ numinibus conſecratæ, 566. 516. a.
Aufidus, Apuliæ fluvius, 910. 405. b.
Augures ſpatia deſignant lituo, tum dextrum, tum ſiniſtrum 61. 15. b.
Augurium quid, 391. 703. a.
quaſi avigerium. 566. 523. a.
ut differat ab auſpicio, 284. 402. b.
pro conjectura, 536. 7. a.
pro oraculo, &c. 410. 89. a.
Augurium, maximi faciebant veteres: ejus ſpecies, auctores. 283. 397. b.
Auguria minora, licet priora ſint, majoribus cedunt. 61. 13. b.
in iis non ſolum aves conſiderandæ, ſed etiam volatus, 283. 397. a.
Augurium juge, quod, 553. 537. a.
aut oblativa, aut impetrativa ſunt, 601. 190. a. b.
Auguria pullaria captabant in bellis gerendis 602. 198. a.
unum vidiſſe non ſufficit, niſi confirmetur ex ſimili, 390. 69?. b.
Auguro & auguror, ut diff. 673. 273. a.
Auguſtus filius Atiæ, 223.
Auguſtus à Venere originem ducit, 77. 28. a.
Auguſtus Cæſar, hoc nomen accepit à patre adoptivo, 648. 792. a.
vivus, divinos honores meruit, 76. 24. b.
Auguſti cum Antonio bellum, 763. 678. b.
igneos oculos habuiſſe dicitur. 764. 680. a.
illo imperante, à Parthis repetita ſigna, 692. 606. a.
illi ſimulachrum factum, cum Apollinis inſignibus conjunctis, 25. 10. a. vivus templa emeruit, 2. 7.
Avaria, loca ſecreta nemorum. 147. 430. b.
Aulæa, unde dicta, 158. 25. b.
318. 701. a.
Aulai, pro aulæ, 437. 354. a.
Auletes gravis, pro navi, 838. 207. a.
Aulis, inſula in Ægeo mari, 510. 426. b.
Aunus Apenninicola, 92?. 700. b.
Aura auri, pro ſplendore, 602. 204. b.
Auræ, pro favore, 649. 816. b.
omnia diſcerpunt. 790. ?13. b.
Auras ferre, quid, 147. 422. a.
Auras vocat, naturam, 643. 733. a.
Aurea, pro pulchra. 114. 431. b.
Aurea mala quæ. 20. 71. a. b.
Aurem vellit, pro admonuit. 36. 3. b. 37. 4. a.
Auri ſacra fames, 405. 57. a.
Auris, memoriæ conſecrata, frons genio, &c. 37. 4. a. 459. 607. a.
Auroræ filius, Memnon. 326. 755. a.
Aurora, pro populis, 692. 606. a.
Aurum coronarium quid? 767. 721. a. b.
Aurunci, Græce Auſones, 700. 727. b.
Aurunci & Arunci, populi diverſi, 66?. 206. a. b. 904. ?18. a. b.
Auſonia terra, pro Italia: & unde dicta, 420. 171. a. 449. 479. a.
Auſones, unde cognominati? 734. 32?. a.
Auſonidæ agri, 860. 564. a.
Auſonii antiqui, 858. 253. b.
Auſpicia omnium rerum ſunt, auguria certarum, 401. 20. b.
pro diſpoſitionibus, voluntate, ibidem. 502. 341. a. b.
Auſpicia majora quæ, 439. 475. b.
pro poteſtate, 67?. 257. a.
piacularia quæ, 35?. 223. b.
Auſter floribus noxius, 13. 58. a, b.
Auſter ales, pro Autumno. 744. 430. a.
Author hic & hæc, 954. 159. a.
ab augendo dictus, 77. 27. b.
Author Iupiter, ut dicatur, 536.
Autolicus, fur quidam fuit, unde Sinon natus, 336. 79. b.

Auto-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Automedon, Pyrrhi armiger, 374. 477. a.
Autumnus, cur morbis abundet, 185. 79. b.
Axis ætheris, 377. 512. a.
Axis, pro cœlo, 515. 482. b.
pro Septentrione. 137. 271. a. 178. 351. a. b.

B

BAccar, herba faſcinum depellens, quidam nardum ruſticum appellant, 26. 19. a. b. 47. 27. a.
Baccatum, eſt margaritis ornatum, 313. 654. b
Baccæ & acini, ut differant, 68. 27. b.
Baccæ, fructus arborum agreſtium, 462. 645. a.
Bacchari, furere more bacchantum, 498. 301. a.
Bacchus, unde dictus, 38. 15. a.
Bacchi orgia, in montibus celebrari ſolita, 181. 487. b.
Baccho dedicabant comam, 679. 391. b.
de ſacris & ritu eius ibid.
Bactra ultima, quæ? 765. 688. a. b.
regio juxta Aſſyrios, 129. 138. a.
Baiarum littus Euboicum, 815. 710. a.
Balearis funda, 107. 309. a. b.
Balſamum, arbor eſt, Opobalſamum ſuccus, 128. 119. a.
Balteus quid, 555. 313. b.
baltea in pl. 855. 496. b.
Barathrum, immenſæ altitudinis nomen, 444 421 a.
Barbæ de quadrupedibus, barba hominum, 176. 311. a. 357. 277.
Barbam heroes non ſolebant tondere. 458. 594. a
Barbaricum aurum, quod? 526. 504. a.
Barcæi late furentes, 473. 43. a. b.
Barce, nutrix Sichæi, 528. 632. a.
Barinulæ, ſcrutatores aquarum, 87. 109. a.
Bavius & Mevius, peſſimi poëtæ, 21. 90. b.
Bebrycia, pro Bithynia, 559. 373. a.
Belgæ, civitas Galliæ, 170. 204. a.
Bellantur, pro bellant, 927. 660. b.
Bellum ac arma, ut diff. 301. 54. b.
Belli indicendi, mos, 773. 53. a.
Bello indicto, in Martis ſacrario ancilia movebant, 691. 603. b.
Bella jungebant, nuncupatis votis, 634. 471. a.
Bellum Cononi curæ fuerit, 682. 444. b. viri gerant, 6 2. 434. b.
Bellona pronuba, 675. 319. b.
ſanguineo flagello, 766 703. a. b.
Bellua ἀ φετ@ quæ, 635. 491. b.
Belus, primus rex Aſſyriorum, 312. 646. a. 322. 733. b.
Benacus, lacus Italiæ, 131. a. b.
ac Venetiæ, 838. 205. a.
Benevolentia quatuor modis conciliatur, 298. 526. a.
Berecynthia, mater deûm, 775. 82. a. Phrygia, 647. 784. b.
Beröe, Rhateia conjux Dorycli, 572. 646. b.
Bianor, qui & Hocnus dictus, 65. 60. a.
Bibere amorem, 325. 753. b.
Bidentes, quaſi biennes, 475. 57. a.
pro ovibus, 589. 39. b.
Biforem dat tibia cantum, 809. 618. a.
Bigæ, Lunæ tribuuntur, & cur? 576. 721. a. b.
Bigæ albæ. 554. 164. a.
Bijugus, 861. 575. a.
Bilicem loricam rumpit, 965. 375. a.
Bilinguis, pro fallaci, 314. 665. a. b.
Bina, de his quæ ſunt numeri tantum pluralis, 721. 168. a.
Bipatentes portæ, 362. 330. a.
tecta cæli, 821. 5. a. b.
Bipennis, 374. 479. a.
Bipenni ferro, 890. 135. a.
Biremes, an Troiis temporibus fuerint? 254. 186. a. 713. 79. b.
Bis mulget in hora, 15. 5. b.
Bis nuptæ à ſacerdotio repellebantur, 470 19. b.
Bis ſolem, bis frigora ſenſit, ut intelligendum, 80. 48. a. b.
Biſaltæ, populi Scytharum, 184. 461. a.
Bitias, præfectus claſſis Punicæ. 323. 742. a. b.
Bitumen ex fulmine procreari dicitur, 57. b.
Bolum è faucibus præripere, 679. 388. b.
Bonus pro docto, 29. 1. a. pro largo & liberali, 255. 199. a. b. pro forti, ibid.
Bonum ſit, bene ominandi ritus, 59 106. b.
Bootes occidit verno tempore, 99. 229. b
Bovem comeſſe, majores nefas putabant, 155. 537. a. b.
Bractea, tenuiſſima lamina, unde dicta. 603. 219 b.
Brenno duce, Roma vaſtata, 761. 652. a.
Brevia & Syrtes quid, 245. 115. b.
pro vadis, 844. 289. a.
Breviloquium, regum eſt, 303. 565. a.
Briareus centumgeminus, 610. 287 a.
Britannia, olim juncta orbi terrarum, 7. 17.
Brontes; Steropeſque, 743. 4 5. b.
Bruma, à brevioribus diebus dicta, 97. 211. a. 374. 472. a.
Bruti hiſtoria, 411. 96 a.
Bruti ultoris faſces, 650. 818. a.
Bubo, ſi cujus ædes inſederit & vocem miſerit, mortem ſignificare dicitur. Si de buſto ſudem ad tectum detulerit, incendium, 514. 462. a.
Bubulci, paſtores boum. 68. 19 b.
Buccina rauca, 916. 475. b.
Bucula, bovis diminutio, 58. 86. a.
Bufo, rana terreſtris, 94, 184. a.
Bullæ, pro ornamentis, quibus cingula decorantur, 995. 942. b.
Bumaſte, uva, ob ſimilitudinem mammæ bovis, 127. 102. a.
Buris, curvamentum aratri, 93. 170. a. b.
Βύρσα, Græcè corium dicitur, 279. 371. a. b.
Buſiris rex Ægypti, hoſpites immolabat, 156. 5. b.
Buſtuarii, qui? 857. 519. a.
Buſtum, pro ſepulchro, 937. 850. b.
Butes antiquus, 811. 647. a.
Buthroti urbs, 431. 293. a.
Buxus Berecynthia, 809. 619. a b.
pro tibia.
Buxum raſile, 148. 449. a.
Byſſina, Bombycina & Serica, ut diff. 128. 120. a.
Byſſum è terra gignitur, ut linum, 128. 120. b.

C

CAcus, Vulcani filius, unde ſic dict. 723. 194. a.
Cadavera lavare, proximis concedebatur, 532. 683. a.
Cadaver inſepultum qui præteriiſſet, porca præcidanea contra ſcelus expiabat, 615. 365. b.
domi, ſeptem diebus reſervabantur, octavo incendebantur, nono ſepeliebantur, 540. 64. b.
Cadavera, cur Ægyptii diu condita reſervent? 407. 68 a. Romani, non ibid. per diem non incendebantur, 535. 1. a. ſed per noctem olim proferebantur cum facibus, 890. 142. a.
Cadet hoſtia, 276. 338. a.
Caducus, pro morituro, 863. 622. b.
Cæa inſula, in Ægeo mari, 75. 14. b.
Cæculus, filius Vulcani habitus, 697. 681. a.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Cæcafores, *non omnibus nota*. 372. 4:3. a. b.
Cæcum latus, & *cæcus homo*, *diverſimode dici*, 330. 19. a.
Cæco Marte reſiſtere, 363. 335. a. b.
Cæci tumultus, *qui*, 116. 464. a.
Cædere, *pro occidere*, 871. 75(. a.
Cædes, *pro ſanguine*, 799. 456. a. b.
Cædicus Alcathoum obtruncat, 870. 747. a.
Cælare in auro, 856. 499. a.
Cælata, *quæ dicantur*, 18. 37. a.
Cælata facta, *in auro*, 311. 644. a.
Calatores laborioſi dicti, 18. 37. a. b.
Cælii ſepulchrum & *ænigma*, 22. 105. a. b.
Cælum, *pro aëre*, 237. 6:. a. 537. 18. a. 642. 724. b. *Cælum apertum*, *pro ſereno*, 550. 523. a.
Cælum claudi & *aperiri dicitur*, 821. 1. a. b. *non tractabile*, 474. 53. b. *Cælum terræ miſcere*, 248. 737. b.
Cælo æquare, *pro ad cælum efferre*, 715. 100. a.
Cælo, *pro in cælum*, 464. 678. a.
Cælus, *pater Saturni*, 580. 801. a. b.
Cænarum 3. *genera*, 35. 74. b.
Cænæus, *virgo fuit*, *quæ à Neptuno pro ſtupri pretio*, *meruit ſexus mutationem*, 621. 448. b.
Cænei haſta, ibid.
Cæneus, *pro homine molli*, 621. 448. b
Cæretæ domo, *qui ſunt*, 836. 183. a.
Cæritis amnis, 755. 597. a.
Cærulum eſt viride cum nigro, 668. 198. a. *pro atro olim*, 536. 10. b. 406. 64. a.
Cærulum, *pro mari*, 763. 672. a.
Cæſar, *cur ita dictus*, *vicit* LXIV. *civitates Galliarum*, & *cur bellum civile geſſerit*, *à Pompejanis occiſus*, *in deorum numerum relatus*, 269. 290. b. *illo occiſo*, *Solis defectus fuit*. 116. 467. a. b.
Cæſaris & *Pompeji geſta*, 65!. 827. b
Cæſares, & *qui de ſecto matris ventre procreantur*, *Apollini conſecrati*, 845. 315. a.
Cæſar ab hoſte raptus, *ut evaſerit*, 932. 743. a. *primum ſacra Liberi patris*, *Romam tranſtulit*, 32. 29. a. *in Senatu*, xxxiij. *vulneribus interemptus*, 31. 20. a.
Cæſaries, *à cadendo dicta*, & *virorum tantum*, 306. 5:4. a.
Cæſaries aurea, 761. 6(9. b.
Ceſtus crudus, *pro duro*, 158. 2?. a. 541. 6?. a. b. *immani pondere*, 560. 401. b.
Cætera Grajus, 458. 594. a. b.
Cætus, *pro convivio*, 323. 739. a.
Cajetæ portus unde dict. 655. 500. a. 656. 2. a. b.
Calamus, *pro fiſtula*, 43. 69. a.
de Calamo fabula. 33. 48. a.
Calabria cherſydris frequentiſſima, 182. 425. b.
Calathus & *colus Minervæ*, 705. 805. b.
Calathus, *latine quaſillum*, 12. 46. a.
Calcem calce terere, 556. 324. a.
Calchanti vites ſerenti, *augur quidam dixit*, *non fas eſſe inde novum guſtare vinum*, *præ riſu*, *interclusus ei ſpiritus*, 43. 72. a.
Calchante miniſtro, *ſc. me deſtinat aræ*, 339. 10(. a. b.
Calchis, *civitas Eubææ*, *de qua Euphorion*, 43. 72. b.
Calculus, *cur ita dictus*, 132. 18 '. b.
Cales, *civitas Campaniæ*, 700. 728. b.
Callis, *ſemita* & *via*, *ut diff*. 509. 405. a.
Calones, *unde dicti*, 585. 1. a.
Calor, *pro anima*, 534. 7(5. a.
Caltha, *violæ genus*, 12. 50. b.
Calydon, *Ætoliæ urbs*, 900. 27c. b.
Calydonis rex, *Oeneus*, 675. 3c6. a.
Calx ferrata, 930. 714. a.
Camænæ, *à priſcis Caſmenæ dicebantur*, 9:0. 543. b.
alterna amant, 19. 59. b.
Camerina, *palus*; *deque ea reſponſum Oraculi*, 466. 701. a.
Camertes fulvus, 860. 562. a.
Camilla, *de Volſca gente*, 705. 803. b. 913. 432. a.
Camilli & *Camillæ*, *juvenes nobiles dicti*, 920. 543. b
Camillus abſens dictator factus, & *ejus geſta*, 650. 825. b.
à Gallis ſublata ſigna revocavit, 132. 169. a.
Campi liquentes, *pro mari*, 642. 724. b. *patentes*, *pro aëre*, 195. 77. a. *pro ſaxi latitudine*, 546. 128. a.
Camura cornua, *pro curvis*, 161. 5(. a. b.
Canarium ſacrum Romæ celebratum, 215. 425. b.
Candens, *pro candidum*, 809. 628. b.
Candidus, *pro deo*; *niger*, *pro mortuo*, 33. 56. b.
Canentia lumina, *quæ?* 851. 418. a.
Canis ſpecies triplex, 181. 404. b.
Canes, *pro furiis*, 607. 257. a.
Canis latratus carmina magica ſolvit, & *Hecatæ immolatur*, 59. 107. b. *ut adverſo aſtro occidere dicatur*, 98. 218. a.
Cano, *tria ſignificata habet* 224. 5. a.
Canere ad myrtum: *proverb. de imperito*, 324. 744. b.
Canopus, *civitas juxta Alexandriam*, 208. 287. a. b.
Capeni luci. 698. 697. b.
Capere, *verbum augurale*, 284. 400. b.
Caper, *Tragœdiæ præmium*. *Libero immolatur*, 143. 38(. a.
Capeſſere, *eſt ſæpe capere*, 24^. 81. b. *pro occupare*, 503. 346. a.
Caphareus ultor. 899. 260. a.
Capi, *pro delectari*, 733. 311. a.
Capillor, *quid*, 85(. 423. a.
Capillos deformabant pulvere, *in luctu*, 875. 844. b.
in Capitolio omnium deorum ſimulacra colebantur. 361. 319. a. b.
Capitoli immobile ſaxum, 798. 448. b.
Caprea, *Teleboum regna*, 701. 735. a.
Capreæ ſequaces, *cur*. 143. 374. a.
Capræ, *Baccho*, *Æſculapio* & *Minervæ immolantur*: *earum morſus arboribus exitiales*, 143. 379. b.
Captivus ſanguis, *pro captivorum*, 857. 520. a.
Capua dives, 135. 224. a.
Caput horum malorum, 907. 361. b.
Caput in luctu pulvere conſpergebant, 978. 611. b.
Caput velare in re divina ſolebant, *præterquam Saturno*, 442. 405. b.
Capitis integumenta, *heroicis temporibus*, *in uſu non erant*, 831. 153. b.
Capiti ſuo ſuere, 748. 484. b.
Capys, *an Capuam condiderit*, 332. 35. a. 832. 145. a. b.
Caræ, *populi inſulani*, 768. 725. a.
Carbaſus, *genus lini eſt*, 709. 34. b. *pro velo*, 437. 357. a.
Carcer & *carceres*, *ut diff. unde dicatur*, 236. 58. a. 547. 145. a.
Carceres dicti, *ubi coërcentur equi*, 119. 512. a. b.
Carcheſia, *poculorum genera ſunt*, 213. 380. a. 542. 77. a.
Cardo, *quaſi cor januæ*, *cur æreus eſſe debuerit*. 290. 453. a. b.
Cardo, *pro puncto ac momento occaſionis*, 316. 676. b.
Carduus, *ſpinæ genus*, 32. 39. b.
Carduus ſegnis, *pro infæcundo*, 91. 152. a.
Carecta, *loca caricis plena*. *Carex vero herba eſt*, 16. 20. b.
Carex, *herba acuta* & *dura*, 171. 231. a.
Carinæ lautæ, *quæ?* 738. 361. a.
Carinare, *quid?* ibidem
Carmentalis porta, *poſtea ſcelerata dicta*. 735. 338. a.
Carmentis Nympha monita, 735. 336. a.
Carmen dicitur, *quicquid pedibus continetur*, 430. 28?. b. *etiam de duobus verſibus*, 33. 42. a.
Carne elixa olim non veſcebantur, 258. 217. a.
Caro morboſa non coquitur, 186. 490. a.
Carpathium mare inter Ægyptum & *Rhodum*, 570. 595. a.

Car-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Carpathos, inſula contra Ægyptum, 213 387 a b.
Carpere, pro accipere, 283. 392. a.
Carpere ſummas ſetas, 6:6. 245. b.
Carpitur, pro paulatim conſumitur, 468. 2. b.
Carthago, lingua Panorum nova urbs, 279. 370. a, b. ante Byrſa, poſt Tyros dicta, 531. 670. a.
Carthaginis vetus nomen Caccabe, 289. 447. b.
Caruſatidi Dianæ templum à Laconibus conſecratum, 53. 30. a.
Caſæ, mapalia dicuntur, 11. 29. a.
Caſia, herba ſuaviſſimi odoris, 12. 49 b. unde unguentum fit, 15. 466. a
Caſia & roſmarinus, apibus apta herba, 134. 213. a.
Caſpia regna, Aſſyriorum fines, 648. 798. a.
Caſperia, urbs, 699. 714. b
Caſſandra divinationem ab Apolline acceperat, 421. 183. a.
Caſſida, pro caſſis, acc. pro nom. 934. 775. a.
Caſſus lumine, id eſt privatus, &c. 337. 85. b.
Caſſum votum, pro inani, 987. 780. a.
Caſtalia, fons eſt Delphis, 175. 292. a. b.
Caſtaneæ nuces dictæ, quare, 13. 52. a. hirſutæ, quæ? 49. 53. a.
Caſtigare, pro increpare & objurgare, 559. 387 a.
Caſtorea viroſa, quare & unde, 81. 59. a. b.
Caſtra movere, 914. 446. a.
Caſtra, pro claſſe: hinc caſtra nautica, 452. 519. a. 526. 604. a. 573. 66. a.
Caſtrum Inui, id eſt Panos, qui illic colitur, 646. 775. b.
Caſus, pro ruina, 310. 627. a.
Cataphracti deſcriptio, 933. 770 a.
Cateja, tela Gallica, 701. 741. b.
Catilinæ pœna, 762. 668. b.
Catillones, qui? hinc Catillatio grave opprobrium, 15. 5. b.
Catillus, 696. 672. b.
Cato Cenſorius, 652. 841. a.
Cato Vticenſis, 763. 670. a.
Catuli, de ſerpentibus, &c. 183. 438 a. 365. 357. a.
Cavadium, quid? 375. 487 b.
Caucaſus mons Scythiæ, 148. 440. a 504. 367. a.
Caudex pro codex, 122. 30. a. b.
Cavea, conſeſſus eſt populi, 557. 340. a. 75. 636. a.
Cavernæ, 330. 19 a. umbroſæ, 726. 242. a.
Caulæ, ſepta ovium, 774. 60. a. b.
Caulon, mons Calabriæ, 455. 553. a. b.
Caurus, pro Corus, 174. 278. a.
Cauſa rebus novandis, 497. 290. b.
Cauſæ in ordine dicebantur propter multitudinem, 339. 102. a.
Cauſare, quid? 65. 56. a. b.
Cayſtrus, Aſiæ fluvius, 111. 383. b.
Cecropia, id eſt Athenienſis, 201. 177. a. à rege Cecrope, 588. 21. a.
Cedere amicitiæ, 904. 321. b. æquore, foro, patria, 852. 444. b.
Cede deo, 563. 567. b.
Cedere, de jure, 431. 297. a.
Cedere loco, pro vinci, 6 6. 332 a.
Cedrus cariem non ſentit, 666. 178. b.
Cedrus olens, pro Iunipero, 890. 137. b.
Celemne, locus ſacer Iunoni, 701. 739. b.
Celerare, celeriter facere, 314. 660. a. b.
Celeus rex Eleuſinorum, 52 165. a. b.
Cellæ, pro cavernis favorum, 288. 437. b.
Centaurea graveolentia, 207. 270. a fel terræ appellatur, ibid.
Centauri, unde dicti, 164. 115. b. Stabulant, pro habitant. & unde nati, 609. 286. a. b.
Centaurus pro navi, 546. 122. a.
Centum quadrijugos, id eſt Circenſes exhibebo, 158. 18. a.
Ceraſus arbor, civitas Ponti, & ceraſum pomum, 121. 18. b.
Ceraunia, montes Epiri, 108. 332. a. 451. 506. a.
Cerberus, cuſtos tartareus, 617. 395. a.
Cereale papaver quod in ſegete naſcitur, 97. 212. a b. ſolum, 662. 111. b.
Ceres, Pales & Fortuna, Tuſcorum penates, 362. 325 a.
Ceres à creando dicta, 74. 7. a. b. agriculturam docuit, 90. 147. b. ſacra inſtituta, quæ θεσμοφόρια dicta, 76. 19. a. 109. 339 a. b.
Ceres & tellus dicta, Magna mater, ibid. nuptias exſecratur, & cur, 475. 58. b. deſerta cur dicatur, 392. 714. a. b. flava, 84. 96. a. laborata, 722. 181, a. legifera, 475. 58. a. b. pro frumento, 253 181. a. pro pane, & tritico, 319. 705. a.
Cereviſiæ deſcriptio, 180 380. a. b.
Cerinthæ gramen ignobile, 194. 63. a. b.
Cernuus equus, & cernuare quid? 878. 894. a. b.
Certamen erat Corydon, pro Corydoni, 46. 16. a.
Certamina ponere in ulmo, 154. 530. b.
Certare laudibus, pro cum, 129. 138. a.
Certo tibi, pro tecum, 30. 8. a. Græco more, ibid b.
Certi, pro veloces, aut fideles, 305. 580. a.
Certus, pro indubitabiliter pergens, &c. 535. 1. a.
Cervi, unde ſic dicti, 254. 188. b. juveneſcunt, eſu ſerpentum, 47. 30. a. rubræ pennæ aſpectu terrentur, 179. 372. b.
Cervix ſingulari numero, collum; plurali ſuperbiam, notat, 392. 707. a.
Cervix plurima pro longa, 161. 52. a.
Cervos figere, quo ſenſu, 11. 29 a.
Ceſpes, quid, 7. 69. a. pro campo, 522. 566. a. pro radice, 207. 273. b.
Ceſſare in rem vel in re, diverſo ſenſu? 590. 51. a.
Cete immania, 581. 822. a.
Cetra, ſcutum loreum, 701. 732. a.
Chalcidica arx, 587. 17. b.
Chalcidicus verſus quis, 70. 50. a. b.
Chalybes, gens in Ponto, 81. 58. a. 743. 421. a.
Chaonia unde dicta, 431. 293. b 435. 334. b. 436. 335 a.
Chaoniæ columbæ, pro Epiroticis, 61. 13 b. glans, 74. 8. a. b.
Chaonius pater, Iupiter Epiroticus, 124. 67. a.
Chaos, Elementorum confuſio, 607. 265. a.
Characteres dicendi tres, 15. 1. a. in Bucolico carmine requiſiti, ibid.
Charon portitor, 611. 299. a. ejus cymba, è juncis confecta, 619 414. b.
Charybdis, fœmina fuit voraciſſima, 444. 420. a. b.
Chaſma, quid, 771. 20. a. b.
Chelæ, Scorpii brachia ſunt, 78. 33. a.
Chelydri, quaſi cherſydri, & unde dicti, 182. 415. a.
Chelydrus, ſeu hydrus niger, 134. 214. a.
Chimæra, triplex monſtrum, à Bellerofonte vict. 545. 118. a. b. ore leo, poſtremis partibus draco, 610. 288 a.
Chiron Medicinæ peritiſſ. Æſculapium docuit, 150. 550. b.
Chlamys Sidonia, 483. 137. a. b. ejus uſus, ibid.
Chlamydem acu pictus, 806. 582. a.
Chloreus, ſacer Cybelo, 933. 768. a.
Chorœbo ſtultior, 363. 341. a. b.
Chorus, coævorum eſt cantus, 109. 346. b.
Chori diducti, pro aciebus, 569. 581. a. b.
Choros inſtaurare, id eſt ſacra, 484. 145. a.
Chronus et Mnaſylus, ſatyri. 37. 15. b.

Cicadarum cantus, maximum æſtum inſinuat 9.13.b.177.328.a.
Ciceronis uxor, libare volens in cinerem, flamma inde ſurrexit: quidque portenderit, 59. 106.a.
Cicones, Thraces mulieres, 220. 520.a.
Ciconiam occidiſſe, capitale in Theſſalia, 139. 320. a.b.
Cicuta quid. 11. 36. b. pingues reddit capellas, 516. 486.a.
Cicuta, pro fiſtula, 35. 85. a.
Ciere gemitus, pro dare, 188. 517.a. 949. 104. a.
Ciere lachrymas, 623. 468.a.
Cient, pro movent, verbum grave, 301. 545. a. ibid. b.
Ciere Manes, 517. 490. b.
Cincinnato aranti, Dictatura oblata, 155. 5[illegible]2.a.
Cinctus Gabinus, 692. 612. b.
Cinerum & purgamentorum in mare jaciendorum ritus, & cauſſa, 58. 101.b.
Cingi in prælia, pro accingi, 917. 4[illegible]6.a.
Cingulum & cingulæ, ut diff. 7[illegible]3. 360.a.
Ciniſlones qui, 949. 100.b.
Cinna, poëta optimus fuit, 63. 35. a.
Circe, cur Solis filia fingatur, 65[illegible]. 20.b. Dædala, 673. 282. a.b.
Circæum jugum, 705. 799.a.
Circæa terra, 657. 10.a.
Circenſes ludi qui, 158. 18.a. 758. 636.a.
Circlus, pro circulus, 168. 166.a.
Circum, pro adverbio loci, 831. 118.a.
Circumferre, pro purgare, 604. 229.a.b.
Ciſſeis, Hecuba filia Ciſſei, 676. 320.a. 868. 705.a.
Ciſſeus, rex Thraciæ, 56[illegible]. 537.a.
Citati, pro concitati equi, 965. 373.a.
Cithæron mons Bœotiæ, ubi Trieterica Bacchi celebrabantur, 160. 43.b. pars Parnaſſi montis, 16[illegible]. 43.a. b. 498 303.b.
Citharæ uſus, quomodo repertus ſit, 217. 464. a. ars honeſta, in ſacris certaminibus coronabatur: per hanc Orpheus plurimum potuit, 324. 744 b.
Civilis quercus, pro civica, 6[illegible]6. 772.a.
Civitates plerumque ad tubam evertunt, 360. 313.a.
Clœlia Tyberim tranſnatavit. ſtatua ei erecta, 760. 651.a.
Clamor militum ante prælium, ejus cauſſa, 970. 462.b. 360. 313.b.
Clanius, fluvius, 135. 225.a.
Clarigatio, quid, 773. 53.a. 822. 14.b.
Clarium oppidum in finibus Colophoniorum, 438. 36[illegible]. a.
Claſſis, unde dicta, 585. 1. a. claſſi immitere habenas, ibid pro equitibus, 458. 6[illegible]2.a. pro navi una, & unde dicta, 234. 43.a.
Claſſicum, de tuba & de ſono, 694. 637.a.
Claudite jam rivos pueri, &c. 23. 111.a.
Clauſus Sabinorum dux. 695. 707.a.
Cleopatra, Iſis videri voluit, 765. 696.a.
Clientes, quaſi colentes, 632. 609.a.b.
Clitumnus fluvius in Mevania; cur albus, 130. 146.a.b.
Cloare, olim pugnare, unde Cloacina Venus, 321. 724. a.
Cluere, pugnare ſignificat, [illegible]7.28.b.
Clunis, male ab Horat. fœminino genere, &c. 380. 554. a.
Cluſi mœnia, 834. 167. b.
Cluſinæ oræ Tuſciæ civitatis, 865. 655. b.
Clypeus, unde dictus ſit, 367. 389.a. 697 686. b. & clypeum neutro gen. 430. 286. a. 815. 70[illegible]. a.
Cnoſſia, Cretenſia. Gnoſus civitas Cretæ, 555. 306. b.
Coclis facinus, 760. 50. a.
Coclites, luſci, ibid. b.
Coctum robur, pro egregie indurato, 921. 553. a. b.
Cocyti amnis, 159. 38. b. inferorum, 218. 279. b. 597. 1[illegible]2. a.
Cocyto eructat, pro in Cocytum, 611. 29[illegible]. a.
Codrus dux Athenienſium, ejus hiſtoria, 30. 11. b.
Codrus, poëta, 46. 22. b.
Coeus, Iapetuſque nomina gigantum, 1[illegible]5. 279. a.
Coëmptio quid, 480. 103. a.
Coërcere poſtrema, 771. 27. b.
Cogere in ſulcum, pro arare, 124. 62. a.
Cohors, pro turma, & ut diff. 918. 500. a.
Coitus, blandus labor dicitur, 165. 127. b.
Cola prælorum, 135. 242. b.
Collatio urbs, à Tarquinio condita dicitur, 646. 774. a.
Colligere arma, pro vela contrahere, 536. 15. a. b.
Colligere ſe in arma, 971. 491. b.
Collum, de trunco arboris, 881. 11.a.
Colo vitam tolerare, 742. 40[illegible]. a.
Colocaſia ſunt flores fabæ Ægyptiæ 26 20. a. b.
Coloniæ definitio, et unde derivetur, 229. 16. a.
Coloni ſunt cultores advenæ, & in coloniam deducti, 229. 16. a.
Color quis, pro qua ſpecies, 132. 178. b.
Coloſtrum, quid?
Coluber, 10. 22. a.
Columbæ Veneri conſecratæ, & cur? 373. 41. b. 602. 193. a. b.
Columbarum augurium ad reges pertinet, 601. 190. b.
Columbæ vocales, & reſponſa dederunt, 74. 8. b. duas, humanam vocem edentes, Iupiter Hebæ filiæ dedit, 447. 466. b. 61. 13. b.
Columnæ ære ſurgentes, 159. 29. a. b.
Coma, propriè, non caſi capilli, 568. 556. a.
Comam mulieres in luctu detondebant; viri barbam & capillum ſummittebant, 800. 4[illegible]8. b.
pro ramis, 385. 629. a.
Comans galea, pro criſtata, 367. 391. a.
Cometarum differentia et effectus, 842. 272. a. b. diri, 1[illegible]8. 488 a.
Cominus, pro ſtatim, ſine intermiſſione, 86. 104. a. b.
Commaculare, pro polluere, 54. 48. b.
Commercia belli, 858. 532. a.
Commiſſa porta, pro clauſa. 813. 675. a.
Compages & compago, 271. 297. a.
Comparativi loco, particula magis additur, 472. 31. a.
Comparativum ponit, pro poſitivo, 260. 232.a.
Compellere, quid. 45. 2. a.b.
Compenſatio, quid. 26[illegible]. 241.b.
Compeſcere quid, & diſpeſcere, 45. 2.b.
Compita ſunt quadrivia, unde dicta, 143. 182.b.
Componere, pro finire, diſponere, comparare. 280. 3[illegible]8.a. ibid. 4 4. 10[illegible].a. 23. 108.a.
Componere opes, pro reſervare &c. 733. 317.b.
Compoſtus, pro compoſitus, 263. 253 b.
Concedere, pro decedere, 338. 91.a.
Concentus & ſymphonia avium, 114. 422.a.
Conceſſere iræ, pro ceſſere, 710. 41. a.
Concha veteres uſi, ante tubam, 6[illegible]0. 171. b.
Conciliantur novi, reconciliantur antiqui, 241. 83. a.
Conclamare, inde res conclamatæ, pro perditis, 352. 233 b.
Conclamare, militare verbum, 870. 738 a.
Concreta, conjuncta & conglutinata, 643. 738. b.
Condere, pro abſcondere, 331. 24 a. pro componere, 37. 7. a.
Condere Soles, pro finire, 64. 52. b.

Condictio

Condictio ſeu denuntiatio, 414. 117. a.
Conduntur, pro ſedem ſtabilem locant, 675. 303. a.
Conferre ſigna, 919. 517. a.
Confidentia, pro impudenti audacia, 216 445. b.
Confieri, pro confici, 481. 16. b.
Congerere, pro nidificare, 20.69.a.
Congredior tibi, pro tecum, 293. 479. a.
Coniferæ cypariſſi, 464 680. a.
Conjunctiones duæ ſeparata, naturaliter nemo conjungit, 206. 8. a. b.
Conjuratio, de re bona, 707. 5. b.
Connixa, pro enixa, 2 15
Connubia, NV, pro brevi, per ſyſtolen, 240. 77. a. 482. 126. a.
Conon dux fuit, & Samius aſtrologus, 18. 40. a. b. Archimedi familiaris & contemporaneus, 18. 40. b.
Conſecrationibus certis ſolebant homines facere ut muniti eſſent adverſus fortunæ impetus: nec poterant mori niſi exauctorati illa conſecratione, 533. 694. a.
Conſerere prælia, 368. 398. a.
Conſidere dicuntur profugi, 3 4. 576. b.
Conſilium cæcum, 691 591. a. malum, conſultori peſſimum, 970. 460. b.
Conſtare, pro ſuppetere, 452. 518. a.
Conſternere, pro implere, cumulare, 511. 444. a.
Conſualia ludi Neptuno inſtituti, 581. 817. b.
Conſuetudo olim, ut qui in familiam tranſiret, prius ſe abdicaret ab ea in qua fuerat & ſic ab alia recipiebatur, 345. 156. a.
Conſulere rem, pro de re, 906. 344 a.
Conſulta, conſultor & conſultus, ut diff. 911. 410. a.
Conſurgere in enſem, 817. 749. a.
Conſus, deus conſiliorum, 758. 636. b.
Contemplator, pro contemplare, 94. 117. b. 194. 61. a.
Conti duri, 802. 510. b.
Continet, pro detinet & impedit, 102. 259. a.
Continuo, pro in æternum, 81. 60. b.
Conventio in manum, 480. 103. a.
Convexo, pro curvo, 28. 50. a.
Convexa cœli, 512. 451. b. 605. 241. a.
Convexa luſtrabunt, 308. 612. a. b.
Convexa per auras, alii convecta, 688. 543. a. b.
Conus, curvatura quæ in galea prominet, 448. 468. a.
Copia, pro exercitu ſing. numero, 380. 564. b.
Coquebat illam, pro macerabat, 677. 345. a.
Cor veneno interempti, cremari non poteſt, 186 490. b.
Cor ne edito. 98. 501. b.
Coras, cum fratre, 915. 465. b. à cujus nomine civitas in Italia, 696. 672. b.
Corithus, mons Tuſciæ, 770. 10. a. & civitas, 869. 710. a.
Coritum; oppidum, & unde dictum, 419. 170. b. & mons, 669. 209. a.
Coriti, arcuum et ſagittarum thecæ, 834. 160. b.
Corna lapidoſa, 122. 34. a. 462. 649. a.
Corniger fluvius, 713. 77. a. b.
Cornix ſiniſtra, infauſta, 3. 18. 61. 15. b.
Cornua arborea, 255. 194. a.
Cornua, pro antennarum extremitatibus, 582. 832. a.
Cornua criſtæ, 948. 89. a.
Cornus Itala, pro telo de Itala cornu, 814. 698. a. Cornus apta haſtilibus, 148. 448. a.
Cornus, in genitivo pro cornu; & genus pro genu, 402. 22. a.
Cornu Lycium, pro arcu. 934. 773. a.
Corona duplex, fœminæ ea utebantur, 313. 659. b. Coronæ nautarum, quæ? 510. 418. a. b. puppibus imponebant, 106. 304. b.
Corona preſſa, pro galea & στέφανος 568. 556. a.
Coronare crateram, 154. 528. a b. pocula, 312. 728. a. b. vina, 664. 147. b. Corona induere cratera. 452. 525. b.
Corporis partes ſingulæ numinibus conſecratæ. 459. 607. a.
Corpus dicitur, quicquid videri poteſt. 611. 303. a.
Corripere ſpatia, pro raptim ire, 556. 316. a. 635. 634. a. b.
Corripere viam, 286. 422 b. impenſas, pro imminuere, b.
Corrumpitur, quicquid deſinit eſſe, quod fuit, 150. 466. b.
Cortina, locus eſt unde Oraculum datur &c. 410 92. b. Phœbi, quid, 614. 347. a. b.
Cortynia ſpicula, 934. 773. a. ſtabula, à Cortyno oppido Cretæ, 42. 60. a.
Corvi, valde obliviosi, 113. 410. a.
Coruſca fulmina, 108. 328. a.
Corybantia æra, unde dicta. 413. 111. a. b.
Corycius ſenex quis, unde ſic dictus. 198. 127. a. b.
Corydon, ab avo Corydalo dicitur, 8. 1. a.
Coryli, avellanæ ſunt, 124. 65. a.
radices nocent vitibus, 138. 299. a. b.
Corymbi uvæ hæderarum, 18. 9. a.
Coſa urbs Tuſciæ, 834. 1. 8. b.
Coſſus tribunus militum conſulari poteſtate, 652. 841. a.
Coſtæ, pro lateribus, 683. 463. a.
Cothurnus, genus calceamenti, 47. 32. b. 51. 10. a. Adag. cothurno verſatilior. 121. 8. b. Bacchus cothurnatus, ibid. 276. 341. b. pro calceamentis venatoriis, 276. 341 a.
Crater, unde dictus, 322. 728. b. tres in cœna ſtatuebant antiqui Græci, & quibus, ibid.
Crebra, pro crebro, 187. 500. a.
Κρεμάϑρα, quid, 14. 72. b.
Crematorum oſſa tertio die legebantur, 814. 210 b.
Crepido eſt abrupti ſaxi altitudo, 865. 653. a.
Crepitantes flammæ, & ſonantes, 83. 85. b.
Creſſi genus, pro Cretenſi, 554. 285 a.
Creſſia nemora, pro Cretenſia, 477. 70. a.
Creſſia prodigia quæ? 731. 294. a. b.
Creta, hodie Candia, ejuſque deſcriptio, 412. 104. b. tenax & argilloſa, 93. 179. b.
Cretenſes, in amores puerorum intemperantes, 816. 325. a. primi invenere religionem, 412. 104.
Cretes, Dryopeſque qui populi, 484. 146. a.
Crimina belli, pro cauſſis, 677. 339. a.
Crimine ab uno, diſce omnes, 335. 65. b.
Crines flavos, an floros legend. 978. 605. a.
Crinis madens, pro unguentato. 470. 216. b.
Criſpare haſtilia, Gr. πάλλειν, 273. 317. b. 954. 161. b.
Criſtarum, duplex uſus, 292. 472. b.
Criſta, pro galea, 667. 185. a.
Criſtatus Achilles, 292. 472. a.
Criſtæ comantes quæ, 448. 468. b.
Crocus rubens, 202. 182 a.
Crudeſcit morbus; cum validior fit, 187. 504. a. pugna, 937. 833. a. b.
Crudum, pro crudeli & cruento, 857. 682. a.
Crudus cortex pro viridi, 817. 743. a.
Cruores & ſanguines, pl. numero non dicimus, 532. 637 b.
Cruſta, & cruſtum ut diff. 179. 360 a. Cruſtum fatale, 663. 115. a.
Cruſtumerium urbs, unde dict. 693. 631. b.
Cruſtumia pyra, unde dicta, 126. 88. a.

Cujum, antique, pro cujus, 1 ſ1.a.
Culmen, *unde dictum*, 7. 69.a.
à Culmine ruit urbs id eſt concidit. 358.29c.a.b.
Culmus levis, 107. 321.b.
Culta, *pro arvis*, 832.141.a.
Cultus, *quid ſignificet*, 73. 3. a. *pro lege & imperio*, &c. 738. 316.a.
Cum præpoſitio, *ſubinde omittitur*, 724.216.b.
Cum Deo flere vel ridere, 370. 428.b.
Cumæ civitas in Campania, 585. 2.b. *unde dict.* ibid.
Cumæa Sibylla, 594.98.a *urbs*, & *unde dicta*, 445. 441.a.b.
Cumæi ætas, *id eſt Sybillini*, 24 4.a.
Cumulo, *pro augmento*, 375.498.a.
Cumulata venia, *pro ſolida ac plena.* 511.436.b.
Cumulare altaria donis, 883.50.b.
Cunabula, *ſunt lectuli infantium*, 26. 23.a.
Cunabula gentis, 412. 105.a.
Cunctantes glebæ, *pro gravibus & magnis.* 135. 236.a.
Cunctari in omnes partes, 868. 717.b.
Cuncti & omnes ut differant, 257. 522. a.b.
Cunei, *loca in theatro ſeu graduum ordines*, 153. 509.b. *pro ſpectatoribus*, 573. 664.b. *ſunt globi cuneatim ſtipati*, 970. 457.b.
Cuneis coactis ſcindere, 636 509.a.
Cuninus Deus, *quis*, 22. 103 b.
Cupavo, *quis?* 836. 186. a.b.
Cupencus, *Sabinorum lingua ſacerdotes*, 974.539 b.
Cupido ex Venere tantum progenitus; *alii ex ipſa & Marte*: *alii ex ipſa et Vulcano* &c.315.668.a. *cur aliger dicatur*, *et cur ſagittas ferat*, 314.667.a. *Cupido et amor*, *ut differant*, 488. 194. a.
Cupreſſus. 326. *inferis conſecrata*, & *cur? fabula*, 406 64.a. *ante domum funeſtam poni ſolebat & cur?* ibid. 518. 506.a. 598.150.b. & *cur ad funera adhibebatur?* 603. 216.a.
Cura dicta, *quod cor urat*, 257. 212.b. 468. 1. a. *pro amore*, 68. 22. b. *pro filio*, 639. 691. a. *pro cogitatione*, ibid. b.
Curæ, *pro conſcientiis*, 608. 274 a.
Curare corpus, 756. 607.b.
Cures, *oppidum Sabinorum*, 649 811.b. *Cures ſeveri*, 759. 638.a.
Curetes, *matris deûm miniſtri*, 415. 131 b.
Curgulio, *quaſi Gurgulio & quare.* 94 186.a.
Curiam olim ingrediebantur duces, *cum ſceptris*, 8.6.238. b.
Curio Cæſari Romam vendidit, 634. 621.a.
Curia, *non niſi in augurato loco.* 666. 171.a.
Curibus advenit, *id eſt de Curibus*, 847. 345.b.
Curotroſæ nymphæ, *quæ*, 70. 62.b.
Curriculum, *pro tempore*, 742. 408.a.
Currite, *pro volvite*, 28. 46.a.
Currus, *pro equis*, 665. 163.b. *non audit habenas*, 119. 514.a.b.
Curru, *pro currui*, 32. 29.a. 454. 541.a.
de Curſoribus admiranda, 706. 807.b.
Curſus, *pro navigatione*, 498.299.a. 582.834.b. *pro volatu*, 44.80. b.
Cuſtodia, *quæ cuſtodit*, 630. 574.a.
Cuſtos ad limina, *pro ſervo atrienſi.* 811. 648.
Cyllene, *mons Arcadiæ*, 719.139.a.
Cybele ops & terra dicta, 397. 788.b. *mater deûm & unde derivata*, 839. 220.a.
Cybeli cultrix, *id eſt montis Phrygiæ*, 413.111.a.
Cycladis deſcriptio unde dicta, 312. 653 a.b.
Cyclades ſparſæ quæ, 415.127.a.
Cyclas, *genus veſtis muliebris*, 320. 715.b.
Cyclops filius Neptuni, 10. 26.b.
Cyclopum mania, 634.630. a.b.
Cyclopea ſaxa, *quæ*, 256. 205.a.
Cycne, *Ligurum ductor.* 836.185.a.
Cydon infelix, 846. 325. a.
Cydonia ſpicula, *pro Creticis*, 70.59.
Cydonii mali, *cum Medico*, *ejuſdem pene efficacia*, 128. 126.b.
Cygni, *inter augurales aves non inveniri*, *ajunt*, 284. 402 b. *augurium dant nautis*, 283. 3 7.a. *rauci & loquaces*, 915. 458 a.
Cygni, *pro poetis*, 62 14.b. *cur ſuavius canant?* 698.629.b.
Cylindrus, *lapis teres*, *inſtar columnæ*, 93.178.b.
Cyllene, *mons Arcadiæ*, 719.139.a.
Cyllenius pro Mercurio, 494.252.a. *ignis*, *pro Mercurii ſtella*, 108. 337.b.
Cymba ſutilis, *an futilis legend.* 618. 413.b.
Cymbala Cybeles ſacris, & *Bacchi orgiis adhibita*, 195. 64.a b.
Cymbia, 406. 66. a. *pocula in modum cymbæ*, 553. 267.a.
Cyminus lacus, 698. 697.a b.
Cymodocea doctiſſima, 839 225.a.b.
Cymothoe & Triton, *dii marini*, 249. 148.b.
Cyniphii hirci, *id eſt Libyes*, 176. 312 a.b.
Cynthius, *Apollo*, *à monte Cyntho*, 36.3.b. *author Trojæ*, 159.36.a.b.
Cynthus, *mons Deli*, *in quo Diana nata*, 296. 502 a. 84. 147.a.
Cypariſſus conifera. fabula, 464. 680.a.
Cyprus, *à Teucro ſuperata*, 310. 626.a.
Cyrnæa taxus, *id eſt Corſicana.* 62. 30.b.
Cythera, *inſula Veneri conſecrata*, 825. 51 b. *neutro genere pluraliter dicitur*, 317. 684.a.
Cytheris meretrix, *eadem cum Lycoride*, 37. 11. b.
Cythiſus, *herba eſt*, 14. 64.a. *arbor*, *à Cythiſo inſula*, 181. 394.b. *virgulta*, 147. 431.b.
Cythiſum, *genus fruticis*, 8. 79.a.
Cytorus, *mons Macedoniæ*, *aut civitas.* 148 437.a.b.

D

DA, *pro dic*, 3. 19. 409. 85. b.
Daæ, *Scythiæ populi*, 768. 728. a.
Dacorum mos, *in bellum euntium*, 152. 497. b.
Dædala Circe, 673. 282. a. b. *tecta*, *id eſt ingenioſa*, 201. 179. a.
Dædali, *hiſtoriæ*, 587. 14. a.
Damæ, *maſculini & fœmini generis*, 52. 28. b. *timidi*, 189.539.a.
Damnare votis, *pro obligare & obnoxios reddere*, & *Damnati*, *qui dicantur*, 35. 80. a. b.
Danai, *unde dicti*, 327. 5. a.
Danaidum nefas impreſſum, 856. 497. a.
Dapes, *deorum. Epulæ*, *hominum ſunt*, 424. 224.a. *Dapes*, *regum ſunt: epulæ privatorum*, 3 9. 710 a.
Daphne Ladonis filia, *ab Apolline dilecta*, & *in laurum converſa.* 20. 63. a.
Daphnis filius Mercurii. 10. 26. b. *venationis & muſicæ peritiſſimus*, &c. *ejus tota hiſtoria*, 31. 20. a. *adamatus ab omnibus fœminis*, *ejuſque hiſtoria*, 56. 68. a. b.
Dardania, *pro Troja*, 362. 325. a. 418. 156. a. *Dardaniæ proles*, *pro Albanis regibus*, 6 5. 75. a.
Dardanus, *pro Dardanius*, 531. 662. a. 902. 287. a.
Dardani ortus & hiſt. 669.207.a.
Dare, *maximum habet in ſacris uſum*, 715. 106. b. *pro facere*, 374. 482. a. *pro reddere*, 970. 453. a. 891. 162. b.
Dare dextram, *pro auxiliari*, 615, 370. a.
Dare cuneum, *ſe in cuneum componere*, 976. 575. a. b.
Dat ferre, 552. 248. a.

Dares

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Dares, Daretis ; & Dares , Daris. 563. 456. a.
Dares Entellum provocat. Proverb. 558. 369. b.
Daunia dea , pro Iuturna, 987. 7 5. b.
Daunia gens , pro Rutula, 720. 146. a.
De , Augentis, 245. 110. a.
De more , κατὰ κόσμον, 883. 35. b.
De te , pro in te. 625. 502. a.
Deæ , enituntur circa fluvios , vel nemora, 309. 621. a.
Deceptus, pro captus, 52. 18. a.
Decernere, pro pugnare, 687. 525. b.
Decernere ferro , 982. 695. b.
Decii duo fuerunt, 132. 169. a. *pater & filius. Mures dicti,* 650. 824. a.
Decimo ſexto anno militabant Rom. 665. 162. a.
Decolor ætas, 734. 326. a.
Decoquere humorem, 106. 255. a.
Decurrere rogos , pro circum rogos, 893. 189. b.
Deducere , pro ſiccare, 87. 114. a. 104. 269. a
Deductum carmen, pro tenui & bucolico. 37. 5. a.
Defendere , pro prohibere & excludere, 49. 47. a. 879. 905. a.
Defenſum dare, pro defendere , 969. 437. a.
Defluere ad terram, 918. 501. a.
Deformare domum, 988. 805. b.
Defringere plantas , 138. 300. b.
Defunctus, liberatus, 593. 83. a. b. 776. 98. a. b.
Degener quis dicatur, 379. 549. b.
Degeneres animos timor arguit , 470. 13. a.
Degenerare , in pejus & melius verti, 124. 59. a.
Deguſtare , pro leviter tangere , 965. 376. b.
Dejicere oculos , humilitatis indicium. 916. 480. b.
Deïopeia Nympha pulcherrima , 239. 76. a. b.
Deiphobus Helenam duxerat, mortuo Paride, 624. 495. a.
Deiphobe Glauci filia, ſacerdos Triviæ, 589. 36. a.
Delia , pro amica & Diana ſumitur, 26. 67. a.
Deliciæ , ut de hominibus dicantur, 8. 2. b.
Delius vates , pro Apolline, 586. 12. a.
Delos , poſt Latonæ partum Ortygia dicta, 407. 72. a. 408. a. *Latonia,* 157. 6. a.
Delos civitas & inſula, 408. 73. a.
Delphico gladio perire, 435. 332. b.
Delphines, 569. 594. a.
Delphinus inter ſacrata Apollinis receptus, 435. 332. b.
Delubrum, unde dictum, 475. 56. a.
Delubrum dicitur , quod uno tecto plura complectitur numina, 352. 225. a.
Delus materna, 484. 144. a.
Demiſſa vox , pro humili & tenui, 433. 320. a.
Demittere mentes pro deſperare , 978. 60. b.
Demophoon, Theſei filius, 30. 10. a.
Demorari, pro exſpectare, ſuſtinere, 824. 30. a.
Demoror Auſtros, 449. 481. a.
Denſa, pro denſe, 137. 275. a.
Denſare , pro denſe jacere, 926. 650. b.
Denſi tela , pro denſa tela, 803. 534. b.
Denſo, & denſeo, 704. 794. b.
Denſo pingui diſtendere, 165. 124. a.
Dentale, quid, 93. 172. a.
Deorum poteſtas triplici ſigno oſtenditur, 57. 75. a.
Deos invocandi, ritus, 902. 301. a. b.
Deos tutelares cur Romani in obſidione urbis evocaverint, 364. 351. a. b. *Deos, veteres , patres dicebant,* 251. 159. a.
Depectant , pro decerpunt , 128. 121. a.
Depellere quid, 3. 22.
Deponere, quid, 17. 32. b.
Deponere animos, 578. 751. a. b.
Depoſiti, pro deſperati, 966. 395. a. b.
Deprenſus, pro occupatus, 539. 52. b.
Deprenſis, pro periclitantibus, 215. 421. a.
Dercenni regis buſtum, 937. 850. b.
Deſævire , pro valde ſævire, 860 56 . b.
Deſilire ab equo, 918. 500 b.
Deſpumare undam foliis, 106. 296. b.
Deſuper venire, pro opprimere, 333. 47. a.
Detexere, pro perficere, 14. 72. b.
Detinere, pro delectare, 503. 348. a.
Deturbare terræ, pro in terram, 859. 555. b.
Devotionis vis et modus, 362. 326. b.
Devotionum formulæ , 958. 234. b.
Deus , more Græcor. utriuſque generis, 685. 498. a. b. *Deus dabit his quoq; finem,* 256. 203. a. b. *Deus, pro ſomno vel vino ,* 791. 337. b.
Δευτέρων ἀμεινόνων, *Proverb.* 564. 483. b.
Dexter an ſiniſter locus antiquis honeſtior ? 833. 160. b
Dexter modus rebus , pro optimo eventu , 498 294 a.
Dexter, pro propitius , 367 388. a. 712. 302. b.
Dextra , olim fidei conſecrata , 633. 613. b.
Dextræ dextram jungere , ſalutatio majorum , 285. 412. a.
Dia , pro generoſa , 927. 657. a.
Diana à parturientibus invocatur, 408. 73. a *Dianæ tria ora ,* 518. 511. b. *ara placabilis,* 763 764. a. b.
Diæreſes quatuor in toto Virgilio, 683. 464 a. b.
Dic quibus in terris &c. ejuſque ænigmatis expoſitio , 22. 105. a. b. 23. b.
Dicabo , pro dabo , 240. 77. a.
Dicendi genera tria Humile , medium, &c. 223.
Dicere , pro deſignare , 165. 125. b. *pro dicare & conſecrare ,* 736. 344. a.
Dictæa arva quæ , 420. 171. a.
Dictæus rex , pro Iove , 155. 536. a.
Dictæi ſaltus , pro Cretenſes , 477. 73. a.
Dictamnus herba qualis ? 567. 412. b. *ferrum inhærens expellit,* 420. 171. a. 477. 73 a.
Dictis , mons in Creta , 42. 56. a.
Dicto citius , 249. 146. a.
Dictus , pro dictatus , 598. 138. a.
Didita, pro divulgata , 718. 132. a.
Dido Pheniſſa , 316. 674. a. *Eliſſa ante dicta , & cur ?* 276. 344. a. 473. 36. a.
Dido , poteſt & accuſativus eſſe, 507. 383. a.
Didymaonis artes , 558. 359. a.
Diei deſcriptio , 950. 113. a. b. *partes quæ ,* 356. 268. a. *brevium & longorum, cauſa ,* 181. 482. a. b. 325. 749. a. b.
Dies an inchoet ab occaſu , an ab ortu Solis &c. ? 577. 739. a.
Dies Roman. à medio noctis incipiebat, 606. 255. a. *Dies, pro nocte,* 323. 736. a. *pro tempore ,* 912. 425. b.
Die pro diei genitivus regularis apud antiquos , 97. 208. a.
Dies felices operum , 104. 277. b.
Dies procedere , pro proficere , 25. 12. b.
Differre, pro diſſipare , 169. 197. a.
Digerere omina , pro interpretari, &c. 348. 182. a.
Digna indigna pati , proverb. 988. 811. b.
Dignatus , pro digne habitus , 448. 475. a.
Dignor & digno , 892. 169. a.
Dii , pro dies , 311. 640. a.
de Diis triplex opinio , 506. 380. b. *cur per Stygem jurabant ?* 612. 324. b.
Dii communes , qui ? 950. 118. a. b.

Dii fluminum, cur cornuti fingebantur, 212. 371. b. Diis hoſpitalibus & Iovi in menſa libabatur, 323. 740. a. Dii marini ferè omnes ſenes ſunt & quare, 214. 403. a. Dii omnes, ſunt ἀστενωπῆλες, 591. 64. a. Dii penates, à Samothracia ab Ænea in Italiam advecti ſunt, 400. 12. b. & qui fuerint, 281. 382. a. Diis ſuperis libabant tantum: inferis ſacrificantes, etiam vaſa in ignem mittebant, 601. 225. a.
Dii non gradiuntur, ſed fluunt, 285. 409 b. Dei proprii præſunt ſingulis actibus, 343 14 . a. ſtemmatis coli ſolebant, & quid ſtemma, 513. 45 . b. Dii tribus coluntur, precibus, votis, donis, 44 . 438. b. Dii, tum tantum calendis, tum idibus vaticinabantur, 589. 37. a. venerantur operto capite, 439. 370. b.
Dii umbris contrarii, 12. 46. a.
Dei vocem, ſcriptores tribuebant, qui in re aliqua excellebant, &c. 2. 7.
Diluere Baccho favos, id eſt ſacrificare mella, 109. 344 a
Dimittere ab armis, 990. 84 . b.
Dindyma, mons Phrygiæ, 841. 252. a. 808. 617. b.
Diomede, Græcus accuſativus, 597. 243 a. b. Beneventum, Arpos, &c. condidit, 708. 9. a. equos habuit, qui humanis carnibus veſcebantur, 405. 51. a. ſocii ejus in aves converſi, 901. 271. a. Troianis Palladium reddidit, & cur? 443. 4 7. a.
Dionæa mater, pro Venere, 401. 19 b.
Dionæus Cæſar, unde ita dictus, 64. 47. a. b.
Diræ, abominanda & magna, 271. 2 7. a. 78. 37. b.
Diræ appellant Sabini, quæ nos mala, 425. 2 5 b.
Diræ in cœlis: Furiæ in terris: Eumenides apud inferos, 526. 610. b. ſunt ultrices deæ. 566. 701. a. geminæ peſtes, 990. 845. b.
Direpta, pro diripienda, 380 563 b.
Diripere tergora, an deripere legendum, 258 215. b.
Diſcincti, qui? 768. 724. a.
Diſcite juſtitiam moniti, &c. 633. 620. b.
Diſcordia, pro avaritia, 1 2. 496. a.
Diſcordia repens, 962. 313. a. b.
Diſcrimen, pro interſtitio, vel curſu, 547. 1 4. b.
Diſcriminare, pro dividere, 890. 144 b.
Diſcumbentes & ſedentes olim veſcebantur, 320. 712. a.
Diſſimulare & ſimulare, ut diff. 29 . 520. a.
Διστάζειν quid. 7 9. 20. b.
Diſtendere, pro implere, 288 437. b.
Diſtinere hoſtem, arcere, repellere, 90 . 381. a.
Ditis domina, pro Proſerpina, 617. 397. a. b.
Divi & dii, ut differant, 539. 45. a. 55 . 139. a.
Divinandi peritia, in duas partes dividitur, 438 59. a.
Divinis honores meremur duplici ratione, 241 83. a.
Divinum rus, cur dicatur 93. 168. a.
Divortia, viæ in diverſa tendentes, 794. 379 b.
Dodona, civitas Epiri, juxta quam nemus Iovi ſacratum, glandibus abundans, 90. 149. b.
Dodonæi lebetes, qui, 44 . 466. a. b.
Dolere dolore, 315. 673 b.
Dolones, à fallendo ſic dicti, 696. 664. a.
Dolopes, Pyrrhi ſocii, 328. 7. a.
Dolon, explorator Troianorum, 964. 347. a.
Dolos verſare, pro exercere, 335. 62. a. b.
Dolus an virtus, quis in hoſte requirat, 367 390. b.
Domina Ditis, 617. 397. a. b.
Domitia, crinem ſuum execuit ad tormenta facienda, cum Galli Capitolium obſiderent, 321. 724. a.
Domus, pro familia, 387. 652. b.
Domus ſingulæ partes, diis ſacratæ, 373. 4 9. a.
Domus placidæ, pro campis Elyſiis, 640 705. a.
Donaria, abuſive pro templis, 189. 533 a.
Donum & munus ut diff. 556. 2 9 a. 331. 31. a. pro ſacrificiis, 476 63 a.
Donyſa viridis, 415. 125. a.
Dorica caſtra, pro Græcis, 593 88. a.
Doris amara, pro mari, 66. 5. b.
Dorſum duplex in vomere, quid? 93. 172. a. Dorſum, de ſaxo, 245. 114. a. Dorſum iniquum, pro duriore arena, 844. 303. a.
Dorus Neptuni filius, unde Dori, 331. 2 . a. b.
Dotalis regia, 908. 36 . a.
Draco ſacer heroibus, 544. 96. b.
Drances Turno infenſus, 88 . 122. a.
Drepanum civitas, & unde dicta, 466. 707. a. b.
Druſi duo, prior Aſdrubalem vicit, 6 0. 824 a.
Dryades, Nymphæ quales, 160. 40. a. Unde dictæ. ibid. 74. 11. b.
Drymoque, Xanthoque, &c. Nympharum nomina, 210. 336. b.
Ducere, pro abducere, 673. 359. a. pro educere, 965. 378. b. Ducere annum, quo ſenſu, 73. 6. b. bellum, 7 . 55. b. Ducere muros, 247. lin. penult. b. pro exædificare, 287. 427. a.
Duces interemptos, omnis exercitus vulnerabat. 8 1. 9. a.
Duci, pro ductum iri, 230. 23. a.
Dulce meum, ut intellig 500. 313. a.
Dulichiæ rates, à Dulichio inſula, in qua Vlyſſes habitavit, 44. 76. a.
Duobus ſimul euntibus, Proverb. 273. 3 6. b. Duo, pro duos, 34. 68. b. 460. 623 b. 902. 28 . b.
Duplex amictus, 561. 421. a.
Duplicare, quid? 526. 64 . b. pro augere,
Duplicare vota, 14. 67. a.
Duplices, pro duas, 752 556. b. 664. 140. a. 243. 97. a.
Durare, pro ſuſtinere, 754. 577. a.

E

EBulum, genus herba, 68. 27. a.
Ebur, à barro dictum, 306. 596. a illachrymat templis, 117. 480. a. b.
Echionium nomen, pro Thebana gloria, 973. 515. a.
Ἐχθρῶν δῶρα ἄδωρα. 333. 44. b. 894. 195. b.
Ecloga unde dicta, 1. 1. Ecloga nunquam ſibi ſimiles ſint, 15. 1. a.
Edice, pro edic. 915. 463. a.
Ediſſerere, ordine cuncta narrare, 344. 149. a. b.
Edon, mons Thraciæ, 965. 36 . a.
Educere, pro educare, 812. 673. b.
Edura, nimium dura, 199. 145. a. b. Eduræ, quaſi non duræ, 124. 65 a.
Effata, dicuntur loca ſacra, ab auguribus inaugurata, 447. 63. a.
Effigiem toro locat, & quare? 518. 03. a. b.
Effodere & fodere, ut diff. 289 447. a.
Effatus ager, quis, 83. 81. a.
Effœta veri ſenectus, pro caſſa veritatis, 682. 440 a. b.
Effugia, dicitur hoſtia quæ effugit, ad aras adducta immolanda, 343. 140. a.
Effultum, ſuper quod unuſquiſque jacet, 73 . 368. a.
Effundere irarum habenas, 972. 499. a.
Effundere tela, 802. 5 9 b.
Egelidum, nimis gelidum, 756. 610. a. b. pro tepido, ibid.
Egere, pro coegerunt, 735. 335. a.
Egeo hanc rem. Plaut, 505. 373. a.
Eget illa re, & illius, dicimus, 14. 71. b.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Egregius animi, 911. 417. b.
Egreſſus fines. cum accuſat, 392. 713. a.
Eheu, quam pingui macer eſt tibi taurus in arvo, 22. 100. b.
Ei diphthongus apud Græcos, in E apud Latinos producitur, 265. 261. a.
Elabi, pro celeriter præcurrere, 546. 151. b.
Electrum, ſuccinum eſt, 188. 522. a. b. 757. 624. b.
Electri tria genera, 741. 402. b. *pinguia*, 55. 54. a.
Elei metæ, id eſt, fines Circi, 169. 202. a. b.
Elementa quatuor, & de Elementis & Deo naſcuntur omnia: ab elementis habemus corpus, à Deo animam, 642. 724. a.
Elementa, animalia eſſe voluerunt, 520. 524. a.
Elephanti & in Aphrica, ſed in India majores, 81. 57. a.
Eleuſina mater pro Cerere, & unde ſic dicta, 92. 163. a.
Elidere, pro præfocare, 730. 289. b.
Elidis urbs, 631. 588. a.
Elis & Piſæ civitates Arcadiæ, 465. 693. b.
Eliſa ſpuma, pro expreſſa, excluſa, 456. 567. a.
Eliſa, pro Didone, lingua Punica virago, 501. 335. a. b
Eliſyum, 627. 542. b. *ubi piorum animæ habitant*, 576. 735. b.
Eliſyorum camporum deſcriptio, 635. 638. a.
Elorus, fluvius, 465. 698. b.
Eloquentiæ effectus, 250. 157. b.
Eluctari, ut aqua dicatur, 135. 244. b.
Elyces, ſulci ampliores, ad ſiccandos agros ducti, 87. 109. a. b.
Emathia, Theſſalia eſt, 118. 492. a. *pro Macedonia*, 213. 390. b.
Emicare, verbum celeritatis, 557. 337. b.
Emicuit, pro exiluit, 347. 175. a. b.
Ἠμίθεοι *cum volunt, tantum videntur*, 38. 24. b.
Enare, de volatu, 587. 16. b.
Enceladi corpus in Sicilia, 456. 573. b.
Enipeus, Theſſaliæ fluvius, 212. 368. a.
Enſes ab humero antiquitus pendebant, 789. 303. b.
Enſis crudus, pro duro ac crudeli, 972. 507. b.
Eoas domos Arabum, 127. 115. b.
Eoæ, pro matutinis, 98. 221. b.
Eoo primo, ſc. tempore, vel aurora, 880. 4. a.
Eous, E, naturaliter longum habet, 369. 417. a.
Eous fluctus, pro Euroo, 453. 533. a.
Eous, pro Lucifero, 105. 283. b.
Epeus, equi Trojani fabricator, 355. 264. b.
Ephyreja æra, id eſt Corinthia, 149. 464. b.
Epicurei, duo principia rerum ſtatuunt, Corpus & inane, 39. 31. a. *plures cælos eſſe aſſerunt*, 275. 315. b.
Epidaurus, civitas Illyrii, Æſculapii tutela nobilis, 160. ibid. *domitrix equorum*, 160. 44. a. b.
Epirus optimas equas creat, 81. 59. b.
Epitaphion & Epicedion, ut differant, 30. 14. a.
Epitheta, nunquam vacant; ſed aut ad augmentum, aut ad diminutionem, aut ad diſcretionem ponuntur, 253. 182. b. 275. 327. a.
Epulæ repoſtæ quæ, 188. 527. a. b.
Equas, è vento concipere, & ubi, 173. 273. a. b. *Equarum prægnantium cura*, 166. 138. b.
Equicolus pulcher armis, 813. 684. b.
Equidem, pro ego quidem, & quidem, 305. 580. a.
Equi fata dominorum præſentiunt, 876. 860. a. b.
Equi, caput effoſſum quid deſignarit, belli omen, 289. 448. a.
Equus à Neptuno progenitus, ut dictus, 75. 14. a. *Neptuno conſecratus*, 581. 817. b. *bellator*, 878. 891. a. b.
Equus immolatus Romæ, ſacris publicis, 167. 160. b.
Equus infrenis, 870. 750. a. *lachrymas & doloris affectum ſentiens*, 886. 90. b.
Equus Trojanus quid fuerit, an machinamentum, an porta, an ſignum, &c. 329. 15. a.
Equini pulli, in fronte carnem quandam habent Amor matris, *vel Ippomanes dict.* 519. 513. a.
Erato, pro Calliope, vel qualicunque Muſa, 658. 37. b.
Erebus, pars inferorum, 618. 444. a.
Erebi umbræ pallentes, 471. 26. a.
Ereti manus, 699. 711. a.
Ergo, pro gratia vel cauſſa, 638. 670. a. b. *pro merito*, 34. 58. a. 145. 393. b.
Erichthonius primus, uſum currus docuit, &c. 164. 113. a. b.
Eridanus fl. Italiæ, qui & Padus vocatur, 212. 372. a. b. *& cur in Elyſio?* 637. 659. a. b. *fluviorum rex*, 117. 482. a. b.
Erigone, virgo eſt, ſignum cæleſte, 78. 33. a.
Erinnys, pro furore bellico, 363. 357. a. b.
Eripere fugam, pro accelerare, 385. 619. a.
Eriphyle, Amphiarai auguris Argivi uxor, 621. 445. b. *monili allecta, virum ſuum prodidit*, 314. 663. b.
Eris mihi magnus Apollo, 22. 104. a.
Errabunda veſtigia, pro errantia, 42. 58. a.
Errare, pro paſcere, 254. 189. a. 685. 491. a. *pro paſci*, 2. 9.
Error, pro furore, 187. 513. b. *alibi pro noxa &c.* ibid.
Ervum quid, 22. 100. b.
Erycinum littus, 824. 35. b.
Erymanthus, mons Arcadiæ, 562. 448. a.
Erymanthi nemora, 648. 802. b.
Eryx Butæ & Veneris filius, 537. 24. b. 561. 412. a.
Erycis fines, pro Sicilia, & quis ille Eryx, 304. 574. a.
Eryx, mons Siciliæ ſupra Drepanum, 578. 759. b. 983. 701. a.
Eſſeda, Gallicana vehicula, 170. 204. a. b.
Eſſet id eſt comeſſet, conſumeret, 91. 151. a.
Eſt, pro edit, 476. 66. a. b.
Eſto, pro ſit, 843. 280. a.
Eſto concedentis adverbium, 827. 67. a.
Etiam, pro adhuc, 169. 189. b.
Etiam, pro eja, adverbium hortantis, 908. 373. a.
Etruſcorum maximum in Italia imperium, 155. 533. b.
Euadne, uxor Capanei, 621. 447. b.
Euæ Bacche, Bacchantis vox, 679. 389. a.
Euandrus rex, 722. 185. a. *Arcas fuit: ejus hiſtoria*, 711. 52. a. *arcis Romanæ conditor*, 733. 313. a. *ut Atridis coniunctus ?* 718. 129. a.
Euandrus, pro Euander, 751. 545. a.
Euantes, Bacchantes à Libero, qui Evan. 6 6. 517. a.
Eubæa inſula eſt in qua Calchis civitas eſt, 585. 2. b.
Euboicum littus Bajarum, 815. 710. a.
Euboica rupes, pro monte Cumano, 589. 42. b.
Evincta ſuras, 47. 32. a.
Eviſcerare, & exenterare, 931. 723. a.
Eumenides quæ, & cur ita dictæ, 105. 278. a. *Eumenidum mater, pro Nocte*, 606. 250. a. *thalami, pro Furiarum ſedibus*, 609. 280. a. b.
Evocati milites qui, 698. 694. b.
Euphrates, Orientis fluvius, 1 9. 509. a. 222. 561. a. b. 768. 726. b.
Euripus, circa Chalcidem, 70. 50. a.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Europa dicta, ab Europa Agenoris filia, 282. 389.a.
Eurotas, fluvius Laconum, 44. 83.b. 296. 502.a.
Euryſtheus durus, rex Græciæ fuit, 156 4.a. *ejus imperia in Herculem,* 731. 292.a.
Eurytion bonus, 856. 499.a. *apud Lycios colitur, ut heros,* 566. 514.a.
Ex alto cauſas petere, 741. 395.a.b.
Ex ordine, rite, & ſine mora, 579. 773.b.
Exacta, pro exquiſita, 273 313.a.
Exacti menſes, qui, 114. 435.b.
Examen, proprie eſt filum, quo trutina regitur, 984.
Exardere in iras, 682. 445.a.
Exanimus & exanimis dicitur, 294 488.a.
Excantare, eſt magicis carminibus obligare, 56. 71.b.
Exceptus, pro fraude circumventus, 928. 684.b.
Excierat, pro evocaverat, 544. 107.a.
Excipere eſt, inſidiis opprimere, 600. 173. a.b. 16. 18. b. 435. 332.a. *pro inſidioſe reſpondere,* 481. 114.a.
Excipere ſorti, quid? 787. 271.b.
Excitare, pro conſternere, 393. 728.a.
Excreti hædi, id eſt validiores, 181. 398.a b.
Excubiæ, diurnæ: vigiliæ, nocturnæ, 780. 159.a.
Excudere, eſt feriendo elicere, 253. 178.a.
Excuſſa magiſtro navis, 614.353.a
Excuſſi patria, 674. 299.b.
Excuſſiſſe, pro excutere, 592.79.b.
Exegit, pro excluſit de latebris, 365. 357.a.
Exercere, pro fatigare, 288. 435.a.
Exercere diem, 873. 808.b
Exercitus, pro exercitatus & peritus, 421.182.a. *Exercitus, duobus modis deletur,* 239. 74.a.
Exerta mamma, pro nudata, 295. 496.b.
Exhauſta bella, 470. 14.a.
Exhauſtus omnibus, 307. 603.a.
Exigere enſem, pro agere, 874.815.a.
Eximii, ſacrificii vocabulum, 221. 550. b.
Exire, pro vitare, 562. 438.a.b.
Exire vim, pro evitare, 932.750 a.b.
Exit flumen, cum abundat, 87 116.a
Exolvit ſe corpore, 936. 829.a.
Exorare, & orare, ut differant, 439. 373.a.
Exorſa longa, 123. 46.b.
Exorſa rerum, 830. 111.b.
Expectata pro probata, 639.687.a.
Expectate venis, pro expectatus 357. 283.a.
Expedire, pro ferre, 319.706 a.
Expedire manus, 959.258.a.
Expendere, quid, 352.229.a.
Experientia, pro notitia, 73.4.a.
Explere numerum, pro minuere, 628.545.a.b.
Explorare, pro deliberare, explanare, ſtatuere, 240. 81.b.
Exſors, pro optimo & præcipuo, 752. 552.a.
Exſors vitæ, 619. 428.b.
Exſtinxem, pro exſtinxiſſem, 526. 606 a.
Exſudat, pro exſudatur. 83. 88 b.
Exta conſulere, 476. 64.a.
Exta triſtia, 117.484 b.
Extemplo, pro ilico: & unde derivatum, 242.96.b.
Exterrita, pro turbata, 512.450.b.
Extorris finibus, 527. 616.a.
Extremum, pro ſummo, vel primo, 209. 319.a b. 669. 218.b.
Extremus labor, quis, 66. 1.a.b.
Extrema, pro peſſima, &c. 487. 179.a.
Extundere, pro ſtudioſe reperire, 89. 133.a. 209. 315.a.
Exuberare, pro ſuper abundare, 24. 191.b.
Exultare, gaudere, 864. 643.b.
Exurere, & urere, ut diff. 234. 43.a.b.
Exuviæ, de corio ſerpentis, 374. 472.a.

F

Fabaris, qui & Farfarus dicitur, 700. 715.a.
Fabii trecenti ſex, de una familia, 652. 845.a.
Fabritius, paupertate glorioſus, 652. 844 a.
Fabula & Hiſtoria, ut diff. 261. 239.b. *Fabulæ inventæ, delectationis cauſa,* 40. 41.a.
Facere, pro ſacrificare, 20. 77.b.
Faces praire ſolent nubentes puellas, 53. 29.a.
Faceſſo, pro facio, 221. 548 b.a. *ſed cum ſtudio,* ibid. 772. 45.b.
Facies, pro totius corporis forma, 156. 95.b *pro ſpeciebus,* 629. 560.a. *pro vultu,* 317. 687.a.
Faciles qui, 169.a.
Facilis deſcenſus Averni, 596. 126 a.
Facilis victu, eſt copioſa, dives, fertilis, 289. 442.a.b.
Fagus, arbor glandifera, unde dicta, 1. 1.
Falcatus enſis, 701.732.a.
Falernus mons Campaniæ, ubi optima vina naſcuntur, 126. 56.a.
Faliſcos, Haliſcus condidit, 698. 695.a.
Fallere, pro latere, 394.744.b.
Fallere dextras dominorum, 633. 613.b. Fallere faciem, pro ſimulare & mentiri, 317. 687.b.
Fallax herba, quæ, 26.24.a.b.
Falſum, pro ſimulato, 432. 302.a.b.
Fama, cur monſtrum, horrendum, ingens, 487. 181.b.
Famæ deſcriptio, 486. 174.a.
Famelicus non interpellandus, 259. 220.b.
Fanatici, futura præcinunt, 74. 10.b.
Fandum atque nefandum, pro juſtitia ac injuſtitia, 301. 347.a.
Far pium, quid? 577.745 a.b.
Fas, eſt omne quod permittente fatorum lege præſtatur, 533 696.b.
Fas verſum atque nefas, 118. 505.b.
Fas nobis dicimus, 503. 305 a.
Faſcelis, quid, 340. 116.b.
Faſces attollere & ſubmittere, quid, 666. 173.b.
Faſces populi, 152. 495.a.
Faſcis, pro onere, 65.65.a.
Faſcinus deus, quis, 22. 103.b. & faſcinum, ibid.
Faſcis injuſtus, cur dicatur, 178. 347.a.b.
Faſtigia, quæ, 372. 458.b.
Faſtigia rerum, id eſt primordia, 277. 346.a. pro operis ſummitatibus, 289. 442.a. de infima parte, 237. 62.b.
Fatalis manus Trojanor. 958.232.a.
Fatalis virga, 618. 409.b.
Fatiferus enſis, 757 621.a.
Fatigare, pro exercere & ſollicitare, 269. 284.a.
Fatigare ſylvas, 807. 605.a.b.
Fatigant, pro fatigantur, 714. 94.b.
Fatiſcere, pro abundanter aperire, 247.127. a; 183.a b.
Fatum quid, ejuſque definitio, 443. 376. a. à fando dictum, 28. 46. a.
Fata, pro calamitatibus, 354. 246.a. pro caſibus, 470. 14.a. ſunt & denuntiativa & conditionalia, 533 696.a.
Fati neceſſitas impediri poteſt, non penitus eludi, 526. 610.b. 265. 261.a. differri poſſunt, ſed non immutari, 741.398.a. 394.738.b.
Fatis pro malis, an pro reſponſis? 512. 450.b.
Fata, reſponſa, 341. 121.a. pro morte, 519.519.b. pro voluntate, 232. 36. b. 527. 614. a. 659. 50. a.
Fauces, itinera inter duos montes, 919. 516 a. pro anguſtiis, 56. 207. b.

Fau-

Fauces primæ Orci, 608. 273. b.
Favere, pro velle. 75. 18. b. tacere, ibid.
Fauni, unde dicti, 38. 27. b.
Fauni, ſylvicolæ, 859. 551. a. b.
Faunus Pici filius: Omam filiam habuit, 733. 314. a. à fando dictus, 74. 10. b. Rex Aboriginum, ibid. 659. 47. a. ejus oracula. 661. 81. a.
Favorum conſtructio, & quibus partibus conſtet, 192. 22. b.
Fax atra, pro bello, 828. 77. a.
Fax, pro lumine, 391. 694. a.
Faxo, pro faciam, 962. 316. a.
Febris à fervore dicta, tamen & frigida datur, 184. 458. a. ante hebris dicebatur, 698. 695. a.
Februus, Ditis pater, 79. 43. a.
Fel veneni, 991. 857. b.
Felicior, pro peritior, 818. 772. a.
Felix ſis, id eſt propitius, 34. 65. a.
Feminæ olim non utebantur vino, 323. 741. a.
Femur; & an femen dicatur, 847. 344. a. b.
Feræ ac rabidæ ad minima conſternantur, 179. 372. b.
Feræ, de omnibus prope quadrupedibus, unde dictæ, 258. 219. b.
Ferale carmen, pro funebri, 514. 462. b.
Fere, ultima ſyllaba longa. 416. 135. a.
Ferendo, dum fertur, 575. 710. a.
Ferentes venti, pro propitiis & proſperis, 511. 430. a.
Feriæ aut legitimæ ſunt, aut indictæ, 310. 636. b.
Feriis, terram ferro tangi, nefas, 103. 268. b.
Ferire fœdus, 833. 154. a.
Feronia mater, nympha Campaniæ, libertorum dea, 753. 564. a. gaudens luco, 705. 100. a.
Ferre, pro adferre & nuntiare, 336. 75. a. Ferre, pro auferre, 960. 285. b. 237. 63. b. 64. 51. a.
Ferre animum cælo, 859. 548. a. b.
Ferre manum, pro contendere, 560. 403. a.
Ferri equis, pro trahi, 293. 480. a.
Ferre lethum, pro inferre, 939. 872. a.
Ferre pedem, quo ſenſu, 74. 11. b.
Ferreus ager haſtis horret, 524. 601. a.
Ferro flammaque res geritur, 363. 337. b.
Ferrugineum pro nigro colore, 202. 183. a. b. 611. 303. a. b.
Ferrugo quid, 116 467.
Ferrugo Ibera, coloris genus, 806. 582. a. b. peregrina, 933. 772. b.
Ferrum, unde ſic dictum, 333. 51. b.
Ferrum anceps, pro utrinque noxio, 687. 325. a.
Ferrum recipere, quid? 879. 907. b.
Fervere pro impleri & æſtuare, 116. 4. 6. a.
Fervet opus, 288. 440. b.
Fervor 38 conjugat, 509. 409. a, 523. 567. a.
Feſcennina acies, 658. 695. a.
Feſſus & fatigatus, ut diff. 725. 232. b.
Feſtine, pro feſtinans, 801. 488. a.
Fibræ, quid proprie, 88. 120. a. b. 631. 600. b. littoris extremitates, 835. 176. a.
Fibræ minaces, 117. 484. b.
Fibri, canes Pontici, 81. 59. a.
Fidenæ urbs Lat, 646. 773. a.
Fidei magna cura, apud majores, 850. 134. a. cana, cur dicatur, 270. 296. a.
Fiducia in bonis, confidentia in malis rebus, 248. 136. a.
Fiducia, & pro crimine ponitur. 334. 61. b.
Fidus & fidelis, an diff, 246. 117. a.
Figere, pro conſecrare, 263. 252. a.
Figere atque refigere leges, 634. 622. a. b.
Filii non nobilitantur ex parte matris, 906. 304. b.
Filios, ſcelera paterna non maculant, 248. 136. b.
Fineus Thracum rex, de illo fabula, 423. 209. a.
Fimus, lætamen agri dicitur, & quare, 83. 80. b.
Fingere, pro componere, 484. 148. a.
Fingere lingua corpus, 758. 634. a. b.
Fingere premendo, quid? 592. 80. b.
Fiſcellum texere, 71. 71. a.
Fiſcina facilis, cur ita dicta, 103. 266.
Fiſſus dies eſt, non totus religioſus, 589. 37. a.
Fiſtula vetus, ut compacta, 11. 36. b.
Flabra, caret ſingulari numero, 138. 293. a. b.
Flagella, ſummæ arborum partes ſunt, 138 299. a.
Flagitare, pro invidioſe poſcere, 341. 124. a.
Flamen Martialis & Quirinalis, non tenebatur omnibus ceremoniis, quibus Flamen Dialis, 752. 552. a.
Flamines, unde dicti, & eorum ritus, 762. 664. a.
Flamini, à Flaminica veſtis fiebat, 495. 263. b.
Flamini diali, menſa inanis non adponebatur, 319. 710 b. ſi quis ejus pedes vel genua amplexus fuiſſet, verberari non licebat, 459. 607. a.
Flamini, poſt Solis occaſum apicem ponere non licere, 272. 309. a. b.
Flamines, farinam fermentatam contingere non licebat, 253. 185. b.
Flaminicam non licet, niſi unum virum habere. 471. 29. b.
Flaminicam ſcalas plus tribus gradibus niſi Græcas ſcandere non licebat, et ratio additur, 529. 646. b.
Flaminicæ non licebat ſoleas morticinas habere, 519. 518. a.
Flaminis ac Flaminicæ per farreationem in nuptias conveniendi mos, 505. 374. b.
Flammis adolere penates, ut intelligendus locus ille, 319. 708.
Flatus remittere, 906. 346. b.
Flavinia arva, 698. 696. a.
Flavum, pro viridi, 555. 309. b.
Flectere, pro regere, 251. 160. a.
Fletus, pro verbis flebilibus. 511. 437 b.
Flictus, pro inflictu & ictu, 812. 667. a.
Florentes ære catervæ, 705. 804. b. 913. 433. b. florentes ætatibus, 45. 4. a.
Floribus aſpergere tumulos, mos antiquus, 542. 79. a. b.
Fluctuare, pro ſplendere. 137. 281. b.
Fluctuare æſtu curarum, 709. 19. a.
Fluens crinis, an unguentatus, an prolixus? 484. 147. a.
Fluere, pro delabi; τῶν μέσων eſt, 347. 169. a. pro feſtinanter incedere, 896. 236. b.
Flumen piceum, 820 814 a. b.
Flumina, cur cum cornibus pingantur? 713. 77. a. b. illis ſimulacra fiebant ex lapide candido: Nilo vero ex nigro, & quare, 208. 293. b.
Fluvio ſecundo defluere, 685. 494. a.
Fluvius, pro fluvie, 713. 77. a.
Fluxæ res Phrygiæ, pro mollibus, 828. 88. b.
Foci penetrales, qui. 573 660. b.
Focos amare, quid ſit. 416. 134 a. b.
Focus, pro privata cujuſque domo. 416. 134. b. pro pyra. 895. 212. a.
Focus vocatur, quicquid ignem fovet. 950, 118. a.
Fæciales, olim fædales dicebantur & unde. 237. 66. b.
Fæcunda pænis, pro in pœnam. 631. 598. b.
Fædare, pro cruentare, 426. 241. a. b. pro dilacerare, &c. 334. 55. a. b.
Fædus, quid, unde derivatum. 237. 66. b. 759. 641. a.
Fædere pepigit, quo ſenſu? 879. 902. a.
Fælix, pro propitio, 275. 334. b.
Fæmina, varium & mutabile ſemper, 523. 570. b.
Fæminæ, & olim regnavere, 313. 657. a.

Fanilia tecta ſunt, ſub quibus fœnum reponitur, 176. 321.b.
Fœta, pro plena & gravida, 236. 55.a. 353. 238 a.
Fœtura gregem ſupplet, 48. 36.a.
Fons, pro aqua, 950. 119.b.
Fontes omnes ſacri, 661. 84.a.
Forceps, Gr. ἀρδιοθήρα, 967. 4[illegible]4.a.
Forcipes, quaſi formi capes, 746. 453.a.
Forent, pro eſſent, 371. 439.a. 718. 130.a. pro præterito tempore, 443. 417.b.
Fori, tabulata navium, 526. 605.a.
Formica, unde dicta. Fabula, 508. 402.a.
Fornix eſt camera in arcum ducta, 634. 631.a.b.
Fornix alti ſaxi, 873. 806.b.
Fors & virtus miſcentur in unum, 983. 714.a.
Fortunatus laborum, 911. 416.b.
Fortunæ varietas deſcribitur, 912. 425.b.
Foruli, urbs, 699. 714 b.
Forum inſanum, pro litigioſo, 153. 502.a.
Foſſa, pro ſulco, & contra, 665. 157.a.
Fotum gremio, & complexum, 318. 696 a.
Fovere, quid ſignificet apud Medicos, 968. 420.b. pro amplecti, 15.4.b. pro incolere & inhabitare, 488. 193.a. 773. 57.b.
Fraga, quæ, 21.92.b.
Fragmen, pro fragmento, 841. 306.b
Fragrantia & flagrantia ut diff. 288. 440.b.
Frangi, ſæpe utitur in adverſis, 329. 13.a.
Fraus, pro periculo, 827. 72.b.
Fremere ore, pro conſentire, 303. 563.a.b. 559. 385.b.
Frendere quid, 216. 452.b.
Fremere, cum clamore depoſcere, 683. 460.a. imperia recuſare, 237. 60.a. alias velle, ibid.
Fremere, de aquæ ſonitu, 902. 2[illegible]9.a.
Frenum accipere, 976. 5[illegible]8.a.
Frequens, pro frequenter, 85.99.a.
Freta, dicta à fervore, 6. 61.a. 303. 561.a. pro mari, 308. 611.a.
Frigidus anguis, id eſt nocens, 56. 71.b.
Frigus penetrare & urere dicitur, 84. 93.a.b.
Frigus ſceleratum, 136. 256.b.
Frigus, pro morte, 996. 951.a. pro timore, 242. 9[illegible].a.
Frondator, 6.57.a. tria genera frondatorum, ibid.
Frondes atræ, quæ? 603. 215.a.
Frondeus & frondoſus, ut diff. 255. 195.a.
Frons, pro prima parte hominis. 838. 211.a.
Fruges, à frumentis non diſcerni, 253. 18[illegible].b.
Frumenta lactentia, 107. 315.a.
Fuat, pro fuerit, 830. 108.a.
Fuci, imperfectæ ſunt apes, 201. 168.b.
Fucinus, vitrea unda, 702. 759.a.
Fucus, genus herbæ vel ceræ, 193. 39.a b. de equis oriuntur, 28[illegible]. 4[illegible]9.b.
Fuga de profectione & curſu, 105. 286.a. 579. 769.a. Fugæ medio, id eſt dum fugit, 921. 547.a.
Fugax, pro veloce & fugiente, 867. 697.b.
Fugere patriam, 1. 4.
Fuimus Troës, 362. 325.a.
Fulgo, gis, 651. 826.b.
Fulgor, pro fulgetra & tria genera fulgoris, 750. 524.a.
Fulicæ marinæ, 110 362.a.b.
Fulmen, pro tonitru, 954. 522.a.
Fulmina de ſexdecim partibus cæli jaciuntur, 744. 427.a. tria genera, 387. 649.a. ſi fulmen principem vel regem afflaverit & ſupervixerit, poſteri eius nobiles futuri ſunt, ibid. alii quatuor genera, 25[illegible]. 7.a. diis adſignantur, & duodecim genera fulminum, 234. 46.b. ex nubium colliſione fieri.
Fulminis ventis afflare, pro amburere, 38[illegible]. 649.b.
Fulminis triplex vis, 108. 332. a. 744. 430 a.
Fulmineus enſis, pro fulgenti, 524. 580.a.
Fultus hyacintho, 4[illegible]. 53.b.
Fumantia excidia Trojæ, quæ fumaverunt, 825. 45.a.
Fumare pro ſacrificare, 5. 44.
Fumus tardus, qui, 574. 68[illegible].b.
Funalia, faces ex funibus, 322. 731.a.
Funda genus retis, à fundendo dicta, 90. 141. a.
Funda ſtridens, & de funda veterum, 806. 586.b.
Fundat anchora naves, id eſt ſiſtit, 5[illegible]5.4.b.
Fundunt ſe agmina portis, 951. 122.b.
Fundum, cum olim venderent, ſæpe locum ſepulchri excipiebant, 23. 105.b.
Fundus, unde dictus, 150. 468.a.
Funus proprie eſt incenſum cadaver, 406. 6[illegible].a.
Funera, unde dicta, 890. 143.a.b. differentiæ, 379. 539. a.
Funus, pro cadavere, 80[illegible]. 491. a.
Funus acerbum, pro immaturo, 882. 28. b.
in Funere clariſſimorum virorum cibis abſtinere, veterum mos, 31. 24.b.
Funera maioris ætatis ad tubam ſolebant efferri: minoris vero ad tibias, 547. 138.a.
Funere polluti Romani, non ſacrificabant, 880. 2.a.
Fur, unde dicatur, à furvo i.e. nigro, 18[illegible]. 407.a.
Furens, pro vaticinans, 364. 34[illegible].a.
Furere furorem, 982 680.a.
Furiæ, templum Apollinis non ingrediuntur, 515. 473.b.
Furias, pro amore, 234. 45.b.
Furiarum maxima, pro fame, 631. 6[illegible]5.a.
Furiatus & furioſus, ut diff. 369. 407.a.
Furibunda Dido, 529. 6[illegible]6.b.
Furor & ira, mentem præcipitant.
Furore corripitur, qui ſacrificaverit de vino, quod eſt de vitibus imputatis, 14. 70.a b.
Furtum, pro adulterio, 829. 91.a. pro inſidiis, 8[illegible]9. 735.b. pro nocturno prælio, 79[illegible]. 350. a.b.
Furta belli pro inſidiis, 913 515 b.
Furta ſervorum proprie, 16. 16.b.
Fuſi labores, 68[illegible]. 421.a.
Fuſis ſuis, pro vaticinationibus. 28. 46.a.
Futilis author, inanis, 505. 339.a b.
Futilis glacies, pro fragili, 985. 740.a.b.
Futura tribus modis prædicta, 446. 444.a.

G

GAbinus cinctus, 6[illegible]2. 612.b.
Gæſa Alpina quæ? 752. 662.b.
Galateam Nympham Polyphemus adamavit, &c. 48. [illegible]7.a. 63. 39.a.
Galbaneus nidor, 182. 415.a.
Galbanei odores quando & cur incendendi, 206 264.a.
Galeæ inanes quæ, 118. 496.a. cur inſideant iis leones, dracones etc. 704. 785.b.
Galerus, genus pilei, 698. 683.a.
Galeſus fluvius Calabriæ, cur niger dictus, 198. 126. a.b.
Galeſus ſenior, 637. 535. b.
Gallum, multi pilas cypariſſi accipiunt, 206. 26[illegible].a.
Gallus, poëta eximius &c, 42. 64.b. Ægypti præfectus, 66.2.a.
Gargara, acumina ſunt montis Idæ, 775. 86.b.
Garganus mons imminens Sipontinæ civitati, 898. 247.a.
Gangaridæ populi, qui, 158. 27.b.
Ganges, Indiæ fluvius, 129. 137.a. 772. 31.a.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Ganymedis honores, cujus filius &c. 132. 32.a. *Catamitus*
Garmantes populi Africæ, 54 44.b.
Garamantæ populi inter Libyam & Africam, 648. 794 a.
Garamantis Nympha, quæ, 488. 198.b.
Gargara, Idæ promontorium, &c. 86.1 3.a.b. *pro quibuſlibet montibus,* 173. 269.a.
Gaudia falſa, an dici poſſint, 626. 513.b.
Gaza, Perſicum verbum, pro divitiis, &c. 246. 123.b.
Gaza agreſtis quid? 538. 40.b.
Gela, civitas à fluvio nominata, 466. 702.a.
Geloni picti, & ſtigmata habentes, 127. 115.b. *populus Scythiæ,* 768. 725.a.
Gemere, pro canere, 6. 59 a.
Gemini, vel ſimul nati, vel duo, 696. 670.b *pro duob.* 350 203.a. 369. 415.a. 713. 79. a. 718. 130.a.
Gemma bibere, 153. 506.a.
Genæ, pro palpebris, 639. 686 a.
Generatim & generaliter, ut diff. 122.35.a.
Generos rogare, antiquis mos, 672. 268.a.
Genialis hyems, 106. 302.a.
Geniales tori qui? 632. 603.a.b.
Genitivus pluralis, tertiæ decl. in VM & IVM *exeunt,* 288. 434.a.
Genius, deus naturalis uniuſcujuſque loci, 106. 302.a.
Genios duos ſortimur, cum naſcimur, 644. 743.a.
Gens, pro genere, 847. 750.b. *de equis,* 673. 282.a.
Genua labant, 562 432.a.
Geometria unde derivata, 18. 41.a.
Gerit pro habet, 128. 122.b.
Germani, aquâ explorabant partus ſuos, 807. 603.b.
Geryones rex Hiſpaniæ trimembris fingitur & bicipitem canem habuiſſe, hunc Hercules vicit, 696. 662.a. 610. 289.b. 724. 202.a.b.
Geſtire incaſſum, 112. 387 a.
Getæ, populi Mœſiæ, 403. 3 .a.
Getulæ Syrtes, 539. 51.b. *pro Africanis,* 549. 192.a.
Gigantes, per haſtam, tanquam per numen jurabant, 872. 773.b.
Gignere patris, parere matris eſt, 309. 622.b.
Gilvus, melinus eſt color, 162. 83.b.
Gladium ne tolle mulier, 682. 444.b.
Glandibus olim homines veſci ſolitos, 1. 1
Glarea jejuna, pro ſterili terra, 134 212. a.
Glaucus, dilaniatus ab equabus, &c 173. 267.a.b. *converſus in marinum numen,* 115. 437.a. *Fabula,* 581. 823.b.
Glaucus, cæruleus eſt color, 162. 82.a b. *cur fluviis detur,* 709. 33.b.
Glaucus amictus, 992. 885.a.
Gliſcere, pro creſcere, 943. 9.a.
Glomerare quid, 484. 155.b.
Glomerare greſſus ſuperbos, 165. 117.a.
Gnoſia regna, pro Cretenſia, 414. 115 a.
Gnoſia ſtella Coronæ, quæ & unde dicta, 99. 222.a.
Gorgona, lumina vertentem, 745. 438.a.
Gorgones tres fuerunt, Sthemo, Euriale, Meduſa, 384. 616.b *Phorci filiæ,* 610. 289.a.
Gorgoneum venenum, 677 341.a.b.
Gracchi genus, 652. 842 a.
Gradivus pater, cur ſic dictus Mars. 403. 35.a. 858. 542.b.
Græcorum mos, epulis remotis, potationem inſtituere majoribus poculis, 322. 728.b.
Gramen, de omni herba dicitur, 950. 119.a.b. 968. 415.a.
Gramina mala, pro herbis venenatis, 373. 471.b.
Gramineum & graminoſum, ut diff. 554. 287. a.
Gratare, pro gratulare, 515. 478. a. 538. 40. b.
Gratiæ, cur nudæ, & connexæ pingantur, & una averſa & duæ nos reſpicientes? 321. 724. a.
Gravari, pro negare, & graviter ferre, 864. 628. a.
Gravatum, pro grave, & ut diff. 725. 220 a.
Graviſcæ intempeſtæ, 836. 184. a.
Gravida imperiis Italia, 452 229.a.
Gravis, id eſt gravida, 5. 50. a. *pro venerabili,* 250. 155. b.
Grex, de armento, 589. 38. a. *de bobus,* 42. 55.a.
Grus Strymonia, 923. 580. a.
Grues aëriæ, 111. 375. a.
Grynæum nemus, in finibus Ioniis, 43. 72. a.
Grynæus Apollo, unde dicatur, 502. 345.b.
Gryphes, quæ. 52. 27. b. *Apollini conſecrati,* ibid.
Gurges, pro fluctu, 455. 564. b.

H

HAbenæ undantes, 971. 471.a.b.
Habendo pecori, pro habendorum, 73. 3. a.
Habere, pro habitare, 663. 131.b
Habet, pro percuſſus eſt, 961. 296.a.
Habilis, pro bene compoſita, 921. 555. b.
Habilis vigor, pro vegetabili, 21. 418 a.
Habitare rem aliquam, melius dicitur, quam in illa re, 11. 29. a.
Habitare caſas, 291. 46. a.
Habitus locorum, Id eſt, natura, 80. 52.
Hæc Mea ſunt, ejuſque ritus, 60. 4. b.
Hædi petulci & laſcivi cur ita dicti, 191. 10 b.
Hædi pluviales, ſtellæ, 812. 668.a.b.
Hædorum ortus pluvias faciunt, 96 205.a. b.
Hæmon Mavortius, id eſt bellicoſus, 813. 685. b.
Hæmus mons Theſſaliæ vel ut alii Thraciæ, 18 . 488.a.
Hærere pro dubitare, 458. 594. a.
Halant, pro olent, 286 421.b.
Halcyones dilectæ Thetidi aves, earumque hiſtoria: inde dies ipſi Halcyonia, 112. 399. b.
Haleſus Agamemnonius, 700. 723.b.
Hamadryades Nymphæ, quales, 70. 62. a.
Hammon Iupiter, unde ſic dictus, 488. 156. a. b.
Harpalice, maximæ velocitatis virgo, 274. 321. a.
Harpyæ, canes Iovis dicuntur & Ponti & Terræ filiæ, tres ſunt, 423.209.a. 426.241.a. 610. 289.b.
Haſta pura, ſine ferro, 645. 760. b.
Haſta, pro boum ſtimulo, 808. 610.b.
Haud tanto ceſſabit cardine rerum, 316. 676. b.a.
Haurire, pro accipere, videre, audire, &c. 324. 743. a. 995. 946.b. *pro exhaurire & emovere,* 547.137.b. *pro ferire,* 164.105.a. 845. 314. a. *Haurire animo, pro percipere,* 944 26.a.
Haurire ſupplicia, pro luere et dare, 507. 383. a. b.
Haurire vocem auribus, pro percipere, 504. 359. a.
Haurit enſis, pro percut. 382. 600.b.
Hauſerat, pro tenuerat, 215. 427. b. *invaſerat,* ibid.
Hauſtus æthereus, pro ſpiritu divino, 204. 220. a.
Hebenum & hæc hebenus dicitur, 128. 117. a.
Hebrus Thraciæ fluvius, 71. 65. a. 217. 463. a. 220. 524.b.
Hebrus fl. an volucris recte dicatur. 274. 321. b.
Hecate tergemina, & unde? 518. 511.b. 595.118. b. *cælo, Ereboque potens,* 606. 247. a.
Hecate ululata, pro ululatu quæſita, 526. 609. a. b.
Hector, lux & ſpes Trojanorum, 357. 281. a. b.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hedera ab herendo dicta, 18. 39.b. ea Poëtæ coronantur, 47. 25.a. & quare, 51. 13.b. alba & nigra, 48. 38 a. flexipedes dictæ, 26. 15.a. & quare, ibid.
Helena adeo formoſa fuit, ut pingi non potuerit, & omnes formoſæ, Helenæ appellantur, 313. 654 b. vi à Paride rapta, &c, 313. 655.a. à Protheo, Paridi ſubtracta, 383. 601.a. 382. 592.a. Trojam nunquam veniſſe aſſerunt quidam, 382. 592.a.
Helenor & Lycus elapſi, 804. 544.a. furtim ſublatus è ſerva Helenor, ibid.
Helenus vates, non omnia dicit, quæ ſcit, 440. 380.a.
Helicon mons, Muſis dicatus, 157. 11.b.
Parnaſſi montis pars, 834. 163.a. Apollini ſacer, 694. 641.a.
Helleborus herba, quæ & radicla dicitur, 184. 451.b.
Helymus, princeps Trjoanorum, 542. 73.a.
Helymus, Panopeſque, 555. 300.a.
Herba ad Lunæ lumen lecta efficaciores veneficiis, 519. 513.b.
Herbam dare, pro victoriam cedere, 717. 128.b.
Herculea corona, 124. 66.a.
Hercules mente magis, quam corpore fortis, 617. 392.a. philoſophus fuit & cur cælum ab Atlante ſuſcepiſſe dicatur, 324. 745.a. ἀλεξίκακος appellatur, 723. 186.b. communis deus vocatur, 729 275.a.
Herculis facta, 732. 300.a. Trojam evertit, & quare? 731. 251.a. illi ara maxima conſecrata, 728. 269 a.b. eique operto capite ſacrum fiebat, & cur? 730. 288.a. ſacris ejus ſervi non intererant, 722. 179.a.
Herminius, ingens corpore, 926. 641.a.b.
Hermione, Oreſti & Pyrrho deſponſata, 435. 330.a.
Hermus Lydiæ fluvius, arenas aureas trahens, 129. 137.a. 700. 721.a.
Hernica ſaxa, 697. 684.b.
Heroes, unde ita dicti, 27. 35.a. non tondebantur, 781. 181.a. mortem perhorreſcebant in aquis, & cur? 643. 730.b.
Heros, nomen & præteritæ virtutis, 746. 464 b. vir fortis, ſemideus, 255. 200.a.
Heroum animæ, vel in fontibus, vel in nemoribus habitant, 32. 40 b.
Heſiodus Cumæus fuit, 24. 4.b. de Aſcra civitate, 72.
Heſiona, Laomedontis filia ad ſcopulum religata, 3 2. 554 a.b.
Heſiones regna, & fabula, 720. 157.b.
Heſperia quæ, 451. 503.a. unde dicta, 419. 16 .a. Heſperia magna, Italia dicta, 304. 573.a.b. ad diſcretionem Hiſpaniæ, 656. 4.a.b. 295. 534.a.
Heſperidum horti, circa Atlantem, 516. 484.b.
Heſperidum templi cuſtos, 516. 484.a.
Heſperides quæ, ibid.
Heſperium littus, pro Italia, 586. 6 a.
Hetruria, unde dicta, 924. 598.a.
Heu nihil invitis fas quenquam fidere divis! 368. 402.a.
Hiantes venæ, ſunt apertæ & patentes, 84. 91.a.
Hibiſcus, genus herbæ, 11. 30.a.b.
Hibiſco viridi, 71. 71.a.
Hic, pro illic, 252. 172.a. 331. 29.a. pro talis, 492. 237.b. pro tunc, 341. 121.a.
Hiera ſylveſtris, an Hyæna legend. 81 . 673.b.
Hilarus, ab ἵλαρος deſcendit, 34. 69.b.
Hinc, pro deinde, 818. 763.a.
Hippodame, filia Oenomai regis Elidis, 157. 7.a.
Hippolyte, Amazonum regina, 927. 661.b.
Hyppolyti proles, 702. 761.a.b.
Hippomanes, quid, alii herbam; alii virus ex equarum inguinibus defluens, &c. unde ita dicatur, &c. 174. 280. a. b. 519. 515. a. b.
Hippomenes Atlantem curſu ſuperat, 413. 113.b.
Hirci & Hirqui, ut differant, 16. 8.a. Hirci libidinoſa ſunt animalia. Hirqui, oculorum anguli, ibid b.
Hircos mulgere, 21. 91.b.
Hirmos, eſt unus ſenſus portentus per multos verſus, 640. 703.a.
Hirpini, illæſi per ignem ambulabant, 934. 788.b.
Hirtæ capellæ, id eſt ſetoſæ, 174. 287.a.
Hiſco, quid, 433. 314.a.
Hiulca, arva, id eſt fiſſa, 142. 353.a.
Hoc, pro huc, 743. 423. a.
Homœomeria Anaxagoræ, 528. 625 a.
Homerum cur Virgilius non citavit in opere ſuo, 163. 90.b.
Homines, unde orti, 325. 747.a. ut dicantur ex arborib. procreati, 733. 315. a. cur per ſe non ſentiant qualitatem aëris futuram, ſed ex animalibus eam colligant, 113. 41 .b. in lupos mutati, 53. 97.b.
Homo, arbor inverſa, à Platone dicitur, 142. 355.b. ſuæ ſpontis, 502. 341.b. trium literarum, pro fure, 16. 16.b.
Homole, Othryſque montes Theſſaliæ, 596. 675.b.
Honeſtatis cultores omnia commoda conſequuntur, 637. 665.b.
Honeſtum, pro pulchro, 831. 133.b. 270. 293.a.
Honor, pro honorario, more Iuriſconſult. 567. 534.b. pro ſacrificio, 276. 339.a. 420. 178.b.
Honorem aris imponere, id eſt, victimam, 236. 53.b.
Honori non cedit, 449. 484.a.b.
Horatii Pulvilli reſponſum, Cadaver ſit, 880. 2.a.
Hordea qui dixit, ſupereſt ut tritica dicat, 97. 210.a.
Hordeum, mel, triticum, numeri tantum ſingularis, 32. 36.a.
Horrea, pro ſpatiis alveariorum. 206. 250.b.
Horrendum, pro venerando, 666. 173.a. & admirabili, 918. 507.a. 586. 10.a.
Horrere, pro abundare, 91. 151.a.
Horrida arbutus, pro hiſpida, 124. 69.b.
Horridior, id eſt ſpinoſior, 48. 42.b.
Horridus, pro terribili, 538. 37.b.
Horrificare, pro horrorem incutere. 514. 465 a.
Hortinæ claſſes, 700. 716.a.
Hoſpes, qui ſuſcipit, & qui ſuſcipitur, 751. 532.a.
Hoſpita plauſtris unde quæ, 179. 362.a.
Hoſpitalis homo quis, 179. 362.a.
Hoſpitii violati exemplum, 405. 55.b.
Hoſtia, quid, & unde dicta, 345. 156.a. à victima, ut diff. 276. 338.a
Hoſtia effugia, quæ: ſuccidanea, forna, taurea, 343. 14 .a.
Hoſtiarum duo genera, 47 . 56.a.
Hoſti miſerandus. Proverb. 328. 7.b.
Hoſtis, pro hoſpite, 5 0. 4 4.b.
Huic, pro in hunc, 971. 488.b.
Humana vita tribus continetur, Natura, fato, fortuna, 530. 653.a.
Humi jacere, eſt deſpici & nihili fieri, 157. 9 b.
Hyacinthus unde natus, 23. 106.a. & quid. ibid. tam à Borea, quam ab Apolline amatus, diſco interemptus, & in florem mutatus, 20. 63.a.
Hyacinthus languens, 885. 60.a.
Hyades, ſignum in fronte Tauri; unde dictæ: latine Suculæ, numero quinque. earum nomina &c. 89. 138.b. 325. 748.a.

Hyades

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Hyades pluviæ quæ, 452. 516. a.
Hyali ſaturo colore, pro vitreo & viridi, 210. 335. a. b.
Hybla, oppidum Siciliæ, 5. 55. b.
Hybrida, quid, 690. 579. b.
Hydaſpes, fluvius Mediæ, 203. 211. a.
vel potius Indiæ, ibid. b.
Hydræ graviter ſpirantes, 702. 753. a.
Hyems, pro tempeſtate, 247. 126. a. 422. 195. a. 536. 11. a.
Hylas, Theodamantis filius; ei ſtatuta ſunt ſacra, 41. 44. a. *ſocius Herculis, à Nymphis raptus,* 157. 6. a. b. 309. 623. a.
Hylæus, Pholuſque 731. 294. a.
Hymella fluvius, 699 714. b.
Hymenæus, cujus filius, pro nuptiis &c. 482 127. a. *pulcher adoleſcens fabula,* 479. 59. a. b. *ab Heſpero adamatus, &c.* 53. 30. b.
Hymenæus, nuptiarum deus, &c. & cur apud Romanos Talaſio invocetur. 313. 655. a. *pro carmine nuptiali.* 680 398. a.
Hymenæi vetiti, 634. 623. a.
Hymettia littora, an Humentia *legend.?* 703. 763. b.
Hypanis, Ponti fluvius, 212. 370. a. b. *vel Scythiæ,* ibid.
Hyperborea regio quæ, 180. 381. b.
Hyperborei montes Scythiæ, 169. 196. a.
Hypermetrus verſus, 275. 336. b.
Hyrcania, ſylva eſt Arabiæ, 504. 367. b. *inde Hyrcani dicti,* 692. 605. a.
Hyrpex, crates ferrea cum dentibus, 84. 94. a. b.
Hyrtacides, acerrimus armis. 781. 177. b.

I

IAcchao pro vino, aut Libero patre, 38. 15. a.
Iacit ſalutem, pro habet, ponit, 208. 294. a. b.
Iactare, pro inaniter loqui. 244. 106. b. *pro incaſſum fundere,* 9. 5. a.
Iaculari puppibus, pro in puppes, 357. 275. a.
Iamdudum, pro nimium aut vehementer, 468. 1. a. *pro quamprimum,* 339. 103. a. *pro olim* 305. 384. a &
Iampridem, 641. 717. a.
Ianus, anni deus, hinc quadrifrons, 692. 607. a. *bifrons,* 667. 180. b. 956. 198. a. b. *Eanus dictus, Cluſivius, Patulcus,* 692. 610. a. b. *in Ianiculo habitavit,* 737. 357. b. *de ejus nomine & forma,* ibid.
Iani templum ter clauſum, & quando, ratio aperiendi, vel claudendi, varia, 270. 295. a.
Ianua, ſic dicta, quia Iano conſecrata, 290. 453 a.
Iapidia, pars Venetiæ, 185. 475. a.
Iapis Phœbo dilectus 966. 391. a. b.
Iapygia, pars Apuliæ, in qua mons Garganus. 898. 247. a.
Iapyx equus, pro Appulo, 928 678. a.
Iapyx, ventus de Apulia flans. 766. 710. b.
Iarbas, filius Iovis Hammonis. 488. 156. a. *rex Lybiæ,* 473. 36. a.
Iaſius quis, frater Dardani &c. 419. 168. a.
Iaſpis fulva, pro viridi, 495. 261. a. *ejus vires.* ibid. b.
Ibat, pro erat, 763. 671. a.
Iberi impacati. 182 408. a. b.
Iberus gurges, pro Hiſpano Oceano. 941. 913. a. b.
Ictus, pro jaculatione, 665. 165. b.
Ida magna, 562. 449. b. *in Phrygia, & Creta,* 775. 80. a. *mons,* 398. 801. b.
Ida venatrix, 781. 177. a.
Idæa alma parens deum, 841. 252. a.
Idæus mons, 412. 105. a. *nemus,* 413. 112. b. *pix,* 184. 450. a.
Idalium, Cypri nemus, 317. 685. a. *& civitas,* 825. 52. b.
Idomeneus rex Cretenſium, hiſtoria, 414. 121. b. 900. 265. a. *Lyctius.* 442. 401. a.
Idumeæ palmæ, 157. 12. a. b.
Iejunia, pro macie. 165. 128. a b.
Ignarus, pro ignoratus, 868. 706. a.
Ignes, unde, 325. 747. a.
Ignis, τῶν μέσων, nam & nocere poteſt. 59. 106 a.
Ignis forma in ſilice, poteſtate latere, 586. 6. b.
Ignes æterni, qui, 345. 154. a. *atri, qui,* 507. 384. a. 893. 186. a.
Ignes cæci, pro fulmine. 489. 209. b.
Ignis vigil, quis? 488. 200. b.
Ignis pro amore. 20. 68. a. *pro ira.* 381. 575. b.
Ignobilis, pro ignoto. 703. 776. a. *pro ſtulto.* 250. 153. a.
Ignotus, pro ignobili. 580. 795. a.
Ilex nigra, quæ, 41. 54. b.
Ilia, Numitoris filia, Veſtæ ſacerdos, à Marte compreſſa, geminos peperit, &c. 268. 278. a. 685. 499. a.
Ilia tellus, pro urbe, 897. 245. b.
Ilia illi rumpantur, 47. 26. a. b.
Ilicet, ab ire licet, & unde, 370. 424. a. b.
Iligna canalis, facta ex ilice, 177. 330. a.
Ilioneus maximus, quomodò, 298. 225. a.
Ilium, neutro genere, & fœminino, 399. 3. b. *divûm domus,* 353. 241. a. *Ilion captum plenilunio, ſine veris, anno mundi* 2767. 355. 255. b. *Ilium, pro rebus Ilienſibus,* 239. 72. a.
Illætabile murmur, 978. 619. b. *portus,* 466. 707. b.
Illaudatus, qui laudari non meruit, 156. 5. b.
Ille, antiqui magnitudini aſſignabant, 868. 707. a. b.
Illiſit in oſſa. Hypallage, 564. 480. a.
Illudo tibi & te, & in te dicimus, 335. 64. a.
Illuſæ veſtes auro, 849. 464. a.
Illuvies, pro ſordes, 458. 593. a.
Illyrici ſinus, qui, & cur ſic dicti, 262. 247. a.
Ilva, inſula adiacens Tuſciæ, 835. 373. a.
Ilus, Aſſaracuſque, reges Trojani, 636. 650. a.
Imagines, maxime fallunt, 11. 27. a.
Imago cur magna? 530. 654. a. b.
Imbelle telum, 379. 544. a.
Imber unde, 325 747. a.
pro quavis aqua, 247. 127. a.
Imbraſides, 831. 123. a.
Imbrex anguſti tecti, 208. 296. a.
Imbuere quid, 2, 8.
Imbuere ſanguine bellum, pro initiare, 688. 542 a. b.
Immane, pro malo, ejuſque etymologia, 245. 114. b.
pro ſupra modum, 686. 510. b.
Immiſſa, pro ultra modum grandi, 458. 593. b.
Immolari quando dicantur hoſtiæ, 858. 541 b.
Immolandi verbum, quibus aſſignetur, 996. 949. b.
Immunis, proprie quis, 975. 559. b. *qui munere non fungitur,* 205. 244. b.
Impar numerus immortalis, 57. 75. a.
Impedire, pro connectere, 745. 419. b. *pro implicare & intexere,* 569. 593. a.
Imperare arvis, quo ſenſu, 85. 99. a. b.
Imperatores poſt mortem in numerum deorum referebantur, 2. 7.
Imperatorum in funere nomina, ſub titulis hoſtium victorum prælata, 886. 84. b.
Imperdita corpore, 852. 430. a.
Imperterritus, 871. 770. b.
Impii, omnium, quæ in vita geſſerunt, poſt tergum apud inferos ſigna deferre, 632. 604. b.
Implicare, pro impedire, 878. 894. a.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Implicare bello, pro involvere, 888. 109. a.
Implicare ignem, pro inſerre amorem, 314. 664. a. b.
Implorare proprie quid, 823. 19. a.
Importunum bellum, 903. 305. a. b.
Importunæ volucres, 116. 470. b.
Improbum, eſt quicquid nimium eſt, 90. 146. a. b. pro inſatiabili, 182. 431. a. b.
Imprudentibus imber non obeſt, 111. 373. a.
Impune, ſine periculo, 890. 154. a.
In pro circa, 656. 8. a. pro contra & pro, 261. 235. a. In Daphnide, pro Daphnidis loco, 58. 83.
In hoſte, pro in hoſtem, 375. 541. a.
In limine primo deficere, 912. 423. b.
In manibus terræ, id eſt in promptu, &c. 123. 45. a.
In medium quærere, 83. 127. b.
In numerum, id eſt in modum, 204. 227. b. & in ordinem, 746. 453. a. b.
In tuum ipſius caput, proverb. 349. 190. b. In unguem, id eſt ad perfectionem, 137. 277. b.
Inacceſſa, participium ſine verbi origine, 723. 195. b.
Inacceſſus lucus, 657. 11. a.
Inachus pater Ionis, 704. 792. b.
Inachus Acriſiuſque patres, 678. 372. a.
Inarime, mons Prochytæ inſulæ, 815. 716. a. b.
Incaſtare, polluere, 598. 150. b.
Incana, nimium cana, 175. 311. a.
Incaſſum, cur dicamus, 179. 371. b. 681. 421. a.
Incedere, nobilium perſonarum proprium, 235. 50. a. b.
Incedere, pro implere, 891. 147. a.
Inceptis non deſitendum eſſe, 233. 41. a.
Inceſſit, pro ſupervenit, 295. 501. b.
Inceſſit regibus diſcordia, 195. 68. a.
Inceſſus, ſæpe pro honore ponitur, 285. 409. a. b.
Inceſtare thalamos, 849. 389 b.
Inchoare, perficere, 606. 252. a.
Incidere, pro decidere, 61. 14. b.
Incidere huic, pro in hanc, 929. 699. a
Incita haſta, cum impetu veniens, 972. 492. a.
Inclytum, Græcum eſt, à κλυτὸν glorioſum, 647. 781. a.
Incondita, quæ dicantur, 9. 4. a. b
Inconſulti, id eſt ſine reſponſo, 446. 452. b.
Incrementum Iovis, 28. 49. a.
Increpare, pro ſonare, 963. 332. a.
Increſcere, pro revireſcere, 404. 46. a.
Incubare, qui dicantur, 661. 88. a.
Incubare, eſt per vim rem alienam tenere, 242. 93. a.
Incubi deſcriptio, 994. 909. b.
Incuſare & accuſare ut diff. 285. 4 4 b.
Indagine cingere, quid, 481. 121. a.
Inde, pro deinde vel tunc, 527. 2. a. 754. 587. a.
Indecores, 670 231. a. penult. pro brevi, 922. 423 a.
Indicere, verbum juris, 578. 758. a b. & ſacrorum verbum 428. 263. a.
Indicere honorem templis, pro ſupplicationib. 310. 636. b.
Indicia verſa viarum, 724. 211. a.
Indicium, pro delatione, 337. 84. b.
Indictiva ſacrificia, quæ, 310. 636. b.
Indigenæ, id eſt inde geniti, 733. 314. a.
Indigetes, dii ex hominibus facti, 118. 498. a b. 988. 794. a. b.
Indignus amor, pro magno vel impari, 52. 18. a. 67. 10. a
Indignus avorum. Gr: 980. 649. a.
Indocile, pro indoctum; ut diff. 733. 321. b.
Indoles, imago quædam virtutis, 874. 826. b.
Indorum conſuetudo, cum reges moriuntur, ut cum his dilecti equi vel ſervi, occiſi circa rogum, incendantur, 543. 95. b.
Indubitare, pro dubitare, 742. 404. a.
Inducere, pro tegere & cooperire, 622. 20. a.
Induere ſe mucrone, pro ferire, 866. 681. b.
Induet ſe in florem, quo ſenſu, 94. 188. b.
Indulgentia, veteres indulgitas, 241. 345. b.
Indulgere, pro operam dare, 137. 277. a. pro operam dare, 474. 51. a
Induor illa re, & illam rem, 694. 640. a.
Indutus exuvias, pro armis, 357. 275. a.
Ineluctabile tempus, 361. 324. b.
Inermus & inermis, 851. 42 . b.
Iners quis, 3. 28. 485. 158. a.
Inertes glebæ, id eſt pigræ & nil creantes, 84. 54. a
Inexorabilitas mortis, 162. 68. a.
Inexpletum lachrymans, pro inexplebiliter, 752. 559. b.
Inextricabilis, pro indeprehenſibili, 588. 27. b.
Infantes nefiendes, qui? 725. 230. a.
Inferi, an ſint, & de pœnis eorum, 596. 126. b. novem circulis cincti dicuntur, 619. 425. a. pari gaudent numero: Superi, impari, 432. 305. a.
Inferiæ, ab inferendo dictæ, 228. 553. b. ſacra mortuorum, 857. 519. a.
Inferni lacus, qui, 886. 82. a.
Infixit ſcopulo, an inflixit legend. 440. 386. b. 235. 49. a.
Infit, pro incipit & inquit 897. 242. b.
Inflatum venas Iaccho, 38. 15. a.
Informare quid? 743. 426. b. pro deſignare,
Informe cadaver, 7 5. 447. b.
Infracti Latini, 727. 264. a.
tela, quæ? 942. 1. a. b.
Infracta, valde fracta, 579. 784. a. 869. 731. a. 676. 332. b.
Infrenare currus, 961. 287. a.
Infrendens dentibus, 725. 23 . a.
Infreni Numidæ, cur dicantur, 478. 41. a. b.
Infula, faſcia in modum diadematis, 858 538. a.
Ingenia arvorum, pro natura, 132. 177. a.
Ingenio, nihil excellentius, 13. 61. b.
Ingluvies quid, 183. 431. a. b.
Ingravare, pro graviora facere, 895. 220. a.
Ingredi donis, pro ad dona, 567. 543. a.
Ingruere, pro impetum facere, 940. 899. a.
Inhiare, quid, 476. 64. a b. attonitis animis, 706. 814. b. Inhiare rem aliquam, 149. 463. a. b.
Inhorret meſſis campis, 107. 314. a.
Inire, pro inchoare, 25. 11. a.
Inludere virtutem, 810 634. a.
Innabilis palus quæ, 218. 479. b.
Innare, pro navigare, 615. 369. a.
Innectere cauſas, pro prætendere, 474 51. b.
Innexa pedem, pro in nexu pedem habens, 565. 511. b.
Innocuum & innoxium, ut diff. 844. 302. a.
Innocuum littus, 670. 230. a.
Inoleſcere, pro concreſcere καὶ συμφύειν 125. 77. a. 643. 738. b.
Inopina facies, 594. 104 a. b.
Inops, ſine pulveris jactu, 612 325. b.
Inous Melicerta, 115. 437. a.
Inous Palæmon, 581. 823. b.
Inque ligatus, pro illigatus, 873. 794 a.
Inque ſalutata, pro inſalutata, 789. 288. a.
Inſanum, pro magno, 597. 135. b. 363 343. a.
Inſanus labor, quis, 63. 43. b.
vortex, 396. 776. a.
Inſcribitur, pro laceratur, 117. 481. a. 293. 482. b.
Injerta, pro inſerata & non clauſa, 418. 152. a. b.

Inſidere,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Inſidere, doloſe aliquem exſpectare, 919.531. b. *quaſi in ſinu ſedere*, 320.723 b.
Inſido illi rei, 640.718. b.
Inſignia, pro faſcibus, 749.5.6 a.
Inſignire, pro nobilitare, 909. 386 b.
Inſignire auro, 704.790. a. b.
Inſinuat, pro inſinuatur, 352. 229. a. b.
Inſiſtere illam rem, non rei, 629. 563. a.
Inſitio & inoculatio, ut diff. 125. 73. a. b.
Inſitionum genera tria, 122. 30. b.
Inſomnia, ea quæ per ſomnum videmus, 469. 9. a. b.
Inſpicare faces, 106. 292. a. b.
Inſpoliata arma, 924. 594. a.
Inſtamus immemores, 353. 244. b.
Inſtar, indeclinabile, 329.15. a. ib. *ad inſtar non dicitur*, 653. 865.b. *an recipiat præpoſitionem*, 594. 923. a.
Inſtaurare diem donis, 476. 63.a.b.
Inſtaurare, & de feriis & de ſcenis, 388.669. b.
Inſtaurare funus, 406. 62. a.
Inſulæ extra orbem dicuntur, 7.67.
Inſultare, & exultare, ut diff. 362. 330 a. 823. 20. a. b.
Inſultare nemora, 690. 580. a.
Integer ævi, 786. 255. a.
Integrare, pro renovare, 220.515.a.
Intemerata, incorrupta vel integra, 344. 143. a. *ſacra* 420. 178. a.
Intempeſta nox quæ dicatur, 101. 247. b 457. 587. a.
Intempeſta, pro peſtilens & ſine temperie, 836. 184.
Intendere, pro inligare, 353. 237.a. *& circumligare*, 518. 506. b.
Intendere brachia, 560. 403. a.
Intentare, pro minari & ingerere, 242. 95. a.
Intentata ſors, 825. 39. b.
Intenti ora tenere, 327. 1. a.
Inter, pro ad, 969. 437. a.
Inter, pro per, 715. 107. b. *Inter manus*, πρόχειρως, 903. 311. b.
Intercalaris verſus, quis, 52. 21. a.
Interfari aliquem, pro interpellare, 282. 390. b
Interior, quis dicatur, 548. 170. b. 550. 203. a, b.
Interpres, pro judice & arbitra & conſcia, 526. 608. a.
Interpres divum, Hermes, 503. 356. b.
Intonſi montes qui, 31. 63. a.
Intorquere haſtam equo, pro in equum, 906. 637. a.
Intra jactum telorum. Proverb. 974. 608. b.
Intractabile, pro inſuperabili & ſævo, 276. 343. a.
Intus, pro in, 668. 192. b.
Intus & foris canere, quid, 636. 647. b.
Intyba, pro cichorea, 88. 120. a. b. *ſegeti noxia*, ibid.
Invadere viam, pro ingredi, 607. 260. a.
Invergere vinum, quid? 605. 244. a.
Inveſtis puer, pro imberbi, 721. 160. b.
Invideo tibi illam rem, 49. 58. b.
Invigilare venatu, pro venatui, 807. 605 a.
Inundare, more undæ fluere, 960. 280. a.
Invocatio, quid, 418. 265. a.
Involvere diem, 422. 198. a.
Inus, Pan dictus & unde? 646. 775. b.
Inutilis, pro vulnere debilitatus, 873. 794. a.
Io, vox clamantis, 680. 400. a.
Io Inachi filia, à Iove adamata, 704. 789. a.
Io in vaccam converſa, 167. 152. a. *Iſis, dicta*, ibid. b.
Iolas, quis, 13. 57. a.
Ionium mare unde dictum, 423. 211. a. 549. 193. a.
Iopas, unus de procis Didonis, aut puer, 324. 744. a.
Iovem, à juvando dictum volunt, 235. 50. b.
ab Iove principium, 19. 60. b.
Iovi juvencus immolandus, non taurus, 402. 21. a. 809. 627. b. *fabula de Iove nato*, 412. 104. a
Iovis omnia plena, 19. 60. b.
Iphigenia, ut immolata, & ejus fabula, 340. 116. a. b.
ἵππος δούρειος *Proverb. de inſidiis occultis*, 330. 17. b.
Ira, animi perturbatio eſt, &c. 381. 575. b. *fortitudinis incitabulum*, 931. 728. b.
Ira bellica, inanis, 871. 758. a. *ſeneſcit tardiſſime*, 226. 8. b.
Iræ eſſe, pro odio eſſe, 668. 714. b.
Iraſcimur felle, ſplene ridemus, 725. 219. a.
Ire, pro eſſe, 77. 29. a. *pro venire*, 354. 254. b. *& contra*, 366. 375. a.
Iris, dicta quaſi εἴρας, 570. 606. a. b. *deorum miniſtra*, 769. 2. a
Iris roſcida, 534. 700. a.
Irrigare, pro infundere, 318. 696. a.
Irrigare auro, 832. 142. b.
Irrita tela, pro inertia, 931. 735. b.
Irrorare quid, 105. 288. b.
Iſis genius Ægypti, 765. 696. a.
Iſmara, civitas, 847. 351. b. *& montes Thraciæ*, 122. 37. b.
Iſmara, nomen proprium. 832. 139. b.
Iſmarus, aut Rhodope montes, 54. 44. b.
Iſmarii Dorycli conjux, 571. 620. a.
Iſter, fluvius Scythiæ, 153. 497. a. b. *Danubius dictus*, 178. 350. a.
Iſti, pro iſtic, 388. 661. a.
Iſtic, pro hic, 860. 557. a.
Itali, qui Latine loquuntur, 245. 113. a.
Italia, plurima nomina habuit, 734. 328. b. *pars Europæ, ab Italo rege ſic dicta*, 225. 6. a. *alii aliunde*, 300. 537. a. *humilis cur dicatur?* 452. 522. b.
Italiæ umbilicus, 689. 563. a.
Italiam adigere, pro ad Italiam, 807. 601. a.
Italides, ut Sicelides, 927. 657. a.
Iter liquidum, pro puro aëre, 551. 217. a,
Ithacus, pro Ithacenſis, 339. 104. a.
Ityræi arcus, pro Parthicis, 148. 448. a. b.
Iuba crinita triplex, 704. 785. b.
Iubæ, pro criſtis; proprie equorum, 350. 206. a. b. 364. 412. a.
Iubæ capiti diſcuſſæ, 820. 810. a.
Iubar, pro Lucifero, & quare, 482. 130. a. *pro ſole*, ibid.
Iudices ſubſortiti qui, 162. 71. b
Iuga, pro tranſtris, 618. 411. a.
Iugalis, pro coniugalis, 676. 320. a.
Iuga, pro equis jugalibus, 547. 147. b.
Iugis pendet, pro frænis junctorum equorum, 965. 374. b.
Iuglandes, quaſi Iovis glandes, 53. 30. a.
Iulia unda, unde dicta, 131. 163. a. b.
Iulius & Auguſtus menſes, antea Quintilis & Sextilis dicti, & quare 25. 12. a.
Iulus, olim cognomen Iulorum fuit. proprie juli ſunt teneræ lanugines, flores antecedentes, 266. 271. b.
Iuncus, pro fæno, 5. 48. a.
Iungentur jam gryphes equis, 52. 27. b.
Iuniperus, quid, 49. 53. a, *ejus umbra an gravis?* 71. 76. b.
Iuno multa habet nomina, eſt Curilis, eſt Lucina, 228. 12. a. *à juvando dicta*, 226. 8. a. *cur Iovis ſoror & conjux dicatur*, 235. 50. a. *cæleſtis & inferna*, 323. 738. a. 445. 437. a. 476. 59. a. *Gabina*, 697. 682. b. *pro aëre, terra & aqua accipitur*, 140. 325. a. 239. 75. a.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Iunonis feſta Romæ celebrata, 900. 810. b. *Iovis conſilium eſt*, 953. 149. b.
Iuno jugalis, 470. 16. a.
Iuno inferna, pro Proſerpina, 598. 138. a. b.
Iunonis Laciniæ templum, miraculum, 455. 552. a. b.
Iunonis Lucinæ ſacra, non licet accedere, niſi ſolutis nodis, 519. 518. a.
Iuno maxima, quæ? 714. 84. a. *portarum dea, & quare*, 384. 612. a. *pronuba*, 474. 45. a. 476. 59. a. *nubentibus præeſt*, 485. 166. a.
Iunonia hoſpitia, pro Carthagine, 316. 675. a. b.
Iunonio inceſſu ambulare, 235. 50. b.
Iuppiter, quaſi juvans pater, 778. 128. a. *in capitolio, in quadriga miniata*, 38. 22. a. *duas lances ſuſtinere dicitur*, 984. 725. a. b.
Iupiter Anxurus, 705. 799 a. b. *Hoſpitalis*, 323. 735. a. b. *Idæus, à Troianis colebatur*, 812. 672. b. καταιβάτης. 49. 60. b.
Iupiter hac ſtat. 976. 565. a. *quicquid irradiaverit felix facit*, 390. 689. b.
Iupiter, pro aëre, 114. 418. a. *æthere*, 140. 325. a. 812. 670. b. *cur* Ζεὺς *dicatur, & unde*, 283. 392. a.
Iupiter Stygius, pro Plutone, 529. 68. a. b. *terras diluvio inundavit, & quare*, 40. 41. a.
Iura ferrea quæ, 153. 501. a. b.
Iurare per terram, mare &c, 956. 197. b.
Iuſſo, pro juſſero, 915. 467. b.
Iuſtum & æquum, ut diff. 370. 4 6. a.
Iuturna, fons in Italia ſaluberrimus, 952. 139. a. *inde Iuturnæ feriæ*, ibid. b.
Iuvenes, non amatos fuiſſe, apud Cretenſes infamiæ genus, 12. 51. b.
Iuvenes mortui, ante Solis exortum a propinquis efferri ſolebant, 620. 429. b.
Iuventus & juventas, ut diff. 306. 594. a. 47. 32. a.
Iuventa, pro lanugine, 781. 131. b.
Ixionis angues, 15. 38. b. *pæna apud Inferos*, 633. 616. a. b.

L

Labefactus animum, 508. 395. a.
Labes, pro ruina, 338. 97. b.
Labici picti ſcuta, 705. 796. a.
Labor actus in orbem redit, 145. 401. a.
Labor improbus omnia vincit, 90. 14. a. b.
Labra & labia an differant, 11. 34. b.
Labruſca, vitis agreſtis, & unde dicta, 30. 7. a.
Labyrinthus, à Dædalo factus, 569. 588. a. b.
Lac augetur frigore, calore minuitur, 22. 98. a.
Lac novum, quod? 542. 78. a.
Lacedæmonii Hymenæi, 434. 3. 8. b.
Lacertus, genus ſerpentis, 9. 9. a.
Laceſſere ferrum, pro ferro, 822. 10. a.
Laceſſita æra Sole, 687. 527. a.
Lachrymæ rerum, 2. 2. 466. b.
Lachrymis tempus, pro lachrymarum, 953. 156. b.
Lacinia diva quæ, ejus templum, 455. 552. a. b.
Lactans deus quis; & ut lactans & lactens differant, 107. 315. a
Lactis alimonia, mores pueris infundit, 504. 367. b.
Lacunæ, foſſæ ſunt, 87. 117. b.
Lacus, unde dictus, 713. 74. a. *pro aqua*, 476. 451. a.
Ladas, Alexandri curſor, 169. 195. b. 706. 807. b.
Læna, genus veſtis, 49. 26. a.
Lætamen quid, 73. 1. a.
Lætor malorum, 901. 280. b.
Lætum, diverſimode accipitur, 82. 74. b.
Lætæ ſegetes, pro fertilibus, 73 1. a. b.
Læti, pro, alacres vel feſtinantes, 2 3. 39. a. 681. 430. a.
Lætus, pro victore, 551. 236. a.
Lætus laborum, 885. 73. a. b.
Lævum, de cæleſtibus proſperum, de humanis rebus contrarium, 334. 54. a *pro noxio*, 843. 275. a. b.
Læva numina, id eſt proſpera, 151. 7. a. b. 810. 631. a. b.
Læva id eſt ſtulta, 2. 16. b.
Lageos, latine leporaria, 126. 93 a.
Lamentabile regnum, 327. 4. a.
Lanificium Romanis impenſa curæ, 705. 805. b.
Laodamia, uxor Proteſilai, 621. 447. b.
Laomedontea gens, pro fraudulenta. 521. 542. a. 118. 502. b.
Laomedontiadæ, id eſt, perfidi, 426. 248. b.
Laomedontius heros, 708. 18. b.
Laomedontis hiſtoria, 399. 3. b.
Lances pandæ & patulæ, 133. 194. a. b.
Lanitii cura, 180. 384. a. b.
Laocoon Neptuni ſacerdos ſorte ductus, &c, 349. 201. b.
Lapis bibulus ſeu arenarius, 141. 348. a. b.
Lapis incuſus, pro mola manuali, 104. 274. b.
Lapithæ Pelethronii, ſunt Theſſali, 164. 115. b. 631. 601. b.
Lapitharum & Centaurorum bellum, 675. 307. a.
Lappa, ſpecies herbæ hirſutæ, 91. 153. a. 180. 385. a. b.
Laquearia unde dicta, 322. 730. a. 709. 25. a.
Laqueo vitam finiens, inſepultus abjicitur, 978. 603. a.
Largus opum, abundans opibus. 505. 338. a.
Larius, lacus eſt, vicinus Alpibus, 131. 159. a. b.
Larina, Tullaque virgo, 927. 655. a.
Laſthenes Olynthum Philippo vendidit, 634. 621. a.
Latagum os occupat, pro Latagi, 867. 698. b.
Latet anguis in herba, 21. 93. b.
Latex, proprie aqua, & pro vino, 317. 650. a.
Latini priſci, qui, & unde diducti, 570. 598. b. 227. 10. a.
Latinus, Vlyſſis & Circes filius, 954. 164. a.
Latium, cur dicatur? 734. 322. a. *duplex & unde dictum*, 227. 10. a. *vetus & novum*, 658. 38. b. 691. 601. a. *ſequax.* 848. 365. a.
Latio, pro in Latio, 890. 141. a.
Latona in coturnicem mutata, 407. 72. a.
Latonæ duplex genus, 956. 198. a.
Latro, pro venatore, 942. 7. b.
Laudari antiqui metuebant, & quare, 47. 27. b.
Laudato ingentia rura, exiguum colito, 146. 412. a b.
Lavina, civitas, tria habuit nomina, 225. 6. a.
Lavo, lavis, 869. 727. a.
Laurente Marica, pro Circe, ut Turnebus, 659. 47. a. b.
Laurentes ſuperbi, 756. 613. a.
Laurentia arva, 695. 661. b.
Laurentia palus, 868. 709. b.
Laurus, Daphni filia, &c. 377. 513. a *Parnaſia*, 121. 18. b. *Apollini conſecrata. fabula de Lauro*, 410. 91. b. *cur fragiles dicantur*, 57. 82. b.
Laurus in palatio, eo die nata, quo Auguſtus natus, 604. 230. b.
Lauro triumphantes coronantur, 51. 13. a. *& quare*, ibid.
Lauri, pro vatibus, 44. 83. b.
Laurus, divinationis ſymbolum &c, 438. 360. b.
Laus, pro virtute, 291. 465. b. 310. 629. a.
Lauſus civibus advenit, 847. 345. b. *exanimus*, 875. 811. b.
Lautæ carinæ quæ? 738. 361. a.
Laxant arva ſinus, 140. 331. b.
Laxare foros, pro tabulata vacuare, 618. 412. a.
Laxum, pro laxatum, 247. 126. a.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Leæna lupum ſequitur, 13. 63. b.
Leander de Abydo fuit; ejuſque hiſtoria, 96. 207. b. & *amor*, 172. 258. b.
Lectiſternium in templo Herculis non licebat eſſe, 722. 176. a.
Ledæa Hermione, pro *Helena*, 434. 328. b.
Legatorum excipiendorum conſuetudo, 666. 168. a. *olim eos in fanis audiebant*, 668. 192. b.
Lege oram littoris, 123. 44. a.
Legere, pro *colligere*, *aut rumpere*, 874. 815. a. pro *furari*, 828. 79. a. *conſiderare*, 645. 755. a. pro *præterire*, 415. 127. a. 350. 208. a.
Leges figere atque refigere, 634. 622. a. b.
Legibus ſcriptis, Locri primi *uſi*, 297. 511. a.
Legiones peditum, *turmæ equitum* 794. 308. a. b.
Legumdictio, *ſpecies augurii*, 410. 89. a.
Legumen dicitur, *quicquid manu legitur*, 82. 74. b.
Legumina ut majora fiant, 55. 193 a.
Lelegæ, pro *Theſſalis*, 768. 725. a.
Lembus, *genus naviculæ breve*, 95. 201. b.
Lemnius pater, pro *Vulcano*, 746. 454. a.
Lenæus, pro *Baccho*, 120. 4. a. & *cur?* 489. 207. b.
Lenibat, pro *leniebat*, 623. 468. a.
Lentandus remus, 440. 384 b.
Lenteſcere pro *cohærere*, 136. 250. a.
Lentum, *quid*, 1. 4. *Lenti*, *otioſi*, 958. 237. a. *Lentum argentum*, 694. 634. a. b. *vimen* 597. 137 b.
Leo, *communis generis*, 172. 245. a. 13. 63 b. *Leones*, *mappa proritat*, 179. 372. b.
Lepores auriti, 107. 308. a.
Lerna, *palus*, pro *Hydra*, 648. 803. b. *ſerpens immanis magnitudinis*, 610. 28. a.
Lernæus anguis, 732. 300. a.
Lesbos, *inſula Aſiæ*, 126. 90. a. b.
Lethæus amnis, 640. 705. a. *an ſit de ix. inferorum fl.?* ibid.
Lethæus ros, 583. 854 b.
Lethæus ſomnus, 83. 78. a. b.
Lethum informe, 978. 603. a.
Levare, pro *relevare* & *recreare*, 689. 571. b. *Levare auxilio* pro *juvare*, 372. 452. a. *Levare nemus fronde*, pro *ſpoliare*, 145. 400 a.
Levatum ferrum, pro *nitido*, 555. 306. b.
Leucata mons altiſſimus, 428. 274. a. 763. 677. a.
Leucen Oceani filiam Pluto adamavit, 50. 66. b.
Levi de marmore, pro *polito*. 47. 31. b. *Leve pectus*, pro *pulchro*, *non ſetoſo*, 883. 40. a.
Lex Iulia in adulteros, 633. 612. b.
Liba, *placentæ*, 48. 33.
Libare pro *leviter tangere*, 264. 260. a.
Libare dapes, &c. 543. 92 a. b. pro *ſacrificare*, 213. 381. b.
Libare amnem, 31. 25. b.
Liber 2. Æneid. inter præcipuos judicatur, & *viginti aureis emptus*, 327. a.
Liber proprie pater vocatur, 120. 4. a. *cum Muſis eſſe creditur*, 160. 43. b.
Liber pro Sole, & *quare*, 74. 7. b.
Liber, *corticis pars interior*, 71. 67. a. 921. 554. a.
Liberi civium, *tanquam reipub. oppignorati & dati obſides*; *paterna luebant delicta*, 343. 139. b.
Liberis dabantur præmia, *poſt obitum parentum*, 789. 302. b.
Libethrides Nymphæ, *à fonte Libethro*, 46. 21. b.
Librare telum, 797. 417. a.
Librorum Sibyllinorum cuſtodes quot, 592. 73. a.
Liburni, *qui*, *ab Amazonibus orti*, 262. 248. a.
Libyſtidis urſæ pellis, pro *leonina*, 538. 37. b. 739. 368. a.
Licia, *ſtamen implicant*. 57. 73. a.
Licia telæ addere, 105. 285. b.
Ligur aſſuetus malo, 132. 168. a.
Liguſtrum quid, 10. 18. a.
Lilia, pro *quibuſvis floribus*, 640. 709. b.
Lilybæum littus, 466. 706. a
Limbus quid, 483. 137. a.
Limen, pro *littore*, 847. 355. b.
Limen, pro *ſigno creta facto*, 556. 316. b. *Limina & poſtes amplectendi mos*, 437. 351. b. *Limina*, pro *interiori familiaritate*, 153. 504. a. *Limina prima*, *vel imperii*, *vel littoris*. 900. 267. b.
Limite campum ſignare, 88. 126. a.
Limus, pro *veſtis genere*, 951. 120. a. b.
Lina trahit, *inde tragum dictum*, 90. 142. a.
Lincea terga, *quæ?* 872. 784.
Linguis triſulcis micare, *quid*, 183. 439. b.
Lingua bellare, 808. 617. b. 909. 390. b.
Lineis veſtibus, *nunquam Feciales utebantur*, 551. 120. a.
Lini ſeges, *urit campum*, 83. 77. a.
Liniferæ arbores, *byſſum ferentes*, 128. 120. b.
Linquere, pro *derelinquere* & *deficere*, 507. 390. b.
Linus, *Apollinis & Pſamatis filius*, 28. 56. b. 42. 67. b.
Liquentia mella, pro *dejecata*. 288. 435. b.
Liquetia, *Venetiæ fl.* 813. 679. b.
Liquida, *quæ dicantur*, 39. 33. b.
Liquida vox, 113. 410. b.
Liquitur, pro *defluit ac reſolvitur*, 79. 44. b.
Lita corpora, *id eſt illita & diſtincta*, 196. 99. a.
Litare, *eſt ſacrificiis deos placare*. 341. 118. a. b.
Litare & ſacrificare, *ut differant*, 474. 50. b.
Littus, *jure gentium*, *omnibus commune*, 301. 544. a. pro *quavis terra*, *quæ aquis alluitur*. 10. 26 b. 441. 390. a. 548. 163. a.
Littus, & *terra mari vicina dicitur*, 225. 6. b. *Littus*, *de flumine*, 705. 798. a.
Littus rubrum, pro *Erythræo mari*, 764. 686. b.
Lituus Quirinalis, 667. 187. a. b.
Lividum, pro *nigro*, 612. 320. a.
Locare, pro *collocare* & *jacere*, 496. 266. a.
Locri; *primi uſi ſcriptis legibus*, 297. 511. a.
Locri, *vel* Epizephyrii *vel* Ozoli, 900. 265. a.
Locus nullus ſine genio, 543. 85. a.
Lolium infelix, *cæcitatem parit*, 32. 37. a. 91. 154. a.
Longævus, pro *deo*. *Ævum enim æternitatis eſt*, 646. 764.
Longe, pro *multo poſt*, 845. 317. a. pro *valde*, *porro*, *præcipue*, 229. 17. a. 392. 711 a. 560. 416 a. pro *longe*, 870. 740. a. pro *multo*, 859. 549. a.
Lora traiectus, pro *trajecta habens*, 356. 273. b.
Loricam induor, 694. 640. a.
Loricam trilicem, 443. 467. a.
Lotos arbor, *faba Syriaca dicta*, & *Nympha quædam fuit*, *vide Adag.* Lotum guſtavit, 125. 84. a. b. *bona*, 181. 314. b.
Lubricum, *quid*, 374. 474. a.
Lucens & lucibile, *ut diff.* 642. 7. 5. b.
Lucetius, *lingua Oſca eſt* Iupiter, 805. 570 a. b.
Lucifer, *Veneris ſtella*. 398. 801. a.
Lucina, pro *Diana*. 25. 10. a. & pro *Iunone*, ibid. *cur*. 161. 60. b.
Lucretiæ mors, & *hiſtoria*, 760. 646. a.
Lucrinus lacus & cur clauſtra ei addita, 131. 161. a. b.
Luctari cum mortuis, *proverb.* 888. 104. b.
in Luctu fœminæ Rom. ſolutis comis erant, 293. 484. b.

Lucumones, lingua Tuſcorum, reges ſunt, 357. 278. a.
Lucus ubi ponitur, & conſecratio ſequitur, & heroum animæ lucos tenere dicuntur, 289. 44. a.
Ludere, pro decipere, 278. 356. a. 912. 426. b.
pro moveri, 758. 632. a.
Ludere in numerum, ſaltare ad modum rhythmi, 38. 27. b. pro ſcribere, 2. 10.
Ludi Apollinares, & quo tempore inſtituti, 591. 70. b.
Ludis feſtis, omnis ætas coronata ſpectabat, 541. 71. a.
Ludorum finis, tum religio, tum voluptas, 545. 113. b.
Ludus, pro cantilena, 46. 17. a.
pro voluptate, 63. 39. b.
Luere peccata, pro abſolvere, 824. 32. a.
Luere ſupplicium, 937. 841. a.
Lues, pro ſcelere, 216. 454. b.
Lugendi morem, Ægyptios inveniſſe dicunt, 902. 287. a.
Lugentium eſt, corpori inhærere, 31. 22. b.
Luna, pro nocte, 177. 337. a. quando colligat revertentes ignes, 114. 427. a. b. errans cur dicatur, 324. 746. a.
Luna incerta, incipiens, 608. 270. a.
tacita, 355. 255. a. b.
Lunæ labores, 151. 478 a. b. illam veneficiis præeſſe cenſent, 519. 513. b.
Lumen & lux, pro vita, 955. 535. b.
Lumina vitæ attingere, an limina, 651. 828. b.
Lupatis parere, & unde, 170. 208. a. b.
Lupercal, & Lupercalia, 736. 343. a. b.
Luperci nudi, cur? hinc Lupercalia, 762. 663. a.
Lupinus triſtis, pro amaro, 83. 75. a.
Lupus in tutela Martis, 364. 355. b. ejus caudæ, virus amatorium ineſt, 173. 264. b.
Lupus eſt in fabula, 64. 54. b.
Luſtra, quæ, 484. 151. b.
Luſtra ferarum & meretricum, 150. 471. a.
Luſtra, & lupanaria dicta & cur? 461. 647. b.
Luſtralia exta, 722. 183. a. b.
Luſtramus oculis, recolimus animo, 638. 681. b.
Luſtrare, pro circuire, 35. 75. a. b. pro circumdare, 839 224. a. pro inumbrare, 308. 612. a.
Luſtrari diis, id eſt expiari, 429. 279. a.
Luſtrum, unde dictum, hinc ambiluſtrium, 269. 287. a.
Lutea Aurora, 658. 26. a.
Luto croceo, pro croco luteo, & rubicundo, 27. 44. b.
Lux, pro die, 48. 43. b. alma cur dicta, 273. 310. a.
Lux ultima vocat nos, pro moriendum nobis eſt, 388 668. a.
Luxuriat toris pectus, 162. 81. a.
Lybia, pro Carthagine, 230. 26. b. unde dicta, ibid.
Lycæi ſumma, 175. 314. a.
Lycæus, mons Arcadiæ, 75. 16. b.
Lycanthropia, qualis morbus, 58. 97. b.
Lycaon in lupum verſus, 323. 735. a.
Lycaon Gnoſius, 790. 304. a.
Lyciæ arva, 700. 721. a. Apollinis, 573. 516. a.
Lycia hyberna, quæ & cur? 481. 143. b.
Lycia pharetra, 706. 816. a. ſagittæ, 721. 166. a. ſortes, 505. 346. a. & 506. 377. a.
Lycii, ſocii Æneæ, 246. 117. a.
Lyciſca, canis ex lupo & cane, 16. 18 b.
Lycoris, pro Cytheris, 66. 2. a.
Lyctius Ægon, id eſt Cretenſis, 35. 72 a. Idomeneus, 442. 401. a.
Lycurgus, filius Dryantis, Biſtonum rex, 401. 14. a.
Lydia gens, quæ? 747. 479. b. 833. 155. a.
Lydius Tybris, unde ſic dictus, 397. 782. a.
Lymphæ, pro aqua, 532. 683. a.
Lymphata, pro furore percuſſa, 673. 377. a.
Lymphis vulnera ſiccare, ut intellig. 875. 834. a.
Lynces, in tutela Liberi, 50. 3. b. currum ejus trahunt, 173. 264. a.
Lyncis perſpicacia. Proverb. 275. 327. b.
Lyncus, rex Scythiæ, 275. 327. a.
Lyrneſius Acmon, 831. 128. b.
Lyrneſſi domus alta, 575. 547. a.

M

Machaon Æſculapii filius, 355. 263. a.
Mactantur corpora morti, 894 197. a.
Mactare, verbum ſacrorum, magis augere, 475. 57. a. ornare &c. 402. 21. b.
Macte, pro mactus, verbum è ſacris tractum, 810. 641. a. b.
Maculæ, in Sole, quid deſignent, 115. 441. b. Maculæ albæ, 773. 49. a.
Madere, antique, pro coqui, 95. 196. a b.
Mæandro duplici & flexuoſo, 552. 251. a. b.
Mæcenas, & carmina compoſuit, 123. 41. a.
Mænala, mons Arcadiæ, & unde dictus, 75. 17. b.
Mænalus mons, 52. 22. a. 67 15. a.
Mœnia, dicta quaſi munia, 522. 567. a.
Mæonia, pro Lydia, 832. 141. a.
Mæonidæ, pro Lydiis, 932. 750. b.
Mæonii Bacchi, 213. 380. a.
Mæotica palus Scythiæ, 178. 349. a. tellus, 648. 759 a.
Mærere, plorare, plangere, lugere, ut diff. 895. 211. a.
Mæſia, provincia Thraciæ, vicina Scythiæ, 86. 102. a.
Magalia, an magaria, caſæ Panorum paſt. 257. 425. a. Magalia & mapalia, ut diff. 497. 25. a.
Mage, pro magis, 855. 481. a.
Magica ſemper damnarunt Romani, 517. 493. a b.
Magiſtratus olim poſt res ſerias, quæ conſulto peragebantur, in fine actus addebant, Diis honorem dico, 310. 636. b.
Magna, non fiunt ſine magno labore, 232. 37. b.
Magna parvis componere, 3. 24.
Magni, pro pulchri, 25 12. a.
Magni dii, qui, 400. 12 b.
Magni menſes, qui, 25. 12. a. b.
Magnum aliquid dixit, an vero magicum? 859. 547. b.
Maia, una de Atlantibus vel Vergiliis, 99. 225. a. b. mater Mercurii, 719 138. a.
Majeſtas quid, & lædere majeſtatem &c. 989. 820. b.
μαίνεσθαι ἐπί τινι, ut intelligendum, 174. 280. b.
Major, vel natu, vel merito, 29. a. b.
Majores natu anteacta poſteris indicabant, 669. 206. a.
Majores noſtri ſedentes epulabantur, 666. 176. a.
Mala homines conciliant. Proverb. 310. 632. b.
Mala Heſperidum, 42. 61. a. pro ovibus, quæ Gr. μῆλα, 516. 484. a.
Mala cana tenera lanugine, 12. 51. b.
Male, ſæpe pro non, 86. 105. b. 115. 448. b. minus, & pernicioſe, 469. 8. a.
Male amicum numen, 393. 735. b.
Maleſeriati, qui dicantur, 354. 249 b.
Malefida ſtatio quæ, 331. 23. a.
Male temperare carinis, non parcere, 110. 360. a.
Malea, promontorium Laconicæ provinciæ, 549. 193. a.
Malignum pro obſcuro, 608. 270. a. 919. 525. a. pro infæcundo, 132. 179. b.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Malum pro labore, & contra, 132. 168. b.
Malum veneri ſacrum. ejus eſum in ſomniis rei venereæ fruitionem portendere, 20. 64. b.
Malus, de navi & arbore, 564. 487. a.
Manalis lapis trahebatur à Pontificibus in ſiccitate, 420. 175. a.
Mandare ſulcis, 32. 36. a.
μάνδρα, nunc pro ſtabulo, nunc pro antro uſurpatur, 7. 67.
Manere, pro exſpectare, 93. 168. a. 591. 71. b.
Manes, qui, unde dicti &c. 406. 63. a. Manes mortuorum, infeſti quibuſdam vivis, 507. 386. b. 517. 490. a.
Manes, pro ſuppliciis quæ ſunt apud Manes, 644. 743. a.
Manibus demiſſis ad terram, inferos: levatis ad cælum, cæleſtes invocamus, 489. 295. a.
Manibus æquis tangere, 938. 861. a.
Manipli, 113. 400. a.
Manipuli triginta in legione, 915. 463. a. b. ſunt ſigniferi, & unde dicti, 939. 870. a.
Manlii virtus, in Capitolio defendendo, 761. 652. a.
Mantilia, à tergendis manibus dicta. & majores, Mappas villoſas habebant, quibus in ſacris utebantur, 319. 706. a. 212. 377. a. b.
Mantua dives avis, 837. 201. a. b.
Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ, 62. 28.
Manum extremam imponere, pro perficere, 689. 573. b.
Manus, pro artificibus, aut remigibus, 505. 329. a. b.
Manus dare, pro conſentire, 922. 568. a.
Manus, pro multitudine, 564. 487. a. 637. 660. a. Manus, pro unguibus, 424. 217. a.
Mapalia, caſæ Maurorum ſunt, 177. 340. b.
Marcellus, opima retulit ſpolia. Enſis Rom. dict. 653. 855. a. b.
Mareotides uvæ unde dictæ, 126. 91. a. b.
Mare, quare imaginem non reddat, 10. 26. b.
Maris color non eſt certus, ſed pro qualitate ventorum mutatur, 535. 2. a. cur noctu quieſcat, 520. 523. b.
Mare inferum, & ſuperum quod? 720. 149. a.
Mare, pro omni aquarum congregatione, 10. 26. b.
Mare cælo miſcere, 590. 790. b.
Mares, decimo menſe, fœminæ nono naſcuntur: & quare olim decimo parerent, jam nono, 29. 61. a. b.
Margarita & margaritum, dicitur, 313. 659. b. ut differat à gemma, ibid.
Maria, an uxor Fauni? 659. 47. a. b.
Marii, multi fuerunt, 132. 169. a.
Maritare vites, 73. 2. a. & quæ arbores maritandæ, ibid. b.
Marmor infidum, pro mari, 102. 254. a. lentum, 658. 28. b. 700. 718. a. 838. 208. a.
Marpeſia cautes, pro Pario lapide, 623. 471. a.
Marrubia gens, 702. 750. a. b.
Mars cum ſævit, Gradivus dicitur, cum tranquillus eſt, Quirinus. duo ejus templa, 270. 296. b.
Marſi, 132. 167. a.
Marſi montes, 702. 758. a.
Marſyas, miniſter Bacchi, libertatis indicium eſt, 475. 58. b.
Martis ſimulacrum vinctum, & ab Apelle pictum, 271. 299. b.
Martius, olim anni initium, 79. 43. a. 175. 304. a.
Maſculum, non ſemper ſexum ſignificat, ſed quicquid vegetum ac robuſtum, 56. 65. a. b.
Maſſicus humor, pro vino Campaniæ, 130. 143. a. b.
Maſſicus mons, unde & Maſſicum vinum, 834. 166. a.
Maſſilienſium peſte laborantium, mos, 405. 57. a.
Maſſyli, qui, 482. 132. b. populi Mauritaniæ, 516. 483. b. 591. 59. a.
Mater, nomen divinitatis & dignitatis, 120. 4. b.
Mater deûm, cur curru vehatur. &c. 413. 113. b.
Mater antiqua, pro Terra, 411. 96. a. vel arbore, 957. 209. a. b.
Matres, nutrices olim dictæ, 758. 632. a.
Matrum de more loqui, 678. 357. a.
Matrimonia contracta cum peregrinis, inceſta, 690. 579. b.
Matrona & materfamilias, ut diff: 916. 476. a.
Matronis nunquam flava coma dabatur, 534. 698. a.
Matura lux, 841. 257. a.
Maturi Soles, pro vehementer fervidis, 81. 66. b.
Matura fugam, 248. 141. b.
Mavors, magna vertens Deus, 217. 462. b. ſanguineus, 563. 332. a.
Mauruſia gens, pro Maura, 489. 206. a.
Medea, Angitia dicta, & unde, 702. 750. a.
Media, provincia eſt, 128. 126. a.
Media, pro ignota, 527. 620. b.
Media mors, pro manifeſta, 378. 533. a.
Medica arbor, duo genera florum habet, 129. 134. b. qualis herba ſit, 97. 215. b.
Medica ars, à Marone muta dicitur, 567. 357. b.
Medicina, aut à contrario, aut à ſimili quæritur, 9. 11. a.
Medico & medicor veteres dixere, cum acc. 95. 113. a. b. & dativo, 702. 756. a.
Medioximi dii, qui, 729. 275. a.
Meditari, quaſi melitari, 1. 1.
Meditante, pro canente, 44. 82. b.
Meditatur, pro exercet, 486. 171.
Medium, quid, 535. 1. a.
Medius locus honoratior, apud Romanos, 157. 16. b. 318. 702. a. b.
Medius, pro incongruus, importunus, 317. 686. a.
Medonta, an Mydona legendum, 624. 483. b.
Meduſæ fabula, 384. 616. b.
Megæra, 630. 575. a. tartarea, 991. 846. a.
Megara, oppidum juxta Syracuſas, 465. 689. a.
Mel ex rore colligitur, & cur aëreum dicatur, 191. 1. a. b. arboribus fluxit, 89. 111. a.
Mella illi fluant, 21. 89. b. ſunt & amara, ut Corſicana &c. 197. 101. a.
Melibæa, civitas Theſſaliæ, 552. 251. b.
Melibæs & Alexis, ut ſe mutuo dilexerint, 321. 724. a.
Melior pars diei, quæ, 780. 156. a. b.
Meliphylla, apiaſtrum dicta, 194. 63. a. b.
Meliſſa, latine apes, ejus hiſtoria vel fabula, 288. 434. a.
Mella fluvius Galliæ eſt, 207. 278. a. b.
Melus, unde nomen traxerit, ejuſque fabula, 54. 37. a.
Memmi, pro Memmiorum, 545. 117. a,
Memnonis nigri arma, 295. 493. a.
Memor, olim dicebatur non tantum ὁ μνήμονος, ſed & ὁ μνήμων. 226. 8. a.
Menelaus, frater Agamemnonis, 355. 264. b.
Mens & animus, unum eſt, 586. 11. a. alii diverſum, ibid b.
Mens, pro conſilio, 975. 554. a.
Menſæ duæ apud Romanos, una epularum, altera poculorum, 322. 727. a.
Menſæ perpetuæ, 666. 176. a. ſecundæ diis ſtatuebantur, 322. 727. b. 730. 283. a. b.

Menſæ, pro diſcis. *Menſa carnis & pomorum*, 259. 220. a.
Menſes, *olim tantum decem erant*. 79. 43. a. *unde dicti*, & *nomina ſua habeant*, ibid.
Menſes incerti, *qui*, 87. 115. a. b.
Menſes veterum, *noſtris breviores erant*, 29. 61. b.
Menſtrua ſacra diis maximis celebrabant, 5. 44. b. ἔμμηνα Gr. *dicta*, ibid.
Mente dare, nutu ac renutu. *Proverb.* 915. 795. b.
Mentitur lana colores, 27. 42. b.
Mephitis, *terræ putor*, *dea &c.* 661. 84. a.
Merces pro labore, 124. 62. a.
Mercurii deſcriptio, *genus*, *inventa*, *&c.* 719. 138. a.
Majæ filius, 271, 301. a. *orationis & palæſtræ deus*, 522. 558. b.
Mercurii tres, & *qui*, *alii quatuor eſſe tradunt*, 524. 577. a.
Meretrices lupæ dictæ, *hinc lupanaria*, 268. 278. a.
Meretrices, *uno tempore nobiles*, *quæ*, 66. 6. b.
Mergites, *manipuli ſunt ſpicarum*, 154 517. a. b.
Mergus, *à mergendo dict.* 546. 138. b.
Meropes, *aves ſunt*, *apiaſtræ dictæ*, 152. 14. a. b.
Merſit acerbo funere, 882. 28. b.
Meſſapus, *Neptuni filius*, *invulnerabilis*, 698. 691. a. 913. 429. b.
Metahere, *pro eliges*, 137. 274. a.
Metabus, *dux Græci agminis*, 920. 540. b.
Metalla ſublata & effoſſa renaſci, 835. 174. a.
Metere, *tam ad vites*, *quam ad ſegetes refertur*, 146. 410. b.
Methymna civitas pretioſiſſimum habet vinum, 126. 90. a. b.
Metius Suffetius diſtractus, 759. 642. b.
Metor metaris & metior metiris, *ut diff.* 137. 274. a.
Metus, *pro religione*, 660. 60. a.
Mezentius, *contemptor deûm*, 708. 7. b.
Micon parvus, 47. 30. a. b
Mileſia vellera, *à Mileto civitate Aſiæ*, 175. 306. b. 210. 334. a.
Mileſii, *luxu*, *delitiiſque notabiles*, 175. 306. b.
Milites evocati, 698. 694. b.
Milites obeſo ventre ab Imperatoribus rejiciebantur, 196. 94. b.
Militiæ tria genera, 345. 157. a. 693. 614. a. 707. 1. a.
Minæ, *eminentiæ murorum*, *pinnæ dictæ*, 478. 88. a. b.
Minari, *pro eminere*, 251. 166. b. *vel minitari*, 353. 240. a. *moveri*, 385. 628 a.
Mincius fluvius, *prope Venetiam*, 46. 13. a. 838. 206. a.
Minerva, *arcium dea & cur*, 384. 615 a.
Minerva tenuis, *quæ?* 742. 409. a.
Minervæ triſte ſidus, 899. 260 a. b.
Minio rubens, 68. 27. a.
Minio, *Tuſciæ fl.* 835. 183. a.
Minoja regna, *pro Creta*, 587. 14. b.
Minores qui? 727. 268. b.
Minorum eſt majores revereri, 29. 4. b.
Minores, *à majoribus ſuo nomine nominari*, *honeſtum*, *ſecus in majoribus*, 233. 42. a. b. 238. 69. a.
Minos Quæſitor, 620. 432. a.
Minotaurus, *monumentum Veneris nefandæ*, 588. 26. b.
Minyæ, *appellati ſocii Iaſonis*, 27. 34. a. & *unde*, ibid.
Mirari, *pro imitari*, 749. 517. b.
Mirmix puella in formicam conversa, & *cur?* 508. 402. a.
Miror illius rei, 889. 126 a.
Miſcere, *pro perturbare*, *inſequi*. 255. 195. a. 869. 721. a. *pro replere aut commovere*, 50?. 411. a.
Miſenus tubicen, 425. 239. b.
Æolides, 599. 164. b.
Miſerari, *quid*, 557. 850. b.
Miſereſco, 866. 676. b.
Miſeror & miſereor, *unum ſignificant*, 307. 601. a. *genit. regit*, 505. 370. a.
Miſerebitur hoſtis, 387. 645. a.
Miſeri, *pro mortuis*, 471. 20. a.
Miſſi, *pro profecti*, 973. 516. a.
Miſſus x x v. *cur olim ærarius dicebatur*, 158. 18. a.
Mitia, *pro matura*, 8. 81 a.
Mitra Mæonia, *quæ*, 490. 216. a. b. *fæminarum eſt*, *ut pileum virorum*, 808. 616. b.
Mittere, *pro immittere*, 975. 554. a.
Mittere, *pro omittere*, 257. 207. a.
Modus, *pro fine*, 479. 98. a.
Mœris, *pro amico*, *Menalcas pro Virgilio*, 61. 16. b
Mœri, *pro muri*, 823. 24. b.
Molam ſpargendi & præparandi ritus, 57. 82. b.
Molaribus inſtare, 726. 250. b.
Molarum uſus olim incognitus, 253 183. a.
Moles, *pro difficultate*, 232. 37. b. *pro molitione & agitatione*, 462. 656. a. *pro pompa*, 9?4. 161. a.
Μολγοί, *qui*, & *unde dicti*, 15. 5 b.
Moliri, *pro agitare & iacere*, 108. 329. a. *cum difficultate quærere*, 854. 477. b. *pro fabricare & parare*, 400 6. a. *pro movere*, 499. 309. a. 665. 158. a. *pro ſtruere & facere*, 286. 418. a
Moliri fugam, 340. 109. a.
Moliri habenas, *pro regere*, 963. 327. a.
Moliri ignem, 831. 131. b.
Moliri iter, *pro peragere*, 623. 477. a.
Molle, *pro fertili*, 26. 29. b. *flexibili*, 19. 45. b.
Molle, *pro tepido*, 175. 295. b.
Mollis aditus, *pro facili*, 510. 433. a.
Molle collum, *pro domito*, 170. 204. a. b.
Molles Sabæi quare dicantur, 81. 57. a.
Molli clivo, *pro facili deſcenſione*, 175. 293. a.
Molliſſima fandi tempora, 498. 293. a.
Molorchi lucus, *id eſt ſylva Nemea*, 158. 19. a. b.
Monæci arx, *Liguria*, 651. 830. a.
Monile, *ornamentum gutturis*, 313. 6 8. b.
Monilia, *pro phaleris*, 673. 278. a.
Monita & monitus dicimus, 501. 331. a.
Mons improbus, 867. 689. a.
Monſtra mala & bona, 405 59. b. τῶν μέσων *unde dict.* 389. 680. b.
Monſtra hæc Trojanos petunt, 778. 128. a. b.
Monumenta, *unde dicta*, 449. 486. a. 625. 512. a 925. 945. b.
Mopſo Niſa datur, 52. 26. b.
Mora libera mortis, 947. 74. a. b.
Morbi, *aut à contrariis*, *aut à ſimilibus pelluntur*, 71. 65. a.
Mores ſumuntur à converſantibus, 5. 51. b. *Mores*, *pro legibus*, 266. 268. a. 652. 852 b.
Mores gentium, *temperie plagarum metiuntur*, 304. 571. b.
Moribundus, *morienti ſimilis*, 847. 341. a.
Moribunda membra, 643. 732. a.
Morini, *populus in Galliæ finibus*, 768. 727. a. b.
Moris ſanguineis, *ejuſque ſabula*, 38. 22. a.
Mors in aquis, *interitus animæ exiſtimabatur*, 243. 98. b.
Morſus coporis, *pro tenacitate radicis*, 937. 782. b.
Mortalia, *pro adverſis & caſibus*, 292 466. a.
Mortes per omnes, 876. 854. a.
Mortis metæ, 975. 546. a.
periphraſis, 507. 383. a.
Mortis via ſimplex quæ, 186. 482. a. b.
Mortuus, *ter vale dici ſolet*, 387. 644. a.
Mortui cur calida abluebantur? 603. 218. b. *hinc pollinctores*, 801 487. a. *ante ad tubam deducebantur*, 893. 189 b.
Mos appellandi manes, 407. 68. b. & *mortuos*, ibid.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Mos inveteratus , conſuetudinem facit, 691. 601. a.
Motus populi , tempeſtati comparatur, 250. 152. a.
Mox, pro poſtea, 76. 24. b.
Mucro, pro gladio, 984. 735. b.
Mulcere , pro delinire & mitigare, 238. 70. a.
Mulcere æthera cantu, 658. 34. b.
Mulciber pro Vulcano , & unde ſic dict. 768. 724. a. b.
Mulctatus morte, 937. 839. a. b.
Mulctra, vas in quo mulgetur, 17. 30. b.
Mulier imperator, proverb. 279. 362. b *Mulier & virgo , indiſcrete ſumuntur ,* 929. 687. a.
Mulier quædam Tarquinio obtulit IX. *libros, &c.* 592. 72. a.
Mulieres in exſequiis & luctu ora lacerare ſolitæ, & cur, 406. 67. b.
Mulierum ingenium , varium ſemper, 308. 614. b. *Mulierum laus, à religione,* 767. 718. b.
Multa, pro magna, 463. 3. b.
Munera , pro obſequiis & muniis, 973. 520. b.
Munus, pro beneficio, 74 7. a.
Munus inane eſt non profuturum, 654. 885. a.
Munuſcula, 26. 18. a.
Murex quid , 495. 262. b. *Murex acutus , pro ſaxo,* 550. 205. a.
Murex , unde purpura tingitur, 27. 44. b.
Muri & mœnia ut diff. 353. 234. b.
Murmur in ſylvis ante ventorum adventum, 829. 99. b.
Muros jacere , pro fundamenta, 572. 631. a.
Murrani , Latinorum *reges dicti.* 574. 529. a. b.
Muſas alii IX, *alii* VIII, *alii* VII, *dixerunt.* 228. 12. a. *his Numa ædiculam æneam brevem fecit.* ibid. *an Bœotiæ, an Atticæ &c.*
Muſæ tantum tres, 46. 21. b.
Muſæ ſylveſtres quæ, 1. 2.
Muſæus, Theologus fuit, 637. 667. b.
Muſcoſi fontes qui, 48. 45. b.
Muſici tanto olim in honore fuerunt ut & vates & ſapientes judicarentur , 324. 745. b. *an in convivio adhibendi.*
Muſſare , pro dubitare, timere, tacere, 980. 657. b *pro murmurare,* 2 2. 188. b. *pro queri,* 914. 4 4. b. *pro vereri ,* 906. 345. a.
Muſtum numero tantum ſingulari dicimus, 120. 7. b.
Mutare, pro tingere, 27. 44. b
Mutuitare , pro mutua convivia agitare. 106. 301. b.
Mutuſca olivifera, Trebia poſtea dicta, 659. 711. a.
Mycenæ , Agamemnonis patria, 269. 288. a. 539. 52. b. *pro Græcia,* 331. 25. a.
Mycon & Gyarus, 4 8. 76. b.
Myricæ , vulgo tamaritium , virgulta ſunt humilia 24. 2. a. 55. 54. a. *per Myricas & nemora, bucolica ſignificat* 37. 10. a.
Myrmidones Achillis ſocii, & unde dicti &c. 328. 7. a.
Myrmidonum proceres, 910. 403. b.
Myrrha madentes crines , pro unguentatis, 949. 100. a.
Myrta cruenta, unde dicantur. 106. 306. b.
Myrmetum, locus ubi myrti naſcuntur, 127. 112. b.
Myrtus , & fabula de myrto ſepulcralis, 402. 23. a. b. *quare dicata Veneri,* 49. 62. b. 77. 28. a. b. *Fabula,* 541. 72. a. *apta mulierum neceſſitatibus* 124. 64. a.
Myrtea ſylva , Veneri conſecrata, 621. 443. a.
Myſia, civitas Phrygiæ. 86. 102. a. *regio Aſiæ,* ibid. b.
Myſuſque Caicus , fl. qui per Myſiam labitur, 212. 370. a.

N

NAjades , quæ , fontium nymphæ, 67. 10. a.
Nandi inſcitia, probro olim habebatur. 584. 868. b.
Napææ Nymphæ , quæ & Dryades ſunt, 221. 535. a.
Nar fluvius ſulfurei coloris , 686. 517. a. b.
Narciſſus , puer pulcherrimus fuit , 12. 48. a.
Narciſſus purpureus, 32. 38. a.
Nare, pro volare, 194. 59. b.
Narycia pix, 148. 438. a. b.
Narycii Locri qui, 442. 399. a.
Naſcentibus aderant , mari , Genius , qui Deus menſæ : fæminæ, Iuno dea cubilis, 29. 63. b.
Natantia lumina, quæ, 583. 856 b.
Natura dicta, ab eo, quod naſci aliquid faciat, 123 49. b.
Navalia, ubi ſtant naves , 525. 593. a. *pro rebus navalibus,* 505. 329. a.
Naves in Nymphas mutatæ, 775. 82. a. *omiſſæ convitiis Proverb.* 503. 346. b.
Navigantibus malum omen eſt , ſi rogalis flamma videatur, 531. 651. a.
Navigaturi hecatomben faciebant, 311. 638 b.
Navigia , ex arundine olim conficiebantur, 218. 4 8. a. b.
Navis gubernandæ peritia co... ...en datur, 584. 608. b.
Nautiorum familia Minervæ ſacra, & unde? 443. 407. a. 575. 704. a. b.
Naxos Bacchata, cur dicatur, 415. 125. a.
Neæra quæ, 15. 3. b.
Nebulæ, quæ pluviam, quæ ſerenitatem portendant , 111. 374. b. *de terris orta, noſtris obtutibus obeſt.* 383. 604. a.
Nectar, pro melle, 288. 437. b.
Nefaſti dies, proverb. 405. 55. b.
Nemea ſylva vicina Thebis , 731. 295.
Nemo, pro nullus 770. 6. a.
Nemo repente fit bonus vel malus, 321. 724. b.
Nemus , ſylva & lucus , ut diff. 273. 314. a.
Neoptolemus, quis, 3 5. 263. a.
Neptunus omnibus aquis præeſt, 75. 14. a. *cum Minerva de Athenarum nomine contendens,* 75. 16. a. *cum Apolline , Trojæ muros fabricavit ,* 384. 610. *cur ei tridens adſignetur ,* 249. 142. a. *Ægæus dictus & cur?* 408. 74. a. b. *taureus , & unde,* 414. 119. b. *prodigiorum omnium pater,* 426. 241. a.
Nequicquam, pro non , 113. 4 3. a. 95. 152. a. 379. 546. a. 979. 634 a.
Nerei filia , 740. 383. a.
Nereja Doto , 776. 102. b.
Nereidum mater , pro Doride , 408. 74. a.
Nerine Galatea , amica Corydonis, 48. 37. a.
Neritos mons Ithaca , 428. 271. a.
Neſcia mens hominum fati , 856. 501. a. 477. 72. a.
Neutra , femininis jungebant veteres , 175. 305. b.
Ni pro ne antiqui tenebant , 464. 686 a b.
Nidor , pro putore , 961. 301. b.
Nigri , pro mortuis & malis , 33. 56 b.
Nihil , & quando nil , ponendum, 594. 104. a.
Nihil Sui cum amaraco, 318. 697 b.
Nilus fl. antea Melo dicebatur 263. 291. a. *quaſi* νέαν ἰλυὼ , 772. 31. a. *ejus origo neſcitur ,* 767. 711. a.
Nimbi , tum ventos , tum pluvias &c. ſignificant , 236. 58. *pro fulminibus,* 737. 354. a. *pro nubibus ,* 536. 13. a.
Nimbus, deorum capita ambire finguntur, 457. 586. a. 777. 111. a.
Nimbo effulgens, 3 4. 616. b.
Niphates, fluvius & mons, 159. 30. a.
Niſus & Eurialus , inter amicorum paria, 781. 176. b.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Niſus rex Megarenſium, pater Scyllæ, 113. 404. a.
Nitens, pro volans, 494. 252. a.
Nitens humi, 366. 380. b.
Nitentes equi, pingues, 636. 654. a.
Niti gradibus, 371. 443. a. b.
Nitrum, quid, 95. 194. a.
Nives, Gr. χίονες, & unde, Fabula, 494. 250. a.
Nixibus, pro partubus, à nitendo, 202. 199. a.
Nobiles nunquam ſoli comburebantur, 604. 228. a. in montibus altis ſepeliebantur, 937. 849. b.
Nobiles familiæ à Trojanis fuere, 545. 117. a.
Nocte ſe melius dare, id eſt per noctem, 105. 287. b.
Noctes atque dies patet atri janua Ditis, 596. 127. b.
Noctis initium deſcribitur: partes, 356. 268. a.
Noctis mediæ deſcriptio, 520. 524. a.
Noctis ſeptem tempora, 457. 587. a.
Noctivagus currus Lunæ, 838. 216. b.
Noctua, quando pluviam portendat, fabula, 113. 403. a. b.
Nodis paribus, id eſt intervallo pari, 36. 90. b.
Nodus Herculanus, 727. 260. b.
Nodus pugnæ, pro difficultate &c. 851. 428. b.
Noli cum diis pugnare. Proverb. 6:0. 173. b.
Nomadum genus, 768. 724. a.
Nomen cum adverbium eſſe ceperit, fit indeclinabile: adverbium cum nomen eſſe ceperit declinatur, 537. 10. a.
Nomen pro generoſitate, 135. 240. a. b. de vino ut dicatur.
Nomen, pro gente, 645. 755. a pro gloria, fama, 537. 846. a. pro forma, 6 6. 337. b. pro nobilitate, 263. 252 a.
Nomentum & Gabii, urbes priſcorum Latinorum, 646. 773. a. 699. 712. b.
Nomina, quæ in Græco aſpirationem habent, pro aſpiratione S ponimus; ut pro ἕξ ſex, &c. 9. 11. a.
Non pro nempe, 891. 152. a.
Non movenda moves. Proverb. 408. 7-. b.
Non obtuſa adeo geſtamus pectora, 304. 571. a. b.
Non uſque adeo corneæ fibræ. Proverb. 304. 571. b.
Noricum, pars Illyrici, 18:. 474. a b.
Noſtri & veſtri, genit. plurales antiqui, 382. 595. b.
Novalia quæ, 7. 71. a. b.
Novalis ager, quis dicatur, 82. 71. a. b.
Novare, pro renovare, 723. 189. a.
Novendialia ſacra & ludi, 540. 64. b.
Novenſiles dii, 723. 187. a.
Noviſſima verba dixit, ſc. ILICET, 605 231. a.
Novum, multa ſignificat, 79. 43. a. pro inſperato, deteſtando, incipiente, 457. 591. b. pro mirando & magno, 21. 86. a. 469. 10. b. 352. 228. a. b.
Nox dicta, quia oculis noceat, 242. 93. a. umbra terræ eſt, 487. 184. b. pro tenebris, 523. 570. a. εὐφρόνη dicta, 272. 309. b.
Nox intempeſta, quæ, 457. 587. a. cælo præcipitat, 328. 8. b. ruit, 627. 539. a. b.
Noxa, pro noxia: & ut differant inter ſe, 234. 45. a.
Nubes tantum dicimus, non nubs, 306. 591. a. ardens, pro fulmine, 664. 142. b.
Nubes, pro agmine & vi, 699. 705. b.
Nubem belli detonare, 873. 809. b.
Nubes pulverea, 755. 593. a.
Nubigenæ bimembres, pro Centauris, 731. 293. a.
Nuces quæ dicantur, 13. 52. a. b.
Nuces à novo marito, cur ſpargantur, 53. 30. a. Fabula de Nucis origine, ibid. Nuces in tutela Iovis ſunt, ibid. b.
Nudus ara, ſere nudus, 106. 299. a.
Nuda genu, 274. 324. b.
Nudatum & nudum, ut diff. 962. 312. a.
Nulla ſalus bello, &c. 907. 362. b.
Nulli, pro non, 88. 125. a.
Numa Pompilius, unde dictus, 649. 8-8. a. b.
Numen, pro Palladio, 348. 178. a. pro oraculo, 341. 124. a. 438. 363. b. pro promiſſo, 713 78. a. pro ſimulacro, 290. 451. a.
Numeri, pro rhythmis & ſonis, 636. 646. a.
Numero deus impare gaudet, 34. 65. a. 75. 75. a.
Numeros intendere nervis, 818. 776. b. Numeros memini ſi verba tenerem, 64. 45. a. Numeros & nomina ſtellis facere, 89. 137. a.
Numici fontis ſtagna, 664. 150. b. Veſtæ non niſi de hoc fonte libari licebat, ibid.
Numici littus ſacrum, 705. 797 a.
Numidæ inferni, cur dicantur, 473. 41. a b.
Numina magna quæ ſint, 428. 264. a.
Numina, utriuſque ſexus participationem habent, 385. 632. b.
Numina videri nolunt, 59. 102. a.
Numinibus nomina ex officiis impoſita, 76. 21. b.
Numinibus diverſis, vel bene, vel maleſaciendi poteſtas dicata, 416. 139. b.
Nunquam, pro non, 389. 670. a.
Nuntius, & qui nuntiat, & qui nuntiatur, 814. 692. a.
Nuntius & nuntium, ut diff. 940. 897. a.
Nuntius ingratus, vulnus aurium eſt, 754. 583. b.
Nuptiæ, unde dictæ, 885. 77. b.
Nuptiis auſpices adhibebantur, 485. 166. b. captatis auguriis fiebant, 474. 45. a.
Nuptiarum antiquus ritus; tribus modis fiebant; uſu, farre, coëmptione, 77. 31. a.
Nurſa montoſa, civitas, 701. 744. b.
Nurſia frigida, Piceni civitas, 700, 716. a.
Nurus centum, ut intellig. 376. 501. a.
Nuſquam tuta fides, 505. 373. a. b.
Nutans mundus, 28. 50. a.
Nyctelia ſacra quæ, 498. 303. b.
Nymphæ aquis præſident, 5. 53. a. cur Poetæ eas invocent? 46. 21. b.
Nympharum diverſa nomina, 70. 62. b.
Nymphæ ſorores quæ, earumque nomina, 152. 454. a. b. eædem cum Muſis, ibid. 46. 21. b.
Nymphæ & fauni, nec omnia ſciunt, & moriuntur, 280. 376. a.
Nymphis, pietas naturaliter inſita, 31. 20 a.
Nymphis vino libari, Pontifices negant, 213. 380. a.
Nyphæi, 861. 570. a.
Nyſa mons Indiæ; eſt & Niſa civitas, 648. 805. b.

O

O Brevis fit ſequente vocali, 553. 261.
O fortunatos Agricolas &c. 149 458 a.
O mihi tam longe maneat pars ultima vitæ, 28. 53. a.
Oaxis fluvius Scythiæ Orientalis, non Meſopotamiæ, ut Servius vult, 6. 66. b. Apollinis & Anthilenæ filius, ibid 10. 24. b.
Ob, pro juxta, circa, 261. 2 7. a. ante, propter, ibid.
Obductus dolor, pro celato, 827. 64. a.
Obex, hic & hæc, 849. 377. a. 725. 227. a.
Obices maris, 151. 480. a. b.
Obice ſe tegit, 215. 422. a.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Obita morte, pro ſuſcepta & completa, 864. 64[illegible]. b.
Oblimet ſulcos, pro obtueat & obcludat, 166. [illegible]36. a.
Obliquus curſus, 569. 580. a.
Oblivíſci, pro contemnere & negligere, 344. 148. a.
Obloqui numeris, 636 646. a. b.
Obnubit, pro velavit, 885. 77. b.
Obſcænum, unde derivetur, 428. 263. b. *mali ominis,* 513. 455. a.
Obſcœni canes, 116. 470. b.
Obſcœna fames quæ, 439. 36[illegible]. a.
Obſitus ævo, 732. 307. b.
Obtenta nox, pro obducta, 101. 248. b.
Obtentu frondis inumbrare, 885. 66. a.
Obteſtor, quid, 786. 260. b.
Obteſtari aliquem, 690. 576. a.
Obtuſiores dicuntur populi ſeptentrionales, 304. 571. b.
Obtutus, pro adſpectu, 295. 499. b. *pro vultu,* 981. 666. a.
Obtutu tenet ora, 671. 25[illegible]. a.
Obumbrare, pro tueri ac defendere. 895. 223. b.
Occator deus, unde dictus, 76. 21. b.
Occulit, pro occuluit & abſcondit, 273. 316. a.
Occupare, prævenire, 961. 300. b.
Occupare aditum, raptim ingredi, 619. 424. a.
Occupet extremum ſcabies, 550. 196. b.
Ocium ignobile, pro poëſi, 222. 564. a.
Ocnus vel Aucnus, Mantuæ conditor, 837. 198. a. b.
Ocreæ leveis, 757. 624. a.
Octaviano, tria nomina à pop. Rom. oblata, 270. 296. b.
Oculi, amoris illices ſunt, 320. 717. b.
Oculi faciles qui? 733 310. a.
Oculos imponere, inoculatio dicitur, 125. 73. a. b.
Odi, præſens & præteritum: olim oſus ſum, 574. 687. a.
Odor ater, 977. 501. a.
Odora canum vis, & quid odorum, 482. 132. b.
Odorata cedrus, pro odorifera, 657. 13. a.
Odoratum, pro odorum, 636. 658. b.
Oeagrius Hebrus, fl. 220. 524. a. b.
Oebale, filius Telonis & Sebethidis, 701. 734. a.
Oebalia, Laconia eſt; vel arx Tarentina, 198. 125. a. b.
Oechalia, civitas in Eubœa inſula, 731. 291. a.
Oedipi exſecratio, 378. 537. b.
Oenotria, unde dicta, 300. 536. a. b. 601. 85. a.
Oenotrii, 419. 165. a.
Oeta mons Theſſaliæ, 53. 30. b.
Offa ſoporata, 619. 42[illegible]. a.
Olea arbor, oliva fructus & arbor, 124. 63. a.
Olearon, 415. 126. a.
Oleaſter ſacer, 986. 766 a. b.
Olentia ora, pro male olentia, 129. 134. a. b.
Olei humor, cur Minervæ conveniat. 75. 18. b.
Oleo perfundi ſolebant luctatores, & cur? 547. 135. b.
Olere & redolere, ut diff. 288. 440 b.
Olim, pro quovis tempore, 133. 190. a. 230. 24. a. 257. 207. b.
Olim, pro futuro tempore, 69. 34. a.
Oliva Minervæ ſacra, 555. 309. b
tarde creſcit, 120. 3. a. *pacis inſigne,* 75. 14. a.
Olivæ ramus in pacis petitione cum vittis offerebatur, 717. 128. b.
Oliva tonſa quæ? 158. 21. a. b. 579. 774. a.
Oliva vivax, 133. 181. a.
Olivum & oleum; oliva & olea dicitur, 34. 68. b.
Olli, pro illi, 896. 236. a.
Olor albus, 923 580. a.
Olympiaca palma, quæ, 160. 49. a
Olympicorum ludorum origo, 160. 49. b.
Olympus, pro cælo & monte, 496. 268. a. *mons Macedoniæ,* 105. 281. a.
Omina vel improbare, vel recipere, noſtri arbitrii eſt, 566. 530. b.
Omina repetendi mos, redauſpicare dict. ibid. 348. 178. a. b.
Omina ſecunda, ſaltat ſenex, 429. 279. a.
Omina turbare, quid, 4[illegible]3. 407. a.
Omina, pro nuptiis, 277. 350. b.
Omne pro toto, & ut differant, 481. 122. b.
Omnes generale, plerique ſpeciale, 254. 185. a.
Omnia fert ætas, 64. 51. a.
Omnia vel medium fiant mare, 55. 58. b.
Omnia vincit amor, 71. 69. a.
Onagri, ſunt aſini agreſtes, 182. 409. a. b
Onerare æthera votis, 771. 24. a. b.
Oneroſum, plus quam oneratum, 558. 352. a.
Onuſtus & oneratus, ut diff. 270. 293. a.
Onytes mæſtus, 973. 511. a.
Opaca locorum, 393. 726. a.
Opacum frigus quid, 5. 53. a.
Operari in herbis, pro ſacrificare 109. 339. a. b.
Operum haud ignara Minervæ, id eſt, lanificii, 554. 284. a.
Opes, pro militibus, 721. 171. a.
Opicerda, quid, 68 19. b.
Opim velocem, vocat Nympham. 920. 532. a. b.
Opima, pro opulenta, 310. 625. a.
Opis, pro poſſibilitate, 307. 605. a.
Oppetere, pro mori, unde derivatum, 24[illegible]. 100. a.
Oppidum unde dict? 8 8. 608. a.
Opponere morti, pro objicere, 341. 127. b.
Oppoſitus, pro, obſtans, fortiter pugnans, 851. 428. b.
Optare, pro eligere & eſt verbum militare, 287. 429. a. b. 413. 109. a.
pro velle, 240. 80. b.
Opus, pro officio, 854. 469. a.
Opus intextum tauris, pro tergis, 872. 785. b.
Orantes, interdum ima, ſubinde ſumma reſpicere, 411. 93. a.
Orare, pro loqui, 682. 446. a. 829. 96 b.
Oras, terras generaliter accipimus, 224 5. b.
Orat abducere, pro ut abducat, 12. 43. a.
Oratores, pro legatis, & cauſarum actorib. 665. 153. b. 887. 100. b.
Oratoris virtus, quanta, 271. 301. a.
Orbis, olim terra continens, quæ Oceano alluitur. 7. 6.
Orbis, pro certo annorum numero & converſione ſumitur: etiam abſolute pro annis. ſæpius pro cælo, 18. 41. b. 267. 273. b.
Oracula antiquitus ſortibus dabantur, 503. 346. b.
Orchites, à teſticulis derivantur, 125. 86.
Orcus, idem eſt Pluto, 608. 273. a. *pallidus cur dicatur?* 104. 277. b. *fluvius Theſſaliæ,* 219. 502. b.
Ordine reſpicere, 114. 425. a.
Ore excidit, 38. 6 8. b.
Ore favete, 541. 71. a. b.
Ore terram mordere, 912 418. b.
Oreades, montium Nymphæ, 67. 10. a. 296. 104 a.
Oreſtes Agamemnonius, 515. 471. a. *furiis agitatus,* 43[illegible]. 331. a.
Orgia, ſacra Liberi, unde dicta, 498. 303. b.
Orichalcum album, auri comparatione, 948. 87. a. b.
Oricia terebinthus, 832. 136. a.
Oriens ſævus cur dicatur, 577. 739. a. b.

 Orion

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Orion, rex, unde ſic dictus, 300. 53'. a. venator factus, Dianæ vim inferre voluit, inter ſydera relatus, ibid. ortu ſuo & occaſu tempeſtates movet, ibid. b. & 871.763. a. ſtella qualis, cur auro armatur, ibid. b. 452. 517. a.
Orion nimboſus, 474 52. a.
Orithya, Erechthei & Praxiotelis filia, 217. 463. b. equos dedit Pilumno, 947. 83. a.
Orodes altus, 869. 737. a. b.
Orpheus, primus deprehendit harmoniam, 635. 645. a. ejus Muſica capti Manes, 217. 471. b.
Orpheus & Linus, me non vincent, 28. 55. b. revocare conatus eſt uxorem, 596. 119. a.
Orſa, pro dictis & fatis, 864. 632. a.
Orſus, pro locutus, 812. 656. a.
Ὀρθοπλὴξ Græcorum exprimitur, 878. 894. a. b.
Ortygia, 418. 154. a. 465. 694. a.
Os, pro fonte vivo, 465. 696. b. pro voce, 982. 692. b.
Os humeroſque deo ſimilis, 306. 593. a.
Oſcilla mollia, unde dicta, fabula, 144. 389. a. b.
Oſcorum manus, pro Capuenſibus, 701. 730. a.
Oſculum, baſium & ſuavium, ut diff. 264. 260. a. b.
Oſinius rex, 865. 655. a.
Oſiris docuit ex hordeo potum fieri, 180. 380. b.
Oſſa grandia, 118. 497. a. molliter quieſcant, 69. 33. a.
Oſtia, exitus fluviorum dicuntur, 284. 404. b. pro portu, 554. 281. a.
Oſtrum, pro purpura, 319. 704. a.
Oſtrum ſuperbum, 311. 643. a.
Oſyris, monſtrator aratri, 76. 19. a.
Othus & Ephialtes, filii Neptuni, cælum evertere voluerunt, 105. 280. a.
Ovantes, pro alacres, 421. 189. a. lætantes, & quid Ovatio, 521. 543. a.
Ovantes gutture corvi, 114. 423. b.
Ovare, pro jactare & gloriari, 856. 500. a.
Oves, antiquitus opes appellatæ, 68. 19. b. lanæ cauſa non debent pingueſcere, 180. 384. a. b.
Oves ultro fugiat lupus, 55. 52. a.
Ozolei, qui & unde dicti, 442. 399. a.

P

PAcem petere à diis, ſolenne fuit. 221. 535. a.
Pachynum, promontorium, 465. 699. b.
Paciſci dies aliquot, 889. 133. a. b. vitam pro laude, 551. 230. b. lethum, 945. 49. b.
Pacta, pro ſponſa, 828. 79. a.
Pactolus & Hermus fl. aurum trahentia, 832. 142. a.
Padus Italiæ fluvius, 813. 680. a.
Paduſa, pars Padi fl. 914. 457. b.
Pæana, proprie Apollinis laudes, 636. 657. a. 870. 738. a.
Pænæ antiquorum, omnes pecuniariæ erant, 248. 140. b.
Pænitet, parum videtur, 302. 553. a.
Pæonius herbis revocatus, 703. 769. a.
Pæonius mos, pro Medicinali, 967. 401. a. b.
Palamedis hiſtoria, 337. 82. a. ut θ.φ.χ. invenerit, ibid.
Palæſtræ uſus apud Athenienſes repertus. 429. 281. b.
Palæſtra agreſtis, & unde dicta, 154. 531. a.
Palæſtræ gramineæ, 635. 642. a.
Palea, numero ſingulari, contra artem, 95. 152. a.
Palearia, pelles è gutture dependentes, 161. 53. a. b.
Pales, dea pabuli, huic ſacra ſolvuntur XI. kal. end. Majas die, quæ Palilia vocantur. Pales vero deus, alius à Pale dea, 156. I. a b. 175. 294. a. 32. 35. a.
Palici placabilis ara, 806. 585. a.
Palinurus, filius Iaſi, 583. 843. a. gubernator Æneæ, 422. 202. a.
Paliurus, non eſt herba, ut Servius vult, ſed frutex arboreſcens. differt ab alba ſpina, 32. 39. b.
Palla & pictum velamen, pro cyclade, 320. 715. b. muliebris veſtis, 9.2. 576. b.
Palla rigens, quæ, 312. 652. a. b. ſciſſa, 766. 702. a.
Palladium, ut raptum, Romam tranſlatum, &c. 346. 166. a. b.
Pallantea mœnia, 782. 196. b.
Pallas arcium dea, 13. 61. b. unde ita dicta, 234. 43. a.
Palladis rami, pro olivæ ramis, 665. 154. b.
Pallas turbata quæ? 744. 435. b.
Pallatinus mons, unde dictus? 711. 54. a.
Pallene, eſt Cherſoneſus in Thracia, 213. 391. b.
Pallentes herbæ, quæ, 41. 54. b.
Palmam ferre. Proverb. 593. 95. b.
Palmula, extrema pars remi, 548. 163. a.
Paludis humor, eſt aqua in agris collecta, 87. 114. a.
Palumbes, tetæ dictæ, 6. 58. a.
Palus, pro lacu, 595. 107. a.
Pampineus autumnus, 120 5. a.
Pampineæ haſtæ, 679. 396. a.
Pan quis, & unde dictus, 11. 31. a. b. Arcadiæ deus eſt, 52. 24. b. Ithaceſius eſt, 75. 17. b.
Pan, an Endymion, Lunam adamaverit, 181. 352. a.
Panacea odorifera, 568. 419. a.
Panchaja, regio Arabiæ, ubi templum Iovis, 129. 139. a. b.
Panchæis ignibus, pro ture & Arabicis odoribus, 213. 379. a.
Panda carina, id eſt curva, 148 445. a.
Pandarus, Lycaonis filius, 565. 4 6. a. 812. 672. b.
Pandere, pro expandere & extendere, 609. 282. a.
Pandere mœnia urbis, pro diruere, 353 234. a. b.
Pangæa, montes Thraciæ, 217. 462. a. b.
Pangere tentamenta, 719. 144. b.
Panis olim, non argenteis, ſed vimineis vaſculis inferebatur, 319. 705. b.
Panopea, Nympha marina, 115. 437. a. 552. 240. a.
Pantagia fluvius Siciliæ, 465. 689. a.
Panthus Otriades, ſacerdos Apollinis, 361. 319. a. Panthu vocativus Græcus, 370. 429. a.
Papaver, puer pulcherrimus fuit, 12. 47. a.
Papavera apud Romanos in honore fuere, 12. 47. b.
Papaver ſoporiferum, cur vigili Draconi datum, 516. 486. a. b. 83. 78. a. b.
Papaver veſcum, quod, 199. 131. a.
Paphus, civitas Cypri, ubi templum Veneris, quo nunquam impluit, 286. 419. a. centum aris inclytum, ibid. b.
Paphia, id eſt Veneria, à Papho inſula, 124. 64. a.
Papilla exerta, 935. 803. b.
Papulæ ardentes, 190. 564. a.
Parcarum officia, cur ita dictæ, nomina, &c. 230. 26. b. 28. 47. a.
Parcæ injecere manum, 851. 419. a.
Parcere, cum accuſativo, & pro ſervare, 858. 531. a. pro abſtinere, 141. 339. b.
Parens, pro patria, 436. 341. b.
Parentes, nomine vocare, invidioſum eſt, 209. 321. a.
Parere, pro apparere ac patere, 8 5. 176. a.
Paribus alis, pro leni volatu, 494. 252. a.
Parietibus textum iter cæcis, 569. 589. a.
Paris fortiſſimus, 558. 370. b. ſylvas habitavit, 13. 61. b. Trojani belli fax, 868. 705. b. ejus judicium, 231. 31. b.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Parius lapis, pro marmore, 159. 34. a. b. 306. 597. b.
Parma, eſt equeſtre ſcutum, 925. 619. a.
Parmam albam geſtare, probro fuit, 930. 711. b.
Parnaſſus, mons Bœotiæ, 67. 11. a. 39. 29. a.
Paros nivea, 415. 127. a.
Parrhaſius Euander, 882. 31. b.
Parrhaſius mos, pro Arcadico. 736. 344. a.
Parthenia, qui & unde nati, 454. 551. a. b.
Parthenius, mons Arcadiæ, & unde dictus, 70. 57. a.
Parthenopæus, rex Arcadiæ, 629. 980. a.
Parthenope, Neapolis eſt, & unde dicta, 222. 564. a. b.
Participium, pro nomine, 437. 350. a.
Partio & partior dicimus, 255. 198. a.
Parturire, de arbore, 19. 56. a.
Paſco & paſcor illam rem dicimus, 184. 458. a. 137. 285. b.
Paſcere, pro delectare, 292. 468. a.
Paſci, pro creſcere, 390. 684. a.
Paſcor, 175. 314. a. pro depaſcor, ibid.
Paſiphae, tauri amore flagravit &c. 41. 46. a. unde & Minotaurus natus, 587. 14. a. 588. 26. b. 621. 447. b.
Paſſiones quatuor, & quæ, 643. 733. a.
Paſſis palmis, id eſt apertis, 428. 263. a.
Paſſum, à patiendo dictum, 126. 93. a.
Paſtorum tria genera, 68. 19. b.
Patavium, unde ſic dict: 262. 246. a. 263. 251. a.
Pateſacere feneſtram, Proverb. 374. 482. a.
Patent, pro pacata ſunt, 272. 302. a.
Pater ſæpe nomen divinitatis eſt, 120. 4. a. b. & dignitatis, ibid.
Pater, religionis nomen, 410. 89. a. 709. 28. b.
Paterfamilias, an utrumque declinetur, 935. 801. a. Pater quartus, pro abavo, 863. 659. a.
Patiens manuum, 633. 410. a.
Patres conſcripti, qui, & unde, 287. 430. b. & Senatores? 578. 758. a. b.
Patribus in libros olim maxima poteſtas, 650. 822. b.
Patria, civitas in provincia eſſe poteſt, non ipſa provincia, 281. 384. b.
Patriam qui vendiderint, 634. 621. a.
Patroclus, ut armis Achillis indutus, interfectus, 294. 487. a.
Patronus ſi clienti fraudem fecerit, ſacer eſto, 632. 609. a.
Patulum quid, 1. 1. ut differat à patens, 1. 1. 642. 725. b.
Pauci, quos æquus amavit Iuppiter, &c. 596. 129. b.
Pavidus, & timens, ut diff. 375. 489. a.
Pauper domus, 973. 519. a.
Pauſia amara bacca, 125. 86. b.
Pax, pro benevolentia, 475. 56. a. 824. 31. a. pro fœdere, 672. 266. a.
Pax iniqua, quæ, 227. 10. a.
Pecora inertia quæ, 485. 158. a.
Pectine telas percurrere, 657. 14. a.
Pecten eburnum, 636. 647. a. b.
Pecuaria, unde dicta, 161. 64. a. b.
Pecudes, de omnibus animalibus dicimus, 210. 327. b. domitæ, ſacris impuræ, 589. 38 b.
Pecudes locutæ, 117. 478. a. b.
Peculium, antiquorum patrimonium, 4. 33
Pecunia, unde dicta, ex corio bubulo olim, 280. 372. b.
Pede ſecundo, pro omine proſpero, 732. 302. b.
Pedes, ſunt funes ad angulos velorum, 582. 830. b. Pedem facere, quid, 582. 830. a. b.
Pedibus trahere, 727. 264. b.
Pedica, quæ, 106. 307. b.
Pedum, virga eſt incurva, qua retinentur pecudum pedes, 36. 88. a.
Pelagus, pro aquarum abundantia, 263. 250. a.
Pelagus languens, pro tranquillo, 814. 289. a.
Pelagi extrema, 735. 333. a. b.
Pelaſgi, a Pelaſgo terræ filio, dicti, 337. 83. b. à Theſſalis orti, 755. 600. a.
Peletronium oppidum Theſſaliæ, ubi primum repertus eſt uſus domandorum equorum. 164. 115. a. b. ejuſque antrum, ibid.
Pelion, mons Theſſaliæ, 163. 94. a.
Pelio Oſſam imponere, 105. 281. a. b.
Pella Macedoniæ civitas, patria Alexandri, 208. 287. a.
Pellax, an à pelliciendo, an à pellando deducatur, 338. 90. a.
Pellacis Vlyſſei, id eſt, per blanditias decipientis, 338. 90. b.
Pelles leonum geſtare ſolebant, ad terrorem incutiendum, 393. 722. b.
Pelopeia, pro Argiva, 343. 193. a.
Pelops Tantali filius, eburno humero, 157. 7. a.
Pelori ſedes quæ, 464. 687. b. promontorium Siciliæ, 443. 411. a.
Peltæ æratæ, 701 743. b.
Pelta lunata, quid, & ut à ſcuto, clypeo, &c. diff. 295. 494. a. b. 927. 663. b.
Peluſiaca lens, quæ, 99. 228. a.
Penates, ſunt dii, qui domi coluntur, 377. 514. a. lignea vel lapidea ſigilla erant, 417. 148. b.
Pendere, deſiderare aliquid audire, 598. 151. b.
Penetrabile telum, pro penetrale, 855. 481. a.
Penetrale, interior pars domus, 660. 59 a.
Penetralia, unde dicta: proprie deorum, 374. 484. 376. 508. b.
Peneus Theſſaliæ fluvius, 209. 317. a. b.
Penitus, pro omnino, 7. 67.
Pennata fama, 800. 473. a.
Penſo longo exercere famulas, 742. 412. b.
Penthesilea, Martis & Otreres filia, 295. 495. a. 527. 662. b.
Penus & cellarium, ut diff. 319. 708. a.
Pentheus furens, de quo fabula, 514. 469. b.
Peplum, palla picta fœminea eſt, 293. 484. b.
Perdix, ſerræ uſum primus invenit, 89. 133. b. 90. 143. a.
Peregrinæ, olim male audiebant, 490. 211. b.
Peregrini, Neptuni filii dicuntur, 426. 241. a.
Perfringere dextra, pro fortiter facere, 843. 279. a.
Pergama, de omnibus altis ædificiis, 243. 99. a. Trojanæ arces, 380. 556. a.
Pergamea urbs, 416. 133. a.
Permenſi æquor, pro evecti, 418. 157. a.
Permeſſus ex Helicone monte fluens, 42. 64. b.
Pernix, pro perſeverans, 171. 230. a. & pertinax, ibid. b. velox 930. 718. b.
Pero crudus, ruſticum calceamenti genus, 698. 650. a. b.
Peroſi lucem. 620. 435. a.
Perpetui tergo bovis veſcitur, 722. 183. a.
Perſeus, ut Meduſæ caput amputaverit, 610. 289 a. b.
Perſonare latratu, 619 418. a.
Pertentare, pro vehementer tentare, 296. 06. a. pro ſollicitare, 512. 828. a.
Perverſum numen, pro irato 630. 534. a.
Pes pede hæret, 848. 351. a.
Peſtilentiæ ordo, 416. 138. a.
Peſtis, pro amore vel malo, 320. 716. a. 478 90. b pro incendio, 574. 683. a. 801. 540. a. pro furiis, 686. 505. a.

Peſtis belli, 826. 55. a.
Peſtum oppidum Calabriæ, 198. 119. a. b. vel Lucaniæ, ibid.
Petendum pacem, & ſimiles locutiones, 864. 628. a. 96.230. a b.
Petere, proprie eſt inſidiari, 320. 7:1. a. ſine inſidiis dictum, 811. 646. a.
Petilia, civitas, & unde dicta, 442. 402. a. b.
Petitiones, impetus gladiatorum, 798. 439. a.
in Petitione, quæ obſervanda, 238. 68. a. Petitionis ars eſt, ut minora impetrare cupientes, majora poſcamus, 239. 74. a.
Phæacum arces, pro Corcyra inſula, 431. 291. a.
Phœbe, pro Luna, 114. 431. b.
Phœbigena, pro Æſculapio, 703. 773. a. b.
Phœbus Apollo, id eſt purus, 427. 251. a. præeſt auſpiciis urbium, 475. 58. b.
Phœbo digna locuti, 637. 662. b.
Phœdra filia Minois & Paſiphaes, Fabula 621. 445. a. de ſtupro interpellat Hyppolitum, 702. 761. a. b.
Phaetontiadæ, Clymenes & Solis filiæ, 42. 62. a.
Phaëton Clymenes & Solis filius, 83. 189. a. b. Phaëtontis equi, pro Sole, 544 105. a.
Phalantus, dux Partheniarum, 454. 551. b.
Phalanx, quid, 975. 544. b. pro legione & exercitu, 354. 254. b. pro legione, 960. 277. a. 887 92. a.
Phalarica, quænam ſpecies teli, 814. 705. a. b.
Phaleræ, equorum ornamenta, 555. 310 b. 793. 359. a
Phanæus, mons in promontorio Chii, 127. 98. a.
Pharon, & Pharo legitur, 845. 322. b.
Phaſelus, genus navis, 208. 289. a. b.
Phaſis fluvius Colchidis, 212 367. a.
Phegeus, Sagariſque famuli, 553. 263. a.
Phenei mœnia, 721. 165. a.
Pheretrum, capulus dicitur, 604. 222. a. b. à ferendo, latine capulus, 884 64. b.
Philoctetæ Melibæus, Herculis comes, 442. 402. a.
Philippi, civitas Theſſaliæ, 118. 490 a.
Phillyrides Chiron, Medicinæ inventor, 190. 550. a. b.
Philomela, pro quavis ave, 210. 511. a. de cantu ejus, mira, ibid. dapes parat, 44. 79. b.
Philoſophiæ cognitione, mortis metus &c. tollitur, 152. 492. b.
Philoſophorum variæ opiniones, de rerum origine; alii ex igne; alii ex humore omnia procreata, 39. 31. a.
Philyra à Saturno adamata, 163. 93. a. b.
Phineïa domus, à Phineo Arcadiæ rege, 423. 212.
Phineus, oculos filiis ſuis eruit. pœna ejus, 632. 604. b.
Phlegethon, inferorum fl. 607. 265. a.
Phlegyas, an ſit accuſativ. an nomin. 633. 618. b.
Phocæ, vituli marini ſunt 189. 543 b. 214. 395. a. b.
Phœnix, Achillis magiſter, 395. 762. b.
Pholoe, nomen proprium, 554. 285. a.
Phorcus, deus marinus, 552. 240. a.
Phorci exercitus omnis, 581. 824. b.
Phryges, bis capti, 807. 599. a. b. inventores veſtium acu pictarum, 808. 614. a.
Phrygia, pro Trojana, 254. 186. a. unde dicta, ibid.
Phrygia chlamys, 449. 484. a. mater, 664. 139. a. æquor, pro Helleſponto, 281. 385. a.
Phryx flagris emendatur, proverb. 381. 580. b.
Phyllis Sitonis filia, ut Demophoontem dilexerit, &c. in arborem amygdalum converſa, &c. 30. 10. a.
Piacula, purgationes, ſacrificia, 528. 636. b.
Piacula commiſſa, 629. 569. a. b.
Piare, pro expiare, 343 140. a. 348. 184. a. Placare, 616. 379 a.
Picea, cedri ſpecies, 601. 180 a. b.
Pictura manus, cur dicatur, 292. 468. a.
Picturata veſtis, 449 483. a.
Picum, Circe mutavit in avem, 668. 189. a.
Pierides, pro Muſis, 37. 13. b.
Piget ad futurum: pudet ad præteritum ſpectat, 501. 335. a.
Pignora ſui, 58. 92. b.
Pila ſaxea, pro columna, 815 711. b.
Pilata agmina, pilis armata, 951. 121. a. b.
Pilenta vehicula ſunt, & eorum uſus. 762. 666. b.
Pileorum, quibus ſacerdotes utuntur, tria genera, 390. 683. a.
Pilum, pro haſta Romana, 696. 663. a.
Pilumnus à piſtoribus colitur, & cur? 769. 4. a. b. Turni avus, infantium deus, 828. 76. a.
Pinaria domus, cuſtos Herculei ſacri, 728. 270. a. b.
Pindus, mons Theſſaliæ, 67. 11. a.
Pineus ardor, pro igne, 934. 786. b.
Pinguedo, nec pinguetudo latinum eſt, 165. 124. a.
Pingues paſcere, id eſt, ut pingueſcant, 37. 4. a.
Pingueſcere campos, 118. 492. a.
Pinnæ, pro muro, 665. 159.
Pinus, an laurus ſylveſtris? 157. 112. b. ſecundæ & quartæ declin. 839. 230. b. matri deûm conſecrata, 47. 24. a. 329. 16. b. 775. 85. b.
Pinus, an tinus legendum, 199. 141. b.
Piplea, ſeu Italia à Daphni adamata, 56. 68. b.
Pirami & Thiſbes fabula, 38. 22. a.
Pirithous, unus de Lapithis, 631. 601. b.
Piſæ conditæ à Peloponeſſo profectis, 835. 179. b.
Piſtores, olim pinſores dicti & unde, 253. 183. b.
Pithumnus uſum ſtercorandorum agror. invenit, 76. 4. a.
Pius, pro purus, & piare, purgare, 281. 382. a.
Plagæ, ſunt funes, quibus retia tenduntur, 482. 131. a.
Planetæ ſeptem, 324 746. a.
Plangunt littora, 108. 334. a.
Plantæ & plantaria, ut diff. 121. 23. b.
Platani arbores, vino exhilarantur, 200. 146. b.
Platani, malos geſſere, 124. 70. b.
Plato, athleta fuit, & poſt victoriam omnium ſe philoſophiæ tradidit, 638. 668. a.
Plauſtra, qualia vehicula ſint, 92. 163. b.
Plauſtra gementia, 890. 138. a.
Plejades ſeptem 89. 138. b.
Plejades, ſignum ante genua Tauri, unde dictæ. 89 138. b.
Plemmyrium undoſum, quid, 465. 693. a.
Pluma: & plumatæ veſtes, quæ, 933. 771. b.
Plumbum, nimio rotatu diſſolvi, 806. 588. b.
Pluralis pro ſingulari, 338. 89. a.
Plurima mortis imago, 366. 369. a.
Pluvia tenuis, quæ, 84. 52. a.
Pluviarum generatio, 40. 38. a.
Pocula olim non in manus dabantur, ſed menſis apponebantur. 319. 710. b.
Podagræ turpes, cur ita dictæ, 175. 299. a.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Pani primi, vias lapidibus ſtravere, 287. 426. a.
Poetæ Muſarum ſacerdotes, 150. 476. a. b.
Poëtæ, inſani dicuntur, 18. 36. a. 4[illegible]. 2[illegible]. a.
Polites, à Pyrrho occiſus, 568. 564. b.
Polliceri, & promittere, ut diff. 261. 241. b.
Pollio, tragædiarum & hiſtoriarum ſcriptor, 21. 84. a.
Polluere, pro contingere, 425. 234. a.
Pollux, pro Caſtore poſitus, 163. 89. a. fratrem alterna morte redemit, 596. 121. a.
Polus, pro cælo, 308. 612. a.
Polybetes ſacratus Cereri, 624.
Polydori hiſtoria, 404. 49. a.
Polyphemus cur oculum in capite habuiſſe dicatur, 461. 636. a.
Polyxena, manibus Achillis immolata, 434. 322. a.
Pompa exequialis, 892. 163. a. b.
Pomum, de iis dicitur, quæ molliorem & tenuiorem corticem habent, 13. 52. b. a.
Pone, pro poſt, 350. 208. a. 393. 725. a.
Ponere, pro deponere, 734. 329. b. pro facere, conſtituere, &c. 863. 6[illegible]3 b. pro quieſcere, 658. 27. a.
Pontes, pro tabulatis, 803. 530. a
Pontificibus, per liberos jurare non licebat, 78[illegible]. 300. b.
Ponto jaciunt, pro contra Pontum, 815. 712. a.
Pontus, pro unda, 246. 118. a.
Poples ſucciſus, 817. 762. b.
Ποππυσμὸς & ποππύζειν, quid, 169. 1[illegible]6. b.
Populi, λαοὶ dicuntur à lapidibus, 81. 63. b.
Populi Romani tres partes, Tatienſes, Ramnetes, Luceres, 568. 560. a.
Populi Romani erat jubere: Senatus autem cenſere, 559. 386 b.
Populo, veteres dixere, pro populor. 94. 185. a. 299. 531. a. 508 403. b. 959. 263. a.
Populonia, civitas Tuſciæ, 835. 172. a.
Populos in plurali, urbes ſignificat, 260. 2[illegible]9. a.
Populus Alcidæ gratiſſima, 50. 66. a. 546. 134. b Herculea, 729 276. a. bicolor. ibid.
Porca ſilice feriebatur, 75[illegible]. 641. a.
Porgere pocula, 728. 274.
Porricere exta in fluctus, 57[illegible]. 776. b.
Porriciam, an projiciam legend, 551. 237. a. 552. 238. b.
Porro, poſt longum intervallum. 570. 600. a.
Porſenna, rex Tuſciæ, Romam obſedit, 760. 646. a. b.
Porta, de omni exitu dicitur, 241. 87. a.
Portendere, 421. 184. a. prædicere, 672. 256. a. præſignificare, 575. 706. a.
Portenta, & bona & mala ſunt, 660. 58 a. 751. 533. a.
Porticus ad nationes, quæ? 767. 721. a.
Portitor, qui portat. 611. 298. a. b.
Portitor Orci, pro Charonte, 219. 502. a.
Portunus deus marinus, qui portibus præeſt, 552. 241. a.
Poſcere, & petere, ut diff. 782. 194. a. pro inquirere, 286. 418. a. pro provocare, 756. 614. b.
Poſcor Olympo, 751. 533. a.
Poſita, pro exanimata, 532. 681. a.
Poſt, cum ablativo junctum, 4. 30.
Poſtes & limina, cur oſculentur? 375. 490. b.
Poſtes ſacri, 667. 183. a.
Poſthabui mea ſeria, 45. 17. a.
Poſthumus quis? 645. 763. b.
Potior, cum accuſativo, 429. 278. a 405. 56. a. modo iij. modo iiij. coniugationis, 917. 493. b.
Potiri hoſtium, pro ab hoſtibus capi, 490. 217. b.
Potis, nomen eſt, 463. 671. a.
Potitiis, ſacra Herculis commiſſa, 728. 269. a.
Potniades quadrigæ, è Potnia civitate, 173. 268. a.
Præ ſe jactare, pro præferre. 778. 134. b.
Præcipere, pro præoccupare, 22. 98. a. b.
Præcipitat, pro præcipitatur, 328. 9. a. 873. 804. b. 925. 617. a.
Præcipitare moras, 745 44[illegible]. a.
Præcipitant curæ, pro urgent, 880. 3. a.
Præceps, feſtinus, 377. 516. a. 490. 895. a. 52[illegible]. 565. a. 547. 144. a. celer, 563 456. a.
Præcipere ſpe hoſtem, 9[illegible]7. 491. b.
Præcordia, loca cordi vicina, 677. 347. b.
Præfiſcine, quid, 47. 27. b.
Prægnantes, faſtidia pati ſolent, 29. 61. a.
Prælia, pro coitu, 163. 98. b.
Prælium, bellum & pugna, ut diff. 3[illegible]8 397. a.
Præneſte ſub ipſa, 753. 561 a.
Præneſtina urbs, 697. 678. a.
Præneſte altum, ibid. b.
Præpes, volans, 553. 254. a.
Præpetes aves quæ, 438. 3[illegible]1. a.
Præpetes pennæ, pro velocibus, 587. 15. b.
Præpetes & inhibræ quæ dicantur, 4[illegible]6. 246. a.
Præſens animus, pro forti, 558. 363. a.
Præſentes divi qui? 5. 42. b.
Præſentia numina, id eſt propitia, 74. 10. a.
Præſentius, pro efficacius, 553. 152. a.
Præſepe, pro alveari, 288. 439. b. pro cavea, 657. 17. b.
Præſtans corpus, quod, 239. 75. b.
Præſtat illum & illo, 2[illegible]8. 139. a. illi, 913. 438. b.
Præſumere ſpe bellum, 881. 18. b.
Prætenta arva, circumfuſa, 591. 60. a.
Præterea, pro poſtea, 236. 53. a.
Prætexere, prævelare & abſcondere, 517. 500. b. 46. 12. a.
Prætides, Prœti & Stenobœæ filiæ: Iuno iis furorem immiſit, &c. 41. 48. b.
Prætorium eſt, ubi præfectus exercitus præſidet, 195. 75. b.
Prævertere, præoccupare, 321. 725. b.
Præverti fuga, pro tranſire, 274. 321. b.
Præ, in præuſtis, brevis, 687. 524 a.
Prata recentia rivis, 638. 674. b.
Precantium geſtus, 956. 196. b.
Precari, cum dativo, ut & orare, 717. 127. a.
Precatio maxima, 955. 176. b.
Preciæ, uvæ, quæ cito mature ſcunt, 126. 95. a.
Premere, pro compellere, 678. 368. a. pro inſequi, 275. 328. a.
Premere feram, ut intelligendum, 182. 413. Premere haſta, pro interficere, 378. 530. a.
Premere, pro opprimere, occidere, 791. 330. a.
Premere vocem, 791. 324. a.
Premere pro populari & vaſtare, 263. 250. a.
Premere umbras, pro imminuere, 91. 157. b.
Prendimus, pro occupamus, 361. 322. a.
Preſſa carina, quæ, 106. 303 a. b.
Preſſus & myrteus color, idem. Georg 3. 82. com. 162. 82. a. b.
Pretium, pro pœna, 564. 352 a.
Pretium moræ, 784. 232. b.
Priamus, ἀπὸ τοῦ πρίαμαι dictus, 309. 723. b. ut tentorium Achillis ingreſſus &c. 294. 491. b. 379. 5[illegible]1. a.
Priamo narrare Achillem, Proverb. 817. 74[illegible]. b.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Priami mors, 376. 506. a. b. & *ubi occiſus*, 380. 557. b.
Priapus, *hortorum deus*, 48. 33. a. b. 197. 111. a.
Prima fides pelago, 407. 69. b.
Prima tellus pro littore, 75. 13. a.
Primi, *principes*, 482. 133. b.
Primitia victoriarum, 881. 16. b.
Primitia & rudimenta belli, 891. 156. a.
Primores, *ſicut proceres*, 790. 309 a.
Primus, *ante quem nullus*, 5. 45. 224. 5. a. b. 231. 28. a. 332. 40. a. b.
Primus menſis, *pro primis diebus menſis*, 622. 453. b.
Prima tellus, *pro Italia*, 411. 95. a.
Prima terra, *pro litore*, 301. 545. a. b.
Prima urbs, *id eſt primam partem urbis*, 785. 244. b.
Principis veri typus, 6:2. 853.
Prior, *præſtantior*, *melior*, 902. 292. a.
Priſci cum mortuis, *cariſſima quaque cremabant*, 886. 89. b.
Priſtis de nave, *piſtrix de bellua*, 444. 427. b.
Priſtis, *à tutela depicta*, 545. 116. a.
Privernum, *antiqua urbs*, 920. 540 b.
Pro tempore, *pro neceſſitate &c.* 48. 3. a.
Πρὸ ὥρας, & περὶ μοίρας θανεῖν, *ut diff.* 533 696. b.
Procas, *ſextus rex Albanorum*, 646. 767. a.
Procax, *petax & impudens*, 300. 540. b.
Procedere, *quid*, 25. 12. b.
Procella, *quid*, & *unde dicta*, 242. 89 a
Proceres, *cur ita dicantur*, 324. 744. a.
Prochyta, *inſula*, *ab effuſione dicta*, 815 715. a. b
Procris, *filia Iphidi*, *uxor Cephali. Fabula*, 621. 415. a.
Procudere, *cudendo extenuare*, 102. 261. b.
Procul, *quod præ oculis eſt*, & *porro ab oculis*, 586. 10. a. *pro juxta ac prope*, 38. 16. a. b. 875. 835. a.
Procumbere, *de lupa*, 757. 631. b.
Procurſus, *pro impetu*, 96. 79. a.
Prodere, *pro decipere vel perdere*, 511. 431. a. *pro protendere & propagare*, 492. 231. a.
Prodigium, *portentum & monſtrum*, *ut diff.* 4 9. 366. a.
Prodigium, *de bono*, 572. 639. a.
Prodimur, *pro porro damur*, 264. 256. a. b.
Prodire volando, 602. 199. b.
Prodit in æquor, *pro extenditur*, 867. 693. b.
Producere funera, *quid?* 801. 486. a. b.
Profani, *qui non ſunt initiati*, 607. 2 8. a. b.
Profanum proprie quid? 987. 7 9. a. b.
Profecio, *pro expletiva conjunctione*, 751. 532. a.
Profugus, *quaſi porro fugatus*, 225. 6. a.
Progne, *pro hirundine*, 1:2. 15. a.
Projecta ſaxa, *quæ*, 465. 699. b.
Projicere animas, 620. 436. a. b.
Proludere ad pugnam, 949. 106. a. b.
Proludia pugnæ, προαγῶνες Gr: 171. 231. b.
Proluere ſe auro, 324. 743. a. b.
Proluvies, *pro ſordis effuſione*, 424. 217. a.
Promethei fabula, *ut ignem furatus ſit*, &c. 40. 42. a. *unde dictus ſit*, ibid. b. *primus bovem occidit*, 155. 537 b.
Promittere, *pro minari & contra*, 3:8. 96. a.
Promunt ſe robore cavo, 355. 260. a.
Pronomina quædam, *addita nominibus dignitatem faciunt*, 27. 43. b.
Properare, *antiqui*, *pro dare*, 968. 425. b.
Properare mortem, 795. 401. b.
Properi aurigæ, 947. 85. b.
Propexam fuſus in pectore barbam, 8 5. 838. a.
Propinquare, *properare*, *maturare*, 841. 254. a.
Propius, *pro citius*, 713. 78. a. *pro diligentius*, 957. 218. b.
Propius aliquem aſpicere, 299. 530 a. b. *proprium*, *ut commune fiat*, 305. 577. b. *pro perpetuo & firmo*, 47. 31. a. 240. 77. a. 409. 85. b 654. 871. a.
Propter, *pro juxta*, 58. 87. a.
Prorumpere nubem, *pro evomere & fundere*, 456. 572
Proſcenia, *ſunt pulpita ante ſcenam*, 143. 381. a b.
Proſerpina & Diana eadem, 17. 26. a.
Proſerpina ad ſuperos remeare non poterat, *quia guſtaverat in Elyſio grana Punici mali*, 78. 39. b.
Proſpiciens alto, *quo ſenſu*, 247. 131. b.
Proſubigit pede terram, 172. 256. a.
Protenus & protinus ut differant, 2. 13.
Protinus, *pro deinceps*, 191. 1. a. *pro jugiter*, *deinde*, 691. 601. b.
Protei columnæ, *uſque ad fines Ægypti*, 899. 262. a.
Proteus deus maris, *ſolitus ſe in omnes figuras convertere*: *hinc adagium*, Πρωτέως ποικιλώτερος, 215. 429. b. *rex Ægypti*, 214. 406. b.
Proturbare, *pro confodere*, 798. 441. a.
Provincia una, *ferre non poteſt omnia*, 81. 56. a.
Proxima myrte, *quo ſenſu*, 13. 54. a.
Pruina, *pro hyeme*, 9 . 230. b. *pro nive*, 179. 368. b.
Pruna & carbo, *ut diff.* 934. 788. b.
Pruna cerea, *quæ*, 13. 53. a.
Pſeudothyrum, *quid*, 372. 453. b.
Pſythia paſſo utilior, 126. 93. a.
Pubentes herba, 165. 126. a. 519. 514. a. b.
Pubera folia, *quæ*, 968. 413. a. b.
Pudor pro pudicitia, 4 1. 27. a.
Puer, *pro filio*, 382. 598. b.
Pueri, *qui bello gloriam reportarunt*, 806. 590. b.
Pueris nobilibus editis, *in atrio domus*, *Iunoni lectus*, *Herculi menſa ponebatur*, 29. 63. b.
Pugilatus lege, *collapſum erigere licuit*, 562. 45 . b.
Pugna, *prælium & bellum ut diff.* 2 1. 460. a.
Pugnare, *pro repugnare*, 924. 600. a.
Pulcher, *pro forti*, 695. 656. a.
Pulchri, *olim exſoleti dicti*, 414. 119. a.
Pulchritudo perſonæ, *dignitatem habet*, 721. 162. b.
Pullæ maculæ, *ſunt nigræ*, 180. 389. b.
Pulſati divi, *pro violatis*, 960. 286. b.
Pulveratio quid, 147. 418. a.
Pulverulenta terga, 970. 463. a.
Pulvis, *pro ſiccitate*, 94. 180. b.
Pumex latebroſus, 977 589. a. b.
Punica fides. Proverb. 314. 665. b. 276. 342. b.
Punici ex oſſibus dicunt oriri poſteros, 528 625. a.
Puppes turrita, 765 693. a.
de Purgatione animarum. Purgatio omnis triplex, 644. 741. a.
Purpuræ uſus in funeribus, 604. 2 1. a. b.
Purpureos ſpargere flores, 654. 884. a. b.
Purpureum, *pro alto*, *nigro & cæruleo*, 212 373. a. b.
Purus campus, *qui?* 986. 771. b.
Pura veſtis, *quæ?* 954. 169. b.
Putare, *pro cogitare*, 750. 522 a. b. *pro reputare*, 613. 332. a. b.
Puteus altiſſimus, *trium ulnarum*, 23. 105. b.
Putres glebæ, *id eſt ſolubiles*, 79. 44. b.

Pyra,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Pyra, rogus, buſtum, ut diff. 893. 185. a.
Pyracmon nudus, 743. 425. b.
Pyrgi veteres, qui? 836. 184. a.
Pyrrha & Deucalion, hominum genus repararunt, & quomodo, 40. 41. a.
Pyrrhus ex Andromache Moloſſum ſuſcepit, 431. 296. a.
Pythagoras, cuncta creſcentia animam habere dicit, 210. 330. a. *vitam noſtram diviſit in* Y. 597. 136. b.
Pythagorici dicunt, omne quod creſcit, animam habere, 86. 107. b.
Pythia, Achillis patria, 269. 288. a.

Q

QVa, pro quæ, 84. 90. a.
Qua, pro unde, 395. 753. a.
Quadra, pro menſa, 663. 115. a.
Quadret, pro conſentiat, 137. 277. b.
Quadrifida quercus, 686. 509. a.
Quadrijuges equi, 861. 571. a.
Quadrupes dubii generis, 31. 26. b.
Quæ, pro qualis & quanta, 474. 47. a.
Quæſitor Minos, & qui Quæſitores, 620. 432. a.
Quæſitus, qui quæritur, an requirendus? 805. 565. a.
Quali, ſpiſſo vimine, 135. 241. b.
Quando, pro ſiquidem, 497. 291. b.
Quanta vix cælo capi poſſit. Proverb. 269. 291. b.
Quatere, pro exagitare, 963. 338. b.
Que, pro longa, 410. 91. a. b.
Que, pro vel, 483. 143. b.
Quercea corona, ob civem in bello liberatum, 646. 772 a.
Quercus in tutela Iovis, 2. 17. *hujus fructu olim homines veſcebantur,* ibid. 177. 332. a.
Quercus, oracula habitæ, 121. 16. a.
Ques, pro qui, 243. 99. a.
Qui, de Venere, 829. 89. a.
Quicquid, pro quodcunque, 835. 493. a.
Quid domini facient, audent cum talia fures, 16. 16. b.
Quid veſper ſerus vehat, 116. 461. a. b.
Quieſco, duplicem habet ſignificationem, 51. 4. a.
Quietem dare per membra, 709. 30. a.
Quina, pro quinque, 687. 538. b.
Quintam lunam fuge: & quintus numerus Minervæ conſecratus, 104. 277. b.
Quirinalis trabea, pro regali, 692. 612. b.
Quirino patri arma ſuſpendere, 653. 860. a.
Quirites priſci, pro Sabinis, 699. 710. a.
Quiſque ſuos patimur Manes, 644. 743. a.
Quod nec bene vertat, unde tractum, 60. 6. b.
Quod quiſque intriverit, erit illi exedendum, 830. 111.
Quondam, pro expletiva poſitum, 81. 710. a. *pro aliquando & ſemper,* 389. 678. a. *de præterito & futuro,* 654. 876. a.

R

RAbiem, an rabiam dicend. 256. 204. a.
Racemus, botryonis eſt pars, 124 60. a.
Radamanthus, Minos & Æacus, judices Inferorum, 629. 566. a.
Radere quid, 466. 700. a. *pro ſecare,* 551. 217. a.
Radii, olivæ ſpecies, 125. 86. a. b.
Radius eſt virga Philoſophorum, 18. 41. a.
Ramus aureus, virtutis ſimulacrum, 597. 137. b.
Rana querelam veterem canentes, & unde, 111. 378. a.
Rapere, pro feſtinanter ferre, 850. 143. a. *pro raptim adducere,* 700. 725. b.
Rapuit flammam, id eſt raptim fecit, 253. 180. a.
Rapidus æſtus, 9. 10. a.
Rapta pecudes, pro raptim advectæ, 894. 198. a.
Rara arbutus, vel egregia, vel frondibus raris, 48 46. b.
Rarum, pro præcipuo & ſummo, 199. 130. a.
Raſtra, cur ita dicta, & raſtros dicimus, 84 94 a.
Rata vita, pro firma & perpetua, 864. 629. a.
Rates, pro navibus, 235. 47. a.
Raucæ volucres, 699. 705. a.
Rebar, arbitrabar, 639. 610. a.
Rebellis, rebellio, non rebellatio, 956. 185. a.
Reboant ſylvæ, pro reſultant & remugiunt, 170. 223. a.
Rebus deploratis, antiqui ſigna deorum veſtibus ornare ſolebant, 293. 484. b.
Recalere, 945. 35. a.
Receptare haſtam, 849. 383. a.
Recidiva Pergama, 522. 344. b.
Recidivus annus, ibid. 826. 58. a. b.
Recinus, quid, vulgo Mavorte dicunt, 269. 286. a.
Recipere, pro educere, 792. 348. a.
Recuſare, pro retardare, 985. 747. a.
Reddere, pro dare, 435. 333. b. *pro reconciliare,* 515. 47. a.
Reddi, exta dicuntur, cum elixa, aræ ſuperponebantur, 133. 194 a. b.
Reducere, pro placare & reconciliare, 348. 178. a.
Reduces, qui pericula evaſerunt, 283. 394. a.
Reducta haſta, pro longa, 859. 552. a.
Refellere dicta quid? 506. 380. b.
Referre numerum, pro recenſere, 44. 85. b.
Referre, pro ferre, 871. 766. b. *vel inferre,* 927. 662. b. *prodeſſe,* 190. 548. b. *pro rejicere,* 792. 350. a. *pro retro ferre,* 972. 495. a.
Reficere in prælia, pro reſtituere, 931. 731. a.
Refluere campis, 772. 32. b.
Refuſum pro refluente, 670. 225. b.
Regem, pro regnaturum, 230. 25. b.
Reges antiqui, nomina deorum ſibi vendicabant, 667. 180. a. *olim ſacerdotes & pontifices,* 409. 80. a. 791. 327. b.
Regia, domus Pontificis dicitur, 738 363. a.
Regificus luxus, 632. 605. a.
Regna, lepide poſſeſſiones noſtras vocamus, 7. 70.
Regna invia, 599. 154. a.
Relaxare, pro aperire, 84. 89. a.
Relegare nemori, 703. 775. b.
Relegere, pro renavigare, 465. 650. a.
Religatus, pro diligenter ligatus, 792. 352. b.
Religio, pro metu: unde dicta, 737. 349. a. b.
Relligioſa limina, religionis plena, 365. 365. a. b.
Remetiri aſtra, 537. 25. a. b.
Remigium alarum, 272. 305. a. *pro arte volandi,* 588 19. a.
Remigio aptare, pro ad remigium, 713. 80. a.
Remis veliſque. Proverb. 455. 560. b.
Remittere, pro cedere & renuntiare, 561. 419. b.
Remordet, pro ſollicitat, 265. 265. b.
Remulcere caudam, pro reflectere, 935. 812. b.
Remulus Tyburtinus, 793. 360 a.
Remus à militibus Romuli occiſus eſt, 647. 779. a.
Remus, lorum dicitur quod continet tubam, 605. 233. a.
Renovare, pro retexere & iterare, 327 3 a.
Rependere, compenſare, 262. 243. a. b. *perſolvere,* 345. 161 b.
Reponere vina, 664. 134. a. b.
Reponere in ſceptra, eſt in regna reſtituere, 264. 257. a.
Reportare, pro adportare, 666. 167. a.
Repoſitum, pro repoſitum & remotum, 438. 364 b.

Repoſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Repoſta gentes, pro longe remotis, 591. 59. a.
Requies, pro ſolatio, 800. 482. b.
Res, pro imperio, aut univerſo ſtatu, 399. 1. a.
Res in cardine eſt, id eſt in articulo &c. 316. 676. a.
Reſident bella, pro ſedabuntur, 811. 643. a.
Reſides animi, pigri & inertes ſunt, 321. 726. b. *viri*, 649. 813. a.
Reſignare, pro claudere, perturbare, &c. 493. 244. a. b. *pro auferre*, ibid. *aperire*.
Reſpicere, pro opem ferre, inde Fortuna reſpiciens à Romanis culta. 219. 530. b.
Reſtare, pro eſſe, 81. 161. b.
Reſtat hoc Latio, id eſt, manet, 673. 271. a.
Retegere radiis, pro illuminare, 481. 119. a.
Retiolum, Græce κραβύλη, 483. 138 a.
Rettulit, renovavit, 570. 598. a.
Revelli non revulſi, 510. 427. b.
Revellit, pro revulſit, 805 562. a.
Revocare animos, 256. 206. a.
Revolutum, pro aperto, 841. 256. a.
Reus voti, debitor, 551. 237. a. b.
Rhea ſacerdos, mater Romuli, 695. 659. b.
Rhœteius, pro Trojanus, 970. 456. a
Rhenus bicornis, 718. 727. a. b.
Rheſus, dux & rex Thracum, 217. 462. a. b. 292. 413. a. *ut interfectus &c*, ibid.
Rhetica uva à Catone laudata, & vina Rhetica grata fuere Auguſto, 126. 96. a. b.
Rhodia uva, 127. 102. a.
Rhodope & Iſmarus, montes Thraciæ, 39. 30. a. 108. 332. a. 178. 351. a. 217. 461. a. b.
Rhœteium promontorium Troadis, 413 108. a. *littus*, 625. 505. a.
Rhœtus Marrubiorum rex in Italia, 849. 388. b.
Rhœtus, Pholuſque centauri, 149. 456. a b.
Rica, genus veſtis, 483. 137. a.
Rident, id eſt læta ſunt, 49. 55. a.
Rigidum, pro duro & acuto, 562. 30. a
Rigor ferri, id eſt durities, 60. 143. a.
Rima micans, pro fulgetra, 741. 392. a.
Rimari, pro inquirere, 932. 748. a. *pro paſci*, 112. 384. a. 631. 59. b.
Riphææ arces, Scythiæ montes, 100. 240. b.
Riphæus Eurus, 180. 38. a. b.
Riſus ſolutus, pro cachinno, 144. 386. a.
Riſu matrem cognoſcere, 28. 60. b.
Rite, pro recte, 454. 545. a.
Rivis, more rivorum, 550. 200.
Robore ſe promunt, pro equo, 35 260. a.
Robur vocamus, omne quod forte eſt, 62. 61. a
Robur coctum, 931. 553. a. b.
Roma, unde dicta, an à Romulo, an à Rome Telemachi filia, antea Valentia vocitata, 268. 278. a. *ante Romulum fuit*, 3. 20. & *ab Roma Æſculapii filia, urbi nomen impoſitum*, ibid.
Romæ verum nomen, nemo vel in ſacris enuntiare auſus, & hanc ob cauſam Val. Soranus occiſus, 268. 281. b. *triplici olim nomine inſignita*, 4. 31.
Romæ ſeptem montes, eorumque nomina, 155. 535. b.
Roma, ſeptem montes incluſos habet, 647. 783. a b. *cur alta dicatur*, 227. 11 b.
à Romæ ortu, et inter excidium Trojæ, anni CCCLX. *inveniuntur*, 266. 271. b.
Romani, cur celatum voluerint, in cujus dei tutela urbs Roma ſit? 364. 351. a. b. *ante bella vota nuncupantes, ſe aqua luſtrabant*, 771. 23. b. *bella geſturi, partem prædæ numinibus pollicebantur*, 424. 223. a. *egreſſi, ſi male pugnaſſent, revertebantur ad auguria rurſus captanda*, 348. 178. a. *paniceas ſacrataſque menſas habebant, in quas libabant*, 323. 740. a. *duobus tantum cibis utebantur*, 311. 641. a. *Imperatores eorum Auguſti vocantur, &c.* 645. 760. b. *reges ſeptem*, 64. 808. a.
Romani proceres, in urbe lucos in domibus habebant, 359. 300. b.
Romanum forum, 738. 361. a b.
Romanus ſedendo vicit, 652. 846. b.
Romula tellus, pro Romulea, 654. 876. a.
Romuli & Remi nativitas, ut avum ſuum in regnum reſtituerint &c. 268. 278. a. b. *ex Ilia & Marte nati*, 645. 777. b.
Romulus omnia duplicia habuit, quaſi cum fratre communia 647. 779. a. *cur Quirinus dictus*, 270. 296 b.
Romulidæ, 759. 638. a.
Rorantia aſtra, 456. 567. a.
Rorem, pro roremarino ponit, 134. 213 b.
Ros Lunæ ſilente non multus: contra verò in plenilunio. Iovis ac Lunæ filius, 177. 337. b.
Ros, pro humore & aqua uſurpatur, 583. 854. b.
Roſcida mala, quæ, 54. 37. a.
Roſcida mella, id eſt fragrantia, 26. 0. b.
Roſea, pulchra, 285. 406. a.
Roſeta ſunt, ubi roſæ naſcuntur, 31. 17. a.
Roſtrata corona Agrippæ data, 764. 684 b.
Rotæ pro curru, 862. 594. a.
Rotantia ſaxa, 848. 362 a.
Rubea virga quæ, 103. 266. a.
Rubeus color deorum eſt, 38. 22 a.
Rubigo, vitium frumenti, 91. 151. a. *calamitas dicta*, ibid.
Rubigo, quaſi ſcabies ferri, 134. 220 b.
Rubigus deus, ejus ſacra Rubiginalia dicta, 91. 151. a.
Rubus, 21. 89. b.
Rudentes leones, 617. 16. a. *Ruditus aſinorum eſt*, ibid.
Rudens prora, pro ſtridenti & ſonante, 455. 561. a.
Rudentes velis immittere, 839. 229. b.
Rudere, pro clamare, proprie aſinorum eſt, 726. 248. b.
Ruit, pro emittit & egerit, 139. 308. a.
Ruere, pro eruere, 895. 211. a. *Ruere oſſa confuſa*, ibid. 970. 454. a. *diſſipare*, 86. 105. b. *pro magno impetu ſe inferre*, 962. 305. a. b. *pro oriri*, 841. 256. a. *pro venire*, 765. 689. a.
Ruit nox Oceano, 354. 250. a.
Ruit ver, pro in fine eſt, 107. 313. a.
Rufæ, Batuluſque Caſtella Campaniæ, 701. 739. a.
Ruminare, quid, & ruminatio unde dicta, 41. 54. b.
Rumor ſecundus quis, 714. 90. a. b.
Rumpantur ut ilia Codro, 47. 26. a. b
Rumpere, pro complere, 177. 328. b. *pro interrumpere*, 716. 110. a.
Rumpere vocem, 342. 129. a. b. 426. 246. a. *ſilentium*, 826 63. b.
Rumpi, pro fatigari, 974. 527. a.
Rumpi amnes fontibus, ut dicantur, 183. 428. b.
Rurſus, pro contra, 166. 138. b. 186. 484 b.
Ruſcum, virgulta brevia &c. unde in ſacris ſcopæ fieri ſolebant, 48. 42 b. 146. 413. a.
Ruſtica vita, non fugienda eſt, 13. 60. b.
Ruſtici, maxime Bacchum Cereremque colunt, 35. 79. a.
Rutuli colles, 705. 793. a.
Rutulus ignis, 744. 430. a.

S

SAbæi, populi juxta Syriam & Arabiam*, 81. 57. a. 766. 706. a.

Sacel-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sabæum, pro Arabico, unde ſic dict. 286 420 a.
Sabella gens, quæ, 132 167. b.
Sabellicus ſus, 172. 255 a.
Sabinarum raptus, 758 635. a
Sabini, & Servini appellati, & unde? 155. 532. b.
Sacellum, pro ſacro loco, 16. 9. a.
Sacer homo quis, qui eum occiderit, parricidii non damnatur, 405 57. b.
Sacer ignis, proprie Eryſipelas, vel ignis S. Antonii, 190. 566. b.
Sacerdos longæva, pro Sibylla, 612. 321. a.
Sacranæ acies & gentes, 705. 796. a.
Sacrarium, ubi ſacra reponuntur, 956. 199. b.
Sacrificantes diis inferis, aſpergebantur aqua, 528. 635. a.
in Sacrificiis omnibus, caſtitatis obſervatio, præter diei natalis ſacrificium, 20. 76. b.
Sacrificium tunc aptum, cum animal victimæ dedicatum patiens invenitur, 145. 395. a. b.
in Sacrificio, aliquid religatum eſſe, piaculum, 342. 134. a.
Sacrificia reſolutoria, 519 518. a.
Sacrificia interrumpere, piaculare erat, 716. 110. b.
Sacrum & ſanctum, ut diff. 150. 473. b.
Sacra, pro diis, 474. 50. a.
Sacra ſunt, quibus animæ humanæ in deos vertantur. 419. 168. b.
Sacra commovere, quid, 498. 301. a.
Sacrum, pro execrabili, 145. 395. a. 310. 636. b. 405. 57. a. 629. 573. b. 692. 608. a. 736. 345. a.
in Sacris nil ſolet eſſe præligatum, 519. 518. a.
Sacrum minuſculum, quod, 476. 62. a.
Sacra hyemalia & æſtivalia, 35. 70. b.
Sacrorum Proſerpinæ, duo genera, 598. 149. a.
Sacra ſuovetaurilia quæ, 544 96. b.
Sævum, olim magnum, 226. 8. a. b. &c. 244. 103. a. pro forti ac irato, 941. 910. a.
Sævire, pro iraſci, 627. 544. b.
Sævit toto Mars impius orbe, 119. 511. a.
Sagulum virgatum, 761. 660. b.
Sal, pro mari, 233. 39. a. Sales, pro jocis &c. ibid.
Sale tabentes, id eſt aſpergine madefacti, 252. 177. b.
Salentinum, promontorium Italiæ, 442. 400. a.
Salicta, locus ſalicum, 121. 13. a.
Salictum virgulti genus, 5. 55. b.
Saliere, à ſalio, ſalui, 144. 384. a.
Salignæ crates umbonum, 694. 632. a.
Saligna falx, de ſalice facta, 197. 110. a.
Salii, qui, & unde dicti, 762. 663. a. b. Penatium Antiſtites, 362. 325. a. eorum duo genera, &c. 730. 285. a. b.
Saliunca, Orcitunica dicta & unde: & eſt ipſiſſima montana nardus, ibid. b. 31. 17. a. b.
Salius & Patron, 555. 298. b.
Salix lenta, 21. 83. a. arbor viliſſima, 30. 16. b.
Salcis ſemen eſum, infæcunditatem gignit, 123. 48. b.
Salmacis fons, evirandi habet facultatem, 131. 161. b.
Salmoneus, tonitru imitabatur &c. 630. 585. b.
Salona Dalmatiæ civitas, 24. 1. a.
Salſæ fruges, pro mola ſalſa, 342. 133. a. b.
Saltatio in religionibus, & quare, 35. 73. a. b.
Saltatores, olim una canebant, 35. 73. b.
Saltem, unde derivatum, 500. 327. a. b.
Saltuarii paſtores, 30. 8. b.
Saltus, pro campi ſpatio &c. 166. 143. b.
Salva res eſt, ſaltat ſenex, 716. 110. a. b.
Salve & vale, in ſalutatione & execrationibus utimur, 542. 80. a. cur mortuis dicatur? 887. 97. a. b.
Salum, pro mari & unde, 350. 209. a.
Salus, pro remedio, 364. 354. a.
Salutare augurium, pro venerari, 959. 257. a.
Salutatores, communes amici dicti, 149. 462. b.
Same Cephaleniæ civitas eſt, 428. 271. a.
Samothracia, unde derivata, 669. 208. a.
Sancire fœdera, confirmare &c. 956. 200. b.
Sanctum, pro non corrupto, 891. 158. b.
Sandyx, herba vel frutex, cocco ſimilem colorem faciens: hodie Garantia dicta, 28. 45. a b.
Sane, pro valde, 825. 48. b.
Sanguis, an anima ſit, 244. 102. a. b. pro ipſo homine, 930. 720. b. ſedes vitæ, 378. 532. a.
Sanguis hebet, frigetque in ſenibus, 560 396. a. per ætatem minuitur, 386. 638. a.
Sanguis humanus ante rogos effundebatur, 978. 606. a.
Sanguis non fluit de effoſſo oculo, 462. 663. a.
Sanies, à tabo, ut differat, 748. 487. a. pro ſanguine, 351. 221. a.
Sanies jejuna, pro ſicca & exigua, 186. 493. b.
Sardois herbis, in Sardina naſcentibus, 48 41. b.
Sardonica herba, apiaſtri ſimilis, 26. 24. a.
Sardonius riſus, 48. 41. b.
Sarpedon, Iovis & Laodamiæ filius, 244. 104. a.
Sarpedonis germani, 831. 125. a.
Sarrano dormire oſtro, 153. 506. a. b.
Sarraſtes, populi Campaniæ, 701. 738. a.
Sarritor deus, unde dictus, 76. 21. b.
Sat prata biberunt, 23. 111. a.
Saticulus, populus Campaniæ, 700. 729. b.
Satis, pro ſegetibus, 76. 23. b. pro agris ſatis, 86. 106. b.
Saturæ palus atra, 705. 801. a.
Saturare, pro recreare, 83. 80. a.
Saturnia, nomen ad crudelitatem quaſi aptum, 231. 27. a. de Iunone, ubi nocitura eſt, 479. 92. a.
Saturnus, rex fuit Italiæ, 667. 180. a. pulſus à Iove, 733. 319. b.
Saturni curvus deus, 145. 406. b.
Saturni in templo ærarium fuit, &c. 153. 502. a. legibus præeſſe docent, 734. 322. a.
Saturno inter ſacrificandum, caput aperiebant, 442. 405. b. cur fingatur filios ſuos comeſſe, 412. 104. a. quare ei falx attributa, 64. 51 b.
Saturni ſtella, cur frigida, 108. 336. b. & tardiſſima, 163. 93. a.
Saturnia regna, quæ, 24. 6. b.
Saturnios appellat Iovem vel Iunonem, ubi eos infeſtos vult oſtendere, 505 372. a.
Saturus color eſt largus, vineus & preſſus color, 210. 335. a. b.
Saucius pectus, pro ſaucium habens pectus, 942. 5. a.
Saxum, pro Capitolio, 737. 350. a.
Saxum magno pondere, pro ponderis, 849. 381. a.
Saxum, pro monte, 369. 308 a. 484. 152. b.
Saxum in arce Troiana fuit, quod contritum, ſanguinem emittebat. 331. 33. b.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Saxum Siſyphi, 159. 39. b.
Scabra rubigo, 118. 495. a.
Scatebræ ſeu ebullitiones aquarum, 87. 110. a.
Scæa porta quæ, & unde dicta, 437. 351. a.
Scelerare, pro polluere, 404. 42. a.
Scelerata haſta, & porta quæ, 352. 231. b.
Scelus, pro ſupplicio, 352. 229. a.
Scena, pro inumbratione, ejuſque derivatio, 252. 168. a.
Scena, verſilis & ductilis quæ, 158. 24. a.
Sceptra adhibebantur ad fædera, 957. 206. a.
Scilicet is ſuperis labor eſt, 506. 379. b.
Scindi in contraria ſtudia, 332. 39. a.
Scipiades duri bello, 132 170. a.
Scipio Africanus, vix annorum 17. patrem ſuum defendit in bello. 873. 800. a.
Scipiones duo fulmina belli, 652. 843. a.
Scitatum, pro ſcitaturum, 340. 114. a.
Scopulus, unde ſic dictus, 235. 49. a.
Scopuli turriti, qui, 453. 536. a.
Scorpius ardens, 78. 34. b.
Scrobes, maſculini generis, 138. 288. a.
Scrobe exigua, Lucanus dixit, 123. 50. b.
Scrupea, lapilloſa, 605. 238 a.
Scuta equitum, clypei peditum, 794. 370. a.
Scuta è vimine contexta, γέῤῥαι. 694. 632. b.
Scuta virorum fortium picta, 705. 796. a.
Scuta & inſignia deſcribuntur à diverſis, 804. 548. b.
Scylacæum navifragum, unde dictum, 455. 553. a.
Scylla, & helleborus, genera herbarum, 184. 451. a. b.
Scyllæ & Charybdis deſcriptio, 444. 420. a.
Scyllæ biformes, 609. 286. b.
Scyllæ duæ fuerunt, 43. 74. b. *quarum una in monſtrum marinum mutata: altera in avem Cirim*, ibid.
Scylla, patri comam purpuream abſcidit, 113. 405. a.
Scyllæa rabies, quæ, 256 204. b.
Scyphus Herculanus, 729. 278. a. b.
Scyrus, una de Cycladibus, 374. 477. a.
Scythia, regio frigidiſſima, 6. 66. b.
Secare, pro proſequi & tenere, 830. 107. a. b. 655. 899. a.
Seceſpita, culter oblongus, &c. 495. 262. a.
Seceſſus, pro ſinu ſecreto, 251. 163. a.
Secludere, pro includere, 416. b.
Seculum, centum annorum, 24. 5. a. 749. 508.
Secundi dii, id eſt propitii, 127. 101. b.
Secundus illi, & ab illo, 914. 441. a.
Secures ſævæ Bruti, 650. 819. a.
Securus amorum, id eſt negligens & non curans, 278. 354. a.
Sedentes, id eſt pigri, 915. 460. a.
Sedentes, olim veſcebantur, 241. 83. a. 258. 218. a.
Sedere, pro conſiderare & curare, 237. 60. a. *pro eſſe, conſilium capere &c.* 769. 4. a. b. *pro placere*, 470. 15. a. *pro remiſſo animo eſſe*, 184. 456. a. b. 943. 15. b.
Sedet ſententia, pro firma eſt, 692. 611. b.
Seditio, quid, & unde dicta? 250. 153. a.
Seges eſt, quod aratum, ſatum eſt, 7. 71. b. *pro terra*, 73. 1. a. 80. 47. a. 199. 129. a. *frumento*, 417. 142. a.
Segetem alienam ne pellexeris, 58. 97. a.
Seges telorum, pro multitudine, 404. 46. a.
Segnities ſera, 366. 374. a.
Selinis palmoſa, urbs juxta Lilybæum, 466. 705. a.
Sella & trabea, inſigne fuit Rom. Imperator. 905. 334. a.
Semel, pro cito, 912. 418. a.
Semeſa oſſa, 731. 297. b.
Semeſa præda, 426. 244. a.
Semeſa vox, 433. 314. b.
Semina, id eſt atomos, 39. 31. a.
Semina, pro arboribus, 142. 354. b.
Semina flammæ, quæ? 586. 6. b.
Semina ſæva leonum, id eſt genera, 130. 151. a.
Seminex, 853. 462. a.
Semiputata vitis, 14. 70. a. b.
Senatus, unde dictus, 287. 430. b.
Senatuſconſultum facere non licuit, niſi in loco per augures conſtituto, 297. 511. b.
Senecta, ſc. ætas, 892. 165. a.
Senectus cruda ac viridis, 611. 304. a. b.
Senex ſaltat, omina ſecunda, 429. 279. a.
Senſus, pro animo, 56. 66. a.
Senta ſitu loca, 622. 462. a.
Sententia verſa retro, 821. 7. b.
Sentes, pro ſpinis & frutetis, 26. 29. b.
Senum conſilia, robur juvenum. Proverb. 561. 430 b.
Sepeliebantur olim omnes, in ſuis domibus, 598. 152. b.
Septa, quid ſint, 4. 34.
Septem paria, quæ Imperium Rom. tenent, 667. 188. a.
Septena tela, pro ſeptem, 846. 329. a.
Septenarius numerus, pro infinito, 219. 507. b.
Septima poſt decimam felix, ut intelligendum, 105. 284. a.
Sepulchra veterum, cur juxta vias, 65. 59. a. b.
Sepulchrorum violatoribus ſupplicia propoſita, 403. 41. b. 510. 427. b.
Sepulchris inſcribi ſolitum S. T. T. L. 69. 33. b.
Sepulturæ diverſa fuerunt genera, 893. 186. a.
Sepulturæ genus, injectio pulveris, 600. 176. a.
Sepultus vino, 460. 630. a. *ſomnoque*, 782 189. a.
Sepultus, pro dormiente, 619. 424. a.
Sequaces undæ, 549. 193. b.
Sequeſtra pax, pro induciis, 889. 133. b.
Sequi, pro imitari, 542. 74. a. *perſequi*, 928. 674. a.
Sera, pro ſero, 101. 51. b.
Seræ frondes, id eſt ſero cadentes, 145. 403. b.
Sera mors, pro gravi, 629 56. a. 566. 524. b.
Serenare quid, 264. 259. a.
Serenum, à ſerendo, id eſt aperiendo dictum, 112. 393. b.
Serenus vultus, pro hilari, 357. 285. b.
Serere multa ſermone, 599. 160. b.
Seres vellera foliis depectant, 128. 121. a.
Sergia domus, pro familia, 546. 121. a.
Sero ſapiunt Phryges. Proverb. 691. 597. b.
Serpere, pro humiliter procedere, 51. 13. b.
Serpens, pro repens, 543. 91. a.
Serpens, unam tantum linguam habet, 350. 211. b.
Serpentum renovatio, 183. 437. b.
Serpyllum, venenis adverſatur, 9. 11. a. b.
Serranus, à ſerendo dictus, dictator fuit, 652. 844 a.
Servare, pro obſervare, 96. 205. a. *pro tenere & poſſidere*, 656. 3. a.
Servi Romanor. nec colobia, nec calceos habebant, 269. 286. a. *à militia prohibebantur*, 804. 547. a.
Serum, pro triſti, 991. 864. b.
Setæ comantes in uſum caſtrorum, pro ciliciis, 176. 312. a. b.
Severus mons, 699. 713. b.
Sextus liber Æneidos cæteris anteponendus, 585. 1. b.

Sibilus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sibilus Auſtri, 35.82. b.
Sibylla, unde dicta, quot fuerint &c. 446. 445. a. 586. 10. a.
Sibyllæ Cumana, 592 72. a. *Apollinis vates*, 435. 3[illegible]. b. *Sibyllæ folium*, 44[illegible]. 443. b. *Sacerdotes*, 592. 74. b.
Sic omnia fatis in pejus ruere, 95. 199. b.
Sicania, pro Italia, & unde dicta, 303. 560. a.
Sicani fines, 904. 317. a.
Sicani veteres qui, 705. 795. a.
Sicani, populi Hiſpaniæ, 734. 328. a.
Sicanium inſula, 743. 416. b.
Sicanos fluctus, 66. 4. b.
Siccare ubera, 12. 42. a.
Sicelides Muſæ, pro Theocritæ, 24. 1. a
Sichæus, Sicharbas dictus, 277. 347. a
Sichæo cineri promiſſa, 522. 552. a.
Sicilia, cur Trinacria dicta? 464. 687. b.
Sicyonia bacca, pro oliva, 154. 519. a. b.
Sidicina æquora, 700. 727. b.
Sidonia, pro locuplete. *Sidon urbs Phœniciæ*. 290. 450. a. pro *Tyria*, 309 617. a. *Sidoniæ opes*, pro *Pygmalionis*, 477. 75. a.
Sidus, pro tempore, 499. 309. a.
Sigæum, Trojæ promontorium, 360. 312. a.
Signa cæleſtia, undecim Chaldæi ſtatuunt, 78. 33. a.
Signa Rom. *figebantur in caſtris, & captatis auguriis avellebantur*, 882. 19. a.
Signum clarum, an facula, an vox? 452. 519. a. b.
Sila, mons Lucaniæ, 170. 219. a.
Silarus flumen vel mons Lucaniæ, 166. 146. a.
Sileni, ſatyri ſunt, priuſquam ſeneſcant, 37. 14. b.
Sileno ferula attributa, 37. 14. b.
Silentium fiebat olim, lumine incenſo, ſublatiſque menſis primis, 323. 734. a.
Silentia rumpere, pro loqui, 826. 63. a.
Siler molle, genus arboris, neutro genere, 121. 12. a.
Silex acuta, 726, 233. a
Silex atra. Tantali lapis, Proverb. 631. 602. b.
Silex dura, 623. 471. b.
Siliqua, theca leguminis eſt, 82. 74. b
Simæ capellæ, id eſt preſſis naribus, 66. 7.
Simois, Trojæ fluvius, 244. 104. a. 553. 261. a. 593. 88. a.
Simois, premit viros, 898. 257. b.
Simulachra deorum ſunt, umbræ inferorum, 396. 772. a.
Simulata, pro veris accipiunt in ſacris, 340. 116. b.
Simulati latices, 519. 512. a.
Sine mente ſonus, Proverb. 864. 640. b.
Sine more, id eſt, ſine exemplo, 574. 694. b. 679 377. a.
Sine nomine plebs, 792. 343. a.
Singultans ſanguine, 791. 333. a.
Siniſtri mores, pro contrariis, 906. 347. b. *Siniſtrum auſpicium, quare infauſtum?* 3. 18.
Siniſtrum augurium, cur proſperum &c. 390. 693. b.
Sinuare, pro curvare, 350. 208. a.
Sinum, genus vaſis, 48. 33. a.
Sinum lachrymis implevit, 472. 30. a
Sinus eſt reductus littoris ſeceſſus, 331. 23. a.
Sinus reducti, id eſt replicabiles, 251. 165. b. 925 626. a.
Sirenum deſcriptio & fabula, 584. 864. a. b.
Sirius, ardens ſtella in ore canis, 215. 425. a. b. 843. 273. a.
Siron, præceptor Virgilii & Quintilii vari, 36. 1. b. 37. 13. a. b.
Siſtere, pro adducere, 528. 634. a. *pro confirmare & roborare*, 653. 858. a.
Siſtrum, pro claſſico, 765. 696. a. b.
Siſyphi pœna, apud Inferos, 633. 616. a.
Sitire Venerem, 166. 137. b.
Situs, lanugo quædam ex humore procreata, 622. 462. a.
Situ, pro otio, 82. 72. a.
Spartam quam nactus es, orna, 37. 4. b.
Socios, quos Romani appellent, 538. 36. b.
Socrates per canem & anſerem jurare ſolebat, 789. 300. b.
Soles, pro diebus, 325. 749. a. *pro ſerenitate*, 112. 393. a.
Sol coruſcus, pro ardenti, 100. 233. a.
Sol decedens, duplicat umbras, 14 67.
Solis defectus ut fiat, 151. 478. a. b.
Sol iniquus, pro intemperato, 670. 227. a. *Solis labores*, 324. 746 a. *Sol novus, pro oriente*, 105. 288. b. 700. 720. b.
Solem quis dicere falſum audeat? 116. 463. a.
Solennes aræ quæ. 350. 202. a.
Soleo, caret præterito, 373 462. a.
Solicitare ſpicula, 967 404. b.
Solidum marmor, quid? 591. 69. b.
Solium, ſella regalis & unde dictum, 297. 510. a. 666. 169. a.
Solvent perpetua formidine, pro in perpetuum, 25. 14. b.
Solvere, pro abſolvere, 830. 111. b. *pro cura liberare*, 516. 487. b.
Solvere pudorem, 474. 55. b.
Sola pro deſerta, 571. 613. a.
Sola, id eſt magna ac præcipua, 77. 30.
Sola, id eſt terra, 83. 80. a.
Solſtitium pro æſtate ſæpe ſumitur, quamvis etiam ſolſtitium hyemale ſit, 85. 1[illegible]0. a. b.
Solum cereale, 66[illegible]. 111. b.
Solum, pro mari, 550. 199. a.
Somnia ſpes vigilantium, 59. 108. b.
Somniorum duo genera, 60[illegible]. 284. a.
Somni portæ geminæ, cornea & eburnea, 655. 893 a.
Somnus, ſomnium & inſomnium, ut diff. 582. 838. a.
Somnus ferreus, 870. 745. b. 962. 310. a. b. *Somnum inire*, 6. 56. a.
Somnus primus, pro prima parte noctis, 292. 474. b.
Somnus, pro nocte, 97. 208. a.
Sonipes, pro equo, 482. 135. b.
Sonorum & ſonans, ut diff. 236. 57. b.
Sophocleo cothurno, 51. 10. a.
Sopitus ſomno, pro irrigatus, 317. 684. a.
Sopor, conſanguineus lethi, 278. 609. a.
Soporatum, quid? 583. 855. b.
Soracte, mons apud Irpinos, 698. 696. a. 934. 785. a.
Sorbilis ſopor, 791. 326. b.
Sordere, quid ſignificet, 12. 44. b.
Soror magna, pro terra, 606. 250. a.
Sors omnia verſat, 14. 73. b. 60. 5. b.
Sors ſenectæ, quies & otium, 595. 114. b.
Sors iniqua quæ, 613. 332. a.
Sors, pro judicio, 620. 431. a. b. *pro caſu & fortuna*, 853. 450. a.
Sortes pro oraculis, 672. 269. b. *pro reſponſis Sibyllinis*, 592. 72. a.
Sortire, pro ſubſtitue, & elige, 162. 71. a. b.
Sortiri dicas & cauſas, 620. 431. b.
Sortiri, periculum, 781. 174. a.
Sortiti, qui dicantur, 451. 510. b.
Sortitus non pertulit, 434. 323. a. b.
Spadix color albus & fuſcus, 162. 82. a. b.
Spargere, pro conficere, 702. 754. a. b. *pro miſcere*, 516. 486. b.
Spargere voces, 33[illegible]. 98. b.
Sparta, Laconiæ eſt civitas. 181. 405. a. *Spartana, pro Lacæna*, 274 320. a.
Sparus, ruſticum telum, 928. 682. b.
Spatiari ad aras, quid, 4[illegible]6. 62. a.
Species rerum præſentium eſt, famæ abſentium, 486. 170. a.
Specimen, pro argumento, 135. 241. b.
Spectata, probata, 95. 197. a.
Specula montis, de Leucate petra, 55. 59. a.
Specus, trium generum, 689. 568. a.
Specus, pro cavatione, 814. 700. a.
Spelæa, pro ſpeluncis, 70. 52. a.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Sperare, pro timere, 5?.26. b. 301. 547. a. 511. 419. a. 901. 275. a.
Sperchius, fluvius Theſſaliæ, 151. 487. b.
Spes, pro lætitia, 257. 213. b.
Spicula cæca apum, 205. 237. a.
Spicus & ſpicum dicimus, 87. 111. a.
Spina duplex, pro lata, 163. 87. a.
Spinus, prunorum arbor, 199. a.
Spira ſerpentum, 131. 154. a.
Spiræ, pro nodis, 351. 217. a.
Spirabile numen pro vitale, 458. 600. a. b.
Spiracula Ditis. 689. 568. a.
Spiramenta animæ, pro pulmonibus, 806. 580. a.
Spiramenta cæca, ſunt cavernæ latentes, 84. 90. a.
Spirantes auræ, pro vitalibus, 811. 645. a.
Spirantia æra, 652. 847. b. *ſigna quæ,* 159. 34. a.
Spirare, pro exhalare, 285. 4?8. a.
Spiritus, mens, animus, unum eſt, 642. 726. b.
Spiritus, pro odore, 572. 648. b.
Spiſſa harena, pro tenui, 557. 3?6. a.
Spolia opima, quæ? 853. 44?. a.
Spolia poſtibus appenſa, 667. 183. a. b.
Sponda, pro lecti latere vel ſtragula, 318. 702. a. b.
Sponderi, proprie puellæ eſt, 828. 79. a.
Sponte, modo nomen, 121. 11. a.
Spuma argenti, Lythargyrum vulgo, 184. 449. b.
Spuma cruenta, ſignum equi fortiſſimi, 170. 203. a.
Spumeus, pro ſpumoſus, 375. 496. a.
Squalens auro, pro ſplendens, 845. 314. a. b. 196. 91. a.
Squalentes, id eſt ſordidæ, 141. 348. a. 357. 277. a.
Squama & auro, pro ſquamis aureis, 815. 707. a.
Squamæ æneæ, pro laminis, 933. 771. a. b.
Stabulo, pro ſtabulor & habito, 609. 286. a. b.
Stagna, profunda maris, 247. 130. b.
Stare parvo, pro conſtare, 855. 494. b.
Stat, pro eſt & placet &c. 312. 650. a. *certum eſt,* 981. 678. b.
Stat, quod firmum ſalvumque eſt, 49. 53. a. b.
Stat, pro horret, 363. 333. a. 611. 300. a. b.
Stant belli cauſſæ, manifeſtæ ſunt, 688. 553. a. b.
Stare hoſti, pro contra hoſtem, 178. 348. a. b.
Stare pulvere cælum, 967. 408. a. b.
Stat ſua cuique dies &c, 854. 467. a. b.
Statio & portus, ut diff. 331. 23. a. *pro ſicco littore,* 844. 297. a. b.
Stellæ cadere non poſſunt, 110. 366. b.
Stellio, animal hominibus valde noxium, 20? 213 b. *pellis ejus comitialem morbum depellit,* ibid. *hinc ſtellionatus crimen,* ibid.
Sterilia omnia, quinta luna nata dicuntur, 104. 2?7. b.
Sternax equus, quis, 965. 364 a. b.
Stimichon, quis, 33. 55. b.
Stipare, à ſtipa derivatum, 447. 465. a.
Stipare, pro denſare, 288. 43?. b.
Stipula, pro culmo, 107. 315. b.
Stiria, pro gutta, 179. 366. a. b.
Stirps, pro origine, & ligno, ut diff. 310. 630. a. 411. 94. a. *pro arbore, m. & f.* 662. 99. a.
Stirps, maſculini gen. 957. 208. a.
Stirps, de patre dicta, 85?. 543. a.
Stirps ſacer, pro arbore, 986. 770. a. b.
Stirpes, pro radicibus, 142. 367. b. 587. 781. b.
Stiva, eſt manica aratri, 93. 174. a.
Stoici dicunt, non eſſe, niſi unum deum, qui pro ratione officiorum. variis nominibus appellatur 73 5. a. 529. 638. a.
Strictura chalybum, 743. 421. a. b.
Stridere, ijæ. & tertiæ conjugationis 222. 556. a. 369. 418. b.
Stridor, pro ſonitu alarum, 113. 407. a.
Stringere, pro leviter vulnerare, 805. 577. b. *pro radere,* 548. 16?. a. 712. 63. a.
Stringere frondes, pro amputare, &c. 65. 61. a. b. *ſecare,* 107. 317. a.
Stringere ramos, pro defrondare, 302. 556 b.
Strinxit hoc animum, pro momordit &c. 789. 294. a.
Strophades inſulæ quæ, 423. 210. a.
Struere, pro adſtruere, 334. 60. b. *pro ordinare, inde ſtructores,* 319. 708. a.
Strymon, fluvius Thraciæ, 219. 508. a. b.
Strymoniæ grues, à lacu Thraciæ ſic dictæ, 88. 120. a. 841. 265. b.
Stulti, frigidioris ſanguinis ſunt, 151. 484. a.
Stupa, à ſtipando, 574. 682. a.
Stygii lacus, 731. 296. b.
Styx, palus apud inferos, 218. 480. b. 597. 134. ?. *dejurantes per eam, non audent fallere.* ibid. &c.
Suadere, cum accuſat. 399. 154. a.
Sub, cum tempus ſignificat, accuſativo gaudet, 822. 10. a. ?2. 68. ?.
Sub, pro in, 291. 457. a. 800. 483. b
Sub, pro prope, & infra, 352. 227. a.
Sub imagine, quid, 666. 179. b.
Sub ipſo, pro poſt & juxta ipſum, 55?. 323. a.
Sub vertice torſit, an ſub vortice legend. 220. 529. b.
Subaquanea ſaxa, 466. 707. b.
Subducere claſſem, & deducere ut diff. 302. 555. b.
Subducere colles, quid, 61. 7. a.
Suberunt, pro erunt, 26. 31. b.
Subigere, pro rurſum agitare, 95. 202 b. *impellere,* ibid. *pro jurſum agere & non ſine labore,* 611. 30?. a.
Subigere arvum, pro mollire, & domare, 88. 1??. a.
Subjicere corpora in equos, ?61. 288. a.
Subjicere epulis, 662. 11?. a.
Subjicit ſe, pro attollit, 71. 74. b.
Subire, cum dativo. 717. 125. a. 665. 161. a.
Subit, pro ſequitur, 393. 7?5. a.
Sublatus, pro elatus, 8?6. 50?. a.
Sublatum, pro ſuſceptum, 783. 203. a. b.
Sublegi, pro furatus ſum, 62?. 21. a.
Sublimes animæ, pro nobilibus. 641. 720. b.
Sublime expulſam eruere, 107. 320. b.
Sublustris nox, quæ? 794. 373. a. b.
Submittere tauros, pro terram exercere, 5. 46.
Subnectit, eſt ſurſum nectit, 483. 139. a.
Subnixa, pro ſubniſa, 297. 510. a.
Subnixus crinem, an Subnexus legendum? 490. 21?.
Subremigare, pro ſubnatare, 839. 227. a.
Subſedit, pro remanſit, 565 498. a.
Subſidere, pro remanere ac latere, 990. 836. a. *pro dolo poſsidere. &c.* 900. 268. a. b.
Subtegmen, filum quod intra ſtamen currit, 449. 483. a. b.
Subulci, paſtores porcorum, 68. 19. a.
Succedere, dativum & accuſativum regit, 30? 6. a. 717. 123. a.
Succedere tectis, & tecta. 310. 631. a. 669. 214. a.

Succi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Succidaneæ hoſtiæ, quæ, 564. 483. b.
Succipere, pro ſuſcipere, 253. 179. a
Succurit, pro in animum venit, 361. 317. a.
Sudare, pro defluere, 26. 30. b.
Sudes quadrifidæ, quæ, 122. 25. a.
Sudum, quaſi ſub udum, 750. 539. b.
Sudum ver, id eſt ſerenum, 195. 72. b.
Suffecti, pro infecti, 350. 210. b.
Sufficere, pro ſubminiſtrare, 147. 424. a. 161. 65. b. ſuggerere, 384. 618. b. 819. 803. b.
Suffuſi equi, vulgo inceſpitatores, 928. 671. a.
Suilli pecoris cura, cur à Virgilio neglecta, 156. 1. b.
Sulcus, pro foſſa, 287 a.
Sumere, pro percipere, verbum Iuriſconſ. 567. 533. a.
Summanus Pluto, cur dictus, 152. 492. b.
Summum, pro extremo, 373. 463. a.
Summa dies, pro ultima, 361. 324. a.
Super, pro de, 326. 754. a. 825. 42. a. 875. 839. b. pro inſuper, 364. 348. 895. 226. b. pro valde, vehementer, 450. 489. a.
Super laude, id eſt, pro laude, 492. 233. a.
Supera convexa, 841. 251. a.
Superanda omnis fortuna ferendo eſt, 575 710. a.
Superare, pro abundare, 54. 109. b. pro ſupereſſe, 139. 314. a. pro ſupervivere, 382. 597. b. pro tranſire, 714. 95. b. pro vivere, 436. 339. a. 979. 639. b.
Superbum, pro nobili, 230. 25. b. 318. 701. 399. 2. b. 906. 304. a.
Superbum bellum pro injuſto, 716. 118 a.
Supercilium, nota ſeveritatis, 53. 34 b.
Supercilium, pro edito loco, 86. 108. b.
Superintonare clypeum, 815. 709. a.
Superis omnia debemus donec vivimus, 884. 52. a. b.
Superſtitio quid, & unde dict, 723. 187. a. 989. 817. a.
Supplicia, ſupplicationes dicuntur, quæ ſunt de bonis, ſupplicia paſſorum, 310 636 b.
Supplicum mos explicatur, 994. 930. b.
Supponere cultros, pro victimas cadere, 606. 248. a b.
Suppoſita mater, pro partu, 673. 283 b.
Supra morem, pro plus æquo, 135. 227. a. b.
Supremus labor, pro ultimo, 328. 11. b.
Surgit, pro oritur, 305. 586. a.
Sus ſetigera, 954. 170. b.
Sus hoſtia prima animalium, & quare? 143 380. b.
Sus, triginta fætus enixa, & quid portendat, 441. 390. a. b.
Suſpenſus, pro ſollicito, 340. 114. a. 393. 729. a. incerto, 631. 722. a.
Suſpicere, pro mirari, 289. 442. a.
Suſtentatum, pro ſuſpenſo, 844. 304. b.
Sybillarum, nomina & numerus, 24. 4. b.
Sydera, paſci aquis marinis, 308. 612. a. b.
Sydera cadentia, 328. 9. a.
Sydera, pro ventis, 524. 578. a.
Sydus, pro anno, 82. 73. b. pro tempore, &c. 73. 1. a. pro una ſtella, 764. 681 a. b.
Sydus abruptum, pro magna tempeſtate, 970. 451. a.
Syla, mons Lucaniæ, 983. 715. b.
Sylva, pro frutice, 207. 273. b. & de herbis dicitur, 91. 152. a. & de vitibus, 122. 26. b.
Sylvæ coruſcæ, id eſt tremulæ, 252. 168. a.
Sylvarum cura, inter officia Conſulum, 24. 3. b.
Sylvanus, deus ſylvarum: Cypariſſum amavit, 76. 20. a. arvorum, pecoriſque deus, 755. 600. a.
Sylvii dicti, omnes Albani reges, 645. 760. b.
Sylvius Æneas, 646. 769. a.
Symethos fluvius Siciliæ, 806. 584. a.
Syracoſio verſu, quia Theocritum ſequitur, 36. 1. a.
Syrius, ſtella in ore canis poſita, 417. 141. a.
Syrtes, ubi arenoſa littora, 866. 678. b.
Syrtis inhoſpita, 473. 41. a.
Syſtole, quid, 240. 77. a.
Sython, mons Thraciæ, 71. 66. a.

T

TAbo, pro corrupto ſanguine, 402. 29. b. pro peſtilentia, 186. 481. b.
Tabularia ſunt, ubi actus publici continentur, 153. 502. a. b.
Tabulata, ſunt rami in plana tendentes, 142. 361 a. b.
Taburnus, mons Campaniæ, 122. 38. b. 983. 715. b.
Tacitum pro tacite, 296. 506. a.
Tacitum calum, 451. 515. b.
Tæda pingues, quæ, 49 49. a.
Tanarus Laconiæ promontorium, 217. 467. a.
Tænia eſt vittarum extremitas. 677. 352. a.
Tæniæ puniceæ, ſunt vittæ roſeæ, 553. 269. a.
Talaria nectere, Proverb. 492. 239. b.
Talenti, varium pondus, 545. 112. a. magnum, & Atticum, 552. 248. a. b. 787. 265 a. b.
Talenta defoſſa, 857. 526 b.
Talorum jactus, quando & quare inventus, 238. 71. a.
Talpæ, capti oculis quomodo? 94. 183. a.
Tanager, fluvius Lucaniæ, 167. 151. a.
Tanais, fluvius Scythiæ, 220. 517. a.
Tangere, pro tingere & imbuere, 181. 403. b.
Tangere curas, pro tangi curis, 522. 551. b.
Tangit honos animum, 946. 57. b.
Tantum, pro tantummodo, 788. 282. a.
Tantalus rex Corinthiorum, apud Inferos damnatus, 632. 603. a.
Tapetum, & hoc tapete, 673. 277. a.
Tapeta pulchri, 793. 358. a.
Taprobane inſula, ubi duas æſtates habent, 80. 48. a.
Tarcho & Tyrrheni, 758. 603. b
Tardi, id eſt ſtulti, 68. 19. a.
Tardi menſes, ſunt æſtivi, 77. 32. b.
Tardus ſapor, id eſt vix intelligibilis, 128 126. a. b.
Tarentum, à quibus conditum, 454. 551 a. b.
Tarentum ſaturum, cur ita dictum, 133. 197. a. b.
Tarmes, ligni vermiculus, 102. 256. a. b.
Tarpeja ſedes, 736. 347. b. 737. 348. a.
Tarquinius, Superbus cur dictus? 650. 818. a 649. 817. a. ejectus, 760. 646. a.
Tartara, locus inferorum profundus, 597. 135. b.
Tartari deſcriptio & derivatio, 630. 577. a.
Tartarea vox, pro terribili, 686. 514. a.
Taurea terga, pro taurina, 815. 706. a.

 Taurei

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Taurei ludi, unde dicti, 343. 140. a.
Taurino vultu Eridanus, 212. 371. b.
Taurobolium quid, 351. 224. b.
Taurus aperire annum dicitur, 98. 217. a. b.
Taurum excitat color rubicundus, 179. 372. b.
Taurus, rite Neptuno & Apollini immolatur: Iovi non licet, 350. 202. a.
Taurus, cur maxima victima, 130. 146. a. b.
Tauri, ignem naribus ſpirantes, 129. 140 b.
Taygeta, mons Laconum Baccho ſacratus, 182 48. a.
Taygete, una de ſeptem Pleiadibus, 205. 232. a.
Taygeti canes, id eſt Lacones, 160. 44. a. b.
Taxus, venenata arbor, 193. 47. b. 62. 30. b.
Tectum, pro tentorio, 178. 344 a. b.
Tectus, pro multitudini ſe ſubtrahens &c. 341. 126. a.
Tegæum oppidum Arcadiæ, 75. 18. b. 555. 299. a.
Tegeæus enſis, pro Arcadico, 746. 459. a.
Tegere, pro protegere, & ſervare, 370. 430. b.
Tellus, rerum omnium parens, 486 178. b.
Tellus extrema, quæ? 670. 225. a.
Tellus juſtiſſima cur dicta, 149. 460. a. b.
Tellurem, & præeſſe nuptiis tradunt, 485. 166. a.
Telum, ἀπὸ τοῦ τηλόθεν, derivatur, 373. 468. a.
Telum, omne quod jaci poteſt, 726. 249. a. 802. 505. b.
Tela, pro ictibus, 562. 438. a.
Telum immedicabile, 991. 858. b.
Temere, pro paſſim, fortuito &c. 791. 329. a.
Temnere, pro contemnere, 301. 546. a. 315. 669. a. 869 737. b.
Temo, quid, 93. 171. a.
Tempe, loca amœna Theſſaliæ, 150. 469. a. 209. 317. b.
Temperare, pro abſtinere, 328. 8 a.
Temperare æquor, pro tranquillum reddere, 250. 150. a.
Tempeſtas, τῶν μέσων eſt, 771. 20. a. pro vi bellorum, 670. 223. a.
Tempeſtatum prognoſtica, quæ ex Sole, 115. 438. b.
Tempeſtiva pinus quæ, 102. 256. a. b.
Templa, in modum teſtudinis fiunt & cur, 296. 509. a. velamentis religioſa, 513. 458 a.
Templum Iovis prædatoris, 424. 223. a.
Tempora tantum duo admittunt Philoſophi, 267. 273. b.
Temporum felicitas comprobatur ex naſcentium meritis, 308. 609.
Tendere, pro contendere, 351. 220. a. 975. 553. a. 537. 27. a. b.
Tendere, pro tentoria habere, 331. 29. a. 756. 605.
Tendere nihil contra, pro nihil reſpondere, 794. 377. a. b.
Tendunt, pro tenduntur ilia, 187. 507. b.
Tenedius homo, in aſpectu formidabilem, 330. 21. b.
Tenedos inſula, ante Leucophrys dicta, 330. 21. a b. ubi ſita,
Tener orbis, id eſt recens factus, 39. 34 b.
Tenere, pro defendere, 761. 653. a.
Tenere fugam, pro implere, 430. 283. a.
Tenet, pro habet & amplectitur, 34. 59. a.
Tennes vel Tennus Cygni filius, 330. 21. a. b.
Tenor, pro ductu & continuatione, 141. 337. a.
Tenorem ſervare, 847. 340. a.
Tentamenta tui per artem non pepigi, 719. 144. b.
Tentare Tethin ratibus, pro navigare, 27. 32. a.
Tentatura pedes, 126. 94. a.
Tentoria, papiliones vocant, 292. 473. b.
Tenuia, proceleuſmaticus, pro dactylo, 112. 397. b.
Tenus, cum genitivo & ablativo & pro fine, 161. 53. a. b.
Tenus, gaudet poſtpoſitione, 444. 427. b.
Terebinthus Oricia, nigrum lignum habet, 832. 136. a.
Terebrare, pro aperire &c. 332. 38. a.
Terere otia, 496. 271. a.
Teres, rotundum & oblongum eſt, 51. 16. b. 603. 207. a.
Tereus rex Thracum, ejuſque hiſtoria, 44. 78. a.
Terge ſpicula, 693. 626. a.
Tergus tergoris, & tergum tergi, ut diff. 258. 215. a. 280. 372. a.
Tergum, pro coriis, 662. 54. a.
Tergum immane leonis, 557. 351. b.
Tergum, pro ſcuto, 868. 718. b.
Tergum, pro ſuperficie terræ, 84. 97. b.
Terminus deus exaugurari non potuit, 798. 448. b.
Terminus hic hæret, immutabile eſt, 527. 614. a. b.
Terra, quadrifariam dividitur, 72. inferiorem aquâ Phyſici. ſſerunt, 281. 285. b.
Terra & veſta, dicitur, 58. 93. a.
Terra jacens, quæ bruta, iners, 260. 228. b.
Terram certis temporibus patere, ac tum manes libere vagari, credebant antiqui, 432. 310. b.
Terræ iniectio fieri poterat & circa abſentium corpora, 615. 365. a.
Terra mihi dehiſcat. Proverb. 471. 24. b.
Terra, pro in terra, 886. 87. a.
Terræ ſtupent, id eſt homines, 39. 37. b. Terra quidem non profuit. Proverb. 301. 544. b.
Terræ motus, unde, 151. 479. a.
Territare cœlum, 907. 351. b.
Terror & metus, ut differant, 907. 357. a.
Teſſera dabatur olim hoſpitibus dimidiata, quam quicunque attuliſſet ad hoſpitem, hoſpitio recipiebatur, 323. 735. a.
Teſſera, ſymbolum bellicum, 694. 637. a. b.
Teſtor, pro juro, 345. 155. a. pro obteſtor, 458. 599. a.
de Teſtudine fabula, 296. 509. b.
Teſtudo, ſcutorum eſt connexio. Artemon Clazomenius ejus inventor fertur, 802. 505. a.
Teſtudo templi, camera eſt incurva &c. 296. 509. a. b.
Tethys, uxor Oceani, nympharum mater, 77. 31. a.
Tetricus mons aſperrimus, inde homines tetrici, 699. 713. b.
Teucer, pro Dardano, 261. 239. a.
Teucer, unde natus, & ut Sidonam venerit, 309. 623. b.
Teucrus, & fabula de illo, 413. 108. a.
Texere, pro ſpoliare, 851. 424. b.
Texere naves, 904. 326. b.
Thalami Eumenidum, pro ſedibus Furiarum, 609. 280. a. b.
Thalia, Muſa, 36. 2. a.
Thapſus, inſula, 46. 689. a.
Thaſiæ vites, à Thaſo inſula, 126. 91. a.
Thaumantias, quæ, 769. 5. b.
Theano mater Minantis, 868. 703. a.
Theatri circus, pro ſpatio ſpectaculi, 554. 288. b.
Thebæ, civitas in Bœotia, 514. 470. b. aliæ Ægyptiæ, aliæ Bœotiæ, aliæ Frigiæ, 814. 697. a.
Themillas, Themillæ, ut Æneas, 805. 576. b.
Thenſa, ἀπὸ τοῦ θεῖν dicta, 230. 21. a.
Theocritus Syracuſanus fuit, 24. 1. a.
Thermodoontis flumen, 927. 659 a.
Theſeus infelix, 633. 618. a. cum Pyrithoo Proſerpinam rapere tentat, 596. 122. a.

Thaſid-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Thæſidæ, Athenienſes ſunt, 143. 383. b.
Theſtylis, mulier ruſtica, 9. 10. a.
Thetys & Melite. &c. Nymphæ marinæ, 582. 825.
Theutras optimus, 850. 402. a.
Thiaſus, pro quovis catu ſaltantium, &c. 690. 581. a. b.
Tholus, quid? 796. 408. a. b.
Thorax, indumentum militare, 846. 337 b.
Thoraces aheni, 694. 633. a.
Thraca, pro Thracia, 963. 335. a.
Threicius ſacerdos, pro Orpheo, 635. 645. a.
Threiſſa, pro Thracia, 274. 320. a.
Thule, inſula qualis, 77. 30. a. b.
Thus, unde derivatum, modo ſine aſpiratione dicitur. 81. 57. a.
Thura maſcula quæ, 56. 65. a. b.
Thuricremæ aræ, 512. 453. b.
Thyaſi quid, haſtæ variis ſertis indutæ &c. 32. 30. a. b.
Thyas, Baccha, 498. 302. b.
Thybris ſenior, cum Caſtore, 831. 124. a.
Thymœtes, quis, 331. 32. b.
Thymbra, quale genus herbæ, 193 31. a. b. Satureia dicta, 409. 85. b.
Thymus dulcis apibus, non hominibus, 48. 37. a.
Thyrſi molles, 679. 390. a.
Tiaras, pileum Phrygium, 671. 247. a. b.
Tibi, id eſt, in tuum honorem, 78. 34. a. 109. 313. a.
Tibiæ aut ſerranæ ſunt, aut Phrygiæ, 809. 618. a.
Tigris, Armeniæ fluvius, 6. 63.
Timavus, fluvius Venetiæ, 51. 6. a. 185. 475. a. b
Timavi fons, in Hiſtria eſt, 262. 248. a. 263. 249. a.
Timentes, cur frigeant, 403. 30. a.
Timidus & timens, ut differant, 38. 20. a.
Timor de futuro, odium de præteritis, 231. 27 a.
Timor ater, pro turpi, 816 719. b.
Tingere, pro mergere, 706. 811. a.
Tingere jugulo, pro demergere in jugulum, 964. 358. b.
Tiphys, Argonautarum gubernator, 27. 34.
Tirynthius, Hercules dictus. 656. 662. a. 725. 218. a.
Tiſandrus, & Sthenelus, qui duces, 355. 261. a.
Tiſiphone pallida, pro peſte, 190. 552. b. 628 555. b. 871 76. a.
Titanes in Tartaro, 630. 580. a.
Titania aſtra, 642. 725. b.
Tithonia conjux, 740. 384. a.
Tithonum, pro Sole ponit, 160. 48. a. b.
Tithonus adamatus ab Aurora, in cicadam converſus, 115. 447. b. 177. 328. a. 524. b. 585. b.
Tityrenus quid, 1. 1.
Tityrus quid, & unde derivetur, 1. 1.
Tmeſis inſolita. 286. 416. a.
Tmolus, mons Ciliciæ & Lydiæ, 81. 56. a. 127. 58. a.
Toga, omnis ſexus & conditio utebatur, 269. 286. a.
Togam virilem ſumentes, ad Capitolium eunt, 28. 50. a.
Tolerare vitam colo, 742. 409. b.
Tollere, pro differre &c. 745. 439. a.
Tollere ſe humo, eſt nomen ſibi parare, 157. 5. b.
Tonare ore, quid? 518. 510.
Tonitrus, quartæ decl, 574. 694. b.
Tonſæ quid? 844. 295. b. remi dicti, 658. 28. a.
Tophus ſcaber, ſeu lapis aſperrimus, 134. 214. a.
Tornaturâ, nihil facilius, 18. 38. a. b.
Torquatus, à torque ſic dictus, 650. 825. a.
Torquere, pro freno regere, 955. 180. b. pro jacere & immittere &c. 245. 112. a. pro regere & ſuſtinere, 496. 269. a 648. 797. a. 696. 667. b. 776. 93. a. pro vertere, 93. 174. a. pro volvere & trahere, 628. 551. a.
Torrens rapidus, 359. 305. b.
Torrens aqua, 862. 603. a
Tortus, 554. 276. a.
Tortus imber, pro conſtrictus in grandinem, 744. 429. a
Torti orbes, 971. 481. a.
Torvum, pro torve, 623. 467. a. 680. 399. a.
Torus pictus, 320. 712. a. à tortis herbis dictus, 559. 388. a. Torus altus, id eſt ſummus, 327. 2. a. b.
Totum, & omne, ut diff. 254. 189. b.
Toxicon, unde dictum, 818. 773 b.
Trabale telum, 961. 294. b.
Trabea, toga Augurum, 667. 188. a b. Trabearum tria genera, 692. 612. b.
Trabea, inſigne fuit Rom. Imperatorum, 905. 334. a.
Trabes, de arboribus, 775. 88. b. pro navibus vel remis, 523. 566 a
Tractim, pro jugiter, & ſine intermiſſione, 206. 260. a.
Tractus, pro plaga & regione, 133. 182. a. Tractus maris, 28. 51. a.
Trahea, vehiculum, ſine rotis, 92. 164. a. b.
Trahit ſua quemque voluptas, 14. 65. a.
Tranare, pro tranſvolare, 493. 245. b.
Tranſcribi, pro tradi, 681. 422. a.
Tranſcripti in colonias deducebantur, 578. 750. a. b.
Tranſmittere, pro celeriter tranſire, 481. 154 b.
Tranſmittere claſſem, 442. 403. b.
Tranſverberare, proſcindere, 846. 336. b.
Trapetum, mola olivaris eſt, 154. 519. a. b.
Tremit artus, pro artubus, 162. 84. b.
Trepidare, pro feſtinare, 481. 121. b. 777. 114. a. b. 785. 233. a. Trepidus, feſtinus, 460. 616. a. 463. 666. a.
Trepidi rerum, 977. 589. a.
Tria vides è duobus, Proverb. 514. 470. b.
Tribula, genus vehiculi, 52. 164. a.
Tribuli, genus ſpinæ, 91. 153. a.
Tribunus plebis, abnoctare ab urbe non poterat, 577. 738. a.
Triclinia in media cœnatione ſtrata, & cur? 311. 642. b.
Tricorpor umbra, 610. 289. b.
τϱιχυμία, quid, 246. 120. a.
Trieterica, ſunt triennalia ſacra Bacchi, 498. 302 b.
Trilices loricæ quæ, 553. 250. b.
Trilicem, pro trino nexu intextam, 448. 467. a.
Trinacria, latine Triquetra, 440. 384. b.
Trinacrium littus, unde ſic dictum, 256. 200. a.
Triones, pro Septemtriones, Helice & Cinoſura, 325. 748. a. qui, 452. 516. a.
Tripodes, quid. eorum genera. cur victoriæ præmium, 544. 110. b. menſæ in templo Apollinis, 438. 360. a. b.
Tripodes gemini ex auro, 787. 265. b.
Triptolemus, Cererem hoſpitio excepit, 76. 19. a. & fabula de eo. ibid. Cereri ſacra inſtituit. ibid. b.
Tripudium ſonubium, augurii ſpecies, 410. 90. a.
Triton, 600. 173. a.
Triton immanis, pro navi, 838. 209. a.
Tritones citi, 581. 824. b.
Tritonia, pro Pallade, unde ſic dicta, 347. 171. a. virgo armipotens, 916 483. b.
Tritura magna, pro abundantia frugum, 94. 19. b.
Trivia, pro Diana. 586. 13. a. b.
Triviæ donum, 922. 556. a.
Triviæ lacus, 686. 516. a. b.

Triviæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Triviæ templo equi arcentur, 703. 78 b.

per Trivia ſolebant flebile quiddam cantare in honorem Dianæ, 17. 26. a.

Triviale carmen, 17. 26 a. b.

Triumphantes, omnia Iovis inſignia habent, 68. 27. b.

Troja, regio eſt Aſiæ, 224. 5. a.

Trojæ urbs, 304 569. a.

Troja Neptunia, unde? 359. 3. b.

Troja perjura cur dicatur? 581. 811. b.

Troja, pro Trojanis, 838 214. a. b.

Troilus, cur puer dicatur? 293. 478. b.

Trojugena, pro generoſo, 438. 359. a.

Tropæum, unde dictum, 872. 775. a.

Trophæa rapta quæ, 159. 32. a. b

Trophæa, eminentioribus locis figebantur, 880. 6. b.

Tros parens, rex Trojanorum, 159. 36 a.

Tros pro Troïus, 590. 52. a.

Tros Tiriuſque mihi nullo &c. proverb. 305. 578. b.

Truditur, pro urgente natura procreatur, 122. 31. a b.

Trunca, pro truncata, 625. 497. a.

Tu ne cede malis &c. 593. 95. b.

Tua res agitur, Proverb. 360. 311. a. b.

Tubæ inventio, Tyrrhenis attribuitur, 750. 526. b.

Tueri, pro intueri, 850. 397. a.

Tugurium à tegendo dictum, 7. 69. a.

Tui cauſſa, & tua cauſſa feci, ut diff. 541. 29. b.

Tulerit, pro genuerit, 207. 285. b.

Tulerunt, media ſyllaba brevi, 29. 61. a.

Tuliſſet, pro abſtuliſſet, 532. 679. a.

Tulit, pro impetravit, 36. 89. b.

Tullus Hoſtilius, igni exuſtus, 40. 42. b. 759. 644. b

TUM, ordinis eſſe volunt, TUNC temporis, 431. 114. a.

Tumens vana, 958. 854 a.

Tumulus, pro ſepulchro, 402. 22. a.

Tunica, pro libra interiore arboris 125. 75. a.

Tunica recta, quæ, 312. 652. b.

Tunicæ manicas habentes, 808. 616. a. b.

Turba, de tribus dicitur, 425. 233 a. pro multitudine: & turbæ, pro ſtrepitu, 852. 432. a.

Turbans per ovilia, pro perturbans, 793. 339. a.

Turbant, pro turbantur, 648. 800. b.

Turbidus, plenus perturbationis, 943. 10. a. pro terribili, 503. 353. a. pro terribili, 932. 742 a. pro timido, 93 . 814. a.

Turbidus, pro tumens & elatus arrogantia, 865 648. a.

Turbo, 679 378. a. pro vehementia, 962. 320. b. vis venti, 866. 665. a

Turnus deſcribitur, à forma decore &c. 660. 56. b. origo ejus, 678. 371. a.

Turpe caput, pro magno. 861. 52. a. b.

Turrita mater, terra, 647. 785. b.

Turtur, & maſculino & fæminino genere invenitur, 6. 59. a.

Tuſcia, duodecim Lucumones habuit, 747. 473. a.

Tuſci, qui populi, unde dicti? 834. 164. a.

Tuſcus amnis, finis Romani imperii, 747. 473. a. pro Tyberino 904. 316. a.

Tyberinus deus, 709. 31. a. 778. 125. a.

Tyberis, unde dictus? 712. 72. b. antea Albula dicebatur, &c. 450. 500. b. in Tuſcia oritur. 700. 715. a.

Tybris, pro rege & fluvio, ἀπὸ τῆς ὕβρεως, 734. 330. b.

Tybur ſuperbum, 693. 630. b.

Tyburti manus, 919. 519. a.

Tyburtia mœnia, à Tyburte, 696. 670. b.

Tydeus, Althea & Oenei filius, 623. 479. b.

Tydides, pro Diomede, & cujus filius fuerit, 243. 101. b. 292. 475. b. 824. 28. a.

Tympana, ſunt tecta vehiculorum, 148. 444. a.

Tyndaridis, peo Helena, 383. 601. a.

Typhoëa tela, quæ, 315. 669. a.

Typhœus arduus, 731. 298. b.

Tyranni à regibus olim non diverſi, 500. 320. a. 672. 265. a.

Tyria, pro Carthagine, 283. 392. a. 230. 24. a.

Tyrius rubor, pro purpura, 176. 307. a. b.

Tyro deſpectus, pro in Tyro &c. 473. 36. a. b.

Tyrrhenus clangor, 750. 526 a. æſtus, 131. 164. b. fides, 827. 71. a.

Tyrrhenum mare, unde dictum, 238. 71. a.

Tyrrhenæ oræ, 695. 647. a.

Tyrrhenus pinguis, & cur? 13. 153. a. b.

Tyrrhena vincula, pro crepidis, 746. 458. a. b.

Tyrrhidæ pueri, 684. 484. b.

Tytius terræ filius, ejus jecur vultur exedit, 631. 595. a.

V

VAcat, pro ſufficit, 863. 625. b.

Vacca ſterilis diis Manibus dicatur, 6 6. 251. b.

Vaccinia ſunt violæ, vel hyacinthi, &c. 10. 18. a. b.

Vaccinia mollia, 12. 50. b.

Vacuis, pro magnis aut latis, 395. 761. a.

Vada fervida, 971. 476. a.

Vada fervida, 658. 24. a.

Vallare dicuntur, & qui tuentur, & qui obſident, 941. 915. b.

Valles, pro vallis, 919. 522. a.

Valli & ſudes, idem ſunt, 122. 25. a. ſuſtes foſſarum, 831. 120. a. vitium ſuſtentacula, 146. 409. a.

Vallos exacuare quid, 103. 264. a.

Vallis reducta quæ? 640. 703. b.

Vallum, dicitur ipſa munitio, 779. 146. b.

Vannus myſtica Iacchi, & unde 92. 166. a. b.

Vanus quis, & pro ſtulto ſumitur, 337. 80. a.

Vana veri, pro ignara, 864. 631. a.

Varius poëta fuit, 63. 35. a. Varus vero dux, ibid.

Varus, cum tribus legionibus interiit, 37. 7. a.

Vaſtum, pro deſolato, 236. 56. b. & deſerto, 401. 13. a.

Vatis nomen dignius poeta, 63. 32. b. & pro excellentiſſimo in qualibet arte uſurpatur, ibid.

Vates, unde dicti, 446. 443. a. δαφνηφάγοι dicti, 438. 360. b.

Vaticinantium mos, 592. 77. b.

Vber, pro fæcunditate, 300. 535. a.

Vber agri, pro ubertate, 672. 262. a.

Vbi, pro cum, 481. 118. quando, 608. 271. a.

Vcalegon, in conſiliis & amicitia Priami fuit, 360. 312. a.

Vdo ſub robore, vicino ſc. aquis, 574. 631. a.

Vdum venenum, 677. 354. a.

Vdæ vocis iter, 6 7. 531. a.

Vector, dicitur, tam is qui vehit, quam qui vehitur, 27. 38. b. 417. 72. a.

Vela dare, pro favorem præſtare, 123. 41. a.

Vela æquata, quæ? 524. 587. b.

Vela ſuſpendi ſolebant, ad pulverem excipiendum, quia uſus cameræ ignorabatur, 318. 701. a.

Velamen acantho circumtextum, 312 653. a. b.

Velare

Velare fronde, pro coronare, 354. 249. a b. 558. 366. a.
Velatæ comæ quæ, 420. 174. a. b.
Velati limo, an limo legend.? 951. 120 a. b.
Velati ramis oleæ, 887. 101. b.
Velini fontes, 686. 517. a. *roſea rura,* 699. 712. b.
Velinus portus, 615. 366. a.
Vellera, à vellendo dicta, 176. 307. b.
Vellere ſigna, quid? 882. 19. a.
Velivolum, quid, 260. 228. a.
Venabula, unde dicta, 482. 131. b.
Venatorum quatuor genera, 481. 121. b.
Venator canis, pro venaticus, 985. 751. b.
Veneficæ, cur cereas, cretaceas & laneas imagines adhibeant, 57. 80. b.
Venena pellentes herbæ, olim ante alias epulas, menſis apponebantur, & quæ. 129. 130. a.
Venenatum, pro infecto, 483. 137. a.
Venenum dictum, quod per venas eat, 317. 692. a. *nigrum, cur dicatur?* 519. 514. a.
Venenum, pro colore, 149. 465. b.
Venerandi verbum, omnes divini cultus ſpecies complectitur, 221 547.
Venetia, unde dicta, 262. 247. a.
Veni, vidi, vici, 178. 348. b.
Venia, pro beneficio, 511. 435. a. 8 9. 903. a. *pro culpa. verbum pontificale,* 298. 523. a.
Venias, pro ſis, 77. 29. a.
Venilia diva, mater Turni, 828. 76. a.
Venire, pro creſcere, 80. 54. a. 557. 344. a.
Venti ex Aſcræo & Aurora nati, 248. 136. a.
Ventorum origo, 237. 58. b.
Ventus creatur motu aquæ, 658. 23. a.
Venti ferunt gaudia. Proverb. 865. 652. a. b.
Ventos ictibus laceſſere, 171. 233. b.
Venti non turbant ſuperiora, 237. 62. a.
Vento, pro adventu, 218. 424. b.
Ventoſa gloria, 930 708. a.
Venturum excidio, pro futurum, 230. 26. b.
Venulus, Argivus, 708. 9. a.
Venus, de maris ſpuma nata, unde ἀφροδίτη. 580. 800. a. b.
Veneri multa nomina impoſita & quæ. 321. 724. a.
Venus, pro amica, 20. 68. a.
Veneris barbatæ ſimulacrum, 385. 632. b. *cui viri in veſte muliebri, mulieres in virili veſte ſacrificant,* ibid. b.
Venus Cluacina, 77. 28. b. *Idalia, id eſt Cypria,* 578. 760. b.
Veneris præmia, 472. 33. b.
Veneri, thure & floribus ſacrificatur, 276. 319. a. b.
Vepres, pro maſculino & fæminino genere, 183. 444. b.
Ver novum, adultum & præceps, 79 43. a.
Ver rubens, 139. 319. a. b.
Verbenæ ſunt virgulta & frondes, quæ ſemper virent, religioni aptæ, &c. 56. 65. a. b. 951. 120. a.
Verbera inſonat, pro verberibus, 683. 451. a.
Vere tument terræ, 140. 324. a
Verius, pro juſtius, 982. 694. b.
Vernum tempus, Veneri genitrici dicarunt. Mathematici inde augurato annum incipiunt, 140. 324. b.
Verrere, pro trahere, 169. 201. a. 237. 63. b.
Verſa cornua, id eſt infeſta, 170. 222. b.
Verſare pro conſiderare, 560. 408. a. *pro paſcere,* 71. 68. a. *pro vertere,* 676. 336. b.
Verſare telum, pro jactare, 817. 747. a.
Verſi, pro fugati, 856. 512. b.
Verſu triplici, pro ordine, 545. 119. b.
Vertere, pro avertere, 299. 532. a.
Vertere lumina, ut intellig. 745. 438. a.
Vertex, an pro puppi, an pro aquilone? 246. 118 a.
Vertit, pro agit, 704 784. a. 928. 683. a.
Vertitur cælum, 354. 250 a.
Veru Sabellum, 696. 665.
Veſci aura ætheria, pro frui, 302. 550. a.
Veſcum tria ſignificat, 199. 131. b.
Veſcæ frondes, id eſt ſiccæ, teneræ, 168. 175. a. b. *& edaces,* ibid.
Veſevus mons Liguriæ, vel Campaniæ, 135. 224. a. b.
Veſper ſtella, quæ Venus & Lucifer dicitur, 101. 251. b.
Veſta dea ignis, & pro terra ſumitur, 359. 256. a.
Veſta mater, 118. 498. a. *cur cana dicatur?* 577. 744. a. b. 786. 259. a.
Veſta, pro igni, 213. 384. b. *pro religione, & terra,* 270. 296. a.
Veſtibat genas, 721. 160. b.
Veſtibulum quid, & unde derivatum, 373. 469. a. 608. 273. a. b.
Veſtigare, pro inquirere, 971. 482. a.
Veſtigia, pro indiciis, 136. 258. b
Veſtigia ſceleris noſtri, pro bella civilia, 25. 13. a. b.
Veſtigia referre, pro repelli, 908. 290. a.
Veſtire, pro implere, 122. 38. b.
Veſtis duplex veterum qualis, 885. 72. b.
Veſtes arte laboratæ, 311. 643. a.
Veſtes dilores, trilores dictæ à multitudine pannorum, 552. 251. b.
Veſtis aurea, pro barba, 761. 659. b.
Veſulus pinifer, mons Liguriæ, 808. 708. a.
Veteres feſtis diebus & lætis, templa & poſtes ſuos ſertis & infulis decorabant, 354. 249 b.
Veternus, pro pigritia & otio, 88. 124. a.
Vexare rates, pro evertere, &c. 44. 76. a.
Vexillum roſeum, peditum: cæruleum, equitum, 707. 1. a.
Vfens in mare conditur, 705. 802. b.
Via, olim veha dicta, 8. 83. b.
Via, mari datur, 422. 202. a. *pro ratione, & remedio,* 515. 478. a. *pro oportunitate,* 593. 96. b.
Vibrans lingua, pro mobili, 350. 211. b.
Vibrati crines ferro calido, 949. 100. a. b.
Viburnum quid, 3. 26.
Vicarii, in vicem aliorum exitio devoventur, 342. 130. b.
Vices, pro pugnis vel vulneribus, 371. 433. a.
Vice ſermonum, 627. 535. b.
Vicia, quid, 83 75. a.
Vicinitas, in propinqua parte amicitiæ, 19. 53. a.
Victimæ, de majoribus animalibus; Hoſtiæ de minoribus dicebantur, 130. 146. a. b.
Victimæ numinibus, aut per ſimilitudinem, aut per contrarietatem immolantur, 143. 320. a.
Victimarum ratio fit, pro qualitate numinum, 414. 118. a.
Victima duci debet, non trahi, 145. 395. b.
Victima fugiens, ubicunque inventa fuerit, occidatur. 339. 104. a. b.
Victor, pro voti compos, 338. 55. a. *& propoſiti effector,* 255. 156. a. 362. 329. a. 445. 437. a.
Victrix, 638. 544. a.
Victus, pro cibo, 258. 218. a.
Victu invigilare, pro victui, 200. 158. b.
Viduare urbem civibus, 753. 571. b.
Vigilaſne Rex? vigila. verba ſacrorum, 839. 228. a b.
Villa, olim vella dicta, 8. 53. b.
Villoſa pectora ſemiferi, 727. 266. b.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Vimen, quid, 14. 72. b. pro caule, 198. 1:3. b.
Vimen quernum, 885 65. a.
Vimineæ crates, quæ, 84 95. a. b.
Vina, in plurali dici, 32. 36. a.
Vindicat, pro eripit, 491. 228. b.
Vinitor, cultor vinearum, 69. 36. a.
Vinum, an gelari poſſit? 179. 364. a.
Vina coronant, pro poculis, 322. 728. a. b.
Vini infundendi mos, capitibus victimarum, 476. 61. b.
Vinum, qui bibunt ex ſemiputata vite, mente ſani non habentur, 14. 70. a. b.
Vindemia ſpumat plenis labris, 120. 6. b.
Vinclum iugale, pro matrimonio, 470. 16. a.
Vinctus, ſi flaminiam introiſſet, ſolvebatur, 334. 57. a.
Violæ pallentes, 12. 47 a.
Violaria, loca in quibus violæ naſcuntur, 193. 32. a.
Vipereum genus, 702. 753. a.
Vir, nomen dignitatis, 15. 7. b.
Vir fortis, Achilles dicitur, 21 79. a.
Vir gregis, caper, 45. 7. b.
Vir virum legere, 925. 6. 2. b.
Virago, vira olim dicta, 971. 468. a.
Virbius Hyppolyti proles, 702. 761. b. 703. 777. b.
Virga, inſigne poteſtatis, 493. 242. a. b.
Virgatum ſagulum, 761. 660. b.
Virgilius XXVIII annorum Bucolica ſcripſit, 4. 29. 222 565. b. in operibus ſuis, diverſos ſecutus eſt poëtas. Theocritum in Bucolicis, &c. 72. pueros amaſſe dicitur, 8. 1. a. cum Vari uxore adulterium committere ſolebat, 16 20. b. ſtricto gladio inſequutus, beneficio inſtitoris ſervatus, 60. 1. a.
Virgo, pro Iuſtitia, & quare virgo dicta, 24 6. b.
Virgo, de matre, & unde dicta, 41. 47. a.
Virgo matura, 659 53. b.
Virgula divina. Proverb. 493. 242. b.
Virgulta ſonantia lauro, 973. 522. b.
Viri, ut mulieres componebant capillos, 875. 832. a.
Viris fortibus honoris ergo, publica agri particula dabatur, 788. 274. a.
Virtus ipſa pro præmio eſt, 308. 6. 8. a.
Virtutem factis extendere, 649. 806. b.
Virus & bonum & malum eſt, 88. 129. b. tres tantum habet caſus, ibid
Vis, quid ſit, 226. 8. a. pro poſſibilitate &c. 95. 198. b. 599. 533. a. pro virtute, pro magna copia.
Viſcera dicimus, quicquid ſub corio eſt, 258. 215. a. 6 6. 253. a. proprie carnes ſunt, 460. 622. a.
Viſcum, auri imitatur colorem, &c. 603. 205. a. b.
Viſco fallere, 90. 139. a.
Viſus, pro viſa, 403. 36. a.
Vita in ventos receſſit, 534. 705 b.
Vitæ longinquitas hominibus ſæpe obeſt, 60. 2. a.
Vitæ tempus breve, 854. 467. b.
Vita ruſticorum, an philoſophorum felicior? 150. 475. a.
Vites, arbores dici, 120. 1. a.
Vitiſator, quis, 666. 179. b.
Vittæ, quibus victimæ coronabantur, 342. 133. a.
Vittæ deorum quæ. virginales quæ, &c. 345. 156. a. ibid. b.
Vittæ crinales, meretricibus non dabantur, 680 403. a.
Vitta mollis, pro lanea, 56. 61. a.
Vittis cur rami prætendebantur? 717. 128. b.
Vitula, à viridiore ætate dicta, 17. 29. a. pro vacca, 17. 29. a. b.
Vitulus, & de equis & de bobus, 167. 157. a.
Vivendo vincere fata, 891. 160. b.
Vivida dextra, pro forti, 862. 609. b.
Vivite, pro valete, 55. 58 b.
Vivus amor, pro vehementi &c. 321. 725. b.
Vivum flumen, pro ſemper fluenti, 392. 719. b.
Vivum ſaxum, pro naturali, 252. 171. a.
Viva terra, 122. 27. a.
Vix, pro mox & ſtatim, 233. 38. a.
Vixet, pro vixiſſet, 888. 118. b.
Vligo, humor terræ naturalis, 133. 184. a. b.
Vlmus, quid, 6. 59. a.
Vlmi mixta corylis, 29. 3. b.
Vlna, quid, 22. 105. a. & unde dicta, ibid Græce ὠλένη, cubitus dicitur, 178. 355. a.
Vltimus author, pro primo, 659. 49. a.
Vultima juſſa, deterrima, an ſuperba? 521. 537. a. b.
Vltra placitum laudare, 47. 27. a.
Vltro, pro inſuper, 344. 145. a. pro ſtatim & mox, 349. 193. a.
Vlva herba paluſtris. Buda dicta, 342. 135. b. 619. 416 a.
Vlulæ, & unde dictæ, 55. 55. a.
Vlulare, luctus & lætitiæ vocabulum, 486. 168 a. b.
Vlulata, pro ululatu quæſita, 526. 609. b.
Vlyſſes quis, quam uxorem & quos filios, habuerit, 333. 44. a.
Vlyſſes fandi fictor, 807. 602. a. ut inſaniam ſimularit, & ut à Palamede detecta &c. 337. 82. a.
Vlyſſeum commentum, 346. 164. b.
Vmber vividus, pro Tuſco acerrimo, 985. 753. b.
Vmbo, pro ſcuto, 820. 810. a. 878. 884. a.
Vmbonum crates, 694. 613. a.
Vmbra gravis, & nocens frugibus, 71. 75. b. 88. 121. a.
Vmbræ incertæ, quare, 30. 5. a.
Vmbra ingens, clypei an mortis? 858. 541. b.
Vmbra magna, pro nocte, 354. 251. a.
Vmbræ mortuorum ad ſepulchra vocabantur, 259. 223. a. ſanguine & lacte ſatiari dicuntur, 542. 78. a.
Vmbræ ſilentes, 607. 261. a.
Vmbriferum nemus, 623. 473. a.
Vna, pro ſola, 394. 743. a.
Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem. 364. 354. a.
Vnanimus & unanimis dicitur, 469. 8. a.
Vncis manibus prenſare, 615. 360. a.
Vncta abies, 714. 91 b.
Vncta carina eſt pice delibuta, 508. 398. a.
Vndans Ætna, 117. 472. a fumus, 383. 609. b.
Vndans bello Nilus, 159. 28. a.
Vndare, pro exundare, 981. 673. b.
Vno matrimonio contentæ, corona pudicitiæ honorabantur, 470. 19. b.
Vno ordine habere omnes, 339. 102. b.
Vnum, pro unius, 960 273. a.
Vnum cognoris, omnes noris, 335. 65. b.
Vocalem longam, cum vocalis ſequitur, priori vires detrahit, 234. 45. a
Vocari ſolebant, qui in aliena terra periſſent, 259. 223. a.
Vocari, pro provocari, 895. 220. a.
Vocativus ſimilis olim nominativo, 290. 455. b.
Volantes, pro volucres, 605. 239. a.
Volare, & involare, quid? 602. 199. b.
Volema dicta, quod volam impleant, 126. 88. a.
Volſca gens, 705. 803. b.
Volſci veruti, 132. 168. a. b.
Volvendis, pro volubilibus, 267. 273. a. b.
Volvenda dies, pro volubilis, 770. 7. a. b.
Volvere caſus, pro caſibus volvi, 228. 13. a.

Voluptas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Voluptas gemina, 13. 58. a.

Volutabra, loca in quibus apri ſe volvunt, 18?. 411. a.

Volutare, pro revolutare & cogitare, 236 54. a.

Vomis, unde dicatur, 92. 162. b.

Vomitoria in ſpectaculis, 149. 452. b.

Vorago Acherontis exæſtuatio, 689. 569. a.

Vortex, quid, 246 121. a.

Vota, pro ludis funebribus, 540. 53. a. pro ſacrificiis & precibus, 91. 15[illegible]. b.

Vota lætiſſimis animis ſolvebant, 551. 236. b.

Votæ veſtes, voto promiſſæ, 586. 759. b.

Vovere, pro conſecrare in miniſterium alicujus, 921. 558. b.

Vox, corpus eſt, 375. 488. a. de quocunque ſono dici poteſt, 686. 519. a. pro Iovis fato, 864. 628. a. pro oratione, 285. 410. a. pro remorum ſonitu, 463. 669. a.

Vpilio, ovium cuſtos, 68. 19. a. b.

Vrbanus ruſticum faſtidit, 13. 56. b.

Vrbs, ab orbe dicitur, vel ab urbo, 229. 16. a. pro civibus, 356. 265. a. 710. 36. a.

Vrbis deſignandæ mos, 578. 755. a

Vrbis opus, 545. 119. b.

Vrbem quam ſtatuo, veſtra eſt. 305. 577. a. b.

Vrgere, pro imminere & inſiſtere, 115. 443. a.

Vri, ſunt boves agreſtes, 143. 374. a. unde dicti, ibid. 189. 532. a.

Vrſæ Libyſtidis pellis, pro leonina, 538. 37. b.

Vrſi informes dicti, & quare, 172. 247. a. b.

Vſque, pro tam diu, 385. 627. a. 624. 417. a.

Vſque, è loco ſignificat, 208. 293. b.

Vſque eamus, id eſt jugiter, 65. 64. a.

Vt vidi, ut perii, &c. 54. 41. a

Vterus & alvus, ut diff. 330. 20. a.

Vva, pro vite & vino, 124. 60. a.

Vvidus, pro pingui, 68. 20. a.

Vulcania acies, eſt vis ignis, 850. 408. b.

Vulcanus quaſi Volicanus, 743. 414. a. cur claudus? ibid cur Veneris maritus fingatur? 740. 389. b. à Iove præcipitatus in Lemnum inſulam: nutritus à Sinciis: petit Minervam in conjugem, repudiatur: quærit parentes ſuos, fecit ſedile: tandem in deorum numerum receptus, 2?. 62.

Vulcanii aruſpicis, præſagium, & mors, 64. 47. a.

Vulgus, tam maſculini generis, quam neutri, 332. 39. a.

Vulnificus chalybs, 745. 446. b.

Vulnus alte adactum, 8?6. 850. b. cæcum, quod? 869. 733. b.

Vulnera, pro ictibus, 385. 630. a. 562. 433. a. pro ſagittis, 687. 533. a.

Vulnera dirigere, 832. 140. a.

Vulnus, pro telo, 378. 529. a.

Vulnus mortale, quod? 988. 757. a.

Vulnera pudenda, quæ? 884. 55. a. b.

Vulnus veniens, quod? 817. 746. a.

Vulpes jungere, 21. 91. b.

Vulturnus, amnis vadoſus, 700. 728. b.

Vultus & facies, ut diff. 786 251. a.

Vultus ſalis, 583. 848. a.

Vulva, antea folliculus muliebris dicebatur, 166. 136. a.

Vxores, ab unguendo, quaſi unxores, 513. 418. a.

Vxorius quis? 496. 466. a.

X

XAnthus, fluvius Trojæ, 293. 477. a. an idem cum Scamandro? 437. 350. b. 593. 88. a. 581. 808. b. fl. 826. 60. a.

Z

ZAcynthos, inſula Græciæ, 428. 270 a.

Zonæ quinque cælum tenent, 100. 233. a. b.

FINIS.

ERRATA CORRIGENDA.

PAg: 44 lin. 48. a leg. *epulandum*. 60. lin. ult. a. *inopinata*. 75. 56. b. *prolatum*. 81 41. a. *tundendo*. 108. 28. a CORVSCA. 218. 9. *atque*. 247. Nota Salmaſii ad Verſ. 427. 269. 27. a. *mecum*. 273. 8. *lato*. 337. 8. *miſit*. 361. 3. *Phœbique*. 362. 37. b. Πάθος. 366. lin. penult. a. *Synæreſis*. 367. 25. b. *ſuperari*. 370. 2. *ſi quos*. 374. 2. *poſitis*. 379. 14. b. *jocus*. 381. 24. a. *vox*. 382. 16. b. *interitum*. 383. 5. *hebetat*. ibid. 52. *lateritiorum*. 387. 44. a. *Tactus*. 397. 41. b. *detineor*. 401. 49. a. *Ænum*. 416. 32 a. *focis*. 460. 9. *in*. 468. 38. *neceſſarium*. 488. 46. a. *lingua*. 491. 1. *famamque*. 506. 44 a. *Danaus*. 507. 32. a. *date vela*. 528. 36. b. *adduc*. 531. 22. *integrum*. 577. 16. b. *ſpecies*. 616 35. a. *Lucanis*. 667. 9 *lævaque*. 675. lin. ult. a. *diceret*. 715. 6. *urbique*. 736. 47. a. *Sanè*. 765. 20. a *Romanus*. 763. 41. a. *Batavorum*. 775. 16. b. *pinus*. 782. 36. b. *maximas*. 823. lin. antep. b. *ademptam*. 850. 33. a. dele, &. 858. 10. *Inſula*. 861. lin. antep. a. *ſuam ac-*. 908. 12. *contrà*. 938. 13. *ignoto*. 957. 6. *Matre*.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

71902: —

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
393 E 18